

DÜNYA ŞEHİRCİLİK GÜNÜ
7. TÜRKİYE ŞEHİRCİLİK KONGRESİ

HERKES İÇİN KENT,
HERKES İÇİN PLANLAMA:
AKILLICA, ADALETLE, YENİDEN

14-16 Kasım 2011, YTÜ - Oditoryum / İstanbul

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
MİMARLIK FAKÜLTESİ
ŞEHİR ve BÖLGE PLANLAMA
BÖLÜMÜ

TMMOB
ŞEHİR PLANICLARI ODASI

Dünya Şehircilik Günü
7. Türkiye Şehircilik Kongresi

**Herkes İçin Kent,
Herkes İçin Planlama:
Akıllıca, Adaletle, Yeniden**

Yayına Hazırlayan

Ece Özden Pak

Kapak Tasarım

Ahmetcan Alpan

Kasım, 2011

İSTANBUL

İÇİNDEKİLER

CİLT I

AÇILIŞ KONUŞMALARI	1
Dünya Şehircilik Günü Bildirisi	24
Dr. Ümit Özcan (TMMOB Şehir Plancıları Odası Genel Sekreteri)	
Dünya Şehircilik Günü Deneyimi	29
Prof. Dr. Zekai Görgülü (YTÜ)	
ÇERÇEVE SUNUMLAR	30
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Hüseyin Cengiz (YTÜ)	
Kent Plancıların Düşüncelerini Berraklaştırma Yolları Üzerine	37
Prof. Dr. İlhan Tekeli	
Urban Planning and Urban Policy Under Pressure	43
Prof. Dr. Chris Pickvance (Kent University-İngiltere)	
KENT HAKKI ve ULUSLARARASI DENEYİMLER	61
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Zeynep Enlil (YTÜ)	
Housing and the Urban Question in Contemporary Brazil	63
Prof. Dr. Eduardo Marques (Sao Paulo University-Brezilya)	
Urban Life Today: The Politics of Belonging	83
Prof. Dr. Mike Savage (York University-İngiltere)	
People's Needs, People's Resistance, and People's Planning	105
Prof. Dr. Jamie Gough (SheffieldUniversity-İngiltere)	
I. OTURUM – AKILLICA, ADALETLE, YENİDEN (Oditoryum)	125
Oturum Başkanı: Prof. Dr. İclal Dinçer (YTÜ)	
İstanbul'da Kentsel Dönüşüm: Mekamı Değişen Yoksulluk	127
Doç. Dr. Asuman Türkün	
Kentsel Dönüşüm Baskısı Altındaki Mahallelerdeki Güç İlişkilerinin Bourdieucu Bir Okuması	167
Yard. Doç. Dr. Erbatur Çavuşoğlu (MSGSÜ)	
Kumru Çilgin (İTÜ)	
Julia Strutz (K.U. Leuven)	
Kentin Olanaklarına Erişim Hakkından Kenti Değiştirme Hakkında Kent Hakkını İnşa Etmek	207
Cihan Uzunçarşılı baysal (BM-Habitat AGFE Türkiye Temsilcisi)	
Yükselen Projeci Kentler Anlayışına Bir Alternatif: Eko-Kent	221
Yard. Doç. Dr. Tolga Çilingir (DEÜ)	
Yard. Doç. Dr. Mercan Efe Güney (DEÜ)	
Ekrem İstanbullu (DEÜ)	
Ferit Kurtuluş (DEÜ)	
Bilal Yaşa (DEÜ)	
Beyza Yıldız (DEÜ)	
Soru-Cevap Ödül Töreni	249
II. OTURUM – PLANLAMA (Oditoryum)	265
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Zekiye YENEN (YTÜ)	
Kent Patronlarından Kentlerin Patronuna Geçişte Türkiye'de Planlamanın Parçacı-Merkezileşme Süreci	267
Yard. Doç. Dr. Savaş Zafer Şahin	
Planlamanın Açmazı: Herşeye Rağmen Yetki Karmaşası İstanbul - Başakşehir Deneyimleri	269

Doç. Dr. Sırma Turgut (YTÜ)	
Elif Yılmazabdurrahmanoğlu (Bahçeşehir Üniversitesi)	
Zehra Betül Karaoğlu (Bahçeşehir Üniversitesi)	
Dayanıklılık Kuramının Kent Planlama ile İlişkilendirmesi	291
Zeynep Deniz Yaman (İTÜ)	
Doç. Dr. Azime Tezer (İTÜ)	
Soru-Cevap.....	309
III. OTURUM – KORUMA (Sergi Salonu)	317
Oturum Başkanı: Doç. Dr. Pelin Pınar Özden (İÜ)	
Antalya Kaleiçi Kentsel Sit Alanı Örneğinde Ülkemizde Koruma Planlaması ve “Sosyal Adalet” Kavramının İrdelenmesi	319
Duygu Öztekin	
Yard. Doç. Dr. Oya Akın	
Tarihi Kent Merkezlerinde Koruma, Turizm ve Sürdürülebilir Kent: Prag ve Antalya Örnekleri	341
Arzu Erdinç	
Yard. Doç. Dr. Pervin Şenol (Süleyman Demirel Üniversitesi)	
Prof. Dr. Hüseyin Gül (Süleyman Demirel Üniversitesi)	
Kentsel Sit Alanlarının Korunması ve Yaşatılmasına Dair Planlama ve Yönetim Modeli: Cumalıkızık Örneği	367
Figen Boynikoğlu (Yıldırım Belediyesi)	
Nur Çetinkaya (Yıldırım Belediyesi)	
Soru-Cevap.....	383
IV. OTURUM – MÜLKİYET VE PLANLAMA (Oditoryum).....	395
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Güzin Konuk (MSGSÜ)	
Turizm Merkezlerinde Herkes İçin Planla(ma): Antalya Belek Turizm Merkezinde Kamu Mülklerinin Özel Kullanıma Dönüşümünün Düşündürdükleri.....	397
Elçin Barın Penpecioglu (ODTÜ)	
Araş. Gör. Mehmet Penpecioglu (ODTÜ)	
Mülkiyetin Planlamada Kullanımına Yeniden Bir Bakış; Zonguldak Örneği	423
M. Yesari Sezgin (TMMOB ŞPO Zonguldak İl Temsilcisi)	
Planlamanın İmkansızlığı; Ayrıcalıklı Özelleştirmeler ve Kentsel Rant	435
Tayfun Kahraman (TMMOB ŞPO İstanbul Şubesi Başkanı)	
V. OTURUM – ÇEVRE HAKKI (Sergi Salonu).....	457
Oturum Başkanı: Dr. Ferhan Gezici (İTÜ)	
Su Hakkı Çerçevesinde Su Sorunun Kent Yoksulları Üzerine Etkisi.....	459
Esra Oğuz (Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı)	
Herkes İçin Bir Kent ve Evrensel Tasarım.....	471
Dilek Yaşar (Beykent Üniversitesi)	
Yard. Doç. Dr. A. Nilay Evcil (Beykent Üniversitesi)	
Çevre Hakkı ve Çevre Etiği Çerçevesinde Kent Hakkına Yeniden Bir Bakış.....	489
Yard. Doç. Dr. İlke Bezen Aydoğdu (Fırat Üniversitesi)	
Soru-Cevap.....	507
VI. OTURUM – ADALET VE PLANLAMA (Oditoryum).....	517
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Fatma Ünsal (MSGSÜ)	
Kente Karşı Şuç, Kent Hakkı ve Adalet	519
Yard. Doç. Dr. Mithat Arman Karasu (Harran Üniversitesi)	
Kent Planlama ve Adalet İlişkinin Değişen İçeriği.....	535
Doç. Dr. İpek Özbek Sönmez (DEU)	
Adil Bir Planlamanın Olanak ve Sınırları.....	551
Yard. Doç. Dr. Duygu Çukur Gökçe (Süleyman Demirel Üniversitesi)	
Planlamanın Adilcesi Üzerine	571

Doç. Dr. Metin Şenbil (Gazi Üniversitesi)
Ahmet Avşar Şimşek (İller Bankası)

Soru-Cevap..... 573

VII. OTURUM – İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ (Sergi Salonu) 583

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Semra Atabay (YTÜ)

İklim Değişikliği Sorunu Kapsamında Türkiye’de Şehir Planlama: Mevcut Durum, Sorunlar ve Öneriler..... 585

Yard. Doç. Dr. Burcu Sılaydın Aydın (DEÜ)

Araş. Gör. Dr. Hilmi Evren Aydın (DEÜ)

Araş. Gör. Burçin Hepgüzel (DEÜ)

Çevre-Enerji-İklim Üçgeninde, Dünya’da ve Türkiye’de “Smart Cities” – Akıllı Kentler.....601

Dr. H. Hami Yıldırım (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı)

Zümrüt Kaynak (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı)

Metropolitan Alanda Düşük Karbon Salımlı yerleşmeler İçin Yeşil Yerleşim Değerlendirme Parametrelerine Dayalı Ulaşım Analizi: Beykoz-Akbaba Köyü 639

Dr. Cenk Hamamcıoğlu (YTÜ)

Dr. Ayşegül Özbakır (YTÜ)

Soru-Cevap..... 665

VIII. OTURUM – KENT HAKKI VE PLANLAMA (Oditoryum)..... 675

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Hüseyin Kaptan (YTÜ)

Kentsel Alanların Sınıflar Arasında Yeniden Paylaşımı ve ‘Kent Hakkı’nın Tartışılır Hale Gelmesi 677

Yard. Doç. Dr. Çiğdem Şahin (İÜ + FEBAYDER Genel Sekreteri)

Ankara Eski-Altındağ Bölgesi, Aktaş Mahallesi Toplu Konut Projesinin Kent Hakkı Çerçevesinde İrdelenmesi.....691

Araş. Gör. Yasin Bektaş (Erciyes Üniversitesi)

Kent Yoksulluğu ve Hakça Yaşam: Sakarya Dernekkarı Prefabrikleri Üzerine Bir Gözlem..713

Erdal Bayraktar (İÜ)

Doç. Dr. P. Pınar Özden (İÜ)

Soru-Cevap | Ödül Töreni..... 759

Öğrenci Çalıştayı Sunumu..... 770

CİLT II

IX. OTURUM – ÇEVRESEL PLANLAMA YAKLAŞIMLARI (Sergi Salonu) 785

Oturum Başkanı: Yard. Doç. Dr. Mustafa Oğuz Sinemilloğlu (Dicle Üniversitesi)

Kent’ten Ekokent’e: Ekosantrizm ve Karmaşıklık Kuramı 787

Dr. M. Ertürk Işıkpınar

Adaletin Kentlerde Görünmeyen Yüzü: Çevresel Adalet.....811

Doç. Dr. Hülagü Kaplan (Gazi Üniversitesi)

Zümrüt Kaynak (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı)

Akıllı Yerleşim İlkelerinin Kırsal Alandaki Yansımaları Beykoz İlçesi Kırsal Alanı

Örneği 843

Yeşim Doğan (YTÜ)

Gizem Elmas (YTÜ)

Soru-Cevap..... 875

X. OTURUM – ERİŞİLEBİLİR KENT (Oditoryum) 883

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Handan Türkoğlu (İTÜ)

Eşit ve Adil Kentler-İzmir İçin Kentsel Politikalarda ve Planlamada Altyapı..... 885

Araş. Gör. Dr. Hilmi Evren Erdin (DEÜ)

Taksim Meydanı'nın Bir Kamusal Açık Alan Olarak Tüm Kullanıcılara Yönelik Erişilebilirliğinin İrdelenmesi	901
Ayça Yalçın (İBB, Bahçeşehir Üniversitesi)	
Doç. Dr. Sırma Turgut (YTÜ)	
Yard. Doç. Dr. A. Nilay Evcil (Beykent Üniversitesi)	
Akıllı Yerleşim İlkeleri Doğrultusunda Beykoz İlçesi Tokatköy Mahallesi'nin Değerlendirilmesi	935
Ayşe Akbulut (İTÜ)	
Gizem Elmas (YTÜ)	
Soru-Cevap	953
XI. OTURUM – KENTSEL DÖNÜŞÜM (Sergi Salonu)	961
Oturum Başkanı: Orhan Sarıaltun (TMMOB ŞPO Ankara Şubesi Başkanı)	
Kentsel Dönüşümde Sınıf, Kültür ve İktidar: Tophane Örneği “Çıkın Buradan Dışarı!” ...	963
Öğr. Gör. Esra Köten Peker (Maltepe Üniversitesi)	
Mahalle Ölçeğindeki Dönüşümlerin Kent Hakkı Zemininde Değerlendirilmesi	971
Yasemin Solmaz (YTÜ)	
Doç. Dr. Asuman Türkün (YTÜ)	
Kentsel Dönüşümün Sosyal Aidiyete ve Kimliğe Etkileri; İstanbul Küçükçekmece ve Kartal Örneklerinde Karşılaştırmalı Değerlendirme	1001
Vildan Çakmakçı Ertürk (TEİAŞ)	
Yard. Doç. Dr. Hatice Ayataç (İTÜ)	
Kentsel Toplumsal muhalefet, Yeniden Tartışmak	1019
İMECE (Hatice Kurşuncu)	
Soru-Cevap	1039
XII. OTURUM – AFET, KATILIM VE PLANLAMA (Oditoryum)	1049
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Betül Şengezer (YTÜ)	
Risk Azaltma, Katılım, Toplumsal Barış ve Adalet	1051
Dr. Süleyman Balyemez (İBB)	
Prof. Dr. Lale Berköz (İTÜ)	
Deprem ve Depremın Sonuçlarıyla İlgili Başa Çıkma Söylemlerinin Sosyolojik İnşası: İstanbul'da Sosyolojik Bir Ağ İnşa Olanağının Araştırılması	1083
Yard. Doç. Dr. Cevdet Yılmaz (Süleyman Demirel Üniversitesi)	
Gülşen Sönmez (Süleyman Demirel Üniversitesi)	
Ayşe Gül Gögebakan (Süleyman Demirel Üniversitesi)	
Afet Sonrası İyileşme Sürecinde İzlenen Politikaların Kentsel Gelişime Etkisi: Adapazarı Örneği	1095
Araş. Gör. Ezgi Orhan (ODTÜ)	
Soru-Cevap	1113
XIII. OTURUM – HERKES İÇİN KENT (Sergi Salonu)	1119
Oturum Başkanı: Gökhan H. Erkan (TMMOB ŞPO İzmir Şubesi Başkanı)	
Evrensel Tasarım İlkeleri Işığında Türkiye'de “Herkes İçin Kentler”	1121
Özen Abanoz (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Mekansal Planlama Genel Müdürlüğü)	
Pınar Zoral (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Mekansal Planlama Genel Müdürlüğü)	
Seda Nal (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Mekansal Planlama Müdürlüğü)	
Yaşam Süresini Arttırmak İçin Kentlerde Fiziksel Aktivite Olanakları ve Yaşlılık Dönemi	1163
Araş. Gör. Gözde Ekşioğlu Çetintahra (DEÜ)	
Kent İçi Toplu Taşıım Sistemleri	1175
Esra Çalışkan (Bursa Büyükşehir Belediyesi)	
Soru-Cevap	1205
XIV. OTURUM – PLANLAMA VE KATILIM (Oditoryum)	1211
Oturum Başkanı: Yard. Doç. Dr. Ceyhan Yücel (TMMOB ŞPO Kayseri Şubesi Başkanı)	

Kent Planlamada Katılımcı Süreçleri Uygulanabilir Kılmak İçin Yeni Bir Planlama Tarzı	
Önerisi: Savunucu Katılımlı Planlama	1213
Yard. Doç. Dr. Savaş Zafer Şahin (Atılım Üniversitesi)	
Doğal ve Kültürel Potansiyele Sahip Bölgelerin Katılımcı Projeler Yoluyla Dönüşümü:	
Pamukkale Kasabası Örneği	1215
Doç. Dr. S. Evinç Torlak (Pamukkale Üniversitesi)	
Öğr. Gör. Görkem Gülhan (Pamukkale Üniversitesi)	
Neoliberal Politikaların Yarattığı Uzlaşma-Çatışma Ekseninde Planlama: Bursa Cargill	
Örneği	1229
Araş. Gör. Dr. Neriman Yörür (DEÜ)	
Öğr. Gör. Dr. Levent Ünverdi (DEÜ)	
Araş. Gör. Dr. Ayşegül Çırak Altınörs (DEÜ)	
Soru-Cevap	1245
XV. OTURUM – KAMUSAL MEKAN, PLANLAMA VE ADALET (Sergi Salonu)	1255
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Aykut Karaman (MSGSÜ)	
Kamusal Mekan Yeniden Dönüşürken, Yeni Bir Toplumsal Mücadele Olanığı: Tarihi Alanlarda Kamusal Mekanın, Planlama Aracılığı ile Sürekliliğinin	
Sağlanması	1257
Ulaş Özkan (İzmir I Numaralı KTVKK Bölge Kurulu Müdürlüğü)	
Süleyman Siyah (İzmir I Numaralı KTVKK Bölge Kurulu Müdürlüğü)	
Planlama ve Kent Düzleminde Adalet Arayışı: Denizli-Kale İlçesi Örneği	1285
Yard. Doç. Dr. Pınar Savaş Yavuzçehre (Pamukkale Üniversitesi)	
Nursel Elbi	
Prof. Dr. Hüseyin Özgür (Pamukkale Üniversitesi)	
Yayalaştırılmış Caddelerde Kamu Yararı, Kamu Hakları, Eminönü-Hoybar Mahallesi	
Örneği	1307
Müge Çalışkan (İstanbul Yenileme Alanları KTVKK Bölge Kurulu Müdürlüğü)	
Yard. Doç. Dr. Hatice Ayataç(İTÜ)	
Soru-Cevap	1325
PANEL: YENİ YASAL DÜZENLEMELER – PLANLAMA VE KENT HAKKI	1335
Moderatör: Necati Uyar (TMMOB Şehir Plancıları Odası Genel Başkanı)	
Prof. Dr. Gülden Erkut (TMMOB Şehir Plancıları Odası Genel Başkanı)	
Prof. Dr. Sezai Göksu (TÜ, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü)	
Doç. Dr. Gökhan Günaydın (CH Genel Başkan Yardımcısı)	
Prof. Dr. Ayşe Nur Ökten (YTÜ, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü)	
Yard. Doç. Dr. Cenk Yaşar Şahin (İÜ, İdare Hukuku Anabilim Dalı)	
Doç. Dr. Murat Cemal Yalçınan (MSGSÜ, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü)	
Dr. H. Hami Yıldırım (AKP Burdur Milletvekili)	

YÜRÜTME KURULU

Prof. Dr. Hüseyin Cengiz	Yıldız Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. İclal Dinçer	Yıldız Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Zeynep Enlil	Yıldız Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Asuman Türkün	Yıldız Teknik Üniversitesi
Yard. Doç. Dr. Tuba İnal Çekiç	Yıldız Teknik Üniversitesi
Yard. Doç. Dr. Ayşegül Özbakır	Yıldız Teknik Üniversitesi
Araş. Gör. Dr. Denk Hamamcıoğlu	Yıldız Teknik Üniversitesi
Araş. Gör. Dr. Töre Seçilmişler	Yıldız Teknik Üniversitesi
Uzman Gözdem Aysu	Yıldız Teknik Üniversitesi
Araş. Gör. Senem Som	Yıldız Teknik Üniversitesi
Araş. Gör. Serkan Sınmaz	Yıldız Teknik Üniversitesi
Araş. Gör. Kerem Ekinci	Yıldız Teknik Üniversitesi
Dr. Ümit Özcan	TMMOB Şehir Plancıları Odası
Yard. Doç. Dr. Mustafa Sinemillioğlu	TMMOB Şehir Plancıları Odası
Fatma Topal	TMMOB Şehir Plancıları Odası
Öznur Akalın	TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi
Ahmetcan Alpan	TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi
Zeynep Arman	TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi
Akif Burak Atlar	TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi
Tayfun Kahraman	TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi
Emrah Şahan	TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi
Müge Yorgancı	TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Hüseyin Cengiz	Yıldız Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. İclal Dinçer	Yıldız Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Ayşe Nur Ökten	Yıldız Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Zekiye Yenen	Yıldız Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Çubuk	TMMOB Şehir Plancıları Odası
Prof. Dr. Cevat Geray	TMMOB Şehir Plancıları Odası
Prof. Dr. Ruşen Keleş	TMMOB Şehir Plancıları Odası
Doç. Dr. Fatma Ünsal	TMMOB Şehir Plancıları Odası
Doç. Dr. Pelin Pınar Özden	TMMOB Şehir Plancıları Odası
Prof. Dr. Mehmet Tunçer	Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Yard. Doç. Dr. İsmail Taner	Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Yard. Doç. Dr. Binali Tercan	Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Yard. Doç. Dr. Asım Mustafa Ayten	Bozok Üniversitesi
Yard. Doç. Dr. Dilşen Onsekiz	Bozok Üniversitesi
Prof. Dr. Sezai Göksu	Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Sibel Ecemiş Kılıç	Dokuz Eylül Üniversitesi
Yard. Doç. Dr. Tolga Çilingir	Dokuz Eylül Üniversitesi
Yard. Doç. Dr. Semih Halil Emür	Erciyes Üniversitesi
Yard. Doç. Dr. Seda Çalışır Hovardaoğlu	Erciyes Üniversitesi
Yard. Doç. Dr. Ozan Hovardaoğlu	Erciyes Üniversitesi
Doç. Dr. Özlem Güzey	Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Nilgün Görer Tamer	Gazi Üniversitesi
Yard. Doç. Dr. Nihan Özdemir Sönmez	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Nihal Şenlier	Gebze İleri Teknoloji Enstitüsü
Doç. Dr. Mehmet Küçükmehtemoğlu	Gebze İleri Teknoloji Enstitüsü
Yard. Doç. Dr. Murat Yıldız	Gebze İleri teknoloji Enstitüsü
Prof. Dr. Lale Berköz	İstanbul Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Nuran Zeren Gülersoy	İstanbul Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Handan Türkoğlu	İstanbul Teknik Üniversitesi
Yard. Doç. Dr. Adile Arslan Avar	İzmir İleri Teknoloji Enstitüsü
Yard. Doç. Dr. Yavuz Duvarcı	İzmir İleri Teknoloji Enstitüsü
Yard. Doç. Dr. Koray Velibeyoğlu	İzmir İleri Teknoloji Enstitüsü
Yard. Doç. Dr. Aygün Erdoğan	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Yard. Doç. Dr. Ahmet Melih Öksüz	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Yard. Doç. Dr. Cenap Sancar	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Aykut Karaman	Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Yard. Doç. Dr. Hale Mamunlu	Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Yard. Doç. Dr. Teoman Tekkökoğlu	Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Prof. Dr. Melih Ersoy	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Baykan Günay	Orta doğu Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Çağatay Keskinok	Orta doğu Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Koray Özcan	Selçuk Üniversitesi
Yard. Doç. Dr. Oğuz Özbek	Selçuk Üniversitesi
Yard. Doç. Dr. Ümmüğülsüm Ter	Selçuk Üniversitesi
Yard. Doç. Dr. Duygu Çukur	Süleyman Demirel Üniversitesi
Yard. Doç. Dr. Zeynep Peker	Süleyman Demirel Üniversitesi
Yard. Doç. Dr. Pervin Şenol	Süleyman Demirel Üniversitesi

ETKİNLİK SEKRETERYASI

Gürkan Akgün
Çare Olgun Çalışkan
Kumru Çılğın
Alev Karadeniz
Gökçen Taşkın
Saadet Tuğçe Tezer

TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi
TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi
TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi
TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi
TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi
TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi

Herkes İçin Kent, Herkes İçin Planlama: Akıllıca, Adaletle, Yeniden

Günümüzde, kentsel mekanın yaşanabilir ve paylaşılabilir bir toplumsal tüketim ve üretim alanı olması yanında bir birikim aracı olması durumu, ciddi bir gerilimi ortaya çıkarmaktadır. Bu gerilim, kapitalist kentin oluşumundan başlayarak her dönemde mevcut olmakla birlikte, neoliberal kent politikalarının egemenliğinin arttığı 1990'lar sonrası dönemde; “değişim değeri” üzerinden yeniden yapılanan kent mekanında giderek daha belirleyici olmuştur. Devlet ve planlama kurumları ise bu süreçte, pazarın düzenleyicisi olmaktan öte; kapitalist pazarı yönlendiren ve karlılığı artıran temel aktörler olmaya yönelmişlerdir.

Küresel kapitalizmin geldiği noktada, özellikle gelişmiş batı ülkelerinde, kentlerin üretimden çok tüketimin örgütlendiği yerlere dönüşmesi, hizmet sektörlerinin ve gayrimenkul piyasalarının gelişmesi sonucunda yapıları çevrenin yeni ihtiyaçlara göre yeniden yapılandırılması, kentsel rantların artırılması ve yeniden paylaşılması önem kazanmıştır. Geç kapitalistleşmiş/ sanayileşmiş ülke kentlerinde ise iki paralel süreç bir arada yaşanmaktadır: Hem küresel üretimin mekanları, hem de tüketimin örgütlendiği mekanlar olan bu kentlerde, rant potansiyeli yüksek bölgeler kentsel projeler yoluyla ve büyük parçalar halinde dönüştürülürken, bir yandan da yoksulluk ve dışlanmanın mekansal boyutlarının açıkça ortaya çıktığı ve kentsel rantların bölüşülmesinin artık çok daha eşitsiz koşullarda gerçekleştiği gözlenmektedir.

Homojen ve monoton olduğu için eleştirilen, planlı modern kentler; yeniden yapılanma sürecinde artık kent planlarından çok, pazar mekanizması, ödeme gücü ve müşterinin talebi üzerinden şekillenmektedir. Böyle bir gelişim, planlanmanın etkinliğini zayıflatırken, bir yandan da kent mekanında sınıfsal ayrışmaları yeniden biçimlendirmekte, homojenleşen ve güvenlik kaygısıyla oluşan kentsel mekanların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bu süreçte kentin belleğini ve kimliğini oluşturan tarihsel ve doğal mekanlar zamanla yok olmakta ve koruma kavramı ile alt açılımları (kurum ve aktör yapıları) bu süreci kimi zaman kolaylaştıran birer araç niteliği

kazanmaktadır. Böyle bir gelişme modeli sonucu, kentlerin geleceğini etkileyecek yaşamsal kararlar da yine bu kar mantığı içinde verilmektedir. Kentlerin çevresindeki doğal kaynakların yok olması, orman alanlarının ve su havzaların yerleşime açılması, kıyı alanlarında doğal dengenin bozulması, aşırı betonlaşmanın getirdiği ekolojik sorunlar ve karayollarına dayalı ulaşım modellerinin hız kesmeden devam etmesi; kentlerin geleceğine yönelik önemli tehditleri işaret etmektedir.

Bu yeni kentleşme biçimi ve planlamaya konu olan kentsel gelişmeler, çok farklı konuların eleştirel bir biçimde ele alınmasının da yolunu açmıştır. Kentsel ayrışma ve dışlanmanın yeni biçimleri “kent hakkı” bağlamında ve etik düzlemde tartışılırken kadınlar, engelliler, yaşlılar, çocuklar gibi daha savunmasız kesimlerin kentlerde karşılaştıkları zorluklar gündeme taşınmakta ve kentlerde yaşayan bütün kesimlerin söz hakkının olabildiği, katılımcı bir planlama modeli arayışı sürmektedir. Bunun yanında, bilimin ve akılcı öngörülerin yerini giderek bürokrasinin ve siyasi aktörlerin baskın geldiği bir yapıya bırakması, kamusal alan ve hizmetlerin adil olmayan dağılımını ve kullanım ayrıcalıklarının doğurmuş; planlama ve kent düzleminde “adalet” arayışını gündeme getirmiştir.

Öte yandan, günümüz teknolojisi ve güncel üretim - uygulama tekniklerinin sağladığı kolaylıklar, dünyadaki sürdürülebilir yaşam dengelerini bozan başlıca ölçek olan kentlerde “akıllı” plan ve projelerin kar amaçlı yatırımlardan daha öncelikli olduğunu ortaya koymaktadır. Geçmişte çözemediğimiz ve bugün üzerine yeni sorun başlıklarının eklendiği meslek alanımıza dair yeni yaklaşımlar ve çözüm önerilerini “yeniden” düşünmemiz ve bir adım öteye taşımamız gerekmektedir. Bu nedenlerle 7. Şehircilik Kongresi’nin başlığı “Herkes İçin Kent, Herkes İçin Planlama: Akılcıca, Adaletle, Yeniden” olarak belirlenmiş ve birlikte planlamanın koşullarının nasıl oluşturulacağı, planlama paradigmasındaki dönüşümün pratikte nasıl gerçekleşeceği konularının tartışılması amaçlanmıştır. Bu amaçlar doğrultusunda Kongre kapsamında sunulacak bildiriler aşağıdaki başlıklar göz önünde bulundurularak seçilmiştir.

Adalet:

- Konut Alanlarında,
- Kamusal Alanda,
- Kamu Mülklerinde,
- Kentsel Hizmetlerde,
- Çalışma Alanlarında,
- Doğal ve Tarihi Dokuda,
- Ulaşım ve İletişim Alanında,

Akıllı:

- Coğrafi Bilgi Sistemleri,
- Kentsel Yatırım ve Projeler,
- Kadınlar, Engelliler, Yaşlılar, Çocuklar İçin Çözümler,
- Ekoloji,
- Finans,
- Arazi Kullanım,

Yeniden:

- Kent Planlama,
- Yerel Yönetimler,
- Kentsel Muhalefet,
- Sınıflar ve Yoksulluk,
- Mülkiyet,
- Kent Hakkı

AÇILIŞ KONUŞMALARI

Tayfun Kahraman
TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi Başkanı

Prof. Dr. Hüseyin Cengiz
Yıldız Teknik Üniversitesi Mim. Fak. Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Başkanı

Prof. Dr. Murat Soygeniş
Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dekanı

Necati Uyar
TMMOB Şehir Plancıları Odası Genel Başkanı

Mehmet Soğancı
TMMOB Yönetim Kurulu Başkanı

Prof. Dr. Tamer Yılmaz
Yıldız Teknik Üniversitesi Rektör Yardımcısı

TAYFUN KAHRAMAN

TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi Başkanı

Sayın Rektör, Sayın TMMOB Başkanım, değerli meslektaşlarım, öğrenci arkadaşlarım ve saygıdeğer hocalarım; hepiniz hoş geldiniz. Bugün tabii ki büyük bir acı üzerine Van depreminin hemen ardından gerçekleştirdiğimiz bu etkinlik umarım anlamlı ve güzel sonuçlara neden olacaktır. Bu yıl biliyorsunuz İstanbul'da Dünya Şehircilik Günlerininin 35.sini, Dünya Şehircilik Günü Kongresininin de 7.sini hep birlikte gerçekleştireceğiz ve bugün de meslek alanımıza ve tarihe önemli notlar düşeceğiz ve umarım ki, önemli dersler çıkartacağız.

Öncelikle Yürütme Kuruluna ve Yürütme Kuruluna büyük yardımları olan sekteryamıza, etkinlik sekteryasına sonsuz teşekkürlerimi buradan bildirmek istiyorum. Kendileri bir yıldır çok büyük bir emek verdiler, çok büyük bir emekle çalıştılar. Bir yıldır bu üç günlük etkinliği organize etmek için inanın gecelerini gündüzlerine kattılar, gerçekten emekleri çok büyük, kendilerine tekrar tekrar buradan teşekkür ediyorum. Sonrasında Bilim Kurulumuza ve bu etkinliğin düzenlenmesinde ev sahibi olarak bizlere katkı koyan Yıldız Teknik Üniversitesi'nin değerli yöneticilerine de buradan teşekkür etmeliyim.

Biliyorsunuz 'kent hakkı' bugün, özellikle de 3 gün boyunca tartışacağımız ana başlıklarımızdan biri olacak ve kent hakkını özellikle bu anlamlı günlerde tartışmanın ve neye tekabül ettiğinin altını özellikle çizmemiz gerekecek. Van'da yaşanan ve Türkiye'nin her kentinde yaşanması muhtemel bir afet karşısındaki acimiz sonrasında ne yazık ki kaybettiğimiz canlar sonrasında burada bizler teknik insanlar ve bilim insanları olarak önümüzde bulunan "Kent Hakkı" sloganıyla birlikte bilimsel ortamda çözüm önerilerini ve araştırmalarımızı sunacağız. Bu anlamda şunu söylemek gerekiyor; kent hakkı bildiğiniz gibi bir tarafıyla tüm kentlerimizde bütüncül bir örgütlenmeyi ve bütüncül bir muhalefeti işaret ediyor, diğer tarafıyla da örgütlü ya da örgütsüz, sokaktan yaşam alanlarımıza, yaşam alanlarımızdan tüm kente kadar bütüncül bir mücadeleyi temsil ediyor. Bugün seçim beyannamelerinde gördüğümüz yeni İstanbul, üçüncü köprü ya da pek çok diğer projeye tekabül eden yatırımların; bunun yanında Türkiye'nin diğer tüm kentlerinde; her geçen gün imar planlarına aykırı olarak yükselen gökdelenlerin, alışveriş merkezlerinin, İstanbul özelinde söylersem Haydarpaşa portun, Galata portun ve daha bilumum kamu mülkü üzerinde yükselen projelerin yanında, kent hakkının esasında bugünlerde küçük, elit ve seçkin bir grup elinde kaldığını, siyasal ve ekonomik anlamda da bu elitist tavır karşısında da kentte bütüncül bir muhalefet örgütlememiz gerektiğini görüyoruz. Özellikle Van depremi sonrasında, gelecekte İstanbul'da yaşanması muhtemel depremin bize göstereceği sonuçlar farklı olmayacak. Bizler bugün özellikle kentin değişen anlamı sonrasında kentin yer seçimi, kent içerisindeki mücadele ve kent içerisinde yaşanan yerinden edilmeler, amiyane tabirle kent içi

Açılış Konuşmaları

sürgün sonrasında kentsel muhalefeti, kent hakkı ve kent toprağını paylaşmak üzere, birlikte örmemiz gereken bir dönemden geçiyoruz ki, bu anlamda bu başlığın çok değerli olduğunu düşünüyoruz.

Ben konuşmamı çok kısa keseceğim, umarım bu üç günlük etkinliğimiz her fikre, kendini ifade etmek isteyen her düşünceye açık bir platform oluşturur ve özellikle altını tekrar tekrar çizmek istediğim Van depremi sonrasında yaşadıklarımız için de bizlere bir ders inşa ederiz. 1999 depreminden bugüne kadar 12 yıl geçti, bu 12 yıl içerisinde ne ders çıkarttık dersiniz, bir arpa boyu yol ilerleyemedik. Ama umarım Van depremi bir milat olacaktır ve bizlerin de katkılarıyla Van depremi sonrasında Türkiye’de konutlarımızdan başlayarak kentlerimize kadar herkesin hakkı olan kent hakkının birinci unsuru olan sağlıklı kentleri ve sağlıklı konutları yeniden inşa etmeye başlayacağız. Değerli bildiri sahiplerinin de bu noktalarda önemli katkıları olacağını düşünüyorum ve kendilerine şimdiden teşekkür ediyorum. Sizlere de katkılarınız ve bugünkü katılımınız için teşekkür ediyorum, sağ olun, iyi seyirler.

Prof. Dr. HÜSEYİN CENGİZ

Yıldız Teknik Üniversitesi Mim. Fak. Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Başkanı

Teşekkür ederim. Günaydın, hepiniz hoş geldiniz. Sayın Valim, Sayın Belediye Başkanım, Sayın Rektörüm, Sayın Genel Başkanım, Sayın Dekanım, üniversitelerin değerli öğretim üyeleri, sevgili öğrencilerim, saygıdeğer konuklar; Dünya Şehircilik Günü 7. Türkiye Şehircilik Kongresine hoş geldiniz. Hepinizi 7. Türkiye Şehircilik Kongresi Yürütme Kurulu adına sevgi ve saygıyla selamlıyorum. Üniversitemizin kuruluşunun 100. yılında Şehir ve Bölge Planlama Bölümümüzün böyle bir kongreye ev sahipliği yapmış olmasından bölüm başkanı olarak gururlanıyor ve onur duyuyorum.

7. Türkiye Şehircilik Kongresi kapsamında kimin için kent, kimin için planlama, nasıl sorularına cevap aranacaktır. Küreselleşme sürecinde kentsel mekânın yaşanabilir ve paylaşılabılır toplumsal tüketim ve üretim alanı olması, kent mekânının birikim aracı olması ciddi bir gerilimi ortaya çıkarmaktadır. Bu gerilim kapitalist kentin oluşumundan bu yana her dönemde mevcut olmakla birlikte neoliberal kent politikalarının etkinliğinin arttığı 1990'lar sonrası döneminde kent mekânının büyük ölçüde değişim değeri üzerinden yeniden yapılanmasının belirleyicisi olmuştur. Devlet ve planlama kurumları bu süreçte pazarın düzenleyicisi olmaktan öte pazarı yönlendiren ve kârlılığını arttıran temel aktörler olarak rol almaktadır.

Küreselleşme sürecinde özellikle gelişmiş batı ülkelerinde kentlerin üretimden çok tüketimin örgütlediği yerlere dönüşmesi, hizmet sektörünün ve gayrimenkul piyasalarının gelişmesi sonucunda yapıyı çevrenin yeni gereksinimlere göre yeniden yapılandırılması kentsel rantların aktarılması ve yeniden paylaşılması önem kazanmıştır. Geç küreselleşmiş ve sanayileşmiş ülke kentlerindeyse iki paralel süreç bir arada yaşanmaktadır. Hem küresel üretimin mekânları, hem de tüketimin örgütlediği mekânlar olan bu kentlerde rant potansiyeli yüksek bölgeler kentsel projeler yoluyla ve büyük parçalar halinde dönüştürülürken bir yandan da yoksulluğun ve dışlanmanın mekânlarının açıkça ortaya çıktığı ve kentsel rantların bölüşülmesinin artık çok daha eşitsiz koşullarda gerçekleştiği gözlemlenmektedir. Homojen ve monoton olduğu için eleştirilen planlı modern kentler yeniden yapılanma sürecinde artık kent planlarından çok pazar mekanizması, ödeme gücü ve müşterilerin talebi üzerinden şekillenmektedir.

Böyle bir gelişim planlamanın etkinliğini zayıflatırken, bir yandan da kent mekânında sınıfsal ayrışmaları yeniden biçimlendirmekte, homojenleşen ve güvenlik kaygısıyla oluşan kentsel mekânların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bu süreçte kentin belleğini oluşturan tarihsel ve doğal mekânlar yok olmakta ve koruma kavramı araçsal bir nitelik kazanmaktadır. Böyle bir gelişme modeli sonucu kentlerin geleceğini etkileyecek yaşamsal kararlar da yine bu kâr mantığı içinde kaynakların yok olması, orman alanlarını ve su havzalarının yerleşime

açılması, kentlerin aşılınması gereken eşiklerin aşılması, kıyı alanlarında doğal denge bozulması, aşırı betonlaşmanın getirdiği ekolojik sorunlar ve karayollarına dayalı ulaşım modellerinin hız kesmeden devam etmesi kentlerin geleceğine yönelik önemli tehditlere işaret etmektedir. Bu yeni kentleşme biçimi ve planlamaya konu olan kentsel gelişmeler konunun eleştirilebilir bir biçimde ele alınmasının da yolunu açmıştır. Kentsel ayrışma ve dışlanmanın yeni biçimleri kent hakkı bağlamında ve etik düzlemde tartışılırken engelliler, yaşlılar, çocuklar, kadınlar gibi daha savunmasız kesimlerin kentlerde karşılaştıkları zorluklar gündeme taşınmış ve kentlerde yaşayan bütün kesimlerin söz hakkının olduğu katılımcı bir planlama modelinin çerçevesi oluşturmaya çalışılmıştır.

Kentsel planlama sürecindeyse, bilimin ve akılcı öngörülerin yerini giderek bürokrasinin ve siyasi aktörlerin baskın geldiği bir yapıya bırakması kamusal alan ve hizmetlerin adil olmayan dağılımını ve kullanım ayrıcalıklarını doğurmuş, planlama ve kent düzleminde adalet arayışını gündeme getirmiştir. Öte yandan günümüz teknolojisi ve güncel üretim uygulama tekniklerinin sağladığı kolaylıklar dünyadaki sürdürülebilir yaşam dengelerini bozan başlıca ölçek olan kentlerde akıllı plan ve projelerin kâr amaçlı yatırımlardan daha öncelikli olduğunu ortaya koymaktadır. Geçmişte çözemediğimiz ve bugün üzerinde yeni sorun başlıklarının eklendiği meslek alanımıza dair yeni yaklaşımlar ve çözüm önerilerini yeniden düşünmemiz ve bir adım öteye taşımamız gerekmektedir.

Bu nedenlerle 7. Türkiye Şehircilik Kongresi başlığı: *“Herkes İçin Kent, Herkes İçin Planlama: Akıllıca, Adaletle, Yeniden”* olarak belirlenmiş ve birlikte planlamanın koşullarının nasıl oluşturulacağı, planlama paradigmasındaki dönüşümün pratikte nasıl gerçekleşeceği ve kentsel, toplumsal alanların nasıl oluşturulacağı konularının tartışılması amaçlanmıştır. Bu amaçlar kapsamında ulaşım ve iletişim alanında, doğal ve tarihi dokuda çalışma alanlarında, kentsel hizmetlerde, kamu mülklerinde, kamusal alanda, konut alanlarında adalet başlığında arazi kullanım, finans, ekoloji, kadınlar, engelliler, yaşlılar, çocuklar için çözümler, kentsel yatırım ve projeler, coğrafi bilgi sistemleri; akıllı başlığı altında kent hakkı, mülkiyet, sınıflar ve yoksulluk, kentsel muhalefet, yerel yönetimler, kent planlama; yeniden başlıkları altında başka şehir plancısı meslektaşlarımız olmak üzere akademisyenler ve kentsel sorunlar üzerine düşünen uzmanlarca bildiri sunumları gerçekleştirilecektir. Bildiri sunarak katkıda bulunacaklara şimdiden çok teşekkür ediyorum.

Kongrede tartışılacak konulara değerli katkılarını sunmak üzere davetimizi kabul ederek bizi onurlandıran ve çerçeve sunumlarını yapacak olan Sayın Prof. Dr. İlhan Tekeli ve Kent Üniversitesi Öğretim Üyesi Chris Pickvance’a *“Kent hakkı ve uluslararası deneyimler”* sunumlarını gerçekleştirecek olan Sao Paulo Üniversitesinden Prof. Dr. Eduardo Marques’e, York Üniversitesinden Prof. Dr. Mike Savage’e, Sheffield Üniversitesinden Prof. Dr. Jamie Gough’a teşekkürlerimi sunuyorum. Bu kongrenin gerçekleşmesinde bizi destekleyen sponsorlarımıza, kongrenin düzenlenmesinde ilgi ve yardımlarını esirgemeyen Sayın Rektörümüz Prof. Dr. İsmail Yüksek’e, Mimarlık Fakültesi Dekanımız Prof. Dr. Murat Soygeniş’e, Kongre Bilim Kurulu üyelerine, Kongre Yürütme Kurulu üyelerine, etkinlik

sekretaryası üyelerine, panelistlere, oturum başkanlarına, bölümümüzün tüm üyelerine, fakültemizin değerli idari ve teknik personel ve hizmetlerinde gönüllü çalışarak katkı sağlayan öğrencilerimize, katkısı olan herkese çok teşekkür ediyor ve onları topluca alkışlamak istiyorum.

7. Türkiye Şehircilik Kongresinin başarılı geçmesini diliyor, tüm katılanlara sevgi ve saygılarımı sunuyorum. Saygılarımla.

Prof. Dr. MURAT SOYGENİŞ

Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakóltesi Dekanı

Sayın Valim, Sayın Belediye Başkanım, Sayın Rektörüm, Sayın Şehir Plancıları Odası Genel Başkanım, Sayın Şehir ve Bölge Planlama Bölüm Başkanım, Şehir Plancıları Odası İstanbul Şube Başkanım, değerli katılımcılar, basın mensupları ve sevgili öğrenciler; fakóltemizle şehir ve bölge planlama bölümümüz ev sahipliğinde 35. Dünya Şehircilik Günü kutlamaları çerçevesinde gerçekleşecek olan 7. Türkiye Şehircilik Kongresine hoş geldiniz.

Kentsel mekânın yaşanabilir ve herkesin kullanımında olması plancıların ve mimarların sorumluluk konusu olduğu gibi diğer birçok disiplinin de konusudur. Sanayileşmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ve yoksul ülkelerde kentsel büyüme, gelişme dinamikleri kent mekânını etkilemekte, rant potansiyeli kentsel gelişmeleri tetikleyen en önemli girdilerden birini oluşturmaktadır. Gelişmiş ülkelerde kentsel mekânlar değer yitirip, zaman zaman kullanım dışı kalabilirken, gelişmekte olan çevrelerdeki kentlerde rant artışı nedeniyle dönüşümler yaşanmakta, sosyal ve fiziksel çevre bu dönüşümler çerçevesinde yeni işlevler, yeni kullanıcılarla tanışmaktadır. Kentlerin yoğunluğunun arttığı çevrelerde kent yakınındaki doğal çevreler zedelenmekte, kenti tehdit eden konulara fay hattı yakınlarında kentleşme, orman ve sulak alanların yerleşime açılması, kent merkezlerinde kamusal alanların yitirilmesi, güvenlik, erişilebilirlik, ekolojik sorunlar, kentsel çevrenin kalitesi, estetik duyarlılık gibi konular da eklenmektedir.

7. Şehircilik Kongresinde bu tehditler ve potansiyeller ve öneriler “*Herkes İçin Kent, Herkes İçin Planlama: Akıllıca, Adaletle, Yeniden*” başlığı altında ele alınacak, sunumlar kentlerimizi daha yaşanabilir kılmak konusuna odaklanacaktır. Kongre organizasyonunu gerçekleştiren Türkiye Mühendisler Mimarlar Odası Birliği Şehir Plancıları Odasına, fakóltemiz Şehir ve Bölge Planlama Bölümüne, Yürütme Kurulu, Bilim Kurulu ve etkinlik sekreteryası üyelerine, katılıma organizasyonun gerçekleşmesinde her türlü desteği sağlayan Rektörlüğümüze, Rektör Yardımcımıza, tüm katılımcılara ve destek veren herkese teşekkür ederim, verimli bir toplantı dilerim. Saygılarımla.

NECATİ UYAR

TMMOB Şehir Plancıları Odası Genel Başkanı

Sayın Rektörüm, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliğinin Sayın Başkanı, değerli konuklar, değerli meslektaşlarım, sevgili öğrenciler, 7. Türkiye Şehircilik Kongresinin tüm katılımcılarını Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Şehir Plancıları Odası adına saygıyla selamlıyorum, hepiniz hoş geldiniz. Geleneksel olarak her yıl 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü'nün içinde bulunduğu hafta içinde gerçekleştirilen etkinlikler bildiğiniz gibi 5 yılda bir Şehircilik Kongresi olarak düzenlenmektedir. Bu yıl Dünya Şehircilik Günü'nün Kurban Bayramıyla çakışması nedeniyle bir hafta gecikmeli olarak gerçekleştirilen kongrenin ülkemize, kentlerimize ve mesleğimize önemli katkılar sağlamasını diliyorum. Bu yıl Şehircilik Kongremizi ülkemizin birbiri ardına yaşadığı üzücü olaylarla eşzamanlı olarak gerçekleştiriyoruz. Ekim ayının son haftasında Van, Erciş ve çevresinde yaşanan ve geçtiğimiz hafta yıkıcı biçimde tekrarlayan depremlerle ve Eylül ayının son haftasında Rize'de yaşanan selde yüzlerce insanımızı yitirdik. Yaşanan afetler sonrasında yağışların ve depremlerin, gerçekleşmesi beklenen doğa olayları olduğunu, bunları afete dönüştürenin insanlar tarafından yapılan hatalar ve ihmaller olduğunu gerek Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği çatısı altında, gerekse Odamız adına yapılan açıklamalarda sıkça dile getirdik.

İlk çağlardan bu yana yerleşime konu olmuş Anadolu topraklarının gerçeği olan depremlere karşı geçmişten bugüne ulaşan umursamaz tavır ne yazık ki, bugün de olabildiğince kaba biçimde sürdürülüyor. Günümüzde yaygın olarak rastladığımız yetkili yönetici profili ne yazık ki, rantı arttırmaya yönelik plan değişikliği onama yetkilerini seven, ancak planlamadan hiç hazzetmeyen, planlama kararlarını rantın artırılması ve yönlendirilmesi aşamasında hatırlayan, onun dışında planlama ve mühendislik birimlerini dışlayan bir karakter yapısına ve anlayışına sahiptir. Deprem sonrası aç ve açıkta kalanlara yeterli yardım ve çadır ulaştırmaktan aciz, çaresiz biçimde yardım bekleyen, yardım isteyen yurttaşları yağmacı olarak niteleyen de bu anlayıştır. Kar altında açıkta yaşamaya çalışanları giyecek ikinci bir giysisi olmayanları -12 derecede su sıkarak dağıtan ve ne haliniz varsa görün diyen de bu anlayıştır. Bu anlayıştaki yöneticiler değil midir; 7,2'lik depremin sonrasında Van ve çevresi deprem açısından en güvenli bölgedir, yakın dönemde bu bölgede artık deprem yaşanmayacaktır, çadıra gerek yoktur, yapılara girilebilir yönünde bilimsel dayanaktan yoksun açıklamaların sahipleri. Bu anlayıştır bir gecede yasallaşan, biri diğeriyle çelişen yasa yapma tekniğinden uzak, hukuku ayaklar altına alan torba yasalarla amacından tümüyle uzaklaşan, bir ay içinde üç kez değişen yasa gücünde kararnamelerle meslek alanımızda olumsuz sonuçları kısa süre içinde ortaya dökülecek düzenlemeleri de birbiri ardına dayatan.

Gölcük merkezli 1999 depreminin yıldönümünde 17 Ağustos'ta depremlere karşı yerleşmelerimizi, yapılaşmalarımızı güvenli hale getirecek düzenlemeler yapılmasını

beklerken karşı karşıya kaldığımız 648 sayılı Kanun Hükmünde Kararname gibi ölüme davetiye niteliğindeki ısmarlama düzenlemeler geleceğe ilişkin kalan son umut kırıntılarını da beynimizden söküp almaktadır. 2009 yılında gerçekleştirilen Kentleşme Şurası kararları ve sonrasında yayımlanan ülkemizin 2023 yılına kadar izleyeceği yol haritası olarak tanıtılan KENTGES bütünlük kentsel gelişme stratejisi ve eylem planı kararlarıyla, tümüyle çelişen yasal düzenlemelere ne yazık ki devam edilmektedir. Birçok açıdan milat olarak kabul edilen 17 Ağustos 1999 tarihinden bu yana yaşanan her afet sonrasında duygusal ortama uygun popülist söylemler geliştirilirken, diğer yandan kaçak, ruhsatsız, hiçbir mühendislik hizmeti almamış yapılaşmalar da tüm kentlerimizde alabildiğine sürmektedir. Kaçak, ruhsatsız ya da ruhsata aykırı yapılmış güvensiz yapılara her gün bir yeni kat eklenirken, gece yarısı el çabukluğuyla yapılan yasal düzenlemelerle bu yapılara altyapı hizmeti verilmesinin önu düzenli olarak açılmaktadır. Diğer yandan ülkemizin kaçınılmaz gerçeği olan deprem korkusu kullanılarak geliştirilen söylemlerle var olan güvensiz yapıların yıkılması, yerlerine yeni yapıların yapılması, kentlerin tümüyle yenilenmesi gerektiği düşüncesi sürekli tekrarlanırken, bu amaca ne derece hizmet ettiği tartışmalı kentsel toprak rantlarının el değiştirmesinden başka somut sonucu gözlenmeyen kentsel dönüşüm projeleri meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır.

5393 sayılı Belediye Kanununun 73. maddesinde, 2010 yılında yapılan değişikliklerde olduğu gibi, anayasaya açıkça aykırı düzenlemeler bu korkular kullanılarak yasalaştırılırken, yaşanan süreçte kentlerin rantı yükselen bölgelerinde yaşayan ve mevcut bir konutu bulunan yoksul kesimler buldukları alanlarda borçlandırılarak sürülürken, kent toprakları üzerinde hayal ettiklerini hızla gerçekleştirebilen, her düşünüyü olduran, yaptım oldu diye gerinen dönüşüm zengini kentsel toprak ağalarının, Ağaoğullarının sayısı da artmaktadır. Oynanan oyun doğru okunduğunda kırsal kesimden yıllar önce toprak ağalarının baskısından ve sömürsünden kaçanlar, yıllar sonra sığındıkları kentlerde kendilerini kentsel toprak ağalarının ve işbirlikçi politikacıların elinde bulmakta, bir yandan sahip oldukları evlerinden olur ve kentin dışına sürülürken, diğer yandan borçlandırılarak inşaat sektörüne can suyu haline getirilmektedirler.

Yapılan düzenlemelerle deprem korkusu kullanılarak kentsel toprak rantları üzerinden oynanan oyunların bir benzeri, karanlıkta kalma korkusu üzerinden enerji sektöründe oynanmaktadır. Basiretsiz enerji politikalarının doğal sonucu olarak gelineen bugünkü noktada karanlıkta kalma korkusu kullanılarak nükleer santraller, termik santraller, doğalgaz çevrim santralleri ve HES'ler tüm direnişlere rağmen iş makineleri, coplar ve dipçiklerle halkımıza dayatılmaktadır. Enerji sektörünün önüne çıkan engeller olarak görülen ülkemizin vazgeçilmez değerleri olan doğal SİT'ler bir kararname hükmüyle korumasız hale getirilip, bu alanlara yönelik talan sürecinin kapısı ardına kadar aralanırken, aynı kararnameyle ormanlarda, meralarda, yaylalarda, tarım topraklarında yapılaşmanın da önu arsızca açılmaktadır.

Yasal düzenlemelerde yaşanan bu kontrolsüz yozlaşma diğer yandan mesleki ve kurumsal yozlaşmaya da dönüşmüş durumdadır. Kurumsal yozlaşma cumhuriyet tarihinde

görmediğimiz düzeye ulaşırken, bu yozlaşmadan en önemli payı kentlerimizin yanı sıra doğal ve kültürel varlıklarımızın alacağı görülmektedir. Kentsel SİT alanlarımızın, korunması gereken yapılarımızın, arkeolojik alanlarımızın geleceği yapılan son düzenlemelerle varlığı Kültür ve Turizm Bakanının iki dudağı arasında olan Koruma Kurulu üyelerinin sorgulamaya muhtaç özgür iradesine kalmış durumdadır. Böylesi yozlaşan bir ortamda mesleğin etik değerlerine, kentlerimize, doğal ve kültürel değerlerimize sahip çıkmayı temel görev olarak benimseyen Türk Mühendis ve Mimar Odaları, Şehir Plancıları Odası mücadelesini tüm engelleme, yıldırma, sürgün ve tehdit girişimlerine rağmen sürdürmektedir. Ülkenin 10 kentinde örgütlü şubeleri ve 26 il ve ilçe temsilciliğiyle hizmet vermeye çalışan odamızın kesinleşen ve sonuçlananlar dışında bugün yargı süreci değişik aşamalarda devam eden 324 davası yaşanan yozlaşmanın en somut göstergelerinden biridir. Her yıl artan dava sayısı bir yandan önemli bir iş yükü, diğer yandan önemli bir mali yük ve karşı cephe oluşumu anlamına gelse de Şehir Plancıları Odası Anayasal görev tanımının bilinciyle halkı doğru bilgilendirme ve kentlere doğal ve kültürel değerlere yönelik talan girişimlerine örgütlü saldırılara karşı mücadelesini sürdürme kararlılığındadır.

Herkes için kent, herkes için planlama düşüncesini benimseyen tüm kesimleri sürdürülen mücadelede Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliğinin, Şehir Plancıları Odasının yanında aynı safta yer almaya davet ederken, kongrenin gerçekleşmesi için sarf ettikleri yoğun çaba ve emekleri için 100. yılını kutlayan Yıldız Teknik Üniversitesi'ne, Mimarlık Fakültemize, Şehir ve Bölge Planlama Bölümümüze, değerli hocalarımıza, İstanbul Şubemizin Yönetim Kurulu üyelerine ve çalışanlarına katılımınız ve kongreye güç vermenizden dolayı da sizlere teşekkür ediyor, saygılar sunuyorum. İyi ki varsınız.

MEHMET SOĞANCI

TMMOB Yönetim Kurulu Başkanı

Sayın Rektör Yardımcım, Sayın Dekanım, Sayın Bölüm Başkanım, Türkiye'nin her zaman ifade ettiğimiz aydınlık yüzü, çok değerli bilim insanı arkadaşlarım, sevgili plancılar, sevgili öğrenciler; hepinizi Türk Mühendis Mimar Odaları Birliği Yönetim Kurulu ve şahsım adına sevgiyle, saygıyla, dostlukla selamlıyorum. Bugün burada plancıların arasında olmaktan çok büyük bir onur duyduğumu da öncelikle ifade etmek isterim.

Az önce Sevgili Başkanın da detaylandığı üzerine birliğimiz ve bağlı odalarımız esas itibariyle mesleki, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda ülkemizdeki mühendisleri, mimarları, şehir plancılarını temsil etmektedir. Onların hak ve çıkarlarını halkımızın çıkarları temelinde korumak ve geliştirmek, mesleki, sosyal ve kültürel gelişmelerini sağlamak ve mesleki birikimlerini toplum yararına kullanmalarının zeminini yaratmakla görevlidir. Bu amaçla meslek alanlarıyla ilgili gelişmelerin ve politikaların sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel boyutlarını derinlemesine kavramak, yorumlamak ve toplumu bilgilendirmek, bu politikaların toplum yararına düzenlenmesi için öneriler geliştirmek ve bunların yaşama geçirilmesi için de mücadele etmek zorundadır. Birliğimiz bunların gereği olarak en genel anlamda bağımsız ve demokratik bir Türkiye'nin yaratılması yönündeki çalışmalarını bütünsel bir anlayışla ve etkinleştirerek sürdürür, bu sürdürme kararlılığındadır. Birliğimiz bu çalışmalarını şüphesiz bilimin ve teknolojinin ışığında bilim insanlarının yol göstericiliğinde ve 50 yılı aşkın geçmişinin birikimiyle de yürütmeye kararlıdır.

Sevgili arkadaşlar, işte bu kongre ve yapageldiğimiz benzeri çalışmalarımız aslında bu çabalarımızın gerçekleşmesine yönelik çalışmaların önemli bir kesişme noktasını da oluşturmaktadır. Birliğimizin tarihi böylesine şekillenmiştir. Bugün bu etkinlikte hem plancılar, hem de planlama alanı açısından çok önemli de bir yer tutmaktadır. 7.si, yani geçmiş 35 yıldır inatla ve ısrarla bu ülkenin aydınlık geleceği için planlama alanına böylesi bir etkinliğe ta başından karar veren arkadaşlara, ısrarla sürdürenlere ve özellikle de bu 7. etkinliği her türlü oluşumun sağlanması için çaba veren bütün arkadaşlarımıza da Birlik Yönetim Kurulu adına çok teşekkür ediyorum.

Sevgili arkadaşlar, 7. Türkiye Şehircilik Kongresine "*Herkes İçin Kent, Herkes İçin Planlama: Akıllıca, Adaletle, Yeniden*" derken bu başlığı esas alarak Türk Mühendis Mimar Odaları Birliği ortamında birikmiş görüşlerimizi sizinle burada bir miktar paylaşmak istedim. Şüphesiz bu kongre Türk Mühendis Mimar Odaları Birliğinin halkımız için biriktirdiği bu sözleri geliştirecek de bir etkinlik olacaktır. Evet sevgili arkadaşlar, az önce Sevgili Başkan da özetle bahsetti, birçok konuda olduğu gibi 1980 Türkiye'de planlama ve kentleşme açısından da önemli bir dönüşümün başlangıcını oluşturmuştur. Türkiye üreten bir ekonomi olmaktan çıkarılırken, rant ve borçlanma üzerinden işleyen bir ekonomik yapı oluşturulmuş, üretimden

vazgeçilerek ülke toprakları dünyanın emlak, rant piyasası haline getirilmiştir. Tüm yerüstü ve yeraltı varlıklarımızı talana açan neoliberal politikalar bu dönemde de özellikle pekiştirilerek, ülkenin her noktasına yayılmıştır. Bu küreselleşme, piyasa, rant temelli yaklaşımla ülke topraklarının tümü aslında piyasa malına çevrilmiştir. Bu modelin geri planındaysa, kentler yer almaktadır. Yerel olan her şeyi bir ekonomik girdi olarak algılayan sermaye yeni biçimleriyle kentlerimizin yapısını değiştirirken, onları aslında eşitsizliğin mekânları olarak tanımlamaktadır.

Bugün kentlerimiz neoliberal politikalarla biçimlenen küreselleşme süreciyle birlikte mekânsal, ekonomik, siyasal ve sosyal olarak kökten bir değişimin aracı, bir parçası haline getirilmiştir. Hükümetlerin de müdahil olduğu bu sürecin taraflarınca kentlerimizin içinde yer aldığı değişim senaryosuyla altyapıdan yoksun yalıtılmış siteleri ve rezidanslarıyla eşitsizlik mekâna yansımakta, yoksulluk, adaletsizlik kentlerimizde derinleşerek artmaktadır. Sosyal içerik, insan unsuru ve en temel hak olan barınma gereksinimi görmezden gelinerek, kentlerin içerisinde kalmış gecekondu alanları kentsel dönüşüm adı altında yıkılıp, yerlerine sermayenin yeni ihtiyaçlarına yanıt veren kent bütünü, içinde yaşayan insan varlığı, sosyal çevre ve yaşanmışlıkları yok sayan sözde çağdaş projeler hayata geçirilmektedir bütün Türkiye kentlerinde. Tüm bu süreç kentlerimizi parçalayıp dağıtmaktadır. Kamusal mekânlar giderek artan biçimde tahrip ve tasfiye edilmektedir. Planlama düzenleyici rolünden gün geçtikçe uzaklaştırılmış, planlamaya kentte derinleşen eşitsizliğin yaralarını sarmaktan öte kentteki eşitsizliği derinleştiren bir işlev yüklenmiştir. Bu süreç planlamanın bütüncüllüğünü yok etmiş, proje plan yerine kullanılmaya başlanmıştır. Kent planlama disipliniyle kat, kot, imar hakkı yükseltme sığınağına indirgenmiştir. TOKİ gibi kurumlar aracılığıyla mevcut iktidar kentleri şantiyeye çevirirken, yaptıkları plan değişiklikleriyle belediyeler de aslında rant dağıtım şirketlerine dönüşmüş bulunmaktadır.

1980 sonrasında yapılan düzenlemelerle kapsamlı planlamadan vazgeçilmiş, planlamanın bütüncül özelliği göz ardı edilerek sektör odaklı anlayışın benimsenmesi sonunda 30'a yakın kuruma planlama yetkisi dağıtılmış ve planlama kontrolsüz ve birbirinden bağımsız yapılara dönüştürülmüştür. Bunun sonuçları tarım alanlarının, ormanların, meraların, kıyıların giderek yaylaların talanı şeklinde mekâna yansırken, aynı zamanda sağlıksız, dayanıksız, rant üzerinde temellenen yapılaşmaya göz yumulmuştur. 1940'lı yıllardan başlayarak giderek artan kaçak yapılaşma gerek izlenen ekonomik ve siyasal politikalar, gerekse çıkarılan yasalarla âdeta devlet politikası haline gelmiştir. Bu süreçte ülkemiz dünyanın sayılı risk havuzuna sahip ülkelerden biri konumuna getirilmiştir. Planlamanın dışlandığı bu süreçte gerçekten hepsi birer doğa olayı olan deprem, heyelan, çığ ve kaya düşmesi, su baskını ve benzeri olaylar bilinçsizce verilmiş yer seçimi kararları, mühendislik verilerinden yoksun imar planları, düşük standartlarda ve mühendislik hizmeti görmemiş yapı üretimi, kısacası ranta dayalı düşük nitelikli tasarimsız ve plansız kentleşme ve sosyoekonomik politikalar sonucu afete, yani insani ve ekonomik yıkıma dönüşmektedir. Van bunun da tipik bir örneği olmuştur.

Teknik ve bilimsel ilkeleri dışlayan, hukuku hiçe sayan bu politikasızlığın belirlediği planlama mimarlık, mühendislik, yapılaşma ve denetim sisteminin tüm çarpıklığının somut sonuçlarından biri olan yüz yılın afeti olarak da belirlenen 1999 depreminden hiçbir ders alınmadığı 12 yıl sonra ne yazık ki, Van depremiyle bir kez daha ortaya çıkmıştır. Her geçen yıl risk taşıyan yapılaşma alanlarına yenileri eklenmekte, kentlerimizde var olan risk havuzları genişlemekte, fay hatları daraltılmakta, kaydırılmakta, başına gelecek olası bir felaketi kader olarak gören sessizce besleyen misyonlara yenileri eklenmektedir. Hiç ders alınmadığı, ranttan vazgeçilemeyeceği 648 sayılı mesleğimizi çok yakından da ilgilendiren Kanun Hükümünde Kararname'yle yeniden ilan edilmiştir. Kanun Hükümünde Kararnamelerle ülkemizde artık plansızlık planlama politikalarına dönüştürülmüştür. 35 tane Kanun Hükümündeki Kararname ülkemizdeki kamu yönetimine, neoliberal iktisat politikalarının daha vahşi bir kapitalist sömürü çarkı içerisinde sürsün diye birden bire çıkarılıverilirken, ama öte yandan da ülkemizde planlama, yapılaşma ve koruma temel kanunlarında değişikliklerin yapıldığı da hepimizin malumudur.

648 sayılı Kanun Hükümünde Kararname'yle oluşturulan Bakanlık ve verilen görevler çerçevesinde aslında: *“Hiç kimse, ama hiç kimse artık elindeki tapuya güvenmesin, tapu ister kamu kurum ve kuruluşunun, ister özel kişinin, isterse devletin hüküm ve tasarrufu altında olsun, bu tapu ve araziler üzerinde istediği tasarrufu yapma yetkisi yalnızca ve yalnızca Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'ndadır”* denilmiştir. Kısaca kentsel dönüşüme ilişkin planlama, yapılaşma ve yapı ruhsatı, acele kamulaştırma dahil uygulamaya yönelik her türlü yetki Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na verilmiştir. Planlama, enerji, kültürel varlıklar, bayındırlık, ulaşım, su, orman, mera, yayla, kışla, tarım alanları gibi doğal kaynaklar ve çevre gibi ülke topraklarının kullanım kararlarını doğrudan etkileyen alanlara ilişkin ilgili tüm yasal düzenlemeler etkisiz hale getirilmiştir. Anayasaya ve Türkiye'nin imzalayıp taraf olduğu Avrupa Yerel Yönetim Özerklik Şartnamesi'ne aykırı olarak belediyelerin yetkileri bu Kanun Hükümünde Kararname'yle gasp edilmiştir. 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu ve 2863 sayılı Yasa'nın değişikliğiyle tabiat varlıkları, diğer deyişle doğal SİT alanları Çevre ve Şehircilik Bakanlığına transfer edilerek, bu alanların yok edilmesinin önü açılmıştır. Artık milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, doğal SİT alanları, sulak alanlar, özel çevre koruma bölgelerinin kullanıma ve yapılaşmaya ilişkin kararları Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca verilecektir.

Söz konusu kararnameyle Yapı Denetim Kanunu'nda yapılan değişiklikle ülkemizdeki tüm köylerin yanı sıra belediyelerin yaklaşık yüzde 70'ini oluşturan nüfusu 5,000 kişinin altındaki belediyelerin sınırları içinde ve mücavir alanlardaki yapılaşmalarda zaten sıkıntılı ve bozuk olan yapı denetim sisteminin tümüyle dışına çıkarılmıştır. Kırsal alanda, köylerde plansız, ruhsatsız mühendislik hizmeti almamış yapılaşmanın kapısı ardına kadar açılmıştır. Son yaşanan Van depremi ortadadır, başka bir yoruma da aslında gerek yoktur. Köylerde okul, sağlık, ibadet, güvenlik tesisi gibi toplu yararlanan yerlerde imar planı zorunluluğu kaldırılmakta, böylece plansız yapılaşmanın önü bir kez daha açılmaktadır. Başta belediyeler,

TOKİ ve benzeri kamu kurumlarının bugün kentlerimizde ortaya çıkan olumsuzlukların ana sorunları olduğu düşünüldüğünde yaşanılır ve adil kentlerin yaratılmasına yönelik toplumcu bir yaklaşım ve modelin bu kurumlardan gelmesini beklemek asla gerçekçi olmayacaktır. Hiç mütevazı değiliz, bugünkü siyasal ve toplumsal yapılar ve kurumlar ele alındığında bu tür bir yaklaşımı geliştirebilecek bilimsel, entelektüel ve görgül bilgi ve birikime sahip kurumsal yapılardan biri de Türk Mühendis Mimar Odaları Birliği'dir, Şehir Plancıları Odamızdır ve şüphesiz arkamızda, yanımızda bu ülkenin çok değerli bilim insanlarının insandan, emekten yana, haktan, hukuktan, adaletten yana bakış açıları da bizimle birlikte.

Evet sevgili arkadaşlar, Birliğimiz kentlerimizde var olan sorunların aşılması, sağlıklı kentsel çevreler oluşturulması ve kentsel yaşam kalitesinin iyileştirilmesi doğrultusunda toplumun büyük bölümünü dışlayan, halkın katılım ve denetimine kapalı yerel yönetim biçiminin aşılmasını kent halkının ve meslek örgütlerinin demokratik katılım ve denetimi sağlayacak bir anlayışın geliştirilmesini öncelikli ve temel bir gerek olarak görmektedir. Devletin Anayasal görevlerinden birisi olan sağlıklı, güvenli ve yaşanılabilir kentler kurmak için doğal varlıkları, ekolojik, tarihi, kültürel, toplumsal değerleri koruyan, yaşatan, geliştiren bir arazi kullanım ve yerleşim politikası temelinde bütüncül planlama yaklaşımı benimsemeli, kent halkının ve meslek örgütlerinin demokratik katılımı, etkin temsiliyeti ve denetimi sağlanmalı, gerekli finansal ve kurumsal yapılar oluşturulmalıdır. Güvenli, sağlıklı ve yaşanılabilir bir çevrenin her yurttaşın temel insan hakkı olduğu ana ilkesi temelinde yapı denetim sisteminde kamu denetimini dışlayan sistemden derhal vazgeçilmelidir. Onlarca af düzenlemesiyle âdeta geçerli sistem haline getirilen 1940'lı yıllardan başlayarak cumhuriyet tarihinin son 70 yılına damgasını vuran kaçak yapılaşmanın önlenmesi, özendirilmemesi, kamu kaynaklarının daha fazla heba edilmemesi için af artık bir seçenek olmaktan çıkarılmalıdır.

Deprem ülkesi gerçeği görmezden gelinerek yapı denetim risk, afet, sakınım planlamasının içi boş popülist yaklaşımlarla siyasi malzemeye dönüştürüldüğü Bayram Otel örneğiyle bir kez daha acı bir şekilde görülmüştür. Sosyal devletten ve toplum yararı ilkesinden vazgeçilmesinin ağır sonuçlarını yaşadığımız gerçeği kabul edilmelidir. Yerel kentsel yenileme projelerinin sağlıksız ve riskli yaşam çevrelerinin dönüştürülmesi için bir fırsat olarak değerlendirilmesini kayda değer buluyoruz. Ancak deprem açısından risk taşıyan bölgelerde uygulamak yerine kentsel dönüşümü rantal dönüşüm olarak gören anlayışları da tümüyle reddediyoruz. Kentsel dönüşümü salt bir fiziksel düzenleme projesi gibi öngören sonuçları itibariyle uygulama bölgelerinde yaşayanları tasfiye eden bir sürecin toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel gerçekleriyle çelişen bir biçimde ele alınmasını doğru bulmuyoruz. Planlama, mimarlık ve kentleşmenin bir kültür olgusu olduğundan hareketle doğal ve kültürel varlıkların mirasın korunması için bütüncül bir ülke koruma ve kültür politikası belirlenmelidir. Yaşanılabilir bir kent için birbirinin kopyası halinde niteliksiz, kişiliksiz, kimliksiz kentlerde yaşamamak, yerleşimleri rant temelli imar kısılcısından kurtarmak için her düzey ve kapsamdaki planlamada doğal ve kültürel varlıkların kaynak ya da kullanım değerinden önce varlık değeri olarak ele alındığı bir yaklaşım benimsemelidir.

Kentsel mekân kullanım standartlarını doğrudan etkileyen yoksulluk, göç ve nüfus yığılması sorunlarının çözümü için acil olarak istihdam odaklı yerel kalkınma modelleri geliştirilmelidir. Bütünleşik bir konut politikası geliştirilmelidir, konut anayasal olarak barınma hakkı olarak ele alınmalı, dar ve orta gelirliilerin nitelikli konut edinmelerine olanak sağlayacak politikalar devletin temel politikalarından birisi olmalıdır. Biz böylesi bir sosyal devlette yaşamak istiyoruz. Kamuya ait arazi ve yapıların satışı ve özelleştirilmesi yöntemleriyle elden çıkarılmasına son verilmelidir. Evet, kente karşı suç tanımı geliştirilerek imar konularında uzmanlaşmış bir yargı sistemi de bu ülkenin gündemine sokulmalıdır.

Sevgili arkadaşlar, yeniden yapılanmanın dayattığı başıboş kentleşme sistemi karşısında biz şehir plancılarının, mühendislerin, mimarların rollerini bu kongrede yeniden vurgulayacağız hep birlikte. Kentlerde yaşadığımız çatışma ortamında akılcı, adaletle, yeniden herkes için kent, herkes için planlamaya yönelik bu arayışta daha iyi kentler, daha iyi bir toplumu evrensel düşünceye, bilime ve hukuka dayanan ilerici fikirlerimizle gerçekleştireceğiz. Bu kongrenin sonuçlarını hep birlikte yazacağız. Hiç eğilip bükülmeden karanlığa karşı aydınlığı, sömürüye karşı emeği, eşitsizliğe karşı adaleti, linç kültürüne karşı bir arada yaşamayı, savaşa karşı barışı, baskı ve zora karşı özgürlük ve demokrasi savunmaya Türk Mühendis Mimar Odaları Birliği hepimizle birlikte devam edecektir. Biz bir meslek örgütüne bu ülkede bu dönem düşen görev budur diyoruz, böyle düşünüyoruz ve bunun gereklerini yapmaya da çok kararlıyız. Hepinize saygılar sunuyorum.

Prof. Dr. TAMER YILMAZ

Yıldız Teknik Üniversitesi Rektör Yardımcısı

Sayın Dekanım, Sayın Türk Mühendis Mimar Odaları Birliği Başkanım, Şehir Plancıları Odası Genel Başkanım, saygıdeğer öğretim üyeleri, değerli konuklar ve çok sevgili öğrenciler; üniversitemiz Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü tarafından düzenlenen 7. Türkiye Şehircilik Kongresi vesilesiyle sizleri sevgi ve saygıyla selamlıyorum.

Değerli konuklar, günümüzde küreselleşmenin de etkisiyle insanların yaşam kültüründe ortaya çıkan yeni ihtiyaçlar ve değişimler dönüşümlere, dönüşümlerse gelişimlere sebep olmaktadır. Bu gelişimlerin hızlanması yaşadığımız kentleri biçimlendiren faktörleri ve insanlara sunulan yeni yaşam ve yapı formatlarını çeşitlendirmekte ve çok boyutlu hale getirmektedir. Bu durum teknolojik gelişmelerin de ivme kazandırdığı bu dönüşümlere ayak uydurabilmek için ülkelerin merkezi ve yerel yönetimlerin, mimarlık planlama ve şehircilik alanlarında mevcut ihtiyaçları karşılayabilmek amacıyla yeni politikalar üretmesini kaçınılmaz hale getirmektedir.

Sorunlara çözüm üretme ve karar vericilere fikir verme amacıyla üniversitelerde gerçekleştirilen bu tür etkinliklerde ortaya çıkacak yeni düşünceler ve ürünlerin hem bilim dünyasına, hem de topluma olan katkısı yadsınamaz bir gerçektir. Bu vesileyle üniversiteler en önemli misyonlarından biri olan topluma katkıda bulunma ve geleceğine yön verme görevini yerine getirmiş olmaktadır. Amacı şehircilik konusunda yaşanmakta olan değişimin ve bu değişimin arkasında yatan dinamiklerin çözümlenmesi, tartışılması, yeni bilgilerin ve bakış açılarının paylaşılması olarak tanımlanan kongrenin üniversitemize, alana ve tüm katılımcılara değer katmasını temenni ediyorum. Kongrenin düzenlenmesinde emeği geçen Mimarlık Fakültesi Şehir ve Planlama Bölümünü'n değerli öğretim üyelerine, kongreye katılan tüm akademisyenlere, değerli konuklara ve desteğini esirgemeyen kuruluşlara teşekkür eder, kongrenin başarılı geçmesini diler, sevgi ve saygılarımı sunarım.

DÜNYA ŞEHİRCİLİK GÜNÜ BİLDİRİSİ

Ümit Özcan
TMMOB Şehir Plancıları Odası Genel Sekreteri

Dr. ÜMİT ÖZCAN

TMMOB Şehir Plancıları Odası Genel Sekreteri

Öncelikle tüm katılımcılara ve kongremize emeği geçen meslektaşlarımıza, Şehir Plancıları Odası adına hoş geldiniz demek ve sözlerime öyle başlamak istiyorum.

8 Kasım Dünya Şehircilik Günü kapsamında her 5 yılda bir düzenlenen Türkiye Şehircilik Kongresinin 7.sini ülkemizin kaçınılmaz gerçeğine dönüşen sellerin ve depremlerin kentlerimizde neden olduğu can kayıplarının hüznü ortamında “*Herkes İçin Kent, Herkes İçin Planlama: Adaletle, Yeniden*” başlığıyla gerçekleştiriyoruz. Kaçınılmaz doğa olaylarının afete dönüşmesini kader, kaybedilen yaşamları mukadderat, devletlerin afetler karşısındaki rolünü de yara sarma olarak tanımlayan zihniyet günümüzdeki felaketlerin gerçek sorumlusudur. Afet işlerinin planlamayla olan zayıf kurumsal bağı tümüyle kopartarak Başbakanlık’a bağlı bir birim haline gelen Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı’nın yara sarma konusunda da ne denli yeterli olduğu yaşanan son afetlerde açıkça ortadadır. Doğa olaylarını tekil ölçeklere indirgeyerek algılama ve açıklama alışkanlığı bu doğa olaylarını insanlık için yıkım haline getiren ve afet olarak adlandırılmayı hak eden olaylara karşı bilimin ve aklın gerektirdiği önlemlerin alınmasını da engellemektedir. Karadeniz’deki sel felaketlerine tıkanan bakslara, depremlerde kaybedilen hayatları tekil çürük yapılara bağlama alışkanlığı özünde gerçek sorunlar ve sorumluların gözden kaçırılmasından başka bir şey değildir.

Bilim sonuçlarla değil, o sonuçları yaratan gerçek nedenlerle ilgilenmek, nedenleri ortadan kaldırarak istenmeyen olayların tekrarlanmasını engellemek noktasında konumlanmak durumundadır. Bir başka ifadeyle bilim doğa olaylarını afetlere dönüştürmeden ortaya çıkabilecek riskleri öngörmek, bu riskleri azaltacak veya mümkünse ortadan kaldıracak önlemlerin önceden alınmasını, yani planlama ve sıkı denetim mekanizmalarının oluşmasını emretmektedir. Oysa ülkemizde bilimin gerekleri tamamen göz ardı edilerek imar, planlama ve denetim süreçlerini tam bir kaos ortamına dönüştüren inanılmaz sayıdaki yasal düzenlemelerin son yıllarda olağanüstü bir hızla acelecelikle kanun, kararname ve yönetmelik değişiklikleriyle gündeme getirildiğini tüm meslek camiamız yakından izlemektedir.

Yapılacak yasal düzenlemelerle ülkemizin gerçeği olan afetler gözetilerek afet risklerini azaltmayı amaçlayan sakınım planlarının ve çok daha sıkı bir imar denetiminin yaşanmış olaylardan ders çıkarılarak gündemimizin baş köşesine taşınması gerekirken, yetersizliğini yıllardır dillendirmekte olduğumuz 3194 sayılı İmar Kanunu’nun içinde kalan son denetim kısıntılarını da ortadan kaldırılan 648 sayılı Kanun Hükmünde , 17 Ağustos 2011 tarihinde yani tam da büyük afetin 12. yıldönümünde yasallaştırılmıştır. Kanun Hükmünde Kararnameler aracılığıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi, muhalefet, sivil toplum ve meslek örgütlerinin katılımını dışlayarak yapılan mevzuat değişiklikleriyle bir yandan yerleşmelerin daha güvensiz hale gelmesinin önü açılırken, diğer yandan da son yıllarda başta HES’ler olmak

üzere doğal SİT alanlarında yaşanan talan girişimlerinin önünde engel olarak görülen kararları da ortadan kaldırılacak düzenlemeler yasallaştırılmaktadır. Kararname çıkarma yetkileriyle yapılan düzenlemelerle imar mevzuatı korunması gereken doğal ve kültürel varlıklara yönelik talan girişimlerini kolaylaştıracak, ülkenin ormanlarının, yaylalarının, meralarının, tarım alanlarının yağmalanması ve sınırsız biçimde yapılaşmaya açılmasını sağlayacak biçimde tahrip edilmiştir. Yaşanan Van depremi sonrasında acının sıcaklığıyla ve popülist bir yaklaşımla tüm dayanıksız yapıların İstanbul'dan başlayarak yıkılması ve yerlerine yenilerinin yapılmasını sağlayacak bir yasal düzenlemenin neye mal olursa olsun yapılacağına yönelik açıklamalar geçmişte yapılan düzenlemeler, yaşanan gelişmeler ışığında değerlendirildiğinde endişelerimizi arttırmaktadır.

Geçtiğimiz yıl Belediye Kanunu içinde gerçekleştirilen kentsel dönüşüm amaçlı düzenlemelerde de benzer biçimde deprem zararlarının önlenmesi gerekçesiyle yapılmış, ancak uygulamada söz konusu düzenlemeler rantı yüksek alanlarda yandaşlara yeni kazanç kapılarını ardına kadar açma amacıyla kullanılmaktan bir adım öteye geçmemiştir. Halkın mağduriyetinden yeni rantlar çıkarma çabasına dönüşmesinden çekindiğimiz bu yeni söylem sonucu gerçekleştirilecek uygulamaların da rantı yüksek alanlarda düşük gelir gruplarının tasfiyesine dönüşmesi olasılığı endişelerimizi büyütmektedir. Denetimsiz ve planlama disiplininin uzak bir yaklaşımla kentleşmiş bulunan Türkiye dünyanın en önde gelen risk havuzlarına sahip kentleriyle risk azaltma yaklaşımına en fazla gereksinmesi olan ülkeler arasında yer almaktadır.

Afetler öncesinde doğa olaylarıyla ortaya çıkması beklenen riskleri azaltmak amacıyla çok yönlü önlemler alınması gerekmektedir ki, bilim bu noktada sakinim planlarının yapılmasını aklın ve bilimin gereği olarak gündemimize taşımaktadır. Uluslararası kabul görmüş afet politikaları uyarınca risk azaltma önlemlerinin sürdürülebilirlik ilkesi gözetilerek her ölçekteki planlama çalışmalarına entegre edilmesi, kentsel risklere önem verilmesi, risk azalma kararlarının yalnızca yönetimler tarafından değil, risklere maruz toplum kesimleriyle birlikte alınması ve bu amaçla platformlar oluşturulması, dar gelirli kesimlerin risklerine öncelik verilmesi zorunluluktur. Kentsel riskler ülkemizde öteden beri tanımlandığı biçimde yapı risklerinden ibaret değildir. Yoğunluklar, tehlikeli kullanımlar, yanlış komşuluklar, açık alan gereksinimleri, altyapı, kamu alan ve tesislerindeki yetersizlikler ve yanlış konumlandırmalar gibi nedenlerle imar planlarının bu risk havuzlarının oluşumuna doğrudan katkısı bilinen bir gerçektir.

Kentlerimizin, mevzuatımızın, planlama sistemimizin bugün içinde bulunduğu durum dikkate alındığında günümüz koşullarında herkes için kent, herkes için planlama kavramlarının akıllıca, adaletle, yeniden düşünülmesi ve tartışılması ülkemiz, odamız ve meslek camiamız açısından kaçınılmaz hale gelmiştir. Kenti yoksul gruplardan tasfiye eden, rantı yandaşları için yeni bir bölüşüm alanı olmaktan çıkararak herkes için kent ortak talebimizdir. Rant dağıtmak ve yandaşlarını zenginleştirmek için değil, ayrımsız tüm kentlere ve kentlilere

güvenli, yaşam kalitesi yüksek, sağlıklı, sürdürülebilir kentler sunmaya amaçlayan herkes için planlama tüm toplumun ortak talebi olarak karşımızdadır. Saygılarımla.

DÜNYA ŞEHİRCİLİK GÜNÜ DENEYİMİ

Prof. Dr. Zekai Görgülü
Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. ZEKAİ GÖRGÜLÜ

Yıldız Teknik Üniversitesi

Efendim, günaydın, hoş geldiniz. Bir açılış konuşması formatında tutmaya çalışacağım, sonra da ara vereceğiz.

Plancılar Odası benden niye böyle bir konuşma istedi diye düşündüm, yani bildiri verebilirim, oturum yönetebilirim, panelde olabilirdim geçmişte olduğu gibi, sonra düşündüğüm zaman şöyle iki neden buldum kendimce. Tabii bu çok duyarlı ve nazik bir davetti o yönüyle. Ben hem öğrencilik yıllarımda, hem akademik yaşamımda bölümde uzun yıllar yönetim görevlerinde bulunduğum o dönemlerde Dünya Şehircilik Günlerini pek benimseyen bir kişi oldum, desteğimi esirgememeye çalıştım. Tabii ki arkadaşlarımla birlikte mümkün olduğu kadar bu toplantılara bugün olduğu gibi ev sahipliği yapmayı da çok istedik ve çok da yaptık bunu. Bu toplantıyı da yanlış anımsamıyorsam, daha doğrusu bu kongreyi Dekanlığım dönemimde yine odadaki arkadaşlarımla konuşarak bölümümüzün de görüşüyle birlikte yapma kararını almıştık. Bu galiba buna bir yanıtı. İkincisi de, ben bir dönem Şehircilik Günü Türkiye Daimi Komitesi Yürütme Kurulu üyesi oldum ve genel sekreterliğini yaptım. Bu 1991 yılında gerçekleşti, Mehmet Ali Handan Hocanın vefatı sonrası Mehmet Çubuk Hoca icraattan sorumlu ikinci başkan gibi ya da başkan gibiydi. Çünkü Kemal Ahmet Hoca da vardı. Sonra beni meslek yaşamımda gerçekten çok onurlandıran bir yazıyı ve telefonu aldığımda Mehmet Çubuk icraattan sorumlu başkanlığa geçiyor. Sen de genel sekreteri olur musun Türkiye daimi Komitesinin dediklerinde çok gururlanmıştım, çok onurlanmıştım. Onu tabii hâlâ taşıyorum, bir süre de yürüttüm, ilk de galiba 1991 yılında İzmir'deki toplantıda çok ortalarında başlamıştım. O 15. Dünya Şehircilik Günü galiba 3. kongreydi, çok da bunun gibi böyle harika bir katılımı olan genç meslektaşlarımızın, genç meslektaş adaylarımızın da yoğunlukta olduğu çok iyi Dokuz Eylül Üniversitesiyle ortak düzenlediğimiz harika bir toplantıydı. Bu iki neden galiba böyle bir toplantıda şehircilik günü deneyimleri üzerine konuşmamı ister kıldı diye düşündüm Plancılar Odası adına, ama bu konuda çok konuşuldu. Özellikle çok konuşuldu derken, hem yazılı olarak Dünya Şehircilik Günü tüm kitaplarında, hem de Mehmet Çubuk Hocanın galiba burada değil, tüm konuşmalarında aşağı-yukarı bu deneyimler yoğun bir biçimde aktarılmıştır. Benim kişisel deneyimlerim tabii ki var, ama Dünya Şehircilik Günü bizler açısından artık hepimiz bu konuda çok hemfikiriz ki, gerçekten evet, yılda 3 gün çok önemli bir buluşma etkinliğimiz haline geldi, buluşma günlerimiz haline geldi. Dertleşiyoruz, muhasebe yapıyoruz, kızıyoruz, belki iç hesaplaşma olacak, bazen oluyor, bu anlamda böylesine bir günü, böylesine bir etkinliği gerçekten hepimizin çok iyi koruması gerekiyor diye düşünüyorum.

Benim Dünya Şehircilik Günü'nde şöyle şeyler oldu: Mesela ben Mehmet Çubuk Hoca'yı çok kızdırdım. Keşke burada olsaydı, söyleyecektim, iki defa bana çok kızdı nedense, bunlardan

bir tanesi şuydu: Biz böyle biraz anılarımı da paylaşmak istiyorum, bir yandan da bunlar deneyim. Kemal Ahmet Hoca, Orhan hepsini tabii rahmet, sevgi ve saygıyla anıyoruz. Orhan Geçer Hoca bizim bölüm başkanımız, ben bölüm başkan yardımcısıyım. İzmir toplantısına hazırlanıyoruz ve çok ortasından girdim ben çalışmalara, ama orada da bölümümüzde döner sermaye çalışmaları çok yoğun, Orhan Hoca sağlık problemleri yaşıyor, bir yandan bölümün mutfağında olmak zorundayım, Şehir Plancıları Odası İstanbul Şube'yi yeni kurduk, kuruluş sancıları var, oradaki emeklerimizi esirgememiz gerekiyor, zamanımızı gibi böyle üst üste çok şey var. Bir gün hep de toplantıları hep değil, ama ağırlıkla şöyle yapardık: Ya Kemal Ahmet Hocanın evinde toplanırdık, ya Orhan Geçer Hocanın evinde toplanırdık. Bir gün toplantılardan birinde Orhan Hoca Mehmet Hoca'ya dedi ki: *"Bu Zekai artık çok yoruldu Orhan, doçentliğini versin, zaman kalmadı, başarması gerekiyor"* deyince, halbuki bu benim talebim değildi, Mehmet Hoca buna çok kızdı. Bir tanesi budur böyle aklımda çok kalan anı, bir ikincisi o dönemlerde daha sonrasında da biraz, tabii ben bir yandan da Şehir Plancıları Odası Yönetim Kurulu üyeliğini götürüyorum, bir yandan Daimi Komite Genel Sekreteriyim, ama Dünya Şehircilik Günleri içinde şöyle bir şey çıkmaya başladı: Artık bu işi Plancılar Odası yapmalı gibi bir görüş oluşmaya başladı.

Mehmet Hoca benim bu girişe yatkın olduğumu hissetti galiba, yani o andaki iki gözlüğüm, iki kimliğimle birlikte biraz da ona alındı, kızdı gibi, oysa oradaki bütün düşünce şuydu: Daha kalıcı olabilmesi adına, kurumlaşması adına, camiayı daha geniş ölçekte kapsayabilmesi adına, parasal ve benzeri organizasyon sorunlarının daha kolay aşılabilmesi adına Plancılar Odası, ama özellikle kalıcılık adına Plancılar Odası'nın eski deyişle uhdesinde olması, onun önderliğinde yürütülmesi gerçekten doğrudu. Hiç de fena olmadı, 1997 yılından beri bildiğim kadarıyla Plancılar Odası büyü bir çabayla ortaklıklarını kurarak, benimseyerek, yoğunlaşarak Dünya Şehircilik Günleri'ni götürüyor. Şu kalabalık toplantıda bu katılımda, bu ilgide bunu zaten çok somut örneklerinden bir tanesi, ama o dönemde şu da hiç tartışılmadı: Tabii ki Dünya Şehircilik Günü'nü Türkiye'ye, ülkemize getiren, ülkemize kazandıran, emek veren, literatüre katkıda bulunan, yayın yapan ve 35.sine ulaştığımız bu toplantıların gerçekten emektarı, bir başka deyişle askerinin de Mehmet Çubuk Hoca ve diğer hocalar olduğunu hiçbir şekilde unutmamız lazım. Zaten bu o zaman da hiç tartışılmamıştı, bugün de tartışılmıyor, gelecekte de hiçbir şekilde tartışılmayacaktır. O anlamda kendisine ne kadar şükranlarımızı sunsak azdır diye düşünüyorum.

Şimdi tabii açılış konuşmalarında çok şey söylendi. Dünya Şehircilik Günü biraz önce söylediğim gibi mutlak ve mutlak sürdürülmeli. Bu buluşma niteliğinde 3 günümüz bizim hep olmalı, ama bir nokta söyleyeyim, bir parantez açayım: Aslında literatürde Dünya Şehircilik Günleri sevgili dostlar kutlama diye geçer ve şu anda dünyada bizde 35inci 7. kongre 62incisi kutlandı. Biz tabii ister istemez, yani istemesek de bu kutlama sözcüğünden kaçır hale geliyoruz ya da kullanmamaya sanki özen gösteriyoruz. İşte kentlerimizin ve şehirciliğimizin son halini düşündüğümüzde, konuştuğumuzda şöyle içimize sine sine, göğsümüzü gere gere bir kutlama kavramından bahsetmek çok da mümkün -ne yazık ki- olamıyor. Galiba biraz da

bu bizi zorluyor, ama temel sorun sanıyorum siyasilerin demokrasiyi özellikle günümüzde çok ağırlıklı bir biçimde salt seçilmişlerin üstünlüğü olarak görmesinden kaynaklanıyor diye düşünüyorum. Atanmışlar bunu yapıyorlar zaten, yapmayanları da başka türlü cezalandırıyorlar, ama bunu aşabilmek, yani bir başka deyişle zaten çok zayıf olan demokrasi kültürümüzün iyice taban yapması, iyice dibe gitmesi meselesi var. Bu toparlanamadığı sürece bazı işlerimiz yine bütün temennilerimiz ya da çoğu dileklerimiz nasıl yerine gelecek onu bilemiyorum, böyle bir tablo içinde baktığımızda hep söylendi bir sürü konuşmalarda, tabii hepsi son derece doğru, yanlış değil, ama bunu her alanda da izliyoruz ve görüyoruz. Yani işte bu ufak büyük kentsel projelerin uçuşması, kapanmalar, iletişimsizliğin tavan yapması, kentsel parçalanma meseleleri gibi birçok konu var, ama ne yapılıyor meselesine baktığımızda büyük problem.

Yeri gelmişken bir Şey daha söyleyeyim. Geçen hafta Antalya'da Mimarlık Bienalinde de gündeme gelmişti bu, şu projeler meselesinin başka bir yönü de var, onu paylaşmakta da yarar görüyorum. Mimarlık açısından belki biraz daha önemli, ama bizi de tabii, planlamayı da çok ilgilendiren bir boyut. Arkadaşların şöyle bir görüşü çıktı: Sanki III. Milli Mimarlık Dönemi mi başlıyor biçiminde bir görüş var kendiliğinden, çünkü bakıyorsunuz hakikaten Antalya'dan arkadaşlarımı da görüyorum, böyle ta kapılı niversite girişleri, Osmanlı konağı gibi Hükümet Binaları, Selimiye kopyası camiler, müthiş bir öykünme var Osmanlı'ya ve Selukluya, adı bunun konuluyor tabii, ama Şimdi ne yeri, ne de buna zamanımız var, ama bu çok enteresan bir giriş, planlamayla birlikte mimarinin de bu anlamda evriliyor olması gerçekten çok enteresan. Bir yandan bakıyorsunuz planlama ve plancı iyice pasifleşir, pasifleştirilir hale getirilmeye başlandı, biraz önce dediğim gibi salt seçilmişlerin üstünlüğü olarak gören bir siyaset var günümüzde. Bu anlamda siyaset tüm alanları işgal ederek yoluna devam ediyor. Aldığı kararları bu doğrultuda hayata geçiriyor doğal olarak, ama bunu yaparken de tabii ki planlamanın, kent planlamanın, plancının, bürokratın, teknokratın, kent yönetimlerinin meşruiyet zeminlerini de bir anlamda yok etmeye alışıyor. Verilen örneklerin biraz önce kürsüden arkadaşlarımın verdiği örneklerin önemli bir bölümünü böyle almak gerekiyor. Yani hep bütünleşme, bütünleşme derken hangi bütünleşme? Baktığımızda planlama yok, belki biraz abartılı, ama yok, plancı var mı? Plancı yok. Artık sivil toplum örgütleri var mı, meslek odaları var mı? Yok, işte bira önce yasal tabanları sizler söylediniz. Yeri geldiğinde Belediye Meclisleri de yok, belediye başkanları da yok, ama demokrasi adına olduğu söylenen olağanüstü bir merkezi vesayet var, sonuna kadar var. Diğerleri yok, ama böyle bir merkezi vesayet sonuna kadar var.

Daha da üzücü olan bütün bunun yanında duran küçük getiriler adına bütün bunun yanında duran, hatta popülizm adına da onunla birlikte bunların yanında duran siyasiler var, yöneticiler var, plancılar var arkadaşlar, ğretim yeleri var, mimarlar var. Varsın olsun, ama şunu biliyoruz ki, insan hakkının daha iyiye gidişi hiçbir zaman durdurulamamış, gene durdurulamayacak. İyi Şeylerin gözden düşürülmesine o akıl bir noktada izin vermeyecek, onu kaybetmeyecek diye düşünüyoruz. Yok edilmesini en azından engelleyecek diye düşünüyoruz

Dünya Şehircilik Günü Deneyimi

ve bu kısaca söylediklerim bağlamında acaba Dünya Şehircilik Gününe 35.sini şu anda yine de kutladığımız Dünya Şehircilik Günü'ne bundan sonrakiler açısından böyle bir tabloya sahipken kentlerimiz, planlamamız, plancımız, orada yaşayanlar bir yeni format, içerik arayışı içinde olmamız gerekir mi diye düşünmemiz gerekiyor. Tabii bunu bugün hemen burada düşünmek durumunda değiliz, ama mutlaka yeni bir format ve içeriğe gereksinme var diye düşünüyorum. Buluşma sözcüğünü özellikle konuşmamın başında geçirdim, yani her yıl bu olmalı, buna katıyen dokunmamalıyız, katıyen bozulmamalı, daha da güçlendirmeliyiz, ama yıl içine yayılabilecek etkinliklerle başka tür sorgulamaları o sorgulamaların sonuçlarını acaba bu toplantılarda gerçekten bir muhasebe, gerçekten bir değerlendirme, gerçekten bir iç hesaplaşma adına değerlendirme şansımız, kullanma şansımız ya da bizi o anlamda daha eylemli, daha etkin, daha ortaklıklara yatkın hale getirebilecek bir süreci gerçekleştirme şansımız olabilir mi diye sizlerin de aklından geçiyordur, benim de aklımdan geçiyor, ama buna da çok şiddetle gereksinmemiz olduğu açık.

Neyi nasıl hangi araçlarla değiştireceğiz, nasıl bir strateji üretmek zorundayız artık? Çünkü yan yana geldiğimizde üç gün bunu konuşuyoruz, ama sevgili Başkan Necati çok da güzel değindi, bu kentlerde de yaşamaya devam edeceğiz. Peki, o zaman bunu çözmemiz lazım, bunu çözmemiz için de hiçbir zaman Şehir Plancıları Odası'nı da tek başına bırakmamamız lazım. Başta üniversiteler olmak üzere bütün diğer kurumlar bu işte elini taşın altına sokmak zorundadır. Yani biraz da dönüp kendi tarafımıza, bu tarafa bakmamız gerekiyor, bizim olduğumuz tarafa da bakmamız gerekiyor. Kentler adına hep akıldan ve bilimden, ortak akıldan yana olan insanlar olarak ne yapıyoruz, ne yapmalıyız, çok yeterli mi? Değil olduğu da son derece açık, bu anlamda böyle bir önerim olabilir Şehircilik Günleri adına, bu tabii ki ilgililer ve yetkililer tarafından mutlaka değerlendirilecektir, ama var olan temel ikilemimizi mutlak ve mutlak çözmek zorundayız diye düşünüyorum.

Bu kongreye başarılar diliyorum, bir kez daha odaya, tüm emeği geçen arkadaşlarıma içtenlikle teşekkürlerimi ve sevgilerimi ve saygılarımı sunuyorum, kolay gelsin.

ÇERÇEVE SUNUMLAR

Prof. Dr. İlhan Tekeli
Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Chris Pickvance
Kent University

Prof. Dr. İLHAN TEKELİ

Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Kent Plancılarının Düşüncelerini Berraklaştırma Üzerine

Çok teşekkür ederim. Şimdi Başkan da okurken berraklaştırmayı aşması kolay değil kelime olarak, niye ben böyle bir başlık seçtim durup dururken? Asuman benden bu toplantı için bir konuşma istediğinde peki, yaparım dedim. Sonra ne yapayım diye düşününce “berraklaştırma yolları” diye bir başlık seçtim. Bunu seçmemin sebebi demek ki, bizim bir berraklaştırma problemimiz var şehir plancıları olarak, tabii yalnız şehir plancılarımızın değil, çok mesleğin kendisine göre bir berraklaştırma sorunu var. Niye berraklaştırmayı ön plana aldım? Bir profesyonel şehir plancısını bir profesyonel meslek sahibi olarak gördüğüm için ve bir profesyonelin düşünce biçimi için bir netliğin gerekli olduğunu düşündüğüm için böyle bir başlık koydum. Eğer siz bir profesyonelseniz ve ister müşteriniz olsun, ister bir kamu kuruluşu olsun size görev veren, bunu bir müzakere ediyorsunuz. Müzakere ederken eğer sizin düşünceniz berrak değilse, hem bu müzakerenin doğru dürüst bir sonuç vermesi olanaklı değildir, hem de sonunda iki taraf neyi yapacağı, neyi beklediği üzerinde uzlaşamadığı için bir güvensizlik doğar ve saygınlık eğer şehir plancıları bir saygınlık talebi istiyorlarsa ki, sabahtan beri konuşmalarda böyle bir talebin olduğu gayet net olarak duruyor, o zaman ne kadar berrak düşünersek o kadar net müzakere edebiliriz, yapacağımız şeyi de o kadar iyi tanımlamış oluruz.

Bir anlamda bir profesyonel olarak saygınlık talebimizin bir yere oturabilmesi, bak biz iyi işler yapıyoruz demekle olmaz, bu konuda müzakereyi berrak olarak yürütebilmek lazım. Şimdi o zaman şu soru ortaya çıkıyor: Berrağı nasıl tanımlayacağız, berrak nedir? Benim buradaki berraktan anladığım düşüncemi üstünde kuracağım şey şu: Değişik koşul varsayımları altında çok sayıda seçenek üretebilme kapasitesi. Eğer siz çok sayıda seçenek üretebiliyorsanız müzakereniz verimli bir yere gider ve sonunda da uzlaştığımız konu ne sizde, ne sizinle iş ilişkisi kuranda bir hayal kırıklığı yaratmaz. Şimdi bizim böyle bir test yapsak planlama konusunda, biz ne kadar çok hayal kırıklığı yaratıyoruz değil mi? Yani her taraf plancısı memnun değil, kullanıcısı memnun değil, karşı taraf memnun değil, demek ki eğer biz o zenginlikte bir şey üretebiliyorsak farklılık, farklı seçenekler, o zaman berrak düşünüyoruz diyebiliriz.

Şimdi böyle bir ihtiyaç formüle edersek şu soru ortaya çıkar: Niye biz berrak düşünemiyoruz? Bunun kent planlama pratiğiyle ilgili, kent planlamanın niteliğiyle ilgili ve bugünkü bizim bilgi düzeyimizle ilgili değişik nedenleri var. Önce biliyorsunuz bizim öğrenciliğimiz sırasında geleceğin kestirilebilir olduğunu varsayardık ve onun üstüne de plan yapardık.

Halbuki bugün biliyoruz ki, uzun erimli prodüksiyon olanaksız ve ancak biz kısa erimli prodüksiyonlar yapabiliyoruz, çünkü dayandığımız teorik çerçeve deterministik bir teorik çerçeve değil, diyelim ki kaos teorisi vesaire yeni düşünce çerçeveleri var. Birinci mesele bu, ikincisi bu süreç herhangi bir profesyonelin müşterisiyle ilişki kurduğu gibi bir süreç değil, bu sürecin aktörlerinin sürekli olarak gizil gündemleri var. Sizinle bir şey konuşuyor, ama konuştuğu şeyle kendisinin gündeminin arkasındaki esas niyet arasında bir uyumsuzluk var. Şimdi zaten bir gizil gündem varsa, o müzakere sağırlar diyalogudur, kimse kimsenin dediğini anlamak istemez. Bunun paralelinde bir ikili ahlâk var bütün alanımızda: Türkiye’de kime sorsanız planlama gereklidir der, ama benim arsamın dışında, benim arsama dokunmayın, bütün herkes planlı olsun. Böyle bir ikili ahlâk yapısı var. Bu da tabii netleşmeyi öldürüyor. Sonra planı yaparken mesela, İstanbul örneğinde çok iyi biliyoruz ki, devlet oldukça önemli bir kaynağı harcayarak İstanbul’a plan yaptırdı ve bu hükümet zamanında yapıldı, ama bunu kim ihlal etti ilk olarak? Başbakan. Şimdi bu planı uygulamak için mi yapıyorsunuz, ihlal etmek için mi yapıyorsunuz? Bu ciddi olarak sorulması gereken bir sorudur. Çünkü o planı ihlal ederek yaptığı projeyi kişiselleştiriyor ve kişisel saygınlık talebine yanıt olarak kullanıyor. Planı ihlal edecek gücü sergilemek kendisinin gücünü inşa etmesinin bir parçası haline geliyor, böyle bir şey var.

Bir başka problemimiz var: Biz eskiden tek paradigmalı, sosyal bilim paradigmalı bir dünyada yaşamaya gayret ederdik. Hâlbuki bugün dünyada sosyal bilim alanı birçok başka bilim alanı gibi çok paradigmalı. Çok paradigmalı bir bilimi kullanarak ne kadar net olarak düşünebilirsiniz? Bir başka soru: Bizim kullandığımız, var olduğunu sandığımız kuramlar bize hiçbir eleştiri temeli oluşturabilecek normatif bir çerçeve vermiyor. Bu normatif çerçeve vermeyince de işte bu net olarak ... O zaman şöyle bir soru soracağım: Bir plancı ne kadar geniş bir seçenekler yelpazesi oluşturma kapasitesi elde edebilir? Hangi konularda netlik kazanırsa mesela, bu alternatifler üretme, müzakere gücünü artırma olanağını sağlar? Ben şöyle konuları ele alacağım: Birinci konu, bunu tartışırken plancının sadakati kime ya da kimlere yönelecektir? Bu soruya net yanıt vermezsek biz berrak olarak düşünemeyiz. İkincisi kent bir varlık olarak ne tür bir varlıktır, biz hangi varlığa müdahale etmek istiyoruz? Benim öğrencilik zamanında kentin bir varlık olarak niteliğinin tanımlanmasıyla, bugünkü kentin bir varlık olarak niteliğinin tanımlanması tamamen değişmiştir. Tabii bu çok önemli sonuçlar ortaya çıkıyor. Siz şimdi genellikle şöyle bir konuyla karşı karşıya kalıyoruz: Şimdi birisi bir yerden bir şey okuyor, onun arkasında bir başka paradigma var. Sonra bir şey daha okuyor, onlar birbirinin üstüne binerek bir çorba haline geliyor, o çorbayla net olarak nasıl düşüneceksiniz? Üçüncüsü, bu farklılıklara bağlı olarak plancının kullanacağı bilimsel bilginin niteliği ve hangi sorulara cevap verebildiği bir başka alanı oluşturuyor, bir de başka konumuz tartışmamız gereken kent plancısının hedefleri ve kentlinin hakları, kentli hakları konusunda nasıl çerçevelerde berraklık sağlayabiliriz ki, biz berrak olarak düşünelim?

Şimdi bu yolculuğa çıkalım, ama vaktimiz kısıtlı, bir yerinde kalırız, süre dolunca siz beni susturabilirsiniz. Şimdi birincisi, sadakati kime karşıdır? Şimdi bir profesyonelin bir sadakat

problemi vardır. Mesela, bir doktor alalım. Şehircilik gibi karışık bir konu değil, doktorun sadakati kime karşıdır? Müşterisine yahut gelen hastasına karşıdır. Bu sadakat nasıl ifade edilir? 1. Siz en iyi bilginizi kullanarak onu iyi edecek yolları söylersiniz, ama bununla bitmez. 2. Bir doktor hastasından tedavi için elde ettiği bilgiyi kimseye sızdıramaz, o onun içinde hapsolması gerekir. 3. Kendi meslek örgütü bunun yaptığı hakkında bir tereddüt duyarsa, onu sorgular, o sorguya cevap verebilmelidir. Sadakat bu üçlü ahlâk kümesiyle belirlenmiş bir şey. Şimdi buna baktığımız zaman kent plancısının durumu oldukça karışık, şimdi neden karışık? Kent plancısı bir kamu adına bir iş yapıyor, yani ihaleyle alıp iş yapsa da bir kamusal iş yapıyor, bir kamu ajanı olarak çalışıyor. Şimdi sorun şu: Bu demin anlattığım nitelikte bir net sadakat, doktorun sadakati gibi bir sadakati olabilir mi? Şimdi şöyle düşünebilirsiniz: Kent plancısını bir kamu görevlisi olarak bir siyasetçi atıyor değil mi sonunda? O siyasetçiyle ilişkisinde kime sadakat gösterecek, o siyasetçiye mi sadakat gösterecek, sadakat göstereceği başka bir şey mi var? Şimdi burada kamu yararına bağlı olması gibi, kamu yararı diye bir kavram üstünde biz plan geliştiriyoruz. O zaman bu kamu yararına bağlı olacak bir şey yapacak. Diyelim ki, planı 20 yıl için yapıyor. Bir siyasetçi var, siyasetçinin meşruiyet çerçevesi kaç yıl için? Bir seçim 4 yıl, 20 yıllık bir seçimi 4 yıllık bir sadakate göre şekillendirebilir misiniz?

Sonra bir başka mesele var. Sabahleyin de sözü edildi, Türkiye’de bir seçilmişler atanmışlardan üstündür diye bir söylem var. Şöyle bir soru sormak gerek: Biz bir kişiyi seçtiğimizde bizim adımıza karar vermesi için seçiyoruz. Hangi yetkilerimizi ona devrediyoruz? Mesela, pratikte üç tür yetki vardır. Yetkilerden birisi bilime ilişkin yetkililerdir, ikincisi ahlaka ilişkin, üçüncüsü de estetiğe ilişkin. Ben seçtim bilime ilişkin doğru-yanlış yargısını yapma yetkisini devir mi ettim siyasetçiye? Hayır, o yargı alanının kararları bilimin kuralları içinde kararlaştırılır. Siyasetçi de fay hattının yerini değiştirme kararı alırsa Mecliste, bu ancak gülünç olur, bunun bir şeyi yoktur. O zaman soru soralım: Estetik konusunda ben o kişiyi seçmekle ona bir yetki devrettim mi? Ama o yetkiyi kullanıyorsa devretmiş gibi, o zaman yetki aşımı, ben ona benim adıma iyi ve kötünün ne olduğunu karar verme yetkisini devrettim. Tabii bir plancının sadakat meselesi şeyle de ilgili, tabii meslek odası var, bir lonca, lonca türü bir sadakat var. Şimdi o sadakat bazı sorunları çözebilir, ama bir meslek sovenizmi haline gelirse, o da bir başka problem alanı olarak durur. Tabii bir başka konu şöyle bir şey, her vatandaş gibi plancının da bir siyasal tercihi vardır. Bu normal demokrat bir toplumdaysa, ama bu siyasal tercihini işle ilişkilendirmekte problem vardır. Bunu eğer gizil tutuyorsa problemdir, açık tutuyorsa problem değildir. Bunlar bir grup, şimdi siz görüyorsunuz ki, siyasi süreçlerle plancının sadakati ki, tanım gereği bir topluma yönelik bir sadakat var, bir de plancının sadakatine benzer farklı bir siyasal grubun da yine o toplumla ilişkisi var. Şimdi bir plancı kendi kafasında sadakat sorununu çözmediyse, hiçbir şekilde net olarak düşünemez. İkincisi, kent nasıl bir varlık? Şimdi biz kente müdahale ediyoruz, neyle yapıyoruz? Genellikle şunu söylüyoruz ki, biz kentte bilimsel bilgiyi kullanarak belirli hedefleri gerçekleştirmek için müdahale ediyoruz, işimiz böyle bir iş tanımı gereği. Şimdi bu şey şöyle bir soru ortaya çıkartıyor: Bir çeşit bizim şehirciliğin tarihine bakarsak çok

başlangıç tarihlerinde bir şehircilik terimini kullanıyor ve orada nasıl bir varsayım vardı? Kent öyle bir varlık ki, şekillendirilebilir, bir tasarımcının hüneri artı kamunun zorlama gücünü kullanarak ben kenti şekillendiririm. Burada nasıl görüyorum? Kent aynen bir lülecî hamuru gibi şekillendirilebilen bir nesne.

Şimdi uzun süre böyle varsayım vardı, sonra ne oldu? Sonra anlaşıldı ki, bu böyle olmuyor, kentin böyle kendi başına alıp giden bir işleri kendisinin kurallarına göre şekillendiren bir özelliği var. biz 1960’larda bu *comprehensive*, rasyonel planlama denilen durumlarda, vesairede o grup o zaman da biz kendi şekillendirilen bir şey değil, keşfedilmesi gereken bir şey olarak gördük. O zaman kent araştırılan, kuralları keşfedilen, o kuralları tam bağlı olmadığı için sistem, az bağlı olduğu için bir kısmını plancıların karar verebileceği bir varlık olarak görmeye başladı. Şimdi bakın, istediğin gibi şekillendirilebilen bir varlık, keşfedilmesi gereken bir varlık, bugün ne var? Bugün self organising system var, kendi kendini organize eden bir sistem. Şimdi birincisinde tam olarak şekillendiriyordun, ikincisinde bir kısmını kendi iç mekanizmasına bırakarak kısmen şekillendiriyordun, şimdi diyor ki, bunlar self organising sistemler. Şimdi bütünlük filan arayışları da tartışma dışında bir noktaya geliyor. Şimdi daha bunu çok deşmeyeyim, ama sanıyorum ne demek istediğimi aktardım. Biz kenti nasıl bir varlık olarak görüyoruz ki, ona nasıl müdahale edeceğiz? Şimdi bugün ben şehircilik okuyan çocuklardan birini buraya alsam, buraya da bir sayfa, iki sayfa bir soru sorsam, yanıtlamasını istesem göreceksiniz ki, onların kafasında bu üç varlık türü de var. Şimdi ben kenti bu üç varlık türünü simültane olarak kafamda tutarak görüyorsam, ben bunun üstünde nasıl berrak olarak düşünürüm? Müdahale ettiğim varlığın niteliği hakkında bir uzlaşmam yok.

Şimdi bir başka konu, bu da önemli bence, şimdi “*Kent Planlamasının Hedefleri ve Kısılları*” diye bir başlık ele almak istiyorum. Biz kent düzeyinde genellikle iki düzeyde hedef koyuyoruz: Bir düzeydeki hedeflerimiz kentin tümüne ilişkin hedefler, yani dünya kenti olsun, bilmem ne olsun, büyümesi şöyle olsun, şu şekilde eğitim, bu düzey için hedefler koyuyoruz ve bu hedefleri koyuş biçimimiz kısa erimli bir rasyonellik içinde yaklaştığımız zaman dıştan verilen bir şeydir. Halbuki şöyle bir soruyla karşı karşıyayız: Bir de birey düzeyi var. Bireyin düzeyindeki tercihleri, yani onun yaşam kalitesini geliştirmek, vesaire gibi tercihlerimiz var. Şimdi burada karşımıza çok ilginç bir soruyla karşı karşıyayız: İnsan hakları, şimdi biz insan haklarını gerçekleştirmek durumunda değil miyiz? Şimdi insan haklarının üstünde gerçekleştirmek durumundaysak, bizim kentin tümüne ilişkin hedeflerimizi bireyden yola çıkarak koymamız gerekir. Bireyden yola çıkarak koymazsak o hedef dıştan verilen bir hedef olarak baskıcı pratiklerin gerekçesini oluşturur. Şimdi aslında bugün şöyle bir noktaya geldik: Biz tabii şehir planlamasını bir insan hakları noktasından çıkarak düşünmemiz gerekir. İnsan hakları böyle bir kâğıda yazılıp duvara asılan bir şey değil, insan hakları kentte uygulamaya geçebilir. Kent benim planlamam insan haklarını gerçekleştirecek bir planlama olma durumundadır.

Şimdi o zaman şöyle bir soru daha sormak istiyorum: Biz yine o tarihsel aşamalarına bakarsak, o şekillenebilen, tamamen şekillenebilen bir varlık olarak gördüğümüzde bir normatif planlama anlayışımız vardı. Şehircilik denilen kavram ve şehircilik 1937'deki Celal Esat Arseven'in şehircilik kitabına bakın, oradaki kavram meşruiyeti estetiğe dayanan, estetik yargısına dayanan bir normatif meşruiyet çerçevesi ve bu genellikle siyasal meşruiyeti dışlamak için ortaya konulan bir çerçeve. İkincisi, araçsal akılcı planlama dönemi haklar, hedefler dıştan verilmiş, siz onu rasyonelleştirme, ulaşmayı rasyonelleştirmeye çalışıyorsunuz, hedefler de, haklar da değişmiyor, dıştan verilmiş, sabit, ama şimdi geldiğimiz katılımcı demokrasi ve iletişimsel rasyonellik içinde hedefler ve haklar süreç içinde hep yeniden tanımlanıyor. Bu komünükatif rasyonelliğin problemi biz katılımcı planlama diyoruz. Mesela diyelim ki, birisi şöyle bir şey yapıyorsa, işte katılımcı süreçle plan yaptık diyelim. Sonra birisi çıkıp bu plan olmamış diyorsa, bu laf tutarsızdır. Katılımcı planlamanın sonucu ürünün niteliğinden değil, sürecin değerlendirilmesine dayanarak eleştirilebilir.

Şimdi bizim karşımızda bir başka sorun var. Bizim iddiamız bilimsel bilgiyi kullanmak değil mi? Acaba bu bilimsel bilgi ne ve bizim oradaki görüşümüz, düşünce biçimimiz nereye geldi? Şimdi üç tür bilgiyle karşı karşıyayız bugün bilimsel denilebilecek üç tür bilgimiz var: Birincisi nesnel dayanan bilgi. Ne kadar, yüzde kaç büyüyor, nüfus sayısı kaç? Bunlar nesnel olarak saptadığımız bilgiler. İkinci tür bilgimiz öznelin bilgisi mesela, kentli kenti nasıl algılıyor? Üçüncüsü özneler arasının bilgisi, yani kimlik ve benzeri sorunlar.

Şimdi biz acaba şöyle bir soruyla karşı karşıyayız: Biz tek tip, biz bilimsel bilgi kullanacaktır diye plancıyı tanımladığımız zaman bunun ardında gizil olarak tek tip bilgi var. Hâlbuki şimdi bizim elimizde üç tip bilgi var ve üç tip bilgiyle ilişkinin kurulması ve işte katılımcılık, vesaire süreçlerini gayet mesela, şöyle kavramlarımız var: Diyoruz ki, bir şeyi dizayn ettik diyelim, bir kentsel tasarım yaptık. Bu kentsel tasarımı değerlendirirken estetik algılar üstünden mi değerlendireceğiz, yoksa yer olması, *place* olması üstünden mi değerlendireceğiz? Şimdi bunların her biri farklı tür bilgiye dayanıyor. Demek ki, bir plancının bir müzakere sürecinde berrak olarak düşünmesi için hangi işte hangi konuda hangi tür bilgiyle yaklaşması gerektiği hakkında kafasında bir net çerçevenin oluşmuş olması gerekir.

Şimdi bir şey daha söyleyeyim. Uygulama ve plan ilişkisi, burada da oldukça karmaşık bir pozisyonumuz var. Eğer kenti kamusal iradeyle ve plancının iradesiyle şekil verilebilen bir olgu diye bakıyorsan, o zaman planlamayı ve uygulamayı birbirinden ayrı olarak düşünmek mümkündür ve kafamızda yerleşmiş olan, yani genellikle şöyle vardır: Bu iyi plan, ama uygulanmadı. Şimdi eğer uygulamayla plan birbirinden kopuksa, böyle bir şey söylenilebilir, ama uygulanmayan plan iyi plan olamaz başka bir tanımdan bütünlük bakımından bakarsak. Şimdi bu bakımdan eğer o birinci türde kente şekillendirilemeyen bir nesne olarak bakarsanız, o zaman bu planlama ve uygulama ayrımını yapabilirsiniz, ama demin ikinci türdeki gibi kabul ederseniz, yani keşfedilerek şekillendirilebilecek bir varlık olarak tanımlarsanız. Burada uygulama problemi yalnız politika değişkenleri üzerinde vardır ve uygulanmamanın iki

sonucu olabilir: Ya politika değişkenlerini kontrol edemiyorsunuz demektir yahut yanlış hesap yaptınız demektir, yanlış plan yaptınız demektir, ama birinci türde yanlış plan diye bir kavram yoktur. Plan hep iyidir ve kutsallaştırılmıştır ve onun uygulanmaması mesela, hep şöyle sorun çıkartır: Böyle bir planınız varsa plan tartışma konusu değil. Peki, o zaman ne yapacağız? O idari zorlama yetkilerini plancının elinde arttıralım, onu talep etmeye başlıyoruz, ama plan ve uygulamayı birbirinden ayrı olarak kavramlaştırdığınız için bunu yaparsınız. Halbuki planla uygulamanın bütünlüğünü kabul ettiğiniz zaman böyle bir şey yapamazsınız. Türkiye’de ben bilmem 50 yıldır bunun içindeyim, plancılar hep birinci türde düşünür, birinci türde düşündüğü için de her plan başarısızlığından sonra kendi planının başarısızlığı hiçbir şekilde gündeme gelmez. Benim yetkim az, benim bilmem neyim az, bir plana dayanarak güç kullanma otoritesi inşa etmeye başlıyoruz. *Self organising* sistemde uygulanmamışlık diye bir kavram yoktur. Tamamen kavram dışıdır uygulanmamışlık.

Şimdi konuşmamın sonuna geldim, iki cümleyle bağlamak istiyorum. Berraklaşma kolay bir şey değil, meslek alanımız oldukça şey, bu işi doktorlar gibi kolayca berraklaşacak bir durumumuz yok. Tabii burada iki tane bakış açısı olabilir: Bunlardan birincisi, plancılar arası lonca uzlaşmasının üstünde plancılar üstünde bir uzlaşma sağlayarak onu planlama diye topluma empoze etmektir. Bu bir bakış açısı, bu olabilir mi? Olabilir, bu indirgemeci bir yaklaşımdır. Genellikle odalarda lonca mantığı egemen olduğu için bu türe yaklaşım yakındır. İkincisiyse, alanımızın zorluklarıyla yüzleşerek dünyanın -yalnız biz yaşamıyoruz bu zorlukları, bu anlattığım süreç evrensel bir süreç- bu konudaki düşünce macerasına katılıp, yeni düşünceler geliştirmeye açık olmak gerekir. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. CHRIS PICKVANCE

Kent University

Urban Planning and Urban Policy Under Pressure

Well thank you very much indeed chairman, I am very pleased to be here particularly to be here on the same platform as Ilhan Tekeli who I read the work of many years. I would also like to thank the interpreters who have been being giving us a simultaneous translation. They have done excellent jobs. I hope that those of you who didn't make use them will benefit from their work during the English presentations. When I was asked to do a talk, I first thought of doing a talk about urban planning and urban policy and the pressures its under, but I then changed my mind and what I want to do is something really very much in line with Ilhan Tekeli's talk which is really at the level of clarification.

What I am going to do is not to give the talk with the title that is given, but hopefully a talk which will be of more interest. I am going to give a talk which is really about the prevalence of the term neo-liberalism and the way that I think it has led to a lot of unclarity in people's thinking. So, this will be the focus of the talk. What I am to do is to divide the talk into three parts; firstly, writers who use the term "neo-liberalism" as a sort of a key to understanding, a key to explaining what's happening at the present time and secondly, I want to look at David Harvey's book "The History of Neo-liberalism" as an example of some of the problems of this term and thirdly, for those who like evidence packed up more in statistics, I want to give you a few small amounts of data about spending trends and how they relate to neo-liberalism.

What I want to do to start is with to talk about the way that neo-liberalism has become used as an explanatory force. I think in writing about economic development state policy, it has been impossible to escape from the word "neo-liberalism" for probably twenty years now and what I shall argue is that I think that this term has brought more confusion than clarity and I have to give some examples as to why this is. Essentially what I will argue is that using the term "neo-liberalism" has been a catch-all or umbrella concept which has led to an underestimation of the complexity of economic social and political forces which affect urban policy and planning. So it is become used as sort of a blanket term which refers, which leads people to

not analyse carefully what's actually happening and also, I think which leads people to underestimate the scope for counter-ideologies and the scope for organisation opposing neo-liberalism.

To start with then, I want to talk about these four criticisms. Perhaps, I should just say a word about the evolution of the term "neo-liberalism". When Harvey gives the following definition, he says neo-liberalism is a theory of political, economic practices that proposes that human wellbeing can best be advanced by liberating individual entrepreneurial freedoms and skills within an institutional framework characterized by strong private property rights, free markets and free trade. And, if you look at Brenner and Theodore, they say something very similar – the linchpin of neo-liberal ideology is the belief that open, competitive and unregulated markets liberated from state interference represent the optimal mechanism for economic development. There are some writers who move away from the purely ideological definition. So Jessop talks about neo-liberalism as a discourse, an organizational form and a strategic concept and says that they coexist with elements from other discourses and organizational forms and then, Peck and Tickell go a step further and instead of using the term "neo-liberalism", they used the term neo-liberalisation and they say it refers to a process rather than to an end-state and that it can take historically and geographically contingent forms and also, that it is neither monolithic nor universal in its effects. Finally, William Sites is more critical and notes that neo-liberalism can refer to an ideology, a set of institutional practices and a historically specific form of capitalism or, he says, it may even be conceptual short-hand for the form of capitalism now dominates most of the globe. So you can see he is starting to be aware that it has just become a term that used so easily and so generally that it lost a lot of its precision.

Now, to come to the four criticisms, I shall be arguing that neo-liberalism gives priority to ideas and it doesn't give priority to power and constraints operating through structures organizations or actors and I think this would be a preferable way forward. So, in some cases, it is used as an almost independent sort of key to understanding, almost like an independent variable, if one uses variable terminology. In other cases, it is seen as part of a broader analysis of capitalism. Firstly, the focus on ideas, I think, is something which isn't general. You can find in sociology. Some writers say that without shared values, society wouldn't hold together. You have other writers who say that society is really about constraints and that ideas are reconciled in the tensions in these constraints. Then, you have a third writer, Michael Mann, who says that really, ideas aren't terribly important in holding society together, that

what holds society together is people having a quite pragmatic orientation feeling that well, we may not strongly be attached to the present society or present regime, but we don't really see anything better at the present time. So we are quite happy to put up with it.

Now all these are variants of the question of role of ideas. What Mann goes on to argue is to say that intellectuals are particularly obsessed with ideologies and they tend to give ideologies a much more powerful role in understanding society than they deserve. So, that's an idea I want to come back to. Secondly there is the idea of ideologies as a key or a shortcut to understanding. I am sure in Turkey you have also got your own "isms" of different sorts – whether they are terms like Keynesianism, welfarism, monetarism, factorism or neo-liberalism. There is a procession of different "isms" that seems to come into our minds and block out the last "ism" But, what I will argue is that this isn't a terribly clear way of going about thinking. Why should we be dominated by one "ism"? Does that really correspond what's happening out there or is it just a matter of fashion that at the particular moment, we had enough of one ism and we start off with another one?

I think one of the appeals of isms is that they appear to give an understanding but I will argue that this is not really necessarily true and the reason for that is that no ideology exists in isolation, that at any one time, there are competing ideologies and if we give attention to one ideology at the expense of others, we are neglecting some of the complexity. Secondly, many ideologies overlap – for example the idea that public expenditure should be used efficiently is an ideology, a belief which you find attached to various ideologies, and bureaucratic interests which want to keep existing policies going will often find ways of adapting new ideologies. So ideologies don't seem to be a terribly useful lever to understanding. There is a famous case in the 1980s when the conservative government in the UK at that time came in with a professed neo-liberal ideology. Strictly speaking, that suggests that things like the unemployment rate are purely market phenomena and those who expect a consistent government say “Well, we can't do anything about unemployment, because it is a market phenomenon”. Of course, they didn't say that at all. That was an indication that other ideologies were equally important, that Welfarist ideologies were also present.

Similarly in the same period, there was an attempt by central government to control local governments. Well, it took ten years of legislation before that control is considered to be achieved. That was because there was a tremendous source of resistance to central government in local government. This power structure was really ignored by the idea that

neo-liberal ideology could just come along and sweep everything away. So, I would argue that the neo-liberal ideology wasn't dominant at that time and that the rootedness of other ideologies and forces of opposition was actually very strong.

More recently in the UK, in 2000, the governments were going to raise the level of health spending from the 5.7% to the EU average which was about 9.4. They managed to raise it by 50% to about 8.5% in 7 years. Now, under neo-liberal understanding, this is completely crazy and it doesn't fit in at all with the neo-liberal model, but that doesn't stop neo-liberal term being applied.

Thirdly, the idea of ideology as a secondary phenomenon; I think one of the dangers of starting from ideologies is that ideas proceed action. The alternative view is that actions proceed ideas and that ideas come to be legitimations, rationalizations that people choose an action and then, they think of a way of justifying it, to make it look good, to make it look, to make it look as though it had wide support, to make it look in consistency with prevailing ideas. So, I think that this more critical idea of what ideology is doing is completely ignored by the neo-liberal ideology approach which starts from the idea that there is no ideology and then it works downwards.

In sociology there is a famous writer Max Weber. He talked about Protestantism as a set of ethical concepts which were helped to encourage capitalist activity. And, then He was contradicted by Troney who said that capitalists who had already become capitalists adopted Protestantism to justify their success. So, he argued that the idea didn't have a causal role in the business success, but they had a justificatory role. This is the idea what I want trying to get out, - one shouldn't assume that, because ideas are wrapped up in ideologies, that they necessarily have a prime role. So, ideologies can be about justifying behaviour and justifying policies and maximising the political benefits of a policy. They are about the presentation of a policy rather than the initiation of a policy where they can be. So, the fact the neo-liberal ideas are in the air at a particular time doesn't mean that everything that happens in that period is somehow in consistency with them. Efforts will be made to make them consistent, but it is the job of any critical observer to establish whether that consistency is real or just imagined.

And, finally we have the question has the taking actors at face value. I think it is quite nice, because amply in the history of policy, you can find political debates where parliamentarians say that if we don't have a policy reform, we will have revolution. This was in the time of the First World War and the Russian revolution. Many radical writers subsequently said that it

follows that social policy was a way of avoiding revolution. Now, of course, an alternative view would be to say that the Russian revolution was something we were all incredibly much aware of and therefore, it created a frame that could be used in advancing reforms. It didn't mean that people actually believed that revolution was just around the corner, if you didn't have a reform.

This great danger that the views of actors in a situation will be taken at face value; what I will argue is that actors are not doing, they are not there to do the job of sociologists and tell you exactly why policies came into existence. They are there because they are pursuing their practical objectives. They want to achieve policies, achieve status, achieve power etc. Following Weber, I would say that giving an explanation is about identifying causal forces and understanding actors, perceptions, but understanding actors' perceptions is not the whole story. So, I think the danger is that when neo-liberalism is in the air, if someone gives a neo-liberal-type explanation of their policies or behaviour, we accept that it is true, but I'd say that it doesn't follow at all, that it is our job to see whether this is simply lifting an idea which is prevalent to make one's actions seem consistent and believable, where it may be completely irrelevant to the actual reasons for them.

I don't want to say that ideas never have any causal impact. What I want to do is say that the term "neo-liberalism" is an example of a case where ideas have been given much too strong an influence. We now go on to Harvey's work on the history of neo-liberalism. What I would like to argue really is that there are two David Harveys – there is a careful David Harvey and a rash David Harvey. Sometimes, David Harvey is very careful in what he says. Sometimes, he has a rush of blood to the head and he forgets his careful finesse. A part of Harvey's argument is that there is almost a conspiracy by dominant elites to create a body of ideas which serve their interest. In that book, you can find that part of it is really quite a strongly argued class-interest argument, saying that neo-liberal ideas emerged and became dominant, because dominant classes want them to be.

But then, you have also got a more careful David Harvey, who is quite aware that "most states that have taken the neo-liberal turn have done so only partially and that contextual conditions, institutional arrangements and contingent geopolitical considerations affect the impact of neo-liberalism". So, the sorts of facts are important in understanding the differences between countries in the impact of neo-liberalism. So, on the one hand, you have this strong argument that the spread of neo-liberal ideas is entirely an elite class Project, a dominant class Project

and on the other hand, there is the idea this force meets constraints which the shape the way it actually hands out.

What Harvey does is to examine economic growth and state policy in different countries and he uses terms like “neo-liberal achievement”. So he is trying to look at how far neo-liberalisation have been successful or been limited. I think, as soon as you use the term “neo-liberalisation”, you are really saying that this is the single driving force and it is the reduction of the idea saying that other keys to understanding what happens in a particular society can be put aside, that once you got neo-liberal ideology under the magnifying glass, this is the key to everything. For example, he talks about Sweden as an example of circumscribed neo-liberalisation. Well, I find that rather surprising, because probably Sweden’s known as the most advanced welfare state and explanations of that have been discussed for a long time. So, rather than give any attention to the specific features in Sweden, he simply says this is a case where neo-liberalisation hasn’t proceeded quite as far as you might expect. He also makes no reference to welfare regimes which any writer on social policy always gives a lot of attention to, because it is helpful in understanding the differences between countries in social policy. Obviously, the problems with that concept of welfare regime are here, but nevertheless all the comparative studies of advanced capitalist societies show that substantial differences remain over time among societies with different welfare regimes irrespective of how the economies doing.

I want to say a bit more on Harvey on China, because this is his longest chapter and perhaps, the most interesting. For Harvey, the chapter on China is neo-liberalism with Chinese characteristics. What I shall argue is that this is the case where an idea has been pushed way beyond its limits, because if we go back to Harvey’s definition of what neo-liberalism is, China, I would argue, is not characterized by strong private property rights, by free market or by free trade and the state certainly does not create and preserve an institutional framework appropriate for such practices. If you look at the research on the Chinese political economy, firstly we are talking about a party state. It’s integration between state operators and communist party operators. The party state exercises extensive formal and informal influence throughout the economy, especially since 1990 in cities, and the state agencies such as state enterprises, the army, the government departments, local governments have extensive holdings in the so-called private-sector economic activities.

The idea that you can look at the label in private sector you and then say “Ah, China is developing a market economy”, it’s really misleading, because a lot of these so-called, private entities are actually the states entities. I mean, it is for you to say whether in Turkey there are similar forms of concealed ownership. There is an interesting statistic that the Chinese government owns on average more than one-third of all public limited company shares and it has a majority holding in around one quarter of Chinese public limited companies and the largest stake of more than 30% in about half of firms.

There is also a high degree of unclarity about ownership rights in both rural and urban areas. High degree of arbitrariness and unpredictability in business functioning, extensive corruption, strong patron-client relations which are important in getting jobs, getting access to markets, getting contracts, getting rent regulations and the policy that land sales should be by open auction has been ignored in the two larger cities, in Shanghai and Beijing. Even Harvey describes the Chinese market economy as state-manipulated and he rightly draws attention to the fact that there are a lot of non-performing bank loans; in other words, that if the bank of China decided to cancel the bank loans that are non-performing, where the borrowers aren’t paying interest, the whole house cards of the Chinese economy would collapse. This is the case where the Bank of China being a partly state-owned entity is really important. So, I find it bizarre that Harvey should use the term neo-liberalism in connection with China at all. It seems to me, if you are going to come across a state which demonstrates the opposite of neo-liberalism, China is probably as good an example as you can get.

Finally, moving on to a few statistical facts; I think one of things that struck me in the writing about neo-liberalism is that there are two basic facts that are known about how it works out in terms of spending. One is that social spending is squeezed and the other is that local state spending on economic development, competitiveness, enterprise expands. So, the two things are seen as if almost one makes way for another. Now, these are interesting ideas and if they were true they would be very interesting. What I shall do is to show some evidence that they are simply are not true.

So, again it does raise questions about how it is that Ideas like this which are associated with neo-liberalism tend to acquire a life of their own, that people don’t bother to look at the statistics. I am not saying that I looked at every statistic, but I think I looked at some quite interesting evidence. Firstly, the study by Frances Castles looked at OECD countries and he looked at spending trends over an 18-year period. He found that there was a general increase

in social spending. By social spending I mean health, education, protection and social security both in real terms, in other words allowing for inflation and in terms of volume and words relative to need. That's an important idea, because if there is a big increase in the aged population or number of children, clearly you need greater spending in order to provide schools and help for older people.

He is even trying to take that into account. He shows that despite that, there is even so an increase in social spending. So, the idea that somehow neo-liberalism or globalization had somehow squeezed out this force is simply untrue, at least for that period. Secondly, he shows that measures of globalization leads to statistically significant effects on welfare states' spending. So, the idea that increased global competitiveness means that states have to cut back on social spending is simply isn't borne out by the data set he looked at. Finally, he says the main influence on spending trends is programme maturation, in other words when programmes start, they start small and then, they gradually expand. The main trends in spending are due to new programmes being started.

There is another study by Chuck Swank who looked at 15 OECD countries between 1965 and 1993. What he shows that this consistent difference between different welfare regimes which operates, so suggesting that something additional to neo-liberalism is in operation, that welfare regimes conservative, democratic or corporatist are important. Finally, I also want to give some figures about the UK. You can look at Turkish figures yourselves and see whether they operate. I will just have a look at some recent figures on what public expenditure goes on in the UK and you can see the three largest items are all social – social protection, health and education. That accounts for 67% of all public spending. That was an increase from 55% in 1987. If social spending is supposed to be being squeezed, well the evidence is that it is not.

Also, in that same table, there is later on some spending on enterprise and economic development. That was 1.4% and that had fallen from 3.7 % in 1987. That was actually going down. Finally, some figures on local spending patterns. Local governments in the UK have lot of functions, so a lot of money passes through local government hands. Some writers have argued that local economic development spending was somehow passed on to local government from central government as part of hollowing-out of the central government. In fact, I don't think that the case at all – it is argued that economic development policy at local level goes back to 1930s, although it certainly increased more recently. It's not something being forced on local governments. It's something that local governments have been very

keen to adopt, because it gives them a sphere, where a type of activity which can't be privatized or which can't be contracted out is something which it's very appropriate for them to do.

The problem is when you try to find some figure for it, it is actually very difficult, because these are the figures for what local government is spending its money on. You can see that the first three are all social, fourth and fifth as well. So, any economic development spending is hidden away in probably cultural planning and environment or possibly highways and transport. So it's not really something major at all. This whole emphasis on somehow social spending being squeezed to make way for economic development spending doesn't seem to be borne out by the data. What I have argued then is that it is part of the attempt to clarify, I think, people's attachment to the idea of neo-liberalism. It diverts attention firstly from other types of idea which are prevalent and secondly which might be welfarism, for example, or localism, professionalism, but also from the power structures that operate within which ideas are used. Those power structures are really equally important, if not I would say more important than ideas. I think, one should be looking for new forms of mobilization, new power structures that are affecting policy, because these are bodies which are going to make use of ideas and they will manipulate ideas in order to pursue their own interest. In my mind they should be the starting point to a new study rather than the ideas themselves.

PROF DR. CHRIS PICKVANCE

Kent Üniversitesi

Sayın Oturum Başkanı, size gerçekten çok teşekkür ederim. Burada, özellikle yıllardır eserlerini okuduğum Sayın İlhan Tekeli ile aynı platformda olmak benim için büyük bir keyif. Bize simültane tercüme sağlayan tercümanlara da teşekkür etmek istiyorum. Mükemmel bir iş çıkardılar. Şimdiye kadar onların hizmetlerinden yaralanmamış olanlarınızın, İngilizce sunumlar sırasında bu fırsatı yakalayacağını umuyorum.

Benden bir konuşma yapmam istendiğinde, ilk başta kentsel planlama ve kent politikası ile bu çalışmalarda karşılaşılan baskılar konusunda bir sunum yapmayı düşündüm ama sonrasında, fikrimi değiştirdim. Bugün, İlhan Tekeli'nin açıklama düzeyindeki konuşmasıyla gerçekten uyumlu bir sunum yapmak istiyorum.

Konuşmam sizlere sunulan başlığı değil, daha ilgi çekici olacağını umduğum bir konuyu kapsayacak. Neo-liberalizm teriminin öne çıkışı ve insanların düşünme şeklinde nasıl büyük belirsizliklere yol açtığı konusunda bir sunum yapacağım. Konuşmamın odak noktası bu olacak. Konuşmamı üç bölüme ayıracağım; öncelikle “neo-liberalizm” terimini kavrayışın anahtarı, günümüzde olup bitenleri açıklamanın bir yolu olarak kullanan yazarlara bakacak, ikinci olarak ise bu terimin getirdiği sorunların bazılarını bir örnek olarak David Harvey'in “The History of Liberalism” (Neo-liberalizmin Tarihi) adlı kitabını ele alacağım. Üçüncü ve son olarak ise, istatistik ile desteklenen kanıtlardan hoşlananlarınız için, harcama eğilimleri ve neo-liberalizm ile olan bağlantıları konusunda birkaç veri sunacağım.

İlk olarak, neo-liberalizmin nasıl açıklayıcı bir güç olarak kullanılageldiği konusunu ele almak istiyorum. Devletlerin ekonomik kalkınma politikalarına ilişkin yazında, yaklaşık yirmi yıldır “neo-liberalizm” kelimesinden kaçınmak imkânsız olmuştur. Ben, bu terimin açıklıktan çok belirsizlik getirdiğini savunacak ve bunun nedenlerine ilişkin bazı örnekler vereceğim. Temel olarak, “neo-liberalizm” teriminin kentsel politika ve planlama süreçlerini etkileyen ekonomik, sosyal ve politik güçlerin karmaşıklığının azımsanmasına neden olan bir genel düşünce veya çatı kavramı haline geldiği argümanını öne süreceğim. Bu terim, insanların gerçekte neler olup bittiğini dikkatli bir şekilde çözümlememesine yol açan, bu süreci örten

bir battaniye olarak kullanılmaya başlanmıştır. Ayrıca, bana göre, bu terim insanların karşıt ideolojilerin kapsamını ve neo-liberalizm karşısındaki örgütlenmenin kapsamını da azımsamasına sebep olmaktadır.

Bu bağlamda, öncelikle bu dört eleştiriden bahsetmek istiyorum. Bu noktada, “neo-liberalizm” teriminin evriminden bahsetmekte yarar var. Harvey neo-liberalizm için bir tanım getirmekte ve neo-liberalizmin insan esenliğinin bireysel girişimcilik özgürlüklerinin ve becerilerinin güçlü özel mülkiyet hakları, serbest piyasalar ve serbest ticaret ile öne çıkan bir kurumsal çerçeve içerisinde özgürleştirilmesiyle ileriye taşınabileceğini öne sürmektedir. Brenner ve Theodore’a baktığınızda, buna çok benzer bir durumla karşılaşsınız – neo-liberal ideolojinin temel taşı, devlet müdahalesinden serbest bırakılmış açık, rekabetçi ve düzenlemeden bağımsız piyasaların ekonomik kalkınmanın ideal mekanizması olduğu yönündeki inançtır. Tamamen ideolojik tanımlardan uzaklaşan bazı yazarlar da vardır. Jessop neo-liberalizmden bir söylem, bir örgütlenme biçimi ve stratejik bir kavram olarak bahseder ve bu unsurların diğer söylemlerden ve örgütlenme biçimlerinden gelen unsurlarla bir arada var olduğunu söyler. Peck ve Tickell ise bir adım daha giderek, “neo-liberalizm” terimini değil, “neo-liberalleştirme” terimini kullanır. Yazarlar, bu olgunun bir sonuçtan çok bir süreci tanımladığını, tarihsel ve coğrafi açıdan, geçici şekillerde ortaya çıkabildiğini ve etkileri bakımından ne tek parça ne de evrensel olduğunu öne sürer. Son olarak, daha eleştirel bir yaklaşım getiren William Sites neo-liberalizmin bir ideolojiyi, kurumsal uygulamalardan oluşan bir diziyi ve kapitalizmin tarihe özgü bir biçimini temsil edebileceğini ortaya koyar ve neo-liberalizmin, kapitalizmin günümüzde dünyanın büyük çoğunluğuna hâkim olan kavramsal bir uzantısı bile olabileceğini belirtir. Gördüğümüz gibi, yazar neo-liberalizmin kesinliğini kaybedecek kadar kolay ve genel bir şekilde kullanılan bir terim haline geldiğinin farkına varmaya başlamıştır.

Az önce sözünü ettiğimiz dört eleştiriye gelirse, neo-liberalizmin fikirlere öncelik verdiğini, yapılar, örgütler veya aktörler aracılığıyla yönlendirilen güce ve kısıtlamaları geri plana aldığını savunuyorum. Bence, asıl tercih edilmesi gereken yol budur. Değişken kelimesini kullanabilirsek, bazı durumlarda, neo-liberalizm neredeyse bir bağımsız değişken gibi, kavrayışın bağımsız bir anahtarı olarak kullanılmaktadır. Diğer durumlarda ise, kapitalizmin daha geniş bir analizinin bir parçası olarak görülmektedir. Öncelikle, fikirlere odaklanması bence genel bir yaklaşım değildir. Bunu sosyolojide görebilirsiniz. Bazı yazarlar, ortak değerleri olmayan bir toplumun bir bütün olarak kalamayacağını söyler. Başka yazarlar ise, toplumun aslında kısıtlamalar etrafında oluştuğunu ve fikirlerin, bu kısıtlamalardan doğan

gerginliklerde uzlaştırıldığını öne sürmektedir. Bunların dışında, üçüncü bir yazar, Michael Mann ise aslında fikirlerin toplulukların bir arada tutulmasında çok önemli olmadığını, toplumu bir arada tutanın oldukça faydacı bir yönelim olduğunu ortaya koymaktadır. Ona göre, insanlar şöyle düşünür: “Bugünün toplumu veya düzeniyle çok güçlü bir bağımız olmayabilir ama şu an için daha iyi bir şey göremiyoruz. O yüzden, buna katlanmaktan memnunuz”.

Bütün bunlar, fikirlerin rolüne ilişkin sorunsalın değişkenleridir. Mann’ın öne sürdüğü nokta, entelektüellerin özellikle ideolojilere saplanmış olduğu ve toplumun anlaşılmasında ideolojilere hak ettiğinden çok daha güçlü bir rol attığı yönündedir. Bu düşünceye daha sonra geri dönmek istiyorum. İkinci olarak, ideolojilerin kavrayışın bir anahtarı veya kısa yolu olarak görüldüğü bir fikir de vardır. Türkiye’de birçok farklı konuda kendi “izm”lerinizin olduğundan eminim – bunlar Kenyezyenizm, monetarizm, sosyalizm veya neo-liberalizm olabilir. Aklımıza art arda gelen ve son ideolojiyi bloke eden birçok farklı ideoloji var. Ancak, ben bunun düşünürken kullanılacak çok açık bir yol olmadığını öne süreceğim. Neden tek bir ideolojinin hâkimiyetinde olmak zorundayız? Bu ideoloji dışarıda olup bitenlere gerçekten karşılık geliyor mu yoksa bu sadece şu an için moda olan bir terim mi? Bir ideolojiden bıcarsak, bir başkasına geçebilir miyiz?

İdeolojilerin çekici yönlerinden birinin, bir anlayış sağladıkları izlenimini vermeleri olduğu kanısındayım. Ancak, bunun her zaman doğru olmadığını düşünüyorum, çünkü hiçbir ideoloji tek başına var olamaz ve zamanın her anında, birbiriyle rekabet halinde olan birçok ideoloji vardır. Eğer diğerlerinin zararına tek bir ideolojiye odaklanırsak, bu karmaşıklığı kısmen görmezden gelmiş oluruz. İkinci olarak, birçok ideoloji birbiriyle çakışır – örneğin, kamu harcamalarının verimli bir şekilde kullanılması çeşitli ideolojilerde görebileceğiniz bir ideoloji, bir inançtır. Mevcut politikaları sürdürmek isteyen bürokratik menfaatler ise yeni ideolojilerin benimsenmesi için yeni yollar bulacaktır. Sonuç olarak, ideolojiler anlayışa giden yolda çok faydalı birer destek değildir.

1980lerde yaşanan çok ünlü bir olayda, Birleşik Krallıkta o dönemin muhafazakâr hükümeti profesyonel bir neo-liberal ideoloji ile öne çıkmıştır. Aslında, bu ideoloji işsizlik oranı gibi unsurların tamamen piyasa olguları olduğunu ve tutarlı bir hükümetin başa gelmesini bekleyenlerin “İşsizlik konusunda hiçbir şey yapamayız, çünkü bu piyasayla ilgili bir durum” demesi gerektiğini öne süren bir ideolojidir. Tabi ki halk bunun gibi bir ifade kullanmamıştır.

Bu, diğ er ideolojilerin eş it ölçüde önemli olduğunu, Refahçı ideolojilerin de mevcut olduğunu gösteren bir olaydır.

Aynı dönemde, merkezi hükümet yerel yönetimleri kontrol altına alma girişiminde bulunmuştur. Bu kontrolün algı olarak sağlanması, on yıl süren mevzuat çalışmalarına mal olmuştur. Bunun nedeni, yerel yönetimlerde merkezi yönetime karşı muazzam bir direnç kaynağının bulunmasıdır. Bu güç yapısı, neo-liberal ideolojinin gelip, her şeyi ortadan kaldıracılabileceğ i düşüncesinden dolayı görmezden gelinmiştir. Sonuç olarak, bana göre neo-liberal ideoloji o dönemde baskın olmamış, diğ er ideolojilerin ve muhalefet güçlerinin derin kökleri oldukça güçlü bir şekilde öne çıkmıştır.

Daha yakın bir zamanda, 2000'de, Birleşik Krallıktaki yönetimler sağlık harcamalarının düzeyini %5,7'den, %9,4 olan AB düzeyine yükseltmeyi planlamıştır. 7 yıl içerisinde, bu harcamalar %50 oranında artarak, %8,5'e ulaştırılabilmektedir. Neo-liberal anlayış nezdinde, bu tamamıyla çılgınca bir tasarruftur ve neo-liberal modele kesinlikle uygun değildir. Ancak, bu durum neo-liberalizmin uygulanmasını engellememiştir.

Üçüncü olarak, ikincil bir olgu olarak ideoloji konusuna gelirsek, bana göre, ideolojileri bir başlangıç noktası olarak kabul etmenin tehlikelerinden biri, fikirlerin eylemlerden önce gelmesidir. Buna alternatif olarak, eylemlerin fikirlerden önce geldiğ i ve fikirlerin eylemleri haklı gösteren, mantıklı bir hale getirdiğ i düşünülebilir. Bu durumda, insanlar bir eylemi seçer ve ardından, bu eylemi temellendirmek, iyi göstermek, geniş bir desteğ e sahipmiş gibi göstermek, güncel fikirlerle tutarlıymış gibi göstermek için bir yol bulur. Dolayısıyla, ideolojinin işleyişine ilişkin olarak, daha kritik olan bu fikrin, hiçbir ideolojinin olmadığı fikriyle başlayan ve bu noktadan aşağıya doğru ilerleyen neo-liberal ideolojinin yaklaşımı tarafından görmezden gelindiğ ini düşünüyorum.

Sosyolojide, Max Weber adında çok ünlü bir yazar vardır. Weber Protestanlığı kapitalist faaliyetlerin teşvik edilmesine yardımcı olan bir dizi ahlaki kavram olarak ele almıştır. Daha sonra, Weber'in karşısına çoktan kapitalist olmuş kişilerin başarılarını temellendirmek için Protestanlığı benimsediğ ini öne süren Troney çıkmıştır. Troney, fikrin işteki başarı açısından nedensel değil, temellendirici bir rol oynadığını savunmuştur. Ben de bu fikri dile getirmek istiyorum – fikirlerin yalnızca ideolojilerle sarılması nedeniyle öncelikli bir rol oynadığı varsayılmamalıdır. İdeolojiler davranışları temellendirmek, politikaları temellendirmek ve bir politikanın faydalarını en üst düzeye çıkarmak için oluşturulabilir. İdeolojiler, bir politikanın başlatılmasından çok, sunulması ile bağlantılıdır. Dolayısıyla, neo-liberal düşüncelerin belirli

bir dönemde gündemde olması, bu dönemde olup biten her şeyin bu düşüncelerle bir şekilde tutarlı olduğu anlamına gelmez. Bu tutarlılığı sağlamak için çaba gösterilecektir ama tutarlılığın gerçek mi yoksa farazi mi olduğunu belirlemek eleştirel gözlemcinin işidir.

Son olarak, aktörlerin görüldüğü gibi kabul edilmesi sorunsalıyla karşılaşılıyor. Bence bu çok güzel, çünkü politika tarihinde politik tartışmalarda bunun birçok örneğini görebilirsiniz. Parlamento üyeleri bu tartışmalarda “Politika reformu yapmazsak, devrim olur” ifadesini kullanır. Bu ifade Birinci Dünya Savaşı ve Rus Devrimi dönemlerinde kullanılmıştır. Bu dönemlerin ardından, radikal yazarların büyük bir kısmı sosyal politikanın devrimden kaçınmanın bir yolu olduğunu dile getirmiştir. Kuşkusuz, alternatif bir görüşe göre, Rus Devrimi hepimizin tamamıyla farkında olduğu bir olgudur ve bu nedenle, reformların ileriye götürülmesinde kullanılacak bir çerçeve yaratmıştır. Bu, insanların reform yapılmazsa, devrimin hemen köşe başında beklediğine gerçekten inandığı anlamına gelmez.

Aktörlerin bir durumdaki görüşlerinin görüldüğü gibi kabul edilmesinde büyük bir tehlike yatmaktadır; bana göre, aktörlerin işi sosyologların görevini yapmak ve size politikaların tam olarak neden oluşturulduğunu anlatmak değildir. Onların işi, uygulamadaki amaçları için çalışmaktır. Onların isteği politikalara ulaşmak, statü sahibi olmak veya güç kazanmaktır. Weber’den yola çıkarak, açıklama yapmanın nedensel kuvvetleri tespit etmek ve aktörleri, algıları anlamak ile bağlantılı olduğunu söyleyebilirim. Ancak, aktörlerin algılarını anlamak bu süreci tamamlamak değildir. Bu nedenle, asıl tehlike şudur: neo-liberalizm hâkim ideoloji olduğunda, politikaları veya davranışları için neo-liberal bir açıklama getiren kişiler haklı bulunur. Bana göre, bu kesinlikle doğru değildir. Bu açıklamanın, bir kişinin aslında nedenleriyle tamamıyla alakasız olan eylemlerini tutarlı ve inanılır göstermek için mevcut bir fikrin yüceltilmesinden ibaret olup olmadığını görmek bizim işimizdir.

Fikirlerin hiçbir zaman nedensel bir etki yaratmadığını söylemek istemiyorum. Benim demek istediğim, “neo-liberalizm” teriminin fikirlere çok güçlü bir etkinin atfedildiği durumlara bir örnek olduğudur. Şimdi, Harvey’in neo-liberalizmin tarihine ilişkin eserine geliyoruz. Bence burada iki David Harvey var – biri dikkatli David Harvey, diğeri ise ihtiyatsız David Harvey. David Harvey bazen söylediklerine çok dikkat ediyor, bazen ise beynine sıçrayan kandan dolayı, dikkatli ustalığını bir anda unutuveriyor. Harvey’in savının bir parçasına göre, hâkim elitlerin kendi menfaatlerine hizmet eden bir fikirler bütünü oluşturduğu bir komplo söz konusu. Bu kitapta, savın bir kısmının güçlü bir savunmayla desteklenmiş bir sınıf menfaati

savı olduğunu görebilirsiniz. Bu sav, neo-liberal fikirlerin hâkim sınıfların iradesi yönünde ortaya çıktığı ve hâkim olduğu yönündedir.

Ancak, öte yandan, “neo-liberalizm yoluna giren devletlerin çoğunun, bunu sadece kısmen yaptığının ve bağlamsal koşulların, kurumsal düzenlemelerin ve geçici jeopolitik hususların neo-liberalizmin etkilerini şekillendirdiğinin” farkında olan daha dikkatli bir David Harvey ile karşılaşıyorsunuz. Bu sava göre, eldeki gerçekler ülkeler arasında neo-liberalizmin etkileri açısından görülen farklılıkların anlaşılması için çok önemlidir. Dolayısıyla, bir yanda neo-liberal fikirlerin yayılmasının tamamen bir elit sınıfı projesi, bir hâkim sınıf projesi olduğuna dair bu güçlü sav varken, öte yanda bu gücün işleyişini gerçekten etkileyen kısıtlamalarla karşılaştığı düşüncesi öne çıkmaktadır.

Harvey farklı ülkelerdeki ekonomik büyümeyi ve devlet politikasını incelemekte ve “neo-liberal başarı” gibi terimler kullanmaktadır. Neo-liberalleşirmenin ne kadar başarılı olduğunu veya ne kadar kısıtlandığını ele almaktadır. Bana göre, “neo-liberalleşirme” terimini kullanır kullanmaz, bunun tek başına bir itici güç olduğunu, belirli bir toplumda neler olup bittiğinin anlaşılmasında kullanılabilir diğer anahtarlarının bir kenara koyulmasının fikre zarar verdiğini ve neo-liberal ideolojinin büyüteç altına alınmasının her şeyin anahtarı olduğunu kabul edersiniz. Örneğin, yazar İsveç’i sınırlanmış neo-liberalizmin bir örneği olarak ele almaktadır. Bu beni çok şaşırtıyor, çünkü İsveç büyük olasılıkla en gelişmiş refah devleti olarak bilinir ve bu durumun açıklamaları uzun bir süredir tartışılmaktadır. Dolayısıyla, İsveç’in kendine özgü niteliklerine dikkat etmek yerine, yazar İsveç’in neo-liberalleşirmenin beklendiği kadar ileriye gitmediği bir örnek olduğunu söylemektedir. Ayrıca, Harvey refah rejimlerine hiçbir şekilde referans vermemektedir. Oysaki bu tür referanslar ülkelerin sosyal politika açısından sahip olduğu farklılıkların anlaşılmasına yardımcı olabileğinden, diğer sosyal politika yazarları bu konuyu her zaman vurgulamaktadır. Açıkça görülebileceği gibi, refah rejimi kavramının kendi sorunları vardır ama yine de, gelişmiş kapitalist toplumları ele alan karşılaştırmalı çalışmaların tümü, farklı refah rejimlerine sahip olan toplumlar arasında zaman içerisinde ekonomilerine bakılmaksızın muazzam farklılıklar bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Harvey’in Çin ile ilgili sözlerine biraz daha değinmek istiyorum, çünkü kitabın en uzun ve belki de en ilginç bölümü bu konuda oluşuyor. Harvey’e göre, Çin’in ele alındığı bölüm Çin nitelikleri taşıyan neo-liberalizmden ibaret. Ben bunun, bir fikrin sınırlarının zorlanmasıyla eşdeğer olduğu kanısındayım, çünkü Harvey’in neo-liberalizm tanımına geri dönersek, Çin’de

güçlü özel mülkiyet haklarından, serbest piyasadan veya serbest ticaretten bahsetmek mümkün olmadığı gibi, devlet kesinlikle bu tür uygulamalara uygun bir kurumsal çerçeve oluşturmamış veya böyle bir çerçeveyi muhafaza etmemiştir. Çin'in politik ekonomisine ilişkin araştırmalara bakarsanız, öncelikle tek partili bir devletin söz konusu olduğunu söylememiz gerekir. Burada devlet aktörleri ile komünist parti aktörleri arasında bir bütünleşme vardır. 1990'dan bu yana, parti devleti özellikle kentlerde ekonominin tüm alanlarında kapsamlı, resmi ve gayri resmi bir kontrol uygulamakta ve devlet kuruluşları, ordu, devlet birimleri ve yerel yönetimler gibi devlet kurumları, sözde özel sektörün ekonomik faaliyetlerinden muazzam pay almaktadır.

Özel sektörde, sadece etikete bakarak “Ah, Çin bir piyasa ekonomisi geliştiriyor” diyebileceğiniz düşüncesi gerçekten yanıltıcıdır, çünkü bu sözde özel kuruluşların birçoğu aslında devlet kurumlarıdır. Türkiye’de buna benzer gizli mülkiyet biçimlerinin bulunup bulunmadığını siz bilebilirsiniz. Çok ilginç bir istatistiğe göre, Çin hükümeti halka açık limitet şirketlerinin hisselerinin ortalama üçte birinden fazlasına sahiptir, Çin’deki halka açık limitet şirketlerin yaklaşık dörtte birinde çoğunluk hissedarıdır ve şirketlerin yarısında %30’u aşan bir oranla en fazla hisseyi elinde tutmaktadır.

Ayrıca, hem kırsal hem de kentsel alanlarda mülkiyet hakları konusunda ciddi düzeyde belirsizlik söz konusudur. Şirketlerin işleyişinde keyfiyet ve öngörülemezlik, yoğun yolsuzluk, iş bulmada, piyasalara erişimde, sözleşme alımında, rant düzenlemelerinde önem kazanan güçlü patron-müşteri ilişkileri söz konusudur. Bunlara ek olarak, toprak satışlarının halka açık arttırmayla gerçekleştirilmesi gerektiğine hükmeden politika iki büyük şehirde – Şangay ve Pekin – görmezden gelinmiştir. Harvey bile Çin’in piyasa ekonomisinin devletin yönlendirmesinde olduğunu belirtmekte ve haklı olarak geri ödenmeyen banka kredilerinin sayısına dikkat çekmektedir. Diğer bir deyişle, Çin Bankası geri ödenmeyen kredileri iptal ederse, Çin ekonomisinin iskambil kulesi bir anda çökecektir. Çin Bankası’nın kısmen devletin mülkiyetinde olduğu gerçeği, bu noktada gerçekten önem kazanır. Bu nedenle, Harvey’in neo-liberalizm terimini Çin ile bağlantılı olarak kullanmış olmasını garip buluyorum. Bana göre, neo-liberalizmin tam karşıtını ortaya koyan bir ülke varsa, o da Çin’dir.

Son olarak, birkaç istatistiksel olgudan bahsetmek istiyorum. Neo-liberalizm konusundaki yazılarda benim dikkatimi çeken noktalardan biri, bu ideolojinin harcama bağlamındaki işleyişi konusunda bilinen iki temel öğenin bulunmasıdır. Bunlardan ilki, sosyal harcamanın

kısıtlanması, diğeri ise yerel yönetimlerin ekonomik kalkınma, rekabet gücü ve şirketlere ayrılan harcamalarının artırılmasıdır. Bu iki öge, neredeyse birbirinin yolunu açacak şekilde yorumlanmaktadır. Bu haliyle ilginç olan bu düşünceler, doğrulanmaları halinde daha da ilginç bir hale gelecektir. Şimdi, sizlere bu düşüncelerin doğru olmadığını gösteren bazı kanıtlar sunacağım.

Burada da, neo-liberalizm ile bağlantılandırılan bunun gibi düşüncelerin nasıl kendilerine ait bir yaşam oluşturduğu sorusu akla gelmektedir. İnsanlar bu düşünceleri neden istatistiklerle kontrol etmek istemez? Ben her istatistiğe baktığımı söylemiyorum ama çok ilginç bazı kanıtlar bulduğumu düşünüyorum. Öncelikle, Frances Castles çalışmasında OECD ülkelerini ele almış ve 18 yıllık dönemde harcama eğilimlerini incelemiştir. Yazar, sosyal harcamalarda genel bir artış tespit etmiştir. Sosyal harcama sağlık, eğitim, koruma ve sosyal güvenlik öğelerini hem gerçek koşullarıyla, yani enflasyonu hesaba katarak hem de ihtiyaç karşısında hacim ve planlar açısından kapsayacak şekilde değerlendirilmiştir. Bu çok önemli bir düşüncedir, çünkü yaşlı nüfusta veya çocuk sayısında büyük bir artış, eğitim hizmeti ve yaşlılara destek sağlamak için daha fazla harcama yapılması gerektiği anlamına gelir.

Yazar bunu dahi hesaba katmaya çalışmıştır. Buna rağmen, sosyal harcamada yine de artış olduğunu ortaya koymuştur. Dolayısıyla, neo-liberalizmin veya küreselleşmenin bu gücü tamamıyla ortadan kaldırdığı düşüncesi – en azından o dönem için – temelinden yanlıştır. İkinci olarak, yazar küreselleşme tedbirlerinin refah devletlerinin harcamaları üzerinde istatistiksel açıdan anlamlı etkiler yarattığını tespit etmiştir. Sonuç olarak, küresel rekabetteki artışın devletleri sosyal harcamalarında kesinti yapmaya zorladığı düşüncesi eldeki veri dizisiyle kesinlikle doğrulanmamıştır. Son olarak, yazar harcama eğilimleri üzerindeki etkilerin ana kaynağının programlardaki olgunlaşma olduğunu belirtmektedir. Diğer bir deyişle, programlar küçük bir ölçekte başlar ama sonrasında, aşamalı olarak genişler. Harcamadaki temel eğilimler, yeni programların başlatılmasıyla bağlantılıdır.

1965 ve 1993 yılları arasında 15 OECD ülkesini ele alan Chuck Swank bu konuda başka bir çalışma gerçekleştirmiştir. Swank, farklı refah rejimleri arasındaki bu tutarlı farkın, durumun sadece neo-liberalizm ile açıklanamayacağını, muhafazakâr, demokratik veya şirketçi refah rejimlerinin de önemli olduğuna işaret ettiğini göstermektedir. Son olarak, Birleşik Krallıktan bazı rakamlar vermek istiyorum. Türkiye'deki rakamlara kendiniz bakabilirsiniz. Birleşik Krallıkta kamu harcamalarına ilişkin yakın zamana ait bazı rakamlara göz atacağım. En büyük üç kalemin hepsinin sosyal alanda olduğunu görebilirsiniz – sosyal koruma, sağlık ve eğitim.

Çerçeve Sunular

Bu üç kalem, tüm kamu harcamalarının %67'sini teşkil ediyor. 1987'de bu rakam %55 olarak kaydedilmiştir. Sosyal harcamaların düşmüş olması gerekiyorsa, bu rakamlar kesinlikle birer kanıt değildir.

Ayrıca, aynı tabloda, işletmelere ve ekonomik kalkınmaya ayrılan harcamalar da yer almaktadır. 1987'de %3,7 olan bu rakam, %1,4'e düşmüştür. Burada gerçek bir düşüş söz konusudur. Son olarak, yerel harcama eğilimlerine ilişkin bazı rakamlar göreceğiz. Birleşik Krallıkta yerel yönetimlerin birçok görevi vardır ve bu nedenle, yerel yönetimlerin elinden yüksek miktarda para geçer. Bazı yazarlar, yerel ekonomik kalkınma harcamalarının merkezi hükümetten yerel yönetime geçişinin, merkezi hükümetin içinin boşaltılmasının bir parçası olduğunu öne sürmektedir. Ben durumun böyle olduğunu düşünmüyorum – yerel düzeyde ekonomik kalkınma politikasının, 1930lara geri döndüğü belirtilse de, yakın zamanda bu rakamlarda kesin bir artış gözlemlenmiştir. Bu, yerel yönetimlere dayatılan bir uygulama değildir. Bu, yerel yönetimlerin severek kabul ettiği bir uygulamadır, çünkü yerel yönetimler böylece özelleştirilemeyecek ve taşerona verilemeyecek – tam da onlara uygun – bir faaliyeti yürütmek için gerekli alana sahip olmuştur.

Buradaki sorun, rakamların bulunmasındaki güçlükten kaynaklanır, çünkü bu rakamlar yerel yönetimin parasını nereye harcadığını gösteren rakamlardır. En baştaki üç kalemin – ve dördüncü ve beşinci kalemlerin – sosyal nitelikte olduğunu görebilirsiniz. Dolayısıyla, ekonomik kalkınmaya yönelik her türlü harcama büyük olasılıkla kültürel planlama ve çevre veya belki de otoyol ve ulaştırma kalemlerine gizlenmiştir. Dolayısıyla, bu harcama çok büyük bir kalem değildir. Ekonomik kalkınma için daha fazla harcama yapılabilmesi adına, sosyal harcamaların kesildiği yönündeki vurgunun verilerle desteklenmediği görülmektedir. Benim savduğum nokta ise, bu sürecin insanların neo-liberalizm düşüncesine olan bağlılığının açıklığa kavuşturulmasına yönelik girişimin bir parçası olduğudur. Dikkati öncelikle güncel olan diğer düşüncelerden – örneğin refahçılık veya yerelcilik –, bunun ardından ise düşüncelerin kullanıldığı güç yapılarından uzaklaştırmaktadır. Bu güç yapıları da gerçekten eşit derecede önem taşımakta, hatta bence düşüncelerden daha önemli bir hale gelmektedir. Bana göre, politikayı etkileyen yeni harekete geçme yollarına, yeni güç yapılarına bakılmalıdır, çünkü düşünceleri kullanacak ve kendi menfaati için yönlendirecek olan unsurlar bunlardır. Benim fikrime göre, yeni bir çalışmada düşüncelerin kendileri değil, bu unsurlar başlangıç noktası olarak kabul edilmelidir.

KENT HAKKI ve ULUSLARARASI DENEYİMLER

Prof. Dr. Eduardo Marques
Sao Paulo University (Brezilya)

Prof. Dr. Mike Savage
York University (İngiltere)

Dr. Mike Savage
Sheffield University (İngiltere)

Prof. Dr. EDUARDO MARQUES

São Paulo University

Housing and Urban Question in Contemporary Brazil

Thank you. I would like to start by thanking the organizers of the conference, especially Asuman Türkün, for the opportunity to be here and to give this lecture and to learn more about Turkey and this marvellous city, İstanbul. As you say: *Teşekkür ederim* for you. When I was invited to give a speech here, I started to think what could be my contribution to the discussions you are developing here in Turkey. And since i believe there are several empirical and logical connections between Brazilian cities and Turkish cities by discussing the Brazilian cities, I intend to construct bridges with Turkish cities and Turkish realities.

Well, Brazil is a highly urbanized country 84%of its population lived in cities in 2010, more than the States and it's also a country of large cities. In that same year, 2010, Brazil had 12 cities with more than 2 million inhabitants and 8 of the 15 largest Latin American Metropolis were in Brazil including the largest, Sao Paolo with around 21 million people and fourth, Rio de Janeiro with little more than 12 million, more or less the size of Istanbul. Brazil was therefore a country with several very large cities. In this talk I wish to tell you about these cities, some of their problems and the public policies developed over the recent years to tackle these issues. And the talk is divided into 4 parts. In the first part I show, describe the cities, the Brazilian cities, the Brazilian Metropolises and their characteristics. Next I will discuss the urban and housing policies developed in Brazil in the past that have forged the present situation. The third part discusses the recent urban and political shifts that have changed substantially the country since the return to democracy at the end of the 80s. And the 4th and final part discusses the more recent public policy's target to the urban question in the 2000 years.

So let's first talk about Brazilian Metropolises. As it's widely known urbanisation in Brazil is relatively recent dating from the 50s and very similarities with Turkey. The change is happened over a very short time spent driven primarily by fast and mass migration from rural areas to the major Metropolises in the wealthiest part of the country. The difference in living conditions and opportunities in rural and urban areas was so large during the period of rapid capitalist modernisation which affected not only Brasil but also other Latin American countries in the period. That among the rural poor, all those who could migrate, did so. There's a Brazilian geographer Milton Santos who used to joke about this saying that the

interesting intellectual question is not white people migrate but why doesn't all the people migrate? These waves of migration were only partially absorbed by urban markets and industry and consequently unemployment and precarious jobs the informal economy became prevalent features of these cities.

The spaces of poverty were where these people lived, where marked by large scale precarious settlements in Favelas in peripheral and highly segregated spaces where people built their own houses, self-built their houses. Living conditions in these places were highly vulnerable and access to public services and policies were low or non-existent at all given the authoritarian political environment of the time. During the same period, an impart associated with these processes cities such as Sao Paulo became highly industrialized Metropolises. These inequalities did not steam from the lack of economic development therefore, but from the success of a certain kind of economic development as discussed by the literature at the time. This urban scenario formed a paradigm of Latin American metropolises. They are special structures were marked by heavily segregation with wealthier social groups located in central areas where scars infrastructure and policies where located while the poor and recently migrated population lived in vast, relatively homogeneous and segregated peripheries, in what we called, some have called the Brazilian Metropolitan Marbleust to show you this a little bit, this is metropolitan region of Sao Paulo and this is the distribution of high grade professionals, the proportion of high grade professionals in the city, the darker the higher the proportion and as you can see they are very highly concentrated in the centre of the metropolis.

And this distribution is the opposite to the distribution of skilled manual workers. It's almost the opposite map of the 2 distributions. And in the peripheries of the city you have mainly manual skilled workers which were the main labour force at the time. This peripheries will marked by the absence of infrastructure, by precarious and irregular settlements and by Favelas. The location of the later, of Favelas, also includes enclaves of poverty in more central areas such as this one.

For example, you have here the Favela itself. You have bridge neighbourhood, this is in São Paulo, and you have here a highway and the state government created a housing project just in the face of the Favela to hide the Favela from the highway and the Favela continues to be almost the same. This is something that happened in the beginning of the 90s. Well, this urbanisation pattern submitted the working class population to a formal exploitation derived

from urban space and what Lucio Kowaric, Brazilian sociologist have called “urban exspoliation”.

All those places of poverty have been associated with negative cultural labels and bleeding to the presence of territorial stigmas in these places. In terms of housing, basically 3 precarious housing solutions were developed by the population. First: Tenements, usually located in centre of the city, usually called in Brazilian 'cortiços' which are rented rooms in collective buildings where kitchens, bathrooms and laundry areas are shared by families. Generally speaking today, these present the worst sanitary in social conditions of all, however they tend to be very centrally located. Favelas were known, well-known internationally which are collectively or individually occupied areas which usually lack infrastructure and follow irregular patterns of physical occupation. What defines them, however, is not the lack of infrastructure but the lack of land property of any kind because the spaces were invaded. Even though it's very irrelatively common to find rent in sale markets inside Favelas actually this is a very dynamic market in economic terms, it's completely legal.

There's a third precarious housing solution that provide for the regular and clandestine settlements. These are settlements produced by private entrepreneurs who failed to complete formal registration of the land hampering the legal division of the plots and the issuing of separate land titles for each family. In this case however the inhabitants bought the land and may be able to prove this in court or be sometimes only with neighbours' testimonies. So although the land is not legally registered, the situation is much more stable than the one found in Favelas.

In sum, these metropolises were historically constructed in radio broadly, a radio in concentric urban fabric with vast and homogeneous peripheries only minimized, minimally assisted by state policies. As you shall see in the moment, some of these features have changed over the last decades.

So let's talk a little bit about the legacy of housing in urban policies. First, I want to mention some institutional details because it's important to understand the role of different levels of government in Brazil. Brazil is a federal republic in which municipalities are politically autonomous and have the power to elaborate and deliver several types of poverty, although the responsibility for providing housing is shared by different levels of government. And the most important, historically the most important provider of housing was the federal

government. Public housing started to be introduced by the federal government in 1937 but resulted in a very low number of housing units distributed by clientalist and corporatist schemes. Mass housing production had to wait until the 1964 Military Coup. As you might know Brazil was under, stayed under a military regime between 1964 and 1985. During this period a major policy sector was built at the federal level.

A national financial system, a major financial source, a federal bank and 27 state level public housing companies who provided houses directly. But this policy produced a just one single product to be delivered to the population. New units in large scale housing projects located on the outskirts of the city for long-term finance sale. This policy was also characterized by mistargeting, the poorest among the poor, never received their share of the policy by high levels of corruption and by very low quality housing. The housing projects were also very segregated in the cities. More importantly regardless of the scale of this policy which was very large for the country considering history. The policy failed completely to confront the challenge posed by a mass migration and high facility rates. Brazil's urban population jumped from 31 million in 1960 to 81 million in 1980 resulting in the widespread adoption of precarious solutions that I have already mentioned.

From the 50s, this policy declined and the federal bank was abolished in 1986 leading behind some of the previous institutions but with very low budgets and low central policy to organise federal actions. During this period lacking any federal housing policy, the urban population leaped again rising from 80 million in 1980 to 161 million in 2010. New 80 million urban inhabitants; you can imagine the results of that. In 2000, 12.4 million inhabitants lived in precarious settlements, corresponding to 30% of the urban population. If we consider the units needed to solve the problems of cohabitation, excessive rent burden, and high housing density, this number would jump to 6.3 million housing units.

One addition; a very important element concerns land. Land has always been a very important economic asset for the local elites given the historical weakness of the country's financial markets. At the same time these elites was strongly associated with the accumulation of urban real estate businesses. And even today, a large number of mayors and municipal secretaries are owners or co-owners of construction firms and urban development companies. So land regulation is probably the greatest challenge to urban policies faced by municipal governs of Brazil, presuming that those governments are really interested in the backing of problems in the first place.

But what happened since the end of the military rule? What happened more recently? Well, since the 80s, during the democratization period, it was a major political period of changes in Brazil. After the long period of Military rule that began in 64, civilians return to power in 85 and direct presidential elections were held in 1989 followed by intense political mobilization across the country. Both the labour movement which had returned to the political scene at the end of the 70s and local urban grass-hood movements were very important in the regime transition, pushing for more participation, accountability and public policy reform both nationally and locally.

The 1988 constitution consolidated many of these demands for democratization including the re-design of several public policies. Since then, most national public policies have been reformed, redefined the Brazilian federal arrangement through a complex and policy-specific transference of implementation capacities to states and municipalities with the federal government retaining broad decision making capacities. These processes changed substantially the Brazilian social welfare system with intense pressure from below and from technical communities. It's a key point since Brazil, over the last 20 years, has only been slightly influenced by the wave of neo-liberalism, in social policies, despite its presence, the presence of land neo-liberal ideas in of the discourses of some political actors and their presence in macroeconomic policies. Broadly speaking, the reason for that is the continuing dominance in Brazilian politics of the processes of the democratic consolidation and strong associated demands for resource distribution, redistribution social participation and political decentralization. So Brazil is more or less a strange example during the recent period of several things. Consequently despite the major problems and weaknesses of the Brazilian social protection system, social policies have never been as strong as they are today. At least in the case of basic social policies and services, social indicators have risen and access to public services and policies have improved in the large majority of the countries metropolitan areas reducing the intensity of social deprivation in a clear trend towards universalization of policies. Poverty and economic inequality have also fallen substantially in the last years.

Regardless of these improvements Brazilian metropolis continue to be marked by intense land irregularities. In 2000, 11% of the inhabitants of municipality of São Paulo, around 1 million people, were living in favelas and another million in irregular settlements. There are no reliable statistics on ten million people, although some offers estimated figure as more than one billion. So a third of municipality of São Paulo population would live in precarious

solutions. In special terms, the structure of the macro-segregation has changed little and the centre of the metropolis has remained highly exclusive. At the same time, though, the peripheries are becoming increasingly heterogeneous not only in urban terms, but also in terms of the social groups they house mainly due to the increase presences of lower middle-class inhabitants.

A similar phenomenon is happening in these shanty towns making it more accurate to talk about favelas and peripheries in plural than in singular. When you map social groups not considering just income but mixing with other socio economic variables, age structure, access to public service and everything, the structure is much more nuanced and mosaic-type than the previous maps, but with a lot of different types of social groups in different areas including the peripheries. When you zoom, this is the zooming of this region here; you find a very mosaic structure of the presence of the groups.

One other very important element associated with urban violence is as everybody knows; Brazilian metropolises are considered and known internationally by the presence of urban violence. Urban violence and also a widespread sense of insecurity, which is not the same thing, have become central features of local sociability recently, leading to the production of gated communities and enclaves of wealth within specific peripheral areas similarly to other major metropolises especially in the Americans. Taking into account all these processes therefore, it is not enough to describe large Brazilian metropolises merely in terms of the widespread poverty in homogenous peripheral spaces that lack basic infrastructure policies. On the other hand it would be also inaccurate to state the past of poverty in urban renewability is now over and social problems have largely been solved. Metropolitan spaces have changed substantially in now much more heterogeneous as are social situations. The state is increasingly present in the daily lives of the poor although in incomplete and selective ways. All this increases the heterogeneity of social situations and turns the construction of citizenship in the country into a complex and often somewhat conservatory process.

The last part of this speech, getting to the fourth part of the speech, I would like to say something about housing in urban policies in the 90s and 2000s to finish and to give you an idea of what is happening now in Brazil. Between the 80s and the first years of the new millennium, the federal government disappeared almost completely from the urban and housing sectors as I have already mentioned. This led to a substantial reduction in financial resources available for policies but allowed the creation and dissemination of alternative

policies decided on and implemented at the local level and the wide-ranging of process of policy innovation. These initiatives started a collective learning process within the policy community that was later used in the constitution of the ministry of cities that was created in 2003.

In terms of institutional renovations, municipal governments developed elements – some of them you may have heard – such as participatory planning, participatory councils, new financial arrangements and redistributive zoning. And in the area of housing specifically, the list includes social rents, land renovation, slum renovation, renovation of urban projects, slum upgrading, regularization of irregular settlements and self-help housing associated with the state under the control of social actors and housing associations of the poor. In the discussion actually, this was more developed here and I am jumping a lot to go faster but I can return to that if someone wants to understand the distinction between the slum regularization and regularization of irregular settlements and so on, so forth. In truth, the list of local policy innovations introduced recently included also city marketing and large-scale urban projects similar to those in other countries and leading to the construction of what Brazilian sociologists Carlos Reigner' called acupunctural urbanism.

Considering the dynamics and scale of the urban accumulation in Brazil, several of these urban mega projects have failed to take off even in some regions. In all such cases, though, some developers and parts of the elite, the economic elite, have obtained large financial returns from the projects, mainly from the public money directly invested in them. As you might know, Brazil was selected to receive the 2014 World Cup and 2016 Olympics, Olympic Games. And these, for sure, will create many more of such opportunities for the capture of public resources by private interests, violent markets.

However, the main police direction implemented in Brazil recently has been the dis-generalization or the rebuilding of the housing sector in the federal level. The main instruments created by the 1988 Constitution had to wait for a group of bills passed in 2001 to become a system, but in terms of Federal Policies, the real landmark was the creation of the Ministry of Seas in 2003, which led to the production and the organisation of several new institutions including funds, councils, national conferences, and a national housing plan in 2003, as well as changes in mortgages and financial regulations. As a result, you have a real

escalade of money and available, both private and public money available for housing as you can see in this graph.

Two major infrastructural and housing projects, housing investment projects, have marked the return to the Federal Government to the urban policy sector – something called Growth Acceleration Programme and something with an odd name, “My house, my life”. They are both Keynesian – more than urban in the origin. Originally, they were Keynesian anti-cyclical programs created to prevent the arrival the 2008 international crisis to Brazil. In 2006, the Federal Government created the growth acceleration program which combined several large public works mainly related into infrastructural projects. We have high budget priority and another single command structure headed by Dilma Rouseff who later became the President.

In the area of urban infrastructure, the program invested 59 billion dollars in four years between 2007 and 2010, and of this money, fifteen billion dollars were used in slum upgrading in 759 municipalities in the country. Among the finance projects, 67% of the Project maintained the whole population of the slum in the same area, while only 6% of the projects removed the entire population of the slum. So, it’s slum upgrading, really. It’s not removal of the slum. The list of projects included several large favelas in the largest Brazilian cities.

The other programme, this “My house my life” programme, this is ridiculous in Portuguese and in English it becomes even more ridiculous, was created in 2008 with a clearly Keynesian, anti-cyclical goal to avoid the effects of 2008 International Economic Crisis. The programme has 3 important and innovative characteristics and a major problem. The first characteristic is its scale, aiming to reduce the housing deficit by 14% in four years. After so many years of scarce resources, the problem invested – and this is really well invested – 34 billion dollars in public housing in four years, resulting in a construction of one million housing units. These are examples of the housing projects. This is in Rio, a slum in Rio. This is in Niteroi, in another slum. Niteroi is the city across the Bay in Rio. This is in Maringa, a city of state of North. This is in the Deep South of the country. This is also in the Deep South of the country, but it is very ugly. So, I included this to exemplify that the programme also has several ugly projects.

The second innovation, policy innovation concerns implementation of the programme. In the programme, local governments in the Federal Public Bank receive proposals from the constructions directly. Municipal governments enter the equation by providing land, usually,

but not necessarily. By adopting this strategy, the Federal government was able to implement the policy very quickly, because, actually, it was a housing policy but it was mainly an economic policy. But also, and this is the major problem of the programme, it lost control over the location of the projects within the cities. This could lead the programme to create more segregation and urban problems by provoking a new wave of projects built in the urban fringes of the cities.

The third innovation concerns subsidies. Housing policies in Brazil were never able to reach really lower income balance. This is because the income of the population does simply not match the cost of a house no matter how much the policy succeeds in reducing costs and innovating the terms of financial arrangements. The programme solves the problem or tries to solve the problem in the only possible way: An open, an explicit subsidy for the lower income groups. In total, the programme has allocated 14.4 billion US dollars in subsidies from the Federal Bank until 2010.

In March 2010, the Federal Government launched the even more ambitious second phase of the programme. The plan is to construct 2 million units in four years. In the last four years, the Federal Government constructed 1 million units. These two million units will be back by investments of 80.1 billion dollars with 47 billion dollars in subsidies. The proportion allocated to lower income groups was increased. This was a criticism the problem received. And some physical shortcomings of the programme's projects were upgraded. The implementation continues to work in the same way; however there is still no macro-level control over the urban location of projects, which I have referred before as one of the main problems of the programme.

Finalizing, I am trying to the difficult exercise of summing up all these things; it's extremely difficult to provide an overall assessment of these complexes and sometimes contrary projects. But I will like to close this speech by pointing out some future tendencies. As you have noticed, I have an optimistic view of Brazil. But some trends must be nuanced. The trend towards an improvement in the access to services continues, and it is likely that the problems of quantity will be replaced by problems of quality. The recent institutionalisation at the Federal level has brought important advances to the sector and the present high-lap volume of investments suggests a substantial increase in the supply of regular housing units, probably leading to relative reduction in housing vulnerability, especially considering the reduction,

very strong reduction in segregation. However, the lack of control over the special location of public projects supposes a major problem concerning Brazil segregation. This concern would be last so, if local governments in Brazil have greater administrative capacities and also the political powers to regulate land. They certainly have neither, mainly because of their capture by political interests involved in urban accumulation directly. In summary, then, the future Brazilian cities probably includes broader access to infrastructure and lower levels of housing vulnerability, but none is necessarily a proportional improvement in segregation, which may lead our cities to better living conditions, but impede their transformation into places with more urbanity regardless of all the recent efforts.

Teşekkürler.

Prof. Dr. EDUARDO MARQUES

São Paulo Üniversitesi

Teşekkürler. Sözlerime başlarken, bana bu sunumu yapmam ve hem Türkiye hem de bu harika kent hakkında daha fazla bilgi edinmem için fırsat verdikleri için, bu Konferansı düzenleyenlere, özellikle de Asuman Türkün'e teşekkür etmek istiyorum. Sizin dediğiniz gibi, *teşekkür ederim*. Konuşma yapmak için davet edildiğimde, Türkiye'de geliştirmekte olduğunuz tartışmalara nasıl bir katkıda bulunabileceğimi düşünmeye başladım. Brezilya ve Türkiye'nin kentleri arasında uygulama ve mantık açısından birçok bağlantı olduğunu düşünüyorum. Bu nedenle, Brezilya'nın kentlerini ele alarak, bu kentler ile Türk kentleri ve Türk gerçeklikleri arasında köprüler kurmak istiyorum. Brezilya oldukça kentleşmiş bir ülkedir ve 2010 yılında nüfusunun %84'ünün kentlerde yaşadığı belirlenmiştir. Bu, Amerika Birleşik Devletlerindeki yüzdenin üzerindedir. Ayrıca, Brezilya geniş kentlerden oluşan bir ülkedir. Aynı yılda, 2010'da, Brezilya'da 2 milyonu aşkın nüfusa sahip 12'den fazla kent bulunduğu ve en geniş 15 Latin Amerika Metropollerinin 8'inin Brezilya'da yer aldığı belirlenmiştir. Sıralamada, 21 milyonluk nüfusuyla São Paulo birinci, 12 milyondan biraz fazla olan nüfusuyla, İstanbul ile neredeyse aynı büyüklükte olan Rio de Janeiro dördüncü olmuştur. Bu nedenle, Brezilya birçok büyük kenti bulunan bir ülkedir.

Bu konuşmamda, size bu kentlerden, kentlerin sorunlarının bazılarında ve son yıllarda bu sorunları ele almak için geliştirilen kamu politikalarından bahsedeceğim. Konuşmamı 4 bölüme ayıracağım. İlk bölümde, Brezilya'nın büyük kentlerini ve özelliklerini anlatacağım. Bir sonraki bölümde, geçmişte geliştirilmiş olan ve bugünkü durumu şekillendiren kent ve konut politikalarını ele alacağım. Konuşmamın üçüncü bölümü, 1980'lerin sonunda demokrasiye dönüşten bu yana, ülkeyi büyük ölçüde değiştirmiş olan kentsel ve siyasi kaymaları konu alacak. Dördüncü ve son kısımda ise, yakın zamanda geliştirilen kamu politikasının 2000'li yıllardaki kent sorununa ilişkin hedefini tartışacağım.

Öncelikle, Brezilya'nın metropollerinden konuşalım. Bilindiği gibi, Brezilya'da kentleşme oldukça yakın bir zamanda başlamıştır ve Türkiye'de de olduğu gibi, geçmişi 1950'lere dayanmaktadır. Bu süreç çok kısa bir sürede gerçekleşmiş ve temel olarak, kırsal alanlardan ülkenin en varlıklı kısımlarındaki büyük metropollere doğru gerçekleşen hızlı ve kitlesel

göçten etkilenmiştir. Kırsal ve kentsel alanlar arasında yaşam koşulları ve imkânları açısından görülen fark, sadece Brezilya'yı değil, aynı zamanda diğer Latin Amerika ülkelerini de etkileyen hızlı kapitalist modernleşme döneminde ciddi bir düzeye ulaşmıştır. Bu dönemde, kırsal alanlardaki yoksullar arasında göç edebilecek durumda olan herkes, kentsel alanlara göç etmiştir. Brezilyalı coğrafya uzmanı Milton Santos durumu espriyle ele almış ve asıl düşünsel sorunun beyazların göç etmemesi değil, neden herkesin göç etmediği olduğunu söylemiştir. Bu göç dalgaları kentsel piyasalarda ve endüstride sadece kısmen kabul görmüş ve bunun sonucunda, işsizlik ve kayıt dışı ekonomide istikrarsız istihdam bu kentlerde önemli sorunlar olarak ortaya çıkmıştır. Bu insanların yaşadığı yoksul alanlar, şehrin kenarlarında, şehirden açık bir şekilde ayrılmış bölgelerde insanların kendi evlerini kendilerinin inşa ettiği varoşlardaki (*favela*) geniş ölçekli, düzensiz yerleşimlerle öne çıkmıştır. Bu alanlarda çok hassas yaşam koşulları gözlemlenmiş, kamu hizmetlerine ve politikalarına erişim, dönemin otoriter politik ortamından dolayı, ya düşük seviyede ya da tamamıyla eksik olmuştur. Aynı dönemde ve kısmen bu süreçlerle bağlantılı olmak üzere, São Paulo gibi kentler yüksek ölçüde sanayileşmiş metropoller haline gelmiştir. Bu eşitsizlikler, ekonomik kalkınma eksikliğinden değil, dönemin yazınında da ortaya koyulduğu gibi, belirli bir ekonomik kalkınma türünün başarılı olmasından kaynaklanmıştır.

Bu kentsel senaryo, Latin Amerika metropollerini açısından bir paradigma oluşturmuştur. Bu kentlerin özel yapıları ağır bir ayırım ile öne çıkmıştır. Zengin sosyal gruplar, altyapının ve politikaların düşük bir düzeyde sağlandığı merkezi alanlarda yer alırken, yakın zamanda göç etmiş olan yoksul nüfus yaşamını geniş, nispeten homojen ve birbirinden ayrık çevresel alanlarda sürdürmüştür. Bu durum bazı kişilerce Brezilya Metropol Modeli olarak anılmıştır. Bunu size biraz göstermek istiyorum; burada São Paulo kentinin metropol bölgesini, merkezi yapısını görüyorsunuz. Burada ise, kentteki yüksek dereceli meslek sahiplerinin oranı yer alıyor. Renk ne kadar koyulaşırsa, oran o kadar artıyor. Görebildiğiniz gibi, meslek sahipleri metropolün merkezinde yoğunlaşıyor. Bu dağılım, vasıflı beden işçilerinin dağılımının tam tersidir. 2 dağılım birbirine neredeyse tam olarak zıt birer harita oluşturuyor. Kentin etrafında ise, o dönemde en çok öne çıkan işgücü olan vasıflı beden işçileri yer alıyor.

Bu periferilerin en çok öne çıkan özellikleri altyapı eksikliği, istikrarsız ve düzensiz yerleşmeler ve varoşlar olmuştur. Bu varoşların bulunduğu yerlerde, bunun gibi daha merkezi alanlarda bulunan yoksul yerleşim bölgeleri de yer almaktadır. Örneğin, São Paulo'dan alınan bu görüntüde varoşun kendisini görüyorsunuz. Burası köprünün çevresi, burası São Paulo'da yer alıyor, burada da bir otoyol ve eyalet yönetiminin, varoşu otoyoldan saklamak için

varoşun önünde hayata geçirdiği konut projesi yer alıyor. Varoş ise hala neredeyse aynı koşullara sahip. Bu, 90'ların başında yaşanan bir durum. Bu kentleşme modeli ile işçi sınıfı nüfusu, kentsel mekân kaynaklı resmi istismara maruz kalmış ve bu durum, Brezilyalı sosyolog Lucio Kowaric tarafından "kentsel istismar" olarak adlandırılmıştır.

Bütün bu yoksulluk mekânları, olumsuz kültürel etiketlerle ilişkilendirilmekte ve bu mekânlardaki bölgesel damgaları artırmaktadır. Konut açısından nüfus esasen 3 istikrarsız çözüm geliştirmiştir. İlk sırada çok kiracılı apartmanlar var. Bu apartmanlar, genellikle şehir merkezindedir, Brezilya dilinde 'cortiços' diye anılır ve mutfak, banyo ve çamaşır odalarının ortak olduğu kiralık odalardan oluşan müşterek binalardır. Günümüzde bu binaların sosyal bağlamda en kötü hijyen koşullarına sahip oldukları söylenebilir de, bu binalar çoğu zaman oldukça merkezidir. Uluslararası arenada tanınırlığı yüksek olan varoşlar, müştereken ya da münferiden işgal edilmiş alanlar olup bu bölgelerin altyapısı genellikle yetersizdir. Fiziksel kullanım da düzensizdir. Ancak varoşlar, altyapı eksikliği ile değil; toprak mülkiyetinin olmamasıyla tanımlanır çünkü mekânlar işgal edilmiştir. Varoş piyasasında yaygın bir şekilde kiralık bulunabilir. Aslında bu ekonomik açıdan oldukça dinamik ve tamamıyla yasal bir piyasadır.

Düzensiz ve gizli yerleşimler için üçüncü bir istikrarsız konut çözümü vardır. Bu, arsanın resmi tescilini gerçekleştiremediği için parsellerin yasal olarak bölünmesinin mümkün olmadığı durumlarda, özel sektör girişimcileri tarafından üretilen ve her bir aile için ayrı arsa senedi verilen yerleşimlerdir. Ancak bu durumda yerleşimciler arsayı satın almıştır ve bunu mahkemede ya da bazen ancak komşularının tanıklığıyla kanıtlayabilir. Dolayısıyla, arsa yasal olarak tescil edilmiş olmasa da varoşlardakine kıyasla daha istikrarlı bir durum söz konusudur.

Özetle, bu metropoller geçmişten beri yaygın bir şekilde imar edilmiştir. Eş merkezli kent dokusunda geniş ve homojen periferiler ancak en aza indirgenerek, eyalet politikaları tarafından en az şekilde desteklenmiştir. Birazdan göreceğiniz gibi, bu konuda son yıllarda bazı değişiklikler yaşanmıştır.

Şimdi biraz da kent politikaları bağlamında konutun yerinden bahsedelim. Öncelikle kurumsal yapıdan biraz bahsetmek istiyorum çünkü Brezilya'da devletin farklı kademelerinin rolünün anlaşılması önem taşıyor. Brezilya, belediyelerin politik açıdan özerk olduğu ve çeşitli mülkiyet türlerini oluşturup sunabildiği federal bir cumhuriyettir. Yine de, konut tedarikinden

devletin farklı kademeleri ortaklaşa sorumludur. Geçmişten bu yana en önemli konut tedarikçisi federal yönetimdir. Federal yönetim 1937 yılında kamu konutu çalışmalarına başlamış olsa da, müşteri ve şirket yapılanmaları aracılığıyla az sayıda konut dağıtılabilmektedir. Toplu konut üretimi ise 1964 yılındaki askeri darbeyi beklemek zorunda kalmıştır. Brezilya'nın 1964-1985 yılları arasında askeri rejimle yönetildiğini belki biliyorsunuzdur. Bu dönemde, federal düzeyde önemli bir politika sektörü oluşturulmuştur.

Önemli bir finansal kaynak olarak ulusal finans sistemi içerisinde Federal Banka ve eyalet düzeyinde 27 kamu konut şirketi ile konut tedarik edilmiştir. Ancak bu politika ile sadece tek bir ürün halka sunulabilmiştir. Büyük ölçekli konut projelerinin yeni birimleri, uzun vadeli finansal satış amacıyla şehrin dış mahallelerinde konuşlanmıştır. Bu politikanın bir özelliği de hedefini yanlış belirlemiş olmasıdır. Yoksulların içinde en yoksul olanlar, yüksek yolsuzluk düzeyi ve konutların kalitesinin düşüklüğü sebebiyle kendi haklarına asla erişememiştir. Konut projeleri kentlerde çok dağınıktır. Geçmiş dikkate alındığında görüleceği üzere bu ülke için çok geniş olan söz konusu politikanın ölçeği bir kenara bırakılsa bile; politika, kitlesel göç ve bina bedellerinin yüksekliğinin yarattığı zorluklarla başa çıkamamıştır. Brezilya'nın kent nüfusu 1960-1980 arasında 31 milyondan 81 milyona çıkmıştır. Bu da, biraz önce bahsettiğim istikrarsız çözümlere yaygın bir şekilde başvurulmasına yol açmıştır.

1950'lerden itibaren bu politika terk edilmeye başlanmış, 1986'da Federal Banka kapatılmıştır. Bankadan geride kalan daha önceki bazı kuruluşlarınsa bütçeleri ve federal eylemler düzenleyecek merkezi politikaları zayıftır. Federal konut politikasının olmadığı bu dönemde, 1980-2010 yılları arasında kent nüfusu tekrar bir atılım göstererek 80 milyondan 161 milyona çıkmıştır. 80 milyon yeni yerleşimci... Bu durumun sonuçlarını tahmin edebilirsiniz. 2000'de istikrarsız yerleşimlerde yaşayan kişi sayısı 12,4 milyon, yani kent nüfusunun yaklaşık yüzde 30'uydu. Birlikte yaşama, aşırı kira yükü ve yüksek konut yoğunluğu sorunlarını çözmek için ihtiyaç duyulan birim sayısı 6,3 milyon konut birimine fırlayacaktır.

Bir noktaya daha değinmek gerekirse, başka bir önemli konu da topraktır. Ülkenin finansal piyasalarının zayıflığı göz önüne alındığında toprak her zaman yerel seçkinler için önemli bir ekonomik varlık olmuştur. Bu seçkinler ve kentteki gayrimenkul işlerinin arasında da güçlü bir bağ vardır. Günümüzde bile, belediye başkanlarının ve çalışanlarının çoğu, inşaat ve kentsel gelişim firmalarının sahibi ya da ortağıdır. Dolayısıyla, Brezilya'da belediye yönetimlerinin öncelikle mevcut sorunlarla mücadele etmeye istekli oldukları düşünülürse, bu

yönetimlerin kent politikalarında karşı ılaştıkları belki de en büyük zorlu toprak düzenlemesidir.

Peki, askeri yönetimden bu yana neler oldu? Son zamanlarda neler oluyor? 1980'lerden beri devam etmekte olan demokratikleşme döneminde Brezilya'da çok önemli politik değışiklikler yaşanmıştır. 1964'de başlayan uzun askeri yönetimin ardından, siviller 1985'de yönetimi tekrar ele geçirmiş, doğrudan başkanlık seçimleri 1989'da gerçekleştirildikten sonra ülke çapında yoğun bir politik hareketlenme görülmüştür. 1970'lerin sonunda politika sahnesine geri dönen işçi hareketleri ve yerel kent (grass-hood) hareketleri, ulusal ve yerel düzeyde daha çok katılım, hesap verebilirlik ve kamu politikaları reformunu destekleyerek rejimin dönüşümünde önemli bir rol oynamıştır.

1988 Anayasası ile çeşitli kamu politikalarının baştan tasarlanmasını da içeren söz konusu demokratikleşme talepleri desteklenmiştir. O günden itibaren birçok ulusal kamu politikası yeniden düzenlenmiştir. Federal yönetimin karar alma kapasitesinin genişliği muhafaza edilerek eyaletlere ve belediyelere karmaşık ve politikaya özgü uygulama kapasitesinin aktarımıyla Brezilya'nın federal yapısı baştan tanımlanmıştır. Böylece, alttan ve teknik topluluklardan gelen yoğun baskının da etkisiyle Brezilya'nın sosyal refah sistemi ciddi bir değışim geçirmiştir. Bu önemli bir husustur çünkü bazı politikacıların söylemlerinde ve makroekonomik politikalarda neo-liberal fikirlerle karşılaşılsa da Brezilya son yirmi yıldır neo-liberal dalgalardan çok az etkilenmiştir.

Bu durumun sebebi genel olarak, Brezilya politikasında demokrasinin yaygınlaştırılması ve bununla ilişkili olarak kaynak dağılımı, sosyal katılımın tekrar dağılımı ve politik yerleşmeye ilişkin güçlü taleplerin baskınlığının devam etmesidir. Dolayısıyla Brezilya son dönemde bazı konular için oldukça ilginç bir örnektir. Brezilya sosyal koruma sisteminin önemli sorunlarına ve zayıflıklarına rağmen, sosyal politikalar hiçbir zaman bugünkü kadar güçlü olmamıştır. En azından temel sosyal politikalar ve hizmetler bağlamında, sosyal göstergeler yükselmiştir. Politikaların evrenselleştirilmesi eğilimi çerçevesinde sosyal yoksunluğun yoğunluğunu azaltacak şekilde ülkenin metropol alanlarının büyük bir kısmında kamu hizmet ve politikalarına erişim artmıştır. Son yıllarda yoksulluk ve ekonomik eşitsizlikler de ciddi şekilde azalmıştır.

Bu gelişmelere rağmen, Brezilya metropolleri yoğun yerleşim düzensizlikleriyle tanımlanmaya devam etmektedir. 2000 yılında São Paulo belediyesi yerleşimcilerinin yüzde

11'i (yaklaşık 1 milyon kişi), varoşlarda ve diğer bir milyonu ise düzensiz yerleşimlerde oturmaktaydı. Kalan on milyon kişi için güvenilir istatistikler mevcut olmasa da bir milyonu aşkın olduğuna dair bazı tahminler bulunmaktadır. Dolayısıyla São Paulo nüfusunun yaklaşık üçte biri istikrarsız konut çözümlerine başvurmaktadır. Spesifik olarak ele alındığında makro ayrışmanın yapısı nedeysen hiç değişmemiş ve metropol merkezi, ayrıcalığını korumaya devam etmiştir. Ne var ki aynı zamanda periferiler de, sadece kent bağlamında değil esasen orta sınıfın altındaki yerleşimcilerin sayısının artması sebebiyle sosyal gruplar bağlamında da gittikçe daha heterojen bir hal almaktadır.

Gecekondu mahallelerinde de karşılaşılan benzer bir olgu sebebiyle, varoş ve periferiler konusunda tekil değil çoğul konuşmak daha doğru olacaktır. Sosyal grupları sadece geliri değil; yaş, kamu hizmetine, vb. erişim gibi diğer sosyoekonomik değişkenleri de dikkate alarak haritaladığınızda karşınıza periferiler de dâhil olmak üzere farklı alanlardaki çeşitli sosyal gruplarla daha farklı bir mozaik çıkar. Resmi büyüttüğünüzdeyse (bu, bu bölgenin büyütülmüş resmidir), grupların oldukça mozaik bir yapı oluşturduğu görülür.

Bir diğer önemli husus da kentsel şiddettir. Herkesin bildiği gibi uluslararası arenada Brezilya metropollerinde kentsel şiddetin görüldüğü düşünülmektedir ve metropoller bu şekilde tanınmaktadır. Kentsel şiddet ve bundan farklı olarak geniş çaplı güvensizlik hissi, son zamanlarda yerel sosyalliğin merkezi bir unsuru halini alarak özellikle Amerika toplumlarının diğer büyük metropollerinde benzer şekilde belirli periferi alanlarında güvenli sitelerin üretilmesine ve zenginliğin koruma altına alınmasına sebep olmuştur. Bütün bu hususlar dikkate alındığında Brezilya'daki büyük metropollerin sadece, temel altyapı politikalarından mahrum homojen periferi mekânlarında görülen geniş çağlı yoksullukla tasvir edilmesi yeterli değildir. Diğer yandan, kentsel yenilenme ile geçmişin yoksulluk sorununun bittiğini ve sosyal sorunların çözüldüğünü ifade etmek de doğru olmayacaktır. Metropoller ciddi bir değişim geçirmiştir ve artık sosyal açıdan daha heterojendir. Devlet, yetersiz ve seçici şekilde de olsa yoksulların günlük hayatlarında gittikçe daha fazla varlık göstermektedir. Tüm bunlar, sosyal heterojenliği artırmakta ve ülkede vatandaşlığın inşasını karmaşık olduğu kadar biraz da muhafazakâr bir işe dönüştürmektedir.

Konuşmamın son, yani dördüncü kısmında, 1990 ve 2000'li yıllarda kentsel politikaların konut yaklaşımına değinip, Brezilya'da olup biteni size anlattıktan sonra bitirmeyi planlıyorum. 1980'ler ile yeni bin yılın ilk yılları arasında federal yönetim, daha önce de ifade ettiğim gibi kentsel sektörlerden ve konut sektöründen neredeyse tamamıyla çekilmiştir. Bu

durum, politikaların erişebileceği finansal kaynakların ciddi şekilde azalmasına yol açsa da yerelde belirlenen ve uygulanan alternatif politikaların ve çeşitli politika yeniliklerinin oluşturulmasını ve yaygınlaştırılmasını sağlamıştır. Bu girişimler, politika camiasında, 2003 yılında kurulan Şehirler Bakanlığı'nın kuruluş kanununda kullanılan ortak öğrenme sürecini başlatmıştır.

Kurumsal yenilik bağlamında belediye yönetimleri, bazılarında haberdar olabileceğiniz katılımcı planlama, katılımcı konseyler, yeni finansal düzenlemeler ve yeniden dağıtım bölgeleri gibi bazı girişimler geliştirmiştir. Konut alanı özelinde ise bu listede sosyal kiralamarlar, arsa yenilemeleri, varoş yenilemeleri, kentsel proje yenilemeleri, varoş iyileştirmeleri, düzensiz yerleşimlere ilişkin düzenlemeler ve yoksulların sosyal aktörlerinin ve konut derneklerinin kontrolü altında devletle ilişkili kendi konutunu yapmaya yardım girişimleri yer almaktadır. Bu konu, ilgili tartışmalarla daha da geliştirilmiştir ancak hızlanabilmek için bunu atlıyorum. Varoş düzenlemeleri ile düzensiz yerleşim düzenlemeleri, vb. arasındaki farka ilişkin sorularınız olursa bu konuya geri dönebilirim. Aslında, yerel politika yenilikleri listesine son zamanlarda diğer ülkelerdekine benzer şekilde şehrin pazarlanması ve geniş ölçekli kentsel projeler de dâhil edilerek Brezilyalı sosyolog Carlos Reigner'in tabiriyle "akupunktur kentleşmesinin" inşasına yol açılmıştır.

Brezilya'da kentsel birikimin dinamikleri ve ölçeği sebebiyle bazı bölgelerde bu büyük kentsel projelerin bazıları başlatılamamıştır. Yine de bazı planlamacılar ve seçkinler (ekonomi alanındaki seçkinler), projelerden ciddi finansal getiri sağlamış ve özellikle kamu parası doğrudan bu kişilere yatırılmıştır. Belki haberiniz vardır, Brezilya 2014 Dünya Kupası ve 2016 Olimpiyat Oyunları'na ev sahipliği yapmak üzere seçildi. Bunların da kamu kaynaklarının özel çıkarlar (vahşi piyasalar) tarafından kapılması için birçok fırsat sunacağı kesindir.

Ancak, Brezilya'da uygulanan politikanın son zamanlardaki esas yönelimi, konut sektörünün federal düzeyde özelleştirilmesi ya da yeniden inşasıdır. 1988 Anayasası ile oluşturulan ana araçların bir sisteme dönüşebilmesi için önce 2001 yılındaki bir dizi kanun tasarısının beklenmesi gerekmiştir. Ancak, federal politikalar açısından esas dönüm noktası, 2003 yılında kurulan Deniz Bakanlığı'dır. Deniz Bakanlığı ile fonlar, konseyler, ulusal konferanslar, 2003 yılındaki ulusal konut planı, konut kredilerinde değişiklikler ve finansal düzenlemeler de dâhil olmak üzere çeşitli yeni kuruluş oluşturulmuş ve örgütlenmiştir. Sonuçta, konut projeleri için

hem özel, hem de kamusal finansal kaynaktan, bu grafikte de görülen ciddi bir artış yaşanmıştır.

Federal yönetimin, kent politikası sektörüne dönüşü iki büyük altyapı ve konut projesi (konut yatırım projeleri) ile gerçekleşmiştir. Bu projeler “Büyümenin Hızlandırılması Programı” ve “Benim Evim, Benim Hayatım” gibi tuhaf bir ismi olan başka bir projedir. Her iki projenin de kökeni kentsel olmaktan çok Keynezyendir. Periyodik olmayan Keynezyen programlar aslen 2008 uluslararası krizinin Brezilya’ya sıçramasını engellemek amacıyla oluşturulmuştu. 2006 yılında federal yönetim, özellikle altyapı projeleri ile ilişkili büyük çaplı çeşitli kamu çalışmalarını bir araya getiren Büyüme Hızlandırma Projesini oluşturdu. Burada ciddi bir bütçe önceliği ve daha sonra Başkan olan Dilma Rousseff’in başında olduğu bir diğer tek elden idare yapısıyla karşı karşıyayız.

Kentsel altyapı alanında program, 2007-2010 yıllarında 59 milyar dolarlık yatırım yapmıştır. Bu paranın beş milyar doları, ülkenin 759 belediyesindeki varoşların iyileştirilmesine harlandı. Finanse edilen projelerin yüzde 67’sinde varoş nüfusu aynı yerde yaşamaya devam ederken, projelerin sadece yüzde 6’sında tüm nüfus yer değiştirdi. Dolayısıyla bu gerçekten bir iyileştirme projesi, varoşların ortadan kaldırılması projesi değil. Projelerde Brezilya’nın en büyük şehirlerindeki çeşitli geniş varoşlar yer almaktadır.

Diğer program ise, Portekizcede kulağa gülünç gelirken, İngiltere’de daha da anlamsızlaşan “Benim Evim, Benim Hayatım” adlı programdır. 2008 yılındaki uluslararası ekonomik krizin etkilerinden kaçınmak için açıkça Keynezyen ve periyodik olmayan bir hedefle oluşturulan bu programın üç önemli ve yenilikçi özelliği, bir de önemli bir sorunu vardır. Birinci özelliği, büyüklüğüdür. Program, dört yıl içinde konut eksikliğini yüzde 14 azaltmayı amaçlamaktadır. Uzun yıllar boyunca yaşanan kaynak kıtlığının ardından program, dört yıl süresince kamu konut çalışmasına 34 milyar dolar yatırım yapmıştır (bu gerçekten başarılı bir yatırım olmuştur). Sonuçta, bir milyon konut birimi inşa edilmiştir. Burada konut projelerinden örnekleri görüyoruz: Burası Rio, Rio’da bir varoş. Burası Niteroi, bir başka varoş. Niteroi, Rio Körfezinin karşısındaki bir şehirdir. Burası Maringa, Kuzey eyaletinden bir şehir. Burası ülkenin en güneyinde. Burası da ülkenin en güneyinde, ama çirkin bir yer. Program kapsamında çirkin projelerin de yer aldığını gösterebilmek için buna burada yer verdim.

İkinci politika yeniliği ise programın uygulandığı ile ilgili. Program çerçevesinde, Federal Kamu Bankası’ndaki yerel yönetimler inşaat kuruluşlarından doğrudan teklif almaktadır. Belediye yönetimleri denge unsuru olarak arsa verebilir ama bunu yapmak zorunda değildir.

Bu strateji sayesinde federal yönetim, özünde bir ekonomi politikası olan söz konusu konut politikasını hızlı bir şekilde uygulama imkânı bulmuştur. Ancak, bu durum program için aynı zamanda önemli bir sorundur. Şehirlerdeki projelerin yeri konusunda kontrol tamamıyla yitirilmektedir. Bu durum, şehrin kentsel sınırlarında inşa edilecek yeni bir proje dalgasını teşvik ederek programın daha fazla ayrışma ve kentsel soruna yol açmasına sebep olabilir.

Üçüncü yenilik ise desteklerle ilgilidir. Brezilya'nın konut projeleri, gerçekten düşük gelir düzeyine sahip kişilere erişmeyi hiç başaramamıştır. Bunun sebebi, politikalar maliyetleri ne kadar düşürürse düşürsün ve finansal düzenlemeler açısından ne kadar yenilikçi olursa olsun, nüfusun gelirinin bir evin maliyetini karşılamaya yetmemesidir. Programın bu sorunu çözmesi ya da çözmeyi denemesi için tek bir yolu vardır: düşük gelir düzeyindeki grupların açıkça desteklenmesi. Program 2010 yılına kadar Federal Banka'dan 14,4 milyar dolarlık teşvik dağıtmıştır.

Federal yönetim, 2010 yılının Mart ayında programın daha da iddialı olan ikinci aşamasını başlatmıştır. Plan, dört yıl içinde 2 milyon birimin inşa edilmesidir. Geçtiğimiz dört yılda federal yönetim 1 milyon birim üretmiştir. İnşa edilecek iki milyon birim, 47 milyar doları teşviklerden gelen 80,1 milyar dolarlık bir yatırımla desteklenecektir. Düşük gelir düzeyindeki gruplara ayrılan pay artırılmıştır. Bu, programda eleştirilen bir noktaydı. Programın bazı fiziksel eksiklikleri de iyileştirilmiştir. Uygulama hala aynı şekilde işlemektedir. Biraz önce de ifade ettiğim gibi, programın en önemli sorunlardan olan, projelerin kentsel yerleşimi üzerinde hala makro düzeyde bir kontrol yoktur.

Konuşmamı sonlandırırken bütün bu şeyleri özetlemenin zorluğuyla karşı karşıyayım. Bu karmaşık ve bazı durumlarda da birbirine karşıt projelerin genel bir değerlendirmesinin yapılması hayli güç bir iş. Yine de ben konuşmamı, gelecekteki birtakım eğilimlerden bahsederek tamamlamak istiyorum. Fark ettiğiniz gibi, Brezilya'nın geleceği hakkında iyimser bir yaklaşıma sahibim. Ama eğilimler birbirinden farklı olmalıdır. Hizmetlere erişimin artırılması eğilimi devam ederken; nicelik sorunlarının yerine nitelik sorunlarının geçme ihtimali var. Son zamanlarda federal düzeyde yaşanan kurumsallaşma ile sektörde önemli ilerlemeler sağlanmıştır. Yatırımların hâlihazırda birbirleriyle yüksek oranda kesişmesi, düzenli konut birimleri tedarikinde ciddi bir artış ihtimalini ortaya koymaktadır. Böylece, nispeten konut alanındaki güçsüzlükte ve özellikle ayrışmada ciddi bir azalma görülebilecektir. Ancak, kamu projelerinin mekânlarının kontrol edilmemesi, Brezilya'daki

Kent Hakkı ve Uluslararası Deneyimler

ayrışma bağlamında önemli bir sorundur. Yerel Brezilya yönetimlerinin daha güçlü idari kapasiteye ve toprak yönetimi alanında politik güce sahip olması, bu sorunun çözülmesini sağlayacaktır. Bu yönetimlerin söz konusu yeterliklere sahip olmadığı açıktır. Bunun esas sebebi, kentsel birikimle doğrudan ilişkili olan politik çıkarların pençesinde kalmalarıdır.

Özetle, gelecekte Brezilya şehirlerinde altyapıya erişimin artması ve konut alanındaki zayıflığın azalması muhtemeldir. Ancak bunların hiçbiri, ayrışmada bir iyileştirme sağlayamayabilir. Sonuçta, şehirlerimiz daha iyi yaşama koşullarına sahip olsa da, son zamanlarda harcanan emeğe rağmen daha kentsel mekânlara dönüşemeyebilir.

Teşekkürler.

Prof. Dr. MIKE SAVAGE

York University

Urban Life Today: The Politics of Belonging

Thank you for inviting me here, and it's wonderful to be in Istanbul. I feel humble coming from the United Kingdom coming to a city like Istanbul, reflecting upon what I can offer insides of that urban life. But in one I think very interesting way; the UK has a lot of ideas to affect upon. Probably more than most nations, it has experienced very rapid social change moving from an industrial manufacturing basis idea fifty or sixty years ago to the predominantly service-based financial economy of today. And it has experienced very wide repercussions around social class changes and the changing balance between working and middle-class. So what I want to do in my talk is to explore how the remaking of the British society has affected the meaning of urban belonging.

And I wanted to try to show that there is a profound restructuring of what it means to belong in urban society, which is linked in to these changing class relations. I want to begin by going back to debates about community which I think still stay with us in shaping our understanding of entity. We still tend to see the meaning of community as based predominantly on face to face social networks, personal ties, and personal familiarity with their local environment. I think unfortunately in urban sociology, we have seen a number of perspectives which have contrasted mobile elites, on the one hand, against local populations, working-class populations which are fixed in place.

The assumption in much of this is the idea that the middle-classes today, the professional people, business classes don't have a very strong attachment to place; they are more mobile, cosmopolitan and people have more important investment in place tend to be working class. And I think you find this literature in the arguments of some people like Borick Beck or Manuel Castells. It also fits in to our perceptions about the rule of gentrification and the rise of gated communities, where the assumption is the middle-class is withdrawing from urban life and they are no longer so involved in the urban public realm. I want to argue something a bit different. I mean, these trends can be found and they do capture one important element of urban life in Britain. But I am also interested in the way in which the privileged social groups are also concerned to establish connections to place. They actually wanted to put down roots

in localities and this kind of attitude to urban belonging is increasingly powerful and it is increasingly marginalising the interests or values of residents to be living in localities for a long time.

So I wanted to try to talk through with you the significance of this shift. And I want to do that by introducing this concept which I talked about in a book I wrote a few years ago with two colleagues Brian Longhurst and Gaynor Bagnall, and this was a study of a middle-class residence in Manchester, in Northern England. Manchester was of course one of the first industrial cities famously written about by Frederick Engels in 1840s. But, it has become *the* industrial city most of the large manufacturing areas have lost their jobs. It has moved towards being a commercial and service base centre. And, we did a lot of interviews with middle-class residents living in and around Manchester. We were expecting them to articulate a view of themselves as global cosmopolitan people moving around the country, moving around the world for work. But in fact, what most of them said was that they really valued living in particular locations which mattered to them. We didn't think they were particularly cosmopolitan; rather, they are much more concerned to put down a stake in a place. By putting down a stake in a place, they were not so concerned with identifying with the public culture of the location. They often didn't know about the local politics of the city. Their knowledge of other local residents was partial and they didn't put a great deal of store on active neighbouring.

Their perception of place was therefore quite partial and quite embedded in their own biography and in their own career. We use this term "elective belonging" to capture the idea that it was a formal belonging which privileged people could choose to exemplify. It was something – you made a decision to move to a certain location and put down roots there. This wasn't a location which you have been brought up in. You often had no historic links to the area. By moving to a certain kind of location, you were saying this is the right place for someone like me. So, it is actually linking your own biography and your own personality to a particular kind of residential area. To give you a sense of the kind of areas I am talking about, I know none of you will have been to Northwest England or Manchester. These are the kinds of scenes which these middle-class residents talked about from gentrified café bars, attractive country side, bustling urban streets, historic houses, and attractive rural locations.

I have one particular example in mind – someone I interviewed, who lived in one of these areas in Manchester, he was an accountant, quiet well-off, secure job. When I asked him

“How do you feel about living in this area of Manchester?” He said “It’s fantastic. I feel I really belong here.” I said “Why do you feel that?”, he said “Well, the reason is because in ten minutes I can be out in my car onto these hills. You see the hills and the snow.” And I said “Do you know anyone living here?” he said “No, I don’t know anyone at all living here.” And that didn’t matter. For him, he could belong even without having extensive social networks. So, it is a different kind of belonging, to that which urban sociologists have talked about in the past, I think.

For this kind of elective belonging to have resonances with people, and I am talking specifically here about the middle-classes. What matters I think is the ability to feel at home in a place. And that involved a number of aspects, one of them is the fact that you felt you had made a choice to live in an area. There was a widespread feeling that it wasn’t appropriate to move to an area but two or three years and then we went somewhere else. You were just living yourself as a rootless person. Rather, there is a more important feel to moving to a place and putting down roots which mean having children, going to local schools or being committed to certain aspects in neighbourhood life.

Very important issue concerns the aesthetic feel of a place. Does it look right? And so there was a very strong interest and awareness of the fabric of the neighbourhood in which you lived. But, there wasn’t a strong awareness as other local residents. Often people said, it is nice living there because there are a variety of different social groups, a diversity of dwellers. But that was usually enough. It didn’t often extend into a wider ranging knowledge or interest in those people. It was enough to have them around, going about their business.

So the issue which I want to talk about today whether this is a new kind of belonging. If we are asking this question “Whose city is it?”, who has a right to a city, we need to think about what it means “to belong”. Who can claim they do belong these days? And I have become interested in the idea that we are seeing a shift in the UK from a former belonging which is based predominantly on people who have been brought up in an area, in which the meaning of place is defined by having kin, friends, and historic attachment to place towards a former belonging in which it’s actually the in-migrants, the more middle-class in-migrants who give a stamp to that place and they define the meaning of that place more actively. And the UK hasn’t experienced – but it has experienced some in-migration from other nations.

And what is interesting I think was that this claim to in-migrants emphasizing and articulating contemporary belonging, is linked into that very often moved a certain number of miles, a hundred miles, fifty miles, the middle-range migrants, they are not long-range migrants on the whole. One result of that, is that long-term migrants often seem to think of themselves as being marginalized now. Now, I think this is potentially a really important historical shift, because for the much of human history, it is being people who have been born and brought up in a place that have given themselves and have been seem to have more pre-eminence. And my apologies of long talks about the role of “born-and-bred” in defining the meaning of place. And in British society, it was often the case that when you found middle-class commuters moving to villages or moving to urban areas, they were often marginalized by the long-term residents who have been living there for a long time. I think what has happened now is that those people who were born and bred have lost them all high ground to those people are more part of the middle-class, migrant community.

I want to now say a few words about how this argument relates to issues of inequality. My study in Manchester was predominantly of middle-class people, predominantly professionals, managers, people who are well-off. What issue is whether this actually reflects: a general trend or how polarized these senses of belonging are. And over the last five years or so, I have been involved in a project looking at cultural inequality in Britain, which was published in this book, *Cultural Class Distinction*. We did a big survey of people’s cultural tastes influenced by Pierre Bourdieu’s thinking about cultural capital. And we were interested in the issue about how divided culturally are the British. We found that cultural divisions remained very strong and very class-based. And we also found that those cultural differences were articulated in different kinds of attachment to place. So this did appear to reinforce the argument that you’re social class and the resources you have; the cultural resources, the economic resources affect the way you claim to belong to place.

And very simply, but just to really give you a very quick summary of one of the findings of our work; we argue that you could divide the British population – predominantly, I am talking actually about the white population. There are issues, hugely important issues of ethnicity and migration which slightly crosscut against these categories, but I want to focus on the white British population here. And we argue they could be divided into three categories: What we all have been talking about, the elective belongers; people who move to a place. They have a career. They go to university. They decide to move to a place. It seems to be right for someone them.

And then, in complete contrast, a group of what we call “the dwellers”: These were people who had been born and brought up in a place. They are still living often in the same village or the same street as their parents. They had their extended family around them. And this group, predominantly working class, really have no conception about possibly living anywhere else. They are very much tied into the social networks of their locality.

And then as a third group, what we call “Nostalgics”; they really straddle those two other types. They were Nostalgic in the sense that they felt that their locality had declined. So, in that aspect, they were often living in the same area as their parents. They had been brought up in the place but they had a very developed awareness of the loss of their place. I think what was interesting here is that this group of Nostalgics no longer feel that they can truly belong in a place, because the moral high ground has been taken by others, possibly immigrants, possibly middle-class people coming in and defining what that place means.

So, for our thinking, these forms of belonging do have a very strong social class bases. But I want to try to end the last part of my talk, say a few words about how belonging to place also overlaps with social capital, community and your social, economic and cultural resources. Now, this is new work that I have been doing over the last year or so. So it is working progress. But I think it exemplifies quite well some of the themes I have been trying to explore today, about new forms of belonging among more privileged groups. And I am drawing up on a very interesting, I think, and very unusual database. It is called “The National Child Development Study”.

This is a panel survey. Everyone born in England, and Wales and Scotland in one week in 1958, were interviewed, well they weren’t interviewed, their parents were interviewed when they were born and they have been interviewed every five years since. So, it is amazingly strong and rich database. These people are now fifty years old, or fifty-two years old, fifty-three years old. I find it fascinating, because you can see such contrasting narratives and yet, you have to remind yourself that these people were all born in the same week. So, it is very well how social change in British society has been biographically marked in this particular cohort of people who have been part of this National Child Development study.

What I am predominantly going to be talking about is some in-depth interviews which myself and a research team did two or three years ago where we interviewed a sub-sample. Altogether, there are about eleven thousand people who are still part of this National Child

Development study. So, the great value of this work is we know it is a nationally representative group of this particular age cohort. By doing some in-depth interviews with a sub-sample, you can get a very rich material about how they perceived their locality and their sense of belonging. But you can also plot them against national patterns, you can know whether the people are unusual or typical of the UK population of that age group. I haven't got time to give much detail.

I want to talk you through some rather simple, but rather illuminating findings. But I want to show you a few quotations. I do think it is important to kind of give you sense of what people say about their sense of belonging. I wanted to try to do this to give you a sense about how British people are talking about their attachments to place today. But I am going to begin though, by just briefly introducing a multiple correspondence analysis. Now, many of you, most of you won't know what this is. This is the method which Pierre Bourdieu used in distinction to try to map out cultural taste in France. It is basically a form of cluster analysis which allows you to put a lot of different variables together and assess the main patterning of those variables.

So, in this multiple correspondence analysis, we have taken variables from the panel survey itself, which is the quantitative survey data, and the questions about the economic wealth of correspondence, about their culture interests, about their attachment to neighbours, their social networks with neighbours and about their leisure interests. And I think, I just want to show you one slide to indicate some of things that tell us about English society. It is extremely difficult to read. I will try to talk you through. But, the way to read the multiple correspondence analyses is to contrast the left and the right hand sides and the variables on the left and the right stand in opposition to each other. So, it is indicating the main polarizations in British society.

And it does this activity of differentiating variables on several different axes, several different dimensions. What this particular graph does is that it gives us these inequalities on two dimensions. The X axis is left and right, and the Y axis vertical top-bottom axis. Let me just tell you what the main patterns are because you can't see the variables, but as we found it all similar British research, we find a very strong class division. So, on the left hand side, the variables are saying that people earn lots of money and they are also very active in cultural life. They go to music, they go to concerts. These are the variables underlined in blue and yellow.

On the right hand side, people are paid much less, they are not very well-off and also, they are much less likely to get involved in cultural life. This is a very typical finding where we are seeing a very difference between the middle classes who are engaged in all sorts of activities and the working classes who tend to virtually be disengaged and not very active. But, if you also contrast the second axis, the Y axis, the top bottom axis - you can find the variables underlined in black at the top - are variables of how much you talk to your neighbours and borrow from your neighbours. And the interesting point is that they are in opposition to the variables in black at the bottom where people are much more actively involved with their neighbours. So, it does seem to be an important axis differentiating how neighbourly you are, which crosscuts the prime class axis. But, you will also notice that the variables in blue on top left are the people who are the most privileged, earning the most money and they are quite close on the second axis to people who don't have more much to do with their neighbours. The point here is this: Actually in terms with relationships with neighbours, and people in the street, it is often the Afro middle classes you seem to be less engaged. So, that's the basic pattern I think which comes out of this data.

And it then says that it's not just this research, other research is showing these very entrenched cultural and social divisions in British society and they do overlap in complex ways with how you view your neighbours, how much you interact with people around you. But, I want to do in the last five minutes is just to show you a few quotations from our interviews and what you can do, the numbers here are all serial numbers of people we interviewed and so, you can see how particular ways of talking about place and belonging are linked in to where you fit into this map of British society. So, I think it is a nice device but showing how you can link qualitative and quantitative data.

So, I am just going to talk you through a few slides and this is quite a basic, quite a simple analysis, but I think some of the quotations are revealing about how people talk about place. Two-forty is right on the extreme left of this scale here. So, two-forty is an example of someone who is very middle class, very engaged, well-paid and very kind of culturally active in British society. And, of course, as I have been emphasizing, those are the people who usually talk a lot about belonging to community. So, with them, they place a great deal of emphasis upon being active in your neighbourhood. They don't see themselves as being detached on place.

And, this kind of quotation indicates the things which were said: The streets have got a fair bunch of stuff going about. This is often an emphasis on the atmosphere of a place. And also, there is an account here in the second paragraph: there is a little bit of diversity in the street. It is not completely all kind of middle aged people. Again, you can see here is a strong sense of reflexive awareness about trying to identify yourself for the place, which it is not too homogenous. Some interesting work have been done about how white middle class people like to invest in a certain degree of multiculturalism, but only a certain degree. And there is a reference here to diversity.

And then, what comes out if you read the story, he is a good man, he was living in Scotland, but he didn't actually live in, he wasn't born in the area. He has never had any strong attachment to the area. To get the details don't matter. What is important is the fact that he has moved around a lot. So, he coming to this particular area and now claiming to have a strong communal attachment to it is articulated on the back of extensive history of migrating, when he went to university and when he took on the several jobs. So what is being evoked here is the kind of community of the elective belonger. In one level it mattered to him, to say "I belong". But it was a kind of contingent, provisional sort of belonging he was talking about. It wasn't one premised upon his entire life being based in the area. And he was also based upon the possibility that he might leave in the future.

Now as an example, go to the opposite extreme, on the right hand side, the number 241. So, this is contrasting two extremes. This man 241 is just about the least well-resourced person in the survey and it comes out immediately in his account. He has lost his job. He used to be a train driver. He has been in trouble with the police. He is obsessed with computers. He spends a lot of time with his computer and he is very reclusive. And, here you can see the account of community which he has, which is more about being marginalized. So, even though he is living in an area he has known all his life, the account he gives is being atomized: "It doesn't really bother me to say the truth; I only see the neighbours at the party, and say hello and that's it. I don't really know the community".

And then, a lot of his account is a sort of account of how it is a hard time and how he is being the victim of injustice in this case from the railway which made him redundant. So you can see here two different accounts of community; it's a working class man who had fallen in hard times, sees himself as being marginalized, whereas we have the more middle class man, much more engaged in community, but this is a quite provisional attachment. This is again the

train driver and I think what comes out of it is that this is a very defensive account of himself and how bad he appears to be articulated with withdrawal or lacking engagement with his neighbours. As comes out a part of this quote, there is a sense of depression and an awareness that he has had a hard life.

Finally, here is another example. This is a man, number 377, who is also on the left hand side. He is also someone who has moved to an area. And again I think, what I want to drag out of here is that this is another man who has a very strong investment in a place, but it is again a kind of provisional investment in place. And, he already says “It is a fantastic place, brilliant, nice and quiet, the neighbours are absolutely fantastic. Again, there is a notion of that mix. We got mixed here, middle aged, young and old.” It is interesting how this nationally mixed neighbourhood has evoked something which is desirable, even though in fact, it may not be that mixed.

But then he talks about “What is your idea of a house? Do you want to live here all your life?” and what turns out is that he actually wants to spend half his year living in the sunshine. He is not sure whether that should be Tannery for Turkey, I should say. But, he wants to live in the sunshine half his year and then half of his life in England. So, it is a kind of interesting a sense of “Yes, I am very committed to place, but only half my life.” Actually, it is another sign of elective belonging which is always contingent and always somewhat hedged in with qualifications.

OK, I just want to show the same patterns now with some female respondents, because I don't think it is just a matter of men responding in this way. I very briefly want to show you that some of female respondents can be similarly categorized, so that again you get the contrast between the women on the left who are the more engaged ones and the women on the right who are less engaged. 253 is one of the women on the left, professional, works as a teacher. What I found out when I was doing my study of elective belonging in Manchester was this strong focus in many of these accounts about moving to an area and putting down roots. So, there is often what I call “an arrival story” and this woman talks about leaving Manchester, the big working city. She talks about immigrants coming in, didn't like living there. She moves out to Lancaster, which is a small English town. And there is a very interesting phrase she uses, “It was the right soil to bring up children.” This is very much part of the rhetoric

about putting down roots, the right soil. You can put down the stake in a particular area, but it is not where she came from originally.

And again she articulates the particular vision of community where she got close to neighbours to some extent. She says, “I feel it is comfortable but I wouldn’t say a lot of community participation”. So, it is again a sense of awareness, actually; you could feel you belong and you have stakes in the area but without an extensive social network around you. And that’s OK, that’s not a problem. There is another example of the same theme. Another professional woman, an Essex girl, who went to college in Brighton, small town in the English coast. This is again an extensive arrival story. So again the middle distance is defining natural place. And then, she also has a vision about moving abroad. It is interesting how many of our respondents do that. And, they are all about fifty years old, so they can think about retirement and a significant number are thinking about moving outside the UK and in her case, to a caravan site in France.

And finally, it is the final slide, here is the opposite extreme, 430 on right on the right hand side, very disengaged. And again, just like the train driver, it is a very similar account of having been isolated. She is a single mother. She does have a part time job working in retail, but she is currently on sick leave and gives an account of herself being isolated: “I don’t care much for anybody and I keep myself to myself. I don’t have many hobbies”. Insofar as she has a social life, it is predominantly with her partner and as you can see, she has a style of talking which is very qualified and very defensive.

So, this is the last side. What does this mean for understanding belonging today? Well, what I suggest is happening in the UK and maybe happening in other parts of the world – very comparative work has begun to explore these issues – is I think that it will be making what it means to belong in a place. I think historically, to belong in a place means you can claim ties, you can claim familiarity and you can claim knowledge and experience and you know people in the streets, you know people you grew up with. There has to be a very important resource for poorer groups. It has been remade and it is being remade in the image of more migrants, middle classes who are treating the area they live too much more as a site of consumption, something which can exemplify their sense of biography and the sense of self.

And, I think it is important to reflect upon this, because I think we still have very strong debates about community, the search for community, as if we should be trying to recover that kind of face-to-face, rich social network in environment and certainly in British particular

debates, talk about sustainable communities. This is about trying to recreate social capital in neighbours. But, actually, the privileged today don't really want that kind of social capital I think. I think it is a degree of hypocrisy in trying to claim this is how community should be. It has actually been a kind of quite profound remaking of urban networks and urban environments. Linked in to this restructuring of social classes, how we need to rethink what it means to say to live in a community and to claim to belong. Thank you.

Prof. Dr. MIKE SAVAGE

York Üniversitesi

Beni buraya davet ettiğiniz için teşekkür ederim, İstanbul'da olmak muhteşem. Birleşik Krallıktan İstanbul gibi bir şehre gelirken, kent yaşamının içeriği hakkında neler sunabilirim diye düşündüğümde kendimi yetersiz hissediyordum. Ancak düşününce, Birleşik Krallıkta, etkili olabilecek birçok fikir var. Elli-altmış yıl önce sanayi üretimini temel alan ekonomiden günümüzdeki esasen hizmete dayalı finansal sisteme doğru gerçekleşen sosyal değişim, diğer birçok ulusa kıyasla Birleşik Krallıkta muhtemelen oldukça hızlı vuku bulmuştur. Sosyal sınıf değişimleri ve işçi sınıfı ile orta sınıf arasında değişen dengenin etkisi büyük olmuştur. Dolayısıyla ben konuşmamda, Britanya toplumu baştan yaratılırken, kentsel aidiyetin bundan nasıl etkilendiğini tartışmak istiyorum. Ayrıca, sınıf ilişkilerinde görülen bu değişimle bağlantılı olan kent toplumu aidiyetinin anlamının derinlemesine bir yeniden yapılanmadan geçmekte olduğunu göstermeye çalışmak istiyorum.

Varlığımızın anlamını şekillendirmeye çalışırken başvurmaya devam ettiğimiz cemiyet tartışmalarıyla başlamak istiyorum. Cemiyetin anlamı bizim için hala esasen yüz yüze sosyal ağlardan, kişisel bağlardan ve kişinin yerel çevresiyle olan kişisel yakınlığından oluşmaktadır. Ne yazık ki, kent sosyolojisinde hareket halindeki seçkinlerle yerel nüfusu (belirli bir mekânda sabit olarak yaşayan işçi nüfusunu) karşılaştıran bazı yaklaşımlar var. Bu yaklaşımlar, günümüz orta sınıfının (profesyonellerin ve iş insanlarının) mekân ile güçlü bir bağları olmadığını, bu kişilerin daha hareketli ve kozmopolit olduğunu; mekâna yatırım yapanlarınsa daha ziyade işçi sınıfı olduğunu varsaymaktadır. Borick Beck ya da Manuel Castells gibi kişilerin savları bu literatürde destekler niteliktedir. Bu yaklaşım, orta sınıfın kent hayatından çekildiğini ve kentsel kamu alanında artık yer almadığını varsayan nezihleştirme iktidarı ve güvenli sitelerin yükselişine ilişkin algımızla da uyumludur. Ben biraz daha farklı bir iddiada bulunmak istiyorum. Yani, evet, Britanya'da bu eğilim mevcut ve kent hayatının önemli bir unsurunu oluşturuyor. Ama ben, ayrıcalıklı sosyal grupların mekânla bağ kurma yöntemleriyle de ilgileniyorum. Aslında onlar da kök salmak istiyor. Kentsel aidiyete ilişkin bu tutumun gücü artıyor ve yerleşimcilerin, uzun bir zaman için belirli bir yerde yaşamaya dair ilgi ya da değerlerini marjinalleştiriyor.

Dolayısıyla sizlerle bu değişimin anlamı üzerine konuşmak istiyorum. Birkaç yıl önce iki meslektaşım (Brian Longhurst ve Gaynor Bagnall) birlikte yazdığım kitapta da ifade ettiğim bir kavramı tanıtarak başlamak istiyorum. Kitapta, Kuzey İngiltere’de yer alan Manchester’da orta sınıf yerleşimi ile ilgili bir çalışma yer alıyor. Tabii ki Manchester, 1840’larda Frederick Engels’in kendisi hakkında yazmasıyla ünlenen ilk endüstri şehirlerindedir. Ancak şehir zamanla *o endüstri şehrine* dönüşmüş, büyük üretim alanlarının çoğu işini kaybetmiştir. Şehir, ticaret ve hizmete dayalı bir merkez olma yolunda ilerlemiştir. Manchester’ın içinde ve civarında yaşayan, orta sınıfa mensup kişilerle birçok görüşme gerçekleştirdik. Görüştüğümüz kişilerin kendilerini, ülkelerinde ve dünyada iş peşinde hareket halinde olan küresel kozmopolit kişiler olarak tanımlamalarını bekliyorduk. Ama birçoğu, kendileri için bir anlamı olan bir bölgede yaşamayı önemseydiğini ifade etti. Çok da kozmopolit olmadıklarını gördük; belirli bir yere kök salmak onlar için daha önemliydi. Ama bir yere kök salmaları, o bölgenin kamu kültürüyle özdeşleşmelerini gerektirmiyordu. Çoğu durumda, şehrin yerel politikasından bile haberdar değillerdi. Yerel yerleşimcileri kısmen tanıyorlardı ve etkin komşulukla da pek ilgilenmiyorlardı.

Dolayısıyla, mekân algıları oldukça taraflı ve kendi özgeçmişleri ve kariyerleriyle ilişkiliydi. “Seçici aidiyet” terimini, ayrıcalıklı insanların örneklemek için seçebilecekleri biçimsel aidiyet fikrini anlatmak üzere kullanıyoruz. Bu şöyle bir şey: belirli bir yere gidip orada kök salmaya karar verirsin. Burası, senin büyüdüğün yer değildir. Genellikle geçmişinde bu alanla bir bağın olmamıştır. Belirli bir bölgeye taşınarak “burası, benim gibi bir insan için doğru yer” demiş olursun. Dolayısıyla aslında bu, kendi özgeçmişin ve kişiliğinin ile belirli bir yerleşim yeri arasında bir bağ kurman demektir. Bahsettiğim bu alanlara örnek vermek gerekirse (hiçbirinizin Kuzey İngiltere ya da Manchester’a gitmeyeceğinizi biliyorum), orta sınıfa mensup yerleşimcilerin bahsettiği nezihleştirilmiş kafe barlar, çekici kırsal alanlar, hareketli kent sokakları ve tarihi evler bunlardır.

Özellikle aklıma gelen bir örnek var (benim görüştüğüm bir kişi). Manchester’ın bu bahsettiğim bölgelerinden birinde yaşayan, iyi ve güvenli bir meslek olan muhasebecilikle uğraşan biri. Kendisine “Manchester’ın bu bölgesinde yaşamak nasıl bir duygu?” diye sorduğumda cevabı, “Muhteşem. Gerçekten ama gerçekten buraya ait olduğumu hissediyorum” oldu. “Neden böyle hissediyorsunuz?” diye sorduğumdaysa, “Çünkü arabama atlayıp, on dakika içinde şuradaki tepelere ulaşabiliyorum. Tepelere ve kara baksanıza” şeklinde cevapladı. “Burada yaşayanlar arasında tanıdıklarınız var mı?” sorusuna ise “Hayır,

burada yaşayanları tanımıyorum” cevabını verdi. Ve bu umurunda değildi. Geniş sosyal ağlara sahip olmadan da bir yere ait olabilirdi. Dolayısıyla bu, farklı bir aidiyet türü. Kent sosyologlarının geçmişte bu konuda bir hayli konuştuğunu düşünüyorum.

Bu seçici aidiyet türünün insanlarda bir yankı uyandırabilmesi için (burada özellikle orta sınıfı kastediyorum) bence önemli olan, bir yerdeyken kendini evinde hissedebilmektir. Bu çok boyutlu bir haldir: boyutlarından biri, belirli bir bölgede yaşamayı tercih ettiğinizi hissetmenizdir. Bir yere taşınmanın uygun olmadığına dair güçlü bir hissiniz vardır, iki ya da üç yıl sonra başka bir yere gidersiniz. Kökleri olmayan bir insan gibi yaşarsınız. Bir yere taşınmak ve orada kök salmak hissi (çocuk sahibi olmak, yerel okullara gitmek ya da mahalle hayatına belirli konularda bağlılık hissetmek) daha önemlidir.

Bir mekâna ilişkin estetik hissi da çok önemli bir konudur. Güzel görünüyor mu? Dolayısıyla, içinde yaşadığınız mahallenin dokusuna karşı güçlü bir ilgi ve farkındalık söz konusudur. Ama diğer mahalleliler hakkında aynı güçlü farkındalık söz konusu değildir. Çoğu zaman için insanlar, belirli bir yerde yaşamının güzel olduğunu çünkü orada birçok farklı sosyal grup (çeşitli yerleşimciler) bulunduğunu söyler. Ama genellikle bu kadarı yeterlidir. Nadiren bu insanları daha yakından tanımaya ya da ilgilenmeye kadar uzanılır. Kendi işleriyle ilgilenirken etrafta dolaşmaları yeterlidir.

Dolayısıyla benim bugün bahsetmek istediğim mesele, bunun yeni bir aidiyet türü olup olmadığıdır. “Bu şehir kimin?” diye sorsak, kimin bu şehirde bir hakkı olduğunu bulmaya çalışsak, “ait olmanın” ne demek olduğu üzerine düşünmemiz gerekir. Günümüzde kim bir yere ait olduğunu iddia edebilir ki? Birleşik Krallıkta esasen insanların belirli bir bölgede büyümeleri temeline dayanan (dolayısıyla mekânın akrabalar, arkadaşlar ve geçmişe bağlılıkla tanımlandığı) aidiyet yaklaşımından; göçmenlerin, özellikle orta sınıfta mensup kişilerin, mekânı etiketlediği ve mekânın anlamını daha etkin bir şekilde tanımladığı aidiyet türüne doğru bir kayma olduğu düşüncesi benim ilgimi çekiyor. Birleşik Krallık bu konuda deneyim sahibi olmasa da, diğer uluslardan buraya taşınanlar olmuştur.

Bence burada ilginç olan, bu göçmenlerin geçici bir aidiyeti vurguladıkları ve ürettikleri iddiasının, sıklıkla hareket halinde olanların (yüz mil, elli mil) uzun değil orta menzilli göçmenler olduğuyla bağlantılı oluşudur. Bu durumun bir sonucu olarak, uzun dönemli göçmenler kendilerini genellikle marjinalleşmiş hisseder. Ben bunun gerçekten önemli bir tarihi kayma olma ihtimali olduğunu düşünüyorum. Zira insanlık tarihi boyunca çoğu zaman için doğup büyüdükleri yerde yaşayan insanlar üstünlüğe sahipmiş gibi görünmüştür. Bir

yerin anlamını tanımlama çabası esnasında “doğma büyüme” hakkında bu kadar çok konuştuğum için özür dilerim. Britanya toplumunda, köylere ya da kentsel alanlara taşınan orta sınıfa mensup çalışanların, o bölgelerde uzun zamandır yaşamakta olan kişiler tarafından genellikle dışlandığını görürsünüz. Sanırım, doğma büyüme belirli bir bölgeyi olan kişiler, orta sınıfa mensup göçmen topluluğu karşısında üstünlüklerini kaybetmekte.

Bu savın, eşitsizlik konusuyla ilişkisine biraz değinmek istiyorum. Manchester’daki çalışmam esasen orta sınıfa mensup kişilerle (özellikle profesyoneller, yöneticiler, iyi durumdaki insanlar) ilgiliydi. Burada gerçekten ele alınmakta olan mesele, söz konusu aidiyete ilişkin genel eğilim ya da bu hissini ne ölçüde kutuplaşmış olduğudur. Yaklaşık son beş yıldır da, Kültürel Sınıf Ayrımı (Cultural Class Distinction) adlı kitapta yayınlanan, Britanya’da kültürel eşitsizliğe ilişkin bir projede yer aldım. Pierre Bourdieu’nun kültürel sermaye düşüncesinden etkilenerek, insanların kültürel zevkleri üzerine kapsamlı bir araştırma gerçekleştirdik. Britanyalıların, kültürel açıdan nasıl bölündükleriyle ilgileniyorduk. Kültürel ayrımların, oldukça güçlü ve sınıf temeline dayalı olduğunu gördük. Ayrıca, bu kültürel farklılıkların, farklı mekâna bağlılık türleriyle gösterildiklerini gördük. Böylelikle, sosyal sınıfınızın ve sahip olduğunuz kaynakların (kültürel kaynaklar, ekonomik kaynaklar), belirli bir yere aidiyet iddianızı etkilediği savı desteklenmiş oldu.

Kitabımızda yer alan bulgulardan birini hızlıca özetlemek istiyorum: Britanya nüfusunu (esasen beyaz nüfustan bahsediyorum) böleceğimizi iddia ediyoruz. Köken ve göç gibi büyük bir önemi haiz konular, bu kategorilerle az da olsa kesişse de ben burada Britanya’nın beyaz nüfusuna odaklanmak istiyorum. Biz bu grubun üç kategoriye ayrılabilceğini iddia ediyoruz: Tüm bu konuştuğlarımız, seçici aidiyetçiler yani bir yere taşınan kişiler. Bunların kariyerleri vardır, üniversiteye giderler, bir yere taşınmaya karar verirler, bu onlara doğru görünür.

Bunun tamamıyla karşısında ise “mahalle sakinleri” dediğimiz grup yer alır. Bu insanlar burada doğup büyümüştür. Genellikle ebeveynlerinin yaşadığı köyde ya da sokakta yaşamaya devam etmektedirler. Aileleri ve akrabalarıyla çevrilidirler. Esasen işçi sınıfından oluşan bu grup, başka bir yerde yaşama ihtimalini düşünemez bile. Kendi çevrelerinin sosyal ağlarına sıkı sıkıya bağlıdır.

“Nostaljikler” dediğimiz üçüncü grup ise diğer her iki türe de yakındır. Nostaljik olmaları, kendi çevrelerinin yok olduğunu hissetmelerindedir. Genellikle ailelerinin yaşadığı yerde yaşamaya devam ederler. Orada büyümüşlerdir ve kendi mekânlarının kaybına ilişkin ciddi

bir farkındalık geliştirmektedirler. Bana göre burada ilginç olan nostaljiklerin, artık bir yere gerçekten ait hissetmiyor olmalarıdır. Çünkü manevi üstünlük başkaları (göçmenler, gelip mekânın anlamını belirleyen orta sınıf, vb.) tarafından ele geçirilmiştir.

Dolayısıyla biz, söz konusu aidiyet biçimlerinin ciddi şekilde sosyal sınıfa dayandığını düşünüyoruz. Ancak ben konuşmanın son bölümünde, aidiyet ile sosyal sermayenin (cemiyet ile sosyal, ekonomik ve kültürel kaynaklarınız) nasıl kesiştiğinden bahsetmek istiyorum. Yaklaşık son bir yıldır devam etmekte olan yeni bir çalışmam var. Henüz tamamlanmış olmasa da bu çalışmanın, ayrıcalıklı grupların aidiyet biçimleriyle ilgili bugün konuştuğum konularla ilgili iyi örnekler içerdiğini düşünüyorum. Sanırım, hayli ilginç ve sıra dışı bir veri tabanı oluşturuyorum. Adı “Ulusal Çocuk Gelişimi Çalışması”.

Bu bir panel araştırması. 1958 yılının belirli bir haftasında İngiltere, Galler ve İskoçya’da doğan kişilerle, daha doğrusu doğdukları gün bu kişilerin ebeveynleriyle; daha sonra ise her beş yılda bir kişilerin kendileriyle görüşüldü. Dolayısıyla bu ciddi şekilde güçlü ve zengin bir veri tabanı. Bu kişiler şu an elli, elli iki ya da elli üç yaşlarındalar. Ben bunun çok etkileyici olduğunu düşünüyorum. O kadar farklı hikâyeler dinliyorsunuz ki, kendinize bu kişilerin aynı haftada doğduğunu hatırlatmak zorunda kalıyorsunuz. Ulusal Çocuk Gelişimi Çalışmasının bir parçası olan kişiler örneğinde, Britanya toplumunda sosyal değişimin kişinin özgeçmişleriyle nasıl da bağlantılı olduğu görülebilir.

Konuşmamda esasen, bir araştırma ekibiyle birlikte iki ya da üç yıl önce, bir alt örneklem grubuyla gerçekleştirdiğimiz derinlemesine görüşmelerden bahsedeceğim. Ulusal Çocuk Gelişimi Çalışmasıyla hala ilişkili olan yaklaşık on bir bin kişi var. Dolayısıyla bu çalışmanın en büyük değerinin, söz konusu yaş grubunda ulusal boyutta bir temsili gruba erişebilmek olduğunu biliyoruz. Bir alt örneklem grubuyla gerçekleştireceğiniz derinlemesine görüşmeler sonucunda, bu kişilerin kendi yerelliklerini ve aidiyet hislerini ne şekilde algıladıkları konusunda zengin malzemelere erişebilirsiniz. Ayrıca, bunların, ulusal örüntüler karşısındaki yerini de belirleyebilirsiniz. Bu kişilerin, söz konusu yaş aralığındaki Birleşik Krallık nüfusuna kıyasla sıra dışı mı, tipik mi olduklarını da görebilirsiniz. Daha fazla ayrıntıya girecek zamanım kalmadı.

Daha basit ve aydınlatıcı bulgulardan bahsetmek istiyorum. Size bazı alıntılar göstermek istiyorum. Kişilerin aidiyet hisseleri hakkındaki düşüncelerini anlatmanın önemli olduğunu düşünüyorum. Bunu yapmak istememin sebebi, günümüzde Britanyalıların mekâna bağlılıklarını nasıl ifade ettiklerini görebilmenizi sağlamaktır. Ancak öncelikle çoklu

uygunluk analizini kısaca tanıtarak başlamak istiyorum. Birçoğunuz bunun ne olduğunu bilmeyebilir. Bu, Pierre Bourdieu'nun, Fransa'da kültürel zevklerin haritasını çıkarmak için kullandığı yöntemdir. Bu yöntem aslen, çok sayıda farklı değişkeni bir araya getirip bunların ana örüntüsünü değerlendirmenize imkân veren bir küme analizi formudur.

Bu çoklu uygunluk analizinde panel araştırmasından değişkenleri (niceliksel araştırma verileri) aldık ve görüşülen kişilerin ekonomik durumları, kültürel ilgi alanları, komşularına bağlılıkları, komşularının sosyal ağları ve boş zamanlarında yapmaktan hoşlandıkları şeylere dair sorulara yer verdik. Size, İngiliz toplumu hakkında bir şeyler anlatan göstergelere yer veren bir slaydı göstermek istiyorum. Hayli uzun bir metin, okuyarak değil anlatarak geçmeyi düşünüyorum. Ama çoklu uygunluk analizini okumanın yolu, sağ ve sol ile sağ ve solda birbirinin karşısına denk gelen değişkenleri karşılaştırmaktadır. Dolayısıyla burada Britanya toplumundaki temel kutuplaşmalar gösteriliyor.

Bunu da birçok çeşitli ekseninde, birçok çeşitli boyutta bulunan değişkenleri birbirinden ayırt ederek yapıyor. Bu şekil, bize bu eşitsizlikleri iki boyutta gösteriyor. Soldan sağa uzayan X eksenini ve yukarıdan aşağıya ilerleyen Y eksenini görebiliyorsunuz. Değişkenleri göremediğiniz için, sizlere buradaki ana eğilimleri anlatmak istiyorum. Benzer İngiliz araştırmalarında da olduğu gibi, çok günlük bir sınıf bölünmesi gözlemliyoruz. Sol taraftaki değişkenler, yüksek bir kazanca sahip, kültürel yaşamda aktif bireyleri temsil ediyor. Bu insanlar müzik dinleyeme, konserlere gidiyor. Bu değişkenleri mavi ve sarı ile işaretlenmiş olarak görebilirsiniz.

Sağ tarafta, daha az kazanan, refah düzeyi çok da iyi olmayan ve kültürel yaşama çok fazla katılım göstermeyen insanlar yer alıyor. Birçok etkinliğe katılım gösteren orta sınıflar ile toplumdaki gerçekten kopma ve çok aktif olmama eğilimi sergileyen işçi sınıfları arasında önemli bir farklılığın görülmesi tipik bir bulgudur. Ancak, ikinci eksen, Y eksenini, yukarıdan aşağıya doğru uzanan eksen de karşılaştırmaya alırsanız – ki değişkenleri üst kısımda siyah ile işaretlenmiştir – bu değişkenler, komşularınızla ne kadar konuştuğunuzu, bir ihtiyacınız olduğunda onlara ne kadar başvurduğunuzu gösterir. Buradaki ilginç nokta ise, insanların komşularıyla çok daha aktif bir şekilde iletişim kurduğu alt kısımdaki değişkenlerle tam bir tezat oluşturmasıdır. Dolayısıyla, bu eksenin komşularınızla ne kadar iyi geçindiğinizi ortaya koyan ve asıl sınıf eksenini kesen önemli bir eksen olduğu görülmektedir. Yine de, sol üstteki değişkenlerin en çok kazanan, en ayrıcalıklı insanları temsil ettiğini fark edeceksiniz.

Bu insanlar, komşularıyla çok daha fazla iletişimde olan insanlara ikinci eksen üzerinde oldukça yakındır. Buradan çıkan sonuç şudur: Komşularla, sokaktaki insanla olan ilişkiler açısından, daha az iletişim kurma eğilimi gösterdiğiniz insanlar genellikle Afrika asıllı orta sınıflara ait olduğu görülmektedir. Bence, bu verilerin ortaya çıkardığı temel eğilim bu yöndedir.

İngiliz toplumunda öne çıkan bu kültürel ve sosyal bölünmeleri gösteren tek araştırma bu değildir; başka araştırmalar da mevcuttur. Bu araştırmalar, komşularınızı nasıl gördüğünüz, etrafınızdaki insanlarla ne kadar etkileşime geçtiğiniz konularında karmaşık bazı çakışmalar gösterir. Konuşmamın son beş dakikasında, yaptığımız görüşmelerden bazı alıntılar sunmak istiyorum. Görüşme yaptığımız insanların seri numaralarını burada görebilirsiniz. Bu alıntılarla, insanların mekân ve aidiyet konusunda kullandıkları kendilerine özgü ifadelerin, İngiliz toplumunu yansıtan bu haritadaki yerleriyle ne kadar bağlantılı olduğunu ortaya koyabileceğiz.

Sizlere birkaç slayt göstereceğim. Burada çok temel, çok basit bir analiz söz konusu ama bence, bu alıntılardan bazıları insanların mekân konusunda kendilerini nasıl ifade ettiğini çok açıklayıcı bir şekilde ortaya koyuyor. 240 numaralı katılımcı, bu ölçeğin en sol tarafında yer alıyor. Bu bağlamda, 240 İngiliz toplumunda orta sınıfa ait, topluma katılım gösteren ve kültürel açıdan aktif bir bireye örnek olarak gösterilebilir. Kuşkusuz, daha önce de vurguladığım gibi, topluma aidiyet konusu bu insanlar tarafından sık sık dile getiriliyor. Bu insanlar, yerel topluluğa aktif katılıma büyük bir vurgu yapıyor. Kendilerini mekândan ayrı değerlendirmiyorlar.

Bu alıntı, az önce söylediklerime doğrudan işaret ediyor: Sokaklarda olup biten birçok şey var. Bu genellikle bir mekânın atmosferine yapılan bir vurgudur. Ayrıca, ikinci paragrafta da bir ifade dikkat çekiyor: sokakta bir düzeyde çeşitlilik var. Etrafta sadece orta yaşlı insanlar yok. Burada da kişinin kendisini çok homojen olmayan bir mekânla özdeşleştirme çabasına işaret eden güçlü, dönüşümlü bir farkındalık olduğunu görebiliyorsunuz. Orta sınıfa ait beyaz insanların belirli bir derecede çok kültürlülüğe yatırım yapmayı sevdiği ama bu çok kültürlülüğün sadece belirli bir derecede kaldığı yönünde birçok ilginç çalışma yapılmıştır. Burada da çeşitliliğe atıfta bulunmaktadır.

Bunun ardından, bir hikâyemiz var. İskoçya'da yaşayan iyi bir adamla karşı karşıyayız ama bu adam burada doğmamış. Bu mekâna hiçbir zaman güçlü bir bağlılık hissetmemiş. Bunun ayrıntıları çok önemli değil. Burada önemli olan, bu bireyin birçok farklı yerde kalmış olması.

Bu nedenle, şimdi bu mekâna gelip, topluluğa bağlılık duyduğunu iddia etmesi, uzayıp giden göç geçmişiyle birlikte değerlendiriliyor. Bu kişi üniversiteye başka bir yerde devam etmiş, birçok farklı işe girmiş. Burada ortaya çıkan nokta, seçici aidiyetçilerden oluşan bir topluluktur. Bir düzeyde, onun için “Ben bir yere aitim” demek önemli olmuş ama onun kast ettiği, koşullara bağlı, geçici bir aidiyet, tüm yaşamını bu mekâna dayandırmasına bağlı bir aidiyet değil. Aynı zamanda, bu kişi gelecekte burayı terk edebileceğini de düşünerek hareket ediyor.

Bir örnek daha vermek için, tam tersine, sağ taraftaki numara 241’e bakalım. Burada birbirine zıt iki insanın karşı karşıya geldiğini görüyoruz. 241 numaralı bu erkek anketin imkânları en kısıtlı olan üyesidir ve bu özelliği, ifadelerinde hemen ortaya çıkıyor. İşini kaybetmiş. Öncesinde, kondüktörmüş. Başı polisle derde girmiş. Bilgisayarlarla ilgili bir takıntısı var. Bilgisayarıyla çok zaman geçiriyor ve çok izole bir yaşamı var. Burada, daha çok dışlanmışlığa dönük bir topluluk yorumu görüyoruz. Bu insan hayatı boyunca tanıdığı bir mekânda yaşıyor olsa da, ortaya koyduğu ifade ötekileştirmeye odaklanıyor: “Gerçeği söylemek beni gerçekten rahatsız etmiyor; ben komşularımı sadece partilerde görüyorum. Onlara merhaba diyorum, o kadar. Topluluğu tanıdığım söylenemez”.

Ayrıca, bu kişi ifadelerinin büyük bir kısmında hayatının ne kadar zor olduğunu ve adaletsizlikten – bu durumunda, onu işten çıkaran tren yolu şirketinin adaletsizliğinden – dolayı ne kadar mağdur olduğunu anlatıyor. Sonuç olarak, topluluğun iki farklı ifadesini görüyorsunuz; zor zamanlarda düşüş yaşayan, kendisini dışlanmış kabul eden işçi sınıfından bir bireyin karşısında, orta sınıfa daha yakın, topluluğa daha çok katılan ama mekâna bağımlılığı geçici nitelikte olan bir birey var. Bu kondüktörün ifadelerinden çıkardığımız, kişinin kendisine ilişkin ifadelerinin oldukça savunmacı bir nitelikte olduğu ve komşularıyla olan ilişkilerinde bir çekiniklik veya eksiklik ile tanımlandığıdır. Bu alıntı kısmen bir depresyon duygusuna ve yaşamının zorluğunun farkındalığına işaret ediyor.

Son olarak, başka bir örnek verelim – yine sol tarafta yer alan ve yaşadığı yere başka bir yerden taşınmış olan 377 numaralı erkek katılımcı. Burada da size anlatmak istediğim, çok güçlü ama geçici bir yatırım yapmış olan bir kişiyle karşı karşıya olduğumuz. Bu kişi şöyle diyor: “Harika bir yer, mükemmel! Sakin ve sessiz. Komşular kesinlikle çok iyiler. Yine de bir karışım duygusu var. Orta yaşlılar, gençler ve yaşlılar bir arada”. Ulusal açıdan karma

nitelikte olan bu mahallenin, gerçekte o kadar karma olmasa bile, istenen, arzu edilen bir özelliği doğurması çok ilginç.

Ancak, bir sonraki aşamada, “Sizin için ev nedir? Hayatınızı burada mı geçirmek istiyorsunuz?” sorusuyla karşı karşıya kaldığında, bu kişi her yılın yarısını güneşin altında geçirmek istediğini söylüyor. Bu güneşli yer Türkiye veya başka bir yer olabilir ama yılının yarısını güneşin altında, diğer yarısını ise İngiltere’de geçirmek istiyor. O yüzden çok ilginç bir duyguyla karşılaşıyoruz: “Evet, ben bu mekâna çok bağlıyım ama ancak yaşamımın yarısı kadar”. Aslında, bu ifade, her zaman geçici ve niteliklere dayalı olan seçici aidiyetin başka bir göstergesi.

Şimdi, aynı eğilimleri kadın katılımcılarla örneklemek istiyorum, çünkü bu yanıtlar sadece erkeklerde görülen bir durum değil. Kadın katılımcıların bazılarının da benzer kategorilere girdiğini sizlere göstererek, sol tarafta bulunan ve topluma daha çok katılan kadınlar ile sağ tarafta yer alan ve topluma daha az katılan kadınlar arasındaki karşıtlığı ortaya koymak istiyorum. Numara 253 sol tarafta yer alan bir öğretmen. Manchester’da seçici aidiyetle ilgili çalışmamı yaparken, bu ifadelerin birçoğunda bir mekâna taşınma ve kök salma olgusunun vurgulandığını fark ettim. Dolayısıyla, ortaya bir “varış hikâyesi” çıkıyor. Bu kadın da büyük iş kenti Manchester’ı terk etmekten söz ediyor. Göçmenlerin geldiğini, orada yaşamaktan hoşlanmadığını anlatıyor. Sonuç olarak, küçük bir İngiliz kenti olan Lancaster’a taşınıyor. Bu taşınma için çok ilginç bir ifade kullanıyor: “Çocuklarımı yetiştirmek için doğru topraklardayım”. Bu ifade kök salmanın, doğru toprağı bulmanın söyleminin bir parçası. Kazığınızı, asıl memleketinizden başka bir yere çakabilirsiniz.

Bu kadın da komşularla belirli derecede yakınlaştığı bir topluluk vizyonunu anlatıyor ve şöyle diyor: “Kendimi rahat hissediyorum ama topluma çok fazla katıldığım söylenemez”. Burada da bir farkındalık duygusu var; bir mekâna gerçekten ait olduğunuzu hissedebiliyorsunuz ve bu mekânda çaktığınız “kazıklar” var ama etrafınızda kapsamlı bir sosyal ağı yok. Bu tamamen normal bir durum, bir sorun oluşturmuyor. Aynı durum için başka bir örnek daha verebiliriz. İngiliz kıyılarında küçük bir kent olan Brighton’da yüksek öğretimini tamamlamış, aslen Essex’ten gelen yine meslek sahibi bir kadınla karşı karşıyayız. Bu kadının da uzun bir varış hikâyesi var. Burada da orta mesafe, doğal mekânı tanımlıyor. Aynı zamanda, kadının yurtdışına taşınma gibi bir düşüncesi de var. Bu düşünceye sahip katılımcıların çok sayıda olması gerçekten ilginç. Bu insanlar elli yaşına geliyor, emekliği düşünmeye, Birleşik

Krallıktan taşınmayı düşünmeye başlıyor. Bu kadın da, Fransa'da bir karavan kampına taşınmayı düşünüyor.

Son olarak, bunun tam tersine bakacağız. Sağ tarafın en ucunda, toplumdaki oldukça uzak olan 430 numarayı görüyoruz. Yine, kondüktörde olduğu gibi, bu kadın da dışlanmışlıkla bağlantılı çok benzer bir ifade sunuyor. Çocuğuyla yalnız yaşıyor. Perakende sektöründe yarı zamanlı bir işi var ama o dönemde hastalık izninde. Kendisini dışlanmış olarak gördüğünü ifade ediyor: “Hiç kimseyi çok fazla umursamıyorum ve kendi halimdeyim. Çok fazla hobim yok”. Sahip olduğu sosyal yaşamı da büyük ölçüde partneriyle geçiriyor ve görebileceğiniz gibi, belirgin ve savunmacı bir ifade tarzı var.

Son slaydımda, şu soruyu sormak istiyorum: “Bu çalışmanın, bugünün aidiyetinin anlaşılmasındaki rolü nedir?” Bana göre, Birleşik Krallıkta ve belki de dünyanın diğer bölgelerinde – zira bu konuları ele alan karşılaştırmalı birçok çalışmalar yapılmaya başlandı – karşı karşıya kaldığımız olgu, bir mekâna ait olma kavramının oluşumudur. Tarihsel olarak, bir mekâna ait olmak bu mekânla bağların, bu mekânla aşinalığın, bu mekânla ilgili bilgilerin ve deneyimin bulunduğu ve sokaklardaki insanları, birlikte büyüdüğünüz insanların tanındığını ortaya koyabilmekle eş anlamlıdır. Böyle bir mekânda, daha fakir insanlar için önemli bir de kaynağın bulunması gerekir. Bu tanım göçmen sayısındaki artışın karşısında, yaşadıkları alanı giderek daha çok bir tüketim sahası olarak görmeye başlayan orta sınıflar ile yeniden oluşturulmaktadır. Orta sınıfın bu eğilimi, bu sınıfa ait bireylerin yaşam öyküleri ve öz benlik duyguları için bir örnek teşkil edebilir.

Bana göre, bu üzerinde düşünülmesi gereken bir konu, çünkü ben sanki kendi ortamımızda o yüz yüze, zengin sosyal ağı geri kazanmaya çalışmamız gerekirmiş gibi, toplulukla, topluluk arayışıyla ilgili hala çok kuvvetli tartışmalar içinde olduğumuzu, özellikle İngiltere’de, sürdürülebilir topluluklardan konuştuğumuzu düşünüyorum. Bunun amacı, komşularımızdaki sosyal sermayeyi yeniden yaratmaktır. Ancak, aslında, bugünün imtiyazlıları bana göre bu tür bir sosyal sermayeyi istemiyorlar. Topluluğun böyle olması gerektiğini iddia etmek bence bir derecede ikiyüzlü bir tavır oluşturuyor. Kentsel ağların ve ortamların yeniden oluşturulmasını içeren çok kuvvetli bir sürecin olageldiğini söyleyebiliriz. Bununla bağlantılı olarak, sosyal sınıfların yeniden yapılandırılması, bir toplulukta hayatta kalmanın ve ait olduğunu ortaya koymanın anlamının yeniden düşünülmesi gerekliliğinin gündeme getirilmesi de söz konusu oluyor. Çok teşekkürler.

Dr. JAMIE GOUGH

Sheffield University

People's Needs, People's Resistance, and People's Planning

Well, good afternoon, I would like to thank the organizers of this conference very much for inviting me to speak here. Being an academic, I mostly talk with other academics and it's a great privilege for me to speak to practitioners, people who actually do planning as opposed to just talk about it or debate about it. And I have enormous admiration for people who are planners; especially in the present day, because I think being a planner in the present day is enormously difficult. So, it's a very humbling experience in a way to be talking to you. Aside from that I enormously like coming to Turkey and to Istanbul in particular. So, I am very grateful to the organizers for inviting me.

So, the title of my talk, the subject of my talk is in part taken from the title of this conference: "City for all and planning for all". And in the sense, I slightly extended it to planning by all to ask how it could be that the whole population, all people within a city might contribute to the planning of that city. And so, my title is people's needs, people's resistance, and perhaps might have been for people's organisation and finally, people's planning. And I'll speak about each one of those in turn. I start with actually very briefly with the question of needs because I think that's an important starting point for planning these days. This is partly because a very small part of the world's population currently consumes an enormous proportion of output; what is produced in the world.

In United States at the moment, the richest 1% of people consumes 25% of the product of the United States, 25% consumed by 1% of the population. Britain has the similar figure. So, there is a small minority of the population of the world who are not only meeting their needs but they're also consuming far more than they should in my view, ludicrously luxurious, ludicrously wasteful and ludicrously, ecologically, irresponsible as well. And compared with that, I think it's important to assert the needs of the great majority of the population as the occupied movement puts it the "99%". So, I think our starting point has to be to look at the

needs of the majority of the population and certainly importance of meeting those needs as against providing the rich with a ludicrous level of consumption.

And if we look even before the 2008 World Economic Crisis, we find, even in comparatively rich countries like Britain, that many very basic needs were not being met adequately. There was a lack of jobs, many of the jobs which for many people, many of the jobs were poor jobs and very tyrannous jobs where people had no autonomy. I put this in the present tense actually. A lack of decent affordable and accessible housing, housing in the right place, poor and expensive public transport, inadequate welfare services in many ways and environmental degradation including the local level, but of course also in terms of the global situation of the greenhouse effect. And these needs, these unmet needs have not only been true for the poor, for the poorest section of the population. But I would say in various ways for the majority of the population, specially the problems in jobs.

And moreover, in a qualitative sense, people's daily lives in cities have been inadequate or even you could say oppressive and I am thinking here particularly of the daily relations of class, of gender, of racism, the problems faced by people with disabilities and so on – this is daily, almost hourly which profoundly affect the quality of people's lives. So, it is not just the quantitative thing of how much quantitative resources you have but also the quality of your relationships with other people. I would say that neo-liberalism has played a large role in this, neo-liberalism over the last forty years or so. Along with Chris Peakvance who spoke about neo-liberalism this morning, I agree with Chris that neo-liberalism is not primarily an ideology and can't be understood mainly in terms of a set of coherent ideological propositions. I think rather, neo-liberalism is a practice and here I may I think disagree with Chris because I think that the economic and political situation of the world over the last 40 years has been one when neo-liberalism has a profound logic for capital, for the ruling class and that's predicated on the situation where the world economy has been in a state of relative stagnation and relatively low profitability, relatively low growth in the long term over that forty years certainly compared with the previous boom period.

And in my view, neo-liberalism was the strategy adopted by the capitalist class worldwide to try to deal with that situation, to try to ameliorate it from the point of view of capital. And that just meant, in particular, to increase control of capital over labour - the relation to discipline labour, to subordinate labour more forcibly to the interest of capital. This is also an increase in control of labour, of working people by capital both within the labour market and particularly

in fact within the work place. An increasing share of profits in value added in increasing share goes to profit rather than wages. Rapid switches of capital between sectors and between places across the world and, have to be careful here in view of what Chris said this morning, but a restraining, in some cases cutting off state spending on welfare services, or at least on some welfare.

The point out make here is actually the most welfare services require real increases year by year simply in order to provide the same service because they are labouring intensive and it is very difficult to increase productivity in welfare services. So, this has been a pattern certainly in the developed countries; has been very strongly marked I think by these characteristics of neo-liberalism. Since the 2008 crisis, which again has hit particularly strongly in North America and in Europe, these conditions and these unmet needs have become much more acute. Just to mention one example, the British government is currently engaged in cutting total public expenditure by 25% by quarter in four years which is leading to the utter devastation of the welfare state. So, how can this be resisted because, I agree very much with Chris that not in years neo-liberalism in a given country depended on the particularities of that countries very past-dependent but also neo-liberalism has met with a lot of resistance as well as with what you could more properly call “contradictions”.

So, it is actually, although neo-liberalism is being promoted by business; in some ways it is actually undermined business in certain respects. But it is certainly met by resistance and what I want to look at now is how ordinary people can resist neo-liberalism and go forward from that, from nearly if you like defensive resistance putting forward positive plans for the development of cities, positive plans to meet their needs. Now, look at some strategic ideas or areas of political debate. First of all, to put it very simply, I believe that it is absolutely necessary to have developed and built popular collective mass organizations of people, whether it be community organizations, social movements, trade unions or whatever, but mass organizations of people, because neither capital nor the state in the present situation is meeting people’s needs. If these needs are going to be met, I would argue they have to be fought for by popular organizations.

However, the problem here is that 40 years of that neo-liberalism have greatly weakened not only the traditional collective organizations like trade unions but also even the idea of collective organization, the idea that people can unite together to make demands and to achieve things has been severely weakened by the kind of fragmentation and individualization

which neo-liberalism has achieved or imposed, if you like. However, that's the sort of very negative starting point that we have but all the more reason why we have to pay attention to how we can build collective organizations. And in this connection, I would say that, I think that one of the most useful things, perhaps the most useful thing that planners can do in the present day, in the present time, is to give support to these collective organizations; technical support, political advice, and so on to support the building, and militancy and success of these collective organizations.

A second strategic issue is the making of links between different urban issues. Often I think, even at the local level, particular problems, particular issues like employment, housing or education services or transport get treated as if they were quite separate issues. But of course we all know that they are not, that these issues are very closely connected with each other. So, for example, in the case of Istanbul as you all know much better than me, there is a whole number of *gecekondu* neighbourhoods in the part of Istanbul which are being evicted at the present time, one way or another, with the population evicted. And this is not just the housing problem; it is obviously connected in the very deep ways to changes in the employment structure of Istanbul, namely the rise of finance and business services in the centre of Istanbul and the increasing number of professional people who work in those services. And on the other hand, we have the removal of manufacturing employment to the outskirts of Istanbul, away from the centre. And that raises also the question of transport, what I gather is pretty poor transport, between many parts of the periphery of the Istanbul city region and the centre so that if for example people from the *gecekondu* in the centre are evicted and they get a house on periphery, they can't get to their jobs anymore, it's impossible.

So, we see that housing, transport, employment are deeply interconnected. And, for that reason, I would say that it's very important that collective organizations, popular organizations, which are in the first place organized around the particular issue, perhaps housing, perhaps employment, or whatever that they need also to work together because the issues are very closely connected. A great example of this was in Sydney, in Australia, in the 1970s when the main trade union building workers in Sydney, some of you would probably know, instituted what we call The Green Bands where the building workers said that certain types of development that were being proposed in Sydney of that time were unacceptable on either social grounds like the eviction of the poor from their neighbourhoods or on ecological grounds like the demolition of green spaces and so on. And because they were very well organized, they organized the majority of the building in the street, they were able to impose

these bands. And that brought together those trade unionists with community activist, residential community activist in certain neighbourhoods of Sydney. And I think that's very exemplary – an example for us all nowadays.

And this kind of crossover between organizations which exists around different issues, I think, can give a tremendously empowering sense. If there is a sense that people are active, making demands around a whole range of issues within a city, it imposes everybody. Everybody thinks they can achieve more. A classic example was in parts in Northern Italy in the late 1960s and 1970s where there were very militant struggles around, were both within the factories, also around housing with mass squatting of unused housing, also in transport, where the transport workers on the buses and train started to not charge any fares, because they thought that public transport should be a welfare service, it should be free, and so on. And this inspired these different aspects; these different issues reinforced each other.

A third point, which may sound a little bit strange in the Turkish context perhaps, is that I believe that these popular movements need to make demands on the state. In recent years in Britain and North America and other countries, there has been a quite a strong tendency to say that the state is not the answer, even amongst the radicals to say that the state is not the answer; we should adopt non-state forms of provision of various sorts. But, I think that actually only the state in our present day societies, only the state can provide for some very basic needs. And, where the market, or as I would put it, the capital has failed. I believe that capital has failed, in employment, in private house building, in owner-occupied house building, privately on public transport and so on, this private organization of the city have shown terrible failures and the state is the best organization to rectify that, so rather unpopular view these days but I will put it anyway.

So, I believe there is a need to expand the role of the state first of all, in employment, in creating jobs, and in improving the quality of jobs. I believe there is a need for the role of the state in house building which is something you do have in Turkey with the MHA. In Britain you don't have this and the private sector employers, the private house builders in Britain over the last twenty years have manifestly failed to provide simply to build enough housing, the rate of house building in the last ten years is the lowest during over the last 100 years; you have to go back 100 years to find a low rate of house building in Britain because it's been left up to the private house builders. I believe that, the need for social housing, more social housing, that's to say housing owned by the state but rented out, on grounds of affordability,

security and quality. All of which things are lacking in certainly the British housing, housing market in particularly the private rented housing market where which is not affordable, which is very insecure, where the quality is often very low.

In public transport, there is a need for massive investments by the state both to improve the quality of the service and also I would say in the urban environment, anyway, to provide public transport at either zero cost or a very low cost to deal with the whole lot of environmentalist issues apart from issues of access.

This position on the state has been contested especially in Britain, North America and Australia and to some extent, in Western Europe, as well, by a notion that what we should go for is neither capitalism – or rather neither capital, private firms – nor the state, but something which gets called by various names including social economy, not-for-profit enterprises, the third sector and so on. This is seen as a sort of a nice alternative to taking on either capital or the state. I will call it the social economy for short. The social economy, I think, can be very empowering. People can set up small enterprises to do various things in their communities and have some sort of work where they previously had none, possibly produce useful goods for their communities and so on. This can be very empowering. It can fill gaps in services which neither the market nor the state provides.

However, I think, there are enormous limitations to the social economy. I don't think the social economy can be seen as a strategy in itself. Why is that? The social economy almost by definition lacks capital. It usually needs support of various sorts from the state to survive. It often has to compete with private capital, against the private sector and in that competition, it normally loses out. You often get a situation of self-exploitation by workers in the social economy where people work for virtually nothing, very long hours and so on, in conditions which workers wouldn't put up with in the mainstream economy and which to some extent can actually undermine workers in the mainstream economy, especially where sectors of the state are moved by the state into the social economy as a soft form of privatisation, but where the work is going to be done without proper pay basically or indeed, for nothing. This is happening in Britain in particular in a very big way at the moment. So, I think, there is a role for the social economy, but I think, the social economy needs to work with trade unions and to some extent, to bring the good things about the social economy, the kind of autonomy the workers have and control and autonomy and creativity that they have into the mainstream trade union movement.

A fourth strategic movement, common ownership of land; I think, we absolutely have to fight for the common ownership of land. I would say that there are huge problems of neo-liberal land ownership. It is actually rather a problem of capitalist land ownership. I know that in Turkey, the situation is rather different, because you have from the Ottoman period a history of state land ownership, although that is disappearing. But, the private ownership of land has terrible effects, in my view, within cities: the eviction of low-rent users, speculation where land owners hold on to their land so as to see the value of the land go up, but don't develop it. This is a huge reason for the low rate of higher buildings in Britain, for example. Also, the land owners gain the development gain, the rise in the asset value of the land when they develop it. Why should it go to them? It is a social product. They didn't create it. I think this is completely unjust. So, I would argue for state ownership of land and also, in some cases community ownership of land. It is a very powerful thing for community politics to be able to take over, for example, a derelict site or derelict buildings within your neighbourhood and do productive things with them. It is very empowering to communities to have that kind of control of land.

A final strategic point is what scale of organization, but I will not touch that point due to time limitations. I would like to say very briefly that a lot of people talk about globalisation. They say, "Oh, because of globalisation, local people, ordinary people can't do anything at a local scale. We have to immediately start operating at a global level". I fundamentally disagree with that. I think that it is not only possible but necessary to start at a local level organizing a popular organization. It is where people know about the issues. They can see the issues directly. They have the time and the energy to get to meetings at a local level which they don't at higher spatial scales and so, the local level of organization is absolutely vital for taking out any issues whatsoever.

On the other hand, it is clearly the case, especially with economic and employment issues, that the higher spatial scales of the nation and the world have to be addressed, as well. You can't avoid that. So, I would see on this picture more of an interrelationship going backwards and forwards between the local, the national and the international levels. I think an amazing example of that just in the last few weeks has been the Occupy Movement that you have probably seen. It has been a very localized movement starting with Occupy Wall Street, highly localized and yet, it spread within a few weeks into an international movement with 900 Occupy Places around the world. It has also become extremely militant. In the case of Oakland in California, the Occupy Movement was attacked by police and the local trade

unions went on strike. There was a one-day general strike and 20 thousand people marched in Oakland. So, these forms of local organization can be very militant and also can network themselves globally.

Just the last point I wanted to make, if I may have the time, is around the question of popular planning, planning by ordinary people and the slogan of the “Right to the City”. Now, in recent years, there has been a revival of this slogan, which I think was originally coined by a radical French urban theorist. The slogan has been revived and I see that some of the papers of this conference refer to the slogan of the right to the city. Now, I have a lot of reservations. I think that this is a very limited slogan, very limited. It is useful, I think, when it points to something that you could call “a right”, some clear right. For example, the right of people to stay in their home or in the neighbourhood where they have lived. So, I would say, the people in the *gecekondu* in Istanbul who are threatened with eviction have a right to stay and that is a good slogan; “the right to stay”. It might even be something like the right to water and sewage. It is a very clear right. You either have clean, fresh water or don’t, basically. So, the right to water seems to me to be a good slogan.

Or, the right to demonstrate in public places, the right of the Occupiers to occupy those public spaces is a political right. I have no problem with the slogan there. However, the problem is that this right is a political constitutional concept and it doesn’t say anything directly about social or economic goods, if you like, or benefits. It doesn’t say anything about the substance of people’s social and economic lives. So, for example, if you take the slogan “the right to housing”, this could be a part of the right to the city. Well, what does it mean? I don’t think it means very much. It could mean that the state has a responsibility to house anyone whom they consider homeless, although it is always the state who defines who is homeless and who isn’t. But, beyond that, it doesn’t really say anything very much. It leaves open all sorts of questions about what quantity and quality of housing you are going to get, the price of it, the security of it, the location of it, which type of households have a right to housing and so on.

So, I think the slogan, “the right to housing”, leaves so many issues unexamined. I don’t think it is very useful. Instead of a slogan of “the right to the city”, I think a better approach – it is not really such a snappy slogan – would be to say something like “We should invest and produce goods and services to better people’s needs and we should do it through popular planning”. What that does is to say, “We need to look at the production of goods and services including capital material resources, paid and unpaid labour and people’s work skills and

capacities and then, we need to bring together those production capacities with people's needs with an audit, if you like, a popular audit, but people's needs – their material needs and also their needs for sociability, their need for care by others or to others and their self-esteem as a fundamental need.

For example, if you take the example of housing, instead of having the slogan of the right to housing, we should say “Invest and produce to better meet people's housing needs”. How would you do that? Through popular organizations and collaboration with sympathetic parts of the state like you. You would do an assessment of the existing housing stock. You would look at people's unmet housing needs and look at different social groups. Different social groups have very different housing needs, met and unmet. Then, look at what that means in terms of a demand for building and rebuilding, but also for ownership and pricing arrangements. Who owns the housing stock? How is it priced? And indeed, you need to look at the use of unoccupied housing, as well.

What that then means is that that produces certain demands for resources – land, finance and particularly, building enterprises, building firms. If you did that, you would then bring together those production resources, feasible, realistic production resources that could be fought for, but also needs and you would then have a feasible plan for improving housing, which can specify which demands can and cannot be met, because people have a lot of housing wants, but they can't all be met. However, we can try and meet people's needs in the best and most just possible way and to balance the meeting of those needs against what the resources could feasibly be, not in some utopia, but in the here and now. That, to me, would be a popular plan for housing. That is what popular planning would, could mean. So, fighting for resources and meeting needs.

So, just a couple of sentences to summarize what I have said, I think, this kind of popular planning would go way beyond the state's consultation and participation exercises, it is far more radical. It is far more involving of people than those superficial types of consultation. This kind of popular planning develops wider solidarity *and* economic coordination. It means that people are taking on themselves to show solidarity with people, perhaps throughout the city, throughout the city region to consider their needs, but also to coordinate the economic resources on larger scales. It confronts the control of economic and material resources and tends to take that control from private owners, particularly capital. It demystifies the market. It has people planning for their needs in a way which doesn't depend on some notion of what

Kent Hakkı ve Uluslararası Deneyimler

the market can do or what the market can sustain. Finally, popular planning develops people's technical and social skills in planning. It makes everybody potentially into a planner and gives people confidence in themselves to plan the city. Thank you.

DR. JAMIE GOUGH

Sheffield Üniversitesi

İyi günler. Bu konferansı organize edenlere, burada konuşmak üzere beni davet ettikleri için teşekkür etmek istiyorum. Bir akademisyen olarak, çoğunlukla diğer akademisyenlerle görüşüyorum ve benim için, konuyu sadece konuşmak veya tartışmak yerine uygulayıcılarla, gerçekten planlama yapanlarla görüşebilmek çok büyük bir ayrıcalık. Özellikle günümüzde, planlamacıları çok takdir ediyorum, çünkü günümüzde planlamacı olmak inanılmaz derecede zor. Bu nedenle, benim için sizlerin karşısında konuşmak bir anlamda çok onur verici. Bunun dışında, Türkiye'ye ve özellikle İstanbul'a gelmeyi çok seviyorum. O yüzden, organizasyonu üstlenenlere beni davet ettikleri için çok minnettarım.

Konuşmamın başlığını, konuşmamın konusunu kısmen konferansın başlığından aldım: "Herkes için kent, herkes için planlama". Özel olarak, bu başlığı "herkes tarafından planlama" olgusunu da kapsayacak şekilde genişlettim ve tüm nüfusun, bir kentin içindeki herkesin bu kentin planlamasına nasıl katkıda bulunabileceği sorusunu sordum. Sonuç olarak, konuşmamın başlığı insanların ihtiyaçları, insanların direnci ve belki de insanların örgütlenmesi ve son olarak insanların planlaması olarak tanımlanabilir. Bu konuların her birini sırayla ele alacağım. Öncelikle ihtiyaçlar konusunu kısaca ele almak istiyorum, çünkü günümüzde, bu konunun planlama için önemli bir başlangıç noktası olduğunu düşünüyorum. Bunun bir nedeni de bugün, dünyada üretilen çıktının inanılmaz derecede büyük bir kısmının, dünya nüfusunun çok küçük bir kısmı tarafından tüketilmesidir.

Birleşik Devletlerde, nüfusun en zengin %1'i ülkenin ürünlerinin %25'ini tüketmektedir. İngiltere'de de benzer bir rakamla karşılaşyoruz. Sonuç olarak, dünya nüfusunun çok küçük bir azınlığı sadece ihtiyaçlarını karşılamakla kalmıyor, tüketmesi gerekenden çok daha fazlasını tüketiyor ve bence bu, saçma derecede lüks, saçma derecede müsrif ve ekolojik açıdan da saçma derecede sorumsuz bir davranış. Bununla karşılaştığında, "Occupy"¹ hareketinin "%99" olarak tanımladığı çoğunluğun ihtiyaçlarının savunulmasının çok önemli olduğunu düşünüyorum. Bence, başlangıç noktamızda, nüfusun çoğunluğunun ihtiyaçlarına

---

¹ 2011'de Wall Street'in işgaliyle başlayıp, ülkede ve dünyada hızla yayılan protesto hareketi.

ve bu ihtiyaçların karşılanması, zenginlere bu kadar saçma düzeylerde tüketim imkânları sağlanmasına karşı taşıdığı önemine bakmalıyız.

2008 Dünya ekonomik krizinden dahi önceki döneme bakarsak, İngiltere gibi nispeten zengin ülkelerde bile, çok temel ihtiyaçların yeterli düzeyde karşılanmadığını görürüz. İşsizliğin görüldüğü bu dönemde, mevcut işlerin büyük çoğunluğu da insanların hiçbir şekilde özerkliğe sahip olmadığı, baskıcı işlerdir. Bunu şimdiki zaman için de söyleyebilirim, aslında. Düzgün, hesaplı ve erişilebilir konutlar yok. Toplu ulaştırma çok kötü bir durumda ve pahalı. Refah hizmetleri birçok açıdan yetersiz ve yerel düzey dâhil olmak üzere, her düzeyde çevresel bir bozulma söz konusu. Kuşkusuz, bu bozulma sera etkisiyle birlikte küresel düzeyde de görülüyor. Özellikle istihdam sorunu başta olmak üzere, karşılanmayan bu ihtiyaçlar, sadece nüfusun en fakir kesimi için değil, aynı zamanda nüfusun çoğunluğu için de geçerli.

Ayrıca, nitelik açısından bakıldığında, insanların kentlerdeki günlük yaşamlarının son zamanlarda yetersiz ve hatta baskıcı olduğunu söyleyebiliriz. Burada, sınıf, toplumsal cinsiyet, ırkçılık bağlamında günlük ilişkilerin, engelli bireylerin karşı karşıya kaldığı sorunların ve bunun gibi unsurların – ki her gün, neredeyse her saat bunlarla karşılaşyoruz – insanların yaşam kalitesini ciddi ölçüde etkilediğini düşünüyorum. Dolayısıyla, bu olgu sadece niceliksel kaynaklarınızın miktarı ile ilgili değil, aynı zamanda diğer insanlarla olan ilişkilerinizin niteliği ile de bağlantılı. Son kırk yılda, neo-liberalizmin bu olguda büyük bir rol oynamış olduğunu söyleyebilirim. Bu sabah neo-liberalizm konusunu ele almış olan Chris Peakvance'e, neo-liberalizmin temele bir ideoloji olmadığı ve ideolojik önergelerden oluşan tutarlı bir dizilim olarak anlaşılacağı konusunda katılıyorum. Bana göre, neo-liberalizm bir uygulama. Bu noktada Chris'ten ayrılıyorum, çünkü dünyanın son 40 yılda karşılaştığı ekonomik ve politik durum bağlamında, neo-liberalizmin sermaye ve yönetici sınıf için sağlam bir mantık getirdiğini düşünüyorum. Bu mantık, dünya ekonomisinin nispeten durakladığı ve karlılığının düştüğü durumda temelleniyor. Ayrıca, bir önceki patlama dönemiyle karşılaştırıldığında, bu kırk yıllık dönemi izleyen uzun vadede büyümenin nispeten yavaşladığı görülüyor.

Benim görüşüme göre, neo-liberalizm kapitalist sınıfın bu durumla başa çıkmak, bu durumu sermaye bakış açısıyla hafifletmek amacıyla dünya çapında benimsediği strateji olmuştur. Bu strateji de özel olarak sermayenin işgücü üzerindeki kontrolüyle ortaya çıkmıştır – bu ilişkinin amacı işgücünü disipline etmek, işgücünü sermayenin menfaatine daha zorlayıcı bir şekilde aşağı çekmek olmuştur. Bu, sermayenin çalışanlar üzerindeki kontrolünün hem işgücü

piyasasında hem de özellikle iş yerinde artması da demektir. Katma değerdeki kâr payları maaşlardan ziyade, giderek artan oranlarda kâra katılmaktadır. Sermayenin dünya çapında sektörler ve mekânlar arasında hızla el değiştirmesi ve – Chris’in bu sabah söylediklerinden dolayı, bu konuda dikkatli konuşmalıyım - en azından bazı refah hizmetlerine ayrılan devlet harcamalarının kesilmesi söz konusu olmaktadır.

Burada dile getirilmesi gereken asıl nokta, refah hizmetlerinin çoğunluğunda, sadece aynı hizmeti sürdürülebilmek için her yıl bir kaynak artışına ihtiyaç duyulduğudur. Bunun nedeni de bu hizmetlerin işgücü yoğun olması ve üretkenliklerinin arttırılmasının güçlüğüdür. Gelişmiş ülkelerde bu yönde kesim bir eğilim görülmüştür ve bu eğilim, bence neo-liberalizmin bu nitelikleriyle öne çıkmıştır. Yine özellikle Kuzey Amerika ve Avrupa’da güçlü bir şekilde hissedilen 2008 krizinden bu yana, bu koşullar ve karşılanmayan bu ihtiyaçlar çok daha kalıcı bir hal almıştır. Sadece bir örnek vermek gerekirse, İngiliz hükümeti toplam kamu harcamalarını dört yıl içinde %25 azaltma planları yapmaktadır ki, bu da refah devletinin tamamıyla yerle bir olmasına yol açacaktır. Pek, buna nasıl karşı çıkılabilir? Bunu soruyorum, çünkü iki konuda Chris ile aynı fikirdeyim: Yıllar içerisinde, bir ülkedeki neo-liberalizm bu ülkenin kendine özgü niteliklerine ve geçmişine dayanmakta olsa da, neo-liberalizm çok fazla dirençle, daha doğrusu “itirazlarla” karşılaşmıştır.

Dolayısıyla, neo-liberalizm iş çevrelerince desteklenmekte olsa da, aslında iş çevrelerine belirli açılardan zarar da vermiştir. Yine de, bu hareketin dirençle karşılaştığı kesindir. Şimdi, sıradan insanların neo-liberalizme nasıl karşı çıkabileceğini ve bunun da ötesine geçerek kentlerin kalkınması ve ihtiyaçlarının karşılanması için nasıl pozitif planlar oluşturabileceğini ele almak istiyorum. Stratejik fikirlere veya politik tartışma alanlarına bakalım. Öncelikle, çok basitçe söylemek gerekirse, insanlar için toplu kitle örgütlerinin geliştirilmesinin ve kurulmasının kesinlikle gerekli olduğuna inanıyorum. Bu bir topluluk örgütü, sosyal hareket, sendika veya insanların oluşturduğu başka bir kitle örgütü olabilir, çünkü mevcut durumda, insanların ihtiyaçlarını ne sermaye ne de devlet karşılayabilmektedir. Bu ihtiyaçlar karşılanacaksa, bence halk örgütlerinin bunun için mücadele etmesi gerekmektedir.

Ancak, buradaki sorun neo-liberalizm ile geçen 40 yılın sadece sendikalar gibi geleneksel toplu örgütleri değil, aynı zamanda topluluk olarak örgütlenme fikrini, insanların bir araya gelerek taleplerde bulunabileceği ve başarıya ulaşabileceği fikrini büyük ölçüde zayıflatmış olmasıdır. Bu düşünceler, neo-liberalizmin yarattığı veya empoze ettiği bölünme ve bireyselleşmeden dolayı şiddetli bir zayıflamaya maruz kalmıştır. Oysaki bu olumsuz

başlangıç noktası, topluluk örgütlenmeleri kurmak için kullanabileceğimiz yöntemlere odaklanma gerekliliğinin asıl nedenidir. Bu bağlantıda, planlamacıların günümüzde atabileceği en yararlı adımlardan birinin, bu topluluk örgütlenmelerine destek vermek olacağını düşünüyorum. Bu destek teknik destek, politik danışmanlık, bina desteği ve mücadele desteği şeklinde olabilir ve bu toplu örgütlerin başarısına katkıda bulunabilir.

İkinci stratejik husus, kentlerle bağlantılı bu farklı meseleler arasındaki bağlantıların kurulmasıdır. En yerel düzeyde bile, istihdam, konut veya eğitim hizmetleri ya da ulaştırma gibi özel sorunların birbirinden çok ayrı konular gibi ele alındığını sık sık düşünürüm. Kuşkusuz, bu sorunların birbirinden bağımsız olmadığını, aslında birbiriyle çok yakın bağlantılara sahip olduğunu hepimiz biliyoruz. Örneğin, sizin benden çok daha iyi bildiğiniz gibi, İstanbul'da, çok sayıda gecekondu mahallesi bulunmaktadır. Bugün, bu mahallelerin bir şekilde boşaltılması, sakinlerinin de tahliye edilmesi söz konusudur. Bu sadece bir konut sorunu değildir; açıkça görüldüğü gibi, İstanbul'un istihdam yapısındaki değişikliklerle çok derin bağlantılar içermektedir. Bu değişiklikler İstanbul'un merkezinde finans ve iş hizmetlerinin yükselişi ve bu hizmetlerde çalışan kişilerin sayısındaki artış olarak sayılabilir. Öte yandan, üretim istihdamının merkezden uzaklaşarak, İstanbul'un dış mahallelerine kaydığı görülmektedir. Bu durum ise beraberinde ulaştırma sorununu getirmektedir ki, İstanbul kentinin kapladığı alanın çevresindeki birçok alan ile merkez arasındaki ulaştırmanın çok zayıf olduğunu görüyorum. Bu durumda, merkezdeki gecekondu boşaltılır ve bu nüfusa çevre mahallelerde konut sağlanırsa, bu kişilerin iş bulması imkânsız bir hale gelecektir.

Dolayısıyla, konut, ulaştırma ve istihdam konularının birbiriyle derinden bağlı olduğunu görüyoruz. Bu nedenle, toplu örgütlerin, başlangıçta belirli bir konunun – konut veya istihdam konusunun – etrafında birleşen halk örgütlerinin birlikte çalışması gerektiğini düşünüyorum. Zira bu konular birbiriyle yakından bağlantılı. Bunun güzel bir örneğini Avustralya, Sydney'de görüyoruz. 1970lerde, Sydney'deki inşaat işçilerinin ana sendikaları – bunu bazılarınız biliyor olabilir – Yeşil Şeritler olarak adlandırdığımız oluşumlar kurmuştur. Bu yapılanmada, inşaat işçileri Sydney'de o dönemde teklif edilen belirli kalkınma yöntemlerinin fakirlerin mahallelerinden tahliye edilmesinde olduğu gibi sosyal nedenlerle ya da yeşil alanların yıkılmasında olduğu gibi ekolojik nedenlerle kabul edilemeyeceğini bildirmiştir. Bu yapılanmalar iyi örgütlenmiş ve sokaktaki inşaatların çoğunluğunu örgütlerine katmış olduğu için, bu şeritleri kurabilmiştir. Bu şeritler sendikacıları topluluk aktivistleri, meskûn topluluk

aktivistlerini Sydney'in belirli mahallelerinde bir araya getirmiştir. Bence bu hepimiz için önemli bir örnektir.

Farklı konulara yönelik olarak kurulmuş örgütler arasındaki bu tür çakışmalar bence inanılmaz derecede güçlendirici bir esin kaynağı sağlayabilir. İnsanların aktif olduğu, bir kent içerisinde birçok konuda talepte bulunduğu düşüncesi oluşursa, bu düşünce herkesi etkiler. Herkes daha çok şey başarabileceğini düşünür. Bunun klasik bir örneğini 1960 ve 70lerde Kuzey İtalya'nın belirli kesimlerinde görmüştük. Bu dönemde, hem fabrikalarda, hem kullanılmayan konutların toplu olarak işgal edilmesi çerçevesinde konut hizmetlerinde hem de toplu ulaşırmada çok saldırgan mücadeleler yaşanmıştır. Otobüs ve trenlerde çalışan ulaştırma işçileri toplu taşımının bir refah hizmeti olduğunu ve bedelsiz olması gerektiğini ortaya koyarak, ücret almamaya başlamıştır. Bu mücadele birçok farklı konuya ilham vermiş, bu farklı konular birbirini pekiştirmiştir.

Şimdi, üçüncü nokta olarak, Türkiye bağlamında kulağa garip gelebilecek bir konudan bahsedeceğim. Bana göre, bu halk hareketlerinin devlet düzeyinde taleplerde bulunabilmesi gerekmektedir. Son yıllarda, İngiltere ve Kuzey Amerika'da ve diğer bazı ülkelerde, devletin bir yanıt olmadığı düşüncesi güçlü bir eğilim olarak ortaya çıkmıştır. Radikaller bile devletin bir yanıt olmadığını, çeşitli hizmetlerde devlet dışı tedarik yoluna gidilmesi gerektiğini söylemeye başlamıştır. Ancak, bana göre, günümüzün toplumlarında, bazı temel ihtiyaçları yalnızca devlet karşılayabilir. Piyasa veya benim deyişimle sermaye bu konuda başarısız olmuştur. Sermaye istihdamda, özel konut inşaatlarında, ev sahiplerinin yürüttüğü inşaat çalışmalarında ve toplu taşımada başarısız olmuştur. Kentlerin özel şirketlerce yapılandırılmasında çok korkunç başarısızlıklar görülmüştür. Devlet ise bu durumu düzeltebilecek en iyi teşkilattır. Şimdilerde pek popüler olmasa da, bu düşüncüyü dile getirmek istiyorum.

Devletin rolünün öncelikle istihdam alanında, daha çok iş yaratılması ve iş kalitesinin artırılması konularında genişletilmesi gerektiğine inanıyorum. Bence, Devletin konut inşaatında rol oynaması gerekiyor. Siz, bunu Türkiye'de Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile yapıyorsunuz. İngiltere'de bizim böyle bir yapılanmamız yok ve özel sektör çalışanları, özel inşaat şirketleri son yirmi yılda yeterli sayıda konut inşa etmekte bile başarısız olmuştur. Son on yılda kaydedilen konut inşaatı hızı son 100 yılın en düşük seviyesindedir. İngiltere'de bu kadar düşük bir hızı görmek için 100 yıl öncesine gitmeniz gerekir. Bunun nedeni de inşaatların özel inşaat şirketlerine bırakılmış olmasıdır. Ben, hesaplı, güvenli ve kaliteli

konutların sağlanması daha fazla sosyal konuta ihtiyaç duyulduğu kanısındayım. Sosyal konuttan kastım, devletin mülkiyetinde olan ama kiraya verilen konutlardır. Hesaplılık, güvenlik ve kalite İngiltere'deki konut piyasasında, özellikle de özel şirketlerin mülkiyetinde olan ve kiraya verilen konut piyasasında kesinlikle bulunamayan özelliklerdir. Bu konutlar hesaplı ve güvenli olmamakla beraber, kalite düzeyi de çoğunlukla çok düşüktür.

Toplu taşımada, hizmetin kalitesinin artırılması için devletin ciddi yatırımlar yapması gerekmektedir. Ayrıca, kentsel ortamda yapılacak ilave yatırımlarla da, toplu taşıma ya bedelsiz olarak ya da çok düşük bir ücret karşılığında sağlanmalı ve böylece, erişimle bağlantılı sorunların yanında, çevre koruma ile ilgili hususlarla da başa çıkılmalıdır.

Devletin lehine olan bu görüş özellikle İngiltere, Kuzey Amerika ve Avustralya ile belirli derecede de olsa Batı Avrupa'da itirazlarla karşılaşmıştır. Bu itirazlar, ne kapitalizme – veya ne sermayeye, özel şirketlere – ne de devlete yönelmek gerektiği, sosyal ekonomi, kar amacı gütmeyen kuruluşlar ya da üçüncü sektör olarak adlandırılan bir olgunun öne çıkarılmasına ihtiyaç duyulduğu yönünde savlar içermektedir. Bu, sermayeye ya da devlete dayanmanın güzel bir alternatifi olarak görülmektedir. Kısaca, bu olguyu sosyal ekonomi olarak adlandıracağım. Bence sosyal ekonomi çok güçlendirici bir olgu olabilir. İnsanlar küçük kuruluşlar oluşturarak, topluluklarında çeşitli işler yapabilir ve daha önce işsizken, iş sahibi olabilir. Bu çerçevede, insanlar örneğin toplulukları için mal üretebilir. Bu çok güçlendirici bir olgu olabilir. Ne piyasanın ne de devletin sağladığı hizmetlerdeki boşlukları doldurabilir.

Ancak, sosyal ekonomide inanılmaz sınırlamaların olduğunu düşünüyorum. Sosyal ekonominin kendi başına bir strateji olarak görülebileceği kanısında değilim. Peki neden? Sosyal ekonomi neredeyse tanımı gereği sermayeden yoksundur. Ayakta kalmak için, genellikle devletten çeşitli yardımlara ihtiyaç duyar. Sık sık özel sermaye ile özel sektör ile rekabet etmesi gerekir ve bu rekabette, normal olarak kaybeder. Genellikle sosyal ekonomide işçilerin kendi kendilerini sömürdüğü bir durum ortaya çıkar. İşçiler neredeyse hiçbir ücret almadan, normal ekonomide katlanmayacakları koşullar altında, uzun mesailerle çalışır. Bu koşullar, özellikle devlet sektörlerinin yumuşak bir özelleştirme yolu olarak sosyal ekonomiye taşındığı ve işçilerin temel olarak düzgün bir ücret alamadan ve hatta bedelsiz olarak çalıştırıldığı hallerde, normal ekonomideki işçilere de belirli bir derecede zarar verebilir. Bu durum, özellikle İngiltere'de çok hissediliyor. Dolayısıyla, bence sosyal ekonominin oynayabileceği bir rol var ama sosyal ekonominin sendikalarla birlikte çalışması ve sosyal

ekonominin iyi yanlarını beraberinde getirmesi gerekiyor. İşçilerin sahip oldukları öz kontrol, özerklik ve yaratıcılığı ana sendika hareketine taşıyabilmesi gerekiyor.

Dördüncü bir stratejik hareket müşterek toprak mülkiyetidir. Bana göre, müşterek toprak mülkiyeti için kesinlikle mücadele etmemiz gerekiyor. Neo-liberal toprak mülkiyetinde çok büyük sorunların olduğunu söyleyebilirim. Aslında, bu daha çok kapitalist toprak mülkiyeti ile ilgili bir sorun. Türkiye’de durumun çok farklı olduğunu biliyorum, çünkü Osmanlı döneminden bu yana, şimdilerle kayboluyor olsa da, devletin toprak mülkiyeti konusunda derin bir geçmişiniz var. Özel mülkiyetin kentler üzerinde çok korkunç etkileri var: Bir örnek olarak düşük kira veren kiracıların tahliye edilmesi ve toprak sahiplerinin toprak değerinin yükselmesini bekleyip, toprakta herhangi bir gelişme sağlamayarak ortaya çıkardıkları spekülasyon gösterilebilir. Örneğin, bu İngiltere’de çok yüksek binaların gelişmesindeki yavaşlığın önemli bir nedenini oluşturuyor. Ayrıca, geliştirilen toprağın varlık değerindeki geliştirme payını toprak sahipleri alıyor. Bu pay neden onlara gidiyor? Bunu yaratan onlar değil. Ben bunun tam bir adaletsizlik olduğunu düşünüyorum. Bu nedenle, müşterek toprak mülkiyetini ve bazı durumlarda, topluluğun toprak mülkiyetini savunuyorum. Örneğin mahalledeki boş bir araziye veya harap olmuş konutları üzerine alabilmek topluluk politikaları açısından çok güçlü bir unsurdur. Topluluklar için toprak üzerinde bu tür bir kontrol gücüne sahip olmak çok güçlendirici bir adımdır.

Son bir stratejik nokta örgütlenmede nasıl bir düzeyin gerekli olduğudur ama zaman kısıtlamasından dolayı, bu noktaya değinmeyeceğim. Çok kısaca şunu söylemek istiyorum; birçok insan küreselleşmeden söz ediyor. “Ah, küreselleşmeden dolayı, yerel halk, normal vatandaş yerel düzeyde hiçbir şey yapamıyor. Hemen küresel düzeyde hareket etmeye başlamalıyız,” diyorlar. Bu sava temel olarak katılmıyorum. Bence, yerel düzeyde bir halk örgütü oluşturmaya başlamak sadece mümkün değil, aynı zamanda gerekli de. Bu düzeydeki insanlar kendi sorunlarını biliyor. Bu sorunları doğrudan görebiliyor. Mekân açısından daha yüksek ihtiyaçların olmadığı yerel düzeyde toplantılara katılmak için gereken zamana ve enerjiye sahipler. Bu nedenle, herhangi bir sorunu ele almak için yerel düzeyde bir örgütlenmenin sağlanması kesinlikle hayati bir önem taşıyor.

Öte yandan, özellikle ekonomi ve istihdam ile bağlantılı konularda, ulusun ve dünyanın daha yüksek gerekliliklerinin de ele alınması gerekiyor. Bundan kaçınmak mümkün değildir. Ben bu tabloyu yerel, ulusal ve uluslararası düzeylerde bir ileri bir geri ilerleyen karşılıklı bir ilişki olarak görüyorum. Occupy Hareketi’nde son birkaç haftada olup bitenler bunun harika bir

örneğidir. Bunu siz de görmüş olmalısınız. Occupy Wall Street ile başlayan bu yerel hareket, birkaç hafta içinde uluslararası bir harekete dönüşerek, dünya üzerinde 900 Occupy Noktasına ulaşmıştır. Aşırı derecede saldırgan bir hale de gelmiştir. Oakland, Kaliforniya’da, Occupy Hareketi polis saldırısıyla karşılaşmış ve yerel sendika üyeleri grev yapmıştır. Bir günlük bu grevde, 20 bin kişi Oakland’da yürüyüş yapmıştır. Bu yerel örgütlenme biçimleri çok saldırgan bir hal alabilmekte ve kendilerini küresel düzeyde ağlarla genişletebilmektedir.

Son olarak, “Kent Hakkı” sloganı ile halk tarafından planlama, sıradan insanlar tarafından planlama konusuna değinmek istiyorum. Son yıllarda, aslında ilk olarak radikal bir Fransız kent kuramcısı tarafından ortaya koyulduğunu düşündüğüm bu slogan yeniden canlanıyor. Bu konferansın belgelerinde de kent hakkı sloganına atıflar olduğunu görüyorum. Bu konuda bazı çekincelerim var. Bence bu çok kısıtlı bir slogan. Çok kesin bir “hakka” işaret ettiği kısımlarında, bu sloganın yararlı olduğunu düşünüyorum. Buna örnek olarak, insanların yaşamlarını geçirdikleri kendi evlerinde veya mahallelerinde kalma hakkı gösterilebilir. Bu nedenle, İstanbul’da tahliye tehdidiyle karşı karşıya olan gecekondu sakinleri bir “kalma hakkına” sahiptir ve bu gerçekten iyi bir slogandır: “kalma hakkı”. Bu su veya kanalizasyon hakkı gibi bir slogan da olabilir. Bunlar çok kesin haklardır. Temiz, taze suya ya erişebiliyorsunuzdur ya da erişemiyorsunuzdur. Bu kadar basit. Su hakkı bana göre iyi bir slogan olabilir.

Bunlara alternatif olarak, kamuya açık alanlarda gösteri yapma hakkı, Occupy hareketine katılanların kamu alanlarını işgal etmesi politik bir haktır. Buradaki sloganla bir sorunum yok. Ancak, buradaki sorun bu hakkın politik ve anayasal bir kavram olması ve doğrudan sosyal veya ekonomik mallar – bunu bu şekilde adlandırabilirsek – ya da yardımlar konusunda herhangi bir ifade içermemesidir. İnsanların sosyal ve ekonomik yaşamlarını oluşturan unsurlar konusunda herhangi bir ifade söz konusu değildir. Bu nedenle, örneğin “konut hakkını” ele alırsanız, bu kent hakkının bir parçası olabilir. Peki, bunun anlamı nedir? Bunun çok büyük bir anlamı olduğunu sanmıyorum. Devletin evsiz olarak kabul ettiği herkese konut sağlama sorumluluğu taşıdığı anlamına gelebilir. Kuşkusuz, kimin evsiz olduğunu veya olmadığını tanımlayan her zaman devletin kendisidir. Ancak, bunun ötesinde, bu hakkın başka bir ifadesi yoktur. Alacağımız konutun niceliği ve niteliğine ilişkin her türlü soruyu – güvenlik, konum, uygun haneler, vb. – yanıtız bırakmaktadır.

Sonuç olarak, “konut hakkı” sloganının birçok konuyu yanıtız bıraktığını düşünüyorum. Bu sloganın çok kullanışlı olduğunu düşünmüyorum. “Kent hakkı” sloganı yerine, – bu slogan

çok yerinde bir slogan değil – “İnsanların ihtiyaçlarını daha iyi bir şekilde karşılamak için halk tarafından planlama yoluyla yatırım yapmalı ve mal ve hizmet üretmeliyiz” gibi bir ifade daha iyi bir yaklaşım sağlayacaktır. Bu slogan şunu ifade edecektir: “Sermaye ve maddi kaynaklar, ücretli ve ücretsiz işgücü ve insanların iş beceri ve kapasiteleri dâhil olmak üzere, mal ve hizmet üretimine bakmalı ve bir denetim, belki de halk tarafından yapılacak bir denetim ile bu üretim kapasitelerini insanların ihtiyaçlarıyla bir araya getirmeliyiz. Bu bağlamda, insanların maddi ihtiyaçlarının yanında, sosyalleşme, bakım ve temel olarak özsaygı ihtiyaçlarını ele almalıyız.”

Örneğin, konut örneğinden ilerlerseniz, konut hakkı sloganından ziyade, “İnsanların konut ihtiyaçlarını karşılamak için yatırım ve üretim” demeliyiz. Peki, bunu nasıl yaparız? Bunun yolu halk örgütlenmelerinden ve devletin sizin gibi anlayışlı kesimleriyle işbirliğinden geçer. Mevcut konut stokunu analiz edersiniz. İnsanların karşılanmayan konut ihtiyaçlarına ve farklı sosyal gruplara bakarsınız. Farklı sosyal grupların karşılanan ve karşılanmayan çok farklı konut ihtiyaçları vardır. Bunun ardından, bu ihtiyaçların inşaat ve yeniden inşaat ve mülkiyet ve fiyat düzenlemeleri açısından neye karşılık geldiğine bakarsınız. Konut stoku kimlerin elinde? Fiyatları ne kadar? Aslında, kullanılmayan konutların kullanımına da bakmanız gerekir.

Bu analiz sonucunda kaynaklara olan talep ortaya çıkar – toprak, finans ve özellikle inşaat kuruluşları, inşaat şirketleri. Bu analizi yaparsanız, uğruna savaşılabileceğiniz bu üretim kaynaklarını, uygulanabilir, gerçekçi üretim kaynaklarını ve ihtiyaçları bir araya getirir ve konut hizmetlerini geliştirmek için, hangi taleplerin karşılanıp, hangilerinin karşılanamayacağını belirleyen uygulanabilir bir plan oluşturursunuz. Zira insanların konut için birçok istekleri vardır ve bu isteklerin tümünü karşılamak mümkün değildir. Ancak, insanların ihtiyaçlarını mümkün olan en iyi ve en adil şekilde karşılamaya ve bu ihtiyaçların karşılanmasını, mevcut kaynakların gerçekçi bir tahmini karşısında dengelemeye çalışabiliriz. Bana göre, bu konut için halka yönelik bir plan olabilir. Halk tarafından planlamanın asıl ve olası anlamı budur – kaynaklar için savaşılmalı ve ihtiyaçlar karşılanmalıdır.

Daha önce söylediklerimi birkaç cümleyle özetleyeceğim. Bana göre, bu şekilde yürütülebilecek halk tarafından planlama devletin istişare ve katılım uygulamalarının ötesine geçecek, çok daha radikal bir uygulama olacaktır. Bu yüzeysel istişare türlerine göre, insanların katılımını çok daha iyi bir şekilde sağlayabilecektir. Halk tarafından planlama bu şekliyle, daha yüksek dayanışma ve ekonomik eşgüdüm sağlar. Böylece, insanlar ihtiyaçlarını

Kent Hakkı ve Uluslararası Deneyimler

değerlendirmek ve daha geniş ölçekli ekonomik kaynakları koordine etmek için kent içerisinde diğer insanlarla dayanışma sergiler. Bu planlama yöntemi ekonomik ve maddi kaynaklar üzerindeki kontrole karşı durur ve bu kontrolü özel varlık sahiplerinin, özellikle de sermayenin elinden alma eğilimi gösterir. Piyasadaki gizemi ortadan kaldırır. İnsanları ihtiyaçlarını piyasanın yapabilecekleri veya piyasanın sürdürebileceklerine ilişkin herhangi bir kavrama bağlı olmadan planlamaya yöneltir. Son olarak, halk tarafından planlama insanların planlamadaki teknik ve sosyal becerilerini geliştirir. Herkesi potansiyel bir planlamacıya dönüştürür ve insanlara kenti planlamak konusunda özgüven kazandırır. Teşekkürler.

I. OTURUM: AKILLICA ADALETLE YENİDEN

Oturum Başkanı: Prof. Dr. İclal Dinçer

İstanbul'da Kentsel Dönüşüm, Mekanı Değişen Yoksulluk

Doç. Dr. Asuman Türkün

Kentsel Dönüşüm Baskısı Altındaki Mahallelerdeki Güç İlişkilerinin

Bourdieuocu Bir Okuması

Yard. Doç. Dr. Erbatur Çavuşoğlu, Kumru Çilgin, Julia Strutz

Yükselen Projeci Kentler Anlayışına Bir Alternatif: Eko-Kent

Yard. Doç. Dr. Tolga Çilingir, Yard. Doç. Dr. Mercan Efe Güney,

Ekrem İstanbullu, Ferit Kurtuluş, Bilal Yaşa, Beyza Yıldız

İSTANBUL'DA KENTSEL DÖNÜŞÜM: MEKANI DEĞİŞEN YOKSULLUK

Doç. Dr. **Asuman Türkün**

Yıldız Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

GİRİŞ: KENTSEL DÖNÜŞÜMÜN HEDEFİNDEKİ ALANLAR

2000'li yıllarda dünyanın pek çok kentinde benzer eğilimlerin ortaya çıktığı, özellikle sanayisizleşmenin ve tüketime dayalı bir gelişmenin yaşandığı kentlerde, “yeni kent politikası”nın önemli bir unsuru olarak “kentsel dönüşüm” olgusunun gündeme geldiği görülmektedir. Kentsel mekânın en önemli sermaye birikim aracı haline gelmesiyle birlikte, dönüşümün büyük ölçüde ulusal ve uluslararası gayrimenkul sektörünün kentsel toprak rantını maksimize etme talepleriyle yönlendirildiği ve büyük kentsel projelerin kent in sosyo-mekansal yapısında önemli değişikliklere yol açtığı gözlenmektedir¹. Özellikle İstanbul gibi ciddi rant potansiyeline sahip bir kentte böyle bir politikanın önem kazanması şaşırtıcı değildir. İstanbul'da kent içi arsa talebini karşılamak üzere yeni alanların açılması imkanının sınırlarına gelinmiştir ve birtakım yerleşik konut alanlarının yıkılıp yeniden yapılması bir fırsat olarak görülmektedir. Bu durumda özellikle rantı artmış alanlara yakın gecekondular bölgeleri, tarihsel konut dokusuna sahip alanlar, yıpranmış sosyal mesken alanları veya 1960'lı ve 70'li yılların konut kooperatifleri dönüşüm projeleri içinde öncelikli olarak yer almaktadır. Bu alanların dönüştürülmesi için ortaya konan gerekçeler, genel olarak, “*deprem, yasadışı yerleşim, düşük nitelikli konut ve çevre, bozulan tarihsel konut dokusu ve doğal alanlar için tehdit*” olarak ifade edilmektedir. Bu bağlamda Zeytinburnu, Tozkoparan gibi konut alanlarında yapılması planlanan dönüşümler için genellikle deprem tehdidi öne çıkarılırken; Başibüyük, Derbent, Aydınlı gibi gecekondular alanları için yasadışı yerleşim, düşük nitelikli konut ve çevre gibi gerekçeler kullanılmaktadır. Tarlabası, Fener, Balat ve Ayvansaray gibi

---

¹ Bkz. Swyngedouw ve diğ., 2002; Brenner ve Theodore, 2002; Goodwin, 1993; Roberts, 2002; Loftman ve Nevin, 1995; Fainstein, 2008; Haila, 2007; Özdemir, 2003; Öktem, 2006; Kurtuluş, 2007; Tekeli, 2003

merkezde yer alan konut bölgeleri ise bozulan tarihsel konut dokusu nedeniyle dönüştürülmek istenmektedir (Türkün, 2011a).

Türkiye’de kapsamlı ve sürekliliği olan bir konut politikasının oluşturulamadığı ve uygulanan politikaların sosyal boyutunun zayıf olduğu bilinmektedir. Türkiye’de kamuya ait “sosyal konut” ya da “ucuz kiralık konut” sağlamaya yönelik bir politika neredeyse hiçbir dönemde olmamış, mülk edindirmeye odaklı bir konut politikası izlenmiştir. Bu durum az çok bütün geç sanayileşmiş/ kapitalistleşmiş ülkelerde benzer bir seyir izlemektedir; konut edinme meselesi genellikle piyasaya bırakılmakta ve bu koşullar altında konut elde edemeyen dar gelirli kesimler için neredeyse tek seçenek gecekonduyu yapımı olmaktadır. Dolayısıyla barınma sorunu özellikle dar ve orta gelirli kesimler için çözülememiş bir sorun olarak karşımızda durmaktadır. Toplumun büyük bir kesiminin devletin sosyal güvenlik koruması dışında kalması, konut sahipliğini kentteki tek güvence haline getirmekte ve zaman içinde oluşturulan yaşam alanları kent mekanında tutunmayı kolaylaştıran sosyal ağların ve yardımlaşma mekanizmalarının kurulmasını da sağlamaktadır². Dar gelirli kesimler açısından gecekonduyu dışında bir başka seçenek de kentin merkezi alanlarındaki yıpranmış konut alanlarına ya da gecekonduyu alanlarına kiracı olarak yerleşmek olmuştur. Gecekonduya yerleşinceye kadar geçici bir barınma olanağı sağlayan bu alanlar 1990’lardan sonra giderek kalıcı bir nitelik kazanmış ve kent yoksulluğunun yığıldığı alanlara dönüşmüşlerdir (Yılmaz, 2007). Bugün kentsel dönüşümün hedeflediği alanlar içinde gecekonduyu alanları ve tarihi merkezde yer alan yıpranmış konut bölgeleri öne çıkmaktadır.

Kent yazını “mekana yapılan müdahaleler” açısından gözden geçirildiğinde, genellikle aşağıdan ve yasal olmayan girişimlerin (gecekonduyu, kaçak yapı, vb.) sorunsallaştırıldığı; buna karşılık, hakim kent politikalarının kent mekanına müdahale biçim ve sonuçlarının yeterli düzeyde irdelenmediği görülür. Son dönemde, yukardan müdahalenin önemli bir aracı olarak “kentsel dönüşüm projeleri” gündeme gelmiş olmasına rağmen, uygulama sürecine ve sonuçlarına ilişkin yeterli düzeyde bilimsel bilgi üretilemediği ve literatürde bu alanda bir boşluk olduğu söylenebilir. Kentsel dönüşüm proje ve uygulamaları, ilgili

---

2 Bkz. Şenyapılı, 2004; Keyder, 2005; Erder, 1996; Erman, 1998; Aslan, 2004; Pınarcıoğlu ve Işık, 2001; Türkün, 2009; Tümerterkin, 1997; Tekeli, 1994b

alanlardaki kentsel ve toplumsal sorunları çözüme iddiası ile başlatılmaktadır. Öte yandan, bu alanların hangi ekonomik ve toplumsal dinamikler bağlamında geliştiği ve bu alanlarda yaşayanların içinde bulunduğu koşullar gerçekçi bir biçimde analiz edilmeden birtakım “dönüşüm modelleri” geliştirilmekte ve bunların mevcut sorunları gerçekten çözüp çözemeyeceği tartışma dışı kalmaktadır. Kentsel dönüşüm uygulamalarında kentsel alanlar sadece fiziksel ve lokasyon özellikleri açısından ele alınmakta, toplumsal içeriğinden ve gelişim dinamiklerinden tümüyle soyutlanmaktadır. Dolayısıyla bu projelerde, söz konusu alan piyasa değeri ve rant potansiyeline, dönüşüme uğrayacak mahallelerde yaşayanlar ise ödeme güçlerine göre sınıflanmış kategorilere indirgenerek tartışılmakta ve yıllar içinde geliştirilmiş olan toplumsal ilişkiler ve bunların yaşamsal önemi gözardı edilmektedir. Nitekim, bu alanlarda yaşayanların konut için yapabilecekleri ödemeler konusunda da gerçekçi olmayan varsayımlar yapılmaktadır. Bu dönüşümlerde sabit olan gerçeklik, dar gelirli kesimlerin yerlerinden edilmesi ve fiyatların artması sonucu, dönüştürülen alanların toplumun yalnızca varlıklı kesimlerinin kullanımına açılması, güvenli ve kent yoksulluğunun dışlanabildiği ya da görünmez kılındığı alanların yaratılmasıdır. Tahliye ya da yerinden etme son yıllarda hükümetlerin ve uluslar arası organizasyonların karşı olduklarını ilan ettikleri bir politika olmasına rağmen, birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede, kentsel dönüşüm ya da yenileme projeleri adı altında kentlerin özellikle rant potansiyeline sahip bölgelerinde ciddi bir sosyo-mekansal dönüşüm yaşanmaktadır³.

Bu bağlamda, dönüşüme uğraması beklenen konut alanlarında yaşayanların kentte varolma biçimlerini, kentle kurdukları ilişkileri, dönüşümden nasıl etkileneceklerini ve farklı seçenekleri olup olmadığını kavramak üzere kapsamlı bir araştırma yapmak önemli bulunmuştur. TÜBİTAK tarafından desteklenen **“İstanbul’da Eski Kent Merkezleri ve Gecekondu Mahallelerinde Kentsel Dönüşüm ve Sosyo-Mekansal Değişim”** adlı araştırma projesi çerçevesinde, Haziran 2008 - Ekim 2010 tarihleri arasında Derbent (Sarıyer), Başbüyük (Maltepe), Aydınli (Tuzla)’dan oluşan üç gecekondu mahallesinin

---

3Bkz. UN HABITAT, 2003; Davis, 2006; Deininger ve Binswanger, 1999; Gilbert, 2004, 2007; Roy, 2005; Huchzermeyer, 2005; Foggo, 2007; Kuyucu ve Ünsal, 2008; Türkün, 2011a

yanı sıra sit alanı içinde yer alan Tarlabası (Beyoğlu) ve Gecekondu Önleme Bölgesi olarak yerleşime açılmış olan Tozkoparan (Güngören)'da bir saha araştırması gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, Bezirganbahçe (K.Çekmece) dönüşüm sonrası koşulları yansıtması açısından araştırmaya dahil edilmiştir; Bezirganbahçe'de inşa edilen TOKİ Bloklarına yerleştirilenlerin karşı karşıya kaldıkları sorunlar, benzer toplumsal kesimleri barındıran diğer mahallelerde yaşayanların akıbeti hakkında önemli ipuçları barındırmaktadır. Bu araştırma, özellikle 1990'lar sonrasında çerçevesi belirginleşen ve kentsel mekanı dönüştüren yeni kentsel politikaların sosyal politikaları zayıflatığı hipotezinden hareket etmektedir. Dolayısıyla, mekana yukarıdan yapılan müdahalelerin hem uygulanma süreçlerini hem de sonuçlarını bilimsel yöntemlerle ele almayı ve arkaplanındaki dinamikleri anlamayı ama özellikle saha araştırmaları yaparak kentsel dönüşüm alanı ilan edilen mahallelerde yaşayanların ekonomik ve toplumsal yapılarına ilişkin bilimsel bilgi üretmeyi hedeflemiştir. Araştırmada elde edilen bulgular, bu yeni kentsel politikaların dar gelirlilerin konut sorununa bir çözüm oluşturup oluşturamayacağı, ne tür yeni toplumsal sorun ve gerilimlere neden olacağı ve toplumsal gerçekliği göz önüne alan adaletli bir konut politikasının nasıl oluşturulabileceği konusunu tartışmamıza imkan vermektedir.

Bu makalede ilk olarak Türkiye'de farklı dönemlerde izlenen konut politikaları ve çeşitli toplumsal kesimler açısından bu dönemlerde ne tür konut seçenekleri olduğu irdelenecek ve özellikle 2000'ler sonrasında neo-liberal kent politikalarının en önemli uygulama aracı haline gelen “kentsel dönüşüm” ya da “yenileme” olgusu ele alınacaktır. Bu olguyu incelerken uygulamayı mümkün kılan yasalar ve yetkileri artırılan kurumlar incelenecektir; özellikle son yıllarda, kentleri ilgilendiren yasalar, yeni kentsel politikaların uygulanmasının önündeki engelleri temizlemek üzere çıkarılmakta ve bunları gerçekleştirmek üzere Toplu Konut İdaresi (TOKİ) ve Özelleştirme İdaresi Başkanlığı gibi önemli kamu kurumlarına çok ciddi yetki aktarımları yapılmaktadır (Türkün ve Yapıcı, 2009). Son yıllarda, bu konuda karşı konulması zorlaşan bir hegemonik ittifakın ve bir güç yoğunlaşmasının ortaya çıktığı ve bu ittifakı oluşturan aktörlerin söylemlerinin dikkat çekici biçimde aynılaştığı görülmektedir (Türkün, 2011b). Kentlerin dönüşümü ile ilgili kararların, sadece kısa vadeli rant odaklanan serbest piyasa

aktörlerine bırakılması ve bu dönüşümden etkilenen kentlilerin bu karar mekanizmalarının dışında kalması vatandaşlar açısından ciddi bir güçsüzleşme yaratmıştır. Dolayısıyla, bu tartışmayı yaparken, kentsel dönüşüm alanı ilan edilen alanlarda yaşayanların içinde bulunduğu koşulların böyle bir dönüşüme ayak uydurup uyduramayacağı, uygulanma sürecinde yaşanan hukuk ihlalleri ve yaşatılan mağduriyetlerle birlikte irdelenmesi gerekir. Burada sormamız gereken soru şu olmalıdır: Kentsel dönüşüm üzerine yazılan bütün yazılarda ve farklı aktörlerin söylemlerinde jenerik olarak tekrarlanan “sosyal politikalar” uygulamada gerçekleşmekte midir; yoksa ortaya çıkan gerçeklik “mekanı değişen bir yoksulluk” mudur?

KONUT POLİTİKALARI VE İSTANBUL'DA FARKLI TOPLUMSAL KESİMLER İÇİN KONUT SEÇENEKLERİ

Cumhuriyet'in ilanından sonra Türkiye'de konut politikalarının nasıl bir seyir izlediğine bakıldığında, kapsamlı ve sürekliliği olan bir konut politikasının oluşturulmadığı ve uygulanan politikaların sosyal boyutunun zayıf olduğu gözlenmektedir. Belli dönemlerde ciddi girişimler olsa da kimi zaman finansal kimi zaman da kurumsal yetersizlikler nedeniyle bu çabalar sonuçsuz kalmış, özellikle dar ve orta gelirli kesimler için konut üretimi sınırlı olmuştur. Her ne kadar yasalarla desteklense de, Türkiye'de kamunun, batı ülkelerindeki uygulamalara benzer bir “sosyal konut” ya da “ucuz kiralık konut” sağlamaya yönelik bir politikası neredeyse hiçbir dönemde olmamış, mülk edindirmeye odaklı bir konut politikası izlenmiştir. Bunun tek istinası bazı dönemlerde farklı kamu kuruluşlarının çalışanları için inşa ettikleri lojmanlardır. Bu durum az çok bütün azgelişmiş ülkelerde benzer bir seyir izlemektedir; sınırlı kaynakların daha çok sanayiye dayalı kalkınmaya yönlendirilmesi, konut yatırımlarını sınırlamış ve konut edinme meselesi çoğunlukla piyasaya bırakılmıştır. Özellikle sanayi gelişiminin ve tarımsal yapılarıdaki çözülmenin tetiklediği göçlerle hızlı nüfus artışı yaşayan kentlerde konut açığı ciddi boyutlara ulaşmış ve piyasa koşulları içinde konut elde edemeyen dar gelirli kesimler için ise neredeyse tek seçenek gecekondular yapılmıştır. Bunun dışındaki seçenekler ise kentin merkezi alanlarındaki yıpranmış konut alanlarına ya da gecekondular alanlarına kiracı olarak yerleşmektir (Türkün, 2011a).

1950'den sonra kentlerde orta gelir gruplarının konut talebi de ciddi bir biçimde artmış ve bu sorunu çözmek için yasal düzenlemeler yapılmıştır. 1951 yılında, 5656 sayılı Belediye Kanunu ile konut üretimi, belediyelerin zorunlu görevlerinden biri olarak tanımlanmıştır. Acil konut ihtiyacını karşılamak için 1954 yılında 6217 sayılı yasa ile kat mülkiyetine imkan tanıyan yasal düzenleme yapılmıştır. Bu düzenleme, 1965'te çıkarılan *Kat Mülkiyeti Yasası* ile tamamlanmış ve özellikle tek parselde ev yapmaya gücü yetmeyen orta sınıflar için çözüm oluşturmuştur. Kat mülkiyetine geçişin en büyük etkisi, “yap-satçı” olarak tanımlanan “küçük kapitalist konut üreticilerinin” konut üretiminde önemli bir pay edinmesidir. Apartmanlar boş arsaların yanı sıra az katlı yapıların bulunduğu arsalar üzerinde de yapılmıştır; kentin imarlı ve yapıları alanlarında arttırılan kat yüksekliklerinin yol açtığı ciddi yoğunluk artışları mevcut altyapıyı yetersiz hale getirmiş, sağlıklı kentsel alanların oluşmasına da neden olmuştur. Türkiye’de yap-satçı konut üretim süreci, sermaye birikiminin ve konut kredisi için ayrılan kaynakların yetersizliği koşullarına uyumlu bir süreçtir çünkü bu sistem hem küçük sermayedar hem de alıcılar açısından bir çözüm oluşturmaktadır (Türel, 1987). Bu süreçte, kentin merkezi semtlerinde çoğunlukla orta ve üst gelir grupları için apartman tarzında konut üretilebilmiştir. İstanbul’da yasal orta sınıf konut yerleşmeleri bu şekilde gerçekleşmiş, hem Avrupa hem de Anadolu yakasında kentin en önemli konut arzını oluşturmuştur. *Kat Mülkiyeti Yasası*’nın yürürlüğe girmesiyle kent topraklarındaki spekülasyon da artmıştır; kentlerin prestijli caddelerinde yapılan bina maliyetinin %60’ını arsa maliyetleri oluşturmaktadır (Tekeli, 1982, 1994a). Bu dönemde toplam konut arzı içinde %40-45’lik dilim gecekondular, %10’luk dilim konut kooperatifleri biçiminde gerçekleşirken, geriye kalan kısım ise yap-satçı model ile gerçekleşmiştir (Bilgin, 1996).

Yap-satçı konut üretiminin yanısıra Emlak Kredi Bankası’nın toplu konut girişimleri bu dönemin önemli gelişmelerinden biridir. Bankanın ilk girişimi 1957’de tamamlanan Levent’te 1374 konutun yer aldığı yerleşimdir. Ancak bankanın en önemli girişimi, 1957 yılında yapımına başlanan ve 1964’de tamamlanan 12.000 konut biriminin yer aldığı Ataköy toplu konut projesidir. Bu projelerin de orta ve üst gelir gruplarına nitelikli konut üretimi kapsamında ele alınması gerekmektedir. Bir başka önemli gelişme ise, Sosyal Sigortalar Kurumu’nun 1950 yılından itibaren kuruma bağlı işçilerin kurdukları yapı

kooperatiflerine Emlak Kredi Bankası aracılığıyla konut kredisi vermeye başlamasıdır; bu kooperatiflerin bir bölümünün arazisi belediye tarafından sağlanmıştır. Ayrıca çeşitli işkollarında örgütlü sendikalar, Devlet Demir Yolları, Emekli Sandığı ve Askeri Fabrikalar Emeklilik ve Yardımlaşma Sandığı, Etibank gibi kuruluşların yanı sıra basın kuruluşları ve üniversite çalışanlarının oluşturduğu kooperatiflerin kent mekanında yaygınlık gösterdiği görülmektedir. Kamu kuruluşlarının elinde bulunan arsaları kooperatiflere tahsis etmesi de bir başka önemli uygulamadır. Ancak bütün bu seçenekler sadece sınırlı sayıda ve gelir düzeyleri nispeten yüksek, sigortalı işçi veya memur grubunun konut talebini karşılayabilmiştir (Sey, 1998; Tekeli, 1994a).

1960'lı yıllara gelindiğinde en dikkate değer hususlardan biri gecekondulaşmanın Ankara ve İstanbul dışındaki kentlerde de yaygınlaşmasıdır. İmar ve İskan Bakanlığı verilerine göre 1960'lı yılların başında Ankara'daki konutların % 64'ü, Adana'dakilerin % 48'i, İstanbul ve Erzurum'dakilerin % 40'ı ve İzmir'dekilerin % 24'ü gecekonduardan oluşmaktaydı. İthal ikameci sanayileşme politikalarının benimsendiği bu dönemde, gecekondu halkı ucuz iş gücü kaynağı ve tüketici olarak sanayinin gelişmesinde önemli bir rol üstlenmiştir. Tümertekin'in (1997) İstanbul örneğinde gayet ayrıntılı anlattığı gibi sanayinin yer seçme ve üretim süreçleriyle gecekondulaşma arasındaki dolaysız bağ açık şekilde gözlenebilmektedir. 1966'da yılında çıkarılan 775 sayılı *Gecekondu Kanunu* mevcut gecekondu potansiyelini planlı bir sürece yönlendirebilmek adına önemli bir adım olmuştur; bu yasa sosyal adalet ve mevcut durumun gerçekliğine uygunluk açısından da önemli bir yere sahiptir. *Gecekondu Kanunu* ve bununla birlikte gündeme gelen "Gecekondu Önleme Bölgeleri" dar gelirli için konut üretiminde önemli bir paya sahiptir. Bu yasayla gecekondu tasfiye, islah ve önleme bölgeleri olarak sınıflandırılmış, özellikle Ankara ve İstanbul'da farklı uygulamalar yapılmıştır. Örneğin İstanbul'da 1970 yılında batı yakasında 34 önleme bölgesi ile 518 hektar, doğuda ise 34 önleme bölgesi ile 816 hektar alan yerleşime açılmıştır. Bu alanlarda gecekondu yıkılan veya gecekondu oturan ailelere arsa ya da konut sağlanmış, borçlandırmayla dar gelirli kesimlerin konut ihtiyacına çözüm oluşturulmaya çalışılmıştır. İstanbul'da ilk uygulama 1963'te Osmaniye'de İmar ve İskan Bakanlığı'na bağlı Mesken Genel Müdürlüğü'nün yaptığı 230 nüve konuttur. İlk olarak nüve evler olarak başlatılan bu uygulama, daha

sonra devlet tarafından yatırılan apartmanlar ve kooperatifler şeklinde gerçekleştirilmiştir. Saha araştırması yaptığımız altı mahalleden biri olan Güngören-Tozkoparan'da yapılan uygulama her üçüne de örnek teşkil eder; bu bölgede nüve konutların yanı sıra kamu tarafından yaptırılan apartmanlar ve kooperatifler yer almaktadır (Tekeli, 1994c).

1980 sonrasındaki en önemli düzenlemelerden birisi Toplu Konut İdaresi'nin kurulmuş olmasıdır. Bugün konut ve hatta genel olarak tüm inşaat sektöründe en önemli aktörlerden biri haline gelmiş olan TOKİ, 1980'lerdeki yeniden yapılanma sürecinin eseridir. Yasa, hedefleri itibarıyla sosyal konutu özendirici ve teşvik edici içeriğe sahiptir. Bu hedefler arasında, toplu konutu özendirmek, konut açığını kapamak, dar gelirlilerin konut sorununu çözmek ve sosyal konut üretimini sağlamak, büyük kentlerde yığılmayı önlemek, merkezi yönetimin kontrolünü sağlamak ve ulusal bütçenin en az %5'ini Kamu Konut Fonu'na aktarmak bulunmaktadır. Toplu Konut Yasası ve yeni kredi mekanizmalarıyla büyük ölçekli konut üretimi teşvik edilmiş ve büyük sermayenin gayrimenkul ve inşaat sektörüne yatırım yapması özendirilmiştir. Kimi zaman inşaat firmaları, kimi zaman da emekliler ya da belli bir kuruma bağlı çalışanlar tarafından organize edilen kooperatifler yoluyla gerçekleşen bu yapılaşmalar, çoğu zaman kentin çeperinde birbirine benzeyen apartmanlardan oluşan bir görüntünün ortaya çıkmasına yol açmıştır. Her ne kadar TOKİ dar gelirlilerin konut sorununu çözmek üzere kurulduysa da zaman içinde bu hedeften uzaklaşmış ve dar gelirli için yapılan konutlara bile ancak güvenceli işlerde çalışan ve belirli bir gelir düzeyine sahip olanlar ulaşabilmiştir.

Kentte bir başka konut seçeneği ise kentin tarihi merkezinde yer alan ve özel niteliklere sahip yıpranmış konut alanlarıdır. Bu alanlar, batı kentlerinde 1960'lardan başlamak üzere, Türkiye'de ise 1990'lardan itibaren önemli dönüşümlerden geçmektedir. Çoğunlukla üst gelir gruplarının yerleşme alanları olarak kurulmuş bu bölgeler, banliyölerde veya kentin yeni gelişme alanlarında daha prestijli ve konforlu konut alanlarının geliştirilmesiyle birlikte terkedilmiş ve zaman içinde yıpranmaya ve gerilemeye maruz kalmışlardır. Kentin yeni göçmenlerinin ya da yoksullaşmış kentlilerin barınma alanları haline gelen bu alanların tehlikeli yerler olarak algılanması, buraların giderek terkedilmesine ve vergi gelirlerinin düşmesine yol açmıştır. Bu gelişmeler 1960'lı ve 1970'li yıllarda Batı kentlerinde belediyeleri harekete geçirmiş, yapılan projelerle

merkez alanlar yeniden canlandırılmaya çalışılmıştır; buradaki düşük rantlar ise yatırımcılar açısından cazip fırsatlar yaratmıştır. Özellikle, 1970’ler sonrasında yaşanan ekonomik krizle birlikte batının sanayi kentlerinde yaşanan “sanayisizleşme”, hizmet sektörlerindeki artış ve kent toprağının en önemli sermaye birikim aracı haline gelmesi, merkez bölgelere talebi artırmış ve bu bölgelerin yeniden canlandırılması, sermaye ve nüfus çekebilecek konuma gelmesi en önemli sorunsallardan biri haline gelmiştir. Böyle bir arayışta, merkezde üst gelir konut alanlarının gelişimine verilen desteklerin yanı sıra “kentsel turizm” en önemli araçlardan biri haline gelmekte ve kentlerin sahip olduğu bütün imkanlar yeniden devreye sokularak farklı biçimlerde pazarlanmaktadır. Bu süreç, aynı zamanda, kentlerin farklı kimliklerini ortaya çıkararak birbirlerinden farklılaşma yarışına dönüşmüş ve ekonomik tabanını kaybetmiş kentleri “kentsel turizm” aracılığı ile ulusal ve uluslararası turizme açmıştır⁴.

Bu dönüşüm, fiziksel ve mekansal bir iyileştirmenin ötesinde ekonomik, sosyal ve kültürel boyutlarıyla çok kapsamlı bir yeniden yapılanma ve yeni bir kentsel ayrışma sürecine işaret etmekte ve genel olarak “soylulaştırma” kavramı ile açıklanmaktadır⁵. Hizmet sektörünün gelişmesiyle birlikte kentlerde yüksek gelirli profesyonel hizmetlerde çalışan, büyük şirketlerde önemli görevler üstlenen ya da tüketim kalıplarıyla diğer kesimlerden farklılaşmayı özleyen, genellikle genç, bekar ve çocuksuz bir “yeni orta sınıftan” ortaya çıkışı, turistler için de cazip hale getirilen tarihi merkezlerin ve bunlara yakın konut alanlarının çekiciliğini arttırmış, bu bölgelerde ciddi bir el değiştirme ve yenileme çalışmalarına yol açmıştır. Soylulaştırma süreci, bu tür alanların kent içindeki konumuna, çevredeki gelişmelere, konutların niteliğine, mülkiyet yapısına ve mevcut kullanıcıların özelliklerine göre farklılık göstermektedir. Bu farklılık, hem dönüşümün türünde, hem de sürecin hızı ve ilerleme biçiminde ortaya çıkmaktadır. Kimi bölgelerde daha çok ticari soylulaştırma yaşanırken, kimileri konut ağırlıklı bir dönüşüme tabi

---

4 Bkz. Harvey, 1989; Sorkin, 1992; Sadler, 1993; Beauregard, 1998; Fainstein ve Judd, 1999; Judd ve Fainstein, 1999; Türkün, 2007

5 Bkz. Smith, 1996, 2002; Beauregard, 1986; Ley, 1994, 2002; Slater, 2006; Şen, 2005; Uzun, 2006; Türkün ve Ulusoy, 2004; İslam, 2009; Hamnett, 1991

olmaktadır. Bu süreç farklı aşamalardan geçerek gerçekleşmekte ve dar gelirli kesimler bir zamanlar, sınırlı ekonomik güçleri nedeniyle kent içindeki gözden düşmüş bu alanlarda yaşayabilirken, bugün aynı nedenle yerlerinden edilmektedirler. Dönüşüm, kimi zaman serbest piyasanın işleyişine bırakılmakta ve birtakım tetikleyicinin varlığı, rant potansiyeli yüksek alanların serbest piyasa mekanizması içerisinde kısa zamanda soyluşmasına imkan tanımaktadır. Kimi zaman ise piyasa içinde dönüşümü “kilitlenmiş” ya da daha zor görünen alanların birtakım plan ve proje kararlarıyla “dönüşüm alanı” ilan edildiği ve çıkarılan yasaların yardımıyla dönüştürülmelerinin hedeflendiği anlaşılmaktadır. İstanbul'da her iki dönüşümün çok sayıda örneği bulunmaktadır. Tarlabası, Sulukule, Fener-Balat-Ayvansaray tepeden verilmiş kararlar sonucu dönüşüme örnek teşkil ederken, Kuzguncuk, Cihangir ve Galata gibi bölgeler birinci tür dönüşümün bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır (Türkün, 2010).

İstanbul gibi hem üretimin hem de tüketimin örgütlendiği kentlerde iki farklı sürecin birlikte işlediği görülür. 1980'ler sonrasında İstanbul'a ilişkin vizyon, kentin finans, kültür ve turizm sektörlerinin geliştiği bir küresel kent olması yönündedir. Bu vizyona ilişkin olarak kentin merkezi alanlarında hem nitelikli hizmet sektörlerinin taleplerine uygun olarak önemli dönüşümler gerçekleştirilmekte hem de turizmin geliştirilmesine yönelik kentsel projeler ortaya konmaktadır. Bu projelerin bir kısmı Tarlabası, Fener-Balat gibi tarihi semtleri hedef almaktadır. İkinci tür dönüşüm ise dar gelirli çalışan kesimlerin yaşadığı ve çoğunlukla gecekondu alanı olarak gelişen bölgeleri ve yıpranmış sosyal konut alanlarını hedeflemektedir. Bilindiği gibi, 1950'lerden sonra Türkiye'nin en önemli sanayi kenti haline gelen ve çok yoğun göçlere sahne olan İstanbul'da dar gelirli kesimlerin barınma sorunu gecekonduyla çözülmüş ve bu alanların bir kısmı yapılan aflar ve verilen imar haklarıyla birlikte zaman içinde apartmanlaşmıştı. Kentin saçaklanarak büyümesi sonucunda bu konut alanlarının önemli bir kısmı bugün kentin merkezine yakın ve rant potansiyeli yüksek bölgelerde yer almaktadır. Gayrimenkul yatırımları açısından ulusal ve uluslar arası sermaye için cazip hale getirilmeye çalışılan bu kentte artık devletin gecekondu ile kurduğu ilişkide bir farklılaşma ortaya çıkmış durumdadır; uzun yıllar boyunca oy deposu olarak görülen gecekondu alanları, 2000'li yıllarda büyük kentsel dönüşüm projelerini gerçekleştirmek üzere tasfiye edilmesi

hedeflenen alanları oluşturmaktadır. Dolayısıyla, yakın zamanda etkileri görülmeye başlamış uygulamalara bakıldığında, özellikle gecekondular için sunulan tek seçeneğin yenileme olduğu ve bütün dönüşüm alanlarında kullanıcı profiline, rantların artırılması yoluyla tümüyle değiştirilmeye çalışıldığı gözlemlenmektedir. Bundan sonraki bölümde ayrıntılı olarak ele alınacağı gibi, bu dönüşümün en önemli aktörünün yetkileri olağanüstü düzeyde artırılmış Toplu Konut İdaresi olduğunu vurgulamamız gerekir.

1995'TEN BUGÜNE NEOLİBERAL KENTSEL POLİTİKALAR: HEGEMONİK SÖYLEMDE VE MEVZUATTA DEĞİŞİM

1994 yılında Recep Tayyip Erdoğan'ın İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı olarak seçilmesini izleyen dönemde, bu yıllara kadar büyük ölçüde süreklilik gösteren kentsel politikalarda ciddi bir kırılmanın yaşandığını ifade edebiliriz. Bu dönemde belirleyici olan, karşı konulması zorlaşan hegemonik bir kentsel ittifakın ortaya çıkması ve bu ittifakı oluşturan aktörlerin giderek aynılaştıran söylem ve uygulamalarla kentsel dönüşümün yönünü belirlemeleridir. Daha önceki yıllarda farklı güç alanlarına sahip aktörlerin, kentliyi ve kenti ilgilendiren konularda alternatif talep ve söylemlerle ortaya çıkması ve bunları kamusal alanda tartışarak bir muhalefet oluşturmaları göreceli olarak mümkünken, yıllar içinde merkezi ve yerel siyasetin aktörleri ile önemli devlet kurumlarının içerisinde yer alan aktörlerin aynı hegemonik söylem ve uygulamanın parçası haline geldikleri görülmektedir. Bu söylem ve uygulamalar, özel sektörün içinde yer alan yatırımcı, arazi sahibi, danışman ya da meslek insanları tarafından da sonuna kadar desteklenmektedir. Ayrıca, bu aktörlerin kentsel dönüşümle ilgili argümanlarının hakim medyada da benzer bir biçimde sunulduğu ve ideolojik bir dezenformasyon sürecinin hakim olduğu görülmektedir. Özellikle İstanbul'un sanayi kenti olmaktan çıkarak, kültür, turizm ve finans sektörlerinin desteklediği bir küresel kente doğru evrilmesini hedefleyen makro politikalar göz önüne alındığında bu söylemin tavizsiz niteliği anlaşılır olmaktadır (Türkün, 2011b).

Bu hegemonik ittifakın güçlenmesinde ve önünün açılmasında kullanılan en önemli araçlar, yasalar ve yetkileri sürekli artırılan kurumlardır. Siyasi alanda yasama yetkisinin hiçbir engele takılmadan ve tartışılmadan kullanılmasıyla birlikte, tehlikeli bir güç yoğunlaşması ve merkezileşmesi yaşanmaya başlamıştır. Özellikle son yıllarda, kentleri ilgilendiren yasalar, yeni kentsel politikaların uygulanmasında ortaya çıkan engelleri temizlemek üzere çıkarılmakta ve bunları gerçekleştirmek üzere Toplu Konut İdaresi (TOKİ) ve Özelleştirme İdaresi Başkanlığı gibi önemli kamu kurumlarına çok ciddi yetki aktarımları yapılmaktadır. Yapıların meşruiyeti ise bunların yasal olduğu gerekçesiyle sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu yasaların çoğunun gerekçesinde “düzenli ve planlı kentleşme” kavramı kullanılmaktadır; ancak ortaya çıkan sonuç, tekil kentsel dönüşüm projelerinin hukukunun oluşturulmasıdır. Mevcut yasalar yoluyla engellenebilen bazı hukuka aykırı gelişmelerin, yasaların değişmesi ya da mevcut yasalara yeni maddelerin eklenmesiyle birlikte önlerinin açıldığı görülmektedir (Türkün ve Yapıcı, 2009; Türkün, 2011b).

Yasalarda değişim ve uygulayıcı kurumların artan güçleri

Kent politikaları açısından 1980-1990 dönemini bir ara dönem olarak değerlendirmek gerekir; bu dönemde politikalarda çok önemli değişiklikler olsa da, kentsel rantların paylaşılması konusunda bir devamlılık söz konusudur. 1980 sonrasında konut problemi, hem Toplu Konut İdaresi gibi önemli bir kurum aracılığıyla hem de gecekonduların da dahil olduğu mevcut konut stoğunu piyasaya açarak ve inşaat sektörüne ciddi teşvikler uygulayarak çözülmeye çalışılmıştır. “İmar affı” olarak anılan bir dizi yasa bu dönemin en belirleyici özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır; gecekondular ve kaçak yapılar çıkarılan yasalarla güvenceye kavuşturularak sisteme dahil edilmiş ve kentsel rant gecekondular sahiplerinin de dahil olduğu çeşitli kesimler arasında yeniden dağıtılmıştır. Ancak 1990’ların ortalarından sonra kentsel mekanda yapılmak istenen dönüşümler konusunda ciddi bir politika değişimi söz konusudur ve uygulamaları mümkün kılmak üzere mevzuatta radikal değişimler yapılmaya başlanmıştır. Büyük çoğunluğu 2000’li yıllarda çıkarılan yasalarla, özellikle İstanbul’daki hızlı dönüşüm talebinin hukuksal altyapısının hazırlanmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Bugüne değin kentsel dönüşüm ile

ilişkilendirilebilecek onlarca yasa tasarısı hazırlanmış ve bunların büyük bir bölümü kesilerek uygulamaya konmuştur. Ancak bu yasalarda özellikle kentsel dönüşüm konuları, sürekli olarak yoruma açık bırakılmakta ve bu belirsizlik ortamında ciddi eleştiriler alan birtakım kentsel projeler, yasalara takılmadan gerçekleştirilebilmektedir. Ayrıca, yasa yapım tekniğine aykırı olarak, torba yasaların içlerine sokuşturulmuş maddeler, özel ve ayrıcalıklı yasalar veya kanunlara eklenen “ancak”lar şeklinde gerçekleşen düzenlemeler, yerleşik planlama ve kent hukukunun içine enjekte edilerek yeni bir kentsel hukuk oluşturulmaktadır. Dolayısıyla, yasaların yaratacağı toplumsal tepkiler ve anayasaya aykırılık sorunları geride bırakılarak yapılmak istenen dönüşüm projelerinin önü açılmakta ve kamuoyu bilgilendirmesinden uzakta gerçekleştirilebilmektedir (Türkün ve Yapıcı, 2009).

Bu bağlamda, büyük kentsel dönüşümlerin önünü açan özellikle dört yasal düzenlemeden bahsetmemiz gerekir. Bunlardan birincisi 16.06.2005 tarihinde çıkarılan ve 05.07.2005 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 5366 sayılı *Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkındaki Kanun*’dur. Bu kanunla kentsel sit alanlarında yapılmak istenen dönüşüm uygulamaları mümkün olmuştur. İkincisi, 24.06.2010 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren ve 5393 sayılı *Belediye Yasası*’nın 73. maddesinde değişiklik yapılmasını sağlayan 5998 sayılı *Belediye Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun*’dur. Bu kanunla birlikte hem yetkilerde bir merkezileşmeye gidilmekte hem de hiçbir engelle takılmadan ve çok çeşitli gerekçelerle kentsel dönüşüm yapabilmenin yolu açılmaktadır. Üçüncüsü 24.07.2008 tarih ve 5793 sayılı *Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*’dur. Bu torba kanunla 27 kanun ve 2 kanun hükmünde kararnamede değişiklik yapılmış, devlet okullarıyla ilgili tasarruflardan Haydarpaşa limanının dönüşümüne kadar pek çok konuda yapılmak istenen uygulamaların önündeki engeller kaldırılmıştır. Dördüncü önemli düzenleme ise 31.05.2012’de yürürlüğe giren 6306 sayılı *Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun*’dur. Bu yasayla kentsel dönüşümün hukuki altyapısı tümüyle sağlanmış durumdadır. Bütün bu yasaların özellikle Toplu Konut İdaresi’ne (TOKİ) planlama ve uygulama alanında çok önemli yetkiler aktarıldığını vurgulamamız gerekir.

Kentsel dönüşüm kavramı ilk olarak Nisan 2004'de çıkartılan 5104 sayılı *Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu*'nda kullanılmıştır. Kanunun amacı, Kuzey Ankara girişi ve çevresini kapsayan alanlarda kentsel dönüşüm projesi çerçevesinde fiziksel durumun ve çevre görüntüsünün geliştirilmesi, güzelleştirilmesi ve daha sağlıklı bir yerleşim düzeni sağlanması ile kentsel yaşam düzeyinin yükseltilmesi olarak tanımlanmaktadır. Daha sonra Temmuz 2005'de yürürlüğe giren 5393 sayılı Belediye Yasası'nın 73. maddesinde de bu kavram kullanılmış ve nüfusu 50.000'in üzerine çıkan belediyelere kentsel dönüşüm proje alanlarını ilan etme ve uygulama yetkisi verilmiştir. Daha sonra ayrıntılı olarak ele alacağımız gibi, 17.06.2010'da yapılan yeni düzenlemeyle 73. maddenin içeriği ciddi bir biçimde genişletilmiş ve kentsel dönüşüm alanı ilan etme yetkisi Büyükşehir Belediyelerine verilerek ciddi sorunlara yol açacak uygulamaların da önü açılmıştır. "Kentsel dönüşüm ve gelişim alanı" başlığını taşıyan 73. madde 2005 yılında şu şekilde düzenlenmiştir:

"Büyükşehir Belediyeleri, Büyükşehir Belediyeleri sınırları içindeki İlçe ve İlk Kademe Belediyeleri ve İl Belediyeleri ile nüfusu 50.000'in üzerindeki Belediyeler; kentin gelişimine uygun olarak eskiyen kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etmek; konut alanları, sanayi ve ticaret alanları, teknoloji parkları ve sosyal donatılar oluşturmak, deprem riskine karşı tedbirler almak veya kentin tarihi ve kültürel dokusunu korumak amacıyla Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projeleri uygulayabilir. Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projelerine konu olacak alanlar, meclis üye tam sayısının salt çoğunluğunun kararı ile ilân edilir...Bir yerin Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Proje Alanı olarak ilân edilebilmesi için; o yerin Belediye veya Mücavir Alan sınırları içerisinde bulunması ve en az 50.000 metrekare olması şarttır. Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Proje Alanlarında bulunan yapıların boşaltılması, yıkımı ve kamulaştırmasında anlaşma yolu esastır. Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesi kapsamında bulunan mülk sahipleri tarafından açılacak davalar, mahkemelerde öncelikle görüşülür ve karara bağlanır."

Bu konudaki ikinci önemli adım, 05.07.2005 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 5366 sayılı *Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek*

Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkındaki Kanun'dur. Bu yasaya dayanarak kentlerin sit alanı dahilinde yer alan bölgelerinde kentsel dönüşüm projelerini başlatmak mümkün olmuştur. Kanunun amacı, “büyükşehir belediyeleri, büyükşehir belediyeleri sınırları içindeki ilçe ve ilk kademe belediyeleri, il, ilçe belediyeleri ve nüfusu 50.000'in üzerindeki belediyelerce ve bu belediyelerin yetki alanı dışında il özel idarelerince, yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş; kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurullarınca sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarının, bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek, bu bölgelerde konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması, tabii afet risklerine karşı tedbirler alınması, tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılması” olarak ifade edilmiştir. Bu alanlarda Toplu Konut İdaresi ile ortak uygulama yapılabileceği gibi, Toplu Konut İdaresi'ne de uygulama yaptırılabilir hükmü getirilmiştir. Bu kararlarla yerel yönetimlerle birlikte TOKİ'ye de ciddi bir yetki aktarılmış durumdadır. Yasanın bir diğer maddesine göre, yenileme alanlarında bulunan mülk sahiplerinin projeye bağlı kalmak şartıyla ve il özel idaresi ve belediyenin belirleyeceği amaçta kullanılmak kaydıyla uygulama yapacağı belirtilmiştir ancak projeye eş zamanlı olarak yürütülmesi zorunluluğu getirilmiştir. Mülk sahiplerinin bunu yapabilmesi için ciddi bir finansman desteğine ihtiyacı bulunmaktadır ve yasada böyle bir sorunun çözümü için hiçbir seçenek önerilmemektedir. Bu durum, kentsel dönüşüm konusunda yerel halkın katılımını sağlamanın önündeki en önemli engellerden biridir (Türkün ve Yapıcı, 2009).

Aynı yasanın 4'üncü maddesinde de ciddi sorunlara yol açacak hükümler bulunmaktadır. Yenileme alanlarında bulunan yapıların boşaltılması, yıkımı ve kamulaştırılmasında anlaşma yolu esas kabul edilmekle birlikte, anlaşma sağlanmadığı koşulda gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerinin mülkiyetinde bulunan taşınmazların ilgili il özel idaresi ve belediye tarafından kamulaştırılabileceği belirtilmiştir. Kanun uyarınca yapılacak kamulaştırmalar ise 2942 sayılı *Kamulaştırma Kanunu*'nun 3'üncü maddesinin ikinci fıkrasındaki iskân projelerinin gerçekleştirilmesi amaçlı kamulaştırma sayılacaktır. Uygulama Yönetmeliği'nde şu ifadeye yer verilmiştir: “Yenileme alanlarında yapılacak kamulaştırmalarda ödenecek kamulaştırma bedelinin o yıl yetkili idare bütçesinde

gösterilen miktarı nakden ve peşin olarak ödenir. Bu miktar, kamulaştırma bedelinin altında birinden az olamaz. Kalan kamulaştırma bedeli en fazla beş yıl içinde faiziyle birlikte ödenmek üzere eşit taksitlere bağlanır... Olağan kamulaştırma sürecinin projenin uygulanmasında gecikmeye neden olacağıın anlaşılması halinde, 2942 sayılı Kanun'un 27'inci maddesi hükümlerine göre acele kamulaştırma yoluna gidilebilir". Acele kamulaştırmanın yalnızca afet ve savunma gibi önemli gerekçelerle gerekçeleriyle uygulanıyor olması, yenileme alanlarında yapılacak bu tür bir uygulamanın meşruiyetini tartışmalı hale getirmektedir. Bu tür bir kamulaştırma baskısı, yerel halkı seçeneksiz bırakmakta ve mülklerini daha iyi fiyat veren üçüncü kişilere satarak alandan ayrılmalarına neden olmaktadır.

Bu dönemde, endişe verici bir başka yasal gelişme daha olmuştur. 24.07.2008 tarih ve 5793 sayılı "Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile 27 kanun ve 2 kanun hükmünde kararnamede değişiklik yapılmıştır. Bu yasayla TOKİ'nin planlama, proje, vergi muafiyetleri gibi alanlardaki yetkileri daha da genişletilmektedir. Ayrıca, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'na ve TCDD Genel Müdürlüğü'ne benzer planlama, proje ve yapı izni konularında yeni yetkiler verilmiştir. Kamu topraklarının ve taşınmazlarının elden çıkarılmasını kolaylaştıran yeni düzenlemeler yapılarak okul alanlarının, DSİ, Karayolları, TCDD taşınmazlarının satışına yönelik kolaylıklar getirilmiştir (TMMOB, Mimarlar Odası, 2008a). TOKİ, özellikle 2003 yılından başlayarak yerel yönetimlerin yetkilerini de aşan nitelikte bir güce kavuşmuştur. 06.06.2003'de, 4966 sayılı yasayla, *Bazı Kanunlarda ve Bayındırlık İskân Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanun Hükmünde Kararname'de* değişiklik yapılmış ve TOKİ'ye 2985 sayılı yasadaki görevlerine ek olarak yeni görevler verilmiştir. Bir başka çok önemli yetki devri de, 5273 sayılı *Arsa Ofisi Kanunu ve Toplu Konut Kanunu'nda Değişiklik Yapılması ile Arsa Ofisi Genel Müdürlüğü'nün Kaldırılması Hakkında Kanun'un* 15.12.2004 tarihinde yürürlüğe girmesiyle gerçekleşmiştir. Bu kanunla Arsa Ofisi Genel Müdürlüğü, teşkilâtı ile birlikte tasfiye edilmiş ve Arsa Ofisi arazilerinin büyük bir bölümü Başbakan'ın onayı ile TOKİ'ye bedelsiz olarak devredilmiştir (TMMOB, Mimarlar Odası, 2008b). 04.05.2006 tarihinde ise, 5492 sayılı "Genel Kadro ve Usulü Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Toplu Konut

Kanunu'nda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" çıkarılarak TOKİ'ye, her türlü altyapı ve üstyapı inşaatlarıyla ilgili yapı kullanma izin belgesi alma konusunda ayrıcalıklar getirilmiş ve diğer yatırımcılar ve yükleniciler karşısında önemli rekabet avantajı elde etmiştir. Bu değişiklik, her koşulda serbest piyasayı ve devletin her tür üretim alanından çekilmesini savunanlar açısından ilginç bir durumdur (Türkün ve Yapıcı, 2009).

Bu dönemde özellikle gecekondulara ilişkin mevzuat değişiklikleri de önem kazanmıştır. 12.05.2004 tarihinde, 5162 sayılı yasayla *Toplu Konut Kanunu*'nda değişiklik yapılmış ve TOKİ gecekondulara dönüşüm projesi uygulanacak alanlarda plan yapma ve yaptırma yetkisini kazanmıştır. 28.03.2007 tarihinde yürürlüğe giren 5609 sayılı *Gecekondular Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*'la 775 sayılı *Gecekondular Kanunu*'nda değişiklik yapılmış ve Bayındırlık İskân Bakanlığının kanundaki görevleri TOKİ'ye devredilmiştir. Belediye sınırları içindeki alanlarda, TOKİ gecekondulara ıslah bölgeleri, gecekondulara tasfiye bölgeleri, gecekondulara önleme bölgelerinin sınır onayını yapmaya yetkili kılınmıştır. Bu yasada, İmar ve İslah Planlarının, TOKİ denetiminde belediyelerce hazırlanması ve TOKİ'nin plan tekliflerini red veya onaylamaya yetkili kılınması gibi hükümler getirilmiştir. Ayrıca belediyelerin arsa satışında TOKİ'den izin alması gereği karara bağlanmıştır. Bu yasayla TOKİ'nin yapmayı düşündüğü planların tanzim ve onaylanma işlemleri ile yapıların ruhsat işlemleri *İmar Kanunu*'na tabi değildir ibaresiyle yasa denetiminden de kurtarılmış olmaktadır (TMMOB, Mimarlar Odası, 2008b). 12.11.2008 tarihinde *Gecekondular Kanunu Uygulama Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik* Resmi Gazete'de yayımlanmış ve "İmar ile ilgili esaslar" başlıklı "genel esaslar" kısmında yer alan "Bu bölümdeki hükümler Gecekondular Kanunu'nun kapsamına giren tasfiye, ıslah ve önleme bölgelerinde uygulanır" hükmüne "dönüşüm bölgeleri" de eklenmiştir. Bu ekleme, bundan sonra yapılabilecekleri konusunda TOKİ'ye ciddi bir alan açmış durumdadır (Türkün ve Yapıcı, 2009).

Sadece kentsel sit alanlarında uygulanmakta olan 5366 sayılı yasa kentlerde gerçekleştirilmek istenen büyük kentsel projelerin hayata geçirilmesine imkan vermediği için, hükümet 22.06.2006'da meclise "Dönüşüm Alanları Hakkında Yasa Tasarısı" adıyla

bir taslak iletmıştır. Bu tasarı 2007 yılı genel seçimleri dönemine rastladığı için bir müddet rafa kaldırılmıştır; ancak bu konudaki çalışmalar devam etmiştir. 2010 yılı Ocak ayı içerisinde Bayındırlık ve İskan Bakanlığı yeni taslağı Başbakanlığa sunulmuştur. Gönderilen yasa taslağında Anayasa'nın 56. ve 57. maddelerinde yer alan, herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olduğu ve devletin, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeten bir planlama çerçevesinde konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri almakla yükümlü olduğu ilkeleri gerekçe olarak gösterilmektedir. 1950'li yıllardan bu yana yaşanan hızlı göç ve kentleşme sürecinin, kentin fiziki mekanında, tarım ve orman alanları ile su havzalarında yarattığı sonuçların dönüşüm plan ve projeleri kapsamında tasfiye, yenileme ve iyileştirmeye tabi tutulmasını zorunlu kıldığı belirtilmektedir. Getirilen bu tasarı birkaç değişikliği içermekle birlikte genel olarak bir önceki taslağın içeriğini taşımaktadır. Bu düzenlemenin, belediyelere kentsel dönüşüm yetkisi veren 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 73 üncü maddesi ve sit alanlarında dönüşüme imkân tanıyan 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanunla gerçekleştirilen düzenlemelerin tamamlayıcısı olması istenmektedir.

Taslağın ikinci kere gündeme geldiği 2010 yılı Ocak ayı içerisinde kentsel dönüşüm ile ilgili olarak 5393 sayılı *Belediye Kanunu*'nun 73. maddesinde değişikliğe gidilmesi için hazırlanan yasa değişikliği de tartışılmaktadır. 17.06.2010'da, 5998 sayılı *Belediye Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun* TBMM'de yasalaştırılarak meclisten geçmiştir. 73. Maddede yapılan değişikliklerle taslakta önerilen değişikliklerin önemli bir kısmı gerçekleşmiş durumdadır. Bu düzenleme ile yasada “*Belediye, belediye meclisi kararıyla; konut alanları, sanayi alanları, ticaret alanları, teknoloji parkları, kamu hizmeti alanları, rekreasyon alanları ve her türlü sosyal donatı alanları oluşturmak, eskiyen kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etmek, kentin tarihi ve kültürel dokusunu korumak veya deprem riskine karşı tedbirler almak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulayabilir*” denilerek Belediyeler dönüşüm projelerinin karar vericisi ve icracısı haline gelmiştir. “*Kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanı olarak ilan edilecek alanın; üzerinde yapı olan veya olmayan imarlı veya imarsız alanlar olması, yapı yükseklik ve yoğunluğunun belirlenmesi, alanın büyüklüğünün en az 5 en çok 500 hektar*

arasında olması, etaplar halinde yapılabilmesi hususlarının takdiri münhasıran belediye meclisinin yetkisindedir” denilerek dönüşümün neredeyse koşulsuz ve denetimsiz olarak her yerde gerçekleştirilebilmesinin; bir başka deyişle, her yerin istendiğinde belediye meclisince kentsel gelişim ve dönüşüm alanı ilan edilebilmesinin önu açılmıştır. Böylelikle, kentin belirli bir bölgesi, (üzerinde yapı olan veya olmayan imarlı veya imarsız alanlar) herhangi bir bilimsel ve teknik çalışma yapılmadan, üst ölçekli planlara bakılmaksızın, nazım plan ana kararlarını ve plan bütünlüğünü bozacak şekilde, yoğunluk ve yapı yüksekliği verilerek dönüştürülebilecektir. Kentsel dönüşüm alanları, imar planı bütünlüğü içerisinde planın bir parçası olarak değil, proje bazında ele alınmakta, proje alanı olarak değerlendirilmektedir. Bu tür bir uygulamanın plan ana kararlarını, plan bütünlüğünü ve planın sürekliliğini, en önemlisi sosyal donatı ve teknik altyapı dengesini bozacağı düşünülmektedir (Antalya Mimarlar Odası Raporu, 07.07.2010).

Büyükşehir Belediyeleri'nin belediye ve mücavir alan sınırları içinde aynı yetkilerle donatıldığı yasada, *“Büyükşehir belediye meclisince uygun görülmesi halinde ilçe belediyeleri kendi sınırları içinde kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulayabilir ve Büyükşehir belediyeleri tarafından yapılacak kentsel dönüşüm ve gelişim projelerine ilişkin her ölçekteki imar planı, parselasyon planı, bina inşaat ruhsatı, yapı kullanma izni ve benzeri tüm imar işlemleri ve 3/5/1985 tarihli ve 3194 sayılı İmar Kanununda belediyelere verilen yetkileri kullanmaya büyükşehir belediyeleri yetkilidir”* denilerek Büyükşehir Belediyelerine keyfilik düzeyinde bir hareket sahası tanınmıştır. Bu yasa ile büyükşehir belediyeleri hiçbir sınırlama olmadan, hiçbir yasal engelle karşılaşmadan ve hiçbir denetim ve izne tabi olmadan her istediği yerde kentsel dönüşüm ve gelişim alanı belirleyerek kentsel dönüşüm projeleri uygulayabilecek ve her türlü uygulamayı yapabilecektir; ancak ilçe belediyeleri bütün bu kararlarda büyükşehir belediyesinin iznine tabi olacaklardır (Antalya Mimarlar Odası Raporu, 07.07.2010).

Kanunun en çok tartışılan maddesi ise kanunun yürürlüğe girmesinden önce yargı mercilerinde açılmış ve henüz kesin hükme bağlanmamış davalarda bu Kanun hükümlerinin uygulanacağı, ancak bu Kanunla getirilen değişik hükümlerin uygulanması nedeniyle haksız çıkan tarafa harç, yargılama gideri ve avukatlık ücreti

yükletilemeyeceğine ilişkin eklenen geçici maddedir. Türkiye’de kanunlar yayımlandığı tarihten sonraki gelişmelere yönelik uygulanırlar. Ancak eklenen geçici madde ile “*Bu kanunun yürürlüğe girmesinden önce yargı mercilerinde açılmış ve henüz hükme bağlanmamış davalarda bu Kanun hükümleri uygulanır*” denilerek, süren davalara müdahale edecek bir düzenleme yapılmış ve kanunun yürürlüğe girmesinden önceki davalar dahil bütün davalara da uygulanmasının önü açılmıştır. Yasanın bu maddesi İstanbul ve Ankara Büyükşehir Belediyeleri’ne açılan ve bu idarelerin aleyhine sonuçlanması muhtemel olan davaların gidişatını etkilemekte ve iki belediyeyi de yasal sorumluluklarından muaf tutmaktadır (TMMOB, Şehir Plancıları Odası, 17.06.2010). Bütün bu yasal düzenlemelerle birlikte artık Türkiye’de ve özellikle İstanbul’da herhangi bir konut alanının ya da eğitim, sağlık gibi kamusal hizmetlere tahsis edilmiş bir alanın “kentsel dönüşüm alanı” ilan edilmesinin önünde neredeyse hiçbir engel kalmamıştır.

Haziran 2011’deki Genel Seçimler öncesinde, 03.05.2011 tarihinde yürürlüğe giren 6223 sayılı “Yetki Kanunu” ile Bakanlar Kurulu’na 6 ay süre ile Kanun Hükümünde Kararname (KHK) çıkarma yetkisi verilmiştir. Bu yetkiye dayanılarak hazırlanan 636 sayılı *Çevre, Orman ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK*, 08.06.2011 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu Kararname gereğince bakanlık birleştirmeleri henüz gerçekleşmeden, seçimler sonrasında yeni bir kararname hazırlanmıştır. Bakanlar Kurulu tarafından 04.07.2011’de Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 644 sayılı Kararname ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 645 sayılı Kararname ile de Orman ve Su İşleri Bakanlığı kurulmuş, seçimler öncesinde birleştirilen iki bakanlık yeniden ayrıştırmıştır. Sonuç olarak, planlamaya yönelik yetkiler tek bir bakanlık bünyesinde toplanmış olsa da, birbiriyle çelişen üst ölçekli plan türlerinin tümüyle korunması, karmaşanın sürmesine neden olacaktır.

644 sayılı Kararname daha sonra yeniden ele alınmış ve 648 sayılı KHK 17.08.2011 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 648 sayılı *Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükümünde Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükümünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükümünde Kararname*, genel olarak Çevre ve Şehircilik Bakanlığının kurulmasına ilişkin 644 sayılı Kararnamenin eksikliklerini gidermek amacıyla çıkarılmıştır. 648 sayılı

Kanun Hükümünde Kararname ile 644 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK’de değişiklikler yapılmasının yanı sıra, 3194 sayılı İmar Kanunu, 4708 sayılı Yapı Denetimi Hakkında Kanun, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nda da, değişiklikler yapılmıştır. Yapı denetim konusunda TMMOB’ye bağlı meslek odalarına ait olması gereken görev ve yetkiler bu Kararname ile Bakanlık görev ve yetkileri arasına katılmıştır. 648 sayılı Kararnameye bir bütün olarak bakıldığında, Kararnamenin Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın aslen yerel yönetimlere ait olan plan yapma, yaptıрма, onaylama yetkilerinin yanı sıra proje onayı, yapı ruhsatı ve yapı kullanma izin belgesi verilmesi gibi görev ve yetkilere, parsel ölççeğinde ve ayrıcalıklı biçimde, dilediğinde el koyma yetkisini tanımladığı görülmektedir. Dolayısıyla, bu Kararname Anayasanın eşitlik ilkesine ve Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı’na aykırı olduğu belirtilmelidir (TMMOB, Şehir Plancıları Odası, 23.08.2011).

Bu kararnamelerden sonraki adım ise 31.05.2012’de yürürlüğe giren 6306 sayılı *Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun*’dur. Kanunun amacı “afet riski altındaki alanlar ile bu alanlar dışındaki riskli yapıların bulunduğu arsa ve arazilerde, fen ve sanat norm ve standartlarına uygun, sağlıklı ve güvenli yaşama çevrelerini teşkil etmek üzere iyileştirme, tasfiye ve yenilemelere dair usul ve esasları belirlemek” olarak ifade edilmektedir.

Bu kanunla Çevre Şehircilik Bakanlığı kentsel dönüşüm konusunda neredeyse tek yetkili merci haline gelmekte ve yerel yönetimlerin yetkileri de Bakanlığın iznine bağlanmaktadır. Kanunun öne çıkardığı en önemli aktör ise yine TOKİ’dir. Yasanın maddeleri incelendiğinde dönüşüm kararları konusunda vatandaşın söz hakkı neredeyse tümüyle ortadan kaldırılmakta ve dönüşümün pahası bütünüyle vatandaşların omuzlarına yüklenmektedir. Son derece sert tedbirler içeren yasayla ilgili tartışmalar sürmekte ve bunun belli kesimler açısından mülksüzleşmeyle ve ciddi mağduriyetlerle sonuçlanacağı ifade edilmektedir.

“KENTSEL DÖNÜŞÜM ALANI” İLAN EDİLEN ALTI MAHALLEDE ÖNEMLİ SAPTAMALAR

Bu yasaların uygulamaya konması ve birtakım kurumları yaptırım gücünün artırılmasıyla birlikte rantı artmış bölgelere yakın gecekonduların alanlarında ve tarihi merkezde yer alan yıpranmış konut alanlarında kentsel dönüşüm projelerinin hızla devreye sokulduğu gözlenmektedir. Böyle bir dönemde İstanbul'da kentsel dönüşüm/ yenileme alanı ilan edilen ya da çeşitli nedenlerle dönüşüm baskısı altında bulunan mahallelerde kapsamlı bir araştırma yapmak önemli bulunmuştur. Haziran 2008-Ekim 2010 tarihleri arasında farklı dönemlerde ve farklı dinamiklerle gelişmiş altı mahallede anket uygulanmış; aynı zamanda mahallelerin kuruluş öykülerini ortaya koyabilmek için mahalle dernekleriyle, muhtarlarla ve mahallenin eski sakinleriyle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Anket sonuçları 1362 haneye ilişkin verilerle birlikte bu altı mahallede yaşayan 6101 kişiyle ilgili ayrıntılı bilgiler içermektedir.⁶

İncelenen altı mahallenin en önemli ortak özelliği bu yerleşmelerin dar gelirli kesimlerin konut alanları olmasıdır. Araştırma yapılan altı mahalleden üçü, Başbüyük (Maltepe), Derbent (Sarıyer) ve Aydınlı (Tuzla), 1960'lı ve 1970'li yıllarda gecekonduların mahalleleri olarak gelişmiştir. Dönüşüm alanı ilan edilen veya dönüşüm baskısının hissedildiği bu üç gecekonduların mahallesinin kuruluş dinamiklerine bakıldığında işyeri-konut ilişkisi açıkça görülmektedir; özellikle sanayi gelişiminin yaşandığı alanların çeperinde kurulmuşlardır. Başbüyük ve Derbent mahalleleri, kent içindeki konumları itibarıyla, aşırı değerlendirilen kent toprağının yeni yatırım ve yapılaşmalarının baskısıyla kentsel dönüşümüne konu olmaktadır. Tuzla'da kurulan organize sanayi bölgesi ve bunu takiben gecekondular ve apartman biçimindeki konut yapılaşmasının artması, Aydınlı mahallesinin gelişimini biçimlendirmiştir. Bu mahalle TOKİ'nin dar gelirli kesimler için inşa ettiği toplu konut alanları ve lüks konut siteleri ile çevrilmiş durumdadır.

---

⁶ Bu makalede kullanılan veriler TÜBİTAK tarafından desteklenen ve Haziran 2008-Ekim 2010 tarihlerinde gerçekleştirilen **“İstanbul'da Eski Kent Merkezleri ve Gecekonduların Mahallelerinde Kentsel Dönüşüm ve Sosyo-Mekansal Değişim”** adlı araştırma projesi çerçevesinde elde edilmiştir.

Seçilen diğer üç mahalle de dar gelirli toplumsal kesimlerin konut alanı olma özelliğini taşımaktadır. Bunlardan birincisi, kentsel sit alanı içinde yer alan Tarlabası semtinde yenileme alanı ilan edilen dokuz adayı kapsamaktadır. Tarlabası, 1990'lardan itibaren Doğu ve Güneydoğu'dan zorunlu göçle gelenlerin sığınma olanağı bulunduğu bir semt olma özelliği taşımaktadır. Burada yaşayan nüfusun eğitim ve beceri düzeyleri oldukça düşüktür ve kente göç ettikleri dönem itibarıyla barınma konusunda çok daha sınırlı imkanlara sahip olmuşlardır; dolayısıyla gecekondualarda yaşayan ilk dönem göçmenlerinden farklı olarak pek çoğu kente kiracı olarak yerleşmişlerdir. Tescilli binaların yer aldığı bu bölgenin çöküntü alanı haline gelmesi ve tarihi değerlerin korunamaması gibi gerekçelerle binaların neredeyse tümünün yıkılıp yeniden yapılmasının hedeflenmesi ortaya konan gerekçeleri tartışmalı hale getirmektedir. Araştırma yapılan diğer alan Tozkoparan (Güngören) mahallesidir. 775 sayılı yasaya dayanarak "Gecekondu Önleme Bölgesi" olarak inşa edilen mahalle, 1960'ların sonlarına doğru yerleşime açılmış ve bu dönemde kent içindeki yıkımlarda evlerini kaybetmiş ya da gecekonduada yaşamakta olan dar gelirli kesimler borçlandırılarak mahalleye yerleştirilmiştir. Mahalle, 1980'ler sonrasında çoğunlukla dar gelirlilerin kurduğu kooperatiflerin de yerleşim alanı olmuştur. Buradaki dönüşüm, binaların eskimesi ve depreme dayanıksızlık üzerinden meşrulaştırılırken, mahallede yaşayanların yine mahallede inşa edilmesi planlanan yüksek yoğunluklu TOKİ bloklarına taşınması hedeflenmektedir.

Araştırma yapılan altıncı mahalle ise TOKİ'nin yaptığı toplu konutların yoğun olarak yer aldığı Bezirganbahçe (Küçükçekmece)'dir. İstanbul'daki kentsel dönüşüm uygulamalarının ilk örneklerinden birini teşkil eden Ayazma ve Tepeüstü'nden ayrılmak durumunda kalan aileler borçlandırılarak bu alana yerleştirilmişlerdir. Bezirganbahçe'de her biri 12 kat ve 48 daireden oluşan 55 blok inşa edilmiştir. Daireler net 74 m²'dir ve 2 oda 1 salon şeklinde planlanmıştır. 2006 yılında tamamlanan ilk aşama konutlarına 1800 hak sahibi aile kura sonucu yerleştirilmiştir (Küçükçekmece Belediye Başkanlığı, 2007). Bu aşamada gelenlerin hepsini Ayazma ve Tepüstü'ndeki gecekonduardan gelenler oluşturmaktadır (963 hane). İkinci aşamada tapusu olan aileler de yerleştirilmiştir; bu yerleşenlerin 480 hane civarında olduğu tahmin edilmektedir (Turgut ve Ceylan, 2010).

Bezirganbahçe'deki TOKİ konutlarının fiziksel özellikleri, kalabalık aileler için yetersiz konut büyüklükleri ve buraya yerleşenlerin ev borçlarını ödeme güçlüklerinin yanı sıra dağılan sosyal ilişkiler hem burada yaşayanlar hem de araştırmacılar tarafından dile getirilmektedir (Uzunçarşılı Baysal, 2008; Bartu ve Kolluoğlu, 2008). Nitekim, Bezirganbahçe'de yaptığımız anket bulgularına göre, çalışanların %54,4'ünün işini kaybettiğini, %31,6'sının ise iş değiştirdiğini anlaşılmaktadır. Ayrıca, mahallede yapılan görüşmelerde, bu mahalleye taşınan 1400 civarında ailenin yarısından fazlasının kente kiracı olarak dönüş yaptığı ve burada yaklaşık 600 ailenin kaldığı ifade edilmektedir. Bu mahalle, kentsel dönüşüm uygulamalarının sonuçlarını değerlendirmek ve ortaya çıkan yeni sorunları ve mağduriyetleri tartışmak açısından önemli ipuçları sunmaktadır.

Mahallelerde yaşayanların sınıfsal yapısı: Gelir durumları, eğitim düzeyleri, çalışma koşulları ve sosyal güvence

Araştırma yaptığımız mahallelerde yaşayanların hemen hepsi düşük gelir grubuna dahil edebileceğimiz hanelerden oluşmaktadır; ancak kente yerleşme zamanları ve çalışma alanları ile ilişkili olarak aile gelirinin farklılaştığı gözlenmektedir. Tarlabası ve Bezirganbahçe'nin en düşük ortalama hane gelirine sahip oldukları görülmektedir; çalışma imkanlarının daha sınırlı olduğu bir dönemde ve çok az donanımla büyük bir kente gelmiş olması bu durumu açıklar niteliktedir. Tarlabası'nda hanelerin %19'u, Bezirganbahçe'de ise %26,3'ü 500 YTL altında gelire sahiptir.⁷ Gecekondu alanları içinde en yüksek gelir düzeyi, 1970'lerde sanayi alanlarının yakınında kurulmuş olan ve iş imkanlarına daha fazla sahip olabilmiş kesimleri barındıran Derbent'te görülmektedir; nitekim bu mahallede 500 TL altında hane gelirine sahip olanların oranı %1,5'tir. Gecekondu önleme bölgesi olarak 1960'larda kurulmuş olan Tozkoparan'ın en eski göçmenleri barındıran mahalle olarak zaman içinde hane gelirini yükseltebildiği görülmektedir; bu mahallede gelir ortalaması Derbent'ten sonra ikinci sıradadır ve asgari ücret altında gelir elde eden hanelerin payı %6,3'tür. Diğer gelir gruplarına bakıldığında, 1500 TL üzerinde gelir elde eden hanelerin oranı, Derbent'te %45,2'ye, Tozkoparan'da %33,7'ye ulaşmaktadır. Bu düzeyde gelir elde eden hane halkı oranların en düşük olduğu

---

⁷ Türkiye'de asgari ücret Temmuz 2009'da 16 yaşından büyükler için net 496,53 TL'dir.

mahalleler ise %7,1 ile Bezirganbahçe ve %18,6 ile Tarlabası'dır. Burada ilginç olan durum, kentsel dönüşüm uygulamasının gelir durumu açısından en zayıf mahallede yapılmış veya başlatılmış olmasıdır.

Bu mahallelerde yaşayanların eğitim durumları elde edilen gelirlerin düşüklüğünü açıklar niteliktedir. İstanbul ortalamaları birlikte ele aldığımızda genelde eğitim düzeyinin düşük olduğu görülmektedir. Ancak kente göç etme dönemleri, çalışma imkanları ve gelir durumlarıyla bağlantılı olarak bazı farklar ortaya çıkmaktadır. Ayrıca kadın ve erkekler arasında da ciddi ayrımlar göze çarpmaktadır. Okuma yazması olmayanlar içinde kadınların oranı bütün mahallelerde yüksektir. Burada dikkat çekilmesi gereken nokta bu oranların İstanbul ortalamasının da üstüne çıkmasıdır.⁸ Başibüyük'te kadınların %15,7'si okuma yazma bilmezken, erkeklerde bu oran %2,5'tir. Derbent'te bu oranlar %9,1 ve %1,6; Aydınlı'da ise %11,6 ve %2,3'tür. Tarlabası'nda ve Bezirganbahçe'de okuma yazma bilmeyenlerin oranı araştırma yapılan diğer mahallelerden çok daha yüksektir; Tarlabası'nda kadınların %31,6'sı (erkeklerin %8,5'i), Bezirganbahçe'de %22,1'i (erkeklerin %5,1'i) okuma yazma bilmemektedir. Bu mahalleler arasında en düşük oran %9,1 ile Tozkoparan'dadır (erkeklerde %1); ancak bu oran bile İstanbul ortalamasının üstündedir.

Diğer eğitim düzeylerine bakıldığında nüfusun büyük bir bölümünün ilkökul mezunu olduğu anlaşılmaktadır. Genelde ortaokul ve lise mezunlarının oranı düşüktür; kadınlar arasında bu oranların daha da düşük olduğu görülür. Lise düzeyinde eğitim alanların oranı İstanbul ortalamasının oldukça altında kalmaktadır.⁹ Lise ve dengi okul mezunları Derbent'te %13, Aydınlı'da %11,4 ve Başibüyük'te %9,8 düzeyinde paya sahiptir; kadınlar arasında bu düzeyde eğitim alabilmiş olanların oranı düşmektedir. Tozkoparan, pek çok başka değışkende olduğu gibi eğitim düzeyleri bakımından da ciddi bir farklılık göstermektedir; mahallede %11,2 oranında ortaokul mezunu ve %20,4 oranında lise

---

8 2009 yılında İstanbul genelinde okuma yazma bilmeyen kadınların oranı %7,55 iken bu oran erkeklerde %1,56'ya düşmektedir (TÜİK)

9 İstanbul'da 2009 yılında lise ve dengi okullardan mezunların oranı %22'dir. Bu oran erkeklerde %23,5, kadınlarda %20,4'tür.

mezunu bulunmaktadır ve kadın- erkek oranları birbirine yakındır. 1960'ların sonlarında ve 1980'lerden sonra mahalleye yerleşenler konut sorununu çözmüş ve birikimlerini eğitim gibi başka alanlara yönlendirebilmişlerdir. Yapılan görüşmelerde mahalleye yerleştikten sonra burada okulların açılması için önemli bir çaba sarfedildiği ifade edilmiştir. Yine görüşmelerden anlaşıldığı gibi, bu mahalleye yerleşmek İstanbul'un pek çok farklı bölgesindeki kötü koşullardan kurtulmak ve yeni bir kentli yaşam kurmak anlamına gelmektedir. Tarlabası ve Bezirganbahçe'de lise düzeyinde eğitim alanların oranı ciddi bir biçimde düşmektedir; Bezirganbahçe'de lise mezunlarının oranı sadece %1,3, Tarlabası'nda ise 4,3'tür; bu değerler kadınlar için daha da düşüktür.

Çalışanların elde ettiği gelirlere bakıldığında durum daha net anlaşılmaktadır. Hanelerin pek çoğunda kentte var olma stratejileri birden fazla kişinin düşük ücretlerle de olsa çalışmasıyla kurulmaktadır. Nitekim iki ve üç kişinin çalıştığı hanelerin oranları da oldukça yüksektir. Mahalleler arasında iki kişinin çalıştığı hanelerin oranının en yüksek olduğu mahalle %26,3 oranı ile Bezirganbahçe, en düşük olduğu mahalle ise %18,3 ile Tozkoparan'dır. Üç kişinin çalıştığı hanelerin oranı düşük olmakla birlikte yine de Bezirganbahçe, Tarlabası ve Derbent'te önemli oranlara ulaşmaktadır. Tarlabası'nda çalışanların %40,4'ü asgari ücretin altında ücret almaktadır; mahallede "yukarı cadde" denilen İstiklal caddesi civarında çok düşük ücretlerle ve güvencesiz işlerde çalışma çok yaygındır. Nitekim çalışanların %15,6'sı aylık 300 TL altında gelire sahiptir. Diğer bir deyişle, Tarlabası'da iki ve üç kişi çalışan hanelerin oranları yüksek olmasına rağmen toplam gelir hala çok düşüktür. 500 TL altında ücret alanların oranlarının en yüksek olduğu ikinci mahalle ise Bezirganbahçe'dir; bu mahallede çalışanların %29,2'si bu gelir seviyesinde ücret almaktadır. Bezirganbahçe'de ortaya çıkan bu gerçeklik banka borçlarını ödemek üzere hanenin bütün kaynaklarını birleştirmeye çalıştığını göstermektedir. Tozkoparan'da bu oran %13,2, Derbent ve Aydınlı'da ise %14 ile en düşük değerleri almaktadır. Daha yüksek gelir düzeylerinde çalışanların oranı oldukça düşüktür. 2000 TL üzerinde gelir elde edenlerin oranı mahallelerde %2-3 civarındadır; sadece Tozkoparan'da bu oran %6,4'e çıkmaktadır. Ortalama aylık kazanca bakıldığında en yüksek ortalama kazancın 1096 TL ile Tozkoparan'da, ikinci yüksek ortalamanın ise

975 TL ile Derbent'te olduğu görülür. Tahmin edileceği gibi en düşük ortalamalar Tarlabası ve Bezirganbahçe'dedir.

Çalışanların işteki durumlarına bakıldığında, bu mahallelerde çalışan nüfus içinde tam zamanlı ücretlilerin oranı yüksektir. Tam zamanlı çalışanların çoğu düz işçidir. İkinci ağırlık ise hizmet sektöründe büro çalışanı, odacı, hizmetli gibi düşük nitelikli işlerdedir. Ayrıca kendi hesabına çalışma da önemli bir orana sahiptir. Derbent ve Tozkoparan'da uzman, teknisyen, şef, ustabaşı gibi statüler tam zamanlı çalışanlar içinde belirli bir yüzdeye ulaşmaktadır. Başbüyük, Derbent ve Aydınlı'da çalışanlar içinde tam zamanlı çalışanların oranı en yüksek Derbent'tedir (%74); bu mahallelerde ikinci önemli ağırlık kendi hesabına çalışanlardır; bu oran Derbent'te %11,8, Aydınlı'da %17,2'ye çıkmaktadır. İşyerindeki konumları ile birlikte değerlendirildiğinde kendi hesabına çalışanların büyük bölümünün kendi işyeri bulunmaktadır; Derbent'te bu oran %80'e, Aydınlı'da ise %84,7'ye ulaşmaktadır. Tarlabası'nda geçici veya mevsimlik çalışanlar %18,1 ve kendi hesabına çalışanlar %22,3 gibi önemli bir paya sahiptir. Bu oranın yüksekliği işteki konumlarına bakıldığında anlaşılmaktadır; kendi hesabına çalışanların büyük bir kısmı gezicidir. Diğer bir deyişle Tarlabası'nda evlerinde özellikle midye yapıp seyyar satıcı olarak satan nüfusun varlığı bu durumu açıklamaktadır.

İşsizlik oranları bu mahallerde yaşayanların ekonomik koşullarını yansıtan en önemli göstergelerden biridir. 2009 yılında Türkiye'de kadınların %14,3'ü, erkeklerin %13,9'u işsiz durumdadır. Türkiye'nin en gelişmiş bölgelerinde işsizlik oranlarının bu ortalamanın üstüne çıktığı görülmektedir; İstanbul'da kadınların %19,9'u, erkeklerin %15,8'i işsizdir; İstanbul genelinde kentte işsizlik oranı %16,8'e ulaşmış durumdadır. Mahallelerde işsizlik oranları incelendiğinde en yüksek oranın %29,4 ile Bezirganbahçe'de olduğu anlaşılmaktadır. Ayzma ve Tepeüstü'nden TOKİ Bloklarına taşınanların %54,4'ünün işini kaybettiği bilinmektedir. Tarlabası'nda işsizlik oranı %16,8 ile İstanbul ortalamasına yakındır ancak bu durum daha önce de ifade edildiği gibi, hane içinde birden fazla kişinin çok düşük ücretlerle ve güvencesiz koşullarda çalışmalarına bağlıdır. Nitekim hane gelirlerinin düşüklüğü bu durumu açıkça göstermektedir. Kadınlar ve erkekler ayrıştırıldığında, en yüksek kadın işsizliğinin Aydınlı'da olduğu görülür; mahallenin

ulaşım imkanlarının kısıtlılığı nedeniyle kentle ilişkisinin uzun süre kopuk olması bu durumu yaratan en önemli unsurdur.

Mahallelerde çalışanların sahip olduğu sosyal güvenlik türlerine baktığımızda farklılıklar çarpıcı bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Tarlabası ve Bezirganbahçe'de çalışanlar içinde sosyal güvenliği olmayanların oranı çok yüksektir; Bezirganbahçe'de bu oran %51,3, Tarlabası'nda ise %55'tir. Diğer mahallelerdeki duruma bakıldığında çalışanlar içinde sosyal güvenliği olmayan oranlarının en düşük olduğu mahalleler Aydınlı (%18,6), Derbent (%19,3) ve Tozkoparan'dır (%19,9). Bu mahallelerde yaşayanların uzun bir çalışma deneyimi bulunmaktadır ; dolayısıyla zaman içinde %80 kadarının Bağ-Kur, SSK ya da Emekli Sandığı'na bağlı olarak çalışmakta olduğu görülmektedir. Buna rağmen çalışanların %20'sinin hiçbir sosyal güvenceye sahip olmaması dikkat çekilmesi gereken bir durumdur. Bir başka dikkat çekici nokta da “emekli çalışmıyor” kategorisidir. Bu veri sigorta sistemine bağlı çalışabilmiş bir nüfusa işaret etmektedir ve eski mahallelerde bu oranın yüksek çıktığı görülmektedir. Özellikle Tozkoparan'da bu değer oldukça yüksektir; ayrıca kadınların da sosyal güvenlik sistemine dahil olabildiği görülür. Tozkoparan'da emekli olduğu için çalışmayanların oranı %14,7'dir ve bu grubun %43'ü de kadındır. Daha eski gecekondular mahallesi olan Derbent'te de 15 yaş üstü nüfusun %11,9'u emeklidir ve bunların %30'u kadındır. Doğal olarak, yeni göçmenlerin yaşadığı mahallelerde bu oranlar çok düşüktür.

Ekonomik koşulların zayıflığını telafi eden başka imkanlar var mı?

Araştırma yaptığımız mahallelerden elde edilen veriler ekonomik koşulların oldukça zayıf ve kırılğan olduğunu göstermektedir. Yüksek işsizlik oranları, düşük ücretler ve sigortasız çalışma koşullarının varlığı yaşanan konutları çok önemli bir güvence kaynağı haline getirmektedir. Mahallelerde Tarlabası dışında ev sahipliği oranları yüksektir. Mahalledeki binalarda kat çıkıldıkça kiraya verilebilecek konut stoğu da oluşmuştur; ancak bunun hala çok sınırlı olduğunu ifade etmemiz gerekir. Sahip olunan diğer konut sayılarının düşüklüğü bu durumu yansıtmaktadır. Bu mahallelerde yaşayanların büyük bir kısmının oturulan ev dışında başka evleri olmadığı görülmektedir. Tarlabası'nda hanhalklarının %88,9'unun, Tozkoparan'da %81'inin, Bezirganbahçe'de

ise %94,7'sinin başka evi bulunmamaktadır. Gecekondu mahallelerinde de bu oran %90'lara yaklaşmaktadır. Bu durum kentsel dönüşümün yarattığı yerinden edilmelerin olumsuz etkisini artırmaktadır.

İstanbul'daki yüksek kira düzeyleri düşünüldüğünde, bu mahallelerde ödenen kira miktarlarının kentte ödenebilecek minimum kira düzeylerinde olduğu rahatlıkla söylenebilir. Tozkoparan hariç bütün mahallelerde hanehalklarının büyük bir çoğunluğu 201-400 YTL aralığında kira ödemektedir. Tarlabası'nda 101-200 YTL arasında kira verenlerin %17,3'lük bir paya sahip olması bu mahallede yaşayanların ekonomik düzeylerinin diğerleriyle karşılaştırıldığında daha zayıf olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, bu mahallelerin dar gelirli kesimlerin kiracı olarak yerleşmelerine imkan sağladığını belirtmemiz gerekir. Ayazma/Tepeüstü'nde kendi evlerinde oturup kira vermeyen hanehalkları Bezirganbahçe'deki konutlar için aldıkları banka kredileri karşılığında 201-400 YTL arasında bir para ödemektedirler. Bu ödenen miktar bu tür mahallelerdeki kira oranlarında olsa da, daha önce kira ödemeyen ve bütün yatırımlarını gecekondularına yapmış olan kesimlere ciddi bir yük getirmiştir. Bunun yanı sıra, apartmanda oturmanın getirdiği ek maliyetler (aidat, ısınma giderleri) ve gecekondu mahallesinde yaşarken oluşmuş olan ve hayatı kolaylaştıran sosyal ağların kaybı yaşayanların bu parayı ödemelerinde güçlükler neden olmaktadır. Gelir durumları ve tüketim biçimleri göz önüne alındığında en zor durumdaki mahallenin Bezirganbahçe olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır.

Mahallelerin hemen hepsinde yaşanan yerden memnuniyet ifade edilmektedir; bu durum erkekler ve kadınlar için de yüksektir. İfade edilen bütün olumsuzluklara rağmen başka bir yere gitme isteği görülmemektedir. Bütün mahallelerde kadınlar memnuniyetin sebebi olarak en fazla sosyal ilişkilere ve çevreye alışkanlık ve sosyal bir sorun olmamasını göstermektedir. Bunun yanı sıra alışkanlık, yaşanan yerin çevresel özellikleri, bahçeli evde oturmaya alışkanlık, çocuklar için uygun olması öne çıkmaktadır. Erkekler için memnuniyetin sebebi de en fazla sosyal ilişkilere ve çevreye alışkanlık olarak olmakla birlikte, işyerine yakınlık ve maddi imkanlar da memnuniyetin sebepleri olarak gösterilmektedir. Memnun olmama sebepleri ise genelde kentsel hizmetlerin yetersizliğine bağlı olmaktadır. Diğer bir deyişle, dönüşüm talebinin bu

mahallelerde yaşayanlardan gelmediği açıktır; dar gelirli kesimler açısından daha iyi koşullarda barınma imkanına sahip olmak aynı zamanda bütçelerini aşan bir ödeme yapılması anlamına gelmektedir.

Bütün mahallelerde, yaşayanların memleketleriyle kurdukları ilişkilerin zayıflamış olduğu görülmektedir. Tarlabası, Bezirganbahçe ve Tozkoparan'da hanelerin %70'e yakın bir kısmının memlekette toprağı olmadığı görülmektedir. Üç gecekondu mahallesinde hanelerin yarısının memlekette toprağı vardır; ancak toprağı olanların büyük bölümü de katkı almadıklarını ifade etmişlerdir. Memleketten sağlanan katkı daha çok erzak elde etmek şeklinde olmaktadır; ortakçıdan aynı ya da nakdi katkı almak gibi memleketteki toprağın işlenmesi konusunda daha yoğun bir denetim gerektiren ilişki biçimlerine çok az rastlanmaktadır. Bütün bu veriler bu mahallelerde yaşayan ailelerin geldikleri yerlerle ilişkilerinin zaman içinde azaldığını ya da zorunlu göç nedeniyle zaten kurulmasının zor olduğunu göstermektedir. Artık yaşam stratejileri daha çok kentteki çalışma ilişkileri ve toplumsal bağlar yoluyla kurulmaktadır. Bu gerçeklik, ailelerin kente tutunmalarını sağlayan konutlarının ve mahallelerde kurulan yaşam çevrelerinin önemini artırmakta ve bu konudaki mücadeleleri sertleştirmektedir.

Bezirganbahçe ve Sulukule'deki deneyim kentsel dönüşümün akibeti hakkında önemli ipuçları vermektedir. Henüz bu süreci yaşamamış ama yaşanacağına dair kaygıları bulunan insanların bu dönüşümle ilgili olumsuz bir yaklaşıma sahip olması doğaldır. Bu nedenle, dönüşüm olasılığını daha yakından hisseden ve bu konuda bir miktar bilgilendirmenin yapıldığı mahallelerde derneklerin kurulduğu ve insanların yerlerinden çıkmamak için mücadele verdiği görülmektedir. Dönüşüm tehdidini yakından hisseden Başbüyük, Derbent, Tozkoparan ve Tarlabası'nda yaşayanların dönüşüm konusunda daha fazla bilgi sahibi olduğu görülmektedir. Bilgi sahibi olma ve dernekle hareket etme konusunda Tarlabası önde görünmektedir; burada dönüşümle doğrudan muhatap olma bilinçlilik düzeyini yükseltmiştir. Kentsel dönüşümle ilgili kaygılar arasında öne çıkanlar, borç çıkarılırsa ödeyememe, başka yerde sosyal ilişkiler kaybolacağı, apartman yaşamına uyum sağlayamama, başka yerde işyeri ulaşımının güçleşmesidir. Kiracılar ise ucuz kiralık ev bulamama kaygısını ifade etmektedirler. Ayrıca yeterli bilgi verilmemesi ve fikirlerinin sorulmaması en fazla şikayet edilen konular arasındadır.

SONUÇ: ÖNERİLEN DÖNÜŞÜM MODELİ BARINMA SORUNUNU ÇÖZEBİLİR Mİ?

Türkiye’de kentlerde ortaya çıkan kentsel dönüşüm biçimlerine ve yasal düzenlemelere bakıldığında, dönüşümün genel olarak “**yenileme**” olarak tanımlandığı ve “**soylulaştırma**” önemli bir dönüşüm aracı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bazı alanlarda ciddi bir başarısızlık söz konusudur; kentsel sorunların sadece fiziksel boyutlarına yönelik uygulamalar yapılmakta; dolayısıyla, sosyal, ekonomik ve çevresel koşullar için sürdürülebilir çözümler üretilmesinde ciddi sorunlar ortaya çıkmaktadır. Özellikle dar gelirli grupların yaşam kalitesinin artırılmasında ciddi bir başarısızlık söz konusudur. Katılım meselesi en sorunlu alanlardan biridir. Kentsel dönüşüm olgusunun tanımlanmasında, dönüşümden etkilenecek olan yerleşik halk ve söz hakkı olan diğer aktörleri sürece dahil etmek ve devletin temel işlev ve sorumluluklarını yerine getirmesini sağlamak temel ilkeler olarak ortaya konmasına rağmen bugün yaşanan süreçte gerçek bir “katılım” neredeyse hiç sağlanamamaktadır. “Katılım” olarak ifade edilen durum, kararlar alındıktan sonra, bunların etkilenen gruplara dikte edilmesi ve sunulan seçeneklerden birini tercih etmesinin beklenmesidir. Kentsel dönüşüm proje ve uygulamalarında uygulanan yöntem hemen her yerde aynıdır; tasfiye edilmek istenen mahalledeki binaların/konutların ve yeni yapılmış konutların fiyatları belirlenmekte ve aradaki fark nispetinde borçlandırma yapılmaktadır. Buradaki problem eski evlerin fiyatlarının “enkaz bedeli” olarak hesaplanıp yeni yapılanların Bayındırlık Bakanlığı fiyatlarıyla değerlendirilmeleridir. Burada kişilere üç seçenek sunulmaktadır: ya binalarını belirlenen fiyatlara satıp gidecekler, ya kendi mahallelerinde yapılacak olan daha lüks konutların yüksek bedelini borçlanma yoluyla ödeyecekler, ya da kendi mahallelerinden farklı bir yerde yapılan ve daha uygun fiyatlı TOKİ konutlarına yine borçlanarak geçeceklerdir. Bu üç seçenek de bu mahallelerde yaşayanlar için ciddi bir çözümsüzlüğe yol açmaktadır.

Gecekonduyunun yapılabilir olması yapının finansal gücüne göre programlanabilir olmasından kaynaklanmaktadır; bilindiği gibi, gecekondu ihtiyacı ve birikime göre zaman içinde büyütülmekte ve iyileştirilmektedir. Konut yaparken borçlanmalar enformel

alandaki idare edilebilir durumdadır; oysa kentsel dönüşüm her durumda bankaya borçlanmayı dayatmaktadır. Banka gibi formel kanallar yoluyla borçlanma, iş güvencesi olmayan kesimler açısından sürdürülebilir olmaktan uzaktır. Hayatın pek çok alanının enformel ilişkilerle sürdürülebildiği, devletin sağladığı sosyal güvencenin çok sınırlı olduğu ve yaşam stratejilerinin bu koşullara göre uyarlandığı bir kent yaşamında, konut alanının kentsel dönüşüm projeleri ile formel bir çerçeveye oturulabilmesi, diğer koşullarda bir değişim olmadığı sürece neredeyse olanaksızdır. Özellikle çalışma olanaklarının daha sınırlı, işsizliğin çok daha yüksek olduğu bu dönemde kentsel dönüşüm uygulamalarının uygulamaya sokulması birçok açıdan zorlama bir politika olarak görünmekte ve bu mahallelerde yaşayanlar açısından ciddi mağduriyetlere neden olmaktadır. Mahallelerde hanelere giren toplam gelir ve çalışanların aylık gelirleri üzerinden yapılan basit bir hesaplama kentsel dönüşümün ödeme koşullarının bu kişiler açısından ne kadar ağır ve uzun vadede sürdürülmesinin ne kadar zor olduğunu göstermektedir. Ayazma ve Tepeüstü'nden Bezirganbahçe'ye yerleştirilen ailelerin durumu bu gerçekliği açık bir şekilde göstermektedir.

Kentsel dönüşüm alanı ilan edilen alanlarda yıllar içinde gelişmiş sosyal ilişkiler ve yardımlaşma ağları, yaşamı kolaylaştıran ve günlük yaşamın pahasını azaltan faktörlerdir. Bu mahallelerde kira ödemeyerek ya da düşük kiralarla yaşam stratejilerini geliştirmiş aileler açısından, yeni konutlarda para ödemek zorunda kalınması, ulaşım maliyetlerinin artması ve ödenmesi gereken yakıt ve aidat paralarının eklenmesi gelir durumlarında ciddi bir sıkıntıya yol açmaktadır. Çok sınırlı kaynaklarla yaşamlarını sürdüren kesimler için çoğunlukla banka borçlarını ödemek imkansız hale gelmektedir; özellikle iş kayıplarının yaşandığı kriz dönemlerinde bu durum çok daha ağır yaşanmaktadır. Aylık ödemeleri iki aydan fazla geciktiren hak sahiplerinin ipotekli konutları banka tarafından geri alınmaktadır; nitekim Bezirganbahçe'ye yerleşen ailelerin yarısına yakını Temmuz 2009 itibarıyla evlerini kaybederek mahalleden ayrıldığı bilinmektedir. Benzer bir durum Sulukule'den Taşoluk'a gönderilen aileler için de söz konusudur; Taşoluk'ta bugün sadece iki üç aile kalmaya devam etmektedir. Aslında sadece bu iki örnek bile kentsel dönüşümle birlikte yaşanacak mağduriyetlerin habercisidir. Diğer bir deyişle, bu süreç bir **“mülksüzleşme”** süreci olarak karşımızda durmaktadır. Banka borçlarını ödemeye

devam ederek bu konut alanlarında kalmaya direnenler ise ciddi bir **“yoksullaşma”** ile karşı karşıya kalmakta ve pahasını eğitim alamayan, genç yaşta çalışmaya başlayan genç nesiller ödemektedir. Bezirganbahçe bugün saha araştırması yaptığımız mahalleler içinde en düşük eğitim düzeyine sahip bireylere, en düşük hane gelirlerine ve en yüksek işsizlik oranlarına sahip mahalle olarak öne çıkmaktadır. Ödeme güçlüklerinin yanı sıra, bu dönüşüm uygulamalarında tek tip bir model olarak geliştirilen ve çoğunlukla TOKİ tarafından gerçekleştirilen toplu konut uygulamaları, hem inşaat kalitesi ve mimari özellikleri hem de sunduğu yaşam kalitesi açısından ciddi sorunlara sahiptir.

Dar gelirli kesimlerin barınma sorununu çözmek bütün dünyada en önemli bir gündem maddelerinden biri haline gelmiş, hem uluslar arası kuruluşlar, hem de devletler bu konuda çözüm oluşturabilecek politika önerilerini tartışmaya başlamışlardır. Yaşanan ödeme güçlükleri ve mağduriyetler karşısında, plandışı gelişmiş konut alanlarını yıkmak dışında yeni çözümler geliştirilmeye çalışılmaktadır. Son dönemde bu konuda farklı fikirler ortaya atılmıştır; bunlardan bir tanesi, düşük gelirli kesimlere kamu destekli konut kredisi vererek **“sosyal’ konut”** üretmektir. Bu politikanın TOKİ’nin dar gelirli için konut uygulamasında yansımaları bulunduğunu söyleyebiliriz; ancak daha önce ifade ettiğimiz gibi, bu uygulamalar Türkiye koşullarında olumlu sonuçlar üretmemiştir. Bu konuda ortaya konan bir başka fikir ise mülkiyeti yasallaştırarak çöküntü ya da gecekonduların piyasa mekanizması ile dönüşümünü sağlamak ve aynı zamanda ekonomik gelişmeyi yakalayarak yoksulluğu önlemektir (DeSoto,1989, 2000; Gilbert, 2002; Handzig, 2010). Ancak BM-Habitat’ın **“en iyi uygulama”** olarak önerdiği yöntem, katılım ve yapabilir kılma yaklaşımlarının esas alındığı iyileştirme projeleri geliştirmek (Gilbert, 2004) ve konut alanlarındaki iyileştirmeler için kişilere kredi imkanlarının sunulmasıdır. Dolayısıyla, bu konu sadece basit bir yıkıp yeniden yapma ve insanları taşıma meselesi olmaktan çok uzaktır; bu sadece yoksulluğunun mekanının değiştirilmesi anlamına gelecektir. Her alan için ortak ana ilkeler doğrultusunda hareket etmek önemli olmakla birlikte, alana özgü farklı çözümler üretmek önümüzde duran en önemli sorunsallardan biridir.

KAYNAKLAR

Antalya Mimarlar Odası Raporu, 7 Temmuz 2010.

Aslan, Ş. (2004) *1 Mayıs Mahallesi*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Bartu Candan A., Kolluoğlu, B. (2008) “Emerging Spaces of Neoliberalism: A Gated Town and a Public Housing Project in Istanbul”, *New Perspectives on Turkey*, No. 39, 5-46.

Baysal, C., “Kentsel Dönüşüm’de Nasıl Bir İnsan Hakları Savunuculuğu...”, *Birgün Gazetesi*, 21.11.2008.

Beauregard, R. (1986) "The chaos and complexity of gentrification", in N.Smith and P.Williams (eds) *Gentrification of the City*, Unwin Hyman, London.

Beauregard, R. (1998) “Tourism and economic development policy, *The Economic Geography of the Tourist Industry* içinde, D. Ioannides ve K.G. Debbage (der.), London: Routledge, 220-234.

Bilgin İ. (1996) Anadolu’da Modernleşme Sürecinde Konut ve Yerleşme, *Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut ve Yerleşme*, der: Y.Sey ve M. Beykan, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

Brenner, N. ve Theodore, N. (2002) Cities and Geographies of “Actually Existing Neoliberalism”, *Antipode*, 34:3, 349-379.

Davis, M. (2006) *Planet of Slums*, Verso, New York.

Deininger, K. ve Binswanger, H. (1999) The Evolution of the World bank’s land policy: principles, Experience and Future Challenges. *World Bank Research Observer*, 14: 2, 247-76.

De Soto, H. (1989) *The Other Path: The invisible revolution in the Third World*, London: I. B. Taurus.

De Soto, H. (2000) *The Mystery of Capital: Why Capitalism Triumphs in the West and Fails Everywhere Else*, New York: Basic Books.

Erder, S. (1996) *İstanbul’a Bir Kent Kondu: Ümraniye*, İletişim.

Erman, Tahire (1998) “Kentteki Kırsal Kökenli Göçmenlerin Yaşamında Gecekondu ve Apartman”, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Tarih Vakfı Yayınları, 317-324.

- Fainstein S.S. ve Judd, D.R. (1999) Global Forces, Local Strategies, and Urban Tourism, *The Tourist City* içinde, D.R. Judd ve S.S. Fainstein (der), Yale University Press, 1-17.
- Fainstein, S. S. (2008) “Mega-projects in New York, London and Amsterdam”, *IJURR*, 768-785.
- Foggo, H. (2007) “Sulukulede sahnenin gerisindekiler-Kenti değil sahiplerini yenileme projesi”, *İstanbul Dergisi*, 60, 127-137.
- Gilbert, A. (2002) On The Mystery of Capital and the Myths of Hernando De Soto, *IDPR*, 24:1, 1-18.
- Gilbert, A. (2004) Helping the Poor Through Housing Subsidies: Lessons From Chile, Colombia and South Africa, *Habitat International*, 28, 13-40.
- Gilbert A. (2007) The Return of the Slum: Does Language Matter? , *International Journal of Urban and Regional Research*, 31 (4), 697–713.
- Goodwin, M. (1993) “The city as commodity: the contested spaces of urban development”, *Selling Places: The City as Cultural Capital Past and Present* içinde, G. Kearns ve C. Philo (der.), Oxford: Pergamon Press, 145-162.
- Haila, A. (2007) The Market as the New Emperor, *International Journal of Urban and Regional Research*, 31.1, 3-20.
- Hamnett, C. (1991) “The Blind Man and the Elephant: The Explanation of Gentrification”, *Transaction of the Institute of British Geographers*, 16, 173-189.
- Handzic, K. (2010) Is Legalized Land Tenure Necessary in Slum Upgrading? Learning from Rio’s Land Tenure Policies in Favela Bairro Program, *Habitat International*, 34, 11-17.
- Harvey, D. (1989) *The Condition of Postmodernity*, Basil Blackwell.
- Huchzermeyer, M. (2005) “The Global Governance Response to Informal Settlements – Relieving or Deepening Marginalisation?” IGU meeting in Natal, Brezilya, 18-22 September 2005.
- İslam, T. (2009) Devlet Eksenli Soylulaştırma ve Yerel Halk: Neslişah ve Hatice Sultan Mahalleleri (Sulukule) Örneği, Yayınlanmamış doktora tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Judd, D. R. ve Fainstein, S. S. (1999) *The Tourist City*, Yale University Press, New Haven.

- Keyder, C. (2005), "Globalization and Social Exclusion in Istanbul", *IJURR*, 29:1, 124-34.
- Bartu Candan A., Kolluoğlu, B. (2008) "Emerging Spaces of Neoliberalism: A Gated Town and a Public Housing Project in Istanbul", *New Perspectives on Turkey*, 39, 5-46.
- Kurtuluş, H. (2007) "Devlet, Sermaye ve Kentsel Arazi Bağları Çerçevesinde Kentsel Dönüşüm", *Ölçü*, 72-77.
- Kuyucu, T. ve Ünsal, Ö. (2008) "Manhattan'da Tutunamayız", *Post-Express Dergisi*, Temmuz-Ağustos.
- Küçükçekmece Belediye Başkanlığı (2007) Ayazma-Tepüstü Kentsel Dönüşüm Projesi Kitapçığı: Yaşama Yeni Bir Pencereden Bakın.
- Ley, D. (1994) "Gentrification and the Politics of the New Middle Class", *Environment and Planning D: Society and Space*, 12, 53-74.
- Ley, D. (2002) "Artists, Aestheticisation, and The Field of Gentrification", *Urban Studies*, 40, 2525-2542.
- Loftman ve Nevin (1995) "Prestige projects and and urban regeneration in the 1980s and 1990s: a review of benefits and limitations", *Planning Practice and Research*, 10:3-4, 299-312.
- Öktem B. (2006) Neo-Liberal Küreselleşmenin Kentlerde İnşası: AKP'nin Küresel Kent Söylemi ve İstanbul'un Kentsel Dönüşüm Projeleri, *Planlama Dergisi*, 36, 53-64.
- Özdemir D. (2003) "Yeniden Canlandırma Projelerinde Kültür, Turizm, Ve Emlak Piyasaları Üzerine Kurulu Stratejilerin Başarı(Sız)lık Koşullarının İncelenmesi", *Kentsel Dönüşüm Sempozyumu*, İstanbul, YTÜ Basım-Yayın Merkezi, 384-397.
- Pınarcıoğlu M. ve Işık O., *Nöbetleşe Yoksulluk*, İletişim, İstanbul, (1993).
- Roberts, B. R. (2005) Globalization in Latin American Cities, *International Journal of Urban and Regional Research* 29, 1, 110-23.
- Roy, A. (2005) Urban Informality: Towards an Epistemology of Planning, *Journal of the American Planning Association*, 71, 2, 147-158
- Sadler, D. (1993) "Place-Marketing, Competitive Places and the Construction of Hegemony", *Selling Places: The City as Cultural Capital Past and Present* içinde, G. Kearns ve C. Philo (der.), Oxford, Pergamon Press, 175-192.

- Slater, T. (2006) "The Eviction of Critical Perspectives from Gentrification Research", *International Journal of Urban and Regional Research*, 30:4, 737-57.
- Sey Y. (1998) "Cumhuriyet Döneminde Konut", *75 yılda Değişen Kent ve Mimarlık* içinde, Y. Sey (der.), Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 273-300.
- Smith N. (1986) "Gentrification, the Frontier, and the Restructuring of Urban Space", *Gentrification of the City* içinde, N. Smith ve P. Williams (der.), Allen and Unwin, London, 15-34.
- Smith N. (2002) "New Globalism, New Urbanism: Gentrification as Global Urban Strategy", *Antipode*, 34, 427-450.
- Sorkin M. (1992) (der.) *Variations on a Theme Park*, Hill and Wang, New York.
- Stone, E. M. (2006) *Housing Affordability, A Right To Housing*, (ed.) Rachel G. Bratt, Michael E. Stone, Chester Hartman, Temple Univ. Press, Philadelphia.
- Swyngedouw E., Moulaert F. Ve Rodriguez,A. (2002) , *Neoliberal Urbanization in Europe: Large-Scale Urban Development Projects and the New Urban Policy*, *Antipode*, 34, 542-577.
- Şen B. (2005) "Soylulaştırma: Kentsel Mekanda Yeni bir Ayrışma Biçimi", *İstanbul'da Kentsel Ayrışma* içinde, H. Kurtuluş (der.), Bağlam Yayınları, İstanbul, 127-160.
- Şenyapılı, T. (2004) *Barakadan Gecekonduya Ankara'da Kentsel Mekanın Dönüşümü*, 1923 1960, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Tekeli İ. (1982) *Kentleşme Yazıları*, Ankara, Turhan Kitabevi.
- Tekeli, İ. (1994a) *The Development of the Istanbul Metropolitan Area: Urban Administration and Planning*, IULA-EMME, Kent Basımevi, İstanbul.
- Tekeli, İ. (1994b) Gecekondu, *İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, cilt 3, 381-386.
- Tekeli, İ. (1994c) Gecekondu Önleme Bölgeleri, *İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, cilt 3, 385.
- Tekeli,İ. (2003) Kentleri Dönüşüm Mekanı Olarak Düşünmek, *Kentsel Dönüşüm Sempozyumu Bildiriler*, YTÜ Basım-Yayın Merkezi, İstanbul, 2-7.
- Turgut, S. ve Ceylan, E. Ç. (2010) *Bir Yerel Yönetim Deneyiminin Ardından.. Küçükçekmece Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Projesi*, Alfa, İstanbul.

- Tümertekin, E. (1997) *İstanbul Kent ve Mekan*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Türel, A., Ankara'da Konut Yapım Süreçleri, Ankara: 1985'den 2000'e, Ankara, Ankara Büyükşehir Belediyesi, 55-64, (1987).
- Türkün A. (2007) "Kentsel Turizmin Gelişmiş ve Azgelişmiş Ülkelerde Yansımaları", *İstanbul Kent Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul, TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu,
- Türkün, A. (2009) "The Manifestations of Voluntary and Involuntary Migration in Turkish cities: from 'spaces of hope' to 'spaces of hopelessness'", Sandhu, R. S., Sandhu, J. ve Arora, B., (der.) *Urban Poverty in Developing Countries: Issues and Strategies for Sustainable Cities* içinde, 57-100, Bookwell, India.
- Türkün, A. (2010) "İstanbul'da Kentsel Dönüşüm: Mali Kaynak Yaratma Aracı Olarak Kent", *Mimarlık*, no. 356, 42-43.
- Türkün, A. (2011a) "Konut Alanlarında Radikal Dönüşümler", *Konut Sempozyumu*, 3-4 Aralık 2009, TMMOB Mimarlar Odası, İstanbul Büyükşehir Şubesi, 339-380.
- Türkün, A. (2011b) Urban Regeneration and Hegemonic Power Relationships, *International Planning Studies*, Routledge, 16:1, 61-72.
- Türkün-Erendil, A . ve Ulusoy, Z. (2002) The Re-invention of Tradition as an Urban Image, *Environment and Planning B-Planning and Design*, 29, 655-672.
- Türkün, A. ve Ulusoy, Z. (2004) "İronik Karşılaşmalar: Kale'nin Kentle ve Kentin Kale'yle İki Karşılaşması", *Kentin Zulası: Ankara Kalesi*, T. Bora (der.), İletişim Yayınları, İstanbul, 221 286.
- Türkün, A. ve Yapıcı, M. (2009) "Kentsel Dönüşüm ve Yasaların Araçsallaşan Rolü", *İktisat Dergisi*, no. 499, 48-58.
- UN HABİTAT, (2003) *Challenge of Slums: Global Report on Human Settlements*, Earthscan Publications, London, 2003.
- Uzun, N. C. (2006) "Kentsel Dönüşümde Yeni bir Kavram: Seçkinleştirme", *Değişen Mekan* içinde, Eraydın, E. (der.), Dost, 340-360.
- Uzunçarşılı Baysal, C. (21.11.2008) "Kentsel Dönüşüm'de Nasıl bir İnsan Hakları Savunuculuğu...", *Birgün Gazetesi*.

Yılmaz, B. (2007) “Hayatta Kalmak Yaşamak Değildir! Kent Yoksulu Göçmenlerin Gündelik Yaşam Mücadelelerini Habitus Kavramıyla Düşünmek”, *Mülkiye*, 255: 203-225.

İNTERNET KAYNAKLARI

TMMOB Mimarlar Odası, (2008a) 24. 07.2008 Tarih ve 5793 Sayılı “Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” Hakkında Rapor.

TMMOB Mimarlar Odası (2008b) TOKİ Raporu (www.mo.org.tr/belgedocs/toki-rapor-2.pdf).

TMMOB Mimarlar Odası, Bilirkişi raporuna itiraz, Şubat 2010

TMMOB Şehir Plancıları Odası (17.06.2010) “Belediye Kanunu’nda Yapılan Değişiklik, ne Kentlerimiz ne de Halkımız Açısından “Hayırlara Vesile” Olmayacaktır...”, Basın açıklaması

TMMOB Şehir Plancıları Odası, 23.08.2011, 648 Sayılı “Kanun Hükmünde Kararname” Değerlendirmesi, www.spo.org.tr; erişim: 05.10.2011.

KENTSEL DÖNÜŞÜM BASKISI ALTINDAKİ MAHALLELERDEKİ GÜÇ İLİŞKİLERİNİN BOURDIEUCU BİR OKUMASI

Doktora Öğrencisi, **Kumru Çılgın**

İstanbul Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Doktora Öğrencisi, **Julia Strutz**

KU Leuven

Y. Doç. Dr. **Erbatur Çavuşoğlu**

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

ÖZET

2000'li yıllarla birlikte Türkiye neoliberal kapitalizm ile bütünleşip, bu sistemin akılcı süreçleri ile tanıştıkça; başta büyük kentlerdeki olmak üzere birçok yerleşmenin adı Kentsel Dönüşüm ile anılmaya başlamıştır. Geniş toplum kesimlerini huzursuz eden, bir kısmını ise şimdiden yerinden eden bu süreçler karşısında kamuoyu, Kentsel Dönüşüm taraftarları ve karşıtları olarak ikiye bölünürken; Kentsel Dönüşüm karşıtları arasında da sürecin farklı okumalarına tanıklık etmekteyiz.

Kentsel Dönüşüm baskısı altındaki mahallelerde sürece olan tepkiler isyan ve direnişten, müzakere ve pazarlığa, boyun eğme ve kabullenmeye dek çok çeşitli biçimler alırken; her yerele ve mücadele biçimine özgü yeni deneyim ve öyküler ortaya çıkmıştır. Ancak bu süreçlerin kuramsal değerlendirmesi, yani Kentsel Dönüşüm karşısında ortaya çıkan tepkilerin nasıl ve hangi koşullarda ortaya çıktığı, hangi benzerlik ve farklılıklar ürettiği ve bunların gerekçeleri kuramsal bir düzeyde yeterince sorgulanmamıştır. Bourdieucu bir okuma bize Kentsel Dönüşüm baskısı altındaki mahallelerdeki güç yapısını ve ilişkileri anlamada farklı bir çerçeve sunabileceği düşüncesi ile tercih edilmiştir.

Bu çalışma; Marksist mekân kuramları ile Kentsel Dönüşüm sürecini okumayı, Pierre Bourdieu'nun temel kavramlarını kullanarak oluşturulacak bir kuramsal çerçeve içerisinde Kentsel Dönüşüm baskısı altındaki mahallelerin farklı mücadelelerde ortaya çıkan hikayelerini değerlendirmeyi ve bugüne kadar sorulagelmiş ancak tatmin edici bir cevap üretilemeyen sorular için yeni cevaplar üretmeyi hedeflemektedir.

İncelemelerini “Alan” kavramıyla adlandıran Bourdieu bize alanın sınırları genişleyip daralabilen veya deforme edilebilir, iktidar ya da sermaye biçimlerine gömülü konumlar arasındaki tarihsel bağıntılar bütünü olduğunu söyler ve yine kuralları belirli ancak değiştirilebilen bir “Oyun”dan bahseder. “*Game theory*”e karşı Bourdieu’un oyun alanı içerisinde yer alan “Aktörler”; sahip oldukları “*Maddi Sermaye*”, “*Sembolik Sermaye*” ve “*Kültürel Sermaye*”yi stratejik olarak kullanabilirler. Kişilerin biriktirdikleri bu sermayelerin kompozisyonu ise zaman içinde bir “*Habitus*”u geliştirmektedir. Habitus; bireylerin benlerine zihinsel ve bedensel algı, beğeni ve eylem şemaları biçiminde konulmuş bir tarihsel bağıntılar bütünüdür ve aktörlerin geçmişten bugüne biriktirdikleri gerçek ve simgesel değerler, önyargılar, fikirlerle dolu bagajlarıdır. Aktörlerin oyun alanındaki varlığı, konumları bu habitusa göre değişir. Aktörler; kendilerini ifade etmek, meşrulaştırmak, alandaki yerlerini sağlamlaştırmak veya genişletmek üzere çeşitli stratejiler geliştirir ve kimi zaman da oyunun kurallarını ve “*Doxa*” (sabit fikir) denilen genel kabulleri yapıbozumuna uğratmayı denerler. Oyun alanındaki güç ilişkileri ve karar süreçleri kuşkusuz aktörlerin habitusları ile bu taktik ve stratejilerin performansına göre şekillenmektedir. Aktörlerin (eyleyicilerin) habituslarıyla birlikte alanda işgal ettikleri konumlarını korumak ve değiştirmek üzere yaptıkları eylemliliklerin tümü oyundur. Alanın yapısını değiştirmeye çalışmak veya oyun oynamak mücadelenin kendisi iken, alanın yapısını belirleyen şey ise oyuncular arasındaki kuvvet ilişkilerinin anlık durumudur.

Kentsel Dönüşüm baskısı altındaki mahallelerde dönüşüm ve yerinden edilme tehdidine karşı geliştirilen farklı tepkileri Bourdieu’cu kavramlarla okumak bizlere yeni imkanlar sunacaktır: Tahakküm yapılarının yeniden üretimi ve dönüşümünde özellikle devletin meşru “*simgesel şiddet*” tekeline dikkat çeken Bourdieu’da toplum; yönetenler ve yönetilenler diye monolitik yapılara bölünmemiştir. Bourdieu, toplumsal eşitsizliklerin düzeltilemeyeceği biçimindeki kaderci retoriğe de inanmaz. Ezen-ezilen ilişkilerindeki ve hiyerarşilerindeki çeşitliliklere dikkat çekerken, sınıfsal konumların ötesindeki ayrışmaları da işaret eder ve böylece Marx’ın sınıf analizini derinleştirmiş olur.

Bu çalışma kapsamında incelenecek yerel mücadele pratiklerinde; toplumsal rol ve konumların nasıl yeniden üretildiği, alan içindeki birey ve grupların habituslarına, konumlarına, taktik ve stratejilerine göre hiyerarşik konumlarının nasıl değiştiği, toplumsal adalet ve dayanışma pratiklerinin geliştirilmesindeki fırsatların neler olduğu açıklanmaya çalışılacak ve farklı mücadele pratikleri açısından ev, mahalle ve bir arada yaşama

pratiklerinin ne anlam ifade ettiği, bu anlamların neye göre farklılaştığı “*correspondence analiz*” yöntemiyle ortaya konmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Dönüşüm, Oyun, Alan, Aktörler, Habitus, Doxa, Güç İlişkileri, Sınıf, Statü, Sembolik Sermaye, Kültürel Sermaye, Taktik, Strateji, Simgesel Şiddet...

*“Ampirik araştırmadan yoksun teori boştur,
teoriden yoksun ampirik araştırma kördür.”*

Immanuel Kant

*“Ampirik gerçekliğin özgünlüğüne dalınmadıkça,
toplumsal dünyanın engin mantığı idrak edilemez”*

Pierre Bourdieu

1. AMAÇ ve YÖNTEM

Kentsel Dönüşüm baskısı altındaki mahallelerde yaşanan süreçleri ve güç ilişkilerini anlamaya dayalı bu araştırma, sorunun sınıfsal niteliğini yadsımsız ve tam da sürecin ideolojik boyutunu vurgulamak ve ideolojinin gündelik pratiklere içkin mekanizmalarını, anlam, simgeler ve söylem üzerindeki mücadelelerle birlikte sergilemek amacıyla, *“müdahil bir bilgi ve mesul bir bilim”* [Bourdieu, 2002] üretebilmek için Bourdieu’cu kavramları kullanmaktadır.

Kentsel Dönüşüm süreçlerini aktivist olarak izleyen bir grubun sürdürdüğü bu araştırma Kentsel Dönüşüm baskısı altındaki çeşitli mahallelerde sıkça karşılaşılan durumları, benzer deneyimleri, yandaş ya da muhalif söylemdeki genel kabulleri sorgulamak ve derinleştirmek niyetiyle, seçilen bir mahalle üzerinde yoğunlaştırmış bir çalışmanın sonuçlarını aktarmaktadır. Araştırma özellikle son 5 yılda yaşanan, tartışılan Kentsel Dönüşüm deneyim ve söylemlerinden yola çıkmakla birlikte 3 özgün aşama ile zenginleştirilmiştir.

İlk aşama Bourdieu’nun teorik çerçevesini mekân üzerinden düşünmek ve Türkiye’deki Kentsel Dönüşüm tartışmaları bağlamında kavramsallaştırmak olmuştur. Kentsel Dönüşüm’ü bir *“Alan”* olarak ve bu alan üzerindeki mücadeleyi bir *“Oyun”* olarak okuyan bu yaklaşım, bu oyunu anlamak için Bourdieu’nun *“Aktörler”* (eyleyiciler/agent), *“Sermayeler”*, *“Habitus (yakınlıklar)”*, *“Doxa”* (sabitfikir), *“İlisio”*, *“Strateji”*, *“Sembolik Şiddet”*, *“Beğeni”* (taste) gibi diğer kavramsallaştırmalarını kullanmaktadır. Böylece Kentsel Dönüşüm baskısı altındaki mahallelerde mücadele pratiklerindeki farklılıkların, mahalle içindeki ilişkilerin, dayanışma geleneğinin ve çeşitli hiyerarşilerin bu mücadeleye etkileri, alandaki egemenlerin taktikleri karşısında üretilen dil ve pratikler ile mücadele sırasında mahalleler ile çeşitli biçimlerde ilişki kuran uzman ve aktivistlerin mahalle ile etkileşimine dair süreçler açıklanmaya çalışılmıştır.

İkinci aşama bu kavramsallaştırmayı test etmek üzere, deneyimli bir toplumsal muhalefet aktörü ve kent aktivisti ile yapılan 4 saatlik bir röportajda Bourdieucu mekân okumasına ilişkin soruların mahalle deneyimleri üzerinden sorulması ve cevapların söylemsel analizine dayanmaktadır. Bu analizde konuşmacının anlatılarında dile getirdiği örnekler ve önermeler, Bourdieu'nun kavramsal dünyasındaki karşılıkları açısından düşünülmüş ve Kentsel Dönüşüm baskısı altındaki mahallelerde yaşanan süreçler, mahallenin kendi içindeki ve dışarıyla olan güç ilişkileri, mahallelerin bir toplumsal mekân olarak sahip olduğu mekânsal habituslar ve buna bağlı olarak farklılaşan direnme pratikleri, bu yerel mücadele pratiklerinde; toplumsal rol ve konumların nasıl yeniden üretildiği, alan içindeki birey ve grupların habituslarına, konumlarına, taktik ve stratejilerine göre hiyerarşik konumlarının nasıl değiştiği, toplumsal adalet ve dayanışma pratiklerinin geliştirilmesindeki fırsatların neler olduğu açıklanmaya çalışılmıştır. Görüşme metninin analizinde mahalleler “*Ev Algısı*”, “*Mahalle Algısı*”, “*Dayanışma Pratikleri*”, “*Mücadele Pratikleri*” ve “*Mekânı Sahiplenme Kapasiteleri*” olarak 5 temel kategori üzerinden yorumlanmıştır.

Son aşama ise İstanbul’da Kentsel Dönüşüm baskısı yaşayan mahallelerden birinde yapılan ve 850 haneyi kapsayan bir genel araştırmanın mütekabiliyet (correspondence) analiziyle yorumlanmasına, yapılan 14 derinlemesine görüşmenin söylemsel analizine dayanmaktadır. Mütekabiliyet analizi konutun yapım yılı, kalitesi, tapu durumu, mülksahipliği/kiracılık, memleket, örgütlülük ve mahalle derneğine bakış gibi çoklu kriterleri bir arada düşünme fırsatı sağlamıştır. Derinlemesine görüşmelerde ise mülk sahibi, kiracı, gelir, sınıf, statü, köken, inanç, eğitim, cinsiyet, yaş, yaşam biçimi, beğeni, politik eğilim, örgütlülük, göç, mahallede oturan bölge, konut türü, tapu durumu ve mahallede yaşama süresi gibi farklı özelliklerin temsiliyeti düşünülerek seçilen 14 mahalleli ile görüşülmüş ve bu görüşme metinleri de “*Ev Algısı*”, “*Mahalle Algısı*”, “*Dayanışma Pratikleri*”, “*Mücadele Pratikleri*” ve “*Mekânı Sahiplenme Kapasiteleri*” başlıklarıyla ilişkilendirilmiştir.

Araştırma sürecine 30 kadar araştırmacı alan çalışması ve analizci olarak destek vermiş, daha küçük bir ekip araştırmayı yoğun tartışmalarla derinleştirmiş ve nihayet 3 kişilik bir grup metni kaleme alma görevini üstlenmiştir. Bu bağlamda, çalışmanın asıl sahibi Dayanışmacı Atölye ekibine ve tüm görüşmecilerimize teşekkürlerimizi sunuyoruz¹.

---

¹ Pelin Ergenekon, Mert Arslanalp, İrem İbişoğlu, Tuba Mensur, Uğur Dündar, Gizem Kıyığı, Mina Çakmak, Gökhan Karabulut, Ceyhan Çılgın, Ekin Bozkurt, Esra Arslan, Önder İlkay ve araştırma sürecine katılan diğer arkadaşlara katkılarından dolayı teşekkür ederiz.

2. BOURDIEUCU MEKÂN OKUMASI

Bourdieu'nun teorik dünyası son yıllarda sosyal bilimler içinde giderek daha fazla araştırmacının ilgi ve eleştirisine mahzar olmakta ve adeta bir yeniden keşfedilme yaşamaktadır. Öte yandan Bourdieu'nun mekânsal olarak okunması ya da mekân çalışmalarında Bourdieu'nun kullanılması çok da yaygın değildir [Hillier & Rooksby, 2005].

Oysa Bourdieu'nun son kitabı olan Ekonominin Toplumsal Yapısı (Social Structure of Economy) [2005], Fransa'daki inşaat sektörü aracılığıyla mekânın yeniden üretilmesi üzerine doğrudan bir analiz olup konutun bir tüketim nesnesi olarak nasıl inşa edilip, arzulandığını, üretildiğini, pazarlandığını ve tüm bu süreçlerde devletin ve sektör aktörlerinin rollerine dikkat çekmektedir.

Bourdieu kendi teorik dünyası içinde fizikî ve sosyal mekânı ayırmaksızın düşünür ancak çeşitli ipuçları vermekle birlikte habitus ile habitat arasında doğrudan bir bağlantı kurmaz. Buna rağmen toplum ve mekânın karşılıklı olarak birbirini yeniden üreten özelliği nedeniyle toplumsal mekân kavramını kullanmayı anlamlı buluyoruz. Çalışma, yeni Bourdieu'cu mekân çalışmalarından da faydalanarak, Kentsel Dönüşüm'ü bir alan olarak ele alırken habitusun mekâna ilişkisi konusunda bir katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Sosyal bilimlerin mekânı keşfetmesinin ardından, özellikle habitus kavramı mekânsallaştırılmaya çalışılmıştır. Habitus kavramı işçi sınıfının niye işçi konutlarında, elitlerin niye villalarda yaşamak istediğini anlamak [Friedmann 2005] ve soylulaştırma süreçlerini açıklamak üzere [Podmore 1998] kullanılmıştır.

Uzun zaman boyunca bir şehirde ya da bir mahallede yaşayan insanların mekâna dair bir habitus biriktirdikleri ve özellikle kırsal alandan şehre gelenlerde bir yerleşimsel (residential) habitus gözlemlendiği [Dirksmeier 2006] ortaya konmuş, hatta her şehri, diğer şehirlerden ayıran farklı bir habitus'u olduğu [Berkin 2008] mekânın belleğine yapılan atıflarla daha güçlü biçimde dile getirilmeye başlanmıştır.

Mekân artık herhangi bir yer, boş bir kutu değildir. Üstelik kapitalizm tam da mekânın bu özelliği üzerinden kendini yeniden üretmektedir. Ancak, devlet ve piyasa aktörlerince uzunca bir süredir yeniden dağıtım aracı olarak kullanılagelmiş olan mekânın [Çavuşoğlu, 2004], politik özneler tarafından sınıf mücadelesinin bir alanı olarak görülmesi, özellikle Türkiye için görece yeni bir süreçtir.

ALAN, OYUN VE İLİSİO

İncelemelerini “Alan” kavramıyla adlandıran Bourdieu için toplum bir bireyler toplumu değildir, bireylerin bulunduğu konum ve bireyler arasındaki ilişkilerin uzamıdır toplumsal analizde söz konusu olan. Bourdieu bize alanın, sınırları genişleyip daralabilen veya deforme edilebilen, iktidar ya da sermaye biçimlerine gömülü konumlar arasındaki tarihsel bağlantılar bütünü olduğunu söyler ve alanı mücadele ile ilişkilendirerek yine kuralları belirli olan ancak değiştirilebilen, yeni oyuncuların katılımına açık, inşa halinde bir “Oyun”dan bahseder. Yani her alan, nihai sınırları alanın içindeki mücadelelerin konusu olan dinamik sınırlardan oluşan potansiyel olarak açık bir oyun mekânı oluşturur. Bu çalışmada Kentsel Dönüşüm’ü bir “Alan”, Kentsel Dönüşüm alanındaki mücadele süreçlerini ise “Oyun” olarak ele alıyoruz.

Bourdieu’cu bir analizde 3 nokta; i) alanın iktidar ile ilişkisi, yani iktidar açısından alanın taşıdığı önem, ii) alandaki aktörlerin birbiriyle ilişkisi ve iii) alandaki aktörlerin davranışlarını belirleyen habitusları incelenmelidir. Türkiye’de 2000’li yıllar sonrasında inşaat sektörü ve Kentsel Dönüşüm’ün ulusal ekonomik kalkınma ve sosyal dönüşüm süreçlerindeki artan rolü geniş kabul görmektedir ve ayrı bir çalışmanın konusudur [Bkz. Birikim Dergisi, no: 270, İnşaat Dosyası]. Ancak Kentsel Dönüşüm alanının iktidar açısından yeri ve önemini belirlemek üzere, İstanbul başta olmak üzere birçok kentin masaya yatırılmış ve sürekli rant üreten bir harita olduğu, bu rantın toplumun en sıradan üyesi tarafından dahi algılandığı ve bu bol ödüllü oyunun “İstanbul’un taşı toprağı altın” sözünde billurlaştığı akılda tutulmalıdır. Bu çalışma ile amaçlanan alanın yapısı ve oyuncuların eylemlerine odaklanmaktır. Alandaki oyuncular arasındaki mücadelenin ana eksenini, alanın sınırlarına ve alanda nelerin hangi hiyerarşi içinde değer taşıdığına/taşıyacağına ilişkin rekabet belirlemektedir. Tabii ki her oyunda olduğu gibi kabul edilmiş ancak değiştirilebilecek kurallar, çeşitli stratejiler ve kazananlar için ödüller bulunmaktadır.

İşte “Illusio”, oyundaki bu olası ödüllerin cazibesine kapılmaktır. Oyuna yoğunlaşmak, oyun tarafından ele geçirilmek, oyunun çabalamaya değdiğini sanmak, ya da daha basit söylemek gerekirse, oyunun oynamaya değdiğini düşünmektir [Bourdieu & Wacquant, 2007: 105]. Oyunlar stratejiktir. Her mücadeleye ve her mücadele anına özel muhtemel farklı yaklaşımlar vardır. İyi bir stratejiyi neyin oluşturduğunu, şüphesiz, oyunun kuralları kadar, kişinin rakibinin güçlü ve zayıf yanlarını değerlendirebilmesi ve bir oyun anlayışına sahip olması belirler [Calhoun, 2007: 78].

Nitekim Kentsel Dönüşüm alanında da gerek merkezi ve yerel yönetimlerin, gerek inşaat şirketlerinin, gerekse mahalleli ve mahalleyi destekleyen kent aktivistlerinin farklı

motivasyonlarla, değişik sermaye hırslarıyla, ya da mevcut konumlarını koruma güdüsüyle oyunu içinde bulunmaya değer gördüklerini ve değişen koşullara özgü stratejiler geliştirdiklerini görürüz.

Verili durumda Kentsel Dönüşüm oyun alanı ve kuralları hakim medya, iktidar, neoliberal ekonomi ve rant üretmeye açık süreçler tarafından domine edilmektedir. Bu süreçte özellikle deprem korkusu ve tapulu mülk sahibi olma hayalinin dayanılmaz hafifliği vurgulanarak Kentsel Dönüşüm toplumun geniş kesimlerince bir iyilik, hizmet veya modernleşme atılımı olarak değerlendirilmektedir.

Öte yandan konutun sadece bir ev olmayıp, hane bireylerinin tümü açısından gelecek güvencesi olması önemlidir. Birçok kişi için hane halkının kent yaşamına tutunmasında mevcut durumun dahi sürdürülemez hale gelme korkusu içten içe sürmekte ve bugüne kadar yaşanan tahliye süreçlerinin yoksullaştırıcı deneyimleriyle bütünleşmektedir. Kimi mahallelerde bu kaygılar açıkça Kentsel Dönüşüm'e bir karşı çıkış haline gelirken yereldeki motivasyon ve tahayyülün Kentsel Dönüşüm'e eleştirel olarak yaklaşan akademisyen, aktivist ve aydınlarınkinden farklı olduğu da görülebilmektedir.

AKTÖRLER VE SERMAYELERİ

“*Game theory*”e karşı Bourdieu'nun oyun alanı içerisinde yer alan “*Aktörler*”; sahip oldukları “*İktisadi Sermaye*”, “*Toplumsal Sermaye*” ve “*Kültürel Sermaye*”yi stratejik olarak kullanabilirler. Aktörlerin sahip olduğu toplam güç bu sermayelerin bütünü ve para-prestij-bilgi örneğinde görülebileceği gibi birbirine tercüme edilebilir bir kompozisyonu olan “*Simgesel Sermaye*” kavramıyla temsil edilir. Simgesel sermaye hem doğuştan itibaren miras yoluyla edinilen para, unvan ve maharetleri hem de aile, okul ve diğer toplumsal failer aracılığıyla benimsetilen değer yargıları, düşünme, söylem ve davranış kalıplarının toplamıdır.

Kentsel Dönüşüm baskısı altındaki mahallelere söz konusu olduğunda yerel toplulukların çoğunlukla alt-orta sınıf göçmen ailelerden oluştuğu, eğitim düzeyinin çok yüksek olmadığı, güvenceli işlerde çalışma oranının düşük olduğu vb. koşullar içinde doğup var olmalarının yanı sıra bu tür bir yerleşmede yaşama deneyiminin öğrettiği temel değer, davranış ve yatkınlıklara yani habituslara sahip oldukları, hatta bu farklılıkların bir mahalle içinde de çeşitli hiyerarşiler ve ayrışmalar yarattığı gözlenebilmektedir. Kentsel Dönüşüm süreçlerinde mahallenin rant ile tanışması, mahallenin ve evlerin değişim değeri üzerinden konuşulmaya

başlaması, yani yaşam alanının metalaşması da bu hiyerarşi ve ayrışmaları köruklerken, komşular, akrabalar ve aile içindeki ilişkileri de son derece olumsuz etkilemektedir.

İktisadi sermaye Marksist kuram içindeki parasal ve maddi üretim araçlarına karşılık gelmekle ve esas öneme sahip olmakla birlikte, toplumsal ilişkileri belirleme de yalnız değildir. Alanın durumuna göre dini, politik, bürokratik, eğitimsel, akademik vb. özellikleri ön plana çıkabilen, kimi zaman salt miras yoluyla devralınan Kültürel Sermaye genellikle kıt sembolik mallar, beceriler ve ünvanlarla edinilir ve özellikle eğitime bağlı olarak eşitsizlikleri yeniden üreten yetenekler ve kapasiteler geliştirir. Bir gruba üyelikle kazanılan Toplumsal Sermaye ise *“az çok kurumsallaşmış olan karşılıklı arkadaşlık ve tanıma ilişkileriyle kurulmuş dayanıklı bir ağ ile ilintili gerçek veya potansiyel kaynakların toplamıdır”* [Aktaran Göker, 2007: 283, Bourdieu 1986: 249]. Simgesel sermaye diğer sermaye türlerinden herhangi birinin, algı kategorileriyle kavrandığında büründüğü biçimdir.

Kişi ve kurumların bu toplam sermayesi, sahip olunan sermayelerin genel yapısı, miktarları, birleşimi, birbirine tercüme edilebilme kapasiteleri ve zaman içindeki değişimi alan içindeki konumları hakkında temel belirleyicidir [Wacquant, 2007: 62]. Gerek bir toplumsal mekândaki aktörlerin işgal ettikleri farklı konumlar ve bu konumlara erişme olanakları, gerekse de yerin belleği anlamında mekânsal habitus alandaki sermayeler toplamı ve sermayelerin yapısı ile yakından ilişkilidir.

Kentsel Dönüşüm alanında da kimi zaman iktisadi, toplumsal ya da kültürel sermayesi yüksek bir aktörün diğerlerine görece üstünlükler sağladığı ve alan içindeki konumunu güçlendirdiği çeşitli düzeylerde rastlanılan bir durum olmaktadır. Örneğin bir deneyimde ekonomik olarak güçlü olmak belirleyici olabilirken, bir başka deneyimde erişilebilen sosyal ağ, etkili tanıdıkların varlığı, bir başkasında ise bilgi düzeyi ve söylemsel güç etkin sermaye türü haline gelmektedir.

Öte yandan mülk sahipliğinin diğer sermayelere sahip olmak açısından önemli avantajlar sağladığı, iktisadi sermayenin diğer sermaye türlerine tercümesinin daha kolay yapılabildiği çalışılan mahallelerde yaygın olarak gözlenmiştir. Nitekim tüm aktörler alan içindeki simgesel sermayelerini korumak ya da çoğaltmak için çalışırken alanın yapısı ve oyunun kuralları da etkin olan sermaye türüne göre farklılaşmaktadır. Kişilerin veya grupların alan içindeki konumları ve sahip oldukları sermayeler toplamı bu habitustan bağımsız değildir.

HABİTUS

Kişilerin biriktirdikleri bu sermayelerin kompozisyonu zaman içinde bir “*Habitus*”u geliştirmektedir. Habitus; bireylerin benlerine zihinsel ve bedensel algı, beğeni ve eylem şemaları biçiminde konulmuş bir tarihsel bağıntılar bütünüdür ve aktörlerin geçmişten bugüne biriktirdikleri gerçek ve simgesel değerler, önyargılar, fikirlerle dolu ve sadece fikirlerden ibaret olmayan bedene yerleşmiş hareketleri ve vücut dilini de içeren bagajlarıdır. Aktörlerin oyun alanındaki varlığı, konumları bu habitusa göre değişir [Bourdieu & Wacquant, 2007: 25].

Habitus, kişinin veya kişiler kümesinin geçmiş tecrübelerinin içinde bütünleştiği sınıf, dil, millet, etnisite, cinsiyet, aile gibi aidiyetlere ait kalıcı yatkınlıklar/eğilimler bütünüdür. “*Neyin onaylanıp onaylanmadığına, neyin işe yarayıp yaramadığına bakarak, kendimize özgü yeni eylem biçimleri, yaşantılarımızdaki oyunlarla ilgili karakteristik davranış biçimi geliştiririz... Sosyalleşme sürecinin gücü, büyük ölçüde bedensel olarak, basitçe kim olduğumuzun, dünyada nasıl var olduğumuzun bir parçası olarak yaşanır. Bu duygu habitustur*” [Calhoun, 2007: 103].

Kişiler statülerine uygun rolleri oynamayı öğrenirler. Ancak habitus bundan daha fazlasıdır. O kurumlar ve bedenler arasındaki buluşma noktasıdır. Bilinçlilik gerektirmeyen bir bilme biçimi olarak Habitus toplumsal olarak inşa edilmiş, pratik olarak öğrenilmiştir dolayısıyla kalıcıdır, aktarılabılır ancak alışkanlıktan öte yaratıcı bir kapasitedir ve yeniden üretilebilir de [Bourdieu, 1997: 122]. Oyundaki her oyuncunun bir sonraki hareketi, bir sonraki oyunu, bir sonraki vuruşu sezgileriyle kavrama kapasitesidir Habitus [Calhoun, 2007: 79].

SINIFSAK HABİTUS VE MEKÂNSAL HABİTUS

Kuşkusuz deneyimler aracılığıyla öğrenilen bir süreç, toplumsallaşmış bir öznellik olarak “*Sınıfsal Habitus*”tan söz etmek de mümkündür, zira habitus doğası gereği sınıfsal karakterlidir. “*Sınıfsal Habitus benzer konumu paylaşanların kolektif bilincine karşılık gelir, zira o bireylerin dünyayı benzer biçimde sunmaları ve belirli bir tarzda sınıflama yapmaları, seçmeleri, değerlendirmeleri ve davranmalarını mümkün kılan bilişsel ve duygusal bir rehber sağlar*” [Tatlıcan & Çeğin, 2007: 326]. Nitekim kişiler kendilerine sunulan nesnel şartları uzun ve karmaşık bir şartlanma sürecinin sonucunda içselleştirdikleri için habitus sınıfsal ve yarı otomatik karakterlidir ve sınıf atlayan bireyler çoğu kez eski habituslarını taşıdıkları için fark edilirler; yeni bir sınıfa adaptasyon genellikle birkaç kuşak sürebilmektedir [Ünal, 2007: 173].

Örneğin egemen ile kurulan ilişkide bazı topluluklar nefret ya da güvensizlik hissini ön planda tutarken başka habituslara sahip toplulukların hayranlık ya da saygı hissi ile yaklaştıkları görülebilir ki bu normal karşılanmalıdır. Zira, “*bir konuma ulaşma biçimi, habitusa kayıtlıdır.(...) Toplumsal eyleycilerin (...) algı ve beğeni kategorilerinin kendileri de büyük ölçüde inşa edildikleri iktisadî ve toplumsal koşullar tarafından belirlenir*” [Bourdieu & Wacquant, 2007: 128]. Örneğin toplumsal ötekileştirilme süreçlerinin daimi üyesi olan Roman topluluklarında egemene yönelik hürmet ve itaat tutumlarının yaygınlığı bir tür meşruiyet talebi olarak okunabilir.

Sınıfsal habitus, o sınıfa ait olmakla doğuştan sahip olunan sermayeler ile o sınıf içinde yaşamakla kazanılan her tür değer yargısı, davranış kalıbı, yetenek ve yatkınlıklar kadar yine o sınıfın mekânsal habitusu yani mekânın belleği, özgünlüğü ve gelenekleriyle belirlenmektedir. Bu anlamda her bir mekân fiziksel, coğrafi, iklimsel vb. özelliklerin yanı sıra o mekân gömülü tarihsellikler, deneyimler ve ilişkisellikler nedeniyle herhangi bir yer olmayıp, özgündür. Mekânsal habitusu var eden tam da bu özgünlüklerdir. Örneğin, Kentsel Dönüşüm baskısı altındaki mahallelerin bazılarında adeta mekânın ruhuna işlemiş köklü bir direnme geleneği bulunduğu, bu geleneğin ürettiği deneyimlerin mekâna kazanarak somutlaştığı, mekâna yeni gelen kullanıcıların da bu mekânsal bellek ve gelenekten etkilendiği görülebilmektedir.

Nitekim mahallede kendine ait mezarlığın bulunması bakililik duygusu bakımından son derece önemli rol oynamaktadır. Yine çeşitli gençlik inisiyatifleri, spor kulüpleri gibi mahalle aidiyetini güçlendiren yapı ve organizasyonlar mekânsal habitusun oluşumuna katkıda bulunmaktadır.

Çalışma boyunca ev ve mahalle algısının mekânsal habitusa bağlı olarak değiştiği gözlenmiştir. Birçok mahallede mekânla kurulan ilişkinin çoğu kez konut merkezli olacak şekilde mahalleye elektrik, yol, su, toplu taşıma gibi hizmetleri getirmek üzere olduğu, yerleşim alanının güvenceye kavuşturulması esaslı bir stratejik mücadele yerine konutu muhafaza etme ya da büyütme esaslı, eldeki tüm zaman ve imkânların da daha çok gelir elde etmeye yoğunlaştırıldığı, dolayısıyla sadece reel ve güncel bir tehdit karşısında tepki vermek üzere bir araya gelinen durumsal bir mücadele pratiği dikkat çekmektedir.

Ancak mekânsal habitusun ev merkezli olduğu yerleşimlerde bu bir araya geliş de kolay ve sorunsuz değildir. Nitekim mahallelerdeki hemşehri kahve ve derneklerinin yaygınlığı çoğu kez kardeşlik, dayanışma ve klientalizmden ziyade kin, husumet, ayrışma anlamına gelebilmektedir. İktidarın da çoğu kez bu ayrışmaları cesaretlendiren politikaları taktik olarak

kullandığı, tehdit karşısındaki bir araya gelişlerin de kerhen ve çatlaklı bir yapısı olduğu görülmektedir.

Mekânsal habitus mahalle merkezli olduğunda Kentsel Dönüşüm süreçlerine direniş de farklılaşmaktadır: Kentsel Dönüşüm ile yaşanacak tahliye sürecinde yitirilen sadece konut ise bu konutun tazmin edilmesi ya da alternatif konut bulunması mümkün olabilmekte, mekân ve tarihle kurulan bağ zayıf olduğundan direniş de bu kayba bağlı olarak güçsüzleşmektedir. Ancak tahliye ile aynı zamanda hanede yaşayanların iş, eğitim, sağlık, ulaşım, konfor, dayanışma ve komşuluk ilişkileri, alışkanlıkları, hatıraları ve emekleri kısaca hayatları yitirilecek ise tazmin edilmesi gerekenler ve direniş miktarı da doğal olarak artmaktadır. Bütün aktörler oyundaki toplam ödül ve cezalara göre strateji ve oyun anlayışı geliştirmektedirler. Denilebilir ki, Kentsel Dönüşüm'e karşı direnen bir mahallede sahip çıkılan hayat ve mahallenin kullanım değeri değişim değerine üstün gelmedikçe direniş başarılı olamayacaktır.

DOXALAR

Aktörler; kendilerini ifade etmek, meşrulaştırmak, alandaki yerlerini sağlamlaştırmak veya genişletmek üzere çeşitli stratejiler geliştirir ve kimi zaman da oyunun kurallarını ve “*Doxa*” (sabit fikir) denilen genel kabulleri yapı bozumuna uğratmayı denerler. Örneğin Kentsel Dönüşüm alanındaki muhalif dil, sürecin mağdurlarına kamusal meşruiyet ve sembolik güç kazandırmaya yönelik bir strateji olarak düşünülebilir. *Doxa*, bir taraftan sorgulanmayan, doğallaşmış, üzerine düşünülmeyen, inanç haline gelmiş fikirlerin dünyası, öte taraftan toplumsal dünyanın bu sabitleşmiş fikirlerle tecrübe edilmesidir. İnsanların sorgulamadan kabul ettikleri ve dahil oldukları sınıfın habitusu tarafından şartlandırılan pratikler de bu türden sabit fikirlerdir.

Doxa, egemenin dünya görüşüdür; nesnel yapıların içselleştirilmesine dayanır ve bu yapıların, doğal görülmesini sağlar ve böylece tahakküm altındakiler tarafından sorgulanmaksızın egemen sınıfın çıkarlarına hizmet eder [Bourdieu, 2006: 120]. Konumuz açısından konut örneğini ele alırsak, konutu bir yaşamsal güvence, prestij simgesi ve gayrimenkul yatırımı olarak kuran ve değişim değerine vurgu yapan egemen dil, konutu ev, yaşam alanı olarak kuran ve kullanım değerini ön planda tutan dil karşısında iktisadi aklı yaygınlaştırarak *doxayı* oluşturur. Bir fikir, sorgulanmayan, söylemeye bile gerek olmayan konuma geldiğinde *doxalaşır*. Nitekim merkezi ve yerel iktidarların Kentsel Dönüşüm konusunda sadece mal sahiplerini muhatap aldıklarını, hatta mal sahiplerinden kiracının yaratabileceği sorunları

çözme konusunda garanti istediklerini biliyoruz. Alan çalışmasında konutu mülk edinmenin hem mal sahipleri hem de kiracılar tarafından önemli bir değer olarak dile getirildiğini, mülk sahibi kiracı ilişkisinin de çoğu kez ek gelir mantığı üzerinden profesyonelleştiğini, komşuluk, dostluk, dayanışma gibi değerler barındırmadığını görüyoruz. Mülk sahipliğinin fetişleştirilmesine hak sahipliğiyle ilişkilendirilmesine bağlı bu doxa'nın yanı sıra, direniş türü bir mücadelenin çözüm olamayacağına dair bir inanç da 1980 sonrası politik atmosferinin bir ürünü olan yeni bir doxa'dır.

STRATEJİLER

Oyun alanındaki güç ilişkileri ve karar süreçleri kuşkusuz aktörlerin habitusları ile bu taktik ve stratejilerin performansına göre şekillenmektedir. Aktörlerin (eyleyicilerin) habituslarıyla birlikte alanda işgal ettikleri konumlarını korumak ve değiştirmek üzere yaptıkları eylemliliklerin tümü oyundur. Alanın yapısını değiştirmeye çalışmak veya oyun oynamak mücadelenin kendisi iken, alanın yapısını belirleyen şey ise oyuncular arasındaki kuvvet ilişkilerinin anlık durumudur. Örneğin Kentsel Dönüşüm baskısı altındaki mahallelerde “*Yıktırmayacağız söyleminin ilk tepki olarak yaygınlaştırılması*” ve “*Direniş sinyali vererek pazarlık gücünü artırma*” gibi yerel stratejilerin karşısında etnik, sosyal, sınıfsal, inançsal farklılıkları kışkırtan taktikler görülebilmektedir. Yine, çatışarak ve direnerek kazanma geleneğinin yaygın olmadığı topluluklarda müzakerenin daha çok tercih edilen bir strateji olduğu görülmektedir.

Bu noktada direnişi sadece çatışmacı pratikler olarak algılama hatasına düşmemek gerekmektedir. Mevcut tehdide karşı her itirazı direniş olarak okumak mümkündür, ancak bu direnişin devam ettirilen ve yeniden üretilebilen ve çoğalabilen bir pratik çizgiye sahip olup olmadığı belirleyici olmaktadır. Direnişi tarif edip, formatlayarak her deneyime giydirmek ise dogmatik bir refleks olarak okunmalıdır. Nitekim Kentsel Dönüşüm baskısı yaşayan hiçbir mahallede direnişsiz, itirazsız, koşulsuz bir teslimiyetten söz edilemeyeceği gibi, direnişin varlığı da mahallede hakim ideolojik görüşle, örneğin sol gelenekle otomatik olarak birleştirilmemelidir.

Kentsel Dönüşüm baskısı altındaki kişilerin çoğu kez sahici ve sürekli bir direniş yerine tazminat yükseltmek üzere kabul edilebilir bir pazarlık marjını elde etmeye çalışıyor olmaları birçok aydın ve kent aktivistinde hayal kırıklığı yaratabilmektedir. Oysa sermayenin mekânda çoğalma taktiklerine karşı yoksul mahalleleri direnişçi olarak mücadele alanına sürmenin mantığı da çelişiktir. Buradaki ranttan pay almaya çalışan mahallelinin durumu, toplu

sözleşme, daha insanca iş ve ücret için grev yapan işçilerin sınıf bilinci ve sınıf mücadelesinden çok da farklı olmasa gerektir.

Mahalleler neden diremiyor sorusunun cevabını, Kentsel Dönüşüm oyunundaki diğer ceza ve ödüllere bağlı olarak açıklamak gerekmektedir. Kentsel Dönüşüm süreçlerinde çatışmadan uzlaşmaya dek çeşitlenen farklı direnme pratiklerinde gözlediğimiz, halkla organik ilişki içinde olan iktidarların, istek ve taleplere duyarsız kalmadıkları, hatta yer yer son derece şefkatli yaklaşımlar geliştirdikleri, Kentsel Dönüşüm'ün neden olduğu zararları farklı klientelist ilişkiler ve tampon mekanizmalar ile tazmin ettikleri, öte yandan içinde bulunulan ve kaçınılmaz olarak sunulan formelleştirme, modernleştirme, depreme dayanıklı hale getirme gibi süreçlerde minimum zararla çıkılacağına dair güvenceler verdikleri ve çıtayı sosyal devletten beklenen seviyenin çok altına çekebildikleridir. Muhalefet partileri ve diğer politik öznelerin de bu çıtanın seviyesine ilişkin alternatifler üretmekte ve başka türlü bir Kentsel Dönüşüm tahayyülünü icat etmekte etkili olduklarını söylemek ise güçtür.

SEMBOLİK ŞİDDET VE SÖYLEM

Bourdieu egemen olanın gerektiğinde başvurduğu bir araç olarak fiziksel şiddetin yanı sıra ve daha da etkin bir araç olarak ve üstelik “*eşitsizlik yapılarını meşrulaştıran ve böylece sağlamlaştıran bir anlamlar sistemi dayatma*” anlamında “*Sembolik Şiddet*”e dikkat çeker [Wacquant, 2007:56]. Aslında söz konusu olan Gramsci'nin rızanın üretimi olarak adlandırdığı ikna süreçlerinin açıklanmasından ibarettir. Buna göre maddi ve fiziksel şiddetin yanı sıra, sorgulanmayan kategoriler, semboller, sınıflandırmalar, isimlendirmeler, kimlikler aracılığıyla zihinsel ve sembolik bir iktidar da tesis edilmektedir.

Devletin kaçak binayı yıkma gücünü elinde bulundururken, binada yaşayanı işgalci, rantçı olarak kodlayan bir söylemi kullanması sembolik şiddete örnek olarak gösterilebilir. Yine bir mahallede aynı direniş mücadelesindeki insanlar arasında da sahip olduğu sermaye miktarı nedeniyle alanı domine etmeye çalışan aktörün stratejisidir sembolik şiddet uygulaması. Erkek egemen ve ataerkil kültürde bu türden sembolik şiddete maruz kalanlar en çok kadın ve çocuklar olmaktadır. Dil ve söylem sembolik şiddetin uygulanmasında ve doxaların doğallaşmasında önemli işlev görür.

Bu nedenle Bourdieu özellikle dil ve söylemin ürettiği eşitsizliklerin altını çizer: “*Tahakküm eden, eşitlik kaygısının bir teminatı olarak ezilenin dilini benimseyecek midir? Eğer bunu yaparsa, bu tavrın benim alicenaplık stratejisi adını verdiğim şeye dönüşme ihtimali çok kuvvetlidir: Tahakküm eden, muhatabının düzeyine "inmek" amacıyla hakim konumundan*

geçici ve gösterişçi bir biçimde feragat ederken, aslında varlığını sürdüren tahakküm ilişkisinden onu inkâr ederek yararlanır” [Bourdieu & Wacquant, 2007: 138]. Kentsel Dönüşüm alanında egemenin kullandığı dil ya da muhalif dili oluşturan söylemlerin çeşitliğini bu gözle incelemek ilginç sonuçlar ortaya koyacaktır. Nitekim sermaye lehine bir yıkım sürecini uygulayan yerel politikacılar mağdurlara empati ve amorti niteliğinde çeşitli imtiyazlar sağlarken genellikle yasa ve devlet politikasının üstünlüğüne referansla yıkımları meşrulaştırmakta ve mağdurun yaşam alanı üzerine *“pazarlık yapma şansını elden bırakmadığı bir diyalog”* kurmaktadır.

Söylemin kuruluşunda büyük önem arz eden Medya’nın rolü Kentsel Dönüşüm alanında da belirleyicidir. Medya söz konusu mahalleleri çatışma haberi, yani daha kriminalize olmuş görünürlükler dışında, haber yapmazken, mahallelerin de alternatif bir haber malzemesi ürettiklerini söylemek kolay değildir. Hakim medyadaki muhabir, editör, köşe yazarlarının çalıştıkları medya grubunun yayın politikası yanı sıra sınıfsal durumu, yani habitusları da mahalle ile kurdukları ya da daha çok kurmadıkları ilişkide belirleyici olmaktadır. Çeşitli duyarlılıklardan ötürü mahallelerdeki süreçleri konu edinen alternatif muhalif medyada ise çoğu kez haber takibi ve bilgiyi derinleştirme sorunları yanı sıra, bu mahalledeki hayatlar ve mağduriyetler de sadece birer haber malzemesi olarak algılanabilmektedir ki burada da başka bir yabancılaşma söz konusu olmaktadır. Ancak asıl tehlike, mahalleli tarafından medyada görünürlüğüne ve duyulmanın, meşrulaşma ve başarı olarak değerlendirilmesi olmaktadır.

Kentsel Dönüşüm baskısı altındaki yerleşmelerin temel sorunlarından biri kamu oyunda ve bizzat mahalleli tarafından algılanışa içkindir. Modern konut ve kent tahayyülü genellikle mahalledeki kullanım değerini ikincilleştiren ve mahalledeki mevcut yapılaşmayı gözden düşüren bir etki yapar. Giderek mahalleli için *“kendi yaşadığı yeri kendine hak görüp görmeme meselesi”* haline bile dönüşebilir.

Söyleme ilişkin bir başka sorun da dışarıdan gelen ve mahalle ile ilişki kuran aydın ve aktivistlerin diline dairdir. Bu dışarıdan söylem mahalledeki sınıf bilincini cesaretlendirmek adına tekeli rantçı sermaye, uluslararası kapitalizm vb. ifadelerle karşıdaki muhabatı resmettiğinde, aslında mücadele sürecinde heves ve direnç kırıcı bir rol oynamaktadır. Dahası bu dil genellikle tanımlanmış, tarif edilmiş, paketlenmiş, direniş biçimlerini ve çözümleri öğreten, teknik bir formasyona dayalı, üstelik aydını zihin emeği, mahalleliyi ise emek yoğun direnişlere yönlendiren bir işbölümü üzerine kurulu, bütüncül ve kibirli bir politik dil olduğundan çoğunlukla eşitsizlik üretir haldedir ve gerçek bir inanç uyandırmaz. *“Çünkü*

toplum kendisiyle akli ve kalbi kurulan bir ilişkiyle, sırf akli kurulan bir ilişkiyi tasnif edecek yetenektedir.”

Mahalleye dışarıdan destek veren aydınların aslında yabancı olduğu bir mahalleye girmeleri, orada destek ve dinleyici bulmaları, hele ki güven kazanmaları hiç de kolay olmamaktadır. Mahalle ile kurulan ilişki gündelik hayat, dostluk ve dayanışma pratiklerine dayanmayan, bilinçlendirme, toplantı yapma ve direniş örgütlemeye dayalı profesyonel bir ilişki olduğunda gerçek bir etkileşim olamamaktadır.

Kent aktivistlerinin yerel toplulukla bu tür profesyonel iletişimin ötesine geçmediği durumda güven ilişkisi oluşmamakta, hatta çoğu kez kendi evi yada mahallesi için kendisinden daha kaygılı görünen bu yabancıya yönelik güvensizlik hissi daha hakim olmaktadır. Aktivistlerin gönüllü olarak emek verdiği mahalleye ilişkin, mahallenin yeterince kıymet bilir, dayanışmacı ve direnişçi olmaması nedeniyle hayal kırıklığı yaşadıkları da sık rastlanılan bir durumdur. Bu sorunun aşılması toplumun değerlerinin anlaşılması ve mücadelenin aktivistin değil yerelin değerleri üzerine kurulmasına bağlıdır.

BEĞENİ

Bu noktada Habitus'un bir uzantısı olarak “Beğeni” kavramından da söz etmek gerekmektedir. Beğeni, sınıfsal kod, anlam ve tercihlerle yüklüdür ve yaşamı üsluplaştırma eğilimine dönüşebilir, bu anlamda hiç de masum olmayıp sınıfsaldır. *“Beğeni her ne kadar masum, doğal ve kişisel bir olgu gibi görünse de, nesnel sınıfsal mevkii kapsar: Üst sınıf için sanat müzesi, işçi sınıfı için TV, eski üst sınıf için nazik ve mesafeli bir zarafet, yeni üst sınıf için gürültülü ve gösterişçi bir tüketim, egemen için opera, egemen olunan için avangart tiyatro. Beğeniler toplumsal bir nesnel sınıfsal mevkii hiyerarşisini yansıtan kültürel bir hiyerarşi içinde organize oldukları için, beğeniler arasındaki çatışmalar sınıf çatışmalarıdır”* [Turner 1998'den aktaran Tatlıcan & Çeğin, 2007: 324].

Bourdieu'nun Ayrışma [La Distinction (1979)] adlı eserinde de gösterdiği gibi beğeni öncelikle ötekinin beğenisi dışlayıp kendini bir kimlik olarak kurar ve sınıfsal konumu pekiştiren bir aidiyet yaratır. Kentsel Dönüşüm baskısı altında yaşayan mahallelerdeki habitusların işaret ettiği beğeni, çeşitli popüler kültürel objelerin yanı sıra konut söz konusu olduğunda billurlaşır ve çoğu kez modernlik etiketiyle süslü apartman dairesi hayalinde karşılık bulabilmektedir.

Bu nedenle egemenin beğeniye inşa ya da manipüle etmek gibi taktiklerle kentsel dönüşüm süreçlerinde etkili olduğu söylenebilir. Nitekim medyanın bu kültürel aracılıkta kusursuz bir rol oynadığı da söylenebilir.

BİR OYUN ALANI OLARAK KENTSEL DÖNÜŞÜM

Tüm bu sihirli kavramlardan oluşan “Alan”ın sürekli bir mücadele alanı olduğu, bu alandaki mücadele, mühalefet ve direnç ortadan kaldırıldığı anda alanın Althusserci bir “*ideolojik ya da baskı aracı*”na dönüşeceği söylenebilir. Bu nedenle aydınların Kentsel Dönüşüm alanına birer oyuncu olarak girmeleri ve organik bir duyarlılıkla sorumlu roller üstlenmeleri gerekmektedir. “*Kentsel tasfiye ve bu güvencesizleştirme karşısında, büyükşehirin, TOKİ’nin ve diğer sermaye gruplarının geliştirdiği politikalar karşısında yerel toplulukların ihtiyaç duyduğu şey, olan bitenin bilgisine sahip olmak, bu bilginin onu güçsüzleştiren değil durumu berraklığıyla anladığı ve buna karşı yapılabilecek şeylerin de genel bir hamasetten ibaret olmadığını görmek, daha pratik, daha reel, daha işgörür, onun da inanacağı, onun da ikna olacağı çözüm politikalarının etrafında bütün o umut edişin icat edilmesine katkıda bulunmaktadır. Elbette, bu tür bir şey emek, yoğunlaşma, bilgi, ve uygun bir tarz gerektirmektedir*”.

2000’li yıllar Türkiye’inde Kentsel Dönüşüm hala inşa halinde bir Alan olma özelliğini korumaktadır. Bu alanın yapı ve ilişkilerini çözümlmek içinse alana ve mücadele süreçlerine daha çok girmek gerekmektedir.

3. KENTSEL DÖNÜŞÜM SÜREÇLERİNE İLİŞKİN GÖZLEM ve DENEYİMLER

2000’li yıllar ile birlikte mevcut egemen sistemin, mekânın yeniden üretimi ile rant elde etme aracı olarak Kentsel Dönüşüm kavramını literatürümüze yerleştirdiğinden bu yana, kavramla ilgili tartışmalar gün geçtikçe artarak sürmektedir. Tartışmanın tarafları, savunma ve karşı çıkma şekliyle iki temelde tartışmaya dahil olurken; diğer yandan Kentsel Dönüşüm kavramının giderek yayılması ve farklı yorumlanmasından kaynaklanan bir algı karmaşası yaşandığı gözlemlenmektedir.

Bu karmaşayı aşmak üzere yola çıkılan bu araştırmanın en önemli ayağını, toplumsal mühalefet konusunda deneyimli bir kent aktivisti ile yapılan ve soru-cevap şeklinde gerçekleştirilen 4 saatlik bir röportaj oluşturmaktadır. Bir önceki bölümde aktarılan Bourdieucu mekân okumasını referans alan, mahalle deneyimleri üzerinden sorulan ancak

mevcut literatürün kaçamak yanıtlar verdiğiğine inandığımız çeşitli soruların söylemsel analizine dayanan röportajın sonuçları bu bölümde aktarılacaktır.

“Ev Algısı”, “Mahalle Algısı”, “Dayanışma Pratikleri”, “Mücadele Pratikleri” ve “Mekânı Sahiplenme Kapasiteleri” şeklinde kategorize edilen anlatıların odağında, Kentsel Dönüşüm’ün yarattığı mağduriyet halleri karşısında mahallelilerin sınıfsal ve mekânsal habitusları ile bağdaştırılabilecek direnme beklentileri yer almaktadır. Çünkü 40-50 yıl önce kurulan mahallelerde yaşayanların, mahallelerinin sahibi olarak burada yaşama haklarının olduğuna dair bir sürecin ve direnme pratiklerinin çeşitli sebeplerle henüz icat edilememiş olması meselesi; kent üzerine çalışma yapan muhalefet gruplarının öncelikli tartışma konularından biridir.

KENTSEL DÖNÜŞÜM ALANININ TANIMLANMASI

Oyun alanında inşaat sektörü, medya, siyasiler, kamuoyu gibi aktörlerin varlığını unutmaksızın tartışmanın tarafı olan 3 temel aktör grubundan bahsedilebilir:

- I. Yöneticiler,
- II. Yerel halk ve
- III. Toplumsal muhalefet grupları.

Dönüşüm kavramına bakışta mevzubahis grupların, kavramın karşılığından ne anladıkları ve içerisini nasıl dolduklarının, öncelikle sağlıklı bir temele oturtulması gerekmektedir.

Hakim söylem; iktidarını ve devamlılığını güvenceye alma, fayda sağlama ve hegemonyasını genişletme amaçlı bir araç veya bir fırsat olarak gördüğü için, dönüşümü iyi yönleri ile sunmaktadır. Sınıf dengelerini altüst eden bu hegemonik güç, deprem riski başta olmak üzere, köhneleşmiş olduğunu iddia ettiği alanlarda suçu azaltma, güvenliği sağlama gibi gerekçeler ile süreci, kamuoyu önünde meşrulaştırma gayreti içerisine girmektedir. Oysa gereklilikleri ve meşruiyeti “gerekçeler” düzeyinde dahi eş tutulabilir değildir. Mesela deprem riski olan İstanbul gibi bir yerde, yapı stokuna dair genel bir güvensizlik söz konusu iken, Kentsel Dönüşüm “*yerleşimleri güvenli kılma*” olarak insanlara makul gelen bir sunumla gerekçelendirilmektedir. Gerek zemin, gerekse yapı stoku bakımından deprem riski yüksek yerleşimlerde bu tür bir Kentsel Dönüşüm fikrinin kendisi, bir kötülük olarak değil bir iyilik olarak telakki edilmektedir.

İktidar tüm bunları yaparken eylemlerini meşrulaştıran bir “*sembolik şiddet*” göstermekten de geri durmaz: Aslında inşa etmeye çalıştığı daha güçlü bir iktidar tesisi olduğu için; mekânları çöküntü alanı, orada yaşayanları ise “*kamu malını yağmalayan işgalciler*” olarak

tanımlamaktan çekinmez ve bu söylemleri orta ve üst-orta sınıflar için dillerine pelesenk bir silah haline getirir. Örneğin, bugün artık Çevre ve Şehircilik Bakanı olan Erdoğan Bayraktar'ın TOKİ Başkanıyken sarf ettiği “*Esrar, eroin ve kadın ticareti yapanlar, gecekondular ve kaçak yapılaşma bölgelerinden çokça beslendikleri için bu olgunun kaldırılıp atılmasına engel olmaya çalışıyor*” sözleri, Kentsel Dönüşüm’e muhalif akademisyenleri de hedef alan bir sembolik şiddet girişimi olarak okunabilir.

Yerel gruplar meseleye, hayatta kalma stratejisiyle mülkiyet temelli baktıkları için oluşabilecek riskleri minimize etmenin gayreti içerisinde olduklarıdır. Bu bakış açısını odağa almak, aşağıda detaylandırılacak birçok soruna ve çözüm olabilecek fırsatların kaçırılmasına neden olabilmektedir.

Muhafif gruplar ise temelde egemen politikalarla sorunlu oldukları ve bunlara itiraz ettikleri için Kentsel Dönüşüm’ü daha çok kötü yönleri ile anmaktadır. Habitusları ve konumları itibariyle, egemen ve mağdur aktörlerin aksine iktisadi sermaye kazanma ya da kaybetme durumları yoktur. Oyundaki motivasyonları kültürel ve sosyal sermaye artırmak ya da “*etik aydın*” duyarlılıklarıdır. Yerel halkın “*simgesel sermaye*” zayıflığı nedeniyle hareket alan ve yeteneklerinin kısıtlı olduğu bir ortamda, dışarıdan çeşitli aktörlerin sürece muhalif destek amaçlı katılımlarına sıkça rastlanmaktadır. Böylelikle siyaseten muhalefet ederek süreci değiştirebileceklerini, yeri geldiğinde ise toplumsal ve kültürel sermayelerinin elverdiği ölçüde konuyla ilgili halkı bilinçlendirebileceklerini düşünmektedirler.

Aslında tüm bu tartışma ortamına bakıldığında; kavramların, geleneksel örüntülerin biçim değiştirmiş bir tekrardan ibaret olduğu, sınıf mücadelesinin mekân üzerinden yeniden üretildiği görülebilmektedir. Dolayısıyla her grubun kendi içinde farklı argümanlar geliştirmiş olmaları, bugün ciddi bir mücadele alanı olan mekâna yönelik dönüşümü de farklı şekilde okumalarına neden olmaktadır.

Özellikle muhalif kişi ve grupların Kentsel Dönüşüm algıları daha çok bir niyet okuması şeklinde tezahür etmektedir. Yapımı tamamlanmış veya devam etmekte olan projelerin her geçen gün yarattığı mağduriyetler, bu niyet okumasını haklı çıkarmaktadır. Muhalefetin bu uygulamaların yanlışlığını ortaya koyan söylemlerini de artık dikkate almaya başlayan egemen söylem, Kentsel Dönüşüm konusunda kullandığı dili buna göre değiştirmeye başlamıştır. Örneğin, çoğu zaman Kentsel Dönüşüm’e alternatif olarak dile getirilen “*yerinde dönüşüm*” kavramı; İBB, TOKİ gibi egemen kurumlar tarafından da kullanılabilir hale gelmiştir. Uygulamalardan doğrudan etkilenen kesimlerde bir kafa karışıklığına neden olan bu evrilme süreci, aslında yeniden dönüşüm kavramının içeriğinin boşalması sürecini de

beraberinde getirmektedir. Tüm bunlar, konunun daha iyi kavramsallaştırılması ihtiyacını elzem kılmaktadır.

Kentsel Dönüşüm’ü, Bourdieucu bir kavram olan “alan” bağlamında, Kentsel Dönüşüm alanındaki mücadeleyi ise “*oyun alanı*” olarak okumaya çalıştığımızda; iktidarı, yerel halkı ve muhalefeti temsil eden çeşitli “*aktörler*”in, rolleri ve geliştirdikleri “*stratejiler*” ile bu alanı ve dolayısıyla oyunu, kendi lehleri doğrultusunda değiştirmeye çalıştıklarını söyleyebiliriz. Benzer şekilde oyun alanının yapısı ile stratejilerin de değişebileceğini düşündüğümüzde, çift taraflı birbirini etkileyen bir süreçten bahsedilebilir. Yukarıda değinilen tartışmaya bir yanıt olması açısından çalışmanın bu kısmında, bu etkileşimli sürecin aktörler açısından strateji ve güç ilişkileri analizi yapılmaya çalışılacaktır.

DİRENİŞİN HALLERİ

Önemli bir kırılma noktası kabul edilen ‘80 darbesinin, toplumsal habitusu ve haklar manzumesini etkilediği gibi, mahallelerdeki mücadele eğilimlerini de ehliştirdiği, yaygınlaşmaya başlamış hak mücadelelerini ve sosyal örgütlenmeleri tasfiye ettiği düşünüldüğünde; mahallelerin yapısının bu müdahale sonrasında değiştiğini gözlemlemek mümkündür. Bu dönemden itibaren, kentsel muhalefetin aktörleri ve bu aktörlerin güç, davranış ve stratejilerinde önemli değişikliklerin yaşandığını söylemek yanlış olmaz. Bunun en belirgin örneği; mahallelerin kuruluş aşamasından bu yana, kentsel hizmetlere yönelik alt yapı ihtiyaçlarını dayanışmacı bir süreç içerisinde kendi imkânları ile üretip formelleşmesini sağlayan mahallelilerin direniş sürecinin, ‘80 sonrasında, hakları için mücadele etmeyi bir sorun olarak görememeleri sonucunu doğurması ve güvence arayışının adını yalnızca tapu olarak koymaları ile kısıtlı kalmış olmasıdır.

Özellikle çözümün sadece tapu meselesine indirgenmesi, mücadele pratiklerini kısıtlarken, yaşayanların mahallelerini sahiplenme kapasitelerini de zayıflatmaktadır. Bu; “*mekânsal habitus*”un, dolayısıyla mekâna ait olan tüm algıların nasıl farklılaştığının bariz bir göstergesidir. Örneğin, kuruluşu dayanışma ve işbölümüne dayalı bir yerleşme olan Gülsuyu-Gülensu Mahalleleri’nde, mahalleye yeni taşınan ya da yeni kuşağın da içinde yaşayıp fark edebileceği bir mekânsal habitus; halen bulunmakla birlikte, yerleşmenin yakın çevresinin yatırımlarla dönüşmesiyle olumsuz etkilenmekte, anlamı değişmektedir.

Günümüzde hala önemli bir mücadele alanı olan mahallelerin değişen bu yapısı, yaşayanların konut ve aidiyet algıları gibi temel yaklaşımlarını da değiştirmiştir. Toplumda mücadele ile hak elde etme bilincinin yok olması, kapitalist süreçler ile birlikte konutun adeta birincil sınıf

atlama aracı olması, mücadelenin bütünlüğünü zedelemektedir. Oysa konut mücadelesinin, gündelik diğer tüm mücadelelerden bağımsız olarak görülmemesi gerekmektedir. İşyerinde örgütlenme, eğitim, sağlık, ulaşım gibi hizmetlerden yararlanma, sosyal devlet desteklerine erişim, yaşam kalitesinin artırılması, toplumsal dayanışma gibi tüm süreçler daha iyi bir yaşam için mücadele alanı olarak tanımlanmadığında; sadece mekân üzerinden parçacıl bir algıyla yürütülecek mücadeleler de anlamlı olmamakta, derinleştirilememektedir. Kapitalizmin çekiciliğine kapılıp göçle İstanbul'a yerleşenlerin, kapitalizmle özdeşleşerek tüketim anlamında kentten çeşitli beklentilerinin oluşması, bu mücadele sürecini etkileyen en temel noktalardan biridir.

Kapitalizmin yalnızlaştırdığı bir atmosfer içinde, tehdit olarak algıladıkları Kentsel Dönüşüm ile mücadele etmek isteyen mahallelerin; beraber hareket etmeleri, dayanışmaları, kısaca bu durum karşısında örgütlenmeleri, ellerini güçlendirecekleri önemli bir çözüm aracıdır. Ancak çatışmadan, direnişe; eylemden, müzakereye; ya da rıza gösterip teslim olmaksızın, meşrulaştırmaya kadar geniş bir skalaya yayılan stratejiler görülebilmektedir mahallelerde. Muhalefetin birbirinden değişik bu karakterleri, yerel aktörlerin neyi hedeflediklerine bağlı olarak farklılık gösterebilmektedir.

Stratejiler ne kadar farklı olsa da, muhalefetin başarısı, özgün yerel yaratıcılıklar icat etmesinde saklıdır. Bu özgünlükler ancak mücadele biçimini belirleyebilir. Mücadele biçimi kimi yerde barikat kurma ve çatışma iken, kimi yerde alternatif plan üretme ve müzakere, kimi yerde yerel meclise temsilci sokma, kimi yerde medyada görünürlükle sosyal tazminatlar elde etme, kimi yerde ise müteahhitlerin de oyun alanına sokulmasıyla fiyat yükseltme şeklinde tezahür etmektedir. Denilebilir ki, oyun alanındaki tüm aktörler alanın sınırlarını, alan içindeki mevcut ve olası konumları, olası ödül ve cezaları anlamak için çeşitli stratejiler ve itaatsizlikler üretirler, uygun stratejiye bu çeşitli sondajların sonunda erişirler.

DİRENİŞİN ZORLUKLARI

Deneyimlerin bize gösterdiği kadarıyla, direniş sürecini olumsuz etkileyen 3 temel noktadan söz edilebilir: Bunlar mahallenin bütüncül temsiliyetinin zorluğu, kadın ve gençlerin sürece katılamaması ve mahalle dışındaki aktörlerin işlevi sorunudur:

- Mahallenin bütüncül temsiliyetinin sağlanamaması:

Karar süreçlerinin mutlaka demokratikleştirilmesi yolunda, “kanaan önderleri” olarak anılan kişilerin ve mahalle derneklerinin, mahallede gerçek temsiliyeti ne kadar sağladıkları konusu tartışmalıdır. Mahallelere yönelik müdahalelerin son on yılda artmasıyla doğru orantılı olarak

sayıca artan, mekânı sahiplenme kapasitesi açısından daha yetkin olan derneklerde de temsiliyet ve kapsayıcılık sorunları gözlemlenmektedir. Gerçek demokratikleşme süreci, tüm toplumun bir eşitlik içerisinde söz ve karar sahibi olmasıyla; mahallenin bütününe temsil edildiği iddiasının, mücadelenin her aşamasında mutlaka test edilmesi gerekir.

Nitekim bu temsilcilerin kimi zaman etnik, politik, inançsal, toplumsal cinsiyetçi dışsallaştırmaları ve ayrışmaları bilerek ya da bilmeden çoğalttıkları gözlenebilmektedir. Mahalle temsilcilerinin ya da diğer kanaat liderlerinin mücadele sürecinde öne çıkarak, daha çok söz üreterek sembolik şiddet uygulamaları ve kendilerine çeşitli biçimlerde sermaye biriktirmeleri de mahalledeki bütünleşme adına bir başka sorun olmaktadır. Mağdurun iktidar tavrını ve dilini içselleştirmesi ve kullanması olarak da ifade edebileceğimiz bu sürecin demokratik bir örgütlülük yaratması mümkün olamamaktadır. Nitekim çeşitli mahalle temsilcilerinin, bu mücadele sürecinde medyada fazlasıyla yer almaları ve adeta starlaşmaları sonucunda yerel topluluk tarafından verilen desteğin azaldığı örnekler oldukça fazladır.

İstanbul'un bir ilçesinin farklı mahallelerinde yapılan benzer çalışmalarda, bu konuda tecrübe edilen deneyimlerin bize gösterdiği; kanaat önderlerinin ve derneklerin, olması gereken demokratik ve çoğulcu süreçlerin önündeki büyük engellerden biri olduğudur. Örneğin İstanbul'daki bir ilçenin mahallelerindeki 30'a yakın kanaat önderlerinin tamamının mülk sahibi oluşu, mülk sahipliğinin önemini ve iktisadi sermayenin kolayca sosyal sermayeye tercüme edilebildiğini göstermektedir.

Yine, genellikle mahallenin yaşça ileri gelenlerinden ve oran olarak en büyük dilime sahip hemşeri topluluğundan çıkan kanaat önderleri, diğer kesimler üzerinde tahakküme varan iktidar oluşturma eğilimi gösterebilmektedir. Bir direniş örgütlerken ya da müzakere masasına otururken, mahallenin tümünü temsil ettiği düşünülse de durum sanılanın aksine sonuçlar da üretebilmektedir. Örneğin bahsi geçen mahallelerden birinde kanaat liderinin hayatını kaybetmesi, diğerinde ise ağır bir rahatsızlık geçirmesiyle birlikte mücadele süreci kesintiye uğramış, durmuş ve hatta topyekûn ortadan kalkmış ya da yeni liderin yatkınlıklarıyla başkalaşmıştır.

Temsiliyet sorunu mahalle derneklerinde de görülmektedir. Örneğin, bir mahallede aynı tehdide karşı mücadele eden birden fazla mahalle derneği ile karşılaşılabilir. Derneklerde ilerletici rollere sahip kişilerin, habitus ve simgesel sermayelerinden doğan etnik, dini, söylem ve yöntem farklılaşmaları; çeşitli hiyerarşi ve ayrışmalar yaratabilmektedir. Egemenin bu ayrışmaları kullanma stratejisi de son derece tipiktir. Örneğin Sulukule Kentsel Dönüşüm sürecinde var olan Roman Kültürü Dayanışma Derneğine karşı belediye desteğiyle

kurulan alternatif bir dernek bu bölücü işlevi görmüş, aynı aileden kardeşler, komşular ve akrabalar farklı derneklere üye olmuş, birbirlerine düşman hale gelmişlerdir.

En çok karşılaşılan sorun, kiracı oranının görece yüksek olduğu mahallelerde, kiracıların yeterli temsiliyet düzeyine erişememeleridir. Başka bir mahallede kolayca yeni bir yer bulabileceği düşünülen kiracıların, mücadele içerisinde yer alacak kesimler içerisinde sayılmamaları, temsiliyeti ve mücadelenin kapsayıcılığını sekteye uğratmaktadır. Kiracıların kendileri de bu algıya sahiptirler. Çoğu, mahallelerinin yıkılması halinde, kolaylıkla başka bir mahalleye taşınabileceklerini belirtmektedirler. Mahalle sahiplik ve aidiyetinin devreye girmediği bu algının temelinde, o mahallede yaşamayı kendileri için bir hak veya bir ihtiyaç olarak görmemeleri yatmaktadır. Oysaki onların da yaşadıkları mahalleye yerleşmelerinde; işe, okula, akrabalarına yakınlık gibi azımsanmayacak sebepler yatmaktadır. Dolayısıyla herhangi bir dönüşüm sürecinin ardından, kiracıların da kaybedeceği şeylerin olduğu unutulmamalıdır.

Örneğin Tarla başı Kentsel Dönüşüm sürecinde direniş amaçlı kurulan derneğe önceleri sadece mal sahipleri üye olabilirken, daha sonra kiracıların da katılımı sağlanmış ancak kiracılar hiçbir zaman eşit söz hakkına sahip olamadıkları gibi güçlü bir direniş pratiği de göstermemişlerdir. Yaygın kanının aksine, kiracının kaybedecek fazla bir şeyi olmadığı düşüncesi çoğu kez gerçeği yansıtmaz. İstanbul'daki ilk Kentsel Dönüşüm adı altındaki yerinden etme uygulaması olan Sulukule örneğinde, 41 km uzaklıktaki Taşoluk'a tahliye edilen yerel topluluk konutun yanı sıra, iş imkânlarını, sağlık, eğitim, ulaşım gibi temel hizmetlere erişebilirliklerini, borçlanma, yaşam masraflarını azaltma gibi dayanışma pratiklerini yitirerek yaşayamaz hale gelmiştir. Sürecin sonunda tahliye edilen 327 haneden birkaç tanesi hariç tümünün eski yaşam alanlarının yakınına geri döndüğü görülmektedir. Dolayısıyla aktörlerin "*iktisadi sermaye*"lerine bağlı olarak değişen bu mülk sahipliği-kiracı oran ve ilişkisi, hak sahipliği ve kullanım değeri üzerinden yeniden kurgulanarak, mücadelenin kapsayıcı ve demokratik olması sağlanmalıdır.

- ***Kadınların ve gençlerin sürecin gerisinde kalması:***

Sadece sınıfsal, etnik, dini vb. değil, cinsiyete dayalı konularda da demokratik süreçlerin işlenmesi kolay değildir. Toplumun tarihinde kadının yeri, mahalle örgütlenme ve mücadelesine de yansımaktadır. Zamanının büyük bölümünü mahallede geçiren ve aslında mahallenin asıl kullanıcısı olan kadınların komşuluk anlayışı ve mahalleye aidiyet hissine dair dikkat çekici anlatılar vardır: Özellikle göç ya da evlilik sonrası gelinen mahalleye alışmanın

zor olduğu dile getirilirken, aslında sözü edilen mahallenin sadece kendi sokağından ibaret olduğu da göze çarpmaktadır.

Bazı mahalle direnişlerinde ve bugün çokça kamuoyuna yansıyan HES karşıtlığında olduğu gibi, mücadelenin en ön saflarında kadınlar dikkati çekmektedir. Çünkü mekânla en canlı ve sahici bağı kuran, yaşça diğerlerinden büyük bu kadınlar, evlerinin yapım aşamasında olduğu kadar kuruluş zamanlarında da mahalleleri için büyük emek harcamışlardır. Veya eşleri işe gittiğinde, olası herhangi bir tehdit karşısında mahalleyi savunma ihtiyacını duymakta ve bu görevi üstlenmektedirler.

Nitekim muhafazakar bir mahalle olarak tanımlanan Maltepe Başbüyük'te Kentsel Dönüşüm'e karşı direnişte kadınların ön plana çıkması, mahallenin kuruluşundaki kadın emeğinin yoğunluğuyla ve erkekler mahalle dışındayken mekânı savunma rolleriyle ilişkilidir. Ancak alan çalışmasının da gösterdiği gibi mekânla kurulan bu sahici ilişkinin bir ölçek sorunu vardır. Ataerkil bir kültürde kadının kamusal alanı serbest ve yoğun biçimde kullanmaması sonucunda, kadınların mahalle algısının ve sınırının sokak ölçeğine indiği durumlar yaygındır. Dolayısıyla, bu ilişkiye kadınlar kadar ortak olan çocuklar için de kendilerine sembolik şiddet uygulayan erkek egemen formlardan sıyrılmak gerekli ancak bir o kadar zordur.

Bu zamana kadar edinilen deneyimlerden çıkan gözlemlere göre, gençlerin hareket içerisinde yer almamalarının –ya da bilinçli olarak uzak tutulmak istenmelerinin- farklı birkaç sebebi vardır: Bunların başında ailelerin çocuklarını, bu gibi toplumsal hadiselerden uzak tutmaya çalışmaları gelmektedir. Aileler çoğu kez çocuklarının kamu otoritesiyle karşı karşıya gelmesini tercih etmemekte ve onları geri planda tutmayı tercih edebilmektedirler. Bu korumacı tutum aynı zamanda, hadiseyi kendilerinin nasıl anladığını da göstermesi açısından önemlidir. İkinci bir sebep, gençlerin yaşadıkları mekânı, aileleri kadar savunma ve sahiplenme arzu ve eğilimi taşımamalarıdır –ki bu, mahallelerini üzerinde söz söylemeye ihtiyaç duymadıkları bir toprak parçası olarak görmeleri ile eş değerdir. Üçüncü bir sebep; mücadelenin içerisinde olmak isteyip de, hadiseyle alaka kuran kişilerin ilişki tarzlarından rahatsız olmaları sonucu kendilerini geriye çeken veya dışlanmış hisseden gençlerin küskünlüğüdür. Gençlerin kendi mahallelerinde yaşamayı bir hak olarak görmesi, buradaki hayatı savunması ve mücadele süreçlerinde yer alması konusundaki yetersizlik, yukarıdaki sebeplerin bir bütünlük içerisinde okunmasıyla anlamlı hale gelmektedir.

- Dışarıdan aktörlerin müdahaleleri:

Baskı altındaki mahallelerin Kentsel Dönüşüm tehdidi karşısında vermeye çalıştıkları mücadeleye, dışarıdan birçok farklı aktör direk ya da dolaylı olarak, olumlu ya da olumsuz şekilde müdahale etmektedir. Oysaki bu oyun alanına, dışarıdan bir oyuncunun girmesi gerekliliği her zaman şart olmayabilir. Çünkü alan, kendi oyuncusunu yaratabilecek kapasiteye sahiptir. Dışarıdan “yol tarifine girmek” her zaman iyilik getirmeyeceği gibi; girilmesi halinde temsiliyet orantısı kurmadan, destek nihayete erdirilmemelidir. Konu mahallenin kendi öznel konusu olduğu için desteğin, mahalleli nezdinde neye karşılık geldiği ve mücadeleyi sürdürme görevinde tartışmayı nasıl şekillendirdiği dikkat edilmesi gerekli bir husustur.

Oyunun muhalefet kanadında rol alan, entelektüel birikime sahip çeşitli sol grupları sınıflandırmak ve mahallelilerin mücadelesine hangi koşullarda müdahale ettiklerinden eleştirel bir yaklaşımla bahsetmek, bugün gelinen durumu ve tartışma konusu olan noktaları anlamak adına önemli görülmüş ve bildirinin temel sorularından biri olarak konu edilmek istenmiştir.

Türkiye’deki sol entelektüel camianın, mahalleler ile kurmuş oldukları ilişkileri 4 grupta incelemek mümkündür:

1. Örgütlü politika yapan sol siyasal öznelerin durumu
2. Kent muhalefetine, mesleği gereği iştirak eden birey ya da grupların durumu
3. Meslek Odaları’nın durumu
4. Akademi merkezli aktörlerin durumu

Benzer özellikleri de olan bu grupların temelde farklılaştıkları noktalar, mücadelenin eksik kalan yanlarını anlamının da yolunu çizmektedir.

Hakim söylemi sürdürme ya da ranta ortak olma gibi geleneksel biçimlerle mahallelere alaka gösteren geleneksel popüler siyasal partilerin aksine, örgütlü politika yapan sol siyasi partilerin desteği daha gözle görülür ve dayanışmacıdır. Bu sayede aynı zamanda kendi politik çıkarlarını da güncellemiş olan örgütlü grupların güncelledikleri bu duruşları, aynı zamanda bir mücadele içerisinde olan mahallelere de fayda sağlamaktadır. Genele ait tutumu neyse, mahallede de onun taşıyıcısı haline gelen geleneksel partilerin ise mahallelerde yetersiz kaldıkları temel nokta; temas ettiklere alanlara özel söylemler üretmez hale gelmeleridir. Çünkü bu tarz siyasal hareketlerin mahalle izdüşümleri, sadece tapu vermeye odaklı vizyon ve yaklaşım geliştirmiş olmaları ile şekillenmektedir.

Örgütlü politika yapan sol siyasi partiler ise; kenti dönüştürmeyi hedefleyen bu gibi yaklaşımların, sermaye lehine bir süreç olduğunu varsayarak, bu konuda bir bilinç oluşturmak

istedikleri gecekondulu mahallelerini yıktırmama temelli bir söylem geliştirmekte ve direniş örgütlenmektedirler. Bu karşı koyucu söz, tehdit algısının ilk güncellendiği zaman ancak bir direnç oluşturma potansiyeline sahiptir. Fakat sistem bunu, zamana yayarak veya değişik meşrulaştırma araçları ile destekleyerek yaptığında, “*yıkılmayacağız*” sözü boşlukta kalmaktadır. Süreç artık sırf bir tehdit algısının tekrarlanmasıyla oluşmamakta, böylelikle onun devam stratejileri de önemli hale gelmektedir.

Okmeydanı’nda olduğu gibi diğer birçok planlama sürecinde bu değişikliğe tanık olabilmekteyiz. Okmeydanı’nda bundan yaklaşık 10 yıl önce Belediye bir imar planı yapmış, mahallelilerin plana karşı yürüyüş, toplantı, dilekçe verme ve dava açma gibi itiraz etme ve karşı koyma süreçleri sonunda planı geri çekmiştir. Bu sene ise Belediye, yeni bir plan çalışması yaparak -üstelik meslek odalarının da görüşlerini almak suretiyle- 11 bölgeyi sit alanı ilan etmiş ve yeni bir koruma planı yapmıştır. En önemlisi ise, “*yıllardır yaşadığımız yerlerin tapularını veriyoruz*” demiştir. Bu sebeple “*yıkılmayacağız*” dili ileletilebilecek bir ortak düşünme ve mücadele zemini sunmaz hale gelmiştir çünkü iktidar zaten farklı çözüm yolları sunarak, yıkmayacağını teminatını vermektedir.

Politik grupların bu varsayımları aynı zamanda, hakim söylemin halihazırda orada yaşayanlar lehine bir şey yapmayacağı kabulüne dayanmaktadır. ‘80 sonrası süreçte siyasete bulaşmaktan mümkün olduğunca uzak durmaya zorlanan bir toplum yapısının varlığını unutmaksızın, direniş türü bir mücadelenin çözüm olmayacağına dair bir inancın yeni dönem politik atmosferin bir doxa’sı olduğunu yeniden hatırlayarak, burada dikkat edilmesi gerekli nokta, bu politik söylemin sol ideolojiye hitap etmesi ve dolayısıyla sağcı politik bir dilden etkilenmiş kişilerin bu söylemden etkilenmeyeceği gerçeğidir. Bu gerçeklik, mahalleyi savunmak namına daha popüler ve mahallenin demokratik hareketini doğuran akut bir durumdan etkilenme olasılığının büyüklüğü ile açıklanabilir.

Sağ ideolojinin hakim olduğu mahallelerin bu konudaki tutumları, daha çok kurumsal düzeyde sorunu çözmeye odaklıdır. Hak aramaya dayalı bir yöntem geliştirmek yerine; sorunlarını, belediye ve diğer yetkili yöneticiler aracılığıyla, diplomasi ve diyalog/müzakere yoluyla çözmeye çalışırlar. Ancak bu yöntem, çözüm üretmekte yine de yeterli değildir; bununla beraber gerçek bir örgütlülüğün de kurulması gerekliliği unutulmamalıdır. Yöneticiler ile müzakere sürecine inanan kesimlerin, konunun özüne hak diyen ve uğruna mücadele edilebilir ve başarılı olabilir bulan ufuklarda da ışık görmesi, kendisini inisiyatif sahibi sayması için önemlidir. Bu aşamada, örgütlü politika sürdüren grupların, bu müzakere

sürecini benimsemiş mahalleler ile ortaklaşması gerekir ve bu, bir eşitlik kurmadan mümkün olamaz.

Karar verici ya da muhalefet edici konumdaki siyasi parti veya grupların yanı sıra, kent muhalefetine emek eden meslek insanlarının oyun içerisindeki konum ve rolleri de önemlidir. Gönüllülük esasına dayalı sivil inisiyatifler olarak tanımlanabilecek bu gruplar, mahallelere teknik bilgi hizmeti vermekte ve onlarla çeşitli kapasitelerde dayanışma göstermektedirler. Farklı meslek dallarından akademisyen, entelektüel ve öğrencilerden oluşan ve dolayısıyla meşruiyet sorunları olan bu gruplar, mahallelerle oldukları kadar, yukarıda sayılmış olan diğer aktör grupları ile de iletişim halindedirler. Bu iletişim zaman zaman yerini söylemsel ve yönetsel farklılıklardan kaynaklanan gerginliklere bıraksa da, birleştirici temel nokta, mağdurla dayanışma isteğidir.

Bu dayanışma pratikleri ve üstlenilecek roller, mutlak koşulda ilerletici özelliğe sahip olmalıdır. Ortak politika ve çözüm önerileri etrafında birleştikten ve hemfikir olunduktan sonra, mahalli örgütlenmelerin de rızası ile ilerlenecek doğrultular tayin edilmelidir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken temel unsur, dayanışma gösterilen topluluğun kendi iç inisiyatifinin geliştirmesini sabırla beklemektir. Çünkü bu politik mücadele, yerel özgü değerlere dayalı, normatif bir hareket alanıdır. Örneğin mahallede yapılacak olan bir toplantının Alevi topluluğu dışlayan cami avlusunda, kadın ve çocuklara açık olmayan mahalle kahvesinde, ya da inançlı kesimin katılımını engelleyecek şekilde ibadet saatlerinde yapıldığı ve sonuca ulaşmayan mücadele pratiklerine tanık olunabilmektedir.

Bir diğer önemli muhalif aktör olarak Meslek Odaları'nın, konu hakkında takındıkları tavır ve benimsedikleri duruş da önemlidir. Daha çok TMMOB Şehir Plancıları Odası ve/veya Mimarlar Odası'nın öncülük ettiği bu muhalefet, eleştirilmesi gerekli birçok noktayı da içerisinde barındırmaktadır. Olması gerekene dair bir söz söylemek yerine, sadece gerçekleşen uygulamaların bütüncül bir yaklaşım içerisinde aykırı duran taraflarına itiraz edilmesi; müdahale çerçevelerinin bununla sınırlı kalması açısından sorunludur.

Odalar daha çok, sermaye odaklı kentsel müdahalelere hukuki itiraz etme veya plan ve benzeri düzenleyici işlemlere dava açma aşamalarında etkin rol oynayarak sürece müdahil olmakta ya da konu ile ilgili bilgilendirme süreçlerinde, muhalefet edilen kentsel müdahaleleri yanlış ilan eden basın açıklamaları ile kendilerini gösterir kılmaktadırlar. Çok sık olmamakla birlikte, kentsel müdahaleleri tasarlayan yerel ve merkezi yöneticiler ile sermaye grupları ile yüz yüze etkileşim ve münazara süreçlerinde de rol üstlenebilmektedirler. Ancak, mevcut Oda yönetiminin duruşuna bağlı olarak değışse de, piyasa, siyaset ve meslek etiği arasında yaşanan

kararsızlıklar da sürece aktif müdahalelerini zorlaştırmaktadır. Bu sebeple, sürecin bütününe genel anlamda hakim olmadıkları gözlemlenmektedir.

Üniversite merkezli akademik aktörler ise, üniversitelerinden ve çalışma odalarından çıkıp sokağa inmeleri halinde ancak sürece gerçek katkı koyabilirler. Sadece bilimsel doğruya ulaşmak ya da akademik bir ürün ortaya koymak için yapılan mahalle araştırmaları, samimi olmamakla birlikte, mahallelilerin gözünde de bir karşılık bulmamaktadır. YÖK'ün varlığı ve siyasal ortamın durumu akademisyenler nezdinde engel oluşturabileceği gibi, “*simgesel sermaye*”lerinin farklılıklarından kaynaklanan öznel hassasiyetleri de onları süreçten uzak tutabilmektedir.

Birçok Kentsel Dönüşüm projesinin tasarlayıcısı ve danışmanı konumunda bulunan akademisyenler söz konusudur. Buna rağmen, bilimsel olarak kabul görmeyen kentsel müdahalelere muhalefet eden akademisyenlerin sayısı da ihmal edilemeyecek orandadır. Toplumsal sorumluluk bilinci ile mücadeleye emek koyan gönüllü grupların içerisinde yer alan, alanda mahallenin işine yarayacak çalışmalar yürüten akademik gruplar da mevcuttur. Öğrencilerin gelişimi ve konu hakkında bilinç oluşturmadaki rolleri ise yadsınmamalıdır. Ancak bu iyi niyetli çabalar bile çoğu kez mahalleli tarafından kendileriyle kurulan ilişkinin kalbi olmaması sebebiyle akademik çalışmalar olarak algılandığından sonuç vermemektedir.

Tüm bu aktörlerin, yukarıda bahsedilen birbirinden farklı süreçlere müdahil olma durumlarının yanı sıra, ortaklaştıkları bazı alan ve konularından da bahsetmek gerekmektedir. Bu 4 farklı aktör grubunun birleştiği en temel ortak nokta; sermayenin hakim politikaları etrafında ve sermaye lehine tercihler sonucunda kentin mevcutta gerçekleştirilen ve eleştirilen biçimleri ile dönüştürülmesi ve şekillendirilmesine itiraz etmeleri olarak özetlenebilir. Ve buna bağlı olarak hemen hemen hepsi, mahallelinin Kentsel Dönüşüm baskısı karşısında örgütlenerek direnmeleri gerektiğini düşünmektedir. Ancak her birinin eksik kaldığı, çözüm bulamadığı ya da yöntemsel olarak ayrıştığı aşama ise, örgütlü mücadele etme gerekliliğinin nasıl tesis edileceği ve buna karşı nasıl politika üretileceğidir.

Sonuç olarak, Kentsel Dönüşüm oyun alanındaki aktörlere, aktörlerin konumlarına ve stratejilerine baktığımızda demokratik bir temsiliyetin sağlanamadığını, kadınlar ve gençler başta olmak üzere çeşitli kesimlerin dışlandığını ve iktidar diline alternatif demokratik bir dilin kurulamadığını, dışarıdan destek veren aktörlerin müdahalelerinin de çoğunlukla yararlı olmadığını, mücadeleye en büyük zararı iktisadi akıl içinde düşünme alışkanlığının verdiğini, kullanım değerinin değişim değeri karşısında ezildiğini görmekteyiz. Bu gözlemleri

somutlaştırmak üzere İstanbul'da Kentsel Dönüşüm baskısı altındaki bir mahalleye doğru ölçeğimizi indiriyor ve daha derinlemesine bir analize başvuruyoruz.

4. KENTSEL MUHALEFET VE GÜÇ İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA BİR MAHALLENİN MÜKABİLİYET ANALİZİ

Temmuz 2011'de İstanbul'daki bir mahallede gerçekleştiren 1500 hanelik birebir arazi kullanım çalışması, 850 adet hanehalkı anketi ve 14 derinlemesine mülakatta da bahsi geçen mekanizmaları izlemek mümkündür. Çalışmanın yürütüldüğü mahalle 60'lardan bu yana bir gecekondulu mahallesidir. Sakinlerin birçoğunun tapu tahsis belgeleri dışında hukuki güvenceleri yokken, yeni ulaşım, eğlence ve gayrimenkul yatırımları mahallede büyük bir ekonomik baskı yaratmış, arazi rantı yükselmiştir. Dolayısıyla son yıllarda belediye tarafından da daha somut yıkım tehditleri gündeme gelmeye başlamıştır.

Mahalledeki nüfus doğum yerlerine göre incelendiğinde ağırlıklı olarak Sivas (%30) ve Samsun (%13) öne çıktığı, mahalleye geliş yılları açısından 80'li yıllarda yoğunluk olduğu, kiracı oranının yaklaşık %28 olduğu, yapıların genellikle 1 katlı (%42,5) ve 30-500 m² arasında (ortalama 114 m²) olduğu görülmektedir. Yapıların sadece %7'si tapulu olup, %30'unun tapusuz ve belgesiz durumda olduğu, % 63'ünün ise bir tapu tahsis belgesi, beyanname ya da vergi ödendiğine dair resmi belgeye sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Mahallede çeşitli hemşehri derneklerinin dışında Kentsel Dönüşüm'e karşı direniş amacıyla kurulmuş olan bir mahalle derneği bulunmaktadır. Mahallelinin % 41'i bu derneği tanımadığını, %4'ü de güvenmediğini belirtmektedir.

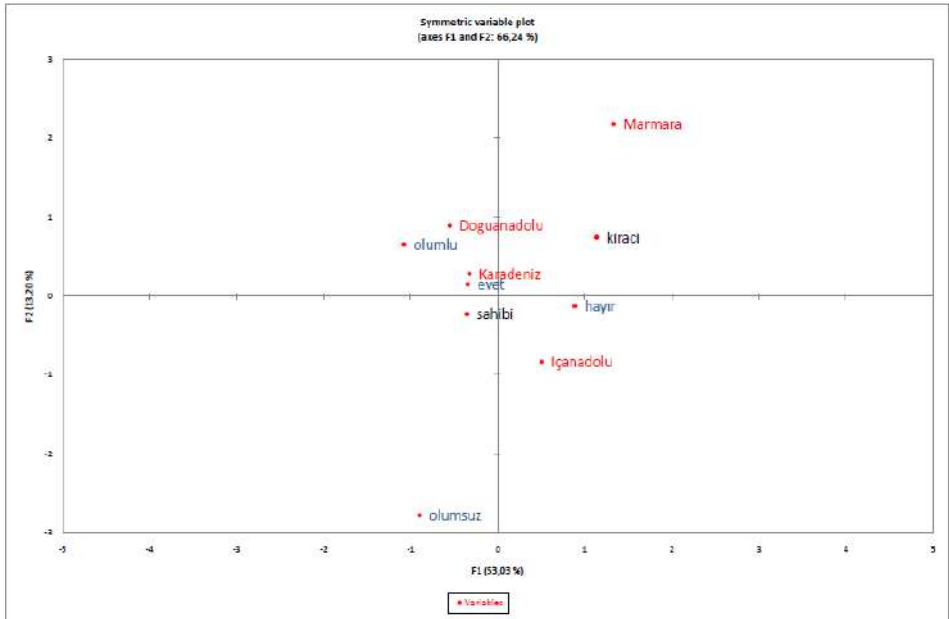
Bu araştırma ile mahalle içindeki oyunda güç ilişkileri, oyunun kuralları ve ona bağlı olarak Kentsel Dönüşüm algısı, dayanışma ve mücadele pratikleri incelenmiş ve “*Ev Algısı*”, “*Mahalle Algısı*”, “*Dayanışma Pratikleri*”, “*Mücadele Pratikleri*” ve “*Mekânı Sahiplenme Kapasiteleri*” kavramları aracılığıyla değerlendirilmiştir:

OYUNUN KURALLARI VE OYUNCULARIN KONUMLARI

850 hane verisine dayalı mütakabiliyet analizi Kentsel Dönüşüm alanındaki oyun kuralları ve alan içinde oyuncuların konumlanışı bağlamında gözlemleri destekleyen sonuçlar üretmiştir. “*Mütakabiliyet analizi*” (Correspondence Analysis) Bourdieu tarafından sosyal mekân, içindeki farklı sermaye birikimlerini, velhasıl farklı stratejilerini ve oyun kurallarını göstermek için kullanılan esnek ve yoruma dayalı bir istatistik araçtır.

Mütakabiliyet analizi, aşağıda örnekleri bulunan grafik dağılımların yorumlanmasına dayalıdır. Bu analiz yöntemi araştırma sonuçlarını, cevapları bir koordinat uzayına yerleştirir ve dağılım, yoğunlaşma ve mesafelerin, Bourdieu'nun sözleriyle “*sosyal dünyanın gerçekliğine tam olarak uyan ilişkiselliklerin*” yorumlanmasına olanak tanır. Tablolara bakılırken akılda tutulması gerekenler şunlardır:

1. Koordinat sisteminin merkezine (origin) yakınlık, genel eğilim ve ortalamaya yakınlık, merkezden uzaklık ise ayrışma ve farklılaşma olarak okunmalıdır.
2. Belirli bir bölgedeki yığılmalar ve yakınlıklar, ilişkisellikler olarak okunup kümelenebilir. Dağılımdaki mesafeler göreceli yakınlık ve uzaklıklar üzerinden ilişkisellikleri belirlemektedir.
3. X ve Y koordinatları doğrudan bir ada ve anlama sahip olmamakla birlikte, dağılım ve mesafeler için referans hattı oluştururlar. Daha önemlisi dağılımdaki yığılmalar ve ayrılmalar göre çizilen eğriler ve kümelerin taşıdığı anlamlardır.
4. Dağılımın temel belirleyicisi, veriler ve değişkenler seti olduğu ve farklı verilerle farklı dağılımlar elde etmek mümkün olduğu gibi, ilişkilerin farklı şekilde kümelenebilir ve yorumlanması da mümkündür.

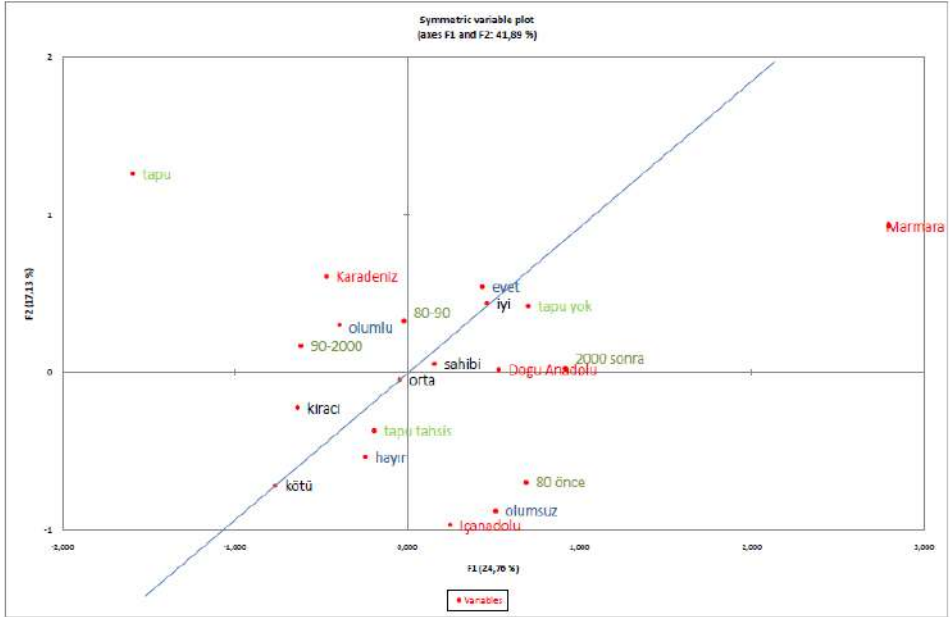
Grafik 1: Memleket, Derneğe Bakış ve Kiracılık Kriterlerinin Mütakabiliyet Analizi

Az sayıdaki değişkenin analiz edildiği birinci grafik incelendiğinde Karadenizli ve Doğu Anadolulu olmak, ev sahibi olmak ve dernekten haberdar olup, dernek faaliyetlerini olumlu bulmak sonuçlarının bir araya kümelenmiş olduğu görülmektedir. Bu sonuç mahalledeki gözlemsel bulgularımızla da örtüşmektedir.

Mahalledeki ev sahipliği oranının %70'ler seviyesinde olduğunu birebir anketlerden biliyoruz. Evsahipliği-kiracılık durumunun memleketle ilişkisi sorgulandığında ise, bariz bir bölgesel farklılık göze çarpmamakla birlikte, Karadenizlilerin ev sahipliğine daha yakın kesim oldukları görülmektedir ki bu durum derinlemesine görüşmelerdeki mahallenin kuruluş öykülerinde de belirtilmiştir.

Evsahipliği-kiracılık durumunun dernek faaliyetlerinden haberdar olma ile ilişkisine bakıldığında ise kiracıların derneği bilme ve tanıma durumunun ev sahiplerine kıyasla ciddi biçimde düşük olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu bize mahallede de Kentsel Dönüşüm'e karşı mücadelelerdeki mülk sahipliği temelli yapının bir tekrarını göstermektedir.

İç Anadolulular Mahalle derneğinin faaliyetlerini bilmemeye, bilenler içinden de olumsuz bulmaya en yakın kesimi oluşturmaktadırlar.

Grafik 2: Tapu sahipliği, kiracılık, konutun yapım yılı, mahalle derneğine bakış, ev kalitesi ve memleket kriterlerinin Müttekabilyet Analizi

Daha fazla değişkenin bir arada analizine dayalı 2. grafikte de benzer bulgulara rastlanmaktadır: Öncelikle dikkat çekici olan konutun yapım yılı ile memleket bilgilerin kümelenme eğilimidir. Ağırlıklı olarak 80 öncesindeki konutların İç Anadolu, 80'ler ve 90'larda yapılanların Karadeniz ve 2000 sonrasında yapılmış konutların Doğu Anadolu'dan gelenler tarafından kullanılıyor olması, mahallenin kuruluş ve göç hikayelerine uygundur.

Derinlemesine görüşmelerde “Lazlar” sıklıkla eski arsa sahipleri olarak geçmektedir. Mütekabiliyet analizinde Laz olmanın bugün için mahallede mülk sahipliğiyle doğrudan bir ilişkisi olmadığı görülmektedir. Bu durum diğer göçmen grupların da kalabalıklaştığı ve mal sahibi olmaya başladığı ya da Laz ev sahiplerinin artık mahallede oturmadıkları anlamına gelebilir.

Mahalledeki evlerin yapı durumu açısından sergiledikleri farklılıklara bakıldığında, iyi durumdaki yapıların ağırlıklı 2000 sonrası inşa edilen ve Güneydoğulular tarafından kullanılan yapılar olduğu ve tapusuz kategorisine de en yakın olanların yine bu grup olduğu görülmektedir. Nitekim mahalle genelinde tapulu evlerin % 7'lik düşük bir orana sahip olması, tapu kategorisinin grafikteki koordinat sisteminde en uzak noktaya düşmesiyle de doğrulanmaktadır.

Yapı durumu ile evsahibi-kiracılık arasındaki ilişkiye baktığımızda, radikal bir farklılık olmaksızın ev sahiplerinin iyi ve orta, kiracıların kötü ve orta kategorilerine yakınlığı ölçülmektedir.

1 no'lu grafik bize, kiracıların ve İç Anadolulu göçmenlerin dernekle ilişkilerinin zayıflığını göstermişti. 2. grafik de aynı eğilimi tekrarlamaktadır. Üstelik mahalleyi sahiplenme, mücadele için örgütlenme gibi konularda genellikle en pasif kesim olan kiracıların bile mahallenin en eski yerleşimcileri olan İç Anadolulu göçmenlerden derneğe daha yakın ve olumlu konumda olmaları dikkat çekicidir. Bu farklılaşmanın gerekçesinin, anketlerde sorulmayan inanç kategorisinde saklı olduğu, derinlemesine görüşmelerde ortaya çıkan etnik ve mezhebi ayrışmalarla ilgili olduğu düşünülebilir.

DERİNLEMESİNE GÖRÜŞMELER VE SÖYLEM ANALİZİ

Mahallede yürütülen hanehalkı araştırmasının yanı sıra mülk sahibi, kiracı, gelir, sınıf, statü, köken, inanç, eğitim, cinsiyet, yaş, yaşam biçimi, beğeni, politik eğilim, örgütlülük, göç, mahallede oturan bölge, konut türü, tapu durumu ve mahallede yaşama süresi gibi farklı özelliklerin temsiliyeti düşünülerek seçilen 14 mahalleli ile derinlemesine görüşülmüştür.

Derinlemesine mülakatlarda görüşülen kişilerin yarısından fazlası kadındır (14'te 9) ve yaşları 23 ile 73 arasındadır. Yine bu 14 kişinin 3'ü kiracıdır. Kişi başına ayda ortalama 300 TL gelire sahiptirler. Eğitim düzeyi düşüktür, ağırlıklı olarak ilkokul seviyesindedir. Bu grubun Kentsel Dönüşüm alanı içinde ve kendi mahallesi içinde iktisadi ve kültürel sermayeler açısından güçlü olmadığı anlaşılmaktadır.

Kentsel Dönüşüm alanı içinde bütün aktörlerin sürekli oyun alanı içindeki pozisyonlarına bağlı olarak stratejiler ürettikleri ve kendi durumsal fırsatlarını değerlendikleri mülakatlarda da ortaya çıkıyor. Bu mülakatların analizinde öncelikle Kentsel Dönüşüm algısı ve mahallenin kullandığı söylemin özellikleri, ardından ev ve mahalle algılarına bağlı olarak dayanışma ve mücadele pratikleri son olarak da mahalleyi sahiplenme eğilim ve kapasiteleri incelenmiştir.

KENTSEL DÖNÜşÜM ALGISI VE EGEMEN SÖYLEMİN İÇSELLEşTİRİLMESİ

Görüşme metinlerinin analizinde Kentsel Dönüşüm sürecinin nasıl algılandığı dikkat çeken ilk noktayı oluşturmaktadır. Görüşmecilerin hemen tümü için Kentsel Dönüşüm soyut ve tanımlanması zor bir süreçtir. Mahalleye ilişkin Kentsel Dönüşüm bilgileri ve algıları büyük ölçüde eş, sözcü ya da temsilci vasıtasıyla edinilen duyumlara, büyük ölçüde de dedikodulara göre şekillenmektedir.

Kadın, 70, Kars: *“Birleşirler ama tek benim evimi yıksa tamam ama seni de onu da yıkıyor öbürünü de yıkıyor hepimizi de yıkıyor. Beni yıksa seni bıraksa o zaman dersin ki olan ona oluyor. Bu durum kötü ama bir yerde de mecbursun. Devlet zaten ne yapacak ki kalkıp mahallenin hepsini yıkmaz bir tarafını bir kaldıracak öbür tarafını bir kaldıracak azar azar yıkacak toplu bir şey yapamaz zaten toplu katliam olmaz.”*

G: Hiç tapuyu vereceğini söyleyen yönetimler oldu mu?

Kadın, 72, Sinop: *“Yok yok olmadı. Ne vereceğiz dediler ne vermeyiz dediler. şimdiden sonra bakalım işte bu başbakan gelir buraya belki. Bundan sonra bir şey olursa olacak. şimdi hükümeti kuruyor mesela, uğraşıyor. Tapuyu verir diye düşünüyöruz. Ne yapalım? Verirse verir, vermezse bizi kaldırıp atacak değil herhalde?”*

Görüşmecilerin tümünde devlete olan saygı ve güven, kiracı-mal sahibi, yeni-eski mahalleli, tapulu-tapusuz fark etmeksizin ifade edilirken, Kentsel Dönüşüm projesiyle mağdur edilmeyeceklerine dönük bir umudu yaşatma çabası olarak okunabilir. Nitekim evin yıkılmasına dönük kaygıların varlığı, gerek evi eskiden yapılmış gibi göstermeye çabasında, gerekse de tek katlı olursa yıkmazlar inancında ortaya konmuş haldedir.

Bu soyut Kentsel Dönüşüm kavramının mahalleli için netleşmesi ise paradoksal ifadelerle de olsa, mahallenin çevresindeki somut yatırımlarla mümkün olmaktadır. Kentsel Dönüşüm'e karşı duruş, mahallenin etrafında kurulan yeni alışveriş merkezleri ve lüks sitelere bakışta kristalleşiyor. Bu yeni yatırımlar sadece görsel bir tehdit oluşturmuyorlar, çünkü yakın tarihte inşaatlar ve bağlantı yolları için mahalledeki bir kaç evin yıkıldığı biliniyor.

Ancak mülakatlarda çok küçük bir oranda ve sadece sorulduğunda bu yeni yatırımlarla olumsuz bir bağlantı kuruluyor. Uzun yıllar kentsel hizmetlere, modern kentsel imgelere uzak ve hasret kalmış görüşmeciler için bu pahalı yatırımlar içten içe *“bizi artık buralarda yaşatmazlar”* şeklinde bir kaygıya yol açsa da bu yatırımlar ile gelen imkanlardan umut ve gururla bahseden anlatılar da dikkat çekiyor. Mahallenin hemen yakınına kurulan bir büyük lüks alışveriş merkezinden sonra mahallenin erişilebilirliğinin artması, toplu taşıma hizmetlerinin iyileşmesi, yerel istihdam olanaklarının çoğalması, bu modern tüketim mekânlarının tüketilemese bile elde edilebilir ve dokunulabilir hale gelmesi tehdidi gölgeleyen bir yanılsama ortaya çıkarmaktadır. Mülk sahipleri açısından ise bu yatırımlar mahalledeki gayrimenkullerin değerini artıran bir olumlu gelişme olarak okunmakta ve pastadan pay alma umuduyla bütünleşmektedir. Bu umudu Bourdieu'cu ödül ve ilisio kavramlarıyla ilişkilendirmenin mümkün olduğunu düşünüyoruz.

Derinlemesine görüşmeler sırasında dile getirilen aşağıdaki ifadeler Kentsel Dönüşüm algısı ve söylemin kurulmasına ilişkin ilginç ipuçları veriyor:

Komşu: Özellikle onlara yakın olan gecekonduların yıkılmasını istiyorlar.

Kadın, 35, İstanbul: Görüntü kirliliği duydukları söyleniyor... Maslak 5 dakika buradan. Ulaşımı rahat bir yer, güzel bir yeri var.

Komşu: Canımız sıkıldıkça MİGROS'a gidiyoruz.

Bu diyalog bir taraftan tehdidin farkında olduklarını, ancak yine de yeniliklerden faydalanmayı ve böylece oyunun içinde yükselmeyi umduklarını gösteriyor. Kendi yaşam alanından bahsederken kullandığı *“görüntü kirliliği”* sözü ile egemenin dilini ve anlam dünyasını yeniden üreten görüşmeciler eğlenceyi de yine iktisadi akıl ve tüketim kültürü içinde *“Canımız sıkıldıkça MİGROS'a gidiyoruz”* diyerek tanımlayarak asla kazanamayacakları bir oyunun kurallarını içselleştiriyorlar. Görüşmecilerin modernlik tanımı ve gelişmişlik anlatıları içinde yeni yapılan alışveriş merkezi dikkat çekici oranda bariz bir ağırlığa sahip. Bu modern tüketim mabedi görüşmecilerin beğenilerini de temsil eder halde. Bu tahayyül kolaylıkla cumhuriyet ideolojisinin modernlik ve gelişmişlik anlayışıyla ilişkilendirilebilirse de tüketim kültürünün içselleştirilmesi olarak da okunabilir. Nitekim aynı

görüşmeci kendi mahallesini etraftaki diğer gecekondulu mahalleler ile karşılaştırırken tüketim imkânlarına işaret ediyor:

“Bizimki daha aktif halde. Orada o kadar şey yok. Gelişmiş değil. Orada bir market varsa burada 10 tane var. Daha gelişmiş. Orada halam oturuyor, kapıdan binip gidebiliyorum. Burada istediğim kadar market var.”

Mahallenin hemen etrafında beliren bu yeni modernlik simgeleri ve lüks yatırımlardan kendilerine de bir parça düşebileceğine dair umudu besleyen önemli bir faktör de özellikle gençlerin bu yeni oluşumlarda iş bulmaları olmaktadır. Öte yandan var olan sınıfsal eşitsizliğin farkında oldukları gibi tepki de duymaktadırlar, ancak o eşitsizliği üreten iktisadi akıl içinde düşünmeyi de sürdürmektedirler.

Kadın, 64, Giresun: *“Bunun hesabını veremeyecekler. Allah’ın emrini bilmeyen yok. Bilgisayardan biliyor herkes. Ben yürüyerek gittim sen jiple gittin ne üstünlüğün var? Biz bunun hesabını yapmıyoruz. Siz yine jipte gezin ama bizim mülkümüzü rahat bırakın. 10’unu siz alın 5’ini biz alalım. Biz burada sosyal hayatıyla birlikte yaşayalım. İstinye Park olmasaydı çoluk çocuk nereye gidecekti. Bize yanlış yapmasınlar.”*

Sonuç olarak Kentsel Dönüşüm’ün mahalleli tarafından net bir şekilde tanımlanamamakla beraber hem tehdit hem de fırsat olarak algılandığı, çoğunlukla olumsuz bir ifade olarak görülmediği, daha ziyade daha iyi koşullar için umut olarak algılandığı görülmüştür. Mahalledeki yaygın dil ve söylemin ise egemenin söylemiyle birçok benzerlikler taşıdığı, iktisadi akıl içinde üretildiği saptanmıştır.

ZORAKİ BİRLİKTELİK: “HEP BERABER KENDİ EVLERİMİZ İÇİN”

Mahalledeki dayanışma ve mücadele pratiklerini anlamada görüşmecilerin ev ve mahalle algısı belirleyici konumdadır. Kirada oturulan yer genellikle ev olarak sahiplenilmezken ev sahibi olanlar için de çoğu kez sahip olunan ev ideal bir ev olarak tanımlanmamaktadır. Beğeni ve ev hayali çoğu kez bir KİPTAŞ ya da TOKİ apartman dairesi ya da daha az olmakla birlikte özellikle daha yaşlı görüşmecilerde bahçeli evde ifade bulurken, beğenin önüne geçen bir özellik olarak evin tapulu olması ve mülk sahibi olunması hayali dikkat çekiyor.

Bu durum mahalle algısı ve mahallenin sahiplenilmesine de doğrudan yansıyor. Mahalle sınırları algısı çoğunlukla mahallenin fiziksel olarak kullanılan kısımlarıyla sınırlı kalıyor, kadınlarda bu sınır çoğu kez sokak ölçüsüne kadar iniyor. Mahallenin bir yaşam alanı olarak görülüp sahiplenilmesinde mal sahipleri kiracılardan, yaşlılar da gençlerden daha öne çıkıyor.

1980 öncesinde konut yapım süreçlerinde daha fazla dayanışma ve yardımlaşma, 1980 sonrasında ise daha bireysel ve profesyonel imalat olduğundan bu da bir farklılaşmaya neden oluyor. 70’lerde gecekondusunu yapan bir adam bu süreci böyle hatırlıyor “*O zamanlarda herkes birbirine yardım ediyordu, kimi tuğla getirir, kimi tahta getirir*” şeklinde evinin yapılışını anlatıyor. Aynı zamanda nalburlardan malzeme almaya gittiklerinde para ödemediği senet veya taksitle malzeme alabildiklerini de ifade ediyor. Öte yandan anlatılarda konutun yapım sürecinde ödünç ya da kredi şeklinde borçlanma ve halen bu borcun ödenmekte olduğuna ilişkin hikâyelerinin çokluğu dikkat çekici boyutlardadır.

Dayanışma ilişkileri hakkında konuşurken bir kadın (35) bunları “*Burada herkes birbirinin evinde*” yada “*Valla herkes birbirine gider burada, soğukluk yok mahallede*” şeklinde ifade ediyor. Bu ‘birbirine gitmek’, beraber yemek yemek, çay içmek, beraber çocuklara bakmak, hatta beraber düğün, eğlence düzenlemek ve cenazeye gitmek gibi komşuluk ve arkadaşlık ilişkileri özellikle daha yaşlı nüfusun arasında memleket ayırmaksızın sürdürülüyor ve araştırmacı tarafından sorulmadan da dile getiriliyor. Mahalleden bir yaşlı kadın, bu tür ilişkilerin özellikle yaşlıların arasında olduğunu, Türk-Kürt, Sünni-Alevi ayrımının güçlü olmadığını söylüyor: “*Ordulu, Sivashlı, Ardahanlı. Çok da güzel geçiniyoruz. Karışmış biz.*” Bu ortaklık ve dayanışma ilişkileri de 80’den önce ya da sonra mahalle yerleşmeye bağlı olarak değişmektedir.

Mahallenin kuruluşundaki su örneği ilginçtir:

Kadın, 48, Elazığ “*Saatli değildi kaçak yapılıyordu. Şimdi öyle değil, herkesin cereyanı evinde saati evinde. O zaman hep toplanıyordu. Mesela babamın evinin çevresinde ilk suyu alan babamdı, bütün komşulara akşamüstü oldu mu, hortumu çıkarırdı dışarı, suyu açardı halk su alırdı bizim evden. Gücü olmayanlar da vardı, fakirler vardı.*”

Nitekim mahalleye dönük anlatılarda su kavgalarına yapılan atıflar da dikkat çekici orandadır. Gecekondu mahallelerindeki temel ihtiyaçlara erişim genellikle zor ve kısıtlı düzeyde olabilmektedir. Nitekim bu zorluk ve kısıtlar kimi zaman dayanışma kimi zaman ise husumet üretebilmekte ve daha sonraki süreçlerdeki beraberlik, dayanışma ve mücadele pratiklerini etkileyebilmektedir.

Mahalledeki dayanışma ilişkilerinde 80’lerden itibaren ciddi bir değişim yaşandığı anlatılarda ortaya çıkıyor. Komşuluğun dışında dayanışma ilişkilerine başka bir anlam –birbirine zor durumda yardım etmek, ev yaparken birbirine yardım etmek, hatta Kentsel Dönüşüm’e karşı beraber davranmak- verilmiyor. 80’lerden sonra gelen ve gecekondu inşaatı yapan nüfusa sorulduğunda, komşulardan kimsenin onlara yardım etmediğini, evin ücretli bir usta

tarafından bir gecede yapıldığını, kendilerinin dahi çalışmadıklarını ve inşaat için büyük bir borç aldıklarını anlatıyorlar. İmece usulü ve emek koyularak yapılmayan bir evde oturanların aidiyet hissi doğal olarak ilk mahalleye gelenlerden farklıdır. Dayanışmayı yıkıma karşı beraber davranmak olarak yorumlayan aktörler bile bunu kendilerini korumak için bir mecburiyet olarak görüyorlar:

Kadın, 48, Elazığ: "[başka bir mahallede] bir ara yıkım oldu tabi, takip ettik, gittik. Gidiyoruz, ilgileniyoruz tabi. Mahalleler birbirine destek çıkmalı, mecbur çıkıyoruz tabi."

Yıkıma karşı mücadele türü olarak mahalle derneği kurma fikrini destekleyenler bile, bu tür dayanışma için düşük bir kapasite olduğuna ilişkin görüşler belirtiyorlar. Görüşmeciler a) birisinin, "büyük liderin" ortaya çıkması ümidi ve b) zaten herkesin kendi evi için çabaladığı, mahalle için çabalamadıklarına yapılan vurgu genellikle ortaklaşıyor. Aşağıdaki görüşme metni buna tipik bir örnek oluşturuyor:

Kadın, 30, Sinop: "Ama değil işte! Yani gerçekten toplanıp, birilerinin gidip, bu işin peşine düşmeleri lazım. Bu nasıl böyle, sallantıda. Başlıyorlar bir işe az bir adım ileri gidip sonra geriye dönüyorlar."

G: "Burada da bütün mahalleli birlik olur mu dersiniz?"

Kadın: "Olurlar ki zaten. Şimdi kimsenin sesinin çıkmadığına bakma, öyle bir şey olsun herkes ayağa kalkar. Herkes kendi evi için çabalar. Ki öyle bir olmadan birlik olmaları lazım."

Kentsel Dönüşüm oyun alanının sınırları ve kuralları merkezi ve yerel yönetimler tarafından öyle belirlenmiştir ki, mahalle için, yani ortak bir yaşam alanı için, çabalamak, çoğunluk için bir gündem değildir, mücadelenin amacı birçok görüşülen kişinin dile getirdiği gibi aslında bireysel olarak tapuya kavuşmaktır. Mahalleyi yıktırmayacağız şeklinde ifade edilen söylem ise çoğu kez geçici ve zoraki bir birliktelik olarak tezahür etmektedir.

OYUNUN KIYISINDA: "BİZİM İÇİN HER YER PARİS"

Ev ve mahalle algısı dayanışma ve mücadele pratikleri açısından belirleyici olmakla birlikte mahalleyi sahiplenme kapasitesini de belirlemektedir. Nitekim yapı ve altyapı kalitesi düşük, temel hizmetlerin kısıtlı olduğu bir yerleşmeyi sahiplenmek için mahalledeki çoğu kişinin geçerli bir sebebi de bulunmamaktadır. Daha iyi bir hayat ümidini taşıyan ve yeniliklere daha açık olan genç kuşaklarda bu sahiplenme oranının en düşük düzeyde olduğu, mahallenin kuruluşunda emekleri, hatıraları, mücadeleleri fazla olan yaşlıların ise mekânsal habituslarının daha gelişkin olduğu söylenebilir. Genel olarak "küçük olsun, ama benim olsun, tapulu olsun

da nerede olursa olsun” şeklinde özetlenebilecek ev algısının da mekânsal habitusunun gelişmesi ve mahalleyi sahiplenme kapasitesi açısından büyük bir dezavantaj oluşturduğu açıktır.

Kentsel Dönüşüm oyun alanı içinde kiracılar en güçsüz tarafı oluşturuyorlar ve adeta oyun alanının sınırlarında dolaşıyorlar. Bir ev sahibinin anlatısı şöyle:

“Kiracının mantığı şey... Ev sahibinin bir evi var; kiracının bin evi var. Yani fark etmiyor adam için. Nerede yaşadığının bir önemi yok, o yüzden umursamıyor olabilirler yani.”

Bu anlatı kiracılar tarafından da paylaşıyor:

Kadın, 30, Sinop: *“Kiracı için evet sorun yok. Paran olduktan sonra her taraf senin evin.”*

Akrabası: *“Bizim için fark etmez ama büyüklerimiz için çok fark eder, çünkü onlar almışlar ya hani bir sürü zorluğunu görmüşler, yaşlanmışlar. Onlar için çok zor gelebilir, ama bizim için her yer Paris!”*

Bu kiracı genç kadınlar için ev sahipliğinin çok büyük bir değer olduğu ve en büyük hayalin mülk edinilen bir ev olduğu da yaygın bir anlatıdır:

“Benim için, yani bana sorarsan benim evim olsun, bana ait bir yer olsun yeterli. Şu anda benim evim değil işte 450 TL'yi boşuna veriyorum. 13 senedir verdiğim kiralarla bir ev alırdım, şimdi ev sahibi olurum.”

Kendi güçsüz pozisyonunun ve gerekçesinin farkında olan bu görüşmeciler, evi ya da mahalleyi savunmak gibi bir strateji kullanmak yerine kendi pozisyonlarını stratejik olarak güçlendirmeye çalışmaktadırlar – ki bu da tapulu bir ev sahibi olmak anlamına gelmektedir. Bu görüşmecilerde dikkat çekici bir başka ortak tavır hükümete olan güven, bulunduğu zor koşullar hakkında alaycı konuşma eğilimi, kendi durumunu egemenin bakışıyla okuma olarak söylenebilir. Oyun alanı içindeki en yaygın mağdur stratejileri bunlar olarak gözüküyor.

SONUÇ ve HİPOTEZLER

Kentsel Dönüşüm baskısı altındaki mahallelerde yaşanan süreçleri ve güç ilişkilerini anlamaya dayalı bu araştırmanın sonucunda şu özet ve genelleştirilebilir sonuçlardan bahsetmek mümkündür:

Genellikle tapulu olan ve mülk edinilen konutun ev olarak algılandığını, tapulu ev sahibi olma hayalinin ev tipi ve yer seçimini belirleyecek olan beğenin önüne geçen güçlü bir mülkiyet güdüsünden kaynaklandığını görüyoruz. Türkiye'deki gayrimenkulün taşıdığı değerler bağlamında bunun da normal karşılanması gerektiği düşüncesindeyiz.

Benzer Şekilde mahalle algısının da bu mülkiyet ilişkileri temelinde belirlendiği ancak kuşaklara göre farklılaştığını, eski kuşakların emek, hatıra vb. nedenlerle mekânla daha sıkı bağlar kurduklarını, öte yandan ataerkil kültürün mekânın kullanımını belirlediğini ve kadın ve çocuklarda mekân algısının ölçęinin daraldığını söyleyebiliriz.

Samimi ilişkiler, barışıklık ve dayanışmanın önünde ise etnik, inançsal, sınıfsal ve çeşitli hiyerarşik bariyerler olduğu ve dönüşüm baskısının bu tür ayrışmaları geçici ancak dayanıklı olmayan birlikteliklere zorladığı, egemenin stratejilerinde bu çatlakları zorlayarak direnişini kırmaya çalıştığı görülmektedir.

Böyle bir ortamda mücadele pratiklerinin güçlü ve uzun süreli olamayacağı açıktır. Üstelik 1980 sonrası değişen toplumsal haklar manzumesi, yaşamın diğer veçhelerindeki mücadelelerin zayıflaması ve Kentsel Dönüşüm'ün pay kapılacak bir pasta haline gelmesi eklenince yaşam alanlarındaki mücadele kullanım değerinin değil değişim değeri üzerinden konuşulan bir pratik haline gelmektedir.

Yaşam alanının değişim değeri üzerinden tahayyülü ve pazarlık konusu edilmesi ise mekânsal sahiplenme düzeyini, mekânsal habitusun yeniden üretimini son derece olumsuz etkilemektedir.

Bu şartlarda Kentsel Dönüşüm oyun alanı hala birçok aktör için ödül ve cezalarla dolu, dolayısıyla farklı motivasyonlarla da olsa oyuna girmeyi gerektiren bir haldedir.

Alandaki konumların büyük ölçüde sınıfsal habitusa göre ve sermayeler toplamına göre belirlendiği, sermayelerin birbirine tercüme edilebildiği ancak iktisadi sermaye sahiplerinin genellikle daha güçlü pozisyonlar elde edebildiği bilinmektedir.

Oyunda egemen ve mağdurların sürekli farklı stratejiler geliştirdikleri, ancak alandaki hakim söylemin egemenin dili olup, bu dil aracılığıyla sembolik şiddetin sürekli yeniden üretildiğini, alandaki hakim doxaların uzlaşmanın direnişten daha yararlı olduğu fikrini, mülkiyet fetişini ve devletin kutsallığını pekiştiren nitelikte olduğu görülmüştür.

Son olarak, oyunda farklı bir motivasyonla yer alan dışarıdan uzmanların çoğu kez toplumla kalbi bir ilişki kuramadıkları, organik aydın olmayı beceremedikleri ve süreci doğru okuyamadıkları için mücadeleye de sınırlı ölçüde katkı koydukları söylenebilir.

KAYNAKLAR

- Berking, Helmuth, [2008], “*Städte Lassen Sich an Ihrem Gang Erkennen Wie Menschen*” - Skizzen Zur Erforschung Der Stadt Und Der Städte’, in *Die Eigenlogik Der Städte*, ed. by Helmuth; Löw Berking, Frankfurt: Campus.
- Bourdieu, Pierre & Wacquant, Loic, [2007], *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bourdieu, Pierre, [1979], “*Critique sociale du judgement*”, La Distinction. Les Éditions de Minuit, Paris.
- Bourdieu, Pierre, [1997], *Toplumbilim Sorunları*, Kesit Yayıncılık, İstanbul.
- Bourdieu, Pierre, [2002], “*Müdahil Bir Bilim İçin*”, Le Monde Diplomatique.
- Bourdieu, Pierre, [2006], *Pratik Nedenler*, Hil Yayınları, İstanbul.
- Calhoun, Craig, [2007], “*Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları*”, Ocak ve Zanaat, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Çavuşoğlu, Erbatır, [2004], *Hegemonik Bir Süreç Olarak Türkiye Kentleşmesi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, MSGSÜ, İstanbul.
- Dirksmeier, Peter, [2006], “*Habituelle Urbanität*”, *Erdkunde*, 221-230.
- Friedmann, John, [2005], “*Place-making as Projects? Habitus and Migration in Transnational Cities.*”, in *Habitus. A Sense of Place.*, pp. 315-333.
- Göker, Emrah, [2007], “*Ekonomik İndirgemeci mi Dediniz?*”, Ocak ve Zanaat, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Hillier, Jean, & Rooksby, Emma, [2005], “*Habitus: A Sense of Place*”, 2nd edn Ashgate Pub Co.
- Podmore, Julie, [1998], ‘(Re)reading the “Loft Living” Habitus in Montréal’s Inner City’, *Blackwell*, 283-302.
- Tatlıcan, Ümit & Çeğin, Güney, [2007], “*Bourdieu ve Giddens: Habitus veya Yapının İkiliği*”, Ocak ve Zanaat, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Ünal, Ahmet Zeki, [2007], “*Rahatsız Eden Bir Adamın Bilimi: Sosyoloji*”, Ocak ve Zanaat, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Wacquant, Loic, [2007], “*Pierre Bourdieu: Hayatı, Eserleri ve Entelektüel Gelişimi*”, Ocak ve Zanaat, İletişim Yayınları, İstanbul.

KENTİN OLANAKLARINA ERİŞİM HAKKINDAN KENTİ DEĞİŞTİRME HAKKINA KENT HAKKI'NI İNŞA ETMEK

Cihan Uzunçarşılı BAYSAL

BM-Habitat AGFE

“Kent, insanın içinde yaşadığı dünyayı yeniden yapma, gönlünün çektiği biçime daha fazla getirme yönündeki en başarılı girişimidir. Fakat kent insanın yarattığı dünyaysa eğer, bundan dolayı içinde yaşamaya mahkûm edildiği dünyadır da. Dolayısıyla, insan kenti yaparken, dolaylı olarak ve yaptığı işin doğasını açıkça anlıyor olmaksızın, kendini yeniden yapmıştır”¹

Robert Park

I. GİRİŞ

2008 senesinde, tarihte ilk kez, dünya üzerindeki nüfusun yarısından fazlası – 3.3 milyar civarı kişi- kentlerde yaşamaya başladı. Bu yüzyılın ortalarında da gelişmekte olan ülkelere ait bölgelerin çoğu kentleşmiş olacak². 1950 yılında dünya nüfusunun % 29,1'i kentlerde yaşarken, günümüzde bu oran % 50,6'ya ulaşmıştır ve 2060 yılında % 60'a erişeceği tahmin edilmektedir³. Dolayısıyla, 21. Yüzyılı ‘Kent Yüzyılı’ olarak adlandırmak yanlış olmaz. Ancak, kentlerin ve kent ekonomilerinin büyümeleri, kentlerin tüm sakinleri için varlık ve gelişme anlamına gelmemekte; tam aksine, varsıllar ve yoksullar ile formel ve enformel yerleşimler arasındaki açık da giderek büyümektedir⁴. ‘Ayrılmış Kentler’ olarak adlandırabileceğimiz yeni ancak adaletsiz ve antidemokratik bir kentsel düzenle karşı karşıyayız.

¹ David Harvey, ‘Kapitalist Kent’, (çev. Ebru Kılıç), New Left Review 2008-Türkiye Seçkisi, Agora Kitaplığı 2009, s.182 ‘de Robert Park.

David Harvey, The Right to the City, *New Left Review* 53, September-October 2008, <http://newleftreview.org/?view=2740>

² Alison Brown, Annali Kristiansen; Urban Policies and the Right to the City, UNESCO-UN HABITAT, March 2009, p.9.

³ United Nations, World Urbanization Prospects: The 2005 Revision, <http://www.un.org/esa/population/publications/WUP2005/2005wup.htm>

⁴ Alison Brown, Annali Kristiansen; Urban Policies and the Right to the City, UNESCO-UN HABITAT, March 2009, p.9.

Küresel kent/ marka kent yaratma hırsının sebep olduğu ihlal ve mağduriyetler, kamusal alanlar ile kamu hizmetlerinin özelleştirilmeleri, kentte yaşamının artan maliyeti, varsıllar-yoksullar olarak kutuplaşan, toplumsal ve mekansal olarak ayrışan kentler, ayrışan iş olanakları, kapalı lüks siteler ve yoksul gettoları, yeni dışlanma/dışlama biçimleri, yoksulların/yoksulluğun kriminalleştirilmesi, yeni-ırkçılık, yeşil alanlar ile kamusal alanlara eşitsiz erişim, artan çevre ihlallerinin yarattığı riskler, iktisadi koşullar veya çevre riskleri nedeniyle iç-göç ve dış-göç, göçmenler ile mültecilerin ihlal edilen hak ve özgürlükleri, gözetlenme-gözetleme gibi emniyet adına giderek arttırılan denetim mekanizmaları, özellikle 11 Eylül Sendromu'nun yarattığı özgürlük kısıtlamaları ve benzer gelişmeler, demokratik kriterleri sorgulanan yeni bir kentsel paradigma yaratmıştır. Neoliberal ekonomi politikaları sonucu yaşam alanı ve kullanım alanı olmaktan çıkarak tüketim/değişim mekânlarına dönüştürülen kentler, böylece yeni eşitsizliklerin yanı sıra yeni hak ihlalleri ve mağduriyetlere de mekân olmakta, yepyeni ancak adaletsiz bir kentsel düzen ortaya çıkmaktadır. Bu küresel gidişat karşısında, bugün, dünyanın en büyük nüfusunu oluşturan kentliler, yaşam alanlarının yapılanması, gelişimi ve kaynaklarının tasarrufu üzerinde sermaye ya da devletin değil, kendilerinin hak sahipliğini savunurken, adil, eşitlikçi ve demokratik bir kenti inşa etmek üzere Kent Hakkı'nı talep etmekte.

Ancak, hakkın giderek popülerleşmesi, özündeki radikal muhalif duruşun saptırılması ve içinin boşaltılmasının yolunu da açar. Kent Hakkını, kentin sunduğu toplumsal, ekonomik, siyasal, kültürel ve teknik hizmetlere yönelik bir erişim hakları silsilesi olarak tanımlayanlar, neoliberal kentin mağduriyet, ihlal ve adaletsizliklerinin aslında sistemin kendinden kaynaklandığını göz ardı ederek, sistemi değiştirmek yerine belirli haksızlıklarının azaltılmasına/ yok edilmesine yönelik hakkı araçsallaştırarak sistemin özüne dokunmadan reform yapanlar, büyümeye ve pazara odaklı bir kentsel mekân üretimini sürdürürken toplum temelli iyileştirme projeleriyle çare bulduklarını sananlar⁵, hakkı kentsel sürdürülebilirlik, dışlanmayla mücadele ya da barınma hakkı/ konut hakkı gibi haklar ışığında tanımlayanlar vb. nedenlerden, Kent Hakkı, neredeyse her hak, özgürlük ve demokratik değer ile yolu kesişen, herkese istediği her şeyi sunabilen, içi boş bir şemsiye slogana dönüşme tehlikesindedir. Türkiye'den baktığımızda ise, Kent Hakkı, kentli hakları veya kentin olanaklarına erişim haklarına indirgenmiş olup genellikle yerel yönetimler çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bu

---

⁵ Margit Mayer, The 'Right to the City' in the Context of Shifting Mottos of Urban Social Movements. *City* 13 (2-3), 2009.pp: 362-374.

bağlamda, kentin yurttaşlarına sunduğu toplumsal, ekonomik, siyasal, kültürel ve teknik hizmetlerden yararlanabilmeleri Kent Hakkının temeli olarak nitelendirilirken, kentleşme ve kentsel yaşam olanaklarından yararlanma da ‘yeni’ bir insan hakkı olarak öne sürülür:

“Kent hakkı ismi verilen bu yeni insan hakkı, kentleşmenin getirdiği olanaklardan yararlanmak, kentte yaşamak ve kentli olmak biçiminde formüle edilebilir. Kente özgü davranış kalıplarını benimseyen, yaşadığı çevreye ve kentte yaşayan diğer bireylerin hak ve özgürlüklerine saygı duyan bireyler, kent hakkının öznesini oluştururlar⁶”

Benzer bir şekilde, Avrupa Konseyi’nin yetkili organlarının 90’ların sonunda benimsediği Kent Hakları Şartı’ndan hareketle, Kent Hakkı’nı bir haklar silsilesine eşitleyen yaklaşımlar da yine akademi dünyasında seslendirilir; kentli hakları ile Kent Hakkı karıştırılır:

“Kent Hakları Şartı adını taşıyan bu belgede, sayıları 20’yi bulan kent ve kentli haklarından söz edilmektedir. Kent Hakları Şartı, kentlilerin kimi temel haklara sahip buldukları ve bu hakların kapsamına, saldırıdan ve kirlenmeden korunmanın, yaşanması zor ve rahatsız 'edici kentsel ortamlardan kurtulmanın, yerel topluluk üzerinde demokratik denetim hakkı kullanmanın, sağlıklı bir konutta ve çevrede yaşama haklarının girmekte olduğu açıkça belirtilmektedir⁷”

Bu çerçevede, bugün ülkemizdeki genel yorumu ile Kent Hakkı, özündeki muhalif ve radikal duruşu kaybettirilmiş; sistem karşıtlığı da sisteme entegre olmaya indirgenmiş bir hak olarak karşımıza çıkar. Son zamanlarda bazı mahalle dernekleri ve taban örgütleri ile kimi toplumsal hareketler tarafından seslendirilse de, Lefebvre’in devrimci anlayışının henüz epey uzağındadır. Dünya gündemine çok yakınlarda ve yeni baştan giren kavramın Türkiye’de gerçek anlamıyla tartışılmasına olanak sağlayacak düzgün bir araştırma, çalışma olmadığı gibi, birkaç makale dışında konuyla ilgili geniş literatürden hemen-hemen hiç tercüme de bulunmamaktadır. Dünya üzerindeki kentsel toplumsal hareketlerle eklemleme, deneyimlerinden beslenme vb. olanaklardan da çok kısıtlı bir şekilde ve yeni faydalanılmaya başlandığı göz önüne alınırsa, Türkiye’de Kent Hakkı’nın gelişmesi meşakkatli olacağı benzer.

⁶ Kıvılcım Akkoyunlu Ertan **Kent Hakkı Üzerine Düşünceler**, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 41 Sayı 4 Aralık 2008, s. 125-141.

⁷ Ruşen Keleş; Kent ve Çevre Haklarının Korunması Üzerine Gözlemler; <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/465/5332.pdf> s.278.

II. LEFEBVRE ve HAKKIN ÖZÜ

Kavram karmaşasından kurtulmak ve Kent Hakkı'nın özündeki radikal duruşu anlayabilmek için, en önce, kavramı ortaya atan Marksist filozof ve sosyolog Henri Lefebvre'e başvurmanız gerekir. Kent Hakkı, Lefebvre tarafından ilk kez aynı isimli eserinde tarihi 1968 Paris protestolarının hemen öncesinde kullanıldı ve devrin sloganlarının çoğuna da ilham kaynağı oldu⁸. Lefebvre, daha sonra, Kentsel Devrim (1970) ve Mekânın Üretimi (1974) adlı eserlerinde kavramı geliştirecektir. Kenti bir sanat eseri (oeuvre) olarak yorumlayan Lefebvre, kentin metalaştırılması sonucunda, kullanım değerinin, değişim değeri tarafından yok edildiğini, dolayısıyla sanat eserinin de tahrip edildiğini öne sürer. Vatandaşlığı ise iki önemli hakkı içerecek şekilde tanımlar: İnsanların mekâna erişimlerini sağlayan 'Katılım Hakkı' ve mekânı işgal ederek talep ve arzuları doğrultusunda mekânı kullanabilmeleri ya da 'Tahsis Etme /Kendine Mal Etme Hakkı'⁹: " Kent Hakkında, sanat eserini (kenti) yaratma hakkı ile katılım hakkı ve işgalle kendine tahsis etme hakkı kastedilir¹⁰".

Lefebvre, mekânı üçlü bir sınıflandırmayla tanımlar: Algılanan mekân, tasarlanan mekân ve yaşanan mekân. İnsanların gündelik çevrelerindeki somut ve nesnel fiziki mekân ile ilkini, zihinsel tasavvurlar ve mekâna yönelik yaratıcı fikirler ile ikincisini (bu aynı zamanda mimarların, plancıların, yatırımcıların, coğrafyacıların, toplum mühendislerinin düzlemidir) anlatır. Yaşanan mekân ise birinci ve ikincinin karmaşık bir ilişkisinden oluşur; kişinin kendinin gündelik yaşam deneyimlerini kapsar ve bu deneyimlerde yaşanan mekân ile toplumsal ilişkiler iç içedir¹¹. Böylece, kentsel mekânın üretimi, kentin sadece maddi mekânlarının üretimi değil aynı zamanda kentsel yaşamın her alanı ile toplumsal ilişkilerin de üretimi ve yeniden üretimi olduğundan, mekâna yapılan her müdahale, fiziki bir müdahale boyutunu aşarak, toplumsal ilişkileri etkileyebilir, toplumsal adaleti/adaletsizliği tetikleyebilir, güç ilişkilerini yeniden kurabilir ya da dağıtabilir, toplumsal sınıfların iktidarla aralarındaki mesafeleri de tayin edebilir.

⁸ Margit Mayer, The 'Right to the City' in the Context of Shifting Mottos of Urban Social Movements. *City* 13 (2-3), 2009, pp. 362-374.

⁹ Alison Brown, The 'Right to the City': from Paris 1968 to Rio 2010, p.5, http://www.google.com.tr/#hl=tr&cp=28&gs_id=2b&xhr=t&q=right+to+the+city+from+Paris&pf=p&scient=ps&ab&rlz=1R2ADRA_trTR373&source=hp&pbx=1&oq=right+to+the+city+from+Paris&aq=f&aqi=&aql=&gs_s_m=&gs_upl=&bav=on.2.or.r_gc.r_pw..cf.osb&fp=8f65e5c6cb0eccd7&biw=1024&bih=544

¹⁰ age. s.8

¹¹ Mark Purcell, Excavating Lefebvre: The Right to the city and its urban politics of the inhabitant. *GeoJournal*, 58, 2002, pp. 99-108.

Bu noktadan hareketle, Lefebvre'e göre, Kent Hakkı, kentsel mekânın üretimini belirleyen güç ilişkilerinin yeniden düzenlenmesi ve kent üzerindeki hak sahipliğinin de sermaye ve devletten kentin sakinlerine aktarılmasıdır. Kent ve ötesindeki toplumsal, siyasi ve iktisadi ilişkilerin radikal bir şekilde yeniden yapılandırılmalarıyla, kent ve kentleşme süreçleri üzerindeki denetim artık kentin sakinleri tarafından ele geçirilecektir. Böylece, Kent Hakkı, kentlerdeki karar verme mekanizmalarının çerçevelerini yeniden çizerek, karar vermeyi sadece devlet ile ilişkili konularla kısıtlamadan, aynı zamanda mekânın üretimiyle ilgili tüm kararları içerecek şekilde genişletir¹²: “*Dünyayı değiştirmek için mekânı değiştirmek gerekir*”. Burada belirtilen “kent sakinleri”, bir ülkenin vatandaşı olsun olmasın mülteciler gibi toplumsal grupları da içerecek biçimde kentin tüm yararlanıcıları/yaşayanlarıdır.

Bu çerçevede, Kent Hakkı, kent sakinleri için iki temel hak içerir: Tahsis ederek/işgal ederek kullanım hakkı ve katılım hakkı. Kent sakinlerinin kentsel mekânları fiziki olarak doldurmaları, işgal etmeleri ve kullanmaları kısaca kendilerine tahsis etmeleri sonucu, metalaşan ve değişim değeriyle öne çıkan kentsel mekânın kullanım hakkı (mülkiyetten bağımsız olarak) geri kazanılmakta, bir sanat eseri olarak kent de varlığını koruyabilmektedir. Lefebvre, burada sadece varolan kentsel mekânı kastetmez; hakkı, sakinlerin arzu ve gereksinimleri doğrultularında mekân üretimini kapsayacak şekilde genişletir. Katılım hakkı ise, mekânın üretimi üzerindeki tüm kararlara kent sakinlerinin de katılarak, karar alıcı olmalarıdır. Böylece Lefebvre, temsili demokrasinin çok ötesinde bir yaklaşımla, katılımcı demokrasinin de güçlendirilmesine yol açacak yepyeni bir vatandaşlık tanımı ortaya atmıştır. Vatandaşı edilgen konumundan almış, katılımcılığının kapsamını da genişleterek “toplumsal vatandaşlık” kavramını getirmiştir. Kentsel mekân üretiminde söz sahibi olmak demek, toplumsal ve mekânsal ilişkiler üzerinde denetim demektir; bu da toplumsal vatandaşlık yoluyla gerçekleşir. Artık devlette söz hakkı, küresel şirketler ya da sermayeden önce kentin kendi sakinlerindedir¹³. Lefebvre, böylece, sadece kapitalizmin düzenine kafa tutmakla kalmaz, aynı zamanda vatandaşlığı da yeniden tanımlar. Ve görüldüğü üzere, Lefebvre, belirli kentli haklarını değil, başlı başına bir hak olarak tanımladığı Kent Hakkını vurgular¹⁴.

---

¹² age.

¹³ age.

¹⁴ Alison Brown, The 'Right to the City': from Paris 1968 to Rio 2010, p.6

http://www.google.com.tr/#hl=tr&cp=28&gs_id=2b&xhr=t&q=right+to+the+city+from+Paris&pf=p&sclient=ps_y-ab&rlz=1R2ADRA_trTR373&source=hp&pbx=1&oq=right+to+the+city+from+Paris&aq=f&aqi=&aql=&gs_s_m=&gs_upl=&bav=on.2.or.r_gc.r_pw..cf.osb&fp=8f65e5c6cb0eccd7&biw=1024&bih=544

III. LEFEBVRE ERTESİ KENT HAKKI

2001'de Brezilya-Porto Alegre'de düzenlenen ilk Dünya Sosyal Forumu'ndan itibaren, kentsel toplumsal hareketler, aktivistler ve uluslararası örgütler, neoliberal kent paradigmasını sorgulamak ve kapitalizm ile küreselleşmeye karşı muhalif bir blok oluşturmak amacıyla Kent Hakkını seslendirmekteler. Bu görüşe göre, Kent Hakkı, kapitalizmin temeli olan özel mülkiyeti ve mülkiyet ilişkilerini sorgulayarak serbest pazar kapitalizminin yeniden gözden geçirilmesini ve “demokratik”, “adil” yepyeni bir toplum ve kentin inşasını talep eder.

Kapitalizmin 20. yüzyılda ayakta kalabilme becerisini metaların mekânda üretiminden, mekânın kendisinin meta olarak üretimine bağlayan Lefebvre'den esinlenen Harvey, artı-değerin kentin dönüştürülmesi vasıtasıyla emilmesini inceledi. Neo-liberal sistemde çıkarları ortaklaşan devlet ve sermaye, yeni yönetim mekanizmaları yaratmış ve artı-değer devlet aygıtı üzerinden dağıtılırken, kentleşme sürecinin şekillendirilmesi sermaye ve üst gelir grupları lehine yönlenmiştir. Kent Hakkının bu küçük siyasal ve ekonomik elitin elinden alınması için kolektif bir mücadele gerekir. Kent ve kentleşme süreçlerinin bu sınıfsal boyutuna ve kentleşmenin özündeki yerinden etme süreçleri ile mülksüzleştirme yoluyla birikime dikkat çeken Harvey,: *“Kitleleri kentle ilgili haklardan yoksun bırakan bu gelişmeler karşısında, toplumsal muhalefet (eğer bir araya gelebilir ise) neyi, neleri talep edecek?”* diye sorar. Yanıt basittir: *“Artığın üretimi ve kullanımı üzerinde daha fazla demokratik denetim talep edilmeli.”* Böylece, kentleşme, artı-değer kullanımının başlıca vasıtalarından biri ise, artığın kullanımı üzerinde demokratik bir yönetimin tesisi Kent Hakkını oluşturur. Bu hak, kentsel kaynaklara erişimde bireysel özgürlüklere sahip olmanın çok ötesinde bir haktır. Emlak spekülörleri veya devlet planlamacılarının tayin ettiği bir erişim hakkından öte, kenti değiştirmenin vasıtası olarak etkin bir hak, yüreğimizin arzuları doğrultusunda kenti şekillendirme ve dolayısıyla kendimizi de başka bir biçimde yeniden yaratma hakkıdır¹⁵:

Lefebvre'in eserini kaleme aldığı ve hem kendisinin etkilendiği hem de çevresini etkilediği dönem, 2. Dünya Savaşı ertesi sağlanmış olan istikrar ve büyümenin sınırlarına ulaştığı ve ayrıca keskinleşen çelişkilerin olumsuzluklarının da iyice açığa çıktığı bir dönemdi. Fordizmin krizine karşı bir araya gelen hareketler, konut hakkı için mücadele ve kira grevlerinin yanısıra, genellikle yoksulları yerlerinden eden kentsel yenilemeye ve kentlerin banliyöleşmeleriyle ortaya çıkan ayrışmaya karşı kampanyalar örgütlediler. Gençlik ve toplum merkezleri, okul, toplu ulaşım hizmetleri gibi sosyal talepler de döneme damga vurdu.

¹⁵ David Harvey, The Right to the City, *New Left Review* 53, September-October 2008, <http://newleftreview.org/?view=2740>

Vietnam Savaşı nedeniyle ABD ve emperyalizme karşı çıkış ile ırkçılığa karşı büyüyen Sivil Haklar Hareketi, toplumsal hareketlerin ortak noktalarından bir başkasıydı. İlginç olan, o dönemde de, aynı bugünlerdeki Occupy Wall Street hareketi gibi (<http://occupywallst.org/>) ancak sadece 3 günlüğüne, Wall Street işgal edilmişti. Kısaca, aktivistler sistemdeki haksızlıkları seslendirerek memnuniyetsizliklerini belirtiyor, yeni isteklerle şekillendirdikleri yeni bir kenti ve düzeni talep ediyor, öte yandan ırkçılık, savaş ve emperyalizme muhalefette ortaklaşıyorlardı. Devletlerin iktisadi ve siyasi politikalarına karşı dünya üzerinde geniş çaplı bir muhalefetin başladığı ve Lefebvre'nin yapıtından sloganların yaratıldığı bu devri geniş tabanlı kentsel hareketlerin ilk dalgası olarak niteleyebiliriz¹⁶.

1980'lerden itibaren neo-liberal iktisadi pratikler ve kemer sıkma politikalarının etkileri altında şekillenen ve girişte değinilen mağduriyet ve haksızlıklara neden olan yeni kentsel paradigma karşısında mücadele eden kent hareketlerini ise geniş tabanlı kentsel hareketlerin bir başka dalgası olarak adlandırabiliriz. Bu hareketler, iki geniş grubun taleplerinin birleşme noktası oldular. İlk grup, güvenli barınma/konut, temiz su hakkı ve benzeri yaşam hakkı ve yaşam alanı olanaklarını talep ederken, ikinci grup, hâkim ekonomik düzene meydan okuyan küreselleşme karşıtı hareketlerden oluşmuştur. Kentsel arazilerin metalaşmaları sonucu uygulamaya konulan ve yoksulları ve emekçileri mülksüzleştirerek yerlerinden eden soylulaştırma ve kentsel yenileme projelerine karşı dünyanın her yerinden sesler yükselirken, küreselleşme karşıtı hareketler de “Başka Bir Dünya Mümkün” ile “Başka Bir Kent Mümkün” sloganlarını aynı anda telaffuz ederek popülerleştirmişlerdir¹⁷. Yerel yönetimlerin iflası, kamuya ait mülklerin satışı, sosyal hizmetlerdeki kısıntılar ve altyapı çalışmaları ile kamu hizmetlerindeki yatırımların durdurulmaları karşısında kentlerini, kamusal alanlarını ve kamu hizmetlerini savunmak için örgütlenen kent sakinleri, bunu Kent Hakkı olarak yorumlamaktadırlar¹⁸. Ayrıca, emekçi-öğrenci işbirliği ve dayanışmasının zamanla çözüldüğü ve sadece radikal gruplar bünyesinde devam edebildiği 1960'lardan farklı olarak, iyi eğitilmişlerin iş bulmalarının zorlaşmasıyla, “sistemden dışlanan” öğrenciler de yoksullar ve “yoksun” edilen emekçilerin yanı başında saf tutmakta¹⁹. Tunus'tan başlayarak Tahrir Meydanı ve Müslüman dünyaya oradan da Atina, Londra, Wall Street ve hatta İsrail kentleri

¹⁶ Margit Mayer, The ‘Right to the City’ in the Context of Shifting Mottos of Urban Social Movements. *City* 13 (2-3), 2009.pp. 362-374.

¹⁷ age.

¹⁸ Knut Unger, Right to the City: movements reclaiming the city against budget shortage in shrinking & crisis towns., reclaiming-spaces@listi.jpberlin. 3 Mayıs 2010.

¹⁹ Radical Urbanism Conference Concluding Panel. 2008. University of New York Grad Center, 12 Aralık. <http://www.youtube.com/watch?v=DkKXt6lTTD4>

dâhil birçok kent meydanına sıçrayan nümayişler vasıtasıyla, 1968'den sonra sistemin ciddi olarak sorgulandığı ve tepkilerin geniş kalabalıklarca meydanlardan duyurulmaya başladığı zamanlara geçmekteyiz.

Agoraları işgal ederek mekân eyleyen ve kendilerine tahsis ederek Kent Hakkı'nı kullanan yığınlar, mülk edincilik, tüketicilik, bireysellik odaklı paradigmanın, gayrimenkul ve tüketim değerlerinin savunusuna indirgenmiş siyasal düzlemini çatlatıp, Agorayı AVM'nin tahakkümünden kurtarıırken, tüketiciye dönüşen vatandaşa da iade-i itibar eylemekte. Antik Yunan'daki *Polis*'den (politik kent) bu yana gelişerek vatandaşlık hak ve taleplerinin duyulma ve duyurulma mekânı olan kent, dünya üzerindeki kentlerin nicelik ve nitelik olarak en fazla önem kazandığı bir zaman diliminde, ironik bir şekilde en pasif ve en etkisiz konumuna itilmişti. Domino etkisiyle dünyaya yayılan küresel başkaldırıları Polis'in geri dönüşü olarak yorumlama/değerlendirme zamanlarındayız.

IV. ERİŞİM HAKKINDAN DEĞİŞİRME HAKKINA

Neo-liberal büyümenin lokomotifi Küresel Kent'in yenileme/dönüşüm projeleri ve soylulaştırma uygulamaları, en önce enformel yerleşim alanları ve alt gelir gruplarının yaşam alanlarına yöneldiğinden, bu yerleşimler, dünyada olduğu gibi Türkiye'de de barınma/konut hakkı ihlallerinin ilk gündeme getirildiği ve ilk itirazların seslendirildiği yerler olagelmıştır. Holston²⁰, Latin Amerika deneyimi üzerinden Kent Hakkını açarken, barrio sakinlerinin kentsel arazileri işgal etmeleriyle başlayan süreci inceler. Kent topraklarını işgal ederek kendilerinin eyleyenler, ürettikleri bu mekânlara altyapı hizmetleri, sağlık, eğitime erişim, iş olanakları vb. gibi kentli hakları talep ederler. Taleplerini duyurmak ve yerine getirtmek amacıyla devlet ve yöneticilerin kapılarına git-geller, müzakereler, pazarlıklar... ile devam eden sürecin içinde siyasallaşarak sistemi ve sistemin haksızlık ve ihlallerini de sorgulamaya başlarlar. Aslan²¹ da Türkiye'nin gecekondulaşma serüveninde aynı olguya dikkat çeker. Barınma hakkı mücadelesi, deneyimlerden süzülerek, politize olarak, zamanla Kent Hakkı mücadelesine evrilebilir mi? Politik geçmişleri olan mahalleler veya politik gruplardan etkilenen mahalleler açısından bu daha olanaklı görünmektedir²². Keza, mülkiyet yapıları

²⁰ James Holston, *Insurgent Citizenship in an Era of Global Urban Peripheries. City & Society* 21 (2),2009, pp.245-267

²¹ Şükrü, Aslan, *1 Mayıs Mahallesi*. İstanbul, 2004.

²² Mehmet Baki Deniz, *Grassroots Action Against Gecekondu Renewal Projects: The Case of Istanbul Başbüyük and Ankara Dikmen Vadi*, yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.2010.

uyumlu mahalleler de kentsel dönüşüm karşısında çıkar çatışmaları yaşamayacağından ve dayanışma içinde olacaklarından bu mahalleleri de sayabiliriz. Öte yandan, yaşam alanlarını savunmak üzere mahalle derneklerinde örgütlenen sakinler, mücadelelerini sadece ve sadece kendi mahalleleri üzerinden yürüttükçe, her ne kadar kent hakkı sloganı altında toplansalar da, mücadeleleri salt bir barınma/konut hakkı mücadelesinin ötesine geçemez.

Burada, iki önemli mücadele örneği olarak Ankara Dikmen Vadisi ve İstanbul Maltepe Gülsuyu Gülsuyu deneyimleri incelenmeyi hak ediyor. Dikmen Vadisi'ndeki mücadele, zaman içinde, Ankara'daki diğer toplumsal hareketler ile yolunu ortaklaştırarak, sınıfsal bir yörüngeye oturmayı başarmış özgün bir örnektir. Bugün mahalle açısından yıkım tehdidi fazla söz konusu olmasa da, mahallelinin daha iyi bir yaşama dönük siyasi mücadelesi devam etmekte, siyasi etkinlikler ve direnişlerde Dikmen Vadisi halkı da yerini almaktadır. İstanbul'a giderek 1 Mayıs'ı Taksim Meydanı'nda kutlamaları, eğitim ve sağlık hizmetlerinin özelleştirilmeleri, toplu taşıma ve şehir suyu zamları gibi haksız uygulamalar karşısında toplumsal hareketlere destek vermeleri ve ayrıca diğer kentsel dönüşüm mahalleleri ile dayanışma içinde olmaları, mücadelelerinin salt bir "barınma hakkı" mücadelesini aştığının önemli göstergeleridir. Mahallelerinin elverişli topraklarını kentsel tarıma açmışlar, ayrıca KESK ve UTEA ile işbirliğinde 5 bin ağaç fidanı dikmişlerdir²³. Son iki etkinlik, Lefebvre'in tanımladığı işgal ederek kullanım hakkından, kentsel alanların kentlilerin kendi arzuları doğrultusunda ele geçirilmesinden başka bir şey değildir. Dikmen Vadi halkının 2009'dan bu yana 3 yıldır düzenlediği 'Festivadi' de, mahallelinin barınma hakkı mücadelelerine dikkat çekmek üzere yaptıkları bir etkinliktir. Festival, çeşitli sanat atölyelerini, gösterileri ve toplumsal cinsiyet ve permakültür gibi konuları da kapsarken, çıkış noktasını sadece barınma hakkı üzerinden değil 'insanca bir yaşam' üzerinden de kurar.

İkinci örneğimiz, İstanbul Maltepe İlçesi Gülsuyu Gülsuyu Mahallesi, Ankara Asfaltı çevresindeki fabrikalarda çalışan emekçilerin kurduğu bir mahalledir. Geçmiş 1950'li yıllara dayanır. 1970'lere gelindiğinde, mahallenin, dönemin önemli politik kimlikli mahallelerinden biri olduğu görülür. Bu politik kimlik, kentsel dönüşüm projesine karşı etkin bir muhalefetin örgütlenmesinde hiç kuşkusuz etkileyici olmuştur. Böyle bir muhalefetin zemini de sadece kendi için barınma hakkı değil, "daha merkezi ve emekten yana bir muhalefet" olmuştur. Mahalle, Dikmen Vadisi gibi, kendi mücadelesini yürütürken, kentsel dönüşüme maruz kalan

---

²³ age

diğer mahallelerle de destek ve dayanışma içine girmiş; nihai amacını ise “emekçilerin İstanbul’unu yaratmak” olarak belirlemiştir²⁴. Çeşitli toplantılar ve sempozyumlar ile 3. Köprü’ye karşı eylem gibi kentsel toplumsal muhalefetin örgütlediği etkinliklerde, Dikmen Vadisi gibi Gülsuyu-Gülensu da yerini alır.

Kent hakkı bağlamında yukarıdaki iki örnek dışında ne yazık ki sayılabileceğimiz fazla mahalle örgütlenmesi bulunmamaktadır. Temennimiz, mahalle mücadelelerinin ortaklaşarak ve sistemdeki haksızlıklara karşı birleşerek kent hakkını şemsiye bir slogandan öte hak ettiği konuma taşıyabilmeleridir. Mücadele toplumsallaşıp içerilen hakların kapsamı da suya atılan taşın etrafındaki halkalar misali genişlemedikçe, kent hakkı güdük bir slogan olarak kalmaya mahkûmdur çünkü kenti şekillendirmeye talip olmak daha demokratik ve daha insani bir kentin inşasına emek koymaktan geçer.

Bu bağlamda, Türkiye’den gerçek bir kent hakkı örneği verilecek ise bu hiç kuşkusuz Tekel işçilerinin direnişi olur. Çıkış amacı elbette kent hakkı değildir ancak direniş zaman içinde toplumsallaşarak işçiler dışında öğrencilerin de dâhil olduğu diğer toplumsal gruplar tarafından da desteklenmiş, sistemdeki haksızlıklara karşı geniş bir muhalefeti ardına almayı başarmıştır. Emekçiler, Kızılay Meydanı’nı, tam da Lefebvre’in kastettiği şekilde kendilerine mal ederek işgal etmişler ve diledikleri yaşam pratiklerini kurarak oldukça önemli bir süre hem kendileri için bir yaşam alanına hem de haklı mücadelelerini duyurma mekânına dönüştürmüşlerdir. Kamusal bir alanın işgali ile yeniden şekillendirilen mekânda sistemin yarattığı ihlal ve acılar ortaya serilmiş, Tekel işçilerinin mağduriyetleri dışına çıkılarak, genel olarak sistem sorgulanmış ve sarsılmıştır. Emekçilerin aynı zamanda kendi mahallelerinin sakinleri olduklarını da hatırlarsak, mahallenin, Kızılay’ı kendisi için bir “Agora” kıldığı söylenebilir.

Kent hakkı bağlamında bir mekânın işgal ile mal edilmesine verilebilecek bir başka iyi örnek Galatasaray Meydanı’dır. Arjantin’in Plaza Del Mayo kadınları gibi, 1995’ten bu yana yitirdikleri kocalarını, kardeşlerini, çocuklarını ve sevgililerini arayan Cumartesi Anneleri’ne ev sahipliği yapan Galatasaray Meydanı, bugün toplumsal muhalefetin tüm etkinliklerinin başlangıç veya bitiş noktasıdır; insan hak ve özgürlükleri ile ilgili basın açıklamaları da buradan seslendirilir. Cumartesi Anneleri sayesinde yeni bir işlevle, haksızlıkların kamuoyuna duyurulması işleviyle, yeniden tanzim edilen meydan, böylece kentsel muhalefetin sürekli bir kamusal alanına dönüşmüştür.

²⁴ Besime Şen, Şen, v. Kentsel Dönüşüm ve “Kaybetmeden Mücadele Etme Arayışı”: Gülsuyu-Gülensu ve Başbüyük Deneyimleri. *Tarih, Sınıf Ve Kent*, Ankara 2010, s.332.

V. SON SÖZ

Kent Hakkı, bugün, ulusal ve uluslararası STÖ ve örgütlerden akademi dünyasına, aktivistler, taban hareketleri ve mahalle derneklerinden kentsel toplumsal hareketlere, BM örgütleri ve diğer ulus-üstü örgütlerden, kimi kentler ve devletlerin yasa ve anayasalarına (sulandırılarak ve yumuşatılarak) kadar geniş bir çerçeveden seslendirilse de, Lefebvre'in devrimci kavramından koparak haklara erişim hakkı diye tanımlayabileceğimiz bir kavrama dönüşme tehlikesindedir ve bundan kurtarılması gerekir:

“Kentler, demokrasi pratiklerinin her günlük mekânları (evde, iş yerinde, mahallelerde veya eğlenti/dinlenme yerlerinde) olmalıdırlar. Lefebvre'in amaçladığı bir doğrultuda, kent hakkının demokratikleştirilmesinin zamanı gelmiştir; ancak kent hakkını talep edebilmek için, en önce, kavramın kendisini kurtarmamız gereklidir²⁵!”

Kentten kimlerin yararlanacağı ve kentin nasıl bir kent olacağı konularında yığınları örgütleyen bir başkaldırı, mevcut sistemin dayanaklarını sarsma potansiyeline sahip bir anti-sistem hak olarak gerçek bir Kent Hakkı mücadelesi ise yeni başlamaktadır. Dünyanın dört bir yanındaki kent meydanlarından seslendirilenlere kulak vermek gerekir. Yaşam alanlarında inşa edilecek çılgın 5 yıldızlı projelerle sürgün edileceklerin tümünün Tahrir Meydanı'nda bulunmaları veya evleri haciz edilenlerin de Wall Street'i mekân eylemeleri rastlantı değildir. Sokaklar ve meydanlarıyla Kent, eğlence ve festivallerle buluşmalar ve karşılaşmaların, protesto, karşı çıkış ve mücadelelerle başkaldırıların mekânı olduğu kadar tüketim, kontrol, denetim ve gözetimin mekânı da olabilir. Mekânları ve sonuçta Kenti nasıl eyleyeceğimiz, ne tür bir yaşama ulaşacağımızı belirler ki bu en son kertede nasıl insanlar olmak istediğimizi de ortaya koyar:

“Ne tür bir kent istediğimiz sorusu ne tür toplumsal bağlar, doğa ile ilişki, yaşam biçimleri, teknolojiler ve arzulanan estetik değerler sorusundan ayrılamaz. Kent hakkı, kent kaynaklarına ulaşma özgürlüğünden çok öte bir şeydir: Kenti değiştirerek kendimizi değiştirme hakkıdır. Ayrıca bireyselden çok ortak bir haktır çünkü bu dönüşüm kaçınılmaz olarak kentleşme süreçlerini yeniden şekillendirmek üzere ortaklaşa bir gücün kullanımına dayanır. Kentlerimizi ve kendimizi yapma ve yeniden yapma özgürlüğünün en değerli ama aynı zamanda en çok ihmal edilmiş insan haklarımızdan biri olduğunu ileri sürmek isterim²⁶”.

²⁵ Margit Mayer, The ‘Right to the City’ in the Context of Shifting Mottos of Urban Social Movements. *City* 13 (2-3), 2009.pp. 362-374.

²⁶ David Harvey, The Right to the City, *New Left Review* 53, September-October 2008, <http://newleftreview.org/?view=2740>

KAYNAKLAR

- Akkoyunlu Ertan Kıvılcım. Kent Hakkı Üzerine Düşünceler, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 41 Sayı 4, Aralık 2008.
- Aslan, Şükrü. 1 Mayıs Mahallesi 1980 Öncesi Toplumsal Mücadeleler ve Kent, İletişim Yayınları, İstanbul 2004.
- Brown Alison. Kristiansen Annali. Urban Policies and the Right to the City, UNESCO-UN HABITAT, March 2009
- Deniz, Mehmet Baki. Grassroots Action Against Gecekondu Renewal Projects: The Case of Istanbul Başbüyük and Ankara Dikmen Vadi, yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, 2010.
- ‘Kapitalist Kent’(çeviren: Ebru Kılıç), *New Left Review 2008-Türkiye Seçkisi*, Agora Kitaplığı 2009.
- Holston, James. Insurgent Citizenship in an Era of Global Urban Peripheries, *City & Society* 21 (2), 2009.
- Mayer, Margit. The ‘Right to the City’ in the Context of Shifting Mottos of Urban Social Movements. *City* 13 (2-3), 2009.
- Purcell, Mark. Excavating Lefebvre: The Right to the city and its urban politics of the inhabitant. *GeoJournal* 58, 2002.
- Şen, Besime. Kentsel Dönüşüm ve “Kaybetmeden Mücadele Etme Arayışı”: Gülsuyu-Gülensu ve Başbüyük Deneyimleri. Tarih, Sınıf Ve Kent, Besime Şen, Ali Ekber Doğan (ed.), Dipnot Yayınları, Ankara 2010.

İNTERNET KAYNAKLARI

- Agrega Dikmen Vadisi’nde, 21 Nisan 2011.
http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=36941
- Brown, Alison. The ‘Right to the City’: from Paris 1968 to Rio 2010,
http://www.google.com.tr/#hl=tr&cp=28&gs_id=2b&xhr=t&q=right+to+the+city+from+Paris&pf=p&scient=psy-ab&rlz=1R2ADRA_trTR373&source=hp&pbx=1&oq=right+to+the+city+from+Paris&aq=f&aqi=&aql=&gs_sm=&gs_upl=&bav=on.2.or.r_gc.r_pw.,cf.osb&fp=8f65e5c6cb0eccd7&biw=1024&bih=544
-

Harvey, David. The Right to the City, *New Left Review* 53, September-October 2008,

<http://newleftreview.org/?view=2740>

Keleş, Ruşen. Kent ve Çevre Haklarının Korunması Üzerine Gözlemler,

<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/465/5332.pdf>

Radical Urbanism Conference Concluding Panel. University of New York Grad Center, Dec.

12 th, 2008 <http://www.youtube.com/watch?v=DkKXt6lTTD4>

Unger, Knut. Right to the City: movements reclaiming the city against budget shortage in shrinking & crisis towns. reclaiming-spaces@listi.jpberlin.de, 3 Mayıs 2010.

United Nations, World Urbanization Prospects: The 2005 Revision

<http://www.un.org/esa/population/publications/WUP2005/2005wup.htm>

(Son Erişimler: 10.10.2011)

YÜKSELEN PROJECİ KENTLER ANLAYIŞINA BİR ALTERNATİF: EKO-KENT

Yard. Doç. Dr. **Tolga Çilingir**, Yard. Doç. Dr. **Mercan Efe Güney**, **Ekrem İstanbullu**,
Ferit Kurtuluş, **Bilal Yaşa**, **Beyza Yıldız**
Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Buca/İzmir

ÖZET

Türkiye’de kentleşme süreci 1950’lerden bugüne ekonomik kaygılarla ve bunların oluşturduğu beklentilerle, ekolojiyi göz ardı etmektedir. Bu süreç, giderek artan kentsel arsa istemleri nedeniyle tarımsal arazi varlığında düşüşe ve buna paralel, ürün çeşitliliğinde azalmaya neden olmaktadır. Bununla birlikte, artan nüfusun gereksinimlerine karşılık verecek barınma sorunu dışında, sağlıklı beslenme ve temiz enerji sorunlarının çözümüne yönelik arayışlar da sürmektedir. Bu çalışmalar, sağlıklı yaşam çevrelerinin üretilmesinde, ekolojik açıdan duyarlı yerleşmelerin planlanmasını, gıda güvenliğinin sağlanmasını, yenilenebilir enerji üretiminin desteklenmesini gerektirmektedir.

Kentleşme sürecinin getirdiği olumsuzlukların giderilmesi için sürdürülen arayışlar, ekolojik temelli bir bilinçle birlikte, bugüne değin süren tekdüze/standartlaşmış mekan üretimini dönüştürecek bir fırsat olacaktır. Bu sayede, kent planlama birikim ve deneyimleri, bugünlerde özellikle büyük kentler için geliştirilen, ekonomik rant kurallarına dayalı projecilik pratiğinin karşısına, ekolojik kaygıları ön plana çıkaran korumacı dönüşüm projelerini çıkarabilir. Sonuçta, bir yandan artan nüfusun gereksinimlerini karşılamak üzere görev üstlenen planlama yeni bir rol üstlenecek, bir yandan da kurallarını ekonomi rasyoneli üzerinden kuran anlayışa alternatif ekolojik yaklaşımlar planlamada yer bulacaktır.

Ekoloji duyarlı yerleşim planlanmasına yönelik bir bakışla Türkiye’deki durumun tespitini yapmakta yarar vardır: Türkiye’nin Avrupa Birliği üyeliğine adaylığı, imzalanmış uluslararası sözleşmeler vb. son dönemde çevrenin korunmasına yönelik reformları gerektirirken, yasal ve yönetsel mevzuat henüz ekoloji duyarlı yerleşmeleri ve buna yönelik planlama anlayışını destekler niteliğe kavuşmamıştır. Yeni anayasa tartışmaları içinde ve yasa tasarısı metinlerinde gündeme gelen ekolojinin belirleyici bir argüman

olarak başta imar konusunda olmak üzere yasal mevzuata ne şekilde ve hangi yaptırımlarla gireceği zamanla görülecektir.

Kurumsal açıdan bakıldığında da, bakanlıkların ve Devlet Planlama Teşkilatı'nın plan ve programlarında ekoloji konusu yer bulmaya başlasa da, Yeşilirmak Havza Gelişim Planı dışında henüz tamamlanmış bir proje bulunmamaktadır. Ayrıca, 2011 genel seçimlerine katılan siyasi partilerin programları incelendiğinde, yalnızca siyasi iktidarın eylem alanında değil, muhalefet partilerinin gündeminde de sınırlı bir ekoloji bilincine yer verildiği gözlenmiştir.

Bununla birlikte, yerel/lokal girişimlerin inisiyatifiyle kurgulanan ve yürütülen bazı uygulamalar, Türkiye'de ekoloji duyarlı projelerin kapısını açmıştır. Çanakkale eko-köy, Fethiye-Pastoral Vadi, ODTÜ-Güneşköy bu örnekler arasında yer almaktadır. Yine aynı kapsamda "Cittaslow" olarak bilinen Sakin Şehir hareketi, ekolojik yaşam ve mekan kriterlerini temin edecek bir çerçevede yerleşmelerin gelişmelerini kontrol altına alacak bir kurumsal yapılanmayı Türkiye kentleri ile tanıştırmıştır. Seferihisar (İzmir)'in öncülüğünde, Akyaka (Muğla), Yenipazar (Aydın), Gökçeada (Çanakkale) ve Taraklı (Sakarya) beldeleri de bu uluslararası hareket içine dahil olarak, ekolojik açıdan sürdürülebilir ve yaşanabilir bir kent gelişimi yolundaki belirleyicilerle kent yönetimlerini bağlamıştır.

Bildiri, kentin tarımsal aktivitelerin de yer alabileceği ve bunun ekoloji için gerekli olduğu görüşü temelinde, kenti ekolojiyle barıştırma iddiasıyla "Eko-kent kavramı"nın Türkiye'de uygulanabilirliğini, bu kapsamda atılan adımları ve uygulamaları tartışacak, bu tartışmayı İzmir-Doğançay özelinde geliştirilecek önerilerle destekleyecektir¹.

GİRİŞ

Son yıllarda kalkınma araçlarına, sanayi ve teknolojiyi de ekleme girişimlerinde bulunan Türkiye'nin ülkesel gelirinin büyük bölümünü tarım ve hayvancılık sektörleri oluşturmaktadır. Bununla birlikte, özellikle köyden kente göçün arttığı 1950'lerden günümüze çeşitli dönemlerde tarımın hem ekonomik sorunlarını hem de onun üretim alanı olan toprağın mülkiyetinde parçalanma sorunlarını çözmek siyasal iktidarların gündeminde yer bulmuştur. Tüm bunlara ek olarak, son yıllarda tüm dünyanın ortak sorunu haline gelen

---

¹ Ek olarak bildiri, Polonya'nın Gdansk kentinde bildiri yazarlarından oluşan ekibin davet edildiği "Towards Eco-City. Gdansk Sea Shore Area Development" başlıklı uluslar arası atölye kapsamındaki eko-kent planlama deneyimlerinden, karşılaştırmalı olarak aktarmıştır.

sürdürülebilir ekolojiye duyarlı politika ve uygulamalar üretmek en azından söylem düzeyinde gündeme girmiştir.

Ancak 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın "Genel Durum Değerlendirmesi" başlığı altında belirtildiği gibi; "Türkiye'de hâlâ "sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı doğrultusunda, insan sağlığını ve doğal dengeyi koruyarak sürekli ve ekonomik kalkınmaya imkân verecek, doğal kaynakların yönetimini sağlayacak, gelecek kuşaklara daha sağlıklı bir doğal, fiziki ve sosyal çevre bırakacak yönde bir gelişme kaydedilememiş ve çevre politikalarının ekonomik ve sosyal politikalara entegrasyonu sağlanamamıştır" (DPT, 2000: 19).

Tarım ve çevreyle ilgili saptanan bu sorun, aslında tüm dünyanın da sorunudur. Çünkü, pazardaki kâr oranını artırmak için yalnızca ürün miktarını artırmaya yönelik uygulamalar sonucunda ekolojideki ölçülebilir zararlar artmıştır. Örneğin, Gıda ve Tarım Organizasyonu (Food and Agriculture Organization, FAO), 2004 yılının Dünya Gıda Günü etkinliğini, "Gıda Güvenliği İçin Biyoçeşitlilik (Biodiversity for Food Security)" konusuna ayırmış ve geçen yüzyılda tarımsal ürünlerdeki biyoçeşitliliğin dörtte üçünün yitirildiğini ve 6300 hayvan türünden 1350'sinin yok olduğunu belirtmiştir (TKB, 2004: 24).

Türkiye, Anayasası'nın 44. Maddesi'yle toprak ve tarım konusunda devletin görevlerini belirtmiştir: "Devlet, toprağın verimli olarak işletilmesini korumak ve geliştirmek, erozyonla kaybedilmesini önlemek ve topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan çiftçilikle uğraşan köylüye toprak sağlamak amacıyla gerekli tedbirleri alır. Kanun, bu amaçla, değişik tarım bölgeleri ve çeşitlerine göre toprağın genişliğini tespit edebilir. Topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan çiftçiye toprak sağlanması, üretimin düşürülmesi, ormanların küçülmesi ve diğer toprak ve yer altı servetlerinin azalması sonucunu doğuramaz. Bu amaçla dağıtılan topraklar bölünemez, miras hükümleri dışında başkalarına devredilemez ve ancak dağıtılan çiftçilerle mirasçıları tarafından işletilebilir".

Görüldüğü gibi tarım topraklarının korunması ve tarımsal faaliyetlerin sürdürülmesi yasayla güvence altına alınmıştır. Ancak yasanın işlerliği, hem tarım ve hayvancılıkla uğraşanların olanaklarının sınırlı kalmamasına hem de yerleşmenin tarımsal potansiyellerinin gözetilerek ekolojiye duyarlı planlanmasına bağlıdır.

Türkiye'de, merkezi ve yerel siyasi iktidarların yerleşmeler üzerinden geliştirdikleri politikalarda dünyanın çeşitli coğrafyalarında gündeme gelmiş ve uygulanmış projeleri söylem düzeyinde kullandıkları ve hızla kavramları tükettikleri deneyimlenmiştir. Kentlere yönelik kimi müdahale biçimlerinin de popüler kalıplara sokularak bir hedef olarak sunulması da alışıl gelinen bir durum olmuştur. Kamuoyunu yönlendiren ve nabız tutan

danışman firmaların işaret ettiği gibi; toplumun değişimden yana taraf alması ve yenilikçi tavrı, eski kavramların dahi yeniden ambalajlanıp tüketime sürülmesini gerektirmektedir. Örneğin “kentsel dönüşüm” uygulamalarının hemen her seçim kampanyasında, hemen her belediyenin programında kullanılıyor olması “kentsel dönüşümün” sihirinden ya da yenilikçiliğinden değil, alternatif değişim ve yeniliklerin kararlılıkla sahneye sürülememesinden ileri gelmektedir.

Planlı kentsel gelişme eğilimlerinin önünde giden “projeci kentler siyaseti”, planlama disiplininin öncelikleri üzerinden bir rota izlemek yerine, artık maliyeti ne olursa olsun çarpıcı ve akılda kalıcı imajlarla desteklenen cesur ve bilinmez yönlere ilerlemektedir. Kent ve bölge coğrafyaları günlük karar alma mekanizmaları ile planlamayı rafa kaldırmış, yükselen projeci zihniyeti baş tacı etmiştir. Projelendirmede “bilimsel aklın” önceliğini “çılgın cesareti” almıştır.

Böyle bir dönemde ekolojiye duyarlı alternatif dönüşüm modellerini siyasetin çılgın ve tüketici çarklarına doğru sürmek her ne kadar riskli bir tercih olacaksa da, zaman daha geç olmadan Türkiye’nin ekokent macerasına bir an önce atılması gerekmektedir. Ekoloji duyarlı yerleşmelerin içi boş ve sermayenin gücüne güç katacak bir imgesel araç haline getirilmeden sunulması, bu tür yerleşmelerin planlanması için somut bilimsel çalışmalar yapılması gerekmektedir.

1. TÜRKİYE’DE TARIMIN ÖNCELİKLİ SORUNLARI VE EKOLOJİK TARIMA YAKLAŞIM

Türkiye, planlı üretim, tarım arazilerinin kaybı, arazinin tarım yapılamaz büyüklüğe kadar parçalanışı vb. tarımla ilgili pek çok sorununu çözememiştir. Ek olarak planlı yapılmadığından üretim, tamamen kârı artırmayı amaçlamakta ve dolayısıyla ekolojik tarım geri planda kalmaktadır. Örneğin, mülkiyet ve arazi toplulaştırması bugünün bile önemli konularını oluşturmaktadır. Aşağıda, öncelikle yasal ve kurumsal durum anlatılacak, ardından hükümet etmekte olan ve hükümet etmeye aday siyasi partilerin parti programlarında tarıma ve ekolojiye yaklaşımları verilecektir.

1.1. KURUMSAL YAKLAŞIMLARLA TARIMIN DURUMU

Türkiye’de tarım işletmelerinin kullandıkları arazi miktarı küçük ölçekte, birbirinden uzak ve çok sayıda parçalardan meydana gelmiştir. Arazinin parçalılığı miras hükümleri, satış, kanal ve yol inşası vb. nedenlerle gittikçe artmakta ve tarım işletmeleri, ekonomik işletme

büyükliklerinin altına düşmektedir. Bu durum tarımsal yapıyı, masrafları ve üretimi olumsuz yönde etkilemektedir² (TKB, 2009: 16).

Bununla birlikte, Türkiye’de tarıma yönelik doğrudan ve dolaylı karar bildiren çok sayıda yasa vardır³. Yasaların ve tarımla ilgili doğrudan kurum ve bakanlıkların var olmasına karşın, yukarıda verilenlerin yanı sıra Türkiye’nin tarımla ilgili önemli sorunlarından biri de tarıma yönelik çalışmaları için güncel veriye sahip olmamasıdır. Örneğin, 2010-2014 yılları için yapılan stratejik plan için 2008 yılı verileri kullanılmıştır.

Ek olarak, Avrupa Birliği (AB) tarafından toprak veri bankasının oluşturulmasında Türkiye topraklarını da Birlik haritalarında görme isteği birçok kez iletilmiş olmakla birlikte, toprak kaynakları envanteri çalışmaları ayrıntılı etütlerle güncelleştirilmemiştir⁴ (TKB, 2004: 9).

Türkiye tarımla ilgili sorunlarını, kurumsal alanda yapılan tüm çalışmaları birbiriyle ilişkilendirerek çözmeye çalışmaktadır. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı’nın 2010-2014 yılları için 2009’da hazırladığı Stratejik Plan, Dokuzuncu Kalkınma Planı’nın (2007-2013) ve Orta Vadeli Program’ın her birinin Tarımsal Yapının Etkinleştirilmesi ve Kırsal Kesimde Kalkınmanın Sağlanması başlıklarına; GAP Eylem Planı’nın (2008-2012) Altyapı’nın Geliştirilmesi bölümüne ve 2009 Yılı Programı’nın Tarımsal Yapının Etkinleştirilmesi bölümündeki amaçlara uygun hazırlanmıştır. Stratejik Plan’da, kırsal alanda tarımsal üretimi ve geliri artırmak, toprak ve su kaynaklarının korunmasını sağlamak, kırsalın cazibe merkezi haline getirilmesine ve yeterli istihdamın sağlanmasına katkıda bulunmak ve kurumsal yapıyı ve hizmet kalitesini iyileştirmek şeklinde 4 stratejik amaç belirlenmiştir (TKB, 2009: 20, 40).

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2010’da yayınladığı Stratejik Plan’da ise aşağıdaki amaç ve stratejileri belirlemiştir (TKB, 2010: 15, 54-61):

---

² Türkiye genelinde 2009 yılı sonu itibarıyla, 42 il 150 ilçe ve 2590 yerleşim biriminde; 692.000 hektar alanda arazi toplulaştırma çalışması bitirilmiş, 160 köyde 12.281 topraksız ve az topraklı çiftçi ailesine 81.881 hektar hazine arazisi dağıtılmış, 2.027.994 hektar alanda toprak sınıfı tespiti yapılmış, 1.732.189 hektar alanda arazi kullanım planlaması çalışması tamamlanmış, 7 ilde 117 köyde köy imar planlaması çalışması bitirilerek 10.422 adet parsel üretilmiştir. Mülkiyet ve arazi toplulaştırması konularında çıkarılan kanunlar şöyledir: 1858 Yılı-Arazi Kanunnamesi, 1934 Yılı-2510 sayılı İskân Kanunu, 1945 Yılı 4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, 1972 Yılı-1617 sayılı Toprak ve Tarım Reformu Ön Tedbirler Kanunu, 1973 Yılı-1757 sayılı Toprak ve Tarım Reformu Kanunu (Yürürlükten kaldırılmıştır), 1984 Yılı-3083 sayılı Sulama Alanlarında Arazi Düzenlenmesine Dair Tarım Reformu Kanunu, 1985 Yılı-3155 sayılı Tarım Reformu Genel Müdürlüğünün Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun (TKB, 2009: 14-16).

³ Bunlardan önde gelenleri şöyledir: 442 Sayılı Köy Kanunu, 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 3202 Sayılı Köye Yönelik Hizmetler Hakkında Kanun, 4070 Sayılı Hazineye Ait Tarım Arazilerinin Satışı Hakkında Kanun, 5403 Sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu, 5488 Sayılı Tarım Kanunu, 6831 Sayılı Orman Kanunu.

⁴ Toprak kaynakları envanteri o dönemki Topraksu Genel Müdürlüğü tarafından 1960’lı yıllarda bir kez yapılmış, bir bölümü 1970’lerde yayınlanmıştır. Sonraki çalışmalar bunun revizyonu olma niteliğinin ötesine geçememiştir.

- Tarımsal ve ekolojik kaynakların sürdürülebilir kullanımını sağlamak,
- Kırsal alanda yaşam standardını yükseltmek,
- Ülkemiz ve dünya pazarlarının ihtiyacı olan güvenilir gıdaya ve kaliteli tarım ürünlerine erişilebilirliği sağlamak
- Tarımsal üretimi yönlendirmek ve arz güvenliğini sağlamak
- Tarımsal altyapıyı geliştirmek, çevre ve doğal kaynakları korumak, iyileştirmek, sürdürülebilirliği sağlamak ve doğal afetlerin etkisini azaltmaya yönelik tedbirler almak,
- Güvenilir gıda ve yem arzını sağlamak,
- Bitki ve hayvan hastalık ve zararlılarını azaltmak, ürün kayıplarını önlemek ve halk sağlığını korumak,
- Kırsal alanda tarımsal altyapı hizmetlerini, insan kaynaklarını ve örgütlenme düzeyini geliştirmek, pazar entegrasyonunu sağlamak, kırsal nüfusun gelirini çeşitlendirmek, yerel kalkınma kapasitesini ve yaşam kalitesini artırmak,
- Etkin ve kaliteli hizmet sunmak üzere yönetsel ve kurumsal mükemmeliyeti sağlamak.

Görüldüğü gibi amaçlar, Türkiye’de tarımın temel sorun alanlarını işaret etmektedir⁵. Bir başka deyişle, temelde çevreye duyarlı ve üretim-tüketim dengesinin sağlandığı bir tarımsal üretim amaçlanmaktadır. Diğer taraftan günümüzde dünyada Sürdürülebilir Tarım, İyi Tarım Uygulamaları, Az İşlemeli Tarım, Tarımsal Pazarlama, Topraksız Tarım, Tüketici Odaklı Tarım, Mikro Klima Alanları ve Havza Bazlı Tarım gibi tarımın uygulama biçimine odaklı yaklaşımlar gelişmektedir ve Türkiye bunların gerisinde kalmak istememektedir. Ayrıca, Türkiye, tarımın kırsal planlamadan ayrı düşünülmemeyeceği temelinde, Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) için hazırlanan sektörel planlardan biri olarak Kırsal Kalkınma Planı’nı (2010-2013), 25.01.2006 tarih ve 2006/1 sayılı Yüksek Planlama Kurulu (YPK) kararıyla kabul edilen “Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi” gereğince hazırlamıştır.

---

⁵ Tarıma yönelik sorunlar, ilki 25-27 Kasım 1997 arasında tamamlanan ve ikincisi ve aynı zamanda sonuncusu 29 Kasım-1 Aralık 2004’te gerçekleşen Tarım Şuralarında da dile getirilmiştir (TKB, 2004: 5).

Kırsal Kalkınma Planı'nda belirlenen dört stratejik amaç⁶ kapsamında ekolojiyle doğrudan ilişkili olarak aşağıdaki amaçlar belirtilmiştir (TKB, 2011: 26. 27):

- Tarım ve gıda sektörlerinin rekabetçi bir yapıya kavuşturulması,
- Yerel kalkınma kapasitesinin güçlendirilmesi,
- Çevreci tarım uygulamalarının geliştirilmesi.

Görüldüğü gibi bu amaçlar, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın 2010 Yılı'ndaki amaçlarında olduğu gibi, yine tarım sektörünün sorun alanlarını vurgulamaktadır.

AB ve uluslararası kuruluşlardan sağlanan kaynakların, Türkiye'de kırsal kalkınma programlarının uygulanmasına yönelik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi için kullanılmasını sağlamak amacıyla, 4 Mayıs 2007'de Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilen 5648 sayılı "Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun", 18.05.2007 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu sayede kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin usul ve esaslar bu kanun ile düzenlenen Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) kurulmuştur. Ayrıca bu kanun ile tarım sektörünün gelişmişlik düzeyinin ve tarımsal nüfusun refah seviyesinin yükseltilmesi ve Türkiye'nin AB'ye uyumunun sağlanması hedeflenmektedir⁷. TKDK da tarımın uzun yıllardır dile getirilen sorunlarına çözüm aramaktadır.

Türkiye'ye AB tarafından Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA) kapsamında, bileşenlerinden biri olarak Kırsal Kalkınma bileşeni (IPARD) kapsamında tarım sektörünün modernizasyonu ve kırsal alanların sürdürülebilir kalkındırılmasına hizmet etmek için mali destek sağlanmaktadır. Türkiye'nin IPARD Programı, Avrupa Komisyonu Kırsal Kalkınma Komitesi tarafından 25 Şubat 2008'de onaylanmıştır. Türkiye için IPARD Programı'nın kapsamı genişletilmeye çalışılmaktadır (TKB, 2011: 32, 33).

⁶ Belirlenen stratejiler; Ekonominin geliştirilmesi ve iş imkânlarının artırılması, İnsan kaynaklarının, örgütlenme düzeyinin ve yerel kalkınma kapasitesinin geliştirilmesi; Kırsal alan fiziki altyapı hizmetlerinin geliştirilmesi ve yaşam kalitesinin artırılması; Kırsal çevrenin korunması geliştirilmesidir.

⁷ Türkiye'nin tam üyelikten önce AB'nin sağlayacağı mali yardımın, tarım sektörüne yönelik kullanımının sağlanması amacıyla Tarım ve Köyişleri Bakanlığı bünyesinde kurulan TKDK, 2011-2016 arasında 42 ilde kırsal kalkınmasının sağlanması için hibe öngörmektedir. Bu kapsamda ilk aşamada, Amasya, Afyonkarahisar, Balıkesir, Çorum, Diyarbakır, Erzurum, Hatay, Isparta, Kahramanmaraş, Kars, Konya, Malatya, Ordu, Samsun, Sivas, Şanlıurfa, Tokat, Trabzon, Van ve Yozgat; ikinci aşamada Ağrı, Aksaray, Ankara, Ardahan, Aydın, Burdur, Bursa, Çanakkale, Çankırı, Denizli, Elazığ, Erzincan, Giresun, Karaman, Kastamonu, Kütahya, Manisa, Mardin, Mersin, Muş, Nevşehir ve Uşak illerindeki projeler desteklenecektir. İller bazında süt, et üretimi ve bu ürünlerin işlenmesi-pazarlanması, meyve sebze ve su ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması, çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi, yerel ürünler ve mikro işletmelerin geliştirilmesi, kırsal turizm ve su ürünleri üretimi gibi farklı destekler ve projeler uygulanacaktır (TKDK, 2011). TKDK'nın 2011-2016 yılları arasında destekleyeceği projelerin öncelik eksenleri şunlardır: Tarımsal işletmelerin yeniden yapılandırılması ve topluluk standartlarına ulaştırılmasına yönelik yatırımlar, Tarım ve balıkçılık ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanmasının yeniden yapılandırılması ve topluluk standartlarına ulaştırılmasına yönelik yatırımlar, Kırsal ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi.

Kurumsallaşma yönünde geliştirilen çabalar, etkin uygulama ve denetim politikaları ile desteklenmedikçe yetersiz kalmaktadır. Ülkenin tarım ve ekoloji politikalarında da durum böyledir. Adında “çevre” sözcüğü bulunan bir bakanlığın yanına başka sözcükler olarak yeniden ve yeniden inşa edilmesi, zihinsel değişimin gerçekleşmesini sağlamamaktadır. Sorunların çözümü için yapılan çalışmalar, bir çaba içerisinde girilmiş olmakla birlikte Türkiye’nin temel tarım ve ekoloji sorunlarını çözmemiştir.

1.2. ETKİN SİYASETİN ÇEVREYE VE EKOLOJİYE YAKLAŞIMI

Siyasal iktidarların yetersiz çabaları karşısında iktidara talip olan diğer siyasi partilerin ekoloji ve tarım politikaları alternatif olarak nasıl bir tablo vaat etmektedir? Bu sorunun yanıtları son genel seçimlere katılan partilerin programlarında aranmıştır.

Ekoloji konusunun siyasi aktörleri konu olmuşken Ekolojik Anayasa Girişimcilerine geniş bir parantez açmak gerekir. Ekolojik Anayasa Konferansı düzenleyerek, sonuç bildirgesinden manifestoya giden bir yol çizen akademisyenler, yazarlar, hukukçular ve politikacılar Yeşiller Partisi’nin çağrısıyla önemli bir yol kat etmişlerdir. Doğanın bir özne olarak kabul edildiği ekolojik bir anayasaya yol gösterici manifesto, Karadağ’ın kendisini ekolojik bir devlet olarak ilan etmesini, Fransa, Kenya ve Ekvator’un anayasalarında ekoloji ve çevre duyarlılığına selam durmasını hatırlatırcasına (EKOIQ, 2011: 42-47) Türkiye’de öncü bir rol üstlenmiştir.

Tablo 1, son genel seçimlere giren partilerin programlarının, çevreye ve dolayısıyla ekolojiye yaklaşımlarını vermektedir. Tabloda görüldüğü gibi, bilgilerine ulaşılan 17 parti programında çevre ve ekolojiyle ilgili kullanılan 16 farklı başlık belirlenmiştir. Kredi-Pazarlama-Teşvik başlığı olarak toplanan paket, siyasi partilerin üzerinde en çok durduğu konuların başında gelmiştir.

Bu durum, Türkiye’de siyasetin genel yaklaşımını özetlemekte,

- ekolojiye duyarlılık bilincine erişmediğini,
- ekonomi öncelikli tutulduğundan ve tarım sektörünün ekonomik getirisi düşük bulunduğundan tarıma ağırlık vermediğini göstermektedir.

Ayrıca, siyasi yelpazenin solu, sağ ya da merkezinde olduğunu iddia eden partilerin tarım, çevre ve ekoloji konularındaki yaklaşımlarının net bir biçimde birbirlerinden ayrılmadıkları, destekledikleri ekoloji temelli politik çizgilerinde paralellik gösteren siyasi partilerin genel izlenelerde tamamen farklı yerlerde durdukları söylenebilir.

	Yenilenebilir Enerji	Atık Kontrolü	Çevre Politikaları	Tarımda	Ürün Borsaları	Tarım Sigortası	Ekolojik Organik Tarım	Kredi Pazarlama	Tarım Kooperatifleri	Doğal Alanların Korunması	Çevreci Kurumsal Yapılanma	Tarım Envanteri	Çevre ve Doğa Envanteri	Ar-Ge Çalışmaları	Gen ve Tohum Bankası	İlaç ve Gübreleme Destekleri
AKP	•	•	•	•	•	•	•									•
BBP		•				•		•	•				•			
BTP								•				•				•
CHP		•	•							•	•		•			
DSP								•	•							
DYP				•				•								
EDP	•						•									
HAKPAR		•	•							•						
HEPAR				•				•							•	
HYP									•			•		•		
LDP								•								
MHP	•						•	•	•						•	
MMP	•			•			•	•		•				•		
ÖDP	•						•	•		•			•			
SP					•		•							•		
TP				•				•								•
YP		•		•				•								

Tablo 1. Siyasi Parti Programlarında Tarım, Çevre ve Ekoloji Kapsamında Değerilen Başlıklar⁸

⁸ Partiler burada alfabetik olarak sıralanmıştır. Tablonun oluşturulması için, Yüksek Seçim Kurulu'nun resmi internet sitesinden 12.06.2011 tarihli genel seçimlerine giren 24 siyasi partinin adları alınmış, ardından her bir partinin kendi internet sitesinde yayınladıkları parti programları incelenmiştir. Bunlardan Emek Partisi, Alternatif Parti ve Genç Parti'nin internet adreslerine ulaşamamış; Hak ve Özgürlükler Partisi, Halkın Sesi Partisi, Millet Partisi ve Türkiye Komünist Partisi'nin programlarında verilen başlıklarla ilgili bilgilere ve teknik sorunlar nedeniyle Demokrat Parti'nin programına ulaşamamıştır.

2. DÜNYADAN VE TÜRKİYE'DEN EKOLOJİK PLANLAMA ÖRNEKLERİ

2.1. DÜNYADAN ÖRNEKLER

Dünya'da ekolojiye duyarlı planlama anlayışı çok boyutlu ve bağlayıcı çalışmalarla yürütülmektedir. Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı 1972 Stockholm Deklarasyonu, 1972 Paris Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme, 1976 BM Kanada Habitat I Zirvesi, 1978 BM İnsan Yerleşimleri Programı (BM-HABITAT), 1987 Brundtland Raporu (Ortak Geleceğimiz), 1992 Strasbourg Avrupa Kentsel Şartı, 1992 BM Yeryüzü Zirvesi (BM Çevre ve Kalkınma Konferansı), 1996 BM İstanbul Habitat II Zirvesi, 2000 BM Bin Yıl Zirvesi, 2002 BM Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi, Sürdürülebilir Kentler Programı (The Sustainable Cities Programme-SCP) gibi uluslararası örgütlenmeler, ekolojik planlama çalışmalarını destekleyici ve teşvik edici niteliktedir.

Dünyada ekolojik planlama örnekleri incelendiğinde, Almanya (Dorfanger Boberg), Avustralya (Atlas Apartmanları), Avusturya (Shuttered Rooms), Hollanda (European 5), İngiltere (Hope House, Teras Evler), İskoçya (Eko-ev), İsviçre (Dokuz Evler Sitesi, Sıfır Enerji Dağ Evi, Siedlung Halen Toplu Konut Yerleşmesi), Malezya (Çatı-Çatı Ev) ve Viyana (Standlau Konutları) gibi örnekler⁹ sayılabilir. Bu projelerde genel olarak, çatıların yeşillendirilmesi, arazideki yağmur suyunun sulama amaçlı kullanılması, mevcut yeşil dokunun korunması, arazinin eğimine uygun planlanması ve rüzgar ve güneş enerjilerinden yararlanılması, konutların güneye yönlendirilmesi, geri dönüşüme olanaklı yapı malzemesinin seçilmesi ve teras balkon kullanılması gibi ekolojik planlama araçlarının uygulamaya aktarıldığı görülmektedir. Bununla birlikte, kentsel tarım uygulamalarının kentin merkez kesimlerindeki çeşitli boş aralarda, üniversite yerleşkelerinde, kamu tesislerinde hayata geçirildiği, bir kentin ya da metropolün, geniş ölçekte bir ekolojik yerleşme olarak tasarlandığı uygulama projelerinin bazı araçlarının (örneğin çatı bahçeleri, bisiklet yolu ağları, ayrıştırılmış çöp toplama sistemleri vb) tesis edildiği gözlenmektedir.

2.2. TÜRKİYE'DEN ÖRNEKLER

Ekolojik planlama anlayışı ve duyarlılığı Türkiye için çok yakın tarihli olmasının yanı sıra daha çok üst ölçekli plan kararlarıyla değil, alt ölçeklerde küçük girişimlerle yapılmaya çalışılmaktadır. Buna ek olarak, ekolojinin uygulamalarda yer bulmasını zorunlu kılacak bir yasal yapı ya da özendirici bir sertifikalama sistemi (LEED örneği gibi)

---

⁹ Bu örneklerin ayrıntıları için Bkz. Anonim, 2004, Anonim, 2005; Çimen, B., Duman, Ü., 2003; Koçhan, A., 2002 ve Koçhan, A., 2003.

bulunmamaktadır. Anayasanın yenilenmesi sürecinde, ekolojik içerikli bir anayasa önerisi yeni yeni dile getirilmektedir¹⁰.

Türkiye’de ekolojik planlama örnekleri araştırıldığında ancak, Ankara (Güneşköy Kooperatifi¹¹), Antalya (Flora Akdeniz Bahçesi), Balıkesir (Dedetepe Çiftliği), Çanakkale (İmcecevi), Denizli (Çevreköy), İzmir (Eko Foça Dutlar Köyü, Karacaağaç Köyü), Konya (Yaylacık Köyü) ve Muğla (Fethiye Durudeniz Yeraltı Evleri Uygulaması, Pastoral Vadi Organik Tarım ve Ekolojik Yaşam Çiftliği) örnekleri¹² bulunabilmektedir¹³.

Ekoloji içerikli projelerde dünya örnekleri daha kapsamlı ve standartları olan biçimde uygulanırken Türkiye’de küçük girişimler halindedir. Yerleşme ölçeği olarak küçük, ancak organize bir girişim olarak, Karacaağaç Köyü, İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA) tarafından desteklenen "Organik ve İyi Tarım Uygulamalarında Bir Örnek: Karacaağaç" projesi kapsamında, İzmir Ticaret Borsası öncülüğünde, İzmir Tarım İl Müdürlüğü, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Ege Tarımsal Araştırma Enstitüsü ve Ekolojik Tarım Organizasyonu Derneği'nin (ETO) ortaklığında, Buca Kaymakamlığı ve Buca Belediyesi ile Karacaağaç köyü muhtarlığının ve köylülerinin katılımıyla yapıldığından, kamu kurumları, sivil toplum örgütleri ve halkın katılımının sağlandığı bir projedir. Proje organik ürünlerin yetiştirilip pazarlanmasını sağlamak suretiyle yerel kalkınmaya destek olmayı sağlamaktadır.

3. BİR EKO-KENT ADAYI OLARAK DOĞANÇAY

3.1. DOĞANÇAY'IN MEVCUT DURUMU

İzmir kent merkezinin kuzeydoğusunda yer alan ve 1984 sonrasında Karşıyaka’ya bağlı iken 2009’da Bayraklı ilçesine bağlanan Doğançay Mahallesi, Bayraklı İlçe merkezinin yaklaşık 4 km. kuzeybatısında yer almaktadır. (Harita 1 ve 2) Yerleşimin güneyinde I. ve II. Derece Doğal Sit Alanı, kuzeyi ve doğusunda Orman ve Ağaçlandırılmış Alanlar, batısında Sepetçioğlu Deresi, kuzey batısında ise Zeytinlik Alanlar ve Doğançay Mezarlık Alanı bulunmaktadır. Dolayısıyla mahalle, çevresine doğru büyümesini engelleyen eşiklerle donatılmıştır. Bu haliyle Doğançay’ın bilinen kentleştirme uygulamalarıyla kentsel alana

¹⁰ Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Milletvekili Melda Onur, 05.10.2011 tarihinde ilk kez yeni anayasanın ekolojik olmasını istediklerini, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde (TBMM) belirtmiştir (Yeşil Gazete, 2011). Ayrıca Yeşiller Partisi’nin alternatif çalışmaları ekolojik anayasa girişimlerine önemli katkı sağlamıştır.

¹¹ Güneşköy, Hisarköy ile birlikte 2004 yılında GEN-Europe’a Türkiye’den üye ilk ekolojik yerleşmedir.

¹² Bu örneklerin ayrıntıları için Bkz. Bizimbahçe, 2010; ETO, 2010; Gökçen, Ş., 1996: 70; Eryıldız, S., 2003: 87; Ayman, Eroğlu, 2005; EkoIQ, 2010; Karasaban, 2010; Pastoral Vadi, 2011.

¹³ Bunlardan İmcece Evi, Eko Foça, Dutlar Köyü ve Pastoral Vadi Organik Tarım ve Ekolojik Yaşam Çiftliği kapsamına turizmi de alan uygulamalardır.

dönüştürülebilmesinin yolu, kendiliğinden oluşumuna, bilinen kent müdahalelerinde bulunmaktadır. Bir başka deyişle kırsal yüzünü değiştirmek ve yoğunluğunu artırmaktır. Ancak, 1981-2009 yılları arasında plansız gelişen mahallenin, Bayraklı Belediyesi tarafından hazırlanan planı, 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Yasası gereği, İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin onayına sunulmuş ve plan (Harita 3), öngördüğü yoğunluk artışı nedeniyle ilk aşamada reddedilmiş, sonrasında revize edilmiştir. Onama süreci devam etmektedir.

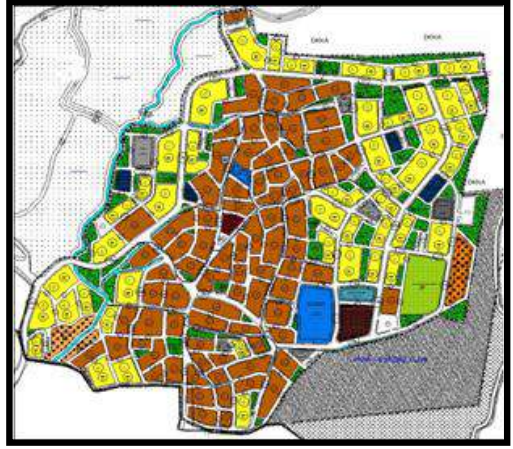
Harita 1. Doğançay'ın Konumu

Harita 2. Doğançay'ın İzmir İçindeki

Harita 3. Doğançay Mahallesi Nazım İmar Planı

Bayraklı Belediyesi'nin hazırladığı İmar Planı Raporu incelendiğinde, kat adetleri, yapı kalitesi ve mülkiyet biçimi analizlerinin yapıldığı anlaşılmaktadır. Belediyenin Doğançay vizyonu, yerleşmenin hem doğal kırsal özelliklerinin hem de geleneksel üretim biçimlerinin devam etmesinden yana olduğunu göstermektedir. Aşağıda buna yönelik bazı uygulamalar sıralanmıştır¹⁴:

- Doğançay'da hayvancılık önemli geçim kaynağı olarak gözlenmektedir. Hayvancılık daha çok büyükbaş ve küçükbaş olarak aile ölçeğinde yapılmaktadır.
- 5 Dönümlük bir alana bir hayvan rehabilitasyon merkezi kurularak kısırlaştırma ve tedavi hizmetleri yürütülmesi istenmektedir.

¹⁴ Bilgiler, Mayıs-Temmuz 2010 tarihleri arasında, "Bayraklı Haber" (www.bayraklihaber.net) web sitesinden ve ek olarak Bayraklı Belediyesi İmar Planı Raporundan derlenmiştir.

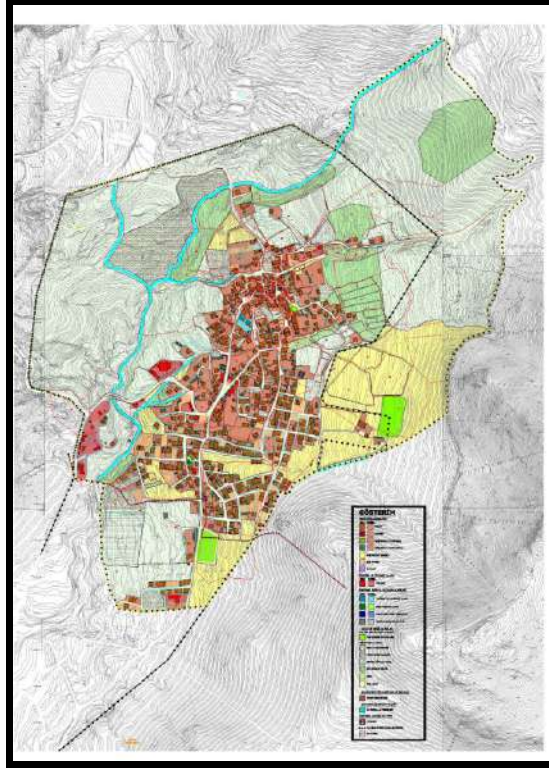

- Doğançay semtevi aracılığıyla kadınların kurs görerek el emeği ürünlerinden para kazanmaları sağlanmaktadır. Ürünlerin genç kızlar için çeyiz olarak satın alınabileceği ve Bayraklı'nın önemli noktalarında el ürünlerinin sergilenmesi amacıyla stantlar verileceği belirtilmiştir.
- Mahallede, iki hafta süreli arıcılık kursunu bitiren sertifikalı arıcılar vardır. Bir meslek olarak bal üretmeleri durumunda satış için Belediye tarafından kendilerine yer verileceği ifade edilmiştir. Belediye başkanı, "arıcılığın devlet tarafından teşvik edilemediğini, ne olduğu belli olmayan ballar yemektense, Doğançay'da üretilen organik ve doğal balların satın alınmasının tercih edileceğini" söylemiştir. Ek olarak Mahallede İzmir Arıcılar Birliği tarafından arı ve bal üretim entegre tesisi kurulması yönünde adımlar atılmaktadır.
- Bazı evlerde zeytinyağı ve şarap üretimi de yapılmakta ve bunların bir tesis altında toplanması için muhtarlıkça çalışmalar yürütülmektedir.
- Bunun dışında, tarımsal faaliyetler, ağırlıklı olarak kendi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik yapılmaktadır. Son yıllarda İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin de desteği ile bölgede organik tarıma yönelik çalışmalar başlamıştır. Organik olarak üretilen sebze ve meyveler Karşıyaka Üretici Pazarı'nda satışa sunulmaktadır. Yerel kalkınmanın sağlanabilmesi amacıyla kurulan Kalkınma Kooperatifi üreticiye hayvan yemi, gıda ve odun-kömür sağlamaktadır.

İzmir metropolünün (aynı zamanda İzmir Büyükşehir Belediyesi sınırları içinde) bir parçası durumunda olan Doğançay, Karşıyaka ve Bayraklı yerleşmelerinin arasında, kentleşme baskısını büyük oranda hissetmekte olan bir mahalledir. Köy özelliklerini büyük oranda korumakta olmasına karşın, göçle gelen nüfusu barındıran yeni ve kaçak yapılaşmalara da sahne olmuştur. Ancak bununla birlikte doğal eşikler nedeniyle kentle fiziksel olarak bütünleşmemiş, ancak zaman içinde metropolün büyümesiyle bütünleşme risklerini de taşıyan bir konumda yer almaktadır. Öte yandan, yukarıda değinildiği gibi, tarımsal aktivitelerde bulunan ve el sanatları üretimi yapan bir yerleşim olması dolayısıyla, yerel potansiyelleri ve ilişkileri dikkate alan bir planlama çalışması Doğançay'ın geleceği açısından oldukça önemlidir.

3.2. DOĞANÇAY'DA ANALİZ ÇALIŞMALARI VE DEĞERLENDİRMELERİ¹⁵

Doğançay'ın kırsal niteliği ve taşıdığı potansiyeller nedeniyle kentsel tarıma uygunluğunu ve bunun nasıl yapılabileceğini sınamak amacıyla, öncelikle arazi kullanım durumu saptanmış; ardından 848 haneli mahallede %9 (77 anket) hane halkı örnekleme ile anket çalışması yapılmıştır. Anketler toplam nüfusun (2109 kişi) %14'ünü (291 kişi) kapsamaktadır. Harita 4, Doğançay'ın güncel arazi kullanım durumunu vermektedir.

Harita 4. Doğançay Mahallesi Arazi Kullanım Durumu

¹⁵ Burada, bildiri yazarlarının ekibini oluşturduğu Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde yürütülmekte olan 2010.KB.FEN.026 No'lu ve "İzmir Kentsel Bölgede 'Kentsel Tarım Planlaması': Bayraklı-Doğançay Uygulama Araştırması" adlı Bilimsel Araştırma Projesinin bazı analiz ve sonuçları anlatılmaktadır. Eylül-2010'da başlayan proje, Kasım-2011'de tamamlanacaktır.

Arazi kullanımının çeşitleri ve ölçümleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 3. Arazi Kullanım Durumu

Kullanım	Alan (m ²)
Konut	41608
Müştemilat	2756
Ahır	2486
Ticaret	2256
Sanayi	2057
Yeşil Alan	1160
Sera	546
Eğitim	468
Dini Tesis	155
Sosyo-Kültürel Tesis	75
İdari Tesis	64
Su Deposu	45

Arazi kullanım hesaplarına göre, konut dışındaki arazi kullanımının (12068 m²) %58'ini (6958 m²) müştemilat, ahır, yeşil alan ve sera oluşturmaktadır. Bir başka deyişle, Doğançay'da kıra ait arazi kullanım alanda ağırlıklı gözlenmektedir. %58'lik bu oranın %38'ini ise ahırlar oluşturmaktadır. Çünkü yerleşmede 437 küçükbaş, 271 büyükbaş ve 89 kümes hayvanı bulunmaktadır. Bunlara ek olarak 340 arı kovani bulunmaktadır.

Anket yapılan 291 kişinin doğum yerleri, İstatistik Bölge Birimleri Sınıflarına göre Tablo 4'te verilmiştir. Nüfusun % 47'sinin (137 kişi) kadın, % 53'ünün (154 kişi) erkek olduğu görülmüştür.

Tablo 4. Doğum Yerlerinin Bölgelere Göre Dağılımı¹⁶

Doğum Yeri	Sayı	Oran (%)
İstanbul	3	1
Batı Anadolu	2	0,6
Doğu Marmara	3	1
Ege	210	72
Akdeniz	1	0,3
Batı Karadeniz	1	0,3
Orta Anadolu	6	2
Doğu Karadeniz	3	1
Güneydoğu Anadolu	7	2

Tabloda görüldüğü gibi yaşayanların büyük çoğunluğu (% 72) Ege Bölgesi doğumludur. Bu oranın % 33'ünün (70 kişi) doğum yeri Doğançay'dır. Buna ek olarak nüfusun önemli bir kısmı (% 22) Doğu ve Güneydoğu doğumlu kişilerden oluşmaktadır. Bu durum, Doğançay'ın daha çok;

- orada doğan
- ve tarım ve hayvancılık sektörlerinde öne çıkan bölgelerden gelen

kişiler tarafından yaşama yeri olarak seçildiğini göstermektedir. Dolayısıyla, yaşam yeri olarak Doğançay'ın seçiminde kırsal karakterinin rolü bulunmaktadır.

¹⁶ Doğançay'da yapılan anket verilerine göre Batı Marmara (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli, Balıkesir, Çanakkale) doğumlu kimse bulunmamaktadır.

Orta Doğu Anadolu	24	8.2
Kuzeydoğu Anadolu	31	11,6
Toplam	291	100

Doğançay halkının, ekolojik yaşam ve kentsel tarım gibi güncel konulardan haberdarlık düzeyi ölçülmeye çalışılmış, bu kavramları duyup duymadıkları sorulmuştur. Tablo 5 ve 6 bu bilinç seviyesi hakkında fikir vermektedir.

Tablo 5. Doğançay Halkının “Ekoloji” Kavramını Önceden Duyması Durumu

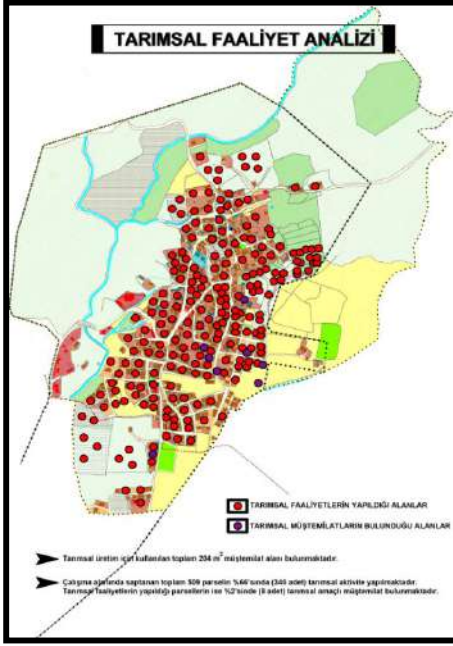
Cevaplar	Cevap Sayısı	Oran (%)
Evet	11	14
Hayır	66	86
Toplam	77	100

Tablo 6. Doğançay Halkının “Kentsel Tarım” Kavramını Önceden Duyması Durumu

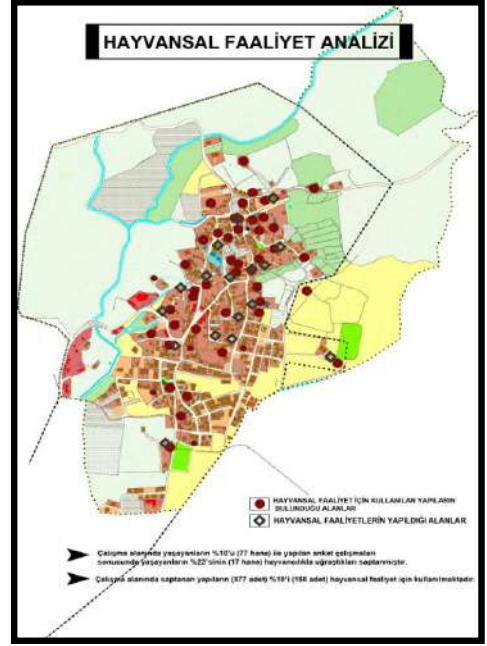
Cevaplar	Cevap Sayısı	Oran (%)
Evet	15	19
Hayır	62	81
Toplam	77	100

Tablolardan da görüldüğü gibi, doğal yollarla tarım yapmasına karşın yaşayanların büyük çoğunluğu ekoloji ve kentsel tarım kavramlarını daha önceden duymamıştır. Ek olarak Doğançaylılar’ın % 42’si (32 kişi) imar planından da haberdar değildir. Bununla birlikte, anketler sırasında yapılan görüşmelerde ekolojiden bahsedilmesinin ardından, Doğançay’da yaşayanların % 95’i (73 kişi) Doğançay’ın ekolojik bir yerleşim olarak planlanmasını istediklerini açıklamıştır. Parsel bazında ekili/dikili sebze/meyve alanları ve hayvan varlığı ve barınak alanları araştırması, Doğançay halkının tarım ve hayvancılık konusunda deneyimli olduğunu göstermektedir. Harita 5 ve 6’da tarımsal üretim analizi ve hayvancılık yapılan birimler ve niceliksel durumları gösterilmektedir.

Harita 5. Tarımsal Faaliyet Analizi
Faaliyet Analizi

Harita 6. Hayvansal

Tarım ve hayvancılığın doğal yollarla yapılıyor olmasının yanı sıra yaşayanların Doğançay'ın ekolojik bir yerleşme olarak planlanması isteği, Doğançay'ın ekolojik bir yerleşme olarak planlanmasında göze alınabileceklerle desteklendiğinde, yerleşmenin ekolojik bir yerleşme olabilmesi potansiyelini güçlendirmektedir.

Aşağıdaki tablo, yerleşmenin ekolojik olarak planlanması konusunda yaşayanların neleri ve hangi oranda göze alabileceklerini göstermektedir.

Tablo 7. Doğançay’da Yaşayanların Ekolojik Bir Yerleşme İçin Kendilerine Önerilen Değişim Unsurlarını Kabullenme Durumu¹⁷

	Yanıt Sayısı	Oran (%)
Oturulan konutta enerji verimliliği için ısınma ve yalıtım sistemlerinin değiştirilmesi	58	28
Konutun, destek (maddi ve proje) bulunması halinde ekolojik bir plan ve mimari anlayışıyla yeniden inşası	39	19
Konutun yer aldığı bahçenin uygun büyüklüğe getirilmesi	48	23
Motorlu taşıtla Doğançay'a girişin kısıtlanması ve yeni teknolojilerle ulaşımın desteklenmesi	35	16
Sahip olunan hayvanların organize edilecek bir başka yerde barındırılması	30	14
Toplam	210	100

Verilen yanıtlar toplamına bakıldığında, anket yapılan her bir kişinin (toplam 77) 5 unsurdan ortalama olarak 3’ünü kabul ettiği görülmektedir. Bir başka deyişle, her bir hane temsilcisi, sıralanan unsurlardan % 60’ını göze alabilmektedir. Bu durum, Doğançaylılar’ın ekolojik bir yerleşmede yaşama istemleri konusunda verdikleri yanıtları desteklemekle birlikte, bu konudaki kararlılıklarını göstermektedir. Ek olarak verilen yanıtlar, konuta (% 28) ve parselde (% 23) oranında müdahale edilmesine karşı olunmadığını da ortaya koymaktadır.

Doğançay’ın yaşayanlarını da kapsayacak biçimde ekolojik bir yerleşim olma potansiyelini gösteren bir başka konu, olanakların yaratılması halinde yapılmak istenen iş kollarında görülmektedir. (Tablo 8)

¹⁷ Anket yapılan kişilere, birden fazla unsuru seçme hakkı verildiğinden, cevap sayısı 77 değil 210’dur.

Tablo 8. Olanakların Yaratılması Durumunda Yapılmak İstenen İş Kolu¹⁸

Yapılmak İstenen İş	Yanıt Sayısı	Oran (%)
Tarım	19	23
Hayvancılık	13	16
El Sanatları	17	20
Ticaret	13	16
Çalışmak İstemeyen	21	25
Toplam	83	100

Tablo 8’de görüldüğü gibi, toplam yanıt verenlerin % 59’u tarım, hayvancılık, el sanatları gibi ekolojik yaşama / yerleşime uyum sağlayacak iş kollarını tercih etmektedir. Organik tarım ve hayvancılık ürünleri ile, organik el sanatları ürünlerinin satış olanakları, ticaret sektörüne yönelik tercihleri de destekleyici olacaktır.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ:

1950’lerden itibaren denetimsiz yerleşim politikalarının, 1980’lerden sonra ise artan kıyı alanlarını ve orman alanlarını tehdit eden ve yok eden fiziksel gelişmelerin etkisiyle şekillenen Türkiye kentlerinin yeni yayılma alanları, bugüne kadar korunması çeşitli biçimlerde başarılmış doğal alanlar olarak belirlenmektedir. Çeşitli bakanlıkların yetkileri, koruma statüsünü belirleyen ve denetleyen kurumların yapılarında ve yetkilerinde yapılan değişiklikler, mevzuata yönelik müdahaleler bu çabaların açık göstergeleridir.

Doğal çeşitlilik ve iklimsel avantajlar nedeniyle bir tarım ülkesi olma potansiyelini taşıyan Türkiye’nin tarım ve hayvancılık konusunda izlediği politika ve uygulamalar mesleki çevrelerde (örgütlü ve akademik) yetersiz ve yanlış bulunmaktadır. Buna ek olarak, sağlık, estetik ve yerel ekonomi gibi kentin pek çok unsuruyla ilişkili olan ekolojik planlama için de teme ilkeler ve/veya uygulama kararları geliştirilememiştir.

Dünyanın pek çok ülkesinde pek çok kurumun etkisiyle [FAO, RUAF (Resource Centre on Urban Agriculture) vb.] kentsel tarım uygulamaları, başta üçüncü dünya ülkelerinin gıda güvenliğinin sağlanması olmak üzere ekolojik planlamanın gerçekleştirilmesi ve kentin ekonomisinin güçlendiren gelir güvenliği için de yapılmaktadır. Türkiye, bu örgütlenmenin MENA (Middle East&North Africa) çatısı altında olmakla birlikte, kentsel tarım ve ekolojik planlama için, nazım ve uygulama imar planları gösterimlerine bile herhangi bir katkı geliştirmemiştir. Bununla birlikte, yerel/lokal girişimlerin inisiyatifleriyle kurgulanan ve yürütülen bazı uygulamalar, Türkiye’de ekoloji duyarlı projelerin kapısını açmıştır. Çanakkale eko-köy, Fethiye-Pastoral Vadi, ODTÜ-Güneşköy bu örnekler arasında yer almaktadır. Yine aynı kapsamda “Cittaslow” olarak bilinen Sakin Şehir hareketi, ekolojik

¹⁸ Anket yapılan 77 kişiden 6’sı birden fazla iş alanı seçmiştir.

yaşam ve mekan kriterlerini temin edecek bir çerçevede yerleşmelerin gelişmelerini kontrol altına alacak bir kurumsal yapılanmayı Türkiye kentleri ile tanıştırmıştır. Seferihisar (İzmir)'in öncülüğünde, Akyaka (Muğla), Yenipazar (Aydın), Gökçeada (Çanakkale) ve Taraklı (Sakarya) beldeleri de bu uluslararası hareket içine dahil olarak, ekolojik açıdan sürdürülebilir ve yaşanabilir bir kent gelişimi yolundaki belirleyicilerle kent yönetimlerini bağlamıştır.

Ancak dünyada bu konu yukarıda anlatıldığı gibi bir taraftan ilkesel uygulamalarla geliştirilmeye çalışılmakta, bir taraftan da akademik alandan beslenilmesi teşvik edilmektedir. Montreal'de 2011'de düzenlenen Ekokent Dünya Zirvesinde sunulan bildiriler, dünyanın farklı kıtalarında, gelişmiş dereceleri birbirinden farklı ülkelerde kentsel tarım uygulamalarının gündeme geldiğini, ekolojiye duyarlı yerleşim planlamalarının bugün üzerinde en çok uğraşılan çalışma kategorilerinden biri olduğunu göstermiştir. Kentsel alanların çeperlere doğru yayılması ile yitirilen tarım alanlarına inat, tarım alanını kentsel alanın içine alan uygulamalar ile hem bir dikkat çekiş, hem de endüstriyel üretim koşullarından farklı olarak üretimi bireye indirgeyen öğretici bir organizasyon kurulmaya çalışılmaktadır. Bu aynı zamanda, gıda güvenliği açısından son yıllarda toplumda oluşan kuşkuvarlı da giderecek yeni bir bilinçlenme hamlesine de olanak sağlamaktadır.

Yine 2011'de Gdansk Teknoloji Üniversitesi'nde gerçekleşen ve doğal özellikleri büyük oranda korunarak bugünlere gelebilmiş bir kıyı alanının geleceğini tartışmaya açan "Towards Eco-City. Gdansk Sea Shore Area Development adlı uluslararası atölye"¹⁹, Polonya'da da Türkiye'dekine benzer şekilde sermayenin yatırım baskıları olduğunu ve bu baskılara direnemeyen yerel yönetim karar mekanizmalarının yüksek yoğunluklu yapılaşmaya çanak tuttuğunu göstermiştir. Atölyede, halkın yoğun biçimde rekreatif amaçlı olarak kullandığı bir kıyı alanının, belediyesi tarafından ekonomik temelli baskılarla dönüştürülmek istenmesi karşısında alternatif yerleşim planı seçenekleri oluşturulmaya çalışılmıştır. Almanya, Brezilya, Polonya, Portekiz ve Türkiye'den katılan toplam 5 üniversitenin yaklaşık 10 öğretim üyesi ve 25 öğrencisinden oluşan karma 4 çalışma grubu, alanın ekolojik özelliklerini ön planda tutan alternatif 4 yerleşim planı oluşturmuştur. Çalışma gruplarının ürettiği alternatif planlarda gözlemlenen olgu, bugün Türkiye'de içine düşülen çelişkiye paralellik taşımaktadır. Gerek öğrenciler gerekse öğretim üyeleri, hangi coğrafyadan olurlarsa olsunlar, ekolojik kararlarının uygulanabilir

¹⁹ Atölyede davetlilerden, tüm alanda çevreye, sosyal yapıya, mekâna ve ulaşımaya duyarlı sürdürülebilir gelişime uygun vizyon yaratılması ve bazı kentsel/mimari/peyzaj araçları tasarlanması istenmiştir.

(karar vericilerce kabul edilebilir) olması için gerekli ekonomik rasyonelleri de aramak, bulmak ve uygulamak zorunda kalmaktadırlar. Bir başka deyişle, uygulanabilirliği güçlendirmek için, ekolojik planlamanın ekonomiyle barışık olması gerektiği düşüncesi bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu kabullenişin planlama eğitimine, isteyerek ya da istemeden sızmış olması deneyimlenmiş ve dikkat çekici bulunmuştur.

Bu bildiri de ekokent olarak planlanması önerilen Doğançay'da yapılan araştırmalara benzer çalışmaların, ülke çapında yaygınlaştırılması gerekmektedir. Bu türlü bir araştırma, her bir kentin kendi potansiyellerine göre planlanabilmesini sağlayacaktır. Sonuçta ise planlama eylemi, salt ekonomi kaygıları öncelikli tutularak değil, o kentin potansiyellerinden beslenen planlama kararlarıyla gerçekleşecektir. Harita 7'de Doğançay'ın potansiyelleri gözetilerek yapılan öneri yerleşim planı taslağı²⁰ görülmektedir.

Harita 7. Öneri Yerleşim Planı

Öneri plan geliştirilirken, yeni onama süreci gündemde olan imar planına alternatif bir şema oluşturmak, olası kentsel dönüşüm uygulamalarına karşı bir ekolojik dönüşüm seçeneği çıkartmak başlıca çıkış noktası olmuştur. Amaç, yukarıda söz edilen duyarlılıklara sadık kalacak şekilde, organik ve ekolojik temelli tarımsal ve hayvansal üretim olanaklarının sürdürülebilirliğini yerel kalkınma araçlarıyla destekleyerek, gerek İzmir, gerekse de diğer kentlere örnek oluşturacak bir yerleşim planlaması uygulamasının ortaya konulması, yenilenebilir enerji kaynaklarıyla

²⁰ Çalışma Bilimsel Araştırma Projesi kapsamında 2011'in Kasım ayı sonunda tamamlanacaktır. Bildirinin hazırlandığı aşamada revizyona açık bir şekilde devam etmektedir.

desteklenen, sürdürülebilir bir çevre ve yerel ekonominin, yaşanabilir bir kentsel çevreye nasıl uyarlanabileceğini deneyimlemektir. Planlamada, Doğançay'ın kuzey bölümündeki özgün kırsal yerleşme dokusu büyük oranda korunmuş, güneyde sonradan yapılanan sağlıklı çevre, ekolojik modelin gerektirdiği yeni yapılanmayla dönüştürülmüştür. Kuzey ve güney arasında ortaya çıkan farklı dokusal özelliklerin entegrasyonu ortak kullanım alanları ve ekonomik ve ekolojik bütünleşmenin araçlarıyla (tesis organizasyonu, işgücü paylaşımı, pazar yeri, satış birimleri, kentsel donatılar vb) sağlanmaya çalışılmıştır.

Kentsel tarımın tipik özelliklerinin desteklendiği, doğal ve kentsel alanların bir sarmal gibi iç içe sokulduğu, motorlu taşıt trafiğinden arındırılmış bir ulaşım sisteminin kurulduğu, organik dokunun iki ve üç boyutlu olarak uygulandığı bir yerleşim tasarımı geliştirilmiştir. Genel kurgunun önemli bileşenleri olarak sayılabilir. Yerleşimde kuzey bölümde yaşayan kesim, önceki konut ve parsel olanaklarıyla korunmaya çalışılırken, istihdam ve kentsel yaşam konforu gibi olanaklarla desteklenmiştir. Güneyde yaşayan kesim ise, başka bir alana taşınmadan yeniden inşa edilecek yaşam alanlarına transfer edileceklerdir. Ekolojik bir yerleşmenin inşasında gerekli olan finansman (yukarıda geliştirilen tartışmaya benzer biçimde) ve yapım süreçlerinin nasıl organize edileceği önemli bir sorun alanıdır. Bu organizasyona ilişkin merkezi ve yerel siyasi iktidarlara düşen önemli görevler bulunmaktadır. Organizasyon şemasının işlerliği, etaplama, kurumsallaşma ve mevzuata yönelik düzenlemeler üzerinde çalışılmaya devam edilen konular arasındadır. İlk etapta belirlenmiş hedef-araç formülasyonu ve aktörlerin rol dağılımlarına yönelik bir model denemesi Şekil 1'de sunulmuştur.

Planlamanın süreçsel olarak onama aşamasına kadar yürütülecek katılım süreçleri ve paydaşların birlikteliği ilk önemli aşamayı oluşturmaktadır. İkinci olarak, planın onanmasının ardından fiziki mekanın üretimine yönelik paydaşlar devreye girecek, inşa süreçleri başlayacaktır. Bu etapta gerçekleşecek transferler ve geçici mekânsal çözümler ayrıca tasarlanması gereken ara aşamaları oluşturmaktadır. Son olarak üçüncü aşamada, inşa süreci tamamlanmış yerleşmenin işletme ve denetim mekanizmaları devreye girecek ve sürdürülebilirlik hedeflerini koruyacak ve gereğinde müdahale edecek bir çalışma dönemi başlayacaktır.

Merkezi yönetimin, yereldeki işbirlikleri ile oluşturulan ve temelde fonlarda biriken parasal kaynakların dağıtımı için görevlendirilen kalkınma ajansı özellikle finansman konularında modelde yer bulurken, katılım, hizmet ve denetim rolleri İzmir BŞB ve Bayraklı Belediyelerine düşmektedir. Modelde yerel bazda, kooperatif ile sürekli eğitim ve üretim işliği rol alacak öneri örgütlenmelerdir. Maliyetleri en aza indirgeyecek ve yerel

işgücüne istihdam olanağı sağlayacak bu iki oluşum, uygulanabilirlik ve denetimin önemli iki aracı ve aktörü olarak modelde yer alacaktır. İşlikler, hem yerel ekonomiye katkı sağlayacak organik ürünlerin üretim, paketleme ve satış organizasyonunda rol alırken, hem de mekansal kalitenin sağlanmasında (restorasyon ve yenileme çalışmalarında ustalık, malzeme üretimi, sokak mobilyaları, onarım işleri vb.) üretim rolü üstlenecektir.

Üretim ilişkilerini örgütleyen, bunları mekansal olarak çözen döngülerin yanı sıra, kirliliğin önüne geçilmesi, atıkların değerlendirilmesi ve tarımsal üretime girdi olarak kullanılması gibi ekolojik döngü önerilerinin geliştirilmesi ve mekansal olarak ifadelendirilmesi hedeflenmektedir.

Sonuç olarak, bu bildiriye söz edilen çalışmanın başta da belirtildiği gibi merkezi ve yerel siyasetin kalıplaşan “gelişmişlik” tanımlarının karşısına konulmak üzere ekoloji odaklı bir yaklaşımın ciddi bir alternatif olarak yerleştirilmesi yönünde bir çaba olarak değerlendirilmesi gerekir. Mesleki ve akademik arenada, üzerinde çok çeşitli alternatifler geliştirilebilecek bu konunun, siyasetin çabucak tüketeceği ve içeriğini boşaltacağı bir söyleme dönüşmeden önce yol katetmesi ve uygulanabilirlik olasılıklarını güçlendirecek işbirliklerinin sağlanması gerekmektedir.

Şekil 1. Hedef-Araç Formülasyonu ve Aktörler

	HEDEFLER	ARAÇLAR	AKTÖRLER
M	Çalışma alanının kuzey bölgesindeki geleneksel yerleşim özelliklerinin korunması ve bu kimliğin sürdürülmesi	Ana yapı-bahçe-müştemilat şeklindeki mimari dokunun korunması ve sürdürülmesi	İzmir Büyükşehir Belediyesi
E			Bayraklı Belediyesi
K			İzmir Kalkınma Ajansı
A			
N			
S	Tarım alanı-kent entegrasyonu	Tarım alanlarının açık alanların bir parçası olarak yaya yolları ile desteklenmesi ve kente entegrasyonunun sağlanması	Bayraklı Belediyesi
A			Ekolojik Tarım Organizasyonu Derneği
L			Yerel Kooperatif İzmir Kalkınma Ajansı
	Çevre dostu ulaşım sistemlerinin ve çözümlerinin kullanılması	Motorlu araç kullanımını azaltan ve hafif raylı sistem, bisiklet yolları ve	İzmir Büyükşehir Belediyesi Bayraklı Belediyesi

		yaya yolları ile desteklenen yeni ulaşım önerilerine imkân sağlayan bir sistemin kurgulanması	İzmir Kalkınma Ajansı
E K O N O M İ K	Yapı ölçeğinde yenilemelerle enerjiden tasarruf edilmesi	Yapılarının yalıtım sistemlerinin enerji kaybını minimize edecek şekilde düzenlenmesi, konut cephe yönlerinin göz önünde bulundurulması, rüzgâr parkları, güneş panelleri, yağmur suyu depolama alanlarının oluşturulması	Bayraklı Belediyesi Kaymakamlık Sürekli Eğitim ve Üretim İşliği
	Tarım ve hayvancılık faaliyetleriyle ekonomik kalkınmanın sağlanması	Üretilen organik ürünlerin satışının ve tanıtımının yapılacağı pazar alanları oluşturulması	İzmir Ticaret Borsası Bayraklı Belediyesi İzmir Kalkınma Ajansı
	Yerleşim alanının doğal potansiyellerinin kullanılması	Manzara, temiz hava ve su kaynakları gibi potansiyeller değerlendirilerek rekreasyon alanları ve yeni yerleşim bölgelerinin oluşturulması Rüzgar enerjisinin kullanımı için alanın uygun potansiyele sahip alanlarının belirlenmesi	İzmir Büyükşehir Belediyesi Bayraklı Belediyesi İl Özel İdaresi İzmir Kalkınma Ajansı
	Pansiyonculuk faaliyetlerinin çalışma alanında uygulanması ve yaygınlaştırılması	Topografyaya uygun mimari çözümler getirilerek pansiyonculuğun icra edilmesi ile ilgili	Bayraklı Belediyesi İzmir Ticaret Borsası Kaymakamlık İzmir Kalkınma Ajansı Sürekli Eğitim ve Üretim

		önerilerin getirilmesi	İşliğı
	Tarım ve hayvancılık aktivitelerini destekleyen tesislerin kurulması	Zeytin ve arıcılık ürünlerinin işlendiğı ve depolandığı tesislerin kurulması	Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Bayraklı Belediyesi İzmir Kalkınma Ajansı İzmir Ticaret Borsası Yerel Kooperatif
S O S Y A L	Çalışma alanının kuzey bölgesinde yaşayanlar ile yeni tasarlanan alanlarda yaşayanların entegrasyonu	Oluşturulacak rekreasyon ve donatı alanları ile ortak kullanım alanlarının oluşturulması ve sosyal etkileşimin sağlanması	Bayraklı Belediyesi Muhtarlık
	Bölge halkının projeye katılımını sağlayarak; ekoloji ve kentsel tarım gibi konularda bilinçlendirilmesi, planlama sürecinin hızlandırılması, İzmir bütününde örnek bir yerleşim alanı oluşturması	Kurulacak olan kooperatif ve yetkili kurumların desteğıyle yapılacak olan bilgilendirme, katılım toplantıları ve kurs programlarının düzenlenmesi	Kaymakamlık Muhtarlık Yerel Kooperatif Ekolojik Tarım Organizasyonu Derneğı İzmir Kalkınma Ajansı Sürekli Eğitim ve Üretim İşliğı
	Yaşam kalitesi standartlarının yükseltilmesi	Güvenli bir yaya sirkülasyonu ve sağlıklı bir çevre için gerekli düzenlemelerin yapılması	Bayraklı Belediyesi Sürekli Eğitim ve Üretim İşliğı

KAYNAKLAR

- Anonim. (2004), Eko-ev tasarım yarışması 1. ödül, *Yapı Dergisi*, 267, ss. 83,84.
- Anonim. (2005), Atlas apartmanları, *Tasarım Dergisi*, 157, ss. 94–96.
- Ayman, O., Eroğlu, M. (2005), Türkiye’de Ekolojik Yerleşimler, Buğday,
- Çimen, B. ve Duman, Ü. (2003). Bir kentsel yerleşim uygulaması: “Dorfanger Boberg”, *Bülten Dergisi*, 12, 12–15, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayını.
- Ekolojik Tarım Organizasyonu Derneği, (ETO), (2010), Organik ve İyi Tarım Uygulamalarında Bir Örnek: Karacaagaç, <http://www.eto.org.tr/index.html>, Erişim Tarihi: 14.07.2011.
- EkOIQ (2010), Basit, Doğal ve Paylaşımçı Eko-Köyler , <http://www.ekoiq.com/YesilYasamlarDetay.asp?YesilYasamID=10>, Erişim Tarihi: 11.03.2011.
- EKOIQ (2011), Dünya Anayasalarında Çevre ve Ekoloji, Mart 2011, Sayı: 8, pp. 42-47.
- Eryıldız, S. (2003b). Ekomimarlık örnek yapı ve projeleri, *Arredemento Mimarlık Tasarım Kültürü Dergisi*, 1, 86–91.
- Koçhan, A. (2002). Sürdürülebilir gelecek için ekolojik tasarım, *Yapı Dergisi*, 249, 46–52.
- Koçhan, A. (2003). Doğal çevreyle kurulan anlamsal bağ: sürdürülebilir toplu konut tasarımı, *Yapı Dergisi*, 256, 49–55.

İNTERNET KAYNAKLARI

- http://www.imecevi.org/index.php?option=com_content&task=view&Itemid=76, Erişim Tarihi: 11.03.2011.
- Bizimbahce, (2010), Organik Tarımla Kalkınan Köy, <http://www.bizimbahce.net/forum/>, Erişim tarihi: 11.03.2010.
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), (2000). Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005, Ankara, <http://www.dpt.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 16.07.2011.
- Gökçen, Ş. (1996). Ecologically Sensitive Settlement Design Case Study in Alaçatı, D.E.Ü. Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Kentsel Tasarım Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Karasaban, (2010). Bir Ortak Yaşam Deneyi: Dutlar Ekoköyü, <http://www.karasaban.net/bir-ortak-yasam-deneyi-dutlar-ekokoyu/>, Erişim Tarihi: 11.03.2011.
- Pastoral Vadi. (2011). Doğal ve Sağlıklı Yaşamı Düşleyenler için Çiftlik Tatili, <http://www.pastoralvadi.com/>, Erişim Tarihi: 11.03.2011.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı (TKB), (2004). II. Tarım Şurası I. Komisyon (Doğal Kaynakların Korunması ve Geliştirilmesi) Raporu, Ankara,
<http://tarimsurasi.tarim.gov.tr/PDFLER/I.Komisyon.pdf>, Erişim Tarihi: 15.07.2011.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı (TKB), (2009). Stratejik Plan 2010-2014, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, Ankara,
http://www.tarimreformu.gov.tr/TRGM_Stratejik_Plan.pdf, Erişim Tarihi: 16.07.2011.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı (TKB), (2010). Stratejik Plan 2010-2014, Ankara,
http://www.tarim.gov.tr/Files/duyurular/SGB/SGB_260510/SPTasarimliBaski28042010.pdf, Erişim Tarihi: 16.07.2011.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı (TKB), (2011). Kırsal Kalkınma Planı 2010-2013, Ankara,
<http://www.tarim.gov.tr/Files/KirsalKalkinma/KirsalKalkinmaPlani.pdf>, Erişim Tarihi: 16.07.2011.

Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK), (2011), Kırsal Kalkınma (IPARD) Programı Birinci Başvuru Çağrı İlanı,
<http://www.tkd.gov.tr/BasvuruFiles/BasvuruCagriIlani>, Erişim Tarihi: 29.09.2011.

Yeşil Gazete. (2011), Ekolojik Anayasa Talebi İlk Kez Meclis Kürsüsünde,
<http://www.yesilgazete.org/blog/2011/10/05/ekolojik-anayasa-talebi-ilk-kez-mecliskursusu>nde, Erişim Tarihi: 06.10.2011.

I. OTURUM: AKILLICA ADALETLE YENİDEN
Oturum Başkanı: Prof. Dr. İclal Dinçer

SORU-CEVAP

Prof. Dr. İCLAL DİNÇER- Çok teşekkür ediyoruz. Bir saatlik bir sarkmamız var, onun için bir tek soru almayı öneriyorum. İlk elini kaldırına vereceğim söz, buyurun.

SAVAŞ ZAFER ŞAHİN- Merhabalar, Atılım Üniversitesi'ndenim. Kumru Hanım'a bir soru soracağım. Öncelikle ekibinize ve size tebriklerimi iletmek istiyorum, hakikaten dört başı mamur bir çalışma olmuş. Sorum şu: Şimdi farklı sınıfların kentsel dönüşüme karşı zayıf da olsa ittifaklar kurduğunu biliyoruz, hatta meslek odaları ve sivil toplum örgütleri gibi kesimlerin de bu ittifakta ciddi rollerinin olduğunu biliyoruz. Çoğu zaman kentsel dönüşüm direnişinin söylemsel yönünün de onlar tarafından inşa edildiğini biliyoruz. Acaba bu kesimler kentsel dönüşümde direniş gösteren kesimlere o illüzyonun dışında yeni hedefler ve başka ütopiyalar göstermekte başarılı olabiliyorlar mı sizce? Teşekkür ederim.

Prof. Dr. İCLAL DİNÇER- Ben başka soru var mı, önce onu öğrenmek istiyorum, ama bir taraftan da Organizasyon Komitesine bakıyorum, süremizde sıkışıklık var mı? Bitirmek durumundayız. Sizin sorunuzu da çabucak alıyoruz.

DOĞAN ÇELİBİLEK- Ben Beyza Yıldız'a soru soracağım. Bize ekolojik kenti anlattınız. Ekolojik kentin ekolojik toplumla içselleşmesi gerektiğini biliyoruz. Ekolojik toplum ve kentleşme üzerine şu an Mecliste grubu olan bir parti kendi parti tüzüğünde ekolojik toplum ve kentleşmeyi işlemiş durumda ve yine emek, özgürlük ve demokrasi bloğu yine bu seçim döneminde ekolojik toplum ve kentleşme üzerine yine seçim beyannamesinde bulundu, seçimlere böyle girdi. Ben sizin listeye baktım bu partileri yayınlamıştınız, ama onu göremedim. Belki ben yanlış gördüm. Yine bu konu hakkında bir eksiğiniz olduğunu düşünüyorum.

Prof. Dr. İCLAL DİNÇER- Başka bir soru daha vardı. Ödül törenine katılmak üzere dışarıdan gelen arkadaşlarımız olduğu için süreyi randımanlı kullanmak durumundayız. Pınar Özden buyurun.

Doç. Dr. PINAR ÖZDEN- Teşekkür ederim. Aslında ben de iki soru hazırlamıştım, ama sadece birini seçmek zorundayım. Ben de Kumru'ya bir soru sormak istiyorum. Bu dayanışma pratiğiyle ilgili özellikle kiracılar konusunda çalışma yaptığımız mahalleyi bilmiyorum, masela orada ayrı bir durum çıktı mı? Ama genellikle o dayanışma pratiği mahalle dernekleri üzerinden değil, hemşeri dernekleri üzerinden sürüyor. Bu anlamda bir soru soruldu mu orada yaşayanlara? Yani kendi yaşadıkları, kiracı oldukları mahalle içinde belki böyle bir deneyimleri yok, böyle bir dayanışma pratikleri yok, ama acaba hemşeri dernekleriyle ilişkileri nasıl? Onu incelediniz mi?

Prof. Dr. İCLAL DİNÇER- Teşekkür ediyoruz. Şimdi sırayla konuşmacılara söz vereceğim. Kumru Çılgın, önce sizden başlayalım mı?

KUMRU ÇILGIN- Ben Savaş Bey'in sorusuna cevaben şunları söyleyebilirim: Aslında, Meslek Odaları'nın, sivil toplum kuruluşlarının ya da muhalif grupların alandaki konumları birbirinden farklı. Meslek Odaları konuya farklı bir bakış açısıyla yaklaşabilirken, sivil toplum kuruluşları daha çok gönüllülük esasıyla hareket ediyorlar. Her iki grubun da alanda ortaya koyduğu belli 'illüzyon'lar olabilir. Ancak bunu bilinçli bir şekilde ortaya koymuyor da olabilirler. Şöyle ki, bu zamana kadar Meslek Odaları'nın geliştirdikleri söylemlere bakıldığında, bunların genellikle yasal çerçeveye bazında ilerledikleri görülüyor. Plana itiraz etme, dava süreçlerinde etkin rol oynama ya da kentsel dönüşüm projeleri başta olmak üzere büyük projeleri tasarlayan aktörlerle yüz yüze ilişkiler kurabiliyorlar. İlgili kişilerle birlikte müzakere masasına oturabiliyorlar. Orada yaşayan halkla da benzer şekilde görüşmeler yürütebiliyorlar ve belki yaşayan halk açısından Meslek Odaları'nın bu müzakereci tavrı ve bahsettiğimiz bakış açıları bir umudu besliyor da olabilir aynı zamanda. Çünkü planlara itiraz etme, dava açma, davaları kazanma ya da alınan yürütmeyi durdurma kararları; bir umudu diri tutabilir. Ama aynı zamanda tam tersi bir süreci de işletebilir. Güvence algısının farklılaştığı, güvencenin isminin sadece 'bireysel tapu' olarak kaldığı yerleşimlerde, aslında başka bir hukuki güvencenin arayışına girilmesi lazım. Başka bir örnekte de, "neden dava açılıyor?", "neden itiraz ediliyor?", "neden bu süreç sekteye uğrattılıyor?", "bizim burada kazanacağımız haklar vardı, siz bunlara engel oldunuz" gibi karşı çıkışlarla da karşılaşılabilir. Burada tabii yerel halkın ya da diğer aktörlerin kendi kafalarında kurdukları 'ödül'ün ve 'illüzyon'un ne olduğu çok önemli. Yani onlar o ödülü ne olarak görüyorlar, bunu bilmek lazım. Eğer ödülü tapu olarak görüyorlarsa, Meslek Odaları'nın ya da diğer aktörlerin sundukları çözüm başkalaşmış oluyor. Tapu olarak görmeyip, yürüttükleri mücadelede dayanışma isteği duyuyorlarsa, "bizimle beraber bu yolda ilerleyin, bizimle dayanışın" diyorlarsa, ortaya konulan ya da beklenen daha başka oluyor.

Diğer gönüllü grupların ise, -sunumda da bahsetmiştim- dışarıdan yol tarifine giriyor olmaları aslında çoğu zaman sakıncalı hale geliyor. Çünkü yerel halkın kendi özgün temsiliyetini kendisinin kazanması lazım. Bu noktada daha farklı şeyler ortaya çıkıyor. Burada 40-50 senelik mahallelerden, mahallelerdeki özgünlüklerden bahsediyoruz. Dışarıdan çok az bir süreçte onları tanıyarak, elbette kötü bir niyet gütmeyen yerel halk ile bir mücadeleye giriliyor ama bunun biraz kalbî, biraz samimi olması lazım. Mahallelinin bir çalışmayla ortada bırakılıp gidilmemesi, kurulan ilişkilerin devam ettirilmesi, sürekli olması lazım ve onlarla gerçekten onların dilini kullanarak, onlarla beraber, onların ne istediklerini önceden sorarak

hareket edilmesi gerek. Gönüllü grupların, bizlerin ne istediği, o alanı ne olarak görmek istedikleri önemli değil, orada yaşayan yerel halkın ne istediği önemli aslen. O yüzden her bir aktörün kendi ‘beğeni’lerini, ‘illüzyon’larını, ‘ödül’lerini, ‘cazibe’lerini ya da ‘ceza’larını, bunların kendi zihinlerindeki karşılıklarını ölçmek, tartmak lazım.

Pınar Hocam’a cevaben de şunları söylemek isterim: Sorunuzu, sırf burada sunduğumuz mahalle çalışması üzerinden değil, aynı zamanda 6 senelik mahalle deneyimimden yola çıkarak şahsım adına cevaplayabilirim. Biz birçok mahallede, kentsel dönüşümle mücadele amacıyla kurulan mahalle derneklerinin dışında elbette ki hemşeri dernekleri ile de karşılaşıyoruz ancak o hemşeri derneklerinin çok da etkin olduğunu gözlemleyemiyoruz. Sunumda da bahsettim, bir mahallede hemşeri dernekleri dahil birden fazla derneğin (etnik, siyasi ya da dini merkezine koyan dernekler, Alevi cemaatleri, cami dernekleri, cami yaptırım dernekleri vb.) olması; aslında her birinin kendi çıkarları ya da kendi istekleri doğrultusunda hareket etmeleri, bahsettiğiniz ayrışmaların güçlenmesine neden olabiliyor. Ben, herhangi bir hemşeri derneğinin çok etkin, çok önde durduğu bir mahalle göremedim maalesef..

Doç. Dr. PINAR ÖZDEN- Mahallelerdeki etkinliğini sormuyorum, orada yaşayanların hemşeri derneklerinin üyelikleri, onlarla ilişkisi ne kadar güçlü?

KUMRU ÇILGIN- Zaten etkin olmamasının yanı sıra bir hemşeri derneğine üyelik, yaşayan halkta mahallesine karşı bir aidiyet hissi duyumsaması için yeterli de olamıyor. Örneğin kiracılar: Kiracıların yaşadıkları mahallelerde bir derneğe üyelikleri çok daha az oluyor. Çünkü “bugün varım, yarın yokum” diye düşünebiliyorlar. Ancak yerellerdeki mülk sahiplerinin üyelik oranları, bizim bu zamana kadar yürüttüğümüz çalışmalarda daha yüksek ve ön planda çıkıyor. Ancak hemşeri derneklerinin kendi etkinliklerinin azaldığı yönündeki özeleştirileri, yaşayanlarca da fark edildiği andan itibaren, mahalleliler onlarla beraber hareket etme, ya da onlarla bir kapasite geliştirme ilişkisine girmemeye başladılar. Dolayısıyla üyelikler zayıfladı. Bu durum belki eskiden farklı işliyordu ancak kentsel dönüşüm süreçlerinin çok daha yoğun halde tartışılır olduğu son birkaç sene içerisinde mahalle derneklerinin ön plana çıkması, hemşeri derneklerini de paralel şekilde geri plana itti. Ve maalesef aralarındaki çeşitli etnik ve/veya kültürel farklılıkların iyice belirginleştiği günümüzde, beraber hareket etme yetenekleri de zayıflamaya başladı.

Diğer yandan, hemşeri dernekleri ve mahalle derneklerinin tüzel kişiliklerinin ve tüzük içeriklerinin birbirinden farklı olması –çünkü başka amaçlar doğrultusunda kuruldu- bu üyelik ve beraber hareket etme pratiklerini de farklılaştırdı. Tüzüğü, bir projeye tüm mahalleyi temsilen iptal davası açmaya elverişli bir mahalle derneği, alışlagelmiş mücadele yöntemini değişkenliğe uğrattı. Dolayısıyla mahalleli nezdindeki işlevsel konumları sebebiyle

mahalle dernekleri artık beraber hareket etme noktasında ilk tercih edilen kurumlar halini aldılar.

Yine de bakış açıları, amaçlar, yöntemler ne olursa olsun, mahalleliler ve biz gönüllü destekçilerce verilen bir mücadelede eğer başarılı olmak isteniyorsa, kıymetli ve elzem olanın; mahalledeki her kesimin ve/veya kurumun bir arada dayanışma içerisinde bulunması olduğuna inanıyorum..

BEYZA YILDIZ- Öncelikle ilginize çok teşekkür ediyorum. Şimdi öncelikle sizin partiyle ilgili sormuş olduğunuz soruyu cevaplayayım. Bahsettiğiniz parti tablomuz Yüksek Seçim Kurulu'nun belirttiğim gibi resmi internet sitesinden seçime giren partilerin listesi çıkartılarak, sonra bu partilerin resmi internet sitelerinden elde ettiğimiz veriler doğrultusunda oluşturulmuş. Bahsettiğiniz partiyle ilgili biz bildirimizin alt kısmında şöyle bir not almışız: Bu partilerin -listede ismi olmayan partilerin hepsi için söyleyebilirim- bir kısmının resmi internet sitesine ulaşamamış, bir kısmının da resmi internet sitesinde bu tarz bir bildirisine ulaşamamış. Yani partinin gündeminde olduğu takdirde internet sitesinde yoksa, biz elden elde ettiğimiz bir veri değil, link üzerinden elde edip kaynakladığımız bir bilgi olduğu için bahsettiğiniz partinin bahsettiğiniz mevzudaki verisine bu sebeple ulaşamamış bulunuyoruz. Öncelikle bunu belirtiyim, çünkü elden alıp da kaynak belirtemeyeceğimiz hiçbir bilgiyi de burada yayınlama hakkına sahip olmadığımız için internet adresi üzerinden resmi verilerle hareket ettik.

İkincisi, siz ekolojik toplumun ekolojik kente adaptasyonunu sordunuz. Keşke vaktimiz olsaydı ve ekolojik yerleşimleri irdeleyebilseydik burada, sanırım bahsettiğiniz ekolojik yerleşim ekoköy kavramı üzerinden hareket eden yerleşim. Ekoköy kavramları daha belki de 60 dönüm gibi büyüklükler üzerinde insanların imece usulü yaşadıkları, birlikte pişirdikleri, birlikte yedikleri, birlikte yetiştirdikleri bir permo kültürü bir toprak parçası üzerinden birbirlerine aktardıkları çok güzel bir kurgu, ama bizim bahsettiğimiz ekolojik yerleşim kurgusu zaten temelinde ve karakterinde kırsal hayatı yaşayan insanların kırsal etkinliklerini devam ettirebilecekleri bir ekolojik yerleşim kurgusu. Yani kentin bir parçasında kırsal hayat bilgisi olmayan insanların kırsal hayata adaptasyonu değil, kentin kırsal dokusunun kırsal kimliğini devam ettirerek kente entegre olmasını sağlayacak bir plan, program diyelim. Umarım açıklayıcı olmuştur.

Prof. Dr. İCLAL DİNÇER- Peki, çok teşekkür ediyoruz tüm bildiri sahiplerine ve sizlere bu saate kadar izlediğiniz için. 1. Oturumu burada kapatıyorum. Yarın sabah paralel oturumlarda hem bu salonda, hem aşağıdaki salonda buluşmak üzere şimdi ödül törenine geçeceğiz.

GÖZDEM AYSU- Sayın konuklarımız, 7. Türkiye Şehircilik Kongresi kapsamında verilmesi öngörülen ödüllerin sonuçlarını ve ödül sahiplerini şimdi sizlere takdim edeceğiz. Ödüller Öğrenci Bitirme Projesi Yarışması Ödülü, Raci Bademli İyi Uygulamalar Ödülü ve Basın Ödülü olarak belirlenmiştir.

İlk olarak Öğrenci Bitirme Projesi Yarışması birincilik ödülünü almak üzere Sayın Deniz Erdem'i sahneye davet ediyorum.

Ödülünü vermek üzere Yıldız Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölüm Başkanı Prof. Dr. Sayın Hüseyin Cengiz'i sahneye davet ediyorum.

Öğrenci Bitirme Projesi Yarışması ikincilik ödülünü almak üzere Sayın Mürsel Kartal'ı sahneye davet ediyorum.

Üçüncülük ödülüne geçiyoruz. Öğrenci Bitirme Projesi Yarışması üçüncülük ödülünü almak üzere Sayın Zümra Okursoy'u sahneye davet ediyorum.

Ödülünü vermek üzere Sayın Ceyhan Yücel'i sahneye davet ediyorum.

Öğrenci Bitirme Projesi Mansiyon Ödülüne Basi Makiyev, Günsu Ataka, Zenel Barjami, Ece Altıntaş layık görülmüşlerdir. Ödülü almak üzere gruptan şu anda aramızda bulunan Sayın Ece Altıntaş'ı sahneye davet ediyorum.

Ödülünü vermek üzere Sayın Gökhan Erkan'ı sahneye davet ediyorum.

Ulusal basın dalında ödüle Cumhuriyet Gazetesi'nden Sayın Murat Kışlalı layık görülmüştür. Ödülünü almak üzere Cumhuriyet Gazetesinden foto muhabiri Sayın Kaan Sağnak'ı sahneye davet ediyorum.

Ödülü vermek üzere Sayın Tayfun Kahraman'ı sahneye davet ediyorum.

Yerel basın dalında ödüle Bursa Hâkimiyet Gazetesi layık görülmüştür. Ödülü almak üzere Sayın Serkan İnceoğlu'nu sahneye davet ediyorum.

Radyoculuk dalında ödüle NTV Radyo Halkın Sesi programı layık görülmüştür. Ödülü almak üzere Sayın Sedat Küçükay'ı sahneye davet ediyorum.

İnternet haberciliği dalında ödüle Sayın Yaşar Adnan Adanalı layık görülmüştür. Ödülünü almak üzere Sayın Ayşe Adanalı'yı sahneye davet ediyorum.

Halkın Sesi Programı ödülünü almak üzere Sayın Sedat Küçükay şu anda programı olduğu için aramızda değil, bunu özellikle belirtmek istedik.

Raci Bademli İyi Uygulamalar Ödülüne Taş ve Ahşap Eğitim Atölyeleri Projesiyle İstanbul Büyükşehir Belediyesi KUDEP, Küçükçekmece Meydan Düzenleme Projesiyle Küçükçekmece Belediyesi, Çocuk ve Mimarlık Projesiyle Mimarlar Odası Ankara Şubesi layık görülmüşlerdir. Ödüllerini almak üzere kurum temsilcilerini sahneye davet ediyorum.

(Alkışlar)

Ödülleri vermek üzere Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Şehir Plancıları Odası Genel Başkanı Sayın Necati Uyar'ı sahneye davet ediyorum.

NECATİ UYAR- Arkadaşlar, bu saate kadar kaldık, sabrınız için teşekkür ediyoruz bu saatlere kadar uzayan programa uyduğunuz için, Raci Bademli Ödülleri Şehir Plancıları Odası açısından oldukça önemli ödüller, Türkiye’de iyi uygulamaları kurumsal olarak geliştirmeyi hedefleyen ödüller ve manevi değerinin değerli hocamız rahmetli Raci Bademli’nin isminin verildiği ödüllerin çok önemli olduğunu düşünüyoruz. Burada katılımlarından dolayı tüm katılımcılara sergilenecek projeler hepsi katılanların tamamı, iyi uygulama ödülünü alan İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin KUDEP Müdürlüğü’nün çalışmaları için onlara, Mimarlar Odamızın Ankara Şubesi’nin geleceğin mimarları, geleceğin kent plancıları için yaptıkları, gösterdikleri çabalar için Çocuk ve Mimarlık Atölyesi nedeniyle, projesi nedeniyle de Mimarlar Odamızın Ankara Şubesi’ne çok teşekkür ediyorum. Bu ödülü de sevinerek verdik jüride İstanbul Büyükşehir Belediyesi’ne de, Mimarlar Odamıza da, aynı şekilde Küçükçekmece Belediyesi’ne de Türkiye’de çok konuşulan kentsel alandaki boşaltmalar, kentsel dönüşümün konuşulduğu alanda kentsel mekânda var olan bazı yapıların kaldırıldıktan sonra yerine yapı yapılmadan da o alanların kullanılabilmesine ilişkin iyi bir örnekle Raci Bademli Ödülü yarışmasına katıldıkları için Küçükçekmece Belediyesi’ne ve projeyi hazırlayan mimar ve şehir plancısı arkadaşlarımıza da teşekkür etmek istiyorum bir kez daha. Her üç proje için de dileyenlerin kısa bir sunum yapma hakları var projeyi anlatmak adına, sizleri 5 dakika daha oturmaya davet ediyorum. Çok kısa olarak ödül alan 3 projeyi arkadaşlarımız sizlere aktaracaklar, daha sonra buradan kokteyle geçeceğiz.

FATİH KOCAIŞIK- İyi akşamlar. Ben çok kısaca İstanbul Büyükşehir Belediyesi KUDEP Müdürlüğü’nün taş ve ahşap eğitim atölyesi projesini size aktarmak istiyorum. Çok kısa kısa geçeceğim zaten, bizim taş ve ahşap eğitim atölyesi projemiz dünya miras listesinde yer alan İstanbul’un tarihi alanlarının özellikle Zeyrek ve Süleymaniye bölgesindeki anıtsal ve sivil mimari mirasın korunması ve sürdürülebilmesi amacıyla kurulmuş olan iki atölyemizin aslında projesi. Projemizin amacı bu bölgedeki bakımsızlık sebebiyle uzun yıllardır tahrip olan ahşap evlerin ve aynı zamanda unutulmuş olan çeşmelerin canlandırılması, onararak korunması, yerinde korunması hedefiyle yola çıkmış bir proje. Bu anlamda hedeflerimiz var, bu bölgedeki mevcut dokuyu korumak, onararak, yerinde yaşatarak korumak ve bunu da sektöre de hizmet edecek şekilde bir teorik ve uygulamanın bir arada yürütüldüğü bir eğitim programı aracılığıyla aslında yapmayı tercih ettik. Bu açıdan da geleneksel taş ve ahşap işçiliğinin genç nesillere aktarılması da yine hedeflerimiz arasındaydı.

Stratejilerimize de kısaca değinirsek, her sene her iki atölyemiz için de 20'şer öğrenciyi eğitim programımıza dahil ettik ve her sene 25 ahşap konutu ve 15 tane de çeşmeyi onarmayı öngördük. Bir eğitim programı hazırladık ve bu eğitim programını Milli Eğitim Bakanlığı'ndan onaylı olabilmesi için de bir modül sistemine dönüştürdük ve şu anda hâlâ onun onay aşaması devam etmektedir. Yani bu ilerde bu koşulları sağlayan, isteyen her kurum tarafından uygulanabilecek bir eğitim programına dönüşmek üzere. Bu bizim eğitim atölyelerimiz kapsamında onarılan evlerin, çeşmelerin tarihi yarımada üzerindeki dağılımını gösteren bir paftamız, yine aynı şekilde evleri ve çeşmeleri gördüğümüz bir pafta, bahsettiğim gibi 20'şer öğrenci her sene aldık, 61 konut ahşap ev kurtarıldı bugüne kadar, 63 tane de çeşme hem onarıldı, hem cephesinde temizlik yapıldı, hem de suyun akar vaziyete gelmesi sağlandı, tekrardan fonksiyonuna kavuştu.

Kaynağımız Büyükşehir Belediyesi'nin her sene bize ayırdığı bütçeden sağlanmakta, bunlar eğitim atölyemizden çeşitli görsellerimiz, çeşitli teknik gezilerimiz, teorik eğitimimiz ve bunun yanı sıra bir arada yürüttüğümüz uygulama kısmımız söz konusu. Çeşmelerimizden bazı örnekleri görmekteyiz: Uygulama öncesi ve uygulama sonrası. Yine ahşap atölyemizden çeşitli görseller, yine eğitim sırasında çekilen fotoğraflar ve uygulamalar, yine Süleymaniye ve Zeyrek, Kadırga ağırlıklı olarak özellikle de belli sokakların seçilmesi, özgün dokusunu, otantik dokusunu koruyan kurtarabileceğimiz binaların olduğu sokakları seçmeye çalıştık. Bu Süleymaniye'deki korunmuş adalardan bir tanesi Ayrancı Sokağın olduğu bölgeden bir fotoğraf, Zeyrek'teki Parmaklık Sokak'tan bir fotoğrafımız, tek tek yapılar da var bunun arasında, burada yer almıyor, ama Sulukule'den de üç tane konutu kurtarmayı başarmıştık yıkımlardan önce, bu Kadırga'daki Şehsuvarbey Sokağı, yine hem İTO'yla hem de bir televizyon kanalıyla da yapılan protokoller çerçevesinde hem çeşmelerin sayısı, onarımları, hem de konutlarda çeşitli onarımlar yapıldı aynı zamanda. Sonuçta da ilk başta saymaya çalıştığım o hedeflerimize kısmen ulaştık. Burada evlerin yıkılmadan yerinde de onararak yaşatılabileceğini aslında göstermeye çalıştık. Tabii ki hani çok sayıda konutu kurtarmamız gerekiyor ve acil olarak kurtarmamız gerekiyor, ama dediğim gibi hani bir başlangıç için bir noktadan en azından UNESCO'nun raporlarını da geçecek şekilde büyük bir başarı gösterdiğimizi düşünüyoruz. Bu projemizle de en iyi uygulama ödülünü almaya hak kazandık. Çok teşekkür ediyoruz, ben emeği geçen tüm arkadaşlarıma da ayrıca çok teşekkür ediyorum, sağ olun.

TEZCAN KARAKUŞ CANDAN- Merhabalar. Mimarlar Odası Ankara Şubesi adına Çocuk ve Mimarlık çalışmalarını anlatmak üzere ekip olarak buradayız. Çok vaktinizi almayacağız, ama çocuk ve mimarlık çalışması aslında Mimarlar Odası Ankara Şubesi'nde çok ilginç bir

döneme tekabül ediyor, 2002 yılında başladı. Yani bugün de dinlediğimiz kadarıyla neoliberal politikaların aslında kentleri pazar olarak gördüğü ve ciddi bir rantsal saldırının ortasında özellikle meslek odalarının mücadele aksına destek olmak amacıyla mimarlık ve kent kültürünün ancak çocuk yaşta alınabileceği ve biz büyüklere bir türlü anlatamadığımız şeyi belki çocuklara anlatarak geleceğin kentlerini, geleceğin yaşanabilir kentlerini oluşturma kaygısıyla ve amacıyla başladı. 2002 yılında başladı, daha çok teknik elemanlarla, meslekle, kentle, çevreyle mimarlığı buluşturmak üzerine kurgulandı. Çocuklarla buluşturmak üzerine kurgulandı, çocukların kente karşı farkındalığını arttırmak, kent duyarlılığını ve kentsel kullanım alanlarına dair fikir sahibi olmaları üzerine kurgulandı. Proje ana eksenini yaşanabilir kentler, çevre farkındalığı, mimarlık, demokrasi, planlamada çocuk katılımı, kent farkındalığı tasarımı, çocuk hakları ve mimarlık ve toplum üzerine kurguladı ve yapılı çevre eğitim rehberini oturttu. Uluslararası Mimarlar Birliği'nin aslında bu konuda bir çalışması var, o aks üzerinden şekillendi bir miktar.

Projeden aslında neyi bekledik biz bu çalışmaya başlarken? Bir kere çocuk mimarlık kültürünü ve kent kültürünü öğreysin istedik, yapıyı çevreyi hissetsin istedik, yaşadıkları kentin farkına varsın ve buna dair sorunları tespit etsin, belki de çözüm önermeleri oluştursun istedik. Planlama süreçlerinde mutlaka bir çocuk katılımının, çocuğun sadece korunacak bir varlık değil, onun da bir birey olduğunu ve kente dair yaşam alanlarına dair onun söyleyecekleri oldukları üzerinden gittik ve onun mutlaka katılımının olması gerektiğini önerdik ve bunu bekledik. Haklarını bilmesini önemsedik, çocuk haklarını bu kapsamda zaten çalışma kapsamında çocuk haklarına dair çalışmalar da yapıyoruz ve çocuklara broşürler dağıtıyoruz ve bunu bir mimarlık ve kent hakkı üzerine doğru çekmeye çalışıyoruz çocuklardan, sorumlu bir yurttaş olmasını istedik. Yaşadığı yere karşı sorumluluk taşısın ve en azından müdahaleci olsun istedik. Proje Mimarlar Odası Ankara Şubesi tarafından yürütülüyor, Ankara Valiliği buna destek veriyor. Biz bunu ilköğretim okullarında yürütüyoruz, ilköğretim okullarında yapmamıza izin veriyor. İl Milli Eğitim Müdürlüğü de aynı şekilde, Ankara Üniversitesi Çocuk Kültür Araştırma Uygulama Merkezi hiç bilmediğimiz bir alanda, yani “çocuk pedagojisi alanında çocuğa teknik bilgi, kent, çevre, mimarlık nasıl anlatılır?” dediğinizde ÇOKAUM bize pedagojik formasyon eğitimi veriyor, yani pedagojik formasyon eğitimi almadan çocuklarla karşı karşıya asla gelmiyoruz. Çağdaş Drama Derneği de aynı şekilde yine çocukla iletişim kurmak oldukça zordur, yani bilginizi, teknik bilginizi aktarmanız mümkün değildir, onun için bu çalışmaya katılan bütün gönüllülerimiz yaratıcı drama eğitimi alıyorlar iki gün ve bu eğitimi almadan da çocukların karşısına geçmiyoruz.

Bu proje toplumsal buluşmalar zinciri, çocuğa dokunduğunuz andan itibaren çocuğun iletişim kurduğu her yerle iletişime geçiyorsunuz, ebeveynleriyle iletişime geçiyorsunuz, çocuğun yaşadığı çevreyle iletişime geçiyorsunuz, öğretmenleriyle iletişimi, arkadaşlarıyla iletişimi aslında hani o yaşanabilir kentleri oluşturmakta çocuk bizim için ciddi bir aktarım projesi, yani dokunduğunuz anda onlarca uyarı, onlarca noktaya ulaşıyor. Bu açıdan biz bunu bir toplumsal buluşmalar zinciri olarak değerlendiriyoruz. Önce mimarlar, plancılar, mimarlık öğrencileri, sanatçılar birbirleriyle buluşuyorlar. Sonra çocuklarla buluşuyorlar, kurumlarla buluşuyorlar, çocuklar ebeveynlerle buluşuyor ve sonra bu çocuklar büyüyorlar. Üç aksta yürütüyoruz biz bu çalışmayı, bir tanesi Milli Eğitim Bakanlığı ve Valiliğin desteğiyle ilköğretim, ortaöğretim okullarında yürütüyoruz, ikincisi atölyelerde buluşmalar dediğimiz bir aksımız var. Bu Milli Eğitim müfredatının dışında yürüttüğümüz çalışmalar daha çok dezavantajlı çocuklar üzerinden bir kenti ve mekânı buluşturma ortamı olarak kurguluyoruz. Mesela, zorunlu göçe tabi olmuş çocuklar, yoksul çocuklar, hasta çocuklar, taş atan çocuklar, lösemili çocuklar gibi ya da engelli çocuklar gibi hani kentte daha böyle dezavantajlı konumlar dediğimiz çocukları kent ve mekân üzerinden kaynaştırıyoruz ve kenti bir araç olarak kullanıyoruz. Bu açıdan sosyal bir proje olarak da değerlendiriyoruz.

Bütün bu yaptıklarımızı niçin yapıyoruz? Çocuktan alıyoruz ve çocuk dostu kent kurgusunu oluşturmak, çocukların rahatça yaşayabileceği bir kent kurgusu oluşturmak üzerine de altyapı oluşturuyoruz. Değişik yaş gruplarıyla çalışıyoruz, ama projenin tamamı bir kere gönüllülük üzerine oturuyor, herkes gönüllü. Mimarlar Odası Ankara Şubesi gönüllü rahatlıkla bütçesini açıyor ve bu konuda çaba sarf ediyor, çocuklar gönüllü, okullar gönüllü, bu çalışmaya katılan mimarlar, mimarlık öğrencileri, plancılar, sanatçılar hepsi gönüllü, herhangi bir beklentileri yok. Hedef daha yaşanılabilir çevreler yaratmak üzerine, bu bizim aslında okullardaki uygulama planımız, ama çok zaman olduğu için hani bunlara çok değinmeyeceğim, ama öncelikle bilgilendirme toplantılarıyla başlıyoruz, sonra mutlaka eğitim alıyor bütün gönüllülerimiz, mimarlar ve şehircilik planlama öğrencileri, mimarlık öğrencileri, sonra yaratıcı drama eğitimi mutlaka alıyoruz. Yani koca koca insanlarız, hepimiz çocuklarla oynamayı öğreniyoruz bu yaşta, mutlaka ÇOKAUM'dan seminer alıyoruz, pedagojik formasyonlar, sonra da çocuklarla okullarda buluşuyoruz ve çocuklara okullardaki en azından hazırladığımız projeleri sunuyoruz. Projelerimiz iki saat, bir gün, bir hafta, bir yıl sürebiliyor, o gönüllünün zamanyla ve enerjisiyle ilgili bir şey. Neyi işliyoruz biz bu konularda? Kültürel miras, küresel ısınma, barınma, doğal ve tarihi çevre, kent farkındalığı, yeşil alanlar, ev, mahalle, semt kavramı, spor alanları, geçmiş ve gelecek, başka bir dünya, başka bir kent ve başka bir mimarlık konularını mutlaka işliyoruz, ama nasıl işliyoruz? Oyun yöntemiyle

işliyoruz. Bütün bunları verirken aslında çocuğa eğitim sürecinde verilen bütün matematik, sosyal ve fen bilimleri açısından verilen bütün kavramları da tartışıyoruz. Yani bir kere bu çalışma içerisinde çocuk üç boyut, iki boyut izdüşümü, strüktür, tasarım, kolektif çalışma, katılım, sorgulama, oyun, farkındalık ve demokrasiyi mutlaka öğreniyor, bu bizim açımızdan önemli. Uygulama alanlarımız farklı, okulda da yapıyoruz, ama çocuğa diyoruz ki, kültürel miras okulda, sınıfta anlatılmaz, çocuğu alıyoruz, müzeye götürüyoruz ve tarihi merkezlere götürüyoruz. Mutlaka projenin içeriği belirliyor. Uygulama sürecimiz kesinlikle yaratıcı, çünkü biz bir proje hazırladık mimarlar olarak ya da plancılar olarak, gidiyoruz çocuğa bunu anlatmak ve aynı şekilde yapmak mümkün değil, çocuk zaten kendisi tasarımcı olduğu için, yaratıcı olduğu için eline üç tane kapak veriyorsunuz, oradan bir oyun tasarlıyor ya da oradan bir mekân tasarlıyor. Onun da katkısıyla proje tamamen değişiyor. O açıdan çocuğun yaratıcılığı ortaya çıkıyor. Oyun üzerinden geliştiriyoruz, oynuyoruz bir kere çocuklarla, ama bu bir sınav yöntemi değil, ciddi bir oyun değil, ama drama üzerinden çocuklara bir kent kültürü ve mimarlık kültürü vermeye çalışıyoruz.

Ürün olarak ne çıkıyor? Maket yapmak çıkıyor, kent kendi hayallerini, kendi kentlerini yaratıyorlar. Eğer bir okulda duvar var ve boşsa mutlaka o duvarı boyuyorlar ve bir eser bırakıyorlar ortaya, resim yapıyorlar, geziye gidiyoruz, harita yapıyorlar, senaryo yazıyorlar, fotoğraf çekiyorlar, gazete çıkartıyorlar, günlük tutuyorlar. Yani on binlerce neredeyse elimizde arşivimizde doküman var çocukların çıkarttıkları. Atölyelerimizi söyledim, daha çok dezavantajlı gruplarla yapıyoruz. Bugüne kadar sokak deneyimi olan çocuklar, engelli çocuklar, kimsesiz çocuklar, zorunlu göçe tabi olan çocuklar, hasta çocuklarla ve taş atan çocuklarla çalışmalar gerçekleştirdik. Bunların da hedefi aslında daha çok toplumsal sorunlar üzerinden yürüyen ve çocuğun kente bakışını açığa çıkartmaya çalıştığımız daha çok kentsel ayrışmayı değil, kentsel bütünleşmeyi hedef alan çalışmalar olarak ortaya çıkıyor. Temalarda uygulandığı yerle değiştiriyor. Diyarbakır'da yapıyorsak, Suriçi'nde yapıyorsak kültürel miras üzerine yapıyoruz, taş atan çocuklarla yapıyorsak, yani taş olmasaydı başka ne atabilirlerdi, başka neye yönelirlerdi üzerinden yapıyoruz. Bartın'da yapıyorsak su üzerinden bir çalışma yapıyoruz ya da Halfeti'de yapıyorsak suyun aslında onların yaşama ve kente kattıkları üzerinden çalışmalar yapıyoruz. Engellilerle yaptığımız çalışmalar sağlıklı çocuklarla engelli çocukları bir araya getirmek üzerinden kurgulanıyor, orada zaten milyonlarca uyaran ve milyonlarca ilişki kurma süreci ortaya çıkıyor. Çünkü onlarla iletişim kurmanın oldukça zor olduğunu düşünüyoruz.

Çocuklarla düzenli olarak yaz okulları yapıyoruz her hafta bir hafta boyunca, bunlar bizim yaz okullarımızdan örnekler, bu mesela, çok özel bir örnek: *“Kendim kendime, kentim*

kentime” Çocuklar bu süreçte tam yerel seçimler öncesindeydi, bir kent hayal ettiler. Yani kendileri bir kent yapsalardı nasıl bir kentte yaşarlardı, bu kentin yönetimini nasıl oluştururlardı bunu hayal ettiler, yaptılar, aktörlerle görüştiler, belediyelerle görüştiler, kentte yaşayanlarla görüştiler ve kendileri bir kent ortaya çıkarttılar. O kentlerin hiçbirinde trafik yoktu, hiçbirinde de yönetici yoktu. Çünkü herkes kendi kendini çok rahat yönetiyordu. Hastane yoktu, çünkü çok doğal bir ortamda yaşıyorlardı, ekolojik bir kent yapmışlardı. Doğal olarak herkes hasta olmuyordu. Yani çocuklardan öğrendiğimiz oldukça fazla şey var. Bunlar bizim okul öncesinde yaptığımız çalışmalar, bunlar da daha çok kuşa, balığa ve karıncaya ev yapıyorlar, yani çocuğa aslında yeraltı kavramı, yerüstü kavramını vermeye çalışıyoruz. Her yaptığımız çalışmada mutlaka çocuklara anket yapıyoruz, bir uygulama öncesinde yapıyoruz, bir de uygulama sonrasında yapıyoruz ki, hakikaten bizim yaptığımız çalışma çocukta nasıl bir kavram oluşturmuş? Mesela, kent deyince ne algılıyorsunuz sorusuna kent deyince Ankara algılıyorlar, İstanbul algılıyorlar, mahalleyi algılıyorlar. Yani herkesin aslında yaşadığı ve gelir durumuna ve kültürüne bağlı olarak da bu soruların cevapları değişebiliyor, ama bizim yaptığımız çalışmada çocukların yüzde 60’ı apartmanlarda oturan çocuklar, yüzde 40’ı gecekondularda oturan çocuklar, bunların yüzde 80’i bahçeli evlerde oturmak istiyor, tek katlı evlerde oturmak istiyor. Bu da kentleşme açısından oldukça ilginç.

Bütün bu deneyimlerden biz ne çıkartıyoruz? Çocuklar için aslında mesela, okul bahçelerinin kesinlikle beton olmaması gerektiği, çocuk parklarındaki malzemelerin kesinlikle plastik olmaması gerektiği, bütün bunlar çocuklardan aldığımız veriler üzerinden onların katılımcılığıyla ortaya çıkıyor. Sokakta oynamak istiyorlar, ama sokakta oynayacak yerleri olmadığı için mutlaka yeni bir kent planlama süreçlerinde çocuklara oyun alanlarının tasarlanması, belki oyun sokaklarının tasarlanması gerekiyor. Çünkü artık toprağa dokunamıyoruz, yağmur yağdıktan sonra da toprak kokusunu hissedemiyoruz kentlerde. Çok fazla şey yapıyoruz, yani biz gönüllü olarak çalıştığımız için şu anda 323 gönüllüye ulaşmış durumdayız, 323 gönüllüyle okullara gitmeye çalışıyoruz, buluşmalar organize etmeye çalışıyoruz. Bu bizim için yetmedi, dedik ki, biz artık hem ulusal boyutta, hem de uluslararası boyutta deneyimlerimizi paylaşmamız gerekiyor dedik, ulusal buluşma yaptık, uluslararası kongre organize ettik. Onun da ötesine geçtik, çocuklara mimarlık, kent kültürü ve farkındalığı vermek üzere yarışmalar açtık. Yarışmayla elde edilmiş eserleri çocuklara okullarda ücretsiz olarak dağıtıyoruz. Ne yarışması bunlar? Mesela, çizgi film yarışması, binlerce çizgi film CD’miz var. Elde ettiğimiz üç eserimiz var, birinci, ikinci ve üçüncü bütün çocuklara dağıtacağız bunu, kısa film yarışmamız var. Yine bu kısa film yarışmasından elde edilen üç eserimiz var, yine onlar da çocuklara dağıtılacak. Kentimi okuyorum kitap dizisi

yarışmamız var, ilkinden üç tane kitap elde ettik biz, bu ilk kitap 2. baskısını yapmak üzere, yine ücretsiz olarak dağıtılıyor. İkinci yarışmadan 6 kitap elde ettik, 3-6 yaş grubu ve 7-12 yaş grubu, yani derdimiz biz hakikaten insan gücüyle olduğu için hani yetişebildiğimiz yere kadar yetişmeye çalışıyoruz, ama yetişemediğimiz yerde çizgi filmle, kitapla, kısa filmle bu sürece destek olmaya çalışıyoruz.

Tiyatro senaryosu elde ettik yarışma yoluyla, ne yapacağız bunları? Tiyatro oyununa çevireceğiz ve bir de gezici araç almayı planlıyor Mimarlar Odası Ankara Şubesi, gezici araçla köylere, yoksul bölgelere gideceğiz, tiyatroyla, sinemayla, çizgi filmle, atölye çalışmasıyla bir kent kültürü vermeye çalışacağız gelecek güzel günler için. Tam 9 yıl oldu, yani 9 yaşına bastı bizim çalışmamız ve 320 gönüllüyle 323 okulda çalışma gerçekleştirdik, 50 tane de okul dışı buluşma gerçekleştirdik, tam 17,000 çocuğa ulaştık. Biz 34,000 tane çocuğun şehri izlediğini hissediyoruz. İlk çalışma yaptığımız çocuklar üniversiteye girdiler, bunlardan biz ne mimar olmalarını istedik, ne şehir plancıları olmalarını istedik, sadece kente duyarlı sorumlu vatandaş olsunlar, sorgulasınlar istedik ki, öyle çocuklar oldular. Mimarlar Odası Ankara Şubesi'yle iletişimlerine devam ediyorlar. Yani buradaki etkileşim bir toplumsal proje olduğu için etkileri yıllar sonra ortaya çıkacak, yani 10-15 yıl sonra, belki de hani mimar nedir dediğimizde iç mimar mısınız, dış mimar mısınız diye sormayacaklar, plancı denildiğinde neyi planlar diye sormayacak ve bunu bilecekler çocuklar.

Hedefimiz kentimizin o yaşanabilirliği daha iyi bir yaşam aslında, sadece kentteki hani o mekânsal yaşam değil, sosyal bir yaşam açısından da çocuklarla birlikte şekillenecek aydınlık bir gelecek hedefliyoruz. Deneyimlerimizi herkesle paylaşıyoruz, uluslararası düzeyde de paylaşıyoruz. Mimar Uluslararası Children Architecture Çalışma Grubu'nun üyesi olarak devam ediyoruz ve proje ana aksını çocuklarla birlikte çocuklar tarafından çocuklar için, her çocuğun daha iyi bir dünyada savaştan ve şiddetten uzak barış içerisinde sağlıklı ve planlanmış kentlerde büyüme hakkı vardır diyoruz ve biz bu idealin peşinden koşmaya devam ediyoruz ve edeceğiz diye düşünüyoruz. Bizi bu ödüle layık gördüğünüz için çok teşekkür ederiz. Proje sürekli bir proje, herkes bir ucundan tutabilir, sizler de destek verebilirsiniz. Çok teşekkür ederiz, özellikle Raci Bademli'nin en azından böylesi bir iyi uygulama ödülünde bir özendirme ödülü almak da bizim açımızdan aynı, çocuklarımız ve Raci Bademli aynı yöne bakıyorlar diyoruz. Teşekkür ederiz.

DEVİRİM İŞMEN- Merhabalar. Size "*Küçükçekmece Meydanı ve Çevresi Peyzaj Düzenleme Projesi*"ni anlatacağım. Öncelikle Şehir Plancıları Odası'na teşekkür etmek istiyorum. Çünkü bu tür kongreler genelde teorik tartışmalara ev sahipliği yaparlar, ama bu tür ödüller teorik alanla pratik alanı birleştirmeleri açısından bence çok önemli, yani teorik alanda yapılan

tartışmaların pratik alandaki çalışmalarla nasıl bir araya gelebileceği, ne tür paralellikler, ne tür zıtlıklar ortaya koyduklarını görmek açısından bence önemli. Necati Bey aslında projenin hani nevi şahsına münhasırını iyi özetledi, yani şu an doldurma üzerine, yani kentsel alanı doldurma üzerine kurulu bir yapılaşma kültürünün yanında bu tür boşaltmaya yönelik hamlelerin de oluyor olması aslında bence projeyi önemli kılan noktalardan bir tanesi.

İstanbul özelinde bir bilgi vermem gerekirse, İstanbul'un yüzde 50'si açık alanlardan oluşuyor ve bizim açık alan tasarımı konusunda çok iyi bir noktada olduğumuz söylenemez. O açıdan bu tür projelere önemli olduğunu biz düşünüyoruz ve yaygınlaşması gerektiğini düşünüyoruz. Bu ödülün o açıdan da ben önemli olduğunu düşünüyorum. Yani Türkiye'de kentsel açık alanın tasarlanması noktasında farklı yaklaşımları ortaya koyan işlere bu tür ödüllerin veriliyor olması bence çok önemli. Şimdi bizim proje alanımız Küçükçekmece Gölü'nün hemen batı, güneybatı kısmında Mimar Sinan Köprüsü'nün hemen bitişiğinde yer alıyor. Arazinin büyüklüğü yaklaşık 6,500 m², burada biz tabii projeyi Küçükçekmece Belediyesi'yle götürdük. Yani projenin uygulama proje üretim safhası orada gerçekleşti, uygulama kısmınıysa Büyükşehir Belediyesi şu anda götürüyor Altyapı İşleri Müdürlüğü. Proje uygulanmadan önceki hali bu şekilde, yani gördüğümüz gibi çok tanımsız bir alan olarak kullanılıyordu. Yani içinde küçük bir park vardı, ama kamulaştırmadan sonra, yani 2005 yılında yapılan kamulaştırmadan sonra açık bir otopark alanı olarak bir tanımsız, tarifsiz bir durumu söz konusuydu. Alan içerisinde tabii burası Arkeolojik SİT alanına giriyor, o yüzden proje başka bir açıdan da önem arz ediyordu. Yani bu tür alanlarda yapılacak tasarımı belirleyen bazı sınırlamalar da var, yani Koruma Kurulu süreci örneğin devreye giriyordu ki, biz proje sürecinde Koruma Kuruluyla birlikte çalıştık ve onların onayından projemizi geçirdik. Proje alanı içerisinde söylediğim gibi eğer tescilli yapılar dışında tescilli çeşmeler de mevcuttu. Hatta bir tane çok güzel tescilli çınarımız da meydanımızın içerisinde bulunuyordu. Eski durumdaki kullanıma baktığımız zaman gri olarak görülen yerlerin otopark olarak kullanıldığını, bu yeşil alanın da bir park alanı olarak kullanıldığını görüyoruz. İşte bu içindeki çeşmeler vesaireler eski bir Fatih Camii'miz de bizim proje alanının hemen çeperindeydi, onları görebiliriz.

2005 yılında bu gördüğümüz fotoğrafta, üç boyutlu fotoğrafta 2005 yılından önceki yapılaşmayı burada görebiliriz. Buradaki yaklaşık 26 yapı İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin yürüttüğü bir kamulaştırma operasyonu ile yıkılıp bir açık alan elde edilmişti. 2010 yılındaki hali bu ve biz daha sonra şu an uygulama süreci başlamış olan projelerde gördüğümüz bu hale geldi, geliyor daha doğrusu, o süreç devam ediyor. Bizim burada ayrıca önerdiğimiz yeni bir ulaşım durumu da vardı. Yani var olan araç ilişkisini burada değiştiriyorduk ve burada tabii

tam net olarak çıkmamış, ama bu araziyi ikiye bölen bir araç yolu burada vardı. Biz onu kaldırıp alanı bir bütün olarak ele aldık ki, açık alanın biraz daha büyümesine neden oldu.

Projeyi tasarlarken de kendi içinde farklı bölgelemeler yaptık. Birinci olan birinci bölgenin biraz daha mahalle meydanı gibi çalışacağı, ağaçlıklı bir dokunun olduğu, oturma elemanlarının olduğu daha gölgeli, daha serin gündelik pratikler içerisinde kullanılabilir bir parçası olarak tasarladık. İkinci alanımızı aktivite alanı, yani daha kentsel etkinliklere yönelik içerisinde amfinin olduğu, özel bir su elemanının olduğu bir alan olarak tasarladık. Üçüncü alanı da bir geçiş alanı, bu alan çünkü bir tren istasyonunun da bulunduğu aslında kentsel hareketlerin yoğun olarak ileride olacağı bir alana denk gelmesinden ötürü bu tür geçiş koridorlarının önemli olduğunu düşündüğümüz için böyle bir geçiş hattını da burada tasarladık. Genel olarak projenin üç boyutlu imajı bu şekilde, yani bahsettiğim ağaçlı oturma gruplarının olduğu kısım burada, bu geçiş alanımız iki alanı bölen bir noktada, burada özel bir su elemanı tasarlıyoruz -bundan bahsedeceğim- burada bir amfi tiyatroyla birlikte işte zaten var olan bir yeşil dokuyu da tekrar burada kullanarak aslında biraz Ankara Kuşlukpark havası da var burada, yani bir trafik yolundan daha alt kota alınmış bir kent parkı gibi düşünebiliriz. Buradaki araç trafiği çok yavaşlatılmış bir trafik, zemin kaplamasında özel malzeme kullanılarak yavaşlatılacak. O yüzden de meydanın kentle bütünleşmesinde bir sıkıntı yaratmayacak bir trafik olacak orada. Bu da genel görüntüleri, oturma elemanı dediğimiz oturma elemanlarının olacağı kısım.

Şimdi burada biz bir şey tasarladık, kentsel bir obje tasarladık. Burada, yani Türkiye’de daha önce yapılmamış bir şey bu iki tarafa da 7,5-8’er metre konsolu olan bir su perdesi oluşturmaya çalışıyoruz. Şu anda bunun nasıl uygulanacağıyla ilgili belediye biraz beyin jimnastiği yapıyor. Yani daha önce uygulanmadığı için kimse yaşamıyor, oysa bu tür şeyler de aslında bizim hoşumuza gidiyor. Kendini zorlamak aslında bu paralelde herkesi zorlayıp, bu tür şeylerin üretimine katkı sağlayacak işleri ortaya çıkarmak iyi bir şey. Çünkü bizim alışageldiğimiz açık alan kentsel objelerin tasarımından farklı bir noktaya doğru gitmemizde bu tür zorlamaların önemli olduğunu düşünüyoruz. Proje alanı içinde ayrıca bu proje kapsamında yapılan çeşme restorasyonları da var, onlar da şu anda yapılıyor. Şu an geldiğimiz nokta aslında bu tabii 2-3 hafta önceki hali bu şekilde, şu gösterdiğim su havuzunun olduğu nokta burası, işte amfi tiyatronun geleceği nokta burası, o ağaçlı oturma gruplarının olduğu nokta burası, genel olarak proje bu şekilde. Çok teşekkür ederim.

GÖZDEM AYSU- Sayın konuklarımız, oturumlarımız bugün için sona ermiştir. Sizleri sergi açılışı ve kokteyl için Mimarlık Fakültesi 1. kat koridoruna davet ediyorum. İyi akşamlar.

II. OTURUM: PLANLAMA

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Zekiye Yenen

Kent Patronlarından Kentlerin Patronuna Geçişte Türkiye’de Planlamanın
Parçacı – Merkezileşme Süreci
Yard. Doç. Dr. Savaş Zafer Şahin

Planlamanın Açmazı
Doç. Dr. Sırma Turgut, Elif Yılmazabdurrahmanoğlu, Zehra Betül Karaoğlu

Dayanıklılık Kuramının Kent Planlama ile İlişkilendirilmesi
Zeynep Deniz Yaman, Doç. Dr. Azime Tezer

KENT PATRONLARINDAN KENTLERİN PATRONUNA GEÇİŞTE TÜRKİYE'DE PLANLAMANIN PARÇACI-MERKEZİLEŞME SÜRECİⁱ

Yard. Doç. Dr. Savaş Zafer Şahin

Atılım Üniversitesi

ⁱ 7. Türkiye Şehircilik Kongresi Programı'nda yer alan ve sunumu gerçekleştirilen bildiri, sahibinin isteği üzerine basılmamıştır.

PLANLAMANNIN AÇMAZI: HERŞEYE RAĞMEN YETKİ KARMAŞASI İSTANBUL - BAŞAKŞEHİR DENEYİMLERİ

Doç. Dr. **Sırma TURGUT**

Yıldız Teknik Üniversitesi

Yüksek Lisans Öğrencisi **Elif YILMAZABDURRAHMANOĞLU**

Yüksek Lisans Öğrencisi **Zehra Betül KARAOĞLU**

Bahçeşehir Üniversitesi, Fen Bilimleri Fakültesi, Kentsel Sistemler Ve Ulaştırma Yönetimi Bölümü

GİRİŞ

Türkiye’de özellikle 1950’lerden sonra sanayileşmeyle gelen nüfus artışının kentlerde oluşturduğu baskılar ardından da 1980’lerden sonra giderek artan Neoliberal politikaların doğurduğu imar hareketleri sebebiyle ortaya çıkan problemlerin ve ihtiyaçların çözümü noktasında, planlama sisteminin işlerliği ve yönetimi adına yeni birtakım yasal ve yönetsel düzenlemeler yapılmıştır. Özellikle yasal düzenlemeler kapsamında; imar kanununun da önüne geçen birtakım özel kanunlar oluşturulmuş bu kanunlar doğrultusunda birçok kuruma plan yapma ve onama yetkisi verilmiştir.

Bu özel amaçlı planlara konu olan özel kanunların verdiği yetkiler; 1985 yılında yürürlüğe giren 3194 sayılı imar kanununda “Planların kademeli birlikteliği” olarak da tanımlanan plan hiyerarşisinde üst ve alt ölçekteki planlar arasında uyumsuzluğa neden olmaktadır. Bu nedenle yürürlükteki İmar kanununda belirtilen, plan yapım ve onama sürecindeki yetki tanımları, özel kanunlarla ilişkileri, planlamanın yasal ve hukuki boyutu açısından ciddi eksiklikler teşkil etmektedir.

Özel kanunlar ve kanun hükmünde kararnemelerle çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarına plan yapma ve onama yetkileri verilmesi ile aynı alanın birden fazla kanun kapsamına girdiği durumlarda oluşan yetki karmaşaları ve yaşanan koordinasyon sorunu, parçacıl, çok başlı, uyumsuz ve bütüncül planlama anlayışından uzak plan süreçlerinin yaşanmasına sebep olmuştur.

Bu çalışma kapsamında; planlama sistemimizde imar planı yapma ve onama yetkisinin çeşitli kurumlarda olmasının yarattığı kurumlar arası koordinasyon, eşgüdüm sorununun ve bunun

neden olduğu plan sürecini yönetme modelinde yaşanan zorlukların Başakşehir İlçesi örneğinde incelenmesi ve bu karmaşıklığa bir çözüm aranması amaçlanmıştır.

TÜRKİYEDEKİ KENT PLANLAMA ANLAYIŞININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Türkiye’de kent planlama pratiği 19. Yüzyılın 2. yarısında gelişmeye başlamıştır. O dönemde ülkemizde yangın sonrası düzenleme, kent içi yolların uygun hale getirilmesi, göçmenlere konut alanı planlaması ağırlık kazanmış, bu faaliyetleri yasal temele dayandırmak üzere 1882 yılında Ebniye Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanun ile yeni alanların imara açılması durumunda, olması gereken donatı alanlarıyla ilgili hükümler, bu alanların teknik altyapı (kanalizasyon, yollar ve kaldırımlar gibi) eksikliklerinin giderilmesi ve bu aşamada ortaya çıkacak olan toplumsal maliyeti azaltmaya yönelik tedbirler alınmıştır. Ayrıca ulaşım aksları için belirli kriterler getirilerek genişletilmelerine önem verilmiş; kamulaştırma kavramı geliştirilerek yasallaştırılmıştır. Belediyeler, yangın yerlerinin ve imara açılacak alanların haritalarının yapılıp halka ilanı konusunda yükümlü kılınarak proje ve çalışmaları “kamu yararı” açısından değerlendirmeleri hususunda görevlendirilmişlerdir. Ancak Ebniye Kanunu ile şehir planlaması eyleminden daha çok yapıya ilişkin hükümler getirilmiştir (Altın, 2006; Türk, 1999, s.14). Bu kanun cumhuriyetin ilk yıllarına kadar planlama çalışmalarını yönlendirmiştir. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde kentleri çağdaş toplumlar düzeyine yükseltmek adına yeni kurulan Türkiye’nin Başkenti Ankara’da Osmanlı zamanından kalan belediyeçilik tecrübesinin de etkisiyle 1924 yılında Ankara Şehremaneti’nin kurulmasından sonra, Başkent Ankara’nın imar edileceği alanda kamulaştırma çalışmalarını düzenleme amacıyla, Şehremaneti’nin de girişimleriyle 1925’de 583 Sayılı Kanun çıkartılmıştır. (Altın, 2006; Kalabalık, 2002).

Cumhuriyet yönetiminin çıkardığı imar ile ilgili ilk yasalar, daha çok Osmanlılardan kalan mevzuatın değiştirilerek yeni bir kurumsal düzenleme yapılmasına yönelik olmuştur. 1930 Tarihli 1580 Sayılı Belediye Kanunu’nun yayımlanmasıyla bütün belediyeler için imar planı yaptırma zorunluluğu getirilmiştir (Kalabalık, 2002; Türk, 1995). Kısa bir süre sonra çıkartılan 1930 Tarihli 1593 Sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile belediyelere birçok imar ve sağlık görevleri verilerek kamu sağlığı ile ilgili esas görevlerin yerel yönetimlerde olduğu ifade edilmiştir (Kalabalık, 2002; Tekeli, 1980).

1933 tarihinde yürürlüğe giren 2290 Sayılı Belediye Yapı ve Yollar Kanunu ile Ebniye Kanunu'nun çoğu hükmü kaldırılarak, belediyelerin imar planı yaptırma zorunluluğu vurgulanmıştır (Altın, 2006; Türk, 1995).

Cumhuriyetin ilk yıllarında; belediyeler, yapılan yasal düzenlemeler ile imar planı yaptırılmaları konusunda zorunlu tutulmuş olmalarına rağmen, ülkenin içinde bulunduğu şartlarda bu yükümlülüğü yerine getirmeleri mümkün olmamıştır. Bu nedenle 1935'te 2763 Sayılı Belediyeler İmar Heyeti'nin Kuruluşuna İlişkin Kanun çıkartılmış; Belediyeler İmar Heyeti ile merkezi idare, imar planları yapımında görev üstlenmiştir. İçişleri Bakanlığı vekaletinde Belediye İmar Heyeti ve yine 1935'te Bayındırlık Bakanlığı'nda Şehircilik Fen Heyeti'nin kurulması ile, imar planı yapımında merkezileşme eğilimi başlamıştır (Tekeli, 1980; Ayataç, 2000). Fakat zaman içinde bu iki büronun birbiriyle yarışır hale gelmesinden ötürü; 1939 tarih ve 3611 sayılı Nafia Vekaleti Teşkilat ve Vazifelerine Dair Kanun ile İçişleri Bakanlığı'nın imar planlamasına dair görevleri Bayındırlık Bakanlığı'na devredilmiştir. Böylece Türkiye'nin merkezi idare teşkilatı içinde imar planlaması ve idareye ilişkin denetleme fonksiyonları İçişleri bakanlığı ve Bayındırlık Bakanlığı arasında paylaşılmıştır. (Kalabalık, 2002, s.50) 1945'te 4759 Sayılı Yasa ile Belediyeler Bankası ile İmar Heyeti, İller Bankası adı altında birleştirilerek mali olanakları arttırılmıştır (Ayataç, 2000).

Planlı dönemin ilk yasal düzenlemesi olan 6785 Sayılı İmar Yasası; 1956'dan 1984'e, 3194 Sayılı İmar Yasası'nın yayımlanmasına kadar yürürlükte kalmıştır (Altın, 2006; Ayataç, 2000). Bu kanun ile imar planlarının imar programlarına uyması gerekliliği, şehirlerin çevresindeki mücavir sahaların plan bütününde düşünülmesi ve yapı, ruhsat işlerine ilişkin getirilen hükümler oldukça önem taşımaktadır (Türk, 1995, s.16). 6785 Sayılı İmar Yasası ile ilk kez Nazım Plan kavramı ortaya çıkmış ve tanımlaması yapılmıştır. 6785 Sayılı Yasa ile merkezi yönetime denetleme, kontrol ve onama yetkisi verilmiştir. Bu dönemde bölgeleme çalışmaları yapılmaya başlanarak; iskan, ticaret, sanayi gibi farklı bölge tipleri planlarda yer almıştır. Fakat bu kanun kapsamında yapılan planlama çalışmalarında; onama sürecinin merkezi yönetimin denetiminde olması, zaman içinde planlama sisteminde tıkanıklıkların oluşmasına sebep olmuştur (Altın, 2006; Türk, 2003).

1958 yılında da İmar Kanunu'nu yürütmek, yurdu bölge, kent, kasaba ve köylerini planlamak, kent politikasını tayin etmek için 7116 Sayılı Kanunla İmar ve İskan Bakanlığı kurulmuştur (Altın, 2006; Ayataç, 2000, s.113). Böylelikle kent planlaması konusunda merkezi yönetim, yerel yönetimlere karşı öncelikli durumunu güçlendirmiştir (Altın, 2006; Tekeli ve İlkin,

1983). 1959'da İstanbul İmar Yönetmeliği uygulamaya konmuş; 1960'ta ise Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuştur.

Cumhuriyetten itibaren oluşturulan imar ile ilgili mevzuat, 1950'lerden sonra yaşanan hızlı kentleşme ve sanayileşme ile ortaya çıkan sorunları çözmekte yetersiz kalmıştır. 1980 sonrası yaşanan küreselleşme sürecinde serbest piyasa ekonomisi sisteminin gelişmesi ve özelleştirme uygulamalarının yaygınlaşması ile birlikte eş zamanlı olarak bölgeselleşme ve yerelleşme düşüncesi de güç kazanmış olup; yerel yönetimleri ve üstlenecekleri misyonu yeniden gündeme getirmiştir. Bu yeniden yapılanma sürecinde yerel yönetimler; hem artan demokratikleşme eğilimlerinin karşılanması hem de artan küresel rekabette etkin çalışabilecek, yerel potansiyelleri daha çabuk harekete geçirecek hizmet birimleri olarak öne çıkmışlardır.

Yerelliğin ön plana çıktığı 80 sonrası dönemde yerel ölçekte ihtiyaçların tespiti ve sorunların kısa vadede çözülmesi amacı ile kurumsal yeniden yapılanmaya gidilmiştir. Yaşanan ekonomik ve siyasi gelişmelerle kamu hizmeti anlayışındaki değişimler, bir takım hizmetlerin mahalli idare kuruluşlarına devredilmesini zorunlu hale getirmiştir.

Zaman içinde kentleşme ve kentlerdeki nüfus artışı önemli derecede arttığı için, bürokratik çıkmazlar nedeniyle 6785 Sayılı Yasa yeterli olamamış; imar yetkilerinin yerel yönetimlere devredilmesi merkezi yönetimlerce zorunlu bir hale gelmiştir (Alp,1996). İmar konularında sırasıyla yürürlüğe giren; 775 Sayılı Gecekondu Kanunu, 1164 Sayılı Arsa Ofisi Kanunu, 2634 Sayılı Turizmi Teşvik Kanunu, 2960 Sayılı Boğaziçi Kanunu, 2872 Sayılı Çevre Kanunu, 1710 Sayılı Eski Eserler Kanunu, 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, gibi kanunlarla düzenlemeler yapılmıştır. 1980'li yıllara gelindiğinde; kentleşme hızının 1970'lerle aynı hızda devam ettiği, büyük kent ve metropollerde nüfus yığılmalarının olduğu gözlenmektedir. Merkezi yönetimin imar konusuyla ilgili yükünü azaltmak ve yerel planlamayı teşvik etmek amacı ile 1984 yılında 3030 Sayılı Büyükşehir Belediyeler Yasası çıkartılarak; planlama yetkileri Ankara, İstanbul ve İzmir Büyükşehir Belediyelerine aktarılmıştır.

Büyükşehir belediyelerine tanınan yerinden yönetim yapılanmasının olumlu sonuçları doğrultusunda; bu yetkinin tüm yurt genelinde yaygınlaştırılması amaçlanmış ve 3194 Sayılı İmar Yasası çıkartılmıştır. 1985 tarihinde yürürlüğe giren ve halen günümüzde yürürlükte olan 3194 sayılı İmar Kanunu ülkemizdeki planlama ve imarın başta gelen yasal kaynağını oluşturmaktadır. (Türk, 2003, s.90). Özel durumları nedeniyle, Büyükşehir Belediyeleri, 3194

sayılı yasa çerçevesinin dışında tutulmuştur (Alp, 1996). 3194 sayılı yasa ile ilk defa planlama bir sisteme bağlanmış, fiziki plan kademeleri ile sosyo-ekonomik kararlar mekana yansıtılmıştır. Fakat bu yasa ile sorunların sadece fiziksel planlama anlayışı ile çözülebileceği düşünülmüş; planlamaya yeni yaklaşım ve yeni yöntemler getirilmemiştir.

2004 yılında yürürlüğe giren 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile Büyükşehir Belediyesinin yetki ve görevleri tanımlanmış, büyükşehir ve ilçe belediyeleri arası ilişkiler düzenlenmiş ve Büyükşehir Belediyesi yetkileri genişletilmiştir. 5216 sayılı yasa ile büyükşehir belediyelerine, sınırları içerisinde üst ölçekli plan yapma ve onama yetkilerinin yanında, ilçe ve ilk kademe belediyelerince hazırlanan alt ölçekli planları ve plan değişikliklerini de üst ölçekli planlara göre kontrol etme ve onama yetkileri verilmiştir. Böylece, o tarihe kadar büyükşehir çeperlerinde bulunan belde belediyelerince herhangi bir üst ölçekli plan otoritesinden yoksun ve denetimsiz bir şekilde yürütülen planlama çalışmalarının, büyükşehir belediyelerince üst ölçekli planlara göre değerlendirilerek denetiminin sağlanması amaçlanmıştır. Bu düzenleme, ilçe ve ilk kademe belediyelerinin yaptığı işlemler denetlenmiş ancak kamu yönetimi reformunu oluşturan kanun ve tasarılarla temel vurgulardan birisi olan yerinden yönetimin güçlendirilmesi anlayışıyla çelişen bir boyut halini almıştır.

2005 yılında yürürlüğe giren 5393 sayılı belediye kanununda ise yeni kamu yönetimi anlayışına dayalı olarak girişimci ve rekabet edebilir yerel hizmetlerde genel yetkili, etkili, verimli, hizmet odaklı, özerk bir belediye modeli hedeflenmiştir. Belediyelere yerinden yönetim ilkesinin bir gereği olan idari ve mali özerklik getirilmiş olup; belediyelerin kurulması için nüfus ve alan büyüklükleri yeniden belirlenmiştir. Ancak bu kanun ne kadar yereli daha yetkili hale getirmeyi hedeflese de yine de uygulama da en etkin modelin merkezi yönetim olduğunu işaret etmiştir. 2010 yılında yapılan 5393 sayılı Belediye Kanununun 73. Maddesindeki değişiklik ile belediye ve mücavir alan sınırları içerisinde kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulama yetkisi büyükşehir belediyelerine ve ilçe belediyelerine verilse de bu alanlarda tüm uygulamaya yönelik hükümleri yapma yetkisi ve onaylama yetkisi büyükşehir belediyelerindedir. Ayrıca kamunun mülkiyetinde veya kullanımında olan yerlerde kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanı ilan edilebilmesi ve uygulama yapılabilmesi, Bakanlar Kurulu kararına bağlı kılınmıştır. Bu kanun, aslında kentsel dönüşüm ve gelişim projesinin ilçe belediyelerince yapılmasını zorlaştırmakta ve bu tür özellikli alanların uygulamasının merkezi yönetim tarafından yapılacağına göstergelerindedir.

Yine, 2011 yılında çıkarılan ve yerelleşmeyi geri plana atan bir diğer yasal adım ise 6017 sayılı İller Bankası Anonim Şirketi Hakkında Kanunu'dur. Çünkü yerel yönetimlerin, sürekli ve nitelikli hizmet üretmelerini sağlamak amacıyla, teknik destek ve kamusal finansman sağlamakla görevli bir kamu kurumu olan 1933 yılında kurulan İller Bankası; bu kanun ile yerel yönetimlere verdiği mali desteği ortadan kaldırmıştır. İller Bankasının kuruluş amacıyla çelişen bu kanun yerel yönetimlerin kamu hizmetlerini sekteye uğramasına neden olmuştur.

Son zamanlarda sıklıkla tartışılan, 29/06/2011 tarihi ile yürürlüğe giren 648 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname'de, Çevre ve Şehircilik Bakanlığına; mülkiyeti kamuya ait olan araziler üzerinde yapılacak her tür yapıya ilişkin, her tür ve ölçekte çevre düzeni, nazım ve uygulama imar planlarını ve değişikliklerini, parselasyon planlarını ve değişikliklerini resen yapma, yaptırma, onaylama ve iki ay içinde yetkili idarelerce ruhsatlandırma yapılmaması halinde resen ruhsat ve yapı kullanma izni verme yetkisi verilirken aynı zamanda 2985 sayılı Toplu Konut Kanununun ek 7 nci maddesi çerçevesinde uygulama ve plan yapma yetkisi verilmiştir. Diğer bir değişiklik ise; Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın sorumluluğunda olan tabiat varlıkları ve doğal sitlerin Çevre ve Şehircilik Bakanlığı bünyesinde kurulan Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü'ne devredilmesidir. Bu kararname yine katı merkezietçi politikanın henüz kırılmamış olduğunu göstermektedir Aynı zamanda Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü'ne; tabiat varlıkları, doğal, tarihi, arkeolojik ve kentsel sitler ile koruma statüsü bulunan diğer alanların çakıştığı yerlerde, ilgili bakanlık kurulu kararı ile hangi idarece yönetileceğine karar verme yetkisi verilmiştir. Söz konusu ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na verilen yetkiler ile 2863 sayılı kanunun Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın yetkisinin çakıştığı alanlarda oluşacak karmaşa bürokratik hantallığa, plan süreçlerinin uzamasına sebep olacaktır.

Diğer bir açıdan bakıldığında ise doğal sit alanları ve tabiat varlıklarının bulunduğu alanlarda Koruma Amaçlı İmar Planı yapma yetkisinin merkezi yönetimlerden biri olan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na verilmesi, plan yapma onaylama ve uygulama sürecinin hızlanmasında ve planlı bir alan haline gelmesinde etkin rol oynayacağı düşünülmektedir.

1980 sonrası dönem, yerelleşme adına önemli adımların atıldığı yerel yönetimlerin planlama yetkileri açısından kuvvetlendiği aynı zamanda büyükşehir örgütlenmelerinin yapılandığı bir dönem olarak önem taşımaktadır. Ancak hemen ardından da 2634 Sayılı Turizm Teşvik

Kanunu, 4046 Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Kanun, 648 sayılı Çevre Ve Şehircilik Bakanlığı Kanun Hükmünde Kararname vb. gibi oluşumlarla ve uygulamada rastlanan örneklerle görmüş olduğumuz gibi bu dönemin adeta “sanal” bir yerelleşme dönemi olduğu ve ardından en önemli ve süreci parçalayan kararların merkezi yönetimler ya da irade tarafından alındığı izlenmektedir.

İMAR MEVZUATINDAKİ PLAN HİYERARŞİSİ

İmar mevzuatımızda planlar, sosyo-ekonomik planlar olan ülke kalkınma planları ve bölge planları, fiziki planlar olarak ise; Çevre Düzeni Planları, Nazım ve Uygulama İmar Planları şeklinde kademelenmektedir. Bunların yanında; Tamamlayıcı Planlar (revizyon imar planları, ilave imar planları, mevzii imar planları) ve Özel Amaçlı Fiziki Planlar (turizm planları, vb.) da bulunmaktadır.

PLAN ADI	PLANLAMA	ÖLÇEK	PLAN YAPMA YETKİSİ	PLAN ONAMA YETKİSİ	HUKUKİ DAYANAK
BÖLGE PLANI	BÖLGE	BELİRSİZ	DPT	DPT	3194 SAYILI İMAR KANUNU
ÇEVRE DÜZENİ PLANI	HAVZA VE BÖLGE	1/50.000 VE 1/100.000	ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK BAKANLIĞI	ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK BAKANLIĞI	648 SAYILI KANUN HÜKMÜNDE KARARNAME
İL ÇEVRE DÜZENİ PLANI	İL SINIRLARI İÇİNDE KALAN ALAN	BELİRSİZ	İL ÖZEL İDARESİ, BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ	BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ, İLGİLİ BELEDİYE	5302 SAYILI İL ÖZEL İDARESİ KANUNU
NAZİM İMAR PLANI	BÜYÜKŞEHİR BELEDİYE SINIRLARI İÇİNDE KALAN ALAN	1/25.000	BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ, ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK BAKANLIĞI	BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ, ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK BAKANLIĞI	5216 SAYILI BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ KANUNU, 648 SAYILI KANUN HÜKMÜNDE KARARNAME
NAZİM İMAR PLANI	BELEDİYE VE MÜCAVİR ALAN	1/5.000	BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ, ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK BAKANLIĞI, İL ÖZEL İDARESİ	BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ, ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK BAKANLIĞI, İL ÖZEL İDARESİ	5216 SAYILI BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ KANUNU, 648 SAYILI KANUN HÜKMÜNDE KARARNAME, 5302 SAYILI İL ÖZEL İDARESİ KANUNU
UYGULAMA İMAR PLANI	BELEDİYE VE MÜCAVİR ALAN	1/1.000	BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİ (İLÇE BELEDİYELERİ 1 YIL İÇİNDE PLANI YAPMAZSA), İLÇE BELEDİYELERİ, ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK BAKANLIĞI	İLÇE BELEDİYESİ VE BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ, ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK BAKANLIĞI	5216 SAYILI BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ KANUNU, 648 SAYILI KANUN HÜKMÜNDE KARARNAME

Tablo1: İmar Mevzuatımızdaki Planlama Kademeleri ve Üst Ölçek Planlama Sorunu

Bugün Türkiye’de birçok kurum kendi yasal oluşumlarının verdiği yetkilerle plan yapmaktadırlar. Ülkemizde planlama konusunda yetkilendirilmiş en önde gelen kurumlar;

Devlet Planlama Teşkilatı, 2011 yılı 648 sayılı kanun hükmünde kararname ile kurulan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve Yerel Yönetimlerdir.

3194 Sayılı İmar Kanunu'nun 4. Maddesi'ne göre; "özel kanunlar ile belirlenen veya belirlenecek olan yerlerde bu kanunun özel kanunlara aykırı olmayan hükümleri uygulanır" denilerek, bir takım özel kanunlar ile getirilen hükümlerin, bu kanun hükümlerine göre öncelikli olarak uygulanacağı ifade edilmektedir. 2634 sayılı "turizmi teşvik kanunu"(12.03.1982), 2863 sayılı KTVK kanunu (21.07.1983), 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu, 3030 sayılı "Büyükşehir belediyelerinin yönetimi hakkında kanun (bugün 5216 sayılı kanun), 3830,3621 sayılı kıyı kanunu vb. kanunlarla değişik kurum ve kuruluşlara plan yapma ve onama yetkileri verilmiştir.

Özel kanunlarla beraber çeşitli kurumlara plan yapma ve onama yetkisi verilmesi; çok parçalı bir yetki sistemi ve çok başlı planlama sistemine neden olmuş; çok başlı planlama sistemi ise; kimi zaman aynı alana ilişkin birden çok planın yapılması ya da alanın plansız kalmasına, birbirleriyle ilişki içinde düşünülmesi gereken alanların parça parça planlanmasına, bütüncül planlama anlayışından uzak bir sisteme neden olmaktadır. Bunlar aynı zamanda, plan onama ve uygulama süreçlerinde denetimsizliğe ve yetki karmaşasına, dolayısıyla uygulamada yaşanan sorunlara ve sürecin uzamasına, fizik mekanda sosyo-ekonomik yapıda olumsuz etkilere neden olmaktadır.

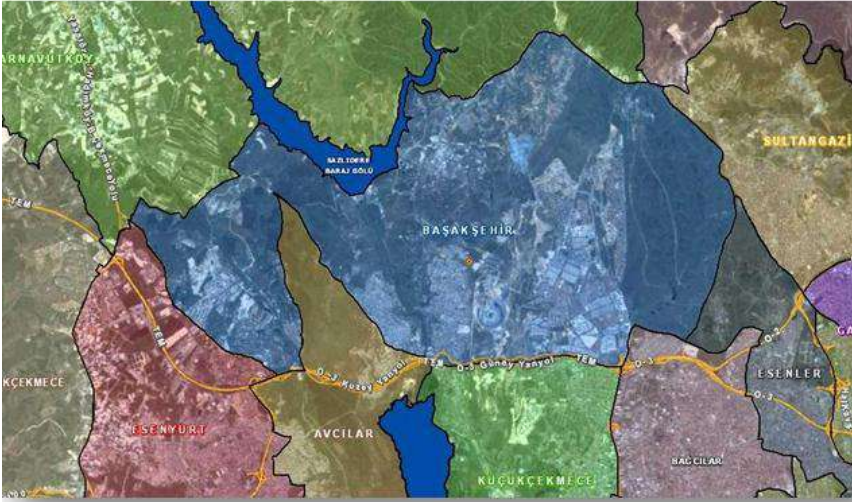
Bir diğer açıdan bakıldığında ise, "Çok aktörlülük" ile aslında; plan kademeleri arasında dikey ilişkilerin kurulması, özellikle alanlarda (afet bölgeleri, sit alanları vs.) yetkili kurumların yerel yönetim ile eşgüdümlü çalışması ve mevzuattaki görev ve yetkilerinin iyi tanımlanması halinde bütüncül planlama sisteminin oluşturulması sağlanacaktır. Bu koordineli ve eşgüdümlü çalışan sistem aslında planlama ilkelerinin en önemli unsurlarından birisi olan kamu yararını ön plan çıkararak, sürdürülebilir ve bütüncül bir planlama anlayışının gelişmesinde önemli bir rol oynayacaktır.

BAŞAKŞEHİR İLÇESİ ÖZELİNDE YETKİ KARMAŞALARI

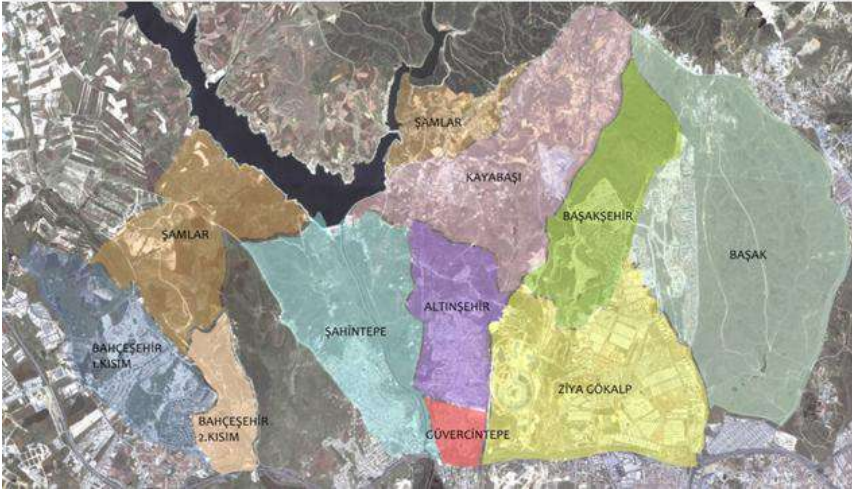
Kurumlararası yetki karmaşası ve eşgüdüm sorunu, barındırdığı özellikli fonksiyon alanları sebebiyle, plan yapma-onama süreci açısından bir çok kurumun yetki sahibi olduğu, plan yaptığı, onadığı ve gelişim süreçlerini yönlendirdiği bir alan olan Başakşehir ilçesi kapsamında değerlendirilecektir.

Başakşehir İlçesi, TEM ve 3. Köprü bağlantı yolları gibi İstanbul için önem taşıyan stratejik ulaşım güzergâhları üzerinde konumlanmasının yanı sıra, sınırları içerisinde farklı birçok doğal ve kültürel değeri bulundurması (Yarımburgaz Mağaraları, Resneli Çiftliği), farklı sosyo-ekonomik nüfus gruplarını ve fiziki mekân özelliklerini barındırması, aynı zamanda da özellikle son yıllarda önemli yatırımların yapıldığı cazibe merkezlerinden birisi olması ile dikkati çekmektedir.

BAŞAKŞEHİR İLÇESİ VE KOMŞU İLÇELERİ

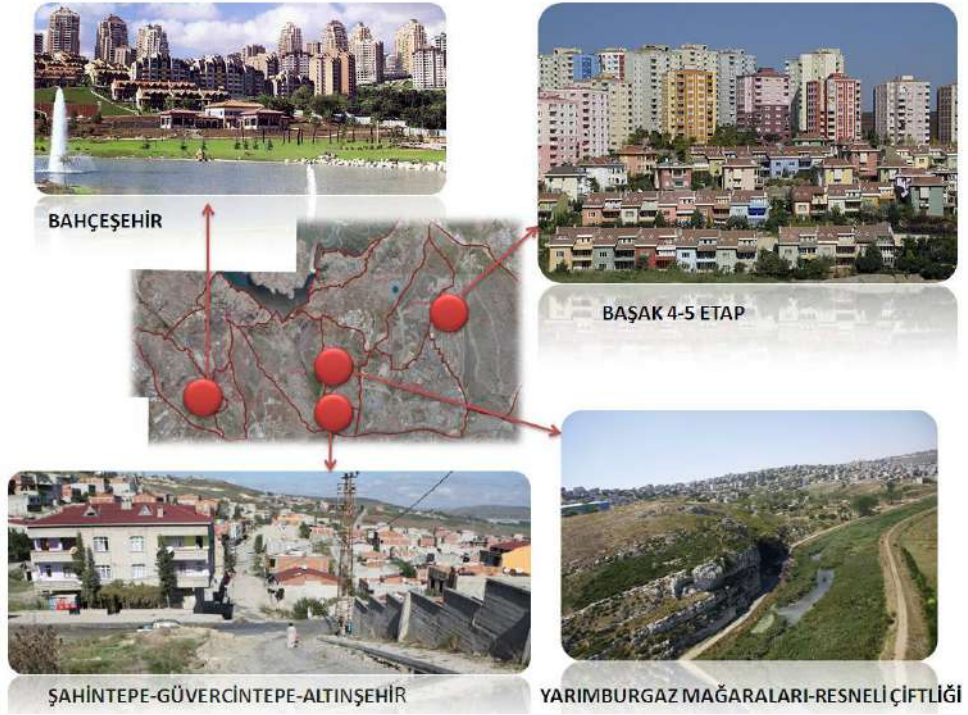

BAŞAKŞEHİR İLÇESİ MAHALLELERİ

Harita 1: Başakşehir İlçesi Konumu

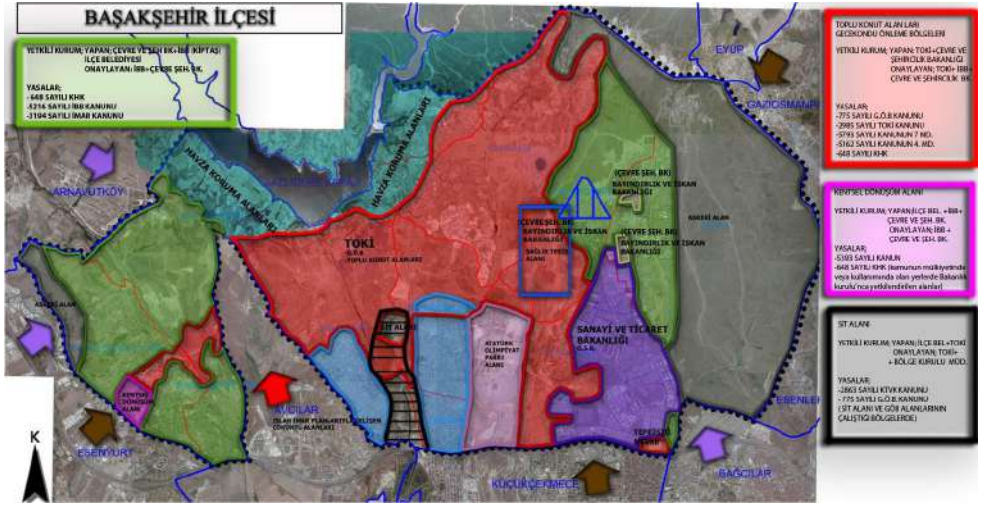
Planlamanın Açmazı: Herşeye Rağmen Yetki Karmaşası
İstanbul - Başakşehir Deneyimleri

Resim1: Sosyo-Ekonomik Sınıfları Gösteren Kentsel Doku Örnekleri

Başakşehir ilçesi; 5747 sayılı kanun kapsamında; Küçükçekmece ilçesine bağlı Başakşehir, Kayabaşı, Ziyagökalp, Güvercintepe, Altınşehir, Şahintepe, Mehmet Akif Mahallesinin TEM'in kuzeyinde kalan bölümü, Sazlıdere Baraj Gölü'nün batısında, doğusunda ve güneyinde kalan kısımlarıyla Şamlar Köyü, Esenler İlçesine bağlı Bahçeşehir yerleşimlerini kapsayan yaklaşık 194.000 nüfusa sahip, toplam 10434 ha'lık alanı kapsamaktadır. İlçenin toplam alanının yaklaşık %50'si yapılaşmamıştır. İlçe genelinde; Toplu konut ve gecekondu önleme bölgesi alanları toplam alanın yaklaşık %40 'ını oluşturmaktadır. Bu alanlar, Başbakanlık Toplu Konut idaresi sorumluluğundadır.

İlçe genelinde, özellikle alanların yer alması nedeniyle yasa gereği birçok kurumun yetki alanına girmekte ve birçok yasa kapsamında değerlendirilmektedir. Bu durum, bölgede kurumlararası koordinasyon eksikliği ve yetki karmaşalarına neden olmaktadır. Bu bağlamda karşılaşılan sorunlar; birkaç örnek alan incelemesi üzerinden tartışılacaktır.

Şema1: Başakşehir İlçesi Plan Yapma Yetkisi Olan Kurumlar, Özellikli Alanlar

İlk olarak; Bahçeşehir 2. Kısım Mahallesi'nin güneybatısında yer alan Sivat–Yeşiltepe Mevkii; 11.06.2003 tarihinde kadar Dere Mutlak Koruma alanında kalmakta iken bu tarihten sonra “Dere Mutlak Koruma Alanı”ndan çıkarılmıştır. Söz konusu tarihten sonra yapılan yeni bir zemin etüd çalışması ile imara açılan alanda, 2006 yılında yaşanan afetten sonra uygulamaya yönelik işlemler/çalışmalar durdurulmuştur.

Bölgenin zemin yapısından kaynaklanan nedenler dolayısıyla, 2003 yılında onaylanan plan hükümleri yıllardır uygulanamamaktadır. Zemin açısından riskli alanlara sahip olan Sivat-Yeşiltepe Bölgesi, afet riski taşıyan alanların güçlendirme faaliyetleri ile güvenli duruma getirilerek sosyal ve fiziksel çevrenin kalitesinin artırılması ve bölge ile bütünleşmesinin sağlanması amacıyla Büyükşehir Belediye Meclisi kararı ile 2011 yılında “Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Alanı” olarak ilan edilmiştir.

Harita 2: Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Alanı

Söz konusu alan; 5998 sayılı “Belediye Kanununda Değişiklik Yapılmasına ilişkin Kanun ile değişik 5393 kanunun 73. Maddesi” kapsamında değerlendirilecek olup; alanda Başakşehir Belediyesi, Büyükşehir Belediyesi ve proje alanındaki kamunun mülkiyetinde veya kullanımında olan yerlerde Bakanlar Kurulu kararı ile uygulama yapılacaktır.

5393 sayılı Belediye Kanunu ne kadar yerel yönetimlere yani ilçe belediyelerine kentsel dönüşüm alanının uygulaması yönünde yetkiler verse de aslında süreçte esas onay işlemleri ve uygulama işlemleri merkezi yönetime bırakılmıştır.

Aynı zamanda yeni çıkarılan 17/08/2011 tarihli “Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararnemenin 1. maddesinin ç bendinde “...Bakanlar Kurulunca yetkilendirilen alanlar ile merkezi idarenin yetkisi içindeki kamu yatırımları, mülkiyeti kamuya ait olan arsa ve araziler üzerinde yapılacak olan yapılarda, milli güvenliğe dair tesisler, askeri yasak bölgeler, genel sığınak alanları, özel güvenlik bölgeleri, enerji ve telekomünikasyon tesislerine ilişkin etütleri, harita, plan, parselasyon planlarını ve değişikliklerini resen yapmak, yaptırmak, onaylamak...”denmekte olup; bahse konu kentsel dönüşüm alanında Bakanlar Kurulu’nca yetkilendirilen alanlarda uygulamaların aynı zamanda Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından da yapılacağına göstergesidir. Bu yetki karmaşıklığının ve merkezi otoritenin yerel yönetimlerin yetkilerini almaya başladığının en iyi örneklerinden birisidir.

Diğer bir örnek alan, İlçenin, Başakşehir Mahallesinde yer alan, 25.11.2009 tarihli Toplu Konut İdaresi Başkanlığı oluru ile Gecekondu Önleme Bölgesi ilan edilen, “Kuzey Ayazma”

olarak adlandırılan bölgedir. Gecekondu Önleme Bölgesi olarak ilan edilen alanlarda 775 sayılı Gecekondu Kanununun 19. Maddesi 'ne göre plan yapma ve onaylama yetkisi TOKİ de olmasına rağmen; bu alanda 3194 sayılı imar kanununun 9. Maddesine göre Bayındırlık ve İskan Bakanlığı "Entegre Sağlık Parkı Alanı Planı" hazırlamış ve 21.04.2010 tarihinde onaylamıştır. Ancak TOKİ'de bu alanda eşzamanlı olarak plan çalışmaları yürütmüş ve 31.05.2010 tarihte onaylanan "Kuzey Ayazma Gecekondu Önleme Bölgesi Planı"nı yürürlüğe koymuştur. Böylece bölgede iki farklı kurumun yaptığı planlar oluşmuş daha sonra Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nın yaptığı plan iptal edilmiştir. Bu alanda kurumlararası yaşanan koordinasyon ve eşgüdüm sorununun, görüldüğü üzere planlama sürecinde kaynak, zaman ve emek israfına neden olduğu, aynı alanda birden çok kurumun arazi kullanımına ilişkin kararlar aldığı, planlama ve uygulama süreçlerini büyük ölçüde etkilediğinin göstergesidir.

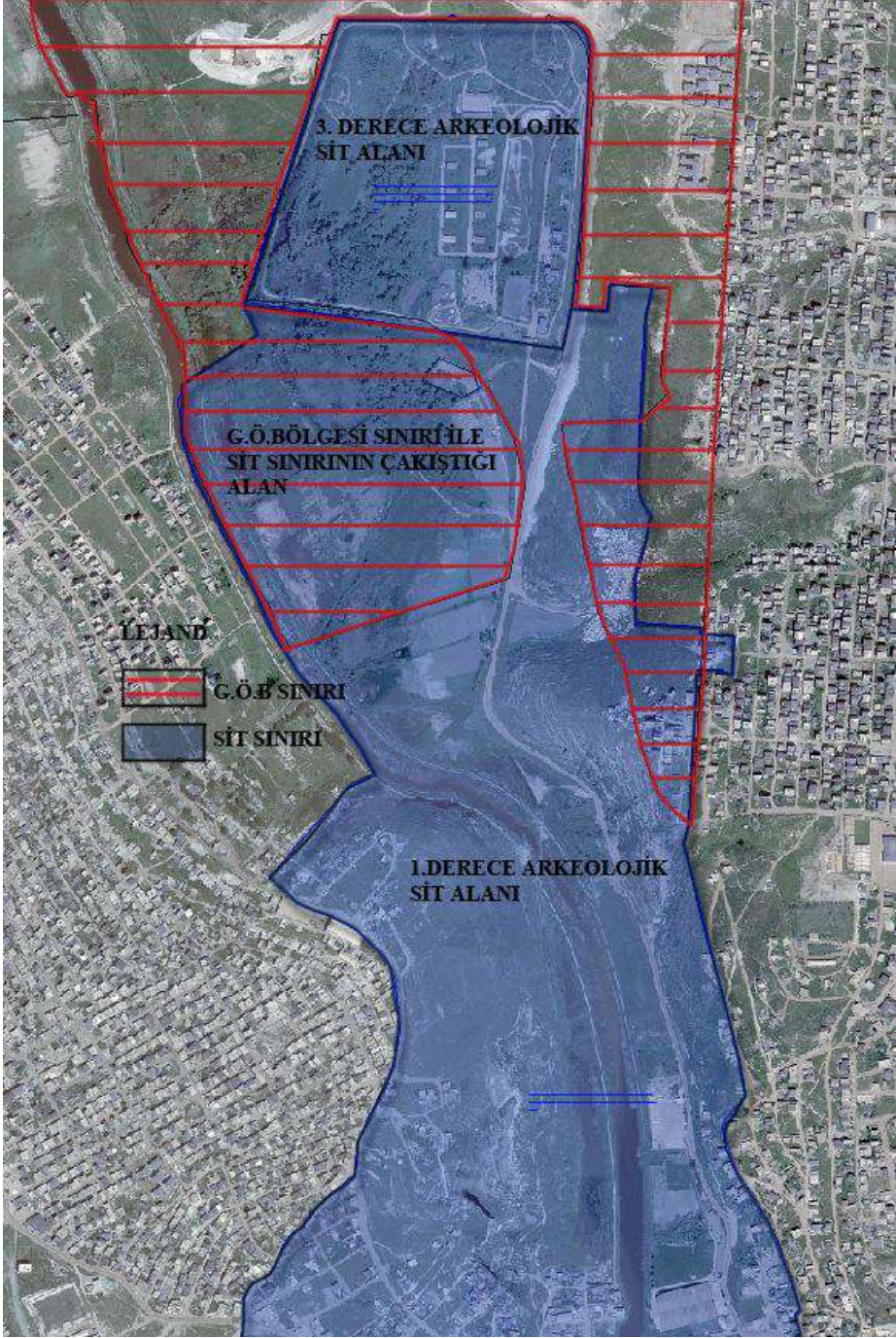
2985 sayılı toplu konut kanununun 4. Maddesi, 5793 sayılı kanun 7. Maddesi ve 5162 sayılı kanunun 4. Maddesi gereğince Toplu Konut İdaresine verilen "her tür ölçekteki planları yapma, yaptırma, tadil etme ve onaylama yetkisi" bir yandan plan yapma ve uygulama sürecini hızlandırırsa da aynı zamanda bölgenin farklı nitelikte ve çevresiyle bir bütünlük teşkil edemeyen, yeni planlar, parçalı çözümler getirmesine de neden olmuştur. Bu kapsamda TOKİ, ilçenin güneyinde Organize Sanayi Bölgesi ve Küçük Sanayi Sitesi Alanları ile TEM Otoyolu çevresindeki kentsel rantın ön planda olduğu, büyük projelerin yatırımlarının yapıldığı Tepetüstü olarak bilinen mevkiide, çevresindeki fonksiyonlar ve planlar ile bir bütünlük oluşturmayan bir rezidans ve alışveriş merkezi projesi yapmış ve onaylamıştır. İlçenin giriş kapısı olarak nitelendirilen bölgedeki planı TOKİ, çevresindeki Küçük Sanayi Sitesi ve Organize Sanayi Bölgesi alanlarının planlarını, 4562 sayılı kanunun 4. Maddesi gereğince; Sanayi ve Ticaret Bakanlığı yapmış ve onaylamıştır. Bu bağlamda; alanda parça parça bölgelerin farklı kurumlar tarafından plan üretme sistemi planların ve oluşacak dokunun birbirleriyle ilişkisini tam anlamıyla koparmaktadır.

İlçenin kuzey batısında, Yarımburgaz Mağaralarının kuzeyinde ve Sazlıdere Barajının güney ve güneydoğundaki Resneli Çiftliği ve Kayabaşı Bölgesi yine 2985 sayılı Toplu Konut Kanununun 4. Maddesi'ne göre, Toplu Konut İdaresi tarafından planlarının yapıldığı ve onaylandığı bölgelerden biridir. Kayabaşındaki kent merkezi, Resneli Çiftliği'nde yapılan planının büyük bir kısmının "Konut+Ticaret" alanı olarak planlanması, alandan geçen 3. Köprü güzergahının ana kollarından biri olan Kuzey Marmara Otoyolu Hattı, güney doğundaki büyük entegre sağlık tesis alanı ile bölgenin prestiji arttırılmış, güneyindeki

***Planlamanın Açmazı: Herşeye Rağmen Yetki Karmaşası
İstanbul - Başakşehir Deneyimleri***

Şahintepe Altınşehir ve Güvercintepe Mahallelerindeki gecekonduların dönüşümü tetiklemiş ancak; alanın güneyindeki Türkiye'nin şu an için bilinen 400.000 yıllık geçmişe sahip olan Yarımburgaz Mağaraları'na ve 1. Derece arkeolojik sit alanına büyük bir baskı oluşturmuştur. Oysa ki doğa ve tarih turizmi açısından çok büyük bir öneme ve potansiyele sahip olan Resneli Çiftliği Mevkii, İçme suyu havzalarından biri olan Sazlıdere Barajı ve Yarımburgaz Mağaraları hatta bu koridorun devamı olarak Küçükçekmece İlçesi sınırları dahilinde yer alan Küçükçekmece Gölü ile planlama süreci içerisinde bütüncül düşünülmesi gereken bölgeler olarak değerlendirilmesi gerekirken farklı kurumların farklı bölgelerdeki plan yapma yetkisi sebebiyle birbirinden bağımsız olarak planlanmaktadır.

Yarımburgaz Mağaralarının da içerisinde bulunduğu, 2010 yılında revize edilen 1. derece arkeolojik sit alanı ve kuzeyindeki 3. derece arkeolojik ve tarihi sit alanı sınırının kuzeyde kalan kısmı aynı zamanda gecekonduların önleme bölgesi sınırları dahilinde kalmaktadır. Bu bağlamda bakıldığında plan yapılması ve onaylanması hususu ile ilgili kanunlar; 2863 sayılı kanun ve 775 sayılı Gecekondular Kanunu'dur. Yani bölgedeki plan yapma ve onaylama yetkileri 2863 sayılı kanun ile belediye, valilik ve ilgili kurumlara verilirken sit sınırı ile gecekonduların önleme bölgesi sınırının çakıştığı alanlarda ise hem 2863 sayılı kanun çerçevesinde Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'ne hem de 775 sayılı Gecekondular Kanunu ile Toplu Konut İdaresi'ne verilmiştir.

Harita 3: Sit Alanı Sınırı ve GÖB Sınırı

Planlamanın Açmazı: Herşeye Rağmen Yetki Karmaşası

İstanbul - Başakşehir Deneyimleri

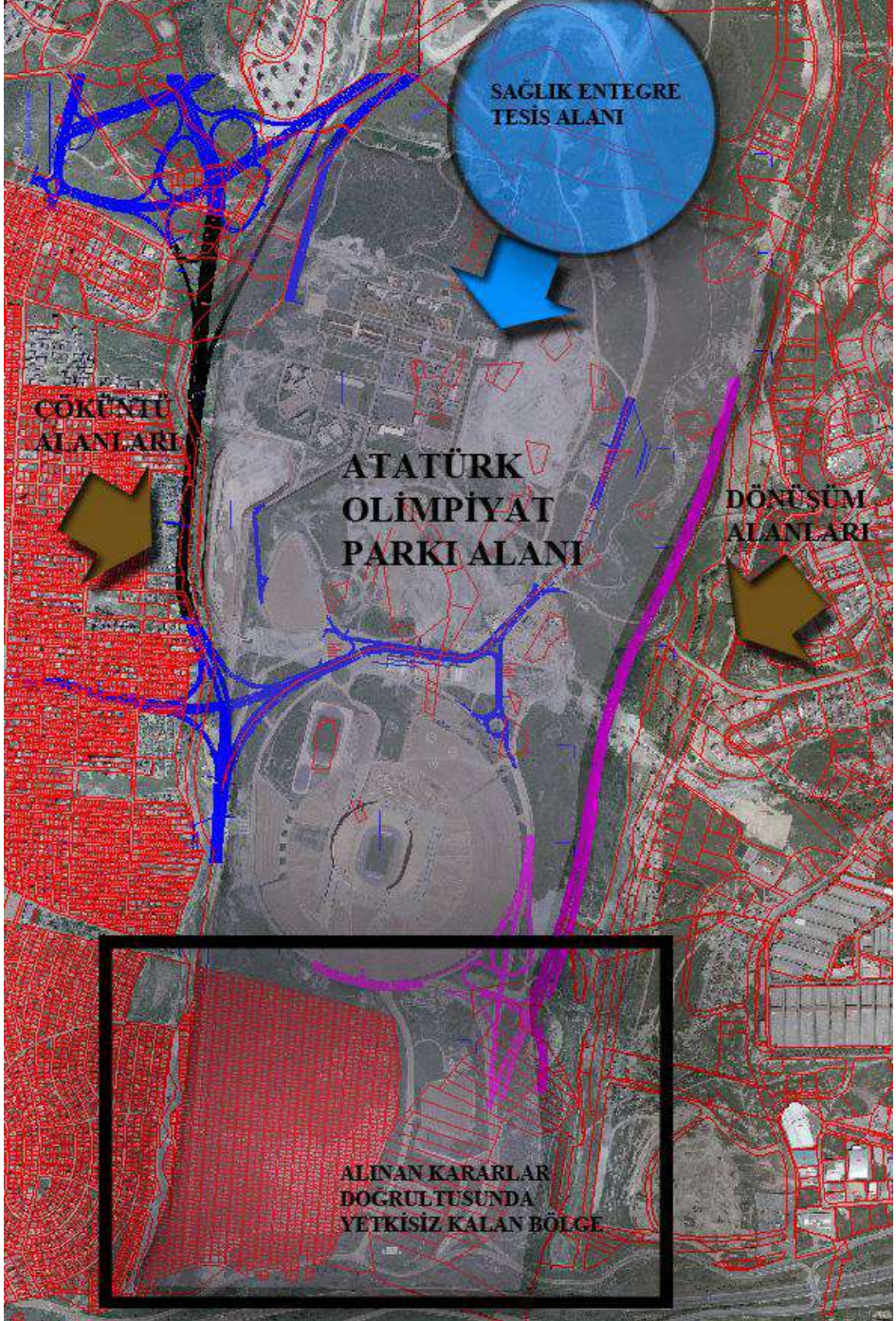
Yarımburgaz Mağaraları ve çevresindeki alanda bu yetki karmaşasının ve dolayısıyla planlama sürecinin uzamasının sonuçlarından biri de koruma amaçlı imar planlarının halen yapılmamasıdır. Koruma amaçlı imar planların yapılmaması, alanın plansız kalmasına ve böylece yasadışı yapılaşmış bölgelerin, söz konusu tarihi niteliğe sahip alana baskı oluşturmalarına neden olmaktadır.

Bir diğer örnek ise; bölgenin doğu batı istikametinden geçen 08.08.2010 tarihinde İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığınca onaylanan Kuzey Marmara Otoyolu hattı; İSKİ Havza Koruma Alanından ve Toplu Konut Alanı ilan edilen alandan geçmektedir. Bu bağlamda incelendiğinde; plan ve uygulama yapma yetkisi hem Ulaştırma Bakanlığı Karayolları Genel Müdürlüğü, hem de Toplu Konut İdaresi Başkanlığında olup; plan ve uygulama süreçlerinde de bu kurumların birbirleriyle koordinasyonlu çalışması yanı sıra havza koruma alanında kalan bölge için İSKİ genel Müdürlüğü ile eşgüdümlü çalışması gerekmektedir.

İlçenin diğer bir önemli bölgesi ise, yeni gelişen Kuzey Ayazma bölgesi ile kentsel dönüşüm alanı olarak ilan edilen Ayazma ile Şahintepe, Güvercintepe ve Altınşehir Mahalleleri arasında kalan Atatürk Olimpiyat Parkı Alanı'dır. Söz konusu bölge; 02.02.2001 tasdik tarihli İkitelli-Atatürk Olimpiyat Parkı Nazım İmar Planı'nda Atatürk Olimpiyat Parkı Alanı'nda ve Küçükçekmece Havza Koruma Kuşağında kalmaktadır. Ancak 2942 sayılı kanunun 21. Maddesi uyarınca, Başbakanlık Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü'nün 06.07.2001 tarihli 2001/01 sayılı kararı ile kamulaştırma bedelleri nedeniyle kısmen Olimpiyat Parkı statüsünden çıkarılmıştır. Daha sonra ise 25.05.2006 yılında İSKİ tarafından, Küçükçekmece gölü havzasının havza niteliğinden çıkarılmasıyla Havza Koruma Kuşakları kaldırılmıştır.

Olimpiyat Parkı alanı ve İSKİ Havza Koruma bölgeleri niteliğindeki konumuyla yetki sahibi olduğu kurumların sorumluluk alanından çıkarılmış olması "yetkisiz bir alan" oluşmasına neden olmuştur. Bu yetkisiz alan ve planın alınan kararlar doğrultusunda geçerliliğini yitirmesi, kamulaştırma açısından birçok davanın açılmasına ve mülkiyet sahiplerinin mağduriyetine sebebiyet vermiştir.

Bu yetki tanımsızlığı ve yetersizliği, aynı zamanda alanın kuzeyindeki yeni gelişme alanı olarak belirlenen Kuzey Ayazma ve Entegre Sağlık Tesisi, doğusundaki Ayazma Kentsel Dönüşüm Alanı ve Kuzey Marmara Otoyolu'nun TEM otoyolu ile bağlantı yollarının geçtiği bölgede bulunması dolayısıyla değerlendirilen bölgenin imara açılabilme durumunu gündeme getirmiş olup; arsa spekülasyonlarını arttırmıştır.

Harita 4: Atatürk Olimpiyat Alanı

Planlamanın Açmazı: Herşeye Rağmen Yetki Karmaşası

İstanbul - Başakşehir Deneyimleri

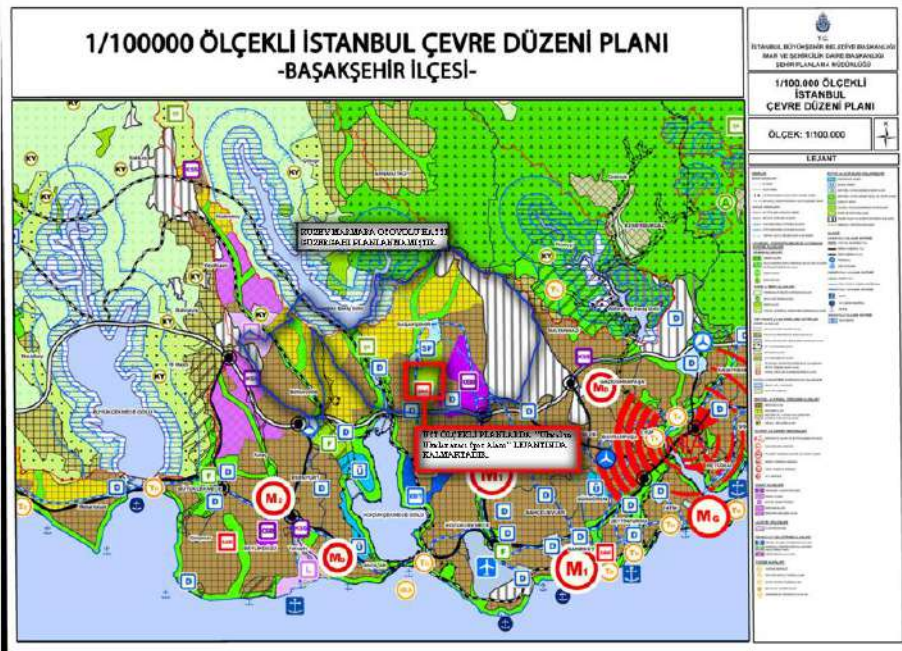
Açıklanan nedenlerle hala 2005 yılında onaylanan planın geçerli olduğu ve planda Havza Koruma Kuşağı ile Atatürk Olimpiyat parkı alanı olarak gösterilen alanda planın revize edilmesi gerekmektedir. Bu alanda plan yapma yetkisi 5216 sayılı büyükşehir belediyesi kanunu ile büyükşehir belediyesine; 3194 sayılı imar kanunu ile ilçe belediyelerine ve 648 Kanun Hükmünde Kararname ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na verilmiştir.

Alanın doğusunda kalan ve uygulama imar planı bulunmayan, Afetzedede ve Göçmen Konutlarının yakın çevresinde bulunan bir diğer bölgede ise plan yapma yetkisi 648 Kanun Hükmünde Kararname ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na, 3194 sayılı kanun ile ilçe belediyelerine, 5216 sayılı büyükşehir belediyesi kanunu ile büyükşehir belediyesine verilmiştir.

Tüm bu örneklerle belirtilen yetki karmaşaları, farklı kurumların farklı plan kararları, ilçenin bazı bölgelerinde alt ölçekli planların üst ölçekli planlara uyumunu olumsuz yönde etkilemiştir. Örneğin; 15.06.2009 tarihinde onaylanan 1/100.000 ölçekli İstanbul Çevre Düzeni planında gösterilmeyen, bu plandan sonra 08.08.2010 tarihinde onaylanan, ilçenin doğu batı istikametinden geçen, 3. Köprü güzergahının ana bağlantı yollarından biri olan Kuzey Marmara Otoyolu hattı, ilçenin tüm arazi kullanım ve alt ölçek plan kararlarını etkilemiş bu da aslında üst ölçekte belirlenen plan kararlarının alt ölçekte uygulanabilirliğini büyük ölçüde azaltmıştır.

Plan hiyerarşisi açısından bakıldığında bir diğer örnek ise, Atatürk Olimpiyat Parkı Alanının, 15.06.2009 tarihinde onaylanan 1/100.000 ölçekli İstanbul Çevre Düzeni planında Ulusal ve Uluslar arası Spor Alanı lejantında kalmasıdır. Oysaki Başbakanlık Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü'nün 2001 yılında aldığı kararla kısmen Atatürk Olimpiyat Parkı Alanı statüsünden çıkarılması durumu planların kademeli birlikteliği ilkesiyle de çelişmektedir.

İlçe örneklerinden anlaşıldığı üzere; bu çok parçalı planlama sistemi planlı alanlarda; planın uygulanabilirliğinin azalmasına, kamulaştırma sorunlarına, yıllarca süren davalara ve dolayısıyla vatandaşın mağduriyetine sebep olmakta; plansız alanlarda ise; plan yapım ve onama süreçlerinin uzaması gibi olumsuz sonuçlara neden olmaktadır. Yaşanan bu süreçler kent mekanında plansız gelişmeye, arsa spekülasyonlarına, niteliksiz mekanların oluşumuna dolayısıyla yaşam ve mekan kalitesinin çoğu kez düşmesine neden olmaktadır. Aynı zamanda bu karmaşa, üst ölçek plan kararlarının, alt ölçek plan kararlarını yönlendirememesine ve plan hiyerarşisinin bozulmasına da neden olmaktadır.

Harita 5: 1/100.000 çevre düzeni planı

DEĞERLENDİRME

Mevcut planlama ve yönetim sistemindeki yasal düzenlemeler, plan yapma ve onaylamada sorumlu kurumları çok parçalı hale getirerek, yetki alanlarının kimi kez çakışmasına, kimi kez gereksiz ayrıışmalara, kimi kez de kontrol dışı kalan boşluklara neden olmuştur. Bu çok parçalı düzen plan bütünlüğünü bozduğu gibi yönetimde ve kontrolde de koordinasyonu zayıflatan ve etkin yönetim süreçlerini zorlaştıran bir faktör haline gelmiştir. birbirinden kopuk fizik mekanlar, sosyo-ekonomik yapılar yaratmıştır. İlgili yasalarla plan hiyerarşisi ve plan yapımında amaç yöntem ve yetkiler net olarak tariflenmemiş; bir çok kuruma aynı anda yetki verilmesi bu kurumlar arasında koordinasyonun sağlanamamasında önemli sorunlar doğurmuştur. Böylesi bir durumda plan yapılmasında asıl göz önünde bulundurulması gereken kamu yararı kavramı giderek zarar görmeye başlamıştır. Birçok kurumun aynı alanda tasarruf yetkisinde bulunuyor olması, yetkilerin genelde yerelden uzaklaşması, merkez kurumları da içinden çıkılmaz bir yoğunluğa iterken yereli de kendi alanında etkisiz bırakma tehlikesi ile yüz yüze getirmektedir.

Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şart'ı ve Yönetişim Beyaz Kitabı ile getirilen yerelleşme, yerinden yönetim, yönetim, şeffaflık, hesap verebilirlik, yönetimde bütünlük ve katılım gibi çağdaş yerel yönetim ve kent yönetimi kavramlarının önemi ve gerekliliği şüphesiz tartışılmaz. Buna ilaveten kentsel hizmetlerin mümkün olduğunca halka en yakın ölçekte karşılanması anlamına gelen "subsidiarite" ilkesi de yine ana kabullerden biridir. Oysa ülkemizde ki uygulamalar ve özellikle de bu uygulamaları şekillendiren ilgili mevzuat ve bu mevzuatın şekillendirdiği örgütsel yapı ve işleyiş süreçleri sözü edilen bu ideal çizginin dışına çıkmaktadır. Bilindiği gibi demokratikleşmenin tabana yayılmasının en önemli basamağı yerel yönetimlerdir. Bu bağlamda yapılan her düzenlemenin tepe koordinasyonu sağlamak kaydıyla yerel yönetimin yetkilerini arttırıcı nitelikte olması büyük önem taşımaktadır. Yerel yönetimlere verilen yetkiler güçlendirmelidir. Yönetimde şeffaflık, açıklık ilkeleri ve hesap verilebilirlik gibi süreçlerin de etkin yönetimi söz konusu birimlerin denetimini pratikte sağlayacak önemli araçlar olarak işlerlik kazandırılmalıdır.

Planlama sisteminin bir açmazı olan yetki karmaşasının çözümünde en önemli esas aslında, İmar mevzuatımızda ve özel kanunda tanımlanan yetkiler ve kurumların net olarak, karmaşadan uzak tanımlanması gerekliliğidir. Bu yasal düzenleme ile planlama sisteminin işlerliğini sağlayan düzeydeki hiyerarşik sistem düzenlenecek; kurumlar arası eşgüdüm ve koordinasyon sorunu da büyük ölçüde çözümlenecektir.

KAYNAKLAR

- ALTIN, Y., “İstanbul Metropolitan Alanında İmar Planı Değişiklikleri İle İlgili Bir Analiz”, Yüksek Lisans Tezi, İTÜ, Haziran 2006
- AYATAÇ, H., K., “Planlama Sürecinde Kentsel Tasarımın yeri ve rolünün tanımlanması için bir yöntem denemesi, örnekleme alanı Türkiye”, Doktora Tezi, İTÜ, 2000.
- ERCAN, M., Kentlerimizin İçinde Bulunduğu Planlama ve Yönetim Sorunları, Planlama Dergisi, 2007
- ERENÇİN, A., “Büyükşehirlerde Belediyeler Arası İlişkilerin Yenilenen Yapısı”
- KALABALIK, H., 2002. İmar Hukuku, Seçkin Kitabevi, Ankara.
- KARADAVUT, E., “İmar Planı Değişikliklerinin Plan Bütünlüğüne Etkilerinin İncelenmesi” , Yüksek Lisans Tezi, 19 Mayıs Üniversitesi, 2008
- ORTA, E., “İmar Hukukunda Plan Hiyerarşisi ve Planların Çatışması” Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2006
- ÖZDEN, P., P., “Üst Ölçekli Planlamadan Projeci Yaklaşımına, Planlamanın Değişen Yüzü”
- TEKEL, A. “İmar Mevzuatının Tanımladığı Plan Kademeleri, Yetkili Kurumlar, Yetki Uyuşmazlıkları ve Nedenleri Üzerine”
- TEKELİ, İ., 1980. “Türkiye’de Kent Planlamasının Tarihsel Kökleri”, Türkiye’de İmar Planlaması, (Der. Tamer Gök), ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara
- TÜRK, S.S., 1995.İmar Planlarının Uygulama Araçları ve Ordu Örneği, Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- 3194 Sayılı İmar Kanunu
- 775 Sayılı Gecekondu Kanunu
- 5216 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu
- 2985 Sayılı Toplu Konut Kanun
- 2863 Sayılı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu
- 5162 Sayılı Toplu Konut Kanununda Ve Genel Kadro Ve Usulü Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvellerin Toplu Konut İdaresi Başkanlığına Ait Bölümünde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun
- 5998 sayılı “Belediye Kanununda Değişiklik Yapılmasına ilişkin Kanun ile değişik 5393 kanununun 73. Maddesi

Planlamanın Açmazı: Herşeye Rağmen Yetki Karmaşası

İstanbul - Başakşehir Deneyimleri

648 Sayılı Çevre Ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname

Başakşehir Belediyesi, Plan ve Proje Müdürlüğü, Planlama Arşivinden yararlanılmıştır.

DAYANIKLILIK KURAMININ KENT PLANLAMA İLE İLİŞKİLENDİRİLMESİ

Doktora Öğrencisi **Zeynep Deniz Yaman**

İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Doç. Dr. **Azime Tezer**

İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

ÖZET

Bazı kentlerde büyüme ve yoğunluk artışı diğer örneklerine kıyasla daha hızlı gerçekleştiğinden bu kentler hızlı ve kontrolsüz kentleşme ya da dış göç gibi sorunları da beraberlerinde getirirler. Kimi kentlerde ise nüfus artış hızı daha düşüktür, hatta bazı kentler hızla nüfus kaybeder. Nüfus kaybını önlemek için, kentte canlılığı artırmayı amaçlayan yapısal ve fonksiyonel dönüşüm süreçleri gözlemlenir (CSIRO, 2007). Tüm yerleşmelerde geleceğin planlanması oldukça zor ve karmaşık bir süreç olarak görünse de, kent planlama araçları, alınan rasyonel kararlarla, geleceğin mekânsal ve sosyal kalkınma politikalarını yönlendirecektir (Kelly ve Becker, 2000).

Günümüzde planlama süreçleri ve uygulamalarındaki yetersizliklerden dolayı kentler, sosyal adalet, nüfusun sosyo-ekonomik yapısına bağlı mekânsal ayrışma, kaynakların ve hizmetlerin adaletsiz dağılımı, işsizlik, trafik sıkışıklığı, kentsel yayılma ve bölünme, çevre kirliliği/bozulması ve kaynakların tükenmesi gibi birçok kronik problemle mücadele etmektedir (Abukhater, 2009). Sonuçta, korunmasız, güvensiz bir toplumun ve mekânsal biçimlenmenin ortaya çıkması kaçınılmaz hale gelmektedir. Dayanıklı, dirençli bir toplumdan (resilient community) yoksun olan kentler, karşılaşılan her türlü zorluk karşısında korunmasız olacaktır (Godschalk, 2003). Buna bağlı olarak, geçtiğimiz yarım yüzyıl boyunca kent planlamada daha bütünleşik planlama yaklaşımlarının (integrated planning approaches) geliştirilmesine olan ilgi artmış, bu tür planlama yaklaşımlarıyla daha karmaşık ve kronik kentsel problemlerin üstesinden gelinmesi hedeflenmiştir (Abukhater, 2009). Bu kapsamda, toplumların kalkınmasında dayanıklılığın sağlanması ve sürdürülmesi konuları giderek daha fazla önem kazanmıştır. Birçok çalışma, dayanıklılığın, çeşitlilik, karmaşıklık ve sosyo-ekolojik sistemlerin sürdürülebilirliği ile olan ilişkilerini açıklamaya odaklanmaktadır (Folke ve diğ. 2002).

Bu bildiriye¹, kentsel dayanıklılık (urban resilience) yaklaşımının, sürdürülebilirlik, afet yönetimi, kapsamlı planlama ve stratejik mekânsal planlama yaklaşımları çerçevesinde ele alınarak kentsel sürdürülebilir mekânsal planlama süreci ile ilişkilendirilmesi ve dayanıklı kent planlama yaklaşımının tanımlanması amaçlanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Dayanıklılık, kentsel dayanıklılık, sürdürülebilir stratejik mekânsal planlama, dayanıklı kent planlama

GİRİŞ

Kentleşme, çağdaş dünyayı oluşturan mal ve insan akımları ile kaynak, enerji, su, gıda ve atık dinamiklerini yönlendiren en önemli faktördür. Bu karmaşık dinamikler küresel kentsel değişimi, zaman ve mekân boyutunda, çok yönlü ve değişken bir süreç olarak araştırmanın gerekliliğini ön plana çıkarmıştır. Bu gereklilik aynı zamanda, kentlerin karmaşık uyarlanabilir sistemler (complex adaptive systems) olduğunu da göstermektedir (Schäffler, 2010). Binyıl Kalkınma Hedefleri de küresel kaynakların yönetimi ve kaynak dağılımında eşitliğin sağlanabilmesi için çevresel ve sosyal sistemlerin dinamik yapısının ve değişimler karşısındaki tepki mekanizmasının iyi bilinmesi gerektiğini açıklamaktadır. Bununla birlikte Brutland Raporu (1987) sürdürülebilirlik kavramını politik gündeme koyarak, sosyo-ekonomik ve çevresel hedefler arasındaki çatışmalara odaklanmıştır. Bu kapsamda sistem yaklaşımı (systems perspective), sürdürülebilirliğin sosyal, ekonomik ve çevresel boyutları ile ilgili sorunlara cevap aramak için giderek önem kazanmaktadır. Bu nedenle değişimi yapıcı bir şekilde yönlendirmek ve yönetmek açısından önemli bir yere sahiptir. Binyıl Ekosistem Değerlendirmesi (2003), sürdürülebilirliği bir süreç olarak yorumlamakta ve dayanıklılık (resilience), sağlamlık (robustness), korunmasızlık (vulnerability), risk ve belirsizlik (uncertainty) gibi, bir sistemin uyum gösterme ve değişimlerden yarar sağlama kapasitesini belirleyen özelliklerine vurgu yapmaktadır. Sonuç olarak sürdürülebilirlik kavramı değerlendirilirken, sosyo-ekonomik ve ekolojik dinamiklerin bütünleştiği sosyo-ekolojik sistemlerin (coupled social-ecological systems) ve bu sistemlerin karmaşık uyarlanabilir sistemler olduğu kavramının göz önünde tutulması gerekmektedir. Sosyo-ekonomik ve

---

1

Bu bildiri, Doç.Dr. Azime Tezer'in koordinatörlüğünde yürütülen TÜBİTAK Urban-Net (110K350) "Kentsel Dayanıklılık ve Ekosistem Servisleri için Sürdürülebilir Kent Planlama" projesi kapsamında geliştirilmiştir.

ekolojik sistemler ne derece birbirleriyle bütünleştirilirse, sistemdeki değişiklikler o derece kolay gözlemlenebilir. Böylelikle toplumun bu değişikliklere uyum sağlayabileceği, değişiklikler karşısında direnç gösterebileceği ve sosyo-ekolojik sistemlerin uzun dönem sürdürülebilirliğinin sağlanabileceği düşünülmektedir (Thapa, Marshall ve Stagl, 2010).

Hızla değişen ve giderek daha da karmaşık bir hal alan dünyada, kişi, kurum ve toplumların değişikliklerle başa çıkabilen, değişikliklere uyum sağlayabilen ve değişimi şekillendirebilen bir yapıda, yani dayanıklı (resilient) olması gerekir (Schultz ve Lundholm). Buna bağlı olarak toplumların kalkınmasında dayanıklılığın (resilience) sağlanması ve sürdürülmesi konuları, geçtiğimiz on sene içinde hızla gelişmiştir. Birçok çalışma, dayanıklılığın, çeşitlilik/karmaşıklık ve sosyo-ekolojik sistemlerin sürdürülebilirliği ile olan ilişkilerini açıklamaya odaklanmıştır (Folke ve diğ. 2002). Dayanıklılık kavramı 1970'lerden beri farklı alanlarda kullanılmak üzere literatürde yer almıştır. Ana hatlarıyla dayanıklılık, tehlikelerin neden olduğu olumsuzluklara uyum gösterebilme ve bu etkilerden en az hasarla kısa sürede kurtulma olarak tanımlanmaktadır (Fleischhauer, 2008). Ekolojik sistemlerde “dayanıklılık” kavramı; yapı ve işlevdeki değişimleri tanımlayan bir model geliştirmek amacıyla Holling (1973) tarafından ortaya atılmıştır. “Dayanıklılık” insan ve doğa arasındaki karmaşık ve ilişkili sistemlerin anlaşılması, yönetilmesi ve hükmedilmesi yönünde gelişen bir kavramdır (Walker ve diğ. 2006).

Bu bildirinin amacı, kentsel dayanıklılığın mekânsal planlama süreci ile ilişkisinin kurulması ve dayanıklı kent planlama yaklaşımının tanımlanmasıdır. Bildirinin birinci bölümünde dayanıklılık kuramı ve kentsel dayanıklılığın tanımı yapılmaktadır. İkinci bölümde, kentsel dayanıklılığın kent planlama ile ilişkisi kurulmakta, kentsel dayanıklılık yaklaşımının kentsel mekânsal planlama ile ilişkisinin literatürdeki tanımı yapılmakta ve sonuç olarak dayanıklı kent planlama yaklaşımının tanımlanması amaçlanmaktadır.

I. DAYANIKLILIK KURAMI VE KENTSEL DAYANIKLILIK

Dayanıklılık kavramı 1970'lerden beri farklı alanlarda kullanılmak üzere literatürde yer almıştır. En çok karşılaşılan kavramlardan biri afetler, diğeri de ekolojik sistemlerle ilgidir. Dayanıklılık kavramını, mühendislikte dayanıklılık, ekosistemlerin ve sosyal yapının dayanıklılığı ve sosyo-ekolojik dayanıklılık olmak üzere üç temel başlık altında toplanabilir (Tablo 1).

Dayanıklılık Kavramının Kullanıldığı Alanlar	Karakteristikler	Odak Noktası	İçerik
Mühendislik	Dönüş zamanı, verim	Kurtarma, sabitlik	İstikrarlı bir denge
Ekolojik yapı/ekosistemler	Tampon kapasitesi, şoklara dayanıklılık, fonksiyonu korumak	Sebat, sağlamlık	Çoklu denge, korunmuş peyzaj
Sosyo-ekolojik ağlar	Karışıklık ve yeniden yapılanma arasındaki etkileşim, sürdürülebilirlik, gelişme	Uyum gösterme kapasitesi, dönüşebilirlik, öğrenme, yenilik	Bütünleşik sistemde geri besleme ve çapraz etkileşimler

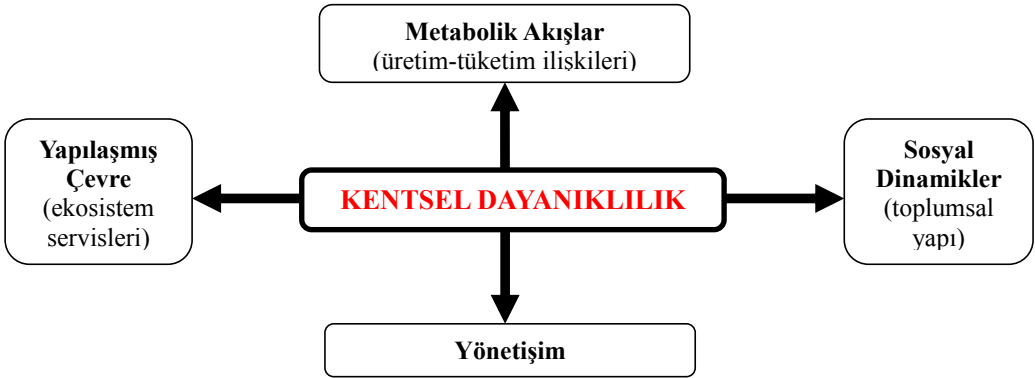
Tablo 1. Dayanıklılık Kavramlarının Dar Anlamdan Kapsamlı Anlama Doğru Sıralanışı (Folke, 2006; Altun Özyetgin, 2011)

Dayanıklılık kavramı, sosyo-ekolojik yapının dışarıdan gelen etkiler, şoklar ve değişimlere karşı uyum gösterme kapasitesinin artırılmasını ifade etmekte kullanılan bir kavramdır ve uyum gösterme kapasitesi, mevcut durumun ve değerlerin dışarıdan gelen sistemi olumsuz etkileyecek her türlü faktöre karşı, başka bir duruma geçmeden ya da dönemsel olarak değişip eski kabiliyetine dönmek üzere varlığını sürdürebilme yetisini tarif etmektedir (Walker ve diğ. 2006). Son yıllarda dayanıklılık, karmaşık sosyo-ekolojik sistemleri anlamak, yönetmek ve idare etmek anlamında kullanılmaya başlanmıştır (Lang, 2011). Özetle, Brand ve Jax'in tanımladığı gibi (2007) dayanıklılık değişimlerle başa çıkma, uyum sağlama, değişimi yönlendirme ve de belirsizlik ve beklenmedik değişikliklerle birlikte yaşamaya alışma yetisi bakımından, sosyo-ekolojik sistemlerin kapasiteleriyle ilgili kapsamlı bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca dayanıklılık, kentlerin maruz kaldığı değişimin başarılı bir şekilde yönetilmesini sağlayan, çok boyutlu bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle de dayanıklılık teorisinin kentsel ölçekte tanımlanması ve incelenmesi yararlı olacaktır.

Holling (2001) ve Albert'in (2003) tanımlamalarına göre kentsel dayanıklılık, yeni bir sistem ve yapı için yeniden organize olmadan önce değişime dayanabilme yetisi olarak düşünülmektedir. İddia edilen kentsel dayanıklılığın ekosistemler ve insanların aynı anda dengede kalma durumları ile sağlanabileceğidir. Dolayısıyla kentsel dayanıklılık etkilere cevap verebilme yetisinden çok, tahmin edilemez ve beklenmedik durumlara karşı esnek ve dayanıklı olma durumu olarak tarif edilmelidir (Berkes, Folke ve Colding, 1998). Kentsel

dayanıklılık, üretim, tüketim ve depolama zinciri; demografi, gelir düzeyi ve eşitlik; kurumsal yapılanma ve organizasyonlar; ekosistem servisleri ve kentsel peyzajın kesişiminde yer almaktadır. Dayanıklılığın ölçülmesi bu belirleyiciler aracılığı ile yapılabilecektir. Her kent ekonomik, ya da sosyal değişimlerden farklı şekilde etkilenir. Bazı kentler ya da bölgeler değişimleri kalkınmalarına yardımcı olacak şekilde kullanırken, bazılarında değişimler yapısal sorunların oluşmasına neden olabilir. Kentsel dayanıklılık yaklaşımı, bu farklılıkların açıklanabilmesini sağlamaktadır (Lang, 2011).

Şehirlerde değişim mekânsal, idari/kurumsal, toplumsal ve zamansal açıdan gözlemlenebilir. Kentsel dayanıklılığın azalması, korunmasızlığın artmasına, kentlerin daha fazla belirsizliklere ve riske maruz kalmasına neden olmaktadır. Bu bakış açısı ile kentsel işlevlerin ve yaşam kalitesinin sürdürülebilirliğini sağlayan “metabolik akışlar”; toplumun tehlikeler karşısında öğrenme, uyum sağlama ve yeniden organize olabilmesini sağlayan “yönetişim ağları”; insanların birer vatandaş, toplumun bir parçası, üretici ve tüketici gibi algılanmasını sağlayan “sosyal dinamikler”, ve de kent dokusu ve mekânla toplumun ilişkisini açıklayan “yapılaşmış çevre”, kentsel dayanıklılığın çok boyutluluğunu ortaya koyan bileşenleridir (CSIRO, 2007). Kentsel dayanıklılık, yapılaşmış çevre, sosyal dinamikler, metabolik akışlar ve yönetim ağlarının odak noktası konumundadır (Şekil 1, Tablo 2).

Şekil 1. Kentsel Dayanıklılığın Dört Bileşeni

Metabolik akışlar, kentin sınırlarını aşan ekosistemlerdeki üretim, arz ve tüketim zincirini ifade etmektedir. Bu da enerji ve mallar için üretken kapasite ve nüfusun refahı ve toplumun yaşam kalitesi için gerekli hizmetleri içermektedir. Üretim sistemlerinin çeşitliliği,

birbirleriyle ilişkileri ve verimliliği dayanıklılığı sağlayan unsurlardır. *Sosyal dinamikler* bileşeni, demografik özellikleri, toplumsal sermayeyi ve nüfusun eşitsizliğini içermektedir. *Yönetişim ağları*, kentin idaresinde rolü olan kurum ve organizasyonlardan ve onların arasındaki bölgesel, ulusal ve uluslar arası düzeylerdeki ilişkilerden oluşmaktadır. Yönetişim aynı zamanda sermayenin ve hizmetlerin (altyapı, eğitim, güvenlik, vb.) idaresini de tanımlamaktadır. *Yapılaşmış çevre* bileşeni, farklı ekolojik ve kentsel peyzajları ve habitatları ifade etmektedir. İdeolojiler, politikalar, yapı kodları ve ulaşım aktiviteleri yapılaşmış çevrenin gelişimini etkilemektedir (Normandin, Therrien ve Tanguay, 2009).

Kentsel Dayanıklılığın Boyutları	Sosyal Dinamikler	Metabolik Akışlar	Yapılaşmış Çevre	Yönetişim Ağı
Kategoriler	Yaş Nüfus (yoğunluk, büyüklük) Eğitim Cinsiyet Sağlık koşulları Barınma koşulları (ücret) Olası tehlikelerle ilgili bilgi, bilinç düzeyi İşgücü Etnik ve kültürel köken Sahiplilik Yoksulluk/gelir Sosyal çatışmalar Halk katılımı	Tarım Dış yardımlar İş Ekonomik kalkınma Eğitim Enerji Finans Sağlık Sigorta Alt yapı Telekomünikasyon Su	Çevre koşulları Barınma koşulları Risk altındaki bölgeler Güvenlik standartları ve kodları Ulaşım Şehir planlama	Bütçe/fonlar Tehlikeler konusunda toplumun katılımı Koordinasyon Acil servisler Kanunlar Acil durum planlaması Sakınım/etki azaltma planı Acil durum eğitimi Diğer hazırlık çalışmaları Tehlike ve risklerle ilgili kamusal bilgi/eğitim Risk değerlendirmesi

Tablo 2. Kentsel Dayanıklılığın Bileşenleri (Normandin, Therrien ve Tanguay, 2009)

Kentsel dayanıklılık, uyum kapasitesi yönetimi, ekolojik bilginin sürdürülmesi, sosyal, ekonomik ve ekolojik değişimlere karşı direnç ve bütünleşik sosyo-ekolojik sistemler ile yönetim ağları gibi konuları kapsamaktadır. Bu sayede de, bütünleşik ve kapsamlı sistem yaklaşımını desteklemektedir. Kentsel dayanıklılık yaklaşımı sosyo-ekolojik sistemlerin

idaresini sağlamaktadır. Sosyal ve ekolojik sürdürülebilirliğin sağlanması için doğa ve insan arasındaki ilişkinin açıklanması gerekmektedir. Tarih boyunca toplumlar doğayı, doğa da toplumları şekillendirmiştir. Dayanıklılık teorisinde de toplum ve doğa tek bir sistem olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca, toplumsal gelişmenin ekosistem servislerinin üretimine (gıda, kereste, genetik kaynaklar, ilaç, su arıtma, taşkın kontrolü, karbon tutma, tozlanma, tohum dağılımı, toprak oluşumu, besin asimilasyonu, estetik ve kültürel yararlar sağlanması gibi hizmetler) bağlı olduğu göz önüne alınırsa, insanların da doğrudan ekosistem servislerine bağlı olduğu ortaya çıkmaktadır (Sessa, 2009; Folke ve diğ. 2002). Bu sebeple, kentsel dayanıklılık ve kent planlama birbirini destekleyen, bütünlük bir perspektif ile ele alınmalıdır.

Dayanıklı kentler, güçlü ve esnek bir yapıya sahip olabilen kentlerdir. Sürdürülebilir kalkınmanın amacı zengin bir ekonomik, sosyal ve ekolojik sistem yaratmak ve bunun devamlılığını sağlamak olduğundan, dayanıklılığın da buna paralel olarak toplumun refahını artırmadaki rolü göz önünde bulundurulmalıdır (Folke ve diğ. 2002). Kent planlama ise, kentsel dayanıklılık yaratma amacıyla değişimi ve gelişmeleri yönlendirme amacına sahiptir. Etkili bir kent planlama süreci, uyumsal sürdürülebilir planlama modeliyle (adaptive sustainable planning model) ve bütünlük bir yaklaşımla kentsel problemlerin çözümüne odaklanmalıdır (Abukhater, 2009). Bu nedenle de, kent planlama bütüncül olmalı (Gleeson, 2008) ve kentsel dayanıklılığı sağlamalıdır.

II. DAYANIKLILIK KURAMI VE KENT PLANLAMA

Geçen yarım yüzyıldan bu yana, karmaşık ve kronik kentsel problemlerle başa çıkmak için daha bütünlük planlama yaklaşımlarının geliştirilmesi konusuna olan ilgi artmaktadır (Abukhater, 2009). Bilindiği üzere kent planlama bölgeleme, alt yapı, hizmetler ve tasarım gibi, kentsel refahın ve verimliliğin artmasını sağlayacak temel görevleri yerine getirir ve kapasite geliştirmek için gerekli politika ve araçları kapsar (Berke ve Smith, 2009). Gleeson'un da ifade ettiği gibi (2008) kentsel sürdürülebilirliğin ve dayanıklılığın sağlanması iyi bir plan ve planlama süreciyle mümkün olmaktadır. Bu kapsamda, “dayanıklı kent planlama yaklaşımı” kentlerin sürdürülebilirliğinin korunmasına olanak tanıyan bir yaklaşım olarak ortaya çıkmaktadır. Kent planlamada dayanıklılık teorisi ilk olarak afet zararlarını azaltma planları ile gündeme gelmiştir (Godschalk, 2003). Boshier ve Coaffee (2008) kent planlamada dayanıklılık teorisini, doğal ve insan kaynaklı tehlikeleri önleme ve yönetme

kapasitesi olarak tanımlamaktadırlar. Sonuç olarak, yönetim ve acil durum planlarını destekleyen güçlü bir politik ilginin önemi gündeme gelmektedir (Lang, 2011).

Literatür incelendiğinde, dayanıklı kent planlamanın iki temel açılımı olduğu gözlemlenmektedir. Öncelikle, dayanıklı kent planlama afet yönetimi ile ilişkilidir. Godschalk (aktaran Fleischhauer, 2008), kentsel tasarımın, dolayısıyla kent planlamanın beklenmedik değişikliklere ve afetlere karşı dayanıklı ve esnek olması gerektiğini, böylelikle kentlerin bu risklerin olumsuz etkilerinden kurtulabileceğini açıklamaktadır. Afetlerin kentler üzerindeki etkilerinin şiddeti, kentin sosyal ve ekonomik zayıflıklarına bağlı olarak değişmektedir. Kent ne kadar zayıf bir sosyo-ekonomik, politik ve ekolojik sisteme sahipse, esnekliği ve uyum gösterme kapasitesi de o derece azaldığından, afetlerden o kadar şiddetli şekilde etkilenmekte ve kayıplara uğramaktadır. Kentsel riskler, kentsel zayıflıklara bağlı olarak şekillenen doğal ya da teknolojik afetlere bağlı olarak tanımlanmaktadır (Fleischhauer, 2008). Çok sayıda zayıflığı olan bir kentin sahip olduğu riskler de doğrusal olarak artmaktadır. Bu nedenle, kentsel afetlere karşı dayanıklılık, afetlere yönelik zarar azaltma yönetimi veya risk yönetimi olarak ifade edilmektedir (Tezer ve Türkoğlu, 2008).

Geniş kapsamlı planlama politikalarında, gelecekte ne olacağı belirsiz olduğundan sadece önlem almak amacıyla afetlere karşı fiziksel çevre kontrollerine yönelik politikalar ve planlama kararları ele alınabilmektedir. Günümüzde ise bilgi birikimi ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak geleceği ve gelecekte nelerin daha çok tahmin edilebileceği önem kazanmakta ve bunlara yönelik önlem alma, hazırlıklı olma ve uzun dönemli olarak zarar azaltma konularında planlama politikalarının üretilmesine çalışılmaktadır (Godschalk, 2003). Bununla birlikte kentsel gelişmeyi yönlendiren planlar ve politikalar üretilse de, kentlerin asıl beyni o kentte yaşayan insanlar olduğundan afetlere karşı önlem almada bireylerin eğitimi, bireyler arasındaki bilgi akışının kontrolü ve ilişki ağları giderek daha fazla önem kazanmaktadır (Godschalk, 2003; Tezer ve Türkoğlu, 2008). Dolayısıyla risk yönetimi ve zarar azaltma, çağdaş toplumların bu tür tehditlere karşı organize olabilme kapasitesini tanımlamaktadır (Coffee, 2008). Ayrıca afetlere karşı dayanıklı olmak için yeşil yapılaşma modelleri öncelikli olarak kabul edilmektedir. Yerel coğrafyaya uyumlu, enerji-atık-su kontrollerini sağlayan, açık yeşil alanlar ile hem ekolojik işlevleri destekleyen hem de topluma çok amaçlı kullanım alternatifleri yaratan yapılaşma ve mekânsal planlama stratejileri, kentlerde doğal ve teknolojik tehditlere karşı dayanıklı olabilmek için önem kazanmaktadır (Coffee, 2008; Boshier ve diğ. 2007). Kentsel dayanıklılık yaklaşımı, afetlerin

yarattığı olumsuzluklardan fırsatlar yaratabilmeyi amaçlamaktadır. Alt yapının güçlendirilmesi, toplumun öğrenme ve uyum gösterme kapasitesinin artırılması sadece mekânın değil, toplumun da güçlenmesini sağlamaktadır. (Vale ve Campanella, 2005).

Godschalk'ın modeline göre, kentlerde meydana gelebilecek tehlikeleri önceden tahmin etmek zor olduğundan, kentlerin tehlikelere hazır olabilmelerini sağlayacak şekilde esnek ve uyum sağlayabilecek bir planlama yaklaşımı ile planlanması gerekmektedir (Fleischhauer, 2008). Godschalk (2003) risklere karşı daha dayanıklı kentler yaratmak için kentlerin Tablo 3'deki niteliklere sahip olması gerektiğini ifade etmektedir.

<p>Çokluk (Redundancy): Sistemin çok merkezli geliştirilmesi ve böylece bir bileşenin zarar görmesi durumunda tüm sistemin zarar görmemesi;</p> <p>Çeşitlilik (Diversity): Çoklu bileşenler ya da merkezlerle, alana özgü tehlikelerden korunma sağlanması;</p> <p>Verimlilik (Efficiency): Dinamik sisteme yetecek orandan enerji arzı;</p> <p>Yetkinlik (Autonomy): Dış kontrolden bağımsız kendini idare edilebilme yetisine sahip olması;</p> <p>Güç (Strength): Bir tehlikeye ya da saldırıya karşı dayanma gücü;</p> <p>Birbirine bağımlılık (Interdependence): Birbirini destekleyen bütünleşik sistem bileşenleri;</p> <p>Uyum gösterebilme (Adaptability): Deneyimlerden öğrenme ve değişikliklere karşı esnekliğin olması;</p> <p>İşbirliği (Collaboration): Daha geniş bir paydaş katılımının olması için çoklu fırsatlar ve öncelikler.</p>

Tablo 3. Dayanıklı Kentlerin Nitelikleri

Çokluk, çeşitlilik, verimlilik, yetkinlik, güç, birbirine bağımlılık, uyum gösterebilme ve işbirliği ilkeleri dayanıklılık kavramının sadece afet zarar azaltma yönü ile değil, daha geniş bir perspektifte, sürdürülebilir kent planlaması araçlarını da içerecek şekilde ele alınabilir. Hem sosyal hem de ekolojik açıdan dayanıklılık, kalkınmanın ve kaynak kullanımının sürdürülebilirliğinin önemli bir boyutudur (Normandin, Therrien ve Tanguay, 2009). Daha sürdürülebilir olmak için dayanıklılık, sosyal, ekonomik ve çevresel hedefler ile bütünleştirilmelidir; ekonomi, çevre ve eşitlik değerleri arasında denge sağlamak hedeflenmelidir (Berke ve Smith, 2009). Bu anlamda dayanıklı kent planlama yaklaşımı, kentsel sürdürülebilirliğin kapsamlı bir stratejisi olarak kabul edilebilir. Bir başka deyişle dayanıklı kent planlama, kenti bir bütün olarak ele alarak, geliştirdiği politikalarla

beklenmedik durumlara hazırlıklı kapsamlı planlama yaklaşımıyla (Innes, 1996), kentsel sürdürülebilirliği sağlayabilir.

İkinci olarak, dayanıklı kent planlama, stratejik mekânsal planlama araçları ile entegre edilebilir. 1960 ve 1970'lerde gündeme gelen stratejik mekânsal planlama yaklaşımı, farklı idari seviyeleri kapsayan bütüncül bir planlama sistemi perspektifinde gelişmiştir (Shapiro, 2001; Albrechts, 2006). Giderek belirsizleşen dünyada, hızla değişen ve gelişen kurumların geleceğini etkili bir şekilde planlama ve idare etme ihtiyacı doğrultusunda ortaya çıkmıştır. (Albrechts, 2004). Benzer şekilde dayanıklı kent planlama, risk yönetimi, uyarlanabilir yönetim, ekolojik bilginin sürdürülmesi, sosyal ve ekolojik değişikliklere karşı dirençli olunması, karmaşık sosyo-ekolojik sistemlerin kavranması ve planlamada katılım hedeflerini kapsamaktadır ve bu hedefleri bütüncül bir yaklaşımla değerlendirmektedir. Stratejik mekânsal planlamada olduğu gibi, dayanıklı kent planlama da, kentsel alanlarda artan küresel karmaşıklık ve bunun getirdiği korunmasızlık karşısında oluşan belirsizlikler ve beklenmedik değişikliklere hazırlıklı olmayı ve bu değişikliklerle başa çıkmayı amaçlamaktadır (Thatcher, 2004; Fleischhauer, 2008; Dijst, Burrough ve Schot, 2005). Giderek artan karmaşıklık ve ekonomik, sosyal ve fiziksel yapıdaki küresel bütünleşmeler, özellikle kentsel alanlarda korunmasızlığı artırmaktadır. Bu aşamada mekânsal planlamanın rolü, kentleri etkileyebilecek tehlikelere bağlı riskleri azaltma ve kentlerin korunmasızlığını önlemeye yönelmektedir (Fleischhauer, 2008; Tezer ve Türkoğlu, 2008).

Kentlerin gelişmeye/kalkınma ya açık olmaları	Mekânsal planlama tehlikeye açık alanlarda (örn. sel eğilimli yerlerde, çığ eğilimli alanlarda); tehlikeli olayların etkilerinin azaltılması gereken alanlarda (örn. su tutma alanları) ve afetlere müdahale alanlarının etkinliğinin artırılması gereken alanlarda (örn. kaçış yolları ve toplama noktaları) gelişmenin önünü açacak araçlara sahiptir.
Çok-amaçlı arazi kullanımı	Mevcut risklerin sıklığı ve yoğunluğuna göre uygun arazi kullanımına (örn. sel alanlarının tarım amaçlı kullanımı ve bu alanlara yerleşimin izin verilmemesi) karar verir.
Yapı, yerleşme ve bölge planları için yasal öneriler	Arazi kullanımı ve bölgeleme planları ile yapılaşmayla ilgili yasal araçlar için öneriler (örn. bina yüksekliklerinin belirlenmesi, petrol ile ısınmanın önlenmesi, çatı tiplerinin belirlenmesi) geliştirilir.
Tehlike sıklığı ve şiddeti üzerine etkiler	Tehlike risklerinin azaltılmasını kolaylaştırır (örn. sel eğilimi olan alanların ya da orman alanlarının korunması veya genişletilmesi)

Tablo 4. Mekânsal Planlamanın İşlevi (Fleischhauer, 2008; Tezer ve Türkoğlu, 2008)

Tablo 4'den de anlaşılacağı üzere, mekânsal planlama, arazi kullanımının organizasyonu ve arazi kullanımındaki uyumsuzlukları hedef almaktadır. Eylemlerin özellikle tehlikeler ortaya çıkmadan önce insanlara, mülklerine ve diğer kaynaklarına olabilecek zararların azaltılması konusunda büyük öneme sahiptir. Stratejik mekânsal planlama, bölgesel ya da yerel düzeyde, tehlikeler ve risklerle beraber, korunmasızlığı azaltmayı hedeflemektedir. Bu nedenle mekânsal planlama, kentsel dayanıklılığın fiziksel/çevresel kentsel yapı ile bağlantılı tüm yönlerine katkıda bulunabilir.

Bir toplumda dayanıklılığın sağlanması, yönetimi ve sürekliliği, aktörlere, sosyal ağlara ve kurumlara bağlıdır. Stratejik mekânsal planlama ana aktörleri tanımlar (özel ve kamu) ve bu aktörleri bir araya getirir. Böylece planlama sürecinde çeşitli (kamu, ekonomik, sivil toplum) ve çok düzeyli bir yönetim ilişkisi oluşmuş olur. Dayanıklılığın sağlanmasında öncelikle kendi kendini örgütlenme/organize edebilme (self-organization), uyum gösterme (adaptation) ve öğrenme (learning) en önemli gerekliliklerdir. Kendi kendini örgütlenme/organize etme kapasitesi, sistemin kendi kimliğini yeniden yaratması ve devamlılığını sağlaması anlamına gelmektedir. Kendini organize edebilen sistemler, diğer sistemlerin etkilerinden korunur ve devamlılığını sürdürmek için sürekli olarak yatırım, sübvans ya da yenilenmeye ihtiyaç duymaz. Öğrenme ve uyum gösterme ise, yönetsel hedeflerin zaman içinde daha iyi takip edilebilmesi ve değişikliklerle başa çıkabilme açısından önemlidir. Ayrıca, belirsizlik ve bir takım ani değişimlerle başa çıkma kapasitesi, öğrenmeye açık olmayı, beklenmedik değişiklikleri kabullenmeyi ve uyarlanabilir yönetim gibi müdahalelerde bulunabilme becerisini gerektirmektedir. Farklı kaynaklardan ve farklı formlarda bilgiden elde edilen yazılı ya da yazılı olmayan verilerin / bilginin birleştirilmesi ve entegre edilmesi, çeşitliliğin bileşenlerinin ve eşiklerin akılda kalma olasılığını artırır. Tersine çevrilmesi zor eşikleri fark edebilme yetisi, toplumların ekosistemlerde olabilecek sorunların engellenmesine yardımcı olmaktadır. Sosyal ve ekolojik çeşitliliği yaratacak ve devamlılığını sağlayacak kapasite, büyük krizlerden sonra yenilenme ve yeniden organize olma açısından önemli bir kaynaktır. Yönetimde katılım güven yaratır ve kendi kendini organize etmek için ihtiyaç olan ortak bir anlayışın oluşumuna neden olur (Lebel ve diğ. 2006). Yerel yönetimler, kentsel dayanıklılığı sağlamak için kendini organize edebilme, öğrenme ve uyum gösterme nitelikleriyle ve risk analizleriyle kentlerde meydana gelebilecek olası etkileri değerlendirerek zarar azaltma ve kent planlama performans göstergelerini hazırlamalıdır.

Şekil 2. Yönetişim ve Dayanıklılık

Dayanıklı kentlerde büyüme, tehlikelere açık alanlardan güvenli alanlara kaydırılmaktadır; binalar belirli standartlar doğrultusunda inşa edilmektedir; doğal çevre koruma sistemleri, tehlikelerin etkilerini kontrol altına alma ve zarar azaltma konularında çabalarla bu yerleşmelerin devamlılığını sağlayacak şekilde koruma hedeflenmektedir. Kamu ve özel sektör kuruluşları, tehlikelerle ve mevcut kaynaklarla ilgili güncel bilgilere sahiptir, bu birimler birbirlerine verimli iletişim ağları ile bağlanarak ortaklaşa çalışmaktadır. Özellikle belirtilmesi gerekir ki, kentsel dayanıklılığın sağlanması ve sürdürülebilmesi, gelecekte gelişimin nasıl gerçekleşebileceği konusunda yapılan planları göz önünde bulunduran ve katılımcı bir yönetim anlayışıyla sağlanabilir (Vale ve Campanella, 2005; Folke ve diğ. 2002).

Dayanıklı kent planlama yaklaşımının diğer yaklaşımlardan farkı ve öne çıkan yönü, sadece sistem bileşenleri arasındaki etkileşimi anlaması ve değişim söz konusu olduğunda nasıl bir evrim geçireceklerini ön görmesi değil; aynı zamanda sistemin işlevlerini fazla bir değişiklik olmadan yerine getirmesi ve belirsizliklerin farklı bölgeleri olumsuz etkilememesini sağlamaktır (Thapa, Marshall ve Stagl, 2010). Kentsel dayanıklılığı beslemek için, yeni bilgi biçimleri ve yeni planlama araçları geliştirmek gerekmektedir (Ernstson ve diğ. 2009). Bu

nedenle dayanıklı kent planlama yaklaşımı, planlama yasalarında, yönetmeliklerinde yer almalı, dayanıklılık teorisinin gerektirdiği yönetim yapısı güçlendirilmeli ve uygulanmalıdır.

III. SONUÇ: DAYANIKLI KENT PLANLAMA

Günümüzde kentleşme, beklenmedik değişimlerle ve belirsizliklerle karşı karşıyadır ve bu sorunlar, kentleşmenin hiçbir aktör tarafından tahmin edilemez, dinamik, karmaşık ve kontrolsüz bir şekilde gerçekleşmesine neden olmaktadır. Bu durumda gereken, belirsizliklerin ve ekosistem servislerinin kent planlamanın toplumsal boyutuyla nasıl ilişkilendirileceğinin belirlenmesidir (Ernstson ve diğ. 2009). Kent planlama sosyal, ekonomik ya da çevresel anlamda oluşabilecek risklerin yönetimi konusunda önemli bir role sahiptir ve bu rolü sayesinde, kentleri çeşitli risklere karşı daha dayanıklı kılmaktadır. Bu kapsamda, Gleeson (2008) tarafından da ifade edildiği gibi, kentsel sürdürülebilirliğin ve bu sayede kentsel dayanıklılığın sağlanmasında doğru bir kent planlama büyük öneme sahiptir. Böylece “dayanıklı kent planlama” yaklaşımı, kentlerde sürdürülebilirliğin ve dayanıklılığın sağlanmasının koşulu olmaktadır.

Tablo 5’den anlaşılacağı üzere, stratejik mekânsal planlama, afet planları, sürdürülebilir kalkınma politikaları, teknolojik gelişme ve yenilikler gibi araçlar ile kapsamlı ve bütünleştirici bir kavram haline gelen dayanıklı kent planlama yaklaşımı, değişimler karşısında sürdürülebilirliğin ne derece sağlam olduğunu ve kentlerde sürdürülebilirliğin ne şekilde devam ettirilebileceğini tanımlayan bir yaklaşımdır. Dayanıklı kent planlama, sosyo-ekolojik hedeflere önem veren, kendi kendini örgütleyebilen, bilgi paylaşımını teşvik eden ve toplumların uyum gösterme kapasitesini artırmalarını sağlayan bir yönetim anlayışıyla birlikte, aktörlerin değişimlerden sonuç çıkarmalarını ve bu değişimleri fırsata çevirebilmelerini sağlamaktadır.

Kent planlama araçları	Kentsel dayanıklılık göstergeleri
Kapsamlı Plan	Dört bileşen: sosyal dinamikler, metabolik akışlar, yapılaşmış çevre, yönetim ağları.

Stratejik Mekânsal Plan	Kentsel alanlarda giderek artan korunmasızlık; Toplum-çevre etkileşimlerinin karmaşıklığı ve değişim karmaşıklığı; Giderek belirsizleşen dünyada hızla değişen ve gelişen kurumların geleceğini etkili bir şekilde planlama ve idare etme ihtiyacı; Karmaşık sorunların çözümleri, kısa vadeli eylemler ile stratejik vizyonların üretilmesinin bütünleştirilebilmesine bağlıdır
Afet/Acil Durum Planları ve Zarar Azaltma Planları	Uyumsal kapasite; bol, çeşitli, verimli, özerk, güçlü, birbirine bağlı, uyurlanabilir ve işbirlikçi sistemler
Kanunlar	Mekânsal planlama mevzuatı, afet zarar azaltma yasaları, çevre koruma kanunları, vb.
Yerel – Merkezi Yönetim Politikaları	Uyumsal ve kendini organize edebilen, kendine yeten yönetim
Teknolojik Gelişmeler ve Yenilikler	Öğrenme ve uyum sağlama
Sürdürülebilir Kalkınma Politikaları	Gelişme ve kaynak kullanımının sürdürülebilirliği; Sistemin sorunları kavrama becerisi ve aktörlerin dinamik döngüler teorisini kullanarak değişimlerden sonuç çıkarmaları
Finansal Araçlar	Kentsel dayanıklılık ve afet zarar azaltma amaçlı finansal havuz oluşturma (kredi ve sigortalama araçları vb.)

Tablo 5. Kentsel Dayanıklılık Araçları Genel Çerçevesi

Küreselleşmenin, kentlerde her boyutta kendini göstermeye devam ettiği, değişen dünyaya ve gelişmelere ayak uydurmanın her geçen gün daha da önem kazandığı 21. yüzyılda, kentlerin kalkınabilmesi, dayanıklı olmalarına bağlıdır. Kentler, dayanıklı ve sürdürülebilir gelişmeye uyumlu stratejiler geliştirme yoluyla, öğrenme prensiplerine bağlı olarak yeni kalkınma fırsatları geliştirebilir (Nijkamp ve Finco, 1999). Kentsel gelişmede başarının sürdürülmesi,

kurumların ve insanların yeni durumlar karşısında ön görülü ve uyumlu olma becerilerine bağlıdır. Bütünleştirici bir yaklaşım olarak sürdürülebilirliği sağlayan ve sürdürülebilirliğin sürekliliğini sağlayan dayanıklı kent planlama, kent planlama sürecinin esası olmalıdır. Aynı zamanda, hizmetlerin uzun dönemde sürdürülebilir bir şekilde dağılımı; belirsiz ve karmaşık durumlarda doğal kaynakların kontrol edilmesi, kısa dönemde maksimum üretim ve fayda sağlanması; dayanıklı planlamanın beklenmeyen değişimlerle uyum sağlama, başa çıkma, şekil verme, öğrenme ve uyumsal kapasite ile ekosistem servislerinin ve mallarının akışının geliştirilmesini sağlamasıyla mümkün olmaktadır (Sessa, 2009; Folke ve diğ. 2002). Dayanıklı kent planlama, sürdürülebilir kentsel mekânsal planlamayı şekillendiren temel araç; dayanıklılık yaklaşımı da kentsel sürdürülebilirliği sağlayan esas koşul olarak değerlendirilmelidir.

IV. KAYNAKLAR

- Abukhater, A., 2009, Rethinking Planning Theory and Practice: A glimmer of light for prospects of integrated planning to combat complex urban realities, Theoretical and Empirical Researches in Urban Management Number 2(11), May 2009
- Alberti, M. ve diğ. 2003, Integrating Humans into Ecology: Opportunities and Challenges for Studying Urban Ecosystems, BioScience, 53: 1169-1179
- Albrechts, L., 2004, Strategic (spatial) planning reexamined, Environment and Planning B: Planning and Design 2004, volume 3: 743 -758
- Albrechts, L., 2006, Bridge the Gap: From Spatial Planning to Strategic Projects, European Planning Studies, 14: 10, 1487-1500
- Altun Özyetgin, A., 2011, Kentsel Dayanıklılığın Artırılmasında Sosyo-Ekolojik İlişki Ağları Ve Yapılaşmanın Rolü, Yüksek Lisans Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü
- Bosher, L., Dainty, A., Carrllo, P., Glass, J. ve Price, A., 2007, Integrating disaster risk management into construction: a UK perspective, Building Research & Information 35(2), 163–177
- CSIRO (The Commonwealth Scientific and Industrial Research Organization), 2007, Urban Resilience Research Prospectus, A Resilience Alliance Initiative for Transitioning Urban Systems towards Sustainable Futures CSIRO, Australia, Arizona State University, USA, Stockholm University, Sweden, <http://www.resalliance.org/>
- Berke, P. ve Smith, G., 2009, Hazard Mitigation, Planning and Disaster Resiliency: Challenges and Strategic Choices for the 21st Century, In Planning the Risk, Spatial Planning as a Strategy for Mitigation and Adaptation to Natural Hazards. Amsterdam: ISO Press.
- Berkes, F., Folke, C. ve Colding, J. (edited), 1998, Linking Social and Ecological Systems, Management practices and social mechanisms for building resilience, Cambridge University Press
- Brand, F. S. ve K. Jax, 2007, Focusing the meaning(s) of resilience: resilience as a descriptive concept and a boundary object. Ecology and Society 12(1): 23, <http://www.ecologyandsociety.org/vol12/iss1/art23/>
- Coffee, J., 2008, Risk, Resilience, and environmentally sustainable cities, Energy Policy 36: 4633–4638, Elsevier Ltd.
- Dijst, M.J., Burrough, P.A. ve Schot, P.P., 2005, Coping with uncertainties in integrative spatial planning, Guest editorial, Environment and Planning A 2005, volume 37: 1331-1334

- Ernstson, H. ve diğ. 2009, Urban transitions: on urban resilience and human-dominated ecosystems, *Ambio: A Journal of the Human Environment*, Volume 39, Number 8, 531-545
- Fleischhauer, M., 2008, The Role of Spatial Planning In Strengthening Urban Resilience, *içinde* H.J. Pasman and I.A. Kirillov (eds.), Resilience of Cities to Terrorist and other Threats. Springer Science + Business Media B.V. 2008, 273-298
- Folke, C. ve diğ. 2002, Building Adaptive Capacity in a World of Transformations, Scientific Background Paper on Resilience for the process of The World Summit on Sustainable Development on behalf of The Environmental Advisory Council to the Swedish Government, Stockholm, <http://www.sou.gov.se/mvb/pdf/resiliens.pdf>
- Folke, C., 2006, Resilience: The emergence of a perspective for social-ecological systems analyses, *Global Environmental Change* 16: 253-267, Elsevier Ltd.
- Gleeson, B. J., 2008, Waking from the dream: towards urban resilience in the face of sudden threat, *Urban Studies*, 45(13): 2653-68
- Godschalk, D. R., 2003, Urban Hazard Mitigation: Creating Resilient Cities, the *Natural Hazards Review*, Vol. 4, No. 3, August 1, 2003. ASCE
- Holling, C.S., 1973, Resilience and Stability of Ecological Systems, *Annual Review of Ecology and Systematics*, Volume 4: 1-23
- Holling, C.S., 2001, Understanding the Complexity of Economic, Ecological, and Social Systems. *Ecosystems* 4(5):390-405
- Innes, J.E., 1996, Planning Through Consensus Building: A New View of the Comprehensive Planning Ideal, *Journal of the American Planning Association*, 62: 4, 460-472
- Kelly, E.D. ve Becker, B., 2000, *Community Planning An Introduction to the Comprehensive Plan*, Island Press, Washington, D.C.
- Lang, T., 2011, Urban Resilience and New Institutional Theory- A Happy Couple for Urban and Regional Studies in *German Annual of Spatial research and Policy*, *içinde* 2010 Urban Regional Resilience: How do Cities and Regions Deal with Change? (Ed.) B. Müller, Springer-Verlag Berlin Heidelberg 2011
- Lebel, L., ve diğ. 2006, Governance and the capacity to manage resilience in regional social-ecological systems. *Ecology and Society* 11(1): 19
- Nijkamp, P. ve Finco, A., 1999 Evaluation of Complex Resilience Strategies for Sustainable Cities, XIX Incontro di Studio del Ce.S.E.T, Centro Studi di Estimo ed Economica Territoriale, Padova, 08.10.1999. Mimeo

- Normandin, J.M., Therrien, M.C. ve Tanguay, G.A., 2009, City Strength in Times Of Turbulance: Strategic Resilience Indicators, Joint Conference on City Futures, Madrid, 4-6 June, 2009
- Schäffler, A., 2011, Enhancing resilience between people and nature in urban landscapes, Master of Philosophy, Sustainable Development Management and Planning, Stellenbosch University
- Schultz, L., 2009, Nurturing resilience in social-ecological systems Lessons learned from bridging organizations, Doctoral Thesis in Natural Resource Management at Stockholm University, Sweden
- Shapiro, J., 2001, Strategic Planning Toolkit, CIVICUS: World Alliance for Citizen Participation, <http://www.civicus.org>, Johannesburg
- Sessa, C., 2009, Applying the resilience assessing and managing approach as benchmark methodology in the AWARE pilot experiments, ISIS 15/10/2009, www.aware-eu.net
- Tezer, A. ve Türkoğlu, H. (2008) Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri, T.C. İçişleri Bakanlığı ve JICA, Mikdat Kadioğlu ve Emin Özdamar (Editörler), JICA Türkiye Ofisi Yayın No: 2, Mart 2008, Ankara.
- Thapa, S., Marshall, F. ve Stagl, S., 2010, Understanding Peri-urban Sustainability: The Role of the Resilience Approach, STEPS Working Paper 38, Brighton STEPS Centre
- Thatcher, M., 2004, Risk and Resilience: Strategic Thinking in Your World, Carroll Thacher Planning Group, Canada, www.thatcherplanning.com
- Vale, L. J. ve Campanella, T. J., 2005, Resilient City: How modern cities recover from disaster, Oxford University Press
- Walker, B. H. ve diğ. 2006, Exploring Resilience in Social-Ecological Systems Through Comparative Studies and Theory Development: Introduction to the Special Issue, Ecology and Society 11(1): 12

II. OTURUM: AKILLICA ADALETLE YENİDEN
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Zekiye Yenen

SORU-CEVAP

Prof. Dr. ZEKİYE YENEN- Biz de teşekkür ederiz. Hem Zeynep Deniz Hanım'a, hem de Azime Hanım'a teşekkür ediyoruz. Sayın katılımcılar, sorularınız varsa izleyicilere mikrofon vereceğiz. Soru sorunlar isimlerini de bildirecekler.

MİTHAT KARASU- Ben Harran Üniversitesi'nden katılıyorum. Son konuşan hanımefendiye bir şey soracağım. Ben 3 gündür İstanbul'dayım, çok da tanıdığım bir şehir değil. Şunu söyleyeyim ki, İstanbullular çok dayanıklı, çünkü ben Ataşehir denilen yerden buraya geliyorum, 2,5 saat geldim, 2 saat 10 dakikası da otobüs, bu 2 saat 10 dakika uçağa binseniz Oslo'ya gidiyorsunuz, bu ilginç bir şey. Ben de tabii bakmaya çalışıyorum, İstanbul'u anlamaya, gözlemlemeye çalışıyorum. Reklamlarını gördüğümüz şeyleri görme şansım oldu, o prestij yapılarını filan. Şimdi dayanıklılıktan acaba tam ne anlamamız lazım? Mesela, ekolojik baskı var, ekonomik baskı var ve hiçbir yerde olmadığı kadar ciddi bir rant baskısı var İstanbul üzerinde, ama şehir ona dayanabiliyor. Üstelik bir de küreselleşmenin getirdiği yeni değişimler var az evvel söylediğiniz, İstanbul iyi-kötü onları da yapabiliyor. Sonuçta baktığımızda bir deprem olduğunda ya da bir tanker kazası olduğunda aslında İstanbul'un çok da dayanıklı olmadığını görüyoruz. Günlük hayatın ritminde bu kadar ağır baskıyı kaldırabilen bir şehri dayanıklı kabul etmemiz mi doğru olur, yoksa bir deprem ya da ekolojik bir felaket karşısında örneğin, bir kar yağdığında İstanbul Büyükşehir Belediyesi açıklama yapıyor, alarma geçtik. Yağan kar da 1 cm bir şey, hepsi o. Yani şehir sizce dayanıklı mı, değil mi ya da biz bu kavramı daha net sizden rica etsem açsanız da, bunu İstanbul konusunda bir yorumlamanızı rica etsem sizden.

ZEYNEP DENİZ YAMAN- Çok teşekkür ederim, siz de çok güzel açıkladınız. Ben de karşıdan geliyorum, hakikaten İstanbul'da ulaşım çok zor. Elbette İstanbul'u hâlihazırda dayanıklı olarak tanımlamak doğru değil. Çünkü bizim dayanıklılık kavramıyla açıklamaya çalıştığımız, sorunlar karşısında direnme ve iyi ya da kötü ayakta kalma ya da sorunlara anlık çözümler bulma değil. Dayanıklılık, kentsel alandaki her türlü işlevselliğin sürdürülebilir olması demektir. Sunumda da söylediğim gibi, dayanıklılık kavramı çoğunlukla afet zararlarını azaltma yaklaşımı olarak tanımlanmakta. Bu kapsamda sadece doğal afetlerden bahsetmiyoruz; kentlerdeki çok ani değişiklikler, baskılar ya da terör de bu yaklaşıma dâhil edilmeli.

İstanbul özeli için, doktora tez danışmanım Doç. Dr. Azime Tezer'le tezimi İstanbul'da dayanıklılığın sağlanması üzerine kurgulamak adına çalışmaktayız. Sadece afetler konusunda ya da ekolojik kapsamda değil, aynı zamanda sosyal boyutuyla da İstanbul'u değerlendirmek istiyorum. Elbette İstanbul'un gerçeklerini ve önceliklerini belirlememiz gerekiyor.

Prof. Dr. ZEKİYE YENEN- Teşekkür ederiz. Buyurun, bir soru burada.

ELÇİN BARIN PENPECİOĞLU- Teşekkür ederim sunuşlarınız için, üç sunuşu da dinledim, ben aslında birinci sunuştan üçüncü sunuşa kadar dinlediklerimi birleştirmek adına size bir soru sormak istiyorum. Birinci ve üçüncü sunuş yapanlara sormak istiyorum, çünkü ikisini ilişkilendirdiğim bir soru bu. Şimdi Savaş Zafer Şahin aslında bizim bugünkü Türkiye pratiğindeki zihniyeti oldukça güzel bize anlattı, yani bu zihniyet yatırımcı, parçacı, bir şekilde patronaj ilişkilerini destekleyen ve kent patronları denilen bir zihniyeti getirdi. Bir tarafta da üçüncü sunuşta çok ideal bir şey dinledik aslında; son dönemde çok popüler bir kuramı ve bugünkü kentlerin rekabetçiliği karşısında çıkartılmış iyi bir aslında çözüm önerisi dinledik. Peki, ben şunu sormak istiyorum: Böyle bir zihniyette bugünkü yatırımları hep göz önüne alan, yatırımlara öncelik tanıyan ve bilimsel bilgiyi aslında biraz ötelemeye çalışan bir zihniyette sizin bu bahsettiğiniz ideal kuramı nereden başlayarak uygulamaya geçirebiliriz? Bunu araştırmayla pratik arasındaki kopukluğu hep gören insanlar olarak soruyorum, araştırmayı çok güzel yapıyorum, kuramlar gerçekten çok muntazam, ama pratiğe geldiğimizde bir yere koyamadığımızı görüyorum. Dolayısıyla sizin bu konudaki düşüncelerinizi merak ettim, nereden başlayabiliriz? Teşekkürler.

ZEYNEP DENİZ YAMAN- Çok doğru. Araştırıyoruz, okuyoruz, yazıyoruz, ama en sonunda bunu nasıl yapacağımızı tanımlayamıyoruz. “Dayanıklılık” çok iddialı bir konu, doğru. Dayanıklı bir toplum, dayanıklı bir kent, sürdürülebilir bir planlama yaklaşımı, aslında anlattığım her şeyi sizler de gayet iyi biliyorsunuz. Dayanıklılık derken çok yeni bir kavramdan bahsetmiyoruz; sağlanması gereken, günümüzün gerektirdiği bir durumdan bahsediyoruz. Plancı olarak mevcut durumu inceliyoruz; elimizdeki veriler neler, sorunlarımız neler ve bu sorunlarla nasıl başa çıkabiliriz araştırıyoruz. Çalışmalarımızda günümüzde dayanıklı toplumların geliştirilmesi konusunun önem kazandığını görüyoruz ve bu konunun üzerine eğilmek gerektiğini fark ediyoruz. Sunumda da ifade etmeye çalıştığım gibi dayanıklılığın sağlanmasında en önemli engel de araç da yine yönetim.

Toplumumuzda her ne kadar yerelliğe önem verilmesi gerekliliğini savunsak da, yerelin yetkisi her ne kadar arttırılacak gibi görünse de-ki Avrupa ile rekabet halindeyiz-hâlâ bir merkezîyetçilik söz konusu. Nereden başlamak, nasıl yapmak gerektiği konusunda hakikaten çok fazla düşünmemiz gereken şey var, ama bence öncelikle yeni bir yönetim yapısı, yeni bir yerel yönetim yasası gerekli. Yani yönetim yapısında köklü değişiklikler olması gerektiğine inanıyorum ben. Hayal olarak kalıyor mu bilmiyorum. Belki bir sonraki kongrede de benzer şeyleri tartışıyor olacağız. Teşekkür ederim.

SAVAŞ ZAFER ŞAHİN- Ben de bir-iki şey söyleyeyim. Yine dün İlhan Hoca'nın söylediği bir şeyden hareketle sorunuzu yanıtlayabiliriz diye düşünüyorum. Plancı, eğer öncelikle planla uygulama arasındaki -hatta planın uygulamaya geçişi sürecindeki- yönetsel aşamalardaki büyük boşlukları düşünce olarak doldurmazsa ve burada ciddi sorgulamalara girmezse, herhangi bir yeni yasa değişikliğinin ya da farklı tür bir yeni düzenlemenin benim anlatmaya çalıştığım çerçeve içerisinde yeni bir döngü olmaktan öteye gitmeyecektir. Peki, nedir sorgulamamız gereken? Biz mesela, bugüne kadar şunu sorgulayabildik mi plancılar olarak?: Planlamaya ilişkin herhangi bir kanunun, yönetmeliğinin bir siyaset süreci olarak hangi aşamalardan geçtiğini ve o aşamalarda nerelerde bizim istemediğimiz, beklemediğimiz ya da ilkelerimize ters müdahalelerin yapıldığını görebildik mi? Zannetmiyorum, çünkü bunu görebilmeniz için T.B.M.M. Komisyonları'ndan tutun, idari yapının içindeki bürokratik tüm aşamaları ki, bunu söylediğim zaman sanıyorum aramızda olan kamuda çalışan arkadaşlarımız beni çok iyi anlıyorlar, oralardaki inkrementalist, el yordamcı süreçleri iyi gözlemlememiz ve deşifre etmemiz lazım. Bu da yeterli değil, bu deşifreyondan sonra o yöntemlere alternatifler üretmemiz lazım ve burada da tutuculuğu, muhafazakârlığı bir kenara bırakmamız lazım. Eğer 70 küsur yıllık, ya da ODTÜ'deki planlama bölümünün kuruluşunu milat sayarsak 40-50 yıllık bir meslek alanının hâlâ planlarda alenilik konusunda askıdan başka önerebileceği bir şey yoksa, burada tartışmamız gereken çok daha başka ayrıntılar var, öncelikle onları bir tartışmamız lazım. Bunun yanı sıra çok önemli olanaklar önümüzde duruyor, abarttığımı düşünmeyin, ama şu an bilgili bir arkadaş bize bir akıllı telefon uygulaması yazabilir, bununla bir anda belki İstanbul'daki 100,000 İstanbullunun verisini aynı anda toplayıp, katılımını aynı anda sağlayıp, çok farklı bir planlama deneyimine bir anda gitmemiz de mümkün olabilir. Dolayısıyla bence öncelikle şu var olan deneyimimizdeki boşlukları ve yanlışları bir sorgulamaya başlamamız, sonra da bu yenilikçi yaklaşımlardan faydalanmaya başlamamız lazım. Ben burada da meslek camiamızın oldukça tutucu olduğunu düşünüyorum. Çünkü bu tür yaklaşımları kabullenmekte çok çok muhafazakâr davranıyoruz. Halbuki bu yaklaşımları ilk deneyen, ilk yaygınlaştıran meslek alanı da bizim olmamız lazım. Tabii bu eğitimden başlayarak plan meslek pratiğine kadar her tür aşamanın gözden geçirilmesine, hatta ve hatta artık bir akademisyen olarak söylüyorum, bizim atölye ve stüdyo deneyimlerimizin içeriğini tartışarak başlamamız gerektiğini düşünüyorum. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. ZEKİYE YENEN- Teşekkür ederiz. İsterseniz kendimize de biraz baturalım işneyi ya da çuvaldızı. Herhalde kendimizi iyi anlatamıyoruz, bunu gözden geçirmemiz lazım. Çünkü adı sürdürülebilir planlama, stratejik planlama, bugün dinlediğimiz dayanıklılık tabii hepsinin farklı yönleri var, ama adları böyle olmasa da Türkiye ve İstanbul'un deprem

I. OTURUM: Planlama

bölgesinde olduğu bilindiğinden, örneğin 1999'dan önce ben öğrenciler biliyorum doktora yapıyorlardı, afet karşısında örgütlenme doktoraları yapıyorlardı. Galiba biz bunları anlatamıyoruz, üstelik bunların bir kısmı kamuda çalışan arkadaşlardı ya da gerçekten karşı taraf da çok duyarsız davranıyor, ama önce kendimizden başlayalım derim ben yine de. Başka soru var mıdır? Buyurun.

ALİ YAKUT- İnegöl Belediyesi'nden katılıyorum. Benim sormak istediğim şey burada 648 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameyi daha önce inceleme şansım olmamıştı da, okurken dikkatimi çekti, inanılmaz bir etki var. Bunu hükümete bunu almaya zorlayan şey ne, nasıl buraya gelmiş? Plancıların buradaki rolü ne?

ELİF YILMAZABDURRAHMANOĞLU- Yani o sunumda da biz belirttik biraz, aslında merkezi yönetimin yerel yönetimden yetkilerini geri alma çabasını görüyoruz. Aslında ciddi anlamda o kanun onun bir göstergesi, aynı zamanda küreselleşme yerel yönetimlerin yetkilerini arttırıyordu. Aslında 1980'de başlıyor ve 2000'lere kadar böyle, ama artık küreselleşmenin yerel yönetimlerin yetkilerine ciddi anlamda müdahale ettiğini görüyoruz. Yani yerel merkezi yönetimin güçlenmesi de aslında bunun sebeplerinden bir tanesi olabilir anlamında ve aynı zamanda bir merkezi, toplu bir bölgeden yetkilerin dağıtılması, planların yapılması düşüncesiyle de kurulmuş bir süreç, ama aslında bu ciddi anlamda bir yetki karmaşasına sebebiyet veriyor. Çünkü birçok kurumun da yine aynı şekilde farklı yetkilerin olduğunu görüyoruz. Bunu demek istedim.

SAVAŞ ZAFER ŞAHİN- Sanıyorum sunumumun bütünü sorunuzun cevabıydı, ama yine gündelik deneyimlerimden yola çıkarak kısaca bir-iki şey söylemeye çalışayım. Ankara'da olduğumuz için ve uzun yıllardır da o bürokrasi koridorlarını izlediğimiz için şu kadarını söyleyeyim size, merkezi hükümet düzeyinde yerel yönetimlerin kentsel dönüşüm gibi süreçlerdeki etkinlik ve hızı yeterli görülüyor. Neden yeterli görülmediğini çay arasında sizinle ayrıca sohbetinde konuşabiliriz, ama bunun sonucunda merkezi hükümetin üst düzeyinde yeni kurumların ve yeni aktörlerin çok daha etkin ve hızlı bir şekilde buna müdahale etmesi gerektiği yönünde bir inanç var. Bu inancın yansıması olarak da söz konusu Kanun Hükmünde Kararnamelerle yeni kurumların oluşturulması ve bu kurumlara torba yetkiler verilmesi gibi bir yöntem izleniyor. Yalnız ortada şöyle çok garip bir durum var: Bir kurum düşünün, sadece genel müdürleri var, altında elemanı yok, daire başkanı yok, kurumsal yapısını daha tamamlamamış, ama Kanun Hükmünde Kararnameyle kentsel dönüşüm yetkisi verildiği için telefonlar susmuyor. Niye? bütün yerel yönetimler, belediyeler, aman ne olur bize gelin bir kentsel dönüşüm yapın diye Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın telefonlarını kilitlemiş durumdadır ve arkadaşlarımız da, oradaki değerli arkadaşlarımız her hafta bir yere

gidip ne yapacaklarını bilmez bir vaziyette oranın yerel yemeklerini, gezilecek görülecek yerlerini görüp, geri geliyorlar. Şimdi tabii böyle bir akıldışı yaklaşımdan yakın bir zamanda umarım vazgeçilir, vazgeçilmezse ikinci konuşmacı arkadaşımızın bahsettiği yetki karmaşası çok daha –tabirimi caiz görün- abuk sabuk bir hal alacak. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. ZEKİYE YENEN- Peki, başka soru var mıdır?

SALONDAN- İzniniz olursa benim ikinci sunum yapan arkadaşların altını çizdiği bir noktaya küçük bir ilavem olacak. Toplu konut alanı Başakşehir’de bulunan Toplu Konut İdaresinin yetkili olduğu alan yüzde 30’u diye altını çizdi arkadaşlarım, bu alan o planın başlamasından hemen önce İstanbul’da olanlar belki daha iyi biliyorlar bunu, ama dışarıdan katılan arkadaşlar için belki daha doğru bir ifade olacak. İstanbul’un herhangi bir deprem ya da afet anında özellikle depo konutlar olarak yapılacak olan alanıydı. Sahil bandı, Yeşilköy, Küçükçekmece, Büyükçekmece gibi bu aksa öncelik vererek, daha sonra da bütün İstanbul’un dönüşüm çalışmalarında kullanılacak bir alandı ve bunun arkasından bambaşka bir projeye çıktı sistem. Tabii orada da son ikazın arkasından belki şunu da söylemek gerekiyor: TOKİ bunu üretirken de o masanın etrafında plancılar vardı, siyasetçiler vardı, akademisyenler vardı, bizler de vardır. Böyle bir hatırlatmayı yapmak istedim, teşekkür ederim.

Prof. Dr. ZEKİYE YENEN- Çok teşekkür ederiz, gerçekten durum böyle. İşte dayanıklılığımızı azaltığımızın örneklerinden bir tanesi bu planları ihlal etmek.

DOÇ. DR. AZİME TEZER- Aslında birinci sunumu yapan arkadaşımız çok güzel ve çok net olarak özetledi benim de söylemek istediklerimi. Ama ben de bir şeyler eklemek istiyorum doğrusu. Kentsel planlama kapsamındaki gelişme kuramları içinde dayanıklılık kuramı, sürdürülebilir planlamaya bazı farklı nüansları dâhil etmemiz gerekliliğini ortaya koyuyor. Ben ne yapılabilirle ilgili olarak doğrusu benzer bir şey söylemek istiyorum. Plancılar olarak riskleri, yani nelerle karşı karşıya olduğumuzu çok çarpıcı bir şekilde ortaya koymamız gerektiğini düşünüyorum. Planlama uygulamalarında aynen şu an karşı karşıya olduğumuz popülerlikle benzer şekilde bu riskleri çok iyi anlatmamız gerekiyor. Ayrıca geçerli planlama araçları veya planlama normlarıyla bu politikaların nasıl entegre edilebileceği konusuna açıklık getirmeliyiz. Şimdi çok özel söylemler var, Van’daki deprem sonrasında ortaya çıkan. Bilime biraz daha yakın olmak, daha fazla kulak vermek ihtiyacı gündeme geldi. Bunun yanı sıra İstanbul’da bizi bekleyen riskler var. Bunları olumlu yönde nasıl kullanabileceğimiz ve popüler dille bunların duyulabilirliğini, algılanabilirliğini nasıl daha yaygın, nasıl daha etkili yapabileceğimiz oldukça önemli. Belirtildiği gibi son ana kadar direnebilme, sınırları zorlama dayanıklılık olarak ifade edilemez, bunu anlamamız gerekiyor. Dayanıklılık kentsel

I. OTURUM: Planlama

alandaki her türlü işlevselliğin sürdürülebilir olması demek; aslında bunu anlamak gerekiyor. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. ZEKİYE YENEN- Biz de teşekkür ediyoruz. Değerli katılımcılar, değerli konuşmacılar, teşekkürlerle bu oturumu kapatıyoruz. Sanıyorum bundan sonraki oturumlarda daha fazla öneri geliştirilecek gibi anlaşıyor. Bundan sonraki oturum 11.15'te, dolayısıyla sohbet edecek vakit var, teşekkürler herkese.

III. OTURUM: KORUMA

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Pelin Pınar Özden

Aantalya Kaleiçi Kentsel Sit Alanı Örneğinde Ülkemizde Koruma Planlaması ve
“Sosyal Adalet” Kavramının İrdelenmesi
Duygu Öztekin, Yard. Doç. Dr. Oya Akın

Tarihi Kent Merkezlerinde Koruma, Turizm ve Sürdürülebilir Kent: Prag ve Antalya
Örnekleri
Arzu Erdinç, Yard. Doç. Dr. Pervin Şenol, Prof. Dr. Hüseyin Gül

Kentsel Sit alanlarının Korunması ve Yaşatılmasına Dair Planlama ve Yönetim
Modeli: Cumalıkızık Örneği
Figen Boynikoğlu, Nur Çetinkaya

ANTALYA KALEİÇİ KENTSEL SİT ALANI ÖRNEĞİNDE ÜLKEMİZDE KORUMA PLANLAMASI ve “SOSYAL ADALET” KAVRAMININ İRDELENMESİ

Y. Şehir Plancısı **Duygu ÖZTEKİN**^(*)

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi

Öğretim Görevlisi, Yard. Doç. Dr. **Oya AKIN**

YTÜ, Mim. Fak. Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

ÖZET

Toplumların geçmişlerinin birer yansıması olan tarihi kentler ve kent parçalarının, yaşatılarak geleceğe aktarılmasında önemli bir yer tutan “**koruma**” kavramı; 19. yüzyıldan başlayarak çeşitli yasa ve yönetmeliklere konu olmuş, farklı dönemler ve kırılma noktalarına bağlı olarak çeşitli dönüşümlere uğrayarak, günümüzde sahip olduğu anlamını kazanmıştır. Ülkemizde kentlerin ve kent parçalarının korunmasının bir planlama konusu olarak ele alınması; 1970’li yıllarda kentlerin kontrolsüzce büyümeye başlaması ve bu büyümenin kentin geleneksel yaşam alanlarını tahrip etmesi süreci ile gündeme gelmiştir. Böylece Antalya Kaleiçi Alanı’nın da yer aldığı birçok tarihi merkez için, 1970 ve 1980’li yıllarda “**Koruma Amaçlı İmar Planları**” çalışmaları başlamıştır. Ancak planlama çalışmaları sonucunda ortaya çıkan tablo göstermektedir ki kent planlarında olduğu gibi koruma planlamasında da *adil, eşitlikçi, katılımcı ve uyumlu bir toplum yaratmaya dönük politikalar bütünü* olarak tanımlanan “**sosyal adalet**”¹ kavramı eksik kalmıştır.

Bu doğrultuda bildiride amaçlanan; ülkemizde tarihi kent dokularının korunması, yaşatılması amacıyla geliştirilen özel nitelikli planlar olan “Koruma Amaçlı İmar Planları” uygulamasının sosyal adalet kavramı bağlamında, Antalya Kaleiçi Kentsel Sit Alanı örneğinde sorgulanmasıdır. Çalışma kapsamında Antalya **Kaleiçi Kentsel Sit Alanı**’na ilişkin ‘**koruma amaçlı imar planlarının**’ günümüzdeki arazi kullanış, yapılaşmış öğeler, mülkiyet ve yaşayanın sosyo-ekonomik yapısı üzerindeki etkileri; tespit, mülakat, gözlem ve tapu kütüğü döküm çalışmaları teknikleri kullanılarak irdelenmiştir. Bu irdeleme sonucunda; alanın plan kararlarında hedeflenen arazi kullanış kararlarının gerçekleşmediği, konut nüfusunun alandan uzaklaştığı, mülkiyet yapısında el değiştirmelerin arttığı,

^{*}**Öztekin, D., (2010); Sosyal ve Fiziksel Çevre Bağlamında Koruma Planları Antalya Kaleiçi Örneği, Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış), YTÜ, FBE, İstanbul.**

¹ **Sosyal adalet;** toplumun değişik kesimlerinde hayat standardı, gelir düzeyi vb. birtakım ölçülerin fırsat eşitliği çerçevesinde dikkate alınmasıyla sosyal alanda sağlanan denge durumu (<http://tdkterim.gov.tr/bts/>).

Sosyal adalet: Adil, eşitlikçi, katılımcı ve uyumlu bir toplum yaratmaya dönük politikalar bütünü, BSTS / İktisat Terimleri Sözlüğü 2004

dolayısı ile plan kararları ile öngörülen koruma ilke kararları ve sosyal adalet kavramından uzaklaşıldığı tespit edilmiştir.

Üç bölümden oluşan bildirinin birinci bölümünde; sosyal adalet ve koruma kavramlarına değinilmiş, koruma kavramının ülkemizdeki gelişimi belirli kırılma noktalarının oluşturduğu dönemler özelinde açıklanmıştır. İkinci bölümde; Antalya Kaleiçi Alanı özelinde koruma amaçlı imar planlarının, amaç, hedef ve kapsamı ile günümüzde ortaya çıkan sosyal, ekonomik ve fizik mekan koşulları karşılaştırılmıştır. Üçüncü bölümde ise sonuç bulgular ve öneriler yer almaktadır.

Sonuç olarak, ülkemizdeki koruma amaçlı imar planlarının ilk örneklerinden biri olan ‘Antalya Kaleiçi Kentsel Sit Alanı’ ile ilgili elde edilen veriler ışığında; koruma amaçlı imar planlarının sadece fizik mekan koşullarının tanımlandığı bir içerik ile ele alınmasının, korumanın sosyal ve ekonomik boyutlarının göz ardı edilmesine neden olduğu, sosyal adalet kavramını barındırması gereken planlama olgusunun yaşayarı ve yaşam kültürü ile birlikte ‘**bütünleşik koruma**’ olarak ifade edilen yaklaşımdan uzak, bir ‘**fiziksel kabuk koruma anlayışına**’ temellendiği bulgulanmıştır. Bu sorun tespitinden yola çıkarak, bildiri kapsamında konunun nasıl ve hangi yöntem ile ele alınması gerektiği, korumanın kimin için adaletli olması gerektiği konusunda öneriler de geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Adalet, Koruma, Koruma Amaçlı İmar Planları, Antalya Kaleiçi

1. SOSYAL ADALET KAVRAMI BAĞLAMINDA ÜLKEMİZDE İZLENEN KORUMA PLANLAMASININ YASAL, KURAMSAL ve UYGULAMA SÜRECİ

1.1. SOSYAL ADALET KAVRAMININ PLANLAMA VE KORUMA OLGUSU İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Koruma kavramı; “kentlerin belli kesimlerinde yer alan çağ bilimsel ve yapı tasarımcılık değerleri yüksek yapılarla, anıtların ve doğal güzelliklerin - kentte bugün yaşayanlar gibi - gelecek kuşaklara da yaşatılarak aktarılması için her türlü yıkıcı, saldırgan ve zararlı eylemler karşısında güvence altına alınması” olarak tanımlanmaktadır (Keleş, 1998). 19. yüzyıla kadar uzanan zaman diliminde, korunmak kavramı ile eş tutulan koruma kavramı; yerleşik hayata geçme, yaşanan toplumsal değişimler ve teknolojik gelişmeler sonucunda, 19. yüzyıl sonrasında ‘**anıt yapı**’ koruması, 20. yüzyılla birlikte ‘**anıt yapıların yakın çevresi ile**’ korunması, günümüzde ise ‘**kent parçaları hatta kentlerin bir bütün olarak**’ korunması boyutunu kazanmıştır.

Koruma kavramının günümüzde sahip olduğu anlamına kavuşması, yaklaşık olarak iki yüz yıl sürmüştür. Bütünleşik koruma anlayışının son elli yıllık süreçte kabul edilmiş olması sonucunda ise ülkemiz dahil bir çok ülkede, tarihi kentler ve kent parçaları eskimeye devam etmiş, bir çok tarihi değer yitirilmiştir. Gelenen bu noktada; günümüzde koruma - kullanma dengesini sağlamak ve koruma

alanlarının turizm baskısı altında tüketilmesini engellemek üzere geliştirilen ‘alan yönetimi’ kavramı ile koruma alanları üzerindeki doğal ve yapay baskıların ortadan kaldırılarak, bu alanların korunması, yaşatılması, değerlendirilmesi, belli bir vizyon ve tema etrafında geliştirilmesi, toplumun kültürel ve eğitsel ihtiyaçlarıyla buluşturulması amaçlanmaktadır.

Koruma; fiziksel, ekonomik ve sosyal boyutları ile bir bütün halinde ele alınması gereken bir olgudur. Korumanın ekonomik ve fiziksel boyutu; eskimiş fiziksel yapının iyileştirilmesi ile oluşan artı değer, gerek koruma alanına gerekse alanın kullanıcılarına dönmesini sağlayarak, bu alanların kentin merkez baskısı altında dönüşümünü engellemek üzerine kurulmalıdır. Korumanın sosyal boyutu ise; süreç içinde alanın gerçek kullanıcıları tarafından terk edilmesini engellemek üzerine kurgulanmalıdır. Bu tanımlamalar planlamanın temel felsefesini oluşturan “sosyal adalet kavramı” ile örtüşmektedir.

Toplumunu oluşturan sosyal sınıflar arasındaki iktisadi dengesizliklerin giderilmesi, iktisaden zayıf durumda bulunan sosyal sınıfların, diğer sosyal sınıflara karşı korunması olarak tanımlanabilecek olan ‘**sosyal adalet**’ kavramı; özellikle emeği ile çalışanların, yaşadıkları toplum içinde, insan haysiyetine yaraşır bir asgari hayat standardına kavuşmalarını sağlayacak şekilde, yaratılan milli hasıladan pay almalarını garanti altına almaya yönelik uygulamalar bütünü olarak da tarif edilmektedir [1] [2].

Toplumda her bireyin temel ihtiyaçlara ulaşabilecek düzeyde ve minimum refah seviyesinde yaşama hakkı vardır. Günümüzde sosyal adaleti de kapsayan **adalet** kavramı ise bu bağlamda dağıtım mekanizmalarındaki eşitsizliklerin giderilmesi üzerine kurulmuştur. Toplumsal değerlerin dağıtılması kadar, bu dağıtım süreçlerini yönlendiren ilişkilerin de adil olması gerekmektedir. Toplumsal değerlerin dağıtılması süreçlerini kentlerde yönlendiren mekanizmalardan biri de planlamadır. Yalnızca fiziksel boyut ile sınırlı olmayan planlama kavramı, içerisinde sosyal ve ekonomik planlamayı da barındırmaktadır. Diğer bir deyişle planlama ile kentsel hizmetlerin eşit olarak dağılımını sağlamak, kentte adil ve dengeli bir gelişme öngörmek ve toplumsal refahı arttıracak bir düzen yaratmak hedeflenmelidir.

Koruma planlamasında sosyal adaleti sağlamaya yönelik olarak genelde iki temel strateji yer almaktadır:

- 1) **Soylulaştırma:** çıkış noktası batı ülkeleri olmasına rağmen, günümüzde ülkemizde de kentsel dönüşümün başlıca stratejilerinden biri olarak algılanmaktadır. Sosyal katman değişikliği bağlamında ortaya çıkan değer artışlarının yönlendirdiği, tarihi çevrede yaşayanları gözetmeyen, hatta sosyal ve ekonomik sınıf farklılığını öngören bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir. Sonucu itibari ile tarihi çevredeki sosyal ve ekonomik yapı değişmekte, bölgenin halkı alanı terk etmekte, gerek tarihi çevrede yaşayanlar gerekse şehrin diğer bölgelerinde yaşayanlar bu alana yabancılaşabilmektedir. Diğer bir deyişle; sosyal yapı gözetilmeden, fizik mekan öncelikli yaklaşımların yönlendirdiği ve beraberinde ekonomik değer artışlarının gündeme geldiği iyileştirilme stratejisi olarak tanımlanabilmektedir.

- 2) **Katılımcı Koruma:** Koruma alanındaki her söz sahibinin, yaşayan, mülk sahibi ve kiracının, aktif olarak koruma planlamasının her aşamasına ve karar vermeye katıldığı bir süreçtir. Sonuçta onarıp, yenilenen mahallede alanın eski sakinlerine oturabilme konusunda öncelik sağlanmalıdır. Ne yazık ki ülkemizde kağıt üzerinde bir katılımcı koruma ve planlamasından söz edilmektedir (Tankut, 1990).

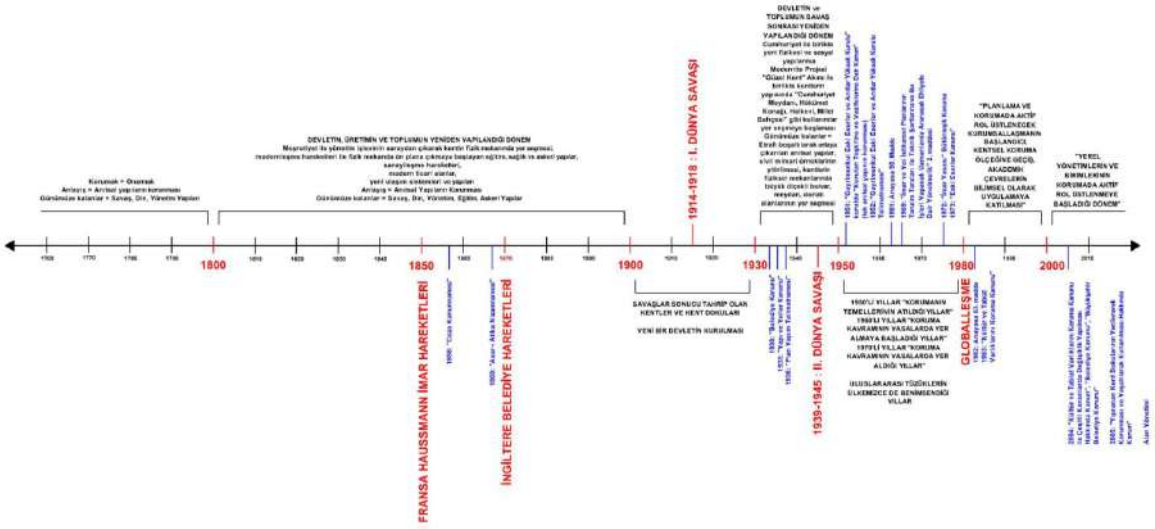
Ülkemizde koruma alanlarında yapılan uygulamalar 5393 sayılı Belediye Kanunu, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ve 5998 sayılı Belediye Kanunu’nda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun ile belediyelere ve büyükşehir belediyelerine; ... *konut alanları, sanayi alanları, ticaret alanları, teknoloji parkları, kamu hizmeti alanları, rekreasyon alanları ve her türlü sosyal donatı alanları oluşturmak, eskiven kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etmek, kentin tarihi ve kültürel dokusunu korumak veya deprem riskine karşı tedbirler almak...* amacıyla, kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulama yetkisi verilmesi ile gerçekleştirilmektedir. 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu ile TOKİ’ye ...*tarihi doku ve yöresel mimarinin korunup yenilenmesine yönelik uygulamalar yapmak ve bu konulardaki projeleri kredilendirmek ve gerektiğinde tüm bu kredilerde faiz sübvansiyonu yapmak...* yetkisi verilmiştir.

1983 yılından bu yana yürürlükte olan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu; çıkarılan yeni yasalar ve dağılan yetki haklarına rağmen süreç içerisinde yenilenmemiş, kapsamı genişletilmemiş, korumanın ekonomik ve sosyal boyutunun göz ardı edildiği yalnızca fiziksel yapı ile ilgili yaptırımları olan bir kanun olma niteliğini korumaya devam etmiştir. Kanunun yalnızca ...*Ek: 17/6/1987 - 3386/5 md.; Değişik: 25/6/2009-5917/24 md.) Sit alanı ilan edilen ve 1/1000 ölçekli onanlı koruma amaçlı imar planında kesin inşaat yasağı getirilen korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının bulunduğu parseller, aynı ada içerisindeki bütün parsel maliklerinin başvurusu ve karşılığında önerilen parsellerin tamamının kabulü koşuluyla, başka Hazine arsa veya arazileri ile müstakil veya hisseli olarak değiştirilebilir...*” ifadesi dışında alanda yaşayanların haklarının korunmasına ya da bu sosyal katmanın sürdürülebilirliğine yönelik bir tanım yer almamaktadır.

Diğer bir deyişle ülkemizde 50 yıllık bir geçmişine sahip olan koruma planlaması ne yazık ki yasal tabanı zayıf bir fiziksel koruma olgusunun dışına çıkamamış, planlamanın uygulanabilirliğinin öncelikli kıstası olan sosyal boyut hep geri planda kalmıştır. Sonuç olarak yasalar çerçevesinde koruma altına alınmış eski kent parçaları; sosyal adaletsizliğin hüküm sürdüğü, katılımcı planlamanın kağıt üzerinde kaldığı, kentsel rantın artırılarak tarihi değerlerin yıpratıldığı, soylulaştırma ile alanın yaşamasının yegane kıstası olan sosyal yapının alanı terk etme zorunda bırakıldığı, fiziksel, ekonomik ve sosyal boyutu tartışılan bir planlama anlayışı ile kurullar, belediyeler ve TOKİ üçgeninde planlanmaktadır.

1.2. ÜLKEMİZDE KORUMA PLANLAMASININ YASAL, KURAMSAL VE UYGULAMA SÜRECİ

Dünya ile paralel olarak ülkemizde de koruma planlaması mevzuatı, tek obje korumasından başlayarak giderek tek yapı ve sonrasında kentsel ölçeğe doğru genişleyen bir gelişim süreci göstermiştir (Şekil 1). Özellikle 1950’li yıllar ile birlikte yaşanan hızlı kentleşme ve göçler nedeni ile artan nüfus, bir yandan kentlerin plansız gelişimine neden olmaya başlamış, diğer yandan kentlerin tarihi merkezleri üzerinde yapılaşma baskısı oluşturmuştur. Bu durumun bir sonucu olarak; tarihi merkezlerin sur duvarları içerisinde kalmış alanları dışındaki bölümleri, zaman içerisinde gerek merkezi ve yerel yönetimler gerekse bu alanların sahipleri tarafından bilinçli bir şekilde tahrip edilmiş, korunamamışlardır. Bu alanları yaşatarak geleceğe aktarmak amacı ile kuramsal olarak Dünya ile paralel bir şekilde ülkemizde de gelişen koruma mevzuatına rağmen gerçekleştirilen uygulamalar, ne yazık ki dünyadaki örnekleri ile paralellik gösterememiştir. 2. Dünya Savaşı’nı yaşayan Avrupa ülkelerinde savaşta yıkılıp harap olan eski kent merkezleri yeniden inşa edilirken, ülkemizde artan toprak değerine koşut yeniden yapılaşma süreci ve ulaşım projeleri bağlamında hızla tahrip edilmiştir (Kuban, 1975; Dinçer ve Akın, 1994; Dinçer, 2005; Ahunbay, 1996; Ahunbay, 2005).

Şekil 1. Koruma Planlamasının Tarihsel Süreci İçerisindeki Gelişimi

Koruma olgusunun yasal ve kurumsal çerçevesi, 1950’li yıllardan itibaren biçimlenmeye başlamış ve koruma konusunda kurumsallaşmanın ilk adımı, 1951 yılında “Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu”nun kurulması ile olmuştur. Planlama anlayışının 1960’lı yıllarda yaygınlaşmaya başladığı ülkemizde; koruma planlaması 1970’li yıllarda gelişme göstermeye başlamış, bu tarihe kadar bina ölçeğinde kalan koruma kavramı ancak bu tarihten itibaren ‘sit alanı ölçeğine’ ulaşmıştır. Bu sürecin bir yansıması olarak 1973 yılında 1710 sayılı “Eski Eserler Yasası” çıkarılmış, böylece

ülkemizdeki taşınmazların saptama, belgeleme ve tescil işlemleri yapılmaya başlanmıştır (Kuban, 1975; Dinçer ve Akın, 1994; Dinçer, 2005; Ahunbay, 1996; Ahunbay, 2005).

1980’li yıllarla birlikte koruma planlamasında aktif rol üstlenecek kurumsal yapılanmanın oluşturulmasının yanı sıra; akademik çevrelerin bilimsel olarak uygulamaya katılması ile koruma çalışmaları uluslararası uygulamalara paralellik göstermeye başlamıştır (Kuban, 1975; Dinçer ve Akın, 1994; Dinçer, 2005; Ahunbay, 1996; Ahunbay, 2005). 1983 yılında 2863 sayılı “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası” çıkarılması ile tanımlanan **Koruma Amaçlı İmar Planı kavramı**; kentlerin koruma altına alınan tarihi dokularının, bu alanlar özelinde oluşturulan bir plan ile değerlendirilmesi ve korunması çalışmalarını gerekli kılmıştır. Bu planlar ile koruma alanlarının; tarihsel ve kültürel miras olarak görülen fiziksel yapılarının yanı sıra, sosyal yapılarının da korunması hedeflenmiştir. Ancak yapılan tüm planlarda bu alanlara yüklenen “turizm” kimliği bu hedeflerin yanı sıra yüklenen bu kimlik ile gerçekleştirilmesi amaçlanan sosyal adaletin de gerçekleşmesini engellemiştir (Kuban, 1975; Dinçer ve Akın, 1994; Dinçer, 2005; Ahunbay, 1996; Ahunbay, 2005).

Kentlerin koruma alanlarına turizm aktivitesinin talep göstermesi ile birlikte;

1. Turizmin ihtiyaç duyduğu fiziksel mekanın oluşturulabilmesi için söz konusu koruma alanlarının fiziksel yapısının değişmeye başlaması,
2. Bu işlevsel değişimin,
  - Konut mahremiyetinin zedelenmesi dolayısı ile turizm işleviyle (büyük konaklama işletmeleri) bir arada barınamaması ve alan sakinlerinin alanı terk etmesi,
  - Turizm talebine bağlı olarak arsa fiyatlarının ve ticari aktivitelerin artarak, ağırlıklı olarak turizme yönelmesi sonucunda yerel halk ve konut varlığının yerleşmeyi terk etmeye başlaması,
3. Doğal peyzajı oluşturan bitki varlığı ve bahçelerin, yeni turizm ve turizme hizmet eden ticaret yapılarının yerleştirilmesi amacı ile tahrip edilmesi,
4. Turizme yönelik konaklama, ticaret ve eğlence amaçlı mekanların ihtiyaç duyduğu alan kullanımının, mevcut dokunun ölçek ve oranlarından farklı olması, beraberinde yapılı çevreyi oluşturan arsa-parcel-bina boyutlarında farklılaşmalar oluşması, tarihi dokunun ölçek ve oranları kaybedilmesi,

... gibi sorunlar yaşanmaya başlanmıştır.

Tarihi çevrelerin korunması 2004 yılından itibaren de 5226² sayılı yasa ile daha sağlam temellere oturtulmaya çalışılmış; koruma alanlarında karşılaşılan finansman probleminin çözümü, bütünsel

---

² 5226 sayılı “Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu İle Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” 27 Temmuz 2004 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanun ile 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ve korumayla ilgili diğer bazı yasalarda önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler:

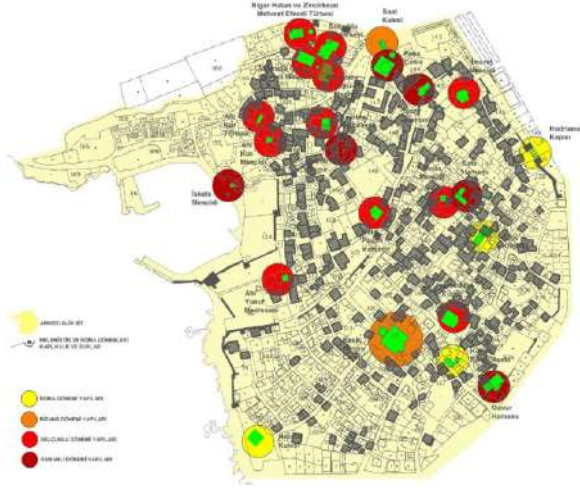
koruma kavramının ortaya konması, kültürel miras için yönetim planlarının hazırlanması, koruma çalışmalarında halkın katılımının sağlanması, planlamanın sosyal adalet boyutunun eksik kalmaması v.b. birçok eksikliği giderecek şekilde düzenlenmiştir (Çırak Altınörs, 2010; Kejanlı, vd., 2008). Bu yasal düzenlemeler ile günümüz kesitinde kentsel sit alanları, belediyeler ve kurullar işbirliği ile oluşturulup, uygulanan projeler doğrultusunda kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetkileri yeniden düzenlenmiştir. Değişen sistem ve koruma kavramına getirilen yeni boyut ile eskiden parça parça ele alınan sit alanları artık bir bütün olarak ele alınmaya başlamıştır. Ancak içinde bulunduğumuz yıllarda; kentsel sit alanlarının birer kentsel dönüşüm mekanı olarak algılanması, uygulamaların ağırlıklı olarak “**rant**” endişesi gütmesi koruma kavramını 19. yüzyıldan bugüne kadar geldiğimiz noktadan çok daha gerilere götürmekte, planlarda yer alması gereken sosyal adalet kavramının geri plana atılmasına neden olmaktadır. Bu durumun sonucu olarak kent belleğini oluşturan koruma alanları kaybedilmeye yüz tutmaktadır.

Bu durumun günümüzdeki ilk ve önemli örneklerden biri “Antalya Kent Merkezi Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi” olarak ilan edilen Kaleiçi, Balbey, Haşım İşcan Mahalleleri ile Karaalioğlu Parkı ve Hanlar Bölgesini kapsayan alanın kent merkezi ile bütünleştirilerek yeniden planlanması için yapılan projedir.

2. ANTALYA, KALEİÇİ KENTSEL SİT ALANI ve KORUMA PLANLAMASI SÜRECİ

Antalya Kaleiçi Kentsel Sit Alanı, M.Ö. 2. Yüzyıldan, günümüz kesitine kadar Helen, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı devletlerine ev sahipliği yapmıştır. Toplam yüzölçümü 35 ha olan Kaleiçi Sit Alanı; batıda deniz, kuzey ve doğuda surlarla (varlığını günümüzde de sürdüren) çevrelenmiş, yeni kent dokusunun surların dışında gelişmesi nedeniyle günümüze dek bozulmadan gelmiştir. Helenistik Dönem, Roma, Bizans, Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerine ait anıtsal ve sivil mimari örneklerin (Şekil 2) yer aldığı Kaleiçi Sit Alanı yakın çevresinde Balbey ve Haşım İşcan Kentsel Sit Alanları yer almaktadır (Öztekin, 1992; Tankut, 1979).

-
- Koruma Amaçlı İmar Planı Tanımı ve Yapım Sürecine İlişkin Değişiklikler,
  - Yerel Yönetimlere Verilen Yetki ve Görevler ile Örgütlenmeyle İlgili Değişiklikler,
  - Kurul Üyelikleri, Kurul Toplantıları ve Kararlarına İlişkin Değişiklikler,
  - Mali Kaynaklar ve İstisnalara İlişkin Yenilikler,
  - Yapı Esaslarıyla İlgili Değişiklikler, Cezalara İlişkin Değişiklikler,
  - Yasalaştırılan Diğer Kavramlar, Tanımlar ve Organizasyonlar,
  - Çıkarılacak Yönetmelikler olmak üzere yedi başlık altında ele alınabilir [3].

Şekil 2.Kaleiçi Kentsel Sit Alanı'nda Yer Alan Anıtsal ve Sivil Mimari Örnekleri

Cumhuriyet Dönemi'nde göç alan kentlerden biri olan Antalya'nın ilk kuruluş yeri Kaleiçi Kentsel Sit Alanı'nın; sur dışında yer alan Balbey ve Haşim İşcan Mahalleleri ile Roma Dönemi'ne ait surların bir kısmı, 1940'lı yılların ortalarında ülke genelinde uygulanan 'güzel kent' akımı ile tahrip edilmiştir. 1960'lı yıllara kadar fiziksel ve sosyal yapısı büyük oranda korunan sit alanının, bu yıllardan itibaren Antalya'nın doğu-batı yönünde gelişmeye başlaması ve kentlin çeperlerinde yapılmaya başlanan çok katlı, modern konutların etkisi ile alandaki sosyal yapıda süzülme³ sürecinin yaşanması, fizik mekanda da bozulma ve tahrip süreçlerinin başlamasına neden olmuştur (Öztekin, 1992; Tankut, 1979).

Kentteki bu gelişmelere paralel olarak; ülkemizde kapsamı genişlemeye başlayan koruma olgusu doğrultusunda, Kaleiçi Alanı'nın 1967 yılında "Protokol Alanı" ilan edilerek, alanda yer alan yapıların koruma altına alınması, yeni yapı için ruhsat verilmemesi gibi nedenler sonucu alanda yaşanan sosyal ve fiziksel çöküntü hızlanmıştır. Bu durumun önüne geçmek, tarihi ve kültürel birikimin erozyonunu önlemek için; alan özelinde 1979 yılında Antalya Kaleiçi ve çevresinin tarihi ve doğal değerlerinin korunması, Kaleiçi'nin çağdaş yaşam koşullarına uygun olarak geliştirilmesini amaçlayan "Kaleiçi Koruma ve Geliştirme Planı" (Şekil 3) yapılmıştır (Öztekin, 1992; Tankut, 1979).

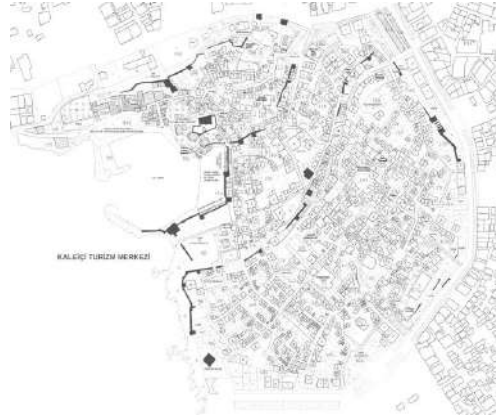
"Yasaklamak değil özendirmek" temel felsefesinin benimsendiği planda;

- Korumanın ikamet eden insanların eliyle gerçekleştiresi,
- 1960'lı yılların sonunda alanı terk etmeye başlayan bölge nüfusunu turizm teşviki ile alanda tutulması,

³ Bir bölgede yaşayan ailelerin, oturdukları konutları türlü nedenlerle bırakıp gitmeleri sonucunda, bu konutların, daha aşağı gelir dilimlerindeki ailelerce paylaşılması ve bu süreç içinde, kentlerde konutların sürekli el değiştirmekte olduğunu varsayan kent bilim kuramı [4].

- Fiziksel çevrenin korunması, geliştirilmesi ve ev pansiyonculuğu ile yaşayanların ekonomik açıdan refahının sağlanması,
- Yapılaşmayı yasaklamak yerine, uzun süreli denetim ile alanın tarihi sit niteliği kaybedilmeden yavaş bir değişim sürecinin yaşanması; öncelikle koruma, sağlıklılaştırma ve yenilemenin, ikinci planda ise yeni yapılaşmanın gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir.

Ancak alana verilen “**turizm**” kimliğinin, arazi değerlerinin artışına neden olmasının yanısıra; mülkiyet el değiştirmelerinin artması, turizm ve konut işlevinin iç içe barınmaz hale gelmesi (bozulan konut yaşam çevresi) yerel sosyal yapının alanı terk etmesine neden olmuştur. Ayrıca turizm işlevinin fiziksel alan üzerinde yarattığı baskı nedeni ile tarihi yapılara yapılan ilaveler ya da oranların değiştiği restorasyon uygulamaları, plan kararları doğrultusunda hedeflenen kamulaştırmaların yapılamamış olması gibi nedenler ile alandaki fiziksel ve sosyal çöküntünün önüne geçilememiştir. 1979 onanlı “Kaleiçi Koruma ve Geliştirme Planı” ile alanın korunmasına ilişkin belirlenen hedeflere ulaşamamış olması, 1992 yılında plan revizyonunu gündeme getirmiştir (Öztekin, 1992; Tankut, 1979).

Şekil 3. 1979 onay tarihli Kaleiçi Koruma ve Geliştirme Planı

1992 onanlı Koruma Amaçlı İmar Planı (Şekil 4) ile birlikte;

- Turizm ve ticaret fonksiyonların alandaki yoğun kullanımının önüne geçmek amacı ile arazi kullanım kararları parsel bazında belirlenmiş,
- Tescilli yapıların işlevleri tanımlanmış,
- Koruma kararı getirilen yapıların sınıflandırılması değiştirilmiş,
- Yeni yapılaşma kararları ada bazında ve geleneksel yapılar göz önünde bulundurularak yeniden belirlenmiş,
- Kamunun alan içerisinde yer seçmesi teşvik edilmiş, ulaşım kararları değiştirilmiş,

- Yeşil alanlar ve ortak alan kullanımları yeniden gözden geçirilmiş,
- Açık ticari alanlar adı altında geleneksel ticaret birimlerinden oluşan pazar alanları oluşturulmuştur.

Şekil 4. 1992 onay tarihli Revizyon Koruma Amaçlı İmar Planı

Ancak planlama kararları incelendiğinde açıkça görülmektedir ki turizm amaçlı kalkınma ilkesinin benimsendiği her iki planda da temel sorunlar birbirine paraleldir. Ancak;

- Ağırlıklı olarak sit alanı içerisinde yer alan tescilli yapıların onarımı, restorasyonuna yönelik kararların alınması,
- Alanda yer seçecek fonksiyonların bu sınırlar doğrultusunda gelişiminin nasıl sağlanacağı konusu üzerinde durulmaması,
- Alanın yaşatılması için itici sektör olarak belirlenen turizmin oluşturacağı arazi spekülasyonunun, gerek fiziksel gerekse sosyal yapıya yapacağı etkilerin ön görülememesi olması, korumanın sosyal, ekonomik ve fiziksel boyutları ile gerçekleşmesini engellemiştir. Oysa ilk planın yapıldığı 1979 yılından, revizyon planının yapıldığı 1992 yılına kadar geçen 13 yıllık süreçte; 1979 plan kararları doğrultusunda yaşanan olumsuz gelişmelerin, yeni plan ile iyileştirilmesi çabasına rağmen, planlama süreçleri öncesindeki fiziksel ve sosyal yapı bozulmaları daha da hız kazanmıştır.

2004 yılında kentin merkezinde yer alan Antalya Kaleiçi Kentsel Sit Alanı, Balbey ve Haşım İşcan Kentsel Sit Alanları, “**Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi**” ilan edilmiştir. Bu doğrultuda 2005 yılında Antalya Büyükşehir Belediyesince hazırlanan, 1/25.000 ölçekli Antalya Nazım İmar Planı’nda; Kaleiçi’nin de içinde yer aldığı kent merkezi, “**Merkez Koruma ve Dönüşüm Alanı**” olarak belirlenmiştir (Gül, 2006). 2007 yılında bu amaçla ilk çalışmalar yapılmaya başlanmış ve alanda güvenlik ile ulaşım başta olmak üzere; meydan düzenlemeleri, yol döşemelerinin değişmesi,

otopark alanlarının ve yeşil alanların düzenlenmesi, kent mobilyalarının değiştirilmesi/yenilenmesi gibi kentsel tasarım çalışmaları yapılmıştır.

2010 yılı itibarıyla alan “**Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi**” olarak ilan edilmiş bu üç kentsel sit alanında, yeni bir bütünlük koruma amaçlı imar planının yapılması gündemdedir. Bu yeni planın amacına ulaşabilmesi ve sosyal adalet kavramının planlarda yer edebilmesi için Kaleiçi Kentsel Sit Alanı özelinde yapılmış 1979 ve 1992 tarihli planların plan kararlarının ve sonuçlarının irdelenmesi önem taşımaktadır.

2.1. ANTALYA KALEİÇİ KENTSEL SİT ALANI'NIN KORUMA AMAÇLI İMAR PLANI SONUÇLARININ SORGULANMASI

Çalışma kapsamında; 1979 ve 1992 onanlı Koruma Amaçlı İmar Planı kararları ile alan özelinde yapılan tespit, mülakat, tapu kütüğü araştırması sonucunda Antalya Kaleiçi Kentsel Sit Alanı'nın günümüzde sahip olduğu fizik mekan koşulları, sosyal yapı ve mülkiyet yapısı üç ana başlık altında değerlendirilmektedir.

2.1.1. Fizik Mekan Koşullarında Yaşanan Değişimler

Antalya Kaleiçi Kentsel Sit Alanı'nın ilk planın yapıldığı 1970'li yıllardaki arazi kullanımına bakıldığında alanda yer alan parsellerin;

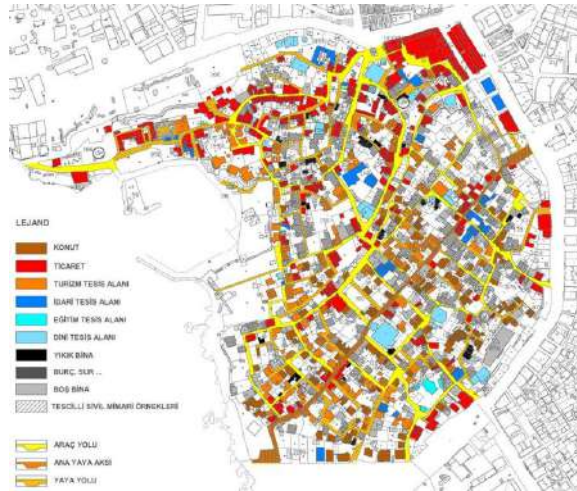
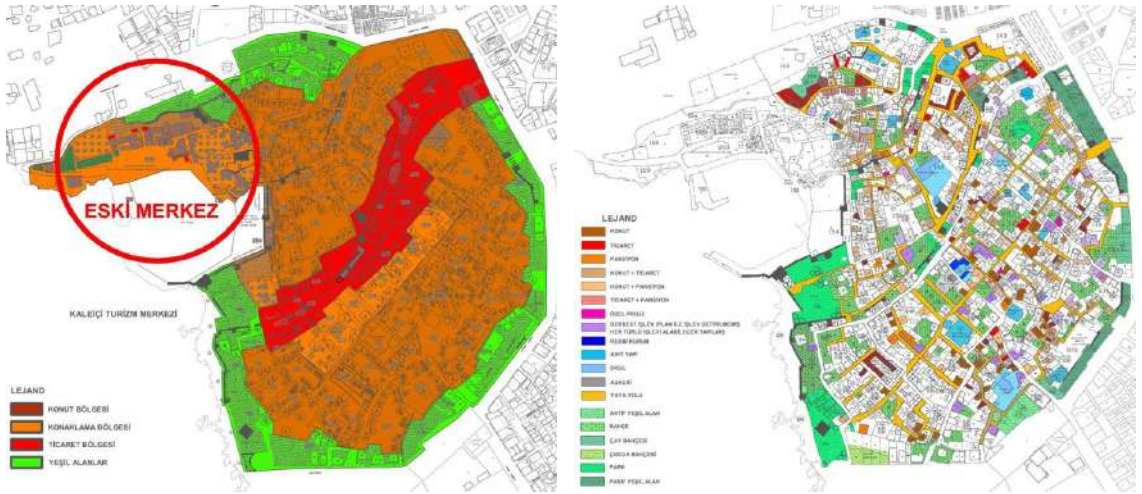
- %60'ının konut, %21'inin ticaret, %2'sinin turizm tesis, dini tesis, sanayi-imalathane ya da depolama, eğitim tesis, idari tesis ve kültürel tesis (1 adet kütüphane, 2 adet sinema) alanı olarak kullanıldığı, %17'sinin ise boş olduğu görülmektedir.

Oysa alanın fiziksel ve sosyal yapısının korunmasını ön gören koruma amaçlı imar planlarının uygulanması sonrasında, günümüzde alanda yer alan yapıların;

- %15'inin konut, %30'unun ticaret, %4'ünün idari tesis alanı, %16'sının turizm tesis alanı, %1'inin dini tesis ve eğitim tesis alanı, %34'ünün ise boş olduğu görülmektedir.
- Ayrıca alanda 1970'li yıllarda yer alan sosyo-kültürel tesis alanları da bulunmamaktadır (Şekil 5, Şekil 6, Şekil 7).

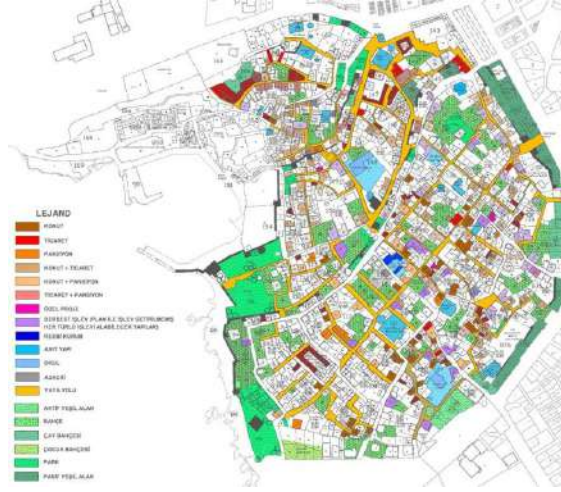
Bir başka deyişle alan içinde **konut işlevinin 1/4 oranında azaldığı**, ticaret ve turizm (1979 yılında 2 olan turizm tesis sayısı günümüzde 145'e yükselmiştir) işlevlerinin egemen işlev olduğu görülmektedir. Dolayısı ile plan ile öngörülen kararlar hayata geçmemiş ve farklı bir arazi kullanım deseni ile fiziksel, sosyal ve ekonomik mekan dengeleri bozulmuştur.

Antalya Kaleiçi Kentsel Sit Alanı Örneğinde Ülkemizde Koruma Planlaması ve “Sosyal Adalet” Kavramının İrdelemesi

Kentsel sit alanlarının ayrılmaz bir parçası olan peyzaj dokusu ile ilgili olarak; 1979 planında surların çevresinde yeşil bir bant oluşturulması kararı alınmış, bölgeleme kararı dışında parsel bazında bir koruma kararı alınmamıştır. Ancak süreç içinde boş parsellerin yapılaşmaya başlaması, ayrılan yeşil alanların yetersiz kalması sonucu 1992 planında, yeşil alanlar ve korunması gerekli bahçe/ ağaçlar parsel bazında belirlenmiştir. Bu doğrultuda planda 87 adet parsel “yeni tescil edilen korunması gerekli bahçe”, 8 parsel “tescil kaydı devam edecek korunması gerekli bahçe” olarak belirlenmiş; 80 adet parsel “**Korunacak Bahçe**” olarak gösterilmiştir. Mevcut duruma bakıldığında ise, “Korunacak

Bahçe” olarak gösterilmiş parsellerin % 30’unun⁴ yapılaşmaya konu edildiği görülmektedir (Şekil 8). Bu bağlamda geleneksel dokunun en önemli öğelerinden biri olan doğal peyzaj değerlerinin tüketildiği, yeni yapısal öğeler ile yoğunluğun artırıldığı ve sonuç olarak plan kararlarına rağmen korumanın uygulama boyutunda hayata geçirilmediği görülmektedir.

Şekil 8. 1992 planı ile korunması hedeflenen bahçelerin günümüzdeki kullanımı

Sonuç olarak Antalya Kaleiçi koruma planlaması ile sosyal adalet kavramının gereği; kentsel hizmetlerin eşit olarak dağılımı ve turizm ile konut arasında, yatırımcı ile mülk sahibi arasında öngörülmesi gereken adil ve dengeli gelişim sağlanamamış, alanda yaşayan insanların toplumsal refahı arttırılamamıştır. Dolayısı ile koruma planlamasının en önemli ilkeleri hayata geçirilememiştir.

2.1.2. Sosyal Yapıda Yaşanan Değişimler

1979 ve 1992 onanlı Koruma Amaçlı İmar Planlarının temel amaçlarından biri de; fiziksel ve sosyal dönüşümün önüne geçilmesidir. Ancak Kaleiçi Kentsel Sit Alanı'nda 1979 ve 1992 plan kararları ile birlikte getirilen fonksiyonlar ile fiziksel yapıda yaşanan değişimlere bağlı olarak, sosyal yapıda da değişiklikler yaşandığı TÜİK nüfus verilerinden ve alanda yaşayanlar, çalışanlarla yapılan mülakatlardan anlaşılmaktadır. Günümüzde alanda yer alan konut fonksiyonunun arazi kullanış

⁴ Korunacak bahçe olarak belirlenmiş parsellerin;

- 39 tanesinde tescilli yapı yer aldığı,
- 28 tanesinin tescilli yapı bulunan bir parselde komşu olduğu,
- 13 tanesinin üzerinde ne tescilli yapı yer aldığı, ne de tescilli yapı bulunan bir parselde komşu olduğu,
- 24 tanesinin üzerinde 1992 planından sonra inşa edilmiş kamu, konut, ticaret ya da turizm yapısının yer aldığı alanda yapılan tespit çalışmaları sonucunda belirlenmiştir.

içerisindeki değerlerine ve nüfusa bakıldığında açık bir şekilde görülmektedir ki, her iki planın başlıca amaçlarından biri olan “**Kaleiçi Kentsel Sit Alanı’nın fiziksel yapısının sosyal yapının sürdürülerek korunması**” olgusu gerçekleştirilememiştir. Fizik mekanda meydana gelen değişimin yanı sıra alandaki mülk sahiplerinin ve alanın asıl kullanıcılarının yapılarını terk etmesi, boş yapı stokuna göç ile gelen kullanıcıların yerleşmesinin önüne geçilememiştir. Geleneksel konutların sahipleri, bir yandan 1979 planı ile birlikte getirilen turizm fonksiyonunun mekansal ihtiyaçlarının maliyetlerini karşılayamamış, diğer yandan ise alana yüklenen “turizm” fonksiyonunun arazi değerlerinin artışına neden olması nedeni ile konutlarını satmaya başlamışlardır. Kaleiçi Kentsel Sit Alanı’na yüklenen turizm fonksiyonuna bağlı olarak; dışarıdan gelen ziyaretçi sayısının artması, dışa kapalı olan, birbirini yıllardır tanıyan ve komşuluk ilişkilerinin kurulduğu 5000 nüfuslu sosyal yapıda, gürültü ve çevre kirliliğine bağlı olarak yaşam kalitesinin düşmesi ve günlük alışkanlıkların değiştirilmek zorunda kalması gibi sorunlardan doğan rahatsızlıkların oluşmasına neden olmuştur. Dışarıdan gelen ziyaretçilerin kontrolünün yapılamaması, beraberinde güven sorununu da getirmiş, bu durum özellikle 1990’lı yıllarda alanda güvenlik sorunlarının oluşmasına ve alanın asıl kullanıcılarının terk ettiği bir çöküntü alanına dönüşmesine neden olmuştur. 1979 planının yapıldığı dönemde 5000 kişi olan Kaleiçi Kentsel Sit Alanı nüfusunun, 1990 yılına gelindiğinde 3588 kişiye, 1992 planlama çalışmaları sonrasında ise, 2000 yılı TÜİK verilerine göre ise alanın nüfusu 2096’ya düşmüştür. Günümüzde ise alanda 1098 kişi ikamet etmektedir. 1979 planından 1992 planına kadar ki süreçte alanda %29, 1992 planından günümüze ise %70 oranında nüfus kaybı yaşanmıştır.

Şüphesiz bu sonuçtaki en büyük pay kurulamayan konut-turizm işlevleri dengesidir. Ev pansiyonculuğu ile başlayan ve yerel halkın kalkınmasını hedefleyen turizm işlevi, zamanla alandaki arazi değerlerinin artışı ile büyük ölçekli tesislere dönüşmüş ve tek elde toplanmaya başlamıştır (Şekil 7). Böylelikle rekabet ile yarışamayan, turizm işlevi ile iç içe yaşayamayan yerel nüfus, alanı terk etmiştir. Bölgenin yerel nüfusunu kaybetmesi; kimlik ve aidiyet ilişkilerinin çözülmesine ve koruma kavramının yaşayanı ile birlikte koruma felsefesine aykırı bir duruma neden olmuştur.

2.1.3. Mülkiyet Yapısında Yaşanan Değişimler

Antalya Kaleiçi Kentsel Sit Alanı Tapu alanına ilişkin olarak tapu kütüğü incelemelerinde; sahiplilik, kamulaştırmalar, el değiştirmeler, ifraz-tevhit gibi konular irdelenerek, aşağıda yer alan bulgulara ulaşılmıştır.

Sahiplilik:

	1979	2010
Özel Mülkiyet		
• Şahıs	%85	%75 (%96 TC Vatandaşı, %4 Yabancı)
• Şirket	-	%7
• Vakıf	%4	%3
Kamu Mülkiyeti	%11	%15

Tablo 1: 1979 ve 2010 Kesitinde Mülkiyet Sahipliliğindeki Değişim

Yabancı uyruklu vatandaşların alanda mülk almaya başlanması, 1992 yılında yapılan revizyon imar planı sonrasında tarihlenmekte ve özellikle 1990'lı yılların sonunda yoğunlaşmaktadır. Şahıs mülklerinin %4'ünün yabancı mülkiyetinde olması ise alanda sosyal yapının değiştiğinin, diğer Ege ve Akdeniz kentlerinde olduğu gibi alanın yabancılar için cazip olduğunun göstergesidir. Bu veriler doğrultusunda alanda şahıs mülkiyetlerinin bir kısmının kamulaştırıldığı, büyük bir kısmının ise şirketlerin mülkiyetine geçtiği görülmektedir. Bu durum turizm işlevinin alanda artışının bir göstergesi olmakla birlikte, turizm yapılarının yer aldığı adalarda birçok parselin tek bir şirkete ait olması, alanda turizmin belirli şirketlerin tekelinde geliştiğinin bir kanıtıdır. Bu oluşum beraberinde içerisine girilemeyen yapı adalarının ortaya çıkmasına ve kentsel mekanda aidiyet ilişkisinin koparıldığı, soyutlanmış alt bölgelerin oluşmasına neden olmaktadır. Ayrıca büyük ölçekli tesislerin beraberinde sunduğu konfor, lüks v.b. faktörler nedeni ile ev pansiyonculuğunu ve pansiyonculuğu sürdürmeye çalışan birçok tesis devamlılığını sürdürmemektedir.

El değiştirmeler: Antalya Kaleiçi Kentsel Sit Alanı'nda yer alan mülklerin %30'u hiç el değiştirmemiş, %27'si 1945 ile 1979 yılları arasındaki süreçte, %21'i 1979 ile 1992 yılları arasında iki plan yapımı arasındaki süreçte, %22'si de ikinci planın yapıldığı 1992 tarihinden günümüze kadarki süreçte olmak üzere **toplamda %73 oranında** el değiştirmiştir. 2. kez el değiştirmelere bakıldığında ise; mülklerin yaklaşık %60'ının, 1992 yılından sonra ikinci defa elden çıkarıldığı görülmektedir. Sonuç olarak; plan yapımının mülklerin el değiştirmesine etki ettiği, alana yüklenen yeni kimlik ve fonksiyonlar nedeni ile arsaların değer kazandığı ve el değiştirme oranlarının plan yapımı öncesindeki sürece göre yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca Kaleiçi Alanı'nın 1967 yılında "Protokol Alanı" ilan edildikten sonra onarım ve yapıma ilişkin ruhsat süreçlerinin uzaması, yenileme ya da onarım yapma imkanı bulamayan mülk sahiplerinin mülklerini satarak alanı terk etmesi, bu durumun 1973 yılında alanın "Sit Alanı" ilan edilmesinden sonra da artış göstererek devam etmesi, mülkiyetlerin el değiştirmesinde etkili olmuştur. El değiştirmelerin bu kadar fazla olması, alandaki sosyal yapının değişmesine, mülklerin asıl sahiplerinin alanı terk etmesi ile birlikte yabancı nüfusun alana gelmesine,

diğer bir değişle bir süzölme yaşanmasına, bu durumun sonucunda sahiplilik bilinci olmayan nüfusun yapıların korunmasında etkin olmaması dolayısı ile sorunlar yaşanmasına neden olmuştur.

Kamulaştırmalar: 1992 planında parsel bazında kamulaştırılması ön görülen 114 parselden, 94 tanesinin kamulaştırılmamış, diğer bir deyişle kamulaştırılması öngörülen mülklerin %82’si kamulaştırılmamıştır. Bu durumun mekansal yansımalarına baktığımızda, anıtsal yapıların yakın çevresinde yer alması ön görülen açık alan düzenlemelerinin, kültürel alan olarak belirlenen tarihi yapıların bitişiğindeki yapılaşmış parsellerin kamulaştırılmamış olması sonucunda gerçekleştirilememiştir.

İfraz ve tevhit: Kentsel koruma alanlarında doluluk-boşluk, yapı-yeşil alan dengesinin korunması için planlar ile getirilen ifraz ve tevhit kararlarının, alan üzerinde yaratacağı etki dikkate alınarak verilmesi gerekmektedir. 1979 tarihli “Antalya Kaleiçi Koruma ve Geliştirme Planı”nda; korunması gerekli parseller dışında 300 m²’den küçük parsellerin ifraz edilemeyeceği belirtilmiş, ancak iki plan arasındaki dönemde ifraz yöntemi ile yeni yapı hakkı alan parsel sayısının artması koşutunda 1992 tarihli Revizyon Planı’nda ise ifraz koşulu kaldırılmıştır. Alan genelinde ve mahalle bazında parsel sayılarının değişim değerleri incelendiğinde görölmektedir ki, 1945 yılları ile 1979 yılları arasında parsel sayısı %7 artış ile 1214’ten 1303’e çıkmıştır, 2009 yılında ise %4 düşüş ile 1252’ye düşmüştür. Rakamlar göstermektedir ki 1979 planında koşul, 1992 planında ise yasak getirilmiş olması ifrazların önüne geçmiştir. Ancak turizm yapılaşması talebi ile gerçekleştirilen mülkiyet birleştirmeleri (tevhit) ile koruma alanı içindeki dokunun değişim sürecine girdiği anlaşılmaktadır.

3. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Sosyal adalet ve koruma kavramlarından yola çıkarak, Antalya Kaleiçi Kentsel Sit Alanı planlama çalışmalarına rağmen ortaya çıkan sorunlara ilişkin olarak; alanda yapılan mülakat⁵, tespit ve gözlemler sonucunda aşağıda yer alan bulgulara ulaşılmıştır:

- 1979 planında alanda yaşayanların ekonomilerinin düzelmesine yönelik pansiyonculuk önerilmiştir. Böylelikle katılımcı bir planlama anlayışı ile alanda yaşayanların planlama süreci içerisinde yer alarak alanın ekonomisinin, fizik yapısının ve sosyal yapısının birlikte geliştirilmesi ön görölmüştür. Ancak 1992 planına geçen sürede alanda oluşan arsa değer artışları (rant) katılımcı planlamanın önündeki en büyük sorun olmuş, alanda özellikle 1992 planı sonrasında soylulaştırma olgusu hız kazanmış, alanda el değiştirmeler artmış, sosyal yapı

⁵ Alanda yaşayan nüfusun %10’u, alanda ikamet etmeyen ancak çalışan nüfusun da %10’u ile mülakat yapılmış olup, alanın tamamında arazi kullanım ve yapı nitelikleri ve tespiti çalışması yapılmıştır.

değişmiş, sosyal yapının değişimi ile gerek ekonomik yapı gerekse fiziksel yapı dönüm sürecine girmiştir.

- 1979 plan kararları çoğunlukla fiziksel boyut ile sınırlı kalmış, sosyal boyut ile ilgili yalnızca pansiyonculuk kararı alınmış, arazi kullanım ile ilgili kararlar bölgeleme olarak verilmiştir. Alana getirilen işlevlerin belirlenen çerçevelerde gelişiminin nasıl sağlanacağı üzerinde durulmamıştır. Bu durumun bir sonucu olarak turizmin alan genelinde arazi kullanışa hakim hale gelmesi, vazgeçilemez bir işlev olması nedeni ile işlevin talep ettiği parsel-bina boyutlarındaki değişikliklere göz yumulması sonucunda plan kararları uygulanamamış, plan başarısız olmuştur. Katılımcı planlama anlayışı ve sosyal adaletin sağlanması konusundaki en büyük engel; turizm işlevi ile birlikte doğan rantın alana büyük ölçekli turizm şirketlerini çekmesi ile olmuştur. Sonuç olarak belirli turizm şirketlerinin mülkiyet sahipliği nedeni ile kamusal erişilebilirliği sınırlı, soyutlanmış ve kontrolü yapılamayan büyük yapı adaları oluşmuş, bu alanlar ile rekabet edemeyen yerel halkın sahip olduğu pansiyonlar kapanmış, ekonomik yapısı kötüleşen halk, alanı terk etmiştir.
- Değişen sosyal yapı yerini alanda dışarıdan gelen yabancı nüfusa bırakmış, alanda kiracılık oranı artmış, sosyal yapının değişimi fiziksel yapıda da dönüşümü tetiklemiştir.
- Plan çalışmaları öncesinde 5000 kişi olan konut nüfusun 1000 kişiye düşmesi ile alan konut yaşam çevresi olmaktan çıkmış, mahalle birimin esas olduğu aidiyet ilişkileri çözülmüştür.
- Kaleiçi'nde yaşayan nüfusun eğitim, sağlık, kültür ve açık yeşil alan gibi sosyal donatı ihtiyaçları karşılanmamış dolayısı ile yaşam kalitesi yükseltilememiştir.
- Alanın “Kentsel Sit” niteliği; sivil ve anıtsal mimari yapılarına yapılan yanlış müdahaleler, alanın doğal peyzajının yapılaşma baskısı nedeni ile tahribi, v.b. nedenlerle bozulmuştur.
- Turizm işlevinin alandaki yıkıcı etkileri kestirilememiş ve sosyal fiziksel dönüşümün önüne geçilememiştir.
- Alanda planlarda ısrarla vurgulanan ve pansiyonculuk ile birlikte ekonomik yapıyı düzelterek başlıca faktörlerden biri olarak görülen ve ihtiyaç duyulan el sanatlarının sergi ve satışına yönelik ticaret birimleri oluşturulamamıştır.
- Kamulaştırma çalışmaları yapılamadığından anıtsal yapıların korunması ve yakın çevresinde kamusal açık alan düzenlemeleri, açık müze v.b. uygulamalar yapılması ile ilgili sorunlar yaşanmış, plan ile hedeflenen bu alanlar oluşturulamamıştır.
- Plan kararları doğrultusunda korunması gereken peyzaj öğeleri ve alanın yeşil dokusu yapılaşma baskısı altında kalmış, plan kararları uygulanamamıştır.
- Alanda kamusal açık alanların yanı sıra yeşil alanlar ve dokuya uyumlu kent mobilyaları oluşturulamamıştır.

O halde diyebiliriz ki,

- Sosyal adaletin başlıca uygulama alanlarından biri olan katılımcı planlamanın öngörüldüğü planlama çalışmaları, alana yüklenen işlev ile birlikte başarısız olmuş, katılımcı planlama süreci içerisinde yerini soylulaştırma olgusuna bırakmıştır.
- Koruma planlamasının fizik mekan ağırlıklı bir içerik taşıması nedeni ile sosyal ve ekonomik mekan gözardı edilmiştir.
- Plan kararları ile sosyal yapının özelliklerine uygun olmayan ve mevcut fizik mekanın ihtiyaçlarına cevap veremeyeceği bir işlevin yüklenmesi sonucu, yaşanan sosyal ve fiziksel bozulmalarının önceden kestirilememiştir.
- Planlamanın katı ve emredici uygulama süreci sonucunda, sosyal yapının alanı terk edeceğinin kestirilememiştir.
- Planlamanın ana hedefi olan “Kaleiçi’nin Yerel Halkı” ve bu insanlar için refah düzeyinin yükseltilmesi, adil ve dengeli bir gelişme, kentsel hizmetlerin eşit olarak dağılımı ile sağlanacak sosyal adalet sağlanamamıştır.

Bu bulgulardan yola çıkarak, Antalya Kaleiçi Kentsel Sit Alanı örnek alanında ve koruma amaçlı imar planlarının uygulandığı birçok sit alanında karşılaşılan ana sorunun, bu alanlara yüklenen turizm fonksiyonu ile birlikte fiziksel, sosyal ve ekonomik yapıda yaşanan değişim ve dönüşümler olduğu söylenebilir. Diğer bir deyişle ilk yapıldığı yıllarda fiziksel boyutun ağırlık kazandığı koruma amaçlı imar planlarının uygulanmaya konulduğu 10 yıllık süreç içerisinde, sosyal ve ekonomik yapının ve arazi değer artışlarının farkına varılması ile yapılan revizyonlarda, ne yazık ki planın yıkıcı etkisi bertaraf edilememiştir.

Fizik yapıyı sosyal yapı ile koruma konusunda yaşanan başarısızlığın ana nedenlerinden biri de katılımcı planlama anlayışının kağıt üzerinde kalması, turizm ile birlikte artan rantın alandaki halka dağıtılamaması olmuştur.

Sosyal adaletin başlıca esaslarından biri olan kentsel hizmetlerin eşit olarak dağılımının sağlanamaması olmuştur. Bulgulardan da anlaşılacağı gibi alanda yaratılmak istenen kamusal açık alanlar oluşturulamamış, ihtiyaç duyulan sosyal donatılar sağlanamamış, bu durum süreç içinde konut nüfusunun alanı terk etmesine neden olmuştur. Sosyal adaletin gereklerinden biri olan adil ve dengeli bir gelişme de ne yazık ki sağlanamamıştır. Arazi değerlerinin yükselmesi ile birlikte, el değiştirmeler başlamış ve alanın asıl kullanıcıları gerek rekabet güçlerinin bulunmaması, gerekse yaşam alanlarının değişim ve dönüşüme uğraması nedeni ile alanı terk etmek durumunda kalmışlardır.

Ülkemizde koruma amaçlı imar planları arasında en başarılı örneklerden biri olarak ifade edilen Antalya Kaleiçi Kentsel Sit Alanı için oluşturulmuş 1979 Koruma Amaçlı İmar Planı ve onun revizyonu niteliğindeki 1992 Koruma Amaçlı İmar Planı kararlarına bağlı olarak yaşanan tüm

olumsuzlukların, günümüzde yapılan plan çalışmaları sonucunda ortadan kaldırılması hedeflenmektedir. Bu doğrultuda alana ilişkin oluşturulacak yeni planda aşağıda sıralanan **yöntem ve çözüm önerileri** geliştirilmiştir;

- Planlamanın sadece fizik mekan koşulları tanımladığı, sosyal ve ekonomik yapının sürdürülebilirliğinin sağlanmasıyla ancak fizik mekan koşullarının düzenlenebileceği,
- Bu bağlamda koruma planlamasının alan yönetimi⁶ kavramı ile ilişkilendirilmesi gerektiği,
- Alanı salt turizm bölgesi olarak değil, ilk planda hedeflediği gibi konut ağırlıklı bir bölge olarak ve katılımcı planlama anlayışı ile planlaması ve bu bağlamda fonksiyonlar arasındaki dengenin korunması, sosyal adaletin sağlanması,
- Ticaret alanların yeniden canlandırılması için, çeşitlendirmesi, yöreye özgün ürünlerin satışının organize edilmesi ve yerel ekonominin oluşturulması, böylece sosyal adaletin ön gördüğü yerel halkın refah düzeyinin artırılmasına olanak yaratılması,
- Alanın bir konut alanı olduğu yadsınmadan, ihtiyaç duyulan donatı alanlarının oluşturulması, böylece sosyal adaletin ön gördüğü kentsel hizmetlerin eşit olarak dağılımının sağlanması,
- Alanda ihtiyaç duyulan kamusal alanların yaşayan halkın demografik yapısının göz önünde bulundurularak yeniden düzenlemesi, böylece sosyal adaletin ön gördüğü kentsel hizmetlerin eşit olarak dağılımının sağlanması,
- Alanda yaşayan sosyal yapıya ilişkin beceri geliştirme programlarının uygulanması ve ekonomik yapının geliştirilmesi ile alanın yaşayan nüfusunun sürdürülebilirliğinin sağlanması, böylece sosyal adaletin ön gördüğü yerel halkın refah düzeyinin artırılmasına olanak yaratılması,
- Eğlence ve konaklama tesisleri arasında dengenin kurgulanması, bu işlevin gerek konut gerekse konaklama işlevini zedelememesi için ilke kararlarının geliştirilmesi,
- Alanın peyzaj dokusunu (kamusal ve özel bahçeler) korunarak geliştirilmesi,

Sonuç olarak bir kentin değerini en iyi o kentin oluşumunda payı olan ve orada yaşayanlar bilmektedir, bu durum göz önünde bulundurulduğunda kültürel bir miras olarak gördüğümüz her yapı, aslında bir ailenin geçmişi ve geleceğidir. Bu nedenle o yapıların kültür mirası olarak kalabilmesi ve varlığını sürdürebilmesi için içindeki sosyal yapının da korunması gereklidir. Ülkemizdeki uygulanan koruma amaçlı planlarındaki başlıca sorun, yaşayan sosyal yapıya ilişkin karar dizgesini barındırmıyor oluşudur. Ülkemizde yer alan koruma altına alınmış kentsel sit alanları için oluşturulan planlarda

---

⁶ Alan yönetimi, ören yerleri, sit alanları ve etkileşim sahaları ile bağlantı noktalarının kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum örgütlerinin koordinasyonunda sürdürülebilir bir yönetim planı çerçevesinde korunması ve değerlendirilmesini sağlamayı amaçlayan yeni bir koruma anlayışıdır [5].

temel amaç; sosyal ve ekonomik yapının birlikte korunması olmalıdır. Böylelikle korunan sosyal ve ekonomik yapı fiziksel bozulmanın önüne geçecektir.

Kentsel Sit Alanları'nın turizm amaçlı kullanımı süreç içinde konut nüfusunun alandan uzaklaşmasına neden olmuştur. Bu süzülme süreci mekansal kimlik ve aidiyet ilişkilerinin çözülmesine ve bu alanların yaşamayan bir sahne niteliğine dönüşmesine neden olmaktadır. Bu durumun önüne geçmek için, koruma altına alınmış alanlarda başarısızlık ile sonuçlanmış turizm kimliğinin yerine sahip olunan konut kimliğinin korunması, büyük ölçekli ve çok sayıda konaklama tesisleri yerine, küçük ölçekli ve konut işlevi ile yarışmayan/ezmeyen tesislerin yer alması yönlendirilmelidir.

Ülkemizde yapılacak olan koruma amaçlı imar planları bu bulgular ışığında hazırlandıkları ve uygulandıkları takdirde amaçlarına ulaşabilecek; bu doğrultuda koruma altına alınmış eski kent merkezleri ve tarihi dokular fiziksel yapıları bozulmadan ve değişmeden özgün halleri ile geleceğe aktarılabilir, planlamada ön planda tutulması gereken sosyal adalet kavramı ise uygulamadaki yerini bulabilecektir.

KAYNAKLAR

- Ahunbay, Z., (1996), Tarihî Çevre Koruma ve Restorasyon, Yem Yayınları, İstanbul.
- Ahunbay, Z., (2005), “Doğal ve Kültürel Mirası Koruma Alanında Geçerli Uluslar arası Belgelerin Türkiye’deki Uygulamalara Yansımaları”, Korumada 50 Yıl, 17–18 Kasım 2005, MSGSÜ, İstanbul.
- Çırak Altınörs, A., (2010), “Korumanın Toplumsal ve Kültürel Boyutu Neden Önemli? Biz Nasıl Bakıyoruz?”, Planlama Dergisi, 1979/1:29-37.
- Diñçer, İ. ve Akın, O., (1994), “KTVK Kanunu Kapsamında Koruma Planı ve İdari Yapısı”, 2. Kentsel Koruma Yenileme ve Uygulamalar Kolokyumu MSÜ, 117–137.
- Diñçer, İ., (2005), Y.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Şehir Yenileme ve Koruma Dersi Ders Notları (yayınlanmamış).
- Gül, M., (2006), “Antalya Kent Merkezi Kültür ve Turizm Gelişim Bölgesinde Yer Alan Sit Alanları ve Bu Alanlarda Antalya Büyükşehir Belediyesince Başlatılan Çalışmalara İlişkin Bir Değerlendirme”, Planlama Dergisi, 2006/4:121–145.
- Keleş, R., (1998), Kent Bilimleri Sözlüğü, İmge Kitapevi, Ankara.
- Kejanlı, T.; Akın, C. T.; Yılmaz, A., (2008), “Türkiye’de Koruma Yasalarının Tarihsel Gelişimi üzerine bir inceleme”, <http://esergultekin.blogcu.com>, Erişim Tarihi: 02.01.2010.
- Kuban, D., (1975), “Kültürel Gelişmeler ve Tarihî Çevrenin Korunması”, Mimarlık Dergisi, 1975/5:21–23.
- Öztekin, K., (1992), “Eski Dokuda Yenileme: Antalya Kaleiçi Örneği”, 1991–1992 Güz Yarıyılı KTÜ Mimarlık Bölümü Seminerleri, Trabzon.
- Tankut, G., (1979); “Antalya Kaleiçi Sit Planlaması”, Mimarlık, 1979/1:47.
- Tankut, G., (1990); “Korumanın Eğitim, Sosyal ve Ekonomik Yönü”, T.C. Kültür Bakanlığı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurultayı, 14-16 Mart 1990, 75-78Ankara.

İNTERNET KAYNAKLARI

- [1] <http://www.enfal.de/sosyalbilimler/s/049.htm>
- [2] http://www.iku.edu.tr/TR/iku_gunce/GunceHukuk_Yeni_Sayilar/HukukC2_Sayi1_2/HukukC2Sayi12_35.pdf
- [3] http://www.tarihkentlerbirliği.org/doc/dervis_parlak.doc
- [4] <http://www.anlambilim.net/suzulme-kurami-nedir-127411.htm?s=gopage6>
- [5] <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/24515.html>

TARİHİ KENT MERKEZLERİNDE KORUMA, TURİZM VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KENT: PRAG VE ANTALYA ÖRNEKLERİ¹

Doktora Öğrencisi, **Arzu ERDİNÇ**

Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı

Yrd. Doç. **Dr. Pervin ŞENOL**

Süleyman Demirel Üniversitesi, Mühendislik-Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Prof. Dr. **Hüseyin GÜL**

Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü

ÖZET

Kentlerin sosyo-kültürel ve ekonomik yapılarında yaşanan değişimler bir bütün olarak tüm kenti ve fiziki mekânsal yapıyı etkilemektedir. Kentlerin geçmişten günümüze dek taşıdıkları değerleri yansıtan tarihi dokuları da bu değişimlerden, özellikle de ekonomik faaliyetlerden etkilenmektedir. Son otuz yıldır, bir yandan turizm amaçlı yatırımlar öte yandan koruma uygulamaları kentsel tarihi mekânların değişimine neden olmaktadır. Tarihi kent merkezlerine yansıyan somut değişimler arasında işlev değişiklikleri, mekân kurgusu ile mekânların kullanımında değişimler ve dönüşümler yer almaktadır. Bu çalışmada, turizmin geliştiği Antalya ve Prag kentlerinin tarihi kent merkezleri karşılaştırmalı olarak değerlendirilmekte, iki kentin tarihi kent merkezi örneklerinde sürdürülebilirlik ve koruma süreçleri incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tarihi Kent Merkezi, Koruma, Turizm, Sürdürülebilirlik, Antalya, Prag.

GİRİŞ

Küreselleşme, insanların, fikirlerin, ekonomik etkinliklerin, sermaye-mal ve hizmetlerin belirli bir coğrafi mekâna ve o mekânın yerleşik kurallarına bağımlılığının giderek daha da azalması durumunu anlatmaktadır (Keleş, 2001: 564). Küreselleşen hizmet, sermaye ve nüfus akımının önemli göstergelerinden biri, hizmetler sektöründe yer alan turizm faaliyetlerindeki artıştır. Dünyada ve Türkiye’de son 30 yıldır turizm yatırım ve faaliyetlerinin hızlı arttığı,

---

¹ Bu çalışma Arzu Erdinç’in 2011 yılında Süleyman Demirel Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü’nde tamamladığı yüksek lisans tezi temel alınarak hazırlanmıştır.

ülke kalkınma politikalarında turizm faaliyetlerine ağırlık verildiği görülmektedir. Türkiye’de Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından hazırlanan kalkınma planlarında, refahın yükseltilmesinde, istihdamın artırılmasında ve kalkınmanın sağlanmasında turizmin payının artırılması önerilerine sıklıkla yer verilmiş ve bu politikaların somut sonuçları ortaya çıkmıştır (DPT, 2001; DPT, 2006).²

Türkiye’de uygulanan turizm politikaları ve yaygınlık kazanan turizm yatırımları doğrultusunda, doğal ve kültürel değerlerin kullanımına yönelik yeni düzenlemeler de yapılmaktadır. Turizm amaçlı yatırımlara konu olan kültürel miras ve tarihi kent merkezleri kimi kez yenileme, kimi kez de koruma uygulamaları ile gündeme gelmektedir. Tarihi kent merkezleri, turizm amaçlı yatırımların konusu olmanın dışında, kentin kimliğinin ve yaşamının da bir parçasıdır. Bu değerler, sadece buldukları yer ve yerelin değerlerinin göstergesi değil aynı zamanda tüm insanlık tarihinin bir parçası niteliğindedir. Taşdıkları bu değer, anlam nedeniyle de ekonomik süreçlerin bileşeni olmanın ötesinde tarihin ve kimliğin bir parçası olarak korunarak sürekliliklerinin sağlanması gerekmektedir.

Genel olarak koruma, yapılarda meydana gelen bozulmayı önleyen müdahale şekli olarak tanımlansa da, geçmişine sahip çıkma hakkı olarak da ifade edilebilmektedir (URL1). Koruma, tarihi-kültürel değerlerin özgünlüklerine dokunmadan gelecek nesillere aktarılmasıdır. Turizm yatırımlarının ağırlık kazandığı kentlerde, doğru uygulamalarla desteklenmeyen yatırımlar tarihi ve kültürel varlıkların yok olma riskini ortaya çıkarmaktadır. Sürdürülebilir bir kent, tarihi-kültürel değerlerin ve özgünlüklerin korunabildiği; doğal, tarihi ve kültürel varlıklarında gelecek nesillere aktarılarak yaşatılabildiği ve nesillerarası adaletin sağlanabildiği bir kenttir. Ekonomik, sosyal ve doğal niteliklerin sürdürülebilirliğinin yanı sıra, tarihi kültürel değerlerin korunması da sürdürülebilirlik açısından ele alınması gereken önemli bir konudur. Kentli haklarının korunması ve kentsel mekânda nesiller arasındaki adaletin sağlanması, tarihi kültürel değerlerin gelecek nesillere aktarılabilmesi ile olanaklıdır. Kültürel ve doğal mirasın korunması 2000’li yıllarda devletlerin ve toplumların önem verdiği konuların başında yer almaktadır (Fırat, 2004). Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği ve çeşitli organlarının çalışmalarının odaklandığı bu alanda, korumaya ilişkin birçok uluslararası düzenlemenin yanında, doğal ve kültürel çevrenin (mirasın) korunması, insan hakları (3.

² Türkiye’de uygulanan turizm politikaları sonucunda 1980-2005 yılları arasında turizmin gelişimi şu göstergelerle açıklanabilmektedir: Ülkeye gelen yabancı sayısı 1980 yılında 1.228.000 ve 2005 yılında 21.122.798 kişi (17,6 kat artış). Turizm geliri 1980 yılında 400 milyon ABD Doları iken, 2005 yılında 18 milyar ABD Dolarına (45 kat artış) ulaşmıştır. Turizm gelirlerinin GSMH içerisindeki payı ise 1980’de yüzde 0,7’den 2005 yılında yüzde 5,5’e yükselmiştir (DPT, 2006: 12).

kuşak haklar, dayanışma hakları, çevre hakkı, vb.) ile birlikte değerlendirilmeye başlanmıştır (Dağıstan Özdemir, 2005: 20). Türkiye pratiğinde ise 1982 tarihli Anayasa'da koruma, “sosyal ve ekonomik haklar” içerisinde tarih, kültür ve tabiat varlıklarının korunması başlığı altında yer almaktadır. Buna göre, “Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır. Bu varlıklar ve değerlerden özel mülkiyet konusu olanlara getirilecek sınırlamalar ve bu nedenle hak sahiplerine yapılacak yardımlar ve tanınacak muafiyetler kanunla düzenlenir” (URL 2; 63. madde) şeklindedir. Gerçekten korunmuş bir çevrede yaşamak hem sosyal bir hak hem de sosyal bir sorumluluktur. Bu sorumluluğun yerine getirilmesi ile hem kamu yararı güvenceye alınmış olacaktır (Tankut, 2005: 9) hem de tarihi ve kültürel değerlerin nesillerarası aktarımı yapılabilecektir.

Tarihi kent merkezlerinin içinde bulunduğu ikili yapı bu alanların değişiminin biçim, düzey ve boyutunu belirlemektedir. Bu ikili yapının ilk bileşeni ise sermaye birikim süreçlerinin bir aracı ve turizm faaliyetlerinin yoğunlaştığı alanlar olarak tarihi kent merkezleridir. Lefebvre'ye göre (1991), kapitalist ekonomik büyüme, sermayenin ikinci döngüsü (gayrimenkule yatırım) çerçevesinde yeni mekânlar üretilmesine yani kentsel büyümeye bağlıdır. Kapitalist sınıfın değişik grupları (yatırımcılar, ticari sermaye, finans sektörü, emlakçılar, müteahhitler, spekülâtörler vb.) kentsel mekâna yatırım aracı olarak bakmakta, kâr ve sermaye biriktirme-artırma amacıyla yaklaşmaktadır. Devlet ise sermaye birikiminin gerçekleştirilmesi amacıyla mekânsal müdahaleler ile mekânı dönüştürerek yeniden üretir ve teşvik, düzenleme ve kentsel altyapı yatırımlarıyla bunun için gerekli koşulları sağlamaktadır. Mekânın pazarlanmasında devlet bir girişimci gibi hareket ederek, yatırım ortamını iyileştirir ve özel yatırımcı çekmeye çalışır (Lefebvre, 2001). Kapitalist büyüme sürecinde, sermaye birikiminin kentsel mekân yoğunluklu gerçekleşmesi ve kent mekânının metalaşması, uluslararası sermayeyi kentlere çekebilme yarışını da özendirilmektedir (Kiper, 2006: 88-89; Ergun, 2011). Bu yarışın nesnelere ise kentlerin sahip olduğu doğal güzellikler, tarihi ve kültürel değerler olabilmektedir. Bu değerler, küresel piyasada turizm politikaları ile desteklenen yatırımlar, “turizm merkezli kentsel gelişme” senaryoları ve “koruma” amaçlı uygulamalar ile gündeme gelmektedir. Turizm merkezli gelişmelerin koruma yönünde mi yoksa yeniden yapılanma yönünde mi gerçekleştirileceği ise sermaye birikim süreçlerindeki aktörler, sivil organizasyonlar ve yerel dinamikler arasındaki denge, güç ilişkisi içinde belirlenmektedir.

Koruma merkezli yönelimlerde, tarihi ve kültürel varlıklar koruma planları ve uygulamalarına sahne olurken, gelişme yönündeki yaklaşımlarda tarihi-kültürel varlıkların özgün değerleri ikinci plana atılmakta ve ranta dönük yapılaşmalara yönelmektedir. Gelişme merkezli yönelimler sonucunda, tarihi ve kültürel varlık / yapının yok olmasının ötesinde, toplumsal bellek ve toplumsal değerler de yitirilmektedir. Bu ise, sürdürülebilirliğin sosyal boyutunun en önemli bileşeni olan “adalet, hakçalık” ilkesinin uygulanamaması ve nesillerarası adaletin gerçekleştirilememesi sonucunu doğurmaktadır.

Koruma anlayışının temelini, özelde tarihi kent merkezlerinin, genelde mekânın toplumsal ve bireysel varoluşun, kimliğin ve belleğin taşıyıcısı olma özelliği oluşturmaktadır. Mekânsal özelliklerin, tarihi değerlerin korunması, insanlık tarihinin bir bütün olarak korunarak gelecek nesillere aktarılması, onların yaşamlarına, geliştirdikleri mimari stillere vb. kaynaklık oluşturması açılarından önemlidir (Fırat, 2004: 72). Tarihi kent merkezleri ve mekânın yüklendiği bu ikinci anlam, korumanın içeriğinin ve biçiminin sermaye birikim süreçlerinden farklı bir perspektifle ele alınması gerekliliğini göstermektedir.

Lefebvre’ye göre, gerçek gereksinimlerinden kopuk olarak devam eden kâr maksimizasyonu hedefli kapitalist büyümenin ürünü olarak kentlerde günümüzde görülmemiş bir biçimde homojen yapılar, yaşam biçimleri ve beklentiler üretilmektedir. Oysa kentsel mekân, kentlilerin doğrudan yaşadıkları ve anlamlandırdıkları, gündelik yaşamlarını karşılıklı etkileşim içinde sürdürdükleri, kullanım değeri olan somut alandır. Dolayısıyla kentsel mekânın, sokak, ev, mahalle olarak orada yaşamlarını sürdüren insanlar için anlamı, işlevi ve değeri, piyasa değerini temel alan kâr amaçlı girişimci sınıf ve kontrol amaçlı devletinki ile aynı değildir ve çatışma halindedir. Kar amaçlı büyüme ve devletin bunu teşvik etmesi, sosyal mekâna ve oradaki toplumsal sınıfların ya da grupların yaşamına müdahale anlamı taşımaktadır. Lefebvre, kentlilerin sahip oldukları “kent hakkı”nın bir gereği olarak, kenti ve kentsel mekanı, günlük kentsel yaşamın ve doğanın gereklerine göre yeniden kullanılacak biçimde yapılandırarak adımların atılmasının gerekliliğini vurgular. Lefebvre, kent hakkını kente ait olma ve hissetme, kentte yaşama, kentin kaderini belirlemede söz sahibi olma ve katılım, kentin günlük yaşam alanlarına yabancılaşmama, temel kentsel hizmetlere ve mallara erişebilme ve yararlanabilme (konut, sağlık, kültür ve sanat, iş, eğitim ve kendini geliştirme hizmetleri, dinlenme ve eğlenme, yaşlı ve çocuklar için hizmetler vb), yaşam biçimi özgürlüğü ve toplumsallaşma çerçevesinde bireyselleşmeyi (*individualization in socialization*) içeren bir kavram olarak ortaya atmıştır (Lefebvre, 2003; Mitchell ve Villanueva, 2010: 667-

668). Kısaca, kent hakkı, kentten, kentsel mekândan ve kentin olanaklarından, hakkaniyet sınırları çerçevesinde yararlanma ya da kullanma ve dışlanamama hakkıdır. Bu perspektiften yola çıkıldığında turizm faaliyetlerine konu olan tarihi kent merkezlerinde, sermaye birikim süreçlerine eklenme amaçlı değişim ve dönüşümler, bu alanlarda yaşayanların “günlük yaşam pratiklerini” üretme olanağı tanıdığı ölçüde kent hakkını gerçekleştirmiş olabilecektir. Bu ise daha açık bir ifade ile kentsel mekânda var olma ve yaşayabilme hakkıdır.

Bu çalışma kapsamında, Antalya ve Prag kentlerinde, koruma, turizm ve sürdürülebilir kent arasındaki ilişkinin biçimi ve boyutları, tarihi kent merkezlerinde incelenmektedir. Bu çerçevede, turizm merkezi niteliği taşıyan her iki kentte, tarihi kent merkezlerinin “tarihsel-kültürel değerlerinin korunması ve sürdürülebilirlik koşullarının” değerlendirilmesi yapılmaktadır. Bu çalışmanın alansal verileri her iki kentte yerinde yapılan gözlemlere, resmi kurum ve kuruluşlarla yapılan görüşmelere ve tarihi kent merkezleri içinde yapılan anket çalışmalarına dayanmaktadır.

1. SÜRDÜRÜLEBİLİR KENT, TURİZM VE KORUMA

Sürdürülebilir kent teriminin kullanımı özellikle 1990’lı yılların ortalarından sonra yaygınlık kazanmıştır. Giderek kentler kendilerini bu kavramla anmaya başlamış ve bu kavramın küresel ölçekte yaygınlaşmasında, 1996 yılında İstanbul’da toplanan Birleşmiş Milletler-HABİTAT II Konferansının büyük payı olmuştur. Konferans sonrasında yayınlanan “Sürdürülebilir Kentsel Gelişme için HABİTAT Gündemi” başlıklı bildirmede, kentlerin ekonomik kâr yaratılan mekânlar olarak değil, sürdürülebilir sosyal ve ekonomik gelişmenin gerçekleştirildiği mekânlar olarak desteklenmesinin gereği vurgulanmıştır (Kiper, 2006: 97; Gül, 2011).

Sürdürülebilir kente ilişkin olarak Tuna ve Ceritli (1997: 24)’den hareketle şöyle bir tanımlama yapmak mümkündür: Sürdürülebilir kent, üzerinde yaşayan nüfusun ihtiyaçlarının karşılanmasında, kentin hizmet kapasitesinin aşılmadığı (altında kalındığı) ve hizmetlerin optimum düzeyde sunulduğu kenttir. Böyle bir kentsel yapılanma içinde, nüfusun ve kentsel fonksiyonların, fiziksel, sosyal, ekonomik, kültürel ve hatta siyasal alanlarda kenti tehdit etmesi söz konusu değildir ya da bu tehditler en az düzeydedir.

Ayrıca sürdürülebilir kentleşme ve kent için, “doğal kaynakların yönetimi, kent ekonomisi, toplumsal konular, hareketlilik ve erişilebilirlik, arazi kullanım planlaması, kentlerin yeniden canlanması, kültür mirası ve turizm, kentsel toprak mülkiyetinin yapısı, kentsel arazinin

parçalanması gibi sorunlara duyarlı olan kentleşme ve kenttir” de denilebilir (Haştemoğlu, 2006: 27).

Sürdürülebilir kent ve yaşanabilir kent kavramları genelde birlikte kullanılmaktadır. Bu bağlamda, yerleşmelerin doğal ve tarihsel-kültürel değerlerinin ve özgünlüklerinin korunması yerleşmelerin yaşanabilir ya da sürdürülebilir kalkınması için en önemli ölçütler arasında yer almaktadır. Koruyarak geliştirme toplumsal yaşam kalitesinin gelişmesi için ve kentsel hizmet sunumu açısından da ödün verilmemesi gereken bir ilkedir. Kentlere derinliği, kentlilere geçmişi ile bağ kurarak bir yere ait olma duygusu veren tarihi-kültürel değerlerin korunması; sürdürülebilir bir kent olabilmenin yanı sıra dünya kentleri yarışında yerel kimlikler ve özgünlükler ile ortaya çıkabilmenin de ön koşuludur (Kiper, 2006: 99).

Sürdürülebilir kentin gerçekleştirilmesinde korumanın önemi büyüktür. “Koruma, genellikle işlevlerini yerine getirebilmekte olan yapıların, büyük tarihsel, mimari ve kültürel değer taşıyan bölgeler içinde, onlarla birlikte korunmasını sağlamak için plansızlığın denetlenmesi ve aşırı nüfus birikiminin önlenmesi olarak” tanımlanmaktadır (Keleş, 2004: 435). Diğer taraftan “kentsel koruma ise, toplumun geçmişteki sosyal, ekonomik koşullarını, kültür değerlerini yansıtan fiziksel yapının, günümüzün değişen sosyal, ekonomik koşulları altında yok olmasına engel olmak ve çağdaş gelişmelerle bütünleştirerek yaşamasını sağlamak” şeklinde açıklanmaktadır (Bostancı, 1989’ dan aktaran Çelik ve Yazgan, 2007: 2). “Korumada temel amaç; geçmişten bugüne gelen kültürel birikim ve değerleri, özgün değerlerinden bir şey kaybettirilmeksizin, zamanla farklılaşan değerler ile bütünleştirerek toplumlar için sağlıklı yaşam çevreleri oluşturmak şeklindedir” (Kiper, 2006: 19). Bu sürecin sonucunda ise, tarihsel ve kültürel süreklilik sağlanmakta, toplumun ekonomik, sosyal, kültürel ve fiziksel gelişimi ve koruyarak sürdürülebilir gelişme gerçekleştirilebilmektedir.

“Turizm, tarihi, kültürü ve eşsiz tarihi değerleri tüm dünyaya tanıtmaya, buralardan kazanç sağlama gibi yararlar sağlamaktadır. Tarihi değeri olan bir yapı, turistik amaçlı olarak kullanılmak istenirse ve bu şekilde yapı harap edilip plan kurgusu, cephesi değiştirilirse yapının özgün tarihsel niteliği yok olmakta ve yanlış bir uygulama olarak nitelendirilmektedir. Buna karşılık özgün tarihsel niteliğin bozulmasıyla da yeni bir yapı oluşturulmuş olacaktır. Tarihi yapıların korunması, özgün niteliklerinin devam ettirilmesi ve turizmin gelişmesi, turizmin olumlu yönde kullanılmasıyla sağlanabilmektedir. Böylelikle hem turizm, hem de tarihi yapılar olumlu şekilde gelişecektir. Aksi takdirde turizm ve tarihi yapılar arasındaki olumlu ve dengeli uyum bozulursa, hem tarihi değerler hem de turizm olumsuz yönde

etkilenecektir. Önemli olan turizmin doğru ve dengeli şekilde kullanımıyla tarihi çevrenin korunmasına katkı sağlamaktır” (Levi, 1999: 55-56’dan aktaran Anıl, 2007: 31-32).

Tarihi kent merkezlerine turizm yatırımlarında, tarihi çevrenin korunmasına katkı sağlamak amacıyla uzaklaştırıldığında, dokunun özgün niteliklerinin yitirildiği ve sosyo-kültürel yapının tamamıyla değiştiği alanlar ortaya çıkabilmektedir. Uygulanan koruma plan ve projelerinde, tek yapı ölçeğinden alansal bütüne dek bütüncül bir ele alış olmadığı sürece, “tarihi kimliğin yitimi” ve taşıdıkları anlamlarının kaybı söz konusu olmakta, içinde buldukları ve temsil ettikleri dönemin özelliklerinden uzaklaşarak yeni form ve alanlar oluşmaktadır. Ancak, tarihi ve kültürel dokunun ve değerlerin korunması ve yaşatılması, geleceğe aktarılması önemlidir. “Tarihi kent dokularındaki yapıların korunmasının birinci yolu toplumsal bir amaç için kullanılmasının yani yaşatarak koruma olgusunun benimsenmesi gerekliliğidir. Yaşatarak koruma olgusunda genellikle yapının özgün işlevinin korunması tercih edilirken, sosyo-kültürel ve ekonomik yapının değişmesiyle yapının özgün işlevinin korunması sağlanamamaktadır. İkinci tercih olarak da yapının mimarisine, planına uygun yeni bir işlevin tercih edilmesidir. Pek çok yapı ve doku için turistik amaçlı kullanım söz konusu olabilmektedir. Tarihi yapıların ve dokunun bozulmaması, korunması ve doğru kullanımı için turizm bir amaç değil, araç olmalıdır” (Levi, 1999: 55-56’dan aktaran Anıl, 2007: 31).

Tarihi alanlarda turizm kavramı ele alınırken dikkat edilmesi gereken noktalardan biri, yapılacak uygulamaların geri dönüşü olmayacak zararlar ortaya çıkarmamasıdır. Getirilecek önerilerin alana vereceği yükün dengeli şekilde dağılımı sağlanmalıdır. Ülkemizde özellikle Antalya gibi tarihi nitelikli kıyı alanlarında uygulama yanlışlarının olumsuz sonuçları izlenebilmektedir. Bu nedenle yapılacak çalışmalarda amaç; ilk olarak; turizmi geliştirmek değil, tarihi çevrenin düzenlenmesi ve tanıtımının yapılarak geliştirilmesi şeklinde olmalıdır (Abacılar, 2008: 6). Turizm yatırımları ve koruma arasındaki dengenin sağlanmasında, mevcut özgün doku özelliklerine sadık kalarak geliştirilecek uygulamalar hem korumanın gerçekleştirilmesini sağlayacak hem de turistik amaçlı ziyaretleri arttırabilecektir. Kentlerde turistleri çeken hususların başında, kent merkezinde yaratılmış olan hoş ortamlar gelmektedir. Değişik mimarileri olan sokaklar, meydanlar, yeşil alanlar, tarihsel özellikler ve benzerleri kente çeşitlilik kazandırır. Kentin kendisine özgü toplumsal-kültürel ortamı ve canlılığı da son derece önemli bir çekicilik unsurudur. Turistler de bu yerleşmelerde tarihsel özellikler kadar kentin sahip olduğu (ulaşım, iletişim, konaklama vb.) kolaylıkları da aradıkları için,

tarihsel yerleri ziyaret ederken yerleşmelerin bu olanaklarından da yararlanmaktadırlar (Doğan, 2006: 38-39).

Tarihi kent merkezlerinin korunmasında, yatırımlar ve koruma arasında kurulacak bir denge içinde turizm yatırımlarının yönlendirilmesi önem taşımaktadır. Böyle bir dengeden yoksunluk, korumaya yönelik olumlu yönlerinin dışında, yoğun baskı yaratması ve kültür varlıklarına zarar vermek gibi olumsuz yönleri de mevcuttur. Önemli olan nokta bölgede bulunan kültür ve tabiat varlıklarının muhafazasının turizme ne derece katkı sağladığının belirlenmesi ve bilinmesidir (Tolga, 2010: 50). Yeni yapılaşmalara yönelerek tarihi kent dokusundaki doğal ve kültürel varlıklarda zarara, bozulmalara, yeni bina eklemelerine ve tahriplere yol açma gibi olumsuzluklarla karşılaşmaktadır. Turizm faaliyetlerindeki yoğunluk arsa fiyatlarını etkilemekte ve kentsel arsa üzerinde spekülatif değerlendirmelere neden olabilmektedir. Kentsel arsa spekülasyonları ve rant taleplerindeki değişim tarihi kent merkezlerinde yeni yapılaşma taleplerini gündeme getirmekte, tarihi kent dokusundaki yapılaşmaya hem mimari hem de yoğunluk ve kat artışı açısından etkilemektedir. Uygulamalarda karşılaşılan sorunlar arasında şunlar sayılabilmektedir: Mevcut dokudaki eski yapıyı taklit eden yapılar, gelecek nesillerde yanlış özgün kimlik tanımlarına neden olabilmektedir. Tarihsel-kültürel değerlerin koruma ve kullanma dengesi iyi kurulamadığı alanlarda, turizmle birlikte yoğun kullanımlar artmakta ve bu da tarihi çevrelerdeki değerlerin bozulmasına, algılanamamasına neden olmaktadır. Turizmin gerektirdiği yeni işlevler kültür varlıklarıyla uyuşmayabilmekte, sonuç olarak yeni işlevler uğruna eski yapı bozulabilmektedir. Kültürel değerlerin oluşturduğu alanların korunmasında sadece yapıların değil, orada yaşayan kişilerin yaşam biçimlerinin ve geleneklerinin korunması da önemlidir. Turistik ticaret olgusuyla birlikte, tarihi kent dokularındaki yapılar yoğun baskıyla, potansiyellerinin çok üstünde kullanılmaktadırlar. Korunması gerekli yapıların dış görünüşleri, plan kurguları yüklenecek yeni işlevlere göre değiştirilmekte ve bu yapılar kültürel değerlerini yitirebilmektedir (Madran ve Özgönül, 2005: 55-57). Karşılaşılmakta olan bu sorunlar, tarihi ve kültürel değerlerin korunması, korunurken sürdürülmesi, çağdaş gereksinimler bağlamında özgünlüğünden bir şey kaybettirilmeden değişmesi ve koruma-kullanma dengesinin sağlanmasında **sürdürülebilirlik-turizm-koruma ilişkisinin birbirine zarar vermeden bütünleşerek gerçekleştirilmesi gerektiğini** göstermektedir.

2. PRAG VE ANTALYA TARİHİ KENT MERKEZLERİ

Araştırma alanlarını, Türkiye’de Antalya Kenti Kaleiçi Tarihi Kent Merkezi ile Çek Cumhuriyeti’nde Prag Tarihi Kent Merkezi oluşturmaktadır. Her iki ülkede, koruma anlayışının ve uygulamalarının tarihsel gelişimi ve yasal süreci karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. (Tablo1). “Korumada Tarihsel Gelişim ve Yasal Çerçevenin Karşılaştırılması” başlıklı tablo kapsamında yer alan yasal düzenlemeler, koruma içeriği olan tüm kanunları içermektedir. Bu kapsamda ele alındığında, yürürlüğe giren yasal düzenlemelerin sayılarında ve yıllarında görülen farklılığın temel nedeni, ülke politikaları ve yönetim değişiklikleri ile açıklanabilmektedir.

Korumanın yasal boyutu incelendiğinde, dünyada uygulanmasına başlanılan ya da kabul edilen sözleşmeler Türkiye’de ve Çek Cumhuriyeti’nde farklı dönemlerde kabul edildiği görülmektedir. Çek Cumhuriyeti 1992 yılında Slovakya’dan ayrıldığı için bazı sözleşmelere bu tarihten sonra dâhil olmuştur. Türkiye ise bazı sözleşmelerde ve yasal süreçte Çek Cumhuriyeti’nden önce yer almıştır.

Tarihi Kent Merkezlerinde Koruma, Turizm Ve Sürdürülebilir Kent: Prag ve Antalya Örnekleri

Yıllar	Karşılaştırma Özellikleri	Dünya	Türkiye	Çek Cumhuriyeti
1850-1880	Tarihsel Gelişim	<ul style="list-style-type: none"> Antısal nitelik taşıyan eski eserlerin korunması 	<ul style="list-style-type: none"> Koruma, yapıların kullanımları bağlamında değerlendirilmiş ve korumada duyarlı uygulamalar Batılılaşma eğilimleriyle birlikte tarihi-kültürel varlıklara ilgi duyulması ve kültürel mirasın ihmali 	-
	Yasal Çerçeve	-	<ul style="list-style-type: none"> 1869 Asar-ı Atika Nizamnamesi (Eski Eserler Tüzüğü) [1874 yılında değişikliğe uğradı] 	-
1881-1910	Tarihsel Gelişim	<ul style="list-style-type: none"> Sanayileşmeye paralel olarak şehirlerde bozulma ve yıkılma hız kazandı 	<ul style="list-style-type: none"> Korumaya yönelik faaliyetler önem kazanmakta 	-
	Yasal Çerçeve	-	<ul style="list-style-type: none"> 1884-1904-1906 Asar-ı Atika Nizamnamesinin değişikliğe uğraması 	-
1911-1940	Tarihsel Gelişim	<ul style="list-style-type: none"> Dünya Savaşı'nın neden olduğu yıkımlara karşılık ulusal kültür kalıntılarına olan ilgi artmış Eski eserlerin kentsel ve doğal çevreleriyle birlikte düşünülmesi Korumanın tek yapı boyutundan çok kent ölçeğinde yaygınlaşması 	<ul style="list-style-type: none"> Korumaya yönelik faaliyetler hız kazanmakta Antısal nitelik taşıyan eserlerin korunması 	<ul style="list-style-type: none"> II. Dünya Savaşı ülke için bir dönüm noktası (yapıların tekil anlamdan çevre ölçeğinde bütüncül olarak korunması söz konusu) Anıtların bölgesel korunması 1950'lerden beri yasayla sağlanmakta
	Yasal Çerçeve	<ul style="list-style-type: none"> 1933 Atina Şartı 	-	-
1941-1970	Tarihsel Gelişim	<ul style="list-style-type: none"> II. Dünya Savaşı'nın neden olduğu tarihi yapılarda yaşanan toplu yıkımlar Koruma konusunda hukuki ve idari tedbirler söz konusu Bütünlük koruma anlayışının benimsenmesi Uluslararası örgütlenmeler söz konusu 	<ul style="list-style-type: none"> Tarihi dokunun bütününe yönelik koruma yerine anıt eserler bazında koruma yaklaşımı benimsenmiş ve anıt eserlerin etrafındaki yapıların yıkımı söz konusu Tek yapı ölçeğindeki koruma çevre boyutunu da içine alacak şekilde genişletilmiş 	<ul style="list-style-type: none"> Devlet tarafından yapıların korunması garanti altına alınmış Tarihi mekânların yenilenmesinde uluslararası alanda takdir görme
	Yasal Çerçeve	<ul style="list-style-type: none"> 1945 UNESCO 1949 Avrupa Konseyi 1959 ICCROM 1964 Venedik Tüzüğü 1965 ICOMOS 	<ul style="list-style-type: none"> 1946 UNESCO 1950 Avrupa Konseyi 1951 5805 sayılı kanun Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu (GEEAYK) 1951 Venedik Tüzüğü 1971 ICCROM 	<ul style="list-style-type: none"> 1945 Çekoslovak Anayasası 1958 22 numaralı kanun
1971-	Tarihsel Gelişim	<ul style="list-style-type: none"> Doğal ve kültürel değerlerin 	<ul style="list-style-type: none"> Korumada bütüncül koruma anlayışı 	<ul style="list-style-type: none"> II. Dünya Savaşı ülkeye hasar vermemiş

2000		<p>korunmasının uluslararası bir sorumluluk olması</p> <ul style="list-style-type: none"> Ortak miras koruma anlayışının gelişmesi 	benimsenmiş	<ul style="list-style-type: none"> 1970'li yılların başında ülkede koruma alanında tespitler önem kazanmakta
	Yasal Çerçeve	<ul style="list-style-type: none"> 1972 Dünyanın Kültürel ve Doğal Mirasını Koruma Sözleşmesi [UNESCO-Dünya Miras Listesi] 1975 Amsterdam Bildirgesi 1987 Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü (Washington Tüzüğü) 	<ul style="list-style-type: none"> 1973 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu 1974 ICOMOS 1982 Dünyanın Kültürel ve Doğal Mirasını Koruma Sözleşmesi [UNESCO-Dünya Miras Listesi] (Dünya Miras Listesinde 9 adet yer bulunmakta) 1983 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (Bu kanunun bazı maddeleri 3386 sayılı kanun-1987 yılında genişletilmiş) 	<ul style="list-style-type: none"> 1978 20 numaralı kanun (242 numaralı kanun-1992, 361 numaralı kanun-1999, 132 ve 122 numaralı kanunlar-2000 yıllarında değiştirilmiş) 1992 Dünyanın Kültürel ve Doğal Mirasını Koruma Sözleşmesi [UNESCO-Dünya Miras Listesi] (Dünya Miras Listesinde 12 adet yer bulunmakta) 1993 Avrupa Konseyi 1993 UNESCO 1996 ICCROM
2001-	Tarihsel Gelişim	-	<ul style="list-style-type: none"> Yerel yönetimlerin sorumluluğu artırılmaya çalışılmış 	-
	Yasal Çerçeve	-	<ul style="list-style-type: none"> 5226 sayılı yasayla-2004 yılında, 5663 sayılı yasayla-2007 yılında, 5835 sayılı yasayla-2009 yıllarında genişletilmiş (2863 sayılı yasadan) 2005 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıklarının Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun 	<ul style="list-style-type: none"> 61 ve 146 numaralı kanunlar-2001, 320 numaralı kanun-2002, 18 ve 186 numaralı kanunlar-2004, 1-3 ve 240 numaralı kanunlar-2005, 203 ve 186 numaralı kanunlar-2006, 158 numaralı kanun-2007 yıllarında değiştirilmiş (22 numaralı kanundan)

Not: Çek Cumhuriyeti'nin ICOMOS ve Venedik Tüzüğü'ndeki üyeliği; Atina Şartı'nın, Amsterdam Bildirgesi'nin ve Washington Tüzüğü'nün Türkiye'de ve Çek Cumhuriyeti'nde yer alması gereken tarihlere ulaşamamıştır. (Kiper, 2006; Akçura 1973; Köksal, 2010; Ahunbay, 1999; Küçük, 2010; Oral, 2009; Kejanlı vd., 2007; Uçak, 2009; Stulc, 2001; URL 4; G 1 kaynaklarına dayanılarak Arzu Erdinç tarafından oluşturulmuştur.)

Tablo 1. Korumada Tarihsel Gelişim ve Yasal Çerçevenin Karşılaştırılması

Dünyada ve Çek Cumhuriyeti'nde tek yapı ölçeğinde koruma anlayışına 1911-1940 yılları arasında, Türkiye'de ise 1941-1970 yılları arasında rastlanmaktadır. Çek Cumhuriyeti UNESCO'ya 1992 yılında ve Türkiye ise 1982 yılında dâhil olmuştur. Çek Cumhuriyeti'nin UNESCO tarafından tanınan Dünya Miras Listesi'nde 12 adet kültürel ve tarihi varlığı bulunmaktadır. Bu listede Türkiye ise, 9 adet kültürel ve tarihi varlıkla yer almaktadır.

Çek Cumhuriyeti ve Türkiye'nin yönetsel yapısı oldukça farklıdır. Ülke, bölge düzeyinden yerel düzeye dek örgütlenme şemaları Prag için bölge, il ve belediye olarak şekillenmiş iken, Antalya için ise il, büyükşehir belediyesi ve ilçe belediyeleri şeklindedir^A. Çek Cumhuriyeti'nin başkenti ve en büyük kenti olan Prag, il, belediye ve bölgeyi de içine alan tek bir yönetim sistemine sahiptir. 57 belediye ilçesi ve 2001 yılından itibaren de 22 belediye (idari) birime bölünmüştür. 496 km² yüzölçümüne ve 1,2 milyon nüfusa sahiptir. Prag Eski Kent Merkezi'nin (tarihi kent merkezi) tarihi 10. yy'a dayanmaktadır. Eski Kent Meydanı'nı ikiye ayıran Vltava Nehri meydana bir hareketlilik katmakta ve ayrıca gezi amaçlı da kullanılmaktadır. (Fotoğraf 1)

Fotoğraf 1: Eski Kent Merkezi'nden genel bir görüntü
Kaynak: Fidaner, 2009

Türkiye Cumhuriyeti'nin 7. büyük ili olan Antalya il bütünü, 5'i merkez ilçe olmak üzere toplamda 19 ilçeye sahiptir. Antalya Büyükşehir Belediyesi içerisinde 5 adet belediye bulunmaktadır. Türkiye'nin turizm merkezi olan Antalya 20.815 km² yüzölçümü ve 1,9

milyonluk bir nüfus yer almaktadır. Antalya tarihi kent merkezi olan Kaleiçi, İ.Ö. 2. yy'a tarihlenmektedir. (Fotoğraf 2)

Fotoğraf 2: Antalya Kaleiçi'nden genel görünüm
Kaynak: G 2

Çek Cumhuriyeti'nin ayırıcı özelliği, Komünist yönetim dönemini yaşamış bir ülke olmasıdır. Bu dönemde, özel mülkiyetin kaldırılarak devletin tüm yapıların mülkiyetini devralması ve 1989 yılında Komünist rejimin son bulmasıyla bu yapıların tekrar eski mülk sahiplerine iadesi gerçekleştirilmiştir. Mülkiyetin özelleşmesi ve mülk sahiplerine iadesi sürecinde, birden zengin olan insanların ortaya çıktığı hakkında bilgiler verilmektedir (G3). Bir anlamda, kentsel rantın başlaması ve bu rantın dağılımının sonucu ortaya çıkan sorunlar Çek Cumhuriyeti'nde 1989 yılı sonrasına tarihlenebilmektedir. Bu dönemden sonra özel mülkiyetin artmasına paralel olarak, yapılara müdahale etme tarzında farklılaşmalar da ortaya çıkmaktadır. Prag tarihi kent merkezi ve yakın çevresinde bulunan yapıların korunmasında özel mülk sahiplerinin mali destek aldığı belirtilmiştir. Bu süreçte, restorasyon gibi yapıya yönelik müdahalelerde belediye tarafından ayrılan bütçeden özel mülk sahibine aktarılmaktadır (G1). Mülk sahiplerinin artan rant karşısında yaşam alanlarını devam ettirebilmek amacıyla yapı dış cephelerini reklam amaçlı kullanımlara başvurdukları ifade edilmektedir (G7).

Antalya Kaleiçi tarihi kent merkezinde de turizm ve koruma uygulamalarına paralel olarak fiziksel değişikliğin yanında sosyal dokuda da değişiklikler yaşanmaktadır. Geleneksel konutların sahipleri, yapılarının turizm kullanımına yönelik değişiklik maliyetlerini

karşılıyamadının yanı sıra, bu eğilimin yarattığı değer artışı nedeniyle konutlarını satarak Kaleiçi'nden ayrılmışlardır. Oysa bu tür alanlar için öncelikle amaçlanan, kent sakinlerinin, getirilen yeni fonksiyonlarla alan içindeki yaşamlarına devam etmeleridir. Bu, tüm kentsel sit alanları için öncelikli bir ilkedir. Ancak, bu süreci gerçekleştirecek yasal ve ekonomik çözümlerin geliştirilmesi, korumanın tüm sorumluluğunun yapı sahibine yüklenmemesi gerekmektedir. Bu uygulama araçlarının yoksunluğu, rant baskısı altında kalan alanın kullanıcılarının değişimine neden olmaktadır. Kaleiçi örneğinde de görüldüğü gibi yapıların değer kazanmaları bu süreci hızlandırmaktadır (Uyar ve Erdoğan, 2008: 6). Türkiye'de de özel mülk sahiplerinin koruma amaçlı müdahaleleri için ayrılmış bir bütçe vardır. Son yıllarda uygulamaya başlanan bu destekler henüz yaygınlık kazanmamıştır.³

Kentlerin kolay ulaşılabilir olması, turizm açısından önemlidir. Örneğin Prag kentinin Avrupa'nın merkezinde yer alması, mimarisi-atmosferi-kültürü ve tarihi varlıklarının korunması kenti etkin turizm kenti haline getirmiştir. Sistemli bir kent içi ulaşım ağına sahip olan kent, 2010 yılında toplu taşıma anketinde Avrupa'da 23 kent arasında 4. sırada yer almıştır (URL 3). Antalya ili deniz, kara ve hava yolu ulaşım olanakları açısından ülke bütünü içinde oldukça iyi bir konuma sahiptir. Turizm yatırımlarının gelişimine paralel olarak ulaşım altyapı yatırımları da il bütününde ağırlık kazanmıştır. Kent içi ulaşım ağı ve olanakları ise, Prag ile karşılaştırıldığında yetersiz ve karmaşıktır. Toplu taşıma ağı yetersizdir ve bireysel ve özel taşımacılık öne çıkmaktadır. Tarihi kent merkezinde bile yayaya öncelik verilen ya da tamamen yayaya ayrılmış alanlar yok denecek kadar azdır. Oysa Prag'ın tarihi kent merkezinde ağırlık yaya trafiğine verilmiştir.

Yapılan görüşmelerde, Prag kentine, ülke genelindeki gibi, koruma olgusu hem yönetsel hem de toplumsal anlamda, gündelik yaşamın bir parçası haline gelmiş ve toplumun hemen hemen her kesiminde korumaya ilişkin bilincin oluştuğu anlaşılmaktadır.⁴ Prag'ın tarihi merkezi 866 hektar alanı ile 1992 yılından beri, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

³ Özel mülk sahiplerine verilen destekler; Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından ilki kredi, diğeri ise hibe olmak üzere iki parasal katkı; Toplu Konut İdaresi (TOKİ) tarafından da kredi niteliğindedir. Aynı zamanda yerel yönetimlerin yapıların korunmasında en önemli kaynağı, emlak vergilerinin % 10'unun bu alanda harcanması öngören 5226 sayılı yasa hükmüdür (Antalya Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı Koruma Uygulama ve Denetleme Bürosu Bakım ve Bakım Onarım Uygulama El Kitabı, 2011: 18-20).

⁴ Koruma bilincinin anlaşılmasında, Prag'da sivil toplum örgütü olarak faaliyet gösteren Eski Prag Kulübü'nün yöneticisi ile yapılan sözlü görüşmede, "koruma bilincinin oluşturulmasının her şeyden önemli olduğu" vurgulanmıştır. "Bina yıkımının o kadar da önemli değildir, çünkü yıkılan bina için bir ceza kesilecek ve bu ceza da ödenerek kapatılacaktır. Ama cezanın ödenmesiyle bina yerine gelmeyecektir. Bu nedenle, binaların yıkılmasının önlenmesi için, koruma bilincinin artırılmasını gerekir." (G3). Buna benzer ifadeler, Prag'ın olimpiyat oyunlarına ev sahipliği yapmak istemesiyle ilgilidir. Olimpiyatlar için ilgili belediyesince bütçe ayrılmaktadır. Ancak halk olimpiyatların burada yapılmasına karşı çıktığı için yapılan referandum sonucunda, büyük bir çoğunluğun olimpiyat oyunlarının burada yapılmasını istemediği ortaya çıkmıştır. Karşı çıkış gerekçelerini ise, olimpiyat oyunlarının kentin tarihi dokusuna zarar vereceğine inancı oluşturmaktadır. Referandum sonrasında belediye bu durumdan vazgeçmiştir (G5). Bu örnekler koruma konusundaki duyarlılık düzeyini göstermektedir. Türkiye'de, halk ve yöneticiler açısından aynı duyarlılık düzeyi örnekleri

(UNESCO)'nün Dünya Mirası Listesi'nde yer almaktadır. Bu özellik kente ve kentin turizm faaliyetlerine ayrıcalık kazandırmaktadır.

Kentin eski ve yeni görünümünden oluşan fotoğraflara bakıldığında, eski görünümünden ve kent dokusundan bir şey kaybetmediği göze çarpmaktadır. (Fotoğraf 3-4)

Fotoğraf 3-4. 21.04.1908 ve 01.02.2006 tarihli Prag'dan genel bir görünüm
Fotoğraflar: Josef Kovar. Kaynak: Za Starou Prahu: Vestnik Klubu Za Starou Prahu, 2005

Prag kentinin tarihi merkezinde ve civarında⁵ yapılar işlevsel olarak korunmaktadır. Günümüzde eski kent merkezinde yeni bina yapımı tamamen yasaktır (G1).

Antalya Kaleiçi koruma yasası çerçevesinde, ilk müdahale edilen alanlardan birisidir. Antalya Büyükşehir Belediyesi sınırları içerisinde toplam 90 hektar koruma alanı mevcut iken bunun 40 hektarlık bölümünü Kaleiçi Tarihi Kent Merkezi oluşturmaktadır⁶. Eski ve yeni fotoğraflar

⁵ Prag'ın eski kent merkezinin ve tarihi binaların korunmasında kamunun yanında bir sivil toplum örgütü olan Eski Prag Kulübü de yer almaktadır. Kültür Bakanlığı bu konularda sorumlu kurumdur. Bunun yanında yerel ölçekte Belediyenin (Kültür Mirası Koruma ve Turizm Bölümü) ve Kültür Bakanlığı'nın (Milli Anıtlar Kurumu / Ulusal Miras Enstitüsü) ilgili ofisleri de yer almaktadır. Bu kurumlar bu konuda yetkili birimler olarak görev yapmaktadır. Belediyenin Bakanlığın ilgili ofisinin görüşlerini veya önerilerini kabul etme mecburiyeti yoktur (G1). Bunun yanında, koruma ile ilgili sivil toplum örgütleri vardır ve bu süreçte etkin olarak çalışmaktadır.

⁶ Antalya'nın eski kent merkezinin ve tarihi binaların korunmasındaki yetki, görev ve sorumluluk 17 Ağustos 2011 tarih 28028 sayılı resmi gazetede yayımlanan, 648 sayılı kararname ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve bağlı kuruluşu olan Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge kurulları ile Belediyeler arasında paylaşılmaktadır. Belediye içerisinde de KUDEB (Koruma, Uygulama ve Denetim Bürosu) faaliyet göstermektedir. Bunun yanında sivil toplum örgütlerinin de yer aldığı belirtilebilir.

karşılaştırıldığında, kentin dokusunda ve görünümünde değişiklikler olduğu göze çarpmaktadır. (Fotoğraf 5-6)

Fotoğraf 5-6: 1950'lerde ve günümüzde Antalya Kaleiçi ve Yat Limanı
Kaynak: Uyar ve Erdoğan, 2008: 4

Antalya'nın Kaleiçi tarihi kent merkezine ve yakın çevresine ait fotoğraflar kentte yüksek yapılaşmanın arttığını göstermektedir.

Antalya il bütününde kıyı alanlarının yoğunluğu, turizm yatırımlarının ve çekim alanlarının kıyı kaynaklarına yönelmesine neden olmaktadır. Kıyı alanlarındaki, “deniz-kum-güneş üçlüsü” olarak adlandırılan alanların turizm içindeki payı, kültür ve tarih değerlerinin payından daha fazladır. Kent merkezi kadar, doğu ve batı akslarında kıyı boyunca gerçekleştirilen turizm yatırımları sonucunda, kent merkezinin gelişme baskısının görece azaldığını söylemek mümkündür. Turizm faaliyetlerinin akslar ve kıyı boyunca yaygın dağılımı ve bu faaliyetlerin kent merkezi ile bütünleşmemesi tarihi kent merkezinin yoğun kullanımını ve kullanım baskısını azaltmaktadır. Ayrıca gelen çoğu turistin kent merkezinden, özellikle de Kaleiçi'nin tarih dokusundan habersiz olduğu ve bu durumun kent merkezinin yeterli bir şekilde tanıtılmamasının göstergesi olarak kabul edildiği görülmektedir (G4).

Antalya Kaleiçi'nde geleneksel yapıların yenileme sürecinde çoğunlukla yıkıldığı ve yeniden inşa edildiği bilinmektedir. Doku içerisinde halen restorasyon yapılması gereken çok sayıda yapı bulunmaktadır. Her iki kentte de işlevsel olarak kullanılan yapılar, otel, pansiyon, restoran, müze, sergi ve konser salonu, galeri, hediyelik eşya satan küçük dükkanlara dönüştürülmüştür. Bu dönüşümlerde turizm fonksiyonu temel fonksiyon olarak belirlenince,

sivil mimari örnekleri de çoğunlukla konaklama ve yeme-içme fonksiyonlu yapılara dönüştürülmüştür (URL 5; Uyar ve Erdoğan, 2008: 5). Bu uygulamalar, tarihi binaların yalnızlığa terk edilmesini biraz da olsa önlemiştir. Diğer taraftan kâr sağlamak amaçlı yapılan bu dönüşümler, tarihi yapıların zarar görmesine neden olmaktadır. Özellikle Kaleiçi 1980’li yıllardan sonra turizm faaliyetlerinin yatırım alanı olarak gelişmeye başlamıştır. Bir zamanların görkemli konakları bu dönemde otel, bar ya da bunlar dışındaki diğer eğlence yerleriyle kültürel ve tarihsel kimliğinden koparılmış, ekonomik kâr elde etme aracına dönüşmüştür (Öztunalı ve Salim, 2005: 45). Yaşanan bu dönüşüm, yapıların fiziki özelliklerini ve toplumsal yapısını etkilemiştir. Turizm yatırımlarının tarihi dokuya yansıyan izleri olarak, küçük dükkanlarda ülkeye ya da kente özgü eşyalar satılmakta, restoranlarda farklı mutfak kültürleri görülmektedir. (Fotoğraf 7-8)

Fotoğraf 7-8: Eski bir binanın otel olarak kullanımı
Solda: Prag, Sağda: Antalya | Fotoğraflar: Arzu Erdinç

Yapıların yeni işlevler üstlenerek korunması sonucunda, fiziki yapı değişmese de, yapının eski yaşam biçimleri yok olmaktadır. Restorasyon sonrasında otele dönüşen eski bir yapı, biçimsel olarak aynı kalsa da, fonksiyonel olarak değişim yaşamaktadır. Ortaya çıkan sonuç ise, yapının önceki kullanımından farklı bir konuma gelmesine neden olmakta ve yeni yapıda

önceki yapının ruhu yakalanamamaktadır. Antalya da çoğunlukla görülen bu durum, Prag’da da görülmektedir. Bu da çoğunlukla kentlerin birbirleri ile yarışmasından ve dünyada hâkim olan pazarlama anlayışından kaynaklanmaktadır. Eski ve yeni yapıların birlikte yer alması bu duruma örnektir.⁷ (Fotoğraf 9-10)

Fotoğraf 9-10: Eski ve Yeni Yapı Uyumsuzluğu
Solda: Prag, Sağda: Antalya | Fotoğraflar: Arzu Erdinç

Diğer taraftan, toplumun koruma bilinci yükseldikçe, tarihi-kültürel değerlere sahip çıkma düzeyleri de artmaktadır. Prag’da bu bilincin yüksek olduğu gözlemlenirken, Antalya’da tam olarak gelişmediği saptanmıştır (G3; G4; Erdinç, 2011: 233-261). Tarihi ve kültürel değerlere sahip çıkma ve koruma bilincinin gelişmesi, koruma uygulamalarının başarısını ve sürekliliğini sağlayacaktır.

Turizm faaliyetleri açısından değerlendirildiğinde, Antalya “deniz-kum-güneş” üçlüsü ile Prag ise tarihi kent dokusu ile ön planda yer almaktadır. Prag ve Antalya kentlerinde yapılan,

⁷ Kentlerde yapılan görüşmelerde bu durumu doğrular niteliktedir. Kentlerin küreselleşme sürecinin etkisiyle yarışmaları, yeni yapılaşmalara neden olmakta ve bu gelişmeler eski yapı ve dokuya zarar verdiği ifade edilmektedir (G1; G6).

anket uygulaması da bu sonucu doğrular niteliktedir⁸. Anket çalışmalarından elde edilen bulgular arasında şunlar yer almaktadır: Prag'da kenti eşsiz yapan etkenler sorulduğunda tarihi kent merkezi-tarihi kent dokusu etmenleri ortaya çıkarken; Antalya'da da doğal güzellik ve iklim öne çıkan etkenler olmuştur. Kenti özel yapan etkenler sorulduğunda da, Prag'da kentin sosyal ortamı ve yaşamı; Antalya'da ise, doğal güzellik ve iklim söz konusudur. Bunun yanında kentin tanımlanması ile ilgili olarak da, Prag'da sanat-kültür ve eğlence merkezi; Antalya'da ise, doğal güzellik ve iklim belirtilmiştir. Son olarak da kentin kimliği sorulduğunda, Prag'da tarihi kent merkezi-tarihi kent dokusu; Antalya'da da kötü kentsel gelişim sorunları yer almaktadır. Elde edilen bu bulgular kentlerin özelliklerinin nasıl algılandığını da açıklamaktadır.

Her iki kent karşılaştırmalı olarak değerlendirildiğinde, Prag kenti tarihi dokusu ile ön planda iken, Antalya gerek yerel gerekse turist bakış açısından doğal özellikleri ile anılmaktadır. Turizm faaliyetlerindeki yoğunlaşmaya karşın Antalya Tarihi Kent Merkezinin ve tarihi değerlerinin ön plana çıkmamış olduğu görülmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Dünya toplumunda önem kazanması çok eskilere uzanmayan koruma kavramı, Türkiye'ye 19. yy sonrasında gelişmiştir. 2000'li yıllara gelindiğinde koruma anlayışının gelişimine paralel olarak koruma uygulamaları da artmıştır. Ancak koruma uygulamalarının başarısı tartışmalıdır. Tarihi-kültürel değerlerin korunarak geleceğe aktarılması düşüncesi, kentsel tarihî çevreler, artan nüfus, hızlı kentleşme, sosyal yapıdaki farklılaşmalar, küreselleşme ve buna bağlı olarak yarışan kentlerin turizm yatırımlarına yönelmesi gibi nedenler koruma uygulamalarının başarı düzeyini olumsuz yönde etkilemektedir (Fırat, 2004: 82). Ayrıca, yerel kentsel sorunlardan bağımsız bir koruma algısı da başarının düşük olmasına neden olmaktadır. Tarihi kent merkezlerinde gerçekleştirilen müdahaleler, bina ölçeğinde yapının biçimsel bütünlüğünün bozulması gibi sonuçlar doğururken, yapı adası ve alansal ölçekte alansal bütünlüğü etkilemekte, işlevsel değişimler yapı ve alanın taşıdığı belleğin de yitimine neden olabilmektedir. Bu çok boyutlu etkiler, tarihi kentsel mekânların fiziki mekânsal bütünlüğü olduğu kadar toplumsal yapıya ilişkin belleğin, gelecek nesillere aktarımının önünde engel oluşturmaktadır. Bu var olan korumanın, turizm yani ekonomik olarak gelir

---

⁸ Kent kimliğini tanımlayabilmek amacıyla Prag ve Antalya kentlerinin Tarihi Kent Merkezlerinde 62'şer, toplamda 124 kişi ile anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Anketler kentte yaşayan yerli-yabancı nüfus ve turistleri kapsayacak şekilde organize edilmiştir (bkz. Erdinç, 2011: 233-261).

sağlamak amaçlı fonksiyonunun bozulmasına ve koruma-kullanma dengesindeki sürdürülebilirliğine de zarar vermektedir.

Yapıyı ayakta tutmaya çalışmak, yapının yıkılan kısımlarını yeniden yaparak biçimsel bütünlüğü korumak, yapıya günün şartlarına göre eklerle işlerlik kazandırmaya çalıştırmak korumanın amaçlarını oluşturmaktadır. Sosyal yaşamın açıklayıcısı rolünü üstlenmekte ve tarihi-kültürel nitelik taşımakta olan bu yapıların sürekliliğin sağlanması, çağdaş yaşam koşulları doğrultusunda yapının kimliğinin koruyarak canlandırılması önemlidir. Sürekliliğin sağlanmasında yapılardaki değişim ve dönüşümlerin çevrenin fiziksel ve sosyal yapısının göz önünde tutularak uygulamaların yapılması gerekmektedir.

Yaşayan bir belge niteliğinde olan tarihi-kültürel yapılar, geçmişle gelecek, eski ile yeni arasında kültürel sürekliliği sağlayan, bir köprü vazifesi olan ve kültürel-tarihi zenginlikleri de gelecek kuşaklara aktaran yapılar olarak nitelendirilmektedir. Toplumsal kimliğin birer aynası olan bu alan ve yapıların sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda sadece fizikî koruma değil, sosyo-kültürel yapıyı da içine alan, bütünsel koruma düşüncesiyle korunmasına çalışılmalıdır. Müze anlayışı içinde koruma değil, koruma-kullanma dengesinin kurularak, ekonomik değerlerin yanı sıra toplumsal değerleri önceleyen korumanın sağlanması gerekmektedir. Gelecek nesillere, insanlık tarihinin bir yansıması olan bu alanların iyi koşullarda devredilmesi, nesiler arası adaletin sağlanması açısından da önem taşımaktadır.

Korumacılığın ana unsuru olan insanın göz ardı edilmemesi hem korumacılığın sürdürülebilir olmasını sağlayacak, hem de korunan dokunun, turizm açısından da beklenen değere ulaşmasını mümkün kılacaktır. Yok edilmeye çalışılan tarihi-kültürel değerlerin yeniden üretiminin olmaması, bu değerlerin korunmasının bir gereklilik olduğunu ve buralara yapılan koruma amaçlı müdahalelerinde toplumsal sorumluluk olduğu vurgulanmalıdır.

Turizmin koruma için bir girdi oluşturması yapıya ekonomik olarak bir destek ve o yapının tanıtımını sağlamaktadır. Bu desteğin salt ekonomik kar temelli kullanımı tarihi doku ve belleğin yitimine neden olabilecektir. Turizm yatırımlarının, değişim ve dönüşüm için gerçekleştirdiği müdahaleler, yapılar için düzeltilemeyecek zararlar oluşturabilmektedir. Bunun için turizmin zarar verici bir etken değil, o yapının hayatını devam ettirebileceği bir araç olması gerekir. Turizm, tarihi dokunun korunmasının ve bakımının yaptırıldığı bir süreci içerdiği sürece koruma ve turizm arasındaki denge kurulabilecektir.

Çalışma alanlarından Prag kentinin, Avrupa'nın merkezinde yer alması, kolay ulaşılabilen bir kent olması, tarihi ve kültürel dokusu ile tanınması kenti ayrıcalıklı kılmaktadır. Antalya ise denize - kıyıya sahip olması açısından ayrıcalıklı bir konumdadır. Bu bağlamda, her iki kent de turizm kenti statülerini taşıdıkları doğal ve kültürel değerler ve bu değerleri küresel pazarla

eklemleyebilmeleri ölçüsünde sürdürebilmektedir. Kentin küresel düzlemde eklemellenmesi sürecinde dikkat edilmesi gereken nokta taşınmaz kültürel değerlerin ve farklılıkların sürekliliğinin sağlanarak kullanılması olmalıdır. Turizm faaliyetinin nedenleri değerlendirildiğinde, kente geliş nedenleri arasında kentlerin yukarıdaki farklılıklarının etken rol oynadığı görülmektedir. Prag kentinin tarihi kent merkezi turizmin temel nedeni iken; Antalya sahip olduğu kıyı faktörüyle turizmin çekim noktası olmaktadır. Turizmin her iki kent içinde farklı ağırlık merkezleri olduğu ve bu farklılıkların kentlerin koruma pratiklerini yönlendirdiğini söylemek mümkündür.

Yoğun turizm yatırım ve faaliyetleri baskısı altında kalan tarihi kent merkezleri ve bu alanlardaki yapıların sürdürülebilirliğinin dikkate alınması, koruma ve kullanma dengesinin kurularak kullanılması önemlidir. Böyle bir denge için, turizmin tarihi kent merkezlerinin veya tarihi-kültürel değerlerin yaşatılmasında ve geliştirilmesinde bir araç olarak kullanılması gerekmektedir. Bu süreçte, yapıların fiziki durumlarını olumsuz etkileyecek fonksiyonlara yer verilmemeli ve toplumsal yapıda sürekliliği etkileyecek değişimlere neden olunmamalıdır.

Turizm faaliyetlerinin yoğunlaştığı her iki kent tarihi dokusunda yapıların işlevsel değişime uğradığı görülmektedir. Koruma uygulamaları fiziki dokunun sürekliliğini sağlamaya yönelmiş olmakla birlikte bağlamı olan toplumsal ilişkiler bütünü göz ardı edilmiş olduğu görülmektedir. Turizm faaliyetleri sonucunda, korumanın bütüncül gelişiminin sağlanmasında, sürdürülebilirlik ilkelerinin gerçekleştirilmesi ve nesillerarası adaletin sağlanmasında başarılı sonuçların elde edildiğini söylemek henüz olanaklı değildir. Fiziki mekânsal sürekliliğin toplumsal bağlamı içinde ele alınabilmesi turizm faaliyetlerinin ve tarihi kültürel değerlerin sürdürülebilirlik çerçevesinde yeniden değerlendirilmesi ile olanaklı olabilecektir.

KAYNAKLAR

- ABACILAR, P. (2008), **Doğal ve Kentsel Sit Alanlarında Kültür Turizmi ve Yönetimi “Boğaziçi-Arnautköy Örneği”**, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- AHUNBAY, Z. (1999), **Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon**, Yem Yayınları, İstanbul.
- AKÇURA, N. (1973), “Yabancı Ülkelerde Eski Eserlerin Korunması”, **Mimarlık Dergisi**, 17: 13.
- ANIL, M. (2007), **Tarihsel Alanlarda Turizm Olgusunun Tasarım-Koruma İlişkisi Üzerindeki Etkileri: Bodrum Örneği**, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Antalya Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı Koruma Uygulama ve Denetleme Bürosu Bakım ve Bakım Onarım Uygulama El Kitabı** (2011), Antalya Büyükşehir Belediyesi, Antalya.
- BOSTANCI, F. (1989), **Korunması Gerekli Tarihî Kentsel Dokulardaki Bozulma Nedenleri ve İskilip Çarşı Mahallesinde Örnekleme**, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- ÇELİK, D. ve M. E. YAZGAN (2007), “Kentsel Peyzaj Tasarımı Kapsamında Tarihi Çevre Korumaya Yönelik Yasa ve Yönetmeliklerin İrdelenmesi”, **ZKÜ Bartın Orman Fakültesi Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 11, s. 1-10.
- DAĞISTAN ÖZDEMİR, M. Z. (2005/1), “Türkiye’de Kültürel Mirasın Korunmasına Kısa Bir Bakış”, **Planlama**, s. 20-25.
- DOĞAN, A. (2006), **Kentsel Doku, Geleneksel Yerel ve Kültürel Özelliklerin Turizm Mekânına ve Türüne Etkileri: Ayvalık Örneği**, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- DPT Müsteşarlığı 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporu** (2001), Ankara, <http://ekutup.dpt.gov.tr/turizm/oik601.pdf>, Erişim Tarihi: 04.10.2011.
- DPT Müsteşarlığı 9. Kalkınma Planı Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporu** (2006), Ankara, http://plan9.dpt.gov.tr/oik49_turizm/49turizm.pdf, Erişim Tarihi: 04.10.2011.
- ERDİNÇ, A. (2011), **Antalya ve Prag Kent Merkezlerinde Koruma Anlayışı ve Yansımaları**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
- ERGUN, C. (2011), **Kentsel Dönüşüm Sürecine Dönüşüm Alanlarından Bakmak: İstanbul Maltepe (Başbüyük ve Gülsuyu Mahallesi) Örneği**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Isparta.

- FIRAT, S. (2004), “Kentsel Korumanın Olabilirliği,” **Çağdaş Yerel Yönetimler**, Cilt: 13, Sayı: 2 (Nisan), s. 63-91.
- FİDANER, C. (2009), “Kara Kedinin Prag Notları”,
<http://www.radikal.com.tr/Default.aspx?aType=RadikalEklerDetayV3&Date=&ArticleID=966670&CategoryID=42>, Erişim Tarihi: 29.11.2009.
- GÜL, H. (2011), “Kentleşme, Çevre, Yerel Politika ve Sürdürülebilirlik,” içinde **Çevre Sosyolojisi**, (der.) M. TUNA, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir (Basımda).
- HAŞTEMOĞLU, H. Ş. (2006), **1960’larda Sürdürülebilirlik ve Kentleşme; Isparta, İstasyon Caddesi Örneği**, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
- KEJANLI, T., C. T. AKIN, A. YILMAZ (2007), “Türkiye’de Koruma Yasalarının Tarihsel Gelişimi Üzerine Bir İnceleme”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi (www.e-sosder.com)**, Cilt: 6, Sayı: 19, s. 179-196.
- KELEŞ, R. (1998), **Kentbilim Terimleri Sözlüğü**, İmge Kitabevi, Ankara.
- KELEŞ, R. (2001), “Küreselleşme ve Yerel Yönetimler”, **Cevat Geray’a Armağan**, Mülkiyeliler Birliği Yayınları No: 25, Ankara, s. 563-572.
- KELEŞ, R. (2004), **Kentleşme Politikası**, İmge Kitabevi, 8. Baskı, Ankara.
- KİPER, P. (2006), **Küreselleşme Sürecinde Kentlerin Tarihsel – Kültürel Değerlerinin Korunması Türkiye – Bodrum Örneği**, Sosyal Araştırmalar Vakfı, Birinci Basım, İstanbul.
- KÖKSAL, T. G. (2010), “Kentsel Koruma: Kim İçin, Neden, Nasıl...?”, içinde **Türkiye Perspektifinde Kent Sosyolojisi Çalışmaları**, (der.) Ö. UĞURLU, N. Ş. PINARCIOĞLU, A. KANBAK, M. ŞİRİNER, Örgün Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul, s. 343-373.
- KÜÇÜK, A. A. (2010), **Küreselleşme ve Tarihi Alanlarda Dönüşüm: İstanbul-Tarlabası Örneği**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- LEFEBVRE, H. (1991), **The Production of Space**, Blackwell, Oxford, UK.
- LEFEBVRE, H. (2001), “Comments on a New State Form,” **Antipode**, 33, s. 769-782.
- LEFEBVRE, H. (2003), **The Urban Revolution**, University of Minnesota Press, Minneapolis.
- LEVI AKYÜZ, E. (1999), “Tarihi Çevre Korumacılığı ve Turizm”, **Mimarlık Dergisi**, 286, Yıl: 37, Sayı: 2, s. 55-56.
- MADRAN, E. ve N. ÖZGÖNÜL (2005), **Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması**, Yalçın Matbaacılık, Ankara.

- MITCHELL, D. & J. VILLANUEVA (2010), “Right to the City,” içinde **Encyclopedia of Urban Studies**, (ed.) R. HUTCHISON, Sage, London, s. 667-671.
- ORAL, E. (2009), **Tarihi Kentsel Çevrelerin Korunmasında Yasal Düzenlemelerin Kent Kimliğine Etkileri Sulukule Örneği**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- ÖZTUNALI KAYIR, G. ve Ş. SALİM (2005), “Antalya Kaleiçindeki Tarihsel, Kültürel, Anıtsal Yapılar ve Yönetimsel Sorunları”, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, 14 (3) (Temmuz), s. 43-65.
- STULC, J. (2001), “Czech Republic”, içinde **Policy and Law in Heritage Conservation**, (ed.) R. PICKARD, Spon Press, s. 41-73.
- TANKUT, G. (2005/1), “Doğal ve Tarihi Çevrenin Korunması: Sorunlar ve Olası Çözümler”, **Planlama**, s. 9-12.
- TOKSÖZ, F., A. E. ÖZGÜR, Ö. ULUÇAY, L. KOÇ, G. ATAR, N. AKALIN (2009), **Yerel Yönetim Sistemleri (Türkiye ve Fransa-İspanya-İtalya-Polonya-Çek Cumhuriyeti)**, TESEV Yayınları.
- TOLGA, F. (2010), **Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunmasında Turizm Odaklı Stratejik Plan Çalışmalarına Yön Verecek İlkeler: Bodrum Yarımadası**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- TUNA, Y. ve İ. CERİTLİ (1997), “Kentsel Kalkınma Sürecinde Kent Ekonomisinin İşlevleri ve Sorunları”, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, Cilt: 6, Sayı: 4 (Ekim), s. 19-44.
- UÇAK, E. (2009), “Çek Cumhuriyeti’nin Koruma Yaklaşım ve Deneyimlerinin Değerlendirilmesi”, **Tarihi Çevrede Koruma: Yaklaşımlar, Uygulamalar-2 (Dosya 14.2)**, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, s. 65-71,
<http://www.mimarlarodasiankara.org/dosya/dosya14-2.pdf>, Erişim Tarihi: 15.01.2011.
- UYAR, M. ve M. ERDOĞAN (2008), **Antalya Kaleiçi Neden Korunamıyor, Ne Yapmalı?**, Kent-Müze-Tarih Söyleşileri Dizisi II (Antalya Kent Müzesi Projesi), Antalya.
- Za Starou Prahu: Vestnik Klubu Za Starou Prahu**, Rocnik XXXV. (VI), Cisko 3/2005.

İNTERNET KAYNAKLARI

- URL 1:** “Tarihi ‘Dürtmek’ ve Doğan Kuban’ın Yazısı”, 22.03.2011,
<http://dunyamirasi.com.tr/?p=810>, Erişim Tarihi: 25.04.2011.
- URL 2:** <http://www.anayasa.gen.tr/1982ay.htm>, Erişim Tarihi: 22.09.2011.

URL 3: “The Best Public Transport In Europe Is In Munich” (2010), <http://www.tourismreview.com/article/2068-munich-boasts-the-best-public-transport-system>, Erişim Tarihi: 14.04.2010.

URL 4: “Act of the Czech National Council”, http://www.mkcr.cz/assets/ministerstvo/zakon-o-statni-pamatkove-pe-egrave_i_eng_final.pdf, Erişim Tarihi: 29.09.2009.

URL 5: “Report of the UNESCO-ICOMOS Reactive Monitoring Mission to the Historic Centre of Prague”, s. 1-30, 27 Şubat-2 Mart 2008, <http://whc.unesco.org/document/10054>, Erişim Tarihi: 24.06.2009.

GÖRÜŞMELER

G 1: ALUSIK, Tomas İle Yapılan Sözlü Görüşme, Prag, (19.01.2010).

G 2: Antalya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, (24.02.2011).

G 3: BECKOVA, Katerina İle Yapılan Sözlü Görüşme, Prag, (05.05.2010).

G 4: ÇİMRİN, Hüseyin İle Yapılan Sözlü Görüşme, Antalya, (15.03.2011).

G 5: KUCERA, Petr İle Yapılan Sözlü Görüşme, Prag, (21.10.2009).

G 6: Muratpaşa Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü Kaleiçi Servisi İle Yapılan Sözlü Görüşme, Antalya, (15.03.2011).

G 7: ÖZÖRENCİK, Helena İle Yapılan Sözlü Görüşme, Prag, (11.11.2009).

---

^A Antalya ve Prag Yönetimsel Ayrımı:

Türkiye

İL: Merkezi idarenin taşra birimlerinin en büyüğüdür.

KENT: “Sürekli toplumsal gelişme içinde bulunan ve toplumun, yerleşme, barınma, gidişgeliş, çalışma, dinlenme, eğlenme gibi gereksinmelerinin karşılandığı, pek az kimsenin tarımsal uğraşılarda bulunduğu, köylere bakarak nüfus yönünden daha yoğun olan ve küçük komşuluk birimlerinden oluşan yerleşme birimi”dir (Keleş, 1998: 75).

Türkiye için yapılan bu tanımlamalar çerçevesinde Antalya ili, bütününde büyükşehir belediyesinin yer aldığı 19 ilçeden oluşmaktadır. Bu 19 ilçenin 5'i Merkez ilçeyi oluşturmaktadır. Bunun yanında Antalya kenti için yer alan Kaleiçi tarihi kent merkezi, Büyükşehir Belediyesi ile Muratpaşa Belediyesinin yetki sınırları içerisinde yer almaktadır.

Çek Cumhuriyeti

Ülke genelinde 14 adet bölge, 76 adet il ve 6249 adet belediye bulunmaktadır. Yerel yönetimlerde bölgeler, iller ve belediyeler temelinde örgütlenmiştir. Ülke 2000 yılında 13 bölge ve başkent Prag olmak üzere yeni idari birimlere ayrılmıştır.

İL: İller 2000 sonrasında merkez teşkilatında bulunan ve idari vesayet altındaki kurumlar ile bölgesel merkezleri bulunan merkez kuruluşlarına ev sahipliği yapar. İller, kent idaresinin şartlarına göre düzenledikleri kendi anayasalarını uygularlar. Toprakları kent mahallelerine ya da şehir alanlarına bölünmüş olabilir.

BÖLGE: Bölgelerden biri başkent Prag'dır ve özel bir yönetime sahiptir. Bölgelerin altında iller ve illerin altında da belediyeler bulunur. Bu kapsamda Prag özel bir yönetim modeline sahip olarak içinde on ilin bulunduğu ve tek belediyenin olduğu tek bölgedir (Toksöz vd., 2009).

Bu kapsamda Prag il, belediye ve bölgeyi içine alacak biçimde tek bir yönetime sahiptir. Bunun yanı sıra Prag 57 farklı alana bölünmüştür. Bu alanlar daha önce farklı küçük belediyeler statüsündeyken tek bir Prag bölgesi içinde birleşmişlerdir. Bu alana bütün olarak bakıldığında tek bir belediye bulunmaktadır. Bunun yanında Prag, 1 Temmuz 2001 tarihinden itibaren, yeni 22 idari birime bölünmüştür. Bu bölünme ile kentin yönetim içinde daha iyi kontrol edilmesini sağlamaktadır. Prag'da yer alan Eski Kent Meydanı, Prag Belediyesinin yetki sınırları içerisinde yer almaktadır.

KENTSEL SİT ALANLARININ KORUNMASI VE YAŞATILMASINA DAİR PLANLAMA VE YÖNETİM MODELİ: CUMALIKIZIK ÖRNEĞİ

Figen BOYNIKOĞLU

Yıldırım Belediyesi

Nur ÇETİNKAYA

Yıldırım Belediyesi

1. GİRİŞ

Koruma kavramı insanlık tarihi ile ortaya çıkarak, zaman içerisinde gelişerek değişim göstermiştir. Bu kavram tarihi çevrede bulunan yapılara yeniden işlev kazandırılması ve kullanım alanları yaratılması düşüncesiyle birlikte yeni bir boyut kazanmıştır. Yakın zamana kadar koruma anlayışı, yalnızca yapının restore edilerek, onarımının yapılmasını kapsamakta iken artık günümüz koşullarında bu yapılara işlev kazandırarak bölgenin sosyo-kültürel ve ekonomik anlamda yaşatılması düşüncesini de kapsar hale gelmiştir.

Türkiye’de, 1980’lerin sonlarında küreselleşen dünya sistemi ile birlikte koruma yaklaşımında Avrupa’daki gelişim süreçleri takip edilmeye başlamış, doğal ve kültürel varlıkların korunmasına yönelik çalışmalarda önemli gelişmeler sağlanmıştır. Ancak uygulamada karşılaşılan sorunlar henüz tam olarak çözülememiştir. Değişen dünya düzeni ve yaşam koşulları ile birlikte tarihi dokunun korunması, yaşatılması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması giderek zorlaşmakta, bu konuda mevcut mevzuatlar ihtiyaçları karşılamada yetersiz kalmaktadır. Türkiye’de tarihi dokuyu koruma yaklaşımı keskin sınırlarla belirlendiğinden yerel bazda birçok sorun yaşanmaktadır.

Bununla birlikte özellikle tarihsel bölgelerin ve kentlerin turizm açısından da uluslar arası platformda önem kazanmasıyla kentlerin değerleri, kimlikleri, sosyo-kültürel ve doğal özellikleri gibi korunmayı gerektiren varlıkları; gerek mimari gerek planlama açısından daha yenilikçi yaklaşımları gerekli kılmıştır.

Son dönemlerde ortaya çıkan koruma anlayışı doğrultusunda özgün bir planlama yaklaşımı benimsenerek geliştirilen ve Bursa Yıldırım Belediyesi koordinatörlüğünde yürütülen “3. Bin Yılda Yaşayan Osmanlı Köyü - Cumalıkızık Projesi” yenilikçi yaklaşımlara bir model olacak niteliktedir.

Yerel halkın ve ilgili tüm aktörlerin katılımıyla geliştirilen proje, Bursa Valiliği - İl Özel İdaresi, Yıldırım Belediyesi ve Mimarlar Odası Bursa Şubesi arasında yapılan protokol doğrultusunda devam etmektedir.

Proje ile, Yıldırım Belediyesi sınırları içerisinde bulunan, özgün sivil mimarlık örnekleri, geleneksel konutları, organik sokak dokusu, tarihi anıtları, doğal güzellikleri ve geleneksel yaşam biçimi ile Türkiye'nin ve dünyanın önemli bir kültür mirası olan, 1980 yılında Anıtlar Yüksek Kurulu'nun kararı ile koruma altına alınan ve UNESCO dünya mirası listesine aday gösterilen Cumalıkızık yerleşiminin koruma sürecinin sadece fiziksel boyutta değil, ekonomik, yasal, sosyal, kültürel, yönetsel ve teknik boyutları da içerecek şekilde ele alınarak geleceğe taşınmasını sağlamak amaçlanmaktadır.

Türkiye'de özellikle tarihi bölgelerin korunması konusunda devlet kaynaklarının yeterli olmadığı bilinmektedir. Koruma kavramı kavramsal olarak bir çerçeveye oturtulmuş olmasına karşın, gerek mevzuatlar gerekse uygulamada yaşanan sorunlar nedeniyle zamanla sit alanı olarak belirlenen bölgeler tahribata uğramaktadır. Bu noktada en önemli sorun geçmişten günümüze değişim gösteren sosyal, ekonomik ve kültürel gelişmelerdir. Cumalıkızık diğer kentsel bölgelere kıyasla geçmişten gelen sosyo-kültürel yaşam ile günümüz kültürünü harmanlayarak içinde barındıran nadir bölgelerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak tüm tarihi kentsel alanlarda olduğu gibi Cumalıkızık'ta da yeni yapı yapılması, eski yapıların yenilenmesi, onarımı, yeniden işlevlendirilmesi ve sosyo-kültürel, ekonomik hayatın sürdürülebilmesi konusunda sorunlar yaşanmaktadır. Bölgenin sit alanı ilan edilmesi ile birlikte, yerel halkın sorunları üzerine eğilim gösterilerek, karşılaşılan ekonomik ve yönetsel sorunlar temel alınarak bir kentsel planlama modeli geliştirilmiştir.

Bu çalışmanın amacı; kentsel sit alanı ilan edilen bölgelerde korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarını gelecek nesillere aktarmak için fiziksel doku ile birlikte sosyo-kültürel ve ekonomik yaşamın da dengelenmesiyle oluşturulan koruma modelinin (yerel yönetimler aracılığıyla ilgili tüm aktörlerin işbirliğini içeren) benimsenmesini sağlamaktır.

Anahtar kelimeler: Kentsel sit alanları, koruma yasaları, koruma-kullanma dengesi, katılımcı planlama, Cumalıkızık.

2. TÜRKİYE’DE SİT ALANLARINDA KORUMA YAKLAŞIMI VE GELİŞİM SÜRECİ

Ülkemizde koruma ile ilgili ilk yasal düzenlemeler Osmanlı İmparatorluğu döneminde, kültür varlıklarının korunması amacıyla ıkarılan Asar-ı Atika Nizamnameleridir.

Avrupa kentlerinden örnek alınarak ülkemizde geliştirilen planlama çalıŐmalarıyla birlikte koruma kavramı da yeni bir boyut kazanmıştır. Osmanlı Dönemi’nde başlayan kent planlama çalışmaları ve bu alanda çıkarılan kanunlar cumhuriyetin ilanından sonra yenilikçi ve ađdaŐ ilkelerin benimsenmesi ile gelişim göstermiştir.

Osmanlı Dönemi’nde yangın, yolların genişletilmesi, yeni mahalleler kurulması gibi nedenlerle başlatılan planlama çalışmaları, cumhuriyetin ilanından sonra, kentlerin modernleŐmesi için bir araç olarak görülmüştür. Özellikle cumhuriyetin ilk yıllarında, benimsenen planlama yaklaşımında genellikle mevcut kent dokuları göz ardı edilerek, modernist kentler yaratma çabası ne çıkmıştır.

Cumhuriyet dönemiyle birlikte Osmanlı Dönemi’nden kalan yasal mevzuatta değişiklikler yapılmıştır. 1930 yılında 1580 sayılı Belediye Kanunu çıkarılarak, her belediyenin kentsel ve yönetsel alanda düzenlemeler yapması zorunlu kılınmıştır.

1933 yılında çıkarılan 2290 sayılı Belediye Yapı ve Yollar Kanunu ile birlikte, imar planlarının hazırlanma esasları, yolların düzenlenmesi, yeni yapılacak yapılara dair uygulamalar, ruhsat, yapı denetimi gibi konularla birlikte eski eserlerin korunması ile ilgili maddeler de yürürlüğe girmiştir. Kanunda eski eserlerin bulunduğu alanlarla ilgili olarak, ayrı bir planlama yaklaşımı benimsenmesi ve nitelikli eski eserlere yapı yaklaşma mesafesi getirilmesi öngörülmüştür. Bu yasa ülkemizde hem koruma ile ilgili yeni yaklaşımlar getirmesi hem de imar mevzuatının temellerini atmış olması bakımından da önem taşımaktadır.

1948 yılında çıkartılan 5237 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu ile belediyelerin gelirleri arttırılarak, tarihi kentsel dokuların korunmasına kaynak ayrılması gündeme gelmiş ancak yapılan imar planları, kentsel dokuları koruma konusunda yetersiz kalmış ve bu da birçok tarihi ve doğal kültürel mirasın korunamamasına neden olmuştur.

II. Dünya Savaşı’ndan sonra batıda koruma yaklaşımlarının gelişerek önem kazandığı görülmektedir. Ülkemizde de 1950 yıllarında başlayan hızlı kentleşme eğilimleri eski eserlerle ilgili sorunları yeniden gündeme getirmiş, buna bağlı olarak, 1951 yılında kabul edilen, 5805 sayılı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu TeŐkiline ve Vazifelerine Dair Kanun ile birlikte, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu (GEEAYK)

kurulmuştur. Bu kurul eski eserlerin, korunması, bakımı ve restorasyonunda uyulacak ilke ve programların saptanması gibi konularda yetkilendirilmiştir.

Hızlı kentleşme eğilimleri, siyasi değişimler, imar planlarının yapılması gibi kentlerin yapısını etkileyen süreçler koruma yaklaşımlarını da etkilemiştir. 1960 yılında ilk kez Türkiye Cumhuriyeti anayasasında “Devlet, tarih ve kùltür değeri olan eser ve anıtların korunmasını sağlar.” ibaresi yer alarak devletin koruma kavramına bakışı anayasal boyut kazanmıştır.

1970'lere kadar benimsenen koruma yaklaşımları bina bazında kalmıştır. 1970'li yılların başından itibaren Avrupa'daki uygulamaların da etkisiyle bu yaklaşımlar yerini bölgesel koruma anlayışına bırakmıştır. Bunun sonucu olarak bugün 'sit alanı' dediğimiz kavramın oluşum süreci başlamıştır.

Koruma alanında, GEEAYK'nın kurulmasından sonra, yapılan en ciddi dzenleme 1973 yılında kabul edilen 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu'nun çıkarılmasıdır. Bu kanun kapsamında, taşınır ve taşınmaz nitelikte eski eserlerin, anıt, kùlliye, tarihi sit, arkeolojik sit, doğal sit kavramlarının ilk kez ayrıntılı tanımlaması yapılmıştır. Ayrıca yasa ile birlikte, tarihi yapıt sahiplerine maddi ve teknik destek sağlanabileceği belirtilmesine karşın, bunu destekleyecek bir kaynak gosterimi yapılmaması nedeniyle bu boyut eksik kalmış ve işlevsel olamamıştır. Bu kanun; tarihi anıtları, onları bütùnleyen çevreleri ile birlikte korumak gerektiğini belirten ilk yasal dzenleme olması açısından da önem taşımaktadır.

1980'li yıllara gelindiğinde, çıkarılan yasaların koruma yaklaşımı konusunda yetersiz kaldığı anlaşılmıştır. 1983 yılında, 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu yùrùrlükten kaldırılarak yerine 2863 sayılı Kùltür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kabul edilmiştir.

Kùltür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile birlikte, kùltür, tabiat varlıkları sit, koruma alanı kavramları yeniden tanımlanmış, anıt kavramı değiştirilerek kùltür varlıkları tanımlaması yapılmıştır. Daha önceki kanunlarda bir zaman tanımlaması yokken bu kanunda korunması gerekli kùltür ve tabiat varlığı olabilmesi için 19. yùzyılın sonuna kadar yapılmış olması gerektiği bunun dışında kalan yapıların ise ancak Kùltür Bakanlığı tarafından gerekli görùldùđü hallerde korumaya alınacağı belirtilmiştir. GEEAYK kaldırılarak, koruma görevi yüksek kurul ve bølge kurullarına verilmiş, bu alanlarda inşaat ve tesisat yapılıp yapılamayacağı konusunda karar alma yetkisi ise bølge kurullarına verilmiştir.

2863 sayılı yasanın en önemli özelliklerinden birisi de kentsel sit alanlarında planlı koruma yaklaşımını getirmesidir. Bu yasa uyarınca koruma amaçlı imar planlarının belediyeler tarafından yapılması gerekmektedir. Yetersiz kaldığında Belediyeler Kùltür Bakanlığı'ndan teknik ve bütçe açısından destek alabilmektedir.

Bu dönemde yapılan koruma amaçlı planların en önemli eksiği, koruma anlayışını fiziksel boyutta ele alarak, işlevsellik kazandırılan planların yapılamamış olmasıdır. Ayrıca, Belediyeler, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Çevre Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü gibi farklı kamu kurumlarının kentsel alanlara müdahale ederek farklı projeler geliştirme ve uygulama yetkisinin bulunması, hem kurumlar arası eşgüdüm problemi yaratmış hem de parçacıl projelerin alan bütünlüğünü bozmasına neden olmuştur.

1992 Malta Sözleşmesi, 1999 yılında Türkiye tarafından kabul edilmiş, bu sözleşmenin getirdiği yeni yükümlülükler, 1983 tarihli Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun dünyada kültür varlıkları ile ilgili gelişen yeni yaklaşımlarla uyum sağlamak amacı ile tekrar ele alınmasına neden olmuştur. Yasa üzerinde yapılan düzenlemeler ve değişikliklerle 2004 yılında 2863 sayılı kanun yenilenerek, 5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun yürürlüğe girmiştir.

Yönetim alanı, yönetim planı gibi tanımlar ülkemizde ilk kez bu yasada yer almıştır. Yasa ile ayrıca kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi uygulamaları ile görevli koruma bölge kurullarının dışında, koruma, uygulama ve denetim büroları (KUDEB) oluşturulmuştur.

Bu kanunla birlikte koruma çalışmalarında katılımcı yönetim modeli öngörülmüştür. Ayrıca korurken yaşatma ilkesinin benimsenmesi ile koruma-kullanma dengesi kurulması gerekliliği ortaya konmuştur.

Sit alanları ile ilgili olarak ülkemizde yapılan son düzenleme; 2011 yılında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın kurulmasıyla birlikte Özel Çevre Koruma Kurumu'nun kapatılarak görevlerinin Çevre ve Şehircilik Bakanlığı bünyesinde kurulan Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü'ne devredilmesidir. Değişiklikle birlikte, daha önce Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın sorumluluğunda olan milli parklar, tabiat koruma alanları, tabiat anıtları, tabiat varlıkları, doğal sitler, sulak alanlar ve özel çevre koruma bölgelerinin tespit, tescil ve ilanı Çevre ve Şehircilik Bakanlığı bünyesinde yapılacaktır. Koruma sürecindeki yetkilerin çeşitli bakanlıklara paylaştırılması ve merkezden yönetim yapılması, koruma yaklaşımında doğru olmayan kararların alınmasına yol açabileceği gibi, bürokratik süreci de uzatacağı açıkça görülmektedir.

3. BİR TARİHİ KENTSEL SİT ALANI: CUMALIKIZIK

Birçok doğal ve kültürel varlıkları bünyesinde barındıran Türkiye, 2000 yılı UNESCO geçici listesine 19 adet doğal ve kültürel değerde aday olarak önerilmiştir. Bunlar arasında yer alan

önemli varlıklardan biri, eski bir Osmanlı Köyü olan ve geleneksel kırsal dokusunu günümüze taşıyan Cumalıkızık'tır.

Cumalıkızık, Bursa'nın doğusunda, Uludağ'ın kuzey yamaçlarında yer almakta olup, deniz seviyesinden 340 metre yükseklikte, şehir merkezine 12 km uzaklıkta, yaklaşık 10 hektarlık alana kurulmuş bir vakıf köyüdür. Oğuz boylarından Kızıklar tarafından kurulan yedi köyden biri olan ve özgün yapısını günümüze kadar koruyan Cumalıkızık, 700 yıllık Osmanlı Köyü olma özelliğindedir.

Köyün 1935 yılında 1035 kişi olan nüfusu, 1985 yılında 3971'e yükselmiştir. 27.06.1987 tarihinde; Bursa Büyükşehir, Yıldırım ilçesi merkez ilçe konumuna getirilmiş ve bu tarihe kadar köy olan Cumalıkızık, Yıldırım ilçe merkezine bağlı mahalle statüsüne gelmiştir. 2011 yılında yapılan düzenleme ile tekrar köy statüsüne çevrilmiştir. 2011 yılı muhtarlık verilerine göre, köyde 307 haneden 185'i halen yaşam alanı olarak kullanılmakta olup, bugünkü nüfusu, 870 kişidir.

Fotoğraf 1: Cumalıkızık genel görünüş

Cumalıkızık köyü, doğal ve tarihi zenginlikleri içerisinde barındırmaktadır. Geleneksel dokusu bozulmamış sokakları, ahşap merdivenleri, Osmanlı Mimarisine sahip ahşap evlerinin yanı sıra, sosyo-kültürel yapısı ile de önemli bir kültürel miras örneğidir. Geleneksel Osmanlı yerleşmelerinde gözlemlenen cami, köy kahvesi ve ulu çınar üçlemesinin oluşturduğu merkez Cumalıkızık'ta da görülmektedir. Topografyaya göre şekillenmiş organik sokak dokusunu

oluşturan yapılar bölgenin karakteristik özelliklerine göre tasarlanmıştır. Bu nedenle her biri birbirinden farklı sivil mimari örneği yapılar köy dokusunu daha da zengin hale getirmektedir. Yerleşimde 18. 19. ve 20. Yüzyıllarda kullanılan çeşitli eşyalar halk tarafından bağışlanarak 1992 yılında Cumalıkızık Etnoğrafya Müzesi ve Sanat Evi kurulmuştur. Müzede Osmanlı Padişahı Orhan Bey'in köye verdiği berat¹, köyün kuruluşundan itibaren kullanılan tarım araçları, ev gereçleri, kültürel varlıklar, süs eşyaları, sosyal hayatta kullanılan objeler, elbiseler, ticaret eşyaları, el yazması eserler, mutfak araçları, ısıtma araçları, av malzemeleri, aydınlatma araçları, sosyal ve kültürel eşyalar sergilenmektedir. Müze yerleşimin tarihi dokusu ile bütünlük oluşturması açısından önem taşımaktadır.

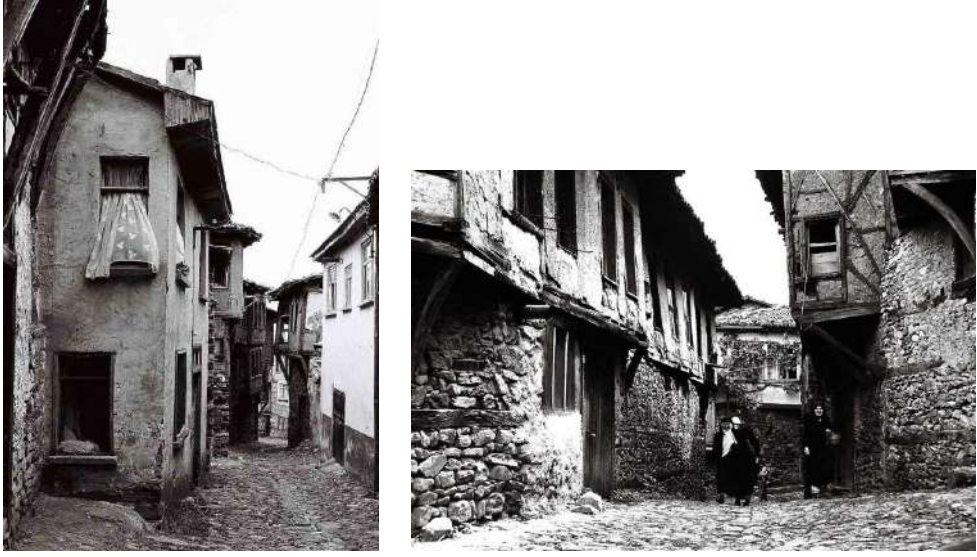
Yerleşim, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'na 1981 yılında 1. derece doğal ve kentsel sit alanı ilan edilmiştir. Yerleşkenin ilk planı 1994 yılında onaylanan koruma amaçlı imar planıdır.

Yapılan ilk imar planı, **fiziki plan** ve **geliştirme projesi** olarak iki ana fikir üzerinde kurgulanmıştır. Yerleşik dokunun bulunduğu alanda önerilen plan kararlarında tarihi köy dokusu korunmuş ayrıca yeni yapılacak yapılarda, mevcut dokuya ve özgün mimariye uyumlu yapılaşma koşulları belirlenmiştir.

Geliştirme projesi kapsamında, Cumalıkızık yerleşiminin sorunları irdelenerek bu sorunlara çözüm üretmek hedeflenmiştir. Kestane üretimi ile geçimini sağlayan köyün 1950'lerden sonra kestane ağaçlarını saran mürekkep hastalığı sebebiyle, köyde gelir kaynaklarının azalması, ekonomisinin gerileme sürecine girmesi, böylece gelecek kuşaklara istihdam yaratılamaması sebebiyle kent merkezine göç sürecinin başladığı, bununla birlikte yapıların eskime ve köhneme sürecine girdiği görülmüştür.

---

¹ Osmanlı Devleti'nde bir göreve atanan, aylık bağlanan, san, nişan veya ayrıcalık verilen kimseler için çıkarılan padişah buyruğu.

Fotoğraf 2-3: Cumalıkızık 1990'lı yıllardan görünüş

Diğer yandan Bursa metropolünde yaşanan hızlı nüfus artışı, g, kontrolsüz sanayileşme gibi nedenlerin, yerleşimi tehdit edecek boyutlara ulaşması sonucu, yerleşimde eskimeyi durduracak ve doğal değerlere sahip çıkacak bir koruma olgusunun gerekliliği, bu nedenle fiziki planlama ile birlikte finansman sağlayıcı, yeni ekonomik aktivitelerin de yer aldığı bir planlama anlayışına yönelinmiştir.

Plan kapsamında **fiziki planlama** ile birlikte soft turizm (doğa yürüyüşü, bisiklet turları, turizm konaklama alanları) aktiviteleri ve kültür sanat etkinliklerini içeren **geleştirme projesi** nerisi yapılmış ancak bu proje Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından uygun bulunmamış, yalnızca fiziki plan onaylanmıştır. Böylece koruma amaçlı imar planı yalnızca yapı özellikleri ve sokak dokusu üzerine plan kararları getirerek fiziki boyutta kalmıştır.

Koruma Amaçlı İmar Planının onayından sonraki süreçte planın fiziki plan boyutundan çıkarılarak gelişen dünya koşullarına uyarlanması ve geniş kapsamlı koruma ve yaşatma eylem planı ile ilişkilendirilmesi gereği ortaya çıkmıştır. lke genelindeki kırsal kalkınma çalışmaları doğrultusunda Bursa Büyükşehir Belediyesi Yerel Gündem 21 tarafından kırsal kalkınmaya model olabilecek ‘‘Cumalıkızık Koruma Yaşatma ’98 Projesi’’ geliştirilmiştir. Proje kapsamında önerilen eylem planı köyde sadece fiziksel değil ekonomik, sosyal ve kültürel boyutta da düzenlemeler yapılarak bunların hayata geçirilmesini amaçlamıştır. Plan;

doğanın, tarihin ve kültürün, halkın aktif katılımı sağlanarak nasıl korunacağını sorgulayan ve değişik aktörlerin koruma sürecine dahil edilmesini öngören bir yaklaşımı benimsemiştir.

Bu doğrultuda başlatılan çalışmalar; sosyo-kültürel, ekonomik ve fiziksel boyutta ele alınmış, projenin yürütülmesi için organizasyon yapılmıştır. 21. yüzyıla girerken yeni bir yönetim modeli anlayışıyla önerilen organizasyonla yöre halkı, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, üniversite işbirlikleri ile çalışmalar yapılmıştır. Bu kapsamda öncelikle yöre halkının farkındalıklarını arttırmak hedeflenmiştir. Yöre halkına Cumalıkızık'ı koruyarak geleceğe taşımanın önemini kavramaları, ekonomik canlanma için tarım, ev ve el ürünlerini nasıl gelire dönüştürebilecekleri gibi konularda eğitim verilmiştir. Bu çalışmalarla birlikte Cumalıkızık kendi kabuğundan çıkarak gelişme sürecine girmiş, ayrıca proje kapsamında düzenlenmeye başlanan şenliklerle birlikte köye gelen ziyaretçi sayısında artış olmuştur. Ancak başlatılan çalışmaların zaman içerisinde sürekliliğini kaybetmesi, değişik kurumların farklı zamanlarda köyde yeni projeler geliştirmesi, yöre halkının yapılan çalışmalara inancını kaybetmesine neden olmuştur. Ayrıca tarihi binalarda restorasyon çalışmalarının ekonomik açıdan yüksek maliyetlerinin olması ve köy halkının bunu karşılayabilecek güce sahip olmaması nedeniyle de koruma çalışmaları her açıdan durma noktasına gelmiştir.

Bu nedenle, zaman içerisinde, özellikle de 2000 yılı AB uyum çalışmaları çerçevesinde, koruma anlayışının yeni boyut kazanmasıyla, değişen yasal mevzuatlar, UNESCO Dünya Mirasına Aday olan Cumalıkızık yerleşimine ilişkin koruma sürecinde çözülemeyen problemlerin planlama süreci içerisinde yeniden ele alınmasını gerekli kılmıştır.

Bu doğrultuda Cumalıkızık'ı, fiziki dokusu ve kültürel boyutuyla koruyarak gelecek kuşaklara aktarmak, sosyo-ekonomik yapının iyileştirilerek, koruma-kullanma dengesini sağlamak amacıyla belediye, il özel idaresi, meslek odaları, çeşitli sivil toplum kuruluşları, üniversite ve köy halkı ile birlikte çok ortaklı ve katılımlı bir proje olan “3. Bin Yılda Yaşayan Osmanlı Köyü Cumalıkızık” geliştirilmiştir.

3.1. “3. BİN YILDA YAŞAYAN OSMANLI KÖYÜ-CUMALIKIZIK”

2000’li yıllara kadar Cumalıkızık köy içerisinde yapılan çalışmalarda farklı kurumlar birçok proje geliştirerek parçalı olarak koruma sürecini etkilemişlerdir. Ancak, parsel bazında yapılan projeler, uzun süreç ve yüksek maliyet gibi etkenler Cumalıkızık Köyü’nün özgün yapısının gelecek nesillere aktarılması için yapılacak çalışmaların disipline edilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

Bu amaçla geliştirilen “**3. Bin Yılda Yaşayan Osmanlı Köyü-Cumalıkızık Projesi**”; Bursa İl Özel İdaresi, Yıldırım Belediyesi ve Mimarlar Odası Bursa Şubesi'nin işbirliği ile 2007 yılında imzalanan protokol ile başlamıştır.

Projenin hedefi, sit alanı içerisinde doku bütünlüğünün sağlanması, karakteri bozulmamış, korunması gerekli anıtsal ve sivil mimarinin, sokak ve meydanların rehabilite edilmesi ve bu mirasın yeni mekansal düzenlemelerle zenginleştirilerek geleceğe aktarılmasını sağlamaktır. Daha önce köy içerisinde yapılan parçacıl uygulamalardan farklı olarak projenin temel hedefi, koruma-kullanma dengesinin sağlanarak, her bir yapıya ve boş alana işlev kazandırılması ile yaşayan tarihi mekan olma özelliğini koruyabilmektir.

“3. Bin Yılda Yaşayan Osmanlı Köyü Cumalıkızık” projesi kapsamında yapılan çalışmalar:

Projede öncelikli olarak, çalışmaların yürütülebilmesi amacıyla İl Özel İdaresi, Belediye ve Mimarlar Odası tarafından belirlenen, uzman kişilerden oluşan bir çalışma grubu oluşturulmuştur. Çalışma grubu tarafından yapılan araştırmalar ile Cumalıkızık Köyü için sosyal, ekonomik, kültürel ve mekansal olarak mevcut durum analizleri yapılmıştır. Bu analizler doğrultusunda yerleşimin yapısına ve niteliğine uygun olarak araştırma ve çalışmalara başlanmıştır.

Cumalıkızık'ı 3. bin yıla taşıyacak gelişim stratejilerinin belirlenmesine yönelik ana kararları oluşturabilmek amacıyla “Fikir Proje Yarışması” düzenlenmiştir. 08 Aralık 2007 tarihinde düzenlenen kolokyum ve sempozyumla birlikte yarışma sonuçları bir kitap haline getirilerek yapılacak çalışmalara yön verecek bir kaynak oluşturulmuştur.

Cumalıkızık'ta doğal, tarihi ve kültürel mirasın korunmasını ve Cumalıkızık dokusunun 3. Bin Yıla taşınmasını sağlayarak, özgün mimarisini yaşatacak restorasyon uygulamalarını, geliştirilecek stratejileri ve binalara verilecek fonksiyonları belirleyebilmek amacıyla, Kentsel Tasarım Projesi ihale edilmiştir. İhale edilen projenin 1/1000 Ölçekli Kentsel Tasarım Proje kısmı Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından uygun görülmüştür.

Daha önce 1994 tarihinde onaylanan ve yerleşimi fiziki boyutta ele alan Koruma Amaçlı İmar Planı, Cumalıkızık Köyü sit alanlarının doğal özelliklerini koruyarak canlanması, sosyal, ekonomik ve fiziki gelişimin sağlanabilmesi amacıyla revize edilmiştir.

1960'lardan bu yana dünyadaki değişimlere paralel olarak direnerek ayakta kalmaya çalışan Cumalıkızık Yaşam Alanının öncelikli olarak plan kararları ile korunması ve sürdürülebilir mekanlar oluşturulabilmesi doğrultusunda planlama çalışması yapılmıştır.

Plan kapsamında gençlik merkezi, sosyal-kültürel tesis, açık hava müzesi, belediye hizmet alanı içerisinde köy kalkınma kooperatifi, yapı atölyesi, çok amaçlı eğitim birimleri,

kütüphane, halk eğitim merkezi, çok amaçlı salon, sağlık birimi gibi fonksiyonlar tanımlanmıştır. Ayrıca, tarımsal uygulama alanları, doğa sporları dağılım merkezi, kestane ağacı uygulama ve geliştirme alanı gibi aktivitelerle köy ekonomisinin geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Söz konusu Cumalıkızık Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonu onay aşamasında bulunmaktadır.

Fotoğraf 4-5: Cumalıkızık 2011 yılı sokak ve meydandan görünüş

Yapılan planlama çalışmaları kapsamında, Cumalıkızık köy içerisinde 130 adet sivil mimarlık örneği (SMÖ) yapı, 5 adet anıtsal yapı ve 3 adet anıt ağaç bulunmaktayken yapılan son çalışmalar ile birlikte, 46 adet bina tescil için önerilmiş, tescilli sivil mimari örneği yapı sayısı 176'ya yükselmiştir.

1/500 Ölçekli Kentsel Tasarım Projesi ve Tabloları, Yapı Elemanlarına Ait Tipolojiler ve Sokak Silüetleri imar planına ek olarak hazırlanmıştır.

Ayrıca Cumalıkızık'taki tüm tescilli ve tescilsiz yapıların hak sahiplerinden muvafakat alınarak, tescilli binaların rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri, tescilsiz yapıların cephe sağlıklaştırma projeleri ihale edilmiş, bu projeler tamamlanarak Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından onaylanmıştır.

Onaylanan projeler doğrultusunda tescilsiz yapıların cephe sağlıklaştırma uygulamalarına başlanmış olup, tescilli yapıların uygulama projeleri ihale aşamasındadır.

Kentsel Tasarım Projesi aşamasında yeni tescillenen, sivil mimari örneği (SMÖ) yapıların da rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerinin de ihalesi yapılmış olup, çalışma süreci devam etmektedir.

Restorasyon çalışmalarıyla birlikte pansiyonculuk, lokanta, çay bahçesi gibi işlevlerin kazandırılması ile köy içerisinde turizm ve ticaret aktivitelerinin gelişimi sağlanmıştır.

Yapılan ve yapılacak çalışmaların yürütmesi ve sürdürülebilmesi için en önemli araçlardan biri olan kaynak ve fon sağlanması konusu proje kapsamında ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Türkiye’de kentsel sit alanlarının en önemli problemlerden biri olan ve Cumalıkızık’ta da daha önce yapılan projelerde yöre halkına yüklenen restorasyon, rölöve, restitüsyon, cephe sağlıklaştırma gibi uygulamalar için proje kapsamında ayrı bir btce ayrılmıştır.

Proje kapsamında Bursa İl zel İdaresi tarafından Cumalıkızık Köyü için ayrı bir fon oluşturularak btce sağlanmıştır. Bu kapsamda;

- 121 adet binada rölöve-restitüsyon-restorasyon proje çalışması tamamlanmış, 51 adet binada çalışmalar devam etmektedir.
- 91 adet tescilsiz yapıda ise, cephe sağlıklaştırma projeleri tamamlanmış, 4 adet binada çalışmalar sürdürülmektedir.

Cumalıkızık’ta yürütülen çalışmalara destek sağlanması için İl zel İdaresi fonu dışında;

- Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA) “Sanayi ve Turizmde Rekabet Gücünün Artırılması” 2010 yılı Mali Destek Programına Yıldırım Belediyesi tarafından Cumalıkızık’a yönelik hazırlanan “**ZAMAN TÜNELİNDE KAYBOLMAYAN TARİH BEKÇİLERİ PROJESİ**” kapsamında hibe almaya hak kazanmış ve proje uygulaması devam etmektedir.

Cumalıkızık yerleşiminde yapılan tüm çalışmalar, köyde koruma bilincinin artırılması, ekonomik açıdan canlanma ve gelişim sağlanması, sosyo-kültürel değerlerin yaşatılması ve yerleşim alanının korunarak gelecek nesillere aktarılmasını mümkün kılacaktır. Ayrıca, yerleşimin mekansal değerini ve tanınırlığını arttırarak, sürdürülebilir, yaşanabilir ve turizm açısından kalkınma sağlayan mekansal bir alanın oluşumu sağlanacaktır.

4. SONUÇ

Ülkemizde koruma anlayışının gelişimi Osmanlı Dönemi’nde çıkarılan yasalarla başlayıp günümüze kadar uzanan süreçlerle birlikte olmuştur. Öncelikle anıt eser korumacılığı ile başlayan yaklaşımlar zaman içerisinde gelişerek bölgesel koruma anlayışına doğru şekillenmiştir.

Türkiye’de kent planlamanın gelişimi koruma alanındaki gelişime ivme kazandırmıştır. Özellikle politik ve ekonomik süreçlerin değişim zamanlarına bakıldığında, gerek planlama gerekse koruma anlayışındaki değişim dönemlerinin buna paralel olarak geliştiği

görülebilmektedir. Bu gelişim süreci Avrupa ülkelerini çok geriden takip etmiş bu da birçok tarihi eserin yokolmasına neden olmuştur.

Koruma olgusunun ülkemizde Avrupa'nın gerisinde olmasının çok çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Koruma konusunda yeterli bilince sahip olunmaması, kurumlar arası yetki karmaşası, uygulama ve denetim aşamalarında teknik ve finansal sorunların çözilemeyişi koruma anlayışının ülkemizde yeteri kadar gelişmemesinin temel sebepleridir.

Bu sebepler içerisinde kentlerimizde öne çıkan problem, finansal destek konusunda devletin yetersiz kalmasıdır. Sit alanı ilan edilen bölgenin, koruma ile ilgili maliyeti yüksek uygulamalarının devlet tarafından karşılanmaması, taşınmaz sahiplerinin de bu bedelleri ödeyememesi nedeniyle hem tarihi yapılar yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmakta hem de taşınmazına herhangi bir müdahalede bulunamayan taşınmaz sahibi cezalandırılmaktadır.

Koruma yaklaşımları günümüzde hem yasal dayanaklar üzerine oturtulmuş hem de fiziksel ve işlevsel kullanım açısından geliştirilmiş olmasına karşın hala koruma bilincinin benimsetilmesi, işlevsel kullanım, maddi kaynak sağlanması ve uzun bürokratik süreçlerin aşılması konularında yetersizlikler bulunmaktadır.

Daha önceleri yapısal boyutta koruma anlayışını benimseyen fiziksel korumacılık zaman içerisinde özellikle 2000'li yıllardan sonra sosyal, ekonomik ve kültürel boyutu da içine alarak müze kentten, yaşayan kent yaklaşımını benimser hale gelmiştir.

Türkiye'de gerek planlama gerekse koruma ilkeleri çok geç şekillenmiş olmasına karşın son dönemde Avrupa ülkelerinin standartlarına erişme noktasına gelmiştir. Zaten bir tarihi kültürün yaşatılması onu hem sosyo-kültürel hem de fiziki olarak koruma ile mümkün olacaktır. Bu özellikli yerleşimlerin, yaşatılan mekanlar olarak korunması ise, ancak ekonomik canlanmaya yönelik planların yapılması ile sağlanacaktır.

Çünkü, bir tarihsel yerleşimin geçmişten günümüze aktarılmasında 'insan' en önemli faktördür. Bu nedenle, bu bölgelerde koruma kararları alırken, insanların bu alanlarda yaşatılmasına yönelik ekonomik ve sosyal etkenler de dikkate alınmalı, hem yaşam koşullarını iyileştirmek hem de korumak hedef olarak belirlenmelidir.

Koruma alanındaki yasal düzenlemelerin değişim süreçleri Türkiye'de birçok tarihi yerleşimde olduğu gibi Cumalıkızık yerleşimi üzerinde de etkili olmuştur.

Cumalıkızık'ın kentsel ve doğal sit olarak ilan edilmesinden sonra, 1994 yılında başlayan planlama süreci, fiziki planlama ve geliştirme projesi olarak çift yönlü ele alınmış olmasına karşın, yasal mevzuattaki eksiklikler nedeniyle fiziki boyutta kalmış ve korumacılıkta müze kent anlayışı etkin olmuştur. Bu durum köyde yaşayan nüfus açısından etkili olmuş zaman içerisinde ekonomik açıdan işlevselliğini yitiren köyde nüfus azalmıştır.

1994 yapılan fiziki planın yetersiz kalması sonrası, değişen planlama süreçleriyle birlikte, “Cumalıkızık Koruma Yaşatma ’98 Projesi” ortaya konmuştur. Bu proje ile hem fiziki hem de sosyo-kültürel canlanma hedeflenmiş, bunu sağlamaya yönelik stratejiler ortaya konmuştur. Çalışma kısmi olarak gelişim sağlamış ve yerleşimin tanınırlığını arttırmış olmasına rağmen, uygulamaların yapı ölçeğinde kalması ve restorasyon uygulama maliyetlerinin taşınmaz sahiplerine yüklenmesi nedenleriyle hedeflenen sonuçlara ulaşamamıştır.

2000’li yıllara gelindiğinde Avrupa Birliği uyum süreçleriyle birlikte UNESCO Dünya Mirası Listesi’ne aday gösterilen Cumalıkızık yerleşimini bir bütün olarak korumak gerekliliği yeniden gündeme gelmiş ve bu doğrultuda, “3. Bin Yılda Yaşayan Osmanlı Köyü-Cumalıkızık” projesi geliştirilmiştir. Çok ortaklı ve katılımcı planlama anlayışı doğrultusunda yürütölen proje kapsamında, fiziki korumanın yanısıra sosyo-kültürel ve ekonomik canlanmayı sağlamaya yönelik stratejiler belirlenmiştir. Projenin daha önce yapılan çalışmalara kıyasla fark yaratan yönü; yerleşmeyi bütün olarak ele alarak insan faktörünü ön planda tutmasıdır. Bu noktadan yola çıkarak projede en az koruma boyutu kadar önem arz eden, yöre halkının bölgede yaşayabilmesi için gereken işlevsellik yönü de ele alınmıştır.

Proje kapsamında, koruma alanlarının başlıca sorunlarından olan maddi kaynakların yetersizliği, Cumalıkızık yerleşiminde ayrıca ele alınarak, ayrı bir fon oluşturulmuştur. Böylece birçok tarihi yerleşimde ortaya çıkan kaynak yetersizliği nedeniyle projenin uygulanamaması sorunu ortadan kalkmıştır.

Cumalıkızık yerleşiminde, farklı dönemlerde birçok proje ortaya konmuş ve uygulanmaya çalışılmıştır. Yapılan projelerin genel özelliklerine bakıldığında, aslında birbirine benzer nitelikte fikirlerin geliştirildiği görölmektedir. Ancak yasal mevzuattaki yetersizlikler, koruma anlayışındaki eksiklikler ve bazen de maddi kaynak yetersizlikleri sebebiyle ortaya atılan projeler çoğu zaman fikir aşamasında kalmış, onaylanamamış veya uygulamaya konamamıştır.

Yeniden düzenlenen yasal mevzuatlarla birlikte koruma anlayışındaki gelişmeler çerçevesinde ortaya konan “3. Bin Yılda Yaşayan Osmanlı Köyü-Cumalıkızık” projesinde sürekli tekrarlanan koruma sürecine ilişkin kısır döngü aşılılmaya çalışılarak, yenilikçi, koruma-planlama-geliştirme ve yaşatma kavramlarını içeren model oluşturulmuştur.

KAYNAKLAR

- Dinçer, İ. ve Akın, O., (1994). “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kapsamında Koruma Planı ve İdari Yapısı”, 2. Kentsel Koruma Yenileme ve Uygulama Kolokiyumu, İstanbul.
- Kuban, Doğan, (1991). Koruyucu Kent Yönetmesi ve Yerel Yönetimler, Mimarlar Odası, Ankara.
- Tekeli, İ., (1987). “Kentsel Korumada Değişik Yaklaşımlar Üzerine Düşünceler”, Tarihi Kentlerde Planlama/Düzenleme Sorunları Türkiye 11. Dünya Şehircilik Günü Kolokiyumu, Edirne.
- Resuloğlu, S. (2005). Koruma Olgusu ve Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurullarının Yaklaşımları. Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir Planlama Ana Bilim Dalı, İzmir: Türkiye.
- Akın, T.C., Kejanlı, T., Yılmaz, A., (2007). Türkiye’de Koruma Yasalarının Tarihsel Gelişimi. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, www.e-sosder.com
- 1/1000 Ölçekli Cumalıkızık Koruma Amaçlı İmar Planı Raporu, (1994).
- Bursa Büyükşehir Belediyesi Koruma Çalışmaları Plan Program ve Projeler, (1999).
3. Bin Yılda Yaşayan Osmanlı Köyü-Cumalıkızık Fikir Proje Yarışması, (2007). Yıldırım Belediyesi.
- 1/1000 Ölçekli Cumalıkızık Koruma Amaçlı İmar Planı Raporu, (2011).

III. OTURUM: KORUMA
Oturum Başkanı: Doç. Dr. Pelin Pınar Özden

SORU-CEVAP

Doç. Dr. PELİN PINAR ÖZDEN- Teşekkür ederiz. Bütün konuşmacılarımız sürelerine o kadar güzel uydular ki, 25 dakika kadar tartışma süremiz kaldı. Bence oldukça iyi kullandık vaktimizi, şu noktadan sonra sorularımızı alacağız, yalnız söz alanlardan isimlerini, geldikleri kurumu ve mesleklerini tanıtmalarını isteyeceğiz. Çünkü kayıt alınmıyor, bu tartışmalar Dünya Şehircilik Günü bittikten sonra kitap çalışmasında da yer alacak, o yüzden lütfen isminizi belirtirseniz seviniriz. Söz almak isteyen, katkı koymak isteyen, soru sormak isteyen kimler varsa bir görelim. Arkadan bir el kalktı.

FİLİZ HEKİMOĞLU- Ankara'dan katılıyorum. Şunu sormak istiyorum son konuşmacımıza: Şimdi koruma amaçlı kentlere baktığımızda imar planları yapıldığında hep artık az önce arkadaşla da konuştuk, birbirinin kopyası kentlere denk geliyoruz. Yani Beypazarı'na bakıyorsunuz, bu Cumali'ye bakıyorsunuz, ama turizm amaçlı birtakım yatırımlar yapılmaya çalışılıyor, o amaçla geliştirilmeye çalışılıyor, yalnız insanlar bundan artık tırnak içerisinde sıkılmaya başladı, hep kopyalama yöntemleri var. Şimdi biz plancılar olarak bu noktada biraz eksik yaklaşmıyor muyuz? Yani onun yanında o yörelere kırsal kesimleri farklı birtakım yaklaşımlar da getirmemiz gerekiyor mu? Kadın emeği pazarı güzel, restorasyon çalışmaları ilk adımlar olması gerekenler, ancak ilk ben ilk konuşmacıyı yakalayamadım, özür dilerim. Prag'daki örnekler gibi bizim planlamada eksik kalan yönlerimiz yok mu? Bunları bir tartışmak istiyorum. Koruma evet, herkes için koruma doğru, ama koruma planlarında bir eksikliğimiz var gibi geliyor bana hâlâ, onun tespitlerini tartışabilir miyiz bu oturumda diye soruyorum.

Doç. Dr. PELİN PINAR ÖZDEN- Teşekkürler. Önce bütün sorularımızı alalım, ondan sonra cevaplayalım.

ÜMİT ÖZCAN- Şehir Plancıları Odası. Ben de ilk konuşmacı arkadaşımızı kaçırdım, keşke dinlemiş olsaydım, ama Prag ve Türkiye karşılaştırması, Antalya karşılaştırmasında biz hep konuya bakarken koruma karşılaştırmalarını yaparken galiba atladığımız bir konu var. Atladığımız konu da bana şu gibi geliyor, yani bunu tartışmaya açmak da isterim: Biz onlarda çok tarih, kültür bilinci vardı, bizde bilmem ne yoktu, onlarda şu yasa çıktı ya da bu yasa çıktı diye birtakım şeyleri yapıyoruz, ama galiba biz göçer toplumuz. Yani göçer toplumlarla yerleşik toplumlar arasında kentsel mirasa ya da kültürel mirasa bakışta çok ciddi bir farklılık var. Onlar için geçmiş her şeyiyle korunması ve gözetilmesi gereken âdeta genetiklerine işlenmiş bir duyguyken bizim son derece vulgar bir şekilde bakın, tarihi eserlerimize mesela, Bodrum ilk nasıl bulundu? Bodrum'da evlerde Roma dönemi ya da çok daha eski dönemden kalmış birtakım şeyleri kırıp kullandığımız için tesadüfen Bodrum'daki birtakım şeyler

III. OTURUM: Koruma

keşfedildi. Biz son derece vulgar bir bakışla bakıyoruz. Bu vurgarizm bir zamanlar için affedilebilir, ama günümüz toplumlarında artık yerleşik topluma artık bunca seneden sonra geçmiş olmamız gerekir. Bu noktada arkadaşımıza katılıyorum, yani şimdi yapılan tüm çalışmalarda bu sefer bir restorasyon çalışması yapıyoruz, her yer birbirinin aynısı oluyor. Aslında bakın, bizim kentlerimiz kimliksiz, çünkü aynı yapı malzemelerini aynı mantaliteyle hangi iklim koşulunda ya da hangi bölgesel koşulda olursa olsun kullanma nedeniyle biz kimliksiz kentlerde yaşıyoruz, ama şu anda yaptığımız restorasyonlara baktığımızda doğrusu bunda sadece şehir plancılarını suçlamamak gerekir, mimarlarımızın da bu anlamda ciddi bilgi birikim eksiklikleri var. Aynı gene yapı malzemelerini aynı koşullarda gene Türkiye'nin her tarafında ve üstelik bunların kültürel anlamda renk alışkanlıkları nedir, ahşabı nerede kullanırlar, hangi kullanımlar için hangi alanları ayırmışlardır hiç bunlarla ilgilenmeksizin tek tip restorasyon yapıyoruz. Yani Cumalıkızık'a baktığımızda, Antalya'nın Kaleiçi'ne baktığımızda, Safranbolu'ya baktığımızda ya da gidip Karadeniz'in bilmem neresindeki ya da Güneydoğudaki bir restorasyon çalışmasına baktığımızda eğer yapı malzemesi taş değilse, hepsi kagirse, aslında hepsi aynı çıkıyor. Kaldı ki, sosyokültürel açıdan baktığımızda bu yapıların hepsi aslında farklı, yani kimisinde Muğla'da iç şeyleri oluşturuyorlar, birtakım iç avlular, vesaire daha içe kapalı, ama kimisinde bakıyorsunuz balkonu var. Adam dışa dönmek yaşıyor, kadının sosyal statüsüyle konutların kullanımı arasında çok ciddi bir ilişki var, ama biz bütün bunları yok farz ederek her yerde bu sefer restorasyon yaptığımız yerlerde de aynileşmeye gidiyoruz. Kentsel kimliğin bulunması aslında en kamusal hak, en insan hakkı, çünkü geçmişimizi taşımakta ciddi bir rolü var. Bir soru değildi, ama hep birlikte düşünmemiz gerektiğine inanıyorum. Teşekkür ederim.

Doç. Dr. PELİN PINAR ÖZDEN- Teşekkürler. Zaten sadece soruları değil, katkıları da almak gayet iyi, dediğimiz gibi bu konuşmaların, tartışmaların hepsi de kitap içinde yer alacak, o yüzden olabildiğince katkılarımızla ve sorularımızla açalım. Ayakta kalan misafirlerimiz var, ama bakın burada birtakım yerler var, isterseniz buyurun.

NEVCEHAN CAN- Merhabalar. İzmir Gaziemir Belediyesi'nde şehir plancısıyım. Az önce arkadaşımızın da belirttiği gibi 2004 yılında literatürümüze gelen yönetim planı kavramı aslında hani bizim şu anda gördüğüm kadarıyla koruma amaçlı imar planıyla koruyamadığımız yerleri mevzuatımıza yeni giren bir kavramla korumaya çalışmamızın bir son noktası, ancak bizim mevzuatımızda nedense yönetim planı kavramının, organizasyon şeması açıklanmasına rağmen Cumalıkızık'ta bir konsorsiyum oluşturulduğunu gördük. Ancak alan başkanlığını, yönetim planı alan başkanlığını kimin yapacağına dair bunu kamunun elinde mi, yoksa bu konsorsiyumun ortak oluşturduğu başka bir organizasyonun

elinde mi, yoksa özerk bir elde mi olduğuna dair birtakım sıkıntılar var. Hani bu kamu başkanlığında, önderliğinde mi çözülmeli, alan yönetimi başkanlığı nasıl organize edilmeli ben biraz bunları tartışmak istiyorum.

Doç. Dr. PELİN PINAR ÖZDEN- Teşekkür ederiz. Başka sorumuz veya katkımız şu anda yok. Ben de aslında çok küçük bir şey eklemek istiyorum; belki ilk iki konuşmacıdan gönüllü olan biri de bunu cevaplayabilir, ama aslında sorulan soruların da bir kısmıyla çok ilişkili. Sürdürülebilirlikten de konuşmalardan bahsedildi, hatta 1990 sonrası diye bahsedildi, ama aslında 1985'te Brundtland Ortak Geleceğimiz Raporu'ndan itibaren sürdürülebilirlik hep gündemde, ama 1985 yılından bahsediyoruz. Yani aslında tam o neoliberal politikaların da tavan yaptığı yıllar. Gerek sürdürülebilirlik olsun, gerek yerelleşme olsun bu gibi kavramlar bir yandan özünde çok doğru ve desteklediğimiz kavramlar olmakla birlikte aslında bir yandan da neoliberal politikaların ortaya koyduğu kavramlar. Bunu da bir tek şey için yapıyor, sermaye için, rant için. Dolayısıyla böyle bir yaklaşım içinde işte o sürdürülebilirlik dediğimiz kavram korumacılıkla ya da bu Dünya Şehircilik Günü'nün konusunu da içine alacak şekilde bu sosyal haklarla ne kadar paralel gidebilir, ne kadar ilişki kurabilir ya da ona ne kadar saygı duyabilir konusunu belki biraz bu tartışmalarda açabiliriz. Cevaplarınızı verirken belki buna da değinebilirsiniz. O zaman cevaplarımızı almaya başlayalım isterseniz; ilk konuşmacımızdan başlayarak söz verelim, buyurun.

DUYGU ÖZTEKİN- Koruma altındaki tarihi alanlarda oluşan yapay çevrenin başlıca nedeni taklit mimari ve yanlış restorasyonlardır. Ne yazık ki koruma planlaması bu konuda eksik kalmış ve kalmaktadır. Antalya Kaleiçi Alanı'ndan bir örnek vermek gerekirse; AKMED, Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, ünlü bir mimar tarafından restorasyonu yapılmış koruma altındaki bir yapıdır. Ancak dış cephesinin Kaleiçi Alanı'nda yer alan koruma altındaki yapılar ile benzerlik göstermediği, birçoğu taş olan ve doğal renkler ile boyanan benzer nitelikteki yapılardan farklı olarak boyandığı ve boya ile taş formu verildiği görülmektedir. Dolayısıyla aslında sosyal ve ekonomik boyutunu hep unuttuğumuz, fiziksel boyutu ağır basan bir planlama anlayışı ile koruma altındaki alanları, kentlerimizi planlar iken, fiziksel boyutu da göz ardı etmekteyiz. Bunu sadece şehir plancıları değil, planlama ve uygulama sürecine dahil olan tüm disiplinlerin yaptığını da görmekteyiz. 1970'li yıllardan bu yana yasal tabanını tam oturtamadığımız koruma planlaması, 2000'li yıllarla alan yönetimi kavramının da ön plana çıkmaya başlaması, yasal düzenlemeler ve yetki dağılımlarında yapılan değişikliklerle değişmeye başlamıştır. Bu süreçte sormamız gereken soru, özgün tarihi mirasımızı koruyabilecek, koruma konusunda yasal tabanı oturtabilecek miyiz, yoksa koruma altındaki alanlar yapay bir çevreye dönüşecek mi sorusudur? Umarım

III. OTURUM: Koruma

önümüzdeki yıllarda koruma konusunda olumlu gelişmeleri tartışıyor ve paylaşıyor olacağız. Teşekkür ederim.

SALONDAN- Belki ben planlama konusunda bir şey söyleyemem, biraz alan dışı olduğum için kaynaklanıyor. Ben sosyolojide de doktora yapıyorum aynı zamanda, ama sonuç kısmında da söylediğim gibi katılım, yani orada yaşayan insanların bu sürece katılması bence çok önemli, çünkü yaşayacak olan onlar, siz onları dışlayıp başka bir yere götürdüğünüzde bu süreçten emin olun ki hiçbir fayda sağlayamazsınız. Sürdürülebilirlik konusuna baktığımızda da aslında sürdürülebilirlikle biz aslında yaşanabilir bir kent, ulaşılabilir bir kent bunları sağlamaya çalışıyoruz. Mesela, Prag'da yaptığımız görüşmelerde Avrupa merkezine çok yakın olması, kentin yürüyerek dolaşılabilen bir kent olması, bu kentiçi ulaşımının çok iyi organizesini sağlaması, bunlar ortaya çıkıyor. Bir de mesela, şey sorumuz da vardı, tek tip restorasyon, bunlar gerçekten bence acı verici şeyler, çünkü tarihi ve kültürel değerlere sahip çıkmak, bunu gelecek nesilleri haberdar etmek çok önemli şey. Bunlardan ne yazık ki bu kes-kopyala-yapıştır tabiriyle gelecek nesillerin bence bundan hiç haberdar olmadığını düşünüyorum. Bir de Ümit Özcan Hocamız da şöyle bir şey söylemişti: "*Koruma bilincindeki farklılık*". Bu metin içinde de var, ama şunu burada dile getirmek istiyorum. Biz orada bir sivil toplum örgütüyle eski Prag kulübü diye yaptığımız, eski müdürüyle yaptığımız bir görüşmede bizim için önemli olan insanların koruma bilincini yerleştirmek. Yani bu bina yıkılıyor, bu bizim için önemli, ama ceza kesilip bitiyor, başka hiçbir şey olmuyor. Önemli olan bunun sürdürülebilir olması, yani bu bilinci oluşturmak. Bir de şunu da hemencecik kısaca orada olduğu için söylemek istiyorum: Bir olimpiyat oyunları orada yapılmak istenmiş ve belediye buna bayağı bir bütçe ayırıyor, sonra halk buna karşı çıkıyor. Çünkü tarihi dokusunun bozulacağını düşünüyor ve bunun için bir referandum yapılıyor ve bu referandumda salt çoğunluğu da geçen büyük çoğunlukla yapılmayacağı kararı çıkıyor ve belediye bunu iptal ediyor ve bütçeyi başka yere aktarıyor. Yani belki küçük adımlar büyük sonuçlar doğurabiliyor. Bunu sağlamak gerekiyor. Bir de bizim haklarımız ne? Belki sonuçta herkesin eşitlik ve adalet duygusu içerisinde bunu yapıyor, biz bunu nasıl sağlayabiliriz? Bu haklarımızın neler olduğunu da bence öğrenmek gerekir diye düşünüyorum. Teşekkür ederim.

NUR ÇETİNKAYA- Ben de birkaç şey söylemek istiyorum. Korumadaki eksikliklerden bahsettik, kesinlikle katılıyorum, bizim koruma anlayışımızda çok ciddi eksikliklerimiz mevcut, ama yine de ben şu an küçümsenmeyecek bir noktaya gelmiş olduğumuzu düşünüyorum. Çünkü bugün tam anlamıyla olmasa da Avrupa standartlarına yaklaşma yolunda adımlar atıyoruz. Biz cumhuriyetin ilk yıllarında tarihi alanlarımızı modernist kentler yaratma çabasıyla tamamen yıkılmış bir milletiz maalesef, birçok tarihi eseri bugüne

ulaştıramamışız. Bugün hala restorasyon anlayışımızda çok ciddi sıkıntılar olmakla beraber, planlama açısından, müze kent koruma anlayışından, yaşanabilir kent anlayışına dogru yol almaktayız diye düşünüyorum. Evet çoğu zaman, benzer malzeme türleri ile tek tipleştirdiğimiz restorasyon anlayışımız sayesinde, kentlerimizi kimliksizleştiriyoruz, ancak sosyal kimlik açısından düşünürsek, tarihi bir mekana yeni anlamlar da katabiliyoruz. Örneğin, Cumalıkızık için bakarsak şunu söyleyebilirim ki, şu an yerel halk mutlu, daha önce köy halkının tek ekonomik girdisi tarımdı, ama zaman içerisinde tarımsal faaliyet yaptıkları alanları kaybettiler. Dolayısıyla şu an tarım anlamındaki ekonomik kazançları çok düşük. Orada yaşamlarını sürdürebilmek için geçim kaynağına ihtiyaçları var, yoksa Safranbolu rneğinde olduğu gibi terk edecekler orayı. Safranbolu biliyorsunuz şu an neredeyse tamamen müze kent konumunda, fiziksel olarak baktığımızda restore edilmiş ve tarihi yapısı korunmuş binalar görebilirsiniz, ancak sanki her şey yapay, ruh yok, dolayısıyla içine girdiğinizde müze kent hissini uyandırıyor. Cumalıkızık ise şu anda evlerin büyük bölümü restore edildi, ancak bununla birlikte köy halkı da orada yaşamını sürdürmeye devam ediyor. Köy içerisinde herhangi bir eve girdiğinizde yerel halkı da görebiliyorsunuz. Örneğin gözleme yemek istediğinizde bunu gerçekten köylü kadınlarının elinden yeme şansına sahipsiniz. Bu açıdan gerçekten daha keyifli bir mekân, çünkü orada bir yaşam olduğunu hissedebiliyorsunuz. Tavuklar görebilirsiniz köy içerisinde vb. birçok küçük ama mekana ruh katan ayrıntılar hala yaşamaya devam ediyor Cumalıkızık'da. Bu nedenle oraya gittiğinizde bu yaşayan mekan hissi insanı daha mutlu ediyor. Bu açıdan baktığımızda fiziksel yapının korunması kadar sosyal hayatın da korunmasını sağlayacak öğeleri plan içerisine koymak büyük önem arz ediyor.

Son olarak bir soru gelmişti, yönetim planındaki sıkıntılar ile ilgili olarak; yönetim planında bizim de sıkıntılarımız mevcut, ancak bence yönetim planı her beldeye göre ortak katılımıla belirlenmesi gereken bir konu. Mutlaka bir kısım daha fazla söz sahibi olacak, muhtemelen bu daha fazla söz sahibi olacak kesim kamu kesimi, bu belediyesidir, İl zel İdaresidir ya da Büyükşehir Belediyesidir, valiliktir o bölgenin bağlı olduğu idareye bağlı olarak değişebilir. Ancak önemli olan "yönetim planı" dediğimiz çerçevede sadece yönetim kadrosu tarafından benimsenen ve halkın katılımı dışında oluşturulan bir "yönetim planı" benimsememektir. Yani önemli olan ne kadar katılımcı bir planlama anlayışı ile yol alındığındır. Biz Cumalıkızık'ta bunu başarmak adına pek çok çalışma yaptık, halkla birlikte birçok toplantı gerçekleştirdik, sivil toplum örgütleri ile görüştük, toplantılara davet ettik, hem orada yaşayan insanların hem de çeşitli konularda uzman kişilerin görüşlerini aldık. Bununla birlikte, köy halkının olumsuz görüş verdiği unsurları göz önünde bulundurarak, plan içerisinden çıkarttık.

III. OTURUM: Koruma

Halkın talep ettiği doğrultuda yaptığımız plan çalışmasını düzenlemeye çalıştık ki, onlar da memnun olsunlar, çünkü burada onlar yaşayacaklar. Buranın yaşanabilirliğini sağlayacak olan yerel halk, bu nedenle biz öncelikli olarak halkın katılımını benimseyerek çalışmamızı yürüttük. Bu açıdan baktığımızda da mutlaka birçok eksik bulunabilir, ama en azından bir yerden başlamak lazım diye düşünüyorum.

Doç. Dr. PELİN PINAR ÖZDEN- Teşekkürler. Gene konuları açmak isteyen varsa katkıları alalım. Bir dinleyicimiz var, önce oradan başlayalım.

PERVİN ŞENOL- Merhabalar. Süleyman Demirel Üniversitesi'ndenim. Hemen ben sürdürülebilirlik ve haklar arasında bir bağlantıyı Arzu arkadaşımız çok iyi açıkladı, ama hemen bir şeye dipnot düşmek istiyorum. Çok tartışmalı bir kavram terminoloji gerçekten çok sık her yerde kullanılıyor, ama buradaki sürdürülebilirliğin içerisinde hakları nasıl ele alacağız? Aslında şöyle üçüncü kuşaklarla gelişen dayanışma ve çevre hakları bize tarihi ve kültürel dokunun hem bireysel, yani bireyin içinde yaşadığı -Le Fabre'den gelen bir parça da-yeri tercih etme, belirleyebilme, orada olabilme hakkını veriyor bireysel açıdan, ama toplumsal açıdan da bakarsak, aslına bakarsanız sadece o bireyin değil, bir toplumsal belleğin taşıyıcısı olan tarihi mekânlardan bahsediyoruz. İsterseniz kır deyin buna, isterseniz kent deyin fark etmiyor bence, o tarihi bellek sadece o ulus devletin sınırları içerisinde de değil, tüm bir insanlığın tarihi belleği aslında. Biz bugün her ne kadar Osmanlı tarihi ya da Hitit Dönemi ya da Likya'ya ait kaya mezarı desek de ya da benzeri bir şey, bunlar tüm dünyanın tarihi, dolayısıyla tarihi belleğin yok oluşu anlamında da bir hak ortaya çıkıyor ve bu hakkın gelecek nesillerin de kendi geçmişini bilmesi, insanlık tarihinin nereden nereye geldiğinin görülebilmesi, tartışılabilmesi için de korunması gerekiyor. Böyle bir bağlantı olduğunu düşünüyoruz aslında sürdürülebilirlikte.

İkincisi, Ümit Hanım çok iyi belirtti, gerçekten de böyle. Biz geçmiş göçebe bir toplumuz ve Anadolu bu göçebelik yüzünden zaten binlerce mirasa sahip, yani bu bir zenginlik, ama biz bu göçebelik içerisinde 700 yıllık yerleşik hayata geçtiğimiz alanda bile korumaya biraz statükocu bakıyoruz, maalesef öyle düşünüyorum. Bu statüko şöyle bir şey: Koruyalım, ama kalkındıralım, ama onu da yapalım, ama bunların arasında denge şu: Tam da hani o bellek, belleğin ikili hakkı var bireysel hak, toplumsal hak, bireyler orada istedikleri gibi yaşamayı tercih etmeli ve toplumsal olarak da onların istedikleri gibi yaşama hakkını korurken bunun aynı zamanda toplumun tamamının da orayı korumanın bir sorumluluk ve hak olduğunu bilerek bir çözüm üretmemiz gerekiyor. Bu nasıl mümkün galiba bunu tartışmamız gerekiyor. Hani bunun bir reçetesi yok, ama klasik planlama paradigmasıyla hele de dün de tartışıldı, neoliberal bu politikalar sürecinde bunun bir reçetesini bulabilmek biraz zor, yani her yerde

her daim bakın, bu sabit bir şablondur, haydi bunu Avrupa'da yapmışlar, biz böyle bir süreci bilemiyorum, ama mümkün değil. Galiba bu mikro çalışmalardan çıkacak, deneyimlerden çıkacak şeyler diye düşünüyorum, ama vardır iyi örnekleri de ve tartışıyor olmamız da ciddi bir aşamadır. Çok uzatmayayım, kaçak bildiri gibi olmasın, ama seçici tarih algısından herhalde öncelikle vazgeçmeliyiz, bütün tarih göçebeyiz ve göçebeliğimizin içinde bütün o resimler var, ama biz bir kısmını seçip onu koruyoruz ve istediğimiz gibi koruyoruz. Bu çok tehlikeli bir şey, Antalya Kaleiçi vakfın binası konusunda arkadaşın verdiği örnek böyle, ama yurtdışında böyle değil mi? Bence bu pratik maalesef her yerde aynı olabilir gibi. Çok teşekkür ediyorum.

Doç. Dr. PELİN PINAR ÖZDEN- Teşekkür ederiz. Arkadan söz almak isteyen dinleyicimiz vardı.

SALONDAN- Şimdi ben arkadaşların söylediklerini şöyle senzetleyebilir miyim? Kentsel kimliği bulmayı hedeflemeliyiz demişti bir arkadaşımız, bu doğru. Bizim bu koruma amaçlı imar planlarını yaparken ya da koruma çalışmalarını yaparken kaçırdığımız nokta burası arkadaşlar, biz kentlere kimlik vermiyoruz. Dün İngiliz katılımcının söylediği söz benim yüreğimi dağladı, Manchester kentinden bahsetti, vatandaşların o kenti tercih etmesinin nedeni 10 dakika uzaklıkta doğanın olduğunu söyledi, ama kent içerisinde de yaşayabiliyordu. Bizim büyük şehirler dışında kentlerde kaçırdığımız, köylerde, kasabalarımızda kaçırdığımız nokta bu. Planlamada bir kere biz ne kadar çırpınırsak çırpınalım, araştırmaları ne kadar yaparsak yapalım eğer devlet bu konuda istekli değilse ve yapılan çalışmaları dikkate almıyorsa maalesef şehircilik de, planlama da, mimari de, eğitim sistemi de bu anlamda sorunlar yaşayacaktır. Evet, koruma önemli, evet koruma bir yol alıyor, kentlerimizi korumaya başladık, artık koruma dokunma anlayışından çıktı, yaşam alanlarına döndü, ama kimin yaşam alanı? Bizim orta sınıfın ya da büyük şehirlerde yaşayıp kırsal bir yer görmek isteyen, böyle hafta sonu rahatlamak isteyen insanların yaşam alanlarına döndü. O kentler tarih içerisinde tarım alanlarıyla, hayvancılıkla bir şekilde yaşıyorlardı. Peki, günümüzde siz onların tarımını elinden alıyorsunuz, hayvancılığını elinden alıyorsunuz, ekonomik olarak var olmasına neden olan bütün kimliğini alıyorsunuz ve getiriyorsunuz korumaya, dolayısıyla bizi rahatsız eden, beni en azından rahatsız eden bu. Evet, bu insanlar gözleme açsın, sarma sarsın, peki başka? Bu kentteki yaşayan insanlara ne sunuyoruz biz? Ben oraya onun eğitimini sağlayacak yurtdışındaki kentleri incelediğimizde bunu görüyoruz. Evet, kişi orada çalışıyor, Berlin'in çok yakınına da gittim, birçok kentler öyle, kasaba yerleşimlerine gittiğiniz zaman adam orada hem çalışıyor, çok büyük adını duyduğumuz fabrikalarda çalışıyor, geliyor sinemasına gidiyor, tiyatrosuna gidiyor ve kırsal yaşamı da yaşıyor.

III. OTURUM: Koruma

Merkeze de yakın, bizim Ankara’da Polatlı’ya bakıyorsunuz, kendi içinde eksiklikleri var, herkes ihtiyaçlarını Ankara’da karşılıyor. Safranbolu diyorsunuz, Safranbolu’ya gittiğinizde evet, ruh kenti, çünkü başka hiçbir şey yok. Siz orada yaşayan insanlara tarihteki kimliklerini vermeye çalışırsanız ilerletemezsiniz. Geçmişte doğrudur, ekonomik bir yapıları vardı, öyle yaşadılar, ama günümüzde koruma amaçlı imar planları fiziki planlardır sadece, o kentlerin kalkınabilmesi ve yaşama katılabilmesi, çağa katılabilmesi için ne yazık ki, artı değerler sunmak zorundasınız. Bu da bölge planları, devlet planları, yani hep birbirinin zinciridir. Biz plancılar olarak bu zincirlemeyi kaçırsak maalesef copy paste yaparız. Evet, batıdaki sistemi ne yazık ki fiziki planda copy paste yapıyoruz, yine sermayenin istediği şekilde planlar üretiyoruz. Halbuki orada yaşayan insanları orada barındıracak, orada yaşamasını 21. yüzyılın özelliklerine göre yaşamasını sağlayacak planları üretmek bizim görevimiz. Bu konuda da ne yazık ki belli bir yere kadar yetkimiz var. Söylenecek çok şey var, ama bu kadarını söyleyeyim.

Doç. Dr. PELİN PINAR ÖZDEN- Teşekkürler. Demin Arzu Hanım bir şey söyledi: Haklarımızın ne olduğunu bilmemiz lazım. Nur Hanım da: “Biz halkın görüşlerini alıyoruz, onların istemediği bir şey yapmıyoruz” dedi. Aslında bunları da birleştirdiğimiz zaman koruma hakları açısından çok önemli ve eksik kalmış olan bir şey ortaya çıkıyor. Haklarımızı aslında biliyoruz, her vatandaş kendi hakkını çok iyi biliyor, ama başkasının hakkını bilmiyor, kentin hakkını bilmiyor ve çevrenin hakkını bilmiyor. Görüşler alınırken de genellikle kendi hakkı çerçevesinde görüşlerini bildiriyor. Süremiz azaldı; ama buyurun, çok kısa bir cümle alalım. Konuşmacılarımızdan da sonra birer cümle alalım ve oturumu bitirelim. Buyurun Ümit Hanım.

ÜMİT ÖZCAN- Bir şey eklemek istiyorum. Bu konuda gerçekten yeni nesiller, genç arkadaşlarımız belki bizler kadar mevzuatla çok ilgilenmediler. Birtakım kanunların adına bakarak biz kanunun içeriğine karar veriyoruz. Örneğin, korumayla ilgili çalışmaların 1943’lerde, 1945’lerde başladığını söylüyoruz, ama 1925 yılında Umumi Hıfzıssıhha Kanunu’nun içinde arkadaşlar bugün bizlerin modern dediği türde kullanılabilecek çok doğru koruma araçları var. Dolayısıyla bir de kanunlarımıza bakarken gene diyoruz ki, bakın büyük bir ilerleme, her birinde ilerleme. 1943, 1945 her neyse tarihini hatırlayamadığım ilk korumayla ilgili çalışma inanılmaz bir SİT alanları ilanı ile birlikte geliyor. Ondan sonra çıkan Koruma Kanunu’nda SİT alanları küçültülüyor, ondan sonrakinde tekrar küçültülüyor. Bakın, yeni yapılan tüm düzenlemelerde SİT alanları küçültülüyor, yani biz sadece korumayı tartışıyorsak bugün moda Avrupa Birliği’nin kriterleri böyle diye tartışıyoruz. Yoksa Cumhuriyet ile gelen yıkım Anadolu’nun sadece Osmanlı’yla birlikte başlamış bir tarihten

bahsedebilen küçüklükle dünyaya baktığımız zaman doğrusu hele hele bir cumhuriyeti de reddeden bakış giderek artmış durumda, onun için de sinirleniyorum, kusura bakmayın, yani cumhuriyet döneminin ilk getirdiği ilk kanunlarda Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'na bir bakacak olursanız bugün benim diyen sağlık koşullarını ve bu sağlığı da sadece halk sağlığı biçiminde anlayıp, toplum sağlığı biçiminde anlayış tarihi eserleri dahi korumayı düşünen ve bunları gözetmenin yollarını getiren birtakım yasal düzenlemelerin varlığını unutmamak gerekir.

İkincisi, birçok yapı var ki, çok özür dilerim biraz uzatıyorum, ama sinirleniyorum bu konuda, çok açıkça söylüyorum değerli arkadaşlar, biz böyle tarih deyince aynilemiş bir şeyden bahsediyoruz. Hakikaten Osmanlı'dan önce burada hiç kimse yoktu, bu köyde kimse yaşamıyordu. Bir de katılım hocamın dediği Pelin Hanımın söylediği gayet doğru bir şey, yani 1970'li yıllarda literatürde bizim bu Avrupa Avrupa dediğimiz yerlerde negatif katılım diye tartışma konuları var. biz şimdi adamların silüetini bir yere getirmekle bunu katılımcı bir hale getirdiğimizi, Polat Alemdar'ı da herkes görüyor, bir sürü çocuk geçenlerde sünnet töreni gösterdi, Polat Alemdar maskesiyle çocuklar çıkıyor, Face'de öyle bir şey vardı, bu katılım mı kardeşim? Yani neye katılıyor? Bir de koruma, ama kim için? Yani haklar konusu çok önemli, haklar konusuna baktığımız zaman dil sürçmesidir eminim Nur arkadaşımızın, nefis bir şey oluyor, gidiyoruz işte elde yapılmış şunu yiyoruz, bunu yiyoruz, biz hep kendi açımızdan bakıyoruz. Pelin Hanım da çok güzel altını çizdi, o insan ne istiyor, o insan nasıl bir yaşamı tercih ediyor bunlara iyi bakmak lazım ve koruma gerçekten bir kültürel, yani kültür demek açıkçası oradaki eserler demek de değildir arkadaşlar, kültür bir yaşama biçimidir. Bu yaşama biçiminin mekâna yansıdığı izlerdir o evler ya da bilmem neler, eğer bu yaşama biçimini böyle sindiremiyorsak, bunu sindirecek araçları beraberinde getiremiyorsak işte o zaman yani birçok yapılmış, restore edilmiş binayı görüyorum, keşke restore edilmeseydi, keşke yapılmasaydı. Yani şeker sıvayı bilmeyen insanların elinde betonla sıvanmış evleri de içime sindiremiyorum. Teşekkür ederim.

Doç. Dr. PELİN PINAR ÖZDEN- Üst kat komşularımız oturumunu bitirmiş anlaşılan, Oturum Başkanı buraya geldi, hoş geldiniz Zekiye Hocam, biz de bitiriyoruz. Birer cümle söylemek ister misiniz?

SALONDAN- Umarım seneye daha farklı şeyleri tartışıyor oluruz, bir adım daha atmış oluruz bugünkü tartışmayla. Teşekkür ederim.

SALONDAN- Bu yaşayan belge niteliğinde olan bu tarihi kültürel değerlerin korunmasında insanın göz ardı edilmemesi dileğiyle diyorum. Teşekkürler.

Doç. Dr. PELİN PINAR ÖZDEN- Hem dinleyicilerimize, hem konuşmacılarımıza çok teşekkür ediyorum. Birer teşekkür belgemiz var.

IV. OTURUM: MÜLKİYET ve PLANLAMA

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Güzin Konuk

Turizm Merkezlerinde Herkes İçin Planla(ma): Antalya Belek Turizm Merkezinde
Kamu Mülklerinin Özel Kullanıma Dönüşümünün Düşündürdükleri
Elçin Barın Penpeciöğlu, Araş. Gör. Mehmet Penpeciöğlu

Mülkiyetin Planlamada Kullanımına Yeniden Bakış; Zonguldak Örneği
M. Yesari Sezgin

Planlamanın İmkansızlığı; Ayrıcalıklı Özelleştirmeler ve Kentsel Rant
Tayfun Kahraman

TURİZM MERKEZLERİNDE HERKES İÇİN PLANLA(MA): ANTALYA BELEK TURİZM MERKEZİNDE KAMU MÜLKLERİNİN ÖZEL KULLANIMA DÖNÜŞÜMÜNÜN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

ODTÜ Öğrencisi **Elçin Barın PENPECİOĞLU**

Uzman Yardımcısı, Kültür ve Turizm Bakanlığı

ODTÜ Doktora Öğrencisi **Mehmet PENPECİOĞLU**

Araştırma Görevlisi, ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

GİRİŞ

Turizmin Türkiye'nin ekonomik büyüme hedeflerini yaşama geçirecek kentleşme odaklı bir sektör olarak tanımlanması 30 yılı aşkın bir geçmişe sahiptir. 1970'li yıllarda sanayileşmeye dayalı sermaye birikim rejiminin dünya çapında krize girmesi, kapitalist sisteme eklenmiş ülkelerdeki ekonomik yapıyı etkilemiş ve 1980'lerde turizm gibi kentleşme temelli sektörler sermayenin yeniden üretimini sağlayan temel dinamik haline gelmiştir. Bu süreç 1982 yılında çıkarılan Turizmi Teşvik Kanunu ile turizm yatırımlarının bir devlet politikası olarak yasallaştırılmasıyla desteklenmiştir. Bu yasayla “turizm yatırımlarının önünü açmak” ve “turizmin planlı gelişimini sağlamak” adı altında Kültür ve Turizm Bakanlığına “Turizm Merkezi” ve “Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi” ilan etme yetkisi verilmiştir. 2003 yılında ise Turizmi Teşvik Kanununda yapılan değişikliklerle Turizm Merkezlerinde ve “Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi” her tür ve ölçekteki imar planlarını yapma/yaptırma yetkisi Bakanlığa aktarılmıştır.

Turizm Merkezleri ilan edilmesinin ve planlanmasının turizmin planlı gelişimini sağlamak amacı taşıdığı iddia edilsede, üretilen planların kamu yararını ve planlı bir gelişimi sağladığı tartışmalıdır. Özellikle turizm merkezlerinde kamuya ait alanlarda yapılan planlarla Hazine ve Orman mülkiyetinde bulunan alanlar turizm yatırımcılarına tahsis edilmekte ve bu alanlarda toplumun sadece belirli kesimlerinin kullanımına açık, toplumsal adalet, kamusal ve farklı toplumsal kesimlerin erişebilirliği açısından sorunlu mekanlar üretilmektedir.

Bu bildirinin amacı; Turizm Merkezlerinde kamu mülkiyetinden özel sektöre arsa tahsisi ve sonrasında yapılan planlarla üretilen mekanların kamusal niteliği üzerine eleştirel bir değerlendirme gerçekleştirmek ve toplumun farklı kesimlerinin kullanıma açık mekanlar

üretebilmek için turizm merkezi planlamasında benimsenmesi gereken siyasalar ve ilkeler üzerine bir düşünce geliştirmektir. Bildiride yanıt aranan temel sorular; üst gelir gruplarının tüketim eğilimlerine yönelik mekanlar üretmenin bir aracı olarak turizm merkezi planlamasının nasıl kullanıldığı ve bu planlama sürecinde hangi araçların/mekanizmaların kullanılarak hangi niteliklere sahip mekanların üretildiğidir.

Bildiri kapsamında Antalya Belek Turizm Merkezi örnek olarak incelenecektir. Belek Turizm Merkezinin seçilmesinin nedeni kamusal alanın planlama ve tahsis gibi araçlarla özel kullanım alanlarına dönüştürülmüş olmasıdır. Belek Turizm Merkezinde 1989 yılından günümüze kadar toplam 1600 ha. alan turizm yatırımcısına tahsis edilmiştir. Tahsis edilen alanın ise sadece %1,9'u kamusal kullanımlara ayrılmıştır. Diğer bir anlatımla, o bölgede yaşayanların kamusal alanı kullanım hakkı neredeyse tamamen sınırlandırılmıştır. Bu şekilde 5 yıldızlı oteller ve golf alanları gibi sadece üst gelir gruplarına hizmet eden mekanlar üretilmiş ancak bu alanın Belek, Kadriye ve Serik gibi yerleşmelerde yaşayan kesimler için kullanım değeri, kamunun kıyıya erişilebilirliği ve kıyıda kamusal niteliğe sahip bir mekan üretme kaygısı ve kurgusu göz ardı edilmiştir.

Bildiri yazarın devam etmekte olan doktora tezi kapsamında yaptığı araştırmalara dayanmaktadır. İlk olarak, Türkiye’de turizmin ekonomik kalkınma odaklı bir “sektör” haline gelişi ve bu süreçte benimsenen siyasalar eleştirel bir değerlendirmeye tabi tutulacaktır. İkinci bölümde turizmin gelişmesinde devlet müdahalesi, turizmin yasal çerçevesi ve kamu mülkiyetinde turizmin gelişimi bağlamında tartışılacaktır. Üçüncü bölümde Antalya Belek Turizm Merkezi’nde kamu mülklerinin özel kullanıma dönüşümü tahsis verileri ve uydu fotoğrafları kullanılarak aktarılacak ve mekana nasıl müdahale edildiği ortaya konacaktır. Son olarak, üretilen mekanın toplumun farklı kesimleri için kullanılabilirliği, toplumsal adalet, eşitlik ve kamusal açılarından durumu irdelenecek ve bildiri; turizm merkezlerinde toplumsal adalet, eşitliğe ve kamusal hizmet eden mekanlar üretebilmek için benimsenmesi gereken siyasalar ve ilkeler üzerine önerilerle sonlandırılacaktır.

1. TÜRKİYE’DE TURİZMİN EKONOMİK KALKINMA ODAKLI BİR SEKTÖR HALİNE GELİŞİ

1960’lı yıllardan itibaren turizm alanında yaşanan gelişmelerin ilki, turizmin kalkınma planlarında yer almaya başlamasıdır. Bu bağlamda, Birinci ve İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1963-1977), turizm planlamaya ekonomik gelişmenin bir aracı olarak girmiş ve

turizmden daha fazla yararlanmak, zengin doğal, tarihi ve kültürel kaynakları kullanmak, gerekli yatırımları yapmak temel ilkeler olarak benimsenmiştir¹. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında ise turizmin hızlı geliştiği alanlarda, arazi kullanımına yön vermek, turistik tesislerin düzensiz olarak gelişmelerini önlemek amacıyla fiziksel planlama çalışmalarına devam edilecektir. Tüm bunların yanı sıra kıyıların, ulusal park niteliğindeki alanların korunmasını ve toplum yararına kullanılmasını sağlayacak mevzuatın hazırlanması ve sosyal turizmin geliştirilmesi önem kazanmıştır². Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında (1979-1983) “organize turizm bölgelerinin” geliştirilmeye başlanması, sektörün işleyişinin öncelikle kitle turizmine göre düzenlenmesi, yabancı sermayenin turizm yatırımlarına özendirilmesi temel ilkeler olmuřtur³.

1980’li yıllardan başlayarak turizm doğal ve tarihi değerler ile bütün olarak ele alınmaya başlanmış ve yerel yönetimlere de bu konuda sorumluluklar verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu bağlamda, Beşinci ve Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planında (1985-1994) Türkiye’nin doğal, tarihi ve kültürel varlıklarının turizm amacıyla değerlendirilmesi, çevre değerlerinin turizm amaçlı kullanımı, korunmaları ve turizm geliştirme stratejilerinin bütünleştirilmesi ilkeleri yer almaktadır. Turizmin çeşitlendirilmesi amacıyla gerekli teşviklerin uygulanması, turizm altyapı ve üstyapı kalitesinin arttırılması, tarihsel ve fiziksel çevrenin korunmasına önem gösterilmesi, turizm mevsimini uzatmaya yönelik önlemlerin alınması, temel ilkeler olarak karsımıza çıkmaktadır.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1996-2000) diğer plan dönemlerinden farklı olarak, “turizm hareketlerinin yoğunlaştığı bölgelerde yerel yönetimlerin ve halkın turizm ile ilgili kararlara katılmasının sağlanması” öngörülmüştür.⁴ Doğal ve kültürel değerlerin sürekli kullanımının sağlanması ve korunması, turizmin mevsimlik ve coğrafi dağılımının iyileştirilmesi, tanıtma ve pazarlama çabalarının teşvik edilmesi bu dönemin temel amaçlarıdır. Bu dönemde benimsenen politikalar, turizmde yatak kapasitesinin arttırılmasına yönelik stratejiden vazgeçildiğini göstermesi bakımında önemlidir.

2000 sonrası dönemde ise hazırlanan kalkınma planlarında öncelikle *turizm sektörünün direncini artırıcı önlemler alınarak; kriz dönemlerinde dahi ayakta kalabilen, kendi kaynağını yaratabilen ve özdenetim yapabilen sağlıklı bir yapıya kavuşturulmasının sağlanması*” yer

¹ Kozak, N., Kozak M. A., Kozak M. (2001) Genel Turizm: İlkeler-Kavramlar, s.114.

² Kozak, N., Kozak M. A., Kozak M. (2001) Genel Turizm: İlkeler-Kavramlar, s.115.

³ Kozak, N., Kozak M. A., Kozak M. (2001) Genel Turizm: İlkeler-Kavramlar, s.116.

⁴ O. Mesut Sezgin (2001), Genel Turizm ve Turizm Mevzuatı, s. 159

almaktadır. Geliştirilecek yeni alanlarla turizm mevsiminin yılın tamamına yayılmasının yanında, turizmin potansiyeli olan ancak o güne kadar değerlendirilmemiş bölgelere kaydırılmasına yönelik tedbirler öngörülmüştür. Yerel yönetimlerin ve halkın turizm ile ilgili kararlara katılımlarının sağlanması ilkesi, bu Plan döneminde de benimsenmiştir⁵. Son olarak 2007-2013 yıllarını kapsayan ve Türkiye’de ilk kez yedi yıllık bir dönemi kapsayan 9. Kalkınma Planı, aşağıda maddeler halinde belirtilen ana politikaları benimsemiştir⁶.

Ana Politikalar;

- *Turizm sektörünün bölgeler arasındaki gelir ve gelişmişlik dengesizliklerinin azaltılması yönünde katkıda bulunması,*
- *Turizmde sektörel gelişmenin öncelikle yüksek düzeyde nitelik hedefine yönelmesi, nicelik uğruna nitelikten ödün verilmemesi,*
- *Türk turizminin uluslararası turizm pazarından azami payı alabilmesi amacı ile yeterli talebin yaratılmasının sağlanması.*

Genel bir değerlendirmeye; dönemler itibarıyla turizm sektörü ele ayrıldığında:

1963-1980 döneminin “planlı kalkınma” modelinin benimsendiği ve getirilen düzenlemelerle atılım yıllarına bir “hazırlık dönemi” olduğu söylenebilir.

1983-1990 dönemi, turizm sektörünün öncelikli sektör kabul edilerek yatırımcıların teşviki gibi tedbirlerle canlandırılması yani “gelişme dönemi”dir.

1990 sonrasında bugünlere uzanan dönem ise turizmin çeşitlendirilerek, kalitenin artırılması çabalarının olduğu “olgunlaşma dönemi” olarak nitelenebilir⁷.

Özellikle, 2007–2013 planlı dönemin temel amaçları; Turizm yatırımlarının çeşitlendirilmesi, gelişmiş ve yoğun kullanıma konu olan yörelerden diğer bölgelere kaydırılarak turizm faaliyetlerinin tüm yıla yayılmasının sağlanması, sektörle ilgili tüm yatırımların doğal, tarihsel, sosyal ve kültürel çevreyi koruyucu ve geliştirici bir yaklaşım içinde ele alınması ve Türk turizminin uluslar arası turizm pazarından azami pay alabilmesi amacıyla yeterli talebin yaratılması olarak belirlenmiştir⁸.

⁵ DPT, Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci BYKP (2001-2005) (2000), s. 166-169

⁶ DPT, Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) (2007), s. 67.

⁷ Gürsoy, S. (2006) Merkezi İdare ve Yerel Yönetimler Açısından Bölgesel Turizm Planlaması, Yüksek Lisans Tezi, p.12.

⁸ Akdu, U. (2009), Turizm Planlamasında Alternatif Bir Yaklaşım Katılımcı Turizm Planlaması: Fethiye Alan Araştırması, Yüksek Lisans Tezi, p.29.

Söz konusu gelişmeler turizm gelirleri incelendiği zaman açık bir şekilde gözlenmektedir (Grafik 1). Aşağıdaki grafik incelendiğinde, turizm gelirlerinin 1966-1980 döneminde sabit kaldığını, 1980-2000 döneminde gelişmeye başladığını ve 2000 sonrası dönemde ise hızlı bir artış gösterdiğini açıkça ortaya koymaktadır. Ancak, turizm sektörü yaşanan krizlerden etkilenerek özellikle 1999 yılında düşüş göstermiştir.

Grafik 1: 1966-2010 Yılları Arası Turizm Gelirleri

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı Verileri

Türkiye’de turizm gelirlerinin ulusal gelir içindeki payı planlı kalkınma dönemiyle birlikte çok küçük oranlarda artmış ve bu pay ancak 1984 yılından sonra %1’in üzerine çıkabilmiştir. Bunun nedeni de 1980’den sonra bu sektöre önem verilmiş olması ve yatırımların hızla artmış olmasıdır.

Grafik 2: 1966-2006 Yılları Arası Turizm Gelirlerinin Milli Gelir İçindeki Payı

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı Verileri

Sonuç olarak, Türkiye’de turizm sektörünün özellikle 1980 sonrasında geliştiği görülmektedir. Bu durum 1980 sonrası turizm sektörüne devlet müdahalesinin artırılması ile açıklanabilir. Turizm ile ilgili olarak alınan kararlar içerisinde en önemli olanı 1983 yılında çıkarılan 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu ve bu kanun ile beraber getirilen kamu mülklerinin özel sektöre tahsis edilmesi olarak nitelendirilebilir.

2. TURİZMİN GELİŞMESİNDE DEVLET MÜDAHALESİ: TURİZMİN YASAL ÇERÇEVESİ VE KAMU MÜLKİYETİNDE TURİZMİN GELİŞİMİ

Türkiye’de turizm, özellikle 1980’li yıllardan sonra kamu ve özel sektörün daha çok ekonomik getirisi göz önünde bulundurularak geliştirmek istedikleri bir sektör olarak karşımıza çıkmaya başlamıştır. Bu nedenle, ülkemizde bu sektörün daha çok gelişebilmesi, milli gelire olan katkısının artırılabilmesi ve bu gelişmenin planlı olarak gerçekleştirilebilmesi için yapılan en önemli yasal düzenleme 1982 yılında çıkarılan 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunudur. Planlı gelişim sürecinin işleyebilmesi ve sektörün eksikliklerinin tamamlanabilmesi adına bu süreçten sonra da yasal düzenlemelere devam edilmiş, turizm planlaması kamu yararı gibi en önemli meşruiyet zemininin altını boşaltan uygulamaların alanı haline gelmeye başlamıştır. Özellikle orman alanlarının turizm amaçlı tahsisine izin veren yasal düzenlemeler bahsi geçen olayın en açıkca gözlenebildiği konulardır.

Bu bölümde öncelikli olarak kısa bir şekilde turizm planlamasına ilişkin günümüze kadar yapılmış yasal düzenlemelerden bahsedilecektir. Özellikle bu konuda yapılan yasal değişikliklerin planlamanın en önemli meşruiyet zemini olan kamu yararı açısından nasıl bir dönüşüm yarattığına da bu bölümde değinilecektir.

2.1 2634 SAYILI TURİZMİ TEŞVİK KANUNU

Türkiye’de turizm sektörü ekonomik kalkınma için önemli bir sektör olduğu ilk defa İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1968-1972) gündeme gelmiştir. Bu tarihten sonra yukarıda da bahsedildiği gibi liberal dönem politikalarına geçişin etkisi ile turizmin geliştirilmesi devletin önemli bir görevi haline gelmiş ve 1982 yılında 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu yürürlüğe

girmiştir. Bu kanun Türkiye’de turizmin gelişimine yönelik ilk yasal çerçeveyi oluşturmaktadır. Bu tarihten sonra kanun çeşitli değişikliklerle genişletilmiştir. Bu değişikliklerden yazının ilerleyen bölümlerinde bahsedilecektir.

2.1.1 TURİZM TEŞVİK KANUNU VE PLANLAMA

Turizmi Teşvik kanunu ile yetkili kılınan Kültür ve Turizm Bakanlığı turizmi öncelikli olarak geliştirmeyi öngördüğü sınırları belirledikten sonra bu sınırlar kapsamında plan hazırlama yetkisine sahiptir. Ancak bu yetki sadece planı hazırlama ile sınırlı olup sadece turizm amaçlı uygulama planlarını tadil etmeye ve onaylamaya yetkili kılınmıştır. Kanundan alıntılanan aşağıdaki madde ile bu yetki açık bir şekilde anlaşılmaktadır.

2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu Madde 7:

*“Turizm bölgelerinde ve turizm merkezlerinde Bakanlıkça yapılan veya yaptırılan ve **İmar ve İşkan Bakanlığına** sunulan planlar altı ay, haritalar ve kıyı kenar çizgisi iki ay içinde onaylanır”*

*“... Bakanlık, turizm alanlarında ve turizm merkezlerinde İmar ve İşkan Bakanlığınca onaylı nazım imar planlarına uygun olarak, **turizm amaçlı imar uygulama planlarını tadil etmeye ve onaylamaya yetkilidir**”*

Bu maddenin çelişkili bir duruma neden olduğu düşünölmektedir. Aynı kanun Kültür ve Turizm Bakanlığına hem turizmi geliştirecek alanları seçmesine olanak tanırken bu alanlara ilişkin stratejik kararlar üretme ve bunları hayat geçirme konusunda yetkiyi bir başka Bakanlığa vermektedir. Bu durum turizm planlamasının bütöncöl ele alınması konusunda sıkıntılar yaratmış ve plan tadilatı üzerinde yoğunlaşan parçacı turizm planlamasını beraberinde getirmiştir.

Sonuç olarak, Türkiye’de turizm sektörünün geliştirilmesi amacıyla çıkartılan 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu iki temel noktada eleştirilebilir. Birincisi “turizm alanı, bölgesi ve merkezi” gibi kavramları muğlak ve sınırlı bir şekilde tanımlamakta ve bu alanları sadece sektörün gelişeceği arazilermiş gibi sektör-odaklı ve planlama açasından bütönsellik yoksun bir yaklaşımla ele almaktadır. İkincisi sorun ise planlama yetkisi konusunda ilgili Bakanlığa sadece turizm amaçlı uygulama imar planı değişikliğini onaylama yetkisi vermesidir. Bu yetkinin bütöncöl planlar üretmek yerine parçacı, kısa vadeli planlama anlayışına neden olduğu gözlenmektedir.

2.2 2634 SAYILI TURİZM TEŞVİK KANUNUNDA PLANLAMAYA VE ARAZİ TAHSİSİNE İLİŞKİN YAPILAN TEMEL DEĞİŞİKLİKLER

Bu kısımda 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu ile ilgili yapılan iki temel yasal düzenlemeden bahsedilecektir. Bu iki yasal düzenlemenin meşruiyet zemini tartışılacak ve sonunda kamu yararı tanımının nasıl konumlandırıldığı üzerine bir değerlendirme yapılacaktır.

2.2.1 TURİZM TEŞVİK KANUNUNDA DEĞİŞİKLİK YAPILMASINA İLİŞKİN KANUN: 4957 VE PLANLAMA

2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu'nun yukarıda ele alınan sorunlarına çözüm olacağı ve yatırımcıların turizm yatırımlarını kolaylaştırmak amacıyla 24.07.2003 tarihinde 4957 sayılı Turizmi Teşvik Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun kabul edilmiştir. Bu kanunla Türkiye'de özellikle turizm planlamasında ve turizm amaçlı arazi tahsisi konularında önemli ölçüde değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerden ilki önceki kanunda belirtilen üç tanımın yerini alacak iki temel tanım getirmesidir. Bu tanımlamalar aşağıda belirtilmektedir.

4957 sayılı Kanun'da Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri:

“Tarihî ve kültürel değerlerin yoğun olarak yer aldığı ve/veya turizm potansiyelinin yüksek olduğu yöreleri korumak, kullanmak, sektörel kalkınmayı ve plânlı gelişimi sağlamak amacıyla değerlendirmek üzere sınırları Bakanlığın önerisi ve Bakanlar Kurulu kararıyla tespit ve ilân edilen bölgeleri...”

4957 sayılı Kanun'da Turizm Merkezleri:

“Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri içinde veya dışında, öncelikle geliştirilmesi öngörülen; yeri, mevkii ve sınırları Bakanlığın önerisi ve Bakanlar Kurulu kararıyla tespit ve ilân edilen, turizm hareketleri ve faaliyetleri yönünden önem taşıyan yerleri veya bölümlerini”

Önceki yasal düzenleme ile karşılaştırılacak olursa “Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi (KTKGB)” tanımının daha kapsamlı bir şekilde açıklandığı görülmektedir. Özellikle turizm gelişiminin sadece yatırım boyutu ile ele alınamayacağı aynı zamanda tarihi ve kültürel boyutunun da bu süreçte etkin olduğu anlayışına yaklaşıldığı iddia edilebilir. Aynı zamanda koruma kullanma dengesinin göz önünde bulundurularak turizm sektörünün

gelişiminin sağlanmasının amaçlandığı yorumu da bu tanımdan çıkarılabilmektedir. Bu durum yani koruma kullanma dengesinin gözetilmesi ve tarihi kültürel boyutların da turizm gelişimindeki öneminin anlaşılması yazının ilk kısımlarında bahsedilen günümüzde yaygın olan sürdürülebilir turizm planlaması yaklaşımlarının kaygıları ile örtüşen bir anlayışa sahip olunduğu şekilde ele alınabilir mi?

Bu soruyu cevaplamak için 4957 sayılı yasal düzenlemenin getirdiği diğer önemli iki değişikliği incelemenin yerinde olacağı düşünölmektedir. Bu değişikliklerden ilki planlama konusunda yapılmıştır. Bu doğrultuda, Kültür ve Turizm Koruma ve Geliştirme Bölgeleri ve Turizm Merkezlerinde yapılacak her türlü uygulama ve her ölçekteki planlama yetkisi Kültür ve Turizm Bakanlığına verilmiştir. Verilen bu yetki 4957 sayılı kanunun 7. Maddesinde belirtilmektedir.

4957 sayılı Kanun Madde 7:

“Bakanlık; kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri ve turizm merkezleri içinde her ölçekteki plânları yapmaya, yaptırmaya, re’sen onaylamaya ve tadil etmeye yetkilidir”

Bu değişiklik ile Kültür ve Turizm Bakanlığı ilan ettiği bölgelerde ya da alanlarda tek yetkili kurum haline getirilmiştir. Bu noktada değişikliğin meşruiyet zemini turizm sektörünün öncelikli planlı ve kontrollü gelişimi sağlamak, Turizm Merkezlerini kontrol etmek çevre korumaya bütüncül yaklaşımı sağlamak, biyolojik çeşitliliğin korunmasını desteklemek, doğal kaynakların sürdürülebilir bir şekilde kullanımını sağlamak, yerel halka turizmden girdi sağlamak, bu alanlarda altyapı yatırımları gibi önemli kentsel hizmetlerin ve yatırımların yapılmasını sağlamak ve alanlarda yapılması planlanan yatırımlara yönelik teşviklerin verilmesini kolaylaştırmak olarak ifade edilebilir.

Ancak turizm planlaması yetkisinin merkezileştirilmesi ve tek elde toplanması kararı sadece yasal düzenlemenin gerekçelerine bakılarak değil; devletin bu alanlara ilişkin plan yapım sürecinde farklı toplumsal kesimlerin taleplerini, stratejik bir mekansal plan kurgusu ve kamu yararını gözetebildiği ölçüde olumlu karşılamak gerekmektedir. Bu doğrultuda turizm planlarının tek bir kurumun elinde olmasının belli sıkıntuları da beraberinde getireceği düşünölmelidir (Özellikle güçlü sermaye gruplarının yatırım talepleri doğrultusunda plan kararlarına müdahale etmesi ve bu kararları değiştirmesi gibi).

2.2.2 ORMAN ARAZİLERİNİN TAHSİSİNE İLİŞKİN YASAL DEĞİŞİKLİKLER VE TURİZM TEŞVİK KANUNUNDA DEĞİŞİKLİK YAPILMASINA DAİR KANUN

2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu'na ilişkin yapılan bir diğer önemli değişiklik ise 5761 sayılı Kanundur. Bu kanun değişikliğinin hazırlanmasının temel nedeni ise Danıştay Altıncı Dairesince, 2634 Sayılı Turizmi Teşvik Kanununun, 8. Maddesinin bazı fıkralarının, Anayasaya aykırılığı ileri sürülmesi ve bu maddelerin Anayasa Mahkemesince, 2006/169 E, 2007/55 K Sayılı Kararı ile 07.05.2007 günü ile iptal edilmiş olmasıdır. Bu iptal kararı yazının ilerleyen bölümünde detaylı bir şekilde açıklanacaktır.

Orman alanlarının turizm yatırımcılarına tahsisine imkan veren düzenlemelerin yapılması amacı ile hazırlanan 5761 sayılı Kanun Değişikliği 07.05.2008 tarihinde kabul edilmiştir. 2007 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığının orman alanlarını yatırımcıya tahsislerini iptal eden Anayasa Mahkemesi kararı ardından o tarihe kadar yapılan orman alanları tahsislerini yatırımcılara geri vermek amacıyla 2634 Sayılı Turizmi Teşvik Kanununun iptal edilen maddelerinin değiştirilmesine yönelik 5761 sayılı Kanun Değişikliğinin hazırlandığı ifade edilebilir. Bu Kanuna göre:

MADDE 2-2634 sayılı Kanunun 8 inci maddesinin (A) fıkrasının (1) numaralı bendi ile (C) ve (D) fıkraları aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“(1) Hazineye ait olan yerler Maliye Bakanlığınca, Bakanlığa tahsis edilir. Hazine adına tescili yapılmamış Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yerlerle, kapanan yollar ve yol fazlalarının resen tescili, talep tarihinden başlayarak en geç bir ay içinde tamamlanır. Hazine mülkiyetinde yeterli alanın bulunmadığı durumlarda, 6831 sayılı Orman Kanununa göre orman sayılan yerlerden;

a) Sağlık turizmine yönelik .....

b) Termal turizmine yönelik jeotermal kaynakları bulunan,

c) Kış turizmi kapsamında uygun yapı ve tesislerin yapılabileceği ...

d) Eko-turizm kapsamında yer alan yayla turizmi, kırsal turizm ve benzeri turizm türlerine yönelik

e) Golf turizmine yönelik olarak uygun iklim yapısı ve topografik özellikler.....

f) Kıyıların coğrafi ve fiziksel yapısı nedeniyle kumsallardan, doğal manzaradan, çevresel zenginlikten, biyolojik çeşitlilikten yararlanma bakımından alt yapı ve üst yapı tesisi konusunda kolaylık sağlayan,

g) Kruvaziyer ve yat gibi deniz turizmine yönelik olarak kıydan başka bir yerde gerçekleştirilmesi mümkün...

h) Uluslararası yarışmaların yapılabileceği turizm amaçlı spor tesisleri yapılabilmesi için uygun yerler talep tarihinden başlayarak en geç bir ay içerisinde **evre ve Orman Bakanlığınca, Bakanlığa tahsis edilir.**

Bu Kanuna göre tahsis edilecek orman sayılan yerlerde;

a) Turizme tahsis edilecek alan, il genelindeki toplam orman sayılan yerlerin binde 5'ini geçemez.

b) Yapılaşmaya esas inşaat hakkı, emsal (E) 0.30'u geçemez.”

Kanun değişikliğinin hangi koşullarda orman alanlarının yatırımcıya tahsis edilebileceğini detaylı bir Şekilde açıkladığı görülmektedir. Ancak bu noktada orman alanlarının turizm amaçlı yapılaşmaya açılmasının meşruiyetinin sorgulanması gerektiği dşnlmektedir. Yukarıda açıklanan yasal düzenlemenin gerekçesi TBMM Resmi İnternet Sitesinde aşağıda belirtilen gerekçe çerçevesinde belirtilmektedir.

“...uluslararası turizm rekabetinin gerektirdiği açılımları ve ulusal turizmin gelişmesini sağlama, Avrupa Birliğine uyum süreci içinde yapılan yeni yasal düzenlemelerle uyumun temini ve uygulamada karşılaşılan gklri gidermek amaçlanmaktadır.” (TBMM Resmi İnternet Sitesi⁹).

Kanunun yasallaşma gerekçesi rekabet, AB'ne uyum süreci gibi daha çok ekonomik hedeflere dayanmakta olup, turizm sektörünün ulusal ekonomik gelişmeye yapacağı katkı da “**kamu yararı**” olarak tanımlanmaktadır.

Peki orman alanlarının korunması ve turizm sektörünün ekonomik getirisi gibi aynı alanda iki ayrı kamu yararı söz konusu olduğunda hangi kamu yararı öncelikli olmalıdır ve bunu belirleme kriteri ne olmalıdır? Kuşkusuz bu soruya verilebilecek kesin ve tek bir cevap bulunmamaktadır. Ancak Anayasa ve konu ile ilgili yasal düzenlemeler incelendiğinde bir yorum yapmanın mümkün olduğu dşnlmektedir. Öncelikli olarak, Anayasada ormanların korunmasını düzenleyen 44, 169 ve 170. maddelerinin kamu yararı kavramı vurgusuna bakılmasının doğru olacağı dşnlmektedir.

169. maddede;

⁹TBMM Resmi İnternet Sitesi, 21.09.2011 tarihinde alındı.

“Devletin, ormanların korunması ve sahalarının genişletilmesi için gerekli kanunları koyacağı ve tedbirleri alacağı; yanan ormanların yerinde yeni orman yetiştirileceği, bu yerlerde başka çeşit tarım ve hayvancılık yapılamayacağı; bütün ormanların gözetimi Devlete ait olduğu; Devlet ormanlarının mülkiyetinin devrolunamayacağı; Devlet ormanlarının kanuna göre, Devletçe yönetileceği ve işletileceği; Devlet ormanlarının zamanaşımı ile mülk edinilemeyeceği ve kamu yararı dışında irtifak hakkına konu olamayacakları hüküm altına alınmıştır.”

Kanunda gösterilen şekilde idareye belli bir konuda belli idari işlemleri yapma yetkisi verilirken, asıl amaç ve ihtiyaç kamu menfaatinin tanımlanması ve verilen kararların hepsinin kamu yararına olmasıdır. Bu doğrultuda idarenin her kararında kamu yararını gözetmesi gerektiği söylenilebilir. Ancak asıl sorumuz olan turizm ve orman gibi iki ayrı kamu yararının söz konusu olduğu durumlarda ise üstün kamu yararı kavramı karşımıza çıkmaktadır.

Üstün kamu yararı kavramı birden fazla (genellikle iki) kamu yararının söz konusu olduğu durumlarda karar vericiler için belirleyici olması amacıyla doğmuş bir kavramdır¹⁰. Ancak üstün kamu yararı ile ilgili kesin bir tanımlama ya da tanımlamanın yapıldığı net bir yasa maddesi yoktur. Dolayısı ile üstün kamu yararı kavramının kullanılması herhangi bir yasal zemine dayanmamaktadır. Bu durum hem karar vericiler hem de dava açıcılar açısından bir boşluk oluşturmaktadır. Özellikle bir orman arazisinin turizme açılması konusunda Türkiye Büyük Millet Meclisi alanın turizm alanı olmasında doğa ve kamu açısından üstün kamu yararı olduğu şeklinde karar verebilmektedir. Ancak Anayasa Mahkemesi ise ormanın orman olarak kalmasında üstün kamu yararı olduğu kararını verebilir.

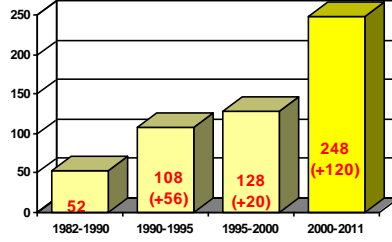
Sonuç olarak, “Orman alanlarının orman kalmasında üstün kamu yararı vardır.” ya da “Orman arazilerinin turizme açılmasında üstün kamu yararı yoktur.” şeklinde net bir şey söylenememektedir. Yukarıdaki tartışmalar kapsamında, Türkiye’de turizm sektörünün geliştirilmesinin en önemli iki aracı Turizm Merkezi ilan etme ve kamu mülklerinin (orman ya da hazine) turizm yatırımcısına tahsisi olarak sıralanabilir.

Yasanın ilk çıktığı yıldan günümüze kadar Türkiye genelinde toplam 248 adet Turizm Merkezi ve Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi ilan edilmiştir (Bknz: Grafik 3). Dönemler itibari ile bu sayı incelendiğinde, özellikle 2000 yılından sonra ilan edilen Turizm Merkezleri ve Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgelerinin toplam ilan edilen sayısının

¹⁰ Tolunay, A. (2004), Ormanlılıkta Kamu Yararı ve Üstün Kamu Yararı Üzerine Analizler, s.48

yaklaşık yarısına eşit olduğu görölmektedir. İlan edilen yerlerin illere dağılımlı incelendiğinde ise Antalya (25 adet), İstanbul (19 adet), Muğla (19 adet) ve İzmir (17 adet) illerinin ön plana çıktığı görölmektedir (Bknz: Harita 1). İlan edilen yerlerin turizm odaklı gelişimi öncelikle alanda bulunan kamu taşınmazlarının turizm yatırımcılarına tahsisi ile sağlanmaktadır.

Grafik 3: 1982-2011 Yılları Arasında İlan Edilen Turizm Merkezleri ve Kùltür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi
Kaynak: Kùltür ve Turizm Bakanlığı

Harita 1: İlan Edilen Turizm Merkezleri ve Kùltür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi'nin Dağılımlı
Kaynak: Kùltür ve Turizm Bakanlığı

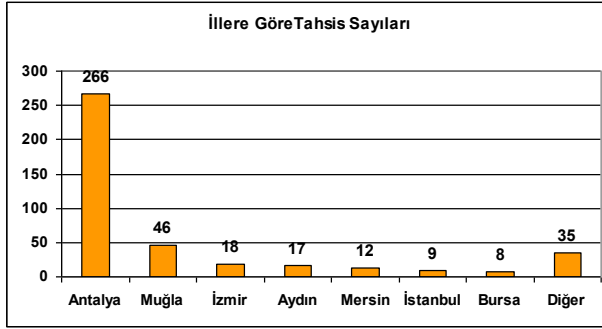
Hazine ya da orman mülkiyetinde bulunan kamu taşınmazlarının turizm yatırımcısına tahsisi bölgenin ve ülkenin ekonomik gelişimine katkı sağlama ve istihdam olanağı yaratması gibi nedenlerle “kamu yararı” olarak görölmektedir. Bu bakış açısı ile 1985 yılından günümüze kadar toplam 411 kamu taşınmazı turizm yatırımcısına tahsis edilmiştir (Bknz: Tablo 1). Bu sayının illere göre dağılımlı incelendiğinde ise Antalya ilinin toplam tahsis sayısının %64'üne sahip olduğu görölmektedir.

Turizm Merkezlerinde Herkes İçin Planla(ma): Antalya Belek Turizm Merkezinde Kamu Mülklerinin Özel Kullanıma Dönüşümünün Düşündürdükleri

	Tahsis Sayısı	Yatak Sayısı
1985-1996	185	85000
1997-2001	65	27054
2002-2011	161	59800
Toplam	411	171854

Tablo 1: 1985-2011 Yılları Arasında Gerçekleştirilen Tahsisler

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı Arşivi kullanılarak üretilmiştir.

Grafik 4: 2011 Yılı İtibariyle İllere Göre Gerçekleştirilen Tahsis Sayıları

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı Arşivi kullanılarak üretilmiştir.

Turizm sektörünün gelişmesinde devlet müdahalelerinin daha çok Antalya ilinde yoğunlaştığı görülmektedir. İlerleyen bölümde il kapsamında bulunan 25 Turizm Merkezi içerisinde kamu mülklerinin turizm yatırımcısına tahsisi ile geliştirilen Belek Turizm Merkezi ele alınacak ve kamu yararı olarak nitelendirilen tahsisler ve planlar ile üretilen mekanın nitelikleri üzerinde tartışılacaktır.

3. ANTALYA BELEK TURİZM MERKEZİNİN GELİŞİMİ: KAMU MÜLKLERİNİN ÖZEL SEKTÖRE AKTARILARAK KORUNAKLI VE DIŞLAYICI EĞLENCE ADALARINA DÖNÜŞÜMÜ

Antalya Belek Turizm Merkezinin bu yazıda ele alınmasının nedeni, merkezi hükümetin “kamu yararı” tanımına uygun olarak geliştirilmiş bir alan olması ile birlikte; 1980’li yıllardan başlayarak kamu mülklerinin turizm yatırımcısına tahsisi yolu ile geliştirilen bir alan olması ve üretilen mekanın belirli kesim için kullanılabilir hale gelmesi olarak sıralanabilir.

Antalya Belek Turizm Merkezi 1984 yılında Resmi Gazete’de yayımlanarak ilan edilmiş bu tarihten sonra turizm merkezinin sınırları 1997 ve 2006 yıllarında revize edilerek geliştirilmiştir (Bknz: Harita 2). Söz konusu turizm merkezi ilan edildiği tarihten günümüze Türkiye’de deniz-güneş-kum konseptinin en gelişmiş örneği olarak nitelendirilmektedir (Betuyap Resmi İnternet Sitesi). Belek’te şu an toplam 47 adet beş yıldızlı otel ve 5 yıldızlı tatil köyü ile golf kulübü bulunuyor. Yaklaşık 45.000 yatak kapasitesine sahip olan 47 tesis (37 konaklama-10 Golf Tesisi) işletmede ve bu sayının 47.500 olması beklenmektedir.

Gösterim	Grup	Bakanlar Kurulu Kararı	Resmi Gazete	Alan (ha)
3.	06.11.1984 / 7834	21.11.1984 / 18582	2.800	
10.	18.01.1990 / 70	05.03.1990 / 20452	3.300	
12.	13.08.1991 / 2137	20.09.1991 / 20997		
19.	23.05.1997 / 9385	07.10.1997 / 23133	4.200	
33.	20.11.2006 / 11264	08.12.2006 / 26370	6.100	

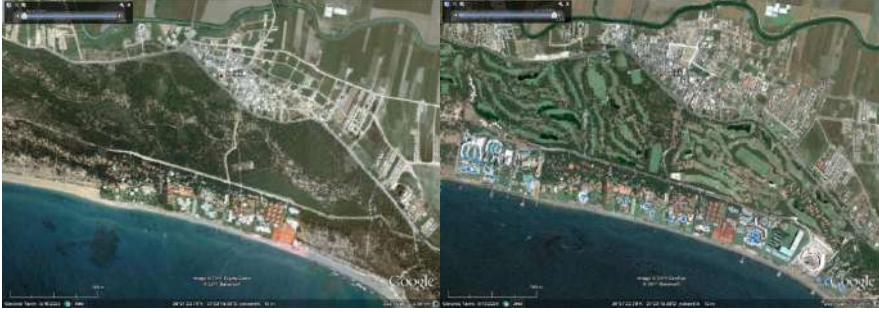
Harita 2: Antalya Belek Turizm Merkezinin Sınırları

Kaynak: Biter, 2009, sy.122.

Belek Turizm Merkezi turizm yatırımlarının teşvik edildiği bir alan olarak 1989 yılından beri geliştirilmektedir. Bu gelişme orman alanlarının yatırımcıya tahsis edilmesi ile gerçekleştirilmiştir. Belek Turizm Merkezinde 1989 yılından günümüze kadar toplam 63 adet kamu mülkiyeti toplam 1600 ha. alan turizm yatırımcısına tahsis edilmiştir. Tahsis edilen alanın ise sadece %1,9’u kamusal kullanımlara ayrılmıştır. Bu tahsisler sonucunda önceden kamu mülkiyetinde kalan alan turizm şirketleri tarafından 5 yıldızlı turizm tesisleri ve golf alanları olarak geliştirilmiştir. Bu durum mekânın dönüşümü bağlamında tartışmaya değer bir durum ortaya çıkarmaktadır.

Turizm Merkezlerinde Herkes İçin Planla(ma): Antalya Belek Turizm Merkezinde Kamu Mülklerinin Özel Kullanıma Dönüşümünün Düşündürdükleri

Öncelikle kamu mülkiyetlerinin özel kullanıma dönüşümü sonucunda üretilen mekan incelendiğinde; orman alanlarının golf alanlarına dönüştüğü ve bununla beraber kıyıda var olan açık alanların ise turizm tesislerine dönüştüğü gözlenmektedir (Bknz: Harita 3).

Belek 2000

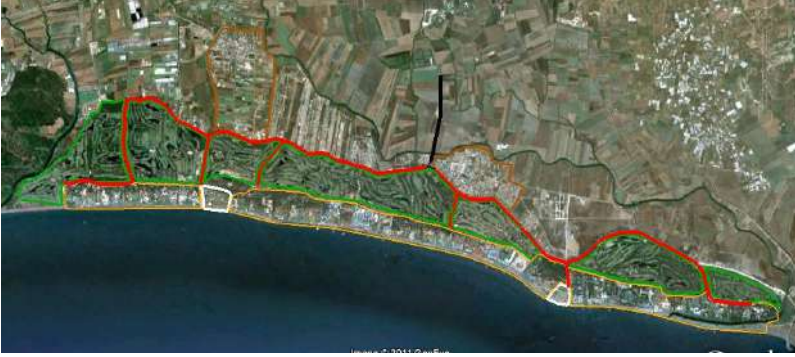
Belek 2011

Harita 3: Belek Turizm Merkezinin 2000 ve 2011 Yıllarından Görünüm

Kaynak: GoogleEarth Hava Fotoğrafı 13.09.2011 tarihinde alındı.

Bu şekilde 5 yıldızlı oteller ve golf alanları gibi sadece üst gelir gruplarına hizmet eden mekanlar üretildiği görülmektedir. Bu durum, yasal müdahaleleri üreten ve mekana müdahalenin araçlarını üreten aktörler tarafından (merkezi hükümet, yatırımcılar vb.) olumlu bir gelişme olarak nitelendirilmektedir çünkü kamusal alanın özel mülkiyete dönüştürülmesi sonucunda üretilen yapılı çevrenin bölge ve ülke ekonomisine katkı sağladığı ve o bölgeye istihdam yarattığı söylemleri kabul edilmektedir. Ancak bahsi geçen mekansal dönüşüm o bölgede yaşayanların kıyıyı kullanım hakkı açısından değerlendirildiğinde farklı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda, Belek Turizm Merkezinde 2 farklı günübirlik kullanım alanı olduğu ancak bu alanlar dışında tamamen turizm tesislerinin ve golf sahalarının olduğu dikkat çekmektedir (Bknz: Harita 4). Daha detaylı incelendiğinde ise açıkça görülmektedir ki Belek sahiline iç kesimlerden erişim de ancak bu iki kamusal kullanım ile sağlanmaktadır. Golf alanlarının çeperinden geçen servis yolundan kıyı alanına sadece turizm tesislerinin nizamîyesine erişimine sağlamak için ara servis yolları sağlanmıştır. Bu durum kıyının herkes için kullanım hakkını sınırlandırmakta ve kıyının çevresi ile olan ilişkisini zayıflatmaktadır. Özellikle Belek, Kadriye ve Serik yerleşmelerinde yaşayan kesimler için kıyının kullanım değeri ve kıyıda kamusal niteliğe sahip bir mekan üretme kaygısının ve kurgusunun göz ardı edildiği görülmektedir.

Diğer taraftan, her ne kadar mekanın kullanımında doluluk boşluk oranının dengeli dağılımlı gözlenirse de kullanım açısından bakıldığında açık alanların kamunun kullanımı için tasarlanmadığı ortaya çıkmaktadır. Örneğin, turizm tesislerinin kuzeyinde yer alan açık alan tamamı ile turizm yatırımcısına tahsis edilmiş ve sadece golf kullanımına ayrılmış alanlardır.

Harita 4: Belek Turizm Merkezi Mevcut Durum

Kaynak: GoogleEarth Hava Fotoğrafı 13.09.2011 tarihinde alındı.

Belek Turizm Merkezinde Belek ve Kadriye Belediyelerine ait iki kamusal alan yakın kentlerde yaşayan insanların günübirlik kullanım alanları olarak nitelendirilebilir. Ancak bu alanlar daha detaylı incelendiğinde kamusal alan kullanımının sınırlandırıldığı görülmektedir. Harita 5'te, söz konusu günübirlik alanının dışarıya karşı korunaklı olduğu görülmektedir. Bu alanın girişinde güvenlik yer almakla birlikte girişler ücretlendirilmektedir. Alanın sahil kullanımında ise komşu tesislerden peyzaj öğeleri ile ayrıldığı gözlenmektedir. Bu durum kıyı kullanımını sadece kamuya ait parselde hapsedmekte ve sahilin herkes için kullanılabilir olma durumunu engellemektedir.

Turizm Merkezlerinde Herkes İçin Planla(ma): Antalya Belek Turizm Merkezinde Kamu Mülklerinin Özel Kullanıma Dönüşümünün Düşündürdükleri

Harita 5: Belek Belediyesi Günebirlik Alanından Görünüm

Kaynak: GoogleEarth Hava Fotoğrafi 13.09.2011 tarihinde alındı.

Belek Turizm Merkezi örneği kamusal bir alanın özel kullanıma dönüştürülmesi sonucunda kıyının sadece belirli kesimler için kullanılabilir hale geldiğini, günebirlik kullanımların ise yapılı çevrenin baskısı ile sınırlandırıldığını ortaya koymaktadır. Bu mevcut durum yasa-yapıcılar ve yapılı çevre üreticiler için “kamu yararına” olarak tanımlanmakta, yani üretilen mekanın sosyo-mekansal niteliklerinden bağımsız bir şekilde sadece “ekonomik getiri” odaklı bir yaklaşım benimsenmektedir.

Bu yaklaşım turizm merkezi planlamasında kamu yararını “yatırım ve istihdam sağlanması”, “ekonomik büyümeye ve turizm gelirlerinin artışına katkı sağlanması” temelinde tanımlamaktadır. Kamu yararının “ekonomik getiri” odaklı ve Lefebvre’ci anlamda “soyut mekanın üretimi”ne dayalı bir çerçevede tanımlanması, planlamanın içeriği ve öncelikleri üzerinde bir hegemonya inşa etme girişimi olarak okunmalıdır. Mekan; ekonomik getiri sağlayan, değişim-değeri üzerinden planlanması gereken bir meta değil, günlük yaşamın ve toplumsal ilişkilerin yeniden üretildiği, toplumun geniş kesimlerine ait bir kullanım-değeri üzerinden kurgulanması gereken kamusal bir değerdir. Yazının sonraki bölümünde turizm merkezlerinde mekanı “yatırım”, “istihdam”, “ekonomik büyüme” ve “turizm gelirleri” gibi değişim-değeri odaklı bir kamu yararı anlayışının dışında; toplumun uzun vadeli doğal-ekolojik kaynaklarını sermayenin kısa vadeli ekonomik çıkarlarına feda etmeyecek, bölgede yaşayan halkın kıyıyı kullanım hakkını ve toplumsal adaleti gözetecek bir şehircilik anlayışıyla nasıl üretilebileceği üzerine düşünceler geliştirilmeye çalışılacaktır.

4. TURİZM MERKEZLERİNDE NASIL BİR PLANLAMA YAKLAŞIMIYLA BENİMSENEİLİR: BAZI İLKELER VE SİYASALAR ÜZERİNDEN DÜŞÜNMEK

Bu bölümde, şehircilik ilkeleri ve planlama esaslarını odağa alarak mekanın kullanım değerine ve mekanı üreten toplumsal ilişkilere, günlük yaşam pratiklerine yabancılaşmamış bir anlayışla turizm merkezi planlamasını nasıl ele alabileceğimiz üzerine bazı düşünceler geliştireceğiz. Bu düşünceleri geliştirirken turizm merkezlerinde mekan üretiminin ekonomik getiri sağladığını olgusunu toptan reddetmiyor; ancak bu durumun toplumun uzun vadeli doğal-ekolojik kaynaklarının sermayenin kısa vadeli çıkarlarına feda edilmesine yol açmaması gerektiğini düşünüyoruz. Turizm merkezlerinde kamusal mülkler ve özel kullanımlar birarada bulunacak ve böyle bir kurgu dahilinde şehircililer tarafından mekan üretilecektir. Ancak bu kurgunun; tüm kamusal mülkleri özel kullanıma dönüştürmesi ve bu dönüşümünde dışlayıcı, korunaklı ve üst gelir gruplarına hitap eden mutenalaştırılmış mekanlar üretmesinden kaçınılmalıdır. Kıyının adil kullanımını öngören, toplumun doğal-ekolojik kaynaklarını sermayenin ekonomik çıkarlarına feda etmeyen, çevresindeki yerleşmelerin sosyo-mekansal dokusuyla eklemlenen turizm mekanları nasıl üretilebilir? Bu soruyu yanıtlamamızda bakış açımızı derinleştirecek ve zenginleştirecek iki örneğe kısaca değindikten sonra sonuç kısmında bu soruyu cevaplamaya yönelik bir tartışmayla bildiri sonlandırılacaktır.

4.1 GÜNEY ANTALYA TURİZM PROJESİ

Planlama çalışmalarına 1974 yılında başlanan “Güney Antalya Turizm Gelişim Projesi”, Türkiye’nin bütünleşik turizm gelişim projesi olarak bilinmektedir (Örs, 2004). Bu proje Dünya Bankası desteği ile 1/25.000 ölçekli çevre düzeni planı ve yapılabirlik etüdüleri 1976 yılında tamamlandığı bilinmektedir. Söz konusu planın sentez raporunda bahsedilen plan hedefleri ve kararları turizm planlamasında kamusal ve özel kullanımların nasıl olabileceği konusunda anlamlı noktalara değinmiştir.

Planın hedefleri:

-Dengeli bir bölgesel kalkınma sağlanabilmesi için turizmi bölgenin çok sektörlü yapısıyla bütünleştirmek

- Doğal çevre karakterini olabildiğince korurken optimal boyutta dinlenme alanı yaratmak

Turizm Merkezlerinde Herkes İçin Planla(ma): Antalya Belek Turizm Merkezinde Kamu Mülklerinin Özel Kullanıma Dönüşümünün Düşündürdükleri

- Farklı gelir gruplarına hizmet edecek konaklama çeşitliliği yaratmak
- Çok boyulu bir çevre denetimi için yasal araç yaratmak
- Getto türü gelişmeleri ve yalıtılmış konaklama tesislerini önlemek, küçük boyutlu tesisi özendirme ve tesislerin kapasitelerini sınırlamak
- Sosyal bütünleştirmeyi artırmak

Güney Antalya Projesinin bu hedefleri arasında dışlayıcı ve sosyo-mekansal ayrışmayı artırıcı bir gelişme yaratılmaması amacıyla yalıtılmış büyük turizm tesisleri yerine küçük turizm tesislerinin özendirilmesi ilkesel olarak benimsenmiştir. Ayrıca, sadece turizmi geliştirmeye dayalı sektör-odaklı bir bakış açısı yerine bölgenin çok sektörlü yapısıyla bütünleşecek bir yerel ekonomik kalkınma anlayışı ile hareket edilmiştir. Konaklama çeşitliliği yaratarak farklı gelir gruplarının kullanımına yönelik ve bu toplumsal bütünleşmeyi sağlayan bir mekan üretimi hedeflenmiştir. Ancak günümüzde bu plan geçerliliğini koruyamamış ve yatırım taleplerine göre şekillenmiştir.

4.2 İSPANYA COSTA DEL SOL

İspanya'nın Costa Del Sol bölgesi ülke için önemli bir turizm bölgesi olarak bilinmektedir. Bu bölgede turizmin mekansal gelişimi incelendiğinde mekanın kullanımına yönelik önemli ilkeler geliştirilebilir.

Resim 6: Costa Del Sol

Kaynak: Places for Rent In Spain

http://www.placesforrentspain.com/Maps_of_the_Costa_del_Sol_Spain.htm

Resim 7: Costa Del Sol – Nerja Kenti Kıydan Görünüm

Kaynak: GoogleEarth Hava Fotoğrafı 13.09.2011 tarihinde alındı.

Resim 8: Costa Del Sol – Santa Rosa Kıyından Görünüm

Kaynak: GoogleEarth Hava Fotoğrafı 13.09.2011 tarihinde alındı

Resim 7 ve 8’de görülebilen kıyıya paralel olarak tasarlanan yaya yolu kıyının kamusal kullanımına olanak vermektedir. Kıyıya paralel bir şekilde planlanmış bu yola gerideki yerleşim bölgelerinden dik saplanan yaya yolları ile kıyı boyunca uzanan bir yaya koridoru desteklenmiştir. Costa Del Sol’da sadece özel sektöre ait (yasa tahsis edilmiş) büyük araziler üzerinde bir gelişim değil, hem büyük hem de küçük araziler üzerinde, aynı zamanda farklı gelir gruplarını da içerecek şekilde bir mekan kullanımı gözlenmektedir. Kıyı boyunca uzanan yaya yolu boyunca oluşturulan meydanlar, açık-yeşil alanlar kıyının farklı bölgelerinde ve iç kesimlerde yaşayan insanları bir araya getiren, bir arada tutan bir omurga işlevi görmektedir. Ayrıca özel kullanımlar kıyuyu kapatacak ve kamunun kıyuyu kullanımını, kıyıya erişimini sınırlandıracak şekilde mekanı üretmemişlerdir.

4.3 PLANLAMA İLKELERİ NELER OLABİLİR?

Turizm merkezi planlaması, planlamayı sadece turizm sektörüne ait, bu sektördeki yatırımcı için bir yer seçim, imarlı arazi geliştirme faaliyeti olarak benimsememelidir. Unutulmamalıdır ki, planlamaya sektörel yaklaşım sorunludur ve planlama çok-sektörlü yerel ekonomik yapılara ilişkin mekan üretme pratiğidir. Turizm planlaması sadece turizm sektörüne ilişkin bir planlama çerçevesi olmanın ötesinde, planladığı bölgeye ilişkin üst ölçekli stratejik mekansal gelişme planlarının bir parçası olmalıdır.

Diğer yandan, planlama sürecini sadece alana ilişkin fiziksel verilerin elde edilmesi ve ilgili kamu kurumlarının “kurum görüşleri”nin ötesine geçmek gerekir. Bu çerçevede, planlama alanını kullanan kesimlerin kimler olduğu, bu kesimlerin alanı nasıl kullandığı ve plandan ne beklediklerini anlamak adına da ayrıca araştırma yapmak gerekmekte, mekanın hangi toplumsal kesimler için nasıl bir kullanım değerine sahip olduğu, bölgede yaşayan insanların

günlük yaşam pratiklerindeki konumu ve değeri araştırılmalı ve öğrenilmelidir. Bu durum farklı toplumsal kesimleri göz önüne bulunduran daha adaletli bir planlama sürecini beraberinde getirebilir.

Planlamaya yaklaşım ile ilgili temel önerilerden sonra, turizm-odaklı gelişmeye konu olan bir kıyı alanında mekanın nasıl planlanabileceği üzerinde düşünülebilir. Burada 5 temel konudan bahsedilebilir:

- Kamusal alanların üretilmesi – Meydanlar:

Kıyıda tanımlayıcı, kamusal nitelikte odaklar, bu odaklar arası erişilebilirliğin sağlanması

- Ulaşım şemasının tasarımı üzerine:

Kıyıda kıyıya paralel ve dik koridorlar, bu koridorlar aynı zamanda kamusal nitelikte mekanlar sisteminin bir parçası olmalı. Koridorlar güçlü yaya yolu sisteminin bir parçası olmalı.

- Rekreasyon alanlarının üretilmesi:

Kamu kullanımındaki açık-yeşil alanların turistik tesis alanına çevrilmesi planlama esasları ve şehircilik ilkeleri açısından uygun değildir

- Turizm Tesis Alanlarının tasarlanması:

Tesislerin yer seçeceği alanların yoğunluk, yükseklik gibi yapılaşma değeri mevcut planlar ile belirlenmektedir. Ancak alanın fiziksel ve sosyo-ekonomik özelliğine göre yapılar için bazı tasarım kodları geliştirilebilir. Ayrıca büyük mülkler üzerinde sadece üst gelir gruplarına yönelik turistik tesisler yerine büyük ve küçük mülkiyet örüntüleri üzerinde farklı gelir gruplarına yönelik, dışlayıcı-izole edici turistik tesis gelişimini önleyici bir yaklaşımla turizm tesis alanlarının tasarlanmasını ele almak gerekir

- Alanın özelliğine, yerelin mekanı kullanım kültürüne göre diğer kullanımlara yer verme:

Planlama sürecinde yerele özgün bir bilgi üretmek ezbere her turizm merkezinde 5 yıldızlı otele dayalı bir kitle turizmi geliştirmek yerine o yere özgün bir turizm gelişim sürecine tanıklık etmeyi sağlayabilir. Mesela bir plancının öngöremediği bazı topluma özgün alışkanlıklar (Örn: bir mekan yerelin belirli zamanlarda toplanma, eğlenme yeri olarak kullanılabilir), plan kararları ile yeniden üretilebilir.

SONUÇ

Bu bildirin amacı; Turizm Merkezlerinde kamu mülkiyetinden özel sektöre arsa tahsisi ve sonrasında yapılan planlarla üretilen mekanların kamusal niteliği üzerine eleştirel bir değerlendirme gerçekleştirmek ve toplumun farklı kesimlerinin kullanıma açık mekanlar üretebilmek için turizm merkezi planlamasında benimsenmesi gereken siyasetler ve ilkeler üzerine bir düşünce geliştirmektir. Bildiride yanıt aranan temel sorular; üst gelir gruplarının tüketim eğilimlerine yönelik mekanlar üretmenin bir aracı olarak turizm merkezi planlamasının nasıl kullanıldığı ve bu planlama sürecinde hangi araçların/mekanizmaların kullanılarak hangi niteliklere sahip mekanların üretildiğidir.

Turizm planlamasının en önemli aracı olan yasal düzenlemelerin sadece “sektörün ülke kalkınmasındaki payı göz önüne alınarak teşvik edilmesi” temelinde gerçekleştirildiği gözlenmektedir. Ayrıca turizmin geliştirileceği alanlara yönelik planlama yetkisinin sadece merkezi yönetimin elinde olması da turizm planlamasının süreç içerisinde karşısına çıkan önemli bir sorundur. Bu bağlamda yapılması gereken merkezi yönetimin plan hazırlama sürecinde yöre halkının görüşünün alması ve yöre insanının kültürel katkılarını göz önünde bulundurmasıdır. Ayrıca yerel yönetimlerin bu süreçte devre dışı bırakılması yerine birlikte hareket etme kabiliyetinin oluşturulması gerekmektedir. Diğer dikkat edilmesi gereken konu ise kamu mülkiyetlerinin tasarlanmasında planlama ilkelerinin oluşturulmasıdır. Bu şekilde, kamu mülklerinin kamu yararına kullanılması daha adaletli ve herkes için planlamanın önünü açabilecektir.

Kamu mülkiyetlerinin turizm amaçlı tahsis edilerek imara açılmasına olanak veren yasal düzenleme ise bu süreçte karşımıza çıkan en önemli sorunlardan biridir. Özellikle orman alanlarının orman olarak korunması karşısında orman alanlarının turizm yatırımına açılması konusunun üstün kamu yararı olarak tanımlanması bu sürecin meşruiyet zeminini belirsizliğe hapsedmektedir. Bu doğrultuda karar verici idarelerin hangi kriterlere göre hangi kullanımın üstün bir kamu yararına sahip olduğu yorumu farklılaşmakta ve bu farklılaşmada döneme göre farklı planlama süreçleri ve planlar üretilmesine sebep olmaktadır.

Ancak orman alanlarının turizme açılması altında yatan “ekonomik getiri” anlayışı toplumun ne kesimlerinin çıkarlarına hizmet etmekte olduğu sorusunu cevapsız bırakmakta hatta üstünü örtmeye çalışmaktadır. Kamuya ait doğal ve ekolojik değerler, toplumun ve gelecek

nesillerin ortak değeridir ve toplumun geniş kesimlere ait kaynaklar toplumdaki güçlü bir azınlığın kısa vadeli ekonomik çıkarlarına feda edilmemelidir.

KAYNAKLAR

Inskeep, E, Tourism Planning: An Integrated and Sustainable Development Approach, Van Nostrand Reinhold, New York, 1991, s. 25.

24.11.2007 tarihli ve 26710 sayılı Resmi Gazete, Anayasa Mahkemesi Kararı.

Akdu, U. (2009), Turizm Planlamasında Alternatif Bir Yaklaşım Katılımcı Turizm Planlaması: Anayasa Mahkemesi Kararı, 24.11.2007 tarihli Resmi Gazete.

Biter, S. 2009, Questioning ‘Sustainability’ of Forest Lands Allocated and Used For Tourism In Turkey, Master Tezi, ODTÜ

Gürsoy, S. (2006) Merkezi İdare ve Yerel Yönetimler Açısından Bölgesel Turizm Planlaması, Fethiye Alan Araştırması, Yüksek Lisans Tezi.

Kozak Nazmi, KOZAK Meryem A., KOZAK Metin, Genel Turizm: İlkeler-Kavramlar”, Detay Yayıncılık, Ankara, 2001

Kuntay, O. (2004). “Sürdürülebilir Turizm Planlaması” Alp yayınevi, Ankara, s: 58-59.

Mesut Sezgin, O. 2001, Genel Turizm ve Turizm Mevzuatı, Detay Yayıncılık.

Tolunay,A., Korkmaz, M. 2004. Ormancılıkta Kamu Yararı ve Üstün Kamu Yararı Üzerine Analizler, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, Cilt: VIII, Sayı: 1, ISSN 1300 7668, S. 47-58, Isparta, Türkiye.

Uğurlar, A. (2006) Turizmin Yerel Ekonomiye Etkileri ve Sürdürülebilirliği Van Örneği, Yüksek Lisans Tezi, s.12.

Ulucak, Emir M. (2000) “Turizmin Turistik Yöreleredeki Sosyo-Kültürel Yaşama Etkileri ve Fethiye Yöresinde Bir Uygulama” Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Eğitimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi

İNTERNET KAYNAKLARI

Devlet Planlama Teşkilatı Resmi İnternet Sitesi, Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)

(2007). http://www.dpt.gov.tr/DPT_eski.portal

DPT, Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci BYKP (2001-2005) (2000),

http://www.dpt.gov.tr/DPT_eski.portal

Mevzuat Bilgi Sistemi , 5761 sayılı Turizmi Teşvik Kanununda Değişiklik Yapılmasına Hakkında Kanun, <http://www.mevzuat.gov.tr/> (15.12.2010)

Mevzuat Bilgi Sistemi ,4957 sayılı Turizmi Teşvik Kanununda Değişiklik Yapılmasına Hakkında Kanun, <http://www.mevzuat.gov.tr/> (15.12.2010)

Mevzuat Bilgi Sistemi, 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu, <http://www.mevzuat.gov.tr/>, 15.12.2010

TBMM Resmi İnternet Sitesi, Kanun Tasarısı Metni,

http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tasari_teklif_sd.onerge_bilgileri?kanunlar_sira_no=633
52 (07.01.2010)

MÜLKİYETİN PLANLAMADA KULLANIMINA YENİDEN BİR BAKIŞ; ZONGULDAK ÖRNEĞİ

M. Yesari SEZGİN

TMMOB Şehir Plancıları Odası Zonguldak Temsilciliği

Mayıs 2011 tarihinde gerçekleşen Zonguldak Kent Sempozyumunun değerlendirme panelini yöneten Sayın Ruşen KELEŞ hocamızın sunum esnasında dile getirdiği bir konu dikkatimi çekti. Ruşen hoca ‘ Biz hep bugüne kadar öğrencilerimize kamunun elinde bulunan alanların planlama çalışması esnasında işimizi kolaylaştıracağını buraları istediğimiz gibi değerlendirebileceğimizi öğrettik. Oysa bugün gerçekleştirilen oturumlarda özel mülkiyetin çok az olması sebebiyle mülkiyetin sorun oluşturduğundan bahsedildi. Acaba biz mi yanlış biliyorduk’ diyordu.

Hocamızın söylediği gibi aynı gün yönettiğim bir oturumda bende mülkiyet sorununa değinerek Zonguldak kent merkezinde özel mülkiyetin çok az olmasının kentsel mekanlarımızı olumsuz etkilediğinden bahsetmiştim.

Gerçektende eğitim aldığımız yıllarda bize hep kamuya ait alanların kentsel donatılara ayrılması ve mülkiyetin kamuda olmasının işimizi kolaylaştıracağı öğretilmişti. Peki bunun abartılı olmasının sorun olarak karşımıza çıkma ihtimali var mıydı?

Mülkiyet yapısının nasıl bugünkü tablo ile karşımıza çıktığını anlayabilmek için öncelikle Zonguldak Kentinin tarihçesine bakmamız gerekiyor. Zonguldak küçük bir kasaba görünümünde iken 1800 lü yılların ortalarına doğru kömürün bulunması ve üretimin başlaması ile birlikte gelişim göstermiştir. Taşkömürü havzası olarak anılan bölge için o yıllardan itibaren çıkarılan tüm yasalar kararnamele ve uygulamalar kömür bulunan yerlerin korunması amacı taşımıştır.

Günümüz Zonguldak şehir merkezi, Ereğli kazasına bağlı, deniz sahilinde ‘‘Tahta İskelesi’’ olan bir köy iken, kömürün bulunmasıyla idari yapılanma ve taşkömürü havzasında askeri düzenlemeler yapılmış ve kent, bölgedeki kömür yataklarının zenginliği ve madenlerin işletilmesi ile var olmuştur. İlk olarak iskele ve çevresi ‘‘Tersane-i Amire’’ye (Devlet tersanesine) bağlı, bahriye subay ve askerlerinin görev yaptığı az sayıda birimin olduğu bir yerleşim alanı iken, kömür üretiminin başlamasından sonra, kısa zamanda şehir merkezi

haline gelmiş, kömür ocaklarının açılması ve ocaklar etrafında gerekli hizmet birimlerin eklenmesiyle gelişmiştir. 1840'lı yıllarda başlayan taş kömürü üretiminin 1850'den sonra hızlanmasıyla, kömür yükleme iskeleleri çevresinde madencilik ve ilgili yapılanmalarla, devam eden yıllarda da yeni açılan kömür ocakları ile birlikte kömür havzası etrafında yeni yerleşim alanları gelişerek büyümüştür (Özgönül, 2007).

İlk madencilik faaliyetleri kömürün bulunması ile birlikte 1848'de yabancı girişimcilerin katkısıyla ve Karadağ'dan getirilen madencilerle başlamıştır. Bu tarihlere yerleşim yeri olmayan alanın yerleşime açılmasında hızlı bir süreç de gözlenmiştir.1848 de Amasra ve Ereğli'de kömür bulunduğu tespit edilen yerler Padişah Abdülmecit adına vakfedilmiş ve köy isimleri ile sınırlar belirlenmiştir.

Sınırları belirlenen bu alanlar 1849'da saraya sunulup padişah adına tapulararak hisselerinin önemli bir bölümü padişaha ait olan maden kumpanyasına devredilmiştir. Bu aslında Kömür Havzasının korunmasına yönelik ilk girişimdir.

1865 yılına geldiğimizde Kömür ocakları Bahriye Nezaretine verilmiştir. Bahriye Nezaretinin ilk yaptığı işlerden biri havzada iş hukukunu düzenleyen Dilaver Paşa nizamnamesini hazırlamak olmuştur. Bu belge iş güvenliği ve işçi sağlığı ile ilgili ilk yasal belgemizdir.

Kömür üretimine engel teşkil edilmemesi amacıyla havzanın mülkiyet hakkına kısıtlamalar getiren Dilaver paşa nizamnamesinin 10. maddesi “ **kömür bulunan yerlerde devlet binaları ile han, fırın, mağaza, kahvehane ve diğer binalar resmi heyetin belirleyeceği uygun yerlere yapılacak, ruhsatsız bina yaptırılmayacaktır**” şeklindedir. Bu madde ile havzada kaçak yapılaşmaya izin verilmeyeceği açıklanmış olmaktadır.

Kentleşmenin üretimi engellememesi düşüncesi ile bazı sınırlamalar getiren bu ilk ferman Maden Nazırı Dilaver Paşa tarafından hazırlanan 100 maddelik bir nizamnamedir.1879 tarihinde Bahriye nezareti bir haritayla havza sınırlarını saptamış ve havza-i fahmiye (kömür havzası) sınırları ortaya çıkmıştır.

Tabi kömür üretiminin başladığı 1848 yılından itibaren önemli ölçüde üretimi artırma hamleleri yapılmış çalışan işçi sayısı 1900'lerin ilk yarısında 10.000 düzeyine kadar çıkmış ve paralel olarak kentleşme süreci hızlanmıştır.

Özellikle 1909 yılından sonra havzanın yönetiminin bahriyeden alınmasından sonra sivil idareye geçince yüzlerce kömür ocağı açılmış birçok farklı dilin konuşulduğu farklı yapılara sahip madenci topluluğu ile yeni toplumsal ilişkiler oluşmuştur. Havza-i Fahmiye müdürlüğü

de aynı yıl kurulmuştur. Zonguldak kentsel gelişmesini önce işgücü istihdamı ardından da hizmet sektöründeki doğal ilerleme ile sürdürmüştür.

Üretilen kömüre olan talep özellikle buharlı makinelerin kullanılmaya başlanması ile artmış, Bu talebi karşılayabilmeye yönelik olarak demiryolu ve liman tesis edilmesinin yanında Lavuar tesisleri (kömür yıkama), teleferik hatları, elektrik üretim tesisleri, atölyeler gibi tesislerde kent yaşamının içerisinde yerini almış madencilik sektörü ile özdeşleşmiş bir kent oluşmaya başlamıştır.

Kentleşme sürecinin kömür havzasında yaratacağı sıkıntılar öngörülerek 30 Ocak 1911 ve 289 sayılı Teskere-i Samiye ile Havza-i Fahmiye sınırları içerisinde özel mülkiyete ve bina yapımına sınırlama getirilmiş zilyetlikle mal edinme yasaklanmıştır.

Bugünkü mülkiyet yapısının ortaya çıkmasının en önemli etkeni olarak gösterebileceğimiz bu fermanı 3 madde ile özetleyebiliriz.

1-Kömür Havzası sınırları içerisinde herhangi bir kimsenin hak iddia etmesi söz konusu değildir.

2-Daha önce padişah senedi ile taşınmaz elde edenlerin hakları devam etmekte olup, tapulu arazilerin ölçümü yapıp sınır genişlemesine izin verilmemelidir.

3-Bu tarihten sonra kömür havzasındaki toprakların kömür işletmesi veya devletçe satın alınması gerekmekte olup, bu havzadaki topraklar üzerinde ev yapan, tarla açan kişilerin mülkiyet iddiasında ve tapu isteminde bulunma ve şikayet hakkı olmayacaktır.

Yani Teskere-i Samiye ile yerin altında üstüde devletindir denilerek özel şahıslara mülkiyet hakkı tanınmamaktadır. Teskere-i samiye ile kömür havzası sınırı yeniden belirlenmiş ve ilk olarak 1879da hazırlanmış bahriye haritası üzerine bu sınır işlenmiştir.

Bu Teskerenin ilk gerçek uygulaması Cumhuriyetten sonra 1932 yılında karşımıza çıkmaktadır. Millileştirme sürecinde; kömür havzasının yönetimini elinde bulunduran İktisat Vekâleti, 20 Haziran 1932 tarihinde Kömür Havzası Müdürlüğü'ne bir yazı yazarak Tezkere-i Samiye'nin ve Dilaver Paşa Nizamnamesi'nin 10'uncu maddesinin uygulanmasını emretmiş ve 1910 yılından sonra yapılmış tüm ruhsatsız binaların, tazminat ödenmeksizin yıktırılması emretmiştir. Kömür Havzası Müdürlüğü de bu bakanlık emrini belediyelere bildirir Ayrıca aynı yazı ile Kömür Havzası Müdürlüğü'nün izni dışında kimseye yapı ruhsat verilemeyeceği de belirtilmiştir.

Belediye bu yazıdan itibaren Havza-i Fahmiye müdürlüğünün izni dışında kimseye ruhsat veremez. Böylece bütün inşaatlar için özel izin yazışmalarının olduğu bir dönem başlar. Bu yazışmaların uzaması ve sorunların artması üzerine Zonguldak Belediyesi Havza-i Fahmiye Müdürlüğüne müracaat ederek inşaat izni verilebilecek alanları gösterir bir harita talep eder. Bu talep üzerine Havza-i Fahmiye müdürlüğü Zonguldak'ta inşaat'a izin verilen kalker yapının sağlamlığı varsayımı ile belirlenen alanları gösteren haritayı 06.05.1933 tarihinde yazdığı bir yazı ile Zonguldak Belediyesine gönderir. Daha sonra bu alanlarda 1934 ve 1937 yılında yeni daralmalar gerçekleştirilmiştir. Bu alan içinde Zonguldak, Kozlu ve Kilimli belediyelerine toplam 516 hektar alanda şehirleşme için tahsisler yapılır.

Bu sınırlar dışında kalan alanda inşaat izni verilmemesi istenmiş bu uygulama EKİ müessesesinin 1974 yılında yazı ile sınırlara itiraz etmesine kadar devam etmiştir.

Etibank'ın kuruluşunun ardından Devletleştirme yasasının 1.maddesine istinaden bakanlar kurulu kararı ile 1940 tarihinde bütün ocakların Etibank tarafından kurulan Ereğli Kömürleri İşletmesine (EKİTAŞ) devri istenir. Böylece EKİ 180.000 m² lik arazinin tapusunun sahibi olur. Bununla birlikte 108.000 m² orman 160.000 m² hazine arsasının irtifak hakkı da vardır.

Bu dönemdeki kentin idari yapısına bir göz atmakta yarar görüyorum. Cumhuriyet dönemine kadar Bolu'ya bağlı olan yerleşim, TBMM Hükümeti tarafından 20 Nisan 1920'de Bolu Bağımsız Mutasarrıflığından (sancak) ayrılarak Kastamonu vilayetine bağlanmış, 14 Mayıs 1920'de Zonguldak kazası mutasarrıflık haline getirilmiş ve 1 Nisan 1924 yılında Türkiye Cumhuriyetinin ilk ili olmuştur (www.zonguldak.gov.tr, 2010).

Atatürk'ün 26 Ağustos 1931 tarihinde Zonguldak 'a gelişi ve “Zonguldak'ın derin toprakları altındaki serveti madeniye ne kadar kıymetli ise bizim nazarımızda Zonguldak da o kadar çok kıymetli bir vilayetimizdir” söylemi açılacak yeni ufukların habercisi olmuştur. Atatürk'ün vurguladığı gibi bu değerli madenin varlığı ülkemizin ekonomisinde lokomotif vazifesi görmüş bu nedenle demir ve çelik fabrikalarımız bu bölgede kurularak ülkemizin sanayileşmesinde önemli katkı sağlamıştır.

Bölge içinde tek tip ağır sanayi merkezi olma rolünü üstlenmiş olan kentte, yaşanan değişimler ile birlikte, hızlı bir toplumsal ve kültürel değişim süreci başlamıştır. 1930'ların sonunda Karabük Demir-Çelik Fabrikasının işletmeye açılmasıyla madencilik dışında yeni bir sektörde ortaya çıkarmıştır. Kentte yaşayanların ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak kentte değişimler gelişimler her dönemde farklı yapılarda görülmüştür.

Devletçilik dönemi olarak adlandırılan dönemde yapılan girişimler sonucu istihdam ve istihdama bağlı olarak başlayan değişimlerin kentte 1950'lerde nüfusun büyümesinde önemli etkisi olmuştur. Sanayileşme hem kentin fiziksel yapısını hem de kültürel yapısının değişmesinde etkili olmuştur.

Devletleştirme yasasına bağlı olarak 1940 sonrası EKİ tüm havzanın sahibi olmuştur. Tüm üretim bölgelerinde yeraltında ve yer üstünde yeniden şekillenir. 1948'de uygulamasına başlanan Amenajman (madencilikte , bir rezervin işletilmesi için gerekli olan ve maden kitlesi dışında kalan ana kuyular, galeriler vb her türlü hazırlık işleri) programı ile yer altı ve yerüstü tesislerinin yenilenmesi planlanır. Program Marshall planı çerçevesinde sağlanan dış kaynak ile büyük ölçüde uygulanır.

Ülkemizdeki ilk planlı site örnekleri EKİ tarafından gerçekleştirilir. Kentin her alandaki gelişmesinde ve yapılaşmasında EKİ ağırlığını göstermiştir. Yugoslav RAT firması tarafından Kandilli, Kozlu, Karadon ve Üzülmaz bölgelerinde 1954-1960 yılları arasında 1020 adet işçi konutu yapılmıştır. Bunlardan Üzülmaz ve Kozlu-Kılıç işçi sitelerinin yerleşim planları Atatürk'ün mimarı olarak tanınan Seyfi Arkan tarafından yapılmış Türkiye'nin öncü sosyal konut örnekleri arasında yer almaktadır.

Konut dışında kentin sosyal ve ekonomik anlamda ihtiyaçlarına cevap verecek birçok tesis yine bu yıllarda kent yaşamında yerini almıştır. Ülkemizdeki tenis kortlarının ilk yapıldığı ve tenis sporunun ilk oynanmaya başlayan kentlerden birinin Zonguldak olduğunu biliyormuydunuz? 1940 lardan itibaren kentin çeşitli yerlerinde yapılmış bulunan tenis kortları sosyal yaşama önemli bir renk katmıştır. EKİ bunun yanında 1960 yıllarına kadar şehrin çeşitli yerlerinde işçi ve memurların ihtiyacını karşılayacak bugünkü orta ölçekte diyebileceğimiz marketlere benzeyen ve adına ekonomaya denilen sayıları 14'e varan tesislerle ekonomik olarak ev ihtiyaçlarının karşılanacağı tesislerde kurmuş ve bunları 90'lı yıllara kadar işletmiştir. Sinema salonları ile kent kültürüne renk katmış olan EKİ bunun yanında lojmanlarına yakın bölgelerde 4 adet ilkokul yaparak eğitim alanına da katkı sağlamış bunları uzun süre kullandıktan sonra yakın tarihlerde Milli Eğitim müdürlüğüne devretmiştir.

Böyle bir yapı içerisinde bir kent gelişmesini sürdürmektedir. Karaelmas kentin her alanında her eyleminde kendini hissettirmektedir. Kentte planlanan konut alanlarının kömür üretim alanlarına ve burada çalışanlara göre yerleşiminin yapılması yanında , planlanan ve hayata geçirilen ulaşım ağları kentte yaşayan insanların gereksinimine göre değil üretilen kömürün limana ve demiryolu ağına ulaşımını en kısa yoldan sağlamak işlevine göre yerleştirilmiştir.

Limana ve yükleme iskelelerine kömür taşıyan trenin kentin tek caddesi olan Gazipaşa caddesinden geçmesi Lavuar tesisinin kentin tam ortasına limana en yakın noktaya tesis edilmesi ve bu tesisde oluşan atıkların balkayası denilen mevkiden denize ve sahile dökülmesi Karaelmasın kentin başrol oyuncusu olduğunun göstergelerindedir.

Kent kömür ilişkisi hep tartışıldı Zonguldak'ta halada zaman zaman bu tartışma tekrarlanmakta belli dönemlerde şehrin taşınması önerileri ortaya atılmakta. Aslında bu durumu en güzel açıklayan anektot 1936 yılında öyle güzel ortaya konmuşki.

1936 yılında Zonguldak'a gelen yazar İsmail Habib Sevük kentteki gözlemlerini şu şekilde yazmıştır:

“ iki ucu boğuk çarşının ortasından bir de kömür treni geçiyor, birer tonluk vagonetleri arkasına sıralamış, gelirken dolu, giderken boş; kalabalıktan dolayı hızlanamayarak, boyuna düdük öttüren, tozlu dumanlı, takır tukur bir kömür treni. Şehrin sıhhati ve estetiği namına bu treni kaldırmak öyle mi? İyi amma, şehir yokken bu tren ve bu hat vardı. Madenciler ayak diremiş; burada asıl olan maden, ekleme olan şehirdir. Treni değil şehri kaldırın. Sahi, Bir kozalaktan kocaman bir ağaç çıkar gibi şu alımlı çalımlı Zonguldak bu vagonetlerden çıktı. Daha kırk yıl önce (1900 öncesinde) burada 18 ev varmış. Benim 15 yıl önce gördüğüm Zonguldak'ı bile ara da bul. Endüstri şehirlerinin kerameti, birdenbire gelişmek; İyi amma maden oraya çabuk şehir ol demiş, fakat arazi de burada şehir olmaz demiş...”

Kömür üretiminin artması sonucu işgücü ihtiyacı artmış ve doğu Karadeniz yöresi illeri başta olmak üzere ülkenin çeşitli illerinden kent göç almaya başlamıştır. Nüfus artışının sonucu olarak ortaya çıkan barınma ihtiyacı zorunlu olarak gecekondulaşmayı beraberinde getirmiştir. EKİ tarafından üretim sahalarına yakın alanlarda planlı olarak yaptırılan konutların büyük bölümünün devlet hüküm ve tasarrufu altında olan veya orman alanlarında yer alması yasal olmayan yapılaşmayı da bu bölgeye çekmiştir. Bu sitelerin önceleri çevresinde başlayan bu yapılaşma giderek sitelerin yeşil alanlarında da devam etmiştir.

Kentleşme ve kadastro çalışmalarına engel olarak görülen Teskere-i Samiye'nin kaldırılması için çeşitli tarihlerde siyasiler tarafından da girişimler de bulunulur Ancak her defasında yargıdan geri dönerek Teskereyi Samiye'nin hala devam ettiği anlaşılmıştır .

1961 yılında çıkarılan 775 sayılı gecekondu yasası hükümleri uyarınca belediye sınırları içindeki arsaların belediyelere bedelsiz olarak devredileceği öngörülür. Bu yasaya rağmen bu

işlem EKİ'ye verilmiş haklar nedeniyle Zonguldak'ta uygulanamaz. Çünkü Zonguldak'ta zilyetlik yoluyla mülk elde edilemez.

1984 yılında çıkarılan imar affı kanunu ile devlete ait araziler üzerine 1984 yılından önce yapılan gecekondulara af getirilir ve hak sahiplerine tapu tahsis belgesi verilir. Bu durum Teskere-i samiye'yi hükümsüz hale getirmektedir. Ancak arsaların büyük çoğunluğu devletin hüküm ve tasarrufu altında olup, hazine adına tescilli olmadığından büyük bir bölüm imar affından faydalanamamıştır.

Teskere-i Samiye ve diğer tüm sınır yasaları 19.06.1986 tarihinde resmi gazetede yayınlanan bakanlar kurulu kararı ile yürürlükten kaldırılır. Aynı gün yayınlanan 3303 sayılı Taşkömürü havzasındaki taşınmaz malların iktisabına dair yasa ile havzadaki tapu verilecek kişilere maden imalatı nedeniyle uğrayabilecekleri zararlar için tazminat talep hakkı olmaksızın, zilyetlikle mülk edinilmesine olanak sağlar. Yasanın genel gerekçesinin temelini "Havza sınırları içinde zilyetlik yoluyla taşınmaz mal edinilmesinin yasaklanmış olması nedeniyle Zonguldak'ta kamu yatırımlarına bağlı tek boyutlu ekonomik yapının değiştirilmesinin önündeki en büyük engelin mülkiyet sorunu olduğu, çağdaş bir kentleşmeden söz edebilmek için havzadaki mülkiyet sorununun çözümlenmiş olmasının gerekli olduğu" oluşturmuştur.

3303 sayılı yasa ile havzada zilyetlik ile taşınmaz mal edinilmesi hakkındaki kısıtlamalar kaldırılır. Ancak uygulamada Zonguldak Merkez ilçe ile diğer ilçelerde zilyetlik süresinin geriye doğru hesaplanmasında farklılıklar görülür. Bazı ilçelerde dava tarihinden itibaren geriye doğru 20 yıllık zilyetlik süresi kabul edilirken bazı ilçelerde yasanın yürürlüğe girdiği 19.06.1986 tarihi itibarı ile uygulama yapılır. Merkez ilçede ise kadastro tespit tarihi olan 1950'li yıllardan geriye doğru 20 yıl alınarak hüküm tesis edilmiştir. Yargıtayın görüşünde bu yönde olunca Zonguldak Merkez ilçedeki davaların büyük çoğunluğu, zilyetlik sürelerinin 1950'li yıllardan geriye doğru yetersiz kalmasından ya da kanıtlanamamasından dolayı reddedilir.

3303 sayılı Kanundan sonra 9.10.1987 tarihinde yürürlüğe giren 3402 sayılı Kadastro Kanununun 12. maddesi, kadastro tespit tutanaklarında belirtilen haklara, sınırlandırma ve tespitlere ait tutanakların kesinleştiği tarihten itibaren 10 yıl geçtikten sonra, kadastrodan önceki hukuksal nedenlere dayanılarak itiraz edilemeyeceği ve dava açılmayacağını öngörülür. 3402 sayılı Kadastro Kanununun geçici 4 üncü maddesi, bu 10 yıllık süreye Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 1 yıllık ek süre tanınır ve süre de 9.10.1988 tarihinde sona erer. Bu tarihten sonra açılan davalar süre yönünden reddedilir.

1988-1993 yılları arasında açılan 5652 tapu iptal ve tescil davasından 3738 tanesi karara bağlanmış ve bunlardan sadece 18 tanesi kişiler lehine sonuçlanmıştır. 3720 dava ise hazine lehine sonuçlanmıştır.

Sosyo-ekonomik gelişmenin çok hızlı olduğu bu dönemde, özel durum nedeniyle tapu alamayan hak sahiplerinin zilyet ve tasarrufunda bulunan ancak Maliye Hazinesi adına tapuya tescil edilen taşınmazlar üzerinde çok sayıda kaçak yapı ya da gecekondular yapılmıştır.

14.11.1999 tarih ve 23876 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan, 11.11.1999 kabul tarihli 4479 sayılı yasa ile 3303 sayılı yasaya, zilyetlikle mülk edinilmesine olanak tanıyan 1 yıl süreli ek maddeler eklenir. Yasaya göre, taşınmaz malların sahipleri, maden işletmeciliği sebebiyle meydana gelen zararlardan dolayı bir hak ve tazminat talep edememe koşuluyla, metre kare birim fiyatları üzerinden belirlenen arsalar zilyet sahiplerine satışa sunulur. Bu süre zarfında sınırlı sayıda arsanın zilyet sahiplerine satışı gerçekleştirilir.

1986 yılında Tezkere-i Samiye ile diğer tüm sınırların kaldırılması, havzanın tamamında imtiyaz sahibi olan TTK’nin imtiyaz hakkının da kaldırılmış olması anlamına gelmekteydi. Böylece bilerek ya da bilmeyerek, Zonguldak kömür havzasının korunması kaldırılmış oldu. Bu yanlışlığın düzeltilmesi için yapılan yazışmalar sonucunda, 1989 yılında yayınlanan kararname ile havza sınırları yeniden düzenlendi.

Mülkiyete dayalı sorunlar nedeniyle havza sınırları 2000 yılında tekrar güncelleştirildi. Zonguldak-Karabük-Bartın illerini kapsayan Havza-i Fahmiye sınırlarının küçültülmesi için ilk adım atıldı. Bakanlar Kurulu Kararı ile havza, 1 ve 2 nolu saha olarak iki bölüme ayrıldı. 1 nolu saha, karada 2.420 km², denizde 3.000 km² olmak üzere 5420 km² ve 2 numaralı saha sadece karada 1.465 km² olmak üzere havzanın tümü 6.885 km² ye düşürüldü.

Zonguldak Kentsel alanına bugün baktığımızda bahsettiğimiz koşullar sonucu hazine arazilerinin % 80’ini bulan bir orana sahip olduğu görülebilmektedir. Bu durumun yapılaşmada olumsuz bir şekilde karşımıza çıktığı kentte rahatlıkla gözlenebilmektedir. Gecekondulaşma ve kaçak yapı sorunu kentin gündeminde hep yer bulmaktadır.

1986 yılına kadar devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan alanlara ya da orman irtifak hakkı alınmış alanlara yapılmış olan TTK lojmanlarının arasındaki yeşil alanlar gecekonducularla dolar. İronik olan ise Kurumun lojman tahsis ettiği işçilerden bazıları lojmanın bahçesi olarak kullanılan alanlara kendileri gecekondular yapmaya kadar işi iletirler.

Bu arada çeşitli dönemlerde çıkan yasalar çerçevesinde azda olsa tapu sahibi olanlarında bir kısmı hisseli parsellerde olup, yapılaşma için uygun olmayan düzensiz parseller olduğuda karşımıza çıkmaktadır.

1950'lerin başında Zonguldak'a yerleşmeye karar veren EKİ (*Ereğli Kömürleri İşletmesi*) işçileri 1951 yılının ocak ayında sendikaları **Zonguldak Maden İşçileri Sendikası**'nın kasasından ödünç aldıkları **bin lira** ile Kozlu-Zonguldak sahil yolu bandına kadar olan alan için bir yapı kooperatifi kurdular. "**Maden İşçileri Sendikası Birinci Yapı Kooperatifi**" adıyla kurulan kooperatif, aynı zamanda **Türkiye'de ilk işçi kooperatifi** sıfatını da taşıyordu. 146 bahçeli konuttan oluşan **Sendika Mahallesi** böyle doğdu. Böylece tamamına yakın bölümü tapulu olan Zonguldağın en büyük mahallesinde temeli atılmış oldu.

Şehir bütününde belkide ruhsatlı olarak yapılandırılabilir ilk mahalle böylece ortaya çıkmış oldu. Söz konusu mahallenin arazi yapısı dolayısıyla tamamına yakınının deniz manzarasına hakim olması kentsel gelişme sürecinde insanları her zaman cezbedti. Özellikle 1970'li yıllar sonunda baskılar artınca ilk başta bahçeli olarak tek katlı ve 2 katlı imar düzeni ile gerçekleştirilen yapılaşma önce 4 kata çıkarıldı. Daha sonrada 5 ve 6 kat olarak yeniden düzenlendi. Üstelik eğim dolayısıyla her bina için 2 ya da 3 bodrum katı oluşuyordu ve bunun sonucunda 8-9 katlı binalar ortaya çıktı.

Giriş bölümünde de bahsettiğim okulda öğrendiğimiz planlama esaslarına ait ilkelerin tamamı gözardı edildiği gibi yönetmeliklerde yer alan plan değişikliklerinde uyulması gereken esaslara da uyulmadan değişiklikler yapılarak yapılaşma bugünkü sorunlu ve sağlıksız halini aldı.

Toprak mülkiyetinin Devlette olması planlama için kolaylık getirmemiş ve kıt kalan şahıslara ait topraklarda aşırı yığılma olmasına sebep olarak sağlıksız bir yapılaşmayı ortaya çıkarmıştır. Planlamada teknik ve sosyal donatıları yerleştirmek için tercih ettiğimiz ve çok olmasını istediğimiz kamuya ait alanların fazlasıyla olması planlamada maalesef çokda fazla bir kolaylık getirmemiş olmasının yanında Konut fonksiyonu için ayrılacak alanlar ve bunların yoğunluklarının çözümünde sıkıntı yaratacak bir tablo ilede karşıldığını söylemenin çok da yanlış olmayacağı bir tablo ortaya çıkmıştır.

Gelir düzeyi düşük özel sektörün gelişmemiş olması sebebiyle istihdam olanakları sınırlı olan Zonguldak'ta yaşayan insanların büyük bir bölümü hala 40-50 yıldır oturmakta olduğu evinin tapusuna sahip olamamıştır.

Bu toprak parçalarındaki gerçek kent yöneticileri tarafından da bilindiği için planlama çalışmalarında görmezden gelinememiş ve bu alanların kamusal işlevler için kullanılması büyük ölçüde sınırlandırılmıştır. İnsanlar da diğer kentlere baktığında Havza-i Fahmiyeden kaynaklanarak bugüne kadar süren mülkiyet yapısındaki koruma kararları sonucu farklı bir ülkede yaşamakta olduğunu izlenimi uyanmaktadır.

Zonguldak Belediyesi 2007 yılında yaptırdığı islah imar planları ile sorunun önemli bir kısmını çözüme ulaştırmayı amaçlamıştır. Yapılan islah planları için imar uygulaması 17 etap halinde düşünülmüş bugüne kadar sadece 2 etap için imar uygulaması çalışması tamamlanabilmiştir. Belediyenin maddi açıdan sıkıntılı durumda olması bütün etapların hızlı biçimde tamamlanmasına engel olmaktadır.

Halen küçülme politikaları devam eden ve Kent merkezindeki taşınmazlarının büyük kısmını satan ya da Hazineye devreden TTK'nın elinde yeni belirlenen Havza sınırları içerisinde 1.898.000 m² taşınmaz bulunmaktadır.

TTK bulunan parsellerin özellikle kent merkezinde rant baskısıyla oluşan yüksek yoğunluklu yapılaşmaya gösterdiği direnç ise kent için bir kazanç olarak önümüze çıkmıştır. Bunun en bariz örneği Kentsel sit alanı olarak korunan Fener semtindeki Kuruma ait lojmanların bulunduğu yerleşimdir. Sit alanı olması sonucu günümüze kadar yapısını korumuş ve kent merkezinde yeşil yoğunluklu bir yerleşim dokusu olarak kalmıştır.

Yine Kent merkezinde yer alan Kömür yıkama (Lavuar Tesisleri) tesislerinin kaldırıldığı Kurumun mülkiyetinde olan ve Kentin açık alan ihtiyacını karşılayabilecek bir alan olarak ortaya çıkmıştır. Bu tesislerin yıkılması sırasında yapılan başvuru üzerine Koruma kurulu tarafından tescil altına alınmış alan için ulusal ölçekte düzenlenen proje yarışması ile kültürel ve rekreasyon alanlarının ağırlıkta olduğu bir proje hazırlanmıştır.

Sonuç olarak Zonguldak 1800'lü yılların ilk yarısından başlayarak koruma altına alınmış ve bugünlere kadar bunun etkileri ile şekillenmiş türünün tek örneği olan ulusal bir madencilik şehri projesidir. Mülkiyet sorunları ile bir asrı aşkın süredir boğuşsa da Cumhuriyet sonrası endüstrileşme sürecindeki önemli konumu, içindeki yapıların çeşitliliği ile ve Cumhuriyetin ilk kenti olma özelliği ile Zonguldak endüstri mirası bir kenttir. Mülkiyet sorunlarımızı da çözümledikten sonra, Bu mirası koruma kullanma dengesini iyi düzenleyerek gelecek nesillere aktarmak bu kentte yaşayan bizlerin bir ödevidir.

KAYNAKLAR

Ekrem Murat ZAMAN “Zonguldak Kömür Havzasına Özgü Yasal Düzenlemeler”
Özge Yüksel “Cumhuriyet Kenti Zonguldak’ın Dönemler Açısından Kentsel Gelişimi”
Taşkömürü Havzasındaki Taşınmaz malların İktisabına Dair Kanun
TTK İnternet Sitesi
Teskere-i Samiye

PLANLAMANNIN İMKANSIZLIĞI; AYRICALIKLI ÖZELLEŞTİRMELER VE KENTSEL RANT

Tayfun KAHRAMAN

TMMOB Şehir Plancıları Odası

GİRİŞ

Rant ve kamu mülkiyeti kavramları, birbirinden bağımsız iki kavram olarak görünse de; bir aradalıkları ile planlama disiplini imkansız hale getirmektedir. Bugün kentlerde gerçekleşen özelleştirmeler ve bu özelleştirmeler sırasında bir düzenleyici işlem olarak kullanılan kentsel planlama faaliyetleri ile bu iki kavram iç içe geçmektedir. Özellikle kentsel rant değerlerinin çok yüksek seviyelere çıktığı İstanbul’da özelleştirmeler ile birlikte rant anlamında değersiz kent toprakları üzerinde gerçekleşen planlama faaliyetleri, bu alanların rant değerlerini oluşturmakta ve rantı maksimize etmektedir. Bu bildirinin amacı, özelleştirmeler ile birlikte kamu arazileri üzerinden elde edilen ve kentsel planlama ile değeri artırılan kentsel rantların paylaşım ve bölüşüm süreçlerinin kamu tarafından, kamu yararına aykırı olarak kentsel planlamayı nasıl imkansız kıldığını anlama çabasıdır.¹

Burada sorgulanan en önemli durum, devletin mülkiyetinde bulunan toprakların özel mülkiyete geçmesi sürecinde kentsel rantın varlığı ve planlamanın bu kentsel rantın oluşumunda üstlendiğı roldür. Devletin mülkiyetindeki topraklarda Cumhuriyet tarihi boyunca gerçekleşen fakat 1980’li yıllardan bu yana özelleştirme politikaları ile birlikte yükselen, 2000’li yılların başında yaşanan ekonomik kriz ile birlikte özellikle İstanbul’da büyük ölçekli projelerin ve turizm yatırımlarının taleplerinin karşılanması amacıyla daha da artan özel mülkiyet ve planlama aracılığıyla yaratılan ayrıcalıklı imar hakları ile kamu mülkü topraklar kamu tarafından adeta pazarlanmaya başlanmıştır. 2000’li yıllar ile birlikte Türkiye’nin küreselleşmeye tam adapte olamamış ekonomisini, küreselleşme sürecine tam adaptasyon amacıyla daha da liberalleşmesi sonucu; kamu da elindeki mülkleri pazarlanacak birer meta olarak görerek bu mülkleri özelleştirmiştir.

---

¹ Bildirinin konusu olan varsayım, yazarın Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Kent Planlama Programında 2010 yılında sunduğı “Kentlerde Kamu Mülklerinin Satışı ve Devlet Eliyle Kentsel Rant Üretimi: İstanbul Örneğı” başlıklı yüksek lisans tez çalışmasından aktarılmaktadır.

Sermayenin daha bağımsız bir aktör haline geldiği bu süreçte, üretici sermayenin kentsel mekana yönelmesi ile sermaye açısından maliyeti daha düşük olan kentsel rantlar, küresel kapitalizme eklemelenmenin önemli bir aracı haline gelmiştir. Kamu tarafından satışa çıkarılan ve konumu nedeniyle mutlak rantı çok yüksek olan alanların, öncelikle plan değişiklikleri ile yatırım değeri olarak kullanılabilinecek gayrimenkul haline getirilmesi sonucu, farklılık rantı oluşturulurken; yapılan ihaleler ya da devirler ile ayrıcalıklı bu arazilerin satışı sonucu mutlak rant oluşturulmaktadır.

Kamu tarafından gerçekleştirilen bu işlemler sonucunda, ayrıcalıklı imar haklarının işaret ettiği farklılık rantı ve de satışın gerçekleşmesi ile oluşan mutlak rant; bu alanı yeni imar hakları ile inşa edecek olan sermayeye aktarılmaktadır. Diğer bir taraftan ise bütüncül planlarda kamu hizmetinde görünen toprağın plan değişikliği ile sağlanan ayrıcalıklı imar hakları ile satışı, toprağa getirilen yapılaşma hakkı ile oluşacak maliyetlerin yine kamu tarafından karşılanması nedeniyle kamuyu zarara uğratmaktadır. Bu nedenlerle, kamu mülkiyetindeki kentsel toprağın ayrıcalıklı imar hakları ile özel mülkiyete geçişi bir yandan devletin yeni bir sermaye destekleme projesi olarak ortaya çıkarken, diğer bir yandan ise serbest piyasa da devleti de bir aktör haline getirmektedir. Kamunun değişen rolü üzerine oluşturduğumuz bu varsayım ise kendini planlama kavramının değişen boyutunda doğrulamaktadır. Düzenleyici bir işlem olarak planlama faaliyetini tekelinde tutan kamu, kentsel rantın yaratılması sürecinde bu tekel olma durumunu kullanırken, planlamayı da imkansızlaştırmaktadır.

KAMU MÜLKİYETİ, KENTSEL RANT VE RANTIN BÖLÜŞÜMÜ

Marx²'in rant kuramın da aktardığı gibi, kentsel toprağın özel mülkiyete konu olması rantın varlığına işaret eder. Bu nedenle, kamu mülkiyetinde bulunan kentsel toprağın rant ile ilişkisini kurmak ancak kamu mülkiyetinden özel mülkiyete geçişi ile mümkün olmaktadır. Bu anlamda Marksist kuram, tüm toprakların kamu mülkiyetine aktarılması ile toplumda eşitsizliklerin kaynağı olan ve artı değere haksız bir şekilde el koyan rantın ortadan kaldırılması gerektiğini söylemektedir. Fakat diğer taraftan bakıldığında ise, rantı içermeyen kamuya ait bir toprakta yaratılan rant; ikili bir değer taşımaktadır. Bir taraftan rant anlamında

---

² Bildiride yer verilen rantın kategorizasyonu ve rant kuramı, Karl Marx'ın Kapital adlı eserinde yaptığı aktarımdan alınmıştır. Marx'ın Rant Kuramı hakkında detaylı bilgi için bkz. Marx, Karl. 2003. Kapital III, çev. Alattin Bilgi, Sol Yayınları, Ankara.

değer taşımayan bir mülkün özelleşmesi ile rant doğmakta; diğer taraftan ise, rantın içsel koşulları ile toplumsal bölüşüm sürecinde bir eşitsizlik kaynağı ortaya çıkmaktadır.

Bu anlamda ilk olarak söylenmesi gereken; kentsel topraktaki özelleşme ile yaratılan rantın, sermayenin kendi içinde piyasa koşullarının belirlediği ortamda oluşan ranttan farklı bir değer taşıdığıdır. Kamu mülkü kentsel toprağın satışı, devlet eliyle rant yaratılması anlamına gelirken; bir taraftan da devlet eliyle kentsel mekanda kamu gücünün özel çıkarlar elde etmek amacıyla kullanımına işaret etmektedir. Özelleşme ile oluşan kentsel rantın bu ikili yapısının yanı sıra, kamu eliyle toprağın özelleşmesi nedeniyle yaratılan mutlak ranta ek olarak, bir ikinci rant kategorisi daha eklenmektedir. Bu rant kategorisi ise farklılık rantıdır. Mülkiyetin özelleşmesi ile mutlak rant elde eden sermayeye, mülkün verimliliğini arttırmak üzere kamu tekelinde olan düzenleyici işlemler ile verilen değer artışı; farklılık rantını ortaya koymaktadır.

Ayrıca yukarıda da kısaca bahsettiğimiz gibi, devlet başka bir düzenleyici işlevi olan planlama işlevini de kullanarak, kamu mülkiyetindeki toprağın özelleşmesi ile ortaya çıkan mutlak ranta ek olarak; toprağın verimliliğini artırma yolu ile farklılık rantı yaratmakta ve bu değeri sermayeye devretmektedir. Böylece kamu eliyle yaratılan mutlak rant ile farklılık rantının, kendi özgün koşulları ve üretim biçimleri çoğu zaman farklılık gösterse de, birlikte sermayeye aktarılmalari; diğer bir anlatımla her iki rant kategorisi içinde geçerli olan toplumsal olarak yaratılmış değere el koyma girişimi, toplumsal ve ekonomik anlamda oluşan etkiyi de ikiye katlamaktadır.

Özetle, kamu mülkiyetindeki toprağın özel mülkiyete geçişi ile yaratılan rant ve rantın ortaya çıkışının sonucu olarak oluşan baskılar, kentsel mekanda devletin düzenleyici rolünün zayıfladığını ve devletin kamu gücünü kullanarak spekülatif faaliyetler içine girdiğini ve özel çıkarlar yarattığını göstermektedir. Sosyalist sistemden kapitalist sisteme geçiş örneklerinde görüldüğü gibi rant baskısı, devlet her ne kadar güçlü olursa olsun kentsel mekanda belirleyici olmaktadır. Marksist kuramcılar tarafından ilerici bir adım olarak görülen kentte kamu mülkiyeti, bu anlamda ileri kapitalist ülkelerde değer bulan bir söylem olmuş; gelişmekte olan ülkelerde kapitalizm daha ağır koşullarda ve yıkıcı yaşandığından, kamu mülkiyeti kamunun kolaylaştırıcılığında sermaye birikim aracı halini almıştır. Bu anlamda, İstanbul örneği çarpıcıdır. Kamu mülkiyetinden özel mülkiyete geçiş ile rant baskısının nasıl kontrol edilemez bir kentsel mekan kurgusu yarattığını göstermektedir. İstanbul'da her gün yaşanan kamu

mülklerinin satışları, kamu mülklerinin satışı üzerinden yaratılan rantın kentte yarattığı problemleri ve kamunun buradaki düzenleyici işlevini açıkça ortaya koymaktadır.

Bu kamusal faaliyetin bölüşüm ilişkilerine bakıldığında ise kamu mülklerinin satışı, kentliler için, eşitsizliklerin artışı anlamına gelmektedir. Sermaye için ise yeniden birikim süreci içinde yeni bir birikim alanı olmakta, devletin düzenleyici işlevlerinin devamlılığını ve son dönemde bu işlevlerini de sermayeye aktarımını sağlamaktadır. Kamu mülklerinin satışı, kentsel toprakta kamusal mekanların yaratılmasının maliyetini arttırırken; kentte eşitsizliklerin artması, kamusal alanların özelleşmesi ve kamusal fonksiyonların kent mekanından çekilmesi sürecini de beraberinde getirmektedir.

Para rantı aşamasına geldiğimiz bugünlerde ise, devlet mülkü olan toprakların özel mülk haline dönüşmesi kolaylaşmış ve kentsel toprak piyasası finans piyasası ile eş anlamlı bir görünüm kazanmıştır. Bu nedenlerle, devletin kentsel mekandaki düzenleyici fonksiyonunu korumak adına; kentsel mekanda özel mülkiyetin sınırlanması ve kentsel toprağın kamusallaşması ya da yaratılan rantın kamusal maliyetinin geri kazanılması yollarının yaratılması gerekmektedir. Fakat bahsettiğimiz üzere, kamunun gerçekleştirdiği işlemlerde bu denklemin tersine işlediğini ve devletin kendi eliyle yarattığı değeri özelleştirdiği görülmektedir.

Özellikle kamu mülkiyeti ve kentsel rantlara, dönemselsel olarak değişen iktisadi paradigmlar göz önüne alınarak bakıldığında, yönetim yapılarının değişen paradigmlar ile yaklaşımlarının da farklılaştığı görülmektedir. Bugün içinde bulunduğumuz dönem, piyasa belirleyiciliğinde sermaye birikim süreçlerinin spekülâtif alanlara yöneldiği bir aşamayı işaret ederken; devletin merkezi yapılanması, içinde bulunduğu dönemin gereklilikleri çerçevesinde örgütlenmekte ve politikalarını belirlemektedir. Merkezi yönetimin genel ideolojisinin Neo Liberal piyasa merkezli olduğu dönemin, kentsel alandaki uygulamaları da bu perspektifte oluşan kentleşme eğilimini ortaya koymaktadır. Bu perspektif içinde merkezi hükümet kentsel mekana ve onun üzerindeki kamu mülklerine, elde edilecek rant ile kamu yatırımlarına kaynak yaratacak mallar olarak bakmaktadır.

Yerel yönetimler ise, kent merkezlerinde kalan arazileri üzerinden yaratılacak rantın maksimize edilmesi amacıyla kendi mülkleri üzerinde plan değişikliği yaparak, kentsel toprağın emlak fiyatını mümkün olduğunca yükseltmekte ve elde edeceği rant değerini arttırmaktadır. Birçoğu kamulaştırma yöntemi ile ya da kentsel karakter kazanan toprağın düzenlenmesi sırasında düzenleme ortaklık payı olarak alınan ve yerel yönetim mülkiyetine

geçmiş olan bu arazilerin; özel mülkiyetten kamu mülkiyetine oradan yeniden özel mülkiyete geçişi de farklı bir çelişki yaratmaktadır. Yerel yönetimler, 3194 sayılı Kanun ile edindikleri plan yapma ve onama yetkisini kullanarak mülkleri üzerinde plan değişiklikleri ile ayrıcalıklı imar hakları tanımlamakta ve ayrıcalıklı imar hakları ile birlikte kamu taşınmazlarının satış yoluyla sermayeye devrini gerçekleştirmektedir.

Özetle, kamu mülkiyetindeki kentsel toprak üzerindeki tasarrufları nedeniyle yaratılan rant yönünden merkezi yönetim ile yerel yönetimlerin uygulamalarının farklılık göstermediği ortadadır. Her iki yönetim yapısı da, elde ettikleri rant değerini sermaye ile paylaşırken, oluşan değeri kaynak sıkıntısını aşmak üzere kullanmaktadır. Yerel yönetimlerin kamu mülklerini, kaynak yaratma amaçlı satışının uygulamasına ilişkin ilginç bir örnek ise İstanbul'da yaşanmıştır. 2006 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi mülkiyetinde bulunan ve bulunduğu konum açısından yüksek bir emlak değerine sahip olan Levent İETT Garajı'nın satışı sırasında, açıklama yapan Belediye Başkanı Kadir Topbaş; elde edilen gelirin, yapımı planlanan karayolu tüneli projelerinde kullanılacağını belirterek, uygulamanın amacını göstermektedir.

DÜZENLEYİCİ İŞLEM OLARAK PLANLAMA

Bu tabloda görüldüğü üzere, özellikle son dönem içerisinde kentsel rantların paylaşılması sürecinde, sermayenin küreselleşme pratiği içinde yeniden üretimi ön plana çıkarken, kentsel mekanda özelleştirmeler artış göstermektedir. Özelleştirmeler ile birlikte ön plana çıkan bir diğer kavram ise planlama olmaktadır. Planlama, yeni dönemde artan özelleştirmeler ve sermayenin yeniden üretimi süreci ile birlikte çehresini değiştirmekte ve kentsel bütünden kentsel parçalara doğru ilgi alanını daraltmaktadır. Planlamanın yaşadığı bu süreç ile birlikte üstlendiği yeni işlevi, kentsel mekan üzerinde ayrıcalıklı imar hakları yaratmak olmuştur. Özellikle meri plan çalışmaları üzerinde yapılan imar planı değişiklikleri ile yapılaşma haklarının arttırılması, kentsel toprak üzerinden elde edilen kentsel rantların yükseltilmesi istemi ile gerçekleştirilmektedir.

Dolayısıyla kent planlama disiplini, yeni yaşadığı dönemde, Türkiye kentleri üzerinde bütünsel düzenleyici işlevini yitirerek giderek noktasal ölçüğe kaymakta ve kentsel rant dağıtmanın açık bir aracı haline gelmektedir. Kentsel toprakta yaşanan özelleştirmeler ile bu süreçte planlama yetkisini elinde bulunduran kamu idaresinin, bu işlevini kullanarak kamu mülklerinin değerini arttırması ve satışa çıkarması istemi; bu dönemin önemli

problemlerinden biri haline gelmiştir. Kamu büyük oranda kent merkezinde ya da rant açısından en verimli alanlarda bulunan arsalarını, plan değişikliklerini gerçekleştirerek satmaya ve plan değişiklikleri ile de bu satıştan elde edilecek geliri en üst seviyeye çıkarmaya başlamıştır. Bu nedenle planlamanın, düzenleyici işlevini rant değerini arttırmak üzere kullandığı bu yeni dönemde, işlevi; ayrıcalıklı imar hakkı yaratmak olmuştur. Fakat diğer bir taraftan kamu mülkü kentsel toprağın özelleştirilmesi ve özelleştirmeler ile rantın devri süreci de bu ayrıcalıklı hakka eklendiğinde, yaratılan rant daha da büyümektedir.

Planlama aldığı bu yeni boyutta; ilk olarak bütüncül planlama yaklaşımından uzaklaşmakta, ikinci olarak imar planı değişiklikleri ile rant değerini arttırma üzerine odaklanmaktadır. Kamu mülklerinin satışının gerçekleştirilerek rant yaratılması işlemi, planlama faaliyetinin düzenleyici rolüne ve kamu yararını gözetme ilkesine aykırı oluşu nedeniyle ilk olarak bütünsellikten uzak noktasal planlama çalışmaları ile gerçekleştirilmektedir. Bu yöntem ile sermayenin çabuk kar etmek amaçlı hedeflerine ulaşmasını sağlayacak biçimde düzenlenen işlemlerin uygulanması şansı yükselmekte, yapılı çevre üretme ve daha fazla rant elde etme süreçleri hızlandırılmakta; ayrıca verilen ayrıcalıklı imar hakları ile sermayenin elde edeceği rant maksimize edilmektedir. Dolayısıyla, kamu mülkü kentsel toprağın özelleştirilmesi ve toprak üzerinden elde edilecek olan rantın yükseltilmesi işlemi, bütünsellikten uzak noktasal gerçekleştirilecek olan bir planlama faaliyetinin işidir ve aksi bir durum bu tür bir girişime izin vermeyeceğinden özellikle son dönemde, planlamanın kentsel mekan üzerinde daha da parçalandığı görülmektedir.

İkincil olarak kent planlama, imar planı değişiklikleri ile özellikle günümüzde daha da belirginleşen bir ayrımla, kendini kentsel mekan üzerinde hem bir değer yaratma, hem de bu değeri dağıtma aracı olarak göstermektedir. Kentsel mekan üzerinde yapılan her müdahale kendini iktisadi ya da sosyal anlamda göstermekte ve planlama uğraşı, kentte yeniden üretim ve bölüşüm ilişkilerini belirlerken; kamu eliyle yapılan planlama eylemi, devletin ideolojik çerçevesi içinde gerçekleşmektedir. Planlama bu işlevi ile kentsel mekanı, hakim iktisadi algı çerçevesinde ve devlet tarafından belirlenen bölüşüm ilişkileri içinde yeniden düzenlemektedir.

Bu dönem içerisinde planlamanın düzenleyici işlevi dağılmakta ve her plan kendi bölüşüm ve üretim ilişkilerini düzenlerken, bu plan çalışması üzerinde yapılan değişiklikler ise yeni bir dağıtım mekanizmasını tanımlamaktadır. Buna göre yapılan plan değişiklikleri; meri plan üzerinde rant değeri düşük kent parçalarında ya da kamusal işlevlere ayrılmış kentsel rant

anlamında değer taşımayan alanlarda yapılarak, bu alanların rant değerlerini arttırmak misyonunu üstlenmektedir. Plan değişikliklerinin her koşulda işlevi, kentsel rantı arttırmak olmasa da; özellikle Türkiye’de ve Türkiye’nin kentsel rant üretme oranı en yüksek kenti olan İstanbul’da yapılan plan değişikliklerine bakıldığında, pek çok değişikliğin imar hakkını yükseltmek üzere yapıldığı görülmektedir. Dolayısıyla son zamanlarda plan değişiklikleri zaruri olmaktan öte, plan çalışması ile elde edilemeyen ayrıcalıklı imar haklarının düzenlenmesi amacıyla yapılmaktadır.

Görüldüğü gibi, kentte yer alan kamu arazilerinin satışı kent içerisindeki her hangi bir arazi satışından farklıdır. Bu alanlarda yapılan satış ve planlama marifetiyle kent toprağına verilen imar hakları ile özel mülkiyetin yarattığı mutlak rantın ve toprağın konumundan kaynaklanan farklılık rantının toplamı, özel mülkiyete geçişi ile mülk sahibine aktarılmaktadır. Kamu mülkü kentsel toprağın yeni sahibi, plan değişikliği ile satışın yarattığı rant değeri üzerinden çifte rant karakteri gösteren bir değer elde etmektedir.

Dolayısıyla kentte kamu mülklerinin mülkiyetlerinin devri gerçekleştirilirken, öncelikle arazilerin sermaye yatırımlarını cezp edecek şekilde imar planı değişiklikleri ile farklılık rantı yükseltilmektedir. Ayrıca kent merkezindeki konumları nedeniyle konum kaynaklı farklılık rantları da yüksek olan arazilerin satışları ile mutlak rant oluşturulmaktadır. Böylece, hem farklılık rantı, hem de mutlak rant birlikte kamu arazisinin yeni sahibine hiçbir vergilendirme ya da kesintiye uğramadan aktarılmaktadır. Diğer bir anlatımla, devletin kentsel mekanı düzenlemek amaçlı araçlarından biri olan planlama marifetiyle kamu iki kez zarara uğratılmaktadır.

SONUÇ

Kamu arazilerinde yapılan plan değişiklikleri kamu arazilerinin farklılık rantı yaratmasını, bu arazilerin satışları ise mutlak rantın oluşmasını sağlamaktadır. Bu yaratılan çifte rantın bölüşüm ilişkilerine bakıldığında ise, kentsel mekan üzerinde yer alan farklı grupların kamu arazileri üzerinden mücadelesinde sermayenin galip çıktığı açıkça ortadadır. Farklı grup ve çıkarların mücadelesinin sürekli olduğu kentsel mekan üzerinde, bu mücadelenin izlerini ve kentteki ayrışmaları silmek üzere düzenleyici işlevlere sahip olan kamu otoritesi; bu müdahalelerini sermayeden taraf olarak gerçekleştirdiğinden, çifte rant yaratılarak özelleştirilen kamu arazileri aynı zamanda mekan üzerinde toplumsal farklılaşmaları da derinleştirmektedir. Devlet arazilerini satmak yönünde belirlediği tavrı ile kentsel mekan

üzerinde uzlaştırıcı olmaktan uzaklaşmakta ve kendisi sermayenin yeniden üretim araçlarını yaratarak bu gruptan yana olmaktadır. Devletin kamusal işlevlerini korumak üzere üstlendiği mekan organizasyonuna yönelik müdahaleleri, kent planlama açısından olmazsa olmaz kamu mülkü arazilerin ayrıcalıklı imar hakları ve çifte rant ile satışı şeklinde olduğu sürece; devletin kentsel mekandaki denetimi de zarar görmektedir.

Kamu mülkü kentsel toprak üzerinde özelleştirmeler ile birlikte çifte karakter kazanarak ortaya çıkan ve Türkiye kentleşme sürecinde kentleri biçimlendiren en önemli olgu olan kentsel rantlar ile kamu mülklerinin satışı ve planlamanın bu süreçte oynadığı rolü tespit etmek görüldüğü gibi, gizli bir çıkar elde etme yolu haline almıştır. Küreselleşme süreci ile birlikte yaşanan neo – liberal dönemde, değişimi zamanında yaşayamamış bir ekonominin sancılarını çeken Türkiye’de yaşanan bu süreç; özellikle İstanbul’da kendini göstermiştir. Bu süreçte planlama, kamunun düzenleyici bir işlem olarak kullandığı bir araç olmaktan çıkarak; şehircilik ilkelerine aykırı bir şekilde parçacıl uygulamalar ile kamu mülklerinin pazardaki değerini arttıran bir enstrüman haline gelmiştir.

Kentte özel mülkiyeti kamu yararı için azaltması gereken devletin düzenleyici gücünü kendine çıkar sağlamak amacıyla kullanımı ve böylece ayrıcalıklı hale gelen kamu mülklerini satışa sunmasının en çarpıcı sonucu; planlamanın yaşadığı çıkmaz olmuştur. Kamunun kentsel mekanda sermaye eksenli biçimlenen yeni rolü, kendini planlama kavramının bu değişen boyutunda doğrulamaktır. Düzenleyici bir işlem olarak herkes için adaleti akla getiren planlama faaliyetini tekelinde tutan kamu; özelleştirmelerle kentsel rantın yaratılması sürecinde tekel olma durumunu, sınıfsal bir tercihle kullanmakta ve herkes için planlamayı imkansızlaştırmaktadır.

IV. OTURUM: MÜLKİYET ve PLANLAMA
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Güzin Konuk

SORU-CEVAP

Doç. Dr. SIRMA TURGUT- Biz de çok teşekkür ediyoruz. Aslında planlamanın imkânsızlaştığı konusundaki saptamalara Antalya'dan başladık, Belek'te özellikle vurucu turizm sektörü üzerinden bir anlatı dinledik. Her üç bildiri de kent toprağının, kamusal mülkiyetin nasıl problemlerle karşı karşıya kaldığını gördük. Sonra Zonguldak'taki kömürle kentin bir anlamda başta barışık başlayan hikâyesinin nasıl bir sürece girdiğini, sonra da İstanbul üzerinden özellikle de büyük kentlerde, mega projelerle, batı ağırlıklı olmak üzere ülkenin bütününde yaşadığımız sorunlara da toprak açısından değindik. Her üç bildiri de çok ayrıntılı ve önemli örnekleri dinleme şansını yakalayabildik. Tabii şunu söylemek gerekiyor; planlamanın imkânsızlaşması birilerimizin bunu savunurken birilerinin de plan-sözde plan aracılığıyla bütün bu kararları getirdiği, dolayısıyla nasıl bir plan hep dönüp dönüp tartıştığımız nasıl bir planlama yönetim süreci, nasıl kent yönetimleri, neyi savunan, ne uğruna bu süreçlerin ya da bu iddiaların ortaya konabildiği konular? Şimdi salondan soru için başlayalım.

SAVAŞ ZAFER ŞAHİN- Üç bildiri sahibine de çok teşekkür ediyorum, çok faydalandığımı ifade etmek isterim. İki soru sormak istiyorum, biri Elçin Hanım'a. Şimdi turizm sektörünün kendi dinamikleri var. Hepimiz biliyoruz, tatile gittiğimizde tatil köylerinde kolunuza bir kelepçe vuruyorlar, dışarıdan da kimse girmesin diye sahilleri duvarlarla bölüyorlar. Bunun sebebi tabii her şey dahil sistem, şimdi biz ama planlarken her şey dahil sistem gibi dinamikleri hesaba katamıyoruz. Bu tür dinamiklerin acaba turizm alanlarının planlanmasındaki etkileri neler? Belki planlamada bu tür koşulları da dikkate almamız gerek diye düşünüyorum bundan sonra.

Yesari Bey'e de şöyle bir soru sormak istiyorum: Şimdi öncelikle tebrik ediyorum, hakikaten Zonguldak'ta meslek odalarıyla işbirliği içinde Lavuar çok güzel bir deneyim yaşandı sizin de ciddi katkılarınızla. Tabii bir yandan da şu tehdit devam ediyor: Sanayisizleşme, iş kayıplarının olması ve eski tesislerin artık kullanılmaması Zonguldak'taki mülkiyet dönüşümünü gelecek yıllarda nasıl etkileyecek sizce? Çünkü gösterdiğiniz örneklerde çok katlı yapılaşmaların, çok yoğun yapılaşmaların özel mülkiyette yoğunlaştığını görüyoruz. Kamu mülkiyetlerini birden yapılaşmaya hani bu sorunu çözüp açarsak -ki, açıyoruz yavaş yavaş- orada da aynı tür bir yapılaşmanın oluşmasını nasıl engelleyeceğiz? Bu konudaki düşüncelerinizi almak isterim. Çok teşekkür ediyorum.

ELÇİN BARIN PENPECİOĞLU- Şimdi turizmde dinamikler deyince tabii buradan hemen şunu ilişkilendirebiliriz, arz-talep dengeleri burada bizim için çok belirleyici. Fakat ben ülkemizde şunu görmeye başladım: o bileğimize takılan kelepçelerle birlikte yapılan her şey

IV. OTURUM: Mülkiyet ve Planlama

dahil turizm sistemi aslında dışsal olarak belirlenen verili bir turizm sistemi diye tanımlıyorum. Yani toplumda bir kesim bunu hakikaten bir dönem talep ettiği için mi bu mekânlar üretildi, bu dinamiği biz mi yarattık, toplum içinden mi bunu istedi, yoksa bu aslında bize arz edildi, bir şekilde bu bize sunuldu, çünkü bazı dışsal veriler, dünyadaki değişimler, dönüşümler 1980 sonrası hepimizin çok tartıştığı bazı kapitalist gelişme stratejileri mi tanımladı bize bunu? Ben bu noktada bu dinamiklerin daha çok dıştan verildiğini ve bu dıştan verilen dinamiklerle bir talep yaratıldığını ve insanların da aslında kafasında turizmi bu şekilde inşa etmelerine neden olduğunu düşünüyorum. Dolayısıyla dinamik belirlerken tabii ki dış dinamikleri arkamızı dönemeyiz, bu dünyaya sırtını dönmek artık günümüzde çok mümkün değil, ama iç dinamikleri de işin içine katmamız adına sunuşumu sundum. İç dinamikleri keşfetmeye başladığımızda kendimize özgün olanı, yerele özgün olanı belki keşfederiz diye düşündüm. Mesela, benim sunuşumda kamu mülkiyetini kullanmak, kamu mülkiyetini çok fazla özel bir alana kullandırtmanın dezavantajlarını yaşarken başka bir bağlamda bu farklı konumlara gidebiliyor, dolayısıyla yerele bağlı dinamikleri yakalamamızın ben bu noktada önemli olduğunu düşünüyorum. Teşekkürler.

YESARİ SEZGİN- Bahsettiğiniz gibi kamusal alanda Türkiye Taşkömürü Kurumu'nun elinde olan ve kent merkezinde yer alan, yaklaşık 8 hektarlık bir alan üzerinde güzel bir çalışma örneği yaptık, henüz uygulamaya geçemedik maalesef. Bir sene oldu yarışma projemiz sonuçlanalı, ama bir bilinç oluştu kentte gözlemlediğimiz o süreç içerisinde. Dönüşümün bazen kentsel dönüşüm olarak bakınca hemen insanların aklına özellikle konuyla ilgisi olmayanların aklına yıkıp çok katlı binalar yapmak geliyor özellikle plancılığa çok yakın olmayan arkadaşlarımızın ya da halkın gözüne öyle geliyor. O bakışı kırdık Zonguldak'ta, dönüşüm yaşanan alanlarda farklı şeyler yapılabileceğini de gördü insanlar, inşallah uygulayacağız, devam ediyoruz.

Diğer yönden baktığımızda kamusal alanların özel mülkiyete geçtikten sonra oluşan baskıyı nasıl engelleyebiliriz? O Zonguldak'a has bir şey değil diye düşünüyorum, bütün kentlerimizde nasıl rant için bir baskı varsa muhakkak orada da olacaktır. Onu Zonguldak'ta alan çok az olduğu için özel şahıs mülkiyetinde olan alanlar çok az olduğu için o bölgelerde bu baskıların daha çok yoğunlaştığını görüyoruz. İnsanların ruhsatlı bir binada oturabilmesi için çok kısıtlı alanlar var ve orada belediyede çalışan, görev yapan plancı arkadaşlarımız yoğun baskı altında kalıyorlar, ama bu Zonguldak'a has bir şey değil, diğer alanlarda da bütün diğer kentlerde plancılar olarak nasıl sorunlarla karşılaşsaksak Zonguldak'ta da aynı sorunla karşılaşılacaktır. Orada önemli olan yöneticilerin ve plancıların nasıl bir duruş sergileyeceğidir.

ENGİN ERGÜN- Efendim, teşekkür ediyorum söz verdiğiniz için, üç konuşmacıya da teşekkür ederiz. Tabii benim görüşlerim Sayın Tayfun Kahraman'ın tarafından yana, bu tarafı tutarak Sayın Yesari Sezgin'in konuşmasına ilave edeceğim bazı hususlar olacaktı. Her şeyden önce benim için gerçekten nostaljik oldu, çünkü Zonguldaklıyım. Uzun yıllardır da Zonguldak'ta planlama yaptım. Siz çok genç olduğunuz için hatırlamıyorsunuzdur, Zonguldak Metropolitan Alanı Belediyeler Birliği Planlama Örgütü başuzmanıyım. Buraya nasıl geldim? Bir yarışma olmuştu, onu kazanan ekibin başında olduğum için ekiple birlikte orada çalışmıştık ve farklı olarak da o zamana kadar yarışmaya sunulan projeler geliştirilir, onay verilirdi, burada çalışma yeniden başladı, yapıldı. Bunları filan anlatmak lazım, bunu söylememin nedeni bu araştırmalar yapılırken yarışma sırasında da Zonguldak metropoliten alanın, yani dört belediyenin en önemli sorunlarından biri mülkiyet yapısıydı, arazi eğimi, heyelan, vesaire maden tasmanı, orman rejimi, bütün bunları nasıl çözeceğiz? Yani kenti bir tarafa koyup, kömürü bir tarafa koyup ele almak değil de, bu sorunlara rağmen burada nasıl yaşanılacak ileride? Cevabını aradığımız soru buydu.

Bu konuyla ilgili yayınlar yok, yalnız arşivlerde bulabilirsiniz, Belediyeler Birliği'nin ve bütün belediyelerin arşivlerinde. Stratejik planlama yapılmıştı o zaman, bu bir pilot projeydi ve ilginç bir planlama süreci vardır. Strateji planlama yapılmış ve sektörel planlama yapılmıştı. Sektörel stratejiler de yapılmıştı. Bunlarla ilgili dokümanı ilgili raporlarını yine Belediyeler Birliği'nde bulacaksınız eğer arşivi duruyorsa. Fakat benim şurada söylemek istediğim şu ki, siz birden bire 1936'dan 1986'ya atladınız mülkiyet rejimi konusunda, aradaki dönemi, yani aradaki dönemde mülkiyetle ilgili sorunlara ne gibi çözümler getirileceğini ya bilmiyorsunuz, ya bilmiyorsunuz. Çünkü yayın yok ortada, bir tek yayın var, ZMA Planlaması Faaliyet Programı ve Planlama Sistemi diye, o yayınlanmıştır, sendikada bile bulunur. Orada mülkiyet rejiminin nasıl çözüleceği o zamanki kanunlar çerçevesinde hiçbir kanun değiştirmeden nasıl çözüleceğinin esasları bulunmakta, ama tabii büyük raporlarda büyük açıklamalar, uzun açıklamaları bulabileceksiniz. Bunun ötesinde yerleşmeyle ilgili kısmında da 1985 yılında artık planlama dönemi bitmiş olan benim zamanımda hazırlanmış planın sistemi şöyleydi: Tasmanla ilgili yerleşme konusunda kömür idaresi belli alanları burası hiç bana lazım değil diye göstermek zorundaydı. Bu tip alanlar vardı, bir de tasman etkisinin sönümleneceği yılları tahmin edebiliyordu, çünkü kendi programını biliyordu. Ne zaman hangi araziden tasman etkisinin çekileceği de belliydi, dolayısıyla sizin yerleşme planı yapmanız ve yoğunluk desenini ona göre korumanız da mümkündü. Eğer bunu izlerseniz Zonguldak için de faydalı olur, orada bir Şehir Plancıları

IV. OTURUM: Mülkiyet ve Planlama

Odası'nın temsilcisisiniz, iyi olur diye ve görüşleriniz de belki düzelir diye düşünüyorum. Çok teşekkür ederim, kusura bakmayın.

Doç. Dr. SIRMA TURGUT- Teşekkür ediyoruz.

YESARİ SEZGİN- Teşekkür ediyorum Engin Hanım'a. Tabii zaman oldukça kısıtlı, 20 dakikalık bir süreye sığdırmaya çalışıyoruz sunumumuzu. 1865 yılındaki nizamnamenin getirdiklerinden, 1911 yılında yapılan Tezkere-i Samiye'nin getirdiklerinden bahsettim. 1940'lardaki yapılaşmanın mekâna yansımalarından da bahsettim ve bir sürü Yargıtay kararları 1953'lerde alınan Yargıtay kararlarının da mülkiyet sorununa çözüm olmayacak kararlar şeklinde ortaya konduğundan da bahsetmeye çalıştım, ama orada 1973'le 1976 yılları arasında Engin Hanım'ın yaptığı 1973-1976 civarında yapılan çalışma Zonguldak'ta, ilk metropoliten planlama anlamında ülke genelinde yapılan ilk örnek çalışmalardan bir tanesi. Engin Hanım'ın bahsettiği çalışmalardan haberimiz var, raporlarını okuduk, hatta Zokev tarafından Zonguldak Kültür Derneği tarafından yayınlanan bir dergide de kendisinin ve benim aynı anda birlikte bir makalemiz de o konu ile ilgili yayınlandı, orada aynı plan üzerinde de görüşlerimizi farklı şekilde bildirdik. O dergide ikimizin de makaleleri var. Teşekkür ediyorum katkılarınız için.

Doç. Dr. SIRMA TURGUT- Kısaca ben bir şey söylemek istiyorum. Aslında burada çok net iki şeyi gördük: İstanbul, Zonguldak. Mülkiyet hakkının sınırlı olduğu yer, mülkiyet hakkının sınırsızca gittiği yer ve bunun planlamaya etkisini iki farklı alandan gördük. 2981 sayılı İmar Affı çıktığında yanılmıyorsam 5. maddesinde iki istisna getirdi. Biri Boğaziçi, diğeri de Zonguldak kömür havzası için özel bir mülkiyet tanımı getirilsin ve burada öngörünüm, vesaireyle belli korumalar getirilsin. 12 Eylül faşizmi bile bunu öngörmüştü, bugün geldiğimiz nokta bambaşka bir nokta. Benim altını çizmek istediğim şey şu: Türkiye'de mülkiyet hakkı dediğimiz anda biz bambaşka şeyleri anlıyoruz. Dün farkında mısınız bilmiyorum, Brezilyalı arkadaşla bir soru soruldu, adam anlamadı. Arkadaşlar, burada öğrencilerimiz var, o nedenle bunu söylüyorum. İngiltere'de bir toprak mülkiyetinden bahsettiğiniz zaman toprağın 5 cm üstü, 5 cm altı, bunların altında ya da üstünde eğer ekstra bir şey elde ediyorsanız bu rantı kamuyla paylaşmak zorundasınız. Kat Mülkiyeti Kanunu bu çok doğal değil mi, yok kardeşim, böyle bir kanun başka hiçbir yerde yok. Yani topraktan bağımsız insanlara ekstra bir mülkiyet hakkını tanımlayan böyle garip bir mülkiyet kavramı aslında literatürde yok. Biz bunların farkında değiliz ve şu anda tartışıklarımızı bunların üzerinden tartışıyoruz. Ben hem Boğaziçi, hem de Zonguldak'la ilgili ekstra kanun tasarısıyla ilgili çalıştığım zaman maalesef bununla karşılaştım ve çok geçirdim. Bizim tanımımız başka.

Ben Őu sorunun sorulması gerektiğine inanıyorum: Değerli arkadaşlar, malum burjuvazi kendisini palazlandırabilmek için bir zamanlar toprak rantı üzerinden bir birikim yapıyor, yaptığı birikimle sanayiye geçiyor, ama bir düşünün ki, biz Türkiye’de bu toprak rantından para kazanmayı, dolayısıyla sanayileşmek, kendimizin kalkınması için bunları kullanabilmek için bir birikim yapmayı artık zül kabul ediyoruz, çünkü son derece riskli bir alan, yani marjinal maliyetleri çok yüksek. Acaba diyorum -yani bu benim kişisel sorum- bizde mülkiyeti bu kadar kutsallaştıran ve bu kadar çeşitlendirip mülkiyeti literatürde var olmayan tanımlara bağlayan bir yapıya kavuşmuş olmamız bizim tercihimiz midir, yoksa arkadaşımız da dışarıdan gelen bir şeyler diyorlar, acaba bunca 72,000,000 adam oturur da çalışır, Şunları bir de emeğe dönüştürürse, gerçekten bir ürüne dönüştürürse ne olur diye korkusundan bize sunulan bazı çözümlerin üstünde oynamak mıdır? Bir planıcı olarak aslında bunları da düşünmemiz gerektiğini düşünüyorum. Teşekkür ederim.

AYŞE IŞIK EZER- Teşekkür ediyorum. Öncelikle üç sunum için de arkadaşlara teşekkür ediyorum. Ben bir katkı yapmak istiyorum birinci sunum üzerine. Katkıyı da hem hafıza ve arşiv problemimizi göz önüne alarak da önemsiyorum özellikle genç arkadaşlarımızın da bulunduğu bu ortamda. Doğru, turizme bakış açımız aslında aynı zamanda doğal, kültürel ve tarihi varlıklara da bakış açımızı belirliyor. Bu anlamda sunumun içinde geçen bir slaytla değindiğiniz bir proje bana bunu hatırlattı. O da 1974 yılında gerçekleştirilen Güney Antalya Turizm Projesi. Neden önemsedim? Çünkü önemli bir planlama deneyimidir kuramsal açıdan ve özellikle katılımcılık ve sürdürülebilirlik söylemi bu kadar içinin boşaltılarak kullanıldığı bugünkü terminolojide, bugünkü bakış açısında önemli gördüğüm bir deneyim. Önemi nereden kaynaklanıyor? Alanın niteliğinden, aslında Güney Antalya Turizm Projesi’nin yapıldığı yerin bir kısmı, o yıllardaki adıyla Olimpos Sahil Milli Parkı’nın alanıyla çakışır, Kemer Göynük bölgesi özellikle kıyı kesiminde. Niye önemli? Çünkü o dönemde 1972 yılında başlıyor aslında proje, üç bakanlığın bir protokolle kendi bakış açıları ve ihtisas konuları üzerinden değerlendirilen bir projedir. İmar İskan Bakanlığı, Turizm Bakanlığı ve Orman Bakanlığı. İşte bu alanın niteliği, projenin hedeflerini de belirliyor. Bizim uzun yıllar bitki örtüsü diye tanımladığımız doğal varlıklar bir milli park olarak ele alınıyor. Uluslararası kaynak değerleri niteliği göz önünde bulundurularak bu plan çalışmasına başlanıyor. Kurumsal açıdan da önemli bir organizasyonel yapıdır, üç tane protokol imzalanıyor. Sonuncusu 1980 yılında, bunu özellikle ilgilenenler ve genç arkadaşlarımızın arşivlerinde bulabilirler mi bilmiyorum, ama bende var belgeleri, bütün bu değerlendirmelerle ve geniş çalışma tutanaklarıyla birlikte. Ne oldu 1980 yılında son protokolden sonra? 1982 yılında Turizm Kanunu çıktı ve her şey bitti, yarım kaldı. Sonuç 88,000 hektarlık milli park alanı 34 000

IV. OTURUM: Mülkiyet ve Planlama

hektara indirildi. 1986 yılında bütün değerlerden vazgeçtik, oysa çok önemli bir tanesini çok net hatırladığımı söylemek istiyorum, Orman Bakanlığı'na bir görev yükler protokol, rekreasyon olarak tarif etmez. Milli Parkın kaynak değerini oluşturan doğal varlıkların korunmasının sürdürülmesini sağlayacak plan kararlarının ve prensiplerinin belirlenmesi der. Şimdi bu çok önemli bir deneyimdir, üstelik de 1980'den önce bakın, kaç yıl öncesinde bugün bile hâlâ aynı anlamı yükleyemediğimizi düşünüyorum, yüklediğimizi. Çünkü daha turizm ekonomik bir araç olarak görülüyordu, bir bütün olarak değerlendiriliyordu ve bütüncül bir yaklaşım olarak ele alınıyordu.

Buna çok çarpıcı bir örneği daha paylaşmak istiyorum vaktinizi almamak adına. Bir örneği de Kaçkar Dağları Milli Parkı'nda yaşanmıştır. 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu bir yerin milli park ilan edilmesi için birtakım süreçleri tarif ederdi. Şu anda o kaldırıldı 648 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile süreç değişti. İlgili bakanlıkların görüşünün alınmasını zorunlu kılar. Bu sürece başlanıyor Kaçkar Dağları Milli Parkı ilanından önce, Turizm Bakanlığı'ndan bir yazı geliyor. Görüş şu şekilde: *“Ayder yaylası dışarıda bırakılmak üzere Kaçkar Dağları Milli Parkı'nın ilan edilmesinde bir sakınca yoktur”* o şekilde de ilan ediliyor ilk ilanı. Ayder yaylasına da bir imar planı yapılıyor. Çamlıhemşin'in mücavir alanında tarifi yapılarak mülkiyete hiç konu olmayacak bir yayla alanı o günkü değişikliklerle mülkiyetlendiriliyor yayla sahipleri, imar planı yapılıyor. Milli Park ilanıyla bu plan çalışmasının arasında yanlış hatırlamıyorsam 1,5 yıl gibi bir süre var. İkinci bir yazı gelir Orman Bakanlığı'na Turizm Bakanlığı'ndan: *“Bir alanın Milli Park ilan edilme gerekçeleri turizmin geliştirilme gerekçeleriyle ve hedefleriyle uyduğundan korunabilmesi için Milli Park alanına dahil edilmesi”* diye. Teşekkür ediyorum.

MUSTAFA OĞUZ SİNEMİLLİOĞLU- Çok teşekkürler. Tayfun Bey'in yaptığı konuşmanın kongrenin özüne çok uygun olduğunu düşünüyorum, çok beğendim, ancak şunu sormak istiyorum: Vakit olmadığından dolayı belki kendisi açıklamadı, ama bu kamu adına karar verenler kamu malını, kamu rantını bir yerlere yönlendirirken çok planlı hareket ediyorlar. Kendisinin vermiş olduğu Ali Sami Yen, Karayolları'nın eski yeri vesaire gibi örnekler aslında çok yakın örnekler, ama o aksa baktığımızda mesela, 1984'te bugün Sabancı Center'ın, Ak Merkez'in, Yapı Kredi Plaza'nın olduğu noktalarda şu yazılar vardı: *“Bu arsa Akbank'ın malıdır, bu arka Yapı Kredi'nin malıdır, bu arsa vesairenin malıdır”* diye 1980'de, 1981'de, 1984'te bu yazılar vardı ve görüyoruz ki, aslında o zamanlar da bir kamu idaresi var, buralar bir kamu şeyi var ve kamu arazilerini kamu adına karar veren insanlar çok planlı bir şekilde hareket ediyorlar ve 20 yıl sonra biz bugünleri eskimiş gibi konuştuğumuzda aslında

bugünden 20 yıl sonrasının adımları da atılıyor. Bu konuda belki sorumluluk hisseden insanlar olarak nasıl bir çözüm arayışına girmeliyiz? Teşekkür ediyorum.

TAYFUN KAHRAMAN- Teşekkür ederim. Yani kamu mallarını bir yere yönlendirirken çok planlı bir hareket dediniz, 20 yıl önce bunun adımları atılıyordu, şimdi 20 yıl sonra ne olacak? Esasında bunu bir anlamda çizmeye çalıştım ki, o da özellikle rantın ileri kapitalist ülkelerde, yani gelişmiş ülkelerde nasıl değerlendirildiğine bir yandan da bakmak lazım. Hollanda örneğini vereyim, bugün Hollanda’da kamu mülküne baktığınızda orada da neoliberal politikalar öncelense, özel mülkiyet öncelense de hâlâ konutların yüzde 45’inin kamuya ait olduğunu görüyorsunuz ki, örneğin ileri kapitalist İngiltere’de 1945’ten bugüne kadar geçerli olan bir bu kentsel rantın geri kazanım modellerini işleyen bir kanun var. Bunun dışında diğerlerinin de çok farklı gelişmediğini görüyorsunuz. Bu anlamda bence özellikle kamu mülkiyeti üzerinden yaratılan kentsel rant üzerinden yaratılan değer geri dönüşünün alınması süreci büyük oranda bu değer üzerinden de kamunun zararını engellemek anlamında bir sorunun bir taraftan çözümüne odaklanacaktır. Özellikle elde edilecek bu kentsel rantın özellikle kentteki diğer alt ve orta gelir gruplarına yönelik projelerle birlikte değerlendirilmesiyle ya da kentteki donatı eksikliği gibi projelere ayrılmasıyla birlikte, ama şunu söylemek lazım, tabii bizim için özellikle 20 yıl sonrası için nasıl bir kurgu var dersanız, bu kurguyu şöyle görmek gerekiyor: Bir kent merkezinde tamamen özelleşmiş ve kentsel donatının bugün alışveriş merkezleri örneğinde gördüğümüz gibi özellikle alışveriş merkezlerine baktığınızda dün Kumru’nun yine sunumunda vardı, biz Migros’a gezmeye gidiyoruz diyorlardı. Özellikle özel mülkiyetin kentsel donatıyı, yani insanların günlük faaliyetlerine ilişkin kamunun sağlaması gereken hizmetlerin de özelleştiğini görüyoruz ki, bizde de büyük ihtimalle kent merkezindeki bu sürecin 20 yıl sonrasında tamamen özelleşeceği gibi bir sürece doğru adım atıyoruz, ama bunun için de tabii kent hakkını inşa etmek ve özellikle kentteki, yani kentleri bu anlamda kent hakkını savunmak üzere bu mücadele içerisine örgütlü ya da örgütsüz bir şekilde çekmeyi başarmak bu anlamda da kazanımları geri çağıracaktır. Şunun altını çizmek lazım: Eğer bu sistemde yaşıyorsak, yani Marks’ın dediği gibi özel mülkiyeti tamamen dışlamıyorsak bu kentte rant olacak, ama rantın bu rant mekanizmasının nasıl kamuya geri döndürüldüğü en önemli soru diye bakıyorum.

Doç. Dr. SIRMA TURGUT- Affınıza sığınarak çok kısa rica ediyorum.

SALONDAN- Hocam ben Selçuk Üniversitesi birinci sınıf öğrencisiyim de, takıldığım bir soru var. Şimdi hocam, son zamanlarda gazetelerde ve haberlerde bir şey duydum, Marmara denizi altında tüneller olacaktı. Bu tüneller veya şehir içindeki tünellerin bazı yolları devre dışı bırakabilme ihtimali var mı sizce hocam? Ayriyeten bir soru da, eğer bu yollar devre dışı

IV. OTURUM: Mülkiyet ve Planlama

birakılırsa bu yollar üzerinde inşalar yapılabilir mi? Mesela, Galata köprüsünü düşündüğümüz zaman o tüneller onu devre dışı bırakırsa, eğer bırakırsa tabii o Galata Köprüsü üzerine bir inşalar yapılabilir mi, bir kafe veya farklı bir dükkanlar yapılabilir mi?

TAYFUN KAHRAMAN- Şimdi şöyle başlayayım, sanırım bahsettiğiniz tünel Avrasya tüp geçiş projesi, Avrasya tüp geçiş projesine ilişkin bizim oda olarak hazırladığımız raporu da dışarıda bulabilirsiniz, ama çok kısa olarak Avrasya tüp geçiş projesiyle birlikte ne olacak ondan bahsedeyim. Bu tünel Göztepe’de yeraltına girip, karşıda Cankurtaran’da yerüstüne çıkan ve boğazı yer altından geçip, tarihi yarımadanın içerisine 4x4 şeklinde bir otobanı çıkartan bir proje. Şimdi bu projeyle birlikte yollar işlevsiz kalır mı? Kalmaz, bu projeyle birlikte daha sonra tarihi yarımada içerisinde yeni yollar açmak zorunda kalırsınız. Yani ulaşım uzmanları bunu çok net açıklarlar, siz ne kadar yol arz ederseniz o yola ya da o istikamete yönelik o kadar çok talep oluşur. Bu talepler sonrasında da siz bir süre sonra mecburen çok kısa vadede -bunlar İstanbul için 2-3 yıllık süreler demek- yeni yollar açmak zorunda kalırsınız ki, esasında burada buna yeni alanlar, yeni fonksiyonlandırılabilir ya da kamusal anlamda kullanılabilir alanlar olarak yolları açmak anlamında değil de, buna şöyle bakmak lazım: Özellikle Tarihi Yarımada’nın ki, Menderes’in 1950’lerde yaptığı Vatan ve Millet Caddelerini açarak yaptığı, orayı ulaşılabilir kılarak orayı bir merkezi iş alanı haline getirmesiyle yaptığı yıkımdan daha büyük bir yıkımı bu Karayolu tüp geçiş projesi yapacaktır. Çünkü tarihi yarımada gibi dünyaya korumak için söz verdiğiniz bir alana böyle bir otobanı çıkarmak demek Tarihi Yarımada’daki araç sayısını ve tarihi yarımada’yı biliyorsunuz, tarihi yarımada planlarında kitabi olarak her zaman tarihi yarımadanın yayalaştırılması yer alır, ama bu hep kitapta kalıyor. Tarihi yarımada’daki araç sayısının da her gün daha da artması ve tarihi yarımadanın büyük bir yapılaşma baskısı altına girmesi anlamına gelir ki, bu anlamda da esasında bunun kazanımları var mı? Ben kazanım göremiyorum, ama bunun kaybettirdikleri, özellikle bu projenin kaybettirdikleri İstanbul için gerçekten de geri dönüşümü olmayan kültür mirasının ki, o kültür mirasının 19. Yüzyılda oluşan kültür mirasının altındadır biliyorsunuz, en son 8 000 yıllık bir tarih olduğu ortaya çıktı ve dünyaya söz verdiğimiz bu alanı şu anda tamamen yitirme korkusuyla karşı karşıyayız. Şunun ne için yapıldığını da şöyle söyleyebilirim sana: Göztepe’deki konut projelerine bak, bir de Zeytinburnu’nda Kazlıçeşme aksındaki o yol güzergahındaki konut projelerine baktığında çok rahatlıkla bu yolun da neye tekabül ettiğini görüyoruz.

ERTUĞRUL ŞEN- Merhabalar, serbest şehir plancısıyım. Sorum Antalya Belek örneğini sunum yapan arkadaşımıza olacak. Bazı süreçlerden bahsetti, 3621’den hiç bahsetmedi Kıyı Yassından ve sonrasında çıkan Turizm Teşvik Kanunu’ndan 2863 sayılı yanlış

hatırlamıyorsam, numarasını siz düzeltin, bunlar anlaşılacağı üzere kronolojik sıradan da anlaşılıyor. Daha önce çıkan bir Kıyı Kanunu var, bu Kıyı Kanunu ilk 100 metrenin kamu kullanımına bırakılması gerektiği, bunun da ilk 50'sinin günübirlik kumsal, benzeri alanlar, ikinci 50'sininse günübirlik alanlar, yani konaklama olmadan üzerinde kafeterya, benzeri alanların yapılabileceğini anlatan bir yasaydı. Sonrasındaysa milli geliri arttırmak amacıyla gayrisafi milli hasıladan gelir elde etmek için kamu arazilerinin turizm tesis alanlarına dönüşmesine yönelik çıkan Turizm Teşvik Kanunu ve bununla beraber oluşan oteller, turizm tesis alanları ve ilk 100 metreyi de komple bu kullanımlara satışlarıyla beraber tahsis edilen arazi kullanım kararlarının yanlışlığından bahsetti yanlış anlamıyorsam. Bir de Turizm Teşvik Kanunu ile gelen 3194'te belirtilen donatı alanlarının turizm alanlarında özellikle mesela, okul alanı olabilir, sosyal tesisler olabilir, büyük yeşil alanlar olabilir kişi başına bırakılması gereken, yine aynı şekilde otopark alanları, donatı alanlarının bırakılmayıp turizm planlarında tüm kullanımlarının turizm tesis alanlarına yapıldığı gibi bir imaj anladım. Eğer yanlışsam düzeltmenizi istiyorum. Bence milli geliri yüzde 5 sizin vermiş olduğunuz rakamları da yüzde 5 arttıran bir turizm alanı varsa, bir getiri sağlayan bir arazi kullanım varsa ilk 100 metresinin de turizm tesis alanlarının içerisinde kamu kullanımının haricinde genel deniz, kum ve güneş anlamında dinlenme ihtiyacını karşılamak amacıyla gelen bir kitleye tamamen tahsis edilmesinin yanlışları nelerdir, neden yanlış olarak görüyoruz?

İkinci sorumsa, İstanbul ŞPO Başkanımıza olacak. Konuşmasının arasında şöyle bir şeylerden bahsetti: Kamu arazilerinin satışlarının yanlış olduğu, özelleştirmeyle beraber yapılan bu arazi kullanım kararlarının değiştirilerek kentteki benzer rantların üzerine tekrar taksim edilerek, yeniden düzenleyerek verilmesinin yanlış olduğunu, satışla bir sonuca varılamayacağından bahsetti. Ben diyorum ki, bütün yetkiler 3194'le ve daha öncesinde cumhuriyet döneminden beri yasalarla yerel yönetimlere verilmişken yüzde 40 gibi DOP oranı, yüzde 10 gibi KOP oranı açarsak arkadaşlarımız için düzenleme ortaklık payıyla yapacağımız bedelsiz terklerle yeşil alanlar, otoparklar, yeni düzenlemeyle içerisinde eğitim alanları, emniyet, benzeri kullanım kararları için de düzenleme ortaklık payının içerisinde bulunabileceği kararlar varken kentin ihtiyaçlarını düzenlemeyen yerel belediyeler arazisini satmak isteyen ve kentteki benzer bir arazi kullanım kararını üzerine plan kararıyla getirip belirli bir satış elde eden az önce konuşması sırasında hiçbir kente katkısı olmadığını söyledi başkanımız, bu satışın yüzde 5'inin milli gelirden alınarak belediyelere devredildiğini biliyoruz yanlış hatırlamıyorsam, bunu düzeltmenizi rica edeceğim. Eğer 100 liralık bir mal satıldıysa bunun 5 lirası ilgili belediyeye aktarılıyor, yüzde 95'i de genel bütçeye gidiyor. Böyle bir karar varken ve Galatasaray Stadyumundan bahsettiniz. Bir stadyumu yıkarken benzer bir kullanımı da

IV. OTURUM: Mülkiyet ve Planlama

başka bir yerde yapıyor. Yani çıkarttığı bir şeyi de tekrar yerine koyuyor. Böyle bir yönetim varken bu kadar hakkaniyetli davranılan bir yönetim varken bunların neden yanlış olduğunu dile getiriyorsunuz? Ben bir türlü algılayamıyorum, serbest bir şehirci olarak yüzde 40'ını vatandaş cebinden, arsasından, tarlasından terk edip belediyelere tamamen bırakırken belediyeler bunları imar planlarla teknik olarak biliyorsunuz yüzde 40 çok büyük bir rakam, bu donatı alanlarının bütün ihtiyaçlarını karşılayabilecek rakamlara da ulaşıyorsunuz. Ciddi bir rakam yüzde 40 teknik olarak, bunları kullanmayıp da sonradan ilgili bakanlıkların arazilerinde tahsis edilmiş kendi amaçları için kullanan donatı alanı olarak olmayan, planlarda donatı olarak kullanılmayan kamu arazilerinin özelleştirmeyle satılmasıyla elde edilen gelirlerin genel bütçeye aktarılmasını neden yanlış buluyorsunuz? Açıklamanızı rica edeceğim.

ELÇİN BARIN PENPECİOĞLU- Önce başlayayım isterseniz, zaman kalmadığı için aslında sunum kapsamında sizin sorunuza cevap vermek amaçtı, ama demek ki farklı düşüncelere hitap edemediği noktalar da oluyor. Hiç şu geldi mi başınıza? Yaşadığınız bir yerde, memleketinizde ya da başka bir yerde: Önceden özgürce kullandığınız, gidip rekreatif amaçlı olabilir, başka amaçlarla kullandığınız bir yer zaman geçtikten sonra size kapatılan bir mekân haline dönüştü mü hiç, böyle bir tecrübeniz var mı? Şimdi buradan hareketle neyi cevaplamaya çalışıyorum? Ben bu sunumda iyi, kötü, yanlış, doğru tartışmasını yapmak yerine aslında bugünkü turizm planlamasının dezavantajlarının neler olabileceği, bize ne gibi sıkıntılar yaratabileceği, bunları nasıl çözebileceğimizi anlatmaya çalıştım.

Şimdi siz tabii teknik bir insan olarak, işin pratiğinden gelen biri olarak ki, ben de pratik içerisindeyim, bir bakanlık çalışanıyım doktora öğrenciliğimin yanı sıra, yasaları, kanunları iyi bilmek durumundasınız. Ben burada bir yasa tartışması açmak adına bu sunuşu yapmadım, sadece turizmle kamu mülkiyetini bir araya getiren iki yasal değişikliğe değindim ki, bunun arkasında sizin bahsettiğiniz Kıyı Kanunu'ndan tutun da birçok şeyden bahsedilebilir. Burada yanlış anlaşılmaya neden olan kıyının ilk 100 metresinin konaklamaya açılmayacağı zaten bilinen bir şey, sunuşta bunu söylemek istemedim. DOP tabii ki alınacak, insanlar yüzde 40'a kadar terk edebilir, onun yüzdesi belirlenir. Yani burada önemli olan yüzde 5 ekonomik getiriyi sağlamak değil, ben turizm planlamasını ontolojik olarak ekonomiye indirgeyen yaklaşımı reddediyorum bir plancı olarak ve bugün böyle mekânlar ürettiğiniz sürece o mekân sadece belirli kesimlerin kullandığı bir mekân haline geliyor. Eğer siz sadece cebinde belli miktar parası olan adama girsin diye mekân üretme kaygısıyla planlamayı ele alırsanız ben bunun toplum adına sıkıntılı olduğunu düşünüyorum, çünkü planlamanın doğasını ve planlamanın çıkış noktasında bunun olmadığını düşünüyorum. Yani benim planlamaya bakış

açım, planlamadan anladığım bu. Ben teknisyenliğe indirgenmiş planlama anlayışının bugün ne yazık ki, kentlerimizi bu hale getirdiğini düşünüyorum. Ben plancı olarak araştırmayla pratiği her zaman bir arada tutulması gerektiği inancıyla bu sunuşu yaptım, yoksa ilk 100'ün konaklamaya açılmayacağı, yüzde 40 terk alınacağı zaten teknik olarak plancının bilmesi gereken şeyler, bunlara bir şeyim yok.

Doç. Dr. SIRMA TURGUT- Karşılıklı şeye girmeyelim.

SALONDAN- ...

ELÇİN BARIN PENPECİOĞLU- Şöyle bakın, burada kamuyu nasıl tanımladığınız önemli. Benim için kamu boş alan değil, yani burada ben tamamına ilişkin, bütüncüle ilişkin, varlığına ilişkin bir sorgulamaya gitmeye çalıştım. Yoksa boş alan bırakmak değil, benim planda dediğim tesis yapılmasın, her yer bomboş bırakılsın tartışmadım ben, ama sizi de anlıyorum, bugün Türkiye'deki planlama pratiğinde hep karşılaştığım bir şey bu, ben de bir kamu çalışanıyım. Ne yazık ki buna indirgemişiz mesleğimizi.

Doç. Dr. SIRMA TURGUT- Daha detaylı isterseniz panelde tartışma olanağımız var. Tayfun Bey'den de rica edelim.

TAYFUN KAHRAMAN- Şunu söyleyeyim, hakkaniyet dediniz. Eğer hakkaniyetse hepimizin hep birlikte bu kentte yürüttüğümüz faaliyet nedeniyle oluşan bir değer üzerinden siz hiçbir katkı almıyorsanız ya da bunun kullanımı üzerinden, bu mülklerin satışı üzerinden hiçbir şekilde bir kesintiye uğratmıyorsanız bu yaratılan değeri ve bunu tamamen birilerine bırakıyorsanız eğer, bunda hakkaniyet sorgulaması yapmamak lazım. Bu tüm kentler için, hepimiz için, bu salonda yer alan Türkiye'nin tüm kentlerinde yaşayanlar için hakkaniyetli olduğunu kesinlikle söyleyemeyeceğimiz bir işlem. Nedir bu? Çünkü siz bir kamu mülkünü kamusal işlevler nedeniyle kullanılan bir alanı, kent merkezinde oluşan bir alanı tamamen özelleştiriyorsunuz, özel mülkiyete muhatap bırakıyorsunuz ve bunun üzerinden oluşan değeri de ki, bunu da yine siz gerçekleştiriyorsunuz, az önce anlatmaya çalıştığım oydu, mutlak rantın devri dedim satışla birlikte farklılık rantı dediğimde imar planlama faaliyetiyle birlikte orada sınırsız ayrıcalıklı bir yapılaşma hakkı tesis ediyorsunuz. Bu yapılaşma hakkıyla birlikte oluşan değerden de bir gram kentsel rant anlamında kesinti almıyorsunuz. Bunun sonucunda oluşan ne yazık ki hakkaniyetli bir işlem değil, bu tam tersine bizlerin cebimizden o değer alınması anlamına geliyor ki, burada kesinlikle bir hakkaniyetten bahsedemeyiz, burada sadece bahsedeceğimiz hakkaniyet o yüzde 1'lik kesim için olabilir ki, onlar için de gayet güzel bir gelir kapısı var orada. Yani DOP, KOP dediniz, DOP, KOP yeni gelişme alanlarında olur, siz 1940'ta oluşmuş bir kentsel dokudan bahsediyorsunuz Mecidiyeköy ve 1940'ta oluşmuş bir doku içerisinde hasbelkader stat olarak kalmayı başarmış bugüne kadar bir alan

IV. OTURUM: Mülkiyet ve Planlama

var ve siz bu alanı satılabilecek bir ne yazık ki meta olarak gördüğünüz için, bu meta sonrasında da yine hakkaniyet sorgulaması yapamazsınız, çünkü bugün Mecidiyeköy'e çıkın, bugün Mecidiyeköy'de sizin durup nefes alabileceğiniz ne bir yeşil alan var, ne de sizin daha sonrasında bir plan faaliyeti yaptığınızda daha sonrasında eğitim tesisi, sağlık tesisi ya da diğer sosyal donatıları yerleştirebileceğiniz bir alan var. Peki, sonrasında ne olacak? Sonrasında yine kamu kendi parasıyla, kendi yarattığı değer üzerinden oradaki spekülasyon faaliyeti sonrasında -Ali Sami Yen Stadı'nın satışı spekülasyon bir faaliyet olarak yorumluyorum- oluşan ve yükselen değeri bugün Mecidiyeköy'de arazi fiyatları metrekaresi 6 000 dolar mertebesine vardı neredeyse, bunu kamu tekrar kendi kaynakları ödeyerek kamulaştıracak ve daha sonrasında bu kamulaştırma sonrasında orada kentsel donatı alanı ve diğer donatıları elde etmeye çalışacak ve Türkiye'nin tüm kent merkezlerinde şu anda İzmir'de de aynı sıkıntı var, Ankara'da da aynı sıkıntı var. Ben İstanbul örneğini iyi bildiğim için İstanbul örneğinden anlatıyorum, ama tüm kent merkezlerinde bu var. DOP, KOP dediğiniz şey esasında bugün Levent İETT Garajı arazisine bakın, Levent İETT Garajı arazisi düzenleme ortaklık payıyla elde edilmiş, büyük kısmı düzenleme ortaklık payıyla elde edilmiş bir arazi. Siz bunu satışa konu ediyorsanız eğer burada hakkaniyet değil, burada bir çarpık işleyen ve düzenli gitmeyen bir sistem sorgulaması yapmanız ve bu sisteme de artık bir şekilde itiraz etmeniz gerekiyor diye düşünürüm. Sanırım çok uzattım.

Doç. Dr. SIRMA TURGUT- Çok teşekkür ediyoruz önce her üç konuşmacımıza çok değerli katkıları için, sonra salondaki katılımcılara ve dinleyicilerimize. Şimdi sanıyoruz öğle aramız 14.00'e kadar bir yemek aramız var, yine Çatı Restoran'da. Teşekkür ediyoruz tekrar herkese.

V. OTURUM: ÇEVRE HAKKI

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Ferhan Gezici

Su Hakkı Çerçevesinde Su Sorununun Kent Yoksulları Üzerine Etkisi

Esra Oğuz

Herkes İçin Bir Kent ve Evrensel Tasarım

Dilek Yaşar, Yard. Doç. Dr. İlke Bezen Aydoğdu

Çevre Hakkı ve Çevre Etiği Çerçevesinde Kent Hakkına Yeniden Bir Bakış

Tayfun Kahraman

SU HAKKI ÇERÇEVESİNDE SU SORUNUNUN KENT YOKSULLARI ÜZERİNE ETKİSİ

Esra OĞUZ

Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı

Yaşamın kaynağı temiz suyumuz tükeniyor. Hidrolojik döngü sayesinde ekolojik sistemde sürekliliğini sağlayabilen su, günümüzde pek çok açıdan sorunlu bir kaynak haline gelmiştir. Küresel sorunun boyutlarının net olarak algılanmaya başlandığı bu dönemden önce sanıldığı gibi tersine, su sınırsız bir kaynak değildir. Dünyada yalnızca 9000 kilometreküp su, teknik ve ekonomik olarak kullanılabilir durumdadır (Kolman, 2002: 8). Üstelik suyun insan faaliyetleri sonucu kirlenmesi, yanlış kullanımı, küresel ısınma, suya olan taleplerin çeşitlenerek artışı gibi nedenlerle temiz suya erişim güçleşmiş, bu durum halk sağlığını tehdit eder hale gelmiştir.

Dünyadaki su miktarının sınırlı olması, başlı başına bir sorun olmakla birlikte yeni bir sorun alanı da kaynakların adil bir şekilde yönetilmiyor olmasıdır. Üstelik yaşamsal önemde olan su, dünya yüzeyine de eşit bir şekilde dağılmamıştır. Dünyanın susuzluk çeken yoksulları ya yeterli suyu olmayan bölgelerde (Afrika), ya da yüzey sularının ciddi derecede kirlenmiş olduğu yerlerde (Güney Amerika, Hindistan) veya her ikisinin de söz konusu olduğu yerlerde (Kuzey Çin) yaşamaktadır (Barlow, 2008: 23). Bu durum su sorununun ürkütücü boyutlara ulaşmasına yol açmaktadır. Dünyada sağlıklı içme suyundan yoksun insan sayısı, 1.1 milyardır. 2.6 milyar insan ise önleyici sağlık hizmetlerinden (hıfzıssıhha) yararlanamamaktadır. Her yıl 3–4 milyon çocuğun, suya dayalı hastalıklar nedeniyle yaşamını yitirdiği bilinmektedir (Eceral, 2002: 89). Afrika'daki açlığın en önemli nedeni sağlıklı ve temiz suya erişimin olmayışıdır. Bilindiği gibi su, tarımsal faaliyetin ön koşulu, tarım da gıda güvenliğinin temelidir.

Bu nedenlerle Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği, su kıtlığını ve yönetimini, 21. y.y. da insanlığın yüzleştiği en önemli sorunlardan biri olarak işaret etmiştir (Elver, 2006: 886). 2006 yılında yayımlanan Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İnsani Gelişme Raporu da

bu öneme vurgu yaparçasına 2006 yılı raporunu, “Kıtlığın Ötesinde: Güç Dengesizliği, Yoksulluk ve Küresel Su Krizi” olarak başlıklandırmıştır.

Küresel Su Politikalarının Sonuçları

Dünya genelinde su yönetimi, teknik-mali-yönetimsel işler bütünü olarak Birleşmiş Milletler, OECD ve Dünya Bankası tarafından geliştirilen politikalar doğrultusunda yönlendirilmektedir. Yaşanan su sorunu, esas olarak insan faaliyetleri sonucu ortaya çıkmış olmasına rağmen Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, OECD gibi uluslararası kuruluşlar, Suez, Vivendi gibi çok uluslu şirketler ve Dünya Su Konseyi gibi global oluşumlar, sorunu ortaya çıkaran kapitalist üretim ilişkilerini irdelemek yerine, suyun ticarileştirilmesini, kaynakların özel sektöre yönetim ve dağıtımını, sorunun çözümü olarak savunmaktadır. Özel sektör için çok kârlı bir yatırım alanı olan suyun kamusal alandan piyasaya dönüşümünü sağlamaya yönelik organizasyonlarda, suyun kıt olduğu vurgulanarak değişim değeri ön plana çıkarılmaktadır. Bu kuruluşlara göre kıt bir kaynak olan su, hantal ve israfa eğilimli kamunun eline terk edilmemelidir ve su kaynaklarının etkin bir şekilde yönetilebilmesi için, kamu özel sektör işbirliği geliştirilerek su hizmetlerinin özel sektör tarafından talep odaklı verilmesi sağlanmalıdır (Çınar ve Özdiç, 2006: IX).

Bu politikaların yönlendirmesi ile su kaynaklarının yönetimi ve dağıtımını, özel sektörün yeni ve cazip yatırım alanlarını oluşturmaktadır. Ekonomi çevrelerinin uluslararası bir uzlaşma ile su hizmetlerini ekonomik olarak yeniden tanımlayarak bunu devletlere ve kamuoyuna benimsetmesi çabaları, son dönemlerde giderek yoğunlaşmaktadır. Suyun kıt bir ekonomik kaynak olduğunu belirten ekonomi çevreleri, özel sektör işletmeciliğinin su sorununun akılcı yönetimi için gerekli olduğunu vurgulamaktadır. Özellikle dış borç yükü altında giderek hareket alanı daralmış devletler, suyun adil yönetimi için yeni kamu yatırımları yapmaya istekli olmadıkları gibi, Dünya Bankası ve diğer uluslararası finans kurumları da borçlandırdıkları devletleri özelleştirme kıskaçı içine almış durumdadır.

Kuşkusuz bu sürecin mağdurları, sınırlı gelir ve yaşam koşullarına sahip yoksullar olmaktadır. Su, piyasa söylemlerine uygun “kıt” bir kaynak haline geldikçe yoksulların suya erişimi daha pahalı olmakta ve zorlaşmaktadır. Barlow (2008:19) bu durumu, ekolojik kriz derinleştikçe insani kriz de aynı şekilde derinleşiyor diye özetlemektedir. Kent

özelinde yoksullar, bir yandan çevresel risklere ve doğal afetlere karşı kırılgan, kent merkezine erişim güçlüğü olan alanlarda kurulu, yetersiz altyapıya sahip konutlarda, güvensiz yaşam şartları ile boğuşurken diğer yandan sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan diğerleri tarafından “öteki”leştirilmektedir. Yoksullar, gecekondulaşma sürecinde kent topraklarını “işgal” ettikleri için kentsel hizmetlerden de eşit bir şekilde yararlandırılmayarak kamu tarafından cezalandırılmaktadır.

Çevresel açıdan da bu kesim, kapitalist birikim tarihinin başından beri olduğu gibi, kentin diğer kesimleri ile eşit bir konumda değildir. 1970’li yıllarla birlikte ağırlık kazanan neoliberal politikalar bir yandan yoksulların sayısını hızla attırırken diğer yandan eşitsizlikleri derinleştirmiştir. Marka kentlerde, kameralı, güvenli, yüzme havuzlu lüks sitelerde oturan ve küresel ekonominin tüm “nimet”lerinden faydalananlarla, kent çeperlerinde ya da çöküntü ve risk alanlarında yaşayan kent yoksulların aynı kenti paylaştığını söylemek mümkün değildir.

Kentsel hizmetlerdeki eksiklik etkisini esas olarak yoksullar üzerinde göstermektedir. Kentsel su hizmetlerinde oluşan boşluk, yoksullar tarafından kolayca doldurulamamaktadır. Suyun gerektiği gibi temin edilemediği durumlarda yoksullar güvensiz su kaynaklarına yönelmektedir. Bunun sonucu olarak yaşanan yaygın enfeksiyonlar, çoğunlukla sosyal güvencesiz yoksullara, sağlık alanında büyük yükler getirmektedir. Suya erişememesi nedeniyle bahçesinde ekim dikim yapamamakta, bunun sonucu temin edebildiği gıda azalmakta, dışarıdan taşıyarak su getirmesi durumunda ise zamanını ve emek gücünü harcamaktadır. Çoğunlukla kadınlar ve çocuklar tarafından taşınan suya harcanan zaman, çocukların eğitim sürecini aksatmakta, kadınların ekonomik getirisi olan işlere girmesine engel olarak cinsiyet eşitsizliğini arttırmaktadır. Kısaca suyun bir hak olarak temin edilememesi, yoksulun durumuna “mutlak su yoksulluğu” nu da ilave etmektedir (Eceral, 2002: 90-91)

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının (UNDP) 1990 yılından bu yana yıllık olarak yayımladığı, İnsani Gelişme Endeksini oluşturan göstergelerden birisinin de ülkede sağlıklı suya kavuşamayan insanların oranı olması, bu konuda ciddi bir sorun bulunduğunu ortaya koymaktadır. UNDP’nin daha sonra geliştirip 1998’den bu yana kullanmaya başladığı endekslerden İnsani Yoksulluk Endeksi (İYE) de gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğun ölçülmesinde salt parasal göstergelere dayanmayan, okuryazarlık, yetersiz beslenme, kısa

yaşam süresi, ana çocuk sağlığının yetersizliği, önlenebilir hastalıklara yakalanmak, temiz suya erişim gibi temel insani kapasiteyi ölçen bir yaklaşımı esas almaktadır.

Suyun Bir Hak Olarak Kabulü

Su, kullanımından vazgeçilebilecek, yerine ikame edilebilen bir nesne değildir. Bu nedenle yaşam hakkının ayrılmaz bir parçasıdır. Suyun yaşamsal önemi, vazgeçilmezliği ve tekel niteliği göz önüne alındığında suyu ticari bir mal olarak benimsetmeye yönelik politikalar, aslında insan yaşamına bir tehdit oluşturmaktadır. Su, sınırlı bir madde olmakla birlikte dünyanın pek çok bölgesinde yaşanan su sorununun, suyun kıtlığı ile ilgisi bulunmamaktadır. Postel ve Vickers (2004: 55–56), suya erişimdeki adaletsizliğin, su azlığı ile hemen hemen hiç ilgisi olmadığını belirttikten sonra Endonezya'dan örnek vermektedir: Endonezya'da kişi başına 13.000 m³'ten fazla su düştüğü halde halkın dörtte biri temiz içme suyundan yoksundur. 2025 yılında dünyanın her yerinde kişi başına 50 litre su düşmesi için mevcut küresel tüketimin %1'inden azı bile yeterlidir. Öte yandan su sıkıntısı çekenlerin dünyanın yoksulları oluşu, dikkatleri kaynakların ve hizmetlerin adil bir şekilde yönetimi sorununa çekmektedir.

Bu süreç içinde güvenli içme suyuna erişim eksikliği ve bunun oluşturduğu sağlık problemleri, uluslararası toplum için öncelikli ve ciddi bir sorun haline gelmiştir. Yaşamın devamlılığı için zorunlu olan suya erişimde yaşanan güçlükler, sorunun insan hakları ile ilişkilendirilmesine, devletlerin sorumluluk alanı içinde kişilerin güvenli suya erişiminin temel bir insan hakkı olarak kabulüne yol açmıştır.

Yaşama hakkına tehdit oluşturan sorunsallara karşı bir hak kavramı altında yaşamın güvenceye alınabilmesi için diğer hakların yanına eklenen su hakkının normatif içeriği, BM, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesinin yayımladığı, “Genel Yorum 15” ile açıklanmış, BM Genel Kurulu tarafından 28 Temmuz 2010 tarih ve 64/292 sayılı kararla kabul edilmiştir (Deutsche Welle, 26.07.2010; BM 64/292 sayılı karar, 2010). Bu karara göre devletler, su hakkının uygulanmasında öncelikle marjinal ve en risk altında olan grupların yararlanmasına özel önem vermek durumundadır. Su hizmetlerinin üçüncü kişilerce karşılandığı durumda dahi devletler, su hakkının gerçekleşmesi önündeki engelleri kaldırmakla ve bu konuda yasal düzenlemeler yapmaya ve uygulamaya geçirmekle yükümlüdür.

122 oya karşılık 41 çekimser oyla “Suya ve Koruyucu Sağlık Hizmetlerine Erişim Hakkı”nın bir insan hakkı olarak tanındığı BM Genel Kurulunda Türkiye çekimser kalmıştır. Buna karşılık Türkiye tarafından kabul edilen, *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme* (1946) ile *Kadınlara Karşı Her Türü Ayırıcılığın Önlenmesi Sözleşmesi* (1976) kadınların ve çocukların su hakkına doğrudan referans sağlamaktadır. Böylelikle kabul edilen uluslararası düzenlemeler açısından, Türkiye’de kadınların ve çocukların su hakkının tanındığı, ancak diğerlerinin su hakkının devletçe güvence altına alınmadığı çıkarımını yapmak mümkün olacaktır.

Su hakkının güvence altına alınması konusunda Genel Yorum 15, ölçütleri belirleyen kılavuz belge niteliğindedir. “Suya ve Koruyucu Sağlık Hizmetlerine Erişim Hakkı”nın normatif içeriği, daha önce 2002 yılında, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi tarafından yayınlanan Genel Yorum 15 ile ortaya konulmuştur. Genel Yorum 15, paragraf 2 ile yapılan açıklamada su hakkı, “herkesin kişisel ve ev içi kullanım için yeterli, güvenli, kabul edilebilir, fiziki olarak erişilebilir ve bedeli ödenebilir suya sahip olma hakkı” olarak tanımlanmaktadır. Aynı dokümanda, dünyada su miktarının zaman, mekân, iklim koşulları gibi nedenlerle farklı oranlarda olabileceğine işaret edilerek her koşul altında bile yeterlilik, kalite, erişebilirlik ve bedeli ödenebilirlik şartlarının sağlanması gerektiğini belirtilmektedir.

Yeterlilik, kalite, erişebilirlik yönüyle belirlenen ölçütler, araştırılan herhangi bir bölgede su hakkının gerçekleşmesinin önünde engel bulunup bulunmadığını ortaya koymaktadır. Yeterlilik ölçütü, kişi başına temel ve ortalama günlük su ihtiyacını; kalite ölçütü, güvenli suyun insan sağlığını tehdit edecek tehlikeli maddeleri içermemesi ve kişisel veya ev içi kullanım için kabul edilebilir renk, koku ve tatta olması gerektiğini belirtmektedir. Erişilebilirlik ölçütünün ise fiziksel erişilebilirlik, bedeli ödenebilirlik, hizmet götürülenler arasında ayırım gözetmeme ve bilgiye erişebilme yönleri vardır. Ölçütlerin her biri su hakkının gerçekleşmesinin zorunlu koşuludur.

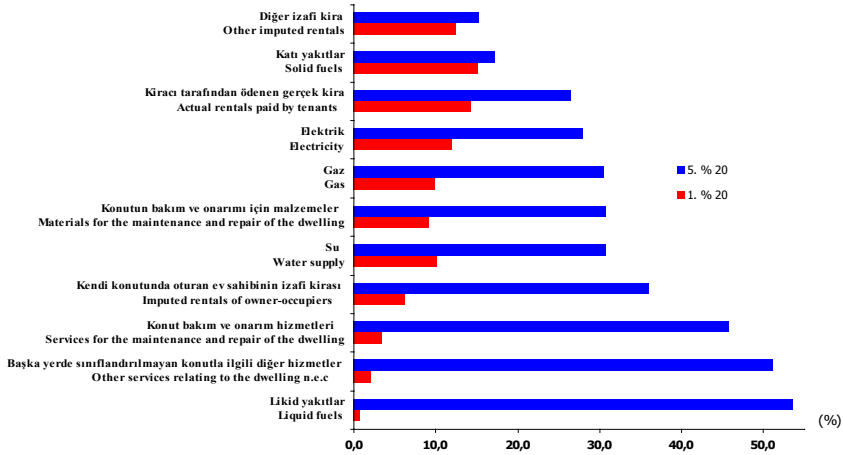
Yoksulluk ve Su İlişkisi

Su hakkı konusunda devletlerce gerekli koşulların sağlanıp sağlanmadığı, toplumun en kırılgan kesimlerine bakılarak anlaşılabilir. Yoksulluk, çok yönlü sosyo ekonomik

göstergeleri içinde barındıran, salt gelir eksikliğini değil, bölgesel eşitsizlik, eğitim, sağlık, barınma koşulları, altyapı imkânları gibi alanlarda kapasite yoksunluğunu da içeren bir kavramdır. Göstergelerin çoğaltılması, yoksulluğun farklı yönlerine bakabilmeyi ve karşılaştırma yapabilmeyi sağlamaktadır. Su hakkı konusu da aynı zamanda yoksulların bulunduğu koşulların bu yönüyle araştırılmasına imkân tanımaktadır.

Kullanılan suyun miktarı, niteliği, hizmet alım kapasitesi açısından yoksulluk ile su arasındaki yakın ilişki tesadüfî değildir. Yapılan araştırmalar gelir seviyesi arttıkça kullanılan suyun miktarının da arttığını ortaya koymaktadır. Sanayi devriminden sonra akar su sistemi konutlara yerleşir yerleşmez su tüketiminin 20 ile 60 kat artması bunun açık bir göstergesidir (Illich, 2007 :89). Ülkelerin refah seviyesi arttıkça kişi başına kullanılan suyun miktarı da artmaktadır. Kişi başına günlük tüketilen su miktarı, Asya'da 143, Afrika'da 67 litre iken Amerika'da 660 litre, Mexico City'de 364 litredir. Kuzey ülkelerinde doğan bir bebek, güneydeki bir bebekten kırk ila yetmiş kat daha fazla su tüketmektedir (Barlow, 2008: 24). Benzer şekilde aynı kentte yaşayan insanların oturdukları mahallelerde tüketilen su miktarında da bu açıdan fark vardır.

Grafik :3 Birinci ve beşinci %20'lik gruplara göre konut ve kira harcaması türlerinin oransal dağılımı

Grafik: Birinci ve beşinci %20'lik gruplara göre konut ve kira harcama türlerinin oransal dağılımı

Kaynak: TÜİK, 2007: 3

TÜİK tarafından yapılan, sonuçları grafikte de verilen araştırmaya göre, su harcamalarının da içinde yer aldığı konut ve kira harcamalarının, gelir grubu toplamlarına göre birinci ve beşinci %20'lik gruplar ayrımındaki payların yüzdelere bakılacak olursa; beşinci gelir grubunda yer alanlar, birinci gruba göre üç kat fazla su harcamasında bulunmaktadır (TÜİK, 2007: 3).

Suyla ilgili problemler her zaman bir yönüyle refah, gayrisafi milli hasıla, insani yoksulluk endeksi, yaşamın fiziksel kalitesi gibi değerlere yansımıştır. Bu yönüyle su hizmetlerini sunanlar tarafından kentli ve su ilişkisinin, basitçe talep odaklı değil, sosyal, kültürel, psikolojik, ekonomik, sağlık, eğitim, cins ayrımcılığı açısından analizi gerekmektedir.

Tablo 1'de görülen bir başka çalışma, bazı harcama alt grupları ile birlikte suya yapılan harcamaların gelir gruplarına göre sıralanmasını vermektedir. Söz konusu tabloda gelir miktarı ile su tüketim miktarı arasında doğrusal bir ilişki bulunduğu açıkça ortaya konmuştur:

		Gelir grubu					
		Toplam	1. % 20	2. %20	3. % 20	4. % 20	5. % 20
Konut	ve kira	100,0	9,0	15,0	19,2	24,7	32,1
Konut bakım ve onarım hizmetleri		100,0	3,5	12,1	12,1	26,4	45,8
Su		100,0	10,2	16,1	18,6	24,4	30,8
Kanalizasyon hizmetleri		100,0	.	15,4	8,4	12,1	64,0

Elektrik		100,0	12,0	16,5	19,9	23,6	28,1
Gaz		100,0	9,9	16,6	19,7	23,3	30,5
Likid	yakıtlar	100,0	0,8	6,5	10,9	28,2	53,6
Katı	yakıtlar	100,0	15,1	20,8	23,6	23,2	17,3
Isı	enerjisi	100,0	6,0	6,9	19,8	30,5	36,8
Ev ve hanehalkı hizmetleri		100,0	1,2	2,1	4,3	11,7	80,9

Tablo 1: Bazı Harcama Alt Gruplarında Gelire Göre Sıralı %20'lik Grupların Payı

Kaynak: TÜİK, 2007 : 8

Daha önce de belirtildiği gibi, su erişiminin dört yönü vardır. Bunlar, fiziksel erişilebilirlik, ekonomik erişilebilirlik, ayrımcılık yapmama ve bilgiye erişilebilirliktir. 2000 yılında ulusal hastalık yükü çalışması sonuçlarına göre Türkiye'de hanelerin içme suyu kaynakları, şebeke (%72,6), ambalajlanmış (%16,1), mahalle çeşmesi (%4,9), kuyu veya tulumba suyu (%2,4), korunmasız kaynak (%3,2) olarak tespit edilmiştir. Bu veriler ülkemizde bir insan hakkı olarak tanımlanan şebeke suyunun henüz herkes için ulaşılabilir olmadığını ortaya koymaktadır (Aslan, 2008: 68). Mahalle çeşmesi, kuyu ve tulumba suyu ile korunmasız kaynakların, ekonomik olduğu varsayılmakla birlikte güvenilirliği tartışmalıdır. Kaldı ki fiziksel olarak erişilebilirliğinde güçlükler vardır. Kuşkusuz yoksulları güvenli olmayan, erişilebilirliği güç kaynaklara yönelten ekonomik olarak erişilebilir, yeterli ve güvenli şebeke suyunun olmayışıdır.

Barındırdığı nüfus ve aldığı kamusal hizmetler ters orantılı olan yoksul mahalleleri, kamu sağlığı açısından büyük riskler barındırmaktadır. Çoğunlukla kent çeperlerinde ya da jeolojik sakıncalı, engebeli arazilerde yer alan yoksul mahallelerinin altyapıları ya yetersiz ya da çok eskidir. Suyun basıncının azalması veya arıza gibi nedenlerle sık sık su kesintilerinin yaşandığı mahallelerde oturan yoksullar, sağlıklı su satın alamadığı durumlarda güvensiz su kaynaklarına yönelmektedir. Kuyular ve tankerlerle taşınan sular, yoksulların sıklıkla başvurduğu kaynaklardır.

İçme suyu, insan sağlığı açısından birçok tehlikeli etken için önemli bir taşıyıcıdır. Güvensiz su kaynakları kadar, şebeke suyunun sıklıkla kesilmesi de su kirliliğine yol açmaktadır. Şebekede bulunan bazı hastalık yapıcı etkenler, hem iç hem de dış ortamdan kaynaklanan şebeke kirlenmesinin göstergesi olarak kabul edilirler (Güler, 2008: 75-78).

Suyun mikrobiyolojisi nedeniyle yaşanan yaygın enfeksiyonlar, çoğunlukla sosyal güvencesiz yoksullara sağlık alanında büyük yükler getirmektedir. Mikrobiyolojik kirlenme yüzünden dünyada her yıl 250 milyon hastalık vakası rapor edilmekte, 1.8 milyon kişi temiz su ve tualete erişim sağlandığı takdirde önlenebilecek olan ishal, dizanteri veya kolera gibi hastalıklardan dolayı ölmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde hastalıkların %80'i suyla ilişkili iken bu ülkelerde bir saatte ortalama 5 yaşın altında olan yaklaşık 400 çocuğun öldüğü rapor edilmiştir (Gleick, 1993: 3-4; Topçu, 2008: 16). Her yıl suya bağlı hastalıklar nedeniyle 443 milyon okul günü boşa gitmektedir. Su hizmetlerinin eksikliği, temel insani gereksinimlerinin bile karşılanamadığı durumu ortaya koymakta, eğitim altyapısında büyük gedikler açmaktadır. Kısaca kalkınma ile birlikte artan gelirden yoksullar eşitsiz koşullar nedeniyle faydalanamamakta, yoksulluk durumu bu kesimler için kalıcılaşmaktadır.

Suyun ev içi akar sudan temin edilemediği durumlarda dışarıdan taşınan su taşıma görevi, çoğunlukla kadınlara ve çocuklara ait olduğundan su yoksunluğu toplumdaki cinsiyet eşitsizliğini arttırıcı bir unsur olmaktadır.

Sonuç

Kent yoksullarının yaşadığı alanlar, onların işgücü piyasalarındaki konumlarının bir yansımasıdır. Küresel ölçekte gerçekleşen mal, hizmet, bilgi ve kültür alışverişinin tüketicileri olarak sürece eklenen varlıklı kesimden farklı olarak, değeri düşük kent

arazilerinde yaşayan yoksullar, sürecin dışladığı kesimleri oluşturmaktadır (Harvey, 2008: 187, 219). Yalnızca fiziksel olarak su erişimini sağlamak su hakkının koşullarının yerine geldiği çıkarımını vermemektedir. Su hizmetlerinin, tüm kesimlere güvenli, ayırım gözetmeden, bedeli ödenebilir ve bilgiye erişilebilir şekilde sunulması gerekmektedir.

Yoksulların, ekonomik kalkınmadan pay alarak mevcut koşullarını geliştirebilmeleri için kentsel hizmetlerden eşit bir şekilde faydalanması, bunlar arasında yaşamsal nitelikte olan suyun güvenli ve ucuz bir şekilde sağlanması gerekmektedir. Suyun ticarileştirilmesi, diğer mallar gibi serbest piyasa ekonomisi içinde ücretlendirilmesi, su hizmetlerinin ve altyapısının özel sektör tarafından gerçekleştirilmesi, yoksulların suya erişimini güçleştirecektir. Ekonomik ve siyasi gücü bulunmayan yoksul kesimlerin bu süreçten zararlı çıkacağı, kamu sağlığı ve refahı açısından olumsuz sonuçlar doğuracağı ortadadır. Su hizmetlerinin, bugün büyükşehirler başta olmak üzere pek çok kentte kârlılık anlayışı ile sunulması, yoksulların su hakkını elinden alarak yoksulluğun kalıcılaşmasında önemli bir basamak oluşturmaktadır. Bu bağlamda, suyun bir insan hakkı olduğu kabulü ile kamusal niteliğinden vazgeçilmesi mümkün değildir.

KAYNAKLAR

ASLAN, Dilek, “Bir Sağlık Hakkı Temiz Su”, Jeoloji Mühendisleri Odası Haber Bülteni, Sayı 2008/4, s:66-69.

BARLOW, Maude, *Mavi Sözleşme*, Çev. B.Cezar, İstanbul, Yordam Kitap,2008.

BM Genel Kurulu “İnsan Haklarına, Güvenli İçme Suyuna ve Koruyucu Sağlık Hizmetlerine Erişim Hakkı” Kolektif Dergisi, Çev. Merthan Özcan, 2010.7.42-44.

ÇINAR, Tayfun, ÖZDİNÇ, Hülya (der.) *Su Yönetimi: Küresel Politika ve Uygulamalara Eleştiri*, Ankara, Memleket Yayınları, 2006.

ECERAL, Özelçi, Tanyel “Kentsel Yoksulluk ve Su”, *Yoksulluk Kent Yoksulluğu ve Planlama*, Ankara, TMMOB Şehir Plancıları Odası, 2002.

ELVER, Hilal, “International Environmental Law, Water and The Future” *Third World Quarterly*, Vol.27,No.5, 2006, s. 885–901.

GLEICK, Peter, “An Introduction to Global Fresh Water Issue”, *Water in Crises: A Guide to The World’s Water Fresh Resources*, Oxford University Press, Oxford, 1993.

GÜRSELER, Güneş İ.,”İnsan Hakları,Çevre,Anayasa” *TBB Dergisi*, Sayı:75, 2008, s.199-208.

HARVEY, David, *Umut Mekanları*, Çev.Z.Gambetti, İstanbul, Metis, 2008.

ILLICH, Ivan, *H₂O ve Unutmanın Suları*, Çev. L. Behmoaras, İstanbul, Yeni İnsan Yayınevi, 2007.

KOLUMAN, Aziz, “Dünyada Su Sorununa Genel Bir Bakış” Aziz Koluman (ed.) *Dünyada Su Sorunları ve Stratejileri*, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2002.

POSTEL, Sandra, VICKERS, Amy, *Su Verimliliğini Arttırmak*, Dünyanın Durumu, Tema Vakfı Yayınları, 2004.

TÜİK, *Hane Halkı Bütçe Araştırması*, Ankara, 2007.

İNTERNET KAYNAKLARI

BM 64/292 sayılı karar, 2010, <http://www.un.org/en/ga/64/resolutions.shtml> (14.03.2011)

HERKES İÇİN BİR KENT VE EVRENSEL TASARIM

Dilek Yasar

Beykent Üniversitesi

Yard. Doç. Dr. **A. Nilay Evcil**

Beykent Üniversitesi

GİRİŞ

Kentler, içinde yaşayan tüm kentlilere eşit oranda yaşama şansı vermesi gereken bir düzen oluşturmayı hedefler. Nitekim Avrupa Konseyi tarafından 1992 yılında kabul ve ilan edilen Avrupa Kentsel Şartında da (European Urban Charter) tüm bireylere insan onuruna yakışan bir kentsel düzen sağlanması amaçlanmaktadır. Türkiye'nin henüz imzalamamış olmasına rağmen, yaşam kalitesi yüksek, doğaya saygılı, sürdürülebilir, planlı ve güvenli, hakça ve adil biçimde kent kaynaklarının kullanıldığı, erişilebilir, planlama ve yönetimde halkın katılımının sağlandığı bir genel çerçeve sunması açısından Avrupa Kentsel Şartı önemli bir belgedir.

Aslında planlama disiplini de Avrupa Kentsel Şartında açık ve netçe belirlenen yaşanılabilir kentler oluşturma çabası içindedir. Ancak özellikle kamusal alan ve hizmetlerin sunumunda ve kullanımında yaşanan adaletsizlikler, planlama disiplininde görev yapanları düşündürmekte ve yeni çözüm arayışlarına sevk etmektedir.

Bu çalışma, herkes için adil ve yaşanılabilir kentlerin oluşturulmasında evrensel tasarım anlayışına ve bu anlayışın eğitimdeki yerine dikkat çekmektedir. 1990'lı yıllarda ABD'de temelleri atılan bu anlayış, farklı yaş ve yetkinliklerdeki kullanıcıların, her türlü mekan veya üründen azami olarak faydalanmasına olanak veren bir tasarım anlayışıdır. Mümkün olduğu kadar çok kullanıcıya yönelik olması ve tüm kullanıcılar için hayatı kolaylaştırması bu yaklaşımın tasarımcının tercihinden çok, bir gereklilik olduğunun göstergesidir. Bir başka ifadeyle Evrensel Tasarım anlayışı kentsel çevrelerin herkes için tasarlanmasının sürdürülebilir, güvenli, hakça ve kullanılabilir olmasının bir teminatı niteliğindedir.

Bu çalışmada planlamanın da bir tasarım disiplini olmasından hareketle, tasarımda hakça ve adil olmayı amaçlayan, kullanıcı odaklı evrensel tasarım anlayışı tanımlanmış ve tüm dünyada gelişmekte olan bu yeni yaklaşımın mimarlık eğitimindeki yeri ve gerekliliğine işaret edilmiştir. Çalışmada Belçika Sint-Lucas Üniversitesi Mimarlık Yüksek Lisans Programı

örneklenmiş, bu programın amaçları ve çıktıları ayrı ayrı incelenmiştir. Sonuç olarak, bu çalışma tasarımıda yeni bir anlayış olan Evrensel Tasarım anlayışının toplumsal kazanımlarına dikkat çekmektedir.

EVRENSEL TASARIMIN TANIMI, AMACI VE PRENSİPLERİ

Evrensel Tasarım anlayışı, engelsiz tasarım (barrier free design) anlayışının toplumda yarattığı ayrımcılığa bir tepki olarak doğmuş, temelde kullanıcının toplumu oluşturan tüm bireyler olduğunu kabul eden bir tasarım yaklaşımıdır. 2. Dünya Savaşı takip eden yıllarda tüm dünyada özellikle savaştan zarar gören ve uzuvlarını kaybeden askerler ve halk için, onların yaşam çevrelerini yeniden düzenlemeyi hedefleyen engelsiz tasarım anlayışı benimsenmiştir. Bu kişilerin toplumla kaynaşmasını sağlamak, onların yaşam kalitelerini yükseltmek ve özellikle kentsel çevrede herhangi bir fiziki engelle karşılaşmalarını önlemek için tasarımlar yapılmıştır. Bu amaçla başta ABD olmak üzere, bazı Avrupa ülkelerinde yasalar çıkarılmış, tasarımda erişilebilirlik bireyin hakkı olmuştur. Ancak zamanla bu anlayışın toplumda engelliler ve normal insanlar biçiminde bir ayrımcılığa yol açtığı gözlenmiş ve yaratılan bu eşitsizliğin önlenmesi arayışları başlamıştır. İlk olarak 1970'lerde Amerikalı mimar Michael Bednar tarafından çevresel engellerden kurtulduğumuzda, herkesin fonksiyonel kapasitesinin genişleyeceği (Anonim 1) fikri ortaya atılmış ve yeni bir yaklaşım olan "Universal" evrensel kavramı doğmuştur. 1990'lara gelindiğinde ise Amerikalı mimar Ronald L. Mace, dönemsel çözümler yerine daimi bir çözüm olabilecek Evrensel Tasarım yaklaşımını önermiştir. Bu yaklaşım toplumdaki sosyal eşitsizliği fark etmiş ve buradan hareketle tasarımın her boyutunda, hiç bir ayrımcılığa izin vermeden, aksine toplumun mümkün olduğunca çoğunluğunun kullanımını benimseyen bir tasarım anlayışı olarak belirginleşmiştir. Holmes- Siedle'in de ifade ettiği gibi engelliliğin bireyden değil, yapıyı çevreden kaynaklanan bir sorun olduğu unutulmamalıdır.(Holmes- Siedle, 1996). Evrensel Tasarım, tüm tasarımların, adaptasyon ve özelleştirmeye ihtiyaç duymadan mümkün olan her durumda ve mümkün olduğu kadar çok insanın kullanmasını amaçlayan bir yaklaşımdır (Anonim 2). Günümüzde başta ABD olmak üzere pek çok ülkede farklı tasarım disiplinlerinde uygulanan Evrensel Tasarım anlayışı uygulamalarda tam karşılığını bulamamıştır.

Evrensel Tasarım kavramı "hayat boyu tasarım", "herkes için tasarım" gibi kavramlara da referans olur. Bu kavramın temel amacı engelli olsun olmasın tüm kullanıcılara mümkün

olduğu kadar eşit ve adil kullanım alanı oluşturmaktır. Tüm bunlardan anlaşılacağı üzere; Evrensel Tasarım kavramı artık bir seçim olmaktan çıkmış ve gereklilik haline gelmiştir. Bu kavramı daha anlaşılabilir kılmak üzere, tasarımcıya yol gösteren 7 ilke oluşturulmuştur (Anonim 3).

1. KULLANIMDA EŞİTLİK:

- Tüm kullanıcılar için aynı yararın sağlanması, bunun mümkün olmadığı durumlarda, kullanıcılara eşdeğer yarar sağlamak.
- Kullanıcılara ayrımcılık yapmaktan veya damgalamaktan kaçınmak.
- Tüm kullanıcıların ilgisini çekecek tasarımlar yapmak.
- Mahremiyet ve güvenlik için tüm kullanıcılara eşit olanaklar sağlamak.

Şekil 1

2. KULLANIMDA ESNEKLİK:

- Kullanımda seçenekler sunabilmek
- Sağ ve sol el kullanımına uygun çözümler getirmek
- Kullanıcının doğru ve kesin karar verebilmesini sağlamak
- Kullanıcı hızına uyum sağlamak

Şekil 2

Şekil 3

3. BASİT VE SEZGİSEL KULLANIM:

- Tasarım, gereksiz güçlük ve karışıklık içermemeli.
- Kullanım bilgilerinin önemine göre öncelik vermek.
- Kullanımda beklentileri karşılamak.
- Geniş okuryazarlık ve dil becerilerine hitap edebilmek

4. ALGILANABİLİR BİLGİ:

- Temel bilgilerin sunumunda farklı iletişim biçimleri kullanmak
- Temel bilgileri yardımcı bilgilerden ayırabilecek düzeyde farklılaştırmak.
- Temel bilgilerin okunabilirliğini maksimum düzeye çıkarmak.
- Farklı öğelerin açıklanması (yön veya yönerge belirtmek gibi)
- Duyusal kısıtlıkları olanların kullandıkları araç ve tekniklerle uyumlu tasarımlar yapmak.

Şekil 4

5. HATA TOLERANSI:

- Tasarımda tehlikeli olabilecek unsurlar yok edilmeli, tasarımda kullanıcının fark etmesi veya bunlara karşı kullanıcılar korunmalı.
- Olası tehlikeli durumlar ve hatalar için kullanıcının önceden uyarılması sağlanmalı.
- Tasarımlarda hata/arıza veya bozulmaya karşı emniyetli özelliklerin tercih edilmesi.
- Kullanımında dikkat gerektiren tasarımlarda, bilinçsiz kullanım en aza indirgenmeli.

Şekil 5

6. DÜŞÜK FİZİKSEL GÜÇ:

- Kullanıcının kendine özgü bedensel özelliklerini kullanabilmesi.
- Tasarım kullanılırken makul güç sarfiyatının sağlanması.
- Tekrar eden eylemlerin azaltılması.
- Uzun süren fiziksel güç kullanımının azaltılması.

Şekil 6

7. TASARIMDA YAKLAŞIM İÇİN GEREKLİ BOYUT VE BOŞLUKLARIN BIRAKILMASI:

- Oturan veya ayaktaki kullanıcılar için net bir görüş hattı sağlamak.
- Tasarımın tüm bileşenlerine oturan veya ayakta olan bireylerin konforlu erişimlerini sağlamak.
- Kulp, tutamak boyutlarında farklılıklar sağlayarak el, parmak, kol ile açılmasına, itilmesine, çekilmesine olanak vermek.
- Yardımcı araçlar veya yardımcı kişiler için gerekli alan bırakmak.

Şekil 7

EVRENSEL TASARIM ANLAYIŞININ KENTSEL TASARIMA KATKILARI

Yaklaşık onbeş bin yıl önce, insanoğlu kendini dış etkenlerden korumak için yapılar inşa etmeye başladı. Anadolu'daki en eski yerleşmelerde yanyana yapılmış evlere damdan giriliyordu. Sonraki bin yıllarda ise, zaman içinde gerek kültürümüzün yansıması olarak, gerekse ihtiyaçlarımıza göre şekillenen yapılar inşa edildi. Bu yapılar ve yapılar arasında kalan boşluklar ise yerleşim alanlarını oluşturdu. İnsanoğlu tarafından oluşturulan bu çevre, artık günümüzde farklı yaklaşımlarla değerlendirilerek, daha adaletli, daha yaşanılabilir ve daha fazla kullanıcıya hitap edecek şekilde yeniden gözden geçirilerek ele alınmaya başlanmış ve zamanla Sosyal Sürdürülebilirlik Kavramı ortaya çıkmıştır. Sosyal Sürdürülebilirlik kavramı, problemlerin çözümünün daimi olması, hem bugünün hem de geleceğin insanların ihtiyaçlarına cevap verebilmek ve insanlar arası dengelerin korunması olarak açıklanabilir. Sosyal Sürdürülebilirlik adaletli bir toplum düzenini amaçlar. Sürdürülebilir toplulukların temel bileşenlerinden biri de herkes için eşitliktir. Bu ilke Avrupa Kentsel Şartında da ülkelerin uzlaştığı temel prensiplerden biridir (Tablo 1).

Sürdürülebilir Topluluklar
Aktiflik, Kapsayıcılık, Güvenlik
İyi İdare
İyi Ulaşım
İyi Hizmet
Çevreye Duyarlılık
İyi Gelişim
İyi Tasarım ve İnşaat
Herkes İçin Eşitlik

Tablo 1: Sürdürülebilir Toplulukların Ortak Özellikleri

Kaynak: Tağmat, 2006

Bu noktada Evrensel Tasarım yaklaşımı tasarımda Sosyal Sürdürülebilirliği sağlamak, herkes için eşit olanaklar sunmak için prensipleriyle yol gösterici olmaktadır. Özellikle kamusal alanların tasarımında Evrensel Tasarım anlayışı ile eşit, kapsayıcı ve bireylerin yaşam kalitesini arttırıcı çevreler tasarlamak mümkündür. Kamu alanları her yaş ve yetkinlikteki kullanıcıya açık olan alanlardır. Bu alanları içinde barındıran kentleri, kent yapan sadece yapılar değildir. Kent, içinde yaşayan insanlarla birlikte bir yaşam alanı oluşturur. 'Önemli olan insandır' bilincinin hızla yaygınlaştığı günümüzde, yaşam kalitesinin artması kentler arası yarışta artık bir gereklilik halini almıştır. Ancak, kentlerde hızla artan nüfus karmaşayı da beraberinde getirmektedir. Bu karmaşayı minimize etmek ve birbirinden çok farklı yetkinliklere sahip, farklı yaş gruplarının oluşturduğu tüm kentli insanlara, adil ve eşit kullanım hakkı sağlayacak yeni düzenlemeler gerekmektedir.

PLANLAMA EĞİTİMİNDE EVRENSEL TASARIMIN YERİ VE GEREKLİLİĞİ

Günümüzde artık güzel-çirkin veya iyi-kötü diye tanımlamalar, yerini sürdürülebilir olma kavramına bırakmıştır. Sosyal Sürdürülebilirliği sağlamış toplumlardan tasarımın birden fazla amaca ve kullanıcıya hizmet etmesi gerekir. Bu sebeple geleceğin tasarımcılarından da beklenen bu olacaktır. Ancak, günümüzde halen birçok tasarım öğrencisi, tasarımlarını tek tip

sıradan ve standart insana ve birkaç özel ihtiyaca göre yapmaktadır. Oysa tasarım eğitiminde Evrensel Tasarım anlayışına yeterince yer verilmesi ile, geleceğin tasarımcıları, daha doğru olanı rastlantılara bırakmayıp, mükemmelliğe daha bilinçli bir yoldan gidebileceklerini de görmüş olacaklardır.

Ülkemizde özürllüleri yasası olarak bilinen 7.7.2005 tarihinde yürürlüğe giren 5378 sayılı yasa ile, 2012 yılına kadar bütün kamusal alanlarda (açık ya da kapalı), engelliler için yeni düzenlemeler yapılacak, yeni yapılacak olan binalarda ise bunlar zorunluluk halini alacaktır. Bununla birlikte ülkemizde her geçen gün sürdürülebilirlik önem kazanmakta ve yeni uygulamalar da gündeme gelmektedir. Ancak, halen kamusal alanlarda gerçekleştirilen uygulamalara bakıldığında bu konuya duyarsız kalan veya Evrensel Tasarım anlayışının sadece engelliler için olduğunu düşünen birçok tasarımcı olduğu gözlemlenecektir. Bu durumun temel nedenlerinden biri tasarım eğitimindeki eksiklerdir. İlgili okullarda öğrencilere Evrensel Tasarım anlayışının verilmemesi, tasarımda farklı kullanıcı gereksinimlerine dikkat çekilmeyişi sonucunda, kentlerde ortak kullanım alanları bile aslında toplumdaki herkesin kullanımına uygun olarak tasarlanmamıştır.

Görüldüğü üzere Evrensel Tasarım anlayışı artık bir seçenek olmaktan çıkmış ve bir gereklilik halini almıştır. Ancak, eğitimin bir parçası olarak Evrensel Tasarım ülkemizde sadece birkaç üniversitede ve seçmeli ders olarak gösterilmektedir. İstanbul'daki mimar ve mühendisler arasında yapılan bir araştırmada, katılımcıların % 45 mesleki eğitimlerinde engelli insanlar ve onların fiziksel çevredeki ihtiyaçları hakkında hiç ders almadıklarını belirtmişlerdir.(Evcil, 2010). Avrupa'daki bir çok üniversitede ise durum bundan farklıdır. Avrupa'nın pek çok ülkesindeki birçok üniversite, yerel merciiilerin başkanlığındaki kentsel dönüşüm projelerinde kamusal yapıların yenilenmesinde etkin rol oynamakta, mimarlık veya şehir planlama öğrencileri bu projelerde yer almaktadır. Yerel yönetimlerle birlikte yürütülen çalışmalar sonucunda tasarıma konu olacak konular kentlilerin ihtiyaçlarıyla örtüşmektedir. Başka bir ifadeyle yerel yönetimin ilgili kamu binasının/alanının herkes tarafından kullanılmadığının tespitinden sonra, bu yer planlama öğrencilerinin tasarım stüdyolarında buldukları çözümlerle herkesin kullanabileceği bir biçime dönüşmektedir.

ÖRNEKLEME: BELÇİKA-SİNT LUCAS ARCHITECTUUR ÜNİVERSİTESİNDE İZLENEN MİMARLIK YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

Belçika, Sint-Lucas Architectuur Üniversitesinde Evrensel Tasarım kavramı, yüksek lisans programında, atölye (workshop) ve seminerlerle desteklenmiş Tasarım Stüdyosunda ve Sosyal Sürdürülebilirlik başlıklı teorik bir ders çerçevesinde işlenmektedir. Bu programa dünyanın farklı ülkelerinden gelen, şehir planlama, mimarlık ve iç mimarlık bölümlerinin mezunları kabul edilmektedir. Bu Yüksek Lisans Programının "İnternational" olması, başka bir ifadeyle, farklı kültürlerden gelen öğrencileri buluşturması, evrensel tasarımın amacına daha başarılı bir şekilde varılmasına vesile olmaktadır. Çünkü, farklı kültürlerden, farklı cinsiyetlerden, farklı disiplinlerden oluşan öğrenci grubu adeta toplumdaki farklı kullanıcıları temsil etmektedir.

Tasarım Stüdyosu dersinde öğrencilere önce konuyla ilgili seminerler verilmektedir. Tasarımın yapılacağı alanın gezilmesinden sonra, tasarımı gerçekleştirecek öğrencilerden üçer kişilik grup oluşturması istenilmektedir. Gruba dahil olan her öğrencinin farklı bir uyrakta olmasına ve farklı cinsiyetten olmalarına dikkat edilmektedir. Tasarım sürecinin başlamasından birkaç hafta sonra, tasarım yapılması düşünülen alanda bir atölye çalışması gerçekleştirilmektedir.

Şekil 8

Bu atölye çalışmasında amaç, öğrencilerin toplumdaki farklı kullanıcıları ve onların ihtiyaçlarını empati kurarak anlamaları ve bu deneyimlerini tasarıma aktarmalarıdır. Örnekte görüldüğü üzere bu çalışmada öğrenciler çeşitli kullanıcıların simulasyonunu yaparak kullanıcılarla empati kurmaya çalışırlar. Diğer bir ifadeyle, öğrencilerden biri görme engelli,

bir diğeri bebeğini gezdiren ebeveyn ya da çevreyi bilmeyen bir turist gibi davranarak alanda ve alan çevresinde sıradan kullanımları deneyimler. Bu sırada öğrenciler empati kurmaya çalıştıkları birey gibi davranarak ve onun özelliklerine bürünüp yapılı çevreyi kullanabilmeyi sımarlar (ör; kaldırımda yürümek, karşıdan karşıya geçmek, binaya girmek, çıkmak, vb.) Tasarım Stüdyosu'nun sonunda tüm öğrenci grupları tasarımlarını sergiler.

Tasarım Dersine ek olarak, Sosyal Sürdürülebilirlik başlığı altında Evrensel Tasarım Kavramı işlenir. Burada ise ilk birkaç hafta Evrensel Tasarımın Kavramının tarihçesine, tanımına ve amacına ilişkin bilgiler aktarılır. Sonrasında öğrencilerden Evrensel Tasarım Kavramı başlığında sunum yapmaları beklenir. Sunum, Evrensel Tasarım Prensiplerinden, akıllı binalara kadar bir çok farklı konuda yapılabilir. Burada amaç Evrensel Tasarımın örneklerle açıklanması ve özümsemesidir.

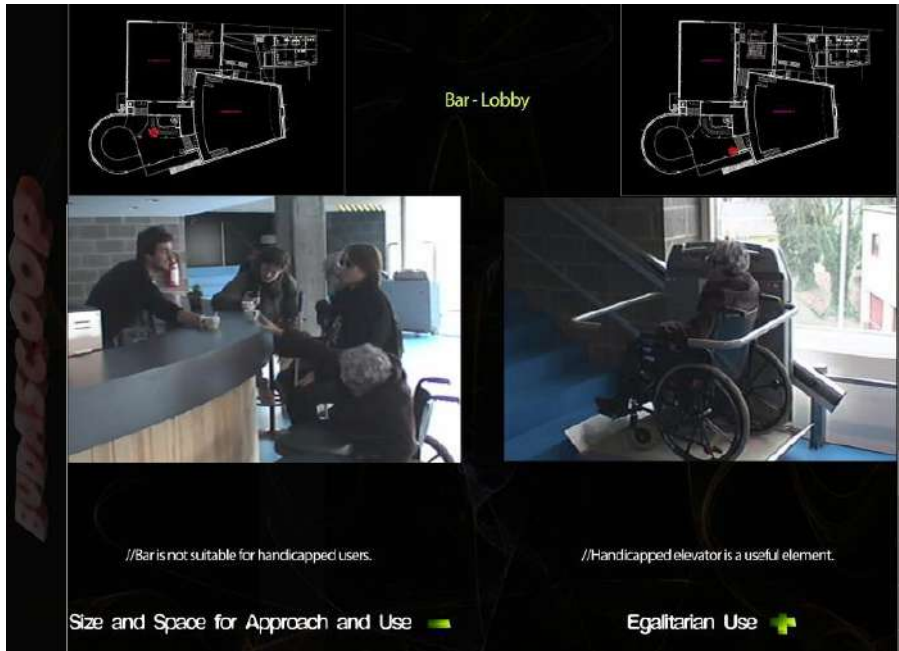
Şekil 9

Seçilen örnekte öğrenci, Evrensel Tasarım prensiplerini tanıtmayı amaçlamış ve bunun için sunum hazırlamıştır.

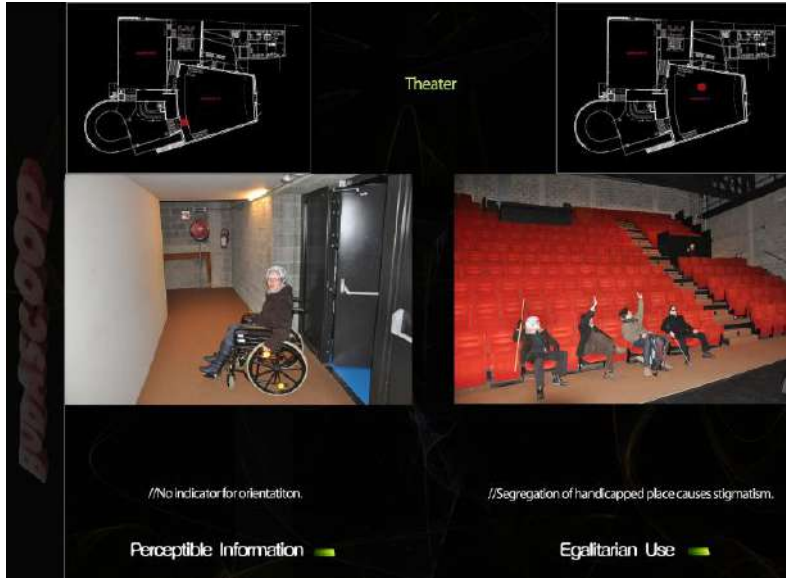
Sosyal Sürdürülebilirlik dersinin devamında yine öğrenci grup çalışması yapılır ve her bir gruba, gerçek hayatta yeniden kullanımı öngörülen bir kamu binası verilir. Öğrenciler kendilerine verilen bu kamu binasını Evrensel Tasarım kriterleri çerçevesinde analiz ederler ve yapının olumlu-olumsuz tüm unsurlarını ortaya koyarlar. Burada örneklenen yapı, Belçika'nın Kortrijk kentinde, Budascoop adlı, çok amaçlı kültür binasıdır. Analiz 1'de görüldüğü üzere öğrenciler bu yapıya yaklaşım alanlarını, farklı kullanıcıların simülasyonunu yaparak deneyimlemektedir. Analiz 2 ve 3'de ise yine farklı kullanıcıların çevre kullanımları hakkında empati kurmaya çalışan öğrenciler, yapının içinde hareket etmekte, düşey-yatay sirkülasyonları analiz etmekte ve birlikte ortak kullanım mekanlarında yaşama dair tecrübeler edinmektedirler.

Şekil 10

Şekil 11

Şekil 12

Sonuç olarak öğrencilerden, belirledikleri olumsuz unsurlara karşılık çözüm önerileri getirmeleri beklenmektedir.

Şekil 13

Şekil 14

Şekil 15

Öneri 1'de öğrenciler iki farklı problem için çözüm önerileri getirmiş ve ilkinde yüksekliği yeterli olmayan koridora uyarıcı eklemiş, ikincisinde ise ıslak hacimlerde renk kontrastı kullanılmasını önermiştir. Öneri 2'de ise, merdivenlerde döşemeyle farklı renk kullanılması ve geçiş yollarındaki engellerin kaldırılması önerilmiştir. Öneri 3'e bakıldığında, acil çıkışa bir rampa konulması ve acil çıkışı kapatan engellerin ortadan kaldırılması önerilmiştir.

Tüm bu öğrenci çalışmaları yerel yönetimlerin başkanlığındaki kentsel dönüşüm projelerinde kamusal binaların yeniden kullanımında etkin rol oynamakta ve Belçika'nın Bruges, Kortrijk ve Ghent gibi birçok şehrinde bu projeler bu derse katılan öğrencilerin katkısıyla hazırlanmaktadır.

SONUÇ

Sonuç olarak, kentleşme modern çağın en önemli göstergesidir. Günümüz kentli insanının halen erişilebilirlik sorunları yaşaması, ayrımcılığa maruz kalması, eşit oranda hizmet alamaması, vb. problemleri yaşaması modern çağa ters düşmektedir. Buradan hareketle, tüm bu sorunların ivedilikle çözülmesi sayesinde, kentlilerin adil, adaletli ve eşit olanaklara sahip olmaları sağlanacak ve bireylerin refah bilinçleri de artacaktır. Bu bağlamda, Evrensel Tasarım yaklaşımı insan odaklı, yaşı ve yetkinliği farklı tüm kullanıcıların gereksinimlerine mümkün olan en geniş şekilde cevap veren bir tasarım yaklaşımıdır. Evrensel Tasarım sadece mimari tasarımda değil, aynı zamanda kentsel ve çevresel tasarımda da uygulanan bir yaklaşımdır.

Evrensel Tasarım yaklaşımı dönemsellerden öte, sürdürülebilir çözümler sunmakta ve bu sayede gerek günümüzün gerekse geleceğin ihtiyaçlarına daha sağlıklı cevaplar vermesi mümkün olmaktadır. Gelecek kuşakların yeni bir refah tanımına ihtiyaç duymadan, daha "Sürdürülebilir" bir çevrede daha adaletli bir yaklaşımla hayatlarını sürdürmeleri bugünün tasarımcılarının ortaya koyduğu ürünlerle mümkün olacaktır. Artık günümüzde tasarımcılardan daha akılcı ve sürdürülebilir ürünler ortaya koymaları beklenmektedir. Bu bir zorluk değil, aksine teşvik edici bir durumdur. Özellikle kamusal alanlar kentlerin vazgeçilmez bir öğesidir ve öncelikli amaçlarının tüm kullanıcılarına eşit ve adil şekilde hizmet etmek olduğu unutulmamalıdır. Evrensel Tasarım yaklaşımı tasarımda tüm kullanıcıları kapsayıcı, sosyal sürdürülebilirlik temelinde, adil ve eşitlikçi bir tasarım gerçekleştirmeye yardımcı olmaktadır. Belçika'daki mimarlık yüksek lisans eğitimi örneğinde

de görüldüğü gibi bu yaklaşımın eğitimde önemli bir şekilde yer alması, geleceğin tasarımcılarının da daha duyarlı bir fikirsel olgunluğa ulaşmalarına vesile olacaktır.

KAYNALAR

Tağmat,T.S., 2006, Avrupa'da Sürdürülebilir Topluluklar Üzerine Bristol Mutabakatı.

Foto 1: Kullanımda Eşitlik; Beykent Üniversitesi, Mimarlık Bölümü; Hacer Elmas, Kader Demirkan, Deniz Bayrak, Y.Emre Arslanca

Foto 2: Kullanımda Esneklik; ; Beykent Üniversitesi, Mimarlık Bölümü; Hacer Elmas, Kader Demirkan, Deniz Bayrak, Y.Emre Arslanca

Foto 3: Basit ve Sezgisel Kullanım; Beykent Üniversitesi, Mimarlık Bölümü; Hacer Elmas, Kader Demirkan, Deniz Bayrak, Y.Emre Arslanca

Foto 4: Algılanabilir Bilgi; Beykent Üniversitesi, Mimarlık Bölümü; Hacer Elmas, Kader Demirkan, Deniz Bayrak, Y.Emre Arslanca

Foto 5: Hata Toleransı; Barcelona, 2009, A. Nilay Evcil Arşivi

Foto 6: Düşük Fiziksel Güç Kullanımı; Antalya, 2011, A. Nilay Evcil Arşivi

Foto 7: Yaklaşımda Uygun Boşluk; Atina, 2006, A. Nilay Evcil Arşivi

Foto 8: Belçika Sint-Lucas Architectuur, Workshop çalışması.

Foto 9: Belçika Sint-Lucas Architectuur, Öğrenci Çalışması.

Holmes-Siedle, J.,1996,Barrier Free Design,A Manual For Building Designers and Managers,Architectural Press,UK.

Evcil,A.N., 2010,Designer's Attitudes Towards Disabled People & The Compliance of Public Open Places: The Case of İstanbul, European Planning Studies, Vol:18, No:11, pp. 1863-1880

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://www.adaptiveenvironments.org/index.php?option=Content&Itemid=> (20 Eylül 2011)

<http://www.udinstitute.org/whatisud.php> (29 Eylül 2011)

http://www.ncsu.edu/www/ncsu/design/sod5/cud/about_ud/udprinciplestext.html (10 Eylül 2010)

ÇEVRE HAKKI VE ÇEVRE ETİĞİ ÇERÇEVESİNDE KENT HAKKINA YENİDEN BİR BAKIŞ

Yard. Doç. Dr. **İlke Bezen AYDOĞDU**

Fırat Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

ÖZET

Kentlerin ortaya çıkışının bir anlamda uygarlıkların doğuşu olarak görüldüğü bilinmektedir. Kentler değişim dönüşüm olgusu içinde geçmişten günümüze evrilmiş ve her anlamda evrilmeye devam etmektedir. Günümüzde insanların nasıl bir kentte yaşamak istedikleri sorusunun, nasıl toplumsal ilişkiler, çevre ile ilişkiler, yaşam biçimleri, teknoloji ve estetik değerleri arzuladıkları sorusu ile iç içe geçmiş olduğu belirtilmektedir. Dünya nüfusunun çoğunluğunun kentlerde yaşadığı düşünüldüğünde insanların sağlıklı, onurlu ve güven içinde yaşamalarını sağlayan kentler istemeleri son derece doğaldır. Kent toplumbilimcisi Robert Park tarafından “insanın içinde yaşadığı dünyayı daha çok gönlüne göre yeniden yapmada en başarılı girişimi” olarak da tanımlanan kentte bir anlamda insanların “gönlüne göre” yaptıkları ile çevreye verdikleri zararlar giderek artmaktadır. Gelişen teknolojinin olumsuz etkileri, hızla artan endüstrileşme, düzensiz kentleşme, nüfus artışı, kentlere olan göçler, ulaşım araçlarının çoğalması, tüketim alışkanlıklarının artması gibi unsurlar bir araya gelince havanın, suyun, toprağın kirlenmesinin; tarım alanların, sulak alanların yok edilmesinin; biyolojik çeşitlilik kaybının; önlenemeyen atık miktarı gibi birçok çevre sorununun oluşmasının kent ve çevre değerlerine olumsuz etkiler yaratması kaçınılmazdır. Bu durumlar karşısında, yaşayan insan, çevre ve henüz varolmayan gelecek nesiller arasındaki ilişkileri düzenlemeye çalışan ve çevre ile insanın tekrar bütünleşmesini sağlayacak sürdürülebilir bir toplum oluşturmaya yönelik fikirler olarak çevre etiği ortaya çıkmaktadır. Çevre etiği bağlamında kentteki çevre sorunlarına bugünkü ve gelecek kuşaklar için çözüm üretilmesi, kentlilik bilincinin gelişmesi ve kentlilerin kentsel çevrelerindeki sorunlara dair farkındalık oluşturulması konularının ele alınması kent hakkı kapsamında önemlidir. Bunların yanı sıra küresel düzeyde insan hakları konusunda siyasi ve etik anlamda büyük farkındalıkların yaşandığı zamanlar geçirilmektedir. İnsan hakları ihlalleri konusunda duyarlılığın daha çok insan haklarının siyasal bağlamı içinde

arttığı düşünülse de çevre sorunları konularında, yani kentteki insanların herhangi bir çevre sorununa maruz kalmaları durumunda da, duyarlılığın arttığı bir gerçektir. Bu bağlamda “Dayanışma Hakları” içinde yer alan çevre hakkı, yaşam hakkının bir türevi olarak ortaya çıkmaktadır. Kentlerin sağlıklı yaşam koşullarının geri dönülemez şekilde bozulması insan hakları alanında yeni gelişmeler oluşturmuş, kent hakkının çevre hakkı ve çevre etiği bağlamında ortaya konmasını ve artan ihtiyaçlar ve gelişmeler bağlamında insan hakları çerçevesinin gelişmesini ve güçlenmesini gerektirmektedir. Peter Marcuse ve David Harvey tarafından adalet, etik, fazilet ve iyiliğin temel ilkeleri üzerine inşa edilmiş bir ahlaki talep olarak tanımlanan “Kent Hakkı” kavramı bireylerin kişiliklerini çok yönlü geliştirmeleri yanında oturma, üretme, dinlenme ve dolaşma etkinliklerini de yerine getirmelerine olanak tanıyan bir kentsel yaşam çevresi ihtiyacından ortaya çıkmıştır. Kent hakkının çevre ve kent değerlerinin günümüzde eklenmiş olgular olmasından dolayı da çevre hakkı ve çevre etiği kapsamında sağlıklı bir çevrede yaşama hakkına doğru ilerlediği düşünülmektedir. Bu bağlamda bu makalede kent hakkı konusunun ulusal ve uluslararası alandaki gelişmeleri ile birlikte dünyada çevre sorunlarının artan boyutlarından dolayı kent hakkının günümüzde evrildiği durum çevre hakkı ve çevre etiği çerçevesinde ele alınmaya çalışılacaktır. Bugünkü ve gelecek kuşaklar için yaşanabilir kentler bırakabilmenin en önemli koşulunun kent hakkı yanında çevre hakkı ve çevre etiği sayesinde farkındalığın geliştirilmesi ile sağlanacağı üzerinde durulacaktır.

GİRİŞ

Kentlerin ortaya çıkışının bir anlamda uygarlıkların doğuşu olarak görüldüğü bilinmektedir. Kentler değişim dönüşüm olgusu içinde geçmişten günümüze evrilmiş ve her anlamda evrilmeye devam etmektedir. Günümüzde insanların nasıl bir kentte yaşamak istedikleri sorusunun, nasıl toplumsal ilişkiler, çevre ile ilişkiler, yaşam biçimleri, teknoloji ve estetik değerleri arzuladıkları sorusu ile iç içe geçmiş olduğu belirtilmektedir. Dünya nüfusunun çoğunluğunun kentlerde yaşadığı düşünüldüğünde insanların sağlıklı, onurlu ve güven içinde yaşamalarını sağlayan kentler istemeleri son derece doğaldır. Gelişen teknolojinin olumsuz etkileri, hızla artan endüstrileşme, düzensiz kentleşme, nüfus artışı, kentlere olan göçler, ulaşım araçlarının çoğalması, tüketim alışkanlıklarının artması gibi unsurlar bir araya gelince havanın, suyun, toprağın kirlenmesinin; tarım alanların, sulak alanların yok edilmesinin; biyolojik çeşitlilik kaybının; önlenemeyen atık miktarı gibi birçok çevre sorununun

oluşmasının kent ve çevre değerlerine olumsuz etkiler yaratması kaçınılmazdır. Bu durumlar karşısında, yaşayan insan, çevre ve henüz varolmayan gelecek nesiller arasındaki ilişkileri düzenlemeye çalışan ve çevre ile insanın tekrar bütünleşmesini sağlayacak sürdürülebilir bir toplum oluşturmaya yönelik fikirler olarak çevre etiği ortaya çıkmaktadır. Çevre etiği bağlamında kentteki çevre sorunlarına bugünkü ve gelecek kuşaklar için çözüm üretilmesi, kentlilik bilincinin gelişmesi ve kentlilerin kentsel çevrelerindeki sorunlara dair farkındalık oluşturulması konularının ele alınması kent hakkı kapsamında önemlidir. Bununla birlikte kentlerde insan haklarının yaşama geçmesinin, kent hakkının uygulamada etkili olması halinde olacağı bilinmektedir. İnsan haklarının sadece siyasi boyutunda değil, en önemli insan hakkı olan yaşama hakkı bağlamında çevre hakkı ve kent hakkı kapsamında da duyarlılığın artması gerekmektedir. Çevre hakkı ile birlikte çevre etiği sayesinde hem bugünkü insanlar hem de gelecek kuşaklar için yaşanabilir ve sürdürülebilir kent ve çevre sağlanabileceği ise göz ardı edilmemesi gereken bir gerçektir. Bu bağlamda bu makalede kent hakkı konusunun ulusal ve uluslararası alandaki gelişmeleri ile birlikte dünyada çevre sorunlarının artan boyutlarından dolayı kent hakkının günümüzde evrildiği durum çevre hakkı ve çevre etiği çerçevesinde ele alınmaya çalışılacaktır. Bugünkü ve gelecek kuşaklar için yaşanabilir kentler bırakabilmenin en önemli koşulunun kent hakkı yanında çevre hakkı ve çevre etiği sayesinde farkındalığın geliştirilmesi ile sağlanacağı üzerinde durulacaktır.

ÇEVRE HAKKI VE ÇEVRE ETİĞİ

Günümüzde hızlı nüfus artışı ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak doğal kaynakların kirlenmesi ve tükenmesi, küresel ısınma başta olmak üzere birçok çevre sorununun artması ve çevrenin geri dönülmez biçimde kirlenmesi konularının, çevre alanındaki çalışmalara hız kazandırdığı bilinmektedir. Bu durum çevre ve çevre sorunlarının ele alınışında yaşama hakkını ve çevrenin bir hak olarak kabul edilmesini sağlamaktadır. Ayrıca bu konulara çevre etiği kapsamında yaklaşmayı gündeme getirmektedir.

ÇEVRE HAKKI

İnsan haklarının kuşaklara ayrılması ortaya çıktıkları tarihsel dönemler dikkate alınarak yapılmıştır. İnsan hakları üç temel kuşağa bölünmektedir. Her bir kuşak diğer kuşaklardan belirgin özelliklerle ayrılmaktadır. Birinci kuşak insan hakları, kişi özgürlükleri ile siyasal hakları içermektedir. Bu haklar soyut birey anlayışına uygun olarak bireye standart ve negatif

bir özgürlük alanı sağlayan ve devlete kural olarak karışmama, müdahale etmeme, kaçınma edimlerini yükleyen haklardır. ¹ Kişisel ve siyasal haklar burada yer almaktadır. İkinci kuşak insan hakları, ekonomik, sosyal ve kültürel hakları içermektedir. Burada bireyin ön plana çıkartıldığı ve bireylerin öznel gereksinmelerinin sağlanmasında yardımcı olduğu söylenmektedir.² Bunların yanında bu haklar, bireylere sadece dokunulmaz ve özel bir alan oluşturmaz; bireye devletten birtakım taleplerde bulunma hakkını vermektedir. Ayrıca bu hakların bireylerin yararlanabilmesi için devletin pozitif edimlerde bulunulması zorunlu olan haklar olduğu üzerinde de durulmaktadır.³ Üçüncü kuşak insan haklarında ise dayanışma felsefesinin özü gereği devletin, her çeşit kurumun ve tüm bireylerin dayanışması ve işbirliği gereği ortaya çıkmakta ve bireyin haklarının yerini, halkların ve toplulukların hakları da alabilmektedir. Bu haklara “dayanışma hakları” denmesinin nedeni gerçekleşmesi için birlikte hareket etme gerekliliğinden kaynaklanması olduğu belirtilmektedir. Dayanışma haklarının kökeninin, yakın geçmişten geleceğe ulusal-üstü nitelikteki metinlerde aranması gerekliliği vurgulanmaktadır. Bununla birlikte konularını evrensel değerler oluşturmakta ve devlet sınırlarının ötesinde insanlığın bütün üyeleri arasında dayanışmayı ifade etmektedir. Ayrıca bu evrensellik nitelemesinde, çevre hakkının yeri daha iyi kavrandığı belirtilmektedir.⁴ Bununla birlikte çevre ve çevre sorunlarının insan hayatına yaptığı etkiler artık kesin olarak bilinen gerçeklerdir. Bu bağlamda insan haklarının öznesini sadece tekil olarak bireyin oluşturduğu görüşünün çoktan aşıldığı ve çevre hakkının, insan hakları listesinde yer aldığı belirtilmektedir.⁵

Çevre hakkının ilk olarak sağlık hakkının bir türevi olarak ortaya çıktığı bilinen bir gerçektir. Kent ve kırsal coğrafi uzantısı olan bu kapsamda doğal, yapay ya da kültürel olarak sınıflandırılan çevrenin, geniş anlamda canlı varlıkların bütün yaşam alanları ile diğer canlı ve cansız varlıklarla olan ilişkilerini yürüttükleri yaşam olanaklarının sürdürülebildiği bütün ortamları kapsadığı ifade edilmektedir.⁶ Çevre hakkı bireyin bedensel ve ruhsal gelişimini sürdürebildiği yaşam çevresini korunma ve geliştirme için gereklidir. Bir başka deyişle tüm insan haklarının öznesini oluşturan bireyin yaşam çevresinin korunması koşulunu

¹ Algan, Bülent, “Ekonomik, Sosyal Kültürel Hakların Korunması”, (yayımlanmamış doktora tezi) Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara, 2006, s.52.

² a.g.e., s.53.

³ a.g.e., s.55.

⁴ Ertan Akkoyunlu, Kırılcım, Kentli Hakları, Amme İdaresi Dergisi, Cilt 30, Sayı 3, Eylül 1997, s.31-48, s.36.

⁵ Hamamcı, Can, “Çevre ve Hukuk”, Prof. Dr. Fehmi Yavuz’a Armağan, A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, No: 528, Ankara, 1983, s. 239-250, s. 245.

⁶ Ertan Akkoyunlu, Kırılcım, a.g.e., 1997, s.38.

taşımaktadır. Bununla birlikte çevre hakkının, sağlığın, beden bütünlüğünün ve yaşamın kendisinin korunması aracı olduğu belirtilmektedir.⁷

Sağlıklı bir çevre içinde yaşama, hukuksal bir kurum haline getirilince koruma korunma kavramlarını yaratmaktadır. Böylece, tıpkı diğer korunmalarda olduğu gibi, birey ve toplum bakımından bir hak statüsüne ulaştırılmaktadır. Bu nokta, çevre hakkının, bir insan hakkı olduğunu göstermektedir. Korunması gereken çevre, bozulmaması gereken ekolojik denge, doğal varlıklar kapsamı içerisinde, insan yaşamının sürekliliğini sağlamaya yönelmektedir.⁸ Bu bağlamda çevre hakkı, yaşam hakkının bir türevidir denilmektedir. Bununla birlikte insan olmak hakkı, insan haklarında ön sıraya çıkarılırsa, insanın çevresinin önemini, değerini ve insanın insan olmak için hangi çevre koşullarında yaşama hakkına sahip olduğunu daha iyi belirtileceği söylenmektedir.⁹ Ayrıca çevre hakkını yaşama hakkının bir uzantısı olarak görülmesiyle etkin sonuçların elde edileceği de savunulmuştur.¹⁰

Çevre hakkının uygulanmasında çeşitli zorluklar ile karşılaşıldığı bir gerçektir. Çevre hakkının çevre sorunlarının giderilmesinde çare olamamasının nedeninin temelinde toplumun örgütlenme biçiminin olduğu belirtilmektedir.¹¹ Toplumda bulunan farklı çıkar çevrelerinin çevreden yararlanma biçim ve yöntemi konusundaki değişen yaklaşımları için ortak bir noktanın bulunması açıkçası zordur. Ülkelerin ekonomik, siyasal ve toplumsal örgütlenmelerinde çevrenin ortak yarar olarak ele alınmasının son derece zor olduğu da bilinen bir gerçektir.¹²

ÇEVRE ETİĞİ

Etik, bir eylemi ahlaki açıdan iyi bir eylem yapan niteliksel durumu sormaktadır ve bu bağlamda: ahlak, iyi, ödev, gereklilik, müsaade gibi kavramları ele almaktadır.¹³ Etiğin dayandığı temel koşulun “iyi niyet” olduğu belirtilmektedir.¹⁴ Bununla birlikte “iyi niyet”in kişinin argümanlarını kabullenmeye ilkesel olarak hazır olması ötesinde iyi olarak kabul

⁷ a.g.e., s.38.

⁸ Gemalmaz, Mehmet, Semih, “Çevre Koruma Sorunu, Çevre Yasasının Düşündükleri”, İstanbul Barosu Dergisi, c. 61, s:1-2-3, 1987, s. 59-95, s.60.

⁹ Hamamcı, Can, “Çevre Hakkı Üzerine Düşünceler”, İnsan Hakları Yıllığı, TODAİ Yayını, c.5-6, 1983-1984, s. 171-180, s.173.

¹⁰ Gemalmaz, a.g.e., s.64.

¹¹ Hamamcı, a.g.e., 1983, s.178.

¹² Kaplan, Ayşegül, Küresel Çevre Sorunları ve Politikaları, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları: 19, Ankara, 1999, s.31.

¹³ Pieper, Annemarie, Etiğe Giriş, çev. Veysel Atayman, Gönül Sezer, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999, s.16.

¹⁴ a.g.e., s.18.

edilene fiilen kendi eylemlerinin ilkesi haline getirmesi anlamına geldiği de eklenmektedir.¹⁵ Etik, hangi somut amaçların tek tek iyi, herkes için ulaşılmaya değer amaçlar olduğunu belirlemekte, daha çok ölçütleri belirlemekte ve bu ölçütlere göre öncelikle hangi amacın iyi amaç olarak kabul edilmesinin bağlayıcı olabileceğini göstermektedir. Etik, iyi olana nasıl varıldığını değil; bir şeyin iyi olduğu hükmüne nasıl varıldığını söylemektedir.¹⁶

Çevre sorunları insanların neye değer verdiği, ne tür canlılar olduğu, ne tür bir yaşam sürdürdüğü, doğadaki yerinin ne olduğu ve nasıl bir dünyada kendisini geliştirebileceği gibi temel bir takım soruların sorulmasını gerektirmektedir. Çevre sorunlarını çözebilmek için bilime ve teknolojiye dönmenin bunların niçin yapıldığı düşünüldükten sonra yapılması gereken bir durum olduğu vurgulanmaktadır.¹⁷ Bununla birlikte çevre kirlenmesindeki sorunun kısmen amacın tanımlanmasında yattığı belirtilmektedir. Bütün insanlar temiz su ve temiz hava aramaktadır. Burada gerçekten temiz olan nedir ve temiz olmanın ölçüsü ne kadar temiz olmaktır soruları ile karşılaşmaktadır. Soruların tek yanıtının ise suyun ve havanın insanların tüketimi için güvenilir olmaları ölçüsünde temiz sayılabileceği olarak verilmektedir.¹⁸

İnsanın çevresi ile ilişkilerinin gerçekleşmesinde çeşitli aşamaların olduğu bilinmektedir. İlk aşama doğayı tanıma ve ona ayak uydurma aşamasıdır.¹⁹ Bu ilk aşama yüzyıllar süren bir evreyi kaplamış ve en çok süren aşama olmuştur. İkinci aşama, insan ve çevre ilişkilerinin tahrip edici sonuçlarının ortaya çıktığı aşamadır. Burada insanın doğa ile kendi oluşturduğu yapay doğayı ayırdığı ve insanın doğa ile bir anlamda savaştığı ifade edilmektedir. Çevre sorunlarının ortaya çıkmaya başlaması anlamında çevresel krizin kökenleri de insanın doğayla mücadelesinin başladığı ikinci aşamada bulunmaktadır.²⁰ Diğer aşama çevre sorunlarının ve bu sorunların neden olduğu yıkımın boyutlarının farkına varılmasıdır. Burada çevre bilinçlenmesi konusunda önemli adımlar atılmıştır. Dördüncü aşama, çevre sorunlarının nedenlerinin aranmaya başlanması ve çözüm yolları bulmaya dönük çabalarıdır. Bu aşama, çevre bilinçlenmesinin uygulamaya yansıdığı aşama olarak değerlendirilmektedir.²¹ Son

---

¹⁵ a.g.e., s.18.

¹⁶ Aydoğdu, İlke Bezen, Bilgi Toplumunda İnsani Güvenlik ve İnsan Hakları Sorunlarının Etik Bağlamında İncelenmesi, Uluslararası 9. Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildirileri, 23-25 Haziran 2011, Saraybosna, Bosna-Hersek, s. 1770-1783, s.1772.

¹⁷ Des Jardins, Joseph R., Çevre Etiği, çev. Ruşen Keleş, İmge Kitabevi, Ankara, 2006, s.35.

¹⁸ a.g.e., s.123.

¹⁹ Keleş, Ruşen, Ertan, Birol, Çevre Hukukuna Giriş, İmge Kitabevi, Ankara, 2002, s.185.

²⁰ a.g.e., s.186.

²¹ a.g.e., s.187.

aşama ise insanın çevrenin parçası olduğunun anlaşılması ve insanmerkezci yaklaşımların terk edilmeye başlandığı aşamadır. İnsan ve çevre ilişkilerinin son aşamasında çevre etiği ile karşılaşmakta olduğu belirtilmektedir.²²

Çevre etiği, insanın diğer canlılarla ve çevresiyle olan ilişkileri hakkındadır. Çevre etiğinden beklenen insanların ve gelecek kuşakların daha sağlıklı yaşayabilmesi, varlığını sürdürebilmesi için yapılması ya da yapılmaması gerekenleri söylemesidir. Doğuşunun ise insanların hayatta kalabilme çabalarının bir sonucu olduğu ifade edilmektedir. Devletlerin ve ülkelerin etkinlikleri olarak evrensel düzeyde, profesyonel düzeyde ve birey düzeyinde ele alınabildiği vurgulanmaktadır.²³

Tarihsel olarak bakıldığında çevre etiğinin konusunu genellikle vahşi doğal alanlar, bu alanlarda yaşayan vahşi hayvanlar, organizmalar, ekosistemler ve biyolojik çeşitlilik oluşturduğu görülmektedir. Ancak son zamanlarda özellikle insanın içinde yaşadığı yakın çevre ve bu çevreyle kurduğu yakın ilişki, yani bir anlamda kent, çevre etiğinin konusunu oluşturmaktadır.

ÇEVRE HAKKI VE ÇEVRE ETİĞİ ÇERÇEVESİNDE KENT HAKKI

Kent hakkı tanımlamaları ve kent hakkı gelişimine bakıldığında siyasal hak olarak başlayan sürecin insanın en temel hakkı olan yaşam hakkına doğru ilerlediği görülmektedir. Günümüzde dünya nüfusunun yarısına yakınının kentsel alanlarda yaşadığı gözönüne alınırsa kent hakkının çevre hakkı ve çevre etiği ile ele alınması gerekliliği ile karşılaşılacaktır.

Kentin çeşitli şekillerde tanımları bulunmaktadır. Nüfus ölçütlerine ve ekonomik ölçütlere göre yapılmış kent tanımları bulunduğu bilinmektedir.²⁴ Toplumbilimsel özellikler kullanılarak yapılan kent tanımları da bulunmaktadır. Bunlara göre kentin, “yerine ve zamanına göre geniş sayılacak biçimde bir araya gelmiş ve birtakım ayırt edici özellikleri bulunan insanlar ve yapılar topluluğu” ve “toplumsal bakımdan benzerlik göstermeyen bireylerin oluşturduğu, göreceli olarak geniş, yoğun nüfuslu ve mekanda süreklilik niteliği olan yerleşme” olarak tanımları bulunmaktadır.²⁵ Bununla birlikte, ayrıca kentlerin yapısı, işleyişi, büyümesi, ortamı, kentlerde bulunan insanların sosyal ilişkileri ve kentleşme

²² a.g.e., s.187.

²³ Çobanoğlu, Nesrin, Aydoğdu, İlke Bezen, “Çevre Bilim ve Çevre Etiği Açısından Öncü Bilimkadını, Rachel Carson”, 21. Yüzyılın Eşiğinde Kadınlar, Değişim ve Güçlenme, Uluslararası Multidisipliner Kadın Kongresi (13-16 Ekim 2009), Bildiri Kitabı, Cilt 3, (ed) Füsün Çoban Döşkaya, İzmir, Nisan 2010, s.26-30, s.29.

²⁴ Keleş, Ruşen, Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi, 8. Baskı, Ankara, 2004, s.106.

²⁵ a.g.e., s.107.

kentleşme süreçleri sosyal birer olgu olduğu ifade edilmektedir.²⁶ Kent, “karmaşık bir toplum yapısının, bireysel düzeyde çözülemeyecek sorunların üstesinden gelmesine olanak sağladığı ve kendine özgü özellikleri bulunan bir yerleşim sistemi” olarak tanımlanmıştır.²⁷ Bu nedenle kenti, özellikle sakinlerinin ekonomik ve sosyal faaliyetlerinin karakterize etmekte olduğu belirtilmektedir.²⁸ Kent toplumbilimcisi Robert E. Park tarafından “kent” “insanın içinde yaşadığı dünyayı daha çok gönlüne göre yeniden yapmada en başarılı girişimi”²⁹ olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca “Ama eğer kent insanın yarattığı dünyaysa bundan böyle orada yaşamaya mahkum olduğu dünyadır da. Böylece dolaylı yoldan ve görevinin doğasına dair hiçbir açık algısı olmadan kenti yaparak insan kendini yeniden yapmıştır.”³⁰ demektedir. Kentin birbirini tamamlayan, birbirleriyle etkileşim içinde olan etik ve fiziksel süreçlerden oluştuğu belirtilmektedir.³¹

Kentleşme, dar anlamda kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artmasını ifade etmektedir.³² Bunun yanında ekonomik ve toplumsal gelişmeleri de ifade etmek gerekmektedir. Bu bağlamda, kentleşme “endüstrileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikim süreci”³³ olarak tanımlanmaktadır. Hızlı kentleşmenin, endüstrileşmenin, kapitalizmin gelişmesinin, tüketimi, rantı ve bencilliği kamçılması, sonuçta, insan davranışlarına da yansarak, insanın çevresiyle, yaşadığı ortamla ilişkilerinin bozulmasına da yol açmaktadır.³⁴

Bir anlamda uygarlıkların doğuşu olarak görülen kentler, değişim dönüşüm olgusu içinde geçmişten günümüze evrilmiş ve her anlamda evrilmeye devam etmektedir. Günümüzde insanların nasıl bir kentte yaşamak istedikleri sorusunun, nasıl toplumsal ilişkiler, çevre ile

---

²⁶ Yılmaz, Ali Sırrı, Çetin, Beyzade Nadir, Postmodernizm ve Kent, Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları, Cilt 4, Sayı 2, Elazığ, Şubat 2006, s. 69-74, s.70.

²⁷ Hout, Jean-Louis, Thalmann, Jean Paul, Valbelle, Dominique, Kentlerin Doğuşu, (çev.) Ali Bektaş Girgin, İmge Kitabevi, Ankara, 2000, s.33.

²⁸ a.g.e., s.33.

²⁹ Harvey, David, The Right To The City, New Left Review 53, September-October 2008, s. 23-40, s.23.

³⁰ a.g.e., s.23.

³¹ Park, Robert E., “The City: Suggestions for the Investigation of Human Behavior in the Urban Environment”, The City, (ed.) Robert E. Park, Ernest W. Burgess, Roderick D. McKenzie, The University of Chicago Press, USA, 1984, p. 1-46, s.4.

³² Keleş, a.g.e., 2004, s.21.

³³ a.g.e., 2004, s.22.

³⁴ Keleş, Ruşen, “Kent ve Çevre Haklarının Korunması Üzerine Gözlemler”, Prof. Dr. Yılmaz Günel’a Armağan, Cilt:49, Sayı:3-4, Haziran-Aralık, Ankara, 1994, s. 275-281, s.275.

ilişkiler, yaşam biçimleri, teknoloji ve estetik değerleri arzuladıkları sorusu ile iç içe geçmiş olduğu belirtilmektedir. Dünya nüfusunun çoğunluğunun kentlerde yaşadığı düşünüldüğünde insanların sağlıklı, onurlu ve güven içinde yaşamalarını sağlayan kentler istemeleri son derece doğaldır. Gelişen teknolojinin olumsuz etkileri, hızla artan endüstrileşme, düzensiz kentleşme, nüfus artışı, kentlere olan göçler, ulaşım araçlarının çoğalması, tüketim alışkanlıklarının artması gibi unsurlar bir araya gelince havanın, suyun, toprağın kirlenmesinin; tarım alanların, sulak alanların yok edilmesinin; biyolojik çeşitlilik kaybının; önlenebilen atık miktarı gibi birçok çevre sorununun oluşmasının kent ve çevre değerlerine olumsuz etkiler yaratması kaçınılmazdır. Bu bağlamda kentsel çevrenin fiziksel yönden bozulmasıyla tahrip olan çevrenin, bireysel gelişimi sınırlayan niteliğinden dolayı birçok düşünürün, kenti yeniden yaşanabilir kıılma arayışına yönelik çalışmalar ortaya çıkardığı ifade edilmektedir.³⁵ Bunlardan Murray Bookchin'in Kentsiz Kentleşmede, kentleşmeyi bir bölgenin doğal bütünlüğünü olduğu kadar yurttaş kimliğini de sömürgeleştiren kentsel yayılma olarak tanımladığı, kentlerin tarihsel çöküşüne dikkat çekerek, bir zamanlar doğal yaşamla belli bir denge içinde özgür siyasal yaşama sahne olan kentlerin, yayılcı üretim ve tüketim süreçlerinin eşliğinde kırılıp da yutmakta olduğunu ifade ettiği belirtilmektedir.³⁶

Kent hakkının ne olduğu, kimin hakkı olduğu soruları ise hep tartışma konusu olmuştur.³⁷ Kent hakkı, bireyin hem tek başına, hem de toplu olarak istemde bulunabilecekleri haklardandır. Aynı zamanda, bireylerin ve toplumların öteki birey ve topluluklara karşı bu hakları gerçekleştirmek ve korumak yükümlülükleri de bulunduğu ifade edilmektedir.³⁸ Bireylerin bu haklarını, diğer bireylerin ve grupların haklarını çiğnemenin kullanmalarını gerektirmektedir. Kent hakkının yaşama geçirilmesi için üç yoldan söz edildiği belirtilmektedir:

39

1) Kentte yaşayan bir kimsenin haklarını kullanırken ötekilerin kentli haklarını ihlal etmesinin önlenmesidir; 2) Kent haklarının, her kentlinin davranışlarıyla oluşup geliştiğine göre, kentlinin kişiliğinin geliştirilmesi yoluyla gerçekleştirilmesi; 3) Hak sahibinin, bu hakların sağlanmasını, toplumsal düzeni kurmaktan sorumlu olan yönetim biriminden istemesi yoluyla

³⁵ Ertan, Akkoyunlu, Kıvılcım, "Kent'in Tükenişi ve Ütopiyalar", Amme İdaresi Dergisi, Cilt 36, Sayı 2, Haziran 2003, s. 143-165, s.148.

³⁶ a.g.e., s.148.

³⁷ Peter Marcuse, From Critical Urban Theory to The Right to the City, City, Nos:2-3, June-September 2009, p.185-197, s.189.

³⁸ Ertan, Akkoyunlu, Kıvılcım, "Kentli Hakları ve Kente Karşı Suç Bağlamında Kentli Etiği", Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE), Bahar, Sayı 20, 2008, s. 1-22, s.3.

³⁹ a.g.e., s.3.

gerçekleştirilmesidir.

Kent ve kırsal coğrafi uzantısı olan bu kapsamda doğal, yapay ya da kültürel olarak sınıflandırılan çevrenin, geniş anlamda canlı varlıkların bütün yaşam alanları ile diğer canlı ve cansız varlıklarla olan ilişkilerini yürüttükleri yaşam olanaklarının sürdürülebildiği bütün ortamları kapsadığı ifade edilmektedir.⁴⁰ Bununla birlikte çevre hakkının daha önce sağlığın, beden bütünlüğünün ve yaşamın kendisinin korunması aracı olduğu belirtilmişti.⁴¹ Bu durumda kent hakkı ile çevre hakkının birbirleri ile ilişkili duruma geldiği söylenebilir.

Endüstrileşme ile kentsel çevrenin niteliğinin bozulması, insanların toplumsal, kültürel ve fiziksel gelişimlerini olumsuz etkileyip, bugünkü ve gelecek kuşakların sağlıklı yaşamlarını tehdit eder duruma gelmiştir. Bu bağlamda kent hakkının bireylerin kişiliklerini çok yönlü geliştirme yanında, oturma, üretme, dinlenme ve dolaşma etkinliklerini de yerine getirmelerine olanak tanıyan bir kentsel yaşam çevresi gereksiniminden doğduğu öne sürülmektedir.⁴²

David Harvey, kent hakkının “kent kaynaklarına ulaşma bireysel özgürlüğünden çok öte bir şey: kenti değiştirerek kendimizi değiştirme hakkı” olduğunu belirtmektedir. Ayrıca bireyselden çok ortak bir hak olduğunu çünkü bu dönüşüm kaçınılmaz olarak kentleşme süreçlerini yeniden şekillendirmek üzere ortaklaşa bir gücün kullanımına dayandığını ifade etmektedir. Kentleri ve insanların kendilerini yapma ve yeniden yapma özgürlüğünün en değerli ama aynı zamanda en çok ilgisiz kalmış insan haklarından biri olduğunu da eklemektedir.⁴³

Kent hakkının, kentten kimin yararlanması gerektiği ve kentin ne çeşit bir kent olması gerektiği ihtilafında bir cepheyi örgütleyerek çatısı altına alan, mantığı anlaşılabilir bir talep ve bayrak olduğu söylenmektedir.⁴⁴ Peter Marcuse ve David Harvey kent hakkını günümüzün adli süreci yoluyla yaptırımı olan hukuki bir talep olarak değil; adalet, etik, fazilet ve iyiliğin temel ilkeleri üzerine inşa edilmiş bir ahlaki talep olarak tanımladıkları belirtilmektedir.⁴⁵ Kentleşmeyi, toplumun ve gündelik hayatın sermaye yoluyla dönüşmesi olarak tanımlayan

---

⁴⁰ Ertan, Akkoyunlu, Kıvılcım, Kentli Hakları, Amme İdaresi Dergisi, Cilt 30, Sayı 3, Eylül 1997, s.31-48, s.38.

⁴¹ a.g.e., s.38.

⁴² a.g.e., s.39.

⁴³ Harvey, a.g.e., s.23.

⁴⁴ Mayer, Margit Kentsel Toplumsal Hareketlerin Değişken Sloganları Bağlamında “Kent Hakkı”, http://www.toplumsehircilikhareketi.org/index.php?option=com_content&view=article&id=151:kents-el-toplumsal-hareketlerin-deiken-sloganlar-balamnda-qkent-hakkq&catid=25:derlemeler&Itemid=30, ulaşım: 12.06.2011.

⁴⁵ a.g.e.

“Kent hakkı bir feryat ve talep gibidir. Basit bir gelip geçici hak ya da geleneksel kente dönüş gibi tasavvur edilemez. Yalnızca kentsel yaşam hakkının dönüştürülmesi ve yenilenmesi olarak formüle edilebilir. “Kentsel” olan, karşılaşmaların mekanı, kullanım değerinin önceliği, tüm kaynakların arasından en yüce kaynak olarak terfi ettirilmiş bir zamanın mekana nakşedilmesi oldukça, morfolojik temelini ve gerçekleşmesinin maddi kılavuzunu bulur” diyen Lefebvrian görüştan temellendikleri eklenmektedir.⁴⁶ Kent hakkı, insanlar ve kent onu sahiplendikçe yaşayacak bir haktır.

“Kent Hakkı” kavramını gündeme getiren Lefebvre’nin de sonrasında onu dillendirenlerin de yeni bir kurumsallaşmış insan hakları kategorisi yaratmak gibi bir derterli olmadığını, kentsel sosyal mücadelelere bir ütopya çerçevesi sunmayı amaçladığını belirtilmektedir. Bu anlamda, kent hakkı hem bir ideal, hem de reformcusundan radikaline geniş bir yelpazeye yayılan kentsel taleplerin içine aktığı konteyner işlevi gören bir slogandır.⁴⁷

Kent hakkı günümüz dünyasında sosyal olarak eşitsiz biçimde kullanılan bir haktır. Kimi sosyal sınıf ve gruplar ondan daha fazla yararlanırken, kimileri de az yararlanmaktadır.⁴⁸ Kentlilerin etkin katılımı olmadan onlar için bir kent kurulamayacağı ifade edilmektedir.⁴⁹

1871 Paris Komününün, kenti özgür toplulukların birliğine esin olacak şekilde özerk bir özeğe dönüştürecek olan belediye devrimi aracılığıyla Cumhuriyetin bağımsızlığının güvence altına alınması hedefine yönelik bir yurttaş hareketi olduğu; bununla birlikte 1871 Fransız Belediye Yasasının, kentsel çevre sağlığının korunması amacıyla kentsel altyapının kurulması ve bunun için gerekli denetim mekanizmalarının oluşturulduğu ilk hareketlerden sayıldığı belirtilmektedir.⁵⁰

1933 Atina Antlaşması, Milletlerarası Modern Mimari Kongresi’nde temel şehircilik ilkelerinin belirlenmiştir, 1941 yılında Paris’te yayınlanmıştır. Kentsel çevreye evrensel bir düzen getirilmesi hedeflenmiş, insan ve kentsel çevre insancıl bir yaklaşımla ele alınmıştır.⁵¹ İnsanların sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşamalarını anlatan en önemli belgelerden ilki ise 1972 yılında BM’nin Stockholm’de düzenlediği İnsan Çevresi Konferansı’nda kabul edilen Stockholm Bildirgesi’dir. Stockholm Bildirgesi’nin 1 no’lu ilkesinde “İnsanın onurlu ve

⁴⁶ a.g.e.

⁴⁷ Doğan, Ali Ekber, “Kent Konseylerini “Kent Hakkı” Açısından Yeniden Düşünmek”, Eğitim Bilim Toplum, Cilt 7, Sayı 25, 2009, s. 93-106, s.101.

⁴⁸ a.g.e., s.102.

⁴⁹ Bumin, Kürşat, Demokrasi Arayışında Kent, Çizgi Kitabevi, 4. Baskı, Konya, 2010, s.4.

⁵⁰ Ertan, Akkoyunlu, Kıvılcım, Kentli Etiği II, Yerel Siyaset, Sayı 26, Şubat 2008, s. 46-51, <http://www.yerelsiyaset.com/pdf/subat2008/13.pdf>, s.47.

⁵¹ a.g.e., s.40.

gönenç içinde bir yaşama olanak veren nitelikte bir çevrede, özgürlüğe, eşitliğe ve yeterli yaşam koşullarına temel hakkı vardır ve bugünkü ve gelecek kuşaklar için insan bu çevreyi korumak ve geliştirmek sorumluluğu taşımaktadır”⁵² denilmektedir. Bunların yanında BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü’nün (United Nations Education, Science and Culture Organization, UNESCO) 1970’li yılların ikinci yarısında ortaya koyduğu “üçüncü kuşak insan hakları” arasında çevre hakkı da yer almaktadır. 1987 yılında BM Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından yayımlanan Ortak Geleceğimiz adlı raporda çevrenin korunmasına, sürekli ve dengeli gelişmeye ilişkin tüzel ilkelerden birincisinde de çevreden temel insan hakkı olarak söz edilmektedir. Bu madde “bütün insanların sağlık ve gönençleri için yeterli bir çevreye hakları vardır”⁵³ demektir. Daha sonra 1992 yılında Rio de Janerio’da yapılan Çevre ve Kalkınma Zirvesi’nde kabul edilen Rio Bildirgesi’nin 1. ilkesi insanın doğayla uyum içinde sağlıklı ve verimli bir yaşama hakkına sahip olduğundan bahsetmektedir.⁵⁴

Kentle ilgili önemli bir metin ise 1992 yılında kabul edilen Avrupa Kentsel Şartı’dır. Burada bir kentte olması gereken özellikler şöyle sıralanmaktadır⁵⁵

1. Mümkün olduğunca suç, şiddet ve yasa dışı olaylardan arındırılmış emin ve güvenli bir kent;
2. Hava, gürültü, su ve toprak kirliliği olmayan, doğası ve doğal kaynakları korunan bir çevre;
3. Yeterli istihdam olanaklarının yaratılarak, ekonomik kalkınmadan pay alabilme şansının ve kişisel ekonomik özgürlüklerin sağlanması;
4. Mahremiyet ve dokunulmazlığının garanti edildiği, sağlıklı, satın alınabilir, yeterli konut stokunun sağlanması;
5. Toplu taşıma, özel arabalar, yayalar ve bisikletliler gibi tüm yol kullanıcıları arasında, birbirinin hareket kabiliyetini ve dolaşım özgürlüğünü kısıtlamayan uyumlu bir düzenin sağlanması;
6. Beden ve ruh sağlığının korunmasına yardımcı çevrenin ve koşulların sağlanması;
7. Yaş, yetenek ve gelir durumu ne olursa olsun, her birey için, spor ve boş vakitlerini değerlendirebileceği olanakların sağlanması;
8. Çok çeşitli kültürel ve yaratıcı etkinlikler ve uğraşlara erişim ve katılımın sağlanması;
9. Geçmişten günümüze, farklı kültürel ve etnik yapıları barındıran

---

⁵² Declaration of The United Nations Conference on The Human Environment, <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?DocumentID=97&ArticleID=1503&1=en>, 25.09.2011.

⁵³ Ortak Geleceğimiz, Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, Ankara, 1991, s.413.

⁵⁴ Rio Declaration on Environment and Development, <http://www.un.org/documents/ga/conf/151/aconf15126-1annex1.htm>, 25.09.2011.

⁵⁵ Council of Europe, The European Urban Charter, Standing Conference of Local and Regional Authorities of Europe, 30 March 1992, Strasbourg. Resolution 234.

toplulukların barış içinde yaşamalarının sağlanması; 10. Tarihi yapı mirasının duyarlı bir biçimde restorasyonu ve nitelikli çağdaş mimarinin uygulanmasıyla, uyumlu ve güzel fiziksel mekanların yaratılması; 11. Yaşama, çalışma, seyahat işlevleri ve sosyal aktivitelerin olabildiğince birbiriyle ilintili olmasının sağlanması; 12. Çoğulcu demokrasilerde; kurum ve kuruluşlar arasındaki dayanışmanın esas olduğu kent yönetimlerinde; gereksiz bürokrasiden arındırma, yardımlaşma ve bilgilendirme ilkelerinin sağlanması; 13. Kararlı ve aydın yapıdaki tüm yerel yönetimlerin, doğrudan veya dolaylı olarak ekonomik kalkınmaya katkı konusunda sorumluluk sahibi olması; 14. Yerel yönetimlerce ekonomik kalkınma ile çevrenin korunması ilkeleri arasında uzlaşmanın sağlanması; 15. Erişilebilir, kapsamlı, kaliteli mal ve hizmet sunumunun yerel yönetimi, özel sektör ya da her ikisinin ortaklığıyla sağlanması; 16. Yerel doğal kaynak ve değerlerin; yerel yönetimlerce, akılcı, dikkatli, verimli ve adil bir biçimde, beldede yaşayanların yararı gözetilerek, korunması ve idaresi; 17. Bireyin sosyal, kültürel, ahlaki ve ruhsal gelişimine, kişisel refahına yönelik kentsel koşulların oluşturulması; 18. Kişilerin yaşadıkları beldenin, beldeler arası ya da uluslararası ilişkilerine doğrudan katılma konusunda özgür olmaları ve özendirilmeleri; 19. Bu deklarasyonda tanımlanan hakların sağlanması için, gerekli mali kaynakları bulma konusunda yerel yönetimlerin yetkili kılınması; 20. Yerel yönetimlerin; tüm bu hakları bütün bireylere cinsiyet, yaş, köken, inanç, sosyal, ekonomik ve politik ayırım gözetmeden, fiziksel veya zihinsel özürlerine bakılmadan; eşit olarak sunulmasını sağlamakta yükümlü olması.

Bununla birlikte Çevre ve Kalkınma Zirvesi'nde kabul edilen Gündem 21 Eylem Planı'ndan hareketle Yerel Gündem 21 başlığı altında dünyanın çeşitli yerlerinde çalışmalar olmuştur. Bunlardan biri de 24-27 Mayıs 1994 tarihinde Danimarka'nın Aalborg kentinde düzenlenen 1. Avrupa Sürdürülebilir Kentler ve Kasabalar Konferansı'nın ardından yayınlanan Aalborg Şartı⁵⁶, Yerel Gündem 21 çerçevesinde sürdürülebilir kentler ve kasabalara ulaşma yolunda, Avrupa'daki yerel ve bölgesel yönetimler tarafından ortaklaşa yürütülecek bir kampanyanın başlangıcını oluşturmuştur.

Bunların yanı sıra Brezilya Anayasası'na 2001 yılında kent yasası eklenmiştir. Kent hakkı ile ilgili önemli bir gelişme olarak sayılabilir.

Kentler, çevresel, ekonomik ve sosyal boyutların en güçlü bir şekilde bulunduğu alanlardır. Çevre sorunlarının pek çoğu kentlerde yoğunlaştığı, ayrıca kentlerin aynı zamanda iş

---

⁵⁶ Charter of European Cities & Towns Towards Sustainability (as approved by the participants at the European Conference on Sustainable Cities & Towns in Aalborg, Denmark on 27 May 1994)

yaşamının sürdüğü, yatırımların yapıldığı ve ekonominin itici gücünü oluşturan alanlar olduğu bilinmektedir.. Bu bağlamda Avrupa Birliği, Kentsel çevre konusundaki stratejiji ⁵⁷ 2006 yılında kabul etmiştir. Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi, 27-29 Mayıs 2008 tarihlerinde Strasbourg'da yaptığı 15. Genel Oturumu'nda "Avrupa Kentsel Şartı-II: "Yeni Bir Kentlilik İçin Manifesto" ⁵⁸ 'yu kabul etmiştir. Yaşamak istenilen kentlerin yerel ve küresel olarak çevreye saygılı, sürdürülebilir kentler olduğu vurgulanmaktadır.

Bunların yanında 1966 BM Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi, 11.madde, konut dahil yaşam koşullarının iyileştirilmesi; 1976 BM İnsan Yerleşimleri Konferansı (Habitat I), insan yerleşimlerinin koşullarının iyileştirilmesi ve 1996 BM İnsan Yerleşimleri Konferansı (Habitat II) da gelişmeler içinde sayılmaktadır.

Türkiye'de de 1580 Sayılı Belediye Kanunu; 1593 Sayılı Genel Sağlık Koruma Kanunu; 2290 Sayılı Belediye Yapı ve Yollar Kanunu; 6785, 1805, 3194 Sayılı İmar ve 3030 Sayılı Belediye Kanunları, 2872 Sayılı Çevre Kanunu dolaylı olarak sağlıklı kentlere yönelik olduğu söylenmektedir.⁵⁹

SONUÇ

Hızlı kentleşmenin, endüstrileşmenin, kapitalizmin gelişmesinin, tüketimi, rantı ve bencilliği kamçılması, sonuçta, insan davranışlarına da yansiyarak, insanın çevresiyle, yaşadığı ortamla ilişkilerinin bozulmasına da yol açmaktadır.⁶⁰ İnsanın yaşamı çevresindeki tüm öğelerle yakından ilişkili olduğundan dolayı en temel haklarından olan yaşama hakkı bu bağlamda tehlikeye girmektedir. Gerçekte temiz ve sağlıklı bir çevrede yaşamak insanların önemli bir hakkıdır. Bilinen şudur ki, yaşam hakkı olmadan diğer insan haklarının gerçekleşmesi herhangi bir anlam taşımamaktadır. Ve insan olmadan insan haklarının bir özelliği kalmamaktadır. Çevre hakkı ve yanında çevre etiği tam da burada ortaya çıkmakta ve anlam kazanmaktadır. Bununla birlikte insanların ve gelecek kuşakların daha sağlıklı yaşayabilmesi, varlığını sürdürebilmesi için yapılması ya da yapılmaması gerekenleri söyleyen çevre etiği de çevre hakkı yanında yer almakta ve yaşanabilir bir çevre için birlikte hareket etmektedirler.

⁵⁷ Communication from The Commission to The Council and The European Parliament on Thematic Strategy on the Urban Environment, Brussels, 11.1.2006, COM(2005) 718 final.

⁵⁸ Manifesto for a New Urbanity European Urban Charter II, Adopted by the Congress on the occasion of its 15th Plenary Session in Strasbourg on 29 May 2008.

⁵⁹ Ertan, a.g.e., Şubat 2008, s.47.

⁶⁰ Keleş, Ruşen, "Kent ve Çevre Haklarının Korunması Üzerine Gözlemler", Prof. Dr. Yılmaz Günel'a Armağan, Cilt:49, Sayı:3-4, Haziran-Aralık, 1994, s. 275-281, s.275.

Yine çevre etiğinin, insan ile kenti arasındaki ilişkilerin, bugünkü ve gelecek kuşakların haklarını gözetecek biçimde vicdan, sorumluluk ve denge içinde düzenleyen kentte yaşam etiğinin bir üst çatisını oluşturduğu bilinmektedir.⁶¹ Ayrıca, kentte nasıl yaşanması gerektiği konusunda karar verilen pratik düzey; kentin geleceğine ilişkin olarak nasıl karar verileceği, neye değer verileceği ve kentsel değerlerin geleceğe taşınması konusunda düşünmeyi içeren soyut ve akademik düzey ile çevre etiği kente uyarlanmaktadır.⁶² Bir anlamda, geçmişten günümüze kent hakkı ile ilgili yapılan çalışmaların ya da düzenlemelerin temiz ve sağlıklı çevre için olduğu yapıldığı söylenebilir. Kent hakkının içerdiği boyut ve anlam çevre hakkı ve çevre etiği kapsamında insanların yaşaması için daha iyi kentlere doğru gelişmiştir. Günümüzde artık, çevre hakkı ve çevre etiği kapsamı dışında kalan bir kent hakkı olmayacağı bilinen bir gerçektir. Kentte meydana gelecek olan bir çevre sorununun çevre hakkı ihlalleri ve çevre etiği ikilemleri oluşturacağı kesindir. Bundan dolayı da insanların yaşam hakkı tehlikeye girecek, kent hakkı gerçekleştirilmeyecektir. Her şeyden önce insanın, çevresinin ve gelecek kuşakların yaşam hakkını vurgulayan çevre hakkı ve çevre etiği ile yoğrulmuş bir kent hakkı gerekmektedir. Çevre hakkı ve çevre etiğinin sayesinde kentte yaşayan insanlar sadece kendi kentlerinin yurttaşları değil, evrensel değerlere sahip dünya yurttaşları olmaya doğru ilerleyeceklerdir. Hem bugün yaşayan insanlar için hem de gelecek kuşaklar için yaşanabilir, sürdürülebilir kentler bırakmanın yolu çevre etiği ve çevre hakkı ile farkındalık oluşturmaktan geçmektedir.

---

⁶¹ Ertan, Akkoyunlu, Kıvılcım, “Kentli Hakları ve Kente Karşı Suç Bağlamında Kentli Etiği”, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE), Bahar, Sayı 20, 2008, s. 1-22, s.17.

⁶² a.g.e., s.17.

KAYNAKLAR

- Algan, Bülent, “Ekonomik, Sosyal Kültürel Hakların Korunması”, (yayımlanmamış doktora tezi) Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara, 2006.
- Aydoğdu, İlke Bezen, Bilgi Toplumunda İnsani Güvenlik ve İnsan Hakları Sorunlarının Etik Bağlamında İncelenmesi, Uluslararası 9. Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildirileri, 23-25 Haziran 2011, Saraybosna, Bosna-Hersek, s. 1770-1783.
- Bumin, Kürşat, Demokrasi Arayışında Kent, Çizgi Kitabevi, 4. Baskı, Konya, 2010.
- Charter of European Cities & Towns Towards Sustainability (as approved by the participants at the European Conference on Sustainable Cities & Towns in Aalborg, Denmark on 27 May 1994)
- Communication from The Commission to The Council and The European Parliament on Thematic Strategy on the Urban Environment, Brussels, 11.1.2006, COM(2005) 718 final.
- Council of Europe, The European Urban Charter, Standing Conference of Local and Regional Authorities of Europe, 30 March 1992, Strasbourg. Resolution 234.
- Çobanoğlu, Nesrin, Aydoğdu, İlke Bezen, "Çevrebilim ve Çevre Etiği Açısından Öncü Bilimkadını, Rachel Carson", 21. Yüzyılın Eşiğinde Kadınlar, Değişim ve Güçlenme, Uluslararası Multidisipliner Kadın Kongresi (13-16 Ekim 2009), Bildiri Kitabı, Cilt 3, (ed) Füsün Çoban Döşkaya, Nisan 2010, İzmir, s.26-30.
- Des Jardins, Joseph R., Çevre Etiği, çev. Ruşen Keleş, İmge Kitabevi, Ankara, 2006.
- Doğan, Ali Ekber, “Kent Konseylerini “Kent Hakkı” Açısından Yeniden Düşünmek”, Eğitim Bilim Toplum, Cilt 7, Sayı 25, 2009, s. 93-106.
- Ertan, Akkoyunlu, Kıvılcım, “Kentli Hakları ve Kente Karşı Suç Bağlamında Kentli Etiği”, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE), Bahar, Sayı 20, 2008, s. 1-22.
- Ertan, Akkoyunlu, Kıvılcım, “Kentlin Tükenişi ve Ütopiyalar”, Amme İdaresi Dergisi, Cilt 36, Sayı 2, Haziran 2003, s. 143-165.
- Ertan, Akkoyunlu, Kıvılcım, Kentli Hakları, Amme İdaresi Dergisi, Cilt 30, Sayı 3, Eylül 1997, s.31-48.
- Gemalmaz, Mehmet, Semih, “Çevre Koruma Sorunu, Çevre Yasasının Düşündürdükleri”, İstanbul Barosu Dergisi, c. 61, s:1-2-3, 1987, s. 59-95.
- Hamamcı, Can, “Çevre Hakkı Üzerine Düşünceler”, İnsan Hakları Yıllığı, TODAİ Yayını, c.5-6, 1983-1984, s. 171-180.

Hamamcı, Can, “Çevre ve Hukuk”, Prof. Dr. Fehmi Yavuz’a Armağan, A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, No: 528, Ankara, 1983, s. 239-250.

Harvey, David, The Right To The City, New Left Review 53, September-October 2008, s. 23-40.

Hout, Jean-Louis, Thalmann, Jean Paul, Valbelle, Dominique, Kentlerin Doğuşu, (çev.) Ali Bektaş Girgin, İmge Kitabevi, Ankara, 2000.

Kaplan, Ayşegül, Küresel Çevre Sorunları ve Politikaları, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları: 19, Ankara, 1999.

Keleş, Ruşen, Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi, 8. Baskı, Ankara, 2004.

Keleş, Ruşen, Ertan, Birol, Çevre Hukukuna Giriş, İmge Kitabevi, Ankara, 2002.

Keleş, Ruşen, “Kent ve Çevre Haklarının Korunması Üzerine Gözlemler”, Prof. Dr. Yılmaz Günel’a Armağan, Cilt:49, Sayı:3-4, Haziran-Aralık, Ankara, 1994, s. 275-281

Manifesto for a New Urbanity European Urban Charter II, Adopted by the Congress on the occasion of its 15th Plenary Session in Strasbourg on 29 May 2008.

Marcuse, Peter, From Critical Urban Theory to The Right to the City, City, Nos:2-3, June-September 2009, p.185-197.

Ortak Geleceğimiz, Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, Ankara, 1991.

Park, Robert E., “The City: Suggestions for the Investigation of Human Behavior in the Urban Environment”, The City, (ed.) Robert E. Park, Ernest W. Burgess, Roderick D.

McKenzie, The University of Chicago Press, USA, 1984, p. 1-46.

Pieper, Annemarie, Etiğe Giriş, çev. Veysel Atayman, Gönül Sezer, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999.

Yılmaz, Ali Sırrı, Çetin, Beyzade Nadir, Postmodernizm ve Kent, Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları, Cilt 4, Sayı 2, Elazığ, Şubat 2006s. 69-74.

İNTERNET KAYNAKLARI

Declaration of The United Nations Conference on The Human Environment,

<http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?DocumentID=97&ArticleID=1503&l=en>, 25.09.2011.

Ertan, Akkoyunlu, Kıvılcım, Kentli Etiği II, Yerel Siyaset, Sayı 26, Şubat 2008, s. 46-51, <http://www.yerelsiyaset.com/pdf/subat2008/13.pdf>

Mayer, Margit Kentsel Toplumsal Hareketlerin Değişken Sloganları Bağlamında “Kent Hakkı”, http://www.toplumunsehicilikhareketi.org/index.php?option=com_content&view=article&id=151:kentsel-toplumsal-hareketlerin-deiken-sloganlar-balamnda-qkent-hakkq&catid=25:derlemeler&Itemid=30, ulaşım: 12.06.2011.

Rio Declaration on Environment and Development,

<http://www.un.org/documents/ga/conf151/aconf15126-1annex1.htm>, 25.09.2011.

V. OTURUM: ÇEVRE HAKKI

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Ferhan Yazıcı

SORU-CEVAP

Prof. Dr. FERHAN GEZİCİ- Biz teşekkür ediyoruz. Bizim için farklı bir sunuştu, ama çok da gerçekten çarpıcıydı. Oyunculüğunuz için de ayrıca tebrik ediyorum. Çok başarılı bir oyunculuk sergilenmiş durumda, ama tabii bir kara mizah ve epeyce bir süremiz var aslında tartışmak ve sorular için, ama öncelikle size böyle bir çalışmanın içinde bulunmuş birisi olarak bu çalışmayı nasıl ileriye götürmeyi, nerelerde kullanmayı -çünkü çok çarpıcı bir şey gerçekten, birtakım şeyleri yazıp söylemekten çok daha etkili oluyor görsel araçlar- nasıl kullanmayı düşünüyorsunuz ya da herhangi bir bu konuda girişiminiz oldu mu? Öncelikle onu sormak isterim.

DİLEK YAŞAR- Şunu belirtmek istiyorum öncelikle, Erasmus öğrencisi olarak yurtdışına gittiğimde daha evvel evrensel tasarım nedir veya onun kriterleri nedir diye hiçbir fikrim yoktu. İlk defa orada zaten yüksek lisans programıydı gittiğim, ama ben hâlâ daha 3. sınıf öğrencisiydim. Dersin ilgili hocasına rica ederek bu derse katıldım, çok ilgimi çekmişti. Hiç daha evvel böyle bir şeyle karşılaşmamıştım. Bu arada benim babam da bir engelliydi, 20 gün önce vefat etti babam. Bundan dolayı çok ilgimi çekti bu çalışma, Türkiye'ye geldikten sonra ayrıca kendisine de teşekkür ediyorum Yrd. Doç. Dr. Ayşe Nilay Evcil Hocama, çalışmamı onunla paylaştım. Değerli bir çalışma olduğunu söyledi, beni yüreklendirdi sağ olsun. Bunun üzerine ilk adım olarak buraya katıldım, buraya bir makale yazdım. Kabul edildi, ilk adımım buydu. Bundan sonrası için en azından yüksek lisans eğitimimi bu yönde sürdürmeyi düşünüyorum kısmet olursa, bu şekilde.

Prof. Dr. FERHAN GEZİCİ- Yani ben tabii ki akademik olarak hayatınıza devam edebilirsiniz ve bu üzerinde çalışılacak bir konudur mutlaka, ama daha çok hepimizin içinde yaşadığı bir hayatı aslında kara mizah şeklinde sunuyorsunuz. Neler bu sanıyorum gördüğümüz bina da belli şeylerin kuralların uygulandığı bir bina, buna rağmen karşılaşılan bir sürü problem ortaya çıkmış durumda. Dolayısıyla bunu Türkiye'de birtakım yerlerde uygulamak bu proje üzerinden proje üretmek gibi bir şey düşünüyor musunuz demek istemişim ben, çünkü o tabii ki akademik olarak tezler yapmak mümkündür, ama hepimiz akademik hayatın içinde biliyoruz ki, pek çok şey bir yerlerde kalıyor. Bunu daha çok insanla paylaşmak ve çıkan problemleri çözmeye yönelik bir şey yapmak.

DİLEK YAŞAR- Evet, bununla ilgili de aslında akademiden, akademisyen olmaktan bahsetmekteki amacım da şuydu: Kamusal alanlarda, kamu yapılarında bugüne kadar hep sorunlar süregelmiş, hâlâ da devam ediyor. Bunun da çözümünü ben geleceğin tasarımcılarında olduğunu düşünüyorum. Eğer evrensel tasarım anlayışına kanımca yeteri

kadar eğitimde yer verilseydi belki durum farklı olabilirdi diye düşünüyorum. Çünkü yapıların veya kamusal alanların, tüm alanların bir kullanıcıya değil de, bütün kullanıcılara hitap edebilmesi önemli bir durum. Çözümün de bunda olduğunu düşünüyorum, en azından bu yönde belki ilerideki akademisyenlik hayatında bu yönde öğrenciler yetiştirebilirim diye düşündüm. Şu andaki çözümüm sadece bu kadar.

Yrd. Doç. Dr. NİLAY EVCİL- Teşekkür ederim. Belediyeden kamusal alanda birtakım yerler göstermeleri isteniyor başlangıçta, belediye bu desteği sağlıyor üniversiteye, öğrencileri de birlikte çalıştırmak suretiyle üniversite mimarlık bölümü bunları hazırlıyorlar, sonra da bir tasarım projesi var eğitimin devamında, o projede de çözüm üretiyorlar. Dilek de bu çalışmasını onlara armağan ederek geldi, çünkü kredisiz, kendisi ifade ettiği gibi aslında lisans öğrencisi olmasına rağmen yüksek lisans programına katılarak bu çalışmayı orada bıraktı geldi. Yani burası uygulanacak bir mekân olacak, kamusal bir alan, zaten en başta da söylemişti, çok amaçlı bir salon gibi düşünebileceğimiz bir yer, burası yapım belediyenin belli süreçlerde ele aldığı ve herkes için tasarımıyla düzenlenecek bir yer.

Diğer kısmına gelince biz de bunu Dilek'in de ifade ettiği gibi tasarımın içine katmaya gayret ediyoruz. Bugün için kara mizah şeklinde gördüğümüz, ama aslında farkındalık yaratmaya çalıştığımız bir konu şu anda. Dilek'in de ifade ettiği gibi ne kadar eğitimin içerisine çekersek daha bilinçli mimarlar, şehir plancıları, iç mimarlar ve de tasarımla ilgilenen bütün meslektaşlarımızı bu konuda bilgilendirirsek gelecekteki hayatımız hepimiz için çok daha kolay olacak. Gördünüz orada, sadece görme engelli ya da bedensel engelli değil, çocuğunu gezdiren bir anne de olabilir. Zaten benim bu konulara ilgim de öyle başlamıştı. Kızım doğduğunda ve kentte birtakım yerlere erişemediğimizi fark ettiğim zaman Dilek'in tabii ilgisi daha farklı, benimkisi daha farklı, ama bir yerde buluştuk Dilek'le. Umuyorum buradaki katılımcıları en azından farkındalık şeklinde bilinçlendirmiş oluruz ya da dikkat çekmiş oluruz. Şu andaki amacımız bundan ibaret. Çok teşekkürler.

Prof. Dr. FERHAN GEZİCİ- Teşekkür ederiz. Buyurun.

FİLİZ HEKİMOĞLU- Ankara'dan katılıyorum. Dilek Hanım'a çok teşekkür ediyorum. Çünkü pek çok zaman meslektaşlarımla yaptığım tartışmalarda kullandığımız ya da tartıştığımız bir konuya değindiler. Ben yaptığım bütün planlarda klasik olarak hepimizin yazdığı bu plan üzerinde belirtilmeyen hükümlerde 3194 Sayılı İmar Kanunu ve yönetmeliklerle başlayan, işte enerji nakil hatlarında şunlar geçerlidir diye devam eden plan notlarında mutlaka Türk Standartları Enstitüsü'nün belirlediği standartlarda ya da uluslararası standartlardaki engelli vatandaşların yaşam alanına katılabilmesi amaçlı başta kamusal alanlar olmak üzere parklar, otoparklar, yaya kaldırımları, plan notlarımda bu konuyla ilgili hep

özellikler getiriyordum. Bu anlamda bunu da seyredince kendimle bir kez daha gurur duydum. Biz şehir plancıları olarak kentlere yön verirken evet, plan notlarında bunu mecburi tutarsak maalesef belediyeler görmedikleri bir şeyi uygulamıyorlar ya da yasakları uygulamıyorlar. Bu konuda bir standart getirirsek plan notlarımızda eminim ki o konuda üzerimize düşen sorumluluğu da yerine getirmiş olacağız. Ben bu noktada bizi uyardığımız için tekrar Dilek Hanıma çok teşekkür ediyorum, sağ olun diyorum.

Prof. Dr. FERHAN GEZİCİ- Başka soru, katkı? Peki, ben o zaman bir de Esra Hanım'a bir şey yöneltmek istiyorum. Çevre hakkı, su hakkı, su tabii ki herkesin erişmesi gereken ve de bir kıt kaynak aslında, ama bir de başka bir boyutu var konunun, işte iklim değişikliğiyle birlikte beklenen kuraklık. Su kıt bir kaynak, belli bölgelerde suyun daha da kıt bir kaynak haline gelmesi konusu var ve su kullanımıyla ilgili herkesin tabii ki erişmesi, herkesin hakkıdır su, ama suyu nasıl kullanacağını bilmesiyle ilgili bir şey var mıdır, sizin çalışma alanınızda var mıdır? Yine biliyoruz ki, bu konuda birtakım teknolojik gelişmeler söz konusu, bu konuda ne düşünüyorsunuz onu öğrenmek istedim.

ESRA OĞUZ- Şimdi ben bildirimde de sundum, aslında bugün yaşadığımız sorunun su kıtlığıyla ilgisi yok. Yani şunu söylemek istiyorum: Aslında bizim şu andaki yaşama biçimimizle ilgisi var. Şimdi hep söylenen bir şey diyorlar ki, dünya nüfusu artıyor, dünya nüfusunun artmasıyla beraber suya ihtiyaçlarımız artıyor, bu biraz nüfusla bağlantılı bir şekilde bu su kıtlığı söylemi geliştiriliyor. Aslında bugün dünyamızda olan şey su kaynaklarının herkese eşit ve adil bir şekilde verilmiyor olması, yani ben çalışmamda şunu gördüm: Mesela, Afrika'daki en büyük sorun hepimizin bildiği gibi su. Yani su olmadığı için tarım yapılamıyor, tarım yapılamadığı için gıda güvenliği sağlanamıyor. Öte taraftan baktığımız zaman Afrika'da çok büyük çiçek şirketleri var Avrupa'ya ithal eden, çiçek ki su kullanımı çok fazla olan bir bitki türü, yani bir yandan Afrika kendi gıda teminini sağlayamazken öte taraftan Avrupa'nın kesme çiçek ihtiyacını gideriyor belli noktalarda. Bu bize şunu gösteriyor aslında, çünkü konuşmalarda bildiride çerçeve sunumda vardı: *"Neoliberalizm aslında her şeyin altına süpürüldüğü bir battaniye değildir"* denildi ve bir noktada her sorunun cevabı da burada yoktur denildi. Yani bir nevi günah keçisi yerine getirildiği söylendi. Aslında ben şunu gördüm: Bu suyun, sudaki adaletsizliğin ve insanların su erişimindeki sorunun esas neoliberalizmle etkisi var. Yani su belli yerlerde çok fazla tüketiliyor, ben bildirimde de söyledim. Mesela Avrupa'daki, Amerika'daki bir bebek Hindistan'daki bir bebekten onlarca kat daha fazla su tüketiyor. İşte Afrika'da 67 litre kişi başına su varken Avrupa'daki, Amerika'daki su tüketimi 660 litre, yani bu şekilde bir dengesizlik söz konusu. Yine çalışmalar gösteriyor ki, 2025 yılında dünyada herkese 50 litre

su düşebilmesi için mevcut tüketimin, mevcut kaynakların yüzde 1'i bile yeterli. Dolayısıyla burada altını çizmemiz gereken nokta adalet, yani eşit tüketim, bir de bana göre burada bireylerin davranışları da elbette ki çok önemli, yani günlük yaşama biçimimiz de çok etkili, ama öte taraftan da bu tüketim alışkanlıklarımız, yani endüstriyalizm nereye kadar? Yani insanın toslayabileceği duvar çok uzağımızda değil, o anlamda sürekli bu tüket alışkanlıkları sanıyorum insanlığın bırakması gereken bir şey, ama öte taraftan bizi bu tüketim alışkanlığına yönlendiren aslında üretim ilişkilerimizde. Yani bir yandan o onunla çok bağlantılı. Bireysel olarak yapabileceğimiz şeyler var, farkında olmamız lazım. Bu kıtlık kavramıyla suyun sınırlılığı aynı şey değil, kıtlık kavramı sıklıkla kullanılıyor. Bu birazcık da neoliberal çevrelerin aslında suyu özelleştirmeye doğru yönlendirmesiyle oluşan bir söylem gibi geliyor bana.

İSMAIL ÇİÇEK- Merhaba. Hem yukarı, hem buraya yetişmeye çalışıyoruz. Son 5-6 yıldır çevre düzeni planları yapıyorum. Şu ana kadar 8 ilin çevre düzeni planını yaptım. Şimdi bu çalışmamız sırasında malumunuz bu çevre düzeni planında her şeyi irdeliyorsunuz. Önemli bir konu başlığı bizim için su oldu. Çevre sorunlarını irdelememizin içerisinde en büyük o şey su oldu. Bu iki aşamada oldu: Birincisi yaşayanların çok net söylediği bundan ben çocukken - 70 yaşındaki bir amcamız söylüyor- 10 metreden çıkan su şimdi 150-200 metreden çıkıyor. İkinci kısım da bildiğimiz yüzeysel sularımız, nehirlerimiz, ırmaklarımız. Burada da eskilerimiz burada balık tutardık, şimdi değil balık tutmak, kendimiz ayağımızla bile girmiyoruz ki, mikrop kapar mıyız denilen bir mevcut durum karşımızda.

Şimdi bu iki tanesinin birincisine baktığımız zaman çok ciddi şekilde her tarlanın başında bir kuyu var ve bu kuyular tamamen yasadışı, hiçbir şekilde çünkü bunların ruhsatlanması, bir para ödenmesi gerekiyor. Bunu da yapmıyorlar ve her tarlanın başında bir kuyu, yerel sular bu şekilde ciddi şekilde hem tüketilme anlamında, hem kirlenme anlamında tarım arazilerinin kullanılması biçiminden dolayı da kirlenme durumu. Öbür taraftan da örnek verecek olursak Tuz Gölü'ne yaklaşık 22-23 tane belediye atığını veriyor. Aynı şekilde Kızılırmak'a Kırşehir, Nevşehir boyunda en azından 30'a yakın belediye buraya atığını veriyor. Hatta Turizm Bakanlığı'nın planladığı master plan olan Kapadokya'da bu yapılıyor. Şimdi böyle baktığımız zaman evet, su sorunu yok gibi bir yaklaşım çıkabiliyor ilk etapta, çünkü yeterince su açısından zengin bir ülkeyiz, bunu kabul edelim, ama gelecek için çok ciddi bir sinyaller var. Şimdi Doğu Anadolu'da çalışıyorum, Aras Nehri'ne bakıyorsunuz, Kura Nehrine bakıyorsunuz, HES'lere hiç girmeyeceğim, o ayrı bir konu, çok ciddi bir şekilde suların kirlendiğini, yeraltı su derinliğinin gittikçe daha derine indiğini, yani bunlar çok ciddi sorun diye hep bizim önümüze kondu ve biz bunu irdelemeye başladık. Çözüm noktasında bir şeyler

ortaya koyalım dedik. Çözüm noktasında da örneğin, Kapadokya’da bir şey önerelim dedik. İl su planı diye bir şey, yani topraklarımızı planlıyoruz evet, arazimizi planlıyoruz, ama suyu planlamak ya da su kaynaklarını, su nasıl kullanılması, nasıl herkese daha eşit dağıtılmalı, bu hava gibi bir hak noktasında adaletli nasıl olunmalı noktasına gelindiği zaman böyle bir şey yok. Araziye bir bakarsınız, işte Kura Nehri’nin 5 metre yanında sanayi tesisi var. Şimdi toprağı mı planlayarak onu oraya koyduk, suyu planlayarak mı bizim bunu buradan kaldırmamız gerekiyor? Şimdi çoğu zaman biz toprağı görmeye başladık şehir plancıları olarak, yöneticileri olarak, çünkü orada bir mülkiyet var, mülkiyet ivedili bir konu oldu, kârlı bir konu oldu. Biz suyu unuttuk ya da şu an suyu konuştuğumuz için söylüyorum, diğer çevre konuları, yani şunu söylemeye çalışıyorum: Çok ciddi bir şekilde su planlanmasını, suyun kullanılmasının planlanması, kaynağından, en detay kaynağında evimize geldiği ya da tarlamızı suladığımız, her anlamda, sudan yararlandığımız her anlamda canlıların yaşadığı bir planlamaya ihtiyaç var. Maalesef bizim çok değerli havzalarımız olmasına rağmen hâlâ havza sınırları yok. Yani bildiğiniz örnek vereyim: Çıldır Gölü diye bir göl vardır Kars Ardahan arasında, çok güzel bir göldür. Hatta bir peyzajcı arkadaşı götürdüğümüzde burası ağ derdi direkt, 5 yıldızlı bizim gözümüzde bir peyzaj bölgesi, havza sınırı yok, koruma sınırı yok. Şimdi böyle baktığımızda çok ciddi şekilde sanki bunun bir planlanmasının gerektiğini, bunun korunması gerektiğini bir su planı dediğimiz il su planı diye biz önerilerde bulunmuştuk, bunu tabii detaylandırıp da ciddi formasyonlar şeklinde sunulabilir, ama ciddi bir şekilde buna ihtiyaç var. Eğer bu olmadığı takdirde belki bugün dediğiniz çok fazla hissedilmiyordur, ama herhalde 5, 10, 15 sene sonra geri de dönme konusunda çok zorluklar yaşayacağımız bir durumla karşılaşacağız diye düşünüyorum. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. FERHAN GEZİCİ- Soru yok galiba, ama sizin söylemek istediğiniz?

ESRA OĞUZ- Şimdi şöyle, bir noktayı belki düzeltmek gerekiyor. Hep bize denildi ki, Türkiye üç tarafı denizlerle çevrili, ayrıca çok büyük su kaynakları, su havzaları olan bir ülke, hep biz kendimizi su zengini bir ülke olarak nitelendirdik. Oysa günümüzde bu anlayış biraz değişiyor. DSİ verilerine göre Türkiye’ye kişi başına 1,600 m³ suyla aslında su stresi yaşayan ülkeler arasına girmiş durumda. Sizin de belirttiğiniz gibi bizim havzalarımız işgal edilmiş sanayi tesisleri tarafından, ayrıca belirttiğiniz kontrolsüz yeraltı suyu kullanımıyla akiferlerimizin seviyeleri düşüyor. Dolayısıyla bizde bir su stresi var, yani ülkemizde ve her geçen gün de bu artacak eğer bu anlayış değişmezse. Havzaların planlanması noktasında dediğiniz sıkıntı var, havzalarımız da kentsel kullanımlarla işgal edilmiş durumda. Bizim bir an önce aslında frene basmamız lazım, çünkü öbür türlü az önce de söylediğim gibi duvara toslamak üzereyiz. Bundan sonra geriye dönüş çok daha zor, çok maliyetli olacak. Bu konuda

belki farkında olmamızın zamanıdır derim plancılar olarak, havzaların hiçbir şekilde kentsel kullanımlara ayrılmaması lazım. Yeraltı suyu kullanımı noktasında kamusal, yani mevzuat düzenlemesi gerekiyor. Sizin dediğiniz gibi işte basit formalitelerle herkes yeraltı suyu, yani kuyu açımı yapabiliyor ve bu kuyu açimleri aslında kontrol dışı su kullanımı getiriyor ve sizin az önce belirttiğiniz gibi her seferinde seviye biraz daha düşüyor. Bir başka sorun alanı gene kıyılara yapılmış yapılarla ilgili, bunlar bu turizm tesisleri ve kıyı kenarındaki yerleşmeler denizden karaya doğru tuzlanmayı sağlıyor. Yeraltı suyuyla deniz suyunun karışmasına ve tuzlanmayı sağlıyor. Bu da aslında o kaynakları yok ediyor. Yani yaptığımız her faaliyet aslında doğada bıraktığımız biz iz, aldığımız her ürün aslında ekolojik olarak doğaya kirlilik olarak bir şey veriyor. İşte bu nedenle ben az önce endüstriyalizmden bahsettim. Biz tükettikçe aslında doğadan bir şeyleri çalıyoruz ve şunun farkına varmamız lazım: Bu su sadece bizim değil, bu doğadaki canlıların da, yani biz bu farkındalıkla aslında hareket etmemiz lazım ve onlarla paylaşmamız gerekiyor. Sadece kendi aramızda eşit bir paylaşım, adil bir paylaşımından söz etmiyorum, diğer canlıların da hakları var bu konuyla ilgili. Su hakkının şöyle bir önemi var: Aslında herkes hakkına sahip çıkarsa, bu benim hakkımdır, bana bunu sağlamak zorunda, yani temiz, güvenilir, yeterli miktarda ve eşit bir şekilde bu su sağlanmak zorundadır denilirse, aslında kamunun da göreve dönmesi, göreve çağırma noktasında bir etkisi olur diye düşünüyorum.

Prof. Dr. FERHAN GEZİCİ- Sudan konuşurken bir yandan da aslında aklıma gelen bu süreçte de hep gündemde olan bu HES projeleri, hidroelektrik santraller. Bir yandan elektrik üretimi için çok ucuz ve yine Türkiye'nin su zengini olduğu söylemi üzerinden geliştirilen projeler var. Biz Fethiye'de proje, planlama stüdyosu kapsamında çalışırken bu su aksı üzerinde yaklaşık bir sene içinde 6-7 HES projesinden 30'lara çıkan bir sadece su aksı üzerinde hidroelektrik santral yapım projelerinin üretildiğini duymaya başladık. Bir yandan da buna karşı çıkan çevrelerde hidroelektrik santralinin sadece kültürel çevreye değil, aynı zamanda su kalitesine, sudaki yaşama etkilerinden, olumsuz etkilerinden bahsediyorlar. Ben Esra Hanımın bu kapsamdaki görüşlerini merak ediyorum.

ESRA OĞUZ- Şimdi hidroelektrik santrallerle ilgili DSI'nin web sayfasına baktığımız zaman yüzlerce proje olduğunu görüyoruz. İnşa edilmekte olan ya da proje kapsamında olan yüzlerce, yani geçen seneden hatırladığım rakam 550'ydi, çılgınca bir HES projesidir gidiyor. Hidroelektrik santralleri hani ihtiyaç var mıdır, yok mudur noktası ayrı, ama benim gördüğüm kadarıyla bunun bir trend gibi gitmesi, bu projelerde söz konusu olan şey imtiyaz sözleşmeleri, yani o projeyi yürüten firmalarla, şirketlerle su belli bir imtiyaz sözleşmesiyle o hak devrediliyor. Dolayısıyla belki ileriki günlerde şöyle senaryolar olabilir: Bir dere

düşünün, onun üzerinde hidroelektrik santrali ve onun üzerinde onu kullanmak isteyen çevresindeki köylüler, ama şirket yetkilileri bu suyu kullanmasına izin vermeyecek. Bu senaryolar var ve ben çok da haksız olmadığını düşünüyorum. Tortum'daki kadınların direnişi de, Hopa'daki olaylar da bütün bunlar üzerine. Bu senaryoların gerçekleşme olasılıkları üzerinde oluyor. Sonuçta hidroelektrik santraller o doğaya, o çevreye müdahale ediyor ve ihtiyaç noktasında biz ne kadarına ihtiyacımız olduğunu bilmiyoruz. Bu konuda ben merkezi bir planlamanın olduğunu da düşünmüyorum, öte taraftan eğer bizim bu elektriğe ihtiyacımız varsa, bunun bir kamusal görev olduğunu düşünüyorum. Özel şirketlerce bunun yapılması ne derece doğrudur? Benim ihtiyacımın, var olan ihtiyacımın özel şirketlerce karşılanması kamunun görevlerinin onlara devredilmesi anlamına geliyor. Şunun altını çizmek zorundayım, Anayasamız diyor ki bize: *“Herkes sağlıklı bir çevrede yaşama hakkına sahiptir”* Bu cümle Anayasamızda aynen geçiyor ve bu herkes için geçerli. Kırsal kesimdeki için, kentli için, hepimiz için geçerli ve bunu sağlama görevi de kamunun görevi. Bu kapsamda bakıp hakkımıza sahip çıkmamız lazım.

Prof. Dr. FERHAN GEZİCİ- Bir soru daha vardı galiba aynı kapsamda, başka soru ya da katkı yok gibi gözüküyor. Evrensel tasarımla başladık, sonra suyla bitirdik gibi yoğun gündemi. Her iki konuşmacıya da ben teşekkür ediyorum. Zamanından biraz önce bitiriyoruz aslında, ama katılımcılara da teşekkür ederek bitirebiliriz.

VI. OTURUM: ADALET ve PLANLAMA

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Fatma Ünsal

Kente Karşı Suç Hakkı ve Adalet
Yard. Doç. Dr. Mithat Arman Karasu

Kent Planlama ve Adalet İlişkisinin Değişen İçeriği
Doç. Dr. İpek Özbek Sönmez

Adil Bir Planlamanın Olanak ve Sınırları
Yard. Doç. Dr. Duygu Çukur Gökçe

Planlamanın Adilcesi Üzerine
Doç. Dr. Metin Şenbil, Ahmet Avcı, Şimşek

KENTE KARŞI SUÇ, KENT HAKKI VE ADALET

Yrd. Doç. Dr. **Mithat Arman Karasu**
Harran Ün. İ. İ. B. F. Kamu Yön. ABD

Tarih boyunca medeniyetin doğuşuna, toplumun ve bilimin gelişmesine öncülük eden kentler, günümüzde daha önce hiç olmadığı kadar ciddi bir baskı altındadır. Çevre kirliliği, beton denizine dönen yaşam alanları, kent yönetimlerinde yaşanan siyasal yozlaşma, kentsel yaşamın gerektirdiği hoşgörünün bir kenara itilerek dışlanmışlığın ve ırkçılığın yükselişi, “müşteri” olarak görülen yurttaşların kamusal kaynaklara erişiminde yaşadıkları zorluklar, plansızlık ve altyapı yetersizlikleri yaşanan kentsel sorunların başında gelmektedir.

Tüm bu sorunların temelinde kentlerin değişim değerine göre biçimlendirilmesi, kullanım değerinin göz ardı edilmesi, rantın kentsel mekânda belirleyici hale gelmesi yatmaktadır. Kentsel mekânda yaşanan hoşnutsuzluk ve yabancılaşmanın neden olduğu bireyin toplumdan ve kentten uzaklaşması, yaratılan apolitik ortamla birleşerek bu gidişatı desteklemekte, oluşturulan sözde katılım süreçleri hem halkın gerçek anlamda karar alma sürecine katılımını geciktirmekte hem de yaratılan emrivakiler için toplumsal ve hukuksal bir meşruiyet zemini hazırlamaktadır.

Oysaki Eski Yunan'dan bu yana kentlilerin kentleri için söz söylemesi kentin doğasında yer alan bir gelenektir. Günümüzde bu gelenek “kent hakkı” kavramıyla devam ettirilmektedir. Kent hakkı, kentlilerin kentleri üzerinde söz söyleme hakkını ifade eder. Yaşanan kentsel sorunlar kent hakkının, başka bir deyişle, kentlilerin kente sahip çıkmasının ne kadar da gerekli olduğunu göstermektedir. Sahibi olmayan kentler yağmalanmakta, çevresel, kültürel ve tarihi değerler yok edilmekte, hukuk tanımaz idareler bu talana ortak olmakta, toplum ironik bir biçimde ya yağmadan pay almaya çalışmakta ya da korkup sindirilmektedir.

Kent hakkı ve kente karşı suç kavramlarının ele alınacağı bildiride, öncelikle kavramsal bir çerçeve çizilecektir. Kent hakkının kente karşı işlenen suçların önlenmesi konusunda nasıl bir rol oynayabileceği tartışılacaktır. İkinci bölümde, kente karşı işlenen suçların hukuk ve adalet üzerinde neden olduğu tahribat ele alınacaktır. Bildiri genel bir değerlendirmeye tamamlanacaktır.

Burada amaç, kent hakkı ve kente karşı suç kavramları arasındaki ilişkiyi ortaya koyarak bu kavramların aynı bütünün parçaları olduğunu, kent hakkı olmaksızın kente karşı işlenen suçların önlenmesinin zor olacağını göstermektir. Kente karşı işlenen suçlar hem kentlilerin

kente sahip çıkmamasının hem de kentin gelişiminde belli bir zümrenin istemlerinin belirleyici olmasının bir sonucudur. Dolayısıyla halkın gerçek anlamda karar alma sürecine katılımı kente karşı işlenen suçların önlenmesi bakımından büyük bir önem taşımaktadır.

KENT HAKKI VE KENTE KARŞI İŞLENEN SUÇLAR

Kent hakkını kısaca kentte yaşayan herkesin kentsel hizmetlerden tam anlamıyla yararlanma hakkı olarak tanımlamak mümkündür. Ancak bu tanım doğru olmakla birlikte oldukça dar ve sığ bir tanımdır. Kent hakkı kentsel hizmetlere ya da kentsel kaynaklara bireysel anlamda ulaşmanın ötesinde; kenti değiştirerek kendimizi değiştirme hakkını ifade eder. Kentleşme süreçlerinde artı değer üretimi ve kullanımı üzerine odaklanan ve bunun kimler tarafından yönetileceğini sorgulayan kent hakkı kavramı, kentsel mekânı yeniden üretmek, kamusal alanları korumak üzere çalışan politik bir idealdir (Harvey, 2008: 25).

Kent hakkı kavramının fikir babası Lefebvre'nin amacı sermayenin ve üretim biçimlerinin mekân üzerindeki kontrolünü kaldırmak, mekânın biçimlendirilmesinde kentteki tüm grupların sürece dâhil edilmesini sağlamaktır (Lefebvre, 1991). Kent hakkı karar alma süreçlerine gerçek anlamda bir katılımın sağlanması, kentte üretilen değerlerin eşit paylaşımı, kentteki toplu tüketim gereksinimlerinin karşılanması ve kapitalist sistem tarafından oluşturulan tek tipleştirici, tekdüze, tutucu gündelik hayatın dönüştürülmesini içerir (Doğan, 2009: 99).

Kent hakkı birbiri içine geçmiş iki haktan oluşur. İlki, kentsel mekânın üretim, planlama ve geliştirilmesi sürecine katılım hakkı. Burada amaç karar alma sürecinin merkezi idareden yerel idareye ve topluma aktarılmasıdır. İkincisi, ihtiyaçlar doğrultusunda kentsel mekâna ulaşma, kullanma ve işgal hakkı. Burada amaç mülkiyet hakları konusundaki sermayenin elindeki hakları topluma devretmektir (Fawaz, 2009: 831).

Kent hakkında geçen kent, herkesin kendi arzularını, umutlarını gerçekleştirmeye imkânı bulduğu ve bunun desteklendiği bir mekândır. Harvey bunu “umut alanı” (the city of heart's desire) olarak tanımlıyor. Şüphesiz Lefebvre'nin aklındaki kent günümüzün sermayeye teslim olmuş; yabancılaşma, ötekileştirme, hoşnutsuzluk ve dışlanmanın yaygın olduğu bir kent değildir (Marcuse, 2010: 88).

Marcuse, kent hakkı kavramının daha iyi anlaşılması için kapitalist sistemin neden olduğu ekonomik krizlere ve bu krizlerin kentsel mekânda neden olduğu olumsuzluklara daha yakından bakılması gerektiğini söyler (Marcuse, 2009: 187). Bununda temelinde iki neden

yatmaktadır. Bunlardan ilki, sermaye birikim sürecinde yaşanan ekonomik krizlerin aşılmasında kentsel mekânın önemli bir işlev görmesidir. Yaşanan her ekonomik kriz sonrası kentsel mekân kapitalizm tarafından yeniden biçimlendirilmekte, kentin şekillenmesinde toplum yerine yaşanan ekonomik krizin değişkenleri belirleyici olmaktadır.

Yaşanan ekonomik krizlerin aşılmasında, sermaye birikim sürecinde yaşanan tıkanmalarda kentsel mekân daima bir kurtarıcı olmuştur. 1929 Büyük Ekonomik Bunalımı sırasında otoyol inşaatı ve banliyöleşme ABD ekonomisinin tekrar nefes almasını sağlamıştır. Günümüzde benzer bir durum Çin için geçerlidir. Küresel ölçekteki artan sermaye fazlası Çin'in devasa boyutlardaki haberleşme, ulaşım ve kentsel altyapı projeleriyle emilmeye çalışılmaktadır. 2000 yılından beri dünya çimento üretiminin yarısını Çin kullanmaktadır (Harvey, 2008: 25). Borçlandırma, kredi ve harcamaya dayalı bu sistem sermaye fazlasının emilmesinde can simidi vazifesi görmesinin yanında, sermayenin kentsel mekânda tümüyle belirleyici hale gelmesine de yardımcı olmaktadır.

Krizlerin ortak ikinci noktası, kentsel mekânda neden oldukları değişiklikler ve toplum üzerindeki yarattığı kalıcı ve yıkıcı tahribat ve bu tahribatın siyasal sonuçlarıdır. Yaşanan krizler sonrasında güvensizlik, açlık, dayanışmadan yoksun bir toplumsal yapı, sevgiden izole bir yaşam, yabancılaşma, tatminsizlik, hoşnutsuzluk toplumu derinden etkilemektedir. Lefebvre'nin "kent hakkı"nı bir çılgılık, bir haykırış, bir talep olarak tanımlaması, yaşanan ekonomik krizler ve bu krizlere toplumun gösterdiği tepki ile kent hakkı kavramı arasındaki ilişkinin anlaşılması bakımından önemlidir (Marcuse, 2010: 89).

Yaşanan ekonomik krizler sonrasında kentsel mekânda yoksulluk artmakta, işsizlik kalıcı bir sorun haline gelmekte, gelir dağılımındaki mevcut fark giderek açılmaktadır. 2008 tarihinde yaşanan ekonomik kriz sonrasında ABD'de altı milyon hane halkının evine yönelik icra takibatı başlatılmış, işsizlik son on yılın en yüksek seviyesine ulaşmış, New York Belediyesi'nden, yaşamını devam ettirmek için, besin yardımı alan evsiz sayısında rekor artış yaşanmıştır (Marcuse, 2009: 187-190/ Mayer, 2009: 364-365). Yaşanan her kriz sonrasında toplumda memnuniyetsizlik, hoşnutsuzluk, suç, fakirlik ve gerginlik artmaktadır.

Artan bu memnuniyetsizlik ve hoşnutsuzluk kentsel siyasal hareketler için bir zemin oluşturmaktadır. Kentliler kentte yaratılan değerlerden gerektiği kadar pay almadığında, kenti için söz söylemesi engellendiğinde kent hakkı akla gelmekte, yaşanan siyasal süreçte kent hakkı hem siyasal istemler için bir kaynak hem de grupları bir araya getirmede bir şemsiye vazifesi görmektedir. 2007 yılında yapılan Rostock G-8 Zirvesi, 2009 yılındaki Londra'daki

G-20 Zirvesi öncesi ve sonrasında yaşanan protestolar kentsel mekânda kent hakkı için mücadelenin sürdüğünü göstermektedir (Mayer, 2009: 367).

Lefebvre'nin bu krizlerden birisinin yaşandığı 1968 yılında kent hakkı kavramını ilk kez dile getirmesi bir tesadüf değildir. Bu dönemde yaşanan ekonomik, sosyal ve siyasal çalkantılar kent hakkı kavramının doğuşuna öncülük etmiştir. Bu dönemde yalnızca kamusal hizmetlere ulaşmada yaşanan haksızlıklar, yaşanan sınıfsal çelişkiler sorgulanmamış, kapitalist ekonomik sistem tümüyle sorgulanır hale gelmiş, halkın sesi hiçbir dönemde olmadığı kadar gür çıkmıştır. 1968'lerin bu olağanüstü ortamında “kent hakkı” kente dair söz söylemek isteyenler için bir slogan olmuştur. Kentli haklarının temelini oluşturan dayanışma hakları da bu dönemin bir ürünüdür.

Günümüzde kent hakkı yeni bir boyut kazanmakta, neoliberal yıkıcı politikaların önüne geçilmesi, vatandaşlık hakkından mahrum bırakılmaya çalışılan alt gelir grupları için bir söylem ve düşünsel bir çerçeve oluşturmaktadır (Fawaz, 2009: 831).

Kente karşı suç kavramını da bu çerçevede düşünmek yanlış olmayacaktır. Kent hakkı kentlilerin kentleri üzerinde söz söyleme hakkını ifade ederken; kente karşı suç, kente ve kentin temsil ettiği değerlere, kentli haklarına yönelik saldırıları anlatmaktadır. Kente karşı suç, kentin sahip bulunduğu ve temsil etmekte olduğu değerleri ve/veya kentli haklarını zaafa uğratmak, bozmak ya da ortadan kaldırmak sonucunu doğuran kasıtlı ya da kusura dayanan eylemlerdir.

Kente karşı suç, temelde kent yaşamına ve kentin temsil ettiği değerlere yönelik bir saldırıdır. Kent bireye bir mekânda yaşamının çok ötesinde çeşitli değerler kazandırır. Hoşgörü, karşıdakine saygı duyma, bir arada yaşamının sorumluluğu bunlardan bazılarıdır. Kent kırsal yaşamdan farklı olup, bu farklılık yalnızca ekonomik değildir. Kent a) nüfusun büyüklüğü, b) nüfusun yoğunluğu, c) yerleşim yerlerinde oturanların ve grup yaşamının farklılığı nedeniyle yeni davranış kalıplarını ve bakış açılarını beraberinde getirmektedir (Alkan ve Duru, 2002: 88).

Kentleşme, yalnızca kentte yaşamak değildir. Kente mahsus bir hayat tarzının gelişmesi ve bunun değer yargılarında meydana getirdiği değişikliklerdir. Gerek Tönnies'in cemiyet-cemaat gerekse Durkheim'in mekanik-organik dayanışma ayrımının temelinde kentlerin farklı bir yaşam tarzına sahip olması yatmaktadır. Birey, kentleşme süreciyle birlikte, kan bağına dayalı, boy ve klan ilişkisinden, ikincil ilişkilerin (resmi ilişkiler) egemen olduğu yeni bir dünyaya adım atmakta, örgütlü ve uzmanlaşmış bir toplumun parçası haline gelirken, bir

arada yaşamanın getirdiği bir sorumluluğu üstlenmektedir. Kente karşı işlenen suçlar işte bu sorumluluğun göz ardı edilmesidir.

Kente karşı suç, kentte yaşayanlar kadar kentin yöneticileri, kamu kurumları, kentleri planlayanlar, yapılara biçim veren mimarlar ve kentliler tarafından da işlenebilir. Kente karşı suç kavramının kapsamı oldukça geniştir.

Kente karşı suç sayılabilecek eylemler arasında; kaçak yapılaşma, sağlığa aykırı gıda maddesi üretimi, çevrenin kirletilmesi, yaya haklarının ihlal edilmesi, imar usulsüzlükleri, kamuya açık alanlarda gerçekleştirilen vandalist saldırılar, kamusal mallara uygunsuz yazıların yazılması, gürültü kirliliğine kadar geniş bir eylemler dizisi yer almaktadır.

Bu kadar geniş bir kapsama sahip kente karşı işlenen suçlara yönelik çok sayıda kanuni düzenleme bulunmaktadır. Bunların başında 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu gelmektedir. Kanun'da "Çevreye Karşı Suçlar" başlığı altında kente karşı işlenen suçların bir bölümü yer almaktadır. Buna göre; çevrenin atık ve artıklarla kasten (m. 181) veya taksirle (m. 182) kirletilmesi, gürültü kirliliği (m. 183) ve imar kirliliği (m. 184) başlıkları altında düzenlenmiştir.

5236 sayılı Kabahatler Kanunu ile çevreye ve kente karşı yapılan bazı eylemler için idari yaptırım öngörülmüştür. Kanuna göre; gürültü yapmak (m. 36), evsel atık ve artıkları, bunların toplanmasına ve depolanmasına özgü yerler dışında atmak (m. 41/1), kamuya ait alanlarda hayvan kesmek (m. 41/3), inşaat atık ve artıklarını kamuya ait alanlara atmak ve bırakmak (m. 41/4), ihtiyaç fazlası eşyaları sokağa veya kamusal alanlara bırakmak (m. 41/5), motorlu kara veya deniz nakil araçlarını ya da bunların mütemmim cüzlerini sokağa veya kamuya ait alanlara bırakmak (m. 41/6) suç sayılmış, çeşitli idari para cezaları öngörülmüştür. Yukarıda sıralanan doğrudan kanuni düzenlemeler dışında, birçok kanunda, kente karşı işlenen suçlara ilişkin cezai hükümler yer almaktadır. Bunlar arasında; 3194 sayılı İmar Kanunu, 775 sayılı Gecekondu Kanunu, 2805 sayılı İmar Affı Kanunu, 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu, 3402 sayılı Kadastro Kanunu, 2872 sayılı Çevre Kanunu, 6831 sayılı Orman Kanunu, 167 Yeraltı Suları Kanunu, 1608 sayılı Umuru Belediyeye Müteallik Ahkâmı Cezaiye Kanunu, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu, 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu vb. kanunlar yer almaktadır.

Kentte yaşamanın sorumluluğu kentin ayrıcalıklarından yararlanmak kadar kente sahip çıkmayı, kent için söz söylemeyi gerektirir. Bir kentli kentinde yaşananlar karşısında gereken

duyarlılığa sahip değilse, gerçek anlamda bir kentli olamaz. Kentli olmak yalnızca mekân olarak kentte yaşamanın ötesinde; kentin sorunları ile ilgilenmeyi, çözümler önermeyi, gerektiğinde kentsel mekânda mücadele etmeyi zorunlu kılar. Bu anlamda kent hakkı kentli kimliğinin ve kentli olmanın ayrılmaz bir parçasıdır. Başka bir deyişle, kentlilerin kent için söz söylemesinin önüne geçilmesi kente ve kentlilere karşı işlenmiş büyük bir suçtur.

Halkın gerçek anlamda karar alma sürecine dâhil edilmesi, kısacası kent hakkının hayata geçirilmesi kente karşı işlenen suçların azaltılması bakımından kilit bir öneme sahiptir. Kent hakkı hem halk katılımına uygun yapısı hem de sahip olduğu tarihi misyon nedeniyle kente karşı işlenen suçların önlenmesinde önemli bir rol üstlenebilir. Kent hakkı, halkın gerçek anlamda kentin gelişiminde söz sahibi olması demektir. Bu durumda kentler halkın isteğini biçimde geliştirecek, kullanım değeri ön plana çıkacak ve kentsel rant sınırlandırılacaktır. Halkın kentin gelişimi üzerinde söz sahibi olması, imar planlarının gereği gibi uygulanmasını sağladığı gibi, imar planlarının bir rant aracı olarak kullanımının önüne geçecektir.

İmar planlarının otuz gün süreyle askıya çıkarılmasının etkili bir denetim mekanizması olmadığı herkesin malumudur. Yönetişim, kent konseyi, ihtisas komisyonu vb. mekanizmalar ise halkın katılımını sağlamakla birlikte, karar alma süreci üzerinde ne hukuken ne de idari bakımından etkin olamamaktadır. Gerek toplumun kentsel ihtiyaçlarının gereği gibi karşılanması gerekse imar planlarının “kamu yararı”na uygun bir biçimde hazırlanması için halkın söz söyleme hakkı, kent hakkı mutlaka gereklidir.

Kent hakkının kente karşı işlenen suçların engellenmesinde üstlendiği rol kent hakkının tarihsel misyonunda saklıdır. Kent hakkı ortaya çıktığı 1960’lardan günümüze kadar kentsel mekânda sermayeye karşı yürütülen savaşta etkin bir biçimde kullanılmaktadır. Kent hakkı, Porto Alegre’nin yoksul bölgelerindeki yaşam koşullarının düzeltilmesinden, Beyrut’un yeniden inşa edilmesine kadar her alanda ayrı bir bakış açısının oluşturulmasında önemli bir etki yaratmaktadır (Pindell, 2008/ Fawaz, 2009). 2007 yılında ABD’nin Los Angeles kentinde “Birleşik Devletler Ulusal Kent Hakkı İttifakı” kurulmuştur. İttifak’ın kuruluş amacı; kentsel mekânda alt gelir gruplarının oluşturduğu en altta yer alan kentlilere yardım etmek, neoliberal ekonomi politikalarında yaşanan değişim karşısında çalışan sınıflar için bir strateji oluşturmaktır (Marcuse, 2010: 93-96).

Günümüzde kente karşı işlenen suçların önemli bir bölümü sermayenin yeniden üretim sürecinin kentsel mekânda neden olduğu sorunlardır. İşsizlik ve hoşnutsuzluğun neden olduğu toplumsal çatışma, sınıfsal farkların yarattığı ötekileştirme, yoğun iç göç, bölgeler arası

eşitsizlikler, kentsel dönüşüm ve özelleştirme adı altında yapılan arsa yağmaları, gecekondular ve kaçak yapılaşma, yerel kamu hizmetlerinin fiyatlandırılması vb. birçok sorun kapitalist sistemin olumsuz sonuçlarıdır. Bu sorunlar aynı zamanda kent hakkının mücadele alanını oluşturmaktadır.

Artan su fiyatları karşısında yağmur suyu içmeye zorlanan insanlar, oyun alanları olmadığı için kaldırımlarda oynamak zorunda kalan çocuklar, sayıları dünya çapında 70 milyona ulaşan evsizler, zenginlere ev yapılması için evinden kovulan yoksullar, ömür boyu bir ev sahibi olmak için çalışıp bir türlü ev sahibi olamayan milyonlarca insanın yaşadıkları Lefebvre'nin çığılığının, haykırışının, kent hakkının bir ifadesidir.

Kent hakkı için verilen mücadele kentsel mekânda kente karşı işlenen suçlara karşı verilen bir mücadeledir. Kente karşı işlenen suçlar toplumda yaygınlık kazandıkça sağlıksız ve yaşanmaz hale gelen kentler kent hakkının da olmadığı kentlerdir. Kent hakkı ve kente karşı suç kavramları birbirini tamamlar niteliktedir. Aslında bu iki kavram birlikte aynı amaca hizmet etmektedir. Kentleri daha yaşanır mekânlar haline getirme amacı ancak kente hakkıyla başarılabilir. Kent hakkı uygulama alanı genişledikçe kente karşı işlenen suçlar azalacak, kentler daha yaşanabilir alanlar haline gelecektir.

HUKUK, KENTSEL MEKÂNDA ADALET VE KENTE KARŞI İŞLENEN SUÇLAR

Kente karşı işlenen suçlar yalnızca kentsel mekânda fiziksel sonuçlar doğurmaz. Kente karşı işlenen suçların yaygınlık kazandığı toplumlarda bu suçların etkileri sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamda da kendisini hissettirir. Kaçak yapıların çoğunlukta olduğu bir kentte trafik kurallarına harfiyen uyulmaz. Ekonomik gelirin önemli bir bölümünün kentsel ranttan kazanıldığı bir ülkede, ekonomide üretimin ve emeğin değerinin olması ya da sermaye sahiplerinin ranttan vazgeçip üretim için kaynak sağlaması beklenemez.

Gecekondularla çevrili bir kentte gecekondulaşma yalnızca kentin fiziksel görünümünü etkileyip, estetik bir sorun olarak algılanamaz. Gecekondulaşma yarattığı kültürle toplumsal beğeni biçimini ve düzeyini değiştirirken, dinin günlük yaşam içindeki yerinden siyasal sistemin işleyişine kadar her alanda belirleyici hale gelir.

Kente karşı işlenen suçlar kentlileri de dönüştürür. Bir süre sonra rantın egemen olduğu kentte herkes bir park, bir yeşil alan istemek yerine; daha çok yapılaşma, daha çok rant talep eder hale gelir. Halkın yönetime katılımından anlaşılan yalnızca ranttan pay almaktır. Siyaset “yağma kültürü”ne dönüşünce yağ, makarna dağıtmak belediyecilik; popçuya şarkı söyleyip,

top dağıtmak ise belediyenin en önemli görevi haline gelir. 1970’lerde “üretici belediyeçilik” adı altında üreten, kaynak yaratan belediyelerimizin günümüzde “işini bilen” belediyelere dönüşmesinin, kaynak yaratmak yerine rant dağıtıcı hale gelmesinin de altında bu kültür yatmaktadır.

Kente karşı işlenen suçların yaygınlık kazanması toplumsal değerlerde aşınmaya neden olur. Kıyıların yağmalandığı, isteyen istediği yapıyı yaptığı, yol vermedi diye adam öldürülen bir kentsel kültürde toplumu bir arada tutan temel değerlerde yozlaşır. Aile, cemaat, din, akrabalık, hemşehrilik vb. sosyal kurumlar menfaat ilişkilerinde kullanılan metalar haline dönüşür. Kente yeni gelenler için iş bulma, arsa edinme, gecekondu yapma vb. konularda ya hemşehrilerinin ya da aynı cemaatten olan kimselerin yardımcı olması bu yapıyı doğrular niteliktedir. Ülkemizde büyükşehirlerde yaygın olarak bulunan hemşehrilik dernekleri siyasi anlamda büyük bir görev üstlenmekte, patronaj ilişkilerin devamını sağlamaktadır.

Toplumun uzlaşa sağlayacağı hukuk, ahlak, adalet vb. değerler yozlaştıkça kentsel mekânda bir kısır döngü başlar. Bu kısır döngü içinde değerler yozlaştıkça kente karşı işlenen suçlar yaygınlık kazanırken, kente karşı işlenen suçlar da artık değerlerdeki yozlaşma hızlanır. Bu kısır döngüde hukuk ve adalet yok olurken, hukukun toplum nezdinde anlamı ve meşruiyeti kaybolur. Kente karşı işlenen suçların hukuk ve adalet üzerinde neden olduğu bu tahribatı üç kısımda ele almak mümkündür. Bunlar; hukukun meşruiyetini kaybetmesi, kentsel rant ve sosyal adalet ile kent ve siyasal yozlaşmadır.

Hukukun Meşruiyetini Kaybetmesi

Hukuk ve adalet toplumu bir arada tutan temel değerlerdendir. Evrensel niteliğe sahip hukuk sistemi ve bu sistemin getirmiş olduğu kurallar ve kaideler toplumun bir arada yaşamasını sağlayan ortak uzlaşa noktalarıdır. Bir ülkede kente karşı işlenen suçlar giderek yaygınlaşıyor ve en önemlisi işlenen suçlar cezasız kalıyorsa, o ülkede toplum hukuk sisteminden ve adaletten umudunu keser. Bu umutsuzluk içinde toplum ya başkaca yollarla adaleti sağlamaya çalışır ya da kendisi de aynı suçları işlemeye başlar. Bu nedenle, hukuk alanında yaşanacak olumsuzlukların sonuçları toplumda kalıcı hasarlar doğurabilir.

Tüm bunlara rağmen, Türkiye’de kente karşı işlenen suçlarda en yaygın kullanılan araç “hukuk”tur. Hukuk, kanun dışı eylemleri meşrulaştırmada ve kentsel rant elde etmede bir araç olarak kullanılmaktadır. Yapılan imar plan değişikliklerinin üst planlara uygunluğu ya da “kamu yararı” uygun olup olmadığına bakılmamaktadır. Hukuken kılıfına uydurulan bu

değişikliklerin önemli bir bölümünün planlama esaslarına, kentbilim ilkelerine ve kamu yararına aykırı olduğu kamuoyunca bilinmektedir.

Hukuku zenginleşmede bir araç olarak gören bu zihniyet gerektiğinde hukuktan vazgeçmekte, uygulanmayan yargı kararlarında olduğu gibi, hukuk kolaylıkla bir kenara itilebilmektedir. Yönetimin hukuka aykırı eylem ve işlemlerine karşı en önemli hukuksal yaptırım iptal davalarıdır. İptal davaları, kamu yönetiminde hukuka uygunluğu sağlamanın ve hukuk devletini sürdürebilmenin en etkin aracıdır. Gökova, Zaferpark, Güvenpark, Park Otel, Aliağa, Çatalağzı Termik Santrali, Latife Hanım Köşkü, Beşiktaş-Samatya Otoyol Projesi, İpekyolu Serbest Bölgesi Projesi, Narmanlı Han, Fırtına Vadisi, Gemile Koyu vb. sayısız kente karşı işlenen suçlar iptal davaları sayesinde durdurulabilmiştir. Bu durum yargı denetiminin önemine işaret etmektedir (Parlak, 2007: 55). Bu davalar sonucunda kesinleşen yargı kararlarının yürütme organları tarafından uygulanmaması hak arama özgürlüğünün kısıtlanması ve adaletin geciktirilmesi demektir.

Anayasa'nın 2. ve 138. maddelerinde, Türkiye Cumhuriyeti'nin bir hukuk devleti olduğu ve idarenin yargı kararlarını hiçbir surette değiştiremeyeceği ve bunların yerine getirilmesinin geciktirilemeyeceği ifade edilmiştir. İYUK'un 28. maddesi (10.6.1994 tarih ve 4001 sayılı Kanun ile değişik) gereğince, Danıştay, bölge idare mahkemeleri, idare ve vergi mahkemelerinin esasa ve yürütmenin durdurulmasına ilişkin kararlarının icaplarına göre idare, gecikmeksizin işlem tesis etmeye veya eylemde bulunmaya mecburdur. Bu süre hiçbir şekilde kararın idareye tebliğinden başlayarak otuz günü geçemez. Ancak tüm bu kanuni düzenlemelere karşı kesinleşen yargı kararları ya geciktirilmekte ya da uygulanmamaktadır.

Kesinleşen yargı kararları uygulanmadığı gibi, haklı gerekçelerle veto edilen ya da Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilen kanuni düzenlemeler siyasi iktidar tarafından ısrarla yürürlüğe konmakta, yeni bir hukuksuzluk örneği sergilenmektedir. Özelleştirme İdaresine, 5398 sayılı Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesi ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanunla önemli imar yetkileri verilmiştir (R.G. 21.7.2005, Sayı: 25882). İdare'ye parsel ölçeğinde imar planı yapma yetkisi veren bu düzenleme, Anayasa Mahkemesi'nin 5.1.2006 tarih ve E: 2005/98, K: 2006/3 sayılı kararıyla iptal edilmiştir. Ancak siyasi iktidar, 5793 sayılı Kanunla aynı düzenlemeyi tekrar getirmiştir (R.G. 6.8.2008, Sayı: 26959).

Benzer bir durum Cargill Şeker Fabrikası için de geçerlidir. Ruhsatı olmayan, tamamı 1. sınıf tarım arazisine kurulu fabrikanın kurtarılması amacıyla 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi

Kullanımı Kanunu çıkarılmıştır (R.G. 19.7.205, Sayı: 25880). Ancak bu yeterli olmayınca aynı amaçla 5557 sayılı Kanun çıkarılmıştır. 5557 sayılı Kanun dönemin Cumhurbaşkanı tarafından tekrar görüşülmek üzere TBMM'ye iade edilmiştir.

Cumhurbaşkanı gerekçesinde, 5557 sayılı Kanunun 6. maddesinde bir yabancı şirketin hukuka aykırı etkinlikleri için kanuni güvence getirildiği, bu durumun bir "ayrıcalık" niteliği taşıdığı, oysaki evrensel hukuk ilkelerine göre, kanunların; genel, soyut ve nesnel olması, kişiye özgü olmaması gerektiği vurgulanmıştır.

Cumhurbaşkanının tüm ikaz ve eleştirileri göz ardı edilerek, siyasi iktidar 31.1.2007 tarihinde 5578 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun adıyla 5557 sayılı Kanunu aynen kabul etmiştir (R.G. 31.01.2007, Sayı: 26429). Bu durum karşısında Cumhurbaşkanı 5578 sayılı Kanunun iptali için Anayasa Mahkemesine başvurmuştur. Anayasa Mahkemesi, 19 Şubat 2007 tarihinde aldığı kararla, 5557 sayılı Kanun'un 6. maddesinin yürütmesini durdurmuştur. Karar, 22 Şubat 2007 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanıp, yürürlüğe girmiştir.

Bunun üzerine bir kez daha devreye giren siyasi iktidar, yeni bir kanun çıkarmıştır. 26.3.2008 tarihinde TBMM Genel Kurul'unda kabul edilen 5751 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu İle Mera Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (R.G. 2.4.2008, Sayı: 26835) ile tarım alanlarında izinsiz gerçekleştirilmiş yatırımlara, 1 yıllık yeni bir af süresi getirilmiştir. 5751 sayılı Kanun yeni göreve gelen Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmıştır.

Yargının yürütme ve yasamayı denetlemesi çağdaş demokrasinin bir gereğidir. Siyasi iktidar Anayasa Mahkemesi'nin almış olduğu kararı bir kenara bırakarak hukuk devleti anlayışını göz ardı etmektedir. Bu durumda toplumun hukuka olan inancı sarılmakta, devlet otoritesi zarar görmekte, hukuk ortak bir değer olarak geçerliliğini yitirmektedir.

Kentsel Rant ve Sosyal Adalet

Arsa rantı, kamunun vermiş olduğu hizmetler sonucunda, arsa sahibinin hiçbir emeği olmaksızın meydana gelmektedir. Rantın kaynağı, özel mülkiyetin getirdiği tekelin yanında, hızlı nüfus artışı ve yoğun iç göçün neden olduğu büyük boyutlara ulaşan arsa talebidir. Kentsel rant, imar planlarının doğru biçimde uygulanmasının önündeki en önemli engeldir. İmar planları daha fazla rant sağlanması amacıyla ya değiştirilmekte ya da gereği gibi uygulanmamaktadır. Yaratılan kentsel ranttan kimi zaman siyasiler ve kamu görevlileri de pay almakta, kente karşı işlenen suçlara ortak olmaktadır.

Bu düzende arsa ve konut önemli bir rant ve yağma aracı haline getirilmektedir. Son 15 yıl içerisinde arsa fiyatları İstanbul'da 25 kat, Şanlıurfa'da 34 kat, Diyarbakır'da 33 kat artış göstermiştir. 2000-2010 arası dönemde İstanbul'da ofis kiralarının yıllık ortalama artış oranı % 50'dir (emlakyaşam, 11.7.2010). Yaratılan bu ranta karşılık, ülkemizde kentsel ranttan hiçbir vergi alınmamaktadır. Mülkiyet hakkı, denetimsiz bir ortamda, sorumsuzca kullanılmaktadır.

Rant, yasa dışı eylemleri beraberinde getirmektedir. Haksız kazanca ortak olmak isteyenler yasa dışı yolları kullanmakta bir sakınca görmemektedir. Haraç almak, başkasının arsasını parselleyip satmak, çıkar amaçlı suç örgütü kurmak, rüşvet, görevi kötüye kullanmak vb. hukuksuz eylemler kentsel ranttan pay almak amacıyla sıklıkla kullanılmaktadır. Bu durumda, kente karşı işlenen suçlar, kentte işlenen suçlarda artışa neden olmaktadır.

Kentsel rant hem kıt ülke kaynaklarının toprağa yatırılmasına neden olmakta hem de az sayıda kişinin ranttan yararlanması nedeniyle gelir dağılımında adaletsizliğe yol açmaktadır. Kentsel rant toplumun tümünün ödediği vergilerle yapılan kamu yatırımları sonucunda elde edilmektedir. Yeni açılan bir park, metro hattı, hastane, okul, havaalanı vb. kamu yatırımları rantın oluşumunda önemli bir yere sahiptir.

Benzer bir biçimde belediyelerin almış oldukları kararlar rantın gelişiminde önemli bir etkidir. Belli bir alanda kat artışının yapılması, yeşil alanın ticari alana dönüştürülmesi, kent yakınındaki arazilerin imar alanına dâhil edilmesi araziye arsaya dönüştürmekte, arsa ve arazi fiyatlarında artışa neden olmaktadır. Rant kamu kaynaklarıyla yaratılmaktadır. Üstelik kentin heba edilmesi uğruna elde edilen bu zenginliğe sermaye sınıfı tarafından el konulmaktadır. Oysaki elde edilen zenginliğin kentteki toplumsal sınıflar arası paylaşılması ya da kamu yararına kullanılmak amacıyla vergilendirilmesi gerekir. Aksi takdirde kentsel mekânda adaletten bahsetmek mümkün değildir.

Kentsel rant kira ve konut fiyatlarında gereksiz artışlara neden olduğundan kentsel yaşam daha pahalı hale gelmektedir. Artan arsa ve konut fiyatlarına bağlı olarak yapı malzemelerinin fiyatı artmakta, artan ofis kiralari üretime ilave bir maliyet getirmekte, temel gıda fiyatları artan ulaşım maliyetlerinden olumsuz etkilenmektedir. Rant kentin gereksiz yere genişlemesine, ekonomik ömrü dolmadan binaların yıkılmasına neden olmaktadır. Bu durumda kamu yatırımlarının maliyetini de artmaktadır.

Tüm bu olumsuzluklar zorlukla geçinen kentli orta ve alt sınıflar için adil olmayan bir düzenin sürmesi anlamına gelmektedir. Bir grup azınlık kar elde etsin diye toplum daha pahalı

bir yaşama zorlanmakta, kamu yararına harcanması gereken kaynaklar zenginleri daha zengin etmek için kullanılmaktadır. Bu düzenin adaletle bağdaşır bir nitelikte olmadığı apaçık ortadadır.

Kent ve Siyasal Yozlaşma

Siyasal yozlaşma, en geniş anlamda, siyasal karar alma mekanizmasında rol alan aktörlerin (seçmenler, politikacılar, bürokratlar, çıkar ve baskı grupları) “özel çıkar” sağlama gayesiyle toplumda mevcut hukuki, dini, ahlaki ve kültürel normları ihlal edici davranış ve eylemlerde bulunması olarak tarif edilebilir. Siyasal yozlaşma; rüşvet, irtikap, zimmet, iltimas, nepotizm (akraba kayırmacılık), kronizm (eş-dost kayırmacılık), patronaj (siyasal kayırmacılık), oy ticareti, rant kollama, yalan, aşırı bilgi verme biçimlerinde ortaya çıkabilir.

Ülkemizde yukarıda sayılan yozlaşma biçimlerinin tümü değişik biçimlerde siyasal sistemin içine işlemiş durumdadır. Kaçak yapılaşmadan su havzalarının işgaline, Gökkafe’s’ten Sevda Tepesi’ne kadar kente karşı işlenen her suç aslında siyasal yozlaşmanın farklı bir biçimidir. İmar yağmasına eşlik eden siyasal yozlaşma, demokrasiye ve siyasal iktidara duyulan güveni ortadan kaldırmaktadır.

Siyasal sistemin kentsel rant elde etmek amacıyla kullanılması, özellikle yerel yönetimlere ait karar organlarının tümüyle belli meslek gruplarının eline geçmesi sonucunu doğurmuştur. 1980 öncesi belediye meclislerinde yer alan avukat, doktor, mühendis, öğretmen, asker, muhasebeci vb. meslek gruplarının giderek etkinliğini yitirdiği; buna karşın, mimar-mühendis, müteahhit, emlakçı, mali danışman ve sigortacı vb. meslek gruplarının giderek daha etkin hale geldiği görülmektedir.

Rantın bu derece siyasal ilişkilerde kullanılır olması siyasal yozlaşmaya neden olduğu gibi toplumun siyasetten soğuması sonucunu doğurmaktadır. Siyaset artık ülkeye hizmet için değil, kişisel istemler için yapılı hale gelmiştir. Giderek toplumda daha çok kişinin özendiği bu siyaset yapma biçimi, toplumsal sorunları çözecek kaliteli, bilgili ve dürüst insanları siyaset yapmaktan alıkoymaktadır. Yozlaşmış bir siyasal sistem içinde yer almak istemeyen bu insanların yokluğu, ülke sorunlarının çözümü bakımından önemli bir kayıptır.

Siyasal yozlaşma, siyasete olan güveni yok ettiği gibi, ahlaki değerlerin yozlaşmasına da neden olmaktadır. Para ve zenginliğe ulaşmak her türlü değer üzerinde gösterilmekte, bu amaca ulaşmak için ahlaki değerler bir kenara itilmektedir. Zenginlik ve nüfuz sahibi olmak,

sayısı yüzlerle ifade edilen televizyon dizilerinde övülerek anlatılmakta, genç insanlar toplumsal yaşama bu özentilerle başlamaktadır.

Bir tarafta gecekonduda oturan, sigortasız, karın tokluğuna çalışan milyonlarca insan yaşam savaşı verirken; diğer tarafta, korunaklı villalarda toplumdaki tecrit, şatafatlı bir yaşam sürdürülmektedir. Toplum olarak bir arada yaşamının gerektirdiği karşılıklı saygı karşılıklı nefrete dönüşmektedir. Suç oranları artmakta, sınıfsal gerilim yükselmektedir. Toplum ortak değerlerini yitirmektedir.

GENEL DEĞERLENDİRME

Kente karşı işlenen suçların adalet ve hukuk üzerinde neden olduğu tahribatı üç farklı biçimde ele almak mümkündür. Bunlardan ilki, hukuk üzerinde yaratılan tahribattır. Başta siyasal iktidar olmak üzere toplumun farklı kesimleri hukuku bir rant elde etme aracı olarak kullanmaktadır. Bu durum hukuk kurallarının toplum nezdindeki meşruiyetini olumsuz yönde etkilemektedir. İkincisi, kentsel rantın bölüşüm sorunudur. Yaratılan rant kentsel yaşam kalitesinin düşmesine, kamu yatırımlarının maliyetinin artmasına neden olmaktadır. Üstelik elde edilen zenginlik toplumsal sınıflar arasında adil olarak bölüşülmemektedir. Son olarak, siyasal sistemin kentsel rant tarafından finanse edilmesi siyasal yozlaşmaya yol açmaktadır. Bu yozlaşma kültürel ve ahlaki yozlaşmaya da ön ayak olmaktadır.

Tüm bu olumsuzluklar karşısında kent hakkı bir çözüm önerisi getirmektedir. Gerek halkın katılımını sağlayan yapısı gerekse tarihi misyonu kent hakkının bu sorumluluğu üstlenmesini mümkün kılmaktadır. Kent hakkı, kentlilerin kentin gelişimine ve kent yaşamına yön vermesi, onu şekillendirmesi demektir. Eğer kent toplumun ortak paydasına dayalı olarak şekillendirilirse, o zaman kentsel rant denetim altına alınmış olacaktır. Kent üzerinde sermayenin ya da belli bir zümrenin tek başına belirleyici rolü bu şekilde ortadan kalkacaktır. Bu sayede hem siyasal yozlaşmanın önüne geçilecek hem de toplumun hukuka ve devlete olan güveni tazelenecektir. Kent hakkı, halkın söz söyleme hakkını ifade ettiği sürece, kentsel mekânda kamu yararının ön planda olacağını söylemek yanlış olmayacaktır.

Bu anlamda kent hakkı yalnızca ütöpik bir slogan değildir. Kent hakkı uluslararası alanda giderek daha çok kabul gören siyasal bir amaçtır. Brezilya’da faaliyet gösteren “Kent Hakkı” adlı kent hareketi, 1988 yılında Anayasa’da değişiklik yapılmasını sağlayarak, Anayasa’nın kent yaşamı konusunda daha hassas davranması adına önemli bir adım atmıştır (Pindell, 2008: 70). Brezilya Anayasası’nın 182. maddesinde yapılan değişiklikle, belediye idaresi tarafından

oluşturulacak kentsel gelişme politikalarında “kentin sosyal fonksiyonun” da göz önünde bulundurulacağı ifade edilmektedir. Ayrıca aynı değişikliklerle gecekonduda yaşayanlara belli bir miktar toprağın (150 m²) dağıtılması kabul edilmiştir (www.v-brazil, 15.8.2011).

2004 yılında Uluslararası Habitat Koalisyonu diğer gruplarla birlikte “Dünya Kent Hakkı Tüzüğü”nü, Ekvador’un başkenti Quito’da yapılan Sosyal Forum sırasında kabul etmiştir. 2005 yılında UN-Habitat ve UNESCO bir tartışma platformu yaratmak amacıyla her yıl “Kentsel Politika ve Kent Hakkı” adıyla düzenli toplantılar yapılmasını benimsemiştir (Mayer, 2009: 368).

Kent hakkı, kente sahip çıkmaktır. Kente sahip çıkmadan, onun için mücadele etmeden kentin bizim olduğunu söylememiz mümkün değildir. Bu mücadelede kent hakkı önemli bir siyasal amaç olarak yanımızda yer almaktadır. Yapmamız gereken kente karşı suç işleyen bir toplumdaki kente sahip çıkan bir topluma geçiş yapmaktır. Bu konuda yalnızca devlete değil, yerel yönetimlere, aydınlara, sivil toplum kuruluşlarına ve en önemlisi topluma önemli görevler düşmektedir.

KAYNAKLAR

- Alkan, Ayten ve Bülent Duru (2002), **20. Yüzyıl Kenti**, İmge Kitabevi, Ankara.
- Doğan, Ali Ekber (2009), “Kent Konseylerini “Kent Hakkı” Açısından Yeniden Düşünmek”, **Eğitim Bilim Toplum**, S. 25, s. 93-106.
- Fawaz, Mona (2009), “Neoliberal Urbanity and the Right to the City: A View from Beirut’s Periphery”, **Development and Change**, C. 40, S. 5, s. 827-852.
- Harvey, David (2008), “The Right to the City”, **New Left Review**, s. 53, s. 23-40, Çev: Meriç Kırmızı, sendika.org.
- Lefebvre, Henri (1991), **The Production of Space**, Blackwell, Oxford.
- Marcuse, Peter (2009), “From Critical Urban Theory to the Right to the City”, **City**, C.13, S. 2-3, s. 185-197.
- Marcuse, Peter (2010), “Rights in the Cities and the Right to the City”, **Cities of All: Proposals and Experiences towards the Right to the City**, Ed. Ana Sugranyes and Charlotte Mathivet, Habitat International Coalition (HIC), Santiago, Chile, s. 87-99.
- Mayer, Margit (2009), “The ‘Right to the City’ in the Context of Shifting Mottos of Urban Social Movement”, **City**, C. 13, S. 2-3, s. 362-374.
- Parlak, Derviş (2007), **Şehrin Hukuku**, Kanat Kitap, İstanbul.
- Pindell, Ngai (2008), “The Right to the City”, **Harvard Black Letter Law Journal**, C. 24, s. 69-71.

KENT PLANLAMA VE ADALET İLİŞKİSİNİN DEĞİŞEN İÇERİĞİ ¹

Doç. Dr. **İpek Özbek SÖNMEZ** ²

DEÜ, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İzmir

ÖZET

Sosyal, politik, ekonomik ve coğrafik alanlarındaki adalet tartışmaları ve arayışları tarihsel süreç içerisinde antik döneme kadar uzanmaktadır. Ancak kent planlama ve adalet tartışmalarının yoğunlaşması sanayi devrimi ve hızlı kentleşme süreçleri ile ilişkilendirilebilir. Kentsel planlama 19.yy.dan bu yana çeşitli dönemler itibariyle farklı kapsamlar ve yöntemler ile gerçekleştirilmiştir. Farklı kent planlama yaklaşımlarının farklı adalet endişeleri taşıdıkları görülmüştür. Örneğin, 19.yy kentinde sağlıklı kentsel yaşam koşullarını sağlamak kentsel adaleti sağlamanın temel araçlarından biri olarak değerlendirilirken, ileri ki dönemlerde savunucu planlama yaklaşımları çerçevesinde azınlıkların ve dezavantajlı grupların kentsel sistem içerisindeki konumlarına ilişkin adalet tartışmaları yoğun biçimde gerçekleştirilmiştir. Adalet tartışmaları hem kent planlama süreçleri, hem de kentsel analiz yaklaşımlarında yer almıştır. 20.yy.ın son çeyreğinde küreselleşme süreçleri ile birlikte adalet çok daha yoğun bir biçimde tartışılan bir konu haline gelmiştir. Neo-liberal ekonomik politikaların etkisi ile kent planlama kentsel pazarı yönlendiren en temel aktörlerden birisi haline gelmiştir. Böyle bir süreç içerisinde adalet kavramının yoğun bir biçimde tartışılmasının nedeni, sürecin her alanda adaletsizliği oluşturuyor olmasından kaynaklanmaktadır. Bu noktada devlet yönetimi yaklaşımlarından, yerel yönetim yaklaşımlarına ve kent planlama pratiğine uzanan alanlarda adaletin sağlanması için yeni yaklaşımlar ve yöntemler geliştirilmeye başlanmıştır. Yeni yaklaşımlar demokrasi ve adaletin sağlanabilmesi gibi konularda toplumsal katılım süreçlerinin önemine vurgu yapmıştır. Çünkü piyasa ve yarışma merkezli kent planlama sürecinde demokrasi ve adaletin ancak bireysel ve toplumsal katılım ve direniş gibi süreçlerin aktif hale gelmesi ile gerçekleşebileceği sonucuna varılmıştır. Bugün adalet kavramı ve kent planlama ilişkisi toplumsal haklardan, ekolojik endişelere uzanan çok geniş bir spektruma yayılmıştır. Bu bildiri, tarihsel süreç içerisinde farklı kentsel analiz yaklaşımlarında ve kent planlama süreçlerinde adalet kavramının değerlendirilme biçimine ve adalet kavramının değişen içeriğine ilişkin sistematik ve teorik bir değerlendirme yapılması amaçlanmıştır.

---

¹ Bu çalışma 14-16 Kasım 2011 tarihlerinde İstanbul'da gerçekleştirilmiş olan "Herkes için Kent Herkes için Planlama" konulu Dünya Şehircilik Günü 7.Türkiye Şehircilik Kongresinde sunulmuştur.

² Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İzmir
e-posta: ipek.sonmez@deu.edu.tr

GİRİŞ

Yapılı çevrenin inşa edilmeye başladığı Antik dönemlerden günümüze değin, kentleşme süreci içerisinde ve kentlerin yönetiminde sistem arayışı var olmuştur. Çünkü işbölümü ve uzmanlaşmanın geliştiği topluluklarda, sınıfsal sistemin oluşması, ekonomik, toplumsal ve askeri bütünlüğün sağlanması için belirli bir düzenin kurulması gerekli olmuştur. Dolayısıyla, antik dönemden itibaren kentler düzen içerisinde gelişme göstermiş ve bu düzen altında çeşitli hukuk kuralları ve adalet ilkeleri üzerinden gerçekleştirilmiştir. Ancak adaletin belirleyicileri sürekli değişim içindeki ekonomik ve siyasal düşünceler ile ilişkili olan felsefi ve siyasal yaklaşımlardır. Örneğin; “..... kapitalizm yandaşları mülkiyeti özgürlük ve demokrasinin kaynağı olarak ele alırken, toplumcu akımlar hakçısına paylaşılmayan varsılığın, özgürlüğün en büyük düşmanı olduğunu ileri sürmüşlerdir” (Dinç,2007,s.2). Ayrıca radikal olarak birbirinden farklı sosyo-ekolojik durumlar neyin adil olduğu, ya da olmadığı konusunda farklı yaklaşımları içerirler. Bu nedenle şunu bilmek gereklidir ki, adalet duygusu coğrafi ve tarihsel olarak oluşturulmuştur. (Harvey,1996,s.6)

Sosyal ve ekonomik tercihler ile siyasal düşünceler çerçevesinde mekanı şekillendiren kent planlama disiplini çerçevesinde ise tarihin farklı dönemlerinde farklı yaklaşımlarla adil kentsel gelişme koşullarının sağlanması amacıyla politikalar, stratejiler ve planlama kararları geliştirilmeye çalışılmıştır. Ancak yukarıda da belirtildiği üzere adil kent planlama sistemi ve buna bağlı olarak, yasalar ve uygulamalar değişen sosyo-ekonomik ve siyasi düşünceler çerçevesinde belirlenmiştir. Bu nedenle bu çalışmada farklı kent planlama yaklaşımları çerçevesinde kentte sağlanmaya çalışılan adaletin içeriği tartışılacak ve son dönemlerde kentsel adaletin genişleyen içeriği örnekler üzerinden açıklanmaya çalışılacaktır. Çünkü mekanın toplumsal süreçlerin ürünü olduğu tartışmalarının başladığı 1970’li yıllardan itibaren, kentsel mekanda meydana gelen değişimler toplumsal yaşam, insan hakları, özgürlükler, kentlilik hakkı, doğal çevrenin korunması gibi alanlarda yarattığı etkiler kentin planlanması sürecinde farklı alanlarda adalet sorgulamalarının yapılmasını gereğini ortaya koymuştur.

FARKLI KENT PLANLAMA YAKLAŞIMLARI VE ADALET ARAYIŞLARI

Erken modernite döneminde gerçekleştirilen kent planları daha çok sanayi kentinin sorunlarını çözmek ve sanayi kentinin olumsuz yaşam koşullarına karşı tepkisel olarak oluşturulmuş planlardır. Bu dönemin ürünü olan planlar kentsel adaletin sağlanmasından çok

toplumsal sorunların fiziki mekânın iyileştirilmesi yoluyla çözüleceği varsayımına dayalı olarak geliştirilmiştir. Dönemin ütopyik planlarında bu yaklaşım hissedilmiştir.

20.yy başlarında uygulamaya geçen klasik kent planlama yaklaşımı çerçevesinde ise kentlerin fiziki gelişimlerini düzenlemeyi amaç edinen ve hangi işlevin nerede yer seçeceğini belirleyen planlar hazırlamıştır. Bu yaklaşım çerçevesinde geliştirilen planlar daha çok kentlerin gelecekteki büyüme biçimlerini tahmin eden büyük ölçüde teknik planlardır. Bu çerçevede arazinin kullanımında, sınırlandırılmasında ve bölümlendirilmesinde, alt yapının geliştirilmesine ilişkin çalışmalar yapılmıştır. Söz konusu çalışmalar arazinin yapısını, mülkiyet haklarını, arazilerin kullanım değerini etkilemeleri nedeniyle yasalar ve yönetmelikler doğrultusunda adil dağıtım mekanizmalarının geliştirmeye çalıştığı belirtilebilir.

2.Dünya savaşından sonra Keynesci ekonomik düşüncenin gelişmesi ile birlikte kent planlamada geniş kapsamlı ve rasyonalist planlama yaklaşımı benimsenmiştir. Söz konusu yaklaşım çerçevesinde kamu yararının sağlanmasına ilişkin endişeler fark edilmiştir. Bu doğrultuda geniş kapsamlı rasyonalist planlama yaklaşımı çerçevesinde geliştirilen planlar ile kamu yararını sağlama amacı benimsenmiştir. Bu noktada geniş kapsamlı planlama anlayışının kentsel adalet açısından en önemli varsayımı kent plancılarının kamu yararının gözetecileri oldukları inancıdır. Plancılar piyasanın yarattığı karmaşayı düzenleme kaygısı taşırlar. (Şengül, 2007) “Kapsamlı planlama yaklaşımı pozitivist bir bakış açısıyla, toplumsal ilişkilerin ve mekânsal yapıların bilimsel araçlar ve teknikler kullanılarak analiz edilebileceğini bu çerçevede sorunların ve bunlara yönelik çözüm önerilerinin teknik bir süreç içinde belirlenebileceği iddiasındadır.” (Şengül, 2007)

Bu genel yaklaşım çerçevesinde planlama kurumu yoluyla plancıların mevcut sorunların çözümüne, en iyi alternatifini bulma yetisine sahip olduğu var sayılır. Dolayısıyla, kentsel adaleti ve kamu yararını sağlayacak olan teknik araçlarını kullanacak olan plancı ve planlama kurumudur. Kentin planlanması ve yönetiminde Weberci Devlet merkezli bakış açısının hakim olduğu bu anlayış çerçevesinde kentsel adaleti sağlayacak olan devlet yönetimidir. Bu nedenle devletin hakim ideolojik, siyasi bakış açısı etrafında şekillenecek olan kentsel adaletten söz etmek mümkündür. Geniş kapsamlı planlama yaklaşımına en önemli eleştirisi hakim ideolojik bakış açısıyla sınırlı kalmasıdır. Özellikle dışlanan kesimlere ve sınıfsal farklılıklara ilişkin duyarsızlığı en önemli eleştiri konularındır.

Geniş kapsamlı planlama anlayışının toplumun farklı kesimleri arasında adaletsizliğe yol açtığı ve toplumun bazı kesimlerini dışladığı yönündeki eleştiriler doğrultusunda savunucu planlama anlayışı gelişmiştir. Davidoff (1965) geniş kapsamlı planlama yaklaşımının devletin hakim ideolojik bakış açısı çerçevesinde geliştirdiği planların bazı kesimleri dışladığını belirterek, toplumun tüm kesimlerinin sorunlarını içselleştirecek alternatif planların üretilmesini önerir. Gans (1969) ise dezavantajlıların koşullarının iyileştirilmesi konusunda plancıların sorumlulukları olduğunu gündeme getirir.

Böylelikle 1960'lı yılların sonlarına doğru planlamanın teknik boyutunun ötesine geçilerek, planlamanın siyasal tartışmalardan ve bakış açılarından bağımsız olarak gerçekleştirilemeyeceğinin farkına varılmıştır. 1960'ların sonlarında ve 1970'li yıllarda gerçekleştirilen planlama çalışmalarında ise kent yoksullarının haklarını savunan planlama politikaları üzerinde çalışılmıştır. “Gans, Davidoff ve Reiner yerel çevrelerde artan sorunlara karşı siyasi ilgi karşısında planlama stratejilerinin oluşturulması ve uygulamada halkın katılımının önemini vurgulamışlardır “(Healey,1997). Planlama sürecine siyasal boyutun ve katılımın kazandırılmasının gündeme gelmesiyle, planlama kentsel adalet açısından güçsüz kesimlerin haklarını savunan bir içeriğe sahip olmuştur. “Davidoff ve Gans, planlamayı elit sınıfın egemen olduğu bir sistemden daha çok demokratik ve çoğulcu politikaları ortaya koyan bir araç olarak değerlendirmiştir” (Healey, 1997; s.27).

1970'lerden itibaren ise Marxist eleştiri çerçevesinde kent mekânının kapitalist üretim süreçlerinin ürünü olduğu ve söz konusu süreçlerin yarattığı eşitsizlikler üzerinde durulmuştur. Castells(1977), Marxist teoriye temellenen eleştirilerinde gücün eşitsiz dağıtımının yapısal temellerini sorgulamıştır. Henri Lefebvre kente ilişkin saptamalarında mekân ilişkilerinin ve küresel mekân ekonomisinin inşası ve yeniden inşasının kapitalizmin 20. Yy da varlığını sürdürebilmesinin temel aracı olduğunu belirtmiştir. (Harvey,1996) Ayrıca Lefebvre “kentlilik hakkı” (right to the city) kavramını ortaya koymuştur. (Fainstein, 2001) Kapitalist üretim sürecinin ürünü olduğu vurgulanan kent mekânının şekillendirilmesinde siyasal ve ekonomik süreçlere ilişkin müdahalenin önemine dikkat çekmiştir. Marxist eleştirel yaklaşımlar çerçevesinden adalet kavramına ilişkin Harvey (1973, 1996,2000) ile Sayer ve Storper (1997)'in önemli çalışmaları bulunmaktadır. Harvey (1973) “Sosyal Adalet ve Kent” adlı çalışmasında kent ve bölge planlamanın toplumsal olarak nasıl daha adil bir kent yaratabileceğini tartışmıştır. Ancak tartışmaların sonunda toplumsal olarak adil kentin kapitalist ekonomik ve kentsel düzen ile mümkün olamayacağını, Marxist yeniden oluşumlara göre sadece devrimci çözümlerin mümkün olabileceğini belirtmiştir. (Harloe, 2001)

Marxist eleştirel yaklaşımlara göre kent plancılarının görevi toplumsal yeniden üretim sürecine katkıda bulunmaktır. Kentsel adalet sadece kültürel farklılıkların kutsanmasını içermez, aynı zamanda kapitalist süreçte üretilen soyut mekâna karşı somut mekanın özgürleştirilmesi için değişim değerinin ve mülkiyet ilişkilerinin sorgulanmasını içerir. (Şengül, 2007)

Özetle, Marxist eleştirel yaklaşımlar çerçevesinde kent mekânının kapitalist üretim süreçlerinin ürünü olduğu ve sürecin yarattığı eşitsizliklere vurgu yapılmıştır. Bu çerçevede “kentlilik hakkı” ve kentte sosyal adaletin sağlanması tartışmaları yapılmış ayrıca, kent mekânının şekillenmesinde ekonomik, toplumsal ve politik süreçlere müdahalenin önemine dikkat çekilmiş, kentteki değişim değerinin ve mülkiyet ilişkilerinin sorgulanmasının gerektiği belirtilmiştir. Kent planlama aracılığıyla toplumsal adaletin sağlanabileceği tartışılmıştır.

1970’lerde ise Keynesyen ve ithal ikameci stratejilerin krize girmesiyle neo-liberal ekonomi politikaları geliştirilmiş ve planlama stratejileri neo-liberal politikalar doğrultusunda eleştirilmiştir. Bireysel girişimciliğe ve özgürlüğe önem veren Neo-Liberal anlayış çerçevesinde kamu yararı merkezli anlayış eleştiriye uğramış, eleştiriler çerçevesinde geniş kapsamlı ve uzun vadeli planlamanın dinamik piyasa yapısına uygun olmadığı, piyasa işleyişini kısıtladığı belirtilmiştir. 1980’li yıllardan sonra bu eğilimler çerçevesinde piyasa güçleri daha fazla baskın hale gelmiş, bu da sonuç olarak kentte adaletsizliklerin artışı ile sonuçlanmıştır.

Planlamaya sadece Neo-Liberal yaklaşımlar çerçevesinde değil aynı zamanda Modernitenin eleştirisi çerçevesinde de eleştiriler gelmiştir. “Kentsel düzeyde bu anlayış kendisini çok açık biçimde ortaya koymaktadır. Kentleri bir anlatı ya da senaryo etrafında uzun vadeli bir bakış açısıyla şekillendirmeyi hedefleyen planlama kurumunun kentten bir farklılıklar mozaiği olduğunu görmezlikten geldiği, bu nedenle de bu farklılıkları ve zenginliği ortadan kaldırdığı temel eleştiri konusudur” (Şengül,2007,s.80). Dolayısıyla, kentsel adalet açısından değerlendirdiğimizde modernite eleştirisinin ana çerçevesinin rasyonalist planlama anlayışının farklılıkları ve çeşitlilikleri göz ardı etmesi, dışlaması olduğunu belirtebiliriz. Ayrıca Jacobs’ın modernist kente yönelik eleştirilerinde de yer aldığı üzere modern kentte katılımcılığa olanak tanıyan mekânların planlama yoluyla ortadan kaldırıldığı belirtilir. (Şengül, 2007)

Söz konusu eleştiriler doğrultusunda farklılıkları göz ardı etmeyen, toplumun tüm kesimlerinin görüşlerini kapsayan bir planlama yaklaşımının benimsenebileceği tartışılmıştır. Bu yaklaşım biçimi “İletişimsel Planlama” (Communicative Planning) olarak tarif edilmektedir. Farklı grupların planlama sürecine katılarak, düşüncelerini, taleplerini dile getirmelerine, müzakere etmelerine olanak sağlayacak bu yaklaşımın hiçbir kesimi dışlamaması nedeniyle, toplumsal uzlaşma doğrultusunda kentsel adaletin sağlanabileceği varsayılır. (Forrester, 1989; Healey, 1997) Ancak günümüz planlama pratiğinde deneyimlenenler piyasa güçlerinin de devreye girdiği koşullarda, farklı gruplar arasında uzlaşmayı sağlamanın kolaylıkla mümkün olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla, iletişimsel planlama yaklaşımı ile kentsel adalete katkının oldukça sınırlı kaldığı, buna karşın piyasa güçlerinin hâkimiyetinin geçerli olduğu bir planlama anlayışının ağırlıklı olarak gündeme geldiğinden bahsedebiliriz.

Tablo 1: Farklı Kent Planlama ve Eleştirel Yaklaşımlar Açısından Kentsel Adalet		
Kent Planlama Yaklaşımları ve Eleştirel Yaklaşımlar	Amaçları	Kentsel Adaletin Kapsamı
Erken Modernite Dönemi Kent Planlaması 19.yy sonu- 20 yy. başları	Kapitalist kentin sorunlarını fiziksel iyileştirmeler aracılığıyla çözmek, ya da alternatif kentler yaratmak	Fiziki mekânın iyileştirilmesi, alternatif kentler üretmek
Klasik Kent Planlaması 20.yy başları	Rahatlık, düzen, etkenlik, güzellik	Arazinin kullanımında, sınırlandırılmasında ve bölümlendirilmesinde adil bir düzen sağlamak.
Geniş Kapsamlı Kent Planlaması 1930 -	Toplumsal ilişkilerin ve mekansal sorunların teknik araçların kullanımı yoluyla çözülmesi.	-Planlama kurumu yoluyla plancılardan mevcut sorunların çözümüne, en iyi alternatifi bulma yetisine sahip olduğu varsayılır. Dolayısıyla, kentsel adaleti ve kamu yararını sağlayacak olan teknik araçlarını kullanacak olan plancıdır.

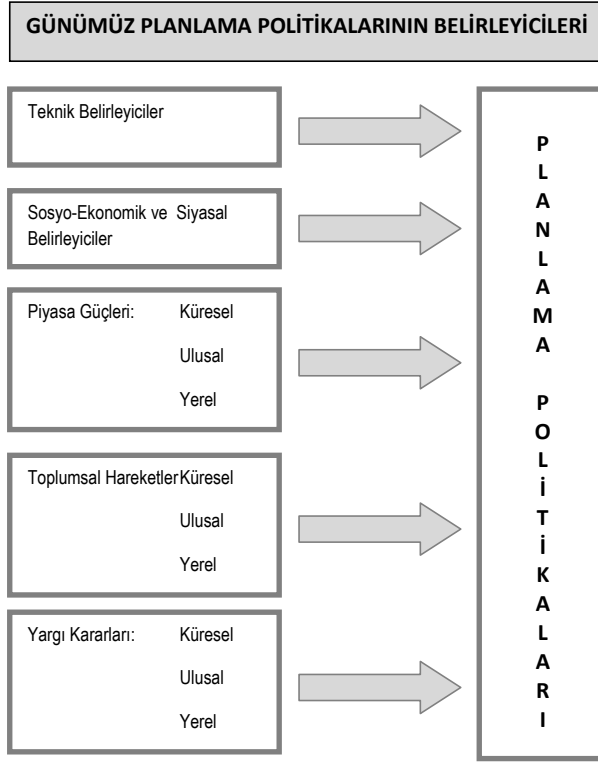
	Kamu yararını sağlama.	-Kentsel adalet devletin ideolojik ve siyasi görüşleri etrafında şekillenmektedir.
Savunucu Planlama Yaklaşımı Davidoff, 1965 Gans, 1969	Planlama yoluyla toplumun tüm kesimlerinin sorunlarını çözmeyi amaçlayan planlar üretmek	Kent planlama sürecine siyasal boyutun kazandırılmasının gündeme gelmesiyle, kentsel adalet açısından güçsüz kesimlerin haklarının savunulması çabası. Planlama elit sınıfın egemen olduğu bir sistemden daha çok demokratik ve çoğulcu politikaları ortaya koyan bir araç olarak değerlendirilmiştir.
Marxist Paradigmanın Planlama Eleştirisi Lefebvre, 1974 Castells, 1977, Harvey 1973	Planlamanın siyasal boyutunun önemi vurgulanmıştır.	Kentsel adalet sadece kültürel farklılıkların kutsanmasını içermez, aynı zamanda kapitalist süreçte üretilen soyut mekana karşı somut mekanın özgürleştirilmesi için değişim değerinin ve mülkiyet ilişkilerinin sorgulanmasını içerir. Kentsel adalet açısından planlama yoluyla çalışan sınıfın haklarının aranmaya başlamıştır. “Kentlilik Hakkı ve “Sosyal Adalet” için planlama yoluyla ekonomik, toplumsal ve politik süreçlere müdahaleye önem verilmiştir. Kent planlama süreci içerisinde kentsel adaletin sağlanabileceği tartışılmıştır.
Neo-Liberal Paradigma Çerçevesinde Planlama Eleştirisi 1980-	Uzun vadeli ve geniş kapsamlı planlamanın piyasasının dinamik sürecine zarar verdiği yönündeki eleştirilerdir.	Özgürlüğe ve bireysel girişimciliğe önem veren Neo-Liberal anlayış çerçevesinde piyasa yapısına uygun kısa vadeli planlama öngörülmüş ancak kentte pek çok alanda adaletsizlikler artmıştır.

Modernitenin Eleştirisi Jacobs, 1961	Kent planlamanın farklılıkları homojenleştirdiği yönündeki eleştiriler.	Kentteki farklılıkları planlama süreçlerinde gözetilmesini hedefler. Katılımı sağlayacak olan kamusal mekanlar yaratılmalıdır.
İletişimsel Planlama Healey, 1993 Forester 1989	Toplumun tüm kesimlerinin görüşlerini kapsayan planların hazırlanmasını amaçlar	Farklı grupların planlama sürecine katılarak düşüncelerini taleplerini belirtmesi, müzakere etmesi sonucunda kentsel adaletin sağlanabileceği varsayılır.

Kaynak: Şengül, 2007; Keleş 1990; Healey, 1997; Harvey, 1996; Harvey, 1973; Lefebvre, (1974)

NEO-LİBERAL ORTAMDA PLANLAMANIN KENTSEL ADALET KRİZİ

Farklı kent planlama yaklaşımlarının tarihin farklı dönemlerinde kentin fiziki mekânının sorunlarını çözme çabasının yanı sıra, toplumsal sorunların çözümüne ilişkin endişeleri de taşıdıkları görülmüştür. Çözüm arayışları ise belirli bir adalet sistemi içerisinde gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Ancak günümüzde küresel ilişkilerin de devreye girmesi ile kentin sorunlarını adil bir sistem içerisinde çözebilmek çok daha zor hale gelmiştir. Çünkü fiziki mekân artık çok daha karmaşık bir sosyal, ekonomik ve politik bir yapının ürünüdür. Kentin planlarının hazırlanması sürecinde sosyal, ekonomik ve teknik belirleyicilerin yanı sıra küresel, ulusal, yerel piyasa güçleri baskı unsuru olarak devreye girmektedir. Piyasa güçlerinin baskılarına karşı yerel, ulusal ya da küresel düzeyde örgütlü sosyal toplumsal hareketlerde baskı grubu oluşturmaktadır. Farklı gruplar arasında çatışmaların çözümü için ise çoğu zaman yargı kararlarının devreye girmesi ile çözüm bulunmaya çalışılmaktadır. Ulusal ve yerel mahkemelerce değerlendirilen olayların Avrupa İnsan Hakları Mahkemeleri gibi uluslar arası mahkemeler seviyesine taşındığı bilinmektedir.

Piyasa mekanizması, ülkemizde de pek çok örnekte görüldüğü üzere kurumsal yapıların yeniden oluşturulmasıyla, yeni yasalar, yönetmelikler ve KHK'ler ile önceki dönemlerden daha baskın hale gelmiştir. Kapitalist üretim süreçleri ve piyasa merkezli büyüme ve gelişme hedefleri kentsel adalet açısından çok çeşitli sorun alanlarının oluşmasına neden olmaktadır. 1970'lerin son döneminde, 1980 sonrasında küreselleşme süreci ve neo-liberal politikalar kentlerde pek çok sorun alanının oluşması ile sonuçlanmıştır. Söz konusu sorun alanlarının bazıları aşağıdaki yer aldığı biçimiyle sıralayabiliriz.

- Sanayinin yeni yer seçimleri sonucunda özellikle Amerika ve Avrupa da pek çok kent sanayisizleşme süreci yaşamış, ekonomik olarak gerileme ve çöküş sorunu meydana gelmiştir.
- Sanayisizleşme aynı zamanda özelleştirmeler yoluyla da gerçekleşmiştir. 1980 sonrası özelleştirme politikaları sonucunda özelleştirilen pek çok fabrikanın

çalışanları işsizlik sorunu ile karşı karşıya kalmış dolayısıyla kentsel yoksulluk sorunu 1980 sonrasında daha yoğun olarak hissedilir hale gelmiştir.

- Esnek üretim sistemleri sonucunda yarı zamanlı ve sosyal güvenceleri olmadan çalışan işçi sınıfı düşük ücretler ile güvencesiz ortamlarda çalışmak zorunda bırakılmış, bu doğrultuda kentlerde yaşayan yoksul kesimler dezavantajlı gruplar haline gelmişlerdir.
- Üst ve orta gelir gruplarının gelirlerindeki artışa karşın alt gelir gruplarının azalan gelirleri sınıfsal ayrımların kutuplaşma ile sonuçlanmasına neden olmuştur.
- Kentlerin önemli rant bölgelerinde yenileme ve kentsel dönüşüm projeleri sonucunda meydana gelen değer artışları sonucunda soylulaştırma süreçleri yaşanmış ve pek çok yoksul kesim yerinden edilme sorunu ile karşı karşıya kalmıştır.
- Özellikle Avrupa ve Amerika'da etnik ve ırk ayrımcılığı kentsel mekânda dışlanma ile sonuçlanmıştır.
- Piyasa mekanizması çerçevesinde büyük sermayeyi çekme yarışı içerisindeki yerel yönetimlerin çoğu yerde toplumun yoksul ve güçsüz kesimlerine yeterli hizmetleri sağlamadığı, buna karşın büyük yatırımları çekme amacıyla kentin görünen yüzünü zenginleştirme ve güzelleştirme çabaları içerisinde girdiği görülmüştür.
- Böyle bir mekanizma korunması gereken doğal alanlar üzerinde de ciddi baskılar üretmiş, pek çok doğal alan planlama yoluyla yapılaşmaya açılarak, önemli rant kaynağı haline gelmiştir.

Süreç bir bütün olarak doğanın, tarihin, kültürlerin satıldığı bir ortam yaratmıştır. Böyle bir ortamda adalet, ya da önceki dönemlerin planlama anlayışlarında yer alan kamu yararı duyarlılığı eski önemini kaybetmiştir. Kentsel adalet, ya da kamu yararına ilişkin sorun alanları çoğu kez ancak yargı kararları ile çözülebilir hale gelmiştir. Söz konusu süreçler ülkemizde yoğun olarak yaşanırken, Dünya'da kapitalist ekonomik sistemi benimseyen pek çok ülkede benzer sorunlar izlenmiştir. Ancak göreceli olarak planlamanın piyasalaştırılması ülkeden ülkeye, ya da kentten kente farklılık taşıyabilmektedir.

Böyle bir ortamda ulusal ya da uluslar arası organizasyonlar yoluyla sosyal adalet arayışı başlamıştır. Farklı sorunlar, farklı grupları bir araya getirmiş ve her grup karşı karşıya kaldığı sorun için adil çözüm çağrısında bulunmaktadır. Bu sorunların pek çoğunun ortak yanı kent mekânı, mekânın düzenlenmesi, doğal ve tarihsel çevreler ve kentliler ile ilgili olmasıdır. Söz konusu sorunlar karşısında adalet çağrısı yapan toplumsal hareketlerin bazılarını aşağıdaki gibi sınıflandırabiliriz.

Tablo 2: Kentsel Adalet Çağrısında Bulunan Toplumsal Hareketler
Doğal çevreyi korumaya yönelik hareket eden gruplar
Soylulaştırma karşıtı hareketler
Yerinden edilme karşıtı hareketler
Etnik ve ırka dalı dışlanma karşıtı hareketler
Yoksulluk karşıtı hareketler
Yaşam alanlarındaki çevresel tehditlere karşı oluşan hareketler
Tarihsel çevrenin korunması amaçlı toplumsal hareketler
Feminist hareketler vd...

Ancak kentsel adalet yalnızca toplumsal hareketler çerçevesinde aranmamaktadır. Kentsel adaletin sağlanabilmesi için en etkili güç alanını yerel, ulusal ve uluslar arası düzeylerde alınan yargı kararları oluşturmaktadır. Bu kapsamda, bu çalışmada Güney Dinç'in, Avrupa İnsan Haklarına Sözleşmesine göre Çevre ve İnsan (2008) adlı yayınında söz konusu sorunlar ve hak arayışlarını sınıflandırarak örnek olaylar ile bir araya getirdiği çalışmasına yer verilmiştir. Dinç'in örnek olaylarından yola çıkarak sorunlar ve adalet arayışlarını şöyle sınıflandırabiliriz.(Tablo 2)

Tablo 3: Kentsel Planlamaya Yargı Kararları Çerçevesinden Bakmak (AİHM)	
Sorun Alanı	Adalet Arayışı
-Adalarda yapılaşma ve yerleşim sorunları -İmar planları ve komşu hakları -Avcılık ve balıkçılıkta kısıtlayıcılıklar	-AİHM ne göre Toplumsal Yaşam ve Çevre Sorunlarına ilişkin hak arayışları

- Planlama yoluyla dışlama, yerinden etme - Kamusal alandan dışlanan kesimler	-Yerinden Edilenlerin Hak Arayışları
-Doğal alanların yapılaşması -Çevre Kirliliği -Denizlerin Kirliliği -Su kirliliği -Çöplüklerde yaşam -Ses ve Hava Kirliliği -Gürültü Kirliliği -Sanayi ve çevre kirliliği sorunu -Termik santraller -Nükleer santraller -Madencilik -Kentleşme yada yapılaşma yoluyla doğal bitki ve hayvan türlerinin yok edilmesi	-Kentsel ve çevresel kirlilik Sorunlarında Adalet arayışı -Sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı arayışı
-Depremler -Sel felaketleri -Toprak kaymaları	-Doğal Afetlerde devletin sorumluluğu konusunda hak arayışı
-Güvenlik sorunları	Güvenlik önlemleri nedeniyle devletin sorumluluğu

Kaynak: Dinç, 2008

ÖRNEK OLAY : PLANLAMA YOLUYLA DIŞLAMA, İNGİLTERE

Avrupa Konseyi'nin ve Avrupa Birliğinin geliştirdiği pek çok öneri niteliğindeki kararda üye ülkelerin yaşadığı, topraklarda yaşayana Romanlara olumsuz ayrımcılık yapılmaması istenmektedir. Sağlık, planlama, yerleşim, öğrenim gibi çeşitli yaşamsal etkinlik alanlarında, Romanların korunmalarını öngören kurallar yer almaktadır. ... Söz konusu ulusal ve uluslar arası yasaların konulmasının nedeni Avrupa ülkelerinde Romanların sürekli horlanmaları ve güç koşullar altında yaşamaları ve AİHM'ne Romanların yaptıkları başvurulardır.

Örneğin İngiltere’de Çevre bakanlığının 2000 yılı verilerine göre Romanlara ait 13.134 karavan bulunmaktadır. Bunların 6.118’i yerel yönetimlerce belirlenen ve “Karavan Kentler” olarak anılan özel alanlara yerleştirilmiştir.

İngiltere’de 1960’lı yıllardan itibaren gezgin Romanların yaşam koşullarını, birlikte konaklama yerlerini planlama ilkeleri içinde ele alan çok sayıda yasa çıkarılmıştır. Çıkarılan pek çok yasa da amaç Romanların belli yerlerde oluşturulan “Karavan Kentler”de toplanarak kendi geleneklerine uygun biçimde yaşamalarını sağlamak böylece başka kasaba ve köylere karışmalarını önlemektir. Bu koşullarda geleneksel yaşamlarını korumakla birlikte, belli bir işte çalışmak, çocuklarını okutmak, yaşlılarını dinlendirmek ve ailece sağlık olanaklarından yararlanmak isteyen Romanlar için dayanılmaz koşullar oluşmaya başlamıştır. Bu sorunların çözümü için Romanlar zaman zaman AİHM ne başvurmuşlardır.

Örnek bir olayda, İngiltere’de bir şahıs artık yerleşik yaşama geçme hazırlığındadır. Şahıs İngiltere’de Meadow Drove’un ilerisinde 0.16 ha. büyüklüğünde bir alan satın alır ve ardından arsaya kendisine ait 3 karavanı getirir. Öylece kendi mülkiyetindeki bir alana yerleşmiş olur. Çocukları yerel okullara gider, yeni ortama uyum sağlarlar. Daha sonra başka karavanlarda yasal ya da yasal olmayan şekilde aynı semtte konaklamaya başlarlar. Ancak başvurunun taşınmazının da olduğu arsa, planlama kapsamına alınmayarak geçici konaklama izni verilmez. Daha sonra başvuru 1989’dan itibaren taşınmazına 3 karavan daha yerleştirmek için planlama izni verilmesini ister ancak meclis başvuruları karavanların çoğalmasının plan kullanım kararlarına aykırı olacağı, tarım topraklarını azaltacağı, kırsal açık alanın görünümünü bozarak kalitesini düşüreceğini belirtir.

Şahıs 1992 de şikayetlerini AİHK’na taşır, mahkeme şahsın taşınmazı konut kurmak amacıyla aldığını, başka bir yerde konutu bulunmaması sebebiyle başvuruyu “konut” hakkına saygı gösterilmesi kapsamında değerlendirir.

Romanların yerleşik yaşama geçmeleri konusunda 6 örnek olayda daha AİHM’ne başvurulmuştur, ancak söz konusu başvurularda Romanların taşınmazları, planlama açısından karavanları ile yaşamaya uygun bulunmamıştır.

“Anlaşıyor ki, Romanları korumak amacıyla çıkarılan ne Avrupa Konseyi parlamenterler meclisinin önerileri, ne Avrupa Parlamentosu’nun buyrukları, ne de AGİT Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiserliği’nin ilke kararları İngiltere’deki gezgin Romanların, yaşamak zorunda bırakıldıkları gettolarının dışında, her gittikleri yerlerden sürülüp atılmalarını önleyememiştir.

KENTİN GÜNDEMİNE HAK TEMELİNİ YERLEŞTİRMEK

Neo-Liberal politikaların kentin planlanma sürecinde ve kentsel yaşama ilişkin yarattığı sorunları ve bu sorunlar karşısında farklı grupların adalet çağrılarında bulunduğunu ve adalet çağrılarının çoğu kez ancak yargı yoluyla çözüme ulaşılabildiğini tartıştık. Böylesi bir ortamda son dönemlerde kent planlama pratiğinin siyasi yaklaşımlar çerçevesinde ve ekonomi baskısı altında, kamu yararı, hakkaniyet, herkes için kaliteli yaşam hakkı gibi savunduğu değerlerin planlama gündemindeki yerinin giderek zayıfladığını, buna karşın kentsel projeler üretimi yoluyla küresel yarışta kent parçalarına değer kazandırmanın planlama gündeminin belirleyicisi olmaya başladığını söyleyebiliriz.

Günümüzün planlama pratiği böyle bir yapı sergilerken ve buna karşı toplumsal hareketler yoluyla parçalı bir yapı içerisinde sürece karşı koyma çabasının ortaya konduğu ortamda 1970’lerde tartışılan “kentlilik hakkı” tartışmaları yeniden gündeme gelmektedir. Özellikle, Dünya Kent Forumu, Dünya Sosyal Forumu gibi ortamlarda tartışılan kentlilik hakkı Brezilya’da yasal olarak da kabul edilmiştir. Brezilya temsilcileri küresel forumlarda diğer ülkelerinde bu hakkı benimsemeleri için görüşmeler yapmaktadır. Kentlilik hakkı konusunda çeşitli sivil toplum örgütleri de çalışmalar yapmaktadır. Gihan Perera Amerika’da 2007 yılında bir araya gelen 30 organizasyonun “insan haklarını” kentselleştirmek için bir çerçeve oluşturduğunu belirtmiştir. Çünkü söz konusu örgütlenmelerin mücadele içinde oldukları konuların pek çoğunun (konut, ulaşım, eğitim, kültür hakları vd...) kentler ile ilgili olduğunun farkına varılmıştır. Perera, bu konuların ortak bir biçimde tartışılması, çözüm için strateji kurulması gerektiği, ortak anlamda güç oluşturulmasına ihtiyaç olduğunu belirtmektedir. Söz konusu örgütler, yerel gücün ulusal gündemi ve bir gün küresel güneyi etkileyerek evrensel adalet çağrısında bulunabileceğine işaret etmektedir.

Böylelikle “Kentlilik hakkı” tartışmalarında “İnsan Hakları” gündemine kentleşme çerçevesinden bakılmaya çalışılmaktadır. Tartışmalarda kent, bölge, ulusal ve evrensel düzeyde hak arayışlarının gündeme gelmesi gerektiği belirtilmektedir. Evrensel haklar tüm insanların minimum haklarının sağlanmasının ötesinde, bu hakların hükümetler tarafından da korunmasını öngörüyor. Ancak Parnell ve Pieterse kentsel evrensel hakların sağlanması konusu ile devletin rolünün yeniden tanımlanması gerektiğini ve neo-liberal kentsel yönetim alternatiflerinin açıkça ortaya konmasının gereğini vurguluyorlar. Ayrıca demokratik hak arayışlarının, kentte sosyo-ekonomik hak arayışından daha etkili olacağını savunuyorlar. Kentlilik hakkının sağlanması konusunda güçlü devlet kapasitelerinin yaratılması gerektiğini, kapsamlı planlar çerçevesinde yoksulların gereksinimlerini karşılayan ekonomik ve çevresel

kurallar ile yoksulluğun sürdürülebilir olarak azaltılması gerektiğini vurguluyorlar. (Parnell, Pieterse,2010) Ayrıca, kentlilik hakkının güçlü bir etik temelini olması gerektiği, yerel, kent ve kentsel bölgede, ulusal ve uluslar arası seviyede eşitsizliği azaltacak stratejik hareketlerin her seviyede gerçekleştirilmesi gerektiğini belirtirler.

Parnell ve Pieterse insan haklarını savunan devleti geri çağırırlar. Kentsel neo-liberalizmden hak temelli sığrama ile devletin hizmetlerinin sunumunda ve desteğindeki rolünün yeniden tanımlanması gerektiğini, planlamanın önemini, kamu yararını gözeten planlamayı, kent ölçeğinde daha fazla yasal uygulama ve düzenleyici reformlara ihtiyaç olduğunu, alan temelli ve hane halkı temelli çalışmaların yoksullukla mücadelede fayda sağlamadığını vurgularlar. Yeni reformlar ile kentler arasında gelirin yeniden dağıtımının sağlanabileceğini, çapraz sübvansiyonların gerçekleştirilebileceğini belirtirler.

SONUÇ

Yukarıda da bahsedildiği üzere artık Dünyada ülkelerin ya da bölgelerin merkezinde olan yerleşmelerden değil, küresel merkezlere dönüşen kentsel bölgelerden söz ediyoruz. Yeni sosyo-ekonomik ağlar içerisindeki yerlerde kentsel politikaları belirleme aşamasında farklı güçlerden ve etkilerden söz etmek mümkün. Bu güçler yerel ya da uluslar arası seviyelerde oluşabiliyorlar. Dolayısıyla 20.yy' ın teknik beceriler çerçevesinde geliştirilen kent planlarının artık farklı güçlerden etkilenecek şekillenebildiğini görüyoruz. Söz konusu güçler piyasa güçleri, sivil toplum hareketleri ya da yargı kararları olarak süreç içerisinde devreye giriyor. Böyle parçalanmış bir ortamda iletişimsel rasyonalite yaklaşımı doğrultusunda kentsel adaleti sağlamak pek mümkün olamıyor. Çünkü farklı grupların uzlaşma sağlayacakları ortam kolaylıkla oluşmıyor. Bu nedenle günümüz planlama pratiğinde kentsel adaletin aktif katılım ile değil, daha çok direniş, tepki mekanizmaları ve yargı kararları doğrultusunda sağlanmaya çalışıldığını söyleyebiliriz. Böyle bir ortamda, kent planlamanın hak ile temellendirilen alternatifinin yeniden gündeme geldiğini belirtebiliriz. Toplumsal hareketlerin pek çoğunun sorun alanının kent ile ilgili olması nedeniyle bir bütün olarak kentsel adalet tartışmalarının yapılması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu tartışmalarda kentsel adaletin sağlanabilmesi için planlamanın kurumsal sisteminin yeniden tanımlanan devlet işleyişi çerçevesinde yeniden canlandırılmasını öngörülür. Kentsel planlama gerekli kamu hizmetlerini sağlamanın ötesine geçerek, planlama yoluyla ortaya çıkabilecek toplumsal adaletsizliklerin giderilmesi için gerekli önlemleri almakla yükümlü olmalıdır.

KAYNAKLAR

- Castells, M. (1977) *The City and the Grassroots*, Arnold, Londra, 1977
- Davidoff, P. (1965) *Advocacy and PLuralism in Planning*, *Journal of the American Institute of Planning*, Vol:31, p:331-338
- Dinç, G. (2007) *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Malvarlığı Hakları*, Türkiye barolar Birliği Yayını, Ankara
- Dinç, G. (2008) *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Göre Çevre ve İnsan*, Türkiye Barolar Birliği Yayını, Ankara
- Forester, J. (1989) *Planning in the Face of Power*, Berkeley, California: University of California Press
- Gans, H. (1969) *Planning for People, not Buildings*, *Environment and Planning A*, Vol:1, p:33-46
- Harvey, D. (1973) *Social Justice and the City*, London
- Harvey, D. (1996) *Justice Nature and the Geography of Difference*, Blackwell, Oxford, 1996
- Harloe, M. (2001) *Social Justice and the City: The New 'Liberal Formulation'*, *International Journal of Urban and Regional Research* Volume 25, p:889-897
- Healey, P. (1997) *Collaborative Planning, Shaping Places in Fragmented Societies*, UBC Press, Canada
- Keleş, R. (1990) *Kentleşme Politikası*, İmge yayınları, Ankara
- Lefebvre, H. (1974) *The Survival of Capitalism*, London
- Forester, J., *Planning in the Face of Power*, University of California Press, Berkeley, 1989
- Fainstein, S. (2001) *Competitiveness, Cohesion, and Governance: Their Implications for Social Justice*, *International Journal of Urban and Regional Research* Volume 25, p:884-888
- Jacobs, J. (1961) *The Life and Death of Great American Cities*, Random House, New York,
- Parnel, S., Pieterse, E. (2010) *The 'Right to the City': Institutional Imperatives of a Developmental State*, *International Journal of Urban and Regional Research*, Volume 34, s:146-62
- Perera, G. *Claiming the Right to the City*, www.righttothecity.org
- Sayer, A. and M. Storper (1997) *Ethics unbound: for a normative turn in social theory. Environment and Planning D: Society and Space* 15.1, 1-18.
- Şengül, T., 'Planlama Paradigmalarının Dönüşümü Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme', *Kentsel Planlama Kuramları*. M. Ersoy (ed.), İmge Kitabevi, Ankara, 2007, s:59-114

ADİL BİR PLANLAMANIN OLANAK VE SINIRLARI

Yard. Doç. Dr. **Duygu ÇUKUR GÖKCE**

Süleyman Demirel Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fak., Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Isparta

ADİL BİR PLANLAMANIN OLANAK VE SINIRLARI

GİRİŞ

Batı düşünce tarihi boyunca sosyal adalet kavramına ilişkin birçok idealist ve felsefi yorum yapılmıştır. Özellikle 1970’li yıllarda Modernizmin “evrenselcilik” ine getirilen eleştiriler ve duyulan tepkilerle kavram sorunsal hale gelmiştir. Postmodern dönemde bütün evrensel söylemlere karşı duyulan güvensizlik, farklılığa yapılan vurgu ve bu bağlamda etik, politika ve antropoloji alanında “öteki” kavramına verilen saygı, sosyal adaletle ilgili tüm söylemlerin iktidar ilişkilerini nasıl gizlediğine yönelik eleştirileri gündeme getirmiştir.

Zamana, mekana ve ilgili insanlara göre değişen, ekonomi – politik ve kültürel açıdan farklı tanımlar içeren sosyal adalet yaklaşımları (örn. eşitlikçi bakış açıları, hukuk kuramları, yararcı bakış açıları, toplumsal sözleşme yaklaşımı, çeşitli sezgici bakış açıları, görelî yoksunluk yaklaşımı vb.: Harvey, 2002) bulunmaktadır ve bu yaklaşımlar bir toplum modelini varsaymaktadır. Başka bir deyişle, Harvey’in (2002) de belirttiği gibi “adaletle ilgili yarışan söylemler, toplumdaki durumsallıkla ilgili yarışan söylemlerden ayrılamaz” lar. Bu aynı zamanda, adalet kavramının, kişinin; özgün, toplumsal, iletişimsel, yaşamsal ve algısal dünyasıyla ilişkili olduğu ve adaletle ilgili söylemlerin görelî (kültürel, dilsel ya da söylemsel görelîlik) olmakla birlikte toplumsal gücün bir anlatımı olduğu anlamına gelmektedir (s.232). Bu kapsamda “adalet”i maddî koşullardan ve politik projelerden soyutlayarak tartışmak /düşünmek zordur.

Bu bilinçle, bildiriye; şehir planlamanın temellendiği bilim anlayışı, süreç, yöntem ve tekniği sosyal adalet bağlamında irdelenecek, kaynakların dağıtımını yönlendiren mekanizmalar ortaya konulacak, sonuçta adil bir planlamanın çerçevesi çizilmeye çalışılacak ve mevcut toplumsal – ideolojik yapı içinde kalarak bunun gerçekleşmesinin olanaklılığı ve sınırları tartışılacaktır.

1. BİR BİLİM VE UYGULAMA ALANI OLARAK ŞEHİR PLANLAMA VE SOSYAL ADALET BAĞLAMINDA İRDELENMESİ

17. yüzyılın başlarında bilimin felsefeden koparılmasıyla (Bilim'in kurumlaşarak kendisini Felsefenin boyunduruğundan kurtarmasıyla), varlık ve ahlak gibi temel alanlarla bilimsel bilgi üretimini hedefleyen Bilim Kurumunun ilişkisi ortadan kalkmıştır. Başka bir deyişle, Bilim; "insani" olan yanını yani "hem o hem bu" yönsemesi bağlamında akıl yürütmeyi ve varlık koşullarını bu akıl yürütmede aramayı/oluşturmayı bırakmış, "ya o ya bu" kuralını icat etmiştir (bu kural Mantık'ın çelişmezlik yasası gereğidir). Felsefe; "ne" ve "nedir" sorularını sorarak varolanla ve varolanın özü bağlamında ilgilidir, olanı söyler, betimler, kavranmasını olanaklı kılar, akla görmeyi öğretir. Bilim ise "nasıl" (determinizm) sorusunu sorarak insanlara ne yapmaları gerektiğini, olması gerekeni söyler, çözüm üretir (Ergin, 2004). "Bilim olgusaldır" ifadesi, bize bilimin felsefeden olan uzaklığını ve aynı zamanda bilimin nesnelere yaklaşım yöntemini, bilgi üretme yöntemini (pozitivizm) anlatır. Bu pozitivist – determinist bilim anlayışı, doğrusal – ilerlemecidir ve zihinsel kurgusu sadece fiili gerçeklik düzlemine dayanmaktadır.

Şehir planlama da bilimin kapsamına düşer ve özünde modernist bir proje olarak ortaya çıkmış bilim ve uygulama alanıdır. Bu nedenle öncelikle Modernizmin ne olduğunun ortaya konulması, şehir planlamanın yapısal özelliklerini daha net hale getirecek ve sosyal adalet bağlamında değerlendirmeyi olanaklı kılacaktır.

Modernizmin temelindeki felsefi fikir yani Modernite (Aydınlanma Felsefesi); akılla daha mutlu, özgür ve eşitlikçi bir düzene ulaşılabileceği inancını, insanları ve toplumları özgürleştiren evrensel bir değerler sisteminin gerekliliğine olan inancı ve ilerlemeci düşünce biçimini kapsamaktadır. Bunu gerçekleştirecek bilgi üretme sistematiğini kurmuştur. Batı düşüncesinin temelini algılama ve çözümleme birimi olarak "nesne" oluşturmaktadır (kişi, yer, ev, eşya, hayvan) ve nesnenin değişmez özünü de onun temel özellikleri belirlemektedir. Nesnelere niteliklerine göre çözümlenir; soyutlanmış niteliklerine göre kategorize edilir; bu kategorilere hükmeden kurallar oluşturulur ve kurallar varsayımlar haline getirilir. Bu kapsamda insanlar, kendi amaçlarına hizmet etmesi için yönlendirebilecekleri nesnelere odaklanırlar, kurallar – soyut ilkeler uyarınca yaşamayı yeğlerler, herkesle aynı temel bilişsel süreçlere (algılama, bellek, nedensel çözümleme, kategorileştirme ve sonuç çıkarma) sahip olduklarına inanırlar (Ergin, 2007).

Bu Modernite söylemi, üretim ilişkileriyle Modernizm olarak olgusal gerçeklik alanına inmiştir. Böylece ekonomi, toplumsal formasyonun yönlendirici düzlemi haline gelmiştir. Modernizm; pozitivist – determinist bilimden aldığı güçle ekonomik model olarak Kapitalizm’i, bunun toplumsal – kurumsal ilişkilerini düzenleyen toplumsal model olarak da Endüstriyalizm’i geliştirmiştir.

Dinamik, değişken ve her türlü değerın nicelleştiği bir ekonomik sistem olan kapitalizm; kârlılık arayışı içinde birikim koşullarını kolaylaştıracak biçimde mekana yayılma (sermayenin mekanda hareketliliği) eğilimindedir. Ayrıca kapitalizm; her girdiği aşırı birikim krizinde üretimin, oluşın koşullara göre yeniden örgütlenmesiyle krizleri aşmış ve bu durum yeni mekansal organizasyonlarla sonuçlanmıştır.

Yırtıcı (2005), özellikle Giddens’dan yararlanarak modernizmin ve kapitalizmin doğasını ortaya koymuştur. Buna göre, modernliğin ve kapitalizmin dinamizmi ve temel karakteristiği zaman ve mekânın birbirinden koparılarak, içlerinin boşaltılmasından ve toplumsal yaşam içinde kesin bir mekân – zaman dilimlendirmesini sağlayacak biçimlerde yeniden birleşmelerinden kaynaklanmaktadır (s.72). Böylece toplumsal etkinlikler yerel alışkanlık ve deneyimlerin getirdiği kısıtlamalardan kurtulur; zaman ve mekân artık her yerde, her zaman istenildiği şekilde kurulabilir ve bölümlenebilir. Mekân; zaman ve yerle ilişkileri olmayan çeşitli olay ve nesnelerin sunulduğu bir servis halini alır. Sonuçta mekân, altyapısal bir karakter gösterir ve soyut bir sistem (“nesne”) haline gelir. Bu durum, kapitalist ekonominin kendi kârlılığını maksimize etmesinin aracıdır (ss.74 – 75).

“Kapitalizm mekansal olarak yayıldıkça, rasyonel bir şekilde örgütlenilemek, kurduğu sistemi yönlendirebilmek ve kontrol edebilmek için farklılıkları yok etmek, örgütlenmesini soyut bir sistem üstüne oturtmak zorundadır. Kapitalizm, kendi mekân ve zaman anlayışını her coğrafyada tekrarlar, o coğrafyayı kendi istekleri doğrultusunda, soyut bir mekân ve zaman anlayışı çerçevesinde tekrar kurar. Bu sayede birbirinden çok farklı coğrafyalar aynı soyut mekân ve zaman anlayışı çerçevesinde birbirlerine bağlanır, tek bir ekonomik sistemin parçası haline gelirler... Mekân artık nesnelerin yan yana dizildiği, bir altyapıdan ibaret pasif bir alandır... [H]er türlü yerel farklılıklardan kurtulmuş, soyut bir mekân kavrayışı dünya ölçeğinde bir örgütlenmenin parçası olarak işleyebilir. Mekânın bu özelliği sadece mekânın fiziksel yapısı ile ilgili değildir. Bu durum mekânın içinde geçen olayların, üretim ve tüketim ilişkilerinin, yaşamın ve nesnelerin de soyutlanmasını, nicelleşmesini, farklılıkların yok olmasını gerektirir” (Yırtıcı, 2005, ss.59 – 60).

Mekana ait ilişkilerin uzaktaki etkilerden kurulur olması, mutlak mekanın çözülmesi ve nicelleşmesi, mekana ait her türlü deneyim ve hafızayı yok eder. Sermaye tarafından sürekli yeniden kurulan, gerektiğinde kendi kârlılığını arttırmak amacıyla değiştirilen bir mekanın, kullanımına yönelik bir hafızası olamaz. Mekanın her türlü yerel farklılıktan arındırılması, zamanın doğal ritminden kopartılarak soyutlanması, mekana yönelik davranış kalıplarını, gelenekleri, örf ve adetleri, toplumsal uzlaşımları da yok etmiştir. Modern mekanlarda, toplumsal uzlaşma ile deneyim ve hafızanın yerini “metin” almıştır. Metin, mekanın kullanım kılavuzu işlevini görür. Nereden girileceği, nerelerde dolaşılacağı, nasıl kullanılacağı kesin kurallara bağlanmıştır. İmge teknolojisi, küresel pazarlar ve sayısal altyapı mekanın metin tarafından işgalini desteklemektedir (Yırtıcı, 2005).

Sermaye için işlev, mimarlığın işleve yüklediği anlamdan farklı olarak niceliksel bir değerdir. Bir şeyin işlevsel ya da faydalı olması, onun ne kadar kârlı olduğu ile doğrudan ilişkilidir. Mekansal düzenlemeden beklenen, altyapısal ilişkiler temelinde ne tür servis hizmetlerini sağladığı ve bunun sermayenin akışkanlığını ne oranda arttırdığıdır (Yırtıcı, 2005).

Anılan işleyişte, maksimum kâr elde etme amacına dayalı kapitalist ekonominin denetimi ve yönlendirmesinde olan şehir planlamayla, 1970 öncesi dönemde (Modern tasarımda) kent bütün olarak görülmüş, totaliter ve soyut olarak düzenlenmiş; akıl, düzen ve geometriye vurgu yapılmış; arazi kullanım biçimleri rasyonel olarak bölgenmiş; geçmişle tüm bağlar koparılıp sadece geleceğe yönelinmiş; bağlam ve mevcut sosyal – mekansal doku göz ardı edilmiş ve kentte taşıtlar asal kabul edilmiştir. 1970’lerden sonra farklılıklara yapılan vurguyla, her mekanın kendine özgü coğrafi, kültürel ve sosyal özellikleri ön plana çıkarılmıştır. Bu kapsamda (Postmodern tasarımda) kentin sadece parçalarıyla ilgilenilmeye başlanmış; çeşitlilik ve farklılığa vurgu yapılmış; eklektik biçimde farklı tarihsel dönemlere ait simgeler ön plana çıkarılmış; bağlama/yerele öncelik verilmiştir. Ancak kapitalizmin üretim tarzındaki değişime paralel gerçekleşen bu aşamasında, küreselleşen ve akışkanlığını arttıran ekonomik faaliyetler karşısında yerelliğin önem kazanması, sermayenin akışkanlığını arttırabilmesi ve rekabet gücünü geliştirebilmesine hizmet etmektedir. Dolayısıyla kentler yine öncelikle ekonomik bir bütünlük olarak ele alınmakta, sadece değişen koşullara göre yeniden mekansal düzenlemeler yapılmaktadır.

Sonuç olarak, mekanın biçimlenişi toplumsal süreçlerden bağımsız değildir, mekanın bir ideolojisi vardır. Bu bağlamda, bir Modernite projesi olan şehir planlama yoluyla, meta

paradigmasına dayalı olarak ekonomik birikim ilişkilerinin yönlendiriciliğinde/kontrolünde mekan organizasyonu yapılmakta (kentte “kullanım değeri”nden çok “değişim değeri” ön plana çıkarılmakta), “ya o ya bu” yönsemesine temellenen pozitivist – determinist bilimin yol göstericiliğinde ve öngörülen homojen bir toplum modeline göre kararlar üretilmekte ve mevcut düzen aynen/korunarak yeniden üretilmektedir. Şehir planlamanın ekonomiye bağlı bu yapısal özellikleri, eşitsizliği, çatışmaları arttırmakta ve adil bir planlamanın gerçekleşmesini sınırlamaktadır.

Şehir planlamanın yukarıda açıklanan yapısal özelliklerinin yanı sıra mevcut süreci, yöntemi ve tekniği de sosyal adalet açısından değerlendirilmelidir. Bilindiği gibi planlama süreci; plan hazırlık, yapım ve değerlendirme aşamalarından oluşmaktadır.

Plan hazırlık aşaması; plan amaç ve hedeflerinin belirlenmesini, çeşitli analiz yöntemleriyle planı yapılacak yöreyle ilgili verilerin elde edilmesini ve yöre halkının farklı boyutlardaki sorun, talep ve gereksinimlerinin saptanmasını içerir. Plan amaç ve hedeflerinin belirlenmesi; yerel yönetimler ve gücü elinde bulunduran kesim tarafından yönlendirilmekte, çoğunlukla halkın (özelde de ayrı ayrı tüm özne gruplarının) görüşleri ihmal edilmektedir. Bu nedenle mevcut planlama süreci durağandır, katılım yetersizdir ve katılımıda eşitsizlik söz konusudur. Ayrıca yapılan analiz çalışmaları “bugün”ün bilgisinin (bugünkü durumun) gözleme dayalı ya da nesnel bilimsel araştırmalarla saptanmasına ve sadece nüfus geneli üzerinden bilgi toplanmasına dayanmaktadır. Fiziksel olarak saptanan “gerçeklik”ler geleceğe aktarılmakta (sadece fiili gerçeklik dikkate alınmakta) ve aynı fiziksel gerçekliğin tekrarı yoluyla mekanın biçimlenişi tektipleş(tiril)mektedir. Zamanın ve mekanın gelecekte taşıyacağı “potansiyel / olası gerçeklikler”e (farklılıklara) yer verilmemekte ve o zaman kesitindeki diğer alternatifler/olasılıklar bastırılmakta/gizlenmektedir (Göksu, 1996). Farklı yaş ve özne grupları özelinde veri toplanmamakta, nüfusun homojen olduğu varsayılmaktadır.

Plan yapım aşamasında; mekanın kavrayış ve algılanış biçimi ve gelecek kestirimleri gözlenebilir ve ölçülebilir verilere temellenmektedir. Bu kapsamda; karmaşık, homojen olmayan, düzensiz ve süresiz olgulardan oluşan kentlerin bu dinamik yapısı göz ardı edilmektedir. Karmaşık olgular ve toplumsal – kültürel boyut, iki boyutlu basit harita şekillerine indirgenmekte ve mekan salt fiziksel boyutuyla (öklidyen ilkelerle) düşünülmektedir. “Modül bilinci” ne dayalı tasarım tekniği (Ergin ve Çukur, 2007) ile imar planlarında fonksiyonel, sektörel bölgelemeler (tek işlevli “zoning” anlayışı) yapılmaktadır. Bu, temelde, mekanın toplumsal amaçlarla biçimlendirilecek ve denetim altına alınacak bir

“nesne” olarak algılanmasından kaynaklanmaktadır. Bu anlayış, yapıların hızlı ve sürekli üretiminin gerçekleşmesine neden olmaktadır.

Plan yapımında kullanılan çeşitli modeller ise kentin birçok değişkenden etkilenen karmaşık ve dinamik yapısına yanıt vermede yetersiz kalmaktadır. Çünkü modeller sadece önemli değişkenler arasındaki neden – sonuç ilişkilerini dikkate almakta, diğerlerini göz ardı etmektedir. Ancak planlar, açık ve basite indirgenmiş, tek problemlili ve tek hedefli değildir. Ayrıca plan yapımında başvuru ilgilili imar kanun ve yönetmeliklerindeki tektip minimum standartlar, farklı özne gruplarının gereksinimlerini göz ardı etmektedir.

Plan değerlendirme / karar verme aşaması; üretilen alternatif planlar arasında seçim yapılmasını içerir. En uygun seçimin yapılabilmesi için yöntemlere/tekniklere ihtiyaç vardır. Plan değerlendirme tekniklerinde şu ilkelerin irdelenmesi önemlidir: rasyonellik, en az maliyet en fazla yarar, kaynakların optimal ya da öncelikli dağılımı, kamu yararının gözetilmesi (Arslan, 1993). Burada, ilgili yöntemin hangi kıstas ya da kıstaslara göre yapıldığı önemlidir. Bu çerçevede, sıkça başvuru maliyet – yarar analiz tekniğini ele almak önemli ipuçları verecektir.

Maliyet – yarar analizi tekniği; plan ve yatırım kararlarının rasyonalize edilmesi, ekonomik kurullarla bağdaştırılarak objektif yargılara ulaşılması için tamamıyla firma ekonomisi ilkelerine dayalıdır ve kârlılığın amaçları. Ancak, kentsel ve bölgesel olarak yapılan kamu yatırımlarında, maliyet ve yararlar (kârlılık, verimlilik, doğuracağı etkilerin ölçülmesi) ölçülebilir somutlukta olmayabilir ve bu maliyet ve yararlar topluma aittir. Maliyet ve yararların ölçülmesinde bazı güçlükler bulunmaktadır. Dolaylı yararlarla toplumsal yararların ölçülmesi güçtür. Ayrıca yarar ve maliyet kavramları farklı anlaşılmaktadır. Bir grubun yararı bir başka grubun zararı olabilmektedir. Toplumun yararı, kişisel yararlarla çatışabilmektedir. Projelerin maliyeti ve yararı, kentte ve bölgede yaşayan toplumun bazen tümünü bazen de belirli kesimlerini ilgilendirmekte ve farklı kesimlerce anlamı farklılaşmaktadır. Örneğin, özel oto sahipliğine hizmet eden yeni bir otoyol arteri kente yapılmak istendiğinde, yerel yönetim kaynaklarından bir kısmı bu projeye aktarılmaktadır. Projenin maliyeti, kentlinin yerel yönetime ödediği vergilerden karşılanmakta dolayısıyla maliyete herkes katılmaktadır. Oysa yarar, o kentte yaşayan ve özel oto sahibi olan kesime yansımaktadır. Bu doğrultuda vatandaş, maliyet ve yararı doğrudan kendisine yansıma derecesi ile değerlendirirken, yönetim veya yönetici, bunun kuruma (devlet ya da belediyeye) kaç malolduğu veya politik toplumsal

maliyetini düşünebilmektedir. Yararları da aynı ölçülerle değerlendirebilmektedir (Arslan, 1993).

Özetle, şehir planlama; anılan pozitivist – determinist bilime dayalı ve ekonomiye bağlı yapısal özellikleri, süreç, yöntem ve tekniği gereği, sürekli dışlamalar ve eşitsizlikler üretmekte ve farklılıkları göz ardı etmekte/ denetim altına almaktadır. Bu durum, adil bir planlamanın gerçekleşmesini engellemektedir.

2. ŞEHİR PLANLAMA VE DAĞITIM SORUNU

Şehir planlama, kaynakların dağıtımı ve paylaşımıyla, başka bir deyişle, “adalet”le ilişkili bir etkinliktir ve bu doğrultuda hem değer yaratmakta hem de bu değeri dağıtmaktadır. Daha açık bir anlatımla, “kent planları, kaynakların yerini, bunlara erişme biçimini ve kullanma standartlarını belirleyerek, kişilere ve kamuya ait mülkün kullanım biçimini değiştirerek kişi ile toplumun geliriyle refahını doğrudan doğruya etkiler” (Arslan, 1993, s.3). Planlama kentte yaşayanların bazılarında avantaj (kazananlar), bazılarında da dezavantaj (kaybedenler) sağlamaktadır. Bu nedenle “yeniden dağıtım mekanizmaları ile kimlere, ne zaman, ne kadar, ne biçimde yarar ya da zarar aktarılmaktadır?” sorusu sosyal adalet bağlamında önemli bir sorudur.

Kaynakların, dolayısıyla gelirin yeniden dağıtımını yönlendiren, Harvey’in (2003) tanımıyla, “gizli güçler/mekanizmalar” bulunmaktadır. Dağıtım sorunu; iktisadi, siyasal ve toplumsal – kültürel süreçlerden bağımsız düşünülemez. Bilindiği gibi kent öncelikle ekonomik bir bütünlük olarak ele alınmakta ve mekanın örgütlenmesi kapitalist üretim tarzının işleyişine hizmet edecek biçimde yapılmaktadır. Kent, sermaye birikiminin ve rant sağlamanın aracı (“değişim değeri”) haline getirilmiştir. Bu kapsamda, kentin mekansal biçimlenişi, bireylerin gelirlerini/mülkiyet haklarının değerini doğrudan etkilemekte, kentsel nüfusun bir kısmına yarar/avantaj bir kısmına da zarar getirmektedir. Kısaca kentin mekansal biçimlenişinin ya da kentsel sistemdeki değişikliklerin ürettiği yararlar, kentsel nüfus arasında eşitsiz dağılmaktadır. Örneğin, bir kentin mekansal biçimi (konutları, ulaşım güzergahları, iş olanakları, vb.) yeniden düzenlendiğinde, herhangi bir aile için erişilebilirliğin fiyatı ve yakınlığın maliyeti de değişmiş olacaktır. Kentin mekansal biçimindeki farklılaştırıcı dengesizlik, geliri yeniden dağıtabilmektedir. Genelde, varlıklılar ve görece fazla kaynağa erişebilenler daha çok yarar elde ederken, yoksul ve hareket özgürlüğü kısıtlı olanlar sadece sınırlı kaynaklara sahip olurlar (Harvey, 2003, s.64). Son dönemde özellikle kent

merkezlerinde gerçekleşen “kentsel dönüşüm” projeleriyle, orada yaşayan yoksul kesim “yerinden edilmekte” (mülkiyet el değiştirmekte) ve buradan sağlanan ranttan pay alamamaktadırlar. Dolayısıyla, farklı kentsel bölgelere yapılan maliyet ve yararların tahsisi, gelirin yeniden dağıtımını yoksul kesimin aleyhine etkilemektedir.

Dağıtım konusunda diğer önemli süreç, siyasi süreçtir. Gelirin dağıtılması ile siyasi kararlar arasında açık bir ilişki vardır. Harvey’e (2003) göre, kentin siyasi faaliyetinin büyük kısmını, yeniden dağıtımın “gizli mekanizmaları”nın kullanımı ve denetlenmesi için itişmeler ve pazarlıklar oluşturmaktadır (s.72). Plan yoluyla yaratılacak kaynakların nasıl kullanılacağı, bunun kentliler arasındaki dağılımının dengesi, plan yoluyla üretilecek hizmetlerden yararlanma boyut ve dağılımı, otorite (yerel yönetimler, toplumsal güçler) tarafından kararlaştırılmaktadır. Sürecin politik nitelikli olması, baskı gruplarının etkinliğini, kararların her zaman rasyonel olmadığını, bazı baskı gruplarının çıkarlarına hizmet ettiğini ya da kaynakların israfına yol açabildiğini anlatmaktadır (Arslan, 1993). Bir kentsel sistemin sosyal politikalarının çoğu, doğrudan doğruya bir toplumsal sistemdeki belli bir gelir dağılımını koruma çabası ya da bir toplumu oluşturan gruplar arasında gelirin yeniden dağıtılmasını sağlama çabası olarak tasarlanmaktadır ve bu, ahlaki bir karardır (Harvey, 2003, s.54).

Toplumsal değerler ve kültürel dinamikler de yeniden dağıtımını etkilemektedir. Bir kentsel sistemde yaratılan çevre türü (fiziksel uyaranlar), hangi bilişsel becerilerin ve davranış eğilimlerinin geliyeceğini etkilemektedir. Mekan tasarımı, toplumsal düzenin ve onun içinde süregeldiği varsayılan toplumsal süreçlerin doğası hakkında ipucu vermektedir. Mevcut yerleşim düzeni; “sahip olmak” (tüketim bilinci) eğilimini destekleyici, homojenleştirici, kamusal mekanlara yönelmeyi engelleyici (insanları sokaktan, meydandan yalıtıcı), baskıcı, pasifleştirici ve farklılıkları ayrıştırıcı bir düzendir. Örneğin, mekanlar tüketimi cezbetme ve artırma yönünde tasarlanmakta, alışveriş merkezlerinin sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Şehir planlamanın mimarlıktan devralarak tekniğine içselleştirdiği modül bilinci, bağlamı – koşulları ve farklı özne gruplarının gereksinimlerini dikkate almaksızın mekanın tektipleştirilmesini kolaylaştırmaktadır. Herkesin kullanımına açık olmayan işlevsizleştirilmiş kamusal alanlar oluşmakta ve güvenliği tehdit eden unsurların, dolayısıyla suç oranının artışıyla kamusal yaşam önemini yitirmektedir. Bu durum, özel yaşamın öneminin artmasıyla ve mekansal gruplaşma eğilimiyle (benzer insanların birbirlerine yakın yaşamak istemeleriyle) sonuçlanmış ve kentte mekansal farklılaşmaya yol açmıştır.

Ayrıca yapılan araştırmalar, yüksek gelirli – iyi eğitim görmüş grupların, mekanı, bir kaynak gibi aktif olarak kullandıklarını; buna karşılık, düşük gelirli grupların, mekanı, benliklerinde içererek onun esiri olmaya eğilimli olduklarını ortaya koymuştur (Harvey, 2003, s.81). Bu farklılık, hareketlilik ve erişilebilirliği doğrudan etkilediği için gelirin yeniden dağıtımından önemlidir. Örneğin düşük gelir grupları, çoğunlukla kendilerini çevreleriyle özdeşlerler, onlar için taşınmanın psikolojik maliyeti, daha hareketli üst orta sınıfa göre daha yüksektir (Harvey, 2003, s.83). Kentsel dönüşüm projeleriyle yerinden edilen gruplar (örn. Roman halkı) gibi. Konunun diğer önemli bir boyutu da, kent planlamasında etkili olan güçlü kesimin toplumun geri kalanı için karar üretmesi, dolayısıyla bu güçlü kesimin kendi çıkarlarını ön planda tutarak “ötekiler” in gereksinim ve taleplerini göz ardı etmesidir. Böylece “ötekiler” doğrudan kendileri için üretilmemiş mekanları kullanmak zorunda kalmaktadır. Kısaca, yeniden dağıtımını yönlendiren ekonomik ve siyasal süreç, sosyal ve kültürel değerlerle kendini geri beslemektedir. Çünkü bu değerler hem neden hem de etkidir. Özetle, gelirin/kaynakların yeniden dağıtılmasını yönlendiren mekanizmalar, hem büyük eşitsizlik ve adaletsizliğe neden olmakta hem de bu durumun aynen/korunarak yeniden üretilmesini sağlamaktadır. Bu da toplumda çatışmalara yol açma potansiyeli taşımaktadır.

3. ADİL BİR PLANLAMANIN ÇERÇEVESİ

Yukarıda bahsedildiği gibi, şehir planlama; özellikleri, süreci/yöntemi, “dil”i gereği mevcut gerçekliği yeterince kavrayamamakta, kaynakların dağıtımını ve paylaşımında tüm özne gruplarına eşit avantajlar sağlayamamakta, sosyal adaleti yeterince gerçekleştirememektedir. Planlama yazınında özellikle 1990’lı yıllardan bu yana adil bir planlamanın gerçekleştirilmesinin yolu, katılımcı pratiklerde (uzlaşma/sözleşme) aranmaktadır. Bu kapsamda, önerilen yöntemsel planlama kuramları sürece yöneliktir. Müzakereye dayalı planlama anlayışının uygulanmasında zorluklar bulunmaktadır. Çünkü uygulamada farklı çıkarların pek çoğu, bir arada var olmalarını engelleyecek biçimde karşılıklı olarak dışlayıcıdır. Olabilecek en iyi uzlaşma bile farklı çıkarlardan birinin ya da ötekinin yararınıdır (Harvey, 2002). Üretilen bu çözüm, sosyal adaletin katılım yoluyla gerçekleşeceğini vurgulamaktadır, ancak adil bir planlama için sadece farklılıkların temsili yeterli değildir.

Adil bir planlama; toplumdaki farklılıkların bir arada olabildiği, zayıf ve güçsüzlerin dışlanmadığı, ekonomik, sosyal ve kültürel değerlerin dağılımının dengeli olduğu, kamusal hizmetlere eşit erişilebilirliğin ve gerekli olanakların sağlandığı, kamusal alanın özgürleştiği,

işlevselleştiği, toplum yararının gözetildiği ve ekolojik dengenin korunduğu bir planlamaya karşılık gelir.

Harvey'e (2002) göre Young, "Adalet ve Farklılığın Politikası" adlı kitabında yakın tarihteki en iyi anlatımlardan birini ortaya koymakta ve adalet sorununu gönenç devleti kapitalizmin yeniden dağıtıcı niteliğinden uzak biçimde yeniden tanımlamakta ve baskının beş yüzüne (sömürü, marjinalleştirme/kıyısallaştırma, erksizlik/güçsüzlük, kültürel emperyalizm ve şiddet) odaklanmaktadır. Harvey, yaşanabilir kentler bağlamında bunları göz önünde bulundurmamız gerektiğini söylemiş ve baskının bu beş türüne dayanarak adil planlama ve uygulamaları için ilkeler/önermeler ortaya koymuştur.

Bu önermeler sırasıyla şöyledir: "hem işyerinde hem de yaşama yerinde emeğin sömürsünü en aza indirecek toplumsal – politik örgütlenmenin yanı sıra üretim ve tüketim dizgelerinin yaratılması sorunu ile dolaysız olarak yüzleşmelidir" (ss.240 – 241). Marjinalleşmiş kesimleri özgürleştirecek örgütlenme ve savaşım yolları bulunmalıdır (s.241). Baskı altına alınmış kesimlerin politik erke ulaşma ve kendini ifade etme yeterliliği güçlendirilmelidir (s.242). Çeşitli yollarla gerek kentsel projelerin gerekse halka danışma yöntemlerinin düzenlenmesinde emperyalist tavrı ortadan kaldırmanın yolları aranmalıdır (s.243). "Şiddetin hem kişisel hem de kurumsallaşmamış düzeylerine yönelecek ve bir yandan da güçlenme, kendini ifade etme yeterliliklerini yok etmeyecek nitelikte bir toplumsal denetimin dışlayıcı ve silahlı olmayan biçimlerinin arayışında olunmalıdır" (s.244). Harvey; Young'ın ileri sürdüklerine altıncı bir ilke eklemiştir. Buna göre Harvey, gelecek kuşaklar ve yeryüzünün bugünkü yaşayanları bağlamında adaletin; bütün toplumsal projelerin ekolojik sonuçları açısından yoğun bir değerlendirmeye tabi tutulmasını zorunlu kıldığını savunmaktadır. Altıncı önermeye göre, "bütün toplumsal projelerin kaçınılmaz çevrebilimsel sonuçlarının gelecek kuşaklar üzerinde olduğu kadar uzakta yaşayan insanlar (yani kendisinden zaman ya da mekan açısından ayrılmış insanlar) üzerinde de etkileri olacağı göz önünde bulundurulmalı ve olumsuz etkileri kabul edilebilir ölçüde azaltacak adımlar atılmalıdır" (s.244).

Harvey, adaletin çerçevesini bu altı boyutla çizmiştir ve bunlar politika ve örgütlenmeye yönelik çözümlerden oluşmaktadır. Ancak bu ilkelerden bazılarının mekansal karşılığı da oluşturulabilir. Mekansal dışlamayı engelleme, kamusal alana herkesin katılımını sağlama, ekolojik dengenin korunmasına dayalı planlama, yerel özellikleri dikkate alma vb. Bunlar aşağıda örneklendirilmiştir.

Kamusal alanın özgürleştirilip işlevselleştirilerek farklılıkların bir arada bulunabildiği (birliktelik mekanları) ve iletişimin sağlanabildiği alanlar haline getirilebilmesine yönelik tasarımlar/düzenlemeler yapılmalıdır. Ekolojik dengenin korunduğu bir planlama için, fiziki planlama; kaynak paradigmasına temellenmeli, bu doğrultuda doğal döngüler ve kaynak kapasiteleri göz önünde bulundurulmalı, peyzaj planlama disiplini ile ortak kararlar üretilerek doğal sınırlar planlama sürecine dahil edilmeli, bu kapsamda planlama ölçek türlerine müdahale edilmelidir (Sılaydın, 2006).

Planlar; “yer”e içkin olmalıdır ve bu da yerel coğrafyaya ve kültüre referanslıdır. Bu doğrultuda, genel ilkeleri ortaya koyan ve tüm yerleşimleri bağlayan bir üst yönetmelik ve bunun yanında, her belediye tarafından o yöreye özgü koşullara uygun yerel rehberler hazırlanabilir. Mekan ve yerin çakıştırılmasının önemini kavramak için modern öncesi döneme bakılabilir. Bu dönemde toplumsal yaşamın mekansal boyutu, yerel etkinlikler ile belirlenmiştir. Beden, orada bulunulmuşluk durumunun önemli bir ifadesidir ve mekanın ölçeğini belirleyen önemli bir kriterdir (insan bedeni her şeyin ölçüsüdür). Mekan ile yerin çakışması ve orada bulunmuşluk durumunun toplumsal örgütlenmenin temelini oluşturması, her coğrafyayı kendine özgü ve benzersiz yapmıştır (Yırtıcı, 2005, s.70). Toplumsal etkinlik ile mekan ve zaman arasında birebir örtüşme vardır. İnsanlar yaşadıkları yer ile özdeşleşmiş, sahiplenme duygusu geliştirmişler; mekanın kullanımı toplumsal bir uzlaşma çerçevesinde belirlenmiş ve mekan kullanımına yönelik gerçek bir hafıza oluşmuştur (Yırtıcı, 2005).

Bu öneriler temelde, adil bir planlama çerçevesinin ancak “ekonomiyi değil insanı merkeze alan” bir planlamayla çizilebileceğini anlatmaktadır. Ancak şunu unutmamak gerekir ki, öneriler şehir planlamanın ehliyet sınırları içinde kalmaktadır ve sadece mekansal boyutta yapılacak düzenlemeler kentte adaleti sağlamak için yeterli değildir.

Adil bir planlama çerçevesinin çizilmesinin ardından düşünülmesi gereken diğer önemli konu, dağıtımın nasıl (hangi kriterlere göre) sağlanacağıdır. Diğer bir deyişle, asıl mesele dağıtımı ve dağıtımın sağlanmasına yarayan mekanizmaları değerlendirmeye yardımcı olacak bir ilke arayışıdır (adil yollarla sağlanan adil bir dağıtımın şartnamesi) (Harvey, 2003). Ancak genel kabul görmüş bir sosyal adalet ilkesi bulunmamaktadır. Sosyal adalet kavramının en önemli iki biçimi toplumsal sözleşme ve yararcılığın türevleridir. Adil bir dağıtım için ahlaki karar almada birçok kıstas (temel eşitlik, hizmetlerin arz ve talebe göre belirlenmesi, ihtiyaç, kalıtsal haklar, liyakat, ortak yarara katkı, vb.) ortaya atılmıştır. Harvey (2003), kaynakların

dağıtımında sosyal adaletin bu kıstaslardan üçünün önem sırasına (1. ihtiyaç, 2. ortak yarara katkı, 3. liyakat) konulmasıyla somutlanabileceğini ileri sürmüştür (ss.96 – 97).

Birinci kıstas olan ihtiyaç; görelî bir kavramdır ve toplum değıştikçe değışir. Sosyal adaletin normatif bir ölçüsü bulunmak istendiğinde; ihtiyacı, toplumsal açıdan adil bir şekilde tanımlayıp ölçmek gerekir. İhtiyacı belirlemenin çeşitli yöntemleri (piyasa talebi, gizli talep, potansiyel talep, konunun uzmanlarıyla yapılacak konsültasyon gibi) vardır. Ancak uygun yöntem kategoriden kategoriye (konut, sağlık hizmetleri, ulaşım hizmetleri, eğitim, boş zaman değerlendirme olanakları, vb.) değışebilir (s.98). Başka bir deyişle, mekansal örgütlenme ve bölgesel yatırım, nüfusun ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde olmalıdır. Bu, en başta ihtiyaçların belirlenmesi ve ölçülmesi için toplumsal açıdan adil yöntemler oluşturulmasını gerektirir. İhtiyaçlarla gerçek tahsisler arasındaki fark, mevcut bir sistemdeki bölgesel adaletsizliğin derecesinin ilk değerlendirmesini sağlar (s.103).

İkinci kıstas olan ortak yarara katkı; bir bölgede yapılan kaynak tahsisinin diğeri bir bölgedeki koşulları nasıl etkilediğiyle ilgilidir. Üçüncü kıstas olan liyakat kavramı; çevresel zorluk derecesine (sel baskını, deprem gibi) bağılı coğrafi bir kavram olarak düşünölmüştür. Yani liyakat; coğrafya bağlamına, sosyal ve doğal çevre güçlüklerinin derecesini telafi etmek için fazladan kaynak tahsisi olarak çevrilebilir (s.103).

Harvey'in (2003) sosyal adalet için belirlediği önem sıralaması açısından, "eğer bir tesise ihtiyaç varsa, bir şekilde ortak yarara katkısı oluyorsa, ancak o zaman onu desteklemek için kaynak tahsisinde haklı olunur. Eğer insanlar ihtiyaçları olmamasına karşın sel bölgesinde yaşıyorlarsa ve orada yaşamakla ortak yarara bir katkıları olmuyorsa, sosyal adalet ilkeleri açısından bu kişilerin orada yaşamak nedeniyle uğradıkları zararın tazmin edilmesi gerekmez. Ama eğer bireyler, (seçenek yokluğu gibi) koşullardan dolayı orada yaşamaya zorlanıyorlarsa, ihtiyaç kıstası, tazminat için kullanılabilir. Aynı yorum, sosyal çevreden doğan sorunlar için de geçerlidir... [S]osyal adalet ilkeleri ışığında, yüksek toplumsal risk alanlarında, toplum yüksek sigorta maliyetlerini üstlenmelidir. Böyle yapmak toplumsal açıdan adildir" (s.102). Bu ilkeler, mevcut mekansal dağılımları değerlendirmede kullanılabilir ve bölgesel dağıtım adaletine dayalı mekansal örgütlenmenin normatif kuramının başlangıcını sağlar (s.103).

Özetle Harvey (2003), bölgesel sosyal adaletin anlamını şöyle açıklamaktadır:

"1. Gelir dağıtımı, (a) her bölgedeki nüfusun ihtiyaçlarının karşılanacağı, (b) kaynakların bölgelerarası çarpan etkilerini azami düzeye çıkaracak şekilde tahsis edileceği, (c) fazla

kaynakların fiziksel ve toplumsal çevreden kaynaklanan özel zorlukların karşılanmasına tahsis edileceği şekilde olmalıdır.

2. Mekanizmalar (kurumsal, örgütsel, siyasal ve iktisadi) en az avantajlı bölgelerin başarı şansının olabildiğince yüksek olmasını sağlayacak şekilde düzenlenmelidir” (s.111).

Harvey’in öne çıkardığı üç kıstas, adil bir planlama bağlamında dikkate alınabilir niteliktedir. İlk kıstas olan ihtiyaç, aslında felsefe ile bilimin birlikte ele alınması olarak düşünülebilir. Bu, "varlık nedir?", "varoluş nedir?", "insan nedir?" gibi temel felsefi sorulardan kalkarak, varolanın ve varoluşun özünü temsil eden değerleri göz önünde bulundurma olarak yorumlanabilir. Daha açık bir anlatımla, bu, “temel insan gereksinimleri” ne uygun mekan üretimi anlamına gelir. Bu doğrultuda, “ihtiyaç” ve “gereksinim”in birbirinden farklı kavramlar olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. İhtiyaç, zamana ve topluma göre sürekli değişimi anlatmakta, gerçek gereksinimler dışında türetilmiş gereksinimleri içermektedir. Ancak bildiride, Harvey’in ihtiyaç kavramı gereksinim kavramıyla eşanlamlı değerlendirilmiştir. Adil bir planlamanın ekonomiye değil insana odaklı olması (insanı merkeze alması) gerektiği ön koşulundan hareketle, insan gereksinimlerinin birinci kıstas olarak ele alınması ve bu gereksinimlerin ilgili bilim alanlarından yararlanılarak net tanımlanması anlamlı görünmektedir. İlgili literatürde, farklı düzeyde insan gereksinimleri tanımlanmakta, bu konuda ortak bir görüş bulunmaktadır.

Genel olarak, insanın fizyolojik, psikik, sosyal ve inanç düzlemindeki gereksinimlerinden söz edilebilir. Amerikalı psikolog Abraham Maslow’un 1943 yılında ortaya koyduğu “gereksinimler hiyerarşisi teorisi”ne göre, bu gereksinimler öncelik sırasıyla fizyolojik, güvenlik, sevgi ve ait olma, saygı ve kendini gerçekleştirme gereksinimidir. Buna göre, insanlar ancak alt düzeydeki gereksinimlerini karşıladıktan sonra bir üst gereksinimi tatmine yönelmektedir. Fizyolojik gereksinimler, insan yaşamıyla ilgili olan beslenme, barınma, dinlenme, hareket etme, su, hava gibi gereksinimleri (temel gereksinimler) içermektedir. Mekanla ilişkisi kurulduğunda, her insanın, gereksinmelerini karşılayacak yeterli bir konutta yaşama hakkının bulunduğundan söz edilebilir. Yeterli konutun anlamı, yeterli mahremiyet; yeterli mekan; fiziksel erişilebilirlik; yeterli güvenlik; yeterli yararlanma güvencesi; yapısal sağlık ve dayanıklılık; yeterli aydınlatma, ısıtma ve havalandırma; yeterli temel altyapı; uygun çevresel kalite ve sağlık ile ilgili faktörler; kültürel yeterlilik; iş ve temel kolaylıklar açısından erişilebilir konum ve bütün bunların uygun fiyatla edinilebilmesidir (Birleşmiş Milletler, 1999’dan aktaran; Koç, 2009).

Dinlenme, hareket etme gereksinimleri kentte yeterli nicelik ve nitelikte açık/yeşil alan ayrılmasını, yaya ve bisiklete dayalı ulaşımın planlanmasını içerebilir. Temiz hava ve su gereksinimi; çevre kirliliğini önleyecek, ekolojik dengenin korunduğu bir planlamaya (sağlıklı bir kente) karşılık gelebilir.

Güvenlik gereksinimi; suç oranlarını azaltıcı fiziksel çevre düzenlemesini, doğal eşikleri göz önünde bulunduran bir planlamayı, özellikle konut yakın çevresinde trafikten arındırılmış yollardan oluşan planlamayı kapsayabilir. Aidiyet gereksinimi; kimlikle, geçmişle (anılarla) bağlantılıdır. Yerel kültürel değerlerin korunması ve beden – mekan ilişkisi açısından önemlidir. Saygı gereksinimi; mahremiyet gereksinimine uygun özel mekanlar, sosyal bütünleşmeyi güçlendiren donatı alanları, insanların bir araya gelip iletişim kurabilecekleri kamusal mekanları, farklı kullanıcı gereksinimlerine uygun çeşitlilik sunan planları içerebilir. Kendini gerçekleştirme gereksinimi; bireysel potansiyelin gerçekleşmesi, yaratıcı niteliklerin kullanımının doygunluğa erişmesi olarak düşünülebilir. Çeşitli sosyo – kültürel olanaklar/donatılar, doğaya uyumlu, sınırlandırılmamış bir yaşam, kişinin kendini gerçekleştirmesine yardımcı çevre koşullarını oluşturabilir. Anılan donatılara eşit erişilebilirlik, dağıtım açısından önemlidir.

Bu gereksinimlerin ölçülmesinde Harvey'in bahsettiği nedenlerden dolayı, kategorilere göre farklı ölçme yöntemlerine başvurulabilir. Ancak Harvey, ihtiyaçları, nüfusun ihtiyaçları olarak genel anlamda ele almıştır. Hangi özne grubundan olursa olsun temel insan gereksinimleri herkes için ortaktır. Bunun dışında farklı özne gruplarının (“ötekiler”in) öznelliklerine özgü gereksinimlerinin de bu kapsamda ele alınması gereklidir. İkinci kıstas olan “ortak yarara katkı”, “toplum yararı” olarak çevrilebilir. Bu da kişisel çıkarları dışlayıcı anlam içeriği nedeniyle eşit ya da adil bir dağıtımın sağlanması açısından önemli bir kıstastır. Ancak ortak yarara katkının nasıl ölçüleceği/belirleneceği sorun oluşturabilir. Bilindiği gibi, günümüzde “kamu yararı” kavramının içi boşaltılmış durumdadır.

Üçüncü kıstas olan liyakat ise, sosyal ve doğal çevre güçlükleri nedeniyle avantajsız konumda olanların dikkate alınması bakımından önemlidir.

Adil bir dağıtım bağlamında imar planı ölçekleri değerlendirildiğinde; nazım imar planı ya da yapısal plan ölçeğinde kentin bir bütün olarak ele alınması gerekmektedir. Örneğin, taşıt yollarının kademeli ulaşım ağ sistemi planlamasının yanı sıra, kademeli biçimde açık/yeşil alan, sosyal donatı ve teknik altyapı ağ sistemi de kurgulanmalıdır. Böylece hizmetlere eşit erişilebilirlik sağlanmış olabilecektir. Uygulama imar planında ise sosyal ve fiziki bir birim

olarak değerlendirilebilecek “mahalle ölçeği” özelinde bir kurgu yapılmalıdır. “Mahalle ölçeği/birimi”, örgütlenme ve sosyal dayanışmayı sağlaması, iletişim açısından tanıdık insanların bulunması, denetimi daha olanaklı kılması, kültürümüze içkin olması (örn. mahallelerden oluşan Osmanlı şehirleri), “bütün” algısına (ilişki-bağlam algısını desteklemek üzere uyarıcıların ayrı ayrı değil, anlamlı bir bütün olarak ele alınması) olanak sunan bir sosyal ve fiziki çevre olması nedenleriyle önemlidir. “Mahalle ölçeği” gereksinimlere eşit erişilebilirliğin sağlanmasını destekleyecek biçimde planlanabilir. Örneğin, bir mahalle birimi; konutların yanı sıra, kütüphane, halk eğitim merkezi, sosyal-kültürel tesis ya da kıraathane gibi sosyal donatıları; dini tesisi; sağlık ocağını; anaokulu, ilköğretim gibi eğitim donatılarını; bu ölçeğe hitap edecek ticari birimleri; mahalle pazarı ya da meydanı, genel otopark alanları, yaya yolu ve bisiklet yoluna öncelik veren bir ulaşım sistemi gibi teknik altyapı olanaklarını; çocuk oyununa yönelik “oyun bölgesi”¹ (Ergin, 1982) anlayışını kapsayacak biçimde ele alınabilir. Bu şekilde modül anlayışı ve karma kullanım yoluyla işlevsel “zoning” anlayışı aşılmış, ilişki-bağlam anlayışı desteklenmiş ve temel gereksinimlere eşit erişim sağlanmış olabilecektir.

Adil bir planlamanın çerçevesi ve ilkelerinin ortaya konulması önemli bir adımdır, ancak yeterli değildir. Bu önerilerin fiili kültürel yapı içerisinde uygulanmasının olanaklı olup olmadığı ya da bir kentsel sistemde anılan gelir eşitsizliğini üreten işleyişi denetlemenin ve değiştirmenin mümkün olup olmadığı tartışılmalıdır.

4. ADİL BİR PLANLAMANIN OLANAK VE SINIRLARI ÜZERİNE TARTIŞMA

Mevcut toplumsal formasyonda ekonomi düzlemi; siyasal – toplumsal düzlemi ve ideoloji düzlemini yönlendirmektedir. Şehir planlama, anılan toplumsal süreçlerden bağımsız olmadığından, ekonomik birikim ilişkilerinin (sermaye birikim koşullarının) yönlendiriciliğinde/kontrolindedir. Şehir planlama, bu yapısal özelliği gereği sürekli eşitsizlik üretmektedir. Araştırma sınırlarını oluşturan pozitivist – determinist bilim ile bu eşitsizlikler geleceğe taşınarak yeniden üretilmekte ve “ötekilik” pekişmektedir. O halde sorulması gereken, anılan fiili durumda adil bir planlamayı gerçekleştirmenin olanaklı olup olmadığı, olanaklı ise bunun araçlarının neler olabileceğidir.

---

¹ “Oyun bölgesi”, çocukların oyun eylemini parselden çıkarıp sınırları reddeden, trafikten arındırılmış bir alan sunan, kesintisiz akışı sağlayan ve konutu-egitim yapılarını-oyun alanlarını birbirine bağlayan açık/yeşil alan bütünüdür.

Ekonomik, yönetsel ve hukuksal bağlamda yürüyen dengeler çerçevesinde, yani Modernizm'in Evreninde, ekonomi; ulusal sınırları aşan sağlam bir yapı kazanmıştır. Bu sistemin/düzenin yeniden üretiminin korunarak/aynen üretilmesi amacıyla, çeşitli araçlarla toplumun stabil (kararlı) dengesi korunmaktadır. Yani insan, çevreden aldıklarını (kültürlenmeyi) çevresine (kültürleme diye) aynen aktarmaktadır. Bu da konformist kültürlemeye (Öner, 1991) karşılık gelmektedir. Bu doğrultuda, ekonomiyi kısa vadede değiştirmenin olanaksızlığını yadsımadan, mevcut sistem içinde kalarak, sistemi ayakta tutan dayanaklara olanaklar elverdiğince müdahale edebilmenin yolu araştırılmalıdır. Harvey (2002) de benzer şekilde, sosyal adaletin sağlanması için toplumsal politikanın ve planlamanın iki düzeyde işlenmesini önermektedir. “Baskının farklı boyutlarıyla ve bunların gündelik yaşamdaki belirtileriyle yüzleşmeli, fakat uzun dönemde ve aynı zamanda baskının değişik biçimlerinin, kapitalist ekonomi – politığın özeğindeki temel kaynaklarına eğilinmelidir” (s.245).

Adil bir planlama bağlamında müdahalenin, sistemin izlediği yoldan hareketle, ancak onun araçlarının içeriğini değiştirerek, “çevre”nin insana var olandan farklı girdiler vermesiyle ve buna koşut olarak insanın “çevre”ye farklı davranışlar sokmasıyla başarılacağı düşünülmektedir. Başka bir deyişle, adil bir planlamanın yukarıda anılan çerçevesi – ilkeleri doğrultusunda bir fiziksel ve sosyal çevre oluşturulmalıdır. Bu görüş, uygun bir fiziksel çevre düzenlemesi ve uygun bir insan kimliğine karşılık gelmektedir. Dolayısıyla sosyal adalet sorununu salt ekonomi – politik açıdan ele almak, yürüyen dengeler çerçevesinde uygulanabilir bir çözüm üretilemeyeceği düşüncesinden ötürü anlamlı görülmemektedir. Çünkü Harvey’in bahsettiği dağıtımı yönlendiren “gizli mekanizmalar” adil bir dağıtımın yapılmasını engellemektedir. Çözümde, sadece ekonomi – politik boyutun değil, mekansal ve kültürel – ideolojik boyutun da dikkate alınması gerektiği düşünülmektedir. Ayrıca ilgili literatürün çözümü süreçte aramasıyla yani, salt kurumlar ve yasalar aracılığıyla varolan eşitsizlik ve adaletsizliklerin giderilebileceği düşünülmemektedir.

Uygun fiziksel çevre, temelde ekonominin değil insanın merkeze alınmasını anlatan bir ifadedir. Mekanın biçimlenişinde forma yönelik kaygılardan ve “rant tasarımcılığı”ndan çok, kentin bir yaşam mekanı olarak ele alınmasını, temel insan gereksinimlerinin ön plana çıkarılmasını, farklılıkların göz önünde bulundurulmasını içerir. Böyle bir yaklaşım, “kullanım değeri”ni öne çıkarır ve bilim ile felsefenin birlikte ele alınmasını gerektirir.

Bu bağlamda “çevre”, insanı sınırlandıran, nesneleştiren, insanın varlık gereksinimlerini ve gelişimini engelleyen değil, insanı özgürleştiren, kendini gerçekleştirmesini, diğer insanlarla ilişki kurmasını sağlayan, varlık gereksinimlerine uyumlu olan ve gelişimini destekleyen rolde olmalıdır. Dolayısıyla “çevre”nin bu rolü, insanın “çevre”ye uyumu değil, “çevre”nin insanın gereksinimlerine uyumlu olması olarak anlaşılmalıdır.

Bu kapsamda plan analiz, yapım ve değerlendirme aşamaları amaca uygun biçimde yeniden düzenlenmelidir. Bu düzenlemede kente, toplumsal süreçlerle mekansal biçimin sürekli etkileşim içinde olduğu, karmaşık, dinamik bir sistem olarak bakılmalıdır. Toplumsal sistemlerde değişken sayısı çok olduğu, bunların birbirlerini etkileme – belirleme düzeylerinin yüksek olduğu ve zaman içinde yayılan olguların gerçekte düzenli ve sürekli olmadığı bilgisi göz önüne alınmalıdır (Göksu, 1996). Bu bağlamda “bugün”ün bilgisi, bastırılan/gizlenen alternatif olasılıklar (“ötekiler”) ve geçmişin bilgisi göz önünde bulundurularak üretilmeli; yani, virtüel olanaklar (prodeterministik yaklaşım; Yılmaz Öner) deposunda gizli olan o topluma içkin olasılıkların fiilileşme şiddetini yükseltecek çevresel koşullar oluşturulmalıdır.

Kaynakların adil dağıtımında “gereksinimler” temel ilke olarak düşünülmelidir. Plan hazırlık (amaç ve hedeflerin belirlenmesinde) ve yapım aşamalarında o yöre halkının katılımı sağlanmalıdır. Planlama “dil”i herkesi kapsayacak, yerel özellikleri dikkate alacak, iki boyuttan çıkacak, ayrıntılı uygulama ölçeklerini içerecek biçimde yeniden oluşturulmalı ve doğal döngüler ve kaynak kapasiteleri göz önünde bulundurulmalıdır. İlgili imar kanun ve yönetmeliklerinde, tektip ve “modül” bilincine dayalı planlama tekniği aşılmalı, arazi kullanım sınıflaması yerel özelliklere ve “ötekiler”in gereksinimlerine yanıt verecek biçimde yeniden düzenlenmelidir. Değerlendirme yöntemlerine tarihsel ve kültürel boyut da eklenmelidir.

Öte yandan, Harvey’in (2003) de vurguladığı gibi “en yüksek toplumsal hedeflere yönelsek bile, kent sisteminin bütünü henüz akıllı politika kararları alabilecek kadar anlayabilmiş değiliz. Uygun politikaların oluşturulması ve bunların sonuçlarının tahmini, kent sisteminin toplumsal süreci ve mekansal biçim yönleri üzerine geniş, disiplinlerarası bir hamle yapılmasına bağlı olacaktır” (s.92). Şehir Planlamanın uygulamada, yatayda işleyen interdisipliner bir alan olarak işleme gereklidir. İlgili imar yönetmeliğinde planlama ekibi, ilgili disiplinlerden uzmanları içerecek biçimde tanımlanmalıdır.

Uygun insan kimliği ise, “nesne” bilincine ve “bölünmez bir özgür eyleyen” benliğe (kişinin, koşullardan ya da belirli kişisel ilişkilerden bağımsız niteliklere sahip olması) sahip mevcut düşünce alışkanlığı (bilişsel gereç) ve benlik anlayışından farklı/ona zıt bir insan kimliğini

anlatmaktadır. Anılan mevcut bilince sahip insan, çevresini kendi amaçları için özgürce yönlendirebileceğini düşünmektedir. Belirlediği hedefe ulaşmak için tasarlanmış bir plan geliştirmekte ve ardından çevreyi plana uygun olarak değiştirmek üzere harekete geçmektedir. Bu kişiye göre, ilişkilere yoğunlaşmanın anlamı yoktur (Nisbett, 2006), öncelikle kişisel yararını gözetir. “Ya o ya bu” yönsemesi/dualite, kimliğin “ben” ve “sen” karşılığında kurulmasına neden olmaktadır. Bu da “öteki” kavramına olumsuz anlam kazandırmaktadır. Oysa “öteki”ni sadece farklılık olarak kavrayıp saygı duyan, çeşitliliğe, ilişkilere önem veren (“hem o hem bu” yönsemesi) bir düşünce alışkanlığı ve benlik anlayışı, toplumsallaşma süreciyle, yerleştirilmelidir. Bu anlayış uzun vadede mekanın biçimlenişine de yansiyacaktır. Anılan öneriler, uygun eğitim kuram ve yöntemlerini gerektirir ve ilgili eğitim uzmanlarının ehliyet sınırları içerisine girer.

Sonuç olarak, uygun çevre ve uygun insan kimliği; mevcut olanaklar ve sınırlar çerçevesinde, sisteme müdahale edebilmenin araçları olarak düşünülmektedir. Bunlar, mekan ve ideoloji boyutuna ilişkin araçlardır. Bu alanlardaki müdahaleyle, süreç içerisinde; toplumu oluşturan bireylerin tercih, tutum ve davranışları değişime uğrayacak, farklı toplumsal yapı ve anlayışlar getirilecek, bu da farklı dünya görüşlerine olanak sağlayacaktır. Böylece buna uyumlu bilişsel süreçler, işlevsel gereçler ve tutum ve davranışlar oluşacaktır (Çukur ve Ergin, 2005). Bu kapsamda, şehir planlama ehliyet sınırları içinde geliştirilen mekansal öneriler; şehir planlamayı ekonominin bağımlılığından kurtaran ve insanı merkeze alan yeni bir planlama felsefesinin oluşturulması bağlamında geliştirilecek önerilere, fiili durumda bir geçiş oluşturmak olarak değerlendirilmelidir. Ayrıca adil bir planlama sorununun asal nedeni konusunda plancılarda farkındalık oluşturmak; çözümün nerede aranması gerektiği ve üretilen/üretilecek çözümlerin yürüyen dengeler içerisinde uygulanabilirliğinin olanak ve sınırlarının saptanabilmesi ve gerekli adımların atılabilmesi açısından önemlidir.

KAYNAKLAR

- Arslan, R. 1993. Kent Planlamasında Değerlendirme Teknikleri. YTÜ Mimarlık Fakültesi Baskı İşliğı, İstanbul.
- Çukur, D. ve Ergin, Ş. 2005. Korunan Doğal Alanlar Konusu Bağlamında ‘Ekolojik Boyut’ Sorunsallaştırılması ve Aidiyeti Üzerine. Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu Sözlü Bildiriler Kitabı. Fakülte Kitabevi, Isparta. ss.99 – 106.
- Ergin, Ş. 1982. Çocuğun Oyun Gereksinimi ve İzmir/Alsancak Semtinde Çocuğa Yönelik Açık/Yeşil Mekân Olanaklarının Artırılması Üzerine Bir Araştırma. Ege Üniversitesi, İzmir. (yayınlanmamış doçentlik tezi).
- Ergin, Ş. 2004. Modernizm’in Kurgusu Bağlamında Peyzaj Planlama Bilim Alanının Konumsal Durumu ve Açık Bir Metin Olmayan Felsefesi. Peyzaj Mimarlığı 2.Kongresi Kitabı. PMO Yayını, Ankara. ss.8 – 18.
- Ergin, Ş. 2007. Düşünce Dünyamızın Toplumsal Temellerinin Ayırında Varmak. Peyzaj Mimarlığı Dergisi (1 – 2), ss.50 – 55.
- Ergin, Ş. ve Çukur, D. 2007. Şehir Planlama’da Modül Kullanımı Ya Da Bir Öncekine Yanıt, Egemimarlık 2 (61), ss.22 – 25.
- Göksu, E. 1996. Kentsel Mekan ve Tarih Felsefesi: Zaman ve Temsil Sorunsalı. İzmir (yayınlanmamış çalışma).
- Harvey, D. 2002. *Toplumsal Adalet, Postmodernizm ve Kent*. 20. Yüzyılın Kenti. (Çev. B. Duru ve A. Alkan). İmge Kitabevi, İstanbul. ss.215 – 248.
- Harvey, D. 2003. Sosyal Adalet ve Şehir. (Çev. M. Moralı). Metis Yayınları, İstanbul.
- Koç, H. 2009. İzmir’de Konut Çevrelerinde Nitelikli Yapılaşma Üzerine Görüşler. TMMOB İzmir Kent Sempozyumu Bildiriler Kitabı, İzmir. ss.515 – 526.
- Nisbett, E. R. 2006. Düşüncenin Coğrafyası. (Çev. G. Çağalı Güven). Varlık Yayınları, İstanbul.
- Öner, M.Y. 1991. Kültürlenme Kültürleme Süreci. Egemimarlık (3), ss.29 – 32.
- Sılaydın, M.B. 2006. Şehir Planlamanın Paradigmal Sorgulanması ve Ekolojik Dengenin Korunması Bağlamında Yeni Bir Süreç Önerisi (Kuramsal Bir Deneme). Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (yayınlanmamış doktora tezi). İzmir.
- Yırtıcı, H. 2005. Çağdaş Kapitalizmin Mekansal Örgütlenmesi. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

PLANLAMAMANIN ADİLCEİ ÜZERİNEⁱ

Doç. Dr. **Metin Şenbil**

Gazi Üniversitesi

Ahmet Aşar Şimşek

İller Bankası

ⁱ 7. Türkiye Şehircilik Kongresi Programı'nda yer alan ve sunumu gerçekleştirilen bildiri, sahibinin isteği üzerine basılmamıştır.

VI. OTURUM: ADALET ve PLANLAMA
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Fatma Ünsal

SORU-CEVAP

Prof. Dr. FATMA ÜNSAL- Şimdi 15 dakikalık bir kaymayla başladık, dolayısıyla 15 dakika tartışmak için sorular ve katkı için süremiz var. Salondan katkı ve sorular için şu anda iki kişiyi görüyorum.

ESRA OĞUZ- Benim sorum Sayın Karasu'ya. İki tane kavramı açmasını isteyeceğim kendisinden. Kente karşı suç kavramını tanımlarken kentin temsil ettiği değerlere karşı işlenen suçlardan bahsetti. Ben bu değer kavramını çok sübjektif buluyorum. Yani bugün bu temsil ettiği değerler bugün için verilmiş değerler olabilir. Örneğin, ben bugünkü kenti mülkiyet hakkı kutsanmış eril, milliyetçi, dinci bir kent olarak tanımlarsam burada eşcinseller, kadınlar, yüksüzler potansiyel suçlu olarak görülebilir mi? Onun yerine acaba insanlığın değerlerini ön plana çıkartmalı mıyız? Sonuçta kent yaşamın örgütlendiği yerler, bu kadar kendi başına bir değer haline getirilmemeli diye düşünüyorum. Bir diğer sorum yine aynı şekilde kente karşı işlenen suçlar arasında gecekondulaşma sayıldı. Barınma hakkı elinden alınmış insanlar mı suçludur burada, yoksa onları kırdan kente çağıran, ama aynı zamanda barınma sorunlarını çözmeyen devlet mi o suçu işlemektedir? Bu konuları açmasını isteyeceğim. Teşekkürler.

Prof. Dr. FATMA ÜNSAL- Teşekkür ederiz. Önce soruları alalım, sonra yanıtları alalım. Buyurun.

SAVAŞ ZAFER ŞAHİN- Merhabalar. Ben de Metin Hocam'a bir soru sormak istiyorum. Adalet deyince İngilizcedeki meşhur equity, equality ya da Türkçesi eşitlik ya da hakçılık ya da adalet karşıtlığı aklıma geliyor ilk etapta. Şimdi biz plancılar bir plan yapıyoruz, adamın birine 10 kat emsal değeri veriyoruz, ötekisi yeşil alanda kalıyor. Bunun kendimizce bir hakçılığı var, fakat daha sonra bu mahkemeye aksettiği zaman mahkemede eşitçi bakış açısıyla müktesep hak diye bir kavramla herkesi 10 kata çıkartıyor. Şimdi burada şunu sormak istiyorum hocama: Bizler plancılar olarak adalet duygusunu planlama sürecinin içerisinde biraz ayıklayıp sanki yargı süreçlerine ihale ettik, oralara bıraktık. Bu boşluğu nasıl doldurabiliriz ki, yargı süreçlerinin de yarattığı sonuçlar ortada, bugün Ankara'da yine iki tane altgeçidin kapatılması, planlarının iptali ve sonrasında da siyasal açıdan karmaşık bir durum ortaya çıktı. Planlama kendi içinde mi adaleti çözmeli, yoksa yargı süreçlerine mi bırakmalı? Teşekkür ederim.

Prof. Dr. FATMA ÜNSAL- Peki, teşekkür ederiz. Üçüncü sorumuz.

RIFAT SAĞLAM- İstanbul Üniversitesi. İki sorum var, bir de bir-iki cümle ilave etmek istiyorum. Doç. Dr. İpek Özbek arkadaşımıza, kendisi genelde benim yanlış anlamadıysam

bütün bu proseslerde çoğu birtakım problemlerin yargıyla halledildiğini söyledi. Ben aksi kanaatteyim, ama Türkiye'ye bakarsa tabii doğru, ama mega kentlerde mesela, Tokyo olsun, Londra olsun, Chicago olsun, New York planlamalarına baktığımız zaman planlama sürecinde 100 tane problem varsa atıyorum, ama genelde 80-90'ı o planlama prosesi içerisinde halledilmiştir, çok az bir kısmı, yüzde olarak çok az bir kısmı yargıya gider. Zaten sonra bir temennimi belirteceğim, keşke arkadaşlarımız burada bir bildiri görmek isterdim: Mega kentler nasıl planlanır? Yani planlama prosesi bizde nedir, mega kentlerde nasıldır, muvaffak olanlar kentsel tercih edilen yaşam kaliteleri çok iyi olan Menkur ... gibi bir şehirde veya Kopenhag'da nasıl bir planlama süreci uygulanmıştır ki, muvaffak olmuştur? Böyle bir bildiri görmek isterdim ben, belki vardır, ama şu ana kadar göremedim.

İkinci sorum Yrd. Doç. Dr. Duygu Çukur'a: Planlama yapan kişilerle benim merakım çünkü çok gayet otorotiv bir şekilde bildirisini sundu arkadaşımız, yaşını filan da biliyorum. Benim merakım tabii oradan bir temenniye de gideceğim, çünkü Türkiye'de bu çok eksiklik var, dünyada da eksiklik var, ama Türkiye'de daha fazla eksiklik var. Şimdi kaç tane orta ölçekli bir şehir veya daha büyük ölçekli şehirlerin planlamasını yapan kaç kişiyle konuştu arkadaşım acaba onu merak ediyorum. Bu yargılara varırken şöyle olmalıdır, şöyle derken bunlarla bir konuşma fırsatı oldu mu veya böyle bir gayret içerisinde oldu mu onu merak ediyorum.

Şimdi buradan şuraya geleceğim: Bu meseleleri tartışırken bakın, literatürde bakıyorsunuz tabii haklı, yargıydı, çünkü literatürden tartışırsanız elinizde bir kâğıt parçası olması lazım, bakmanız lazım, ama bir de bu planlamayı tabii bazı yerlere de gidiyor buradan taşlar, planlamayı yapan kişilerin de hiç olmazsa bir hatıratını falan yazsalar planlama prosesini, bu Project managementin bizim İngilizce olarak close out periyottur. Yani mesela, bir projeyi bitirdikten sonra nerede çuvalladınız, nerede maliyetler nedir filan bunu yazarsınız. En önemli kısmı da budur, muvaffak olan şirketler bunu yapanlardır. İşte TAV gibi mesela, bir 'Project Management'te planlama da bir 'Project Management'tir. Yani ben bunu yaptım, ama burada çuvalladım, bunu yaptım maliyeti şuna düşürdüm, ertesi projede bunu böyle yapmalıyım diye. Şimdi bunu tabii yapabilmek için elinizde bir kanıt olması lazım, delil olması lazım, bir yazı, belge olması lazım. O konuda biraz hak veriyorum, ama merakım tabii konuştunuz mu diye merak ettim. Benim tavsiyem planlama yapan örgütlerin yalnız hatıra değil tabii, ben biraz bunu amiyane tabirle, hatıra da hiç yoktan iyidir, ama planlama yapan örgütlerin oturup nasıl planlama yaptıklarını, nerede zorluklarla karşılaştıklarını, ondan sonraki tecrübeden sonra bir daha yapsalar nasıl yapacaklarını filan dokümante etmelerinde yarar var. Yoksa bu konuları biz sittin sene tartışırız. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. FATMA ÜNSAL- Peki, biz teşekkür ederiz. Başka soru var mı? Buyurun.

HABİBE ASMAN- Bozok Üniversitesi. Benim de iki tane sorum olacak: Birincisi “*Kente Karşı Suç ve Kent Hakkı ve Adalet*” sunumuyla ilgili. Burada hukuki dayatmadan bahsedildi. Kentlilere yapılan bu hukuki dayatmaya karşı kentlilerin nasıl direnebileceği hakkında biraz bilgi verilmesini istiyorum. Diğer sorum da “*Planlamanın Adilcesi Üzerine*”, burada da planlamanın öncelikleri nelerdir bunlardan bahsedildi. Planlamanın önceliklerinde kentli mi ya da plancı mı sorusunu sormak istiyorum. Yani planlamanın öncelikleri kentliye göre mi belirlenmeli, plancıya göre mi belirlenmeli? Bu konuda hangisinin söz hakkı daha önde gelir?

Prof. Dr. FATMA ÜNSAL- Peki, teşekkür ederiz. Başka soru yok sanıyorum. Soruların sırasıyla yanıtları alalım ve önce Sayın Karasu’dan, buyurun.

Yrd. Doç. Dr. MİTHAT ARMAN KARASU- Az önceki soru kente karşı suç kentin temsil ettiği değerlere yöneliktir demiştim. Hanımefendi haklı olarak diyor ki, peki, kentin temsil ettiği değer nedir? Şimdi İstanbul’da üç tane semte gidin, üç tane insan çağırın, onlara sorduğunuzda üçünün de kendine göre kent tanımı olacaktır. Zaten kenti özel kılan da bu, köyde herkese sorduğunuzda köyle ilgili aynı şeyi diyecektir, ama kentin heterojen yapısı, işbölümü, uzmanlaşma kenti bu şekilde getirmiş. Kent bir organik değil, mekânîk bir mekanizma değil mi? Durkheim böyle tanımlıyor. Kentte (in) içine biz kan bağına dayalı değil, birincil değil, ikincil ilişkilerimiz var. İkincil ilişkilerimiz bizim Kent istemlerimizi, hayata bakış açımızı ve yarın gelmek istediğimiz noktada çok çeşitlilik arz ediyor. Kenti güzel yapan da aslında bu çeşitliliktir. Ancak çeşitlilikte uzlaşmak biraz daha zor oluyor, ama takdir edersiniz ki, bir noktada da uzlaşa sağlayıp belli şeyleri evrensel değer olarak kabul etmemiz lazım. Mesela, slogan atan insanlar şöyle derler: “*İnsanlık onuru yenecektir*” Ne demektir insanlık onuru? O basit bir slogan değildir, çok ciddi bir mücadeledir. Bedenin bütünlüğünün bir arada kalması hakkı vardır. Bu çok büyük bir mücadeleyle elde edilmiştir, çünkü zamanında insanların kollarını, bacaklarını kesiyorlar, ama hepimizin insan olarak bir Hintlinin, bir Türk’ün, bir başka kimsenin üzerinde uzlaşacağı değerlerimiz de var. Ne gibi? İnsan haklarına saygı duymak gibi, temiz, esenlik içerisinde yeşilin daha çok olduğu bir kentte yaşamak az önce dediğim farklı görüşleri olsa da üç kişinin uzlaşacağı bir nokta mıdır? Bence noktadır, yani sandığımızın aksine daha çok uzlaşabileceğimiz nokta var, ama çeşitliliğimiz var mı? Evet, ben belki siz de öyle düşünüyorsunuz bilemiyorum, ama sonuçta ben çeşitliliği bir aykırılık olarak değil de, zenginlik olarak kabul ediyorum. Öte yandan hukuken de bir metine her şeyi koyamayacağınıza göre Anayasamızda 56. maddede: “*Çevre Hakkı*” demiş. Bundan örneğin ben memnun değilim, çünkü ben hukuken onu çok yeterli bulmuyorum. Az evvel söylendi, Türk Ceza Kanunu’nda 184. madde inanın ki, olsa da olur, olmasa da olur. Hatta bence olmasa daha iyi, çünkü şimdi gidip diyor ki size idareciler: Hocam diyordunuz,

var işte. Şimdi o şeyimizi de elimizden aldılar, yasası var artık, o iş bitti, ama yasa bence daha farklı çıkmalıydı, daha farklı olmalıydı. O komisyon görüşmelerinde de vardık, ama bazı şeyleri anlatmanız zor oluyor. Demek istediğim çeşitli olarak kentte yaşayan insanlar olarak aynı açıdan bakmayabiliriz, ama bir yeşil alan, kültürel alanların daha çok olması tıpkı evrensel haklarda olduğu gibi insan haklarında uzlaşabileceğimiz birçok nokta var.

Bir diğer sorunuz gecekondular haklı mıdır, mağdur mudur, sanık mıdır? Bence ikisi de değildir. Ne açıdan dersenez önce şunu düşünmenizi isterim: Bu insanlar buraya göç etmişler, gelmişler ve barınma imkânları yok, o konuda haklısınız, ancak barınma imkânının başkasının mülkü üzerinden görülmesi o kişiye bir haksızlıktır. Hukukun temel bir ilkesi vardır, basit de bir ahlâk kuralıdır var: Kendinize yapılmasını istemediğinizi başkasına yapmayacaksınız. Bu kişinin mülkü üzerinde bunu yaparsanız, o zaman sorun çıkar. Siz de şunu diyeceksiniz: Türkiye’de gecekondular zaten kişinin mülkü üzerine değil, devlet ya da vakıf arazileri üzerinden yapılıyor. O zaman daha kötü, çünkü demek ki hepimizin hakkını gasp ediyor. Şöyle dersenez o doğrudur ve adildir: Bir kentsel dönüşüm projesi var Ankara’da Dikmen Vadisi’nde olduğu gibi, insanları hara-güre zorla çıkartıyorsunuz, onların orada tapusu var, bir şekilde orada kalmışlar artık, siz bu insanları zorla çıkartıp oraya gökdelenler dikip üst düzey gelir insanları oturtmanız bu adil bir şey değil. Bir de üstelik gecekondunun ticarileşme süreci var. Bizim Ruşen Hoca siyasalda anlatırdı, 1950’lere, 1960’lara kadar masum bir istek olan gecekondulaşma ondan sonra bir ticarileşme sürecine giriyor. Ben hatırlıyorum 243 tane gecekondusu olan gecekonduda oturan bir insan tanıyorum ben, konutları var, oradan geçiniyor. Biz bunu nasıl masum bir istek olarak görebiliriz?

Bir diğeri demişti ki arkadaşımız, hukuki dayatmalar evet yazık ki öyle, ben aynı konuda yine vurgulamak istiyorum. Türkiye’de kente karşı suç işlemenin en iyi yolu, en kolay yolu, en pratik yolu bunu siyasiler çok iyi biliyor, hukuk. Hukukun arkasına sığınıyorsunuz, imar planlarını değiştiriyorsunuz. Hukukun arkasına sığınıp yeni yasa çıkartıyorsunuz, sabah bir beyefendi dile getirdi, o örneği vereyim, cevap herhalde olacaktır. Özelleştirmeden bahsettiler, özelleştirme sürecinde Özelleştirme İdaresi’ne yetki verebilmek için defalarca kanun çıktı. Anayasa Mahkemesi reddetti, ama Anayasa Mahkemesi’nin reddetme gerekçesini okuyan yok. Oysaki orada kent planlama esasları, kent bilim ilkeleri var hâkim orada o kadar güzel onu anlatmış ki, adam orada 6. Daire Danıştay diyor ki kararda, sonra Anayasa Mahkemesi de aynı paralel kararı vermiş, dediği şu: “*Kentin yeşil alana ihtiyacı vardır. Kamu arsaları elden çıkarılmamalıdır*” Sanki bir planlama dersi gibi, ama bundan ders alan var mı? Ders alan yok. Onun üzerine aynen Meclis bir de son dönem 10 yılda bir şey icat edildi, aynen

kabul ediyoruz. Direniyoruz, ayaktayız. Neye direniyorsun, ne için ayaktasın, kenti yok etmek için bu kararlılık niye?

Bir diğeri ben hukuken doğru da bulmuyorum bunu, torba yasa uygulaması. Sonra biz ayıklayıp içinde Allah'ım bu sefer ne çıkacak, hangi sürpriz yumurta var diye bakmak zorunda kalıyoruz. O nedir? Kaybetmektir, adam torba yasa içine dolduruyor, siz onu doğru takip edemiyorsunuz. Maden Yasasında değişiklik böyle çıktı, kurvaziyer liman meselesi çok çetrefilli bir şey ve peki, ne yapacağız dedi soran hanımefendi. Rahmetli Derviş Bey vardı avukat, burada merhumu anmak isterim. Onun çok güzel bir sözü vardı: “*Şehrin Hukuku*” diye bir kitabı vardı. Orada iptal davalarıyla yürütmeyi durdurma davaları bizim bugün katılım anlamındaki elimizdeki en kuvvetli silah diyor, ben buradan alkışlıyorum Mimarlar Odasının bu direnişini, bu da olmasa kaybederiz. Çünkü artık elimizde bilgi erişme hakkımız yok, katılım hakkınız onların istediği ölçüde var, o zaman elinizde tek bir enstrüman kalıyor, o da dava açma hakkı. Bu konuda Danıştay çok geniş bir yorum yaptı, biliyorsunuz sadece hak ihlali değil, menfaat ihlali de bu kapsamda görülüyor. Cargill’de de aynı şeyi görüyoruz, Latife Hanım Konağı’nda da aynı şeyi görüyoruz, Bursa’daki davalarda da, yani mücadele yürütmenin belki de bugün elimizde tek kalan yolu bu, ama aslında tek kalan yol tabii ki bu değil, onu izah etmeye çalışmışım. Bir direniş gösterebiliyorsunuz. Az önce akademisyen arkadaşım söylediler işgal ya da direniş, bunlar da artık bir yöntem, çünkü bir de şu var Türkiye’de: Yargı kararı alınıyor, ama o uygulanmıyor. O zaman bizim elimizdeki hak arama özgürlüğümüzü elimizden almak anlamına geliyor. Bizim İdari Yargılama Usul Kanunu diyor ki: “*Bir mahkeme kararı alındıktan 30 gün içerisinde hiçbir sebep olmadan uygulanmalıdır*” Ben Gökkafe’si sabah gelirken gördüm, hâlâ o karar uygulanmayı bekliyor, yani öyle de olmamalı.

Prof. Dr. FATMA ÜNSAL- Teşekkür ederiz. İkinci soru ve daha sonra bir soru daha yöneltildi Metin Şenbil Hoca’ya, buyurun.

Doç. Dr. METİN ŞENBİL- Teşekkür ediyorum. Zafer Hocam da eski bir oda yöneticisi, bendeniz de şu an bir oda yöneticisiyim. Bizler hafta içinde bir araya gelip, bir nevi artık şey oynuyoruz: Kırmızı 29’a koydum, yani dava açıyoruz, dava sonucunda parasını yatırıyoruz ve kaybediyoruz ya da kazanıyoruz. Belli bir şehir plancılarının cıvıllığı söz konusu, sebebi de küçük bir odayız. Yani yel değirmenlerine giden eşeğin üstündeki Cervantes’i düşünün, at bile yok, o şekildeyiz.

Ben bir kere şunu söyleyeyim, yani Türkiye’de aslında sizin birinci kısma cevap vereceğim de, bu dava konusu ilginç. Aslında bizim yasalar engelliyor, yani yasalar şehir plancısını akan bir nehri seyreden ah kötü akıyor, yolunu değiştirmemiz lazım, set edelim falan gibisinden bir

hale getirmiş vaziyette. Mevzuatımız bizi aslında bir adaleti tesis edici bir aracı konumuna getirmiş değil. Biz uygulayıcı da değiliz, biz sadece planı yaparız, o planın içerisinde de inanılmaz hinlikler de yapabiliriz. Çünkü 18. Madde uygulaması var, onda esas kabul edilen haritacıların devamlı uyguladığı şey mülkiyetin olduğu yerin kıyısındaki imar parseline vermek, onun bir emsali var, ötekisinin 15 emsali var mesela anlatabiliyor muyum? Orada direktman zaten adaletsizliği tescil ediyoruz, mekâna çakıyoruz, biz kendimiz yapıyoruz. Orada çok büyük şey var, mesela Rols'un söylediği bir şey var: *“Eğer paylaşacaksak pastayı sen kes, yarısını ben alayım”* diyor. Yani anlatabiliyor muyum? Burada ilginç bir şey var, paylaşımı bizim nasıl yapacağımız ya da buna nasıl şehir plancısının dahil olacağı mülkiyet hakkı olan herkese mülkiyet hakkı kadar yapılaşmayı verebileceğimiz bir sistem yok Türkiye’de. İmar planı var, o imar planında kime ne gittiğini ilk önce göremiyorsunuz, daha sonra bir bakıyorsunuz ki, bir kurtlar sofrası gibi rantlar dağıtılıyor. Bunun kıyısında köşesinde olan şehir plancıları ihya oluyor, olmayanları da işte farklı şekillerde oluyor. Bunu oda yakalayınca kendi şeyince dava ediyor, yani bu süreç bence Roma İmparatorluğu’nu yıkan Cermen istilası gibi durdurulamaz bir süreç, yani bu mevzuatı ya da Anayasa’yı değiştirmedığımız sürece duramayacak bir süreç diye düşünüyorum. Bilmiyorum tam olarak cevaplayamadım, ama bu konuda şikâyetçi olduğumu en azından biliniz.

İkinci soruyu arz eden arkadaşımız kentli mi önce gelir, plancı mı önce gelir? Her ikisinin de kendine göre öncelikleri vardır diye düşünüyorum. Plancının da öncelikleri vardır, kentlinin de öncelikleri vardır, mülkiyet hakkı sahibinin de önceliği vardır, gecekonduda oturanın da kendine göre öncelikleri vardır. Bizim dediğim gibi ben plancıyı bir müzakere kurumunun merkezinde olan bir şahıs olarak görüyorum, yani yol çizmiş, yeşil alanı şuraya koyan bir adamdan ziyade acaba bu kenti nasıl yaşanabilir kılabiliriz sorusunu bütün kentliyi de bu sürecin içine katarak çözebilen bir kişi olarak görüyorum. O da şu anki durumda mümkün değil, her ikisi de kendine göre öncelikleri olan. Şehir plancısını engelleyen birtakım şeyler vardır, malum fay hattının taşınması mevzuunu açtı hocamız. Evet, yani onlar bizi şey yapamaz, hiç kimsenin aşamayacağı şeylerdir, ama dediğim gibi herkesin eşit olduğu, plancıların Ortodoks burada kilisenin eşitler arasında birinci olduğu bir düzen söz konusu, öyle düşünüyorum.

Prof. Dr. FATMA ÜNSAL- Teşekkür ederiz Metin Hoca’ya. İpek Hocam, buyurun.

Doç. Dr. İPEK ÖZBEK SÖNMEZ- Bana çoğu problem yargıyla hallediliyor demiştim, evet Türkiye’yi kastetmiştim, Türkiye örneğinde çoğu planlamaya ilişkin problemin, çatışmanın yargı sürecine intikal ettiğinden bahsediyordum.

RIFAT SAĞLAM- ...

Doç. Dr. İPEK ÖZBEK SÖNMEZ- Ben de zaten doğru olmadığına katılıyorum. Yargı sürecine kadar uzamaması gerekiyor, planlamanın hakçalığı sağlaması gerekiyor. Bu anlamda Türkiye örneğinde yargıya kadar uzaması nedeniyle pek çok sorunu da beraberinde getirdiğini ve planlama sürecini de uzattığını düşünüyorum, ama bunun yanı sıra Avrupa örneklerinde de çok fazla yargıya intikal eden örnek olaylar söz konusu. En azından Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne giden pek çok olaydan bahsedebiliyoruz. Yani çevre kirliliğine ilişkin, gürültü kirliliğine ilişkin orada da var, ama tabii ki sayısal olarak oradaki sistem daha fazla oturmuş olduğu için daha iyi çalışan bir planlama sistemi olduğu için tabii ki bize göre sayısal olarak çok daha azdır. Onun için bu bildiriye özellikle İngiltere örneğini vermiştim, yani planlama yoluyla dışlamanın nasıl gerçekleştiğini hani yabancı bir örnek üzerinden aktarmaya çalışmıştım. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. FATMA ÜNSAL- Buyurun Duygu Hocam, son soru sizeydi.

Yrd. Doç. Dr. DUYGU ÇUKUR GÖKÇE- Teşekkürler. Bildirimde planlama süreciyle ilgili çıkarımlarımın ya da yargılarımın herhangi bir görüşmeye dayanıp dayanmadığını sormuştunuz. Herhangi bir görüşmeye dayanmıyor. İlgili literatürün incelenmesi, değerlendirilmesi, bundan çıkan soyutlamalar üzerine dayanıyor. Bu süreci anlatan herhangi bir çalışmaya da rastlayamadım ben, ama söylediğimiz şekilde bunu örneklendirmek, konuyu örneklendirmek açısından böyle bir süreci izlemek, baştan sona bunun değerlendirmesini yapmak önemli tabii. Teşekkürler.

Prof. Dr. FATMA ÜNSAL- Teşekkür ederiz. Ayrıca bu noktada bir ufacık saptama da ben yapmak istiyorum. Zaten Duygu Hanım'ın bildirisinde böyle bir iddia da yoktu, dolayısıyla elbette ki örnekler, uygulama örnekleri, bunlardaki hatalar, çıkarılan dersler bizler için çok önemli, ama gelişmekte olan bir ülkede kavramsal kuramsal çalışmalar da çok önemli. Duygu Hanım zaten öyle bir sunum yaptı, ama mutlaka her bir bildiri başka çalışmaları tetikler. Bundan sonraki çalışmalarda da eminim onu dikkate alacaktır, ama kuramsal çalışmalara da en az uygulama örnekleri kadar önem veriyoruz.

Başka sorumuz veya katkımız? Buyurun Pınar Hocam.

Doç. Dr. PINAR ÖZDEN- Zamanı biraz aştık, ama bir konuya ben de çok kısa değinmek istedim. Duygu Hanım konuşmasında bir şey söylemişti, sormayacaktım, ama konular açılınca söyleme gereği duydum. Soru da değil, aslında bir saptama belki ya da aklımızın bir yerinde dursun diye. Kamu yararı ve planlama ilke esaslarındaki muallaklıktan söz ettiniz. Arkadan Mithat Bey, hatta Metin Bey de zannediyorum bu konuları biraz şöyle ele aldılar: Mesela, Mithat Bey dedi ki *“Bizim elimizdeki en önemli silah hâlâ yargı ve yürütmeyi durdurmak”* Siz de mesela kamu yararından ve planlama ilke esaslarındaki biraz bu

VI. OTURUM: ADALET ve PLANLAMA

muallaklıktan bahsettiniz. Aslında bu noktada işte hem kamu yararının, hem de planlama ilke ve esaslarının aslında bence muallak olan hiçbir tarafı yok. Dün İlhan Hoca ne dedi? Berraklaştırmadan bahsetti. Burada da bilinçli bir bulanıklaştırma var. Çünkü işte o elimizdeki silah olan yargı ve yürütmeyi durdurmada birçok kesimin en çok işine yarayan bu bulanıklıktır. Sadece kısaca buna değinmek istedim. Teşekkür ederim.

Yrd. Doç. Dr. MİTHAT ARMAN KARASU- Çok özür dilerim, bir katkı yapmak isterim. O dediğiniz çok doğru, çünkü ben bir kamu yöneticiyim, galiba salondaki tek kamucu da benim, şunu ifade edeyim: Danıştay 6. Dairenin kafası bu konuda bu salon kadar karışık değil, onlar planlama esası, kent bilim ilkeleri, o gerekçeli kararlar çok net ve çok sağlam. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. FATMA ÜNSAL- Evet, başka soru ve katkı yok sanıyorum. Tekrar bildiri sahiplerine teşekkür ederek 6. Oturumu kapatıyorum.

VII. OTURUM: İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ve PLANLAMA

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Semra Atabay

İklim Değişikliği Sorunu Kapsamında Türkiye’de Şehir Planlama: Mevcut Durum,
Sorunlar ve Öneriler

*Yard. Doç. Dr. Burcu Sılay Aydın, Araş. Gör. Hilmi Evren Erdin,
Araş. Gör. Burçin Hepgüzel*

Çevre-Enerji-İklim Üçgeninde, Dünyada ve Türkiye’de “Smart Cities” – Akıllı
Kentler

Dr. H. Hami Yıldırım, Zümrüt Kaynak

Metropoliten Alanda Düşük Karbon Salınlı Yerleşmeler İçin Yeşil Yerleşim
Değerlendirme Parametrelerine Dayalı Ulaşım Analizi: Beykoz – Akbaba Köyü

Dr. Cenk Hamamcıoğlu, Dr. Ayşegül Özbakır

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ SORUNU KAPSAMINDA TÜRKİYE'DE ŞEHİR PLANLAMA: MEVCUT DURUM, SORUNLAR VE ÖNERİLER

M. Burcu SILAYDIN AYDIN, H. Evren ERDİN, Burçin HEPGÜZEL

Dokuz Eylül Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

ÖZET

Küresel ısınma ve iklim değişikliği günümüzün en önemli ekolojik sorunları arasında yer almaktadır. Türkiye'nin de taraf olduğu Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Kyoto Protokolü'nde, sorunun çözümüne yönelik olarak sera gazı emisyonlarının azaltımına ve iklimsel değişime adaptasyon stratejilerine odaklanılmaktadır. Bu kapsamda taraf ülkelerden kendi ulusal politika ve eylem planlarını üretmeleri beklenmektedir. Şehir planlama bu stratejilerin uygulamada olanaklı hale getirilebileceği araçlardan biridir. Bölgesel ve kentsel ölçekte yürütülen planlama eylemi, azaltım ve adaptasyon stratejilerine ilişkin, karayolu öncelikli ulaşım kararlarının yeniden gözden geçirilmesi, kentsel enerji kullanım talebinin azaltılması, enerji tasarrufunun ve verimliliğinin sağlanması, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının yaygınlaştırılması, iklimsel değişimin yol açtığı aşırı yağış sorununa karşı kentsel altyapının ve arazi kullanım kararlarının geliştirilmesi vb. gibi pek çok müdahale alanını kapsamaktadır. Bu nedenle iklim değişikliğinin, planlamanın temel sorun alanlarından biri haline getirilmesi, diğer bir deyişle, şehir planlama sürecine bu stratejilerin entegre edilmesi gerekmektedir. Ülkemizde bu entegrasyonu sağlamaya yönelik ilk önemli adım, 2009 yılında Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından düzenlenen Kentleşme Şurası kapsamında atılmış ve konuya ilişkin "İklim değişikliği, doğal kaynaklar, ekolojik denge, enerji verimliliği ve kentleşme komisyonu raporu" hazırlanmıştır. Bu bildirin amacı, gerek bu raporda geliştirilen önerilerin uygulamada işlerlik kazanması gerekse de söz konusu entegrasyonun sağlanması için, şehir planlama süreci bütününde yapılması gereken düzenlemelerin genel bir çerçevesini oluşturmaktır. Bu kapsamda bildiride, ilk olarak, iklimsel değişim konusunda Türkiye'deki ulusal politika ve eylemler incelenerek, planlamanın bu politik çerçevedeki mevcut konumu ortaya konacaktır. Devamında, söz konusu entegrasyonun sağlanabilmesi açısından yeterliliğini tartışabilmek için, şehir planlamanın mevcut yasal, örgütsel ve uygulamaya

yönelik düzenlemeleri incelenerek konu bağlamındaki sorunlar saptanacaktır. Son olarak, planlamayı iklim değişikliği sorununda çözüm araçlarından biri haline getirmek üzere yapılması gereken düzenlemelere ilişkin öneriler geliştirilecektir. Böylelikle bildiride, iklimsel değişimlerin kentsel ve bölgesel ölçekte üretilecek mekansal gelişim politikaları çerçevesinde de ele alınması gerekliliği vurgulanmakta ve gelecekte konu bağlamında planlama alanında yapılacak değişikliklere ilişkin yönlendirici bir çerçeve oluşturulmaktadır.

1. GİRİŞ

İklim değişikliği sorununun çözümüne yönelik uluslararası ölçekte atılan ilk önemli adım 1992 tarihli Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) olmuştur. BMİDÇS’inde, küresel ısınma ve iklim değişikliğine neden olan sera gazı (SG) emisyonlarının azaltılması temel amaç olarak belirlenmiştir. Daha sonra, BMİDÇS’nin sera gazı emisyon hedeflerini karşılamada yetersiz kaldığı düşünülerek 1997 yılında Kyoto Protokolü imzalanmıştır. Protokolde taraf ülkeler, 2008-2012 yılları arasında emisyon değerlerini 1990 yılına oranla %5 azaltmak ile yükümlü kılınmıştır. Türkiye’nin de taraf olduğu bu önemli uluslararası anlaşmalarda temel hedef SG emisyonlarını azaltmak ve iklim değişikliğine uyum sağlamak olduğu için, taraf ülkelerden hedefe yönelik politika ve stratejiler geliştirmeleri ve önlemleri oluşturup uygulamaları beklenmektedir. Bu anlaşmalara taraf ülkelerden biri olarak Türkiye’de de söz konusu beklentileri sağlamaya yönelik ulusal çapta çalışmalara başlanmıştır.

SG emisyon yaratımında doğrudan ya da dolaylı rol oynayan tüm faktörler, azaltım stratejilerinin ve önlemlerinin uygulanması gerektiği müdahale alanlarını oluşturmaktadır. Bu müdahale alanlarından biri de şehir planlama eylemidir. Özellikle karbon dioksit emisyonlarına neden olan pek çok mekansal gelişim kararı farklı tür ve ölçekteki planlarca üretilmektedir. Toplu taşımadan çok bireysel ulaşımı ön plana çıkaran ulaşım politikaları, motorlu taşıt ağırlıklı ulaşım güzergahları, planlamaya konu olan yerin iklimsel özelliklerine duyarlı belirlenmemiş yapı nizamları, güneş enerjisinden yararlanmayı olanaksız kılan yoğun yapılaşma koşulları gibi kararlar, yerleşimlerde enerji kullanım talebini artırarak SG emisyonlarının yaratılmasına neden olmaktadır. Öte yandan planlama aynı zamanda, azaltım ve adaptasyon stratejilerinin olanaklı hale getirilebileceği bir araçtır. Bölgesel ve kentsel ölçekte yürütülen planlama eylemi ile karayolu öncelikli ulaşım kararlarının yeniden gözden geçirilmesi, kentsel enerji kullanım talebinin azaltılması, enerji tasarrufunun ve verimliliğinin

sağlanması, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının yaygınlaştırılması, iklimsel değişimin yol açtığı aşırı yağış sorununa karşı kentsel altyapının ve arazi kullanım kararlarının geliştirilmesi vb. gibi azaltım ve adaptasyon stratejilerine ilişkin pek çok önlem geliştirilebilir. Ülkemizde kentleşme süreçlerinin hala devam ettiği göz önünde bulundurulduğunda, gelecekteki kentsel mekansal gelişimin/yapılaşmanın iklim duyarlı bir nitelikte gerçekleştirilmesi için, **şehir planlama-iklim** entegrasyonunun bugünden sağlanması büyük önem taşımaktadır.

Bu noktada, küresel ısınma ve iklim değişikliği sorunlarına yol açan temel faktörlerin sanayileşme ve kentleşme süreçleri olduğu düşünüldüğünde, bu süreçlerin mekansal kurgusunu tanımlamakla görevli şehir planlama disiplininin öncelik alanları arasında böyle bir ekolojik soruna yer açması zor bir dönüşüm gibi görülebilir. Ancak plan kararlarının üretimi sırasında yapılabilecek bir takım değişiklikler, emisyon azaltım ve adaptasyon hedeflerine ulaşmada şehir planlamayı etkin rol alan bir konuma taşıyabilecektir. Bildiride, iklim değişikliği sorunu kapsamında Türkiye'deki şehir planlama süreci irdelenmekte ve anılan stratejilerle şehir planlamanın bugün itibariyle entegre olma düzeyi ortaya konarak geleceğe yönelik bu düzeyi artırma amacıyla öneriler geliştirilmektedir. Bu doğrultuda, Kentleşme Şurasının ilgili raporu temel bir kaynak olarak kullanılmakta ve bu raporun sonuçlarının bir adım ileriye taşınması hedeflenmektedir.

2. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE YÖNELİK ULUSAL POLİTİKALAR VE ŞEHİR PLANLAMA

Türkiye'de, BMİDÇS'ne taraf olmadan önce iklim değişikliği konusunda bazı çalışmalar başlatmıştır. Bunlardan belki de en önemlisi, 2000 yılında DPT VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı kapsamında oluşan İklim Değişikliği Özel İhtisas Komisyonu ve bu komisyonun DPT tarafından yayınlanan raporudur. Güncel olan IX. Beş Yıllık Kalkınma Planında da iklim değişikliği sorununa yer verilmiştir.

Komisyon tarafından hazırlanan raporda, ülkemizin üzerine düşen sorumluluklar dikkate alınarak İDÇS sürecine katılmak, sera gazları salınımlarını azaltmak ve kontrol altına almak hedeflenmiştir. Rapor, bu hedefler doğrultusunda özellikle sektör bazında bazı politika ve öneriler belirlemiş, konumuza ilişkin olarak ise kent içi ulaşımında enerjinin daha verimli kullanımını sağlamak ve kentsel ulaşımında etkinliklerinden kaynaklanan sera gazı salınımlarını sınırlandırmak ya da azaltmak adına bazı önlemler alınması gerekliliği üzerinde durmuştur.

İklim değişikliğine neden olan sera gazlarından CO2 salınımlarının başlıca kaynağı enerji alanındaki etkinliklerdir. Dolayısıyla enerji sektöründe kaynaklanan salınımları engellemeye yönelik: enerji tüketiminin azaltılması, enerji tasarrufunun artırılması ve enerji verimliliğinin artırılması; enerji üretim ve dağıtımında verimliliğin sağlanması ve enerji tasarrufu sağlamaya yönelik sanayi, bina, ulaşım sektörlerinde düzenlemelere gidilmesi gibi önerilerin geliştirildiği görülmektedir. Bu anlamda kentsel ulaşım sektörüne ilişkin geliştirilen fiziki planlamaya yönelik öneriler arasında: özel araç kullanımını artıracak fonksiyonların özellikle hızlı ve raylı toplu taşımacılık sistemleri ile desteklenmesi; farklı ulaşım türleri arasında bütünlük sağlanması, yaya ulaşımına olanak veren alt merkezlerin oluşumunun desteklenmesi ve bisiklet kullanımının hazırlanacak planlarda özendirilmesi gerekliliği gibi öneriler yer almaktadır. Bu önerilerin somuta indirgenmesi için ise kentsel ulaşım hizmetlerinden sorumlu olan yerel yönetimlerin iklim değişikliği ile ilgili bilinç düzeylerinin yükseltilmesi ve sorumluluklarının vurgulanması gerekliliği belirtilmiştir.

24 Mayıs 2004 tarihi itibarıyla BMİDÇS’ne taraf olduktan sonra Türkiye’de çeşitli kurumlar konu ile ilgili çalışmalar yapmak üzere görevlendirilmiştir. Bu kapsamda, iklim değişikliğinin etkilerinin araştırılması (DMİ); sera gazları emisyon envanteri (TUİK); sanayi, konut, atık yönetimi ve hizmet (EİEİ), enerji (EİGM) ve ulaştırma (DLH) sektörlerinde sera gazı azaltımı; arazi kullanım, arazi kullanım değişikliği ve ormancılık (ÇOB-Arge); politika ve strateji geliştirme (ÇOB-ÇYMG) ve eğitim ve kamuoyunu bilinçlendirme (ÇOB-ÇYMG) konularında çalışmalar yapılmıştır (Doğan, 2007).

BMİDÇS’ne taraf olmasını takiben, Türkiye’de, Çevre ve Orman Bakanlığı (2007) tarafından “Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Kapsamında Birinci Ulusal Bildirim” raporu hazırlanmıştır. Rapor, iklim değişikliği sorununa yönelik ülkenin mevcut durumunu ortaya koyan en kapsamlı metindir. Rapor, ülkenin sektörler itibarıyla (tarım, turizm, sanayi vb.) enerji kullanım miktarları, sera gazı emisyonları ve yutak envanteri ortaya konmakta; SG’lerinin azaltılmasına yönelik politika ve önlemler geliştirilmekte; tahmin ve etki azaltım senaryoları üretilmekte ve iklim değişikliğine duyarlılık durumu ele alınarak uyum tedbirlerine ilişkin öneriler sunulmaktadır. Bildirimin öncelikli hedefi, ulusal bir sera gazı envanteri çıkarmak olduğu için, sektör bazında sera gazı emisyon miktarlarına ilişkin verilere yer verilmektedir.

2007 yılından 9. Beş Yıllık Kalkınma Planı için oluşturulan Çevre Özel İhtisas Komisyonu raporu yayınlanmıştır (Devlet Planlama Teşkilatı, 2007). Rapor, “İklim Değişikliği Ulusal

Eylem Planı” hazırlama kararı alınmıştır. Ayrıca, ulusal sera gazı envanter sisteminin oluşturulması, yenilenebilir enerji kullanımı ve enerji verimliliğinin artırılması, temiz üretimin desteklenmesi, karbon tutucu yutak alanların korunması ve geliştirilmesi, İklim Değişikliği Koordinasyon Kurulunun güçlendirilmesi, ulaştırma sektöründe politika değişikliğine gidilmesi kararları alınmıştır (Devlet Planlama Teşkilatı, 2007). Ancak bu başlıklar altında detaylı-belirleyici kararların üretildiğini söylemek mümkün değildir.

2008 ve 2009 yılları, iklim değişikliğine yönelik ulusal ölçekte çeşitli projelerin başladığı yıllar olmuştur. Bunlar arasında, Türkiye'nin iklim değişikliğine uyum kapasitesinin geliştirilmesi, küresel çevre anlaşmalarının yönetiminde ulusal kapasitenin gerçekleştirilmesi, iklim değişikliği ile mücadele için kapasitelerin artırılması, HCFC sonlandırma yönetim planlarının hazırlanması, kurumsal kapasite geliştirme, ozon tabakasını incelten maddelerin bertarafı ve Türkiye iklim değişikliği ulusal eylem planının geliştirilmesi projeleri yer almaktadır (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2011a).

İDEP (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2011b)'nda temel sektörlerin (enerji, bina, sanayi, ulaştırma, atık, tarım ve arazi kullanım ve ormancılık) mevcut durumu değerlendirilmiş ve her bir sektöre ilişkin strateji, politika ve planlar, hukuki çerçeve ve kurumsal yapı, finansman, ekonomik araçlar, veri ve bilgi sistemleri, araştırma-geliştirme ve eğitim ve kapasite geliştirme başlıkları altında değerlendirmeler yapılmış ve öneriler geliştirilmiştir. İDEP'ında, yerleşmelerden kaynaklanan sera gazı emisyonlarının sınırlandırılması, amaçlardan biri olarak belirlenmiş; 2023 yılına kadar SG emisyonlarının en az %10 azaltılması hedeflenmiştir. Bu kapsamda iki eylem alanı oluşturulmuştur: 1) yerleşmeler ölçeğinde arazi kullanımının sera gazı emisyon miktarlarına etkisinin tespit edilmesi (yerleşmeler ölçeğinde ilgili tüm sektörlerin bütünsel etkilerinin tespit edilmesi) ve 2) enerji verimli ve iklim duyarlı yerleşme/yapılaşma için politika ve hukuki düzenlemelerin geliştirilmesi ve pilot projeler ile uygulamaya geçirilmesi. Her ne kadar İDEP'ında yerleşim planlamasının önemine vurgu yapılmışsa da sadece yerleşim ölçeğinde kalmış; topyekün planlama sürecinin konu bağlamında bir dönüşüme gerek duyduğuna ilişkin bir ifade bu eylem planında yer almamıştır.

Türkiye'nin iklim değişikliği temelinde yaptığı çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda, sorunun çözümüne yönelik çabaların ivme kazandığı açıktır. Bu çabalar, somut sonuçların alınması için önemli tetikleyici ve bağlayıcı bir üst çerçeve oluşturmaktadır. Ancak bu çabaların, uygulamada işlerlik kazanması için, bir takım ara-alt mekanizmaların da iklim

değişikliği sorununa entegre bir biçimde yeniden düzenlenmesine gerek vardır. Kentsel ve bölgesel ölçekte yürütülen mekansal planlama eylemi, böyle mekanizmalardan birini oluşturmaktadır.

Anılan ulusal bildirimde göre, Türkiye’de bina sayısı 1990-2000 yılları arasında %78,6 oranında artmış ve 2000 yılında belediyelerin sayısındaki artışa paralel olarak 7 838 675’e ulaşmış ve 2004 yılında inşaat sektörünün nihai enerji tüketimindeki payı %31 olmuştur (Çevre ve Orman Bakanlığı, 2007). Bu değerler, yapılaşmanın /kentsel mekansal gelişimin sorunu yaratmadaki önemli payını göstermektedir. Bu yapılaşmanın, iklime duyarlı bir nitelikle donatılarak kontrollü bir şekilde gelişiminin sağlanması kuşkusuz şehir planlama eyleminin elindedir. Bunun gerçekleşebilmesi de şehir planlamanın işleyişi, karar üretim araçları ve yönlendirici mekanizmaları itibariyle, iklim değişikliği sorununu içselleştirmiş bir süreç içerisinde yürütülmesine bağlıdır. Ancak günümüzdeki şehir planlama süreci, hem kendi mekansal gelişim anlayışı hem de destekleyici-yönlendirici mekanizmaları (örn.yasalar) itibariyle iklim değişikliği sorununun çözümde etkin bir araç olarak kullanılabilme niteliğine sahip olmaktan çok uzaktır.

BMİDÇS ve Kyoto Protokolünün genel yaklaşımına uygun olarak, gerek ulusal bildirimde gerekse de eylem planında yer alan azaltım stratejileri, daha çok sektör temelli bir seragazi azaltım hedefine odaklı tanımlanmıştır. Sektör temeli azaltım stratejileri, ağırlıklı olarak her bir sektörün kendi bünyesinde alınabilecek teknoloji-destekli önlemlerle azaltım hedeflerini sağlama yoluna gidilmesini öngörmektedir. Örneğin konut sektörünü ele aldığımızda, konut sektöründen kaynaklı emisyonların azaltılması için geliştirilen öneriler genellikle, teknoloji-destekli yalıtım önlemlerinin artırılarak enerji verimliliğinin ya da mimari ölçekte tasarım önlemleri ile enerji sakınımlarının sağlanması gibi bina ölçekli çözüm arayışlarına yönelmektedir (örn. Hunt, 2004; Brown ve Southworth, 2008). Oysa, sektörlerin bireysel emisyonlarının yanı sıra bu sektörlerin mekansal gelişimine ilişkin çeşitli kararlar da emisyon değerlerini belirleyici önemli bir faktördür. Sektörlerin yerseçimi ve yoğunluğu yerin iklim dengesine müdahale eden önemli planlama kararlarıdır. Bir bölgenin karbon yutak kapasitesi, bu kapasiteye yüklenen sektörel gelişim kararları ve emisyon-absorbe dengesinin sağlanması - günümüz planlama eyleminde gözetsilme de- iklim değişikliği sorunu kapsamında çözümü planlama eylem alanından beklenen bir yaklaşımdır (örn. Uy ve Nakagoshi, 2008; Zhang ve diğ., 2007). Benzer şekilde, ulaşımın motorlu taşıt odaklı olup olmayacağı ya da bunun oranı bir planlama sorunudur. Kentsel konut yapılaşmasının güneş enerjiden pasif yararlanmayı

sağlayacak şekilde tasarlanması da imar planlarında sağlanabilecek bir parsel-yol yönlmesi kararıdır. İklim değışikliğinin en çok etkilediği coğrafî alanlar olan kıyıların risk bölgeleri olarak tanımlanması ve kıyılarda olumsuz etkilerden korunmayı sağlayacak şekilde yapılaşmanın sağlanması da bir planlama konusudur (Bütünleşik kıyı alanları yönetim ve planlaması bu amaçla etkinleştirilmelidir). Örnekleri artırmak mümkündür. Burada vurgulanmak istenen, şehir planlamayı söz konusu sorunun dışında tutmamak ve noktasal olarak nitelendirebileceğimiz sektör temelli yaklaşımlara ek olarak planlama eylemini de sorunun çözümüne yönelik işlevsel hale getirmek gerektiğidir.

Bu noktada, şehir planlama sürecindeki karar ve uygulamaları doğrudan etkileyen yasa ve yönetmeliklere de değinmek yerinde olacaktır. Mevzuat incelediğinde şehir planlama ile iklimsel değışim probleminin doğrudan ilişkilendirildiği bir yasanın mevcutta bulunmadığı görülmektedir. Öte yandan iklimsel değışimle doğrudan ilgili bazı yasa ve yönetmelikler mevcuttur. Bunlar, 18.04.2007 tarihli ve 5627 sayılı Enerji Verimliliği Kanunu, Binalarda Enerji Performansı Yönetmeliği, Ulaşımında Enerji Verimliliğinin Artırılmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik ve Enerji Kaynaklarının ve Enerjinin Kullanımında Verimliliğin Artırılmasına Dair Yönetmelik'tir.

Ancak bu mevzuat incelendiğinde, çözüm yaklaşımlarının ya tek yapı ölçeğinde kaynakların etkin ve verimli kullanımına ya da ulaşım sektöründe sağlanabilecek bir takım azaltım politikalarına odaklı olduğu görülmektedir. Mevzuatta tekil emisyon kaynaklarında enerji verimliliğinin artırılmasına yönelik önlemler paketini içermektedir. Arazi kullanım planlamasıyla ilgili tek metin, Ulaşımında Enerji Verimliliğinin Artırılmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik'tir. Bu yönetmelikte, kentsel ulaşım planlarına değinilmekte ve ulaşımından kaynaklı emisyonları azaltıcı bazı önlemler yer almaktadır. Kısaca mevcut yasal durum kapsayıcı bir çerçeve sunmamakta; bir bütün olarak arazi kullanım kararlarının iklime duyarlı bir yaklaşımla belirlenmesini sağlayacak hususları barındırmamaktadır.

Yukarıda politik ve yasal çerçevede iklim değışikliği ile planlama ilişkisinin –asında ilişkisizliğin- durumu özetlenmiştir. Bu ilişkisizlik ortamında, Türkiye'de 2009 yılında Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından düzenlenen Kentleşme Şurası kapsamında sevindirici bir adım atılmıştır. Şura kapsamında "İklim Değişikliği, Doğal Kaynaklar, Ekolojik Denge, Enerji Verimliliği Komisyonu" oluşturulmuş ve komisyon çalışmaları bir rapor ile sonuçlanmıştır. Kentleşme ve iklim değışikliğini ilişkilendirme açısından Türkiye adına önemli bir gelişme olan bu raporda, mevcut kentleşme/yapılaşma süreçlerinde konu

bağlamında hangi alanlarda sorun yaşandığı detaylı bir şekilde ortaya konmuştur (Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, 2009).

Raporda sorunlar toplam 51 madde halinde sıralanmıştır. Tespit edilen sorunları şu şekilde gruplandırmak mümkündür: Politika ve strateji eksikliği, toplumsal bilinç yetersizliği, örgütlenme sorunları, bilimsel çalışma ve veri yetersizliği, mevzuata ilişkin sorunlar, doğal kaynakların korunamaması, kaynak kullanımındaki yanlışlıklar, planlama sürecine ilişkin sorunlar, kirlilik, iklim değişikliğinin tehditleri, altyapı sorunları, kent ve bina ölçeğinde enerji kullanımı ve verimliliğine ilişkin sorunlar, ulaşım politikasına ilişkin sorunlar, çevreye yaklaşım biçimindeki duyarlılık ve denetim yetersizliği. Saptanan bu sorun yelpazesi incelendiğinde, ulus düzeyinden (örn. “iklim değişikliği konusunda ülkemiz stratejilerinin belirlenmemiş olması ve yapılacak eylemler için yasal çerçeve eksikliği”) bina (örn. “binalarda enerjinin etkin kullanılmaması”) ya da birey (örn. yakma sistemlerinin bilinçli kullanılmaması ve kalitesiz yakıt kullanımı”) düzeyine inen bir çeşitlilikte sorunların sıralandığı görülmektedir.

Raporda, sorun tespiti ve her bir sorun için strateji ve eylem önerisinin geliştirilmesi şeklinde ilerleyen bir yöntem izlenmiştir. Ayrıca, her bir sorun için geliştiren eylem önerilerinden kimin sorumlu olacağı, ne kadar bir süre öngörüldüğü ve bütçesi de tanımlanmıştır. Bu sorun temelli yaklaşım, detaylı müdahale alanlarını saptamak açısından oldukça önemlidir ve sunulan önerilerin ivedilikle yürürlüğe geçmesi gerekmektedir. Raporda tek tek müdahale alanları halinde sunulan sorun ve öneri paketinin işlerlik kazanması ve raporun sonuçlarını bir adım daha ileriye götürmek amacıyla bu bildiriye iklim duyarlı yeni bir planlama süreci çatısı çerçevesi oluşturma ve bu sorunları daha sistematik bir yapı içine yerleştirerek çözüme çabasına girilmiştir.

3. ŞEHİR PLANLAMA-İKLİM ENTEGRASYONUNUN SAĞLANMASINA YÖNELİK ÖNERİLER

Bu bildiri kapsamında iklim değişikliği sorunu ele alınmıştır ve öneriler de bu bağlamda geliştirilmektedir. Bununla birlikte, doğanın her bir bileşenine ilişkin sorunlar, sadece kendi bağlamlarında ele alınarak çözülemezler. Daha açık bir ifadeyle, iklim, su kaynakları, hava gibi doğanın farklı alt elemanları ya da sistemleri, ancak doğanın bütünsel olarak ele alınıp korunmasıyla korunabilirler. Bu noktada **iklim değişikliği sorunu ile şehir planlamayı entegre etme** süreci aslında **doğa koruma ile şehir planlamayı entegre etme** sürecinin bir

alt aşaması olarak tanımlanmalıdır. Doğanın tüm elemanları birbirleriyle etkileşim halinde olduğu ve iklim gibi doğal denge sistemleri de bu etkileşimin bir ürünü oldukları için, doğal sorunları parça parça ele alıp bu parçalar eşliğinde sorunları çözmeye çalışmak, yardımcı olacaktır ancak asla yeterli olmayacaktır. Bu nedenle ön koşul, doğal sınırlara dayalı ve doğal kaynak kapasitelerini gözetilen bir planlama süreci tanımlamak; alt parçalara ilişkin önlemleri de bu üst bağlam içerisinde belirlemektir. Bildiride bu bilinç eşliğinde, iklim değişikliği sorununa yönelik aşağıdaki öneriler geliştirilmektedir.

Şehir planlamayı azaltım ve adaptasyon stratejilerinin bir parçası haline getirebilmek ve Kentleşme Şurasında üretilen ilgili raporu tanımlı bir çerçeveye oturtabilmek açısından, şu üç temel kanalda bir takım değişikliklere/dönüşümlere gidilmesi gerekmektedir: 1) Şehir planlama süreci ve eyleminin mekansal gelişim ve yapılaşma anlayışı, 2) Uygulamaya yönelik tasarım rehberi, standartlar ve normlar, 3) Destekleyici-yönlendirici mekanizmalar.

1) Şehir planlama süreci ve eyleminin mekansal gelişim ve yapılaşma anlayışı:

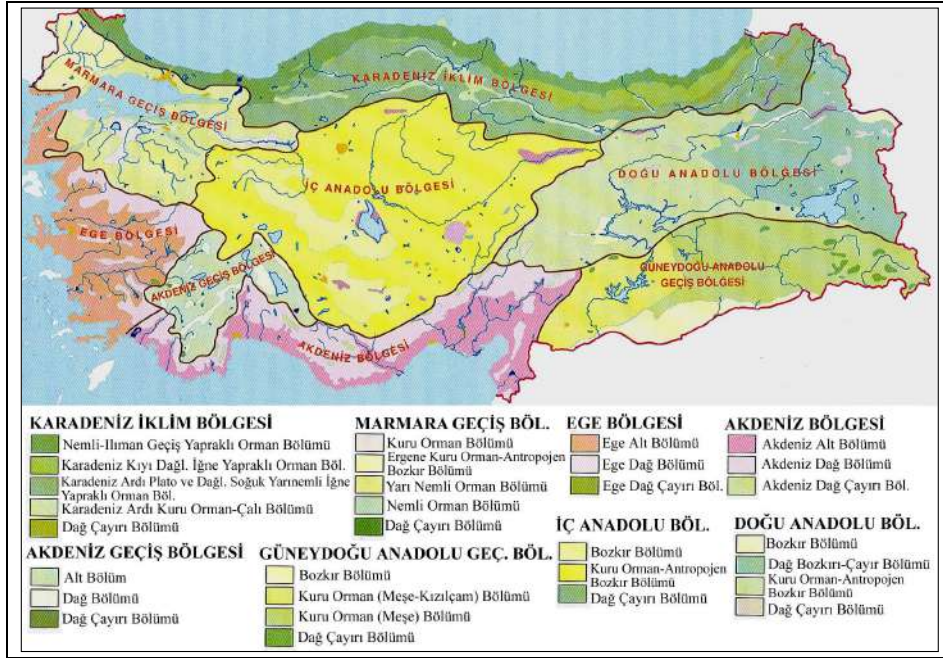
Mekansal stratejilerin geliştirilmesinde şehir planlamanın iklim değişikliğine ilişkin bazı politikaları geliştirmeye ve merkeze almaya ihtiyacı bulunmaktadır. Bu noktada planlama alanının, sorununun ve müdahale alanının doğru bir şekilde tanımlanması gerekmektedir. Bu alanı belirleyecek sınırlar, kentin yayılımı ve onun tarif ettiği sınırlardan ve idari sınırlardan farklı olarak doğal sınırlayıcılar olmalıdır. Dolayısıyla kentsel ekosistem tek başına değil, doğal ekosistemin tanımladığı bütünün bir parçası olarak ele alınmalıdır. Bunun sonucu olarak, planlama eylemlerinin, politikalarının ve stratejilerinin doğal ekosisteme ve onun içerdiği kentsel ekosistemlere göre tanımlanan farklı plan ölçek ve türlerinde geliştirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Bu kapsamda bölge, kentsel bölge ve kent gibi farklı ölçek ve türdeki kademelenme içerisinde hazırlanacak planların, mekansal gelişime temel oluşturan çevre, konut, sanayi, enerji, ulaşım, altyapı gibi başlıklara ilişkin kısa ve uzun vade stratejileri ve politikaları içermesi gerekmektedir.

İklim değişikliği sorununun en çok etkilediği doğal kaynaklardan biri sudur. Atmosferik dengenin (başta karbon döngüsünün bozulması sonucu) bozulması iklim değişikliğine yol açmakta; iklim değişikliği de su döngüsünün doğal işleyişine zarar vermektedir. İklim değişikliğine paralel yağış rejimlerinin zamansal ve bölgesel değişimleri, yerel su kaynak kapasitelerinde azalmaya ya da taşkınlarla sonuçlanan aşırı artışlara neden olmaktadır. Hem su kaynaklarının korunması hem de iklim değişikliği ile beraber gelen bu etkilerin kontrol

altına alınması için, **akarsu havzası temelli yönetim ve planlama anlayışı** gerekmektedir. Havza temelli yaklaşımın önemi bir çok çalışmada belirtilmiştir (örn. Özdemir 2003; Sılaydın, 2007). Ancak havzalar hala planlama sürecine bir sınır olarak dahil edilmemekte ve bir eşik olarak gözetilmemektedir.

Kentsel ve bölgesel ölçekteki her türlü planın doğa üzerine bir baskısı ya da doğadan talep ettiği bir kaynak kullanım miktarı vardır. Daha açık bir ifadeyle, her yeni mekansal-sektörel gelişim kararı, yapılaşma süreci ve sonrasında atmosfere SG yayan bir faktör haline gelecektir. Bu nedenle nasıl her bir plan kapsamında nüfus projeksiyonu yapılıyorsa benzer şekilde **planların CO2 emisyon projeksiyonlarının** da yapılması gerekmektedir. Plan CO2 emisyonlarının hesaplanması, planlama alanının yerel karbon yutak kapasitesi ile bir ilişkilendirme olanağı sunması açısından önemlidir. Böylelikle bu ilişkilendirmenin sonucuna göre ya planın CO2 emisyon miktarını azaltacak şekilde revizyonlara gidilecek ya da yutak kapasitesini artırmak için ağaçlandırılacak alan miktarı artırılacaktır. Kısacası, şehir planlama eylemine **CO2 emisyon hesaplamaları ve karbon yutakları ile emisyon-absorbe dengesinin sağlanması arayışı** yeni bir hesaplama yaklaşımı olarak dahil edilmelidir.

Karbon yutaklarını hesaplamak ayrı bir disiplinin konusudur ve zor bir iştir. Çünkü her bir ağaç türüne ve yaşına göre değişen farklı absorbe potansiyeline sahiptir. Planlama eyleminde ise daha pratik şekilde kullanılacak bilgilere gereksinim vardır. Bu noktada, Atalay ve Mortan (2003) tarafından oluşturulan ekolojik bölge ve yöre sınırları, karbon yutaklarının hesaplanmasında ortalama değerlerin elde edilebileceği coğrafi sınırlar olarak kullanılabilir. Çünkü Atalay ve Mortan (2003) ekolojik bölge ve yöreleri belirlerken yerel bitki örtülerinin dağılımını bir kriter olarak kullanmışlardır (bkz. Şekil 1). Dolayısıyla bir plan, Şekil 1’de sunulan bölgelerden hangisi içinde yer alıyorsa, o bölgenin bitki örtüsünün yerel karbon yutak kapasitesi ortalama bir değer olarak planlama sürecinde kullanılabilir. Burada görev sadece plancıya düşmemektedir; bu veri setinin ilgili diğer disiplinlerce hazırlanıp plancıya sunulması gerekmektedir.

Şekil 1: Türkiye'nin ekolojik bölge ve bölümleri

Kaynak: Atalay ve Mortan (2003) Haritanın yeniden düzenlenmesi: M.B. Silaydın

2) Uygulamaya yönelik rehberler, standartlar ve normlar:

Yasalar ve yönetmelikler plan kararları üretilirken başvuru alan temel bağlayıcı ve yönlendirici dokümanlardır. Ancak sadece mevzuatın yönlendiriciliği, iklim gibi farklı coğrafyalarda farklı özellikler gösteren doğal sistemlere uygun-uyumlu planlar yapmak için yeterli değildir. Çünkü yasa ve yönetmelikler ülke geneli için üretilmektedir; bu nedenle genel kuralları ortaya koyarlar ve yöresel farklılıklara göre değişmesi gereken detaylı kuralları bünyesinde barındırmazlar; barındırmaları da beklenemez.

Bu noktada, özellikle imar planlarını iklim değişikliği sorunu olarak çözümü olarak araçsallaştırma ya da bu planlara iklim duyarlı bir nitelik kazandırmak için, sadece ulusal referanslı bir plan üretim sürecinden çıkılmalı ve yerel referanslara dayalı bir süreç geçilmelidir. İklim değişikliğine yol açan faktörlere ilişkin farklı yerel koşulların tarif ettiği alternatif seçenekleri ve aralıkları içeren yapılaşma standart ve normlarının oluşturulması gerekmektedir. Dolayısıyla, Türkiye'nin farklı iklim bölgelerine göre ayrı ayrı tasarım rehberleri hazırlanmalıdır. Bu rehberlerin ve rehberlerde içerilecek olan norm-standartların

oluşturulması, iklim değişikliğine ilişkin politikaların, yasaların ve uygulamaların yönetiminde ve denetiminde bir gösterge ve değerlendirme aracı olması açısından da önemli bir yere sahiptir. İDEP bünyesinde de “farklı iklim bölgeleri için enerji etkin ve iklim duyarlı planlama ve yerleşim ilkelerinin geliştirilmesi ve kriterlerin oluşturulması, sürdürülebilir kentsel yerleşim planlarının etkin uygulanması için bir rehber hazırlanması” kararı alınmıştır. Ancak, İDEP’ında bu karar, bir SG emisyon azaltım amacının bir eylemi olarak ortaya konmuştur. Dolayısıyla bu çerçevede hazırlanacak rehberlerin de azaltım seçenekli alternatifleri barındıracağını düşünmek mümkündür. Bu bildiri de ise, planlarda bir azaltımdan ziyade bir dengeleme arayışı önerilmektedir. Bu nedenle, rehberlerden azaltımın yanı sıra karbon dengesini gözeten önlemleri-yönlendirmeleri taşınması beklenmektedir. (Örneğin, farklı iklim bölgelerindeki konut alanlarının hane halkı başına emisyon değerleri ile, bu bölgelerdeki konut gelişme alanlarının ilişkilendirilmesi ve kent içi ve kent çevresi yeşil alan büyüklüklerine ilişkin farklı arazi kullanım standartlarının bu ilişkilendirme doğrultusunda geliştirilmesi).

3) Destekleyici-yönlendirici mekanizmalar:

Konunun öneminin daha iyi anlaşılması ve sahip çıkılması maksadıyla, iklim değişikliği ile ilgili merkezi ve yerel yönetimlerin ilgili kurumlarda birimlerin ve komisyonların oluşturulması gerekmektedir. Merkezi ve yerel ölçekte oluşturulacak örgütsel yapılanma iklim değişikliğine yönelik sürecin yönetiminin daha etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi ve sürdürülmesine de olanak sağlayacaktır. Bu örgütlenme yapısı içinde yer alan birimlerin yetki ve sorumluluklarının mevcut yasalar ve yönetmelikler çerçevesinde yeniden gözden geçirilmesi ve düzenlenmesi gerekmektedir. Hem kurumsal hem de bireysel düzeyde konu ile ilgili (özellikle enerji verimliliği, tasarrufu, ulaşımda toplu taşıma seçeneklerinin geliştirilmesi, özel araç kullanımının sınırlandırılması, atık yönetimi ve geri kazanımı, su kayıp ve kaçaklarının önlenmesi, atık suların geri kazanımı gibi) olumlu çalışmaları ve uygulamaları desteklemek amacıyla çeşitli teşviklerin verilmesi için ortak fonların oluşturulması ve/veya vergi muafiyetlerinin sağlanması, yasa ve yönetmeliklere uymayan kurum, kuruluş ve bireylere yönelik caydırıcı cezai yaptırımların oluşturulması gibi çeşitli ekonomik düzenlemelerin yapılmasına gereksinim bulunmaktadır. Ayrıca üniversiteler ölçeğinde ve konuya ilişkin oluşturulacak araştırma merkezleri bünyesinde, TÜBİTAK aracılığıyla iklim değişikliği konusu ile ilişkili mekansal planlama, peyzaj planlama, enerji,

ulaşım, altyapı gibi belirlenecek temel başlıklarda bilimsel çalışma ve araştırmaların desteklenmesi bu alanda bilgi birikiminin oluşturulması, ortak uzmanlaşmanın sağlanması ve bilimsel, teknolojik ve yenilikçi uygulamaların geliştirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Toplumda konuya ilişkin duyarlılığın oluşturulması ve bilinç seviyesinin artırılmasına yönelik, eğitim kurumlarında ilköğretimden itibaren eğitimlerin verilmesi, yazılı ve görsel medyada eğitim ve bilgilendirme programlarına yer verilmesi, sivil toplum örgütleri ve halkın eğitime yönelik bilgilendirme toplantılarının düzenlenmesi gibi çeşitli uygulamaların yapılması gerekmektedir.

4. SONUÇ

Kuşkusuz, iklim değişikliği sorununu planlamanın temel sorunlarından biri haline getirmek, diğer bir deyişle, iklimi temel bir veri olarak ele alıp kararlar üreten planlar hazırlamak için, pek çok müdahale alanında detaylı önlem ve uyum kriterleri oluşturulmalı ve uygulanmalıdır. Bildiride detaylı önlem ve uyum paketi için bir üst çerçeve oluşturması amacıyla öneri geliştirilmiştir. Öneriler, iki ölçekte kendisini göstermektedir: bölgesel ölçekte, akarsu havzalarına dayalı bir yönetim ve planlama anlayışı ve ekolojik bölgelere dayalı karbon emisyon-absorbe dengesi yaklaşımı; kentsel (yerel) ölçekte ise iklim bölgelerine dayalı imar planı ve yapılaşma süreci. Diğer tüm önerilerin bu kapsayıcı çerçevenin içine yerleştirilmesi, genelde doğanın özelde ise atmosferik dengenin (iklim sistemlerinin) korunması açısından oldukça önemlidir. Çünkü önerilen yaklaşımda, doğanın kendi dengesini koruyan plan kararları üretebilmek için gereken coğrafi sınırlar (akarsu havzaları, ekolojik bölgeler ve iklim bölgeleri) planlama sürecinin temel referansları olarak tanımlanmıştır.

KAYNAKLAR

- Atalay, İ. ve Mortan, K. (2003). Resimli ve haritalı Türkiye bölgesel coğrafyası. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Bayındırlık ve İskan Bakanlığı. (2009a). “İklim değişikliği, doğal kaynaklar, ekolojik denge, enerji verimliliği ve kentleşme komisyonu raporu”. Ankara.
- Brown, M.A. and Southworth, F. (2008). Mitigating climate change through green buildings and smart growth. *Environment and Planning A*. vol.40, 653-675.
- Çevre ve Orman Bakanlığı. (2007). Çevre ve Orman Bakanlığı. ‘Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Kapsamında İklim Değişikliği Birinci Ulusal Bildirimi. Ankara.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2011b). Türkiye Cumhuriyeti İklim Değişikliği Ulusal Eylem Planı. Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı (2000). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı İklim Değişikliği Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı (2007). Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013 Çevre Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Ankara.
- Hunt, J. (2004). How can cities mitigate and adapt to climate change?. *Building Research and Information*. 32(1), 55-57.
- Özdemir, S. (2003). Planlamada yeni bir süreç, yeni bir dil ve yeni bir kurumsal yapı gerekliliği üzerine.... Şehircilikte Reform, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 27. Kolokyumu. Mersin. Bildiri kitabı, 33-42.
- Sılaydın, M.B. (2007). Ekolojik dengenin korunmasını hedefleyen yeni bir şehir planlama süreci önerisi. Peyzaj Mimarlığı III. Kongresi. Antalya. 22-25 Kasım 2007. Bildiri kitabı, 154-160.
- Uy, P.D., Nakagoshi, N., 2008. Application of land suitability analysis and landscape ecology to urban greenspace planning in Hanoi, Vietnam. *Urban Forestry & Urban Greening* 7, 25-40.
- Zhang, L., Liu, Q., Hall, N.W., Fu, Z., 2007. An environmental accounting framework applied to green space ecosystem planning for small towns in China as a case study. *Ecological Economics* 60, 533-542.

İNTERNET KAYNAKLARI

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2011). T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı İklim Değişikliği Dairesi Başkanlığı Resmi Web Sitesi. “Projeler”. (Erişim tarihi Ekim 2011).

<http://www.iklim.cob.gov.tr/iklim/AnaSayfa/Projeler.aspx?sflang=tr>

Doğan, P. (2007). İklim Değişikliğinde Türkiye'nin Adımları. Ankara. (Erişim tarihi Eylül 2011). <http://www.bitem.gazi.edu.tr/pdf/iklimturkiye.pdf>

ÇEVRE-ENERJİ-İKLİM ÜÇGENİNDE, DÜNYADA VE TÜRKİYEDE “SMART CITIES”- AKILLI KENTLER

Şehir Plancısı, Dr. **H. Hami YILDIRIM**

TMMOB Üyesi

Şehir Plancısı, Trafik Planlama Uzmanı **Zümrüt KAYNAK**

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı

Küresel iklim değişikliği, küresel enerji krizi, küresel çevre kirliliği; sanayiden tarıma, turizmden atıklara, ulaşımdan binalara her sektörün üretim ve tüketim türlerini, biçimlerini ve eğilimlerini hızlı ve yaygın bir biçimde derinden değiştiren olumsuz unsurlardır. Sürdürülebilirlik ilkelerinin yerine getirilmesinde katalizör etkisi oluşturan bu olumsuzluklar, kentsel hizmetlerin sunumunda, kullanımında, izlenmesinde kısaca yönetiminde ekoloji odaklı olmayı zorunlu hale getirmektedir.

Kent-kır ayrımının ortadan kalkmaya başladığı, kentten kıra nüfus göçünün hızla arttığı ve her tür üretimin kentte gerçekleştiği günümüz dünyasında, bu olumsuzluklardan en fazla etkilenecek olan Türkiye'nin de içinde bulunduğu gelişme yolundaki ülkelerdir.

1998’li yıllar itibarı ile hızla gelişen, ilerleyen ve yaygınlaşan teknoloji; doğal kaynakların da tükenme riskini taşıdığı gerçeği ile yüzleşilmesi neticesinde, kaynakların tüketim odaklı değil, yeniden kullanım ve geri dönüşüm odaklı olarak kullanımını ilke edinmeye başlamıştır. Bu ilke doğrultusunda kentsel hizmet sunum biçimleri de değişmeye, yeniden biçimlenmeye ve yeniden isimlendirilmeye başlamıştır.

Akıllı ulaşım, akıllı binalar, suyun ve evsel katı atığın geri dönüşümü ve yeniden kullanımı, güneş enerjisi ve rüzgâr enerjisinin kullanımının yaygınlaştırılması gibi bir çok alanda kendini gösteren kentsel hizmetlerin tamamı, gerek kaynakların etkin ve verimli kullanımı, gerek enerjinin ve çevrenin korunumu, eşitlikçi kullanımı ve geri kazanımı kapsamında, “Akıllı Kentler”, “Eko-kentler” yada “karbon-sıfır kentler” adı altında bütünleşmiş, kapsamını genişletmiş ve yeni bir plan, yeni bir kent ve yeni bir anlayışa doğru hızla ilerlemeye başlamıştır.

Özellikle Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşmeleri Programı (UNHABITAT), Avrupa Birliği (AB), Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Kurumu (OECD) ve Hükümetlerarası İklim

Değişikliği Paneli (IPCC) gibi uluslararası kuruluşlar tarafından yayınlanmış olan raporlardan yararlanılarak hazırlanan bildiride aranan cevaplar, bildiri başlığı ile uyumlu olarak, enerji, çevre ve iklim öğeleri kapsamında, kentsel planlama vizyonu çerçevesinde irdelenmektedir.

Bu bildiride amaç, gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde kentsel hizmetlerin sunumunda “akıllı kentler” adı altında derlenecek olan uygulama örneklerine yönelik açılımlar yaparak, bu uygulamaların ülkemiz politika ve planları kapsamında uygulanabilirliğine dair değerlendirmeler yapmaktır.

Bu amaçla; bildirinin birinci bölümünde, sürdürülebilirlik, küresel iklim değişikliği, enerji verimliliği temellerine dayalı genel ilkeler Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Kyoto Protokolünü de içine alınarak açıklanacak, iklim değişikliği ve kentleşme etkileşimi hakkında bilgiler verilecektir.

Bildirinin ikinci bölümünde, birinci bölümde verilen bilgiler ışığında “Akıllı Kentler”e yönelik olarak temel unsurlara ve uluslararası uygulama örneklerine yönelik açılımlar yapılacak, üçüncü bölümünde ise ülkemizin iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinden etkilenme durumu, enerji arz-talep dengeleri ve çevrenin korunumu kapsamında irdelenerek, mevcut politika, önlem ve mekanizmaları hakkında bilgiler verilecektir.

Bildirinin sonuç ve değerlendirme bölümünde ise, ülkemiz koşulları kapsamında kentsel hizmet sunumunda ve planlamada akıllı çözümlere ulaşabilmek için, Akıllı Kentler adı altında uygulanması gereken yöntemler hakkında öneriler geliştirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Çevrenin ve Enerjinin Korunumu, Enerji Verimliliği, İklim Değişikliği ve İklim Değişikliği ile Mücadele, Akıllı Kentler

GİRİŞ

Dünya tüm insanlar için var, yaşam hepimiz için, ama kimimiz sığmıyoruz taşıyoruz, kimimiz kendimize yer bulamıyoruz. Peki, kendilerine yer bulamayanlar kimler? Sığmayanlar kim ve neden taşıyorlar? Nereye ve kimin haklarına? Dengeler nasıl? Kaynaklar ne kadar? Nasıl kullanıyoruz kaynakları? Dünya nereye ve ne tür kararlara doğru yol alıyor? Planlama nerede? Nasıl? Ne ölçüde? Tüm bu sorgulamalar neden?

İşte tam bu noktada, adaletin başladığı ve bittiği, üretimin ve tüketimin aynı yerde olduğu yaşam alanlarımız olan ve büyüğünden küçüğüne değişik isimler kullandığımız yerleşmelerde; her tür faaliyetin “smart”, diğer adıyla “akıllı” adı altında hayat bulduğunu,

sürdürülebilir yerleşmelere doğru bir adım daha yaklaşmak için zayıf yanların birer fırsata dönüştüğünü görüyoruz.

Yeniden sorguluyoruz süreci. Nedir bu zayıflıklar? Zayıf yönler neden ve nasıl fırsatlara dönüşüyor? Hangi araçlarla ve ne tür yöntemler kullanılarak ilerliyoruz? Ya da ilerliyor dünya? Türkiye nerede? Planlama nerede?

Tüm bu sorulara cevaplar bulmak için adım adım yol alalım.

1- SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK, İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE ENERJİ VERİMLİLİĞİ

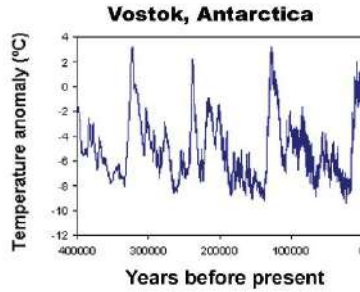
Birleşmiş Milletler Brundtland Ortak Geleceğimiz konulu raporda; "...bugünün ihtiyaçlarını, gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme imkanından ödün vermeksizin karşılayabilmek..."[1] olarak tanımlanan ve Kuşaklar arası eşitlik; sosyal adalet; sınır ötesi sorumluluk (G. Haugton, C. Hunter, "Sustainable Cities", 1996, Londra) ilkelerine dayanan Sürdürülebilir Kalkınma [2]; "Yapılı çevre ve doğa arasında denge kurarak, doğal kaynakları tüketmeden gelecek nesillerin ihtiyaçlarının karşılanmasına imkan verecek şekilde bu günün ve geleceğin yaşamını ve kalkınmasını programlama anlamını taşımaktadır. Sürdürülebilir Kalkınma sosyal, ekolojik, ekonomik, mekansal ve kültürel boyutları olan bir kavram"[3] olarak da tanımlanmaktadır.

Sürdürülebilirlik; çevre, toplum ve ekonomiden oluşan birbirleri ile bağlantılı üç faktörün bir arada ve dengeli olması ile sağlanabileceği gibi, sürdürülebilir politika için, bunu sağlayacak kaynağa sahip olunması ve buna devam edebilmek için finansal ve yasal kapasitenin olması gerekmektedir [4].

Sanayileşmenin 1980'li yıllarla birlikte hızlanması ile küreselleşen dünyada değerler geçmişe göre daha fazla duyarlılaşmaya ve hassaslaşmaya başlamış, kırılgan noktalar ve durumların tespit edilmesi çabasına girilmiştir. Ekonomi bileşeni, yanına çevreyi ve enerjiyi de alarak sürdürülebilirliğin temel yapı taşlarını oluşturmuştur. İşte bu aşamada iklim değişikliği, hem enerji kaynaklarının sürdürülebilir ve etkin kullanımını, hem çevrenin korunumu, hem de toplumsal sürdürülebilirliği sağlayacak temel insan haklarının savunucuları ve takipçileri arasında yerini almıştır.

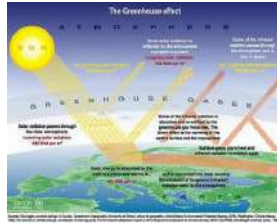
Nedir herkesin bildiği ve üzerinde çok farklı yorumların yapıldığı iklim değişikliği?

İklim değişikliği; belirli veya sınırlı bir bölge için, milyonlarca yıldan beri zaman dilimleri içinde hava koşullarının istatistiksel dağılımında yaşanan değişim olarak tanımlanmaktadır [5].

Grafik 1. Küresel Isı Değişimleri [6]

Gezegeni çevresel, sosyal ve ekonomik olarak tehdit eden iklim değişikliği ve iklim değişikliği ile mücadeleye ilişkin çalışmalar yürüten “Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli”(IPCC); “iklim değişikliğinin atmosferde ya da arazi kullanımında insan kaynaklı değişiklikler nedeni ile de olabileceği”ni belirtmektedir [7].

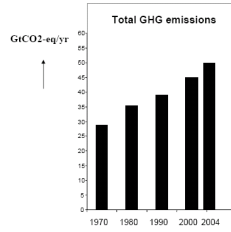
Şekil 1. Sera Gazı Etkisi [8]

IPCC tarafından değişik dönemlerde iklim değişikliği konusuna yönelik olarak Değerlendirme Raporları hazırlanmaktadır. 1992’de imzalanan ve 1994 yılında yaptırım haline gelen Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi’nin oluşmasında öncülük eden ilk değerlendirme raporu, 1990 yılında yayımlanmış, 1995 yılında hazırlanan 2. Değerlendirme Raporu ise 1997 yılında yayımlanan Kyoto Protokolü için anahtar bir veri teşkil etmiştir.

1995’de hazırlanan 2. Değerlendirme Raporunda ve 2001 yılında hazırlanan 3. Değerlendirme Raporunda [7] özetle ;

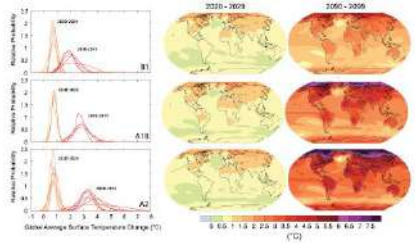
- ❖ Sera gazı emisyonu konsantrasyonunun artmaya devam ettiği,
- ❖ Dünyanın ısındığı ve iklim sisteminin değiştiği,

- ❖ Son 50 yıldaki ısınmanın nedeninin insan kaynaklı faaliyetler olduğuna dair ciddi bulgular olduğu,
- ❖ Küresel ısı değişimleri ve deniz seviyesi yükselmesinin devam edeceği;
- ❖ İklim değişikliği azaltım çabalarına yönelik olarak her ölçekte uyum stratejilerinin gerekli olduğu,
- ❖ İklim değişikliği azaltımına yönelik etkinliğin, iklim politikalarının iklime dayalı olmayan ulusal ve sektörel politikalara entegrasyonu ile mümkün olabileceği vurgulanmıştır.

Grafik 2. 1970-2004 Yılları Arasında Toplam Sera Gazı Emisyon Salım Değişimi [9]

2007 yılında hazırlanan 4. Değerlendirme Raporu'nda [10] ise; 20. yüzyılın ortalarından bu yana ortalama yüzey sıcaklıklarında gözlenen artışın büyük bölümünün kuvvetli olasılıkla (%90) insan kaynaklı sera gazı salımlarındaki artıştan kaynaklandığı ve insan yerleşmelerinin iklim değişikliğine neden olan sera gazı salımlarının artmasında büyük etken olduğu ifade edilmiştir.

Şekil 2. Yüzey Sıcaklıklarındaki Değişim [10]

Söz konusu panel (IPCC) çalışmaları öncülüğünde başlayan iklim değişikliği ile mücadelede; 21 Mart 1994 de yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi

(BMİDÇS) [11] en önemli yere sahip olup, sözleşmeye taraf olan ülkelerin sürdürülebilir kalkınmayı destekleyerek, iklim değişikliğinin nedenlerini önceden tahmin etmeleri, önlemleri veya en aza indirmeleri, zararlı etkilerini azaltmak için önleyici tedbirler almaları, enerji, ulaştırma, tarım, ormancılık ve atık yönetimi sektörleri dâhil tüm ilgili sektörlerde sera gazı emisyonlarını kontrol eden, azaltan veya önleyen teknolojileri, uygulamaları ve işlemleri teşvik, geliştirme, uygulama ve yayılmasında işbirliği yapmaları gerekmektedir.

BMİDÇS kapsamında İklim Değişikliğinin Potansiyel Etkileri;

- ❖ Su kaynaklarında azalma
- ❖ Tarımsal üretkenlikteki değişkenlikler
- ❖ Orman yangınları
- ❖ Kuraklık
- ❖ Erozyon
- ❖ Çölleşme
- ❖ Ekolojik bozulmalar
- ❖ Bulaşıcı hastalıkların artması
- ❖ Sıcak hava dalgalarına bağlı ölümler olarak tanımlanmaktadır.

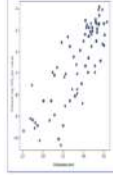
Ayrıca; aşırı sıcak ve daha sık görülen gece ve gündüz, daha az soğuk gün ve geceler, aşırı yağış, kuraklık, ısı dalgaları ve deniz seviyesi yükselmesi, iklim değişikliğinin olumsuz etkileri arasında yer almaktadır.

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS)’e bir ek niteliğinde olan ve 11 Aralık 1997 tarihinde imzalanan ancak 16 Şubat 2005 tarihinde yürürlüğe giren Kyoto Protokolü’ne ise 183 ülke ve Avrupa Topluluğunun ([Belçika](#), [Almanya](#), [Fransa](#), [Hollanda](#), [Lüksemburg](#) ve [İtalya](#)) tamamı üyedir. Türkiye söz konusu Protokol’e 5 Şubat 2009 tarihinde resmen taraf olmuştur.

2- İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE KENTLEŞME ETKİLEŞİMİ

Küresel enerji krizi iklim değişikliği tehdidi ile birlikte daha da büyüme ve özellikle gelişmekte olan ülkelerin olası fırsatlara ve sıkıntılara odaklanmalarına neden olmuştur. Büyüyen ekonomileri ile artan enerji ihtiyacı, enerji kıtlığı ve fakirlik gibi sorunlarla birleşerek özellikle gelişmekte olan ülkelerin düşük enerjili, düşük karbonlu ve kaynak etkin olan çözümlere ve uygulamalara yönelmelerine neden olmuştur.

Kentler, gerek üretimin gerekse tüketimin merkezi olarak küresel ekonominin kalbini oluşturarak ekonomi içindeki baskın niteliğini devam ettirmektedir. Enerji ile çalışan ve araziye gereksinim duyan kentler, enerji fiyatlarındaki artış, hava kalitesindeki düşüşten kaynaklanan sağlık sorunları ile iklim değişikliği etkileri ile yüz yüze gelen alanlar halini almıştır. [12]

Grafik 3. Kentleşme düzeyi ve kişi başına düşen CO2 miktarı [13]

Enerjiye yönelik geliştirilen ve hedeflenen AB politikalarına bakıldığında ise durum daha çarpıcı bir nitelik kazanmaktadır. Nitekim AB 2030 yılı hedefi olarak, yenilenebilir enerjilerin toplam enerji içindeki payının %20-30'lar düzeyine erişmesini öngörmektedir. Nitekim AB İklim Eylemi ve Yenilenebilir Enerji Paketi, 2020 yılında 1990 seviyesine göre en az %20 sera gazı azaltımı ile yenilenebilir enerji kaynaklarının payının %20 artırılmasını hedeflenmektedir.

Bu durum, hem yenilenebilir enerji santrallerin kurulmasına, hem de kullanımına yönelik ekonomi, teknoloji, sosyoloji, çevre ve eğitim yatırımlarının artmasına neden olmakta, aynı zamanda fiziksel planlama ile stratejik planlama arasındaki ilişkinin iyi kurgulanması zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır.

IPCC tarafından çalışmalarına devam edilen 5. Değerlendirme Raporunun hazırlanması aşamasında kapsama alınacak olan ve “İnsan Yerleşmeleri, Su, Enerji ve Ulaşım Altyapısı-Uyum ve Azaltım Stratejileri” başlıklı öneri özet raporunda, kentlerin ve insan yerleşmelerinin iklim değişikliğine neden olan etkenler arasında ön plana çıktığı, nüfus yoğunluğu ve altyapı nedeni ile kentlerin iklim değişikliğine neden olan etmenlerin bir çok çeşidini içinde barındırdığı, altyapı yatırımlarının yakın gelecekte, kentlerin uzun dönemde neden olacakları sera gazı emisyon miktarlarını belirleyici rol oynadığı ve kentsel planlamanın uyum ve azaltım konularında ciddi rol oynayabileceği belirtilmektedir.

IPCC 30. Oturumunda sunulan 5. Değerlendirme Özet Öneri Raporuna göre;

- ❖ **İnsan yerleşmeleri, kentsel emisyonlar** (fosil kaynaklı yakıtlar ile mesken ve mesken olmayan yerlerde tüketilen yakıtlar, karayolu taşıtları ve elektrik üretimi

esasında ortaya çıkan dolaylı emisyonları): Kıyılardaki deniz seviyesi yükselmesi, fiziksel altyapı, kıyı ve nehir taşmaları ve fırtınalar, kentsel ısı adaları, iklim değişikliğinin altyapı üzerindeki ileri derecedeki etkileri, ulaşım altyapısı, su kaynakları, yapılar, atık ve enerji altyapısından oluşan tüm insan yerleşmeleri faktörleridir.

- ❖ **İklim Değişikliğine Uyum:** Uyarı sistemleri, kapasite geliştirilmesi, toplumsal farkındalık ve bilinç geliştirilmesi, acil durum planlaması, risk yönetimi, finans ve fiziksel altyapı için yatırım konularına yönelik ekonomik alternatif sistemlerdir.
- ❖ **Emisyon Azaltımı:** Yaşam biçiminin değiştirilmesi için teknik iyileştirme ve altyapının yenilenmesi (yapıların, yolların, enerjinin ve su altyapısının) ve arazi kullanım politikalarıdır.

Bu süreçte emisyon azaltım politikaları, özellikle enerji, atık, ulaştırma, binalar ve endüstriyel üretim aşamalarını içine alırken, uyum politikaları başlıca, tarım ve ormancılık sektörlerini kapsamakta, kentsel alanlarda iklim değişikliği azaltım ve uyum önlemleri bir bütün olarak ele alınmaktadır.

Kentsel emisyonlar ile kentler ve iklim değişikliği etkileşimi irdelenirken özellikle üzerinde durulması gereken en önemli hususlardan diğer bir husus ise elbette ki kentsel nüfustur.

Birleşmiş Milletler “Dünya Kentleşme Beklentileri” Raporunda göre 2008 yılı sonunda kentlerde yaşayanların toplam dünya nüfusunun yarısına ulaşacağı öngörülmekte, 2050 yılında ise dünya nüfusunun yaklaşık %70’nin kentlerde yoğunlaşacağı tahmin edilmektedir [14]. 2030 yılında dünya nüfusunun %56’sının kentsel alanlarda yaşacağı tahmin edilmektedir. Gelişmiş ülkelerde bu oran %81 iken gelişmekte olan ülkelere ise %55 dolayındadır. Kentsel nüfus, 1950 yılı 2011 yılı arasında yaklaşık beş kat artmıştır. En hızlı kentleşme oranı, dünya nüfusunun üçte birini içinde barındıran az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere olmuştur. Bazı kentlerin nüfusu küçülürken, çoğunlukla daha küçük kentsel alanlarda yer alan yeni kentsel büyüme ile büyük kentlerin sayısı ve dünyanın en büyük kentlerinin büyüklüğü artmaktadır. Arazinin %2’sini kaplayan dünya kentleri, zararlı sera gazı emisyonlarının %70’inden sorumludur [13] ve dünya kaynaklarının 4’de 3’ünü kullanmaktadır.

Özellikle yeşil sera etkisinin artırıcı karbondioksit üretiminin çok fazla olduğu kentlerin; iklim değişikliğine neden olan etmenler arasında yer alması ve dünya nüfusunun yarısını içinde barındırması, kentsel planlamanın ve kent yönetimin önemini ortaya çıkarmaktadır.

Sanayileşme sürecinde çevrenin manipülasyonu ve gelişmesi ile çığırından çıkmış iki güçlü ve insan kaynaklı kuvvet olan kentleşme ve iklim değişikliğinin etkileri, tehlikeli bir gidişat sergilemektedir. Bu gidişatın sonu da yaşam kalitesini, ekonomik ve sosyal istikrarı tehdit etmektedir. Ancak bu tehditler bir takım fırsatları da beraberinde getirmektedir. Kentsel alanların, yüksek yoğunluklu nüfusu, sanayisi ve altyapısı ile iklim değişikliği etkileri ile yüz yüze gelmesi muhtemel olsa da; kentleşme, iklim değişikliği ile alakalı azaltım ve uyum stratejileri için birçok fırsatı da içinde barındırmaktadır [13].

Diğer yandan 1992 Rio Çevre Konferansı ve 1996 Habitat II İstanbul Konferanslarında gündeme gelen “sürdürülebilir kent” ve “kentsel sürdürülebilirlik”in; sürdürülebilir arazi kullanım planlaması ve yönetiminin geliştirilmesi, yerleşmelerde sürdürülebilir enerji ve ulaşım sistemlerinin geliştirilmesi [15] ile mümkün olacağı vurgulanmıştır.

İnsani kalkınma endeksine göre kentleşme seviyesi arttıkça ulusal ekolojik ayak izlerinin de arttığı tespit edilmektedir. Gerek artan nüfus ve artan ihtiyaçlar, gerekse afet riskleri açısından kentler, kırılganlıkları en hassas biçimde değerlendirilmesi gereken alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Hızlı kentleşme ve iklim değişikliği, kentlerde yaşayan nüfusu da değişik biçimlerde etkilemektedir. Adalet söz konusu olduğunda, kentte yaşayan her kesimin iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinden en az derecede maruz kalması için alınması gereken önlemlerin de hızlandırılması gerektiği kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu da sadece yerel yönetimlerin ya da sadece merkezi yönetimin tek başına üstünden geleceği bir mesele olmaktan gerçekten uzaktır [13].

Nitekim bazı kentler küçülürken, birçoğu da kontrolsüz ve hızlı bir biçimde büyümektedir. Bu tür büyüme daha çok yasa dışı yerleşmelerin ve gecekonduların olduğu gelişmekte olan ülkelerde gerçekleşmektedir. Bu nedenledir ki, hızlı büyüyen kentsel alanlar, iklim değişikliği tehdidine yönelik en az derecede donanımlı olanlardır. Bu alanların çoğunlukla yönetim, altyapı, sosyal ve ekonomik eşitlik konularında büyük eksiklikleri bulunmaktadır [13].

Hızlı kentsel büyüme; kontrol ve gelecek öngörüsü unsurlarının bir arada çalışmadığı durumlarda, sürdürülebilir kentleşmenin sağlanmasının dolayısıyla, gerek sosyal, gerek ekonomik, gerekse çevresel adaletin temin edilmesinin ve dolayısıyla etkin ve verimli kaynak kullanımının önünde büyük bir engel olarak tanımlanabilmektedir.

Mevcut bilimsel bulgular, uluslararası sözleşme, protokol ve diğer bağlayıcı unsurlar, iklim değişikliği ile uyum ve mücadele ile sera gazı azaltımı konuları kapsamında, enerji üretim ve tüketim alanının binalardan, planlamaya, yönetimden finansmana, kentleşme alanında her

aşamada irdelenmesi gerektiği sonucunu doğurmakta ve her geçen gün bu aşamalarda hızlı ilerleyişler yaşanmaktadır.

2.1 İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN KENTSEL ALANLARA ETKİLERİ:

OECD tarafından yayınlanan “Kentler ve İklim Değişikliği” [16] konulu raporda; kentlerin iklim değişikliğine neden etmenlerden olduğu kadar iklim değişikliğinden etkilerine karşı da kırılgan oldukları belirtilmektedir. Aynı raporda, iklim değişikliğinin kentsel altyapı ve kentsel nüfus için tehdit oluşturduğu da belirtilmektedir.

Kentleşme kapsamında iklim değişikliği ile mücadele yöntemlerinin geliştirilebilmesi için, öncelikle sorunun temeline yani nedenlerine bakmak gerekir. İklim değişikliğinin bir önceki bölümde özetlenen küresel ölçekte potansiyel etkileri içinde kentlere olan etki alanları; deniz seviyesi yükselmesi, tropik hortum ve kasırgalar, seller, olağanüstü ısınma halleri, kuraklık olarak sıralanabilir. İklim değişikliğinin tüm bu etkileri, ticaret ve konut yapıları ile ulaştırma altyapı ve hizmetlerinde maddi hasarlara neden olduğu kadar, kentsel ekonomiyi, kamu sağlığını, göçü ve sosyal yapıyı da içine alacak biçimde yaşayan bir organizma olan kentin dengelerini değiştirmektedir.

Dünya yüzeyinin sadece %2’sini kaplayan ancak dünya nüfusunun yaklaşık %13’ünün içinde barındıran kıyı alanlarında, büyük kent ve yerleşmelerin bulunması da özellikle kıyı kentlerinin iklim değişikliğinden etkilenme olasılığını yükseltmektedir [13]. Özellikle kıyı alanlarında yaşayan nüfus için, kıyı alanlarındaki taşkın riskleri, yağış ve fırtınalar, ısı adası etkisi ile kuraklık ve su kıtlığı, kentsel altyapı ve faaliyetlerine erişimi ve insan sağlığını dolayısıyla üzere kentsel yaşam kalitesini olumsuz yönde etkileyen iklim değişikliği olaylarının başında gelmektedir.

2.2 KENTSEL EMİSYONLARI ETKİLEYEN FAKTÖRLER:

İklim değişikliğinin olumsuz etkilerine maruz kalan kentlerin ve yaşayanların sorunlarına çözüm bulmak için, emisyonu neden olan kentsel faaliyetlerin neler olduğu hakkında bilgi sahibi olunması, sorunun çözümüne daha fazla yaklaşmamızı sağlayacaktır.

Aşağıdaki tabloda (Tablo 1.) sektörel etkileşimler özetlenmektedir. Tabloya gör, en fazla birbirleri ile etkileşim içinde olan sektörler, arazi kullanımı zonlaması ve ulaşım ile arazi kullanımı ve doğal kaynaklar arasında gerçekleşmektedir. Yapı, ulaşım ve doğal kaynaklar arasında hiçbir etkileşim bulunmazken, bazı sektörler arasında tek taraflı bir etkileşim olduğu

dikkatleri çekmektedir. Örneğin, atık ve suyun yapı üzerinde etkisi bulunmazken, yapının altyapı ve suyun üzerinde, yapı kodları, inşaat atıkları, su tüketimi ve yapı malzeme ve tasarımı üzerinde etkisi olduğu görülmektedir.

Kentlerin nasıl büyüdüğü ve yönetildiği, enerji talebini ve dolayısıyla sera gazı emisyonlarını doğrudan etkilemektedir. Yaşam biçimi, mekansal form ve toplu taşıma imkanları, enerji kaynakları ve teknoloji seçimi de sera gazı emisyonlarının üretiminde önemli bir yere sahiptir [16]. Kentler, sürdürülebilirliği ve duyarlılığı güçlendirecek, iklim değişikliğine uyum gösterecek, emisyonları azaltacak ters orantılı girişimlerin merkezleridir. Ayrıca kent merkezinin dinamikleri, iklim ve doğal kaynakların bulunduğu yeri de içine alan coğrafya ile yakından alakalıdır. Diğer yandan kentleşme sadece riskin kaynağı değildir, bazı kentsel gelişmenin belli bazı modelleri, duyarlılığı artırabilir [13].

Kentsel yatırımlar, taşıtlar ve nüfus, sera gazı emisyonlarının ana nedenleri olduğundan, kentsel sera gazı emisyonlarının oluşumunu sağlayan dinamikleri anlamak çok önemlidir. Kent merkezlerinin iklim değişikliğine nasıl neden olduklarını anlamak için ulaştırma, ısıtma ve soğutma sistemleri, sanayi ve diğer kentsel faaliyetler ile altyapının iklim değişikliğine nasıl direkt neden olduğunun ve emisyonlara neden olduklarının anlaşılması gerekmektedir. Nitekim kent merkezleri iki biçimde karbon döngüsüne etki ederler. Bunlardan ilki, katı atıklar, sera gazları ve aerosoller kaynaklı emisyonlarla alakalı değişikliklerdir. İkincisi ise; arazi kullanımı değişiklikleri ile alakalıdır. Kent içinde farklı popülasyonların, ekonomik faaliyetlerin ve sanayinin küresel ısınmaya olan etkileri, enerji kullanımını ve emisyonlarını belirleyen birbirini etkileyen bir çok faktörden dolayı farklılık gösterir. İklim, doğal varlık ve kentin ekonomik yapısı enerji kullanım dokusunu ve emisyonları belirgin şekilde şekillendirmektedir. Kentin coğrafi konumu, nüfusun büyüklüğü, kentsel form ve yoğunluk, kentsel ekonomi, zenginlik ve yaşayanların tüketim alışkanlıkları, kentsel alanlarda, toplam ve kişi başına düşen sera gazı emisyonlarının miktarını belirleyen etmenler arasındadır [13].

Etki → (yatay okunur)	Arazi kullanım zonlanması	Ulaşım	Doğal kaynaklar	Yapı	Yenilenebilir enerji	Atık ve su
Arazi kullanım zonlanması	-	Arazinin ayrılması ulaşım uzaklıklarının ve sıklığının etkisini kullanır; transit doğruultulu gelişmiş zonlar toplu taşımacılığın kullanılmasını destekler.	Zonlama sele olan veya şehir ısı kapanımı etkilerine olan dayanıksızlığı azaltmak için bir kenara ayrılacak kaynak alanlarını belirler.	Zonlama, yapıların yerleşimini ve yoğunluğunu etkiler, bu da enerji yapısını ve etkinliğini ve sele ve ısı kapanımı etkilerine olan dayanıksızlığı etkiler.	Zonlama yoğunluğu yerinde yenilenebilir enerji üretimini sınırlandırabilir, fakat hizmet ulaşım etkinliğini de artırabilir.	Zonlama yoğunluğu atıkların sevkiyatının etkinliğini, geri dönüşümü ve kompostlama hizmetlerini ve bunun için gerekli enerjiyi ve su kaynaklarının dağıtımının etkinliğini belirleyebilir.
Ulaşım	Ulaşım altyapı politikaları araziye olan talebi ve toplu taşımacılık ağlarının gelişmesini ve uzamasını belirler.	-	Ulaşım sistemleri doğa kaynakları ve korunmuş zonları etkiler.		Ulaşım politikaları toplu taşıma sistemleri için yenilenebilir enerji kaynaklarını gerektirebilir.	
Doğal kaynaklar	Doğal kaynak politikaları gelişmiş arazi kullanım zonlarının sınırlarını belirler ve yüksek yoğunluklu zonların kalitesini	Doğal kaynak politikaları yol ve toplu ulaşım altyapısının yerleşimini etkiler.	-		Doğal kaynak zenginliği belirli yenilenebilir enerjiyi mümkün kılar.	

kullanımların geliştirebilir.
kabul
olabileceğini
belirler.

Yapı Yapı kodları
Yapı kodlarını yüksek
içeren yapı yoğunluklu
politikaları zonların kabul
yapı edilebilirliğini
malzemelerini, yüksek
yapı yoğunluklu
sistemlerini ve yapıların
diğer fiziksel kalitesini
durumları geliştirmek için
etkiler. tasarım
özelliklerini
gerektirerek
artırabilir.

Yenilenebilir enerji
Yenilenebilir enerji
politikaları yerinde
yenilenebilir enerji
üretimini ve yenilenebilir
kaynaklardan üretilen enerji
artırabilir.

Atık ve su
Atık
politikaları atık imhasını
sınırlarını

-	Yapı kodları	Yapı kodları	Yapı kodları	
	Yapı kodlarını yüksek içeren yapı politikaları yapı malzemelerini, yapı sistemlerini ve diğer fiziksel durumları etkiler.	Yapı kodları yerinde yenilenebilir enerjinin üretimini gerektirir.	Yapı kodları yapılarında az inşaat atığı üreten ve su tüketimini azaltan yapı malzemeleri ve tasarımını gerektirebilir.	
-			Yenilenebilir enerji üretimi yüksek su tüketimini içerebilir.	
-				

belirler. Su
politikaları
hizmet
sınırları,
maliyeti ve su
kaynaklarını
belirler.

Tablo 1. Kent sektörel etkileşimleri: Bütünleyiciliği iklim politika ve dengeleri için potansiyeller [16]

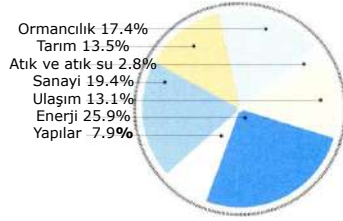
Not: Politika sektörlerinde gölgeleme olmayan yerler yüksek etkiyi göstermektedir. Politika sektörlerinde gölgeleme olan yerler düşük etkiyi göstermektedir. Politika sektörlerinde koyu yerler ihmal edilebilir veya etki olmayan yerleri gösterir.

Tüm bu etmenler Tablo 1’de özetlenen sektörel etkileşimlerin nasıl ve ne derecede olduğunu en basit yöntemi ile açıklamaktadır.

Konuyu biraz da rakamsal değerlerle açıklamakta bu aşamada fayda görülmektedir:

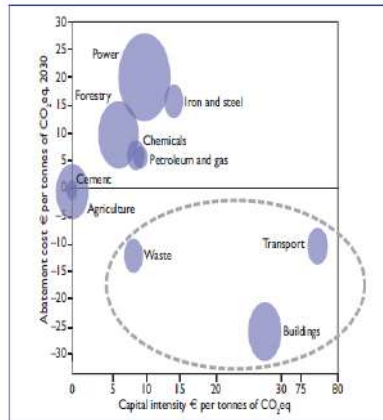
Genel olarak enerji sunumu küresel sera gazı emisyonların %26’sını oluşturmaktadır. Fosil yakıtlar bu emisyonların ana kaynağıdır ve elektrik üretiminden, ısınma ve soğutmaya, yemek pişirmeden ulaştırma ve sanayi üretimine kadar çeşitlenir. Ulaştırma ise yaklaşık %13’lük bir orana sahiptir. Kent içinde yapılan yolculukların büyük çoğunluğunun toplu taşıma yerine bireysel ulaşım taşıtları ile yapılması, ulaşımdan kaynaklanan emisyonların artmasına neden olmaktadır. Ticari ve konut yapılarının payı yaklaşık %8 iken, emisyon miktarı, ısınma, soğutma, elektrik kullanımı ve yaşayanların alışkanlıklarından etkilenmektedir. Sanayinin payı %19 ve atıkların payı ise %3’dür. Atık üretimi, nüfus, kentleşme ve refah düzeyi ile alakalı olsa da kentsel refah düzeyi yüksek olan kentlerde atıklardan kaynaklanan emisyon miktarı diğerlerine göre az olabilmektedir. Bu da bu da sadece tüketim ve atık üretimindeki çeşitlilikten değil aynı zamanda atık yönetimindeki farklılaşmadan kaynaklanmaktadır. Tarım ve ormancılığın ise %17 civarında payı vardır. Kentsel alanlar, tarımdan, arazi kullanım değişikliklerinden ve ormancılıktan kaynaklanan emisyonları iki yolla değiştirir. Birincisi; kentleşme sürecinin, arazi kullanımında direk değişikliklere neden olması ile. Tarım alanları ve bitki örtüsü ile kaplı olan alanlar yapıya dönüşmektedir. Bu da CO2 emisyonunun emilimini azaltmaktadır. İkincisi; zengin kentlilerin tüketim alışkanlıklarının tarımsal faaliyetlerin türünü değiştirmesi nedeni ile gerçekleşiyor olmasıdır. Tüketim

ihtiyaçlarının karşılanması için orman alanlarına, tarım alanlarına ve sulak alanlarına yönelik talep artmaktadır [13]. Bu da emisyonların ve enerji tüketiminin kentsel refah düzeyi ve yaşayanların alışkanlıkları ile doğrudan alakalı olduğunu göstermektedir.

Şekil 3. Sektörel emisyon dağılımı

Aşağıdaki grafik ise (Grafik 3) 2030 yılında sektörlere göre sınıflanan emisyon değerlerinin ne kadar maliyeti olduğuna ilişkin bir veri oluşturmaktadır. Bu grafiğe göre, kentsel emisyonlara neden olan sektörler içinde kalan ulaşım, atık ve yapıların, en düşük maliyetle yönetilebileceği anlaşılmaktadır.

Grafik 3. Sektörlere göre CO2 değerleri [13]

UNHABITAT İnsan Yerleşmeleri Raporuna göre kentsel emisyonları etkileyen faktörler ise beş grupta özetlenmiştir. Bunlar:

- ❖ Coğrafi konum:
- ❖ Nüfus:
- ❖ Kentsel form ve yoğunluk,
- ❖ Kentsel ekonomi ve
- ❖ Emisyon ölçüm metotlarıdır.

Şimdi bu faktörlerin anılan raporda nasıl açıklandığına yakından bakalım:

Coğrafi konumu belirleyen ana etmenler, iklim, yükseklik ve doğal kaynaklara olan uzaklıktır. İklim, ısınma ve soğutma için gerekli olan enerji üretimini etkilerken, doğal kaynakların coğrafi konumu da elektrik üretimini ve sera gazı emisyonlarını etkilemektedir. Nüfus büyüklüğü küresel ısınmaya neden olan direk faktör değildir. Ancak sera gazı emisyonları ile nüfus arasındaki ilişki, daha çok nüfusun karakteri ile alakalıdır ve hane halkı sayısı az olan yerlerde, hane halkı sayısı çok olan yerlere göre kişi başına düşen elektrik tüketimi, daha fazla nüfusu daha az olanlara göre daha fazladır. Bu da tüketim alışkanlıkları ve yaşam biçimi ile doğrudan alakalı bir durum sergilemektedir.

Kentsel form ve kentsel yapılaşma yapısı kentsel sera gazı emisyonları için çok çeşitlilik göstermektedir. Kentsel form ve yoğunluğun birçok sosyal ve çevresel sonuçları bulunmaktadır. Bir taraftan özellikle yasa dışı yerleşmelerin bulunduğu yüksek yoğunluklu kentlerde sağlık sorunları yaşanırken diğer taraftan iklim değişikliğine karşı kırılganlık düzeyi ve olağan üstü durumlara karşı sorunlarla karşılaşma riski yüksektir. Yoğun bina ve kentsel yerleşme yapısı, emisyon oranlarının düşmesine neden olmaktadır. Küresel olarak kentsel yoğunluk son iki yüz yılda azalırken, gelişmekte olan ülkelerde kentsel nüfusun, 2000-2030 yılları arasında iki katına, yapılaşma alanlarının ise üç katına çıkması beklenmektedir.

3- KENTSEL PLANLAMADA “SMART-CITIES”-AKILLI KENTLER

Planlama esasları; üst ölçekli stratejik kararların üretildiği planlar ile alt ölçekli planların birbirleri ile eşgüdüm içinde yürütülmesi, planlamanın içinde yer alan tüm aktörlerin katılımının sağlanması, planlanacak alan içinde yer alan çevresel ve doğal etmenler ile sosyo-kültürel yapının yerel özellikler de dikkate alınarak değerlendirilmesi, konut, sanayi, ticaret, tarım, turizm, kıyı, ulaştırma ve enerji politikalarının bir arada ve birbirini tamamlar nitelikte bütüncül olarak değerlendirilmesi ve tüm bunların yanı sıra temel olarak planlamanın içinde

doğrudan etki altında kalan insan faktörünün ve yaşam alanlarının, sağlık, güvenlik ve refah düzeylerinin en üst düzeyde tutulması hedeflerini içermektedir [17].

Ekolojik dengeleri derinden sarsan, insanların olağan yaşam biçimlerini ve kalitesini derinden değiştiren bazen ise yaşamı yok etme tehlikesini içinde barındıran Küresel Isınma ve İklim Değişikliğine ilişkin önlemler, bu güne kadar uygulanan yöntemlerin yeniden ele alınmasını, önceliklerin ve tercihlerin şekillenmesini ve biçimlenmesini gerektirmiştir. Yeniden şekilleniş ve biçimleniş; fiziksel planlama ve kentsel politika bağlamında da ayrı bir önem kazanmaktadır.

Bu bölüm içinde Akıllı Kentler kapsamında enerji, çevre ve iklim değişikliği afeti anlayışı içinde ele alınan yaklaşımlar ve iyi uygulama örnekleri özetlenmeye çalışılacaktır.

3.1. AKILLI KENTLERE YÖNELİK AKILLI ÇÖZÜMLER

Enerji etkin planlamada [18] amaç, yenilenebilir enerji kaynakları kullanımının artırılması, yenilenemezlerin azaltılması, kullanımdaki etkinliğin artırılması ve tasarruf potansiyelinin yükseltilmesi vasıtasıyla enerji kullanımında çevresel duyarlılığının artırılması olarak tanımlanabilir. İlgili hedefler ise:

- ❖ Kentlerde güneş enerjisinin aktif ve pasif kullanımını maksimize edecek mekansal yapıların geliştirilmesi,
- ❖ Kent mekanlarını yerel enerji kaynaklarından tam kapasite faydalanmaya imkan verecek şekilde tasarlamak,
- ❖ Kent mekanlarını enerji etkinliğini, verimliliğini ve tasarruf oranını artırıcı tarzda tasarlamak,
- ❖ Enerji etkin teknolojilerin kullanımına imkan sağlayacak mekansal yapıların geliştirilmesi,
- ❖ İklim duyarlı mekansal yapıların tasarlanmasıdır.

Enerji kullanımını etkileyen mekânsal öğeler ve tasarım özellikleri [18] olan; (a) Yakıt kısıtlarına karşı mekanın göstereceği muhtemel tepkilerin açığa çıkarılması, (b) Alternatif formların karşılaştırılması ve (c) Çeşitli enerji tasarruf teknolojilerinin kullanılabilmesi için gereken mekansal koşulların tanımlanması yaklaşımları çerçevesinde irdelendiğinde elde edilen bilgilerin birbirleriyle örtüştüğü görülmektedir. Söz konusu bilgiler;

- ❖ Büyüklük
- ❖ Yoğunluk

- ❖ Form
- ❖ Doku
- ❖ Ulaşım ağı
- ❖ Konum ve yer seçim
- ❖ Peyzaj
- ❖ Açık mekan ve yeşil alanlar ve
- ❖ Yapı nizamı'dır [18].

İklimde duyarlı yapı tasarım ilkeleri sınıflandırıldığında karşımıza çıkan tablo ise;

- ❖ Hava, güneş, rüzgâr ve nemden oluşan İklimsel faktörler,
- ❖ Isı ve havanın davranışı
- ❖ Dolaşım vasıtasıyla hava hareketi
- ❖ Sıcaklık ve materyal davranışları
- ❖ Sıcaklık ve bitki örtüsünden oluşmaktadır [18].

IPCC tarafından afet risk azaltımına yönelik hazırlanan özel raporda, afet risk azaltımının ve iklim değişikliğinin bütünleşik olarak düşünülmesi ve ulusal politikalara ve programlara yansıtılması anlayışına yer verilmiştir.

İklim Risk Değerlendirmesi/Yönetimi kapsamında Sektörel Planlamaya yönelik yapılan öneriler [7]:

- ❖ Planlara entegrasyon yerine entegre planlar,
- ❖ Yerel düzeyde eylem ve faaliyet,
- ❖ Tematik/çapraz (sektör bazında ama birden çok sektörü içinde alan ve her düzeyde katılımı sağlayan) sektörel yaklaşım,
- ❖ Birçok bakanlığı bir araya getiren ulusal iletişim, yeni eylemler ve stratejiler,
- ❖ Bu konuda şampiyonlar, liderler oluşturulması ve anlayışın ve bilginin artırılması,
- ❖ İklim uzmanları yerine sektör uzmanları tarafından risk analizlerinin yapılması,
- ❖ Kamu ve özel sektörde farkındalığın artırılması, kapasite geliştirilmesi ve finansal yapılanma olarak özetlenebilir.

Akıllı kentlerin planlanmasında ve yönetimin geliştirilmesinde içinde bulunduğumuz son 30 yıl içinde en büyük etmenin enerji verimliliği ve çevrenin korunumu, kaynakların sürdürülebilirliği kullanımı ve iklim değişikliği ile mücadele olduğu göz önünde

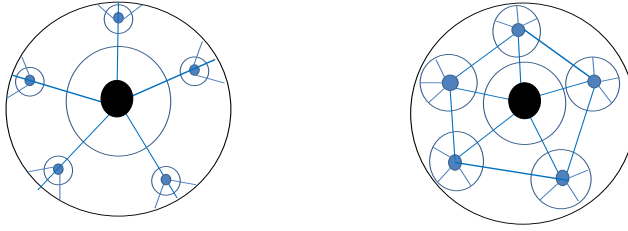
bulundurulduğunda, küresel iklim değişikliği ile mücadele için kentlere yönelik alınacakların emisyon azaltımına yönelik olanlarını, yine UNHABITAT [13] çalışması özetlemektedir. Ancak bu tür bir uygulamanın hayata geçirilmesi için öncelikli olarak kentlerin iklim değişikliğinin etkilerine yönelik kırılabilirlik düzeylerinin belirlenmesi gerektiği ve bu kapsamda kentleşme düzeyi, ekonomik güç, yüksek riskli alanlara yerleşme durumu (fiziksel durum), kentsel yönetim ve planlama ve afete hazırlık durumu gibi birçok parametreye ilişkin çalışmaların tamamlanması gerektiği de vurgulanmaktadır.

UNHABITAT çalışmasında ayrıca; arazi kullanım bölgelemesi, master plan, kentsel sıkılaştırma, karma kullanımlı planlama ve kentsel tasarım gibi arazi kullanım planlaması stratejileri ile birlikte geliştirilmesi gerektiği vurgulanarak, yerel yönetimler tarafından düşük karbonlu planlama ilkelerinin geliştirilmesinin önemi üzerinde durulmaktadır. Birçok ülkede son enerji kullanımının üçte birini tüketen yapılar çevrede, enerji verimli teknolojiler, alternatifli enerji sunum teknolojileri ve arz azaltımı, kamu binalarında enerji verimli cihazlar, enerji verimli malzemeler, düşük gelir grubuna düşük maliyetli konut diğer önemli bileşenler arasındadır.

Kentsel altyapı ile mücadele alanları ise: enerji ağı ve sunumu, su ve sanitasyon ve atık hizmetlerinin sunumunda karbon yoğunluğu, arazi doldurma ile metan gazı elde etme, atık azaltımı ve geri dönüşümdür. Kentsel emisyonlar söz konusu olduğunda ihmal edilmesi imkansız olan ulaşım politika ve önlemleri içinde ise; toplu taşıma, temiz teknolojiler, motorsuz ulaşım, yeni teknolojiler ve ulaşımında doğal gaz kullanımı vardır. Son yıllarda karşımıza çıkan karbon ayrıştırma kapsamında kent yönetimine ve planlamasına yönelik olarak da; orman alanlarının korunması, ağaçlı alanların, nehir ve çevresinin korunması, metan gazı elde edilmesi çöplerden, kentsel ağaç planlaması, restorasyon ve kentsel yeşil alanlar yer almaktadır.

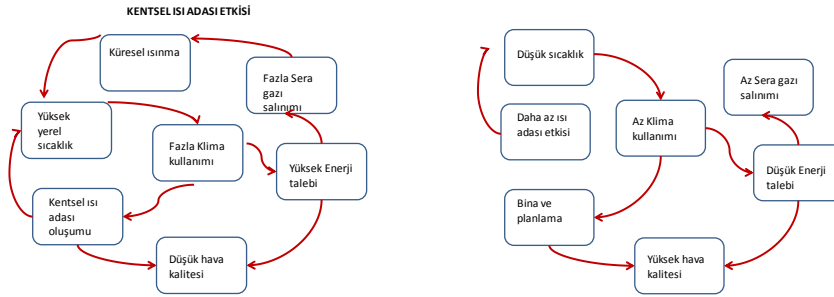
Avrupa Birliği Macaristan Başkanlığı döneminde hazırlanan “Kentler ve İklim Değişikliği” Raporunda [19], iklim duyarlı kentsel yapının özellikleri arasında, seyahat bağlantılarının optimizasyonu ve seyahat ihtiyacının azaltılması, hava kirliliğine neden olan üretim faaliyetlerinin engellenmesi alanının çevresel coğrafi koşullarının dikkate alınması, yüksek sıcaklık artışına neden olan arazi kullanım türlerinin oranının azaltılması, etkin ve verimli arazi kullanımı, kompakt yapı, kentsel bölgenin bölünmesi çok merkezli (polycentric) kentsel yapının desteklenmesi, çapraz havalandırmanın desteklenmesi, kentsel faaliyetlerin ve yapılaşmanın tarım alanları veya kırsal alanlara doru taşmasının engellenmesi, kısıtlanması

veya optimizasyonunun yapılması, kentin enerji ve materyal dönüşümü olan kentsel metabolizmanın yerel-bölgesel alanda yer seçimi, yeşil ağ ve yüksek biyolojik çeşitlilik ve teknolojik yöntemler ile kanalizasyon taşkınları, baraj taşkınları vb felaketlerin engellenmesi amacıyla olağan üstü hava koşullarının kontrol altına alınmasının sağlanması stratejileri yer almaktadır.

Şekil 4. Tek merkezli ve çok merkezli (polycentric) kent formu şematik gösterimi [19]

Anılan Raporda kompakt kentin özellikleri arasında; yüksek konut ve iş yoğunluğu, karma arazi kullanımı, küçük arazi parselleri, sosyal ve ekonomik etkileşim, bitişik yapı nizamı, özellikle atık ve su için etkin altyapı, türel ulaşım, yerel ve bölgesel düzeyde yüksek derecede erişilebilirlik, yürüme ve bisiklet yolları da dahil olmak üzere caddelerin birbiri ile bağlantılı olması durumu, geçirgen olmayan yüzey kaplaması, sınırlı kentsel gelişme ve tüm bunların uygulanmasını kolaylaştırmak amacıyla arazi kullanım planlamasına yönelik yasal düzenleme sayılmaktadır.

Şekil 5. Kentsel Isı Adası Etkisi [16]

Kentsel faaliyetler ve altyapı için yeterli yerel mali kapasitenin oluşturulması ihtiyacına değinen raporun yanı sıra kentsel yayılmayı engelleyen politika araçlarına ilişkin olası seçenekler OECD tarafından Tablo 2 ile özetlenmektedir.

Benzer bir çalışma Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı tarafından yapılmış ve iklim duyarlı kentler için gerekli olan planlama ve yönetsel araçlar konusunda yönlendirme yapılmıştır (Tablo 3).

Kentsel büyümeye yönelik önlemler	Açık alanları korumaya yönelik önlemler
Kamu edinimi	
Parkların, rekreasyon alanlarının, ormanların ve çevreye duyarlı alanlarda kamu sahipliği	Parkların, rekreasyon alanlarının, ormanların ve çevreye duyarlı alanlarda kamu sahipliği
Yasal düzenleme:	
Geçici yasal düzenlemeler	Kırsal kalkınmaya odaklanmak
Yapı kullanma izni vb gibi konularda büyüme kontrolü sağlanması	Büyük parsel bölgelemesi
Yeter miktardaki kamu faaliyetlerine yönelik tüzükler	Özel tarım ve orman bölgelemesi
Minimum yoğunluk zonlaması/bölgelemesi	Azaltım yasası (emisyonlar için)
Karma kullanımlı bölgeleme	Geçiş yasaklı bölgeleme
Ulaşım odaklı bölgeleme	Parselasyon cezaları
Yeşil kuşak	
Kentsel büyüme sınırları	
Kentsel hizmet sınırları	
Master planlar	
Teşvik ve mali politikalar:	
Gayri menkul transfer vergisi	Tarla hakkı yasaları
Gelişme etkisi bedeli	Tarımsal ilçeler
Doldurma ve yeniden inşaat indirimleri	Gelime hakkının transferi
Kahverengi dokunun yeniden inşası	Gelişme haklarının talebi, koruma irtifak hakları
Tarihi rehabilitasyon vergi kredileri	Kullanım değeri vergilendirmesi
Verimli yerleşme kredileri	Vergisiz krediler
Kent merkezi altyapısı için öncelikli mali yardım	Arazi satışında kazanç vergisi
Mülkiyet bölünme oranı vergisi	

Tablo 2- Kentsel Yayılmayı Engelleyen Politika Araçları [16]

Kentsel gelişme sınırları	Kentsel yayılmayı engellemek için her türlü yapılaşmayı kısıtlayıcı sınırlar oluşturmak, ekosistemi korumak için yeşil koridorlar oluşturmak
Arazi kullanım kuralları	İlk yerleşim yerleri olan kahverengi bölgeyi saran yeşil kuşak düzenlemesi, kent içi gelişmeyi önceliklendiren belgeleme kuralları
Yoğunluk kuralları	Maksimum yoğunluk yerine minimum yoğunluk standartlarının geliştirilmesi, kompakt kentler oluşturmak için kent geneli için TAKS gibi açık ve net yoğunluk standartları, kamu ulaşım ağlarında karma kullanım,
Yoğunluk ödülü	Kentsel ve yerel sürdürülebilirliği destekleyen yeşil projeler için, standart planlama alanlarına göre daha fazla zemin alanına izin veren vb. diğer gelişme ödüllerini artan kentsel planlama (bir yerde yoğunluk artırmak için kompakt kent için hakları için kullanmak)
Özel planlama gücü	Yeşil projelerin oluşması ve desteklenmesi için kentsel dönüşüm ve kentsel planlama kurum ve kuruluşlarının oluşturulması
Taşıt ve trafik kuralları	Yeşil ulaşımı ve özellikle yeşil kamu ulaşımını gözeticek biçimde, hız limitleri, emisyon standartları ve taşıt tiplerinin işleyişini düzenlenmesi
Park standartları	Minimum yerine maksimum park etme standartlarının geliştirilmesi, yüksek kamu ulaşımının mümkün olduğu alanlarda minimum yerine maksimum park standartlarının geliştirilmesi
Otomobilsizlik	Yüksel kamu ulaşım erişilebilirliğinin olduğu yüksek yoğunluklu bölgelerde otomobilsiz gelime için planlama isteği oluşturmak
Minimum emisyon standartları	Yerel düzeyde, binalar ve taşıtlar için minimum karbon emisyonu ve enerji verimliliği standartlarının oluşturulması

Tablo 3- Planlama ve yönetsel araçlar [13]

Yukarıda açıklanan yaklaşımın daha iyi anlaşılabilir kılınması için bazı uygulama örneklerine bundan sonraki bölümde yer vermekte yarar görülmektedir.

3.2. ULUSLARARASI UYGULAMA ÖRNEKLERİ

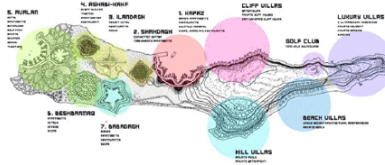
- ❖ Çin'in 3. büyük adası olan Eko-Kent Dongtan kent planında enerjii rüzgârdan, güneşten, biyolojik yakıtlardan ve kent atıklarından elde edilmesi öngörülmektedir. Bisiklet kullanımını ve toplu taşıma artırıcı yaklaşımla planlanmış, gürültüyü azaltarak hava kalitesinin yükseltecek elemanlar ile desteklenmiş olan ve kentsel tasarım, planlama, sürdürülebilir enerji yönetimi, atık yönetimi, sürdürülebilir yapı tasarımı, mimarlık, altyapı, peyzaj tasarımları ile güçlendirilen ve “bütünleşik kentleşme”

olarak adlandırılan Eko-kent Dongtan planı en önde gelen örnekler arasında yerini almaktadır [20].

Şekil 6. Dongtan / Çin kent planı

- ❖ Malmö’de atıkların %95’i geri dönüştürülmektedir [21].
- ❖ Bütünleşik Yeşil Topluluk” olarak adlandırılan Birleşik Arap Emirlikleri/Masdar Kent Planı enerji verimliliği, ulaşım ve yeşil bina kurgusu üzerine planlanmıştır [22].
- ❖ Yalnız rüzgâr ve güneş enerjisinden faydalanılacak olan Azerbaycan’ın Zira Adası Master Planı “sıfır karbon yerleşmesi” olarak adlandırılmaktadır [23].

Şekil 7. Zira Adası / Azerbaycan şematik kent planı

- ❖ İsveç’in Gothenburg kenti ise“Süper Sürdürülebilir Kent” olarak yeniden tasarlanmış, yapılan master planda yeşil çatı bahçelerine, su ve enerji tasarrufu sağlayan yollara, güneş panelleri ve rüzgâr türbinlerine, güneşe bakan teraslara yer verilmiştir [24].
- ❖ 2012 yılında nötr karbon kenti hedefine ulaşmayı hedefleyen Kanada’nın Vancouver Kalif Adası, yapılarda, ulaşımında, enerji ve atıkta yeşil çözümler ile planlanmıştır [25].
- ❖ Diğer taraftan Stokholm de yapılan bir kentsel planlama yarışması ile kentin ekolojik duyarlılık ve enerji verimliliği içinde yeniden planlanmasına yönelik projelerin yapıldığı da görülmektedir [26].

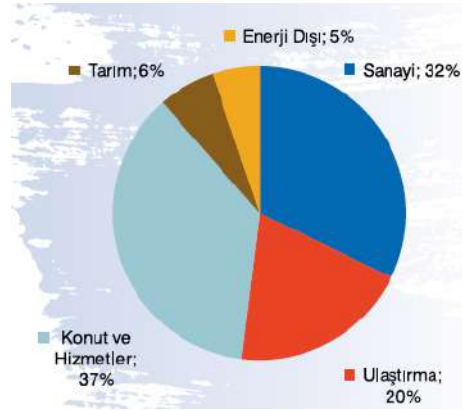
- ❖ Estonya'nın Talin kenti yakınlarındaki Paljassaare Yarımadası, kent içinde yeni bir kent yaratılmasını öngören “eko-körfez projesi” kapsamında yeniden planlanmıştır. Projede aynı boyutlardaki geleneksel evlere göre ısı kaybının %70 oranında azaltılan yapı tasarımları mevcuttur [27].
- ❖ San Francisco'da Treasure Island, Calif Adası'nda, organik tarım, yağmur sularının geri dönüşümü, su arıtımı için alternatif çözümler ve temiz ulaşım benimsenmiş ve 2020 yılında arazinin %70'ninin güneş enerji panelleri ile donatılması hedeflenmiştir [25].
- ❖ İngiltere'de Güney Devondaki Sherford, eco-projesidir ve yapılar alandan 80 km uzaklıktaki bir bölgeden temin edilen sürdürülebilir mataryellerin bir araya getirilmesi ilkesine dayanmaktadır. Bitki örtüsü binaların çatılarını kaplamaktadır. Araba bağımlılığı azaltacak ve yürünebilirliği sağlayacak uzaklık ve mesafeler planlanmaktadır [25].
- ❖ Danimarka'nın Kopenhag kenti Avrupa'nın en temiz ve emisyonları en düşük kent olarak örnek gösterilmektedir ve yeşil çatı projesi 2008 yılından beri uygulanmaktadır [19].
- ❖ Almanya'da yerel yönetimlerce yürütülen temiz kalkınma mekanizmaları odaklı kentsel çözümler mevcuttur. Bu kapsamda Ulm kentinde güneş enerjisine dayalı bir model geliştirilmiştir [19].
- ❖ Hollanda'da yoğun bisiklet kullanımı mevcuttur.
- ❖ Dünyanın ilk Güneş Kenti olma yolunda ilerleyen bir diğer örnek ise Amerika Birleşik Devletlerinde yer alan Phoenix Kenti'dir
- ❖ Hindistan'ın Pune kentindeki Magarpatta Yerleşmesinde de benzer şekilde ekolojik uygulamalarının yapıldığı, bu amaçla evlerde oluşan atıklardan enerji üretilmek amacı ile biyolojik olarak yeniden değerlendirildiği ve yerleşmenin içinde yer alan alışveriş merkezinin ve konutların tamamının bu enerjiden faydalanarak elektrik enerjisi ihtiyacını sağlamasının öngörüldüğü de tespit edilmiştir.
- ❖ Fransa'da Île-de-France Bölgesi Master planı eko-bölge olarak yeniden planlanmıştır [16].
- ❖ Avusturya'nın Güssing kentinde fosil yakıtlara olan bağımlılığın kaldırılması ve yerleşmelerdeki binalarda enerji tüketiminin optimizasyonunun sağlanarak kentte %50 oranında enerji tasarrufu sağlanması amacıyla bir proje yürütülmüştür [19].

4- TÜRKİYE'DEKİ ENERJİ-İKLİM VE ÇEVRE

Ülkemizde enerji talebi hızı bir biçimde atmakta, buna paralel olarak da fosil yakıt tüketiminde artışlar gözlenmektedir. Fosil yakıt tüketimi, aynı zamanda emisyon değerlerini de artırmaktadır. “2009 yılında enerji sektörünün toplam emisyon miktarındaki payı %75,3 oranında gerçekleşmiştir” [28].

Enerjiden kaynaklanan sera gazı emisyonlarının ülkemizdeki oranı ise, 2004 yılı itibari ile %76,7'dir [29]. Bu oran, ulaşım ile konut ve ticari yapılardan kaynaklanan emisyonları da içine almaktadır.

Şekil 8. 2009 Yılı Nihai Enerji Tüketiminin Sektörel Dağılımı [28]

Yenilenebilir enerji kullanımı, enerjide dışa bağımlılığı azalttığı kadar, sera gazı emisyon miktarını da azaltmaktadır.

“Türkiye’de 1987 yılından beri uygulanan şehir ölçeğinde jeotermal merkezi ısıtma ve kaplıca kullanımı her geçen yıl yaygınlaşmaktadır. Türkiye, coğrafi konumu itibariyle “güneş kuşağı” olarak adlandırılan ve güneş enerjisinden en iyi faydalanabilen bölgelerden birinde bulunmaktadır. Ülkede büyük çoğunluğu Akdeniz, Ege ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde olmak üzere, 3-3,5 milyon konutta güneş kolektörü bulunmaktadır” [28].

“Elektrik İşleri Etüt İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından geliştirilen Güneş Enerjisi Potansiyel Atlası’nda yıllık güneş enerjisi elektrik üretimi teknik potansiyeli 380 milyar kWh olarak belirtilmiştir. Bu potansiyel güneş radyasyonu yıllık metrekare başına 1650 kWh’den fazla olan 4.600 km² kullanılabilir alan alınarak hesaplanmıştır. 2009 yılında nihai enerji tüketimi

içinde sanayi sektörü %32 ve binalar sektörü %37 oranında pay almıştır. Binalar sektörünün ise krize rağmen enerji tüketimindeki normal yıllık artışı devam etmiştir” [28].

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından Ulusal Enerji Verimliliği Strateji Belgesi 2004 yılında yayınlanmış ve Enerji Verimliliği Kanunu ise 2007 yılında yayımlanmıştır. Anılan Kanun ile binalarda ve ulaşımda ve pek tabii ki enerji sektörünün kendisinde enerji verimliliğini sağlamak amaçlanmış ve gerekli tedbirlerin alınması sürecine girilmiştir.

“Elektrik İşleri Etüt İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından açıklanan Türkiye’de Enerji Verimliliği, Durum ve Gelecek Planlaması (Kasım 2009) belgesinde: “Sanayimizde en az %15, binalarımızda en az %35 ve ulaşımımızda en az %15 tasarruf potansiyellerine sahibiz. tespiti yapılmıştır” [28]. Bu tespit, binalardan kaynaklanan emisyon oranlarının azaltılması için gerekli tedbirlerin alınmasına mevcut durumda zorlu bir engel olmadığını göstergesi olarak kabul edilebilir. Bu durumun, yapılan tespite yönelik doğru adımların atılarak hedeflenen emisyon azaltımının sağlanması için, binalarda alınacak yöntemlerin planlama aşamasından itibaren sağlıklı bir biçimde tespit edilmesi konusunda özenli bir çalışmayı gerektirdiği aşikardır.

Grafik 4. 2000-2008 Yılları Arasında Bina Sayıları ve Alanlarına Göre Bina Sektörünün Gelişimi [28]

Türkiye'nin İklim Değişikliği Eylem Planında mevcut binalarda enerji verimliliği önlemlerinin ivedilikle alınması gerektiği vurgulanmakta ve binalara ilişkin alınacak en önemli önlemin ısı yalıtımı olduğu vurgulanmaktadır.

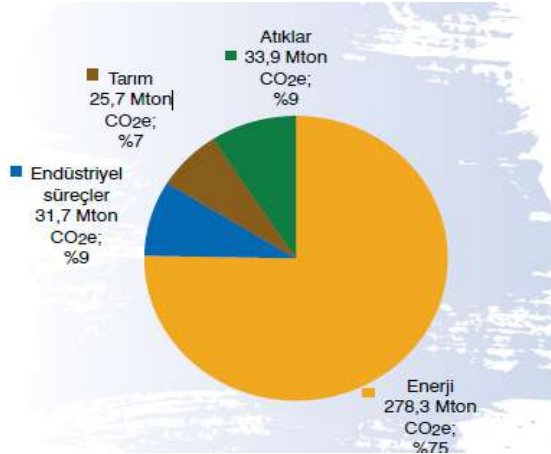
Diğer yandan; TS 825 Binalarda Isı Yalıtım Kuralları standardınının 14 Haziran 2000 tarihinden sonra yapılacak tüm yeni binalarda uygulanması zorunlu hale getirilmiştir. Enerji Verimliliği Kanununun 7. maddesine dayanılarak, binaların ısı enerjisi kayıpları bakımından sertifikasyonunu düzenlemek üzere 5 Aralık 2009'da yürürlüğe giren ve 1 Nisan 2010'da

revize edilen Binalarda Enerji Performansı Yönetmeliği [29] ile yeni yapılan binalarda toplam kullanım alanının 2.000 m²'den büyük olması halinde merkezi ısıtma sisteminin kullanılması zorunlu hale getirilmiştir. 14 Nisan 2008 tarihli ve 26847 Sayılı Mükerrer Resmi Gazetede de “Merkezi Isıtma ve Sıhhi Sıcak Su Sistemlerinde Isınma ve Sıhhi Sıcak Su Giderlerinin Paylaştırılmasına İlişkin Yönetmelik” yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Bina yoğunluğunun en fazla olduğu yerleşim alanları açısından bakıldığında ise; İklim Değişikliği Eylem Planı kapsamında yapılan araştırmaya kapsamında ülkemizde yerleşim alanlarının Türkiye genel alanı içerisindeki payı %1,148'dir [28]. Bu oran, dünya ortalamasının altında görünmektedir.

Ülkemizin iklim durumuna bakıldığında ise durumun çok çarpıcı olduğu görülmektedir. IPCC 4. Değerlendirme Raporuna göre; iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinden en çok etkilenecek bölgeler arasında Akdeniz Havzası yer almaktadır ve ülkemiz de bu havza içindedir.

IPCC'nin Türkiye senaryosuna göre, Türkiye'de yıllık ortalama sıcaklıkların önümüzdeki yıllarda ortalama 2,5-4 derece artacağı, Ege ve Doğu Anadolu'daki sıcaklık artışının 4 dereceyi bulacağı, Türkiye'nin güneyinin ciddi kuraklık tehdidiyle karşı karşıya olacağı, Ege, Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu'yu kapsayan bölgelerde kış yağışlarının yüzde 20-50 arası azalacağı ve kuzey bölgelerde sel riskinin artacağı öngörülmektedir [30].

Şekil 9. Sektörlere göre 2009 yılı toplam sera gazı emisyonları [28]

Diğer yandan, yukarıdaki şekilde de gösterildiği gibi, ülkemizde sektörlere göre toplam sera gazı emisyon değerleri içinde, kentlerin yaşam kaynağı olan enerjinin payı %75 ile birinci sıradadır.

İklim değişikliğinin olumsuz etkilerinden en çok etkilenecek bölgeler arasında yer alan ve kuraklık, seller, orman yangınları, heyelan, dolu fırtınaları, çığlar ve donlardan oluşan bir dizi iklim afeti ile yüz yüzde, gelme durumu ile karşı karşıya kalan ülkemizde, enerji verimliliği ve etkinliği ile iklim değişikliği ile mücadele alanında kentlere yönelik bir dizi strateji geliştirilmiş ve kentlere yönelik bir çok önemli faaliyetin hayata geçirilmesi hedeflenmiştir.

Diğer yandan; AB İstatistik Kurumu (Eurostat) tarafından Avrupa Kentlerinin en kurak 10 kentinden 6’sının Türkiye’de olduğu ifade edilmiştir. Yine aynı kurum, nüfus artış hızının en hızlı olduğu 10 kent içinde 5 tanesinin Türkiye’de olduğunu belirtmektedir [31].

Nitekim; “Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre, Türkiye genelinde bina sayısı 1984 yılına göre 2000 yılında %78 artışla 7,8 milyona, konut sayısı ise aynı yılların verilerine göre %129 artışla 16,2 milyona ulaşmıştır. 2000-2008 yılları arasında alınan inşaat izinlerine göre konutlar, ticari binalar ve kamu binaları kapladığı alan bakımından %56 oranında artarak 1,524 milyon m²’ye ulaşırken, sayı bakımından ise %7 oranında artarak 8,35 milyona ulaşmıştır” [28].

4.1. TÜRKİYE’DE ENERJİ-İKLİM VE KENTLEŞME POLİTİKALARI VE ÖNLEMLERİ

Ülkemizin Kyoto Protokolü’ne taraf olması ile birlikte; ekolojik planlama, enerji sakınımı, çevre dostu yapı ve endüstri ürünleri gibi kavramları ile planların enerji, çevre iklim duyarlı duyarlı olarak gerçekleştirilmesi, yapı üretim süreçlerinde küresel iklim değişikliğini önleyecek alan ve mekan tasarımı ile çevreyi koruyan malzeme ve teknolojilere öncelik verilmesi üzerine kurulu eylemlerin hız kazandığı görülmektedir.

“Orta Vadeli Program [32]”ın “Enerji ve Ulaştırma Altyapısının Geliştirilmesi” başlığının “Enerji” alt başlığında, Enerji Verimliliği Kanunu çerçevesindeki destekleme imkânlarının artırılmasına değinilmiştir.

Dokuzuncu Kalkınma Planı’nın [32] (7.1.5) numaralı “Enerji ve Ulaştırma Altyapısının Geliştirilmesi” başlığı altında yer alan “Enerji” alt başlığında ise, enerjinin her safhada en verimli ve tasarruflu şekilde kullanılmasına değinilmiştir.

Mart 2011 tarihinde yayınlanan Ulusal Enerji Verimliliği Strateji [33] Belgesinde ulaşımda enerji verimliliğinin sağlanması amacıyla kent içi ulaşımına vurgu yapan stratejilere yer verilmiştir.

644 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kurulan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Gerek imara ilişkin kapsamlı bir yasa olan 3194 sayılı İmar Kanunu ve Yönetmelikleri ile Çevre Kanunu gerekse ülke çapında gerçekleştirilen strateji belgeleri ile kentleşmede, planlamada, yapı malzemeleri ve teknolojilerinde ülkemizde bütüncül ve kapsamlı önlemlerin hayata geçirilmesine hız kazandıracaktır.

Nitekim 04-07Mayıs 2009 tarihlerinde düzenlenen ve Genel Kurul çalışmaları ile tamamlanmış olan “Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı Hazırlama Projesi (KENTGES)” Şûrası sonunda; çalışma komisyonları arasında yer alan “İklim Değişikliği, Doğal Kaynaklar, Ekolojik Denge ve Enerji Verimliliği” konulu komisyon raporu Mülga Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından hazırlanmıştır. Kentleşme Şurasının Sonuç Bildirgesinde; “Yerleşmelerde enerjinin aktif ve pasif kullanımında etkinliğin ve verimliliğin yükseltilmesi için yerleşme ve yapı ölçeğinde plan ve projeler hazırlanmalı, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımına ağırlık verilmelidir. Yerleşmelerin planlanmasında yerel enerji kaynakları araştırılmalı, enerji bütçesi yapılmalı, yerel sera gazı envanteri oluşturulmalı, sera gazı salınım oranlarının azaltılmasına yönelik eylem planları yapılmalı, kent ekolojisi ve yerel iklime uygun planlama, tasarım ve mimari geliştirilmelidir. Güneş enerjisinin yaygın ve etkin biçimde kullanımının teşvik edilmesi için gerekli tedbirler alınmalıdır” ifadesine yer verilmiştir.

“Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı-2010-2023” (KENTGES) Yüksek Planlama Kurulu tarafından kabul edilerek 4 Kasım 2010 tarih ve 27749 sayılı Resmi Gazete yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Söz konusu eylem planında [34] “Yerleşmelerin planlanması ve uygulama faaliyetleri kapsamında; alternatif-temiz ve yenilenebilir enerji kaynaklarının ulaşım sistemlerinde, binalarda, ısıtma sistemlerinde kullanılması, ulaşımda temiz ve çevre-dostu toplu taşımının, binalarda merkezi sistem ve güneş enerjisi kullanımının yaygınlaştırılması, iklim-çevre duyarlı, enerji verimli ve alternatif enerji kaynaklarının kullanımının artırılarak sürdürülebilir kent yönetim politikalarının hayata geçirilmesi” ve “İklim değişikliğinin etkilerini azaltıcı sürdürülebilir kent formu, ulaşım sistemi, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı” hedeflenmektedir.

Kentsel yenileme ve dönüşüm, kent makroformu, kentsel teknik altyapı, kent içi ulaşım, su kaynakları, doğal kaynaklar, afet risk ve yönetimi ile binalar ilişkin enerji verimli ve çevre duyarlı önlemlere yer verildiği görülmekte ve enerji etkin ve iklim duyarlı yerleşme stratejilerinin hazırlanması hedeflenmektedir.

2010-2020 yılları için hazırlanmış olan ve Nisan 2010 tarihinde yayınlanan Ulusal İklim Değişikliği Strateji Belgesinde [35] enerji başlığı altında bina sektöründe ele alınan stratejiler; yeni binalarda enerji kimlik belgesi, binalarda enerji verimliliği ile mevcut binalarda ve tesislerde enerji tüketiminde iyileştirme hedefleri kapsamındadır. Aynı belgede ulaşım yönelik olarak kentlerde toplu taşıma, bisiklet ve çevre dostu ulaşım araçlarının kullanımına ise stratejiler arasında yer verilmiştir.

İklim Değişikliği Ulusal Eylem Planı (İDEP) kapsamında bina sektörü altında; 2023 yılında en az 1 milyon konut ile toplam kullanım alanı 10 bin metrekarenin üzerindeki ticari ve kamu binalarında standartları sağlayan ısı yalıtımı ve enerji verimli sistemlerin oluşturulması hedefi altındaki eylemler yapı malzemeleri, yapı denetimi ve binalarda enerji verimliliğinin artırılması üzerindedir. Aynı sektör altında Entegre Bina Tasarımı Yaklaşımı ve Sıfır Emisyonlu (Sürdürülebilir) Bina kriterlerinin oluşturulması ile binalarda yenilenebilir enerji konularına yönelik eylemlere yer verilmiştir.

Yine bina sektörü altında 2023 yılına kadar yeni yerleşmelerde yerleşme ölçeğinde sera gazı emisyonunun mevcut yerleşmelere göre en az % 10 azaltılması hedeflenmiştir. Bu hedef kapsamında yerleşmeler ölçeğinde arazi kullanımının sera gazı emisyon miktarlarına etkisinin tespit edilmesi, farklı iklim bölgeleri için enerji etkin ve iklim duyarlı planlama ve yerleşim ilkelerinin geliştirilmesi ve kriterlerin oluşturulması, sürdürülebilir kentsel yerleşim planlarının etkin uygulanması için bir rehber hazırlanması, arazi kullanımı, ekoloji, ulaşım, su yönetimi, gri su, yeşil/beyaz çatılar gibi sürdürülebilirlik unsurlarını kapsayan kentsel yerleşim planlarının yaşam döngüsü maliyeti değerlendirme yöntemleri kullanılarak pilot projeler çerçevesinde geliştirilmesi ve uygulanma, enerji-etkin, iklim-duyarlı, sürdürülebilir kentsel yerleşim planlamasına yönelik usul ve esasların belirlenmesi ve pilot proje sonuçları kullanılarak sürdürülebilir kentsel planların uygulamaya geçirilmesi için çıktılarının imar mevzuatına aktarılması eylemlerine yer verilmektedir.

Eylem planında ulaşım sektörü altında kent içi ulaşımına yönelik olarak da bir dizi hedef ve faaliyet yer almaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır:

- ❖ Kent içi ulaşımda, bireysel araç kullanımından kaynaklı emisyon artış hızının sınırlandırılması,
- ❖ Kentlerde sürdürülebilir ulaşım planlama yaklaşımlarının uygulanması için 2023 yılı sonuna kadar kentsel ulaşım ile ilişkin gerekli mevzuat, kurumsal yapı ve rehber belgelerinin oluşturulması.
- ❖ Kentiçi ulaşım planlarının her ölçekteki imar planları ve çevre düzeni planlarıyla bütünleşik olarak hazırlanmasını ve onanmasını zorunlu kılacak yasal düzenleme yapılması
- ❖ Ulaşım Ana Planı ile İmar Planları kapsamında bisiklet yolu planı ve yaya planının yapılmasına, ilgili yönetmeliklerde değişiklik yapılarak yer verilmesi
- ❖ “Ulaşımında Enerji Verimliliğinin Artırılmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik”in, yaya ulaşımına ilişkin tedbirleri içerecek biçimde, trafik akışını hızlandırmayı amaçlayan öneriler ile ulaşım ana planının yapılabiliği gözden geçirilerek revize edilmesi
- ❖ Kentiçi ulaşımda, bireysel araç kullanımından kaynaklı emisyon artış hızının sınırlandırılması kapsamında, Kentsel karayolu, denizyolu, demiryolu ve raylı sistem ulaşımı için gerekli yatırımların ve işletme düzenlemelerinin yapılması,
- ❖ Toplu taşıma sistemlerinin birbiriyle ve diğer kentsel ulaşım türleriyle entegre edilmesi
- ❖ Konut, çalışma alanı gibi her tür yeni gelişme alanı önerisinin, etkili bir toplu taşıma hizmeti sunulabilecek konumda ana toplu taşıma güzergâhları üzerinde olması
- ❖ Bisiklet ve yaya ulaşımının geliştirilmesi ve iyileştirilmesi
- ❖ Kent merkezine yapılan yolculuklarda otomobil kullanımını caydırıcı yolculuk talep yönetimi tekniklerinin uygulanması
- ❖ Enerji verimliliği yüksek ve iklime duyarlı kentleşme ve ulaşım stratejilerinin geliştirilmesi ve uygulanması

İklim Değişikliği eylem planında iklim değişikliğine uyum kapsamında ise, kentlerin su yönetiminin iklim değişikliğine uyum bakış açısı ile ele alınması hedeflenmiştir.

5- SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yukarıda yapılan tüm açıklamalar ışığında; Smart-Kent yaklaşımını, bir çok alanda olduğu gibi sadece teknoloji ile özdeşleştirilmesinin yanlış bir düşünce yöntemi olduğu ortaya çıkmaktadır.

Smart-Kent, diğer adıyla Akıllı Kentler, içinde çevreyi, ekonomiyi, enerjiyi ve iklim değişikliği ile mücadeleyi ve afet risk azaltımını hedef aldığı kadar, iş imkanlarının artırılması, sosyal uyumun sağlanması ve fakirlerin korunması temel yaklaşımları ile yaşam kalitesinin artırılmasını ve sosyal adaletin sağlanmasını da hedef almaktadır. Dünyada, enerjinin etkin ve verimli kullanıldığı, yenilenebilir enerjilerin üretildiği ve kullanıldığı, çevrenin korunduğu, iklim değişikliği, küresel ısınma, kuraklık ve çölleşme ile mücadelede karbon emisyonlarının sıfıra indirildiği yerleşmeler olarak adlandırılan ve master plan çerçevesinde her tür ayrıntının düşünüldüğü kent planlarının ortak özelliği, karbon kaynaklı yakıtlardan tamamen bağımsız yeni yaşam biçimleri sunmalarıdır.

Bu yaşam biçimi içinde; enerji arz ve güvenliği ile enerjinin sürdürülebilirliğinin sağlanması için kömür, petrol ve hatta doğal gaz olarak sıralayabileceğimiz geleneksel enerji kaynaklarının yerine, güneş, rüzgâr, dalga ve hidrojen enerjilerinden oluşan temiz ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını yaygınlaştırmaya yönelik tasarım ilkeleri oluşturulması önem arz ettiği kadar, mali boyutlardan sosyal ve yasal boyutlara kadar bir çok alanda entegre ve holistik yaklaşımın içselleştirilmesi, smart-kent yaklaşımının önemli bileşenleridir. Küresel dengeleri hem sosyal, politik ve çevresel hem de ekonomik olarak derinden sarsan küresel ısınma ve iklim değişikliği de smart-kent yaklaşımını destekleyen diğer önemli bileşen olarak karşımıza çıkmaktadır.

İklim değişikliği ile mücadele, çevrenin korunumu, kaynakların etkin kullanımı ve enerji verimliliği hususlarının kentleşme kapsamında ele alınması, kırılabilirlik düzeyi yüksek olan yerleşim yeri halkının da temel ihtiyaçlarına çağdaş teknolojik imkanları sunarak yaşam kalitesini, sosyal adaleti ve dolayısıyla her alanda kentsel sürdürülebilirliği sağlayacak önlemlerin hayata geçirilmesinde önemli rol oynamaktadır. Eko-kent, karbon sıfır kent gibi değişik isimler altında dünyanın farklı gelişmişlik düzeyindeki ülkelerde dikkate değer bir biçimde uygulama aşamasına geçen akıllı kentler; üretimden tüketime kadar her kademeyi hassaslıkla dikkate alan bir yaklaşımın küresel ifadesi haline gelmiştir.

Son söz

Kentsel adaletin, yaş ve cinsiyet ayrımı yapmaksızın tüm kentliler için sürdürülebilir mekanlar olması, kentsel adaletin de temelini oluşturmaktadır. Ancak, gerek kentsel adaletin sağlanmasında gerekse, kentsel sürdürülebilirliğin sağlanmasında sorumluluk paylaşımı ve duyarlılık ön plandadır.

Yaşamın en dinamik biçimde sürdürüldüğü, birbirinden farklı alışkanlıkları içinde barındırdığı, geleceği gerek üretim gerekse tüketim biçimlerini yönlendirerek şekillendirdiği, küçüğünden megasına kadar yeryüzünü ışıklarıyla ve sesiyle aydınlattığı yerleşmelerimizin sürdürülebilirliği, yerleşmeleri planlayan plancılara ve eş zamanlı olarak yöneten yerel yönetimlere; hakçılık ve sosyal ve çevresel adalet kapsamında dikkate alınması gereken ana ölçütleri bir tablo halinde vermenin daha doğru olduğu değerlendirilmiştir. Bu tablo; enerji etkin, çevre ve iklim duyarlı kent planları için öncelikli olarak dikkate alınmasında fayda görülen temel hususlara değinmektedir.

Bu kapsamda; özellikle kentsel dönüşüm kapsamında kalan alanların bu tür planların hayata geçmesi için potansiyel fırsatlar olduğu hususunu vurgulamakta da yarar vardır. Öyle ki, her yerleşmenin kendisine has özellikleri, ancak o yerleşmede yaşayan ve yaşatılan, başta insan olmak üzere, tüm değerlerinin özenle dikkate alınması ve süzgeçten geçirilmesi ile tespit edilecek ve o yerleşme için en iyi kararlar verilmiş olacaktır.

Buradan gerek yerel yönetimleri, gerekse kent plancılarını aşağıdaki tabloda sunulan başlıklar üzerinde bir kez daha düşünmeye davet vardır. *Dünya kentleri içinde ülkemiz kentlerinin de “Şampiyon Kentler” adıyla adının anılması dileğiyle....*

ENERJİ ETKİN, ÇEVRE VE İKLİM DUYARLI YERLEŞME İÇİN AKILLI ÇÖZÜMLER

ARAZİ KULLANIMI	MİMARİ ÇÖZÜMLER	ULAŞIM	ATIKLAR VE SU	YÖNETİM
Doğal kaynaklara (doğal peyzaj ve yerel enerji kaynakları) olan yakınlık	Yapı malzemeleri	Toplu taşıma ve raylı sistemler	Geri kazanım	Afete maruz bölgeler için risk yönetimi ve uyum
Coğrafi konum (Sıcaklık, rüzgar, ışık,	Yerel malzeme	Bisiklet yolları ve parkları	Yağmur suyu yönetimi	Finansal yapılanma

nem vb. verilere göre yer seçimi)				
Zonlama/bölgeleme ve Yoğunluk ve sınırlaması	Yapı kodları (yapı yönleri ve yükseklikleri)	Otopark kısıtlaması	Evsel su yönetimi	Kapasite geliştirme
Çok merkezli yerleşim ve karma ekonomik faaliyetler	Yeşil çatı düzenlemeleri	Yaya yolları		Tüketim alışkanlıkları
Bitişik yapı nizamı, yapı yaklaşma mesafeleri, yapı yüksekliği, çatı eğimleri ve yönleri	Tesisat (ısı, ışık ve su için)	Entegre ve Türel dağılım		Katılım
Yeşil alanlar ve dolayısıyla artan biyo çeşitlilik	Isıtma ve soğutma sistemleri	Trafik durultma tasarımı		Şampiyon kentler

KAYNAKLAR

“Ulusoy, A., Vural, T., “Ketleşmenin Sosyo-Ekonomik Etkileri”, **Belediye Dergisi**, 7:12 (2001).

Demiral, B., “Sürdürülebilir Kentler ve Bölge”, Planlamada Yeni Politika ve Stratejiler, Riskler, Fırsatlar, **Dünya Şehircilik Günü 29. Kolokiyumu**, İstanbul, 251-260 (2005).

UN HABITAT, ICLEI, “Local Governments for Sustainability, Sustainable Urban Energy Planning, “A Handbook for Cities and Towns in Developing Countries”, (2009)

Yıldırım, H.H., “Kent Mekansal Formunun Enerji Etkinlik Analizi: Konya Örneği”, *Doktora Tezi*, Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Konya, Türkiye, (2001). (Danışman: Prof. Dr. E. Yaşlıca).

OECD, “Cities and Climate Change”, (2010)

KAYNAK, Z, YILDIRIM, H. H., Sürdürülebilir Binalar Sempozyumu, “Kopenhag İklim Değişikliği Zirvesi (Cop-15) Sonrasında; İklim Değişikliği ve Fiziksel Planlamanın İklim Değişikliğine Olan Etkisi: Neler Yapılmalı?” s: 373-379, ANKARA, (2010)

Yıldırım, H.H., “Kent Mekansal Formunun Enerji Etkinlik Analizi: Konya Örneği”, *Doktora Tezi*, Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Konya, Türkiye, (2001). (Danışman: Prof. Dr. E. Yaşlıca).

Hungarian Presidency of the Council of Eyropean Union, “Climate Friendly Cities - A Handbook on the Tasks and Possibilities of European Cities in Relation to Climate Change”, (2011)

İNTERNET KAYNAKLARI

İnternet: Sürdürülebilir Kalkınma Nedir?, <http://www.gapturkiye.gen.tr/kalkinma/>, (2005).

İnternet: A Vision of Sustainable Transport,

<http://www.thepep.org/en/workplan/urban/documents/UITP.pdf>, (2005).

“Climate Change”, http://en.wikipedia.org/wiki/Climate_change, (2010).

NOAA National Weather Service, “Climate Change, October 2007”,

<http://www.nws.noaa.gov/os/brochures/climate/Climatechange.pdf>, (2010).

Intergovernmental Panel on Climate Change, <http://www.ipcc.ch/>, (2010)

“The Greenhouse Effect”, <http://marinebio.org/i/globalwarming.jpg>, (2010).

“Global greenhouse gas emissions 1970-2004”, <http://www.greenfacts.org/en/climate-change-ar4/figtableboxes/figure-20.htm>, (2010)

Solomon, S., Qin, D., Manning, M., vd., “Climate Change 2007, The Physical Science Basis”, IPCC 2007, 1-127, (2007)

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, <http://unfccc.int/2860.php>, (2010)

UN HABITAT,; Policy Directions, Global Report on Human Settlements”, Abridged Edition, (2011)

“World Urbanization Prospects: The 2005 Revision”,

<http://www.un.org/esa/population/publications/WUP2005/2005wup.ht>, (2010)

“Dongtan Eco-city”, 23 Ağustos 2005,

<http://www.arup.com/eastasia/project.cfm?pageid=7047>

UN HABITAT, “ Report Of The Fifth Session Of The World Urban Forum The Right To The City: Bridging The Urban Divide” 2010

“Abu Dhabi Aims to Build First Carbon-Neutral City”, [Joe Palca](http://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=90042092),

<http://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=90042092>

Zaha Hadid, “Zira Island Master Plan”, Dezeen Magazine, 30.01.2009,

<http://www.dezeen.com/2009/01/30/zira-island-masterplan-by-big/>

“Sürdürülebilir Ekotopya”, 18 Mart 2009, <http://www.mimdap.org/w/?p=16982>

5 Green Cities of the Future, [Maria Colenso](http://science.howstuffworks.com/5-green-future-cities.htm), <http://science.howstuffworks.com/5-green-future-cities.htm>

“Stockholm’de Kentsel Planlama” 19 Mart 2009, <http://www.mimdap.org/w/?p=17033>

“Danimarkalı mimardan Estonya’ya eko-kent”, 20 Ekim 2008,

<http://www.mimdap.org/w/?p=10278>

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, “Türkiye Cumhuriyeti İklim Değişikliği Ulusal Eylem Planı, 2011-2023”, www.cevreshehircilik.gov.tr,

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, www.cevreshehircilik.gov.tr,

Çevre ve Orman Bakanlığı (ÇOB), “İklim Değişikliği I. Ulusal Bildirimi”, Ankara, Türkiye, (2007).

“Climate Change”, http://en.wikipedia.org/wiki/Climate_change, (2010).

www.regabasbakanlik.gov.tr

Ulaştırma Bakanlığı, “Ulusal Enerji Verimliliği Strateji Belgesi, 2011-2023”,

http://www.eie.gov.tr/duyurular/EV/EV-Strateji_Belgesi/ENVER_Strateji_Belgesi-Taslak_20110730.pdf

“KENTGES Sürdürülebilir Kentsel Gelişme İçin Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı, Mart, 2010 ”, <http://www.cevresihircilik.gov.tr>
Devlet Planlama Teşkilatı, “Ulusal İklim Değişikliği Strateji Belgesi”, www.dpt.gov.tr

METROPOLİTEN ALANDA DÜŞÜK KARBON SALIMLI YERLEŞMELER İÇİN YEŞİL YERLEŞİM DEĞERLENDİRME PARAMETRELERİNE DAYALI ULAŞIM ANALİZİ: BEYKOZ - AKBABA KÖYÜ

Dr. Cenk HAMAMCIOĞLU

YTÜ, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul

Dr. Ayşegül ÖZBAKIR

YTÜ, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul

ÖZET

Dünyada giderek artan lastik tekerlekli motorlu taşıt kullanımına bağlı olarak yenilenemeyen enerji kaynaklarının gereğinden fazla tüketilmesi ve neden olduğu hava kirliliği yaşanabilir çevrelerin kurgulanmasında temel engellerin başında gelmektedir. Ne var ki metropoliten alanların çeperlerinde yeralan yerleşmelerde gün içinde özel otomobil kullanımı hızla yaygınlaşmaktadır. Bu konuda çözüm olarak önerilen “düşük/sıfır karbon salımlı ulaşım politikaları” yakın dönemde Türkiye’deki merkezi ve yerel yönetimlerin de gündeminde yerini almıştır. Öte yandan, akıllı yerleşim parametreleri ve yeşil bina uygulamalarını ön plana alan ‘Yeşil Yerleşim’ değerlendirme sistemlerinde ulaştırmanın yanı sıra arazi kullanımında konut-işyeri, konut-donatı alanları ve donatılar arası erişilebilirlik konuları da ağırlıklı ele alınan başlıklar arasındadır. Bu bağlamda ‘Yeşil Yerleşim’ değerlendirme sistemlerinde lastik tekerlekli taşıt kullanımının mümkün olduğunca azaltıldığı, yerleşme içinde toplu taşıma ve aktarma alanlarına kolay erişim, güvenli yaya dolaşımı gibi parametrelere önem verilmektedir. Dünya’da bu konuda değerlendirme yapan sistemlerden biri olan ve Amerika Birleşik Devletleri’nde geçerli LEED-ND (Leadership in Energy and Environmental Design for Neighborhoods) konut-işyeri yakınlığı, bisiklet ağı, otoparklar, sokak ve cadde tasarımı konularını da içine alacak şekilde yerleşmeleri derecelendirmektedir. Bu bildiri¹ öncelikle LEED-ND ‘Yeşil Yerleşim’ planlamasında ele alınan ulaşım parametrelerini araştırmıştır. Çalışma bu bakış açısı ile ülkemizde şehir ve kentsel ulaşım

---

¹ Bu çalışma, “Beykoz’da Yeşil Yerleşim Değerlendirme Sistemleri” başlıklı araştırma projesinin bir parçası olarak ele alınmıştır. Proje Ekibi: Prof. Dr. Zekiye Yenen, Yrd. Doç. Dr. Funda Kerestecioğlu, Yrd. Doç. Dr. Doruk Özügül, Yrd. Doç. Dr. Tuba İnal Çekiç, Dr. Ayşegül Özbakır, Dr. Cenk Hamamcıoğlu, Dr. Bora Yerliyurt, Ar. Gör. Serkan Sımmaz, Y.Lisans Öğrencileri: Meriç Demir, Elif Özel and Müge Yorgancı, Şehir Plancısı Gülhan Oğuz, Şehir Plancısı Sedat Nacar (İstanbul Büyükşehir Belediyesi).

planlaması alanlarında, yeni yaklaşım arayışları içerisinde, düşük karbon salımlı ulaşım parametrelerini (önkoşul ve alt koşullar) dikkate alan akıllı yerleşmelerin kurgulanması, sözkonusu parametreler bağlamında düzenlenmesi ve planlanması için ipuçları üretmeyi amaçlamıştır. Bu bağlamda bildiriye, LEED-ND'nin ulaşım ile ilgili ortaya koyduğu parametreler İstanbul Metropolitan Alanı'nın Beykoz İlçesi'nde yeralan, kırsal bir yerleşme olmasına karşılık, günümüzde giderek kentsel karakterde yapılaşmanın gelişme gösterdiği, motorlu taşıt trafiğinin arttığı Akbaba Köyü örnek olarak analiz edilmektedir. Çalışmada ele alınan ulaşım altyapısı özellikleri Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) aracılığı ile analiz edilerek mekanla ilişkilendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Akıllı Yerleşim Planlaması, Coğrafi Bilgi Sistemleri, Kentsel Ulaşım, LEED-ND, Yeşil Yerleşim Değerlendirme Sistemleri

GİRİŞ

Temel yaşam ihtiyaçlarının karşılanması, kentlerde ekonomik ve sosyal kalkınmanın sağlanması için vazgeçilmez olan enerji temini ve artan oranda yoğun kullanımı önemli çevre sorunlarının oluşmasına neden olmakta ve gerek dünyada gerekse Türkiye'de mevcut enerji sisteminin sürdürülebilirliğini, aynı zamanda, kentlerde yaşam kalitesini riske sokmaktadır. Günümüzde dünya genelinde sera gazları içerisinde atmosfere karbon salımının payının %50'nin üzerinde gerçekleştiği, Türkiye'de ise bu oranın 2009 yılı itibarıyla %81'e yükseldiği belirtilmektedir (Güllü, 2011:7). Küresel ısınmaya neden olan sera gazları, esas olarak, fosil yakıtların yakılması (enerji ve çevrim), sanayi (kimya, metalurji ve çimento üretimi ...), arazi kullanım değişikliği, katı atık yönetimi, tarımsal (anız yakma, çeltik üretimi, hayvancılık ve gübreleme ...) ve ulaştırma etkinliklerinden kaynaklanmaktadır (Türkeş, 2003:2). Bu bağlamda ulaştırma (özellikle kentiçi ve yakın çevresi ulaşım kaynaklı), enerji tüketiminde ve karbon salımında başta gelen sektörlerden biridir.

Dünya'da karbon salımında ulaştırmanın payına bakıldığında 1990-2005 yılları arasında %22'den %25'e yükseldiği görülmektedir (IEA, 2010:44). Mevcut politikaların devamı halinde ise enerjiden kaynaklanan karbon salımının hızlı biçimde artacağı, IEA-Uluslararası Enerji Kurumu'nun "World Energy Outlook 2004" adlı yayınına göre 2030 yılına kadar, esas kaynakların termik santraller ve ulaşım araçları olacağı tahmin edilen, karbon salımının 2004 yılı değerinin %60'ından daha fazla olacağı beklenmektedir. Konunun Türkiye'deki gelişimi incelendiğinde ise özellikle günlük kentiçi ulaşımında özel otomobil kullanımının artışı ve tercih edilirliliğini sürdürmesi, planlama ilkelerini gözardı eden hızlı kentsel yayılma politika

ve uygulamaları ve bunun sonucunda toplu taşımanın yetersiz kalması, ulaştırma kaynaklı karbon salımının 2009 yılı itibariyle sektörler arasında %17.3'e yükselmesine neden olmuştur (TUİK, 2010:20).

Doğal dengeyi tehdit eden oranlarda atmosfere bırakılan karbon salımlarının yol açtığı küresel çevre problemlerine ve sağlıklı kentsel çevreler oluşturmaya yönelik çözüm arayışları 1970'li yıllardan itibaren hem uluslararası hem de ulusal gündemde yer almaya başlamıştır. Doğal yaşam ortamını ve doğal kaynakları tehdit eden yerel ve küresel ölçekteki çevre sorunlarının artmaya ve çevre bilincinin oluşmaya başlamasıyla birlikte enerjinin üretimi, dönüşümü ve tüketilmesinden kaynaklanan çevre sorunlarının önlenmesi de enerji politikaları ve programlarının ayrılmaz bir parçası haline dönüşmüştür (TMMOB Enerji Raporu 2006:111).

Mimarlık ve Şehir Planlama disiplinlerinin de dahil olduğu uygulamaya yönelik araçların tartışılması ve araştırılması, akademik, karar verici ve uygulayıcı kurumların da katılımıyla, gelişmeler bir dizi konferans kapsamında (Birleşmiş Milletlerin "Dünya İnsan Çevreleri Konferansı" Stockholm-1972, Birleşmiş Milletler Komisyonu tarafından hazırlanan "Ortak Geleceğimiz Raporu"-1987, Birleşmiş Milletler "Çevre ve Kalkınma Konferansı" Rio de Janeiro-1992, (Habitat II) İstanbul-1996 konferansları,) ele alınmış ve 1997 Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Sözleşmesi bağlamında dünya devletlerinin de katılımıyla Kyoto Protokolü imzalanmıştır. Bu süreçler içinde 1987'de Brundtland Raporu'nda tanımlandığı üzere "Sürdürülebilirlik" kavramı literatüre damgasını vurmuştur. Birçok disiplinde tartışıldığı gibi ulaştırma planlamasında da 'sürdürülebilir ulaştırma sistemleri', 'cittaslow-yavaş şehir' bağlamlarında çözüm arayışları devam etmiştir. Sürdürülebilir ulaştırma sistemi kurgusunda özellikle kent içinde işlevler arası yolculukların ve trafiğin motorlu taşıtların daha az yakıt tüketmelerini sağlayabilecek biçimde düzenlenmesi ve kent içinde raylı sistem ve su yolu taşımacılığının geliştirilmesi önem kazanmıştır (Goldman, Gorham, 2006:262-266, Türkeş, 2003:6). Bu bağlamda arazi kullanım yönetimi stratejileri (çevre koruma stratejisi, sıkı kirletici salım düzenlemeleri ve yakıt ekonomisi standartları ...), fiyatlandırma düzenlemeleri (motor yakıtları için vergiler, park ve yol ücretlendirmeleri ...), arazi kullanımda yol yapımının sınırlandırılması, kentsel hava kalitesine zararı çok daha az olan raylı ve deniz ulaşımı sistemlerinin geliştirilmesi, bisiklet ve yaya yol ağının iyileştirilmesi ve geliştirilmesi gibi konularda çözüm önerileri getirilmiştir (Moomaw ve Moreira, 2001:237-255).

Diğer taraftan dünyada karbon salımına yönelik çözüm arayışları bina ve yerleşim ölçeğinde standartların belirlenmesi çerçevesinde sürdürülmüştür. Son yirmi yıl içerisinde öncelikle

binaların karbon salımlarını azaltmaya ve çevreye olumsuz etkilerini en aza indirmeye yönelik geliştirilen “Yeşil Bina” değerlendirme sistemleri dünyanın çeşitli ülkelerinde olduğu gibi Türkiye’de de giderek önem kazanmaktadır.

YEŞİL BİNA ve YERLEŞİM DEĞERLENDİRME SİSTEMLERİ

Dünyada ve ülkemizde, “yaşanabilir ve sağlıklı kentler” geliştirme hedefli arayışların son yıllarda ivme kazandığı gözlemlenmektedir. Bu arayışların sonucu olarak farklı coğrafyaların ve toplumların ihtiyaçlarına cevap verecek biçimde “bina” ve onu oluşturan bileşenlerin tasarımını “değerleme/sertifikalendirme” yöntemine ağırlık verilmeye başlanmıştır. Değerleme sistemleri arasında en yaygınları İngiltere’de geliştirilen BREEAM (Building Research Establishment Environmental Assessment Method), ABD Yeşil Binalar Konseyi (USGBC) tarafından geliştirilen LEED (Leadership in Energy and Environmental Design) ve yirmiden fazla ülkenin ortak geliştirdikleri GBTool (Green Building Challenge Assessment Framework)’dur (Gowri, 2004:56). Her iki sistemin de başlangıçtaki ortak amacı insanların kendilerine yeni yaşama alanları yaratırken bir sonraki nesillerin hayatlarını olumsuz yönde etkileyecek ürünlerden ve uygulamalardan kaçınılmasını sağlamaktır.

Öte yandan LEED ve BREEAM “bina” değerlendirme sistemlerinin “yerleşme”leri de kapsayacak biçimde yeniden sorgulanması uluslararası literatürde yeni bir konu olup uygulama aşamasındadır. Bu noktada, 2009 yılında LEED-ND ilk kez USGBC tarafından yürürlüğe konmuş; 2011 yılı itibarı ile toplam 239 adet proje planı için değerlendirme aşamasından geçmek ve sertifika almak için başvuru yapılmıştır. Sözkonusu projelerin ortalama alan büyüklüğü 120.5 ha. olup, en küçük ve en büyük proje alanları sırasıyla 0.06 ha. ve 5179 ha.’dır.

Türkiye’de yapılan çalışmalar incelendiğinde ise, öncelikli olarak ülkemize özgü ‘Yeşil Bina’ ve ‘Yeşil Yerleşim’ değerlendirme sistemlerinin bulunmadığı, sadece BREEAM ve LEED ağırlıklı olmak üzere bazı değerlendirme sistemlerinden geçerek sertifika alan sınırlı sayıda bina olduğu bilinmektedir. Örneğin; Ankara’daki Eser Mühendislik ve Gordion Alışveriş Merkezi, Gebze Organize Sanayi Bölgesi’ndeki Siemens Binaları... gibi. Türkiye’de bu tür sistemlerin oluşturulması için henüz yasal bir yapılanma olmamakla birlikte, yapı sektörünün sürdürülebilir ilkeler ışığında gelişmesine katkı sağlamak amacıyla 2007 yılında Çevre Dostu Yeşil Binalar Derneği (ÇEDBİK) kurulmuştur. ÇEDBİK Dünya Yeşil Binalar Konseyi (World Green Building Council-WGBC) ağında yer alarak Türkiye’de yeşil bina hareketinin altyapısını oluşturma çalışmalarında giderek artan bir hızla gelişimini sürdürmektedir.

Literatürde çalışmaları sürdürülen ve çok sayıda uygulamaları bulunan ancak bina ölçeğine temellenen değerlendirme ölçütlerinin yanısıra yerleşim odaklı, örneğin kentsel ulaşım düzenlemelerine de girdi verecek, ölçütlerin eklenmesiyle geliştirilerek ‘mahalle’, ‘yerleşme’ ve hatta ‘bölge’ ölçekli proje uygulamaları için katkı sağlayabilecek bir tür yaklaşım teşkil etmesi üzerinde yoğunlaşan tartışmalar son on yıldır devam etmektedir (Çekiç, T. İ., Özbakır, A., Özügül, D., 2010). Bu konuda; ‘akıllı yerleşimi’, ‘mahalle tasarımı’ ve ‘planlama disiplininin katkılarını içeren bölgesel öncelikler’ üzerinde yoğunluk kazanan tartışma başlıklarıdır (United States Green Building Council, 2009). Bu gelişmelerin ışığında Amerika Birleşik Devletleri’nde geçerli LEED ve İngiltere’de geçerli BREEAM değerlendirme sistemleri, farklı mahalle ve/veya yerleşme ölçeklerindeki beklentileri karşılamak üzere, LEED-ND (LEED – Neighborhood Design) ve BREEAM-Communities olarak 2007 yılında biçimlendirilmiştir. Kanada’daki The Athletes Village ve İngiltere’deki MediaCity “Yeşil Yerleşim” değerlendirme sistemleri sertifikası olan, düşük karbon salımlı ve çevreye daha duyarlı yapı ve yaşanabilir yerleşmelerin kurgulanmasının amaçlandığı iki farklı örnektir.

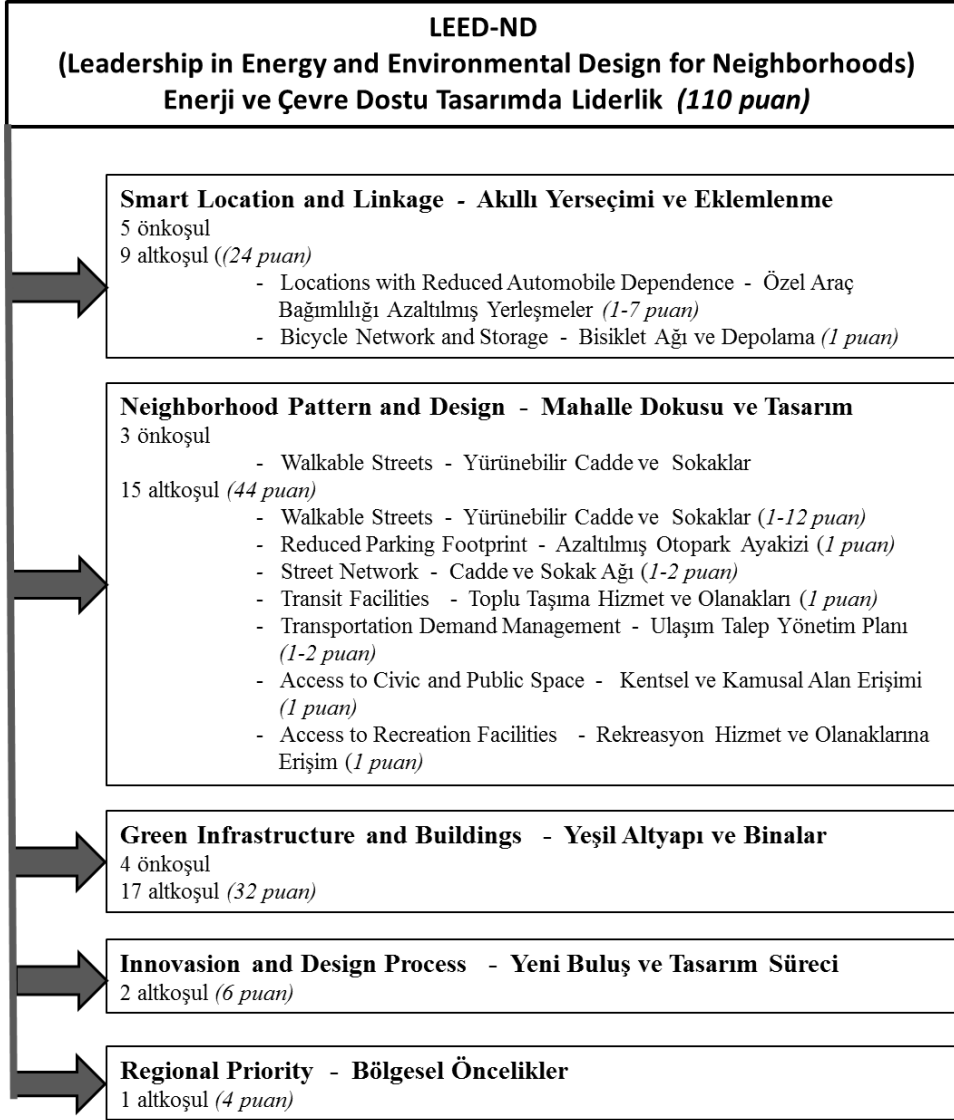
LEED-ND YEŞİL YERLEŞİM DEĞERLENDİRME SİSTEMİNDE ULAŞIM PARAMETRELERİ

LEED-ND’nin ‘Yeşil Yerleşim’ değerlendirme sisteminde temel parametreler;

- akıllı yerleşimi ve eklenme,
- mahalle dokusu ve tasarım,
- yeşil altyapı ve binalar,
- yeşil buluş ve tasarım süreci ve
- bölgesel öncelikler

olmak üzere toplam beş farklı kategoride sınıflandırılmaktadır (Şekil 1). LEED-ND kapsamında; işlevler arasında yaya ağırlıklı erişimin mümkün olduğu, komşu veya yakın mesafedeki yerleşmelere erişim bağlantılarının güçlü, karma arazi kullanıma sahip, canlı ve yaşanabilir kompakt yerleşmeler oluşturmak önem taşımaktadır. Dolayısıyla LEED-ND’nin ortaya koyduğu parametreler mevcut veya yeni planlanan bir yerleşme, yerleşme parçası veya mahalle ölçeğinde mekansal özellikleri ve ulaşımı devreye alarak yeni bakış açıları sunmaktadır.

Şekil 1’de izlendiği üzere beş farklı kategoride değerlendirilen parametrelerde önkoşulların yanısıra mevcut veya yeni uygulanacak bir yerleşme projesinin ‘yeşil’ özelliğe veya sertifikaya sahip olabilmesi toplamda 110 puandan oluşan altkoşullardan oluşmaktadır.

Şekil 1. LEED-ND Temel Parametrelerinde Ulaşım Koşulları

LEED-ND’de ulaşımı ilgilendiren altkoşullar dokuz altbaşlıkta olup, toplam 28 puanla değerlendirmenin %25’ini oluşturmaktadır. Bunların arasında Mahalle Dokusu ve Tasarımı

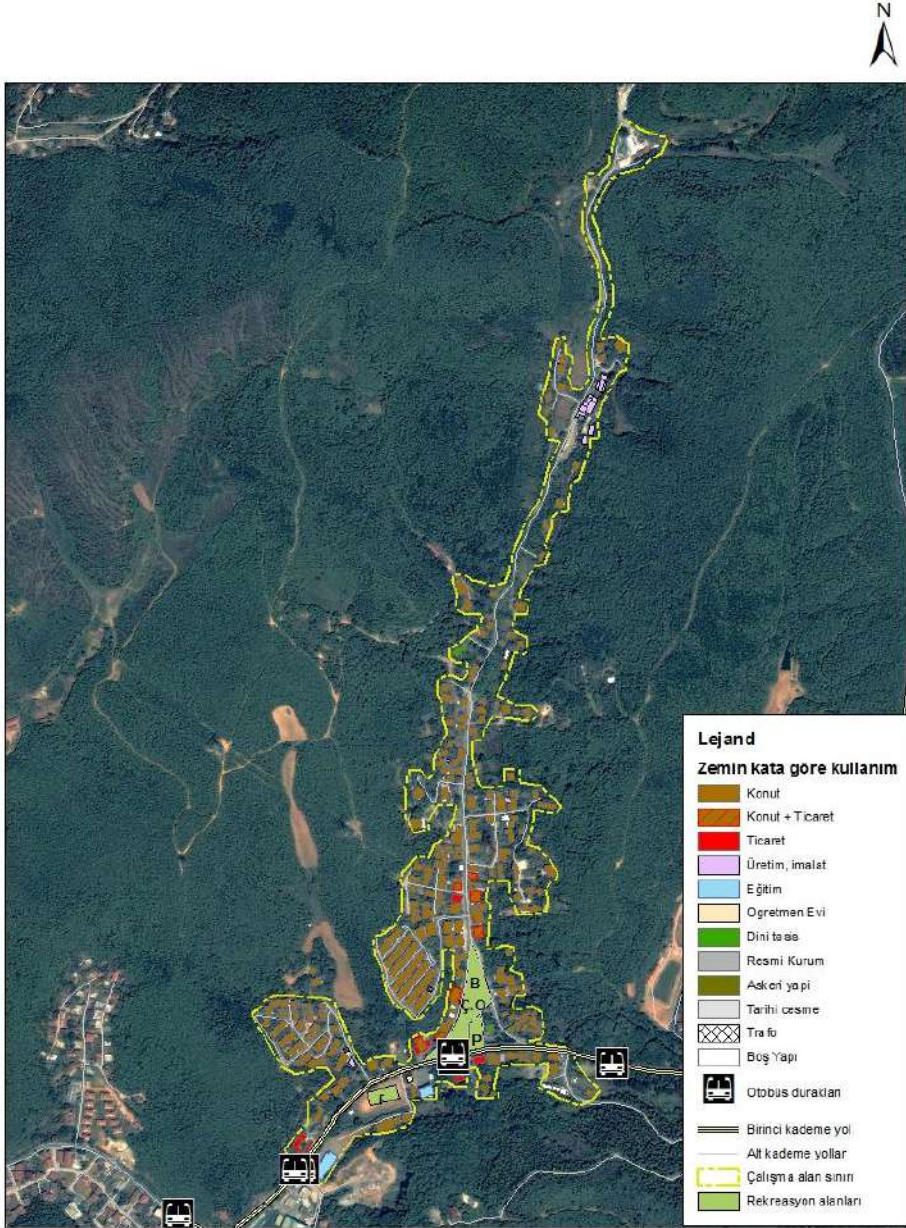
kategorisinde, olmazsa olmaz, üç önkoşuldan biri ‘yürünebilir cadde ve sokaklar’a ait parametrelerdir. Yine aynı kategoride aynı başlıkla belirtilen altkoşul 12 puanla değerlendirilirken, Akıllı Yerleşimi ve Eklemlenme kategorisinde yer alan ‘özel araç bağımlılığı azaltılmış yerleşmeler’ başlığı 7 puan ile ulaşım ile ilgili parametreler arasında öne çıkmaktadır (Şekil 1). Ayrıca LEED-ND ‘Yeşil Yerleşim’ değerlendirme sisteminde başvurusu gerçekleştirilecek projenin alan büyüklüğünün 129 hektardan küçük olması önkoşulu bulunmaktadır. Bu bilgiler ışığında bildiri de, düşük karbon salımlı yerleşmeler için LEED-ND değerlendirme parametrelerine dayalı ulaşım analizi Beykoz – Akbaba Köyü özelinde yapılmaktadır.

YÖNTEM ve ÇALIŞMA ALANI

Çalışmada seçilen ve bir önceki bölümde tanımlanan LEED-ND yöntemi genellikle özel girişimciler tarafından geliştirilen yeni proje alanları için kullanılmakla beraber, yerel yönetimler tarafından mevcut yerleşmelerin koşullarının iyileştirilmesi ve sertifikalandırılması yönünde bir rehber olarak da kullanılmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri’nin farklı bölgelerinde Mart 2011 yılı itibari ile bu amaç doğrultusunda yaklaşık 3000 adet yerel yönetim, LEED Sertifikasını, daha sürdürülebilir mahalle/yerleşmeler tasarlamak üzere, bir araç olarak kullanmaya başlamıştır.

Türkiye’de son yıllarda metropoliten alan içinde kalan, buna bağılı olarak, nüfusu ve motorlu taşıt kullanımını sürekli artma eğilimi gösteren kırsal yerleşmelerin düşük karbon salımlı planlanması doğal çevre, yerleşme ve insan sağlığı açısından büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda çalışma alanı, İstanbul Metropolitene Alanı’nın Beykoz İlçesi’nde yer alan Akbaba Köyü olarak belirlenmiştir. Akbaba Köyü kırsal özellikli bir yerleşme olmasına karşılık, özellikle son yıllarda, kentin yoğun, karmaşık yaşamından uzakta bahçeli konutlarda yaşamak isteyen orta, orta-üst ve üst gelir gruplarının yöneldiği İstanbul’un Doğu Yakası’nda kuzey orman alanlarının ve sınırlı tarım alanlarının bulunduğu kesiminde Beykoz İlçesi sınırları içinde yer almaktadır. Akbaba Köyü konumu itibariyle Beykoz yerleşmesine eklemlenerek, ekseriyetle yasa dışı konut alanlarının bulunduğu Tokatköy Vadisi’nin devamında, 2 km. mesafede, orman alanlarıyla kentten ayrılmaktadır. Bu nedenle çalışma alanı olarak belirlenen Akbaba Köyü kentsel alandan kırsal yerleşmelere geçiş konumuyla öne çıkmaktadır. Çalışma alanının toplam nüfusu 2009 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi’ne göre 2475 olup, toplam hane sayısı yaklaşık 700’dür. Çalışma alanı toplam 23.2 hektardır (Şekil 2).

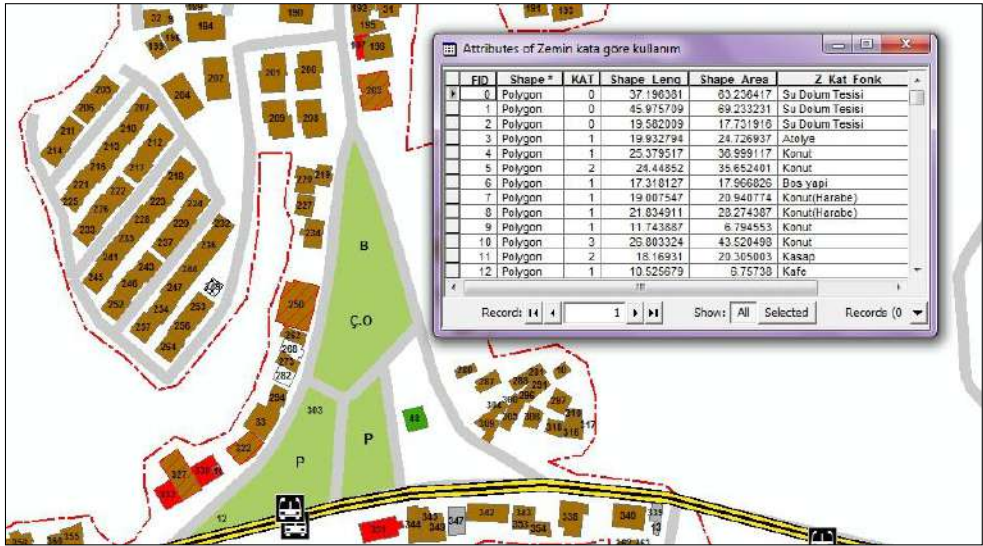
Çalışmada izlenen yöntem Şekil 3'te sunulmuş olup, hesaplamalarda kullanılan veriler Haziran ve Temmuz 2011'de alanda yapılan tespit çalışmalarının sonucunda elde edilmiştir. Çalışmada, toplu taşıma türlerine ait duraklar ve aktarma alanları, taşıt yolları, yaya ve bisiklet yolları ve geçitleri içeren ulaşım altyapısı özelliklerinin ve yerleşme bütünündeki yapıların bu ulaşım ve donatı olanaklarına erişilebilirliğinin 'Yeşil Yerleşim' değerlendirme sistemleri temelli analizi gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında elde edilen ve araştırmada incelenen tüm veriler için Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) aracılığı ile mekansal veritabanı oluşturulmuştur. Bu amaca yönelik olarak, alan sınırı içerisinde kalan tüm yapılar ile LEED-ND kapsamında yapılacak her türlü hesaplama sonuçları arasında ilişki kurabilmek için her binaya özgün bir kod verilmiş (Bina-ID) ve gerek görülen alt bölgelerde hava fotoğrafları ile haritalarda güncellenme/sayısallaştırma yapılmıştır (Şekil 4).

Şekil 2. Çalışma Alanı, Akbaba Köyü

Şekil 3. Çalışma Yöntemi

Şekil 4. CBS Ortamında Oluşturulan Akbaba Köyü'ndeki Binalara Ait Altlık Harita ve Bina Numaralandırma Çalışması Örneği

BEYKOZ – AKBABA KÖYÜ’NDE LEED-ND PARAMETRELERİNE GÖRE ULAŞIM ANALİZLERİ

Bu bölümde, daha önce Şekil 1’de açıklandığı üzere, LEED-ND parametrelerine göre Akbaba Köyü örneğinde gerçekleştirilen ulaşım koşullarına ait analizler ve sonuçları sırasıyla aktarılmaktadır.

1- ÖZEL ARAÇ BAĞIMLILIĞI AZALTILMIŞ YERLEŞMELER (1-7 PUAN)

Şekil 1’de yer verilen Akıllı Yerleşimi ve Eklemlenme ana başlığı altındaki bu altkoşulda sera gaz salımı, hava kirliliği gibi çevre ve kamu sağlığını olumsuz etkileyen yoğun motorlu taşıt kullanımının azaltılarak alternatif ulaşım seçeneklerinin olduğu yerleşmelerin gelişiminin teşvik edilmesi amaçlanmaktadır. Toplu taşımının tercih edildiği çevrelerin oluşturulması ile ekonomik açıdan daha az enerjinin tüketilmesi, doğal çevre açısından daha az zararlı maddelerin havaya salınması, sosyal açıdan yerleşmelerde sokak, park gibi kamusal açık mekan ve alanların daha fazla kullanılması; yerleşmelerde motorlu taşıt kullanımı ve otopark alanlarının azaltılmasıyla kamusal açık alanlar için daha fazla alan ayrılması, büyük alanlar kaplayan asfalt malzemeden kaynaklı yağmur suyunun değerlendirilememesi ve kentsel mekanda oluşturduğu ısı adası etkilerinin azaltılması mümkün olabilecektir. Bu parametreye bağlı koşullar ile Akbaba Köyü’nün mevcut durumunun bu koşulları sağlama düzeyleri tablo 1’de verilmektedir.

Altkoşul Başlığı	Koşul	Çalışma Alanı (Akbaba Köyü) Hesaplaması	#Puan
Toplu Taşıma Odaklı Yerleşimi	a) B_{TU} ; $\text{Ç.A.} < 50\text{ha. ise; } \%50\text{'si}$ $50 \leq \text{Ç.A.} < 200\text{ha. ise; } \%40\text{'ı}$ $\text{Ç.A.} \geq 200\text{ha. ise; } \%30\text{'u}$ Otobüs ve tramvay duraklarına en fazla 400m. yürüme mesafesinde, veya Hızlı otobüs, metro ve banliyö gibi raylı sistemler ve/veya iskele duraklarına en fazla 800m. yürüme mesafesinde olmalıdır.	$\text{Ç.A.} = 23.2\text{ha.}$ 4 adet otobüs durağı $\#H_G = 707$ 400m. yürüme mesafesinde $H_G = 542$ $(542 / 707) \times 100 = \%76$ $\%76 > \%50$	6

b) Haftaiçi $TT_Y=60$, Haftasonu $TT_Y=40$ (1 puan) Haftaiçi $TT_Y=76$, Haftasonu $TT_Y=50$ (2 puan) Haftaiçi $TT_Y=100$, Haftasonu $TT_Y=65$ (3 puan) Haftaiçi $TT_Y=132$, Haftasonu $TT_Y=85$ (4 puan) Haftaiçi $TT_Y=180$, Haftasonu $TT_Y=130$ (5 puan) Haftaiçi $TT_Y=246$, Haftasonu $TT_Y=150$ (6 puan) Haftaiçi $TT_Y=320$, Haftasonu $TT_Y=200$ (7 puan)	Haftaiçi $TT_Y=307$ Haftasonu $TT_Y=324$ Haftaiçi $TT_Y=246 < 307 < 320$ Haftasonu $TT_Y=200 < 324$
c) Haftaiçi $TT_{TVY}=24$, Haftasonu $TT_{TVY}=6$ (1 puan) Haftaiçi $TT_{TVY}=40$, Haftasonu $TT_{TVY}=8$ (2 puan) Haftaiçi $TT_{TVY}=60$, Haftasonu $TT_{TVY}=12$ (3 puan)	Çalışma alanına banliyö ve vapur aracılığı ile toplu taşıma gerçekleştirilmemektedir.

B_{TU} : Bina girişinden toplu taşıma duraklarına mesafe, Ç.A.: Çalışma alanı, # H_G : Toplam hane (giriş) sayısı

TT_Y : Toplu taşıma (otobüs) ile gerçekleştirilen yolculuk sayısı, TT_{TVY} : Toplu taşıma (banliyö veya vapur) ile gerçekleştirilen yolculuk sayısı

Tablo 1. Özel Araç Bağımlılığı Azaltılmış Yerleşmeler

2- BİSİKLET AĞI VE DEPOLAMA (1 PUAN)

Kamu sağlığı için faydacı, çevre dostu ve bir tür rekreasyon faaliyeti olan bisiklet kullanımının desteklenmesi ve böylelikle motorlu taşıt yolculuklarının azaltılması amaçlanmaktadır. Günlük kentiçi ihtiyaçların karşılanmasına yönelik yakın mesafeli yolculukların yaya veya bisiklet ile gerçekleştirilmesi ekonomik açıdan yakıt ve diğer ulaşım masraflarının azalması yanısıra sosyal açıdan toplum içinde insan ilişkileri, sosyalleşme ve yakın çevreyi daha iyi algılamaya ve sahiplenmeye olanak tanımaktadır. Bisiklet sahipliğinin gözlemlendiği Akbaba Köyü ve yakın çevresinde bisiklet için ayrı bir yol, güzergah veya şerit yoktur. Bu nedenle Akbaba Köyü bu altkoşulu sağlayamamaktadır ve tablo 2’de bisiklet

depolama altkoşulu için Akbaba Köyü özelinde gerçekleştirilen hesaplamalar mevcut verilere dayanarak olması gereken sayısal değerleri içermektedir.

Altkoşul Başlığı	Koşul	Çalışma Alanı (Akbaba Köyü) Hesaplaması	#Puan
Bisiklet Ağı	- En az 8km. uzunluğunda Bİ _G Ç.A. içinden veya Ç.A. sınırına en az 400m.'den kısa yürüme mesafesinde değildir, veya A şıkkı + 4.8km. mesafe içinde bir okula veya merkeze erişilebilir olması, veya A şıkkı + 4.8 km. mesafede on farklı işleve erişilebilir olmalıdır.	Bisiklet güzergahı bulunmamaktadır. (-)	
Bisiklet Depolama	Ç _K N'un %30'u için Bİ _D	2040kişi x 0.3 = 612 adet Bİ _D	-
	Ç _K 'nin %10'u için Bİ _{DZ}	510 Ç _K x 0.1 = 51 adet Bİ _{DZ}	
	Ç'nin en az %10'u için	64 #Ç x 0.1 = 6 adet Bİ _D	
	Her 450m ² 'lik T alanı için 1 adet Bİ _D	#T = 26.655m ² 26.655m ² / 450m ² = 59 adet Bİ _{DZ}	
	K _D kullanıcı sayısının %10'u	K _D sayısı = 24 x 0.1 = 2.4 adet Bİ _D	

Ç.A.: Çalışma alanı, Bİ_G: Sürekliliği olan bisiklet ağı/güzergahına erişim mesafesi, Ç_KN: Çok haneli konutlarda toplam nüfus, Bİ_D: Kapalı bisiklet depolama alanı, Ç_K: Çok haneli konut sayısı, Bİ_{DZ}: Ziyaretçiler için kapalı bisiklet depolama alanı, Ç: Çalışan sayısı, K_D: Konut ve ticaret dışı birim sayısı, K_{DA}: Konut ve ticaret dışı birimlerin toplam alanı

Tablo 2. Bisiklet Ağı ve Depolama

3- YÜRÜNEBİLİR CADDE VE SOKAKLAR (ÖNKOŞUL)

Bir önkoşul olan Yürünebilir Cadde ve Sokaklar parametresinde proje alanında yaşayan sakinlerin özel otomobil kullanmadan günlük ihtiyaçlarını yaya veya bisiklet ile güvenli bir şekilde karşılayabilecekleri kentsel açık mekan ve koridorlar tasarlanmasını amaçlamaktadır. Bu nedenle güven içinde, kesintisiz yürünebilir cadde ve sokakların tasarlanmasında bina, bina girişleri ile yaya ve motorlu taşıtların kullandığı ulaşım yüzey ve kanalları arasında kurgulanan oran, ölçek ve mesafelerin önemi vurgulanmakta, yaya ve bisiklet güzergahlarının özel otopark veya sokak üzerindeki otopark alanları ile kesintiye uğramasının

Metropolitan Alanda Düşük Karbon Salımlı Yerleşmeler İçin Yeşil Yerleşim Değerlendirme Parametrelerine Dayalı Ulaşım Analizi: Beykoz - Akbaba Köyü

sınırlandırılması ön plana çıkmaktadır. Kaldırım genişlikleri; bisiklet güzergahlarının genişlikleri, peyzaj alanları, aydınlatma ve diğer sokak mobilyalarının yerleştirildiği alanlara ait genişliklerin haricinde, ticaretin olduğu cadde veya sokaklarda en az 2,5 m., karma işlevlerin olduğu veya konut alanlarında ise 1,25 m. olmalıdır. Bu parametreyle ilgili koşullar ve alan çalışması hesaplamaları tablo 3'te verilmektedir.

Önkoşul Başlığı	Koşul	Çalışma Alanı (Akbaba Köyü) Hesaplaması	Önkoşul
İşlevsel Girişler	B_{GS} 'nin %90'ı en az 15m. genişliğinde olan C_{DU} olmalıdır.	$\#C_U = 2559.6m.$ $C_{DU} = 2226m.$ $2226 / 2559.6 = 0.86 \times 100 =$ %86 (-) %86 < %90	-
Bina Yüksekliği-Sokak Genişliği Oranı	Binaların en az %15'inin $B_H - C_G$ oranı = 1:3, Motorlu taşıt trafiğine kapalı cadde ve sokaklarda oran 1:1 olmalıdır, veya C_S dikkate alındığında oran 1:1.5, Motorlu taşıt trafiğine kapalı cadde ve sokaklarda oran 1:05 olmalıdır.	C_B : 252 adettir. Ç.A.'nında trafiğe kapalı cadde-sokak yoktur ve C_S oranı 1:1.5 dikkate alınmıştır. $\#C_U = 2559.6m.$ C_S 1:1.5 oranına uyan $B_{OU}=1737.7m.$ $1737.7 / 2559.6 = 0.67 \times 100 =$ %67 %67 > %15	
Kaldırımların Sürekliliği	Cadde ve sokakların %90'nında kaldırım olmalıdır.	$\#S = 14.9km.$ $\#S_K = 1.6km.$ $1.6 / 14.9 = 0.10 \times 100 =$ %10'dur. (-) %10 < %90	-
Garaj Açıklıkları	GS_A $\#C_U$ 'nun %20'sini geçmemelidir.	$GS_A = 53.47m.$ $\#C_U = 2559.6m.$ $53.47 / 2559.6 = 0.02 \times 100 =$ %2 %2 < %20	

B_{GS} : Bina giriş sayısı, $\#C_U$: Toplam bina cephe uzunluğu, C_{DU} : Cadde, sokak veya kamusal alanlara dik konumlanan işlevsel girişler, B_H : Bina yüksekliği, C_G : Cadde-sokak genişliği, C_S : Bina giriş cephelerinin cadde-sokak orta çizgisine mesafesi, C_B : Cadde-sokak ile ilişkili

binalar, B_{ÖU}: Bina ön cephe uzunluğu, Ç.A.: Çalışma alanı, #S: Cadde-sokak toplam uzunluğu, #S_K: Kaldırımı olan yolların toplam uzunluğu, GS_A: Garaj ve servis giriş açıklıkları

Tablo 3. Yürünebilir Cadde ve Sokaklar (önkoşul)

4- YÜRÜNEBİLİR CADDE VE SOKAKLAR (1-12 PUAN)

Bu altkoşulun amacı, ulaştırmada verimliliği arttırmak üzere motorlu taşıtlarla yapılan yolculuk mesafesini azaltmaktır. Güvenli yürüme koşullarını sağlamak ve günlük fiziksel faaliyetleri teşvik eden konforlu sokak ve cadde tasarımına yöneliktir. Bu parametreye bağlı altkoşullar aşağıda açıklanmakla beraber bazılarının çok ayrıntılı detay tespitleri içermesi nedeniyle çalışma alanı özelinde sadece 4.1.1, 4.1.2 ve 4.4.1 koşulları değerlendirilmiştir.

4.1 Ön cephe ve girişler:

4.1.1 Proje alanındaki yapıların sokağa bakan ön cephe toplamalarının en az %80'inin, parsel sınırına yaklaşma mesafesi 7.6 m.'den daha fazla olamaz.

i) Akbaba Köyü'nde sokağa bakan toplam ön cephe uzunluğu = 2805,8m.'dir ve parsel sınırına yaklaşma mesafesi 7.6 m.'den daha az olan toplam ön cephe uzunluğu = 2037,4 m.'dir. Buna göre;

$$2037,4 / 2805,8 \times 100 = \%72 < \%80 \text{ (-) Koşul sağlanamamaktadır.}$$

4.1.2 Proje alanındaki yapıların sokağa bakan ön cephe toplamalarının en az %50'si, parsel sınırına 5.5 m.'den daha uzak olamaz.

i) Akbaba Köyü'nde sokağa bakan toplam ön cephe uzunluğu = 2805,8m.'dir ve parsel sınırına yaklaşma mesafesi 5.5 m.'den daha az olan toplam ön cephe uzunluğu = 2037,4 m.'dir. Buna göre;

$$1818,4 / 2805,8 \times 100 = \%64 > \%50 \text{ (+) Koşul sağlanmaktadır.}$$

4.1.3 Proje alanındaki karma kullanım ve konut dışındaki yapıların sokağa bakan ön cephe toplamalarının en az %50'si, kaldırıma 30 cm.'lik mesafede olmalıdır.

4.1.4 Karma kullanım veya konut dışı yapılarda işlevsel girişler ortalama 22.8 m.'de bir tasarlanmalıdır.

4.2 Zemin kat kullanımı ve otopark alanları

- 4.2.1** Kamusal alana bakan tüm giriş seviyesindeki perakende ticaret, diğer ticaret ve kamusal hizmet veren bina cephelerinin en az %60'ında zemin seviyesinden 90-240 cm. arasında cam malzeme kullanılmalıdır.
- 4.2.2** Eğer bir cephe, yaya kaldırım boyunca yer alıyorsa, cephe uzunluğunun %40'ından veya 15.2 m.'den daha fazlası pencere veya kapısız olmamalıdır.
- 4.2.3** Herhangi zemin seviyesindeki perakende ticaret ve diğer ticari ve hizmet kullanımları, gece boyunca görünür (kepenkleri açık) olmalıdır.
- 4.2.4** Tüm sokak ve caddelerin her iki yanında, %70 oranında yol kenarı otopark sağlanmalıdır.
- 4.2.5** Önkoşulda tanımlanan "kaldırım sürekliliği" proje alanında sağlanmalıdır.
- 4.2.6** Proje alanında zemin seviyesinde konut birimlerinin olması durumunda, sözkonusu yapıların en az %50'sinde giriş katında 60 cm.'den az olmayacak biçimde subasman yapılması zorunludur.
- 4.2.7** Karma kullanım veya konut dışı yapılarda %60 oranında sokak boyunca uzanan zemin seviyesinde perakende ticaret bulunduran ofis yapılarının %50'si veya daha fazlası, kaldırımlara doğrudan erişilebilir olmalıdır. Benzer biçimde karma kullanım veya konut dışı yapılarda %60 oranında sokak boyunca uzanan zemin seviyesinde konut yapıları, ticaret ve çalışma işlevleri bulunduran karma kullanım yapılarının %100'ü ve ayrıca toplumsal hizmet ve iş amaçlı tüm zemin seviyesindeki yapılar kaldırımlarına doğrudan erişilebilir olmalıdır.
- 4.2.8** Proje alanındaki sokağa bakan cephesi bulunan tüm yapıların en az %40'ı minimum 1:3 Bina Yüksekliği-Sokak Genişliği Oranı'na sahip olmalıdır.

4.3 Yaya ve bisiklet seyahatleri için hız tasarımı

- 4.3.1** Yeni konut alanlarındaki cadde-sokakların %70'inde hedeflenen hız 32 km./saat'i geçmemelidir.
- 4.3.2** Konut dışı ve karma kullanım olan yapıların olduğu cadde-sokakların %70'inde hedeflenen hız 40 km./saat'i geçmemelidir.

4.4 Yaya kaldırımı kesintileri

4.4.1 Proje alanındaki hemzemin geçitler, kaldırımların toplam uzunluğunun %10'unu geçmemelidir.

i) Çalışma alanında bir adet 10 m. uzunluğunda hemzemin yaya geçidi bulunmaktadır. Toplam mevcut kaldırım uzunluğu = 1617 m.'dir. Buna göre;

$10 / 1617 \times 100 = \% 0.6 (+)$ Koşul sağlanmaktadır.

5- AZALTILMIŞ OTOPARK AYAKİZİ (1 PUAN)

Bu altkoşulun amacı, otopark alanlarını yaya odaklı gelişimi özendirici ve otopark kaynaklı çevresel etkileri azaltıcı biçimde tasarlamaktır. Bu bağlamda projede sokak üzeri otopark alanları binaların ön cephesi ve cadde arasındaki kesiminde konumlandırılırsa, proje gerekli koşulu sağlayamaz. Bu parametre için altkoşullar ve çalışma alanına yönelik sınaması tablo 4'te verilmektedir.

Altkoşul Başlığı	Koşul	Çalışma Alanı (Akbaba Köyü) Hesaplaması	#Puan
Açık alan otoparklarının konumu	Tüm konut dışı ve çok birimli (çok ailelik) konut yapılarında otopark alanları yapıların arka bölgesinde veya kenarında konumlandırılmalıdır.	Hesaplama yöntemi yoktur, fizik mekan tasarımına dair koşul geçerlidir. Ancak Ç.A.'nında otopark alanlarının konumları koşulu sağlayamamaktadır. (-)	
Açık otopark izlerinin azaltılması	$SD_{OP} \leq 8000m^2$ olmalıdır. Açık otopark alanları proje alanı içindeki yapıli alanların toplamının %20'sini geçmemelidir.	$YPA = 83.143m^2$ $SD_{OP} = 268.5m^2$ $268.5 / 83.143 = 0.003 \times 100 = \%0.3$ %0.3 < %20	-
Bisiklet depolama	Bu koşuldaki bisiklet depolama alanları parametresi için Tablo 2'deki koşullar geçerlidir.	Tablo 2'deki hesaplamalar geçerlidir. Bisiklet güzergahı ve depolama alanları yoktur, koşul sağlanamamaktadır. (-)	

Özel araç paylaşımı	Bu parametre proje ekibine, araç paylaşımı programı dahilinde, kullanılabilir otopark alanları tasarımını teşvik etmeyi öngörür.	Hesaplama yöntemi yoktur. Koşul geçerlidir.	
---------------------	--	---	--

Ç.A.: Çalışma Alanı, SD_{OP}: Sokak üzeri otopark alanları, YPA: Yapılı alan (bina, yol, otopark alanları toplam alanı)

Tablo 4. Azaltılmış Otopark Ayakizi

6- CADDE VE SOKAK AĞI (1-2 PUAN)

Bu koşul projenin iç bağlantılarının yüksek oranda kurulmasını ve üst ölçekte komşu olunan veya içinde yer alan diğer yerleşim alanları ile erişilebilir ilişkilerin kurulmasını hedeflemektedir. Akbaba Köyü'nün doğal eşikler (orman sınırı) nedeniyle komşu yerleşmelerle bağlantısı (connectivity) yoktur. Çalışma alanı ana arter üzerinden sadece iki hemzemin kavşak üzerinden dışarıya (komşu yerleşmelere) bağlanmaktadır (Tablo 5).

Altkoşul Başlığı	Koşul	Çalışma Alanı (Akbaba Köyü) Hesaplaması	#Puan
Dış bağlantılar	Her 120m.'de bir M _S olmalı, Ç _S var ise, %90'nı Y _Y veya Bİ _Y 'ye bağlantılı olmalı	Ç.A. _{NET} = 8.56ha. Ç _S ; Y _Y ve/veya Bİ _Y ile bağlantılı yol veya yollar yoktur. (-)	-
Cadde-Sokak bağlantıları (iç bağlantılar)	258ha. başına 300 adet < S _{KE} ≤ 400 adet ise, 1 puan S _{KE} > 400 ise, 2 puan	S _{KE} = 73 adet 73 < 300 (-)	

M_S: Motorsuz geçiş hakkı, Ç_S: Çıkılmaz sokak, Y_Y: Yaya yolu, Bİ_Y: Bisiklet yolu, S_{KE}: Cadde-sokak kesişimi, Ç.A._{NET}: Çalışma Net Alanı (su yüzeyleri, park alanları, 2025m²'den büyük yeşil alanlar ve eğimi %15 in üzerinde olan alanlar, eğitim alanları ve yönetmelik tarafından yerleşilemeyen tüm alanlar hariç),

Tablo 5. Cadde ve Sokak Ağı

7- TOPLU TAŞIMA HİZMET VE OLANAKLARI (1 PUAN)

Bu parametrede güvenli, verimli ve konfor koşulları yüksek toplu taşıma hizmet ve donatı alanlarının geliştirilmesi ve buna bağlı olarak özel otomobil kullanımının tercih edilirliliğinin azaltılması amaçlanmaktadır.

Toplu taşıma kurum ve kuruluşlarıyla ilişki kurularak proje alanının %50'si tamamlanmadan önce toplu taşıma türlerine ait, yağmur, rüzgar ve diğer olumsuz diğer etkilerden korunaklı, oturma alanlarını içeren, aydınlatması olan bekleme alanları düzenlenmeli ve durak noktaları belirlenmelidir. Her toplu taşıma durağında zaman ve güzergah bilgilerini gösteren bilgilendirme panoları olmalıdır. Ayrıca toplu taşıma duraklarına erişimde bisiklet kullanımını desteklemek amacıyla durakların yakınında bisiklet depolama alanları için gerekli elemanlar, her bir bisiklet için iki noktadan bisikleti ve lastikleri kilitleme olanağına sahip, bina cephesine veya zemine güvenli ve sağlam bir şekilde monte edilmesi gerekmektedir.

i) Akbaba Köyü'nde çalışma alanı sınırı içinde iki ayrı noktada toplam 4 adet durak noktası bulunmaktadır. Ancak bekleme mekanları, oturma yerleri yoktur ve diğer etkenlere karşı korunaklı veya üzeri örtülü değildir. Bisiklet kullanıcıları için depolama alanları yoktur. Bu nedenlerle Akbaba Köyü toplu taşıma için gerekli hizmet ve olanaklara dair koşulları sağlayamamaktadır. (-)

Altkoşul Başlığı	Koşul	Çalışma Alanı (Akbaba Köyü) Hesaplaması	#Puan
Ulaşım talep yönetimi	Ç.A.'da haftaiçi doruk saatlerde motorlu taşıt kullanımını en az %20 azaltacak UTYP gereklidir.	Akbaba Köyü için UTYP bulunmamaktadır. (-)	
Toplu taşıma kartları	Proje alanında yaşayan sakinler için bir yıl geçerliliği olan ucuz veya indirimli toplu taşıma kartları olmalıdır.	Elektronik kartlar: Sınırlı kullanımlı İndirimli Elektronik kartlar: • Öğrenci-öğretmen pasosu (%50 indirimli) • 65 yaş ve üzeri (%50 indirimli) aylık kartlar Koşul sağlanmaktadır.	-
Özel toplu taşıma hizmeti	Proje girişimcisi tarafından Ç.A. içinde en az bir duraktan çalışma, eğitim,	Ç.A.'nında özel toplu taşıma hizmeti yoktur.	

	rekreasyon, alışveriş gibi alanlara özel toplu taşıma hizmeti sağlanmalıdır.	
Araç paylaşım programı	<p>Araç paylaşım programında hizmet veren bir aracın proje alanındaki konumu (park edildiği yer) konut ve diğer işlevlere ait girişlerin %50'sine en fazla 400 m. mesafede olmalıdır.</p> <p>Haftaiçi $TT_Y \geq 60$, Haftasonu $TT_Y \geq 40$ ise; Araç paylaşım için gerekli alan = $\#H / 100$</p> <p>Haftaiçi $TT_Y < 60$, Haftasonu $TT_Y < 40$ Araç paylaşım için gerekli alan = $\#H / 200$</p>	<p>Ç.A.'nında araç paylaşım programı yoktur. Olması durumunda;</p> <p>Haftaiçi $TT_Y < 307$ Haftasonu $TT_Y < 324$</p> <p>Araç paylaşım için gerekli alan = $707 / 100 \approx 7$ adet araç için alan</p>
Park ayırıştırma	UTYP'nin bir parçası olarak, satışı ayrıca gerçekleştirilen otopark alanları, toplam otopark alanlarının en az %90'ı olmalıdır.	<p>Ç.A.'nında ayrıca satışı gerçekleştirilen otopark yoktur.</p> <p>(-)</p>

UTYP: Ulaşım Talep Yönetimi Programı, TT_Y : Toplu taşıma ile gerçekleştirilen yolculuk sayısı, #H: Toplam hane sayısı,

Tablo 6. Ulaşım Talep Yönetimi

8- ULAŞIM TALEP YÖNETİMİ (1-2 PUAN)

Ulaşım Talep Yönetimi özel otomobil bağımlılığının ve dolayısıyla gereğinden fazla enerji tüketilerek doğal çevre ve kamu sağlığını olumsuz etkileyen koşulların farklı ulaştırma türlerinin (modların) ulaşım talebi odaklı yönetimini teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Uygulama için beş farklı alternatif seçenek sunulmaktadır (Tablo 6). Bu parametreyi sağlamak için her iki koşuldan bir puan; beş koşuldan dördü sağlandığı takdirde 2 puan alınmaktadır.

9- KENTSEL VE KAMUSAL ALAN ERİŞİMİ (1 PUAN)

Bu parametre ile fiziksel ve ruhsal sağlığın yanısıra sosyal ilişkilerin geliştirilmesi, fiziksel eylemlerin gerçekleştirilmesi ve açık hava faaliyetlerinde daha fazla bulunabilmek ve zaman geçirebilmek için konut ve çalışma alanlarının açık alanlara erişiminin geliştirilmesi,

güçlendirilmesi amaçlanmaktadır. Tablo 7’de Akbaba Köyü’nde konut ve diğer işlev alanlarından kentsel ve kamusal alanlara yaya erişim düzeyi irdelenmektedir.

Altkoşul Başlığı	Koşul	Çalışma Alanı (Akbaba Köyü) Hesaplaması	#Puan
Kentsel ve kamusal alan erişimi	K_D en az %90’ı 400 m. yürüme mesafesinde, en az bir adet 650m ² .’lik meydan, park gibi açık kamusal alanlar olmalıdır.	$A_{KA} = 1597m^2$. $\#H_G = 849$ 400 m. yürüme mesafesinde $H_G = 722$ Giriş (K_D) $722 / 849 = 0.85 \times 100 = \%85$ (-) %85 < %90	-

K_D : Konut ve konut dışı işlev alanları, A_{KA} : Açık kamusal alan, $\#H_G$: Toplam Hane (giriş) sayısı,

Tablo 7. Kentsel ve Kamusal Alan Erişimi

10- REKREASYON HİZMET VE OLANAKLARINA ERİŞİM (1 PUAN)

Bu parametrede toplum sağlığı açısından fiziksel ve sosyal ilişkilerin geliştirildiği rekreasyon alanlarının konut ve çalışma alanlarına yakın erişim mesafesinde olması amaçlanmaktadır. Tablo 8’de Akbaba Köyü’nde konut ve diğer işlev alanlarından rekreasyon hizmet ve olanaklarına yaya erişim düzeyi ve alan büyüklüğü açısından yeterliliği irdelenmektedir.

Altkoşul Başlığı	Koşul	Çalışma Alanı (Akbaba Köyü) Hesaplaması	#Puan
Rekreasyon hizmet ve olanaklarına erişim	$\#KÇ_{GS}$ ’nin en %90’ının en fazla 800m. yürüme mesafesinde bir adet açık (en az 4000m ²) veya kapalı (en az 2500m ²) rekreasyon alanı olmalıdır.	$\#KÇ_{GS} = 390$ 800m. yürüme mesafesinde $\#KÇ_{GS} = 354$ $354 / 390 = 0.91 \times 100 = \%91$ %91 > %90 Ancak; $A_{KA} = 1597m^2 < 4000m^2$ (-)	-

$\#KÇ_{GS}$: Konut ve çalışma alanı bina girişleri, A_{KA} : Açık kamusal alan

Tablo 8. Rekreasyon Hizmet ve Olanaklarına Erişim

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Bildiride “Yeşil Yerleşim” değerlendirme parametreleri Amerika Birleşik Devletleri kökenli LEED-ND’nin geliştirdiği ve ulaşımı ilgilendiren toplam on ayrı parametre başlığında önkoşul ve altkoşullar sırasıyla açıklanarak ortaya konulmuş ve Beykoz –Akbaba Köyü örneğinde analiz edilmiştir. Analizler sonucunda;

- Çalışma alanı, LEED-ND’nin tüm ulaşım değerlendirme kategorileri arasında tek **önkoşul** olan “Yürünebilir Cadde ve Sokaklar” başlığından puan alamamıştır. Her ne kadar “bina yüksekliği-sokak genişliği oranı” ve “garaj açıklıkları” konularında uyum sağlasa da, işlevsel girişler ve kaldırımların sürekliliği konularında yetersiz olması sebebiyle önkoşulu sağlayamamaktadır. Öte yandan, “garaj açıklıkları” yaya sürekliliğine engel teşkil etmeyen bir durumu gösterse de, konutların yeterli garaja sahip olmaması da olumsuz bir sonuca işaret etmektedir.
- Alan, **tek puan aldığı** “özel araç bağımlılığı azaltılmış yerleşmeler” altkoşulundan 6 puan toplamıştır. Burada en önemli faktör, İstanbul Metropolitan Alanı’n genelinde olduğu üzere yaygın bir otobüs güzergah ağının bulunması ve dolayısıyla hesaplamalarda toplu taşıma koşullarında beklenen standart yolculuk değerlerini tutturmasıdır. Fakat, LEED-ND’nin Amerika gibi uzak mesafelere dayalı yolculukların özel araçla sıklıkla yapıldığı ülkeler için vermiş olduğu toplu taşıma rakamları, gelişmekte olan ülkelerin kent ve kırsal bölgelerinde yerel koşullara uygun olarak yeniden hesaplanmasını gerektirmektedir. Her ne kadar alanda toplu taşıma ile gerçekleştirilen yolculuk sayıları altkoşul için yeterli gibi görünse de, toplu taşımada kalite koşullarının da değerlendirme sistemi içinde ele alınması önemlidir.
- Alanda bisiklet güzergah ve depolama alanlarının olmaması sebebiyle “akıllı yerleşimi ve eklemleme” başlığında tanımlanan “bisiklet ağı ve depolama” alt koşulundan puan alınamamıştır. Fakat alanda yapılan arazi çalışması sırasında özellikle çocuk ve genç nüfus arasında bisiklet kullanımının yaygın olduğu gözlemlenmiştir. Öte yandan bisiklet kullananların, bisikletler için ayrılmış bir yol bulunmaması sebebiyle motorlu taşıtların yolunu kullandığı gözlemlenmiştir. Bu noktada, donatı ve konut alanlarını hedefleyecek bir bisiklet güzergahı planlaması bisiklet kullanımını arttıracaktır.

- Alanda, kaldırım sürekliliğinin bulunmaması yanısıra, eğitim-park-konut alanlarını birleştirebilecek yaya yolları da yoktur. Ayrıca hemzemin yaya geçişleri yetersizdir.
- Bina girişlerinin parsel sınırı ve sokağa olan mesafelerinin büyük oranda beklenen değerlere uygun olduğu hesaplanmıştır.
- Otopark alanları yeterince tanımlanmamıştır, bu açıdan yerleşme içinde az alan kaplıyor gibi görünse de giderek kentsel bir karakter kazanan Akbaba Köyü'nde otopark alanları yetersiz ve plansızdır.
- Çevre yerleşmelerle olan dış bağlantılarda ve yerleşmenin kendi içindeki cadde-sokak bağlantılarında LEED-ND açısından puan alınamamıştır; alanda yaya veya bisiklet güzergahının olmaması ve özellikle Beykoz Merkez'e vadiden topoğrafya engeli olmadan 2 km.'lik bir mesafede erişimin mümkün olması Akbaba Köyü'nün dış bağlantıları açısından zayıf kaldığını göstermektedir.
- Alandaki toplu taşıma (otobüs) bekleme noktalarının koşulları LEED-ND tarafından belirlenen parametrelere (altkoşullara) uymamaktadır; dış etkenlerden korunaklı bekleme alanı yoktur, ayrıca durak noktalarında bilgilendirme bulunmamaktadır.
- Alan özelinde veya Beykoz İlçesi bütününde geçerli olan "Özel Toplu Taşıma Hizmeti" ve "Araç Paylaşım Programı"nı da içeren "Ulaşım Talep Yönetimi" bulunmadığından bu başlıklardan puan alınamamıştır.
- Çalışma alanında kentsel ve kamusal alanlara yerleşmenin beklenen standart değerlerde erişimi bulunmamaktadır çünkü yerleşme kontrolsüz olarak vadi içinde içme suyu kaynaklarına doğru gelişme göstermektedir.
- Alanda rekreasyon alanları yerleşme bütününde erişim açısından altkoşulu sağlamakla beraber alan büyüklüğü açısından yeterli değildir.

Sonuç olarak; düşük karbon salımlı yerleşmelerin (mevcut veya yeni planlanan) tasarlanması hedefinde, ulaşım açısından temel olarak, iki yöntemin izlendiği ve desteklendiği ortaya çıkmaktadır. Bunlardan biri tasarlanan fizik mekan ile seyahatlerin gerçekleştirildiği farklı işlevler arası erişilebilirliğin sağlanması arasında yakın bir ilişki kurulması ve sürdürülebilir ulaşım ilkelerinin dikkate alınmasıdır. Diğeri ise mimar ve plancıların geliştirdikleri tasarım-planlama ilkelerinin kullanıcıların hareket biçimlerini ve bu esnada ulaşım türü tercihlerini

yönlendirici rolüdür. Bu bağlamda yaşayanların günlük ihtiyaçlarını karşılarken gerçekleştirdikleri seyahatlerinde düzenlenen ve/veya tasarlanan fizik mekan ilişkileri sayesinde özel taşıt kullanımının mümkün olduğunca azaltılması gerekliliği ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda LEED-ND literatürde ve uygulamada kullanılan “ulaşım analizleri”ne yeni bir bakış açısı getirmektedir. Öte yandan, bu tip değerlendirme sistemleri, dünyanın farklı coğrafyalarında farklı fiziksel ve sosyo-ekonomik koşullardaki topluluklar için tasarlanmadığından, yerel koşullara ait parametreleri içermemektedir. Türkiye’de, LEED-ND ve benzeri sistemleri yere özgü parametrelerle dikkate alarak geliştirmek, sürdürülebilir ulaştırma politikalarını destekleyecektir.

KAYNAKLAR

Çekiç, T. İ., Özbakır, A., Özügöl, D. (2010) “Towards a New Perspective on Measurement of Sustainability: Comparison of Green Neighborhood Assessment Systems” International Symposium on New Perspectives in Eco-Technology and Eco-Economy, 10-12 May 2010, İstanbul.

Güllü, G. (2011) “Sera Gazı Emisyon Envanteri, İkinci Ulusal Bildirimi, 3. Bölüm, Türkiye Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi’ne İlişkin İkinci Ulusal Bildirimi Hazırlık Faaliyetlerinin Desteklenmesi Projesi, Ankara.

Goldman, T., Gorham, R. (2006) “Sustainable Urban Transport: Four Innovative Directions”, Technology in Society, vol.28, Issues 1-2, April-2006, pp.261-273.

Gowri K. (2004) “Green Building Rating Systems: An Overview”, ASHRAE Journal, November 2004, 56-59.

International Energy Agency – IEA (2010) Key World Energy Statistics 2010, Paris.

<http://www.iea.org>

Moomaw, W.R., J.R. Moreira, K. Blok, D.L. Greene, K. Gregory, T. Jaszay, T. Kashiwagi, M. Levine, M. McFarland, N. Siva Prasad, L. Price, H.-H. Rogner, R. Sims, F. Zhou and P. Zhou, 2001: Technological and economic potential of greenhouse gas emissions reduction. Climate Change 2001: Mitigation. Contribution of Working Group III to the Third Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change, B. Metz, O. Davidson, R. Swart and J. Pan, Eds., Cambridge University Press, Cambridge, pp.167-299.

Türkeş, M. (2003) “Sera Gazı Salımlarının Azaltılması İçin Sürdürülebilir Teknolojik ve Davranışsal Seçenekler” V. Ulusal Çevre Mühendisliği Kongresi, Çevre Bilim ve Teknoloji Küreselleşmenin Yansımaları, Bildiriler Kitabı, ss.267-285, Ankara.

Türkiye Mühendis ve Mimar Odaları Birliği - TMMOB, (2006) Enerji Raporu 2006, Ofset Yayınları, Ankara.

Türkiye İstatistik Kurumu – TÜİK (2010) Türkiye İstatistik Yıllığı 2010, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara.

United States Green Building Council, (2009) LEED-ND 2009 for Neighborhood Development, the Congress for the New Urbanism Natural Resources Defense Council and the United States Green Building Council, Washington.

VII. OTURUM: ADALET ve PLANLAMA
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Semra Atabay

SORU-CEVAP

Prof. Dr. SEMRA ATABAY- Her üç sunucu da zamanlamasını çok iyi ayarladı, onun için de ayrıca teşekkürlerimi sunuyorum. Şimdi şöyle bir genel değerlendirme yapmak daha rasyonel olacağını düşünüyorum. Birinci bildiriye özellikle iklim değişikliği sorunu kapsamında Türkiye'deki şehir planlamanın güncel durumu ve sorunları konulu anonim bildiriye iklim değişikliği nedenleri ve bu konudaki önlem alıcı uluslararası protokol ve sözleşmelerin ortaya koyduğu karbon emisyonu azaltımı koşulları bağlamındaki politika ve uygulamaların Türkiye özelindeki durumu ve yerleşim planlamasıyla olan ilişkileri bağlamında da mekânsal planlamanın öne çıktığını ve bu yönde de politikaların önemli olduğu konusunu ortaya koydular. Tabii biz yaşadığımız Yeniçağın en önemli görevlerinden biri de yaşamın sağlıklı sürdürülmesidir. Bu bağlamda arkadaşlarımız iyi bir konuyu ele alıp irdelemişler. İkinci bildirideyse, çevre, enerji ve iklim üçgeninde smart cities ve akıllı kentler konulu bildiriye akıllı kentlere yönelik temel unsurların uluslararası uygulama örnekleriyle ülkemizin iklim değişikliğinden etkilenmesi bağlamında enerji arz-talep dengeleriyle çevrenin korunması özelindeki mevcut politikaların tartışılarak akıllı kentler için akıllı çözümlere ulaşmak için gerekli kriterleri ortaya koymuşlar ve bir dizi kriterler önermişlerdir. Üçüncü bildirideyse düşük karbon salımlı yerleşmelerde ulaşım altyapısına bağlı sistemlerin yeşil yerleşim Lead kriterleri ve bunlara bağlı olarak Beykoz Akbaba Köyü örneğinde antik çalışma yaparak analiz ve bulguları değerlendirmeleri ve önermeleri kapsamında sunulmuştur. Bu araştırmaya ben de bir ekleme yapmak istiyorum. Sayın arkadaşlarımız belki ileriki çalışmalarında da bu önemli konuya değinmeleri gerekiyor. Şöyle ki, yeşil yerleşimlerin arazi seçimi çok önemli, arazinin tüm verileriyle araştırılması gerekiyor. Her zaman da üzerinde durduğum gibi jeoloji ve jeomorfoloji son Van Depremi olayında da gördük, çok önem taşıdığı kanısındayım. O açıdan da belki yeşil yerleşimler açısından arazi seçimi bağlamında belirli kriterlerin seçilmesi lazım diye düşünüyorum.

Şimdi tabii olay planlama, ekolojik planlama kapsamında gerçekleşiyor. Bu tek bina biriminden bölge, yerel alan ve noktasal alanlara kadar giden bir konudur. Bu bağlamda tabii akıllı kentleri ele aldığımızda mutlaka olayı en büyük ölçekten başlayarak en küçük ölçeğe kadar indirgememiz lazım. Evvela en küçük yerleşmeden en büyüğe kadar giden bir dizgi içinde feedbacklarla gerçekleştirerek, bu analitik çalışmalarımızı onlara göre yönlendirmemiz gerekir. Bu bağlamda tabii her şeyi eko, ekonomi kapsamında düşünmemiz lazım diye düşünüyorum ve bunun altını da çizmek istiyorum. Yani ekonomi hangi yöne giderse yerleşmelerin yapımı da o yöne doğru gidiyor günümüzde. Bu bağlamda eko, ekonomi konusunda tekrardan ayrıntılı bir şekilde düşünmemiz ve ona göre planlama politikalarımızı

yönlendirmemiz gerektiği kanısındayım. Çok teşekkür ederim, yalnız toplantıyı şimdi bitirmiyoruz, soru ve cevaplar kısmı var. Ona da 5 dakika veya 6 dakika bir zaman vermek istiyorum. Bildiri sahiplerine soru sormak isteyen kişiler lütfen adlarını ve kurumlarını söyleyerek sorularını yöneltirlerse ve kime yönelttiklerini de söylerlerse memnun oluruz. Buyurun.

SEVGİ MUTLU (Yeşiller Partisi)- En son konuşmacımız Cenk Bey'i dinleyebildim, biraz trafiğin azizliğine uğrayarak oturuma yetişmeme rağmen geç kaldım. Ben Cenk Bey'e aslında şeyi sormak istiyorum, yani şehir plancısı değilim, ama sonuçta bu uyguladığınız metodoloji biraz metropoliten büyük şehirler için geliştirilmiş bir metodoloji yanılmıyorsam, bu anlamda niye Akbaba Köyü? Akbaba Köyü zaten yeşildir, o anlamda niye İstanbul'daki bir ilçenin mahallesini seçmediniz de oradaki durumu biraz görelim? Birileriyle çalışmak zorluğundan mı korkunuz, yoksa niye Akbaba Köyü? Bir de sizin sunumunuzu dinlerken yaya haklarıyla çok bağdaştığını gördüm, aslında bu anlamda yaya haklarıyla ilgili çalışmanızda araştırmalar yaptınız mı bununla ilgili önerileriniz var mı? Teşekkürler.

Dr. CENK HAMAMCIOĞLU- Teşekkür ediyorum. Elbette ki bu çalışmayı İstanbul'un yoğun olarak yapılaşmış bir parçasında, 2, 3, 5 yapı adasını dikkate alarak örneğin Bayrampaşa'da yapmak mümkündür. Çünkü LEED-ND'de bu mümkün, yalnızca illa bir yerleşme bütünü de olması gerekmiyor. Ancak lisans düzeyinde ve çalışmalarına devam ettiğimiz araştırma projeleri kapsamında gördük ki İstanbul Metropoliten Alanı'nın bir parçası olan Beykoz İlçesi ve bu ilçeye bağlı yerleşmeler 3. köprü'nün de güzergâhı üzerinde yer alacağı Kuzey Marmara Otoyolu Projesi ve bağlantı yollarının uygulamaya konulduğu durumda, bugün metropoliten alanın bu kesiminde yaşanan yapılaşma baskısının yanısıra ulaşım sorunlarının da daha da artmasına maruz kalacaktır ve ne yazık ki mevcut 'yeşili' de tehdit altına girecektir. Bu bağlamda LEED-ND'nin yapılaşmış veya gelişimini sürdüren bir yerleşim alanı veya parçasında ulaşım ve erişilebilirlik konusunda öngördüğü ilkeler, bizlere, az önce bahsettiğim çeşitli baskılardan dolayı metropoliten alanın bu kesiminde yakın bir gelecekte ortaya çıkabilecek sorunlara karşı önlem almada yaşam kalitesini gözeten bir takım temel çözümler sunabilir. Beykoz özelinde alan seçimiyle ilgili birinci sorunuza yanıtım budur. Bir de yerleşmeyle, yaya haklarıyla ilgili bir sorunuz mu vardı?

SEVGİ MUTLU- Çünkü anlattıklarınızın hepsi aslında onunla çok bağdaşiyor, yaya hakkı aslında yerel yönetimlerde de planlama aşamasında aslında o haklar bilinçli bir şekilde uygulansa bu dediğiniz verilere çok yani iyi bir şekilde ...

Dr. CENK HAMAMCIOĞLU- Doğru, LEED-ND'nin öngördüğü ilkeler yaya haklarıyla da bağdaşmaktadır.

SEVGİ MUTLU- O anlamda siz değindiniz mi ya da onunla ilgili araştırma yaparken yaptığınız araştırmalarda değinilmiş miydi merak ettim.

Dr. CENK HAMAMCIOĞLU- Yaya haklarıyla birebir örtüşüyor, şüphesiz ki örtüşüyor. Buna yönelik başka çalışmalar diyorsanız hayır, bu çalışmada ilk olarak ele aldık ve burada denk düşüyor, evet, doğru. Teşekkürler.

Prof. Dr. SEMRA ATABAY- Başka bir soru var mı? Buyurun Aslı Hanım.

ASLI ERBİL- İstanbul Teknik Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümü'nden. Benim Semra Hocamın paralelinde aslında her üç konuşmacıya da sorum olacak. Bu da şu: Biraz daha üst ölçekten baktığımız zaman bazı şeyler sanki tam netleşmedi. Hani detayda bazı şeyler var, ama açıklamalar var, ama bunların üst ölçekteki bağlantıları neler? Mesela, Sayın Hamamcıoğlu'ndan ben şeyi rica ediyorum, bu Akbaba Köyü'nde yaşayanların ne kadarı İstanbul'da veya İstanbul'un diğer bölgelerinde çalışıyor? Hani siz ulaşım bağlantısını konuşurken, ama biz orada kaç kişinin İstanbul'da yaşadığını, daha doğrusu çalıştığını ve oradan günlük şey yaptığını bilmiyoruz. Birinci sorum bu, yani bu üst ölçek de bence önemli bir konu, orada bir ulaşım bağlantısı nasıl?

İkinci konu Lead aslında sizin de bahsettiğiniz gibi Amerika için tasarlanmış bir şey ve orada benim tahminime göre çok bilmiyorum, araştırmadım bu konuda, ama tahminler üzerinden bir şeyim var. Bu tür bir sertifikaya sahip olmanın o yerleşimde getirdiği belli avantajlar olması lazım. Mesela, devletten bir yardım alması, bir fund'dan yararlanması gibi, yani böyle bir uygulama var mı? Lead'e sahip olmak, o sertifikaya sahip olmak ne gibi şeyler getiriyor? Çünkü benim bir düşüncem bu tür bir sertifika programı veya sertifika sizin de bahsettiğiniz aslında değindiğiniz bir noktaya çok örtüşüyor ki, o da sosyal, ekonomik, kültürel değerlerin farklı olması. Hani bu noktada ne düşünüyorsunuz onu bir sormak istiyorum.

Bir de değer iki konuşmacıya eğer çok vakit almayacaksa, Sayın Hamamcıoğlu da belirtti, sera gazlarının iklim değişikliğine etkisi yüzde 80, yani daha doğrusu enerjinin ürettiği sera gazları iklim değişimine yüzde 80 etkide bulunuyor. Enerji politikaları, Türkiye'nin enerji politikaları sizin bahsettiğiniz mekânsal planlamada, mekânsal organizasyonda enerji politikalarının yeri nedir? Ben tam olarak oturtamadım, çünkü şöyle bir şey var: 4 seneden, 5 seneden beri Türkiye'nin yoğun bir bağımlılığı kırma anlamında, enerji bağımlılığını kırma anlamında kendi içindeki kaynaklara yönelme şeyi var. İşte HES'ler veya düşük verimliliği olan, ama kirleticilik oranı yüksek olan kömür çıkartımına kayış gibi. Hani bu noktada kent planlama veya mekânsal organizasyon ne derece bu iklim entegrasyonuna, iklim değişikliği entegrasyonuna etkili olabilir? Ben fikirlerinizi almak istiyorum. Teşekkür ederim.

GÖKHAN ERKAN- İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü. Ben Sayın Zümrüt Kaynak'a sorumu yöneltmek isterim özellikle IPCC üzerinden, IPCC tabii bir milat oldu gerek enerji sektörü üzerinden, gerek akademi için, gerek hani diğer sektörler üzerinden, ancak IPCC'ye yönelik de çok ciddi eleştiriler var. Bu eleştirilerin de pek yanıtlandığını da göremedik. Mesela, bir tanesi şudur, acaba siz ne dersiniz? Bu alanda çalışıyorsunuz diye soruyorum, bir tanesi şudur: IPCC Birleşmiş Milletlerin en geniş kapsamlı, en büyük uzmanlardan oluşan etkinliği olarak tanınır, 3,000'in üzerinde uzmanın katılımını sağlamış olduğu bir panel olarak tanımlanmış. Ancak bu IPCC raporları yayımlandıktan sonra imzasını çeken MIT Harvard Üniversitesi'ndeki pek çok profesör, başka üniversitelerden, saygın üniversitelerden pek çok profesör de bu rapordan imzalarını çektiler. IPCC'yi oluşturan panele katılan uzmanların daha çok hükümetlerin göndermiş olduğu bürokratlar, enerji sektörü temsilcileri, sanayi sektörü temsilcilerinden oluştuğunu, yani onun bilimsel bir kurul niteliğinde olmadığına yönelik bir eleştiri getirdiler, ardından kendi imzalarını da çektiler.

Prof. Dr. SEMRA ATABAY- Sizden ricam sorunuz varsa, sorunuzu lütfen, çünkü zamanımız kısıtlı, bir-iki dakika içinde kapatmak zorundayım.

GÖKHAN ERKAN- Tamam, yani bu şimdi sorulmuş olan soruları bu tür eleştiriler var, bunlara acaba nasıl bir açıklama getirebiliriz? Şöyle bir korelasyon görüyoruz ya da neden-sonuç ilişkisi görüyoruz, bu doğru bir ilişki midir? Karbon salınımı arttığı için küre ısınmaktadır diye genel bir neden-sonuç ilişkisi kuruluyor burada. Bu hakikaten doğru mudur, yoksa küre ısındığı için mi karbon salınımı artar? Bu soru mühendislik alanlarının getirmiş olduğu bir sorudur, çünkü herhangi bir feed, herhangi bir olgu, herhangi bir gösterge karbon salınımının küresel iklim değişikliğine etki yaptığına ilişkin bir gösterge, bilimsel bir gösterge yoktur diyorlar. Bu doğru mudur?

Bir diğeri de tabii bu çok yakın bir zamanda Berlusconi Hükümeti'nin açıklamış olduğu özelleşme paketi içinde karbon emisyon izimlerinin satışıyla hükümet hazine bütçelerine katkı oluşturulacağı, yani özelleştirme kamu kaynaklarının yanında bir de karbon emisyon izimlerinin satışı, dolayısıyla ülkemizde acaba böyle bir süreç işleyecek midir? Bu da sadece bir sektör olarak gelişmiş olduğunu, onun bilimsel şeyinden ziyade böyle bir eleştiri var. Acaba buna ne dersiniz?

Bir de buradaki temel sorunlardan bir tanesi de bu küresel iklim değişikliği konusunda bunlar tabii gelen eleştiriler olduğu için ifade ediyorum, acaba hani bunların gerçekliğini ifade edebilir miyiz? Kentlerin emisyon payıyla diğer alanların emisyon payı arasında bir oran sunumunuzda vardı. Bu diğer alanların emisyon payı acaba kentler ve kürenin geri kalanı

mıdır, yoksa kentler yerleşim alanlarının geri kalanı mıdır? Bu kentlerin emisyon payı bölü diğer alanların emisyon payındaki diğer alanlar neresidir diye soracağım. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. SEMRA ATABAY- Teşekkür ederiz. Buyurun.

Dr. CENK HAMAMCIOĞLU- Ben kısa olarak şöyle cevap vereyim. Çalışan sayıları düşünülüyor mu? Muhakkak kesinlikle düşünülmeli ki, biz de dikkate almıştık ve bu sorgular içerisinde, yani LEED-ND'nin öngördüğü yolculuk ve üretim hesaplamaları mevcut. Diğer sorunuzla ilgili olarak, sanıyorum, bu çalışmayı birlikte gerçekleştirdiğimiz, meslektaşım Dr. Ayşegül Özbakır söz istedi.

Dr. AYŞEGÜL ÖZBAKIR- Hızlıca hemen cevap vereyim. Aslında LEED-ND ve benzeri sistemler oldukça yeni olup, 2009 yılından beri hem Amerika'da, hem İngiltere'de uygulanmaktadır, fakat bunların bina ölçeği dışındaki uygulamalarında proje sahiplerine veya mahalledeki yaşayanlara yönelik herhangi bir pozitif anlamda ve zorunlu bir yaptırım bulunmamaktadır. Fakat şöyle bir durum var: Amerika'da ve İngiltere'de yine yerel yönetimler bu sistemleri çeşitli koşullarda örneğin, "tax reduction" yani vergi indirimi adı altında ve bir anlamda sübvansiyon yoluyla teşvik etme yoluna gitmeye başlamışlardır. Bu birinci pozitif gelişme olabilir. İkinci olarak bize daha ilginç gelen, Amerika'da yaklaşık 3,000 adet yerel yönetim, artı İngiltere'deki kamu binaları zorunlu olarak bu sertifikaları zaten almak mecburiyetinde bırakılmıştır. Bu demektir ki, söz konusu değerlendirme sistemleri artık bir lüks olarak görülmekten ziyade zorunlu olarak mahallelerimizi, binalarımızı zaten bu şekilde tasarlamak zorundayız. Yani sistem aslında bir anlamda o yöne gidiyor.

Üçüncü önemli konu da şu ki, bu sistemler ülkenin, eyaletin veya bölgenin mevcut yerel planlama standartlarına, örneğin bizdeki imar mevzuatına, alternatif üretilmiş standartlar değildirler. Bugün gelişmiş ülkelerin birçoğunda imar standartları ve/veya zoning kodları her koşulda zaten uygulanmakta ve riskli bölgelerde yapılaşma izni verilmemektedir ki aslında Semra hocamın bu anlamda temas ettiği konuya bir miktar cevap bulmuş oluyoruz. Özellikle smart location-akıllı yer seçiminden kastedilen jeolojik açıdan sakıncalı olmaması koşulu zaten her durumda sağlanması zorunlu bir kriterdir, bu sistemler ise önkoşul parametrelerinin üzerine ekstra bir filtre getiriyor ki böylece yerleşim planını ve/veya mahalle tasarımlarını çevreci bakış açısı ile yönlendirebilmek mümkün olabilsin.

Prof. Dr. SEMRA ATABAY- Teşekkür ederiz. Siz Zümrüt Hanım cevap vereceksiniz.

ZÜMRÜT KAYNAK- Kısa kısa hemen cevaplamaya çalışacağım. Öncelikli olarak şunu söylemek isterim: Türkiye'de uluslararası, ulusal ölçekte birtakım enerji politikaları yürütülüyor. Bu enerji politikalarının içerisinde ne yazık ki Türkiye'nin mevcuttaki kömür rezervlerinin çok yüksek derecede olması ve birinci öncelikli olarak bu rezervlerin

VII. OTURUM: ADALET ve PLANLAMA

kullanılması konusu gündemde ve bu tabii ki kömürün kullanılması demek emisyon değerlerinin yükselmesi demek. Türkiye’de bu aşamada birtakım ulusla kararlar bütün Bakanlıkları, bütün kurumları bir araya getirerek ve aynı zamanda komisyona da başkanlık eden elbette ki Başbakan Yardımcısının eşliğinde bu çalışmalar ciddi bir şekilde yürütülüyor, ama hani son noktası nedir diye sorarsanız ben ona şu aşamada cevap veremem. Zaten hani o işin o politik de biraz bir süreç bu, o yüzden ona bir şey diyemeyeceğim, ama dışarıda devam edebiliriz diye düşünüyorum.

Diğer taraftan IPCC’yle ilgili hani sizin de anladığım kadarıyla milat olarak değerlendirdiğiniz IPCC hakkında elbette ki olumlu düşünenler, olumsuz düşünenler olacaktır. O yüzden hani ben onun ne tarafındayım sorusu belki biraz kişisel kalabilir diye düşünüyorum. Karbon emisyonu, emisyon ticaretiydi değil mi ikinci sorunuz? Emisyon ticaretiyle ilgili emisyon ticareti çok ciddi bir konu, hakikaten, yani ben henüz o emisyon ticaretinin yani çok karmaşık geliyor bana, yani onun neresinde nasıl yer alınır? Bu emisyon çok acayip bir şey, bu neredeyse ürettiğiniz herhangi bir malın üzerinde dahi emisyon değerinin yazılı olarak üretileceği, ihracatın, ithalatın dahi bunun üzerinden, yani bu ne kadar emisyon salarak üretildiği kadar gidecek, yani böyle çok ciddi şeyleri var. O yüzden hani Türkiye’de bu konuyla ilgili birtakım çalışmaların içerisine girildi ve giriliyor diye biliyorum, ama dediğim gibi bu konuda çok ayrıntılı bilgi sahibi olamıyorum.

Üçüncü sorunuz şeyle ilgiliydi, oranlar üzerine kentsel alanlar kentsel alan tanımının dışında kalan alanlar, yani bunlar tarım alanları olabilir, orman alanları olabilir ki, orman alanları zaten emisyon salmıyor, tam tersine emisyonu yutak alan olarak değerlendiriliyor. Kentsel alanın dışında kalan kırsal alanlar olabilir, o tanıma göre ben onu elbette ki bir kaynaktan aldım. Yanlış hatırlamıyorsam aldığım kaynak 2011 yılının OECD Raporu’du, kentler ve iklim değişikliği konulu OECD Raporu’du, ama onun altında sadece bahsedilen kentsel alanlar budur, kentsel alanlar dışında kalan alanlar budur tanıımıydı. Onun raporun içerisinde ayrıntıları yoktu, ama benim anladığım bu, ben sadece çıkarımsamalarımı söylüyorum, çok teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. SEMRA ATABAY- Biz de teşekkür ediyoruz. Siz galiba bir soruya cevap vermek istiyorsunuz, buyurun.

BURÇİN HEPGÜZEL- Sizin sorunuza yönelik şehir planlama ve iklim değişikliği arasında entegrasyonun sağlanmasına yönelik aslında öneriler kısmında bildirin çeşitli bu baği sıkılaştırmaya yönelik önerilerden bahsedilmişti, ancak belki bildirin ilk ismi Burcu Hocam eklemek isterse bir şeyler, onun dışında.

Yrd. Doç. Dr. BURCU SILAYDIN AYDIN- Sanırım soru biraz üst ölçekten konuya bakmak gibi bir şeydi. Aslında bu Burçin Hanım'ın dediği gibi de üst ölçekten öneri kısmında bakıldığını düşünüyorum, çünkü doğa ve doğayla ilgili herhangi bir konu söz konusu olduğunda bunun üst ölçeği doğanın kendi varlığını koruyabildiği, sürdürülebildiği, yani dengesini bozmadan kendi kendini yenileyebildiği bütün o sınırlar bize üst ölçekleri veriyor aslında. İklim değişikliği söz konusu olduğunda da bunun en önemli etki alanlarından biri olan akarsu havzaları ve bizim o emisyon ve soğurma dengesini sağlayabileceğimiz yöre sınırları, iklim bölgesi sınırları bence bizim üst ölçeklerimiz, yani demek istediğim bütün planlama yaklaşımına, planlama süreçlerine bu ölçeklerden başlayıp daha sonra adım adım yapılaşma ölçeğine inmek gerekiyor ve bina veya yapı temelindeki enerji verimliliği çalışmalarını aslında bu bütünün bir alt parçası olarak kurgulamak gerekiyor. Şu anda bu gerek Kyoto Protokolü'nde olsun, gerek Zümrüt Hanım'ın bahsettiği alanlarda olsun hâlâ dünyada da bu iş böyle, sürdürülebilir kalkınmanın dar sınırlı çerçevesine hapsolmuş durumdayız. Yani hâlâ daha azaltım temelli birtakım şeyler yapmak istiyoruz, bu dar çerçeveden gerçekten çıkmak gerekiyor. Yani azaltım atmosferik dengeyi sağlama seviyesine ulaşmadığı takdirde sadece sorunu öteleyen bir yaklaşım olarak kalmaya devam edecek. Dolayısıyla doğanın o dengesel bütünlüklerine dayalı bir üst ölçek yaklaşımıyla hareket etmemiz gerekiyor.

Bir de Sayın Gökhan Erkan'ın bir sorusu olmuştu arkadan, hani mühendisler diyorlar ki, küresel ısınma mı karbon salınımına yol açtı gibi bir soru vardı. Şimdi öyle bir şey ben hiç duymadım, yani karbondioksit ve diğer sera gazları küresel ısınmaya yol açıyor yani güneş ışınlarını tuttuğu için, ama öyle sizin de söylediğinize göre başka bilimsel, karşı bilimsel çalışmalar var herhalde, ama daha çok tutarlı ve doğruluğu çok iyi değil ki, bu kadar gündeme taşınmadılar, ama tam tersini biliyorum yaygın olarak. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. SEMRA ATABAY- Teşekkür ederiz Sayın Aydın. Şimdi efendim, oturumu kapatmadan önce Dünya Şehircilik Günü Toplantısını düzenleyenler gelip bildiri sunan öğretim üyeleri arkadaşlarımıza birer teşekkür belgesi sunmak istiyorlar. Bunun için ben Yrd. Doç. Dr. Bulçin Silaydın Aydın'ı ve Hilmi Evren Erdin'i kürsüye davet ediyorum.

VIII. OTURUM: KENT HAKKI ve PLANLAMA

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Hüseyin Kaptan

Kentsel Alanların Sınıflar Arasında Yeniden Paylaşımı ve ‘Kent Hakkını’ nın
Tartışılır Hale Gelmesi
Yard. Doç. Dr. Çiğdem Şahin

Ankara Eski-Altındağ Bölgesi, Aktaş Mahallesi Toplu Konut Projesinin Kent Hakkı
Çerçevesinde İrdelenmesi
Araş. Gör. Yasin Bektaş

Kent Yoksulluğu ve Hakça Yaşam: Sakarya Dernekkırı Prefabrikleri Üzerine Bir
Gözlem
Erdal Bayraktar, Doç. Dr. Pınar Özden

KENTSEL ALANLARIN SINIFLAR ARASINDA YENİDEN PAYLAŞIMI VE ‘KENT HAKKI’NIN TARTIŞILIR HALE GELMESİ

Yard. Doç. Dr. **Çiğdem ŞAHİN**

İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi

Sınıfsal açıdan sermayenin kendini yeniden üretmek için seçtiği fiziksel mekanlardan biri olan ‘Kent’, sermaye birikiminin değişen ihtiyaçlarına göre her kapitalist safhada farklı bir yapılanmayla karşımıza çıkmaktadır. Her yeni yapılanma döneminde kentsel alanların toplumsal sınıflar arasındaki paylaşımı da değiştiğinden farklı dönemler için farklı sınıfsal ve mekansal ayrışmalardan söz etmek gerekmektedir. Bu arada bu sınıfsal ve mekansal ayrışmalar, ‘gecekondulaşma’, ‘varoşlaşma’, ‘banliyöleşme’ ve son yıllarda neo-liberal kent politikalarının yaygınlık kazanmasıyla da ‘soylulaştırma’ gibi kavramlarla açıkladığımız, birtakım alt kentlerin oluşumuna yol açmaktadır. Temelde kar üretim sistemi olan ve sermaye birikiminin kesintisiz sürmesiyle var olabilen Kapitalist sistem, bilim ve teknolojiadaki gelişmelerin sürekli olarak ve hızla değiştirdiği bir dünyada her dönem farklı bir birikim rejimi ve düzenleme tarzıyla kendini yeniden üretmektedir. Kapitalist sistemde değişmeyen tek şey kar, yani artı-değer üretimidir. Artı değer kesintiye uğraması sermaye birikimini de kesintiye uğratmakta, aynı zamanda kriz dönemi olarak adlandırabileceğimiz her kesinti döneminden sonra yeni bir sermaye birikim rejimi ve düzenleme tarzı söz konusu olmaktadır. Bunun için kapitalizmin tarihsel süreç içinde gelişimini ve dönüşümünü ele alırken farklı somut biçimlerinden, yani farklı kapitalist safhalardan bahsetmek gerekmektedir. Sermaye Birikim süreci, öyle bir dinamik süreçtir ki, kendisi değişirken bütün dünyayı, toplumsal yapıları, kurumları, çevreyi, doğayı, sınıfsal ilişkileri de değiştirmektedir. D. Harvey sermayenin bu dinamizmini şöyle açıklamaktadır. “*Sermaye bir süreçtir, bir şey değil. Toplumsal hayatın meta üretimi aracılığıyla yeniden üretim sürecidir. Gelişmiş kapitalist ülkelerde yaşayanlar olarak hepimiz bu sürecin bir parçasıyız. Sermayenin içselleşmiş işleyiş kuralları, içinde kökleştiği toplumu hiç durmaksızın, sürekli olarak dönüştüren dinamik ve devrimci bir toplumsal organizasyon tarzı olmasını sağlayacak bir yapıya sahiptir. Süreç perdeler ve fetişleştirir, büyümeyi yaratıcı yok etme aracılığıyla sağlar, yeni ihtiyaç ve istekler yaratır, insanın emek kapasitesini ve arzuyu sömürür, mekanları dönüştürür*” (Harvey, D., 1997:

s.376). Kapitalizmin bu belirleyici özelliği göz önünde bulundurulduğunda, dönemsel olarak her kapitalist safhada hangi nüfusun kentin hangi bölümünde yoğunlaşacağı, kentsel alanların farklı sınıflar arasında nasıl paylaşılacağı ve bunun sonucunda ne tür sınıfsal ve mekansal ayrışmalar yaşanacağı konuları, kapitalist üretim ilişkileri ve egemen güç ilişkilerinden bağımsız düşünülmemelidir.

Kamusal alan mantığı içinde ele alındığında, kentsel alanlar, toplumun değişik katmanları ve sınıflarının birlikte içinde hareket edebildiği ve birbiriyle temasta bulunabildiği herkese açık alanlardır. Bu mantıkla modernleşmeci yaklaşımın kent mitine göre, bütün toplumsal sınıfların bir arada düşünüldüğü bir planlama yapılarak, bu planlama sonucunda tüm kent bileşenlerinin kent mekan ve imkanlarından mümkün olduğunca azami düzeyde yararlanabilmeleri amaçlanmaktadır. Bu idealist yaklaşım bir yana bırakılırsa, pratikte 'bütün toplumsal sınıfların kentten azami fayda sağlayacağı, kentle ilgili kararları birlikte vererek bir anlamda kendi kentlerini kendilerinin yaratabileceği' türünden ütopyik bir yaklaşım, günümüz kapitalizmi açısından hiç de gerçekçi olmamaktadır. Eşitsiz ilişkiler ürettiği ve bu eşitsiz ilişkilerden beslenerek varlığını sürdürebildiği göz önünde bulundurulduğunda kapitalist sistemin genel yapısı gereği de böyle bir yaklaşıma uygun olmadığı görülmektedir. Bu arada yukarıda bahsi geçen konular aynı zamanda 'üçüncü kuşak insan hakları' olarak ele alınan 'kent hakkı' kapsamındaki konuları oluşturduğu için, bu konularda önemli sorunların bulunması 'kent hakkı' olgusunu uygulanabilirliğini de sorunlu haline getirmektedir. Yine de kenti insanların oluşturduğu, şekillendirdiği görüşü bir ölçüde doğrudur, Robert Park'ın deyişiyle 'insanlar kentlerini üretirken kendilerini de yeniden üretmektedirler: " Kent aynı zamanda "*insanın içinde yaşadığı dünyayı daha çok gönlüne göre yeniden yapmada en başarılı girişimidir. Ama eğer kent insanın yarattığı dünyaysa bundan böyle orada yaşamaya mahkûm olduğu dünyadır da. Böylece dolaylı yoldan ve görevinin doğasına dair hiçbir açık algısı olmadan kenti yaparak insan kendini yeniden yapmaktadır.* (Park, R., 1967: s.3.) Aslında geçmişten günümüze 'insanların kendi kentlerini kendilerinin oluşturabileceği' görüşünden yola çıkılarak üretilen birçok 'kent ütopyası' vardır. Bu ütopyaların bir kısmı hayata da geçirilmeye çalışılmıştır; ama kapitalizmin sınıfsal ayrışma yaratan ve kent kaynaklarını belli bir ayrıcalıklı sınıfın lehine paylaştıran yapısı yüzünden bu uygulamaların sonuçları genelde istenildiği gibi olmamıştır. Örneğin Fishman'ın 'Burjuva Ütopyaları' eseri (Fishman, R. 1987); Gans'ın *Levitowners*'i (Gans, H.J. 1996); Howard'ın 'Geleceğin Bahçe Şehirleri' (Howard, E. 1996) bu tür ütopyik kent tasarımlarına örnek teşkil etmektedir. Bu

çalışmalar aynı zamanda kentin ‘mekansal ayrışması’ ve ‘alt kentler’ olgusunun tartışılmasında da önemli referans kaynaklarıdır. Özellikle Gans’ın ‘Burjuva Ütopyası’ndan sonra ‘Amerikan Rüyasının savaş sonrası versiyonu’ olarak sunulan alt kentlerin aslında orta sınıflar için bir ‘rüya’ olmadığı ve ütopycacı kent tasarımlarının uygulamada beklenildiği gibi başarıyla sonuçlanmadığı gerçeğini ortaya koyan araştırmaları bu konuda önemli bulgular içermektedir. Başka bir görüş açısında ise “19. Yüzyılın ütopyası olan bu kendine yeten alt kentlerin, 20. Yüzyıl Avrupa Kentleri ve özellikle de II. Dünya Savaşı sonrası Amerikan kentlerinde ütopik karakterlerinden çok fordist üretim tekniğiyle kentsel olarak üretilen orta sınıf yerleşimlerine dönüştüğü görülmektedir.” (Kurtuluş, H., 2005: s.82).

Bu açıdan sunumumuz boyunca ‘kent’i tasarlanan, oluşturulabilen bir olgu olarak kabul etmekle beraber, bu ‘tasarlama’ ve ‘oluşturma’ sürecinde bireylerin tamamen özgür olmadıkları; bu süreci asıl belirleyenin anlatımımızın başında da belirttiğimiz gibi üretim ilişkileri ve sermayenin kendini yeniden üretme süreci olduğu gerçeği hiçbir zaman göz ardı edilmemelidir. Kent gerçekten ütopycacı görüşlerde olduğu gibi mimarların kafalarında ürettikleri bağımsız bir tasarım değildir; en azından böyle bir özgürlük kapitalist sistemde yoktur. Kapitalist sistemde diğer bütün üst yapı kurumları ve oluşumlarının olduğu gibi kentin oluşum ve dönüşüm süreci de üretim ilişkileri ve sermayenin kendini yeniden yapılandırma sürecinden bağımsız düşünülemez. Sermayenin coğrafya ve yer seçtiği bilinen bir gerçektir; çünkü sermayenin kendini yeniden üretebilmesi için uygun koşullara ve elverişli coğrafi, fiziki mekanlara ihtiyacı vardır. Bu bölge olabilir, kent olabilir; önemli olan sermayenin kendini her yeniden üretme sürecinde seçtiği yeri kendi çıkarları ve ihtiyaçları doğrultusunda yeniden yapılandırma ve dönüştürme gücüne sahip olduğudur. Sermaye, üretim için gerekli doğal kaynaklara, hammaddeye, emeğe, pazara yakın olmak ister ve bunların bol ve ucuz olduğu yerleri kontrolünde bulundurma zorunluluğunu duyar: “kapitalizm ‘uzamsal çözümler’ bulmadan yapamaz. Krizlerine, çıkmazlarına kısmi çözüm babında ara ara yeni coğrafi düzenlemelere gitmiştir. Hem genişlemiş hem faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır. O halde kapitalizm, kendi imajına uygun bir coğrafyayı sürekli olarak yeniden inşa eder. Tarihin belli bir aşamasında sermaye birikimini kolaylaştırmak için belli coğrafi profiller, ulaşım ve iletişim için üretilmiş alanlar, alt yapısal ve uzamsal örgütler üretir. Sonra bunları alaşağı eder; daha ileri bir safhadaki birikime yol açmak için yeniden düzenler.” (Harvey, D.; 2008: s.75).

Harvey'in yukarıda çok açık belirttiği üzere sermaye kendisi için en elverişli yeri seçtikten sonra o yeri kendi ihtiyaçlarına göre şekillenen mekansal ve sınıfsal bir tasarım haline dönüştürür. Bu açıdan kentin tarihsel süreç içinde geçirdiği evrimi anlamak için kapitalizmin farklı somut biçimlerinde kente biçtiği role ve her yeni aşamada bu rolün nasıl değiştiğine bakmak gerekmektedir. Kısacası kapitalizmin her büyük kriz sonrası yeni bir yapılanmaya girerken yeni bir mekan ve sınıf tasarımına gittiğini söylemek gerekir; "*Örneğin erken dönem kapitalizmin henüz yeterince seri hale gelmemiş üretim biçiminin yarattığı 'alt kentleşme', daha çok kır evlerinin sürekli hale dönüştürülmeleri ve çevrelerinde yeni bağımsız konuların inşa edilmesi ile ortaya çıkmaktadır. II. Dünya savaşı sonrası fordist seri üretime dayalı birikim sürecinde, alt kentler, geniş ölçekli ve seri olarak üretilmektedir. 1980'lerden sonra ise esnekleşen üretim süreçlerine bağlı olarak yaratılmaya çalışılan yeni tüketim kültürü ve onun sembollerine uygun olarak farklı maliyet, kalite ve estetikte farklılaşmış ve çeşitlenmiş yeni alt kentler üretilmektedir.*" (Kurtuluş, 2005: s.82).

Günümüz Küresel sisteminde 'kent'e çok özel bir rol biçilmiştir. Kent artık sadece kapitalizmin kendini yeniden üretirken ihtiyaçlarına göre dönüştürdüğü, biçimlendirdiği bir yapı değil, bizzat küresel birikiminin içinde gerçekleştiği, bütün dünya ekonomilerinin küresel kapitalizme onun aracılığı ile eklemeli olduğu dinamik bir olgudur. Bu konuyu Küresel Kent bölgeleri kapsamında ele alan ve Küresel kapitalizmi 'yeni bölgecilik' olarak adlandıran Edward Soja, bölgelerin ve bu bölgelerde yer alan küresel kentlerin esnek ekonominin asıl dinamiğini oluşturduğunu, bu bağlamda kentin tarihte daha önce hiç olmadığı kadar önemli bir aktör haline geldiğini, öyle ki sadece ekonomiyi şekillendirmekle kalmayıp aynı zamanda ekonomide ne oluyorsa onun içinde olduğunu, hatta bugün ekonomik gelişmenin bizzat bu küresel kentlerin içinde gerçekleştiğini ileri sürmektedir. Kent artık davranışlarımızı, ekonomiyi, kültürü, sanatı, tüm yaşam biçimimizi şekillendirmektedir. (Soja, E., 2005: s.66, 67). Günümüzde küresel çapta bir birikimin gerçekleştirilmesi için kentlerin adeta bir imaj, alınır satılır bir meta haline dönüştüğü görülmektedir. Diğer bir deyişle burada 'kullanım değeri' değil, 'değişim değeri' ön planda tutulan ve meta olarak yeniden üretilen daha kapsamlı bir kent olgusundan söz edilmektedir. Bugünkü küresel sistemde sermaye, dünya işbölümüne ancak bu çok özel tasarlanmış dünya kentleri veya 'küresel kentler' aracılığıyla eklemelenmektedir. 'Küresel kent' kavramını dünya literatürüne kazandıran başlıca kuramcılar ise Cohen, (Cohen, R.B., 1981); Friedman ve Wolf, (Friedmann, J. And Wolf, G., 1982) ve Sassen (Sassen, S., (1991) gibi kuramcılardır. Bu kuramcılarının her biri 'küresel kent' veya

‘dünya kenti’ kavramını farklı bir boyutuyla ele almış, kavram bugünkü içeriğine ancak, bütün bu kuramcıların görüşlerinin bir araya getirilmesiyle ulaşmıştır. Sassen’e göre küresel ekonomide küresel ölçekte genişleyen piyasaların kontrolü, düzenlenmesi ve yönetim ihtiyacı küresel kentleri doğurmuştur (Sassen, 1991). Friedmann ise küresel kentlerin uluslararası sermayenin yoğunlaştığı ve birikimin gerçekleştiği mekanlar olduğu ve dünyadaki bütün ekonomilerin (ulusal, bölgesel, uluslararası) bu mekanda birbirine eklemlediği görüşüne sahiptir (Friedman, J. (1995). Sassen daha sonra tekrar Friedman’ın bu görüşüne ek olarak, küresel kentlerin, diğer bir deyişle dünya kentlerinin sadece küresel ekonominin kontrol ve yönetim merkezleri olmadığı, aynı zamanda ticaret, hizmet ve finans sektöründeki tüm yeniliklerin de üretildiği mekanlar olduğu görüşünü ekleyerek kavramının içeriğini biraz daha genişletmiştir (Sassen, 1991).

Küresel kentlerin belirgin özelliklerini R. Tallon şöyle özetlemektedir: “*imalat sektöründe bir düşüş yaşanması; hizmet sektörü kapsamına giren iş alanlarında artış görülmesi, eğlence ve turizm merkezlerinin oluşması, öncü nitelikli ya da prestijli yapı ve etkinliklerin teşvik edilmesi; perakende ticaret, ofis hizmetleri ve rekreasyon (leisure) faaliyetlerinin banliyöleşmesi; yeni (daha küçük) hane-halkı tiplerinin ortaya çıkması; ırkçılık ve etnik temelli ayrımların daha keskinleşmesi ve korku ve güvensizlik atmosferinin yoğunlaşması*” (Tallon, R. A., 2010: s.79). Sektörler arası büyük dengesizliklerin yer aldığı bu dönemi Post-Endüstrileşme süreci olarak da adlandıran Tallon, bu süreçte imalat sektörünün hızla küçülürken hizmetler sektöründe büyük patlamalar yaşandığını, örneğin son yıllarda İngiltere’de hizmet sektörünün diğer sektörlere oranının %75’lere kadar çıktığını belirtmektedir. Hizmet sektöründeki bu aşırı genişlemenin reklam, tasarım, bankacılık sigorta, finans, emlak, film yapımı, televizyon, müzik, moda gibi kültür endüstrileri ve diğer yaratıcı endüstrileri bir araya getirdiğini ve kent merkezlerinin bu yaratıcı alanlarda çalışan sınıfın ilgisini çekecek şekilde yeniden yapılandırıldığını; bu süreçte yerleşik nüfus içindeki işçi sınıfının giderek büyüyen bu yaratıcı sınıf tarafından yerinden edilirken, hizmet sektörü işçilerinin de bir şekilde göz ardı edilip dışlanması sonucu yaratıcı kentlerin bir tür sınıfsal ayrışma biçimi olarak nitelendirilen ‘soylulaştırma’ ve eşitsizliği körüklediğini ileri sürmektedir. (Tallon, 2010: s.80,81).

Kapitalizmin küresel birikim için ihtiyaç duyduğu bu küresel kentleri oluşturma ve yine küresel çapta yaygınlaştırma görevini ise neo-liberal politikalar üstlenmektedir. Dünya işbölümünün İMF, Dünya Bankası, GATT gibi önemli belirleyici kurumları tarafından

oluşturulan bu Neo-liberal söylem, bütün dünya ekonomilerinin küreselleştiği bir süreçte kentlerin de bu küreselleşme sürecine uyum sağlayacak şekilde yeniden yapılanmasını ve buna uygun 'küresel kent' tasarımlarının gerçekleşmesini öngörmüştür. Bu söylem kabul gördükçe 'küresel kent' kendisini yaratan bütün sancılı ve problemlili sürece, özellikle de kentsel dönüşüm olgusunun ortaya koyduğu bütün sorunlu pratiklere rağmen küresel çapta meşrulaşmayı başarabilmiştir. 'Küresel Kent'in inşa edilişi olarak değerlendirilebilecek 'kentsel dönüşüm' sürecinde, kentlerin eski yüzü cilalanarak yenilenmiş, tanıtım ve reklamlarla sürekli teşvik edilen yüksek yaşam standartları sadece küçük bir ayrıcalıklı zümre için sunulurken, daha önce kent merkezinde yaşayan emekçi kesim ve alt gelir grupları 'soylulaştırma', 'yerinden edilme', 'dışlanma' gibi sınıfsal ve mekansal ayrışmalara tabi tutularak, kent merkezinden kent çeperlerine sürülmüştür. Bu kavramlardan bugün en yaygın olarak karşımıza çıkan 'Soylulaştırma' "*en genel tanımıyla, gerilemiş olan eski kent içi alanlarındaki yeni bir sınıfsal ve mekansal ayrışmayı ifade etmektedir. Yeni orta sınıfın bu alanlara olan talebi ve mülkiyetin değerlendirilmesi ile başlayan süreç işçi sınıfının yerinden edilmesiyle sonuçlanmaktadır.*" (Şen, B., 2005: s128). Kent alanlarının alt-gelir grubunda yer alan sınıflar aleyhine yeniden paylaştırıldığı bu süreçte, işçiler, işsizler, yoksullar, evsizler, cinsel tercihleri farklı olanlar, farklı etnik kökenden gelenler, uyuşturucu bağımlıları, göçmenler v.b. kategoridekiler yeni bir mekansal ayrışmaya tabi tutulmuşlar ve kent merkezinin ayrıcalıklı sınıflar için yeniden yapılandırıldığı bu süreçte kent merkezinden çeperlere sürülmüşlerdir. Bu sınıfsal ayrışma sonucunda yoksul alt-gelir grubunda yer alan sınıfların orta ve üst-gelir sınıflarıyla bir arada bulunabilme, ilişki kurabilme ve kent kaynaklarına eşit koşullarda erişebilme olanakları büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Kentin bütün tarihi, coğrafi, kültürel birikimi ve fiziki varlığı (ormanlar, boğazlar, surlar, kültürel alanlar, sinemalar, tarihi okullar, vb.) ayrıcalıklı küçük bir zümrenin kullanımına sunulmak üzere dönüştürülmüş, bu konuda gerekli mülkiyet değişimi ve özelleştirmeler için gerekli hukuki düzenlemeler de yapılarak kent 'soylulaştırılan' bu kısımlarına yoksul kesimin erişilebilirliği engellenmiştir. Bu yaklaşımda, kent sosyal, kültürel, tarihsel olarak birikmiş bütün fiziki ve soyut zenginliğin bütün kent bileşenleri ile birlikte paylaşılması anlayışı yerine bütün bu zenginliğin sadece belirli, ayrıcalıklı zümre ya da sınıfın hizmetine sunuluyor olması, günümüzde bu yazının başında da dikkat çektiğimiz 'Kent Hakkı' olgusunu tartışmalı hale getirmektedir.

‘Kent Hakkı’ David Harvey tarafından aynı adlı makalesinde şöyle tanımlanmaktadır; “ *‘kent hakkı’ kent kaynaklarına ulaşma bireysel özgürlüğünden çok öte bir şeydir: Kenti değiştirerek kendimizi değiştirme hakkıdır. Ayrıca bireyselden çok ortak bir haktır çünkü bu dönüşüm kaçınılmaz olarak kentleşme süreçlerini yeniden şekillendirmek üzere ortaklaşa bir gücün kullanımına dayanır. Kentlerimizi ve kendimizi yapma ve yeniden yapma özgürlüğünün en değerli ama aynı zamanda en çok ilgisiz kalınmış insan haklarımızdan biri olduğunu ileri sürmek isterim.*” (Harvey, 2008). Harvey’in burada çok açık ifade ettiği üzere ‘kent hakkı’ kentte yaşayan herkesin kent olanaklarına ve kaynaklarına eşit şekilde erişilebilmesi, hatta kendi kentini kendisinin yaratabilmesi hakkıdır. Bununla birlikte şu da bir gerçektir ki, kendisinin ancak ve ancak eşitsiz ilişkilerle var olabildiği bilinen ve yine bu eşitsiz ilişkiler sayesinde devamlılığını sürdürebilen ‘kapitalist sistemde’, herkese eşit mesafede duran bir ‘kent hakkı’ nın inşa edilmesi, oldukça sorunlu bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bugün sadece fiziksel olarak kendimizi ürettiğimiz kent alanlarına dair kullanım ve katılım hakkı olarak bahsettiğimiz ‘kent hakkı’ ndan değil, daha geniş kapsamda, soluduğumuz havaya, içtiğimiz suya, ortak kullandığımız ormanlara, denizlere, derelere, yediğimiz gıdalara kadar bütün olarak yaşamımıza ve yaşadığımız çevreye yönelik saldırılara karşı bireyin savunulması gereken daha kapsayıcı bir haktan, ‘yaşam alanı hakkı’ ndan söz edilmeye başlanmıştır. Bununla birlikte kapitalizmin yaşama dair her unsuru kendini yeniden üretme sürecinde kullanma ve tüketme eğiliminde olması; iyi niyetli çabalarla ‘evrensel haklar’ kapsamına alınarak yasal güvenceye kavuşturulmuş en temel insan haklarının bile hayata geçirilmesinde büyük sorunlar yaratmaktadır. Konumuz gereği biz olaya ‘kent hakkı’ açısından bakmaya devam edersek, gelinen noktada; “*Bu birikim modelinin doğal olarak rasyonalitesi, belirli bir mekanı üst-gelir gruplarına açmaya dayanmaktadır. Bu daha çok seçilmiş bir ‘orta ve üst-sınıf demokrasisi’ olarak devreye girmekte ve çok daha az demokratik ancak çok daha elit bir karar üretme ve uygulama süreçleriyle gerçekleşmektedir. Çoğunlukla ortaya çıkan ise güvenli ve kentin yoksulluğunun dışlanabildiği ve görünmez kıldığı adaların yaratılmasıdır.*” (Türkün, A.; Kurtuluş, H., 2005: s.16). Sonuç olarak kent rantının doğrudan ya da dolaylı olarak bazı ayrıcalıklı sınıflara aktarılarak kamuya dönüşünün olmaması, elde edilen gelirin toplumun bütün kesimlerine adil paylaştırıldığı konusunu da şüpheli hale getirmekte ve bu bağlamda kamusal alanların kullanımında belirleyici olan ‘kamu yararı’ ilkesi içerik olarak değişime uğramaktadır. En azından bugün ‘Refah Devleti’ kapsamında tanımlanandan daha farklı bir ‘kamu yararı’ yaklaşımı söz konusudur. Rantın aktarıldığı ve

hizmet götürüldüğü sınıflar burada refah devletindekinden farklıdır; tek bir ayrıcalıklı sınıfın bütün ülke kaynaklarına ve olanaklarına tek başına sahip olduğu eşitsiz ve adaletsiz bir bölüşümden bahsetmek daha doğrudur. Küresel neo-liberal kent politikalarının en acımasız şekilde uygulandığı bu süreçte sadece alt gelir gruplarının hızla kent merkezinden kent çeperlerine aktarıldığı ve kamusal alanların tek tek özelleştirilerek bu gruplara kapatıldığı bir durum söz konusu olmamakta; bu sınıfların kent merkezinden uzaklaştırılması ve birbirleriyle temas edebilecekleri alanların kısıtlanması yoluyla, aynı zamanda sınıfsal dayanışma ve kolektif eylem zeminlerinin de bir bir yok edildiği görülmektedir. Günümüzde zayıf ve dağınık bir toplumsal muhalefetin olmasında mutlaka ki Neo-liberal politikaların bu emeği ve mekanları parçalayan ve sınıfsal ayrışmalara yol açan stratejilerinin önemi büyüktür.

Özetlersek, kapitalizm her kriz sonrasında yeni bir somut biçimine dönüşürken kendini yeniden ürettiği fiziki mekanı ve coğrafyayı da dönüştürmektedir. Bunu yaparken '*kendi imajına uygun bir dünya yaratmak için*' dayattığı süreci, onun amacına hizmet eden bir olgu olarak değil de zaten yaşanması gereken zorunlu, kaçınılmaz bir süreç olarak göstermekte ve bu şekilde, yarattığı tüm sorunlara rağmen uygulamalarını meşrulaştırmayı başarmaktadır. Bununla birlikte önemli sayıda insan, tüm bu yaşananların bir yanılsama olduğunun, gerçeğin görünen ya da gösterilmeye çalışıldandan çok farklı olduğunun bilincinde olarak bu gelişmeleri izlemektedir. Örneğin bunlardan biri J. Lovering'tir. Lovering'in bu konudaki görüşlerini Binnur Öktem şöyle aktarmaktadır: "*Kapitalizmin yeniden yapılanması İdeolojik manipülasyon gerektirir. Küreselleşme projesi, küreselleşme yanlısı söylemler yayarak, bu politik projeyi hem yönlendirir hem de meşrulaştırır. Küresel kent söylemi bu politik projenin kentsel ideolojisidir. Söylem, yukarıda da tartışıldığı üzere, çarpıtılmış bir gerçeklik üzerine kurulmuş ve taraflı bir gelecek portresi çizmektedir. (Lovering, 1997). Söylem son 30 yıldır ekonomiye ve kentlerin dönüşümüne dair yeni olduğu iddia edilen başarılı küresel kent modeli ve bu modeli gerçekleştirebilmek için izlenmesi gerektiği öngörülen politikaları ile güçlü sınıfların çıkarlarına hizmet etmek üzere oluşturulmuştur"* (Öktem, B., 2005: s.37). Kısacası küresel kent söylemine eleştirel yaklaşan bu görüşe göre, 'aslında 'küresel kent' kaçınılmaz bir olgu değildir. Öktem'in de yukarıda özetlediği gibi sistemin ideologlarının ürettiği politik projenin kentsel ideolojisidir. Diğer bir deyişle 'neo-liberal küresel kent söylemi', kapitalist sermaye sınıfının küresel ölçekte kendisini yeniden üretmek için kenti yeniden şekillendirmekte kullandığı ve dünyaya dayattığı ideolojik angajmandan başka bir şey değildir. Öyleyse bu süreç dönüşü olmayan, önlenmesi mümkün olmayan kaçınılmaz bir süreç

de değildir. Bu süreci durdurmak, insanlık için daha güzel bir yaşam vaat eden eşit koşullarda eşit mesafede içinde yer alabileceğimiz kentleri birlikte üretmek bize düşen bir görevdir. Ama bunun için öncelikle kapitalist sistemin değişmesi gerekmektedir. Çünkü kendisi zaten sınıflar arası kutuplaşmadan ve ürettiği eşitsiz ilişkilerden beslenen bir sistemden, eşit haklara sahip olabileceğimiz, eşit koşullarda yaşayabileceğimiz bir toplum, bir dünya kurmayı bir yana bırakın bir mahalle bile inşa etmek mümkün değildir. Bugün artık, Peter F. Ducker’ın de **Kapitalist Ötesi Toplum** adlı eserinde de belirttiği eylem zamanıdır: “*İçinde yaşadığımız dönem, bir değişim dönemidir. Gelecekteki toplumun nasıl bir şey olacağı, hatta bazılarının umduğu gibi bir bilgi toplumu’ olup olmayacağı bile, gelişmiş ülkelerin bu geçiş dönemine gösterecekleri tepkilere bağlıdır. O ülkelerin önde gelen aydınlarına, iş dünyası liderlerine, siyasal liderlerine, ama hepsinden çok da kendi işimizle ve hayatımızla uğraşan bizlere bağlıdır. Tek kesin olan, geleceği biçimlendirecek günlerin bugünler olduğudur. Çünkü herkes bu girdaba kapılmış durumdadır. Şuan artık eylem zamanıdır* (Ducker, P. F., 1993: s.29). Ducker bu konuda haklıdır; bunca haksızlık, adaletsizlik, eşitsizlik ve ayrımcı yaklaşım karşısında toplumsal muhalefetin yükselmesinin ve eyleme geçmenin zamanı gelmiştir. Çünkü kapitalist sisteme kısa vadede son vermek mümkün olmasa da toplumsal muhalefetin iyi örgütlendiği, güçlü olduğu yerlerde mağduriyetler, eşitsizlikler, hak ihlalleri, ayrışmalar daha az yaşanacak, zayıf olduğu yerlerde ise mağduriyetler, adaletsizlikler, ayrımcı, eşitsiz ilişkiler, doğaya ve çevreye verilen tahribat en acımasız düzeyde sürmeye devam edecektir. Bu anlamda toplumsal muhalefetin güçlü olması, gerek kapitalist sistemin zayıflara, mağdurlara, dışlanmış ve ezilmişlere verdiği zararı azaltmak gerekse kapitalizmi dönüştürüp geleceğin toplumuna geçişi sağlayacak sınıfsal örgütlenmeyi sağlamak için de bir zorunluluk olarak karşımızda durmaktadır.

Diğer bütün mücadelelerde olduğu gibi kent mücadelesinde de bu işin yerel ayağı ve genel ayağı farklı süreçlerde gelişecektir. Böyle bile olsa gerektiğinde bu iki mücadele alanını birleştirecek ortak zeminler mutlaka bulunmalıdır. Bu iki mücadelenin her ikisinin de, yani yerelde ve genelde yapılan mücadelenin her ikisinin de varlığı aynı derecede önemlidir. Yerel örgütlenmeler kendi kalelerinde kendi mücadelelerine devam ederlerken bir yandan da kendi alanlarındaki diğer yerel örgütlenmeler ve kent geneline hitap eden meslek odaları, sendika ve genel amaçlı örgütlenmelerle temaslarını sürdüreceklerdir. Başarı için sürekli olarak karşılıklı bilgi birikimlerini ve deneyimlerini birbirlerine aktarmaları, ortak strateji ve eylemler belirlemeleri çok önemlidir. Nasıl tehdit tek kaynaktan sistemli ve yöntemli geliyorsa

savunma ve mücadele de aynı şekilde tek merkezden ve koordineli olmalıdır. Bölünmüş, parça parça tepkiler, duruşlar bir araya getirilerek gerektiğinde ortak bir direniş, güçlü bir toplumsal muhalefete dönüştürülebilmelidir. Ulusal ölçekte böyle bir strateji uygulanırken uluslararası ölçekte de bütün toplumsal hareketlerinin hangi alanda uzmanlaşmış olurlarsa olsunlar sürekli olarak birbirleriyle temas içinde olmaları, deneyim ve birikimlerini birbirlerine aktarmaları ve uzun vadede de kapitalizme karşı ortak bir cephe oluşturma perspektifine mutlaka sahip olmaları gerekmektedir. Marx ve Engels'in birlikte yazdıkları Komünist Manifesto'da geçen ve proletaryanın temel sloganı olan '*Bütün dünya emekçileri birleşin*' (Marx, K ve Engels, F., 1952) sloganı adeta bugünler için yazılmıştır. Küresel kapitalist saldırılara karşı küresel anti-kapitalist bir sınıf mücadelesinin oluşacağı koşullar bugün artık mevcuttur. Sadece post-modernizmin parçaladığı değer ve inançların tekrar bütünleştirilebileceği ortak bir amaca ve bu bütünleşmenin bir an önce gerçekleştirilebilmesi için de yaşamsal bir tehdide ihtiyaç vardır. Bu tehdit bugün artık bütün yaşam alanlarımız ve yaşam kaynaklarımızın saldırısına maruz kaldığı kapitalizmden başkası değildir. Öyleyse birleşik anti-kapitalist bir mücadele için zaman doğru zamandır.

Son olarak bu konuda "*anti-kapitalist mücadelede 'hepimiz birimiz, birimiz hepimiz için' sloganı siyasi eylem açısından hayati önem taşımaya devam etmektedir; bu nasıl tanımlanırsa tanımlansın bir çeşit sınıf siyasetini zorunlu kılar*" diyen Harvey'nin küreselleşme karşıtı mücadele için yaptığı bazı saptamalara değinerek bitirmek istiyoruz; şöyle demektedir Harvey: "*Çok sayıda hedef ve ölçeklere sahip olan anti kapitalist hareketlere, belirli bir ölçeğe göre tanımlanmış tek amaç, tek hedef, tek gaye empoze etmek güçleşmiştir. Marksist gelenekten gelen birçoklarının ifade ettiği gibi, Marksizmin bağımsızlaştırma gücü bu noktada kendi kendisini yadsıma tehlikesiyle karşı karşıya kalır. Bir ölçekte başarıya ulaşmak adına diğer bir ölçekte sindirmek ve hatta bastırmak zorunda kalır. İnsanlığa kendi gelişimini iade ederek onu özgürleştirmenin yolu, ölçek ve farklılıkları bastırmak yerine bunların üretimine alan açmak, hatta farklılıklar ve ölçekler arasında ve içinde çıkabilecek çekişmelere açık olmaktan geçer. Bunu anlamak hayati önem taşır.*" (Harvey, 2008: s.108)

Bu konuda metalaşmış kültürel ayrımların yerine gerçek farklılıkların üretiminin anti-kapitalist mücadelenin hedefi haline getirilmesinin önemine de değinen Harvey, birleşik ve homojen bir sosyalist insan yaratma hedefinin asla inandırıcı olmadığını; kapitalizmin bunu yapma gücüne sahip olduğunu ve yaptığını; diğer bir deyişle, tüm varoluş tarzlarını ve kültürel farklılıkları eşitsiz coğrafi gelişmenin ortak metalaşmış formuna indirmediği için" bu

durum sonucunda tüm dünyada ‘anti-kapitalist’ bir hissiyat oluştuğunu ve bu açıdan sosyalist bir davanın amacının eşitliğin koşulunu yaratmak olduğu kadar, o tatsız homojenlikten de kurtulmak olması gerektiğini ileri sürmektedir. (Harvey, 2008: s.108,109).

KAYNAKLAR

- Cohen, R. B. (1981) “*The New international Division of Labor, Multinational Corporations and Urban Hierarchy*”, **Urbanization and Urban Planning in Capitalist Society** içinde, (Der.) M. Dear and Scot, London: Methuen, pp.287-315.
- Cameron, S., Graham and Madani-Pour, A., (Der.) *Managing Cities The New Urban Context*, West Sussex: John Willey & Sons Ltd, pp.109-126.
- Ducker, P. F.(1993) **Kapitalist Ötesi Toplum**, (Çev.) Belkıs Çorakçı, İnkilap Kitabevi, Ankara.
- Fishman, R. (1987) **Bourgeois Utopias: The Rise and Fall of Suburbia** , Basic Books, New York.
- Friedmann, J. And Wolf, G. (1982) *World City Formation: An Agenda for Reserach and Action*, **İnternational Journal of Urban And Regional Research**, pp.309-344.
- Friedman, J. (1995) *Where We Stand: A Decade of World City Research*, **World Cities İn a World System** içinde, (Der.)Paul, L. Knox and Peter, J. Taylor, Cembridge University Press, pp.171-191.
- Gans, H.J. (1996) **Levittown an America, The City reader**,_ (Der.) L.Gates ve F. Stout, Routledge
- Harvey, D. (1997) **Post Modernliğin Durumu**, Metis Yayınları, İstanbul.
- (Harvey, D.(2008), **Umut Mekanları**, (Çev.) Zeynep Gambeti, Metis Yayınları, İstanbul.
- Harvey, D.(2008) “*The Right to the City*”, *New Left Review* 53, September-October.
- Howard, E. (1996) **Author İntroduction ve The Town Country Magnet**, *The City Reader*, (Der.) L.Gates ve F. Stout, Routledge
- Kurtuluş, H. (2005) “*Bir Ütopya Olarak Bahçeşehir*”, **İstanbul’da Kentsel Ayrışma içinde**, (Der.) Hatice Kurtuluş, Bağlam Yayınları, İstanbul, ss.75-77.
- Lovering, J. (1997), *Creating Discourses Rather Than Jobss: The Crisis in The Cities and Transition Fantasies of Intellectuals and Policy Makers*, Healey, P., Cameron, S., Graham and Madani-Pour, A., (Der.) *Managing Cities The New Urban Context*, West Sussex: John Willey & Sons Ltd, pp.109-126.
- Marx, K ve Engels, F. (1952), **The Comunist Manifesto**, Moscow, Türkçesi Komünist Manifesto, Sol yayınları, Ankara.

Öktem, B. (2005) “*Küresel Kent Söyleminin Kentsel mekanı Dönüştürmedeki Rolü: Büyükdere-MaslakAksı, İstanbul’da Kentsel Ayrışma* içinde, (Der.) Hatice Kurtuluş, Bağlam Yayınları, İstanbul, ss.25-77.

Park, R. (1967) *On Social Control and Collective Behavior*

Sassen, S. (1991), *The Global City: New York, London, Tokyo*, Princeton University Press.

Soja, E.(2005) “*Global City-Regions: Implications for Planning Theory and Practice*”, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 28. Kolokyum, Prof.Dr.İlhan Tekeli Oturumu, **Değişen Dönüşen Kent ve Bölge** içinde , Cilt I, OTDÜ Mimarlık Fak. ve TMMOB Şehir Planlamacıları Odası Ortak Yayını, Ankara, ss63-73.

Tallon, R. A. (2010) “*İngiltere’de Kentsel Rönesans: Kentlerdeki Yansımaları ve Eleştirel Değerlendirmeler*”, **Kentsel Dönüşümde Politika, Mevzuat, Uygulama** içinde, (Der.) Dilek Özdemir, Nobel Yayınları, İstanbul, ss.79-98..

Şen, B. (2005) “*Soylulaştırma: Kentsel Mekanda Yeni Bir Ayrışma Biçimi*”, **İstanbul’da Kentsel Ayrışma** içinde, Yayına Hazırlayan: Hatice kurtuluş, Bağlam Yayınları, İstanbul, ss.127-161.

Türkün, A., Kurtuluş, H. (2005) *Giriş yazası, İstanbul’da Kentsel Ayrışma* içinde, Yayına Hazırlayan: Hatice kurtuluş, Bağlam Yayınları, İstanbul, ss.9-25.

ANKARA ESKİ ALTINDAĞ BÖLGESİ, AKTAŞ MAHALLESİ TOPLU KONUT PROJESİNİN, KENT HAKKI ÇERÇEVESİNDE İRDELENMESİ

Araş. Gör. **Yasin BEKTAŞ**

Erciyes Üniversitesi

GİRİŞ

Türkiye’de özellikle 1950’li yıllardan sonra büyük kentlerimize doğru kısa zamanda gerçekleşen büyük ölçekli göçler, kentlerimizde mekansal ve toplumsal boyutta birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Genellikle kırsal alandan gelen büyük nüfus kitleleri, kent mekanında enformel yerleşim alanlarını oluşturmuştur. Günümüzde özellikle gecekondu bölgelerini kapsayan alanlarda “Kentsel Dönüşüm / Kentsel Yenileme” adı altında gerçekleştirilen projeler, bölgede yaşayan insanların sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini göz ardı etmekte ve fiziksel yenilemenin ötesine geçememektedir.

Cumhuriyet’in kurulmasıyla birlikte, başkent seçilmesinden sonra Ankara, Anadolu’da bir merkez konumuna gelmiş ve hızlı kentleşme sürecini yaşamıştır. Özellikle 1950’li yıllardan sonra başlayan büyük ölçekli göçler sonucunda, kentte enformel yerleşim alanları oluşmuştur. Enformel olarak yerleşen bu gruplar kentte gecekondu bölgelerini oluşturmuştur. Bu gecekondu bölgelerinden Eski Altındağ Gecekondu Bölgesi Ankara’nın en eski gecekondu bölgesini oluşturmaktadır.

Değerlenen kent arazisi üzerinde kurulmuş olan, Eski Altındağ Yerleşim Bölgesi’ndeki gecekondu mahalleleri, artık günümüzde kentleşme süreçleri içerisinde göz ardı edilmeyecek derecede önem kazanmıştır. 2006 yılında Aktaş Mahallesi’nde proje kapsamında 173 adet gecekondu yıkılmıştır. Tamamlanan 1. Etap Bölgesi’nde 10-11 katlı binalardan oluşan toplam 9 blok 426 adet konut yapılmıştır [1,13].

Çalışmada, genel problem alanında yaşanan büyük ölçekli göçün oluşturduğu kentsel sorunlar ve buna çözüm önerisi olarak üretilen kentsel dönüşüm projeleri, sosyal, ekonomik ve mekansal boyutta, kent hakkı bağlamında incelenerek, mevcut sorunların tespit edilmesi ve çözüm önerilerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Çalışma ile ilgili genel kavramlar 2 ana başlıkta toplanmıştır. Birinci bölümde çalışma kapsamında, kent hakkı kavramı açıklanmaktadır. İkinci bölümde ise alan örneğinde inceleme yapılmıştır. Buradaki yerel

halkın kent hakkı çerçevesinde projeye katılımının sağlanıp sağlanmadığını araştırmak amacıyla alan araştırması yapılmıştır. Çalışma kapsamında, Ankara Eski Altındağ Gecekondu Bölgesi'nde uygulanan, 2006 yılında başlayıp, 2007 yılında teslim edilen Aktaş 1. Etap projelerinin uygulandığı bölgede, toplu konutta ikamet eden hanehalkı üzerinden inceleme yapılmıştır. Birinci etapta insanların bölgeye yerleşmiş olmasından dolayı, öncelikle bu alanda inceleme yapılması öngörülmüştür. Hak sahiplerinin bulunduğu 3 blokta toplam 142 hane üzerinde, kiracılar ve toplu konut projesi sonrasında taşınanlar kapsamı dışı tutulduğundan, toplam 100 hane üzerinden %10 örneklem hatasında 38 hane ile anket, 9 hane ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Nicel verilerin yanı sıra, derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak, nitel verilerden yararlanılmıştır. Görüşme yöntemi olarak, önceden belirlenmiş sorular çerçevesinde, “Yapılandırılmış Görüşme Yöntemi” ve “Kolayda Örnekleme Yöntemi” ile genel başlıklar çerçevesinde yüz yüze görüşme yapılmıştır.

KENT HAKKI KAVRAMI

“Kent Hakkı” kavramı ilk kez 1968 yılında Lefebvre tarafından ortaya konmuştur. Lefebvre *Le droit à la ville* adlı kitabında kent hakkı kavramından bahsederken “...kent hakkı bir feryat ve talep gibidir” şeklinde bahsetmektedir [2,3]. Lefebvre, kent hakkı kavramını; bütün kent ve kentleşme süreçlerini kontrol etme hakkı olarak tanımlamıştır. Lefebvre ayrıca kent hakkını, politik kente dönüşle de ilişkilendirip, kentsel mekanı belirleyen güç ilişkilerini yeniden yapılandırarak kontrolün devlet ve sermayeden çıkıp, kentte yaşayan insanlara doğru geçişi olarak tanımlamaktadır [4,16].

Kent hakkı kavramı farklı anlamlarda da kullanılmaktadır. Bunlar: “Bilgi hakkı, farklı hizmetleri kullanma hakkı, kent bölgelerindeki kullanıcıların faaliyetlerinin zaman ve yeri konusundaki fikirlerini açıkça beyan edebilme hakkı” şeklinde açıklanmaktadır [3,5].

Kent hakkı kavramı, kimlerin kentten yararlanması gerektiğini açıklayan ve ne tür bir kent olmalı tartışmasını açıklayan bir iddiadır. Peter Marcuse ve David Harvey, kent hakkını adalet, etik, ahlak, erdem ve iyi temelleri üzerine kurulmuş ahlaki bir talep olarak tanımlamaktadır [3].

David Harvey'in 2008 yılındaki makalesinde, kent hakkının kent kaynaklarına ulaşma bireysel özgürlüğünden çok daha öte bir şey olduğunu belirtmiş ve kent hakkını, kenti değiştirerek kendimizi değiştirme hakkı olarak tanımlamıştır. Kent hakkının tüm kentleşme

süreçlerine hükmetme anlamına gelmesini vurgulamaktadır. Ayrıca kent hakkının bireysel bir haktan çok ortak bir hak olduğunu savunmakta ve bunun kentleşme süreçlerinin yeniden biçimlendirilmesinde ortaklaşa bir gücün kullanımına dayandığını belirtmektedir. Bu özgürlüğümüzün aslında bir insan hakkı olduğunu ve bu hakkın ihmal edildiğini vurgulamaktadır. Harvey, kent hakkının bugün küçük politik ve ekonomik grubun elinde olduğunu ve bunun geri kazanılması gerektiğini vurgulamaktadır. Kentleşme ve artı üretim ile kullanımı arasındaki bağlantıya kimin hakim olduğuna odaklanan kent hakkı kavramı, geniş bir toplumsal hareketin inşası için, kent hakkının demokratikleştirilmesini sağlamak için temel bir slogan olarak tanımlamaktadır [6].

Leontidou ise kent hakkının, yalnızca kentte yaşama hakkı olmadığını aynı zamanda iskan ve hizmet haklarını da kapsadığını belirtmektedir. [7]. Lefebvre ve Marcuse, kent hakkı iddiasını hukuki bir haktan ziyade, bu hakkın ahlaki yönüne odaklanmış, politik ve sosyal hareketler süresince kentlerimizi ve kendimizi değiştirmemizi söyleyen muhalif bir talep olarak görmüşlerdir [8,15].

Marcuse ise, “Eleştirel kentsel kuramının nihai amacı”nın “kent hakkı talebi”ni yerine getirmek olduğunu savunmakta ve böyle bir amacın gerçekleştirilebilmesi içinde *hangi haklar ve hangi kentler* olduğu üzerine düşünmek gerektiğini belirtmektedir [3].

Marcuse, herhangi bir hakkın, yalnızca bir kamusal alanı, hükümetteki şeffaflık ve bilgi hakkını ya da bu hizmetlere ulaşma hakkını değil, aynı zamanda her bir parçanın, hakkın talep ettiği bir bütün olarak da işlev göreceği bir bütünlük hakkı gibi bir çok hakkı içinde barındırdığına dikkat çekmektedir. Marcuse, Los Angeles’taki bir evsizede bir park bankında oturma izni verilmesiyle kent hakkını elde etmiş olmadığımıza, kent hakkının çok daha fazlasını içerdiğini, kavram olarak yalnızca bireysel haklara değil, bir haklar bütününe işaret ettiğini vurgulamaktadır [3].

Marcuse, ayrıca kent hakkı talebinin yalnızca hukuki anlamda değil ahlaki anlamda da bir hak olarak yapıldığını ve yalnızca var olan hukuki sistem içerisinde bir eşitlik hakkı talebi olmadığını, aynı zamanda taleplerin tam ve kesin olarak yerine getirilebileceği daha iyi bir sistem ileri süren bir ahlaki talebi olduğunu belirtmektedir [3].

Lefebvre kent hakkı talebinin, yalnızca varolan kentler için değil, gelecekteki kentler için bir hak olduğuna dikkat çekmektedir. Lefebvre kent hakkının basit geçici bir hak olmadığını, tek bir kent değil tüm toplumu ilgilendiren bir hak olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca kent hakkının değiştirilmiş ve yenilenmiş bir kent yaşamı hakkı olarak değerlendirmektedir [2,3].

ÇALIŞMA ALANINDA MEKANSAL ÖZELLİKLER

Eski Altındağ Gecekondu Bölgesi'ndeki ilk plan 1957 yılında yapılmıştır. Ancak bu plan, 1990 ve 1991 yıllarında revize edilerek yeni ıslah imar planları yapılmıştır. Bu plan revizyonu ile birlikte, Eski Altındağ bölgesinde uygulama ve dönüşüm süreci başlamış olup, toplam alan yaklaşık olarak 200 ha'dır. Proje tamamlandığında 12000 konut üretilmiş olacaktır [9]. Özellikle bu alanda parçalı konut uygulamaları uygulanmakta olup, 2006 yılında Aktaş Mahallesi'nde başlayan toplu konut projesi kapsamında 173 tane gecekondu yıkılmış, yerine 10 ve 11 katlı binalardan oluşan toplam 9 blok 426 adet konut ve bir cami yapılmıştır. Toplamda 6 adet 10 katlı, 3 adet 11 katlı bloklar bulunmaktadır. Her katta 4 daire bulunmakta ve dairelerin büyüklüğü brüt 117 m²'dir [10]. Aktaş Mahallesi 1. Etap alanı 2.5 ha büyüklüğündedir. Yapımına 2005 yılında başlanmış olup 2007 yılında teslim edilmiştir (2001 yılında onaylanan uygulama imar planından hesaplanmıştır. Bkz. Fotoğraf 9)[10]. 150 m² arsası olan hak sahipleri için bir ücret talep edilmeden ev sahibi olurken, daha az m²'ye sahip olan hak sahipleri belediyeye borçlandırılarak ev sahibi olabilmişlerdir

Aktaş Mahallesi'nde eski konut dokusunda dolu-boş oranı %80-85 civarındadır. Toplu konut uygulamasından sonra ise dolu-boş oranı %30 düşmüştür (Google- earth hava fotoğrafından hesaplanmıştır. Bkz. Fotoğraf 1-2-3-4).

Fotoğraf 1: 2005 yılı Eski Altındağ Yerleşim Bölgesi Aktaş Mahallesi toplu konut öncesi konut dokusu [12]

Fotoğraf 2: Aktaş Mahallesi silueti (Toplu konut başlangıcı 2005) [11]

Fotoğraf 3: Aktaş Mahallesi silueti(Toplu konut başlangıcı 2005) [11].jpeg

Fotoğraf 4: Aktaş Mahallesi silueti (Toplu konut sonrası 2009) [11].jpeg

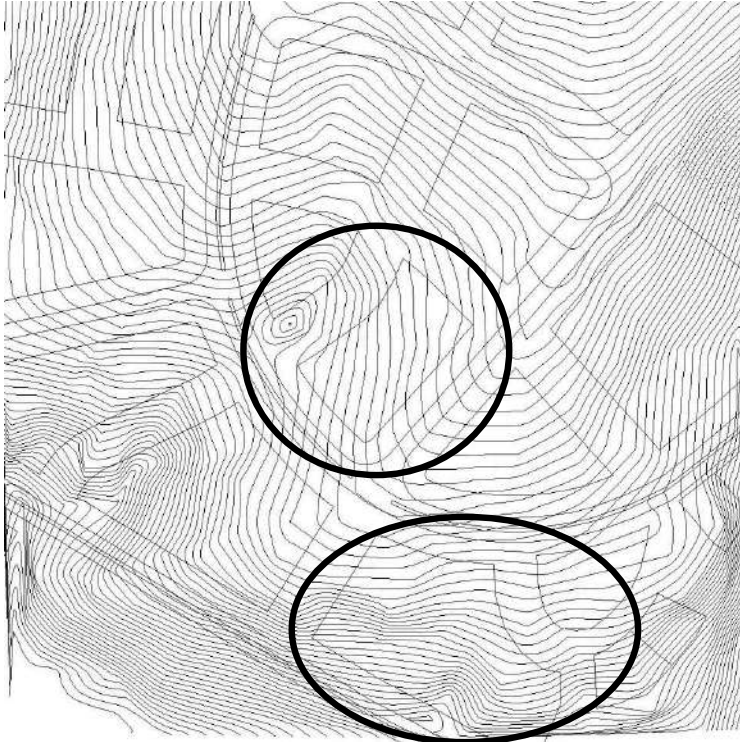

Fotoğraf 5: 2011 yılı Aktaş Mahallesi [12] (İşaretli alan Aktaş 1. Etap Toplu Konut sitesini göstermektedir)

Fotoğraf 6: Aktaş Toplu Konut Projesi hava fotoğrafı [12]

Aktaş Mahallesi 1.Etap toplu konut sitesinin yoğunluğunu incelediğimizde alan büyüklüğü 2,5 ha, ev büyüklüğü 117 m², toplam konut sayısı 426 adet, yoğunluğu ise 816 kişi/ha'dır. Alan içerisindeki konut karakteristiklerini incelediğimizde ise; konutlar ayrık nizam, nokta blok şeklinde çözümlenmiştir. Konutlar 10-11 kat arasında değişmektedir. Toplu konut alanı eğimi %16-%25 olan arazide yapılmıştır. Bloklar arası mesafe 23 metre ile 35 metre arasında değişmektedir. Kentin merkezinde bulunmasıyla ve rantın yüksek olduğu bir bölge olması nedeniyle yüksek yoğunluklu konut alanları tercih edilmiştir (816ki/ha). Emsal ise adalarda sırasıyla 1,9 ve 1,8'tir. Otopark alanları ise her 2 daire için 1 otopark alanı olacak şekilde tasarlanmıştır ve araçla erişebilirlik yüksektir. Topografiyle uyuma dikkat edilmemiştir (Eğim %25 olan alanlar bulunmaktadır. Bkz. Harita 1.). Mekan kurgusu zayıftır. Alanda yaklaşık 2040 kişi yaşamaktadır. Yeşil alan miktarı ise 1.8 ha civarındadır (yerleşim planından hesaplanmıştır). Nazım imar planından uygulama imar planına aktarımı uygundur.

Harita 1: Aktaş Mahallesi Yerleştiği Eğim Aralıkları [10].jpeg

Görüşme yapılan bir katılımcı; mahalledeki en önemli eksikliğin, ulaşım olduğunu belirtmiştir. Özellikle saat 20.00'den sonra otobüslerin gelmediğini ve bunun nedeni olarak ise, akşam gelen otobüslerin bazılarının camlarına taş atıldığını ve bu şekilde bir kaç tane otobüse zarar verildiğine ve ondan sonra otobüslerin mahalleye gelmediğini belirtmiştir. Arnavut göçmeni olan hanehalkı üzerinde yapılan yüzyüze görüşmede, hanede kas erimesi hastalığı olan ve tekerlekli sandalyeyle gitmek zorunda olan katılımcının, Aktaş Mahallesinde yapılan toplu konut projeleri sonucunda yeni açılan yolun, çok dik olduğunu ve çoğu zaman yokuşun yarısında tekerlekli aracının aküsünün bittiğini, çevreden geçen insanlardan yardım alarak evine ulaştığını belirtmiştir. Aynı ailede farklı bir denek bölgedeki ulaşım sorununa ilişkin şu açıklamaları yapmıştır [14]:

Taksi, dolmuş ve otobüs akşam 8'den sonra girmiyor. Bir keresinde otobüsün camlarını kırdılar. Ondan sonra otobüs akşamları gelmemeye başladı. Mahallenin en önemli sorunu yolumuz yok. Altyapı yok. Özellikle yokuş bizi çok yoruyor. Ben yaşlıyım. Oğlumu götürüp getirirken zorlanıyorum [14].

Arnavut göçmeni olan hane ile yapılan görüşmede engelli kişi eskiden tekerlekli sandalyesiyle çoğu zamanını bahçelerinde geçirdiğini ve eskiden sokaktan geçen komşularıyla sohbet ettiğini belirtmiş, şimdi ise akülü arabasıyla balkona bile çıkamadığını çünkü girişlerin çok dar olduğunu şu şekilde belirtmiştir:

Bir tane balkonumuz var. Ordan da akülü arabam bile geçmiyor dar. Dışarı bile çıkamıyorum.

Farklı bir hanede katılımcı ile yapılan görüşmede, özellikle akşam ortaya çıkan ulaşım sorununun neden bu şekilde oluştuğunu şu şekilde açıklamıştır [14]:

Taksiciler buraya çıkmaz. Burada taksiciler bi kaç defa, adamı evine kadar getiriyor. Dayak yiyor, küfüre maruz kalıyor. Doğal olarak onlar da gelmek istemiyor. Eskiden bu daha çoktu ama şimdi biraz kırıldı. Artık yeni açılan ana yollardan taksiciler gelebiliyor ama akşamları yine pek gelmiyorlar [14].

Başka bir hane ile yapılan görüşmede ise: *Akşam 8'den sonra otobüs seferlerinin geliş ve gidiş yönünde yok.* Şeklinde görüşlerini belirtmiştir.

Yapılan görüşmeler sonunda, özellikle bölgede ulaşım sorunu dile getirilmiştir. Aktaş Toplu Konut Projesi'nin uygulandığı alanda özellikle yeni yapılan yolun eğiminin yüksek olduğu dikkat çekmektedir (Bkz. Fotoğraf 6-7). Özellikle bu kesimde engelli ya da yaşlı insanlar için düzenlemelerin yapılmadığı görülmektedir.

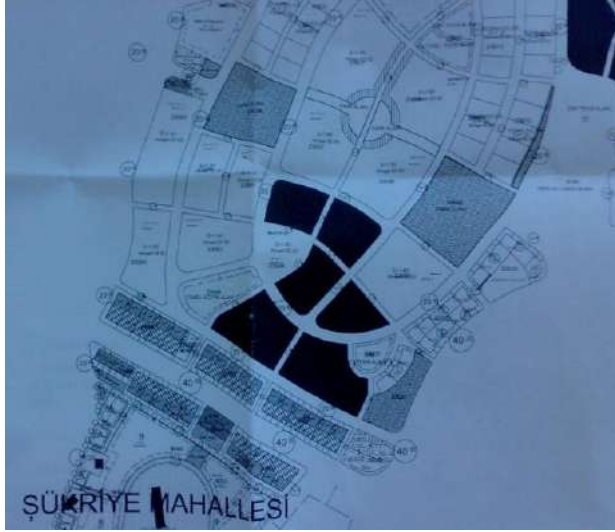
Ankara Eski Altındağ Bölgesi, Aktaş Mahallesi Toplu Konut Projesinin, Kent Hakkı Çerçevesinde İrdelenmesi

Fotoğraf 7: Aktaş Mahallesi Toplu Konut Sitesi 735/1. Sokak (Eğim %25)

Fotoğraf 8: Aktaş Mahallesi Toplu Konut Sitesi 1. Etap 735/1. Sokak (Eğim %25)

Fotoğraf 9: 2001 yılında onaylanan imar planı [10]. (İşaretli alan Aktaş mahallesinde gerçekleştirilen projelerin imar planını gstermektedir)

ÇALIŞMA ALANINDA SOSYAL VE EKONOMİK ÖZELLİKLER

Çalışma alanında toplu konut projenin kent hakkı çerçevesinde irdeleneceğinden özellikle hak sahiplerini yaőadėı bloklarda toplam 38 kişi ile görüşülmüştür. Görüşülen kişilerin %15'i kadın, %85'i erkektir (Bkz. Şekil 1). Görüşmelerin özellikle hafta sonu yapılmasından dolayı ve hanereisi ön planda tutulduğu için kadın oranı düşük çıkmıştır.

Görüşme yapılan kişilerden, 56-65 yaş grubu oranı %30, 46-55 yaş grubu oranı %20, 36-45 yaş grubu oranı %25'tir (Bkz. Şekil 2). Özellikle hak sahipleri ile görüşme yapıldėı için 36 ve daha yukarı yaş grubu oranları yüksek çıkmıştır.

Görüşme yapılan katılımcıların %69'u evli, %15'i dul, %16'sı bekardır (Bkz. Şekil 3).

Görüşme yapılan katılımcıların aile büyüklüğü %40'ı 4 kişiden, %20'si 5 kişiden, %15'i 6 kişiden, %10'u 7 kişiden oluşmaktadır (Bkz. Şekil 4).

Katılımcıların %85'i çekirdek aile, %15'i geniş aile tipi gstermektedir (Bkz. Şekil 5).

Özellikle haneler çekirdek aile tipi gstermektedir. Yapılan görüşmelerde daha önceden geniş aile tipi gsterdiklerini zamanla çekirdek aileye dönüőüklerini belirtmişlerdir..

Görüşme yapılan katılımcıların %10'unun geliri bulunmamaktadır. %10'u 100-500 TL arası, %65'i 501-1000 TL arası, %15'i, 1000 TL ve üzeri aylık gelire sahiptir (Bkz. Şekil 6).

Görüşülen kişiler gelirle ilişkili soruları cevaplamakta çekindikleri için gelirle ilgili verilen cevapların düşük olma olasılığı bulunmaktadır.

Katılımcıların %45'i formel sektörde, %15'i enformel sektörde çalışmakta olup, %30'u emekli ve %10'u işsizdir (Bkz. Şekil 7). Formel sektörde genellikle oto-tamir ustaları, küçük sermayeli işyeri sahipleri, temizlik görevlisi, inşaat işçisi, pazarcılık gibi işlerde çalışanlar yoğunluktadır. Formel sektörden sonra en yüksek oran emekli kesimdir. Emekli kesim arasında daha çok işçi emeklileri yoğunlukta bulunmaktadır. Enformel sektörde özellikle kayıtsız esnaf, şoför gibi mesleklerde çalışanlar yoğunluktadır. Kadınların ise işgücüne katılımı neredeyse olmadığı gözlenmiştir. Tamamına yakını ev hanımıdır.

Görüşme yapılan katılımcıların, ilkokul terk %15, ilkokul mezunu %50, ortaokul mezunu %20, lise mezunu ise %15'tir (Bkz. Şekil 8). Görüşme yapılan katılımcılar arasında en yüksek eğitim düzeyi %50'le ilkokul mezunudur. Görüşme yapılan haneler arasında üniversite ya da yüksekokul mezunu haneresine rastlanmamıştır. Özellikle ailelerin ekonomik seviyelerinin düşük olması eğitimi etkileyen en önemli etkenlerden birini oluşturmaktadır.

Yapılan görüşmeler sonucunda, alana erişebilirliğin düşük olması %48, güvenlik problemi %17, park ve çocuk bahçesi gibi alanların olmaması %17, kültürel faaliyetlerin olmaması %11, altyapı eksikliği %7, problem görmeyenler %0'dır (Bkz. Şekil 9). Görüşme yapılan katılımcılar özellikle alanda yaşlılar ve engelliler için düzenlemelerin yapılmadığını belirtmişlerdir.

Görüşme yapılan katılımcılar alanla ilgili sorunlarını şu şekilde açıklamışlardır:

Güvenli bir çevre olma durumu eskiye göre hafifledi ama hala var.

Park, bahçe gibi gidebilecek hiçbir yerimiz yok.

Merdivenlerde çok dik yokuşta bir tek ben değil herkes şikayetçi.

Özellikle çocuk parkımız yok. Spora bile çok uzak bir yere gidiyoruz yürüyüş yerlerimiz yok.

Pazar çok uzak arabayla gitmek zorunda kalıyoruz.

Çocuklarımızın oynayacağı bir alanı yok.

Akşam 8'den sonra otobüsümüz yok.

Aile olarak bindiğimiz zaman bazen taksiciler alıyor.

Yürüyüş yerleri spor alanları gibi yerler yok.

Görüşme yapılan katılımcılar özellikle alanda yaşlı ve engelli insanlar için çevrede düzenlemelerin olmadığını, özellikle yolların eğiminin yüksek olduğunu, kışın çok sorun

yaşadıklarını belirtmişlerdir. Kışın bu yollar yüzünden marketlere ekmeğın bile geç geldiğini belirtmişlerdir.

Görüşme yapılan katılımcıların %50'si komşuluk ilişkilerin eskiden daha iyi olduğunu kanısındayken, %25'i iyi olduğunu, %15'i düşük olduğunu, %10'u ise komşuluk ilişkilerin kalmadığı düşüncesindedir (Bkz. Şekil 10).

Görüşme yapılan katılımcıların %100'ü yaşadığı konuttan ve çevrenin isteklerini karşılamadığı düşüncesindedir (Bkz. Şekil 11).

Katılımcılar isteklerini karşılamaması nedenlerinde ise, %27'si alana erişebilirliğin düşük olduğunu, %18'i ulaşım imkanlarının yeterli olmadığını, %18'i spor ve kültürel faaliyetlerin olmadığını, %16'sı yeşil alanların yeterli düzeyde olmadığını, %13'ü güvensiz bir bölge olduğunu, %4'ü komşuluk ilişkilerinin olmadığını, %2'si yeterli altyapıya sahip olmadığını, %2'si konutun gerekli donanımlara sahip olmadığını düşüncesindedir (Bkz. Şekil 12). Katılımcılar özellikle alana konut ve alana ilişkin isteklerini karşılamadıklarını şu şekilde açıklamaktadırlar:

Evlerde sadece mutfak kısmında balkon var balkon biraz daha büyük olsaydı ya da 1 balkonumuz olsaydı daha iyi olurdu çünkü biz bahçelerde büyüdük.

Komşu ilişkileri düşük seviyede eskisi gibi değil.

İlk taşındığımız yıllarda asansörler tam çalışmıyordu. Otoparklar sonradan yapıldı çevre düzenlemesi bitmemişti.

Görüşme yapılan bir hane konutuna ilk yerleştiklerinde bunalıma girdiğini, ekonomik durumu iyi olsa yine tek katlı bahçeli bir evde oturmak istediğini şu şekilde belirtmiştir:

Biz gecekonduda yetiştik. Toprakla uğraşmak bizim işimiz. Ben bu daireye geldiğim zaman çok bunalımı girdim. Çünkü gecekondum çok güzeldi. Balkonum vardı. Çiçeklerimiz dut ağacım her şeyim vardı ama yinede olursam dünyaya yine gelsem tek katlı bir ev isterim. Önünde bir bahçe isterim şimdi de olsa yine giderim, yine isterim. Çünkü tek katlı bahçesi içinde önünde çiçekleri olsun isterim. Patlıcan, biber, fasulye bahçemde hepsi olurdu. Bana müstakil 2 oda bir salon bir ev olsa burayı bırakır giderim.

Görüşme yapılan katılımcıların %89'u proje sürecinde herhangi bir katılımın olmadığını düşüncesindeyken, %11'i ise yetkililerle görüşme olduğunu belirtmiştir (Bkz. Şekil 13). Tamamı ise halk toplantılarının yapılmadığını belirtmiştir. Proje sürecinde yaşadıklarını şu şekilde açıklamışlardır:

Biz burada yoktuk bile. Kimseye sormadılar. Öneri falan da almadılar. Tapun var mı var sadece onu sordular.

Benim evim yıkılmadan önce beyim ölmüştü benim beyim ölünce çıkacaksın dediler. Bende çıkmak zorunda kaldım ve ben bir anda şeker hastalığına yakalandım üzüntüden.

Milleti korkuttular. Sindirdiler. İmar planını değiştiririz dediler. Millette en azından bir evimiz olur diye imzayı attı.

Genel olarak proje sürecinde katılımcılar, proje yetkililerin gelip sadece tapuya baktıklarını ve hiçbir şekilde kendi önerilerini dikkate almadıklarını belirtmişlerdir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Ankara'nın en eski gecekondü bölgelerinden biri olan Eski Altındağ Gecekondü Bölgesi yoğun bir gecekondü nüfusuna sahiptir. Eski Altındağ Gecekondü Bölgesi'nde bulunan Aktaş Mahallesinde uygulanan toplu konut projesi, alanda gerçekleştirilen ilk toplu konut projesi olması nedeniyle araştırma alanı olarak seçilmiştir. Yapılan görüşmeler ve anket sonuçlarını incelediğimizde, alanın mekansal özellikleri ve yaşayan insanların sosyal, ekonomik özellikleri dikkate alınırsa, kent hakkı çerçevesinde çözüm önerileri şu şekilde oluşturulabilir:

Mekansal özelliklerine baktığımızda alanda konutlar, ayrıık nizam nokta blok şeklinde çözümlenmiştir. Bu alanda her bir binanın kendi sirkülasyonunun açık olması bir avantaj olsa da mekan kurgusu ve komşuluk ilişkileri zayıf olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada yaşayan insanların kent hakkı çerçevesinde, ortaklaşa kendi geleceklerini planlama özgürlüklerini, beklentilerini ve taleplerini düşünürsek, tek katlı ve bahçeli evleri tercih etmektedirler. Yüksek yoğunlukta 10-11 katlı bloklar yerine, 1 ya da 2 katlı bahçeli, yüksek eğimde bulunması nedeniyle de teras evler yapılmasının daha uygun olacağı açıktır.

Aktaş Mahallesinin eski konut dokusuna baktığımızda dolu-boş oranları %80-85 civarındadır. Yeni yapılan toplu konut uygulamalarında ise bu oran %30 a düşmektedir. Burada yaşayan insanların yaşam biçimleri düşünüldüğünde ve yapılan görüşmelerde yeni oluşturulan konut dokusuna adaptasyon sorunu yaşadıkları gözlenmiştir.

Yüksek derecede eğime sahip bu alanlarda 10 katlı yapıların yapılması yerine teraslama yapılarak daha düşük yoğunlukta mekanda komşuluk ilişkilerine öne çıkaran bir tasarım yapılabilirdi. Ama onun yerine kentin merkezinde bulunmasıyla rantın yüksek olduğu bir bölge olması nedeniyle yüksek yoğunluklu konut alanları tercih edilmiştir (816ki/ha).

Bölgede engelli ve yaşlı insanlar için herhangi bir düzenleme bulunmamakla beraber, yollar ve kaldırımlarda eğim göz ardı edilmiştir (eğim%25'i bulmaktadır). Bu sorunun çözümü için eğim daha azaltılabilir ya da daha düşük eğimden yol geçirilebilirdi. Ancak bu durumda bile engelli vatandaşlar için herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Őu andaki durumda ise, engelli ve yaşlı insanlar için yüksek eğimli yolların bulunduğu yerlerde asansör yapılarak sorun giderilebilir.

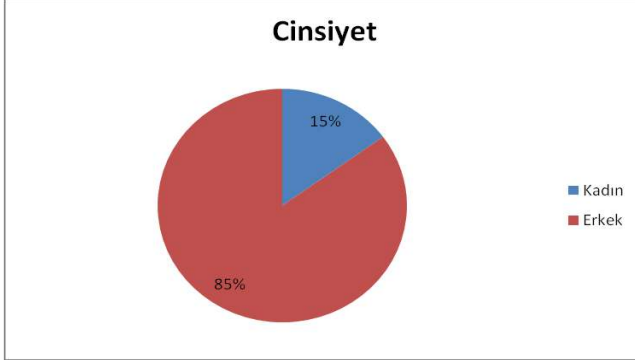
Alanın **sosyal ve ekonomik** özelliklerini incelediğimizde, özellikle düşük gelir düzeyindeki insanların yaşadığı (oto-tamir ustaları, küçük sermayeli işyeri sahipleri, temizlik görevlisi, inşaat işçisi, pazarcılık gibi işlerde çalışan ve emekli kesimin yoğunlukla bulunduğu) düşük eğitim seviyesine sahip bir bölgedir. Özellikle insanlar ekonomik durumlarının düşük olması nedeniyle zorunluluktan dolayı toplu konutta ikamet ettiklerini belirtmişlerdir. Görüşme yapılan katılımcılar özellikle ulaşım imkanlarının yetersizliğinden, güvenlik probleminden, park ve çocuk bahçesi gibi alanların olmamasının alandaki öncelikli sorun olarak görmekte-dirler. Görüşme yapılan katılımcıların yarısı komşuluk ilişkilerinin eskiden daha iyi olduğu kanısındadır. Buradaki insanların yaşam tarzları düşünülürse az katlı ve komşuluk ilişkilerini öne çıkaran konutların yapılması daha uygun olacaktır. Görüşme yapılan katılımcıların tamamı, yaşadıkları konutun ve çevrenin isteklerini karşılamadıklarını belirtmişlerdir. Gecekonduya göre belirli standartlara sahip olan yeni dairelerinde sadece bir tane balkonun olması ve onunda çok küçük olması memnuniyetsizliklerinde belirtilen ilk konu olmuştur. Çevrelerinde ise erişebilirliğin düşük olması, ulaşım imkanlarının yetersizliği, spor ve kültürel faaliyetlerin olmaması, yeşil alanların eksikliği belirtilen ilk nedenler olmuştur. Öncelikle bölgedeki kentsel eşitsizliklerin giderilmesi için, kentsel teknik ve sosyal altyapının fiziksel kapasite ve donanım yönünden standartlara getirilmelidir. Özellikle ev hanımı ve emekli insanların yoğun olduğu bir alan olması nedeniyle sosyal ve kültürel etkinliklere daha da önem verilmesi gerekliliğini oluşturmaktadır.

Görüşme yapılan katılımcılar proje sürecinin hiçbir aşamasında katılmadıkları belirtmişlerdir. Dolayısıyla insanların kendi talep ve istekleri doğrultusunda bir proje yapılmadığı için yaşadığı alanla ilgili sorunların oluşacağı kaçınılmazdır.

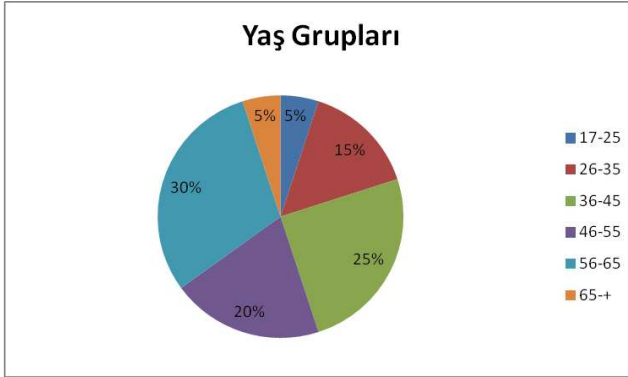
Sonuç olarak; Aktaş Mahallesi 1. Etabında gerçekleştirilen toplu konut projesi fiziksel bir yenilemenin ötesine geçememiştir. Yalnızca fiziksel yenilemeler, bölgenin kullanıcılarına yönelik olmamaktadır. Bölgede yaşayan insanların gelir durumlarının düşük olduğu bir

gerçektir ve alım güçleri düşüktür [14]. Bölgedeki sorunların kent hakkı çerçevesinde çözülmesi gerekmektedir. Kent hakkı kavramını tekrar hatırlayacak olursak; kent kaynaklarına ulaşma, kendi istek ve arzularının daha ötesinde kendi geleceklerini planlama özgürlüğüdür. Burada devam eden diğer toplu konut projelerinin fiziksel bir iyileştirmeden öte, bölgede yaşayan insanların kullanıcı profillerini (sosyal, ekonomik, kültürel özelliklerini) dikkate alan, bölgede yaşayan insanların beklentilerini ve talepleri doğrultusunda projelerin yeniden üretilmesi ve planlanması gerekmektedir.

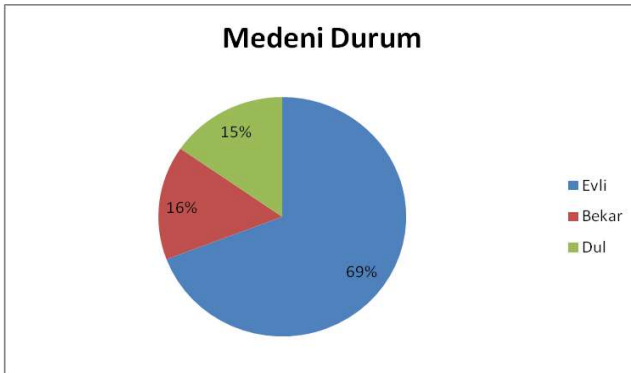
EKLER

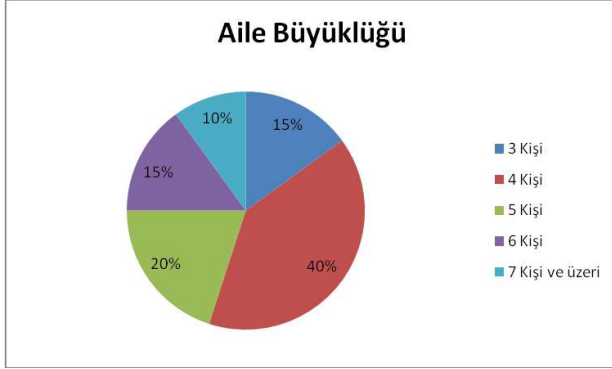
Şekil 1. Cinsiyet Dağılımı

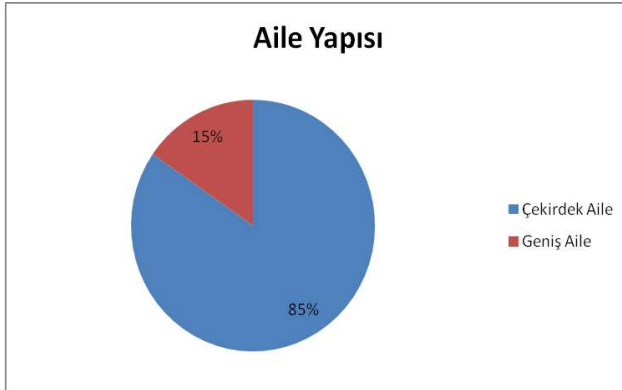
Şekil 2. Yaş Grupları

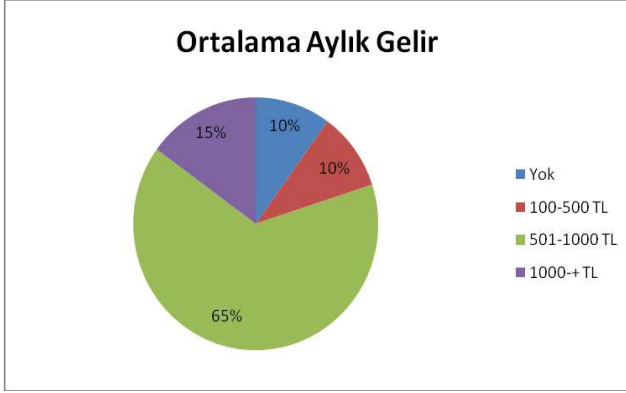
Şekil 3. Medeni Durum

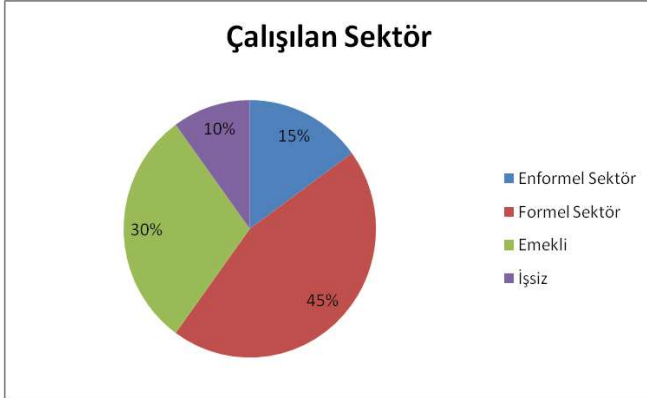
Şekil 4. Aile Büyüklüğü

Şekil 5. Aile Büyüklüğü

Şekil 6. Ortalama Aylık Gelir

Şekil 7. Çalışılan Sektör

Şekil 8. Eğitim Düzeyi

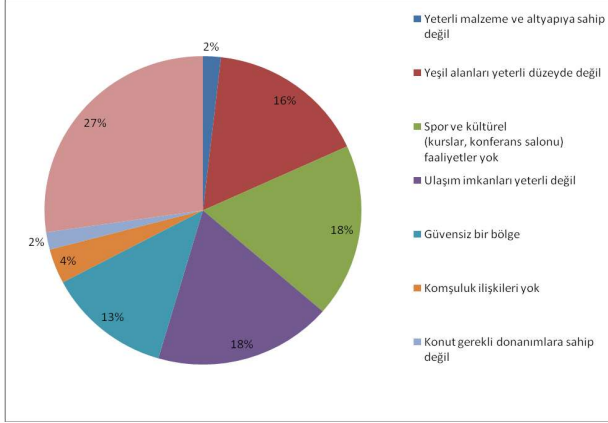
Şekil 9. Yaşadığınız Alanla İlgili Genel ve Öncelikli Sorunlarınız Nelerdir?

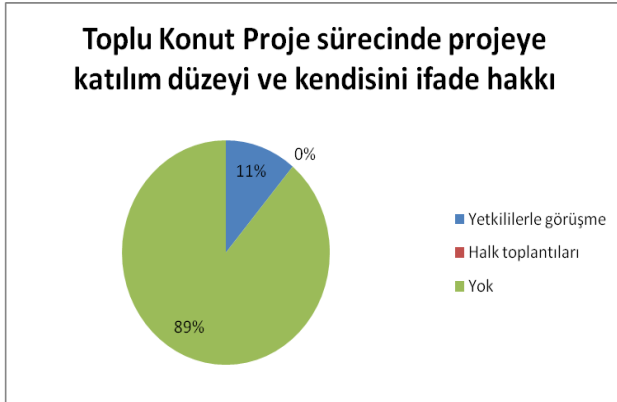
Şekil 10. Komşuluk İlişkileri Ne Düzeyde?

Şekil 11. Yaşadığımız Konut ve Çevre Sizin İsteklerinizi Karşılıyor mu?

Şekil 12. Yaşadıkları Konutun ve Çevrenin İsteklerini Karşılama Nedenleri

Şekil 13. Toplu Konut Proje Sürecinde Projeye Katılım Düzeyi ve Kendisini İfade Hakkı

KAYNAKLAR

- [1] Ankara Toplu Konut İdaresi, Vaziyet Planı ve Mimari Projeler, 2010.
- [2] Lefebvre, H. 1996 [1967]. The Right to the City. in E.Kofman and E. Lebas (eds) *Writings on Cities*, pp. 63–184. London: Blackwell.
- [3] Marcuse, P. 2009. From critical urban theory to the right to the city. **Routledge, Taylor and Francis Group**. 13:2-3
- [4] Yalçınan ve Çavuşoğlu, 2009. Kentsel Dönüşümü ve Kentsel Muhalefeti Kent Hakkı Üzerinden Düşünmek. Mimarist Dergisi, Ekim, sayı: 33.
- [5] Lefebvre, H. 1991. ‘Les illusions de la modernite’, in I.Ramoney, J. Decornoy, and Ch. Brie (eds) *La ville partout et partout en crise, Manière de voir*, 13.Paris: Le Monde diplomatique.
- [6] Harvey, D. 2008. The Right to the City. **New Left Review** 53: 23–40.
- [7] Leontidou, L. 2006. Urban social movements: from the ‘right to the city’ to transnational spatialities and *flaneur* activists. **Routledge, Taylor and Francis Group**. 10:3
- [8] Mayer, M. (2009) ‘The “Right to the City” in the context of shifting mottos of urban social movements’, *City* 13(2/3), pp. 362–374.
- [9] Bezicioğlu, B., Çankaya H., Arslan T.M., Kalaycioğlu Z., Demir V., 2000. Altındağ’ın Dünü, Bugünü ve Yarını. Altındağ Belediyesi, Özyurt Matbaası, Ankara, 94 s.
- [10] Ankara Toplu Konut İdaresi, Vaziyet Planı ve Mimari Projeler, 2010.
- [11] Altındağ Belediyesi, Basım Yayın, 2010.
- [12] <http://www.google.com/intl/tr/earth/index.html>, Googleearth hava fotoğrafı, erişim tarihi 22.09.2011.
- [13] www.altindag-bld.gov.tr, erişim tarihi 18.09.2011
- [14] Bektaş, Y. 2011. Ankara Eski Altındağ Yerleşim Bölgesi’nde Mekansal Ayırışma. Yüksek Lisans Tezi. Erciyes üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- [15] Meagher, S. M. 2010. Critical thinking about the Right to the City. **Routledge, Taylor and Francis Group**. 14:4
- [16] Lefebvre H. 1968. Le droit à la ville. Anthopos, Paris.

KENT YOKSULLUĞU VE HAKÇA YAŞAM: SAKARYA DERNEKKIRI PREFABRİKLERİ ÜZERİNE BİR GÖZLEM

Yüksek Lisans Öğrencisi **Erdal Bayraktar**

İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü

Doç. Dr. **Pelin Pınar Özden**

İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü

Kentleşme ve Çevre Sorunları Anabilim Dalı

ÖZET

Kent yoksulluğu, kentsel alanda kendini giderek daha şiddetli bir şekilde belli etmektedir. Kent mekânının parçalanması, toplumsal sınıfların keskinleşmesi ve toplumsal çöküntülerin hızlanması, hakça yaşam konusunun yeni bir bakış açısıyla tartışılmasını gerekli kılmaktadır. Kent yoksulluğunu yalnızca somut bir olgu olarak ortaya koymanın ötesinde, hakça bir yaşam çerçevesinde bununla baş etmenin yollarının araştırılması, yoksulluğu bir kader olarak kabul etme yerine, yoksullukla mücadelenin bütüncül bir bakış açısıyla hâkim kılınması anlamında önem taşımaktadır.

Sakarya'nın önemli tarım alanlarından biri olan Dernekkırı Bölgesi'nin bir bölümü, 17 Ağustos 1999 depreminde yaklaşık 4000 kişinin hayatını kaybetmesinin ardından prefabrik yapılarla depremzedelerin yeni yaşam alanı olarak ayrılmıştır. Alan, aynı zamanda bölgenin yedi köyünün mera alanıdır. Sakarya Hacıramazanlar Köyü sınırları içinde kalan alan, belediye sınırları içine alınarak mahalle statüsüne kavuşturulmuş ve belediye hizmet alanı içine girmiştir. Daha sonraki yıllarda prefabrik yaşam alanı el değiştirmiş; kaymakamlıkça sokakta kalanların yerleştirildiği, yaklaşık % 80'i kaymakamlık yardımlarıyla geçinen, sosyal güvencesi olmayan, yoksul, kimsesiz, muhtaç insanların, özellikle de evsiz, ailesiz kadın ve çocukların barınma alanı haline gelmiştir. Bir kısmı boş olan yaklaşık 250 prefabrik yapıda 700 civarında nüfusun yaşadığı yoksulluk ve sefalet alanında suç oranı ile toplum güvenliğini ve sağlığını tehdit eden diğer unsurlar da oldukça yüksektir. Alana yönelik bazı yatırım kararları gündemdedir. Alanın tekrar mera statüsüne kavuşturulması yerine Organize Sanayi Alanı haline getirilmesi, yakınından demiryolu geçirilmesi gibi kararlar, alanın geleceğini biçimlendirmektedir.

Bu bildiri kapsamında, kent yoksulluğu kavramı hakça yaşam kapsamında ele alınacak, Dernekkırı prefabriklerinde hayata tutunmaya çalışan kent yoksullarının toplumsal yaşam içine nasıl entegre edileceği, kentsel yoksulluğa bağlı sorunlarla ne şekilde mücadele edilebileceği, hakça yaşam için nasıl bir çözüm aranması gerektiği gibi konulara yanıt aranacaktır. Bu çerçevede alanda yaşayanlarla anket ve mülakatlar yapılacak, Sakarya büyük şehir belediyesi, ilgili muhtarlık, valilik ve kaymakamlıkla görüşülecek, çözüm arayışları ilgili kurum kararlarıyla birlikte değerlendirilecektir.

Anahtar kelimeler: Kent yoksulluğu, yoksunluk, hakça yaşam, toplumsal iyileştirme, bütünleştirme, kentsel çöküntü.

GİRİŞ

Problemin tanımlanması

Kentin yoksul kesimi için hakça yaşamın ve hatta yaşama hakkının kamu yönetimleri tarafından ne kadar ve ne düzeyde temin edilebildiği konusu bir sorun olarak önemini korumaktadır. Sosyal sorunlar göz önüne alındığında bütüncül bir yaklaşımdan uzak cevaplar ile bu sorunlara yaklaşmak herhangi bir çözüm üretmekten son derece uzaktır. Yoksul kesimin kronik bir yoksulluğa mahkûm edilerek ve çoğu zaman da göz önünden uzak tutularak yaşamaya itilmesi sosyal çatışmaların ve toplum içerisindeki huzursuzlukların bir nedeni olarak görülebilir. Kent alanındaki yoksul kesimlerin belirli bir mekân içerisinde, kapsamlı kamu hizmetlerinden yoksun ve durumlarını düzelterek herhangi bir çalışmadan mahrum bırakılarak yaşamasının görmezden gelinmesi, kentsel mekânda oluşan kentsel yoksulluğun, kentin bünyesindeki toplumsal gruplar ve kentin dinamikleri için yaratabileceği sorunlar muazzam ölçüdedir.

17 Ağustos 1999 Depremi sonrasında Sakarya, depremin yarattığı yıkımlardan en çok etkilenen bölgelerden biri olmuştur. Binlerce insanın hayatını kaybettiği deprem sonrası Sakarya'daki birçok insan evsiz kalmış veya ekonomik anlamda büyük yıkıntılar yaşayarak yoksullaşmışlardır. Özellikle bu tip doğal afetler karşısında kırılganlık seviyesi düşük olan yoksul insanlar deprem sonrasında kendi hayatlarında oluşan yoksulluğu giderme imkânlarından mahrum kalmıştır.

Dernekkırı Bölgesi 17 Ağustos Depremi'ne kadar, Sakarya içerisinde, bulunduğu yerin çevresindeki yedi köyün mera alanı olarak son derece önemli bir tarım alanı olma görevini görmekteydi. Deprem sonucu evsiz kalan depremedelerin geçici olarak konaklamalarına

yönelik olarak bölgeye prefabrik yapılar yapılmıştır. Haciramazanlar Köyü sınırlarındaki alan daha sonradan belediye sınırları içerisine alınmış ve mahalle statüsüne kavuşturularak belediye hizmet alanı içerisine girmiştir.

Dernekkırı Prefabrik Bölgesi, kuruluşunu izleyen ilk dönemlerde gerek hizmetler gerek de üst yapı bakımından son derece kullanışlı ve depremzedelerin ihtiyaçlarına cevap verir nitelikteydi. Temel ihtiyaçların yanında, sosyal ve kültürel hizmetler de bölgeye sunulmaktaydı.

Geçici nitelikte kurulmuş bir alan olarak düşünülen Dernekkırı Prefabrik Bölgesi, bünyesinde sosyal güvencesi olmayan, aşırı yoksul, evsiz, kimsesiz, bakıma muhtaç ya da Roman kökenli insanları barındıracak şekilde el değiştirmiştir. Bölgede yaşamaya başlayan insanların %80'i için kaymakamlık yardımları neredeyse tek geçim kaynağı konumuna gelmiştir.

Zaman içinde bölgenin kamu hizmetleri bakımından ihmal edilmesi, Dernekkırı Prefabrik Bölgesi'ni bir kentsel yoksulluk alanı olarak şekillendirmiştir. Bölge insanları sosyal durumlarını iyileştirecek imkânlardan uzak olarak daha da yoğun bir şekilde yoksullukla yüz yüze bırakılmışlardır. Mevcut durumda yaklaşık 250 prefabrikten oluşan ve hemen hemen 700 kişinin yaşadığı Dernekkırı Prefabrik Bölgesi, içinde barındırdığı yoksulluğun yanısıra, marjinal alanların da bünyesinde varlığını hissettirdiği bir mekan olmuştur. Bölgede varlığını şiddetle gösteren yoğun ve farklı türde suçlar, hem bölge halkı hem de toplumun diğer üyeleri için bir tehdit olgusu olarak varlığını sürdürmektedir. Yaşanan sefalet ve yoksulluğa karşın sadece bölgedeki suç oranlarına odaklan çözüm önerileri ise bütünlükçü bir yaklaşımdan ve sorunun kökenine inmekten uzaktır. Bölgedeki kamu hizmetlerinin yetersizliğine paralel olarak bölge gerek altyapı, gerek sağlıklı bir çevre anlamında son derece yetersiz bir durumdadır. Temiz içme suyuna ulaşım problemlerinin yanında bölge içerisindeki açık lağım ve bölgedeki yolların altyapısal eksikliklerden dolayı tüm sene içerisinde çamur olarak kalması bölgede sağlık koşullarını etkilemektedir. Lağım sularının ve çeşitli diğer çamur alanlarının açık olarak bölge halkının yaşadığı yerlerde olması çok çeşitli sağlık sorunlarına davetiye çıkartmaktadır. Bununla beraber çevre köyler tarafından suç ile ilişkilendirilen ve bir anlamda etiketlenmiş bir alan olan Dernekkırı Prefabrik Bölgesi'nin güvenliği yeterli ölçüde sağlanamamakta, en basit sokak lambalarının bile çalışır vaziyette olmaması bölge halkının güvenliğini tehlikeye atmaktadır.

Dernekkırı Prefabrik Bölgesi'nin, Organize Sanayi Bölgesi haline getirilmesi ve bölgede yaşayan halkın bir kısmının TOKİ tarafından yapılan evlere taşınması söz konusudur.

Herhangi bir düzenli geliri olmayan bu insanlar, geçici ve güvencesiz de olsa çalıştıkları tarla alanlarından daha uzak bir yere taşınmak zorunda kaldıkları takdirde, sahip oldukları gelir kaynaklarını da kaybedeceklerdir.

Bu çalışma, Dernekkırı yoksulluk bölgesini mevcut koşulları çerçevesinde tanımlayarak, kentsel yoksulluğu söz konusu bölge üzerinden anlamaya ve anlatmaya çalışacaktır.

Temel araştırma sorusu: Çalışma kapsamında yanıt aranacak olan temel soru, yoksulluk ile eşit ve hakça yaşam kavramlarının birarada nasıl var olabileceğidir.

Hedef: Çalışmada, tümüyle ortadan kalkması mümkün görünmeyen yoksulluk olgusuna sabitlenmeden, tüm insanlar için eşit ve hakça yaşam temin etmenin koşulları ortaya koyulacaktır.

KENT YOKSULLUĞU: KAVRAMSAL YAKLAŞIM

Son yıllarda üzerinde çokça tartışılan bir kavram olarak kent yoksulluğu, her şeyden önce iktisadi bir kavram olarak gündeme gelmektedir. Bu anlamda kent yoksulluğunu bir paylaşım sorunu olarak ele alan görüşler mevcuttur. Örneğin Lipton (1997), konuya tüketim açısından yaklaşır ve özel tüketimdeki yetersizliklere dikkat çekerek, kişi başına özel tüketimin belli bir sınırın altında kaldığı durumu, yoksulluk olarak tanımlar. Buna karşı getirilen yaklaşımlar ise, yoksulluğun gelir düzeyiyle ilişkilendirilemeyeceğine, çünkü gelirin ekonomik bir kategori olduğuna dikkat çeker (8. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Raporu, 2000). Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından getirilen yoksulluk tanımı, insani yoksulluk olarak ifade edilmektedir. Buna göre insani yoksulluk, katlanılabilir bir yaşam için gerekli fırsatlar ve seçeneklerden feragat etmektir. Yoksulluk Adam Smith ve Amartya Sen gibi bazılarınca, yapabilirlik kavramıyla ilgilidir ve bu şekilde ölçülebilir. Örneğin yoksulluğun gelir düzeyiyle sınırlı tanımlarını reddeden Amartya Sen, yoksulluğu “yapabilirlik” kavramı üzerinden anlamlandırmaya çalışmakta; yapabilirliği, açlık, sağlıksızlık, cahillik, kötü barınma koşulları gibi, her insanın mutlaka kaçınmak isteyeceği durumlardan kaçınılabilme yetisi olarak tanımlamaktadır (aktaran: Buğra, 2007). 1996 tarihli Habitat Raporu da bu yaklaşımı desteklemektedir (UNCHS, 1996).

Yoksulluğu, mutlak yoksulluk ve göreceli yoksulluk başlıkları altında kavramsallaştıranlar mevcuttur. Örneğin, Bourignon, Sen, Atkinson, Ravallion “Mutlak Yoksulluk” kavramına

odaklanırlar (Thorbecke E., 2005). Mutlak yoksulluk somut ve ölçülebilir bir kavramdır¹. Yaşamı sürdürmek için gerekli asgari besin bileşenleri ve kalori, asgari tüketim seviyesi, kişi başına gündelik gelir gibi ölçülebilir kriterlere dayanır ve beslenme dışı harcamaları içermez. Aslında bakacak olursak “insan yaşamının sürdürülmesi”, insanın kendisini biyolojik anlamda yeniden üretimi mutlak yoksulluğun sınırını oluşturmaktadır. Lewis, Glewwe-Hall, Balisican, Denslow-Tyler’ın üzerinde durdukları “Görelî Yoksulluk” Kavramı ise, mutlak yoksulluk kadar ölçülebilir kriterlere sahip değildir. Bu yaklaşım, yoksulluğu, kaynaklara erişememe sorunun ötesinde, kişi ya da hane halkının, içinde yaşadığı toplum tarafından kabul edilen asgari yaşam düzeyine sahip olup olmadığı ile değerlendirir. Görelî yoksulluk, kişinin bir toplumsal varlık olmasından hareket etmekte ve bir kişinin biyolojik olarak değil, toplumsal olarak kendini üretebilmesi için gerekli tüketim ve yaşam biçimi düzeyinin saptanmasını önermektedir. Bu durumda, belli bir toplumda kabul edilebilir en aşağı tüketim düzeyinin altında geliri olanlar görelî yoksul olarak tanımlanmaktadır (Çağatay S., Zambak M., 2009).

Kent yoksulluğu, yoksulluğun kentsel mekâna göre tanımlanması olarak açıklanabilir. Kırsal yoksulluk ve kentsel yoksulluk birbirinden ayrı olarak kategorize edilse de aslında bu kavramlar içerisinde kullanılan yoksulluk ve yoksunluk olguları birbirinden farklı değildir (Cebeci ve Çakıloğlu, 2007, aktaran; Özcan ve Karakılıç, 2007). Kent yoksulluğu özellikle kapitalist gelişme sonrasında kendisini ekonominin başat mekânı olarak ortaya çıkartan kentlerin bir olgusu olarak kırsal yoksulluktan daha farklı boyutlarda ekonomik, sosyal ve siyasal sonuçlara neden olmaktadır.

Yoksulluk çerçevesinden kente bakıldığında, kent boyutunda belirli kaynakların yokluğunun yanında kendisini kentsel bölgede gösteren dengesizlik ve işlevsel bozulmuşluk olarak bir tanıma ulaşabiliriz. Kent yoksulluğunun en belirgin özellikleri olarak kentlerin çekici özelliklerinden gösterilen iş edinme ve yaşam koşullarındaki olumlu olanakların, sanayileşme ve kentleşme bağlamında gerçekleşen göç hareketleri sonucu daralması gösterilebilir (Kentleşme Şurası Kentsel Yoksulluk Göç ve Sosyal Politikalar Komisyon Raporu, 2009). Toplumsal hizmetlerin kamu yararının ötesinde özel yararlar gözetilerek sunumu ve paralı hale getirilmesi kent mekânında yaşayan kitlelerin refah düzeylerini doğrudan etkilemekle beraber kentte yaşayan kadınlar, gençler, çocuklar, yaşlılar, engelliler gibi gruplar da yaratılan bu dengesizlik ve yoksulluk çerçevesinde dolaylı olarak, ama daha yoğun bir şekilde etkilenmektedirler.

---

¹ Ayrıntılı Bir Okuma İçin: François Bourguignon and Satyar. Chakravarty Journal of Economic Inequality 1: 25-49, 2003. The Measurement of Multidimensional Poverty.

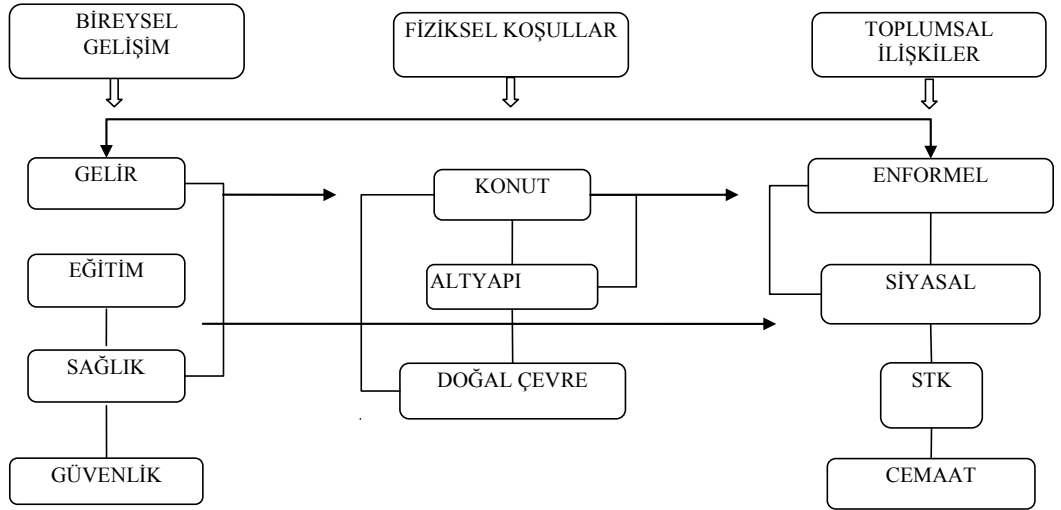
1976 yılında gerçekleştirilen ILO'nun bir konferansında Birleşmiş Milletler'in tanımladığı ve temel ihtiyaçlar kapsamında şekillenen yoksulluk kavramına, temel ihtiyaçların yanı sıra; kentlerde ortak tüketilen hizmetlerden(toplu taşıma, içme suyu, sağlık, ...) yararlanabilme, kararlara katılım, mutlak ihtiyaçların ve temel insan haklarının karşılanması, istihdam imkânlarından yararlanıyor olma gibi çeşitli etmenlere de vurgu yapılmıştır. Bu gereksinimler Dünya Bankası'nca da kabul görmüştür (Tekeli, 2007, aktaran; Özcan ve Karakılıç, 2007).

Kentsel yoksulluk özellikle çalışan kesimlerin konumlarına ve güvence durumlarına göre yaşanan değişimle doğrudan ilgilidir. Emek gücünün yaşadığı dönüşümler ve maruz kaldığı durumlar kentsel yoksulluğun da boyutunu şekillendirmektedir. Daha açık söylememiz gerekirse kentsel yoksulluk kavramı dünyanın ekonomik politik sistemi ile paralellik gösterir bir şekilde hareket etmektedir. Refah devleti dönemi şeklinde de açıklayabileceğimiz sosyal devletin bir özelliği olarak var olan refaftan toplumsal bir yararlanım, emek gücünün örgütlü ve sosyal güvence dâhilinde olması, pek çok kamu hizmetinin parasız olarak sunulması ve istihdam imkânlarının geniş olması yoksulluk kavramının ve kentsel yoksulluğun daha az hissedilen bir olgu olarak varlığına imkân verirken, sosyal devlet anlayışında yaşanan dönüşüm ve neo-liberal politikaların dünyanın ekonomik politik sisteminde hâkim hale gelmesi kentsel yoksulluk kavramını da kendisini hissettiren bir olgu olarak gündeme getirmiştir.

Neo-liberal politikalar eşliğinde yaşanan dönüşüm ile emek gücünün örgütlülüğünün kırılması ve üretim süreçlerindeki organizasyonun emek gücünün taleplerinin ötesinde sermayenin taleplerine göre şekillenmesi, sigortasız çalışanların yoğun olarak artması, sosyal güvence imkânlarında yaşanan gerilemeler, toplumun diğer gruplarına yönelik düzenlemelerin geriletmesi, yüksek miktarda bir işsiz kitlesinin oluşturulması ve kamu hizmetlerinin paralı hale getirilerek toplumun büyük bir bölümünün bu hizmetlerden dışlanması olarak gösterilebilir. Bu politika dönüşümünün temeli, sermayenin kendisini değersiz kılmasına yönelik olan eğilimini aşarak toplumsal, ekonomik ve siyasi ilişkilerin sermaye yararına olacak şekilde dönüştürülmesi ve bu dönüşüm altında da kentlerin ve kentler bünyesinde yaşayan insanların sosyal, ekonomik ve siyasi olarak bir kimlik değiştirimi söz konusudur (Aytaç ve Akdemir, 2003).

Dünya Bankası'nın *kent yoksulluğu* tanımına baktığımızda ise, "istihdam olanaklarına ve gelire sınırlı erişim, yetersiz ve güvencesiz barınma ile kentsel hizmetlerden yeterince yararlanamama, şiddet, sağlıksız çevre, toplumsal korunma düzeneklerinin sınırlılığı veya

yokluğu, eğitim ve sağlık hizmetlerine sınırlı veya yetersiz erişim” boyutlarını görmekteyiz (World Bank, 2007, aktaran; Özcan ve Karakılıç, 2007). Kent mekânları içerisinde yüksek işsizliğin ve kötü barınma koşullarının mekânsal olarak kentin belli bölgelerinde yoğunlaşması sonucu olarak getto yoksulluğu da tanımlanmaktadır (World Bank, 2007, aktaran; Özcan ve Karakılıç, 2007). Kentte yaşanan dönüşüme veya ulusal-uluslararası ekonomik dönüşümlere bağlı olarak da kentin daha önceden aktif bir bölgesi yoksulluk içerisine girebileceği gibi, kimi kent veya ulusal politikalar aracılığıyla da yoksulluğun yoğunlaştığı bir mekân da yaratılabilir. Kent yoksulluğunun temel bileşenlerine dair aşağıdaki çizim özet bir tabloyu önümüze sunmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1. Kent Yoksulluğunun Temel Bileşenleri

Kaynak: (Ünsal, 2003, aktaran; Özcan ve Karakılıç, 2007)

Neo-liberalizmin bir sonucu olarak kamu kesiminin çekildiği alanlar “yönetişim” kavramı altında “sivil toplum” ve özel sektör ortaklığında doldurulmaktadır. 9. Kalkınma Planı’nda da belirtildiği üzere yoksulluk ve sosyal dışlanmaya yönelik olarak “yönetişim” anlayışı içerisinde bir yaklaşım ortaya çıkmaktadır (DPT 9. Kalkınma Planı, 2006) Söz konusu anlayışta, yoksulluk bir kader olarak görülmele birlikte sorunun kökenindeki, özellikle de kentsel mekândaki yoksulluğa sebep olan olguların düzeltilmesinin yerine bu olgular eşliğinde bir politika yaratılmaya çalışılmaktadır. Bu durum en basit anlamıyla “yoksulluğun

yönetilebilirliği” kavramı altında kendisini ifade etmekte ve kentsel yoksulluğun da sürdürülebilir bir şekilde varlığını devam ettirmesine dair bir çözüm üretmemektedir.

Kamunun ve sosyal devletin bir gerekliliği olarak yapılacak olan harcamaların yerine yoksulluğun yönetilebilirliği çerçevesinde yapılan harcamaların sosyal yardımlar yoluyla gerçekleştirilmesi ve bu yardım sürecinde yardımların nasıl ve kim eliyle gittiği, ne tür bir sosyal ilişkiler ağından geçerek yoksul insanlara ulaştığı tartışılma konusudur. Özellikle kentsel yoksulluk çerçevesinde gördüğümüz yardımlar çoğu zaman yoksulluk gösteren alanın nüfuzlu kişi veya kişileri aracılığıyla dağıtılmaktadır ki bu da mevcut yardımları belirleyen kriterlerin tam olarak uygulanamaması sonucunu doğurmaktadır.

Sosyal devletin dönüşümü ardında yaşanan en önemli konulardan biri de toplumun büyük bir bölümünün ekonomik, sosyal, kültürel, mekânsal ve siyasi olarak dışlanmasıdır. Dışlanmaya maruz kalan kesimler ise kent içerisinde yoğunlaştıkları bölgelerde, yaratılan yoksulluğun baş aktörleri olarak gözükseler de aslında var olan dışlanmalar neticesinde zorunlu olarak kendi bünyelerinde ve mekânlarında mevcut yoksulluğu yeniden üretmekten başka seçeneğe sahip değildir.

Kentleşme olgusunu ele almak kentsel yoksulluğun temel bileşenlerini kavramamız açısından da son derece önemlidir. 1970’lerde tüm dünya nüfusu içerisinde sadece %37’lik bir yer kaplayan kentli nüfus bugün dünya nüfusunun yarısını geçmiştir ve tüm kentsel yoksulluk belirtilerine rağmen de giderek artmaktadır (Masika, Haan and Baden, 1997, aktaran; Özcan ve Karakılıç, 2007). Tüm bu nüfus hareketine karşın kentlerde yaratılan istihdam ve imkânlar ise hem bu nüfusu daha iyi bir refahta yaşatmaktan uzak hem de çoğu zaman aslında daha önce buldukları konumdan daha düşük bir konumda yaşamaya mahkûm kılan bir sonuca sebep olmaktadır (Özcan ve Karakılıç, 2007). Özellikle kentler için yaratılan “mit”, finansallaşma dönemi içerisinde çok hızlı hareket edip yer değiştirebilen sermaye karşısında aynı oranda hızlı olmayan, hatta çoğu zaman en fazla bir ya da iki yer değiştirme imkânı bulunan emek karşısında büyük bir hız avantajı yakalamakta, mevcut hareketlilik de önceden cazibe merkezi olabilen veya bu potansiyele sahip kent mekânlarını bünyesindeki insanlarla beraber çok hızlı tüketilebilen bir meta haline getirmektedir.

Kent yoksulluğu kavramı daha öncede belirttiğimiz gibi yoksulluk kavramının ötesinde bir anlam taşımaktadır. Sadece gelir endeksli bir durumu kapsamamaktadır. Temel hizmetlere erişememe, toplumsal statünün değersiz hale gelmesi, kent mekanında marjinalleşme (suça eğilimde artış), yaşam kalitesinde düşüş, eğitime, adalete, bilgiye, karar vericilere sınırlı

ulaşım, güvenlik kaybı, şiddet ve korunmasızlık özellikleri kent yoksulluğunun tanımlanmasında başat faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır (HABİTAT II, 1996, aktaran; Özcan ve Karakılıç, 2007).

Türkiye’de bir dönemin kentleşme basamağı olarak karşımıza çıkan gecekondulaşma dönemi ise özellikle 1990’lara kadar kente göç eden kişilerin göç ettikleri yerlerle bağlarını devam ettirmesi, 1990’lardan sonra son bularak farklı bir nitelik kazanmıştır. Bu doğrultuda kentin yeni göçmenleri kent ile tanıştıkları ilk evreden itibaren bağısız bir şekilde kente tutunmaya çalışırken kentteki mülkiyet ve istihdam imkânlarının yanında birçok sosyal, siyasal ve ekonomik imkândan yoksun kalarak dışlanarak kentlerde yeni bir yoksulluk olgusunu gündeme getirmektedirler (Buğra ve Keyder, 2003, aktaran; Özcan ve Karakılıç, 2007).

Kentsel yoksulluğun mekânsal olarak kendisini gösterdiği yerlerde sadece yeni göçmenler değil, tarihsel olarak mekânsız adlandırılabilir Romanların ya da toplumsal yapı içerisinde kendine yer bulamayan farklı kesimlerin veya çeşitli diğer etnik grupların da yoğun olarak bu yoksulluk içerisinde yaşadığı görülmektedir. Bu kitleler kentsel yoksulluk mekânlarında, tüm dışlanmışlıklarla beraber yoksulluk içerisinde yaşamak zorunda bırakılmışlardır. Bu insanların yaşadıkları mekân ve kamu politikalarına karşı herhangi bir talebi genellikle olmamaktadır.

Kentsel yoksulluğun yoğun olarak yaşandığı bölgelerdeki insanların doğal, teknolojik ya da sosyo-ekonomik olaylarla başa çıkma düzeyi genellikle yetersizdir. Bu durum kırılabilirlik olarak tanımlanmaktadır. Bir başka deyişle, üretim ilişkileri sonucu yaratılan eşitsizlikler altında yaşayan insanların bahsedilen olaylar sonucu bozulan durumlarını yeniden kurma kapasiteleri, kırılabilirlik düzeyi ile alakalıdır (Şengül, 2010).

Kentsel yoksulluk, daha öncesinde aktif üretim ilişkilerinin olduğu alanlarda da görülebileceği gibi, kentin geleneksel alanlarının dışında yer alan kentsel bölgelerde de yaratılan bir yoksulluk türü olarak karşımıza çıkabilmektedir. En basit anlamıyla kentsel yoksulluğu en yoğun şekilde hisseden gruplar, kent için bir sorun olarak görülerek eski kent bölgeleri dışında yaratılan yeni kent bölgelerine taşınmakta ve bu şekilde sorunun çözülebileceği öngörülmektedir. Fakat kentsel yoksulluğu yaşayan bu kitlelerin yaşadıkları yoksulluğun temel kaynağı çözülmediği için, bu gruplar, gönderildikleri yerde de aynı şekilde veya daha yoğun olarak mevcut yoksulluklarını yaşamaktadırlar.

Yoksulluk, kentleşme bağlamında da olumsuz bir rol oynamakta, çeşitli toplumsal grupların kentleşme sürecine katılmamalarına sebep olmaktadır. Yoksulluğun kalıcı hale geldiği

kentlerde ise farklı alt kültürler oluşarak kentsel ortak yaşamda kopukluklar meydana gelmektedir (Görün ve Elagöz, 2007).

Kentsel yoksulluğun, kent yoksullarının farklı yerlere taşınması ile çözülmesi doğrultusunda gerçekleştirilen politikalar ise aynı yoksullukları belki de daha yoğun bir şekilde taşınan yerde yeniden üretmeye sebep olmakta, soruna kalıcı bir çözüm getirememektedir. Böylelikle, kentte yaşayan bireylerin kente aidiyet duygularının zedelenmesi ya da tamamen yok olması, kentle birey arasındaki bağın, kentle diğer kentliler arasındaki ilişkinin en az düzeye inmesi şeklinde yansımaları olan bir kentsel yabancılaşma durumu ortaya çıkmaktadır.

YOKSULLUK, YAŞAMA HAKKI VE HAKÇA YAŞAM İLİŞKİSİ

Yaşama hakkı ve hakça yaşam birbiriyle ilintili olmakla birlikte, aralarında bazı temel farklılıklar olduğu da bilinmektedir. Çalışmanın bu başlığı altında bu iki kavram arasındaki farklar ve ilişkiler ortaya konulurken, bir taraftan da yoksulluk kavramı bir üst şemsiye olarak burada dikkate alınacaktır. Özellikle yoksulluk ve hakça yaşam kavramlarının yan yana nasıl yer alabileceği sorusu da temel bir soru olarak tartışılacaktır.

Konu, öncelikle ulusal ve uluslararası belgeler açısından ele alınacaktır. Resmi belgeler çerçevesinde konuya bakıldığında, dört temel belge öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, ikincisi Yoksulluk ve Sosyal Dışlanmaya Karşı Avrupa Platformu” başlıklı rapor, üçüncüsü 2007 tarihli Lizbon Anlaşması ve dördüncüsü de 1982 Anayasası’dır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, ikinci maddesinde “Herkesin yaşam hakkı yasanın koruması altındadır” diyerek, yaşam hakkını güvence altına almaktadır. Sözleşmenin 14. Maddesi de “Bu Sözleşmede tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya sosyal köken, ulusal bir azınlığa mensupluk, servet, doğum veya herhangi başka bir durum bakımından hiçbir ayrımcılık yapılmadan sağlanır” ifadesiyle, her türlü ayrımcılığı yasaklamıştır.

2010 tarihli Yoksulluk ve Sosyal Dışlanmaya Karşı Avrupa Platformu” raporu, yoksullukla mücadele yöntemleri, toplumla bütünleştirme, konut edindirme, sağlık ve eğitim hizmetlerine erişim gibi çeşitli konularda Avrupa Birliği düzeyinde ortak politikalar oluşturulması gibi temel konulara odaklanmaktadır (Poverty and Social Exclusion Report, European Commission, 2010).

2007 tarihli Lizbon Anlaşması da benzer şekilde, sosyal koruma, dışlanma ile mücadele, yüksek düzeyde eğitim, insan sağlığını koruma gibi konulara, birlik düzeyinde ele alınması gereken önemli konular olarak dikkat çekmektedir (Treaty of Lisbon, 2007).

1982 Anayasası da, benzer şekilde, beşinci maddesinde kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak ve kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddî ve manevî varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmak görevlerini devletin temel amaç ve görevleri arasında sıralar ve onuncu maddesinde, de herkesin dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşit olduğunu vurgular. Anayasanın on yedinci maddesi ise, herkesin, yaşama, maddî ve manevî varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahip olduğunun altını çizer; kimsenin insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir muameleye tâbi tutulamayacağını belirtir. Elli altıncı madde ise, “Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir” diyerek, çevreyi geliştirme, çevre sağlığını koruma ve çevre kirlenmesini önlemeyi Devletin ve vatandaşların ödevi olarak niteler. Söz konusu maddeye göre, Devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler. Sosyal adalet ve sosyal devlet kavramlarını benimseyen 1982 Anayasası’nın bu yaklaşımı, 1988 tarihli Anayasa Mahkemesi kararında da yer alır. K.1988/33 sayılı Anayasa Mahkemesi Kararı, sosyal devleti şöyle tanımlar: “*Sosyal hukuk devleti, güçsüzleri güçlüler karşısında koruyarak gerçek eşitliği yani sosyal adaleti ve toplumsal dengeyi sağlamakla yükümlü devlet demektir. Çağdaş devlet anlayışı, sosyal hukuk devletinin, tüm kurumlarıyla Anayasa’nın sözüne ve ruhuna uygun biçimde kurulmasını gerekli kılar. Hukuk devletinin amaç edindiği kişinin korunması, toplumda sosyal güvenliğin ve sosyal adaletin sağlanması yoluyla gerçekleştirilebilir. Anayasa’nın Cumhuriyet’in nitelikleri arasında yer verdiği sosyal hukuk devletinin dayanaklarından birini oluşturan sosyal güvenlik kavramının içerdiği temel esas ve ilkeler uyarınca toplumda yoksul ve muhtaç insanlara devletçe yardım edilerek onlara insan onuruna yaraşır asgari yaşam düzeyi sağlanması, böylece, sosyal adaletin ve sosyal devlet ilkelerinin gerçekleşmesine elverişli ortamın yaratılması gerekir.*” Karar, “insan onuruna yaraşır asgari yaşam düzeyinin sağlanması” görevini açıkça devlete vermektedir.

Görüldüğü üzere, resmi belgeler, temel bir hak olan yaşam hakkını, yoksulluk kavramından bağımsız olarak ele alarak, sağlıklı yaşam, eşitlik, özgürlük, manevî varlığın gelişimi gibi

kavramlar üzerinden tanımlamaktadır. Buna dayanarak temel soruya dönülecek olursa, hakça yaşamın yoksulluk kavramı yerine, temel haklardan mahrumiyete işaret eden yoksunluk kavramı üzerinden okunup anlaşılmaya çalışılmasının, soruna kalıcı çözümler getirmeye katkı sağlayacağı söylenebilir.

Konuya kavramsal bir sorun olarak yaklaşıldığında, kent yoksulluğu ve yoksunluk ilişkisinden yola çıkarak, yoksulluk kavramını göz ardı etmeden, “hakça yaşam” a yoksunluk üzerinden bir arayış yoluna gitmek gerekir.

Kent yoksulluğu ve bağımlılığı birbirini körükleyen olgulardır. Yoksulluk arttıkça bağımlılık, bağımlılık arttıkça da yoksulluk artar. Aileye, sosyal yardım kurumlarına ya da devlete bağımlılık devam ettikçe, yoksulluk da süreklilik kazanır. Mingione (2006), yaşlılık hastalık, engellilik, iş vasıflarındaki noksanlar gibi çeşitli nedenlerle piyasada yaşamak için gerekli kaynakları elde edemeyenlerin, ekonomik olarak bağımlı hale geldiğine dikkat çekerek; hayatta kalma ve toplumsal bütünleşmenin, aileden, akrabalarından arkadaş ve komşulardan, hayır ve refah kurumlarından gelecek yardıma ve gittikçe daha çok devlete bağımlı hale geldiği tespitini yapar. Ona göre, “süregiden yoksulluk, aidiyet hissedilecek bir cemaatle bütünleşmeyi ve kişisel özgüven duymayı zorlaştıran yaşam koşullarını dayatmanın yanı sıra sağlık, temel eğitim ve iş vasfı yenilemesi gibi toplumla bütünleşme için gerekli aktivitelere yatırımı da engeller”.

Çakır (2002), yoksulluk kavramı yerine “insani yoksulluk” kavramını kullanır ve kavramı, insanca yaşam imkanlarından yoksun olmakla açıklar. İnsani yoksulluk, “yeterli beslenememe, sağlıklı içme suyuna sahip olamama, sağlık ve eğitim imkanlarından yararlanamama, evsizlik, okumayı ve uygun şekilde konuşmayı bilememe, herhangi bir iş sahibi olamama, gelecekte korkma, güçsüzlük ve özgürlüğün yetersiz oluşu” ile tanımlanmaktadır.

Bu anlamda yoksulluk kavramını, yoksunluk ve hakça yaşam kavramları üzerinden tartışmak gerekmektedir. Yoksulluk, dünyanın her yerinde az ya da çok var olan, tümüyle ortadan kaldırılmayan bir kavram olarak kabul edilmelidir. Bu kabulden yola çıkarak sorulması gereken soru ise şudur: Yoksulluk ortadan kaldırılamıyor ise, onun varlığına rağmen bir hakça yaşam mümkün müdür? İşte bu sorunun temel çıkış noktası yoksulluğu değil, yoksunluğu ortadan kaldırmak, ya da en aza indirmekle ilişkilendirilebilir.

Kentsel yoksulluk alanlarını aynı zamanda kentsel yoksunluk alanları da olmaktan kurtaran bir yaklaşım ve politikanın varlığı, sorunun çözümüne önemli bir katkıda bulunacaktır. Daha

önce de belirtildiği gibi, yoksulluk, öncelikle ekonomik bir kavram olarak değerlendirilmektedir. Bunu reddeden yaklaşımlar ise, aslında yoksunluğu işaret etmektedir. Amartya Sen'in ilk bölümde yer alan yaklaşımında da sözü edilen yoksunluk durumu, hakça yaşam koşullarından mahrumiyetle açıklanabilir. Bu noktada sosyal dışlanma kavramı da yoksunlukla ilişkili bir olgu olarak devreye girmektedir. Sapançalı (2005), yoksulluğun daha çok bölüşüm sorunu üzerine odaklandığını, sosyal dışlanmanın ise bölüşüm sorununun yanı sıra yetersiz sosyal katılım, sosyal bütünleşmenin yokluğu ve güç yoksunluğu gibi daha çok sosyal ilişkiler üzerine odaklandığını vurgular. Ona göre, sosyal dışlanma sadece gelir ve tüketim sorunları dolayısıyla mutlak bir yoksulluk sınırında yaşamakla ilgili değil, aynı zamanda yaşamı iyileştirecek yetersizlikleri kısmen ya da tamamen yitirmekle de ilgilidir. Bu anlatımlardan yola çıkarak, yoksulluk ve sosyal dışlanmanın yoksunluk ile açıklanabileceğini söylemek mümkündür.

Bu noktada hakça yaşam kavramına geri dönüp bakıldığında konuya temel bir kabulle yaklaşma ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Elbette ki hakça bir yaşam, hiçbir ayırım gözetmeksizin, uluslararası anlaşmalar, anayasa ve yasalarla herkes için düzenlenmiş, temel haklar çerçevesinde kabul gören bir olgudur. Bu temel hakları Montgomery ve Hewett (2005) kentsel refah olarak adlandırarak Tablo 1'deki çerçevede değerlendirmektedir:

Sağlık	Tüketim:				Şiddet ve suçtan uzak durma hakkı	Kişisel yarar	Toplumsal yarar ve politik ses
	Özel mal ve hizmetler	Boş zaman	Barınma	Sağlıkla ilgili kamu hizmetler			
Bulaşıcı ve salgın hastalıklar	Yiyecek ve bunu dışındaki perakende malların tüketimi	Gidiş gelişin zaman-sal maliyeti	Kiracı güvenliği	Yeterli temiz su temini	Polise ve yargı sistemine ulaşım	Bireysel sosyal ilişki ağları	Yerel, sosyal ve politik kuruluşlar (sefalet mahallesi derneklerini de içine alan)
Özel ve kamusal sağlık hizmetlerin maliyeti ve niteliği	Fiyat, ücret ve talepte çeşitlilik		Gayri-resmi işyeri kullanımı, kira geliri	Kanali-zasyon düzenlemesi	Yaya yolları, cadde ve otobüs duraklarının aydınlatılması	Kentsel eşitsizliği anlama ve yorumlama	Politik ve kurumsal hesap verebilirlik
Trafik kontrolü, acil durum ulaşımı, kirliliği kontrolü vb çevresel risklere karşı beledi müdahale	Elektrik temini		Temiz döşeme	Drenaj	Genç kızlar ve kadınlar için güvenli mekanlar		Katılımcı planlama
	Tüketim ve üretim mallarının varlığı		Mutfak havalandırması	Katı atık imhası	Eş şiddetine karşı danışma ve müdahale hizmetleri		Sosyal dışlanma
	Birikim ve krediye ulaşım						
	Arsaya ulaşım						

Tablo 1. Kentsel Refahın Boyutları

(Montgomery M. R. Hewett P. C., 2005. "Urban Poverty and Health in Developing Countries: Household and Neighborhood Effects," Demography 42, No. 3, 397-425 adlı kaynaktan tercime edilmiştir)

Baker ve Schuler (2004) ise, kentin içindeki konum, hanehalkı büyüklüğü ve yapısı, nüfus özellikleri, eğitim seviyeleri, hanehalkı harcama modelleri, iş durumları (statü, meslek, çalışma saatleri), konut karakteristikleri (kiracılık durumları, fiziksel koşullar), altyapı, sağlık, eğitim ve sosyal hizmetlere erişim, suç ve şiddet istatistikleri, sağlık ve beslenme durumları, eğitim harcamaları, altyapı (yollar, kamusal depolar, okul ve hastaneler) gibi noktalara dikkat çekerler.

İller İdaresi Genel Müdürlüğü ise, öncelikli yaşam kalitesi göstergeleri adı altında bazı ölçütler ortaya koymaktadır. Buna göre, öncelikli yaşam kalitesinin göstergeleri şöyle sıralanmaktadır:

“Sağlık personeli yardımı ile yapılan doğumların toplam doğuma oranı, rutin aşılama oranı, sağlık sisteminde hekim başına ve yatak başına düşen hasta sayısı, düşük doğum ağırlıklı bebek oranı, bebek ölüm hızı (0-1 yaş) ve 5 yaş altı ölüm hızı, gebeliği önleyici modern yöntem kullanım oranı, intihar hızı, ilköğretimde 8. Sınıfa erişim oranı, evsiz (barınacak yeri olmayan) insan sayısı ve oranı, sağlıklı suya ulaşamayan hane oranı, kanalizasyona hiç ulaşamayan hane oranı, ortaöğretimde net okullaşma oranı, okul öncesi eğitimden yararlanan çocuk oranı (48-72 ay grubu anaokulu / anasınıfı), ilköğretimde net okullaşma oranı, okur-yazarlık oranı, meslek edindirme amaçlı yaygın eğitim programlarından yararlananların sayısı ve oranı, sivil toplum örgütleri sayısı, üye sayısı ve oranı, yasal bildirim süresinden sonra nüfusa kayıt olan çocuk oranı, istismara uğramış çocuk sayısı ve oranı (2828 sayılı kanun kriterlerine göre), suça sürüklenmiş çocuk oranı, kişi ve mala karşı işlenen suçlarda davalı, davacı, sanık sayısı ve oranı, korunma ve bakım altında bulunan kişi sayısı (çocuk, yaşlı, özürlü) ve oranı, korunma ve bakım için sırada bekleyen kişi sayısı (çocuk, yaşlı ve özürlü) ve oranı, sosyal güvenlik kapsamındaki insan sayısı ve oranı, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma vakıflarında ve 2022 sayılı kanundan yararlananların sayısı ve oranı”.

Maslow ise, temel gereksinimleri fiziksel gereksinimler (yiyecek, su, barınma, vb), güvenlik gereksinimi (emniyet, korunma, sağlık, vb.), sosyal gereksinimler (bir topluluğa ait olma hissi, sevgi...), saygı görme gereksinimi (toplumda sayılma, sosyal statü), kişisel ilgileri, fikirleri, idealler ortaya koyma gereksinimi olarak gruplandırır (aktaran: Boylu A., Terzioğlu G., 2007).

Konuyu farklı bir yaklaşım da Adaman ve Keyder (2006)'den gelmiştir. Onlar, konuya sosyal adalet perspektifinden yaklaşarak, sosyal adaletin üç bileşenini paylaşım, tanınma ve katılım

olarak ortaya koyarlar: Paylaşım adaleti, üretimin kişi/hane/grup/bölgeler bağlamında bugünün ve geleceğin kuşakları arasında ne şekilde dağıtılacağına dair ilkeleri tarif ederken, tanınma adaleti çeşitli düzey ve düzlemlerdeki farklılıkların ne ölçüde “ötekileştirileceğine”, ne ölçüde de içselleştirileceğine dair ilkeleri, katılım adaleti ise, siyasal karar alma süreçlerine kişi/hane/grup/bölgelerin katılım oranlarını, azınlıkların çoğunluk karşısındaki direnme noktalarının neler olması gerektiğine dair ilkeleri belirler.

Bu göstergelerin ortak noktalarına bakarak, hakça yaşam için gerekenlere yönelik bir çıkarım yapmak mümkün olabilir. Yoksulluk kavramından bağımsız olarak, hakça yaşamın temel ölçütleri şöyle sıralanabilir:

- Temiz suya erişim
- Sağlıklı altyapıya erişim
- Temiz ve güvenli fiziksel çevre
- Barınma (kiracı / sosyal konut kullanıcısı / mülk sahibi / vb)
- Eğitim ve sağlık hizmetlerine fiziksel erişim ve yararlanma (yakın çevrede okulların ve sağlık tesislerinin mevcudiyeti ve kolay ulaşılabilirliği, ücretsiz sağlık taramaları, ana ve çocuk sağlığı seminerleri, düzenli aşılama, vb.)
- Sosyal hizmetlere erişim / onlardan yararlanma (Temel gıda yardımı -ekmek, süt, yoğurt, vb- giyecek yardımı, yakacak yardımı, eğitim, sağlık, kültür hizmetleri, meslek edindirme, vb)
- Örgütlenme, söz ve katılım hakkı

Ülkemiz mevzuatı, çeşitli yasaların içinde konuyu ele almakta ve hakça yaşam gereklerini yerine getirmek üzere çeşitli kurumlara yetki vermektedir.

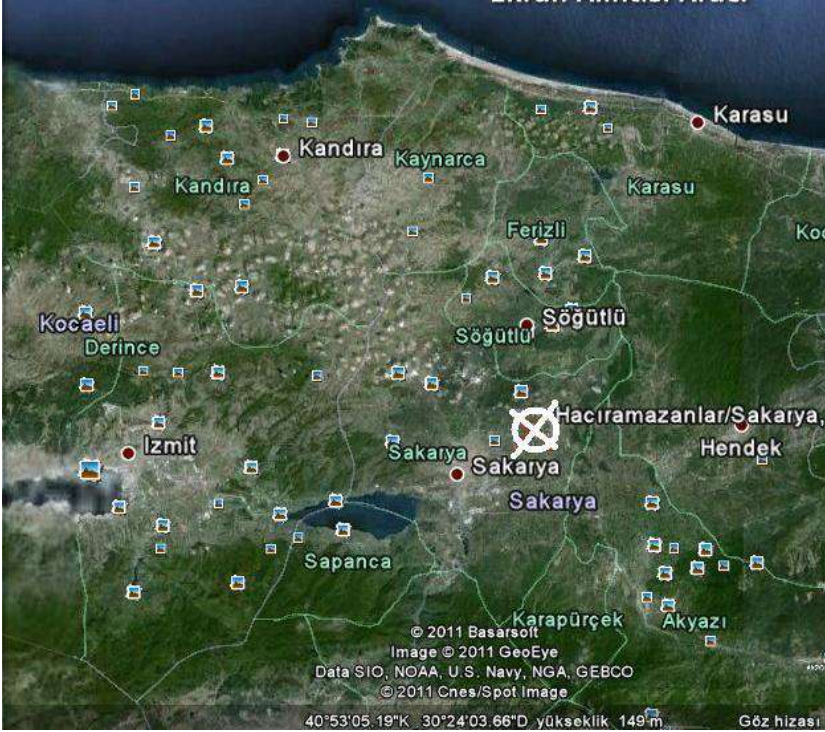
Bu anlamda, 5393 sayılı Belediye Kanunu, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu, 4620 sayılı Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Gücsüz ve Kimsesi Türk Vatandaşlarına Aylık Başlanması Hakkında Kanun, 4721 sayılı Medeni Kanun, Sosyal Hizmetler Çocuk ve Gençlik Merkezleri Yönetmeliği, SHÇEK’e Bağlı Toplum Merkezleri Yönetmeliği, Korunmaya Muhtaç Çocukların İş ve Meslek Sahibi Olabilmeleri İçin İşyerlerinde Çalıştırılma Esaslarına İlişkin

Yönetmelik, Özürlülerin Bakımı, Rehabilitasyonu ve Aile Danışmanlığı Hizmetlerine Dair Yönetmelik, Koruma Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri İle Bakım Ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği ve SHÇEK Sosyal ve Ekonomik Destek Yönetmeliği gibi çok sayıda kanun ve yönetmelik, çeşitli eksiklerine ve uygulamadaki sorunlarına rağmen, hakça yaşam koşullarını oluşturmaya dair altyapıyı hazırlamaktadır.

KENT YOKSULLUĞU VE HAKÇA YAŞAM KAVRAMLARINA DERNEKKIRI PREFABRİK BÖLGESİ ÜZERİNDEN BAKIŞ: BİR SOSYAL YAPI ARAŞTIRMASI

Kent yoksulluğunun kendini belirgin bir şekilde gösterdiği alanlardan biri de Sakarya Dernekkırı Prefabrik Bölgesidir (Harita 1).

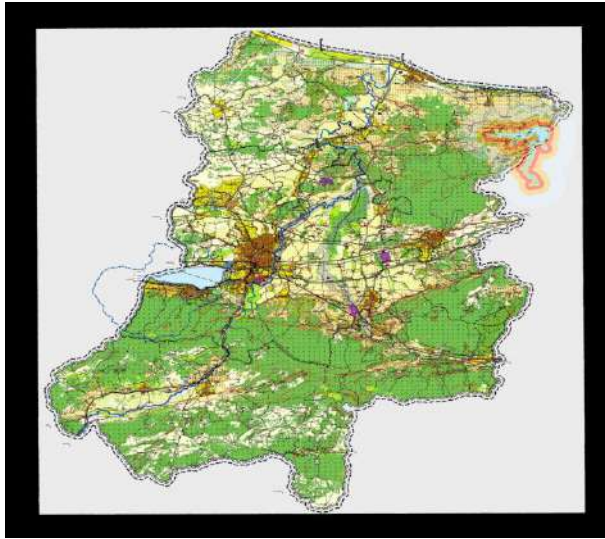
Harita 1. Dernekkırı Bölgesinin Sakarya'daki Konumu

Sakarya'nın yedi köyünün mera alanı olan Dernekkırı, 17 Ağustos 1999'da gerçekleşen Marmara depreminin ardından deprem konutları olarak yapılmış, çeşitli firmalar tarafından yapılan prefabrik ve kalıcı konutlara bölgenin depremzedeleri yerleştirilmiştir. Bu dönemde

alandaki gençlik merkezi, kütüphane, çocuk parkı, halk eğitim merkezi gibi birimler hayata geçirilmiş ve yaklaşık beş yıl öncesinde yerlerinden kaldırılana kadar da aktif bir şekilde çalışmışlardır. O günden beri de alandaki konutlar, etap etap sökülmemekte, buralarda yaşayan alandan ayrılmaktadır. Bunların bir kısmına bir yıllık kira yardımı yapılmakta, bir kısmı da TOKİ'den satın aldığı konutlara gitmiş ya da gitmeye hazırlanmaktadır.

Zaman içinde büyük bir kısmı alandan ayrılan depremzedelerin yerini, evsiz, işsiz kalan aileler, eşinden çeşitli nedenlerle ayrılmış kadınlar ve çocukları, vb. zor durumda olanlar almıştır. Bugün kendi içindeki nüfus hareketi oldukça yoğun olduğundan net bir sayıdan söz etmek zor olsa da, eski deprem konutlarından geriye kalan 250 prefabrik ve kalıcı konutta yaklaşık 800 kişinin yaşadığı söylenebilir. Alanda yaşayanların büyük kısmı, yakındaki tarım alanında geçici işçi olarak çalışarak hayatını kazanmaktadır. Suç oranlarının yüksekliği dikkat çekicidir.

17 Eylül 2008 tarihinde onanmış olan 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı (Harita 2), alan yönelik yeni bir öneri getirmemekte, plan kararlarında “mera, yaylak (yayla, yaylakıye), kışlak, otlaklıyeler korunarak kullanılacaktır” ifadesi yer almaktadır.

Harita 2. Sakarya İli 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı

Kaynak: Sakarya Büyükşehir Belediyesi İmar Müdürlüğü

Alanın fiziksel koşulları standartların çok altındadır. Konutların iç ve dış elemanları yapıldığı yıllardan bu yana bakımsızlık nedeniyle giderek daha da yıpranmış, yıkılıp dökülen

kısımlarına naylon, muşamba, karton, teneke, vb. ele geçen her tür malzeme kullanılarak geçici çareler aranmıştır. Sokaklar çöplerle doludur ve lağım suları tüm sokaklarda görülmektedir. Alanda yaşayan çocuklar, lağım suları içinde oyun oynamaktadır (Fotoğraf 1).

Fotoğraf 1: Dernekkırı Prefabrik Alanından Bir Görüntü

Hijyen koşullarının varlığının hiçbir şekilde görülmediği bu yaşam alanı, neredeyse tamamen dışlanmış, unutulmuş ve damgalanmış bir görüntü sergilemektedir. Altyapının olmadığı bir yerleşim yeri olarak insanlar en basit temiz su ihtiyacına bile genellikle taşıma yoluyla ulaşmakta, açık lağım evlerin önünden geçmektedir. Bölgedeki çocuk sayısı da göz önüne alındığında olası bir salgın durumunda ortaya çıkabilecek olan sonuçlar çok kötü boyutlara ulaşma potansiyeli taşımaktadır.

Dernekkırı Prefabrik Bölgesi'nde yaşayan nüfusun demografik olarak da bir ayrımı söz konusudur. Özellikle Roman kökenli insanların yoğun olarak yaşadığını gözlemlediğimiz bölgeye karşı gerek çevre köylerden gerek de Adapazarı Merkezi'nden farklı bir bakış açısı gelişmiştir. Dernekkırı Prefabrik Bölgesi içerisinde de Roman kökenli insanlar ve diğer kökenlerden olan insanlar arasında hoşnutsuzluk gözle görülür şekilde kendisini hissettirmektedir. Diğer köyler için önceden mera alanı olarak görülen bölgeye geçici olarak yerleştirilen insanların henüz bu bölgelerden çıkmamış olmaları sorunun diğer köyler açısından da temel noktalarından birini oluşturmaktadır.

Dernekkırı Prefabrik bölgesinde yoğun olarak hırsızlık, fuhuş ve kavga olayları yaşanmaktadır. Bunun yanında bölgede gerek alkol gerek de esrar bağımlılığı son derece yaygın bir şekilde görülmektedir. Bölge insanının bazılarının da bir şikâyeti olarak karşımıza

çıkan bu durum diğer köyler tarafından, bu marjinal taleplerin gerçekleştirileceği mekan olarak Dernekkırı Prefabrik Bölgesi'nin görülmesine sebep olmaktadır.

Uyuşturucu bağımlılığının gözlemlendiği bölgede oluşan bu marjinal durum kimi çevrelerce desteklenmekte ve bölgedeki bazı insanlar bu ticaretin trafiği konumunda Adapazarı Merkez ile Dernekkırı Prefabrik Bölgesi arasında kilit rol oynamaktadırlar.

Dernekkırı Prefabrik Bölgesi'nin mevcut durumu geçici olarak düşünüldüğü için bölgenin artık kaldırılması yönünde çalışmalar yapılmaktadır. Bölgedeki halkın kayıtdışı olarak da olsa çalıştıkları yerler (tarlalar) Dernekkırı Prefabrik Bölgesi'ne çok yakın. Dolayısı ile TOKİ'nin evlerine yöneltilen bu halk aslında küçük de olsa sahip oldukları tek gelir kaynaklarını kaybetme ile karşı karşıya.

Bölgenin kaldırılmasına yönelik talepler, bölgenin kentsel bir çöküntü alanı olarak şekillenmesi ile paralel gitmekte ve gerekli kamu hizmetlerinin yetersiz olarak sunulduğu bölge gerek çevresi gerek de kendi içerisinde yaşayan halk için bir sorun olarak yaratılmaktadır. Dernekkırı Prefabrik Bölgesi'nde yaşayan halkın TOKİ evlerine taşınması, mevcut durum üzerinde bütüncül bir cevap arayışı getirmemekte ve taşınacak insanların gelirlerini nasıl karşılayacaklarına yönelik bir cevap vermemektedir.

Dernekkırı Prefabrik Bölgesi'nin kaldırılması neticesinde Adapazarı Belediyesi tarafından uygulanmak istenen ise bölgeye bir mobilya ihtisas organize sanayi bölgesi kurulması olarak karşımıza çıkmaktadır. Adapazarı Belediyesi Meclisi'nin 06.12.2010 tarihli ve 11/130 Sayılı Kararı'na göre Adapazarı Dernekkırı Bölgesi'nde Mobilya İhtisas Organize Sanayi Bölgesi Kurulması için oyçokluğu ile karar alınmıştır.

Alanda farklı firmalar tarafından inşa edilmiş olan dört ayrı konut bölgesi bulunmaktadır: Afetevleri, Treysan, Çimento Evleri ve Setevler (Tablo 2).

Bölge	Konut Sayısı	Toplam Aile	Kişi Sayısı	Konut Başına Düşen Aile	Boş	Arızalı, Yanık, Kullanılmayacak Durumda	Çift Kullanım
Afet evler	104	147	351	1.41	2	24	32
Treysan	21	26	38	1.23	2	0	16
Setevler	26	41	59	1.57	5	4	2
Çimento	60	109	220	1.81	0	11	0
Toplam	211	323	668	1.53	9	39	50

Tablo 2. Dernekkırı Konut ve Aile Bilgileri Cetveli

(Dernekkırı Sorumlusu Adem Taş ‘tan alınan veriler doğrultusunda hazırlanmıştır.)

ANKET ÇALIŞMASI

Alanda iki tür anket çalışması yürütülmüştür. Bunlardan biri, hane reisleriyle yapılan sosyal yapı anketi, diğeri ise alanda yaşayan 16-24 yaş arası gençlerle yapılan gençlik anketidir. Sosyal yapı anket çalışması, dört ayrı konut bölgesinden % 10 örnekleme yöntemiyle seçilen denekler üzerinden yürütülmüştür. Buna göre; Afetevler’de 15, Çimento Evleri’nde 11, Treysan’da 3, Setevler’de de 4 adet anket çalışması yapılmıştır. Anket çalışmaları sırasında bölge içerisinde dengeli bir dağılım ve kadın erkek sayısının dengesi konusunda dikkat sarf edilmiştir. Gençlik anketi ise, alanda rastgele seçilen 18 genç ile yapılmıştır. Aşağıdaki Dernekkırı Prefabrik Bölgesi haritasında bölge içerisindeki yapıların konumları belirtilmiştir. Yeşil çizgi ile gösterilen alan (soldan birinci) Afet İşleri Genel Müdürlüğü Evleri’ni, mavi çizgi ile gösterilen alan (soldan ikinci) Treysan Evleri’ni, lacivert çizgi ile gösterilen alan (soldan üçüncü) Set Beton Evleri’ni, turuncu çizgi ile gösterilen alan (soldan dördüncü) Çimento Müstahsilleri Birliği Evleri’ni göstermektedir (Harita 3).

Harita 3. Dernekkırı Prefabrik Bölgesi'ndeki Yapı Grupları

Kaynak: Adapazarı Büyükşehir Belediyesi

SOSYAL YAPI ANKETİ: VERİ ANALİZİ VE DEĞERLENDİRME

Sosyal yapı anketi kapsamında deneklere 31 soru hazırlanmıştır. Sorular bölgede yaşayan halkın sosyal durumu, aileleri, ekonomik ve iş durumları, bölgeye dair düşünceleri ve geleceğe dair öngörülerini hakkında bilgiler içermektedir. Anket çalışması toplamda 33 kişiye yöneltilmiştir (EK 1).

Ankete genel olarak bakıldığında ortaya çıkan sonuçlar değerlendirilecek olursa, Dernekkırı Bölgesi'nde yaygın bir aile yaşamının bulunduğu göze çarpmaktadır. Bölge halkının yaklaşık %70'i 1999 Marmara Depremi neticesinde evsiz kalmış ve ekonomik durumu afet öncesindeki hayat standartlarına dönmesi imkânsız olan kişilerden oluşmaktadır. Bu kişiler bölgenin çoğunluğunu oluştururlarken deprem sonrası göç veya ekonomik sebepler dolayısı ile buraya yerleşen kişiler de bölgenin %30'luk nüfusunu oluşturmaktadırlar.

Anket yapılan deneklerin % 100'e yakınlık kısmı herhangi bir düzenli işte çalışmamaktadır. Alanda çalışanların tamamına yakını, tarlada ya da marjinal sektörlerde geçici işçi olarak çalışan ve çoğunlukla kayıtdışı olarak sosyal güvenceden mahrum kalan insanlardan oluşmaktadır. Bu kişilerin ekonomik durumları, asgari yaşam standartlarını bile karşılamaktan uzak durumdadır. Çalışanların, gelir durumu incelendiğinde bölgedeki insanların %30'u olan 10 kişi aylık 0-200 lira arası kazanırken, %45'i olan 15 kişi 200-500 lira arasında kazanmakta, %21'i olan 7 kişi de 500-1000 lira arasında kazanmakta, 1 kişi de 1000-1500 lira arasında kazanmaktadır.

Bölge insanının daha önce oturdukları yerler de ekonomik durumlarına dair bir bilgi vermekte ve bölge insanının kırılabilirlik düzeyini anlamaya yardımcı olmaktadır. Ankete katılanların tamamı, daha önceden de kiracı olarak yaşamaktadırlar. Ankete katılanların % 90'ı, bu

bölgede yaşamayı bir zorunluluk ve bir dışlanmışlık olarak görmekte, maddi imkânlarının daha iyi olması durumunda daha iyi şartlar altında bir bölgede ev almak istediklerini dilde getirmektedirler. Yine de mevcut şartlar ve çalışma koşulları ve yeri dikkate alındığında bu bölge içerisinde yaşamak bir kader ve zorunluluk olarak görülmektedir.

Hane içerisindeki nüfuslar genellikle 2 (%21), 3 (%24), 5 (%18) ve 6 (%18) kişi olarak yoğunlaşmaktadır. 35 metrekare büyüklüğündeki prefabrikler oldukça yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Çok aileli kullanım şekli de oldukça yaygındır. Alanda konut başına düşen aile sayısı ortalama 1,5'tir.

Bölgede boşanma oranlarının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Ankete katılanların % 23,5'i boşanmıştır. Benzer şekilde, bebek ölümlerinin yüksekliği de dikkat çekicidir. Ankete katılan kadınların yaklaşık %20'si doğum sonrası bir veya birden fazla kez doğum sonrası bebeğini kaybetmiş; % 13'ü de ölü doğum yapmıştır.

Ankete katılanlar içerisinde sosyal yardımlardan ve yeşilkart uygulamasından yararlanma oranı %40 civarındadır. Çoğunluk olarak yardımlar Kaymakamlık eliyle ulaştırılmakla beraber bu yardımların dağılımı konusunda herhangi bir denetim yapılmamaktadır. Kaymakamlık, bölge içerisinde iletişimde olduğu kişiler eliyle bölgeye yardımı ulaştırmaya çalışmaktadır.

Ankete katılanların hemen hemen tamamı, altyapı, temiz su ve hijyen koşullarından şikayetçidir. Yetersiz altyapı, sağlık ihtiyaçlarını arttırmakla beraber bölge içerisindeki halkın idari kararlara karşı yabancılaşması ve benimsememesi kapsamında da en büyük sorun olarak görülmektedir.

Bölge halkının en yoğun sosyalleşme mekanları kadınlar için kapı önlerindeki sohbetler ve erkekler için de lokal olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ankete katılanların %78'i bölgede suçun varlığını kabul etmektedirler. Bölgede yaşanan kavgaların başlıca tetikleyicileri olan yaygın alkol ve madde bağımlılığının yanı sıra, beraber, özellikle kız kaçırma, sarkıntılık, vb olaylar da bu kavgaların nedenleri arasında sayılmaktadır. Ankete katılanların yaklaşık %30'u taciz, saldırı, vb. şiddet olaylarına maruz kaldıklarını vurgulamışlardır. Bölge içerisinde hırsızlık önemli bir sorun olarak görülmektedir. Anket değerlendirmesine göre insanların %72'si hırsızlığın yaygın olduğunu belirtmektedir. Adapazarı Merkez ve diğer köyler tarafından da bölge bu anlamda ciddi bir dışlanmışlık ve damgalanmışlık sorunu yaşamaktadır. Anketlerde çıkan dikkat çekici bir

sonuca göre ise genellikle bölge içerisinde akrabası olanların neredeyse tamamı, alanda hırsızlığın yaygın olmadığına dair görüş belirtmişlerdir.

Bölge halkının Adapazarı Belediyesi'ne dair bakışları olumsuzdur. Halkın %72'si belediyeden memnun değildir. Bunun nedeni, bölge halkının, çöp toplama, çevre temizliği, temiz su temini, vb. hizmet ve altyapı eksikliği başta olmak üzere çeşitli kamu hizmetlerine erişim problemi yaşamasıdır.

Anket çalışmasında en dikkat çekici sonuçlardan biri de, bölge içinde yaşayan insanlar arasında da bir ayrışma yaşanmakta olmasıdır. Roman olanlar, buralı olmayanlar, sonradan gelmiş olanlar gibi ifadelerle birbirlerini ötekileştirdikleri görülmektedir. Buna karşılık, ankete katılanların hemen hemen % 100'ü kendisini Adapazarlı olarak görmektedir.

GENÇLİK ANKETİ: VERİ ANALİZİ VE DEĞERLENDİRME

Bölge içerisinde yaşayan gençlerin sosyal ve ekonomik durumları başta olmak üzere geleceğe dair beklentilerinin de anlaşılması amacıyla rastgele seçim yöntemiyle bölgedeki 16-24 yaşları arasındaki gençlere 18 adet anket çalışması yapılmıştır. Anket verileri aşağıdaki gibidir (EK 2).

Dernekkarı Prefabrik Bölgesi'nde gençlik anketi katılımcılarının %95'i, 2 veya daha fazla sayıda kardeşe sahiptir. Prefabrik Bölgesi'ndeki halkın sosyo-ekonomik durumu düşünüldüğünde bu durum gençler için yeterli imkânların yaratılamamasını ya da gelecekleri için gerekli olan eğitim olanaklarına ulaşamamalarını tetikleyici bir neden olarak gözükmektedir. Bununla birlikte bu sorumluluğu tümüyle ailelere yükleyerek, onların bunu karşılayamadıklarını söylemek sosyal devlet anlayışında yaşanan dönüşüm sonucu egemen olan neoliberal politikaları görmemeye sebep olacaktır.

Ankete katılan gençler arasında eğitim durumu genellikle ilköğretim seviyesinde yoğunlaşmaktadır. İlköğretim mezunlarının oranı %62'dir; lise mezunu gençlerin oranı ise %27 dolaylarındadır. Ayrıca ankete katılan gençlerden ikisi (%11) okuryazar değildir. Bununla beraber ankete katılanlardan hiçbiri bir yükseköğretim kurumuna kayıtlı ya da mezun değildir.

Eğitim hayatını tamamlamış olan gençlerin %67'si çalışmakta, bu gençlerin de %50'si geçici işçi olarak çalışmaktadır. Genç kızların ise evde oturduğu ya da geçici işçi olarak aileleriyle birlikte tarlalarda çalıştıkları görülmektedir.

Ankete katılan gençlerin hiçbirinin sigortası bulunmamaktadır. Bu durum, bölgede yaşanan emek sömürsünün görülmesi açısından da son derece önemlidir. Bölgede yaşayan insanlar sadece sosyal güvenceden mahrum bırakılmamakta, aynı zamanda kayıtdışı ekonominin bir olgusu olarak kullanılmaktadırlar.

Ankete katılan gençlerin %62'si kendilerinde özel bir yeteneğin olduğunu düşünmekle beraber bunu düşünen gençlerin tamamı bu yeteneklerinin değerlendirilmediğini dile getirmiştir. Gençler kendilerinde olduğunu düşündükleri yetenekleri sinayacakları çeşitli imkân ve olanaklardan mahrum durumdadırlar.

Gençlerin genel olarak hayata karşı duydukları mutluluk yarı yarıya oranlıdır. Bununla beraber Dernekkırı Prefabrik Bölgesi'nde yaşamaktan mutlu olan gençlerin oranı sadece %12'dir. Bununla beraber %88'lik bir bölüm, yaşadıkları bölge dolayısıyla mutsuzluk içerisinde.

Tüm mutsuzluklarına ve ekonomik şartlardaki olumsuzluklara rağmen ankete katılan gençlerin %78'i geleceğe umutla bakıyor ve geleceğin kendileri için daha güzel sonuçlanacağını düşünüyor.

Ankete katılan gençlerin sıklıkla vurguladıkları konulardan biri de Adapazarı içerisinde, kendilerinin Dernekkırı Bölgesi'nden geldikleri için dışlandıklarıydı. Kendinizle Adapazarı Merkez'de yaşayanlar arasında fark görüyor musunuz diye sordüğümüz gençlerin %78'i aralarında bir fark olduğunu ve bu farkın da "Merkezde yaşayanların imkânları ve olanaklarından" kaynaklandığını dile getirmiştir. Bununla beraber ankete katılan gençler yaşadıkları yerden kurtulma ve gelecek için duydukları umudu gerçekleştirme inancına sahiptirler. Ankete katılan gençlerin %72'si kendilerini Dernekkırı Prefabrik Bölgesi'ne ait hissetmediklerini dile getirerek bölgeye dair hissettikleri yabancılaşmayı vurgulamıştır.

Suç oranlarına ve bağımlılık konusuna geldiğimiz zaman, bölge gençlerinin %39'unun daha önceden bir suça karıştığı ve bu suçtan dolayı; gözaltı, mahkeme, vb gibi süreçler yaşadığını görmekteyiz. Ankete katılan gençler arasındaki bağımlılık oranı ise %50 civarındadır. Bu bağımlılık türü alkol, sigara ve uyuşturucu maddelerden en az birini kapsamaktadır. Yine aynı sonuçlara göre gençlerin %84'ü, arkadaşları arasında madde bağımlıları olduğunu belirtmiştir. Bölgede yaşayan gençler boş vakitlerinde gezmek, arkadaşlarla sohbet etmek veya televizyon izlemek dışında pek bir faaliyet alanı bulamadıklarından şikâyet etmektedirler. Söz konusu genç kadınlar olduğu zaman ise boş zaman kavramı ev işlerine yardım edilecek vakitler olarak ortaya çıkmaktadır. Genç erkek ve kadınların ortak faaliyetlerinden biri olarak televizyon

karşısında vakit geçirmeyi ele aldığımızda gençlerin verdikleri cevaplarda %55'lik bir oranla televizyonda en çok dram türündeki dizileri izlemekten keyif aldıklarını belirtmişlerdir. Neden bu tür dizileri sevdikleri kendilerine sorulduğundaysa, bu türdeki dizilerde gerçekleşen hayatları hayal ettikleri ya da bu türdeki dizilerin konularının kendilerine daha yakın geldiğini belirtmişlerdir.

Ankete katılan gençlerin “imkânınız olsaydı ne yapardınız?” ya da “bir gün mutlaka neyi yapacağınıza inanıyorsunuz?” sorularına olumlu yaklaştıkları görülmüştür. Gençlerin hayallerinin ve isteklerinin çoğunlukla sahip olamadıkları üzerinden şekillendiğini gördüğümüz cevaplarda sıklıkla iki olgu öne çıkmaktadır: Yaşayabilecekleri huzurlu bir ev ve çalışabilecekleri, mümkünse de kendilerine ait olan bir iş. Bununla beraber eğitim hayatlarına kaldıkları yerden devam ederek sonuçlandırmak isteyen ya da evlenerek bir aile kurmayı isteyen gençlerin de olduğunu görmekteyiz. Ankete katılan gençlerin verdikleri cevaplara göre gençler, çoğunlukla içerisinde buldukları sosyal statüyü değiştirmeye yönelik hayaller kurmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kentsel yoksulluk, tamamen ortadan kaldırılamasa bile, yoksulluğu azaltıcı tedbirleri almak mümkündür. Ancak bunun da ötesinde, konuya hakça bir yaşam çerçevesinde bakıldığında, kentsel yoksunluğun en aza indirgenmesi öncelikli bir konu olarak öne çıkmaktadır. Bu noktada, merkezi ve yerel yönetimlerce geliştirilecek olan sosyal politikaların önemi bir kez daha hatırlanmalıdır.

Bu kapsamda;

- Sosyal güvenceye sahip olmasın ya da olması toplumun tüm kesimlerinin sosyal hizmetlerden faydalanması,
- Aynı şekilde, toplumda yaşayan tüm fertlerin, asgari standartlarda tüm kentsel hizmetlere erişebilir olması,
- Toplumun özel ihtiyaç gruplarının saptanarak, onlara yönelik gereksinmelerin ortaya konması ve beklentilerinin karşılanması,
- Temel kent yönetimi hizmetlerinin (çöp toplama, temizlik, altyapı, vb) düzenli olarak sağlanması
- Mesleki beceri kurslarının, eğitim ve bilinçlendirme programlarının uygulanması,

- Gençlik ve toplum merkezleri kurarak, boş zaman değerlendirme, kişisel gelişim, vb. konularda gençlerin, kadınların kendilerini geliştirmelerini ve özellikle gençlerin şiddet, alkol ve madde bağımlılığı gibi kötü alışkanlıklardan uzak durmasını sağlamak
- Barınma sorununu konut sorunundan farklı bir yaklaşımla değerlendirmek, bu çerçevede konut edindirme programlarının yanı sıra, etkin bir sosyal konut politikası geliştirmek
- Konut – işyeri ilişkisini gözetecek barınma çözümleri üretmek
- Fiziksel eskime ve köhnemeye karşı, yoksulluk bölgelerine boya, inşaat malzemesi, temizlik malzemesi, vb. aynı yardım temin etmek

gibi önlemlerin ivedilikle alınması gerekmektedir.

Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nca² yürütülen 2009 tarihli Kentsel Geliştirme Strateji Belgesi ve Eylem Planı Hazırlanması Projesi (KENTGES) kapsamında (<http://www.bayindirlik.gov.tr/turkce/kentlesme/kitap7.pdf>) oluşturulan Kentsel Yoksulluk Göç ve Sosyal Politikalar Komisyon Raporu'nun yoksulluğun ve yoksunluğun azaltılmasına yönelik politikalarında da benzer öneriler yer almıştır: *“Düşük kaliteli yapı stokunun yoğunlaştığı alanlarda donatı artırımı, yaşam ve mekan kalitesinin iyileştirilmesi ve artırılması, düşük kaliteli ve riskli konut ve konut dokularının yerinde ikamet ilkesi çerçevesinde iyileştirilmesi ve yenilenmesi, ekonomik nedenlerden kaynaklı dışlanma ve ayrımcılığı azaltacak mesleki eğitim ve işe yerleştirme önlemlerin artırılması, sosyal hizmete gereksinim duyan nüfusun belirlenerek, tüm dezavantajlı grupların temel gereksinimlerinin yerel yönetimler öncülüğünde ilgili kuruluşlarla eşgüdüm içinde karşılanması; kent yoksulları için kiralık sosyal konut sağlanması, sosyal yardımların sosyal güvence ağı dışında kalmış olanları da kapsayacak biçimde vatandaşlık temelinde belirlenmesi, tüm kesimlerin sosyal güvenliğini ve kentsel hizmetlere eşit erişimini sağlamak için; sosyal güvenlik ve yeni istihdam olanaklarını sağlayacak ortamın geliştirilmesi, ucuz, güvenli, konforlu toplu taşıma sisteminin yoksulluğun ve yoksunluğun yoğunlaştığı alanlara hizmet verebilmesi için iyileştirilmesi, kentli haklarının korunmasına, ihlallerin önlenmesine, bilinçlendirme programlarıyla içselleştirilmesine yönelik çalışmaların yapılması”* gibi özetlenebilecek bu politikalar, dikkate alınmalı ve sistemli bir şekilde uygulanmalıdır.

---

² 06.04.2011 tarihli ve 6223 sayılı Kanunun verdiği yetkiye dayanarak 03.06.2011 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla Çevre ve Şehircilik Bakanlığı adını almıştır.

EKLER

Ek 1- DERNEKKIRI PREFABRİKLERİ SOSYAL YAPI ANKETİ

1	Medeni durumunuz nedir?	Hiç Evlenmemiş : 1	Eşi Ölmüş: 3	Boşanmış: 8	Evli: 22								
2	Cinsiyetiniz nedir?	Erkek: 10	Kadın: 23										
3	Dernekkırı Prefabrikleri'n de hangi yıldan beri kalıyorsunuz?	Bir Yıldan Az	1-3 yıl: 6	3-5 yıl	4	5-10 yıl: 10	Yıldan Çok: 23						
4	Herhangi bir düzenli işte çalışıyor musunuz? Hayırsa geçiminizi nasıl sağlıyorsunuz?	Evet: 1	Süresi	Hayır: 32	Geçici İşçi: 13								
5	Aylık ortalama geliriniz ne düzeyde (hanenizdeki)	0-200: 10	200-500: 15	500-1000: 7	1500: 1	1000-1500 ve üzeri							

Kent Yoksulluğu ve Hakça Yaşam: Sakarya Dernekkırı Prefabrikleri Üzerine Bir Gözlem

	tüm bireylerle beraber)?										
6	Evinizde aşağıdakilerden hangileri bulunmakta?	Elektrik: 33	Telefon: 30	Televizyon: 31	Müzik seti: 8	Uydu: 4	Bilgisayar: 1	İnternet			
7	Eviniz ailenizin gereksinimlerini karşılıyor mu? Hayır ise neden?	Evet: 16	Hayır: 17								
8	Neden buraya taşındınız?	Depremzede: 22	Maddi Olanaksızlık: 10	Memuriyet Nedeniyle: 1							
9	Daha önce nerede ve nasıl bir yapıda oturuyordunuz?	Adapazarı, ahşap yapıda kiracı: 7	Adapazarı, beton yapıda kiracı: 19	Adapazarında köy evinde: 1	Barakada: 5	Düzce'de ahşap evde kiracı: 2					
10	Taşınmayı düşünüyor musunuz?	Evet: 25	Hayır: 8								

	Neden?											
11	Maddi gücünüz daha iyi olsa ne yapardınız?	Sakarya'da bir eve taşınırdım: 28	Herhangi bir ilde başka bir eve taşınırdım: 1	Burada kalırdım: 3	Diğer: 1							
12	Evinizde kaç kişi kalıyor?	1: 1 kişi	2: 7 kişi	3: 8 kişi	4: 3 kişi	5: 6 kişi	6: 6 kişi	7 ve üzeri: 2 kişi				
13	Ölen çocuğunuz var mı? Nedeni?	Ölü doğum: 4	Doğum sonrası: 14									
14	Ailede sakat var mı? Nedeni?	Doğumda	Doğum sonrası: 8	Yok: 25								

					34, yok, İşsiz, Sigortası z	Ortaokul, İşsiz, Sigortası z			Ortaokul , İşsiz, Sigortası z		
					Kızı: 16, Ortaokul, İşsiz, Sigortası z	Oğlu: 4, yok, İşsiz, Sigortası z					

Kent Yoksulluğu ve Hakça Yaşam: Sakarya Dernekkını Prefabrikleri Üzerine Bir Gözlem

				Kendisi: 62, yok, İşsiz, Sigortası z Torun: 13, İlkokul, Geçici İşçi, Babadan sigortalı Torun: Kendisi: 25, 17, Lise, İşçi, Geçici Sigortası			Kendisi:3 9, yok, İşsiz, Sigortası Eşi: 41, yok, Geçici İşçi, Sigortası Kızı: 17, yok, İşsiz, Sigortası Kızı: 15, İlkokul, İşsiz, Sigortası		Kendisi: 24, yok, İşçi, Sigortası z Eşi: 25, yok, Geçici İşçi, Sigortası z Çocuk: 7 yaşında Çocuk: 6 yaşında Çocuk: 3 yaşında Çocuk: 9 aylık		Kendisi: 45, yok, İşsiz, Sigortası z Eşi: 56, yok, Geçici İşçi, İşsiz, Sigortası z Eşi: 25, yok, Oğlu: 15, yok, e, Memur, Sigortalı Çocuk: 4 yaşında	
Kimlerle birlikte kalıyorsunuz?		Kendisi: 55, yok, İşsiz, Sigortasız Eşi: 54, yok, İşsiz, Sigortasız Oğlu: 24yok, Geçici İşçi, Geçici İşçi, Geçici İşçi, İşçi, z										
Yaşları?	İlkokul,	Sigortasız	Sigortasız	Babadan	Eşi: 28,	İşsiz,	İlkokul,	Kızı: 11,	6	z	Eşi: 25,	
Eğitim durumları?	İşsiz, Sigortasız	Gelini: 17, İlköğretim,	Teyzeoğlu: 26, yok,	Gelin: İşsiz,	İşsiz,	Sigortalı	İşsiz, Sigortalı	İşsiz, Sigortalı	İşsiz, Çocuk: 3	Çocuk: 15, yok, e, Memur, Sigortalı	Çocuk: 15, yok, e, Memur, Sigortalı	Çocuk: 4 yaşında
Çalışma durumları?	Kızı: 17, Lise Terk,	İşsiz, Sigortasız	Geçici İşçi, Sigortasız	Geçici İşçi, İşsiz, Sigortası	40, yok, İşsiz, z	Sigortalı	Sigortalı	Oğlu: 1 yaşında	Oğlu: 25, İlkokul, Oğlu: 13, yaşında	Oğlu: 13, yaşında	İşçi, Sigortalı	Çocuk: 4 yaşında
Sigortaları var mı?	İşsiz, Sigortasız	Torunu: 10 aylık	Oğlu: 1,5 yaşında	Sigortalı	Oğlu: 20 günlük	Oğlu: 2 yaşında	Geçici İşçi, İşsiz, Sigortasız	İlkokul, Çocuk: 9 aylık	Çocuk: z	Sigortalı	Çocuk: 4 yaşında	Çocuk: 4 yaşında

								Sigortasız Oğlu: 7, İlkokul, İşsiz, Sigortasız Oğlu: 6 yaşında			
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

									Öğrenci, İşsiz, Sigortasız Çocuk: 5, İşsiz, Sigortasız	Sigortası z Erkek Torun: 21, Lise, Geçici İşçi, Sigortası z Gelin: 42, İlkokul, Geçici İşçi, Sigortası z	
16	Herhangi bir sosyal yardım alıyor musunuz? Alıyorsanız nereden?	Evet: 10	Hayır: 21								
17	Sigortanız var	Em San: 2	SSK: 3	Bağkur: 1	Yeşilkart:	Diğer	Yok: 13				

Kent Yoksulluğu ve Hakça Yaşam: Sakarya Dernekkın Prefabrikleri Üzerine Bir Gözlem

	mi?				13							
18	Aşağıdakilerden hangilerine sahipsiniz?	Otomobil: 3	Motorsiklet: 3	Bisiklet: 4	Kamyon	Diğer: 3	Yok: 22					
19	Başka bir yerde eviniz veya arsanız var mı?	Evet	Sakarya'da	Memlekette	Başka Şehirde	Hayır: 33						
20	Yakın çevrede eksikliğini hissettiğiniz donatılar nelerdir? Önem sırasına göre sıralayınız.	Günlük alışveriş imkanı: 5	Eğlence Tesisleri: 8	Eğitim: 3	Park, çocuk bahçesi: 4	Kültür tesisi: 5	Sağlık tesisi: 2	Spor tesisi: 6	Otobüs durağı: 7	Otopark: 9	Altyapı: 1	
21	Yaşadığınız yerde	Evet: 21	Hayır: 12									

	komşuluk ilişkileri güçlü müdür?										
22	Komşularla toplandığımız ortak mekanlar var mı? Evet ise, nereler?	Evet: 21	Hayır: 9								
23	Komşularla ne tür faaliyetlerde bulunursunuz?	Misafirlik: 21	Gün: 2	Piknik: 1	Ortak çalışma: 1	Diğer: 8	Yok: 2				
24	Yaşadığımız yerde başkaları tarafından hiç saldırı, taciz, vb. olaya maruz kaldınız	Evet: 10	Hayır: 22								

Kent Yoksulluğu ve Hakça Yaşam: Sakarya Dernekkarı Prefabrikleri Üzerine Bir Gözlem

	mi?											
25	Hane içinde sık sık kavga olur mu? Evetse en çok ne için olur?	Evet: 6	Hayır: 27									
26	Mahallede yetişkinler arasında sık sık kavga olur mu? Evetse en çok ne için olur?	Evet: 26	Hayır: 7									
27	Mahallede hırsızlık, vb. olaylar sık olur mu?	Evet: 24	Hayır: 9									
28	Dernekkarı Prefabrikleri'n de akrabalarınız var mı?	Evet: 16	Hayır: 17									

29	Belediye hizmetlerinden memnun musunuz? Hayır ise, neden?	Evet: 9	Hayır: 24									
30	Size göre Dernekkırı Prefabrik Bölgesi'nde en büyük sorun nedir?	Altyapı: 1	Hizmetler: 5	Sosyal Yapı: 4	Ayrımcılık: 4	Konut niteliği: 6	Gelecek Kaygısı: 6	Yardımlaşım a: 3	Hırsızlık: 5			
31	Kendinizi nereli olarak görüyorsunuz?	Adapazarı: 26	Bulgaristan: 1	Düzce: 1	Edirne: 1							

Ek 2- 16-24 YAŞ GENÇ NÜFUS ANKETİ

1	Yaş	16: 4 kişi	17: 2 kişi	18: 1 kişi	19: 1 kişi	20: 1 kişi	21: 2 kişi	22: 2 kişi	23: 1 kişi	24: 4 kişi
2	Cinsiyet	Erkek: 13	Kadın: 5							
3	Kardeş sayısı	1: 1 kişi	2: 3 kişi	3: 3 kişi	4: 2 kişi	5: 5 kişi	6	7	8: 1 kişi	9 ve üzeri: 3 kişi
4	Eğitim durumu	Okur yazar değil: 2	Okur yazar:	İlköğretim: 11	Lise: 5	Üniversite:				
5	Anne baba var mı?	Anne-Baba Beraber: 12	Anne Yaşıyor: 18	Anne-Baba Boşanmış: 4	Baba Yaşıyor: 16	Ailesiyle Beraber: Değil:				
6	İş - okul durumu?	Çalışıyor: 3	Geçici İşçi: 9	Okuyor: 4	Çalışmıyor: 4					
7	Sigorta	Var:	Yok: 18							
8	Boş zamanlarda ne yaparsınız?	Arkadaşlarla Takılırım: 4	TV İzlerim: 14	Müzik Dinlerim: 3	Çocuğumla İlgiilenirim: 1	Spor Yaparım: 2	Ev İşleri: 3	Gezerim: 8	Boş Otururum: 4	Okurum:
9	Hangilerini düzenli okursunuz?	Kitap: 1	Gazete: 7	Dergi: 10	Hiçbiri: 10					
10	Kendinizde fark ettiğiniz	Evet: 11	Hayır: 7	Değerlendirir	Değerlen					

	ya da başkalarının fark ettiği özel bir yeteneğiniz var mı? Değerlendiriyor musunuz?			yorum:	diremiyo rum: 11					
11	Genel olarak mutlu musunuz?	Evet: 9	Hayır: 9							
12	Burada yaşamaktan mutlu musunuz?	Evet: 2	Hayır: 16							
13	Yerinde olmak istediğin biri var mı?	Evet: 7	Hayır: 11							
14	Gelecekte kendiniz için umutlu musunuz?	Evet: 14	Hayır: 4							
15	Kendinizi yaşadığınız çevreyi Sakarya merkezinde yaşayanlarla kıyasladığımızda fark görüyor musunuz?	Evet: 14	Hayır: 4							
16	Kendinizi yaşadığınız çevreye ait hissediyor musunuz?	Evet: 5	Hayır: 13							
17	Kendinizi yaşadığınız çevrenin dışında rahat ve uyumlu hissediyor musunuz?	Evet: 15	Hayır: 3							

Kent Yoksulluğu ve Hakça Yaşam: Sakarya Derneğinin Prefabrikleri Üzerine Bir Gözlem

	musunuz?									
18	Bir suç olayına karıştınız mı?	Evet: 7	Hayır: 11							
19	Bir bağımlılığınız var mı? Önceden var mıydı?	Evet: 9	Hayır: 9							
20	Arkadaşlarınız arasında bağımlılığı olan var mı?	Evet: 15	Hayır: 3							
21	İmkanınız olsaydı yapmak isteyeceğiniz şeyler?	Merkeze yakın bir yerde bir ev ve düzenli bir iş sahibi olmak	Merkezde yaşayıp düzenli bir iş sahibi olmak ve okumak isterdi.	Başka bir yerden ev almak ve iş kurmak istiyor	Buradan kurtulmak	İş kurmak	Okuyup çalışmak, sağlıkçı olmak isterdi	Çalışma tatil yapmak e'de futbol oynamak	Fenerbahçe'de futbol oynamak	Benim gibilere yardım etmek ve ev almak
	İmkanınız olsaydı yapmak isteyeceğiniz şeyler?	İnsanlara yardım ederdim	Yok	Dışarıdan bir ev almak	Ehliyet almak	Güzel bir yaşam ve çalışmada bir ev yaşamak isterdim	Farklı bir yerde yaşamak isterdim	Motorcu dükkânı açardım	Ev almak ve okumak	Eşini cezaevinden getirmek
22	Bir gün mutlaka...	Sakarya'nın en işlek caddesinde bir kafeterya açmak.	Dükân açacak	Öğretmen olacak	Yok	Hayatımı düzeltmek isterdim	Eskiden okumak isterdim	Ambulans şoförü olacağım oynayacağım	Fenerbahçe'de futbol oynayacağım	Evleneceğim
	Bir gün mutlaka...	Kahve açacak	Yok	Yok	Arsa alıp ev yapacak	Ehliyet alacak	Polis olmak	Motorcu dükkânı açacağım	Motorcu dükkânı açacağım	Muhasebeci olmak

23	Hangi tür programları izlersiniz?	Aksiyon: 3	Komedi: 2	Dram: 10	Spor: 2	Yarışma: 1	TV İzlemem:			
----	-----------------------------------	------------	-----------	----------	---------	------------	-------------	--	--	--

KAYNAKLAR

- Adaman F. ve Keyder Ç. Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma, Avrupa Komisyonu İçin Hazırlanan Rapor, İstanbul 2006
- Aytaç, Ömer, İ.Oğuz Akdemir, “Türkiye’de Yeni Kentli Yoksulluk Sorunu”, **Yoksulluk Sempozyumu**, Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Yayınları, 2. Cilt, 2003.
- Baker J., Schuler N. Analyzing Urban Poverty: A Summary of Methods and Approaches, World Bank Policy Research Working Paper No. 3399, 2004
8. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu, Yoksullukla Mücadele Alt Komisyon Raporu, 2000
- Boylu A., A., Terzioğlu G., Ailelerin Yaşam Kalitelerini Etkileyen Bazı Objektif ve Subjektif Göstergelerin İncelenmesi, Ankara, 2007
- Buğra A., Yoksulluk ve Sosyal Haklar, TES-İŞ Dergisi, Haziran 2007, 75-80
- Çağatay S., Zambak M., 2009 R61 Bölgesinde Yoksulluk Profili ve Hane İçi Kaynak Dağılımının Yoksulluk Üzerindeki Etkisi, Paper presented at EconAnadolu 2009: Anadolu International Conference in Economics, June 17-19, 2009, Eskişehir, Turkey.
- Çakır Ö., Sosyal Dışlanma, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C:4, Sa: 3, 2002, 83-104
- DPT, 9. Kalkınma Planı (2007-2013), m.628, 2006.
- Görün, Mustafa ve Elagöz İsmail, “Kentsel Yoksulluk: Sivil Toplum ve Yerel Yönetim İşbirliği”, Küresel Yoksulluk, **4. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi 19-21 Ekim 2007**, Çanakkale, 2007.
- HABITAT II, Urban Poverty: A World Challenge, Recife International Meeting on Urban Poverty Recife, Brazil 17-21 March 1996, 1996.
- Masika, Rachel, Arjan de Haan and Sally Baden, “Urbanisation and Urban Poverty: A Gender Analysis (October 1997), University of Sussex-Institute of Development Studies, Brighton, Report No-54, 1997
- Mingione E., Güney Avrupa Refah Modeli ve Yoksulluk ve Sosyal Dışlanmaya Karşı Mücadele, Sosyal Politika Yazıları içinde, (derleyenler: Ayşe Buğra, Çağlar Keyder), İletişim Yay., İstanbul, 2006, s. 261-286
- Montgomery M. R. Hewett P. C., “Urban Poverty and Health in Developing Countries: Household and Neighborhood Effects,” Demography 42, No. 3, 2005, 397-425.
- Sapancalı F., Avrupa Birliğinde Sosyal Dışlanma Sorunu ve Mücadele Yöntemleri, Çalışma ve Toplum 2005/3, 51-105

Şengül, Mihriban, “Türkiye’de Depreme Karşı Kırılganlık Açısından Kentsel Yoksulluk ve Kamu Politikaları”, **Türkiye Perspektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları**, Örgün Yayınevi, İstanbul, s.309-342, 2010

Özcan, Ayşe ve Karakılıç, Yusuf, “Kent Yoksulluğunun Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Hareketleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, **Küresel Yoksulluk, 4. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi 19-21 Ekim 2007**, Çanakkale, 2007.

Poverty and Social Exclusion Report, European Commission, 16 December 2010

Thorbecke E., 2005. Multi-dimensional Poverty: Conceptual and Measurement Issues, Paper prepared for The Many Dimensions of Poverty International Conference, UNDP International Poverty Centre, Brasilia, August 29-31, 2005

Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, Lisbon, 13 December 2007

UNCHS, The Human Settlements Conditions of the World’s Urban Poor, Nairobi, 1996

UNDP, Human Development Report, New York, 1997

Ünsal, Fatma, “Toplumsal Barışın Korunması Bağlamında Kent Yoksulluğunun Çağdaş Kentsel Dinamikler Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, **Yoksulluk, Kent Yoksulluğu ve Planlama (Dünya Şehircilik Günü 26. Kolokiyumu 6-8 Kasım 2002)**, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, Ankara, s.55-64, 2003.

İNTERNET KAYNAKLARI

Cebeci, Ö.Faruk ve Mehmet Çakılcıoğlu, “Kent Planları Kent Yoksulluğunu Önlemede Bir Araç Olarak Kullanılabilir mi?”, www.kentli.org, 2007.

Kentleşme Şurası Kentsel Yoksulluk Göç ve Sosyal Politikalar Komisyon Raporu, <http://www.bayindirlik.gov.tr/turkce/kentlesme/kitap7.pdf>

Tekeli, İlhan, “Kent Yoksulluğu ve Modernitenin Bu Soruna Yaklaşım Seçenekleri Üzerine”, <http://www.planlama.org>, 2003

World Bank, World Summit on Sustainable Development, Implementation Report, Johannesburg 26 August – 3 September 2002, South Africa, <http://www.johannesburgsummit.org>, 2002.

VIII. OTURUM: KENT HAKKI ve PLANLAMA
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Hüseyin Kaptan

SORU-CEVAP

Prof. Dr. HÜSEYİN KAPTAN- Teşekkür ediyorum. Şimdi arkadaşlarımıza sorularınız var mı? Bu toplantıya katılmak isteyen arkadaşlarımız, katkıda bulunmak isteyen?

MELİKE KARA- Merhabalar, ben Dokuz Eylül Üniversitesi'nden Melike Kara. Öncelikle bir Adapazarlı olarak birkaç gözlemimi aktarmak isterim. Son 4 yılda üniversite okuduğum için çok hâkim olamadım, ancak depremi de orada yaşadım, ben şöyle bir şey gözlemliyorum: Adapazarı'nın şu anki durumuna baktığımda depremden sonra kent içinde boşalan araziler şu anda tamamen iki katlı kapalı sitelerle donatılmış durumda, depremde 4-5 katlı apartmanlarda oturan ve evlerini kaybeden vatandaşlarsa, şehir dışındaki toplu konutlarda yaşamakta. Depremi hemen sonrasında siz de bahsettiniz, Dernekkırı'nda yaşayan bir kesim vardı, ancak bu toplu konutlar bittikten sonra aslında oralardaki yerlerini almaya başladı bu evini kaybeden depremzedeler ve Dernekkırı'nı yine Pınar Hanım bahsetmişti, aslında kent içinde istenmeyen, suça karışmış, kent içinde ekonomik olarak sigortasız bahsettiğiniz, belirli bir katkısı olmadığı söylenen kimseleri aslında oraya itmiş oldular. Orta gelir grubundaki insanlar da kısmen dediğim gibi şehir dışındaki toplu konutlarla uzaklaştırmış oldular, yani şöyle bir tablo var: Adapazarı'nda depremden önce 5-6 katlı apartmanlarda bütün kentli o kenti paylaşırken depremden sonra kentte sadece yüksek gelir grubu yer alırken, diğer kesimler kentin dışına itilmiş durumdadır. Şu an ben Adapazarı'na baktığımda böyle bir tablo çiziyorum ve şöyle de düşünecek olursak Adapazarı'nı bağımsız değil, yani bugün İstanbul'da desantralizasyon konuşuluyor. Yani stratejilerinde bu var ve Adapazarı'na, işte Kocaeli tarafına kaydırılması düşünülüyor. Bu açıdan Sakarya günden güne gelişen, nüfusu artan bir yerleşim ve ben iki gündür dinliyorum, oturumları da dinliyorum, kentsel dönüşümden bahsediyoruz. Adapazarı'na baktığımda kentsel dönüşüm çok uzak durmuyor, yani deprem aslında bir doğal kentsel dönüşüm zemini hazırlamıştı kimilerine göre, ama ikincisi de ben birkaç sene sonra başka bir oturumda Dernekkırı'nda kentsel dönüşüm konuşabiliriz, yani bunu çok olağan görüyorum. Çünkü Ankara'da, İzmir'de, İstanbul'da bu süreçler yaşanıyor, Adapazarı'na gelmesi de çok geç olmayacaktır diye düşünüyorum.

Prof. Dr. HÜSEYİN KAPTAN- Teşekkür ederim. Başka söz almak isteyen var mı?

DOĞAN DEMİRCİOĞLU- İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nden Doğan Demircioğlu. Dernekkırı sokaklarında sular vardı gördüğünüz gibi, lağım suları. Bunun yanlış olduğunu ve suç olduğunu söylemek için konuştum. Belediyenin asil görevi, asli görevi, yani orada isterse kaçak bina olsun, isterse gecekondulu olsun, ister ezilmiş, ister yoksun ne olursa olsun bir yerleşimin pis sularıyla ilgilenmek, onu temizlemek belediyenin asli görevi, yapmazsa suç,

ben bunu biliyorum. Valilik öyle bir yazı yazamaz, ya yanlış o şey, inanmıyorum yani ona, buldularsa o yazıyı valiliğe götürsünler. Teşekkür ederim.

KURMU ÇILGIN- Ben Yasin Bektaş'a bir soru sormak istiyorum. Bahsettiğiniz gecekondular mahallesinde 173 binanın yıkıldığını söylemiştiniz. Bu hepsinde en az bir hane yaşamış olsa en az 173 haneden bahsediyoruz. En az 173 hanenin kaç tanesinin toplu konutlarda hak sahibi olduğunu merak ediyorum, kiracıların o mahallede, eskiden yaşayan kiracıların hak sahibi olup olmadığını merak ediyorum. Bir de sanırım dışarıdan o toplu konutlara yaşamaya, yerleşmeye gelmiş insanlar da var o mahalle dışarısından, onlarla yapılan bir görüşme olup olmadığını merak ediyorum. Bir de orası sadece ilk etap sanırım projenin, bundan sonraki etaplar tamamlandığı zaman toplam nüfusun kaç olacağına dair bir bilginiz var mı? Teşekkür ederim.

YASİN BEKTAŞ- Teşekkürler sorunuz için, öncelikli olarak yıkılan 173 adet gecekondular Aktaş Mahallesinin tamamıdır. Çalışma yaptığım alan 1. Etap bölgesinde ise 142 adet daire bulunmaktadır. Çalışma alanında toplu konut sonrasında dışarıdan gelen insanlar kapsam dışı tutuldu. Sadece gecekondular hak sahipleri ile görüşme yaptım. Çünkü oradaki kullanıcı profilleriydi benim araştırmak istediğim, onun için sadece gecekonduda doğup büyümüş, yani 30 yılı aşkın süredir orada yaşayan insanlarla görüşme yaptım. 1. Etap bölgesindeki dairelerde ortalama olarak 100 adet civarında gecekondular hak sahibi bulunmaktadır. Ortalama 40 adet hane ise kiracı veya dışarıdan gelen hanelerdir. Çalışma alanı olarak 1. etabı seçtim, çünkü 1. etap şu anda tamamen dolmuş bir kısım ve gecekondular hak sahiplerinin yerleştiği bir bölgedir. Şu anda 2. etap tamamlandı, ancak kısmi satışlar var. Yani tam olarak yerleşilmediğinden 1. etabı seçtim. Yaklaşık olarak, Aktaş 1. etap ve 2. etap tamamlandığında ortalama olarak 4,500 kişi yaşamış olacak proje tamamlandığında. Teşekkürler.

Yrd. Doç. Dr. ÇİĞDEM ŞAHİN- Ben Hocamdan ekstra bir söz hakkı istedim. Çünkü hani sunumum sırasında iletemediğim, ama çok önemsendiğim bir konuda birkaç şey söylemek istiyorum. Sempozyumun başından beri hep kent hakkını tartışıyoruz ve kent hakkının ne olduğu konusunda birtakım şeyler söyledik ve kapitalizmde kent hakkının inşa edilip edilemeyeceği konusunda bir soru sorduk. Fakat dün bir arkadaşımız burada bir sunum yapmıştı Cihan arkadaşımız ve Dikmen Vadisi'nden bahsetti ve Dikmen halkının nasıl sisteme karşı birlikte direnerek söke söke kent haklarını aldıklarını ve kendi kentlerini üretmek için ne büyük bir mücadele verdiklerini söyledi, ama şimdi o halk şu anda tehdit altında. Bir arada yumruk şekilde direndikleri ve kendi domateslerini kendileri ektikleri, kendi sosyal alanlarını kendilerinin ürettikleri büyük bir dayanışma içinde yaşadıkları bu yer şimdi yerle bir edilmek istenmekte, özellikle çıkan Çoğunluk Yasası ve Deprem Yasası buna hizmet

etmekte, çok çok içim acıyor. Bir depremin bile kentsel dönüşüm projelerinin daha rahat hayata geçirilebileceği yasalar için kullanılması ve o yasaları halkın tepkisini almadan çıkarabilmek için kullanılması benim içimi bir insan olarak çok çok acıtıyor. Böyle yöneticilere sahip olmak beni çok çok acıtıyor ve ben bu iki yasadaki çok kısa bahsetmek istiyorum ki, ben de bir kentsel dönüşüm mağduruyum. Şu anda Fener-Balat'ta yaşıyorum, Fener-Balat'ta bir mücadele veriyoruz. Benim evim de yıkım kapsamında ve şu anki çıkacak yasalarla bizim hiçbir şekilde mücadele şansımız yok. Yüzde 51 eğer evet derse, ben önceden şey düşünüyordum, biz 10 kişi de olsak, 20 kişi de olsak, hatta bir kişi de olsak Sulukule'deki Gülsüm Teyze gibi ben gitmek istemiyorum, kalabilirim diyordum, ama maalesef bu Çoğunluk Yasasıyla yüzde 51 anlaştığı zaman yüzde 49'un hiçbir şansı kalmıyor. Çok büyük bir şey bu, bu ne biçim demokrasi? Onun dışında Deprem Yasası peki kim belirleyecek bu binaların depreme dayanıklı olup olmadığını? Ben bu bilirkişilere güvenmiyorum ki, Tarlabası'nda gördük raporlarını, ben artık adalet de güvenmiyorum. Bizim yargıcımızı değiştirdiler gayet güzel giderken davamız, yani gerçekten gençlere özellikle sesleniyorum bir büyükleri, hocaları ve kardeşleri olarak: Çevremize, yaşantımıza karşı biraz daha duyarlı olalım. Eğer biz kendi hayatımızın sorumluluğunu kendimiz almazsak, hayata dair kendi sözlerimizi söylemezsek hep birileri bizim için söyler, hep birileri bizim için bir dünya yaratır ve biz o dünyada yaşamak zorunda kalırız.

Prof. Dr. HÜSEYİN KAPTAN- Efendim, çok teşekkür ederim. Ben de heyecanlandım, onun için tahammül edeceksiniz bana biraz. Bizim kuşağın meslek yaşamını, akademisyen olarak da, profesyonel olarak da 2981 sayılı Yasa tüketmiştir. Yani bütün enerjimizi, çok kabiliyetsiz insanlar değiliz, çok beceriksiz insanlar değiliz, çok bilgisiz, vatanına duyarsız insanlar değiliz. Bu yasa nedir? Bu yasa 80 lerin başında onaylandığında İstanbul 3.500.000'du galiba. Fakat bugün 15.000.000 ve 20.000.000'a koşan metropolü düşündüğünüz zaman, İstanbul büyük ölçekte boştu. Bu yasa iki şey getirdi ve bizim hayatımız onunla tükendi, bitti, hâlâ onunla uğraşıyoruz. Gençlerin yasası da Dönüşüm Yasası olacak arkadaşlar, dönüşüm yasasıyla muhteşem olaylar geliyor. Şimdi bizim zamanımızda ne oldu? O gördüğünüz çok mütevazı gecekondu vardı, Zeytinburnu öyleydi, Çeliklepe, Seyrantepe, Gültepe bunlar tedavi edilebilen alanlardı. Bu alanlar ayrıca İkitelli, Güneşli, Bağcılar, Sefaköy buralarda tarım alanlarıydı. Vadiler yaşıyordu hâlâ, Tavukçudere'sinin kolları, Ayamama deresi ve onların kolları. Fakat bunları gizli bir kanser sarmıştı o tarihlerde. Hisseli ifraz. Hazine arsaları, yamaçlardaki, onların adı, köy meralarıdır. Kâğıthane köyünün meraları gibi öyle düşünün, Alibey Köyünün meraları gibi, o meralar kamu malı yerlerdir. Vaktiyle inek otlatılırdı, sonra işgal edildi. Bunların yasallaşma süreci vardır, Gecekondu

İslah diyoruz. Bunun arkasından daha vahimi şimdi deprem riskiyle birinci öncelikte olan tarım alanları, kıyıların ve vadilerin hisseli ifraz bölüntüleridir. Bugün 200,000 hektar alan böylece parsellendi ve yasallaştı. Onlar gizliydi, o zaman tohumları atıldı, sonra ürün çıktı.

Tabii şimdi arkadaşlarımız çok dramatik konuşmalar yaptılar. Bu memlekette metropoller demek bir üleşim, bölüşüme dayalı bir ekonominin yaratılması. Bunun yarattığı rant ve kaynakla, yarışacak ne sanayi sektörü vardır, ne turizm sektörü vardır, ne tarım sektörü vardır. Şu gerçeği kabul etmek lazım: Yoksul, çok yoksul -burada gördüğünüz kadar yoksul- hayata başlayan insanlar, orta gelirden hayata başlayan insanlar ve zengin insanlar ortaklaşa pay almışlardır. Burada hiçbirini geri kalmamıştır. Şu gerçeği görüp oradan gidelim. Diyelim ki, Zeytinburnu'nda küçük bir gecekondusu vardı, o gecekondunun arsası hazine arsası, ona verildi sembolik fiyatlarla, ona bir de imar hakkı verildi, 4 kat yapacaksın diye. O, bu sefer 8 katlı yaptı, arka bahçeye girdi, ön bahçeye girdi, onu kat karşılığına çevirdi. Şimdi bu ciddi bir rant değil mi, deniz manzaralı? En yoksulunun altı budur. Metropol sınırlarına giren insanlar, zamanla bu ranttan paylarını alırlar. Bununla rekabet edecek bir şey yoktur. Plancılar kendilerini bağışlasınlar, bu kadar yükün altından plancılar kalkamaz. Plancılar bu işin sorumlusu, yapacak, çözecek, modeller bulacak, becerecek filan, olay yaygın ve muazzam.

Şimdi bir özet şey söylemek istiyorum size. Çoğunuzu tanımıyorum, tanıyanlar bilir ben 50 seneden beri hiç geri durmam, işten atılırım yine başlarım. Yani yenilen pehlivan güreşe doymazmış. Bu sizin mesleğiniz için çok keyifli bir olay, bizim mesleğimiz çok güzel bir olay. Burada önemli olan üniversitelerde bu hayat yürümez. Burada size kuramı ve işe nasıl başlayacağınızı anlatırlar. Ama gerçek hizmet halkın içindedir, olayların içindedir. Yani onlara küsmemek, onları çirkin, haksız, hırsız görmemek, olayın tamamen içinde olmak. Arkadaşım nehir geçiyor biz seyrediyoruz dedi, o nehrin içine atlayacaksın bir defa, eğer bir şey kurtarmak istiyorsanız.

Şimdi ben burada bir söz okudum: Akıl, şimdi bu 50 sene içinde yaşadığımız bir hatıra, bir deneyimim vardır ki, bunu çok ayrı bir yere koyarım ben. Şu akıl meselesi. Ankara'dan bir davetiye aldım, üzerinde şöyle yazıyordu: "*Şehircilik Şurası Türkiye Ortak Akılını Arıyor*" Akıl çok saf bir olgu, buna baktığınız zaman ortak akıl o kadar basittir ki, yani güneşimi kesme. Niye kesiyorsun? Ağaçları kesme, bu ortak akıl işte. İçeceğin suyu kirletme değil mi? Ortak akıl saftır, ama saf olduğu kadar da zordur. Yani onu yakalamak saf olduğu kadar da zordur. Şurada 500'e yakın insan vardı. Türkiye'nin çok iyi bir yere geldiğini düşündüm, bilgi birikimi bakımından. Ülke Bölge ölçeğinden-sosyal yaşama, emekle kaleme alınmış 10 sonuç raporu vardı. Onların içinde bürokratlar vardı, akademisyenler vardı, sivil toplum örgütleri vardı, iki de bakan vardı. Ayrıca siyasetçilerinde katıldığı oylamada, oybirliğiyle bütün

kararları aldılar şurada. Bu beni çok duygulandırdı. Bunun arkasından bir şey gelecek zannettim, yani beni en çok yanıltan oymuş.

Orada deniliyordu ki, yerellik ve merkezi yönetim, işte Türkiye'nin meselesi budur. Yani yerellik. Planlama ne yerelin işidir, ne merkezi yönetim işidir. Şimdi yerel halk bu işin mutlaka içinde olmalı. Ne kadar içinde olmalı? Sokak ölçeğinde içinde olmalı, mahalle ölçeğinde içinde olmalı, ama merkezi yönetim de içinde olmalı. Çünkü orada ulusal altyapı var, demiryolları var, limanlar var, üniversiteler var, organize sanayi bölgeleri var. Diyordu ki: Bu iş böyle olsun, yani öyle bürolar kurulsun ki, orada hem parsel ölçeğinde karar verilsin, hem makro ölçekte karar verilsin, bütün aktörler orada birleşsin. Sivil toplum örgütleri, Meclis üyeleri, yatırımcılar, hepsi ve merkezi yönetimin organları ve öyle tartışılırsın ve aleni olsun.

Biz İstanbul Metropolitan Planlama 'da başaramadık, çünkü yereldik, yani başarısızlığımızın sebebi merkezi yönetimle buluşamadık. O otoriteyle baş edemedik. O otorite bizi silindir gibi ezdi. Şurada öyle söyledi, ama sonra silindir gibi ezdi. İşte benim meslek hayatımdaki en büyük deneyimim şahidi arkadaşlar buradadır.

Hocam, sene 1977 Ahmet Menderes'le birlikte bu yerellik ve merkezi yönetim birlikteliği nasıl olur diye bir yol haritası hazırladık ve bunu rahmetli Ahmet Menderes örgütledi. Kim merkezi yönetim adına mühür vuracaksa o cebinde mühür İstanbul'a gelip orada vuracaktı. Kim yerel yönetim adına mühür vuracaksa, onun da cebinde mührü olacaktı, üniversiteyi yerleşme bilimleri enstitüsü temsil ediyordu, halk da onlarla beraber olacak. Hiç unutmam Darıca'da 7 davul çaldı, iletişim araçları bu kadar gelişmiş değil o zaman, davulcular: *"Plancılar geldi, malınızı, mülkünüzü koruyun"* diye orada ses verdiler. Bu çalışma parsel ölçeğinde başladı, makro ölçekte kararlar aldı. Omurga Tuzla, Soğanlık Darıca, Gebze yerleşmelerini kapsamaktaydı. Zekai Görgülü hocanız da Tuzla'nın sorumlusuydu. Şimdi çok ciddi bir aşama aldık. İlk önce Meclis salonlarına sığmadı, çünkü halk sorgulamaya başladı. Şimdi orada halka sorduğunuz zaman çok güze mesajlar alıyordunuz. Oradan düğün salonlarına sığmadı, herkes izliyordu. Oradan en sonunda büyük bir kapalı salonda devam etti ve o salonun sandalyeleri doluydu ve devlet, Meclis, yerel yönetim ve halk her türlü sorunu ciddi olarak tartışıyordu. Şimdi siz insanların gözüne baka baka adaletsizlik yapamazsınız, ancak adaletsizlikler gizli odalarda olan şeyler. Şimdi topluma sorduğunuz zaman arkadaşlar, güneşi kapayalım, yani değil mi? Kıyıları işgal edelim mi? Sorduk mu sualleri? Ormanları keselim mi, su havzalarına girelim mi, içtiğimiz suyu kirletelim mi? Bu soruların cevaplarını alarak üretilmiş planlardı, ortak akıl bulunmuştu! Bütün tartışmalardan sonra, binlerce de itiraz geldi, binlerce itiraz gelmesi kadar doğal bir şey yok. O zaman şu demektir ki, vatandaş

seni ciddiye alıyor. Şimdi işte vatandaş seni ciddiye almalı. Bu süreç 1980 darbesiyle son buldu.

Ben size soruyorum, beni en çok üzen olay olduğu için söylüyorum, bundan daha çok üzen olayı kendi kendime bulamadım: Ben hep İstanbul'un silüetini gece seyredirim. Şimdi düşündüm de onun benim son resmini çizmem lazım. Şimdi sen bu İstanbul halkına, Türkiye halkına bir soru sorsan, Türkiye'ye 50.000.000 turist gelecek, 20 kurvaziyer gelecek, 10 gemi şimdi geliyor zaten. , 3000 kişi, 4000 kişi geminin başına geliyor, o silüeti görmeliyiz. Dünyada tek olay, başka bir yerde yok. New York'ta yok, Londra'da yok, Roma'dan da silüeti yok, Roma'nın silüeti Neron'un yaktığı tepe, oradan aşağı bakın. Şimdi burada hangi vahşi, hangi çılgın bu minarelerin üstüne bina yapar? Şimdi boğazdan gelen, bu minareler ışıklarını yaktığı zaman onun arkasındaki fonu nasıl yapacaksınız arkadaşlar, bu ne vahşet? Şimdi bunu okuma-yazma bilmeyen, bunu mafya yahut balıkçı yapar mı arkadaşlar? Bundan herkes utanıyor şimdi, işte bu neden oluyor? O geri gelecek mi artık, bu gemi yolu, hem boğazın gemi yolunda, hem Akdeniz'den gelen gemi yolu, işte mesele bu, mesele bence önce şeffaflık ve demokrasi.

Düşünebiliyor musunuz, sen belediyesin, bürolarını kurmuşsun, 11 üniversiteden her alandan uzmanlar var orada, mesela değil mi, üstelik yasa da vermiş, Meclisini toplamışsın, Meclis üyelerini toplamışsın, Meclis Komisyonlarını kurmuşsun, iyi-kötü sivil toplum örgütleriyle de iletişim içindesin, şeffafsın. Yani kabul olmuş plan değil, ama çatışmayla yapılan bir plan, tabii ki onlar mahkemeye verecek, tabii ki eleştirecekler değil mi? Meclisinden oybirliğiyle çıkmış, teknisyenleri itersin, yani kenara koyarsın teknisyenleri önemli değil, biz profesörler memuruz, işten alınırsın, oluyor değil mi hocam öyle şeyler? Seçilmiş Meclisin 5 sene uğraşp da yaptıkları şeyleri, seçilmiş insanları çöpe nasıl atarsın? Tepeden böyle dank diye getirirsin, bir gecede bir sayfa rapor olmayan şey değil mi? Şu hale bak, bu nerede olabilir, dünyanın hangi patagonyasında olabilir böyle? 1.000.000 şehir buraya koydum, 5.000.000 şehir oraya koydum. Oradan o ikinci köprü'nün üzerinde tam 8.500.000 yasadışı yerleşme var. Tırların suların içinde yüzüyor, daha onları çözmeden üçüncü köprü bu kadar adamı çalıştırdıktan sonra, yani böyle haysiyet kırıcı. Akademisyenler siz-biz aramızda tartışırız, böyle bir kalite olabilir mi, bununla nasıl mücadele edilir? Mesele bu. Bu kadar uzun konuşmayacaktım, ama o duygulandırdı beni.

Şimdi bu Dönüşüm Yasası var ya, millete şimdiye kadar yapılan iş ötenazi hakkını kullanırmak demek. Geçen gün bir çılgılık duydum televizyonda, "sizi şimdi Fikirtepe'nin milyonerleriyle tanıştıracam". Orada bazı vatandaşlar çok sevinçli, yani felaketten, rezaletten yeni rantlar ve yeni milyonerler üretecek. Ölecek millet, hâlâ oradan nasıl milyarder

çıkartırım falan diye hesap ediyor. Orada bile bir tek uygulama yapamadılar. Bir felaket varsa orada rıza olmaz, orada devlet var. Devlet, ötenaziyi yasalarla çıkarır ötenazi serbesttir diye, ondan sonra, insanlar istediği gibi ölümünü seçer. Devlet yaşatmakla sorumludur. Peki, milyonların oturulmaz diye belgesi belediyede var, bir defa bizim önümüzdeki belgeler vatandaşa ulaştı mı? Panik olur diyorlar. Adam bilmiyorsa panik yapmaz doğru. Ama belki bilirse canını kurtarır. Yani sen kurtarmıyorsan canını, belki adam kendisi kurtarır. Bir kulübeye gider, bir yere gider, köyüne gider, böyle şey olur mu arkadaş? Şimdi nihayet bıçak kemiğe dayandı, bir yasa çıkacak: Dönüşüm Yasası. Anlatabildim mi? Kıyamet kopacak. Dönüşüm Yasasına biz de çok çalıştık. O zaman İstanbul Belediye Başkanı desteğiyle parlamentoda komisyonlardan geçti, fakat bir seçim oldu, dönüşüm lafının geçtiği yerlerde iktidar kaybetti. O zaman geri çektiler.

Dönüşüm Yasasının aslı üzerine bir formül vereyim gitmeden önce -ki, böyle olmak zorunda-milleti yeniden ve yeniden azdırmak, yeniden yeniden umutlandırmak, yani ölümlerden, cinayetlerden, katliamlardan yeni zenginler yaratmak değil. Bir varlığınız var, onun bir değeri var, o değer kadar ona katılım değeri diyoruz, onun arkasından da iş başarılıldıktan sonra bir de üleşim değeri var. Bunların eşitliği sistemine dayanıyor, işte adalet bu. Yani sonuç itibariyle dileriz yasa da bu perspektifte çıkar. Size meslek hayatınızda başarılar diliyorum, ben de panelist olacaktım, ama beni parlamentodan onurlandırdılar, davet ettiler, yani planlama hakkında onlara bilgi vereceğim milletvekillerimize. Onun için yarına kalamıyorum. Hepinize başarılar dilerim.

Teşekkür ederim.

Arkadaşlar, konuşmacılara Şehir Plancıları Odası üyesine teşekkür belgesini takdim ediyorum. Çiğdem Şahin, alkışlayalım lütfen. Yasin Bektaş, Erdal Bayraktar.

GÖZDEM AYSU- Hüseyin Hocam, ara vermeyeceğimizi konuklarımıza duyuralım, çünkü 25. Yıl Ödül Töreni olacak. Şu anda bir aramız yok, lütfen dağılmayalım.

Prof. Dr. HÜSEYİN KAPTAN- Bu da benim ödülüm.

GÖZDEM AYSU- Meslekte 25. Yıl Ödül Töreni'ni sunmak üzere Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Şehir Plancıları Odası Genel Başkanı Sayın Necati Uyar'ı kürsüye davet ediyorum.

NECATİ UYAR- Sevgili arkadaşlar, herkes oturabilirse isterseniz bugünü tamamlamak için programın kalan kısmını hızla bitirelim istiyoruz. Kongre'nin başladığı günden bu yana, ilk günden bugüne çeşitli kereler dile getirildi, Türkiye'de şehir planlama meslek alanı oldukça uzun sayılabilecek bir tarihe sahip aslında, çok da söylendi sanki yeni bir meslekmiş gibi bilinmeyen, tanınmayan bir meslek grubuymuş gibi konuşuyoruz, ama Şehir Plancıları

VIII. OTURUM: KENT HAKKI ve PLANLAMA

Odası'nın 43. yılındayız. Şehir Plancıları Odası 1968'den bu yana var, Türkiye'de planlama eğitiminde 50 yıla yaklaştık. Böyle bir ortamdayız ve Yıldız Teknik Üniversitesi'nin de 100. yılındayız. Böyle bir günde biz aslında 4 yıl önce en son 25. Yıl plaketteği verilmişti üyelerimize, Yıldız Teknik Üniversitesinin 100. yılı olması ve Yıldız Teknik Üniversitesi Şehir Planlama Bölümü'nün ilk mezunlarının da 25. Yılı olması nedeniyle 25. Yıl plaketteğini bu yıl da kongrede vermek istedik ve bundan sonra geleneksel olarak 25. Yıl plaketteğini odanın her kongrede 5 yılda bir verilmesini öngördük, böyle bir karar aldık.

Bundan önceki yapılan 25. Yıl plaket törenlerinde Şehir Plancıları Odası tarafından verilen plaketteğler sadece Ortadoğu Teknik Üniversitesi mezunu olan planlılara verilmişti. Bu yılın bir başka önemi ilk kez üç farklı üniversitenin lisans mezunları bugün burada 25. yıl plaketteğini alacaklar. Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nin yanı sıra Dokuz Eylül Üniversitesi ve Yıldız Teknik Üniversitesi'nin mezunlarının 25. Yılına ulaşmış durumdayız. Tabii bizim mezunlarımızın arasında sadece lisans mezunları yok, yüksek lisansını farklı okullarda tamamlayarak, İstanbul Teknik Üniversitesi'nde tamamlamış olan, yine Yıldız Teknik Üniversitesi'nde, Mimar Sinan'da yüksek lisansını yapmış olan üyelerimiz de var mimarlık eğitiminin üzerine, bu üyelerimizin de yüksek lisansın üzerine 25. Yılları tamamlanmış durumda. Çok sayıda üyemiz var, bunların içinden kendilerini hasretle, saygıyla anıyoruz, yaşamını yitirmiş olan üyelerimiz de var, onların da isimlerini bir kez de burada anmak istedik. Tüm üyelerimizi ben buraya gelemeyen çok sayıda üyemiz var, hepsinin ismini sırayla okuyacağım. İsmi okuduğum ve burada olan arkadaşları da almak istiyorum buraya, daha sonra Hüseyin Hocam'dan ve Zekai Hocam'dan kendilerine plaketteğini vermeleri için ricada bulunacağım. Ben sırayla üye oluş sıralarına göre isimlerini okumak istiyorum. Başlangıçtakilerin büyük bölümü Ortadoğu Teknik Üniversitesi mezunu olan arkadaşlarımız Ayşe Saltan, Mehmet Levent Ertunç, Cemalettin Erol, Esin Gezgen, Nilüfer Yıldırım, Gürsel Yıldırım, Şükrü Aşçı, Ayşe Kalaycıoğlu, Oğuzhan Yurteri, Meral Baysal, Ayşe Yücel, Onurhan Yüksel, Gökhan Süleyman Özok, Tufan Mut, Mine Kangal, Mutlu Rusçuklu, İhsan Serdar Bektöre, Demet Erol, Kumru Arapkirlioğlu, Bilge Güçer, Nur Mutiş, Mustafa Aydoğdu rahmetle anıyoruz kendisini, Hatun Gülay Akın, Hale Yıldır, Dilek Ürem Esin Mışçıoğlu, Feridun Uyar, Şenol Erensoy, Erdem Korkmaz, Hürriyet Gülsün Ögdür, Bedriye Işık, Berna Tükki, Necmettin Şahin, Ömer Faruk Erciyes, Figen Asarkaya, Naime Mücella Uyar, Abdürrahim Ulusoy, Tijen Sipahi, Sevinç Özen, Deniz Demircioğlu -ben ismi okunan diğer arkadaşları da sırayla buraya alabilirsem hep birlikte hem bir fotoğraf çektirmeye çalışacağız- Şebnem Tabak, Nihare Nalbant, Ali Faruk Göksu, Yeşeren Eliçin, Mustafa Sayar, Kenan Özdemir, Hasan Kutbay İlhan, Şeyde Türmemetoğulları, Merşure Işık, Emine

Berksoy, Selma Bingöl, Füsün Yaylalı, Nalan Aygöl, İrfan İsmailoğlu, Fatma Nayır, Hülya Yaylım, Fikret Gökpınar, Müyesser Gül Gökpınar, Yavuzselim Ay, Hakan Alp saygıyla anıyoruz Ercüment Mustafa Kavaklıoğlu, Necati Uyar, Levent Sipahi, Alım Erdemir, Mahmut Rahor, Arif Erkan Çakır, Semra Kalkan, Jale Ozman, Füsün Taşkınsu, Sedef Gönenç, Funda Aysel Altınçekiç saygıyla anıyoruz, Zühdü Haluk Erar, Sevtap Gürtoprak, Şaban Önder Kıraç, Emel Ayfer Öztürk, Zeynep Sözlevi, Gülten Kubin, Lale Leflefsümengen, Suat Orgun, İbrahim Atilla Tiryaki, Ayşe Işık Ezer, Zehra Türkiz Özbursalı, Bahar Zehra Arabacı, Cevher Türközer, Elif Koparal, Elif Gülay Önel, Güneş Yörükcan Coşkun, yeni kaybettik, saygıyla anıyoruz Ercüment Özgür, Aytekin Çilli, Ayşegül Sağlık, Mehmet Ekinci, Fikret Bayhan, Hasan Hami Yıldırım kendisi yarın burada olacak, Nilgün Görel Tamer, Seydihan Çamur, Murat Güzeldere, Zeliha Demirel, Sibel Gökçen, Zehra Akbulut, Ayşe Ünal, Nalan Güzeldere, Figen Okşen, Ali Nejat Sert, Kübra Çamur, Mehmet Rıfat Akbulut, Fitnat İrem Elbeyli, Ahmet Tarhan, Atakan Gül, Cansen Sayılğan, Deniz Akkahve, Ayla Teker, Fatma Erdoğan Aras, Aysel Aktan, Yıldız Erten, Asra Müjde Yavuz, Gülşen Tekin, Özdemir Sönmez -Yıldız Teknik Üniversitesi mezunlarına da başlamış olduk- Ayşegül Tansal, Dilek Çakan Şimşek, Nida Bilal Kurt, Hüseyin Karagöz, Derya Altınbaş, Emine Füsün Özcan, Faruk Ahmet Esentepe, Deniz Kalkavan, Mehmet Orhan Engin, Deniz Altay, Aynur Kadı Hasanoğlu, Nilgün Canpolat, Fatma Ünsal, Murat Üngör, Turgut Atay, Fatma Belgin Suner, Aysun Özköse, Seme Bayezit, Işıl Akyüzlü, Erdal Kurtaş, Emine Canan Güler, Bahar Erdican, Hilal Oğuz Özhabeş, Vildan Koç, Kadir Günay, Ahu Aksüt, Güzin Aksoy, Figen Akpınar, Zerrin Öztimur, Hüseyin Tarık Şengül, Özlem Nuriye Alasalihli, Mustafa Demirbaş, Filiz İsmailoğlu, Kadriye Aday, Ayhan Tilgen, Müge Şensal, Ayşegül Aygün, Asuman Özkan, Ercan Koç, Oktay Kaftancıoğlu, Şerife Nesrin Erdem, Seyit Ali Tekin, Ufuk Kavakoğlu, Melike Oktay, Kadriye Jülide Zağolovski, Fatma Ellez, Gülden Şefkiye Zaim.

Tabii geleneksel olarak her 4 ya da bundan önceki yıllarda 4 ve 3 yıllarda verilmiş, bundan sonraki kongrelerde biz benzer tabloyu bir arada görmek istiyoruz üyelerimizi. Daha önce verilmiş olanlar dışında 1983, 1984, 1985 ve 1986 yıllarındaki mezun olan arkadaşlarımız buradalar 4 farklı dönemden, hocam sizleri buraya rica etsem, çünkü ben de plaket istiyorum.

25. Yıl kutlayanları kuvvetli bir şekilde alkışlayalım.

GÖZDEM AYSU- Sayın konuklar, birazdan Öğrenci Çalıştayımızın sunumları olacak. Şimdi teknik hazırlıkları yapıyoruz, 10 dakika içerisinde öğrencilerimizin yapmış oldukları çalışmaların sunumlarını seyredeceğiz. Bu sunumların ardından geleneksel Şehir Plancıları Yemeği için buradan ayrılacağız.

*****ÖĞRENCİ ÇALIŞTAYI SUNUMU

EMRAH KAVLAK- Merhaba, hoş geldiniz. Çalıştayımızın kısa bir sunumunu yapacağız. . Ben Emrah Kavlak, Görsel İletişim Tasarımcıyım. Çalıştığım alan bilgi tasarımı ve veri görselleştirmesi. Elimizdeki verilerin ve bilgilerin karşı tarafa daha net nasıl anlatılabileceği üstüne çalışıyorum. Şehirciler ve mimarlarla çalışmayı seven biriyim. 35 kişiye yakın bir katılımcı sayısı olan çalıştayımızda da amacımız şehirle ilgili bir konuyu belirleyip, o konuyu ilk önce derinlemesine anlamaya çalışıp, sonra bu konu hakkında veriler toplayıp, bu verileri net bir şekilde nasıl gösteririz ve burada olan hikâyeyi veya süreci net olarak nasıl açıklarız üstüneydi.

Kısaca neden bu çalıştayın isminin “Ne Oluyor Orada” olmasından bahsedeceğim. Benim daha çok çalıştığım alan bazı süreçlerin ve kullanışların nasıl gösterildiği. Örneğin, bir kullanım kılavuzunda konunun nasıl anlatıldığı olabilir. Şehir kapsamındaki bazı olayların, süreçlerin ve değişimlerin aşama aşama, gerekirse verilerle desteklenip (birebir bir kılavuz kesinliğinde olmasa da) benzer bir şekilde çeşitli başlıklarla açıklanabileceğini düşünüyorum. Bu yüzden bu çalıştay da şehirle ilgili bir konuyu anlama ve bunu görsel bir şekilde anlatma üstüneydi. Biraz benim disiplinimin, biraz da şehircilik disiplininin karıştığı, eklemlendiği bir çalıştay oldu.

Konumuz şu sıralar çok fazla ortalıkta dönen Beyoğlu’ndaki masa, sandalye konusuydu. Bunun neden seçildiği daha çok biraz benim yürütmemle ilgiliydi. Plancı olmayarak veya herhangi bir şekilde şehircilikle pratikte uğraşmayarak tamamen merakım yüzünden burada ne olduğunu, bu Beyoğlu’ndaki masa, sandalye olayının içyüzünü anlamaya çalışma çabasıydı. Çalıştaydaki akış ilk gün konuyla ilgili ön bilgileri edinmek, ikinci gün gerekli verileri sahada toplamak, üçüncü gün de görselleştirimler üretmekti. Çıkan bazı örneklerden bahsederek: İlk gün yaptığımız çalışmalar daha çok Beyoğlu’nun zaman içinde nasıl değiştiğini ve süreçlerin nasıl işlediğini farklı yöntemlerle göstermek üzerineydi. Bunların hepsini blog sayfamızda yayınlayacağız: neoluyororada.wordpress.com

Burada amacımız belli mekânlardaki ve belli zamanlardaki olayların birbirlerini nasıl etkiledikleri ve bu etkilerin neleri nasıl tetiklediği idi. Belirlediğimiz gruplar Beyoğlu’nda ilerleyen süreçleri göstermeye çalıştı ve hepsi de farklı bakış açıları ve teknikler kullandılar. İkinci gün çalışmasında konuyla ilişkili verileri topladık ve son gün bu verilerden karşılaştırmalar ve haritalama çalışmaları yaparak görselleştirmeler oluşturmaya çalıştık.

Çalıştay için Beyoğlu'nda beş tane bölge belirledik: Bunlar Galata bölgesi, Asmalımescit bölgesi, Nevizade ve Galatasaray bölgesi, Mis Sokak ve Demirören diye ayırdık biz bu gördüğünüz alanı ve Cihangir bölgesi. Burada yaptığımız yöntemle daha öncesinde ne kadar masa, sandalye kullanıldığı ve koyu alanda da şu anda ne kadar kullanımın olduğu, buradaki örnekte de ekstra bir katmanla çalışan sayısındaki azalmaları görmeye çalıştık. Karşılaştırmaya çalıştığımız bazı mekânlarda sandalye kaybı olmasına rağmen çalışan sayısında azalmaların olmadığı, veya sandalyelerin çok azalmasının radikal şekilde çalışan sayısını da azaltması oldu. ve Şimdi katılan arkadaşlarımızdan bazılarının çalıştay hakkındaki çıkarımlarını dinleyelim:

GİZEM KARAKAŞ- Öncelikle merhaba, Bozok Üniversitesi'nden geliyorum. Biz 8 farklı üniversiteden gelen arkadaşlarımızla birlikte bilmediğimiz bir yeri, yani Beyoğlu'nu çalıştık, gözlemledik. Bu 3 gün boyunca elde ettiğimiz verileri şu an arkadaşlarımızla birlikte doğaçlama yaparak size de aktarmak istiyoruz. Konuya şöyle başlayabiliriz: Sigara yasağının çıkmasından sonra bölgede var olan masa sayılarında legal bir şekilde artış olmuştur, ancak bu sayıların cezaların arttırılmasıyla birlikte sayılarda illegal bir artış başlamıştır. Bu artışla birlikte birer kamu alanı olan sokakların insanların geçemeyeceği, sanki mekânların bahçeleri gibi insanlara idrak edildiği mekânlar oluşmaya başlamıştır.

Beyoğlu'nun tarihine şöyle bir baktığımız zaman, Beyoğlu tarihten beri Galata Kulesi etrafında oluşan ta Ceneviz devrinden itibaren bir ticaret ve eğlence merkezi konumundadır, ancak zamanın verdiği değişimle birlikte bu eğlence merkezleri gelişerek ve çeşitlenerek burada farklı bir kültür oluşturmaya, yani sokak eğlencesi kültürü adını verdiğimiz yeni bir kültürün ortaya çıkmasına sebep olmuştur. İstanbul'da yaşamayan bir insan olarak, öğrenciliğimi de burada geçirmedim, bana Beyoğlu denildiği zaman aklıma gelen ilk şey sokakta insanların eğlendiği, sokak sanatçıların işlevlerini gördüğü, sanatlarını sergilediği, çalgı, çengilerin sanatlarını ortaya koyduğu bir mekân geliyor şaşaalı, eğlenceli, ancak bu yasayla birlikte masa ve sandalyelerin kaldırılmasıyla birlikte sokaktaki bu yaşam içerilere sokuluyor, sokak bir nevi içeriye alınıyor. Bunun ne kadar doğru olup olmadığını biz kendi aramızda tartıştık, düşündük, ancak şöyle diyebiliriz: Var olan bir kültürün ne kadar yok edilmesi, yani elitleşmek adına ne kadar binaların içerisine sokulması düşündürücü olarak görüyorum.

Son olarak şöyle diyebilirim: İnsanlar mekânlarda eğleniyor, bu mekânları fiziksel olarak ele aldığımızda büyük ve küçük olarak, küçük mekânlar bu masa ve sandalyelerin kaldırılmasıyla birlikte cirolarında olsun, işletmelerin işlevselliği bakımından çok çok etkileniyor, ancak büyük mekânlarsa, bu olaya ekonomilerinin de katkısıyla birlikte hızlı bir dönüşümle uyum

sağlıyor ve böylece bu durumdan bir nevi kaba tabiriyle yırtıyor diyebiliriz. Benim söyleyebileceğim giriş olarak bu kadar, diğerlerini arkadaşlara aktarıyorum. Kübra arkadaşımız.

KÜBRA BÜYÜKÇOPLAN- Arkadaşımızın bıraktığı yerden şöyle devam edebilirim ben de, yaptığımız araştırmalarda anket sonuçlarımıza göre şöyle bir tespite vardık: Getirilen her yasak yeni bir yasağın daha önce yapılan bir yasağın çiğnenmesine neden oluyor. Şöyle ki, sigara yasağından sonra insanlar daha fazla dışarıya taşınmıyor, işgaliye sınırlarını aşılıyorlar, masa sayıları birken ikiye, ikiye üçe, beşe çıkmaya başlıyor. Fakat şimdi işgaliyenin tamamen kaldırılması üzerine de içeriye taşınmış oluyor bu masalar, böylece sigara içme yasağını bir şekilde kendileri de bunları söylüyor işletmeciler, sigara içirtiyoruz içeride diyorlar.

SETTAR ERCAN- Bu sigara yasağının sonucunda ve masaların kaldırılması sonucunda sigara ruhsatı ve buna benzer taleplerde bulunuyor işletme sahipleri, mekânlarda sigaranın içilmesine düzenlemeli izin verilmesini, içeride sigara içilmesinin serbest hale getirilmesini istiyorlar. Yalnız bizim genel anlamdaki düşüncemiz şu: Sigara yasağı kalksa bile, hani insanlar o mekânlarda sokakta yaşamak istiyor, o mekânlarda sokakta eğlenmek istiyor. Bu Akdeniz kültüründen bize gelen sıcak kanlı olmamız, aşırı derecede belki insanlara imkânımız varsa evimizin bahçesinde ağırlamak istememiz, açık mekânları daha fazla sevmemiz, yani bunun gibi şeyler sonucunda insanların içeri gireceğini tekrar düşünmüyoruz biz. Bunun yanında hani almış olduğumuz eğitim sürecinde biz kamusal alanların daha güvenli, daha fazla kullanımla, daha uzun süreli kullanımla güvenli bir ortam haline gelmesini amaçlıyorduk bu alt ölçekte yapmış olduğumuz çalışmalarda bu öğretilmişti bize, bunun doğal yollarla sağlandığı bir yeri bazı yasaklarla güvensiz bir mekân haline getirilmesi, yani çalışıldığını gördük. Bu hale güvensiz bir ortam yaratılmaya çalışıldığını gördük.

DİL RUBA ERKAN- Ben bu kamusal adını birkaç şey eklemek istiyorum arkadaşımızın söylediklerine. Sokak bir karşılaşma yeridir ve hemzeminliği de kamusal bir alandır ve insanların karşılaşma ve toplanma alanları bizim *semipublic* olarak nitelendireceğimiz kapalı mekânlar olmaya ve oldurulmaya başladığında bu ayrım silinmeye başlar ve bu da esasında kullanımların karışmasına neden olur. Bu örnekte bizim incelediğimiz bu düzenleme sonrasında sokaklar yok sayılırken üst katlara doğru da bir gelişim başlıyor ve bu da kamusal özel farkının ayrımını hızlandırıyor.

MEVLANA AKINCIOĞLU- Dilruba arkadaşımıza ek olarak şöyle bir şey söylemek istiyorum: Bu sokaklarımız kamu alanı olarak görülürken aynı bölgede olan Nevizade Sokakta bu uygulama yapılmıyor. Orada şöyle bir şey var: Her işletmenin kendi sınırı ve bu

sınır içerisinde masa koyabilmesi sokaklara, onun yanında yayaların geçebileceği gibi bir yol yapılıp bu yayaların geçebileceği yol ile masaların çıkabileceğinde bir kod farkı bulunuyor. Diğer mesela Mis Sokakta öyle bir şey söz konusu değil, otomatikman sokak tamamen bundan etkileniyor, işletmeler etkileniyor, masa sayısı etkileniyor, cirolar etkileniyor, çalışan istihdam sayısında büyük bir etkilenme söz konusu oluyor. Bir bölgede yapılırken diğer bir bölgede de yapılabilir, bu kadar katı bir şekilde olmayabilirdi mesela Mis Sokak için konuşmak gerekirse, o sokakta da bir sınır konulabilirdi. Ancak ne yazık ki bir gecede bunların kaldırılması masa, sandalyenin ve bu sonuçları doğurduğu çok da uygun görülüyor.

MAKBULE TANRILI- Ben de genel bir bakış açısıyla bu konuyu irdelemek istedim. Başta arkadaşımın dediği gibi ya da arkadaşlarımızın da gözlemlediği gibi birçok tespitler yapıldı, birçok anket çalışmaları yaptık, ancak burada şöyle bir yetki karmaşası söz konusu oldu: Çünkü orada girdiğimiz işyerlerindeki iş sahiplerinin de özellikle vurguladığı bizim bu işgaliye ücretlerini aslında Beyoğlu Belediyesi'ne ödediklerini, ancak bu uygulamanın Büyükşehir Belediyesi tarafından yapıldığını bize söylediler. Bu bir yetki karmaşasını bize, aslında böyle bir sonuca ulaştırma aynı zamanda. Bunun ne kadar net bir şekilde araştırmalarımıza çok alamasak da bizim anket çalışmalarımızın ve tespitlerimizin sonucunda böyle bir varsayımına ulaştık. Bunu da ayrıca söylemek istedim.

CEREN ÖZCAN- Ben işgaliyelere değinmek istiyorum. İşgaliyeler normal düzeninde rutin bir şekilde ödenirken bu müdahaleden 2 ay önce kapı önü ruhsatı adı altında bir ruhsat verilmesi teklif edilmiş ve bu hani bir şekilde kabul edilmiş. Bununla birlikte alanda işletmelerin önünde beyaz, yuvarlak işaretlerle sınırları belirlenmiş, fakat çoğu yer bu sınırlarına uymamış ve bu yeterince denetlenmemiş. Bununla beraber bu müdahale olmuş ve kuruyla beraber yaşla yanlış amiyane tabirle. Bunlara ek olarak alternatif çözümler üretilmiş. Mesela, ön cephenin geri çekilmesi ya da balkon konulması, ama burada şöyle bir sorun yaşanmakta: Bu çalıştığımız alandaki Beyoğlu'ndaki birçok işletme, birçok dükkan oldukça küçük alanlara sahip ve hani ön cepheyi yaklaşık 1.80 içeri çekilmesi önerilmiş. Bu 1.80cm içeri çekildiğinde söz konusu olan yeme-içme mekânlarında, eğlence mekânlarında yer kalmamakta ya da balkon da aynı şekilde yerleştirildiğinde kapı gibi sebeplerden dolayı yine içeride yer kalmamaktadır.

BÜŞRA GEYİK- Arkadaşlarımızın hepsinin belirttiği gibi sokaklar, açık alanlar, meydanlar insanların karşılaştıkları, birbirleriyle iletişim kurdukları, sosyalleştikleri mekânlardır. Beyoğlu bir Nevizade'siyle Asmalımescit, Galata'sıyla sokak eğlence kültürünün yaygın olduğu önemli bir mekândır. Bu Nevizade'de yaşananlar, Asmalımescit'teki o sokak eğlence kültürü Beyoğlu'na kimliğini veren değerlerdir. Biz masaları tamamen kaldırdığımız zaman

insanları kapalı alanlara mahkûm ediyoruz, binaların içerisinde bir yaşam oluşturuyoruz. Bu da Beyoğlu'nun kimliğini yok ettiği için insanlar arasındaki sosyalleşmeyi de ortadan kaldırıyor. Esnafla konuştuğumuz zaman, bu alanda gezinti yaptığımız zaman onların da önerdiği gibi Beyoğlu'nun kültürünü tamamen yok etmek yerine belirli bir alan belirlenirse, yayalaştırılan alanlar daha da arttırılırsa ve masalar için her esnafa belirli bir sınır bırakılıp, bu da belediye kontrolünde denetimlenirse, Beyoğlu'nun kültürü yaşamış olur. Var olan mevcut sorunlar da çözülmüş olur diye düşünüyoruz.

ALİCAN DAL- Şimdi bu çalışmanın tabii çıkardığımız veriler belli başlıklar altında gidiyor, bunun bir de sosyal boyutu var. Bu olaylar ilk başladığından itibaren görsel ve yazılı medyada da izlediğimiz üzere Beyoğlu'na bir elitleştirme politikasının güdüldüğünden bahsediliyor. Tabii bunu yaptığımız analizlerde de hissedebiliyoruz. İşte ucuz biranın ya da alkollü alkolsüz içeceğin satıldığı mekânlarla dolu olan üst katların kullanılmadığı, depo olarak boş olarak kullanıldığı binaların, işte daha elit kafeler ve otellere dönüştürülerek Beyoğlu'nun biraz daha istenilen temiz bir çevreye kavuşturulması çabası var. Bu şekilde yine diğer kentsel dönüşüm alanlarında olduğu gibi Beyoğlu'nun da aslında dışarıda eğlenme kültürünün kaldırılarak nezih kafelere çevrilerek oradaki kullanım türünü biraz daha elitleştirme çabası ya da bir üst seviyeye çıkarma çabası var. Burada yapılmak istenilen artık belli bir kesimin sadece Beyoğlu'nu kullanacağı, orta kesim ya da öğrencilerin daha fazla kullandıkları Beyoğlu'nun biraz daha çevresini değiştirme çabası var.

Sosyal boyuttan bir konu daha güvenlik sorunu var. Masa ve sandalyelerin dışarıda olması ve sokak aralarına kadar yayılması o sokakların günün 24 saati olmasa da 18 ya da 19 saat kullanımını gerektiriyor. Bu da insanların sokakta birbirlerinin yanında ya da masa, sandalyesi olan sokaklardan daha güvenli ve rahat bir şekilde dolaşmalarını sağlıyor. Yaptığımız görüşmelerde güvenlik sorunu da ön plana çıkıyor. Bu masa, sandalye olayının kalkması insanların içeriye çekilmesi ve artık o sokakların karanlığa bırakılması bir güvenlik sorununu da açığa çıkarıyor. İnsanların masa, sandalye kalkmadan önce daha rahat dolaşırken artık o sokakların karanlığa mahkûm edilerek biraz daha İstiklal Caddesi ya da ana aksta güvenlik çemberinin biraz daha daraldığını anlayabiliyoruz.

DİL RUBA ERKAN- Burada şöyle bir konu da önem kazanıyor: İki gündür pek çok oturumda konuşulan kent hakkı katılım aslında daha fazla ön plana çıkıyor. Burada Beyoğlu Belediyesinin vatandaş başkan diye bir hizmeti olduğunu duyduk. Buna göre de orayı kullanan bütün paydaşların gününbirlik kullanan olsun, yaşayan olsun ya da işletmeci olarak bulunan herkesin bu konuda bir söz sahibi olması ve sonuçta ortak bir paydada buluşulması gerektiğini düşünüyoruz biz, yani operasyonel çözümler üzerinden bir yerlere

varmak yerine kentin orayı kullanan insanları, yani kent hakkı dediğimiz şey ya da katılım dediğimiz şey üzerinden bir sonuca varmanın daha mantıklı olacağı kanısındayım.

MEVLANA AKINCIOĞLU- Ben Ceren arkadaşımızın söylediği belediye ruhsat şeyi konusunda bir şey eklemek istiyorum. Görüşmelerimiz sonucunda şöyle bir şey söylendi bize: Burada daha önce ruhsatların her yıl 12 ay süreliğine verildiğini, ancak 2011 yılında ruhsatların 6. ayla sınırlı olduğunu gördük. Örneğin, bir işletme yeni açılıyor, ancak 5. ayda açılıyorsa onun ruhsatı 6. ayda son buluyor. Burada daha önceden planlanmış bir şey söz konusu, bu planlama demek ki 6 ay en basitinden 12. ayda olmuş olsa 6 ay bir süre var, burada işletmelere bir şeyler tanınabilirdi. Yani işletmelere bir günde masalarını, sandalyelerinizi aldık değil şeklinde de, ama biraz daha böyle esnek bir şekilde davranılıp yine Nevzade örneğindeki gibi olabileceği kanısındayım. Ayrıca Ali Can arkadaşımızın söylediklerine şöyle bir şey eklemek istiyorum: Güvenlik konusunda işletme sahipleri şöyle diyor: Biz daha önce bu sokakları kendimiz de kolluyorduk, güvenlik için sahip çıkıyorduk sokaklarımıza, ancak şimdi o yoğunluğumuz ve o tempomuz olmadığı için biz de artık kendi haline bıraktık. Çok özür dileyerek söylüyorum, balicisi, tinercisi ya da hapçısı artık burada rahat rahat gelip kalabiliyor, biz de pek müdahale etmek istemiyoruz. Daha önce insanlar sokaktan gece 03.00-03.30 saatleri sıralarında bile rahat rahat girerken şimdi öyle bir şey söz konusu değil, yani sokaklarımız da burada yalnızlığa, artık kendi haline bırakılıyor günlerce, bunların bizim çalışmalarımızda gördüğümüz bazı önemli noktalar olduğunu düşündüm.

CEREN ÖZCAN- Mevlana arkadaşımızın bahsettiği bu amacın hani ne olduğu ve işte hani bu ruhsatların 6 aylık verilmesi, bundan bahsetmek istiyorum. Şöyle de bir şey var, hani konuştuğumuzda, yaptığımız görüşmelerde insanların en çok dile getirdiği şey amaç kesin ve samimi bir şekilde bize söylenmedi. Biz bu yüzden çok büyük sorun yaşıyoruz ve zaten bu yüzden birçok söylentiler ortaya çıkıyor, şehir efsaneleri duyuluyor. Yani insanların kafasını en çok karıştıran, hatta belki de bu olaya dikkat çeken en önemli unsurlardan biri amacın kesin ve samimi bir şekilde söylenmemesi oluyor.

DİLRUBA ERKAN- Ben Kübra'nın daha önce söylediklerine, katılımıla ilgili söylediklerine birkaç şey katmak istiyorum. Bu bir bakıma daha önce söylediğimiz gibi bu uygulama bir suiistimal üzerine yapılmış bir düzenleme. Şöyle ki, suiistimalden kastım önce bir masaya izin verilirken sonra bu 2'ye, 3'e, 4'e 5'e çıkıyor ve daha sonra geçiş alanlarını da engelliyor ve şu an hiçbirimiz tam hâkim olmamakla beraber, nedenini kimsenin bilmemesiyle beraber böyle bir şey olabileceğini düşünüyorum biraz da iyi niyetle. O yüzden yalnız tehlikesi şurada ki, katılımcıyı tamamen yok sayıyor bu uygulama ve burayı yalnızca bu caddeyi, hatta bu

caddeleri yalnızca cepheleriyle, cephelerini seyirlik eserler haline getiriyor ve tamamen buradaki insan varlığını yok sayıyor. Bu açıdan da tehlikeli diyebileceğimiz bir düzenleme.

GİZEM KARAKAŞ- Teşekkürler, şöyle diyebiliriz: Bu yasayla birlikte veya bu uygulamayla birlikte legal olan sandalyeler bile, ruhsatlı olan masa ve sandalyeler bile çirkin bir şekilde toplanıyor.

CEREN ÖZCAN- Ben biraz da şundan bahsetmek istiyorum: Katılımdan bahsettik, ama burada insan yine görüştüğümüz işletmecilerin biraz da kendi düşünceleri, kimisi belediye kültürü korumaya çalıştığını söylüyor, ama kültürü koruyamıyor. Yani şu an var olan kültürü yok ettiğini söylüyor. Bunun yanında haddimizi aştık, ama hakkımızı yine bir şekilde geri verecek diyen gruplar da var. Bu katılımı ilgili bir de ek olarak ben sivil toplum örgütlerinden bahsetmek istiyorum. Örneğin Beyoğlu Eğlence Derneği, BEYDER adında şu an bu düzenlemeye en çok karşı çıkan sivil toplum örgütlerinden biri BEYDER.

BEYDER'in hani üyesi olarak 30 eğlence yeri olarak gözüküyor, ama insanlar bu eylemler sırasında, BEYDER'in düzenlediği eylemler sırasında BEYDER'e üye olmasalar da ona destek verdiklerini söylüyorlar.

BÜŞRA GEYİK- Arkadaşlarımız bahsederken güvenlik problemine değindiler, bu sokakların ne kadar ıssız olduğuna değindiler. Gerçekten biz bu Beyoğlu'nu çalışırken işte Galata'yı, Cihangir'i, Asmalımescit'i, Nevzade'yi her birimiz ayrı arkadaşlar çalıştı, bir Galata bölgesinde çalışmıştık, orada şunu fark ettik: Aslında İstiklal Caddesi, Beyoğlu, Karaköy, Taksim'i birbirine bağlayan önemli bir ticaret ve yaya aksı, ama burada Karaköy tarafına doğru ilerlediğimiz zaman bu alanın akşamları ıssız, karanlık bir mekân haline geldiğini gördük. O kısmın artık kullanılamayacak duruma geldiğini gördük, çünkü Galata Bölgesinde tek tip ticaretin yaygın olduğunu gördük. Buna rağmen eğlence mekânlarının, oturulabilecek alanların daha az olduğunu fark ettik. Oysa Galata Kulesi İstanbul'un en güzel şekilde izlenebileceği tarihi, turistik değerlerden biri, bu nedenle bu alanda en azından hem eğlence ve oturulabilecek alanların artırılması, hem de akşamları da kullanılabilecek yaşayan bir alan haline getirilirse daha faydalı olacağını düşünüyoruz.

MAKBULE TANRILI- Bu arkadaşımızın sosyal yapı üzerine olan konuşması üzerine bir ekleme yapmak istiyorum. Aslında Beyoğlu geçmişten bugüne ticari merkezi olmakla beraber günümüzde artık bir eğlence merkezi haline gelmiştir, ancak burada bir işlev değişikliği söz konusudur. Geçmişten bugüne Beyoğlu değişen işlevi ve hâlâ değişmekte olan işleviyle göz önünde bulunmaktadır. Aynı zamanda Beyoğlu'nun ticaret fonksiyonunun gelişimine paralel olarak bu kültürün bir yansıması, eğlence ve kültürün yansıması olarak bir karmaşa söz konusu, çünkü artık Nevzade ve çevresindeki özellikle Sahne Sokakta gösterebilirsek eğer,

Nevizade bölgesinde, o bölgede Balık Pazarı'nın olduğu bir sokak, en uzun olan sokak ortadaki Sahne Sokak dediğimiz o sokakta yaptığımız tespitler sonucunda oradaki Balık Pazarı'nın işlevinin değiştiğini görmekteyiz. Oradaki balık restoranlarının kapanarak aslında o kültürün yok edilerek şu anda bir berbere, bir kuaför salonuna ya da bir telefoncuya dönüştüğünü tespit ettik. Bu işlev farklılığının aslında bu kültürün yok olduğunu gözlemledik. Bunun da sonucunda var olan işlevin aslında kullanılabilir duruma dönüştürülememesi sorunu biz bu sonuca vardır.

MEVLANA AKINCIOĞLU- Ben şeyi söyleyeceğim, işletmelerden şöyle bir şey, biz haddimizi bilmedik, aslında bir nevi bizi sınırladılar diye bir söz söyledi arkadaşımız. Ona binaen şöyle katmak istiyorum: Beyoğlu kendine has bir turizmi, kendine has bir sosyal yapısı, eğlencesi olan bir mekân diye ben ilk kez gelen biri olarak gördüm. Beyoğlu'nda bunu şu şekilde turizmi de kırıyor sonuçta bu masa, sandalye olayı turistler kalabalık ortamlara daha çok kendilerini etkilediği için gitmektedir ve bu işletmeler masa, sandalyeden sonra 1-4 Aralık tarihlerinde Turizm Bakanı'yla bir görüşme yapacaklarını ve bu görüşmenin de kendileri için olumlu geçeceği düşüncesindedir. Bunu da sizinle paylaşmak istedim.

CEREN ÖZCAN- Ben buna ek olarak yine görüştüğümüz işletmecilerde en çok dikkat çeken konunun bu turizm olduğunu belirtmek istiyorum. İşletmeciler şundan yakınıyor: Hani Beyoğlu Sultanahmet'e veya diğer turist ağırlayan merkezlere nazaran daha yüksek gelirli turistleri ağırlamakta ve şu an yapılanlar biraz da, bu turistler sonuçta Beyoğlu'nun, Pera'nın bu güzelliğine, bu kültürüne geliyorlardı. Kendi zaten gördükleri Danimarka'daki bir donmuş, kar yağmış bir köprü üzerinde bile oturdukları bir kültürden söz ediyorum. Bu insanlar bunu görmeye geliyorlardı, ama şu an bu yüksek gelirli turistleri kaybettiğimizi belirtiyorlar işletmeciler.

DİL RUBA ERKAN- Ben son bir şey eklemek istiyorum. Aslında bütün hikâyeden bizim gördüğümüz şey şudur ki, bu esasında bir aynılaştırma, tek tipleştirme sürecidir ve bir kimliğin yok edilmesi çabasıdır. Esasında bütün bu konuştuğumuz ve tekrarladığımız bizi bu noktaya getiriyor diyerek bitirmek istiyorum.

ALİCAN DAL- Şimdi bu yaptığımız çalışmanın bir kısmını tabii işletmenin ekonomik anlamda şu anki durumları, yani istihdamdaki azalışları, ne kadar işçi çıkardıkları, cirolarındaki günlük üzerinden yıllık ne kadar bir kaybı oldukları, yıllığı şu an tabii değerlendiremeyiz, ama günlük olarak ne kadar kayba uğradıklarıydı. Tahmini olarak 10 mekân üzerinden konuşmak gerekirse, her birinin masa, sandalye toplanmadan önce 6 elemanı varsa, şu an maksimum 3 ve 2 elemana düştüğünü görüyoruz. Yani yüzde 50, bazı yerlerde yüzde 60-70'e varan bir istihdam azalışı var. Tabii bunların içinde yaklaşık Mis

Sokak ve çevresinden bahsedeceğim, 170 mekân, tabii bunların 25'i kapanmış, yani kapananlardan hiç bahsetmiyorum. Şu an açık olanların yüzde 60-70'e kadar bir eleman çıkarma işlemleri var, tabii bu da cirolarından dolayı. Çalıştığım sokakta günlük ortalama 3,000, yani masa, sandalye operasyonlarında 3,000-3,500 gibi bir ciro yapan yerler artık 1,000'in üzerine nadiren çıktıklarını söylüyorlar. Aslında kazandıkları paradan da çok fazla bir kayıpları var.

BÜŞRA GEYİK- Son olarak şöyle toparlamak istiyoruz biz aslında: İnsan ilişkilerini, insan-mekân ilişkilerini sosyalleştirmeyi arttırabilmek ve sınıflar arası ayrımı azaltmak adına sokaklara, açık alanlara, meydanlara daha fazla aktivite yüklememiz gerektiğini düşünüyoruz, daha fazla işlevlendirmeliyiz bu bölümleri. Bu nedenle de Beyoğlu'ndaki bu masa kaldırma olayında görüldüğü gibi aslında bu tarz sorun çıkaran uygulamalarda yasal denetimlerle kontrol altına alınmalı ve Beyoğlu'nun bu kültürünün yaşatılması gerektiğini düşünüyoruz. Böyle alanları korumamız gerektiğini düşünüyoruz.

GİZEM KARAKAŞ- Teşekkürler. Son olarak benim de söylemek istediğim bir şey var. Bize bu çalışmaya mekân hazırlayan sosyal olsun, fiziksel olsun ortamlara girmemizi sağlayan odamıza ve değerli araştırmacı arkadaşlarımıza çok teşekkür ediyoruz.

EMRAH KAVLAK- Teşekkürler. Sorularınızı alalım isterseniz.

ZEKAİ GÖRGÜLÜ- Kesinlikle bir soru değil, sadece ve sadece kutlama. Gerek konu seçiminizden, gerek bu kadar kısa süre içerisinde yapmış olduğunuz bu çalışmadan ötürü içtenlikle sizleri kutluyorum. Yüz akımızsınız, bizleri böyle görünce bütün bu söylemleri, bu tespitleri, bu çıkarmaları işitince sanıyorum diğer hocalarımızın da, diğer meslektaşlarımın da geleceğe ilişkin umutları kısa vade de dahil olmak üzere çok daha fazla artıyor, hatta aman zaman umudun da ötesine geçiyor. O anlamda sizlere içtenlikle teşekkür ediyorum, teşekkür ediyoruz diyeyim hepimiz adına. Bu birliktelik devam eder, belki bu kadar kısa süre içerisinde çok şey üretmişsiniz, ama şöyle bir dileğim var, belki bunu yöneticilerimiz düşünmüştür. Sevgili Tayfun Başkanım da orada, mutlaka bu kitapta yer alacaktır diye düşünüyorum. Çünkü bu konuyla ilgili veya ayrı bir kitapçık da olabilir, kongrenin kitabında da olabilir bilemiyorum artık onu nasıl uygun görürlerse, çünkü benim bildiğim kadarıyla bu konu tabii çok güncel bir konu, ama hep haber bazlı konuşuldu. Yani bir plancı görüşüyle böylesine bir araştırmayla gündeme gelmedi diye biliyorum eğer yanılmıyorsam. Çok önemli ve siz de çok önemli yerlerden, daha doğrusu bir plancı nasıl bakmalıysa öyle bakmışsınız, bu da çok önemli. Biraz daha toparlanıp o sonuç bölümünüzü biraz daha rafine hale getirdiğiniz zaman çok katkı sağlayacaktır, çünkü çok önemli sonuçlardan bahseder hale geldiniz. Bu yönü gerçekten önemsedim, kutlayayım istedim.

Bu aynılaşma meselesi çok önemli, yani bu İstanbul'da şoyle çıktı, birkaç şey söyleyeyim. İstanbullu arkadaşlar, burada yaşayanlar bilirler, işte bir devlet büyüğümüz arabayla geçiyormuş, görmüş, kaldırın demiş filan, yani o espridir, şehir efsanesidir bilmiyorum, ama Nevzade'ye filan bakmayın, aynılaşma başladığı zaman o araba Nevzade'nin sokağı dardır girmiyordur, ama kişi girer, o da başlar. Yani önemli olan böyle bir şeyi başlatmamak, başlamaması sizin söylediğiniz gerekçeler bağlamında. Sigarayı filan ben işin bahanesi olarak düşünüyorum, sigara tamam bir şeyi tetikliyor filan, ama ben İstanbulluyum, yıllardır burada yaşıyorum, bir sürü arkadaşım var, Nevzade hep öyleydi sigara yasağı yokken de, Mis Sokak hep öyleydi sigara yasağı yokken de. Sizlerin de çok iyi altını izdiğiniz gibi oraların bir eğlence biçimi, o bir yaşam biçimi, yani bu sonra İstanbul'da da kalmayabilir bu aynılaşma, başka yerlere doğru da taşınabilir. Umarız ki olmaz, ama sizlerin bu çalışmaları en azından bu tür yanlışlara bir not düşme adına çok önem taşıyor diye düşünüyorum.

Bir şey daha söyleyeyim şu sigara meselesiyle, sonra bitireyim hemen. Bu sigara yasağı meselesi de çok enteresan, o da başka tür bir aynılaşma ya da hani dn söyledim ya başka bir üstünlük arayışı gibi, yani hakikaten seilmişin üstünlüğü gibi çıkıyor. Amerika sigara yasağını dünyada en sert uygulayan ülke, ama sigara yasağına geçmesi Amerika'nın 10 yılı bulmuş, nk o eğitim şart şeyi var ya, oradan gelip ondan sonra Amerika'da biliyorsunuz geçmişte kongrede bile senatörler puro içerek konuşmalarını yapıyorlar, yani böyle bir çılgın ülke sigara konusunda, sonra bugünkü haline geliyor, ama o dahi böyle bir aynılaşmanın içerisine girmemiş. Amerika'ya gittiğimiz zaman günümüzde de sigara kullanan insanlar için de yerler var, restoranlar var, kafeler var, puro barları var, sigara barları var, vesaire. O zaman bunun altı hakikaten sağlık bu diyorsunuz mutlaka bir yararı oluyor, ama başka türlü bir düşüncenin de artık o kadarını şimdi konuşmayalım, ne olduğunu hepimiz anlıyoruz nasıl bir düşünce yapısı ve arayışı olduğunu, hakikaten böyle bir tipeştirme ya da ben byleysem sen de böyle olacaksın biçimindeki bir diktatryel arayışın artık söyleyeyim o kadarını ve bence izleridir bunlar. Onun için bir kez daha sizi içtenlikle kutluyorum, başarı çalışmalarınızın ve bu tür birlikteliklerin kaç niversite vardı hocam, baktığımız zaman harika, 8 niversite devam diliyoruz. Büşra'yı da şimdi öğrendim Sevgili Başkanımın, yine benim adıma, hepimiz adına deprem açısından büyük geçmiş olsun dilekelerimizi iletiyoruz. Allah'a çok şükür ki galiba bir şey olmamış, sadece taşınmak zorunluluğu çıkmış. Devam, kutluyoruz içtenlikle, çok teşekkürler, sağ olun.

SALONDAN- Eline sağlık, tebrik ediyorum tüm arkadaşlarımı. Zekai Hoca sigara örneğinden Amerika'yı gösterdi, ama Amerika karma kullanımların olduğu bir lkeyken daha sonra zonlama tekniğiyle hepsini ayırıştırmış bir ülke ve şimdi de bundan, yani benim

okuduğum kitap pek güncel değil aslında, ama ders çıkarmış bir ülke, tekrar karma kullanımların gündeme getiren bir ülke. Biz dünya bunun eleştirisini yaparken karma kullanımın bu kadar canlı olduğu bir bölgede tekrar orayı saflaştırma ya da soylulaştırma yöntemine gidiyoruz. Aslında aklın yolu o kadar açıkken sürekli aptalca şeyler yapıyoruz. İki gündür, daha doğrusu özellikle 3. sınıfta biraz daha bir şeyler oturduğu için aklımda, sürekli şunun eleştirisini yapıyorum: Ben bu bölümü okuyorsam, her şeyin bu kadar sınırları belli, yapılacak şeyler belli, planlanacak kentlerin nereye gideceği belliyken neden kentlerimiz plansız ilerliyor ve şu acı gerçek beni çok üzüyor: Her şeyin birilerinin yetkisi altında olması, tepeden inme kararların olması beni çok üzüyor. Plancı olacağım için mutluyum, ama birilerine sürekli kendi fikirlerimi kabul ettirmek zorunda kalacağım için de çok üzgünüm. Bence biz plancılar politik açıdan kendimizi geliştirmeliyiz, özellikle bu bizim açımızdan eksik kalan bir nokta. Evet, sürekli çalışıyoruz, sürekli çiziyoruz, ama düşünmüyoruz. Politikamız ne olacak? Çünkü bizim politikamız olmadığı için de çoğumuzun bazı insanlar söz sahibi oluyor ve kendi hiç işin ehli olmadan kararlarını veriyorlar. Bu beni çok üzüyor, aklınızda böyle bir soru işareti bırakmak istedim. Teşekkür ederim. (Alkışlar)

ZEKAI GÖRGÜLÜ- Ben bir şey söylemeyi unuttum, belki çalışmanızda yararlı olur. Biraz önce kendi içimizde konuşuyorduk, hani birtakım gerekçeler var ya, siz plancı gözüyle bunlara da yanıt verin. Bazılarına verdiniz, ama mesela elitizm, yani kim için ve nasıl bir elitizm, bu çok tartışılması gereken bir şey. İMÇ Çarşısı da yıkılıyordu, elitist konut alanı filan diye yazılmıştı üstüne planda. Böyle bir şey vardı, bir kere bunu birazcık tartışın ve söyleyin. Şu turizm meselesini turizm için filan çok enteresan, orada özellikle Mis Sokağa baktığınız zaman yeni birkaç tane butik otel gibi denilen küçük kapasiteli oteller oluştu orada. O kalabalık varken oluştu o, gece 02.00-03.00'lere kadar o canlılık, o yaşam, o alışveriş sürerken oluştu. Oradaki turizmi ben hep başka diye bilirim, ama bunu da araştırabilirsiniz. Hemen burnumun dibinde de Talimhane gibi 40-50 tane otelin olduğu dehşet bir alan var, yani oraya o insanların aktığı bir alan var. Çürütebilir misiniz bilmiyorum, ama böyle şeyler var. Pisleniyormuş filan, yani nasıl bir pislik, o pislik de kim için ne çıkıyor? Güvenlik, biz hiç NeVizade'de adam öldürüldüğünü duymadık, Mis Sokak'ta adam öldürüldüğünü duymadık, bunlar hiç yaşanmadı. Başka yerlerde hep oldu da, o kapalı, intim, kriminal hale gelen yerlerde çok oldu da, insanın çok olduğu yerlerde bunlar hiç olmadı. Biraz bunlara da bakarsanız söylenilenlere ilişkin ille yanıt anlamında demiyorum, ama onun altına iyi bakabilme adına katkı sağlar diye bir an aklıma geldi, onu söyleyeyim dedim. Tekrar teşekkürler.

SETTAR ERCAN- Aslında ben hani soru amacıyla sormamıştınız, ama bir şey söylemek istiyorum bu konuda. Hani yapımız gereği bize izin verildiği zaman genelde Türk halkına, ama bu denetlenmediği zaman biz limitlerimize bir türlü uyamıyoruz. Orada görüştüğümüz işletmeciler arkadaşların söylediği şeyler de bunları zaten genellikle, biz haddimizi biraz aştık, hani sokaklarda insanları yürütemez duruma getirmiştik artık diyen de oldu. O hale tekrar geri dönmek isteyen de oldu, hani sadece maddi boyutunu ele alarak, ama oradaki normalde orayı gezip oranın kokusunu ve dokusunu o eğlence kültüründen ziyade faydalanmadan oradan sadece yürüyerek geçip gitmek isteyen insanlara biraz saygısızca yaklaşmış bir süreçti, ama bunda da benim gözlemlediğim kadarıyla belediyenin en büyük hatası. Çünkü bir türlü denetleme yapmamış, yapmayıp yapmayıp en son yeter artık deyip kestirip attı bir şekilde.

ZEKAI GÖRGÜLÜ- Had aşma meselesi her toplum için vardır. Çok doğal bir şeydir, bu olacak, bu da çok yadsınması gereken bir şey değil, onunla ilgili bir sürü yaptırımlar vardır, ama bunu söyleyen bir belediye ya da bir yönetim her neyse, önce şu duyarlılığı o zaman göstermeli, biz de ona öyle bir soru sorarız. Orada o kadar insanların çok farklı kesimlerin birbirine degebildiği, geçebildiği, merhaba diyebildiği bir kamusal yaşamı ortadan kaldırıyor, had aşmadan dolayı bunu yapıyorum diyorsa, o yöneticiler önce kendilerine ait kentin alt parçası içerisinde kente olan saygıları adına, kentte orada yaşayanlara olan saygıları adına ister imar yönüyle bakın, ister diğer mekânların yönüyle bakın, önce o saygıyı göstermeleri lazım. Biz o saygıyı yaşadığımız zaman zaten öbür saygılara herkesin boynu bükük olur. Çünkü bir şeyi görüyorsunuz zaten, orada bir saygı yok ki, saygı Mis Sokak'ta akla geliyor, saygı Nevizade'de mi akla geliyor? Gökdelenleri verenlerin, yani parası olan her yere gökdelen yapabiliyorsa bu ülkede, bu kentte o parçalarda bu kente saygı olmuyor mu, orada yaşayanlara saygı yok mu? Onlar o zaman orada da hadlerini aşıyorlar, bu da böyle bir şey.

DİLİRUBA ERKAN- Ben kusura bakmayın, ben küçük bir şey söylemek istiyorum. Turizm hakkında hocamızın söyledikleri üzerine şu an bizim bir bakanlığımız Turizm ve Kültür Bakanlığı esasında bir arada kullanıldığında kulağa garip gelen kültür ve turizm ve yetki çalışmalarına ya da bazı şeyleri daha da kolaylaştırmak adına birleştirilmiş bir şeyden bahsederken biz koruma, kullanma ve katılım dengesinden de bahsetmemiz biraz zorlaşıyor.

ASUMAN TÜRKÜN- Ben de hepinizi gerçekten çok tebrik ederim, harika bir çalışma yapmışsınız ve bunu mutlaka bir şekilde görünür kılalım. Ben bundan sonraki çalışma için bir-iki öneride bulunmak istiyorum; bir de bir-iki tespitte bulunacağım Taksim'le ve bütün bu mekânlarla ilgili. Bir ayırıştırma yapmak mümkün olabilir belki, yani hangi sokaklar dışarıya

taşmaya uygundur, hangisi değildir mekansal olarak gösterilebilir. Her yerde homojen bir uygulama yapıldı; dar sokağa da, geniş sokağa da tek tip bir uygulama oldu. Nevzade'nin birtakım özelliklerinden dolayı uygulamanın dışında kaldı ama bu da saçma. Yani bazı sokaklar gerçekten belki yaya dolaşımını engellemesi açısından masalara uygun değildir, ama Mis Sokak gibi sokaklar, Galata Meydanı gibi yerler aslında masalar kalktığında تنها ve anlamsız boşluklar haline geldiler. Yani mekân tanımlamasının güçleştiği yerler haline geldiler, böyle bir ayırım yapabilirsiniz, belki biraz Avrupa örneklerinden ve sokak kültürünün çok yaygın olduğu ülkelerden birtakım örnekler koyabilirsiniz, böyle bir şey olabilir.

Bir de bir-iki tespit yapmak istiyorum. Bazı sokaklar masaların dışarı konmasıyla birlikte aslında arabaların geçeceği sokaklar bir şekilde kendiliğinden yayalaştılar, yani insanların dolaşımıyla kendiliğinden artık arabaların geçemediği yerler haline geldiler. Şimdi ise oralar boşaldı ve vızır vızır arabalar geçiyor ve çok tatsız oldu. Mesela tünelden Asmalımescit'e inen sokaklar birden bire trafik yolu olmaya başladı. Bir şikâyet daha ifade edilmeye başlandı; orada belli sokaklarda en azından birileri yaşıyor, yani orada hem ticaret, eğlence, turizm var, hem de birilerinin de yaşam alanları söz konusu. Bu ticaret alanları ikinci, üçüncü katlara çıkmaya başladıktan sonra orada yaşayanları da dışarıya atma tehlikesi ortaya çıktı. Bir yandan da uzun süredir orada yaşayıp oradan ayrılmak istemeyen insanların gürültü şikâyetleri olmaya başlamış. Yani alt katta engellenebilir gürültü yukarılara çıktıkça artık oraları da işgal etmeye başlıyor. Çalışmanızda çok önemli noktalara zaten çok güzel parmak bastınız ve meslek alanımızla ilgili geliştirilecek çok şey söylediniz, tekrardan tebrik ediyorum.

MEVLANA AKINCIOĞLU- Hocam, o sokak genişliği konusunda küçük bir sayısal değer verebilirim. Mesela, Nevzade'nin tam olarak genişliğini değil de, Mis Sokak'ın genişliği 13 metre, uzunluğu 74 metre genişliğinde, yani o sokak şu anda tamamen boş bir şekilde görüyor, oysa Nevzade o kadar geniş değil Mis Sokak kadar, ama orasıyla orası şu anda kıyaslanabilecek sayısal bir veri olarak söylemek istedim.

AHMET ŞİMŞEK- Ben çok kısa bir şey sormak istiyorum. Öncelikle ben de sizi tebrik ederim. Ben Ankara'dan geliyorum. Alışveriş merkezi kültürüyle yaşayan insanlar başkentte, ben İstanbul'u çok fazla tanımıyorum, ama bir şey dikkatimi çekti. Sizin konunuzla da alakalı olduğunu düşünüyorum. Beyoğlu İstiklal Caddesi yayaların pastanesiyle, lokantasıyla, kıyafetleriyle, alkol satan yerleriyle yayaların çok fazla kullandığı bir mekânda arabayla gidemeyeceğiniz şekilde bir alışveriş merkezi yapılmış. Benim o dikkatimi çekti, bizim Ankara'daki alışveriş merkezlerini tercih etmemizin nedeni arabayla gidebiliyor olmamızdır. Burada da acaba alışveriş merkezinin mesela, bizim Ankara'da Tunalı Hilmi

Caddemiz vardır meşhur, ama İstiklal Caddesiyle kıyas bile edilemez, oradaki bazı pasaj içi dükkanların insanları içeri sokamadığından dolayı kiralarını ödeyemez durumda olduğunu biliyorum. O alışveriş merkezini inceleme şansınız oldu mu? Onu nasıl değerlendiriniz onu merak ediyorum. Teşekkür ediyorum.

BÜŞRA GEYİK- İzninizle buna ben cevap vermek istiyorum Ankara’da okuyan biri olarak, İstanbul’a, buralara ilk defa geldim ve şunu fark ettim: Gerçekten Türkiye’de başka bir İstanbul yok. Bana bu hissi veren İstiklal Caddesi’ydi, o kozmopolit yapısıyla sizin dediğiniz gibi Ankara’da alışveriş merkezi kültürü çok yaygın, fakat alışveriş merkezlerinin artması geleneksel merkez dediğimiz bir Ulus’un, bir Kızılay’ın aslında ticari olarak çökmesine neden olan bir aktivite oluyor. Fazlaştığı zaman çünkü insanlar alışveriş merkezlerine, kapalı alanlara hapsolüyor. Burada Beyoğlu’nda var olan alışveriş merkezini veya pasajları gezme şansımız oldu. Daha hani insanların az evvel de hocamızın da bulunduğu gibi elitlik Türkiye’de zengin kesimin yaşayabileceği yerlermiş gibi algılanıyor, çünkü insanlar kapalı binalara herkes giremiyor, ama sokaktaki bir aktiviteden herkes faydalanabiliyor. Bu nedenle Beyoğlu’ndaki alışveriş merkezini, pasajları aslında bütün bir kozmopolit kesim, her sınıftan insan gezebiliyor. İstiklal Caddesi, Beyoğlu bu anlamda çok önemli bir mekân bence.

HÜSEYİN CENGİZ- Ben de kutlamak istiyorum sizi, çok kısa sürede üstelik İstanbul’un bu kesimini bilmeden tam da merkezi iş alanı içinde bulmuşsunuz kendinizi, ama eğlenceli bir merkezi iş alanı. Ben bu stüdyolarda devam ediyor bir yandan, öğrencilik de devam ediyor, bu sokakları planlamada lejant olarak çevirmek istediğiniz zaman ticaret alanı mıdır, nedir? Öyle bir soru sorayım dedim, kafanızı biraz karıştırayım.

MEVLANA AKINCIOĞLU- Ben bir cevap isterim. Şöyle, ticaret alanından ziyade ben şöyle, lejant olur mu bilmiyorum, ama rekreasyon alanı olarak gördüm Beyoğlu’nu, ticaret de aynı zamanda, ama büyük de bir rekreasyon alanı. Büyük şehirlerde mesela, Ankara örneğinde insanlar daha çok alışveriş merkezlerini rekreasyon olarak kullanırken Beyoğlu İstiklal Caddesi dediğimiz zaman baştan başa bir rekreasyon oluşturuyor ticaretin yanı sıra da alternatif olarak.

NECATİ UYAR- Evet arkadaşlar, geç saate kadar kaldık. Ben de hepinize çok teşekkür ediyorum Şehir Plancıları Odası adına geldiniz, çaba harcadınız, gerçekten emek harcadınız, güzel de şeyler çıktı. Bizim Yönetim Kurulu’ndaki arkadaşlarla tartıştığımız bir konuştuk, geçtiğimiz yıl beceremedik, açıkçası bizim eksikliğimiz. Yaz aylarında bir haftalık bir kampı bütün okullardan öğrencileri bir araya getirecek bir kampı hedeflemiştik. Umarım önümüzdeki dönemdeki yönetim döneminde bu gerçekleşir. Çünkü örneklerini İnşaat Mühendisleri ve Harita Mühendisleri Odası’nda görüyoruz, çok başarılı kamplar yapıyorlar

uzun dönemlerdir. Koşullar uygun gibi görünüyor bizim açımızdan da önümüzdeki yıl gerçekleştirmek adına, geçtiğimiz yaz Kayseri Şubemiz mimarlık bölümüyle birlikte bir yaz okulunu gerçekleştirdi, bunu becerebildiler. Sanıyorum Şehir Plancıları Odası'nın da eğitim veren tüm üniversitelerin öğrencilerini az sayıda da olsa bir araya getirme ve birbirlerini tanıma, farklı eğitimlerin bir arada konuları tartışmasını sağlamasına ihtiyaç var. Bu ihtiyacı görüyorduk, bunu da en başarılı olacağını, sonuçlarının çok iyi olacağını gösteren bir çalışma oldu. Ben o yüzden özellikle teşekkür ediyorum, bu konuda son söz olarak eğer söylerseniz, yani bir arada olmak, proje Çalıştayın konusunu tümüyle unutarak bir arada olmak ne verdi? Onunla ilgili bir söz söylerseniz biz de mutlu gidelim istiyoruz buradan sonra dışarıya.

ALİCAN DAL- Ben şöyle bir şey söyleyeyim ya da kendi açımdan bir değerlendirme yapayım. Şimdi Süleyman Demirel Üniversitesi'nde okuyorum ve en son 2009 yılında Antalya Kolokyumunda tanıştığım arkadaşlarımla hâlâ görüşüyorum. Onun dışında hani birbirimizi tanımıyoruz, birbirimizden haberimiz yok. En büyük eksikliğimiz bence bu, çok az sayıda bir üniversitede bölümümüz var, ama birbirimizin ne yaptığından haberimiz yok, birbirimizi tanımıyoruz. Bence bu organizasyonun içinde bulunmak ve arkadaşlarımla tanışmak bana onu sağladı. Yani hep birlikte bir araya gelip birbirimizle kendi okulumuzda yaptığımız şeyleri paylaşmak, onlarla konuşmak çok güzeldi ve inşallah bir önümüzdeki dönemlerde de bu dostluğumuz devam eder, birlikte olmaktan çok mutlu olduk.

Bu arada ben de onu söyleyeyim, toplantıdan önce biz de onu konuşuyorduk arkadaşlarımızla, bu seneki öğrenci buluşmalarını. Süleyman Demirel Üniversitesi olarak biz bu sene şiddetle bu olaya talibiz. Gerek bölüm başkanımız Ziya Gencel'in de fikrini aldığımızda o da bize söylediğinde mutlaka hani almadan gelmeyin der gibi bir konuşmayla biz Isparta'dan aslında çıktık. Çok yoğun da bir tartışma geçti içeride, hani arkadaşlarımız işte bazıları büyük şehirde olsun ulaşım sorunu filan, artık böyle birbirimizin konuşmalarını bastırır halde biz bir şey yaptık. Bu sene inşallah bir toplantı, ikinci bir toplantı tarihi de belirledik arkadaşlarımızla, umarım bu sene öğrenci buluşması kesinlikle yapacağız ve Isparta'da Süleyman Demirel Üniversitesinde gerçekleştireceğiz bu toplantıyı diye biz talibiz. Tabii Sayın Başkanımızın da bize bu desteğiyle olacak bir şey.

NECATİ UYAR- Kendi aranızda vereceğiniz karara biz uyarız, her türlü desteği de sağlarız, orayı büyük şehir haline getiririz biz.

ALİCAN DAL- O zaman ikinci toplantıda Ankara'da sizi de bekliyoruz, bu daha detaylı bir şekilde konuşuruz.

NECATİ UYAR- Tamam, konuşalım, bir araya gelelim, olur.

Çok teşekkürler geldiğiniz için, iyi akşamlar, sağ olun.

DÜNYA ŞEHİRCİLİK GÜNÜ
7. TÜRKİYE ŞEHİRCİLİK KONGRESİ

HERKES İÇİN KENT,
HERKES İÇİN PLANLAMA:
AKILLICA, ADALETLE, YENİDEN

14-16 Kasım 2011, YTÜ - Oditoryum / İstanbul

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
MİMARLIK FAKÜLTESİ
ŞEHİR ve BÖLGE PLANLAMA
BÖLÜMÜ

TMMOB
ŞEHİR PLANICLARI ODASI

**Dünya Şehircilik Günü
7. Türkiye Şehircilik Kongresi**

**Herkes İçin Kent,
Herkes İçin Planlama:
Akıllıca, Adaletle, Yeniden**

Yayına Hazırlayan

Ece Özden Pak

Kapak Tasarım

Ahmetcan Alpan

Kasım, 2011

İSTANBUL

İÇİNDEKİLER

CİLT I

AÇILIŞ KONUŞMALARI	1
Dünya Şehircilik Günü Bildirisi	24
Dr. Ümit Özcan (TMMOB Şehir Plancıları Odası Genel Sekreteri)	
Dünya Şehircilik Günü Deneyimi	29
Prof. Dr. Zekai Görgülü (YTÜ)	
ÇERÇEVE SUNUMLAR	30
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Hüseyin Cengiz (YTÜ)	
Kent Plancıların Düşüncelerini Berraklaştırma Yolları Üzerine	37
Prof. Dr. İlhan Tekeli	
Urban Planning and Urban Policy Under Pressure	43
Prof. Dr. Chris Pickvance (Kent University-İngiltere)	
KENT HAKKI ve ULUSLARARASI DENEYİMLER	61
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Zeynep Enlil (YTÜ)	
Housing and the Urban Question in Contemporary Brazil	63
Prof. Dr. Eduardo Marques (Sao Paulo University-Brezilya)	
Urban Life Today: The Politics of Belonging	83
Prof. Dr. Mike Savage (York University-İngiltere)	
People's Needs, People's Resistance, and People's Planning	105
Prof. Dr. Jamie Gough (SheffieldUniversity-İngiltere)	
I. OTURUM – AKILLICA, ADALETLE, YENİDEN (Oditoryum)	125
Oturum Başkanı: Prof. Dr. İclal Dinçer (YTÜ)	
İstanbul'da Kentsel Dönüşüm: Mekamı Değişen Yoksulluk	127
Doç. Dr. Asuman Türkün	
Kentsel Dönüşüm Baskısı Altındaki Mahallelerdeki Güç İlişkilerinin Bourdieucu Bir Okuması	167
Yard. Doç. Dr. Erbatur Çavuşoğlu (MSGSÜ)	
Kumru Çilgin (İTÜ)	
Julia Strutz (K.U. Leuven)	
Kentin Olanaklarına Erişim Hakkından Kenti Değiştirme Hakkında Kent Hakkını İnşa Etmek	207
Cihan Uzunçarşılı baysal (BM-Habitat AGFE Türkiye Temsilcisi)	
Yükselen Projeci Kentler Anlayışına Bir Alternatif: Eko-Kent	221
Yard. Doç. Dr. Tolga Çilingir (DEÜ)	
Yard. Doç. Dr. Mercan Efe Güney (DEÜ)	
Ekrem İstanbullu (DEÜ)	
Ferit Kurtuluş (DEÜ)	
Bilal Yaşa (DEÜ)	
Beyza Yıldız (DEÜ)	
Soru-Cevap Ödül Töreni	249
II. OTURUM – PLANLAMA (Oditoryum)	265
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Zekiye YENEN (YTÜ)	
Kent Patronlarından Kentlerin Patronuna Geçişte Türkiye'de Planlamanın Parçacı-Merkezileşme Süreci	267
Yard. Doç. Dr. Savaş Zafer Şahin	
Planlamanın Açmazı: Herşeye Rağmen Yetki Karmaşası İstanbul - Başakşehir Deneyimleri	269

Doç. Dr. Sırma Turgut (YTÜ) Elif Yılmazabdurrahmanoğlu (Bahçeşehir Üniversitesi) Zehra Betül Karaoğlu (Bahçeşehir Üniversitesi)	
Dayanıklılık Kuramının Kent Planlama ile İlişkilendirmesi	291
Zeynep Deniz Yaman (İTÜ) Doç. Dr. Azime Tezer (İTÜ)	
Soru-Cevap	309
III. OTURUM – KORUMA (Sergi Salonu)	317
Oturum Başkanı: Doç. Dr. Pelin Pınar Özden (İÜ)	
Antalya Kaleiçi Kentsel Sit Alanı Örneğinde Ülkemizde Koruma Planlaması ve “Sosyal Adalet” Kavramının İrdelenmesi	319
Duygu Öztekin Yard. Doç. Dr. Oya Akın	
Tarihi Kent Merkezlerinde Koruma, Turizm ve Sürdürülebilir Kent: Prag ve Antalya Örnekleri	341
Arzu Erdinç Yard. Doç. Dr. Pervin Şenol (Süleyman Demirel Üniversitesi) Prof. Dr. Hüseyin Gül (Süleyman Demirel Üniversitesi)	
Kentsel Sit Alanlarının Korunması ve Yaşatılmasına Dair Planlama ve Yönetim Modeli: Cumalıkızık Örneği	367
Figen Boynikoğlu (Yıldırım Belediyesi) Nur Çetinkaya (Yıldırım Belediyesi)	
Soru-Cevap	383
IV. OTURUM – MÜLKİYET VE PLANLAMA (Oditoryum)	395
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Güzin Konuk (MSGSÜ)	
Turizm Merkezlerinde Herkes İçin Planla(ma): Antalya Belek Turizm Merkezinde Kamu Mülklerinin Özel Kullanıma Dönüşümünün Düşündürdükleri	397
Elçin Barın Penpecioglu (ODTÜ) Araş. Gör. Mehmet Penpecioglu (ODTÜ)	
Mülkiyetin Planlamada Kullanımına Yeniden Bir Bakış; Zonguldak Örneği	423
M. Yesari Sezgin (TMMOB ŞPO Zonguldak İl Temsilcisi)	
Planlamanın İmkansızlığı; Ayrıcalıklı Özelleştirmeler ve Kentsel Rant	435
Tayfun Kahraman (TMMOB ŞPO İstanbul Şubesi Başkanı)	
V. OTURUM – ÇEVRE HAKKI (Sergi Salonu)	457
Oturum Başkanı: Dr. Ferhan Gezici (İTÜ)	
Su Hakkı Çerçevesinde Su Sorunun Kent Yoksulları Üzerine Etkisi	459
Esra Oğuz (Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı)	
Herkes İçin Bir Kent ve Evrensel Tasarım	471
Dilek Yaşar (Beykent Üniversitesi) Yard. Doç. Dr. A. Nilay Evcil (Beykent Üniversitesi)	
Çevre Hakkı ve Çevre Etiği Çerçevesinde Kent Hakkına Yeniden Bir Bakış	489
Yard. Doç. Dr. İlke Bezen Aydoğdu (Fırat Üniversitesi)	
Soru-Cevap	507
VI. OTURUM – ADALET VE PLANLAMA (Oditoryum)	517
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Fatma Ünsal (MSGSÜ)	
Kente Karşı Şuç, Kent Hakkı ve Adalet	519
Yard. Doç. Dr. Mithat Arman Karasu (Harran Üniversitesi)	
Kent Planlama ve Adalet İlişkinin Değişen İçeriği	535
Doç. Dr. İpek Özbek Sönmez (DEU)	
Adil Bir Planlamanın Olanak ve Sınırları	551
Yard. Doç. Dr. Duygu Çukur Gökçe (Süleyman Demirel Üniversitesi)	
Planlamanın Adilcesi Üzerine	571

Doç. Dr. Metin Şenbil (Gazi Üniversitesi) Ahmet Avşar Şimşek (İller Bankası) Soru-Cevap	573
VII. OTURUM – İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ (Sergi Salonu)	583
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Semra Atabay (YTÜ)	
İklim Değişikliği Sorunu Kapsamında Türkiye’de Şehir Planlama: Mevcut Durum, Sorunlar ve Öneriler	585
Yard. Doç. Dr. Burcu Sılaydın Aydın (DEÜ)	
Araş. Gör. Dr. Hilmi Evren Aydın (DEÜ)	
Araş. Gör. Burçin Hepgüzel (DEÜ)	
Çevre-Enerji-İklim Üçgeninde, Dünya’da ve Türkiye’de “Smart Cities” – Akıllı Kentler	601
Dr. H. Hami Yıldırım (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı)	
Zümrüt Kaynak (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı)	
Metropolitan Alanda Düşük Karbon Salımlı yerleşmeler İçin Yeşil Yerleşim Değerlendirme Parametrelerine Dayalı Ulaşım Analizi: Beykoz-Akbaba Köyü	639
Dr. Cenk Hamamcıoğlu (YTÜ)	
Dr. Ayşegül Özbakır (YTÜ)	
Soru-Cevap	665
VIII. OTURUM – KENT HAKKI VE PLANLAMA (Oditoryum)	675
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Hüseyin Kaptan (YTÜ)	
Kentsel Alanların Sınıflar Arasında Yeniden Paylaşımı ve ‘Kent Hakkı’nın Tartışılır Hale Gelmesi	677
Yard. Doç. Dr. Çiğdem Şahin (İÜ + FEBAYDER Genel Sekreteri)	
Ankara Eski-Altındağ Bölgesi, Aktaş Mahallesi Toplu Konut Projesinin Kent Hakkı Çerçevesinde İrdelenmesi	691
Araş. Gör. Yasin Bektaş (Erciyes Üniversitesi)	
Kent Yoksulluğu ve Hakça Yaşam: Sakarya Dernekkırı Prefabrikleri Üzerine Bir Gözlem ..	713
Erdal Bayraktar (İÜ)	
Doç. Dr. P. Pınar Özden (İÜ)	
Soru-Cevap Ödül Töreni	759
Öğrenci Çalıştayı Sunumu	770
CİLT II	
IX. OTURUM – ÇEVRESEL PLANLAMA YAKLAŞIMLARI (Sergi Salonu)	785
Oturum Başkanı: Yard. Doç. Dr. Mustafa Oğuz Sinemilloğlu (Dicle Üniversitesi)	
Kent’ten Ekokent’e: Ekosantrizm ve Karmaşıklık Kuramı	787
Dr. M. Ertürk Işıkpınar	
Adaletin Kentlerde Görünmeyen Yüzü: Çevresel Adalet	811
Doç. Dr. Hülagü Kaplan (Gazi Üniversitesi)	
Zümrüt Kaynak (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı)	
Akıllı Yerleşim İlkelerinin Kırsal Alandaki Yansımaları Beykoz İlçesi Kırsal Alanı Örneği	843
Yeşim Doğan (YTÜ)	
Gizem Elmas (YTÜ)	
Soru-Cevap	875
X. OTURUM – ERİŞİLEBİLİR KENT (Oditoryum)	883
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Handan Türkoğlu (İTÜ)	
Eşit ve Adil Kentler-İzmir İçin Kentsel Politikalarda ve Planlamada Altyapı	885
Araş. Gör. Dr. Hilmi Evren Erdin (DEÜ)	

Taksim Meydanı'nın Bir Kamusal Açık Alan Olarak Tüm Kullanıcılara Yönelik Erişilebilirliğinin İrdelenmesi	901
Ayça Yalçın (İBB, Bahçeşehir Üniversitesi)	
Doç. Dr. Sırma Turgut (YTÜ)	
Yard. Doç. Dr. A. Nilay Evcil (Beykent Üniversitesi)	
Akıllı Yerleşim İlkeleri Doğrultusunda Beykoz İlçesi Tokatköy Mahallesi'nin Değerlendirilmesi	935
Ayşe Akbulut (İTÜ)	
Gizem Elmas (YTÜ)	
Soru-Cevap	953
XI. OTURUM – KENTSEL DÖNÜŞÜM (Sergi Salonu)	961
Oturum Başkanı: Orhan Sarıaltun (TMMOB ŞPO Ankara Şubesi Başkanı)	
Kentsel Dönüşümde Sınıf, Kültür ve İktidar: Tophane Örneği “Çıkın Buradan Dışarı!” ...	963
Öğr. Gör. Esra Köten Peker (Maltepe Üniversitesi)	
Mahalle Ölçeğindeki Dönüşümlerin Kent Hakkı Zemininde Değerlendirilmesi	971
Yasemin Solmaz (YTÜ)	
Doç. Dr. Asuman Türkün (YTÜ)	
Kentsel Dönüşümün Sosyal Aidiyete ve Kimliğe Etkileri; İstanbul Küçükçekmece ve Kartal Örneklerinde Karşılaştırmalı Değerlendirme	1001
Vildan Çakmakçı Ertürk (TEİAŞ)	
Yard. Doç. Dr. Hatice Ayataç (İTÜ)	
Kentsel Toplumsal muhalefet, Yeniden Tartışmak	1019
İMECE (Hatice Kurşuncu)	
Soru-Cevap	1039
XII. OTURUM – AFET, KATILIM VE PLANLAMA (Oditoryum)	1049
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Betül Şengezer (YTÜ)	
Risk Azaltma, Katılım, Toplumsal Barış ve Adalet	1051
Dr. Süleyman Balyemez (İBB)	
Prof. Dr. Lale Berköz (İTÜ)	
Deprem ve Depremın Sonuçlarıyla İlgili Başa Çıkma Söylemlerinin Sosyolojik İnşası: İstanbul'da Sosyolojik Bir Ağ İnşa Olanağının Araştırılması	1083
Yard. Doç. Dr. Cevdet Yılmaz (Süleyman Demirel Üniversitesi)	
Gülşen Sönmez (Süleyman Demirel Üniversitesi)	
Ayşe Gül Gögebakan (Süleyman Demirel Üniversitesi)	
Afet Sonrası İyileşme Sürecinde İzlenen Politikaların Kentsel Gelişime Etkisi: Adapazarı Örneği	1095
Araş. Gör. Ezgi Orhan (ODTÜ)	
Soru-Cevap	1113
XIII. OTURUM – HERKES İÇİN KENT (Sergi Salonu)	1119
Oturum Başkanı: Gökhan H. Erkan (TMMOB ŞPO İzmir Şubesi Başkanı)	
Evrensel Tasarım İlkeleri Işığında Türkiye'de “Herkes İçin Kentler”	1121
Özen Abanoz (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Mekansal Planlama Genel Müdürlüğü)	
Pınar Zoral (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Mekansal Planlama Genel Müdürlüğü)	
Seda Nal (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Mekansal Planlama Müdürlüğü)	
Yaşam Süresini Arttırmak İçin Kentlerde Fiziksel Aktivite Olanakları ve Yaşlılık Dönemi	1163
Araş. Gör. Gözde Ekşioğlu Çetintahra (DEÜ)	
Kent İçi Toplu Taşım Sistemleri	1175
Esra Çalışkan (Bursa Büyükşehir Belediyesi)	
Soru-Cevap	1205
XIV. OTURUM – PLANLAMA VE KATILIM (Oditoryum)	1211
Oturum Başkanı: Yard. Doç. Dr. Ceyhan Yücel (TMMOB ŞPO Kayseri Şubesi Başkanı)	

Kent Planlamada Katılımcı Süreçleri Uygulanabilir Kılmak İçin Yeni Bir Planlama Tarzı	
Önerisi: Savunucu Katılımlı Planlama	1213
Yard. Doç. Dr. Savaş Zafer Şahin (Atılım Üniversitesi)	
Doğal ve Kültürel Potansiyele Sahip Bölgelerin Katılımcı Projeler Yoluyla Dönüşümü:	
Pamukkale Kasabası Örneği	1215
Doç. Dr. S. Evinç Torlak (Pamukkale Üniversitesi)	
Öğr. Gör. Görkem Gülhan (Pamukkale Üniversitesi)	
Neoliberal Politikaların Yarattığı Uzlaşma-Çatışma Ekseninde Planlama: Bursa Cargill	
Örneği	1229
Araş. Gör. Dr. Neriman Yörür (DEÜ)	
Öğr. Gör. Dr. Levent Ünverdi (DEÜ)	
Araş. Gör. Dr. Ayşegül Çırak Altınörs (DEÜ)	
Soru-Cevap	1245
XV. OTURUM – KAMUSAL MEKAN, PLANLAMA VE ADALET (Sergi Salonu)	1255
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Aykut Karaman (MSGSÜ)	
Kamusal Mekan Yeniden Dönüşürken, Yeni Bir Toplumsal Mücadele Olanığı: Tarihi Alanlarda Kamusal Mekanın, Planlama Aracılığı ile Sürekliliğinin	
Sağlanması	1257
Ulaş Özkan (İzmir I Numaralı KTVKK Bölge Kurulu Müdürlüğü)	
Süleyman Siyah (İzmir I Numaralı KTVKK Bölge Kurulu Müdürlüğü)	
Planlama ve Kent Düzleminde Adalet Arayışı: Denizli-Kale İlçesi Örneği	1285
Yard. Doç. Dr. Pınar Savaş Yavuzçehre (Pamukkale Üniversitesi)	
Nursel Elbi	
Prof. Dr. Hüseyin Özgür (Pamukkale Üniversitesi)	
Yayalaştırılmış Caddelerde Kamu Yararı, Kamu Hakları, Eminönü-Hoybar Mahallesi	
Örneği	1307
Müge Çalışkan (İstanbul Yenileme Alanları KTVKK Bölge Kurulu Müdürlüğü)	
Yard. Doç. Dr. Hatice Ayataç(İTÜ)	
Soru-Cevap	1325
PANEL: YENİ YASAL DÜZENLEMELER – PLANLAMA VE KENT HAKKI	1335
Moderatör: Necati Uyar (TMMOB Şehir Plancıları Odası Genel Başkanı)	
Prof. Dr. Gülden Erkut (TMMOB Şehir Plancıları Odası Genel Başkanı)	
Prof. Dr. Sezai Göksu (TÜ, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü)	
Doç. Dr. Gökhan Günaydın (CH Genel Başkan Yardımcısı)	
Prof. Dr. Ayşe Nur Ökten (YTÜ, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü)	
Yard. Doç. Dr. Cenk Yaşar Şahin (İÜ, İdare Hukuku Anabilim Dalı)	
Doç. Dr. Murat Cemal Yalçınan (MSGSÜ, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü)	
Dr. H. Hami Yıldırım (AKP Burdur Milletvekili)	

YÜRÜTME KURULU

Prof. Dr. Hüseyin Cengiz	Yıldız Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. İclal Dinçer	Yıldız Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Zeynep Enlil	Yıldız Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Asuman Türkün	Yıldız Teknik Üniversitesi
Yard. Doç. Dr. Tuba İnal Çekiç	Yıldız Teknik Üniversitesi
Yard. Doç. Dr. Ayşegül Özbakır	Yıldız Teknik Üniversitesi
Araş. Gör. Dr. Denk Hamamcıoğlu	Yıldız Teknik Üniversitesi
Araş. Gör. Dr. Töre Seçilmişler	Yıldız Teknik Üniversitesi
Uzman Gözdem Aysu	Yıldız Teknik Üniversitesi
Araş. Gör. Senem Som	Yıldız Teknik Üniversitesi
Araş. Gör. Serkan Sınmaz	Yıldız Teknik Üniversitesi
Araş. Gör. Kerem Ekinci	Yıldız Teknik Üniversitesi
Dr. Ümit Özcan	TMMOB Şehir Plancıları Odası
Yard. Doç. Dr. Mustafa Sinemillioğlu	TMMOB Şehir Plancıları Odası
Fatma Topal	TMMOB Şehir Plancıları Odası
Öznur Akalın	TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi
Ahmetcan Alpan	TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi
Zeynep Arman	TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi
Akif Burak Atlar	TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi
Tayfun Kahraman	TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi
Emrah Şahan	TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi
Müge Yorgancı	TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Hüseyin Cengiz	Yıldız Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. İclal Dinçer	Yıldız Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Ayşe Nur Ökten	Yıldız Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Zekiye Yenen	Yıldız Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Çubuk	TMMOB Şehir Plancıları Odası
Prof. Dr. Cevat Geray	TMMOB Şehir Plancıları Odası
Prof. Dr. Ruşen Keleş	TMMOB Şehir Plancıları Odası
Doç. Dr. Fatma Ünsal	TMMOB Şehir Plancıları Odası
Doç. Dr. Pelin Pınar Özden	TMMOB Şehir Plancıları Odası
Prof. Dr. Mehmet Tunçer	Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Yard. Doç. Dr. İsmail Taner	Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Yard. Doç. Dr. Binali Tercan	Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Yard. Doç. Dr. Asım Mustafa Ayten	Bozok Üniversitesi
Yard. Doç. Dr. Dilşen Onsekiz	Bozok Üniversitesi
Prof. Dr. Sezai Göksu	Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Sibel Ecemiş Kılıç	Dokuz Eylül Üniversitesi
Yard. Doç. Dr. Tolga Çilingir	Dokuz Eylül Üniversitesi
Yard. Doç. Dr. Semih Halil Emür	Erciyes Üniversitesi
Yard. Doç. Dr. Seda Çalışır Hovardaoğlu	Erciyes Üniversitesi
Yard. Doç. Dr. Ozan Hovardaoğlu	Erciyes Üniversitesi
Doç. Dr. Özlem Güzey	Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Nilgün Görer Tamer	Gazi Üniversitesi
Yard. Doç. Dr. Nihan Özdemir Sönmez	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Nihal Şenlier	Gebze İleri Teknoloji Enstitüsü
Doç. Dr. Mehmet Küçükmehtemoğlu	Gebze İleri Teknoloji Enstitüsü
Yard. Doç. Dr. Murat Yıldız	Gebze İleri teknoloji Enstitüsü
Prof. Dr. Lale Berköz	İstanbul Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Nuran Zeren Gülersoy	İstanbul Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Handan Türkoğlu	İstanbul Teknik Üniversitesi
Yard. Doç. Dr. Adile Arslan Avar	İzmir İleri Teknoloji Enstitüsü
Yard. Doç. Dr. Yavuz Duvarcı	İzmir İleri Teknoloji Enstitüsü
Yard. Doç. Dr. Koray Velibeyoğlu	İzmir İleri Teknoloji Enstitüsü
Yard. Doç. Dr. Aygün Erdoğan	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Yard. Doç. Dr. Ahmet Melih Öksüz	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Yard. Doç. Dr. Cenap Sancar	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Aykut Karaman	Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Yard. Doç. Dr. Hale Mamunlu	Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Yard. Doç. Dr. Teoman Tekkökoğlu	Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Prof. Dr. Melih Ersoy	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Baykan Günay	Orta doğu Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Çağatay Keskinok	Orta doğu Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Koray Özcan	Selçuk Üniversitesi
Yard. Doç. Dr. Oğuz Özbek	Selçuk Üniversitesi
Yard. Doç. Dr. Ümmüğülsüm Ter	Selçuk Üniversitesi
Yard. Doç. Dr. Duygu Çukur	Süleyman Demirel Üniversitesi
Yard. Doç. Dr. Zeynep Peker	Süleyman Demirel Üniversitesi
Yard. Doç. Dr. Pervin Şenol	Süleyman Demirel Üniversitesi

ETKİNLİK SEKRETERYASI

Gürkan Akgün
Çare Olgun Çalışkan
Kumru Çılğın
Alev Karadeniz
Gökçen Taşkın
Saadet Tuğçe Tezer

TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi
TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi
TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi
TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi
TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi
TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi

Herkes İçin Kent, Herkes İçin Planlama: Akıllıca, Adaletle, Yeniden

Günümüzde, kentsel mekanın yaşanabilir ve paylaşılabilir bir toplumsal tüketim ve üretim alanı olması yanında bir birikim aracı olması durumu, ciddi bir gerilimi ortaya çıkarmaktadır. Bu gerilim, kapitalist kentin oluşumundan başlayarak her dönemde mevcut olmakla birlikte, neoliberal kent politikalarının egemenliğinin arttığı 1990'lar sonrası dönemde; “değişim değeri” üzerinden yeniden yapılanan kent mekanında giderek daha belirleyici olmuştur. Devlet ve planlama kurumları ise bu süreçte, pazarın düzenleyicisi olmaktan öte; kapitalist pazarı yönlendiren ve karlılığı artıran temel aktörler olmaya yönelmişlerdir.

Küresel kapitalizmin geldiği noktada, özellikle gelişmiş batı ülkelerinde, kentlerin üretimden çok tüketimin örgütlendiği yerlere dönüşmesi, hizmet sektörlerinin ve gayrimenkul piyasalarının gelişmesi sonucunda yapıları çevrenin yeni ihtiyaçlara göre yeniden yapılandırılması, kentsel rantların artırılması ve yeniden paylaşılması önem kazanmıştır. Geç kapitalistleşmiş/ sanayileşmiş ülke kentlerinde ise iki paralel süreç bir arada yaşanmaktadır: Hem küresel üretimin mekanları, hem de tüketimin örgütlendiği mekanlar olan bu kentlerde, rant potansiyeli yüksek bölgeler kentsel projeler yoluyla ve büyük parçalar halinde dönüştürülürken, bir yandan da yoksulluk ve dışlanmanın mekansal boyutlarının açıkça ortaya çıktığı ve kentsel rantların bölüşülmesinin artık çok daha eşitsiz koşullarda gerçekleştiği gözlenmektedir.

Homojen ve monoton olduğu için eleştirilen, planlı modern kentler; yeniden yapılanma sürecinde artık kent planlarından çok, pazar mekanizması, ödeme gücü ve müşterinin talebi üzerinden şekillenmektedir. Böyle bir gelişim, planlanmanın etkinliğini zayıflatırken, bir yandan da kent mekanında sınıfsal ayrışmaları yeniden biçimlendirmekte, homojenleşen ve güvenlik kaygısıyla oluşan kentsel mekanların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bu süreçte kentin belleğini ve kimliğini oluşturan tarihsel ve doğal mekanlar zamanla yok olmakta ve koruma kavramı ile alt açılımları (kurum ve aktör yapıları) bu süreci kimi zaman kolaylaştıran birer araç niteliği

kazanmaktadır. Böyle bir gelişme modeli sonucu, kentlerin geleceğini etkileyecek yaşamsal kararlar da yine bu kar mantığı içinde verilmektedir. Kentlerin çevresindeki doğal kaynakların yok olması, orman alanlarının ve su havzaların yerleşime açılması, kıyı alanlarında doğal dengenin bozulması, aşırı betonlaşmanın getirdiği ekolojik sorunlar ve karayollarına dayalı ulaşım modellerinin hız kesmeden devam etmesi; kentlerin geleceğine yönelik önemli tehditleri işaret etmektedir.

Bu yeni kentleşme biçimi ve planlamaya konu olan kentsel gelişmeler, çok farklı konuların eleştirel bir biçimde ele alınmasının da yolunu açmıştır. Kentsel ayrışma ve dışlanmanın yeni biçimleri “kent hakkı” bağlamında ve etik düzlemde tartışılırken kadınlar, engelliler, yaşlılar, çocuklar gibi daha savunmasız kesimlerin kentlerde karşılaştıkları zorluklar gündeme taşınmakta ve kentlerde yaşayan bütün kesimlerin söz hakkının olabildiği, katılımcı bir planlama modeli arayışı sürmektedir. Bunun yanında, bilimin ve akılcı öngörülerin yerini giderek bürokrasinin ve siyasi aktörlerin baskın geldiği bir yapıya bırakması, kamusal alan ve hizmetlerin adil olmayan dağılımını ve kullanım ayrıcalıklarını doğurmuş; planlama ve kent düzleminde “adalet” arayışını gündeme getirmiştir.

Öte yandan, günümüz teknolojisi ve güncel üretim - uygulama tekniklerinin sağladığı kolaylıklar, dünyadaki sürdürülebilir yaşam dengelerini bozan başlıca ölçek olan kentlerde “akıllı” plan ve projelerin kar amaçlı yatırımlardan daha öncelikli olduğunu ortaya koymaktadır. Geçmişte çözemediğimiz ve bugün üzerine yeni sorun başlıklarının eklendiği meslek alanımıza dair yeni yaklaşımlar ve çözüm önerilerini “yeniden” düşünmemiz ve bir adım öteye taşımamız gerekmektedir. Bu nedenlerle 7. Şehircilik Kongresi’nin başlığı “Herkes İçin Kent, Herkes İçin Planlama: Akılcıca, Adaletle, Yeniden” olarak belirlenmiş ve birlikte planlamanın koşullarının nasıl oluşturulacağı, planlama paradigmasındaki dönüşümün pratikte nasıl gerçekleşeceği konularının tartışılması amaçlanmıştır. Bu amaçlar doğrultusunda Kongre kapsamında sunulacak bildiriler aşağıdaki başlıklar göz önünde bulundurularak seçilmiştir.

Adalet:

- Konut Alanlarında,
- Kamusal Alanda,
- Kamu Mülklerinde,
- Kentsel Hizmetlerde,
- Çalışma Alanlarında,
- Doğal ve Tarihi Dokuda,
- Ulaşım ve İletişim Alanında,

Akıllı:

- Coğrafi Bilgi Sistemleri,
- Kentsel Yatırım ve Projeler,
- Kadınlar, Engelliler, Yaşlılar, Çocuklar İçin Çözümler,
- Ekoloji,
- Finans,
- Arazi Kullanım,

Yeniden:

- Kent Planlama,
- Yerel Yönetimler,
- Kentsel Muhalefet,
- Sınıflar ve Yoksulluk,
- Mülkiyet,
- Kent Hakkı

"
"
"
"
"
"
"
"
"
"
"
"

KZ0QVWTWO <¥ GXTGUGN'RNCPNCO C' CMNC KO NCTK'
Qwtwo 'De ncp,<Yard. Doç. Dr. Mustafa Oğuz Sinemillioğlu

Kent'ten Ekokent'e: Ekosantrizm ve Karmaşıklık Kuramı
Dr. M. Ertürk Işıkpınar

Adaletin Kentlerde Görünmeyen Yüzü: Çevresel Adalet
Doç. Dr. Hülagü Kaplan, Zümrüt Kaynak

Akıllı Yerleşim İlkelerinin Kırsal Alandaki Yansımaları Beykoz İlçesi Kırsal Alanı
Örneği
Yeşim Doğan, Gizem Elmas

Şehirci, Y. Mimar 'F t 00 0Gt v Å ni K KMRP CT''

İşikpınar Planlama ve Tasarım Danışmanlık

"

"

" \ GV''

Planlama ile ilgili elli yıllık çabalardan sonra dünya kentlerinin ve özellikle de ülkemiz kentlerinin geldiği durum ortadadır. Tüm çabalara karşın, insan ölçekli kentler, özel ve kamusal alanların bağdaştırılması, sürekli değişkenliğin önemsenmesi gibi temel konular hala ortadadır. Geleceğin kentleri yaya ve bisiklet ulaşımı ekolojik, ekonomik, sosyal sürdürülebilirlik odaklı mutlu, varlıklı insanların barındığı yerler mi olmalıdır? 21nci Yüzyıl kentlerinin planlanması ile ilgili olarak dört ana yaklaşımdan söz ediliyor: insanın yaşam riskine karşı terörizm ve savaştan sakınmış, doğal afetlerden korunaklı ve emniyetli kentler; katılımsal ve gerçek zamanlı farkındalık; insan nüfus artışlarının hızı sonucunda kentsel yerleşmelerin artışı ve son olarak da hızla değişen dünyada bir yer ve anlam farkındalığı için planlama. Çeşitli çevreler insanların sosyal, kültürel, çevresel ve finansal yararları nedenleriyle kentsel yaşamla ilgili olumsuz tutumlarının değişmekte olduğunu, transit sistemlerin, konut yenilenmelerinin, eğitsel, kültürel, ticari etkinliklerin olanaklarının düzeyleri kentlerin gelecekteki kalitesi ile ilgili olarak çoklu disiplinler arası yaklaşımların kaçınılmaz hale geldiğini vurgulamaktadırlar.

Kentlerin durumu ve ileriye yönelik planlanması çok sayıda yeni yaklaşımı gündeme taşımıştır. Önemli bir konu 'ekosantrizm' (Ecocentrism) kavramlaması ve ekokentler ile ilgilidir. Ekokentler, ekosantrik kentsel mekansal organizasyonların en küçük mekansal birimden başlayarak hiyerarşik açılımlarla gelişen, birbiri ile sürekli etkileşimde bulunan her türlü sosyal oluşumun ve fiziksel yapılanmanın insan ile dengeli etkileşmesini sağlayıcı kentlerdir. Ekokentler bağlamında güncel parametreler olarak 'iklim değişikliği'; 'ekomobilite, kent planlama ve kamusal alan'; 'yönetişim ve demokrasi'; 'ekonomi', 'sağlık ve yapı çevre'; 'biyoçeşitlilik ve kentsel tarım'dan söz edilmektedir. Tüm bu parametrelerin işlerliği öncelikle insan ve dolayısıyla katılımcı muhalefet mekanizmasının dinamizmi ile ilgilidir. Bu nedenlerle bu bağlamda ekolojik psikoloji ve ekopsikoloji gibi sosyal ağırlıklı yaklaşımlar söz konusudur.

Bir diğerkonu, tümüyle yeniden yapılanacak kentler ile mevcut kentlerin ekokentlere dönüşümü ile ilgilidir. Kent başlı başına bir ekosistemdir. Bu ekosistemin dinamiğı yukarıda sayılan karmaşık ve çoklu fenomenlerin bütünde ve karşılıklı etkileşmelerinde ele alınabilecekleri bir kuramsal yaklaşımı gerektirmektedir. Burada kentsel fenomenlerin en küçük mekansal birim sistemlerinden başlayarak kendinden ve karşılıklı etkileşerek hiyerarşik olarak gelişen potansiyellerinin insan odaklı kuramsal ve sistemsel ağırlıklı analizine olanak sunan 'Karmaşıklık Kuramı' (Complexity Theory) önem kazanmıştır. Bu bağlamda Kaos Kuramı ve 'özgün ve etkin duyarlı analiz' sunan 'bulanık mantık' (fuzzy logic) yaklaşımları ve 'resilience' (dönüşüme karşı esneklik) ve 'panarchy' (süregen yenilenme ve büyüme) kavramlamaları, söz konusudur.

Bildiri'de ekokentin dinamikleri, yukarıda irdelenen hususlar çerçevesinde, 'katılımcı muhalefet' ve 'kentsel dönüşüm' olguları ağırlıklı olarak, insan odaklı bir kentsel ekosistem analizi ile sosyal ve fiziksel parametrelerde ileriye yönelik olarak ele alınmaya çalışılacaktır.

"

I T "

21 inci Yüzyıl modern teknolojilerin yanı başında Dünya ülkelerinin küresel düzeyde rekabetini de körüklemiş, insanoğlu önüne sunulan her türlü gelişmeye karşın manevi değerlerini yitirmeye başlamıştır. Bu durumda 20. Yüzyıl'ın son elli yıllık ikinci döneminde kentlerdeki görsel ve çevresel kirlilik insanları yeni arayışlara itmiştir. Günümüzde kentlerin ekokentlere dönüşmesi çözüm olarak benimsenmiş, kentli hakları ve katılım paradigmaları ön planda birer kurtarıcı olarak görülmeye başlanmıştır. Ancak giderek karmaşıklaşan kentsel fenomenlerin çözümünde matematiksel çözümlerin yetersizliğı de anlaşılmıştır. Kent planlamanın sunduğı ve pozitif bilimlere yaslı yaklaşımların deterministik olduğı kanıtlanmış, karmaşıklaşan dünyamızdaki kentsel yaşamın çözümleri yeni arayışlara yönlendirmiştir.

Bu bağlamda Quantum Fiziğı'nin bulgularının sosyal bilimlere de yansması sonucunda determinist yaklaşımların yanında indeterminist ve töze dayalı (imminant oriented) yaklaşımların önemi vurgulanmaya başlamıştır. (Türkdoğan, 1995) Planlama ve tasarımda çevresel determinizm geleneksel görüş olmuştur, yani kentlerin ve yapıların şekillerindeki değişikliklerin davranışlarda önemli değişikliklere, mutluluğun artmasına, sosyal etkileşimin gelişmesine ve benzeri olaylara neden olduğı görüşü. Bu görüşe bir reaksiyon olarak coğrafyacilar gibi bir kısım plancı ve tasarımcılar da "possibilizm" görüşünü benimseyerek

yapısal çevrenin sık olarak insanlar üzerinde önemli etkisi olmadığını ve sosyal, ekonomik ve benzeri çevresel etkenlerin önemli olduğunu savunmuşlardır. Halen geçerli olan "probabilizm" görüşü ise insan etkinlikleri için yapısal çevrenin bir seting (yerleştirim), yani insanlar tarafından yöneltilen mekan olarak görülebileceği görüşüdür. Bu tür setingler önleyici, ya da hızlandırıcı olabilir veya belli bir seting bir aracı olarak hızlandırıcı rolü oynayabilir ve örtülü bir davranışın ortaya çıkmasına neden olabilir, fakat etkinliği yoktan var edemez. Aynı şekilde çevrelerin önleyici ve engelleyici özellikleri bazı davranışları zorlaştırır, fakat tümüyle durduramaz (Rapoport, 1980).

Sosyal bilimlerin gelişme sürecinde olayların olabilirliğini saptanmasında önemli dönüşüm çabaları oluşturmuştur. Mekansal planlamaya kuramsal yaklaşımlar sunan sonuçta ise uygulamaya yönelik olgular sunması beklenen Karmaşıklı Kuramı (Complexity Theory) son dönemin önemli bir kurgusu olarak ortaya çıkmıştır.

GMQUCPVT \ O.'GMQMGPVNGT'XGI GNCEGM'

Oxford Cep Sözlüğü ekosantrizm kavramını tanımlamasında "...antroposantrizmin ortaya çıkardığı dengesizliği yeniden biçimlendirme çabaları olarak biyosferden ziyade ekosferi odağa alan bir görüş." olarak özümlemektedir. (Oxford, 2011)

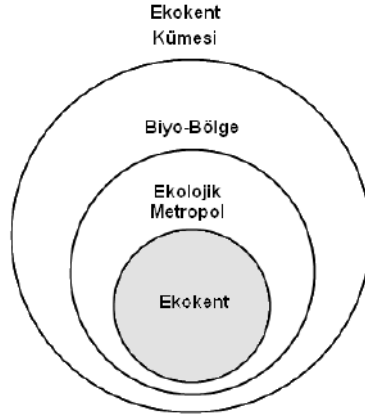
Bu ilginç tanımlama insan egosunun Dünya'ya yüzyıllardan beri verdiği zararların bir özümleyicisi olduğu kadar gelişmesinin 21nci yüzyıl'da kentlerin bürüneceği kimlik ve yapının da özlü bir genellenmiş tanımlaması olarak kabul edilmelidir. Bu bağlamda konuya doğrudan girildiğinde aşağıdaki hususlar açıklık kazanmaktadır:

Ekokent kavramının en açık ve detaylı tanımlaması ve daha küçük ölçeklerdeki mekansal hiyerarşideki yeri ekosantrizm odaklı kapsamlı çalışmalar yapan A.B.D.'deki Ecocity Builders kuruluşu tarafından aşağıdaki biçimde ortaya konmaktadır *Ecocity Builders, 2011) :

"
"
"
"
"
"
"
"

Ekokent Sistemleri Hiyerarşisi

"

Figür 1. Ekokent Sistemleri Hiyerarşisi

Kaynak : (Ecocity Builders (2011)

" "

Gmıngp< Bir Ekokent doğal ekosistemlerin kendinden sürdürülebilir resilient yapısı ve işlevi üzerine modellenmiş insan yerleşimidir. Ekokent biyobölgesindeki kaynakları ürettiğinden fazlasını tüketmeden sakinlerine sağlıklı bolluk sağlamaya çalışır. Yeni kullanımlarla ya da doğanın etkisini azaltarak halledebileceğinden fazla ve etrafındaki ekosistemlere zehirli olmayan miktardan fazlasını üretmeden işlevlesini sağlamaya çalışır. Sakinlerinin ekolojik etkileri gezegenimizin iyilik, adalet, mantıklı eşitlik ve konsensüs temel prensiplerini mutluluğun yüksek düzeylerinde yansıtır.

"

Gmıqılkı'O gvt qr qılu<'Dk ekolojik metropolis, veya "Ekopolis", aralarında Ekokentlerin, kasaba ve köylerin ve açık alanların, küçüklerden büyüklere akarsulara, ve hemen yanında doğal çevrelerin, tarımsal ve orman alanlarının bulunduğu kamusal geçişli ve bisiklet- yaya yeşilleri ile bağlantılı bir kümesidir.

Gmı/D³/ı g'xg{ c'Dk q/D³/ı g Bir Ekolojik metropolis kent, kasaba ve köy kümelerini ve bunların yakın açık tarımsal ve doğal çevrelerini saran daha da geniş bir alanın bir bölümünü, Biyo-Bölge veya Eko-Bölge'yi kaplar ve çoğunlukla dağ etekleri ve/veya su kenarları tarafından sınırlanan, nispeten süreğen iklim ve canlı türleri ile karakterizedirler.

Gmıngpv'MÁo guk'Vlr km bir Ekokent bir Ekokent"Kümesinde işlev gösterir – Ekokent'in gelişmesi yerleştirilmiş kentsel stratejilerin ekolojik, ekonomik ve kültürel prensiplere göre mekanizma, kurum, teknoloji ve küresel sürdürülebilirliği iyileştirmek ve ilerletmek için en iyi şekilde ele alınmasını ve iyileştirilmesini destekleyen küresel ya da kentsel bağdaştırıcı süper sistemin içerisinde uyum sağlayıcı süreçtir.

GMQMGPV'U UVGO NGT 'XGI GNCEGM'

[Stockholm Resilience Centre](#) (Stokholm Esneklik Merkezi) insanlık için “güvenli yaşama mekanı”nı dokuz gezegensel sınırlamalar içeriğinde dikkate almaktadır : (Sturle Hauge Simonsen, 2009)

1. Stratosferik ozon düzeyi azalması
2. Biyoçeşitliliğin kaybı
3. Kimyasal dağılımın etkileri
4. İklim değişikliği
5. Okyanus asitlenmesi
6. Taze su tüketimi ve global hidrolojik döngü
7. Arazi sistemi değişikliği
8. Biosfere ve okyanuslara nirojen ve fosfor girdileri
9. Atmosferik aerosol yüklemesi

Amacı zengin ve güvenli bir dünya oluşturmak için 1920'de Londra'da kurulmuş olan ve Dünya üzerindeki her cins geçmiş ve meslekten kişileri bir araya getirmek olan uluslararası düşünce kuruluşu olan Chatham House, kentlerin geleceği ile ilgili olarak 2012'de yapılmasını planladığı toplantının ana temalarını aşağıdaki biçimde ortaya koymaktadır:

- Dünyadaki büyük şehirler Asya, Latin Amerika ve Orta Doğu'daki hızla gelişmekte olan kentlerle rekabet edebilecekler midir?
- Ana kentsel alanlardaki yatırımlar diğer yatırımların getirdiğinden daha güvenli çekici alternatifler sunabilir mi? Hangi yeni enstrümanlar ve mali kaynaklar söz konusudur?
- Kalkınmakta, kalkınmış ve yeni gelişmekte olan ekonomilerin her birinde ana kentsel odakların gelişmesinde hangi yatırımlar başarılı olmaktadır?
- Kent liderinin kentsel yatırımları çekmek için hangi rolleri söz konusudur?

Geleceğin kentleri ile ilgili olarak çok ve çeşitli yaklaşımlar söz konusudur. The Future Cities Project, [doğaya](#) insan merkezli bir yaklaşımı iyileştiren, mimarlık ve kentliliğe giderek artan bürokratikleşme yaklaşımını reddeden, riskten kaçan ve ihtiyatlı olma prensibine karşı çıkan, çevreselciliğin sosyal ihtiyaçları azalttığına inanan, teknik sorunlara politikleşmiş çözümleri tartışan, karşılıklı tartışmayı, argümanları, kritik diyalogu ve ifade özgürlüğünü cesaretlendiren, sürdürülebilir kalkınma yerine kalkınmayı savunan bir yaklaşımdan söz etmektedir: (<http://www.futurecities.org.uk/>)

Ecocity Kuruluşu'nun 2011 Yılı toplantısının ana temaları aşağıdaki şekilde oluşmuştur.

Bu toplantılarda altı ana tema ele alınmıştır. <http://www.urbanecology.net/node/752>

1. İklim değişikliği ve ekokent
2. Ekomobilite, Kent Planlama ve Kamusal Alan
3. Ekokentte Yönetişim ve Demokrasi
4. Ekokentin Ekonomisi
5. Sağlık ve Yapısal Çevre
6. Biyoçeşitlilik ve Kentsel Tarım

Geleceğin kentleri ile ilgili olarak New York'un 2030 Yılı'nı öngören kentsel tasarım projeleri ekokentlerle ilgili çeşitli öngörüler getirmektedir:

Bu çalışmada çeşitli firmalardan alınan teklifler arasında küresel mimarlık, iç mimarlık, mühendislik ve danışmanlık firması HOK (Hellmuth, Obata + Kassabaum) tarafından aşağıdaki çözüm önerilmiştir: (Future Cities Project Ltd, 2011)

- Yeşil yapıyı kent yaşamının, çalışmanın ve oynamanın merkezi yapmak. Trafik karmaşasını azaltmak.
- Yapıları kendinden yeterli, kendinden randımanlı ekosistemler haline getirmek. Tekil taşınım biçimlerini sağlamak.
- Biyolojik arıtma sistemleri kullanarak atık suların yüzde 100 ünden yeniden yararlanmak. Çatılara rüzgar türbinleri eklemek. Temiz elektrik üretmek için kendini arındıran gömülü “ deriler” yerleştirmek,
- Küçük, otomatikleştirilmiş araçlar, transit toplu taşınım kozaları oluşturmak; yeşil çatı programları; kablosuz data ve güç ve konutlar için rüzgar, güneş ve biyokitle gücü.
- Amaç kentteki aktiviteleri kentin belli bir bölümünde toplayarak kentin diğer bölümüne gereksiz dayanmalardan azaltmak.

GMQMGV P'I GN O'G'P VGN MNGT "ECOCİTY BÜİLDERS, 2011)

Ekokentin gelişmesi ile ilgili çoklu önermeler ve bunların sınıflamaları arasında en detaylı olanı her konunun birer **ctgpc** olarak benimsenerek sınıflandığı haliyle aşağıdadır :

"

CTGPC'3"	CTGPC'4"	CTGPC'5"	CTGPC'6"
KENTSEL TASARIM	BİYO-FİZİKSEL KOŞULLAR	EKOLOJİK VAZGEÇİLMEZLER	SOSYO-KÜLTÜREL ÖZELLİKLER
Kolay Erişim	Temiz Hava	Sağlıklı Biyoçeşitlilik	Komünite Kapasitesi
	Sağlıklı Toprak	Dünya'nın Taşıma Kapasitesi	Yapılandırma
	Temiz Ve Sağlıklı Su Sorumlu	Ekolojik Bütünlük	Sağlıklı Ve Adil Ekonomi
	Kaynak/Malzeme	Sağlıklı Kültür	Yaşam Boyu Eğitim
	Temiz ve Yenilenebilir Enerji		
	Sağlıklı Ve Ulaşılabilir Gıda		

Tablo 1. Ekokentin Gelişme Nitelikleri

Kaynak: Ecocity Builders, 2011

CTGPC'3<MgvpvgnVcuct,o "

Mqr{ "Gt k lo : Kent sakinlerinin çoğunluğuna konuttan temel kentsel hizmetlere kadar yürüme erişimini sağlar. Yakındaki iş seçeneklerine de yürüme ve ulaşım erişimi sağlar.

CTGPC'4<Dk q/Hk lmgriMq wnet "

Vgo k 'J cxc<Mgvpvolumlu bina içlerinde, yağışlarda ve atmosfere olumlu katkı sağlar.

Üc nmm'Vqrtcnc Kentin içerisindeki ve kentin ekonomisi,, işlev ve operasyonları ile ilgili toprakların cinslerine ve çevrelere uyumlu sağlıklı ekosistem işlevlerini karşılar, bereketin sağlanması veya iyileştirilmesini sağlar.

Vgo k 'xg'Üc nmm'Uw<'Tüm sakinler temiz, güvenli, sağlanabilir su, kentin su kaynakları, suyu ve su varlıklarına ulaşabilmeli ve ekosisteme olumsuz etkide bulunmamalı, su öncelikle biyobölgeden alır.

Üqt wo nw'Mc{ pcmIO cı go g<'Mgvpıp gıda dışı ve enerji dışı yenilenebilir ve yenilenemez kaynaklarının insan sağlığına ve ekosistemlerin 'dönüşüme karşı esneklik'in (resilience) ters etki yapmayacak biçimde edinimi, bulunması, yönetimi ve geri dönüşümü sorumlu ve adil olarak yapar. Kaynaklar/malzemeler öncelikle biyobölgeden alınır.

Vgo k'xg' [gpkpggdkt 'Gpgtllk'Mgvdv enerji gereksinimleri ekosistemlere veya kısa ya da uzun erimli insan sağlığına önemli olumsuz etkide bulunmayacak bilimde sağlanmalı çıkarılmalı, üretilmeli ve kullanılmalıdır. Tüketilen enerji yakın biyobölgeden üretil

Uc nnn' xg' Wc ,rdkt' I ,f c<' Mrcıgık gıda tüm sakinlere sunulabilir olmalı ve ekosistemlerin sağlıklı işlevlerini korumaları ve ekosistemlerin sağlıklı işlemlerini ve iklim değişikliklerini bozmayacak süreçlerle yetiştirilmeli, üretilmeli ve dağıtımı yapılmalıdır.

Ct gpc'5<GmınlıDwı t wnet '* o rgt cvıkt +'

Uc nnn'Dk q+g lıktı Kent canlılarda çeşitlilik, ekosistem çeşitliliği ve genetik çeşitlilik dahil olmak üzere yerel, biyobölgesel ve küresel ekosistemlerin çeşitliliğini sürdürürebilmeli, politikaları ve fiziksel etkinliği ile doğal habitatı ve biyoçeşitliliği iyileştirmelidir.

F Āp{ cōp,p'Ve ,o c'Mrcıgık Kent Dünya'nın biyo-kapasitesini, kaynaklarının iyileştirici dönüşümünü, bölgesel ekolojik bütünlüğünü destekleyecek isteklerde bulunmayı sürdürmelidir.

GmınlıDwı Āp Ām Kent kantin tümünde ekosistemler arasında esas bağıntıları ve çevreyle ilgili koridorlarda birbirini art arda izleyen yaşama alanları sağlamalıdır.

Uc nnn'MĀvĀt <' Kent eko-bilgeliği insan bilgeliğinin örüntülerini ve yaratıcı anlamlılığı güçlendiren kültürel etkinlikleri hızlandırmalıdır ve simgesel düşünce ve sosyal öğrenme sağlamalıdır.

Ct gpc'60'Uquf q/MĀvĀt grı' | gnlıkt "

Mqo Āplıg' Mrcıgık' [cr ,rpf ,to c<' Kent karar verme süreçlerinde adil komünite katılımını desteklemeli ve mahalleler, komüniteler ve araçların kapasitelerini genişletmek için yasal, fiziksel ve organizasyonel destek sağlamalıdır.

Uc nnn' xg' Cf lı' Gmıpqo k' Kentin ekonomisi sürekli zararı azaltacak etkinlikleri desteklemeli, olumlu olarak çevre ve insan sağlığına çıkar sağlamalı ve ekokentin erişim temelli düzenine entegre olmuş yüksek düzeyde yerel ve adil iş olanaklarını desteklemelidir – bu “yeşil işler” ve “ekonomik gelişme”nin temelidir.

[c co "Dqı w'G lıto <' Tüm sakinler formel ve enformel eğitim yoluyla kentin yerleşimi, kültürü, ekolojisi ve geleneklerinin geçmişi hakkında bilgiye erişme de dahil olmak üzere

O wmwmlö' [c co 'Mcnsguk Sakinler istihdam, yapısal, doğal ve peyzaj çevrelerde, fiziksel ve ruhsal sağlık, eğitim, güvenlik, dinlence ve boş zaman ve sosyal aidiyet dahil olmak üzere aşırı memnuniyet ifade ederler.

Tüm bu çoklu sorunlar var olduğu ve gelecekteki kentlere de yansıtacağı kaçınılmaz olan mekansal planlama etkinlikleri hangi yaklaşımlarla ele alınmalıdır? Bu noktada geleneksel mekansal planlama yaklaşımlarının çok daha sistematik ve kademelenerek organize olmasını sağlayabilecek yeni bir yaklaşım söz konusudur : ‘Karmaşıklık Kuramı’ (Complexity Theory).

MCTO C KMKMMWT CO K'

Lucas, “Karmaşıklık Kuramı, kritik biçimde etkileşen komponentlerin potansiyel olarak gelişen sistem özellikleri hiyerarşisini sergileyen bir yapılanma oluşturmak için kendiliğinden organize olduğunu söyler.” demektedir. (Lucas, 2006)

RNCPNCO C'MWT CO K'P'P'GXT O '''

De Roo sistem düşünce tarzının karmaşıklığının planlamayla ilintilendirmesi gerektiğini belirtmektedir. Günümüzde planlama konularının aktörlerin algılarını, pozisyonlarını ve beğenilerini paylaştıkları **c±,n' c '' ukugo ıgtk** perspektifinde dikkate alındığını vurgulamaktadır. Bu halleriyle bunlar ‘karmaşık’tan ‘çok karmaşık’a değışkendirler. **I gtK' dgugo g''ukugo ıgtk** olarak yorumlanamazlar, **nrcn''ukugo ıgt** de değillerdir. Kapalı sistemlerle yalnızca çok basit ve ‘apaçık’ olguların yorumlanabileceği anlaşılması bulunmaktadır. Bu ise aynı zamanda planlama konularının eşit olmaktan çok uzak ve kendi özelliklerinde dikkate alınmasını gerektiğini ortaya koymaktadır. De Roo birçok incelemecinin planlama konularını karmaşıklık derecelerine göre dikkate alınmaları gerektiğini vurguladıklarına değinmektedir. (De Roo, 2010)

Planlamadaki ilk kavramlar, aralarında net ayrışmalar bulunan kapalı komponentlerin bulunduğu doğrudan **pgf gpugıllık nıgt** üzerine kurulmuştu. Bu sistemler değışken olmayan, kuramsal düzlemde, tümüyle bilinebilen sistemlerdir. De Roo Kaufmann’dan aktararak bu sistemlerin **Up,hK'f wt c cp/f wt wo 'f gpi gık'** olarak kabul edildiğini belirtmektedir.

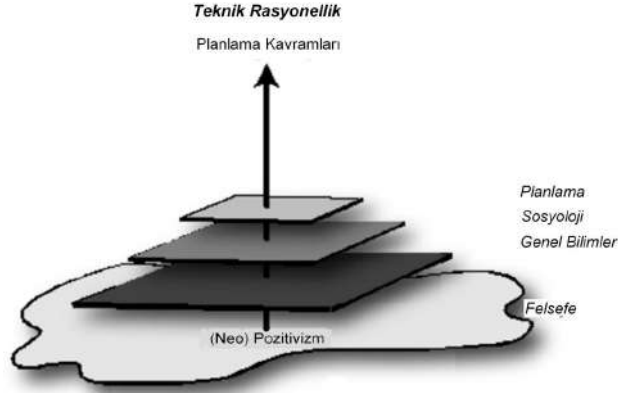
Kapalı sistemlere bir alternatif olarak en iyi örnek olan **ugpct{q' {cmc ,o , ile -i gtkdgugo g'' ukugo ıgtlö** fikri bulunmuştur. Buna ise **Up,hK'ucdl'f wt wo ırt 'ctcupf c'ıcnp,o n+** adını

vermişlerdir. Ancak planlamanın geri besleme sistemlerine yaslı ana kavramları da tartışılmaktan uzak kalamamışlardır.

Bu durumda planlama alanına **ç " ulugo ıgtlø** tanıtılmış ve giderek yaygın olarak benimsenmiştir. Bu ağ sistemleri dikkate alınan konunun fiziksel kimliğinin değil aktörlerin aralarındaki etkileşime odaklanmışlardır. Bu yolla ilgi obje-yönelimli sükeler arasında ve algılanan gerçeğe yönelmiştir. Bu sistemlere ise, gene Kauffmann'dan aktarılarak, **Uluo " U,p,lkkk*vcj o lp'gf lgo gl 'A ÄpvÄ'xgf c'f wt c cp+"**adı verilmiştir.

Günümüz planlama kuramı gerçeğin yapılabileceği ve yönetilebileceği görüşünden soyutlanmayı denemektedir. Planlama kuramında, bu yaklaşımların rasyonelliğine **-ıgvk lo ugn** denmiştir. 21 nci yüzyıl'ın başında bu iletişimse rasyonel yaklaşımlar planlama kuramcılarının dikkatini çekmektedir. Bu perspektif planlamanın hala tanımadığı bir sistemler sınıfında kendini ifade etmektedir: karmaşık sistem (complex system). Adaptasyon, ortaya çıkma (emergence), kendinden-organize olma ve karşılıklı gelişim (co-evolution) bu 'karmaşık sistem'le ilintilidir. Bu karakteristikler konu ile doğrudan bağlantılıdır. (De Roo, 2010)

İkinci bir konu planlama kararlarındaki kesinlikle ilgilidir. 1990'larda gerek planlama kuramında ve gerekse uygulamada muazzam bir tutum kayması söz konusu olmuştur. Esasta bu kayma **ıngulıknø** görüşünün planlama süreçlerinde sağlanabileceği hususunun yenilmesi olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında kaynaklanan bu kesinlik bir teknik ve süreçsel-rasyonel yaklaşımın esasını oluşturmuştur: dolayısıyla kapalı-sistemler düşünme tarzına inanış söz konusu olmuştur. Aynı inanış çeşitli sosyal- bilim disiplinlerinin de Newton fiziğinin öngördüğü gibi iyi tanımlanmış ve doğrudan olmasına yansımıştır. Bu bağlamda temel felsefi yaklaşım neo-pozitivizmden esinlenen kesinliğe yaslı bir inanış sistemi olmuştur: bu yaklaşımda dünyamızı bir mutlak gerçek olarak anlamak arzusu yatmaktadır. (De Roo, 2010) ***Hİ Ät '4+** Atomaltı partiküllerinin değişken olduğu gerçeğini ortaya koyan Quantum Fiziği'nin etkileriyle bu görüşün yetersizliği ortaya konmuştur. Determinist temelli yaklaşımların yerini determinist, indeterminist ve tözel yaklaşımlar almıştır. (Türkdoğan, 1995).

Figür 2: Önceki Planlama Kuramı: Rasyonel Yaklaşım Neo-Pozitivizmden Kaynaklanır

Kaynak: De Roo, 2010

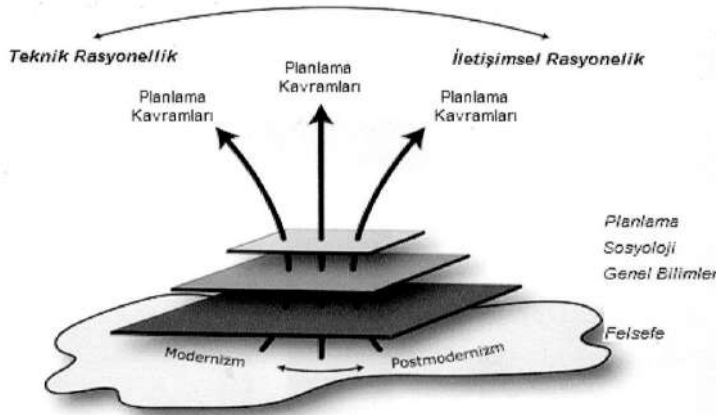
Savaş sonrasında planlamada **teknik rasyonellik** kabul görmüştür: Eğer planlama sürecine başlarken gerçekleri biliyorsak iyi tanımlanmış, açık ve doğrusal nedensel ilintiler kurarak planlama sürecinin çeşitli aşamalarında istenen sonuca ulaşabiliriz. Ancak günümüzde çağdaş planlamada diğer rasyonellerin ortaya çıkışı ile bu yaklaşım rasyonel işlevsel, süreçsel veya tekniksel olarak kabul edilmektedir. Plancılar teknik-rasyonel bir yaklaşımla, toplumumuzun gelişme ve kalkınması için gerekli kesinlik üzerine kurulu, geleceğimizi önceden tahmin edebilmek olasılığını ki bu planlanmış gelecektir, plancının bize yolu gösterecek uzman olarak. Özetle, plancının bu kutsal görevi meşru olmuştur, çünkü bu güçler demokrasi yoluyla seçilmiş kurumlar tarafından verilmiştir, bu ise işlevselciliktir. Günümüzde, dünyamızın ‘bu müthiş’ doğrudan anlaşılabilirliğin ütopyik olarak ele alındığı kabul edilmektedir. (De Roo, 2010)

Bu yıllarda kritik rasyonalizm görüşü ortaya çıkmıştır. Faludi bu görüşünü Karl Popper’in doğrulamanın gerçek ve kesinlik konusunda ılımlı olması görüşüne yaslanmıştır. Kritik rasyonelciler planlama düşününde ‘**intersubjectivity**’ (intersubjectivity) yaklaşımını ortaya koymuştur. Bu bağlamda Habermas, Foucault and Derrida sayılabilir. Böylece nesne-eğilimli planlama sona ermiştir. Nedensellik, varlık ve değişmezlik beyinlerimizin maddesel dünyaya uyumumuzu anlamamız, yapılandırılmamız ve rasyonelleştirmemiz için önemli mekanizmalardan birkaçıdır. Böylece bu mekanizmalar obje-süje uyumunun ışığında izlenirler. Ara öznellik değerlendirme, yargılama, benimseme, söylem ve anlatma gibi mekanizmalara açıktır (De Roo, 2010).

UUVGONGT'URKNCOCUK'

Bu gelişme plancının seçme skopunun açılımını sağlamıştır. Bu perspektifte, plancılar artık planlama amaçlarını maksimize etme yollarını aramaz olmuşlardır. Bunun yerine planlama sürecine katılan aktörlerin çıkarlarını optimize etmek için medyatör, savunucu ve rehberleri olarak hareket etmelidirler. Bu ise doğrudan kontrolden kendinden ayarlamaya bir kaymadır. Değişiklik için hazır olan plancılar modernist, teknik rasyondan sıyrılmışlar ve geç ve post-modern alternatifleri temsil eden iletişimsel, işbirlikçi ve katılımcı yaklaşımları benimsemişlerdir. Esasta, post-modern görüş hiçbir şeyin kati olmadığı ve herşeyin kuşku, düşünme ve sonunda nihilizm (hiççilik) konusu olduğudur.

Bir ucunda düzenli bir dünyaya sahip 'teknik rasyonellik' ve diğer ucunda spesifik koşulları olan çok karmaşık ve neredeyse kaotik bir dünya olan 'iletişimsel rasyonellik' bir spektrum düşünülebilir. ***Hi At '50-** Bu düşünce tarzı yoluyla düzenli ve kaotik, belirsiz bir dünya kadar, ikisi arasında bir dünya içeren bir gerçek belirmeye başlar. Bu iki aradaki dünya, kendi dinamiğinin olduğu benimsenerek her iki ekstremde de yapılanma sağlanmak ve onlara yansıtma yapılmak yoluyla kısmen anlaşılabilir.

Figür 3: Çağdaş planlama kuramı planlama düşününün iki ekstremi arasındadır: Teknik rasyonellik ile iletişimsel rasyonellik

Kaynak: Dee Roo, 2010

Planlamada iki ayrı dünya yaratmış olan bu ikilem, gerçeğin siyah ya da beyaz olmadığı, kesin olup olmadığı görüşünü göz ardı eder, olasılıkla grinin çeşitli tonları olduğunu

benimser. Bu katkıda gerek günlük yaşamda ve gerekse kuramda belirlinin ve belirsizin yan yana olduğu farkındalığa tepki veren bir görüş aranmaktadır.

Sistem kuramı sistemi, gerçeği birleşik hareketleri ve tepkileri yoluyla birleşen 'de **npv,retø'** ve etkileşen **æctnmetan** ve düğüm noktalarının (nodes, entities) bir dizgesi bazında dikkate alır. Bu varlıklar birbirleri ve dış dünya ile farklı yollarla etkileşirler, bu yolla değişik sistemler ayrıştırılabilir. Örneğin, kent bir sistemdir, kentler arası ilişkiler ise bağlantılar.

Burada temel konu mekansal planlamaya ilişkin olguların hangi karmaşıklık yaklaşımı ile ele alınması gerektiğidir. Karmaşıklık Kuramı'nda Mekansal planlama ile ilgili olgular **f 34 vA'** **u,p,hø** bir yaklaşım ile ele alınmaktadır. (De Roo, 2010; Lucas, 2006) : **U,p,hK'U,p,hK'U,p,h'** **KKkg'U,p,hK0''**

Sınıf I sisteminde, sistem ve düğüm noktaları sabittir. Sınıf II sistemlerinde varlıklar sabitse de geri besleme bunların anlamlarının değişmesine neden olur. Sınıf III sisteminde sistem aşağı yukarı sabit kalır, fakat onu oluşturan düğüm noktaları ve bağlantılar değişir. Sınıf IV diğer üç sistemden temelde farklıdır.

Bu sistemler birer varlık olarak dönüşerek evrim geçirir. Ancak sistemin anlamı da sürekli değişir. Dolayısıyla birlikte evrimleşme söz konusudur. Bir kent bu sistemin çok iyi bir örneğidir. Kentler zamanda birer varlık olarak gelişirler. Kentler dirençli sistemlerdir. tümüyle harap olmuş bir kent yeniden gelişebilir ve bu gelişim devam eder. Ayrıca kentler çok esnek sistemlerdir. Kentler kamusal gereksinimlere yanıt verirler, olanak buldukça kamusal gereksinimlere uyum sağlarlar, yeni gereksinimler, şanslar ve fırsatlar yaratırlar. Kentler bir zamanlar güvenliliğin kaleleri idi, sonra market yerlerine dönüştüler ve sonra da sanayi devriminde üretme ve tüketmenin önemli ilericileri oldular. Günümüzde ise, kentler yaratıcılığın ve bilginin, iletişimin ve etkileşimin, eğlence ve dinlencenin yeri olmuştur. (De Roo, 2010)

Karmaşıklık Kuramı'nın önerdiği dörtlü sınıflama Aristoteles'in Dörtlü Nedensellik Kuramı'nın önerdiği ve gerek sanata ve gerekse genel psikolojiye ve çevresel psikolojiye esin kaynağı olan yaklaşımla paralellik içerisinde bulunmaktadır. (Işıkpınar, 2011) Temel ve kapsamlı bir felsefi çerçeveyi simgeleyen Aristo'nun Madde ve Form Kuramı'ndan esinlenen Altman ve Rogoff genel psikoloji alanında geçerli dünya görüşlerini dört gurupta toplamaktadırlar: **34 gnkmgñ gñkkg lo ugn qñw wo ucn c mpgvñpugn** (Altman et al, 1987)

Psikolojide kişilik özellikleri yaklaşımları, bireyi, akılı ya da zihinsel süreçleri incelemektedirler. Bu yaklaşımda birey ya da psikolojik süreçler önemlidir, çevreler ve

kapsamları ikincil ya da tamamlayıcı rol oynarlar. İkinci dünya görüşü olan etkileşimsel görüş psikolojik süreçleri, çevresel setingleri (yerleştirim), kapsama ilişkin faktörleri özgür olarak tanımlar ve özgürce etkinlikte bulunan şeyler olarak kabul eder. Değişkenlik belli zaman kesitlerinde ele alınır. Üçüncü dünya görüşü olarak oluşumsal dünya görüşü, psikolojiyi dinamik ve bütüncü sistemler olarak ele alır, bu sistemlerde insan ve çevre konponentleri karmaşık, iki taraflı ilişki ve etkileşimler belirlerler. Dördüncü dünya görüşü olan Aşkınetsel yaklaşımlar Karmaşıklık Kuramı'nın önerdiği Sınıf IV ile paralellik içerisindedir. Aşkınetsel yaklaşımlar fenomenlerle başlarlar, bunlar psikolojik süreçlerin, zamansal süreçlerin, çevresel kalitenin konflüanslarıdır. Tüm kuralları ve kuralların bileşkelerini uygular. Yalnızca önceden kurulmuş betimleyici prensipler yerine gerek varsayım oluşturucu, gerekse varsayım test edici stratejiler ve monolitik değil, eklettik betimleyici prensipler uygular. Özlü olarak, aşkınetselcilik, pragmatik, eklettik ve göreceli bir yaklaşımı psikolojik fenomenlere uygular. (Altman et al, 1987)

Tüm bu yukarıdaki söylemlerin sonucunda aşağıdaki sistemler sınıflaması olası bulunmaktadır:

U UVGO NGT''	''''''''UR Hİ'K' ''''''''Ucvnl'	''''''''UR Hİ'K' ''''''''Flpco lnl'	''''''''UR Hİ'K' ''''''''Gxt lo ugi'	''''''''UR Hİ'K' gpf lpf gp'' gxt lo ugi' xg''t i cpk g''
[CMNC İONCT''	Önceden Oluşmuş Teleolojik Yaklaşımlar	Önceki-Sonraki İlişkiler Yaklaşımları	Teleolojik Yaklaşımlar	Ekolojik & Kapsamsal Yaklaşımlar
\ CO CP'' XG'' FG MGP N M'	Zaman ve değişkenlikte sabitlik farz etme	Fenomenlerde zaman ve değişkenlik içsel değil	Sistem stabilitesinin erek olduğu farzı	Değişkenlik sürekli söz konusu; değişkenlik içsel ve önceden mevcut değil.
O GVQF QNQL NGT''	Konvansiyonel	Konvansiyonel	Konvansiyonel	Bütüncül ve iletişimsel

Vcdm'40'Karmaşıklık Sistemleri Sınıflaması

(Işıkpınar, 2011); (De Roo, 2010); (Lucas, 2006); (Atman et al, 1987)

Vcdm30le listelenen ekokentin nitelikleri Karmaşıklık Kuramı'nın önerdiği karmaşıklık sınıflaması ile dikkate alındığında ise aşağıdaki tablo olasıdır:

U UVGO NGT''	''''''''''UP HTK' ''''''''''Üç vki'	''''''''''UP HTK' ''''''''''F lıpcı kni'	''''''''''UP HTK' KK' '''''''''' Gxt lo ugrl'	U UVGO NGT''
" GMQMGPV P'' P VGN MNG T "	Kolay Erişim	Sorumlu Kaynak/Malzeme	Dünya'nın Taşıma Kapasitesi	EKOKENTİN NİTELİKLERİ
	Temiz Hava	Temiz ve Yenilenebilir Enerji	Sağlıklı Kültür	
	Sağlıklı Toprak	Sağlıklı ve Ulaşılabilir Gıda		
	Sağlıklı Biyoçeşitlilik			

Tablo 3. Ekokentin Nitelikleri ve Karmaşıklık Sınıflaması Önerisi

Bu bağlamda Kaos Kuramı ve 'özgün ve etkin duyarlı analiz' sunan bulanık mantık (fuzzy logic) yaklaşımları ve 'resilience' (dönüşüme karşı esneklik) ve 'panarchy' (süregen yenilenme ve büyüme) paradigmatik kavramlamaları söz konusudur.

MCTO C KBNKTMWT CO K'MCQU'MWTCO KXG'DWNCPKTO CPVKM''

Karmaşıklık Kuramının mekansal planlamada dikkate alınması iki ayrı yaklaşımın beraberliğinde olasıdır : **ncqu'hwtcı** , ve **dwncp,nlb cpv,m**

Matematikçi ve Meteorolog E. Lorenz'in (Edward Norton Lorenz) (O'Connor et al, 2008) geliştirdiği Kaos Kuramı birçok biçimde tanımlanmaktadır. Rae'e göre Kaos Kuramı adı kuramın betimlediği sistemlerin görünürde düzensiz olduğu gerçeğinden gelmektedir, ancak kaos kuramı gerçekte görünürde random verideki düzeni bulmak hakkındadır. (Rae, 2011) Oxford Sözlüğü'nde Kaos Kuramı, "...mevcut durumlardaki en küçük değişikliklere duyarlı olan böylece küçük farklılıkların çarpıcı sonuçlara neden olabileceği karmaşık sistemlerle ilgilenen matematik dalıdır." olarak tanımlanmaktadır. (Oxford). Felsefeci Stephen H. Kellert ise kuramı,"... sabit olmayan dönemsiz davranışların doğrusal olmayan determinist sistemlerde niceliksel incelemesidir." olarak tanımlanmaktadır. (Kellert, 1993) Kaos

kuramının incelediği olgular aynı zamanda ilk koşullara duyarlı dayanma olarak tanımlanmaktadır. (Rae, 2011)

Yüksel Kaos Kuramının temel önermelerini, “Düzen düzensizliği yaratır ve düzensizliğin içinde de bir düzen vardır. Düzen düzensizlikten doğar. Yeni düzende uzlaşma ve bağlılık değişimin ardından çok kısa süreli olarak kendini gösterir. Ulaşılan yeni düzen, kendiliğinden örgütlenen bir süreç vasıtasıyla kestirilemez bir yöne doğru gelişir.” olarak özümlenmektedir. (Yüksel, 2008)

Kaos Kuramı'na göre iki olgu öne çıkmaktadır: **ngırdıgımlıgımlıkıg'ıgımlıgı gı'fıgıgı o lıgı o 0''**
"

Kelebek Etkisi, bir sistemin başlangıç verilerindeki ufak değişikliklerin, büyük ve öngörülemez sonuçlar doğurabileceği etkiye verilen isimdir. Bunun anlamı şudur, karmaşık, nonlineer bir sistemde, girdilerdeki küçük bir değişiklik çıktılarda devasa değişiklikler üretebilir. Lorenz'in bilgisayar dünyasında, bu durum, dünyanın bir tarafında kanatlarını çırpan bir kelebeğin, dünyanın başka bir tarafında bir kasırgaya yol açmasına denk düşüyordu. Kelebek etkisi, determinizmi kökünden yıkmıştır, determinizmin adeta sonu olmuştur.

(Yüksel, 2008) Planlamada tekil bir olay hiyerarşik olarak gelişen bir biçimde çok daha kapsamlı olaylara etki yapacaktır ve burada bir kelebek etkisi oluşacaktır, yanlış bir planlama kararı tüm planlama sürecini olumsuz etkilemektedir.

Kestirilemez determinizm ile ilgili olarak Yüksel şu hususu vurgulamaktadır. Karmaşık sistemin gelecekteki çözümünü bulmak zordur. Sistemi etkileyen parametre çoktur ve değişkendir. Sistemin yapısını ne kadar iyi modellersek modelleyelim, bir hata bile (Heisenberg belirsizlik kuralı'na göre çok ufak da olsa, mutlaka bir hata olacaktır), yapacağımız kestirmede tamamen yanlış sonuçlara yol açacaktır. Bugünkü değerleri ne kadar iyi ölçersek ölçelim, 30 gün sonra saat 12'de hava sıcaklığının ne olacağını tam kestiremeyiz. Kaos teorisine göre, birçok dinamik sistem kaotik olarak kararsızdır. Sistemi oluşturan parçacıkların hızları ve konumları üzerindeki küçük belirsizlikler zaman ilerledikçe, olayların gelişim süreçlerini tahmin etmeyi olanaksız kılacak kadar büyür. (Yüksel, 2008) Gene planlamada tekil bir karar dahi söz konusu olduğunda kentsel datanın klasik yöntemlerle kestirilmeyeceği gerçeğinden hareket edilmeli, karşılıklı evrimleşen bir olgunun söz konusu olacağı hususu benimsenmelidir.. Diğer deyişimiyle, mekansal olaylara determinist yaklaşılmaması gerekmektedir. (Yüksel, 2008)

Elektrik Mühendisi Aliasker Lütü Zade (Lotfi Zadeh) (BISC, 2011) tarafından oluşturulan Bulanık Mantık kavramlamasının çok sayıda yazarlar tarafından ve yaygın olarak benimsenmiş olan tanımına göre, “Bulanık Mantık‘tümüyle doğru’ ile ‘tümüyle yanlış’ arasındaki ‘kısmi doğru-doğru’ değerlerini ele alabilmek için genişletilmiş Boolean mantık’ın bir üst kümesidir. Bulanık mantık, tümüyle doğru ve yanlışın birçok derecesine sahip önermelerde akıl yürütmenin klasik olmayan dizgesidir.” Çağman Bulanık Mantık’ı “...gerçek dünya hiç de öyle siyah ve beyazdan ibaret değildir, orada siyah ile beyazın arasında sonsuz renk tonu vardır...” olarak özümlenmektedir. (Çağman, 2006) Aristo’nun klasik mantığı zıt kutuplar arasında kesinlik önerirler, bir şey ya güzeldir, ya da değildir. Güzellik, sıcaklık gibi kavramlar kişiden kişiye farklı yorumlanırlar, bunlar ekstremler arasında ‘bulanık’ kavramlardır. Dolayısıyla klasik mantığın yaklaşımı ile yorumlamazlar. Bu tür önermelerle uğraşan mantığa bulanık mantık denmektedir.

De Roo ve Porter planlama dilinin bulanık mantık fikirleri, kavramları, ilkeleri ve vizyonları ile dolu olduğunu vurgulamaktadırlar. Bunlar şimdiye kadar plancıların yüksek düzeyde ciddiye almadığı belirsizliğin kaynaklarıdır. Planlama kuramını ve uygulamasını destekleyen fikirlerin, kavramların ve benzeri desteklerin doğaları açısından bulanık olmaları planlama inisiyatiflerine çok defa hatalı beklentiler ve hayal kırıklığı sonuçları götürebilir. (De Roo and et al, 2007) Bu yaklaşım planlama ve tasarım uğraşlarına uyarlandığında şehircinin neopozitivizmin önerdiği kesinlikten sıyrılarak çağımızın giderek karmaşıklaşan çevre koşulları karşısında çok daha esnek ve bulanık yaklaşımlar benimsemesinin gerekliliği de ortaya çıkmaktadır.

MGPVUGN’F” P© ©O ‘XG’MCTO C KMKMWT CO K’

Kentsel dönüşüm, “...bozulma ve çökme olan kentsel alanın ekonomik, toplumsal, fiziksel ve çevresel koşullarının kapsamlı ve bütünlüklü yaklaşımlarla iyileştirilmesine yönelik olarak uygulanan strateji ve eylemlerin bütünü ifade ediyor. Dönüşüm, faaliyet alanı ve doğası gereği, mevcut şehrin yapısına ve burada yaşayan insanların fiziksel, sosyal ve ekonomik geleceği üzerine ve buna bağlı olarak da kentin bütün geleneklerine etki ediyor. Bu nedenle, bütün planlama çalışmalarında, sosyologlar, ekonomistler, mühendisler, mimarlar, plancılar ve peyzaj mimarları gibi farklı disiplinlerin birlikte çalışması gerekiyor.” (Karadağ, 2008)

Karadağ kentsel dönüşümün beş temel amaca hizmet etmek üzere ortaya çıktığını vurgulamaktadır : **wqrno ucı' dqj wö cp,p" ¼pıgpo guk" ngp'v' f qmıwıwpw" f g klo "**

**i gt gmlplo k'dc ct,n'dk 'gmppqo kdhcmpo c'b qf gk'hgpwgn'cncpnc't,p'gp'gnlp'ülko f g'
mncp,o ,.fncpnc c{c'hcv,no ,p'lc npo cu,0'**

Katılımcı muhalefet dönüşümün temel bir özelliği olarak ortaya çıkmaktadır. Esasen demokrasi ve özgür irade olguları içinde bulunduğumuz çağın temel gereksinimleri olarak ilk dört amacın gerçeklerin oluşabilmesi için olmazsa olmaz dinamikleri oluşturmaktadır.

Bu bağlamda kentsel dönüşüm ve katılımcı muhalefet olguları ile ilgili olarak karmaşıklık kuramının iki temel olgusu ortaya çıkmaktadır: **tguldpeg'kg'fcpctej {**

Longstaff'ın tanımlaması ile **-tguldpegø'f ¾pÃ Ão g"nc't , "gupgnkn"** bir sistemin dış müdahaleyi emmek, temel işlevleri, yapıyı, kimliği ve geri beslemeleri aynen kalarak dönüşüm geçirmesidir. (Longstaff, 2010) Bir yerleşimin dönüşüme karşı esneklik potansiyeli, o yerleşimin var olan sosyal ve ekonomik potansiyelinin optimum kapasitede olmasına ve karmaşıklık kuramına göre bu olguların etkileşimsel olarak karşılıklı evrimleşmelerindeki uyuma bağlıdır. (Işıkpınar, 2011) Bu uyum yerleşimin dış etmenler karşısındaki direncini ve zaman sürecinde iç ve dış etmenler karşısındaki esnekliğinin düzeyini belirleyecektir. Bu bağlamda kentsel dönüşüm uygulamalarının olabilirliğini saptayıcı bir dinamik önermektedir.

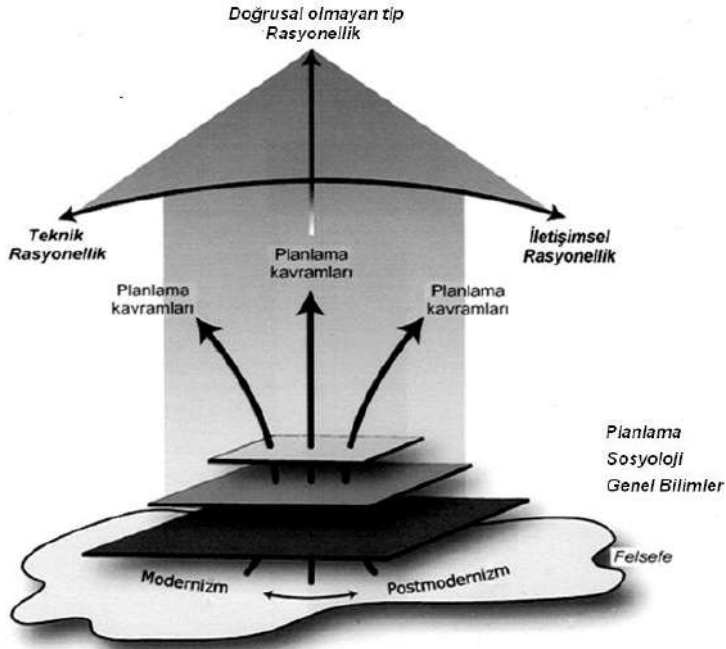
Bertini'ye göre **-rcpctej {ø'uÃt gi gp'f gplgpo g'kg'dÃÃo g+"doğa ve insanların sistemlerini olduğu kadar kombine insan-doğa sistemlerini içeren sistemlerin büyüme, kümelenme, yeniden yapılanma, ve yenilenmenin süregelen adaptif döngülerle birbirine bağlantılı olan bir yapılanmadır. (Bertini, 2010) Bu tanımlamaya göre panarchy bireylerin ve tüm tarafların kentsel yönetim ve 'katılımcı muhalefet' olgusunun dinamiğini vurgulayan bir kavramlamadır. Bu bağlamda tümü kapsayan, her bireyin kentin yönetiminde rol sahibi olan, dinamik ve etkileşimsel bir ortamda özgürce yaşamalarının esasını açıklamaktadır.**

"

MCTO C KMKMMWTCO KXG'RNCPNCO CPRP'I GNREG "

Do Roo planlama kuramının gelişmesinin kaçınılmaz olduğunu vurgulamaktadır. Teknik ve iletişimsel rasyonellik ötesinde zaman, gelişim ve ilerlemenin rol aldığı 'doğrusal olmayan' ya da 'gelişimsel rasyonellik' de dikkate alınacaktır. ***Hh Ãt '60+** Bu rasyonellik plancının etkinliklerinde bir kılavuz olarak iş görecektir. Bu irdeleme planlama pratiğini, planlama enstrümanlarını ve plancının rolünü etkileyecektir." "Bir zamanlar teknisyen olmaya sınırlanmış olan plancı çatışmalarda aracı, eğilim gözlemcisi ve dönüşüm yöneticisi olacaktır.

De Roo geçmişte sistem kuramının sağladığı gibi karmaşıklık kuramının kaos kuramı ile birlikte ele alınmasının akademik disiplinlerin kesişmesini sağlayarak ekonomi felsefe, fizik ve sosyoloji gibi disiplinlerden kişileri bir araya getireceğini vurgulamaktadır. Her ne kadar çağdaş planlamadaki tartışmanın teknik rasyonellik ve iletişimsel rasyonellik üzerine olduğu izlense de kaos, karmaşıklık, karmaşık düşünce ve karmaşık sistemlerin planlılarının sorularının yanıtlarını oluşturabileceklerdir. (De Roo, 2010)

Figür 4: Çağdaş planlama kuramının ötesinde zaman içinde non-lineer gelişmenin katılması

Kaynak: De Roo, 2010

"

UQP'U' [NGO "

- İnsanların doğaları ile uyum içinde yaşamalarını benimseyen Ebenezer Howard'ın Garden City (Bahçe Şehir) idealinin (Howard,1902) izleyen dönemlerde ütopyik olarak kabul edilmesinin (Giedion, 1963) üzerinden yaklaşık yüzyıl geçmiştir.
- Günümüzde aynı ana fikir benimsenmeye başlanmış ve 21nci Yüzyıl'ın çevre sorunları nedeniyle hızla karmaşıklaşan planlama ve tasarım olguları karşısında kentlerin

ekokentlere dönüşümü konusunda uluslararası bir konsensüs oluşmuştur.

- Habermas, Foucault and Derrida gibi birçok felsefecinin ve Çevresel Psikologların da kuramladıkları haliyle varılan noktada günümüzün karmaşık kentleşme sorunlarının geleneksel yaklaşımların yanında yeni yaklaşımlarla ele alınması gerçeği ortaya konmuştur.
- İnsan düşünen ve çevresi ile etkileşmesi çeşitli beğeni ve seçimlerine bağımlı olan bir varlıktır. Bu husus öznel yaklaşımlara gerek göstermektedir. Bu yolla gerçek beğeni ve seçimler ortaya konacak ve somut sonuçlara ulaşılacaktır. Bu ise ‘**34 pgr/pgrgnkl**’ (sübjektif-objektivite) anlamına gelmektedir. Uygulamada teknik altyapı ve ulaşım gibi somut fiziksel boyutlar nesnel, sosyal boyutlar ise öznel yaklaşımlara ele alınmalıdır. (Işıkpınar
- Karmaşıklık Kuramı karmaşık kentleşme sorunlarına yeni bir yaklaşım önermektedir. Bu ana fikir çerçevesinde Chaos Kuramı ve Bulanık Mantık yaklaşımları Aristo Mantiği'nin ‘kesin’ önermeleri ötesinde gerçeklerin ‘gri’ tonlarının da fark edilmesini, insanın eğilimlerinin çeşitli nüanslarında irdelenmesini duyarlı olarak sağlayacak niteliktedir.
- İleriye yönelik planlama ve kentsel tasarımın temel sorunları arasında ekokentin dinamikleri, yukarıda irdelenen hususlar çerçevesinde, ‘katılımcı muhalefet’ ve ‘kentsel dönüşüm’ olguları ağırlıklı olarak, insan odaklı bir kentsel ekosistem analizi ile sosyal ve fiziksel parametrelerde geleneksel yaklaşımların yanında karmaşıklık kuramı ile ileriye yönelik olarak dikkate alınmalıdır.

"
"
"
"
"
"
"
"
"
"
"

MC[PCMNCT"

- Allen, P.M. (1997) *Cities and regions as self-organizing systems: Models of complexity*, Gordon and Breach Science Publishers, Amsterdam.
- Altman, I. and Rogoff, B. (1987) "World Views In Psychology; Trait, Interactional, Organismic and Transactional Perspectives", *Handbook of Environmental Psychology*, ed. Daniel Stokols and Irwin Altman, New York, A.B.D., ss.41-70.
- Asproth V., Holmberg S. C. ve Håkansson, A., (2006) Complexity Challenges of Regional Planning and Design, *Systems Thinking and Complexity Science: Insights for Action*, ed. Kurt A. Richardson, Wendy J. Gregory ve Gerald Midgley, A.B.D..
- Bertini G., (2010) [Panarchy: Understanding Transformations in Human and Natural Systems](https://gfbertini.wordpress.com/category/complexity/panarchy/), <https://gfbertini.wordpress.com/category/complexity/panarchy/>.
- BISC (2011) Curriculum Vitae, The Berkeley Initiative in Soft Computing, *Electrical Engineering and Computer Sciences*, Lotfi A.Zadeh Biyografisi, <http://www.cs.berkeley.edu/~zadeh/scv.html>, 2011.
- Chatham House, (2011) The Future of Cities : Investment for Urban Growth, 6-7 February 2011, <http://www.chathamhouse.org/cities2012>.
- Çağman, N. (2006) Bulanık Mantık, Bilim ve Teknik, Haziran 2006, ss.50-51.
- De Roo, G. (2010) Being or Becoming? That is the Question! Confronting Complexity with Contemporary Planning Theory, *A Planner's Encounter With Complexity*, ed. Gert de Roo, Elisabete A. Silva, ss.19-40.
- De Roo ve Porter (2007) The End Has No Merit, [Fuzzy Planning: The Role of Actors in a Fuzzy Governance Environment](#), Ed. Gert de Roo and Geoff Porter, Chapter 1, Ashgate Publishers Limited, İngiltere, s.1.
- Ecocity Builders (2011)'International Ecocity Framework and Standards, An Initiative of Ecocity Builders and the International Ecocity Advisory Committee, A.B.D., <http://www.ecocitybuilders.org/wp-content/uploads/2010/08/INTERNATIONAL-ECOCITY-FRAMEWORK-AND-STANDARDS-LR.pdf>.
- Future Cities Project Ltd, (2011) The Future Cities Project, Londra, İngiltere, <http://www.futurecities.org.uk/>.
- Giedion, S. (1963) *Space, Time and Architecture, the growth of a new tradition*, Fourth Edition, enlarged, Cambridge, Massachusetts, A.B.D..

Howard, E. (1902) *Garden Cities of To-Morrow*, Swan Sonnenschein & Co., Ltd., London, İngiltere.

Işıkpınar, M.E. (2011) "Complexity and Transactional Dynamics" AESOP Self-Organizing and Spatial Planning Meeting, 29-30 April, 2011, İstanbul, Türkiye. Işıkpınar, M.E. (2009)

"Ecocentrism : Environmental Awareness": Ecocity 2009, Proceedings, İstanbul, 13-15 December 2009, Ecocity Builders, e-book, ss.622-633, İstanbul, Türkiye.

Işıkpınar (1998) "Metropolitan Planlamada Paradigmatik Yeniden Yapılanma", *Metropolitan Alanlar Planlama Sorunları Ulusal Sempozyumu, 1. Sempozyum Bildirileri Kitabı*, 15-16 Ekim 1998, ed. Doç.Dr. Hüseyin Cengiz, İstanbul-1999, ss.385-399.

Karadağ, D. (2008) Kentsel Dönüşüm, Arkitera, Ocak 2008, <http://v3.arkitera.com/g67-kentsel-donusum.html>.

Kellert, S. H. (1993) *In the Wake of Chaos: Unpredictable Order in Dynamical Systems*, University of Chicago Press, 1993, s.2.

Longstaff, [P.H., Armstrong, N. J., Perrin K, M.P. Whitney and Hidek, M. A.](#) (2010) Building Resilient Communities: A Preliminary Framework for Assessment, [Homeland Security Affairs: Article](#), Volume VI No. 3: September 2010.

"

PVGTPGV'MC[P'CMCNCTK'

Lucas, C. (2006) Quantifying Complexity Theory, Page Version 4.83 June 2006 (paper V1.2 October 2004, Original April 1999), <http://www.calresco.org/lucas/quantify.htm>.

Miller, K. ve Register, R. (2011) Ecocity Builders October 2011, Newsletter (Haber bülteni), <http://archive.constantcontact.com/fs072/1100594>.

O'Connor, J. J. ve Robertson, E. F. (2008) Edward Norton Lorenz, School of Mathematics and Statistics [University of St Andrews, Scotland](#), Article, http://www.gap-system.org/~history/Biographies/Lorenz_Edward.html.

oxforddictionaries (2011) chaos theory

<http://oxforddictionaries.com/definition/chaos+theory?region=us>.

Simonsen, S.H. (2009) The nine planetary boundaries, [Stockholm Resilience Centre](#),

Stokholm Üniversitesi, 2009-09-17,, İsveç,

<http://www.stockholmresilience.org/research/researchnews/tippingtowardstheunknown/thenineplanetaryboundaries.4.1fe8f33123572b59ab80007039.html>.

Rapoport, A. (1980) *Human Aspects of Urban Form, Towards a Man-Environment Approach to UrbanForm and Design*, Pergamon Press, s. 2, A.B.D..

Rae, G (2011) [Chaos Theory: A Brief Introduction](#) , IMHO

<http://www.imho.com/grae/chaos/chaos.html>.

Türkdoğan, O. (1995) *Bilimsel Değerlendirme ve Araştırma Metodolojisi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: 869, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi: 139, Araştırma İnceleme Dizisi: 7, İstanbul.

Yüksel, B. (2008) Kaos Teorisi,

<http://blog.milliyet.com.tr/kaosteorisi/Blog/?BlogNo=106539>.

Doç. Dr. J Ārci Ā'MCRNCP''

Gazi Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Şehir Plancısı, Trafik Planlama Uzmanı \ Āo tĀ'MC[P CM'

TMMOB üyesi

Günümüz kentlerinde adalet, görünen ve metalaşan yüzü ile değil, görünmeyen ve sürdürülebilirlik ilkelerini besleyen yüzü ile daha da önem kazanmaktadır. Bu 'yeni' yüz, bugünün egemen teknolojik gelişmesi 'high-tech' kapsamında kentselleşen dünya nüfusunu ve özellikle de, ülkemiz kentlerini giderek ilgilendirir ve ön plana çıkar duruma gelmektedir.

Kentlerde çevre kirliliği, kamu mekânlarının iyeliği, kentin toplam kalitesi konusunda önlem alması gereken yerel yönetimlerin gerekli önlemleri almamaları sonucu ortaya çıkan kentsel kalitede azalma, yaşanabilirlik düzeyinde olumsuzluklar, kentinin sağlık sorunlarındaki artış, kentsel adaletin yeni boyutunu, görünmeyen yüzünü ortaya çıkarmaktadır. Üretime göreceli olarak, tüketimin hızla arttığı kentlerde, kenti ve kentlisini var eden kaynakların dönüştürülebileceklerinin, geri kazanım veya yenilenebilirlik anlamında, hızla tüketilmesi yönündeki uygulamalar, sağlıklı bir çevrede yaşama hakkının zedelenmesine neden olmaktadır.

Kent konseylerinin kurulmasını, bu yolla katılımı öngören Yerel Gündem 21'in yanı sıra, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde değinilen yoksullukla mücadele, güvenlik, eşitlik, özgürlük ve ayrımcılık yapmama ilkeleri, ülkemizde de olduğu tüm dünyada kabul edilen ilkeler haline gelmiştir. Birleşmiş Milletler tarafından yayınlanan yaşam kalitesi ölçütleri de, yaşayanların yaşam kalitesinin ve refah düzeyinin artırılmasını amaçlamaktadır.

Ülkemizde, yerel yönetimlerin kanunlarla ve Gürültünün Kontrolü Yönetmeliği, Hava Kirliliği Yönetmeliği gibi diğer yasal düzenlemelerle kendilerine verilmiş olan yetki ve sorumluluk çerçevesinde engellenmeye ve kontrol altına alınmaya çalışılan çevresel kirlilik konusunda önlemlerin nasıl alındığı veya alınmadığı; bu konu ve kamu mekanlarının iyeliği de dahil, kentin toplam kalitesi konusunda mevzuatın yeterliliği, var olan mevzuatın ne kadar uygulandığı sorgulanmaya değerdir.

Yerel yönetimlerin çevresel değerler ve mekan kalitesi kadar yaşam kalitesi ve kentli hakları hakkında ne derece bilinçli, bilgili ve deneyimli oldukları da bu sorgulamanın önemli bir bütünleyicisidir.

Diğer açıdan, kentsel adaletin sağlanması için, plan kararlarının sağlıklı yaşama hakkını dikkate alan öncelikler çerçevesinde ve yaşam, çevre ve sağlık kalitesi ile ilgili konuların kente ve kentlilere mal edilmesi ile gerçekleştirilmesi ile mümkündür.

Bu bildiride amaç; kentsel adaletin sağlanmasında uzunca yıllar göz ardı edilmiş olan ancak farklı ifadeler ve deyimler kullanılarak uluslararası literatüre yerleşmiş olan kentsel adaletin görünmeyen yüzüne yani, yaşam kalitesi, çevrenin korunumu ve sağlık unsurlarına vurgu yapmak, yerel yönetimlerin Anayasa, diğer ilgili yasal mevzuat, uluslararası bildirdeler, sözleşmeler ve çerçevesinde sorumluluklarına değinerek, çözüm önerileri sunmaktır.

Bildirinin birinci bölümünde; adalet kavramı ile kentsel adalet arasındaki ilişki, kentsel ekoloji ve sürdürülebilirlik ilkeleri de dikkate alınarak irdelenmekte; kentsel adaletin görünmeyen yüzü uluslararası literatüre yerleşmiş olan kavramlarla açıklanmaya çalışılmaktadır.

Bildirinin ikinci bölümünde, ülkemizde kentsel adalet, çevresel boyut ve yaşam kalitesi ölçütleri ile birlikte ele alınarak, ülkemizde yerel yönetimlerin yetki ve sorumlulukları bu çerçevede ele alınmaktadır. Yerel yönetimler ile diğer kent paydaşlarının irdelendiği kısımda, önce kentsel adaletin kentlerimizde önemli ancak görünmeyen bileşeni olarak çevresel adaletin sağlanmasında plançıların, yerel yönetimlerin, sivil toplum örgütlerinin ve diğer kentli paydaşların yeri; planlama süreci, izlenebilirlik, kentlinin ve diğer paydaşların kentsel kararlara katılımı, bilgilendirme- bilgilenme, ve farkındalığın artırılması gibi ögelere kısaca değinilerek, her bir paydaşın rolü tartışılmaktadır.

Bildirinin sonuç ve değerlendirme bölümünde ise çalışmada elde edilen sonuçlar sıralanarak, kentlerimizin adaletli olarak sürdürülebilir gelişmesi için bir değerlendirme yapılarak, tartışmaya açılmak üzere önermeler ortaya konmaktadır.

Çevresel Adalet, Kentsel Yaşam Kalitesi, Kentsel Ekoloji, Planlama, Yerel Yönetim

I T "

Çevre; İnsanların ve diğer canlıların yaşamları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı olarak etkileşim içinde buldukları hava, su ve topraktan oluşan fiziki; insan, bitki, hayvan,

bitki ve diğer mikroorganizmalardan oluşan biyolojik; sosyal; ekonomik ve kültürel ortam olan çevre; dünya üzerinde yaşamını sürdüren canlılarının hayatları boyunca ilişkilerini sürdürdüğü ve bir organizmanın var olduğu ortam yada şartlardır. Çevre; küresel anlamda evreni ve dünyayı içine alırken, Yerel çevre; sosyo-kültürel, ekonomik ve fiziksel çevre olarak üç sınıfta değerlendirilebilir. fiziksel çevre; insanın ruhsal ve fiziksel sağlığını oluşturmaya sağlayan kendi iç çevresi ile yaşam faaliyetimizin sürekliliğini sağlamak için kullandığımız toprak, su ve hava ile toprak ve su üzerinde gerçekleştirdiğimiz tarım, sanayi, enerji, turizm, ulaşım yerleşme ve yapılaşma faaliyetlerini içine alır.

Çevre; bireylerin kullanıma sunulmuş sınırsız bir kaynak olmayıp; insanlığın bütününe sunulan ve gelecek kuşaklara sorumluluk duyarak bırakılacak bir değerdir. Ekonomik ve toplumsal kalkınmanın çevre değerlerine sahip çıkmadan ve çevreyi korumadan gerçekleşmesi mümkün değildir. Çevrenin korunması ve geliştirilmesi, temel olarak kamu yararını gözetilen bir politikadır.

Çeşitli dengeler üzerine kurulu olan insan yaşamı içerisinde insanın çevresiyle oluşturduğu doğal dengeyi meydana getiren zincirin halkalarında meydana gelen kopmalar, zincirin tümünü etkilemektedir. Bir ilişkiler sistemi olan çevrenin bozulması ve çevre sorunlarının ortaya çıkması, genellikle insan kaynaklı faaliyetler ve bu faaliyetlerin doğal dengeleri tahrip etmesi ile başlamıştır. İnsanlar, toplumsal yaşam ilişkileri içerisinde doğal kaynakları kullanma, teknolojiyi geliştirme ve ekonomik faaliyetlerde bulunma ihtiyacı içine girmişlerdir. Bu faaliyetlerin gelişimi ile oluşan yapay çevre içindeki yaşam koşulları geliştirilirken, insanlar doğa ile sürekli bir ilişki içindedirler.

İnsanoğlunun yaşam alanının, insanın göçebe hayatından yerleşik hayata geçmesi ve teknolojinin artması, sanayileşme ve modernleşme neticesinde; çevrenin ve doğanın dengesinde bozulmalar olmaya başlamış, zaman içinde çevreye olumsuz etkilerde bulunan ve çevreyi kirleten unsurların sayısında, türünde ve miktarında da artışlara neden olmuştur.

K ¥ GXT'G'UQTWP NCTKXG'¥ GXTG'M TN P P'PGFGPNGT "

Doğanın temel fiziksel unsurları olan, hava, su ve toprak üzerinde olumsuz etkilerin oluşması ile ortaya çıkan ve canlı öğelerin hayati aktivitelerini olumsuz yönde etkileyen cansız çevre öğeleri üzerinde yapısal zararlar meydana getiren ve niteliklerini bozan yabancı maddelerin hava, su ve toprağa yoğun bir şekilde karışması olayına "Çevre Kirliliği" adı verilmektedir.

Veya “Çevre kirliliği, ekosistemlerde doğal dengeyi bozan ve insanlardan kaynaklanan ekolojik zararlardır.”

Günümüzün en önemli problemlerinden olan çevre kirliliği insan hayatını ve doğal yaşamı tehdit etmektedir. Bugün dünyada her yıl on binlerce çocuk hava kirliliği nedeniyle ölmekte, yaşam alanlarının yok olması nedeniyle canlı türlerinin beşte biri 20 yıl içerisinde yok olacaktır. 1,5 milyar insan temiz su kaynaklarından yoksundur. Gelecekte çevre ve sularımızın kirlenmesi sonucu insan hayatı ciddi tehdit altına girmiştir. Çarpık kentleşmenin, bilinçsiz sanayileşme sonucu kurulan fabrikaların atıkları doğayı kirleten en büyük etmenlerdendir.

Küresel ısınma, ozon tabakasının delinmesi, asit yağmurları, ormanların ve yeşil alanların azalması, canlı tür ve sayısının azalması, ham madde kaynaklarının azalması, yeni ve dayanıklı mikroorganizmaların üremesi ile hızlı nüfus artışı küresel çevre sorunlarıdır. Hava, su, toprak ve gürültü kirliliği, radyoaktif kirlilik, katı atıklar ve atıksular, bitki koruma ürünleri ve kimyasal gübrelerin yol açtığı zararlar ise yerel çevre sorunlarıdır.

Çevre kirliliği temel olarak dört grup altında sınıflandırılır. Bunlardan ilki, Çevreyi meydana getiren toprak, su ve havanın fiziksel özelliklerinin tamamının veya bir kısmının insan, hayvan ve bitki sağlığını olumsuz yönde etkileyecek biçimde bozulması ve değişmesi olayı olan Fiziksel (GörSEL) Kirlenmedir. Diğerleri ise Kimyasal Kirlenme, Biyolojik Kirlenme ve Sosyo-Ekonomik Kirliliktir.

Kirleticiler atmosferde yer alış durumlarına göre birincil ve ikincil kirleticiler şeklinde iki temel sınıfta toplanırlar. Birincil kirleticiler, atmosfere kirletici kaynaklardan doğrudan salınan kirleticilerdir. İkincil kirleticiler ise atmosferde bulunan birincil kirleticiler ile atmosferik özellikler arasındaki kimyasal girişimler sonucunda meydana gelir. Hava kirliliğine sebebiyet veren belli başlı birincil kirleticiler; Partikül madde, Kükürt oksitler (SO₂ ve SO₃), Azotoksitler (NO, NO₂), Karbon dioksit (CO₂), Karbon monoksit (CO), Kükürtlü Hidrojen (H₂S)'dir. (Zeydan, Ö., Yıldırım, Y., 2007). Karbondioksit gazının, atmosfer havası içerisindeki birikimi, atmosfer tarafından absorbe edilen güneş enerjisi miktarını arttırmaktadır. Sera etkisi olarak adlandırılan bu ısınma ile hava sıcaklığının yıllık ortalamasının arttığı ve iklim değişikliklerinin meydana geldiği bilimsel olarak tespit edilmiştir. Kirletici maddeler sınıflandırması içinde, otomobil egzozlarından bırakılan bileşikler, özellikle ikinci tip kirleticilerin oluşmasında büyük önem arz etmektedir. Taşıtların egzoz gazları yoğunlaşarak toprakla kaynaşmakta ve topraktaki canlı yaşamı öldürmektedir.

Bunda arazinin kötü kullanılması etken olduğu kadar, arazi üzerindeki kullanımlar ile kullanıcılar arasındaki erişimi sağlayan ulaştırma faaliyetlerinin seçimi de önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

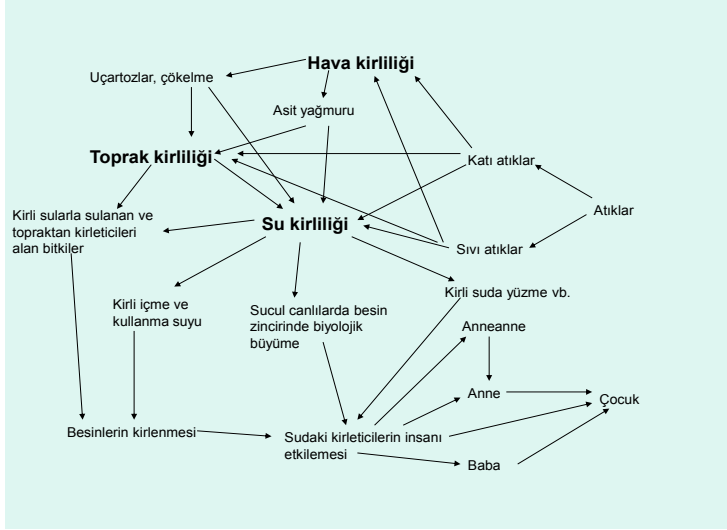
Son yıllarda yaşamımızı tehdit eden hava-su ve toprak kirliliği, küresel ısınma, ozon tabakasında incelme, don, erozyon ve çölleşme, yeşil alanlardaki, ormanlardaki, canlı türlerindeki ve bio çeşitlilikteki azalmalar ve mikro organizmaların yapısındaki değişimler, toprak kalitesinin bozulması ve tarım arazilerinin kirlenmesi ve yok olması, deprem, kuraklık ve asit yağmurları, deniz suyu seviyesinde yükselme, tsunami, içme suyu kaynaklarındaki azalmalar ve tüm su kaynaklarındaki kirlenmeler gibi dünya üzerindeki küresel çevrenin üzerindeki olumsuz değişikliklerin, yaşamsal faaliyetlerimizin devamını sağladığımız çevrenin zarar görmesi nedeniyle meydana geldiği ileri sürülmektedir.

Daha fazla nüfus, daha fazla tüketim ihtiyacı, daha fazla tüketim de daha fazla üretim ihtiyacı anlamına gelmektedir. Nitekim hızla artan dünya nüfusu, ihtiyaçların artışına ve dolayısıyla ürünlerde çeşitliğe, daha fazla üretime ve sanayi tipi üretimin etkinliğinin artmasına neden olmuş, neticede hızlı sanayileşme ve hızlı tüketim içinde bulunduğumuz yüzyıl içinde en üst seviyeye çıkmıştır. İhtiyaçlarının yeterli ve etkin karşılanmaması, doğal varlıkların sorumsuzca kullanımına, ekolojik dengenin bozulmasına, afetlerden olumsuz etkilenme riskinin artmasına, yaşadığımız çevrenin yaşam kalitesinin ve niteliğinin de düşmesine neden olmaktadır.

Daha rahat ve refah düzeyi daha yüksek bir yaşam için her alanda kullanım alanını genişleten gelişen teknolojinin yaşama getirdiği rahatlığın yanısıra, bu gelişmenin tabiata ve çevreye verdiği kirlilik ve zarar, gerek kırsal, gerek kentsel alanlarda hissedilirliğini artırmakta, su, hava, toprak kirlenmesine neden olmakta, bitki ve hayvan varlığına zarar vermektedir.

Mevcut bulgular, dünyadaki mevcut çevre kirliliğinin % 50 'sinin, son 35 yılda meydana geldiğini ortaya koymaktadır. Hızlı nüfus artışı, çevre sorunlarına önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Türkiye ise, OECD ülkeleri arasında en yüksek nüfus artış oranına sahiptir (TBMM Komisyon Raporu, 2008).

11

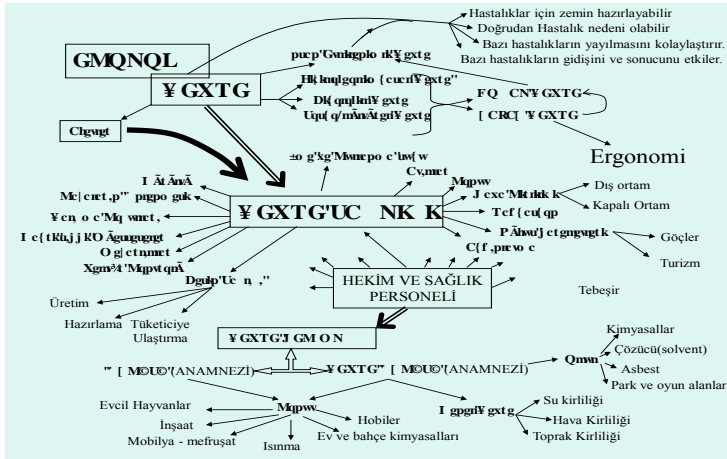

Şekil 1: Hava, Toprak ve Su Kirliliğinin İnsan Sağlığı ile Olan İlişkisi

Kaynak: Prf. Dr. Ç.Güler

İK İ GXTG'XG'UC NK K

İnsan merkezli olan “Çevre Sağlığı”, çevrede insan sağlığını olumsuz etkileyecek etmenlerin ortadan kaldırılmasını hedeflemektedir (Şekil 2).

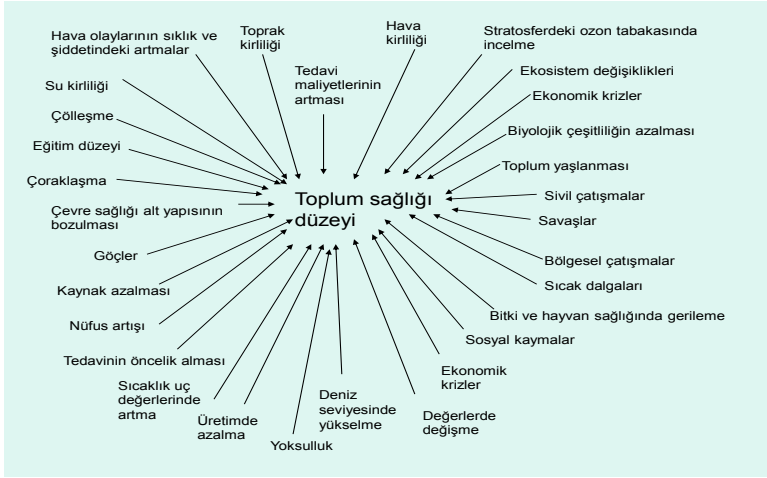

Şekil 2: Ekoloji Çevre ve Çevre Sağlığı İlişkisi

Kaynak: Prf. Dr. Ç.Güler

Küresel değişimlerin etkileri; nüfus yoğunluğu, ekonomik gelişmişlik düzeyi, mevcut gıda kaynakları, gelir düzeyi ve dağılımı, yerel çevre koşulları, sağlık düzeyi (mevcut hastalıklar), sağlık hizmetlerine ulaşım, sağlık hizmetlerinin kalitesi belirlediği kadar, küresel değişimler, insanların sağlık düzeyi üzerine de etkide bulunmaktadır (Şekil 3).

Şekil 3 Çevre ve Toplumun Sağlık Düzeyi

Kaynak: Prf. Dr. Ç.Güler

"

¥GXTGP P'FG GTNGT "'

Hava, toprak ve suyun yanı sıra, biyolojik çeşitlilik, yaban hayatı ve sulak alanlar, içinde yaşadığımız çevrenin yaşanabilir bir alan olmasını sağlayan ana unsurlardır. Bu aşamada; çevreyi sorunlarını oluşturan unsurları çevre sorunlarına ve çevre kirliliğine enden olan faktörlere bakmakta fayda görülmektedir.

Tarım, sanayi, enerji, ulaşım, madencilik, kültür ve turizm, atık ve yerleşme ve yapılaşmadan oluşan sektörel faaliyetler, doğal afetler, hava kirliliği, gürültü ve görüntü kirliliği ile iklim değişikliği; çevreyi etkileyen ve toprak, hava ve su kirliliğine neden olan, yaban hayatını, biyolojik çeşitliliği ve sulak alanların devamlılığını engelleyen çevre sorunlarına neden olan faktörler olarak sınıflandırılabilir. Elbette ki bu faktörler arasında çapraz etkileşim de söz konusudur. Örneğin, sektörel faaliyetlerdeki aktiviteler iklim değişikliğine neden olmakta, gürültü kirliliğini oluşturan aktiviteler de hava kirliliğine neden olabilmektedir. Sektörel

faaliyetler gürültü ve görüntü kirliliğini oluşturabilirken, enerji ve sanayi de sektörel faaliyetler üzerinde etki etmektedir.

Bu aşamada bu faktörlerin kentsel yaşam alanlarını ne yönde olumsuz etkilediklerine göz gezdirmekte fayda görülmektedir:

Vqrctm'Toprak, kirli hava ve suyun taşıdıkları ile kirlendiği gibi, arazi kullanım biçimi, özellikle karayolu, toprak niteliğini hissedilir ölçüde bozmaktadır. Kentleşmedeki inşaat gibi sektörlerin de verimli ve iyi nitelikli tarım toprakları üzerinde betonlaşması, Çölleşmeye neden olmaktadır. Çölleşme nedeniyle çeşitli sosyal, ekonomik ve çevresel sonuçlar oluşmaktadır. Bu sonuçlar şu şekilde açıklanabilir:

1. Artan nüfus sonucu uygun olmayan kaynak kullanımı, arazinin bozulması, üretkenliğinde düşüşe ve buna bağlı olarak yetersiz besin arzı nedeniyle yoksulluğun artmasına ve göç oranının artmasına neden olmaktadır.
2. Çölleşme ve buna bağlı arazi bozulması küresel enerji dengesizliğine neden olmakta, karbon salımını artırmaktadır.
3. Verimlilik kayıplarına ve sulak alanlarda ekosistemlerin bozulmasına, neden olmaktadır.

J cxc<Toprak kirliliğine yol açan hava kirliliği=doğal olaylar, sosyal ve ekonomik etkinlikler sonucu oluşan kirleticilerle havanın doğal bileşimi ve yapısının olumsuz yönde etkilenmesi olarak tanımlanabilir. Hava kirliliğinin oluşmasında; rüzgar durumu, sıcaklık, sis, nem, basınç gibi meteorolojik değişkenler, topografik yapı gibi doğal faktörlerin yanı sıra plansız kentleşme ve sanayileşme, nüfus artışı ve buna bağlı olarak artan sayıdaki motorlu araçların egzozlarından çıkan gazlar, yeşil alanların azalması gibi faktörler büyük ölçüde önem taşımaktadır.

Türkiye'de yoğun kentleşme, hızlı nüfus artışı ve sanayileşme, topoğrafik ve meteorolojik şartlara göre şehirlerin yanlış yerleşmesi vb. nedenlerden dolayı büyük şehirlerimizde özellikle kış mevsiminde hava kirliliği yaşanmaktadır. Ancak ısınmada doğal gazın ve kaliteli yakıtların kullanılması sonucu özellikle büyük şehirlerde hava kirliliğinde 1990'lı yıllara göre azalma olmuştur. Sanayi tesisleri kurulurken yer seçimindeki yanlışlıklar da hava kirliliğinin olumsuz etkilerini artırmaktadır.

da insanı rahatsız eden düzensiz ve yüksek seslerdir. Gürültü, insanlarda geçici bir zaman için veya sürekli olarak sağlık sorunlarına neden olabilmektedir.

Sanayileşme ve teknolojik gelişmeler beraberinde çeşitli sorunları da gündeme getirmektedir. Bu sorunların içinde giderek daha fazla önem kazanan gürültü, günümüzde uluslararası alanda mücadele edilmesi gereken bir sorun haline almıştır. Çevrenin hoşluğunu ve sakinliğini yok ederek niteliğini değiştiren gürültü ile istenmeyen, arzu edilmeyen sesler atmosfere yayılmakta ve insan yaşamını fizyolojik, sosyolojik ve psikolojik olarak olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle günümüzde gürültü kirliliği, dünya ülkelerinin ve AB'nin mücadele alanına girmiş ve uluslararası boyutta gürültüyü önlemeye yönelik çalışmalar hız kazanmaktadır.

Giderek artan nüfus artışı, teknolojiye, sanayileşmedeki ve endüstrileşmedeki hızlı ve plansız gelişme ile kentleşme sonucunda gürültü önemli bir çevresel kirlilik etkeni haline gelmiştir. Artan inşaat faaliyetleri, giderek daha yaygın olarak kullanılan mekanik ekipmanlar, karayolu trafik yoğunluğunun artışı, demiryolu ulaşım aksları, havayolu trafiğinden dolayı gürültünün insan üzerindeki etki alanı giderek artmaktadır. Ulaşımın yapılmasında özellikle yolların tasarımı önemli bir rol oynarken, trafikten kaynaklanan gürültünün azaltılmasında taşıt tasarımından, hız, yoğunluk, güzergâh seçimi gibi trafik düzenlemelerine, yol tasarımından arazi kullanım planlamasına kadar uzanan kriterlerin doğru seçimi önemli rol oynamaktadır.

I ¾ Ğp v ĞM t t t k k'

İnsanların doğal çevrede yapmış olduğu olumsuz değişikliklerle sağlıklı insanların görüntü alanlarının kişileri rahatsız edici hale getirilmesine "görüntü kirliliği" denilmektedir. Büyük şehirlerde birçok fabrikanın dış görünüşü, çıkardıkları duman tabakaları, sıvı ve katı atıklar, hurda yığınları ve gelişigüzel atılmış çöp depoları da görüntü kirliliğine neden olmaktadır.

Düzensiz imar alanları, göze ve görüntüye hitab etmeyen binalar, çevre düzenlenmesi yeterli olmayan kentler olumsuz görüntülerin oluşmasına neden olmaktadır. Görüntü kirliliğini oluşturan başlıca etmenler:

- Plansız, imarsız ve doğaya uyumsuz yerleşme ve yapılaşma,
- Monoton ve iç içe yapılaşma,
- Dış cephe görüntüsündeki karmaşa,
- Görüş alanı darlığı,

- Gelişigüzel atıklar,
- Levha ve tabelalardaki oransızlık ve gelişigüzelik,
- Düzensiz trafik, sıklık ve tıkanıklık ile karayolu ulaşımı kaynaklı hava kirliliği,
- Hava kirliliği,
- Yeşil alan yetersizliği ve ağaç dikme alışkanlığımızın olmaması,
- Elektrik, telefon direk ve kabloları, pano ve levhaların rast gele dikilmesi ve asılması,
- Binaların çatılarında yer alan güneş enerjisi kolektör sistemleri,
- Enkazlar, afet, savaş vb. nedenlerden kaynaklanan olumsuzluklar olarak sıralanabilir.

mlö 'f g klmk k'

Küresel ısınmaya yol açan sera gazlarının; temel olarak, fosil yakıtların yakılması, sanayi (enerji ilişkili; kimyasal süreçler ve çimento üretimi, vb. enerji dışı), ulaştırma, arazi kullanımı değişikliği, katı atık yönetimi ve tarımsal (enerji ilişkili; arız yakma, çeltik üretimi, hayvancılık ve gübreleme vb. enerji dışı) etkinliklerden kaynaklandığı belirtilmektedir.

Ugm'4 grlc cık gwgt <'

Özellikle son yıllarda ekolojik dengeyi süratle bozacak nitelikte çok sektörlü faaliyetlerde bulunan insanoğlu, faaliyetlerin doğurduğu olumsuz sonuçlarından yine kendisi etkilenmeye mahkum kalmıştır. Bu durum; sadece çevrenin korunumu için değil, çevrenin sürdürülebilirliği ve insanoğlunun varlığını devam ettirebilmesi için ve böylece çevresel adaleti sağlması için de bir çok önlem alınması gerekliliğini, hatta zorunluluğunu doğurmuştur. .

Enerji: Enerji yatırımları yapılırken enerji tesislerinin atıklarının havaya ve suya ve toprağa verdikleri atıklar enerji sektörünün çevreye zarar verme nedenleri arasında yer almaktadır. Isıtmada, aydınlatmada, elektrikli aletlerin çalıştırılmasında, taşımacılıkta, sanayide vb. birçok alanda enerji kullanılan ve yaşamın sürdürülebilmesi için gerekli temel ihtiyaçlardan biri olan enerji kaynaklarının fosil yakıtlı kaynaklar olması ve fosil yakıtlı kaynakların çevreye özellikle sera gazı emisyonları açısından verdiği zararlar bu gün için önde gelen konular arasındadır.

Ulaşım: Aktivitelere ve kentsel kullanımlara erişim ve dolayısıyla kentlinin yaşam kalitesine ve kentsel çevre kalitesine hizmet edilmesini sağlayan ulaşım, ulaşım türlerinin seçimi nedeniyle çevreye etki eden sektörel faaliyetler arasında yer almaktadır. Ulaşımında kullanılan enerjinin %98'inin petrolden sağlanması, ulaşım türlerinin havaya saldıkları CO2 emisyonları açısından büyük önem taşımaktadır.

Dünya genelinde ulaşımın %53'ü yolcu taşımacılığı için olmaktadır ve kara ulaşımı, küresel düzeyde enerjiden kaynaklanan CO2 salımlarının %23'ünden ve sera gazı emisyonlarının ise %13'ünden sorumludur. Yolcu ve yük taşımacılığında kullanılan karayolu ulaştırması tüm ulaşım emisyonlarının 2/3'üne karşılık gelmektedir ve OECD/ITF 2008 verilerine göre 2050 yılında 2000 yılına göre kara ulaşımından kaynaklanan CO2 salımlarının %120 oranında artması öngörülmektedir. Ülkemizde ise, yolcu ve yük taşımacılığının %93'ü karayolu taşıtları ile yapılmakta olup, ulaştırmada kullanılan yakıt'ın %93'ü petrol türevleridir. Ulaştırma Bakanlığının verilerine göre, ülkesel sera gazı emisyonunun %25'i ulaştırmadan kaynaklanmaktadır (Kaynak, Z, 2005).

Karayolu araçlarının seyir hızları arttıkça, hava kirliliği ve CO₂ salımları çoğalmakta, kent içindeki araç hızını artıran ve ulaşım süresini kısaltan karayolu kavşak ve yol genişletme uygulamaları, sağladığı kısa vadeli kolaylıkların yanı sıra çevresel açıdan sorun oluşturmaktadır. Dünyada hemen hemen her ülkede, demiryolu, denizyolu, karayolu ve havayolu ulaşımından yararlanılmasına rağmen Türkiye'de gerek yolcu, gerekse yük taşımacılığında ulaşım faaliyetlerinin tamamının hemen hemen karayolu aracılığı ile yapılması, ülkemizdeki ulaşım faaliyetlerinin çevresel adaleti sağlayacak ve çevrenin korunumunu sağlayacak bir biçimde küresel ölçekte alınan önlemler ışığında yeniden gözden geçirilmesi gerektiği sonucunu doğurmuştur.

Karayolları, demiryolları, denizyolları ve havayolları olmak üzere 4 tür (mod-çeşit) olan ulaşım modları, hızlı nüfus artışı, çevreye olan etkileri, teknolojideki hızlı gelişim, sanayileşme ve ticaret gibi faktörlerin de etkisinde kalarak, zaman içinde kullanım öncelikleri değişmiştir. Ulaşım aynı zamanda bir arazi kullanım biçimi olduğundan ve kentlerde ulaşım mekânları için ayrılan kullanım yüzeyi, yerleşme toplam yüzeyinin %20 ile %40'ı arasında değiştiğinden, ulaşımaya yönelik alınan kararlar ve uygulamalar, doğrudan çevreyle etkileşim içinde olmaktadır (Kaynak, Z, 2005)."

Bu kapsamda ulaşımın neden olduğu çevre sorunları (TBMM, 2008);

- Arazi kullanım kararlarından kaynaklanan sorunlar
- Ulaşım türü seçiminden kaynaklanan sorunlar
- Karayolu ulaşımından kaynaklanan sorunlar
- Denizyolu ulaşımından kaynaklanan sorunlar olarak özetlenebilir.

Arazi kullanım politikalarından kaynaklanan sorunlar

Taşıt sahipliğinin giderek yaygınlaşmasıyla, Türkiye metropollerinde merkezden uzaklaşma (desantralizasyon) süreçleri de gözlemlenmektedir. Bu artış, yüksek gelir gruplarının konut alanlarının sıçramalı biçimde kent dışında oluşmasını ve büyük ölçekli alışveriş merkezlerinin de kent merkezinin dışında, karayollarıyla erişilebilen noktalarda yer seçimini hızlandırmıştır. Merkezden uzaklaşma eğilimlerinin gelecekte kentin çeperlerinde ekolojik hayatı ve doğal dengeleri tehdit edecek boyutlara gelmesi olasıdır. Öte yandan bu eğilimleri araca ve petrole bağımlı kent formlarını desteklemektedir.

Ülkemizde konut-işyeri ilişkisi hala genel olarak kent merkezleri üzerinde kurulmakta, bu durum da kent merkezi ve çevreleyen alanlardaki trafik sorununu artırmaktadır. Bu sorunu aşmak için hem yeni yollar yapılmakta hem de kapasite artırımı yöntemlerine başvurulmakta ve kent merkezi üzerinden yüksek kapasiteli trafik akımları planlanmaktadır. Yapılan yeni yollar ve alışveriş alanlarının kent merkezinin dışına çıkması,

Çok amaçlı kamu mekânlarının otomobil trafiğine açılması ile de gürültü kirliliği oluşmaktadır. Yürüme ve bisiklet kullanımı için uygun mekânların kısıtlı olması da çevrenin genel niteliğini olumsuz etkilemektedir.

Türkiye’de ulaşım planlaması ile arazi kullanım planlamasının birlikte yapılmamakta, ulaşım türleri ve sistemlerine ilişkin kararlar verilirken seçilen arazinin hazırlanmasından, hizmetin tesis aşamasına kadar farklı çevre sorunları ile karşı karşıya kalınmaktadır. İ, ülkemizde karayolu ulaşım bir çevre sorunu olarak karşımıza çıkmasına neden olmaktadır.

Ulaşım türü seçiminden kaynaklanan sorunlar

Karayollarının dışında demiryolu, denizyolu ve havayolu ulaşım türleri de mevcut olmasına ve karayoluna dayanan ulaştırma sektörünün kirlenme, kazalar ve trafik tıkanıklığı ile ekonominin gelişmesindeki hareketliliği sınırlamasına rağmen son yıllarda sadece tek bir

ulaşım türü olan karayolu ulaşımına dayalı ulaşım kararlarının verilmesi ciddi bir sorun alanı oluşturmaktadır.

Ulaşımın çevreye olan etkilerinin en aza indirilmesinde önemli bir faktör olan kamu ulaşımını yerine özellikle kent merkezlerinde otoyol, hız yolu ve zincirleme katlı kavşak düzenlemelerine devam edilmesi çevre sorunlarının artmasına neden olmaktadır.

Çağdaş yaklaşımlar ve sürdürülebilir ulaşım ilkeleri çerçevesinde özellikle kent merkezlerinde araca değil insana öncelik veren, yaya ve toplu taşıma öncelikli kılan çözümlerin benimsenmesi gerekirken, mevcut uygulamalarda kent merkezlerinde taşıt trafiği akımını hızlandırmaya yönelik olarak yol genişletme ve katlı kavşaklar gibi yatırımlara başvurulmaktadır. Bu tür yatırımların trafik sorununa çözüm olmadığı, tam tersine otomobil talebini daha da özendirici etki yaptığı bilinmektedir.

Gerek taşıt trafiğine verilen öncelik, gerekse araç park yeri yetersizliği sonucunda, kent merkezleri yaya yolculukları için elverişsiz ve itici alanlara dönüşmekte; yaya olarak yapılan yolculukların niteliği önemli ölçüde düşmektedir. Bu durum insan sağlığı açısından olumsuz etkilere neden olmaktadır.

Karayolu ulaşımından kaynaklanan sorunlar

Teknoloji, sanayileşme ve endüstrileşmedeki hızlı ve plansız gelişme nedeni ile kentlerde kullanılan ulaşım araçlarının çevreye yaydığı ve rahatsız edici boyutlara ulaşan ses düzeyinden ve sera gazı emisyonlarının salımı açısından konu ele alındığında karayolu ulaşım sistemlerinin rolü yadsınamaz. Karayolu ulaşımı nedeniyle ortaya çıkan sorunlar arasında trafik sıkışıklığı, hava kirliliği, enerji tüketimi karbon içerikli sera gazı emisyonlarının oluşumunu ve gürültü sayılabilir.

[g'tıg o g'kg' [cr,nc o c<'

TÜİK 2006 verilerine göre, 1995 yılında %56,9 ve 2006 yılında %67,9 olan kent nüfusunun toplam nüfus içindeki payının 2010 yılında ülke genelinde %70'e ulaşması beklenmektedir. Tablo 1'de görüldüğü gibi, nüfusu 20 000'e kadar olan belediyelerin oranı, toplam belediyelerin yaklaşık %88'i iken, bu belediyelerde yaşayan kentli nüfus oranı toplamın sadece %25'i civarındadır. 2007 yılı nüfus verilerine göre ülkemizde 58 538 501 kişi belediye sınırları içerisinde yaşamaktadır. Bu oran, toplam nüfusun yaklaşık olarak %83'üne tekabül

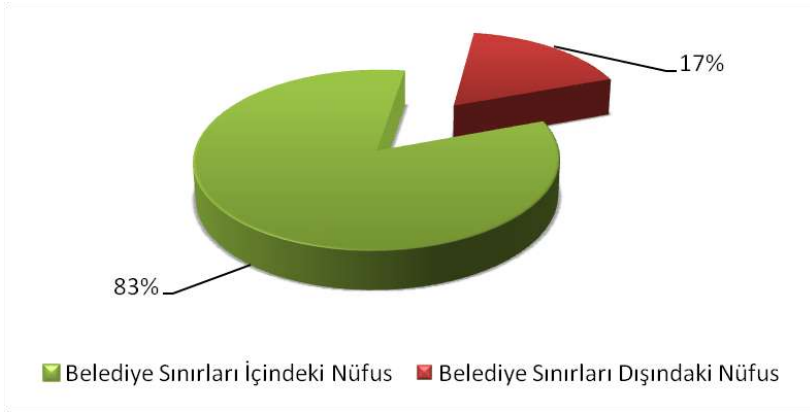
etmektedir (Şekil 4). Tabloya göre kentlerde yaşayan nüfus hızlı bir oranla artmaktadır (TBMM, 2008).

Artan nüfusa paralel olarak artan belediye sınırları içinde yaşayan kentli nüfusunu ve bu nüfusun ihtiyaç olduğu teknik ve sosyal altyapı ihtiyaçları da artmaktadır. Gerek ihtiyaçların talebe karşılık gelecek şekilde karşılanamaması, gerekse çevre koruma bilincinin olmayışı, artan kentsel nüfusun çevre üzerindeki olumsuz etkilerini artırmaktadır.

P Nüfus	Vqr no 'dgrf k g'	±gt f k k p Nüfus
	u { ,u, k p f g n k'	vqr no 'dgrf k g'
	qt cp, " * +'	p Nüfus qt cp, "
		* +'
0-2000	11	1,1
2001-5000	51,3	9,7
5001-10.000	17,4	7
10.001-20.000	8,5	7
20.001-50.000	5,7	10,8
50.001-100.000	2,6	10,9
100.001-250.000	1,9	18
472023/722022"	3,4"	45,5"
500.000'den fazla	0,4	12,2

Tablo 1: Kentli Nüfusun Belediyelere Dağılımı

Kentlerin geçtiğimiz yüzyılın başından bu yana büyümeye devam etmesi ile birlikte, alt-kentler/banliyöler şeklinde yayılan alanlar pek çok yerlerde kırsal alanlarla birleşmeye başlamış ve buralarda konut ve ticari gelişmeleri ortaya çıkarmıştır. Kentlerin yayılması ile kentsel arazi büyürken, bu alanlara altyapı sağlanarak kaynak kullanımının etkinliği azalmaktadır; Büyümenin uygun sistemlerle denetlenmediği durumlarda da, yeşil alanlar, biyoçeşitlilik ve diğer yerel değerler de tehdit edilmektedir.

Şekil 4: Belediye Nüfusunun Genel Nüfus İçindeki Oranı

Ülke nüfus artış hızı son on yılda belirgin bir şekilde azalmasına rağmen, kentlerde yaşayan nüfusun hızlı bir şekilde arttığı görülmektedir (Tablo 3). 1990–2000 yılları arasında kentlerdeki yıllık nüfus artış hızı %2,68 iken, köylerde %0,42 düzeyinde kalmıştır.

Yıl	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Nüfus Artış Hızı (%)	14	22	28,7	35,9	45,9	51,3	57,3	58,0	58,8	59,6	60,3

Tablo 3: 1950-2004 Arasında Türkiye’de Kentsel Nüfus Oranı

Kaynak: DPT, 2007

Çevreye zarar veren ve çevresel adaletin sağlanmasına engel olan unsurları oluşturan ve yöneten insanın yaşam alanı, köyler gibi küçük yerleşmeler olabildiği gibi, kentler gibi metropoller de olabilmektedir. Yaşam alanı büyüdükçe sorunlar da büyümekte, çözümler daha da zorlaşmaktadır. Yaşam alanlarının büyümesinde ve sorunların karmaşıklaşmasında nüfus artışı ve göç ana etkenlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Çevre sorunlarının en yoğun biçimde yaşadığı yerler, nüfusun ve sanayi kuruluşlarının yoğun olduğu bölgelerdir. 1950’lerde hızlanmaya başlayan kentleşme olgusu, büyük kentlerde yığılmalara neden olmuş, bölgelerarası dengeli bir kentsel dağılım oluşmamıştır. Yerleşim yerlerindeki planlı ve/veya plansız gelişmelere bağlı olarak doğal ortamlar üzerindeki baskı artmaktadır. Doğal ortamlar

üzerindeki baskı, gerek doğal alanlar ve tarım arazilerinin yapılarla örtülmesi ve gerekse ortam kirlenmesinin zararlı etkilerine bağlı olarak ortaya çıkmakta, iklim ve toprak koşulları değişmekte ve bunun yanı sıra konut, sanayi ve taşıtlardan kaynaklanan zararlı maddeler nedeniyle (toz, kükürt dioksit, azot oksitleri, klor asidi, hidrokarbonlar vb.) yapay bir yaşama ortamı oluşmaktadır (TBMM, 2008) .

Kentlerin yayılması ile kentsel arazi büyürken, bu alanlara altyapı sağlanarak kaynak kullanımının etkinliği azalmaktadır; Büyümenin uygun sistemlerle denetlenmediği durumlarda da, yeşil alanlar, biyoçeşitlilik ve diğer yerel değerler de tehdit edilmektedir. Hızlı ve plansız kentleşmenin yanı sıra motorlu taşıt sayısındaki artışı, yerleşimlerin yoğun olduğu büyük kentlerde altyapı maliyetlerinin yüksek olması, üretim ve tüketim alışkanlıkları, bilinç, farkındalık, farklılıkların birlikteliği, katılım, mühendislik, mimarlık ve tıp bileşenlerini ihtiva ederek pek çok alt bilimden destek alan ve asıl amacı çevreye duyarlılık olan planlamanın etkin olarak hayata geçirilmemiş olması, yerleşme ve yapılaşmanın çevre sorunu olarak karşımıza çıkmasına neden olmaktadır.

9. Kalkınma Planında da hızlı nüfus artışı ve sanayileşme sürecinin, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı üzerinde önemli bir baskı unsuru olmaya devam edeceği belirtilmektedir. Ayrıca; hızlı ve plansız kentleşmenin, büyük kentlerde yaşanan yüksek nüfus artışının ve motorlu taşıt sayısındaki artışı; çevre kirlenmesi, kent içi ulaşımda yaşanan fazla yakıt tüketimi, kazalar ve trafik tıkanıklığı problemlerinin artarak devam etmesine neden olduğu vurgulanarak, yerleşimlerin yoğun olduğu büyük kentlerde altyapı maliyetlerinin yüksek olması dezavantaj olarak gösterilmiştir.

Yerleşme ve yapılaşmanın ülkemizde bir çevre sorunu olmasının nedenlerinden ilki, nüfusun büyük çoğunluğunun belediye sınırları içinde olmasıdır. Ülkemizde, kentlerin bölgelere dengesiz dağılımı, yerleşmelerin farklı gelişme hızları, kentsel ve kırsal alanlarda yerleşme ve yapılaşmaya dair yaşanan sorunların tetiklenmesine, hızlı ve plansız kentleşmenin oluşmasına da neden olmaktadır. Kentlerimizde kalitesiz, sağlıksız ve güvenliksiz mekânların giderek artması, fiziksel, sosyal ve kültürel olarak sağlıksız gelişen ve güvenli olmayan kentlerin ve bozulan kentsel alanların oluşması, nüfusun çoğunun kötü barınma koşullarında yaşaması, konutların niteliksiz olmaları, buldukları alanda altyapının yetersiz olması, pahalı olması, konut alanının konumu nedeniyle araca bağımlılığın yüksek olması gibi çeşitlenen sorunlar, bölgesel eşitsiz gelişme, kentsel büyümenin denetlenmemesi, arazi kullanım planlamasındaki

ve mevzuattaki aksaklıkları neticesinde ortaya çıkmakta ve ülkemizde çarpık kentleşme ve plansız yapılaşmanın bir çevre sorunu olarak değerlendirilmektedir (TBMM, 2008).

TMMM Komisyonuna Mülga Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından yapılan sunumda, yerleşme ve yapılaşmanın çevre sorunu olarak ele alınmasının nedenleri;

- Kentleşme alanında bütünlük ve etkin bir planlama sisteminin ve örgütlenmesinin olmayışı,
- Kentleşme alanında bütünlük ve etkin planlama, uygulama, izleme ve denetleme yapılmasına uygun idari yapıların olmayışı,
- Planlamada yetki karmaşası ve sektörel planlama anlayışının yaygın olması,
- Teknik altyapının yetersizliği,
- Kent içi ulaşılabilirliğin yetersiz olması,
- Çevre odaklı olunmaması,
- Ulaşım politikalarının yapılmaması,
- Kentlerimizde kalitesiz, sağlıksız ve güvenli olmayan mekânların ve yapıların giderek artması,
- Fiziksel, sosyal ve kültürel olarak sağlıksız gelişen ve güvenli olmayan kentlerin ve bozulan kentsel alanların oluşması,
- Yanlış arazi kullanım kararları ve kentsel yayılma nedeniyle doğal değerlerin yitirilmesi, ekolojik dengenin bozulması ve biyoçeşitliliğin yok olması,
- Kentlerde risk yönetiminin yapılmaması,
- Halkın kentin sorunlarının çözümüne yönelik karar alma sürecine katılımının ve sorumluluk bilincinin eksikliği olarak ifade edilmiştir.

Ayrıca anılan sunumda; kentleşme olgusunun, fiziksel, çevresel, sosyal, ekonomik, politik bileşenleri olduğu, kentleşmenin, fiziksel yapılanma ile doğal alanları etkilediği, kentlerdeki ekonomik faaliyetlerin çekiciliğinin nüfus artışına neden olduğu, artan nüfusun gereksinim duyduğu teknik ve sosyal altyapının zamanında karşılanamaması halinde birçok çevresel sorunların ortaya çıktığı da vurgulanmıştır.

Yanlış arazi kullanım kararları ve kentsel yayılma nedeni ile doğal değerler hızla yitirilme, çevre dengesi ve biyoçeşitlilik bozulmaktadır. Kentsel gelişmenin yönü ve büyüklüğü,

kentlilerin yaşam kalitesini etkileyen, kenti kullanan kullanıcıların eğlenmek amacı ile kullandıkları mekânların, dinlenmek amacı ile kullandıkları mekânların ve iş amaçlı kullandıkları mekânların dengeli ve planlı bir biçimde dağılımının yapılmaması, her mekânın kendi içinde ürettiği gürültü ve hava kirlilik düzeylerinin doğal yollarla emisyonunun sağlanamaması da yerleşmelerde çevre kirliliğine neden olmakta, kentler ve diğer yerleşmeler yaşanamaz mekânlar haline gelmektedirler (Kaynak, Z., 2005).

Kentsel alanlarda; bilimsel esaslara dayalı planlara göre ve arsa sunumu ve düzenli yapılaşmayı sağlayacak yöntemler ile etkin denetim ve yönetim biçim ve araçları geliştirilmediğinden, gerek büyükşehir gerek diğer belediyeler gerekse köylerde, barınma sorununa çevre odaklı sağlıklı bir çözüm üretilmediği, kaçak yapılaşma ve gecekondulaşmanın önüne geçilemediği görülmektedir.

Bu gün için gerek küresel gerekse bölgesel bazda yüz yüze olduğumuz küresel ısınma, ozon tabakasında incelleme, yeşil alanların ve biyoçeşitliliğin azalması, asit yağmurları, kuraklık ve çölleşme, mikro organizmaların yapısındaki genetik değişimler, hava, su ve toprak kirliliğine neden olan faaliyetler sonucu ortaya çıkan, gürültü ve görüntü kirliliği, dolayısıyla hayvansal ve doğal besinlerin yapısının bozulması ve kişilerin ruhsal ve fiziksel sağlığının zarar görmesi, direk olarak plansız yerleşme ve yapılaşma ile çarpık kentleşmenin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

KK/ WNWUNCTCTCUKYGXTG'RQN V MC'XG'[CMNC KUNCTK'

Avrupa Birliği'nde çevre politikasının hedefleri:

- Çevrenin korunması, kollanması ve çevre kalitesinin yükseltilmesi,
- Doğanın ve doğal kaynakların, ekolojik dengeye zarar verecek şekilde işletilmelerinden sakınılması ve bunların akılcı bir şekilde yönetilmelerinin temin edilmesi,
- İnsan sağlığının korunması,
- Kalkınmanın kalite gereksinimleriyle uyum içinde gerçekleştirilmesi, özellikle de çalışma şartlarının ve yaşam çevresinin geliştirilmesinin sağlanması,
- Kent planlaması ve toprak kullanımında çevresel etkilerin daha fazla dikkate alınmasının sağlanması,
- Topluluğun dışındaki devletler, özellikle de uluslararası örgütlerle küresel çevre problemlerine ortak çözümler aranmasıdır.

İlkeleri ise:

- *Bütünleyicilik ilkesi:* Sürdürülebilir kalkınmanın teşvik edilebilmesi için çevre korunmasının gereklerinin diğer politika ve faaliyetlere entegrasyonu anlamına gelmektedir.
- *Yüksek seviyede koruma ilkesi:* Bütün kurumların farklı bölgelerdeki çevre koşullarını da hesaba katarak yüksek seviyede çevre korumasını amaç edinmesi demektir.
- *İhtiyat ilkesi:* Belli bir hareketin çevre açısından olumsuz ve zararlı sonuçlar doğuracağı hakkında ciddi bir şüphe mevcutsa, bilimsel kanıtın ortaya çıkmasına kadar beklemeden ve çok geç olmadan önlem alınması anlamına gelmektedir.
- *Önleme ilkesi:* Önleme ilkesi, zararın tam olarak ortaya çıkmasından önce gerekli önlemlerin alınması gereğinin altını çizmektedir.
- *Kaynakta önleme ilkesi:* Topluluk çevre politikası, çevresel zararın, öncelikle kaynağında önlenmesi ilkesine dayanmaktadır.
- *Kirleten öder ilkesi:* Kirletenlere, sebep oldukları kirlilik ile mücadelenin bedelinin ödetirilmesi, onları kirliliği azaltmaya ve daha az kirleten ürün ve teknolojiler bulmaya teşvik etmektedir. Bu ilke, kirleticilerin uyması gereken çevre standartları konularında uygulanabilmektedir.

1996’da bu hedeflere uygun olarak, gürültü azaltım politikasının geliştirilmesi amacıyla “Yeşil Bildiri” yayınlanmış ve izlenen bu politika sonucu gürültü konusunda Avrupa Topluluğunda önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Avrupa Komisyonu tarafından 1993’te hazırlanan *5. Çevre ve Eylem Programında da*, 2000 yılına kadar gürültü kirliliğinin önlenmesi konusunda temel hedefler ortaya konulmuş ve Avrupa’nın gelecekteki gürültü politikası saptanmıştır.

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, eki Kyoto Protokolü, sanayileşmiş ülkelerin sera gazı emisyonlarını azaltma taahhütlerini daha katı hale getirmekte ve bu azaltımın belirli zaman dilimleri içinde gerçekleşmesini öngörmektedir. Avrupa Komisyonu, Şubat 2005’te bir bildiri yayımlayarak iklim değişikliğiyle ilgili olarak 2012 sonrasına ilişkin eylemlerini belirlemiştir. Bildiri, Kyoto Protokolü’nün getirdiği yükümlülüğün 2012 yılında sona ermesiyle, iklim değişikliğine ilişkin politikaların, AB’nin uluslararası ortaklarıyla gerçekleştireceği müzakerelerin ana hatlarını oluşturacağını belirtmektedir.

Ayrıca 2020 yılında %20 ve 2050 yılında %20 olmak üzere sera gazı emisyonlarında azaltıma gidilmesini hedeflemiştir. Bu hedef AB'nin 20-20-20 hedefi olarak da bilinmektedir.

1992'de gerçekleştirilen ve Rio Zirvesi olarak bilinen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda İklim Değişikliği ve Biyolojik Çeşitlilik sözleşmeleri imzaya açılmış, Türkiye'nin de bulunduğu 156 devlet Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'ni imzalayarak, kendi sınırları içerisindeki bitkilerin, hayvanların ve mikrobiyolojik yaşamın çeşitliliğinin tam olarak korunması sorumluluğunu üstleneceklerine, ayrıca biyolojik kaynakları sürdürülebilir kullanacaklarına ve biyolojik çeşitlilikten sağlanan yararları eşit olarak paylaşmanın yollarını arayacaklarına ilişkin taahhütte bulunmuştur.

OECD'ye göre sürdürülebilir kent planlaması yaklaşımına rehberlik eden temel ilkeler;

- Kent planlamanın, kentin bulunduğu çevreyi ve içinde yaşayan insanları esas almasını öngören yerellik ilkesi,
- Planlama ve tasarımın, çeşitli ölçeklerde ve çevresel boyutları da kapsayacak biçimde entegre edilmesini öngören bütüncüllük ilkesi,
- Kent formunun değişen ihtiyaçlara uyum sağlayabilecek biçimde yapılandırılmasını öngören esneklik ilkesi,
- Kent formunun minimum enerji ve kaynak girdisine ihtiyaç duyacak şekilde yapılandırılmasını öngören minimum kaynak kullanımı ilkesidir.

Viyana Sözleşmesi ve Montreal Protokolü'nün uygulanması Batı Avrupa'da bir başarı öyküsü yaratmış ve ozon tabakasını delen madde kullanımı Protokol'de öngörülenden daha büyük bir hızla azalmıştır. Stockholm Sözleşmesi, Avrupa'da çevreyi ve insan sağlığını tehdit eden kalıcı organik kirleticilerin üretimini durdurmuştur. Basel Sözleşmesi ise, tehlikeli atıkların sınır ötesi hareketlerinin yanında bu atıkların oluşumunu da azaltmayı amaçlamaktadır.

Avrupa Birliği BM Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, Bern ve Ramsar Sözleşmeleri ve denizlerle ilgili çeşitli Sözleşmeler ile küresel olarak tehdit altında bulunan canlıların korunmasında önemli bir sorumluluk üstlenmiştir.

[GTGN" [" PGV ONGT P" UQTWONWNWNCTK' MGPVNGTFG" ¥GXTG"
FW CTNKNK KXG'GPGL 'XGT ON N "'

Öncelikle; Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 56. Maddesinde yer alan; "*Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek devletin ve vatandaşların görevidir*" Hükümünün burada ilk olarak hatırlatılmasında fayda görülmektedir.

Bu kapsamda; AB uyum çalışmaları kapsamında; Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi ve Yönetimi Direktifi (2002/49/EC)'nin ulusal mevzuatımıza bulunmakta olup, bu kapsamda Bakanlık tarafından "Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi ve Yönetimi Yönetmeliği" AB Gürültü Direktifine uyumlu olarak hazırlanmış ve 7 Mart 2008 tarih ve 26809 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Yönetmeliğin amacı; çevresel gürültüye maruz kalınması sonucu kişilerin huzur ve sükûnunun, beden ve ruh sağlığının bozulmaması için gerekli tedbirlerin alınmasını sağlamaktır. Bu amaca yönelik olarak;

- Çevresel gürültüye maruz kalma seviyesinin hazırlanacak gürültü haritaları, akustik rapor vb. unsurlarla belirlenmesi,
- Çevresel gürültü ve etkileri hakkında kamuoyunun bilgilendirilmesi,
- Gürültüyü önlemeye ve azaltmaya yönelik eylem planlarının hazırlanması ve bu planların uygulanmasının sağlanması gerekmektedir.

Önlemlerin;

- ✓ Şehir Planlamasına İlişkin Önlemler,
- ✓ Trafik Planlamasına ve Düzenlenmesine Yönelik Önlemler;
- ✓ Ses Dağılımını Azaltacak Yapısal önlemler; (Yol Ve Binalarda Alınacak Teknik Önlemler)
- ✓ Toplu Taşıma Araçlarının Teşvik Edilmesine Yönelik Önlemler; (Toplu Taşıma Ağının Genişletilmesi, Konforlu Ve Hızlı Hizmetin Sunulması)
- ✓ Halkla İlişkiler, Kamuoyunun Bilgilendirilmesi kapsamında gerçekleştirilmesi öngörülmüştür.

Bu kapsamda;

- 250 000'den fazla yerleşik nüfusu olan yerleşim alanları, yılda 60 milyondan fazla aracın geçtiği ana kara yolları, yılda 60 binden fazla trenin geçtiği ana demir yolları,

yılda 50 binden fazla hareketin gerçekleştiği ana hava alanları için en geç 30/6/2013 tarihine kadar stratejik gürültü haritalarının hazırlanması,

- 100 000 fazla yerleşik nüfusu olan yerleşim alanları, yılda 3 milyondan fazla aracın geçtiği ana kara yolları, yılda 30 binden fazla trenin geçtiği ana demir yolları içinse 30.06.2018 tarihine kadar stratejik gürültü haritalarının hazırlanması gerekmektedir.
- *AB'nin Çevrenin Korunması Alanındaki Küresel Rolü*
- Uluslararası işbirliği açısından AB, 1992 yılında yapılan Rio Zirvesi'nde kabul edilen İklim Değişikliği ve Biyolojik Çeşitliliğin Korunması Sözleşmeleri, ayrıca çölleşmeyi engellemek amacıyla hazırlanan Konvansiyon, Baltık Denizi'nde çevrenin korunmasına ilişkin Helsinki Konvansiyonu, ozon tabakasına zarar veren gazların azaltılmasına yönelik Viyana Sözleşmesi ve Montreal Protokolü'ne taraf olmuştur.

J cxc "xg" I Ā Ā Ā Ā "Mlt rlık lplp" 30'40'xg"50'	J cxc " xg" I Ā Ā Ā Ā " Mlt rlık lplp"
" pegrlnkÜqt wp'Qrf w 'ngt "	Üqt wp'Qrf cmlDgıkt vko gf k k'ngt "
CO CÜ C"	CTVX P "
DCTVRP "	QTFW'
D NGE M'	[CNQXC"
D PI " N"	"
DWFUC"	"
¥ CPMKTK'	"
¥ QTWO "	"
FGP \ N "	"
F [CTDCMKI"	"
I C\ CPVGR"	"
J CVC["	"
KRCTVC"	"
MO CTC "	"
O CTF P "	"
O W NC"	"
\ QPI WNF CM'	"

Tablo 2 Türkiye'de Hava ve Gürültü Kirliliğinin Sorun Olduğu İller.

Çevre ve Orman Bakanlığı'nın merkez ve taşra birimlerinin görüş ve önerileri ile oluşturulan 2005-2006 dönemine ait Türkiye Çevre Sorunları ve Öncelikleri Envanteri Değerlendirme Raporu incelenerek yeniden değerlendirildiğinde; 16 ilde (Tablo 2) hem hava ve hem de gürültü kirliliğinin ilk üç sırada sorun olarak olarak belirtildiği, sadece 3 ilde ise hem hava ve hem de gürültü kirliliğinin sorun olarak belirtilmediği görülmektedir. 3 ilde trafik, hava kirliliğine neden olan kaynaklar arasında sıralanmış, hava kirliliğinin giderilmesinde karşılaşılan güçlükler arasında da, trafikte seyreden araçların düşük model olması güçlüğü sadece Gaziantep ilinde belirtilmiştir. Diğer illerde ise, trafik ve hava kirliliği arasındaki ilişki den hiç söz edilmemektedir. Diğer yandan, hava kirliliğinin önlenmesi amacı ile alınan tedbirler arasında, motorlu taşıtları egzoz gazı ölçümlerinin 75 ilde önlem yöntemi olarak ele alındığı, bu önlemin ise alınan diğer önlemler arasında ikinci en yüksek sıralama içinde olması çarpıcı bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır (Kaplan, H., Kaynak, Z., 2009).

Aynı rapor incelendiğinde; 73 ilde kent içi ulaşımdan kaynaklanan trafik gürültüsü, 25 ilde kent dışı otopanlar ve çevre yolları, 26 ilde demiryolu ulaşımı, 14 ilde yerleşim yeri yakınındaki havaalanı, 5 ilde liman, boğaz ve nehir yolları, il merkezlerinde gürültü sorunu oluşturan kaynaklar olarak sıralanmıştır. Gürültü sorununu önlemek amacı ile; 20 ilde daha sakin alan oluşturmak amacıyla gürültü kaynaklarında alınan sınırlayıcı tedbirlerin alınması, 17 ilde trafik planlaması, yol düzeyinde değişiklik ve yol kenarında uygulanan bariyer sistemlerinin geliştirilmesi, Çorum, Erzurum, Gaziantep, Giresun ve Trabzon illerinde gürültü haritalarına bağlı olarak hazırlanan eylem planlarının, imar planları, çevre düzeni planları ve uygulama imar planlarında plan kararı olarak esas alınması tedbirinin uygulandığı tespit edilmiştir.

Hava kirliliği parametre limit değerleri Dünya Sağlık Örgütü ve AB Direktifleri dikkate alınarak belirlenmektedir. Şehirlerdeki hava kirliliğinin Hava Kalitesi Değerlendirme ve Yönetimi Yönetmeliğinde belirtilen limit değerleri aşması halinde tedbirlerin alınmasını sağlamaktadır.

Motorlu taşıtlardan kaynaklanan hava kirliliğine yönelik tedbirlerin alınması amacıyla tüm illerimizde trafikte seyreden araçların egzoz gazı emisyonlarının ölçülmesi gerçekleştirilmektedir. Ölçüm sonuçları ilgili yönetmelikle belirlenen sınır değerlere uymayan araçların ise gereken tamir ve bakımlarının yaptırılarak sınır değerlere uygun emisyon üretmesi sağlanmaktadır. Motorlu taşıtlardan kaynaklanan hava kirliliğinin azaltılması için alınması gerekli diğer tedbirler de akaryakıt kalitesinin iyileştirilmesi ile ilgilidir. Hava

Kalitesi Değerlendirme ve Yönetimi Yönetmeliği gereğince, hava kirliliğinin çevre ve insan sağlığı üzerinde olabilecek zararlı etkilerini önlemek veya azaltmak için hava kalitesi değerlendirme ve yönetim sisteminin oluşturularak hava kalitesi hedeflerini sağlamak amacıyla hazırlanacak olan Temiz Hava Eylem Planlarının, Türkiye'nin 7 bölgesi için oluşturularak, iller bazında ve bölgesel olarak; coğrafi konum, topografya, iklim, bitki örtüsü, nüfus ve yerleşim, endüstriyel gelişim bilgileri ile birlikte, hava kalitesi, yakıt ve doğalgaz kullanım durumu, motorlu taşıtlar, bölgenin hava kalitesi açısından öncelikli sorunları, bölgede hava kalitesinin iyileştirilmesine yönelik çalışmalara yer verilmesi öngörülmektedir (Kaplan, H., Kaynak, Z., 2009).

Diğer yandan ülkemizin AB'ne entegrasyonu sürecinde çevre faslı çalışmalarına da başlanmıştır.

18/4/2007 tarihli ve 5627 sayılı Enerji Verimliliği Kanununun 7nci maddesinin birinci fıkrasının (f) bendine dayanılarak hazırlanmış olan ve 9 Haziran 2008 tarih ve 26901 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren "Ulaşımında Enerji Verimliliğinin Artırılmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" akaryakıt tüketiminin düşürülmesini, taşıtlarda verimlilik standartlarının yükseltilmesini, toplu taşımacılığın yaygınlaştırılmasını, trafik akımının artırılmasına yönelik sistemlerin kurulmasını amaçlamaktadır.

Söz konusu yönetmelik kapsamında İçişleri Bakanlığının ve Ulaştırma Bakanlığının görev ve yetkilerine yer verilmekte olup, İçişleri Bakanlığı; kent merkezlerinde taşıt kullanımını azaltıcı uygulamaları, taksi uygulamaları ve otoparkların oluşturulması ile ilgili tedbirleri almakla yükümlü kılınmıştır. Ulaştırma Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı; yön levhaları, elektronik yol yönlendirme sistemi, yolculuk talep yönetimi, trafik yönetimi, türler arası taşımacılık, kentsel ulaşım planları, toplu taşıma, akaryakıt tüketiminin izlenmesi ve trafik sinyalizasyon sistemleri hakkında ilgili tedbirleri almakla yükümlüdür.

Anılan yönetmeliğe göre büyükşehir belediyeleri ve büyükşehir belediyesi sınırları dışındaki belediyelerden nüfusu yüz binin üzerinde olanlarının ulaşım ana planı hazırlamaları gerekmektedir. Şehir planları ile sürdürülebilir kentsel ulaşım planlarının birlikte ele alınması gerektiğini hükme bağlayan yönetmelik gereğince kentsel ulaşım planlarının, yönetmeliğin yayımı tarihinden 3 yıl içinde ilgili belediyesinde hazırlanması gerekmektedir.

Yönetmelikte dikkat çeken diğer bir husus ise; belediyelerin akaryakıt tüketiminin izlenmesi amacıyla, yıllık toplam yakıt satış bilgilerinin, taşıt sayılarının, taşınan yıllık yolcu sayısının, yolcu-km, araç-km verilerinin, raylı sistemlerin ve karayolları sinyalizasyon sistemlerinin

işletilmesi için kullanılan yıllık elektrik miktarının ve yıllık yakıt tüketimi bilgilerinin her yıl Mart ayında Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığına bildirmekle yükümlü kılınmış olmalarıdır. Mart 2011 tarihinde yayınlanan “Ulusal Enerji Verimliliği Strateji Belgesinde”; Türkiye’de gelir düzeyindeki büyümeyle beraber yük ve yolcu taşımada ortaya çıkan büyük artışa değinilerek, ulaştırmadan kaynaklı emisyon miktarı göreceli olarak düşük olsa da, emisyonlardaki artış hızının yüksek olması nedeniyle, ulaştırma sektöründe emisyon azaltımına gidilmesi amaçlanmıştır.

“Orta Vadeli Program”ın “Enerji ve Ulaştırma Altyapısının Geliştirilmesi” başlığının “Enerji” alt başlığında, Enerji Verimliliği Kanunu çerçevesindeki destekleme imkânlarının artırılmasına değinilmiş, Dokuzuncu Kalkınma Planı’nın (7.1.5) numaralı “Enerji ve Ulaştırma Altyapısının Geliştirilmesi” başlığı altında yer alan “Enerji” alt başlığında ise, enerjinin her safhada en verimli ve tasarruflu şekilde kullanılması gerektiğine değinilmiştir.

2011-2014 dönemine ilişkin olarak yayımlanan “Türkiye Sanayi Stratejisi Belgesi”nde de “Motorlu taşıtların birim fosil yakıt tüketimini azaltmak, kara, deniz ve demir yollarında toplu taşıma payını artırmak ve şehir içi ulaşımda gereksiz yakıt sarfiyatını önlemek” adı altındaki stratejik amaç kapsamında özetlenmiş olan eylemler şöyledir:

Büyükşehirlerde, toplu taşımayı ve yakıt sarfiyatını öncelikle gözeten, toplu taşıma istasyonlarında bisiklet ve araç parkı alanları oluşturarak ulaşım sistemlerinin birbirini desteklediği ulaşım master planlarının yürürlüğe konulması,

Karayolu taşımacılığının toplam taşımacılık içindeki payının azaltılması, karayoluna alternatif ulaştırma türlerinin altyapısının yeterince geliştirilmesi, yük ve yolcu taşımacılığında deniz ve demiryollarının payının artırılması,

Ulaşımda enerji verimliliğinin artırılması ve ağ verimliliğinin sağlanması için bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanıldığı akıllı trafik yönetimi uygulamaları ve akıllı ulaştırma sistemlerinin yaygınlaştırılması.

Nisan 2010 tarihinde yayımlanan Ulusal İklim Değişikliği Strateji Belgesinde ve İklim Değişikliği Ulusal Eylem Planında, iklim değişikliği ile mücadele kapsamında enerji verimliliğine, yerleşme ve yapılaşmaya, binalara, ulaşıma, atıklara, ormancılık ve tarıma yönelik bir çok strateji ve eylem tanımlanmıştır.

5393 sayılı Belediye Kanununda Belediye’nin görevleri arasında; çevre ve çevre sağlığı, temizlik ve katı atık, şehir içi trafik, ağaçlandırma, park ve yeşil alanlar, konut, ve diğer hizmetlere ilişkin tanımlamalar yapılmakta, Katı atıkların toplanması, taşınması,

ayrıştırılması, geri kazanımı, ortadan kaldırılması ve depolanması ile ilgili hizmetlerin Belediyeler tarafından yerine getirilmesi hususunda hükümlere yer verilmektedir. 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanununda da çevre, imar, ulaşım ve diğer hizmetlere ilişkin yükümlülükler tanımlanmaktadır.

X/ ¥ GXTGUGN' CFCNGV" ¥ P" CNİPO CUK' I GTGMGP" " PNGONGT" XG" " PGT NGT"

Yukarıdaki verilerin değerlendirmesinden de görüleceği üzere; yürürlükteki strateji belgelerinde, kanun ve yönetmeliklerde çevresel adaletin sağlanması yönünde bir çok hususa değinilmiş gibi görünse de, uluslar arası alanda tartışılan ve üzerinde hemfikir olunan önlem paketlerine sadece bir adım kadar yaklaşılabildiği görünmektedir.

Söz konusu kanun, yönetmelik ve strateji belgelerinin ülkemiz için çok kısa bir süre içinde ve hızlı bir şekilde yapılması olumlu karşılanmakla birlikte, burada belirtilen ve altı çizilen gerekçelerin gerekse hedeflerin, hem uygulamanın hızlanması ve yaygınlaştırılması hem de maliyet açısından en düşük seviyeye getirilmesi için yeniden ele alınmasında büyük fayda görülmektedir.

Henüz farkındalığının tam olarak oluşmadığı 'istenmeyen ses' ilişkin [gürültü haritaları](#) tamamlanmalı gerekli önlemler diğer önlemlerle birlikte eşgüdüm içinde alınmalıdır.

Yerel yönetimler eli ile kent planlama kurallarına uyumsuz plan tadilatı ile, daha önceden planlı ve çevresine uygun yapılaşmış kesimlerin biyofizik ve psikososyal çevre hakları engellenmemeli, bu kapsamda 'komşuluk hakları' ve görüntü kirliliğine ilişkin önlemler planlama da dahil olmak üzere özellikle yerel yönetimlerce uygulamaya geçirilmelidir.

Sonuç olarak; sorunun çözümü için sorunun temeline inmek gerektiği ve nedenlerini irdelemek gerektiği ilkesinden yola çıkılarak hazırlanan bu çalışmada, çevresel adaletin sağlanmasına yönelik geliştirilen önerilerin bir kısmı, sorunun kaynağından yola çıkılarak, aşağıda gruplandırılmıştır.

Enerji

- Sanayide daha az enerji yoğun üretime doğru yeniden yapılanmaya gidilmeli, çevreye duyarlı teknolojiler seçilmelidir

- Tüm enerji zincirinde verimliliğin artırılması, nihai tüketimde enerji yoğunluğunun azaltılması, iletim ve dağıtımda kayıp ve kaçakların azaltılması, üretimde verimlilik artırıcı teknolojilerin uygulanması ve iyileştirme yatırımları gibi yüksek katma değerli sektörlere yönlendirecek çalışmalar ile enerji yoğunluğunun düşürülmesi sağlanmalıdır.
- Kentsel aktiviteler ve mekan kullanımında,her alanda alternatif ve temiz enerji kaynaklarına geçilmesinin sağlanması için önlem ve özendirme programları oluşturulmalıdır.
- Bu kapsamda, güneş enerjisi potansiyeli ve güneşli gün sayısı yüksek olan ülkemizde, özellikle en fazla güneş alan Güneydoğu Anadolu, Akdeniz ve Güney Ege gibi bölgelerde güneş enerjisi kullanılması için gerekli araştırmalar ve yatırımlar bu tür programlara bağlanabilir.
- Jeotermal kaynakların sürdürülebilir kullanımının sağlanması potansiyeli de bu kapsamda ele alınabilir.

Ulaşım

- Ulaştırma Bakanlığı ve DPT tarafından Ulusal kademede kentsel ulaşım stratejisi oluşturulmalı, ulaşım ve arazi kullanım planlarının birlikte yapılması sağlanmalıdır.
- Ulaşım önlemleri (politikaları) belirlenirken, her bölge için koşullarına uygun farklı önlemler üretilmeli; dolayısı ile ülkenin coğrafyası, öz kaynakları, ekolojik değerleri, ulaşım alt yapı sistemleri ile uyumu ve ekonomik kriterleri dikkate alınmalıdır.
- Erişebilirlikte çevre duyarlı etkenleğin sağlanmasında yine önemli bir faktör olan kentiçi yolların ulaşım türlerine göre sınıflandırılması ve sınıf içi kademelendirilmesi için strateji oluşturulmalı ve buna göre yerel yönetimler bir program çerçevesinde sınıflama ve kademelendirme uygulamasını gerçekleştirmelidir.
- Özellikle kent merkezlerinde otoyol, hız yolu ve zincirleme katlı kavşak düzenlemelerinden vazgeçilmeli, taşıta değil insana öncelik veren, yaya ve toplu taşıma öncelikli kılın çözümler benimsenmeli, kentinyapısal faktörleri ve planlama girdilerine uygun toplu taşıma türleri teşvik edilmelidir.
- Özellikle mevcut kentsel dokuda ulaşım mekanının kullanılmasında yayayı birincil, taşıtı özellikle binek taşıtı ikincil öge olarak ele alan, trafik durultma(traffic calming bazı literatürde trafik sakinleştirme:) tasarımının yeri önemsenerek, paylaşımlı yol düzenlemesi dahil, uygulamaya koyulmalı ve planlama yapılmalıdır.

- Yol yüzeyinin işgalinde ve doluluk oranında verimsiz ulaşım sergileyen bireysel motorlu taşıtların olabildiğince az kullanılması sağlanmalıdır.
- Kentsel alanlar motorlu taşıtların baskısı altından kurtarılmalı, çok amaçlı kamu mekânlarına motorlu taşıtların girişi kısıtlanmalıdır.
- Gürültüyü azaltmak için gürültü yaratan ulaşım türü sınırlandırılmalı, ulaşım ve arazi kullanımı ilişkisi iyi bir şekilde kurgulanmalı, ulaşımdan kaynaklanan gürültünün olduğu alanda yeşil alan düzenlemeleri, gürültü perdeleri gibi yöntemler kullanılmalıdır.
- Ulaşımdan sorumlu idareler tarafından; modern teknolojilerin kullanımında etkinliği gözeten ulaşım türlerinin, projelerin, yöntem ve tekniklerin öncelikle kullanılması öngörülmalı, trafik yönetimine önem verilmeli, toplu taşıma yaygınlaştırılmalı, raylı sistemler özendirilmeli, yaya ve bisiklet yolu gibi düzenlemeler yaygınlaştırılmalıdır.
- Çevrenin korunmasında etkin olan “Kullanan Öder” prensibi ulaşım için de uygulanmalıdır. Bu konu özellikle kent merkezlerinin ulaşımı ile ilgili olarak, yerel yönetimler tarafından incelenmeli, uygulama araçları geliştirilmelidir.
- Ulaşımda, çevreye duyarlı teknolojilerin, ‘temiz taşıt’ ve temiz enerjinin kullanılması ve bunların üretiminin yaygınlaştırılması sağlanmalıdır.
- Enerji verimli ve düşük karbonlu hareketlilik için gerekli olan yolculuk azaltımı ve fosil kaynaklı yakıtların kullanımını azaltacak teknolojik çözümlere yönelim artık bir zorunluluk durumunu almaktadır. Bu kapsamda toplu taşıma sistemlerinin ve yayalık, bisikletli ulaşım gibi motorize olmayan ulaşım altyapısının hem gelişmekte olan ülkelerde hem de sanayileşmiş ülkelerde artarak geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması gerektiği tartışmasızdır.
- Karma kullanımlı, yoğun koridorlar boyunca toplu taşıma, yaya ve bisiklet gibi çevre duyarlı ulaşım odaklı kentler oluşturulmasına yönelik arazi kullanım kuralları oluşturulmalıdır.
- Toplu taşıma odaklı ve bütüncül (kompakt) kentleşmeye yönelik arazi kullanım planlaması yapılmalıdır.
- Planda otopark için ayrılan alanlar, kentin belli bölgelerinde, toplu taşıma sistemleri ile birlikte değerlendirilerek azaltılmalıdır. Kent merkezlerinde erişilebilirlik ve yaşanabilirliğin artırılması için özellikle kentsel yüzeyde parkyerleri ve parketmenin de

sınırlandırılması gereklidir. Bu konu ulaşım planı kapsamında ayrıntılı olarak irdelenmelidir.

- Yukarıdaki öneriye ilişkin olarak, park et-devam et (park-and-ride) sistemi kentlerimizde planlanarak, bir an önce uygulamaya geçirilmelidir.
- Planlarda arazi kullanımı, yoğunluk, yapılaşma ve yer seçimine ilişkin kararlar, ulaşımında çevre duyarlılığı gözetilerek yeniden gözden geçirilmelidir.

''

Yerleşme, Yapılaşma ve İskan

- Desantralizasyon (merkezden uzaklaşma) eğilimleri, çok merkezli kentsel yapılanmayı desteleyecek biçimde yerel yönetimler tarafından aciliyetle ele alınmalıdır.
- Kalkınma planları doğrultusunda fiziksel planların üretilmesi sağlanmalıdır.
- Sektörel planlama anlayışından uzaklaşılmalı, planların öngörmediği mevzi uygulamalar ve kentsel saçaklanma önlenmelidir.
- Yerleşim yerlerinde ve yerleşimlerin yakın çevresinde, yenilenebilir, sağlıklı enerji kaynaklarının geliştirilmesi ve kullanılması, sağlanmalıdır.
- Yerel şartların, yatırım ve işletme maliyetlerinin uygun olduğu hallerde kentsel altyapıda (aydınlatma, sulama, kompost, atıksu uzaklaştırma, ısıtma vb.) ve diğer kentsel projelerde yerel-mikro çözüm projeleri teşvik edilmeli, geri kazanım ve yeniden kullanım sağlanmalı, yerel idareler bu konuda desteklenmelidir
- Güneş, jeotermal, biyogaz ve diğer yenilenebilir enerji kaynaklarının; plan yapımından yapı sürecine kadar her aşamada değerlendirmeye alınması zorunlu hale getirilerek, yenilenemez enerji kaynaklarının çevreye verdiği olumsuz etkilerin önüne geçilmelidir.
- Mevzuatta ve ruhsatlarda, yağmur sularının ve gri su olarak tanımlanan evsel atıksuların, geri dönüşümüne yönelik uygulamaları zorlayıcı kılan düzenlemeler yapılmalıdır.
- Başta yeşil alanlar olmak üzere tüm kentsel donatıların mekansal standartlara uygun hale getirilmesi ve kent mekanında dağılımlarının dengeli kılınması sağlanmalıdır.
- Yeşil mimarinin (green building/structure) geliştirilmesi sağlanmalıdır.
- Tarım, sanayi, enerji, ulaşım, turizm, yerleşme ve benzeri amaçlarla arazi kullanım doğrultularının bağlayıcı biçimde belirleyen ülkesel ölçekli Arazi Kullanım Planlaması ivedilikle hazırlanmalı, planlama, uygulama, değerlendirme, kontrol, izleme ve

eşgüdüm mekanizmaları güçlendirilmelidir. 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu'nun Kanununun 10. maddesinin öngördüğü doğrultuda tüm fiziki planlamalar Arazi Kullanım Planlarıyla uyumlu hale getirilmelidir.

- Ulusal Toprak Koruma ve Kullanma Politikası ile Ulusal Su Politikası'nın belirlenmesi, kuraklık ve taşkınlara karşı yönetim planları hazırlanması, atıksu arıtımının sağlıklı işletimi ve atıksuların yağmur sularından ayrı toplanması gerekmektedir.
- Şehir şebekelerindeki kayıp ve kaçakların önlenmesi, ayrıca evlerde su tasarrufuna ilişkin gerekli tedbirlerin alınması sağlanmalıdır.
- Evlerde su tasarrufu sağlanması kapsamında, yeni yapılarda daha küçük hacimli sifonların kullanılmasına ilişkin düzenlemelerin ivedilikle gerçekleştirilmesi sağlanmalıdır.
- Mevzuatta yapılacak düzenlemelerle eski binalarda belli bir periyotta sifon değişimi sağlanmalıdır.
- Evlerde su tasarrufu sağlamak amacıyla, tasarruflu armatürlerin kullanılmasını, duşlardan ve banyo lavabolarından kaynaklanan suların (gri su) geri döndürülerek tuvaletlerde tekrar kullanılmasını sağlayacak sistemler özendirilmelidir.
- Çok eski tarihlerde döşenmiş, artan nüfusa yetişemeyen, eskimiş, kaçak miktarı fazla olan içme suyu boruları belli bir program çerçevesinde değiştirilmelidir.

MC[P CMNCT"

Kaplan, H., Kaynak, Z., 8. Ulaştırma Kongresi, "Ulaşım Kaynaklı Çevre Sorunları Kapsamında Yerel Yönetimlerin Sorumluluk ve Yetkilerinin İrdelenmesi", s: 271-278, İSTANBUL, 2009.

Kaynak, Z., "Kentsel Alanlarda Ulaşım Politikaları ve Ulaşımın Sürdürülebilirliği" Master Tezi, Gazi Üniversitesi, Trafik Planlaması ve Uygulaması ABD, 2005.

"TBMM, Ülkemizde Yaşanan Çevre Sorunlarının Araştırılarak Sürdürülebilir Çevre Politikası İçin Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu", Aralık 2008.

"Ulaşımında Enerji Verimliliğinin Artırılmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik", 9 Haziran 2008 tarih ve 26901 sayılı Resmî Gazete.

5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu.

5393 sayılı Belediye Kanunu.

PVGTPGV'MC[P CMNCTK'

Avrupa Çevre Ajansı, EEA Technical Report, <http://www.eea.europa.eu>, 2007.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, "Türkiye Çevre Sorunları ve Öncelikleri Envanteri Değerlendirme Raporu", Ankara,2008.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, , "AB Entegre Çevre Uyum Stratejisi-UÇES", Ankara,2006.

"Enerji Verimliliği Strateji Belgesi 2012-2023", <http://www.etkb.gov.tr> .

"İklim Değişikliği Ulusal Eylem Planı", www.cevresehircilik.gov.tr.

"Türkiye Sanayi Strateji Belgesi", www.sanayiticaret.gov.tr.

Ulaştırma Bakanlığı, "Ulusal Enerji Verimliliği Strateji Belgesi", [y v y 0vdcnfl qx0t 0"](http://www.uygulama.gov.tr)

"Ulusal İklim Değişikliği Strateji Belgesi 2010-2020", <http://www.cevresehircilik.gov.tr> .

Zeydan, Ö., Yıldırım, Y., (2007), "I. Türkiye İklim Değişikliği Kongresi, Küresel Isınmada Etken Olan Hava Kirleticileri ve Ülkemiz Emisyonları", TİKDEK 11 - 13 Nisan 2007, İTÜ, İstanbul, http://www.tikdek.itu.edu.tr/bildiriler/ozgur_zeydan.pdf.

"2011-2013 dönemi Orta Vadeli Programı", 10 Ekim 2010 tarihli ve 27725 sayılı Resmî Gazete.

12. Ulaştırma Bakanlığı, Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı, "Ulaşımında Enerji Verimliliği" www.ubak.gov.tr/BLSM_WIYS/.../20110408_092927_204_1_44520.pps.

CMKNKİ GTNG O "NMGNGT P P'MKTUCN'CNCPE CM 'I CPUKO CNCTK'

DGİ MQ\ "NË GU 'MKTUCN'CNCPE' TPG "

"

Şehir Plancısı, Yüksek Lisans Öğrencisi'I k go 'GNO CU'

Yıldız Teknik Üniversitesi

Şehir Plancısı, Mimarlık Öğrencisi'I g lo 'FQ CP'''

Yıldız Tejnik Üniversitesi

"

"

I T "

Akıllı yerleşim (smartcity) olgusu temelde ekonomi, toplum ve çevre eksenli bir gelişim biçimidir. Akıllı yerleşim planlaması anlayışı toplulukların nerede ve nasıl büyüyeceği konusunda bilinçli karar almasını sağlamak için bir çerçeve sunmaktadır. Bu yaklaşım özellikle ekonomik gelişimin desteklediği, konut ediniminin sağlandığı, ticari aktivitelerin geliştirildiği, ulaşım seçeneklerinin sağlanmış olduğu, temiz bir çevre ile sağlıklı ve güçlü bir toplumun yaratılmasına olanak tanımaktadır. Bu sebeple; akıllı yerleşim olgusundaki en temel amaç; doğal kaynakların korunarak, yaşam kalitesinin artırılması ve alternatif ulaşım biçimleriyle desteklenen yerleşmenin, özgün, korunmuş bir yapıya sahip olması ve böylece kendi kendine yeten, nitelikli ve yaşanabilir mekanların ortaya çıkmasını sağlamaktır. Bu doğrultuda akıllı yerleşim olgusuna dair on temel ilke bulunmaktadır. Bu ilkeler;

- Karma kullanımın sağlanması,
- Kompakt yapıların tasarımı ve bunların avantajlarının kullanılması,
- Konut edinim fırsatlarının yaratılması ve seçim imkanının sağlanması,
- Yürünebilir komşuluk ünitelerinin oluşturulması,
- Mekana duyarlı ve etkin toplulukların yaratılması,
- Açık alanların, tarım alanlarının, doğal güzelliklerin ve çevresel kritik alanların korunması,
- Gelişim kararlarında toplum ve tüm paydaşlar arasındaki işbirliğinin sağlanması,
- Ulaşım seçeneklerinin artırılması,
- Gelişim kararlarının daha adil ve etkili hale getirilmesinin sağlanması,
- Gelişim kararlarının doğrudan ve güçlü bir şekilde mevcuttaki topluluğa yönelik olmasıdır.

Tüm ilkeler birlikte değerlendirildiğinde; akıllı yerleşim planlaması büyüme destekler nitelikte görünse de özellikle yerleşmelerin açık alanlara doğru saçaklanırken kent merkezinde terk edilen alanların köhnemiş halde bırakılmasını, saçaklanma alanlarındaki altyapı, ulaşım vb. maliyetleri ve doğal kaynak tahribatını sorgulamaktadır. Ayrıca artan motorlu taşıt kullanımı bağımlılığı, konut kalitesinin düşük seviyede olduğu sağlıksız mekanlar da akıllı yerleşim planlamasının odaklandığı sorunlardandır.

''

PGFGP'MKUCN'CNCPA'

Kırsal alanlar kentsel alanlara göre nüfus büyüklükleri, nüfus yapıları, ekonomik ve sosyal yapıları, kültürleri, barındırdıkları hizmet ve donatı alanları ve doğal kaynaklar ile ilişkisi bakımından farklılıklar ortaya koymaktadırlar. Sosyal, ekonomik ve kültürel farklılıkların var olduğu bir alanda kentsel alana göre mekansal bir farklılık olmaması mümkün değildir. Kırsal alanlar, temelde üretim faaliyetlerine yönelik yüklendikleri rol ile önem kazanmaktadır. Doğal kaynaklara dayalı üretim faaliyetleri özellikle en temel insan ihtiyaçlarından biri olan beslenme ihtiyacının karşılanmasında başlıca kaynaktır. Bu özelliği ile kırsal alanlar sadece kendilerine yönelik değil kentsel alanlarda yaşayanlara yönelik de önemli bir işlev barındırmaktadır. Dolayısıyla kentsel yaşamın sürdürülebilmesi için de kırsal alanların var olması esastır. Ancak günümüzde kentsel alanlardaki ekonomik, fiziki ve demografik anlamda yaşanan kontrolsüz değişim ve gelişimler, özünde birbirini beslemesi gereken bu ikili yapıyı çatışır hale getirmiştir. Bu çatışma sonucunda ise kentsel alanlar giderek kırsal alanları baskı altına almakta ve kırsal alanların ''kırsal alan olma niteliklerini'' yitirmelerine neden olmaktadır.

Akıllı yerleşim planlaması temelde kentsel alanları ve bu alanlara yönelik sorunların çözümlenmesini hedef alan bir yaklaşımdır. Ancak kentsel alanlardaki kontrolsüz gelişmenin, doğal kaynaklar ve buna bağlı olarak kırsal alanlarda neden olduğu problemler düşünüldüğünde, akıllı yerleşim planlamasında öncelikli olanın aslında kırsal alanın korunması ve kırsal alanlara ilişkin problemlerin çözümü olduğu düşünülebilir. Akıllı yerleşim planlaması ile kırsal alanın kontrollü bir gelişim sonucu kendi kendine yeten ve farklı kimliklerle birbirinden ayrılan bir yapı sergilemesinin kentsel alanda da olumlu bir etki yaratacağı düşünülebilir. Dolayısıyla doğal kaynakların etkin bir şekilde korunması ve kullanılması dengesini sağlamayı temel amaç edinen bu akıma ilişkin prensiplerin uygulanabileceği mekânlar yalnız kentsel alanlar değil aynı zamanda kırsal alanlardır.

PGFGP'DG[MQ\ "NË GU 'MKTUCN'CNCPKA'

İstanbul metropoliten alanında bulunan Beykoz ilçesi kırsalı, kırsal alanlara ilişkin problemleri içerisinde barındırmakta olan bir alandır. Kentleşme eğiliminin maksimum seviyede olduğu metropoliten alanlardaki doğal ve kırsal alanlar, akıllı yerleşim ilkeleri çerçevesinde öncelikli olarak korunması gerekli kritik alanlardır. Bu sebeple konu kapsamında yirmi orman köyünden oluşan Beykoz ilçesi kırsal alanı geneli ve Beykoz ilçesi kırsal alanında bulunan Cumhuriyet köyü çalışma alanı olarak seçilmiştir.

Beykoz ilçesi, toplam 31.279,96 ha.'lık bir alana yayılmış olup, batıda İstanbul Boğazı, kuzeyde Karadeniz, doğuda Şile ilçesi, güneyde ise Üsküdar ve Ümraniye ilçeleri ile sınırlanmıştır. Beykoz, İstanbul Boğazının Anadolu yakasının kuzey kesiminin, Paşabahçe ile Anadolu Kavağı arasında kurulu bir Boğaziçi yerleşmesidir. Beykoz İstanbul Metropoliten Alanının büyüme ve gelişmesine paralel olarak kuzey - güney aksı boyunca lineer bir formda gelişme göstermektedir. Bunlara ilave olarak her ne kadar orman kanunu ve sit alanı olması sebebiyle yasalarla korunmuş olsa da Beykoz ilçesine bağlı mücavir alan içindeki köy yerleşim alanları da büyüme eğiliminde olup kentsel alandaki yerleşimlerin sıçramalar yapması ile birlikte kentsel alanın saçaklanma alanları haline gelmiştir.

Beykoz ilçesi, 25 mahalle ve 20 kırsal yerleşmeden oluşmaktadır. Mahallelerin alansal büyüklüğü 8752,3 hektar, yerleşik alanlarının büyüklüğü ise 2298,1 hektardır. Köylerin alansal büyüklüğü ise 22527,6 hektardır. Beykoz ilçesi kırsal alanı 2010 yılı itibari ile 21722 kişi nüfusa sahip olup, orman köyü statüsü ile koruma altında olan bu yerleşmelerin bulunduğu Beykoz'un %99,5'i sit alanı, %89'u ise doğal sit alanıdır.

Beykoz ilçesi köyleri “orman köyü” statüsündedir. İçişleri Bakanlığının 2004 yılında yayınladığı orman köylerine ilişkin genelgedeki “Orman içi köyler ve orman bitişiği köyler, orman köyü olarak değerlendirilecek ve bunların tüzel kişiliği kalkmadığı için belediyelere mahalle olarak bağlanmayacaktır.” kararı ile bu statüleri sabitlenmiştir.

Cumhuriyet köyü ise; İstanbul Beykoz ilçesinde konumlanan 20 orman köyünden biri olup, kuzeyinde Öğümce köyü, kuzeydoğusunda Bozhane köyü, doğusunda İshaklı köyü, güneyinde Polonezköy ve güneyinde Çekmeköy ilçesi ile sınırlanmaktadır. Toplam 1059 ha. olup 70 ha.'lık bir yerleşim alanına sahiptir. 2010 yılı itibari ile nüfusu ise 1543 kişidir.

AKILLI YERLEŞİM İLKELERİNİN KIRSAL ALANDAKİ YANSIMALARI

Kırsal alanlar sahip oldukları özellikler ile akıllı yerleşim tanımına, kentsel alanlara oranla daha yürünelir ölçekte yerleşimler olması, insanların yüz yüze ilişkilerinin daha gelişmiş olması ve buna bağılı olarak örgütlenmenin daha kolay olması, açık alanların korunmuşluğu vb. açılardan daha uygundur.

Akıllı yerleşim planlaması ilkelerinin kırsal alan ve kentsel alandaki yansımaları, kentsel ve kırsal alanlar arasındaki farklılıklar da ele alındığında, değişiklik gösterecektir. Kırsal alanlardaki akıllı yerleşim planlaması olgusu, özellikle doğal kritik alanların korunmasına öncelik verse de, ekonomik ve sosyal anlamda içerdiği ilkeler ile ülkemizdeki kırsal alanların temel sorunlarından olan ekonomik çeşitliliğin olmayışı, kaynaklara erişimin güçlüğü, kentleşme baskısı gibi sorunlar hakkında yol gösterici olabilecek bir olgudur. Yukarıda temel ilkeleri sıralanan akıllı yerleşim planlaması prensiplerinin tümü kırsal alan üzerinde uygulanabilecek prensipler değildir. Örneğin, kırsal alanlarda kompakt bir gelişimin söz konusu olması bu alanların kırsal alan olma özelliklerini yitirmelerine neden olacaktır çünkü şüphesiz nüfus yoğunluğu kriteri kentsel alanlar ile kırsal alanlar arasındaki temel ayrımı oluşturmaktadır. Bu nedenle kırsal alanlarda uygulanabilecek akıllı yerleşim planlaması ilkelerinin belirlenmesi ve bir çerçeve oluşturulması, hem kırsal alanlardaki problemlerin çözümü için önemli hem de kentsel alanların kontrolsüz gelişiminin önüne geçme konusunda gereklidir. Öte yandan özellikle metropoliten alanlardaki kırsal alanlar, söz konusu metropolün elinde bulunan, kıt bir kaynak olan doğal alanları oluşturmaktadır ve korunması gerekli kritik alanları temsil etmektedir.

Akıllı yerleşim planlamasında her ölçekte analiz edilecek konu başlıkları, tespit edilen sorunlar karşısında izlenecek yöntemler ve uygulanabilirlik farklılıklar göstermektedir. Akıllı yerleşim planlaması için öne çıkan ve ilkelerin belirlenmesinde yol gösterici olan anahtar kelimeler ve bunların konu başlıklarına ilişkin bir çalışma yapılmış ve bu çalışmadaki anahtar kelimeler incelenecekleri ölçeklere göre üst ölçek ve alt ölçek olarak sınıflanmıştır. Kırsal alanlar için yapılan bu sınıflamada üst ölçek; birkaç köyün oluşturduğu alan, kırsal alanın tümü veya kırsal alan ile kentsel alanın tamamını kırsal alan odaklı olarak ifade ediyorken, alt ölçek; köy yerleşik alanını ifade etmektedir.

"

"

"

[C CO 'MCN VGU "

Bir toplumun yaşam kalitesi yaşanan yerdeki doğal ve yapılı çevrenin etkileşimi ile doğrudan ilişkilidir. Andrews(2000); yaşam kalitesini bir mekanda yaşayanların ya da o mekanı ziyaret edenlerin mekandan memnuniyeti, tatmin olma ya da yerine getirme duygusu olarak tanımlamıştır. Yaşam kalitesi bireylerin ihtiyaçlarına göre değişen öznel bir yapı sergilese de her bireyin mekandan beklentileri bazı ortak noktalara sahiptir. Bu ortak noktalar aynı zamanda o mekânın diğer mekânlar ile rekabet edilebilirliğini de ortaya koymaktadır. Dolayısıyla akıllı yerleşim planlaması açısından yaşam kalitesi ile ilgili kompakt gelişim, karma fonksiyon kullanımı, açık alanların yaratılması, konut kalitesi, donatı alanları ve örgütlenme gibi bir takım bileşenler öne çıkmaktadır. Bu bileşenler hem yaşayanlar için hem de bölgenin diğer bölgeler ile rekabet edilebilirliğinin sağlanması için önem taşımaktadır. Ortaya konulan bu bileşenler kırsal alan geneli ve Cumhuriyet Köyü özelinde irdelenmiştir. Akıllı yerleşim planlaması, mekân algısına sahip toplum yaratmak adına bir çerçeve sunar. Mekânı yaratmak ve korumak aynı zamanda da toplumu bu konuda yönlendirmek için adımlar atılması gerektiğini savunur. Temelde bunları gerçekleştirmek için ise, planlama aşamasında;

- Barınma ve çalışma alanları ilişkisinin kuvvetli bir şekilde sağlanması,
- Doğal yapının dikkate alınarak, büyük ölçekli yeşil alanların oluşturulması,
- Konut ve ulaşımda seçeneklerin arttırılması,
- Kültürel ve rekreasyonel çekim noktalarının oluşturulması,
- Yerleşmelerin karma kullanıma teşvik edilmesi
- Ve tüm bu bileşenler için politikalar ve teşvikler geliştirilmesi gerektiğini ifade eder.

• MQO RCMV'I GN O "

Akıllı yerleşim planlaması prensiplerinden kompakt gelişim, geleneksel arazi kullanım ilkeleri dışında gelişim imkânları tanıyan bir yaklaşımı ifade etmektedir. Kompakt gelişim ilkeleri, yerleşik alanda getirdiği yapılaşma ilkeleri ile yerleşimlere daha fazla açık alan sağlamayı ve yapıları, parsel içerisinde araziye en verimli şekilde kullanacak şekilde yönlendirilmesini hedeflemektedir. Binaların yatay olarak değil dikey olarak gelişimini ve böylelikle yeşil alan imkânlarının arttırılmasını teşvik etmektedir.

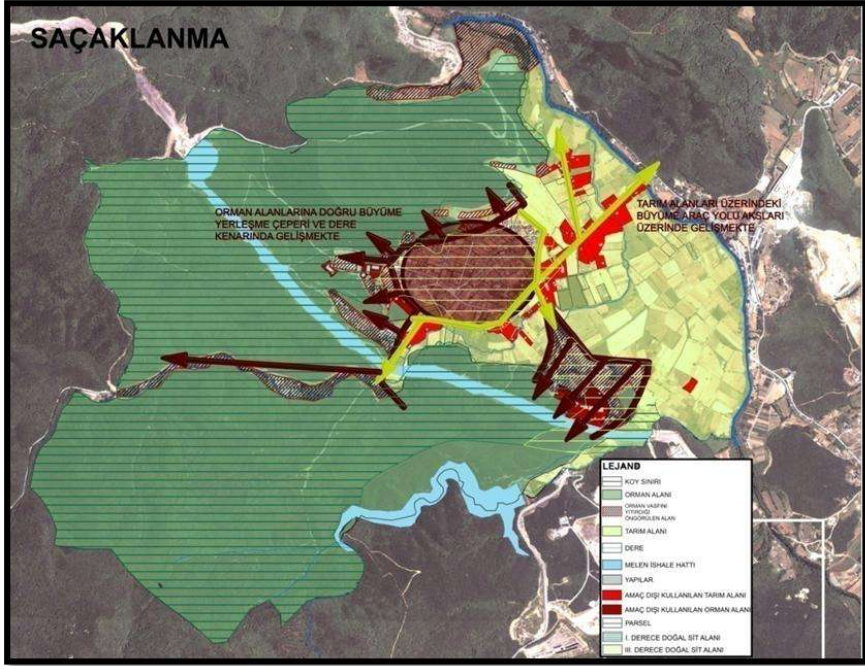
Kompakt gelişim kavramı ağırlıklı olarak yoğun yapılaşma gösteren kentsel alanlarda yapıların düşeyde yükselmesi ile daha fazla açık alan ve yeşil alan sağlamaya yönelik olması

dolayısıyla kırsal alanlar için uygun bir gelişme biçimi olarak algılanmamaktadır. Kompakt gelişim kırsal alan odaklı ele alındığında, kırsal alan karakterinin korunması bakımından sorun oluşturacak gibi görünse de ele alınacak kompakt gelişim, yapıların yoğunluğunu düşeyde artırma yönünde değil, saçaklanma eğiliminde olan yerleşik alanın daha kompakt bir forma getirilerek açık alanların arttırılması, çevresel kritik alanların korunmasının sağlanması yönünde olacaktır.

Çalışma alanı özelinde kırsal alan için ele alınmış olan kompakt gelişime uygunluk köy yerleşik alanlarının makroformu, arazi kullanışları, çevresel kritik alanların korunmuşluğu gibi kriterler göz önüne alınarak irdelenmiştir. Akbaba, Alibahadır, Elmalı, Göllü, Görele, Mahmutşevketpaşa, Öğümce, Örnekköy, Paşamandıra, Riva ve Zerzevatçı köylerinde yerleşik alanın makroformu, gelişim biçimi, köy yerleşik alanı içinde bulunan kapalı siteler ve tarımsal alan üzerinde yapılaşma miktarı açısından kompakt gelişime mevcut yapı itibariyle uygun değildir. Bu kriterler üzerinden tüm köylerin kompakt gelişime mevcut yapıları itibariyle uygunlukları irdelendiğinde Dereseği, Kılıçlı ve Polenezköy’ de yerleşik alanları ilk kategorideki köyle göre daha toplu yapıdadır, yerleşik alanın sınırları daha belirgindir. Ancak yerleşik alanın bitiminden itibaren ana akslar üzerinde lineer bir gelişim gözlenmektedir. Cumhuriyet, İshaklı, Kaynarca ve Poyrazköy, Anadolu Feneri ve Bozhane köylerinde yerleşik alan aynı şekilde toplu, tarım alanları ve orman alanları üzerinde konut gelişimi diğer köylerle karşılaştırıldığında tehdit oluşturmayacak düzeydedir.

Ortaya koyulan bu kriterlere göre kompakt gelişime en uygun kırsal yerleşimlerden biri olan Cumhuriyet köyü yerleşik alanı alt ölçekli çalışmalarda ayrıntılı olarak incelenmiştir. Bu çerçevede kırsal alanda kompakt gelişime uygunluk için öncelikli olarak yerleşme makroformunu ve alandaki saçaklanmayı irdelemek gerekir. Yerleşmenin makroformuna bakıldığında Cumhuriyet köyü yerleşik alanı toplu olmakla beraber özellikle ana yol aksı üzerinde farklı fonksiyon kullanımları mevcuttur. Bu kullanımlar tarım alanları üzerinde konumlanmakta olup özellikle turizme yönelik konaklama, ticarete ve ikinci konuta konu olmuştur. Ancak burada en önemli nokta bu yapılardaki konut kullanımına konu olan yapı oranıdır. Çünkü kompakt gelişim için prensibinin uygulanabileceği sosyal doku yerleşimde ikamet eden konutlardır. Bu yapıların toplam tarım alanı üzerindeki yapılar oranı %20’dir. Ayrıca yerleşme çeperinde ve köyün güney doğusunda orman alanlarına doğru büyüme görülmektedir.

Harita 1: Cumhuriyet Köyü Saçaklanma

Kaynak: ELMAS, G.,(2011) Cumhuriyet Köyü Fizik Mekân ve Sosyal Yapı Analitik Çalışması

Kompakt gelişimin sağlanabilmesi için çalışma alanındaki kat adetleri analizi önemlidir. Çünkü 1 veya 2 katlı yapılar dönüştürülerek düşeyde yükselmenin sağlanabileceği yapılardır. Böylece tarım ve orman alanları üzerindeki yapılaşma baskısı azalabilir. Ancak tek başına kat adedi analizi böyle bir yorum için yeterli değildir. Kat adedi analizinin yanı sıra, yapı onarım durumu, çevre ile uyum ve yapım yılları da önemlidir. Özellikle çevre ile uyumlu olmayıp, 1 veya 2 katlı olan, özellikle 1950 yılı sonrası yani tarihi bir değere sahip olmayan ve onarım durumu kötü olan(onarılamayacak durumda veya taşıma sisteminin onarılması gereken yapılar) yapılar bu amaçlı bir değişim için önem taşımaktadır.

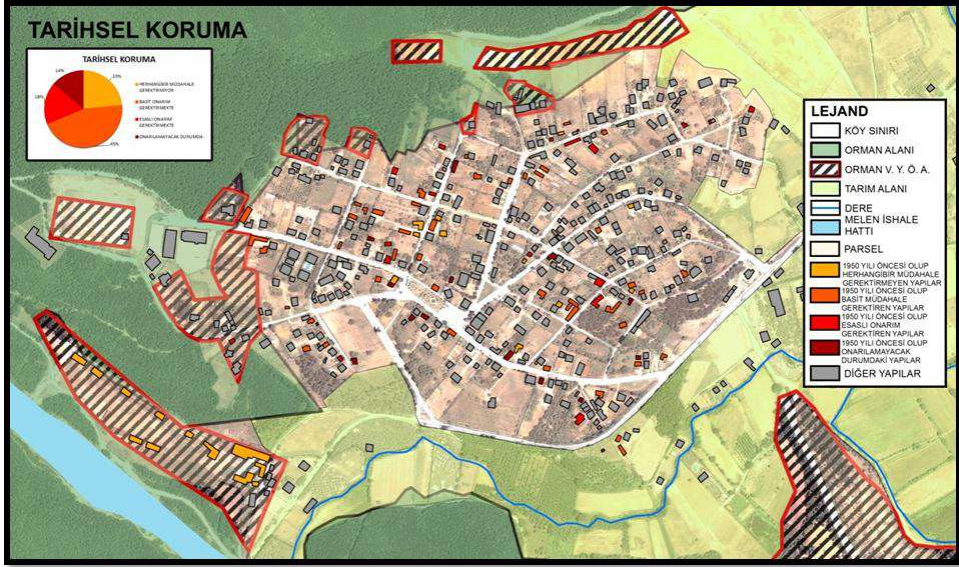
• VCT J UGN'MQTWO C''

Tarihsel koruma birçok açıdan Akıllı Yerleşim Planlaması ilkelerini ve uygulamalarını etkilemektedir. Koruma anlayışı, sürdürülebilirliğe katkıda bulunmasının yanında kaynakların yeniden kullanım olanaklarını arttırır ve yerel ekonomik değerler ile yurttaşlara katkı sağlar.

Özellikle tarihsel kaynaklar; yurttaşlarda mekana aitlik hissi uyandırmaları, mekana duyarlı bir yaşam sürmeleri konusunda, korunması gerekli değerleri oluşturmaktadır ancak ekonomik odaklı gelişim süreçleri tarihsel kaynakların tehlikeli bir hızla kaybolmasına neden olmaktadır.

Akıllı yerleşim planlaması açısından tarihsel koruma, tarihi yerleşimlerin korunması, toplumların geçmişlerinin korunması, geleneksel üretim biçimlerinin gelecek kuşakların da öğrenebileceği biçimde muhafaza edilmesi anlamlarını taşımaktadır. Tarihi özellik gösteren yerleşmeler ve kırsal alanlar özellikle insan ölçeğinde yerleşimler olmaları, daha organik bir yapı göstermeleri, yürünebilir olmaları ve çeşitlilik içermeleri açısından akıllı yerleşimler olarak adlandırılmaktadır. Aynı zamanda bu alanların korunması, rehabilite edilmesi ile de yaratılacak ekonomik değerlere vurgu yapılmaktadır.

Tarihsel koruma başlığı altında Beykoz ilçesi kırsal alanı incelenirken, detaylı çalışmaların yapılacağı alan olarak belirlenmiş olan Cumhuriyet köyüne ilişkin tarihsel değerler ve korunmuşluk düzeylerine ilişkin çalışmalar yapılmıştır. Cumhuriyet köyü 1929 yılında Bulgaristan'dan göçen 33 hane ile Polenezköy'e ait tarım arazilerini satın alarak 2 ay İshaklı köyüne bağlı bir mahalle olarak kaldıktan sonra kurulmuş ve 1937 yılına kadar isimsiz kalmıştır. 1937 yılında Atatürk'ün ziyareti ile adı Cumhuriyet olarak konulan köyün planları da yine Atatürk'ün istemi ile çizdirilmiştir(Kyn: Alanda yapılan mülakat çalışması ve <http://cumhuriyetkoy.org/default.asp?t=2>, 15 Mart 2011). Dolayısıyla yerleşme Cumhuriyet dönemi yapı tipolojisine sahip olup bu yapılar özellikle 1950 yılı öncesinde yapılmıştır. Toplam yapı stokunun %19,5'i 1950 yılı öncesi yapılarıdır. Bu yapılar alan yerleşik geneline yayılmıştır. 1950 yılı öncesi yapıların bina durumları incelendiğinde müdahale gerektiren yapıların oranı % 32'dir. Yapıların %45'i ise basit onarım gerektirmektedir. Bu yapılar alanda herhangi bir birliktelik veya odak oluşturmamakta olup alan genelinde dağılmıştır.

Harita 2: Cumhuriyet Köyü Korunacak Değerler

Kaynak: ELMAS, G.,(2011) Cumhuriyet Köyü Fizik Mekân ve Sosyal Yapı Analitik Çalışması

Köyün tarihi özelliklerini yansıtan tarihsel yapılar arasında tescilli olan herhangi bir yapı bulunmamaktadır. Ancak yapıların bulunduğu yerleşik alan III. derece doğal sit alanıdır. Dolayısıyla kısmen de olsa yasal olarak koruma altında bulunmakla beraber yapılardaki fiziki değişim ve beraberinde gelen özgünlüğün yitimi önlenememektedir.

Tarihsel koruma kavramına yalnızca yapı bazında bakmamak gerekir. Yerleşmenin kimliğini oluşturan, yerleşmenin karakterini tarif eden imaj öğeleri de tarihsel koruma bağlamında önem taşımaktadır. Bu öğeler anıt ağaçlar, doğal oluşumlar vb. doğal yapı elemanları olabildiği gibi çeşmeler, yapıların alanda konumlanma şekli, yapı- yol, yapı- yapı ilişkileri gibi dokuya ilişkin yapay öğeler ve Cumhuriyet köyünü kuran Bulgaristan göçmenleri ve kültürleri, yaşam tarzları gibi sosyal yapı özellikleri de tarihsel koruma kavramı içinde yer alabilir. Cumhuriyet Köyü yerleşik alanı doğal sit alanı olmasına rağmen alanda tescilli ağaç veya doğal bir oluşum gibi doğal yapıya ilişkin korunacak bir öğe bulunmamaktadır.

• MCTO C'HQP MU [QP 'MWNCPKO K'

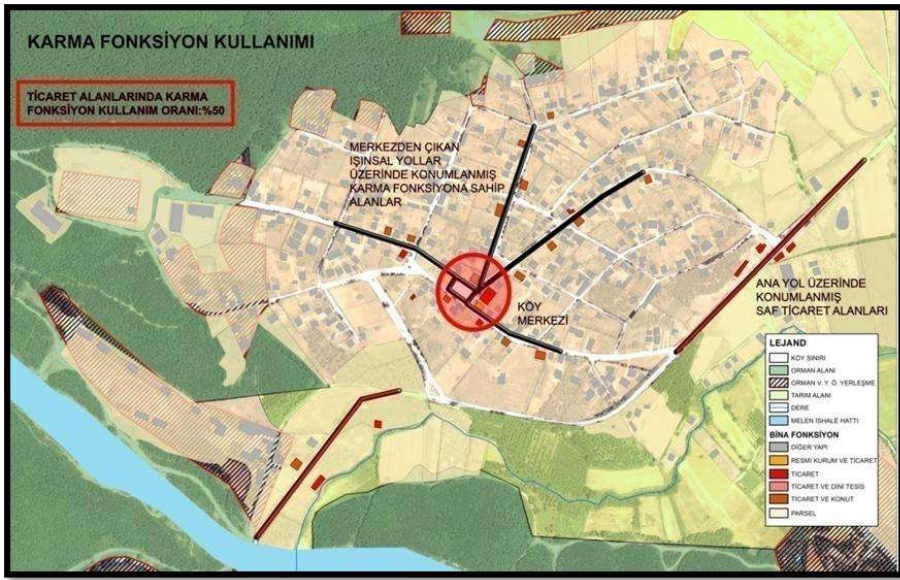
Akıllı büyüme prensipleri; yaşanabilir, yaşam kalitesi yüksek mekânların oluşturulmasında karma kullanımın önemini ortaya koymaktadır. Farklı kullanımların yakın mesafede

konumlandırılması, araç ulaşımına alternatif olarak yaya ve bisiklet kullanımını olanaklı hale getirir. Karma mekân kullanımları aynı zamanda nüfusun yaşam alanı kadar ticari tabana da çeşitli kamusal erişim imkânları sağlar. Böylelikle sokaklar daha hareketli hale gelir, mekân algısı yükselir aynı zamanda kamusal alanlarda insanların sosyalleşebileceği, yayaları kendine çeken ve toplumsal yaşamı destekleyen bir takım etkiler oluşturur.

Karma fonksiyon kullanımına iki şekilde ele alınabilir. Bunlardan ilki yataydaki karma fonksiyon kullanımınıdır ki kırsal alandaki karma fonksiyon kullanımı da bu şekilde ele alınacaktır. Karma kullanım yatayda ele alındığında önemli olan bir komşuluk grubunun içinde, yürüme mesafesinde yaşama, çalışma, eğitim, boş zaman aktiviteleri gibi aktivitelerin gerçekleştirildiği mekanların bir arada bulunmasıdır. Düşeyde ele alınan karma kullanım ise yapının içinde birden fazla işlev alanının bulunması veya yapının birden fazla işlevin kullanımına olanak sağlayacak esnekliğe sahip olacak şekilde tasarlanmasıdır. Kırsal alanda düşeyde karma kullanımdan çok fazla söz edilemez çünkü bu yapılar konut kullanımı için tasarlanmıştır ve işlev alanları bakımından esnek değildir. Aynı zamanda kırsal alandaki yapılar sosyal dokuyu da temsil etme özelliği gösterdiklerinden korunması gerekli değerleri ifade etmektedir. Ancak kırsal alanda bulunan yapı tipolojileri veya parsel kullanımları ele alındığında aslında karma kullanıma ait ipuçları görülebilmektedir. Kırsal yapılar konut işlevinin yanında, hayvancılığa ait birimler, tarımsal aktivitelere ait birimler ve depolama alanları bir arada bulunmaktadır. Buna rağmen, akıllı yerleşim planlaması ilkelerinde sözü geçen yapıdaki karma kullanım yani düşeyde ele alınan karma kullanım yapının değişik işlevlere imkan sağlayacak şekilde tasarlanması şeklinde ele alınmaktadır ve kırsal özelliğe sahip yapılarda işlevlerin değişkenliği bu dokunun bozulmasına neden olabilecek sonuçlar doğurabilir.

Çalışma alanının da karma fonksiyon kullanımından bahsedebilmek için öncelikli olarak alanın boyutlarından bahsetmek gereklidir. Bu açıdan alan irdelendiğinde; alanın kuzeydoğu-güneybatı, kuzeybatı- güneydoğu olmak üzere iki ana akstaki mesafeleri önemlidir. Çünkü yerleşik alan içerisindeki ulaşım aksları bu yönlerde yer almaktadır. Buna göre; kuzeydoğu-güneybatı aksı yaklaşık 800m. , kuzeybatı- güneydoğu aksı ise yaklaşık 960m.'dir. Yerleşik alandaki eğim ise %0 ile %15 arasında değişmektedir. Hem eğim durumu hem de yerleşik alandaki mesafeler düşünüldüğünde, çalışma alanının karma fonksiyon kullanımına uygun olduğu söylenebilir.

Karma fonksiyon kullanımı düşeyde ele alındığında ise ticaret ve konut alanlarının birlikteliği ele alınabilir. İdari birimler, sağlık birimi ve eğitim birimleri çalışma alanında karma olarak kullanılmamaktadır. Ticaret alanlarındaki karma fonksiyon kullanım oranı %50'dir. Bu alanlar yerleşmenin merkezinde ve merkezden çıkan 4 ana aks üzerinde konumlanmaktadır. Yerleşik alanın kuzeyinden geçen I. kademe ulaşım aksı üzerinde yer seçmiş olan ticari birimler ise ağırlıklı olarak ziyaretçi nüfusa ve çevre yerleşmelere hizmet eder nitelikte olup saf ticaret alanlarıdır.

Harita 3: Cumhuriyet Köyü Karma Fonksiyon Kullanımı

Kaynak: ELMAS, G.,(2011) Cumhuriyet Köyü Fizik Mekân ve Sosyal Yapı Analitik Çalışması

• ÇYKMCNCPNCTİP' [CTCVKNO CUK'

Açık alanların yaratılması ve korunması yaşam kalitesinin artırılması konusundaki bir diğer prensiptir. Bu prensip, bu alanlarda oluşturulabilecek aktiviteler ile yaşam kalitesinin yükseltilmesinin yanında yerel ekonomiye katkı sağlar, rekreasyon aktiviteleri çeşitlendirir ve konut alanlarının sınırlarını belirler. Bir yerleşimde yeşil alan sisteminin kurgulanması, hava kalitesi, su kalitesi, zemin geçirgenliği, rüzgarlanma gibi faktörler üzerinde de etkilidir ve bu yönleri ile yerleşmenin “yeşil altyapı”sı olarak da isimlendirilebilir. Aynı zamanda bu sistem

doğal yaşam koridorlarını da oluşturur. Açık alanların oluşturulması yerleşim içinde yaşayanların boş zaman aktivitelerine olanak sağlamaktadır ve dolaylı yoldan ruh sağlığı üzerinde etkilidir. Orman alanları, tarım alanları, kamusal açık alanlar ve rekreasyon alanları açık alanlar sınıflamasına dahil edilebilir. Orman alanları ve tarım alanları aynı zamanda üretken alanları ifade ettiğinden “Çevre” başlığı altında ele alınmıştır.

Kentsel alanlarda açık alanların yaratılması, arazi değerleri yüksek olduğundan kırsal alanlara oranla daha güçtür. Kırsal alanlar yoğunluğu düşük ve açık alan oranı yüksek olan alanlardır. Çalışmada Beykoz ilçesi kırsal alanında bulunan açık alanlar iki ölçekte ele alınmıştır. Üst ölçekli incelemelerde açık alanlar olarak rekreasyon alanları ele alınmış, alt ölçekte ise açık alanlar yerleşik alan içindeki açık alanlar donatı alanları başlığı altında incelenmiştir. Çalışmanın ölçeği doğrultusunda rekreasyon alanları irdelenirken, İstanbul kenti bütününe ve Beykoz ilçesine hitap eden korular, mesire yerleri, tabiat parkı ve büyük ölçekli çayırlar ele alınmıştır. Kırsal alanda bulunan rekreasyon alanlarından biri olan tabiat parkı, karakteristik bitki ve doğal hayatı barındıran, aynı zamanda da rekreasyonel aktivitelere uygun olan "tabii alanlar" olarak tanımlanabilir. Bakanlar Kurulu'nun 31.3.1994 gün ve 94/5451 sayılı kararı ve bu kararın 8.7.1994 tarih 21984 sayılı Resmi Gazetede yayınlanması üzerine 15.7.1994 tarihli Orman Bakanlığı oluru ile Polenezköy ‘‘TABİAT PARKI’’ ilan edilmiştir. İstanbul’da biri Anadolu, diğeri Avrupa yakasında olmak üzere 2 adet Tabiat Parkı bulunmaktadır. İstanbul Anadolu yakası Beykoz ilçesinde bulunan Polenezköy Tabiat Parkı’nın büyüklüğü 3004 ha. olup, yasal olarak 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu(I. Derece doğal sit alanı) ile korunmaktadır. Bu alan geyik, sülün ve keklük koruma alanıdır. Alan içerisinde av ve doğa turizmine yönelik faaliyetler sürdürülmektedir. Alan içerisindeki köy yerleşik alanında ise turizme yönelik fonksiyonlar barındıran yapılar mevcuttur. Kırsal alandaki diğer rekreasyon alanları ise Elmasburnu ve Kaymakdonduran mesire alanlarıdır. Riva köyünde bulunan Elmasburnu mesire alanı 10 ha. büyüklüğünde olup, zengin bitki örtüsü, denize girme ve kamp yapabilme özellikleri ile dikkat çekmektedir. Günlük ziyaretçi kapasitesi ise 1600 kişidir. Kaymakdonduran mesire alanı ise 65 ha. büyüklüğünde olup Akbaba köyü yakınındadır. Doğal, estetik değerler ve yaban hayatı bakımından zengin, kent merkezine yakın ancak kentten izole bir yapıya sahip olan mesire alanı, günlük 7000 kişi ziyaretçi kapasitesine sahiptir.

• MQPWW'GF P O 'XG'MCN VGU "

Yaşam kalitesinin bileşenlerinden bir diğeri yaşam kalitesidir. Akıllı yerleşim planlaması ilkelerinin asıl hedefi, daha sağlıklı ve mutlu bir yaşam çevresinin oluşturulmasıdır. Konut kalitesi çalışma alanında alt ölçekte incelenen konu başlıklarından biridir ve ölçütleri olarak da bina durumu, altyapı, ısınma sistemi ve internet kullanımı, ortalama konut büyüklüğü belirlenmiştir. Konut kalitesinin belirlenmesindeki en önemli fiziki veri bina durumudur. Yapıların %90'ı müdahale gerektirmemekte ve ya basit onarım gerektirmektedir. Ayrıca alanda %4'lük paya sahip olan onarılamayacak durumda olan yapıların doluluk oranı %0'dır. Ancak alanda %6'luk paya sahip olan esaslı onarım gerektirmekte olan yapıların doluluk oranı %74'tür. Esaslı onarım gerektiren ve onarılamayacak durumda olan yapılar alanda bir bölge oluşturmamakta olup alan geneline yayılmıştır. Bu yapılar ağırlıklı olarak 1950 öncesine aittir. Bu yapılar alanda incelendiğinde ağırlıklı olarak buldukları parselde iyi durumda olan başka bir yapının da bulunduğu görülmüştür. Bu da eski yapıların yenilenme ve ya onarılma yoluna gidilmesi yerine aynı parselde yeni bir yapının yapılması yolunun izlendiği görülmektedir. Çalışma alanında ortalama konut büyüklüğü 27,55 m²'dir. Beykoz ilçesi kırsal alanında ortalama konut büyüklüğü 26 m² olup Cumhuriyet köyü bu ortalamanın üzerinde bir yapı sergilemektedir. Ayrıca köyde bulunan tüm yapılarda mutfak ve tuvalet gibi ıslak hacimler yapı içerisinde bulunmaktadır. Yapılarda ki altyapı irdelendiğinde; çalışma alanında su, elektrik, doğalgaz, telefon, internet ve kanalizasyon şebekesi bulunmaktadır. Ancak özellikle su ve kanalizasyon şebekeleri sağlıklı değildir. Yapılan hane halkı araştırmasına göre %37 oranında alt yapı sorunu olduğu düşünülmektedir. Altyapı sorunu olarak ise su ve kanalizasyon şebekeleri ifade edilmiştir. Çalışma alanında doğalgaz şebekesi bulunmasına rağmen alanda yalnızca %33 oranında doğalgaz kullanımı mevcuttur. Bu durum köyde makta usulü ile odun elde edilmesi dolayısı ile de ısınmaya maliyetinin soba kullanımında 0 olması ile ilgilidir. İnternet kullanımı günümüzde bilgiye erişimde kullanılan en önemli araçlardan biridir. Akıllı büyümenin de temelinde bulunan bilgiye erişimde teknoloji kullanımının yerleşme genelinde ölçülebilmesi için internet kullanım oranları belirlenmiştir. Buna göre çalışma alanında hanelerin %52'si internet kullanmaktadır. Kullanıcıların yalnızca %22'si interneti bilgi edinme amaçlı kullanmaktadır. Bu da internet erişiminin kısmen sağlanmış olduğunu ancak kullanım biçiminin istenilen yönde olmadığını göstermektedir. Edinilebilir konut akıllı büyüme kavramındaki en önemli bileşenlerden biridir. Edinilebilir konut kavramının temel prensibi, farklı gelir grubu ve farklı sosyal katmanlarda bulunan

kullanıcı gruplarının ihtiyaçları dahilinde konut ediniminin alanda sağlanabiliyor olmasıdır. Bu çerçevede edinilebilir konut başlığı altında alandaki konut sahiplilik oranı, arsa bedelleri, yapıların satış ve kira bedelleri irdelenmiş ve alandaki gelir durumu ile irdelenmiştir. Çalışma alanında ev sahipliliği oranı %85 iken kiracı oranı da %15'dir. Bu oran kırsal alan geneli ile benzerlik göstermektedir. Kira fiyatları ise 200 ile 400 TL arasında değişim göstermektedir. Kiracı konumda olan hanelerin aylık ortalama gelirleri 1900 TL. , alan genelindeki hanelerin aylık ortalama gelirleri ise 1800 TL.'dir. Bu da kiracı ve ev sahipleri arasında gelir olarak bir farklılığın bulunmadığını göstermektedir. Burada önemli olan çalışma alanında satılık yapının olmamasıdır. Ayrıca çalışma alanındaki ev sahiplerinin hiç birinin evlerini satma düşüncesi bulunmamaktadır. Yapılaşma koşulları düşünüldüğünde yeni bir yapının yapılamaması da alana gelen nüfusun kiracı konumda kalmasını sağlamaktadır. Bu konuda ki bir diğer gösterge de kiracı konumdaki hanelerin %75'inin başka bir alanda ev sahibi olmasıdır. Yerleşik alan içerisinde ve tarım topraklarındaki arsa fiyatları değişim göstermektedir. Yerleşik alan içerisinde arsalar m² başına 45 bin TL. iken tarım topraklarında ise m² başına 100 bin TL.'dir. Bu durum yerleşik alandaki yapılaşmanın kısıtlı olması, tarım alanları üzerinde belirli oranda yapılaşma izninin bulunması ve giderek artan ikinci konut talebidir. İkinci konutların çalışma alanındaki konumları incelendiğinde de bu yapıların tarım alanları üzerinde olduğu görülmektedir. Çalışma alanının da yapılarda satış olmamakla beraber yerleşik alanda yapıların satış bedelleri yapı niteliğine göre değişmekle birlikte yaklaşık olarak 100.000 TL. ile 250.000 TL arasındadır.

- **FQPCVKCNCNPCTKXG" TI ©VNGPO G"**

Kırsal alandaki donatı alanları ağırlıklı olarak Cumhuriyet ve Akbaba köylerinde yoğunlaşmaktadır. Cumhuriyet köyü kırsal alana hizmet eden ortaöğretim ve çok programlı lise gibi donatılara sahiptir. Akbaba köyünde yer alan özellikle üst gelir grubuna hitap eden özel okul vb. donatılar, konumu gereği ve ulaşımın kolay olması sebebiyle kentsel alan tarafından baskı altına alınmasından kaynaklı olarak bu bölgede yer seçmiştir. Alt kademe, Alibahadır ve Örnekköy hem eğitim hem de sağlık açısından, Göllü ve İshaklı sadece sağlık açısından, Bozhane ise eğitim açısından çevre köylere hizmet vermektedir. Polenezköy'de ise özellikle turizme hizmet eden bir klinik bulunmaktadır. Nüfus büyüklükleri ve donatı alanlarına erişilebilirlikleri düşünüldüğünde donatı açısından en yetersiz köyler Elmalı, Görele ve Kaynarca'dır.

Köylerde bulunan dernek ve kooperatifler açısından bakıldığında ise Kaynarca ve Görele köylerinde örgütlülüğe ilişkin herhangi bir yapının bulunmaması dikkat çekmektedir. Örgütlülük açısından öne çıkan köyler ise Akbaba, Poyraz, Anadolu Feneri ve Polonez köydür. Akbaba köyünde bulunan kooperatif çalışma alanının tamamına hizmet vermektedir ve çevre köylerden de üyeleri bulunmaktadır. Poyraz köyde bulunan dernek balıkçılık ile ilgili aktiviteler yürütmektedir ve faal durumdadır. Aynı zamanda köyde balıkçılık kooperatifi de bulunmaktadır. Örgütlülük açısından öne çıkan diğer köy de Anadolu Feneri köyüdür. Polonezköy, Zerzevatçı ve Poyraz, İshaklı, Kılıçlı, Paşamandıra, Alibahadır, Cumhuriyet, Riva köylerinde dernekler bulunmaktadır. Bu derneklerin çoğunluğunu cami derneği oluşturmaktadır. Azınlıkta olan güzelleştirme dernekleri de faal olarak çalışmamaktadır. Tüm bunlara ek olarak İshaklı köyünde bir üretici birliği bulunmaktadır.

Donatı alanları ve örgütlenme konusu ayrıntıda Cumhuriyet köyü özelinde de incelenmiştir. Cumhuriyet köyü kırsal alan genelinde Akbaba köyü ile birlikte özellikle eğitim ve ticaret olmak üzere donatı alanları açısından çevre yerleşmelere de hizmet eder konumda bulunmaktadır. Cumhuriyet köyünde;

- İlköğretim okulu,
- Anaokulu,
- Çok programlı lise,
- Meslek lisesi,
- Sağlık ocağı,
- Eczane,
- Spor alanı
- Çocuk oyun alanı,
- Muhtarlık,
- Dini tesis,
- Ve bakkal, restoran, market, kırtasiye, iletişim merkezi, fırın, kasap, marangoz gibi ticaret birimleri yer almaktadır.

Ayrıca alanda turizme hizmet eden günübirlik turizm alanları ve 4 adet turizm amaçlı konaklama tesisi bulunmaktadır. Çalışma alanında mevcutta bulunan donatı alanlarına imar kanununda belirtilen alansal büyüklüklere göre ölçtüğümüzde, aktif yeşil alan haricinde hiçbir donatı alanının standartları karşılamadığı görülmektedir. Ancak yeşil alan standardını büyük ölçüde sağlayan spor alanı da tamamlanmamış olmakla beraber rekreasyonel faaliyet

yapılabilecek koşullara sahip değildir. Ayrıca alanda imar kanununda belirtilmiş olan sosyo-kültürel tesis, halk eğitim merkezi bulunmamaktadır.

Alandaki donatı alanlarının analiz edilmesinde yalnızca büyüklük açısından mevcut standartları karşılayıp karşılamaması açısından bakmamak gerekir. Akıllı büyümenin prensipleri arasında yer alan çevre yerleşmelerden farklılaşma, özgünlük ve mekanda aidiyet hissini oluşması gibi kavramlar çerçevesinde alanda yaşayanların ihtiyaçlarına yönelik donatı alanlarının bulunup bulunmaması önemlidir. Örneğin; kadın istihdam oranının %0 olduğu çalışma alanı için halk eğitim merkezi önemli bir donatı alanı haline gelmektedir. Ya da tarımsal aktivitenin sürdüğü bir yerleşmede tarımsal amaçlı herhangi bir eğitim merkezi ya da ürün depolama merkezi tarımsal aktiviteler için önemli donatılardır. Mevcutta yörenin ihtiyaçlarına yönelik bir donatı alanı bulunmamaktadır.

Alanın eğim açısından bir sorunu bulunmaması alanda donatı alanlarına erişimi kolaylaştırmaktadır. Kırsal alanda yaya erişimi ağırlıklı olarak kaldırım olmamasına rağmen araç yoğunluğunun düşük olması sebebiyle daha güvenlidir. Ayrıca kırsal alanlarda kentsel alanlara göre yaya olarak erişim eğilimi daha fazla olup yaşama biçimi de düşünüldüğünde yürüyebilme mesafesi daha uzundur. Yaş grupları da göz önünde bulundurulduğunda eğitim tesisleri açısından erişilebilirlik açısından anaokulu dışında alanda bir sorun bulunmamaktadır. Anaokulu ile ilgili erişim problemi ise eğitim tesislerinin alanın kuzeybatı ucunda yer almasından kaynaklıdır. Mevcuttaki sağlık alanına erişimde alanın kuzeybatısında yaşayanlar için sorun bulunsa da köy merkezinde yapılmakta olan sağlık tesisinin faaliyete geçmesi ile beraber bu sorun çözümlenecektir.

ilgili problemler, donatı alanları, yol kalitesi gibi çok fazla sorun başlığının tek bir toplantıda görüşülmeye çalışıldığını bu sebeple de çözüme gidilemediği gösterilmiştir.

GMQPO "

Kırsal alanda ekonomik gelişme olmadan fiziksel bir gelişme sağlamak mümkün değildir. Ekonomik gelişme, gelir artışının sağlanması hem yaşam kalitesinin artması hem de işsizliğin önüne geçilmesi açısından önem taşımaktadır. Konunun akıllı büyüme temasında öne çıkan alt başlıkları ise; kaynak edinimi, istihdam olanakları, eko-endüstri gelişimi, işsizlik oranının azaltılması, devlet teşvikleri, kamu-özel ortaklıkları, yerel yönetimde kaynakların etkin kullanımı ve küçük işletmelerin desteklenmesi şeklindedir.

Akıllı büyüme anlayışının prensiplerinden biri olan devlet teşvikleri ekonomik ve sosyal açıdan yapılacak düzenlemelerin, hazırlanacak projelerin ve uygulamaların kamu tarafından desteklenmesi ve teşvik verilmesini içermektedir. Bu konunun bir alt başlığı da kamu-özel ortaklıklarının kurulması ve akıllı büyümeye yönelik uygulamalarda finans aracı olarak kullanılmasıdır. Bu bölümde Beykoz Tarım İlçe Müdürlüğü'nün tarım sektöründe uygulamakta olduğu projeler ile Orman Köy İlişkileri Müdürlüğü'nün vermiş olduğu kredi alanları aktarılacaktır.

Beykoz Tarım İlçe Müdürlüğü 2010 yılı itibari ile tüm köylere tarımsal danışmanlık hizmeti vermektedir. Bunun dışında yürütmekte olduğu projeler ise maddeler halinde;

1. Karamba Yem Bitkisi Üretimini Geliştirme ve Destekleme Projesi
2. Bağ Üretimini Yaygınlaştırma ve Destekleme Projesi
3. Yonca Yem Bitkisi Üretimini Geliştirme Projesi
4. Örtü Altı Domates Yetiştiriciliğini Geliştirme ve Destekleme Projesi
5. Örtü Altı Hıyar Yetiştiriciliğini Geliştirme ve Destekleme Projesi
6. Silajlık Mısır Üretimini Geliştirme ve Destekleme Projesi

(<http://www.beykoztarim.gov.tr/index.php?Sayfa=Proje>)

Orman Köy İlişkileri Müdürlüğü'nün (ORKÖY) vermiş olduğu kredi destekleri ise büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık, arıcılık, seracılık, kültür mantarcılığı, bağcılık, meyvecilik, halıcılık, kilimecilik, eko-turizm ve güneş enerjisi ile su ısıtma sistemleri gibi konuları kapsamaktadır.

(<http://www.orkoy.gov.tr/ORKOY/AnaSayfa/ekonomikrediler.aspx?sflang=tr>)

Ekonomi başlığı altında yer alan istihdam yaratılması ve işsizliğin önlenmesi gibi faktörlerin planlama çalışmasına entegre edilebilmesi için öncelikli olarak sektörel dağılım, işsizlik

oranları, istihdam durumu, gelir durumu, potansiyel-gerçek aktivite ve bağımlılık oranlarının ortaya konması gereklidir. Kırsal alan geneli ölçeğinde detaylı sosyal doku araştırması bulunmaması sebebiyle ekonomi başlığı altında yer almakta olan yerel istihdam oranları, küçük ölçekli işletmelerin gelişimi gibi konuları kırsal alan genelinde irdelemek mümkün değildir. Bu sebeple bu başlıklar Cumhuriyet Köyü özelinde irdelenmiştir.

Cumhuriyet Köyü'nde %29 oranında çalışan, %71 oranında ise çalışmayan bulunmaktadır. Çalışmama nedenleri irdelendiğinde ise %36 oranında öğrenci, %11 emekli, %30 oranında ev hanımı, %10 oranında ise rantiyeli geliri olup çalışmayanlar bulunmaktadır. Çalışma alanındaki işsizlik oranı ise %15,4'tür. Çalışmama nedenleri arasındaki dikkat çeken en önemli oranlardan biri ev hanımlarıdır. Çünkü alandaki kadın istihdam oranı %0'dır. Bu durumun sebepleri arasında toplumsal yapı ve tarımda istihdam eden kadınların bunu meslek olarak görmemeleri vardır. Ayrıca alanda kadınların %30'u el sanatları ile uğraşmakta olup alanda kurulan pazarda ve toptancılara satarak gelir elde etmektedir. Rantiyeli geliri olup çalışmayanlar ise geliri ağırlıklı olarak tarım topraklarının bir kısmını kiraya vererek elde etmektedir. Bu da aslında tarımsal aktivitenin halen sürdürülmekte olduğunun bir göstergesidir. Çalışma alanında potansiyel aktivite oranı 0,74, gerçek aktivite oranı ise 0,29'dur. Potansiyel bağımlılık oranı 0,36, gerçek bağımlılık oranı 2,45'tir. Ayrıca hane başına düşen ortalama gelir yaklaşık 1800 TL. , kişi başına düşen gelir ise yaklaşık 430 TL.'dir. Bu oranlar açlık sınırı olan 830 TL. 'nin üzerinde olmasına rağmen, yoksulluk sınırı olan 2830 TL.'nin altında bulunmaktadır. Çalışan nüfusun %70'i hizmet, %18'i sanayi ve %12'si ise tarım sektöründe istihdam etmektedir. Kırsal karaktere sahip bir alan için %12'lik bir tarımsal istihdam oranı çok düşük olmakla beraber bu durumun en büyük sebebi insanların hanelerinde bu işi ikinci iş olarak yapmalarındır. Gerçekte, alanda farklı ölçeklerde, yaklaşık %90 oranında bir tarım toprağı sahipliği mevcuttur. Hatta tarım toprağına sahip olmayanlarda tarım toprakları kiralamakta olup ekim yapmaktadır. Yinede tarımsal aktivitede özellikle son 10 yılda bir düşüş yaşanmıştır. Akıllı büyümenin de temel prensiplerinden biri olan yerel kaynakların etkin kullanımı açısından önemli olan tarımsal aktivitede yaşanan düşüş hayvancılıktaki devlet desteğinin azalması, süt fiyatlarının düşmesi ve yem fiyatlarının artması ile ilgilidir. Çünkü çalışma alanında ağırlıklı olarak hayvancılığa yönelik tarımsal aktivite gerçekleşmektedir.

Akıllı büyümede ekonomi açısından önemli olan diğer bir etmen ise yerel istihdam oranıdır. Akıllı büyümede temel prensiplerden biri de ev ve iş yeri ilişkisinin güçlü olmasıdır. Yani

ikamet edilen yerde çalışıyor olmak önemlidir. Kırsal alan genelinde tarımsal istihdamın yüksek olmasından kaynaklı olarak kentsel alana göre kırsal alanlar yerel istihdam açısından daha büyük bir potansiyele sahiptir. Cumhuriyet köyünde %70'lik bir oranla hizmet sektörü öne çıksa da yerel istihdam oranı %67'dir. Çünkü hizmet sektöründe istihdam edenlerin %82'si köyde istihdam etmektedir. Bu durum da alanda bulunan turizm tesisleridir. Ümraniye ve Çekmeköy'de çalışmakta olan nüfusun tamamı ise sanayi sektöründe istihdam etmektedir. Ekonomik gelişmede önemli olan bir diğer etmen ise küçük ölçekli işletmelerin gelişimidir. Bu çerçevede alanda ticaret ve turizm amaçlı işletmeler bulunmaktadır. Ticaret alanları ağırlıklı olarak yerleşik alana hizmet etmekte olup yerleşik alan içinde konumlanmaktadır. Turizm amaçlı işletmeler ise I. ve II. kademe yol kenarlarında konumlanmakta olup İstanbul geneline hizmet etmektedir. Bu işletmeler doğa ile bütünleşme, doğa sporları, avcılık, binicilik ve dinlenme gibi amaçlara hizmet eder nitelikte olması dolayısıyla diğer amaçlara hizmet eden turizm işletmelerine göre daha küçük ölçekli ve çevre ile daha uyumludur.

WNC KÖ "

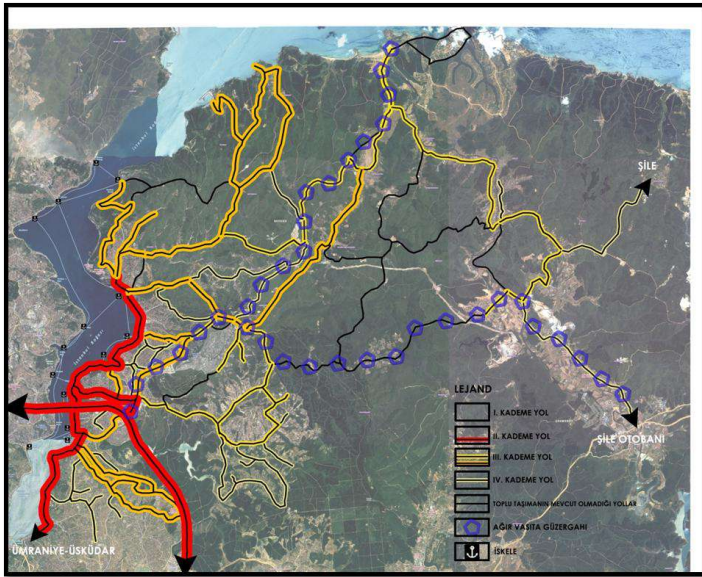
Akıllı büyümede, topluluklar için konut, çalışma ve donatı alanlarına ulaşımında daha fazla seçeneğin sunulması anahtar amaçlar biridir. Karayolu ulaşımı özellikle metropoliten alanlarda giderek kötüleşmektedir. Bu nedenle akıllı büyüme yaklaşımında ulaşım yapılanmasına yeni alternatifler üretmek gerekmektedir. Kompakt gelişim ile de bağlantılı olarak özellikle işyeri- konut, konut-donatı alanları ilişkisinin yaya ve bisiklet ulaşımı ile sağlanması akıllı büyümenin temel amaçlarındanidir. Yürünebilir mekânların üretilmesi hem özel araç kullanımının azaltılması, hem de sağlıklı toplumlar oluşturulması bakımından önem taşımaktadır. Bunun dışında ulaşım modlarındaki çeşitlilik ve bunlar arası entegrasyon önemli kriterlerdendir.

Beykoz ilçesi genelinde karayolu ve deniz yolu olmak üzere iki farklı ulaşım modu mevcuttur. Alan genelinde ulaşım biçimi ağırlıklı olarak karayolu olup kıyı ile ilişkili mahallelerde deniz yolu da kullanılmaktadır. Kırsal alanda da belirli köylerde(Anadolu Feneri, Poyrazköy ve Riva) denizyolu ulaşımı imkânı olsa da mevcutta kullanılmamaktadır. Bu durumun en büyük sebebi mevcutta bu ulaşım biçimi için köylerin nüfus büyüklükleri düşünülürse talebin az olmasıdır.

İlçe genelindeki bu iki ulaşım biçiminin birbiri ile bağlantısı sağlanmıştır. Kentsel alanda bulunan altı adet iskeleyi birbirine ve kente bağlayan, kullanıma göre bakıldığında 2. kademe,

Kullanıma göre ulaşım kademelenmesine bakıldığında¹; TEM otoyolu, kentsel alandaki sahil yolu ve sahil yolundan Tem otoyoluna paralel olup Kavacık kavşağına bağlanan yollar Beykoz ilçesindeki I. kademe ulaşım akslarıdır. Kavacık kavşağından başlayarak Beykoz merkeze ulaşan yol, bu yoldan çıkarak Zerzevatçı, Paşamandıra ve Alibahadır köylerinden geçen yol aksı, özellikle iskelelere bağlanan doğu- batı yönündeki kentsel alan içindeki yollar ve kentten çıkarak, Poyrazköy ve Anadolu Feneri'ne ulaşan yollar II. kademe ulaşım akslarıdır. Polenezköy dışındaki köylere hizmet eden ve kent içi bazı ara bağlantıları sağlayan yollar kullanıma göre III. kademe yollardır. Polenezköy üzerinden geçen herhangi bir toplu taşıma aksı bulunmamaktadır. Beykoz ilçesinin kuzeyinde ve kuzeydoğusunda yer alan taş ocakları nedeniyle alanda ağır vasıta güzergâhları yer almaktadır. TEM otoyolu ve taş ocakları arasında Kavacık-Riva ve Kavacık-Polenezköy-Cumhuriyet Köyü-Şile otobanı aksları ağır vasıta trafiğinin yoğun görüldüğü akslardır.

Harita 6: Beykoz İlçesi Kullanıma Göre Ulaşım Kademelenmesi

Kaynak: ELMAS, G., DOĞAN, Y., (2011), Beykoz İlçesi Kırsal Alanda Akıllı Büyüme
Analitik Çalışması

¹ Kullanıma göre ulaşım kademelenmesi, özel araç sayımı ile ilgili veri olmadığı için sadece toplu taşımaya göre oluşturulmuştur.

Cumhuriyet köyü yerleşik alanı da bu bağlamda ele alındığında; alanda karayolu olmak üzere tek tip ulaşım modu kullanıldığı görülmektedir. Alandaki ulaşım kademelenmesi irdelendiğinde; yerleşik alanın güneydoğusunda geçen Bozhane köyünden gelen ve Polonezköy'e doğru giden yol I. kademe yol olup aynı zamanda ağır vasıta güzergahı olarak kullanılmaktadır. I. kademe yoldan çıkarak Hüseyinli köyüne doğru giden ve alandaki konaklama tesislerine hizmet etmekte olan yol II. kademe yoldur. Yerleşik alanda içerisindeki I. kademe yol ise I. kademe yol olan Beykoz Caddesi'nden çıkarak köy merkezine ulaşan ardından tekrar Beykoz Caddesi'ne bağlanan Ressam Mehmet Caddesi'dir. Merkezden yola çıkan Muttalip Yavuz Caddesi, Aydınlar Caddesi ve Bağlar Caddesi ışınal yollar olup yerleşik alan içerisindeki II. kademe yollardır. Alanda bu caddeler dışında kalan yollar ise III. kademe yollardır. Ulaşım kademelenmesi kullanım sıklığı, yol kalitesi ve yol genişliği göz önünde bulundurularak oluşturulmuştur. Alandaki toplu taşıma irdelendiğinde; alanda toplam 2 durak bulunmaktadır. Bu duraklardan biri köy merkezinde diğeri ise eğitim tesislerinin konumlandığı alanda bulunmaktadır. Çalışma alanından biri Beykoz merkezden diğeri ise Ümraniye'den olmak üzere iki toplu taşıma hattı geçmektedir. Her iki hat içinde Cumhuriyet köyü son duraktır. Beykoz merkezden gelen toplu taşıma hattını ağırlıklı olarak kırsal alandan bu köye eğitim amaçlı gelen öğrenciler kullanmaktadır. Haneler köyden Beykoz merkeze hattın 125 dk. sürmesi, diğeri toplu taşıma hatlarına göre daha pahalı olması ve yeterince sık olmaması sebebiyle ağırlıklı olarak özel araçlar ile gitmektedir.

Akıllı büyümede ulaşım açısından önemli olan diğeri bir veri de özel araç sahiplilik oranları, iş yeri- konut ilişkisinin hangi ulaşım biçimi ile sağlandığı ve bisiklet kullanma eğilimleridir. Alanda %67 oranında özel araç sahipliliği mevcuttur. Özel araçlar özellikle alışveriş, gezi ve ziyaret amaçlı kullanılmakta olup iş yerine ulaşımında özel araç dışında servisler de kullanılmaktadır. Çalışma alanında yerel istihdam oranı %67 olması dolayısı ile köy içinde çalışan bu grup işe de yaya olarak gitmektedir. Özellikle sanayi sektöründe çalışanlar ise ağırlıklı olarak servisleri kullanmaktadır. Alandaki servis kullanımını %18'dir. Çalışma alanındaki eğitim ve mesafeler uygun olmasına rağmen bisiklet vb. motorsuz araç sahipliliği ise %5 ile sınırlı kalmaktadır.

¥ GXTG''

Metropolitan alanlardaki kentsel gelişim hareketinin saçaklanma şeklinde olması açık alanlar ve özellikle korunması gereken üretken alanlar(orman alanları, tarım alanları vb.) üzerinde

büyük bir baskı yaratmaktadır. Bu açık alanların kaybı ekosistem üzerinde çok yönlü olumsuz etkiler yaratmaktadır. Bunlar;

- 1- Doğal değerlerin özelliklerinin yok olması(orman alanları, sulak alanlar vb. alanların),
- 2- Bu doğal değerlerin sağladığı fonksiyonların kaybolması(su akış kontrolü, bu alanlarda yaşayan canlılar ve endemik türler, oksijen üretimi vb.),
- 3- Tarım alanlarından elde edilen ürünlerin niteliğinin düşmesidir.

Ayrıca yapılaşmış alanın giderek saçaklanmasının özel araç kullanımını arttırması nedeniyle günümüzün önemli çevre sorunlarından olan küresel ısınmanın ve hava kirliliğinin de giderek artması çevreyi olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle akıllı büyümenin temel prensiplerinden biri de nitelikli bir çevrenin oluşturulmasıdır. Nitelikli bir çevrenin oluşturulması çevresel kalite ve sağlık açısından fayda sağlar. Doğal yaşamın ve güzelliklerinin korunmasını sağlar. Hava kirliliği ile mücadeleyi arttırır. Erozyon ve rüzgâr kontrolünü sağlar, gürültü kirliliğini minimuma indirger ve sıcaklığı dengeler.

Çevre, çevrenin kalitesi akıllı büyümedeki en temel bileşendir. Akıllı büyümenin temelinde çevre ile ilgili olarak özellikle üretken alanların korunması, tepe noktaları, vadi tabanları gibi kritik alanların korunması, yenilenebilir enerji kullanımı ve hava, su kalitesinin yükseltilmesi gibi prensipler yer alır. Bu prensipler, kırsal alan içinde planlama sisteminde önemli bir yer teşkil etmektedir. Bu bağlamda, incelemede ölçek faktörü gözetildiğinde; korunması gerekli kritik alanlar ve çevre sorunları genel bir yaklaşım ile Beykoz ilçe geneli ve Beykoz İlçesi kırsal alanı genelinde, yenilenebilir enerji kullanımı ve hava-su kalitesi Cumhuriyet Köyü özelinde irdelenmiştir.

• **MQTWPO CUKI GTGMN 'MI V MCNCPNCT"**

Beykoz ilçesinde bulunan korunması gerekli kritik alanlar, orman alanları, jeolojik açıdan sakıncalı alanlar, tarım alanları, orman vasfını yitirdiği öngörülen alanlar, havza alanı, vadi tabanları ve bu alanlar üzerinde bulunan yerleşmeler, Boğaziçi manzarasına hâkim noktalar ve siluet noktalarıdır.

Orman alanları ve orman vasfını yitirdiği öngörülen alanlara bakıldığında günümüzde, ilçe genelinde orman alanlarının %13,39'u orman vasfını yitirdiği öngörülen alan olarak orman sınırları dışına çıkarılmıştır. Bu alanların %41,81'i ise yapılaşmıştır. Kırsal alanda ise orman alanlarının %8,15'i orman vasfını yitirdiği öngörülen alan olarak ilan edilmiştir. Bu alanın ise %17,94'ü yapılaşmaya konu olmuştur.

Orman alanlarını en çok kaybeden kırsal yerleşmeler, %51 ile Örnekköy, %45 ile Görele köyü, %35 ile Elmalı köyü, %25 ile Zerzevatçı ve Dereseki köyleri ve %19 ile Riva köyüdür. Poyraz ve Göllü köylerinde ise orman vasfını yitirdiği öngörülen alan bulunmamaktadır. Orman vasfını yitirdiği öngörülen alanların üzerlerindeki yerleşme oranları irdelendiğinde, Elmalı köyünde bulunan bu alanların %39'una, Kaynarca köyünde %33'üne, Zerzevatçı köyünde %28'ine, Riva köyünde %25'ine ve Örnekköy'de %24'üne yerleşilmiştir. Orman vasfını yitirdiği öngörülen alanlar üzerindeki yerleşme oranının %5'in altında bulunan köyler ise Kılıçlı, İshaklı, Mahmutşevketpaşa ve Öğümce köyleridir. Orman alanları en çok tahrip edilmiş kırsal alanlar ağırlıklı olarak kent çeperinde bulunan alanlar(Elmalı, Dereseki, Örnekköy köyleri) ya da ikinci konut baskısı altında kalan alanlardır(Riva köyü).

İlçe genelinde jeolojik açıdan sakıncalı alan 1336,8 ha. olup bu alanın %12,14'ü üzerinde yerleşme bulunmaktadır. Kırsal alanda bulunan jeolojik açıdan sakıncalı alanların %7,65'i üzerinde yerleşme bulunmaktadır. Kentsel alanda ise bu oran %34,9'dur. Kırsal alanda jeolojik sakıncalı alan üzerinde en çok yerleşme bulunan köyler; Bozhane(%30), Poyrazköy(%33), Göllü(%18) ve Öğümce(%18) köyleridir. Kentsel alanda ise Çamlıbahçe(%94), Yeni Mahalle(%78) ve Beykoz Merkez(%55) mahalleleri jeolojik sakıncalı alan üzerinde en çok yerleşme bulunan alanlardır.

Kırsal alanda tarım alanları üzerinde bulunan yerleşmelerin dağılımına bakıldığında; Polonezköy(%87), Bozhane(%87), Öğümce(%72) ve Cumhuriyet(%68) köyleri en yüksek oranlara sahip yerleşmelerdir. Akbaba, Anadolu Feneri, Dereseki, Elmalı, Görele, Kaynarca, Örnekköy, Poyraz ve Zerzevatçı köylerinde ise tarım alanları üzerinde yerleşme bulunmamaktadır.

• **Y GXTG'UQTWP NCTK'**

Çevre sorunları başlığı altında arazi kullanıma ait sorunlar ve orman alanı işgalleri, dere yatakları kirliliği, içme ve kullanma suyu sorunları, atık su sorunları, doğal kaynakların kullanımına ilişkin sorunlar ve Beykoz kırsal kesiminde yaban hayatı etkileyen aktiviteler aktarılacaktır.

Arazi kullanımına ilişkin en büyük problem orman vasfını yitirmiş olduğu öngörülen alanlar üzerindeki yapılaşma baskısıdır. Gerek kıyı köylerinde gerek diğer köylerde orman vasfını yitirmiş olduğu öngörülen alanlar, orman alanları veya tarım alanları üzerinde ikinci konutlar

yapılmaktadır. Bir diğer problem ise ekilebilir tarım arazilerinin kısıtlı olmasıdır. 7. Sınıf arazilerde tarla açmak ve verimli bir tarım işletmeciliği yapmak mümkün olmamaktadır.

Gürültü kirliliği açısından bakıldığında ise Beykoz ilçesinde en sorunlu alanlar Beykoz merkez, Paşabahçe, Rüzgarlıbahçe, Kavacık ve Beykoz sahil şerididir. Bu alanlarda nüfus yoğunluğu ve ziyaretçi yoğunluğu yüksek olduğundan araç kullanımı daha fazladır ve gürültü kirliliğinin oluşmasındaki en büyük etkenlerden biri de trafiktir. Bunun dışında maden ocaklarının yakın çevresindeki alanlarda gürültü kirliliğine maruz kalmaktadır.

Beykoz ilçesi için öne çıkan çevre sorunlarından biri de dere yataklarında evsel atıklar ve günübirlik turizm aktiviteleri nedeniyle oluşan su kirliliğidir. Beykoz mücavir alan koruma amaçlı nazım imar planı analiz raporunda Riva deresi ve kollarında orta derecede kirlilik tespit edildiği vurgulanmıştır. Bunun yanında Karadeniz'deki tuzlu suyun yağışın az olduğu günlerde nehrin su seviyesinin deniz seviyesinin altında kalması nedeni ile Riva deresinin tatlı sularına karışması ve buradaki biyolojik çeşitlilik üzerinde oluşturduğu tehdit de önemli bir çevre sorunudur. Göksu deresi boyunca uzanan yolun çevresi ve yamaçlarda bulunan yerleşmeler nedeni ile bitki örtüsü yok olmuş ve dere yatağı daralmıştır. Göksu evleri ve çevresindeki arazilerde önemli erozyon sahaları oluşmuştur. Küçüksu deresi yatağı ise özellikle Anadolu Hisarı ve Ümraniye yolunun vadi tabanını izlemesi nedeni ile daralmıştır. Su kaynaklarının sanayi atıkları ve evsel atıklar ile kirlenmesi, havzanın dik yamaçlarında doğal bitki örtüsünün tahribi ve yer yer toprak erozyonunun aktif hale gelmesi ile su kalitesi açısından önemli sorun alanları oluşmaktadır. Özet olarak dere yataklarında bulunan yol aksları, yerleşmeler, evsel atıklar ve sanayi atıkları ile mevsimsel değişiklikler nedeniyle kuruyan dereler zemin geçirgenliğini azaltmakta ve su kalitesini düşürmektedir.

Beykoz'da içme ve kullanma suyu açısından ortaya çıkan başlıca problem, hızla artan nüfus, gelişen meskûn alanlar ve genişleyen hizmet ve sorumluluk bölgeleridir. Kaçak yapılaşmış alanlarda meydana gelen hızlı nüfus artışı bu bölgelerdeki içme ve kullanma suyu talebini arttırmakta ve su kaynakları, arıtma tesisleri, isale ve terfi boruları, su depoları ve şebekeler aşırı talep ve yüklenmeden kaynaklanan arızalara maruz kalmaktadır. Yüksek kotlu alanlara hizmet edecek yeni bir servis bölgesi bulunmamaktadır. Bunun yanında altyapının yetersiz olması nedeni ile uygulanan geçici çözümler de enerji kullanımını arttırmaktadır.

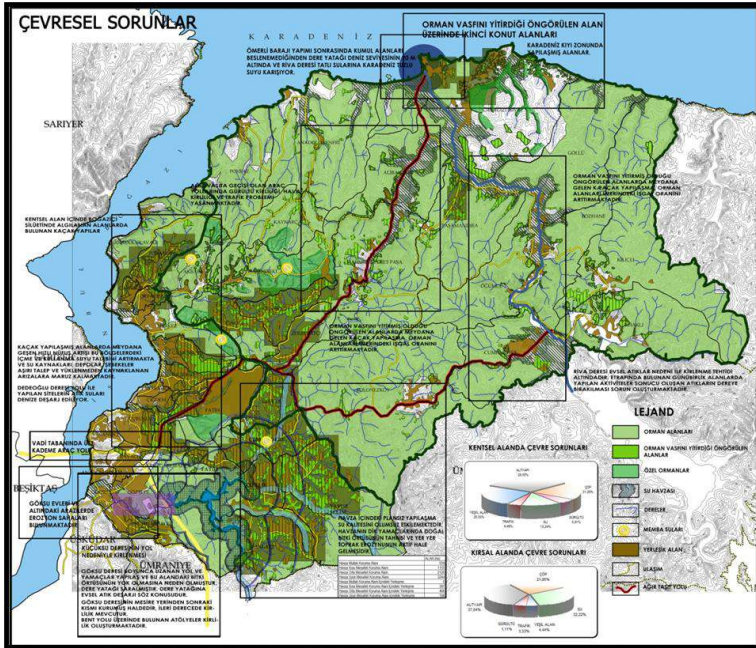
Atık su açısından da vadi yataklarında ve dere yataklarında bulunan yerleşik alanlarının atık sularını kontrolsüz derelere deşarj etmesi, Çavuşbaşı bölgesinde havzada bulunan

yerleşmelerin atık suları ve Beykoz kırsal kesiminde hızla artan gecekondulaşma, kanalizasyon şebekesinin bulunmaması gibi nedenler çevresel sorunlara neden olmaktadır.

Doğal kaynakların kullanımı konusundaki problemler ise orman vasfını yitirmiş olduğu öngörülen alanlar nedeni ile orman alanlarının, dere yataklarının, havza alanının ve membalar ile tatlı su kaynaklarının bulunduğu alanların yerleşime konu olması ve tehdit altında olmasıdır.

Beykoz kırsal kesiminde yer alan yaban hayatı tehdit eden sorunlar ise bu alanların yerleşime konu olması, yasadışı gelişen alanlarda meydana gelen hızlı nüfus artışı ve bunun yol açtığı trafik sorunudur. Bunun yanında Polonezköy tabiat parkının içinden geçen ağır taşıt güzergâhı da yaban hayatı tehdit eden en önemli aktivite olarak öne çıkmaktadır.

Yerleşik alanlarda vurgulanan çevre sorunları ise altyapının bulunmaması, çöp toplama sisteminin yetersiz oluşu, su şebekesinin bulunmaması veya bulunan yerlerde fazla talep nedeni ile meydana gelen arızalar sonucu sık sık su kesintilerinin meydana gelişi gibi sorunlardır.

Harita-7: Beykoz İlçesi Çevre Sorunları

Kaynak: ELMAS, G., DOĞAN, Y., (2011), Beykoz İlçesi Kırsal Alanda Akıllı Büyüme

Anolitik Çalışması

"

• [GP NGPGD N T'GP'GTL 'MWNCPKÖ K'

Yenilenebilir enerji kullanımı akıllı büyümede teknolojinin ekolojik amaçlı kullanılması anlayışı ile ilgili etmenlerden biridir. Beykoz ilçesinde yaygın olmayan yenilenebilir enerji çalışma alanında kısmen kullanılmaktadır. Bu durum ORKÖY' ün güneş enerjisi kullanımı ile ilgili verdiği krediler ile meydana gelmiştir. Alan genelinde yapıların %19'u güneş enerjisi kullanmakta olup bu yapılar alan genelinde dağılmıştır. Güneş enerjisi kullanmakta olan yapılar tipoloji olarak değişim göstermektedir. Yani güneş enerjisi kullanan 1950 yılı öncesi yapılmış tek katlı yapılar olabildiği gibi 1995 yılı sonrası yapılmış çok katlı doku ile uyumsuz yapılar da olabilmektedir.

• J CXC'XG'UWMCN VGU "

Çalışma alanındaki hava ve su kalitesi irdelendiğinde; her iki başlıkta da problem olduğu görülmektedir. Alandaki şebeke suyu tesisatın iyi olmamasından kaynaklı olarak içme suyu olarak kullanılmamaktadır. Bu sebeple çalışma alanında hazır su ve çeşmelerden elde edilen sular kullanılmaktadır. Bu noktada alandaki çeşmeler önemli bir veri haline gelmektedir. Alan genelinde 10 adet kullanılan çeşme olup, çeşmeler alan bütününe yayılmıştır.

Çalışma alanındaki hava kalitesi irdelendiğinde, konutlarda kullanılan ısınma sistemi önemlidir. Çalışma alanında doğalgaz şebekesi bulunmasına rağmen alanda yalnızca %33 oranında doğalgaz kullanımı mevcuttur. Bu durum köyde makta usulü ile odun elde edilmesi dolayısı ile de ısınma maliyetinin soba kullanımında olmaması ile ilgilidir. Bu durumda hava kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir.

UQPW " "

"Kırsal Alanda Akıllı Yerleşim Planlaması" teması altında yapılmış olan bu alan incelemelerinden yapılacak çıkarımlar ile ilçe kırsal alanında, ekonomik büyümeden çok sektörel gelişmeyi, mevcut yapının iyileştirilmesi ve kontrol altına alınması gibi hedefler ile çevresel ve sosyal açıdan daha yaşanabilir bir Beykoz kırsalı oluşturulabilir. İlçenin en önemli problemi olan doğal kaynaklar üzerindeki konut baskısı azaltılarak, doğaya saygılı, yürünebilir, karma fonksiyon kullanımına sahip çevreler oluşturulması ve yasa dışı alanların çevresel etkilerinin azaltılması ile yaşam kalitesinin artırılması bu tema bazında en temel hedeflerdendir.

Mevcutta tüm kırsal alan üzerinde bir yapılaşma ve nüfus baskısı olsa da alandaki geçim kaynaklarının azalması ile yerli nüfus azalış göstermekte böylece alan sosyal dokusunu dolayısı ile de özgün kimliğini yitirmektedir. Bu durum mekâna da yansımaktadır. Alandaki özgün yapılar korunmamakta olup yeni yapılan ve yapılaşma koşullarına uygun olmayan kaçak yapılar ile üst gelir grubuna hitap eden, kendini yerleşik alandan soyutlamış kapalı siteler, kırsal alandaki dokuya ciddi bir biçimde hasar vermektedir. Bu noktada çalışma alanı için yapılan incelemelere göre; kırsal yerleşmeler temelde kentleşme baskısı altında kalarak özgünlüğünü yitirmiş ve kırsal karakterini sürdürmekte olan yerleşmeler olarak iki ana tipolojiye ayrılabilir. Bu bağlamda her iki tipoloji için yaklaşımlar farklılık gösterecektir. Özgünlüğünü yitirmiş yerleşmeler için geliştirilecek projeler ile özgün kimliğin yeniden kazanılması ile ilgili bir yaklaşım söz konusu iken, kırsal karakterini mevcutta sürdürmekte olan yerleşmeler içinse korumacı bir yaklaşım izlenebilir. Özellikle kırsal alanlarda ihtiyaç duyulan donatı alanlarının kurgulanması ve karma fonksiyon kullanımı için ise yerleşik alan içi boşlukların değerlendirilmesi önem taşımaktadır. Ayrıca her iki yerleşim tipolojisi için de özgünlüğün ve kimliğin dolayısıyla da fizik mekânın korunması ve kalitesinin artırılabilmesi için öncelikli olan ekonomide bir gelişmenin sağlanmasıdır. Çünkü kırsal alanlardaki en önemli durum, genellikle büyüme baskısı karşısında özellikle tarım alanlarının ve doğal varlıkların korunması yani üretken alanların korunması ile ilgili olan mücadeledir. Özellikle kırsal ekonominin giderek küçülmesi ve çalışma alanlarının kentsel alanlara kayması ile kentsel ve kırsal alanlar arasında bir bağımlılık ilişkisi doğmaktadır. Bu ilişkinin giderek kuvvetlenmesi ise kırsal alana yapılaşma baskısı olarak dönmektedir. Bu durumda da yerel ekonominin kuvvetli kalabilmesi ve kırsal alandaki karar vericilerin kaynaklar üzerinde etkin olabilmesi gerekmektedir.

Sivil liderlik ve toplumsal birliktelik oluşturulması bağlamında, kırsal alanda oluşturulacak altyapı, örgütlenmenin ve bilgi paylaşımının sağlanması ile mevcut ve gelecek uygulamalarda halk katılımının sağlanması yine akıllı yerleşim planlamasının sosyal boyutu açısından büyük bir öneme sahiptir. Tüm bunlara ek olarak akıllı yerleşim planlamasının en temel aşaması akıllı bilgi sistemleri, paylaşım platformları ve kontrol sistemleri oluşturularak gelişimin izlenmesi, katılımın sağlanması ve gerekli yerlerde müdahale edilebilmesidir. Paydaşların plan süreçlerinin katılımının sağlanması ve kamunun yürütmekte olduğu projelerin gelişimini izleyebilmesi, yasadışı konut alanlarının gelişiminin engellenebilmesi açısından kontrol sistemleri hayati bir önem taşımaktadır.

Akıllı Yerleşim İlkelerinin Kırsal Alandaki Yansımaları
Beykoz İlçesi Kırsal Alanı Örneği

Daha çok mevcut alandaki müdahaleler ile belirlenmiş olan sorun alanlarında çözüme gidilerek, kırsal alanlarda daha önce bulunmamış olan herhangi bir aktivite önermek yerine, söz konusu kırsal alanların kendi iç potansiyellerinin değerlendirilmesi, önerilen aktivitelerin hayata geçmesi, uygulanması, katılımın ve duyarlılığın sağlanması açısından önem taşımaktadır. Ayrıca mevcutta bulunan bir aktivitenin geliştirilmesi ve desteklenmesi, sahip olunan deneyim üzerine getirilen gelişim kararları da daha uzun vadeli olacaktır.

MC[P CMNCT''

Andrews, C. J., (2000). Analyzing Quality of Place, New Brunswick, U.S.A.

Beykoz Tarım İlçe Müdürlüğü, 2004

ELMAS, G., DOĞAN, Y., (2011), Beykoz İlçesi Kırsal Alan Genelinde Yapılan Anket ve Analitik Çalışmaları, 2011

ELMAS, G., (2011) Cumhuriyet Köyü Fizik Mekân ve Sosyal Yapı Analitik ve Anket Çalışmaları

ICMA, Smart Growth Network, (2010). Putting Smarth Growth to Work in Rural Communities.

İBB Hâlihazır Haritaları, 2005

İstanbul Metropolitan Alan Planlama Bürosu, Beykoz İlçesi Analitik Raporu (2006)

1/5000 Ölçekli Beykoz Mücavir Alan Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı (II. Etap) ve Raporu (2005)

PVGTPGV'MC[P CMNCTK'

<http://www.orkoy.gov.tr/ORKOY/AnaSayfa/ekonomilkrediler.aspx?sflang=tr>, 01 Ekim 2011

http://www.smartgrowth.org_pdf_gettosg.pdf 01 Ekim 2011

<http://www.smartgrowth.org/engine/index.php/issues/category/life/>, 01 Ekim 2011

<http://cumhuriyetkoy.org/default.asp?t=2>, 15 Mart 2011

<http://www.beykoztarim.gov.tr/index.php?Sayfa=Proje> , 01 Ekim 2011

<http://www.epa.gov/>, 01 Ekim 2011

"
"
"
"
"
"
"
"
"
"
"
"

KZ0QVWTWO <¥ GXTGUGN'RNCPNCO C' CMNC K0 NCTK'
Qwt wo 'De ncp,<Yard. Doç. Dr. Mustafa Oğuz Sinemillioğlu

SORU-CEVAP

"
"

[**tf0'Fq=0'Ft0'O WUVCHC''Q W "U PGO NN Q NW** Her iki konuşmacıya da çok teşekkür ediyoruz. Soru bölümüne geçiyoruz. Soru varsa 6 soru alacağız, mümkünse soru sormaya özen gösterelim. Tabii ki katkıları da alabiliriz.

UGXI "O WNW" Yeşiller Partisi. Şimdi ben aslında en son konusundan başlayayım, yenilenebilir enerji kullanılmıyor diyorsunuz, ama odun biyokütledir ve yenilenebilir enerjidir. Ayrıca güneşle kurutulan çamaşırlar da yenilenebilir enerjiyle kurutuluyor sayılır. Yani onların evlerinde kurutma makinesi olmaması onların yenilenebilir enerji kullanmadığı anlamına gelmiyor, bunu da biraz dikkate almanızı rica ediyorum. Özellikle odun kullandığınız, odun bir yenilenebilir enerji türüdür.

Sonrasında Hülâgü Hocamıza bir soru yönelteceğim. Aslında başlık beni biraz heyecanlandırmıştı: “*Adaletin Kentlerde Görünmeyen Yüzü: Çevresel Adalet*”, ama çok insan merkezci bir sunumla karşılaştım ve çok şaşırdım. Çünkü çevre, ekoloji bakış açısı biraz daha üçüncü hak, üçüncü nesil haklarıdır. Yani başka canlıların haklarını koruma yolunda ortaya çıkmıştır ve bu mücadeleyle gelişmektedirler. Bu anlamda şehirde sadece insan merkezci bir şekilde bu sunumu yapmanız beni biraz dediğim gibi rahatsız etti diyeyim daha doğrusu. Çünkü şehir sonuçta diğer canlılarla paylaştığımız bir ortam, o anlamda kuşundan tutun da diğer sokak hayvanlarına kadar, bitkilere kadar, aynı zamanda endemik bitkiler de oluyor şehirlerde, onlara hiç yer vermemeniz beni çok şaşırttı. Bu konuda bir yorum almak istiyordum.

Daha sonra Ertürk Hocamıza çok kısa bir soru sormak istiyorum. Biz de kendi aramızda bu tartışmayı sürekli yapıyoruz ve gerçekten fikir açıcı bir sunumdu, çok teşekkürler bütün konuşmacılara. Sağlıklı bir ekosistemde bütün canlıların belirli bir oranı vardır, yani bir ekosistemin sağlıklı işlemesi için bir canlının diğer canlı türünü baskılamaması gerekir. Bu anlamda ekokentlerde nüfus yoğunluğu ne olmalıdır? Bununla ilgili bir soru sormak istiyorum, teşekkürler.

[**tf0'Fq=0'Ft0'O WUVCHC''Q W "U PGO NN Q NW** Başka soru var mı? Bu tür oturumlarda genellikle bir soru sormak için hazırlık evresi olur, o arada biz cevap verelim olmazsa tersten başlayarak.

[**G O'FQ CP'**Öncelikle teşekkür ederiz katkılarınız için, aslında biz yenilenebilir enerji başlığının çok daha kapsamlı ele aldık, bildiride daha kapsamlı, ama burada çok ayrıntılı sunumda da biraz azizlik etti, ele alamadık. Tabii ki dediğiniz gibi yenilenebilir bir enerji olduğunu, ama biz bunu hava kalitesiyle birlikte ele aldığımız için aynı zamanda da bölgede

bu alanların, orman alanlarının işgali, orman alanlarının azalması çok önemli bir sorun olduğu için sonuçta yenilenebilir enerji dediğimizde yenilenme hızı da çok önemli. Bu alan için ele aldığımızda o yüzden bunu bir sorun olarak ele aldık. Yoksa dediğiniz gibi başka enerjilere de dönüştürülebilir bir kaynak aslında odun, bunun farkındayız, ama o vurguyu yani bu sunumda koyamadık, o konuda teşekkürler, haklısınız.

Fatih Öncü / MCRNCP/ Ben soru için teşekkür ediyorum. Doğrudur, insanı reddeden bir ekoloji zaten söz konusu değil, ancak ekoloji bugüne kadar Batıdan sermaye birikiminin elde edildiği ülkelerden pozitivist olarak da geldi. Onu lütfen unutmayınız, bakınız, pozitif bilim, Karl Popper'in "açık toplum" düşüncesiyle bazı ekolojik düşünceye dahi egemendir. Dolayısıyla işin felsefi yönüne girdiğimizde çok güzel bir soru, onun için ben teşekkür ediyorum arkadaşımıza, sermaye birikiminin, dolayısıyla kapitalizmin ilerleyebilmesi için insanın alt edilmesi gerekirdi. İnsan ortadan kalkmalıydı ve bakınız, bugün eğer bir sözleşmeyle salınımlar permilere dönüştürülebiliyorsa, bu da kapitalizmin bir başarısıdır insana karşı. Bir önceki toplantı oturumumuzda ortaya konulduysa bu, yani şunu demek istiyorum: Ekoloji sadece fiziksel ekoloji değildir, ekoloji fiziksel artı beşeri ekolojidir. Kentler beşeri ekolojinin yaratımlarıdır ve gelişimleridir. Dolayısıyla ekosistemin savunulması ve ilerletilmesi de yine insanın bir görevidir. Bilmiyorum burada anlaşıyor muyuz? Dolayısıyla Batıdan sermaye birikimi aracılığıyla gelen bazı derin ekoloji ilkelerinin de sorgulanması evresindeyiz, ama ne yazık ki bizim gibi gelişmekte olan ülkelerde Batıdan gelen her şeye bir zenginlik, bir hazine gibi bakılıyor. Bağlamsal olgular reddediliyor ve orada ne denildiyse aynen burada uygulanmaya çalışılıyor. Ben de buna karşılık bunu söylüyorum, bu doğru mudur? Gerçekten insansız bir ekoloji olabilir mi?

İkincisi, aynı konuyu biz çok uzun yıllar önce Ertürk Hocam'la beraber Kentsel Tasarım Sempozyumlarında da yine böyle bir şeyi gündeme getirmiştik, çok yıllar önce, belki 15 yıl önce. Kentsel tasarımın temelinde insanın gelişimi vardır. Yani bakınız, Batıdan sermaye birikimi destekli ve gelişmekte olan ülkelerde vahşi kapitalizme dönüştürülmüş bir ortamda insanın kurban edilmesine kadar gidebiliyor olgular. Belki tam bir örnek olmayabilir, ama bugün Doğayı Koruma Kanununa HES'lerin aklanarak eklenmesi de bunun bir parçasıdır. Belki tam bir örnek değil, ama bakınız, onun altını kazıdığımızda yine Batının sermaye desteğini göreceksiniz orada, onu söylemek istiyorum. Burada bizim akademisyenlerimizin ve özellikle toplumla katılım içinde bulunan sizler gibi değerli kimselerin dışarıdan ithal edilmiş her şeyi evla kabul edip içerideki her konuyu da mevta kabul etmemesi gereken bir evredeyiz. Çünkü gelişmekte olan ülkeler üzerinden çok ciddi oyunlar oynanıyor, onu söylemek istiyorum. Dolayısıyla ben başa dönüyorum, ekoloji fiziksel artı beşeri ekoloji bir bütündür,

bunun içinde insanın yeri vazgeçilmez bir yerdir. Elbette kentlerin ruhu insanlardır, ancak nasıl bir insanla diye sormalıyız. Bilgilendirilmiş, bilinçlendirilmiş ekosistemi bilen ve koruyabilen bir insanla, bilmiyorum bunda anlaşabiliyor muyuz? Demek ki, biz insanımızı bu duruma getirmeliyiz, insanı bu her şeyi mahvediyor diye bir kenara koymak mı, yoksa insanı bilgilendirerek, bilinçlendirerek, katılımını sağlayarak onunla birlikte ekosisteme temelli bir döngüye hizmeti sağlamak mı? Ben bunu söylüyorum, teşekkür ediyorum soru için de ayrıca.

[**tf 0F q±0F t0O WUVCHC'Q W 'U PGO NN Q NW'**Buyurun Ertürk Hocamız.

Ft0' O 0' GTV©TM' K KMRPCT/ Sanıyorum Hülagü Hocamız cevabı verdi, genç arkadaşımızın sorduğu sorunun cevabı bu. Yoğunluklar ne olur? Eğer ki siz insanlara demin 3 numaralı arenada ekolojik vazgeçilmezler arasında sağlıklı biyoçeşitlilik, dünyanın taşıma kapasitesi, ekolojik bütünlük, sağlıklı kültür, bu dört şey dört arena içinde bu üçüncünün dört adımı yahut bölümü zaten sizin sorunuzun cevabını veriyor. Şimdi karmaşıklık kuramı esasen eğer ki o açıdan ele alırsak olayı demin bahsettiğimiz bireysel tekil sistemlerin birbirleriyle olan etkileşmesinde karşılıklı etkileşme olayı var. Yani bu demin bahsettiğim 3. arenadaki bu vazgeçilmezler eğer ki, gerektiği şekilde uygulanırsa, işte o zaman zaten karmaşıklık kuramının bu esprisi nedeniyle, yani karşılıklı evrimleşme sonucunda zaten dengeli bir ortam çıkacaktır. O zaman işte o günün koşullarına göre acaba orada en uygun şey hangisidir? Kendi kendine zaten bu kentsel tasarım yoluyla biyofiziksel koşullar, ekolojik vazgeçilmezler sosyokültürel özellikleri bunu gerektiği şekilde dengelediğiniz zaman işte insan faktörü hocamızın vurguladığı şey. Onun için böyle bir sorunun cevabını ancak bekleyip orada görmek lazım diye düşünüyorum ben, şimdi size ben o şekilde hani bizim yaptığımız gibi efendim, burası da işte kadar kata müsaittir, şu kadar alan var, elimizde şöyle bir yoğunluk olsun, onu bilmiyoruz hangisi sağlıklı. Mesela, İstanbul'da 9 m² yeşillik olsun, nerede var böyle bir şehir? Var, ama kimi yerde çok var, kimi yer Beykoz örneği mesela, yani bunu yaşamak lazım. Şimdi bendeniz 26 sene 50'ye yakın imar planında kentlilerle yüz yüze oturup bunun en azından 3/4'ünde çevresel psikoloji yaklaşımlarıyla kentsel psikoloji yaklaşımlarıyla araştırmalar, çalışma ve ben bunları bilimsel ortama aktarmaya çalıştım. Orada gördüğüm şeyler tabii ki çok bir ekolojik kentti aslında orada yaşayanlar köylerde falan, sonra bir nokta geliyor, haydi bakalım diyorlar. O noktaya varmadan evvel kişileri katarsanız o zaman bir başka oluyor olay, yani benimsiyorlar ve hiç unutmuyorum bundan yıllar evvel Çatalca'da bir toplantı yaptık, bakın, arazilerinizi satıyorsunuz, sonra uşak olursunuz dedim. Aynen bu lafla, hatta gazeteye falan yazdılar. Ertesi yıl dedi ki: *“Bak Bey geçen sene demiştin ki, arazileri satmayın, uşak olursunuz, olduk sahiden. Şimdi biz onların şoförlüğünü falan yapıyoruz”* Yani bilinçlendirmek lazım, ben şimdi Hülagü hocamızın dediği kadar kuramsal bir şeyden

gitmiyorum, uygulamacı olarak ben bunu yaşadım, ama işte o bir nokta var, eşik var, eşik atlanırsa durduramıyorsunuz insanları. Onun için bunun yanıtı bu, yani kendi kentinden Kant karşılıklı evrimleşen bir sistemler hiyerarşisini göz önüne alıp, ona göre planlama yapmak ve bu arena ile de böyle arena bu olacak değil, tabii onların incelemek istediği şeyler ekolojik vazgeçilmezleri temel alarak orada bizim klasik şehircilik yaklaşımlarıyla tabii ki yoğunluk, vesaire dengesini kurmak lazım. Ben bu görüşteyim. Teşekkür ederim efendim, bilmem yanıt oldu mu?

[**tf0Fq±0Ft0O WUVCHC'Q W 'U PGO NN Q NW'**Ertürk Hocam'a da çok teşekkürler. Başka soru var mı? Ben o arada kısa özet geçeyim o zaman. Çok güzel üç sunum dinledik. Ertürk Hocamız ekosantrizm konusunda çok önemli açıklamalar yaptı. Ekosantrizmin biyosferden çok ekosfer olduğunu söyledi. Kentin başlı başına bir ekosistem olduğunu hatırlattı bize. Hülagü Hocamız öncelikle heyecanı beni heyecanlandırdı, sizi bilemem, ama anlatırkenki heyecanı yalnız olmadığımı, enerjimizi korkmadan harcamaya devam etmemiz gerektiği konusunda çok motivatif bir konuşma yaptı, çok heyecanlandım. Çevre sorunlarıyla ilgili çok önemli açıklamalar yaptı, ancak Hülagü Hocamızın toplum sağlığı düzeyiyle ilgili yaptığı açıklamalarda söylediği bir cümle vardı. O cümle belki kendisi de onu söylemek istemedi, ama hocam *“bilgilendirmezseniz kentli sizin aleyhinize oy verir”* cümlesi sanki biraz eksik gibi kaldı. Çünkü biz politikacı değiliz, kentli kendi aleyhine oy verir bilgilendirme olmazsa diye belki bir-iki cümle söylemek istersiniz bu konuda.

Fq±0Ft0J ©NCI ©'MCRNCP/ Teşekkür ediyorum. Şimdi hemen somut bir örnek vereyim. Ankara'yı bilenler biliyordur. Kuğulu Parka yakın iki altgeçit yapıldı. Bu plancıya karşı diretildi, ondan örnek vereyim Sayın Başkan. Atatürk Bulvarı Ankara'nın yegane gezi caddesiydi. Ankara'nın denizi yok, Ankara'nın ormanı yok, Ankara'nın koruluğu yok, ama bir bulvarı vardı, insanlar oraya çıkar, gezinir, piyasa yapmak denilirdi ona da. Romanlara kadar girmiştir o. Şimdi neden bunu söylüyorum? O bulvar Ankaralı'nın elinden alındı ve otoyol benzeri taşıt yoluna dönüştürüldü. Zaten taşıt yoluydu bir kısmı, ancak geniş kaldırımlarıyla bulvar gezi alanıydı. O bulvarın büyük kısmı işte eko anlayışla yaya ve bisiklete hasredilmesi gerekirken, insanı düşünerek, Ankaralıyı düşünerek hasredilmesi gerekirken ve dolayısıyla çevre kalitesini hem yaşam kalitesi, hem mekân kalitesi olarak yükseltmek gerekirken altgeçitlerle o bulvar köstebeğin geçtiği gibi hani merkep geçince yol açılıyor o ayrı hepimizin bildiği, ama köstebek geçince de altgeçit açılmıyor, böyle bir kuram da yok yani, ama bizim sağ olsun Başkan buna inandı ve sürekli bulvarın altı delindi. Sonra o bulvarın delinen kısımlarına yağmur geldi, arabalar sel içinde kaldı, insanlar boğulmaktan zor kurtuldu. Bunları neden söylüyorum? Geldik iki gün öncesine, Kuğulu Altgeçitlerini idare mahkemesi

iptal etti. Şimdi plancılarını bunu yorumuna gelelim.7 veya 8 yıl oldu yapılabı, plancılar söylediler. Bakın, bu yapılabın, yapmayın, yani Ankara'nın bir zenginliğini bir kent sistemi içindeki onu bütünleyici bir zenginliği elinden almayın. Taşıt yolu elzem değil, elzem olan yolculuklardır, elzem olan bireysel taşıtla yolculuk yapmak değil, konforlu toplu taşımla yolculukları sağlamaktır. İşte talep yönetimleri bunlara değinmektedir. Dolayısıyla ben Sayın Başkan söz verdi diye istismar etmiş de olmayayım, hemen bağlayayım bakınız, bunu niye örnek verdim? Kuğulu Altgeçitlerini zamanında dedik ki, yapmayın, doğru değil, katlı kavşak yapmayın, doğru değil. Neden doğru olmadığını da söyledik. Uzun hikâye, oraya girmek istemiyorum, ancak iptal edilince el ayak tutuştu ve şimdi yeniden mahkemeye gidilecek, bu belli, üst mahkemeye gidilecek, yeniden itiraz edilecek ve bazı kanallarda bunun aleyhine lobicilik başladı. Şoförlerle konuşuluyor, belli insanlarla konuşuluyor, olur mu, biz buradan geçiyoruz, bu yol nasıl kapatılır, elimizden nasıl alınır gibi. Aynı hikâye vadilerimizi kaybettiğimizde başımıza geldi. Ekosistemin en önemli parçaları kentlerde içinde kalmış olan eğer topografya imkân veriyorsa vadi sistemleridir. Boğaz da bir vadidir, İstanbul Boğazı bir vadidir. Öngörünüm bölgesi vadi olduğu için buna göre mutlak koruma kararı verilmiştir. Bizim de vadilerimiz Ankara'da 11 vadi ve her biri yapılaştı. Şimdi Dikmen Vadisini niye beğenemiyorsun, içine ne güzel park yapıldı, binalar yapıldı deniyor. Doğal ortamı ile vadi olarak kalması gerekirdi oranın bakınız, orası kent dışına açılan vadi olarak kalacaktı, yapılaşma çevresindeki üst yamaçta yer alacaktı. Bulvar da aynı şekilde, kentin zenginliği olarak bağlamsal anlamda bırakılacaktı, altgeçitler ile kimliğinden ve kente hizmetinden uzaklaştırılmayacaktı.

Şimdi geliyorum Sayın Başkanın Hocamızın söylediğine, burada bir referandum yapılsa şu anda o altgeçitleri isteyen evetler çıkacaktır, onu söylemek istiyorum. Çünkü insanları bilgilendirmiyorsunuz, insanları bilinçlendirmiyorsunuz, insanlara geleceklerinin nasıl sağlıklı bir gelecek olması gerektiği konusunda bilgi vermiyorsunuz, ondan sonra ekosistemin korunmasını istiyoruz onlardan. Böylece ekosistem korunması fiilen getirilmiyor, eksik demokrasinin, eksik Atina demokrasisinin kullandığı yöntem: oy çokluğuyla dayatma getiriliyor, bunu söylemek istedim, teşekkür ediyorum.

[tf 0F q±0F t00 WUVCHC'Q W 'U P GO NN Q NW Şimdi çok uyuştuğu için ben de bir anekdot anlatacağım. 15 gün önce Ankara'dayım. Havaş'tan indim, taksiye bindim, gideceğim noktayı söyledim taksiciye ve ne kadar sürer dedim. "Vallahi 10 dakika da sürer, yarım saat de sürer, 40 dakika da sürer" "Bu nasıl iş" "şimdi trafiğe bakar" dedi. "Peki, memnun musunuz belediye başkanından?" "Allah başımızdan eksik etmesin" dedi. "Bu nasıl

IX. OTURUM: ÇEVRESEL PLANLAMA YAKLAŞIMLARI

iş hem öyle diyorsun, hem böyle diyorsun” “Ağabey, sen şartlanmışsın, Melih Gökçek'in aleyhine şartlanmışsın, yoksa sen görürsün” dedi. Söyleyecek hiçbir şeyim yoktu.

Hülagü Hocamız özet olarak, sonuç olarak çevresel adalet konusunda çok önemli açıklamalar yaptı. Bilinçli, bilgili, deneyimli bir sürecin önemine atfetti. Yeşim ve Gizem hocalarsa, bu teorik açılımlardan sonra hem teorik altyapısı tamamlanmış, hem de uygulama örneği olarak verilmiş çok önemli bir akıllı yerleşim ilkesinin Beykoz kırsalı örneğinde yansımalarını anlattılar bize. Yaşam kalitesi, ekonomi, ulaşım, çevre alt başlıklarında yaşam kalitesini örneğin saçaklama, tarihsel koruma, donatı alanları ve örgütlenme gibi açılımlarla destekleyerek ekolojik alanın kullanımı şeklinde bir şey yaptılar. Kırsal yerleşimi içme suyuyla ilgili bir kullanılmıyor gibi bir saptamanız vardı. Bu da ayrıca kırsal alanda olup şebeke suyunu kullanmama gibi geldiğimiz tehlikenin boyutu açısından çok önemli bir saptamaydı. Sorunları tanımladılar, nüfus, özgün tipolojinin yok olması, ekolojinin, ekonominin zayıflaması gibi ve buna çözüm önerileri de getirerek çok donanımlı, çok komplike bir sunum yaptılar. Üç sunuma da çok teşekkür ediyoruz, size katıldığınız ve dinlediğiniz için de ayrıca teşekkür ediyoruz.

Vakit almamak için ben sunucu arkadaşların, hocaların belgelerini kendilerine uzattım, ama ayrıca teşekkür ediyoruz bunun için...

"
"
"
"
"
"
"
"
"
"
"
"

Z0QVWTWO <GT NGD N T'MGPV"
Qwtwo 'Dc mep,<Prof. Dr. Handan Türkoğlu

Eşit ve Adil kentler – İzmir İçin Kentsel Politikalarda ve Planlamada Altyapı
Hizmetleri
Araş. Gör. Dr. Hilmi Evren

Taksim Meydanı'nın Bir Kamusal Açık Alan Olarak Tüm Kullanıcılara Yönelik
Erişilebilirliğinin İrdelenmesi
Ayça Yalçın, Doç. Dr. Sırma Turgut, Yard. Doç. Dr. A. Nilay Evcil

Akıllı Yerleşim İlkeleri Doğrultusunda Beykoz İlçesi Tokatköy Mahallesi'nin
Değerlendirilmesi
Ayşe Akbulut, Gizem Elmas

**G V" XG" CF N" MGPVNGT/ \ O T" ¥ P" MGPVUGN" RQN V MCNCTFC" XG"
RNCPNCO CF C'CNV[CRKJ \ OGVNGT "**
"

Araş. Gör. Dr. **J ko KGxtgp'Gtf lp"**

Dokuz Eylül Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

“ \ GV”

Kentlerin hızlı gelişimleri ve yayılımları, bir yandan kentsel teknik altyapı hizmetlerinin çeşitlenmesini ve gelişimini sağlarken, diğer yandan bu hizmetlerin hazırlanmasında ve sunulmasında eşitizlikler ve sorunlarla karşılaşılmasına yol açmaktadır. Plan dışı kaçak yapılaşmanın ve rant baskısı ile ortaya çıkan yoğunluk artışlarının yarattığı mekansal farklılaşma, kamusal mal niteliği taşıyan, üstyapı oluşumunun ve kentlerin en temel servisleri olan teknik altyapı hizmetlerinin kente eşit ve adil olarak ulaştırılamamasına sebep olmaktadır. Bu noktada kent yönetimlerinin hem kentsel politikalarda hem de kent planlamada, kentlerin mekansal gelişiminde önemli bir yere sahip olan ve onu yönlendiren teknik altyapı hizmetlerini dikkate alan bir stratejik planlama anlayışını ve yaklaşım biçimini yeteri kadar geliştirmedikleri görülmektedir. Bu yazı kapsamında, kent yönetimlerinin stratejik planlarında hem mekansal olarak kentsel gelişimin kontrol edilmesi ve yönlendirilmesi hem de kent vizyonunun gerđekleřtirilmesi açısından kentsel altyapı hizmetlerine ilişkin stratejilere ne kadar önem verdiği ve yer ayırdığı, İzmir Büyükşehir ve ilđe belediyeleri örneği özelinde yapılan irdelemeler çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu irdelemeler sonucunda, sağlıklı, yaşanabilir ve sürdürülebilir bir kent yaşam kalitesini sağlamaya yönelik eşit ve adil kentsel mekanlardan ve mekansal gelişimden söz edebilmek için kentsel politikalarda ve planlama çalışmalarında teknik altyapı hizmetlerinin dikkate alınmasının önemi üzerinde durulmaktadır.

I T "

Sanayileşme süreci ile birlikte ortaya çıkan kentleşme taleplerini karşılamak zorunda kalan kentler, mekansal değişim ve dönüşimlerini hızla gerđekleřtirmek durumunda kalmış ve bunun sonucu olarak bazı kentsel hizmetlerin hazırlanmasında ve sunulmasında eşitizlikler ve sorunlarla karşılaşmışlardır. Bu noktada yaşanan dönüşüm öncelikle kentsel rantın ve

sermayenin mekansal dağılımını, üretim ve tüketim ilişkilerini yeniden tanımlamayı hedeflemiştir. Bu da doğal olarak, kentin bu değişime ve dönüşüme hazır olmayan veya öncelikli olarak dikkate alınmayan kesimleri için kentten ve kent yaşamından ayrılmayı ve dışlanmayı ortaya çıkarmıştır. Kentsel arsa üzerindeki talepler yoğunluk artışını beraberinde getirmiş, ancak üstyapıda gerçekleştirilen değişimin altyapıda eşgüdümlü olarak sağlanması mümkün olamamıştır. Dolayısıyla kentsel altyapı hizmetlerinin adil ve eşit bir şekilde mekansal dağılımı ve kullanımı söz konusu olamamakta, kentsel altyapı hizmetlerinden yoksun olarak oluşan ve/veya gelişen bu kentsel bölgeler kentli olma ve kentin olanaklarından faydalanma hakkını aslında hiç elde edememektedirler. Bu dönemde kent yönetimlerinin, bu hizmetlerin kentlerin mekansal gelişiminin sınırlanması ve denetim altına alınmasındaki önemli etkisini göz ardı ettiği ve buna yönelik kentsel politikalar ve planlamada kentsel altyapıyı yeteri kadar dikkate alan bir stratejik planlama yaklaşımını geliştiremediği görülmektedir. Politika ve planlama alanındaki bu eksiklik, altyapı projeleri ve yatırımları ile ilişkili olarak fiziki, ekonomik ve sosyal maliyetler başta olmak üzere, çok çeşitli kentsel maliyetlerin ortaya çıkmasına da neden olmaktadır.

Altyapı hizmetlerinin kentsel politikalar ve planlama içindeki bu önemli ve kritik rolünden hareketle bu bildiride, kentlerin gelişim sürecinde sağlıklı, yaşanabilir ve sürdürülebilir kentsel mekanların oluşturulmasında ve mekansal gelişimin denetlenmesinde gerek politika gerekse de planlama aşamasında altyapı hizmetlerine ilişkin izlenen ve üretilen stratejilerin tartışılması hedeflenmektedir. Bu kapsamda, İzmir örneği özelinde Büyükşehir ve ilçe belediyeleri üzerinden kent yönetimlerinin stratejik planlarında altyapı hizmetlerine verilen önem ve bu hizmetlere ilişkin geliştirilen stratejiler üzerinde durulmaktadır. Bu noktada yapılacak irdelemeler, yerleşmelerde kent yönetimlerinin politika ve planlama çalışmalarında kentsel altyapı hizmetlerine verdikleri önem kadar altyapıya ilişkin vizyonlarını ve öngörülerini İzmir örneğinde olduğu gibi Türkiye geneline ilişkin de ortaya koymaktadır. Bu değerlendirme, kentin gelişiminde kentsel üstyapı ile altyapı ilişkisini, kentsel arsa üretme politikasını, kent ve doğal çevre ilişkisini, doğal kaynakların ne çerçevede dikkate alındığını ve bulgularını ortaya koymasından önem taşımaktadır. Böylece gerek kentsel politikaların belirlenmesinde gerekse de kentlere ilişkin yapılan planlama çalışmalarında altyapı hizmetleri açısından gerekli ve önemli olan yaklaşım biçimine ilişkin çözüm önerilerinin tartışılması, ortaya konulması ve kentsel mekana ilişkin politika ve planlama

çalışmalarının eşit ve adil olarak herkes için ve yeniden üretiminden söz edilmesi mümkün olabilecektir.

Sonuç olarak, kent politikaları ve planları içinde altyapı hizmetlerine ilişkin öngörüler ve stratejileri içeren bir yaklaşım biçiminin geliştirilmesi ile akıllıca, adaletli ve yeni bir planlama anlayışının oluşturulmasından söz etmek mümkün olabilecektir. Bir başka deyişle, yeni ve herkes için adil ve eşit bir kent, kentsel kamusal hizmetler olarak ön plana çıkan altyapı hizmetlerine yer veren bir yeni planlama yaklaşımının geliştirilmesine ihtiyaç duymaktadır. Özellikle planlama yetkisine sahip çok sayıda kurumun bulunduğu ve altyapı hizmetlerinin kamu kurumlarından özel kurumlara devredildiği bir dönemde geliştirilecek yaklaşım biçiminin, kent yönetimi anlamında var olan karmaşık ve dağınık yapıyı çözmeye yönelik yeni bir kurumsal örgütlenme biçiminin oluşturulmasında stratejik önem taşıdığı da göz önüne alınmalıdır. Kentlerde herkes için sağlık, sürdürülebilirlik, yaşanabilirlik, yaşam kalitesi gibi temel kavramlardan adalet ve eşitlik içinde söz etmek ancak bu çerçevede mümkün olmaktadır.

CNV[CRK' J \ O GVNGT P P" MGPVUGN" RQN V MCNCT" XG" RNCPCNO C" NG' N MU "

Kentlerin var olabilmesi ve kentsel faaliyetlerin yerine getirilmesi, sürdürülebilmesi için gerekli olan hizmetler olarak ortaya çıkan altyapı kavramını, kentler için ekonomik, sosyo-kültürel ve teknik (fiziki) olmak üzere üç farklı kategoride ele almak mümkündür. Bu yazı kapsamında, kentlerin en önemli bileşenlerinden biri olan teknik altyapı kavramı ve hizmetleri üzerinde durulmaktadır.

Sanayileşmeyle birlikte kentleşme sürecinin hız kazanması ile nüfus artışı ve kentsel yapıyı oluşturan bileşenlerin ve katmanların karmaşıklaşması, kentlerde çeşitli mekansal sorunlar, tehditler ve riskler ile karşılaşılmasına yol açmıştır. Özellikle bu dönemde, kentlerde ortaya çıkan ve yaşanan ciddi sağlık sorunları alternatif teknik altyapı hizmetlerinin üretilmesini ve geliştirilmesini zorunlu kılmıştır. Sonuç olarak, sağlıklı bir kentsel yaşamın sağlanabilmesi için gerekli olan teknik altyapı hizmetleri, içinde bulunduğu dönemin koşullarına göre gerek nicelik gerekse de nitelik olarak çeşitlenerek ve gelişerek günümüze kadar değişim, dönüşüm göstermiştir. Kentlerin ihtiyaçlarına, potansiyellerine, gelişimine ve eğilimlerine göre biçimlenen teknik altyapı hizmetleri ve yatırımları, zamanla kentsel yayılımın biçimlendirilmesinin ve yönlendirilmesinin en önemli aracı haline gelmiştir (Erdin, 2009).

Kentsel toprak, toprak üzerindeki imar veya kullanım hakkı ve kentsel arsa üzerindeki faaliyetlerinin yerine getirilmesi için gerekli olan teknik altyapı, kentsel arsayı belirleyen en önemli unsurlar olarak ortaya çıkmaktadır. Kentlerde mekansal gelişimi ve yapılaşmayı düzenleyen 3194 sayılı İmar Kanununun ilgili 23. maddesi "İskân hudutları içinde olup da, imar planında beldenin inkişafına ayrılmış bulunan sahalarda her ne şekilde olursa olsun, yapı izni verilebilmesi için,

- a) Bu sahanın imar planı esaslarına ve yönetmelik hükümlerine uygun olarak parselasyon planlarının belediye encümeni veya il idare kurulunca tasdik edilmiş bulunması,
- b) Plana ve bulunduğu bölgenin şartlarına göre yollarının, pis ve içme suyu şebekeleri gibi teknik altyapısının yapılmış olması şarttır."

hükümünü getirmektedir. Böylece teknik altyapı, sağlıklı kentleşmenin ötesinde bir kentsel toprak üzerinde yerleşebilmenin yani kentsel arsa veya üstyapı oluşumunun ön koşulu olarak ortaya konulmaktadır. Bu çerçevede teknik altyapı; bir yerleşmenin iskâna açılabilmesi ve iskân sonrasında, sağlıklı, güvenli ve yaşanabilir bir kentsel yaşama ortamının, çevresinin sağlanabilmesi için gerekli tüm iletim kanalları (yol, içme ve kullanma suyu, kanalizasyon, yağmur suyu drenajı, katı atık ve çöpler, elektrik, doğalgaz, merkezi ısıtma, telekomünikasyon gibi) ve bunlara ilişkin tesisler olarak tanımlanabilmektedir (Erdin, 2001).

Teknik altyapı hizmetlerinin türlerine göre, nicelik ve nitelik olarak birçok açıdan birbirinden farklılaştığını söylemek mümkündür. Dolayısıyla, her bir altyapı hizmeti kentin ihtiyaç duyduğu bir başka gereksinimi karşılamakta ve buna bağlı olarak mekânsal organizasyonu ve yapılması, yani kent ve planlama ile kurduğu ilişki birbirlerine göre farklılaşabilmektedir. Buna rağmen, bu hizmetlere ilişkin bazı ortak özelliklerden de söz etmek mümkündür. Türüne göre değişmekle birlikte genel olarak; şebeke özelliğine ve dışsallığına sahip, yollar (kamusal alanlar) üzerinden kente ulaştırılan, ortak tüketimin söz konusu olduğu, kar amacı gütmeyen, hizmet bedeli kullanıcılar tarafından karşılanan, birleşik mal özelliği bulunan, stoklanması mümkün olmayan, yatırımın yapıldığı ilk aşamada yüksek sabit maliyetler gerektiren hizmetlerdir (Aktan ve Dileyici, 2005; İçöz, 2003; Bulutoğlu, 1988). Bu hizmetlerin hem imar planları ve değişkenleri üzerinden projelendirilmesi, gerçekleştirilmesi hem de uzun ömürlü, ekonomik kalkınmanın ve kentlerin gelişiminin sağlanabilme ve yönlendirilme araçlarından biri olması özellikleri kentsel politikalarda ve planlamada üst ölçekten alt ölçeye farklı plan kademelerinde ortak-eşgüdümlü bir irdelemenin ve çözümlemenin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Ülkemiz kentlerinde, özellikle plan dışı ve kaçak yapılaşmaya çeşitli gerekçelerle gerek göz yumulması gerekse de af yolu ile kaçak yapıların aklanması sonucu oluşan alanlarda teknik altyapı hizmetlerinin eşit ve adil bir şekilde ulaştırılması zorlaşmakta ve üstyapıya uygun altyapı üretilmeye çalışılmaktadır. Diğer taraftan rant baskısı ile yapılaşma kararlarının değiştirilerek yoğunluk artışına gidilen alanlar, mevcut altyapı hizmetleri üzerine daha fazla yükün binmesine neden olmakta, hizmet kalitesini düşürmekte ve standardını olumsuz etkilemektedir. Kent planları dikkate alınarak hazırlanan teknik altyapı projeleri geçerliliğini, işlevselliğini ve verimliliğini yitirmekte, proje işletim maliyetleri artmakta, proje bütünlüğü ve performansı bozulmaktadır. Ayrıca, kentlerde rant yaratmaya yönelik izlenen mekansal politikalar kamunun veya yerel yönetimlerin bu rantları ciddi olarak vergilendirememesine yol açmaktadır. Bunun sonucu olarak kentler genellikle altyapı ve kentsel hizmet kıtlığı içinde büyümektedir. Altyapı kıtlığı sadece ülkelerin milli gelirinin düşüklüğü ile açıklanamaz. Kentsel rantın kamu elinde değil de mülk sahipleri elinde toplanması kentteki kamu harcamaları ve özel harcamalar dengesini bozmaktadır. (Tekeli, 2009) Bunun sonucu olarak, mekansal ve fiziksel sorunlar, krizler meydana gelmektedir. Bunlar, bu hizmetlerin bazı noktalarda hazırlanmasını ve sunulmasını güçleştirip, uygulama ve yatırım maliyetlerini arttırırken, bazı noktalarda kullanım dışı kalmasına ve ulaştırılmamasına sebep olabilmektedir.

Çeşitli nedenlerle kentlerde ortaya çıkan altyapı hizmetlerinin hazırlanmasına ve sunulmasına ilişkin yaşanan sorunların aşılması ve altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesi için gecekondulaşma gibi mekansal farklılaşma yaratan kentsel politikaların zaman zaman benimsendiği görülmektedir. Bu politikalar bu hizmetlerin kentin her bölgesine eşit ve adil olarak ulaştırılmasını engellemektedir. Gecekondu kesimindeki altyapı standartlarındaki düşüklük, modern kesimlerde görece bir varsıllık yanılsaması yaratarak bu kesimlerdeki altyapı taleplerinin yükselmesini de bir ölçüde frenlemiştir (Tekeli, 2009). Toplu konut alanlarındaki teknik altyapı standardını ölçmeye yönelik İzmir Oyak Sitesi özelinde yapılan çalışma¹ sonuçlarında görüldüğü gibi, planlı olarak yapılaşmış bir konut bölgesi içerisinde dahi altyapı standardının eşit, adil ve yeterli seviyede sağlanamadığı görülmektedir.

---

¹ Erdin, H.E., tarafından gerçekleştirilen “Toplu konut alanlarında sağlıklı ve yaşanabilir kentsel mekanların oluşturulması açısından teknik altyapı planlaması - Örnek: Oyak Sitesi / İzmir” başlıklı çalışma, 7-9 Haziran 2006 tarihlerinde Bursa’da düzenlenen “Uluslararası Katılımlı Kent ve Sağlık Sempozyumu”nda bildiri olarak sunulmuştur.

Eşit ve adil kentler için altyapı hizmetlerinin bireylere, gruplara ve bölgelere dağıtımını, bu dağıtımın sağlanmasına yarayan mekanizmaları ve hizmetlerin hazırlanması ve sunulması ile ilgili toplumsal ve kurumsal düzenlemeleri kapsayan ilkelere ve politikalara ihtiyaç bulunmaktadır. Çünkü altyapı kamusal bir mal niteliğindedir, üretimi kişiler tarafından değil toplumca örgütlenmektedir (Tekeli, 1991). Bu noktada bu kamusal hizmetlerin konumu, mekansal dağılımı, bölgeler ve bireyler arasında nasıl dağıtıldığı önem taşımaktadır. Çünkü bir bölgeler kümesinde belli bir ölçüğe göre tanımlanmış adil bir dağıtım, başka ölçeklerde, bölgeler ya da bireyler arasında adil dağıtım olacağı anlamına gelmemektedir. Dolayısıyla hizmetlerin kentsel alanda eşit ve adil dağıtım sorgulanmalıdır. Bu kapsamda adil dağıtım bireylerin içinde buldukları, yaşadıkları ve çalıştıkları toplumun genel gereksinimlerinin neyi geçerli kıldığı ve kentsel politikalarda ve kent planlama çalışmalarında altyapı stratejilerinin ve yatırımlarının nasıl yer aldığı ile doğrudan ilişkilidir.

Bu noktada, kent planlama yetkisine sahip çok sayıda kurumun olması ve kentsel altyapı hizmetlerinin hizmetin türüne göre yerel ve/veya merkezi yönetim yapısına sahip, kamu ve/veya özel kurum ve kuruluşlar tarafından yerine getirilmesi, hizmetlere ilişkin kentsel politikaların geliştirilmesi ve planlama çalışmalarının yürütülebilmesi açısından çeşitli güçlükler ile karşılaşılmasına yol açmaktadır. Hem planlama hem de hizmetlere ilişkin yetkinin farklı ve çok sayıda kurum ve kuruluşun elinde bulunması bütüncül bir yaklaşımın yerine çok parçalı bir planlama yaklaşımının ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Son dönemde altyapı hizmetleri alanında önem kazanan özelleştirmeler sonucu hizmetlerin bazılarının özel sektör tarafından sağlanması bu hizmetlerin kamusal olma niteliğinin ortadan kalkmasına neden olmakta, hizmetlerin hazırlanması ve sunulmasındaki eşit ve adil olma gibi bazı temel öncelikler yerini karlı olma gibi önceliklere bırakmaktadır. Ayrıca bu hizmetlerin, ön etüt, tasarım, projelendirme, programlama, finansman, yatırım, inşaat, denetim, işletme (bakım/onarım), fiyatlandırma gibi çeşitli iş aşamalarını, ayrıntılarını ve uzmanlıklarını içeren geniş ve kapsamlı bir yapıya sahip olmaları da bir başka sorun alanı olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü bu yapı hem hizmetler özelinde hem de hizmetler arasında ve kent planlama ile arasında ortak, eşgüdümlü ve eşzamanlı bir politika, program ve planlama sürecinin oluşturulmasında güçlükler yaratmaktadır. Dolayısıyla altyapı hizmetlerinin kentsel politikalar ve planlama içerisinde yer alması, yukarıda tanımlanan sorunlara bağlı olarak kamusal hizmetlerin eşit ve adil bir şekilde ulaştırılmasının sağlanması, yaşanan iş tekrarlarının, zaman kayıplarının ortadan kaldırılarak kaynakların verimli ve etkin

kullanımının sağlanması, ortak yatırım seçeneklerinin oluşturulması ve kentsel gelişimin sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmesi ve yönlendirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Altyapıların kentsel gelişmeyi yönlendirmekte kullanılması, özellikle büyük kentlerde stratejik kent planlaması yapıldığında önem kazanmaktadır. Stratejik planlarla altyapı planları arasında dinamik bir ilişki bulunmalıdır. Stratejik planlara dayanarak kentsel gelişimin denetim altına alınmasının en önemli araçlarından biri altyapı projeleri ve bunların yenilikçi finansman biçimleri olacaktır (Tekeli, 2009). Dolayısıyla kentler ve kent yönetimleri, kentin geleceğine ilişkin öngörülerden yola çıkılarak geliştirilen kent misyonuna ve vizyonuna ulaşmaya yönelik stratejilerin amaç, hedef, eylem ve göstergelerini ortaya koyan stratejik planlarda kentsel teknik altyapı hizmetlerine gereken önemi vermelidir.

MGPVUGN" RQN V MC" XG" RNCPNCO C" [" PVGO " QNCTCM' UUTCVGL M' RNCPNCO C'[CMNC KÖK'

Kentsel gelişimin her boyutu ile ele alınması için mekansal gelişme stratejilerinin belirleneceği kentsel (mekansal), kent yönetiminin etkin yapılabilmesi ve proje, bütçe ve programlarının eşgüdüm içinde yer alması için kurumsal ve kentsel yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve toplumsal eşitlik ile kent kültürünün yaratılması için ise kültürel olmak üzere üç farklı stratejik plandan söz etmek mümkündür (Göksu, 2005). Bunlardan stratejik mekansal planlama, yöntem olarak katılımlı modelleri benimseyen; kentlerin/bölgelerin ekonomik, fiziksel, sosyal, kültürel ve örgütsel boyutlarda gelişimini amaçlayan bütüncül bir yaklaşımdır. Ülkelerin farklı planlama gelenekleri ve sosyoekonomik koşulları, stratejik planlamanın uygulandığı yerele özgü olması sonucunu getirmekle beraber, yine de bu yaklaşıma ilişkin bir takım genellemeler yapmaya olanak sağlamaktadır (Gedikli, 2007). Göksu'nun (2008) Albrechts'e göre ifade ettiği kentsel ve stratejik mekansal planlamanın beş temel özelliğinden söz etmek mümkündür. Bunlar:

- Stratejik mekansal planlamanın seçici olduğu ve gerçekten mesele olan konulara yönlendiğidir.
- Önerilen stratejik mekansal planlamanın ilişkisel mekan ve yer kavramlarını hedeflediği, ilişkilere ve süreçlere odaklandığıdır. Burada açıkça bir ağ toplumu kabulü bulunmaktadır ve bireylerin farklı ağlarda farklı roller üstlendikleri vurgulanmaktadır.

- Sadece objeleri ve işlevleri entegre etmeye odaklanan geleneksel mekansal planlama yerine stratejik mekansal planlamanın bunların yanı sıra sürece de odaklandığıdır. İdareler arası yatay entegrasyon ve mekansal ölçekler arası dikey entegrasyon, stratejik mekansal planlamanın en önemli vurgularından birisidir.
- Sabitlenmiş ve dondurulmuş bir nazım planı hedeflemek yerine, stratejik mekansal planlamanın, olası ve arzu edilen gelecekler ve onlara nasıl gidileceği hakkında yaratıcı olarak düşünmeyi, başka bir deyişle GZFT analizi yapmayı, vizyon oluşturmayı gerektirdiğidir.
- Stratejik mekansal planlamanın eylem yönelimli olduğu ve siyasi otoriteler ile uygulayıcı aktörler arasında etkili bağlantıların bulunması gerektiğidir.

Stratejik mekansal planlar arazi-kullanım planlarının alternatifi değildir. Pek çok ülkenin planlama sistemlerinde bu planlar, alt ölçekteki planlara yol gösteren genel planlar olarak görülmektedir. Arazi kullanım süreçlerine doğrudan müdahale etmezler ve ayrıntılı arazi-kullanım kararlarını içermezler. Bundan ziyade, arzulanan geleceğe (vizyon) ulaşmak için genel gelişme yönünün ne olacağını gösterirler ve paydaşların süreçte nasıl yer alacağını tarif ederler (Gedikli, 2007). Mekansal boyutunun dışında kurumsal anlamda stratejik planlamanın, genel olarak kaynakların etkili ekonomik ve verimli kullanımı, geleceğin sistemli şekilde planlanması ve uygulanması, birimler arası işbirliğinin geliştirilmesi, yetki ve sorumlulukların bilinmesi, zaman ve kaynak tasarrufunun sağlanması, hesap verebilir bir yönetim anlayışının oluşması, kurumsallaşmanın sağlanması ve sonuçta başarının artması gibi yararları olacağı da öngörülmektedir.

Ülkemizin kentsel politikalar, planlama ve kamu yönetimi anlayışı içerisinde özellikle son dönemde, hem kentsel, mekansal hem de kurumsal stratejileri içeren stratejik planlama yaklaşımının giderek artan bir önem kazandığı ve öne çıktığı görülmektedir. 2003 yılında çıkarılan 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrolü Kanunu'nun 9.maddesine göre, kamu yönetimlerinin stratejik plan hazırlama, bütçelerini de stratejik plan ve performans göstergelerine dayandırması zorunluluk haline getirilmiştir. Bunun sonucu olarak stratejik plan hazırlama, Türk kamu yönetimi sisteminde bir yerel yönetim birimi olan belediyelerin yerine getirmek zorunda olduğu yasal yükümlülük olarak ortaya çıkmaktadır. 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun 7.,18.,21. maddeleri ve 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 18., 34., 38., maddeleri stratejik plan yapılması ve hizmetlerin stratejik plana uygun olarak yürütülmesi gerekliliğini dile getirirken, 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 41. maddesi

stratejik plan ve performans programlarının hazırlanmasından, meclislere sunulmasına kadar geçecek sürenin sınırlarını çizmektedir (İBŞB Stratejik Plan Raporu, 2009). 5393 sayılı Kanununun 41. maddesinde; “Belediye başkanı, mahalli idareler genel seçimlerinden itibaren altı ay içinde; kalkınma planı ve programı ile varsa bölge planına uygun olarak stratejik plan ve ilgili olduğu yıl başından önce de yıllık performans programı hazırlayıp belediye meclisine sunar. Stratejik plan, varsa üniversiteler ve meslek odaları ile konuyla ilgili sivil toplum örgütlerinin görüşleri alınarak hazırlanır ve belediye meclisi tarafından kabul edildikten sonra yürürlüğe girer. Stratejik Plan ve performans programı bütçenin hazırlanmasına esas teşkil eder ve belediye meclisinde bütçeden önce görüşülerek kabul edilir” şeklinde yer bulan ifade stratejik planlama sürecini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Stratejik planlama, kentlerin mekansal gelişimi ile doğrudan ilişkili kent planlama yetkisini elinde bulunduran ve kentsel altyapı hizmetlerini yerine getirmekle yükümlü olan yerel yönetimlere, birimlerine, ilgili bütün kamu kurumlarına ve bunların dışında yer alan paydaşlara ortak kent misyonunu ve vizyonunu oluşturma, buna yönelik izlenecek stratejilerin amaç, hedef, eylem ve göstergelerini belirleme imkanı sağlamaktadır. Ayrıca kentsel ve mekansal gelişim açısından önem taşıyan örgütlenme biçimini de tarif etmektedir. Böylece yerel yönetimlere kentsel politikaları, mekansal gelişimi ve planlama sürecini tasarlama fırsatı sağlamaktadır. İşte bu tasarlama aşamasında kentsel altyapı hizmetlerine ilişkin stratejilere ne kadar yer ayrıldığı hem kent misyonu ve vizyonun gerçekleştirilmesi hem de mekansal olarak kentsel gelişimin kontrol edilmesi ve yönlendirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

D T'I " UVGTI G'QNCTCME'\ O TÆFG'DO[©M GJ T'XG" NÆ G'DGNF [GNGT P" ÖUVTCVGL MRNCPNCTKÖPFC'MGPVUGN'CNV[CRKJ \ OGVNGT "

Türkiye'nin üçüncü büyük kenti olan İzmir, gerek merkez kentin gerekse de kentsel bölgenin sahip olduğu nüfus, ekonomik sektörel yapılanma, tarihsel, doğal ve kültürel nitelikler gibi çeşitli potansiyeller, fırsatlar, tehditler itibariyle farklı ölçeklerde alternatif kentsel politikaların, stratejilerin ve planların geliştirilmesine olanak sağlamaktadır. 2004 yılında kabul edilen 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile İzmir'de Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı ilçe sayısı 9'dan 19'a çıkmıştır. 2009 yılı seçimleri öncesi yapılan yasal değişiklikler ile 3 ilçe belediyesinin bölünmesi ile oluşan 2 yeni ilçenin de eklenmesi ile toplam ilçe sayısı 21'e ulaşmıştır. Böylece İzmir Büyükşehir Belediyesinin görev, yetki ve sorumluluk alanı 21 ilçeyi kapsayacak şekilde genişlemiştir. Bu çalışma kapsamında İzmir

Büyükşehir Belediyesi ve 21 ilçe belediyesinin, internet üzerinden yapılan araştırma sonucunda erişilen stratejik plan raporlarında kentsel altyapı hizmetlerine ilişkin değerlendirmelerine ve stratejilerine yönelik irdelemelere yer verilmektedir.

İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından hazırlanan 2010-2017 stratejik planında, DPT 9. Kalkınma Planı hedefleri de dikkate alınarak çevre yönetimi, kentsel altyapı ve enerji olmak üzere 3 başlık altında kentsel teknik altyapı hizmetlerine ilişkin stratejiler geliştirildiği görülmektedir. Çevre yönetimi başlığı altında çevresel yaşam kalitesi yüksek bir kent yaratmaya yönelik kentsel kirliliği önleyici ve çevreyi koruyucu çalışmalar yapılması, temiz bir körfeze sahip olunması ve atık yönetim sisteminin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Bu hedeflerin gerçekleştirilmesi amacıyla programlanan faaliyetler; körfez teknesi (çöp teknesi) alımı, İzmir Körfezi iç ve orta kısımlarda su hareketliliğinin artırılması, gemilerden atık alınması ve atıkların kontrolü, körfez su kalitesinin izlenmesi, geri kazanım projesi, geri kazanılabilir ambalaj atıklarının kaynağa toplanması ve geri kazanıma yönlendirilmesi, evsel atık transfer istasyonlarının kurulması, katı atık sisteminin geliştirilmesi, tıbbi atık yönetim planının uygulanması ve yeni düzenli depolama tesisi kurulması olarak tanımlanmaktadır. Kentsel altyapı başlığı altında ise, kentsel yaşam kalitesini arttırmaya yönelik altyapı uygulamalarını zirveye taşımak adına, kent genelinde ulaşımı kolaylaştırıcı alt yapı çalışmalarının yapılması ve altyapı hizmetlerinin ilgili tüm kurum ve kuruluşlarla eşgüdümü olarak yürütülmesinin sağlanması hedeflenmektedir. Bu maksatla, yol ve yol yapılarının inşaatlarının gerçekleştirilmesi, altyapı koordinasyon hizmetlerinin geliştirilmesi, altyapı fonunun oluşturulması, altyapı tesislerinin CBS kapsamında tek bir veri tabanında toplanması ve kamu kurum ve kuruluşlarının çalışmalarını ortak programa alınmasına yönelik faaliyetlere programda yer verilmektedir. Bir diğer başlık ise enerjidir. Bu başlık altında kentin gelişim ihtiyacını karşılayan, yenilenebilir enerji kaynaklarını yaygınlaştırmaya yönelik doğayla bütünleşik sistemler ve yenilenebilir enerji kaynakları kullanımının özendirilmesine ilişkin projelerin üretilmesi ve hayata geçirilmesi hedeflenmektedir. Bu kapsamda, sahil bandının yenilenebilir enerjiden yararlanarak aydınlatılmasına, kompost üretim ve laboratuvar tesisi kurulmasına ve belediyenin hissedarı olduğu şirketler aracılığıyla jeotermal enerji kullanımının yaygınlaştırılmasına, güneş ve rüzgar enerjisi kullanımına yönelik çalışmaların yapılmasına, enerji tasarrufu-yalıtımının sağlanmasına yönelik faaliyetlere programda yer verilmektedir.

Su ve kanalizasyon hizmetlerine yönelik faaliyetlere İzmir Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı İZSU Genel Müdürlüğü'nün kendi stratejik planında yer verilmiştir. Faaliyetler yeni su

kaynakları, su kaçaklarının azaltılması, yağışın etkilerinin azaltılması, atık su arıtma tesisleri ve körfez olmak üzere 5 ana kategoride sınıflandırılmaktadır. Bu kategoriler altında tanımlanan faaliyetlerden bazıları; İzmir içmesuyu master planının hazırlanması, yeni yüzeysel su kaynaklarını yaratılması, isale hattı, içme suyu ve acil durumlar için tuzlu su arıtma tesisi inşaatlarının tamamlanması, su kaçaklarının azaltılması yönelik çalışmaların yapılması, kanalizasyon şebekesinin bakım, onarım ve yenileme çalışmalarının yapılması, yağmur suyu ve kanalizasyon master planının hazırlanması, yağmur suyu kanallarının bakım, onarımı ve yeni toplama sisteminin yapılması, atık su arıtma tesisi kurulması, çamur çürütme ve kurutma tesisi kurulması, çamur yönetimi master planı oluşturulması, atık suların yeniden kullanımının sağlanması ve su havzaları su kalitesi izleme projesinin gerçekleştirilmesidir.

Büyükşehir özelinde hazırlanan stratejik plan çerçevesinde teknik altyapı hizmetlerine ilişkin ortaya konulan amaç, hedef ve faaliyetlerin bütünsel olarak kent planlama ve mekansal gelişim stratejileri ile ilişkilendirilmediği ve bunun sonucu olarak belediyenin hizmet kalitesini artırmaya ve iyileştirmeye yönelik kurumsal nitelikleri geliştirmekten öteye gidemediği görülmektedir. Ancak atık transfer istasyonu, düzenli depolama tesisinin yer seçimi, kompost üretim tesisinin kurulması, jeotermal, güneş ve rüzgar enerjisinin yaygınlaştırılması ile içme suyu, yağmur suyu ve kanalizasyon, çamur yönetimi master planlarının oluşturulması gibi uygulamalar noktasal, kentsel ve bölgesel olmak üzere farklı ölçeklerde kentin mekansal gelişimine yönelik bazı kararları da ortaya koymaktadır. Bu noktada, stratejik planların bölge planlarına uygunluğu kadar bölge planlarının stratejik planlara uygunluğu da büyük önem taşımaktadır. Büyükşehir özelinde bölge planı (kentsel bölge planı) ile stratejik plan ilişkisinin varlığından söz etmek bu hizmetler özelinde pek mümkün değildir.

İzmir ilçe belediyelerinin 2010-2014 yılları arası için hazırlanan stratejik planlarına yönelik internet üzerinden yapılan araştırma sonucunda ise, 21 ilçe belediyesinden 11 ilçe belediyenin stratejik plan raporuna ulaşılmıştır. Bu 11 ilçenin stratejik planları üzerinden yapılan teknik altyapı hizmetlerine ilişkin irdellemelere Tablo 1.'de yer verilmektedir. Bu kapsamda, ilçe belediyelerin teknik altyapı hizmetlerine ilişkin hedef ve faaliyetlerinin çöp ve katı atıkların toplanması, hizmet standardının iyileştirilmesi üzerine ve ağırlıklı olarak çevre yönetimi, çevre koruma ve çevre sağlığı başlığı altında toplandığı görülmektedir. Bir başka deyişle, altyapı hizmetlerine ilişkin stratejik planlarda yer verilen hedeflerin belediyenin kurumsal

niteliklerini geliştirmeye, hizmet kalitesini artırmaya ve iyileştirmeye yönelik olduğu, kent planlamaya ve mekansal gelişime yönelik hiçbir öngörüsünün olmadığı görülmektedir.

	B	B	B	G	K	K	N	Çi	M	K	K
	or	ay	uc	az	on	ar	ar	ğl	en	e	ar
	no	ra	a	ie	ak	şı	lı	i	de	m	ab
	va	kl	B	m	B	ya	de	B	re	al	ağ
	B	ı	el	ir	el	ka	re	el	s	pa	lar
	el	B	ed	B	ed	B	B	ed	B	şa	B
	ed	el	iy	el	iy	el	el	iy	el	B	el
	iy	ed	es	ed	es	ed	ed	es	ed	el	ed
	es	iy	i	iy	i	iy	iy	i	iy	ed	iy
	i	es		es		es	es		es	iy	es
		i		i		i	i		i	es	i
UVTCVGL MCNCP'30Y GXTG[" PGV O .Y GXTG'MQWOC'XG'Y GXTG'UC NK K'											
Hedef. Evsel, bitkisel ve tehlikeli atıklara yönelik ayrıştırılmış katı atık toplama sisteminin kurulması, geri dönüşüm çalışmaları	Z"	Z"	Z"	Z"	Z"	Z"	"	Z"	"	"	"
Hedef. Çöp toplama hizmetlerinin niteliğinin geliştirilmesi, iyileştirilmesi	"	Z"	"	Z"	"	Z"	"	Z"	Z"	Z"	Z"
Hedef. Dere temizliklerinin yapılması	"	"	"	"	"	"	"	Z"	"	Z"	"
Hedef. Çöp depolama alanı ve arıtma tesisinin çevresel etkilerini azaltmaya yönelik çalışmalar yapılması	"	"	"	"	"	"	"	Z"	"	"	"
UVTCVGL MCNCP'40GP GTL "											
Hedef. Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılması	Z"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Hedef. Jeotermal enerji potansiyelinin tespit edilmesi ve projelerinin yapılması	"	"	"	"	"	"	"	Z"	"	"	"
UVTCVGL MCNCP'50MGP VUGN'CNV[CRK'											
Hedef. Ömrünü tamamlamış altyapı tesislerinin yenilenmesi	"	Z"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Hedef. Su ve kanalizasyon altyapısının yenilenmesi	"	Z"	"	"	"	"	"	"	"	Z"	"
Hedef. Yağmur suyu drenaj çalışmalarının yapılması,	"	Z"	"	"	"	"	"	Z"	"	"	"
Hedef. Sel baskınlarına karşı risk bölgelerinin belirlenmesi,	"	Z"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Hedef. Altyapı hizmetlerinin etkin ve verimli yürütülmesi için kuruluşlar arası koordinasyon ve işbirliğinin geliştirilmesi,	"	Z"	Z"	"	"	"	"	"	"	"	"

Tablo 1. İlçe belediyelerin stratejik planlarında yer alan teknik altyapı hizmetlerine ilişkin hedefler.

Teknik altyapı hizmetlerine ilişkin stratejik amaç, hedef ve faaliyetlerinin gerek Büyükşehir gerekse de ilçe belediyeler özelinde hazırlanan stratejik planlarda genel olarak çevre yönetimi/çevre sağlığı, kentsel altyapı ve enerji başlıkları altında toplandığı görülmektedir.

Teknik altyapı hizmetlerinin kentsel ve mekansal gelişimin denetlenmesi ve sınırlandırılması gibi kentsel politikalara ve planlamaya ilişkin bir öngörüsü ve vizyonu bulunmamaktadır. Ayrıca belediyeler ve kentin farklı niteliklere sahip bölgeleri için hizmet standardının sağlanmasına, hizmetlerin eşit ve adil dağıtımına yönelik stratejilerin bulunmadığı görülmektedir. Mevcut çerçevesi ile bu stratejik planların kamu ve kent yönetimi anlamında yasal bir zorunluluğu yerine getirmekle sınırlı kaldığını ve bu planlarda İzmir merkez kentinin ve içinde bulunduğu kentsel bölgenin planlanmasına, mekansal gelişimine yönelik farklı ölçeklerdeki planlara altlık oluşturacak bir kentsel teknik altyapı stratejisinin tarif edilmediğini söylemek çok da yanlış olmayacaktır. Dolayısıyla, üstyapıdan bağımsız altyapı, altyapıdan bağımsız üstyapı üretiminin birçok kentte olduğu gibi, İzmir kenti özelinde de söz konusu olduğunu söylemek mümkündür.

UQPWE'''

Son dönemde bazı kentsel altyapı hizmetlerinin özelleştirilmesi, hizmetlerin eşit ve adil mekansal dağıtımını sağlayan kamusal niteliğinin ortadan kalkmasına veya zayıflamasına yol açmakta, kentsel altyapı ve üstyapı arasında uyumsuzlukların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bunlara kentlerin gelişim ve yayılım dinamikleri de eklendiğinde hizmetlerin hazırlanması ve sunulması daha da karmaşık bir hal almakta ve bu karmaşık yapıyı yönetmek güçleşmektedir. Hizmetlerin değişen kurumsal perspektifleri, kurumların mekanla olan ilişkisini alışılmışın dışında çok farklı şekillerde kurmasına yol açmaktadır. Bu noktada kentlerin yönetiminde, kentsel politikalarda ve kent planlama çalışmalarında altyapı stratejilerinin ve yatırımlarının nasıl yer aldığı eşit ve adil kent ve kent yönetiminin sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu çerçevede her ne kadar bugünkü kullanım pratiği bundan çok uzak olmakla birlikte, stratejik planlar hem kentsel altyapı hizmetlerinin hem de kentin mekansal gelişiminin yönetimi açısından kent yönetimlerine önemli fırsatlar sunmaktadır.

Ancak görünen odur ki, kentlerin mekansal gelişimine ilişkin stratejileri geliştiren kent planlamanın altyapı hizmetlerini teknik bir mühendislik uygulaması olarak ele alan mevcut yaklaşım biçimi değişmediği sürece kentlerde altyapı kıtlığından kaynaklanan hizmetlerin eşit ve adil dağıtımına yönelik mekansal sorunlar, tehditler ve riskler yaşanmaya devam edecektir. Dolayısıyla kent planlamanın, bu hizmetlerin imar planları üzerinden projelendirildiği ve uygulandığı gerçeğini göz önüne alarak kentsel politikalarda ve planlamada kentlerin

mekansal gelişiminin sağlıklı bir şekilde yönlendirilmesi maksadıyla üst ölçekten alt ölçeğe farklı plan kademelerinde teknik altyapı hizmetlerine ilişkin politikaları ve stratejileri ortaya koyması gerekmektedir.

MC[P CMNCT"

Aktan, C.C. ve Dileyici, D., 2005, 'Genel olarak altyapı hizmetleri', Aktan, C.C., Dileyici, D. ve Vural, İ.Y. (Ed.), Altyapı ekonomisi altyapı hizmetlerinde serbestleşme ve özelleştirme (1. Baskı) (11-20), Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Bulutoğlu, K., 1988, Kamu ekonomisine giriş-devletin ekonomik bir kuramı, Filiz Kitabevi, İstanbul.

Erdin, H.E., 2001, Şehir planlamada su ve kanalizasyon sistemleri proje eşiklerinin değerlendirilmesi (İzmir Büyükşehir bütününde bir deneme), DEÜ FBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Erdin, H.E., 2009, Şehirseller yerleşmelerde teknik altyapı projelerinin ortak-eşgüdümseller niteliklerinin belirlenmesi örnek alan: Tire Belediyesi / İzmir, DEÜ FBE Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.

Gedikli, B., 2007, Stratejik mekansal planlama: Planlamada yeni anlayışlar, yöntemler ve teknikler, Der. Ersoy, M., Kentsel Planlama Kuramları, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, s.229-277.

Göksu, A.F., 2005, Stratejik planlama yaklaşımı; 'Yeni Kentsel Düzen'in kurulması için bir araç olabilecek mi?', 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 29. Kolokiyumu, Planlamada yeni politika ve stratejiler – riskler ve fırsatlar, 7-9 Kasım 2005, İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul, s.607-612.

Göksu, S., 2008, Stratejik mekansal planlama ve ilişkisel coğrafya üzerine düşünceler, Planlama Dergisi 2008/3 Sayı:43, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, s.21-29.

Harvey, D., 2003, 'Sosyal adalet ve mekansal sistemler', Sosyal adalet ve şehir, Metis Yayınları, İstanbul.

İçöz, Ö., 2003, Telekomünikasyon sektöründe regülasyon ve rekabet, Rekabet Kurumu, Ankara.

Tekeli, İ., 1991, 'Şehirlerimizdeki altyapı sorunları', Tekeli, İ., Kent Planlaması Konuşmaları, TMMOB Mimarlar Odası Yayını, Ankara, s: 154-165.

Tekeli, İ., 2009, 'Kayırmacılık, popülist politikalar, kentsel rant ekonomisi ve vatandaş oluşturmamayan kentleşme deneyimi', Kentsel Arsa, Altyapı ve Kentsel Hizmetler, İlhan Tekeli Toplu Eserler-6, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s.98-107.

Tekeli, İ., 2009, ‘Günümüzde kentsel altyapı sorunsalı nasıl kurgulanabilir?’, Kentsel Arsa, Altyapı ve Kentsel Hizmetler, İlhan Tekeli Toplu Eserler-6, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s.108-119.

VCMU O " O G F C P K P P " D T " MCO WUCN" C Y K M' CNCP" QNCTCM' V O O "
MWNNCP K E K N C T C [" P G N M G T N G D N T N P P " T F G N G P O G U "
"

C { ± c ' [C N Y K P "

Şehir Plancısı, İBB& Bahçeşehir Üniversitesi

Doç. Dr. 'U, t o c ' V W T I W W "

Yıldız Teknik Üniversitesi

Yard. Doç. Dr. 'C O P k r { ' G X E N "

Beykent Üniversitesi

"

"

I T "

Kamuya ait açık alanlarda, (yaya kaldırımları, yaya trafik kavşakları ve geçiş yolları, meydanlar) ve bu alanlardaki toplu taşıma araç durakları ve çevrelerinin, kentteki tüm kullanıcıların (fiziksel görme ve zihinsel özürü insanları, çocukları, yaşlıları, farklı boyutları olan, çok kısa, çok uzun, zayıf ya da kilolu insanları, hasta ya da sakatlanmış insanları, hamile bayanları, çocuklu anne ve babaları,) yani birçok boyutsal, hareketsetel, idrak-algısal olarak çeşitlilik gösteren bireylerin kullanımına uygun hale getirilmesi gerekmekte ve bu nedenle alanlardaki fiziksetel çevre problemlerinin tespit edilmesi önem teşkil etmektedir. Bu nedenle, tüm kullanıcıların fiziksetel çevredeki erişilebilirlik gereksinimleri araştırılarak, kamusal alanlardaki erişilebilirliğinin tek bir kullanıcı grubuna yönelik değil çoğulcu, kapsayıcı, ve ayırım gözetmeyen, kentlinin gereksinimlerini karşılayan bir işleyişe sahip olması gerekmektedir.

“Tüm kullanıcıların özellikle kullanıcıların fiziksetel özellikleri göz önüne alındığında kamusal alanlardaki yaya erişilebilirliğinin hangi fiziksetel etkenlerle kısıtlandığı” sorusu bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturmuştur.

Bu çalışma; önemli bir kamusal açık alan olan Taksim Meydanı’ndaki tüm kullanıcıların erişilebilirlik gereksinimlerini karşılamak ve yaya erişilebilirliğini etkileyen fiziksetel çevre problemlerinin tespit edilmesini amaçlamaktadır. Özellikle boyutsal, hareketsetel, idrak-algısal olarak çeşitlilik gösteren kullanıcıların fiziksetel mekana erişimi ve kente katılımını kısıtlayan fiziksetel etkenler, Taksim Meydanı özelinde yaya erişilebilirliği göz önüne alınarak incelenmesidir.

MWNNCPK* PUCP +G VN N "

Toplumunu oluşturan bireylerin din,ırk,yaş, cinsiyet ve yetenek gibi faktörlere bağlı olarak farklılaşması doğaldır. Ancak kentteki tüm olması gerekli faaliyetlere (eğitim sağlık kültürel barınma vb.) kentlinin erişimi ve katılımı insan çeşitliliğine göre değişmemeli, kentsel alan, mekânlar; herkesin kullanıcı profiline uyacak biçimde düzenlenmelidir. Her türlü ekonomik, sosyal, politik, yasal, kültürel ve fiziksel düzenlemelerin mekâna yansıdığını ve mekândaki davranışın bu biçimlenmelerle şekillendiği açıktır. Her insanın algılaması değişik olacağı gibi, yaşa, cinsiyete, fiziksel özelliklere göre de bu değişir. Toplum içersindeki bireysel farklılaşmalar kentin farklı fonksiyonlar kazanmasını, sosyal zenginliğinin artmasını sağlamakla birlikte kentte insana duyarlı farklılıkları gözetin tasarım ve planlama yaklaşımlarının gelişmesini sağlamaktadır.

“ECA” Avrupa Erişilebilirlik Teknik Yardım Kılavuzu’nda geçen insan çeşitliliği aşağıda belirtilmektedir (EuropeanCommission, 2003).¹

DQ[WUCN.'CNI KUCN."FTCMXG'J CTGMGVNG"NG"NI N G VN N M'

İnsan nüfusu içinde bireyler birbirinden farklıdır. Bu farklılık sadece kişisel boyutta değil aynı zamanda fiziksel boyutta da olabilmektedir. Bu çeşitlilik birkaç ana başlıkta incelenmektedir.

Boyutsal Çeşitlilik: İnsanlar uzunluk, ağırlık, omuz genişliği, el ve ayak büyüklüğü gibi boyutsal niteliklerde farklılık gösterebilmektedir. Bu nedenle en iri ve en küçük insanın kullanabileceği boyutsal farklılığı yansıtan tasarım ve uygulamalar yapılmalıdır.

Duyularla İlgili Algılamada Çeşitlilik: İnsan, içinde yaşadığı mekanı ve onun öğelerini doğal olarak, duyuları ve duygularıyla algılar, kavrar ve değerlendirir. Körlük dışında, algılama problemleri genellikle çoğu insan tarafından fark edilmemektedir. Bu durum da bu gruplar için bilinçsiz bir ayrımcılığa neden olmaktadır. (Görme kabiliyeti az kişilerin bir metro yada otobüs güzergahı ile ilgili bilgiyi okumakta zorlanmaları, koku almayan bir insanın gaz kokusunu duymaması, ya da tat almayan bir kişinin yemeğe uygun olmayan bir yiyeceği tüketmesi gibi)

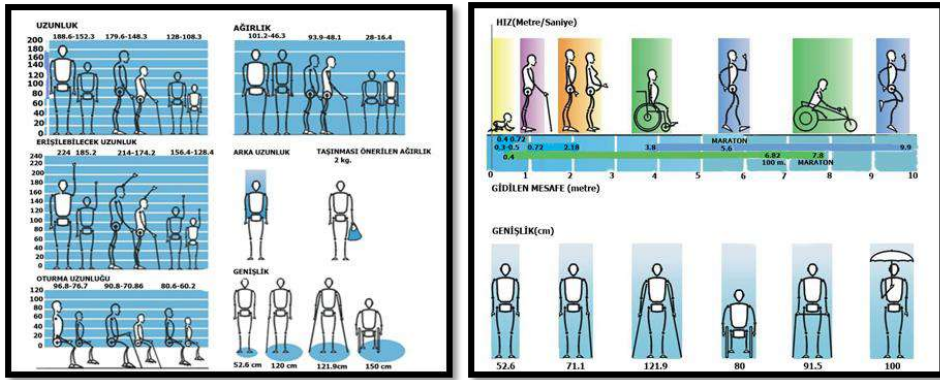
Zihinsel Algılamada Çeşitlilik: Algılama değişikliği bilgiyi almamızı ve işleme kabiliyetimizi, hafızamızı, mekânsal ve geçici yönlenmemizi ve konuşma kabiliyetimizi etkileyebilir. Bu nedenle davranışımızı ve çevreden edindiğimiz bilgiyi etkileyebilir. Algıdaki

¹

ECA European Concept for Accessibility Technical Assistance Manual, 2003 raporundan derlenmiştir.

değişiklikler yalnızca bazı hastalıklar ya da düşük öğrenme yetisi sonucu değil aynı zamanda stres ya da depresyon sonucu oluşan geçici algılama zayıflamaları olabilir. Bu durumlarda uyum sorunları, konuşma-okuma-yazmada zorluk çekme gibi sorunlarla karşılaşılabilir.

Hareketsel Çeşitlilik: Bu konuda akla ilk olarak gelen tekerlekli sandalye ya da koltuk değneği kullanan kişilerdir. Ancak bunun dışında dikkati çekmeyen farklı gruplarda vardır. Fakat kısıtlı hareket kabiliyeti olan yaşlılar, çeşitli sebeplerle yavaş hareket eden ya da vücudunun bazı kısımlarını limitli kullanabilen kişiler vb. de bulunmaktadır.

Şekil:Hareketsel Antropometrik Tablosu

Kaynak: ECA European Concept for Accessibility Technical Assistance Manual, 2003

DİE istatistiklerine göre ülkemizdeki 2007 nüfus projeksiyonu Türkiye'deki 74 milyon nüfusun 2 milyonu, 0-10 yaş arası bebek ve çocukları; 12 milyonu da 60 yaş ve üzeri yaşlıları kapsamaktadır (ÖZİDA, 1999).

Yaşlı nüfusu dünyanın pek çok ülkesine göre çok düşük ortalama olan ülkemizde, bu özel ihtiyaç gerektiren insan grubu toplam nüfusun yüzde 20'si; yani beşte birini yani başka bir deyişle çevremizdeki her beş insandan birini oluşturmaktadır (Sürmen, 2009).

DİE'nin 2002 yılında yapmış olduğu istatistiklerine göre; Türkiye'de yaşayan nüfusun yüzde Özürlü olan nüfusun toplam nüfus içindeki oranı % 12.29'dur. Ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ile zihinsel özürlülerin oranı %2.58'dir. Özürlü olma oranları yaş grubu bazında incelendiğinde her iki grupta da ileri yaşlarda artmaktadır (DİE, 2002).

Toplumda özürlü olarak belirtilen kişi, mekânı tek başına kullanabiliyorsa ve mekân engelsiz ise, kişi bir anlamda özürlü sayılmayacaktır. Kentteki tüm kullanıcılar için fiziksel mekânı

rahat, özgürce ve başkalarından yardım almadan kullanmak önemlidir. Özellikle kamusal alanlarda kullanıcı çeşitliliğinin fazla olması, buna bağlı kullanıcı gereksinimlerinin farklılaşması kente hizmet eden kamusal alanların önemini arttırmaktadır.

MCO WUCN'CNCP "

Mgpwgnk' VĀo " Mmwep,e,nt,p" Qt wcnl' J cmm" Qırp" Mco wuci' Cırpıt; sosyal/kültürel faaliyetlerin gerçekleştirildiği, insanlar arası ilişkilerin kurulmasında yardımcı olan, farklı toplulukların kültürlerine ortak bir payda sağlayan, kentteki kullanım çeşitliliğinin yoğun olarak görüldüğü, kente kattığı anlam, kimlik ve barındırdığı çevresel fonksiyonlar sebebiyle, ölçeği ne olursa kentin oluşumunda ve kentsel gelişmeye yön veren önemli odak noktalarıdır. Buna göre, bir kamusal alan kentte yüklendiği anlamın yanı sıra kullanıcı çeşitliliğine ve gereksinimlerine göre değerlendirilmelidir.

Carr ve arkadaşları, kamusal alanları; kullanıcı ihtiyaçlarını karşılayan etrafındaki fonksiyonlarla bağlantılı etkileşim içinde bulunan, demokratik, kentlinin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik tasarlanan alanlar olduğunu tanımlarken, kullanıcıların en temel ihtiyaçları olan alanlara erişim, alanlarda aktif pasif katılım, alanlarda rahat olma ve keşif yapmalarını sağlayacak nitelikte olması ve kentli hakkını gözetmesi gerekliliğini belirtmektedir. Herkesin kullanımına açık ve tüm kullanıcılara hareket özgürlüğü sağlayan kamusal alanlar, insanların birlikte yaşamasını öğreten, birlikte yaşam kültürünü ve sağlıklı politik ilişkileri üreten bir toplumun vazgeçilmez unsuru olup, İnsanların yer ve kendi kişisel yaşamları ve dış dünyayla aralarında güçlü bağlar kurabilmelerine izin veren, kenti anlamlı kılan alanlardır (Carr ve Arkadaşları,1992).

Kamusal alanlar, kentin kimliğinin sosyal kültürel yapısının algılanmasında bir ayna niteliğindedir.

MCO WUCN'CNCPNCTF CM 'MWNCPİEKFWIWO WPC'I " TG'FG GP "

GT NGD N TN M'J V [CYNCTK'

Kamusal alanlardaki kullanıcı durumuna göre değişen erişilebilirlik ihtiyaçlarını incelediğimizde, erişilebilirliğin kentteki tüm fonksiyonların birbirleriyle bağlantısını oluşturan, kentin sosyal kültürel ve ekonomik olarak gelişimini sağlayan, şehir planlama ve tasarım sürecinde düşünülmesi gereken önemli unsurlardan biri olduğu görülmektedir.

Bir kamusal alanın en önemli özelliklerinden biri erişilebilir olmasıdır. Etrafındaki ulaşım bağlantıları ve çevresel fonksiyonlar göz önüne alındığında kamusal alanlar erişimi sağlayacak çeşitli ulaşım türleri ve bağlantılarıyla desteklenmelidir. Kamusal alanlardaki kullanıcı çeşitliliği göz önüne alındığında, yaya ve trafik erişilebilirliğinin de bu alan içinde ve etrafında kolaylıkla sağlanması gerekmektedir.

Herhangi bir meydan, avlu, sokak veya park doğrudan ve fiziksel olarak erişilebilir olmalıdır. Erişilebilirliğin ikinci türü sosyal erişilebilirliktir. Herhangi bir kamusal alan farklı sınıf ve grupların örneğin yoksulların, ya da özürliülerin, ya da çocukların erişebileceği şekilde olmalıdır. Üçüncü erişilebilirlik şekli ise görseldir. Kentliler herhangi bir kamusal alanın içini görebiliyorsa o mekan görsel olarak erişilebilir demektir. Kamusal alanın sahip olması gereken diğer bir özelliği de güvenliğidir. Bu konu özellikle kadınların, yaşlıların ve çocukların kamusal alanı kullanımları üzerinde etkilidir (Francis, 1989).

Bu açıdan bakıldığında erişilebilirlik, insanların yaşam kalitesini artırmak amacıyla temel ihtiyaçlarına ulaşma özgürlüğü ya da yeteneği olarak tanımlanabilir. Erişilebilirlik, sadece sağlıklı bir birey için değil tekerlekli sandalye kullanıcıları, pusetli anneler, yaşlılar ya da çocuklara da adaletli bir şekilde hitap etmelidir (Evcil, 2009).

Erişilebilir bir yapı çevre toplumdaki bireylere eşit haklara sahip olduğu özerklik kazanılan ekonomik ve sosyal hayatlarına devam etmelerini sağlayan bir unsurdur (EuropeanCommission, 2003).

Sürmen, erişilebilirliği; ülkelerin, şehirlerin, mekânların, binaların; toplumsal bünyelerin, toplumsal konumların, kamusal alanlarının, sosyal-kültürel faaliyetlerin; yani kısaca hayatın doğal akışında temel kabul edilecek tüm fonksiyonların tüm kullanıcılara açık olması olarak tanımlarken, özürliülerin, yaşlıların, hasta bünyeli insanların, çeşitli fiziksel farklılıkları olan insanların, çocuk arabası süren annelerin, kadınların ve çocukların kentte rahat erişimini sağlayacak bir kent düzleminin bulunmadığını ve hangi insanlık durumlarında bulunurlarsa bulunsunlar, bütün insanların hayatın tamamına katılmalarını sağlamaya yönelik çabaların toplumun yararına olacağını belirtmektedir (Sürmen, 2009).

2003 yılında hazırlanan “Avrupa’da Herkes İçin Erişilebilirlik” raporunda²; “Bir bireyin toplumda kendi haklarına sahip olması için çevredeki birçok fonksiyona ve yapı çevreye ve yaşadıkları ortamlardaki tüm fonksiyonlara rahat ulaşabilmeleri gerektiğini ve erişilebilir bir

² “2010:A EUROPE ACCESSIBLE FOR ALL” Tgr qt vlt qo 'lj g'I t qwr 'hliGzr gt w'tigv'wr 'd{ 'lj g'Gwt qr gcp'Ego o kulqp." Qevqdg' 4225'ter qt vpf cp'f Āj gnpgo k vlt 0' Mc{ pemsj wr <dy y y qj k c0 qx0t k cr qt ret hwnur tct culic d ICDF qmwo cpr t lgtw qr cceegundhgt enl f h'

ortamda bir bireyin eğitim öğretim almak, iş olanaklarından faydalanmak gibi hayatını devam etmesini sağlayan fonksiyonları yerine getirmesine olanak sağladığı, erişilebilirliğin, sadece toplumda azınlık olarak kabul edilen fiziksel ve görme özürhüleri değil herkesi ilgilendirdiği” belirtilmiştir Erişilebilirlik politikası, sadece özürhü grubuna yönelik olanların haklarını gözetin değil toplumdaki tüm bireyleri kapsayan geniş bir perspektifte ele alınmalı ve yapıhı çevreyi günlük kullanan bireylere göre değil diğer kullanıcıların özellikleri gözetilerek, istatiksels bilgiler göz önüne alınarak diğer insan gruplarını da dikkate almalı ve buna bağılı olarak tüm yayaların erişilebilirliklerinin rahat güvenilir ve kolay olmasını sağlamalıdır (European Commission, 2003).

Kentteki tüm kullanıcıların özellikle boyutsal, algısal, idrak ve hareketle ilgili çeşitliliğı olan bireylerin yapılaşmış çevreye erişebilirliğı, şehir planlama ve kentsel tasarımın en önemli sorunlardan biridir. Erişilebilirlik olgusu sağlandığı zaman, kentsel mekan başarılı bir kamusal alan haline gelebilir. Bunun yanı sıra, kamusal alan fiziksel yeterlilikleri ve mali kaynakları ne olursa olsun, herkes için erişilebilir olmalıdır. Çünkü erişilebilirlik, kamusal alanlarda farklı etkinliklere katılmaya karar veren bireylerin özgürlüğü ve kolaylığıdır. Boyutsal, algısal, idrak ve hareketle ilgili çeşitlilik gösteren tüm kullanıcıların kamusal alandaki erişilebilirlik gereksinimleri değişmektedir. Bu gereksinimlerin tümünü karşılamayan kamusal alanlar, her kullanıcı grubunun kentte birçok sorunla karşılaşmasına neden olmaktadır.

Buna göre kentteki tüm kullanıcıların erişilebilirliğini kısıtlayan fiziksel çevre problemleri genel olarak söyle ifade edebiliriz.⁵ (Fiziksel Engelliler Vakfı, Mimar Sinan Üniversitesi ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2006)

Yüzeye Bağılı Problemler: Yanlış malzeme seçimi, farklı malzeme kullanımı ya da farklı zamanlarda yapılan tamirat v.b. uygulamalardan dolayı oluşan malzeme değişikliklerinden kaynaklanan yüzeyde oluşmuş kot farklılıklarını veya bozulmuş yüzeyleri içermektedir.

Kent Donatılarına Bağılı Problemler: Yaya yürüme alanı içinde, yaya akışına engel teşkil edecek konumda yerleştirilen elektrik, telefon, doğalgaz kutuları, yangın muslukları, duyuru, reklam panoları ile yüzey engeli yaratan altyapı kapaklarının (rögar, mazgal) oluşturduğu problemleri içermektedir.

³ Fiziksel Engelliler Vakfı, Mimar Sinan Üniversitesi ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin 2006 yılında yapmış olduğı “Fiziksel Çevrenin Engelli Gereksinimleri Doğrultusunda Uyumlandırılması Amaçlı Pilot Proje Mecidiyeköy–Taksim Alan Çalışması” raporundan derlenerek oluşturulmuştur.

Yaya-Trafik İlişisine Bağlı Problemler: Cadde veya sokaklarda yayanın araç trafiğini keserek karşıdan karşıya geçtiği noktalarda karşılaşılan problemler başta olmak üzere, ışıklar, kaldırım ve yol bağlantısını kuran rampalar, üst geçitler, metro girişleri, yaya akışını önleyen kaldırım ışıklarını içermektedir.

Doğal Engellere Bağlı Problemler: Yaya yürüme alanı içinde, yaya akışına engel teşkil edecek konumda yerleştirilen ağaç ve çalılık, yaya yolu üzerinde sarkan yayaların yürüyüşleri esnasında çarpmalarına neden olacak budanmayan ağaç dalları ve yaya yürüyüşünü kısıtlayan yüksek eğim ve topoğrafya.

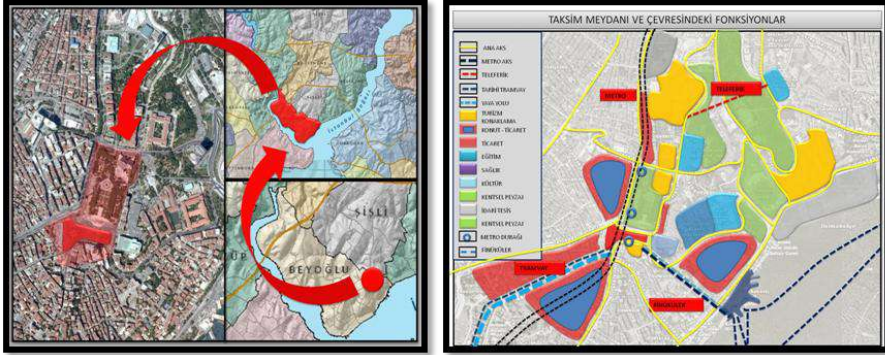
Diğer Engellere Bağlı Problemler: 'Bilgilendirme, uyarı, reklam amaçlı panolar yenilenen her levha, pano v.b. elemanlar, çevredeki birden fazla direk v.b. nin varlığı, dükkan, bina v.b. girişlerinde merdiven çözümü ile yaya yürüme alanı içinde gelişi güzel yerleştirilmiş çiçeklikler, tekerlekli çöp konteynırlarının yerlerinin tam belli olmaması gibi problemleri içermektedir.

MCO WCN'CNCP'QNCTCMVCMU O 'O Gı FCPK'

Taksim Meydanı; barındırdığı kültürel katmanlar ve sosyal faaliyetler göz önüne alındığında İstanbul'un önemli bir kamusal alanıdır. Kentin her boyutta algılanmasını sağlayan bir odak niteliğinde olmasına karşın bir çok ulaşım bağlantısının kesişim noktasında yer alması, yaya sirkülasyonunun yollarla engellenmesi ve taşıt trafiğinin etrafında kalması sebebiyle meydan olmasından daha çok bir kavşak ve düğüm noktası niteliğindedir. Meydan niteliği ancak Anıtın bulunduğu alanda tanımlanmaktadır. Bunun nedeni, İstiklal Caddesinin bu alana bağlanması, su deposu, cami ve diğer ticari birimlerin bu alanın etrafında sınır etkisi oluşturarak meydan algısını sağlamasıdır. Taksim Meydanı Beyoğlu ile Beşiktaş Belediye sınırları arasında, İstanbul Boğazı'na, Tarihi Yarımada'ya ve Haliç'e oldukça yakın bir noktada bulunmaktadır.

İstanbul'a hizmet eden ana ulaşım bağlantıları üzerinde bulunan, Taksim Meydanı Asya ve Avrupa Yakasına hizmet veren belediye, özel halk otobüslerinin, dolmuşların, işyeri, okul, havaalanı ve fuar merkezlerine ulaşımı sağlayan servislerin bulunduğu bir transfer merkezi konumundadır. İstanbul Metrosu'nun başlangıç ve bitiş noktası, Kabataş-Taksim füniküler sistem bağlantı ve durakları meydanda yer almaktadır.

Taksim Meydanı'nın Bir Kamusal Açık Alan Olarak Tüm Kullanıcılara Yönelik Erişilebilirliğinin İrdelenmesi

Şekil:Taksim Meydanı Genel Görünümü ve Meydan Etrafındaki Çevre Fonksiyonları

Meydan her yaş düzeyinden kullanıcıya sahip ve 24 saat yaşayan bir alandır. Meydan yılbaşı eğlenceleri, çeşitli konularda mitingler, yürüyüşler, bazı kuruluşların yıldönümleri gibi etkinliklere daimi olarak ev sahipliği yapmaktadır. Taksim meydanının fiziksel konumunun yanı sıra önemli bir sosyal odak niteliğindedir. Meydanda çeşitli etkinlikler, gösteriler, kutlamalar, mitingler, protestolar,yapılmakta bu da Taksim Meydanı'nın İstanbul'un bir yüzü ve yaşayan bir avlusu olduğunu göstermektedir.

Şekil:Taksim Meydanındaki Yapılan Faaliyetleri

"
"
"

VCMU O " O G I F C P F C M " V O O " M W N N C P E K N C T R " G T N G D N T N P G ' [" P G N M I C R K N C P ' H \ M U G N Y G X T G ' R T Q D N G O ' V G U R V N G T "

Taksim Meydanı'nda yapılan saha çalışmasında elde edilen fiziksel çevre problem tespitleri, erişilebilirlikle ilgili daha önce yapılmış ulusal ve uluslararası standartlar ve çalışmalar ışığında oluşturularak, mevcut standartlardaki olması gereken ölçüler belirtilmiştir.

Birleşmiş Milletlerin Özürlü Komisyonunun "Özürlüler için Erişilebilirlik – Bir Engelsiz Çevre Tasarım Kılavuzu"nda ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin "İstanbul Araç ve Yaya Yolları Kentsel Tasarım Rehberi"nde geçen standartlar göz önünde alınarak tespit edilmiştir.

Erişilebilirlikle ilgili standartlarının bulunması sadece Görme ve fiziksel engeli veya kısıtı bulunan kullanıcılara yönelik olması ve bu kullanıcı grubunun yapılan saha çalışmalarının rol almalarından dolayı özellikle bu üç grup kullanıcının karşılaştıkları fiziksel çevre problemleri göz önüne alınmıştır.

Bu bölümde Taksim Meydanındaki, fiziksel durum tespitleri yapılarak tüm kullanıcıların ve özellikle fiziksel ve görme özürlü bireylerin erişilebilirliğini kısıtlayan problemlerin tespit edilmesi hedeflenmektedir.

Mevcut standartlar incelendiğinde, tüm kullanıcıların fiziksel yapılarına ve ergonomisine yönelik yapılmış evrensel ve kapsayıcı standartlar bulunmamaktadır. Taksim meydanındaki fiziksel çevre problemlerinin tespitine yönelik yapılan saha çalışmasında hedef grup beş ana kategoriden oluşmaktadır. Bunlar;

- Tekerlekli sandalye kullanıcıları
- Sınırlı yürüme yeteneklerine sahip kullanıcılar
- Görmeyen kişiler
- Kısmen görüşlü kişiler

Saha çalışması üç aşamada gerçekleştirilmiştir. Bunlar;

KC co c< İlk olarak yapılan saha çalışması çeşitli gruptaki kullanıcıların alandaki hareketleri sırasında karşılaştıkları fiziksel problemler tespitidir. Fiziksel çevre problemine yönelik yapılan saha çalışması özellikle kısmi ve kalıcı görme kısıtı ve fiziksel- haraketsel kısıtı bulunan bireylerle yapılmıştır. Belirli zaman aralıklarında ayrı ayrı yapılan saha çalışmalarında kullanıcıya göre değişen problemler tespit edilmiştir. Yapılan tespitlerde yer alan kullanıcı gruplarına hiçbir yardım veya müdahale ikazda bulunmadan karşılaştıkları fiziksel problemleri tespit edilmiştir ve harita üzerinde işaretlendirilmiştir.

100 **co c<** Alanda kullanıcıların erişilebilirliğini kısıtlayan problemler daha önce belirtilen fiziksel çevre problemlerinde geçen sınıflamaya göre gruplandırılmıştır. Mesela görme kısıtı bulunan bireyin alanda yürürken yüzey tahribatından dolayı ayağı takılarak düşmesi bu alandaki yüzey problemi sınıflamasında yer almaktadır.

100 **co c<** Yapılan sınıflama sonucunda elde edilen problemler mevcut alana ait halihazır üzerine işaretlenmiştir. Bu tespitler sadece problemin yerlerinin tespit etmesinden daha çok mevcut durumla tespit edilen problemin sayısal olarak ifade edilmesine yöneliktir. Belirtilen problemin sayısal özelliğine göre noktasal alansal ve uzunluk olarak ölçümleri yapılmıştır. Örneğin yüzey problemleri alansal olarak ölçülürken yaya yolu üzerinde engel teşkil eden elektrik direkleri ise noktasal olarak sayılmıştır. Problem tespitleri sayısal olarak dökümü yapıldıktan sonra mevcut alanda bulunan elemanlar alansal uzunluk ve noktasal olarak hesaplanmış ve sayısal olarak dökümü yapılmıştır. Çıkan sonuçlara göre Taksim Meydanı'daki mevcut durum ile tespit edilen problemlerin ne kadar alanda, uzunlukta ve sayısal olarak gerçekleştiği tespit edilmiş, karşılaştırılması yapılmıştır.

VCMU O'O GJ FCPK PFC'DWNWP CP'I ©\ GI G'DC NKRTQDNGO'VGUR V "

Taksim Meydanındaki metro giriş-çıkış noktalarını bulunduğu alanın yüzeyi arnavut kaldırımı olup, Zafer Anıtı'nın bulunduğu alanın içi pürüzsüz parke taş döşeme ile, tramvay aksı dışında kalan alanlar ise kilitli beton parke ile döşenmiştir. Taksim Meydanı'ndan İstiklal Caddesi'ne yöneldiğimiz güzergahta zemin, beton taş plaklarla kaplanmış olup ara ara yüzeylerde ciddi tahribatlar gözlenmektedir.

İstiklal Caddesi de Taksim Meydanı'ndaki gibi pürüzsüz parke taş döşeme ile döşenmiş, ara ara yüzey tahribatları görülmektedir. Taksim Gezi Parkı'ndaki yüzey yer yer fonksiyonlara göre değişmektedir. Örneğin Taksim Gezi Parkı içinde bulunan ana yaya aksına bağlanan iki rampadan birinin yüzeyi beton taş parke iken, biri asfalt olarak döşenmiştir. Parkın içinde yumuşak zemin olarak toprak yollar bulunurken ara ara beton taş parkelerin bulunması ve bunların tahrip olmasından dolayı yüzeyde ciddi problemlere rastlanmaktadır. Meydandan gezi parkına çıkan merdivenlerin yüzeyi özellikle yağmurlu havalarda kaygandır. Bu da kullanıcılar için tehlike arz etmektedir.

Taksim Meydanının genelinde yaya erişimini kısıtlayan yüzey malzemeleri kullanılmıştır. Özellikle Taksim Meydanı metro çıkışlarının bulunduğu Marmara oteli'nin bulunduğu alanda arnavut kaldırımı kullanılmıştır. Yaya sirkülasyonunun yoğun olduğu bölgede yüzeyin

pürüzlü ve aralıklı olmasından dolayı tüm kullanıcıların erişilebilirliği kısıtlanmaktadır. Tarlabası Caddesi Taksim Meydanı girişinde bulunan otoparkın girişinde yüzey tahribatı bulunmaktadır.

Taksim Meydanı ve Tünel arasında bulunan tarihi tramvay aksının rayları fiziksel özürllüler için engel teşkil etmektedir. Ayrıca görme özürllü bireyler bu ray aksını kılavuz çizgi, yönlendirici bir aks olarak düşünüp bu doğrultuda hareket etmektedirler. Meydan ve İstiklal Caddesi üzerinde yönlendirici elemanlarının yetersiz olması, görme engeli bulunan kullanıcıların tramvay aksını takip etmesine neden olmakta ve bu durum yayalar için ciddi tehlike arz etmektedir.

H \ MUGN'Y GXTG' RTQDNGO NGT "	" N'Y ©"	O GXEW"	UQTWP "	UQTWP I' O GXEW""	UQTWP "	UQTWP I' O GXEW""
[©\ G\ G'DC NKRTQDNGO NGT "						
[cpn " O cıı go g' Uğ-ıo K'	Cırp*o ±"	16386	5792	5705"	5843	36
O cıı go g'Vc j tıkcıv,"	Cırp*o ±"	16386	51	2053"		

Tablo:Taksim Caddesi Yüzeve Bağlı Problemlere İlişkin Mevcut Durum ve Sorun Tablosu

Şekil:Taksim Caddesi Yüzeve Bağlı Problemlere İlişkin Mevcut Durum ve Sorun Şeması ve Tablosu

'''''''''''''' [cıı go g'Ug+lo k'

➤ **O gxew'f wt wo <'**

- Taksim Meydanı'nın 16386 m²lik yaya alanında 5792 m²'si arnavut kaldırımı ile döşenmiştir.

➤ **Uw'pf ct w'et ''DD'xg'DO)g'i ¾g<'**

- Erişilebilir bir yolun yüzeyi pürüzsüz sürekli ve kaymayan bir zeminde olmalıdır.
- Görme engelli yayaların yaya yollarındaki farklı kullanım alanlarının net bir algılamaları için, ürün türü değişse bile aynı forma sahip ürünlerin kullanılması önerilmektedir (İBB, 2010).
- Düzgün kaygan olmayan pürüzsüz yüzeyler (asfalt, kaygan olmayan taş plaklar), tüm kullanıcıların hareketine olanak veren yol kaplamaları olup, standartlara uygun yapılmayan parke taş kaplamalar ve arnavut kaldırım taşları yaya hareketini kısıtlayan yüzeylerdir (BM, 2006).

➤ **'' pgt kgt ''**

- Taksim Meydanı'nda metro giriş çıkış noktalarının bulunduğu 5792 m²'lik arnavut kaldırımıyla döşenmiş alanın yüzeyinin asfalt veya kaygan olmayan taş plaklarla döşenmesi gerekmektedir. Arnavut kaldırımı kullanılacak alanlarda taşların arasında yükseklik farklılıklarının oluşmaması için taş aralıklarının sık tutulması ara boşluklarının bulunmaması gerekmektedir.
- Taksim Meydanı'nda özellikle tramvay aksı üzerinde bulunan kilitli beton parkede oluşan yüzey tahribatlarının onarılması ya da tramvay aksını ve yaya yoğunluğunu kaldırabilecek pürüzsüz ve kaygan olmayan bir malzeme ile değiştirilmesi gerekmektedir.

O cıı go g'Vej t k'ev,''

➤ **O gxew'f wt wo <'**

- Zaman ve kullanıma bağlı olarak yüzey malzemelerinin kırılması veya bozulmasından dolayı oluşan malzeme tahribatı 16386 m²lik yaya alanında özellikle tramvay aksı etrafında 51 m²'lik alanda görülmektedir.

➤ **Uw'pf ct w'et ''DD'xg'DO)g'i ¾g<'**

- Yaya sirkülasyon hattı üzerinde girinti, çıkıntı ve yükselti oluşturan düzenlemelerden kaçınılmalıdır.

➤ **'' pgt kgt ''**

- Taksim Meydanı'nda özellikle tramvay aksı üzerinde bulunan kilitli beton parke yüzeyde oluşan tahribatların onarılması ya da tramvay kullanım ve yaya yoğunluğunu kaldıracabilecek pürüzsüz ve kaygan olmayan bir malzeme ile döşenmesi gerekmektedir.

Vemlo 'O g{f ep,'bf c'Dwıwpcp'f c{c'Vtchm' rknkulp'g'Dc n'Rt qdigo ıgt''

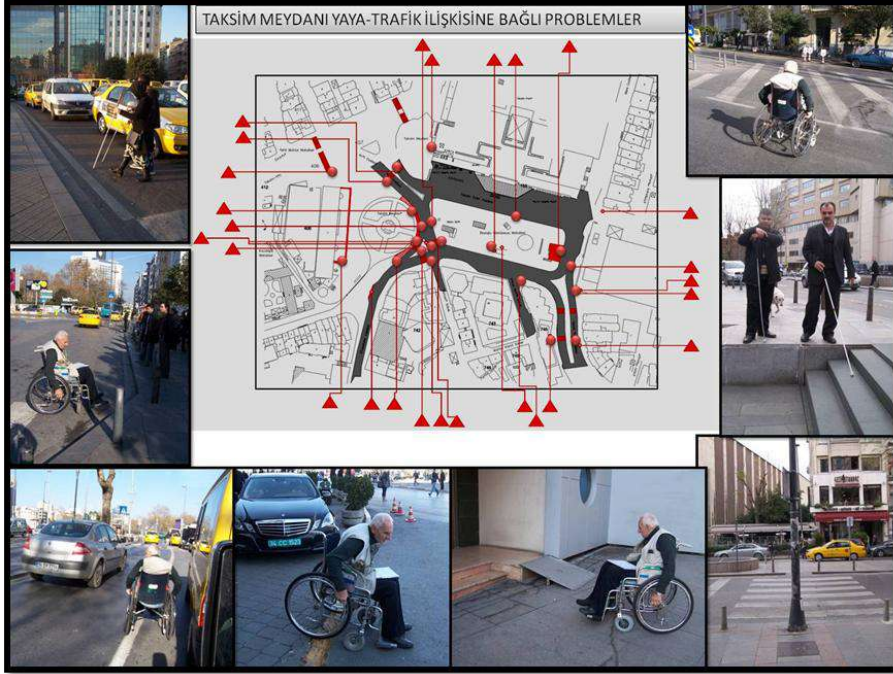
Bu analizde, yaya erişiminde yaya ve trafik ilişkisi irdelenerek yayaların erişilebilirliğini kısıtlayan problemler ile birlikte özellikle yayaların yaya yollarındaki yeterli genişlik ve hareket alanlarını kısıtlayan elemanlar incelenmiştir.

H \ MUGN''	'' Nı©''	O GXEW''	UQTWP''	UQTWP I''	O GXEW''	UQTWP'	UQTWP I''
¥ GXTG''				O GXEW''			O GXEW''
RTQDNGO ''				*' +'			*' +'
[C[C'VTCHM'N MU''							
Teo rc'Gmımk k'	Cırp*o +'	16386	12	0.07	16386	743	5
[gıgtıı'' [qıı	Cırp*o +'	16386	231	1.4			
I gpkı k'							
[c{c'Cırp," i cık'	Cırp*o +'	16386	500	3	18	16	89
VtchmK,nıet,"	Uc{,"	7	5	71.4			
Uc p f ct wıte''							
Wı wp'' Qm c{cp'	Uc{,"	6	5	83.3			
Teo rc''							
[ıııııı k'lek'	Uc{,"	2	4				
Gıgo cp'Gmımk k'							
Gı k l o ıı'' O gı t q'	Uc{,"	3	2	66.6			
I k k k'							
[c{c'' I gı k k'	Wı wpıııı'	3849	72	1.8	3849	72	1.8
Gı pı gı k'	*o +'						

Tablo:Taksim Caddesi Yüzeğe Bağlı Problemlere İlişkin Mevcut Durum Tablosu

''

Taksim Meydanı'nın Bir Kamusal Açık Alan Olarak Tüm Kullanıcılara Yönelik Erişilebilirliğinin İrdelenmesi

Şekil:Taksim Caddesi Yüzeyle Bağlı Problemlere İlişkin Mevcut Durum Tablosu

[gvtuk' [qriI gpkrik K'

➤ O gxew'f wt wo <'

- Taksim Meydanı'nın 16386 m²'lik yaya alanında özellikle Cumhuriyet Anıtı'nın etrafında peyzaj elemanları ve diğer elemanların sıklığı ve yaya yolu işgali nedeniyle oluşmuş, yetersiz yol genişlikleri bulunmaktadır. Meydanın 231 m²'sinde yani alanın %1,4'ünde yol genişliği 70 cm 'e kadar düşmektedir.

➤ Üc'pf ct w'et '' DD'xg'DO'g'i ¼ g<'

- Yaya yolu net genişliği, en az 150 cm olmalıdır. Bu ölçü genişliğin sınırlı olduğu yollarda 125 cm' ye düşürülebilir (İBB, 2010).

➤ '' pgt k'gt <'

- Taksim Cumhuriyet Anıtının bulunduğu alanın etrafında azalan yol genişliği tekrar düzenlenmeli ve tüm kullanıcıların geçişini sağlayacak genişlikte olmalıdır.(En az 1.50 cm olmalıdır.) Meydanda bulunması gereken peyzaj ve donatı elemanlarının, yayaların geçişini engellemeyecek şekilde düzenli bir şekilde yerleştirilmesi gerekmektedir.

[c{c'I g-k 'Gpi gık'

➤ **O gxew'F wt wo <"**

- Taksim Meydanı 3849 metre olan uzunluğundadır. Bu alanda 72 metre yaya geçiş engeli bulunmaktadır. Taşıt yolundan güvenli karşı yaya alanına geçiş sağlanamamaktadır.

➤ **Uw'pf ct w'et "DD'xg'DO)g'i ¾g<"**

- Araç yolları üzerindeki yaya geçitleri, yer işaretleri (zebra çizgileri) ile belirlenmelidir.
- Trafik yoğunluğunun fazla olduğu ve yaya güvenliğinin yetersiz olduğu yaya geçitlerinde, ışıklı ve sesli düzenlemeler yapılmalıdır.

➤ **" pgt kgt "**

- Yayaların meydana diğer alanlara güvenli geçişini sağlayacak yaya geçitlerinin oluşturulması, yaya geçişlerinin bulunduğu noktalarda sesli ve görsel uyarı sistemlerinin geliştirilmesi, yayaların geçiş yapmadan önce bekledikleri noktaların yeterli hareket alanına sahip olması için çeşitli düzenlemeler yapılması gerekmektedir.

[c{c'Cırp," i cık'

➤ **O gxew'F wt wo "'**

- Taksim Meydanı'ndaki 3084 m²'lik yaya alanının 71 m²'si yaya alanı işgali bulunmaktadır. Yaya yolundaki çeşitli yol çalışmaları, park etmiş taşıtlar, reklam panoları seyyar satıcılar büfeler ve meydan üzerindeki dükkanların yaya yolunu işgal etmektedir.

➤ **Uw'pf ct w'et "DD'xg'DO)g'i ¾g<"**

- Yollarda ve yapılarda yeni uygulama veya bakım onarım süresince yapılacak çalışmalar ve bu çalışmalar için alınacak güvenlik önlemleri ve yaya yolunda bulunan kullanımların yaya yolunu kesintiye uğratmaması gerekmektedir.
- Yaya yolunu kesen, beton döküm, malzeme sevkiyatı, hafriyat taşıma, yol temizliği gibi yüksek kapasiteli işler yaya trafiğinin yoğun olması zamanlarda yapılmalıdır. Kısa süreli de olsa yaya yollarının üzerine ağır yüklerin konulmasına ve araç kullanımına izin verilmemelidir.

➤ **" pgt kgt "'**

- Yaya yollarına park etmenin çeşitli ceza ve uygulamalarla engel olunması yaya alanına taşan dükkân elemanları için çeşitli yasal sınırlandırmalar getirilmelidir. Reklam ve panoları ve büfelerin konumlandığı noktalar önceden belirlenerek yaya alanında gereksiz

ışgallerin önlenmesi gerekmektedir. Yaya yolu üzerinde yapılacak herhangi bir çalışma veya bakım yaya yoğunluğunun az olduğu zamanlarda yapılmalıdır.

[3pıpf k lekGıgo cp'Gmlnk k'

➤ O gxew'F wt wo '''

- Taksim Meydanı'ndaki yaya geçişlerinde bulunan trafik ışıklarının bulunduğu 2 geçiş noktasında yönlendirici eleman eksikliği ve trafik lambası bulunmayan 4 yaya geçiş noktasında ise yönlendirici eleman eksikliği bulunmaktadır.
- Meydanda bulunan 3 metro durağının 2'sinde yönlendirici eleman eksikliği bulunmaktadır. Yönlendirici elemanı bulunan metro istasyonunda ise sadece yüzeyde kılavuz çizgileriyle yayaların yönlendirilmesi sağlanmış fakat hiçbir sesli uyarı sistemi ile desteklenmemiştir.

➤ Ueıpf et wıet ''DD'ıg'DO'g'i ı4 g''

- Bir kılavuz şeritler, görme engelliler için düğmeli yaya trafik ışıklarına gitmelidir (BM, 2006)
- Görme engelliler için, rampaların başında ve sonunda 150 cm uzunluğunda düz ve değişik dokulu bir alan bulunmalıdır.
- Yaya trafik ışıkları görmeyen yayalar için açıkça duyulabilir sinyaller ile sağlanmalıdır (Birleşmiş Milletler Özürlü Komisyonu, 2006).

➤ '' pıgı kgt '''

- Meydandan diğer alanlara geçişin güvenli olarak sağlanması için özellikle taşıt trafiğinde yaya geçitlerinin bulunduğu güzergâhlara kılavuz şeritler oluşturulmalı yaya geçişlerinin bulunduğu başlangıç ve bitiş noktalarına, görsel ve sesli olarak herkesin algılayabileceği levha-ışaretler ve uyarıcı nitelikte sinyalizasyon sistemleri yerleştirilmelidir. Metro, otobüs ve minübüs duraklarında özellikle görme kısıtlı bulunan bireylerin meydanı algılamasını sağlayacak uyarı sistemlerinin ve kabartmalı yol haritalarının bulunduğu bilgilendirme noktaları oluşturulmalıdır.

Ueıpf et wıet c'Wıı wı'Qıı c{cp'Teo rc''

➤ O gxew'F wt wo ''

- Taksim Meydanı'nda 6 adet rampa bulunmaktadır. Bu rampaların 5'i standartlara uygun değildir. Bu noktalarda sadece trotuarla taşıt yolu arasında eğimli bir bağlantı sağlanmıştır. Standartlara uygun olarak malzeme ve işçiliğe sahip değildir.
- **Üçüncü Bölüm "Düzenleme" 3.4**
- Rampa eğimi, tekerlekli sandalyeli ve bastonlu engellilerin de kullanacağı düşünülerek % 6'dan fazla olmamak koşulu ile güvenlik ve rahatlık ön planda tutularak düzenlenmelidir (İBB, 2010).
- Rampanın bütününde en az 40 santimetre yüksekliğinde tırabzan bulunmalıdır.
- **"Yaya Geçitleri"**
- Taksim Meydanında yaya geçişlerinin bulunduğu alanlar yaya yoğunluğunun fazla olması nedeniyle tüm rampaların eğimi %6'yı geçmemeli kullanılan malzeme ve işçilik standartlara uygun yapılmalıdır.

Tercüme

- **Özellikler**
- Taksim meydan alanının 12 m²'sinde rampa eksikliği bulunmaktadır.
- **Üçüncü Bölüm "Düzenleme" 3.4**
- Yaya geçitleri bordür taşı ile kesilmemeli, taşıt yolu seviyesine kadar yaya yolunda her 3 yönde % 6 eğimde rampa yapılmalıdır.
- Yol yüzeyi ve rampa arasında düzey geçişi önerilir.
- **"Yaya Geçitleri"**
- Taksim Meydanı'nda yayaların yoğun olarak kullandıkları ve trafik ışıklarının bulunduğu geçiş noktalarında %6'yı geçmeyen rampalar yapılmalı ve kullanılan malzeme pürüzlü ve kaygan olmamalıdır. Sadece yaya geçişlerinin sağlandığı noktalarda değil taşıt ve yaya yolu arasında kot farklılıklarının giderilmesi, mümkün olmayan noktalarda rampaların oluşturulması gerekmektedir.

Tercüme

- **Özellikler**
- Trafik ışıklarının %71,4'ü yanlış yerde konumlanmıştır.
- Taksim Meydanı'nda bulunan 7 adet trafik ışığının 5'i yayaların geçişini engelleyecek biçimde yerleştirilmiştir.

➤ **Uc p f c t w e t " D D ' x g ' D O) g ' i 3 / 4 g "**

- Yaya trafik ışıkları görmeyen yayalar için açıkça duyulabilir sinyaller ile sağlanmalıdır (Birleşmiş Milletler Özürlü Komisyonu, 2006).

➤ **" p g t k g t "**

- Yayaların geçişini kısıtlayan noktalarda konumlandırılmış trafik ışıklarının yerleri ve bulunduğu adada yeni düzenlemeler yapılarak yaya sirkülasyonunu ve hareket alanını rahatlatacak genişlikler oluşturulmalıdır. Ayrıca trafik ışıklarında tüm kullanıcılara yönelik uyarıcı eleman ve sinyalizasyon sistemleri geliştirilmelidir.

G t k l o u ğ ' O g s t q ' I k k k '

➤ **O g x e w f w t w o "**

- Mevcut metro girişlerinin %66.6'sı erişimsizdir.
- Cumhuriyet Caddesinde 3 adet metro girişi bulunmaktadır. Bunlardan 2 adedi erişimsizdir.

➤ **" p g t k g t "**

- Metro istasyonuna görme engellilerin erişimini kolaylaştıracak yönlendirici elemanlar kılavuz şeritler geliştirilmelidir. Yapılacak uygulamada oluşturulacak kılavuz şeritlerin fiziksel özürlü olan kullanıcıların hareketini kısıtlamayacak şekilde düzenlenmelidir.

V C M U O ' O G j F C P K P F C ' D W N W P C P ' C N V j C R K X G ' U G T X U F Q P C V K N C T P C "

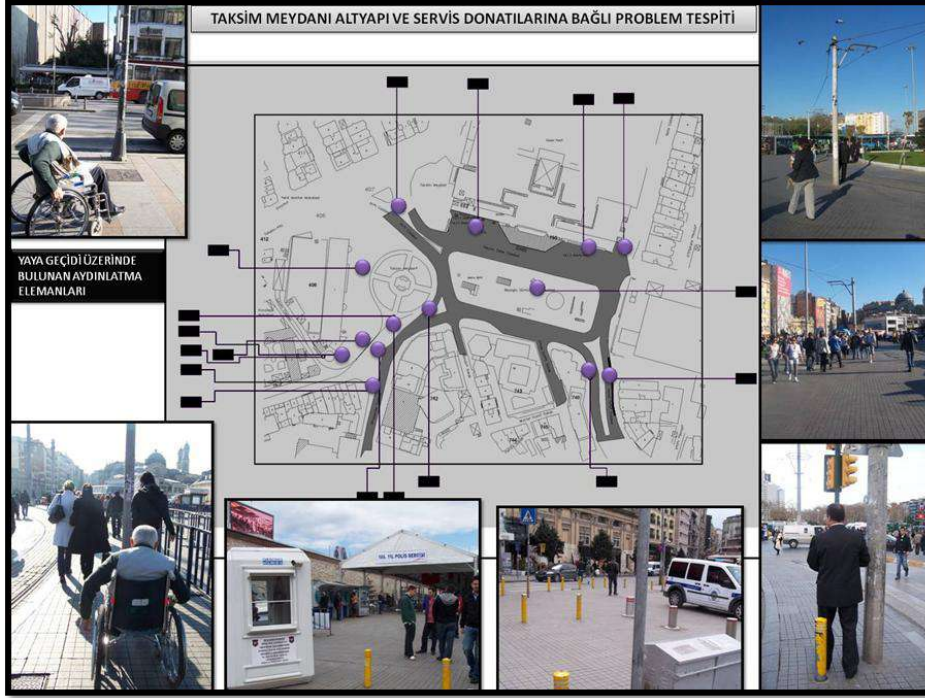
D C N K R T O D N G O N G T "

Taksim Meydanı ile İstiklal Caddesi arasında kalan alanda; mevcut araçların meydana park etmesini engellemek ve yaya, tramvay, taşıt akslarını birbirinden ayırmak için yapılan altyapı ve servis donatı elemanları, meydanadaki yayaların hareketliliğini kısıtlayacak şekilde konumlanmıştır. Meydandaki tramvay durağının etrafında konumlanmış elektrik direkleri yayaların tramvay durağına erişilebilirliğini kısıtlamaktadır. Ayrıca meydan içinde bulunan polis bariyerleri meydanadaki yaya alanını daraltmakta ve yaya hareket yönünü değiştirmektedir.

H \ MUGN''	'' NŸ ©''	O GXEW''	UQTWP''	UQTWP I''	O GXEW''	UQTWP''	UQTWP''
Ÿ GXTG''				O GXEW''			O GXEW''''
RTQDNGO''				* †''			''''* †''
CNVİ CRKXG'UGTX UFQPCVİNKTK'							
C{f ,pıwv c''	Sayı	25	7	28	112	48	43
Ctcæt,"							
Ggımt İnl'	Sayı	11	11	100			
F İ gımt k'							
Fq cı cı''	Sayı	7	5	71.4			
Mıwıwt,"							
T¼ ct'O cı cı'	Sayı	30	3	10			
QvıdÄı'	Sayı	7	7	100			
Fwt cıwt,"							
Vtco xc{''	Sayı	1	1	100			
Fwt cıwt,"							
Vgıgııı''	Sayı	15	3	20			
Mıwıd gıgt k'							
DÄİ gıgt''	Sayı	2	2	100			
Ÿ¼'' xg'' I gıtk	Sayı	8	6	75			
F¼pÄ Äo''							
Mıwıwt,"							
Dcpııo cvınl'	Sayı	4	2	50			
Cınlııl k gıgt k'	Sayı	2	1	50			

Tablo:Taksim Caddesi Yüzeve Bağlı Problemlere İlişkin Mevcut Durum ve Sorun Tablosu

Taksim Meydanı'nın Bir Kamusal Açık Alan Olarak Tüm Kullanıcılara Yönelik Erişilebilirliğinin İrdelenmesi

Şekil:Taksim Caddesi Yüzeğe Bağlı Problemlere İlişkin Mevcut Durum ve Sorun Şeması

C{f ,pıw c 'Ct cırt , 'kg'Gıgıt lıf k gıgıt k''

➤ O gxew'f wt wo '''

- Aydınlatma araçlarının %28'i yayaların hareketliliğini kısıtlayan noktalarda konumlandırılmıştır.
- Taksim Meydanı'nda 25 adet aydınlatma elemanı bulunmaktadır. Bu elemanların 7 adeti engel teşkil etmektedir.
- Elektrik direklerinin %100'ü yayaların hareketliliğini kısıtlayan noktalarda konumlandırılmıştır." Taksim Meydanı'nda 11 adet elektrik direği erişilebilirliği kısıtlamaktadır.

➤ Üc p f ct vırt '' DD'kg'DO)g'i ¾ g''

- Sabit direkler, görme engelli yayaları uyarmak amacıyla yolun merkezinde en az 0,30 m, 1,40 m ve 1,60 m ara mesafesinde belirli hat üzerinde yerleştirilmiş olmalı ve şeritlerin renkleri zıt olmalıdır (Birleşmiş Milletler Özürlü Komisyonu, 2006).

- Altyapı ve servis donatıları, mümkün olduğunca yaya yolunun kenarlarına yerleştirilmelidir.

➤ **" pgt lgt "**

- Taksim Meydanı'nda bulunan aydınlatma araçları ve elektrik direklerinin yaya güzergâhlarına göre tekrar düzenlenmesi gerekmektedir. Bu düzenleme meydanın yayaların yoğun olarak kullandığı noktalarda konumlandırılmamalıdır.

Fq cii c| 'Mwwrt, "xg'T¼ ct 'O c| i cnet "

➤ **O gxew'f wt wo "**

- Mevcut doğalgaz kutularının %71,4'ü yayaların hareketliliğini kısıtlamaktadır. Mevcut 7 adet doğalgaz kutusundan 5 adedi yayaların geçişini elleyici noktalarda bulunmaktadır.
- Mevcut mazgal ve rögar kapaklarından %10'u problemlidir. Mevcut 30 adet rögar ve mazgallardan 3'ü sorun teşkil etmektedir.

➤ **Uw'pf ct wct "DD'xg'DO)g'i ¼ g"**

- Ön bahçesiz, bitişik düzende yapılanmanın olduğu yollarda yer alan yapıların mimarisinde binaya ait altyapı elemanlarının (örneğin doğalgaz kutuları ve rögar ve mazgallar vb) yaya yolun taşmasını önleyecek önlemler aranmalıdır.

➤ **" pgt lgt "**

- Yayaların erişilebilirliğini kısıtlayan doğalgaz kutuları yaya yolunun kenarında Standartlar göz önüne alınarak oluşturulacak belirli donatı bantları üzerinde yer almalıdır.
- Özellikle tekerlekli sandalye kullanıcılarının ve görme engeli bulunan bireylerin hareketlerini zorlaştırıcı geniş aralıklı yükseltisi farklılaşan rögar ve mazgallardan kaçınılmalı yüzeye bitişik ya da uyarıcı elemanlarla bu elemanlar belirtilmelidir.

Qvqd'Ä'xg'Vtco xc{ 'F wt cnet, "

➤ **O gxew'F wt wo "**

- Mevcut caddede bulunan otobüs duraklarının %100'ü problemlidir. 7 adet otobüs duraklarının 7 si standartlara uygun değildir. Taksim Meydanı'nda bulunan otobüs duraklarının buldukları kaldırım genişliği fiziksel engellilerin yanaşıp otobüse binmeleri ve rahatça bekleme yapabilecekleri genişlikte değildir.
- Mevcut caddede bulunan tramvay duraklarının %100'ü problemlidir. 1 adet tramvay duraklarının 1'i standartlara uygun değildir. Tramvay durağı rahat ulaşılabilir olmasına

karşın bulunduğu nokta itibariyle yaya alanını işgal etmektedir. Konumlandığı yer itibariyle yaya erişilebilirliğini kısıtlamaktadır.

➤ **Uc p f c t v e t " D D ' k g ' D O) g ' i 3 / 4 g "**

- Duraklar yardıma ihtiyaç duymadan, kolay ve engelsiz ulaşılabilir olmalıdır. Kaldırım genişliği minimum 150 cm olduğu durumlarda durak tabelası kullanılmaktadır.
- Durakların bulunduğu kaldırım genişliğinin minimum 430 cm olduğu durumlarda ise otobüs durağı kullanılmalıdır, durak önünde 120 cm'lik yürüme mesafe payı bırakılmalıdır.
- Otobüs durakları, taşıt yol seviyesi ile otobüsün üst basamağına göre farklı yükseklikte olduğundan ve tekerlekli sandalye kullananlar ile diğer özürülülerin inme/binmelerinde önemli bir engel teşkil ettiğinden; otobüs durakları özürülülerin de kullanabileceği şekilde tasarlanmalıdır.

➤ **" p g t k g t "**

- Taksim Meydanı'nda bulunan otobüs durakları, ulaşılabilir ve tüm kullanıcıların bekleme, otobüse binmelerini sağlayacak standartlarda olmalıdır. Buna göre Taksim Meydanı'nda bulunan otobüs duraklarının bulunduğu kaldırımlar yeniden düzenlenmeli, otobüslerin yanaştıkları duraklar fiziksel engelinin, yaşlının ya da hareketset problemleri olan bireylerin rahatça binebileceği ölçülerde olmalıdır.
- Taksim Meydanı'nda bulunan tramvay durağı yaya erişilebilirliğini engellemeyecek biçimde düzenlenmeli İstiklal Caddesi'nin giriş kapısı niteliğinde bulunan Su Maksemnin önünden yaya sirkülasyonunu kısıtlamayacak ve erişilebilir bir noktada çözümlenmesi gerekmektedir.

V g r h p ' M w n d g r t k '

➤ **O g x e w ' F w t w o "**

- Mevcut telefon kulübelerin %20'si yayaların hareketliliğini kısıtlamaktadır.
- Mevcut caddede 15 adet telefon kulübeleri bulunmaktadır. Bu kulübelerin 3'ü problem teşkil etmektedir.

➤ **U c p f c t v e t " D D ' k g ' D O) g ' i 3 / 4 g "**

- Kamu telefon kabinleri tekerlekli sandalye kullanıcısi işitme bozukluğu olan ve tüm kullanıcılar için erişilebilir olmalıdır (BM, 2006).

- Halka açık olarak yapılmış olan telefon kulübelerinin bulunduğu yerlerde olanak varsa, yaya trafiğine mani olmayacak şekilde özürü ve yaşlılar için dinlenme bankları konulmalıdır.

➤ " pgt kgt "'

- Taksim Meydanı'nda bulunan telefon kulübeleri tüm kullanıcıların kullanımını sağlayacak standartta olmalıdır. Telefon kulübeleri erişilebilir, kullanımı herkesin kullanabileceği kolaylıkta ve telefon kulübelerinin etrafındaki kent mobilyalarının tüm kullanıcıların kullanımına uygun olması gerekmektedir. (Etrafında özürü ve yaşlılar için dinlenme bankları gibi)

Ucv, 'Dk lo ıgtk'

➤ **O gxew'f wt wo "'**

- Meydan üzerinde bulunan büfelerin % 100'ü buldukları noktalar itibariyle yaya erişimini engellemektedir.
- Toplam adet 4 seyyar satıcı bulunmakta ve tamamı yaya erişilebilirliğini kısıtlayacak alanlarda konumlanmıştır. Taksim meydanında bulunan çeşitli satış birimleri yayanın bir yönde yürütmesine engel teşkil etmektedir.
- Yani yaya sürekliliğini kısıtlamaktadır. Buda görme engellilerin bir hat üzerinde gitmelerine engel olmaktadır.

➤ **Uc'pf ct wct "'DD'xg'DO)g'i 3/4g"**

- Satış büfeleri, yaya yolunda hareket yönünde engel teşkil etmeyecek şekilde yerleştirilmelidir.
- Engeller etrafında görme engelliler için dokunulur ve kontrast renkler veya doku farklılıkları kullanarak işaretlenmelidir.

➤ " pgt kgt "'

- Seyyar satıcılar ve satış birimlerinin yaya sirkülasyonun yoğun olduğu bölgelerde konumlanmaması gerekmektedir. Bu fonksiyonlar için belediyelerce uygun yerler tespit edilerek o noktalarda konumlanmaları teşvik edilmelidir.

¥ 3/4'xg'I gtKF 3/4pÃ Ao 'Mwwct,'

➤ **O gxew'f wt wo "'**

- Mevcut çöp kutusunun %75'i yaya hareketliliğini kısıtlamaktadır.

Taksim Meydanı'nın Bir Kamusal Açık Alan Olarak Tüm Kullanıcılara Yönelik Erişilebilirliğinin İrdelenmesi

- 8 adet çöp ve dönüşüm kutusunun 6'sı yayaların hareket alanını kısıtlamaktadır.
- **Uc p f ct v t " DD' x g' DO' g' i 3/4 g "**
- Çöp bidonları sokak lambasına bağlı ve yönü yaya akışının hattında olmamalı böylece çarpışmaları en aza indirilebilir. Sınırlı vizyonu olan (görme engelli insanların) insanların kolaylıkla algılayabilecekleri bir renkle boyanmalıdır ***DO.'4228+ "**
- **" p g t k g t "**
- Taksim Meydanı'nda bulunan çöp ve geri dönüşüm kutularının yaya güzergâhlarına göre tekrar düzenlenmesi gerekmektedir. Bu düzenleme meydanın yayaların yoğun olarak kullandığı noktalarda konumlandırılmamalıdır.

Depno c v n i x g' C n d k i l k g g t k'

- **O g x e w' f w t w o "**
- Mevcut bankamatiklerin %50'si yaya hareketliliğini kısıtlamaktadır. 4 adet bankamatik 2'si yayaların hareket alanını kısıtlamaktadır.
- Mevcut akbil gişeleri %50'si yaya hareketliliğini kısıtlamaktadır. 2 adet akbil gişelerinin 1'i yayaların hareket alanını kısıtlamaktadır.
- **" p g t k g t "**
- Taksim Meydanı'nda bulunan bankamatik ve akbil gişelerinin yaya güzergâhlarına göre tekrar düzenlenmesi gerekmektedir. Bu düzenleme meydanın yayaların yoğun olarak kullandığı noktalarda konumlandırılmamalıdır.

VCMU O " O G J F C P K' P F C " D W N W P C P " F Q C N " G P I G N N G T G " D C N K' R T Q D N G O N G T "

C c ±' x g' ¥ c n n m'

- **O g x e w' f w t w o "**
- Caddede bulunan ağaçların %9'u engel teşkil etmektedir.
- Taksim meydana toplam 55 adet ağaç bulunmaktadır. Bunların 5 adeti yaya hareketliliğini ve sirkülasyonunu engelleyen noktalarda konumlandırılmıştır.
- **Uc p f ct v' DD' x g' DO' g' i 3/4 g "**
- Taşkın bitkinin yüksekliği net en az 2,00 m olmalı ve bitki budanabilir olmalıdır.
- Seyahat güzergâhı üzerindeki bitki çeşitleri ve yerleri dikkatle seçilmelidir

- Sığ kökleri olan ağaçlar yol yüzeyinde tehlikelidir bunun nedeni köklerin yol yüzeyine zarar verebilmesidir.

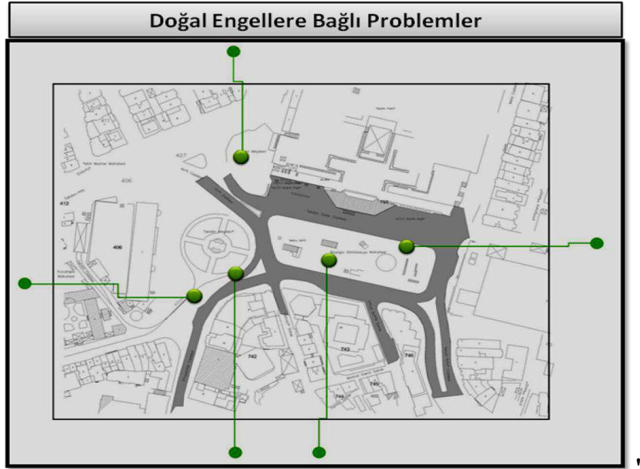
➤ " pgt lgt "

- Taksim Meydanı'nda bulunan ağaç dallarından 2 metreden az olanları kazalara mahal vermemek yayanın güvenli hareket etmesi amacıyla budanmalıdır. Ayrıca yayaların hareketliliğini engellemeyecek biçimde yerleştirilmelidirler. Görme engellilerin bastonlarıyla algılayacakları elemanlar etraflarında olmalıdır.

"

H \ MUGN" ¥ GXTG' RTQDNGO NGT "	" N¥ ©"	O GXEW"	UQTWP"	UQTWP" I O GXEW" * +'
FQ CN'GNGO CPNCT"				
C c±'kg'¥ cññm'	Uc{ ,"	55	5	; Ø; "

Tablo:Taksim Caddesi Yüzeğe Bağlı Problemlere İlişkin Mevcut Durum ve Sorun Şeması

Şekil:Taksim Caddesi Yüzeğe Bağlı Problemlere İlişkin Mevcut Durum ve Sorun Şeması

"

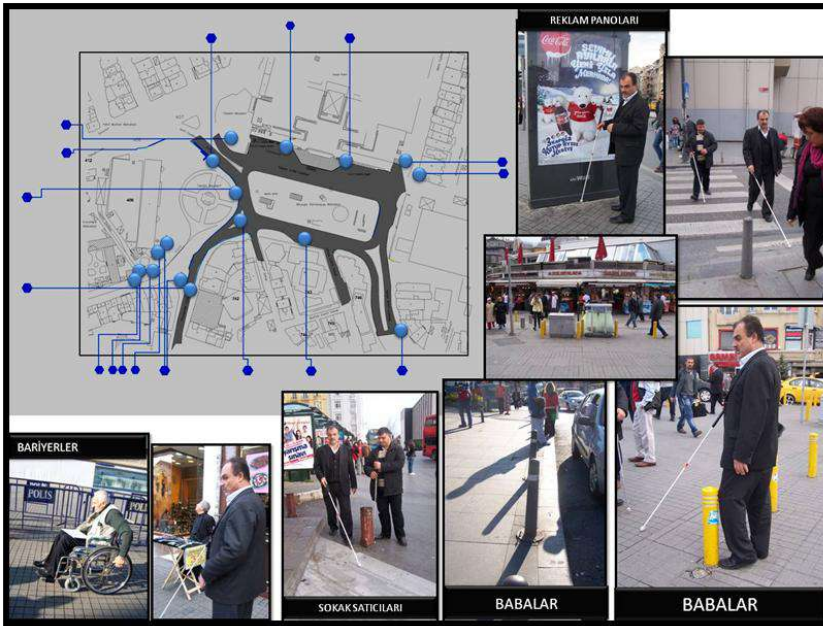
Taksim Meydanı'nın Bir Kamusal Açık Alan Olarak Tüm Kullanıcılara Yönelik Erişilebilirliğinin İrdelenmesi

**VCMU O " O G| FCPKPF C" DWNWP CP" F GT" GPI GNGTG" DC NK' VGUR V"
GF NGP'RTODNGO NGT"**

"

H \ MUGN"	" NŸ©"	O GXEW"	UQTWP"	UQTWP I"	O GXEW*	O GXEW"	UQTWP"	UQTWP I"	O GXEW"
¥GXTG"				' +"				* +"	
RTQDNGO "									
F GT'GPI GNGT"									
Dc{tcmFkg k'	Uc{,"	2	2	322"					
Dcdc" xg'	Uc{,"	176	120	8: "	193	134	69.4		
O cpwtırt"									
Tgmeo "	Uc{,"	11	8	94"					
Rcpırt,"									
Ug{ct"	Uc{,"	4	4	322"					
Ucve,ırt"									

Tablo:Taksim Meydanı Diğer Engellere Bağlı Mevcut Durum ve Sorun Tablosu

Şekil: Taksim Meydanı Diğer Engellere Bağlı Tespit Edilen Problemler

Dc{ tcmFkg k'

➤ **O gxew'f wt wo '''**

- Bayrak Direklerinin %100'ü yaya erişilebilirliğini kısıtlamaktadır.
- Meydanda mevcutta 2 bayrak direği bulunmaktadır. Bunlardan 2'side yaya erişimini engelleyecek alanda konumlanmıştır.

➤ **Uw'pf ct v'' DD'xg'DO)g'l 3/4 g''**

- Sabit direkler, görme engelli yayaları uyarmak amacıyla yolun merkezinde en az 0,30 m, 1,40 m ve 1,60 m ara mesafesinde belirli hat üzerinde yerleştirilmiş olmalı ve şeritlerin renkleri zıt olmalıdır (Birleşmiş Milletler Özürlü Komisyonu, 2006).

➤ **'' pgt hgt '''**

- Taksim Meydanı'nda bulunan bayrak direği yaya güzergâhlarına göre tekrar düzenlenmesi gerekmektedir. Bu düzenleme meydanın yayaların yoğun olarak kullandığı noktalarda konumlandırılmamalıdır.

Dcdc'xg'O cpvctıct '''

➤ **O gxew'f wt wo '''**

- Taksim meydanında 176 adet baba ve mantar bulunmaktadır. Bu elemanların %68'i yayaların erişilebilirliğini kısıtlayacak konumdadır.

➤ **Uw'pf ct vct'' DD'xg'DO)g'l 3/4 g''**

- Baba elemanları renkli çizgilerle veya belirgin bir renkte boyanmış olmalıdır

➤ **'' pgt hgt '''**

- Özellikle görme engellilerin yolu takip etmeleri ve yürürken herhangi bir kazaya maruz kalmamaları açısından baba ve mantarlar yaya yollarından kaldırılmalıdır. Fiziksel kısıtı bulunan bireylerin hareket alanını kısıtlayan yaya geçişini engelleyen babalar da yaya yolunu engellemeyecek şekilde konumlandırılmalıdır. Yaya yoluna işgali engellemek amacıyla yapılan bu düzenlemeler başka caydırıcı ceza ve uygulamalar geliştirilmelidir.

''

Tgmc'o 'Rcpqct,''

➤ **O gxew'f wt wo '''**

- Caddede bulunan reklam panolarının %72,7'si yaya erişimini engellemektedir. Toplam adet 11 reklam panolarının 8'i yaya erişilebilirliğini kısıtlayacak alanlarda konumlanmıştır. Ayağı ortada olan kenarları yer düzleminde boş olan reklam panoları

görme engellilerin bastonlarıyla algılayamamasına ve böylece çeşitli kazalara sebebiyet vermektedir.

➤ **Üçüncü Soru: "Düzensiz ve tehlikeli"**

- Yayalaştırılmış yollardaki kahvehane, lokanta ilân ve reklam levhaları, kısa süreli/ geçici süre ile yerleştirilen kent mobilyaları yaya akımına engel olmayacak şekilde yerleştirilmelidir.

➤ **"Görme engellilerin"**

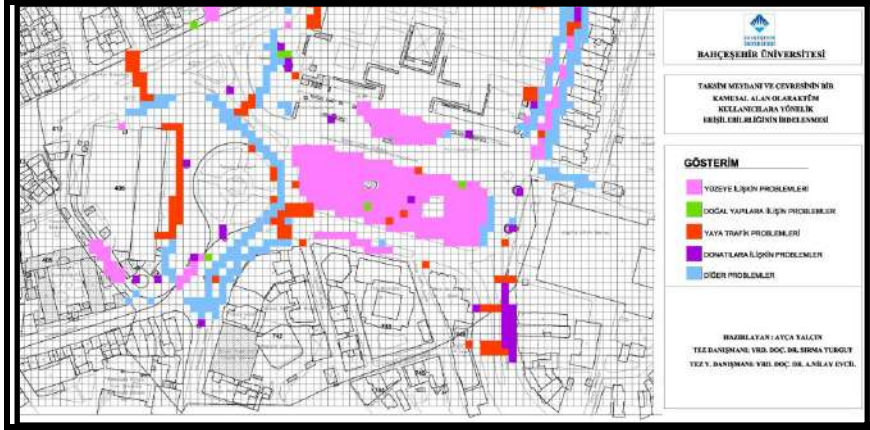
- Reklam panoları yaya yoluna bitişik görme engellilerin bastonlarıyla algılayacak düzlemde olmalıdır. Aşağısı boş olan reklam panoları görme engellilerin bastonlarıyla algılayamamasına ve böylece çeşitli kazalara sebebiyet vermektedir.

Üçüncü Soru: "Düzensiz ve tehlikeli"

Taksim Meydanı'nda fiziksel problem tespitinin yapılmasında yardımcı olan kullanıcı gruplarının erişilebilirliğine yönelik yapılan problem tespitleri göz önüne alınarak, Taksim Meydanının yaya erişilebilirliğini gösteren sentez paftaları oluşturulmuştur. Çalışma alanı tamamında yapılan sentez çalışması 0.25 m²'lik alanlarda bulunan problemlerin tespitine yönelik yapılmıştır.

Hazırlanan karolaj paftasında karolajın içinde kalan problem çeşidine ve problemlerin sayı uzunluk ve alansal özelliklerine göre renklendirilmiştir. Buna göre sentez paftasında göz önünde bulundurulmuş yüzeye, yaya trafik ilişkisine, altyapı ve servis donatılarına, doğal elemanlara ve diğer elemanlara bağlı problemlerin tümünü bütün alanda görmek ve bu alanda hangi tür fiziksel çevre probleminin olduğunu tespit etmek amaçlanmıştır.

Şekil: Taksim Meydanı Yaya Erişilebilirlik Sentez Paftası

Yukarıdaki şekilde belirtilen her renk, alanda tespit edilen fiziksel çevre problemlerinin birini göstermektedir. Pembe renk yüzeye elemanlarına ilişkin problemleri, yeşil renk doğal elemanlara ilişkin problemleri, kırmızı yaya ve trafik ilişkisine bağlı problemleri, mor donatı ve kent mobilyalarına ilişkin problemleri ve mavi diğer elemanlara bağlı problemleri göstermektedir.

Buna göre;

Taksim Meydanı'nda tüm kullanıcıların erişilebilirliğini kısıtlayan fiziksel çevre problemlerinin en çoğunu yüzeye bağlı problemler oluşturmaktadır. Metro istasyonu giriş ve çıkış güzergahında bulunan arnavut kaldırımları özellikle taş yüksekliğinin ve döşeme taşları arasındaki boşlukların fazla olmasından dolayı hareket kısıtı olan bireyler başta olmak üzere tüm kullanıcıların hareket özgürlüğünü ve kolaylığını kısıtlamaktadır. Meydanda diğer bir yüzey problemi ise parke taş döşemesinde zaman ve kullanımdan dolayı kaynaklanan yüzey tahribatlarının oluşturduğu girinti ve çıkıntılardır. Bu yüzey problemi, yayaların meydanda hareketini kısıtlamakla birlikte çeşitli kazalara sebebiyet verebilecek durumdadır.

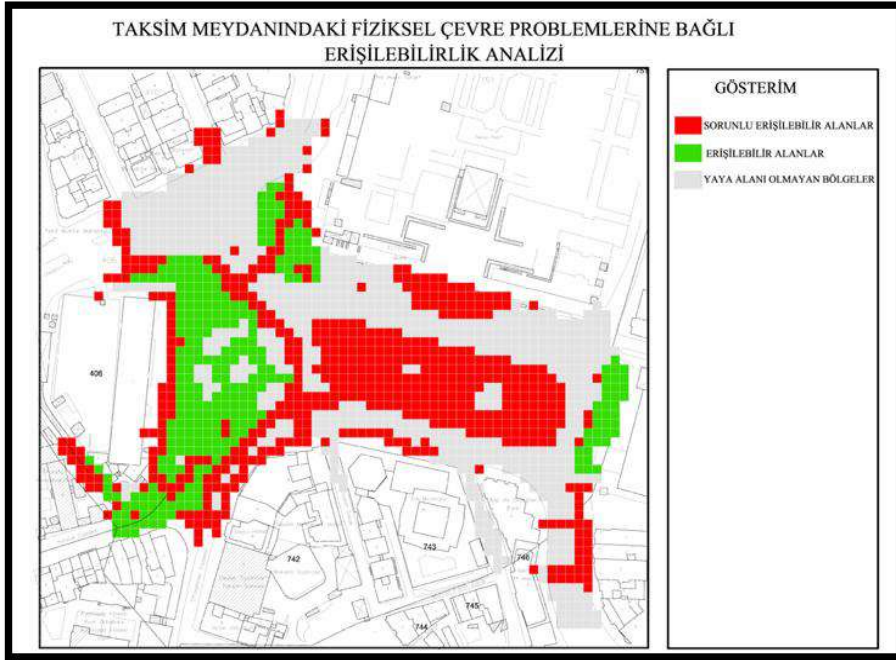
Meydandaki yaya erişilebilirliğini kısıtlayan bir diğer fiziksel çevre problemi ise donatılara ve kent mobilyalarına bağlı problemlerdir. Meydan etrafında elektrik direği, doğalgaz kutusu, baba ve mantarların yoğun bir şekilde bulunması yayaların taşıt trafiğinin bulunduğu bölgelerdeki geçişlerini kısıtlamakta ve yayalar için güvensiz erişim bölgelerinin oluşmasına neden olmaktadır.

Taksim Meydanı'nın Bir Kamusal Açık Alan Olarak Tüm Kullanıcılara Yönelik Erişilebilirliğinin İrdelenmesi

Meydan etrafındaki yaya geçiş noktalarının güvensiz olması, her geçiş noktasında rampaların bulunmaması veya birbirini karşılamaması, trafik ışıklarının buldukları noktalarda görme kısıtı bulunan bireyleri yönlendirecek elemanların bulunmaması, yaya alanlarını işgal eden kullanımların bulunması gibi birçok problemde yaya trafik ilişkisine bağlı problem tespitinde değerlendirilmiştir.

Tramvay aksının bulunduğu güzergahta donatı ve peyzaj elemanlarının yanlış konumlanması yayaların hareket etmesini sağlayacak yol genişliği ve hareket alan büyüklüklerini karşılamamaktadır. Özellikle istiklal caddesi üzerinde ve çıkışında bulunan mantarlar sadece taşıtların meydanı işgal etmemeleri ve bu alandaki ticari fonksiyonlara hizmet etmekte yaya hareketini kısıtlamaktadır. Meydanın etrafında bu kadar kısıtlayıcı elemanın bulunması meydanın algılanmasını, güvenli yaya bölgelerinin algılanmasını da kısıtlamaktadır.

Aşağıda belirtilen sentez çalışmasında da yukarıda yapılan analizin sadeleştirilmesiyle elde edilmiştir. Bu analizde fiziksel çevre problemlerinin bulunduğu nokta alan ve uzunluklar "sorunlu erişilebilir bölgeler" olarak ifade edilmiş kırmızı renkle gösterilmiştir. Meydanda yaya erişiminin sağlandığı bölgeler ise "erişilebilir bölgeler" olarak ifade edilmiş ve yeşil renkle gösterilmiştir.

Şekil: Taksim Meydanı Yaya Erişilebilirlik Sentez Paftası

UQPWE "

Taksim Meydanı'nın İstanbul'un önemli bir odak noktası ve transfer merkezi olduğu düşünülürse buradaki yapılacak projeler sadece kentteki bir kısım kullanıcıya hitap edecek şekilde olmamalıdır. Özellikle merkezi ve yerel yönetimlerin bu konudaki dünyadaki gelişmeleri takip etmeleri ve kentte özgü ve kullanıcının anatomik, ergonomik özelliklerini ön planda tutması ve kente uyarlaması gerekmektedir. Tabiki bu uyarlamalar örneklerin birebir uygulanmasıyla değil, kentin kimliğini, kullanıcıların ihtiyaçlarını karşılayacak nitelikte olmalıdır.

Kentteki tüm kullanıcılara hizmet eden Taksim Meydanı'nda bulunan fiziksel çevre problemlerini yerel yönetimler kullanıcıların gereksinimlerini ve erişilebilirliğini kısıtlamayacak tasarımlarla ve uygulamalarla çözümlenmelidirler. Özellikle yüzeye bağlı oluşan problemler kısa vadede çözülebilirler.

Tüm kamusal alanların kullanıcı profillerinin fiziksel ekonomik ve kültürel özellikleri ile bu alanlar çevresinde barındırdığı fonksiyonlar da göz önüne alınmalıdır. Ülkemizdeki tüm kullanıcıların erişilebilirliğine yönelik standartlar ve yasal mevzuatlar yeterli değildir. Özellikle sadece fiziksel ve görme özürlülere yönelik yapılmış standartlar tüm kullanıcıların gereksinimlerini karşılamakta yetersizdir. Bunun için kentteki yaşlı çocuk hamile, ağır yükü olan kişilerinde erişimini kolaylaştıracak tasarım ve standartlar geliştirilmelidir.

Sadece kentsel tasarım ölçeğinde değil, bu ölçeğe hazırlık sağlanması ve tasarım sürecinin sağlıklı işleyebilmesi için üst ölçekli planların oluşturulması sürecinde yeşil aksaların, yaya erişim yollarının ve ana ulaşım aksalarının erişebilirlik hassasiyeti de göz önünde bulundurularak planlanması son derece faydalı olacaktır. Bu aşamada, ölçeğin olanaklı kıldığı derecede, nazım imar planlarında ve uygulama imar planlarında da özellikle özürlü ve tüm kullanıcıların erişimine yönelik plan notları ve planlar geliştirilmelidir. Yine kamusal alanların yer seçimi ve bağlantı aksalarının tasarlanması sürecinde aynı hassasiyet göz önünde bulundurulmalıdır.

Taksim Meydanı ve çevresinde tespit edilen birçok problemin olmasına rağmen topoğrafik özellikler hariç diğer problemler kısa vadede çözülebilecek durumdadır. Yüzeye bağlı problemlerde yaya yollarındaki erişimi kısıtlayan yüzeylerin daha uygun hale getirilmesi gerekmektedir. Altyapı tadilatlarından ve malzeme deformasyonlarından kaynaklanan problemlerin tespit edilerek hemen müdahale edilmesi gibi.

Taksim Meydanı'nın Bir Kamusal Açık Alan Olarak Tüm Kullanıcılara Yönelik Erişilebilirliğinin İrdelenmesi

Yaya- trafik ilişkisi göz önüne alındığında özellikle yaya geçitleri ve yollarında birbirini karşılamayan rampaların bulunması, yaya yollarını işgal eden araç ve peyzaj düzenlemelerin bulunması önemli bir problemdir. Yaya geçişlerinde sinyalizasyon sisteminin yetersiz olması yayayı bilgilendirecek herhangi bir tabela bilgilendirme aracının bulunmaması da önemli bir problemdir. Özellikle yayaların yoğun kullandığı akslarda bu problemlerin çözümlenmesi gerekmektedir.

Donatılara bağlı problemler göz önüne alındığında yayaların hareketliliğini kısıtlayan yayalar için ciddi tehlike arz eden yanlış konumlanmış yaya yolunun çoğunu işgal eden donatıların kaldırılması, özellikle yaya yollarındaki araç işgalini önlemek için yapılan uygulamaların sadece fiziksel çözümlerle değil yaptırımı olan cezalarlada çözümlenmesi gerekmektedir.

Bu yaklaşım bugünün kentleri için giderek önem kazanan kamusal alanların yoğun, eşit ve sürekli kullanılabilirliğinin artırılması için gerekli olduğu gibi, kentin her alanından, özellikle de kalbi sayılabilecek Taksim Meydanı'nın herkes tarafından eşit yararlanmanın sağlanabilmesi açılarından önemli ve mutlak sağlanması gerekli planlama ve tasarım ilkeleridir.

MC[P CMNCT"

Dltıg o k 'O lıngıgt " | Āt n Ā M qo k u f q p w 042280 Engelliler için Erişilebilirlik – Bir Engelsiz Çevre Tasarım Kılavuzu. [Alıntı Tarihi: 25 Mayıs 2010.]

<http://www.un.org/esa/socdev/enable/designm/index.html>.

Ectt. 'U H t c p e k u O 0 f k n p . N U 0 ' U c p p g . ' C 0 3 ; ; 4 0 Public open spaces. UK : Cambridge University Press.

F G 042240Türkiye Özürlüler Araştırması. Ankara : DİE, 2002.

G w t q r g c p E q o o k u k p p 042250ACCESSIBLE FOR ALL. www.ozida.gov.tr. [Çevrimiçi] 2003. [Alıntı Tarihi: 25 Kasım 2010.] Avrupa Komisyonu tarafından oluşturulan Uzmanlar Grubu Raporu.

<http://www.ozida.gov.tr/raporlar/uluslararası/ab/ABdokumanlar/europaaccessibleforall.pdf>.

G x e k n ' C 0 P k r { 0422; 0 Wheelchair Accessibility To Public Buildings In Istanbul. *Disability and Rehabilitation: Assistive Technology*.

H ĩ k n g n i G p i g n k g t ' X c n h . ' O l o c t ' U l c p p ' 0 p k g t u l s g u k k x g ' u c p d w i D Ā { Ā m g j k t ' D g r g f ĩ g u k 0 ' 42280“Fiziksel Çevrenin Engelli Gereksinimleri Doğrultusunda Uyumlandırılması Amaçlı Pilot Proje Mecidiyeköy–Taksim Alan Çalışması”. 2006.

H t c p e k u ' O 0 3 ; ; 0 Public Places and Spaces “Control as a Dimension of Public Space Quality”. [dü.] Ervin H. Zube, Irwin Altman. New York : Pelenum Press, 1989.

I ĩ n i Ā t . ' R e n p 0422: 0 Kentsel Mekanda Kamusal Alanın Yeri. İstanbul : **D e r e o ' [c { , p e , n m** 2008.

DD ' J g t n g u ' ĩ p ' G t k h g d k k t " u c p d w i M q o k u f q p w 042320ENGELSİZ MEKAN İÇİN TASARIM REHBERİ. <http://www.erisilebiliristanbul.com>. [Alıntı Tarihi: 25 10 2010.] <http://www.erisilebiliristanbul.com/BilgiBankasi/Documents>

DD . ' G v Ā f ' x g ' R t q l g r g t ' O Ā f Ā t n Ā Ā 042320İstanbul Araç Ve Yaya Yolları Kentsel Tasarım Rehberi . İstanbul

“ \ F C 0 3 ; ; 0 F i z i k s e l Ç e v r e n i n D ü z e n l e n m e s i . A n k a r a : Ö z i d a , 1 . Ö z ü r l ü l e r Ş u r a s ı R a p o r u .

U Ā t o g p . " Ā n t Ā 0422; 0 Erişilebilir Çevreler Özürlüler Yaşlılar. *Herkes için Erişilebilir İstanbul*. [Alıntı Tarihi: 25 Kasım 2010.]

<http://www.erisilebiliristanbul.org/BilgiBankasi/Sayfalar/Anasayfa.aspx>.

V U G 0 3 ; ; 0Şehir İçi Yollar-Özürlü ve Yaşlılar İçin Sokak, Cadde , Meydan ve Yollarda Yapısal Önlemler ve İşaretlemelerin Tasarım Kuralları. Ankara : s.n., 1999. Türk Standardı. TS 12576.

CMKKNKİ GTNG O "NMGNGT 'FQ TWNVWUWPF C'DGİ MQ\ "NË GU ""
VQMCVM ['O CJ CNNGU ðP P'FG GTNGPF T NO GU ""
"

Şehir Plancısı, Yüksek Lisans Öğrencisi'I k go 'GNO CU'

Yıldız Teknik Üniversitesi

Şehir Plancısı, Yüksek Lisans Öğrencisi'C{ g'CMDWNW"

İstanbul Teknik Üniversitesi

"

"

Yalnız yaptıklarımızdan değil yapmadıklarımızdan da sorumluyuz.

MOLÝERE

Planlama literatürü çağın ekonomik, doğal, teknolojik ve sosyal bileşenlerinin değişmesi ile dinamik bir form izlemektedir ve izlemelidir. Ülkemizde geçerli olan yasalar, prosedürler ve planlamanın temel taşı sayılabilecek genel ilkeleri baz alınıp aynı zamanda yurt içi ve yurt dışı gelişmelerin de kopyala-yapıştır formundan ziyade yararlı anlamda örnek alınarak uygulanabilirliği, avantaj ve dezavantajları da tartışmaya açık olmalıdır. Global düşünerek lokal olabilmek çabası da yalnızca planlama disiplini için değil tüm disiplinler için günümüzde geçerli olmaktadır. Bu yazıda “akıllı yerleşim”(smart city) ilkeleri doğrultusunda Beykoz İlçesi Tokatköy Mahallesi incelenecektir.

"

I T "

Günümüzde ülkemizin de içinde bulunduğu ekonomik sistemler nedeniyle, canlı ya da cansız herhangi bir nesnenin sonu yokmuşçasına içine girilen tüketim davranışı, kentsel alanlarda önce doğal kaynakların tüketimi, yapılaşmış çevrenin kontrolsüz gelişimi, özel araç odaklı ulaşım bağlantılarının gelişimi, doğal ve yapay kaynakların toplumda adaletli dağılmasını ve bundan doğan güven probleminin oluşması, kamusal alan kullanımının giderek azalması, kapalı toplulukların giderek artması ve bunun hem çalışma hem barınma mekanlarına yansımaları dünya şehirciliğinin odaklandığı genel problemler arasında yer almaktadır. Akıllı büyüme kontrolsüz gelişen, yaşam ve mekan kalitesinin yüksek ve adaletli olmadığı, doğal değerlerin hızla tahrip olduğu bu nedenle doğal döngülerin sürdürülebilirliğinin de tehdit altına girdiği ayrışmanın hem sosyal hem fiziksel olarak görüldüğü kentleri ve sorunlarını

*Akıllı Yerleşim İlkeleri Doğrultusunda Beykoz İlçesi
Tokatköy Mahallesi'nin Değerlendirilmesi*

hedef alıp çözüm arayışına giren bir yaklaşımdır. Ülkemiz planlama anlayışına kuramsal açıdan benzer olan akıllı büyüme anlayışı uygulamaları ve onların devamlılığı ile ayrı bir kategoride yer almaktadır. Bu bağlamda hem doğal hem yapay hem de sosyal çevre bazlı birtakım genel ilkeleri bulunmaktadır:

- ❖ Dengeli ve sürdürülebilir bir ekosistem,
- ❖ Temiz, güvenli ve yüksek kalitede fiziksel çevre,
- ❖ Yürüme mesafesinde komşuluk grupları,
- ❖ Herkes tarafından ulaşılabilir yeterli kamusal donatı,
- ❖ Karma kullanım,
- ❖ Güçlü ve dayanışma içinde başarılı bir toplum, bu ilkelerin başta gelenleridir.

Dünyadaki kültür, doğal değerler, mimari yansımalar ve tarihi ile en özel kentlerden biri olan İstanbul'un kuzeyinde boğazın Karadeniz ile buluşma noktasında olan ilçesi Beykoz'un Tokatköy Mahallesi bu kapsamda bu kuramsal çalışmanın mekansal olarak yansımalarının tartışılacağı alan olacaktır. Bu çalışmadaki temel amaç ise akıllı büyüme anlayışını doğal, fiziksel ve sosyal çevre çerçevesinde irdelemek ve Tokatköy özelinde, irdelenen kriterler kapsamında sorun ve potansiyelleri ortaya koyarak çözüme ilişkin ipucu vermektir.

"

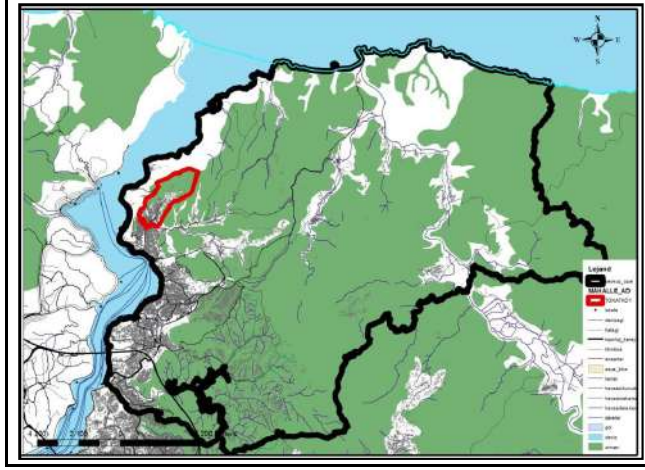
DG [MQ \ " N ̄ GU 'VQMCVM' ['O CJ CNNGU "

Beykoz ilçesi İstanbul'un kuzeyinde İstanbul Boğazı ile Karadeniz'in birleşme noktasında mavi ve yeşilin buluşma noktasında yer almaktadır. Tarih boyunca kentin rekreasyon ihtiyacını karşılayan yerleşme boğaz köyleri ile ayrı bir kimliği de bünyesinde barındırmaktadır. Dünya'da ve ülkemizde yaşanan temel sorunların görüldüğü bir alan olan Beykoz ilçesi ve Tokatköy Mahallesi incelenmeye değer bulunmuştur.

J ct k3<Dg[m| øp" ucpdwiO gvt qr qtkgp'Cırp" ÷pf gnkMqpw w'

Harita 2: Tokatköy Mahallesinin Beykoz'daki Konumu

Tokatköy Mahallesi, 2009 yılı nüfusu: 15.245 kişi, brüt yoğunluk:127ki/ha, ortalama hane halkı büyüklüğü 3,4, istihdam eden nüfus:3549 kişi, aktivite oranı:0,31 bağımlılık oranı:1,95'tir. Bu mahalle, 398,9 ha olup Beykoz'un batısında Boğaziçi geri görünüm ve etkilenme bölgesi sınırları içerisinde bulunmaktadır. Batısında ve kuzeyinde Anadolu Kavağı, güneyinde Çamlıbahçe ve Ortaçeşme Mahalleleri doğusunda Akbaba Köyü yer almaktadır ve %69'u yasadışı yapılaşmış alandır. Fizik mekan, sosyal, ekonomik ve doğal yapıya ilişkin birçok probleme sahip olan bu mahalle için konuya bütüncül olarak bakmak zorunlu hale gelmektedir. Akıllı yerleşim planlaması ise tüm bu konulara bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşmakta olup sorun başlıklarının ortak çözümüne ilişkin bir yapı sergilemektedir. Bu noktada öncelikli olarak Tokatköy Mahallesine ait sorun ve potansiyellere akıllı yerleşim planlamasının penceresinden bakılmalıdır.

CMKNNK[GTNG O" NMGNGT "FQ TWNVWUPFC"FQ CN."[CRKNC OK "XG"
UQU CN¥ GXTGP P"UQTWPNCTKXG'RQVCPU [GNGGT 'PGNGTA'

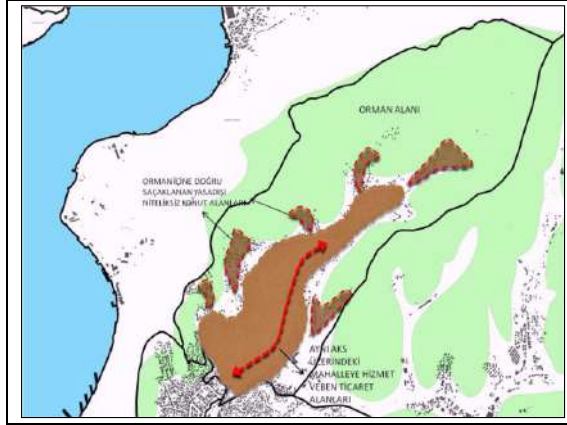
• Fq cñ¥ gxtg"

Günümüzde özellikle küresel ısınma, habitatın parçalanması, bazı canlı türlerin nesillerinin tükenmesi, hava ve su kirliliği ve yenilenemeyen kaynakların hızla tükenmesi tüm dünyada karşı karşıya kalınan başlıca problemlerdir. Özellikle kentlerdeki hızlı büyüme ve nüfus artışı ile birlikte tetiklenen bu problemler sürdürülebilirlik ilkesini de içinde barındırmakta olan

akıllı yerleşim planlaması anlayışının da öncelikle odaklandığı konulardan biri haline gelmiştir. Akıllı yerleşim planlaması anlayışının temel hedeflerinden biri; temiz, sürdürülebilir ve dengeli bir ekosistemdir. Bu amaçla yerleşmeleri, kritik alanların korunması, üretken alanların korunması, yenilenebilir enerji, hava ve su kalitesi gibi temel başlıklar altında irdeleyerek çevre kalitesinin yükseltilmesi amaçlamaktadır.

Söz konusu kritik alanlar, ekosistem açısından önem taşıyan ve yerleşilebilirlik açısından uygun olmayan alanlar olarak tanımlanabilir. Özellikle orman alanları, vadi tabanları, havza alanları, eğim, fay hatları ve jeolojik açıdan yerleşilebilirliğe uygun olmayan alanlar, siluet açısından değer taşıyan, manzaraya hakim noktalar korunması gerekli kritik alanlardır.

Bu açıdan Tokatköy Mahallesi değerlendirildiğinde; özellikle orman alanlarının tahribatı en önemli hususlardan biridir. Tokatköy'de toplam alanın %62'si orman alanıdır. (247,3 ha) Ancak bu önemli üretken alanının tahribatı saçaklanarak artan yapılaşma nedeniyle artmaktadır. Orman vasfını yitirdiği öngörülen alanlar (orman kanununun 2B maddesi gereğince orman alanı sınırı dışarısına çıkarılan alanlar) toplam orman alanının %26 gibi büyük bir oranını oluşturmaktadır. Orman vasfını yitirdiği öngörülen alanlar, Beykoz ilçesi geneli için yaygın bir problem olup ağırlıklı olarak yapılaşmaya konu olan alanlardır. Bir ormanın oluşabilmesi, yetişkin ağaç seviyesine gelebilmesinin türüne göre 30-150 yıl olduğunu düşünecek olursak (bkz:www.tema.org.tr) kar-zarar dengesini kimin adına yitirdiğini toplumumuz yeniden düşünmelidir. Bu alanların yapılaşmış alanlara dönüşmesi yalnızca üretken bir alan olan orman alanlarının yitirilmesine değil aynı zamanda yağmur suyunun geçirgenliğini sağlayan toprak zeminin de sert zeminlere dönüşümüne sebebiyet vermektedir. Bu da akıllı yerleşim planlaması kriterlerinden bir başkası olan su kaynaklarının sürdürülebilirliği ve su kalitesi açısından büyük bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 1:Orman Alanlarına Doğru Saçaklanarak İlerleyen Yapılaşma Eğilimi

Su kaynakları insanoğlunun hayatını sürdürebilmesi için gerekli en temel doğal kaynaktır. Bu sebeple akıllı büyüme anlayışında da su kaynaklarının sürdürülebilmesi, akarsu yatakları, yağmur suyunun akışının sağlanması, temiz ve pis su altyapısı önemli bir yer teşkil etmektedir. Vadiler hem su toplanma alanları hem de boğaza açılan koridorlar olması sebebiyle kentin geri bölgelerinin de havalanmasını sağlayan koridorlar olarak tarif edilebilmektedir. Hem doğal hem yapısal hem de sosyal açıdan bu nedenle yapılaşmadan kaçınılmalıdır zira en son 2006 yılında yaşanan su taşkını bahsedildiği biçimde zarara neden olmuştur.

Fotoğraf1-2: Tokatköy Mahallesi Vadi Yerleşmesi Ve Taşkın Durumu

Kaynak: Beykoz Belediyesi Geri Görünüm ve Etkilenme Bölgesi Analiz Raporu

Yapılaşmış alanın %78'i ise başta Tokat deresi boyunca uzanan vadi olmak üzere jeolojik açıdan sakıncalı alanlar (yerleşilemez ve önlem alınarak yerleşilmesi gereken alanlar)

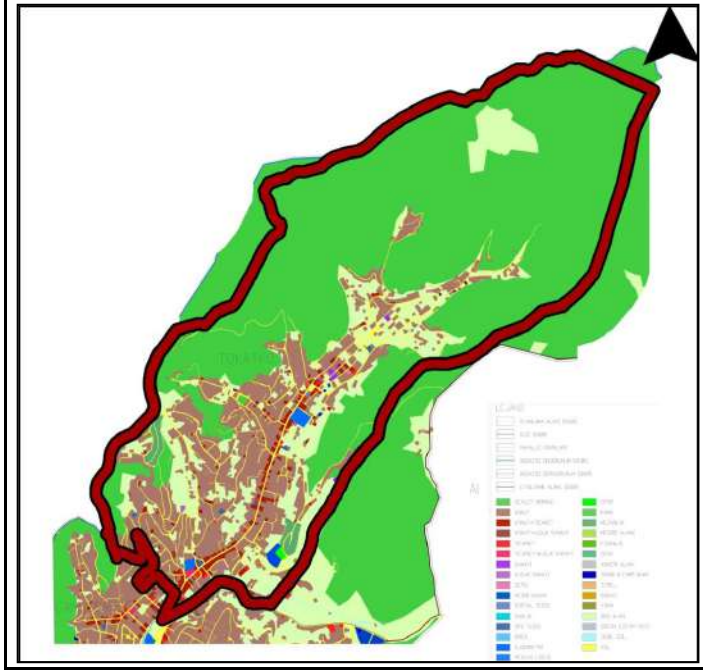
üzerinde yer almaktadır. Bu durum akıllı yerleşim planlamasının kritik alanların korunması kriteri düşünüldüğünde önemli bir sorunsal olarak karşımıza çıkmaktadır.

Akıllı yerleşim planlaması anlayışındaki yenilenebilir enerji ile ilgili her hangi bir uygulamadan bu alanda bahsetmek mümkün değildir. Hava kalitesi konusu ise bu anlayışta özellikle motorlu araç kullanımı ile bağdaştırılmakta olup bu konuya ilişkin irdelenecekler ile ilgili kısımda irdelenecektir.

- [cr,nc o , "Y gxtg"

Akıllı yerleşim planlanmasında fiziki yapı açısından, farklı sosyal katmanlara hitap edecek yaşanılabilir farklı konut tipolojilerinin bir arada sunulduğu böylece bir arada yaşamın sağlanabilmesi hedeflenmiştir. Yürüme mesafesinde komşuluk grupları ile çalışma mekanlarının bir arada bulunarak karma kullanımın desteklendiği, her kesime hitap eden erişilebilir kamusal mekanların bulunduğu, özel araç yerine yaya ve toplu taşıma odaklı bir ulaşım anlayışının benimsendiği yapılaşmış bir çevre oluşturmak akıllı büyümenin fiziki yapı açısından temel hedefleridir. Bu hedeflerden hareketle karma kullanım, kompakt gelişim, konut kalitesi, donatı alanları, konut çeşitliliği ve edinilebilirliği, algılanabilir, yaya ölçeğinde mekan üretimi, ulaşımında alternatiflerin oluşturulması, toplu taşıma odaklı gelişim, mahalle içerisinde yaya ve bisiklet odaklı ulaşım gibi temel başlıkların öne çıktığı söylenebilir. Bu başlıklar birbirini destekler nitelikte olup her bir başlık başka başlıklara dair ipuçları vermektedir.

Bir alanda karma kullanımın kurgulanması, yani çalışma, donatı, konut alanları, açık alanlar vb. fonksiyonların yürünebilir mesafeler içerisinde kurgulanması, o alandaki yaşayan, çalışan ve ziyaretçi nüfusun tüm ihtiyaçlarına yürünebilir mesafede ulaşımını sağlamaktadır. Bu durum hem yerel ekonomi gelişimini hem de mekan kalitesinin yükseltilmesini sağlar. Farklı kullanımların bir arada kurgulanması sokaklardaki yaya hareketini artırır. Böylece mekan algısı yükselir, insanların sosyalleşebileceği çekici mekanlar ortaya çıkar. Özellikle çalışma alanları ile barınma alanlarının bir arada kurgulanması ekonomik hareketliliği sağlamakla birlikte alandaki emlak değerlerini de yükselterek bölgede yaşayanlara ek bir katkı sağlamaktadır. Karma kullanım bu özellikleri ile özellikle ulaşım kurgusuna, donatı alanları ve kamusal alanlar ile ilgili yer seçimine ve kompakt gelişime göndermeler içermektedir. Kompakt gelişim yapılaşma ile ilgili farklı bir gelişim ilkesi ortaya koymaktadır. Özellikle yatayda değil düşeyde gelişim sağlayarak açık ve yeşil alanların arttırılmasına olanak tanımaktadır.

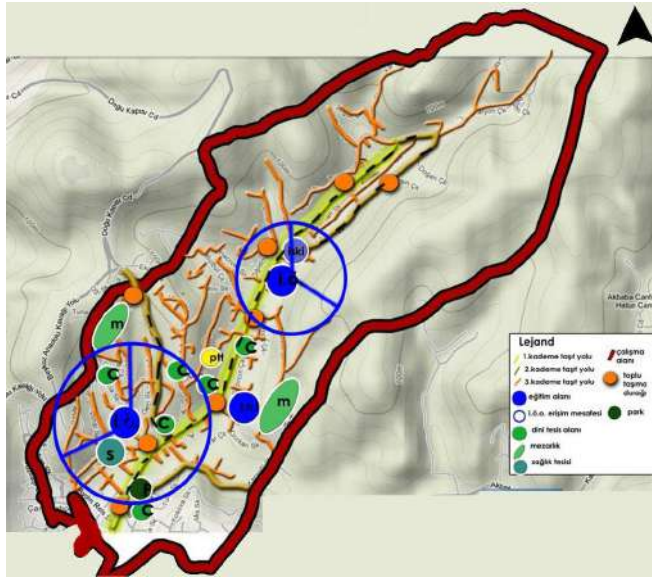

Harita 3: Arazi Kullanım Haritası

Tokatköy Mahallesi için yukarıda bahsedilen karma kullanım kriteri irdelendiğinde arazi kullanım haritası yol gösterici nitelikte olacaktır. Mahalle içi çalışma alanları ve konut alanları arasında akıllı yerleşim ilkelerine göre derin analiz gerektirecek bir yapının söz konusu olmayacağı görülecektir. Mahalle içi 1.derece taşıt yolu olan Sultan Aziz Caddesi üzerinde bulunan 31 sayıda iş yeri bulunmaktadır ve hepsi aynı aks üzerindedir. Donatı alanları için de aynı durum söz konusudur aynı cadde üzerinde bulunan toplu taşıma durakları olması sebebiyle yaya olarak ya da taşıtla erişim sıkıntısı yok olarak görülmektedir. Ancak her ne kadar yerleşme karakteristiği göz önünde bulundurulması gerekse de 3194 sayılı İmar Kanunu'nun belirttiği minimum donatı alanı (kişi başına düşmesi gereken m² olarak) sınırının yarısından daha az donatı bulunmaktadır. Sosyal tesis, aktif yeşil alan olarak tanımlanan park, çocuk oyun alanı vb. donatı alanlarının yalnızca açık, boş, tanımlanmamış alan olarak varoluşu ancak hem düz lise eğitimi veren ortaöğretim kurumunun hem imam hatip yetiştirme üzerine eğitim veren ortaöğretim kurumunun oluşu 4 adet de kayıtlı olmayan Kur'an kursunun oluşundan yola çıkarak sosyal çevrenin muhafazakar bir yapıya sahip olduğunu

*Akıllı Yerleşim İlkeleri Doğrultusunda Beykoz İlçesi
Tokatköy Mahallesi'nin Değerlendirilmesi*

söylemek yanlış olmayacaktır. Burada asıl vurgu akıllı bir yerleşimde yaşayan bireylerin hem bedensel olarak hem de ruhsal olarak yaşama alanının hem doğası hem fizik mekanıyla yaşaması üzerinedir. Ancak doğal çevrenin tahribi ve fizik mekanın, kullanıcının özelliklerine göre kurgulanmaması ya da kendiliğinden organize olma sürecine giren mekanların bahsedildiği gibi var olmayışı; yaşayan, kullanılan mekanlar üretememeye ve ortak sosyal alış-verişlerde bulunamayışa neden olmaktadır. Görüldüğü gibi yine sosyal yapıya dair her konu fiziki çevre ile birebir ilişki içerisindedir.

Şekil2: Donatı Alanları Ulaşım İlişkisi

KULLANIM ALANI	MEVCUT ALAN (HA)	OLMASI GEREKEN (HA)
EĞİTİM ALANI	2,6	10,6
SAĞLIK ALANI	0	3
KÜLTÜREL TESİS ALANI	0,12	1,5
DİNİ TESİS ALANI	0,39	0,6
RESMİ KURUM	0,02	4
AKTİF YEŞİL ALAN	0,12 (KULLANILAMAZ DURUMDA)	15,2

Tablo1: Donatı Alanları Yeterliliği

Alana kompakt gelişim açısından bakmak gerekirse; alanın doğal yapısı gereği (eğim oranının yüksek oluşu, düze yakın yerlerin su toplama alanı olması, fay hattına yakınlık vb.) temelde düzeyde yükselmeye imkan vermemektedir. Ancak kompakt gelişime sadece düzeyde yükselerek daha fazla yeşil alan yaratılması olarak bakmamak gerekir. Kompakt gelişimin bir diğer hedefi de yerleşimi daha kompakt bir forma getirerek orman alanları gibi kritik alanların korunması sağlamaktır. Bu açıdan düşünüldüğünde saçaklanmanın mevcutta var olduğu Tokatköy Mahallesi için kompakt gelişim kurgusu önem taşımaktadır.

Akıllı yerleşmelerde en çok dikkat çeken özellikler de araç bağımlılığını en aza indirerek, peyzaj ve su öğeleri ile yaya hareketini ve motorsuz taşıtları desteklemek üzerine gelişmiştir. Hem kirliliği azaltmak hem insan sağlığına olumlu yönde katkıda bulunmak hem de yürürken sosyal açıdan aynı yolu paylaşan insanların olumlu ilişkiler kurması, günümüz metropollerinin aksine mahallesindeki komşusunu tanıması, güven duyması, paylaşımlarda bulunması ve ayrışmanın önüne geçilmesi hedeflenmiştir. Tokatköy Mahalle olması sebebiyle bu ilişkilerin kurulmasına çok müsait bir alandır. Araç sahipliği %26 oranında olmasına rağmen tamamen taşıt odaklı bir yol dokusu gelişmiştir. Fiziksel açıdan engelli, yaşlı ya da çocuk olan kişiler için de yeniden organizasyon gerektiren bir ulaşım sistemi bulunmaktadır.

Yapılaşmış çevrede akıllı yerleşim planlaması açısından değerlendirilmesi gereken kriterlerin diğerleri yapılarla ilişkindir. Özellikle konut kalitesi, konut çeşitliliği ve edinilebilirliği gibi başlıklar mekandaki sosyal ve ekonomik yapı ile de ilgidir. Tokatköy Mahallesi'ndeki yapılar irdelendiğinde; yapıların %49'u ağır ve ya hafif onarım gerektiren yapılardır. Alanın %69'unun ise yasadışı olarak gelişim göstermiş olması ise alandaki konut edinilebilirliği ile ilgili olarak düşündürücü bir veridir.

Akıllı yerleşim; temiz, yüksek kalitede, hakça, her insan için anlamı farklı olsa da biraradılığı savunan, yerel dokuya uyumlu yaşama mekanları hedeflemektedir. Yukarıda bahsedilen ana problemlerin uzantısı olan fizik mekan problemleri ağır ya da hafif bakım-onarım gerektiren (tüm yapıların %49'u), aile yapısına (geniş, çekirdek vb.) göre düzenlenmemiş, diğer yapılar ve doğal eşikler ile uyumu göz ardı edilen yapı dokusu söz konusudur. İstanbul metropolündeki diğer kentlerde de yaşanan yasadışı yerleşimlerin sürecinden farklı olmayan süreçlerin yaşandığı alanda, yaşadığı mekanı sahiplenmediği için mekan organizasyonunu da önemsemeyen yerel halk davranışı söz konusudur.

Fotoğraf 3-4: Tokatköy Mahallesi konut dokusundan örnek: ağır bakım-onarım gerektiren yapılar

Kaynak: Ayşe Akbulut Arşivi, 2011

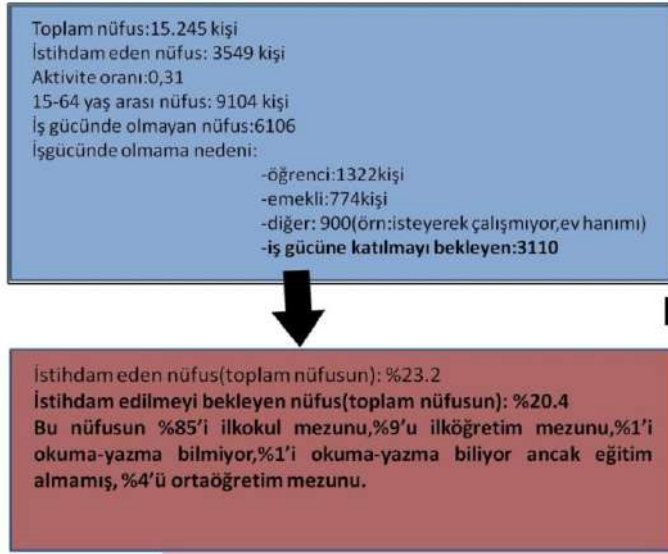
• **Uçuk cıñ gxt g'kg'Gmıppqo kmñ gxt g''**

1950'li yıllardan bu yana İstanbul'daki sanayileşme, hızlı kentleşme süreci ve metropolün bu dinamizme aynı oranda hazırlıklı, planlanmış yanıtlar veremeyişi, başlangıçta sanayileşmeye bağlı olarak ortaya çıkan ve günümüze değin kontrolsüz olarak devam eden şehirselleşme, plan dışı, parçacı ve düşük maliyetli bir büyüme süreci içine girmesine neden olmuştur. (Bölen vd.,2006) Metropolün yayılarak büyümesi sürecinde doğal çevrenin tahribi fiziki açıdan kaliteli olmayan ya da köhnemiş yapıların oluşturduğu yaşama alanları beraberinde aslında daha ciddi bir sorun olan kırsal mekanda kentsel hayat sürmeye çalışan, kentsel hayata adapte sektörlerde çalışarak kırsal hayata adapte olarak yaşayan/yaşamak isteyen/yaşamak zorunda kalan sosyal dokuyu getirmiştir. Duany ve diğerleri (2000) saçaklanmanın geleneksel Amerikan kentlerinin tersine karma arazi kullanımı yerine tek tip arazi kullanımının egemen olduğu, yaya öncelikli olmayan, farklı sosyal grupların birbirinden kopuk olduğu ve sürdürülebilir gelişmeden uzak bir büyüme türü olarak ifade etmektedir. Beykoz'da da aynı durum söz konusu olmakla beraber sosyal açıdan hem üst gelir grubuna hitap eden kapalı sitelerin (gated communities) varlığı söz konusuysa hem de inceleme alanı Tokatköy Mahallesi gibi Beykoz merkezden, kapalı sitelerden, İstanbul'dan dışlanmış yaşama alanları bulunmaktadır. Kent mekanında kentin sunduğu olanaklardan faydalanamayan, mecburiyet ve zorundalık hissiyatı ile yaşama mekanı seçen, kendileri için diğerleri olan kentli insanlar ile fiziksel uzaklıkla beraber sosyal uzaklık içerisine de giren Tokatköy Mahallesi, akıllı yerleşim kriterleri bağlamında bu sosyal çevre başlığında irdelenecektir.

Sosyal çevre, akıllı yerleşim konusunda Tokatköy Mahallesi'nde en fazla irdelenecek başlık konumundadır. Bunu da sebebi sosyal yapıdaki düğüm noktası olan ana problemlerin hem doğal çevre açısından hem de fiziki çevre açısından yeni sorunlara sebebiyet vermesinden ötürüdür. Yazının en başında belirtildiği gibi global bakarak lokal olabilmek, düşünebilmek gerektiğini hatırlayalım. Tokatköy Mahallesi'nde söz konusu "smart city" ilkelerinden sosyal içerikli olanlara odaklanarak sonrasında sosyal yapıdaki gelişmelerin doğal ve yapay çevreye olumlu yönde yansıtacağı düşünülmektedir. Bu sorunlara değinmeden önce sosyal yapıya dair genel analizlerin aktarılması gerekmektedir. Tokatköy Mahallesi 15.245 kişi nüfusu ile Beykoz ilçesinin en kalabalık 3.mahallesidir. Ortalama hane halkı büyüklüğü 3,4, istihdam eden nüfus 3549 kişi, aktivite oranı:0,31 bağımlılık oranı:1,95'tir. Yaşayanlarının %38'i Karadeniz Bölgesi'nden göç eden, mülk sahipliliğinin %81, çalışanlarının %83'ü hizmetler, %16'sının sanayi %1'inin tarım sektöründe çalıştığı aynı zamanda da sosyal güvencesi olmadan çalışanların tüm çalışanların %30'u olduğu bir yerleşmedir. Sorunların başlıcaları; aslında ulusal ölçekte problemlerimiz olan eğitimsizlik, işsizlik ve yasadışı sorunlardır. Toplam nüfusunun günümüzde halen %9'unun okuma-yazma bilmediği metropol kentteki bu mahalle için DNA sarmalı gibi iç içe geçmiş olan sorunlarının "smart growth" kapsamında ele alınması gerekmektedir. Ekonomik yapılanma düşünüldüğünde; akıllı büyümede en temel konular, yerel kaynakların kullanılması, küçük ölçekli işletmelerin gelişimi, devlet teşviki, doğanın korunması odaklı istihdam yaratılarak işsizliğin önlenmesidir. Aşağıdaki şekilde nüfus, istihdam ve eğitim düzeyi ile ilgili analiz sonuçları yer almaktadır.

*Akıllı Yerleşim İlkeleri Doğrultusunda Beykoz İlçesi
Tokatköy Mahallesi'nin Değerlendirilmesi*

Şekil 3:Tokatköy Mahallesi İçin Nüfus-Eğitim-İstihdam Analizleri Sonucu

Kaynak:Beykoz geri görünüm ve etkilene bölgesi raporları ve 2010 yılında %3 örneklem ile yapılan bireysel anket sonuçlarına dayanılarak hazırlanmıştır.

Halihazırda iş gücüne katılmayı bekleyen nüfusu kalifiye olmayan iş gücü oluşturmaktadır. Genele bakarsak yaşayanların %1'i yükseköğretim, %11'i ortaöğretim mezunu iken geriye kalan çoğunluk ilköğretim mezunudur. Hane başına düşen aylık ortalama gelir 500-600 TL'dir. Bu rakamı daha anlamlı hale getirmek için bazı standartlarla kıyaslamak daha doğru olacaktır. Asgari ücret 2009 yılı brüt 796 TL, STK ortalamalarına göre 4 kişilik bir ailenin aylık sınırı 871 TL, yoksulluk sınırı 2834 TL'dir. TÜİK rakamlarına göre ise aynı şekilde aylık sınırı 287 TL, yoksulluk sınırı ise 825 TL'dir. Tokatköy halkı tüm bu rakamların oldukça gerisinde gelire sahip olduğu için gelir seviyesi düşük yorumunun yapılması yanlış olmayacaktır. Tüm bu göstergeler, hem mevcuttaki potansiyel hem de yeni yetişen genç nesiller düşünülerek eğitim odaklı gelişen ancak istihdam olanağının da yaratıldığı akıllı yerleşim vizyonu doğrultusundan ayrılmamak gerektiğine işaret etmektedir.

Güçlü, başarılı ve dayanışma içinde toplum kriteri akıllı yerleşimin sosyal çevreye dair vurgu yaptığı kriter olmaktadır. Bu bağlamda özellikle örgütlenme ve sivil liderlik, sosyal eşitlik, farklı gelir gruplarının bir arada yaşaması ve bu grupların etkileşimi, eğitim seviyesinin ve bilinçlenme düzeyinin yükseltilmesi konuları dikkat çekicidir. Yerel halk tarafından 2002

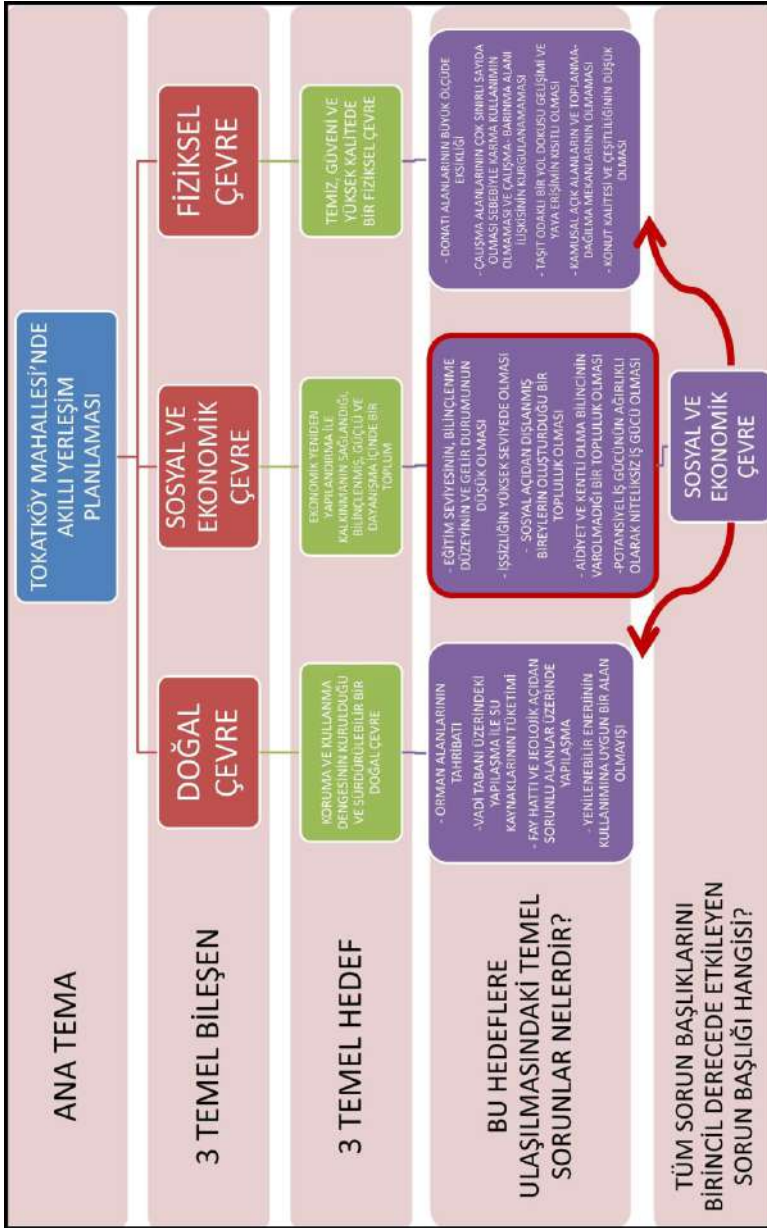
yılında kurulan “Kent Kültür Birliği” sivil toplum kuruluşu yerel halktaki bu bilinçlenme düzeyinin yükseltilmesine dair büyük bir çaba olup potansiyel teşkil etmektedir. Kent mekanında yaşayan ancak kentli olmanın getirdiği barınma, çalışma, sosyal yaşantı olanaklarından habersiz olan ya da faydalanamayan grubun kendi içinde organize olabilmesi akıllı bir yerleşme olabilme sürecinde çok önemli bir husustur. Ancak yukarıda bahsedilen sosyal yapının ana problemleri nedeniyle organizasyonun hak ettiği değeri (yerel yönetim tarafından desteklense de) bulamamasına neden olmuştur. 72 üye ile başlayan birlik 2 kişi ile devam etmektedir.

CMKKNKİ GTNG O 'Mİ VGTNGT 'FQ TWNVWUWPF C'UQTWP NCT'XG' RQVCPU [GNGT'PCUK'FG GTNGPF T NGD N TA'

Akıllı yerleşim planlaması, planlama açısından tüm yerleşmelerde irdelenebilecek temel bir çerçeve ortaya koymaktadır. Ancak bu noktada yerleşmelerin kendine özgü özellikleri, problemleri ve potansiyelleri barındırdığı unutulmamalıdır. Akıllı yerleşim planlamasının ortaya koyduğu genel kalıplar yerleşmeler bazında biçimlendirilebilir veya ilkelerin önem sırası yerleşmelere göre değişebilir.

Tokatköy Mahallesi'nde ise temel problem eğitim, işsizlik, gelir düzeyinin düşük olması, bilinçlenme düzeyinin düşüklüğü, sosyal dışlanma gibi sosyal ve ekonomik yapı odaklı problemlerdir. Bu problemler ise hem fizik mekan biçimlenmesinde hem de doğal çevrenin tahribatında önemli bir rol oynamaktadır. İnsanların en temel ihtiyaçları barınma, beslenme gibi yaşamını idame ettirmek için gerekli olan ihtiyaçlardır. Dolayısıyla doğal çevrenin korunması, temiz ve güvenilir bir çevre ya da yeterli bir kamusal donatı isteği toplum için ,doğru olmasa da, daha geri planlara atılmaktadır. Bu durumda fiziksel ve ya doğal çevre açısından akıllı yerleşim planlaması ilkelerinin bu alanda işlemesi için, öncelikli olarak bu alanda yaşayanların temel ihtiyaçlarını karşılamasını sağlayacak işsizlik, gelir düşüklüğü, eğitimsizlik ve bilinçlenme düzeyinin düşüklüğü gibi sosyal ve ekonomik yapıdaki problemlerin çözümlenmesi gereklidir. Dolayısıyla konuya ilişkin sorun ve potansiyeller irdelenirken ve çözüme ilişkin ipuçları oluşturulurken bu yerleşme de sosyal ve ekonomik yapıya ağırlık verilmesi zorunlu hale gelmektedir.

Akıllı Yerleşim İlkeleri Doğrultusunda Beykoz İlçesi
Tokatköy Mahallesi'nin Değerlendirilmesi

Şekil4: Tokatköy Mahallesi Akıllı Yerleşim Planlamasındaki Öncelikli Sorun Grubunun Belirlenmesi

İncelemenin yapıldığı 3 genel başlık altında bir etaplama sürecine gidilebilir. Bu sistematik hem öncelikleri belirtmek adına olumlu olup hem de hedef yılı olan ve aşama aşama ilerleyen projelerin maliyet, uygulama, kullanma ve denetim süreçlerini rahatlatılabilecektir. Doğal çevre ve yapılaşma açısından hem doğa hem de yaşam adına tehdit oluşturulan alanların öncelikle boşaltılması gerekmektedir. Ancak mevcut illegal ve niteliksiz yapıların boşaltılması, kullanıcının yerinden edilmesi, sorunu sadece öteleyecektir. Ve ötelenen sorun bir başka kent mekanında dağ tepesinden kopup gelen çığ gibi büyüyerek ilerleyecektir. Ayrıca mevcutta yapılaşmış bir alanın yani betonlaşmış bir yüzeyin tekrar doğal yapıya nasıl kazandırılacağı konusu düşündürücüdür. Bu nedenle sorunun kökenine odaklanmak gerekmektedir. Dünya'daki akıllı yerleşim örnekleri incelendiğinde de birbirinden bağımsız hareket yerine içiçe geçen sorunlara yönelik ortak çözümler getirilmiştir. Eğitimsizlik-işsizlik-yasadışı sarmalını ayırmak yerine birarada çözüm için “Green Jobs” olarak tabir edilen doğa ile uyumlu, onu anlamaya çalışan “yeşil yakalı” çalışan yetiştirmek, Tokatköy Mahallesi'nin pilot bölge olmasını sağlamak öncelikli çözümler arasında olabilmektedir. Minnesota, Iowa ve uygulamanın yapıldığı diğer kentlerde özel sektörün yerel yönetimin teşvikiyle açtığı her seviyedeki eğitim kurumları (örneğin Philips Yeşil Enstitüsü, Mc Lean Çevresel yaşam ve Öğretim Merkezi, Pichotta Fen bilimleri Merkezi vb.) hem sektöre bilinçli, kalifiye eleman yetiştirmekte hem açıldığı bölgedeki yerel halkın konu ile yakından ilglienmesine, kalifiye olmayan iş gücünün de değerlendirilmesine hem de pilot bölgelerin kamuoyunda yankı uyandırmasıyla özellikle hizmetler sektöründe olumlu yönde hareketlenme yaratmaktadır.

Fotoğraf:5 Philips Yeşil Enstitüsü, The Green Insititute Philips, Eco-Enterprise Center, Minneapolis, Minnesota

Kaynak: Özge Yalçın Ercoşkun,2005, İmar Planları Yerine Sürdürülebilir Kent Planlar G.Ü. Fen Bilimleri Dergisi, 18(3): 529-544.

Tokatköy Mahallesi'nde bu şekilde olabileceği pilot alan ile sorunları için çözüm kapısını en azından aralayabilecektir. Mülkiyeti İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve maliye hazinesinde bulunan alanın mülkiyet, parselasyon, kullanma izni açısından; yerel halkın da gerçekçi katılımı ile merkezi ve yerel yönetimin kararlarıyla acil olarak yeniden ele alınması gerekmektedir. Zira ne kadar proje uygulansa dahi yaşamını geçireceği yeri belli olmayan ya da kaybetme korkusu yaşayan kullanıcı; ne yaşama mekanını ne çalışma mekanını ne de yeni "akıllı projeleri" benimseyecektir. Bu da Akıllı Yerleşim Tokatköy idealinin başlamadan bitmesi demek olacaktır. Tokatköy Mahallesi için en önemli amaç; akıllı kentlerdeki bir arada ve güçlü bir toplum oluşturmak, günümüzdeki toplum içindeki sosyal tabakalaşmayı, etnisiteye dayalı ayrışmayı önlemek ve ötekileri yaratma durumundan ötürü daha çok ayrışmayı da en aza indirgeyeceğine ilişkin yaklaşımdır. Tokatköy'deki dönüşüm sürecinde bakım ve onarımı yapılanlardan sonra yeniden yapılacak konutlar için kullanıcı tahlili iyi yapılarak özellikle hakim olan geniş aile yapısına ve akıllı yerleşim kriterlerindeki gibi birçok farklı kullanıcı modeline uygun konut tipolojilerinin birarada bulunduğu, yürüme mesafesinde ilişkilerin kurulabileceği ve donatılara erişimde fiziki özellikler açısından engelli, yaşlı ya da çocukların da tasarımı göz önünde bulundurulduğu uygulamalar sorunların kaos haline geldiği Tokatköy Mahallesi'ni yaşanılabilir, çalışılabilir, orada bulunulmak istenilecek bir Akıllı Yerleşim'e taşıyacak diğer stratejilerdir. Süreçteki aktörlerden etkileyen ve etkilenen taraflar arasında hem mali kaynak yaratımı hem doğal ve yapay kaynakların kullanım modelinin nasıl benimseneceği durumunda asıl görev yerel yönetime düşmektedir. Merkezi yönetim, özel kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları ve yerel halk arasında denge sağlayarak rantın bir yerden başka bir yere aktarımını engellemek, yerel yönetimin önemli sorumlulukları arasında yer alacaktır.

UQPW "

Akıllı kentler, her kentlinin idealinde yaşamak isteyeceği kent özelliklerine sahip olup esasen bugünkü planlama anlayışımızın temelinde de var olan değerlere gönderme yapmaktadır. Mevcuttaki uygulamalar ve geri dönüşümler incelendiğinde anlayışın, ütöpik olmaktan çıkıp uygulanabilir, benimsenebilir ve devam ettirilebilir olduğu görülmektedir. Planlama konusunda uzman, akademisyen, uygulamacı ve ilgili her kişi ya da kurumun bilinçli platformlarda konuyu irdelemesi, tartışması, yazılı literatürü zenginleştirilmesi, uygulamaya geçmesi ve sonrasında sürdürebilmesi adına önem teşkil etmektedir.

Beykoz İlçesi Tokatköy Mahallesi hem içinde bulunduğu metropole dair, hem ulusal ölçüğe dair hem de global ölçekteki sorunları yansıtan kent mekanı olarak “Akıllı Yerleşim” olabilmek adına müdahale edilebilecek sorunlar ve geliştirilebilecek potansiyeller barındırmaktadır. Özellikle işsizlik oranının yüksek, eğitim ve gelir seviyesinin düşük olduğu, niteliksiz işgücünün bulunduğu bir alan olan Tokatköy mahallesi Beykoz ilçesindeki en problemlili alanlardan biridir. Sosyal yapıda görülen bu problemler ise fizik mekan üzerinde doğal yapının göz ardı edildiği ve kent kimliğine zarar veren barınma alanları oluşmasına sebebiyet vermektedir. Yasadışı ve silüete aykırı yapılaşma, sağlıksız ve niteliği düşük konut stoku ve tarihsel gelişime uygun olmayan kent makroformu gelişimi alandaki en temel mekansal problemlerdir. Fiziksel ve sosyal yapıda birbirini besleyen bu problemler doğal kaynaklar, özellikle de üretken alanlar üzerinde yapılaşma baskısı yaratmakta ve yapılaşma saçaklanarak gitgide büyümektedir. Yukarıda belirtilen tüm bu birbirine bağımlı sorunların çıkış noktası ise sosyal ve ekonomik yapı bazı problemler olarak belirlenmiş ve sonunda bu konu ağırlıklı bir değerlendirme yapılmıştır. Bu tespit her yerleşmenin kendine özgü sorun ve potansiyeller içermesi sebebiyle yerleşmelere göre değişim gösterebilir. Ancak Tokatköy Mahallesi’nde yapılacak pilot bir akıllı yerleşim planlaması uygulaması, yazılı, görsel ve dijital medyanın da dikkatleri üzerine çekmesi ile beraber, tüm yerleşmeler adına ateşleyici bir unsur olabilecektir. Ancak bu noktadaki en önemli husus; merkezi ve yerel yönetim-yerel halk-sivil toplum kuruluşları-özel sektör ve planlama disiplini ile ilgili uzmanlar arasında güçlü bir ilişki kurulabilmesidir.

MC[P CMNCT''

Bölen, F., Türkoğlu, H., Ergun, N., Yirmibeşoğlu, F., Terzi, F., Kaya, S. ve Kundak, S., (2006). İstanbul metropoliten alanında, konut alanlarının fiziksel analizi ve yaşam kalitesinin araştırılması – I. ve II. Aşama. İ.T.Ü. Döner Sermaye İşletmeleri- İBB. BİMTAŞ.

Duany, A., Plater-Zyberk, E ve Speck, J., (2000). Suburban Nation: The Rise of Sprawl and the Decline of the American Dream. New York, North Point Press.

Ercoşkun Ö., 2005, İmar Planları Yerine Sürdürülebilir Kent Planları, G.Ü. Fen Bilimleri Dergisi, 18(3): 529-544

Ewing, R., Pendall, R., ve Chen, D., (2002). Measuring sprawl and its impact Washington DC: Smart Growth America.

Kahn, M.E., (2001). ‘‘City Quality-of-Life Dynamics: Measuring the Costs of Growth’’, Journal of Real Estate Finance and Economics, 22(2/3):339-352.

Quality of Life Project, Quality of Life in Twelve of New Zealand’s Cities 2007, http://www.qualityoflifeproject.govt.nz/pdfs/2007/Quality_of_Life_2007.pdf, 20 Mart 2011.

Trip, J.J., (2007). ‘‘Assessing Quality of Place:A Comparative Analysis of Amsterdam and Rotterdam’’, Journal of Urban Affairs, 29(5): 501–517.

Yenen, Z., Akın, O. Ve Yakar, H., (2000). Eyüp Dönüşüm Sürecinde Sosyal-Ekonomik-Mekânsal Yapı, Eyüp Belediyesi, İstanbul.

PVGTGPV'MC[P CMNCTK'

www.smartgrowth.org

<http://www.epa.gov/>

http://www.smartgrowth.org_pdf_gettosg.pdf

"
"
"
"
"
"
"
"
"
"
"
"

Z0QVWTWO <GT NGD N T'MGPV"
Qwtwo 'Dc mep,<Prof. Dr. Handan Türkoğlu

SORU-CEVAP

"
"

Rtql0F t0J CPFCP'V©TMQ NW'Ayşe Akbulut ve Gizem Elmas'a çok teşekkür ediyoruz. Soruları almak istiyorum, soru soran sayın katılımcıların kendilerini tanıtılmalarını ve soruları kime yönelttiklerini belirtmelerini rica ediyorum.

I " TMGO "I ©TJ CP/ Pamukkale Üniversitesi. Benim sorum Ayça Hanım'a olacak. Öncelikle çok güzel, aydınlatıcıydı, öğreticiydi aynı zamanda. Erişebilirlik kavramını incelediğimiz zaman görüyorum ki yayayla ilgili bir konu olduğu için ağırlıklı olarak konfor konusunda yoğunlaşmış. Doğal olarak tabii bu normal, özel araç olduğu zaman üç, aslında erişebilirliğin bildiğimiz gibi üç tane temel kriteri var. Biri maliyet, biri zaman, biri de konfor. Özel araç olduğu zaman konfor aslında etkisiz eleman gibi oluyor, diğerleri daha önemli oluyor. Yaya olduğu zaman konfor en üst, en önemli eleman oluyor. Fakat maliyet yayalarda olmadığı için maliyet etkisiz eleman haline geliyor. Peki, zaman ne kadar değerlendirilebilir? Yani güzergahlar, yaya koridorları, sayımlar, yani yayaların yol üzerinde geçirdiği zaman, hiçbir engeli olmadığı zaman, bir fiziksel engelle karşılaşmadıkları zaman, güzergâh nedeniyle kaybettikleri zaman da erişebilirlik için bir etken. Bu nedenle çeşitli sayımların yapılması ve bu koridorların baskılarının tespit edilmesi de erişebilirlikte değerlendirilmesi gerekir mi, yoksa ihmal edilebilir, yani bu Taksim Meydanı olduğu için, meydan olduğu için ihmal edilebilir olarak mı gördünüz? Teşekkür ederim.

CI ¥ C' CN¥ RP/ Öncelikle teşekkür ediyorum. Bu yapılan aslında daha önce de söylediğim gibi bir kez çalışmasıydı, ben tabii burada bütün tezi anlatmadım. Bu yapılan çalışmalardan bir tanesi de Taksim Meydanı'nın taşıt trafiği ve yaya trafiğinin sayımıydı. Belirli zaman aralıklarında hafta içi sabah, öğle, akşam ve hafta sonları sabah, öğle, akşam olmak üzere sadece maalesef ki üç noktadan, metro istasyonlarının bulunduğu noktalardan ve taksi dolmuş duraklarının bulunduğu noktalardan ve otobüs duraklarının bulunduğu noktalardan sadece yayayı incelediğim için yaya erişebilirliğiyle ilgili sayımlar yaptım ve bu sayımlarda gördüm ki aslında erişebilir olması gereken ve yayaların en çok kullandığı yoğunluğun bulunduğu noktalar erişimi ne kısıtlı olan noktalar. Bunlar metro güzergahları, metro istasyonlarının bulunduğu yerler, otobüs duraklarının bulunduğu yerler gerçekten ciddi bir şekilde problem teşkil ediyor. Tabii ki zaman konusu çok önemli. Çünkü kentte özellikle Taksim Meydanı'nda belirli zaman aralıklarında kullanıcı yoğunluğu farklılaşmakta ve çoğalmakta, buna göre hareketlilik de kısıtlanmakta. Buna göre de ayrı bir çalışma yapılabilir ve önemlidir diye düşünüyorum. Teşekkür ederim.

Rtqlh'Ft0'J CPF CP''V©TMQ NW''Teşekkür ederiz. Başka soru var mı acaba? Ayça hanım'dan başlayarak ben soru sormak istiyorum. Yaşlılar kategorisine girer miyim, bilmiyorum, ama normal bir vatandaş olarak neredeyse Taksim'i kullanamıyorum. Büyük bir araç işgali var ve otobüslerin nereden, ne zaman, hangi taraftan çıkacağı belli değil, karşıdan karşıya geçmekte problemlerim var. Böyle bir araştırma her yere uygulanabilir, metodolojisi iyi kurgulanmış, Şükrü Bey ve görme engelli birisiyle çalışmak da çok iyi düşünülmüş, ancak ulaşım durumunu veri kabul etmek yerine onu da eleştiren bir çalışma yapılabilir. Yaya akımının fazla olduğu durumlarda arabaları sınırlandırmak gerekir. Kaplamaları, kaldırımları düzeltmekle yeterli çözüm sağlanamayabilir.

Hilmi beye de bir sorum var, kentsel gelişmeyi altyapı politikalarıyla ayarlayabiliriz yahut da ilişkilendirebiliriz dediniz. Somut olarak ne demek istediğinizi bir örnekle, açıklayabilir misiniz?

J NO "GXTGP" GTF P/ Öneri her örnek özelinde belki farklı olabilir, ama belki yaşadığımız birkaç şeyden hareketle söyleyip bu sorunuzu beraber düşünebiliriz. Mesela yakın zamanda büyükşehirlerimizde yaşadığımız ciddi altyapı problemleri oldu. Bunun başında içme suyu ile ilgili yaşanan şeyler vardı. Onun dışında tabii ki yağmur suyunun toplanmasına ilişkin başka sıkıntılar da yaşandı. Aslında bu sıkıntıların yaşanması oradaki üretilen kentsel politikaların ve bunların uygulamalarının çok da doğru olmadığına bir göstergesi. Çünkü altyapıya ilişkin değişkenler, yani altyapı projelerinin değişkenleri ve eşikleri, doğrudan planlamanın değişkenleri, zaten imar planları üzerinden yapılması da bunun bir göstergesi. Yani en önemli göstergelerden biri imar planı, diğeri de nüfus. Tabii ki başka göstergeleri de var altyapı projelerinin. Dolayısıyla da kentsel parametrelerle çok iç içe, o yüzden çok ayrı düşünüleceğini düşünüyorum.

Onun dışında, mesela bazı altyapı yatırımlarının ve projelerinin gerçekleştirilmesi için de planlamaya ihtiyaç var. Çünkü plansız alanlar aslında o alanda kentin gelişimini engelleyen unsurlar olarak da çıkıyor. Özellikle tabii bunu özel işletmeler daha çok kullanıyor. Mesela doğalgaz firmaları plansız alanlara ilişkin hizmet götürmüyorlar. Çünkü yarın öbür gün planların değişmesiyle birlikte projelerinin ya da yaptıkları yatırımların geçersiz ya da etkin olmayacağını düşünüyorlar. Tabii bir de başka öncelikler de var orada. Dolayısıyla o yüzden kent gelişimiyle doğrudan ilişkili olduğunu düşünüyorum. Bilmiyorum cevaplayabildim mi?

Rtqlh'Ft0'J CPF CP''V©TMQ NW'6'Belediyeler planlama gelişmenin arkasından geliyor düşüncesi ve altyapı sorunları çekilmesin diye geniş geniş alanları imara açıyorlar ve altyapısını da yapmaya çalışıyorlar. Belki de yerleşmenin belirlenen yıl içinde öyle bir genişlemeye ihtiyacı yok. Planlı gelişsin diye, geniş alanları gelişmeye açmak yerine esnek ve

zaman içinde eklenilebilecek şekilde bir yaklaşım uygun olacaktır. Altyapı ve iletişim hatlarının önceden planlanması, ama aynı zamanda esnek bir yapıya sahip olması kentsel gelişmenin geleceği adına daha sağlıklı olabilir.

J NO 'GXTGP'GTF P/ Şöyle bir şey de var. Mesela yurtdışında bazı yerlerde görmüştüm, yönetmelik ve yasalar var, özellikle telekomünikasyonla ilgili olarak kat yüksekliğini sınırlayan şeyler. Dolayısıyla belli yerlerde bu dağıtım istasyonlarının, alıcı istasyonlarının ya da verici istasyonlarının olduğu bölgelerde yüksekliğin belli bir katın üstüne çıkmaması yönünde plan kararları var. Yani öyle bir sınırlandırıcı yönetmelikleri var ve onu uyguluyorlar. Bu daha tasarım ölçeğinde bir şey, daha küçük ölçekte bir şey, ama örneğin kentsel dönüşüm bazı noktalarda belki bunu bir araç olarak kullanabilir. Hizmetlerin bütün kent ölçeğinde eşit ve adil dağıtılmasında sistemde zaman içinde ortaya çıkan yoğunlukların getirdiği arızalar meydana geliyor. Yani siz bir yere öyle bir yoğunluk veriyorsunuz ki sadece o alandaki altyapıyı sağlasanız bile oraya yeterli olmamaya başlıyor. Çünkü altyapı sadece o noktaya gelen bir şey değil, aslında dediğiniz gibi bir ağ yapısı. Dolayısıyla ağın bir yerine çok ciddi bir müdahalede bulunduğunuzda ağın hepsini yeniden değiştirmeniz, yeniden kurgulamanız gerekiyor. O yüzden de, bu anlamda önem taşıyor o mekânsal kararlar. Bir noktada kentsel dönüşüm, bunu zaman zaman daha sempatik gözüksün diye ön plana çıkarıyor ve bir araç olarak da kullanabiliyor. Yani dediğim gibi kötü olan yerleri daha iyileştirmek ya da sistemi daha iyi bir hale getirmek için, işler, çalışır bir hale getirmek için.

Rtql0Ft0J CPF CP'V©TMQ NW'Çok teşekkür ederiz.

UCNQPFCP/ İki soru soracağım ben. Birincisi Ayça Hanım'a, diğeri de Gizem ve Ayşe Hanım'a. Gizem ve Ayşe Hanım'a sorum şu, o mahalledeki oluşan sivil toplum kuruluşu neye tepki olarak oluşmuş? Çünkü mahallede eğitim düzeyinin düşük olduğunu gördük, demografik açıdan da işsizlerin ve geliri düşük insanların yoğunlaştığı bir bölge, neye tepki olarak doğmuşlar ve nasıl örgütlenmişler, çok dikkatimi çekti. İkinci sorum da Büyükşehir Belediyesi'nde çalışıyorsunuz. Büyükşehir Belediyesi böyle engellileri göz önünde tutan projelere ne kadar önem veriyor ve bunları ne kadar kısa zamanda hayata geçirmeyi planlıyor. Bunları merak ediyorum. Teşekkür ederim.

Cl G'CMDWNW'6 Sorunuz için teşekkür ederiz. Kent Kültür Birliği'nden bahsetmiştim aslında, ama tekrarlayayım, kent hayatına nasıl daha rahat adapte olabiliriz yanıtının arayışıdır aslında bu birlik. Çünkü Tokatköy Mahallesi'nde bir kırsal hayatın devamı söz konusu. Her anlamda, hem fiziki, hem sosyal anlamda. Bu yüzden nasıl kent hayatına daha rahat adapte olabiliriz, kentlilik olanaklarından faydalanabiliriz sorularına yanıt arayışından bu birlik doğmuştur. Bir de şöyle bir şey de var, sorunların bir araya geldiği bir düğüm noktasında o

X. OTURUM: ERİŞİLEBİLİR KENT

sorunları bir yetkili kuruma ileteneğimiz zaman nasıl bir arada örgütlenebiliriz diye düşünülmüş ve mahalle muhtarının önceliğiyle, önderliğiyle kurulmuştur. Önemli, ciddi bir potansiyeldi, bizim için de güzel ve şaşırtıcı oldu. Umarım yanıt olmuştur. Teşekkürler.

Çİ Y C'İ CNİ RP/ 2008 yılında Herkes İçin Erişilebilir İstanbul Koordinasyon Grubu kuruldu İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nde ve her ay bu koordinasyon toplantılarında İstanbul genelindeki ilçe belediyelere ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin kurumları ve diğer kamu kuruluşlarını özel STK'larla birlikte, bunun içinde Omurilik Taşları Derneği'nden tutun da görme özürlü dernekleri, birçok derneklere kadar hepsi mevcut. Onlarla birlikte toplantılar yapılıyor ve bu toplantılarda metrobüs güzergahlarından tutun da meydan, kamusal alanlar, binalar, kamusal binalar ve mekânlarla ilgili erişebilirliği kısıtlayacak faktörler tartışılıyor. Her ay ayrı ayrı ilçelerle bu konuşuluyor ve alanda tespitler yapılıyor. Buna yönelik de ilçe belediyelerinden belirli alanda pilot projeler geliştirmesi bekleniyor ve bunların da koordinasyonu sağlanıyor. Tabii ki daha önce belirttiğim gibi 5398 sayılı Yasaya göre yedi senelik süre dolmak üzere. Yani Temmuz 2012'de dolacak ve bütün kamu kurumları ve kuruluşları bu konuda erişebilir olması gerekecek, özellikle mekânsal olarak ve bununla ilgili denetimler de sürmektedir. Teşekkür ederim.

UCNQPF CP/ Teşekkür ediyorum Hocam. Bu son noktaya bir ilave yapmak isterim izniniz olursa. Bu Ayça Hanım'a bir soru olarak değil bu da biz yetkililerden hep bağımsız konuşuruz bu toplantılarda, gene çok fazla bizi seyreden, dinleyen yerel yönetici olmuyor. Şimdi birtakım projeler üretildikten sonra bunu erişebilir kılmaktan ziyade bunları kurgularken dikkat etmek sizin de başında dikkati çektiğiniz gibi, ama burada yöneticilere çok ciddi bir konu düşüyor. Metrobüs örneğinden de verince bugün metrobüs konusunda özellikle belli dönemlerde, hatta bu mağazin taraflarında gazetelerin neredeyse ele alınır bir konu haline geldi, minimum 70 kusura basamakla çıkılıp inilmesi gereken bir metrobüs ulaşım ağından bahsediyoruz ya da Eminönü alanını düşündüğümüzde engellinin hiçbir şekilde karşıya geçişinin mümkün olmadığı ve toplu taşıma kullanamadığını biliyoruz. Dolayısıyla bu alışkanlığı hızlıca terk etmemiz gerekiyor. Bu çalışmada erişebilirlik, Taksim örneği, dolayısıyla kısıtlanmış bir konu içerisinde baktık, ama onun dışında büyük projelerin oluşturulması sırasında anlık, aceleci, kapsamlı düşünülmeyen ve erişebilirlik gibi bununla birlikte pek çok kavramı da dışlayarak oluşturulan projeler bizim sonra bypass şeklinde böyle küçük küçük operasyonlarla parça parça onu uyarlamaya çalıştığımız, onu tekrar insana layık hale getirmeye çalıştığımız projeler olarak karşımıza çıkıyor. Bu da en büyük sıkıntımız herhalde. Bunu dile getirmek istedim. Teşekkür ederim.

Rt qh0'F t0'J CPF CP'V©TMQ NW'Çok teşekkür ederiz. Ben de son olarak akıllı kent kriterlerinin yanı sıra akıllı köy kriterleri var mı diye soracağım.

I \ GO 'GNO CU' Akıllı kent biz daha kırsalı da bu şekilde irdeledik.

Rt qh0'F t0'J CPF CP'V©TMQ NW'Aslında Tokatköy bir mahalle gibi görünüyor, ama bence yine de gösterdiğiniz resimlerden köy karakteri olan bir yer gibi algılıyorum.

I \ GO "GNO CU" Akıllı kır kriteri diye bir kriter yok. Aslında akıllı kentleri de akıllı büyümeyle, yani smart growth olgusuyla irdeleyebiliriz. Burada hem kırsal alanlar için uyumlu, hem de kentsel alanlar için uyumlu birçok kriter var. Aslında bir önceki gün kırsal alanlara ilişkin akıllı büyümeyle ilgili bir konuşma da yaptım. Orada daha çok şeyi irdeledik, akıllı büyüme olgusu kırsal alana nasıl adapte edilebilirdi irdeledik. Biz burada çok kısıtlı gösterebildik, ama tabii uyan yerleri var, uymayan yerleri var. Çünkü ağırlıklı olarak kentsel bir hareket, kent için düşünülmüş, kompakt gelişim gibi, düşeyde yükselme gibi, ancak belirli ölçülerde kıra da uyumlu. O noktaları irdeledik, aslında var diyebiliriz.

Rt qh0'F t0'J CPF CP'V©TMQ NW'Sizin de belirttiğiniz gibi ve hepimizin de bildiği gibi bir planlama ya da bir yaklaşım yerel malzemeyle çok ilişkili bir şeydir. Yani elinizdeki kumaş neyse ona göre davranmanız gerekir. Örneğin bazı köy diyebileceğimiz yerleşmeler için kentsel bir alan düzenleniyormuş gibi imar planları yapılıyor. Kriterlerimiz tabii akıllı olacak, sürdürülebilir olacak, bölgeyi ekonomik olarak da güçlendirecek, ama kırsal nitelikli olan bir yere ya da kır kent arasında olan bir yerde planlama yapılırken özgünlüğü korunmalı. Teşekkür ederiz. Oturumu kapatıyorum.

"
"
"
"
"
"
"
"
"
"
"
"

ZKQVWTWO <MGP VUGN'F" P© ©O "
Qwtwo 'Dc nnp,<Orhan Sarıaltun

Kentsel Dönüşümde Sınıf, Kültür ve İktidar: Tophane Örneği "Çıkın Buradan
Dışarı!"
Öğr. Gör. Esra Köten Peker

Mahalle Ölçeğindeki Dönüşümlerin Kent Hakkı Zemininde Değerlendirilmesi
Yasemin Solmaz, Doç. Dr. Asuman Türkün

Kentsel Dönüşümün Sosyal Aidiyete ve Kimliğe Etkileri; İstanbul Küçükçekmece ve
Kartal Örneklerinde Karşılaştırmalı Değerlendirme
Vildan Çakmakçı, Yard. Doç. Dr. Hatice Ayataç

Kentsel Toplumsal Muhalefeti Yeniden Tartışmak
İMECE (Hatice Kurşuncu)

MGPVUGN'F" P© ©OFG'URPH'M©NV©T'XG"MV FCT<"

VQRJ CPG" TPG '5Y KMP'DWICFCP'FK CTI#"

"

Öğr. Gör. 'Gut c 'M'4gp 'Rgngt "

Maltepe Üniversitesi

"

"

" \ GV"

“Soylulaştırma” kavramı çöküntü alanı haline gelen kent merkezinin, önce sanatçı ve entelektüellerce yeniden keşfini, ardından üst sınıf tarafından yatırım ya da yerleşim amacıyla değerlendirilmesini ve eski sakinlerin yerlerinden edilmesini içeren bir kentsel yenileme biçimini ifade etmektedir.

İstanbul’da soylulaştırma, Arnavutköy, Kuzguncuk, Ortaköy, Asmalımescit, Cihangir, Galata, Fener-Balat, Tarlabası, Sulukule gibi semt ve mahallelerde gözlemlenmiş, çok sayıda akademik araştırmaya konu olmuş bir olgudur. 2010 Eylül ayından itibaren ise gerek medyada gerek bilimsel arenada mekânsal boyutundan çok sosyo-kültürel hatta siyasi boyutuyla Tophane’de yaşanmakta olan dönüşüm tartışılmaya başlanmıştır. Tophane’nin, konumu itibariyle kentsel dönüşüme sahne olacağı kaçınılmaz olduğu düşünülse de, bu tarihe kadar soylulaştırma dalgaları içinde adının anılmamış olması, henüz mekânsal düzenlemeler, yatırımlar, el değiştirme, rant sağlama, direniş gibi soylulaştırma örneklerinde rastlanan olguların gözle görünür olmamasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla Tophane’nin soylulaştırılan yakın bölgelere benzer bir değişim yaşayacağı öngörülse de, bu değişim henüz ilk safhalardayken dikkat çekici ölçüde şiddet içeren bir dirençle karşılaşmıştır.

Diğer soylulaştırma örneklerinde alışlagelenin sanatçıların öncü rolü üstlenmeleri ve direnişin, varlıklı kesimin bölgeye yerleşmesiyle başlaması olmasına karşılık; Tophane’de, daha yerleşim sırasında, sanat galerilerinin açılışında tepkiler ortaya çıkmış ve çıkan olaylar medyada laik-dinci, içki içen-içmeyen ya da Kemalist-muhafazakâr çatışması biçiminde sunulmuş, dahası hangi tarafın siyasi iktidarın sesi olduğu anlaşılammıştır.

İstanbul’da, tarihi mirasa sahip kent alanlarının sosyal ve ekonomik politikaların da etkisiyle kentsel çöküntü alanlarına dönüşmesi sürecini, dünyadaki örneklerinde de görüldüğü gibi, kent merkezlerine yeniden akın edilmesi izlemiş, ulusal ve yerel yönetimlerin söz konusu kent alanlarının yenilenmesi aşamasında sosyo-kültürel bağlama gerekli önemi vermemesi sıklıkla

*Kentsel Dönüşümde Sınıf, Kültür Ve İktidar:
Tophane Örneği “Çıkm Buradan Dışarı!”*

eleştirilmiştir. Ancak direnişin Tophane’deki olayların gerek içerdiği şiddet gerekse medyatik boyutu nedeniyle çok daha görünür hale gelmesi, kentsel planlamada insan boyutunun önemini belirgin biçimde gözler önüne sermiştir.

Bu çalışmada Tophane’de Eylül 2010’da yaşananlardan yola çıkılarak ulusal medyanın yanında yerel medya da inceleme konusu yapılacak, Galata ve Tophane’de eski yerleşimciler ve soylulaştırıcılar ile yapılan görüşmeler ışığında karşılaştırmalı olarak farklı seslere kulak verilecek, yukarıdan dikte edilen modernleşmeci, ilerlemeci anlayışa karşın ortaya çıkan korumacı, direnişçi eylem tipinin tartışılması yoluyla kentsel dönüşüm projelerinin oluşturulması ve uygulanmasında kültürel ve sınıfsal boyutun önemi bir kez daha vurgulanmaya çalışılacaktır.

Cpcj wt 'Mgilo grgt <Kentsel dönüşüm, soylulaştırma, sınıf, direniş, şiddet.

Tophane, İstanbul’un Beyoğlu ilçesine bağlı, yakınındaki Cihangir, Galata, Tarlabası gibi bir dönem kentsel çöküntü alanı olmakla birlikte, son günlerde kentsel bir dönüşüme sahne olan merkezi semtlerinden biridir. Kentsel dönüşüm projelerinin henüz tümüyle uygulamaya geçmediği bölge, bir dönem suç mahalli olması ve Anadolu’dan göç alması nedeniyle İstanbul’da soylulaştırmanın gerçekleştiği diğer örneklerle benzerlik arz etmektedir. Tophane’de özellikle devlet eliyle gerçekleştirilmekte olan bir kentsel dönüşüm süreci söz konusudur. Bu sürecin izlerini Galataport/Salı Pazarı Projesi’nde, yakın mahallelerde son yıllarda yaşanan değişimde ve bölgede açılan müze ve sanat merkezlerinde görmek mümkündür.

Bir yıl kadar önce Tophane, sanat galerilerinin açılışı esnasında çıkan olaylar nedeniyle dikkat çekmiştir. Yaşananların ardından Tophane’ye daha yakından bakmak, kentsel dönüşüm, mahalle kültürü, aidiyet duygusu, cemaatçilik, suç ve şiddet bağlamlarında bölgeyi araştırma konusu yapmak çok daha gerekli hale gelmiştir. Bu çalışma, sözü edilen amaçla, Tophane’de gerçekleştirilen küçük çaplı bir saha çalışmasından elde edilen bulguları paylaşmak ve bir takım saptamalarda bulunmak amacı taşımaktadır. Bu araştırma, ileride yapılacak olan daha kapsamlı çalışmalar için bir ön araştırma olarak kabul edilmelidir; gerek sahada geçirilen sürenin kısıtlılığı, gerek görüşülen sayısının sınırlılığı, gerekse halen cevaplanmayı bekleyen birçok soru, Tophane üzerine yapılacak çok daha geniş araştırmaları gerektirmektedir.

Görüşmelerden, Tophane’de yaşayan insanların semte bağlılık ve aidiyet duygusunun, soylulaştırma ile anılan diğer alanlara kıyasla daha fazla olduğu ortaya çıkmaktadır. Her ne

"

kadar semtin nüfusunu ağırlıkla Anadolu'dan göç eden gruplar oluşturuyor olsa da, bu göçün tarihi oldukça eskidir. Görüşülenlerin bir kısmı ne zamandır burada yaşıyor oldukları sorulduğunda *"Yüz elli yıldır..."* yanıtını vermiştir. Buradan iki ya da üç kuşağın Tophane'de doğduğu anlaşılmaktadır. Bu yanıt aynı zamanda 'burası bize ait' ya da 'biz buraya aitiz', 'sonradan gelmedik' vurgusunu taşımaktadır.

Birden fazla kuşağın aynı yerde yaşamış olması, semt sakinlerinin kimlik edinmelerinde Tophaneli olmanın önemli bir belirleyen olmasını sağlamıştır. Bölge halkı farklı etnik gruplardan oluşmasına rağmen, birlikte yaşama sürecinde aralarındaki farklılıkların eridiği ve gitgide birbirlerine benzeyerek ortak bir kültür geliştirmeye başladıkları görülmektedir. *"Biz açılımlı yüz elli sene önce yaptık Tophane'de. Ve yüz elli yıldır da bu üç tane halk i ie girmiş, kısmen etnik bi takım değerlerini korumakla beraber üst kültürde de Tophaneli olmak gibi, özel böyle bi noktaya gelmiş."*

Semtte Araplar, Kürtler ve Romanlar yaşamaktadır. Bu farklı kültürlerin birbirlerinden ayrıldıkları özelliklerini karşılıklı anlayışla kabullenmeleri, ancak sahip oldukları ortak kimliği birlikte hareket etmelerine dayandırmaları dikkat çekmektedir. Bölgede özellikle "kabadayılık" ve "delikanlılık"la bağdaştırılabilecek bir mahalle kültürünün varlığı belirleyicidir. Bu bağlamda başat değerlerin bir kısmını "cesaret", "gözü karalık", "dayanışma" ve "güven" duygusu oluşturmaktadır. *"Burda biri birine bulaşsın, yirmi beş kişi beraber bulaşır. Sonra sorarlar biz niye bulaştık diye. Yani yapı böyle burda, birden parlayan bi yer."*

Yapılan araştırmada görüşülen Tophanelilerin tümü erkekti, belki de bu nedenle, eril bir söylemin hkimiyeti dikkat çekiciydi; semte sahip oluşlarında, burayla bağlarını anlaşışlarında bile bu hissedilir boyuttaydı. *"Senin hakkını, hukukunu, namusunu, şerefini, iffetini ben koruyucam! Başkası korumaz!"* Sokaklarda ya da dükkanlarda hiç kadına rastlanmaması, yalnızca birkaç balkonda kadınların görülmesi de Tophane'nin bir erkek mekanı olduğu algısını güçlendirmektedir. Tophane'de yaşanan şiddet, soylulaştırmanın etkilerinin yanı sıra ataerkiyi, şiddeti ve birçok eksenle iktidarı tartışmayı zorunlu kılmaktadır. Galerilerin açılışında gerçekleşen olayların sorumlusu olarak kadınlardan söz edildiğine rastlanmamıştır. Nitekim yaşanan şiddet olayının mağdurları da daha çok erkeklerdir. Ancak buna rağmen o akşam açılış yapan galeriler de dâhil olmak üzere bölgedeki yedi galeri sahibinin de kadın olması oldukça dikkat çekicidir.

*Kentsel Dönüşümde Sınıf, Kültür Ve İktidar:
Tophane Örneği “Çıkan Buradan Dışarı!”*

Soylulaştırmanın diğer örneklerinden farklı olarak Tophane’de ise açılış yapan galerilerin, kentsel dönüşümün geçiş aşamasında bölge sakinleriyle birlikte bir duruş göstermemiş oldukları gözlenmiştir. Diğer soylulaştırma örneklerinde üst sınıfların gelmeye başlaması ve bölgenin değer kazanmasıyla, öncü rolünü üstlenen sanatçılar da yerlerinden edilenler arasında yer almakta, bu da sanatçıların eski yerleşimciler ile birlikte soylulaştırmaya bir karşı duruş göstermesine neden olmaktadır. Oysa Tophane’de yaşam tarzlarının farklılığı gerekçesiyle sanat galerilerinin işletmecileriyle eski Tophaneliler arasında olumlu bir ilişki kurulamamış, dahası olası bir birlikteliğin yerini karşılıklı tahammülsüzlük, öfke ve şiddet almıştır.

Tophanelilerin tepkisinin yakın örneklerde yaşananlardan kaynaklandığından, yerlerinden edilme endişesinin bunlara neden olduğundan emin olmak mümkün olmamıştır. Çünkü soylulaştırmayla ilgili birbirine zıt yaklaşımlara rastlanmıştır. Örneğin, görüşülenlerden biri konutların değerinin artmasının kendisi ve ailesi için olumlu olduğundan söz ederken, bir diğeri bu nedenle buradan ayrılmak zorunda kalmak istemediğini vurgulamıştır. Eski yerleşimcilerin bir bölümü soylulaştırmanın olası sonuçlarını olumlu görmekte, buradaki uzun geçmişlerine de bağlı olarak önemli bir kısmının ev sahibi olmasının neticesinde mülklerinin değerinin artacağı gerekçesiyle üst sınıfın gelmesini ister görünmektedir. *“Ben mülk sahibiyim, iki tane evim, iki tane çocuğum var, ellerinizden öper, mahalle değerlenirse evin birini satar iki ev yaparım.”* Bu yaklaşımdakiler soylulaştırmanın ara aşamalarını yaşamadan, kendilerine benzemeyenlerle birlikte yaşamaya mecbur kalmadan son aşamanın gerçekleşmesini bekler gibidirler. Bununla beraber insanların Tophane’yi terk etmelerini eleştiren bir başka Tophaneli şunları söylemektedir. *“Şimdi yüz bin lira etmiyen yerine beş yüz bin lira veriyolar, tamam mı? Adam da şimdi beş yüz bin lirayı görünce ‘tamam ben burdan evimi satarım, iki tane de Kayışdağı’ndan şurdan burdan, dünyanın öbür ucundan iki tane daire alırım, birinde otururum birini kiraya veririm, banane’ deyip, çekip gidiyo.”*

Bununla beraber, ne sanatçıların ne de üst sınıfın, kendilerinden farklı kimsenin gelmemesini isteyenler de bulunmaktadır. Bu grubun çok daha kaygılı olduğu görülmüştür. Bunda benzer süreçlerin çevre mahallelerde yakınlarını bölgeyi terke zorlamış olmasının ve buna bağlı olarak gittikçe yalnızlaşıyor olmalarının etkisi büyüktür. Burada İstanbul’un merkezinde üç kuşaktır sürdürdükleri geleneksel aile ve mahalle yapısının zarar görmesine yönelik endişeleri belirleyici olmaktadır.

"

"E noluyo Şimdi, bu adam beş yüz bin liraya burdaki evi sattı mı burdaki emlak fiyatları fırlıyo, kira fiyatları fırlıyo. Normal olarak daha önce burada yerleşik halk, burada oturamaz hale geliyo, burada alışveriş yapamaz hale geliyo, buradan göç etmek durumunda kalıyo. Gelen toplum kitlesi buradaki daha önce yaşamış insanlarla aynı Şekilde deŐil. Hayat tarzıyla birlikte mesela ona uygun efenim yiyecek içecek Őu bu jimnastik salonları falan filan açılınca pahallanıyo. Daha önce burda beş yüz liraya oturan adam oturamayınca bunlar geliyolar Şimdi. Bunlar geldikçe o kaıyo. Bunlar geldikçe o kaıyo. Buranın o halk, öz yerlisi dediğimiz bizim gibi insanlar mesela bunların içersinde bi süre sonra tamamen azınlık kalacak. Yok olacak yani. O Fransız Sokağı'nda eskiden bizim akrabalar oturuyodu, Şimdi bi gidin bakın bakalım, orda oturabilir misiniz?... Yarın öbür gün burası da öyle olduğu zaman?... Bunu biliyolar ve korkuya kapılıyolar. Mahallem gidiyo... Mahallemlle birlikte kültürüm gidiyo... Onla beraber akrabalarım, her Şeyim gidiyo. Ama ben burda doĐmuŐum. Bu sebeple gitmek istemiyorum burdan. Bu sebeple gitmek istemiyorum!"

Yeni gelenlere duyulan tepkide geleneklerin yanı sıra dini öğelerin de son derece etkili olduğu görülmüştür. *"İslam olmazsa ben olmam ya. İslam olmazsa sen de olamazsın. (...) İslamın her tarafı siyasi. Benim rfm adetim siyasi deŐil midir yani? O adam istediği gibi yaşayacak da ben niye istediğim gibi yaŐayamıyım ya? Ben kendi vatanımda esir mi olıym yani? Ben Şimdi bu insanlara mı teslim edeyim buraları?!"*

Tophanelileri yerinden edilen alt sınıflar olarak ele almak, kaçınılmaz olarak mağdur olduklarını düşünmeyi beraberinde getirmekte, bu da yaşanan Şiddetle baĐdaŐmamaktadır. Öte yandan Şiddet, alt sınıfların seslerini duyurmak için sıkça başvurduğu bir yöntem olagelmiŐtir. Tophanelilerin bugünkü konumlarına bakıldığında ne azınlık, ne dışlanmış, ne de ezilen olduklarını sorunsuzca iddia etmek mümkündür. Ancak bu durum, kentsel dönüşüm gerçekleŐtiĐinde kentin evre bölgelerine yerleŐecekleri ve soylulaştırmanın diğer örneklere yaŐattıklarını yaşayacakları gerçeğini de deĐiŐtirmemektedir.

Tophaneliler ile sanat galerileri arasındaki gerginliği tırmandıran etkenin sokakların alıŐılmadıĐ biçimde kullanımı olduğu, Şiddetin ortaya çıkışının da birikmiş bir tepkinin dışa vurumu olduğu görülmektedir. *"Yerler ufak olunca. Burda muhafazakar mütevellit insanlarla beraber başka insanlar da birlikte yaşadığı için... Hee, mesela ne var, dediğim gibi gayrimüslimler, diğer ırklardan insanlar, diğer dinlere mensup insanlar burda birlikte*

**Kentsel Dönüşümde Sınıf, Kültür Ve İktidar:
Tophane Örneği “Çıkm Buradan Dışarı!”**

yaşamayı öğrendiler çünkü herkes birbirinin yapısını biliyor. Ama bu dışardan gelen yeni grup, burdaki insanların alt yapısını, nelerle karşılaşacaklarını, ne sorunlarla karşılaşacaklarını bilmiyorlar. Uyarıldıkları halde de bu konuya çok fazla şerretmediler.”

Bu artan gerilimde mahallelinin şikayetlerini, galerilerin dışına taşan eğlenceler, dar sokakları dolduran kalabalıklar, apartmanların girişinde geçişi engelleyen gruplar, caminin önünde içki içilmesi gibi yerleşik kültürle bağdaşmayan ve onu tehdit ettiği düşünülen davranışlar oluşturmaktadır.

“Onların kültürlerine, onların dini bakış açılarına şusuna busuna zarar vermeye başladığı zaman, kültürlerine zarar vermeye başladığı zaman... (...) Şimdi başörtülü bi kadın, eşiyile çocuğuyla beraber burda... Ben mesela, daha, ne biliyim, ılımlı bi insanım, yanımda nişanlımla beraber geçerken lütfen açar mısınız falan filan diyebiliyorum. Ama bunu demiycek adam da vardır yani. Çekil şurdan diyebilir adam yani. Orda tepkiyle karşılaşabilir. Orda ufak bi fitil, ufak bi ateşleme zaten ağzına kadar dolu olan şeyin patlamasına sebep oluyo yani.”

Sanat galerilerinin durumunun da son derece tartışmaya açık olduğu görülmektedir. Öncelikle, sahada Tophaneliler ile konuşmanın daha zor olacağı düşünülürken aksine onların kendilerini anlatmaya fazlasıyla istekli oldukları, buna karşılık galeri sahipleri ve çalışanlarına ulaşmanın çok daha zor olduğunu belirtmek yerinde olacaktır. Bunda elbette mahkemenin devam ediyor olması, yargılanan tarafın kendini savunma isteği ve galeri sahiplerinin aradaki ilişkinin yeniden gerilmesinden duyduğu endişe etkili olmaktadır.

Tophaneliler sanatçıların onları beğenmediğini, onlara tepeden baktığını düşünürken, sanatçılar da mahallede istenmediklerini düşünmekte; zorunlu alışverişler haricinde bir ilişki kurulamamış olması, bu karşılıklı önyargıların oluşumunda belirleyici olmaktadır. Görüşülenlerden biri gelenlerin onlara selam dahi vermediğini, böylece aralarında birbirlerini tolere etmelerini sağlayacak bir tanışıklığın dahi oluşmadığını anlatmaktadır. *“Şimdi siz buraya geldiniz, bana ne dediniz? Meraba! Bu merhaba iyi bir başlangıç değil midir yani?” Bunun yanında, oluşan gerginliğin şiddetle sonuçlanmasını Tophanelilere uygulanan psikolojik şiddete bağlamaktadır. “Bunu halk yaptığı zaman buna sen vandal dersin, buna sen kıro dersin, buna sen ayı dersin... Ama bunu karşıda yapan abla kalın bi ablaysa, tabirimi bağışlayın ara sıra mahalli tabirler kullanabilirim, (...) yani sana bu psikolojik darbu*

"

uygulayan vatandaşın elit bi kesimindense, biraz daha cümleleri temiz kurabilen, biraz daha akademik terimler kullanabilen biriye bu, sen burda kafadan on-sıfır yeniksindir yani. Ve onun psikolojik darbına maruz kalacaksın."

Bununla beraber, bu durumu tarihi mirastan bağımsız ele almak mümkün değildir. Türkiye'de Osmanlı Dönemine kadar uzanan aydın/elit kesimlerle avam/halk tabakasının çatışması, burada da kendini göstermektedir. *"Bu alkol... Bu alkolle alakalı bişey (gülerek)... Yani burda çok basit bi problem var. Burda bizim gibi, bizi sevmiyolar burda! Tipimizi sevmiyolar! Sizi sevmiyolar! 2 ayda bir, bakın, 2 ayda bir 2 saat süren bi açılışta insanların onların mahallesine gelip içki iiyo olması ve onlara göre değişik tarzda insan oluyo olması hoşlarına gitmiyor, olay bu yani."* Bazı Tophanelilerin söyledikleri bu yaklaşımla paralellik gösteriyordu. *"Burda böyle bi saygı yok ki, burda bi saygı göstermiyor, tamamen yani beni yok etmeye yönelik şeyler... Evinde herkes istediğini yapar, ama dışarda olursa başka dediğim gibi, yani caminin köşesinde ben ezan okunurken içki içen adam olursa o başka..."*

Türkiye'de tarih boyunca, tepeden inmec modernleşmeye hayır diyenler aydınlara karşısında yer alırken, aydın/elit gruplar da eski olanın devamında diretenleri yobazlıkla, alaturkalıkla, geri kalmışlıkla suçlamışlardır. Tophane'de yaşananların ardından ortaya çıkan laiklik ya da referandumla ilgili tartışmalar da bu anlayışın uzantısı niteliğindedir. Öte yandan, Tophanelilerin konuşmalarındaki dini vurgular da gözden kaçırılmamalıdır. *"Ya Müslümanım diyorum, anlamıyo musun?!"* Dini değerlerin dile getirilişindeki öfke ve 'ev sahibine saygı' beklentisindeki şiddet, söz konusu tepkinin siyasi iktidarla ilişkilendirilmesini de beraberinde getirmektedir.

Tophane'de bundan sonra yaşanacakların soylulaştırmaya engel olamayacağı açıkça görülmektedir. Var olan şiddet içerikli direniş ilk bakışta kentsel dönüşümü durdurmaya ynelikmiş gibi görünse de, gerçekte devlet eliyle gerçekleştirilmekte olan bir dönüşüm söz konusudur ve Tophanelilerin karşılarına aldıkları ilgili politikaları kararlılıkla uygulayan iktidar değildir. Ayrıca, her ne kadar Tophaneliler birlikte yaşamaya alışmış ve bir ölçüde yeni bir ortak kimlik oluşturmuş olsalar da, onları tümüyle bir arada tutacak bir etnik/dini kimlikten yoksundurlar; yani evlerini satarak ya da kira ödemekte zorlanarak Tophane'den ayrıldıklarında aynı bölgeye yerleşerek yeni bir mahalle kuramayacakları kuvvetle muhtemeldir. Mülk sahiplerinin oranının fazla olması da, dönüşüme direncin önünü kesen bir başka etkendir. İktidarsa bir taraftan inanç ve gelenekleri bağlamında geniş halk kitlelerinin

*Kentsel Dönüşümde Sınıf, Kültür Ve İktidar:
Tophane Örneği “Çıkm Buradan Dışarı!”*

delikanlı temsilcisi rolüyle onların yanında görünecek, bir taraftan da kentsel dönüşümü bizzat sağlayarak adım adım projelerini hayata geçirecektir.

"

**O CJ CNNG" NĞ G PFGM 'F" P© ©ONGT P'MGPV'J CMMK\ GO P PFG"
FG GTNGPF T NO GU ³"**

Dr Öğrencisi [**cugo lp'UQNO C\ ⁴.YTÜ "**

Doç. Dr. Öğretim Görevlisi **Cuwo cp'V©TMOP⁵. YTÜ**

"

"

3A T "

2000’li yıllardan günümüze kadar gelinen süreçte mekansal düzenlemede “kentsel dönüşüm” en önemli politika haline gelmiştir. Kentsel dönüşüm projeleri üst ölçekten alt ölçeye uzanan bir planlama anlayışı yerine parçalar halinde ve mekanın sadece fiziksel özellikleri düşünülerek üretilmektedir. Uygulamaların yeterli sosyal analizler yapılmadan ve mahallelerde yaşayanların katılımı olmadan gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu nedenle ortaya çıkacak muhtemel mağduriyetlere karşı mahalleliler dernekleşme yoluna giderek kentsel dönüşüm uygulamalarına karşı mücadele vermektedir.

Bu araştırmada amaçlanan kaçınılmaz olan dönüşüme karşı olmak değildir. Bugün gözlemlenen mağduriyetlere karşı kenti doğrudan ilgilendiren ve kentin kimliğini, yaşam alanlarını savunan kent hareketlerini mahalle ölçeğinde incelemektir. Araştırma, bu hareketleri kent hakkı zemininde değerlendirmeyi, bir arada hareket etme potansiyellerini harekete geçirmenin olanaklarını sorgulamayı hedeflenmektedir.

Mahallelerde yaşayan insanların yanı sıra tüm kentlileri, aynı ortak tepkiyi oluşturacak şekilde kentin belleğini oluşturan tarihsel ve kültürel dokulara, bir bütün olarak kente sahip çıkmanın yollarını aramanın ve bu doğrultuda araştırma yapmanın önemli olduğu düşünülmektedir. Çünkü dönüşüm ile ortaya çıkan tasarım sadece dönüşüm alanında yaşayanları değil tüm kenti ilgilendirmektedir. Kent bir bütündür ve ortaya çıkan sonuçlardan tüm kentliler etkilenmektedir.

---

¹ Bu bildirin temel aldığı çalışma; Yıldız Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı’nda Yasemin Solmaz tarafından Doç. Dr. Asuman Türkün’ün danışmanlığında çalışmaları devam eden “Sosyo-Mekansal Değişim ve Kentsel Hareketler: İstanbul’da Kentsel Dönüşüm Uygulamalarına Karşı Gelişen Kent Hareketlerinin Kent Hakkı Zemininde Değerlendirilmesi” başlıklı doktora tezidir.

² Y. Şehir Plancısı, YTÜ Şehir ve Bölge Planlama ABD Doktora Öğrencisi, solmazyasemin@gmail.com

³ Doç. Dr. Yıldız Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, asuturkun@yahoo.com

“Sosyo-Mekansal Değişim ve Kentsel Hareketler: İstanbul’da Kentsel Dönüşüm Uygulamalarına Karşı Gelişen Kent Hareketlerinin Kent Hakkı Zemininde Değerlendirilmesi” başlıklı doktora tezi ile başlayan araştırmanın bir bölümünü yerel ölçekte kent hakkı zemininde mücadele eden üç farklı nitelikteki Fatih ilçesi Fener-Balat semti, Sarıyer ilçesi Derbent Mahallesi, Güngören ilçesi Tozkoparan Mahallesi oluşturmaktadır. Bu mahallelerde dönüşüm uygulamalarına karşı kurulan derneklerin mücadele biçimleri, katılımı, başarı ve başarısızlıkları değerlendirilmiş ayrıca meslek odaları, STK’lar, sendikalar ve platformlarla görüşülerek hangi aktörlerin ne düzeyde katılımcı olduğu, mahalle ölçeğindeki ve kentsel ölçekteki katılımcıların bir arada hareket etme potansiyelinin olup olmadığı araştırılmıştır.

Derinlemesine mülakat tekniği ile gerçekleştirilen niteliksel araştırma ile farklı grupların katılımı ve bu katılımın hangi boyutta olduğu ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Yerel ölçekte dönüşüm alanı olarak ilan edilen üç mahallenin dernek yöneticileriyle yüz yüze görüşülerek hem mahallede yaşanan dönüşüm uygulaması hakkında bilgi edinilmiş hem de dernekleşme sürecinin nasıl başladığı, hangi sorunlarla karşılaştıkları ve aynı amaçla kurulan diğer derneklerle ve kentsel ölçekte gerçekleşen dönüşüm uygulamalarına karşı gelişen platformlarla ilişkilerinin hangi boyutta olduğu, birbirleriyle nasıl iletişim kurdukları öğrenilmeye çalışılmıştır. Görüşme yapılan ikinci grup TMMOB’a bağlı Meslek Odalarından oluşmaktadır. TMMOB’a bağlı yedi meslek odası yetkilileri ile görüşülmüştür. Bu meslek odaları Mimarlar Odası, Şehir Plancıları Odası, İnşaat Mühendisleri Odası, Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası, Çevre Mühendisleri Odası, Makine Mühendisleri Odası, Orman Mühendisleri Odası’dır. Meslek Odalarının kentsel dönüşüm uygulamaları karşısında nasıl bir tavır aldıkları ve bunu hangi yöntemlerle dile getirdikleri, dönüşüm uygulamalarına karşı gelişen platformlarla ve derneklerle ilişkilerinin hangi boyutta olduğu, birbirleriyle nasıl iletişim kurdukları öğrenilmeye çalışılmıştır.

Üçüncü grup Sivil Toplum Kuruluşlarından (STK), dördüncü grup ise sendikalardan oluşmaktadır. STK ve sendikaların seçiminde farklı ilke ve amaçları olan kuruluşlar seçilmiştir. Böylece farklılık içindeki grupların kentsel dönüşüm projelerine karşı yürütülen ortak çabaya dahil olup olmadığı sorgulanmıştır. Mülakat Yapılan Sivil Toplum Kuruluşları; LGBTT (Lezbiyen, Gay, Biseksüel, Travesti, Transseksüel) İstanbul Dayanışma Derneği, STGM-Sivil Toplum Girişim Merkezi, GİKAP-Gökkuşuğu İstanbul Kadın Platformu, KADER-Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Merkezi, İÜÖÜD-İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyeleri Derneği yetkilileridir.

Mülakat Yapılan Sendikalar ise, SES- Sağlık ve Sosyal Hizmet Emekçileri Sendikası (KESK), DİSK -Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu, TEKSTİL-SEN -Dokuma, Örne, Boyama, Trikotaj ve Giysi İşçileri Sendikası (Bağımsız) yetkilileridir.

Kentsel dönüşüm uygulamalarına karşı mücadele eden farklı gruplar incelenirken, dönüşümü başlatan ilçe belediyelerinden de bilgiler edinilmiştir. Belediyeler ile görüşmekteki amaç, bu süreçteki en önemli aktörlerin başında gelen belediyelerin hangi düşünce ve gereçlerle bu dönüşümü desteklediklerini ve gelecek hedeflerini tespit etmektir. Bu bağlamda Fatih Belediyesi'nin Yenileme Projesi için Fener-Balat Bölgesinde faaliyetini sürdüren Yenileme Etüd Proje Müdürlüğü ve Güngören Belediyesinin Kentsel Dönüşüm Bürosu, Sarıyer Belediyesi'nin Gecekondu Mesken Müdürlüğü yetkilileri ile görüşmeler yapılmıştır.

Araştırma kapsamında sorulan sorular ise şu şekilde özetlenebilir:

Ucf geg'f gt pgnmgt g'lıqt wæ p'lıt vmlıqt wæ t <'

- Derneğin Kuruluş Amacı nedir?
- Derneğin üyelerinin kimlerden oluşmaktadır? (kiracı, ev sahibi, mahalle sakini, STK üyeleri, üniversiteler, sendikalar, meslek odaları, çeşitli platformlar)
- Derneğin amacına uygun şimdiye kadar yaptığı girişimler nelerdir? (Hukuksal-kamusal ve eylemsel)
- Derneğin aynı ortak amaçlarla çalışan diğer girişimlerle bağlantıları nelerdir ve katılım düzeyi nasıldır? (Örneğin, 3.Köprü, Haydarpaşa, Emek Sineması, AKM, 2B alanları, Diğer Mahalle Dernekleri... vb.)
- Üyelerle ve diğer girişimlerle iletişimi hangi kaynakları kullanarak gerçekleştirmekteler?

O gugnıQf cu, 'UVM 'ıgpf lıe n e t c 'lıqt wæ p'lıt vmlıqt wæ t <'

- Kentsel Dönüşüm Projeleri hakkında ne düşünülmektedirler?
- Dönüşüm Projelerine karşı ne tür girişimlerde bulunmaktadırlar ve etki alanları nedir? (Hukuksal-kamusal-eylemsel)
- Yapılan girişimler ile alınan olumlu-olumsuz sonuçlar nelerdir? Olumlu yada olumsuz olmasına etki eden faktörler nelerdir?
- Dönüşüm projelerine karşı yapılan eylem ve mücadelelerde diğer meslek ve kamu kuruluşları, mahalle dernekleri ile iletişimi ve katılımı ne düzeydedir? İletişimi hangi kanallarla gerçekleştirmektedirler?

- Yapılan eylem ve mücadelelerde katılım oranı ne düzeydedir? Bu düzey yeterli olmakta mıdır?

Bu bildiri de araştırma bulgularının bir bölümüne yer verilecektir. İlk bölümde 1980'den günümüze kadar gelinen süreçte Türkiye kentlerinde yaşanan konut sorunu ve mekansal değişim, ülkenin ekonomik ve sosyal politikaları çerçevesinde ele alınacak ve özellikle 1990'lardan sonra gündeme gelen kentsel dönüşüm uygulamaları tartışılacaktır. İkinci bölümde ise, saha araştırması yapılan mahallelerin dönüşüm alanı ilan edilmesiyle başlayan süreçte mahallerde oluşan dönüşüm karşıtı kent hareketlerinin nasıl başladığı ve ne yönde ilerlediği ortaya konularak bunların bir arada ve ortak bir zeminde hareket etme potansiyelleri irdelenecektir.

403; 2017 GP'DW © P'G'O GMCPUCN'FG O 'XG'MGP VUGN'F" P© ©O "

Türkiye'nin 1950'li yıllarla birlikte dünya ekonomisi ile eklemlenme eğilimi, Truman Doktrini ve Marshall Planı çerçevesi içinde yardım almaya başlaması ve alınan yardımlar ile karayolu ağının güçlendirilmesi, tarımsal yapıların çözülmesi ile sonuçlanmıştır. (Boratav, 2008) Bu süreç özellikle sanayileşmenin yaşandığı büyük kentlere göçü arttırmıştır. İstanbul da, yaşanan bu göç sürecinden büyük oranda etkilenmiş ve göçle sosyo-mekansal yapı değişime uğramıştır. Öncelikle göçle gelen nüfusun konut talebi formel yollardan sağlanamadığı için enformel olarak gelişen gecekondulaşma ile tamamlanmaya çalışılmıştır. Gecekondu alanlarının yer seçiminde sanayinin önemli etkisi bulunmaktadır. Yasal olmayışlarına karşın ilk gecekondu deneyimi 1949'da çıkarılan 5431 sayılı af ile yasallaştırılmıştır. Bunu 1953'de çıkarılan 6188 sayılı ve 1963'te çıkarılan 327 sayılı af yasaları izlemiştir. Kanunlar ile yasallaşan gecekondulara altyapı sağlanmış bu da gecekondu gelişmesini hızlandırmıştır. (Tekeli, ss:383, 1994) 1966 yılında çıkan 775 sayılı Gecekondu Kanunu ise gecekondu alanlarına imar düzenlemesi getirmiştir. Böylece gecekondu kiralanabilen, satılabilen veya kat karşılığı anlaşma konusu olabilen bir meta haline gelmiştir. Bu yasa sonrasında gecekondu alanlarının niteliğinde önemli iyileşmeler olmasına karşın gecekondu yapımı önlenememiş, 1976'da 1990 sayılı yeni bir gecekondu affı çıkarılmak zorunda kalmıştır. Af yasalarıyla gecekondu alanlarında 1966'dan sonra çok sayıda belediyenin kurulmuş olması bu alanların kalitelerinin gelişmesine yardımcı olmuştur. (Tekeli, ss:383, 1994) Önce gecekondulaşma ile başlayan yapılanma Kat Mülkiyeti

Yasası'ndan sora yapsatçılık ile devam etmiştir. Kat mülkiyeti yasası ev yapmaya gücü yetmeyen orta sınıflar için önemli fırsatlar sunmuştur (Türkün, ss:348, 2011) Yapsatçılık hem imar planı bulunan boş parsellerde hem de yapılı parsellerde tarafların karşılıklı anlaşmaları ile gerçekleştirilmiştir ve yaratılan rant taraflar arasındaki anlaşmalara göre bölüşülmüştür. Ayrıca aynı parselin farklı kullanıcılar edinmesine ya da tamamen el değiştirmesine neden olmuştur. Yapsatçılık apartmanlaşmanın hızlanmasına neden olurken arazi yoğunluğunu da arttırmıştır. Yoğunluğun artması ile yetersiz kalan altyapı ve kentsel donatı ile kent sağlıklı bir şekilde büyümeye devam etmiştir.

1970'li yıllardan sonra mekansal değişimde önemli etkenlerden birisi özel araç sahipliğinin hızla artmaya başlamış olmasıdır. Buna çözüm getirmek için istisnalar yapılarak yollar genişletilmiş, bulvarlar açılmış, meydanlar düzenlenmiştir. (Sevin, ss:146, 1998) Ayrıca yeni konut alanlarının gelişimini de teşvik ettiği için kentteki saçaklanma devam etmiştir. 1970'li yılların ikinci yarısından sonra ise yapsatçı üretimin pahalı konut arzı, yeni konut sunum biçimleri arayışını gündeme getirmiştir. Bu doğrultuda toplu konut süreci gelişmiştir. Toplu konut sunum biçimi ilk kez 1967 yılında 2.Beş Yıllık Kalkınma planında önerilmiştir. (Tekeli, ss: 17, 1998) Bu dönemde siyasi iktidarlarda da, konutu çevresiyle birlikte değerlendiren altyapılı arsaların oluşturulması eğilimi öne çıkmıştır. (Türkün, ss:353, 2011) Böylece, kentin çevresindeki büyük arazilerde yapılanma süreci başlamıştır. (Tekeli, ss:16-17, 1998) 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu ise 1982 Anayasasının Konut Hakkı başlığını taşıyan 57.maddesine dayanarak çıkarılmıştır. (Gür, ss:61, 2011) 57.Madde *“Devlet, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeten bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır, ayrıca toplu konut teşebbüslerini destekler”* demektedir (Keleş, ss:25, 2011) Toplu Konut İdaresi'nin kurulması 1980'li yıllardan sonra İstanbul'da kentleşme sürecini etkileyen önemli faktörlerden birisidir. Ayrıca 1983 ve 1984 yıllarında çıkartılan yasalarla belediyelerin kaynaklarının arttırılarak, merkezi yönetimin denetiminin azaltılarak, imar planı yapma ve onama yetkilerinin belediyelere devredilmesi de bir diğer önemli faktördür. (Tekeli, ss:23, 1998)

1980'li yıllardan sonra devletin ithal ikamesi sanayileşme politikalarını bırakarak ihracata yönelik sanayileşme politikalarına yönelimi hız kazanmıştır. Koruma duvarlarının kaldırılması ile ülke dış dinamiklerle karşılaşmış bu da ülkenin krizle karşılaşmasına neden olmuştur. Krize bağlı ekonomik sorunlar ise emlak sektörüyle aşılmaya çalışılmıştır. 1980'li yıllardan sonra başta İngiltere olmak üzere birçok Avrupa ülkesinde emlak eksenli büyük

projeler uygulanmaya başlanmıştır. (Özdemir, ss:6, 2010) Türkiye’de ise konut yapımının geliştirilmesi hedeflenmiştir. (Osman, ss:147, 1998) 24 Ocak 1980 kararları da bu sürecin hızlanmasını sağlamıştır. 24 Ocak 1980 kararlarının temelinde, kamu yararı kavramını ekonomik politikalar karşısında öncelik olmaktan çıkararak, rant gelirlerinin üretim dışı kazançlarla artırılarak önündeki engellerin yok edilmesi ve ulusal değerlerin korunmasını öngören anayasal ilkelerin aşılması vb. gibi hedefler yatmaktadır. (Ekinci, ss:195, 1998) Bu karar sonrasında gecekondu ve kaçak yapıların affını getiren 1983 tarihli 2805 sayılı İmar Affı yasasıyla yeni gecekondu yapıları yasaklanmıştır. 1984 tarihli 2981 sayılı “İmar ve Gecekondu Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak Bazı İşlemler ve 6785 Sayılı İmar Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun” ile imar ve gecekondu mevzuatına aykırı tüm yapılar af getirilmiştir. (Türkün, ss:354, 2011) Tapu tahsis belgesi de ilk kez bu yasayla tanımlanmıştır. Af yasaları ile ıslah imar planlarının sağlayacağı kentsel ranttan gecekonduculara da pay verilmesi sağlanmıştır. 1986 tarihli 3414 sayılı yasayla da kendilerine arsa veya konut tahsis edilenler bu taşınmazlarını devretme hakkına sahip olmuşlardır. Af süreci imara açılmayan alanlarda planlama ilkelerine aykırı kararlar alınmasını, parçacıl planlama sürecine geçilmesini hızlandırmıştır.

1980 sonrasında konut yapımının geliştirilmesini hedefleyen devlet hem kooperatiflere ve müteahhitlere kredi sağlayarak büyük ölçekli projelerin gerçekleştirilmesini sağlamış hem de Toplu Konut İdaresi eliyle de girişimci olarak piyasada yerini almıştır. Ancak, konut maliyetleri yükseldiği için dar ve orta gelirli grupların konut elde etme olanağı kalmadığından kooperatiflerin girişimleri zayıflamıştır. Özel sektör tarafından sunulan projeler başlangıçta orta gelir gruplarına yönelik tasarlanırken giderek orta-üst ve üst gelir gruplarına yönelmeye başlamıştır. (Sey, ss: 297-298, 1998)

1980 öncesinde yapsatçı konut üreten küçük girişimci yerini 1980 sonrasında büyük girişimciye bırakmış, kentin dışında kapalı siteler olarak adlandırılan yeni yerleşme üniteleri ortaya çıkmıştır. 1990’ların başında ise parsel ölçeğinde yapılan apartmanların yerini kent çeperlerinde blokların kümelenmesiyle oluşan yerleşmeler almıştır. (Bilgin, ss:267,1998) 1980 öncesinde kentsel rantların paylaşımında küçük üretici ile mülk sahibinin varlığı söz konusu iken 1980 sonrasında büyük girişimci de bu paylaşımında yerini almıştır. Ayrıca özel otomobil sahipliği artmaya devam etmiş önce 1973 yılında 1.Boğaz Köprüsü ve arkasından 1988’de 2.Boğaz Köprüsünün yapılması kentin çevresindeki yapılanma sürecini arttırmıştır.⁴

⁴ www.arkitera.com/news

1980'lerde yerel yönetimlerin imar planı yapma ve onama yetkilerinde merkezi yönetimin denetiminin azalmasının da etkisiyle büyük girişimciyi ön plana çıkaran uygulamalar önem kazanmıştır. 1990'lı yıllardan sonra ise İstanbul'un bir dünya kenti olma arayışı gündeme gelmiştir. Küreselleşme ile kentlerin yarışması dünya kentleri aracılığı ile gerçekleştiğinden İstanbul'un da bu potansiyelleri taşıması nedeniyle kültür, sanat ve finans odağı olarak önemi artmıştır. (Tekeli, ss:31,2009) İstanbul sanayisi desantralize olmuş, sanayi ve hizmetlerin mekansal dağılımında önemli değişimler yaşanmış bu da ulaşım altyapısını ve de yeni konut alanlarının yer seçimi değiştirmiştir. (Tekeli, ss: 21, 1998)" Kent merkezindeki ticari kuruluşların birçoğu kentin dışına büyük alışveriş merkezleri halinde taşınırken bu merkezlerin çevresinde konut alanları da siteler halinde yapılmaya başlanmıştır. Kentin merkezindeki boşaltılmış ve çöküntü haline gelmiş alanlarda ise ekonomik canlanmayı sağlamak için kamu-özel sektör ortaklığı ile gelişen uygulamalar ön plana çıkmıştır. Akkar, ss: 29-38, 2006) 1990'lı yıllardaki bu uygulamalar çöküntü alanlarının sağlıklılaştırılması, rehabilitasyonu şeklinde adlandırılan ve soylulaşmayı teşvik eden uygulamalardır.

2000'li yıllara gelindiğinde ise kentin farklı bölgelerinde Kentsel Dönüşüm Projesi adı altında yeni bir yapılanma süreci başlamıştır ve şimdilerde de devam etmektedir. Dönüşüm süreci yeni olmamasına karşın 2000'lerden sonra yapılan dönüşümlerin önceki dönemlere göre yeni yasal düzenlemeler çıkartılmak suretiyle hukuki altyapısının hazırlanarak daha radikal düzenlemelere neden olmasından kaynaklanmaktadır. Kentsel Dönüşüm kavramının ilk olarak 2005 yılında yürürlüğe giren 5393 sayılı Belediye Kanununun 73. Maddesinde kullanıldığı görülmektedir. Bu maddeyle nüfusu 50.000'in üzerine çıkan belediyelere kentsel dönüşüm alanı ilan etme ve uygulama yetkisi verilmiştir. Kentsel Dönüşüm konusundaki bir başka yasa ise 2005 yılında çıkarılmıştır. Bu da 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkındaki Kanun'dur. Bu yasayla kentsel sit alanlarında dönüşüm projelerini başlatmak mümkün olmuştur. (Türkün, ss:357, 2011) Yasal düzenlemeler Toplu Konut İdaresi ve ilçe belediyesi ortaklığıyla gerçekleşen projelerin uygulanmasını da kolaylaştırmaktadır.

Dönüşüm projeleri, yerel ya da merkezi hükümet kararlarıyla oluşturulmakta ancak sosyo-ekonomik ve çevresel değerler açısından sürdürülebilirliği sergileyememektedir. (Özdemir, ss:6, 2010) Kamu yararı ilkesini bütünüyle yok ederek ekonomik yararı ön plana çıkaran bu

uygulamalarda genel olarak kabul edilebilir gerekçelerle dönüşüm alanı ilan edilmektedir. 5393 sayılı “Belediye Kanunu”nun 73. maddesi “*Belediye, kentin gelişimine uygun olarak eskiyen kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etmek; konut alanları, sanayi ve ticaret alanları, teknoloji parkları ve sosyal donatılar oluşturmak, deprem riskine karşı tedbirler almak veya kentin tarihî ve kültürel dokusunu korumak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulayabilir.*” demekte ve bu maddeye dayanarak belediyesince kentsel dönüşüm başlatılmaktadır. Mahalle ölçeğinde gerçekleşen dönüşüm uygulamalarından ise en büyük mağduriyeti mahalle sakinlerinin yaşadığı gözlenmektedir.

**4/O CJ CNNG" " Nÿ G PFG" I GTÿ GMNG GP" MGPVUGN" F" P© ©O"
W I WNCO CNCTP C'MCT KI GN GP'MGPV'J CTGMGVNGT P P'MGPV'J CMMK
 \ GO P PFG'FG GTNGPF T NOGU "**

2000’li yıllardan sonra mevcut yapılanmanın “depreme karşı dayanıklı ve sağlıklı” olması gerekçesiyle Kentsel Dönüşüm projeleri gerçekleştirilmektedir. Ancak yeterli analizler yapılmadan, yerel potansiyeller dikkate alınmadan ve dönüşüm alanında yaşayan semt sakinlerinin katılımı olmadan bu projelerin gerçekleştirildiği ve gerçekleştirilmek için çalışmalara devam edildiği gözlenmektedir. Oysaki kentsel dönüşüm sadece fizik mekan tasarımı değildir. Sosyal ve kültürel çevrenin yaşam kalitesini yükselten, yerel potansiyelleri göz önüne alan katılımcı bir yaklaşımla yapılmalıdır. Yerinde dönüşüm ilkesi ile semt sakinlerinin mevcut yapısı ya peşinat olarak kabul edilip yenisi için borçlandırılmakta ya da bu değeri ödeyemeyecek durumda ise o semttan ayrılması söz konusu olmaktadır. Bu süreçte dönüşüm uygulamalarına karşı ortaya çıkan mağduriyet nedeniyle mahallelerde muhalefet yükselmeye başlamış, mahallelilerin bir araya gelmesiyle dernekler kurulmuştur.

Kentsel Dönüşüm uygulamalarına karşı gelişen kent hareketlerinin kent hakkı zemininde değerlendirilmesinde mahalle ölçeğinde mekansal özellikleri birbirinden farklı üç mahalle üzerinde araştırma yapılmıştır. Bunlar, 775 sayılı Gecekondu Kanunu doğrultusunda gecekondu önleme bölgesi ilan edilmek suretiyle işçi ve göçmenler için yapılan sosyal konutların bulunduğu Tozkoparan Mahallesi, tarihsel bir dokuya sahip ve farklı kültürleri barındıran Fener-Balat Senti ve bir gecekondu mahallesi olan Derbent Mahallesi’dir. (Resim1)

Resim 1-Yerel Ölçekte İncelenen Dönüşüm Alanları

400Wqj mqrctcp''

Güngören, 1950'lerden sonra İstanbul'a göçün başlaması ile birlikte giderek büyümüş olan bir ilçedir.⁵ Güngören ilçelerinden Tozkoparan Mahallesi 1950'lerde Menderes'in İmar operasyonlarıyla gelişmiş bir yerleşmedir.⁶ Menderes döneminde "Menderes Blokları" olarak adlandırılan altı tane 20 dairesel apartman bloğunun yapılmasıyla yerleşime açılmıştır. 1960'lar sonrasında Süleyman Demirel bu projeyi devam ettirerek 775 sayılı Gecekondu Kanunu çerçevesinde gecekondu önleme bölgesi ilan edilmiştir. (Türkün, ss:371, 2011) Menderes operasyonlarıyla şehrin merkezinde yaşayan gecekondululara şehir dışındaki alanlarda yer gösterilmek suretiyle yeni bir yapılanma süreci başlatılmıştır. Böylece Tozkoparan Mahallesi de uygun taksitlerle yapılan bloklar satılmış ve 1960'lı yılların sonlarında teslim edilmiştir.⁷

Güngören Belediyesi, İBB ve TOKİ tarafından yürütülen Tozkoparan Mahallesi Kentsel Dönüşüm Projesi, yaklaşık 60 hektarlık bir alanı kapsamaktadır. Güngören Belediyesi Kentsel Dönüşüm Bürosu, fiziki yapısı gittikçe bozulan kent alanlarının yeniden kente kazandırılması için kentsel dönüşüm uygulamasını başlattığını belirtmiştir. Kentsel Dönüşüm Alanı için 2008 tarihinde bir ön protokol imzalanmıştır. Öncelikle Güngören Belediyesi ve TOKİ ile başlanan bu ikili sürece İBB sonradan katılmıştır.⁸ Bu bölge 775 sayılı Gecekondu Kanununun Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesi Hakkındaki 274 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'ye bağlı

⁵ Güngören-İstanbul ilçesi, <http://www.biriyilik.com/gezelim-gorelim-2/iller-ilceler-kasabalar-ve-koyler/gungoren-istanbul-ilcesi-38109.html>, 21.07.2010, alınış tarihi, 06.02.2011

⁶ İstanbul'a Vurulan Tarih ve Kültür Darbeleri, www.fatihhaber.com, alınış tarihi, 17.01.2011

⁷ Tozkoparan'ın Sesi Dergisi, Yıl 1, Sayı1, Tozkoparan Halk Birliği, TOZDER Yay., 2010

⁸ Güngören Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü ile 12.01.2011 ve 17.06.2011 tarihinde yapılan görüşmenin sonucudur.

olarak belediyeye devredilmiş olan hak, yetki ve görevler çerçevesinde değerlendirilmiş ve Deprem Risk Yönetimi ve Kentsel İyileştirme Daire Başkanlığı'nın sözlü emri ile bir taslak çalışması yapılması istenmiştir. Bu taslağa göre, Tozkoparan Gecekondu Önleme Bölgesi Alanının 5393 sayılı yasanın 73. maddesi kapsamında değerlendirilmesine karar verilmiştir. (Türkün, ss:373, 2011)

İlçede dönüşümün yapılacağı yaklaşık 60 ha.lık alanın mülkiyeti İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Maliye-Hazine, Tüzel Kişilikler ve çeşitli kamu kuruluşlarına ve özel şahıslara aittir. Alan içerisinde konut, ticaret, eğitim, altyapı, yeşil alan fonksiyonları bulunmaktadır.⁹ Güngören Belediyesi ile yapılan görüşmelere göre dönüşüm projesinde temel ilke “yerinde dönüşüm” dür. Yerinde Dönüşüm ilkesine göre, mülk sahiplerine, devrettiği evin büyüklüğünde bedel ödmeden, mevcut m²den daha büyük dairelere yerleşmek isteyenlere ise aradaki bedel farkı ödemek suretiyle daire verilmesi planlanmıştır. Öncelikle boş alanlardan başlanmak suretiyle etaplar halinde projenin gerçekleştirilmesi, böylece insanları mağdur etmeden hem yerleştirip hem de inşaata devam edilmesi düşünülmektedir. Mülkiyet hakkına sahip iş yerleri içinde aynı düşünce gerçekleştirilmek istenmektedir. Satışı yapılacak yeni binalarda ise önceliğin mahallede yaşayanlara ve kiracılara verilmesi planlanmıştır. Güngören Belediyesi Kentsel Dönüşüm alanı ilan edilmesine karşın projesi hazırlanmadığı için insanlara net bilgi veremediklerini ancak insanların konu hakkında uyumlu olduğunu belirtmektedir.¹⁰ Böyle bir yargıya varmalarına neden olan ise insanların taleplerinden değil sürekli belediyeye gelerek konuyu takip etmelerinden kaynaklanmaktadır. Semt sakinlerinin bu davranışı kentsel dönüşümü onayladıkları anlamına gelmekten ziyade kaygılarını ve sürekli takip ederek bilgi edinme çabasını da göstermektedir.

⁹ Güngören Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü ile 17.06.2011 tarihinde yapılan görüşmenin sonucudur.

¹⁰ Güngören Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü ile 12.01.2011 tarihinde yapılan görüşmenin sonucudur.

Resim 2- Tozkoparan Kentsel Dönüşüm Alanı

Kaynak: Güngören Belediyesi, Kentsel Dönüşüm Bürosu

Semt sakinlerine uygulanması düşünülen yerinde dönüşüm ilkesi sadece m² olarak bir daire vermek ile mekanın ortak anılarını ve yaşanmışlıklarını göz ardı etmektedir. Ayrıca, kiracılara talep etmeleri durumunda bedeli ödenmek kaydıyla mülk sahibi olma hakkının verilmesi kiracılar açısından da bir mağduriyete neden olmaktadır.

Yaşanan bu süreçte, Kentsel Dönüşüm Projesine karşı semt sakinlerince Mart 2009'da TOZDER-Tozkoparan Derneği kurulmuştur. Derneğin kuruluş amacı, faaliyetleri ile ilgili dernek yöneticilerinden Ömer Kiriş ile yüz yüze görüşülerek bilgiler edinilmiştir. Ö.Kiriş Tozkoparan mahallesinde yaşayan semt sakinlerinden biri olarak ne olacağı belli olmayan bir dönüşüm projesi ile karşı karşıya olduklarını, deprem ve yapıların ekonomik ömrünü tamamlamış olması gerekçe gösterilerek gerçekleştirilmek istenen projeye karşı olduklarını göstermek için derneğin kurulduğunu belirtmiştir. Derneğin kuruluş aşamasında İMECE,

Dayanışmacı Atölye, Bir Umut Derneği yetkilileri davranış ve düşünme biçimlerine katkıda bulunmuş ve çabaları katılımlarla her gün biraz daha büyümüştür. Dernek, Kent Hareketleri Platformu'nun da bir bileşeni olarak mücadelesini devam ettirmekte olup sadece Tozkoparandaki dönüşüme değil, tüm kenti ilgilendiren kentin ortak sorunlarına karşı da tepkilidir ve bu anlamda gerçekleşen uygulamalara karşı katılımcıdır ve söz hakkı sahibidir.¹¹ Ö.Kiriş, 5400 hane yaşayan semtte proje sonrasında yaklaşık üç katına kadar insanın bu bölgede yaşayacağını, yeşil alanlarının azalacağını, sadece binalardan oluşan bir dokunun geleceğini oysaki mevcut haliyle Tozkoparan'ın yeşil alan standartlarını yakaladığını belirtmiştir. Mahallede yaşayan kiracıların kira ücretleri asgari düzeydedir ve buradan ayrılmaları durumunda zor bir süreç yaşayacaklardır. Ö. Kiriş, derneğin sadece mülk sahiplerinin değil kiracıların da haklarını koruma çabasında olduğunu belirtmiştir. Dernek çalışmalarını öğretim görevlileri, meslek odaları ve çeşitli STK'lar desteklemekte ve katılımında bulunmaktadır. Ancak semt sakinlerinin derneğe olumlu bakmalarına karşın katılımı henüz yetersizdir, bunun nedeni ise Ömer Kiriş'e göre halkın dönüşüm konusunda yeterince bilinçli olmaması ve projenin sonunu göremeyişlerinden kaynaklanmaktadır. Üye sayısı 150 kişi olan dernek, ortak e-mail adresi ile diğer mahalle dernekleriyle iletişim halindedir, ayrıca gerek yazılı gerek sözlü iletişim araçları kullanılarak insanları dayanışmaya ve bilinçlilik oluşturmaya çalışmaktadır.¹²

400F gt dgpv'

Derbent Mahallesi, İstanbul'da 1950'li yıllardan itibaren yaşanan göç hareketleriyle özellikle Büyükdere-Maslak hattındaki sanayileşmeye bağlı olarak oluşmuştur. Derbent Mahallesinin oluşumu da sanayinin gelişimine bağlıdır. Göç hareketiyle gelişen bir gecekondu mahallesi olmasına karşın bir boğaz yerleşimi olması buranın rant potansiyelini yükseltmiştir. (Türkün, ss:365, 2011) Mahalle Hazine, Milli Emlak, Vakıflar ve özel mülkiyette olan karma bir arazi yapısı üzerine kurulmuştur. (Çelik, 2010)

Derbent Güzelleştirme ve Dayanışma Derneği, 2005 yılında mahallelinin kentsel dönüşüm sürecini takip etmesi ve ortak eylemliliklerde bulunmasını sağlamak için kurulmuştur. Dernek kurucu başkanı Köksal Doğan, Derbent Mahallesinin oluşumunda sanayinin etkili olduğunu, Derbent'in hem gecekondu mahallesi hem de işçi mahallesi niteliğinde olduğunu belirtmiştir. Burada yaşayanların büyük çoğunluğu da tapu tahsis belgesine sahiptir. 1970'li yıllarda

¹¹ TOZDER çalışmaları için Ömer Kiriş ile yapılan 08.01.2011 tarihinde yapılan görüşmenin sonucudur.

¹² TOZDER çalışmaları için Ömer Kiriş ile yapılan 08.01.2011 tarihinde yapılan görüşmenin sonucudur.

hisseli arazileri satın almak suretiyle tapu tahsis belgesi edinen insanlardan 1986 yılında Atatürk Oto Sanayicileri Yapı Kooperatifi tarafından hisseli tapuları satın alma girişimi söz konusu olmuştur. Başarısız olunca izale-i şuyu davası açılarak mahkeme süreci başlamıştır. Bu süreçte insanlara tebligat gelmiş ve mahkeme sürecinden haberdar edilmiştir. Ancak, mahkeme semt sakinlerinin aleyhine sonuçlanmıştır. 62 kişinin tapusu iptal edilmiş, asgari düzeyde paralar tapu sahiplerinin adına bankaya yatırılmış ancak kimse bu parayı almayı kabul etmemiştir. 1996'da sonuçlanan mahkeme kararı ile kooperatif arsanın tümünün sahibi olmuştur. 1996'da sonuçlanan mahkeme kararı ile kooperatifin arsaya sahip olmasıyla, sonraki yıllarda (2001-2002) lüks bir kapalı site olan MESA Konutları'nın yapım süreci başlamıştır.¹³

Sarıyer Belediyesi Gecekondu Mesken Müdürlüğü ise Derbent Mahallesi Kentsel Dönüşüm Alanı ilan edilmediğini 2960 sayılı Boğaziçi Kanununa tabi etkilenme bölgesinde kalmakta olduğundan Koruma Kurullarından izin alınmadan plan yapılamadığını, izale-i şuyu davasına konu olan alanda imar planına uygun konutların yapıldığını belirtmiştir. MESA konutları da 1/5000 ve 1/1000 ölçekli plan kararları doğrultusunda imar durum almıştır.¹⁴

Derbent Güzelleştirme ve Dayanışma Derneği 11 kişilik komite ve 54 sokak temsilcisinden oluşmaktadır.¹⁵ Böylece dönüşüm konusunda kolektif bir çalışma ile güçlü bir halk katılımı ve tepkisi yaratılabilmektedir. Bunun da en iyi göstergesi yıkım anında vermiş oldukları tepkilerdir. 2005 yılında kurulan Dernek, 2007 yılında kaçak olarak yapıldığı gerekçesi ile yıkılmıştır. Bu yıkım süreci insanlar tarafından engellenmek istenince de kolluk kuvvetleri müdahale etmiş yaşanan olaylardan sonra ise yoğun yaralanmalar, gözaltına alınmalar söz konusu olmuştur. K.Doğan, insanları dönüşüm sürecinden haberdar etmek ve bilgilendirmek için açık hava toplantıları düzenlediklerini ve 1500-2500 kişinin katılımında bulunduğunu belirtmiştir.¹⁶ Derbent Mahallesi birlikte hareket edildiğinde etkinin ve kazanımların büyük olacağını göstermesi açısından önemli bir yere sahip görünmektedir.

K.Doğan, dört kooperatif kurma girişimlerinin olduğunu, ikisinin 2011 Eylül'ünde kurulacağını belirtmiştir. Kooperatif kurma girişimindeki amaç ise belediyeden bireysel değil toplumsal tapu istemeleridir. Böylece tek tek kişilerin değil birçok kişinin aynı anda tapu

¹³ Derbent Yard. Dernek çalışmaları için Köksal Doğan ile yapılan 23.01.2011 tarihinde yapılan görüşmenin sonucudur.

¹⁴ Sarıyer Belediyesi Gecekondu Mesken Müdürlüğü ile 15.06.2011 tarihinde yapılan görüşmenin sonucudur.

¹⁵ Derbent Yard. Dernek çalışmaları için Köksal Doğan ile yapılan 23.01.2011 tarihinde yapılan görüşmenin sonucudur.

¹⁶ Derbent Yard. Dernek çalışmaları için Köksal Doğan ile yapılan 23.01.2011 tarihinde yapılan görüşmenin sonucudur.

edinmesi sağlanabilecektir. Kooperatif kurulması planlanan parseller ise Milli Emlak'ın, MESA- Oto Sanayicileri Yapı Kooperatifi'nin, Belediyenin ve hazine arazisininidir.¹⁷

K.Doğan ve Sarıyer Belediyesi'nin aktardıklarına göre Derbent dönüşümü meclis kararlarıyla bir dönüşüm alanı ilan edilmesinden ziyade devlet müdahalesiyle, mahkeme ve yıkım kararlarıyla üst gelir grubu insanlar için yaşam alanı yaratılması suretiyle gerçekleşen bir dönüşümdür. Derbent örneği mekanın kentsel dönüşüm alanı ilan edilmesine gerek kalmadan tapuların satın alınması ile gerçekleştirilmiştir. Belediyesinin de onayı ile tapu tahsis belgesi alan insanlar yıllar sonra başka bir tapu sahibi ile karşılaşmışlardır. Derbentteki dönüşüm tapu verilme sürecinde doğru olmayan uygulamaları düşündürmektedir. Böylece dönüşüm ilan edilmeksizin hem mekansal hem de sosyal dokunun değişiminin nasıl sağlandığını göstermesi açısından önemli bir öneme sahiptir. Ayrıca halk katılımının da büyük oranda olması ve hak arayışlarının süreklilik taşıması da kent hareketi açısından önem taşıyan diğer bir özelliktir.

405HGP GT/DCNCV''

Fener ve Balat, Bizans'tan beri varlığını sürdüren ve Osmanlı'nın İstanbul'u fethi ile de önemini arttıran özellikle Musevi ve Rum azınlıklar tarafından yaşama alanı olan semtlerdir. (Sarioğlu , 2011) İstanbul'daki sanayileşme ve göç sürecinden Fener-Balat da etkilenmiştir. Böylece göçle gelen nüfusa da ev sahipliliği yapmaya başlamıştır. 1980'li yıllara kadar semtte yaşayanlar ağırlıklı olarak civardaki fabrikalarda çalışmıştır. 1984'de Dalan tarafından gerçekleştirilen Haliç temizleme ve düzenleme çalışmaları sırasında sahilde büyük yıkımlar gerçekleştirilmiş, yerine yeşil park bandı oluşturulmuştur. (Oğuz, 1995) Bu sanayisizleştirme süreci, 1996 yılında Habitat Zirvesi ile yeni bir gündeme taşınmış ve Fener - Balat semtlerinin rehabilitasyonu fikri ortaya atılmıştır. 1997 yılında Fatih Belediyesi tarafından proje gündeme getirilmiş ancak 2003 yılında ancak hayata geçirilebilmiştir. (Sarioğlu, 2011)

Fener-Balat Rehabilitasyon Projesi, Yenileme Projesinin de başlamasına öncülük etmiştir. Fatih Belediyesi ile yapılan görüşmelerine göre, 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun ve ilgili yönetmeliğe dayanarak, Bölge 19.10.2005 tarih, 109 sayılı, 09.06.2006 tarih 70 sayılı Fatih Belediye Meclis Kararları; 09.01.2006 tarih, 26 sayılı, 13.07.2006 tarih 1327 sayılı İBB Meclis Kararları; 03.04.2006 tarih 2006/10299 sayılı, 13.09.2006 tarih 10961 sayılı Bakanlar Kurulu Kararları ile yenileme alanı olarak ilan edilmiştir. Yenileme Alanı, Surun üst tarafı

¹⁷ DERBENT Yard. Dernek çalışmaları için Köksal Doğan ile yapılan 21.07.2011 tarihinde yapılan görüşmenin sonucudur.

Ayvansaray ve Mürselpaşa Caddeleri (brüt yaklaşık 79.335,00 m2.) ile Surun alt tarafından (brüt yaklaşık 200010,00 m2) Haliç'e kadar olan alan içerisinde bulunan toplam 279345,00 m2 lik bir alanı kapsamaktadır. (Resim 3)Yenileme Alanında mülkiyet transferi biçiminde bir uygulama yapılması planlanmakta, küçük parseller bulunduğu için, binaların içlerinin birleştirilmesi düşünülmektedir.¹⁸

Resim 3- Balat Yenileme Projesi Alanı

Kaynak: Fatih Belediyesi

Binaların içlerinin birleştirilmesi fikri hem tarihi dokuya zarar verici hem de bu yapılardaki mülkiyet haklarını yok edici bir özelliğe sahiptir. Yenileme Projesi, sadece insanların yerinden edilmesine değil mekanın niteliklerinin elinden alınmasına da neden olmaktadır. Bu nedenle semt halkı uygulanmak istenen bu projeye karşı dernekleşme yoluna gitmiştir. Bu aşamada umut edilen, yürütülen mücadelenin sadece mülk sahipliği ile sınırlı kalmaması ve barınma hakkı üzerinden biçimlenerek kiracıları da kapsamıdır. FEBAYDER- Fener-Balat-Ayvansaray Yardımlaşma Derneği, semt sakinlerinin haklarını korumak ve mücadelede yer almak için kurulmuş bir dernektir. Dernek yöneticilerinden İbrahim Güntekin ve Çiğdem Şahin ile farklı zamanlarda yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Dernek 2009 yılı Ağustos ayında kendi mülkiyet hakları üzerinden yapılacak olan Yenileme Projesine bir son vermek, mülk sahiplerinin ve kiracıların mağduriyetini engellemek için kurulmuştur.

¹⁸ Fatih Belediyesi'nin Yenileme Projesi için Fener-Balat Bölgesinde faaliyetini sürdüren Yenileme Etüd Proje Müdürlüğü ile 12.01.2011 tarihinde yapılan görüşmenin sonucudur.

Dernek, semt sakinlerine yenileme projesinin diğer tüm semtlerde yaşanan dönüşümlerden bir farklı olmadığını ve yasal olarak mücadele edilirse büyük oranda haklarının gasp edilmeden yenilemenin yapılabileceğini anlatma yoluyla işe başlamıştır.¹⁹ İ.Güntekin, yenileme projesinin 5366 sayılı "Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkındaki Kanun" maddesine dayandırıldığını ve buna bağlı olarak yenileme bölgesi ilan edildiğini belirtmiştir. İ.Güntekin, Fener-Balat'ın tarihini, sosyo-ekonomik yapısını göz ardı ederek var olan dokunun üstünden yeni bir mekan kurmaya çalışan bu oluşuma hem eylemsel hem de hukuki olarak karşı olduklarını ifade ederken, Ç.Şahin 5366 sayılı yasanın 3. maddesinde insanların isterse kendi restorasyonunu yapma hakkı olduğunu belirtildiğini ancak yaptırmadıklarını vurgulamıştır.²⁰

İ.Güntekin, bir çok meslek odasından, üniversitelerden destek aldıklarını ancak halkın bu destekte kendilerini eksik bıraktığını, FEBAYDER'in dernek olarak yerel ölçekteki sorunlarını gidermek amacıyla kurulduğunu, insanların derneğe güven duymasının çok önemli olduğunu ve tam da bu nedenle yerel ölçekte mücadele ederek onları ikna etmenin gerekliliğine inandığını belirtmiştir.²¹

FEBAYDER'in dernek yöneticilerinden Çiğdem Şahin ise FEBAYDER olarak kent hareketlerini her zaman desteklediklerini, Avrupa Sosyal Forumunda belgesel sunduklarını, dernekler arası zincirler oluşturmaya çalıştıklarını, yerel, genel ve hukuki mücadelenin olması gerektiğine inandıklarını belirtmiştir.²²

Dernek, miting, el ilanı, toplu dilekçe, afiş, poster ve seminer ile ayrıca web sitesinde güncel bilgiler yayınlayarak ve makale yazarak, basın bildirisi düzenleyerek sesini duyurmaktadır. Bu çabada kendilerini destekleyenler sorulduğunda ise, özellikle meslek odalarının, bireysel olarak üniversitelerden öğretim görevlilerinin destek olduğunu belirtmişlerdir.²³

FEBAYDER, taleplerinin ne olduğu konusunda el ilanları dağıtmış ve halkta konu hakkında bilinç oluşması için ikisi Ayvansaray'da ikisi Fener'de olmak üzere toplam dört defa halk toplantısı düzenlemiştir. Toplantılara Mimarlar Odası, Sulukule, Tarlabası Derneği, uzmanlar ve dönüşümü yaşayan diğer semt sakinleri katılmıştır. Bu toplantılarda sorunun genel bir

¹⁹ FEBAYDER çalışmaları için İbrahim Güntekin ile yapılan 29.12.2010 tarihinde yapılan görüşmenin sonucudur.

²⁰ FEBAYDER çalışmaları için Çiğdem Şahin ile yapılan 05.07.2011 tarihinde yapılan görüşmenin sonucudur.

²¹ FEBAYDER çalışmaları için İbrahim Güntekin ile yapılan 29.12.2010 tarihinde yapılan görüşmenin sonucudur.

²² FEBAYDER çalışmaları için Çiğdem Şahin ile yapılan 05.07.2011 tarihinde yapılan görüşmenin sonucudur.

²³ FEBAYDER çalışmaları için İbrahim Güntekin ile yapılan 29.12.2010 tarihinde yapılan ve Çiğdem Şahin ile yapılan 05.07.2011 tarihinde yapılan görüşmenin sonucudur.

sorun olduğunu anlamaları için belgeseller izletilmiştir. İnsanlar da bundan sonra üye olmaya başlamışlardır. Ayrıca FEBAYDER, bütün partilerin ilçe teşkilatlarıyla ve sendikalarla görüşerek sorunlarını anlatmış ve desteklerini istemiştir.²⁴

Görüşmelerden elde edinilen bilgilere göre 29.12.2010 tarihinde yapılan mülakat sırasında üye sayısı 118'ken 05.07.2011 tarihinde yapılan mülakatta FEBAYDER'in üye sayısı 150 kişiye çıkmıştır. Bu da halk katılımının giderek arttığını göstermektedir. Çiğdem Şahin, üye olmayanların maddi durumu iyi olmayanlar olduğunu ancak onların da FEBAYDER'i takip ederek, konu hakkında ve yapılması gerekenler konusunda yardım alarak uyguladıklarını belirtmiştir. Çeşitli meslek odaları derneğe davet edilerek atölye çalışması gerçekleştirilmiştir. Avrupanın ve dünyanın değişik yerlerinden kentsel dönüşümle ilgili gruplar ile ayrıca kent içinde mahalle dernekleri ve platformlar ile bir araya gelerek ortak görüş belirlemek için toplantılar yapılmıştır. FEBAYDER sorunların çeşitliliği ve daha çok yerleşik mahalleli olması, üyelerin mülkiyet sahibi ve evlerin de çoğunun tescilli olması ve tescilli olanlarında %10'unun UNESCO'nun olması nedeniyle tarihi niteliğini kaybetmiş, betonarme binalar için, tarihi tescilli binalar için UNESCO ile daha önce restore edilen binalar için olmak üzere üç farklı dava açmıştır. Projeye iptal davası iyi geçmesine karşın hakimler değiştirilmiştir. Ayrıca, mimarlar odasından bilirkişi heyetine ödenmesi için gereken ödenek daha önce 3000 ile 5000 TL arasındayken 25000 TL istenmiştir. Bu nedenle de Mimarlar Odası FEBAYDER'e müdahil olmuştur. Süreç bu şekilde devam edince akademisyenler ve uzmanlarla gönüllü bilirkişi heyeti oluşturulmuştur.²⁵

Ç.Şahin, kentsel ölçekteki ve yerel ölçekteki dönüşüm uygulamalarına karşı kurulan dernek ve platformları desteklediklerini, ortak bir mail grupları olduğunu ve buradan iletişim sağladıklarını gerektiğinde Makine Mühendisleri Odasında toplandıklarını belirtmiştir.²⁶

İ.Güntekin ve Ç.Şahin'in aktardığı bilgilerden derneğin çok yönlü çalışmalara devam ettiği ortaya çıkmaktadır. FEBAYDER, insanlarda bilinçliliğin oluşması için her türlü çalışmaları gerçekleştirmiş ve gerçekleştirmeye devam etmektedir.

**5/MGPVUGN'F" P© ©O G'MCT KI GN V T NGP'J CTGMGVNGT P'MGPV'J CMMK
 \ GO P PF G'FG GTNGPF T NOGU "**

Dönüşüm uygulamalarının yarattığı ve yaratacağı muhtemel mağduriyetlerin giderilmesi ve projelerin plan kriterlerine uygun olarak gerçekleşmesi ve eğer bir dönüşüm yapılacaksa

²⁴ FEBAYDER çalışmaları için Çiğdem Şahin ile yapılan 05.07.2011 tarihinde yapılan görüşmenin sonucudur.

²⁵ FEBAYDER çalışmaları için Çiğdem Şahin ile yapılan 05.07.2011 tarihinde yapılan görüşmenin sonucudur.

²⁶ FEBAYDER çalışmaları için Çiğdem Şahin ile yapılan 05.07.2011 tarihinde yapılan görüşmenin sonucudur.

bunun tüm kentin iyiliği için yapılması gereklidir. Bu süreçte kent hareketleri olumlu bir çaba olarak etkinliklerine devam etmektedir. Dönüşüm uygulamalarına karşı mücadele eden mahalle derneklerinin yanı sıra meslek odaları, çeşitli STK'lar ve sendikalarla görüşmeler yapılmıştır. Böylece kent hakkı zemininde mücadele eden farklı kurumsal yapıların ortak hareket etme potansiyellerinin olup olmadığı değerlendirilmiştir. Dernekler ile diğer kurumsal yapıların ilişkilerinin hangi boyutta olduğu, birbirleriyle nasıl iletişim kurdukları ve hangi araçları kullanarak mücadele ettikleri öğrenilmeye çalışılmıştır.

Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi (SPO-İST), dönüşüm alanlarında kurulan dernek çalışmalarını takip etmekte, konuyla ilgili sunum-söyleşi yapmakta ve gerektiğinde yargıya taşıyarak mücadele vermektedir. Bu süreçte belirli aralıklarla ve projedeki gelişmelere paralel olarak basın duyuruları, bildirimler ve panel-sempozyum gibi etkinlikler organize etmekte yada katılmaktadır. Konuya dair etkin kamuoyu farkındalığı yaratılmasına çalışmaktadır. Dönüşüm mağduru mahalle derneklerini odaya davet ederek sorunlarını dinlemekte ve ortak hareket etmeye çalışmaktadır. Kitlesele bir eylemlilik söz konusu ise TMMOB çatısı altında veya SPO-Genel Merkez'in desteği ile kurumsal katılımlar da sergilemektedir.²⁷

Mimarlar Odası İstanbul Şubesi ve SPO-İST, ağırlıklı olarak dönüşüm projesinin yapılmak istendiği bölgede kurulan derneklerle birebir ilişki içerisinde olmaktadır. Örneğin dernekler kurulum aşamasında nasıl davranmaları ve neler yapılması gerektiği hususunda Mimarlar Odasından bilgi almaktadır. Böylece derneklerin mücadelesi çok daha bilinçli olarak gerçekleşebilmektedir.²⁸

İnşaat Mühendisleri Odası (İMO) ve Makine Mühendisleri Odası (MMO), İKK'nın bileşenlerinden biri olarak yapılan kitlesele etkinliklerde yerini almaktadır. İMO ve MMO, meslek alanlarına girdiği ölçüde kent hareketlerini desteklemekte, bülten hazırlamakta, web sitesinden konuya ilişkin duyurular yaparak üyelerini hem katılıma çağırmakta hem de bilinçlilik oluşturmaya çalışmaktadır. Mahalle derneklerinin etkinliklerine her zaman katılamasalar da meslek odası binası toplantı mekanı olarak derneklere açık tutulmaktadır. Araç gereç tedarik edilmekte ve gerektiğinde maddi destek sağlanarak dernekler desteklenmektedir. İMO ve MMO, meslek odası olarak kentsel ölçekteki dönüşümlere karşı

²⁷ Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi ile 12.01.2011 tarihinde yapılan görüşmenin sonucudur.

²⁸ Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi ÇED Danışma Kurulu Sekreteri Mücella Yapıcı ile 15.02.2011 tarihinde ve Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi ile 12.01.2011 tarihinde yapılan görüşmenin sonucudur.

meslek alanlarına girdiği ölçüde hukuki ve eylemsel mücadele içerisinde yer aldıklarını belirtmişlerdir.²⁹

Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası (HKMO) ile Çevre Mühendisleri Odası (ÇMO) da İKK'nın bileşenlerindedir ve İKK olarak etkinliklerde yerini almaktadır. Meslek odası olarak özellikle tüm kenti ilgilendiren dönüşüm karşıtı kent hareketlerini desteklemekte meslek alanlarına girdiği ölçüde gerek eylemsel gerek hukuki mücadelede yer almakta, web sitesinden konuya ilişkin duyurular yapmakta, bülten hazırlamaktadır. ÇMO, üye sayıları ile karşılaştırıldığında eylemlere katılım oranının oldukça düşük olduğunu ancak bu durumun meslek örgütlerinin genel bir örgütlenme problemi olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir.³⁰ "

Orman Mühendisleri Odası (OMO), oda olarak kamusal alanlara yönelik özelleştirme, el değiştirme ve yapılaşma tehditlerine karşı davalar açmaktadır. Tüm bu süreçleri basın-yayın yoluyla da kamuoyuyla paylaşmaya, bu konulara duyarlı kesimlerin katılımına göre sokak eylemleri örgütlemeye çalışmaktadır. Ayrıca, Orman Mühendisleri Odası yetkilileriyle İstanbul Şubesi'nin çağrısıyla 3.Köprü Yerine Yaşam Platformu kurulmuştur. OMO, yerel ölçekte ve kentsel ölçekte kentsel dönüşüme karşı kurulan dernekleri meslek alanına girdiği ölçüde desteklemekte ve katılımında bulunmaktadır.³¹

Meslek Odalarının bağlı olduğu İstanbul İl Koordinasyon Kurulu (İKK)'nın düzenli olarak yaptığı toplantılara tüm meslek odalarının temsilcileri katılmaya çalışmaktadır. Bu toplantılarda kentsel gündeme konu olan başlıklarda önemli kararlar alınarak ortak mücadele araçları (panel, basın duyurusu, ziyaret, rapor, bildiri, afiş hazırlama...vb.) geliştirilmeye çalışılmaktadır.³²

Tüm meslek odaları ile yapılan görüşmelerden ortaya çıkan sonuç ise, kente sahip çıkılması konusunda büyük bir duyarlılığın olduğudur. Meslek odaları ise uzmanlık alanlarına girdiği ölçüde kısmen hukuki mücadele içerisindedirler. Kitlesel bir mücadelede ise TMMOB çatısı altında tüm meslek odalarının temsilcileri katılmaktadır. Yapılan görüşmelerden meslek odalarının belirttiği ortak sonuç ise, katılımın yeterli olmadığı ancak eskisine göre özellikle kentsel ölçekte artmıştır. Örneğin 3.Köprü için tüm meslek odaları, sendikalar, STK'lar,

---

²⁹ İnşaat Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi ile 12.01.2011 tarihinde yapılan ve Makine Mühendisleri Odası ile 24.01.2011 tarihinde yapılan görüşmenin sonuçlarıdır.

³⁰ HKMO ile 02.02.2011 tarihinde yapılan ve ÇMO ile 18.01.2011 tarihinde yapılan görüşmenin sonuçlarıdır.

³¹ Orman Mühendisleri Odası ile 23.02.2011 tarihinde yapılan görüşmenin sonucudur

³² Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi CED Danışma Kurulu Sekreteri Mücella Yapıcı ile 15.02.2011 tarihinde ve Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi ile 12.01.2011 tarihinde yapılan görüşmenin sonucudur.

öğrenciler, öğretim görevlileri bir araya gelmiştir. Bu da kent hareketlerini destekleyenlerin bir aradalığı ile daha etkili olabileceğini göstermektedir.

"

Çizelge 1 Kentsel Dönüşüm Uygulamalarına Karşı
Eylemsel Mücadele Veren Kurumsal Yapılar

Mwt wo ucrl[cr ,xt "	[gt grl] et gngvgt "	Mgpvgrl] et gngvgt "
FEBAYDER	Z''	Z''
TOZDER	Z''	Z''
DERBENT Yard.Dern.	Z''	Z''
DİSK	/''	mıo gp''
SES (KESK)	/''	mıo gp''
TEKSTİLSEN (bağımsız)	mıo gp''	mıo gp''
Şehir Pl.Od.	Z''	Z''
İnş.Müh.Od.	Z''	Z''
Mimarlar Od.	Z''	Z''
Harita Kadastro Müh.Od	mıo gp''	Z''
Makine Müh.Od.	Z''	Z''
Çevre Müh.Od.	mıo gp''	Z''
Orman Müh.Od.	Z''	Z''
İÜÖÜD.	-	mıo gp''
LGBTT	-	/''
STGM	-	/''
GİKAP	-	/''
KADER	-	/''

Olumsuz olarak çıkan ortak sonuç ise, sorunu yaşayan sivil halkın katılımının çok az olmasıdır. Hukuk olarak yargıya taşınan projelerin de kısmen de olsa olumlu sonuçlar yarattığını belirten meslek odaları kent hakkı zemininde tüm grupların birleşmesinin ve bunun sürekliliğinin sağlanmasının önemli olduğunu belirtmişlerdir.

SES, sağlık ve sosyal hizmetlerde örgütlü bir sendikadır ve sağlık kurumlarının dönüşümü söz konusu olduğunda bu yönde mücadele vermektedir. Kendi mücadelesinin yanında kentsel dönüşüm adı altında gerçekleşen uygulamalara karşı oluşturulan platformlarda KESK olarak yer almaktadır, toplantılara katılmaktadır. Ancak dönüşüm ile yaratılmak istenen konusunda insanlarda yeterli bilinç oluşturulamadığından eylemlere katılımın sınırlı olduğunu belirtmektedir. SES, mücadelenin sürekliliğine ve ancak çoğunluğun hareketiyle kenti korumanın mümkün olacağına inanmaktadır.³³

"

¥ kı gri g'4'MgpvugıF 3/pÃ Ao 'Wı wıro crıct,pc'Met ,'J wıwınk''

O Äecf gg'Xgtgp'Mıwtwo ucııf cr,ıct''

"

" "

Mıwtwo ucııf''	[gt grıJ ct gıgvıgt''	MgpvugııJ ct gıgvıgt''
FEBAYDER	Z'' ''	/''
TOZDER	/'' ''	/''
DERBENT	Z'' ''	/''
Şehir Pl.Od.	Z'' ''	Z''
Mimarlar Od.	Z'' ''	Z''
Orman Müh Od.	/'' ''	mıwo gp''
İnş. Müh Od.	/'' ''	mıwo gp''
Mak. Müh Od.	/'' ''	mıwo gp''
Çevre Müh Od.	/'' ''	mıwo gp''
Hart.K. Müh Od.	/'' ''	mıwo gp''

DİSK, kentsel dönüşüm projelerini, sermaye birikiminin yeniden üretilmesini ve paylaşımını hedefleyen düzenlemeler olarak tanımlamaktadır. Dönüşüm sözünün içeriği itibari ile yeniye vurgu yapan bir söz olduğunu yeninin ise daha ileri ve güzel olan olarak algılandığını, bu yüzden dönüşüm kavramına genellikle olumlu bir anlam yükleme eğiliminde olduğunu belirtmektedir. Kentin dönüşümle kentsel mekanın mevcut halinin farklılaşacağını dönüşüm başlığı altında kent mekanına, yaşadığımız çevreye ne yapıyor sorusuna cevap aramanın

³³ SES, İstanbul-Aksaray Şubesi ile yapılan 22.02.2011 tarihli görüşmesinin sonucudur.

zorunlu olduğunu düşünmektedir. Dönüşüm projelerinde halkın katılım sürecine dahil edilmediği, mekanın kullanım değerini değil değişim değerini esas alan modeller geliştirildiğini ve bundan da özellikle yoksul halkın zarar gördüğünü ve yerlerinden edildiğini bu nedenle bu uygulamalara karşı oldukları belirtmektedir. DİSK, kentsel dönüşüme tarihe ve çevreye duyarlı, halkın katılımını esas alan kamu yararı odaklı yaklaşımlarla yapılması halinde olumlu bakmaktadır. Ancak, bu süreçte piyasa güçleri ve müteahhitler belirleyici olduğundan kent hakkı zemininde tüm meslek odaları, sendika, STK, üniversiteler ve halkın bir araya gelerek mücadelesinin olumlu olacağına inanmaktadır. DİSK, konfederasyon düzeyinde dönüşüm uygulamalarına karşı herhangi bir girişimleri olmadığını ancak kendilerine bağlı sendikaların çeşitli katılımları olabildiğini belirtmiştir.³⁴

TEKSTİL-SEN, işçilerin güvencesiz çalışmasına karşı ve yaşam koşullarının düzeltilmesi adına mücadele veren bağımsız bir sendikal kuruluştur. İnsanların sağlıklı konut ve çevrede yaşaması da amaçlarına girdiği için kentsel dönüşüm karşıtı hareketleri desteklemektedirler. 1980 öncesinde insanlara politik kaygılarla yaşam alanı sunan ve hatta kaçak yapılaşmayı meşru gören yerel yönetimlerin bugün aynı insanların mekanlarını değiştirme çabası bir tezatlık oluşturmaktadır. TEKSTİL-SEN, kısmen tüm kenti ilgilendiren mücadeleleri yerelde ise yıkım sürecindeki eylemsel mücadeleleri desteklemektedir ve katılımında bulunmaktadır. Bu anlamda mücadele eden kurumların bir araya gelmesinin büyük bir etki yaratacağını ancak insanların da katılmasının zorunlu olduğunu belirtmiştir.³⁵

---

³⁴ DİSK İstanbul Şubesi ile 25.02.2011 tarihli görüşmenin sonucudur.

³⁵ TEKSTİL-SEN Şirinevler Şubesi ile 05.03.2011 tarihli görüşmenin sonucudur

Yabancı Dil Öğretimi ve Öğretmenliği

		Yerel Hareketler		Kentsel Hareketler	
		Katılımcılar	Destekleyenler	Katılımcılar	Destekleyenler
FEBAYDER	FEBAYDER	Z"	Z"	Z"	Z"
	TOZDER	Z"	Z"	Z"	Z"
	DERBENT Yard.Dern.	Z"	Z"	Z"	Z"
Üniversite	DİSK	"	Z"	muş gr"	Z"
	SES (KESK)	"	Z"	muş gr"	Z"
	TEKSTİLSEN (bağımsız)	muş gr"	Z"	muş gr"	Z"
Okullar	Şehir Pl.Od.	Z"	Z"	Z"	Z"
	İnş.Müh.Od.	Z"	Z"	Z"	Z"
	Mimarlar Od.	Z"	Z"	Z"	Z"
	Harita Kadastro Mh.Od	muş gr"	Z"	Z"	Z"
	Makine Müh.Od.	Z"	Z"	Z"	Z"
	Çevre Müh.Od.	muş gr"	Z"	Z"	Z"
	Orman Müh.Od.	Z"	Z"	Z"	Z"
Üniversite	İÜÖÜD	"	Z"	muş gr"	Z"
	LGBTT	"	Z"	"	Z"
	STGM	"	Z"	"	Z"
	GİKAP	"	Z"	"	Z"
	KADER	"	Z"	"	Z"

Çizelge 4 Kentsel Dönüşüm Uygulamalarına Karşı Destek

Veren Kurumsal Yapılar ve Destekleme Şekilleri

'MWTWO UCN\ CRKCT''				[c ,n''ngklo '' Ctcært,{æ'' Fgugm' *O cncæg''			
		O gnc:pucn\F gugm'	F gug K'	dæf k kku+''	Dk g\ugr\F gugm'	Mwtwo ucni'	'' Uguk' F gugm
F g t p g m g t ''	HGDC\ F GT''	Z'' ''	Z'' ''	Z''	Z'' ''	Z''	''
	VQ\ F GT''	Z'' ''	Z'' ''	Z''	Z'' ''	Z''	''
	F GTDGP V\ ctf (F gtp0'	'' ''	'' ''	Z''	Z'' ''	Z''	''
U g p f h æ c æ t ''	F UM'	'' ''	'' ''	''	mwo gp'' ''	'hwo gp''	''
	UGU*MGUM''	'' ''	'' ''	''	Z'' ''	'hwo gp''	''
	VGMUV NUGP*dc ,o u\ +'	'' ''	'' ''	''	Z'' ''	'hwo gp''	''
O g u g m t Q f c æ t , ''	g\ k'RæQf 0'	Z'' ''	Z'' ''	Z''	Z'' ''	Z''	''
	p (O Åj (Qf 0'	Z'' ''	Z'' ''	Z''	Z'' ''	Z''	''
	O lo ctært' Qf 0'	Z'' ''	Z'' ''	Z''	Z'' ''	Z''	''
	J ctæc'Mæf cænt q'O j (Qf ''	mwo gp'' ''	mwo gp'' ''	Z''	Z'' ''	Z''	''
	O cæmpg'O Åj (Qf 0'	Z'' ''	Z'' ''	Z''	Z'' ''	Z''	''
	Ï gxtg'O Åj (Qf 0'	mwo gp'' ''	mwo gp'' ''	Z''	Z'' ''	Z''	''
	Qto cp'O Åj (Qf 0'	Z'' ''	Z'' ''	Z''	Z'' ''	Z''	''
U V M D æ c t ''	Ø' ØF''	'' ''	'' ''	Z''	Z'' ''	Z''	''
	NI DVV''	'' ''	'' ''	''	'' ''	''	Z''
	UI O''	'' ''	'' ''	''	'' ''	''	Z''
	I MCR''	'' ''	'' ''	''	'' ''	''	Z''
	MCFG T''	'' ''	'' ''	''	'' ''	''	Z''

Sendikalar ile yapılan görüşmelerden, sendikaların kuruluş amaçları yanı sıra kent hareketlerini özellikle eylemsel düzeyde destekledikleri ortaya çıkmaktadır. Ayrıca kent hareketini destekleyenlerin bir arada olması durumunda ve de halk katılımı da sağlandığında olumlu sonuçlar alınacağına inanmaktadırlar.

STGM-Sivil Toplum Geliştirme Merkezi'nin 'Güçlü ve Demokratik bir Sivil Toplum' ortamının kurulmasını sağlamaktır. Sivil toplum içinde katılımıcılığın ve demokrasinin gelişimi için kendi öncelik alanları içinde savunuculuk, kampanya, araştırma, eğitim ve lobi çalışmaları yürütmektir.³⁶

STGM yetkilileri ile yapılan görüşmelere göre işlevsel öncelikler açısından kendi kurumsal yapısını güçlendirmeye, STK'ların kapasitelerinin geliştirilmesi bağlamında desteklenmesine, STK'ların yurtiçi ve yurtdışında kendi aralarında ve devlet/yerel idare gibi diğer alanlarla iletişim ve işbirliğinin geliştirilmesine öncelik verir.³⁷

STGM'nin Kent Hareketlerine bakış açısı ise olumlu olmasına karşın amaçları içinde olmadığı için mücadele içinde değildir. Ancak doğaya zarar vermesine karşı kurulan dernekleri ve STK'ları amaçlarına uygun olduğu için maddi ve araçsal kaynak aktararak desteklemektedirler. Örneğin HES projelerine karşı kurulan STK'ları bu kapsamda desteklediğini belirten STGM, Kent Hareketlerinin tek bir çatı altında ve bir STK olarak örgütlenmesi halinde katılımcı olacaklarını çünkü bunun kendi amaçlarına uygun düşeceğini belirtmektedir.³⁸

GİKAP-Gökkuşluğu İstanbul Kadın Kuruluşları Platformu'nun amacı gönüllü kadın kuruluşlarının öncelikle kadın ve aile eksenli olmak üzere ortak paydalar çerçevesinde, proje ve politikaların üretim süreçlerinde aktif rol oynamalarını sağlamaktır. GİKAP, kentsel dönüşüm karşıtı hareketlere olumlu bakmasına karşılık kendi amaçlarına uygun olmadığı için GİKAP olarak katılımcı olmadıklarını ancak kendi amacını da kapsayacak şekilde oluşturulacak bir STK içerisinde tereddütsüz yer alacaklarını belirtmiştir.³⁹

İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyeleri Derneği (İÜÖÜD)'nin amacı, İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyeleri arasında sosyal dayanışmayı sağlamak, karşılaşacakları tüm sorunları ve bunlara ait çözüm yollarını araştırmak, mesleki sorunlarda araştırma, geliştirme ve öğretim hizmetlerinde tüm İstanbul Üniversitesi mensubu öğretim üyelerine destek sağlamak, maddi - manevi yardımlarda bulunmaktır.⁴⁰

³⁶ www.stgm.org.tr

³⁷ STGM ile 08.03.2011 tarihinde yapılan görüşmenin sonucudur

³⁸ STGM yetkilisi ile 08.03.2011 tarihinde yapılan görüşmenin sonucudur.

³⁹ GİKAP yetkilisi ile 11.03.2011 tarihinde yapılan görüşmenin sonucudur.

⁴⁰ İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyeleri Dernek Tüzüğü, www.iuoud.org/index.ph, alınış tarihi, 11.04.2011

İÜÖÜD, dernek amaçlarını gerçekleştirmenin yanı sıra kent hareketlerine karşı duyarlı olduklarını, mahalle ölçeğindeki dernekleri desteklediklerini ama özellikle tüm kenti ilgilendiren dönüşüm uygulamalarına karşı gelişen hareketlere her zaman olmasa bile katılımcı olmaya çalıştıklarını, eskisine göre konu hakkında bilincin geliştiğini ve birlikte hareket edildiğinde etkinin büyük olduğunu belirtmiştir.⁴¹

LGBBT-Lezbiyen, Gay, Biseksüel, Travesti, Transseksüel İstanbul Sivil Toplum Girişimi 2011 yılından itibaren LGBTT-İstanbul Dayanışma Derneği olarak ad değiştirmiş olup derneğin amaçları Lezbiyen, Gay, Biseksüel, Travesti ve Transseksüel bireylerin hakkını savunmak, pozitif ayrımcılıktan yararlanmak, çalışma ve yaşama hakkını her alanda dile getirmek, haklarının Anayasada güvence altına alınmasını sağlamak, toplumsal baskıyı azaltmak için mücadele vermektir. LGBBT yetkilileri kendilerinin sürekli bir dışlanmayla karşı karşıya kaldıklarını, dönüşümün dolaylı olarak kendilerini de ilgilendirdiğini, kentsel dönüşüm karşıtı hareketlerde amaç ve ilkelerine uygun olmadığı için katılımcı olarak yer almadıklarını ancak olumlu bir çaba olduğu için desteklediklerini belirtmişlerdir.⁴²

6/UQPWE "

Kentsel dönüşüm projelerine karşı mahalle ölçeğinde incelenen derneklerin özellikle son on yılda kurulduğu ortaya çıkmaktadır. Ortak hareket etme ve bilinçlilik sağlama çabalarının olduğu ve bu çabalarının sürekli geliştirildiği gözlenmiştir. Kendi mülkleri üzerinden gerçekleştirilmek istenen dönüşüme karşı gerek hukuki gerek eylemsel mücadele içerisinde olan dernekler ortak e-mail adresi ve telefon gibi iletişim araçlarını kullanarak dönüşüme karşı kurulan diğer dernek çalışmalarından haberdar olmaktadır. Böylece dernekler arası destek sağlanabilmekte, bilginin hızlı bir şekilde aktarılması söz konusu olmaktadır. Gönüllü katılımlar ile oluşan dernekler özellikle meslek odaları tarafından desteklenmektedir. Mücadelede sürekliliğin olması sorunlara karşı güncel alternatiflerin geliştirilmesine de kaynaklık etmektedir. Örneğin, hukuki düzeyde devam eden davalarda hakimlerin değiştirilmesi ve bilirkişi ücretlerinin artması sonucu öğretim görevlilerinin katılımıyla gönüllü bilirkişi oluşturulmuştur. Ayrıca, derneklerin yaptıkları toplantılar ve basın duyuruları tüm kentin dikkatini çekecek düzeylere ulaşmaktadır.

Yapılan görüşmelere göre kendi meslek alanı içerisine girdiği ölçüde meslek odalarının destekleyici ve katılımcı olduğu ortaya çıkmıştır. Meslek odaları TMMOB çatısı altında kitlesel eylemlere katılmakta, toplantılar düzenleyerek panel, basın duyurusu, ziyaret, rapor,

⁴¹ İÜÖÜD ile 11.04.2011 tarihinde yapılan görüşmenin sonucudur

⁴² LGBTT ile 02.03.2011 tarihinde yapılan görüşmenin sonucudur.

bildiri, afiş hazırlama...vb ortak mücadele araçlarını geliştirmeye çalışmaktadır. Meslek odaları, son yıllarda katılım düzeyinin giderek arttığını ancak yeterli olmadığını halkında katılımı ile daha güçlü bir etki yaratmanın mümkün olduğunu belirtmektedir. Bu durumda kent hareketlerine halk katılımının gereği ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda mahalle derneklerinin yapmış olduğu çabalar halkın konu hakkındaki duyarlılığını ve doğru bilginin aktarılmasını sağlamaktadır. Derneklerin ve meslek odalarının bu çabaları gelecekte çok daha bilinçli ve daha fazla katılımın olacağına da işaret etmektedir. İki farklı zamanda görüşülen derneğin üye sayısındaki artış bunu doğrulamaktadır.

Sendikalar ise özelde kuruluş amaçları doğrultusunda çalışmalar yaparken kent ölçeğindeki etkinliklere katılmaya çalışmaktadır. Çeşitli STK'lar ile yapılan görüşme sonuçlarına göre STK'ların misyon ve amaçlarını da kapsayacak şekilde tüm meslek odaları, sendikalar ve derneklerin bir çatı altında toplanmasını sağlayan ayrı bir STK kurulması ve böylece bu ortak çabanın çok daha fazla ses getirmesi ve hak kazanımlarının daha fazla olması mümkün görünmektedir. Böylece kent hakkı zemininde dernekler, meslek odaları, sendikalar ve STK'lar mücadele ederek güçlü bir sesin oluşmasını sağlamış olacaktır.

Kentsel dönüşüm projelerinin tüm kent halkının ortak iyiliğine cevap verici nitelikte olması, tarihi mekanların, sokakların, yapıların korunması için, ortak anıların, izlerin kaybolmaması için kentteki sosyal ayrışmanın, dışlanmanın olmaması için farklı siyasal düşüncelerde, farklı etnik ve kültür yapısındaki tüm insanların bir araya gelmesi zorunludur. Farklı amaçlarda mücadele eden kurumsal yapıların kent hakkı zemininde kenti koruma görevini üstlenen tek bir çatı altında farklılığı yok etmeden birleşmesi kente sahip çıkan sesi çok daha güçlü kılacaktır.

MC[PCMNCT"

Akkar, Z.M., 2006, Kentsel Dönüşüm Üzerine, Batıdaki Kavramlar, Tanımlar, Süreçler ve Türkiye, Planlama, 2006/2, 29-38.

Bilgin, İhsan, 1998, Modernleşmenin ve Toplumsal Hareketliliğin Yörüngesinde Cumhuriyetin İmarı, 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Bilanço 98 Yayın Dizisi, İstanbul ss:265-267

Boratav, K.,2008, Türkiye İktisat Tarihi 1908-2007, İmge Kitabevi Yay.,Ankara, ss: 5-226)

Çelik, Özlem, 2010, Kentsel Ayrışmanın Yüzü:Derbent, www.bianet.org, alınış tarihi 11.01.2011

Ekinci, Oktay, 1998, Kaçak Yapılaşma ve Arazi Spekülasyonu, 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, ss:195

Gür, Şengül Öymen, 2011, “Sosyal Toplu Konut Bir Rüya mıydı?”, Konut Sempozyumu, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi Yayınları, ss:59-85

Keleş, Ruşen, 2011, “İnsan Hakkı Olarak Konut”, Konut Sempozyumu, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi Yayınları, ss:23-38

Oğuz, Serhat, Satılan Mahallede İsyen, www.gazetearsivi.milliyet.com.tr, 27.05.1995, alınış tarihi, 25.04.2011

Osmay, Sevin, 1998, 1923'ten Bugüne Kent Merkezlerinin Dönüşümü, 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Bilanço 98 Yayın Dizisi, İstanbul, ss:146-152

Özdemir, Dilek, 2010, Kentsel Dönüşüm Olgusunun Süreç İçinde Değişen Anlamları”, Kentsel Dönüşümde Politika, Mevzuat, Uygulama, derl.Özdemir, D., Nobel Yayınları, Ankara,ss:6

Sarioğlu, Aslı, Fener-Balatta Kentsel Dönüşüm Rantı, <http://www.haberlink.com/haber.php?Query=57322>, alınış tarihi, 26.01.2011

Sey, Yıldız, 1998, “Cumhuriyet Döneminde Konut”, 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Bilanço 98 Yayın Dizisi, İstanbul, ss:273-300

Tekeli, İlhan, 1994, “Gecekondular”, Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi-3.cilt, sütun 1-2-3, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, ss:382-383

Tekeli, İlhan, 1998, “Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması”, 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Bilanço 98 Yayın Dizisi, İstanbul, ss:12-24

Tekeli, İlhan, 2009, “Modernleşme Sürecinde İstanbul’un Nüfus Dinamikleri Nasıl Değerlendirilmeli?”, Eski İstanbullular Yeni İstanbullular, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Yayınları, İstanbul, ss:11-35

Türkün, Asuman, 2011, “Konut Alanlarında Radikal Dönüşümler”, Konut Sempozyumu, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi Yayınları, ss:339-381

www.arkitera.com/news

İstanbul’a Vurulan Tarih ve Kültür Darbeleri, www.fatihhaber.com, alınış tarihi, 17.01.2011

FENER, İstanbul Ansiklopedisi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi-3.cilt, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul cilt 3, ss:280

Güngören-İstanbul ilçesi, <http://www.biriyilik.com/gezelim-gorelim-2/iller-ilceler-kasabalar-ve-koyler/gungoren-istanbul-ilcesi-38109.html>, 21.07.2010, alınış tarihi, 06.02.2011

İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyeleri Dernek Tüzüğü, www.iuoud.org/index.ph, alınış tarihi, 11.04.2011

www.stgm.org.tr

Tozkoparan’ın Sesi Dergisi, Yıl 1, Sayı1, Tozkoparan Halk Birliği, TOZDER Yay., 2010

MGPVUGN'F" P© ©O©P'C F [GV'XG'UQU CN'M ON G'GVM NGT ="UVCPDWN"
MOY©ME GMO GEG" XG" MCTVCN" " TPGMNGT PFG" MCT KNC VKTO CNK'
FG GTNGPF TO G"

"

Şehir Plancısı 'Xkf cp'GTV©TM"

TEİAŞ, 4. İletim ve Tesis Grup Müdürlüğü

Yard. Doç. Dr. J c vleg'C{ c v c ±"

İTÜ Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlaması Bölümü, İstanbul

"

"

I T "

Sosyal kimlik ve sosyal kimliğin aidiyet boyutu; psikoloji, çevresel psikoloji, planlama gibi disiplinler arasında uzun zamandır başlıca araştırma konusu olmuştur. Bu konunun gözde oluşu iki nedene dayanmaktadır: birincisi son zamanlarda ortaya çıkan dönüşüm kavramının fiziksel olduğu kadar sosyal yönünün de önem kazanması ve ikincisi dönüşümün bireyler üzerindeki sosyal etkilerinin o yerle ilgili aidiyetlerinde etkili olduğudur.

Sosyal kimlik literatüründe; halen oturlan ikametgâh çevresindeki mekânsal kurgu ve kentsel dönüşüm uygulamalarının yer kimliği ile etkileşim halinde olduğu ve bu değişimin etkileri bazı eşiklere ulaştığında, hane halkının yaşadığı çevreyi sosyal kimlik parametrelerine göre değerlendirmesine yol açan bir yere ait olma ya da olmama sürecine başlandığı üzerinde durulmaktadır.

Bu çalışmada, sosyal kimlik hakkındaki literatür gözden geçirilerek, mekânsal kimlik ve sosyal kimlik arasındaki ilişkileri anlamak üzere bağlamsal bir çerçeve sunulmaktadır. "Kentsel Mekandaki Fiziksel ve Mekansal değişim ve dönüşüm yalnızca bir yer değiştirme süreci değildir" temel varsayımına dayanarak; dönüşümün Mekana aidiyet ve sosyal kimlik üzerinde de etkili olduğu Kartal ve Küçükçekmece kıyı alanlarında yapılan bir anket çalışmasıyla ortaya konulmuştur.

Kartal ilçesi, İstanbul'un Anadolu yakasında, Marmara Denizi'nde kıyısı olan bir yerleşim yeridir. Bu alan içinde yer alan dönüşüm alanı 55 ha büyüklüğünde, sahilde Kartal geleneksel merkez, Kartal yat limanı, Pendik yat limanından kuzeyde taş ocağına kadar olan Kartal ilçesi ve Pendik ilçesinin sahil bölgesini kapsamaktadır. Çalışma alanı olarak, dönüşüm alanının çevresinde yer alan konut alanları seçilmiştir.

Küçükçekmece’de E-5 karayolunun üzerinde kalan Ayazma Tepeüstü bölgesinde gerçekleştirilmiş olan Toplu konut projeleri ile halk Bezirganbahçe’ye yerleştirilmiştir. Küçükçekmece’de projelerin ilk etabını temsil etmesi ve uygulanmış olması yönü ile Bezirganbahçe TOKİ alanı çalışma alanı olarak seçilmiştir. Çalışma alanı gelir seviyesi düşük olan iki semt; Yenidoğan ve Taşlıtepe, arasında kalan, yüksek bloklardan oluşan bir ada gibidir.

Çalışma sonunda yerleşme alanları ile ilgili objektif veriler ve anketlerin değerlendirilmesi ile iki yerleşme alanı sosyal kimlik ve aidiyet açısından irdelenecek ve bu yerleşme alanlarının sosyal açıdan yaşayanlar için daha yaşanılır kılınması için gerekenler tespit edilmiş ve öneriler getirilmiştir.

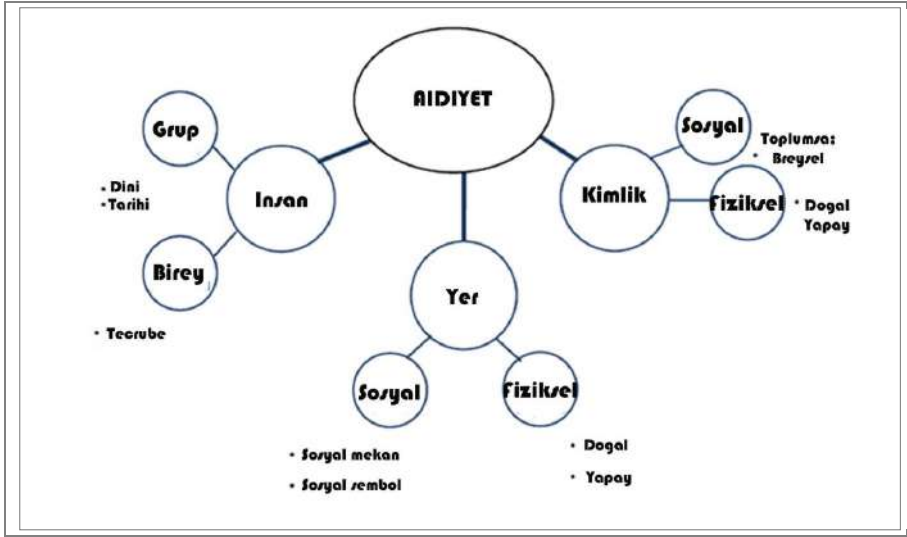
Kongrenin adaletli ve kamu için konut alanlarının tasarımı alt temasını hedefleyen bu çalışmanın çıktıları kentsel dönüşümü sosyal kimlik ve mekana aidiyet olgularını bağlamında tartışacaktır.

"

UQU CN'M ON MXG'C F [GV"

İnsanın bir yere aidiyetinin ortaya konulabilmesi, öncelikle insanın çevresi ve diğer insanlarla etkileşimi sonucu kimliğini nasıl kazandığının ortaya konması ile açıklanabilmektedir.

Bu nedenle, çalışmada öncelikle kimlik türleri incelenecek; sosyal kimlik kavramının gelişimi mekân kavramı ile ilgili olarak yaşanan terminoloji karmaşası ortaya konacak ve sonrasında sosyal kimliğin mekânla etkileşimi sonucu ortaya çıkan sosyal mekân ve aidiyet kavramları açıklanacaktır. Bu ilişkiler aşağıdaki şekilde şematize edilmektedir:

Fotoğraf 1: Mekân, kimlik, aidiyet ve birey ilişkileri

1970'lerden sonra özellikle Lefebvre, Harvey ve Massey yerin sosyal ilişkiler sonucu üretildiği ve sonrasında üretilen yerin de sosyal ilişkileri etkilediği görüşünü ortaya koymuşlardır. Günümüzde, önemli araştırma alanlarından birini sosyal kimliği inceleyen çalışmalar oluşturmaktadır. Sosyal kimlik kuramı ile insanların kendilerini ve başkalarını çeşitli gruplara ait olarak algılama eğiliminde olduğu savunulmaktadır (Kağıtçıbaşı, 2004).

Üçüncü nokta bireyin bir gruba aidiyeti ile elde edilen kimliktir. Tajfel ve Turner (1986)'ın sosyal kimliği tanımlamak üzere ortaya koyduğu toplumsal kimlik kuramına göre; bireyin grupla yaptığı özdeşim bireyin kendilik saygısını arttırmakta ve olumlu bir kimlik duygusu oluşturmaktadır.

Özetle; sosyal kimlik insanların ne ile ne zaman ve ne şekilde özdeşleştiği, toplumsal grupların (öteki) yabancılara karşı geliştirdiği ortak davranış şekilleri ve bireyler arasındaki farklılıklar ile ilgilenen hem psikolojik hem de sosyolojik yönleri olan bir olgudur.

Kimlik ve yer kimliği; bireysel, toplumsal ve kültürel boyutları kapsayan sosyal kimliğin yanı sıra, *fiziksel, çevresel ve kentsel kimlik* olarak da detaylandırılmaktadır.

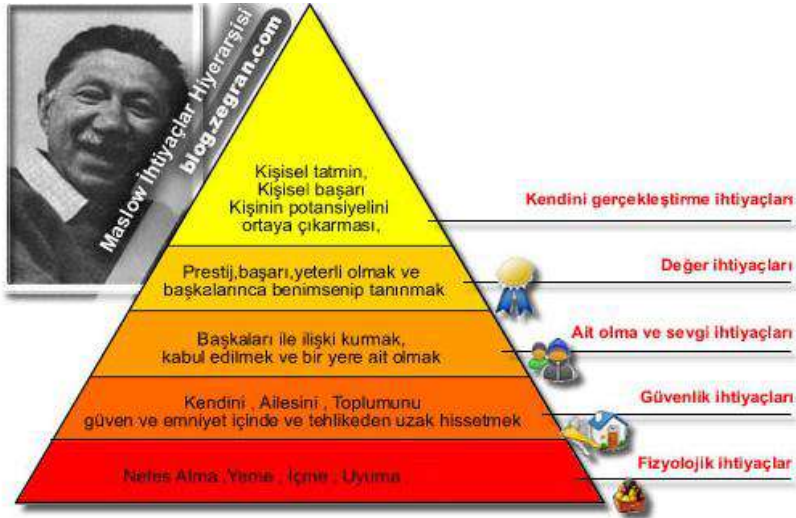
Hiçbir noktada doğa ile doğa dışı arasında doğa ve yapısal çevre olmak üzere iki bileşenden oluşmaktadır. Doğal çevreyi topoğrafya, rüzgâr, iklim, karakter, ses, düzen, zaman ve ışık özellikleri belirlemektedir.

Lynch (1960)'in imaj öğeleri görsel bir analiz yöntemi olarak kullanılabilmesi açısından önem taşımaktadır. Lynch (1960)'in "The Image of the City" adlı kitabında kent imgesi, kenti fiziksel olarak anlaşılır kılan 5 kategori ile ifade edilmektedir; "Referans Noktaları, sınır elemanları, bölgeler, bağlantılar ve düğüm noktaları".

Yer, insanı çevreden yalıtarak eylemlerini gerçekleştirmesine olanak sağlayan tanımlı boşluktur. Sınırları gözlemciler tarafından algılanan uzay parçasıdır.

Staheli (2003), yerle ilgili beş kavram ortaya koymuştur:

- **Hi kmgdhpwo** <Yerin en temel tanımı olan sınırlayıcılarla çevrili maddesel boyutudur.
- **Vctlj Ku'At g± 'l co cpucmm'** Bu özellik yerin dinamik ve değişken olma özelliğinden gelmektedir.
- **M'An'At gr'xg' uquf cri'hpwo** <İnsanların sosyal, kültürel, ekonomik ve politik ilişkiler kurarak kimliklerini oluşturduğu boyutudur. Kimlik ve yerin aidiyetini kapsamaktadır.
- **Y gxt g. ' ct vct** <Bu kavram, coğrafyacılar göre sosyal, politik, ekonomik ilişkilerin yer ve insanlara nasıl ait olduğudur.
- **Uquf cri' u'At g±** <Ekonomik, sosyal ve politik süreçlerin birbiri ile etkileşim halinde olduğu, yerin küresel olma ve farklı ölçeklerde algılanan boyutunu ifade etmektedir. Süreç boyutu, yerin bahsedilen diğer dört boyutunu reddetmeden aksine hepsini birden kapsayan bir yaklaşım getirmektedir.

Fotoğraf 2: Lefebvre, sosyal yer

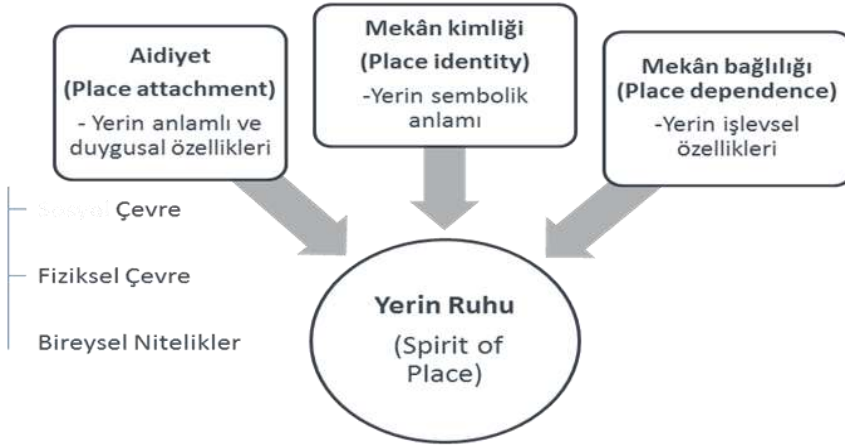
Son yirmi yılda modernist yaklaşımın ürünü olan “yer” ve çevre kavramlarının yerini, post modern yaklaşımların bir parçası olan “yer” kavramı ve ona bağlı yere duyulan empati, sevgi tanımları almaya başlamaktadır. Bu nedenle yer kimliğinin açıklanmasından önce ‘yer’in tanımının yapılması gereklidir.

Stokols ve Schumaker (1981)’in terminolojisinde, “yer” sosyal imaj kavramı ile açıklanmaktadır. Sosyal imaj; içerik, netlik, karmaşıklık ve heterojenlik ilkelerine göre analiz edilen sosyal anlamlardan oluşmaktadır. Yere ilişkin kapsamlı bir tanım şu özellikler ile yapılabilir:

- Yer, sadece geometrik yer veya coğrafik bir alan değildir.
- Alan anlam ve değer yüklemesi ile yere dönüşmektedir.
- Yer, insan etkileşimi ve aktivitelerine bağlı olarak sürekli gelişen ve değişen dinamik bir olgudur.
- İnsan-çevre ilişkileri bilinçli ve bilinçsiz davranışlardan oluşmakta, bilinçli davranışları çevrenin düzenlenmesi, bilinçsiz davranışlarını ise aidiyet duygusu oluşturmaktadır.

Sosyal yer, hem bir çıktı hem de yeni eylemler için bir araç, hem bir emek ürünü ve hem de bir iştir (Lefebvre, 1991).

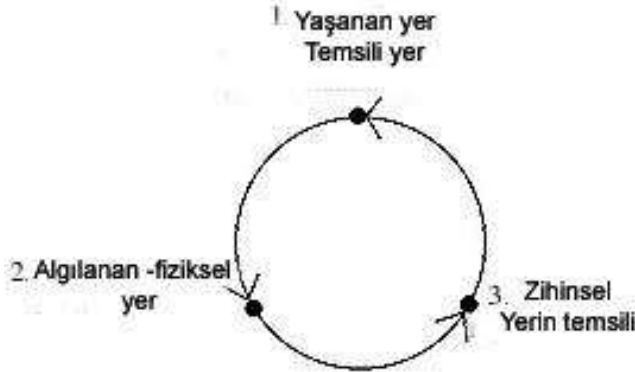
Aidiyet kavramı ortaya çıkana dek yerle ilgili çeşitli kavramlar ortaya konmuştur. Bu nedenle öncelikle yer kimliği, yere bağlılık, yerin ruhu ve sosyal bağ gibi kavramlar da açıklanmalıdır. Yer kimliği; yerin sembolik anlamı, yere bağlılık; işlevsel özellikleri ve aidiyet ise; anlamsal ve duygusal özelliklerinden oluşan bir bütündür. 1970’lerde yer kavramı ilk olarak davranış durumları ile açıklanmış, sonraki çalışmalarda yeri ev yapma, yerin ruhu, yersizlik, yere bağlılık kavramları ortaya atılmış, 1980’lerde yeri kimlikle bütünleştirme çabaları oluşmuş ve 1990’larda aidiyet kavramı elde edilmiştir. Aidiyetle ilgili bu kavramlar aşağıdaki şekilde şematize edilmiştir.

Fotoğraf 3: Yerle ilgili kavramlar ve ilişkileri

Dovey, yer aidiyetinin yer sevgisi, yer duygusu, yer ruhu ve yuva ile mimari ve tasarıma temel olmuş olan mahremiyet kavramı ile de ilgili olduğunu vurgulamaktadır

Aidiyet duygusu insanın temel gereksinimlerinden biri olup (Maslow, 1954), bu gereksinim yerine getirilmediğinde bireylerde yalnızlık ya da anti-toplumsal davranışlarla sonuçlanmaktadır.

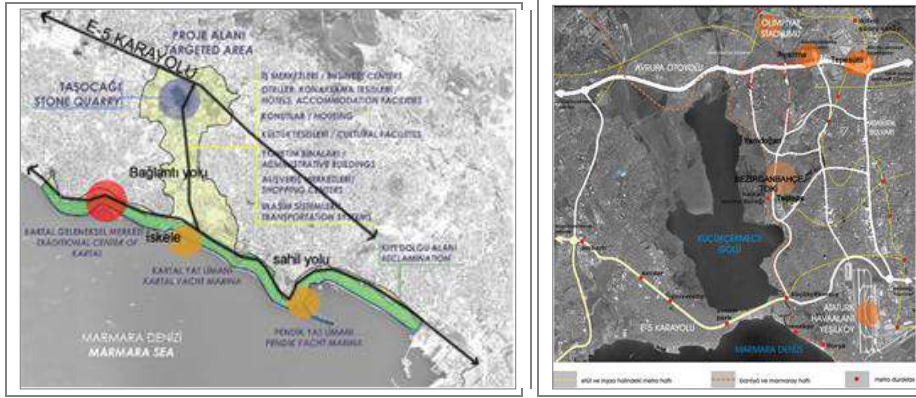
Fotoğraf 4: Maslow piramidi

Aidiyet, konu ile ilgili literatürde çeşitli bileşenlerden meydana gelen bir oluşum olarak açıklanmaktadır. Bu oluşum sosyal ve fiziksel çevre ile bireysel nitelik bileşenlerinden kaynaklanmaktadır.

UVC PDWN" MGPVUGN" F" P© ©O" CNC PNCTRPF C" UQU CN" M ON M' XG' C F [GV P'UQTI WNCPO CUK'

Kentsel alanlarda dönüşümün sosyal kimliğin farklılaşmasına ve aidiyet duygusuna etkisi son dönem araştırmalarına konu olmuştur.

Kent merkezi ve kıyı alanları en çok referansı almıştır (Haliç Tersane, Kartal, Galataport, Kadıköy:Harem ve Haydarpaşa, Zeytinburnu, K.Çekmece, Şile, Riva, İstinye-Borsa).

Fotoğraf 5 - 6: İstanbul'da kentsel dönüşüm projelerinin dağılımları

COÇYNCT'XG'CTC VKT'OCPR' [" PVGO "

“Kentsel Mekandaki Fiziksel ve Mekansal değişim ve dönüşüm yalnızca bir yer değiştirme süreci değildir” temel varsayımına dayanarak, dönüşümün mekâna aidiyet ve sosyal kimlik üzerinde de etkili olduğu Kartal ve Küçükçekmece kıyı alanlarında yapılan bir anket çalışmasıyla ortaya konulmuştur.

Uygulama alanlarının seçim nedenleri şöyledir:

- Güncel sorunlarının bulunmaları: Dönüşüm projeleri gerçekleştirilmektedir.
- Kentin önemli odak noktaları olmaları,
- Uluslar arası bir yarışma ürünü olmaları; Kartal sanayi bölgesinde MIA planlaması için Zaha Hadid'in, Küçükçekmece sahil Rekreasyon düzenlemesi için ise Ken Yeang'ın projeleri seçilmiştir.
- Dönüşüm projelerinin alansal büyüklük açısından ilçe ölçeğinde olması,
- Kartal ilçesi, İstanbul'un Anadolu yakasında, Marmara Denizi'nde kıyısı olan bir yerleşim yeridir. Bu alan içinde yer alan dönüşüm alanı 55 ha büyüklüğünde, sahilde Kartal geleneksel

merkez, Kartal yat limanı, Pendik yat limanından kuzeyde taş ocağına kadar olan Kartal ilçesi ve Pendik ilçesinin sahil bölgesini kapsamaktadır. Çalışma alanı olarak, dönüşüm alanının çevresinde yer alan konut alanları seçilmiştir.

- Küçükçekmece’de E-5 karayolunun üzerinde kalan Ayazma Teppeüstü bölgesinde gerçekleştirilmiş olan Toplu konut projeleri ile halk Bezirganbahçe’ye yerleştirilmiştir. Küçükçekmece’de projelerin ilk etabını temsil etmesi ve uygulanmış olması yönü ile Bezirganbahçe TOKİ alanı çalışma alanı olarak seçilmiştir. Çalışma alanı gelir seviyesi düşük olan iki semt; Yenidoğan ve Taşlıtepe, arasında kalan, yüksek bloklardan oluşan bir ada gibidir.

PROJE ADI	ETKİ ALANIN ÜFUS				
	YIL	ETKİ ALANIN ÜFUS	ESKİ KULLANIM	YENİ KULLANIM	UYGULANMA DURUMU
Kartal Kentsel Dönüşüm Projesi 	2006	550.000m ²	sanayi, rekreasyon, taş ocakları	ticaret, turizm, konut, kültür, yönetim ve rekreasyon	uygulanmadı
Galataport Projesi 	1998	100.000m ²	sanayi depoları	alışveriş, otopark	uygulanmadı
Fener-Balat 	-	29.353m ² 12.000 kişi	konut alanı	hükümet konutları ve iş yerleri	uygulanmadı
Haydarpaşa Gar Projesi 	2007	1.000.000m ²	tren istasyonu, Gar, liman ve depolama	fuar, festival alanı, otel, turizm ve ticaret	uygulanmadı
Küçükçekmece-Avcılar İç ve Dış Kumsal Alanı Projesi 	2006	1.815.000m ² 387 ha uygulanan Ayazma-Tepeüstü Konut alanları		rekreasyon ve kültür	bir kısmı uygulandı
Zeyport Kentsel Tasarım Projesi 	2008	1.470.000m ²		turizm tesisleri ve kongre merkezi	uygulanmadı

Fotoğraf 7: Kartal ve Küçükçekmece Dönüşüm Alanları

W I W N C O C [" P V G O "]

Kartal ve Küçükçekmece dönüşüm proje alanlarındaki sosyal kimlik ve aidiyet sürecinin değerlendirilmesi için 2 aşamalı bir analiz uygulanmıştır. Birinci aşamada her iki alanın

sosyal kentsel kimlik anlamında karşılaştırılması yapılmıştır. İkinci aşamada ise Breakwell'in geliştirdiği model içerisinde uygulanan anket çalışmasıyla aidiyet süreci sorgulanmıştır. """"

*****

H \ MUG'N'O GMŽP'CP CN \ NGT <'

Ctc|KMmp,o ,'xg'Up,tret<'

Kıyıda ki iskele çevresinde kurulmuş olan Kartal köyü, günümüzde semtin tarihini çekirdeğini oluşturmaktadır. Türklerin de yaşamış olduğu semtte yoğun olarak yerleşmiş Rumlara ait görülmeye değer eser pek kalmamış olup, yüksek bir tepe üzerinde, şehrin manzaralı ve serin bir yerinde konumlanmış sakin bir yerleşim yeridir.

İlk çağ dönemlerinde kurulan Küçükçekmece ise; bugüne değin varlığını sürdüren Roma, Osmanlı gibi dönemlere ait kalıntılarla görülmeye değer arkeolojik öneme sahip eserlerin bulunduğu Yarımburgaz mağaraları ve Küçükçekmece gölü kıyısında kurulmuş olmasından dolayı özel bir konuma sahiptir.

Wic ,o 'xg'Gt k l g d k k t r m <'

Kartal'da; ulaşım deniz, kara ve demiryolu ile sağlanmaktadır. Pendik Kurtköy'de hizmete giren Sabiha Gökçen havaalanına 15 dk ve 17 km uzaklıkta bulunan Kartal'dan Yalova'ya deniz otobüsü ve yolcu vapuru ile ulaşım sağlandığı gibi, E-5 karayoluna ilave olarak metropolün diğer önemli karayolu olan TEM otoyoluna bağlayan bağlantı yolu da proje alanının içinden geçmektedir. Kadıköy'den Pendik'e kadar uzanan Bağdat Caddesi ilçede önemli bir yer tutmaktadır. Kadıköy-Kartal arasında bir hafif raylı sistem projesi (LRT) bulunmaktadır, projenin uygulaması başlamıştır.

Küçükçekmece ilçesi=tarih boyunca İstanbul-Avrupa ana ulaşım aksları üzerinde yer almıştır. İkitelli ve İstanbul arasında ulaşım imkânlarını arttıran TEM otoyolu ilçeden geçmektedir. Sirkeci Halkalı arasında çalışan bir banliyö tren hattı bulunmaktadır. Ayrıca İstanbul'un uluslararası havalimanı olan Atatürk Hava Limanı da bu ilçede yer almaktadır. İl merkezine uzaklığı 23 km'dir.

Vct l j k'

Mct w n <'

- Cumhuriyet Öncesi Dönem

Bizanslılar döneminde, balıkçı köyü olarak bilinen Kartal, sahip olduğu küçük liman nedeniyle Kartalimen (Cartalimen) olarak anılmaktaydı.

- Cumhuriyet Dönemi

1871 ilk ilçe olan Kartal, 1928'e kadar, o zaman [Üsküdar](#)'a bağlı olan [Kadıköy](#)'ün Bostancı, İçerenköy, Suadiye, İnönü ve Kayışdağı mahallelerini ve bugünkü [Adalar](#) ilçesini kapsıyordu.

- 1950-1980 Arası Dönem

1947 yılında Kartal ve çevresinin sanayi bölgesi olarak belirlenmesi ilçe için dönüm noktası olmuştur. E-5 Karayolu üzerindeki Kartal Kavşağından sahile kadar uzanan “Sanayi Caddesi”nin her iki yanında, kuruluş tarihleri 1950’li yıllara dayanan fabrikalar kurulmaya başlamıştır. 1970’lerde E-5 karayolu ile demiryolu arasındaki alanlarda yoğun apartmanlaşma başlamıştır. Kartal, 1980’lere kadar bir endüstri bölgesi olma özelliğini korumuştur.

- Günümüzde

1980’den sonra; Kartal ilçesi nüfusu günümüzde 400.000 kişiyi aşmıştır. Kartal sanayi yerleşmesi özelliğini kaybederek, kullanım alanı darlığı, ulaşım sorunları, arsa değerlerinin yükselmesi ve Karta’nın metropoliten alanın merkezi konumunda kalması gibi nedenlerle sanayi, bölgeyi terk etmektedir.

1990’dan sonra, Bostancı’dan Tuzlaya kadar deniz doldurulmuştur. Bu dolgu alanlarına rekreasyon alanları ve deniz otobüsü iskeleleri yapılmıştır.

M̃+̃m̃m̃ geg='

- Cumhuriyet Öncesi Dönem

Yarımburgaz Mağarası yerleşmelerinde yapılan kazılarda insan kültürüne ait ilk izlere rastlanmıştır. Küçükçekmece, Roma devrinde, Rhegion adında kasaba olarak anılmaktaydı.

İstanbul’un fethinden sonraki dönemlerde isim değiştirerek önce Çekmece-i Sagir sonra Çekmecei Küçük ve Küçük Çekmece adını almıştır.

- 1950-1980 Arası Dönem

1950’de büyük Londra yolunun (bugünkü adı ile E-5 karayolu) açılması ilçenin gelişmesi açısından büyük öneme sahiptir. Bölge’de yoğun nüfus artışı 1950’lerde başlamıştır. 1970/80’li yıllarda, Anadolu ve Balkanlar’dan ekonomik ve politik nedenlerle göç almasıyla nüfusu artmıştır.

- Günümüzde

Sahil yolunun 1950’lerde kuzeye, E-5’e kayması sonucu batıda artan trafiği çözmek amacıyla sahil yolu sürekli olarak genişletilmiş ve bugünkü halini almıştır. Bu genişletme

çalışmaları boyunca gölle denizi bağlayan kanallardan bazıları doldurulmuştur. Tarih boyunca önemli bir geçiş noktası olmasına rağmen şehir merkezine diğer ilçelere kıyasla uzak olduğundan merkez özelliği taşıyamayarak, gecekondulaşmaya açık hale gelmiştir.

Uqu cılf c co /I grk 'F wt wo w<'

Kartal, 1950'li yıllarda oluşmuş bir sanayi bölgesidir. Uzun yıllar kamu mülkiyetindeki taş ocağı işletmesi durdurulmuş ve çimento fabrikası yıkılmıştır. Bu değişimler bölgenin sanayiden hizmetler sektörüne dönüşümünün bir göstergesidir (Kartal Plan raporu).

Küçükçekmece'de de; sanayi sektörü önemli bir yer tutmaktadır. Başakşehir ilçesinin İkitelli bölgesinde, Türkiye'nin en büyük projesi olan Atatürk Olimpiyat Stadı da ilçenin gelişimini hızlandırmaktadır (<http://www.kucukcekmece.bel.tr>).

"

P ĀhwuFc ,no ,'kg'MĀwĀt gıf g gtıgt<'

Kartal İlçesinin nüfusu, 2010 Yılı TÜİK verilerine göre, 407.865 kişidir. 1960'lı yıllarda Anadolu yakasında planlanan organize sanayi bölgesinin Kartal ve yakın çevresinde oluşturulmasıyla, bölge yoğun olarak nüfus çekmeye başlamıştır.

Kartal ilçesinde iç göç ve buna bağlı artan nüfusun etkisi ile sosyokültürel yapı çeşitlilik göstermektedir (<http://www.kartal.bel.tr>).

Küçükçekmece'nin nüfusu 2000 yılı genel nüfus sayımına göre; toplam 589.139 kişidir. İstanbul, merkezi Küçükçekmece, ağırlıklı olarak nüfusu göçmenlerden oluşmaktan olup, İstanbul'un Türkiye'deki göç hareketiyle oluşmuş en genç ilçelerinden biridir.

¥ gxt gıgn' o cl<'

Cpıngılp' [3pıvg k<'

- 40'ar kişi ile görüşülmüştür.
- Her anket çalışmasında olduğu gibi önce pilot anket uygulanmıştır.
- Anket revize edilerek yeniden uygulanmıştır.
- İkamet süresi: 1-3, 4-7, 8-10, +11 yıl.
- Yaş aralığı: 25-67
- Kadın-erkek cinsiyet dengesi vb. dikkate alınmıştır.
- Kartal'da dönüşümün olası etkileri, Küçükçekmece'de ise dönüşümün yer değiştirme sonrası etkileri incelenmiştir.

- Muhtarlık nüfus bilgileri, TÜİK verileri, Küçükçekmece belediyesi anket çalışması, İMP'den alınan verilerden yararlanılmıştır.

- Kartal'da Sanayi caddesi, lineer bir aks boyunca, kıyıda 100'er metre uzaklıklarda olması,
- Küçükçekmece'de kıyı gerisinde ancak uygulanmış bölge olması dikkate alınmıştır.

Ankette sorulan sorular; **ci ,xpcp"uqı cıj gvt qlgpııı"vcp,o x o c/o go pwpk gv, lo cl."**
f 3pÃ Ão Ãp'gvııgt kkg'ıgt f g kvto gı Kânlamaya yöneliktir.

Ayrıca; Küçükçekmece belediyesinin, ilçe genelinde ve Ayazma Dönüşüm bölgesinde yapmış olduğu anket sonuçlarından ve yer TÜİK sosyal yapı verilerinden yararlanılmıştır.

"

CTC VKTO C'DWNI WNCTKXG'UQPW NCT"

Ci ,xpcp"Uqı cıj gvt qlgpııı"

Bu bölüm deneklerin nereli oldukları sorusundan oluşmakta ve aynı ilden gelenlerin alansal dağılımını sorgulama amaçlıdır.

[**gtıg lo '{cr,u,<"**

Kartal; TÜİK' ten alınan nüfus kayıt bilgilerine göre; ilçe genelinde yaşayanların % 9'unu Erzincanlılar, %7'sini Sivashlılar, %6'sını Trabzonlular, %5'ini Kastamonu ve Rizeliler, %4'nü Giresun, Ordu ve Elazığlılar oluşturmakta olup; bu nüfus içinde İstanbul'da doğup büyüyenlerin oranı sadece %2'dir.

Küçükçekmece; Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)"ten alınan nüfus kayıt bilgilerine göre; ilçe genelinde yaşayanların %17'sini İstanbullular, %6'sını Tokat, Samsun, Sinoplular, %5'ini Malatyalılar ve %4'ünü ise Mardin ve Karşlılar oluşturmaktadır.

- Ayazmalılar, düşük gelirli, sosyal ve fiziksel açıdan dışlanmış bir sınıfı temsil etmektedir.

Vcp,o x o c/o go pwpk gv'xg"o cl<"

Bu bölüm sırasıyla konut mülkiyeti, boş zaman faaliyetleri ve kıyının bıraktığı izlenim-imajla ilgili sorulardan oluşmaktadır.

Kartal'da; Araştırmaya katılan deneklerin %55'i oturdukları konutun mülkiyetine sahip olduklarını söylemektedir.

Küçükçekmece'de; araştırmaya katılan deneklerin %63' ü oturdukları konutun mülkiyetine sahip olduklarını söylemektedir. Bu değerler dönüşümün etkilerini değerlendirmek açısından avantaj sayılmalıdır.

- Ayazmalılar kendilerini Küçükçekmeceli olarak değil Ayazmalı olarak tanımlamakta, en dikkat çekici nokta ise bu mahallenin resmi kayıtlarda bile olmaması, yani adının ve sınırlarının halkı tarafından oluşturulmuş olmasıdır.

Ayazma'dan gelenler kimliğini eski yer ve komşularla ile tanımlamakta ve yeni komşuları ile daha az sosyal etkileşim kurmaktadır.

Boş zaman değerlendirme ve imaj açısından değerlendirildiğinde:

Kartal'da; %27'si deniz kenarına, %22'si yeme içmeye, %10'u kahvehaneye ve %7'si sinema-tiyatroya gitmekte olup, en olumsuz üç imaj ögesi sırasıyla **kek'ı,me,'xg'i** **Åxgputk** iken, en olumlu üç imaj ögesi ise **f lprp f k lek'ıcnlp'xg'ıgo k** 'blmuştur.

- Kartalda; lokanta, kafe ve eğlence merkezleri kıyının kullanımını azaltmaktadır, meydanla kıyının ilişkisi kopuktur,
- Açık alanlarda güvensizlik ciddi bir sorundur ve çevre kalitesini düşürmektedir. Olumsuz örnekler olsa da kıyıyı çevreleyen yapılar arasında mimari bütünlük söz konusudur.

Küçükçekmece'de; %28'si eş-dost akraba ziyaretine, %20'si hiçbir yere gitmiyor, %15'i deniz kenarına, %10'u spor yapmaya, %8'inin hiç boş zamanı yoktur ve en olumsuz üç imaj ögesi sırasıyla **kek'ı,me,'xg'ı cdcpe**, iken; en olumlu olarak değerlendirilen üç imaj ögesi ise **ıcnlp.'ıgo k 'xg'b cp|ctcf ,t0**

- Küçükçekmece'de; Mevcut kıyı alanının orada yaşayanlar tarafından kullanılma kapasitesi oldukça düşüktür,
- Sosyal karşılaşma ve etkinliklerin gerçekleşebileceği toplanma mekanlarının azdır,
- Belediye, buradakilerin yaşantısı ve günlük aktivitelerini belirlemede etkin bir role sahiptir.

Hk lmgrihc rısg<' "

Kartal'da; fiziksel kaliteden %58'i memnun, %8 memnun değil, %35'i kararsızdır. %38'i opera, tiyatro, müze gibi kültürel aktiviteler yapılmasını istemektedir.

Küçükçekmece'de; fiziksel kaliteden %45'i memnun, %3'ü memnun değil ve %53'ü kararsızdır. Daha çok kararsızlar bulunmasının sebebi kıyıya pek inilmemesidir.

[gt'f g kvto g'xg'F ¾pÅ Åp'Gvııgtk'

Yer Değiştirme bölümü ankette sorulan 6 soru ile irdelenmeye çalışılmıştır. Bu bölüm uygulanmış bir proje olduğundan dolayı sadece Küçükçekmece için hazırlanmıştır:

%35'i konuta kura yolu yerleştirilirken, %65'i kendi tercihi ile yerleşmiştir.

%70'i daha iyi bir yaşam standardı sağladığını söylerken, %30'u sağlamadığını söylemiştir.

%70'i dönüşüm projesinin beklentilerini karşılamadığını söylerken, %30'u karşıladığını söylemektedir.

%80'i konut çevresi düzenlemesi ve sosyal imkânlardan memnun değil, %20'si ise memnundur.

%80'i ulaşım problemi yok, %20'si var demektedir.

- Kartal'da yaşayanların önemli bir kısmı kentsel dönüşüme olumlu bakmamakta ve bu konuda özveri göstermek konusunda istekli değildir.
- Küçükçekmece'de planlar ile kamusal ve ticari kullanımların planlanması, sosyal ayırışmanın ortadan kaldırılması ve daha fazla açık alan planlanması söz konusu alanlarda aidiyeti arttıracaktır.
- Ayazmalılar hakkında dikkat çeken bir nokta anket sonuçlarında %96'sı müstakil bir evde yaşamak istemektedir. Bahçesindeki ahırda ve kümesinde büyükbaş ve küçükbaş hayvan beslemektedir. Bu da nasıl bir hayat istediklerini işaret etmektedir.
- Bezirgânbahçede toplu konutlara yerleştirildiklerinde de durum farklı olmamış ve alışkanlıklarını burada da sürdürmüşlerdir, maddi yetersizlik ve eğitim seviyesinin düşüklüğü nedeniyle kente adapte olamamışlar, kırsal yaşam alışkanlıklarını sürdürmüşlerdir.

"

UQPW'XG" PGT NGT"

Kongrenin adaletli ve kamu için konut alanlarının tasarımı alt temasını hedefleyen bu çalışmayla kentsel dönüşüm sosyal kimlik ve mekana aidiyet olgularını bağlamında tartışılmaktadır.

Bu bağlamda araştırmanın temel varsayımı gereğince; Kentsel mekandaki fiziksel ve mekansal değişim ve dönüşüm yalnızca bir yer değiştirme süreci değildir ve olmamalıdır. Çünkü, Mekândaki fiziksel değişimler sosyal yapıyı etkilemektedir. Dönüşümün fiziksel ve sosyal açıdan benzerlik kurup aidiyet hissedememe durumunda, yaşam memnuniyetsizliği ya da yer değiştirme ve yeni çöküntü alanları ile sonuçlanmaktadır.

Alan çalışması, dönüşüm sonrası kullanıcılarda aidiyet, güven gibi duygusal sebeplerin fiziksel ihtiyaçlardan daha etkili olduğu görülmüştür. Değişikliklere adapte olmak ve yaşayanların konut tercihleri ve beklentileri aidiyet açısından büyük önem taşımaktadır.

MC[P CMNCT''

F qxg{ 'MD'1993. *Putting Geometry in its Place: Toward a Phenomenology of Design process, in Dwelling, seeing, and Designing Toward a Phenomenological Ecology*, pp.247-269, Eds. Seamon, D., State University of New York Press, New York.

I gl kē'HD'xg'Mgtlo qi n'G0 2010. "Culture, tourism and regeneration process in Istanbul", *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*, Vol. 4 Iss: 3, pp.252 – 265.

uepdwldO gyt qrlscp'Rūpīrō c.'20100Kartal Plan Raporu, Şartname ve Analizler.

Mc ,vz,dc ,¥ 02004. *Yeni İnsan ve İnsanlar*, Evrim Yayınevi.

Nghdxtg'J . 1991. *The Production of Space*, İng. çev. D. Nicholson- Smith, Blackwell, Oxford.

N{ pej 'MD 1960., *The Image of the City*, The M.I.T Press, Cambridge, Massachusetts.

O cunqy 'C0 1954. *Motivation and Personality*, Harper and Row, New York

Ucggj gk'N0 2003. Place. In: Agnew, J., Mitchell, K. & Toal, G. (eds.) *A Companion to Political Geography*. Blackwell, Oxford, pp. 158-17.

Uqmqr'F 0xg'Uj wo cngt 'UOC0 1981. People in places: Transactional view of settings. In J.H. Harvey (ed), *Cognition, Social Behavior, and the Environment*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.

Vclhgr'J 0xg'Vwtpgt 'L0E0 1986. The social identity theory of inter-group behavior. In S. Worchel & L. W. Austin (Eds.), *Psychology of Intergroup Relations*. Chigago: Nelson-Hall.

''

PVGTPGV'MC[P CMNCTK'

Wtd3 <<http://www.kucukcekmece.bel.tr>>, 15.04.2011.

Wtd4<<http://www.kartalbel.tr>>, 10.10.2010.

MGP VUGN'VQRNWO UCN'O WJ CNGHGV '[GP FGP'VCTVK O CM'

"

O GEGİ Toplumun Şehircilik Hareketi / Hatice Kurşuncu"

"

"

" \ **GV**

Her gün yeni kararlar ve planlarla gerçekleşen kentsel mekânın dönüşümü ve bu dönüşümle yaşamları baskı altına alınan toplum kesimlerinin örgütlediği muhalefet, bugün yeniden tartışılması gereken bir noktada bulunuyor. Bu nedenle, kentsel mücadelenin bugünkü durumunu anlamak ve bundan sonra nasıl şekilleneceğini tartışmak önem taşıyor.

İktidarın en önemli siyasal ve ekonomik projelerinin merkezinde olan kentsel mekan bu uygulamalara karşı duran toplum kesimlerini farklı boyutlardaki projeler, konular ve sorunlarla karşı karşıya bırakmaktadır. 2B alanlarının satışı, HES'ler, büyük ulaşım projeleri, tarihi ve kültürel varlıkların, kamusal mekânların ve kamu arazilerinin kentsel dönüşüm kararlarıyla elden çıkarılması, emekçi kesimin ve kent yoksullarının yerleşim alanlarının kentsel dönüşüm projelerine konu olması sonucunda bu kesimlerin daha da yoksullaştırılması yeniden nasıl bir kentsel muhalefet sorusunu öne çıkartmaktadır. Böylesi bir ortamda muhalefetin parçalı ve dar bir alanı kapsayan bir yapıda olması, bir yandan sürecin getirisi olarak olağan karşılanabilecekken diğer bir yandan da oldukça sorunlu bir yapıyı beraberinde getirmektedir.

Önemi her geçen gün artan kentsel mücadele ve muhalefet yeniden farklı alanlarda örgütlenirken, çeşitli uygulamalarla güç de kaybetmektedir. Özellikle kentsel toplumsal muhalefetin son yıllarda hem ortaya çıktığı hem de yoğunlaştığı, büyük toplum kesimlerini etkileyen kentsel dönüşüm projelerinde izlenen stratejiler mücadelenin ve muhalefetin yönünü değiştirici ve ayrıştırıcı karakterde olabilmektedir. Bugün bu mücadelelerin ivmesi yeni yasal düzenlemeler yapılarak ya da farklı 'uzlaşma zeminleri' oluşturularak kırılmak istenmektedir. Kentsel muhalefetin en kırılgan noktası olan mülkiyet olgusunun ön plana çıkarıldığı "yeni rant paylaşımı" kurgusu, yeni bir "rıza" mekanizmasının kurulmasına temel hazırlayarak kentsel alan üzerindeki karar ve projelerden birebir etkilenen kesimlerin mücadelenin öznesi olmasını engellemeye çalışmaktadır. Bu süreçlere eşlik eden, kurucu iradeye hak tanımayan göstermelik katılım söylem ve pratikleri de yer yer ortak bir muhalif hattın kurulma çabasını zayıflatmaktadır.

Kentsel hareketlerin tümünde bir takım sorunların ve gerilemenin gözlemlendiği, bu tıkanmanın nedenleri arasında seneler önce üretilen söylemlerin muhafaza edilmesi, pratik ve teorik anlamda ilerleme sağlanamamış olması gibi sorunların yattığı bilinmektedir. Bu nedenle bu çalışmada, meşruiyet zeminini ve söylemini yeniden kuran siyasetin ve sermayenin kullandığı yeni araçlar irdelenerek, merkezi ve yerel iktidarın muhalefeti ve araçlarını nasıl dönüştürdüğü ve buna karşılık muhalefetin durumu ve yeniden nasıl örgütlenebileceğine dair öneriler tartışılacaktır.

"

I T <O gnr'pc'O Āf cj cıg'Dklo ıgt lpg'xg'O Āecf grg'Rt cvlmgı lpg'F cılt "

Kentsel mekan, iktidar projelerinin merkezinde yer alan, çatışan çıkarların alanıdır. Mekan bir yandan güç ilişkilerinin dinamikleri ile şekillenirken bir yandan da bu güç ilişkilerini şekillendiren bir yapıya sahiptir. Gündelik hayatın siyaseti içerisinde toplumsal yaşamın belirleyeni ve aynı zamanda toplumsal yaşam tarafından belirlenen mekan, toplumsal tahayyülün de göstergesidir. Mekan üzerinde yaşanan çatışmalar ve mücadele hatları, mevcut siyasi hayatın dinamiklerinin de bir yansımasıdır.

Bugün Türkiye'deki kentsel mekanın şekillenme ve yeniden yapılanma sürecine baktığımızda 2000 yılından sonra iktidara gelen AKP hükümetinin politik-ekonomik hegemonyasının kurulmakta olduğu görülmektedir. AKP'nin ekonomik stratejilerinden biri kentler üzerine kuruluydu. Bu stratejinin nihai hedefi mekan üzerinde hakim olacak, rantın yeniden dağıtımını sağlayacak ve toplumsal, gündelik hayatı kontrol edebilecek bir kentsel politika anlayışını yaratmaktır. Bunun için 'kentsel dönüşüm' gibi uygulama yöntemleri belirlenirken bu uygulamaları gerçekleştirmek için devlet kurumlarında yeniden yapılanmaya gidildi ve merkezi hükümetin yerel politikalarda ve uygulamalardaki etki alanı genişletildi. Bu stratejinin en açık sonucu yetkilendirilmede sınır tanımayan Toplu Konut İdaresi - TOKİ'nin yeniden doğuşuydu.[1]

İktidarın sınırsızca gücünü kullandığı bu süreçte kuşkusuz farklı kanallardan ve konulardan yükselen muhalif sesler duyulmaktaydı. Bir yandan kentbilimi uzmanları, akademisyenler, profesyoneller tarafından politikaların sıkça eleştirilmesi söz konusu iken bir yandan da yaşam alanlarına yapılan müdahalelerden etkilenen büyük bir toplum kesimi sesini yükseltmekteydi. Bu iki kesimin bir araya geldiği en önemli konu ise kuşkusuz gecekonduların alanlarında, tarihi kent merkezlerinde bulunan konut alanlarında gerçekleştirilmesi hedeflenen kentsel dönüşüm ve yenileme projeleri idi.

Kentsel dönüşüm projelerinin yanı sıra ‘mega projeler’ olarak lanse edilen Galataport, Haydarpaşaport, 3. Köprü projesi gibi projeler de kentsel toplumsal muhalefetin odak noktaları oldu. Ancak bahsettiğimiz tüm bu projelerin kaynağı tek elden geliyor olsa da farklı konu alanlarını, yerellikleri ve farklı sesleri eylem alanlarında bir arada görmek pek mümkün olmadı.

Bir giriş yapmak adına, altını çizmeye çalıştığımız bu mücadele alanları halen varlıklarını sürdürmekte ve mücadele hattını örmeye çalışmaktadır. Ancak son birkaç yıldır her alanda sesini duyurmaya çalışan kentsel hareket grupları ve kentsel muhalefette bir takım sorunlar ve gerilemeler gözlenmektedir.[2]

Bu bildiride kentsel mekana müdahale ve yeni uygulamalara değinilecek ve İMECE Toplumun Şehircilik Hareketinin yaklaşık beş seneye dayanan birikimlerinden, deneyimlerinden ve gözlemlerinden hareketle kentsel toplumsal muhalefetin kimi açmazları üzerinde durularak mücadele ve müdahale alanlarına dair öneriler tartışmaya açılacaktır.

”

CMR'J ©M©O GV P P'MGPV'RQN V MCKXG'CTCƳ NCTK'

AKP iktidara geldiği günden bu yana kentlerin yeniden yapılanmasına ve bu doğrultuda devlet kurumlarında da iktidarın hedeflerini gerçekleştirebilecek değişikliklere önem vermekte. Nerdeyse işlevsizken 2001 yılından bugüne sürekli yenilenen yasal düzenlemelerle bir bakanlıktan daha fazla yetki ile donatılan Toplu Konut İdaresi (TOKİ), artık fiili anlamda da bir bakanlığa dönüştü. 12 Haziran 2011 seçimlerinden hemen önce bir kanun hükmünde kararname ile kurulan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın başına AKP'nin kentleşme politikaları ve uygulamalarının ön sıradaki isimlerinden eski KİPTAŞ ve sonrasında TOKİ Başkanı olan Erdoğan Bayraktar'ın gelmesi, TOKİ'de somutlaşan uygulamaların artık bir bakanlık örgütlenmesi altında sürdürüleceğinin de göstergesidir. Bu sürece gelirken yaşanan ve üzerinde önemle durulması gereken noktalardan biri yerel hizmetlerin ve kentleşme sürecinin nasıl “merkezileştiği” ve sadece yaşayanların değil yerel yönetimlerin bile yeni kurulan bu düzenek içinde nasıl etkisizleştiği ve dışarıda bırakıldığıdır. Bu konu, barındırdığı olanak ve çıkmazlar açısından kentsel muhalefet ve mücadele pratiklerinde merkezi ve yön verici bir niteliğe sahiptir. Son dönemde kentlerde parçalı bir projelendirme süreci yaşanıyor olsa dahi nasıl bir bütüne ulaşılmak istendiğini ve bu sürecin nasıl uygulanıp yönetildiğini anlamak son derece önem taşımaktadır.

İktidara geldiği günden bu yana kentlerin pazarlanmasına özel bir önem atfeden AKP yönetiminin bu yöndeki siyasi ve ekonomik stratejilerinin merkezinde İstanbul bulunmaktadır. Bu stratejiyi 2011 seçim beyannamesinin ana başlıklarından biri olan “marka şehirler” başlığı altında ve doğrudan İstanbul üzerine olan “çılgın proje” çıkışı ile bizzat Başbakan Erdoğan açıkça dile getirdi. Ama bu tarihten önceye gidersek AKP iktidarında kentsel politikaların ve uygulamalarının merkezinde kentsel dönüşüm ve mega projeler bulunmaktadır.

2004 yılından itibaren deprem ve çarpık yapılaşma nedenleri gösterilerek birçok alanda ilan edilen kentsel dönüşüm projelerinin iç yüzü, geçtiğimiz süreçte çokça tartışıldı ve birçok araştırmanın da konusu oldu. Hatta bu konuda hayli geniş bir literatürün oluştuğunu söylemek de yanlış olmayacaktır. Şu kadarını söylemekle yetinelim: İstanbul’da 50’den fazla konut yerleşim alanı, kentsel dönüşüm alanı ilan edilmiş durumda ve neredeyse hepsinde yıkım ve yerinden etme söz konusu.

Mevcut konut alanlarında kentsel dönüşüm projeleri sürerken, bir yandan da mega projeler ya da son dönemin revaçta ve ülkemize özgü tanımlaması ile ‘çılgın’ projeler de, gündemdeki yerini korumaktadır. Hatta gündeme öyle bir girmektedir ki adeta yeni bir keşfin onuru ile tüm ülkeye pazarlaması yapılmaktadır. 12 Haziran 2011 seçimlerine giderken farklı kentlere ilişkin büyük projeler bir propaganda malzemesi olarak kullanılmıştır. Ancak İstanbul bu kentler arasında yine gerek ‘çılgın projelerin’ ölçeği gerekse lanse edilişi açısından oldukça ön planda durmakta idi ve ‘İstanbul Sevdalısı’ Başbakan tarafından İstanbul’un yeniden tasarlandığı, tüm ülkeye bir seçim propagandası ile sunuldu. İstanbul’un kuzeyindeki ormanları kapsayacak şekilde oluşturulan iki şehir projesi ve ardından gelen İstanbul’un ikinci boğazının yapılacağı duyurusu toplumu da ikiye böldü. Hiçbir bilimsel temeli ve rasyonalitesi olmayan bu projeler, iktidarın gücünü göstermek için kullanıldı. Bir yanda ‘*böylesi büyük hayalleri bizlere sunduğu için*’ Başbakana methiyeler düzülürken (bir örnek olarak bkz Eyüp Can’ın 28.04.2011’de Radikal gazetesinde yayımlanan köşe yazısı)[3], bir yanda ise projelerin çılgınlığından öte hazırlanış, sunuluş ve yaratacağı etkiler üzerine onlarca eleştiri dizildi (bkz. “İstanbul’u rahat bıraksınlar!” Akşam Gazetesi, 24.04.2011). İstanbul’un batısını işaret eden böyle bir hareketlenme kuşkusuz Silivri ve Çatalca gibi küçük yerleşimler için öngörülen yoğun yerleşimlerin, 3. Köprü gibi ‘çıldırta’ projelerin bir parçasıdır. Bu projelerin ne kadarı, nasıl hayat bulur bilinmez ama bir yandan liberal katılım mekanizmaları bir yana, bürokratik süreçlere bile ters bir şekilde ve tepeden inme tanımlamasının bile hafif kalacağı

bir tarz ile kamuoyuna duyurulan, kentin fiziksel, toplumsal, ekonomik yapısını tamamen değiştirecek bu projeler anons edilip kendine has bir tartışma alanı yaratırken, diğer yandan da daha az çılgın projelerin uygulanmasına devam edilmektedir. Bir örnek verecek olursak; İstanbul'un tarihi yarımadasının durumunu tamamen değiştirecek olan lastik tekerlekli araç tüp geçiş projesi ve sekiz şeritli yol da oldukça çılgın bir projedir. Ya da, İstanbul'un kent merkezindeki okulların satışı gibi özelleştirmede boyut atlama olarak nitelendirebileceğimiz uygulamalar gündemdeki yerini korumaktadır. Kent mekanının sadece sermayenin çıkarları doğrultusunda yeniden organize edildiği bu yapı parçalı bir şekilde hayata geçiriliyor olsa da, bütünlüklü bir projenin parçasıdır. Merkezi yönetimin her gün daha çok otoriterleşen yapısı ile bir gizlilik ve belirsizlik ortamının yaratılarak, yükselecek olası sesleri ve bu seslerin örgütlü hareketini engelleyecek bir yapının kurulması ise bu projenin hayata geçirilmesindeki önemli bir strateji olarak okunmaktadır.

Kimi projelerin rantının çoktan paylaşıldığı, bu kentin yaşayanlarının habersiz bırakıldıkları ve bir belirsizlik yumağında kısa vadeli çözümler ile sürece müdahil olmaya çalıştıkları bir kentsel politika alanı yaratılmıştır. Projelerin kimsenin haberi dahi olmadan belirlenmesine ve rantının dağıtılmasına dair en iyi örneklerden biri kuşkusuz Sulukule kentsel dönüşüm projesidir. Başta ilgili yerel otorite olan Fatih Belediyesi ve diğer kurumlar projenin bölgede yaşayanlar için yapıldığını söyleseler de, daha yıkımlar başlamadan önce bölgedeki mülkiyetin el değiştirdiği ve iktidara yakın isimlerin buradan mülk edindikleri bilinmekteydi ("Sulukule'nin Yeni Sakinleri", Hürriyet Gazetesi, 18.03.2009)[4]. Projelerin nasıl belirlendiği, kimlerin haberdar edildiği ve rantın nasıl dağıtıldığına dair bir diğer önemli örnek ise 3. Köprü Projesidir. Başbakan Erdoğan'ın, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Kadir Topbaş'la birlikte şehrin üzerinde helikopterle dolaşarak güzergah belirledikleri 3. Köprü projesinin yapılması planlanan alan çevresindeki arsaların çok daha önceden paylaşıldığı bilinmektedir.[5]

Böylesi bir süreçte kamuoyuna düşen ise haberdar olabildiği sürece, bu projelerin karşısında durmak ya da müdahil olmaya çalışmaktır. Esasında kamuoyunun sürecin başında haberdar edildiğinin düşünüldüğü birçok konuda dahi, çıkar gruplarının çoktan uzlaşa sağladığı ve ancak bunun sonunda kamuoyunun bilgilendirildiği görülmektedir.

Hal böyle iken kentin yeniden şekillenişinin, bilimsel bilgiler ışığında ve kentte yaşayanlar ile birlikte üretildiğini söylemek mümkün değildir. Kentler, sermayenin çıkarları, istekleri, iktidar ile kurdukları ilişki ve uzlaşa sonucunda şekillenmektedir. Bu tablonun içerisinde

işçilerin, emekçilerin, yoksulların varlığı, ihtiyaçları, talepleri, varolan yaşamları ve yaşama alanları yadsınmaktadır. Daha da ötesi, her türlü olumsuzluk bu kesimlerin üzerine yıkılmakta, fatura sürekli halka çıkartılmaktadır. Bunun son örneğini Van depreminin hemen ardından deneyimledik. Van depremi, ülkede farklı zamanlarda olan diğer depremlerde olduğu gibi olası bir İstanbul depremi ile birlikte okundu. Fatura yine memleketin işçi mahallelerine, yoksul mahallelerine çıkartıldı; depremde yıkılan binaların asıl sorumluları ise konunun dışında bırakıldı. “Kaçak yapıların yıkılması ve deprem dönüşümünün” başlatılması için talimat veren Başbakan’ın yaptığı kaçak bina tanımlamasında sadece ‘ruhsatsız’ binalar vardı. Halbuki AKP döneminin “yaşam mimarı” Ali Ağaoğlu’nun bizzat kendisi inşaatlarda deniz kumu kullandıklarını, bir deprem olması halinde Bağdat Caddesi’ndeki konutların dahi yıkılacağını 2009 senesinde söylemişti.[6] Aynı açıklamalar, AKP hükümetinin Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı’nın da iştirakiyle tekrar gündeme gelse de suçlu, çürük inşaatları yapan müteahhitler değil, halk olarak belirlendi. Halbuki Van’daki depremde ‘kaçak’ olmayan kamu binalarının çoğunun yıkıldığı görüldü. Kaldı ki depreme karşı önlem almak için 12 senedir toplanan vergilerin duble yollara yatırıldığı, Kızılay’ın elinde yeterli ekipmanın olmadığı, hele hele İstanbul’da yaşanacak olası bir depremde çadır kurulacak alanın dahi kalmadığı[7], bilinen fakat hükümet ve idareciler tarafından üstü örtülmeye çalışılan gerçeklerdir. Öyle gözükmektedir ki deprem gibi doğal olayların afete dönüşmemesi için alınacak önlemler rant paylaşımının ağına takılmakta, sonrasında ise kriz fırsata çevrilerek “kentsel dönüşüm” planları altında bu paylaşımın sürdürülmesi kolaylaştırılmaktadır.

MV FCTP' [GP 'O G V Q V' X G' U T C Y N C T K'

İktidar farklı proje tanımlamaları ile mekan üzerindeki hegemonyasını geliştirirken, bu politikalara karşı sesler de irili ufaklı yükseliyor. Özellikle büyük toplum kesimlerini etkileyecek olan kentsel dönüşüm projelerine karşı iktidarın yadsıyamayacağı tepkiler oluşmuş, kentsel dönüşüm iktidar için de sorunlu bir tanım haline gelmiştir. Geldiğimiz sürecin sonunda kentsel dönüşüm projelerinin içerik olarak değil ancak yönetsel olarak farklılaştırılması söz konusudur. Sürpriz olmayan bu durumun yakından incelenmesi, farklı aktörler tarafından atılacak adımların belirlenmesi için elzemdir. Bu süreçte ortaya atılan fikirlerden bir kısmı için derhal uygulama zemini yaratılmaya çalışılmış (imar artırımı yoluyla dönüşüm, deprem odaklı dönüşüm), bir kısmı ise gerek yeterince açıklığa kavuşturulmadığı

gerekse de iktidar ve sermaye tarafından da tam olarak bir mutabakata varılamadığı için sonraya bırakılmıştır (imar hakkı transferi, imar borsası, kat mülkiyeti kanununda yapılacak değişiklik vb.).

Yaygın olarak kullanılan söylem değişikliğine baktığımızda, depreme karşı önlem alınması rasyoneli üzerine yükselen, deprem odaklı kentsel dönüşüm mutabakatının kurulduğu görülmektedir. Depreme karşı bunca zamandır alınamayan önlemler artık “kentsel dönüşüm” ile hayata geçirilecektir! Ardında çok büyük acılar ve sorunlar bırakan Van depreminin ertesinde Sabah Gazetesinde çıkan bir yazı, deprem söyleminin nasıl bir meşruiyet zemini yaratacağına ve ne denli hızlı bir şekilde gündeme hakim olacağına dair ipuçları taşıyor.[8] Gazetedeki röportajda GYODER başkanı Işık Gökkaya depremin sermaye-devlet işbirliği ile nasıl fırsata çevrileceğini ve deprem dönüşümünün amacının ne olduğunu açıkça belirtiyor: “Biz GYODER olarak Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın emrindeyiz, ne gerekiyorsa yapmaya hazırız. Milli seferberlik gibi herkesin bu fikrin arkasında olması lazım. Bu bir fırsattır.” Yine aynı röportajda Konut Geliştiricileri ve Yatırımcıları Derneği (KONUTDER) Başkanı Ömer Faruk Çelik ise depreme müdahale biçimi olarak iktidarın kentsel saldırı araçlarını tek tek sayıyor:

“Belediyeler İmar Müdürlükleri vasıtasıyla illerindeki dayanıksız binaları tespit etmeli, malikleri uyarmalı ve yeniden inşa için makul süreler vermelidir. Verilen süre içinde yeniden inşa tamamlanmamışsa, bu binalar kamu eliyle boşaltılmalıdır. Maliklerin boşalttığı bu evlerdeki imar hakları malikler adına mütesep hak haline getirilmeli ve malikler bu hakları her zaman kullanabilmelidir. İmar Kanunu ve Kat Mülkiyeti Kanunu da bu minvalde yeniden düzenlenmelidir. Özellikle bu iki kanunda yapılacak düzenleme ile mevcut yapılar üzerindeki haklar mütesep hak kabul edilmelidir. Bunun yanı sıra binaların tahliyesi için oy birliği aranmamalı makul bir çoğunluğun kabulü ile tahliye gerçekleştirilebilmelidir.”

Görüldüğü gibi, yeni süreçte sermaye ve iktidar, kentsel mekanda istedikleri gibi tahakküm kurma hayali içerisinde. Bunun için de yasal olarak yeni araçlar tanımlama çalışmaları yapılmaktadır. Hükümetin uzun süredir üzerinde durduğu imar hakkı artırımı, imar hakkı transferi ve borsası, kat mülkiyeti kanununda değişiklik yapılması ve acele kamulaştırma kararlarının yalnızca yenileme alanlarında değil tüm kentsel ve kırsal mekanlarda gerçekleştirilebilir kılınması, yeni stratejiler ve araçlar olarak önümüzde durmaktadır. Bu stratejileri biraz açarak önümüzdeki süreçte nelerle karşılaşabileceğimize dair bir tartışma ile ilerleyelim.

İmar hakkı transferi, 648 sayılı KHK ile yasal çerçeve içerisine girmiş bulunsa da henüz hukuki metinlerle açıklamaya kavuşturulmamıştır. KHK ile gündeme girmiş olan bu uygulama ile ilgili detaylı bilgiye ancak gazete haberlerinden ya da kentsel dönüşümü bir sektör olarak tarifleyen kimi girişimcilerin söylediklerinden erişilebilmektedir. Buna göre imar hakkı transferi kabaca şöyle özetlenebilir: imar hakkı kısıtlaması söz konusu olmayacak, yapılaşma yasağı ya da yapı kısıtı getirilecek alanlarda kullanılmayan imar hakları başka proje alanlarında kullanılabilir ve satışa sunulabilecektir. İmar borsası denilen ağ da bu noktada devreye girmekte ve bütünüyle özel sektörün inisiyatifine bırakılmaktadır. Kısacası imar hakkı transferinin, en basit tabirle yoktan imar hakkı ve rant yaratmak olduğunu söyleyebiliriz. Bu bakış açısı ile kentsel ve kırsal toprakların tümü bir rant aracı olarak görülürken, yaşam ve yaşam alanları bir borsada alınıp satılabilen bir hisseye, bir menkule dönüştürülmektedir. İnsanın doğa ve mekanla kurduğu ilişki yeniden tariflenmektedir. Bir başka önemli konu ise kat mülkiyeti ile ilgili yapılması düşünülen değişikliklerdir. Mevcut düzenlemeye göre, kat mülkiyetine tabi yapıların yıkılıp yeniden yapılmasına dair bir daire sahibinin bile karşı çıkması halinde anlaşma gerçekleştirilememektedir. Bu durum kuşkusuz ki müteahhitlerin projelerinin ve kentsel dönüşüm uygulamalarının gerçekleştirilmesinde önemli bir engel teşkil etmektedir. Hatta müteahhitler bundan o kadar rahatsızdırlar ki, deprem sonrasında Ali Ağaoğlu başta olmak üzere büyük müteahhitlik şirketlerinin sözcüleri insanların süreci tıkadıklarını belirterek bir kota getirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Nasıl bir kota istendiği ise belirsiz; kimisinde dönüşüme %60-70 onay verilmesi halinde uygulamaya geçileceği belirtilirken kimisinde bu oran %51'e kadar düşmektedir. Kısacası, oturduğunuz binadaki dairelerin yarısı dönüşüme evet diyorsa sizin de bir dönüşüm mağduru olmanız işten değil.

Kat mülkiyeti kanununda yapılmak istenen değişiklik ve ilk olarak Fikirtepe imar planı ile önümüze getirilen, imar hakkı artırımı yoluyla dönüşümün sağlanmak istenmesi, önümüzdeki süreçte konut alanlarındaki dönüşümün sadece gecekondular ya da çöküntü alanları olarak adlandırılan tarihi kent dokularında değil, orta sınıfın yaşamakta olduğu kent merkezine daha yakın alanlara da sıçrayacağının bir göstergesi.

''

MGPVUGN'O ©ECFGNGGT P'D T MV TF MNGT .'C\ O C\ NCTKXG''

O MCPNCTK'

Kentsel hareketlerin tümünde bir takım sorunlar ve gerileme gözlendiğini ve bu tıkanmanın nedenleri arasında seneler önce üretilen söylemlerin muhafaza edilmesi ve pratik ve teorik anlamda ilerleme sağlanamamış olmasının başat rolü oynadığını ifade etmiştik. Kentsel hareketlerin genelinde bir “kurumsallaşamama” problemi de bulunmaktadır. Burada kastettiğimiz, hareketlerin birer kuruma dönüşmesi değil kurduğu ilişkileri ve gücü biriktirememesi ve senelerdir aynı konular etrafında tartışıp bu tartışmaları pratiğe dökememesidir. İktidar müdahale araçlarını geliştirirken, mücadele eden gruplar bu gelişmelere yönelik karşıt hareket ve eylem biçimlerini yeterince şekillendirememektedir. Takip eden bölümde bu sorun alanı incelenmeye çalışılacaktır.

MQPW'CNCNPCTKFC'F'' P© ©O 'XG'MGPVUGN'O ©ECFGNG''

Kentsel hareketlerin en çok gündemde kalan mücadele alanlarından birisi konut alanlarının dönüşümüne karşı olan mücadelelerdir. Diğer bir mücadele alanı olan mega projelere karşı mücadeledeki kurumsal yapıların (TMMOB'a bağlı odalar vb.) aksine konut alanlarındaki mücadeleler yerel siyasi ve toplumsal örgütlü yapıları sürece katabilmiş, yeni yerel örgütlenmelerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Kentsel dönüşüm projeleri ya da yenileme projelerinin kendi konut bölgelerinde yarattığı yıkım tehdidine karşı mahalle halkının örgütlü bir biçimde karşı koyuşuyla başlayan mücadele pratiklerinde, farklı gruplar ve kişiler de sürece dahil olabilmektedir. Bu bakımdan geçkondu ve tarihi mahallelerdeki mücadeleler, kentsel muhalefetin toplumsal bir hüviyet kazandığı alanlardır.

Konut alanlarındaki dönüşüm süreçleri bu mekanlarda yerinden edilme, yıkım ve konuta yapılmış geçmiş yatırımları kaybetme korkusu yaratmaktadır. Geçmiş dönemlerin aksine, yeni dönemin kent politikaları bir mahallenin topluca yerinden edilmesini mümkün hale getirmektedir. Bu alanlardaki mücadelelerin temelinde bu korku yatmaktadır ve mücadele çoğu zaman geleceği belirsiz kılan, kapalı kapılar ardında tasarlanan projelere dair söylentilerin çıkmasıyla başlamaktadır. Örgütlenme ilk başta genellikle dönüşüm projesi ve imar planlarına ilişkin bilginin elde edilmesi ve mahallede dolaşıma sokulması işlevlerini yerine getirmektedir. Bu açıdan ilk tespitimiz; başlangıç aşamasında belirsizlikten doğan korkunun hızlı bir ivme kazandırmasıyla birlikte, sadece ve sadece bu korku temelli ortaya çıkan seferberliğin, orta-uzun vadede iktidarın süreci yavaşlatma, durdurma, farklı bir formda

tekrar başlatma taktikleri karşısında savunmasız kalmasıdır. Bu sorun bir bakıma daha geniş bir problem olan reaktif bir gündemle sınırlı kalma, pozitif bir gündemi kuramama durumuyla yakından ilintilidir.

Gecekondu bölgelerinde uygulamaya sokulan projeler; deprem tehdidi, tapu tahsisli ve kaçak yapıların yasallık sorunu, hatta zaman zaman bu alanların *suç, terör, ahıksızlık* yaratan yerler oldukları söylemleriyle meşrulaştırılırken buna karşı mücadele de, yaşanan mahalleye aidiyet, mahallenin kişisel tarihler açısından değeri, mahallelilik vurgusu, yeni konutlar için ödenmesi gereken peşinat ve taksit gibi maddi külfetlerin varlığı, yeni üretilen konutların kalite ve mimari özellikleri açısından yetersizliği, yeni konut bölgelerinin işyeri ve okul gibi mevcutta ilişkide bulunulan merkezlerden uzaklığı, yapılan projelerin katılıma açık olmaması, sürecin demokratik işlememesi, mevcut dönüşüm biçiminin sermayenin kârına odaklı, “kentsel” değil “rantsal” dönüşüm olduğu söylemleri üzerine kurulmuştur.

Bugüne kadarki mücadele örnekleri, ekonomik şartların muhalefet zeminin biçimlendirilmesinde öncül olduğunu göstermiştir. Yerinden edilmeye karşı tepki kuvvetlidir ve bu tepki beraberinde yerinde dönüşüm söylemini getirmiştir. Proje kapsamında gecekondu sahiplerine kaç konut verileceği ve mevcut konutların değerinin ne olduğu, verilecek olanların ne kadara mal edileceği, dolayısıyla ne kadar borçlanılacağı mahallelerin projeye yaklaşımının en belirleyici faktörleridir. Diğer söylemler muhalefetin başlangıç aşamasında etkili olsa da süreç, yerel aktörlerle iktidar arasında bir mücadeleyle kısıtlı kaldığında ve iktidar müzakereye hevesli olduğunda, proje şartlarının değiştirilmesi, kaybın minimize edilmesi mücadelenin hedefi haline gelmektedir. Yerelin dışından sürece destek veren aktörler ise alternatif bir gündemi öremedikleri müddetçe ya bu sürecin parçası olmak ya da dışında kalıp marjinalize olmaya mahkum gözükmektedir.

Kentsel dönüşüme karşı yürütülen mücadelenin önündeki diğer bir engelse kentsel dönüşümü gerçekleştiren kurumların dayatmacı yapısıdır. Herkese konut vaadini benimsemiş olan iktidar, kentsel dönüşüm mağduriyetini, izlediği uzlaşma yöntemleriyle daha da derinleştirmektedir. Hayat boyu sisteme bağlı ve borçlu bir nesil kurma çabasının sonucu olarak karşımıza çıkan kredili konut edindirme yöntemi, dönüşüm projelerine karşı üretilen söylemleri etkisiz kıldığı gibi, mücadele dinamizmini de kırmaktadır.

Elbette, yereldeki mücadelelerin hiçbir kazanımı olmadığı söylenemez. Projelerin başladığı ilk döneme nazaran, verilen mücadele sonucunda açılan müzakere kapıları projelerde kimi şartların değişmesini sağlamıştır. Fakat değişikliklerin projenin tümünün yaratacağı etkiyi

ortadan kaldırmaması ve değişen şartların projenin ileriki aşamalarındaki geçerliliğine dair muğlaklık, mevcut kazanımların mücadeleyi bölerek daha büyük kayıpların önünü açma potansiyeline sahip olduğunu da göstermektedir. Yerelde, iktidarla proje şartları çerçevesinde müzakereye sıkışan bir süreç her daim iktidarın yönlendirmesine tabi olma tehlikesinin altındadır.

Şüphesiz şu soruyu sormak önemli; proje alanlarında şartların değiştirilmesi dışında benimsenmiş bir hedef veya amaç var mı? Belki de Türkiye'deki gecekondulaşma süreci açısından en önemli hedefin formelleşme, yani formel konut piyasasının parçası olmak olduğunu söyleyebiliriz. Bu amacın birincil nedeni formelleşmenin getireceği potansiyel ranttan ziyade formel özel mülkiyetin günümüz ekonomik koşullarında geleceğe dair bir güvence olarak görülmesidir. Bir başka deyişle, konutun yasallaşması hem barınma açısından kişilerin haklarını aramada hakim orta sınıf algıya göre daha meşru olarak görülmekte, hem de formel konut piyasası içerisine dahil olunması nedeniyle yaşayanların ekonomik anlamda pazarlık şansını artırmaktadır.

Tarihi mahallerde yürüten süreç her ne kadar özel mülkiyetin bir güvence olmadığını ortaya çıkarsa da, bir güvence biçimi olarak “tapu”, gecekondu mahallelerinde önemini korumaktadır. Projeler ilk ortaya çıktıkları anlarda bu durum, muhtemel tapu beklentisini sona erdirip, uzun süreli bir borç sürecini başlatacak olması nedeniyle tepkilere yol açsa da, varolan konutların tapusunu almanın mümkün olmadığı kanısının yaygınlaştığı yerlerde, mümkün olduğunca az borçlanarak TOKİ konutlarından tapu edinmek, buralarda yaşayanlar açısından en iyi ikinci seçenek haline gelmektedir. Seçeneklerin bu kadar sınırlandığı bir ortamda, tekil mücadelelerin bir müddet sonra müzakereye seğirtmesine hiç şaşmamak gerekir.

Burada kentsel mücadelenin en çok tıkanıdığı noktanın mülkiyet konusu olduğu tespitini yapabiliriz. Yukarıda anlattıklarımızı özetle tekrarlayacak olursak; söz konusu alanlarda özel mülkiyetin söz konusu olması, bunun bir piyasasının bulunması, bir pazarlık masası kurulmasını sağlamakta ve müzakereyi iktidar açısından olanaklı kılmaktadır. Bu masadan kalkışın muktedirin yüzünü güldürdüğü ise hepimizin malumu. Müzakerenin karşısına salt direnişi koyduğumuzda ve yeni bir karşı-hegemonya projesi ile somutlanan umutlu bir ufuk yaratamadığımızda müzakereye giden bir süreç hiç de şaşırtıcı değil.

Bugün mekan üzerine alınan kararlar ve bu kararlara dayanarak gerçekleştirilen saldırılar artarken, bu alanlara ilişkin söylemler yetersiz kalmaktadır. Yereldeki/mahalledeki örgütlenme sonucu ortaya çıkan mücadelelerin söylemleri, her ne kadar giderek mahalle

sınırlarını aşarak diğer mahallelerle birlik olmak talebini içerse de, temel talep mahalle içerisinde kalmıştır. Her geçen gün, ortaklaşırılmayan, genişletilemeyen kentsel mücadeleden kopuş hızlanmaktadır. Bu nedenle, kentsel dönüşüme karşı, biraz da refleksif olarak ortaya çıkan mücadelelerin diğerleri ile ortak bir zemin kurma ihtiyacı daha da önem kazanmaktadır.

Birbirinden kopuk, yerel düzeyde kalan ve mevcut projeler çerçevesinde müzakereci bir seyir izleyen tekil mücadelelerin kırılabilmesinin yolu mücadelelerin ortaklaşması yoluyla ölçęini büyötmek ve ona karşı-hegemonik bir içerik verebilmektir. Bütünlüklü bir karşı-hegemonya projesinin öznesi olma yönünde irade belirten farklı mücadele odakları mevcut olmakla birlikte, gelinen nokta, bütünlüklü ve ortak bir amaca yönelik, bir başka deyişle ortak bir karşı-hegemonya projesi etrafında bir araya gelmiş bir kitlenin sağlanamadığını gösteriyor. Sözü ettiğimiz ortaklaşma, eylemde birliktelik olarak tanımladığımız bir süreç. Eylemde birliktelik ise saldırı karşısında direnenlerin birbirine destek vermesinden daha karmaşık ve ileri bir noktayı işaret etmekte. Ancak bu saldırıların özüne dair eleştirinin ortaklaşırılması ile birlikte, bu özün topyekun reddi ve başka bir hayatı bugünden kurma çabası etrafında bir eylem birlikteliği, deneyimlediğimiz platform ve benzeri yapılardan çok daha etkin bir muhalefetin oluşturulabileceği bir ortamı sağlayabilir.

Mücadelenin ölçęinin büyütölememesi, tekil projeler etrafında yerel mücadelelerle sınırlı kalmamızın, ilçe ölçęinin dışına çıkılamamasının ardında öncelikle iki önemli faktör bulunmakta. Birincisi siyasi partiler, sendikalar gibi kent ve ülke ölçęinde örgütlü yapıların kentsel mücadeleye daha duyarlı hale gelmiş olsalar da, alternatif bir vizyona sahip olmamaları ve bu mücadeleleri ulusal gündeme taşımamaları, yerelde çoğu zaman seçim odaklı kısa vadeli çalışmalar yapmaları, ölçęin büyümesinin önündeki en önemli engellerdendir.

Kentsel muhalefetin ilk dönemindeki yapısına baktığımızda, mevcut siyasi parti ve benzeri örgütlenmelerin dışında kalan yerel mücadeleler ve bu yerel mücadeleler ile iletişim içerisinde söz ve eylem üretme gayreti içerisinde bulunan ve siyaset üreten ancak yine bu siyasi örgütlenmelerin dışında bir alanda örgütlenen hareketler ile karşılaşmaktayız. Zaman içerisinde kentsel alandaki müdahalelere karşı siyasi örgütlenmelerin daha duyarlı olduğu ve bu alandaki mücadeleye dahil olduğu bir dönemin içine girdik. Gerek kitlelerle daha kolay ilişki kurabilmeleri, gerekse yaşama alanlarına saldırıların siyasi alanda formülasyonunu kamuoyuna daha etkin bir şekilde anlatabilmeleri nedeniyle kentsel siyasetin, muhalefetin

söyleminde yerleşmesine katkıda bulunmaları bu dönemin getirilerinden birisidir. Ancak, siyasi partilerin ve sendikal hareketin uzunca bir süredir kriz içerisinde bulunduğunu aklımızda tutmak gerekir. Tam da bu noktada kentsel/toplumsal muhalefet, bu krizin de aşılması yönünde potansiyeli bünyesinde barındırmaktadır.

Ancak bu dönemi, kentsel siyasetin genel muhalefet içerisinde kurumsallaştığı bir dönem olarak da görmemek gerekmektedir. Her ne kadar muhalefetin geneli kentsel konulardan haberdar olup bunlara duyarlı hale gelmişse de, meselenin özüne dair tartışmalara halen uzak geniş bir kesim bulunmaktadır. Kentsel muhalefetin, bütünlüklü bir mücadelenin öznesi olması önündeki engellerden birisini de bu sorun oluşturmaktadır.

Yerelde sıkışmış bir mücadelenin oluşmasındaki ikinci neden ise, yerel otoritelerin birincil muhatap kurumlar olarak görülmesidir. Süreç, merkezi kararların yerel belediyeler tarafından uygulanması olarak tezahür ettiğinden, yerel belediye biraz da geçmişten gelen alışkanlıkla tepkinin hedefi olmakta. Bu, farklı belediyelerin yetki alanlarında olan mahalleler arasında ortaklaşmayı zorlaştıran bir durumu da beraberinde getirmektedir. Buna karşın şunu belirtmek gerekir; 2009 yerel seçimlerinin ardından yaşanan yereldeki iktidar değişikliğine rağmen anlamlı bir değişimin olmaması, mahalleler açısından da yerel yönetimlerin sorunların çözümü için yeterli olmadığı kanısını kuvvetlendirmiş durumda. Bunun metropoliten ve ulusal ölçeklerdeki aktörlere yönelik bir tepkiye dönüşüp dönüşmeyeceği ise siyasi mücadele tarafından belirlenecektir. Ayrıca, son çıkarılan Kanun Hükmünde Kararnameler ile kurulan ve olağanüstü yetkilerle donatılan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, ulusal siyasal aktör olarak süreçlere daha etkili bir biçimde müdahil olduğu takdirde böylesine ortak bir mücadelenin hedefi haline gelebilir, gelmelidir.

Mücadelelerin yerelde ve tekil kalmasında etkili olan üçüncü bir neden ise mahalle ölçekli yapıların çoğu zaman mahallerde yaşadığı temsil krizi ve temsiliyetlerinin tehlikenin en yakıcı olduğu dönemlerle sınırlı kalmasıdır. Bu temsiliyet sorunu çoğu zaman mahalle ölçeğinin üstünde kurulan yapıları, mobilizasyon gücü olmayan kurumlar haline getirmektedir. Temsiliyet meselesi, sözünü ettiğimiz alternatif-karşı hegemonik gündemi kurmakla yakından ilgili olup, ama onun kadar mahalle örgütlenmelerinin konut meselesiyle sınırlı kalmasıyla da ilgilidir. Temsiliyeti genişletmenin ve yerel katılımı arttırmanın yolu, konutun yanı sıra mahallenin diğer önemli sorunlarıyla da ilgilenme, katılımcı gündemler oluşturma, mahallenin sosyal ve kültürel hayatının kalıcı parçası haline gelmekten geçmektedir. Karşı hegemonik alternatif gündemin oluşturulması, bir örgütlenme sorunu olduğu kadar yeni

fikirler üretme sorunudur da. Bunun bir ayağı makro-kent politikalarının eleştirisi ve bunların değiştirilmesinin mücadelesidir. İkinci bir ayağı ise daha önce sözünü ettiğimiz barınma, sağlıklı çevre, kentsel hizmetlere erişim gibi ihtiyaçları güvence altına alabilecek yeni kolektif mülkiyet(sizlik) formlarını düşünmekten ve üretmekten geçmekte. Kooperatifleşmenin radikalleştirilmesi, özel mülkiyete dayanmayan hak ve güvence formlarının bulunması, kiracılara yönelik girişimler buna yönelik örnekler olarak sıralanabilir. Mekanın kolektif örgütlenmesini, yeni bir kamusalığın oluşumunu sağlayacak yaratıcı girişimler, yeni yorumlar geliştirmek açısından bugün oldukça gerideyiz.

MQPW'CNCPNCTKF K İP F CM 'F GT'MGP VUGN'O ©ECF GNGNGT'''

Konut alanları dışındaki kentsel mücadeleler, daha çok birbirinden ayrı gelişen ve kentin çeşitli bölgelerinde hayata geçirilmek istenen büyük projelere karşı ortaya çıkan hareketler olarak gelişmektedir. Büyük projeler ya da kamusal mekanların dönüşümü gibi sorunlar, kentsel dönüşümde olduğu gibi belirli bir yerelliğin birebir karşı karşıya kaldığı sorunlar değildir. Bu da, bu sorunlara karşı örgütlenmenin önündeki güçlüklerden birisidir. Bu mücadeleler bu yüzden genellikle mevcut muhalif örgütlerin birebir çalışma yapması ya da platformlarda bir araya gelmesi ile yürümektedir.

Platformların bir kısmı, daha çok bir sendika ya da meslek odasının büyük projelerin kendi alanı ile ilgili olması nedeniyle bunlara özel ilgi göstermesi sayesinde yürümekte. Örneğin Haydarpaşa'nın dönüşümüne karşı halihazırda bir platform bulunmakta iken bu mücadele ilgili meslek odaları ve özellikle Birleşik Taşımacılık Çalışanları Sendikası tarafından sırtlanan bir süreç olarak devam etmektedir. Keza 3. Köprü Yerine Yaşam Platformu çatısı altından yürütülen mücadele de benzer süreçler söz konusu olmuştur.

Platform örgütlenmelerindeki sorunlardan birisi her konu başlığında ya da proje özelinde ayrı bir platformun kurulmasıdır. Üstelik iki mücadelenin bileşenleri arasındaki kesişme kümesi oldukça kalabalık olmasına rağmen. Bunun başlıca sebebini, yapıların ya da kurumların platformlara, o platformun karşı olduğu sorun alanı özelinde temsilciler göndermesi ve platformlardaki varlığın önemli ölçüde temsiliyet düzeyinde kalması; bir kısım yapının bu mücadeleyi tüm tabanına yaymaması olarak niteleyebiliriz.

Bununla bağlantılı olarak; platformlarda örgütlenmenin, esas olarak mücadele içinde bir bürokrasi yaratmasından söz edilebilir. Özellikle yasal ve hiyerarşik örgütlenmelerde, platform olarak alınacak her kararın bir de kendi yapısı içerisinde yönetim kurulu ya da üst

organı nezdinde değerlendirmeye tabi tutulması gibi örneklendirebileceğimiz sorunlar, bu tarz yapılanmaların eylemliliklerini kimi durumlarda yavaşlatmaktadır.

Platform tarzı örgütlenmelerin doğası gereği kimi yapıların gücüne güç katan, kimi yapıları da soğuran çalışma alışkanlıkları platform içinde güvensizlik yaratmakta ve bu da platformlarda yaşanan sorunların başında gelmekte. Platformlar içerisinde bulunan kurumların ve grupların birbirlerine karşı olan güvensizlikleri, çoğunlukla platform bürokrasinin artmasına ve reflekslerinin yavaşlamasına neden olurken, bir yandan da örgütsel çekişmelerin, rekabetin bürokrasiyi yeniden üretmesine yol açıyor. Platformlarda yaşanan sıkıntıların bir kısmı ortaya konan ilkelerle çözülmeye çalışılırken, bu ilkelerin kolayca arkasından dolanılabılır olması ise geri dönülemez tahribatlar yaratabilmektedir.

Peki platformlarda bir araya gelmedikçe nasıl sahici ilişkiler kurulabilecektir? İçinde bulunduğumuz koşullarda bunun nüveleri mevcut. Eylemde bir araya gelen, ortak talebi savunmak için birbiriyle ilişki kuran, sorunlarını birbiriyle ilişkilendirerek bütünlüklü bir mücadelenin anahtarını ortaya çıkartmak için emek koyan kır ve kent mücadelesinin farklı bileşenleri, daha direngen ve daha güçlü bir siyasi öznenin soluğunu hissettiriyor.

Platformlar ancak sorun odaklı olduklarında işlevsel olabiliyor ve daha hızlı ve etkin işleyebiliyor. Platformlar bir ortak fikriyat ve siyasal hat çerçevesinde değil, bir sorun etrafında asgari müştereklerde bir araya gelen ve bu soruna karşı mücadelede asgari müşterek çerçevesinde bu sorun dışında kalan alanlardaki anlaşmazlıkların geçici olarak bir kenara bırakıldığı yapılardır. Bu açıdan acil müdahale edilmesi gereken sorun alanlarına ilişkin elimizdeki en etkili araçlardan birisi olarak da yerini korumaktır.

Yine genel mücadele alanına dair konulardan birisi de kamu arazilerinin satışı ve kamusal mekanlar üzerinde planlanan projelerdir. Bu projelere karşı tavrıda, mekanların kullanımı konusunda halihazırdaki sınıfsal ayrışma ve farklılıkların mücadeleye yansması büyük bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna karşı yapılması gereken, bu sınıfsal farklılık algısını ortadan kaldırarak, özelleştirme ve satış karşıtı bir noktadan da yola çıkarak mekanı tekrar üretme ve kullanma hakkının toplumsal bir olgu olduğunun vurgulanmasıdır.

Tarihi kültürel varlıklara ilişkin olarak yürütülen mücadelelerdeki zayıf nokta, bu kültürel varlıkların kendinde bir değeri olduğu iddiası üzerinden bir itirazın dile getirilmesidir. Bu türden bir itiraz, bir mekanın salt fiziksel ya da sanatsal özelliklerinden ötürü korunması gerektiği anlamına geldiği için iki türden sıkıntı ortaya çıkarmaktadır. Bunlardan birincisi,

toplumsal bir bağlamda söylem oluşturulmadığı için mekanın, fiziksel olarak korunmasının ancak sermaye tarafından temellükü ile gerçekleşmesidir. Hatta fiziksel koruma siyasal iktidar tarafından da kullanılarak, sermayeye yeni alanlar açılmaktadır. Örneğin, Taksim’de Gezi Parkının bulunduğu alanda Taksim Kışlasının ihyası projesi. İkincisi ise, o mekanın fiziksel özelliklerinin toplumun geniş kesimlerine, gündelik yaşam pratikleri açısından çok bir anlam ifade etmeyebileceğinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenlerle özellikle tarihi ve kültürel mirası korumaya yönelik mücadeleler toplumda bir karşılık bulunamadığında, mesele politikleştirilmediğinde ve gündelik hayatın dinamikleri içinde yer almadığında büyük resmin karşısında yer alan mücadelenin içinde var olamamaktadır.

Öte yandan İstiklal Caddesinde bulunan “Emek Sineması” örneği gibi mekanın kullanım değeri, kolektif mekan vurguları üzerinden örgütlenen mücadeleler de mevcuttur. Ancak burada, yukarıda sözünü ettiğimiz şekilde; o mekanı gündelik yaşam içinde kullanmayan kesimlerin bu türden bir mücadeleye ikna olabilmesi şu aşamada güç gözüküyor. Bu da mekan kullanımında yaşanmış olan sınıfsal farklılaşmanın mücadeleye de yansması ile sonuçlanabiliyor. Fakat bu mekanın kamu mülkiyeti olması, kamunun zaten kendine ait olanı ele geçirip tekrar kamulaştırması talebini de doğurmalı. Bu talep çerçevesinde örgütlenerek kentteki tüm kamu arazileri, mekanları sermayenin saldırısından koruyacak bir dilin ve eylemliliğin inşası, mücadelenin başarısı olacaktır.

D TN MVG'O ©ECFGNG'XG'©TGV O "

Mekan üzerinde yaşanan çatışmalar ve mücadele hatları, mevcut siyasi hayatın dinamiklerinin de bir göstergesidir. Bu çalışmada bahsedilen kentsel mücadele pratikleri, Türkiye’nin siyasi hayatından ayrılmış kentsel ya da mekansal pratikler olarak düşünülemez. Mücadeleleri irdelerken de, öneriler getirirken de, bu siyasi hayatın içerisinde bir alanda ve belirli bir siyasi hat benimseyerek ilerlemek gerekmektedir.

Öncelikle yaşamın her alanında karşı karşıya kaldığımız saldırıların özüne dair bütünlüklü tespitlerle süreci irdelemeli, belirlenen siyasi hat çerçevesinde gündelik mücadele pratiklerine dair bu tespitlerden yola çıkarak sürekli bir tartışma, bir forum yaratmalı ve başka bir hayatı bugünden kurma çabası etrafında bir eylem birlikteliği sağlamalıyız. Bu birlikteliğin yürüteceği mücadele anti-kapitalist bir mücadeledir. Bu noktada, İMECE Toplumun Şehircilik Hareketi olarak söyleyegeldiğimiz kır-kent hareketlerinin birlikteliği, kentsel sorunların salt barınma sorunu olarak değil birbiriyle ilintili ve esas olarak emeğin ve doğanın

sömürülmesi ve tahakkümü sorunu olarak görülmesi ve bu doğrultuda bütünlüklü bir muhalefet ve mücadele örülmesi gerektiği tespitimizi yineliyoruz.

Günümüz toplumsal pratiklerinde mekan, iktidar mücadelesinin merkezinde yer almakta ve hegemonya projelerinin, mekanın bu stratejik önemini göremediği ölçüde başarı şansı da giderek azalıyor. Mekanın bu stratejik konumu sadece bugünü anlamaya yönelik değil. Mekan, geleceğe yönelik bir toplumsal yaşam tahayyülünde de merkezi bir konumdadır. Ancak bu tür bir stratejik konumun sağlıklılığı, mekanın toplumsal yaşama dışsal bir unsur değil, toplumsal olarak üretildiğini kavrayabildiğimiz ölçüde mümkün. Bugün, başka türlü bir kent ve toplum kurulmasına yönelik hayallerin kısıtlandığı, tartışma konusu bile yapılmadığı bir bilinç körlüğü dönemi yaşanmakta; insanlar birbirinden, mekandan, doğadan ve yaşamdan soyutlanmaktadır. Dolayısıyla bir ütopyayı tartışmak bile, radikal bir kopuş sürecinin başlangıcının önemli bir unsurudur.

Yaşadığımız dönemde iktidar mekanı yeniden kurarken, otoriter rejimleri aratmayan büyük ölçekli mekansal organizasyonlar kurgulamaktadır. Mekan üzerinden her şeyi “mümkün kılma” şiarını benimseyen iktidar, halkı sorgusuz sualsiz biat eden bir kitle haline getirmeye çalışmakta. Bu nedenle yaşama alanlarımızı kurgulama hakkımızı yeniden elimize almamız ve bunun için toplumsal bir mücadele zemini kurmamız son derece zaruri.

Bu mücadele zemini, muktedirin hegemonyasına karşı bir hegemonya projesinin nüvesi olmaktan geçmekte. Bunun için de refleks tepkilerin üzerine kurulu değil, geleceğin tahayyülüne dair tartışmalar barındıran proaktif ve pozitif bir gündem oluşturma ihtiyacımız var. Karşı-hegemonik alternatif gündemin oluşturulması bir örgütlenme sorunu olduğu kadar, yeni fikirler üretme sorunudur da. Bunun bir ayağı makro-kent politikalarının eleştirisi ve bunların değiştirilmesinin mücadelesidir. İkinci bir ayağı ise daha önce sözünü ettiğimiz barınma, sağlıklı çevre, kentsel hizmetlere erişim gibi ihtiyaçları güvence altına alabilecek yeni kolektif mülkiyet(sizlik) formlarını düşünmekten ve üretmekten geçiyor. Kooperatifleşmenin radikalleştirilmesi, özel mülkiyete dayanmayan hak ve güvence formlarının bulunması, kiracıları kapsayıcı ve sürecin dışında konumlandırmayan girişimler bu süreci örebilecek tartışmaları yaratabilir.

Sahte katılım söylemleri karşısında, özyönetim mekanizmalarının oluşturulduğu, yaşayanların mekanın ve toplumsal yaşamın şekillenmesinde doğrudan karar mekanizmalarına katılabildiği bir demokratik yapının nasıl kurulacağına dair fikir üretmek, sürecin son derece önemli bir unsuru.

Kentsel muhalefetin büyütülmesi ve karşı iktidar projelerinin geliştirilmesinde, mevcut sistem karşısında kaybeden kesimlerin bir araya gelebilmesi gerekiyor. Toplumun en yoksul katmanları ile birlikte giderek orta sınıfı da içermeye başlayan bu kesimlerin, ortak sorunlar karşısında, ortak talep ve yaşam alanlarını üretilebileceği (ulaşım, barınma, sağlık vd.), bütünlüklü bir politik hareketin geliştirilmesi elzemdir. Satış gündemdeki sağlık ve eğitim kuruluşları konusu etrafında sendika, üniversite ve benzer örgütlerle çalışmaların yapılmaya devam edilmesi ve bunların geliştirilmesi, kentin salt barınma sorunu etrafında kavranmasının yarattığı sorunları azaltacak ve kentsel mücadeleye dinamizm kazandıracaktır.

Bu muhalefetin toplumsal zemininin oluşturulmasında ve büyütülmesinde gündelik hayatın pratikleri içerisinde anlaşılabilen, kullanılabilen ve yeniden üretilebilen, bilimsel alan ile toplumsal alanın birbirini dışlamadığı bir dilin kurgulanabilmesi gerekmektedir. Aynı eksenden hareketle, kentsel dönüşüm mahallelerinde ortaya çıkan temsiliyet sorununa karşı, temsiliyeti genişletmenin ve yerel katılımı arttırmanın yolunun konutun yanı sıra mahallenin diğer önemli sorunlarıyla da ilgilenme, katılımcı gündemler oluşturma, mahallenin sosyal ve kültürel hayatının kalıcı parçası haline gelmesiyle gerçekleşebilecektir.

Kentsel mücadeleyi mahalle ve mülkiyet eksenli değil yaşama alanlarımızı geri almak üzere kalıcı ve üretken bir mücadele zemini üzerinden toplumsallaştırmak gerekmektedir. Bu bağlamda, mücadeleyi toplumsallaştırmak üzere neler yapılabilir sorusu önem kazanmaktadır. Ortaya çıkan sorunların kişiler ile birleştirilerek değil kavramlar, yöntemler, uygulamalar ve etkileri üzerine yapılacak bir tartışma ile netleştirilmesinin, ayrılıklar ya da ayrışmalara yol açacak olsa dahi, uzun erimli bir mücadele hattının kurulması açısından önemli olduğu, fakat siyasi ayrılıkların dahi somut olaylarla gün geçtikçe değişebileceği, bu nedenle de tartışma ve ayrışma zeminlerinin öznelleştirilmeden ve örgütlere, bireylere, farklı alanlarda verilen emeğe saygılı bir şekilde kurulması gerekliliği bulunduğu söylenebilir.

Yaptığımız bu tespitler ve öneriler doğrultusunda bu zeminin ve dilin oluşturulması için çalışmaya, tartışmaya, mücadeleye hazırız ve devam ediyoruz. Başka bir hayatı bugünden kurmak için beraber tartışmaya, üretmeye ve mücadeleye...

"
"
"
"
"

MC[P CMNCT''

[1] Ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. İmece (2008), “Toplu Kurumsal İflasımız: TOKİ Barınma Hakkından Sermaye Birikimine Doğru Konut Sorunu”, 32. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu Kitabı, ŞPO, İstanbul.

[2] Bu yönde bir tartışma İmece'nin 4. Yıl Forumunda gerçekleştirmeye çalışmıştık. Sonuç metni için bkz. İmece, toplumunsehicilikhareketi.org/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=23&Itemid=28

[3] Eyüp Can, Kim çılgın, proje mi Başbakan Erdoğan mı?, 28.04.2011, Radikal Gazetesi, <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalYazar&ArticleID=1047613>

[4] Hürriyet Gazetesinin Sulukule ilgili oldukça önemli bu haberi yayınlamasının altındaki nedenler de sermaye-iktidar ilişkilerinde rantın nerede konumlandığını ve kent üzerindeki güç ilişkilerinin nasıl şekillendiğinin, bu güç ilişkilerinin de tüm siyasi hayatı nasıl etkileyebileceğinin göstergesidir. Sulukule'deki kentsel dönüşüm projesi en başından itibaren çokça eleştirilmiş, Sulukule Platformu adı ile bir çok farklı kesimin bir araya geldiği bir yapı kurulmuş, akademisyenler, öğrenciler tarafından alternatifler yaratılmaya çalışılmış, hatta konu AB parlamentosuna kadar gitmiştir (daha detaylı bilgi için bkz.

Sulukulegunlugu.blogspot.com). Ancak Sulukule projesine karşı yükseltelen seslerin yaygın medyada yeterince yer bulabildiğini söylemek mümkün değildir. Ta ki Emekli Sandığına ait arazide yer alan Hilton otelinin özelleştirilmesi ile bu araziye satın alan Doğan Grubunun, bu arazideki imar haklarını arttıramadığı için AKP yönetimi ile arası açılana dek. Bir türlü istediğini elde edemeyen Aydın Doğan'ın bundan sonra kullanacağı baskı unsuru ise medya olacaktır. 2008 Eylül'ünden itibaren Doğan Medya grubuna bağlı yayın organlarında AKP'ye karşı bir tutum sergilenmiş, AKP'nin yolsuzlukları yayınlanmıştır (bkz. Başbakan R. Tayyip Erdoğan'ın Aydın Doğan'a cevabı: “Kuyruk Acısının Nedeni Hilton” Kanal 7 Haber Bülteni, 7 Eylül 2008, <http://www.youtube.com/watch?v=b8dNkDIQS2U>; “Doğan-Erdoğan Kavgası Manşetlerde!..”, 7 Eylül 2008, <http://www.medyaradar.com/haber/medyagunlugu-20621/dogan-erdogan-kavgasi-mansetlerde--kim-ne-dedi--iste-gazetelerin-mansetlerinden-o-kavga.html>) İşte bu süreçte Sulukule'nin yeni sakinleri haberi de Hürriyet Gazetesinde yer almıştır.

[5] Köprü projesi ile ilgili nasıl bir süreç izlendiğine ve rant paylaşımlarına dair ayrıntılı bilgi için bkz. İMECE Toplumun Şehircilik Hareketi 3. Köprü raporu -

http://toplumunsehicilikhareketi.org/images/stories/imece/kopru_raporu_imece.pdf

[6] “Ali Ağaoğlu: Depremde ölen şanslıdır. Kumları Marmara Denizi'nden demirleri hurdadan çektik!” Referans Gazetesi, 20 Ağustos, 2009

[7] Toplum İçin Şehircilik tarafından hazırlanan İstanbul'daki çadır kurulabilecek alanlardaki yapılaşmaları gösteren rapor İstanbul'un afet planı ve İstanbul'daki olası bir depreme karşı alınan önlemlere dair kapsamlı bilgiler sunmaktadır. İstanbul'un Acil Eylem Planı İktidarın Rant Planlarının

Kurbanı, http://www.toplumicinsehicilik.org/index.php?option=com_content&view=article&id=203:istanbulun-acil-eylem-plan-ktidarn-rant-planlarnn-kurban&catid=2:raporlar

[8] Sabah Gazetesi, 27.10.2011, “2 Milyon Konutun Yenilenmesi

Gerek”, <http://www.sabah.com.tr/Gundem/2011/10/27/2-milyon-konutun-yenilenmesi-gerek>

"
"
"
"
"
"
"
"
"
"
"
"

ZKQVWTWO <MGP VUGNF" P © © O "
Qwtwo 'Dc nnp,<Orhan Sarialtun

SORU-CEVAP

QTJ CP'UCTKCNVWP/ Teşekkür ediyoruz. Soru-cevapları toplu alırsak ve biraz da hızlı ve kısa tutarsak sevinirim.

QMCP" MCTNIFC / Şehir plancısıyım, İzmir'den katılıyorum, serbest çalışıyorum. Öncelikle teşekkür ediyoruz bu verdiğiniz bilgilerden dolayı. Kentsel dönüşüm önümüzdeki süreçte, kentleşme sürecinde en önemli konularımızdan bir tanesi, tabii bunun çok geniş bir konu olduğu da ortada, ancak iki tane konuyu ben serbest çalıştığımız için biraz da pratik reel de bakıyorum. Yani o boyutuyla biraz yoğunlaşıyor kafam, şimdi burada iki tane önemli konudan bahsedildi, ben iki soru sormak istiyorum bununla ilgili. Birincisi kentsel dönüşümde dönüştürülecek olan alandaki yaşama kültürünün, aidiyet kültürünün korunması, oradaki ilişkilerin, akrabalık ilişkilerinin vesaire korunmasına dikkat edilmesi; ikincisi de dönüşümün gerçekleşebilmesi için işin ekonomik boyutu kentsel değil, rantal dönüşüm olmasın eleştirisi çerçevesinde. Şimdi birinci sorum şu: Bu mevcut kültürel dokuyu korumak gerekir dediniz. Böyle bir örnek var mı ben merak ediyorum. Mesela, bir örnekte de çocukların şeyi tekmelediği, asansörleri tekmelediği, bunun da oradaki yeni dönüşmüş olan alana, apartman kültürüne uyumsuzluğun bir göstergesi olarak sundunuz. Ben aslında tam öyle düşünmüyorum, çünkü çocuk bir üründür, ona verilen kültürü yansıtır çocukluk aşamasında. Mesela, bir örnek vereyim: İzmir Kadifekale'de bir kentsel dönüşüm projesi uygulandı eksileri-artıları birlikte, orada da o dönüşüm, çöküntü işte sizin ifadenizle çöküntü alanlarında yaşayan çocuklar öbür apartman yaşantısına geçmeden önce de Kadifekale'den o Yeşildere yolundan geçen arabalara taş atıyorlardı mesela. Asansörü tekmelemiyor, ama taş atıyor arabaya, o bir kültür o yaşamın getirdiği, burada sakın çocukları suçladığım, vesaire bir noktaya da düşmek istemem, çocukları bu anlamda suçlamam, onlar bir ürün, toplumun ürettiği bir kültür. Böyle bir örnek var mıdır? Aidiyet kültürünü oradaki yaşama tarzını, oradaki yaşama kültürünü dönüştürdüğünüz alanda da yaşatabildiğiniz bir örnek var mıdır? Bunu merak ediyorum. Bir de rantal dönüşüm değil, kentsel dönüşüm dedik. Elbette ben de bir serbest çalışan kamu duyarlılığında olan bir plancı olarak kentlerde üreyen rantın kamuya dönmesiyle ilgili de bir anlayışa sahip olan plancı olarak şunu da merak ediyorum: Pratikteki uygulamalardan gördüğüm işin reelinde de gördüğüm ve işin en önemli boyutu mülk sahiplerine yaşadığı alan kadar bir alanı veriyor olmak, çünkü onları yaşatacaksınız orada, önceliğimiz buydu, bir yere sahip olmalarını sağlamak orada ve ayrıca bunu kamu eliyle yapamayacağınıza göre, kamu bu kadar yükün altından ekonomik anlamda kalmayacağına göre bunun gerçekleşmesi için hangi imkanı kullanacağız, nasıl

XI. OTURUM: KENTSEL DÖNÜŞÜM

gerçekleşecek? Orada aldığımız, yıktığımız, ortadan kaldırdığımız her bir yaşama birimini oluşturmak için ekonomik anlamda nasıl bir öneri var? Teşekkür ederim.

Fq:0Ft0'CUWO CP "V©TM©P/ Ben de bir-iki saptama yapayım. Son Hatice'nin yaptığı açıklamalarda aslında Yasemin'in sorduğu sorular, diğer katılımcılarda da benzer sorular oldu, ama çok benzer yerlerde ortaya çıkıyor. Yani bir ortak noktası çıkıyor sorulan sorular açısından öneriler ve daha gelecek konusunda. Şimdi bir bundan sonra daha da fazla etkilerini göreceğimiz bir kentsel dönüşüm sürecine giriyoruz aslında ve burada bir tür kentlerin yaşam alanlarını korumak anlamında ciddi bir muhalefetin de oluşması bir anlamda zorunlu hale geliyor ve bundan sonra sanıyorum bu tür muhalefetler daha da sertleşerek devam edecek. Çünkü müdahaleler de daha sert olacak. O anlamda bunların tekrar tekrar konuşulmasında çok önemli olduğunu görüyorum, yani bir araya gelme şimdi sorular şunlar: Herkes sadece kendi başının çaresine mi bakıyor ya da kendi en acil sorunuyla mı ilgileniyor, yoksa bütün kenti ilgilendiren bir neoliberal projeye karşı bir mücadelede bir araya gelme şansları da olabilecek mi, olabiliyor mu? Çünkü hepimiz biliyoruz ki, bunu Sulukule örneğinde gördük, Ayazma'da gördük, bundan sonraki örneklerde de bunu göreceğiz. Bir araya gelmezse eğer ve sadece kendi alanındaki problemlere yönelerek ve sadece mülkiyet sorunu etrafında bir mücadele gerçekleştiriliyorsa, aslında bir müddet sonra da bu yalnızlaşıyor ve diğer alanlardan da diğer meselelere dahil olunmadığı için de sonuç hüsrana oluyor aslında. Yani şimdiye kadar bu tür mücadelelerden hatırladığımız var mı bilmiyorum bir başarılı örnek çok az hatırlıyoruz. En azından o mücadelede şöyle bir şey oluyor, süreci uzatmak oluyor, biraz o süreç içinde o mücadelelerde insanların bilinçlenmesi oluyor, bir araya gelmeler oluyor, ama çok güçlü de bir tepeden uygulamalar var ve bu güce karşı çıkabilmek için de çok ciddi, yani bütün kent çapında ve bir politik boyutu da olan bir mücadele olması şart görünüyor. Onun için bu iki tartışma bundan sonra da sanıyorum gündemimizde çok olacak. Yani yerel mücadele mi, yoksa yerellerin birbirine desteğinin yetmediğini söyledi Hatice, yani bu böyle bir destek değil, o hepsini bir araya getiren belli ilkeler bazında ve kent çapında mücadelenin muhalefet etme biçimleri ne olacak? Bunu herhalde çok tartışmamız gerekecek.

Bir de bir saptama yapmak istiyorum Esra Köten Peker'e Tophane'yle ilgili olarak, aslında şunu dediniz: "Sanatçılarla orada yerel halk bir arada olabiliyor, birlikte mücadele edebiliyor", ama bu aslında daha çok dünyada biraz daha henüz rantların bu kadar yüksek olmadığı, kent toprağının bu kadar kıymetli olmadığı zamanlarda olan mücadele biçimleri, şimdi pek dünyada buna pek rastlamıyoruz. Çünkü artık herkes kendi yaşam alanını çok daha hırslı bir şekilde korumaya çalışıyor ve hatta size şunu söyleyeyim: Örneğin Hollanda'da birtakım mahalleler artık sanatçıları mahallelerine sokmuyorlar. Bu çok ilginç bir mücadele

biçimi olarak ortaya çıktı, onlara ev satmıyorlar, kiralamıyorlar, bunun nedeni de bir sürü yerde ortaya çıkan deneyim aslında o sanatçıların zaman içinde buranın soylulaştırılmasına neden olduğunun fark edilmiş olması, öğrenmiş olmaları.

Bir de şunu söyleyeyim, yani hani bu araştırmayı belki sürdüreceksiniz ya da devam edeceksiniz, umarım da yaparsınız, daha hani burada mesela, kiracı mülk ayrımını çok ciddi yapmak lazım. Yani kiracılar ne durumda, kiracı oranı nedir, orada mülk sahipleri midir o mücadeleyi yapan? Yani o ayrımlar yapılmadan burada kiracıların da ben eminim çok fazla olduğunu düşünüyorum yüzdesel olarak, burada kimdir bu mücadeleyi yapan? Uzattım, ama bir-iki şey daha ekleyeyim. Bir de insanlarda hem bir çaresizlik duygusu var, hem de bir yanlısamalı umut duygusu var. Yani biz bunu 6 mahallede yaptığımız kentsel dönüşüm araştırmasında çok net bir biçimde gördük, Tarlabası'nda bile insanlar bu dönüşümden medet umuyorlar. Böyle bir hem kendilerine yeterince bilgi verilmemiş oluyor, bir kere bütün gelecekle ilgili kurgular çok muğlak bırakılmış oluyor. O muğlaklık içerisinde kendilerinin de aslında bu dönüşümden bir pay alabileceğini ve orada kalabileceklerine dair bir yanlısama da geliştirebiliyorlar ya da toplumun onlara empoze ettiği ya da o birtakım medya yoluyla bir dezenformasyon yoluyla kentsel dönüşüm konusunda da bir olumlu fikir de elde etmiş olabiliyorlar. Yani aslında bu durum çok karışık, yani insanların anlam dünyalarını kavrayıp, o anlam dünyalarından sonuç çıkarabilmek için o anlam dünyalarını daha deşmek lazım, onu diyeceğim. Yoksa onların verdiği cevaplar sadece bizim bir yorum yapmamıza yetmeyecek, çünkü o yorumlar zamana göre de değişiyor. Daha henüz tehdit çok yakın değilken ve bilgiler çok muğlakken insanlar daha umutlu olabiliyor, ama deneyimler artıp da bir yerlerdeki mağduriyetler görülünce insanlar birden bire o anlam dünyalarında da ciddi bir değişime uğruyorlar. O nedenle çok daha kapsamlı, çok daha incelikli ve bütün o hani bağlamı da göz önünde tutan bir şekilde yorumlar yapmak lazım, onu söylemek istedim. Teşekkür ederim.

QTJ CP'UCTICNVWP/ Teşekkür ediyoruz. Arkadan bir arkadaşımız var. Soruları biraz kısa tutarsak sevinirim.

MWO TW'¥ KNI RP/ Ben bir ekleme yapmak istiyorum. Yasemin Hanım'ın sunumunda bahsettiği Derbent Mahallesi Derneği aslında Sarıyer'de Sarıyer Mahalle Dernekleri Platformu'nun bir üyesidir. Sarıyer Mahalle Dernekleri Platformu Sarıyer'deki bütün gecekondulu mahallelerinin -bu 15 üzerinde bir mahalle ediyor- bütün derneklerinin bir araya gelerek kurmuş olduğu bir platform, her hafta kendi mahallelerinde yapılan toplantıların ardından bir de haftada bir kendi aralarında bir platform toplantısı gerçekleştiriyorlar. Bu platform Hatice arkadaşımın bahsetmiş olduğu radikal kooperatifleşme üzerine düşünüyor ve onun üzerine hareket etme eylemine de geçmiş bulunmakta. Bu da ilk bir örnek sadece bir

XI. OTURUM: KENTSEL DÖNÜŞÜM

ilçenin bütün gecekondulu mahallelerinin kurmuş olduğu bir platform olması açısından bir örnek, biz bunu daha önce tüm İstanbul için mahalle dernekleri platformunu kurmaya çalıştığımız zamanlarda beceremediğimiz, yaşatamadığımız, sürdürmediğimiz şeyi inşallah burada sürdürülmeye çalışılacak. Bilmiyorum, ama böyle güzel bir araya gelmeler, örgütlenmeler var, ama çok çetin bir savaş mahallelilerin verdikleri bunlar, ama onları da yalnız bırakmamak gerekiyor. Meslek odaları, aktivist gruplar, sivil toplum kuruluşları ve gündelik hayatta her mücadeleye katkı sunan tüm gruplar olarak, ben bunu eklemek istedim, teşekkür ediyorum bütün sunumlarınız için.

QTJ CP'UCTKCNVWP/ Evet, güzel bir örnek. Hemen orada verelim.

I ©TMCP'CMİ ©P/ İki tane sorum, bir katkı var. Şimdi Tophane'yle ilgili sunuma bir soru soracağım. Sunumda yan bireysel görüşmeler üzerinden bir sunum gerçekleşti. Oradaki insanların bu gelişmelere nasıl baktığına dair çeşitli saptamalar vardı. Şöyle bir sorum var: Orada Tophane'de özellikle din örgütlü bir İslami cemaat ve onun hayata etkisi var. Acaba sizin bu çalışmanızda oradaki bu olayları tetikleyen ve sonrasında gelişmelerde bu cemaatin rolü, etkisi nedir, nasıl bir gözlemlerinizi oldu ya da böyle bir gözleminiz var mı?

Kartal'la ilgili bir sorum var. Kartal Küçükçekmece projesiyle birlikte çok gündeme geldi Kartal dönüşümüyle ilgili, ama Kartal'da şöyle bir şey var: Mesela, beş aşamalı bir dönüşüm gibi bir şey var. Projede çok önde çıkan sahil bölgesinde aslında şu an hemen hiçbir şey olmadığı, çok büyük alanlar olmasına rağmen hiçbir dönüşüm olmadığı E5'in altında büyük konut sermaye, E5 ve TEM çevresinde büyük sermaye gruplarının alanları toparlayarak, özellikle sanayi alanlarını toparlayarak bir dönüşümü söz konusu, ama sizin sunumda belirttiğiniz o anketlerden çıkan görüşmeler biraz daha yukarıda Kurfalı, Soğanlık ve çevresindeki eski gecekondulu alanlarından edinilmiş bir bilgiye benziyor. Bu karmaşık yapıyı biraz irdelenmek lazım, burada bütün Kartal'da böyle bir dönüşüm oluyor ve sonucu da bu olacakmış gibi net sonuçlara varamıyoruz. Oradaki anlatılan gecekondulu anket sonuçları aktarıldı ya, oradaki aktarımlar daha çok gecekondulu dönüşümünden, hani geleneksel gecekondulu mesela, Gülsuyu, Gülenso, Sarıyer ve Küçükçekmece, Ayazma gibi dönüşümün gerçekleştiği yerlerdeki sonuçları içermiyor.

QTJ CP'UCTKCNVWP/ Soruya geçerse daha iyi olur, çay arasında özel görüşmeleri yapalım.

I ©TMCP'CMİ ©P/ Sorum buydu, yani böyle net tek tip bir dönüşüm mü söz konusu, yoksa biraz daha karmaşık ve ayrıntılı irdelenmesi gereken bir konu mu?

QTJ CP'UCTKCNVWP/ Teşekkür ederiz. Ön tarafta Hüseyin Bey, izin verirseniz bu son olsun, başka isteyen var mı?

J ©UG[P"¥CPMC[C/ Ben Şehir Plancıları Odası Onur Kurulu üyesiyim. Bir önceki arkadaşımızın konuştuğu yerden esasında sorunun özü odur, Vildan Hanıma ben de sormak istiyorum. Çünkü anlatılanların birçoğu seçilen kentsel bölgelerindeki insanların ve orada yaşayanların sosyal etkilenmeleri üzerine ve bu kentsel dönüşümün esasında insan boyutu üzerine tartışıldı fakat Kartal'da yer seçimiyle ilgili sanıyorum önemli bir planlama olgusu var. Kartal'daki kentsel dönüşüm yer seçimi özellikle ranta ya da kıyı bölgesiyle ilgili bir yer seçiminin ötesinde bir önceki arkadaşımızın da söylediği gibi çok karmaşık bir kentsel bölgenin birçok olguyu içeren bir kentsel bölgenin dönüşümünü içeren bir proje şeklinde herhalde hazırlanmış. Dolayısıyla da bu yer seçimi konusunda diğer bölgelerdeki özellikle kent merkezindeki kentsel rantın dikkate alınarak kentsel dönüşüme çalışılma gayretlerinin ötesinde Kartal'da sanıyorum bir proje, bir planlama sorunu gibi başlanmış. Sorum şu: Niçin uygulanmadı henüz ya da uygulanma aşaması nedir? Bu konuda yer seçimi doğru mudur? Bu anlamda biraz daha bilgi verirseniz teşekkür ederim.

QTJ CP'UCTKCNVWP/ Arkadan son soruyu alıyoruz.

CN 'GMDGT'FQ CP/ Benim sorum da Hatice Kurşuncu'ya olacak. Bir tıkanma noktasına geldiğini söylediniz ve yeni bir saldırı dalgası da var. Buna karşı birkaç öneride bulundunuz, bu öneriler anlamlı gerçekten. Peki, bunun ilk örnekleri var mı? Mesela, temsiliyet sorununu çözmek için daha mahallenin diğer sorunlarıyla da ilişkilenen hareketler oldu mu? Öz yönetim modelleri gelişti mi? Yani mekânı yaşam alanı dönüştürülmeye çalışanlar kendi mücadeleleri içerisinde burada yeni mekân biçimleri, mekânı kullanma biçimleri, sosyal ilişkiler geliştiriyor mu, geliştirdi mi? Herhalde en fazla bu sorunu olumlu anlamda çözecek olan böylesi şeylerin gelişmesi diye düşünüyorum.

QTJ CP'UCTKCNVWP/ Teşekkür ediyoruz. Biraz zamanı iyi kullanamadık, o yüzden cevapları hızlı alalım. İlk soru ortaya söylenmişti, çok kısa bir şey söyleyeyim. Kentsel dönüşümde hedefi sağlıklılaştırma, iyileştirme olarak koymazsanız örnek bulmak da çok zor. Son dönemdeki bütün kentsel dönüşüm örnekleri rant temeline oturtulmuş olduğu için ve mevcutta yaşayanların orada kalıp kalmamasına hiç kendisine sorun olarak koymadığı için o örnek bulmakta zorlanmamız çok normal, ama Ankara'dan sorunsuz örnekler verebiliriz. Tarım arazilerinin kentsel dönüşümü söz konusu Ankara'da, orada halk olmadığı için sosyal açıdan sorun yok. Evet, cevapları sol taraftan başlayarak bu tarafa doğru gelelim eğer sorulan soru varsa tabii ki size, buyurun Hatice.

J CV EG'MWT WPEW Ben de sondan başlamak istiyorum, Ali Ekber Doğan'ın sorusundan ya da katkısına bir cevap bu temsiliyet sorunu açısından hani mahallelerin sosyal hayatına etki edebilen örgütlenmeler söz konusu olabiliyor mu aslında mahallelerde diye sordunuz. Yani

XI. OTURUM: KENTSEL DÖNÜŞÜM

çok aslında büyük başarılar elde etmiş örnekler söylemek mümkün değil, ama hani yavaş yavaş nüveleri görünen ya da hani belli bir dereceye kadar başarı sağlamış olan örgütlenmeler söz konusu olabilir. Bunlardan bir tanesi Dikmen Vadisi'dir. Muhtemelen takip ediyorsunuzdur yaptıkları etkinlikleri, yani kendi mahalleleri içerisinde bir en azından konut bazlı olmayan başka bir örgütlenme, başka bir şeyi kurmaya çalışıyorlar. Buna benzer hani çalışmalar içerisinde olan Gülsuyu Mahallesi'ndeki dernekler olabilir, Tozkoparan dernekleri olabilir, bunlar bir hani belki de sadece şu anda niyet edilmiş, ama yavaş yavaş da kurulmaya çalışılan örgütlenme biçimleri diyebiliriz, ama büyük bir başarı henüz sağlanamadı. Aslında özdenetim tartışmasını önerdik, ama özdenetim denilen şeyin nasıl olacağını henüz çok da açık ve pratiğe dönük bir şekilde ortaya koyduğumuzu düşünmüyorum. Bu bir öneri, hani bunu tartışmak ve bir pratiğe yönelik bir çerçeve sunmak gerekir.

Asuman Hoca bir katkı yaptı aslında bence, herkes kendi başının çaresine mi bakıyor? Aslında biraz öyle görünüyor şu anda, ama hani bir araya gelmeye çalışsan, en azından birbirini desteklemeye çalışsan yerel örgütlenmeler söz konusu ya da konu bazlı örgütlenmeler söz konusu diyelim. Yani bunlar şu anda belki platformlar bazında bir araya gelmeye çalışıyor ve aslında bizce platformlar çok başarılı bir örgütlenme pratiği şu ana kadar en azından karşı koyma pratiği göstermiyorlar, ama söylediğimiz gibi bunlar aslında adımlar, deneyler ve tamamen deneyimlerden çıkacak şeyler olabilecek diye düşünüyoruz. Biz aslında biraz umutluyuz, her ne kadar saldırı çok ciddi olsa da bizim önerdiğimiz şey bir eylemde birliktelik, bir ortaklaşma aslında. Aslında bir politik söylemle ortaklaşmadan ortaya çıkacak bir şey, yani birbirimize sadece destek olmak yetmiyor ya da birinin eylemi olduğu zaman yanına gitmek yetmiyor. Daha verimli bir birliktelik gerekiyor diye düşünüyoruz. Dediğim gibi umutluyuz.

QTJ CP'UCTKCNVWP/ Başka soru var mıydı?

GUTC'M' VGP'RGMT/ Tophane'yle ilgili önce şunu söyleyeyim, tekrar belirtmemde fayda olacak zannediyorum; ben sosyologum, şehir planlamacısı ya da mimar değilim, sosyolojik bir bakış açısıyla yapmaya çalıştığım bir çalışmaydı. Küçük çaplıydı gerçekten, gerçekten devam edilmesi çok anlamlı olur. Daha geniş istatistiki verilere de mutlaka ihtiyaç var, ama aslında iki yöntemin birlikte olması gerekiyor diye düşünüyorum ben, çünkü tek başına mesela kaç kiracı var, kaç mülk sahibi var o da bir şey söylemiyor bize. Öte yandan, mesela anket uyguladığınızda, daha kantitatif çalışmalar yaptığınızda şu farklı bana göre: O insanın kendi kendine ben Tophaneliyim demesiyle, onun önüne seçenekler sunup işte “Beyoğulluyum”, “Tophaneliyim”, “İstanbulluyum”, “Türkiyeliyim” diye sorduğunuzda onlardan birini seçmesi çok farklı şeyler diye düşünüyorum. O yüzden gerçekten de iki

yöntemin de birlikte olduğu büyük çalışmalar olması çok önemli. Bir de şeyi bilmiyordum gerçekten, Hollanda örneğini bilmiyordum, bu da gerçekten şeyi de gösteriyor; o Fransız Sokağı örneğini kendileri görüyorlar, Cihangir'i görüyorlar, o çok önemli. Gerçekten de sanatçıya da baştan bir karşı duruş, çünkü sürecin devamını biliyorlar artık. Şunu belirtmek istiyorum: Benim özellikle sanatçıyla birlikte duruş derken kastettiğim biraz Galata örneğiydi. O biraz da Oda Projesi, ya da şöyle söyleyeyim, hani birlikte durma, gösteri yapma anlamında değil belki, ama sanatçıların bölgeye yerleştikten sonra o öncü durumundan sonra orada kalma süreleri oluyordu 5 yıl, 10 yıl, sonra yavaş yavaş zenginler geliyordu. Artık böyle bir süreç bile yaşanmıyor sanırım, demek istedim. Teşekkür ediyorum saptamalarınız için. Cemaatçilikle ilgili de çok açıkça ben direkt bunu sorgulamadım ve direkt bir cemaatin adını duymadım, ama şu çok açık: Bir cesaret var, bir güç var, onu anlatmaya çalıştım. Yani buraya baktığınızda sadece yapılan fiziksel eyleme değil, konuşma tarzlarına da baktığınızda şey bir kitle görmüyorsunuz; güçsüz, ezilen, azınlık, hakları alınmış bir kitle görmüyorsunuz. Aksine çok güçlü, "Müslüman'ım", "nasıl benim önümde içilir" diyen insanlar görüyorsunuz. Orada da bir güç var diye düşünüyorum. Teşekkürler.

QTJ CP"UCTKCNVWP/ Evet, Van depremi sonrasında hükümetin yaptığı hazırlıklara bakılırsa daha çokça bu konuyu tartışacağız gibi görünüyor. Hepinize ve sunum yapan arkadaşlarımıza teşekkür ediyorum.

X NF CP'¥ CMO CM KGTV©TM/ Zannedersenem ekonomik olarak buraya nasıl bir yatırım yapılabileceğini ve aidiyetin sağlandığı bir örnek olup olmadığını sormuştunuz. Yani İstanbul'da uygulanmış bir dönüşüm projesi örneği mevcut değil, o yüzden böyle bir değerlendirmede bulunamam, ama başarısız örnekler olarak gördüğümüz Kartal ve Küçükçekmece projelerinin yanlışlarından bahsedebilirim. Ben bir şehir plancısı olarak projeler üretirken aynı zamanda uygulamaların etkileri ve aidiyetin yani projelerin sosyal yönünü de araştırmamın görevimiz olduğunu düşünüyorum. Örneğin gecekonduda yaşayan bir halkın beklentileri bellidir, herkes az çok bunu tahmin eder ve bu anketlerle de tespit edilebilir. Gecekonduda yaşayan bir halkın site yaşantısına, bir toplu konut projesine uyum sağlayabilmesi çok uygun değil diye düşünüyorum. Plancılar olarak mekânsal açıdan birtakım çözümlerle bu sosyal uyum, aidiyeti sağlayabileceğimizi düşünüyorum. Gerek kentsel tasarım olarak, gerekse mimarlık aracılığıyla çeşitli katkılar sağlanabilir. Bunun dışında projelerin yer seçimi doğru mu diye bir soru gelmişti, yer seçimi bence doğru yapılmış, buralarda bir sorun olduğu gerçek ki, dönüşüm konusu gündeme geliyor. Yani Kartal'da terk edilmiş sanayi alanlarının olması ciddi bir sorun, ama bu dönüşüm bu kadar büyük bir alanda bu kadar parçacıl mı olmalı? Bence bunu düşünmek lazım, yani genel olarak bir imar planı ile bütün

XI. OTURUM: KENTSEL DÖNÜŞÜM

olarak kararlar alınmalı diye düşünüyorum. Bu konudaki düşüncem bu, onun dışında Kartal'daki anket daha ayrıntılı olmalı diye bir eleştiri gelmişti ve anketin hangi bölgelere yapıldığı sorulmuştu Sunuşumda belirtmeye çalıştım aslında, farklı ikamet süresine sahip bölgelerden konut alanları seçtik Sadece bir bölgeye odaklanmadık, 3 yıllık, 4, 7 yıllık, hatta 11 yıldan fazla ikamet edilen bölgelerden seçilmiş toplam 40 kişiyle yapılan bir anketti bu. Anket bildiğiniz gibi farklı örneklemeler üzerinde denendiği zaman değişik sonuçlar verebilecek bir yöntemdir. Bizim uyguladığımız yöntem ve bu yöntemin dayandığı uluslar arası teoriler ve kuramlar çerçevesinde elde edilen sonuçlar bunlardır. Bu araştırmayla gelecekte konuyla ilgili yapılacak araştırmalar ve sıkça gündeme gelen dönüşüm uygulamaları için ışık tutacak tespitler ve bulgular elde edildiğini düşünüyorum. Teşekkür ediyorum tüm sorular için.

QTJ CP'UCTKCNVWP/ Kartal'da bildiğim kadarıyla inanılmaz rant sağlayan da bir proje var, o nedenle tartışılıyor ve mülk sürekli el değiştiriyor eski sanayi alanında. Hepinize teşekkür ediyorum.

"
"
"
"
"
"
"
"
"
"
"
"

ZKQVWTWO <CHGV.'MCVKNO 'xg'RNCP NCO C"

Qwtwo 'Dc ncp,<Prof. Dr. Betül Şengezer

Risk Azaltma, Katılım, Toplumsal Barış ve Adalet
Dr. Süleyman Balyemez, Prof. Dr. Lale Berköz

Deprem ve Depremin Sonuçlarıyla İlgili Başa Çıkma Söylemlerinin Sosyolojik
İnşası: İstanbul'da Sosyolojik Bir Ağ İnşa Olanlığının Araştırılması
Yard. Doç. Dr. Cevdet yılmaz, Gülşen sönmez, Ayşegül Göğebakan

Afet Sonrası İyileştirme Sürecinde İzlenen Politikaların Kentsel Gelişime Etkisi:
Adapazarı Örneği
Araş. Gör. Ezgi Orhan

T UMC\ CNVO C.'MCVKIKO .'VQRNWO UCN'DCTK 'XG'CF CNGV''

"

Dr.'UÃg{o cp'Dcñ go gl " " " "

İstanbul Büyükşehir Belediyesi

Prof. Dr.'Ncñ'Dgtm¼'''

İ.T.Ü. Mimarlık Fak. Şehir ve Bölge Planlaması Böl.

"

"

I T "

T.C. Anayasasına göre “herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir” ve “devlet, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeterek bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır”.

Buna göre tüm yurttaşlar, çağdaş plancılık anlayışı içerisinde sağlıklı ve dengeli kentsel mekânlarda, barınma, çalışma, ulaşım, rekreasyon gibi temel kentsel işlevlere yönelik gereksinimleri ile sosyal ilişkilerini karşılama; ve bu etkinliklerini güvenli bir yapılaşmış çevrede gerçekleştirme hakkına, bu bağlamda güvenli binalarda ikâmet etme hakkına da sahiptir. Konut alanlarında adalet olgusunun ele alınışında temel unsurlardan biri bu olmalıdır. Adalet olgusunu parçalı bir yapıya indirgeyip her ögeyi ayrı ayrı irdelemek ayrıntıya inebilmek açısından gerekli olsa da, adalet olgusunun bütüncül, kapsayıcı ve evrensel niteliğinden asla uzaklaşılmalıdır. Adalet, çoğu zaman hukuk kuralları ile sağlanan bir düzen olarak algılanmakta ve toplum yaşamında da bu haliyle yer bulması sağlanmaktadır. Ne var ki, hukuk düzeni ile sağlanan adalet, hukuk kurallarını koyan mekanizmanın adaleti ölçüsünde adil olabilmektedir. Toplumsal yaşamda meşru olan bir hak ya da uygulama hukuken adil olmayabilmekte iken bunun tersi de geçerlidir. Bu anlamda adalet olgusunu “toplumsal adalet” ve hatta “toplumsal barış ve adalet” yaklaşımı ile ele almak daha sağlıklı, daha güvenilir ve daha adil değerlendirmelere ve sonuçlara ulaşılmasına imkan verecektir.

Güvenli konutta barınma hakkının sağlanması toplumsal adaletin önemli bir bileşeni olmakla beraber, esas sorun güvenli konutun tesis edilmesi sürecinin ne denli adil olduğudur. Sürecin bir modele dayalı olup olmaması ve süreç yönetimi ise idarenin toplumsal adalet olgusuna yaklaşımını ortaya koymaktadır. Nihai olarak kamu idaresinin onayı ile gerçekleşen uygulama planlarının oluşturulmasında esas alınan metodolojinin içeriği, kapsamı ve ilgili tüm

kesimlerin bilinçli ve özgür iradesini temsil etme yeterliliğinde olması, toplumsal barış ve adalet olgusunun varlığını da tescil edecektir.

Bu noktada bilinçlilik, toplum kesimlerinin sürece katılımında anahtar olan bir etkidir. Zira toplumsal katılım, toplumun sürece edilgen değil, aktif olarak katıldığı ölçüde içi doldurulabilecek bir durumdur. Aksi takdirde bir söylem olmaktan öteye geçmesi mümkün değildir. Yeterli bilgiye ve bilince sahip olmayan toplum kesimlerinin haklarının farkında olması ve kendi iradeleriyle talepte bulunması beklenmemelidir. Yerel topluluğun durduğu noktanın analizini nirengi almayan modellerdeki mekanizmanın özü toplumun katılımını değil, sadece benimsemesini sağlamak olmaktadır.

Türkiye kentlerinin en kronik sorunlarından birisi, planlı gelişmiş kentsel alanlar ve mühendislik hizmeti alarak yapılaşmış, yasal bina stoklarından yoksun olmalarıdır. Bu sorun, ülkenin çok büyük bir bölümünün aktif deprem kuşakları üzerinde bulunduğu ve başta İstanbul olmak üzere başlıca metropollerin bilimsel çalışmalarla defalarca gösterildiği gibi “depremi bekleyen kent” pozisyonunda olduğu gerçekleriyle birleştiğinde yaşamsal bir hal almaktadır. 1999 yılından bu yana sayı ve içerik olarak daha da artan ve detaylandırılan birçok değerli bilimsel araştırma ve rehber niteliğindeki rapor kamuoyuna duyurulmuştur. Ne var ki, aradan geçen 12 yıla rağmen, konut alanlarına yönelik başarıyla ve uzlaşmayla tamamlanmış, emsal teşkil edecek bir risk azaltma eylemi göstermek mümkün olamamıştır.

Bu çalışma, tüm kentsel yenileme/yenileştirme eylemlerine uyarlanabilecek ve fakat spesifik olarak kentsel mekânın deprem risklerini azaltmaya yönelik yeniden organizasyonunda, toplumsal barış ve adaleti gözetilen bir nitelikli toplumsal katılım süreci modelleme arayışının bir ürünüdür. Çalışma, mekâna yönelik her türlü fiziksel ve beşeri projenin, mekânın öznesi olan kullanıcıların bilinçli/aktif katılımıyla kurgulanması gerektiği ilkesini temel almaktadır.

Risk azaltma sürecinde girişilecek kentsel yenileme/yenileştirme eylemlerinin başarısı ve sürdürülebilirliği, başta doğrudan etkilenecek kullanıcılar olmak üzere, projelerin toplum kesimlerince benimsenmesiyle yakından ilişkilidir. Lewis ve Mioch (2005) sürecin başarısını toplumun kendi hayatlarını etkileyen kararlarda nasıl yer aldıkları ile ilişkilendirerek, tüm paydaşların üzerinde kesin anlaşmaya varmadığı bir risk azaltma çalışmasının etkilerinin sınırlı olacağını belirtmektedir. Plandan etkilenecek ne kadar çok kesim sürece katılırsa, plana ve sürece olan desteğin de o oranda artması olasıdır (FEMA, 2002). Toplum katılımı ve örgütlenmesi, yerel toplumların yapıları, gelenekleri, değerleri, insan ilişkilerinin kurumsallaşması gibi konularda bilgi toplamayı gerektirir. Bu yolla katılımı sağlanacak olan

yerel topluluğun tanınması sağlanacaktır. Bu ise yoğun bir alansal analiz gerektirmektedir (Türkoğlu, 2003).

Hızla genişleyen kentlerdeki konut stokunun ve hane halklarının doğal ve insan kaynaklı afetlerin olumsuz etkileri karşısındaki hassasiyeti (vulnerability) giderek artmaktadır (Tiple, 2005). Hassasiyet tanımlarının birçoğunda, konunun odağında toplum ve insan kaynaklı etmenlerin yer aldığı görülmektedir (Stanganelli 2007; Hamza ve Zetter, 1998; Anderson, 1992; Jacobs, 2005).

Bireyin toplum içinde kendisini güvende hissetme hakkı bulunduğu gibi, bunun sağlanmasında payına düşen sorumluluğun da farkında olması gerekir. Dolayısıyla, toplumsal farkındalık, politik isteklilik, güçlü ve adil kurumlar sayesinde, daha az hassas bir toplum için önemli katkı sağlanacaktır (Lewis ve Minoch, 2005).

Risk azaltma odaklı kentsel yenileme, toplumsal, siyasi, yönetsel, yasal, finansal, teknik ve çevresel olmak üzere yedi bileşeni bünyesinde barındıran sistematik ve bütüncül bir planlama yaklaşımıdır. Burada sunulan çalışma, sosyal bileşenin süreçte doğru konumlandırılmasına odaklanırken, aynı zamanda diğer bileşenlerle etkileşimlerini sorgulayarak adil ve sağlıklı bir işleyişin koşullarını aramaktadır. Her yerel topluluğun ve barındıkları mekânların yerelden genele doğru sosyal, kültürel, tarihsel, ekonomik ve fiziki nitelikleri farklı olabilmektedir. Bu anlamda, her yerleşme veya topluluk için geçerli, değişmez bir model söz konusu olamaz. Burada üzerinde durulan çerçeve, modelin kurgulanmasında izlenecek süreç ile yöntemin ortaya konulması ve bir örnek uygulama ile sınanmasıdır.

Araştırmanın kurgulandığı dönem itibariyle yayınlanmış ya da uygulanmış olan, afet ve risk konulu bir dizi sosyal çalışma incelenmiştir. İstanbul'da gerçekleştirilen iki büyük projenin, içerikleri bağlamında toplumun risk azaltma konusunda durduğu noktayı ve eğilimlerini sorgulaması beklenmiştir.

Bunlardan, İstanbul'da Seçilmiş Binaları Güçlendirme Fizibilite Çalışması-Sosyal Etki Değerlendirmesi (T.C. PUB, 2005b), risk algısı ve deprem düşüncesinin psikolojik etkileri üzerinde durmakta, sunduğu az sayıdaki yöntem ve politika güçlendirme ekseninde şekillenmektedir. Seçilmiş binalardaki hane halklarına gönderilen anket formlarının bir bölümü yanıtlanmış olarak geri dönmüştür. Bunların proje için istekli ve işbirliğine açık kesimi temsil ettiğinin belirtilmesi bile, örneklem profilinin sosyal, ekonomik ve demografik ölçütler çerçevesinde ana kitleyi yansıtmadığının bir göstergesi olarak kabul edilmelidir.

Zeytinburnu Stratejik Eylem Planı (İBB, 2005)'nin içeriğinde yer alan konut anketi ise deneklerin demografik, ekonomik ve sosyal profilini ortaya çıkarmakla yetinmektedir. Deneklere, semtin deprem açısından sakıncalı olması halinde, başka yere taşınma ve taşınmanın koşulları dışında herhangi bir politika sunmamaktadır.

Bir başka çalışma olan Deprem ve Kent Araştırması-İstanbul'da Deprem Algısı (İBB, 2002) adlı çalışma, deprem olgusunun İstanbullulara verdiği duygusal-fiziksel tahribatı ve İstanbulluların deprem hazırlıklarını ölçmek amacıyla yapılmış, içeriği itibarıyla risk azaltmaya yönelik bir açılım getirmemiştir.

Uluslar arası literatürde ise risk azaltmaya yönelik toplumsal eğilimlerin sorgulanmasında FEMA öne çıkmaktadır. FEMA (2003) yerel yönetimlerin, sakınım planlaması bileşenlerinden biri olarak toplum kesimlerinin yaklaşımlarının belirlenmesi için standart olarak kullanmalarını önerdiği bir anket formu yayınlamıştır. Haneyi temsil eden bir yetişkin tarafından doldurulması istenen formda doğal afetler konusundaki bilgi düzeyi, hanenin ve toplumun afete hazırlık anlamındaki etkinlikleri, hane olarak risk azaltma eylemlerine katılma istekliliği ve maddi olanaklar, bazı risk azaltma politikalarına verilen destek düzeyi sorgulanmaktadır. Flynn ve diğerlerinin (1999), Oregon Portland'da gerçekleştirdiği sosyal bir araştırma (Public Support For Earthquake Risk Mitigation in Portland, Oregon), bu alanda somut bir uygulama olarak gösterilebilir. Çalışmada risk algısı, deprem risklerine ilişkin bilgiler, deprem risklerinin azaltılmasına ve yönetilmesine bakış açıları, risk azaltmada binaların güçlendirilme öncelikleri ve finansal programlara verilen destek ölçülmektedir. Bahsi edilen çalışmaların içerikleri bu araştırma kapsamında gerçekleştirilen Hane Halkı Yaklaşım Belirleme çalışması ile önemli ölçüde örtüşmekle birlikte, sorgulanan politika ve araçlar ülkenin ve yerleşmenin kendi niteliklerine özgü olup yeterince çeşitlilik arz etmemektedir.

Toplumsal barış ve adaleti gözeten somut ve uygulanabilir bir kentsel yenileme modelinin geliştirilebilmesi, sosyal bileşenin modele dahil edilmesi ile koşuttur. Bu doğrultuda saha araştırmasının amacı – toplumsal barış ve adalet ekseninde – tanımlanan sahada yaşayan hane halklarının deprem risklerinin azaltılması politika ve eylemlerindeki tercih ve önceliklerinin, bu tercih ve önceliklere etki eden etmenlerle birlikte belirlenmesidir.

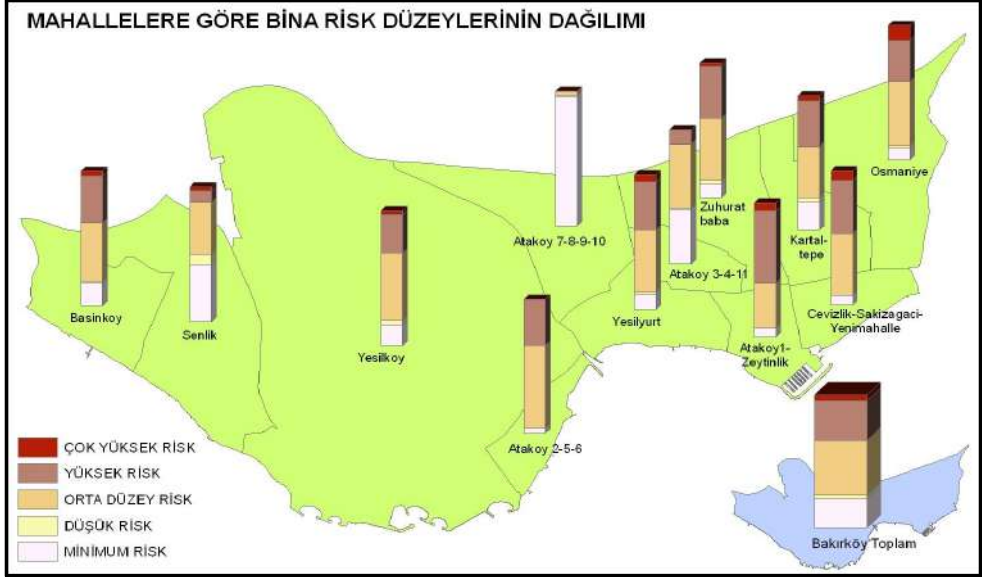
¥ CNK O C'UCJ CUKXG'O GVQF QNQL U "

Saha seçiminde bir dizi veri seti temel alınmıştır. Bunlardan ilki, Bakırköy İlçesi Zemin-Yapı Etkileşimine Dayalı Deprem Risk Analizi Projesidir. Bakırköy Belediyesi (2003) 'nin talebiyle İstanbul Üniversitesi ve İstanbul Teknik Üniversitesi tarafından 2001-2003 yılları arasında gerçekleştirilen projede, ilçedeki tüm binaların %96'sına karşılık gelen 10162 bina incelenerek risk düzeylerine göre kademelendirilmiştir (şekil 1).

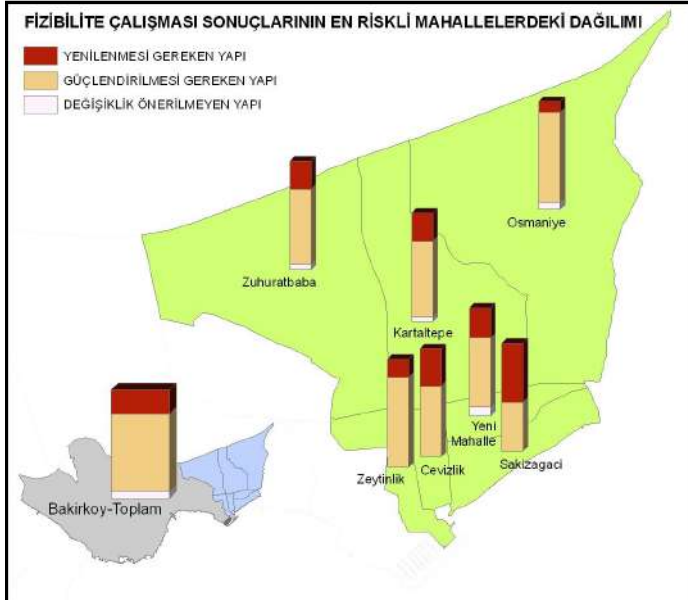
İkinci veri seti, bahsi geçen projenin devamı niteliğinde gerçekleştirilen Seçilmiş Konutların Takviye Edilmesine Yönelik Fizibilite Projesidir (T.C. PUB, 2005a). Dünya Bankası, Başbakanlık Proje Uygulama Birimi, Bakırköy Belediyesi işbirliği ve Ortadoğu Teknik Üniversitesi danışmanlığında özel sektör tarafından 2005 yılında uygulaması yapılan projede, bir önceki çalışmada yüksek ve çok yüksek risk gruplarında bulunan binalardan 369 tanesi yapısal analizlerle deprem performansı yönünden değerlendirilmiştir. Fayda maliyet analizleri koşutunda, bu binaların yıkılıp yeniden inşa edilme veya güçlendirilme gerekliliği belirlenmiştir (şekil 2).

Her iki çalışmanın sonuçları da seçilen mahallelerin en riskli grup içinde yer aldığını göstermektedir. Bir diğer veri seti olarak da Türkiye İstatistik Kurumunun 2000 yılı bina sayımı verileri arasında yer alan bina yaşı istatistikleri kullanılmıştır (şekil 3). Bina yaşı risk düzeyini belirleyen önemli bir etmendir. Öte yandan, ekonomik verimli ömrünü tamamlayan ya da sonlarına yaklaşan görece yaşlı binaların oransal yoğunluğu, uygulamaya dönük girişimlerin önündeki direnci zayıflatması bağlamında, hem toplumsal hem ekonomik anlamda, hem de disiplinel bakış açısıyla önemli bir fırsat sunmaktadır. Saha seçiminde bina yaşlarının ilçe ortalamasının üzerinde olması belirleyici bir ölçüt olmuştur.

Bunların yanı sıra, yerleşim dokusunun benzerliği, tanımlı sınırlar içinde mekânsal bir bütünlük sağlanması ve birimler arasındaki karşılıklı ilişkiler saha seçiminde dikkate alınan ölçütler olmuştur. Bu değerlendirmeler sonrasında, ilçenin güneydoğusunda yer alan, sınırları Sirkeci-Halkalı demiryolu hattı, Marmara Denizi, Zeytinburnu ilçesi ve bölgenin en önemli perakende ticaret ve yaya aksı olan Ebuziya Caddesi ile tanımlanan Yeni, Sakızağacı ve Cevizlik mahalleleri çalışma sahası olarak belirlenmiştir (şekil 4).

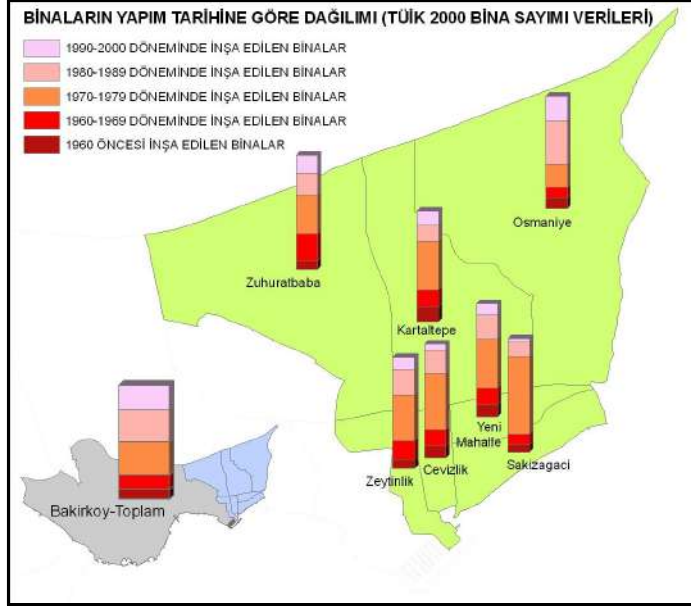

Şekil 1. Mahallelere göre bina risk düzeylerinin dağılımı.

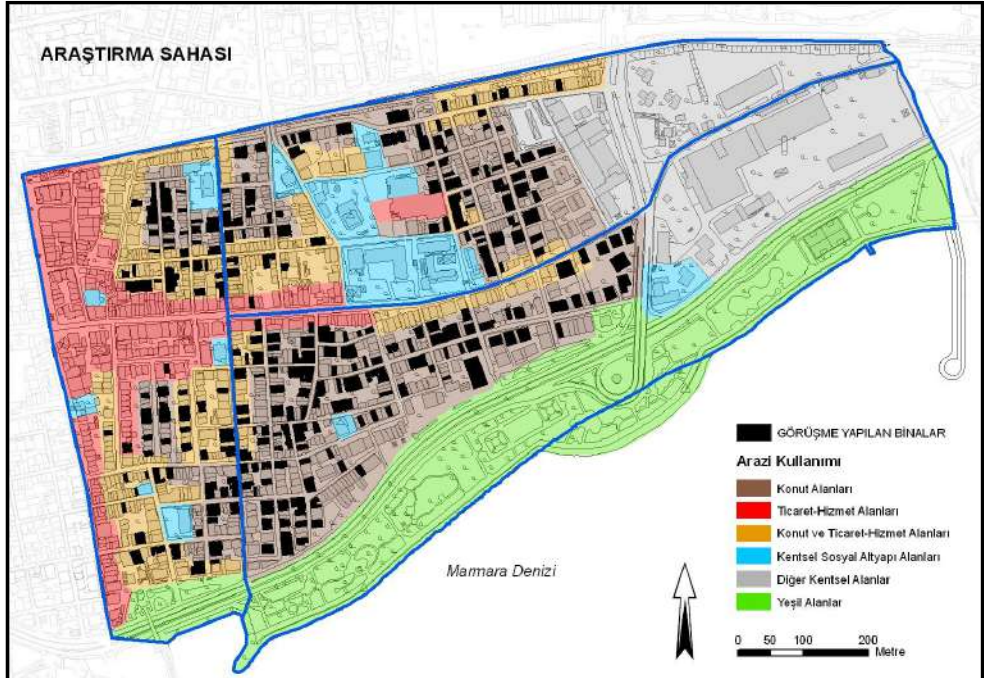

Şekil 2. Fizibilite çalışması sonuçlarının en riskli mahallelerdeki dağılımı.

Şekil 3. Binaların yapım tarihine göre dağılımı (TÜİK-2000)

Şekil 4. Araştırma sahası.

..

Çalışma, hanede yüz yüze görüşme yöntemiyle Haziran-Ağustos 2008 döneminde gerçekleştirilmiştir. 382 binada 406 hanede 1291 kişiyi temsil eden 406 görüşme yapılmıştır. Anakütle konut sayısı olan 8844, güven aralığı %95, hata payı %5 dir (Çizelge 1).

Mahalle	Örneklem		Ana Kütle		Nüfus
	Görüşme		Konut		
	Sayısı	Oranı	Sayısı	Oranı	
Cevizlik	117	%28,8	2482	%28,1	5100
Sakızağacı	162	%39,9	3578	%40,4	7495
Yeni	127	%31,3	2784	%31,5	6919
Toplam	406	%100	8844	%100	19514

Çizelge 1. Görüşmelerin mahallelere dağılımı

Yakın tarihli başka bir çalışma bulunmaması sebebiyle, örneklemin mahallelere dağılımının hesaplanmasında Türkiye İstatistik Kurumunun 2000 yılı bina sayımı verileri kullanılmıştır. 2000 yılından bu yana toplam bina sayılarında önemli bir değişiklik beklenmemekle birlikte, konut içeren bina sayısında ve toplam konut sayısında az da olsa bir farklılık oluşması olasıdır.

Anketörler bir kadın ve bir erkek olmak üzere iki kişilik ekipler halinde organize edilmiş, görüşmeler, hane halkını temsil edebilme yeterliliğine sahip maddi geliri olan ve/veya yetişkin bireylerle yapılmıştır. Deneklere sosyal ve demografik bölümler hariç 100'ün üzerinde soru yöneltilmiştir. Görüşme süresi, deneğin konuya olan ilgisine, bilgi düzeyine ve kişisel özelliklerine bağlı olarak büyük bir değişkenlik göstermiş, ancak genel olarak bir görüşme 30 dakikadan fazla sürmüştür.

İstatistik çözümlenmelerde SPSS istatistik paket programının 11.5 versiyonu kullanılmış, çok değişkenli analiz tekniklerinden Ki-kare, Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Bağımsız Örneklem T-testi, Faktör Analizi ve Çoklu Doğrusal Regresyondan yararlanılmıştır.

Formda dört farklı tipte soru yer almıştır. Bunlardan ilki deneğin sadece bir yanıt verebileceği kapalı uçlu sorulardır. İkinci soru tipinde birden fazla yanıt verilebilmektedir. Bir diğer soru tipi olan sıralama sorularında deneklere, seçeneklerin yazılı olduğu yardımcı kartlar verilmiştir. Dördüncü tip sorular ise deneklerin verilen ifadeye ne derecede katıldıklarını ya da tercih ettiklerini ölçen beşli likert ölçeğindeki sorulardır. Bu sorularda da yardımcı kartlar

kullanılmıştır. Saha çalışmasının amacına ve istatistik modellemeye yönelik olarak tasarlanan sorular likert ölçeğindedir.

Soru formu altı ana başlıktan oluşmaktadır. Her başlık ve altında yapılan sorgulamalar şunlardır:

1. Doğal Afetler ve Deprem Konusundaki Bilgiler

- Daha önce herhangi bir doğal afete maruz kalıp kalmadıkları
- 1999 Kocaeli depremini yaşayıp yaşamadıkları
- İstanbul genelinde ve Bakırköy ilçesinde gerçekleştirilen deprem sonrası çalışmalar hakkındaki bilgileri
- Deprem konusunda en çok hangi araçla bilgi edindikleri
- Hangi kurum ya da kesimin açıklamalarına daha fazla güven duydukları
- Binalarının risk düzeyi hakkındaki bilgileri

2. Risk Algısı

- Sıralanan afet türlerine dair duydukları endişe düzeyi
- İstanbul'da ne zaman deprem gerçekleşeceği hakkındaki düşünceleri
- Depremi akıllarına getirme sıklıkları
- Depremi çağrıştırdığı başlıca olumsuzluklar
- Endişe düzeylerindeki değişim
- Depremi olası tehditlerini algılama düzeyleri

3. Hazırlıklı Olma

- Hanenin deprem için yaptığı hazırlıklar

4. Risk ve Zarar Azaltmaya Yönelik Politikalar Hakkındaki Görüşler

- Risk azaltma eylemlerindeki sorumlular
- Alternatif politikalar, teşvikler ve araçlar arasından hangilerinin ne derecede tercih edildiği
- Ne tür fedakârlıklarda bulunabileceği
- Maliyete katılım ve maliyet paylaşımı
- Risk azaltma eylemlerinde öncelikler

- Geçici barınma çözümleri
- Kiracılara yönelik politikalar
- Riskli binaların duyurulması ve yapı türlerinin korunmasındaki öncelik
- Toplumsal katılım

5. Hane Halkı ve Hane ile İlgili Genel Bilgiler

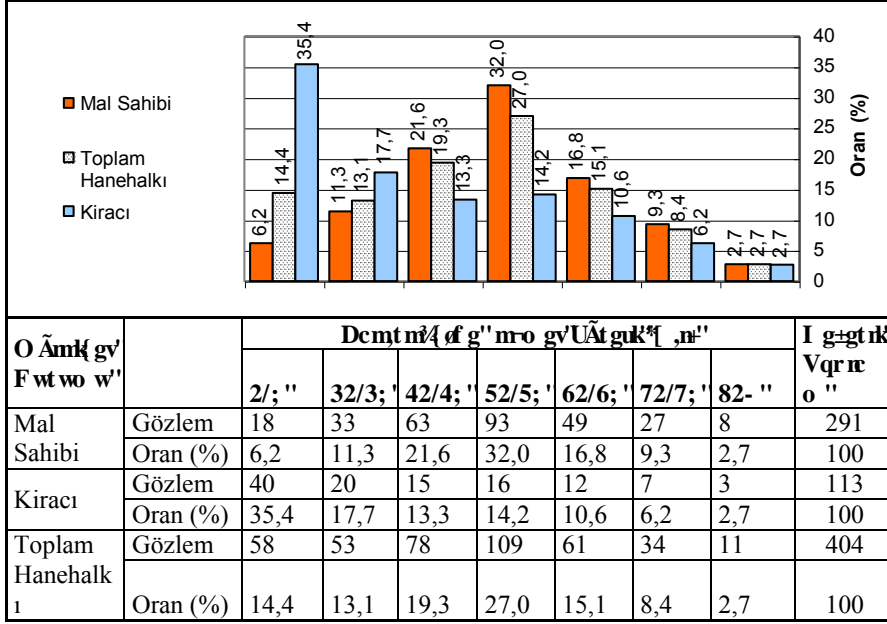
- Mülk sahipliği
- Hane halkı büyüklüğü
- Hane geliri
- Eğitim düzeyi
- İstanbul ve Bakırköy’de ne kadar köklü oldukları

6. Binaya İlişkin Bilgiler

- Bina yaşı
- Konut sayısı ve Kat yüksekliği

VGO GN'CTC VK'O C'DWNI WNCTK'

Hane halkı araştırmasının gerçekleştirildiği bölgede mülk sahipliği oranı yüksek (%72), ancak gelir düzeyi görece düşük bulunmuştur (aylık hane geliri 1500 TL’den az olanların oranı %60). Halkın büyük bölümü uzun süredir İstanbul’da ve bölgede ikâmet etmektedir. Deneklerin % 77’si İstanbul’da, % 53’ü ise Bakırköy’de en az 30 yıldır yaşamaktadır. Mülk sahiplerinin kiracılara oranla daha uzun süredir Bakırköy’de ikâmet ettikleri belirlenmiştir (çizelge 2). Sakinlerin bölgede ne kadar köklü oldukları, mekânın yeniden organizasyonu konusunda gündeme gelecek politikalar ve uygulama araçlarının seçilmesinde de belirleyici olacaktır.

Çizelge 2. Mülk sahipliğine göre Bakırköy'de ikâmet süresi.

Deneklerin doğal afetler ve deprem konusundaki bilgilerinin sorgulanması iki amaçla gerçekleştirilmiştir. Birincisi doğrudan bilgi düzeylerini, konuyla ne kadar ilgili olduklarını ölçmeye yöneliktir. İkincisi ise bireylerin hem ilgi ve bilgi düzeylerini belirleyen etmenler olup olmadığını hem de bu düzeylerin risk azaltma politika ve araçlarına duyulan yatkınlığa ve genel olarak çözümden yana işbirliğine açık olma durumlarına nasıl yansıdığını ortaya çıkarmaktır.

Deneklerin depremle ilgili konularda gerek yerel gerekse merkezi yönetime güven duymadığı, en fazla akademik çevrelere güvenildiği görülmüştür. Ancak deneklerin önemli bir bölümünün kendilerine sunulan kurum ve kuruluşların bazıları hakkında fikir beyan edecek yeterlilikte bilgi sahibi olmadığı da tespit edilmiştir (çizelge 3). Öte yandan 1999 depremleri sonrasında kentte gerçekleştirilen deprem tehlike ve risklerini belirleme, risk azaltma ve afet yönetimi çalışmaları hakkında deneklerin sadece % 13'lük bir kesiminin doğru bilgi sahibi olduğu ortaya çıkmıştır. Kendi ilçelerinde 1999 sonrasında gerçekleştirilen projeler hakkındaki bilgi düzeyi de son derece düşüktür.

Mt wo "	I Åxgp' Gpf gm' *Qt v0''	Uf 0' Ucro c''	P''	0	1	2	3	4	5
Üniversite/Bilim İnsanları	3,27	1,11	390						
Tübitak	3,36	1,06	344						
Kandilli Rasathanesi	3,44	1,13	393						
İstanbul B.Şehir Bld.	2,28	0,98	390						
Bakırköy Belediyesi	2,43	1,02	389						
Afet İşleri Genel Md.	2,62	1,01	318						
Hükümet/Bakanlıklar	2,12	0,99	385						
Meslek Örgütleri	2,65	1,01	353						
Sivil Toplum Örgütleri	3,05	1,04	378						
Serbest Uzmanlar	2,50	0,94	361						

Çizelge 3. Kurumlara duyulan güven (faktör grubu I).

Denekler depremi günlük yaşantılarını tehdit eden en endişe verici doğal afet olarak değerlendirmektedir (endeks değeri: 4,58/5,00). Bunu kuraklık izlerken, depremle ilişkili olan tsunami önemsiz olarak görülmektedir (1,84/5,00). Bir başka sorgulama deneklerin yaklaşık üçte ikisinin gündemindeki ilk konunun deprem olmadığını göstermiştir. Bu bulgular deneklerin duyarlılık düzeyi hakkında bilgi vermektedir.

Vgj f lıgt "	Gpf gm' u'' *Qt v0''	Uf 0' Ucro c''	P''	1	2	3	4	5
Can Güvenliğimizi Tehdit Eder	4,86	0,37	406					
Günlük Yaşantımızı Aksatır	4,77	0,53	405					
Mal Varlığımıza Zarar Verir	4,59	0,69	405					

Çizelge 4. Kişisel tehdit algısı (faktör grubu II).

Deprem deneklerde en çok can kaybı ve evsiz kalma sonuçlarıyla ilintilendirilerek endişe uyandırmaktadır. Ayrıca depremi kendilerine yönelik önemli bir tehdit olarak algıladıkları teyit edilmiştir (çizelge 4). Bir diğer önemli bulgu da basın-yayın organlarında sık sık yer alan spekülasyon haberlerin toplumun bilinçlenmesine olumsuz yönde etki ediyor olduğudur. Bu tür korku uyandıran haberler, endişe düzeyini kısa bir süre için arttırmaktan öte bir işlev taşımamaktadır.

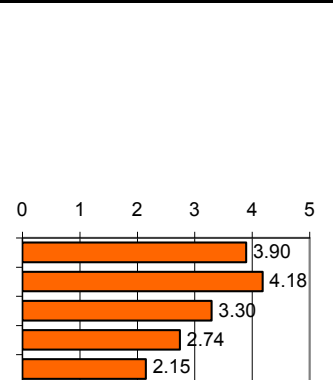
Deneklerin büyük çoğunluğunun deprem anı ve sonrasında yönelik yeterince hazırlıklı olmadıkları da ulaşılan önemli bulgulardan biridir. Eşya sabitleme (%28) ve deprem çantası hazırlama (%23) gibi somut önlemler ile deprem sonrasında yönelik bir aile planına sahip

olmanın (%32) görece daha yüksek oranlarda gerçekleştirildiği, eğitim boyutunun en fazla ihmal edilen hazırlık türü olduğu gözlenmektedir. En fazla uygulanan önlemin ise deprem sigortası yaptırmak olduğu görülmüştür. Ancak, deprem sigortası ile kastedilen sadece Zorunlu Deprem Sigortası (ZDS) değildir.

Denekler can ve mal kaybını azaltmak amacıyla önlemler almanın mümkün olduğunu ve bu konuda merkezi ve yerel yönetimlerin en önemli rol sahibi olduklarını düşünmektedir. Bu konuda sivil toplum örgütlerinin de etkili olabileceği, bireysel olarak alınabilecek önlemlerin ise sınırlı olduğu belirtilmektedir. Binaların deprem açısından güvenli olmamasındaki sorumlular olarak ise yerel yönetimler (%63) ile uygulayıcılar (%68) işaret edilmektedir.

Araştırmanın önemli sorgulamalarından birisi deprem açısından güvenli binada ikâmet etmek için tercih edilecek uygulamalarla ilgilidir. Deneklere, binalarının deprem dayanımının zayıf olması halinde verilen uygulamalara ilişkin tercihlerini beşli likert ölçeğinde (1=kesinlikle tercih etmem, 5=kesinlikle tercih ederim) belirtmeleri istenmiştir. Ortalama puanlar hesaplanarak oluşturulan endekse göre (çizelge 5), denekler deprem açısından güvenli bir binada yaşamalarının sağlanmasına ilişkin araçlar arasında en çok, halen yaşadıkları binanın aynı yerde yeniden inşa edilmesini, ikinci sırada ise binalarının güçlendirilmesini talep etmektedir. İmar hakkının transferi anlamına gelen İstanbul içinde başka bir bölgede veya İstanbul dışında yeni bir konut önerisi en az kabul gören uygulamalardır. Yaşadıkları yeri terk etmeyi öngören araçlar açıkça kabul görmemektedir.

Uygulama	Güçlendirme	Aynı Yerde Yeniden İnşa	Yakın Çevrede Yeniden İnşa	İstanbul İçinde Yeniden İnşa	İstanbul Dışında Yeni Konutla Takas
Güçlendirme	3,90	1,04	40	5	
Aynı Yerde Yeniden İnşa	4,18	1,04	40	5	
Yakın Çevrede Yeniden İnşa	3,30	1,03	40	3	
İstanbul İçinde Yeniden İnşa	2,74	0,99	40	5	
İstanbul Dışında Yeni Konutla Takas	2,15	1,00	40	6	

Çizelge 5. İkâmet edilen binanın deprem güvenliğinin sağlanmasına dair tercihler (faktör grubu III).

Ancak bu konuda binadaki kullanıcılar arasında anlaşma sağlanabileceği düşüncesi görece düşük (%43) kalmaktadır. Bu durum, konunun komşular arasında ciddi anlamda gündeme gelmemiş olması, komşuların birbirlerinin düşüncelerini bilmiyor olmaları, ekonomik yetersizlikler gibi bir dizi etmene dayanıyor olabilir. Bu noktada, toplumun konuya bakışının çok yönlü olarak irdelenmesini, bireylerin belli ölçeklerde birbirleriyle ilişkilerinin örgütlenmesini, bu bağlamda birleştirici ve yol gösterici bir üst yönetim yapısının gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Gerek kamu yönetimine duyulan güvensizlik, gerek bir binanın deprem dayanımı konusundaki sorumluluğun kendilerine ait olmadığı düşüncesi, gerekse ekonomik kısıtlılıklar sebebiyle, güçlendirme veya yenileme çalışmalarında devletten maddi destek beklentisi oldukça ağır basmaktadır. Deneklerin bir bölümü (%33), maliyetin tamamıyla devlet tarafından karşılanmasını talep ederken, bir bölümü (%52) de olanakları ölçüsünde ve oluşacak güven ortamı çerçevesinde maliyet paylaşımına sıcak bakmaktadır.

2000 yılından bu yana Türkiye’de, Doğal Afet Sigortaları Kurumu tarafından “zorunlu deprem sigortası” uygulaması yapılmaktadır. Primler bir fonda toplanmakta ve deprem sonrası oluşan bina hasarları teminat tutarı dahilinde tazmin edilmektedir. Halen bu fonda büyük miktarda prim toplanmış durumdadır ve fonun risk azaltma faaliyetlerine kaynak aktarmaya yönelik yeniden yapılandırılması yönünde kamuoyunda yoğun bir talep bulunmaktadır. Deneklerin, binalarının deprem güvenliğinin sağlanması çalışmalarında bir finansman aracı olarak en çok tercih ettikleri teşvik türü maliyetin bir bölümünün bu fondan yapılacak hibelerle karşılanması yönünde olmuştur. Çeşitli alanlarda sağlanacak vergi indirimleri ve düşük faizli uzun vadeli kredi en çok benimsenen diğer finansal teşvikler olarak öne çıkmaktadır (çizelge 6). Finansal teşvikler ve araçlar konusundaki tercihlerde gelir durumunun belirleyici olduğu tespit edilmiştir.

Vergi İndirimi	Güçlendirme	Uzun Vadeli	P
Düşük Faizli Uzun Vadeli Kredi	3,19	1,24	399
Çeşitli Vergi İndirimleri	3,40	1,17	393
DASK Fonundan Hibe	3,84	1,04	394
Konutun Takas Edilmesi	2,94	1,07	400
Konutun Satın Alınması	2,76	1,09	387
Mülkün Menkulleştirilmesi	2,03	0,83	343
Rant Yaratmayan Politikalar	3,01	1,22	341
Katılım Bedeli Ödemek	2,96	1,07	395
Daha Küçük Bir Konut	2,67	1,09	399

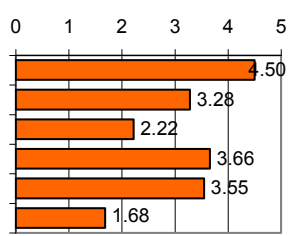
Çizelge 6. Teşvik ve araçlara dair tercihler (faktör grubu IV).

Yaşanılan çevrenin bir kentsel mekân bütünlüğünde deprem güvenliğinin artırılmasına yönelik yeniden organizasyonu kapsamında, güçlendirilme veya yeniden inşa kararı alınan bina sakinlerinin tahliye edilmesi gerekecektir. Bu noktada mülk sahipleri ile kiracıların karşılaşacakları sorunlar farklı olacağından uygulamaya yönelik olarak da farklı teşvik ve araçlar geliştirilmelidir. Bölge sakinlerinin önemli bir bölümünün bölgede uzun süredir ikâmet etmekte olduğu ve yaşadıkları yeri terk etmeme eğilimi düşünüldüğünde, geçici bir süre için dahi olsa, gündelik yaşam düzenlerinin değişecek olması, aile ilişkilerinin, sosyal ve iş yaşantılarının bu durumdan etkilenecek olması, taşınmanın ekonomik ve psikolojik külfeti gibi etmenler, projenin azami mutabakatla uygulamaya konmasının önünde direnç oluşmasına yol açabilir. Proje süresince gerçekleşecek değişimler mülk sahipleri için büyük oranda geçici olacak iken, kiracılar içinse aynı oranda kalıcı olması muhtemeldir. Zira, mülk sahibi olan kullanıcıların proje sonrasında sokaklarına geri dönebilmeleri kendi tasarruflarında iken kiracılar için aynı durum söz konusu değildir. İnsani ve anayasal bir hak olan barınma hakkının mülk sahipliği ölçüt alınmaksızın tüm bireyler için sağlanması kamunun öncelikli görevleri arasındadır. Bu çerçevede toplumsal barış ve adalet eksen alınarak, projenin

uygulanması sürecindeki mağduriyetlerin giderilmesi konusunda geliştirilecek teşvikler kiracılar ve mülk sahipleri için ayrı ayrı ele alınmıştır.

Mülk sahiplerinin geçici konut sorununa yönelik olarak en fazla talep edilen teşvik yakın çevrede geçici konut sağlanması olmaktadır. Bu konut karşılığında hak sahiplerinden kira alınmaması da talep edilmektedir. İkinci sırada kira yardımı yapılması talebi gelmektedir (çizelge 7). Kiracılara yapılacak teşvikler konusunda ise ilk sırada yakın çevrede kiralık konut temin edilmesi ve maliyet artışı halinde bir süre mali destek sağlanması önerisi benimsenmektedir. Risk azaltma programı kapsamında inşa edilen konutlardan mülk edinmeleri için öncelik ve finansal olanak sağlanması önerisi de önemli ölçüde kabul görmektedir (çizelge 8). Bu noktada, analizler sonucunda önemli bir bulguya ulaşılmıştır. Her iki grubun da, diğerine uygulanacak teşvik konusundaki düşünceleri arasında hiçbir fark bulunmamaktadır. Yani her iki grup arasında karşılıklı bir empati bulunduğundan söz edilebilir.

	Gpf gm u' *Qt v0'	Uf 0' Ucr o c''	P''	
Yakın Çevrede Geçici Konut	4,50	0,65	40 6	
Herhangi Bir Yerde Geçici Konut	3,28	0,99	40 6	
Geçici Konut İçin Kira Alınmalı	2,22	0,76	40 5	
Geçici Konut Yerine Kira Yardımı	3,66	0,85	40 2	
Taşınma Masrafı Karşılmalı	3,55	0,99	40 5	
Herhangi Bir Kolaylığa Gerek Yok	1,68	0,66	40 6	

Category	Mean Score
Yakın Çevrede Geçici Konut	4.50
Herhangi Bir Yerde Geçici Konut	3.28
Geçici Konut İçin Kira Alınmalı	2.22
Geçici Konut Yerine Kira Yardımı	3.66
Taşınma Masrafı Karşılmalı	3.55
Herhangi Bir Kolaylığa Gerek Yok	1.68

Çizelge 7. Geçici konut sorununa ilişkin görüşler (faktör grubu V).

"

"

	Gpf gm u' *Qt v0''	Uf 0' Uer o c''	P''	
Mali Destek Sağlanmalı	4,39	0,72	40 4	
Başka Yerde Kiralık Sağlanmalı	3,79	0,80	40 4	
Mülk Edindirmede Kolaylık	4,09	0,73	40 5	
Sadece Taşınma Masrafı	2,63	1,00	40 4	
Hiçbir Desteğe Gerek Yok	1,70	0,65	40 3	

Çizelge 8. Kiracılara destek sağlanması hakkındaki görüşler (faktör grubu VI).

"

Toplumun öznesi olduğu konularda toplumsal katılımın sağlanması kaçınılmaz bir gerekliliktir. Araştırma kapsamında, toplumsal katılımın sağlanmasına yönelik bir dizi olası yöntem genel çerçeveler içinde sıralanarak deneklere sunulmuş, bu yöntemlerin ne kadar etkili olduğu konusundaki fikirlerini belirtmeleri istenmiştir (çizelge 9). Aktif katılımı temsil eden araçların, pasif katılımı temsil eden araçlara oranla biraz daha fazla benimsendiği ortaya çıkmıştır.

Vqr nwo ucıncv, no ' [¼pv0'	Gpf gm u' *Qt v0''	Uf 0' Uer o c''	P''	
Anket	3,67	0,94	40 1	
Halk Toplantıları Düzenlenmesi	4,11	0,79	40 1	
Halkın Yerelde Örgütlenmesi	3,94	0,86	39 8	
Devletin STK ları Desteklemesi	4,15	0,72	40 2	

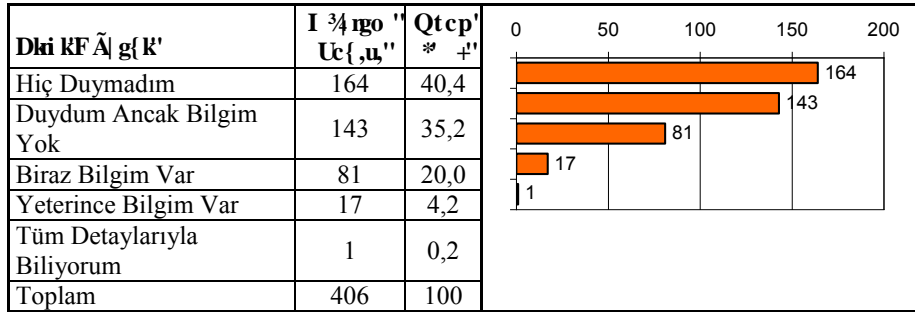
Çizelge 9. Toplumsal katılımın sağlanmasında yöntemlerin etkinliği (faktör grubu VII).

"

1999 depremleri sonrasında başta Zeytinburnu ilçesi olmak üzere, kentin deprem riski en yüksek bulunan (Jica, 2002) bazı ilçelerinde “kentsel dönüşüm” adı altında deprem odaklı bazı projeler üretilmiştir. Bu tür projelerin yanı sıra, önceliği deprem güvenliğinin sağlanması olmayan ancak kentin gayri sıhhi konut stokunun tasfiye edilmesine yönelik kimi projeler gündeme gelmektedir. Yine “kentsel dönüşüm” adıyla anılan ve bazıları uygulama aşamasına

geçen bu projeler genelde küresel ekonomi politikaları ekseninde şekillenmektedir. Bu tür girişimler, kentin küresel gayri menkul çevrelerini bir araya getiren kongrelere ev sahipliği yapması koşutunda yoğunlaşmış, yerel ve ulusal olmanın ötesine taşınmıştır. Bu tür projelerin uygulanmakta olduğu bölge sakinleri “kentsel dönüşüm” konusunda önemli ölçüde bilinç kazanmış durumdadır. Tarla başı, Sulukule, Maltepe, Sarıyer gibi bölgelerde kendi yerel örgütlenmeleri ve demokratik kitle örgütleri vasıtasıyla toplumsal katılım mekanizmasını işletme ve yaşadıkları yeri terk etmeme mücadelesi vermektedirler.

Bu bağlamda, belli dönemlerde daha yoğun olmak üzere uzun süredir gündemde bulunan “kentsel dönüşüm” konusunda deneklerin ne düşündüğü, daha da önemlisi konu hakkında bilgi sahibi olup olmadıkları durum analizi açısından önemlidir. Bu doğrultuda deneklere en yalın biçimde “kentsel dönüşüm projeleri hakkında bilginiz var mı” sorusu yöneltilmiştir (çizelge 10). Deneklerin % 40’ı hiç duymadıklarını ifade ederken, konu hakkında değişen düzeylerde bilgi sahibi olanların toplamı % 25’i bile bulmamaktadır. Bahsi geçen kavram ve bununla ilintili uygulamaların deneklerin dörtte üçü tarafından bilinmiyor olması üzerinde ayrıca durulması gereken bir bulgudur.

Bir binanın risk düzeyi gizli bilgi niteliğinde olup sadece mülk sahibi ile ikâmet eden kişilere verilmektedir. Deneklerin büyük bölümü mülk sahibi olmasına rağmen, %86 gibi bir oranla riskli binaların kamuoyuna alenen duyurulması istenmektedir.

Araştırmada elde edilen diğer bulgular eşliğinde ulaşılan sonuçlardan biri de, bireylerin birbirleri ile ilişkilerini düzenleyen, birleştirici ve yol gösterici yerel bir örgütlenmenin gerekliliğini, bunun yöre halkı, kamu yönetimi, üniversiteler ve sivil toplum örgütleri işbirliği ile gerçekleştirilmesinin gerektiğini ortaya koymaktadır. Toplumun böyle bir modeli

benimseyeceği ve büyük bölümünün böyle bir yerel örgütte aktif olarak yer almak isteyecekleri de tespit edilmiştir. Böyle bir kurulda yer alma konusuna deneklerin %23'ü belki, %57'si kesinlikle yanıtını vermiştir.

Araştırmanın son sorusu, tüm çalışmanın amacına yönelik toplumsal desteği ölçmek ve bu desteğin koşullarını belirlemek üzere kurulacak çok değişkenli modelin bağımlı değişkeni olmak işlevlerini üstlenmektedir. Soru deneklere, "Toplumsal Barış ve Adaletin Sağlanması görüşünün deprem risklerinin azaltılması için gerçekleştirilecek çalışmalarda temel ilke olarak benimsenmesi, çalışmaların başarıya ulaşması ve uygulanabilir olmasında ne kadar önemlidir" şeklinde yöneltilmiştir. Beşli likert ölçeği ile değerlendirilen yanıtların ortalama skoru 4,33 gibi oldukça yüksek bir değere sahiptir. Cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, gelir düzeyi gibi sosyo-ekonomik ve demografik değişkenlere bağlı alt gruplar arasında da bu konuda anlamlı bir fark olmadığı gözlenmiştir. Toplumda barış ve adalet temeline duyulan özlemin deprem risklerinin azaltılmasına yönelik çalışmalarda da oldukça güçlü olduğu açıkça görülmektedir.

UVCV UV MO QFGNNGO G"

Modelin kurulmasında ilk aşama faktör analizidir. İkinci aşamada çoklu doğrusal regresyon kullanılarak toplumsal barış ve adaletin risk azaltma faaliyetlerindeki önemi formüle edilmiştir. Çalışma böyle bir model geliştirmeye yönelik olarak kurgulanmış, anket formunda yer alan sorulardan yedi soru grubu faktör grupları olarak değerlendirilmiştir. Formdaki sorulardan biri ise regresyon denklemindeki bağımlı değişkeni temsil eden araştırma sorusu niteliğindedir.

Faktör analizi özellikle Sosyal Bilimler, Eğitim Bilimleri, Tıp, Psikoloji, Sosyoloji gibi alanlarda yaygın kullanımı olan bir yöntemdir (Özdamar, 1999). Birbiriyle ilişkili çok sayıda değişkeni bir araya getirerek az sayıda kavramsal olarak anlamlı yeni değişkenler (faktörler, boyutlar) bulmayı, keşfetmeyi amaçlayan çok değişkenli bir istatistiktir (Büyüköztürk, 2005). Faktör analizinin ana amacı, çok sayıdaki değişkeni birkaç ortak faktör ile kavramak ve açıklamaktır (Kalıpsız, 1994).

Faktörlerin belirlenmesinde Ana Bileşenler Yöntemi (Principal Component Analysis), faktör döndürme işleminde Varimax yöntemi kullanılmıştır. Faktör sayısına karar verirken öz değerler (eigen values), yamaç eğim grafiği (scree plot) ve verileri açıklamada en uygun fak-

tör yapısını elde etme kriterleri birlikte dikkate alınmıştır. Değişken sayısı 7 grupta toplam 42 dir. Analiz sonucunda değişken sayısı 19 faktöre indirgenmiştir.

İlk faktör grubu “kurumların güvenilirliği” adını almaktadır. Analize 265 gözlem dahil olmuştur. Gruptaki 10 değişken 3 faktörde toplanmıştır. Bunlar, toplam varyansı açıklama oranlarına göre sırasıyla “idari kurumlara güven duyma”, “akademik kurumlara güven duyma” ve “sivil topluma güven duyma” şeklinde sıralanmaktadır. Bu faktörler deneklerin kurumlara duydukları güven düzeyini temsil etmektedir. Analize katılan gözlem sayısının düşük kalması deneklerin önemli bir bölümünün sıralanan kurumların bazıları hakkında fikir beyan edebilecek yeterlilikte bilgi sahibi olmamalarından kaynaklanmaktadır.

İkinci faktör grubu “kişisel tehdit algısı” olarak adlandırılmakta ve 3 değişkenden oluşmaktadır. Analiz sonucunda aynı adı alan 1 faktör elde edilmiştir. Analize dahil olan gözlem sayısı 405 tir. Faktör, depremin doğrudan vereceği zararların birey tarafından nasıl ve ne düzeyde algılandığına yönelik ortaklaştırılmış bir değişken niteliğindedir.

Üçüncü faktör grubu “güçlendirme-yeniden inşa”dır. 5 değişken 3 faktöre indirgenmiş, analize 400 gözlem katılmıştır. Elde edilen faktörler “bölge dışında yeniden inşa”, “bölge içinde yeniden inşa” ve “güçlendirerek kullanma” adlarını almıştır. Bu grup, deneklere sunulan, depreme dayanıklı konuta ulaşmadaki teknik ve mekânsal alternatifleri temsil etmektedir.

9 değişkenden oluşan “teşvik ve araçlar” dördüncü faktör grubudur. İlk grupta olduğu gibi, aynı sebeple bu grupta da analize giren gözlem sayısı düşmüş ve 307’de kalmıştır. Elde edilen 4 faktör sırasıyla “devlet destekli katılım”, “imar hakkından ödün verme”, “liberal yaklaşım” ve “kamu yararı öncelikli politikalar” şeklinde adlandırılmıştır. Depreme dayanıklı konuta ulaşmadaki finansal araç ve yöntemler bu grubun içeriğidir.

“Geçici konut” beşinci faktör grubudur. 6 değişken 3 faktöre indirgenmiş, analize 400 gözlem dahil olmuştur. “Geçici konut için mutlak talepler”, “geçici konut için esnek talepler” ve “geçici konutun ücretli olması” adını alan bu faktörler, geçici konut konusunda deneklerin taleplerinin gücünü ve içeriğini temsil etmektedir.

Altıncı faktör grubu “kiracıların durumu” adını almaktadır. Analiz 401 gözlemle gerçekleştirilmiş, 5 değişken 3 faktörde toplanmıştır. “Kiracılara maddi destek verme”, “kiracılara kısmi destek verme”, “kiracıları kapsamama” şeklinde adlandırılan faktörler, deneklerin kiracıların durumuna ilişkin taleplerinin gücünü ve içeriğini ifade etmektedir.

Yedinci ve son faktör grubu “toplumsal katılım”dır. 390 gözlemin dahil olduğu analiz sonucunda 4 değişken 2 faktöre indirgenmiştir. Toplumsal katılımın biçimini ve tercih edilme düzeyini temsil eden bu faktörler sırasıyla “pasif toplumsal katılım” ve “aktif toplumsal katılım” olarak adlandırılmıştır.

Faktörleştirme sonucunda elde edilen yeni değişkenler, ulaşılmak istenen regresyon denkleminde yer almaya aday bağımsız değişkenlerdir. Modelde yer alacak bağımlı değişken ise kısaca “toplumsal barış ve adalete verilen önem” olarak adlandırılmıştır. Regresyon modeli ile, araştırma sahasındaki deneklerin bakış açısıyla, deprem risklerini azaltma odaklı kentsel yenileme çalışmalarında toplumsal barış ve adalete verilen önemi belirleyen değişkenlerin etkime güçleri ve yönleri ile saptanması hedeflenmektedir.

Bir bağımlı değişken ile iki ya da daha fazla bağımsız değişken arasındaki bağıntıları modeller aracılığı ile inceleyen yöntem çoklu regresyon adı verilmektedir. Bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler arasındaki modeller doğrusal bağıntılar biçiminde ise bu tip regresyona çoklu doğrusal regresyon denilir (Özdamar, 1999). Regresyon çözümlemesinin amacı, bağımlı değişkenin davranışını açıklamak için bağımsız değişkenlere ilişkin bilgileri kullanmaktır. Bağımlı değişkendeki değişkenlik, kısmen bağımsız değişkenle olan doğrusal ilişkiyle açıklanabilir (Newbold, 1995).

Regresyon analizinde, Geriye Doğru Eleme (Backward) metodunun sonuçlarının bu çalışma açısından daha tutarlı olduğu saptanmıştır. Değişkenler arasındaki ilişki doğrusal regresyon modeline uygundur. Regresyon analizine, faktör analizleri sonucunda elde edilen 19 değişkenin tamamı bağımsız değişkenler olarak dahil edilmiştir. Denklem sol tarafındaki bağımlı değişken Toplumsal Barış ve Adalete Verilen Önemdir. Regresyon denkleminde 9 değişken kalmış, analize 203 gözlem girmiştir (çizelge 11). Ancak gözlem sayısı yeterlidir ve modele anlamlı katkıları olmayan değişkenler dışarıda kalmıştır; belirlilik katsayısı ($R^2=0,231$) ve düzeltilmiş belirlilik katsayısı ($R^2_d=0,196$) değerleri arasındaki farkın küçük olması bunun bir göstergesidir (Şahin, 2000). Belirlilik katsayılarının yine de düşük kaldığı düşünülebilir. Ancak literatürde, sosyal bilimlerde yüksek R^2 değerlerine nadiren ulaşılabildiği belirtilmektedir. Bunun başlıca sebebi, sosyal bilimlerde, bağımlı değişkene etki eden ancak araştırma kapsamında öngörülemeyen ya da araştırma konusu dışında kalan çok sayıda başka değişken bulunabilmesidir. Bu tür kapsamlı yenileme / yenileştirme çalışmalarda kuşkusuz, toplumsal barış ve adaletin sağlanmasına etki edecek, araştırmalar sırasında öngörülemeyen birçok değişken olacaktır. Analizde değerlendirilen gözlem sayısının düşme

sebebi, deneklerin tamamından tüm değişkenlere ilişkin geçerli yanıt alınamamış olmasıdır. Analize sadece tüm değişkenleri yanıtlayan gözlemler dahil olmaktadır. Ancak bu durum analizin güvenilirliği ile ilgili bir sorun teşkil etmemektedir. Asgari gözlem sayısı koşulu halen karşılanmaktadır (Tavşancıl, 2002). Modeldeki tüm değişkenler aynı ölçü birimine sahip oldukları için, aldıkları B ve BETA katsayılarına göre sıralamaları değişmemektedir. Buna göre denklem şu şekilde formüle edilmektedir (çizelge 12).

Hcm³/4 'Cf ,'	Hcm³/4 'Dkg gprgt k'	Hcm³/4 'Cf ,'	Hcm³/4 'Dkg gprgt k'
Akademik Kurumlara Güven Duyma	TÜBİTAK Üniversiteler / Bilim İnsanları Kandilli Rasathanesi	Liberal Yaklaşım	Belirli Bir Katılım Bedeli Ödeme Mülkün Menkulleştirilmesi Düşük Faizli Uzun Vadeli Kredi
İmar Hakkından Ödün Verme	Başka Bir Yerdeki Bir Konutla Takas Konutun Piyasa Bedeli İle Satın Alınması Daha Küçük Bir Konuta Razi Olma	Geçici Konut İçin Mutlak Talepler	Mutlaka Bir Kolaylık Sağlanmalı Taşınma Masrafları Karşılmalı Yakın Çevrede Geçici Konut Sağlanmalı
Aktif Toplumsal Katılım	Halkın Mahalle Kurulları Oluşturması Devletin STK ları Desteklemesi	Kiracılara Maddi Destek Verme	Mutlaka Teşvik / Ayrıcalık Tanınmalı Bir Süre Mali Destek Sağlanmalı Mülk Edinmeleri İçin Olanak Tanınmalı
Kamu Yararı Öncelikli Politikalar	Rant Yaratmayacak Politikalar		
Geçici Konutun Ücretli Olması	Geçici Konut İçin Kira Ücreti Alınmalı	Güçlendirerek Kullanma	Güçlendirme

Çizelge 11. Regresyon denkleminde yer alan faktörler (değişkenler) ve bileşenleri

Denkleminde pozitif işaretli değişkenlerin yanı sıra, bağımlı değişkene negatif yönde etki eden değişkenler de bulunmaktadır. Etki büyüklüklerine göre incelendiğinde ilk sırada “Kiracılara Maddi Destek Verme” gelmektedir. Denekler, kiracı olma oranı mülk sahipliğine göre yaklaşık 1/3 olmasına rağmen, yaşadıkları çevrede gerçekleştirilecek deprem risk azaltma odaklı bir yenileme / yenileştirme çalışmasında, toplumsal barış ve adaletin sağlanmasına

verdikleri önemin en büyük göstergesi olarak, kiracıların mağdur edilmemesi gerektiğini öne çıkarmaktadır. Kiracıların maddi olarak desteklenmesi gerektiği görüşündeki bir birimlik artış, toplumsal barış ve adalete verilen öneme pozitif yönde 0,281 oranında artış olarak yansımaktadır. Anket sonuçlarının değerlendirilmesi sırasında ulaşılan bulgulardan biri, kiracılar ile mülk sahipleri arasında empati bulunduğu yönündeydi. İşte bölge sakinleri arasındaki bu karşılıklı iyi niyet duygusu, istatistik modele, en belirleyici değişkenin bireyci değil ortaklaşacı (kolektivist) nitelikli olması şeklinde yansımıştır.

Değişken	Standardize Edilmemiş Katsayılar		Standardize	t	Sig.
	B	Std. Hata	Beta		
Sabit	4,337	,042		103,676	,000
Akademik Kurumlara Güven Duyma *CMI F+''	,102	,042	- .378''	2,435	,016
Güçlendirerek Kullanma *I M+''	,108	,041	- .398''	2,631	,009
İmar Hakkından Ödün Verme *J X+''	-,082	,042	/.345''	-1,920	,056
Liberal Yaklaşım *N+''	,091	,044	- .359''	2,088	,038
Kamu Yararı Öncelikli Politikalar *M R+''	,086	,044	- .354''	1,929	,055
Geçici Konut İçin Mutlak Talepler *I MO V+''	-,097	,051	/.372''	-1,904	,058
Geçici Konutun Ücretli Olması *I MO Q+''	-,164	,042	/.473''	-3,889	,000
Kiracılara Maddi Destek Verme *MO FX+''	,181	,052	- .4: 3''	3,469	,001
Aktif Toplumsal Katılım *CVM+''	,095	,045	- .35; ''	2,131	,034

$$\text{ToplumsalBarışAdalet} = 0.156 \text{ AKGD} + 0.176 \text{ GK} - 0.123 \text{ İHÖV} + 0.137 \text{ LY} + 0.132 \text{ KYÖP} - 0.150 \text{ GKMT} - 0.251 \text{ GKÜO} + 0.281 \text{ KMDV} + 0.139 \text{ ATK}$$

Çizelge 12. Katsayılar tablosu

İkinci en büyük katsayıya sahip bağımsız değişken “Geçici Konutun Ücretli Olması”dır. Ancak bu değişkenin bağımlı değişkenle arasındaki ilişki ters yönlüdür. Yani denekler olası bir proje süresince ikâmet edecekleri geçici konut için kira ödemek zorunda kalmalarını Toplumsal Barış ve Adaletin Sağlanması ilkesi ile bağdaştıramamaktadırlar. Bunda, konutun depreme dayanıklı olmamasındaki sorumluluğun kendilerinin dışında olduğunu düşüncelerinin etkisi hissedilmektedir. Müdahale ve denetleme olanakları olmayan bir durumun yıllardır can güvenliklerini tehdit ediyor olmasının yarattığı psikolojik travmaya ilaveten, bu durumun bertaraf edilmesi sırasında yaşayacakları fiziksel ve ekonomik

mağduriyetin bedelinin de kendilerine ödetilmek istenmesine şiddetle karşı çıkmaktadırlar. Geçici konutun ücretli olması bunun somut yansıması olarak görülmekte ve adil bulunmamaktadır. Geçici konut için kira ödeme eğilimindeki bir birimlik artış, toplumsal barış ve adalete verilen önemin 0,251 birim azalmasına yol açmaktadır.

Üçüncü sıradaki değişken “Güçlendirerek Kullanma”dır. Güçlendirerek kullanma eğilimindeki bir birimlik artış, toplumsal barış ve adalete verilen önemde 0,176 birimlik bir artış sağlamaktadır. Anket değerlendirmeleri sırasında, uygulama yöntemi olarak güçlendirme seçeneğinin oldukça yüksek bir tercih edilme skoruna ulaştığı bulunmuştur. Bunun ardındaki etmenler, duygusal, psikolojik, ekonomik ve fiziksel olabilir. Deneklerin yaşadıkları çevreyi terk etmeme kararlılığında olduğu önceki bulgulardan bilinmektedir. Yeniden inşa etmek ile kıyaslandığında güçlendirme sonunda ikâmetgahın değişmeyeceği kuşkusuzdur; uygulama süresi daha kısadır; yuva ile kurulan duygusal bağ kopmamaktadır. Güçlendirerek kullanma ile bağımlı değişken arasındaki pozitif yönlü ilişkiyi, yaşanılan konutu terk etmemenin yansıması olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Ancak yöre sakinlerinin, bir binanın yeniden inşa edilmesinin güçlendirme karşısındaki avantajları konusunda bilgilendirilmeleri gerektiği kuşkusuzdur. Kaldı ki, teknik ve ekonomik açıdan, mevcut yapı stokunun ancak küçük bir kesiminin (%15) güçlendirme amaçlı yatırımlar için maliyet etkin olduğu belirtilmektedir (Balamir, 2004).

Bağımlı değişkene etkime gücü açısından dördüncü sırada yer alan değişken “Akademik Kurumlara Güven Duyma”dır. Değişkendeki bir birimlik artış, bağımlı değişkende 0,156 birimlik bir artışa yol açmaktadır. Önceki bulgular göstermektedir ki, deprem konusunda en güvenilir bulunan meca akademik kurumlardır. Bu bulguyu da dikkate alarak, yöre sakinlerinin olası bir projede akademik kurumların önderliğini veya referansını görmek istedikleri yorumuna ulaşılabilir.

Beşinci değişken yine negatif yönlü bir değişkendir. “Geçici Konut İçin Mutlak Talepler” bir birim arttıkça, toplumsal barış ve adaletin sağlanmasına verilen önem 0,150 birim azalmaktadır. Bu sonuç, ilk bakışta bir yanlışlık olabileceğini düşündürmektedir. Ancak dikkatle incelendiğinde bu değişkeni oluşturan bileşenlerin katı bireyci yaklaşımlar olduğu görülmektedir. Bireycilik özelliği ile öne çıkan bir değişkenin, toplumsal barış ve adalet ilkesiyle örtüşmeyeceği bir gerçektir. Bireyci talepler arttıkça toplumsallıktan uzaklaşılması, dolayısıyla Geçici Konut İçin Mutlak Taleplerdeki artışın toplumsal barış ve adalete verilen

öneme ters yönde etkimesi doğaldır. Ulaşılan sonuçlar, kurulan modelin tutarlılığını pekiştirmesi açısından da ayrıca önemlidir.

Altıncı sıradaki değişken “Aktif Toplumsal Katılım”dır. Toplumsal katılımın aktif araçlarını temsil etmektedir. Değişkendeki bir birimlik artış bağımlı değişkene pozitif yönde 0,139 birimlik değişim olarak yansımaktadır. Anket değerlendirmesi sırasında aldıkları skorlara göre, aktif toplumsal katılım araçlarının, pasif araçlara göre daha etkili olduğu bulunmuştu. Bu bulgu modele de yansımaktadır. Yöre sakinleri, aktif toplumsal katılım sağlandığı takdirde, toplumsal barış ve adaletin sağlanmasında mesafe kat edileceğini düşünmektedir.

“Liberal Yaklaşım”, istatistik modele dahil olan yedinci değişkendir ve pozitif yönlüdür. Liberal yaklaşımın tercih edilmesindeki bir birimlik artış, bağımlı değişkende 0,137 birimlik artışa yol açmaktadır. Bu değişken, proje finansmanının temin edilmesinde kapitalist ekonomik sistem araçlarının öne çıkmasını ve maliyetin kısmen ya da tamamen bireylere fatura edilmesini öngörmektedir.

Sekizinci değişken ise bir öncekinin tam tersine “Kamu Yararı Öncelikli Politikalar”ı temsil etmektedir. Katsayısı pozitif yönlüdür ve yedinci değişkene çok yakındır. Kamu yararı öncelikli politikaların tercih edilmesindeki bir birimlik artış, toplumsal barış ve adaletin sağlanmasına verilen önemde 0,132 birim artış yaratmaktadır. Bu değişken genel anlamda ranta dayalı olmayan politikalar bütünü temsil etmektedir.

Birbirinin tersi olan iki değişkenin de modelde aynı yönlü yer almaları bir tezat değil, aksine bir fırsattır. Bölgenin heterojen sosyo-ekonomik yapısı modele de yansımıştır. Azami uzlaşma zemininde, esnek bir planlama ile birden çok politika ve uygulama aracının bir arada işletilmesi olanaklıdır.

Finansman modeline ilişkin değişkenlerin verdiği ipuçları ve deneklerin daha önce değinilen talepleri dikkate alındığında, bir finansman kaynağı olarak etkinleştirilmesi yönünde ZDS fonunun mevcut durumu ile ilgili bir ön bilgi edinmek ve kısa bir değerlendirmede bulunmak yararlı olabilir.

İstanbul gibi bir metropolde gerçekleşecek büyük bir depremin neden olacağı yıkım ve maddi hasarın ZDS fonları üzerine getireceği yük, fonun belirli koşullarla, konutların deprem güvenliklerinin deprem öncesinde sağlanması uygulamalarının finansmanında kullanılması sayesinde hafifletilebilir. Fonda biriken yatırımın (çizelge 13) atıl durmak yerine ekonomik döngü içerisine aktararak etkinleştirilmesi ile hem risk azaltma eylemlerine kaynak

aktarmanın hem de fon yapısının dış kaynaklara bağımlılığının azaltılarak büyütülmesinin yolu aranmak zorundadır. Bu sayede ZDS yaptırmak teşvik edilmiş olduğundan toplanan prim de artacaktır (çizelge 14).

Yıl	Prim (TL)	Tazminat (TL)	T/P Oranı (%)
2000	3.766.000	23.022	2.83"
2001	54.526.000	126.052	2.45"
2002	65.756.000	2.284.835	5.69"
2003	85.688.000	5.203.990	8.29"
2004	126.216.000	768.927	2.83"
2005	159.085.000	8.102.368	7.2; "
2006	205.799.000	1.302.935	2.85"
2007	234.615.000	1.381.599	2.7; "
2008	272.611.000	557.236	2.42"
2009	322.097.000	495.668	2.37"
2010	319.453.000	668.460	2.43"
2011 (3 Ekim)	279.686.000	4.470.467	3.82"

Çizelge 13. Yıllar bazında ZDS poliçe primleri ve tazminat ödemeleri (Doğal Afet Sigortaları Kurumu internet sitesinden derlenmiştir – Url-1).

Bölge	Toplam Konut Sayısı	Sigortalı Konut Sayısı	Sigortalılık Oranı (%)
Marmara	4.416.074	1.577.686	57.92"
İç Anadolu	2.227.056	671.217	52.32"
Ege	2.045.662	530.264	47.; 2"
Akdeniz	1.663.126	329.545	3; .: 2"
Karadeniz	1.282.097	246.212	3; .42"
G.Doğu Anadolu	757.099	109.318	36.62"
Doğu Anadolu	597.555	100.057	38.92"
Vqrno "	340 ; : 88; "	507860; ; "	49.62"
İstanbul	2.714.462	1.033.889	5; .32"

Yükümlülükteki poliçelere göre bölgeler ve İstanbul bazında sigortalılık oranları (Doğal Afet Sigortaları Kurumu internet sitesinden derlenmiştir – Url-1).

Modeldeki dokuzuncu ve son bağımsız değişken “İmar Hakkından Ödün Verme” adını taşımaktadır. Bağımlı değişkenle ilişkisi ters yönlüdür. Konutun satılması, takas edilmesi veya daha küçük bir konuta razı olunması, bu değişkenin bileşenleridir. Bu bileşenler, proje finansmanına yönelik alternatifler arasında, ekonomik yetersizliği olan kesimlere sunulan

araçlar niteliğinde olup yaşanan çevrenin terk edilmesini veya daha azıyla yetinmeyi temsil etmektedir. Çalışma sürecinde elde edilen bir çok bulgu, yöre sakinlerinin, yaşadıkları çevreyi terk etmeyeceklerini, konutlarının depreme dayanıklı olmamasındaki sorumluluğun kamu yönetimine ve yüklenicilere ait olduğu kanaatini taşıdıklarını ve idari kurumlara güven duymadıklarını göstermektedir. Tüm bunlar dikkate alındığında İmar Hakkından Verilen bir birimlik ödünün, toplumsal barış ve adaletin sağlanmasında 0,123 birimlik azalmaya yol açması olağandır.

Cinsiyet, yaş, eğitim durumu ve gelir düzeyi gibi değişkenlerin modeli etkileme gücünün olmadığı saptanmış, sosyal ve demografik alt grupların birbirinden farklı düşünmediği sonucuna varılmıştır.

Regresyon modeline katılan gözlem sayısının sınırlı kalması, modelde değerlendirilen 203 gözlemin örneklemden belli bir yönde kayma gösterip göstermediğinin incelenmesini gerektirmektedir. Bunun için Bağımsız Örneklem T-testi (Independent Samples T-test) analizinden yararlanılmıştır. Bu test, incelenen bir değişken açısından, bağımsız iki grup arasında fark olup olmadığının belirlenmesine yönelik geliştirilmiş bir analiz yöntemidir (Yazıcıoğlu, Erdoğan, 2004).

Söz konusu iki grup, regresyon analizine giren ve girmeyen gözlemler olarak ayrılmaktadır. Farklılıkları araştırılan değişkenler ise sosyal, ekonomik ve demografik duruma ilişkin yaş, cinsiyet, eğitim durumu, hane geliri, mülkiyet durumu ve ikâmet süresine ilişkin bir dizi değişkendir. Analiz sonucunda yaş, eğitim durumu ve hane geliri değişkenlerine göre, regresyona giren ve girmeyen gözlemler arasında anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur. Regresyona giren gözlemlerin yaş ortalaması daha genç, eğitim düzeyi daha yüksek ve hane geliri daha fazladır.

Bu noktada, hangi değişkenlerin regresyon analizine dahil olan gözlem sayısının azalmasında rol oynadığına bakmak gerekmektedir. Zira en az yanıtlanan soruların yüksek yaş, düşük eğitim ve düşük gelir gruplarıyla ilişkili olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Faktör gruplarındaki değişkenler incelendiğinde, Kurumların Güvenilirliği grubunda TÜBİTAK'ın 344, Afet İşleri Genel Müdürlüğü'nün 318 yanıtlanma ile en az gözlem sayısına sahip değişkenler oldukları görülmüştür. Teşvik ve Araçlar faktör grubunda ise, Mülkün Menkulleştirilmesi 343, Rant Yaratmayacak Politikalar 341 yanıtla en az yanıtlanan değişkenler olmuştur. Diğer faktör gruplarında bu denli düşük yanıtlanma oranına sahip değişkenler bulunmamaktadır.

Bu noktada, daha fazla gözlemin değerlendirmeye alındığı alternatif bir modelin denenmesi, ana modelin tutarlılığının sınanması açısından da gerekli görülmüştür. Önemli değişkenlerin modelden çıkarılmasının, modelin açıklama gücünü zayıflatması olasıdır. Ancak ortaya çıkacak yeni model ile esas model arasındaki benzeşme ya da farklılaşmalar, daha güçlü ve ayakları yere basan çıkarsamalar yapmaya olanak verecektir.

Bu sebeple, en az yanıtlanan dört değişken çıkarılarak, söz konusu faktör gruplarında analiz tekrarlanmış, elde edilen yeni faktör yapısıyla da regresyon analizi yinelenmiştir. Alternatif modele dahil olan gözlem sayısının 279'a, modelin örnekleme temsil etme oranının da % 50'den % 69'a yükseldiği görülmüştür. Bu yeni modeldeki bağımsız değişken yapısı ana modele göre kısmen farklılıklar göstermekle beraber, ana modele ilişkin yapılan yorumları destekler sonuçlar vermiştir. İki modelin değişken yapısı karşılaştırmalı olarak incelendiğinde, modelden tasfiye olan değişkenlerle yeni değişkenlerin büyük oranda benzeştiği ve birbirinin yerini doldurur nitelikte olduğu görülmüştür.

Alternatif model geliştirme gereksinimine, gözlemlerin temsil edilme oranları ve ortaya çıkan kayma yol açmıştı. Alternatif modelde bu durumun giderilip giderilmediğini sınamak için bir kez daha Bağımsız Örneklem T-test analizine başvurulmuştur. Modele dahil olan 279 gözlem ile dahil olmayan gözlemlerin, yaş, eğitim durumu ve hane geliri değişkenlerine göre birbirinden farklı olup olmadığı incelenmiştir. Sonuç, örnekleme kaymaya ilişkin daha önce yapılan yorumları güçlendirir niteliktedir. Ana modelde var olan yaş, eğitim durumu ve gelir düzeyine göre farklılaşma alternatif modelde de varlığını sürdürmüş, model dışında kalan gözlemlerin ise ortancadan uzaklaşan daha uç değerler olduğu görülmüştür.

Yüksek yaş, düşük eğitim düzeyi ve düşük gelir arasında fonksiyonel bir bağıntı olduğu bulunmuştur. Bu grupların bazı değişkenler hakkında fikir beyan edecek yeterlilikte olmamaları, modelin temsil ettiği grupta kaymaya sebep olmuştur. Belli bir bilgi birikimi ve özel ilgi gerektiren böylesine bir konu hakkında toplumun homojen bir yapı sergilemesi beklenmemektedir. Dolayısıyla modelde oluşan kaymalar bir hata değil, bilinen bir durumun sosyal bir araştırma ve istatistiksel modellerle kanıtlanmasıdır. Bu bulgu bile başlı başına bir sonuçtur.

Bu grupların yok sayılması, bu çalışmanın temel ilkesine tamamen terstir. Toplumun her kesimi, her konudaki yeni gelişmeleri dayatma ile değil gönüllülükle benimsemelidir. Ancak gönüllülük belirli düzeyde bilinç gerektirir. Bilince ulaştırarak bilgiyi ise her kesimin kendi olanakları ile edinmesi, dahası bu bilginin varlığının farkına varması mümkün değildir. Bu

noktada yaygın bilgilendirme mekanizmalarının işletilmesi gereği doğmaktadır. Kamunun bu konudaki belirleyici ve etkin rolü açıktır. Yerel örgütlenmeler, toplumsal katılım, sivil toplum gibi oluşumlar bir politika olarak benimsenmedikçe, toplumsal barış ve adalet olgusu soyut ve muğlak bir düzlemde kalacaktır. Bu bağlamda, kamuyu yönetenlerin ve yönetmeye aday olanların izleyeceği siyaset belirleyici öneme sahiptir.

Ne var ki, son 30 yıldır uzun süreler hükümet eden başlıca partiler başta olmak üzere, siyasi partilerin büyük bir bölümünün, bilimsel bir araştırmayla birikimleri, yönelimleri, politikaları ve kadroları hakkında bilgi alınabilecek düzeyde dahi konuya duyarlı ve ilgili olmadıkları görülmüştür. Söz konusu partilerin deprem ve risk azaltma olgusuyla ilişkileri o denli vahim bir boyuttadır ki, İstanbul il örgütleri, işbirliği yapabilmek için bile yeterli kapasiteden yoksun durumdadır. Duyarlı ve bu konuda önemli mesai harcayan az sayıdaki partide ise bu duyarlılık ve oluşturulmaya çalışılan bilgi birikimi ve politikalar alt kadrolarda özümsemiş değildir (Balyemez, 2010).

UQPW "

Saha çalışması Türkiye’de örneği olmayan sosyal bir araştırma niteliğindedir. Tüm literatür incelemeleri ışığında, Türkiye’de bu kapsam ve içerikte bir sosyal araştırma yapılmadığını, yurtdışındaki uygulamaların ise ya kendine özgü nitelikler barındırdığını ya da spesifik konulara odaklandığını ifade etmek mümkündür. Hane halkı araştırması, bir yerleşmenin gerçek sahipleri olan yöre sakinlerinin risk azaltma araçları ve alternatif politikalar hakkındaki düşünceleri, farklı senaryolar karşısındaki tercihlerinin sıralı değişimi, yasa koyucu, denetleyici ve uygulayıcıya olan güvenleri, ekonomik olanakları, projeyi kabullenme eğilimi gibi birçok yönelimlerini karşılaştırmalı olarak ortaya çıkarmıştır.

Ortaya konulan yaklaşım, kurgusu, içeriği, yöntemi, süreçleri ve işleyişi ile, kentsel mekândaki olası deprem risklerini azaltmaya yönelik, çok bileşenli, Türkiye koşullarına özgü, somut ve uygulanabilir bir kentsel yenileme / yenileştirme için, toplumsal barış ve adaleti gözetilen bir toplumsal katılım yaklaşımı olma niteliği taşımaktadır. Yaklaşım, saha araştırması ile denenen ve desteklenen yeni bir yöntemle, toplumun öznesi olduğu konularda söz sahibi olabilmesinin ve nitelikli toplumsal katılımın sağlanabilmesinin yolunu göstermektedir.

Saha çalışmasının yöntem ve büyüklüğüne ilişkin parametreler çalışmanın istatistiksel olarak geçerli olduğunu ortaya koymaktadır. Disiplinel olarak bakıldığında, ulaşılan sonuçlar ve

yukarıda yapılan değerlendirmeler, modelin kendi içinde oldukça tutarlı bir yapı sergilediğini göstermektedir.

Araştırma sahasındaki yöre sakinleri yaşadıkları yeri terk etmek istememekte, devletten maddi destek beklemekte, yerel ve merkezi yönetime güven duymamakta, mevcut yönetim anlayışı ile deprem risklerinin azaltılmasına yönelik somut ve adil bir gelişme sağlanamayacağına inanmakta ve bu konuda en çok akademik çevrelere güven duymaktadır. Öte yandan hane halklarının deprem ve risk azaltma konusunda yaşadıkları bölgede ve kentte gerçekleştirilen çalışmalar hakkında bilgi sahibi olmadıkları, deprem riskleri konusunda yeterli bilince sahip olmayan önemli bir kesimin var olduğu tespit edilmiştir. Bu anlamda, düşük gelir düzeyi, düşük eğitim seviyesi ve yüksek yaş grupları arasında fonksiyonel bir bağıntı bulunmaktadır. Bu bağlamda, risk azaltma politikaları ve eylemlerine yönelik karar alma süreçlerinde nitelikli toplumsal katılımın sağlanabilmesi için sistematik bir yaklaşım gerekmektedir.

Nitelikli toplumsal katılımdan söz edebilmek, toplumun sürece katılabilmesi, fikir ve talep beyan edebilecek yeterlilikte olması ve bunların dikkate alınması ile koşuttur. Nitelikli toplumsal katılımdan kasıt, bireylerin süreçte doğruca kabullenerek değil, sorgulayarak yer almalarıdır. Bunun aksi, alışlagelen dayatma politikalarından farklı olmayacaktır. Toplum güvenli bir çevrede yaşamak için işbirliğine açık ve heveslidir; belli taleplerin sağlanması halinde güçlü bir uzlaşma zemininin sağlanabileceği görülmektedir.

Yöre sakinleri, aktif toplumsal katılım sağlandığı takdirde, toplumsal barış ve adaletin sağlanmasında mesafe kat edileceğini düşünmektedir. Elde edilen bulgular tarafların bilinçlendirilmesinin ve toplum kesimleri ile kamu / sivil ilgili tarafları bir araya getiren bir örgütlenme modelinin gerekliliğine işaret etmektedir. Kamunun bu konudaki belirleyici ve etkin rolü açıktır. Yerel örgütlenmeler, toplumsal katılım, sivil toplum gibi oluşumlar bir politika olarak benimsenmedikçe, toplumsal barış ve adalet olgusu soyut ve muğlak bir düzlemde kalacaktır.

Araştırmada, azami uzlaşma zemininde, esnek bir planlama ile birden çok politika ve uygulama aracının bir arada işletilmesine yönelik bir talep olduğu ortaya çıkmıştır. Bunun sağlanabilmesi için ise ilk koşul olarak mükemmel bir risk yönetiminin örgütlenmesi gerektiği kuşkusuzdur. Böyle bir model kurgulamanın aracı ise sakinim planlamasıdır.

"

"

"

MC[P CMÆ C"

Cpf gt uup.'O (D0'3; ; 40 Metropolitan Areas and Disaster Vulnerability: A Consideration for Developing Countries, Environmental Management and Urban Vulnerability, ed. A. Kreimer ve M. Munasinghe, World Bank Discussion Paper no. 168, s.77-92, World Bank, Washington DC, Mayıs 1992.

Demt nı4 'Dgrf k gık'42250 Bakırköy İlçesi Yerleşim Alanları Zemin Araştırmaları Projesi ve Bakırköy İlçesi Zemin-Yapı Etkileşimine Dayalı Deprem Risk Analizi Projesi sonuç raporları, İstanbul Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi.

Demro k."O 0"42260 Deprem Konusunda Güncel Gelişmeler ve Beklentiler, Planlama, 27, s.15-28, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, 2004/1.

Derf go gl.'U0"42320 Kentsel Mekânın Deprem Risklerinin Azaltılmasına Yönelik Yeniden Organizasyonu ve Bir Toplumsal Katılım Süreci, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Şubat 2010.

DÄÄ nı4 vÄt m" 0" 42270 Veri Analizi El Kitabı: İstatistik, Araştırma Deseni, SPSS Uygulamaları ve Yorum, 5. baskı, Pegem A Yayıncılık, Ankara.

HGO C." 42240 Getting Started – Building Support for Mitigation Planning, Federal Emergency Management Agency, state and local mitigation planning how to guide-1, Fema-386-1, September 2002.

HGO C." 42250 Developing the Mitigation Plan - Identifying Mitigation Actions and Implementation Strategies, Federal Emergency Management Agency, state and local mitigation planning how to guide-3, Fema-386-3, April 2003.

Hf pp.'L0'Uıpxk.'R0'O gt v.'E0M0'Ectııug.'E0'3; ; 0 Public Support for Earthquake Risk Mitigation in Portland, Oregon. Risk Analysis, Vol. 19, No.2, 1999.

J co |c." O 0" \ gwgt." T0" 3; ; 0 Structural Adjustment, Urban Systems, and Disaster Vulnerability in Developing Countries, Cities, Vol.15, No.4, s.291-299, 1998.

DD.'42240 Deprem ve Kent Araştırması – İstanbul'da Deprem Algısı. İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Kültür A.Ş., Ağustos, 2002.

DD.'42270 Zeytinburnu Stratejik Eylem Planı, T.C. İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Kentsel Dönüşüm Müdürlüğü, Haziran 2005.

Lceqdu.'D0'42270 Urban Vulnerability: Public Management in a Changing World, Journal of Contingencies and Crisis Management, Vol. 13, No. 2, s. 39-43, Haziran 2005.

UEC.42240Türkiye Cumhuriyeti İstanbul İli Sismik Mikro-Bölgeleme Dahil Afet Önleme / Azaltma Temel Planı Çalışması, Sonuç Raporu, Aralık 2002.

Mezruj."C0"3; ; 60 İstatistik Yöntemler, 3. baskı, İstanbul Üniversitesi Basımevi ve Film Merkezi Müdürlüğü, İstanbul.

Ngv ku."F0"O kqej ."L0"42270 Urban Vulnerability and Good Governance, Journal of Contingencies and Crisis Management, Vol. 13, No. 2, s. 50-53, Haziran 2005.

Pgy dqf ."R0"3; ; 70 İşletme ve İktisat için İstatistik, 4. basımdan çeviri, çeviren: Ümit Şenesen, Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2000.

" |f co ct."C0"3; ; 0 Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi, c.2, 2. baskı, Kaan Kitabevi, Eskişehir.

Ücpi cpgnk"O 0"42290 A New Pattern of Risk Management: The Hyogo Framework for Action and Italian Practise, Socio-Economic Planning Sciences, 2007, doi: 10.1016/j.seps.2006.10.001

cj lp."U0"42220 En Küçük Kareler Yöntemi ile Doğrusal Regresyon Modeli Oluşturmanın Temel Prensipleri, MKÜ Ziraat Fakültesi Dergisi, 5 (1,2), s.57-73.

Vcx cpe,n"G0"42240 Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi, Nobel Yayın Dağıtım, 224, Ankara.

VE0"RWD."4227c0'İstanbul'da Seçilmiş Binaları Güçlendirme Fizibilite Çalışması, T.C. Başbakanlık Proje Uygulama Birimi, Temmuz 2005.

VE0"RWD."4227d0'İstanbul'da Seçilmiş Binaları Güçlendirme Fizibilite Çalışması-Sosyal Etki Değerlendirme Raporu, T.C. Başbakanlık Proje Uygulama Birimi, Temmuz 2005.

Vkr rrg."I 0"42270 Housing and Urban Vulnerability in Rapidly-Developing Cities, Journal of Contingencies and Crisis Management, Vol. 13, No. 2, s. 66-75, Haziran 2005.

VÄtmq nw."J 0"42250 İstanbul Deprem Master Planı: Coğrafi Bilgi Sistemleri Yardımıyla Sakınım ve Eylem Planlaması, Mimarist, Yıl 3, Sayı 9, s.55-58, Yaz 2003.

Wn3 <<http://dask.gov.tr>> alındığı tarih 04.10.2011, Doğal Afet Sigortaları Kurumu internet sitesi.

[c |,e,q nw."I 0"Gtf q cp."U0"42260SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Detay Yayıncılık, Ankara.

FGRTGO " XG" FGRTGO P" UQPWNCTK NC" NI N " DC C" ¥KMO C"
U' [NGO NGT P P"UQU QNQL M' P CUK' ó" ucpdwrf c" uqu{qnlkni' dlt " c " lp c"
qııpc ,p,p'çtc v,t,ıı cu"
"

Yrd. Doç. Dr.'Egxf gy[KNO C\ "

I Ñngp'U' P O G\ "'

C{ g'I ÑııI " I GDCMCP"

Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü

I T ³

Türkiye bulunduğu coğrafi konum nedeniyle Topraklarının %92'sinin 1. ve 2. derecede deprem kuşağındadır. Son yüz yılda 193 adet yıkıcı depremde yaklaşık 100.000 kişi hayatını kaybetmiş, 495,000 bina yıkılmıştır. Sadece 1999 Kocaeli ve Düzce depremlerinde yaklaşık 20 bin kişi yaşamını yitirmiş, 124 bin yıkık-ağır hasarlı konut, 110,000 orta hasarlı konut ve 100,000 az hasarlı konut olmak üzere toplam 334,000 konutta hasar oluşmuştur. Deprem zararları ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ile yakından ilişkilidir. Türkiye depremden zarar görme ölçüsü açısından az gelişmiş ülkeler ile aynı düzeydedir. Deprem bölgelerinde yer alan kentlerimizdeki binaların deprem dayanımlarının son derece yetersizdir. 1960'lar sonrasında yaşanan hızlı kentleşme ve büyüme süreçlerinde ortaya çıkan yüksek konut talebinin karşılanma yöntemleri, yapıların deprem güvenliğinin tamamen göz ardı edilmesi ile sonuçlanmıştır. Basta İstanbul olmak üzere deprem etkilerine maruz kentler mevcut durumda dünyanın deprem riski en yüksek kentleri arasında yer almaktadır.² Deprem büyük boyutlarda bir felaket olarak çoğunlukla fiziki bir olgu olarak değerlendirilmektedir. Ancak toplumsal yaşamı ilgilendiren boyutu ve ortaya çıkardığı sorunlar açısından sadece doğa bilimlerinin çalışma alanı değil, diğer pek çok sosyal bilim disiplinine ve yeni çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Deprem sonucunda toplumsal yaşam radikal değişimlere uğramakta ve toplumsal yapı yeniden yapılanmaktadır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde bu türden bir yapılanma travmatiktir. Bu nedenle çoğu afetzedenin kurmuş oldukları sosyal düzenleri

¹ Bildiri TÜBİTAK 2209 projeleri kapsamında desteklenen proje verilerinden üretilmiştir.

² Ulusal Deprem Araştırmaları Programı, Eylül/ 2005.

değişmekte gelecek hakkındaki belirsizlikleri yoğunlaşmakta, yabancılaşma ve g çatışmaları yaşanmaktadır. İnsanların deprem karşısında ne yapacaklarını bilmemeleri, her şeyi başkalarından beklemleri ve ya ilahi bir yaklaşımla ele almaları ile mücadeleden vazgeçmeleri, güçsüzlükleri ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenlerden dolayı da güçsüzlük hissine kapılarak olayları anlamakta zorlanan bireyler anomik hale gelmelerine yol açmaktadır.

Türkiye’de sosyal bilimler, deprem zararlarının azaltılmasında önemli ve doğrudan katkılar sağlayacak işleve ve içeriğe sahiptir. Bu nedenle depremle baa çıkma için sosyal bilimlerin birikimi kullanılabilir. Sosyal bilim araştırmalarının örgütlenmesi ve işbölümünün sağlanması doğal afetlerde örgütlü bir toplum olma olanağını gerçekleştirmede işlevsel bir yaklaşım olabilir. Depremın sosyolojik analizi aslında toplumun mekan pratiklerinin sorgulanmasından geçmektedir. Mekan, öncelikle fiziksel bir olgu olarak karşımıza çıkmasına rağmen, mekana anlam kazandıran insan ilişkileri ve bu ilişkileri oluşturan ekonomik-sosyal-kültürel değerler sistemleridir. Mekanın fiziksel boyutu verili iken sosyal boyutu üretilmiştir. Mekanın sosyal boyutu kültürler, inançlar ve sosyal sınıflarda ifadesini bulan güç ilişkileri tarafından oluşturulur. Mekan toplumsal ilişkilerin zaman sürecinde geliştiği sosyolojik bir realitedir. Diğer bir ifadeyle depremi mekan ve toplumsal ilişkiler bağlamında değerlendirmenin gerekliliği ortadadır. Çünkü insanın temel ihtiyaçlarından biri olan barınma ve konut ihtiyaı insan ve mekân ilişkilerinin en somutlaşmış halidir. Fizik dünyayı oluşturan insan mekânın güvenirliğini ve riskine ilişkin alđı ve düşüncelerini de kendisi oluşturmaktadır.

Bu bildirinin amacı, deprem riskinin yüksek olduğu İstanbul’da Kadıköy ve Bağcılar ilçeleri odağında deprem ve depremin sonuçlarıyla ilgili baa çıkma sytlemlerinin sosyolojik boyutuyla incelenmesi ve bunun mekânla ilişkisinin kurulmasıdır. Bu çerçevede depreme ilişkin algılar, görüşler, bilinç düzeyi, sosyo-ekonomik, kültürel, siyasal ve inançsal eğilimlere ilişkin değerkenler araştırılmıştır. Çalışmada, deprem kavramı nasıl algılanmaktadır? Deprem olasılığına karşı baa çıkma sytlemleri nelerdir? Deprem nlemleri hakkında neler dşnlmektedir? Deprem olasılığına karşı devlet ve sivil örgütleriyle ne tür ilişkiler kurulmaktadır? Konut güvenliğine ilişkin görüş ve güvenlik sytlemleri nelerdir? Sorularına cevaplar aranmıştır. Çalışmanın temel sorusu ise, İnsanların deprem algısında; yaşam biçimleri, deneyimleri, sosyo-ekonomik koşulları ve kültürel-toplumsal değerlerinin etkili olup olmadığıdır?

CTC VKTO CPH [" PVGO 'XGO QFGN "

Araştırma için iki boyutlu bir veri toplama yöntemi benimsenmiştir. Öncelikle 2011 yılı Haziran-Eylül ayları arasında Bağcılar' da 182, Kadıköy'de 163 olmak üzere toplamda 345 kişiye yapılandırılmış ve genellikle kapalı uçlu sorulardan oluşan bir görüşme formu uygulanmıştır. Çalışmanın ikinci veri toplama tekniği ise derinlemesine görüşmelerdir. Görüşmeler 10 kişiyle gerçekleştirilmiştir. Derinlemesine görüşmeler kavramsal anlatı çözümlenmesi tekniklerinden olan *Kategorik-İçerik Perspektif* (Yılmaz, 2010) ile değerlendirilmiştir. Bu çözümlenme tekniği içerik analiz tekniğine en yakın olan tekniktir. Kategorik-içerik perspektifinde öncelikle konuyla ilgili ana başlıklar belirlenir. Araştırmamızın ana başlıkları deprem algısı, güven-güvenlik, dayanışma, gelecek beklenti'dir. İkinci aşamada ise her bir görüşme bağımsız metinler olarak kabul edilip bunlar üzerinden alt metinler oluşturulmuştur. Cümleler, cümle öbekleri, deyimler, atasözleri, benzetmeler kullanılmıştır. Çalışmada kapsamında yapılan derinlemesine görüşmelerden elde edilen verilerden metaforik ve metanomik ifadeler seçilmiştir. Çalışmada belirlenen metaforlar; belirsizliğe yelken açmak, diken üstünde oturmak, havanda su dövmek, öğrenilmiş/öğretilmiş çaresizlik ve kesin son'dur. Metanomlar ise; deprem algısı, birliklilik duygusu, güvenlik arayışı, kaybetme korkusu, kurumlara güven-güvensizlik, medya-güven ilişkisi ve unutmaman kaçınılmazlığıdır.

CTC VKTO C'DWNI WNCTKPH " \ GV "'

Araştırmada toplam 345 kişi ile görüşülmüştür. Bunların % 52,8'i Bağcılarda, % 47,2'si ise Kadıköy ilçelerinde oturmaktadır. Görüşme formlarının % 95,9'u evde, % 4,1'i ise iş yerinde uygulanmıştır. Örneklem grubumuzun % 0,3'ü tek katlı müstakil, % 0,3'ü iki katlı müstakil, %99,4'ü apartman dairesinde oturmaktadır. Örneklem grubun % 61,7'si kendisine ait evde % 38,3'ü ise kirada oturmaktadır. Görüşülenlerin % 6,4'ü 700TL altı, % 30,1'i 701-1500TL, % 37,4'si 1501-2300TL, % 12,8'i 2301-3100TL, % 6,1'i 3101-3900TL, % 7,2'si 3900TL üstü aylık geliri olan bireylerden oluşmaktadır. Örneklem grubumuzun **"62.8ai,"ent cdcnmi' hknıgtk** (*Akrabalık ilişkileri deprem riskinin yaygınlaşmasında önemli bir bileşendir.*) % 4,3'ü komşuluk bağları, % 5,2'si kiralara ucuz olması, % 21,4'ü iş yerine yakın olması, % 28,4'ü diğer sebeplerden dolayı oturdukları mahalleyi tercih etmişlerdir. Deprem kelimesinin öncelikle neyi çağrıştırdığı sorulduğunda, Örneklem grubumuzun % 34,5'i korku, % 23,2'si

ölüm, % 0,3'ü Ahmet Mete Işıkara, % 2,3'ü Marmara Depremi, % 3,5'i tedbir, % 16,5'i felaket, % 7,0'ı doğal afet, % 3,5'i ailem, % 9,0'ı ihmal, % 3,0'ı yıkım olarak cevap vermiştir. Depremin nedeni konusunda sorulan örneklem grubumuzun % 51,3'ü doğa olayı, % 22,9'u ilahi bir olay, % 25,2'si her ikisi de, % 0,6'sı ise diğer olarak depremin sebebini açıklamışlardır. Örneklem grubumuzun % 61,2 si deprem araştırma merkezini (Ki burada anlaşılan sadece Kandili'dir), % 11,3'ü belediyeler, % 8,1'i sivil toplum kuruluşları, % 11,6 deprem sigorta şirketleri, % 0,6'sı hepsi, % 5,5'i hiçbirisi, % 1,7'si diğer deprem çalışmaları konusunda en güvendiği kurumlardır. Örneklem grubumuzun % 1,4'ü deprem araştırma merkezleri, ' "65.: dk'dngf k grt. % 13,3'ü sivil toplum kuruluşları, ' "47.7dk'f grt go " uli qt v" k ngvgtk % 4,3'ü hepsi, % 4,9'u hiçbirisi, % 6,7'si diğer deprem çalışmaları konusunda en güvensiz bulduğu kurumlardır. Örneklem grubumuzun % 32,2'si depreme yönelik eğitim ve hazırlık çalışmaların olduğunu, % 47,8'i depreme yönelik eğitim çalışmalarının olmadığını ifade etmiştir. Örneklem grubumuzun % 42,3'ü afet konusunda İstanbul'da olumlu bir gelişme olduğunu düşünmekte, % 35,1'i afet konusunda İstanbul'da olumlu bir gelişme olmadığını düşünmekte, % 16,8'i kısmen bir gelişme olduğunu düşünmekte, % 5,8'inin ise bu konuda hiçbir fikri bulunmamaktadır. Örneklem grubumuzun % 70,1'i devlete bağlı kurum ve kuruluşlar, % 22,9'u vatandaş, % 1,4'ü deprem araştırma merkezi, % 4,6'sı inşaat sektöründeki sorumlular, % 0,9'u diğer depremin zararlarını azaltmak için önlem almanın kimlerin görevi olduğuna ilişkin görüşleridir.

Vcdm'3<F gtlpigo gulpg'I ¾Ä o grgtf g'F grt go g' rknlp'Fg gtıgpf k o grgt "

O gıgıfı Ö gıgıgı rıf	" EÄo ıg"	" [qt wo "
Deprem algısı	<i>*Deprem denince aklıma yıkım geliyor. Bana en çok korku hissettiriyor. *Deprem benim için enkaz demektir. 17 Ağustosta bunu zaten gördük.</i>	<i>*Deprem binaların yıkılmasıyla birlikte gelen bir korkuyu çağrıştırmaktadır. *Deprem algısı 17 Ağustos Marmara Depremiyle özdeşleşmektedir. Yaşanan deneyimler bireylerin algılarını şekillendirmektedir.</i>
Belirsizliğe Yelken Açmak	<i>*Daha önceden akrabalarımız burada oturduğu için buraya göç ettik. Köyde çalışma imkânımız olmadığı için ailece geldik.</i>	<i>*Ekonomik sıkıntılara bağlı olarak akrabalarla dayanışma içerisinde olma isteği</i>

Deprem ve Deprem Sonuçlarıyla İlgili Başa Çıkma Söylemlerinin Sosyolojik İnşası – İstanbul’da Sosyolojik Bir Ağ İnşa Olanağının Araştırılması

<p><i>Diken Üstünde Durma</i></p>	<p><i>*Sadece benim binamın güvenli olması yeterli değil, o kadar çok çarpık kentleşme var ki, bence 17 Ağustos'taki gibi büyük bir deprem olsa domino taşı gibi olur binalar. Hoş ben kendi binama da güvenmiyorum. Bütün bunlar beni çok korkutuyor. Oysa Erzincan''da da sürekli deprem oluyordu. Biz köyde oturuyorduk. Evimiz tek katlıydı ve köydeki bütün evler de böyleydi. Deprem olduğunda dışarı çıkmamız bir dakikamızı alıyordu, her yer boş alan olduğundan her yöne kaçabiliyorduk. Depreme uykuda yakalanmış bile olsan, köy evlerini bilirsiniz bütün evler tek katlı ve kerpiçtendir. O ev yıkılsa bile altından sağ çıkmanız çok daha olasıdır. Şimdi oturduğumuz ev için ne yazık ki aynı şeyi söyleyemiyorum.</i></p> <p><i>*Şiddetli bir deprem olduğunda bu ev kesin yıkılacak ve ben kiracıyım, umarım biz bu evden çıkana kadar deprem olmaz.</i></p>	<p><i>*Gelecekte karşılaşacağını düşündüğü risk durumlarıyla mücadele edecek dayanışma kanallarından yoksunluk. Yaşadığı konuta, mekâna karşı duyulan güvensizliğin oluşturduğu geleceğin belirsiz olması durumu.</i></p> <p><i>*Diken üstünde oturma koşullarını tanımlayan, sürekli yardıma ihtiyaç duyan ve algıladığı belirsizlikten rahatsızlık duyma. Geleceğe yönelik risk durumu analizinde bulunma.</i></p>
-----------------------------------	--	--

Medya Ve Güven	<p><i>*Depremle ilgili haberlerde bilim adamlarının dediklerini dikkate almaya çalışıyorum ama her bilim adamı başka bir şey söyleyince onlara da güvenim kalmıyor. Bu konuda bir uzlaşma ve kesinlik olmalı ki ona göre inanmalıyım.</i></p>	<p><i>*Olası dayanışma kanallarının niteliğine karşı duyulan güvensizlik</i></p>
Güvenlik Arayışı	<p><i>*Sadece benim binamın güvenli olması yeterli değil, o kadar çok çarpık kentleşme var ki, bence 17 Ağustos'taki gibi büyük bir deprem olsa domino taşı gibi olur binalar. Hoş ben kendi binama da güvenmiyorum.</i></p> <p><i>*Oturduğumuz ev depreme dayanıklı, çünkü depremden sonra ölçüm yaptırmıştık. Ama ne olacağını kimse bilemez.</i></p>	<p><i>*İçerisinde yaşadığı dünyayı dönüştüren özne olmamanın ortaya çıkardığı kontrol yitimi duygusu</i></p> <p><i>*Derin belirsizlik algısı. Her ne kadar konutun sağlam olduğuna ilişkin yargılarda bulunulsa da geleceğe yönelik belirsizlik algısı.</i></p>

Deprem ve Deprem Sonuçlarıyla İlgili Başa Çıkma Söylemlerinin Sosyolojik İnşası – İstanbul’da Sosyolojik Bir Ağ İnşa Olanağının Araştırılması

<p><i>(Cılız Tedbirler)</i> Havanda Su Dövmek</p>	<p><i>*Şartlar izin verseydi; yeni bir ev alırdım. Çünkü yeni evler daha sağlam.</i></p> <p><i>*Şu anda benim depreme yönelik alabileceğim tek önlem deprem çantası hazırlamak. İçine enkaz altında kalma ihtimalimi düşünerek; bir miktar para, el feneri, radyo, pil, cips ve battaniye koyardım. Onu alıp kaçmak aklıma gelirmi, onu da bilmiyorum.</i></p>	<p><i>*Gelecekte kendisini güvende hissetmek için ihtiyaç duyacağı birikimi yapacak olanakların olmamasından kaynaklanan yetersizlik algısı. Yeni yapıların depreme daha dayanıklı olduğuna ilişkin algı.</i></p> <p><i>*Depreme yönelik alınan önlemlerin yetersiz ve cılız olduğu görülmektedir. Alınması planlanan önlemlerin yetersizliğine ilişkin algı.</i></p>
<p>Kurumlara güven-güvensizlik</p>	<p><i>*Bir kere kesinlikle bu konuda ciddi yasal değişiklikler ve düzenlemeler yapılmalı, bir daha böyle ciddi kayıpların verilmemesi adına. 17 Ağustos başta olmak üzere birçok büyük deprem yaşandı ve bence artık bu depremlerden ders çıkartılmalı, özellikle yeni konutların inşalarında kanunlara dikkat edilmeli.</i></p>	<p><i>*Risk koşullarını doğuracak nedenlerin varlığına yönelik tedbir alma düşüncesi. Yaşanan depremler sonucunda dayanışma kanallarının olması gerektiği yargısı</i></p>

<p>Kaybetme Korkusu</p>	<p><i>*Çünkü İstanbul'da binaların yıkılmasından korkuyorum. Sadece benim binamın güvenli olması yeterli değil, o kadar çok çarpık kentleşme var ki, bence 17 Ağustostaki gibi büyük bir deprem olsa domino taşı gibi olur binalar. Hoş ben kendi binama da güvenmiyorum. Bütün bunlar beni çok korkutuyor.</i></p>	<p><i>*Binaların çarpıklığından kaynaklanan güvensizlikten dolayı oluşan korku. Olası bir depremde yaşanılacaklara yönelik tahminde bulunma</i></p>
<p>Güvenlik Özlemi</p>	<p><i>*Oturduğum ev depreme dayanıklı değil. Zaten eski bina. 17 Ağustos'ta zarar görmedi ama o zaman daha yeniydi ve şimdi aynı şiddette bir depreme dayanabileceğini düşünmüyorum. Biraz unutmak istemekten, boş vermişlikten önlem almıyoruz. Yeni binaların daha sağlam olduğunu düşünüyorum ama şu anda çocuklarımız okuyor ve şartlarımız yeni bir eve taşınmaya el vermiyor.</i></p>	<p><i>*Tedbir alamama durumunun sebebi unutmak istemek olması. Maddi şartların elverişli olmamasından dolayı önlem alamama durumu.)</i> <i>*Gelecekle ilgili derin güvensizlik yaşayan ve risk koşulları karşısında yenilmişlik duygusu yaşama. Deprem ne zaman olacağına yönelik tahminlerin yapılamayacağı algısı.)</i> <i>*Depremle ilgili basında ara ara haberler çıkıyor bu beni bazen çok korkutsa da bence depremin ne zaman olacağını sadece Allah bilir.</i></p>

UQPWE'''

Çalışma deprem ve depremin sonuçlarıyla ilgili başa çıkma söylemlerinin sosyolojik olarak nasıl kurulduğuna odaklanmıştır. Araştırma kapsamında deprem algıları, depreme ilişkin görüşler, başa çıkma söylemleri, alınan önlemler hakkındaki düşünceler, devlet ve sivil örgütleriyle kurulan ilişkiler, sivil toplum kuruluşları ile yardımlaşma ağı olanağı, medyanın deprem algısı ve bu algının toplumu nasıl etkilediği, konut güvenliği sorgulanmıştır. Araştırmanın en temel bulgusu görüşülenlerin deprem ve başa çıkma biçimlerine ilişkin yeterince bilince sahip olmamalarıdır. Deprem riskine ilişkin farkındalık depreme mücadelede örgütlü, işlevsel ve etkili bir olanağa hala evirilmemiştir. Görüşülenlerde depreme karşı alınan önlemlerin yetersizliğine ilişkin algı kronik bir düşünce haline gelmiştir. Görüşülenler depreme ilişkin algılarında yaşam biçimleri, toplumsal ve kültürel değer yargılarının odağında düşünmektedir. Yazılı ve görsel medyada yer alan deprem haberleri genel bir korku kültürü oluşturmaktadır. Buna kaşın depreme ilişkin başa çıkma söylemlerinde basın güvenilmez bir konumda ele alınmaktadır. Bu durum riskin popülerleştirilmesi ve değersizleştirilmesi açısından ele alınabilir. Diğer taraftan toplum depreme ilgili olarak, sivil toplum kuruluşlarının, derneklerin ve deprem araştırma merkezlerinin etkinliklerine karşı oldukça ilgisiz bir tutum benimsemektedir. Bunun da en önemli nedeni bu kurum ve kuruluşların deprem riskine ilişkin hatırlatıcı işlevidir. Yine de deprem çalışmaları ve etkinlikleri konusunda en çok güvenilen kurum deprem araştırma merkezleridir. Deprem riski yoksullukla birlikte bireyleri mekâna bağımlı kılmaktadır. Yoksullukla birlikte gelen dayanışma ilişkileri bu bağlamda olası bir depremi kaldırabilir derinlikte değildir. Görüşülenler olası bir deprem de mekansal hareketlilik ve mücadele için dönüştürme gücünden yoksundur. Bu durum da çoğunlukla kaderci bir anlayışla ele alınmaktadır. Olası bir deprem sonrasında kurumsal desteğe olan ihtiyaç acilen örgütlenmesi gereken bir özellik olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle deprem anı ve sonrasına ilişkin senaryolardaki roller acilen belirlenmeli ve geçerli kanallardan öğretilmesine ilişkin çabalara ağırlık verilmektedir. Genel olarak deprem bölgesinde yaşayan kişilerin karşılaşacağı risk durumlarıyla başa çıkma becerilerinden yoksunluk, içerisinde bulunduğu duruma mahkûm olma ve çaresizlik duygusuyla ilerlemektedir. Yaşanılan mekânı terk etmek ise kesin bir çözüm olarak ifade edilmektedir. Sonuç olarak İstanbul eylemsiz ve teslim olmuş bir şekilde depremini bekler görünmektedir.

MC[P CMNCT''

YILMAZ, Cevdet, Risk Kapıyı Kırınca Kentlerde Yoksulluk, Dayanışma, Güven ve Güvenlik, Libra Kitap, İstanbul, 2010

Ulusal Deprem Araştırmaları Programı, Eylül/ 2005.

CHGV'UQPTCUK [NG O G'UOTGE PFG" \ NGPGP'RQN V MCNCTP'MGPVUGN"
I GN O G'GVMU <CF CRC\ CTK' TPG "

Araş. Gör. G i kQtj cp"

ODTÜ Mim. Fak. Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

"

"

" \ "

Afet sonrası iyileşme süreci, genellikle afet öncesi duruma geri dönme çabası olarak tanımlanır. Afet sonrası izlenen politikaların amacı, toplumun sosyo-ekonomik düzeyini ve fiziksel çevresini afet öncesi duruma yaklaştırmaktır. Ancak, böyle bir hedef toplumu pek çok açıdan etkilemiş bir afete karşı yeniden yapılanırken gerçekçi ve kabul edilebilir değildir. Eğer toplum afetten çok yönlü bir şekilde etkilenmiş ise, toplumun fiziksel çevresi yenilense dahi sosyo-politik durumu değişecektir. Benzer şekilde, toplumun afet öncesinde olduğu gibi kırılğan yapısının yeniden üretilmesi hedefi kabul edilemez. Buradan hareketle, iyileşme sürecinde toplumsal pratiklerin ve kentsel çevrenin afet öncesindeki durumlarını tekrarlamasını değil, tersine afet sakınımı ve güvenli kentsel ve toplumsal bağlamın yaratılması beklenir. O halde, kentler afet sonrası iyileşme sürecinde izlenen politikalarla yeniden yapılanacaklardır. Kentler yeniden yapılırken, merkezi ve yerel yönetimlerin iyileşme sürecinde uygulayacağı politikaların hedefi kentlerin gelecekte karşılaşacakları afetlere daha dirençli olmalarını sağlamak olmalıdır. Diğer bir deyişle, bu politikalar ileriye dönük afet sakınımı bakış açısını topluma benimsetmeli ve kentlerin dirençli hale gelmesine katkı yapmalıdır.

Çalışmanın temel amacı, iyileşme sürecinde izlenen politikalarla kentsel riskler arasındaki ilişkiyi mekansal yapılanmaya bağlı kalarak ortaya koymaktır. Bu nedenle, bildiride Adapazarı kenti örneğinde iyileştirme sürecinde izlenen politikaların nasıl bir mekansal yapılanmaya yol açtığı ve buna göre afet riskleri açısından ne tür sonuçlar doğuracağı incelenecektir. Türkiye, 1999 Depremi ile afetlerin çok yönlü etkilerini yaşamış ve afetlere karşı kırılğan kentsel yerleşimlerde iyileştirme sürecini tecrübe etmiştir. Felaketin üzerinden geçen on iki senede, iyileşme sürecinde alınan kararların kentsel gelişime etkileri izlenebilmektedir. Bu nedenle, 1999 Depremi'ni yaşamış Adapazarı kenti örneğinde iyileşme süreci incelenmiş, ve bu dönemde uygulanan planlama kararlarının kentsel riskler bakımından

sonuçları tartışılmıştır. Çalışmanın beklenen sonucu; Adapazarı'nda uygulanan iyileşme süreci müdahalelerinin kentin afet sakınımı açısından ileriye dönük güvenli bir mekansal ve toplumsal bağlam yaratılmasına katkı koymaktan çok tersine eski kentsel kırılğan yapının yeniden üretilmesine hizmet etmiş olmasıdır.

I T "'

Bu bildiri de 1999 Depremi'nin Adapazarı kenti üzerindeki sonuçları ve buna bağlı olarak iyileşme sürecinde izlenen politikaların kentsel gelişime etkileri incelenecektir. Araştırma dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, öncelikle kentsel kırılğanlığın oluşma süreci anlatılacaktır. Kentsel kırılğanlığı anlamak için, planlama tarihine bağlı kalınarak Adapazarı'nın 1999 Depremine kadar nasıl bir kentsel gelişme izlediği özetlenecektir. Bu bölümde amaçlanan, kentin deprem öncesi nasıl bir kentsel gelişime düzeyine eriştiğini ve nelerin kentin afet risklerini arttırdığını ortaya koymaktır. İkinci bölümde, afetin yol açtığı çok yönlü etkiler çalışmanın sorunsalı açısından değerlendirilecektir. Burada, kent ekonomisinin ve yapıyı çevrenin afetten nasıl etkilendiği aktarılacaktır. Kentte hasar gören konut ve işyeri sayısı göstergeleri ile yapıyı çevre üzerindeki afetin doğrudan etkileri tanımlanacaktır. Öte yandan, kent ekonomisinin uzun erimde nasıl etkilendiği gayri safi yurtiçi hasıla, gelir, işyeri sayısı, çalışan sayısı ve sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi göstergeleri ile açıklanacaktır. Üçüncü ve son bölümde ise, afetin etkilerine yanıt vermek amacıyla geliştirilen politikaların kentsel çevreye nasıl etki ettiği araştırılacaktır. Araştırmanın temel sorusu olan, afet sonrası iyileşme sürecinde izlenen politikaların nasıl bir kentsel çevreye yol açtığı sorusu yanıtlanacaktır. Bu soruyu yanıtlamak için, afet sonrası hazırlanan ana kent planları ve günümüzde ulaşılan kentsel gelişme eğilimleri incelenecektir. Sonuç olarak, izlenen politikaların afet yönetimi açısından değerlendirmesi yapılacaktır. Çalışmanın beklenen sonucu; Adapazarı'nda uygulanan iyileşme süreci müdahalelerinin kentin afet sakınımı açısından ileriye dönük güvenli bir mekansal ve toplumsal bağlam yaratılmasına katkı koymaktan çok tersine eski kırılğan yapıları yeniden üretilmesine hizmet etmiş olmasıdır.

MGPVUGN'MK'KNI CPNK R'©TGV NO GU "

Kentsel kırılğanlıklar, tarihsel süreçlerle oluşmuş sosyal, fiziksel, ekonomik sistemlerin potansiyel olarak zarar görme birikimleri olarak tanımlanabilir. Kentsel kırılğanlıklar

toplumun yapısı (sınıf, cinsiyet, yaş, dil, ırk, etnik köken, okuyazarlık, sivil toplum, haklar, politik kültür) ve tarihsel ve yapısal faktörlerle (ekonomik model, gelir dağılımı, demografik yapı, çevresel değerler, teknolojik gelişmişlik düzeyi) ilişkilendirilebilir (Bolin ve Stanford, 1998; Smith ve Petley, 2009). Kentsel kırılğanlıkları artırıcı etkenler, kentsel nüfus artışı, sanayi yoğunluğu, enformal yerleşimler, plansız kentleşme, yetersiz kurumsal kapasiteler, bilgi ve kaynak eksikliği ve sınırlı hazırlık düzeyi olarak sıralanabilir. Afetlerle birlikte, bu faktörler kentlerin maruz kalacakları etkiyi derinleştirerek, doğal tehlikeleri birer kalkınma problemine dönüştürürler. Kentlerin sürdürülebilir kalkınmasını sağlamak için kentsel kırılğanlıkların azaltılması, sosyal, ekonomik, fiziksel sistemlerin güçlendirilmesi gerekmektedir. Diğer bir deyişle, kentsel dirençliliğin kazandırılması risk azaltma politikalarına ve kentsel kırılğanlıkların giderilmesi için atılan adımlara bağlıdır. O halde, kentsel kırılğanlıkların gelişiminin anlaşılması için afete maruz kentlerde planlama pratiklerinin yol açtığı kırılğanlık etkenlerini tanımlamak gerekir.

Bildiride ilk olarak Adapazarı kentinin gelişimi için üretilen plan, politika ve uygulamalarla birlikte kentin afet risklerine karşı kırılğanlığı incelenecektir. Bunun için, kentin 1999 Depremine kadar olan kentsel gelişim sürecinin ve süreç içinde kent için alınan kararların değerlendirmesi yapılacaktır. Değerlendirme kentin yaşadığı yıkıcı afetlere ve kent planlama tarihine göre dönemlenecektir.

Cumhuriyet'in ilanından 1957 yılında yaşanan Bolu-Abant Depremine olan süreçte Adapazarı, Anadolu'nun küçük bir yerleşim yeri niteliğini taşıyordu. 2-3 katlı geleneksel yöntemlerle üretilmiş konut stoku, kentin ticari merkezi etrafında yer seçmekteydi. Ticari ve tarımsal merkez olma kimliği taşıyan kentin ekonomisini, bu dönemde, genç Cumhuriyetin sınırlı kaynaklarıyla ve devlet eliyle yapılan sanayi yatırımları canlandıracaktı. 1944'de Zirai Donanım Fabrikası, 1951'de vagon fabrikası ve 1953'de yapılan Şeker Fabrikası kentin temel imalat sanayisini oluşturuyordu. Bu yatırımların yapıldığı dönemde Kocaeli'ne bağlı olan Adapazarı, 1954 yılında Sakarya ilinin merkezi olacaktı. Yaşanan 1957 depremiyle birlikte kentte 187 bina ağır hasarlı, 317 bina az hasarlı olarak kayda geçti.

Yeni rejimin sosyal ve mekansal yapılanmayı düzenleme ilkesi doğrultusunda 1930ların başında Adapazarı kenti için planlama çalışmaları başlatıldı. Prof. Hermann Jansen ve ardından Van der Berg ile yürütülen görüşmelerin sonuçsuz kalması ilk planlama girişimlerinin başarısız olmasına yol açtı. 1943 Depreminden sonra Ferit Örs'ün 400 hektarı kapsayan ve 1/1000 ölçeğinde hazırladığı kent planları 1957 Planına kadar mekansal yapıyı

düzenleyecekti. 1957'de İller Bankası'nın açtığı ulusal yarışma sonucunda birinci olan Mehmet Ali Topaloğlu, Melahat Topaloğlu ve Bülent Berksan ekibi Adapazarı kent planını hazırladı.

1957 Planına göre, 20 yıl içinde kent nüfusunun 250,000 olacağı projeksiyonu yapıldı. Öte yandan, kentsel gelişme komisyonu tarafından kentin doğal afet tehlikelerine karşı yerleşilebilir alanları ve kentin muhtemel tehlikelerde nasıl etkilenebileceğine dair bir rapor hazırlandı. Rapora göre, Adapazarı Kuzey Anadolu Fay Hattı ve dere yatakları üzerinde kurulduğundan kentin deprem tehlikesine karşı daha güvenli olan eğimli alanlarda yerleşilmesini önermiştir. Rapor doğrultusunda, 1957 Planı sınırlı teknoloji ve bilgi düzeyine rağmen, hem yer seçimi hem de plan kodu bakımından afet risklerine duyarlı bir yaklaşım izlemiştir. Planda izlenen kat sayısı, bina yüksekliği, bina tipi, çekme mesafeleri sınırlamaları afete maruz bir kentin nasıl yapılanması gerektiğini belirlemiştir. Bu yapılanmada azami kat sayısı 3 ve yapının sokaktan çekme mesafesi en az 9.50 metre olarak sınırlanmıştır. Yapılanma koşullarının yanı sıra, 1957 Planı kentin gelişme yönünü de sınırlama oranına göre mevcut kentin batısı olarak tespit etmiştir.

Adapazarı kentinin bundan sonra kaderini değiştirecek olarak temel kararlar 1963 Doğu Marmara Kalkınma Planı ile belirlenmiştir. İmar ve İskan Bakanlığı tarafından hazırlanan Planın temel hedefi İstanbul'u finans ve tüketim merkezine dönüştürmek ve bunu yaparken kent içinde kalmış sanayilerin desantralizasyonunu sağlamaktır. Planda, İstanbul'dan sanayi desantralizasyonunun doğu-batı ekseninde oluşmasını ve doğuda Kocaeli ve Sakarya'nın gelecek sanayi yatırımlarını çeken merkezler haline gelmelerini amaçlamıştır.

Doğu Marmara Kalkınma Planı nüfus, ekonomik yapı, fiziki çevre, altyapı, ulaşım ve yerleşme düzeni başlıkları altında kapsamlı olarak incelenmiş ve bölgenin afet riskleri bakımından durumu ortaya konmuştur. Plan, yüksek sismik tehlikelere maruz Kocaeli-Sakarya bölgesinde önerilen sanayi yatırımlarının kentleşme ve nüfus artışına yol açmasıyla oluşacak afet risklerini göz ardı etmiştir. Doğu Marmara'nın düşük yoğunluklu gelişimi yoğun yapılaşmaya açan ve tarım tabanlı ekonomik yapısını sanayi odaklı bir ekonomik modele dönüştüren bölgesel kararlar buradaki yerleşimleri birer risk havuzuna dönüştürmüştür.

"

Vqr rco 'p'Áhw'	3; 82"	3; 92"	3; : 2"
ucpdw'	1930000	3750000	5850000
Mqecgrk Cf cr c ct,"	640000	920000	1350000

Tablo. Doğu Marmara Kalkınma Planına göre öneri nüfusun yıllara göre dağılımı

Bölgesel kararların yanı sıra kentsel kırılmalığı üreten mekanizmalardan bir diğeri ise büyüme-odaklı politikalarlardır. 1980 sonrası neo-liberal ekonomik dönemin getirdiği büyüme politikaları sanayileşmenin hız kazanmasına ve kentin girişimcilerin taleplerine göre şekillenmesine neden olmuştur. Fordist üretimden esnek üretim biçimine, sanayi toplumundan bilgi toplumuna, ulus-devletin sınırlarından küreselleşmeye geçişle birlikte yeni planlama anlayışları şekillenmiştir. 80lerdeki küreselleşme ve özelleşme odaklı ulusal konjonktür, kentlerin yeniden yapılanmasına neden olmuştur. Bu dönemde Adapazarı'nda da yaşanan hızlı büyümenin kontrol edilmesi ve sosyal, fiziksel ve ekonomik çevrenin yeniden yapılanmasının düzenlenmesi ihtiyacı doğmuştur. Bu nedenle, 1985 yılında Bülent Berksan tarafından 1/25,000 ölçekli Adapazarı kent planı hazırlanmıştır.

Berksan Planı, 1982'de İller Bankası tarafından hazırlanan jeolojik çalışmaya dayandırılmıştır. Çalışmada, Adapazarı ve komşu yerleşimlerin sismik yapıları ortaya konmuş ve yerleşim kararlarında zemin koşullarının göz önünde tutulmasını önermiştir. Bu nedenle, 1985 Planında yeni yerleşim alanları kentin batısındaki Serdivan ve güneyindeki Erenler bölgelerindeki eğimli alanların yerleşime açılmasını önermiştir. Öte yandan, 1957 Planı'nın imar haklarını geliştirerek binaların 5 katlı olmasına ve yoğunluğun artmasına izin vermiştir.

1970 yılında E-5, 1985 yılında ise TEM karayollarının açılması, 1992'de 1. Organize Sanayi Bölgesinin, 1997'de 2. OSB'nin kurulması, Adapazarı'nda sanayileşmenin hız kazandığının, bunun gerektiği altyapının kentte sunulduğunun göstergesidir. Sanayileşme eğilimi ile birlikte, Adapazarı kenti 1985 Planı doğrultusunda gelişme gösterse de, 1999 Depremine kadar imar planı revizyonlarıyla kent güneyde E-5 karayoluna, doğuda Sakarya nehrine kadar uzanmış, açık alanlar yapılaşmaya açılmış, kat sayıları artırılmış, çekme mesafeleri ve yapı düzenleri korunmamış ve böylece kent sismik tehlikenin üzerinde yoğun olarak inşa edilmiştir.

3;;;" FGRTGO P P" MGPV" GMQPQO U PG" XG" MGPVUGN" O GMCPİP"
[CRKNCPO CUP C'GVM NGT ""

1999 Depremi'nin kentsel mekanı nasıl yapılandırdığını anlamak için bu süreçte izlenen politikaların dayanaklarının tespit edilmesi gerekmektedir. Bu nedenle, ikinci bölümde kentin 1999 Depremi'nden nasıl etkilendiğini ortaya koymak gerekecektir.

Kocaeli, Sakarya, Yalova, Düzce ve Bolu kentleri fiziksel bakımdan 1999 Depreminden doğrudan etkilenmiştir. Doğrudan etkilenen 16 milyon kişi Türkiye'nin toplam nüfusunun %23'ünü oluşturmaktadır. Bu bölgede deprem nedeniyle 17,225 kişi hayatını kaybetmiş ve 23,781 kişi yaralanmıştır (Başbakanlık Kriz Merkezi, 2000). Can kayıplarının %22,6'sı Sakarya'da meydana gelmiştir. Yine doğrudan etkilere bakıldığında, bölgede 213,000'den fazla konut ve 30,000'den fazla işyeri depremden hasar görmüştür (Bibbee, 2000). Yine, toplam hasarın %20,5'i Sakarya'da yaşanmıştır. Sakarya ilinde meydana gelen toplam ağır hasarın %87,6'sı ve toplam orta hasarın %75,8'i Adapazarı kentinde yaşanmıştır. Adapazarı'nda konutların %17'si işyerlerinin ise %23'ü ağır hasar görmüştür.

Doğrudan fiziksel etkilerin yanı sıra, 1999 Depremi doğrudan ve dolaylı olarak kent ekonomisini etkilemiştir. Depremden en çok etkilenen Kocaeli, Sakarya ve Yalova illeri Türkiye'nin toplam GSYİH'nın %6,3'ünü ve sanayi katma değerinin %13,1'ini oluşturmaktadır. Depremden sonra TÜSİAD, DPT ve Dünya Bankası tarafından depremin ekonomik etkileri araştırmalarında yaklaşık 6 milyar dolar doğrudan, 2,5 milyar dolar dolaylı kayıp olduğunu ve 4 ile 6 milyar dolar arasında ikincil kayıplar olabileceğini ortaya koymuşlardır (Bibbee, 2000). Depremden dolayı oluşan kaybın giderilmesi için çeşitli mali yardımlara başvurulmuştur. Dış kaynaklı yardımlar hibe ve kredi biçiminde yapılandırılarak Dünya Bankası, IMF ve Avrupa Birliği başta olmak üzere çeşitli ülke ve kurumların aktardığı mali kaynaklar deprem sonrasında kullanılmıştır. Deprem zararlarını gidermek için kullanılan iç kaynakların çoğunluğu ise ek vergiler ve bedelli askerlik uygulamasından temin edilmiştir. 26.11.1999 tarih ve 4481 sayılı Kanunla getirilen Ek Gelir Vergisi, Ek Kurumlar Vergisi, Ek Emlak Vergisi, Ek Motorlu Taşıtlar Vergisi ve Özel İşlem Vergisi yanı sıra bedelli askerlik uygulamalarından 1999-2006 döneminde 20 milyar TL ek kaynak yaratılmıştır (Erkan, 2010, 124).

Deprem sonrasında seferber edilen kaynakların büyük bölümü kentlerin yeniden yapılandırılması için harcanmıştır. Etkilenen bölgede 43,000'den fazla kalıcı konut yapılarak hak sahiplerine devredilmiştir. Bölgedeki toplam kalıcı konutların % 19'u Sakarya'da

yapılmıştır. Konutların yanı sıra kentlerde hasar gören eğitim, sağlık, içme suyu, ulaşım hizmetleri ile KOBİ, belediye ve kamu idarelerine, tarım, imalat, enerji, turizm ve servis sektörlerine de mali yardım yapılmıştır.

1999 Depreminden sonra kaynakların büyük bölümünün iyileştirme sürecine aktarılmasının yanı sıra risk azaltma, hazırlık ve müdahale süreçleri için de kaynak ayrılmıştır. Depremden sonra toplam kaynakların yarısı Sakarya ve Kocaeli illeri için harcanmıştır ve her iki il için ayrılan kaynağın da yaklaşık %29'u yeniden yapılanma aşamasına aktarılmıştır. Risk azaltma için ayrılan kaynakların %28,6'sı ve hazırlık için seferber edilen kaynakların %65,2'si İstanbul'a aktarılmıştır.

Deprem sonrası seferber edilen kaynaklarla kentin sosyo-ekonomik yapısının iyileştirilmesi ve afet öncesi düzeye getirilmesi amaçlanmıştır. İzlenen kaynak seferberliği politikalarıyla Adapazarı'nın afet öncesi sosyo-ekonomik düzeyine kavuşup kavuşamadığı GSYİH, gelir düzeyi, işyeri ve çalışan sayısı ve sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi sıralamaları göstergeleri incelenerek açıklanabilir. İlk olarak depremden etkilenen illerin nüfus büyüklüklerine bakıldığında, depremden en çok etkilenen Kocaeli, Sakarya, Yalova, Bolu ve Düzce illerinde nüfus kaybı yaşanmadığı, aksine 1997-2000 döneminde nüfusun arttığı görülmektedir (DİE, 2000). Deprem en çok hasar verdiği kentsel alanda ise yine nüfus artışının olduğunu gözlenmektedir. 1996 ve 2003 yıllarında yapılan sosyo-ekonomik gelişmiş düzeyi sıralamasında Sakarya gelişme göstermiş ve 28. sıradan 23. sıraya yükselmiştir (DPT, 1996a; 2003). Yine aynı endeksin ilçeler sıralamasında ise Adapazarı ilçesi 1996'dan 2004'e iyileşme göstererek 34. sıradan 20. sıraya ilerlemiştir (DPT, 1996b; 2004). Diğer bir deyişle, 1999 Depreminden sonra bölgeye aktarılan kaynaklar zarar gören hizmetlerin yenilenmesini ve devamlılığını sağlamıştır.

Gayri Safi Yurtiçi Hasıla değerlerine bakıldığında depremden en çok zarar gören Marmara Bölgesi'nin ülke genelinin %36'sına sahip olduğu görülebilir. Bu değer 1994 ve 1999 yıllarındaki dalgalanmalara rağmen stabil kalmaktadır (DPT, 2002b). Sakarya'nın bölge ekonomisinin lokomotifi olmasa da gerçek değerlerde yükselen bir grafiğe sahip olduğu söylenebilir. Benzer şekilde, GSYİH'nın ekonomik büyüme değerlerine bakıldığında 1987-2000 döneminde %4,8 büyüme yaşadığı gözlenmiştir. Kişi başına düşen GSYİH değerlerine göre, 1999 yılına kadar Türkiye ortalamasının gerisinde olan Sakarya, 2000'den itibaren ortalamanın üstüne çıkabilmiştir.

Sektör bazında ekonomik yapıya bakıldığında, Sakarya'nın 1987-2000'de sektör bazında üretilen GSYİH değerlerine göre ilin tarım-tabanlı ekonomik yapısının sanayi-tabanlı bir yapıya evrildiği görülmektedir (DPT, 2002b). Bu dönemde tarımda üretilen GSYİH %1,8 büyürken, sanayi sektöründe bu oranın % 8,8 arttığı görülmektedir. Sektörlere göre istihdamın dağılımı göz önüne alındığında tarımda çalışanların oranının giderek azaldığı, buna karşın sanayi ve servis sektöründe çalışanların oranının arttığı söylenebilir. 1990'da Sakarya ilinde toplam istihdamın %63,1'i tarım sektöründe iken, bu oran 2000'de %52'ye gerilemiş olsa da %15 olan Türkiye ortalamasının oldukça üstünde bir tarımsal istihdama sahiptir. 1990-2000 yılları arasında GSYİH ve istihdamın sektörlere göre dağılımı Sakarya ekonomisinin yine tarım tabanlı bir yapıdan sanayi odaklı bir yapıya dönüştürdüğünü göstermektedir.

Afet sonrası dönemde Sakarya'nın ekonomik yapısını incelemek için bakılan diğer göstergeler çalışan ve işyeri sayılarıdır. TÜİK'in 1980, 1985, 1992 ve 2002 yıllarında yaptığı Genel Sanayi ve İşyeri Sayımlarına bakıldığında, Sakarya ilindeki işyeri sayısının 20 yıl içinde 10 kat arttığı, çalışan sayısının ise bu dönemde 12 katına çıktığı görülmektedir. Özellikle, depremi içine alan 1992-2002 sayımlarında işyeri sayısının 13,186'dan 20,471'e, çalışan sayısının ise 27,916'dan 60,974'e yükseldiği görülmektedir. Depremden etkilenen diğer illerde her iki parametrenin bu dönemde artış gösterdiği ortaya çıkmaktadır.

Alt sektörler bazında ilin ekonomik yapısı incelendiğinde imalat sanayi sektörünün çalışan ve işyeri sayısı bakımlarından öne çıktığı görülmektedir. 1980 sonrası büyüme döneminde, imalat sanayini inşaat, toptan ve perakende ticaret ve mali hizmetler sektörleri izlemektedir. Yine aynı parametreler bakımından Adapazarı ilin diğer ilçelerine kıyasla en büyük paya sahiptir. İmalat sanayi ile toptan ve perakende ticaretin Adapazarı'nın ekonomik yapısını oluşturan iki temel alt sektör olduğu görülmektedir. Bu sektörlerin büyük oranda işgücü tutma kapasiteleri kentli nüfusun artmasına yol açmaktadır. Son olarak, 1999 sonrası Sakarya'nın işyeri demografisine bakıldığında, açılan işyeri sayısında artış olduğu görülmektedir. Kapanan işyeri sayısının görece az olması, toplamda işyerleri sayısının artış göstermesine yol açmaktadır.

Özetle, Sakarya'nın ekonomik yapısı analizinde kullanılan göstergeler, 1980 sonrasında sanayi ve servis sektörüne dönüşen bir yapıya işaret etmektedir. 1999 Depreminin yol açtığı hasarlar ve bunları gidermeye aktarılan büyük kaynaklar sonucunda, bahsi geçen parametrelerde uzun erimde negatif değişimlerin yaşanmadığı görülmektedir. Başka bir deyişle, 1999 Depremi dolayısıyla izlenen mali kaynak yaratma ve aktarma politikaları

ekonomiyi yeniden yapılandırılmaya gitmiş ve uzun erimde negatif etkileri ortadan kaldırmıştır. Ekonomik olarak yeniden yapılanma için ayrılan kaynaklar aynı zamanda hasar gören konut stokunun, işyerlerinin, hizmetlerin, altyapı ve ulaşımın diğer bir deyişle kent mekanının yeniden yapılanmasını sağlamıştır.

CHGV'UQPTCUK' \ NGPGP'O GMCPUCN'[CRKNCPO C'RQN V MCNCTK'

1999'da Marmara ve Düzce Depremlerini yaşıyan Adapazarı kenti, sosyal, ekonomik ve fiziki çevre bakımından çok-boyutlu bir değişim yaşamıştır. Depremden dolayı hasar gören konut ve işyeri sahipleri için devlet eliyle kalıcı konut alanı inşa edilmiştir. Mekansal anlamda, Başbakanlığın bölgedeki zarar gören alanlarda uyguladığı temel politika yeniden yerleşim olmuştur. Yeniden yerleşim alanları MTA Genel Müdürlüğü tarafından incelenip, tarım, orman, koruma alanları ve ulaşım ağı açısından toplanan veriler ışığında jeolojik açıdan elverişli, yerleşilebilir alanlar tespit edilmiştir.

Adapazarı için yerleşilebilir alanları jeoteknik analizlere göre zemin yapısının daha güvenli olduğu kentin kuzey bölgesi olarak belirlenmiştir. Yeni yerleşim alanları 1200 hektarlık bir alanda kurulmuş ve Adapazarı Büyükşehir Belediyesine bırakılmıştır. Alandaki kalıcı konutların yapımında Bayındırlık ve İskan Bakanlığı yasal sorumluluğu üstlenmiştir. Kalıcı konut alanlarının yerleşim planları İller Bankası tarafından üstlenilmiş olup, alanda üç proje sahası belirlenmiştir. Karaman Bölgesi Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Camili Bölgesi Dünya Bankası ve Başbakanlık tarafından yaptırılmış, Korucuk Bölgesi ise rezerv alan olarak bırakılmıştır. Bölgedeki konutların inşaatında TOKİ ve diğer yüklenici firmalar yer almıştır.

Yeni yerleşim için planlanan alanda yoğunluk 120 kişi/ha olarak belirlenmiştir. Üç katlı ayrıık nizam apartman blokları şeklinde yapılaşma olmuştur. Topografik ve peyzaj özelliklerine göre yerleştirilmiş bloklar yoğun ve kaliteli bir mekan yaratamamış, TOKİ stili konut yerleşim alanı özelliği göstermiştir. Deprem sonrasında yeniden yerleştirme için hızla üretilen planlarda yeni yerleşim alanları içinde merkezler oluşturulmuş ve zarar gören işyerlerinin buraya taşınması düşünülmüştür. Planların amacı, yeni yerleşim içindeki merkezlerin işyerlerini çekmesi ve mevcut merkezdeki baskının hafifletilmesidir. Böylelikle yeni yerleşim içinde servis ve ticaret alanlarıyla birlikte mevcut kentten bağımsız bir kentsel yaşam alanı oluşturmak hedeflenmiştir. Diğer bir deyişle, bu alanların yalnızca yeniden yerleştirilen alanlar olarak kalmaması ve aynı zamanda kentin büyüme yönü olması düşünülmüştür. Kent merkezine 12 km uzakta bulunan bu alanda yerleşenler, ilk etapta konut gelişimine paralel

hizmet ve ticaret sunumu gelişemediğinden günlük ihtiyaçlarının karşılanması için kent merkezine gitmeyi sürdürmüşlerdir. Ancak, sonraki dönemlerde de devreye giren sosyal donatılar ve kent merkezinden yeni yerleşim alanına taşınan valilik alanın canlanmasında yeterli olmamıştır.

Yeni yerleşim alanlarının açılmasının ardından, afetin etkilerine yanıt vermek amacıyla kentin mekansal gelişimini belirleyen iki makro plan hazırlanmıştır. Bu planlara bakarak kentin depremden sonra nasıl bir yapıya kavuştuğu ve hangi politikaların izlendiğini görmek mümkün olmaktadır. Deprem öncesine kadar büyüme odaklı bir planlama anlayışı benimseyen politikaların kentin depremden sonra küçülme diğer bir deyişle mekansal yayılmasının durması, azalan nüfus politikaları, sanayi yatırımların kısıtlanması politikalarını benimsemesi sorunsal ortaya çıkmıştır. Bu çerçeveden bakılarak planlarda önerilen nüfus, işgücü, mekan kullanımlarına bakılarak deprem sonrasında nasıl bir yapılanmaya gidildiği irdelenecektir. Ardından, günümüzde ulaşılan kentsel gelişme eğilimlerinin deprem sonrası yapılan kaynak aktarım politikalarına uyumlu olup olmadığı tartışılacaktır.

İlk olarak, 2006 yılında hazırlanan 1/25,000 ölçekli Sakarya ili Çevre Düzeni Planı 1999 Depreminin ardından oluşan mekansal gelişim stratejilerini belirlemek amacıyla taşımaktadır. Planın temel hedefi kalıcı konut alanını Adapazarı kent merkezi ile bütünleşmesini sağlamaktır. Planın afetlerle ilgili temel stratejisi “kentin sismik yapısını göz önünde tutarak yaşayanları ve kentsel gelişmeyi korumak” olarak belirlenmiştir. Kentsel mekanın gelişimine yönelik ortaya konan iki alternatif senaryodan parçalar arası bütünlük ilişkilerin kurulduğu ve kentin büyümesinin kuzey-batı yönünde gelişme modeli seçilmiştir. Plana göre, anakent merkezinin kırsal ve kentsel fonksiyonları toplayacak; üniversite, organize sanayi bölgesi, diğer sanayi ve işyerlerini barındıracak; kamu kurumları, eğitim, sağlık, kültür, spor faaliyetlerini sunacak biçimde gelişmesi öngörülmüştür. Bunun yanında, yeni kentin konut alanları sunması ve özelleşmiş perakende ticaret, idari, kültürel, eğitim ve sağlık hizmetleri işlevlerini barındırması hedeflenmiştir. Planlama dönemi sonunda anakentin nüfusunun 396,000, yeni kent nüfusunun 350,000 olması hedeflenmiştir. Yine bu planda anakent merkezi çevresinde yapılanmanın devam etmesi ve güneyde bulunan ve yerleşmeye elverişli olmayan D100 Karayoluna doğru bir gelişme göstermesi planlanmıştır. İmalat sanayi için, mevcut OSB’lerin tam doluluğa ulaşacağı hesaplanmış ve kente yeni gelen sanayilerin teknoloji yoğun olan ve çevresel sorunlar yaratmayan sanayiler olması hedeflenmiştir. Anakent ve yeni kent arasında işleyecek bir hafif raylı sistem de önerilmiştir.

2009 tarihinde onaylanan 1/100,000 ölçekli Sakarya Çevre Düzeni Planı'nda 2025 yılı hedeflenerek bundan sonra yapılacak olan planlara temel teşkil etmek üzere hazırlanmıştır. Bu plan Adapazarı'nın bölgesel ilişkilerini, İstanbul Metropolitan Planlama ve Kentsel Tasarım Birimi tarafından 2006 yılında hazırlanan 1/100,000 ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı'na dayanarak kurgulamıştır. İstanbul'un küresel piyasalardaki yerini güçlendirmek için kentin bundan sonra teknoloji yoğun sanayileri ve iş sektörlerini çekmesi hedeflenmiştir. Böylece kentin Avrupa, Asya ve Orta Doğu arasında küresel bir finans, lojistik, turizm ve kültür merkezi olarak yeniden yapılanması vizyonu ortaya çıkmıştır. 1963 Doğu Marmara Kalkınma Planı'na benzer şekilde, bu planda yine kent içinde kalan sanayi alanlarının desantralizasyonu kararı alınmıştır. Böylece sanayinin batıda Çorlu-Çerkezköy hattında, doğuda ise Gebze, Kocaeli, Sakarya hattında desantralizasyonu beklenmektedir. İstanbul Çevre Düzeni Planı kararlarını benimseyerek, Sakarya planının bölgesel bağlamı tanımlanmıştır. Buna göre, plan ilin ekonomik yapısını şekillendiren şu kararları almıştır; kentte küçük ölçekli sanayinin gelişimini desteklemek, belli çevresel koşullarda ağır sanayiye izin vermek ve ağır sanayiye teknolojik ve yönetsel modellerle modernize etmek; mevcut organize sanayi bölgelerini tam doluluğa ulaştırmak; 2000'de toplam istihdam içinde payı %13 olan sanayi istihdamını 2025'de %22'ye çıkarmak ve tarım istihdamını %52'den %33'e düşürmek.

Öte yandan, kentte afet riskleri bakımından yerleşim yeri kararları dört ana grup altında toplanmıştır; yerleşime elverişli alanlar, önlem alınmadan yerleşime açılmayan alanlar, detaylı jeoteknik analiz gerektiren alanlar ve yerleşime uygun olmayan alanlar. Bu doğrultuda, Adapazarı'nın merkezi fonksiyonlarını korumaya devam etmesi ve planlama dönemi sonunda metropolitan merkez işlevlerine sahip olması amaçlanmıştır. 2009 Planının nüfus projeksiyonunda büyüme amaçlanmış ve 2000 yılında nüfusu 340,825 olan Adapazarı'nın 2025'de 760,000 olacağı ve 2000'de nüfusu 756,168 olan Sakarya'nın bu dönem sonunda 1,500,000 nüfusu barındıracağı öngörülmüştür. Bu projeksiyona göre, kentsel nüfus artışına paralel yeni gelişim alanları açılması ve mevcut kentin batı, kuzey ve güney yönlerinde büyümesi planlanmıştır. Öncelikli yerleşim alanı olarak Adapazarı'nın hemen batısındaki Serdivan Bölgesi'nin gelişmesi hedeflenmiştir. Sismik tehlikeden dolayı kentteki imar hakkı sınırlamaları devam ettirilmiştir.

Sonuç olarak, deprem sonrasında hazırlanan her iki çevre düzeni planı da kenti bölgesel dinamiklere göre ve büyüme odaklı şekillendirmektedir. Sanayi merkezli bir ekonomik yapı savunulmakta ve bunun getireceği ilave nüfusun kentsel riskleri artıracığı göz ardı

edilmektedir. Planlarda anakent ve yeni kentte yer alacak işlevler belirlenmiş ancak anakentin afet risklerine karşı nasıl daha dirençli kılınacağı konusunda açık bir söylem geliştirilememiştir.

Alınan planlama kararları ve izlenen politikalar doğrultusunda kent, bugün parçalı bir görünüme ve işleyişe sahiptir. Yeniden yerleştirme politikası izlenirken alınan temel kararlarla, günümüzde ortaya çıkan ve planlarla da desteklenen durum arasındaki çelişki açıkça görülebilmektedir. İlk olarak, iyileştirme sürecinin başında yerleştirme kararlarının alınmasıyla ulaşılmak istenenler hedefler;

- Anakent merkezi ve yerleşim alanları üzerindeki baskıyı azaltmak,
- Özel sektör, işyerleri ve kamu kurumlarını güvenli alanlara taşımak,
- Anakent merkezindeki ofislerin yoğunluğunu azaltmak,
- İş olanaklarını güvenlik açısından tercih edilebilir alanlara kaydırmak,
- Kentsel gelişmeyle birlikte daha güçlü bir toplumsal yapı oluşturmak,
- Anakent içinde yayılan ticaret ve konut gelişimini sınırlamak, olarak sıralanabilir.

Afet sonrasında izlenen politikaların yol açtığı mekansal yapılanma Adapazarı'nda üç biçimde ortaya çıkmıştır. İlki, depremden zarar gören nüfus kentin kuzeyindeki yeni yerleşim alanına taşınmıştır. İkincisi, anakent yeni imar haklarına göre yeniden inşa edilmiştir. Üçüncü olarak, jeolojik açıdan güvenli ve anakente yakın olan bölgeler kademeli olarak yerleşilmeye başlanmıştır.

30' [gplf gp' { gtrg vto g politikaları olarak Karaman, Korucuk, Camili ve Ferizli, Söğütü bölgeleri: Kalıcı konutlar jeolojik açıdan güvenli bölgelere inşa edilmiştir. Kamu yatırımları ve kaynak aktarımı yoluyla geliştirilmiştir. Planlama büyük kamusal kaynak dağıtımının düzenleyicisi rolü üstlenmiştir. Sakınım hedefi olarak toplu konutlar yapılarak güvenli bir çevre yaratmaktır. Alandaki uygulamalar kamulaştırma, kalıcı konut inşası, kamu yapılarının tasarlanması ve maksimum 4 katlı yapılaşma olarak görülmektedir. Amaç, işyerlerini buraya çekerek güvenli bir altkent yaratmaktır. Bu kentleşme modelinde oluşan durum; önceliğin konut gelişimine verilmesi, planlarda işyerlerinin göz ardı edilmesi, ve uzun-erimde işyerleri çekme kapasitesinin yaratılmamasıdır.

40' [gpl'i gklo 'cncp, politikaları olarak Serdivan bölgesi: kent çeperi jeolojik olarak güvenli bölgede gelişmektedir. Bölge, özel sektör yatırımları ile geliştirilmektedir ve

kamu yatırımları altyapının geliştirilmesi yönünde kullanılmaktadır. Burada planlamanın rolü yatırımların ve gelişimin düzenleyici olarak tanımlanmıştır. Sakınım hedefi olarak kent çeperinde güvenli yerleşim yaratmaktır. Alandaki uygulamalar maksimum iki katlı yeni yapılaşma olarak görülmektedir. Amaç, merkeze yakın konum avantajından yararlanarak işyerlerini çekmektir. Bu modelle ulaşılan durum; merkezi alana yakınlık avantajıyla konut artan gelişimi ve talebi olarak görülmektedir.

50' [gp1f gp'1p c politikaları olarak anakent bölgesi: Jeolojik açıdan yerleşime uygun olmayan alanlarda imar haklarının düşürülmesiyle gelişmektedir. Merkezin canlandırılması ve etkilenen bölgelerin yeniden inşasında kullanılan temel araçlar kamu yatırımları ve kaynak aktarımıdır. Planlama bu modelde imar haklarının düzenleyicisi rolü oynamaktadır. Sakınım hedefi imar haklarını düşürerek güvenli bir çevre yaratmaktır. Alanda yapılan uygulamalar, 0.25 TAKS, 0.50 KAKS, ve 6.50m bina yüksekliği biçiminde görülmektedir. Amaç, düşük yoğunluklu kentsel gelişme yaratmaktır. Alanda gelinecek durum ise işyerlerinin varlığını merkezde devam ettirmesi, üretim birimlerinin mevcut yerlerinde iyileştirilmesi, ve mevcut merkezde ticaret birimlerinin oluşumunun sürmesidir.

Bu yeniden yapılanma modellerine bakıldığında, konut gelişiminin öncelikli olduğu görülmektedir. Hem yeni gelişim bölgelerinde hem de anakentin yeniden inşasında konut odaklı bir yapılanmaya önem verildiği işyerlerinin ve dolayısıyla merkez gelişiminin göz ardı ortaya çıkmaktadır. İşyerlerinin merkezi alanları şekillendiren temel öğeleri olması işyerlerine yönelik afet sonrası iyileştirme sürecinde mekansal politikaların düşünülmesi gerekliliği doğar. Ancak, günümüzde Adapazarı'nda görünen her üç kentleşme modelinde de işyerlerini kapsayan ve bunların mekansal olarak gelişimini yönlendiren temel politikalar noksanıdır. İşyerlerine yönelik, afet sonrasında mali kaynak aktarımlarının olduğu ancak bunların işin devamlılığı ve iş yapma-üretim kapasitelerinin sürekliliğine ayrıldığı görülmektedir. Diğer bir deyişle, işyerleri depremde sonra yalnızca mali politikalara konu olmuş, mekansal olarak işyerlerine yönelik çözümler getirilmemiştir. Bu durum, Adapazarı'nda kırılğan kent merkezinin hala işyerlerini tuttuğu bir alan olarak kalmasına ve iş çevresinin merkezde yeniden üretilmesine yol açmıştır.

UQPWE "

1999 Depremi öncesinde yaşanan diğer afetlere rağmen süregelen kentleşme politika ve pratikleri kentin deprem öncesinde kırılma noktalarını ve afet risklerini artırmıştır. Bölgesel ve kentsel politikaların sonucunda Adapazarı kenti sosyo-ekonomik ve fiziksel kırılma noktalarının bütünü haline gelmiştir. Belirlenen dönemlere göre kentin kırılma noktalarına bakıldığında, 1950 öncesi dönemde devlet eliyle sanayileşme politikalarının uygulandığı, bu dönemde kentin küçük bir kasaba niteliği taşıdığı ve tarımsal işgücünün yüksek olduğu görülmüştür. Fiziki çevre açısından sınırlı bir büyüme yaşandığı ve tarihi yerleşim etrafında mekansal gelişme yaşanmıştır. 1957-1985 döneminde ise uygulanan politikalar planlı kentsel gelişimin başlaması ve sanayi gelişimi yönlendiren bölgesel kararların alınması ile açıklanabilir. Bu yıllar, kent nüfusun arttığı ve kentsel alanda yaşayanların yeni ihtiyaçlarının nicelik bakımından karşılanması gereği doğduğu bir dönemdir. İstanbul'daki sanayinin desantralizasyonu kararı, Adapazarı'nda kentleşmenin katalizörü olmuştur. Alınan politikaların fiziki sonuçları ise zayıf zemin yapısı üzerinde kentleşmenin hızlanması ve konut ihtiyacını karşılamak üzere hızlı kentleşmenin yaşanması biçiminde görülmektedir. 1985'ten 1999'a kadar geçen dönemde hakim politika, özel girişimcilere yer açmak ve kentte sanayi gelişimini teşvik etmek üzere belirlenmiştir. Bu dönemde uygulanan politikaların sosyo-ekonomik sonucunda artan kentli nüfusun konut ihtiyacının doğmuş ve sanayi işgücünde artış meydana gelmiştir. Dolayısıyla, dönemin fiziksel etkileri sanayi konsantrasyonu, yoğun kentleşme ve artan imar hakları şeklinde görülmüştür. 1999 Depremi sonrasında, izlenen politikalar afete maruz alanlardan uzaklaşmak, yeni yerleşim alanları oluşturmak ve iyileşme sürecine kaynak aktarmak olarak tanımlanabilir. Bu dönemde uygulanan politikaların sosyo-ekonomik sonuçları kentsel nüfus artışının devam etmesi ve yeni yerleşim alanları ile mevcut kentin entegrasyon sorunu olarak ortaya çıkmıştır. Fiziki çevrede görülen sonuçları ise mevcut kentin imar haklarının azaltılması ve merkezi gelişimin mevcut kent içinde gelişmesi biçiminde yansımıştır.

Deprem sonrasında ayrılan kaynakların temel hedefi güvenli yaşam ortamı sunmak için riskli bölgelerde yerleşimden kaçınmaktır. Ayrılan kaynaklar, hem yeni bir yaşam ortamı sunmuş, hem de daha önce bahsi geçen göstergelerin de ortaya koyduğu gibi kent ekonomisini yeniden canlandırmıştır. Ancak, bundan sonra yapılan planlama çalışmaları ve işi iyileştirmek için izlenen politikalar şu sonuçların oluşmasına neden olmuştur:

1. Yeni yerleşim bölgesinde konut öncelikli yapılaşma sonucunda işyerleri sorunu göz ardı edilmiş, ve işin bu bölgeye nasıl geleceği tasarlanmamıştır. Zarar gören işyerleri için işhanları biçiminde örgütlenen merkezi alanlar tasarlanmıştır. Ancak, planlanan 3-4 katlı işhanları hak sahiplerinin işi taşımını özendirmemiş, aksine bu bölgelerde iş yapılamayacağı düşünölmüştür. Bu durumda hem kalıcı konut alanında iş bölgeleri gelişmemiş hem de yapılan yatırımların uzun süredir atıl kalma sorunu oluşmuştur.
2. Deprem sonrasında anakentten kaçmak için ayrılan kaynaklarla üretilen yeni yerleşim bölgesi, merkezde iş hayatının yarattığı canlılığa karşı işyerlerini çekmemekte, bu alanlar kalıcı konut bölgesi olarak kalmakta ve yeni bir kent oluşturamamaktadır. Dünya örneklerinde görölen yeni kent modellerinin her biri iş ve konut çevresinin birlikteliğiyle oluşan yaşam alanları sunmaktadır. Ancak, Adapazarı örneğindeki yeni yerleşimler kalıcı konut alanı görünüminden kurtulamamakta ve buradaki yaşantı anakentin sunduğu hizmetlere bağımlı olmayı sürdürmektedir.
3. 1999 Depremine kadar olan dönemde kentin kırılğanlıklarının tehlikeli bölgede nüfus toplanması ve yoğunlaşmasıyla meydana geldiği açıkça görölmektedir. İş çevresinin iyileşmesi için aktarılan kaynaklar işin kentte kendini yeniden üretmesine neden olmuştur. İş çevresinin merkezden ayrılmaması kentin çekirdeği etrafında nüfus tutmayı sürdürmesine yol açmıştır. Başka bir ifadeyle, merkez çevresindeki konut alanları oluşumunu sürdürmüştür.
4. Anakent merkezinin işlevini yitirmemesi ve kalıcı konut alanında nüfusun toplanmasıyla ortaya kopuk bir kent yapısı çıkmasına neden olmuştur. Bu yapıda Adapazarı kentinde iş ve üretim birimlerinin toplandığı merkezi alanla yerleşim yeri arasında tek yönlü bir ilişki kurma biçimi ortaya çıkmıştır. Depremden hemen sonra hak sahiplerini konut edindirmek amacıyla yerleşilen alanların kopukluk sorununu afet sonrası üretilen planların çözememesi bu yapının süreceleceği anlamına gelmektedir.
5. Merkezin iş fonksiyonlarını hala sürdürmesi bundan sonra da kentsel risklerin yeniden üretileceği anlamına gelecektir. En çok hasarın yaşandığı merkez çevresinde yeniden oluşan konut bölgeleri değer kazanmayı sürdürecektir, bu alanlarda yerleşim talebi artacaktır.
6. Nüfus artışını ve sanayi gelişimlerini destekleyen afet sonrası planlama çalışmalarıyla depremin etkilerini silmek için aktarılan kaynakların hedefleri arasında tutarsızlar oluşmaktadır. Nüfus artışının ve yapılaşmanın tetikleyicisi olan sanayi gelişiminin

teşvik edilmesi, kentsel kırılmalıkları artıracak; ve afetten sonra aktarılan kaynakları atıl kılacaktır.

Sonuç olarak, hanehalkı iyileşme süreciyle işyerlerinin iyileşme sürecinin bütünleşik olarak ele alınmaması kentlerin kırılmalıklarını ve kentsel riskleri artırmaktadır. Afetlerden sonra üretilen mekansal politikalar afetin yalnız hanehalkı üzerindeki sorunlarına çözmeye yönelmemeli, bununla birlikte işyerlerini de düşünmelidir. Bugün Adapazarı kentinde afet sonrası yapılan yatırımlarda afet sakınımı açısından istenilen hedefe ulaşılmasının arkasında işyerleriyle konut iyileşmesinin bütünleşik olarak düşünülmemesi sorunu yatmaktadır. Bundan sonra yapılacak planlama çalışmalarında yeni yerleşim bölgesinde iş geliştirme kapasiteleri yaratılmalı ve anakentten bu bölgeye işin nasıl taşınması gerektiği dikkate alınmalıdır.

MCİ PCMNCT"

- Başbakanlık Kriz Merkezi, (2000) *Depremler 1999*, T.C. Başbakanlık Yayınları, Ankara.
- Bibbee, A., (2000) *Economic Effects of the 1999 Turkish Earthquakes: An Interim Report*, OECD İktisat Bölümü Çalışma Notları, no. 247, OECD Basımevi.
- Bolin, R.C. ve Stanford, L., (1998) "The Northridge Earthquake: Community-based Approaches to Unmet the Recovery Needs", *Disasters*, 22, 21-38.
- Erkan, E.A., 2010, *Afet Yönetiminde Risk Azaltma ve Türkiye'de Yaşanan Sorunlar*, DPT-Uzmanlık Tezleri; Ankara.
- DİE, (1980) *Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı- Sakarya*, DİE Matbaası, Ankara.
- DİE, (1985) *Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı- Sakarya*, DİE Matbaası, Ankara.
- DİE, (1992) *Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı- Sakarya*, DİE Matbaası, Ankara.
- DİE, (2000) *Genel Nüfus Sayımı: Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri - Sakarya, Kocaeli, Bilecik, Bolu, Bursa, Düzce 2000*, DİE Matbaası, Ankara.
- DİE, (2002) *Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı- Sakarya*, DİE Matbaası, Ankara.
- DPT, (1996a) *İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması*, DPT Yayınları, Ankara.
- DPT, (1996b) *İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması*, DPT Yayınları, Ankara.
- DPT, (2002a) *İllere ve Bölgelere Göre Çeşitli Göstergeler*, DPT Yayınları, Ankara.
- DPT, (2002b) *İller ve Bölgeler itibarıyla Gayri Safi Yurtiçi Hasıladaki Gelişmeler, 1987-2000*, DPT Yayınları, Ankara.
- DPT, (2003) *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*, DPT Yayın no. 2671, Ankara.
- DPT, (2004) *İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması*, DPT Yayınları, Ankara.
- Smith, K. ve Petley, D.N. (2009) *Environmental Hazards: Assessing Risk and Reducing Disaster*, 5. Baskı, Routledge.

"
"
"
"
"
"
"
"
"
"
"
"

ZKQVWTWO <CHGV.'MCVKNO 'xg'RNCPNCO C"
Qwtwo 'De nnp,<Prof. Dr. Betül Şengezer

SORU-CEVAP

Prof. Dr. BETÜL ŞENGEZER- Üç değerli sunuş yapan bildiri sahiplerine çok çok teşekkür ediyoruz. Çok kapsamlı, doyurucu bildiriler yaptılar. Bakıyorum ayağa kalkmalar başladı. Ben kendi söyleyeceklerimden vazgeçeyim, öyle gözükecek, ama şu kadarını söyleyeyim, soru sormak isteyen var mı bir defa? Burada bildiri sunulduğuna göre bence önce birkaç soruyu alıp biraz konuları tartışmaya açmamız gerekiyor. Sonra sabrınız olursa ben de bir iki cümle söylemek isterim. Buyurun, isminizi ve kurumunuzu da söylerseniz.

ÜMİT ÖZCAN- Şehir Plancıları Odası Genel Sekreteriyim. Değerli arkadaşlara öncelikle teşekkür ediyorum. Aslında risk algısıyla ilgili tüm arkadaşlarımızın da risk algısıyla ilgili bir bakış açısı ve mevcut durum tespiti vardı. Çok kısa bir şeyle aslında Türkiye'nin risk algısının bir örneği var. Bir zamanlar AIDS çok moda olduğunda bir televizyon programı hatırlıyorum. Sokakta bir hayat kadını rolünde bir arkadaş birileri geliyor pazarlık ediyor. İşte birisine diyor ki, ama ben AIDS'liyim diyor hayat kadını rolündeki kişi, gizli kamera çekiyor. O diyor ki, fark etmez, ben Türk'üm. Bir başkası geliyor, ben AIDS'liyim diyor yine kadın. Diğeri diyor ki, ama vallahi fazlasını ödemem. Biz aynen bu durumdayız, yani tüm risk algısında da hem bireysel anlamda hem kurumsal anlamda bu algıdayız. Ben sadece şunu eklemek istiyorum, buradaki üç arkadaşımız, daha doğrusu üç bildiride burada mevcut durum üstüne birtakım şeyleri söyledi. Sadece son konuşmacı arkadaşımız geleceğe ilişkin bir iki söylemde bulundu. Keşke bir dördüncü kişi daha olsaydı, çünkü hep mevcudu tartıştık, ama gelecekte ne olması gerektiğini pek söyleme şansı olmadı. Bu noktada da Oda olarak en azından açılış ... konuyu tekrarlamak istiyorum. Bir kere mevcut planlama anlayışımızın tamamen bir kenara bırakılması gerekiyor. Dünya sakınım planları diye yeni bir kavramı tartışıyor ve bu aslında yeni bir kavram değil, biz daha henüz onu algılayamadık. Çünkü biz rant dağıtmaktan neyi yapmamız gerektiği konusuna henüz gelmedik. Sakınım planları da sadece teknik elemanı değil, ciddi katılım süreçlerini ve yoksulların gözetilmesini gerektiriyor. Şu anda Türkiye yeni bir Van Depremiyle yeniden depremi hatırladı, deprem riskini hatırladı, ama maalesef ... etkisi eskiden olduğu gibi bina ölçeğinde algılıyor. Yani tek tek binaların tabii ki riski var, ama esas olan kitle imha silahlarına dönüşmüş olan planlama veyahut plansızlaştırma, bu konuda tüm meslektaşların çok daha duyarlı olmasını umuyorum. Teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. BETÜL ŞENGEZER- Başka soru var mı? Yoksa o zaman gelen açıklama üzerine müsaade ederseniz ben de birkaç şey söylemek istiyorum. Şimdi aslında ben de maalesef Şehir Plancıları Odası Genel Sekreteri arkadaşımızın söylediğini biraz sorgulamak kendi adıma istiyorum. Şimdi planlama kavramı kapsamı genişleyebilir, zaten bildiğimiz gibi bütün

XII. OTURUM: AFET, KATILIM ve PLANLAMA

bu afetleri, yoksulları, farklı ekonomik, sosyal koşulları, etkileşimleri aslında incelemesi, irdelemesi ve bu irdelemeler sonucunda birtakım karar mekanizmaları açması, katılımlarla bunları genişletmesi olağandır, kabul edilebilir bir şeydir. Ancak biz acaba planlamayı biraz önce de arkadaşlarımız söyledi, işte Adapazarı örneği çok somut bir örnek, sadece deprem faktörünü veya afet faktörünü odağa olarak bir planlama sistemi geliştirmemiz mümkün mü, bizim sorunumuz bu mudur, yoksa toplumun zaten gitmesi gereken yerleri, yaklaşımları birlikte organize ettiğimiz bir sistemi yine planlama kavramı çerçevesinde düzenlemek midir? Yani gerçekten planlama kavramı bizler için de artık çok bulanıklaştı ve bu bulanıklık çerçevesinde de ve bu kavram kargaşası, bilimsel camiada uzlaşamama sonucunda da aslında siyasilere de aradan nasıl sıyrılıp suç topunu bizim üzerimize nasıl attığını her gün televizyonlarda yaşıyoruz.

Ben sadece mesela afet kavramı üzerinden gittiğimiz zaman şunu sorgulamak istiyorum: Madem akıllıca dediğimiz zaman bir defa bu akılsız gelişmenin veya akılsız yapılaşmanın tek sorumlusu planlama değildir. Planlama sadece bunun başlangıç noktasıdır ve bundan sonra gelen meslekler televizyonlarda çıkıp şunu söylemektedir: Biz teknoloji ve mühendislik bilgimizi kullanarak her yerde her şeyi yapabiliriz. Şu andaki doygunluk durumu da zaten insanları buna götürmektedir. Yani aslında ben ta 50'lerden alıp günümüze kadar nasıl bu olayın katmerlenerek geldiğini ve bundan kimlerin kazandığını, kimlerin kaybettiğini kısaca açıklamak isterdim, ama bunları zaten hep siz biliyorsunuz. Ancak şunu düşünün ki, bir gecekonduyan başlayan olay ıslah imar planlarıyla dört, beş kata çıktı. Bütün boş alanlarda kaçak yapılar, artı ruhsat alıp ruhsata uygun olmayan şekilde yapılanlar, bu dönemde aslında planlamanın aracı varken, bu dönemde aslında deprem riski ortadayken bütün bunları dikkate almadan kolaycı bir yaklaşıma kaçak kaçışımız diyeyim, hepimiz açısından bu geçerli, bugün için bu 5, 10 binanın yüzleri, binleri içeren bina büyüklüklerine eriştiğini ve bunun deprem için bir çözüm olarak sunulduğunu görüyoruz.

Ben korkuyorum, konuşmaya korkuyorum. Çünkü böyle bir şeyde aman bu kent için kentli haklarını yok eden, yaşam kalitesini bozan bir şeydir demeye korkuyorum. Çünkü bunun karşısında yine siz bunları engellediniz, biz bu binaları dönüştüremedik, bu nedenle yıkımlarımız oldu diyecek insanlardan, yine geçmişte buharlaşan siyasilere gibi bugünkü siyasilere de buharlaşacağından ve suçları yine bize atılacağından korkuyorum. Bu nedenle de konuşmaya korkuyorum arkadaşlar. Planlama dediğimiz olay zaten çok farklı dinamikleri kapsayan bir olay değil midir? Neden bu olayı biz terk edip sadece afete, yoksula, vesaireye odaklı başka tür planlama, turizm planlaması, sakinim planlaması, başka kentsel dönüşüm, planlama artık konuşulmuyor, sadece kentsel dönüşüm konuşuluyor ve bu bir araçtır.

Yenilenme, güvenli kentlere geçiş için bir araçtır, ama nasıl kullanılırsa bu iyi bir araç olur? Sadece tek bu araçla bütün İstanbul'u yenilemek, güvenli bir kent yapmak mümkün müdür? Bütün bu katsayılarla bu kenti katmerlediğimiz zaman planlarda söylenen zaten nüfuslar sadece şu andaki İstanbul planlarını alırsanız ele 19 milyon, yeni gelişim alanlarını alırsanız bilmem ne milyon, çevre düzeni planı 17 milyon olabilir, ama şu anda verilen inşaatları, yapılan inşaatları ve emsalleri düşündüğümüz zaman ve yenilenme için söz konusu olan katsayıları düşündüğümüz zaman İstanbul'un nüfusu 30 milyon olacak. Bu bir planlama sorunu değil midir? Kim oturacaktır burada, bu kadar insan, oturacak insan bulunabilecek midir veya bu kadar riskli bir alana bu pompalamayla bu kadar insanı çekmek mi gerekir?

Bugüne kadar biz dengeli kalkınma olsun, bu nüfus buradan azalması lazım, geri göçü başlatacak ekonomik, sosyal önlemler alınması lazım diye tartışmıyor muyduk, ama ne oldu, bütün bunlar unutuldu. İnanın ben hoca olarak bile artık bunları hatırlamakta zorlanıyorum. Sadece konuşan plancılar da değil, plancılar dışında bütün bu hataları işleyen belediye başkanlarının, bütün bunların kendileri için getiri sağlayacak gayrimenkul yatırımcılarının televizyon ve de bunu destekleyen medya konuşanlarının ya da spikerlerinin bütün bu olayları nasıl pohpohladığını, desteklediğini ve tek kurtuluş yolu olarak gösterdiğini ibretle izliyorum. Ancak inanın şundan da korkuyorum. Ben size söyledim, kaç tane yönetmelik çıkmış, ama bu kadar hasar analizi yapılıyor, bu kadar depremden sonra çalışma yapılıyor ve en çok olasılık, yıkılma olasılığının da en son yönetmeliklerden sonra yapılmış binalarda olduğu gözüküyor. O zaman bu ne perhiz, ne lahana? Şimdi biz nitekim 98 Yönetmeliğini kurtarıcı olarak görüyoruz. Ben aynı zamanda televizyonda artık çıkmıyor, herhalde o da yetti artık dedi, Cemal Gökçe Bey'in araştırma yaptığını 98 Yönetmeliğinden sonra yapılan yapıların da o kadar güvenli olmadığını söylüyor. Peki, biz 10 kişilik binayı 100 kişiye, 1000 kişiye çıkarıyoruz. Bunların garantisi var mı, garantisini sadece kimler, binayı yapanlar televizyona çıkıp sözle benim yapım güvenlidir diyor. Bunun sistemi kurulmuş mudur?

Bir gıda güvenliği için gıdanın nerede nasıl üretildiğinden nasıl satıldığına kadar sertifika verdiğimiz bir güne ve teknolojik yapıya kavuştuk. Peki, madem bu kadar güvenli yapılar yapıyorlar, neden bunun güvencesini bize belgeyle vermiyorlar? Versinler ki her aşamada kimdir bu sorumlu, biz onu bilelim. Sorumlusu belli olmayan bir yerde sizin günah keçisi aramanız mümkün değildir. Çünkü burada a'dan z'ye meslek insanları da dâhil olmak üzere işçiden bu devleti yönetenlere kadar herkes bu işte sorumludur, ama en sorumlu olan kimdir? Bu sistemi kurmayanlardır, bu sistemle yükümlü olanlardır. Bu sistemle yükümlü olanlar kendileri deprem mastır planını hazırlattılar. Kendileri Kentleşme Şurası'nı yaptılar. Bundan önce üniversitelere bu yasal düzenlemenin nasıl olması gerektiği için paralar verip raporlar

XII. OTURUM: AFET, KATILIM ve PLANLAMA

hazırlattılar. Peki, ben soruyorum arkadaşlar, nerededir bu sistem, nerededir bu kurgu? Bütün bunlar kulak arkası edilmişken biz sadece, bizler ve diğer arkadaşlar da bunun gibi korkuyoruz, bir şey söylemeye korkuyoruz. Çünkü yine engel olanlar olarak suçlanacakların bizler olduğunu, silahların bize döneceğini biliyoruz ve tahmin ediyoruz, ama biz bu kadar aciz olamayız.

Daha önceki önerimi söylemiştim size, yani bir ütöpik öneri söyleyeceğim demiştim. Nedir bu ütöpik öneri? Biz arkadaşlarımız söyledi, binaları bu kadar rahatlıkla tespit edebiliyorsak, mühendisler bugün, yani üçüncü kademeyi söylüyorum, sadece yapının üstünden giderek şu şöyledir diye olasılığa dayalı risk saptamayı söylemiyorum, o zaman birebir olarak yapıları tespit edip madem öyle ve bu yapılara kimler ruhsat verdi, kimler inşa etti, kimler projesini çizdi, neyse bu riskli olanlar, neyse bu yıkılacak olanlar, önceden lütfen saptansın ve bu sorumlular da bu işlerden büyük kazançlar sağlayandır. Bunların da şecereleri, kazançları ortaya çıkarılsın ve lütfen bu hataları yapanlar kendi kazançlarıyla yeniden yapılanmaya katkı sağlasın. Yoksa biz sorumluları, gerçek sorumluları ortaya çıkaramazsak ve sorumsuz bir şekilde hepimiz görev yapmaya devam edersek hepimiz bir şekilde bu sorumluluklarımızı ihlal ediyoruz ve bu timsah gözyaşlarımız, bu ağıtlarımız onun için devam edecek diye düşünüyorum. Başlangıçta da söylediğim gibi bu karamsarlığım için üzgünüm, ancak bazı kuşuları gündeme getirmek durumundayız. Yoksa büyüyen binalarla, inşaat sektörü ekonominin lokomotifidir lafıyla, bu bugün değil, çoktandır geliyor, ama bu lokomotifler bizleri nereye taşıyor, Nazi kamplarına taşıyor, kestirmeden değil, daha uzun dönemlerde taşıyor. O zaman bu lokomotifin iyi çalışmasını sağlamamız gerekiyor. Sağlamadığımız takdirde gelecekte yine bu olaylar tekrarlanırsa artık hasarların, can kayıplarının büyüklüğünü sizler takdir ediyorsunuz diye düşünüyorum. Hepinize bu karamsar konuşmadan sonra güzel bir öğle yemeği diliyorum. Teşekkür ediyoruz.

XIII. OTURUM: HERKES İÇİN KENT

Oturum Başkanı: Gökhan H. Erkan

Evrensel Tasarım İlkeleri Işığında Türkiye’de “Herkes için Kentler”
Özen Abanoz, Pınar Zoral, Seda Nal

Yaşam Süresini Artırmak İçin Kentlerde Fiziksel Aktivite Olanakları ve Yaşlılık
Dönemi
Araş. Gör. Gözde Ekşioğlu Çetintahra

Kent İçi Ulaşımında Engelsiz Toplu Taşıım Sistemleri
Esra Çalışkan

HERKES İÇİN KENT

Mimar **Özen ABANOZ**

Y. Şehir Plancısı **Pınar ZORAL**

Y. Şehir Plancısı **Seda NAL**

ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK BAKANLIĞI Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü

Şekil 1

GİRİŞ

İnsanlar ile beraber yaşanan konuttan tüm kamusal yaşam alanlarına ve ulaşım araçlarına kadar tüm çevresel unsurlar kent yaşamının birer parçasıdır. Fakat bazen yollar, kaldırımlar, kamu binaları, parklar ve bahçeler, okullar, içinde yaşanan konutlar, ulaşım araçları ve bunun gibi daha birçok fiziksel çevre unsuru, pek çok insanın topluma katılmasının önünde ciddi birer engel oluşturmaktadır. Böylece sahip olduğu fiziksel veya sosyal engeli nedeniyle hareket yeteneği sınırlanmış insanların bu ve benzeri sebeplerle yaşadıkları sınırlama daha da fazla olmakta ve bu insanlar toplumsal yaşamdan dışlanmaktadır. Oysa alınacak basit önlemlerle bu insanları toplum yaşamına katılabilir.

Bütün dünyada kabul gören Evrensel Tasarım İlkeleri ile kentte yaşayan herkesin kent yaşamına katılımı sağlanmaktadır.

Evrensel tasarım, sadece engelli insanlar için belli özellikte hareket ve erişim kolaylıkları sağlayan tasarımdan farklı olarak; tüm kitleler için kaliteli ve sürdürülebilir mimari erişilebilirliğin sağlanması için ortak bir tasarım yaklaşımıdır. Bu çalışma kentlerde ve kırsal alanlarda planlama, tasarım ve bina ölçeğinde dünyada kabul gören “Evrensel Tasarım Hedef ve İlkeleri”nin benimsenerek, uygulanmasını teşvik etmeyi yaşam kalitesinin artırılması ile sürdürülebilir, yaşanabilir ve erişilebilir çevreler yaratılmasını amaçlamaktadır.

Bu amaç doğrultusunda çalışmanın **hedefleri**;

- ✓ Evrensel erişilebilirlik konularına olan duyarlılığın artırılması
- ✓ Daha sürdürülebilir ve erişilebilir kentlere ulaşılabilmesi için yenilikçi tasarım anlayışlarının geliştirilmesi
- ✓ Kamusal bina ve açık alanlara, konutlara ve hizmet alanlarına mümkün olan en geniş kullanıcı kitlesinin bağımsız erişiminin sağlanması için dünyadan en iyi uygulama örnekleri ile küresel ölçekte en çok benimsenen uluslararası kılavuzlara referans vererek; “Herkes İçin Kent Rehber İlkeleri”nin belirlenmesidir.

Bu kapsamda “Herkes İçin Kent” yaratılmak istenildiğinde belirli gruplara yönelik ve özel tasarımlar yerine ‘herkes’ tarafından kullanılabilir “**Evrensel Tasarım İlkeleri**”ni referans alan tasarımlar geliştirilmelidir. Yine de kent yaşamına katılmakta **engelliler, yaşlılar, kadınlar, çocuklar, gençler, hamileler, obezler, yabancılar, cüceler ve çok uzun boylular** gibi bazı gruplar dezavantajlı duruma düşmektedir. Bu nedenle toplumda dezavantajlı durumda olan gruplar gözetilerek planlama, tasarım ve bina ölçeklerinde mekânlar yaratılması teşvik edilmelidir.

Bu kapsamda çalışmada ilk olarak evrensel tasarım ilkeleri ve yaklaşımı aktarılacak, ikinci olarak dünyadan herkes için kent yaratılması adına yapılmış örnek kılavuzlar irdelenecek ve son olarak da Türkiye için “**herkes için kentler**” yaratılması yolunda evrensel tasarım ilkeleri doğrultusunda oluşturulan planlama ve tasarım kriterleri ortaya konulacaktır.

EVRENSEL TASARIM

Kentlerde ve kırsal alanlarda planlama, tasarım ve bina ölçeğinde dünyada kabul gören “**Evrensel Tasarım Hedef ve İlkeleri**”nin benimsenip, uygulanmasını teşvik ederek; yaşam kalitesinin artırılması ile sürdürülebilir, yaşanabilir ve erişilebilir çevreler yaratılmasına yönelik tüm dünyada giderek artan bir eğilim vardır. Bunun için ülkemizde de öncelikle evrensel tasarım kavramının özümsemiş, daha sonra kentlerimizde uygulamaya geçirilmesi için çalışmalar yapılması ihtiyacı vardır.

Evrensel Tasarım Yaklaşımının Doğuşu:

İlk olarak **1950**'lerde ortaya çıkmış olan evrensel tasarım yaklaşımı ile Avrupa, Japonya ve ABD’de fiziksel engellere sahip insanlar için yapıları çevredeki kısıtlamaları en aza indiren “engelsiz yaşam için tasarımlar” yapılmaya başlanmıştır. **1970**'lerde ise, 1964 yılında ABD’de çıkarılan ve renk ya da ırk ayırımı gözetmeksizin herkesin yararlanabileceğini

öngören “Vatandaşlık Hakları” ile ilk defa “tasarım” vatandaşlık haklarının bir şartı olarak tanımlanmıştır.

Daha sonra **1990** yılında Amerika Birleşik Devletleri, “**Engelli Amerikalılar Kanunu**” (**ADA**) ile engelli toplumu adına çıkarılan en kapsamlı yasal düzenlemeyi hazırlamıştır. Bu yasa hem kamusal hem de özel ortak kullanım alanlarını kapsamaktadır. Örneğin, bu kanun özellikle iş yerlerinde çalışan engelli insanlar için kolaylıklar sunmaktadır. Burada üzerinde durulması gereken husus, engelli insanlar için erişebilirliği arttırmayı hedefleyen ADA gibi erişilebilirlik üzerine olan kanunların, insanları engelli ve engeli bulunmayan şeklinde iki gruba ayırıyor olmasıdır. Oysa **evrensel tasarım tüm kullanıcı gruplarına yöneliktir.**

1996 yılında ise “evrensel tasarım” konusu **İstanbul**’da gerçekleştirilen “**Habitat-II Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Konferansı**” ile daha da ön plana çıkmıştır. Bu konferans; insan yerleşimleri ve konut sorunlarını küresel ölçekte sorgulayan ve ülkelerin bu sorunlarla baş edebilmesi için gerekli olan kurumsal, hukuki, toplumsal, ekonomik ve yönetsel çözümlere işaret eden 21. yüzyılın en kapsamlı konferanslarından biri olmuştur. Bu konferansın sonucunda karar dokümanı olarak Birleşmiş Milletler üyesi tüm ülkeler tarafından İstanbul’da “**İnsan Yerleşimleri İstanbul Deklarasyonu**” kabul edilmiştir. Bu deklarasyon ile hükümetlere, dezavantajlı gruplara yönelik özel önlemler uygulamaları doğrultusunda sorumluluklar yüklenmiştir.

Tüm bunların yanı sıra dünyada bu alanda çeşitli düzenlemeler yapılmaktadır. Herkes için tasarımın önemi Avrupa’da insan öncelikli toplumları hedefleyen **Avrupa Komisyonu** tarafından da vurgulanmıştır. Bu doğrultuda **2002** yılında Komisyonun liderliğinde üye devletler tarafından “Avrupa Herkes için Tasarım e-Erişim Ağı” (EDeAN) oluşturulmuştur.

EVRENSEL TASARIM NEDİR?

Evrensel tasarım, “herhangi bir uyum sürecine ve ya özel tasarıma ihtiyaç duyulmadan, elemanların ve yapıları çevrelerin mümkün olduğunca çok çeşitli insan grupları tarafından kullanılmasına imkân tanıyan bir tasarım anlayışı” olarak tanımlanmaktadır.

Evrensel tasarım anlayışı önceleri her ne kadar sadece engelliler için daha yaşanabilir çevreler yaratmak adına ortaya çıkmış olsa da; daha sonraları engelli kişilerin yanı sıra yaşlı insanlar, gençler, bebek arabalı bayanlar, hamile kadınlar ve çocuklar gibi çok daha geniş bir insan kitlesini hedef almıştır. Bir başka deyişle evrensel tasarım, sadece engelli insanlar için belli

özellikle hareket ve erişim kolaylıkları sağlayan tasarımdan farklı olarak; tüm kitleler için kaliteli ve sürdürülebilir mimari erişilebilirliğin sağlanması için ortak bir tasarım yaklaşımıdır. Evrensel tasarımın hedefi; herkesi içine dâhil eden bir çevre yaratılması ve fiziksel bariyerlerin kaldırılmasıdır. Bu yaklaşım **erişim** konusu için atılan önemli bir adımdır. Bu pozitif yaklaşım, sadece becerilerine, yaşına ya da cinsiyetine göre belli engelleri olan insanlar için ulaşılabilir değildir; aksine getirdiği çözümler tüm kitlelere için yararlıdır.

Evrensel Tasarımın “7 İlkesinin” Planlamaya Entegrasyonu

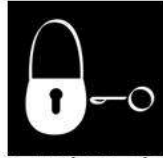
North Carolina Devlet Üniversitesine bağlı Evrensel Tasarım Merkezinde, yazarlar, mimarlar, ürün tasarımcıları, mühendisler ve çevre tasarımı araştırmacılarından oluşan bir çalışma grubu, gerek çevre gerekse ürün tasarımına yönelik olarak “**Evrensel Tasarım İlkeleri**”ni aşağıdaki gibi gruplamıştır.

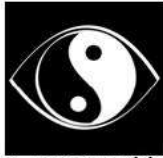
1. EŞİTLİK

2. ESNEKLİK

3. BASİT SEZGİSEL
KULLANIM

4. ALGILANABİLİR BİLGİ

5. RİSK AZALTIMI

6. DÜŞÜK FİZİKSEL ÇABA

7. UYGUN BÖYÜT MEKÂN TASARIMI

Şekil 2

1. Kullanımda Eşitlik İlkesi: Tasarım, farklı kapasiteye sahip insanlar tarafından kullanılabilirdiği ölçüde yararlıdır ve herkes için eşit kullanım kolaylığı sağlamalıdır. Böylelikle;

- Herhangi bir kişinin dışlanması ve ya göz ardı edilmesini önler.
- Kişisel mahremiyet ve güvenliği herkese eşit (adil) olarak sunar.
- Tasarımı herkes için cazip kılar.

Şekil 3

Bu ilkeye göre herkes, kentsel çevrede - sokak ve yaya yollarına, kamusal ve özel binalara, kent merkezlerine, hastanelere, okullara, ulaşım olanaklarına, açık ve yeşil alanlara, spor ve rekreasyon faaliyetlerine vb. - eşit erişim hakkına sahip olmalıdır. Bu eşit erişim hakkının sağlanması için örneğin **planlama** ölçeğinde bütün kullanıcı gruplarına yönelik sosyal ve kültürel tesisler ayrılması gibi bir prensip benimsenirken, **tasarım** ölçeğinde yaya yolu tasarımlarının kazalara neden olmayacak kadar uygun yükseklikte ve genişlikte yapılması, ya da **bina** ölçeğinde bir kamu binasının giriş merdivenleri yanında rampa konulması benimsenmelidir.

2. Kullanımda Esneklik İlkesi: Tasarım, çok çeşitli bireysel tercih ve becerileri barındırmalıdır:

- Farklı kullanım seçenekleri sunar.
- Herkes için (sağ ve ya sol elini kullananlar gibi) erişim ve kullanım kolaylığı sağlar.
- Herkes için duyarlılığı kolaylaştırır.
- Herkesin hızına ve davranış biçimine adapte olmaya çalışır.

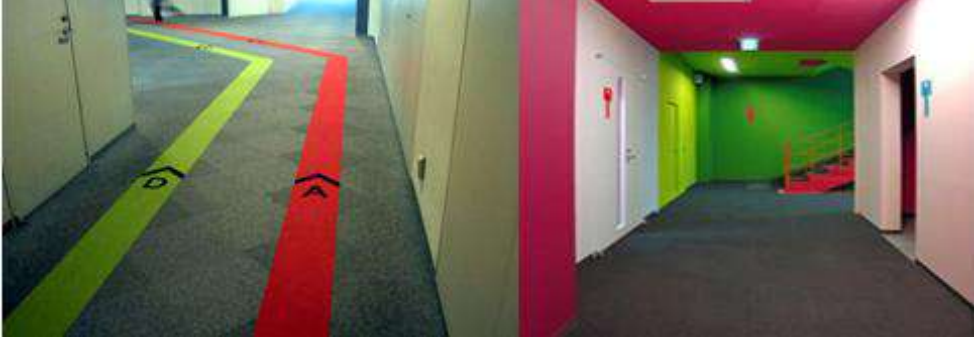

Şekil 4

Kullanımda esneklik her ölçekte farklı seçenekler sunan ve uyumlu bir tasarım ile sağlanır. Örneğin planlama ölçeğinde karma alan kullanım kararları desteklenerek herkes için uygun yürüme (ev-iş arası vb.) mesafeleri oluşturulabilir.

3. Basit ve Sezgisel Kullanım İlkesi: Tasarımın kullanımı, kişilerin deneyimlerine, bilgisine, dil becerilerine ve ya konsantrasyon düzeyine bakmaksızın basit ve sezgisel kullanım kolaylığı sağlamalıdır.

- Gereksiz karmaşayı engeller.
- Herkesin beklenti ve sezgilerini destekler.
- Farklı okuma-yazma ve dil seçenekleri sunar.
- Bilgiyi, önem derecesi ile tutarlı bir şekilde düzenler.
- İşin bitimi sırasında ve sonrasında etkili yol ve geri bildirim sağlar.

Şekil 5

Kentsel çevreler mekânsal nitelikleri kullanılarak daha anlaşılabilir ve çekici kılınabilir. Örneğin tasarım ölçeğinde kentsel kimlik öğeleri (landmark) yol kesişimlerinde kullanılarak yön bulmayı destekleyebilir.

4. Algılanabilir Bilgi İlkesi: Tasarım, kişiye gerekli bilgiyi, çevresel koşullara ve ya kişinin duysal becerilerine bakmaksızın etkin bir şekilde iletmelidir:

- Gerekli bilginin yeterli gösterimi için farklı formlarda (resimli, yazılı, sözlü) kullanır.
- Gerekli bilgi üzerinde durur ve bilginin sunulduğu çevresel içerikten açık bir şekilde farklılaşmasını sağlar.
- Gerekli bilginin okunabilirliğini maksimize eder.
- Tanımlanabilecek yollarla öğeleri farklılaştırır (talimat ve ya yönlendirmelerle kolaylaştırmak gibi).
- Duyusal engelli insanlar tarafından kullanılan teknik ve ya araçlarda çeşitlilik ile uyumluluğu sağlar.

Şekil 6

5. Risk Azaltımı İlkesi: Tasarım, istenmeyen eylem ve kazaların neden olduğu zararların etkilerini en aza indirmelidir:

- Olası tehlike ve hatalar için uyarılarda bulunur.
- Potansiyel tehlike durumları kaldırılır ya da erişimleri zorlaştırılır.

Örneğin bina ölçeğinde acil çıkışlar insanların günlük yürüme güzergâhları üzerinde tasarlanmalıdır.

Şekil 7

- 6. Düşük Fiziksel Çaba İlkesi:** Tasarım kullanımı rahat olmalı ve minimum fiziksel çaba gerektirmelidir. Böylelikle tekrar eden faaliyetleri en aza indirilir. Örneğin rampa eğimleri, tekerlekli sandalyeli bir kullanıcının minimum çabayla çıkabileceği açıyla tasarlanmalıdır.

Şekil 8

- 7. Uygun Boyut ve Mekânı Tasarımı İlkesi:** Tasarım, kişinin vücut büyüklüğüne, duruşuna ve ya hareketliliğine bakmaksızın yaklaşım, erişim, idare ve kullanım için uygun boyut ve mekânı sağlamalıdır:
- Gerek oturan gerekse ayakta duran kişiler için önemli öğelere görüş kolaylığı sağlar.
  - Tüm fiziksel bileşenlere ayakta ve oturan kullanıcılar tarafından kolaylıkla erişilir.
  - El büyüklüğü ve kavrama boyutundaki farklılıkları düzenler.
  - Yardımcı araçların veya kişisel yardımın kullanımı için yeterli boşluğu sağlar.

Şekil 9

EVRENSEL TASARIM KONUSUNDA YANLIŞ BİLİNENLER

- Evrensel tasarımdan faydalanacak insan sayısı çok azdır, bunun için çabalamaya gerek yoktur.
- Evrensel tasarım sadece engelliler ve yaşlılar içindir.
- Yasalarda ve yönetmeliklerdeki düzenlemeler herkesin kullanımına olanak veren mekânlar, tasarımlar yapılmasını sağlamaktadır, ek bir çalışmaya gerek yoktur.
- Evrensel tasarım ilkelerine göre mekânlar yaratmak, normalden daha pahalıya mal olur.

“HERKES İÇİN KENT”E DOĞRU:

Farklı cinsiyet, yaş gruplarından ya da çeşitli engeli bulunan insanların yaşam kalitesini yükseltmek adına “evrensel tasarım” çok temel bir konudur ve dünyada bilinen “**herkes için tasarım**” yaklaşımı ile örtüşmektedir.

Herkes için tasarım; ürünlerin, hizmetlerin ve mekânların herhangi bir özel tasarım veya çaba gereksizsin bütün insanlar tarafından kullanılmasını hedefleyen bir tasarım felsefesidir. Herkes için tasarım kavramının kökeni engelli insanlara engelsiz erişim sağlamaktan gelmektedir. Bu erişim sağlanırken aslında çok daha büyük bir nüfusun bundan fayda sağlayabileceği anlaşılmıştır.

HERKES İÇİN YAŞANABİLİR, SÜRDÜRÜLEBİLİR VE ERİŞİLEBİLİR BİR KENT NASIL OLMALIDIR?

- Öncelikle tüm yollar, kaldırımlar, meydanlar tehlikelerden uzak ve hareketi engelleyen bariyerlerden temizlenmiş olmalıdır.
- Tüm insanlar, vatandaşlar ve ziyaretçiler kentte istedikleri yerlere ulaşabilmek için gerekli bilgiye erişebilmelidir.
- Kent konut alanlarına yakın mesafede, eğitim, rekreasyon, iş ve çocuk (çeşitli grupların) bakımı olanakları sağlanabilecek şekilde planlanmalıdır.
- Hizmet sunan kamu binaları kolay bulunabilir ve erişilebilir olmalı, ayrıca tüm insanlara hizmet sunabilecek şekilde tasarlanmalıdır.
- Farklı cinsiyete göre istihdam olanakları sağlanmalı, buna ilaveten bu olanaklar fiziksel engellerle de kısıtlanmamalıdır.
- Turistler gerek kullanım/dolaşım rahatlığı, gerek atmosferi dolayısıyla şehri ziyaret etmek istemelidir.
- Yaşlı insanlar, kadınlar, çocuklar gibi tüm nüfus fiziksel ve insan kaynaklı güvenlik korkusu yaşamadan kentte yaşayabilmelidir.

ERİŞEBİLİRLİĞİ AZALTAN ENGELLER NELERDİR?

Erişebilirliği azaltan engeller, fiziksel ya da maddi olmayan nitelikte olup; hareketliliği kısıtlayarak, halkın güvenliğini etkiler ve bir bina ya da yapının insanlar tarafından rahatça kullanılabilir olmasını engeller. Örneğin, bilgiye erişimdeki bir kısıtlama, kullanıcının gerekli bilgiyi bulamaması ve dolayısıyla da gereksiz zaman ve ya güç sarf etmesi anlamına gelir. Ayrıca engeller, kazalara neden olabildiği gibi; kişinin bilgiye ulaşmak ve ya bir binaya erişmek için engellerle karşılaştığında başarısız olması, kişinin hayal kırıklığına uğramasına yol açabilir. En çok karşılaşılan ortak engeller ve erişim problemleri ise şöyledir:

- **Gidilecek rotadaki engeller:** Dolaylı yönlendirme, yönlendirici işaretlerin eksikliği, araç trafiğinden ayrılmamış olması, düzensiz yüzeyler (yer döşemeleri), erişim yolları üzerinde konumlanmış ve rahat hareketi engelleyen direkler, mazgallar, ağaçlar, yüksek bordürler, vb. kısıtlardır.

Şekil 10

- **Rampalar ve yükseklikler:** Gerekli yerlerde rampaların eksikliği, dik ve uzun rampalar, yetersiz inişler, uygun merdiven korkuluklarının eksikliği, dokusal yer yüzeyleri için uygun göstergelerin eksikliği, kaygan zemin yüzeyleri ile işaretlenmemiş bitişler vb.

Şekil 11

- **Otoparklar:** Erişilebilir otoparkların eksikliği, yeterli büyüklükte olmayan park alanları, park alanlarından kaldırıma yaya çıkışı için gerekli rampaların eksikliği vb.
- **Basamak & merdivenler:** Basamak genişlik ve ya yüksekliklerinin önerilen boyutlarda ve düzenli olmaması, yetersiz ve ya düzensiz aydınlatma, merdivenlerde korkuluklarının olmaması/ yetersiz olması vb.
- **Girişler:** Dar kapılar, yetersiz dolaşım alanı, yetersiz bekleme alanları, yüksek eşikler vb.

Şekil 12

- **İşaretler:** Uluslararası standartlarda olmayan işaretlerin kullanımı, dokusal yüzey ya da kabartmaların eksikliği, görsel doku ve duyuşal işaretlemelerin eksikliği, kamusal aktivitelere sağlandığı alanlarda ses takviyesinin eksikliği, yetersiz ışıklandırma vb.

DÜNYADA EVRENSEL TASARIM KILAVUZLARI

Dünya'nın birçok ülkesinde evrensel tasarım üzerine kılavuz çalışmaları bulunmaktadır. Evrensel tasarım üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde, yaygın olarak referans gösterilen belli başlı kılavuzlar ön plana çıkmakta olup; bu kılavuzların temelde **“Engelli Amerikalılar Kanununa” (ADA)** dayanılarak geliştirildiği görülmektedir.

Yapılan literatür taraması sonucu ortaya çıkan ve bu çalışmada yararlanılan belli başlı kılavuzlar ise şöyledir:

- **Hong-Kong:** “Evrensel Erişilebilirlik: En İyi Uygulama Örnekleri ve Rehber İlkeler” Araştırma Raporu (2004)
- **Manchester:** Erişim İçin Tasarım 2 (2003)
- **New York:** New York İçin Evrensel Tasarım 2 (2003)
- **Norveç:** Herkes İçin Planlama ve Tasarım (1997)

Hong-Kong için hazırlanan Kılavuz, başlıca Amerika Birleşik Devletleri'nin 1990 yılı “**Engelli Amerikalılar Kanunu**” (ADA) ile 1968 yılı “**Mimari Engeller Kanunu**” (ABA) ADA-ABA Erişilebilirlik İlkeleri ile 2003 yılı “**Avustralya Planlama Sistemi**” (ACT) Erişim ve Hareket için Planlama İlkelerini referans alınarak hazırlanmıştır. Kılavuzda, engellerin kaldırılması için evrensel tasarım ve planlama ilkeleri tanımlandıktan sonra, planlamadan kentsel tasarım ve bina ölçeğine kadar 3 ölçekte çeşitli iyi uygulama örnekleri ile (dünyadan ve Hong-Kong kentlerinden) öneriler sunulmuştur. Temelde olanaklara erişim, yaya yolları, park ve yükleme/boşaltma alanları, dış mekânlar ve peyzaj, giriş ve çıkışlar, asansörler, yol bulma, işaretleme ve kılavuzluk, sağlıkla ilgili olanaklar ile mobilya, donanım ve teçhizat bölümlerinden oluşmaktadır.

Manchester, “Erişim İçin Tasarım” konusunda mimarlar, plancılar, mühendisler, peyzaj mimarları ve tasarımcılar için bir el kitabı olarak hazırlanmıştır. Bu kılavuz; araç parkları, yaya geçitleri, alçaltılmış kaldırımlar ve dokunsal yüzeyler, yaya yolları, patikalar ve giriş yolları, sokak mobilyaları, oturma yerleri, rampalar, dış merdivenler, tırabzanlar (rampa, merdiven ve basamaklarda), kapılar, tasarım ve kapı-giriş sistemlerinin donanımı gibi daha çok bina ve kentsel tasarım ölçeğinde detaylı çizimlerden oluşmaktadır.

New York İçin Evrensel Tasarım başlıklı kılavuz ise, iyi uygulama örnekleri üzerinden getirdiği her tasarım ilkesini tüm dünyada kabul gören evrensel tasarım ilkeleri bazında ve erişilebilirlik anlamında 2 yönlü tartışmaktadır. Örneğin kamusal bir binanın girişinin otobüs duraklarından ve araba parkından kolay erişilebilir olması binanın erişilebilirlik yönünü gösterirken, aynı binanın girişinin herkes için uygun tasarlanması (rampalar, doğru standartlarda merdivenler) evrensel tasarımın ‘kullanımda eşitlik’ ilkesiyle örtüşmektedir. Kılavuz, ‘Yapılar ve Olanaklara Erişim’ (Dolaşım (sirkülasyon) sistemleri, giriş ve çıkışlar, yön bulma, ürün ve hizmetlere erişim, kamusal araçların kullanımı) ile ‘Spesifik Faaliyet Alanları’ (Kültürel aktiviteler, kamusal toplanma ve eğlence mekanları, spor ve rekreasyon olanakları, geçici konaklama imkanları, iş yeri olanakları ile kamusal yapılara erişim) olmak üzere 2 başlık altında gruplandırılmıştır.

Norveç için hazırlanan “Herkes İçin Planlama ve Tasarım” kılavuzunda ise, evrensel tasarım ve herkes için erişilebilirlik konusunun geçmişten günümüze bir değerlendirmesi yapıldıktan sonra, planlama boyutundan uygun ürün standardına kadar detaylı tanımlama yapılmıştır. Ancak diğer kılavuzlardan farklı olarak bu kılavuzda genel ilkeler ortaya konulmuş ve belli bir standart ya da ölçüler getirilmemiştir.

TÜRKİYE’DE ENGELLERİN AZALTIMI İÇİN PLANLAMA YAKLAŞIMI: HERKES İÇİN KENT

Evrensel tasarım kurallarına göre mekânlar oluşturmak demek, mevcut İmar Kanunu ve yönetmeliklere karşı gelmek anlamına gelmemektedir. Örneğin bir binaya kayan kapı yapmak **Yapı Denetim Uygulama Yönetmeliğine** aykırı değildir ve tüm insanların kullanımına olanak veren bir üründür. Aynı şekilde kentte bisiklet yolları tasarlamak da **İmar Kanunu ve yönetmeliklerinde** belirtilmese de pek çok yaş ve gruptan insana fayda sağlayacak bir uygulamadır.

Türkiye’de özürllüler için ulaşılabilirliğin sağlanmasına yönelik ilk yasal düzenleme 1997 yılında 572 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile birçok kanunda özürllülerle ilgili düzenleme yapılırken 3194 sayılı İmar Kanununa ulaşılabilirlikle ilgili bir madde eklenmiştir. Bu düzenleme ile, yapılmış ve yapılacak altyapı alanlarında ve yapılarda ulaşılabilirlik ilkelerinin, yapılı çevreyle ilgili planlama, projelendirme, uygulama, ruhsatlandırma ve denetleme gibi görev ve sorumlulukları olan ilgili kurum ve kuruluşlarca uygulanması hüküm altına alınmış ve ilgili yönetmelikler de bu doğrultuda güncellenmiştir.

Bununla beraber Türk Standartları Enstitüsü özürllülerin ulaşılabilirliği ile doğrudan ilgili üç tane standart geliştirmiştir; “TS 9111: Özürllü İnsanların İkamet Edeceği Binaların Düzenlenmesi Kuralları”, “TS 12576: Şehir İçi Yollar-Özürllü ve Yaşlılar İçin Sokak, Cadde, Meydan ve Yollarda Yapısal Önlemlerin Tasarım Kuralları” ve “TS 12460: Şehir İçi Yollar-Raylı Taşıma Sistemleri Bölüm 5: Özürllü ve Yaşlılar İçin Tesislerde Tasarım Kuralları”

2005 yılında yürürlüğe giren **Özürllüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun**’un Geçici 2. Maddesinde; “Kamu kurum ve kuruluşlarına ait mevcut resmî yapılar, mevcut tüm yol, kaldırım, yaya geçidi, açık ve yeşil alanlar, spor alanları ve benzeri sosyal ve kültürel alt yapı alanları ile gerçek ve tüzel kişiler tarafından yapılmış ve umuma açık hizmet veren her türlü yapılar bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren yedi yıl içinde özürllülerin erişebilirliğine uygun duruma getirilir.” ibaresi vardır.

Ayrıca 12.11.2010 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren **“Ulaşılabilirlik Stratejisi ve Ulusal Eylem Planı (2010-2011)”**, herkesin özgürce ve eşit olarak kamusal alanlardan faydalanmasını hedefleyen eylemleri içermektedir.

Bu kapsamda Belediyelerin de kanuni yükümlülüklerini yerine getirebilmeleri için **2012 yılı Temmuz ayına kadar** süreleri gözükmele beraber, yapacakları planlama ve tasarım çalışmalarında teknik desteğe gereksinimleri olacağı açıktır.

Öte yandan Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı (2010-2023) – KENTGES’de yer alan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın sorumlu olduğu “Kentsel hizmet alanlarının dezavantajlı grupların ihtiyaçlarına göre düzenlenmesi için standart geliştirilecektir” ve “Ulaştırma hizmetlerinin hareket kısıtlılığı bulunanlar tarafından da kullanılabilmesine yönelik standartlar geliştirilecektir” eylemleri evrensel tasarım ilkelerin irdelenerek Belediyeler ve diğer kişi ve kuruluşlara rehberlik edilmesi gereğini ortaya çıkarmıştır.

Bu kapsamda tüm insanların kent yaşamına sağlıklı katılımının sağlanmasına yönelik hem planlama, hem kentsel tasarım hem de bina ölçekleri düşünülerek ilkeler, öneriler ve standartlar Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca geliştirilmektedir. Söz konusu planlama ve tasarım seçeneklerinin evrensel tasarımın hedeflediği 7 ilke ile uyumu gözetilmektedir.

Herkes için kent belirli gruplara yönelik ve özel tasarımlar yapılması gereğini değil, ‘herkes’ tarafından kullanılabilir tasarımlar yapılması yaklaşımını benimsemektedir. Ancak bazı gruplar kent yaşamına katılmakta dezavantajlı duruma düşmektedir. Bu nedenle çalışmalarda toplum içerisindeki farklı **kullanıcı grupları** gözetilerek öneriler getirilmiştir.

Şekil 13

Herkes için planlama veya tasarım birer ‘**gereklilik**’ olarak benimsenebileceği gibi; bazı öneriler de kentin daha ‘**konforlu**’ hale getirilmesi için tavsiye niteliğinde algılanabilir.

HERKES İÇİN KENT PLANLAMA VE TASARIM SEÇENEKLERİ

Evrinsel tasarım ilkeleri ile de uyumlu olarak, incelenen dünya örnekleri de dikkate alındığında herkes için kent planlama ve tasarım seçenekleri beş ana başlıkta gruplandırılabilir;

1. Dolaşım sistemleri; Yaya yolları ve kaldırımlar, cadde ve sokaklar, bisiklet yolları, rampalar ve eğimli yüzeyler, merdivenler, asansör ve yürüyen merdivenler (mekanik dolaşım), giriş ve çıkışlar, otoparklar ve yolcu indirme-bindirme alanları
2. Dış mekânlar ve peyzaj; Sokak mobilyası, ağaçlar ve bitkiler, kamusal yapılara erişim, sağlık olanakları, eğitim olanakları, dinlenme yerleri, görsel erişim, su alanları
3. Yön bulma, işaretleme ve kılavuzluk; bilgi bankoları, yönlenme (oryantasyon), kentsel kimlik öğeleri, işaret ve tabelaların konumlanması, bilginin taşınması, harita, rehber ve bilgi sistemleri, grafik detayları
4. Genel kullanım elemanları; kent mobilyaları ve donanım, tuvaletler, duraklar, telefonlar, çeşmeler, bebek bakım bölmeleri, yağmurdan korunma alanları
5. Hizmet alanlarına özel konular; kamusal toplanma ve eğlence mekanları, sosyal ve kültürel aktiviteler, kamusal yapılara erişim, geçici konaklama imkanları, iş yeri olanakları, sağlık olanakları, eğitim olanakları

Bildiri ekinde bulunan tablolarda, yukarıda tanımlanan her başlık ve alt başlığı ile ilgili fayda grupları; daha önce tanımlanan ve numaralar ile gösterilen evrinsel tasarım ilkeleri ile eşleştirilmiştir.

SONUÇ

İnsanlar yaşadıkları mekânın kendisine kolaylık sağlamasını beklerler ve yaşadıkları mekânı kendi rahat edeceği şekle dönüştürme çabasındadırlar. Bu tarih öncesinden beri süre gelen bir çabadır ve en temel insan eylemlerindedir. Ancak bu gösterilen çaba bazı insanları engelleyip onların toplumsal yaşama katılmalarını önleyebilir.

Evinden çıkıp toplum yaşamına katılmaya hazırlanan bu insanların şehirlerdeki çevresel engellere takılmaması gerekmektedir. Ufak bir çabayla ve belli standartların uygulamaya

Herkes İçin Kent

konulmasıyla tüm insanların rahat hareketine olanak veren bir kentsel çevre elde edilebilir. Böylece daha uygar gözükken bir kent manzarası ile birlikte bütün dezavantajlı insanların da daha özgür, huzurlu ve mutlu olabildikleri kentler elde edilebilir. Özetle sınırlı kullanıcılar için sınırsız kullanım olanakları sağlanmalıdır.

KAYNAKLAR

T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2008, Özürlüler Kanunu ve İlgili Mevzuat, Ankara.

Herkes İçin Ulaşılabilirliğin İyileştirilmesi Örnek Uygulama Rehberi, T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2008, Ankara.

The Center for Universal Design (CUD), <http://www.design.ncsu.edu>

Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Konferansı (Habitat II), 1996, İnsan Yerleşimleri İstanbul Deklarasyonu, İstanbul.

City of New York Department of Design and Construction, 2003, Universal Design For New York 2, Center for Inclusive Design and Environmental Access, School of Architecture and Planning, University at Buffalo, The State University of New York

Manchester City Council, 2003, Design for Access, Manchester.

Hong Kong Government, Architectural Services Department 2001, Universal Accessibility: Best Practices and Guidelines, Hong Kong.

The John Glenn School of Public Affairs, 2007, Universal design and visitability: from accessibility to zoning, United States of America.

Bursa Yerel Gündem, <http://bursayg21.org/page.php?ID=276>

DOLAŞIM SİSTEMLERİ

ÖNERİLER	ALT KONU	İLKE	FAYDA GRUBU
Otomatik kapılarda kapı açılıp kapanma süreleri tekerlekli sandalye kullanıcıları ve yavaş hareket edenler için yeterli uygunlukta olmalıdır.	ASANSÖR VE YÜRÜYEN MERDİVENLER	1	Fiziksel Engelli, Yaşlı Anne
Çağrı düğmeleri yeterli büyüklükte ve görünebilir olmalıdır.	ASANSÖR VE YÜRÜYEN MERDİVENLER	4,7	Herkes
Ayna ve yüksek yansıtıcı etkisindeki duvarlar görme karmaşıklığına sebep olmamalıdır.	ASANSÖR VE YÜRÜYEN MERDİVENLER	3	Fiziksel Engelli, Çocuk
Çağrı düğmelerinin el hizasına ilaveten oturma hizasında da olması göz önünde bulundurulmalıdır.	ASANSÖR VE YÜRÜYEN MERDİVENLER		Fiziksel Engelli
Kanal ızgaraları ana trafik yönüne paralel olmamalı, ızgara boşluklarının boyutları koltuk değnekleri ya da tekerleklerin sıkışmayacağı kadar yeterli küçüklükte olmalıdır.	CADDE VE SOKAKLAR	5,7	Fiziksel Engelli
Çeşitli güzergâhlardaki yol, kaldırım, üst geçit ve alt geçitlerdeki bağlantı yolları tanımlanmalıdır.	CADDE VE SOKAKLAR	7	Herkes
Kamusal bir sokaktan araba parkına veya indirme/bindirme alanına taşıt erişimi düşünülmelidir.	CADDE VE SOKAKLAR	3,7	Herkes
İşikli kavşaklarda geçiş süreleri, yaya- insan, çocuk, yaşlı, hamile, çocuklu ve engelliler dikkate alınarak düzenlenmelidir.	CADDE VE SOKAKLAR	2,6	Yaşlı
Yollarda bağlantı eksikliği, sapaalık, yapısal ya da başka bazı elemanlar (direkler, levhalar), aşırı dik geçitler yayaaların hareket kabiliyetini engeller. Bu yüzden yaya yollarını özendirici önlemler almak gereklidir	CADDE VE SOKAKLAR	1,6,7	Herkes
Sesli uyarı sistemlerinin ses çıkış gücü, trafik gürültüsüne ve sessizliğe uyum sağlayacak şekilde ayarlanabilmelidir.	CADDE VE SOKAKLAR	5	Görme Engelli
Tekerlekli sandalye kullanıcıları için kapı eşiklerinde sandalyenin dönmesi için yeterli boşluk bırakılmalıdır.	GİRİŞ VE ÇIKIŞLAR	7	Fiziksel Engelli
Önemli giriş ve çıkışlarda, danışmalarda, asansörlerde rehber olabilecek farklı zemin döşemeleri	GİRİŞ VE ÇIKIŞLAR	3,4	Görme Engelli

kullanılmamalıdır.			
Girişler göze çarpan yerlerde olmalı, kolay algılanmalı ve ulaşılabilir olmalıdır.	GİRİŞ VE ÇIKIŞLAR	7	Herkes
Girişler, özel, akılda kalıcı ve karşılamaya olanak sağlayan şekilde olmalıdır.	GİRİŞ VE ÇIKIŞLAR	7	Herkes
Işıklılandırma ile girişler görünür kılınmalıdır.	GİRİŞ VE ÇIKIŞLAR	3	Herkes
Kapıların kullanımı kolay olmalıdır.	GİRİŞ VE ÇIKIŞLAR	3,6	Herkes
Giriş ve çıkışlar, mümkün olan en geniş kullanıcı kitlesi tarafından kullanılabilen yükseklik ve genişlikte olmalıdır.	GİRİŞ VE ÇIKIŞLAR	7	Herkes
ÖNERİLER	ALT KONU	İLKE	FAYDA GRUBU
Giriş kapılarının ağırlıkları minimum çaba ile açılacak ağırlıkta olmalıdır.	GİRİŞ VE ÇIKIŞLAR	6	Fiziksel Engelli
Kapı kolları el hareketi veya kol ile kolaylıkla açılacak biçimde tasarlanmalıdır	GİRİŞ VE ÇIKIŞLAR	6	Fiziksel Engelli, Yaşlı
Görme engelliler için dokunsal, görsel ve işitsel açılış yeri, kapı yönünü gösteren bir sistem kullanılmalıdır	GİRİŞ VE ÇIKIŞLAR	4	Görme Engelli
Camlı kapılar için zemin seviyesinden uygun yükseklikte ve genişlikte, yatay opak uyarı şeridi kullanılmalıdır	GİRİŞ VE ÇIKIŞLAR	5	Görme Engelli
Giriş ve çıkış kapı panelleri farklı renkte olmalı, kapının sağ tarafına kabartma resim konularak mekân tanımlanmalıdır.	GİRİŞ VE ÇIKIŞLAR	4	Görme Engelli
Kapılar mümkünse iki yönde hareket edecek şekilde düzenlenmelidir	GİRİŞ VE ÇIKIŞLAR	6	Herkes
Bina girişleri, hava koşullarından korunmalıdır.	GİRİŞ VE ÇIKIŞLAR		Herkes
Döner kapılardan kaçınılmalıdır. Varsa yanında mutlaka engellilerin de geçebileceği özelliklerde normal kanatlı bir kapı da bulunmalıdır	GİRİŞ VE ÇIKIŞLAR	7	Fiziksel Engelli
Ön kapıda tercihen eşik olmamalı, eşik varsa tekerlekli sandalyenin geçebileceği yükseklikte ve iki tarafa eğimli olmalıdır.	GİRİŞ VE ÇIKIŞLAR	5	Fiziksel Engelli, Yaşlı
Çocuklar tarafından sıkça kullanılan yerlerde korkulukların daha yüksek olması gereklidir.	MERDİVENLER	2,5	Çocuk
Korkulukların alt ve üstünde yönlendirme bilgileri için kör alfabetesi işaretlerinin bulunması gereklidir.	MERDİVENLER	3,4	Görme Engelli

Herkes için Kent

Korkuluklar her iki tarafta da olmalıdır.	MERDİVENLER	2,6	Herkes
Aşırı geniş merdiven ve basamaklar için tirabzanlar tasarlanmalıdır.	MERDİVENLER	5,7	Herkes
Özellikle sık basamaklı ve uzun merdivenlerde, yeterli aralıklarla dinlenmek ve güç toplamak için, tercihen banklar yapılmalıdır.	MERDİVENLER	2,7	Herkes
Uyarı levhaları ilk ve son basamaktan önce uygun aralıklarla yerleştirilmelidir.	MERDİVENLER	4	Herkes
Merdivenlerin her bir basamağının genişliği ve yüksekliğinin aynı olması gerekmektedir.	MERDİVENLER	7	Herkes
Basamakların genişliği ve yüksekliğinde zıt renkler kullanılmamalıdır.	MERDİVENLER	4	Herkes
Her basamağı görünür kılmak için yeterli ışıklandırma veya zemin aydınlatması kullanılmalıdır.	MERDİVENLER	4,5	Herkes
2 m den az olan merdiven altı boşluklarda insanların yürümesini engellemek için bariyerler ya da korkuluklar konulmalıdır.	MERDİVENLER	5	Herkes
Korkulukların bitiminin duvar, zemin ya da sütunlarda bitmesi gerekir, böylece yürüyüşlerde engel oluşturmaz.	MERDİVENLER	5	Herkes
İnsanların yürürken dayandıkları korkulukların güvenli, sabit ve dayanıklı olması gerekir.	MERDİVENLER	5	Herkes
ÖNERİLER	ALT KONU	İLKE	FAYDA GRUBU
Materyaller düzgün ve sağlam ekipmanlardan oluşmalıdır.	MERDİVENLER	5	Herkes
Korkulukların boyutları ve şekilleri sağlam bir tutuş sağlamalıdır.	MERDİVENLER	5	Herkes
Dış korkulukların malzemeleri sıcak ya da soğukta genişmemelidir.	MERDİVENLER	5	Herkes
Okul öncesi çocuklar için uygun yükseklikte ikinci bir küpeşte yapılmalıdır.	MERDİVENLER	5	Çocuk
Görme engelliler için merdivenin uçlarda adım sayısı belirtilmelidir.	MERDİVENLER	5	Görme Engelliler
Açık basamaklı merdivenler birçok engel grubu için tehlike oluşturmaktadır, bu nedenle tercih edilmemelidir.	MERDİVENLER	5	Engelli, Yaşlı
Yürüyen merdivenler, bazı engel gruplarında yer alan bireyler, özellikle de tekerlekli sandalye kullanıcıları ve rehber köpek sahibi görme engelliler için kullanışlı değildir. Yürüyen merdivenin yürüeyebilen engelliler için güvenli hâle getirilmesi amacıyla, merdivenin başında ve sonunda kırmızı ve yeşil ışıklar kullanılarak hareket yönü ve hareket başlangıç noktası belirtilmelidir. Ayrıca her basamağın köşe kenarı zıt renkler ve tonlarla belirginleştirilmelidir.	MERDİVENLER	5	Fiziksel, Görme Engelli

Raylı taşıma sistemine ait tesislerde, yaya yürüme mesafelerinin uzun olması nedeniyle yayaların kolay ulaşımını sağlayacak bir sahanlık yapılması, raylı taşıma sistemi durağının önündeki platforma rampa ile ulaşılması ve rampa ile vagon arasında kot farkını veya ara bağlayıcı elemanın bulundurulması engelliler için erişilebilirliğin sağlanması gerekmektedir..	ULAŞIM	1,2,7	Engelli
Otobüs ve dolmuş isimlerinin ve numaralarının okunur ve görünür olmasıdır. Otobüs ve dolmuş durakları için farklı tasarımlar yapılmalıdır	ULAŞIM	3,4	Görme Engelli, Yaşlı
Durakta tekerlekli sandalye kullanıcıları için yer ayrılmalıdır	ULAŞIM	7	Fiziksel Engelli
Sosyal kontrol sağlanmalıdır. İssiz mekânlar yerine insan ilişkilerinin canlı olduğu noktalar güvenliği pekiştirir. Gece karanlığa karşı da önlem alınmalıdır.	ULAŞIM	5	Herkes
Duraklar, istasyonlar, iskelelerde biniş ve inişler için gerekli donanım bulunmalıdır. Kent içinde kullanılacak tüm toplu taşıma araçlarında engellilerin kullanımı kolaylaştıracak önlemler alınmalıdır.	ULAŞIM	6	Engelli
Toplu taşıma araçlarında engelliler ve çocuk arabası taşıyanlar için yer ayrılmalıdır. Araç içinde tutunacak kısımlar uygun yükseklikte olmalıdır	ULAŞIM	7	Fiziksel Engelli, Anne
Şehirlerarası terminallerden-kente ulaşım bağlantısının hızlı, güvenli ve rahat bir biçimde sağlanmasına yönelik toplu taşıma sistemleri oluşturulmalıdır.	ULAŞIM	1	Herkes
Zihinsel engellilerin ulaşılabilirliğinin sağlanmasında basit işaretlemeler ve yönlendirici-bilgilendirici donanımlar gereklidir Tek başına bir yerden bir yere gitmek istediklerinde, kentsel hizmetlerin düzenli olması (örneğin; otobüs saatlerinin, durak yerlerinin sürekliliği ve aynı olması) gerekmektedir.	ULAŞIM	3	Zihinsel Engelli
ÖNERİLER	ALT KONU	İLKE	FAYDA GRUBU
Şeffaf malzemelerle kurulan duraklarda saydam yüzeye belirli yükseklikte ve kalınlıkta parlak renkli bir şerit yapılandırılmalıdır.	ULAŞIM	5	Görme Engelli
Duraklarda yaşlılar, çocuklar, hamileler ve bazı engel gruplarındaki bireyler düşünülerek oturma yerleri tasarlanmalıdır.	ULAŞIM	6	Yaşlı, Hamile

Herkes için Kent

Duraklar standart aralıklarla planlanmalı ve korunaklı olarak tasarlanmalıdır	ULAŞIM	1	Herkes
Toplu taşıma araçlarının istasyonlarının peronlardan çıkış kaplarına kadar baston ile algılanabilecek yol gösterici çizgiler ve dokunma yoluyla algılanabilen konvansiyonel işaretler yapılmalıdır.	ULAŞIM	5	Görme Engelli
Bisikletlere park olanağı verecek şekilde; okula, işyerine, eve, alışveriş merkezlerine, spor tesislerine ve parklara bırakabilecekleri alanlar yapılmalıdır.	ULAŞIM	7	Herkes
Engelli bireylerin kullanabilecekleri şekilde tasarlanmış taksilerin geliştirilmesi teşvik edilmelidir.	ULAŞIM	6	Herkes
Tekerlekli sandalyeli yolcuların şehirlerarası yolculuk yapabilmeleri için ulaşılabilir otobüsler teşvik edilmelidir.	ULAŞIM	1	Fiziksel Engelli
Toplu ulaşım araçlarında çok kısa boyluların ve çocukların yardım almadan oturabileceği koltuklar düzenlenmelidir.	ULAŞIM	7	Cüce, çocuk
Toplu ulaşım araçlarında koltuk değneği, baston vb. araçları kullananlar ve çok uzun boylular için koltuk araları uygun genişlikte düzenlenmelidir	ULAŞIM	7	Fiziksel engelli, Yaşlı, Çok Uzun Boylular
Engelli park yerleri asansörün veya girişin çok yakınında tasarlanmalıdır.	OTOPARKLAR VE YOLCU İNDİRME- BİNDİRME ALANLARI	7	Fiziksel Engelli
Engelli otoparklarından temel fonksiyonlara, girişlere ve asansörlere düz, güvenli ve erişilebilir bir rota sağlanmalıdır.	OTOPARKLAR VE YOLCU İNDİRME- BİNDİRME ALANLARI	5,6	Fiziksel Engelli
Arabadan inip binerken tekerlekli sandalye ve bebek arabası kullanıcıları için sandalyeyi toplayabilmesine olanak sağlayacak şekilde ve yeterli boşluk payı bırakılmalıdır.	OTOPARKLAR VE YOLCU İNDİRME- BİNDİRME ALANLARI	7	Fiziksel Engelli,Anne
Tekerlekli sandalye ve bebek arabası taşıyan taşıtlar için indirme bindirme alanları girişlere ve asansör alanlarına yakın olmalıdır.	OTOPARKLAR VE YOLCU İNDİRME- BİNDİRME ALANLARI	7	Fiziksel Engelli
Park alanları ve indirme, bindirme alanları göze çarpan giriş çıkışlarla olmalı, gerektiği yerlerde uygun işaretler konulmalıdır.	OTOPARKLAR VE YOLCU İNDİRME- BİNDİRME ALANLARI	4	Herkes
Otoparklarda hamileler için girişlere veya asansörlere yakın alan ayrılmalı ve hamilelerin iniş ve	OTOPARKLAR VE YOLCU İNDİRME-	1,2,7	Hamile

binışlerde daha fazla alana gerksinim duyduğu gözetilerek uygun ölçeklendirme yapılmalıdır	BİNDİRME ALANLARI		
Kapalı otoparklarda girişlere yakın kadınlar için güvenliği sağlanmış alanlar ayrılmalıdır.	OTOPARKLAR VE YOLCU İNDİRME- BİNDİRME ALANLARI		Kadın
ÖNERİLER	ALT KONU	İLKE	FAYDA GRUBU
Çocuklu aileler için girişe yakın ulaşımı kolay park alanları tasarlanmalıdır.	OTOPARKLAR VE YOLCU İNDİRME- BİNDİRME ALANLARI		Anne
İndirme ve bindirme alanlarında binalara, girişe ve asansöre erişim için düz ve güvenli bir rota tasarlanmalıdır.	OTOPARKLAR VE YOLCU İNDİRME- BİNDİRME ALANLARI	5,6	Herkes
Rampalar, alçalan kaldırım kenarları veya eğimli zeminler, basamak ve merdivenlere ek olarak yükseklik farklılıklarını gidermek için kullanılmalıdır.	RAMPALAR VE EĞİMLİ YÜZEYLER	6	Herkes
Yükseklikteki değişiklikten önce uygun mesafede bir uyarı konmalıdır.	RAMPALAR VE EĞİMLİ YÜZEYLER	4,5	Herkes
Yükseklikteki hafif bir değişiklik için, ayrı bir rampa yerine herkes için erişilebilir olan ve tüm yol boyunca süren eğimli bir yüzey tercih edilmelidir.	RAMPALAR VE EĞİMLİ YÜZEYLER	1,6	Herkes
Eğimler mümkün olduğunca yumuşak olmalıdır.	RAMPALAR VE EĞİMLİ YÜZEYLER	6	Herkes
Eğer dönen rampalar veya eğimli yüzeyler varsa, keskin ve dar açılı dönüşlerin engellenebilmesi için mümkün olan en geniş yarıçap ve yeterli dönüş alanı ile tasarlanmalıdır.	RAMPALAR VE EĞİMLİ YÜZEYLER	7	Herkes
Yeterli aralıklarla dinlenmek için, tercihen banklar veya oturma birimleri yapılmalıdır,	RAMPALAR VE EĞİMLİ YÜZEYLER	2,7	Herkes
Tırmanmaya yardımcı olmak amacıyla, tercihen iki taraflı korkuluklar (tırabzanlar) yapılmalıdır.	RAMPALAR VE EĞİMLİ YÜZEYLER	2,6	Herkes
Eğimdeki değişikliğin açıkça görülebilmesi için yeterli ışıklandırma veya zemin aydınlatması sağlanmalıdır.	RAMPALAR VE EĞİMLİ YÜZEYLER	4,5	Herkes
Rampa başlangıç ve bitiminde tekerlekli sandalye dönüşü olanağı sağlanmalıdır	RAMPALAR VE EĞİMLİ YÜZEYLER	5,6	Fiziksel Engelli
Rampanın bulunduğu yerlerde, mutlaka merdiven de bulunmalıdır. Eklem iltihabı ve sırt ağrısı olan bazı bireyler, rampa çıkmak yerine merdiven çıkmayı daha kolay bulmaktadır.	RAMPALAR VE EĞİMLİ YÜZEYLER	6	Herkes
Yeterli alanın bulunduğu kenar yollarda, rampa payı kaldırımdan değil, yoldan alınmalıdır. Bu	RAMPALAR VE EĞİMLİ YÜZEYLER		Görme Engelli

Herkes için Kent

şekilde görme engellilerin fark etmeden rampa boşluğuna takılmaları engellenmiş olacaktır.			
Engelliler için tasarlanmamış binalarda acil durumlarda kullanılmak üzere katlanabilir ve taşınabilir rampalar tasarlanmalıdır.	RAMPALAR VE EĞİMLİ YÜZEYLER	5	Fiziksel Engelli
Kat edilmesi gereken mesafelerin fazla olduğu yerlerde yürüten bantlar çok yararlıdır. Ancak bu, yürümeye yardımcı aygıtlar kullanan veya rehber köpeği olan engelli bireyler için geçerli değildir. Bu nedenle, yürüten bantın paralelinde bir de geçit bulunmalıdır.	YAYA YOLLARI VE KALDIRIMLAR		Herkes
Yaya yollarında su birikmesini önlemek üzere yeterli ve uygun drenaj sağlanmalıdır	YAYA YOLLARI VE KALDIRIMLAR	5	Herkes
Erişim yolları % 5 eğimi geçmemelidir	YAYA YOLLARI VE KALDIRIMLAR	6,7	Fiziksel Engelli
Fiziksel engelli ve sınırlı harekete sahip kişilerin erişimi sağlamak için yaya yollarının devamlılığına dikkat edilmelidir.	YAYA YOLLARI VE KALDIRIMLAR	5,6	Fiziksel Engelli
Yol, en az iki tekerlekli sandalyeli insanın geçebileceği genişlikte olmalıdır.	YAYA YOLLARI VE KALDIRIMLAR	7	Fiziksel Engelli
ÖNERİLER	ALT KONU	İLKE	FAYDA GRUBU
Yaya yolları kenarları dikkat çekici ve tekerlerin düşmesini engelleyecek şekilde tasarlanmalıdır.	YAYA YOLLARI VE KALDIRIMLAR	7	Fiziksel Engelli
Tekerlekler için zemin malzemeleri çok inişli çıkışlı ya da engebeli olmamalıdır.	YAYA YOLLARI VE KALDIRIMLAR	2,5	Fiziksel Engelli
Yollarda karşılaşılabilecek olası tehlikeler ortadan kaldırılmalıdır. (drenaj kapakları, işaretler, ağaçlar, ışık veya banklar vb).	YAYA YOLLARI VE KALDIRIMLAR	5	Fiziksel/Görme Engelli
Yüzey malzemeleri, daha az göz alıcı malzemelerden tercih edilmelidir.	YAYA YOLLARI VE KALDIRIMLAR	4	Görme Engelli
Yüzey malzemesi tipleri, ana yaya yolu ve diğer yaya yollarına göre farklılık göstermelidir.	YAYA YOLLARI VE KALDIRIMLAR	3	Görme Engelli
Kişiyne rehber olmak için yön, pozisyon ile konuma bağlı ve tehlikeyi uyarıcı farklı zemin döşemeleri kullanılmalıdır.	YAYA YOLLARI VE KALDIRIMLAR	3,4	Görme Engelli
Döşeme farklılıkları, her iki elini de kullanan görme engelliler tarafından algılanabilecek şekilde tasarlanmalıdır.	YAYA YOLLARI VE KALDIRIMLAR	2,7	Görme Engelli
Görme engellilerin tehlikeli bölgelere yaklaşımına dikkat çeken uyarı, bilgi, renk ve zemin dokusunda yapılacak olan bir değişiklik ile sağlamalıdır	YAYA YOLLARI VE KALDIRIMLAR	5	Görme Engelli
Yol kenarları döşeme farklılıklarıyla açıkça işaretlenmiş olmalıdır.	YAYA YOLLARI VE KALDIRIMLAR	3	Görme Engelli
Tüm erişilebilir rotalar, kullanımların (hizmet alanları, yapılar, vb.) ana girişine bağlanmalıdır.	YAYA YOLLARI VE KALDIRIMLAR	3,7	Herkes

Farklı ulaşım türleri (bisiklet, yaya vb.) için erişilebilir rotalar uygun bir şekilde bütünlendirilebilir veya ayrıştırılabilir olmalıdır.	YAYA YOLLARI VE KALDIRIMLAR	2	Herkes
Trafik güvenliği yaya ve taşıt trafiği açısından birlikte düşünülmelidir Kent merkezlerinde öncelik yayaya verilmelidir Yayanın, yaya yolunda, geçidinde ve kaldırımdaki tüm hareketleri trafik güvenliği kapsamında ele alınmalıdır Yaya ve taşıt trafiğinin kesiştiği noktalarda, yayanın yolu hemzemin olarak geçmesi sağlanmalıdır	YAYA YOLLARI VE KALDIRIMLAR	5	Herkes
Tekerlekli araçların tehlikeli bir alana kayabileceği yerlerde tekerlek durdurucular gereklidir. Bunlar arasında drenaj açıklığı sağlanmalıdır.	YAYA YOLLARI VE KALDIRIMLAR	5	Fiziksel Engelli
Kaldırım taşları drenaj kapakları vb alanlar farklı kullanıcı grupları (bebek arabaları, topuklu ayakkabı giyenler vb.) düşünülerek düzenlenmelidir.	YAYA YOLLARI VE KALDIRIMLAR	2,5	Herkes
Yaya yolları tasarlanırken en kısa güzergâh tercih edilmelidir.	YAYA YOLLARI VE KALDIRIMLAR	3	Herkes
Dolambaçlı yollarda, yolun dönüşlü kısımları, keskin ve dar açılı dönüşlerin engellenebilmesi için mümkün olan en geniş yarıçap ve yeterli dönüş alanı ile tasarlanmalıdır.	YAYA YOLLARI VE KALDIRIMLAR	7	Herkes
Yaya yolu tasarımları kazalara neden olmayacak kadar uygun yükseklikte ve genişlikte olmalı ve yaya yolu kullanıcılarını engellememelidir.	YAYA YOLLARI VE KALDIRIMLAR	5,7	Herkes
Verimli aydınlatma yapılmalıdır.	YAYA YOLLARI VE KALDIRIMLAR	4	Herkes
Dış yüzey malzemeleri kaygan olmamalıdır.	YAYA YOLLARI VE KALDIRIMLAR	5	Herkes
ÖNERİLER	ALT KONU	İLKE	FAYDA GRUBU
Malzemelerin birleşme yerleri minimum düzeyde pürüzlü ve eğimli olmalıdır.	YAYA YOLLARI VE KALDIRIMLAR	5	Herkes
Zemin yüzeyi düz olmalıdır.	YAYA YOLLARI VE KALDIRIMLAR	6	Herkes
Kaldırımlardaki kar ve buzun düzenli aralıklarla temizlenmesi gereklidir.	YAYA YOLLARI VE KALDIRIMLAR	5	Herkes
Döşeme farklarının fark edilebilir olması için zıt renkler kullanılmalıdır.	YAYA YOLLARI VE KALDIRIMLAR	4	Herkes
Duvar yüzeyleri ile yer döşemelerinin ayırt edilebilmesi için fark edilir bir karşıtlık sağlanmalıdır.	YAYA YOLLARI VE KALDIRIMLAR	3,4	Herkes
Seviyedeki değişimler (yükseklik/alçaklık) için ayırt edilebilir bir karşıtlık sağlanmalıdır.	YAYA YOLLARI VE KALDIRIMLAR	3	Herkes

Herkes için Kent

Duvarlara yerleştirilen pano ve benzeri dikey engellerin bitim noktalarına tabanda uyarı bariyerleri konmalıdır.	YAYA YOLLARI VE KALDIRIMLAR		Görme engelliler
Üst ve alt geçitler güvenli hale getirilmek için aydınlatılmalıdır.	YAYA YOLLARI VE KALDIRIMLAR	3	Yaşlı
Yaya yolları ve kaldırımlarda yer alan dik, zor yüzeyler, engeller veya dinlenme parkurları olduğu bilgisi yol üzerine konulmalıdır	YAYA YOLLARI VE KALDIRIMLAR	4	Yaşlı
Kaldırım kenarlarında uygun aralıklarla oturma ve dinlenme bölümleri düzenlenmelidir	YAYA YOLLARI VE KALDIRIMLAR	5	Yaşlı, Hamile, Anne

DIŞ MEKANLAR VE PEYZAJ

ÖNERİLER	ALT KONU	İLKE	FAYDA GRUBU
Patikadaki ağaç dalları ve fidanlar engellilere erişimine engel olmayacak şekilde düzenlenmelidir.	AĞAÇLAR VE BİTKİLER	5,7	Fiziksel Engelli
Yağışlar nedeniyle kırılıp yürüme yoluna düşen dallar, yere dökülen yapraklar, yaya yollarında tehlike arz edebilirler ve bunlar için gerekli önlemler alınmalıdır.	AĞAÇLAR VE BİTKİLER	5	Herkes
Dikenli bitkiler ile kaygan bir yüzey oluşturabilecek tohum ve meyve dökücü ağaç ve bitkiler tehlike potansiyeli taşıdığı için yaya yollarından uzak tutulmalıdır.	AĞAÇLAR VE BİTKİLER		Herkes
Bitkilerle kaplı alanlar tekerlekli sandalye kullanan bireyler ve çocukların eğlence ve dinlenme amaçlı kullanması için tercih edilmelidir.	AĞAÇLAR VE BİTKİLER	2	Fiziksel Engelli, Çocuk
Ağaç dalları insanların yaralanmasına neden olmayacak şekilde budanmalıdır.	AĞAÇLAR VE BİTKİLER	5	Herkes
Görme engelli bireyler yolu göğüs hizasında algılarları bu nedenle, ağaç dalları bu bireylere engel olmayacak şekilde budanmalı veya engele ulaşmadan buna ilişkin önce uygun uyarı bariyeri konulmalıdır			
Güzel kokulu, canlı bitki ve çiçekler ziyaretçiler için çekici özelliği olacağından tercih edilmelidir.	AĞAÇLAR VE BİTKİLER	3	Herkes
Dinlenme alanları merdiven kullanılmadan erişilebilecek şekilde tasarlanmalıdır.	DİNLENME YERLERİ	7	Fiziksel Engelli
Oturmalık ve bank kenarlarında tekerlekli sandalye kullanıcıları ile yan yana oturmaya müsait, uygun boşluklar yapılmalıdır.	DİNLENME YERLERİ	1,7	Fiziksel Engelli

Tekerlekli sandalye kullanıcılarının, dinlenme alanlarında rahat hareket edebilmeleri için yeterli alanlar bırakılmalıdır.	DİNLENME YERLERİ	7	Fiziksel Engelli
Yeterli sayıda banklar ve oturaklar konulmalıdır.	DİNLENME YERLERİ	2	Herkes
Gölgelikli ve kaplamalı banklar ve oturaklar daha çok tercih edilmelidir.	DİNLENME YERLERİ	2	Herkes
Rüzgâr yönüne karşı korunaklı alanlar tercih edilmelidir.	DİNLENME YERLERİ	2	Herkes
Estetik anlamda kaliteli ağaçlar ve çiçekler; alandaki banklardan rahatça seyredilebilir olmalıdır.	GÖRSEL ERİŞİM	7	Herkes
Oturma yerlerinin görsel kalitesi yüksek manzaralara göre konumlandırılması tercih edilmelidir.	GÖRSEL ERİŞİM	7	Herkes
Aydınlatma temel bir güvenlik sorunu olarak ele alınmalı, sokaklar, yollar, parklar alt ve üst geçitler daha iyi aydınlatılmalı ve güvenlik kameraları ile kontrolü sağlanarak güvenli hale getirilmelidir	SOKAK MOBİLYASI	5	Herkes
Park mobilyaları ergonomik olarak yapılandırılmalıdır.	SOKAK MOBİLYASI	7	Herkes
Sokak mobilyaları, yayaların geçiş alanlarına engel olmayacak şekilde tasarlanmalıdır.	SOKAK MOBİLYASI	7	Herkes

ÖNERİLER	ALT KONU	İLKE	FAYDA GRUBU
Aydınlatma direkleri ve sütunlar göz hizasında olmalıdır.	SOKAK MOBİLYASI	7	Herkes
Alçak seviyedeki ve zincirle bağlanmış direkler tehlikelidir ve bunlardan kaçınılmalıdır.	SOKAK MOBİLYASI	5	Herkes
Çöp sepetleri büyük kapaklı ve tek elle kolay kullanılabilir olmalı, ayak pedali ile kullanılanlar tercih edilmelidir	SOKAK MOBİLYASI	3	Herkes
Su alanlarında, tekerlekli sandalyelilerin suya dokunabilmesi için olanak sağlanmalıdır.	SU ALANLARI	1,7	Fiziksel Engelli
Su alanlarındaki eğim insanların kazayla suya düşmesini engelleyici nitelikte olmalıdır.	SU ALANLARI	5	Herkes
Su kıyısındaki bariyerler görüşü ve erişebilirliği engelleyici olmamalıdır.	SU ALANLARI	7	Herkes

YÖN BULMA, İŞARETLEME VE KILAVUZLUK

ÖNERİLER	ALT KONU	İLKE	FAYDA GRUBU
Alçak bankolar tekerlekli sandalye kullanıcılarının da yanaşabileceği şekilde üst kısmı diz	BİLGİ BANKOLARI	7	Fiziksel Engelli

Herkes için Kent

mesafesinde çıkıntılı olmalıdır.			
Hem alçak hem yüksek bankolar kullanılmalıdır.	BİLGİ BANKOLARI	7	Fiziksel engelli
Koltuk değneği ve baston gibi yardımcıları kullananlar için banko kenarlarında tutacak yerler olması tercih edilir.	BİLGİ BANKOLARI	7	Fiziksel/Görme/İşitme Engelli, Yaşlı
Görme ve engelli kişilerin bilgilendirilmesi için ışıklı, sesli ve titreşimli yardım araçları sağlanmalıdır.	BİLGİ BANKOLARI	3,4	Görme Engelli
Bilgi hizmetleri veren ve ticari stantlarda, aydınlatma dudak okumaya olanak sağlanmalıdır. Bu bölgelerde cam bölme kullanılması yansıma nedeniyle görsel algıyı önlediği için uygun değildir.	BİLGİ BANKOLARI		İşitme Engelli
Bilgi bankoları bina girişine yakın bir yerde olmalıdır.	BİLGİ BANKOLARI	4,7	Herkes
Dokunsal açıdan farklı yolların bina girişinden bilgi bankolarına oradan da binanın holüne ve asansöre kadar ulaşması gereklidir.	BİLGİ BANKOLARI	2,7	Herkes
Kapalı tesislerdeki, arka plan gürültü ve eko sadece konuşma algıyı engellemez, aynı zamanda işitme kaybı olan kişileri etkiler bu alanlarda akustik tasarım bu açıdan dikkate alınmalıdır.	BİLGİ BANKOLARI	7	İşitme Engelli
İşitme engelli olan kişilerin yönlendirmesini kolaylaştırmak için akustik tavan, halı, vs gibi delikli veya lamine gibi emici yüzeyler kullanılmalıdır.	BİLGİ BANKOLARI	7	İşitme Engelli
Tabelalarda arka plana zıt renkler kullanılmalıdır.	GRAFİK DETAYLARI	3	Herkes
Yazılara ek olarak resimler de kullanılmalıdır.	GRAFİK DETAYLARI	3	Herkes
Yazılar yeterli büyüklük ve kalınlıkta ayrıca anlaşılabilir bir yazı tipinde olmalıdır.	GRAFİK DETAYLARI	3,4	Herkes
Grafik ve yazılar bilgilendirici ve kolay anlaşılabilir olmalıdır.	GRAFİK DETAYLARI	4	Herkes
Özellikle telefon kütübelerinin, tuvaletlerin, yer altı geçitlerinin çevresinde, çıkış kaplarına dokunma yoluyla algılanabilen konvansiyonel işaretler yapılmalıdır.	HARİTA, REHBER VE BİLGİ SİSTEMLERİ	4	Görme Engelli
Zihinsel engellilerin ulaşılabilirliğinin sağlanmasında basit işaretlemeler ve yönlendirici-bilgilendirici donanımlar gereklidir. Ayrıca yazılı bilgilendirmenin büyük puntolar ile ve yalın olması da zihinsel engellilerin buldukları yeri algılaması ve gidecekleri yeri bulmalarında kolaylık sağlayacaktır	HARİTA, REHBER VE BİLGİ SİSTEMLERİ	4,6	Zihinsel Engelli
Engelli kullanıcı grubu için temel hizmet alanlarına erişim güzergâhları, alçatılmış kaldırımlar, rampalar ve asansörleri de içerecek şekilde belirtilmelidir.	HARİTA, REHBER VE BİLGİ SİSTEMLERİ	4,6	Fiziksel Engelli

Görme engellilerin işlerini kolaylaştırmak için kör alfabesi işaretleri ve ya sesli yardım araçları/rehberler sağlanmalıdır.	HARİTA, REHBER VE BİLGİ SİSTEMLERİ	3,4	Görme Engelli
ÖNERİLER	ALT KONU	İLKE	FAYDA GRUBU
Görme engelli bireylerin kamusal alanları kolay kullanabilmeleri için sesli komutlar yardım alınmalıdır.			
Kent rehberleri hazırlanmalı, kentle ilgili tarihsel, mekânsal, kurumsal yapılar, kent yaşamı, sosyo-kültürel etkinlikler ve gerekli olabilecek pek çok bilgi rehberde yer almalıdır.	HARİTA, REHBER VE BİLGİ SİSTEMLERİ	3,4	Herkes-Ziyaretçiler
Belirli noktalarda ulaşım güzergah belirleme sistemleri konulmalıdır.	HARİTA, REHBER VE BİLGİ SİSTEMLERİ	7	Herkes
Yazılı, görsel ve sesli, ayrıca kabartma harflerle (braille) hem giriş-çıkışlarda hem de mekân içerisinde kullanıcılara nerede olduğunu anlatacak ve yön bulmalarına destek olacak HARİTA, REHBER VE BİLGİ SİSTEMLERİ bulunmalıdır.	HARİTA, REHBER VE BİLGİ SİSTEMLERİ	3,4	Herkes
Farklı bilgileri iletmek için farklı ölçeklerde haritalar kullanılabilir.	HARİTA, REHBER VE BİLGİ SİSTEMLERİ	4	Herkes
Yönlendirmeyi ve bilgilendirmeyi kolaylaştırıcı bilgilendirme ve yön levhaları, zengin içerikli olarak hazırlanmalıdır. Turistik değerleri tanıtıcı bilgilendirme kitapları ve ayrıntılı kent haritaları ve broşürler bastırılmalıdır.	HARİTA, REHBER VE BİLGİ SİSTEMLERİ	3,4	Herkes
Görme engelliler için kentsel mekânları tanıtıcı dokunma yolu ile algılanabilen üç boyutlu veya sesli bilgilendirme levhaları hazırlanmalıdır.	HARİTA, REHBER VE BİLGİ SİSTEMLERİ		Görme Engelli
Gerek özel otomobilleri, gerekse toplu taşıma araçları ile seyahat edenler için kentin belli alanlarında seyahat planlama hizmeti sunulmalıdır.	HARİTA, REHBER VE BİLGİ SİSTEMLERİ		Ziyaretçiler
Ulaştırma terminalleri ve sokaklara halk erişim bilgi noktaları ve birimleri kurulmalıdır.	HARİTA, REHBER VE BİLGİ SİSTEMLERİ		Herkes
İşitme güçlüğü yaşayan bireyler için yardımcı dinleme sistemleri sağlanmalıdır.	HARİTA, REHBER VE BİLGİ SİSTEMLERİ	7	İşitme Engelli

Herkes için Kent

Engelli bireylerin ana ulaşım yoluna erişimi için engel grubunun algılayacağı şekilde yön belirten işaret ve tabelalar konmalıdır.	İŞARET VE TABELALARIN KONUMLANMASI	4	Engelli
Bilgilendirme hangi biçimde olursa olsun tam ve eksiksiz olmalıdır. Zaman içinde sürekli kontrol edilerek gerek görüldüğünde güncellenerek doğruluğunun sürdürülmesi de çok önemlidir.	İŞARET VE TABELALARIN KONUMLANMASI	3	Herkes
Önemli meydan ve kavşaklara yeterli miktarda yön belirten işaret ve tabelalar konmalıdır.	İŞARET VE TABELALARIN KONUMLANMASI	4	Herkes
İşaret ve tabelaların aksamaları daha iyi görülebilmesi için yeterli aydınlatma sağlanmalıdır.	İŞARET VE TABELALARIN KONUMLANMASI	4	Herkes
ÖNERİLER	ALT KONU	İLKE	FAYDA GRUBU
İşaret ve tabelalar, kelime ve harflerin yanı sıra resimlerden de oluşmalı ve kolay anlaşılabilir olmalıdır.	İŞARET VE TABELALARIN KONUMLANMASI	4	Herkes
İşaret ve tabelalar, zıt renklere sahip ve dikkat çekici olmalıdır.	İŞARET VE TABELALARIN KONUMLANMASI	4	Herkes
İşaret ve tabelaların okunabilir olması için üzerlerindeki kelime ve harfler uygun boyutta ve renkte olmalıdır.	İŞARET VE TABELALARIN KONUMLANMASI	4	Herkes
Yön işaretleri yol kesişimlerinde konumlandırılmalıdır.	İŞARET VE	3	Herkes

	TABELALARIN KONUMLANMASI		
Bütün cam kapılar ve paneller üzerine uyarı yapıştırılmalıdır.	İŞARET VE TABELALARIN KONUMLANMASI	4	Herkes
Yer ve yön işaretleri, erişim güzergâhları, asansörler ve yürüyen merdivenler, giriş ve çıkışlar, bilgi bankoları, sağlık tesisleri ve ulaşım araçları konusunda bilgi vermelidir.	İŞARET VE TABELALARIN KONUMLANMASI	4	Herkes
İşaret ve tabelalar göz hizasına uygun yer, yükseklik ve büyüklüklerde olmalıdır.	İŞARET VE TABELALARIN KONUMLANMASI	4	Herkes
Zihinsel engellilerin bilgileri anlayabilmesi için basit ve şekilli anlatımlar kullanılmalıdır.	İŞARET VE TABELALARIN KONUMLANMASI	4	Zihinsel Engelli
Çocuklar için eğlenceli, öğretici ve ilgi çekici işaret ve tabelalar kullanılmamalıdır.	İŞARET VE TABELALARIN KONUMLANMASI	4	Çocuk
Kentsel kimlik öğeleri (Landmark) yol keşiflerinde yön bulmayı destekleyebilir. Bir heykel, ağaç, bitki ya da su öğesi kentsel kimlik öğelerine örnektir.	KENTSEL KİMLİK ÖĞELERİ	3	Herkes
Şehirler kendi içsel kaynaklarını değerlendirerek özgün olabilmeyi başarmalıdır. Özetle; her kent kendi farklılığını yaratmalı, korumalı ve pazarlamalıdır	KENTSEL KİMLİK ÖĞELERİ	3	Ziyaretçi
Kent, ziyaretçilerin bir başka kentte karşılamadıkları gereksinimlerinin giderilmesinde başarılı olmalı, müşteri memnuniyeti yaratmalıdır.	KENTSEL KİMLİK ÖĞELERİ	3	Ziyaretçi
Kentte pazarlanan tüm ürünlerin o kentte üretilmesi zorunlu değildir. Ama o kentin söz konusu ürüne değer katabilmesi önemlidir.	KENTSEL KİMLİK ÖĞELERİ		Ziyaretçi
	ALT KONU	İLKE	FAYDA GRUBU

Herkes için Kent

ÖNERİLER			
Hediyelik eşya olarak değerlendirilebilecek folklorik eşyanın saptanması; yeniden üretiminin sağlanması ve insanlara geleneksel evlerin değerlendirilmesi konularında eğitim verilmelidir.	KENTSEL KİMLİK ÖĞELERİ	2	Ziyaretçi
Yöresel mutfağın sürdürülmesi, folklorik giysilerin modernize edilerek günlük yaşamda kullanılacak biçimde değerlendirilmesi, geleneksel mobilya öğelerinin yeni (örneğin ahşap veya eşdeğeri doğal malzemeden yapılmış) ev eşyalarına yansıtılması vb. bu bağlamda önemsenmelidir	KENTSEL KİMLİK ÖĞELERİ	2	Ziyaretçi
Temel kamusal hizmet binaları fark edilir bir mimaride tasarlanmalıdır.	YÖNLENME (ORYANTASYON)	3	Herkes
Farklı tesislerin mekânsal koşulları tesisin önemini yansıttak şekilde olmalıdır.	YÖNLENME (ORYANTASYON)	3	Herkes
Kamu tesislerinin iç mekân düzenlemesi ziyaretçilerin alan içerisinde yön duygusu ile yollarını bulabileceği şekilde yapılmalıdır.	YÖNLENME (ORYANTASYON)	3,7	Ziyaretçi

GENEL KULLANIM ALANLARI

ÖNERİLER	ALT KONU	İLKE	FAYDA GRUBU
Bebek bakım ve emzirme odaları sağlıklı olarak düzenlenmeli	BEBEK BAKIM BÖLMELERİ	7	Anne
Halka açık yerlerde bebek bakım olanakları sağlanmalıdır.	BEBEK BAKIM BÖLMELERİ	2	Anne
Emzirme odaları halka açık yerlerden ve tuvaletlerden uzakta olmalıdır.	BEBEK BAKIM BÖLMELERİ	7	Anne
Bebek bakım ve emzirme odalarında mama hazırlanmasına olanak sağlayan ufak bir mutfak düzenlenmelidir..	BEBEK BAKIM BÖLMELERİ	7	Anne

Bir lavabo, küçük bir tezgâh üstü, el çantalarını asmak için çengel ya da çentikler, küçük bir çöp kutusu, bebek bezi değiştirme yerleri yerinden kolla uzantılabilecek seviyede olmalıdır.	BEBEK BAKIM BÖLMELERİ	2,7	Anne,
Bebek bakım odaları mümkünse doğal ışık almalı, aynı zamanda gerekli mahremiyete sahip olmalıdır.	BEBEK BAKIM BÖLMELERİ	7	Anne
Birden fazla küçük çocuğa sahip anneler ikinci çocuğu için de uygun alan tasarlanmalıdır, mekân içinde yer alan köşelerde yumuşatılma sağlanmalıdır.	BEBEK BAKIM BÖLMELERİ	5	Anne, Çocuk
Suyu, içme suyu olarak kullanılan çeşmeler tuvaletlerden uzakta yer almalıdır.	ÇEŞMELER	7	Herkes
Tekerlekli sandalye kullanıcılarının da masalardan faydalanabilmesi için sandalyeler çıkarılabilir yapılmalıdır.	MOBİLYALAR VE DONANIM	1,7	Fiziksel Engelli
Tekerlekli sandalye kullanan bireylerin dirseklerini masa üzerinde kullanabilmeleri için diz alanları yeterli yükseklikte olmalıdır.	MOBİLYALAR VE DONANIM	1,7	Fiziksel Engelli
Parklar ve açık alanlara gözlem kameralarının yerleştirilmesi	SPOR VE REKREASYON OLANAKLARI	5	Herkes
Mobilyalar, sabit eşyalar veya tesisatlar ana güzergâhlar üzerinde olmamalıdır.	MOBİLYALAR VE DONANIM	5	Herkes
Mobilyalar ve sabit eşyalar bütün kullanıcılar tarafından kullanılabilir özellikleri taşımalıdır.	MOBİLYALAR VE DONANIM	1	Herkes
Mobilyalar, sabit eşyalar veya tesisatlar, bariyer ve seviye değişimi olmaksızın yaklaşılabilir olmalıdır.	MOBİLYALAR VE DONANIM	5,7	Herkes
Çeşmelere, telefon kulübelerine, satış makinelerine, kapı zillerine ve asansör çağırma düğmeleri yüksek ve alçak erişim uygun olmalıdır.	MOBİLYALAR VE DONANIM	3,7	Herkes
Yaşlıları, tekerlekli sandalye kullanıcılarını ve çocukların ulaşım sırasında tehlikelere karşı korumak için mobilya derinlikleri ve yükseklikleri uygun olarak yapılmalıdır.	MOBİLYALAR VE DONANIM	5	Yaşlı, Fiziksel Engelli, Çocuk

Masa kenarlarındaki çıkıntılar koltuk değnekleri, rehber çubukları, şemsiyeler, el çantaları ve benzerlerine uygun olarak tercih edilmelidir.	MOBİLYALAR VE DONANIM	7	Herkes
ÖNERİLER	ALT KONU	İLKE	FAYDA GRUBU
Ankesörlü telefonlar tekerlekli sandalye kullanan ve çok kısa boylu bireylerin erişebileceği yükseklikte olmalıdır.	TELEFONLAR	7	Fiziksel Engelli
Çocukların kullanacağı tuvaletler ebeveynlerin gözetimine olanak vermemelidir.	TUVALETLER	7	Çocuk
Bir klozet, çocukların rahat oturması için daha alçak yapılmalıdır.	TUVALETLER	2,7	Çocuk
Bir klozet, çok kısa boyluların için oturması için daha alçak yapılmalıdır.	TUVALETLER		Cüce
En az bir lavabo, ayna ve pisuar çocuklar için daha aşağıya monte edilmelidir.	TUVALETLER	2,7	Çocuk
Çocuklar ve yetişkinler için uygun boyutlarda klozetli ve lavabolu, güvenli bebek oturakları olan aile tuvaleti bölmeleri tercih edilebilir.	TUVALETLER	2,7	Çocuk, Anne
Tekerlekli sandalye kullanıcısının yardımcıları ile birlikte unisex olarak kullanılabileceği bağımsız tuvaletler tasarlanmalıdır.	TUVALETLER	2	Fiziksel Engelli
Tekerlekli sandalye kullanıcıları için el kurutucuları dirsek hizasında olmalı fakat herhangi bir engel oluşturmamalıdır.	TUVALETLER	5,7	Fiziksel Engelli
Ayrılan tuvaletlerdeki aynalar tekerlekli sandalye kullanıcılarının kullandıkları zemine karşı eğik konumlandırılmalıdır.	TUVALETLER	6	Fiziksel Engelli
Bir pisuar, bir lavabo ve bir tuvalet bölümünün içinde denge çubukları olmalıdır.	TUVALETLER	7	Fiziksel Engelli
Görme engelli bireylere tuvaletlere giriş çıkış yaparken yol gösterici uygun donanımlar sağlanmalıdır.	TUVALETLER	3,4	Görme Engelli
En az bir pisuar görsel açıdan engelli kişilerin ayaklarıyla ya da bastonlarıyla kolaylıkla yaklaşabilecekleri bölümleri içermelidir..	TUVALETLER	7	Görme Engelli
Tuvaletin giriş duvarındaki kabartmalı harita; lavabolar, bölmeler, el kurutucuları ve çıkışın yerini göstermesi açısından yararlı olur.	TUVALETLER	4	Görme Engelli

Tuvaletler erişilebilir olmalıdır.	TUVALETLER	2	Herkes
Zemin yüzeyi kaygan olmayan malzemeden olmalı, ayrıca kir tutmamalıdır.	TUVALETLER	5	Herkes
Zemin yüzeylerini kuru olarak korumak için etkili zemin drenajları yapılmalıdır.	TUVALETLER	7	Herkes
Zemin drenaj kapakları gezen kişilerin hareketlerine engel olmayacak şekilde zemin yüzeyinde sabit olarak konumlandırılmalıdır.	TUVALETLER	5,7	Herkes
Bölüm kilitleri çok fazla güce gereksinim duyulmadan kolaylıkla açılmalıdır.	TUVALETLER	6	Herkes
Lavabolarda nesnelere yerleştirmek için tezgâhlar yapılmalıdır.	TUVALETLER	7	Herkes
Lavabo tezgâhi kenarlarında baston, şemsiye giysi, koltuk değneği ve benzeri şeyleri yerleştirmek için elemanlar olmalıdır.	TUVALETLER	2	Herkes
Sabunluklar çok uzun ve kısa kişilerin erişebileceği yükseklikte yerleştirilmelidir.	TUVALETLER	2	Herkes
El kurutucuları engel ya da tehlike teşkil etmeyecek şekilde tasarlanmalıdır.	TUVALETLER	5	Herkes
Yaya yolları üzerinde herkes tarafından kullanılabilecek sayıda umumi tuvalet olmalı ve çevresinde bekleme dinlenme alanları tasarlanmalı	TUVALETLER	2	Yaşlı

HİZMET ALANLARINA ÖZEL KONULAR

ÖNERİLER	ALT KONU	İLKE	FAYDA GRUBU
İlk ve ortaöğretimdeki çocuklar için mahalle içinde düşük maliyetli ya da ücretsiz etüt merkezleri açılmalıdır.	EĞİTİM OLANAKLARI	1	Çocuk
Zihinsel ve görme engelli gençlerin bağımsız yaşam becerilerinin geliştirilmesini sağlamak amacıyla "Model Ev" oluşturulmalıdır. Bu "Model Ev"de zihinsel ve görme engelli gençlere basit ev işleri ve bağımsız yaşama ilişkin temel beceriler kazandırılmalıdır.	EĞİTİM OLANAKLARI	3	Zihinsel, Görme Engelli
Kadınların ve gençlerin üretime katkıda bulunabilecekleri atölyeler mahalle bazında düzenlenmelidir.	EĞİTİM OLANAKLARI	1	Kadın, Genç
Yaşlılar ve fiziksel engelliler için erişilebilir, uygun tasarımda bina stoku üretilmeli, bu kişilere ait uygun olmayan konutlarla takas olanakları sağlanmalıdır.	BARINMA	1	Fiziksel Engelli, Yaşlı

Herkes için Kent

Evsizler için acil durumlarda yararlanabilecekleri barınma alanları açılmalıdır.	BARINMA	1	Evsizler
Evsiz kişiler ve aileler için geçici konut ve destek hizmetleri verilmelidir.	BARINMA	1	Evsizler
Uyarlabilir konut bir başka deyişle, normal konutun özelliklerine sahip, ancak gerek duyulduğunda hızlı ve ekonomik bir biçimde uygun değişimler yapılabilen konutlar üretilmeli engellilerin ve yaşlıların kullanımına uygun kapı ve koridor genişlikleri tuvalet, banyo ölçüleri, elektrik tesisatı, mutfak donatıları gibi temel ilkeler bu konutlarda sağlanmalıdır.	BARINMA	1,7	Engelli
Konut alanları ile kenti oluşturan diğer unsurlar arasında bağlantı kurularak engelli bireyin kolayca konutuna ulaşabileceği tasarım yapılmalıdır. Konut alanlarında günlük gereksinimlerin karşılandığı ticaret alanları bulunmalı, bu alan içerisindeki kaldırım, rampa, otopark vb. ulaşım elemanları standartlara uygun olarak planlanmalıdır.	BARINMA	1,7	Engelli
Konutlarda ev kazalarının en aza indirilmesi için gerekli düzenlemeler ve basit donanımlar sağlanmalıdır Evin birçok noktasına tutunma kolları konulabilir Dolaplar uygun yükseklikte düzenlenmelidir Keskin köşeler ve kaygan zeminler ortadan kaldırılmalıdır.	BARINMA	5	Engelli, Yaşlı
Üniversite öğrencileri ve onların aileleri için geçici konaklama tesisleri yapılmalıdır.	BARINMA		Ziyaretçi
Hasta takibi, iş vb gereksinimleri için gelen misafirlere uygun standartlarda ve ekonomik mümkünse ücretsiz konaklama tesisleri yapılmalıdır.	BARINMA	1	Ziyaretçi
Aile içi şiddete maruz kalan kadın, erkek, gençler için sığınma evleri sağlanmalıdır.	BARINMA	5	Kadın, genç,
Yeni konut ve gelişim alanları düzenlenirken Çevresel Etki Değerlendirilmesi yanında Sağlık Etki değerlendirmelerinin de yapılması gerekir.	BARINMA	2	Obez
ÖNERİLER	ALT KONU	İLKE	FAYDA GRUBU
Biyolojik çeşitlilik, çevresel, sosyal ve kültürel olarak şehir sağlığında önemli bir faktördür. Ekolojik planlama ve yapılaşma ile hayvanlar için habitat sağlanmalıdır.	BARINMA	7	Hayvan
Balkonlar, duvarlar, arka bahçeler, cadde ve sokaklar bitkilendirilerek bazı hayvanlar için yaşam alanı oluşturulması teşvik edilmelidir.	BARINMA	7	Hayvan
Kent ormanları kurularak yabamıl hayvanlar için habitat sağlanmalıdır.	BARINMA	7	Hayvan

Sokakta yaşayan hayvanlar için barınak açılmalıdır	BARINMA	5	Hayvan
Evcü hayvanlar için geçici barınak açılmalıdır.	BARINMA	7	Herkes
Gençlerin toplanabileceği meydanlar, yaya mekânları tasarlanmalıdır.	KAMUSAL TOPLANMA VE EĞLENCE MEKÂNLANI	2	Genç
Aktif ulaşım modelleri (örneğin, bisiklet yolları ve yaya yolları, park) desteklenmelidir.	SAĞLIK HİZMETLERİ	7	Obez
Planlamada daha yürünebilir, insan ölçekli, yürümeyi teşvik eden ortamlar yaratılmalıdır.	SAĞLIK HİZMETLERİ	7	Obez
Zihinsel engelli bireye sahip ailelerinin kendilerine zaman ayırabilmelerine olanak sağlayan hizmetler geliştirilmelidir.	SAĞLIK HİZMETLERİ	1	Zihinsel Engelli
Çocuklar ve yaşlılar için düşük maliyetli ya da ücretsiz gündüz bakımevlerinin planlanmalıdır.	SAĞLIK OLANAKLARI	1	Anne, Yaşlı, Çocuk
Hastalar ve yaşlılar için evde bakım hizmetleri yaygınlaştırılmalıdır.	SAĞLIK OLANAKLARI	1	Herkes
Huzur evleri kent merkezine yakın alanlarda yer ayrılmalıdır.	SAĞLIK OLANAKLARI	1	Yaşlı
Yataklık ve hareket kabiliyeti yetersiz yaşlılara ait yatılı bakım merkezi alanlarının ayrılmalıdır.	SAĞLIK OLANAKLARI	1	Yaşlı
“Saatlik Engelli Bakım Merkezi” kurulmalıdır.	SOSYAL VE KÜLTÜREL AKTİVİTELER	1	Anne
Gençler için çeşitli aktiviteler içeren gençlik merkezi alanları ayrılmalıdır.	SOSYAL VE KÜLTÜREL AKTİVİTELER	2	Genç
Farklı kullanıcı gruplarının kent yaşamına katılmasına yönelik, kaynaşmayı sağlayan sosyal ve kültürel mekanlar ayrılmalıdır.	SOSYAL VE KÜLTÜREL AKTİVİTELER	1,2	Herkes
Kadınların sosyal ve kültürel alanlardan yararlanma olanakları artırılmalıdır (Bir kadın merkezi ya da toplum merkezi)	SOSYAL VE KÜLTÜREL AKTİVİTELER	1	Kadın
Tiyatro, konser, sergi, sinema ve alışveriş merkezleri gibi genel kullanıma açık binalar, engellilerin ulaşımına uygun hale getirilmelidir.	SOSYAL VE KÜLTÜREL AKTİVİTELER	1,6	Fiziksel Engelli
Fiziksel engellilerin ibadetlerini rahatlıkla yapabilmeleri için, ibadethanelerde ulaşılabilirlik ve uygun mekânlar sağlanmalıdır.	SOSYAL VE KÜLTÜREL AKTİVİTELER	1,7	Fiziksel Engelli
Büyük kent mezarlıklarında mezarlık içi ulaşım olanakları sağlanmalıdır.	SOSYAL VE KÜLTÜREL AKTİVİTELER	1	Herkes
Mahallelerde Pazar yeri ve parklarda açık hava sinema, tiyatro, konser vb gösterimlerin yapılması teşvik edilmelidir.	SOSYAL VE KÜLTÜREL AKTİVİTELER	1	Herkes

ÖNERİLER	ALT KONU	İLKE	FAYDA GRUBU
Pazar yeri, kent merkezleri, büyük ticaret alanlarında annelerin çocuklarını birkaç saatliğine bırakabilecekleri oyun alanları teşvik edilmelidir.	SOSYAL VE KÜLTÜREL AKTİVİTELER	7	Anne
Ebeveynlerin çocuklarını gece bırakabilecekleri çocuk otelleri düzenlenmelidir.			
Çocukların sosyal ve fiziksel oyun aktivitelerine gelişimlerine ve fiziksel erişimine uygun alanlar tasarlanmalıdır.	SPOR VE REKREASYON OLANAKLARI	1	Çocuk
Erişkin bedeninde çocuk ruhu taşıyanlar ve zihinsel engelliler için oyun alanları tasarlanmalıdır.	SPOR VE REKREASYON OLANAKLARI	1,7	Zihinsel Engelli
Anlamli ipuçları sağlamak için düzenlenen bir dizi çoklu-duyumsal özellikleri ile problem çözmeye ve keşfe teşvik eden bir oyun ortamları sağlanmalıdır	SPOR VE REKREASYON OLANAKLARI	4	Çocuk
Yüzme havuzları ve spor kompleksleri engellilerin ulaşımına uygun hale getirilmelidir.	SPOR VE REKREASYON OLANAKLARI	1,7	Engelli
Kışın ve uygun olmayan hava koşullarında çocukların kullanabileceği kapalı oyun parkları düzenlenmelidir.	SPOR VE REKREASYON OLANAKLARI	7	Çocuk
Engelli çocukların yararlanabileceği çocuk bahçeleri tasarlanmalıdır.	SPOR VE REKREASYON OLANAKLARI	7	Fiziksel Engelli
Trafik yoğun olmadığı sokaklar ve caddeler belirli saatlerde trafiğe kapatılarak çocuklar için oyun alanları olarak düzenlenebilmelidir.	SPOR VE REKREASYON OLANAKLARI	7	Çocuk
Oyun alanının tabanı: esnek, düşme çarpma anında yaralanmaya neden olma riski düşük, şok absorban malzemelerden olması yararlıdır.	SPOR VE REKREASYON OLANAKLARI	5	Çocuk
Oyun araçlarının çevresi geniş olmalıdır:	SPOR VE REKREASYON OLANAKLARI	5	Çocuk, Engelli
Kum havuzu, minik su havuzları çocukların her zaman severek oyun oynadıkları yerlerdir. Aynı zamanda fiziksel aktivite ve sosyal integrasyon açısından da çok önemlidir. Tekerlekli sandalyede oturan çocukların da rahatlıkla oynayabilmeleri için yükseltilmiş kum havuzlarının da bulunmasında yarar vardır.	SPOR VE REKREASYON OLANAKLARI	1,7	Engelli
Güvenlik açısından oturma yeri geniş, sırt kısmı destekli, gerektiğinde kullanılabilecek emniyet kemerlerinin bulunduğu oyuncaklar, oturma dengesi yetersiz, engelli veya düşmekten korkan çocuk için önemlidir. Araçların renk ve şekilleri tüm çocuklar için uyarıcı olmalıdır.	SPOR VE REKREASYON OLANAKLARI	5,7	Çocuk, Engelli

Oyuncakları farklı yüksekliklerde olmaları bedensel yetersizliği olan çocuk ve/veya ebeveyn için kolaylık sağlayacaktır.			
Ailelere parkta görevli uygun meslek elemanın çocukları bir araya getirme, oyun deneyimleri kazandırma, oyun deneyimlerini paylaşma gibi konularda danışmanlık yapması çok yararlı olacaktır.	SPOR VE REKREASYON OLANAKLARI	2	Çocuk
Fiziksel aktivite araçlarının çevresinde bu araçların yararlarını, risklerini ve en fazla kullanma sürelerini belirtir açıklama tabelaları yer almalıdır ve bu tabelaları herkes tarafından okunabilir özellikleri barındırmalıdır.	SPOR VE REKREASYON OLANAKLARI	5	Herkes
Parklarda gençler için farklı aktivite ve spor (kaykay, paten vs) alanları tasarlanmalıdır.	SPOR VE REKREASYON OLANAKLARI	7	Genç

YAŞAM SÜRESİNİ ARTIRMAK İÇİN KENTLERDE FİZİKSEL AKTİVİTE OLANAKLARI VE YAŞLILIK DÖNEMİ

Araş. Gör. **Gözde Ekşioğlu Çetintahra**

Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

ÖZET

Günümüzde kentler, fiziksel aktiviteyi kısıtlayan ve sağlıksız koşullar yaratan bir yapıya sahiptir. Bu yapı aslında, teknolojinin gelişimi ile birlikte kapitalist üretim sistemindeki değişimlerin, insanların yaşam tarzlarına olan etkisinden kaynaklanmaktadır. Bu etki, insanları üretmek yerine tüketmeye yönlendirerek hareketsiz yaşamı (bir başka deyişle kronik hastalıklara yakalanma riskini önemli ölçüde arttıran ve Dünya Sağlık Örgütü'nün tüm ölüm nedenleri arasında 4. sırada gösterdiği fiziksel inaktiviteyi) geniş kitleler için yaşam tarzı haline getirmiştir. Dolayısıyla yaşam kalitesi ve yaşam süresi azaltmakta, iş gücü kaybı ve tedavi giderleri artmaktadır.

Toplumda fiziksel aktivite alışkanlıklarının yaygınlaşması, kapitalist sistemin dayattığı yaşantının mekânsal düzlemi olan kentlerde farklı ölçeklerde politika, planlama ve tasarım bazında yöntemler ve öneriler geliştirilmesine bağlıdır. Örneğin gerek DSÖ'nün gerekse gelişmiş ülkelerin hazırladıkları fiziksel aktiviteyi teşvik edici ve yönlendirici rehber yayınları bu yöntemlerden birisidir. Bu rehberlerde fiziksel aktivite yapan bireyler üç gruba ayrılmıştır. Bu gruplardan birisi 65 ve üstü yaş grubunda olan yaşlı bireyleri kapsamaktadır. Yaşlılığın, yaşam biçimini doğrudan kısıtlayan bir durum olması ve buna ek olarak yaşlı fizyolojisine ve ihtiyaçlarına uygun olmayan mekansal düzenlemelere maruz kalınması, yaşlıların kentli haktan yararlanamamalarına neden olmaktadır. Ancak her yaş grubunda olduğu gibi bu yaş grubunda da fiziksel aktivite yapma hakkı bağlamında fiziksel aktivite yapılabilecek rekreasyon alanları ile fiziksel aktivitenin en bilinen ve yaygın türü olan yürüyüş imkanlarının sağlanması, doğrudan kentsel tasarım ve planlamanın konusu olmaktadır.

Bu çalışmada, İzmir kentinde yaşlıların, yaşam kalitesini arttırmak ve yaşam süresini uzatmak adına yararlanabilecekleri fiziksel aktivite olanakları araştırılmıştır. Yaşlılık dönemindeki bireylerin fizyolojik ihtiyaçları göz önünde bulundurulduğunda yapılması gereken düzenlemeler ile Avrupa ve Amerika'da yapılan uygulamalar irdelenmiştir. Sonuçlar, İzmir

ve gelişmiş ülkelerin bazı kentleri ile farkları ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu çalışma, günümüzde gelişmiş ülkelerin ve DSÖ gibi kurumların önemle üzerinde durduğu fiziksel aktivite ve sağlık konusunda, Türkiye’den bir kentteki durumu incelemesi, yapılan ve yapılmayan uygulamaları tartışması ileriki çalışmalar için önemlidir.

Anahtar kelimeler: fiziksel aktivite, kent, sağlıklı yaşlanma.

1. SAĞLIK VE FİZİKSEL AKTİVİTE

Sağlık, hastalıklardan uzak olma durumu olarak ifade edilir. Ancak Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) sağlığı, sadece hastalıklardan korunma değil ayrıca bir bütün olarak fiziki, ruhi ve sosyal açıdan iyi olma hali olarak tanımlamaktadır. Bugün ise duygusal, ruhsal, zihinsel, toplumsal, mesleki ve fiziki iyi olma hali olarak ifadelendirilmekte ve birçok disiplinin konusu olmaktadır. Dolayısıyla sağlık, kent planlamanın da birçok açıdan önemle üzerinde durması gereken bir olgudur.

Sağlık literatüründe, sağlıklı davranış olarak 4 tip davranış belirlenmiştir: Akdeniz tipi diyet, az miktarda alkol, sigara içmeme ve fiziksel olarak aktiflik. Bu tip davranışların en az ikisini yapan her tür ölüm riski, koroner kalp rahatsızlıkları ve kanser hastalıklarını taşıyan bireylerde riskin, neredeyse %40 düştüğü görülmektedir (Hardman ve Stensel, 2009). Buna göre enerji tüketimini bazal düzeyin üzerine çıkaran iskelet kası kasılması anlamına gelen fiziksel aktivite, birçok hastalık için, yaşam kalitesini artırıcı ve yaşam süresini uzatıcı bir role sahiptir.

Günümüzde en önemli sağlık sorunlarından birisi, insanların hareketsiz bir yaşam tarzına adapte olmasıdır. Hareketsizliğin yaşam için olumsuz yönleri vardır. Bu olumsuzluklar bireyin sağlığını bozarak yaşam kalitesinin azalmasına neden olan önemli sorunlardır, ancak, hareket kabiliyetini tekrar kazanarak bu olumsuzluklardan kurtulmak mümkündür. Burada fiziksel aktivite önem kazanmaktadır.

1.1 Fiziksel Aktivitelerin Birey Sağlığı Üzerine Etkileri

Fiziksel aktivite alışkanlığı sağlığın korunmasında ve yaşam kalitesinde önemli rol oynamaktadır. Öyle ki fiziksel inaktivite büyük bir halk sağlığı sorunudur. Düzenli fiziksel aktivite yapmanın kalp-damar hastalıkları, obezite ve komplikasyonları, kolon kanseri gibi hastalıklara yakalanma ve ölüm oranını azalttığı, duygusal durumu olumlu yönde etkilediği literatürde sıklıkla değinilmiştir (Karaca, 2008; Ainsworth, 2000; Somdal, 2007; Stamatakis,

vd, 2007; Toker, vd, 2009). Genel olarak fiziksel aktivitenin (1) kalp damar hastalılarında, (2) diyabette, (3) bazı kanser türlerinde ve (4) obezitede etkili olduğu deneysel çalışmalarla kanıtlanmıştır.

1.1. 1 Fiziksel Aktivite ve Kalp Damar Hastalıkları

Kalp damar hastalıkları, önemli ölüm sebeplerinden birisidir. Kalp ve damar hastalıkları, hipertansiyon, koroner kalp hastalığı, serebrovasküler hastalık ve inme, periferik damar hastalığı, kalp yetmezliği, romatizmal kalp hastalığı ve kardiyomiyopatileri kapsamaktadır.

Literatürde geçmişte yapılan fiziksel aktivitenin koruyucu olmadığı, ancak günümüzde yapılan fiziksel aktivitenin koruyucu olduğu söylenmektedir. Şekil 3.8, niversite eğitimi sırasında fiziksel aktivite yapan ve yapmayan bireylerin, kalp krizi geçirme prevalansını göstermektedir. Buna göre, geçmişte fiziksel aktivite yapmış kişilerle yapmamış kişiler arasında belirgin bir fark bulunmamaktadır. Buna göre çocukluk ve gençlikte yapılan fiziksel aktivite, eğer orta yaşta devam etmiyorsa koruyucu değildir (Hardman ve Stensel, 2009).

1.1.2 Fiziksel Aktivite ve Diyabet

Diyabet, hiperglisemi ve kanda serbest yağ asitlerinde yükseklikle karakterize, kronik metabolik bir hastalıktır. Hipergliseminin nedeni insülin eksikliği ya da insülinin etkisindeki bir bozukluktur. İki tipi vardır: tip 1 (insülin eksikliği) ve tip 2 (insülin direnci). Gelişmiş ülkelerde tip 2 diyabet prevalansı artma eğilimindedir, en büyük artışın gelişmekte olan ülkelerde olması beklenmektedir. Dünyadaki tüm ölümlerin %6'sı diyabet kaynaklıdır. Diyabete yakalanma, yaş arttığıca prevalansı arttığından, büyük bir olasılık taşır (Hardman ve Stensel, 2009).

Tip 2 diyabetin obezite ile özellikle abdominal obezite (karın bölgesi yağlanmasına bağlı obezite) ile ilişkilidir. Epidemolojik kanıtlardan elde edilen veriler fiziksel aktif bireylerde diyabet gelişme riskinin sedanterlere göre %30-50 oranda daha düşük olduğu görülmektedir.

Tip 2 diyabete yakalanmadan hemen önce bireylerde glukoz toleransında bazı bozulmalar olmaktadır. Bozulmuş glukoz toleransı olan bireyler, diyabet hastası olarak değerlendirilmemektedir. Özellikle bu tip hastalarda egzersiz ve beslenmede kontrol, diyabete yakalanma riskini önemli derecede azaltmaktadır (Hardman ve Stensel, 2009).

Çalışmaların çoğu yüksek şiddette aktivite üzerinde odaklanmakla birlikte, birkaç çalışmada orta düzeyde fiziksel aktivitenin de T2D'in önlenmesinde rolü olduğunu ortaya koymuştur.

Çok sayıda çalışmada günde 30 dk, haftada beş gün fiziksel aktivitenin T2D'in önlenmesinde etkili olduğu gösterilmiştir.

1.1.3 Fiziksel Aktivite ve Kanser

Fiziksel aktivite ve kanser arasındaki ilişkiyi kanıtlamaya yönelik birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalara göre fiziksel aktivite, hiçbir kanser türünü artırıcı bir risk taşımamaktadır. Bunun tam aksine, kolon kanserini önlediğine dair çok güçlü kanıtlar vardır. Ayrıca postmenopozal meme kanseri ve endometrium gibi kanser çeşitlerinde ölüm riskini azalttığına dair olası kanıtlar bulunmaktadır. Sınırlı da olsa akciğer, pankreas ve premenopozal meme kanserinde ölüm riskini düşürdüğüne dair kanıtlar da bulunmaktadır (Hardman ve Stensel, 2009).

1.1.4 Fiziksel Aktivite ve Obezite

DSÖ obeziteyi, BKİ 30 ve üzeri olan bireylerin durumu şeklinde açıklamaktadır. Tablo1 BKİ'ine göre bireylerin fiziksel sınıflandırmalarını göstermektedir.

Sınıflandırma	BKİ (kg/m ²)	
	Genel Limit	Ek Limit
Zayıf	< 18.50	< 18.50
Şiddetli zayıflık	<16.00	<16.00
Orta düzeyde zayıflık	16.00-16.99	16.00-16.99
Hafif zayıflık	17.00-17.99	17.00-17.99
Normal	18.50-24.99	18.50-22.99
		23.00-24.99
Aşırı Kilolu	≥ 25.00	≥ 25.00
		25.00-27.49
		27.50-29.99
Obez	≥ 30.00	≥ 30.00
1. düzeyde obez	30.00-34.99	30.00-32.49
		32.50-34.99
2. düzeyde obez	35.00-39.99	35.00-37.49
		37.50-39.99
3. düzeyde obez	≥ 40.00	≥ 40.00

Tablo1 BKİ'ye göre sınıflandırma

Yürüyüş ve bisiklet ile işe, okula vb kentsel servislere ulaşan obezlerde riskin azaldığı bilinmektedir. Obeziteye yakalanma riskini azalmak için yürümek ya da bisiklete binmenin önemli bir faktör olduğu literatürde söylenmektedir. İş yerine ulaşımında yürüyerek ya da bisikletle ulaşan bireylerin obeziteye yakalanma risklerini inceleyen çalışmalar, erkeklerde günde 15-44 dakika arası, kadınlarda ise günde 44 dakikadan fazla sürede yürüyerek veya bisiklet ile işe ulaşma, obeziteye yakalanma riskini erkeklerde %20 kadınlarda ise % 40'tan fazla azaldığını söylemektedir (Hardman ve Stensel, 2009). Kısacası obez bireylerde kilo kaybı, genel olarak bireylerde de obeziteye yakalanma riskini azalttığından dolayı aktif olmak, yaşam kalitesini ve süresini arttırmaktadır.

2. KENTLERDE SAĞLIK VE FİZİKSEL AKTİVİTE

Yıllar itibariyle modernleşme ve kentleşme atılımları, yaşam düzeninde değişimler yaratmıştır. Örneğin antik Yunan'da boş zaman kavramı iş fikrinin zıttıdır. Bir başka deyişle iş, genel olarak meydana getirilen boş zaman etkinliklerinin yanında, geçici olarak yapılan ve olabildiğince kaçınılması gereken bir kavram iken, sanayileşme ile bu düşünce tam tersine dönmüştür. Çünkü sanayileşme ve kapitalizmin gerekliliği olarak iş ve emek çok değerlidir, boş zaman ise insan hayatında minimum düzeyde tutulması gereken bir zaman dilimidir (Tükenmez, 2009). Bu durumun kentlerin gelişimini etkilediği ise tartışılmazdır.

İş-çalışma alanlarının, bir başka ifadeyle sermayenin ihtiyacı olan üretim alanlarının kentlerdeki alansal büyüklükleri ile rekreatif alanların (ki rekreasyon kavramı da emeğin kendini yeniden üretebilmesi için ortaya çıkmıştır) büyüklükleri arasındaki fark, iş ve boş zaman kavramlarının dönüşümünü mekansal olarak yansıtmaktadır. Sonuç itibariyle, bireyin bedensel ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak olan gelişme, 1920'li yıllarda sanayileşmenin yarattığı sağlıksız ortamlara benzer olarak günümüzde de toplumsal sağlık problemlerine neden olmaktadır. Bunlardan en önemlisi hareketsiz yaşama bağlı oluşan sağlık problemleridir. Tüm bunlar, çağın yeni kronik rahatsızlığı olan hareketsizliğin gerek üretim biçimlerinden gerekse kentin doğrudan kendisinden gelen bir olumsuzluk olduğunu göstermektedir.

Kentlerde oluşan sağlıksız yaşantının düzenlenmesi için kentlerin sağlıklı olması gerektiği üzerinde duran Dünya Sağlık Örgütü, sağlıklı kent kavramını geliştirmiştir. Sağlıklı kent; kentteki önemli değerleri yenilemek ve yeniden mekanlar yaratmak; kentin ulaşımında, konut alanlarında, yeşil alanlarda yeni, iyi fiziksel alanlar oluşturmak; sosyal bütünleşmeyi

sağlamak; sağlık tesislerine ulaşılabilirliği sağlamak ve yaşam imkanları yaratmak olarak tarif edilebilir. Burada anlaşılması gereken sağlıklı ve yaşanabilir bir kent yolunda gerekli yapısal değişiklikleri ve süreci başlatan ve çalışmalarını bu amaç doğrultusunda yürüten kent olmalıdır (Başaran, 2007).

Bir başka tanıma göre sağlıklı kent, sağlık konusunda bilinçli olan ve sağlığı iyileştirme çabası gösteren kenttir. Aktif yaşam ile desteklenen sağlıklı kentler ise, yapay ve sosyal çevrelerde sürekli olarak fırsat oluşturup geliştiren, tüm sakinlerinin günlük hayatta fiziksel bakımdan aktif olmasını sağlamak için toplumsal kaynaklarını genişleten kenttir (Edwards ve Tsouros, 2010). Tüm bu tanımlamalar bütünüyle sağlıklı kenti tarif etmektedir, bu ise sağlıklı kent projelerinin çok disiplinli bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

DSÖ, 1946 yılında “DSÖ Şartı” olarak bilinen bir kabul ile sağlıklı kentlerin temelini atmıştır. Bu kabule göre sağlık kavramı, yalnız sağlık ile uzmanların değil bir çok disiplinin ilgili olması gerektiği bir alandır. Özellikle şehir planlaması, kentsel çevrenin sağlıklılaştırılması açısından kilit bir role sahiptir (Türkoğlu, 2010). Bu çalışmalar, 1977 yılında Cenevre’de Dünya Sağlık Asamble’sinin yapılmasını beraberinde getirmiştir. Buna göre uluslar arası toplumların herkes için sağlık konusunda mücadeleye davet edilmesi gerekmektedir. Bu gelişmeden sonra 1984 yılında bölgesel olarak başlatılan Herkes İçin Sağlık Stratejisi, 1986 yılında Herkes İçin Sağlık projesine dönüşmüş ve 11 kent ile başlamıştır.

Sağlıklı kentler projesi 5’er yıllık dönemlerde gelişmektedir ve son evresini 2008 yılında tamamlamıştır. Şu an ise 2009-2013 yıllarını kapsayan 5. Faz çalışmaları devam etmektedir. Her fazda sağlıklı kent amacına ulaşmak için farklı konular çalışılmaktadır. İçinde bulunduğumuz 5. Faz (2009-2013) için ise insan odaklı ve destekleyici çevrelerin oluşturulması, sağlıklı yaşam, sağlıklı kentsel çevre ve tasarım seçilmiştir.

Türkiye’de toplam 42 adet il ve ilçe sağlıklı kentler birliğine üyedir. Üye belediyelerin sundukları faaliyet raporlarına göre genellikle ana başlıklar sağlıklı yaşlanma, sağlık etki değerlendirmesi, fiziksel aktivite / aktif yaşam ve sağlıklı şehir planı şeklindedir. Bu başlık altında belediyeler genellikle, bisiklet yollarını, yürüyüş parkurları, çocuk eğlence merkezleri, parklar ve spor alanlarını artırma gibi faaliyetlerde bulunmaktadır. Ancak görüldüğü üzere fiziksel aktivite yalnız boş zaman aktivitesi olarak ele alınmış, diğer türler üzerinde bir faaliyet yapılmamıştır.

Avrupa Sağlıklı Şehir Ağı’nda yer alan şehirlerde aktif yaşam olanaklarına bakıldığında, görsel çekiciliği artırma, sosyal kaynaşmayı kuvvetlendirme, daha sürdürülebilir ulaşım

sistemlerini oluşturma ve halk sağlığı alanında eşitsizliği azaltma gibi önlemlerin, kent planlama ile yapılabileceği görölmektedir. Avrupa Sağlıklı Şehir Ağı'ndaki kentlerde yapılan diğer faaliyetler ise yetişkin ve çocuklarda obeziteyi azaltmak için yürüme ve bisiklet kullanmayı özendirmek amacıyla fiziksel ve sosyal çevreyi hedefleyen eylemlere vurgu yapmaktır (Edwards ve Tsouros, 2010).

Kentlerde aktif yaşam eylemlerinin gerçekleşebilmesi için fiziksel çevrelerde (arsa kullanım biçimleri, ulaşım sistemleri, kentsel tasarım, yeşil alanlar, vb) ve sosyal çevrelerde (gelir, eşitlik, kültürel ve sosyal destekler) uzun vadeli politika ve programlar, kısa vadeli olarak da planlar, altyapı stratejileri ve iletişim konusunda geliştirmeler yapmaktadır (Edwards ve Tsouros, 2010). Buna göre Türkiye'de yapılan fiziksel çevre düzenlemeleri, aktif yaşam için yeterli olmamaktadır.

3. YAŞLILIK DÖNEMİ VE FİZİKSEL AKTİVİTE

Yaşlılık, kişinin yaşam biçimini doğrudan kısıtlayan bir durumdur. Yaşlı fizyolojisine ve ihtiyaçlarına uygun olmayan mekansal düzenlemeler ise, bu kısıtlanan yaşam biçiminde önemli bir rol oynamaktadır.

Yaşlılık döneminde kişinin yaşam biçimini kısıtlayan sağlıkla ilgili olumsuz durumlar, eklemlerde oluşan kronik ağrılar, romatizma, kas ve kemik dokusunda azalmalar, duyuusal algılamada düşüşler ve yavaş refleksler gibi olumsuz durumlardır. Kimi kişiler demans ve benzeri daha ağır rahatsızlıklara yakalanabilmektedir (Frank, Engelke ve Schmid, 2003). Fiziksel aktivitenin ise bu gibi fiziksel ve zihni rahatsızlıklara olumlu etkidiği ise yaygın bir görüştür.

Fiziksel aktivitenin tüm yaş gruplarında olduğu gibi yaşlılar için yararlarının da bilinmesine rağmen fiziksel mekanlar yaşlıların fiziksel aktivite yapmasını olanaklı kılmamaktadır. Yaşlılar, diğer yaş gruplarına göre (çocuklar hariç) daha fazla rekreasyonel alanlara erişime ihtiyaç duyarlar. Ancak kentlerde rekreatif alanların azlığının yanı sıra bu alanlara erişimde de problemler bulunmaktadır.

Fiziksel aktivitenin en yaygın biçimi olan yürüyüşün yaşlılar için de önemli bir araç olduğu bilinmektedir. Ancak yapılı çevrenin yaşlı yayalar için tehditler oluşturması, bu yaş grubunun yaklaşık %90'ının yürümek yerine motorlu taşıtları tercih etmesine neden olmaktadır (Frank, Engelke ve Schmid, 2003). Yürüyüşün tercih edilmemesinin bir diğer nedeni de algılanan

güvenlidir. Mesafeler yakın olsa da sokaklar, caddeler hem suç bakımından hem de trafik açısından güvensiz olarak algılandığından dolayı yürüyüş için tercih edilmemektedir.

Bu yaş grubu diğer yaş gruplarından farklı olarak, yaşlı bireylerin kronik sakatlıklara yakalanma riskinin fazla olmasından dolayı 150 dakika orta şiddette aktivite yapmaları mümkün olmayabilmektedir. Bu sebeple bu yaş grubu, yapabileceği ölçüde aktif olmalıdır (WHO, 2010; USDHHS, 2008). Bu yaş grubundaki bireylerin aktivite yaparken, düşme risklerini göz önünde bulundurarak, denge geliştirici aktiviteleri de yapmaları gerekmektedir (WHO, 2010; USDHHS, 2008). Ancak gerek rekreasyonel alanların sayısı ve niteliği, gerekse hem boş zaman aktivitesi hem de ulaşım olarak yürüyüşün tercih edilememesi, yaşlı kişilerin fiziksel aktivite yapma haklarını elde edememelerine ve toplum genelinde bir grubun daha izole edilmesine neden olmaktadır.

Sonuç olarak her yaş grubunun, fiziksel olarak sağlıklı kalabilmeleri ve dolayısıyla yaşam kalitesini ve süresini arttırabilmeleri için her şiddette ve türde fiziksel aktivite olanakları bulunmaktadır. Ancak bu olanaklara erişim veya bu olanakların kentlerdeki yer seçimi, vb tasarım kriterleri, kentsel tasarımın fiziksel aktiviteyi arttırıcı kriterlerinden birisi olabilmektedir.

4. İZMİR VE YAŞLI NÜFUSUN FİZİKSEL AKTİVİTE OLANAKLARI

İzmir, tüm dünyada olduğu gibi yaşlı nüfusu artmakta olan bir yerleşimdir. Bu sebeple yaşlılara yönelik sağlık sorunlarında ve önleyici tedbirlerde bilinçli olması gerekmektedir. Ancak İzmir Kent Sağlık Profili'nde dezavantajlı gruplar altında incelenen yaşlı nüfusa yönelik hizmetler bakım ve rehabilitasyon, sosyal haklar gibi hizmetlerle sınırlıdır. Öyle ki konuya yaklaşım biçimi belirli bir hastalığa yakalanma durumunda tedavi ile ilgili hizmetleri kapsamaktadır. Ancak sağlık tanımından da yola çıkarak, yaşlı bireylerin de fiziksel, zihni ve sosyal olarak tam iyilik halinde olmaları durumunda sağlıklı bireyler olacakları açıktır. Bu sebeple sağlıklı kentler birliği üyesi kentlerinin bu yaklaşımı, Avrupa'daki üyelere nazaran daha etkisiz kalmaktadır.

DSÖ fiziksel aktivite yapacak bireyleri 3 gruba ayırmaktadır: (1) 5-17 yaş, (2) 18-64 yaş ve (3) 65 yaş ve üstü. Buna göre İzmir'in ADNKS 2010 verilerine bakılarak 0-4 yaş grubu fiziksel aktivite yapacak yaş grupları statüsünden çıkarıldığında, 3694041 fiziksel aktivite yapması gereken kişinin %9'u 65 yaş ve üzeri fiziksel olarak aktif olması gereken nüfustur.

Bu oran, diğer yaş gruplarına göre düşük gözükse de aslında yaklaşık 340bin kişiye tekabül etmektedir ki bu göz ardı edilebilecek bir nüfus büyüklüğü değildir.

Konak ilçesi yaklaşık 27 yıldır İzmir'in merkez ilçesidir. Yaklaşık olarak 2438 hektarlık bir alanı kaplamaktadır. Konak ilçesine bakıldığında ADNKS 2010 sonuçlarına göre 405.580 kişilik nüfusun %11,5'ini 65 yaş ve üzeri nüfus oluşturmaktadır. Bu orana göre Konak, Karşıyaka ve Balçova ilçeleri ile birlikte 65 yaş ve nüfusun en yoğun yaşadığı ilçelerdendir. Ayrıca İzmir Kent Sağlık profili verilerine bakıldığında Konak ilçesi, İzmir'in nüfus yoğunluğu en fazla olan ilçesidir. Bu ise yapı yoğunluğunu da artırmıştır. Dolayısıyla rekreasyonel alanlara yeterli yer ayrılmamaktadır. Bu rekreasyonel alanlara ulaşım ise ancak motorlu taşıtlarla olabilmektedir. İlçenin coğrafi yapısı incelendiğinde sahil düzenlemesinin önemli bir yürüyüş alanı olduğu görülebilmektedir. Ancak bu alana erişimin ilçe genelde belirli mahalleler dışında 65 yaş ve üzeri kişiler için olanaksızdır. Dolayısıyla Konak ilçesi barındırdığı nüfusun ihtiyacı olan rekreasyonel alanları karşılayamadığı ve ulaşım için yürüyüş imkanı sağlamadığı için 65 yaş ve üzeri yaş grubu bazında fiziksel aktiviteyi destekleyen bir mekansal düzene sahip değildir.

5. SONUÇ

Karaca (2008) fiziksel aktivitenin uygun rekreasyonel alanlara ulaşabilme, cinsiyet, yaş, sosyo-ekonomik durum, eğitim, çevresel, biyolojik ve psikolojik faktörlerden etkilendiğini söylemektedir. Bazı çalışmalarda (Cerin ve Leslie, 2008; Guthold, vd, 2008) fiziksel inaktivitenin artmasının hızlı şehirleşme, ekonomik büyüme ve teknolojik değişikliklerden kaynaklandığını ve bu sebeple gelişmiş ülkelerde inaktivitenin daha fazla olduğunu kanıtlandığını öne süren Karaca (2008), benzer şekilde kimi çalışmalarda ise yüksek sosyo-ekonomik durum ve fiziksel aktivite arasında pozitif yönde ilişki olduğu, sosyo-ekonomik düzey arttıkça daha güvenli, daha estetik ve daha çeşitli rekreasyonel alanlara ulaşılabilirliğin arttığı savunulmaktadır (Cerin ve Leslie, 2008).

Görülmektedir ki Türkiye'de diğer illere oranla daha gelişmiş görülen kentlerde bile oransal olarak düşük ancak nüfus olarak göz ardı edilemeyecek yaşlı nüfus gruplarının sağlıklılık hallerini sürdürebilecekleri fiziksel aktivite yapma olanakları oldukça sınırlı sayıdadır. Bu durum fiziksel açıdan gerekli kas hareketlerini yapamadıkları için, sosyal açıdan kendi fizyolojik yapılarına yönelik mekanlar olmadığından dolayı bireysel hareket etmeleri yerine baka kişilere muhtaç kalmalarından dolayı sağlık durumlarını iyileştirmemektedir. Bir binada

kapalı ve başka kişilere muhtaç kalmalarından dolayı da zihni durumları da iyi olamamaktadır. Bu durum ise yaşlı bireylerin sağlıklı olma imkanlarının ellerinden alınmasına ve kent genelinde süren adaletsizliklerin ve hak mağduriyetlerinin yaşlı bireyler üzerinden de devam etmesine neden olmaktadır. Bu durum planlamanın önemle üzerinde durması gereken bir durumdur.

Son olarak belirtmek gerekir ki yaşlılık döneminde sağlıklı olmak, aslında genç yaşlardan beri sağlık üzerinde kişinin kontrolünü almasına bağlıdır. Bu sebeple ileriki çalışmalar kişinin tüm yaşantısını etkileyecek sağlık sorunlarının en temelinden başlanarak ele alınmasını gerektirmektedir.

KAYNAKLAR

- Ainswoth, B.E. (2000). Issue in the assessment of physical activity in women. *Research Quarterly for Exercise and Sport*, 32(9), 498-516.
- Başaran, İ. (2007). Sağlıklı Kentler Kavramının Gelişiminde Sağlıklı Kentler Projesi. *D.E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(3) , 207-229.
- Cerin, C. ve Leslie, E. (2008). How socio-economic status contributes to participation in leisure time physical activity. *Social Science & Medicine*, 66, 2596-2609.
- Edwards, P. ve Tsouros, A.D. (2010). Sağlıklı Şehir Aktif Bir Şehirdir. Türkiye Sağlıklı Kentler Birliği, Bursa.
- Frank, L.D., Engelke, P.O. ve Schmid, T.L. (2003). *Health and community design*. Island Press, Washington.
- Guthold, R., Ono, T., Strong, K.I., Chatteerji, S. ve Morabia, A.M. (2008). Worldwide variability in physical inactivity: a 51 counrty survey. *American Journal of Preventive Medicine*, 67 (3), 37-47.
- Hardman, A.E. ve Stensel, D.J. (2003). *Physical Activity and Health: The Evidence Explained*. Routledge, Londra ve New York.
- Karaca, A. (2008). Yetişkin Bireylerde Orta ve Yüksek Şiddetli Fiziksel Aktivitenin Cinsiyete Göre İncelenmesi. *Spor Bilimleri Dergisi*, 19(1) , 54-62.
- Samdal, O., Tyhjåla, J., Roberts, C., Sallis, J.F., Villberg, J. ve Wold, B. (2007). Trends in vigorous physical activity and TV watching of adolescents from 1986 to 2002 in seven Europeam Countries. *European Journal of Public Health*, 17(3), 242-248.
- Stamatakis E, Hillsdon M, Primatesta P.(2007). Domestic physical activity in relationship to multiple CVD risk factors. *American Journal of Preventive Medicine*, 32 (4), 320-327.
- Tucker P, Irwin JD, Gilliland J, He M, Larsen K, Hess P. (2009). Environmental influences on physical activity levels in youth. *Health and Place*, 15, 357–363.
- Türkoğlu, H. (2010). Sağlıklı Şehir Yaklaşımı. www.skbo.izmir.bel.tr adresinden, 07.01.2011 tarihinde alınmıştır.
- Tükenmez, M. (2009). *Toplumbilim ve Spor*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

İNTERNET KAYNAKLARI

- US Department of Health and Human Services,USDHHS. (2008). Physical Activity Guidelines for Americans. www.health.gov/paguidelines adresinden alındı.

KENT İÇİ ULAŞIMDA ENGELSİZ TOPLU TAŞIM SİSTEMLERİ

Şehir Plancısı **Esra Çalışkan**

Bursa Büyükşehir Belediyesi

GİRİŞ

Kent içi erişilebilirlik, ulaşım sistemleri ve kentsel mekanlarda engelsiz tasarımların yapılması ve bunların bütünlük sağlaması ile mümkündür. Erişilebilirlik herkes için sağlanmalıdır. Yapılacak tasarımlar bu bağlamda, ayrımcı yaklaşımlarla değil toplumda yaşayan tüm bireylere hitap edecek nitelikte tasarlanmalıdır.

Kent içi erişilebilirlikte en önemli öğelerden biri toplu taşıma sistemleridir. Toplu taşıma sistemleri herkesin yararlanabileceği nitelikte düzenlenmiş olmalıdır. Ancak toplu taşıma sistemlerinin engelsiz tasarlanması tek başına yeterli olmayacaktır. Bir yerden bir yere gidişte toplu taşıma erişim, toplu taşımda dolaşım ve gidilecek yere erişim bir bütünlük teşkil etmeli ve engellerden arındırılmış olmalıdır.

Ulaştırma bir toplumun bütün kesimlerini etkileyen oldukça önemli bir etkinliktir. Ulaştırmanın iş olanakları yaratma potansiyeli vardır. Ulaştırma sadece kendi başına milyonlarca insana iş olanağı sağlayan bir endüstridir. İnsanların diğer insanlara, yerlere, diğer mal ve hizmetlere erişimini sağlayan ulaşım sistemleri güçlü bir ekonominin ön koşulu olup toplumsal yapılanmanın ve yaşam kalitesini arttırmanın vazgeçilmez bir unsurudur.

Ulaştırma kesiminden faydalanan bireyleri ise net olarak engelli ve engelsiz bireyler olarak tanımlamak mümkündür. Toplam nüfusumuzun büyük bir bölümünü oluşturmasına rağmen hala engelli sayısının kesin bir biçimde ortaya konamayışı ülkemizdeki engelli kitlesinin durumunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Engellilerin sahip olduğu kanunî haklardan bizzat engelliler habersizdir. Toplumun tam ve eşit bireyleri olmak, temel insan haklarından kaynaklanan gereksinimler için yanıt bulmak, kendi yaşamını kontrol etmek kısaca herkesle aynı biçimde yaşama şansına sahip olmak her bireyin hakkıdır.

Erişilebilirlikte ortaya çıkan engellerin tespit edilebilmesi için öncelikle engelli profili doğru olarak çizilmeli ve engelli gereksinimleri belirlenmelidir. Gereksinimler ne kadar iyi belirlenirse, yapılacak olan çözümler de o kadar yararlı olur. Bu bağlamda engelli profili çizilmiş, engelliler özelliklerine göre alt gruplara ayrılmış ve bu alt grupların gereksinimleri

belirlenmiştir. Belirlenen gereksinimlere yönelik çözümlerlerin yurtdışı örnekleri ve Türkiye’deki genel durum incelenmiştir. Bu incelemeler ışığında kent içi ulaşımında engelsiz toplu taşıım sistemlerine yönelik öneriler getirilmiştir.

ENGELLİLİK VE ERİŞEBİLİRLİK

Özürlülük ve engellilik kavramları farklı anlam ifade etse de, toplumun geneli tarafından aynı anlamda kullanılmaktadırlar. Oysa 'özürlü' kelimesi, vücudunda hasta veya eksik bir uzuv/organ olma halini ifade ederken, 'engelli' kavramı, günlük yaşama dair temel (eğitim, ulaşım, erişim vb) planlamalar yapılırken (herkesin göz önüne alınmaması sonucu) özürlülerin mağdur duruma düşürülmesini ifade eder. Bir başka ifadeyle, herkesin kolayca yararlandığı haklardan (toplu ulaşım, eğitim, kamu binalarından/hizmetlerinden vb.) yararlanamama durumunda özürlülüğün değil, engellenmişliğin/engellenenin sorunsallaştırılması için 'engelli' kavramı yaratılmıştır.

Özürlülük homojen bir kavram değildir. Bu nedenle özürlülerin fiziksel ve sosyal mekanda ne tür gereksinimlerinin olduğunu belirlemek için birbirine benzer özellikler taşıyan alt gruplara ayrılması gerekliliği doğmuştur.

Birleşmiş Milletler’ in yapılı çevre tasarımında değerlendirilmek üzere belirlediği dört ana özürlü grubu şöyledir;

- Ortopedik: ambulans (yürüeyebilen ortopedik özürlü) ve ambulans olmayan (tekerlekli sandalye kullanıcı)
- Duyusal: görme, işitme özürlüler.
- Bilişsel: zihinsel, gelişimsel, öğrenme güçlüğü olan özürlüler
- Çoklu: yukarıda bahsedilenlerden birkaçı veya hepsinin bir arada bulunduğu özürlüler (United Nations, 1995: 9)

Türkiye Mühendis Mimar Odaları Birliği (TMMOB) (2001: 7-8) tarafından “özürlü tipleri” olarak verilen kategoriler ise şu şekildedir;

- Fiziksel özürlüler
  - Yürüme özürlüler
  - Tekerlekli sandalyeye bağımlı özürlüler
  - Kolları veya elleri özürlü olanlar
- Görme özürlüler
  - Görme zorluğu çekenler

- Körler
- İşitme engelliler
  - İşitme zorluğu çekenler
  - Sağırılar

Kayıhan (1996: 3) ise engellilik terimi yerine engellilik terimini kullanmayı tercih ederek, TMMOB'ninkinden kısmen farklı olarak, engelliliğin dört gruba ayrıldığını belirtmiş ve bu dört grubu ve bunların alt gruplarını şu şekilde belirtmiştir.

- Tekerlekli sandalye kullananlar
- Yürüme engelliler (Bu kişiler koltuk değneği, baston kullanmakta ve büyük güçlükle veya birisinin yardımı ile hareket edebilmektedir.)
- Görme engelliler
  - Az görenler
  - Hiç görmeyenler
- İşitme engelliler
  - Az duyanlar
  - Hiç duymayanlar

Fizyolojik özelliklere dayalı tanımlar çerçevesinde bozukluğun özne neden olduğu, engellilik halinin ise bazı etkinliklerin yapılmasını etkilediği için engelliliği doğurduğu fikri hakimdir. Oysa, somut bir gerçeklik olan bozukluğun, toplumsal alanda baskı ve dışlanma unsuru olarak kullanılarak engelliliğe neden olduğu görüşü, ilk bakış açısındaki engellilik olgusuyla örtüşmektedir (Gümüş, 2001: 19).

KENTSEL MEKANDA ENGELLİLERİN GEREKSİNİMLERİ

Engelliliğe yönelik yaklaşımlarda, kişinin tanı, tedavi, eğitimle normale döndürülmesi amaçlanmıştır. Günümüzde ise, konut alanları ve sosyal donatı alanlarında engellilere yönelik düzenlemelerle, kişinin yaşam standartları ve bağımsızlığını arttırmak hedeflenmektedir. Yani kişinin iyileştirilmesinden, bulunduğu ortamın iyileştirilmesine doğru bir sapma olmuştur. Bu hedefin gerçekleştirilebilmesi için hedef kitlenin (engellilerin) özellikleri ve ihtiyaçlarının analiz edilmesi gerekmektedir.

I. Engelliler Şurası'nda ele alınan hareket kısıtlılığı, dar anlamda engelli kavramı içinde yer alan kişileri, daha geniş anlamda ise yaşlıları, hamileleri, çocukları, aşırı kilolu insanları, çok uzun

ve çok kısa boylu kişileri, kalp, damar ve kas hastalarını ve geçici özürlüleri kapsamaktadır. (ÖİB, 1999:636)

CCPT (Avrupa Komisyonu Merkezi Koordinasyon Komitesi) (1995:12) tarafından da benzer bir ifade ile, yaşlılar, çocuklar, uzun boylu-kısa boylu kişiler, sportif kazalara uğramış olanlar, bebek arabahılar, iri ve şişman kişilerin hepsi kendileri için dost olmayan bir çevre ile karşılaştıklarında hareket kısıtlılığı bulunanlar grubunda yer almaktadır ve herhangi biri veya herkesin de böyle bir çevreden etkileneceği belirtilmektedir. Ayrıca hiç kimsenin ortalama kişi görünüşüne uymayacağı, herkesin uzunluk, genişlik, güç veya hız bakımından ortalamalardan farklı olduğu, yapılı çevrenin tasarımında bu gerçek farkların kriter olarak alınmasının daha doğru olacağı da eklenmektedir.

Özürlülerin de konut alternatifleri arasında seçim yapma, tatmin edici bir işe sahip olma, rekreasyonel fırsatlar gibi, herkesle aynı gereksinimleri olduğunu unutmamak gerekir. Engelli kişi tasarım öğelerini kullanmada zorluk yaşayabilir. Örneğin tekerlekli sandalye kullanıcısı dar ve/veya ağır kapılar, küçük tuvaletler, erişilmez toplu taşımacılık ve çok yüksekinde bulunan asansör düğmelerini kullanırken, yani fiziksel çevrede hareket ederken kısıtlanacaktır.

Fizyolojik bozukluk nedeniyle veya toplumsal olarak ortaya çıkan engellilik halinin, herkes gibi toplumsal yaşama katılması ve telafi edilebilmesi için uygun düzenlemelerin bulunduğu mekanlarda ortadan kaldırılabilmesi gereklidir. Bu uygun düzenlemelerin bulunduğu mekanlar “erişilebilirliğin” sağlandığı yerlerdir.

KENT İÇİ TOPLU TAŞIMA HİZMETLERİ VE BU HİZMETLERDE ENGELLİLER İÇİN ERİŞİLEBİLİRLİĞİN SAĞLANMASI

Günümüz şartlarında kullanımlar arası mesafeler artmış, yaya olarak belirli mesafelerden fazlasını kat etmek mümkün olamadığından, kentlerde hareketlilik taşıtlara bağımlı hale gelmiştir. Hareketlilik her ne kadar taşıtlarla sağlanıyor olsa da taşıtlara erişene kadar yaya olarak kat edilmesi gereken mesafeler vardır. Hem bu alanlarda, hem de ulaşım sisteminde; duraklar, istasyonlar gibi ulaşım alt yapısında ve taşıtlarda kesintisiz olarak erişilebilirliğin sağlanması gereklidir.

Mevcut kentlerin çoğu erişilebilirliğin sağlanamadığı, engellerle dolu alanlardır. Çok az sayıda, yolcuların ve yayaların engellerle karşılaşmadığını varsayan taşımacılık sistemleri bulunmaktadır.

KENTLERDE ULAŞIM HİZMETLERİ

Ulaşım türleri arasında insanlar ve kentler için en sağlıklı ve mekanı en iyi yaşatan ulaşım biçimi yaya ulaşımıdır. Uzun mesafeler için taşıt ulaşımı zorunlu olsa da, yaya ulaşımı için en azından belirli bölgelerin ayrılması önem kazanmakta ve bunun sağlanması engelliler için büyük önem taşımaktadır. Pek çok kentte ise ulaşım sistemlerinin bu yerleşimlerde yaşayanlara sunduğu hareketlilik düzeyinin, bireylerin bir arabaya sahip olabilme ve bunu kullanabilmeleriyle doğrudan ilgili olduğu açıklanmaktadır. Ancak bireylerin fizyolojik durumunun araba kullanmak için elverişli olmaması veya bir arabaya sahip olamayacak kadar yoksul olması durumunda, otomobilin sağladığı hareketliliğin kullanılabilmesi söz konusu değildir.

Kentlerin insanlar için olduğundan yola çıkarak, kentsel yaşamda ana hedef insanların hareket özgürlüğünü sağlamak olmalıdır. Kentin ana eksenlerinde raylı taşıma sistemlerinin geliştirilmesi, bu raylı taşıma sistemlerinin yeterli otobüs sistemleriyle tamamlanması, para transit (ara toplu taşıma) sistemlerin kentin yolculuk talebi düşük alanlarına kaydırılması önemli taşımacılık tedbirlerindedir. Özellikle büyük kentlerde güvenilir toplu taşıma işletmeciliğinin bulunmaması, kişilerin ulaşım için farklı çözümler üretmesine neden olmaktadır (Birleşmiş Milletler, 1996: 14).

TOPLU TAŞIMANIN ENGELLİLER İÇİN ÖNEMİ

Kentlilerin yaptığı kentsel yolculukların sayısı, uzunluğu ve fiyatı genellikle belirlidir ve ulaşım türleri ve güzergahlara göre seçim yapılır. Engelliler için ulaşım planlaması yapılırken ise, iyileştirilmiş taşımacılığın seçenekli yolculuklarla düzenlenmesi gerekmektedir. Bu kesimin kararı, kentlilerin seçiminin dışında, yolculuğun yapıp yapılmamasıyla ilişkilidir. Yani engellilerin bir yerden bir yere giderken güzergah, taşıt gibi alternatifleri değil, sadece gidip-gidemeyecek olması söz konusudur.

Engelliler için yapılan çalışmalarda iki farklı tutum söz konusudur. Bunlardan ilki engelli gruplar için özel taşımacılık hizmetleri ile engellilerin erişimlerinin sağlanmasıdır. İkinci tutum ise engellilerin de diğer bireylerle aynı otobüste, trende tramvayda yolculuk etme hakları olduğunu vurgulayan ve bu noktadan hareketle toplu taşıma sistemlerinde engellilere yönelik düzenlemelerin yapılmasını öngörür. Engellilerin büyük bir kısmı bu iki tutum içerisinde ilkinin ayrımcılık olarak görmekte ve reddetmektedir.

Erişilebilir toplu taşımacılığın oluşturulması bir süreç ifade etmektedir. Trafik düzenlemelerinin planlanması ve uygulanmasında taşımacılığı kullanırken zorluk yaşayan yolcuların gereksinimleri dikkate alınarak toplumsal etkinliklere eşit katılma fırsatları yaratılmalıdır.

Farklı taşımacılık türlerinde (otobüsler, trenler vb.) bütünsel erişilebilirlik sağlanması temel amaç olmalıdır. Evden gidilecek yere kadar tüm güzergahların erişilebilir olması ve yolculukla ilgili bilgilendirmenin uygun şekilde sağlanması gereklidir.

Sonuç olarak engelliler için fırsat eşitliği ve tam erişilebilirliğin sağlanması için kent içi ulaşımında engellilerin tüm toplu taşıım taşıtlarından yararlanmasını sağlayıcı önlemler alınmalıdır. Bu önlemlerin alınması planlama sürecinden taşıım donanımına kadar çeşitli alanları içermektedir. Bu önlemlerin alınabilmesi içinse engellilerin gereksinimlerinin iyi bir şekilde tespit edilmesi gerekmektedir.

TOPLU TAŞIMA HİZMETLERİNDE ENGELLİLERİN GEREKSİNİMLERİ

Erişilebilirlik bir zincire benzer ve bir halkası eksildiğinde, bu bütün sistemi etkiler. Buradan hareketle tüm mekan öğeleri, kamusal alanlar, binalar ve taşımacılığın tüm türlerinin, ulaşımın sürekliliği ile birbirine bağlandığını ve bunlardan sadece birinin iyileştirilmesiyle erişilebilirliğin sağlanamayacağını söyleyebiliriz. Erişilebilirliğin tam anlamıyla sağlanabilmesi için tüm bu öğelerin birbirine bağlı bir sistem içerisinde iyileştirilmesi gerekmektedir.

Toplu taşıım sistemlerinde karşılaşılan engellerin daha ayrıntılı olarak belirlenmesi, alınacak tedbirlerin geliştirilmesi açısından önemlidir. CCPT (1995: 18) tarafından toplu taşıım hizmetleri kullanılırken karşılaşılan engellerden ilkinin otobüs saatleri çizelgesine bakmak, okumak ve binilecek doğru durağı bulmak olacağı belirtilmektedir. Bu donanımların kullanılması görme özürlüler, kısmen görebilenler ve öğrenme güçlüğü olanlar için problemler içerebilmektedir.

Diğer bir sorun taşııta binerken karşılaşılan engellerle ilgilidir. Kollarını ve bacaklarını tam kullanamayanlar, yanında küçük çocuk veya bagaj olanlar genelde yüksek basamaklara çıkmakta zorlanırlar, tekerlekli sandalye kullananlar için ise basamaklar başlı başına engeldir. Raylı sistemlerde platformla taşıım arasındaki yükseklik farkı da hareketi kısıtlayan önemli bir problem oluşturmaktadır.

Benzer şekilde tren ve otobüslerdeki çoğu geçiş dardır. Uzun boylular, aşırı kilolu yolcular veya takma bacaklı kişiler için oturma yerleri genelde çok sınırlıdır.

Görme engelli ve kısmi görme engelliler anons yapılsa bile taşıtın neresinden veya hangi tarafından, ne zaman inceklerini bilememe sorunuyla karşı karşıyadır. İşitme engelliler için görsel uyarıların bulunmaması da önemli bir donanım eksikliğidir.

Engelliler için yolculuk engelleri şu şekilde özetlenebilir;

1. Fiziksel engeller

- Taşıtlar
  - Girişte basamağın yüksek olması
  - Koltuklara oturup kalkmakta zorlukların bulunması
  - Koltukların uygun düzende yerleştirilmemesi
  - Tutunma aparatlarına ulaşma zorluğu
  - Yönlendiricilerin anlaşılabilmesi
  - Paket koymak için yer bulunmaması
  - Bulunulan yerle ilgili bilginin görülmemesi ya da duyulmaması
  - Diğer görsel işaretlemelerin bulunmaması
- Tesisler
  - Uzun merdivenler
  - Uzun yürüyüş yolları
  - Ücret toplama donanımının uygun olmaması
  - Bilgilendirme donanımının uygun olmaması
  - Kalabalığı azaltıcı tasarımın bulunmaması
  - Oturma yerlerinin yeterli olmaması
  - Diğer ulaşım türlerine geçişlerin yeterli olmaması

2. İşletme engelleri

- Taşıtlar
  - Hizmet sıklığının uygun düzenlenmemesi
  - Sürücünün yardımı/tutumu
  - Hızlanma/yavaşlamanın hareket güclüğü yaratması
  - Bilgilendirmenin sunumunun uygun olmaması
  - Tarifelerin sürekliliğinin sağlanamaması

- Yetersiz veya uygun olmayan güzergahların planlanması
- Fazla sayıda transferin bulunması
- Tesisler
  - Çalışanların yardımı/tutumu
  - Bilgilendirmenin açık olmaması ve yeterli dağıtımın yapılmaması
  - Duruş süresinin çok kısa olması
  - Kalabalık akışının yönlendirilmemesi
  - Diğer ulaşım türlerine geçişlerin az sayıda olması hatta hiç olmaması

(US Dept of Transportation 1973, akt. Gümüş, 2001: 76-78).

TOPLU TAŞIMA HİZMETLERİNDE ENGELLİLER İÇİN ERİŞİLEBİLİRLİĞİN SAĞLANMASI

Toplu taşıma hizmetlerinin ve donanımlarının engelliler için erişilebilir hale getirilmesi tartışmalı ve karmaşık bir konudur. Engellilere yönelik özel servislerin hizmet vermesi engellilerin büyük bir kısmı tarafından reddedilmekte ve ayrımcı bir yaklaşım olarak görülmektedir. Bu durumda engellilerin kentte toplu taşıma ile erişimlerini sağlamanın iki yolu vardır. Birinci yol mevcut/konvansiyonel (klasik) toplu taşıma sistemlerinin gerekli eklentiler ve tasarımlarla iyileştirilmesi, ikincisi ise engelsiz toplu taşıma sistemlerinin üretilmesidir.

Otobüsler ve trenler özürülleri rahat ettirebilecek donatıları da kapsayarak mümkün olduğunca kullanışlı şekilde tasarlanmalıdır. Yeni taşıtlar satın alınırken tekerlekli sandalye kullanıcısı da düşünülerek, herkesin rahat etmesi için erişilebilirlik standartlarına uygunluk şartı aranmalıdır. Aynı derecede önemli bir diğer nokta, kişilerin konutlarından taşıta binecekleri nokta arasındaki erişimlerinin de engelsiz olmasının güvence altına alınmasıdır. Taşıtların sürücülerinin engellilerin gereksinimlerinin farkında olmasına yardımcı olacak şekilde eğitilmesi sağlanmalıdır (United Nations, 1995: 15).

Toplu taşıma sistemleri ve toplu taşıma sistemlerine erişilebilmesi için, duraklar, istasyonlar ve yaya yolları gibi geçiş bölgelerinde düzenlemeler yapılmalı ve bu alanlar da engelsiz şekilde standartlara uygun olarak tasarlanmalıdır.

Yaya Yolları ve Kaldırımlar:

Yaya yolları ve kaldırımların genişlikleri, eğimleri ve döşemeleri engellilerin hayatını sınırlamayacak şekilde olmalıdır. Yaya kaldırımları, tüm yayaların serbestçe hareket etmelerini sağlamak için en az 150cm genişlikte olmalıdır. Engelliye uygun yaya yolu genişlikleri,

tekerlekli sandalye kullanıcılarının 90°, 180°, 360°dönüşler ve U dönüşü yapabilmesine, ayrıca bir engel etrafında düzgün dönüş yapabilmesine imkan tanıyacak nitelikte olmalıdır. Yaya kaldırımını engellilerin kullanabilmesi için yaya yollarında taşıtların park etmeleri yasaklanmalı veya taşıtların park etmemeleri için bordür taşı tarafında 10cm çapında veya 20X20 cm ebadında, 70–90 cm yüksekliğinde estetik düzeyde koruyucu engeller konulmalıdır (Yıldız, 2003).

Yaya Geçitleri

Yaya geçitleri taşıt yolunda yayaların güvenli bir şekilde karşıya geçebilmelerini sağlamak amacıyla düzenlenmiş alanlardır. Taşıt yolu ve kavşaklarda yaya geçitleri bordür taşı ile kesilmemeli ve taşıt yolu seviyesine kadar her üç yönde en fazla %8 eğimli rampalar yapılmalıdır.

Yaya ve araç trafik yoğunluğuna bağlı olarak, ışık kontrolü olmayan yaya geçitlerini engellilerinde kullanacağı düşünülerek, sürücüler yaya geçidinden en az 20m önce yaya geçidi işaretiyle uyarılmalıdır. Engellilerin hareketini kolaylaştırmak için yaya geçitleri düzayak olmalıdır. Yoğun trafik ve taşıt yollarında engellilerin de kullanabileceği alt/üstgeçitler yapılmalı, bu geçitlerde çevre uygunsuz eğimi %8'i geçmeyen rampalar kullanılmalıdır. Eğer gerekli görülüyorsa tekerlekli sandalyeli engelliler için hareket eden eğik asansörler yapılmalıdır (Yıldız, 2003).

Merdivenler:

Merdivenler güvenlik açısından en az iki basamaklı olmalı ve rahat görülebilir şekilde tasarlanmalıdır. Tüm merdivenler için tırabzan konulmalıdır. Beklenmedik kot farklılıkları içeren merdiven vb. öğelerin mümkün olduğu kadar ana ulaşım arterine koyulmaması gerekir. Böyle yerlerde merdivenlerin başlangıç ve bitiş noktalarında dokunsal uyarılara da ihtiyaç vardır. Basamakların ön kısmı kolay görülebilir olmalı ve karmaşık döşeme elemanlarıyla kapatılmamalıdır (Haris ve Dines, 1988). Basamak ve rıhtlar ayrı renkte olmalı ve basamak ucunda 2,5 cm eninde koruyucu kaymaz bir şerit bulunmalıdır (Yıldız, 2003a). Yürüyen merdivenler de engellilere uygun olmadığı için tekerlekli sandalyenin girebileceği ek bir asansör ön görülmelidir.

Rampalar

Rampalar tekerlekli sandalye kullanıcıları için çok önemli ve vazgeçilmez kullanımlar olmalarına rağmen diğer kullanıcılar için rahat geçişe uygun olmayabilir. Bu nedenle merdivenlerle birlikte rampaların kullanılması herkes için erişilebilirliğin sağlanması açısından zorunludur (Haris ve Dines, 1988).

Rampaların eğimi olabildiğince az ve en fazla %8 olmalıdır. Eğer başka bir çözüm şekli yoksa ve engelliler diğer bir kişinin yardımından yararlanabiliyorsa bu eğim %12 ye kadar çıkarılabilmektedir (TSE, 2001).

Tırabzanlar

Tırabzanların kolay tutulabilir şekilde tasarlanması gerekir. Tırabzanın baş halkasının altında çocukların ve bastonlu kullanıcıların tutunabilmesi için maksimum 67cm yükseklikte ikinci bir halka oluşturulmalıdır. Tırabzan sonlarında keskin veya çıkıntılı köşeler yapmaktan kaçınılmalıdır. Birçok kişide fiziksel güç tek bir taraftan alınır. Bu nedenle, Tırabzanlar hem sağda, hem de solda veya ortada bulunmalıdır. Geniş merdivenlerde tırabzanlar 2-6m aralıklarla yerleştirilmelidir (Haris ve Dines, 1988).

Duraklar

Engelli bireyler için mekanları erişilebilir bir şekilde tasarlarlarken, bu kişilerin mekanlara erişimlerinin mutlaka düşünülmesi gerekir. Toplumun tüm fertleri gibi engellilerin de toplu taşıım araçlarını kullanabilmeleri yaşantılarını kolaylaştıracaktır.

Engelli kişilerin araçlardan inip binecekleri yerlerde;

- Duraklar yardıma ihtiyaç duymadan, kolay ve engelsiz erişilebilir olmalıdır.
- Durakların yerleri kolay anlaşılabilir ve belli uzaklıklardan görülebilir olmalıdır.
- Engellilerin otobüse rahat inip binmeleri için, durak kısmı taşıım yolundan 20cm rampa ile yükseltmeli ve 30cm'lik döşemeyle otobüse kolayca giriş sağlanmalıdır.
- Duraklarda engelliler için oturma bankı ve bankın uygun yerlerinde tutunma barları, tekerlekli sandalye için ayrılmış alan olmalıdır.
- Duraklarda, toplu taşıım vasıtaları dışındaki vasıtaların durma ve park etmeleri yasaklanmalı, bu yasak düşey ve kaplama üstü işaretlerle belirtilmelidir (TSE, 1999).

Oturma Birimleri

Dış mekân oturma birimleri detaylandırılırken, bu kullanımların engelli kişilerin kullanımına uygun olup olmadığı genellikle göz ardı edilir. Örneğin, yaşlı insanlar oturur pozisyona geçerken ya da kalkarken kol desteğine ihtiyaç duyarlar. Oturur pozisyondan daha kolay kalkabilmek için topuk boşluğu da oturma birimlerine eklenmesi gereken önemli bir detaydır. Tekerlekli sandalye kullanıcıları genellikle durup dinlenebilecekleri ve eğer varsa ellerindeki paketleri koyabilecekleri yerler bulunmasını istemektedirler.

Sabit oturma elemanları, bir boru ile desteklenmiş kavisli bir tasarım stili geliştirilerek hareketli hale dönüştürülebilirler. Bu tasarım stili kullanılarak hem tekerlekli sandalye kullanıcıları için boş alanlar elde edilmiş, hem de diğer kullanıcıların rüzgâr ve güneş durumuna göre oturaklarını ayarlayabilme imkânı sağlanmış olmaktadır(Yıldız, 2003).

Çöp Kutuları

Çöp kutuları yayaların hareketlerini kısıtlamayacak şekilde yaya kaldırımı kenarında bordür taşıma en az 40cm uzaklıkta yer almalıdır. Yüksekliği en az 90cm, en çok 120cm olacak şekilde yerleştirilmelidir.

Yanlış yerleştirilmiş çöp kutuları engelli yayalar için tehlike unsuru olabilirler. Bunu önlemek açısından diğer donatı elemanlarının olduğu gibi çöp kutularının da zıt renkler kullanılarak belirgin ve kolay algılanabilir hale getirilmesi gerekir. Bu bağlamda çöp kutularının aydınlatma direklerine uygun yükseklikler göz önünde bulundurularak monte edilmesi önerilebilir (Yıldız, 2003a).

Aydınlatma Elemanları

Aydınlatma özellikle rampa ve merdiven girişleri gibi potansiyel tehlike taşıyan alanlarda engelli kişiler için güvenlik açısından çok önemlidir. Aydınlatma engellilerin ihtiyaçları göz önünde bulundurularak sabit elemanlar kullanılarak planlanmalıdır. Az gören kişiler için ışık şiddetinin artırılması mekanları algılamaları açısından faydalıdır.

Birçok aydınlatma standardı yetişkin bir insanın ayaktayken göz hizasının yüksekliği ön görülerek belirlenmiştir. Tekerlekli sandalye kullanıcılarının göz hizası yüksekliği yaklaşık 1.19m.dir (Yıldız, 2003a).

İşaret ve Levhalar

İşaret ve levhalar basit ve açık semboller içermeli, zemini ile zıt renkte olmalıdır. Uluslar arası standartlarda; emniyet ve güvenlik için yeşil/beyaz, uyarı ve tehlike riski için sarı/siyah, yasaklama, durma, tehlike ve acil durumları bildirmek için kırmızı/beyaz, bilgilendirme için mavi/beyaz renkler belirlenmiştir (Sürmen 1995).

Görme engellilere yönelik dokunsal okuma için kabartmalı levhalar ve az gören kişiler için de iri puntolu yazı karakteriyle yazılmış levhalar kullanılmalıdır (Andaç, 1997).

Zemin Kaplamaları

Engellilere yönelik erişilebilir mekanlar oluşturmada bir diğer önemli hususta zemin kaplamada kullanılan malzemelerdir. Yaya yolu kaplaması, kaymayı önleyici ve dolaşmayı kolaylaştırıcı olmalıdır (TSE, 2001).

Zemin kaplama malzemeleriyle görme engelli kişiler için yollarda bir tür çizgili kodlama da uygulanabilir. Renkli kodlama, yaşlılık nedeniyle unutkanlık problemi olan kişilere ya da herhangi bir nedenle hafıza kaybı yaşayan kişilere faydalı olabilirler (Yıldız, 2003).

Görme engelli kişiler için yollar 3 farklı malzeme ile kaplanmalıdır. Engel içermediğini ifade eden 'yürüme bölgesi' beton plakla; yakında engel olduğunu ifade eden 'dikkat bölgesi' granitle; bir kesişme, kapı veya merdivene yaklaşıldığını ifade eden 'ikaz bölgesi' ise bazalt plakla kaplanmalıdır (TSE, 1999).

Taşıtlar

Taşıtlar klasik (konvansiyonel) taşıtlar ve engelsiz tasarlanmış taşıtlar olarak iki sınıfta incelenebilir. Her iki tür içinde engellilere yönelik olarak sesli ve görüntülü bilgilendirme sistemleri eklenmelidir. Çünkü engellilerin yaşadığı en büyük sorunlardan biri de gelen aracın nereye gideceğini yardımsız anlayamamak, incekleri durağı yardımsız bilememeleri gibi sorunlardır.

Klasik (konvansiyonel) araçlarda ortopedik engelliler için rampalar veya asansörler eklenebilir. Ancak bu araçların genişlikleri ve iki koltuk arası genişlikleri göz önünde bulundurulursa, yapılacak olan rampanın veya asansörlerin ancak aracın orta kapısına yapılması durumunda anlamlı olacağı söylenebilir.

Engelsiz tasarlanan araçların en belirgin özelliklerinden biri tabanlarının yere yakın olmasıdır. Yine bu araçlarda özürü arabası rampası ve kaldırma aparatı bulunmaktadır. Aracın ön girişi,

ön kısımdaki koltuklar arası genişlik tekerlekli sandalyenin rahat hareket edebileceği genişlikte tasarlanmıştır.

ENGELLİLERE YÖNELİK GELİŞTİRİLMİŞ KENT İÇİ TOPLU TAŞIMA HİZMETLERİ ÖRNEKLERİ

BELÇİKA (BRÜKSEL) ÖRNEĞİ

Şehirde 3 metro hattı, 18 tramvay hattı ve 47 otobüs hattı işletilmektedir. Kentteki 3 metro hattından biri kenti ring sistemiyle kat etmektedir. 1. hat şehri kuzeybatı-güneydoğu istikametinde kat ederken, 2. hat ise kuzeydoğu-güneybatı istikametinde yerleşmektedir. 3. hat nerede ise bir daire şeklinde bir güzergaha sahiptir.

Bu 3 hatta ek olarak şehri kuzey-güney doğrultusunda kesen bir metro hattı daha vardır, sistem pre-metro olarak adlandırılmaktadır. Bunun sebebi hat üzerindeki her şeyin metro olarak planlanmış ve inşaa edilmiş olması, yani istasyon yapıları, girişler çıkışlar, yürüyen merdiven ve asansör alanları, platform boyları, sinyalizasyon, makas ve araç izleme sistemleri ile aktif olarak bir metro sistemi. Sistemi pre-metro yapan ise üzerinde tramvayların çalışması. İstasyonda renkli ve ışıklı dijital tabelalarla araç kalkış zamanları ve istikametleri gösterilmektedir.

Kentte metro hattı yapılmış, geleceğe dönük olarak planlanmış ama yolcu yoğunluğu tramvaya uygun olduğu için istasyondaki minimal bir değişiklik ile peron seviyesinde yapılan bir düzenleme ile tramvay çalıştırılmıştır. Şehirdeki 7 tramvay hattı bu pre-metro sisteminden faydalanmaktadır. İlerleyen zamanda yolculuk ihtiyacı ve potansiyeli metro kapasitesine geldiğinde metro araçları bu sistemde bir kaç günlük bir istasyon düzenlemesi ile hemen işletmeye alınabilecektir.

Kentte tramvay hatları oldukça işlevsel ve bu hatlar otobüs hatları ile desteklenmektedir. Kentte eski araçlardan, son teknoloji ürünü araçlara kadar birçok çeşit görmek mümkündür.

Tüm Avrupa kentlerinde olduğu üzere burada da demiryolları ile taşımacılık çok önemli ve tabii garlar şehrin en bilinen mekanlarıdır. Örneğin; Paris'ten Brüksel'e artık uçak yok, çünkü uçak ile harcayacağınız süre hızlı trenden daha kısa değil ama daha pahalı, Brüksel'de havaalanına iki otobüs hattı gidiyor ve böyle küçük bir şehre göre oldukça şehir dışında, Paris'te de yine aynı şekilde her iki havalimanı içinde şehir merkezini baz alırsak 20 dakikadan önce yolculuk yapamazsınız, otobüs ile iki şehir arası 3,5 saat sürüyor 20 euro veriyorsunuz, hızlı tren ise 55 euro ve 1.5 saatte Brüksel'e varıyor.

Yönlendirmeler M ve T olarak ayrılmış net anlaşılır bir yönlendirme sistemi, araç gelişini dakika bazlı gösteren bilgilendirme sistemleri ve rampalar erişilebilirlik standartlarını arttırıyor. Brüksel' de turnikelerin önünde ya da arkasında, tabelalar istasyona iniş ya da daha başka bazı detayları veriyor, şehirdeki tüm tabelalarda olduğu gibi Fransızca ve Flamanca yazıyor üstte ise görme engelliler için Braille alfabesi ile yazılmış kabartma yazılar bulunmaktadır (<http://www.istanbululasim.net>).

FRANSA (PARİS) ÖRNEĞİ

Paris raylı sistemlerini tek bir başlık altında incelemek pek doğru olmasa da, kentte görünen raylı sistem yapısı Metropolitan Toplu Taşımacılık tabirinin gerçek anlamını göstermektedir. Bu anlamı ile birbirinden teknik olarak ayrı gibi görünse de hepsi birbirini tam anlamı ile tamamlayan iç içe geçirilmiş, farklı işletmeciler tarafından koordine edilerek işletilen bir yapıya sahip Paris toplu taşımacılık sistemi.

Metro hatları ve banliyö hatlarının çok büyük bir kısmı yer altından gidiyor, bazı noktalarda da viyadük üzerinde ilerleyerek şehri kat ediyor. Farklı yapılarda 14 metro hattı var. Bunlar pek çok Avrupa kentinin aksine dairesel bir dolaşımı kesen yapıda değil, daha çok şehri iki yön arasında kat eden, birbirini kesen şekilde tasarlanmış. Bu hatlar banliyöler ile besleniyor.

Metro ve platform arasında yükseklik farkı bulunmamaktadır. Dijital levha araç numarası ve araç kalkış zamanını bildirmektedir. Yönlendirme araçlarının da çok iyi bir şekilde kullanıldığını söylemek mümkündür. Erişebilirliği arttıran bu tür çabalar engelsiz mekanların oluşmasını sağlamaktadır.

Yönlendirmelerde çok fazla hat olması nedeni ile genelde kullanılan yöntemlerden farklı bir yöntem tercih edilmiş, bir aktarma noktasında ki metrolar öncelikle M harfi sonra rakamları, banliyöler RER ve sonra harfleri ile altta da otobüsler gösterilmiştir. Otobüsler şehir içinde tramvayların olmadığı bir kentte kısa mesafe taşımacılıkta çok önemli bir görevi yerine getirmekte, bütüne bakıldığında kentte en önemli tamamlayıcılardan birini de otobüsler oluşturmaktadır.

Raylı sistemler çok uzun mesafeli istasyon aralarına sahip olduğu gibi çok kısa mesafede istasyonlara da sahiptir.

Metrolarda bisikletlileri de unutmamışlar. Geniş iç mekana sahip olan bu araçlar tekerlekli sandalye kullanıcılarına da hitap ediyor (<http://www.istanbululasim.net>).

ÇİN (PEKİN) ÖRNEĞİ

Pekin Belediyesi 13. Pekin Engelliler Olimpiyat Oyunlarının sorunsuz geçmesi amacıyla engelsiz ulaşım tesisleri inşa edip dünyanın dört bir köşesinden gelen engellilere kolaylık sağlamak için büyük çaba harcamışlardır.

Pekin Güney Tren İstasyonu'nda yolcuların engelsiz şekilde hareket etmesi amacıyla, 36 asansör ve 67 yürüyen merdiven kurulmuştur. Sadece tren istasyonunda değil, Pekin'deki diğer ulaşım tesislerinde de engelsizleştirme çalışması yapılmıştır. Pekin'deki 1 ve 2 numaralı metrolar, 1960'larda ve 1980'lerde inşa edilmiştir. Eski oldukları için bu 2 hattaki engelsiz tesislerin olanakları nispeten geri durumdadır. Ancak Engelliler Olimpiyat Oyunları'ndan önce Pekin Metro Şirketi, bu 2 hatta büyük çaplı ıslah çalışması gerçekleştirmiş, görevlilere de engelsiz tesislerin kullanımıyla ilgili eğitim verilmiştir.

Pekin'deki uzunluğu 200 kilometreyi aşan 8 metro hattında toplam 123 istasyon bulunmaktadır. Bu istasyonların her birinde en az bir çıkışta engelsiz trafik sağlanabilmektedir, istasyonların hepsine görme engelliler için özel şerit döşenmiştir, önemli yerlerde Braille Alfabesiyle uyarılar yazılmıştır.

Pekin'deki otobüs ulaşım şebekesinde de Engelliler Olimpiyat Oyunları için kapsamlı hazırlıklar yapılmıştır. Pekin Otobüs Grubu, 2000 engelli sporcunun ihtiyacını karşılamak için 600'den fazla otobüste engelsizleştirme amacıyla ıslah işlemi uygulamıştır.

Pekin Uluslararası Havaalanı uzun zaman önce büyük miktarda sermaye harcayarak, engelsiz tesisler inşası yaptırmıştı, ayrıca yurtiçinden ve yurtdışından engelsiz tesisler konusunda uzmanlar ile engelli sporcular bu engelsiz tesisleri denemeye davet edilmişler. Şimdi engelliler havaalanında kendilerine kolaylık sağlayan bu tasarımları kullanabiliyor: Pasaport kontrol gişesinin yüksekliği, normalin yarısı kadar alçak; bu sayede görevli ile tekerlekli sandalyede oturan engellinin gözleri aynı seviyede oluyor; gişenin alt kısmı iç bükey olduğu için tekerleğin daha da yanaşması ve pasaportun uzatılması daha kolay oluyor; engelliler uzun uçuştan sonra vücutlarında rahatsızlık hissedebildiği için havaalanında masaj bölümü bulunuyor (<http://turkish.cri.cn/105/2008/09/08/1s100645.htm>)

TÜRKİYE’DE KENT İÇİ TOPLU TAŞIMA HİZMETLERİNDE ENGELLİLERİN DURUMU

Türkiye’de engelliler, yapılan yasal düzenlemeler ve çalışmalara rağmen konut alanları, konut yakın çevreleri, kamusal alanlar ve kentsel dış mekanlarda bir çok engelle karşı karşıya kalmaktadır.

TÜRKİYE’DE ENGELLİLİK

Türkiye’de yaşayan engellilerle ilgili bir araştırma bulunmadığından gruplara göre engelli sayısı Dünya Sağlık Örgütü’nün (WHO) verileri kullanılarak belirlenebilmektedir. Dünya Sağlık Örgütü gelişmiş ülkelerde toplam nüfusun %10’unun, gelişmekte olan ülkelerde toplam nüfusun %12’sinin özel gereksinimi olan bireylerden oluştuğunu tahmin etmektedir. Gelişmekte olan ülkelerdeki bu %12’lik dağılım ise şöyledir: %0.2 görme, %3.5 konuşma, %0.6 işitme, %1.4 ortopedik, %1 sürekli hastalığı olanlar, %2 eğitilebilir zihinsel engelliler, %0.3 öğretililebilir zihinsel engelliler, %1 uyum sorunu olanlar, %2 korunmaya ve bakıma muhtaç kişiler (Baykoç Dönmez, 1998).

ENGELLİLER VE TOPLU TAŞIMACILIKLA İLGİLİ YASAL DÜZENLEMELER

Türkiye’de farklı yasal düzenlemelerin varlığı nedeniyle merkezi yönetim, merkezi yönetimin taşra teşkilatı ve belediyeler arasında kent içi ulaşım ile ilgili görev ve sorumluluk paylaşımı karmaşık bir yapıya sahiptir. Çeşitli kamu kurum ve kuruluşları belediyelerin yanı sıra görev yapmaktadır.

Bu kurumlardan ilki Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)’dir. DPT tüm sektörler için makro politikalar üreten bir birim olarak kamu kuruluşlarının yıllık yatırım programlarını hazırlamakta ve belediyelerin dış kredi kullanarak yürütmek istedikleri kent içi ulaşım projelerinin değerlendirilmesini yaparak yıllık yatırım programında bunlara yer vermektedir. Diğer bir kamu kurumu olan Hazine Müsteşarlığı ise bu yurtdışı kredilerinin şartlarının değerlendirilmesini yapmaktadır (DPT, 2001:9).

Diğer bir merkezi kamu kurumu olan Ulaştırma Bakanlığı’na 1987 tarihli 3348 Sayılı Ulaştırma Bakanlığı’nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunla “kent içi ulaşım dahil ulaşım sistemlerinin düzenlenmesi, teknik nitelikleriyle, bunlarda çalışanların yeterlilik şartlarının belirlenmesi konularında temel prensip ve politikayı saptamak ve bu konularda koordinasyonu sağlamak; devletin ulaşım politikalarının saptanması ve uygulanması amacıyla gerekli

araştırmaları yapmak ve yaptırmak; ulaştırma işletmeciliği yapan veya yapacak olan gerçek ve tüzel kişilerin yeterlilik şartlarını ve hizmet esaslarını belirlemek” görevleri verilmiştir (DPT, 2001:10).

Bayındırlık ve İskan Bakanlığına bağlı Karayolları Genel Müdürlüğü ve İller Bankası Genel Müdürlüğü'nün, Maliye Bakanlığı'nın, İçişleri Bakanlığı ve Emniyet Genel Müdürlüğü'nün ve Çevre Bakanlığı'nın da kent içi ulaşım ile ilgili çeşitli konularda görev ve sorumlulukları bulunmaktadır.

Özürlülüğün önlenmesi, özürlülerin sağlık, eğitim, rehabilitasyon, istihdam, bakım ve sosyal güvenliğine ilişkin sorunlarının çözümü ile her bakımdan gelişmelerini ve önlerindeki engelleri kaldırmayı sağlayacak tedbirleri alarak topluma katılımlarını sağlamak ve bu hizmetlerin koordinasyonu için gerekli düzenlemeleri yapmak amacı ile 5378 sayılı Özürlüler Kanunu 2005 yılında kabul edilmiştir.

1580 Sayılı Belediye Kanunu (1930): Bu kanun gereğince belediyeler, belediye sınırları içinde belirli alanlar arasında yolcu nakil vasıtası olarak otobüs, minibüs, otogar, tünel, trolley ve finiküler işletmekle yükümlüdür. Bunların belediyelerinde ortak olacağı şirket olacağı ortaklar tarafından yapılması ve işletilmesi veya kiraya verilmesi veya işleri bakanlığının kararına bağlı olarak imtiyazın devri mümkündür. Ayrıca kentlerdeki meydanları, bulvar, cadde ve anayolları yapmak veya yaptırmak, bakım ve onarımını sağlamak da belediyelerin sorumluluğundadır. (Belediye Kanunu, 1930)

3030 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Yönetimi Hakkında Kanun (1984): Bu kanun uyarınca Büyükşehir Belediyelerine şu görevler verilmiştir; Büyükşehir dahilindeki meydan, bulvar cadde ve anayolları yapmak veya yapılmasını sağlamak ve kanunların belediyelere verdiği trafik düzenlemesinin gerektirdiği bütün işleri yürütmek, bakım ve onarımını gerçekleştirmek, yolcu ve yük terminalleri, katlı otoparklar yapmak, yaptırmak, işletmek veya işletirmek, Büyükşehir dahilindeki toplu taşıma hizmetlerini yürütmek ve bu amaçla gerekli tesisleri kurmak, kurdurmak, işletmek ve işletirmek (Büyükşehir Belediyesi Yönetimi Hakkında Kanun, 1984).

Her belediye kendi sınırları içindeki imar planını ve ulaşım planını yapmak ya da yaptırmakla ve uygulamakla, bu iki planlama süreci arasında eşgüdüm sağlamakla sorumludur.

Aynı belediye içinde ulaşımaya ilişkin hizmetler farklı birimlerce yürütüldüğü için, projelendirme, uygulama ve işletme sorunları ortaya çıkmaktadır. Örneğin bir Büyükşehir Belediyesinde yol, köprü, tünel, kaldırım gibi alt yapı donanımları, sinyalizasyon ve trafik yönetimine ilişkin hizmetler, ulaşım planlaması, raylı sisteme ait projeler, otobüs işletmeciliği farklı birimler tarafından yürütülebilmekte, eşgüdüm sağlanmadan kopuk uygulamalara neden olmaktadır (Ulaştırma Bakanlığı, 1998: 43)

2918 Sayılı Karayolları Trafik Kanunu (1983): Bu kanun belediyelere kent içi yolların yapısını, trafik düzen ve güvenliğini sağlayacak durumda bulunmak, yol işaretlerini yapıp yerine koymak, yol ve kavşakları düzenlemek, sinyalizasyon ve işaretlemek, trafik düzenlemeleri ile ilgili kent içi akım programları yapmak, açık ve kapalı park yerleri, alt ve üst geçitler yapmak yükümlülüklerini vermiştir.

Bu kanunla Karayolu Güvenliği Yüksek Kurulu ve Karayolu Güvenliği Kurulu, karayolu güvenliği konusunda hedefleri tespit etmek, uygulamak ve koordinasyonu sağlamak amacı ile kurulmuştur.

Bu kanun kapsamında ayrıca İl ve İlçe Trafik Komisyonlarının kurulması esasları da belirlenmiştir. Bu komisyonlar; vali veya vali yardımcısı başkanlığında, belediye, emniyet, jandarma, Milli Eğitim, Karayolları ve Türkiye Şoförler ve Otomobilciler Federasyonuna bağlı oda temsilcileri, valilikçe uygun görülen trafikle ilgili üniversite, oda, vakıf ve kamuya yararlı dernek veya kuruluşların birer temsilcilerinden, ilçelerde kaymakamın başkanlığında aynı kuruluşların yöneticileri veya görevlendirecekleri temsilcilerden oluşmaktadır.

İl ve İlçe Trafik Komisyonunun görevleri ise şunlardır; il sınırları içinde mahalli gereksinim ve şartlara göre trafik düzeni ve güvenliğini sağlamak amacıyla gerekli tedbirleri almak, trafiğin düzenli olarak akımını sağlamak için alt yapı hizmetleri ile ilgili tedbirleri almak, trafikle ilgili sorunları çözümlenmek, Trafik Güvenliği Yüksek Kurulunun müdahalesini gerektiren hususları İçişleri Bakanlığına iletme, karayolu taşımacılığına ait mevzuat hükümleri saklı kalmak üzere, trafik düzeni ve güvenliği yönünden belediye sınırları içinde ticari amaçla çalışacak yolcu ve yük taşıtları ile motorsuz taşıtların çalışma şekil ve şartları, çalıştırılabileceği yerler ile güzergahlarını ve sayılarını belirlemek, gerçek ve tüzel kişiler ile resmi ve özel kurum ve kuruluşlara ait otopark olmaya uygun boş alan, arazi ve arsaları geçici otopark yeri olarak ilan etmek ve bunların sahiplerine veya üçüncü kişilere işletilmesi için izin vermek.

571 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname (1997): Bu düzenleme ile Başbakanlığa bağlı bir kurum olarak Özürlüler İdaresi Başkanlığı kurulmuştur.

572 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname(1997): Yerel yönetimlere çeşitli yükümlülükler getirilerek özürlülerin kentsel hizmetlerden kolaylıkla yararlanabilmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

Bu yükümlülüklerden ilki Kararnamenin 1. Maddesiyle, 3194 Sayılı İmar Kanunu'na bir madde eklenerek “fiziksel çevrenin özürlüler için ulaşılabilir ve yaşanabilir kılınması için, imar planı ile kentsel, sosyal, teknik alt yapı alanlarında ve yapılarda Türk Standartları Enstitüsünün ilgili standartlarına uyulması zorunludur” hükmü getirilmiştir.

Kararnamenin 3. maddesinde ise Büyükşehir Belediyelerine, erişilebilirlikle ilgili olarak; “ulaşım araçlarının özürlülerin kullanımına ve ulaşılabilirliğine uygunluğunu sağlamak, sosyal ve kültürel amaçlı hizmetlerden ücret almamak veya indirimli tarife uygulama görevleri” verilmiştir.

Yine aynı Kararname ile tüm belediyelere, 1580 Sayılı Belediye Kanununun 15. Maddesinde sayılan “her türlü yapıların ve çevrelerinin, yolların, park, bahçe ve rekreasyon alanlarının, sosyal ve kültürel hizmet alanları ile ulaşım araçlarının özürlülerin kullanımına ve ulaşılabilirliğine uygun olarak yapılmasını sağlamak ve denetlemek, imar planlarının yapımı ve uygulanması ile yapıların inşaat ve ruhsat aşamasında Türk Standartları Enstitüsünün ilgili standardına uygunluk sağlamak, uygulamaları denetlemek ve bütünlüğü sağlayıcı tedbirleri almak” gibi yükümlülükler getirilmiştir.

572 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname gereği, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından, 3194 Sayılı İmar Yasasının ilgili yönetmeliklerinde ve Otopark Yönetmeliğinde, fiziksel çevrenin özürlüler için erişilebilir ve yaşanabilir kılınması için gerekli görülen düzenlemeler yapılmış ve 2 Eylül 1999 tarih ve 23804 sayılı resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu düzenlemelerde esas olarak Türk Standartları Enstitüsü tarafından özürlülere yönelik olarak hazırlanmış olan standartlara uyulması zorunluluğu getirilerek açık ve kapalı tüm mekanlarda erişilebilirlik ve yaşanabilirliği sağlayıcı kriterler belirlenmiş ve belediyelere bu konuda yasal zorunluluklar getirilmiştir.

“3030 Sayılı Kanun Kapsamı Dışında Kalan Belediyeler Tip İmar Yönetmeliği”ndeki Değişiklikler (23804 Sayılı Resmi Gazete, 1999): Yönetmelikte ilk kez tanımı da verilerek

özürlü kavramından, ulaşılabilirlikten ve Türk Standartları Enstitüsü (TSE)'nün özürllülerle ilgili standartlarından bahsedilerek, belediyelere özürllülerle ilgili mevzuat ve standartlara uyma, bunları uygulama ve bunlarda yer almayan, fakat gerekli önlemleri alma yükümlülükleri getirilmiştir.

Yönetmeliğe, toplu taşımacılık tesisleri için önemli olan, yapılarda merdiven yanında standartlara uygun rampa yapılması, bina giriş kapısı, yangın merdiveni kapısı, giriş holünün ve asansörlerin ölçülerinin özürllülerin kullanımına uygun olması, kapılarda eşik bulunmaması, merdivenlerde standartlara uygun korkuluk ve küpeşte yapılması ve tüm yer döşemelerinde kaygan olmayan malzeme kullanılması hükümleri eklenmiştir.

Toplu taşıma taşıt ve tesislerine ulaşmakta önem taşıyan açık alanlarda (yol, otopark, park, yaya bölgesi, meydan ve kaldırımlarda) ve bunlar üzerindeki ulaşım ve haberleşme noktalarında ve peyzaj elemanlarında da özürllülerin erişebilirliğinin sağlanması için TSE standartlarına uygun düzenleme yapılması koşulu getirilmiştir.

“Belediye ve Mücavir Alan Sınırları İçinde ve Dışında Planı Bulunmayan Alanlarda Uygulanacak İmar Yönetmeliği”ndeki Değişiklikler (23804 Sayılı Resmi Gazete, 1999): Bu yönetmelikte de özürllü tanımı verilerek, ulaşılabilirliğin sağlanması için TSE standartlarına uyulması yükümlülüğü getirilerek toplu taşımacılık alt yapı ve tesisleri için önemli olan bazı ölçülerde ve ticari kullanımlara ilişkin maddelerde düzenlemeler yapılmıştır.

Bunlara ek olarak Türk Standartları Enstitüsünün hazırladığı standartlarla engelliler için erişilebilirliğin sağlanmasında gerekli esasları belirlenmiştir.

TÜRKİYE’DE KENT İÇİ TOPLU TAŞIMA HİZMETLERİNDEKİ SORUNLAR

DPT (2001: 25) tarafından da ortaya konduğu gibi, Türkiye’de kentlerdeki ulaşım problemlerinin boyutları giderek büyümekte, yerel ve ulusal düzeyde yetki ve sorumluluk, örgütlenme ve mevzuat karışıklıkları bulunmaktadır. Bu karışıklıklar özellikle engellilerle ilgili erişebilirlik konularında ortaya çıkmaktadır.

Özellikle 1970’li yıllardan sonra hızla artan motorlu taşıt sayısı, kent içi ulaşımın taşıt merkezli olmasına neden olmuş, insan ve yaya ölçeğindeki uygulamalar geri planda kalmıştır.

Daha önceki bölümlerde de belirtildiği üzere toplu taşıma hizmetlerinin tam erişilebilir olması taşıtların, durakların ve istasyonların olduğu kadar bunlara erişinceye kadar kullanılan yolların, kaldırımların, donanımların ve tesislerin de erişilebilir olmasına bağlıdır. Türkiye’de genel

kentsel planlama eğiliminin taşıtlara yönelik düzenlemeler içermesi, bunların sonucunda yaya olarak kullanılabilir mekanların sürekli tüketilmesi, hareket kısıtlılığı bulunan insanlar için kentlerde yaşanan en önemli sorunlardan biridir.

Kentlerde diğer alanlarda olduğu gibi toplu taşıma taşıtlarına ve tesislerine ulaşmaktaki en önemli mekan düzenlemelerinden biri olan ve engelliler için kentte özgürce hareket edebilmelerini sağlayan yaya bölgeleri de, var olanların trafiğe açılması ve yenilerinin üretilmemesi sonucu sınırlı sayıda kalmıştır.

Yaya hareketliliği ve dolaşımındaki problemlerin yanı sıra, Türkiye’de sunulan toplu taşımacılığın kendisi de engelliler için ciddi sorunlar içermektedir.

Kent içi ulaşımında sorunlar doğuran otobüs hizmetlerinde hızlı nüfus artışıyla birlikte kamunun rasyonel karar alma ve uygulama yeteneği azalmıştır. Belediyeler tarafından yolculuk talebine bağlı arzın bir plan çerçevesinde sağlanamayışı ve yeterli yanıt verememesi özel işletmeciliğin bu hizmetlerdeki payını arttırmıştır. Bu hizmetler başlangıçta kamu taşımacılığının yetersiz kaldığı alanlarda, bunlara ek olarak ortaya çıkmıştır. Fakat zaman içinde kar esasına dayalı uygulamalar nedeniyle, kamu işletmeciliği ve özel işletmeler arasında, aynı güzergahta rekabet, kent merkezine kontrolsüz girme, tarife farklılığı, trafik kuralları konusunda tutumlar gibi nedenlerle işletme ve denetim sorunları ortaya çıkmıştır (DPT, 2001: 30-31).

İşletmecilikte ortaya çıkan sorunların yanı sıra engelliler otobüslerde birçok sorunla karşılaşmaktadır. Engellilerin otobüslerde karşılaştıkları problemler şunlardır; biniş ve inişlerin engelli olmayanlar için bile zaman zaman güçlüklerle kullanılabilir derecede yüksek basamaklı olması, koltukların hareket etmeyi engeller düzende yerleştirilmiş olması, tutunma bantları gibi yardımcı donanımın bulunmaması, tekerlekli sandalye için yeterli alanın bulunmaması.

Bunlara otobüs duraklarının erişilmez olması, mevcut liftli, otobüslerin bilgi eksikliği ve hatalı güzergah planlaması nedeniyle verimli kullanılmaması, otobüslerin çok çeşitli olması, zaman tarifesi bulunmaması veya buna uyulmaması, tarifelerle ve güzergahlarla ilgili bilgilendirmenin olmaması da eklenebilir. Diğer yandan gerek kamu gerekse özel işletmenin sunduğu hizmetlerde, şoför ve yardımcı personelin engellilik ve engelliler, gereksinimleri, ücret tarifeleri konularında bilinçli olamamaları da otobüslerin erişilmezlik özelliklerine eklenebilir.

Türkiye’de kent içinde raylı sistemlerle verilen toplu taşımacılık hizmetleri; tramvaylar, hafif raylı sistemler, ağır raylı sistemler (metro) ve banliyö trenlerdir.

İstasyon yakın çevresinden başlayarak trenin iç tasarımına kadar bu uygulamalarda birçok engel yaratılmıştır. Katlar arasında hareketliliği sağlayan asansörlerin bulunmayışı,

bulunanların verimli olarak çalıştırılmaması ve engelliler için sesli, görsel uyarıcılar, uygun yükseklikte tutunma bantları ve kontrol düğmelerinin yer almaması, yönlendire ve bilgilendirme hizmetlerinin bulunmaması, platformlarda yeterli oturma birimi bulunmaması, uyarıcı doku farklılıklarının olmaması, trenlere binişte ve tren içinde hareket etmede zorluk yaratan tasarımlar, tren içinde sesli ve görsel uyarıcıların, tutunma gibi donanımların bulunmaması, raylı sistem uygulamalarında karşılaşılan sorunlardır.

Yaya ulaşımında karşılaşılan başlıca engellerden biri kaldırımlar ve rampalar. Bu hem görme engelliler hem de ortopedik engelliler için önemli bir sorun teşkil ediyor.

Şehir içi ulaşımında karşılaşılan engellere bakıldığında engellerin çok çeşitli olduğunu söyleyebiliriz ancak genel olarak çözümleri ortaktır. Otobüslerin durakların önünde durmaması, gelen taşıtın sesli olarak hangi güzergahta gittiğinin belirtilmemesi (ya da sesli sinyalizasyon sistemlerinin olmayışı), duraklarda iniş ve binişlerde kaldırma yeterince yaklaşılması ya da durağın çok uzağında durulması (özellikle görme engellilerin nokta inişi yapmaları gerekiyor. Duraktan uzakta yada yolun ortasında indirilmesi gibi durumlar tehlike yaratıyor. Yine kaldırma yeterince yanaşılması durumunda kaldırım ve yol arasında kalan su olukları da engelliler için tehlike oluşturuyor. Yine durulan yerde trafik kurallarına uyulmaması sonucunda park edilmiş araçların bulunması da engelliler için problem teşkil etmektedir.) gibi problemler engelliler için çözümlenmesi gereken problemlerdir. Bu problemlerin çözülebilmesi içinse otobüs şoförleri ve görevlilerinin engelliler hakkında eğitilmesi, bilinçlendirilmesi ve engelli psikolojisi hakkında bilgi sahibi olması gerekmektedir.

Otobüslerde karşılaşılan bir başka sorun iniş ve binişlerin ortopedik engelliler için uygun olmaması. Taşıtların yüksek basamaklara sahip olması (ki engelli olmayanlar için bile bazen engel yaratacak nitelikte), araç iç hacminin tekerlekli sandalye kullanıcısının kullanabileceği genişlikte olmamasıdır. Engelsiz tasarlanmış taşıtlar alınmalıdır. Bu taşıtlarda iki koltuk arası mesafe tekerlekli sandalye kullanıcısına hareket imkanı sağlayabilecek niteliktedir. Taşıtın tabanı ya yere çok yakın ve basamaksızdır ya da engelli asansörü rampa gibi eklentilere sahiptir.

Raylı sistemlerde istasyonlara iniş ve istasyonlardan çıkışta asansörlerin yetersiz olması, bazı istasyonlarda yürüyen merdiven dahi olmaması karşılaşılan en büyük problemlerden biridir.

Karşılaşılan başka bir sorun platformda bulunan ve geçilmemesi gereken sarı çizginin görme engellileri uyaracak nitelikte olmaması. Bu problem büyük bir tehlike yaratmaktadır. Platformun bu kısmında görme engellileri uyaracak bir uyarı sistemi geliştirilmelidir. Bu

noktada raylar ve platform arasına alttan çıkan bir bariyer yapılarak oluşabilecek tehlikeler önlenabilir.

Engelli asansörlerinden engellilerin habersiz olmasının yanı sıra, asansörü engelsiz vatandaşlar kullanıyor.

Bazı istasyon çıkışlarında yürüyen merdiven bulunmuyor. Engellinin istasyondan çıkması mümkün değil.

Kent içi ulaşım sistemlerinde, gerek taşıtlar, gerek durak ve istasyonların hiçbirinde görme engelliler için Braille alfabesi kullanılarak yazılmış herhangi bir uyarı sistemi bulunmuyor. Sadece özürlü asansörlerinde böyle bir sistem var ancak bu da yeterli değil.

Yol kenarına sarkan ağaç dalları görme engelliler için büyük tehlike oluşturuyor. Yol kenarına sarkan dallar ve uygun olmayan yerlerde bulunan levha ve panolar ciddi kazalara sebebiyet veriyor. Yine kaldırımlarda bulunan mantarlar ve bariyerler de büyük birer engel oluşturmakta. Bunların yanı sıra diğer bölümlerde de belirtildiği gibi engellilerin kendi haklarından haberdar olmadıkları ve bilinçlendirilmeleri gerektiği söylenebilir.

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

ÇALIŞMAYA İLİŞKİN SONUÇLAR

Toplumsal yaşamın her alanında engellilerin de yer alması, tedavi, eğitim gibi hizmetlerden yeterince faydalanması, üretmesi, kendi yaşamı üzerinde söz sahibi olması, eğlence rekreasyon, sosyal etkinliklere katılması, tüketmesi, yaşadığı yerde bu olanakların bulunması ve bunlara erişebilmesiyle mümkündür. Bahsedilen olanaklara erişilebilirliğin sağlanması için mekana erişebilirlik ve mekanda erişebilirlik kavramlarının gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu çalışmada ele alınan “kent içi ulaşımında engelsiz toplu taşıma sistemleri” yerleşimlerde farklı mekanlara erişebilmek için bir gerekliliktir.

Bu gereklilikler bağlamında hazırlanan çalışmada öncelikle kim için sorusunun yanıtı aranarak engelliliğin ne olduğu, ve gereksinimlerinin neler olduğu üzerinde durulmuştur.

Engellilerin özellikleri bakımından alt gruplara ayrılması, gereksinimlerini tam ve doğru belirlemek için gereklidir. Bu noktadan hareketle engelliler engel durumlarına göre alt gruplara ayrılmış ve her alt grup için ihtiyaçlar araştırılmıştır.

Erişebilirlik ve erişilebilir mekanların yaratılması sürecinde günümüz yerleşimlerinin engellerle dolu olduğu gözlenmektedir. Bu engellerin ortadan kaldırılması erişilebilir mekanlar yaratılabilmesi için gereklidir.

Yerleşimlerdeki hareketliliğin büyük oranda taşıtlara bağımlı olmasıyla birlikte ulaşım sistemlerinin erişilebilirliğinin sağlanması önem kazanmaktadır. Herkes için en güvenli ve sağlıklı ulaşım şekli yaya ulaşımı olsa da uzaklıklar arttığında yaya ulaşımı yetersiz kalmaktadır. Kentsel ulaşım sistemlerinde ise engellilerin dezavantajlı grup olduğu, bu kesim için önlemlerin alınması gerektiği çalışmada vurgulanan noktalardandır.

Uygun koşullara sahip toplu taşımacılık engelliler için zaman zaman evinden çıkabilmek, tıbbi yardım, tedavi alabilmek, alış-veriş yapabilmek temel yaşam etkinliklerini gerçekleştirebilmeyi ifade eder. Toplu taşımacılıkta erişilebilirliğin sağlanmasında ise fiziksel düzenlemelerin uygun olması önemlidir. Fiziksel düzenlemeler konusunda; durak ve istasyonlara erişim, buralarda bekleme koşullarının, çeşitli bilgilendirme donanımlarının bulunması, taşıta binış ve inişin uygun özellikler taşıması, taşıt içinde dolaşım için gerekliliklerin bulunması dikkat edilmesi gereken noktalardır. Bunların yanı sıra hizmetlerin zamanlaması, taşımacılık sistem bütünlüğünün sağlanması, aktarmaların düzenlenmesi, personelin davranışları, güzergah planlaması ve dezavantajlı kesim için ücretlendirme önemlidir.

İncelenen yurtdışı örneklerinde engelliler için yapılan düzenlemeler araştırılmış ve yapılan düzenlemelerin bir bütünlük içerisinde ele alındığı gözlenmiştir. Erişilebilir mekanların yaratılması ve toplu taşımacılık sistemlerinde erişilebilirliğin sağlanmasında öncelik bunların bir bütün olarak ele alınması ve erişilebilirliğin kesintiye uğramamasıdır.

Bu bağlamda toplu taşımaya ulaşırken yaya olarak kullanılan alanlarında erişilebilirliğinin sağlanması gereklidir ve bu konudaki yükümlülükler de aslında mevzuatta bulunmaktadır. Türkiye’de ulaşım tesisleri, alt yapı ve donanımlarıyla ilgili standartlar da bulunmaktadır fakat önemli olan bunların uygulanmasıdır. Yapılan araştırmalar Türkiye’de uygulamalar da aksaklıklar olduğunu göstermektedir.

ÖNERİLER

Engellilerin yaşadıkları toplumda bağımsız bireyler olarak algılanması, kendisine sağlanan olanaklar kadar o toplumun parçası olabildiklerinin farkına varılması uzun sürecek ve süreklilik gerektiren çalışmalarla mümkündür. Bu bağlamda öncelikle Türkiye’de yaşayan engellilerin demografik özelliklerinin belirlenmesi gerekmektedir. Bu uygulamalarda veri niteliği taşıyacak ve engellilerin nüfus içerisindeki payını ortaya koyacaktır. Yerleşimde ne kadar, hangi

özelliklere sahip engellinin yaşadığının toplumun her kesimi tarafından bilinmesi sağlanmalıdır. Böylece toplum engellilerin farkına varacak ve onları göz ardı etmeyecektir.

Mevcut yasal düzenlemelerin neden uygulanmadığı belirlenmeli ve ortaya çıkan nedenlere göre önlemlerin planlanması gereklidir. Türkiye’de erişilebilirliğin sağlanması konusundaki mevzuatın bütünlük taşıması uygulanabilirliğini artıracaktır.

Toplu taşıma hizmetleriyle ilgili güzergah planlamasından taşıtların alımına dek her düzeyde görev yapanların engellilerle ilgili bilinçlendirilmesi ve bu kesimin gereksinimlerini gözetmesi sağlanmalıdır.

Belediyeler toplu taşıma tesislerine erişinceye dek hareketliliğin sağlanması konusunda bilinçlendirilmelidir. Belediyelere, üzerinde yasalarla belirlenen yükümlülüklerini yerine getirmemeleri halinde cezai uygulamalar getirilmelidir. Belediyelerin imar planı ve ulaşım planı arasında eşgüdüm sağlanması gereklidir.

Engellilerin kent içi erişimiyle ilgili danışmanlık yapacak bir komite kurularak, engellilerin ulaşım sistemlerinden faydalanmasına yönelik politikaların oluşturulmasında bu komitenin tavsiyelerinin rehberliği sağlanmalıdır.

Günlük yaşantıda olağanlaştığı için çoğu insanın farkına varamadığı merdivenler, dik meyiller, parlak ve kaygan yüzeyler, yüksek kaldırımlar, engelli insanlar için önemli bir sorun oluşturmakta ve bu insanların yaşam alanlarını son derece daraltmaktadır.

Yapılacak olan uygulama projelerinde bütün engelli grupların gereksinimleri gözetilmeli, herkesin aynı hizmeti kullanmasının sağlanması gereklidir. Ulaşım planları ve projelerinde toplu taşıma tesisine dek erişebilirlik de toplu taşımanın erişilebilirliğinin ön şartı olarak göz önünde bulundurulmalıdır. Bu bağlamda kentlerde yaya ve toplu taşımacılığa öncelik veren ulaşım planlamaları yapılmalıdır.

Kent bütününde ulaşım talepleri doğrultusunda güzergah ve zaman tarifelerinin değerlendirilmesi ve gerekli değişikliklerin yapılması gereklidir. Engellilere yönelik ayrı otobüs, ayrı vagon uygulamaları ancak geçiş dönemi çözümleri olarak kullanılmalı, en kısa sürede tüm hizmetlerde herkes için erişilebilirlik sağlanmalıdır.

Klasik toplu taşıma sistemlerini rehabilite etmek mümkün olmakla birlikte, yetersiz kalacak bir çalışma olacaktır, çünkü taşıt içerisine giriş ve taşıttan inişler rampa yardımı ile sağlansa, sesli ve görüntülü bilgilendirme sistemleriyle taşıtlar desteklense de engellilerin taşıt içerisindeki hareketliliğinin sağlanmasında ortaya büyük sorunlar çıkacaktır. Klasik toplu taşıma sistemleri

engellilerin özellikle tekerlekli sandalye kullanıcılarının hareket edebilmesine olanak verecek genişliğe sahip değildir.

Dolayısıyla toplu taşımacılıkta engellsiz tasarımlara ihtiyaç vardır. Yeni alınacak olan taşıtlar, engellsiz tasarlanmış taşıtlardan seçilmelidir. Taşıtların satın alınması için erişebilir olması ön koşulu planlama, projelendirme ve tasarım aşamalarında yer almalıdır. Böylece engellilerin erişilebilirliği ve hareketliliği sağlanmış olur.

Erişebilir mekan oluşturma sürecinde en önemli görev konuyla ilgili tüm birey ve kurumlarıdır. Merkezi ve yerel yönetimler, meslek odaları, eğitim ve araştırma kurumları, sivil toplum örgütleri ve medya üzerine düşen görevleri tam anlamıyla yerine getirmelidir. Belediyeler imar mevzuatlarında yer alan konuyla ilgili hususların uygulanmasında hassas davranmalı, standartlara uygun olmayan uygulamalar için gerekli önlemleri almalıdır. Yasalarda yer alan düzenlemelerin uygulanması sağlanmalı, aksi takdirde cezai yaptırımlara başvurulmalıdır. Eski yapılaşmanın erişilebilir hale getirilmeye çalışılmasının yanı sıra, özellikle yeni uygulamalarda erişilebilirlik kriterlerine uyumun sağlanması gerekmektedir. Engelli kişilere yönelik mekanlar oluşturmada ilgili tüm meslek disiplinleri bir arada ve işbirliği içerisinde, birbirlerinin uzmanlık alanına müdahale etmeden çalışmalıdır.

KAYNAKLAR

- Alpöge A. (1978). Kentsel Raylı Taşıım Metro, Tramvay, Hafif Metro, I. Toplu taşıım Kongresi, Ankara.
- TSE (1999). Özürlülerin İkamet Edeceği Binaların Düzenlenmesi Kuralları-TS 9111, Türk Standartları Enstitüsü, Ankara.
- TSE (2001). SN 521 500 Normlarıyla Ulaşılabilirlik Kılavuzu Özürlü Kişilere Uyarlanmış Yapı, TMMOB Mimarlar Odası Büyükkent Şubesi, İstanbul.
- Avrupa Konseyi (1996). Avrupa Kentsel Şartı, Ankara, Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Baykoç Dönmez, N. (1998) Türkiye’de Özel Eğitimin Gelişimi ve Bugünkü Durumu, ÖİB Uzman Yardımcılığı Eğitimi Ders Notları, Ankara.
- Belediye Kanunu (1930). No:1580. (14 Nisan 1930 tarih ve 1471 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır).
- Birleşmiş Milletler (1996). İnsan yerleşimleri Konferansı, Habitat Türkiye Ulusal Rapor ve Eylem Planı, Ankara.
- Büyükkşehir Belediyesi Kanunu (1984). No: 3030. (9 Temmuz 1984 tarih ve 184531 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır).
- Candan S. (2003). Ulaşım Sistemlerinin Bütünleştirilmesi Açısından Ankara Uygulamalarının Değerlendirilmesi ve Geliştirme Önerileri, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek lisans tezi, Ankara.
- CCPT (1995). Ulaşılabilirlik için Avrupa El Kitabı, (Çev. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı-Yapı İşleri Genel Müdürlüğü), Ankara, TBMM Basımevi Müdürlüğü (Orjinal Eserin yayın tarihi 1990).
- DPT (2001). Kent İçi Ulaşımı Komisyon Raporu, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara, DPT.
- ECMT (1986). Transport for Disabled People, Paris.
- Evren G. (1978). Kentsel ulaşımında raylı sistemler, I. Toplu taşıım Kongresi, Ankara.
- Gümüş Çağlayan D. (2001). Kent İççi Toplu Taşıımacılık Hizmetlerinde Özürlüler İçin Ulaşılabilirliğin Sağlanması, Özürlüler İdaresi Başkanlığı Özürlüler Uzmanlığı Tezi, Ankara.
- Haris, W. H. & Dines, N. T. (1988). Time Saver Standarts for Landscape Architecture, McGraw-Hill, USA.
- İmrie, R. (1996). Disability and the City, New York, St. Martin’s Press.

Kaplan H. (2007). Kentsel Mekanların Erişilebilirliği ve Okunaklılığını Sağlamada Kentsel Tasarımın Bir Bileşeni Olarak Engelsiz Tasarım, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Bülteni Dosya 04, 51–62, Ankara.

Kaplan H., Öztürk M. (2004). Engelliler Kamu Mekanı ve Engelsiz Tasarım: Kamusal İç Mekanlarda İrdelenmesi İçin Bir Çerçeve, Şehir Plancıları Odası Planlama Dergisi Sayı:2, 67–74, Ankara.

Kaplan H., Öztürk M. (2004). Engelliler Kamu Mekanı ve Engelsiz Tasarım: Ankara Metro su ve Hafif Raylı Sistem İstasyonlarında Bir İnceleme, Şehir Plancıları Odası Planlama Dergisi Sayı:3, 113–128, Ankara.

Karayolları Trafik Kanunu (1983). No:2918. (18 Ekim 1983 tarih ve 18195 Sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmıştır).

Kayıhan, H. (1996). Birleşmiş Milletler insan yerleşimleri konferansı, HABİTAT-II’de özürlüler için önerilen düzenlemeler. Bedensel Engellileri Güçlendirme Vakfı Dergisi, 3 (2), 3–7.

Kayıhan, H. (1994). Rehabilitation international-ICTA komisyonunun 16–18 Ekim 1989 İspanya- Madrid toplantısından notlar. Bedensel Engellileri Güçlendirme Vakfı Dergisi, 1 (1), 10-13.

OİB (1999). Çağdaş toplum çağdaş yaşam ve özürlüler, I. Özürlüler Şurası Komisyon Toplantıları Raporu, Ankara, TC. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı.

Sürmen, Ş. (1995). Özürlü ve yaşlılarla İlgili Mimari Ölçüler, Standartlar ve Uygulamalar, İTÜ Çevre ve Şehircilik Uygulama Araştırma Merkezi, İstanbul.

TMMOB Mimarlar Odası (2001). Özürlü kişilere uyarlanmış yapı. İstanbul, Cem Ofset.

Ulaştırma Bakanlığı (1998). Kent İçi Ulaşımı Komisyon Raporu, 9. Ulaştırma Şurası, Ankara.

Union International Transports Publics (2001). Better Mobility in Urban Areas UITP, Brüksel.

United Nations (1982). World programme of action concerning disabled persons. No: 37/52.

United Nations (1995). Promotion of Non-handicaping Physical Environmentsfor Disabled Persons, Guidelines, New York.

Yıldız, B. (2003). Engelliler İçin Dış Mekan Tasarım Özellikleri, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Yıldız, B. (2003a). Fiziksel Engelliler İçin Peyzaj Donatı Elamanlarının Özellikleri. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Semineri, Ankara.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://www.access-board.com>

<http://www.istanbululasım.net>

<http://www.man.com.tr>

XIII. OTURUM: HERKES İÇİN KENT

Oturum Başkanı: Gökhan H. Erkan

SORU-CEVAP

GÖKHAN H. ERKAN- Her üç konuşmacıya çok teşekkür ediyoruz. Şu an bize tanınmış olan saati doldurmuş olduk esasında, ama salona döneceğim, salondan soru, katkı, görüşleri almak üzere, ama sizler görüşlerinizi, sorularınızı şekillendirirken bir-iki notumu ifade etmiş olayım. Şu ortaya çıkıyor sanırım ki, Şehircilik Kolokyumlarının çok etkili sunum konularından biri oluşmaya başladı son yıllarda: özellikle engellilere yönelik çalışmalar ve bunlara ilişkin bildirimler. Bu oturumun da bu yönden çok zengin olduğunu düşünüyorum. Şu açık, bizim kentlerimiz beyaz yakalı sağlıklı orta yaşlı erkekler için yapılmış kentler, ama onlar için bile yeterince iyi yapılmış kentler maalesef değil. Çağdaş yaklaşımlar var, ülkemizde de çok önemli uygulamalar olumlu örnekler var, ama örneğin, şu soru kritik bir sorun haline gelmiş: Metropol kentte yaşlı olmak ne demektir? Gözde hocamız da bahsetti, bu eve hapsolmek demektir. Bu yönde şöyle bir tehdit olduğunu düşünüyorum: Bu tele uzantılı çalışma konuları, online internet üzerinden teknolojik olanakları kullanarak evde çalışma, engellilere yönelik üretilmiş olan bazı teknik olanaklarla bu sanıyorum bizim mesleğimizin bir anlamda başarısızlığının da ifşasıdır. Bu tür olanakları tanımlamakla, bir anlamda bazı başarısızlıkları da kabul etmiş oluyoruz Artık evde bu tür olanakları kurmaya çalışıyoruz, bunun çok ciddi, çok sert bir eleştiri olduğunu düşünüyorum. Kentin açık alanlarını, çalışma alanlarını iyi tasarlayamayınca, insanları evde çalışmak ve yaşamak zorunda bırakıyoruz. Daha önceden de bu tür alanlarda yapılan sunumlarda bu tür konular gündeme gelmişti.

Bir de bir “ikinci soru” konumuz var, bunu Semahat Özdemir Hocamız kent yoksulluğuyla ilgili bir toplantıda gündeme getirmişti. Şöyle ki, bir çalışma yapılıyor bir yoksulluk bölgesinde, “efendim buzdolabınız var mı, çamaşır makineniz var mı, televizyonunuz var mı?” Var, ama ikinci sorusu eksik: Çalışıyor mu? Şimdi evet, rampalar var, ama standartlara göre üretilmediği durumda kullanışlı rampalar değil, asansörler var, ama asansörler kullanışlı değil, planlara plan notlarına ilgili yönetmeliğe uyulacaktır yazmakkolay, o yönetmeliğin içindeki TSE standartlarına uyulacaktır maddesini yazmak kolay, ama sanıyorum bunların uygulamasını da destekleyecek hem standart, hem ölçütleri de takip edecek, bunları denetleyecek araçlara da ihtiyacımız var deyip salona döneyim. Buyurun.

HATİCE AYATAÇ- Merhabalar, İstanbul Teknik Üniversitesi. Ben de esasında bu oturumu çok yerinde ve hatta bütün bildirimlerin de birbirini tamamlandığını düşündüğüm için çok iyi bir oturum olduğunu düşünüyorum. Konu da gerçekten çok ilginç, bir parça hepimizin de içinde bulunduğu ve bizleri de içine kattığı bir süreç, yani hepimizin ailesinde mutlaka belki bir engelli ya da belki çocuklu anneler olarak bunu yaşayan insanlarız. Ben şimdi

XIII. OTURUM: HERKES İÇİN KENT

Bakanlığımızın bu çaba içinde olduğunu görmekten çok mutlu oldum gerçekten, Özen Hanım'a şöyle bir şey sormak istiyorum: Esasında çok iyi gruplanmış ve tasniflemişler şu anda bizim bu dezavantajlı gruplarımızı, ancak bunlar tabii ki kapalı mekânlar ve açık mekânlar olarak sanıyorum birtakım tedbirler ve konfor çabaları içerisindeyiz. Bunların kesiştiği noktalar özellikle bizim bir dezavantajlı grubumuz hani hayvanları bir grup içerisine aldık, insanları bir grup içerisine aldık. En büyük sıkıntımız hayvanlarla insanların bir araya geldiği sokaklardaki sıkıntımız, özellikle bunları besleyen ve bakan insanların bizlere vermiş oldukları zararlar, bunlar da bizim için büyük bir engel, çünkü köşe kapmaca oynuyoruz çocuklarla birlikte. Buna yönelik birtakım tedbirleri bu standartların içerisinde olacak mı? Tabii ki eğitimle ilgili bir konu bilinçlendirmek gerekiyor, bunu sormak istiyorum.

Gözde Hocamıza da esasında gerçekten önemli bir şekilde tanımladı engelleri, ama günümüzde bu sağlıkları ortaya çıkaran ki, esasında Gökhan Bey siz de bir parça değindiniz buna, evet obezite var, evet diyabet var, ama bunları ortaya çıkaran bir taraftan da teknolojik kolaylıklar var. İnsanları bu kadar eve kolay hapsederseniz evden istediği her şeyi, alışverişini de evden yapmayı ortaya çıkartırsanız herhalde bu hastalıkları ortaya çıkaran tek şey de bizim hareketsizliğimiz olmayacak. Çünkü o kadar da kolaylaştırılmış bir yaşamımız var ki, engelsiz bir insanı engelli hale getirebilir. Yani hepimiz tembeliz -ben bunu tembellik olarak yorumluyorum- ve tembelliğin sonucunda da bu hastalıklara mahkumuz diye düşünüyorum. Bunların da bir parça bilinçli yapıldığını düşünüyorum, çünkü sağlık sektörü ve ilaçlar hazır bekliyor, inanılmaz ilaçlar var, hastaneye ve doktora gittiğinizde de bunları size sırayla yazıyorlar ve birbirini tetikleyen birtakım sektörler var diyerek de size sorularımı yöneltmek istiyorum, katkılarınız için de teşekkür ediyorum.

GÖKHAN H. ERKAN- Soruları toplu halde alarak arkadaşlarımız da burada notlarını alıyorlar zaten, o şekilde tamamlayalım derim.

GİZEM ELMAS- Şehir plancısıyım. Ben de Gözde Hanım'a bir soru yöneltmek istiyorum. Belki başka bir boyutuyla bakmak olacak aslında, yaşlılar için gerekli tüm fiziksel aktivite olanakları sağlandığında ve bahsettiğiniz bu suç oranı ve benzeri faktörler de ortadan kaldırıldığında bu yaş grubu gerçekten fiziksel aktivitelerini acaba arttırır mı, yoksa bu durumun geçmişten gelen bir alışkanlık ve bilinçlenme düzeyiyle de alakası var mıdır? Evet, dezavantajlı gruplar için özellikle yaşlılar için kent mekânında düzenlemeler çok önemli, ancak bu durumun daha çok toplumsal yapı ve taleple de alakası yok mudur? Teşekkürler.

GÖKHAN H. ERKAN- Başka soru veya görüş görmüyorum, o zaman yanıtları ve açıklamaları için bildiri sahiplerine dönüyorum.

ÖZEN ABANOZ- Bütün hayvanlar için var önerilerimiz, biz özellikle bu çalışmada şeye dikkat ettik: Hiçbir bireyi ve hayvanı yaşadıkları mekândan koparmamaya, çünkü ilk aklımıza gelen şu: Yani Avrupa'da da uygulanmış bir şey yaşlılar için yaşlı köyleri kurmak, bakımevleri kurmak. Halbuki onları siz toplum dışına itiyorsunuz. Herkesi toplum içine alarak onlarla birlikte yaşama yollarını aramak, bizim de önerilerimiz hep bu yolda oldu. Yani beraber yaşayacağız, ama sınırlarımızı koyarak yaşayacağız. Hayvanlar için önlemler alınacak, ama o hayvanlar da bizimle yaşayacak. Biliyorsunuz bir kent ekolojisi önemli ve biz kent ekolojilerimizi kaybediyoruz. Bizim eski genel müdürlüğümüz Kumrulardaydı, ben ilk geldiğimde bir sürü kumru vardı, şimdi bir tek kumru yok o Kumrular Sokakta. Onun için o hayvanları da kent ekolojisinde koruyup, o hayvanlarla da birlikte yaşamayı öğrenmek durumundayız. Teşekkür ederim.

GÖZDE EKŞİOĞLU- Her iki soru için çok teşekkür ederim. Aslında ben iki sorunun da cevabının aynı olduğunu düşünüyorum. Çünkü bu esasen yaşam stilini, yaşam biçimini oluşturmakla alakalı bir durum bu. Belki de biz şimdi 1900'lü yılların sonuçlarını yeni hissediyoruz. Zaten benim burada önerdiğim de bu nesil için biz her türlü imkanı sağlasak da hemen gerçekleşmeyecek. Kimi kısa vadeli, kimi uzun vadeli programlar ve planlar yapılması gerekiyor. Kesinlikle katılıyorum dediğinize, o kadar çok imkân var ki, bizim evden çıkmamıza gerek yok, internetten banka işlemlerimizi, vb yapabiliriz, zaten şimdi aile hekimleri de artık evde kontrol ediyorlar yaşlıları, yani yaşlının evden çıkmasına gerek yok, ama tabii ki bu doğru bir şey değil. Biz yavaş yavaş bu alışkanlığı oluşturarak kentleri daha çekici, insanların dışarı çıkmasını isteyebilecekleri şekilde tasarlayabilirsek ki, burada kentsel tasarımın da öneminin çok fazla olduğunu düşünüyorum, yavaş yavaş bu alışkanlığı edinebiliriz. Zaten belki de ileride bizim neslimiz bu ortamları kullanabilecekler. Kesinlikle yaşam tarzımızda şu an çok kolaycılığa kaçıyoruz, yani teknolojiyi her zaman da olumlu şekilde kullanmıyoruz, ama planlamanın, yani mekânı düzenleme araçlarının bu tür alışkanlıkları kazandırabileceklerini düşünüyorum. Teşekkür ederim tekrar.

GÖKHAN H. ERKAN- Ben de teşekkür ediyorum. Esra Çalışkan'ın ekleyeceği bu sorular üzerinden bir nokta varsa diye kendisine söz veriyorum. (Esra Çalışkan görüş eklememiştir) Aslında ben kendi konuşmasına bir görüş ekleyerek oturumu kapatmak isterim. İkili çok net bir ayrım koydu esasında tanımlarda özürlü ve engelli üzerinden, buradan şu çıkıyor: Özürlülük kavramının kendisi demek bireysel ve biyolojik bir konumdan yola çıkıyor, engelli kavramını toplumsal bir süreçle tanımlamış olduk. Yani o artık toplumsal olarak üretilen bir kavram. Bunda da en azından meslek alanımızın yasa koyucularının, uygulayıcıları bir kenara bırakıyorum, meslek alanımızın bütün insanların bir sorumluluğu var. Herkes için kavramı,

XIII. OTURUM: HERKES İÇİN KENT

yani literatürde “for all” olarak geçen bu kavram aktörleri geniş ve çeşitli bir kavramdır. mesleğimizin kentlerde yaşayan insanlar için bu engelleri ortadan kaldıracak bir çalışma ortamı içine gireceği ümidiyle 13. Oturumu kapatıyorum, hepinize çok teşekkür ederim.

XIV. OTURUM: PLANLAMA ve KATILIM

Oturum Başkanı: Yard. Doç. Dr. Ceyhan Yücel

Kent Planlamada Katılımcı Süreçleri Uygulanabilir Kılmak İçin
Yeni Bir Planlama Tarzı Önerisi: Savunucu Katılımcı Planlama
Yard. Doç. Dr. Savaş Zafer Şahin

Doğal ve Kültürel Potansiyele Sahip Bölgelerin
Katılımcı Projeler Yoluyla Dönüşümü: Pamukkale Kasabası Örneği
Doç. Dr. S. Evinç Torlak, Öğr. Gör. Görkem Gülhan

Neoliberal Politikaların Uzlaşma-Çatışma Ekseninde Planlama: Bursa Cargill Örneği
*Araş. Gör. Neriman Yörür, Öğr. Gör. Dr. Levent Ünverdi,
Araş. Gör. Dr. Ayşegül Altınörs Çırak*

KENT PLANLAMADA KATILIMCI SÜREÇLERİ UYGULANABİLİR KILMAK İÇİN YENİ BİR PLANLAMA TARZI ÖNERİSİ: SAVUNUCU PLANLAMAⁱ

Yard. Doç. Dr. Savaş Zafer Şahin

Atılım Üniversitesi

ⁱ 7. Türkiye Şehircilik Kongresi Programı'nda yer alan ve sunumu gerçekleştirilen bildiri, sahibinin isteği üzerine basılmamıştır.

DOĞAL ve KÜLTÜREL POTANSİYELE SAHİP BÖLGELERİN KATILIMCI PROJELER YOLUYLA DÖNÜŞÜMÜ: PAMUKKALE KASABASI ÖRNEĞİ¹

Doç. Dr. **S.Evinç TORLAK**

PAÜ, İ.İ.B.F, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetim Bölümü

Öğr. Gör. **Görkem GÜLHAN**

PAÜ, İ.İ.B.F, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetim Bölümü

Liberal yaklaşım ve yöntemlerin gelişme süreci içerisinde olduğu günümüz küresel kentlerinde, rant paylaşım yöntemi artık biçim değiştirmiştir. Rant potansiyeli yüksek bölgeler parçalar halinde dönüştürülmek yerine, günümüzde kentsel projeler yoluyla "birden" dönüştürülmektedir. Kentin belleğini ve kimliğini oluşturan tarihsel ve doğal mekanlar hızla tüketilmekte ve halkın kararlara katılımı sağlanamamaktadır. Pamukkale Kasabası planlamanın etkinliğinin zayıf olduğu ve üretimden çok tüketimin örgütlendiği bu alanlardan birisidir.

Pamukkale Kasabası, UNESCO Kültür Mirası Listesi'nde yer alan doğal/arkeolojik güzellikleriyle ünlü Pamukkale travertenlerinin ve Hierapolis Antik Kenti'nin hemen yanında yer almaktadır. Geçmiş yıllarda otellerin fiziki olarak bu bölgede yer seçmiş olması ve turistlerin göstermiş olduğu yoğun ilgi sonucunda bölge halkı tatmin edici bir kazanç sağlamıştır. Bu kazanç kontrolsüz şekilde kazanılmış, bölge halkının beklentilerini arttırmış ancak zaman içinde düzenli bir gelişim modeline dönüştürmemiştir. Turizmde sürdürülebilirliğin yakalanamadığı bölgede yapılan anketler halkın mutsuz olduğunu, turizmden tekrar faydalanmak istediğini ve kasabanın sosyo-ekonomik yapısında olumsuz yönde değişimler olduğunu göstermektedir.² Bu olumsuz durumun sebebi, halkın turizm sürecini yönetecek eğitim, bilgi ve beceri düzeyinde olmaması ve katılımcı bir sistemin oluşturulamamış olması olarak tespit edilmiştir.

Pamukkale Kasabası'nda yerel kaynakların yerinde ve etkin kullanımının sağlanması, yerel potansiyelin harekete geçirilmesi suretiyle bölgenin turizm destekli gelişmesinin hızlandırılması ve kasaba halkının gelir düzeyinde artış sağlanması gerekmektedir. Kasabaya gelen ziyaretçi sayısının artırılması, kasabada geçirdiği sürenin uzatılması, bu durumun devamlılığının sağlanması, yöre halkının turizm sektörüne yönelik üretkenliğinin artırılması, bölgenin kültürel ve tarihi mirasının korunması ve sürdürülebilir kültür turizminin geliştirilmesi gerekmektedir.

Bu bildiride, günümüzde rantsal projelerin hedefi içerisinde yer alan Pamukkale Kasabası için kadınları, işsizleri ve yaşlıları ön planda tutan bir kentsel gelişim projesi öngörülmüş ve ilkesel temelleri oluşturulmuştur. Öngörülen modelde özel amaçlar; bilgi ve beceri düzeyini yükseltmek,

---

¹ PAÜ, İ.İ.B.F, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetim Bölümü 2010 anket verileri.

yerinde istihdam sağlamak, yerel halkın turistlerle iletişimini sağlamak, tarihi çevre ve kent bilincini geliştirmek, Denizli'nin turizm ve kültür potansiyeli olan değerlerini kasabaya çekmek ve bu kurgunun katılımcı yönetim modelini oluşturmaktır. Projenin somut çıktısı kasaba halkının bilinç düzeyini arttırarak estetik duygusunu geliştirmek ve mekansal değişime katılımını sağlamaktır. Bu amaçlar oluşturulurken kentlerde yaşayan değişik kesimlerin söz hakkının olabildiği katılımcı bir yerel planlama modeli arayışına nasıl cevap verdiği, oluşturulacak kentin ve planlamanın herkes için olup olmadığı sorgulanmıştır.

1.GİRİŞ

Özellikle doğal ve kültürel değerler üzerindeki sermaye baskısı, her yüzyılın kendi medeniyet ve algı seviyesi içerisinde çeşitli düzeylerde var olmuştur. Tarih boyunca her ne kadar gelgitler olmuş olsa da, “Koruma Bilinci” kendi ekseninde gelişmiş ve kapitalizm bu bilince karşı yaklaşımını her seferinde değiştirerek yeni sistem ve teknikler geliştirmiştir. Özellikle 1990’lı yıllardan sonra varlığını güçlü bir şekilde hissettirmeye başlayan “neo-liberal yaklaşımlar ” bu değişimin en önemli sonuçlarından.

Neoliberal politikalar; devletin rekabeti ve fırsat ortamını kendi eliyle oluşturması gerektiğini söyleyen, bu yönüyle uygulama aşamasında sosyal yönleri ihmal ettiği sıklıkla idda edilmekte olan bir yaklaşımlar ve yöntemler bütünüdür. Özellikle toplumun ekonomik ve sosyal anlamda yeniden inşası hedeflenmekte olduğu için, sistem bir ekonomik yaklaşım olmakla yetinmeyerek “neoliberal kentleşme” kavramını doğurmuş ve küreselleşme kavramı ile bütünleşmiştir. “Toplumsal siyasalar alanında devletin gücünün sarsılması ile birlikte ekonomik arenada ulus ötesi kuruluş ve antlaşmaların egemen olması söz konusu olmuştur”(ÇIMRIN, 2009). Neoliberal kentleşmenin, planlamada oluşturduğu ayrıcalıklar ve kentsel projeler yoluyla, dönüşümü sürece yaymak ve kendi dinamiklerinden yararlanmak yerine “birden” dönüştürmesi sürecinden ülkenin doğal ve kültürel değerleri etkilenmektedir. Bu dönüştürmenin araçları kentsel projeler, marka kentler, rekabet, mutenalaştırma (soylulaştırma) ve birden dönüşüm gibi araçlardır. Planlamanın odağı toplum ve insan ekseninden kayarak rant ve paylaşım eksenine yaklaşmaktadır. “Bu süreçlerden nasibini alan Türkiye kentleri, sosyo-mekansal olarak ayrıştırılmakta, mutenalaştırma süreçleriyle mülkiyet ilişkileri dönüştürülerek kentlerde var olan eşitsizlikler, yeniden üretilmektedir”(PENBECİOĞLU, 2011). Kentleşme süreci son yıllarda devlete ait pek çok alanı özel sektöre turizm, toplu konut ve ticaret amacıyla devretmiştir aynı zamanda büyük ölçekli olup, sonucunda inşaat sektörünü kuvvetlendiren kentsel projeleri yaşama geçirecek pek çok kurumsal düzenleme yaparak, yurtdışı kaynaklı pek çok ortaklığı kolaylaştırmış ve yabancı sermayeyi sürece dahil etmiştir. “Türkiye örneğinden anlaşılabilirliği gibi, devlet sermayenin yapılı çevreye aktarılması sürecinde önemli bir rol sahibidir” (PENBECİOĞLU, 2011).

Günümüzde bahsedilen bu süreç, planlamanın kentsel yenilemeye dair araçlarını kullanarak ilerlemektedir. Planlama kentsel yenilemeyi bir yöntem olarak kullanırken kentsel yenilemenin alt araçları olan canlandırma (rehabilitation) ve koruma (conservation) ihmal edilmekte, bu araçlar yerine yoğun bir şekilde yeniden geliştirme (redevelopment) kullanılmaktadır. “Yeniden geliştirme, sınırları önceden belirtilen belli alanlarda, hem yapıların, hem de bölgelerin bir bütün olarak, yitirmiş buldukları ekonomik ve toplumsal değerleriyle fiziksel ölçülerine yeniden kavuşturulması amacını güder” (KELEŞ, 2007:445). Kentsel alanların günümüzde hızla büyümesi ve kent çeperlerinin artık merkeze dahil olması ile birlikte gecekondular ve hatta kentsel çöküntü bölgelerinin rant alanları menziline girmesi bu süreçleri hızlandırmaktadır. Yeniden geliştirme sürecinde bahsi geçen günümüzdeki yöntemler, yeniden ürettiği bölgenin mevcut kültürel ve mekansal özelliklerini değil, bölgenin ve siyasi ortamın o günün koşullarında gerektirdiği rant paylaşımını planlamanın eksenine oturtmaktadır. Bu dönüşüm yüksek ölçekli kentsel yatırımlar yoluyla sağlanmaktadır. Yeniden geliştirme sürecinde mevcut kent dokusunu yarattığı kültür ve bölge insanı yok sayılmakta ve en iyi ihtimalle ihmal edilmese bile karar sürecinin dışında bırakılmaktadırlar. Böylelikle bölge insanı katılımcılıktan mahrum bırakılarak sosyal ve ekonomik adaletsizliğe neden olunmaktadır.

Özellikle, rantı oluşturan doğal ve kültürel değerlere sahip bölgelerde, bu baskının daha yoğun ve sık görüldüğü bilinmektedir. Doğal ve kültürel potansiyellerin değerlendirilmesinde en etkili yol olan “turizm”, dönüşümün sağlanmasında bir araç olarak kullanılmakta ve genelde bu süreçlerden sonra kent turizm potansiyelini oluşturan nitelikli özelliklerini kaybetmektedir. Pamukkale Ören Yeri ve çevresinde yer alan yerleşmeler bu tehdit ile karşılaşmaktadırlar/karşılaşabileceklerdir. Pamukkale Travertenleri ve Hierapolis Antik Kenti gibi uluslararası üne sahip bölgenin çevresinde yer alan yerleşmeler, bölgedeki bu ranttan pay alma savaşını yıllarca kendi içlerinde vermiş ve günümüzde çeşitli tehlikelerle de karşı karşıya kalmıştır. Bölgede yer alan Pamukkale Kasabası bölgenin doğal ve kültürel değerlerinden yararlanarak ayakta kalan ve tarım dışında başka bir geliri olmayan yerleşmelerdir. Pamukkale Kasabası ise bahsedilen bu sürecin tam kıyısında yer almakta ve günümüzde "moda" olan “soylulaştırma” (gentrification) kavramına karşın mevcut yapısını korumaktadır. Bu bildiride, Pamukkale Kasabası halkının sosyal ve ekonomik yapısının geliştirilip sonunda bu değişimin, fiziki dönüşümü süreç içinde kentsel dokuyu bozmadan gerçekleştirmesi için gerekten temel ilkesel yaklaşımlar belirlenmiştir. Pamukkale Kasabası'nın yaşadığı mali kazanımlar, daha sonra gelen ekonomik çöküş, halkın oluşan yeni sürecin dışında kalması, içerisinde yer alsa bile süreci yönetebilecek donanımlara sahip olup olmadığı sorgulanmış ve bölge için oluşturulması gereken kentsel gelişim projeleri ile bu projelerin ilkesel temelleri bilgi beceri düzeyi yükseltme, yerinde istihdam, yerel halk ve turist iletişimi, tarihi çevre ve kent bilinci, bölge potansiyellerin alana çekilmesi ve katılımcı yönetim eksenlerinde değerlendirilmiştir.

2.PAMUKKALE KASABASI'NIN KÜLTÜREL ve EKONOMİK DURUMU:

Denizli'ye 22 km. uzaklıkta bulunan Pamukkale, UNESCO Dünya Kültür Mirası listesinde yer alan şifalı termal suların oluşturduğu eşsiz güzellikteki travertenleri ile Roma ve Bizans dönemi şehir kültürünü yansıtan arkeolojik kalıntıların yer aldığı Hierapolis Antik Kentiyle önemli turizm merkezlerimizden biri haline gelmiştir. Tarihin doğal güzelliklerle buluştuğu bu bölgenin hemen yanında ise Pamukkale Kasabası yer almaktadır. Şekil 1'de Hierapolis Antik Kenti ve Şekil 2'de Pamukkale Kasabası ve çevresindeki doğal güzellikler gösterilmektedir. Ancak, doğal ve kültürel kaynaklar açısından son derece şanslı bir coğrafyada yer almasına karşın, Pamukkale Kasabası'nda yaptığımız araştırmalarla, Kasabanın sosyo-ekonomik yapısında olumsuz yönde değişimler olduğu tespit edilmiştir.³ Yerel halkın turizm sektöründe yaşanan gelişmeleri yakalayamaması, sektörün ihtiyaçlarını karşılayabilecek bilgi ve becerilerden yoksun kalması, yanı başındaki doğal ve tarihi mirasın değerini ve değerlendirme esaslarını anlamada sıkıntılar yaşaması sonucunda, geçimini turizme hizmet veren sektörden sağlayan kesimin gelirlerinde düşüş yaşandığı tespit edilmiştir. Ayrıca, söz konusu sektörde verimliliğin ve çeşitliliğin artırılması için yerel potansiyelin yüksek olduğu, ancak doğru şekilde yönlendirilerek harekete geçirilmesine ihtiyaç olduğu görülmektedir.

Şekil 1: Hierapolis Antik Kenti

³ A.G.Anket çalışması

Şekil 2. Pamukkale Kasabası ve Çevresi

2.1. PAMUKKALE KASABASINDA İHTİYAÇ VE SORUNLARIN TANIMLANMASI

Kasaba halkı geçimini tarım ve turizm sektörlerinden sağlamaktadır. Ancak, tarım ve turizm sektörlerinde yaşanan değişimler sonucunda, son yıllarda halk sosyo-ekonomik problemlerle karşı karşıya kalmıştır.

Dünya Turizm Örgütüne (WTO) göre, 2020 yılına kadar Türkiye’de turizm sektöründe %5,5 oranında büyüme beklenmektedir. Bu büyüme oranı Avrupa ülkeleri arasında en yüksek 4. büyüme oranı olacaktır.⁴ Türkiye’de ekonominin lokomotifi olan turizm sektörü, kendisine yönelen taleplerin ihtiyaçlarını kaliteli ve verimli bir şekilde cevap verebiliyor olmalıdır. Ancak, Pamukkale Kasabası, söz konusu sektöre beklenen ölçüde hizmet vermekte çeşitli sorunlar yaşamakta ve bu sorunları aşmak için çeşitle ihtiyaçlara sahiptir. TÜRKİYE İÇİN VERİ VAR MI?

2.1.1. Sorunlar:

2.1.1.1. Sosyal Sorunlar

⁴ Subaşı, B. (2004) “İstanbul Ticaret Odası Etüt ve Araştırma Şubesi Yayla Turizmi Sektör Profili”

- Sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan gerileyen kasabada, dış göç oranı her geçen yıl artmaktadır. 1990 nüfus sayımına göre, kasaba nüfusu 2801 iken, 2000 yılında 2771'e (ÖÇKB, 2006), 2010 yılında ise 2287'ye gerilemiştir (TÜİK,2010).
- Sektör için gerekli olan nitelikli iş gücünün yetiştirilmesi hususunda sıkıntı yaşanmaktadır
- Bölgenin turizm cazibe merkezi olmasının ana kaynağı olan doğal, tarihi, kültürel miras ile bu mirasın getirileri ve korunması konusunda bilgi eksikliği yaşanmaktadır.
- Halk potansiyeli değerlendirebilecek yeterli bilgi birikimine ve vizyona sahip olamamakta ve sürecin dışında kalmaktadır.
- Bölge halkının kasaba için alınan kararlara müdahil olabileceği ve kendi isteklerini iletebileceği kurumsal bir yapı mevcut değildir.
- Kasaba halkının eğitim düzeyinin düşük olduğu saptanmıştır. Yerel halkın yalnızca % 27'si lise ve üniversite mezunudur.⁵
- Halk turist ile iletişime girme aşamasında dil ve turizme yönelik bilinç donanımlarına sahip değildir.
- Bölge düşük nitelikli eğlence merkezi olarak kullanılmakta ve kültürel değerlerini hızla kaybetmektedir.
- Denizli halkı Pamukkale'ye tekrar gelmemekte ve Pamukkale Kasabası iç turizm eksikliği yaşamaktadır.⁶

2.1.1.2. Ekonomik Sorunlar

- Turizm sektöründe, birinci aşamada, turistlerin yaptığı harcamalar, ekonomide konaklama tesisleri, dükkânlar, ulaştırma işletmeleri vb. kuruluşlar için direkt gelir etkisi yaratırken, turizm sezonunda bile Pamukkale Kasabasında yer alan 150 ticarethaneden yaklaşık 40 tanesi boş kalmaktadır.⁷ Ticaretle uğraşan halk, çalışmak için yakındaki Karahayit Kasabası'nı tercih etmektedir.
- Özellikle, turizm sektöründeki değişimlere hızlı bir şekilde, yenilikçi ve akılcı bir yaklaşımla ayak uydurulamamaktadır.
- Bölgede faaliyet gösteren yatırımcılar kasabadan her geçen gün çekilmektedir.
- Nisan 2010 tarihi verilerine göre Türkiye genelinde 4 kişilik hane halkı için aylık açlık sınırı 852 TL, yoksulluk sınırı 2776 TL iken, Pamukkale Halkının⁸ % 27'sinin açlık sınırı altında, % 66'sının da yoksulluk sınırı altında olduğu tespit edilmiştir.⁹

⁵ A.G.Anket çalışması

⁶ S. E. Torlak, G. Gülhan tarafından Pamukkale Belediye Başkanı Osman Akkulak ile mülakat, 16.02.2011, 14:00;

⁷ A.G. Mülakat

⁸ Pamukkale Kasabasındaki ortalama hane halkı büyüklüğü 3,8 olarak alınmıştır.

⁹ A.G.Anket çalışması

- Bölgeye gelen ziyaretçiler, Pamukkale travertenlerini ve Antik Hierapolis Kentini gezmekte ve daha sonra bölgeden kasabaya uğramadan ayrılmaktadır.
- Kasabada ziyaretçilerin ilgisini çekebilecek aktivitelerin yokluğu, katma değeri olan kültürel ürünlerin sergilenmemesi, satışının yapılmaması ve hizmet kalitesinin düşmesi gibi sorunlar mevcuttur.
- Turistlerle yapılan görüşmelerde Pamukkaleye daha önce gelmiş olan yabacıların bir daha görmeyi düşünmedikleri anlaşılmıştır. Gelmeye değer bir aktivite barındırmamaktadır.¹⁰

2.1.1.3. Mekansal Sorunlar

- Bölgede yapılan anketler, mülakatlar ve gözlemler sonucunda altyapıda ciddi eksiklikler olduğu, özellikle çöplerin düzensiz toplanarak çevre kirliliği yarattığı, kanalizasyon sistemlerinin yetersizliği ve kentsel fonksiyonların yetersiz gözlemlenmiştir.
- Bölgenin fiziki yapılaşması çarpık ve sağlıksız gelişim göstermekte, binalar bakımsız, tabelalar gelişigüzel seçilmiş, bitkilendirme, ışıklandırma ve kent mobilyaları açısından yetersiz durumdadır.
- Kentte mekânsal fonksiyon eksiklikleri göze çarpmaktadır, özellikle toplanma noktaları ve halkın bir arada olmasını sağlayıcı kullanımlar zayıf durumdadır.
- Turistlere yönelik mekansal kullanışlar eksik ve mevcut kullanışların ise verimliliği düşük durumdadır.

2.1.2. İhtiyaçlar:

2.1.2.1. Sosyal İhtiyaçlar

- Yerel halkın, turizm sektöründen ekonomik anlamda kazanç sağlayabilmesi ve aynı zamanda sektöre bakış açısını olumlu ve katkı sağlayacak düzeye taşımak için, bu alanda hizmet veren işgücünün, hizmet içi eğitimi alması gerekmektedir.
- Turizm potansiyeli yüksek olan alana bölgenin kültürel ve turistik değerlerini yansıtan yatırımcıların ve ürünlerin çekilmesi, hem yerel halkın yerinde istihdamı hem de bölgenin tanıtımı için gerekmektedir.
- Yerel halkın karar alma süreçlerine ve uygulama süreçlerine katılmasını sağlamayı hedeflemek gerekmektedir.
- Katılımcı yönetimin sağlanarak bölge halkının hem uygulama hem de karar alma süreçlerine katılması gerekmektedir.
- Turizme yönelik nitelikli eğitim verilerek halkın karar ve uygulama süreçlerinde etkin olması sağlanmalıdır.

---

¹⁰ A.G.Mülakat

2.1.2.2. Ekonomik İhtiyaçlar

- Turizm alanına henüz adım atmamış olan işgücünün mesleki eğitim almış nitelikli bir işgücü olarak, sektörde yerini almasına ihtiyaç duyulmaktadır.
- Bölgede kaynakların korunması için ve gelecekte çekiciliğın devam ederek bölge halkının kazancının güvence altına alınabilmesi için “sürdürebilirliğin sağlanması gerekmektedir.
- Sadece Pamukkale’de değil Denizli bölgesinde yer alan pek çok yerel değerin harekete geçirilmesi ve bu potansiyellerden de yararlanılması gerekmektedir.

2.1.2.3. Mekansal İhtiyaçlar

- Bölgede atık toplama birimlerinin ve merkezlerinin oluşturulması, kanalizasyon sistemlerinin yenilenmesi ve altyapı iyileştirme çalışmalarının yapılması gerekmektedir.
- Yapılı çevre fiziki olarak elden geçirilmeli, binaların boyaları ile cepheleri uyumlu hale getirilmelidir. Bakımsız olan binalar onarılmalı tabela kirliliği önlenerek estetik duygusunu güçlendirecek bitkilendirme çalışmaları yapılmalıdır.
- Halkın kent içerisinde bir arada olmasına yönelik kentsel kullanışlar oluşturarak topluma yönelik mekansal eksiklikler giderilmelidir.
- Mekansal eksiklikler bölgeye gelen turistlere yönelik olarak ayrıca tanımlanmalıdır. Bölgede ziyaretçilerin yeme, içme, dinlenme ve konaklama ihtiyaçları yeterli kalitede ve standartlarda yaratılmalıdır.

3. PAMUKKALE KASABASI KENTSEL GELİŞİM MODEL ÖNERİSİ ve İLKELERİ

Geliştirilecek bir kentsel gelişim modelinin temel hedeflerinin, amaçlarının ve ilkesel temellerinin; Pamukkale’de halkın kazanılarak sürece dahil edilebilmesi ve bölgede sürdürülebilirliğin yakalanabilmesi için hangi çerçevede oluşturulması gerektiği araştırılmıştır. Halka eğitim vererek bilgi, beceri ve bilinç düzeyini yükseltmek ve halkı turizm sürecini yönetebilecek bilgi düzeyine getirmek temel amaçtır. Verilmesi öngörülen eğitimler bilinç, beceri ve katılım eğitimleridir. Bu eğitimler sonucunda halk kazandığı beceri ve kabiliyetlerle bölgenin turizm potansiyellerini daha etkin kullanabileceklerdir.

- **nitelikli iş gücünün yetiştirilmesi**
- **istihdam arttırılması / yeni işletmeler kurulması için teşvik**
- **çok yönlü fayda**
- **farkındalık yaratılması**
- **kümelenme, işletmelerin birleşmesi,**
- **faaliyetlerde canlanma, çeşitlilik ve verimliliğin arttırılması**

Halkın çeşitli uzmanlık alanlarında alacağı eğitimler tek başına turizm potansiyeli yaratmak için yeterli değildir, çünkü bölge halkının eğitiminin artması turistin bölgeye daha fazla gelmesi için

doğrudan bir neden oluşturmaz. Bölgeye turistin gelmesi, turist ile bölge halkının etkileşime girmesi, aynı anda gerçekleşmesi gereken bir süreçtir. Pamukkale’de halkın aldığı eğitimi ve kazandığı becerileri mali kazanca dönüştürebilmesi için bölge de turist çekim unsuru olan ve aynı zamanda bölge halkı ile turisti bir araya getirebilen bir çekim gücü gerekmektedir. Bu şekilde Pamukkale’ye daha önce gelen insanların tekrar gelmesi için bir neden oluşacaktır ve halkın gözünde Pamukkale imaj tazeleyecektir.

Bölge halkı turistle iletişim girerek sosyal ve ekonomik etkileşim içerisinde bulunacak, turizmin bölgede yaşatılması bu şekilde sağlanmış olacak ve böylelikle zamanla Pamukkale Kasabası’nın turizmden aldığı pay artacaktır. Kasaba’nın turizmden aldığı payın artmasıyla halkın geliri artacaktır. Katılımcı yönetim sisteminin oluşturulmasıyla denetimin ve sürekliliğin sağlanması öngörülmektedir. Özellikle Denizli ve etki alanı içerisinde çok önemli kültürel ve doğal değerler mevcuttur bu değerlerin bölgedeki yoğun insan sirkülasyonu ile buluşturulması hem bölge halkı için hem de Denizli halkı için canlandırıcı etkide bulunacaktır. Kentin bu çalışmada bahsedilen sorunlarını aşabilmesi için kentsel canlandırma çalışmalarına ve dolayısıyla dönüşüm çalışmalarına ihtiyacı olduğu bilinmektedir. Bu dönüşüm esnasında bölge potansiyellerinin ve alanın kendi potansiyellerinin ortak potada eritilmesi gerekmektedir.

3.1. DÖNÜŞÜMÜN NİTELİĞİ

Pamukkale Kasabası geçmişten bu yana turizm ile ilgili ve kazancını ağırlıklı olarak bu sektörden sağlayan bir kasaba olmuştur. Halk kazancını turizmden sağlamak istediğini net olarak ortaya koymakta ve bölgede bu konu ile ilgili yapılacak her türlü eğitim ve çalışmaya sıcak bakmaktadır.¹¹ Kasabanın sosyo-ekonomik ilerlemesi ve yaşam kalitesi pozitif yöne çekilirken; turizm sektörü gelişmeye müsait koşullar altındadır. Öncelikli hedef grubu olması gereken işsiz kadın ve genç nüfusun üretim sürecine katılabilmesi için bilgi-beceri düzeyinin ve turizme hizmet veren birimlerinden aldığı payın artırılması gerekmektedir.

Alana çekilecek iştirakçilerle ve eğitim alan katılımcıların teşvik edilmesiyle aktif hale getirilmesi; böylece yerel kaynakların yerinde ve etkin kullanımının sağlanması, yerel potansiyelin harekete geçirilmesi suretiyle bölgesel gelişmenin hızlandırılması öngörülmektedir. Proje ile yöreye çekilen yatırımcılar ve yerel halk ile kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarını bir araya getirerek, aralarındaki işbirliğini artıracak, yenilikçilikle bütünleştirilmiş girişimci bir platform oluşturarak projenin sürdürülebilirliği sağlanacaktır.

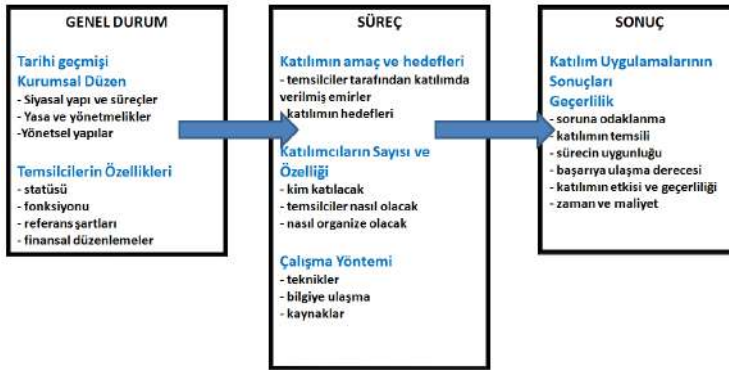
¹¹ A.G.Mülakat

3.2. BÖLGE POTANSİYELLERİNİN KULLANIMI

Travertenler ve antik kent, bölgenin sahip olduğu tek potansiyel olmamalıdır. Pamukkale Kasabası'nın kültürü ve bu kültürün yansımaları gezilip, görülebilecek ve pazarlanabilecek formda yeniden biçimlendirilmelidir. Bu potansiyellerin hepsinin bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilerek bölgenin kendi potansiyelleri kullanılarak kalkınma gerçekleştirilmelidir. Oluşturulacak bir kentsel gelişim projesinin bölgede sürdürülebilirliği sağlaması ve yerel halkı kazanabilmesi için temel faaliyetlerin bölge potansiyelleri kullanılarak ve aynı zamanda doğal çevrenin korunması sağlanarak gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Pamukkale Kasabası Halkı'nın %51'i çevre korumanın yetersiz ve düşük düzeyde olduğunu ve %24'ü çevre korumanın yeterli düzeyde olduğunu düşünmektedir.¹² Özellikle günümüzde turizm niteliği taşıyan bölgelerin "yık-yap" modeline maruz kaldığı düşünülürse, bölgenin böyle bir model ile karşılaşmasının olası olduğu görülmektedir. Bölgenin yıkılıp yeniden yapılması yerine mevcut değerleri ve bölge insanını kullanarak bir kalkınma ve dönüşüm gerçekleştirilmelidir.

3.3. HALKIN KATILIMI

Dönüşüm projeleri içerisinde halkın doğrudan karar ve uygulama süreci içerisinde olması ve kendi iradesini bölgenin geleceğinde etkin kılabilmesi için katılımcı yönetim sistem içerisinde mutlaka olması gereken bir olgudur. Projenin sonunda etkinliği, dayanışmayı, denetimi sağlamak ve proje süresinin bitiminden sonra da sürdürülebilirlik adına katılımcılık kurgulanmalıdır. Yöre halkı kent yaşamında aktif olarak yer alamadığından katılım yöntem olarak gereklidir. Pamukkale Kasabası'nda halk %64,3 oranında Pamukkale'nin yönetiminin yeniden düzenlenmesi gerektiğini düşünmektedir.¹³

Şekil 3. Halkın Yönetime Katılımının Dönüşümü (SMİTH, 1984:253)

¹² A.G.Anket çalışması

¹³ A.G.Anket çalışması

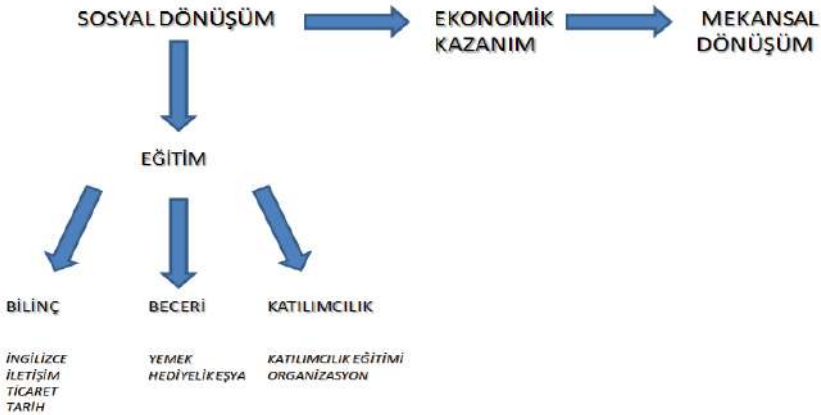
Katılımcı yönetim anlayışı, halkın kent yaşamında hem sosyal olarak, hem de yönetimde kazandıkları yeteneklerle ticari yaşamda aktif olmasını sağlayacaktır. Şekil 4'de halkın yönetime katılımının dönüşümü gösterilmektedir. Yörede katılım yöntemi ile "Proje Konseyi" oluşturulmalıdır. Konsey tüzüğü, katılım yöntemiyle oluşturulmalı, iştirakçilerin kabulleri, varsa üretilecek ürünlerin kalite kontrolleri ve denetleme haklarına sahip olmalıdır. Bölgenin potansiyellerini bu potansiyellere uygun iştirakçilerle alana çekmek kurulacak konseyin hedefleri içerisinde olmalıdır. Denizli Valiliği, Pamukkale Belediye Başkanlığı, Sivil toplum kuruluşları, Üniversiteler, İştirakçi Firmalar ve Kasaba Halkından oluşan temsilciler konseyi oluşturmalıdır.

Özellikle odak gruplar ile halk oturumları ve forumlar bölgede yaşayan halkın tartışma kültürünü kazanması ve ortak hareket edebilme kabiliyetini artırması açısından önemlidir. Bu durumun önceliği dikkate alınarak halkın yönetime katılım biçimleri önerilen katılım biçimlerinden yararlanılarak oluşturulabilir: Vatandaş komiteleri, halk oturumları ve forumlar, anketler, odak gruplar, vatandaş panelleri, delphi tekniği ve nominal grup tekniği. (TORLAK, 2007:20)

3.4. DÖNÜŞÜM SÜRECİ

Bölgede hedeflenen dönüşüm, sosyal alanda yapılan atılımlar, verilen eğitimler ile bunların ekonomik getirisi ve bu ekonomik getirilerin beraberinde getireceği mekansal dönüşüm ile gerçekleştirilmelidir. Şekil 3'de bu dönüşüm şematik olarak gösterilmektedir.

Eğitim faaliyetlerinden gönüllük esasına göre herkes yararlanabilmelidir. Ancak, kadınlar, gençler, engelliler, işsizler, yoksullar gibi gruplara, toplumsal adalet sağlamak adına pozitif ayrımcılık uygulanmalı; eğitimler ağırlıklı olarak bu gruplara verilmelidir.

Şekil 4. Pamukkale Kasabası için Dönüşüm Diyagramı

4. SONUÇ

Hedef grupların ve yararlanıcıların proje sonundaki kazanımları Sosyal, Ekonomik ve Mekansal Gelişim başlıkları altında aşağıda açıklanmıştır:

Sosyal Gelişim: Bölge halkı aldığı eğitimlerle İngilizce bilen, iletişim gücü yüksek, ticari bilgi sahibi ve bölgenin tarihi ile kültürünü bilen/sahip çıkan bireyler haline dönüşeceklerdir. Bireysel gelişimin sağlayacağı sosyal gelişimin yanında kazandıkları beceriler ile toplumdaki ve aile içindeki statüleri değerlendirilecektir.

"Katılımcı Yönetim Modeli" yöre halkının ve proje iştirakçilerinin denetim ve dayanışma mekanizmalarından faydalanmalarının önünü açacaktır. Projenin bitiminden sonra da yörede problem çözmeye yönelik oluşturulan katılımcı bir denetim mekanizması; yöre halkının yönetime bakış açısını şeffaflık, hesap verebilirlik ve denetlenebilirlik olarak değiştirecektir.

Ekonomik Gelişim: Kasaba'da sektöre yönelik faaliyet gösteren işletmeler nitelikli işgücü ihtiyacını kent dışından karşılamak yerine, proje kapsamında eğitim alan katılımcıları tercih edecektir. Katılımcılar, bireysel ya da birlikler kurarak iş kurabilecektir. Kendi işini kurmak isteyenlere de mekansal ve bürokratik destek sağlanacaktır. Proje sonunda yerel halkın yaşam kalitesi yükselecektir. Kurulan işyerleri ve öğrenilen bilgi becerilerin kullanılması bölgeyi ziyaret edenlerin yeniden bölgeye gelmesini sağlayacak aynı zamanda gelen ziyaretçilerin bölgede geçirdiği zamanı uzatacaktır. Böylelikle bölgede harcanan para artarak doğrudan halkın kazanımına dönüşecektir.

Mekansal Gelişim: Mekansal gelişim "doğrudan" hedeflenen bir kazanım değil sosyal ve ekonomik kazanımların sonucunda süreç içerisinde zamanla oluşması beklenen bir eğilimdir ve yönlendirilecektir. Halk kazandığı sosyal deneyimler ve becerileri ekonomik olarak kalkınmaya dönüştürdüğü zaman hem mekansal dönüşümü sağlayacak estetik ve bakış açısına sahip olacak, hem de bu özelliklerini gerçekleştirebilecek maddi güce kavuşmuş olacaktır. Mekansal dönüşüm zamanla gerçekleştikçe Kasaba daha fazla gezilip görülmeye değer bir yer haline gelecek ve bu şekilde sosyal ve ekonomik kazanımlar yeniden şekillenerek zaman içerisinde gelişim sürecinin sürekliliği oluşacaktır.

KAYNAKLAR

- Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE), Güz 2009, Sayı 23, KÜRESELLEŞME, NEO-LİBERALİZM VE REFAH DEVLETİ İLİŞKİSİ ÜZERİNE Fusun KÖKALAN ÇİMRİN
- Penpecioglu, M. (yayına hazırlanıyor) Kapitalist Kentleşme Dinamiklerinin Türkiye'deki Son 10 Yılı: Yapılı Çevre Üretimi, Devlet ve Büyük Ölçekli Kentsel Projeler, Birikim, Ekim 2011.
- Keleş, R. Kentleşme Politikası; 10.Baskı; s.445, Aralık 2007
- Smith, L.(1984).Public Participation in Policy Making, Geoforum, Vol:15, No:2, s.253-259'dan
- Cooper, L.-Eliot J., Public Participation and Social Acceptability in the Philippine EIA Process, Journal of Environmental Assessment Policy and Management, Vol:2, No3.
- Torlak,S.E; Ege, M. Özel Çevre Koruma Bölgelerinin Yönetimi; Pamukkale Özel Çevre Koruma Bölgesi, Ankara 2007 s.20
- Lethonen, M. (2004) The Environmental-Social Interface of Sustainable Development: Capabilities, Social Capital Institutions, Ecological Economics(www.elsevier.com/locate/ecocon).
- Mengi,A.K. - Algan, N.(2003). Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme, AB ve Türkiye Örneği, Siyasal Kitabevi.Ankara.
- PAÜ, İ.İ.B.F, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetim Bölümü 60 lisans ve lisansüstü öğrenci ile Kentleşme ve Konut Politikaları dersi kapsamında Mayıs 2010 tarihinde gerçekleştirilen alan araştırmasında % 10 örneklem büyüklüğü (228 kişi) ile yürütülen anketlerden elde edilen veriler
- Richardson, T. (1998). Paralel Public Participation: An answer to Inertia in Decision-Making, Environment Impact Assessment Review, no:18.,
- Subaşı, B. (2004) “İstanbul Ticaret Odası Etüt ve Araştırma Şubesi Yayla Turizmi Sektör Profili”
- S. Evinç Torlak, G. Gülhan tarafından Pamukkale Belediye Başkanı Osman Akkulak ile yapılan mülakat, 16.02.2011, 14:00;
- Torlak, S.E.(2004) Yerel Gündem 21: Yerel İnsiyatiflerin Kentsel Ekonomik Kalkınmadaki Yeri, Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu, Cilt: 2.
- World Bank (2001). Turkey Forestry Sector Review, Newyork; Güneş, Y.Coşkun, A., Legal Structure of Public Participation In Environmental Issues In Turkey, Journal of Environmental Assessment Policy and Management, Vol:7, No:3

NEOLİBERAL POLİTİKALARIN YARATTIĞI UZLAŞMA-ÇATIŞMA EKSENİNDE PLANLAMA: BURSA CARGILL ÖRNEĞİ

Araş. Gör. Dr. **Neriman Yörür**

Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Öğr. Gör. Dr. **Levent Ünverdi**

Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Araş. Gör. Dr. **Ayşegül Altınörs Çırak**

Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

1. GİRİŞ

1929 dünya ekonomik bunalımı sonrasında korumacı politikalarla ülkelerin kendi içinde değerlendirilen sermaye, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde daralan dış ticaret hacmi ve sermaye birikiminin varmış olduğu düzey bu tarihten sonra kapalı ekonomik yapının yıkılmasını ve sermayenin uluslararası ölçekte yeniden örgütlenmesini gerektirmiştir. Bu amaçla Bretton Woods sistemi ve kurumları (IMF) ile doların uluslararası dolaşımı sağlanırken, sistemi genişletmek amacıyla azgelişmiş ülkelere yapılan yardım ve verilen krediler, sermayenin "uluslararası" bir nitelik kazanmasını sağlamıştır. Diğer yandan bu yeni düzenin en belirgin özelliği olan üretken sermayenin uluslararasılaşması beraberinde geliştirilen ulusal kalkınma politikalarının azgelişmiş ülkelerde modernleştirici bir rol üstlenmesini sağlamıştır. Uluslararası ölçekte sermayenin yeniden örgütlenmesi yönündeki bu yapılanmaların İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye’de yansımalarını bulması uzun sürmemiştir. 1940’lı yılların sonundan itibaren sermayeyi yeniden örgütleyen uluslararası kurumlara katılım ve değişen siyasal yapı, ülkenin İkinci Dünya Savaşına kadar dış ilişkilerde ve ekonomik politikalarda sağlamış olduğu görece özerk ve bağımsız yapıdan çıkıp dünya ekonomik sistemi içerisinde belirlenmiş işbölümünün koşullarına uyan bir ülke durumuna gelmesini sağlamıştır. Bu politikaların uzantısı olarak tarım sektörünün pazar ekonomisine geçmesine yönelik olarak uygulanan tarımda mekanizasyon ve fiyat destek politikaları ile yeni sermaye birikim modelinin kentsel alanlara biçtiği yeni rol kentlerin mekânsal gelişimine büyük bir ivme kazandırmıştır.

Bu süreç içerisinde özellikle büyük kent çeperlerinde görülen kontrolsüz gelişmeler, tarımsal alanların amaç dışı kullanılmasına yönelik politikalarında günümüze kadar uzanan izlerinin temelini atmıştır. 1980 sonrası dönemde, sermayenin ulusal kapitalizmlerin eklemlediği uluslararası bir sistemden çıkarak dünya üzerindeki her ülkeyi potansiyel üretim ve pazar alanı olarak gören ve sermayenin hareketliliğine engel tanımayan “küresel” bir biçim alması, tarımsal alanlar üzerindeki baskıların niteliğini ve biçimi değiştirmiştir. Türkiye’de de 1980 sonrası dönemde uygulamaya konan neoliberal politikaların hayata geçirilebilmesi ve gerekli mekânsal dönüşümlerin sağlanabilmesi için bir dizi strateji geliştirilmiştir. Özellikle metropoliten alanların uluslararası sermaye açısından önemli çıkış noktaları olarak yeniden örgütlenmesi için ihracata dayalı sanayileşme politikalarına uygun bölgelerde yerel potansiyelleri harekete geçirecek teşviklerle bu alanların birer ihracat noktası haline gelmesini amaçlayan **desantralizasyon** politikaları, bu alanlardaki yatırımların hayata geçirilmesine yönelik olarak tüm süreçleri **basitleştirme** ve yeniden kapitalistleşme olarak tanımlayabileceğimiz **deregülasyon- kuralsızlaştırma** politikaları bu stratejilerin en önemlileri olmuştur. Özellikle kültürel ve çevresel değerleri korumaya ilişkin mekânsal düzenlemeler ve standartlar, sermaye birikimini engelleyen problemler olarak ele alınmış ve sermayenin önündeki bu engeller olabildiğince gevşetilmeye çalışılmıştır

Bu bildiri, BURSA-Cargill örneği üzerinden tarım topraklarının amaç dışı kullanılmasına yönelik neoliberal politikaların hayata geçirilmesinde basitleştirme ve de-regülasyon stratejilerinin ne şekilde uygulandığını ortaya koymaktadır.

2. TÜRKİYE’DE KIRSAL ALANLARA VE TARIM SEKTÖRÜNE YÖNELİK UYGULANAN NEOLİBERAL POLİTİKALAR

Türkiye, 1980 sonrası uygulanan neoliberal politikalar çerçevesinde ekonomisini dış dinamiklere (*Avrupa Birliği, Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu gibi kuruluşlar*) bağlı olarak oluşturmaya başlamıştır. Bu çerçevede devletin kırsal alanlara ve tarım sektörüne yönelik korumacı ve destekleyici politikaları terk edilmiş, kısa bir dönem siyasal erkin popülist politikaları ile tarımsal destekler arttırılsa da yürürlüğe konan Dünya Ticaret Örgütü (WTO) Anlaşması ile tarım piyasalarındaki devlet müdahalesi en az seviyeye indirilmiştir. AB ile üyelik müzakereleri çerçevesinde tarımsal yapıların Avrupa Birliği (AB) tarımsal yapı ve politikaları ile uyumlu hale getirilmesi amacıyla yapılan düzenlemeler tarımsal üretim ve gıda sanayisinde uluslararası sermayenin rolünü arttırmıştır. Cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte tarımsal altyapı ve tarıma dayalı

temel sanayi kuruluşları, özellikle tarımda girdi üreten, kredi sağlayan, fiyat düzenleyen kuruluşlar, yasal düzenlemelerle dünya ve Türkiye koşullarında ve neo-liberal politikalar bağlamında, Avrupa Birliği'ne üye olabilme çabaları karşısında ve Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu ile yapılan niyet mektupları ile verilen taahhütlerle kapatılmışlar, işlev değiştirmişler veya özelleştirilmişlerdir. Tüm bu süreç içerisinde, yapılan düzenlemelerin ve yapılan anlaşmaların hayata geçirilmesi ve sermaye birkiminin artırılması amacıyla sıkça yapılan yasal ve yönetsel değişiklikler, neoliberal politikaların uygulanması aşamasında karşılaşılan problemlerin aşılması için bir araç olarak kullanılmıştır.

Bu çerçevede kamu mülkiyetindeki arazilerin planlanma yetkilerine, hazineye ait tarım arazilerinin satış koşullarına, verimli tarım arazilerinin amaç dışı kullanımına, köy sınırları içindeki arazilerin yabancılara satışının mümkün kılınmasına, orman ve mera alanlarının azaltılmasına, verimli tarım arazileri, yayla ve mera alanlarındaki yapılaşmalara af getirilmesine dair birçok yasal düzenleme yapılmıştır. Böylece tarım alanlarının yapılaşmaya açılmasının önündeki bürokratik engeller ve kısıtlılıklar ortadan kaldırılırken, özellikle yabancı sermaye odaklı yatırımlarının mevcut planlama süreçlerinin dışına çıkarılması amacıyla bazı alanlara özel statüler kazandırılmıştır.

Tablo 1. Neoliberal Politikalar Çerçevesinde Tarım Alanlarının Yapılaşmaya Açılmasına Olanak Sağlayan Yasal Düzenlemeler

TARİH	KANUN	KANUNLA GETİRİLEN DÜZENLEMELER
26.08.1998	Tarım Alanlarının Tarım Dışı Gaye İle Kullanılmasına Dair Yönetmelik	yabancı sermaye ile desteklenen ihracat ağırlıklı ileri teknoloji yatırımları” ifadesi ile yerli sermaye ile desteklenen ileri teknoloji yatırımlarını dışlayan madde ile fiilen, çok uluslu şirketlerin I., II. sınıf tarım arazileri üzerinde yatırım yapmaları sağlanmıştır.
09.01.2002	4737 sayılı Endüstri Bölgeleri Kanunu	Genel bir planlama anlayışına ve plan hiyerarşisine bağlı olmadan ülke ekonomisinin gelişmesi ve teknoloji transferini sağlamak, üretim ve istihdamı artırmak, yatırımları teşvik etmek ve yabancı sermaye girişini arttırmak amacıyla özel statülü bölgelerin kurulmasına olanak sağlanmıştır.
13.06.2003	Tarım Arazilerinin	Tarım alanlarının tarım dışı amaçla kullanımına olanak

	Korunmasına ve Kullanılmasına Dair Yönetmelik	tanıyan özel koşullar getirilmiştir.
03.07.2003	442 sayılı Köy Kanunu'nun 87. Maddesinin kaldırılmasına yönelik düzenleme	Yabancılara, köylerde istedikleri yerde ve istedikleri miktarda toprak edinme hakkı verilmiştir.
19.07.2005	5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu	Tarım alanları üzerindeki yapılaşmaya af getirilmiştir.
23.11.2006	5557 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	Gerekli izinler alınmadan tarım dışı amaçlı kullanıma açılmış bulunan arazilerin istenilen amaçla kullanımı için olanak sağlanmıştır.
26.03.2008	5751 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu ile Mera Kanunu'nda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	Gerekli izinler alınmadan tarım dışı amaçla kullanıma açılan arazilerin, "Tarımsal bütünlüğü bozması" halinde, "istenilen amaç" ile kullanımına olanak sağlanmıştır.

Tablo 1 'de açıkça izlendiği gibi, 1990 sonrası dönemde yapısal uyum programında yapılan değişikliklerle sermaye hareketlerinin serbest kalmasına olanak tanıyan finansal serbestleşme, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını artırırken, yasal düzenlemeler bu yatırımların önünü açacak bürokratik basitleştirmeleri sağlamış, aynı zamanda da ülkesel ölçekte var olan mekânsal planlama sisteminin zorunlu kıldığı koşulları ortadan kaldırma (kualsızlaştırma) yönünde zemin hazırlamıştır.

1. NEO-LİBERAL POLİTİKALARA İLİŞKİN UYGULAMALARIN BİR UZANTISI OLARAK BURSA-CARGILL ÖRNEĞİ

Şekil 1. Cargill Tesisinin Konumu

bölgelerinden birisi olan ve İstanbul'un da etkileşim alanı içerisinde yer alan Bursa kentinin Orhangazi ilçesinde, Iznik Gölü yakınlarında yer alan 212 ha.'lık bir alanda nişasta üretim tesisi yapmak için 1997 yılında başvuruda bulunmuştur (Şekil 1). Bu karar başlangıçta alanın ulaşım olanaklarına yakınlığı ve üretim tesisinin gereksinim duyduğu su miktarını karşılayabilecek nitelikte olması açısından uygun bir yer seçimi olarak görülse de, alanın 1. derece tarım alanı olması ve yatırım süreci içerisinde yaşanan hukuksal ve mekansal planlama kararlarına ilişkin gelişmeler, söz konusu yatırımın basitleştirme ve deregülasyon stratejilerini uygulayan devlet mekanı yaklaşımlarının açıkça izlendiği özel bir örnek olmasını nedenlemiştir (Şekil2).

Türkiye'de 1980'den itibaren uygulamaya konan neoliberal politikaların hayata geçirilmesi ve 1990 sonrası finansal serbestleşmenin sağlanmasının ardından doğrudan dış yatırımlar hız kazanmış, metropol kentler, özellikle de İstanbul çevresinde önemli girişimler yer almıştır. Amerika kökenli bir firma olan Cargill Tarımsal Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi'de bu dönemde Türkiye'de yatırım kararı alan firmalardan birisidir. Firma, Türkiye'nin en gelişmiş sanayi

Cargill'in yatırım süreci içerisinde belkide firmanın yasallık kazanmasının önündeki en büyük engel mekansal planlama kararlarının aşılması olmuştur. Bunun en temel nedeni, mekansal planlama kararlarının yasallaşmasına olanak sağlamaya yönelik olarak yapılan yasal düzenlemelerin hukuksal süreçler izlenerek sürekli iptal edilmesidir. Bir başka ifadeyle, 1980 sonrası uygulanan iktisat politikalarının hayata geçirilmesi sürecinde izlenen basitleştirme ve deregülasyon stratejilerinin farklı uzlaşma alanları yaratmasının yanında bir çok çatışma alanı da oluşturması ve bu çatışma ve uzlaşma alanlarının mekansal planlama kararları üzerinden karşı karşıya gelmesidir.

Cargill yatırımı süreçsel olarak incelendiğinde, yaklaşık 13 yıla yayılan yasal düzenlemeler, mekansal planlama kararları ve yargı

Şekil 2. 1/25000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı'nda Tarım Toprakları Üzerinde Yer Seçmiş Olan Cargill Yatırımı

süreçlerini içeren oldukça karmaşık bir dönemle karşılaşmaktadır. Bu süreçte devlet ve yabancı yatırımcı arasındaki uzlaşmayı devlet mekanı stratejilerini uygulamak üzere izlenen basitleştirme politikası ve benimsediği düzenleyici/kolaylaştırıcı rol temelinde ortaya koyduğu yasallaştırma stratejilerinden okumak mümkündür. Cargill için ortaya konan her bir yasal düzenleme yatırımın yaşama geçmesi için mekansal planlama kararlarına da yansıtılmak zorundadır. Yatırımın gerçekleşmesine izin veren yasalar ve onları dayanak alan mekansal planlama kararlarına yerel sivil toplum güçlerinden gelen itirazlar; yerelin, yok sayıldığı bu uzlaşma karşında kendi değerlerini savunma çabasından doğan bir çatışmayı yaratmaktadır. Yerel sivil inisiyatif, yatırımın vücut bulmasını sağlayan mekansal planlama kararlarına karşı yargı süreci başlatmaktadır. Bu noktada planlama alanının devlet mekanı stratejileri çerçevesinde oluşan uzlaşma ve çatışma eksenlerindeki önemli rolü ortaya çıkmaktadır. Çünkü; uzlaşma ekseninin yasallaştırma sürecinde gereksinim duyduğu planlama alanı, aynı zamanda yerelin de savunma mekanizmasını oluşturan alana dönüşmektedir. Bu kez çatışma ekseninin açtığı yargı yolunda, uzlaşma ekseninde esasları hiç

sayılarak araçsallaştırılan ve basitleştirilen planlama sürecine itiraz edilmekte ve savunmanın temel dayanağını planlama ilke ve esasları oluşturmaktadır (Şekil 3).

Şekil 3. 1/25000 Ölçekli Planda 1. Derece Tarım Alanından Endüstri Bölgesine Dönüştürülmüş Arazi Kullanım Kararı

Cargill'in neoliberal yönetim sürecinde yerel sivil inisiyatif dışarıda bırakan ve kararı devlet-piyasa uzlaşma ekseninde verilen bu yatırım sürecinin sonuç olarak hükümet ve yerel sivil inisiyatif arasında önemli bir çatışma yarattığı görülmektedir. Bu yabancı sermaye yatırımı, uzlaşma alanın devlet mekanı stratejilerini çalıştırmak üzere üç aşamalı olarak ortaya koyduğu üç yasallaştırma stratejisi ve bu stratejilere karşı geliştirilen tepkiler temelinde okunması mümkündür. Soyut bir bakışla bu süreç üç aşamalı olarak; uzlaşma alanının ortaya koyduğu yasallaştırma stratejileri, onların izdüşümü mekansal planlama çalışmaları ve bu mekansal planlama çalışmalarına karşı açılan davalar biçiminde gelişmiştir. Hükümet-piyasa uzlaşma alanın ortaya koyduğu bu üç stratejik adım çerçevesinde gelişen süreçler izleyen bölümde; yasal düzenlemeler, mekansal planlama kararları ve yargı süreçleri alt başlıkları altında özetle açıklanarak tartışılacaktır.

1. Strateji-Başbakanlık Yüksek Planlama Kurulu Kararı

Yasal Düzenleme:

Cargill nişasta üretim tesisinin yatırım sürecindeki ilk düzenleme Başbakanlık Yüksek Planlama Kurulu'nun 09.12.1997 tarihinde aldığı kararla tesisin kurulmasına izin

verilmesidir. Başbakanlık Yüksek Planlama Kurulu gibi devletin önemli ve temel politikalarının belirlendiği bir Kurulda, münferit bir sanayi parseli için karar alınması, Merkezi yönetimin yürütme yetkisini Cargill'in yasallaşması yönünde çalıştığını göstermektedir.

Mekânsal Planlama Kararları:

Yüksek Planlama Kurulu'nun 09.12.1997 tarihli kararı üzerine, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'nca 14.08.1998 tarihinde üst ölçekli planlarda tarımsal niteliği korunacak alan olarak tanımlanan bölgede yer alan üretim tesisinin yasallaştırılması amacıyla 1990 tarihinde onanan 1/25.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı'nın Plan Notlarının 5.4.12.2. No'lu Maddesinde bir değişiklik yapılmıştır. Bu üst ölçekli plan değişikliğinin ardından, Bursa Valiliği İl İdare Kurulu'nun kararıyla 08.05.1998 tarihinde Bursa Valiliği'nce Orhangazi İlçesi Gemiç ve Gürlü Köyleri 1310, 1318 ve 31 parseli kapsayan 1/1000 Ölçekli Mevzi İmar Planı onaylanmış ve bu plan doğrultusunda alanda nişasta fabrikası kurulması için 17.06.1998 tarihinde de inşaat ruhsatı verilmiştir. Böylelikle; 1/100000 ve 1/25000 ölçekli planlarda tarımsal niteliği korunacak alan olan alanda, parçalı bir yaklaşımla yalnızca 1/25000'lik planda parsel ölçeğinde bir değişiklik yapılarak, tarımsal amaçlı olmayan bir sanayi kullanımının yer seçmesine olanak sağlanmıştır.

Yargı Süreci:

Cargill'in ilgili üst ölçekli planlarda tarımsal niteliği korunacak alan olarak belirlenen 1. sınıf tarım arazisi niteliğindeki bir bölgede yer seçmesini yasallaştırmaya çalışan süreç, yerel insiyatifi temsilen TMMOB'a bağlı meslek odaları ve sivil toplum örgütlerince yargı yoluyla engellenmeye çalışılmıştır. Bursa Şehir Plancıları Odası başta olmak üzere, Bursa Barosu, diğer meslek odaları ve sivil toplum örgütleri tarafından 1/25000 ölçekli İznik Gölü ve Çevresi Çevre Düzeni Planı değişikliğinin iptali için Danıştay Altıncı Dairesi'ne ve 1/1000 Ölçekli Mevzi İmar Planı ve bunu dayanak alarak verilen inşaat ruhsatının iptali için de Bursa 2. İdare Mahkemesine davalar açılmıştır. Bu süreçte ayrı davalar açılmasının sebebi Türkiye yasal sistemine göre üst ölçekli planlara ilişkin davaların üst kademe mahkemelere açılmasıdır.

Danıştay Altıncı Dairesi dava sonucunda plan değişikliğini; “Bursa ilinin giriş kapısı konumunda bulunan Orhangazi çevresinde özel mahsul alanlarının bulunması dolayısıyla **yeni sanayi bölgesi oluşturulmayacaktır**” hükmünü getiren **üst ölçekli** 1/100000 ölçekli Bursa 2020 Yılı Çevre Düzeni Planının plan notlarının 4.1.3.4. maddesi ve “hiçbir ölçekte bu plan kararlarına aykırı imar planı değişikliği, revizyonu, ilavesi ve mevzi imar planının gerçekleştirilemeyeceğini” ifade eden 5.4 maddesini temele alarak, 1/100000 ölçekli planın hükümlerine aykırı olması ve ana kullanım kararlarını bozucu niteliği dolayısıyla 26.11.2002 tarihinde iptal etmiştir.

Bursa 2. İdare Mahkemesi ise; 1/1000 ölçekli mevzi planın ve inşaat ruhsatının iptaline ilişkin olarak açılan davada;

- 1. sınıf tarım arazisi içerisinde yer alan bir taşınmaz için; ülkenin ekonomik hayatıyla ilgili konularda üst ölçekli politikalar oluşturarak kararlar alan bir organ olan Başbakanlık Yüksek Planlama Kurulu’nca mevki ve parsel belirtilerek bir şirket adına “tarımsal kuruluş yeri” tesis edilmesinin ciddi bir planlama sorunu ve yetki gaspı olduğu,
- Bursa Valiliği’nce de 1/100000 ve 1/25000 ölçekli planlara aykırı olarak hazırlanan 1/1000 ölçekli mevzi imar planının onanarak ve buna dayalı ruhsat verilerek hatalı uygulamanın devam ettirildiği,
- Havzadan çekilecek yer altı suyunun Gölanyağı ve Karsak Dereleri’nde ciddi miktarlarda azalma yaratacağı,
- Başbakanlık Yüksek Planlama Kurulu’nun ve Bursa İl İdare Kurulu’nun kararlarının planlama ilkelerine ve Tarım Alanlarının Tarım Dışı Gaye ile Kullanılmasına Dair Yönetmelik hükümlerine aykırı olduğu,
- Koruma Kurulu’nun olumlu görüşünün olmadığı,
- Dava konusu değişik planın gerek hazırlanış sürecinde izlenen yol ve gerekse de içeriği açısından, planların kademeli birlikteliği esasına aykırı olduğu,
- Tesisin atık sularının ortamı olumsuz yönde etkileyeceği ve
- Danıştay 6. Dairesi 1/25000 ölçekli plan değişikliğini iptal ettiğinden dolayı Başbakanlık Yüksek Planlama kurulu kararı ile yapılan 1/1000 Ölçekli Mevzi Planın ve verilen inşaat ruhsatının hükmünün kalmadığı gerekçeleriyle 08.11.2004 tarihinde 1/1000 ölçekli mevzi planı ve inşaat ruhsatını iptal etmiştir.

Sonuç olarak uzlaşma ekseninin çabalarına rağmen, yargı Cargill’in etkinliğine izin vermemiş ve yerel direnişin başlattığı yargı süreçlerinin tümü Cargill A.Ş.’nin aleyhine sonuçlanmıştır.

23.07.2004 tarihinde Büyükşehir Belediyeleri Kanunu yürürlüğe girmiş ve Gemlik, Gemiç, Gürle, Karsak ve Yeni Gürle köyleri Bursa Büyükşehir Belediyesi sınırlarına dahil olmuştur. Bu beş köyün imar kararları da Gemlik Belediyesi'ne bağlanmıştır.

2. Strateji- Özel Endüstri Bölgesi İlanı

Yasal Düzenleme:

16.12.2004 tarihinde Endüstri Bölgeleri Yönetmeliği yürürlüğe girmiştir. Cargill şirketi yatırım alanının Özel Endüstri Bölgesi ilan edilmesi için 21.12.2004 tarihinde başvuruda bulunmuştur. Bu karar sonrasında Cargill için bulunan yeni çözüm; Bakanlar Kurulu kararıyla alanın Özel Endüstri Bölgesi olarak ilan edilmesi olmuştur. Bakanlar Kurulu; Endüstri Bölgesi Koordinasyon Kurulu kararını ve Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın işlemini dayanak göstererek, 05.05.2005 tarihinde Bursa Orhangazi, Gemiç ve Gürlü Köyü mevkiinde yer alan taşınmazları Özel Endüstri Bölgesi olarak ilan etmiş ve bu karar 05.07.2005 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bakanlar Kurulu'nun aldığı bu karara 4737 Sayılı Özel Endüstri Bölgeleri kanununa geçici ek madde olarak dahil edilen; “üzerinde kurulu sanayi tesisleri bulunan, arazi alanı 150.000 m²'den büyük, kurulduğu dönemde geçerli olan imar planları uyarınca gerekli izinleri alarak faaliyete geçmiş, mülkiyeti yatırımcılara ait alanların, mülk sahibi gerçek ya da tüzel kişilerin başvurusu ve Bakanlığın uygun görmesi üzerine, Kurulun değerlendirmesinin ardından Bakanlar Kurulu kararı ile özel endüstri bölgesi olarak ilan edilebileceği” ifadesi dayanak oluşturmuştur.

Mekânsal Planlama Kararları:

İlgili taşınmazın Özel Endüstri Bölgesi olarak ilan edilmesinin ardından, alan için 12.08.2005 tarihinde onaylanan 1/25000 ölçekli İznik Gölü Çevre Düzeni Planı Değişikliği, Çevre ve Orman Bakanlığı'na hazırlanmıştır. Bu süreçte mücavir alan sınırlarında da değişiklikler yapıldığı ve Orhangazi İlçesi sınırları içerisinde bulunan ve Orhangazi Belediyesi mücavir alanında yer alan taşınmazın, Büyükşehir Belediyeleri Yasası sonrası sınır değişikliğiyle Gemlik Belediyesi sınırına dahil edildiği ve böylelikle 1/1000 ölçekli mevzi planın bu kez Gemlik Belediyesi'nce onaylandığı anlaşılmaktadır. Bir başka ilçe sınırına dahil olan bir alanın, farklı bir ilçeye bağlı belediyenin mücavir alanında yer alması da olağandışı bir durumdur. Bu süreç sonunda 10.10.2005 tarihinde söz konusu alanın 1/1000 ölçekli mevzi planları Bursa Büyükşehir Belediye Meclisi tarafından onaylanmıştır. Planın kesinleşmesinin

ardından da 17.01.2006 tarihinde Gemlik Belediyesi tarafından Cargill Anonim Şirketi'ne yapı ruhsatı verilmiştir.

Yargı Süreçleri:

Yaşanan yeni gelişmeleri değerlendiren Şehir Plancıları Odası Bursa Şubesi ile diğer meslek odaları ve sivil toplum örgütleri yeniden yargı yoluna başvurmuştur. Bu kez;

- Bakanlar Kurulu'nca alanın üst ölçekli plan kararlarına aykırı bir biçimde Özel Endüstri Bölgesi ilan edilmesi kararına yönelik olarak Danıştay 10. Dairesine,
- Bakanlar Kurulu kararı üzerine Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından 1/25000 ölçekte yapılan plan değişikliğine yönelik olarak Danıştay 6. Dairesine ve
- Gemlik Belediyesi'nce hazırlanarak alana yapı ruhsatı verilmesini sağlayan 1/1000 ölçekli mevzi planın ve verilen ruhsatın iptaline ilişkin olarak da Bursa 3. İdare Mahkemesine davalar açılmıştır.

Danıştay 10. Dairesi, Danıştay 6. Dairesi ve Bursa 2. İdare Mahkemesi'nin alan için vermiş olduğu önceki kararları inceleyerek, 08.02.2006 tarihinde Bakanlar Kurulu'nun Özel Endüstri Bölgesi kararı için yürütmeyi durdurma kararı almıştır. Kararın gerekçesi olarak, söz konusu tesislerin kurulması için dayanak teşkil eden 1/25000 ölçekli İznik Gölü Çevre Düzeni Planı'nın Danıştay 6. Dairesi tarafından iptal edilmiş olması dolayısıyla Bakanlar Kurulu Kararının hukuken bir geçerliliğinin olmadığını belirtmiştir. Danıştay 6. Dairesi'ne açılan davanın sonucunda ise; yine önceki yargı süreçleri ve fiili durum değerlendirilerek Çevre ve Orman Bakanlığı'nca yapılan 2006 tarihli 1/25.000 ölçekli plan değişikliği hukuka aykırı bulunarak yürütmeyi durdurma kararı verilmiştir. Gemlik Belediyesi tarafından 15.02.2006 tarihinde yenileme ruhsatı, 20.02. 2006 tarihinde ise tesise yeni yapı, ilave ve tadilat ruhsatı verilmiştir. Cargill'le ilgili kanun değişikliği teklifi Bursa Milletvekili tarafından T.B.M.M. Başkanlığı'na 22.02.2006 tarihinde sunulmuştur. Gemlik Belediyesi tarafından 24.02.2006 tarihinde yeni yapı ilave ruhsatı verilmiştir. 29.05. 2006 tarihinde, 12.07.2005 tarihinde yapılan Büyükşehir Belediye Kanununda Değişiklik dolayısıyla Gemiç, Karsak ve Gürle köyleri İhtiyar Heyeti kararı alarak Bursa Büyükşehir Belediyesi sınırları dışına çıkma kararı almıştır. Büyükşehir Belediye Meclis kararı ile Gemiç Köyü Büyükşehir Sınırlarından 15.06.2006 tarihinde çıkarılarak Valiliğe bağlanmıştır. Ardından Bursa 3. İdare Mahkemesi de, yine 1/25.000 ölçekli planın hukuka aykırılığı gerekçesi ile 1/1000 ölçekli mevzi imar planının ve ona bağlı olarak verilen ruhsatın da yürütülmelerinin durdurulmasına 12.09.2006

tarihinde karar vermiştir. Böylelikle yargı sürecinin yeniden sona ermesiyle 13.09.2006'da işletmenin faaliyetinin durdurulması işlemi yürürlüğe konmuştur.

3. Strateji Toprak Koruma ve Arazi Kullanım Kanunu'nda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun

Yasal Düzenleme:

Kaybedilen yargı süreçlerinin ardından yeni bir strateji ortaya konularak, üçüncü bir yasal düzenleme gerçekleştirilmiştir. Bu araçsal yasa 5578 Sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu'nda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun olmuştur. Hatta kamuoyunda Cargill Yasası olarak da adlandırılan bu yasa ile gerekli izinler alınmaksızın tarım dışı amaçlı kullanıma açılmış bulunan ve tarımsal bütünlüğü bozmayan arazilerin istenilen amaçla kullanımına bazı şartlarla izin verilmesi için belirlenen son tarihin uzatılması sağlanmıştır. Böylece Bursa Valiliği İl Tarım Müdürlüğü'nün 20.02.2007 tarihli işlemi, bu yasanın 6. Maddesi ve 5403 Sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu'nun Geçici 3. Maddesini dayanak alarak işletmenin bulunduğu taşınmazın tarım dışı amaçla kullanılmasının önünü açmıştır.

Mekânsal Planlama Kararları:

Kamuoyunda Cargill Yasası olarak bilinen 5578 Sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu'nda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle Bursa Valiliği İl Tarım Müdürlüğü'nün 20.02.2007 tarihli işlemiyle işletmenin bulunduğu taşınmazın tarım dışı amaçla kullanılmasının önünü açmıştır. Bunun ardından yeni yasal düzenleme ile tarım dışı kullanılmasına izin verilen alan için 1/1000 ölçekli mevzi plan ilgili kurum ve kuruluşlardan görüş ve izinlerin alınmasıyla idarece onaylanmıştır.

Bu arada bir başka strateji olarak söz konusu taşınmazın yer aldığı bölgede sınır değişikliklerinin yapılması da devam etmiş ve alan bu kez de Gemlik Belediyesi mücavir alan sınırlarından çıkarılarak, sürecin tek elden ve hızlıca gerçekleştirilmesi için İl Özel İdaresi'ne bağlanmıştır.

Yargı Süreçleri:

Bu uygulamalarla eş zamanlı olarak yargı süreçleri de yeniden başlamıştır. Anayasa Mahkemesi 19.02.2007 tarihinde yürürlüğün durdurulması kararını almıştır. Böylelikle İl

Tarım Müdürlüğü'nün işlemi yasal olarak geçersiz kalmış ve meslek odaları, Şehir Plancıları Odası Bursa Şubesi ve sivil toplum örgütlerince İl Tarım Müdürlüğü'nün işleminin iptali için 3. İdare Mahkemesine açılan dava kazanılarak yeniden Cargill'in üretim tesisinin kapatılması gereği ortaya çıkmıştır. Ancak yasanın daha sonra Meclisten geçmesiyle birlikte yeniden 1/25000 ölçekli planda değişiklik yapılmış ve Bursa İl Genel Meclisi'nce 05.03.2009 tarihinde onaylanmıştır. Bunun ardından Cargill'e ruhsat verilmesi amacıyla hazırlanan 1/1000 ölçekli mevzi planların onaylanması da iktidar partisi dışındaki tüm siyasi partisi üyelerinin ret oyu vermesine karşın oy çokluğuyla kabul edilmiştir. Bursa İl Genel Meclisi'nin 07.07.2009 tarih ve 2009-240 sayılı kararıyla onaylanan ve 16.07.2009-16.08.2009 tarihleri arasında askıya çıkarılan ve söz konusu parsellerin birleştirilerek Orhangazi İlçesi Gemiç Köyü 1660 parsel üzerinde mısır işletme tesisi kurulmasına yönelik 1/1000 ölçekli imar planının iptali için bu kez yalnızca TMMOB Şehir Plancıları Odası Bursa Şubesi karşı dava açmış ve yürütmenin durdurulması isteminde bulunmuştur. Bu dava halen sürmektedir.

5. SONUÇ

Türkiye'de 1980 sonrasında etkin olan neo-liberal politikalar, devletin rolünü sermaye yatırımlarını kolaylaştırıcı bir unsur olarak tanımlamıştır. Bu tür bir rol yatırımların hayata geçmesi açısından hükümetler ile yatırımcılar arasında uzlaşma alanları oluştururken, yatırımların gerçekleştiği alanlarda yer alan yerel insiyatifle de çoğu zaman çatışma alanları yaratmıştır. Cargill'in Bursa Orhangazi ilçesinde gerçekleştirdiği yatırım da neo-liberal politikaların hayata geçmesinde uygulanan stratejilerin bir sonucu olarak yatırımcı-merkezi otorite ve yerel insiyatifin karşı karşıya geldiği uzlaşma ve çatışma alanları oluşturmuştur.

Bu çatışma ve uzlaşma ekseninde mekansal planlama kararları ise her iki alanında ihtiyaç duyduğu önemli bir araçsal rol üstlenmiştir. Bir başka ifadeyle uzlaşma ekseninin yasallaştırma sürecinde gereksinim duyduğu planlama alanı, aynı zamanda yerelin de savunma mekanizmasını oluşturan alana dönüşebilmiştir. Bu karşılıklı çekişmeye konu olan planlama kararları ise planlama sürecinin öngördüğü temel aşamalardan bağımsız gelişmiş ve bu gelişmeler planlamanın temel kavramlarından olan plan hiyerarşisi ve plan bütünlüğünü ortadan kaldırmıştır.

Bursa Cargill, 1980 sonrası ekonomik politikaların devlete biçtiği sermaye ile uzlaşmacı rol, planlama disiplininin öngördüğü kurallar çerçevesinde ve tüm aktörlerin yer aldığı bir zeminde

gerçekleşmediği için yatırımların yasallaşamamasının ve meşrulaşamamasının nedenlerini ortaya koyan iyi bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu örnek açık olarak, neoliberal politikaların desteklediği sermaye yatırımlarının hayata geçirilmesi sürecinde izlenen basitleştirme ve deregülasyon gibi stratejilerin mekansal planlama kararlarını dikkate almadan ve tüm aktörler arasında mutabakat sağlanmadan sağlıklı bir biçimde gerçekleşmesinin mümkün olmadığını göstermektedir.

KAYNAKLAR

- Balaban O, 2008 *Capital Accumulation, The State And The Production of Built Environment: The Case of Turkey* The Graduate School Of Natural And Applied Sciences Of Middle East Technical University In City And Regional Planning, Ankara
- Brenner N, 2004 *New State Spaces* (Oxford University Press: Oxford)
- Brenner N and Theodore N “Preface: From the ‘New Localism’ to the Spaces of Neoliberalism” Blackwell Publishers
- Dağdelen İ 2004 “Liberalizasyon”, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, Ankara Üniversitesi SBF Ankara, www.insanbilimleri.com
- Fuller C and Geddes M 2008, Urban Governance Under Neoliberalism: New Labour and the Restructuring of State-Space Editorial Board of *Antipode*.
- Harvey D, 1985 “The Urban Process Under Capitalism: A Framework For Analysis”, in *The Urbanization of Capital* Harvey D (The John Hopkins University Pres, Baltimore) pp 1–31
- Harvey D, 2005 *A Short History of Neoliberalism* (Oxford University Pres: Oxford)
- Jessop B, 2010 “The ‘return’ of the national state in the current crisis of the world market” *The Capital & Class* 34 (1) pp. 38–43 <http://cnc.sagepub.com/content/34/1/38>
- Jessop B 1990 *State Theory: Putting Capitalist States in their Place*. Cambridge: Polity Press
- Jones M (1999) *New Institutional Spaces*. London: Jessica Kingsley
- Minnery J 2007, “Stars and their Supporting Cast: State, Market and Community as Actors in Urban Governance” *Urban Policy and Research*, Vol. 25, No. 3, 325–345, September 2007 Routledge
- Pack J and Tickell A “Neoliberalizing Space” Blackwell Publishers
- Thynne I, 2000 The state and governance: issues and challenges in perspective, *International Review of Administrative Sciences*, 66 (2) pp. 227–24

XIV. OTURUM: PLANLAMA ve KATILIM

Oturum Başkanı: Yard. Doç. Dr. Ceyhan Yücel

SORU-CEVAP

Yrd. Doç. Dr. CEYHAN YÜCEL- Vaktimiz var bir miktar daha, ben salona dönmek istiyorum. Konuşmacılarımızın yaptığı sunuşlarla ilgili görüş ya da soru sormak isteyenler varsa onları alalım. Buyurun, soru soracak ya da konuşacak olan arkadaşlarımız isimlerini de belirtirse iyi olur.

NECATİ YONTAŞ- Adım Necati Yontaş, dördüncü sınıf öğrencisiyim Dokuz Eylül’de. Benim merak ettiğim Pamukkale’yle ilgili olan, Görkem Gülhan arkadaşımızın sunumundan. Yani disiplini tam olarak ne bilmiyorum da ulaşım ile ilgili bir sorunu vardır. Yani Pamukkale Kasabası Pamukkale’de çok yakınmış gibi gözüküyor fotoğraflarda, belki insanlar da öyle düşünüyor, ama yol onun içinden geçmediği için orayı sadece bir kapısını görürsünüz Pamukkale’ye hoş geldiniz diye. Başka da hiçbir şey görmezsiniz. Oradaki insanlar daha çok tarıma odaklı olduğu için yaklaşılmaz. Yani bu konuda araştırmalarında acaba planlama açısından düşünceleri nelerdir, onu merak ettim. Bir de Pamukkale kendi özünü aslında kaybetmiş bir yerdir. Yani artık kendi sıcak suyu çıkmaz, orası sanal durumdadır. Şu an aynı fotoğrafta gördüğümüz gibi bir yerdir. Yani Pamukkale’nin fotoğrafı o insanların girip çıktığı bir yer olmadığı için artık gezilip görülecek bir yer değil, bir fotoğraf olarak kalmıştır. Bununla ilgili çalışmalar var mı, onu soracaktım.

Öğr. Gör. GÖRKEM GÜLHAN- Teşekkür ediyorum. İlk öncelikle Pamukkale Kasabası’nda tarımın ve hayvancılığın azaldığını gözlemledik. Tabii turizm ilerliyor demek değil bu, turizmde de gerileme var. Biz Pamukkale’nin kalkınmasının, yani Pamukkale’nin turizmde yararlanmasının esas sebebinin turistlerin travertenlere giderken oradan geçmemesi olarak görmüyoruz. Zaten bir kasabanın kaderi de bu olmamalı. Yani oradan geçseler de turistler şu anda Pamukkale Kasabası’nda durup da bir restoran gitmek ya da konaklamak istemeyebilirlerdi. Geçmişteki gibi değil, deforme olmuş durumda. Bu yüzden zaten de biz Pamukkale Kasabası’nın sosyal kalkınmayla beraber turistleri tekrar çekebilecek yeni bir aktivite, yeni bir etkinliğe ihtiyacı olduğunu da düşünüyoruz. Böyle turistlerin gelmesi için tekrar bir nedene ihtiyaç var. İkincisi de Pamukkale gezilip görülebilecek bir yer olmaktan çıktı dediniz. Tabii bu göreceli bir kavram, bölgede Hierapolis gibi bir antik kent var, çok önemli. Aynı zamanda Leodikya çok gelişmekte. Leodikya’yı görenler artık Pamukkale’yi de görmeye geliyorlar. Yılda 2 milyon turist olduğu, geldiği bir yere gezilip görülemeyecek bir yer dememeliyiz bence. Eğer çeşitli sorunlar varsa bunların üstüne gitmeliyiz. Eğer siz kendiniz böyle bir düşünüş ivmesi gözlemliyorsanız da bunun sebeplerinin üstüne gitmeliyiz, ama gezilip görülmeyecek bir yer olduğunu düşünmüyorum ben. Teşekkür ederim.

Yrd. Doç. Dr. CEYHAN YÜCEL- Teşekkür ederiz. Başka, buyurun Hocam.

GÖKHAN ERKAN- Merhaba, Gökhan Erkan, Şehir Plancıları Odası İzmir Şubesi. Aslında katkı olacak bir anlamda, Zafer Hocamızın sunuşu üzerinden de defalarca zaten bu konuda da çok farklı ortamlarda da sunuşları oldu, mümkün olduğunca da takip ediyoruz. Şimdi katılım konusunda bugün bir zemine ihtiyacımız var esasında. Yani bizim planlama alanında bunun temellerinden bir tanesi bir bilim, bir de hukuk. Meslek odası yönünden baktığımızda hukuki temelde ve bilimsel mesleki ilkeleri de savunarak, hani o zemin üzerinde bir katılım süreci tanımlanabilir diyoruz. Dolayısıyla hani bu uzlaşmayı bazı yerlerde çünkü çok idealize edilmiş, işte bugünkü toplumsal yapımızın şüphesiz erişme olanağının olduğu, ama başka türlü bir toplumsal yapı hayal eden yapılar içinde düşünüyoruz. İdarelere baktığımızda böyle bir çerçeveden o süreç onlar için çok, yani plan onaylayan, yapan kurumlar üzerinden baktığımızda bu süreç onlar için tabii siyaset üretmek açısından son derece faydalı oluyor, ama gündemlerinde şu var: Sorun çözmek istiyorlar, yani kamunun, kentlerin veya bazılarının sorunlarını çözmek istiyorlar. Dolayısıyla daha pragmatik davranabiliyorlar burada. Burada temelde ele aldıkları konu da kanun, yani bir çeşit ben daha önce bizim eski Bayındırlık İskân Bakanlığı'nın bir eğitim seminerinde bu kavramı kullanmıştım, bir çeşit madde bağımlılığı var. Bu kanun maddesi, yani kanunda yazıyor, o zaman iki toplantı yapacağım, daha fazlası değil bu önerileri getiriyor olmamıza rağmen, ama hukuk boyutunda kanun maddelerini de içeren, içine alan, ama daha da geniş bir meşruiyet boyutu vardır. Kanun maddesinde yazmayan planlama esasları, şehircilik ilkeleri gibi boyutlar vardır. Bu zeminden bağımsız katılım kavramı sanırım kullanınca bazen muğlâklaşabiliyor. Yani bilimsel ve hukuki zemine oturan bir katılımcı süreç diye uzatıyor olmamıza rağmen cümleleri artık sanıyorum kullanmamız, vurgulamamız gerekiyor derim. Teşekkür ederim.

Yrd. Doç. Dr. CEYHAN YÜCEL- Teşekkür ederiz.

Yrd. Doç. Dr. SAVAŞ ZAFER- Gökhan'a tamamen katılıyorum. Yalnız ben şunu da vurgulamak isterim. Mevcut alışkanlıklarımızın her durumda katılımı “söylemde” savunma, ama “gerçek hayatta” sırtını dönme, kavga etme ve pozisyon alma üzerinden geliştiğini de unutmayalım. Beğenmediğimiz o iki toplantı bile o kadar çok şeyi değiştirdi ki, çok haklısın, kanuna yazıldığı, yönetmeliğe yazıldığı için -ki yönetmelik hazırlanırken o iki toplantı lafının yazılmasında payım olduğu için sevinmem mi lazım, üzülmem mi lazım çoğu zaman da kendi içimde sorgulamışımdır. Ancak galiba şunu yapmamız gerekiyor, işte eğer o kanunları ve o sağlam zemin dediğin şeyi taştan bir duvar olarak görüyorsak plancıların o duvar üzerinde geliştirdikleri ve kimsenin bilmediği ya da düşünemediği yenilikçi yöntemlerle yeni izler bırakması lazım. Biz sadece o iki toplantıyla kalırsak o zaman dediğin oluyor haklısın, yani

madde bağımlılığı ortaya çıkıyor. Sonra o madde bağımlılığını ortadan kaldırmak için seni AMATEM'e gönderiyorlar. AMATEM'de de sorun çözülüyor, tekrar madde bağımlılığına devam ediyorsun. Bu yenilikçi yöntemler konusunda hakikaten alet kutumuz çok genişledi, ama bunları kendi aramızda tartışıp kullanmaya başlamak ve örneklerini de yaratmak zorundayız ki o zaman da o sağlam zemin üzerinde yer alacaklarını düşünüyorum ben. Teşekkür ederim.

Yrd. Doç. Dr. CEYHAN YÜCEL- Zafer Hocamın bilişim ve mekanik teknolojisine dair yaptığı referanslar bizim teknisyen yönümüzü mü biraz daha vurguluyor diye de ben de düşünmeden edemiyorum alet diye özellikle vurgulayınca. Buyurun Semih Hocam.

Yrd. Doç. Dr. Semih Halil - EMÜR Erciyes Üniversitesi- Şimdi Zafer Hocam şöyle toolbar dediğiniz şeyi ben aslında language, yani dil olarak ortaya koymak istiyorum, plancıyla halk arasında bir ortak dil oluşturmak lazım. Şimdi doktora tezinde de epeyce buna kafa yorduğum için burada şöyle bir problem ortaya çıkıyor. Hangi ortak platformda, biraz evvel arkadaşımız da söyledi, öyle bir platform yok. Şimdi bugünkü Irak'ın durumuna gidin, Libya'nın durumuna gidin, katılım diye bir şey yapabilir misiniz, mümkün değil. Yani katılımın sonuçları linç olabilir, başka şeyler olabilir. Şimdi bu dili oluşturmak da, yani plancılığın veya planlamanın seviyesiyle halkın seviyesinin ortak bir yerde buluşması diye düşünmek lazım dil anlamında. Şimdi halka baktığımız zaman böyle bir katılımdan ne anlıyor, ben kaç yapacağım diyor, binalar ne kadar yakın olacak diyor, balkonu şu kadar, yani hep rant demek istemiyorum, ama menfaat tarafına doğru. Yani dört kat verirseniz beş istiyor, beş verirseniz altı istiyor. Yani devamlı üst limitlerinde bunu kullanmaya çalışıyor. Yani bu planlamadan avantajım ne olacak diye bir bakış açısı karşınıza çıkıyor. Öbür taraftan planlamacı da iyi tarafından planlamayı anlatmaya çalışıyor. Yani planlamanın olumlu şeylerini, nasıl yararlı olacağını, dolayısıyla ortak bir dilde buluşmak açıkçası çok akılcı gelmiyor.

Şimdi benim düşünceme göre toplumların demokratikleşme seviyesi de buna katkıda bulunuyor. Örneğin üç ülke, Irak, Türkiye, Finlandiya, bu üç ülkede de acaba mesela katılımcı planlama dediğimiz planlama süreci aynı mı yürür, yoksa sizce de toplumların bu tür bir seviye farklılığı bu süreci etkiler mi? Yani bizim toplumun acaba daha gelişmeye yolu var mı bunun gerçekleşmesi için? Soracağım soru bu, teşekkür ederim.

Yrd. Doç. Dr. SAVAŞ ZAFER- Teşekkür ediyorum. Şimdi şöyle bir hataya düşmememiz lazım. Yani biz elimizden gelen her şeyi yaptık, insanlara tüm planlama kavramlarını anlatmak için çaba harcadık, ama onlar da anlamadılar. Çünkü kültürel ve toplumun düzeyiyle ilgili sorunlar var gibi bir yaklaşımın siyaset bilimi açısından da çok ciddi tutarsızlıkları ve sorunları olduğunu düşünüyorum. Tabii ki kültürel yaklaşımların etkileri olacaktır, ama şöyle

iki örnek vermek istiyorum. Bir tanesi şu, ben öğrenciydim, benim hocalarım, arkadaşlar, kırdan kente göç var, göç edenlerin kentle bütünleşmesi lazım diyorlardı. Bütünleşme, geldiler, bütünleştiler, fakat şimdi o bütünleşme biçimini beğenmiyoruz. Çünkü o bütünleşmenin nasıl olacağına ilişkin onlarla ortak bir dil oluşturmak için çaba harcamadık. Bir başka örnek, ben belediyeye plancı olarak işe başladığımda belediye başkanı ve meclis üyeleri kat sayısı üzerinden konuşurlardı. Daha sonra birkaç sene geçti, emsal konuşmaya başladılar, öğrendiler, ama o öğrenme kendiliğinden bir öğrenme süreciydi. Orada hiçbir planlama ilkesinin müdahalesi yoktu ya da birilerinin onlara bunu anlatmak için çaba harcaması konusunda da pek fazla bir şey yoktu. Sonra zaman geçti, daha da öğrendiler, nüfus yoğunluğu üzerinden konuşmaya başladılar. Burada nüfus yoğunluğu ne diye soruyorlardı, ama bu üç kavramı içselleştirmelerinde de bizlerin, yani orada çalışan plancıların pratikte hiçbir katkısı yoktu. Belki şöyle bir katkısı vardı. Planları hazırlarken plan notlarına ve lejantlara bu kavramları yazıyorduk sadece ve teknik olarak bunların birebir fiziksel karşılıklarının ne olduğunu onlara anlatıyorduk. Şimdi onun için ben böyle bir savunucu katılımcı planlama tarzının öğrenme üzerinden kurulması gerektiğini ifade ediyorum ve bu öğrenmede de plancının da bir öğrenci olması gerektiğini düşünüyorum.

Yine bir başka örnek bence çok önemli iki yıllık bir Kentleşme Şurası deneyimini yaşadık. Bu deneyimin dokümente edilmesi lazım. Orada ne tür yöntemler kullanıldı, 400'ün üzerinde uzman ne konuştu, nasıl ortak noktalarda buluştular ya da nerelerde çatıştılar, eğer biz bunları dokümente edemezsek kendi içimizde dahi neyi öğreniyoruz, birbirimizi ne kadar anlıyoruz, bunu anlamak için çaba harcamazsak korkarım vatandaşla birbirimizi anlamak ya da bizim amaçladığımız ilkeyi doğru mu anlıyor, başka bir tarafından mı anlıyor, bunu söylemek çok zor olur diye düşünüyorum. Teşekkür ederim.

Yrd. Doç. Dr. CEYHAN YÜCEL- Teşekkür ederiz. Başka, buyurun Mustafa Oğuz Hocam.

Yrd. Doç. Dr. MUSTAFA OĞUZ SİNEMİLLİOĞLU- Şimdi ben Zafer Hocamın söylediklerine katılıyorum, hatta şunu da eklemek istiyorum Türkiye'de plancıların veya halkın planlamaya katılmamak gibi bir derdi yok. Karar vericilerin planlamaya katılımı engellemek gibi bir derdi var. Yani ortada net bir şekilde, şimdi belediyelerdeki, Bayındırlık Bakanlığının son dönemde almış olduğu imar kararlarını, verilmiş olan imar yetkilerinin sürekli el değiştirmesi çok basit bir şekilde klasik bir planlama sürecini düşünelim. Belediye planı ihale eder veya bakanlık veya her kimse karar verici olan planı ihale eder, plancı veya ekip planı alır, o plan gizli yürür. Şöyle bir şey yürür, halk plana erişemez, ama gücü, iktidarı, arsası olan bir şekilde erişir plana. Sonuçta kimden saklıyorsunuz, halktan saklıyorsunuz rant olmasın diye, ama gücü olan zaten plana erişiyor. Yani böyle bir şeffaflık var. O nedenle

aşlında karar vericilerin katılım konusunda bir kararsızlığı var. Bu konuda Zafer Hocamın söyleyebileceği ek şeyler var mıdır? Teşekkür ederim.

Yrd. Doç. Dr. SAVAŞ ZAFER- Bence evet, mesela Ankara örneğini düşünürsek artık Avrupa Birliği ilerleme raporlarına giren bu Ankara'da planları insanlara göstermiyorlarmış, bu nedir diye yazılan bir durum söz konusu, ama bir yandan da hakikaten planlamanın bir dikkati başka yöne çekme şeklinde kullanıldığı örnekler de var. Bunların ötesinde samimi olarak katılımdan medet umulan durumlar da var. Yine Bursa'dan bir örnek vereceğim. Evet, Cargill örneği katılımın k'sının olmadığı bir garip süreç, bürokratik süreç, ama mesela şu an Bursa Kent Konseyi çevre düzeni planının ilkelerine ilişkin toplandı, 54 tane plan maddesi belirledi. Yani Bursa'dan arkadaşlar var sanırım burada, onlar üzerinde çalışıyorlar, bu tür olumlu örnekler de var. Şimdi burada İngilizlerin meşhur bir deymi var, bebeği banyo suyuyla birlikte sokağa atmak diye. Katılıma karşı bunu yapmamak için acaba yöntemler neler olmalı konusundaki vurguyu bunun için önemişiyorum ben. Bu yöntemler nedir derken de örnekler vermeye çalıştım, Ceyhan Hocamın dediği doğru, bunları örnekleme çalışınca da fazla teknisistmiş gibi gözüküyor, ama eğer hiç teknik yoksa ortada da teknisist olmak zorundayız. Bunların yazılı, dört başı mamur nasıl uygulanır hale getirileceğini ifade etmek zorundayız. Tabii bu iki toplantı bile bize çok şey fark ettirdi. Umarım bu iki toplantı bu tartışmaların sonucunda 20 olur, 200 olur ya da daha farklı yöntemlere evrilir diye düşünüyorum. Teşekkür ederim.

SALONDAN- ..., Yenimahalle Belediyesi'nde şehir plancısıyım. Benim sorum Görkem Bey'e. Şimdi çok ciddi, güzel bir araştırma yapmış Pamukkale kentiyle ilgili. Şimdi orada iddialı bir cümle kullandı. Yani özellikle sosyal dönüşümün mekânsal dönüşümü tetikleyeceğini, mekânsal dönüşümü etkileyeceğini belirterek boyalı duvarlarda ve çiçekli bahçelerde halkın aynı halk olacağından bahsetti. Yalnız ben çok kısa bir tecrübem olmasına rağmen Safranbolu'da, Beypazarı'nda mekânsal dönüşümün sosyal değişimi getirdiğini özellikle gördüm ve mekânsal dönüşümün ciddi bir araç olduğunu ve buradaki halkın da yavaş yavaş daha önceki katı kurallarından koparak o mekânsal dönüşümü baz alarak ciddi bir şekilde değiştiğini ve ciddi noktalara geldiğini ve turizm, koruma ve diğer unsurlarda çok ciddi gelişmeler kaydettiğini gördük ve herkes de görüyor diye düşünüyorum. Buna tezat olarak özellikle Antalya Elmalı'da bir çalışma yapmıştık koruma amaçlı imar planı çalışması sırasında. Burada yapılan özellikle üst düzey yöneticilerin, yani özellikle toplumun elit kesiminin, koruma bilincine sahip olan kısmın, bunu yaptığımız anketlerden dolayı biliyorum, orada mekân seçtiğini ve yazlık ve kışlık olarak kullandığını gördüm ve bunlar da koruma bilincine sahip, turizmi isteyen insanlardı. Yalnız Elmalı'da ciddi bir yatırım ve mekânsal

değişim olmadığı için burada insanların sosyal olarak da değişmesi çok bir şey ifade etmedi ve etmiyor diye düşünüyorum. Teşekkür ediyorum.

Öğr. Gör. GÖRKEM GÜLHAN- Mekânsal dönüşümün sosyal ve ekonomik dönüşüm olmadan yapılması elbette ki tamamen yararsız denilemez. Bu belki bir ifade eksikliği olmuş olabilir, fakat bizim burada belirtmek istediğimiz halkın kültürel ve sosyal seviyesini arttırırsanız ve bu şekilde daha sonra bir mekânsal projeye onlara gittiğiniz zaman halkın bunu daha çok sahipleneceği ve belki de bir koyup üç alacağınız bir yatırım yapıp üç mekânsal dönüş alacağınız bir projeden bir koyup 10 alabilme fırsatı sunabilir size. Bu yüzden biz bu mekân, sosyal dönüşüm ve ekonomi sıralamasını değil, önce sosyal dönüşüm, ekonomik dönüşüm ve en son mekânsal dönüşüme doğru ilerlemesinin daha uygun olacağını düşünüyoruz. O cümlede halk aynı halk olacaktır dememin sebebi biraz keskin bir laf, fakat şunu da dikkate almak gerek. Pamukkale Kasabası uzun bir süre turistlerle iç içe yaşadı ve bunun sonucunda ne kadar ilerleme kaydedebildikleri, ne kadar kasabanın bu fırsatı değerlendirebildiğinin ortada olduğunu da görüyoruz. Şöyle bir örnek vermek istiyorum. Anketlerde dünya mirasının ne olduğunu sorduğumuz zaman hiç sekmedi ki herkes şu cevabı verdi, annemiz, babamızdan bize kalan mallar olarak cevap verdiler. Sosyal dönüşümle başlamanın daha uygun olacağını bize bu şekilde gösterdiklerine inanıyorum.

Yrd. Doç. Dr. CEYHAN YÜCEL- Teşekkürler. Son soru olarak görevli arkadaşımızdan alıyoruz ve ondan sonra bitireceğiz.

SALONDAN- Benim sorum Zafer Hocamıza. Hocam, planlama eğitiminde boyalı planlarımızın uygulama sürecinde sadece o boyadan ibaret olduğunu söylediniz. Dört yıllık eğitimimiz buna, yani en azından bizim üniversitemizde yeterince onların içini doldurmaya çalışıyoruz, ama bu dört yıllık süreçte sadece tek planlama meslek disiplinine sahip bilgilerle bunu yapmak kolay değil. Yani dört yıllık sürenin buna yetmediğini düşünüyorum. Bunu sadece lisansta değil, belki daha öncesinde lisede bile planlama, yani planlama alt platformunda liselerin oluşturulmasıyla olabileceğini düşünüyorum. Çünkü planlama çok disiplinli bir bölüm. Yani birçok disipline sahip olmaya çalışıyoruz burada. Ekonomi öğreniyoruz, sosyoloji öğreniyoruz, siyaset öğreniyoruz. Bu kadar kompakt bir disiplinle plancı olmaya çalışıyoruz onun içini doldurabilmek için, ama dört yıllık süre bile buna yetmiyor. Bence bu eğitim sistemi lisansın değil daha öncesinde, genel eğitim sistemimizde bir sorun olduğunu düşünüyorum. Teşekkür ederim.

Yrd. Doç. Dr. SAVAŞ ZAFER- Yani bir yorum yaptınız sanırım, ama şöyle cevap vereyim. Yunus Emre'nin bir deyişi var, "*Boyandım rengine solmazım gayri*", yani boyadığımız şeyler de birilerini bir şeylere boyasın da onlar da solmasınlar. Doğrusun, eğitim sisteminin başında

başlamak lazım, ama şunu da unutmayalım. Bir tane örnek vereyim, açın bakın “reflective practices” diye bir ders var dünyadaki bütün planlama okullarının müfredatında. Drama teknikleriyle öğrenciyi farklı aktörler karşısında nasıl davranması gerektiği konusunu deneyimletmeye çalışıyorlar. Böyle şeyleri bizim de artık müfredatlarımıza almamız lazım. Tabii ki genel alanları öğrenmek lazım, kalanını sonra konuşuruz. Teşekkürler.

Yrd. Doç. Dr. CEYHAN YÜCEL- Murat Hocam son anda el kaldırdı. Son kez ona da söz verip ondan sonra bitireceğim, çünkü süremizi aşılıyor.

Doç. Dr. MURAT CEMAL YALÇINTAN- Tabii benim için fazla provokatif konular oldu, karışmadan edemedim. Şimdi bu ortak akıl meselesine niye bu kadar takıldığımızı anlamıyorum, bazen çatışmak güzeldir. Yani her konuda hepimiz aynı şekilde düşünmek zorunda değiliz, çatışmak daha iyi sonuçlara götürebilir bizi, birincisi o. İkincisi bu ortak dili yaratma konusunda ciddi mesaiyi verdiğimiz zaman ortak dili yaratabildiğimize ben şahidim. Hani bizzat şahidim. Bugün gecekondu mahallelerinden, kentsel dönüşüm alanlarından bir sürü insan üçüncü köprüünün yapılmaması için yürüyüşlere katılıyor mesela, hiç alakaları yok, ranttan da pay almıyorlar. Yani üçüncü katı çıkmak için de katılmıyorlar, fakat başörtülü teyzeleri, vesaireyi görebiliyorsunuz bu tip eylemlerde. Dolayısıyla insanlarla mesai yaptığınız zaman ve siz kendinizi biraz hiçleştirdiğiniz zaman özellikle bakın, yani siz bir plancı olarak, hoca olarak, bu işin uzmanı olarak gittiğiniz zaman değil, ama hiçleştirdiğiniz zaman insanların da sizinle birlikte düşünmeye, tartışmaya başladığını, sizin de onlardan bir sürü şey öğrendiğinize bizzat şahidim.

Bir de bu demokrasi meselesi çok önemli tabii, ama bu demokrasi meselesi bizim alanımız değil, bizim yapabileceğimiz iş değil, dolayısıyla da işte bizim ülkede de bu kadar katılım olur şeklinde kenara koyabileceğimiz bir mesele değil. Bakın, planlama aslına bakarsanız çok ciddi bir kamusal alan. Ben zaten katılımcı olmayan bir planlamayı planlama saymam bugün için, dolayısıyla ben katılım lafını da çok kullanmam bu sebeple biraz. Zaten planlamanın her türlü katılıma açık olması lazım. Şimdi katılıma her türlü açık olan bir kamusal alan yaratıyorsunuz aslında yaratabilirseniz. Şimdi bu kamusal alan şunu getirmiyor mu, bir mahallenin mesela en önde gelenleri, zenginleriyle en yoksulları o kamusal alan alanın içerisinde karşılıklı oturup konuşmaya başlıyorlar. Demokrasi böyle böyle oluşan bir şey. O talepler orada tartışılmaya başlanıyor, en yoksulun ve en zengin talepleri. Utançlar, arlar oluşmaya başlıyor yeniden bakın topluluğun içerisinde. Yani beş katı olan bir adam ben sekiz kat istiyorum diyemez hale geliyor o yoksulun durumunu gördüğü zaman ve demokrasinin de biraz arlı, edepli bir demokrasi haline gelmesi de sağlıyor topluluğun disiplini içerisinde. Yani bu planlamayı kamusal alan olarak kullandığımız zaman bunun bizim ülkenin, bizim

XIV. OTURUM: PLANLAMA ve KATILIM

coğrafyanın demokrasisine de bir katkı olarak görebilirsiniz düşüncesindeyim. Bu konuda daha çok düşünmemiz lazım, daha çok çalışmamız lazım. Onun için Zafer'in yaptığı sunum da bence önemli. Yani bur tarz çalışmaları yapmamız lazım. Nasıl acaba planlama bir demokrasi projesi gibi de kullanılabilir? Yani bu arada şeyi de söylemek istiyorum, onda çok takıldım, burada sosyologlar olsaydı Yenimahalle'den gelen arkadaşımıza çok kızarlardı. Mekânı dönüştürerek sosyal yapıyı dönüştürmeye kalkışmayalım artık. İnsanlar istedikleri için o mekânı o şekilde kurgulamışlar ve istedikleri, yaşayabildikleri şekilde de yaşıyorlar. Bir yere gitmek istiyorlarsa insanlar kendileri karar verecekler ona, biz onlara siz şöyle olmalısınız şeklinde bir yaklaşım içerisine giremeyiz, biz kimiz, yani bizim haddimize mi böyle bir şeyi yapmak? Teşekkür ederim.

Yrd. Doç. Dr. CEYHAN YÜCEL- Değerli misafirler, kongremizin planlama ve katılım başlıklı 14. Oturumunu vaktimizin dolması nedeniyle kapatıyorum. Düşünce ya da görüş belirtmek isteyen arkadaşlarımız ara sırasında ya da bundan sonraki forum kısmında düşüncelerini paylaşabilirler. Ben değerli misafirlerimize sunuşları için teşekkür belgelerini de kendilerine ileterek teşekkür ediyorum tekrar, sağ olun.

XV. OTURUM: KAMUSAL MEKAN, PLANLAMA ve ADALET

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Aykut Karaman

Kamusal Mekan Yeniden Dönüşürken, Yeni Bir Toplumsal Mücadele Olanığı: Tarihi Alanlarda Kamusal Mekanın Planlama Aracılığı ile Sürekliliğinin Sağlanması
Ulaş Özkan, Süleyman Siyah

Planlama ve Kent Düzleminde Adalet Arayışı: Denizli-Kale İlçesi Örneği
Yard. Doç. Dr. Pınar Savaş Yavuzçehre, Nursel Elbi, Prof. Dr. Hüseyin Elbi

Yayalaştırılmış Caddelerde Kamu Yararı, Kamu Hakları, Eminönü-Hoybar Mahallesi Örneği
Müge Çalışkan, Yard. Doç. Dr. Hatice Ayataç

KAMUSAL MEKAN YENİDEN DÖNÜŞÜRKEN, YENİ BİR TOPLUMSAL MÜCADELE OLANAĞI: TARİHİ ALANLARDA KAMUSAL MEKANIN, PLANLAMA ARACILIĞI İLE SÜREKLİLİĞİNİN SAĞLANMASI

Mimar Ulaş ÖZKAN,

İzmir 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü
Y. Şehir Plancısı Süleyman SİYAH

İzmir 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü

GİRİŞ

Meslek pratiklerimiz gereği çoğu kez, kent merkezlerinde, yapılaşması doygunluğa ulaşmış kent parçalarında, kentsel delik alanlarında ve özellikle bu tür alanların Tarihi alanlarla çakıştığı alanlarla; Çevre Düzeni Planından sıra onarımına kadar, mekana yönelik değişik tür, ölçek ve yöntemlerde müdahalelerin aktörlerinden birini oluşturmaktayız. Bu deneyimlerimiz olgunlaştığında, gerek planlama gerekse projelendirme araçlarının uygulanmasında, geleneksel ve mevcut yöntemlerin; yapıları; değerleri, sorunları ve potansiyelleri ile birlikte tam olarak anlamak ve uygun müdahaleyi, uygun dille önermek ve uygulama konularında yetersiz yönleri olduğu ortaya çıkmıştır. Modern ve modern sonrası dönemin mekana ilişkin müdahale araçları tartışmasına, meslek pratiğimizden gelen deneyimlerin ve verilerin de katılımının sağlanabilmesi için, meramımızı anlatmakta en olanaklı zemin olacağını düşündüğümüz kamusal alanı/mekanı ve onun dönüşümünü; korumaya yaklaşımımızı simgeleştiren “süreklilik” hedefinde ve öncelikle üst ölçek olan, planlama ölçeğinde ele alarak özgürleşme yolculuğunda kendimize yakıştırdığımız yerimiz gereği, bu çalışmadan çıkacak olanakları toplumsal mücadeleye devşirmeye niyetlendik : **“Kamusal mekan yeniden dönüşürken, yeni bir toplumsal mücadele olanağı: Tarihi alanlarda kamusal mekannın, planlama aracılığı ile sürekliliğinin sağlanması”**

“Herkes İçin Kent, Herkes İçin Planlama: Akıllıca, Adaletle, Yeniden” teması ile gerçekleştirilecek olan 7. Türkiye Şehircilik Kongresi’nin üst başlığı doğrultusunda, mekanla ilgilenen meslek kimliklerimiz ve kentli kimliklerimizin yüklediği sorumluluk, kentlerimizin ve meslek alanımızın geldiği noktayı sorgulama ve bu değişimi kritik ederek, yeniden

kurgulanması zorunlu hale gelen kent planlama disiplininin bu sürecine katılmayı gerekli kılmıştır.

Bu amaçla; kongre temasının hem üst başlığı ile hem de alt başlıklarından “doğal ve tarihi doku” ile örtüşen çalışma konumuz ve bizi bu konuya götüren dinamikler; kongre teması ve bildiri kapsamı hedef alınarak bildirimizle açıklanmaya çalışılmıştır. Bu nedenle bu bildiri ana çalışmaya giriş niteliğindedir. Bu bağlamda, kavramsal çerçevenin ortaya konulması yoluyla “kamusallık”, “kamusal alan”, “özel alan”, “kamusal mekan” gibi kavramların süreç içerisinde ortaya konuluş şekilleri aracılığı ile kamusal alan ne anlaşıldığına ilişkin bir çerçeve çizilmiştir. İncelemeyi takiben, Alaçatı örneği ve bu alandaki mevcut planlama deneyimi üzerinden kamusallık okuması ve değerlendirmesi yapılarak, kamusallığa ilişkin mevcut kavramsal yapının eleştirisini yapma, bu eleştiri ile mekansal (gerçek ve sanal mekan üzerinden) okumaların sonucu yeni bir kamusal/özel alan kavramsallaştırmasına ulaşma gerekliliği, kamusallığı kentte okumaya/anlamaya ilişkin çeşitli parametreler geliştirme ve bu parametrelerle birlikte, mevcut planlama deneyimleriyle yapılacak bir sentezle, kamusallığa ilişkin bir metot geliştirme **gerekliliği** ortaya konulacaktır. Bu bildirinin girişini oluşturduğu ana çalışma ise, bu gereksinimleri karşılamayı hedeflemektedir. Bildiride olduğu gibi çalışmanın her aşaması ilgili platformlarda tartışmaya/eleştiriye açılarak olgunlaştırılacaktır.

YENİ BİR TOPLUMSAL MÜCADELE ALANI OLARAK KENTSEL KAMUSAL MEKAN

Kent, literatürde birçok tanımlamayla ortaya koyulmakla birlikte, bir ilişkiler bütünü, ilişkisellik ağını ifade eder. Kentin, “kent olabilme” niteliği, “kent-kentli” ilişkisinin düzeyine bağlı olarak değerlendirilebilir. Bu ilişki düzeyinin farklı dinamikleri olmakla birlikte, bu düzeyin ortaya koyulmasında, “kamusallık” ve buna bağlı olarak “kamusal mekan” önemli yer tutmaktadır. Kamusal mekanın niteliğine bağlı olarak, kentlinin kent ile kurduğu ilişki şekillenmekte, artmakta ya da azalmaktadır. Kamusal mekan; kente katılımın mekanıdır ve bu anlamda da kentnin gerçekleştiği mekan/zaman’dır. Herkesin özgürce kente katılımının sağlanması, herkes için kentin de koşuludur ki, bu da kamusal mekânın olanaklarıyla ilişkilidir. Tüm mekânlar gibi ve onlarla ilişkili olarak, kamusal mekânlar da toplumsal ilişkiler içinde üretilir ve dönüşürler. Kentin ve kente bağlı olarak kamusal mekanların varlığı kentte yaşayanlarla ve yaşadıklarıyla ancak kendini ifade edebilir. Bu nedenle de kentlinin kent ile kurduğu ilişkiye bağlı olarak ortaya çıkar ve bu ilişkinin süreç içerisindeki değişimine

bağlı olarak da bir değişim ve dönüşüm yaşar. Bu dönüşüm doğal bir süreçtir. Bu doğal süreç ile birlikte ifade edilen ilişkiyi şekillendiren, yönlendiren, maniple eden dış koşullar da olmaktadır ki, bunun başında günümüzde de artarak devam eden ekonomik gelişmeler gelmektedir. Neo-liberal politikalarla birlikte tahakküm alanını genişleten kapitalizmin, mekanı doğal değişim sürecinden kopartarak, kendi rasyoneli içerisinde bir dönüşüme götürdüğünü söylemek mümkündür. Her alanda piyasanın belirleyiciliğini öne çıkaran neo-liberal yaklaşım, piyasanın kendini üretme ve devam ettirme alanlarını giderek genişletmektedir. Bu yönüyle kamusal mekânları da piyasanın kendini yeniden ürettiği mekanlar haline dönüştürmüştür. Piyasa, kamusal mekanlarda yeniden üretilirken, kamusal mekanlar da piyasa tarafından yeniden üretilir. Kent ve kentin kamusal alanlarını metalaştıran, kârın maksimizasyonu üzerinden kendisini kurgulayan piyasa, bu kurgunun gereği olarak da sürekli bir yeniden üretilme süreci içerisinde bulunmakta ve bunu yaparken metalaştırdığı her alanı da dönüştürmektedir. Bu etkileşim karşılıklı gibi görünse de temel belirleyicinin ve etken olanın piyasa olduğu görülmektedir. Bu döngünün doğal sonucu olarak da kamusal mekanlar ve “kamusallık” niteliği, piyasanın örgütlediği biçimde dönüşmektedir.

Kamusallığın ve kamusal mekanın dönüşümünde, yeni ya da yeniden olan piyasa değildir. Piyasa; sanayi kapitalizmi ile birlikte kamusallığın değişimini, kamusallığın dönüşümüne evirmiş, aynı anda da kamusal mekan yapısına da sirayet etmiştir. Bu önerme, sanayi kapitalizminin başlangıcından günümüze kadar kamusallığın dönüşmeden geldiğini, kamusal mekanın aynı anlama geldiğini ifade etmemektedir. Doğal olarak günümüzde kapitalizmin geldiği aşama, kamusallığa da yansımış olup, kapitalizmin tarihselliğine bağlı olarak kamusal mekanın tarihi formları, sürekliliği sağlanması ve toplumsal belleğe katılması gerekli kültürel bilgi olarak tarihin mevzuları arasında yerlerini almıştır. Öyleyse “yeniden olan” nedir. Yeniden, olan ağ toplumuna geçerken kamusallığın dönüşümüdür. Bu bildiri, ağ mekanında kamusallığı kapsamamakta, geçiş sürecindeki ve öncesindeki kamusallığa ilişkin olmakla birlikte; ağ toplumunun yalnızca soyut mekandan müteşekkil olmaması ve soyut mekanların, somut mekanları örnekleyerek ve kaynaklarını kullanarak var olduğu düşünüldüğünde; kentin günümüzde birincil mekanı olan somut kamusal mekanlar üzerindeki piyasanın belirleyiciliğine karşı verilecek toplumsal mücadele, kentin içe doğru genişlediği ve yansıdığı mekanlar olan soyut kamusal mekanlar üzerindeki piyasa baskısının kırılması için de, çıkış noktası oluşturacağından bu vurgunun bildiri içinde yer alması önemlidir.

Piyasanın tüm bu etkileme ve dönüştürme sürecinde direnç gördüğü alanlar yok mudur? Tabii ki vardır. Bunların başında toplumsal bellek gelir. Bellek, bilgi, depolama, hatırlama gibi kavramları içerisinde taşıyan ve bu özellikleri itibariyle depolanan bilginin geri çağrıldığı bir alandır. Bu anlamda toplumsal bellek de bir toplumun, kendini oluşturan maddi ve manevi tüm unsurlarına ilişkin bir birikimin karşılığı olarak ifade edilebilir. Bu birikim kültürün temel dinamiklerindedir. Dolayısıyla güçlü bir toplumsal bellek, kendini var edebilmenin de önemli bir aracıdır. Belleğin zayıflatılması, hatırlamamayı, dolayısıyla varlık nedenini ve bununla birlikte devamlılığını sağlayabilmenin yolunu da ortadan kaldırır. Bu yönüyle bellek sosyal ve politik bir anlam da taşımaktadır. Zayıflatılmış bir bellek, karşılaştırma olanağını ortadan kaldırdığı gibi, dayatılan, servis edilen her bilgiye de savunmasız ve açık olur. Bireyin kendine yabancılaşması ve kendi varlığından kopartılmasına olanak sağlar. Kendi varlığından kopartılmış ve kendine yabancılaşmış bir birey sosyal bir varlık olmaktan çıkar.

Piyasa tarafından, toplumsal örgütlenmenin yeniden üretebilmesi için, toplumsal belleğin zayıflatılarak, yabancılaşma düzeyinin arttırılması gereklidir. Bunun için de, toplumsal mücadele alanının önemli mecralarından biri bellek ve belleği oluşturan en önemli bileşenlerden biri olarak da kültürel bellektir. Bu anlamda, piyasanın belleği zayıflatma uğraşına direnç gösterebilecek en olanaklı alanlar, kültürel belleğin yoğun olarak biriktiği ve toplumla direkt ilişki içerisinde olması nedeniyle gizlenmesinin olanaksız olduğu kentsel mekanlar olup; bu mekanların sürekliliğinin sağlanması, kültürel belleğin manipüle edilmeden, toplumsal belleğe katılımını sağlayacaktır.

Belleğin mekânsal izleri kentin oluşumunda da karşımıza çıkmaktadır. Kent kimliğini oluşturan temel yapının, güçlü bir kültürel bellekle paralel olduğunu söylemek mümkündür. Kent bir sürekliliği ifade eder ve bu sürekliliğin ortaya konulmasının bir yolu da belleğin mekânsal yansımaları ile mümkündür.

Kamusal ilişkilerin ve bu ilişkilerin sonucu olarak kamusal mekanların hem oluşumuna hem de dönüşümüne ilişkin kültürel bilginin somutlaştığı mekanlar olarak, tarihi alanların ve bu alanlar içerisindeki kamusal mekanların sürekliliğinin sağlanması, hem bu alanların herkes tarafından daha özgürce kullanımına olanak sağlayacak, hem de, piyasa tarafından oluşturulan/dönüştürülen mekanlara alternatif yaratarak, kentliye karşılaştırma olanağı sağlayacaktır. Tarihi alanların kent içerisindeki kurucu rolü ve merkezi konumu da, bu mücadelenin etkinliğini arttıracaktır.

Kamusal Alan/Mekan:

19-20 Mart 2009 tarihinde Hollanda Delf Teknik Üniversitesinin kamusal alan konusundaki çeşitli disiplinlerden doktora öğrencilerini bir araya getirdiği uluslararası buluşmanın yapılabirliğinden ve gördüğü ilgiden de anlaşılacağı gibi, Habermass'ın kamusal alanın yapısal dönüşümünü yayınlamasını takiben, son yıllarda ivmesi tüm disiplinlere-coğrafyalara yayılarak artan bir çalışma konusu olan “kamusal alan” kavramı; zaten köken olarak hem Türkçe’de hem de pek çok dilde geniş ve kapsayıcı bir kavram olmasına, bu hacmin bu aktif çalışma ortamının da katkıları ile oldukça artmasına, arttıkça belirsizleşmesine ve istisnalar olmasına karşın, olağan temayülün; kavramın sosyal bilimciler tarafından “**politik**” olana, mekan araştırmacıları tarafından ise “**toplumsal**” olana yönlendirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu kadar yoğun bir ilgi alanında temel kavramların birbirinden çok farklı anlamlarda kullanılması beklenen bir sapma olmasına karşın, kavramın tarihselliğinin de katkısı ile “kamusal alan” kavramı, tek başına pratikte iletişimi sağlayamayacak kadar genişlemiştir. Kavramın, kapsadığı-ilişkilendirildiği başlıklardan ilk akla gelenler listesi; politik, umumi, toplumsal, halk, devlet, yönetim, iktidar, özgürlük-kurallar alanı, özel karşıtı, doğal olmayan, iletişim alanı, aleni, yasalar alanı, özel mülkiyet olmayan, genel irade, ortak akıl-kanı, ahlak dışı alan, erdem alanı, rastlantısallık uzamı, süreksizlik-süreçsellik, ortak alan, demokratik alan, açık mekan... şeklinde uzamaktadır.

Batı temelli olan “Kamusal alan” kavramsallaştırmasının tarihselliği; günümüze-çağdaş çalışmalara gelinceye kadar ana başlıklar üzerinden gözden geçirildiğinde; batı uygarlığı içerisinde ilk durak, Batı kültürünün temelini oluşturan Antik Yunan’ın kamu kavrayışıdır. Bu kavrayış, bir yandan sınıflı topluma ve özgür yurttaşlara, diğer yandan da kutsal olan ile özel olandan farklılığa dayanır. Aristoteles ile olgunlaşan kavrayışta; siyasal alan-devlet alanı ile örtüşen kamusal alan, iyi yaşamın, erdem ve mutluluğun alanıdır. Kutsal olan, çalışma ve özel yaşam-aile ise, kamusal yaşamın dışındadır. Aristoteles’e göre kamusal alan, doğal olarak da siyasi insan, devlet ve siyaset, doğa gereğidir. Toplumsal yaşam siyasal yaşama karşıttır. *Toplumsal yaşam ile siyaset yaşamı arasındaki karşıtlık, yaşam ile iyi yaşam arasındaki karşıtlıktır.*(Kalaycı, 2007) Ancak özel alan ile kamusal alan birbirlerine karşıt değildir. Asıl olan kamusaldır, ancak aile yaşamı, kamusal yaşama hazırlanmak için önemli ve gereklidir. *Aristotalese göre siyaset yaşamı (Biospolitikos), akla dayalı konuşma (lektis) ve eylemden (praksis) oluşur.*(Kalaycı, 2007)

Antik Yunan'daki kavrayışa karşın, kamu kelimesi Batı dillerinde 15. Yüzyıldan başlayarak ortaya çıkmıştır. Bu kavrayışın “Kamusal Alan” adı ile kavramsallaşması 17. Yüzyılın sonunu bulacaktır. Locke, Rousseau ve Kant'ın “Modern özerklik ve toplumsal sözleşme” teorisi Liberal geleneğin kamusal anlayışına da temel oluşturmuştur.(Özcan, 2008) Kant'ın kamusal anlayışı; akla ve biçimselci bir ahlak anlayışının denetime bağlanan politik alandır.

Marks, burjuva kamusalılığı ve Hegel eleştirisi yoluyla kendi anlayışını ortaya koyar. Doğadan türeyen insanın emekle toplumsal insana devinimi, kamusal alanı ve devleti oluşturan toplumsal ilişkiler, kamu yaşamını ve özel yaşamı da ayırıştırarak yabancılaşma, Marks tarafından ortaya konularak, bu yabancılaşmanın aşılması için devrimci praksis keşfedilir. O güne kadar siyasal alanla özdeşleştirilen devlete Marks'ın bakışı Lefebvre (1968) tarafından şöyle ortaya konur: *işçi sınıfını yönelten devrimci süreç, devlete oranla birbirinden ayrılması kabil olmayan üç yan taşıyacaktır: demokrasinin gelişmesi, proleterya diktatörlüğü ve devletin ortadan kalkışı.*

Habermas; Kant'ın iletişim ve evrensellik vurguları üzerinden kurduğu kamusal alan teorisi ile kamusal alanı iletişim alanı olarak ele almış, liberal kamusal alanın yapısı ve dönüşümü-eleştireliliğini kaybetmesi üzerinden, demokratik kamusal alanın/eleştiri alanının yeniden kurulmasının yollarını aramıştır. Edebi kamu ve siyasal kamu dönüşümü ile siyasal kamunun/kamuoyunun devlet üzerinde denetleme rolü açığa çıkarılmıştır. Habermas'da tarihsel bir kategori olarak normatif kamu modeli, devletin meşruiyet alanı olarak önem kazanır ve akılcı-eleştirel iletişimle işlevlendirilir. Marks'ın Praksis'inin karşısına, iletişimsel eylem'i koyar.

Bu bildiri kapsamında, yalnızca “kamusal alan/mekan”dan ne anlaşıldığı üzerine bir fikir edinilmeye çalışıldığından; kavramsallaştırmanın tarihselliğine ana başlıklar üzerinden göz atılması Habermas ile sonlandırılacak, ekseri Habermas eleştirisine dayanan çağdaş kamusal alan çalışmalarına atıf yapılmayacaktır. Çalışmanın ilerleyen aşamalarında kamusal alan ve mekan anlayışına ilişkin okumalar, hem klasikler hem de çağdaş tartışmalar üzerinden yapılacak; bu okumaların eleştirisi kendi kavramsallaştırmamızın dayanaklarından birini oluşturacaktır.

Kamusal alan kavramı sosyal bilimcilerce siyasal alana yaklaştırılmaya çalışılırken, mekanla uğraşanlar kamusal alanı toplumsal alanla özdeşleştirmişlerdir. Doğal olarak da kamusal alan

denildiğinde ilk akla gelen meydan ve sokaklardır. Kamusal alan ilk etapta sosyal yaşamın zemini olarak ele alınmıştır.

Kentsel mekanlar iç ve dış mekanlar olarak ayırt edilebilecekleri gibi özel ve toplumsal olma boyutunda da derecelendirilebilirler. Kentsel mekanlarda ‘toplumsal-kamusal’ ve “özel” ayrımı bulunmaktadır. Özel ihtiyaçlarımız için ortaklaşa kullandığımız mekanlar, toplumun bir bireyi olarak, ortak yer ve ortak amaçlar için kullandığımız mekanlar toplumsal mekan ve kamusal mekan’ olarak tanımlanmakta iken bireylere ait, özel ihtiyaçların karşılandığı mekanlar “özel mekanlar” olarak tanımlanmaktadır. (Erdönmez-2005) Toplumsallığın kavrayışının derinleşmesi ihtiyacı sonucu ve kamusal alan-özel alan ikiliğinin yeterli olmadığı durumlarda, görülebilir olan, yarı özel alan, erişilebilir olan da yarı kamusal alan olarak tanımlanmıştır. Kamusal alan tanımında etkin olan, toplumsal kullanım ve bu kullanım için gerek şart olan, herkes tarafından erişilebilirliğin bir sonucu olarak kamusal iç mekanlar da literatüre girmiştir.

Kamusal alan; işlevle (park, pazaryeri, spor salonu vb.), mülkiyetle (özel mülkiyet kamu mülkiyeti vb.), kullanım kapasitesi ile (mahalli kamusal alanlar, kentsel kamusal alanlar, ulusal kamusal alanlar vb.) ilişkilendirilerek çeşitli sınıflamalara tabi tutulmuştur.

Kamusal alan kullanımında, karşılaşmaların optimize edilmesi ve isteğe bağlı ilişkiler yoluyla etkileşimin artırılması hedeflenmektedir.

Politik alanla ilişkilendirilen kamusal alanın olumsuzlanan dönüşümünde, kamusal alana katılım olanaklarının kısıtlılığı ve yoğunlukla kamusal alanın yönlendirilen bir alan olması ön plana çıkartıldığı gibi; toplumsal alanla ilişkilendirilen kamusal alanın olumsuzlanan dönüşümünde kamusal alan kullanımının tüketim mekanlarına kayması ön plana çıkartılmaktadır.

Tarihi alanlarda kamusal alanın incelenmesi için -kamusal alana ilişkin pek çok tanımlama ve kavrayış içerisinde ortak bir tanım çıkmasa da- pratikte kamusal alan denildiğinde algılanana ilişkin bir çerçeve oluşturulmuştur.

ÖRNEK ALAN İNCELEMESİ, ALAÇATI ÖRNEĞİ

Günümüzde İzmir İli'nin Çeşme İlçesine bağlı bir belde olan Alaçatı; 18. Yüzyıl öncesinde, tımar sistemi içerisinde geleneksel tarıma dayalı bir üretim sistemi ve bu sistemin etrafında örgütlenen köy yerleşimidir.

Şekil 1: Alaçatı Konum

17. Yüzyıl ve 18. Yüzyılın ilk yarısındaki gelişmeler ile yavaş yavaş küçülmektedir. 18. Yüzyılın sonunda ve 19. Yüzyılın başında Ege'nin Avrupa Sanayi Kapitalizmine Tarımsal Hammadde sağlama öncelikli ekonomik yapısının olgunlaşması ve Sakız adasından gelen yerleşmeciler ile bu küçülme tersine dönmüş ve 19. Yüzyılın sonlarında tarım ekonomisi ile olgunlaşmıştır. Alaçatı'nın tarihindeki ikinci dönüm noktası da Birinci Dünya savaşından ve Kurtuluş savaşından sonra bölgeyi Rumların terk etmesi ve Yunanistan-Balkanlardan gelen Müslümanların bölgeye yerleşmeleri ile bu mübadeleyi takiben, 1929 ekonomik buhranı sonrası içe kapalı ekonomik sistemlerin egemen olması sonucu, Alaçatı'nın yine küçülerek durgunlaşma sürecine girmesidir. Bu süreçte Alaçatı; tarım ve küçük ölçekte hayvancılığın egemen olduğu bir ekonomiye sahip kasabadır. 1980'li yıllarla birlikte uygulanması hız kazanan liberal ekonomik politikalar sonucu istihdam yapısının tarımdan hizmet sektörüne kayması da iş alanlarının uzaklığı nedeniyle yerleşimi mekânsal olarak değiştirmemiş, aksine tarımdaki nüfusun azalmasıyla durgunluk artmıştır. 80'li yılların sonundan başlayarak ikinci konut alanlarının çoğalması ile birlikte Çeşme merkezli olarak ve özellikle Ilıca aksından başlayarak Çeşme bölgesinde turizmin en etkin biçimi olan ikinci konut Alaçatı çevresine de girmiştir. Çeşme eksenli turizmin yansımaları 90'lı yılların sonuna kadar Alaçatı'da da hissedilse de Alaçatı tarihinin son dönüm noktası bu tarihlerde Alaçatı'ya bir anda egemen olan turizm türüdür. Bu turizmin öncelikli ayağı, üst gelir grubundakilerin burada konut ve konutla bağlı işyeri edinerek, yeni bir yaşam tarzı oluşturmaları ve oluşturdukları bu tarzı

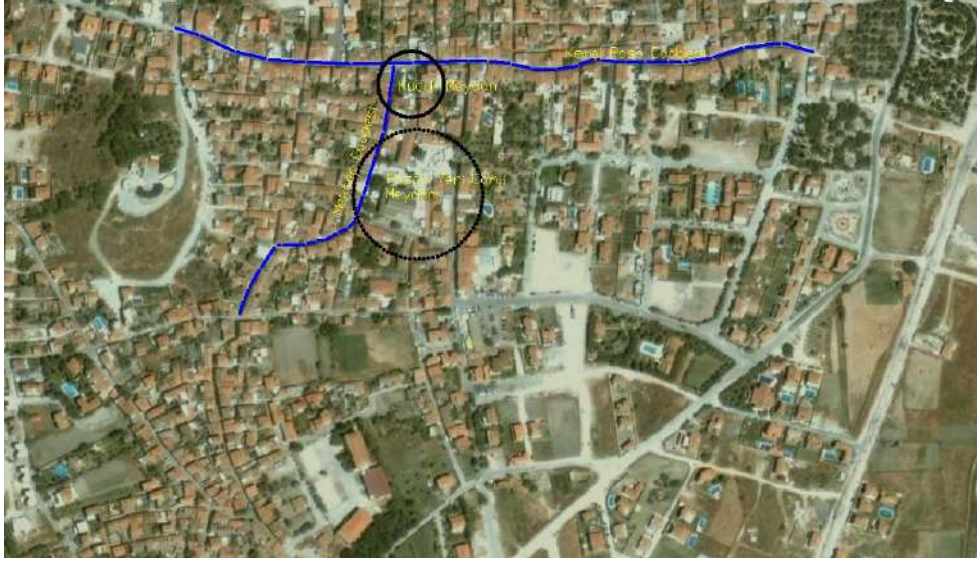

satın almalarıdır. İkinci ayağı sörf olan turizmin bu yöreye özgü biçiminin son ve en büyük halkası, bu yaşam tarzına kısa süreli ortak olmaya gelenlerden oluşmaktadır.

Alaçatı'nın ilk yerleşimi, Tımar sistemi ile kentin kuzeydoğusundaki bir tepenin güney yamacında eğim çizgilerine teğet ve paralel sokakların kesişmesiyle oluşan organik dokudur. Bu alan, 19. Yüzyılın başlarından itibaren sakız adasından ve çevresinden gelen göçmenlerin ve liman işçilerinin yerleşmesi ile kuzey-kuzeydoğu yönünde genişleme eğilimi göstermiştir. Kentin yaslandığı tepenin ve bu tepenin doğusundaki Değirmen-tepe'nin arasından geçen Kemalpaşa Caddesi ve bu iki tepenin eğimini takip eden Mektep-1.Mektep ve Mithatpaşa Caddesi aksları, kentin gelişim alanının da ana eksenlerini oluşturmaktadır. Bu akslara bağlı, yine eğim yönündeki sokaklardan oluşan gelişim alanı, demografik yapıya bağlı kültürel yapının ve şehircilik konusundaki birikimin de etkisi ile kentin ilk merkezine oranla, daha geometrik bir düzen göstermektedir. Yerleşimin gelişimine bağlı olarak odak noktası, yerleşimin güneyinden (Hacımemiş Camii) bu iki aksın kesişim noktalarına kaymıştır. (Pazaryeri Camii-Aya Triada kilisesi, Rum Okulu- Eski Belediye Binası)(Özkan, 2009)günümüze gelindiğinde Alaçatı Kuzeyde İkinci konut, ortada geleneksel yapı stoğu, ve güneyde yeni oluşan turizm alanından oluşmaktadır.(Özgönül, 2010) Ortada yer alan tarihi yerleşim, günümüzde de Alaçatı'nın işlevsel-resmi merkezi konumundadır. Alaçatı, Çeşme ile birlikte ilk olarak 1952 yılında imar planına sahip olmuş, bu plan 1964, 1973 yıllarındaki revizyonlar sonrasında da çeşitli plan çalışmaları yapılmasına karşın, sosyo ekonomik yapının dönüşüme olanak vermemesinin ve mülkiyet yapısının da etkileri ile tarihi yerleşim doku ölçeğinde ilk koruma kararlarının verildiği 1980li yılların sonuna ve burada tespit tescil çalışmalarının Koruma Bölge Kurulu'nca olgunlaştırıldığı 2004 yılına kadar süreklilik içerisinde gelmiştir. Bu tarihten sonra yapılan koruma planlamasının, yerleşimin çevresel ilişkilerini ele almaması, yerleşimin gelişimini öngörememesi ve teknik yetersizlikler gibi temel sorunları olsa da gerek doku gerekse yapı stoğu ölçeğinde koruma kararlarının uygulama ölçeğine aktarılması sağlanmıştır. Koruma planının geriden izlediği gelişim sonucu, Alaçatı yerleşiminin temel-tarihi aksları hizmet sektörü ağırlıklı ticaret, yine bu akslardan başlayarak iç bölümlere doğru devam eden butik otel kullanımı ve konut ağırlıklı olarak işlevlendirilmiştir.

ALAÇATI ÖRNEĞİNDE KAMUSALLIĞIN DÖNÜŞÜMÜ

Kamusallığın dönüşümü konusunun Alaçatı örneği üzerinden incelenebilmesi için, geleneksel kentin belirgin odaklarından olan ve süreç içerisinde gerçekleştirilen kentsel tasarım projelerine konu olan meydanları ile yine kentin geleneksel dokusunun önemli bir izi olan ve bu iz üzerindeki tarihi yapıların yoğunlaştığı Mektep Caddesi ele alınarak, kamusal alanın dönüşümüne yönelik bir okuma gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Şekil 2: Örnek Alanlar

1-Küçük Meydan:

Alaçatı'nın, hem geleneksel hem de günümüzdeki iki ana aksı olan Kemalpaşa Caddesi ve 1. Mektep Caddesi kesişiminde bulunan alan, ölçüleri itibarı ile küçük olmasına karşın, girişi takip eden bir alan olması, yaya yoğunluğunun en çok karşılaştığı alanlardan biri olması, cumhuriyet sonrasında, resmi törenlerin de yapıldığı alan olması itibarı ile kentin temel odak noktalarından birini, oluşturmaktadır. İsmet İnönü'nün kenti ziyareti sonrası, Atatürk'le birlikte İnönü'nün de büstünün alana konulması, bu resmi tören alanı olma sıfatının kanıtlarındandır. Alanı tanımlayan iki temel aksın dışında, dört sokak da alana açılmaktadır. Yüzölçümünün küçüklüğü nedeniyle meydan gelenekselde daha çok geçiş mekanı olarak kullanılmakta olup, meydana bakan tek kahvehane iki ana aksın kesişimine konumlanmıştır. **(Foto-3)**

Fotoğraf 1: Alaçatı / Küçük meydan

Bunun dışında zemin kat ticaret birinci kat konut kullanımlı yapı geleneği bu alanın etrafında da hakimdir. Alaçatı'nın dönüşümü ile birlikte bu alanda 2000 yılı sonrasında belediyesince yapılan düzenleme ile birlikte sokak izleri referans alınarak geride kalan alan, açık kafeterya yoğunluklu olarak düzenlenmiş ve kullanılmıştır. Bu düzenleme kullanım sırasındaki uygulamalarla birlikte kuvvetlendirilmiş, kot olarak da yukarıda olan kafeterya bölümü hareketli elemanların ve peyzaj unsurlarının aracılığı ile sokaklardan biraz daha fazla kopartılmıştır.

Fotoğraf 2: Alaçatı / Küçük meydan

Alana bakan yapıların büyük bölümü, buradaki boşluğu olanağa dönüştürerek, kafeterya kullanımıyla yeniden işlevlendirilmiştir.

Fotoğraf 3: Alaçati / Küçük Meydan

Alanın tek kahvesi de yine benzer bir işlevle kullanılmasına karşın, gerek kullanıcıların değişmesi gerekse kullanıcıların müşteriye dönüşmesi ile birlikte, farklı bir kimliğe bürünmüştür. Yine geçmişte belediye binası olarak hizmet veren ve sokakların kesişiminde yer alan meydana bakan yapı da günümüzde otel olarak kullanılmaktadır. **(Foto-6)**

Fotoğraf 4: Alaçati / Eski belediye binası

Meydanın geleneksel kullanımında, tören haricinde günlük kullanımda, Alaçatılıların- özellikle yetişkin erkeklerin tanıdıkları ile karşılaştıkları, günlük alışveriş ihtiyaçlarını karşıladıkları, bir bölümünün kahvehane aracılığı ile öncelikli sosyalleşme ihtiyaçlarını

karşıladıkları, büyük bir bölümünün ise, seyrek olarak sosyalleşme ihtiyaçlarını karşıladıkları bir alanken, günümüzde ise, bu işlevlerin tortusu kış aylarında ve günün ilk saatlerinde seyrekte olsa sürerken, diğer zamanlarda ve özellikle turizm sezonunda akşam ve gece kullanımında yerini başka kullanım anlayışına bırakmıştır. Bu kullanım anlayışı içerisinde alan; gezi güzergahında ilk durak olarak mola verilen, kısa süreli oturmak-bir şeyler içmek için kullanılan bir mekana dönüşmüştür. Bu mekanda tanıdığı ile karşılaşma ya da rastrantısal ilişki kurulması seyrekleşirken, gezmeye gelen grubun kendi içinde iletişim kurduğu bir kullanım biçimi yoğunluk kazanmıştır. Dolayısı ile Alaçatılıların samimi ve gerçekçi bir şekilde buluşarak, günlük hayat içerisinde kendileri ve toplumla ya da kentle ilgili sorunları hakkında bilgi paylaştıkları ve fikir yürüttükleri bir alanken, artık, gezmeye gelen insanların gezi güzergahındaki bir durak olarak kullanılmaktadır. Durak olma ile birlikte, alanın toplumsal kullanımı zayıflamış, pek çok kişinin bir arada kullandığı bir mekan olmasına karşın, kişisel özelliklerin sergilendiği bir mekan olma niteliği de azalmıştır.

Zemin kat ticaret, birinci kat konut kullanımı Alaçatı genelinde azalmakla birlikte bu alan özelinde nerdeyse kaybolmuş durumdadır. Geleneksel anlamda zemin kat ticaret, üst kat konut kullanımından tamamen ticarete dönüşle birlikte, mekan sakinlerinin yerini de işletmeciler almaktadır. Alanın sürekli kullanıcıları bu dönüşümle birlikte geçici kullanıcılara yerini bırakmıştır. Bu durum da alanın sahiplenme şeklini farklılaştırarak, toplumsal kullanımının azalmasının nedenlerinden biri haline gelmektedir.

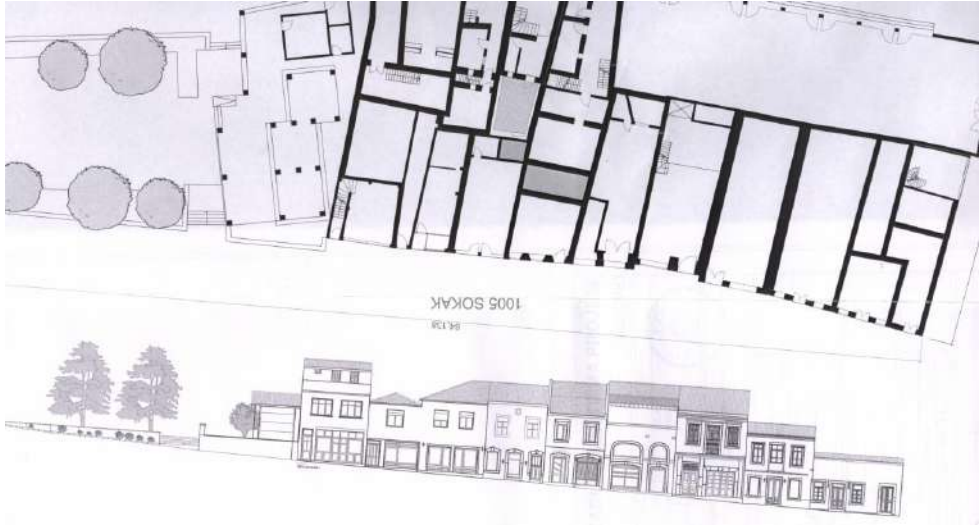
Alanda gerek meydan düzenlemesinde, gerekse tek tek yapıların düzenlemesi ile birlikte meydanın bir bölümü ticari işletmelerin uzantısı olarak kullanılmaya başlamış, bu da hem serbestçe kullanılan alanı azaltarak karşılaşmalarda geçirilen zamanı kısaltmış, hem de düzenlenmemiş-esnek mekanı daraltarak, alanın farklı, spontane amaçlar için kullanımının önünü kapatmıştır. Bu da kamusal alanın kullanıcılar tarafından içeriği ve şekli belirlenecek amaçlar için kullanımının önünü kapatmıştır. Artık siyasi bir gelişme karşısında insanların bu alanda toplanarak tepkilerini dile getirmesinin mekânsal olanağı kalmamıştır.

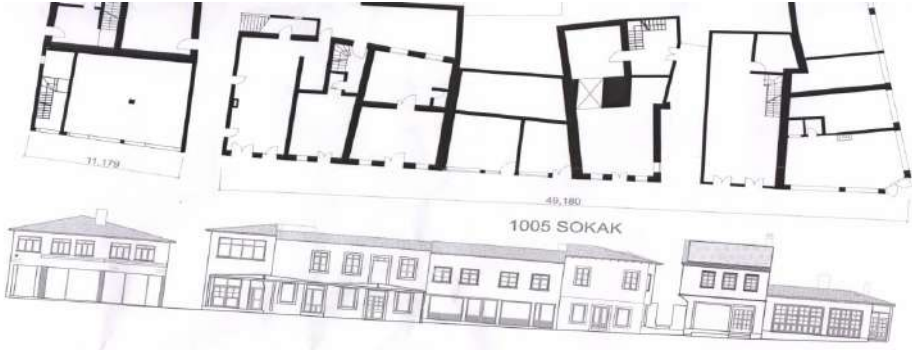
Fotoğraf 5: Alaçatı

2-Mektek Caddesi :

Gerek Cadde formu gerekse caddeyi tanımlayan yapı cepheleri günümüze kadar süreklilik içerisinde gelmiştir. İnceleme alanı kapsamında iki meydana da açılan cadde genelde caddeye cephe veren yapılar ile tanımlanmaktadır.

Şekil 3: Mektap caddesi görünüş

Şekil 4: Mektep caddesi görünüş

Hacımemiş Mahallesi'ne temel ulaşım aksı olan bu cadde, hem ticaret hem de konut işlevinin yoğun olarak bir arada bulunduğu, kentin öncelikli kamusal alanlarından biridir. Geleneksel kullanımda hem geçiş alanı hem de günlük alışverişin bir arada olduğu caddenin, günümüzde geçiş alanı özelliği hem konutlara hem de ticari mekanlara ulaşım açısından yoğunlaşarak devam etmiş olmasına karşın, ticaretin dönüşümü ile birlikte günlük ihtiyaçların karşılanmasından ziyade gezilen bir alan olarak kullanılmaya başlanmıştır. Konut ve zemin kat ticaret, üst kat konut kullanımı, hem geleneksel kullanımda hem de günümüzde devam etmektedir.

Kamusal Mekan Yeniden Dönüşürken, Yeni Bir Toplumsal Mücadele Olanığı: Tarihi Alanlarda Kamusal Mekannın, Planlama Aracılığı İle Sürekliliğinin Sağlanması

Fotoğraf 6: Mektep caddesi

Yapının tamamının ticaret olarak kullanımı geleneksel dokuda ancak tek katlı yapılarda görülebilen istisnai durumlar olup, genelde kahvehane gibi konutun mahremiyetinin sağlanması zor olan işlevlerde ve kentsel düğüm noktaları üzerinde görülmektedir. Günümüzde ise iki katın da ticarete dönüştürüldüğü örnekler bulunmaktadır. Örneğin küçük meydana bakan kahvehanenin yanındaki yapıda geleneksel gibi görünen cephe kurgusu korunmasına karşın, birinci kattaki konut pencereleri mefruşat mağazasında anlamından ve işlevinden koparılmıştır.

Fotoğraf 7

Fotoğraf 8

Bu tür örneklerin yoğunlaşması ile kamusal mekan olarak sokak ile sokağın sürekli kullanıcıları arasındaki görsel iletişim zayıflamıştır.

Konut ile ticaretin bir arada yer aldığı yapılarda genelde zemin katta, sokaktan iki farklı giriş alınmaktadır. Ticaret mekanını ile konut mekanının girişi ayrıdır. **(Foto-13)**

Fotoğraf 9

Ve konut mekanının korunaklı girişi arka bahçe varsa arka bahçeye kadar uzanan bir koridorla, yoksa ana merdivene kadar uzanan bir merdivenle üst kata geçişi sağlanır, ticaret ile konutun sahibi aynı olsa da çoğu kez iki mekanın direkt ilişkisi bulunmamaktadır. Günümüzde ticaret anlayışının dönüşümü ile birlikte konut girişleri de cephede bağımsız olarak görünse de ticaret mekanına açılmakta, konut girişi olanak varsa arka bahçeden, olanak yoksa- ki genelde yoktur- dükkanın içinden verilmektedir. Bunun sonucu olarak da konutun mahremiyeti, konut ile kamusal alan olarak sokağın ilişkisi zayıflamaktadır. Ticaretin ve konutun, kullanım bağlamında uzantılarını da kapsayan sokak artık yalnızca ticari mekanlara erişimin sağlanması için kullanılmaya başlanmıştır. Zaten kullanıcıların farklılaşması ile konut kullanımları geleneksel çerçevesinden uzaklaşmışken konutların sokaktan koparılması ile sokağın sürekli kullanıcıları sokağı terk etmiş yalnızca ulaşım aksı olarak kullanmaya başlamıştır.

Konutların kamusal alan ile ilişkisi-iletilişimi bağlamında, kullanıcılarının ve kullanım alışkanlıklarının değişmesinin bir izi de birinci kat pencerelerinde, cumba ve balkonlarında görülmektedir. Birinci kattaki pek çok balkon izi kamusal alandan daha yalıtılmış olan pencereye dönüştürülmüştür.

Fotoğraf 10

Pencereler özgünde sokağı izlemeyi olanaklı kılacak kepenk sistemleri ile birlikte kullanılırken günümüzde kepenkler daha çok dolu olarak tasarlanmaktadır. Cumbalar yapıların satışında fiyatı arttıran bir unsur olarak korunurken cumbaların kullanıldığı mekanların yapının en az kullanılan mekanları olması, konutun ve konut kullanıcısının kamusal alandan yalıtımı öncelediğini ortaya koymaktadır. Konut kullanıcısının sokaktan uzaklaşması ile birlikte, sokak artık birbirini tanımayan, bu nedenle birbirleri ile kurdukları kısa süreli ilişkilerde kendini ifade etmeyi öncelemeyen ikinci kullanıcılara kalmıştır. Hatta bu kullanıcıların sokağı yalnızca gezme amacıyla kullanmaları, yani belirli bir süre sonra terk etmek üzere kullanmaları nedeniyle onlar tarafından da sahiplenilmemekte, yani kimseye kalmamaktadır.

Alaçatı'nın turizm işleviyle dönüşümünün bir sonucu olarak geleneksel yapıda kullanıcılar kent mekanına ekonomik güçleri bağlamında homojen bir şekilde dağılırken, günümüzde ikili bir yapı oluşmuştur. Kentsel ranttan pay alan Alaçatı'nın eski sakinleri yine kente homojen bir şekilde dağılırken, gerek kente sonradan yerleşen kullanıcılar, gerekse kenti dönemsel olarak kullanan mekan sahipliliği olmayan kullanıcılar, kenti heterojen bir şekilde kullanmaktadır. Sonradan mekan sahipliliği, üst gelir grubuna özgü olup bu grup ana akslar ve ana akslara yakın bölgeler üzerinde yoğunlaşmış ve bu akslardan odakla kente yayılmışlardır. Yine bu kesimle birlikte dönemsel kullanıcıların üst gelir grubuna ait olanları yine aynı aksları kullanmaktadır. Dönemsel kullanıcılardan nispi olarak daha alt gelir sahipleri ise bu aksları yalnızca dolaşmak için kullanmakta, mola verdiği ve alışveriş yaptığı mekanlar ise ayrılmaktadır. Pazaryeri cami çevresindeki açık kafeteryalar ve Alaçatı pazarı bu tüketim sınıfının yoğun olarak kullandığı yerler olup, örneğin Kemalpaşa Caddesi aksındaki alışveriş mekanları ve yeme içme mekanları bu kesim tarafından oldukça nadir olarak kullanılmaktadır. Bu da toplumsal kullanımındaki toplumsalın parçalanmasını beraberinde getirmekte, mekanın; kullanıcı olarak tüketici sınıfın düzeyi bağlamında belirlenmesi ile birlikte, toplumsaldan piyasaya doğru bir kayma yaşanmakta, dolayısıyla mekan piyasa açısından metaya dönüşmektedir. Bunun sonucunda da kamusal kullanım zayıflamaktadır.

3-Pazaryeri Camii Meydanı;

Geçmişte kilise olup, günümüzde camii olarak kullanılmaktadır. Geleneksel kentte, dini yapıların etrafında şekillenen kente bağlı olarak, dini yapıyla bütünleşen bir meydan kurgusu söz konusudur. Bu meydan, yukarıda bahsettiğimiz ve geçmişte daha çok resmi törenler için

kullanılan küçük meydandan farklı olarak, adını aldığı dini yapının niteliğine yönelik bir kullanım içermektedir. Dini vecibelerin yerine getirilmesi için kullanılan dini yapının tamamlayıcısı ve/veya devamı niteliğinde, dini yapının kullanıcıları tarafından daha çok kullanılan, cemaatin bir araya geldiği, karşılaştığı, görüştüğü, eylemlerinin de, bu alanda bulunma amaçlarından kopmadığı, buna paralellik gösterdiği bir yapısı vardır. Ancak günümüzde, cami meydan projesi ile birlikte, caminin kuzeydoğusunda yer alan okul yapısının yıkılarak meydanla bütünleştirilmesi, meydanı kuzey ve doğu yönlerinden çevreleyen tek katlı ticaret yapılarının yapılması, yoğunlaşan kafeterya kullanımı, belli zaman dilimlerinde antika pazarı olarak kullanım gibi nedenlerle, meydanın dini yapıdan koparak yeni bir kimlik kazandığı görülmektedir.

Fotoğraf 11

Fotoğraf 12

Kamusal Mekan Yeniden Dönüşürken, Yeni Bir Toplumsal Mücadele Olanığı: Tarihi Alanlarda Kamusal Mekanın, Planlama Aracılığı İle Sürekliliğinin Sağlanması

Fotoğraf 13

Fotoğraf 14

Cami yapısının dini işlevi devam etse de, devamındaki meydanın geçirdiği değişim nedeniyle, alanın kullanım biçimi dönüşmüştür. Ayrıca yapının restorasyon projesi kapsamında, batı yönünde yer alan ve caminin bir parçası olan yarı açık ticari mekanların kaldırılması ile birlikte, cami yalnızca bir dini mekan haline dönüşerek, fiziksel sınırlarına çekilmiştir.

Fotoğraf 15

Fotoğraf 16

Çevresi ise bir karşılaşma, iletişim, etkileşim gibi toplumsal anlamından büyük ölçüde ticari bir işlevin gerçekleştiği bir alan haline dönüşmüştür. Yani toplumsalın zayıflaması, piyasanın boşalan kamusalın yerine geçişi söz konusudur.

Koruma Amaçlı İmar Planı üzerinden kamusal mekân okumaları:

Koruma Amaçlı imar planı yoluyla, üst ölçekten alana bakıldığı zaman, kamusal mekânların, kentin iki ana aksı olan Kemalpaşa Caddesi ve Mektep Caddeleri üzerine düşen alanlara verilen kullanımlarla paralel olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Zemin kat ticaret, üst kat konut kullanımının olduğu bu akslar ile bu aksların açıldığı meydanlar ve kentin kamusal hizmetlerinin gerçekleştiği kamu yapıları, plan ölçeğinde, kamusal mekanlara yönelik yapılabilecek ilk okumalardır (Fotoğraf 21). Bununla birlikte konut kullanımının akslardan uzaklaştıkça yoğunlaştığı görülmektedir. İşlevsel olarak bu okumanın yanı sıra, alt ölçekli planlama yoluyla planın müdahale kararları ve yöntemleri itibariyle, yoğun olan tescilli yapıları koruduğu, tarihi dokunun çok büyük ölçüde korunduğu, tescilli yapılar ve dokuyla birlikte, bunun bir parçası olan, buna katkı koyan unsurların da çeşitli koruma kararları ile sağlanmaya çalışıldığı gözlenmektedir. (konum gabari, cephe, mimari unsur korumaları vs gibi).

Alaçatı Kentsel Sit Alanı, Koruma Amaçlı İmar Planı üzerinden bir değerlendirilme yapıldığında ise; plan raporunda; planın ana hedefi “yaşam tarzı ve gelecek gelişim taleplerinin Alaçatı'nın özgün yapısı içinde değerlendirilmesi” olarak ifade edilmektedir. (Plan raporu, sayfa:26) yine aynı raporda, son yıllarda yoğun baskılar altında kalan yerleşmenin bu durumdan sağlıklı bir şekilde yararlanması gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Özgün dokuyu korumaya yönelik kararlar içerdiği, özgün dokuyla birlikte mevzuatla koruma altına alınmış tescilli yapıları, tescile değer olmasa da özgün dokunun bir parçası olan ve korunmalarının dokuya katkı sağlayacağı düşünülen cephe karakterlerinin korunması, yine dokunun konumlanma ve gabari itibariyle birer parçası olan yapıların da bu özellikleri dikkate alınarak yapılaşması öngörülmektedir.

Plan notlarıyla fiziksel çevrenin nasıl oluşacağı analitik olarak verilmeye çalışılmıştır. İşlev olarak, kentsel sit alanında; konut, otel, pansiyon ve her türlü ticaret, lokanta, sinema, tiyatro ve eğlence yerleri, sağlık eğitim tesisleri; bürolar, banka, sigorta, yerel ve bölgesel kamu kuruluşları, sosyal ve kültürel tesis alanları yer alabileceği öngörülmüştür. (Plan notları- genel hükümler 2.1 madde) Yeni yapılaşmalarda, yapılaşma oranı ada ortalama TAKS'I üzerinden, parsel büyüklükleri doğrultusunda hesaplanmıştır. Cephelere yönelik oranlar tavsiye şeklinde belirtilmiştir. Ayrıca, yerleşimin özellikli alanları olarak ifade edilen plan üzerinde sınırları belirlenerek, projelendirilmesi öngörülen 7 adet özel proje alanı (Ö.P.A) mevcuttur.

Koruma Amaçlı İmar Planının, form ve fiziksel olarak dokuyu koruduğunu söylenebilmekle birlikte, korumanın bunla sınırlı kaldığı, yeni yapılaşmalarla özgün dokunun bütünleştirilmesi hedeflenirken, yeni yapıların tescilli yapıların taklitlerini yapmaktan öteye gitmeyen bir düzeyde kaldığı görülmektedir. Plan raporunda ve planın kendisinde kamusal kavramına ve kamusal mekânlara direk atıf olmamakla birlikte, en belirgin olan kamusal mekânlardan sokakların yine form ve sınır olarak korunduğu, ancak sosyal yaşamın fiziksel çevreyle birlikte sürdürülememesi, mekanın bağlamından koparılması nedeniyle kamusal mekanlarının nitelik değiştirdiği/dönüştüğü bir yerleşime doğru kentin evrildiği görülmektedir. Dolayısıyla fiziksel çevrenin yalnızca korunması, tarihi dokunun ve tarihi doku içerisinde kamusal mekânların sürekliliğinin sağlanması açısından yeterli bir yaklaşım değildir.

SONUÇ:

Çalışmanın gerekliliğinin, yönünün ve yönteminin belirlendiği bu aşamada; “Tarihi alanlarda kamusal mekanın, planlama aracılığı ile sürekliliğinin sağlanması” için öncelikle kamusal kavramına ilişkin mevcut kavramsallaştırmanın yeterli olmadığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle öncelikli uğraş kamusal kavramına ilişkin yeni bir kavramsal çerçeve oluşturmak olmalıdır. Bu çerçeve iki temele dayanmalıdır. Bu temellerin birincisi kamusal kavramsallaştırmasının tarihselliğinin detaylı bir eleştirisi, ikincisi de örnek alanlarda metodolojik ve olabildiğince analitik okumalar olmalıdır. Çalışmanın bu noktasında devamına yön verebilecek temel çıkarımlar aşağıda sıralanmıştır:

- “Kent hakkındaki herhangi bir genel kuram, bir şekilde kentin yüklendiği mekansal biçimle kentteki toplumsal süreçleri bağdaştırmalıdır.” (Harvey, 2006) Kamusal kavramına ilişkin yapılacak kavramsal çalışmanın ilk adımı da sosyal bilimcilerce siyasale yaklaşılmaya çalışılan ‘kamusal alan’la, mekanla uğraşanlarca toplumsala yaklaşılmaya çalışılan ‘kamusal

mekan” arasındaki -yine Harwey’in deyimiyle-boşluğun alınmasıdır. Gerek çağdaş kuramsal çalışmalar gerekse alan okumaları bu kavramların ve değişim/dönüşüm süreçlerinin birlikteliğini ortaya koymaktadır.

- Kamusal Alan/Özel alan ilişkisinin; Literatürde bu ilişkiye verilen yerin aksine, Tarihi alanlarda kamusal mekanların dönüşümüne/değişimine ilişkin yapılan okumalar sonucunda oldukça önemli ve etkileşimli olduğu ortaya çıkmakta olup, kavramsallaştırmanın sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi için bu ilişki açıklanmalı/ortaya konulmalıdır.
- Özellikle Kamusal mekâna ilişkin tanımlamaların aksine, Yapılan alan incelemelerinde, mekanın fiziksel niteliklerinin korunmasına karşın, kamusal algısındaki değişmelerin de gösterdiği gibi, kamusal; mekanın mutlak ve sürekli bir niteliği olmayıp, değişen ve kullanıcılar tarafından, mekan kullanım ilişkisinde ortaya çıkan bir olgudur. Bu nedenle, nasıl algılandığına ve değiştiğine ilişkin süreçler ortaya konulmalıdır.
- Alan incelemelerinde, Kamusal alanın yok olmadığı ya da özel alana dönüşmediği, dönüşümün kamusal alanın niceliği üzerinden değil niteliği üzerinden gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Sokak hala sokak olmasına ve her zamanki kadar kamusal potansiyel taşınmasına karşın, sokağın kullanımındaki kamusal tercihlerin niteliği değişmiş, niceliği azalmıştır.

Çalışmanın giriş kısmı niteliğindeki bu ilk aşamanın işaret ettiği doğrultuda, ikinci aşama; örnek alanlardan metodolojik okumalar ve bu okumalarla eşzamanlı olarak kamusal kavramsallaştırmasının tarihselliğinin detaylı bir eleştirisi sonucu, kamusal alanla ilişkin yeni bir çerçeve oluşturulması, üçüncü aşama yapılan kavramsallaştırma doğrultusunda, mekanın kamusal niteliğinin değişik ölçeklerde ve düzeylerde okunabilmesi için bir yöntem geliştirilmesi, son aşaması ise bu yöntem kullanılarak örnek alan üzerinde kamusal alanın anlaşılmasına yönelik analizlerin yapılması ve sürekliliğinin sağlanması için planlama önerilerinin geliştirilmesi olmalıdır.

KAYNAKLAR

- Alaçatı Koruma Amaçlı İmar Planı ve Plan Raporu
Arden, Hannah, İnsanlık Durumu, 2003, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
Castells, Manuel, Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, 2005, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
Colomina, Beatriz, Mahremiyet ve Kamusalılık- Kitle İletişim Aracı Olarak Modern Mimari, 2011, Metis Yayınları, İstanbul
Erdönmez, M.Ebru, Açık Kamusal Kent Mekanlarının Toplumsal İlişkileri Yapılandırmadaki Rolü, Büyükdere-Levent-Maslak Aksı, 2005, Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
Habermas, Jürgen, Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü, 1997, İletişim Yayınları, İstanbul
Harvey, David, Sosyal Adalet ve Şehir, 2006, Metis Yayınları, İstanbul
Kalaycı, Nazile, Kamusal Alan Kavramı Üzerine Bir İnceleme: Aristoteles, Marks, Habermas, 2007, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
Lefebvre, Henri, Modern Dünyada Gündelik Hayat, 2007, Metis Yayınları, İstanbul
Lefebvre, Henri, Marx'ın Sosyolojisi, 1996, Sorun Yayınları, İstanbul
Özbek, Meral (Editör), Kamusal Alan, 2004, Hil Yayınları, İstanbul
Özgönül, Nimet, Alaçatı'da Yaşam, 2010, Ege Mimarlık Dergisi, Sayı: 72, İzmir
Özkan, Ulaş, Tarihi Çevrelerin Yeniden Üretiminin Mekansal Yansımaları: Alaçatı Örneği, 2009, Ege Mimarlık Dergisi, Sayı: 69, İzmir
Sennett, Richard, Kamusal İnsanın Çöküşü, 2002, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
Seymen, Salih, Alaçatı Sokak Sağlıklaştırma Projesi, (1001-1006 Sokaklar), 2011, İzmir
Yükselbaba, Ülker, Habermas'da Kamusal Alan/Özel Alan Ayırımı, 2008, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

PLANLAMA VE KENT DÜZLEMİNDE ADALET ARAYIŞI: DENİZLİ KALE İLÇESİ ÖRNEĞİ

Yard. Doç. Dr. Pınar **SAVAŞ YAVUZÇEHRE**

Pamukkale Üniversitesi, SBKY Bölümü, Denizli

A Grubu Şehir Plancısı, **Nursel ELBİ**

Prof. Dr. **Hüseyin ÖZGÜR**

Pamukkale Üniversitesi, SBKY Bölümü, Denizli

GİRİŞ

Mekânsal / fiziki planlama pratiklerinde adalet sorunları oldukça çeşitli, karmaşık ve çok sayıda boyuta sahip olduğu gibi bu sorunların ortaya çıkış nedenleri de çeşitlilik göstermektedir. Planlamada adalet arayışı ve sorunları en büyük ve dinamik şehirler kadar olmasa da daha küçük, ücra ve durağan şehirlerde de ortaya çıkabilmektedir. Nitekim Denizli Kale İlçesi mülkiyet ve kurumlar arası iletişim¹ sorunlarıyla da iç içe geçen ilginç bir örneği barındırmaktadır. Ne yazık ki, Türkiye ve Dünyada *genellikle* en büyük ve dinamik şehirlerdeki fiziki planlama karar ve eylemlerinin ortaya çıkardığı adalet sorunları ve arayışları akademisyenler ve plancıların ilgisini çekebilmektedir.

Bu bağlamda, Campbell ve Marshall'ın (2006) "*Towards Justice in Planning*" makalesinde olduğu gibi planlamada adalet sorununa felsefi ve teorik tartışmalara ilaveten planlama pratiğinde adalet arayışı sorunlarına odaklanan yerli ve uluslararası çalışmalara giderek daha fazla rastlanmaktadır. Planlamada eşitlik ve adalet / hakkaniyet arayışları Harvey'in (2003) *Sosyal Adalet ve Şehir* kitabındaki sosyo-ekonomik süreçlerin sosyal adalet sağlama kapasite ve sorunlarına dair tartışma ve örneklerden Imrie'nin (1996) Birleşik Krallık'taki özürülüler odaklı sorgulamasına, Katrina sonrası New Orleans Kentinde yeniden konut inşa ederken ve kenti planlarken yaşanan ırk temelli ayrılıkçı sorunlara (örneğin Bates ve Green, 2009) ya da benzer şekilde çoğunlukla İngiliz şehirlerindeki ırka dayalı planlama sorunlarına (örneğin, Thomas, 2000; 2002; 2004; 2008; Thomas ve Lo Piccolo, 2004) kadar uzanan geniş bir yelpazedeki konuları, sorunları ve arayışları içermektedir.

---

¹ Kurumlararası iletişim, eşgüdüm ve uzlaşma yetersizliğinin yol açabildiği planlamayla ilişkili adalet sorunlarına orman alanları ve çevre sorunlarından ABD'de bir örnek için bakınız: Wondolleck, 1985.

Kentsel toprakların kamuya kazandırılmasını önemseyen ve bu konudaki araçları ortaya koyan çok sayıda çalışmaya (örneğin, Keleş et al, 1999; Akçeşme, 2006) rastlandığı gibi 2-B tartışmalarıyla (örneğin, Ateş, 2005; Aslan, Alkan ve Eker, 2008) kentlerin içinde veya çeperindeki orman vasfını kaybetmiş ve üzerinde yoğun yapılaşma gerçekleşmiş orman arazilerinin özel mülkiyete konu edilmesine yönelik mevzuat hazırlıkları vesilesiyle kamu arazilerinin özel mülke dönüştürülmesi de tartışma konusudur. Kamu-özel karışımı mülklerin yöredeki imarlı arsa ihtiyacını karşılamasına dair çözümler üretme konusuna odaklanan çalışmalara pek rastlanmayıp bu konu daha çok 18. Madde uygulamaları (örneğin, Akçeşme, 2006; Meşhur, 2008) odaklı kimi eserlerde kısmen ve dolaylı olarak dile getirilmektedir. Öte yandan, özel mülkiyete imar ve yapılaşma hakları açısından haksız yere zarar veren ve yapılaşma ihtiyacı ile dinamiklerini yeterince dikkate alamayan fiziki planlama ve kent yönetimi politika ve kararlarından da bahsetmek mümkündür. Bu bağlamda Harvey M. Jacobs ve Kurt Paulsen'in (2009) makalesi özel mülkiyette planlamanın her iki boyutuna da işaret etmektedir.

Özel mülkiyetteki veya önemli bir kısmı özel mülkiyette olan kentsel topraklar üzerinde Türkiye'de 3194 sayılı İmar Kanununun 18. Madde / hamur kuralı (land readjustment) uygulamaları (Kalabalık, 2003: 169-205; Keleş vd., 1999; Meşhur, 2008; Tekeli, 1991; Ulutaş, 2005; Ünal, 2008; 103-122; Ünlü, 2006a) mülkiyet ve planlama sorunları çıktığında hem özel mülk sahiplerinin hem de kamu kurum ve kuruluşlarının, dolayısıyla vatandaş ve girişimcilerin, mağduriyetine yol açabilmektedir ve bu durumla sıklıkla karşılaşmaktadır. Elbette Türkiye'de ve Denizli'de (örneğin Acıpayam ve Çardak ilçe belediyeleri) başarılı 18. Madde uygulamalarına da rastlanmaktadır. Diğer yandan askeri sahalara komşu olma, İzmir Foça gibi ilçelerde askeri sahaların ve inşaata yasak komşu sahaların mütemadiyen genişlemesi, orman tahdit alanları, su koruma havzaları, diğer koruma uygulamaları ve sit alanları, havalimanı mania alanları gibi kararlar ve bunların uygulaması da bireyleri mağdur eden, arazi değerlerini düşüren, uzun yıllar mahkemelik eden, konut ihtiyacını karşılayacak basit bir konutu dahi yapamaz duruma düşüren sorunlara yol açabilmektedir.

Denizli Kale ilçesindeki orman sahasında, kurum (Orman Genel Müdürlüğü) görüşü eksik bir şekilde 1981 yılında önceki 6785 sayılı İmar Kanununa göre tamamlanan ve 1985 yılında yasalaşan 3194 sayılı Kanunun 18. Maddesine göre de 1985 yılında hisseli tapuların dağıtımı ile nihai imar düzenlemeleri yapılan arazi, adalet ve hukuki sorunlar yaratmıştır. Aynı arazi parçası, Denizli İlinin Muğla yönündeki ana yol üzerinde son ilçesi olan Kale'nin Denizli-Muğla Karayolunun Denizli kısmının tamamen double yol haline getirilmesi, Kale-Tavas Ovasının verimli ve Denizli Merkez İlçe ile çevresine göre daha düşük deprem riski, Kale Meslek Yüksek

Okulunun (MYO) kuruluşu gibi nedenlerle hızlıca gelişme potansiyeli karşısında daha da önem kazanmaktadır. Bildiride ele alınan arazi parçasının yapılaşmaya açılabilmesi kentin aksi yönündeki Kale-Tavas Ovasına yönelebilecek yapılaşma baskısını hafifleterek özellikle Devlet Yolu üzerindeki kamusal ve özel yeni yapı ihtiyacını karşılama açısından çözüm ve adaletli sonuç bekleyen durumu daha da öne çıkarmaktadır.

Türkiye'deki parçacıl ve klasik planlama anlayışı, imar parseli üretmeye yönelik disiplinlerarası olmayan ve uzlaşma ile iletişim zeminleri üzerine kurulu olmayan planlama anlayışından da kaynaklı olduğu söylenebilir. Elbette yerel ve giderek ulusal siyasetin, rant ve spekülasyon kaygılarının, teknik ve mali yetersizliklerin de çarpık planlama ve yapılaşma, yeterince imarlı arsa üretmemeye (Kılınç, Özgür, Genç, 2009) üzerinde etkileri bulunmaktadır.

Kent planlaması, planlamaya ilişkin amaç ve hedeflerin belirlenmesinden planların uygulanmasına kadar olan aşamaların tümünü içermesi açısından “süreç” özelliği gösterdiğinden planlamanın başarısı, içerdiği farklı aşamaların ilişkilendirilme düzeyiyle ilgilidir. Mekânsal, ekonomik, sosyal, siyasal ve diğer boyutları olan kent planlaması süreci Türkiye'de yapılaşma koşullarını sağlayan imar parseli üretme anlayışı içerisinde ele alınmaktadır. Bu anlayış mekânsal boyutuyla başarısız kentsel çevrelerin oluşumuna zemin hazırlar (Meşhur, 2008: 1).

Türkiye'de kent planlama yaklaşımında klasik yaklaşım (klasik planlama yaklaşımı hakkında bakınız: Demirci, 2004; Demirci ve Genç, 2007) egemendir. Klasik yaklaşım, sosyo-ekonomik verileri kullanmak yerine daha çok sayısal kestirim ve tanımlamalar yapar. Türkiye'de klasik planlama anlayışı nüfus, istihdam, ulaşım gibi değişimlerin tahminlerini yaparak bunların kentin neresinde olacağını gösteren fiziksel planlamayı öne çıkaran bir belge niteliği taşır. Ancak, hızlı değişen, farklılaşan, mülkiyet, rant ve yerleşime uygun yeterli arazi bulma ve diğer sorunlarla boğuşan kentsel mekânları ve çevrelerini klasik planlama anlayışı ile değerlendirerek yönlendirmek güçleşmektedir. Planlamayla ilişkili karar alıcılar ve plancılar plan hazırlanmasına önem vermekte fakat bunun nasıl uygulanabileceği üzerinde yeterince durmamaktadırlar. Planların uygulanması önünde rant (getirim), mevzuat, altyapı üretimi, yetki çatışması, yerel yönetimlerin kapasitesi, tapu ve kadastro, kaçak yapılaşma istemi, mülkiyet gibi çeşitli sorunlar bulunmaktadır. Tüm bunlar da değişik biçim ve boyutlarda planlamada adalet sorunlarının Türkiye'de de sıklıkla ortaya çıkmasına ve hukuk sistemi içerisinde de hızlıca çözüme ulaşmadan yıllarca dava konusu olarak kalmasına yol açabilmektedir.

Bildirinin amacı, Kale örnek olaydan yola çıkarak planlama sonucu yaşanan adaletsizliklere dikkat çekmek; bürokrasinin ve siyasi aktörlerin çözüm arayışlarında tıkanıp noktaları

değirmek, kamusal aktörler arası eşgüdümsüzlüğü göstermek, planlama mevzuatının işlerliğini ve planlamanın etkinliğini tartışmaktır.

MEKÂNSAL PLANLAMANIN MEVZUAT VE KURUMLAR KAYNAKLI ADALET SORUNLARI

Türkiye’de kentsel mekânın şekillenmesi konusunda Anayasa ile sınırlandırılan çerçevede başta 3194 sayılı İmar Kanunu olmak üzere, 3621 sayılı Kıyı Kanunu, 2981 sayılı İmar Affı Kanunu, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu, 2872 sayılı Çevre Kanunu, 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu olmak üzere pek çok kanun ile bunlarla alakalı olarak çıkarılan tüzük ve yönetmelik bulunmaktadır (Kalabalık, 2003: 39; Kılınç, Özgür ve Genç, 2009). Tüm bu hükümlere rağmen, tarımsal alanlar, kültür ve tabiat varlıklarının bulunduğu alanlar, sel baskınına depreme vb. afetlere maruz alanlarla, çevreye karşı hassas diğer alanlarda, kıyılarda, gecekondu bölgelerinde vb. her alan için tam bir toprak kullanım planlamasının yapılmasını içeren bir mevzuat hükmü bulunmamaktadır (Savaş Yavuzçehre, 2010: 135).

Kentsel mekânın planlanmasında her alan için uygulanabilecek kanun bulunmaması dışında bir diğer sorun, kanun, tüzük ve yönetmeliklerin hangisinin nerede ve ne zaman öncelikle uygulanması gerektiğinin belirlenmesidir. Kent planlamasında bütünlük sağlanmalıdır, ancak planlama mevzuatının çeşitli ve karmaşık olması, bu bütünlüğü bozmaktadır (Kalabalık, 2003: 38-39). Kentin ilgili alanları Çevre Kanunu, Kıyı Kanunu, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, Turizmi Teşvik Kanunu ile planlanır ve bunların her biri farklı kanunların öngördüğü usullere göre ayrı ayrı denetlenir, geriye kalan kısmı da 3194 sayılı İmar Kanununa tabi olunca planlama bütünlüğünden bahsedilemez (Ergen, 1991: 173; Ersoy, 2007).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlayan yoğun göçler, Cumhuriyetin ilk döneminde şehircilik ilkeleri ve Türk kentlerinin şehircilik ilkeleri doğrultusunda şekillendirilmesi konusundaki kaygıların ve vurgunun sürmesini engellemiştir. Kentler, belirli imar kuralları çerçevesinde planlanmaya çalışılırken bu kurallar dışında gelişen alanların büyümesi de sürmüştür (Eraydın, 2006b: 52). Bu dönemde kentsel mekânlardaki uygulamalara yasal mevzuat teşkil eden kanunlar çıkarıldıkları tarihlerde ülkenin imar problemlerini çözmeyi ve yaşanabilir en iyi mekânları sunmayı amaç edinmiştir. Ancak, toplumsal gelişim çizgisindeki sürekli değişim sonucu imar içerikli bu kanunlar kısa zaman aralıklarında beklentilerin gerisinde kalmış ve değişiklik ihtiyacı hissettirmiştir (İnam vd., 2004: 401). 1950-80 arası dönemde, yasal düzenlemeler dönemin

planlama anlayışını desteklemiştir. 1980 sonrasında neo-liberal ekonomik politikalarla yeni bir imar ve yeniden yapılanma dönemi başlamıştır.

1985 yılına kadar, imar planlarını yapma, değiştirme ve uygulama yetkisi, yerel yönetim birimlerine verilmekle birlikte, planların onaylanması yetkisi merkezi yönetime (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı) verilmiştir. 1985 yılından sonra tüm yetkiler, belediye sınırları içinde belediyelere, dışında ise valiliklere devredilmiş, ancak süreç içinde çıkarılan özel yasalarla planlamada merkezi yönetimin etkinliği artırılmıştır (Ünal, 2003: 208). 1999 Marmara Depreminden sonra imar mevzuatında yapılar ve yakın çevresiyle ilgili önemli ve olumlu gelişmeler kaydedilmişse de ülke genelinde şehircilikle ilgili mevzuat yeterince geliştirilememiştir. Şehircilik genelinde uygulamalarda plan yapma ve denetim yetkisinin bazı Bakanlıklar ve kamu kuruluşları arasında giderek daha da parçalanması süreci devam etmiştir (Çubuk, planlama.org). Şehircilik genelinde yaşanan bu sistemsizlik ve parçalanmışlık kentsel mekânda plan bütünselliği engellemekte, adalet, çarpık yapılaşma, gecikme, arsa değerlerinin artışı, belediye hizmetlerinin aksaması, altyapısız semtler üretimi ve rant sorunları ortaya çıkarmaktadır.

Türkiye’de, 1923-2009 yılları arasında, üç imar yasası çıkarılmıştır. İmar mevzuatı uzun vadeli ve kapsamlı bir vizyon sağlamak yerine genellikle gündemdeki hatta kangrenleşmiş yapılaşma sorunlarına çözüm arayıcı nitelikte hazırlanır hale gelmiştir (Eke, 2005: 214). İmar Kanunlarında yapılan sık değişikliklerin en bariz ve en çok karşılaşılan sebepleri şöyle sistematize edilebilir: i) Türkiye’deki şehircilik faaliyetlerinin hızlı gelişmesi; ii) bu gelişmelere paralel olarak belediyelerce bir önceki yıl verilen yapı izni sayısından az olmamak üzere yapılaşmaya hazır imar parseli üretilememesi; iii) uygulama imar planlarının zamanında uygulanamaması veya güncellenemeyişi ve kanunlar hazırlanmadan evvel pilot uygulamalarının yapılmamasıdır (İnam vd., 2004: 401; Ünlü, 2006a; Kılınç, Özgür ve Genç, 2009). Türkiye’de kentleşme ve planlama pratiği klasik imar planı anlayışı çerçevesinde; parsel bazında yapılaşma (Ünlü, 2006a), bireysel konut ve işyeri üretme mantığında oluşmuştur. Oysaki yenilikçi ve günümüzün koşullarına uygun modeller üretme ve buna yönelik yasal düzenlemeler yapılması zorunluluğu bulunmaktadır (Göksu, 2002). 60 yılı aşan kent planlama deneyimi, imara dair hukuki çerçevenin yaşanan gelişmelere yetişemediğine işaret etmektedir (Keleş, 2008: 11). İmara dair hukuki düzenlemeler, idari kararlar, göz yummalar mevzuata aykırı yapılaşmaları mevcut imar sisteminin içine çekmeye çalışmıştır. Sistemin içindeki ve dışındakileri bütünleştirecek yöntem arayışı bugün halen gündemde değildir. Bu durum mevcut yasal çerçevede dışında kalmayı destekleyen koşulların sürmesine neden olmaktadır (Eraydın, 2006b: 52).

İmar yasaları sürekli değişmekte, ek yasalar ve ikincil hukuki düzenlemelerle büyük bir hukuk karmaşası oluşmaktadır (Torlak, 2002: 58). Türkiye’de imar ve planlamaya dair mevzuat enflasyonu ortamında birçok kurum ve kuruluşta çalışanlar, bildikleri mevzuatın değiştiğinin farkında değildir veya mevzuattaki detayları yeterince önemsememekte ve plan kararlarına dâhil etmemektedir. Hatta müfettişlerin eleştirileri ve raporları bile eski mevzuata göre olabilmektedir.

Öte yandan, rant, çarpık yapılaşma, aşırı yoğun yapılaşma ve imar sorunları arasında kamunun mağdur olduğu veya edildiği örnekler, mevzuat ve sistem içinde paralel bir dünya daha oluşmakta ve çok sayıda arazi sahibi birey, aile, şirket ve üçüncü sektör örgütü de mağdur edilebilmekte veya daha sıklıkla arazilerine dair çeşitli işlemler veya kararlar suretiyle adaletsiz ve eşitsiz imar, planlama, kentleşme ve belediyecilik uygulamalarına maruz kalabilmektedir. Amacına uygun yapılmayan kamulaştırma ve el koymalardan, aşırı uzun süreli altyapı çalışmalarına, benzer arazi parçalarında aşırı farklı yoğunluk ve yükseklik (TAKS ve KAKS değerleri ile kullanım türleri içeren) imar kararlarına, geç kalan 18. Madde uygulamalarına, hisseli arazilere, şahıs arazileri içinde kalan ve yeri kesin belli olmayan Hazine arazilerine, Hazine arazilerinin satışına kadar değişen sorun demetinden bahsedilebilir. Nitekim Denizli İli Kale İlçesinde bu çalışmaya konu olan arazide öncelikli mağdur şahıslardır.

3194 sayılı İmar Kanununun 18. madde ve 2981/10-c maddesi uygulamaları sonucunda çok sayıda itirazlar ve davalar açılmaktadır (örnekler için bakınız: Atasoy, 1997) Atasoy’un Danıştay’a intikal ederek karara bağlanmış çok sayıda davayı incelenmesi sonucu ortaya koyduğu sistematığe göre davaların Yüksek Yargı’ya intikaline sebebiyet veren faktörleri şu şekilde sıralamıştır: Uygulama mevzuatının eksik oluşu veya açık olmayışı, uygulamanın alternatif çözümünün çokluğu, [plancıların ve] uygulayıcıların bilgi veya tecrübe eksikliği, taşınmaz maliklerinin bilinçsiz oluşu dolayısıyla haklarını zamanında savunamamaları, itirazları ilk inceleyen mahkemenin çok çeşitli davalara bakması, dolayısıyla bu konuda uzman olmayışı, kurulan bilirkişi heyetlerinin ehil nitelikte olmayışı ve usul yönünden yapılan hatalar şeklinde özetlenebilir (Atasoy,1997; Bıyık, Atasoy, Demir, 1999; Atasoy et al, 2002)

Planlamanın ve imar planlarının etkin ve verimli olabilmesi hukuken geçerli ve uygulanabilir olmasına bağlıdır. İmar planlarının hukuken sağlıklı ve uygulanabilir olması; planların sağlam bir hukuki zemine oturmasını, sık sık değişikliğe uğramamasını, planlar arasındaki bütünlüğün korunmasını, imar planı hazırlanırken eksiksiz disiplinler arası çalışmanın yapılmasını, kamu kurum ve kuruluşları arasında koordinasyonun sağlanmasını ifade eder (Altıntaş, 2007: 2). “Planlama kararları yoluyla oluşturulan her kentsel işlev, belirli bir büyüklükte kentsel toprağa

gereksinme yaratmakta, artan istem toprağın değerini sürekli olarak yükseltmektedir” (Ulutaş, 2005: 10).

MEKÂNSAL PLANLAMANIN MÜLKİYET VE KADASTRO KAYNAKLI ADALET SORUNLARI

Mülkiyet ile mekânsal planlama arasında ve geniş anlamda çevre korumadan su kaynaklarını ve kıyı alanlarını korumaya, orman ve meraların sağlıklı gelişimi ve korunmasından büyük kamu yatırımlarının gerçekleştirilmesine kadar olan kamusal amaçların gerçekleştirilmesinde özel mülkiyet sahipleri mağduriyeti ve adalet ile eşitlik sorunları ortaya çıkabildiği gibi diğer yandan da Türkiye’de sıklıkla dile getirilen kamu hizmetlerinin ve kamu yararının gerçekleştirilmesi sırasında özel mülkiyet sahipliğinin yaygınlığı ve spekülasyona konu oluşu kamu kurum ve kuruluşları için mali, teknik, hukuki sorunlar ve güçlükler çıkarabilmektedir. Dolayısıyla, mülkiyet ile planlama, koruma ve büyük kamu hizmetleri arasında iki yönlü bir ilişki bulunmaktadır.

Her hukuk düzeninin kendisine özgü bir mülkiyet kavramı vardır. Kimin malik olacağı ve malikin mülkiyetinde bulundurduğu eşya üzerindeki hâkimiyetin derecesi, toplumun ekonomik ve sosyal bünyesi ve devlet düzeni bakımından büyük önem taşır (Esener ve Güven, 1996: 105). Anayasanın 35. maddesine göre, “Herkes mülkiyet ve miras haklarına sahiptir. Bu haklar ancak kamu yararı amacıyla, kanunla sınırlanabilir. Mülkiyet hakkının kullanılması toplum yararına aykırı olamaz”. Türkiye’de ise devletin mülkiyetinde olan toprakların özel mülkiyete geçişi büyük bir sorundur. Aynı zamanda özel mülkiyette iken su koruma havzası, orman tahdit sınırı, kıyı koruma bandı gibi sahalar içine alınan ancak kamulaştırılmayan alanların da mülk sahipleri açısından sıkıntıları olabilmektedir.

Doğal varlıklar (orman, mera, bozkır, madenler, su ve kıyıları), mülkiyeti, yönetimi ve planlanması bakımından yerel ve ulusal kamu hizmetleri ve konut ile arazi ihtiyacının karşılanması bakımından önem taşımaktadır. Kapitalist sistemlerde kentsel mekânın kullanımındaki en önemli unsurlardan biri kentsel toprakların özel mülkiyette olması ve planlama faaliyetlerine konu edilmesinin zorluklarıdır. Ancak, orman veya mera vasfını yitirmiş toprakların veya kamunun elindeki diğer bazı arazilerin genişleyen kentlerin imara açık arsa ihtiyaçlarını karşılamak için yeniden planlanması ve değerlendirilmesi ve gerekirse özel mülkiyete konu edilmesi noktasında da sorunlar yaşanabilmektedir.

Planlama yetkisine sahip olan kamu kurum ve kuruluşları, gerek planlama yetkisi gerekse yatırım kararları biçimindeki araçları kullanarak, ayrıcalıklı imar hakları yaratarak kendi mülkiyetinde bulunan toprakların niteliğinin değiştirilmesi, satılması, kullanım hakkı verilmesi

gibi yollarla hem bu toprakların özel mülkiyete konu olmasına hem de kentsel rantların oluşumuna ve bölüşümüne yol açmaktadır (Turan, 2008: 256). Ancak, en azından, kimi istisnai durumlarda kurum taassubu gibi sebeplerle özel mülkiyete ve/veya yapılaşmaya açılmasında kentsel gelişim ve sağlıklı kentleşme gibi nedenlerle ciddi ihtiyaç bulunan kimi kamu arazilerinin imara açılmasına engel olma veya kolaylaştırıcı olmama durumları da ortaya çıkabilmektedir. Denizli Kale Belediyesinde bu bildiride ele alınan arazi parçası da buna bir örnek oluşturmaktadır.

Kamunun elindeki taşınmaz malların birey ve şirketlere satışta pazarlık unsuru olarak kullanılması ve imar planlarındaki değişiklik talepleri rant ve spekülasyon istemleriyle ilişkili olabilir. Bu aynı zamanda kentsel arazilerin, spekülasyona konu olmasını artırmaktadır. Planlama hem devlet mülkü olan taşınmaz mallar hem de özel mülkler açısından önemlidir. Devlet mülkünün özel mülkiyete dönüştürülmesi süreci imar planlarının ayrıcalıklı imar haklarıyla meydana getirdiği farklılık rantına neden olabildiği gibi (Turan, yayed.org) arazinin konumu, kentteki imara açılacak arazi durumu, kentte özel mülkiyetteki imarlı arazilerin sınırlı miktarda oluşu gibi durumlarda bu dönüşüme ciddi ihtiyaç duyulabilmekte ve dönüşüm rant odaklı olmayabilmektedir. İmar planı değişiklikleri özel mülkiyetteki arsaların değerini aşırı ölçüde artırmaktadır, tersi durumlarda istisnai olarak gerçekleşebilmektedir.

MEKÂNSAL PLANLAMANIN AKTÖRLERİN İLİŞKİLERİ KAYNAKLI ADALET SORUNLARI

Henri Lefebvre'in de (1973) “mekânın toplumsal olarak üretildiği”ni dile getirip bunu gözardı eden klasik kent planlamasının mekânı “saf, apolitik, nesnel, yansız, bilimsel ve masum bir çalışma nesnesi” olarak görmesini kuramsal değil, “ideolojik” bir yaklaşım olarak değerlendirmesinin üzerinden 30 yılı aşkın bir zaman geçti (Alkan ve Duru, 2007).

Kentsel mekânda değişimin yönetilmesi, kentsel yapılı çevredeki değişikliklere ilişkin yaklaşım ve değişiklikler hakkında üretilen politikalar ile ilgilidir. Bu süreç içinde farklı çıkarları, farklı beklentileri, farklı yönelmeleri, farklı güç ve kaynakları olan aktörler sosyo-politik alanda bir araya gelmektedirler (Ünlü, 2006a: 67-68). Kentsel dönüşüm projelerinde kent yönetimleri itibar, başarı, kent imajı amaçlarken, projenin ortakları olarak özel sektör de rant beklentisi içindedir. Farklı aktörlerin yer aldığı planlama sürecinde kent planlaması, bir yandan aktörlerin eylemlerini kısıtlayıcı bir etken, diğer yandan aktörlerin davranışları ile eylemlerinin düzenlendiği bir çerçeve oluşturur. Dolayısıyla, kent planlama aktörlerin yapılı çevreye yönelik müdahalelerini denetlemekte ve kentsel mekândaki değişimin yönetilmesi için genel bir çerçeve

sunmaktadır. Türkiye’de imar anlayışının imar planlarıyla sunduğu çerçeve değişimin yönetilmesinde (Ünlü, 2006a: 67-68) giderek yetersiz görülmekte, planlarla birlikte çeşitli denetim araçları gündeme gelmektedir. Türkiye’de yargı iptal davası ya da itiraz yolu başvurusuyla harekete geçirilerek, Anayasa Mahkemesi, idare mahkemeleri, Danıştay, Yargıtay kentsel mekânın şekillenmesi ve imar planlarının uygulanmasında dolaylı ancak önemli birer aktör haline gelmektedir.

Toplumsal koşullar belli aktörler için kısıtlayıcı nitelikteyken, bazı aktörler açısından fırsat sağlayıcıdır. Aktörler çoğu durumda bu yapısal koşullara göre kendilerine stratejiler çizmeye yönelirler (Bilgihan vd., 2006: 373). Kentsel mekânın şekillenmesinde, çeşitli oyuncuların katılımının sağlanması, stratejik bir vizyonun riskini azaltabilir. Yerel aktörlerin yalnızca oy ve temsil aracılığıyla kalmayıp aynı zamanda sivil toplum aktörlerinin siyasi ilişki ağları aracılığıyla da katılımı gerilimlerin azaltılmasına yardımcı olur. Kentsel mekân kullanımı ve değişimi çok boyutlu, birden çok disiplini ve aktörü ilgilendirdiğinden alınan kararlar ve gerçekleştirilmeye çalışılan uygulamalar kamusal örgütler yanında çeşitli meslek gruplarının da katkı ve katılımını gerektirir. Kentsel mekân kullanımında etkisi olan aktörler kentlerin yaşanabilir ve insancıl mekânlar haline gelebilmesine katkıda bulunabilmesi için rant yaratma ve kenti pazarlama önceliğiyle hareket etmek yerine kentin yarattığı olanaklardan ve imar kararlarından geniş kesimlerin hakkaniyet ölçüsünde yararlanmasını sağlayan politika ve stratejilerin üretilip uygulanmasına katkı vermesi ve inanması gerekir (Savaş Yavuzçehre, 2011). Ancak Türkiye’de bu anlayışı ve işbirliğini sıklıkla görmek mümkün olamamaktadır. Türkiye’de kentsel mekânın şekillenmesi stratejilerinin geliştirilmesinde öncülük eden aktörler, kamu kurumları, piyasa, özel kuruluşlar, yatırımcılar ve bireylerdir. Eraydın’a (2006: 22) göre, mekânsal gelişmeden sorumlu kuruluşların yanısıra diğer ilgililerin de düşünsel düzlemde çaba sarf ettiklerini söylenemez.

Belediye Kanunuyla ortaya konan düzenlemeler kentlerin şekillenmesinde bazı fırsatlar ortaya koyarken bunun yegâne faktörü ve yetkili otoritesi olarak belediye idaresine odaklanmaktadır. Büyük ölçekli belediye yapılarının oluşmasını teşvik eden Belediye Kanunuyla kentlerin sağlıklı şekilde planlanması, imarı ve yapılaşmanın sağlanması bakımından başka kurumların müdahalesi kısıtlanmaktadır. Yerel yönetimler, kentsel yapıyı çevredeki değişimleri planlamanın teknik boyutuyla yönetmeye çalışmakta, buna karşın sürece etkinlik kazandıracak denetim mekanizmalarına yönelik araçlar geliştirilememiştir (Ünlü, 2006b: 198). Kentlerin planlanması ve imarına dair belediyelerde görülen politika, araç ve uygulama eksikliklerinin nüfusa küçük ve teknik personel açısından yetersiz belediyelerde daha derin olduğu söylenebilir.

Fiili olarak kentlerde imar planı hazırlanması 2-3 yıl almaktadır. Bu süreç içinde, o planın somut ürünleri planı hazırlayan yönetim döneminde alınamamaktadır. Seçilmiş yerel siyasetçilerin normal görev süresinin beş yıl olması, 20 yıllık bir planın siyasetçi olarak getirilerinin sonraki seçimlere bırakılması anlamına gelmektedir (Bilgihan vd., 2006: 385). Beş yıllık yöneticilik dönemi ve 20 yıllık plan dönemi arasında sürekli bir sahiplenmenin oluşması gereklidir. Oysaki ne plan hazırlatan ve artık onayan yönetim kadrosu kendinden sonraki yönetimde bu plana sadık kalınacağını taahhüt edebilmekte ne de yeni seçilen kadro ve teknik personeli önceki planı büyük ölçüde sahiplenme konusunda seçim öncesinde ve/veya göreve geldiğinde uygulanabilir sözler verebilmektedir. Türkiye’de siyasetin ve bürokrasinin doğası, hızlı değişen mevzuat, dinamik toplum ve kentler bakımlarından az değişen imar planları beklemek gerçekçi değildir.

Türkiye’de ne plancılar sivil toplumu planlama sürecine nasıl katacakları konusunda bilgi sahibidirler ne de sivil toplum örgütleri plan yönetimine yapıcı biçimde nasıl dâhil olabilecekleri yönünde plancılara kabul ettirebilecekleri anlamlı bir strateji geliştirebilmişlerdir (Göksu, 2006: 125). İktidar sahipleri gerek maddi gücü gerek siyasi gücü ve gerekse uzmanlık gücünü ellerinde bulundurduğu için genişletilmiş katılımı ciddi bir risk olarak görmektedir. İmar mevzuatımızda çeşitli grupların planlama sürecine katılımlarını zorunlu kılan bir düzenleme yoktur. Fakat yanı sıra bu konuda bir engel de bulunmamaktadır. Katılımcılıkla ilgili kuşkuvarı olmakla beraber genelde yöneticiler işin çabuk yapılmasına önem verdiklerinden dolayı katılımcılıktan kaçınmaktadırlar. Vatandaş da geçim olanaklarının çok sınırlı olması, kültür düzeyinin ve katılım bilincinin düşük olması, devlet ya da kamu kurumlarından çekinmesi sonucu, konu kendini ilgilendirse dahi karar alma süreçlerine katılım göstermemektedir. Katılımcı demokrasi kültürü Türkiye’de gelişmediği sürece vatandaşın katılım sürecine dâhil olması gecikecektir.

ARAZİ VE ARSA DÜZENLEMESİ VE İMAR KANUNUNUN 18. MADDE UYGULAMASI

Arazi ve arsa düzenlemesi –Türkiye için somut olarak 3194 sayılı İmar Kanununun 18. Maddesi-- veya başka bir deyişle “hamur kuralı” uygulaması benzeri düzenlemeler Dünyanın başka ülkelerinde (Acharya, 1988; 1989; Archer, 1987; 1989; Doebele, 1982; 1987; Larsson, 1997a; 1997b; Lin, 2005; Sorenson, 2000a; 2000b; Seele, 1982; 1994; Yomralıoğlu, 1994) ve Türkiye’de (Meşhur, 2008; Yomralıoğlu, 1994) parçalanmış arazilerin (örneğin, Lin, 2005) sosyal donatılar ve üstyapı ihtiyaçları da dikkate alınarak arazi bütünüünün planlanması ve uygun büyüklüklerde yola cepheli ve altyapılı arsalar üretilmesi için sıklıkla kullanılan bir yöntemdir. Özellikle gayrimenkul yatırım ortaklıklarının (GYO) ve imara açılacak tek tapulu büyük

arazi parçalarının kent içinde veya yakınında bulunmadığı, aynı zamanda hızlı kentleşme ve küçük inşaat girişimcilerinin hâkim olduğu gelişmekte olan ülkelerde konut, inşaat, belediye hizmetleri ve arazi değerlendirme ile hakkaniyet ölçülerine göre arsa üretimi açısından arazi düzenlemesi önemli işlevler görmektedir. Prensipten olarak hakkaniyeti sağlama ve parçalanmış mülkiyet yapısından düzenli yapılaşmaya geçişte arazi düzenlemesi uygun bir araç iken bu dönüşüm sürecinde yapılan hatalar ve eksiklikler Denizli İli Kale kenti örneğinde olduğu gibi tam tersi adalet ve yapılaşma düzeni sorunları ile hukuki sorunlar ve sayısız davaya da yol açabilmektedir. Türkçe ve İngilizce literatürde arazi ve arsa düzenlemesi (3194 s. Kanun, 18. maddeye) yönelik zengin bir birikim olmasına rağmen bu düzenlemenin yarattığı daha mikro düzeyde ve daha somut adalet sorunları ilgi görmemiştir. Bunun yerine aşağıda da özetlendiği ve Türkiye’de de genişçe bilgi sahibi olunan, özellikle Harvey’in çalışmaları odaklı, kent yönetimi ve planlamayla ilgili daha genel ve makro adalet sorunları tartışma konusu olmuştur. Türkiye literatürüne yansımaya da ülke düzeyindeki yeni planlama anlayışının adalet ile ilişkisini kuran kimi çalışmalar (Cardoso ve Breda-Vazquez, 2007; 2009) da dikkat çekmektedir. Arazi ve arsa düzenlemesi, bir yerleşmeye ilişkin planın uygulanması amacıyla taşınmazların iyelik durumlarına bakılmaksızın birleştirilmesi (hamur edilmesi) ve planın gerektirdiği kamusal hizmet alanlarının oluşturulması sonrasında eski taşınmaz sahiplerine yeniden dağıtılmasına yönelik bir süreçtir (Keleş, 1996). Yöntem daha teknik bir tanımlama ile imar planı sınırları içerisinde mevcut durumu ile yapı yapmaya elverişli olmayan binalı ya da binasız kadaströ parsellerinin, imar planları ile öngörülen kullanım ve yoğunluk kararları açısından yapılanmaya elverişli duruma getirilmesi şeklinde de tanımlanabilir (Ersoy, 2000).

Kentsel alanlarda arazi ve arsa düzenlemesine ilişkin yasal düzenlemeler, çoğu ülkede 20. yüzyılın başından itibaren şekillenmiş ise de, arazi ve arsa düzenlemeleri çalışmaları özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında bir yöntem olarak kullanılmaya başlanmıştır. Arazi ve arsa düzenlemesi ile ilgili uluslararası literatür incelendiğinde, çalışmaların yoğun olarak 1980’li yılların başlarında hız kazandığı gözlenmektedir. Bu bağlamda, Archer (1982, 1986, 1989) Doebele (1982), Larsson (1997) yaptıkları çalışmalar ile arazi ve arsa düzenleme yönteminin yararlarını ortaya koymuşlardır. Bu yararlar şu şekilde özetlenebilmektedir: i) Arazi ve arsa düzenlemesinin kentsel arsaların oluşumu ve altyapı gereksinmelerinin sağlanması konusunda kendi kendini finanse eden bir tekniktir; ii) düzenleme yapılacak alanda kamulaştırma yönteminden daha ucuza mal olur; iii) mevcut kadastral yapının yeniden şekillendirilebilir; iv) özellikle kadastral yapının düzensiz veya çok parçalanmış olduğu yerlerde gerekli yol, park vb. gibi donatı alanlarının kolaylıkla elde edilebilir; v) mal sahipleri açısından kamulaştırmaya veya

büyük ölçekli emlak gelişim projelerine göre daha az yıkıcıdır. Seele'ye (1982) göre, arazi ve arsa düzenlemenin belediyeler yönünden olumlu yönleri daha çoktur. Bu yöntem genelde belediyeleri kamulaştırmaya başvurmaktan kurtaran bir araç olup taşınmaz mal sahipleri açısından ise sürecin ve yöntemin riskli yanları bulunmaktadır. Seele'nin (1994) bir başka çalışmasına göreyse, arazi ve arsa düzenlemesi kentsel toprak politikasının önemli bir aracıdır. Arazi ve arsa düzenlemesi, şehirselleşmenin tarımsal yapıya yönelik olası zararlı etkilerinin ortadan kaldırılması için kentsel toprak politikası aracı olarak kullanılabilir (Türk ve Ünal, 2003: 112).

3194 SAYILI İMAR KANUNUNUN 18. MADDE UYGULAMASINDA ORTAYA ÇIKAN ADALET VURGULU SORUNLARA BİR ÖRNEK: DENİZLİ İLİ KALE KENTİ

Denizli ili Kale ilçesinde orman tahdit sınırında kalan ve orman şefliği binasının yer aldığı Denizli-Muğla Devlet Karayoluna cepheli beş adadan oluşan, yaklaşık 50 dönümlük alan; 30 yıldır çözülemeyen, kamu kesiminden ve arazi sahiplerinden çok sayıda aktörün dahil olduğu planlama, mülkiyet, belediyeçilik ve imar sorunlarına; planlama ve kentleşmede adalet arayışı açısından sorgulanabilir bir örnek teşkil etmektedir.

1981 yılında Kale Belediyesi ilgili alanı da kapsayan ilk imar planını İller Bankası aracılığıyla ihale etmiş ve tamamlanan plan Bayındırlık ve İskân Bakanlığınca onaylanmıştır. Aradan geçen dönemde yeni (1985 yılında) yasalaşan 3194 sayılı İmar Kanununun 18. Madde uygulaması 1985-1987 yılları döneminde yine İller Bankası aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Hem Kale Belediyesi hem de Tavas İlçesi Kadastro ve Tapu Müdürlüklerince onaylanan 18. Madde uygulaması sonucu elde edilen parsel sahiplerine yeni tapular tescil edilmiştir. Bu süreçte orman tahdidinde kalan alanda hisseli tapular da yürürlükteki imar planına göre tescil edilmiştir.

Sözkonusu arazi konum itibarıyla zaman içinde değerli bir yerde kalmış olup üzerinde sadece birkaç ağaç olan ve orman vasfı taşımayan ancak orman tahdidinde bulunan karmaşık mülkiyet yapısına sahip bir arazi konumuna gelmiştir.

30 yıl boyunca değişik tarihlerde ve değişik aktörler tarafından söz konusu arazi hakkında Orman Şefliği Asliye Hukuk Mahkemesinin uygulama sonucu hissedar olan parsel sahipleri aleyhine dava açmıştır. Gerekçe olarak ise Anayasanın 169. maddesi gösterilerek Devlet ormanlarının imar hukukunun konusu olamayacağı belirtilmiş ise de bu davada çok sayıda davacı bulunması ve hepsine ulaşılamaması nedeniyle orman şefliğinin aleyhine sonuçlanmış, davanın takibi de yapılmamıştır. Bu sonuç; dava edilen hissedarların lehine de olmamış o

günden bugüne ölüm veraset ve diğer nedenler sonucu ilgili kişi sayısı artmış hisse oranları küçülmüş sorun daha da büyümüştür.

Tapu sahipleri 1987 yılından itibaren bu alanın orman tahdidinde kalan kısmında hiçbir şekilde tasarrufta bulunamadıkları gibi DOP (18. Madde konusu olan) ancak orman tahdidi dışında özel mülkiyetteki hisseli tapular da imar adalarının bazılarının bir kısmının orman tahdidi bir kısmının ise tahdit dışında olmasına rağmen orman tahdidindeki kısmı da tahdit durumu gözardı edilerek ortak kamusal kullanımlar için paylar ayrıldığından yapılaşma ve ruhsatlama imkanından yararlanamamaktadırlar. Orman Bölge Müdürlüğü ise orman tahsisi içinde kalan söz konusu arazinin bir kısmını depo amaçlı, bir kısmında ise mevcut orman şefliği yönetim binası olarak kullanmaktadır. Bu alan için planlanan diğer kullanım faaliyetleri (Bölge Trafik Hastanesi, İlçe Emniyet Müdürlüğü, otopark, park, küçük sanayi sitesi, servis yolları) ise imar plan değişiklikleri yapılarak başka alanlarda gerçekleştirilmiştir. Zaman içinde bu alanın orman tahdidinde kalan kısmında bir trafo ile mevcut karayolu bulunmaktadır. Daha önce küçük sanayi sitesi olarak planlanan alanın batısında orman tahdidi dışında kalan arazi kısmı için plan değişikliği yapılarak uygulama sonucunda oluşan hisseli parsellerden bir kısmının bu alana taşınarak kullanılabilir hale gelmesi düşünülmektedir. Özellikle kentin gelişmesi ve ihtiyaçları göz önüne alınarak belediye tarafından (ki Kale Belediyesi yaklaşık 13 dönüm tapu hissesine sahip) bir kullanım (ticaret, otel, yurt gibi tesisler için) ile tahdit dışı arazinin kullanılması istenmektedir. Böylece hisseli veya diğer özel mülk sahipleri orman tahdidi dikkate alınmadan yapılan bu imar planı ve 18. Madde düzenlemesinden dolayı mağdur konuma düşmüş gözükmektedir.

1987 yılında yapılan planlama ardından 3194 Sayılı Yasanın 18. maddesine göre uygulama yapılmasına ilişkin Belediye Encümeninin 15.09.1987 gün ve 225 sayılı kararı sonucu uygulama yapılmıştır. Diğer parsel sahiplerinden biri bu uygulamada düzenleme ortaklık payının her parselden eşit oranda alınmadığını kendi parselinden alınan %16 oranın en yüksek oran olduğunu belirterek uygulamanın iptali için dava açmıştır. Aydın İdare Mahkemesinin 1993/120 Esas-1994/2001 Karar sayılı dosyasından ikame ettiği dava kabul edilerek işlem iptal edilmiş ve karar Danıştay 12.06.1995 T.1995/1282 Esas- 1995/2451 Kararı ile onanarak kesinleşmiştir.

Anılı karar sonrasında talep sahibi ile Belediye 22.09.1997 ve 146 nolu Encümen kararı ile artık parsel satın alma şeklinde bu şahsın zararını tazmin etmiştir. 18. madde uygulaması sırasında talep sahibine ait taşınmazlardan alınan düzenleme ortaklık paylarından sonra gösterilen planda belirtilen küçük sanayi sitesi, emniyet, bölge trafik hastanesi gibi kamu alanlarına hisselendirildiği ancak bu kamu alanlarının bulunduğu bölge orman tahdit alanı içerisinde

olduğu dolayısıyla kullanılması veya kamu kuruluşlarınca kamulaştırılması ve değerlendirilmesi mümkün görülmemiştir. Parsel sahiplerinden bir başkası 2007 yılında bu durumu emsal gösterip mağduriyetinin giderilmesi için, benzer şekilde kamulaştırma veya eşdeğer gayrimenkul ile takas edilmesini istemiş ancak Belediye tarafından 2942 sayılı Kamulaştırma Kanununun 5. Maddesi gereğince belediyenin kamulaştırma yapması için kamu yararı oluşması gereği ifade edilmiş; belediye dışındaki resmi kurumlarla hisseli oluşu nedeniyle, kamu yararı oluşmadığı gerekçesi ile müracaatı reddedilmiştir.

Kale Belediyesi 1987 yılında İller Bankası aracılığıyla yaptırdığı imar planı ve imar uygulamasıyla parsellerden düzenleme ortaklık payı almış ancak imar planı ile ayrıca orman tahdit alanında emniyet, bölge trafik hastanesi gibi ihdas edilen kamusal alanlara DOP dışındaki bir kısım özel mülkiyet de burada hisselendirilmiştir. Orman tahdit alanına taşınan bu hisselerin herhangi bir şekilde değerlendirilmesi de bugüne kadar mümkün olmamıştır. Sonrasında mağduriyetlerin giderilmesine dair açılan davalar ise süre aşımı nedeniyle karara bağlanamamış olup hukuken bir sonuca ulaşılamamıştır.

Dava açmayan vatandaşlara yönelik de herhangi bir işlem yapılmamıştır. Bu alanda yeniden bir plan değişikliği yapılması gerekmekte ve arazi sahipleri aleyhine gelişen mağduriyetlerin devamının önlenmesi ve kentin sağlıklı gelişmesine katkı verecek arazinin yapılaşma açısından kullanıma açılması gerekmektedir. Tüm bu süreç ilk planlama aşamasında orman tahdit sınırının plana veri olarak işlenmesi bu alanda kişilerin ya da kurumların mağduriyetlerine sebep olacak kullanım şekillerinin önerilmemesi gerekirdi.

Bu örnek olay, planlama ve kent düzleminde “adalet” arayışını gündeme getirmektedir. Dava açmayan malikler mağdur konumundadır. Büyük hissedar olan eski belediye başkanı, yıllar önceki gibi, mağduriyetinin belediye tarafından giderilmesini istemektedir. Yapılması istenen işlem dönemin belediye yönetimini belediyeyi zarara uğratmak suçuyla ayrı bir dava konusu yaratacak nitelikte olduğu için Kale Belediyesi tarafından olumsuz değerlendirilmektedir.

Kale İlçesinin bildiriye konu olan sorunlu planlama alanında tutarlı, uzun vadeli, uygulanabilir ve mülkiyet sorunlarından arı arsa, planlama ve yapılaşma politikası uygulanamamıştır. Mekânsal planların nasıl uygulanabileceği kent yönetimi, belediyecilik, planlar ve planlama pratiğinde Türkiye’de önemli bir sorun alanı olma özelliğini korumaktadır. İmar planlarının uygulanmasında, siyasi ve yerel otoritelerin özensiz yetki kullanımı ile imar planlarının üretimi ve uygulanma sürecinde denetim mekanizmalarının eksik oluşu ve aksak işleyişi de hem planların uygulanmasını zorlaştırmakta ve karmaşıklığa katmakta hem de adalet sorunları yaratmaktadır. Mevzuatta imar planlarına dair yetki, sorumluluk, koordinasyon ve yaptırımlar

yeterince açık ve hayatın dinamiklerine uygun değildir. Kamu yararı ilkesi ile bireylerin mülkiyet haklarını ve konut ihtiyaçlarını dengeleyebilen piyasa beklentilerinin farkında olan, sosyal adaleti yeterince gözeten, sürdürülebilirlik, katılım, esneklik ve kaynakların etkin kullanımı ilkelerini savunan bir planlama anlayışının Türkiye’de kurumsallaşması ve yaygınlaşması ihtiyacı bu yazıda ele alınan bildiriye konu olan örnek olayla da bir kez daha teyit edilmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İyi bir plancının özellikleri; toplumun bireyi, profesyonel kamu görevlisi, yasa uygulayıcısı, toplum bilim kullanıcısıdır (Batuman, 2006: 84-91; Tekeli 2001: 216-224). İyi bir planın özellikleri ise, kamu yararına hizmet eden, halkın katılımı ile hazırlanmış olan, kapsamlı ve uzun erimli, toplumda yaşayanların seçme olanaklarını artıran, toplumdaki kişiler hakkında ayırım gözetmeyen, herkesin kolayca bilgi edinebildiği, kentte yaşam akışını durdurmeyen, geciktirmeyen şekilde sıralanabilir (Tekeli, 2001: 216-224). Kentle ilgili planların başarısı plancının yetenekleri ile ilişkili bir durum olarak görülür, oysaki bu plan sürecini bilimsel ve estetik bir sürece indirgemektir. Kuşkusuz plancının bir kenti ve sorunlarını anlaması ve bu sorunlara yönelik ve yerelin özgünlüklerine duyarlı strateji ve çözümler üretmesi önemlidir (Bilgihan, 2006: 387). Fakat planlama süreci siyasal bir süreçtir. Planın başarısı plancının yeterlilikleri yanında, parasal olanaklar, tüzel araç ve yetkilerin sınırlılığı, yerel ve yerel üstü dinamiklerin ve aktörlerin niyetleri, stratejileri ve tutumlarıyla ilişkilidir (Keleş, 2004: 191; Bilgihan, 2006: 387). Bu zorluklar sonucu, kent plancıları, genellikle kentin gelişme yönlerini belirtmekle yetinmek zorunda kalırlar (Keleş, 2004: 191). Bilimin ve akılcı öngörülerin yerini giderek bürokrasinin ve siyasi aktörlerin baskın geldiği yapıya bırakması, kamusal alan ve hizmetlerin adil olmayan dağılımını ve kullanım ayrıcalıklarının doğurmuş; planlama ve kent düzeninde adalet arayışını gündeme getirmiştir.

Türkiye, mekânın yalnızca teknik bir sorun olarak algılanamayacağı savını doğrulayan örnekleri, deneyimleri sürekli geçiren, üreten bir ülkedir (Alkan ve Duru, 2007: 90). Denizli ili Kale kenti örneğindeki gibi planlama alanının coğrafi, fiziki, afet riski, sosyal, ekonomik, mülkiyet ve diğer özelliklerine dair araştırmalar ve kurum görüşleri tamamlanmadan yapılan planlamanın sonucunda ortaya planlama aşamasında hiç düşünülmemiş sonuçlar çıkabilmektedir. Bu durum gerek mekân gerekse aktörler için sorun oluşturmaktadır. Uzun süre devam eden hukuki süreçler sonucu kentsel alanda imar ve yapılaşma sorunları artmaktadır.

Kent mekânı ve kentsel kamusal alanlar her kesime açık olmalıdır. Kent mekanını şekillendiren temel dinamik olarak rant yaratma kaygısı değil, tüm kesimlerin kent ve kentin yarattığı olanaklardan yararlanmasını sağlayan politikaların desteklenmesi zorunludur.

Merkezi hükümet, yerel yönetimler, özel sektör, vatandaşlar, sivil toplum işbirliği sürecin odağında yer almalıdır. Proje üretme ve kaynak yaratma konularında, kamunun düzenleyici ve denetleyici, özel sektörün esnek ve girişimci rolü ile yerel grupların katılımcı gücü ve dinamizmi bir araya getirilerek etkileşim sağlanmalıdır.

Kentsel mekân şekillendirilirken; bütüncül bir proje yaklaşımı, farklı kurumlar, örgütlenmeler arasında işbirliği, proje sürecinde kamunun yönlendirici olarak aktif rol üstlenmesi gerekir.

Kent planlarına yönelik yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası talepler konusunda şeffaf, esnek, müzakereci bir süreç işletilmeli, plan ilkeleri ihlal edilmemelidir. Siyasete bağlı olarak değişen politikalar, kişisel ve kurumsal çıkarlar, ranta dayalı kentleşme ve planlama yerine kent estetiğini ve kent yaşam kalitesini yükseltmeyi hedefleyen ortak politikalar olmalıdır.

Türkiye’de kendi koşullarından gelen özellikler, gerçekler, gelişme dinamikleri dikkate alınarak şehirçilik” anlayışımızın ve uygulama araçlarımızın, dünyadaki gelişmeler çerçevesinde gözden geçirilmesi, tartışılması ve yeniden yapılanması gerekir.

Mekânsal gelişme ve arazi kullanımı konusunda yeni bakış açıları ile bunları uygulamaya aktaracak kurumsallaşma çabaları gerekmektedir. İmar planları konusunda yetki sahibi kurum ve kuruluşların eşgüdüm ve koordinasyonunu sağlamada Çevre ve Şehircilik Bakanlığına yetkiler verilmelidir.

Ulus-devlet ve bölge ölçeğinden yerele dek uzanan kademeli birliktelik ilkesine uygun plan hiyerarşisinin ve sorumlu kuruluşların belirlenmesi, farklı ölçekler ve amaçlar için planlama türlerinin ve şehirçilik yaklaşımının tasarlanması gerekmektedir.

Kente karşı suç kavramının net olarak tanımlandığı bir kent hukuku oluşturulmalıdır. Mevzuatta yetki, sorumluluk, koordinasyon ve yaptırımlar açıkça belirlenmelidir. İmar Yasası, çağdaş bir anlayışla şehirçilik mevzuatı olarak yeniden kurgulanmalıdır. Tutarlı, uzun vadeli ve uygulamaya yönelik arsa politikası olmalıdır.

Kentsel rantın vergilendirilmesi ya da kamuya pay aktarımı, sağlıklı ve hakça bir konut üretme ya da edindirme politikasının kurulması gerekmektedir.

Planlama faaliyetleri için gerekli olan doğru, güncel ve sürekli veri akışının sağlanması konusunda mekânsal veri altyapısının geliştirilmesi ve bilginin yönetilmesi, arşivlenmesi ve paylaşımına sunulmasını içeren, mekânsal veri sisteminin geliştirilmesi gerekmektedir.

Kamu yararı ilkesini merkeze koyan piyasa beklentilerinin farkında olan, sosyal adalet, sürdürülebilirlik, katılım, etkin yönetim, esneklik ve kaynakların etkin kullanımı ilkelerini savunan bir planlama anlayışı kurumsallaşmalıdır.

Kente, ekonomik değerin ötesinde bakmak gereklidir. Her düzey ve kapsamdaki planlamada, doğal ve kültürel varlıkların korunmasının öncelik oluşturduğu, bunların “kaynak” ya da “kullanım değeri”nden önce, “varlık değeri” olarak tanımlandığı bir yaklaşım benimsenmelidir.

İmar planları hazırlanırken bu planların nasıl, ne ölçüde uygulanabileceği üzerinde durulmalıdır. Kentlerde plansız bir görünümü engellemek adına önce planlar ve stratejiler sonra ise uygulamalar geliştirilmelidir.

Belediyelerin ve valiliklerin, imar planlarının üretimi ve uygulama sürecinde denetlenmelerine ilişkin mekanizmalar da oluşturulmalıdır. İmar planlarının uygulanmasında, siyasi ve yerel otoritelerin keyfi yetki kullanmaları önlenmelidir.

Plan yapmak kentin yaşamına ve geleceğine müdahale etmektir. Kentlere müdahaleler kapsamlı ve bütüncül olmalı, bu müdahaleler birbirleriyle ilişkilendirilmelidir. Kentsel mekânda bireysel üretime odaklanan planlama anlayışından öte birlikteliğe ve eşgüdümüne öncelik veren, kentler için vizyon ve stratejiler geliştirmeyi öncelikli hale getiren bir yaklaşım teşvik edilmelidir.

KAYNAKLAR

- ACHARYA, Ballabh Prasad (1989) "Equity in plot reconstitution schemes: A tale of three Indian cities", *Third World Planning Review (TWPR)*, 11, 1, 71-96.
- ACHARYA, Ballabh Prasad (1988) "The Transferability of the Land-Pooling / Readjustment Techniques", *Habitat International*, 12, 4, 103-107.
- AKÇEŞME, Halil (2006) *İmar Planlarının Uygulanmasında Ve Kentsel Rantın Kamuya Aktarılmasında Kullanılan Araçlar - 18. Madde Uygulaması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama.
- ALKAN, Ayten ve Bülent DURU (2007) "Türkiye’de Kent Çalışmalarının İzinden Giderken "Toplumsal Adalet, Eşitsizlik ve İktidar" Nereye Düşer?", *Ruşen Keleş’e Armağan, II. Kitap: Kent ve Planlama*, Ankara, İmge Kitabevi, 87-110.
- ALTINTAŞ, Yusuf (2007) *İmar planlarında yetki kuralları ve Danıştay kararları örneğinde; planlamada karşılaşılan yetki sorunları ile çözüm yolları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı.
- ARCHER, R. W. (1987) "The possible use of urban land pooling/readjustment for the Planned Development of Bangkok", *Third World Planning Review*, 9, 3, 235-253.
- ARCHER, R. W. (1989) "Transferring the Urban Land Pooling / Readjustment Technique to the Developing Countries of Asia", *Third World Planning Review*, 11, 307-331.
- ASLAN, Soner; ALKAN, Hasan; EKER, Mehmet (2008) "2/B uygulamalarına ilişkin bazı sorunlar: Isparta-Aksu yöresi örneği", *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, Seri: A, 1, 101-108.
- ATASOY, Mustafa (1997) *İmar Uygulamalarına İlişkin Hukuki Kararların İrdelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, KTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- ATASOY, Mustafa, Osman DEMİR, Bayram UZUN, Recep NİŞANCI (2002) "İmar Uygulamalarının İptal Nedenleri ve Öneriler", Konya, Selçuk Üniversitesi, *Jeodezi ve Fotogrametri Mühendisliği Öğretiminde 30. Yıl Sempozyumu*, 16-18 Ekim 2002, 184-192.
- ATEŞ, Turan (2005) *Ormanların Hukuksal Durumu ve 2-B*, İstanbul, Legal Yayınları.
- BATES, Lisa K. and Rebehah A. GREEN (2009) "Housing Recovery in the Ninth Ward: Disparities in Policy, Process, and Projects", R. D. Bullard and B. Wright (Editors), *Race, place, and environmental justice after Hurricane Katrina: Struggles to reclaim, rebuild, and revitalize New Orleans and the Gulf Coast*, Boulder, Colorado, Westview Press, 229-245.
- BATUMAN, Bülent (2006) "Mimarlar, Plancılar ve Ankara: 1960’ların İkinci Yarısını Kentsel Politika Aktörleri Açısından Düşünmek", *Planlama*, 2006/1, 25-32.

BİLGİHAN, G. vd. (2006) “Diyarbakır Nazım Plan Çalışması: Aktör Merkezli Bir Değerlendirme”, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 6. Türkiye Şehircilik Kongresi ‘Planlama Siyaset Siyasetler’ Bildiriler Kitabı, TMMOB Şehir Plancıları Odası, İzmir, s. 373-388.

BIYIK, Cemal, Mustafa ATASOY, Osman DEMİR (1999) “Yüksek Yargıya İntikal Eden İmar Uygulamalarına İlişkin Davaların Sonuçlarının Değerlendirilmesi”, 7. Harita Kurultayı, 1-5 Mart, Ankara.

CAMPBELL, Heather and Robert MARSHALL (2006) “Towards Justice in Planning: A Reappraisal”, *European Planning Studies*, 14, 2, February, 239-252.

CARDOSO, Ricardo and Isabel BREDÁ-VÁZQUEZ (2007) “Social justice as a guide to planning theory and practice: Analyzing the Portuguese planning system”, *International Journal of Urban and Regional Research*, 31, 2, June, 384-400.

CARDOSO, Ricardo and Isabel BREDÁ-VÁZQUEZ (2009) “The institutionalization of just decision making: Analyzing planning practice in Portugal”, *Environment and Planning C: Government & Policy*, 27, 3, 413-432.

ÇUBUK, Mehmet (2009) *Değişim - Gelişim ve Farklılaşmalar Karşısında Yeni Bir Örgütlenme ve Organizasyon Olarak, “Çevre ve Şehircilik Bakanlığı” Önerisi*, <http://planlama.org/new/planlama.org-yazilari/cevre-ve-sehircilik-bakanligi-onerisi.html>, (14.07.2009).

DEMİRCİ, Mustafa (2004) *Kent Planlamada Uygulama Anlayışına Eleştirel Bir Yaklaşım Dikmen Vadisi Projesi Örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

DEMİRCİ, Mustafa ve F. Neval GENÇ (2007) “Planlamanın Avrupa Birliği Boyutu”, *Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 19, Aralık, 53-73.

DOEBELE, William A. (1987) “The Evolution of Concepts of Urban Land Tenure in Developing countries”, *Habitat International*, 11, 1, 7-22.

DOEBELE, William A. (Editor) (1982) *Land Readjustment: A different approach to financing urbanization*, Washington D.C., Lexington Books.

ERAYDIN, Ayda (2006) “Mekânsal Süreçlere Toplu Bakış”, Ayda Eraydın (Derleyen), *Değişen Mekân Mekânsal Süreçlere İlişkin Tartışma ve Araştırmalara Toplu Bakış 1923-2003*, Ankara, Dost Kitabevi.

ERSOY, Melih (Derleyen) (2007) *Kentsel Planlama Kuramları*, Ankara, İmge Kitabevi.

- ERSOY, Melih (2000) “İmar Planı Değişiklikleri ve Yargı Denetimi”, Melih Ersoy ve H. Çağatay Keskinok (Derleyenler), *Mekân Planlama ve Yargı Denetimi*, Ankara, Yargı Yayınevi, 44-71.
- GÜNEŞ, Yusuf (2009) “Orman Kadastrounda Vasıf ve Mülkiyet Tayini Ve Uygulamadan Kaynaklanan Hatalar”, *II. Ormanlıkta Sosyo-Ekonomik Sorunlar Kongresi Bildiriler Kitabı*, Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi, 249-262.
- HARVEY, David (2003) *Sosyal Adalet Ve Şehir*, Metis Yayınları, Çeviren: Mehmet Moralı, İstanbul, Metis Yayınları.
- IMRIE, Rob (1996) “Equity, Social Justice, and Planning for Access and Disabled People: An International Perspective”, *International Planning Studies*, 1, 1, 17-34.
- İNAM, Ş., T. ÇAY, F. İŞCAN (2004) “Kentsel Dönüşüm Sürecinde İmar Planı Uygulamalarının Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Değişen Dönüşen Kent ve Bölge 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 28. Kolokyumu Bildiriler Kitabı*, 401-415.
- JACOBS, Harvey M. and Kurt PAULSEN (2009) “Property Rights: The Neglected Theme of 20th-Century American Planning”, *Journal of the American Planning Association*, 75 2, 134-143.
- KALABALIK, Halil (2009) *İmar Hukuku Dersleri*, Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- KELEŞ, Ruşen, Cevat GERAY, Cahit EMRE, Ayşegül MENGİ (1999) *Kentsel Toprak Rantının Kamuya Kazandırılması*, Ankara, Öteki Yayınevi.
- KILINÇ, Gökçen, Hüseyin ÖZGÜR ve F. Neval GENÇ (2009) *Yerel Yönetimlerde Planlama Uygulamaları ve Etik Projesi Raporu*, Başbakanlık Kamu Görevlileri Etik Kurulu ve Avrupa Konseyi (Council of Europe), Ağustos 2008-Mart 2009, TYEC Ana Projesi Çerçevesinde.
- LARSSON, Gerhard (1997a) “Land Readjustment: A Tool for Urban Development”, *Habitat International*, 21, 2, 141-152.
- LARSSON, Gerhard (1997b) *Land Readjustment: A Modern Approach to Urbanization*, Avebury.
- LEFEBVRE, Henri (1976) “Reflections on the Politics of Space”, *Antipode*, 8, 2, 30-37.
- LİN, Tzu-Chin (2005) “Land Assembly in A Fragmented Land Market through Land Readjustment”, *Land Use Policy*, 22, 2, April, 95-102.
- MEŞHUR, Mehmet Çağlar (2008) “Arazi Ve Arsa Düzenlemesi (18. Madde Uygulaması) Sürecinin Kentsel Mekân Oluşumu Açısından İrdelenmesi”, *METU JFA (Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi)*, 2008/2, 25, 2, 21-38.

- SAVAŞ YAVUZÇEHRE, Pınar (2011) *Kentsel Mekânda Değişim Denizli*, Denizli, Denizli Belediyesi Kültür Yayınları.
- SEELE, W. (1982) "Land Readjustment in the Federal Republic of Germany", William Doebele (Editor), *Land Readjustment*, Washington D.C., Lexington, 175-205.
- SEELE, W. (1994) "İmar Sorunları ve Arazi Kullanımı Üzerine", *İstanbul'da İmar Sorunları ve Arazi Kullanımı Paneli*, İstanbul, TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi.
- SORENSEN, André (2000a) "Land readjustment and metropolitan growth: An examination of suburban land development and urban sprawl in the Tokyo metropolitan area", *Progress in Planning*, 53, 4, May, 217-330.
- SORENSEN, André (2000b) "Conflict, consensus or consent: implications of Japanese land readjustment practice for developing countries", *Habitat International*, 24, 1, March, 51-73.
- TEKELİ, İlhan (1991) "Kentsel Topraklarda Mülkiyet Kurumunun Varlığının Toplumsal Sonuçları ve Yeniden Düzenleme Olanakları Üzerine", *Kent Kooperatifçiliği Altıncı Teknik Semineri*, Ankara, Türkent Yayını, Türkiye Kent Kooperatifleri Merkez Birliği, 134-136.
- TEKELİ, İlhan (1991) *Kent Planlaması Konuşmaları*, Ankara, TMMOB Mimarlar Odası.
- THOMAS, Huw (2000) *Race and Planning, The UK Experience*, London, UCL Press.
- THOMAS, Huw (2002) "Equality and Planning in Wales", *Town and Country Planning*, 71, 5, 142-143.
- THOMAS, Huw (2008) "Race Equality and Planning: A Changing Agenda", *Planning Practice and Research*, 23, 1, 1-17.
- THOMAS, Huw (2004) "British planning and the promotion of race equality: The Welsh experience of race equality schemes", *Planning Practice and Research*, 19, 1, 33-47.
- THOMAS, Huw and F. Lo PICCOLO (2000) "Best value and race equality in planning", *Planning Practice and Research*, 15, 1/2, 79-94.
- TORLAK, S. Evinç (2002) "İmar Yasalarının Gelişimi Üzerine Düşünceler" *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 11, 3, 58-69.
- TURAN, Menaf, *Kent Yönetimine Katılımda Yeni Bir Sorun Alanı: Kentsel Rantların Yönetimi*, <http://www.yayed.org.tr> (23.04.2010).
- TURAN, Menaf (2008) *Türkiye'de Kentsel Rantın Oluşumu Ve Bölüşümü: Devlet Mülkiyetinden Özel Mülkiyete Geçiş Süreci*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TÜRK, Şevkiye ŞENCE ve Yücel ÜNAL (2003) “Arazi ve Arsa Düzenlemesi Metoduna İlişkin Olumsuz Ön Yargı”, *İTÜ Dergisi/a, Mimarlık, Planlama, Tasarım*, 2, 1, 111-118.

ULUTAŞ, Cafer (2005) *Kentsel Toprak Rantının Kamuya Kazandırılmasında Bir Araç Olarak İmar Haklarının Toplulaştırılması (Dikmen Vadisi Örneği)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ÜNAL, Yücel (2003) *Türk Şehir Planlama Hukuku*, Ankara, Yetkin Yayınları.

ÜNLÜ, Tolga (2006a) “Kentsel Mekânda Değişimin Yönetilmesi (1)”, *METU JFA*, 23, 2, 63-92.

ÜNLÜ, Tolga (2006b) “Mersin’de Değişen Kentsel Mekân: Çamlıbel’de Morfolojik Değişim”, *Megaron: YTÜ Mimarlık Fakültesi e-Dergisi*, 1, 4, 178-200.

YOMRALIOĞLU, Tahsin (1994) “A Value Based Approach for Urban Land Readjustment”, *XX. International Congress*, Melbourne, Australia.

YAYALAŞTIRILMIŞ CADDELERDE KAMU YARARI, KAMU HAKLARI, EMİNÖNÜ-HOBYAR MAHALLESİ ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Öğrencisi **Müge ÇALIŞKAN**

Yard. Doç. Dr. **Hatice AYATAÇ**

İstanbul Teknik Üniversitesi Mim. Fak. Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

GİRİŞ

Kamu yararı kavramı devletin gereksinimlerini karşılayan, toplum yararını gözeten ve toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilen, mülkiyet hakkının sınırlarını belirleyen bir yasal ölçüt olarak ifade edilmektedir. (Keleş, 1998).

Kamu yararı kavramı ilk olarak Fransız Devriminde kullanılmaya başlanmıştır. “Ortak iyilik” kavramının aynı anlamda kullanımı ise Antik Yunan’a kadar uzanmaktadır. Günümüzde mülkiyet hakkı kanunlar ve kamu yararı ilkeleri ile sınırlandırılmaktadır. Kamu yararının yasal boyutu incelediğinde yasaya uygunluk ile kamu yararının uygunluğunun eş anlamlı olduğu görülmektedir. Anayasamızda kamu yararını belirleyen çeşitli kanunlar bulunmaktadır ve bu çerçevede kamu ve toplum yararının genel hatları belirlenmektedir (Saraç, 2002).

Ülkemizde Kamu yararı, planlama ilkesi ve düzenleme esaslarında bir ölçüt olarak ifade edilmektedir. Kamu yararı kavramı için yasa ve yönetmelikler kapsamında açıklık getiren ölçütler aşağıda belirtilmiştir.

- Karşılıksız ve bedelsiz olması,
- İmar planı ile düzenlenmesi,
- Sürdürülebilir gelişimi,
- Toplumdaki her kesim için eşitlik sunması,
- Siyasal bir nitelik kazanmaması,
- Değişen yaşam koşullarına uyumlu olması ve ihtiyaçlara cevap vermesi, • Mülkiyet hakkını koruması, kamu yararı ve toplum yararı ilkesini önde tutması

Kamu yararının kent üzerindeki yansımaları kentsel kamusal alanlardır. Mekanlar insanların kavrayabileceği doğa ve peyzaj alanları olarak sınırlanırken, kentsel mekanlar sokaklar, açık

alanlar, meydanlar gibi insan yapıtları arasında kalan ve bunlar ile sınırlanan alanlardır. Kent planlaması ve tasarımının en önemli dayanağını oluşturan kamu yararı kavramının uygulamalarda yetersiz kalması kentlerin gelişiminde olumsuzluklara neden olmaktadır. Kentlerde meydana gelen değişimler planlama ve tasarım uygulamalarını ve kamusal mekanları etkilemektedir. Bu etkilerin sonucunda kamusal mekanlar kullanım amaçlarından uzaklaşmakta, geçiş bölgeleri veya atıl alanlar olarak kullanılmaya başlamaktadır (Gökgür, 2008). Bu nedenle idari ve yerel yönetimler yeni politikalar oluşturarak bu sorunları çözmeye çalışmaktadır. Yayalaştırma düzenlemeleri de bu uygulamaların başında gelmektedir.

Dünyada 1960'lı yıllarda genellikle tarihi kent merkezlerinde yapılan uygulamalarda her türlü kullanıcıya uygun tasarımlar yapıldığı ve kente önemli yararlar sağladığı görülmektedir (Montanari ve diğ., 1993). Ülkemizdeki uygulamalarda ise gerekli plan ve altyapı çalışmaları yapılmadan uygulanan projelerin yeterli olmaması ve kullanıcılara uygun seçimlerin yapılmaması, yaya alanlarının gerektiği kadar değerlendirilememesine neden olmaktadır. Kamunun yararını önde tutmayan projeler kullanılmayan ya da belli bir kullanıcıya hitap eden alanlar oluşturmaya başlamaktadır.

Bu bildiride kamu yararını ve kamu haklarını gözetmeyen yaya alanlarının sadece geçiş bölgesi olarak kullanılmakta olduğu ve kentsel kamusal mekan özelliklerini taşımadığı kurgusuna temellenilecek ve İstanbul'dan seçilen örnek alan üzerinden örneklerle detaylandırılacaktır.

YAYALAŞTIRILMIŞ CADDELERDE KAMU YARARI

Kullanıcıların yaşam kalitesini ve konforunu arttırmak kamu yararının bir parçasıdır ve bunu sağlamanın en önemli yolu kullanıcının tüm ihtiyaçlarını karşılayabileceği belli özellik ve ölçütlerde mekanların yaratılmasından geçmektedir (Koç, Sönmez, 1996). Kentsel kamusal mekanda yaşam kalitesinin artırılması ve içinde geçirilecek zamanın kalitesinin yükseltilmesi oldukça önemlidir.

Tablo1: Kentsel mekan özellikleri

Bu dört temel özelliğın sağlanması durumunda mekanlar daha kullanılır ve canlı mekanlara dönüşmekte ve kentsel bir kimliğe sahip olmaktadır. Yayalaştırma kişilerin sosyalleşmesi, estetik memnuniyet, fiziksel ve duygusal sağlık yönünde birçok katkı sağlamaktadır (Woolley, 2003). Aynı zamanda çevre ile dost bir uygulama olması nedeni ile de toplum yararına yapılan bir düzenleme olarak karşımıza çıkmaktadır.

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren özellikle 1960'lı yıllarda yayalaştırma çalışmaları Dünyada hız kazanmaya başlamış, genellikle tarihi kent merkezlerinde tüm kullanıcı profillerini kapsamayı amaçlayan ve zaman içerisinde kente önemli girdiler sağlayan alanlar üretilmeye başlanmıştır (Montanari ve diğ., 1993). Kentlerde kimlik ve mekan algısı en fazla küresel kültür ve yerel toplumlardan etkilenmektedir. Bu nedenle kent kimliğinin ve mekanın en iyi algılandığı kamusal mekanlardaki yayalaştırma uygulamaları ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Avrupa'daki yayalaştırılmış sokaklar kent dokusunu korumak, şehir merkezlerinin durumunu iyileştirmek ve kamusal mekanlardaki sosyalleşmeyi arttırmak için planlanmaktadır. Avrupalı kentler yayalaştırma çalışmaları ile ekonomik ve sosyal alanda önemli başarılar elde etmektedirler. Bunun aksine, Amerika'daki yayalaştırılmış sokaklar şehir merkezlerini korumaktan çok ekonomik açıdan kalkındırmak ve toplum refahını arttırmak için planlanmaktadır. Almanya'da Münih, Danimarka'da Stroget Street, Amerika'da Nicollet Mall, İspanya'da Las Ramblas ve İskoçya'daki Buchanan Street başarılı yayalaştırma örnekleri olarak sıralanabilir.

İSTANBUL KENTSEL MEKANINDA YAYALAŞTIRMA UYGULAMASININ KAMU YARARI YÖNÜNDEN İNCELENMESİ, HOBYAR MAHALLESİ ÖRNEĞİ

İstanbul'un en önemli tarihi alanlarından biri olan Eminönü Hobyar Mahallesinde uygulanan yayalaştırma projesi çalışma alanı olarak seçilmiştir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı ve Fatih Belediyesinin kontrolü doğrultusunda başlatılan ve yürütülen yayalaştırma projesinin Ragıp Gümüşpala Caddesi, Yeni Cami Caddesi, Ankara Caddesi ve Aşir Efendi Caddeleri arasında kalan bölgesinde kentsel kamusal mekanlar incelenmiştir.

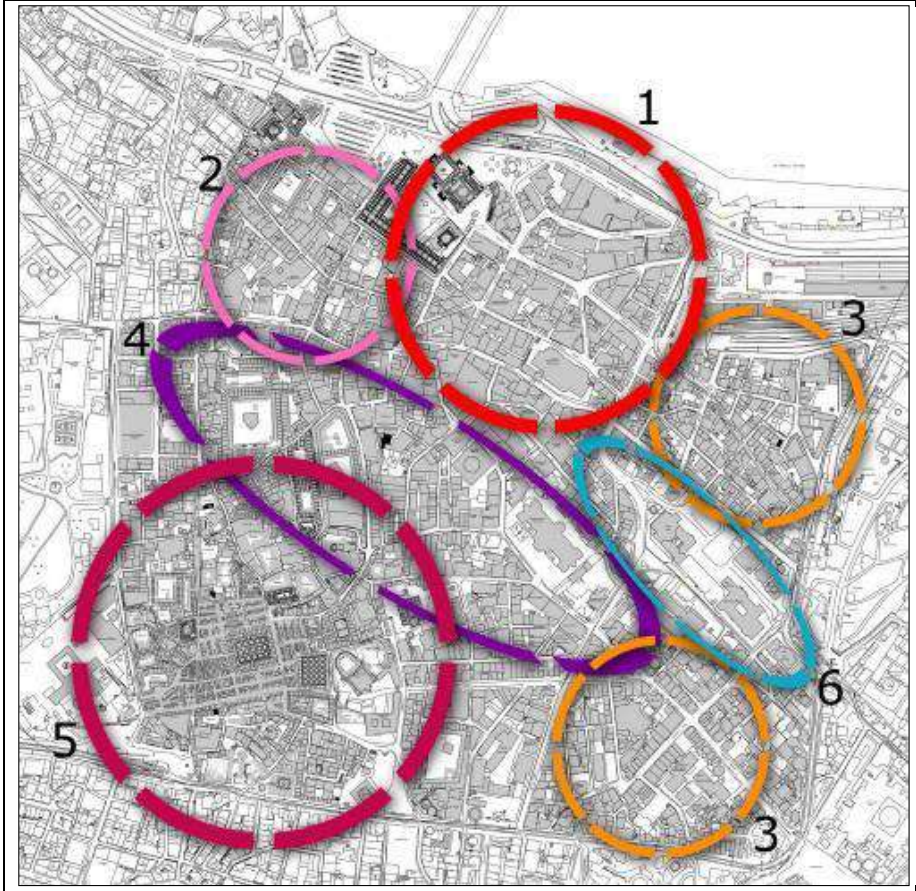
Proje alanında kamu ve toplum yararı açısından değerlendirmeler yapılmış, mekanı kullananlar açısından alanın kalite ve işlevsel özellikleri incelenmiş, ulaşım, fonksiyon, alanın çevresi ile etkisi, kentsel tasarım açısından kriterleri, projenin amacı, yayalaştırma öncesi ve sonrasındaki durumu ve kullanıcıların memnuniyetleri karşılaştırılmıştır.

YÖNTEM

Değerlendirme alanında kamunun öncelikleri belirlenmeye çalışılmış ve kamu yararı kavramının toplumun her kesimini kapsayıp kapsamadığı, bu alandan hangi toplulukların ağırlıklı olarak faydalandığı ve mekanın ne ölçüde kamusallaştığı araştırılmıştır. Alan farklı analiz yöntemleri ile incelenerek alanın yayalaştırma sonrası durumu detaylı bir şekilde araştırılmıştır. Analizler sonucunda mekanın işlevselliği, uygulamanın durumu, kullanıcının memnuniyeti konularında problemler ve sorunlar belirlenmeye çalışılmış, yapılan görsel değerlendirmeler ve kullanıcılar ile yapılan anket çalışmaları ile sonuç ve öneriler geliştirilmiştir. .

Uygulama Alanı olarak 07.07.2010 tarih ve 2010/5-3 sayılı UKOME kararı – Hobyar mahallesi yayalaştırma ve trafik sirkülasyonu projesi seçilmiştir. Alana, Resmi araçlar, vilayet araçları, konsolosluk araçları, zabıta-polis araçları, PTT ve bankalara ait araçlar, itfaiye ve cankurtaran araçları 24 saat giriş-çıkışları serbest olarak giriş yapabilmekte ancak bunlar dışında hiçbir aracın 01/01/2011 tarihinden itibaren saat 10:00 ve 18:00 saatleri arasında alana girmeleri kesinlikle yasaklanmıştır. Ayrıca yayalara bırakılmış alanlarda park yapılması da yasaklanmıştır.

Proje alanı fonksiyonların ve sektörlerin dağılımlarına göre incelenmiş ve 6 adet alt bölgeden oluştuğu sonucuna varılmıştır.

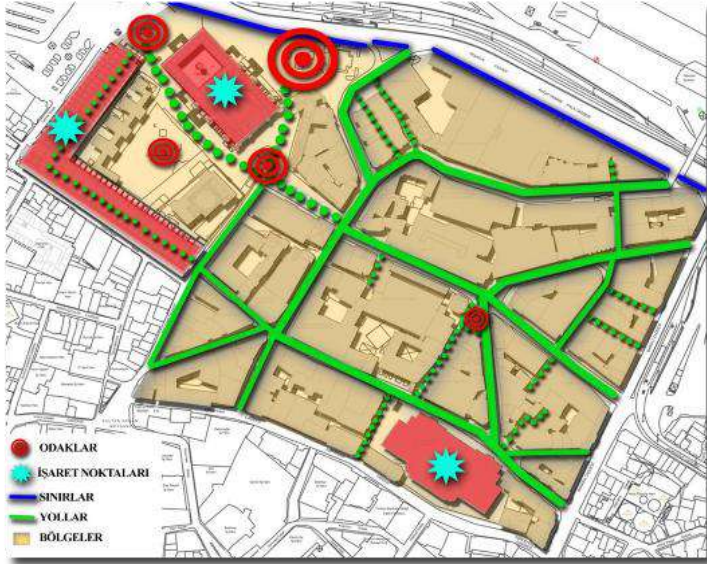
Tablo 2: Proje alanının altbölgeleri Bunlar;

1. Değerlendirme Bölgesi
2. Tahtakale Bölgesi
3. Hoca paşa ve Alemdar Bölgeleri
4. Hanlar Bölgesi
5. Kapalıçarşı Bölgesi
6. Bab-ı Ali Bölgesi

Değerlendirme bölgesi olarak adlandırılan alan Tarihi Yarımada'nın en önemli giriş noktalarından biridir. Eminönü Meydanı, Yeni Camii ve Mısır Çarşısı gibi kentsel kamusal alanları da içerisinde bulunduran bölge geleneksel ticaret, perakende ticaret ve çeşitli hizmet fonksiyonlarını bünyesinde bulundurmakta ve diğer alanlardan bu özellikleri ile ayrılmaktadır.

GÖRSEL ANALİZLERE BAĞLI DEĞERLENDİRMELER

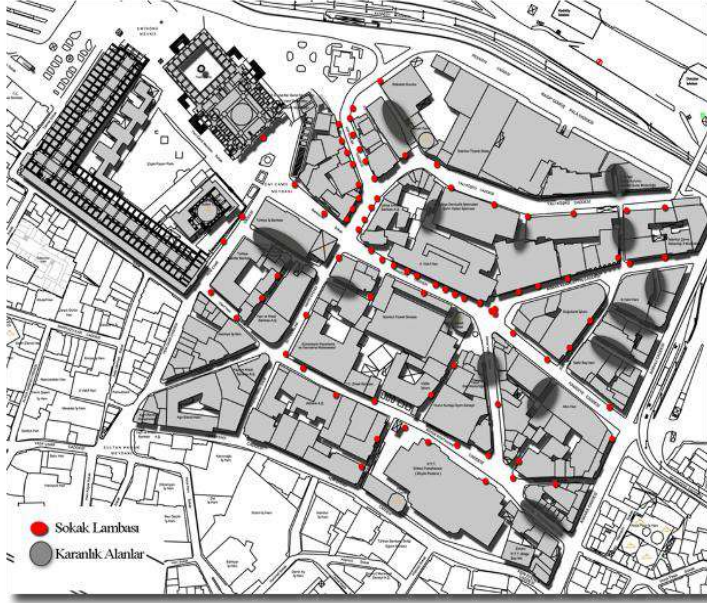
Alanın imaj analizini incelediğimizde odak noktaların meydanlarda ve transfer merkezlerine yakın noktalarda bulunduğunu, işaret noktalarının ise alanın en önemli yapıları olan Mısır Çarşısı, Yeni Cami ve Büyük Postane Binası olduğu görülmektedir. Alanda geçişi engelleyen cadde en önemli sınırlayıcı olmaktadır. Ayrıca yolların birbiri ile bağlantısının bulunduğu ve alanın dokusundan dolayı çıkmaz ve dar sokakların bulunduğu görülmektedir.

Fotoğraf 1: İmaj analizi

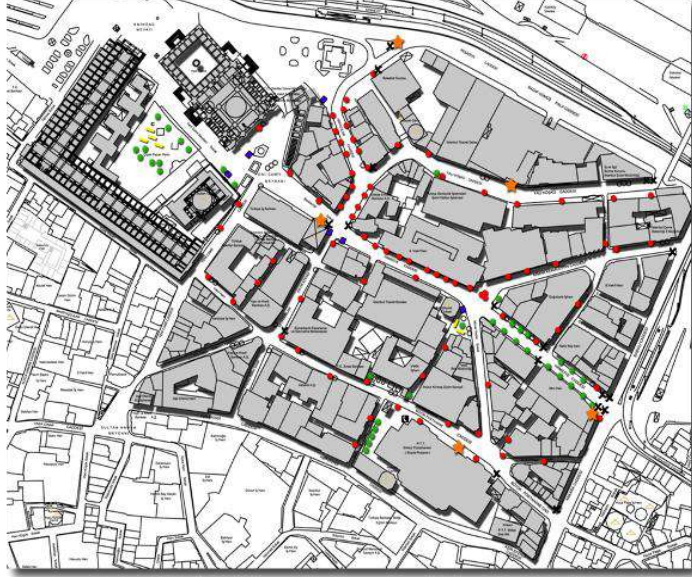
Hamidiye ve Büyük Postane Caddeleri ve onlara açılan sokaklar tasarım ve düzenleme bağlamında herhangi bir sorun içermemekte, mekan içerisinde güvenli alan duygusu kolaylıkla yaratabilmektedir. Ancak değerlendirme alanı içerisinde, köhnemeye yüz tutmuş, dar sokak yapısına sahip ve aydınlatma elemanlarının yetersiz olduğu alanlar da bulunmaktadır.

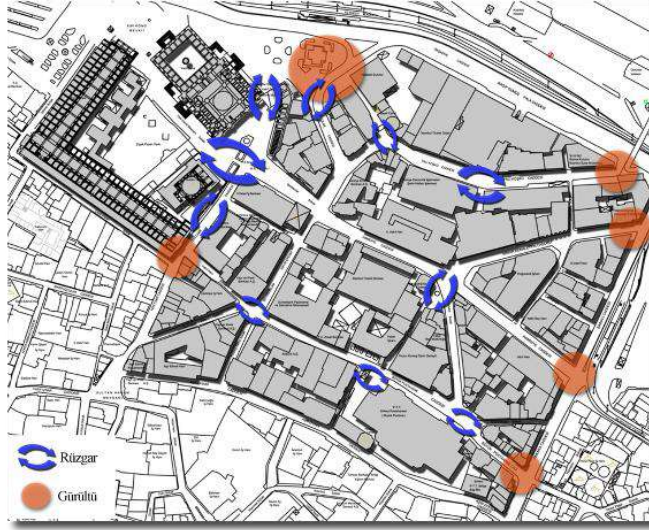
Fotoğraf 2: Karanlık alanlar

Değerlendirme alanı içerisinde yer alan kentsel elemanlar bağlamında Hamidiye Caddesi ve ona açılan yolların, fonksiyonları ve kullanım şekillerine de bağlı olarak oldukça kaliteli bir şekilde aydınlatıldığı, alanda yer alan kentsel elemanların ise birkaç tipten oluştuğu anlaşılmaktadır.

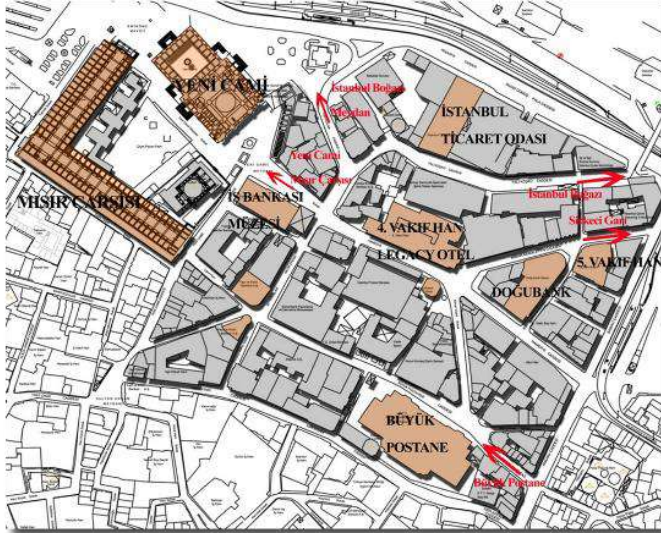
Ffotoğraf 3: Kentsel Elemanlar

Değerlendirme alanında yer alan cadde ve sokakların Reşadiye Caddesi, Bab-ı Ali ve Ankara Caddelerine açılan noktalarında ve Mısır Çarşısının girişlerindeki bölgelerde gürültülü alanlar tespit edilmiştir. Ayrıca çalışma alanı içerisinde yer alan cadde ve sokakların kesiştiği noktalarda ve meydanlara açılan bölgelerde rüzgarlanmanın da arttığı gözlemlenmiştir.

Fotoğraf 4: Rüzgar – Gürültü

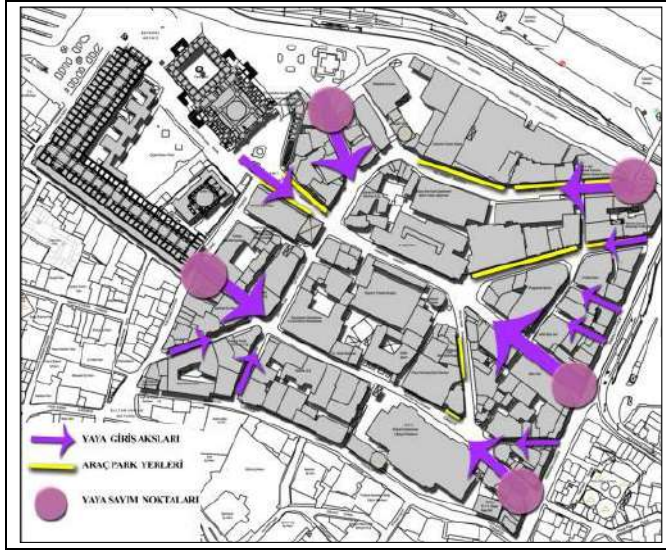
Alan içerisinde Mısır Çarşısı, Yeni Camii, 4. Vakıf Han, Büyük Postane Binası gibi oldukça önemli anıt eserler yer almaktadır. Mısır Çarşısı, Yeni Camii, Eminönü Meydanı, İstanbul Boğazı, Sirkeci Garı, Büyük Postane Binası, Mısır Çarşısı, 4. Vakıf Han gibi noktalara hakim vista alanları alanda karşımıza çıkmaktadır.

Fotoğraf 5: Manzara

Alanda lastik tekerlekli araç park alanlarının çoğunlukla Yalıköşkü Caddesi çevresinde yoğunlaştığı görülmektedir. Adliye, İstanbul Ticaret Odası ve Maliye Bakanlığı'na ait hizmet binalarının bu alanda yoğunlaşması ve kamu araçlarının alana giriş çıkışlarının serbest olması göz önünde bulundurulduğunda park alanlarının bu bölgede yoğunlaşması gayet normaldir. Ancak tüm alan değerlendirildiğinde mekanda yeterli park alanı bulunmamaktadır.

Yaya akışını inceleyecek olursak, Bankacılar Caddesi ve devamı olan Hamidiye Caddeleri yaya akışının en yoğun gerçekleştiği bölgedir. Cadde üzerinde bulunan ticari alanlar ve otel binaları bu yoğunluğu arttırmaktadır. Bunun yanı sıra Mısır Çarşısı çıkışı ve Postane aksında özellikle gün içerisinde yoğun bir kullanım görülmektedir.

Fotoğraf 6: Yol akış

Yapılan yaya sayımlarında en yoğun şekilde kullanılan alanın Hamidiye Caddesi, az yoğun şekilde kullanılan alanın Yalıköşkü Caddesi olduğu görülmektedir.

ANKET DEĞERLENDİRMESİ

Değerlendirme alanında kullanıcıların mekan kullanımındaki algıları ve mekanı nasıl değerlendirdiklerini saptamak, tercih ve memnuniyetlerini ölçmek, ihtiyaçlarını belirlemek amacı ile anket yöntemi uygulanmıştır. Anketin genelinde farklı araştırmacıların belirlediği ölçütlerden oluşturulan ortak bir tablo kullanılmış, kullanıcıların konfor, erişilebilirlik,

kullanım şekilleri, mekansal aktiviteler ve sosyallik sorunsallarını saptayabilmek amacı ile çeşitli sorular sorulmuş, farklı kullanıcı profilleri ile 102 adet kullanıcı anketi yapılmış, yapılan ankette mekanın kullanıcıya ne tür anlamlar ifade ettiği araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar kodlanarak SPSS programı ile analiz edilmiş, çapraz sorgu yapılarak ilişkisel sınıflama (relational taxonomy classification ve keşifsel veri analizi (exploratory data analysis) yöntemi ile soruların kendi başlıkları ve diğer başlıklar ile ilişkileri araştırılarak çıkan sonuçlar Excel ve Word ile görselleştirilerek gözlem analizleri ile birlikte incelenmiştir. Kullanıcılarla alan hakkındaki memnuniyetleri, alanı algılamaları ve alandaki tercihlerini saptamak amacıyla yapılan anket çalışmaları dört bölümde incelemiştir (Gehl, 2004).

Erişim ve Bağlantılar:

- Alana erişimde kamu araçları kullanılmaktadır(deniz ulaşımı, tramvay ve otobüs ve minibüs)
- Mekana erişim süresi 30-45 dakikadır. (Ortalama geliş süresi 90 dakikadır.)
- Kullanıcıların alana erişimi kolay olarak nitelendirilmektedir ve bu bağlamda alana erişimin kolay olması önemli bir avantajdır.
- İstanbul'un ve alan çevresinde oluşan trafik yoğunluğu önemli bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır.
- Mekana erişirken ulaşım araçlarının azlığı ve birden çok ulaşım aracının değiştirilme zorunluluğu ikincil sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kullanım ve Aktiviteler:

- Alanı kullanım amacı iş ve alışveriş olarak yoğunlaşmaktadır.
- Kullanıcıların alanı tercih etme nedeni olarak alanın sahip olduğu tarihi ve mekansal özellikler olarak karşımıza çıkmaktadır.
- Kullanımın hafta içi ve öğle saatleri yoğunlaştığı anket sonuçlarından çıkmaktadır.
- Kullanım sıklığı her gün ve 4 saatten fazladır.
- Aktivite tercihlerinin yeme-içme, gezme-görme ve alışveriş olarak çeşitlenmesi alanın kullanıcılar tarafından olumlu bulunan yönleridir.
- Alandaki eksiklikler ise yeşil alanlar, otopark, çeşitli ihtiyaç birimleri, sergi ve gösteri alanlarının bulunmaması ya da yetersiz olması olarak sıralanabilir.

Konfor ve İmaj:

- Kullanıcı üzerinde oluşan en önemli etki mekanın tarihi dokusunun kuvvetli oluşudur.
- Kullanıcıların kendilerini en rahat hissettikleri mekanlar Postane Caddesi, Mısır Çarşısı, Yeni Camii ve Eminönü Meydanıdır.
- İmaj öğeleri olarak tanımlanan alanlar Mısır Çarşısı, Yeni Camii ve Büyük Postane Binasıdır.
- Kullanıcılar donatı elemanlarını ve mevcut elemanların dağılımlarını yetersiz bulmaktadır.
- Mekanda eksiklikleri hissedilen donatı elemanları oturma ve aydınlatma elemanları, yönlendirici levhalar ve bilgi panolarıdır.
- Alanda rahatsız edici unsurlar bakımsızlık, kirlilik, kalabalık, gürültü, işportacı/seyyar satıcı yoğunluğu olarak sıralanmaktadır. Ayrıca alanda yeşil alanın eksikliği de kullanıcıları rahatsız eden undurlar arasındadır.

Sosyallik ve İletişim:

- Kullanıcıların aktivitelere katılımı bulunmaktadır.
- Alanı önemli bulma nedenleri mekanın tarihsel zenginliği ve yüksek ticari değerleridir.
- Mekanın çevresinde en çok tercih edilen alanlar Sultanahmet, Süleymaniye, Beyoğlu, Kapalıçarşı ve çevresi, Sur-i Sultani bölgeleridir.
- Kullanıcılar yayalaştırma öncesi ve sonrası farklılaşmanın olduğunu belirtmektedirler.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kamu yararı çok işlevli ve geniş bir kavramdır. Bu nedenle farklı disiplinlerde birçok farklı tanımı bulunmaktadır. Kamu yararı bağlamında Dünya ve Türkiye örneklerinde de görüldüğü üzere Avrupa ve Amerika'daki yayalaştırma uygulamaları ülkemize kıyasla oldukça gelişmiştir. Dünyada 1960'lı yıllarda yayalaştırma düzenlemelerinin başlanıldığı ve genellikle tarihi ve kent merkezlerde uygulanan düzenlemelerde her türlü kullanıcıya uygun tasarımlar yapıldığı ve kente önemli yararlar sağladığı görülmektedir. Ülkemizdeki projeler incelendiğinde ise altyapı ve planlama çalışmaları detaylı bir şekilde incelenmemiş, kullanıcı profili tam olarak analiz edilememiş, atıl, konfor ve tasarım kriterleri oldukça düşük alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

İstanbul'un en önemli merkezlerinden biri olan Eminönü ve çevresinde uygulamaya giren yayalaştırma projesi alanın ekonomik ve turistik açıdan gelişmesini hedeflenmekte, bu bağlamda alan kullanım kalitesini arttırmayı ve kullanıcıya rahat bir ortam sağlamayı amaçlamaktadır.

Değerlendirme alanında yapılan görüşmeler, yapılan çalışmalar sonucunda kullanıcıların alanda uygulanan yayalaştırma projelerine olumlu bir şekilde baktığı anlaşılmaktadır. Ancak kamu katılımının tam olarak sağlanamadığı ve sadece plan üzerinden düzenlenen projelerde görüldüğü gibi bu projede de bir takım sorunlar bulunmaktadır.

Çalışma alanında yapılan görsel değerlendirmeler sonucunda daha önceki bölümlerde de bahsedilen kamu yararı ve kentsel kamusal mekan ölçütlerinin yeterli düzeyde olmadığı görülmüştür.

OLUMLU SONUÇLAR	OLUMSUZ SONUÇLAR
Karşılıksız ve bedelsiz olması İmar planı ile düzenlenmesi Siyasal bir nitelik kazanmaması Mülkiyet hakkını koruması	Sürdürülebilir gelişimi olması Toplumdaki her kesim için eşitlik sunması Değişen yaşam koşullarına uyumlu olması İhtiyaçlara cevap vermesi Kamu yararı ve toplum yararı ilkesini önde tutması

Tablo 1

	ERİŞİLEBİLİRLİK	KULLANIM	KONFOR VE İMAJ	SOSYALLİK
OLUMLU	Devamlılık Yakınlık Yürünebilirlik Uygunluk Erişilebilirlik Bilinebilirlik Toplu taşımaya teşvik Trafik verisi Geçiş kullanımı Yaya aktivitesi	<ul style="list-style-type: none"> • Canlı • Gerçeklik • Benzersiz • Yararlı • İç kaynaklı • Yurt içinde üretilen • Güçlendirilebilir • Yerel ekonomiye katkılı • Yerel iş sahipliği • Yer kullanım örüntüleri • Mülk değeri • Kira seviyesi • Perakende satış 	<p>Mahremiyet Çekicilik Tarihi Değerler Kimlik İmgesellik Suç İstatistikleri Sağlık durumu</p> <p>oranı</p>	<p>Çeşitlilik İdari Yararlılık Komşuluk Etkileşim Misafirperverlik Kadın, çocuk ve yaşlı sayısı</p>
OLUMLU	Güvenilebilirlik Bağlanmışlık Okunabilirlik Ayrışma durumu Araç park etme örüntüsü İşaret ve bilgilerin açık olması	<ul style="list-style-type: none"> • Eğlence • Etkinlik • Kutlama 	<p>Güvenlik Temizlik Yeşillik Yürünebilirlik Oturabilirlik Estetik Kalite ve sadelik Binaların durumu Çevresel veriler Engelliler için</p> <p>konfor</p> <p>Malzeme seçimi Kentsel mobilya seçimi</p>	<ul style="list-style-type: none"> • İşbirliği • Sosyal ağlar • Gönüllülük • Akşam kullanımı • Sokak hayatı

Tablo 2

Alanda yapılan değerlendirmeler ışığında alanın kullanıcıya daha kaliteli bir mekan sunması adına çeşitli önerilerde bulunulması gerekmektedir. Bunları dört başlıkta aşağıdaki gibi sıralayabiliriz;

Erişim ve Bağlantılar:

- Alan içerisinde yaya akışının devamlılığı sağlanmalıdır, •Bölgeye erişimde kullanılan araç sayılarının tekrar düzenlenmesi ve bölgenin özel araç kullanımından arındırılması gerekmektedir, •Alanın çevresinde oluşan kaosu engellemek adına otopark ihtiyacı karşılanmalıdır, •Trafığe açık noktalardaki kaos giderilmelidir,
- Yayalaştırmanın uygulandığı saatlerde motorsiklet gibi motorlu taşıtlarında alana girmeleri engellenmelidir,
- Trafik sirkülasyonu tekrar düzenlenmelidir.

Kullanım ve Aktiviteler:

- Mekandaki ticari aktiviteler geliştirilmeli ve desteklenmelidir.
- Alanda eksikliği gözlenen aktivitelerin ve kullanıcıların sosyalleşebilmesini sağlayacak faaliyetlerin artırılması gerekmektedir,
- Mekanda katılım koordinasyonunun geliştirilmesi gerekmektedir, •Her türlü kullanıcıya uygun aktiviteler ile mekanın kullanım süresinin artırılması oldukça önemlidir.

Konfor ve İmaj:

- Engelli ve çocuklar için tasarımların yeniden gözden geçirilmesi ve erişim ve kullanımın kolaylaştırılması gerekmektedir,
- Mekanın kimliği ve tarihi değerleri ön plana çıkarılmalıdır, •Mekanın güvenlik sorunu çözülmelidir,
- Alanda bulunan tarihi kültür varlıklarının cephelerinin algılanması yayalaştırma projesi ile arttırılmaktadır. Projenin devamında cephe restorasyonları ile alanın görselliği ve değerleri ön plana çıkarılmalı ve aynı zamanda tarihi binalara mekanın imajına uygun fonksiyonlar verilmelidir.
- Kamusal alanların açık birer müze olarak mekana katılımı sağlanmalıdır, •Yeşil alan eksikliğinin öne çıktığı değerlendirme alanında kamunun yararı adına kentlinin kullanıma

sunulan yeşil alanlar oluşturulmalı ve bölgenin bu ihtiyacı karşılanmalıdır, •Bakımsızlık ve kirlilik giderilmelidir,

•Mekan içerisinde bilgilendirme açısından çeşitli kent mobilyaları kullanılmalıdır, •Kentsel elemanların mekana entegrasyonu sağlanmalıdır, •Mekanın kentsel tasarım açısından yeniden düzenlenmesi, malzeme ve kent elemanlarının mekan ile uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir, •Alanda yer alan ve kullanıcıların imaj noktası olarak belirttikleri Yeni Cami, Mısır Çarşısı ve Postane Caddesinin plan ve tasarım düzenlemeleri ile ön plana çıkacağı çalışmalar yapılmalı ve hayata geçirilmelidir, •Bölgenin kimliğine uygun bir şekilde tasarlanan kent elemanlarının bölge içindeki konumlarının ve yerleşimlerinin doğru yapılması gerekmektedir.

Sosyallik

•Alanın akşam kullanımı arttırılmalıdır, gün boyu kullanımının sağlanabilmesi ve gece gündüz kullanımının dengelenebilmesi için fonksiyon değişikliklerinin yapılması gerekmektedir,

•Katılım eksikliği giderilmelidir,

•Detaylı planlama ve altyapı çalışmaları yapılmalıdır, •Sokak hayatı canlandırılmalıdır.

Kamu yararının günümüzde hala kesin bir tanımının yapılamaması kamu yararının yanlış yorumlanmasına ve uygulanmasına neden olmaktadır. Kamu yararının ön plana çıkarılması bağlamında kamusal mekanların tasarlanma süreçlerinde tüm katılım araçları kullanılmalı, katılım koşulları alandan etkilenecek tüm kesimlere hitap edebilmelidir. Katılım mekanizmaları sonucunda ortaya çıkan kararlar kentsel tasarımın müdahale araçlarına etki edebildiği ölçüde kente ve topluma fayda sağlayabilecektir.

KAYNAKLAR

- Gökgür, P., 2008: Kentsel Mekanda Kamusal Alanın Yeri, İstanbul, Bağlam Yayıncılık.
- Keleş, R., 1998: Kentbilim Terimleri Sözlüğü, Ankara, İmge Yayınları.
- Koç, H., Sönmez, İ., 1996: Yaya Yolları ve Alanlarında Yaşam Kalitesi Arayışları, 7. Kentsel Tasarım ve Uygulamaları Sempozyumu:1-16.
- Montanari, M., Curdes, G., Forsyth, L., 1993: Urban Landscape Dynamics: A Mitli-Level Innovation Process, Avebury, Aldershot.
- Saraç, O., 2002: Kamu Yararı Kavramı, Maliye Dergisi, s.139.
- Woolley, H., 2003: Urban Open Spaces, Spon Press, London.

İNTERNET KAYNAKLARI

- Gehl Architects, 2004: Zürich Public Spaces, Quality and Use Analyses for 18 Selected Public Streets, Squares and Parks, September 2004. Alındığı tarih Kasım 11, 2010 alındığı yer <http://www.gehlarchitects.com>.

XIV. OTURUM: PLANLAMA ve KATILIM

Oturum Başkanı: Yard. Doç. Dr. Ceyhan Yücel

SORU-CEVAP

Doç. Dr. ASUMAN TÜRKÜN- Şimdi sorulara geçebiliriz. Sorular varsa alalım.

SALONDAN- Esasında son oturumdu ve bence yine örtüştü konular, birbirini destekledi diye düşünüyorum, herkese ayrıca teşekkür ediyorum. Biz de Müge'yle birlikte aynı şekilde özellikle kamu yararının bir sokak mekânıyla nasıl örtüştüğü konusunda çalışmıştık. Vardığımız kanı esasında Alaçatı örneğiyle aynı, sadece kamu yararına ayrılmış olması ya da bu fikre gelinmiş olması oranın kamu tarafından kullanılıyor olması anlamına gelmiyor. Alaçatı örneğinde de bunu esasında çalışan arkadaşlarımız desteklemiş oldular. Ben bir şeyi merak ediyorum, sizler tabii ki Koruma Kurulundasınız ve çok da değerli deneyimlerinizin olduğuna inanıyorum, ancak bu gösterdiğiniz fotoğraflarda gerçekten mekân boş görünüyordu. Sanıyorum kış mevsimine ait görüntülerdi, yazınsa artan bir nüfus ve gelen birtakım kullanıcılar olduğu aşikar. Bu alanlar tabii ki kamunun da mevsime ve zamana göre değişen bir kamu olduğu da ortaya çıkıyor. Kullanıldığı da belirli, sizlerin değerlendirmesi acaba bu dönemlere bağlı bir değerlendirme mi? Mesela, dediniz ki, burada yeni gelen ticaret, yeni gelen fonksiyonlar bir taraftan kamunun kullanmadığı, daha doğrusu yerleşik kamunun, yerleşik halkın kullanmadığı ve terk ettiği mekânlara dönüşürken öte yandan da turizmle gelen dönemsel kamunun da kullandığı alanlar haline geliyor. Siz bu ikilemi nasıl değerlendirirsiniz? Sonuçlarınızı da söylediniz muhakkak, sizce bir doğru var mı? Yani Alaçatı'nın kimliğinde özdeşleştirirsek bir doğru var mı? Aynısını biz Eminönü için de düşünüyoruz, olması yönünde sizlerin Koruma Kurulundan da kaynaklanan önerileriniz bir kere daha somut olarak söyleyebilir misiniz? Bir de bunları tespit ederken deneyimlerinizle mutlaka yaptınız, başka alan analizleri yöntemleri kullandınız mı? Onu anlamak isterim, teşekkür ederim.

ULAŞ ÖZKAN- Kamusal alanın pek çok değişkenleri olduğunu düşünüyoruz. Dönemsellik bunlardan bir tanesi, gün içinde olabilir, mevsimsel olabilir, aslında çalışmamızın sunamadığımız kısımlarında ve hatta çalışmamızın devamında bunlar da var. Doğru derken biz doğruyu alana müdahale etmek, alanda doğru bir şey yapmak üzere değil, alanda ya da her alanda sürekliliği sağlamak üzerine düşünüyoruz. Kamusal alanın kamusal kullanımının devamlılığını, sürekliliğini engelleyen mekanizmaların nasıl bir şekilde zayıflatabiliriz diye düşünüyoruz. Yoksa alanda bir kullanıcı sınıfı seçmek ya da onların bir alanı belli bir zamanda belli bir şekilde kullanmalarından çok bu bildiri özelinde piyasanın bu dönüşümü üzerindeki etkinliğini zayıflatmayı hedefliyoruz ya da onun doğru olabileceğini düşünüyoruz.

SÜLEYMAN SİYAH- Şeyi sordunuz, hani buna devam olarak söylemek gerekirse, şimdi planlamada planlama araçlarının birinin yetersizliği üzerinden bunu özetliyoruz. Baktığımız zaman hani bildiri de sonuç kısmında da onu sunmaya çalıştık. Burada bir koruma amaçlı imar planı var, ancak bu koruma amaçlı imar planının dokuyu koruduğu, fiziksel anlamda bir süreklilik sağladığı görülmele birlikte bahsettiğimiz o diğer hususlar açısından bir süreklilik sağlamadığını görüyoruz. Demek ki, fiziksel anlamda bir süreklilik bu anlamda yetersiz kalıyor, bu fiziksel anlamdaki süreklilik forum ve sınırlarla sınırlı olduğu için, bir de kamusal mekânı o sınırlarıyla düşünmüyoruz. Yani kamusal mekân özel mekânın karşıt bir şey olduğunu da bu anlamda düşünmüyoruz. Bunun daha detaylı bir şekilde kamusal alan kavramsallaştırmasının incelenmesiyle bir şekilde ortaya konulması gerektiğini söylüyoruz zaten. Bu konulduktan sonraki aşamada bir doğru oluşturulacaksa ve bunun bir yolu planlama deneyimleriyle gerçekleşecekse bunların formlar, sınırlar, fiziksel birtakım müdahalelerle sınırlı kalmadan kamusallığa da atıfta bulunarak en azından planlamanın dil olarak bunu bir şekilde içine alması gerektiği üzerinden bir şeyleri de söylemeye çalışıyoruz aslında. Yani burada baktığımız zaman bu örnekte mevcut koruma amaçlı imar planları deneyimi içerisinde kamusallığa direkt bir atfın olmadığını görüyoruz. Tamam yapıları koruyoruz, sınırlarıyla, karakterleriyle, yükseklikleriyle ya da sokakları koruyoruz, o sokakların sınırlarını koruyoruz, ama o sokak ya da kamusal attettiğimiz o sokak o sınırlar olmadığı için aslında onun o yapıyla bütün bir şey olduğu için o kamusal algısının da yapıdan koparak oluşturulamayacağı için bu ilişkinin aslında planlama yoluyla da bir şekilde ortaya konulması gerektiğini söylüyoruz. Ne yaptığımızı örneklerde de açıklamaya çalıştık ki, zaman kısıtlılığı nedeniyle çok anlaşılmamış olabilir belki, ama plan şemasını koruyorsunuz mesela ya da korumaya çalışıyorsunuz, cephe karakterlerini koruyorsunuz, cumba yine var mesela Alaçatı'nın özgün dokusunda olduğu gibi, ama baktığımız zaman o el değiştirmelerle birlikte yapının işlevinin değişmesiyle birlikte ya da işlevi aynı kalsa da yine konut olarak kullanılsa dahi kullanma alışkanlıklarının değişmesiyle birlikte kamusallıkta da bir değişimin olduğunu görüyoruz. Yani bizim demin Ulaş Beyin de ifade etmeye çalıştığı doğru bu ya da şundan ziyade var olan aslında o bir şekilde günümüze kadar ya da bu planlama deneyimlerine kadar piyasanın bu kadar hâkim olması öncesinden ki zamana kadar devam eden bir sürekliliğin bundan sonraki aşamaya da nasıl taşınabileceği üzerinden bir şeyler ortaya koymaya çalışıyoruz.

SALONDAN- Şeyi sormaya çalıştık daha çok ben, görüldüğü kadarıyla fiziksel kalite gelişmiş, yani bir fiziksel çevre kalitesi oluşmuş, nitelikli hale gelmiş. Gerek koruma planının

önlemleri, gerekse de burada yitirilmiş olan çevre bir kalite var, ama bir taraftan da kullanılmadığını söylüyorsunuz. Onu söylüyorum ben, hani buna bir tespite dayanıyor mu?

SÜLEYMAN SİYAH- Yanlış ifade etmiş olabiliriz, kullanılıyor, ama kullanımdaki yoğun olarak kullanılıyor. Belki eskisinden daha da yoğun olarak kullanılıyor. Sokaklarda yapılar da yoğun olarak kullanılıyor, ama kullanımın düzeyi farklı. Kamusal bir kullanım.

SALONDAN- Yani bedelli kullanılıyor değil mi? Özel ödeneğe para yatırılarak kullanılıyor.

SÜLEYMAN SİYAH- Bedelli olması da bunun bir parametresi, başka parametreleri de var. Yani sahiplilik bedelliği de olsa orada eskiden de kahvehaneye gelen insan çayını içmek için para veriyordu, ama o kahvehaneyi sahiplenmesi, orada kurduğu ilişkiler, ilişkilerin düzeyi, kiminle ilişkiyi kurduğu, ne kadar kurduğu ve bu ilişkiler içerisinde kendini ne kadar ifade etmek üzerine bu ilişkiyi kurduğu, çünkü kendini ifade etmediği, edilmediği sürece kamusal bir siyasal alan olarak da tanımladığımız zaman siyasal bir sorun da ortaya koyamıyor.

SALONDAN- İşte ben orada tekrar yenilemek istiyorum, bunlar sizlerin mutlak deneyimleriyle pekiştirdiğiniz şeyler, ama başka bir şekilde bunları saptadınız mı? Mesela, oradaki esnafa ya da kullanıcılara belli sorular yönelterek saptadınız mı ya da kullanıcı sayılarıyla bir saptama yaptınız mı? Çünkü hani bunları siz yaşayan biri olarak söyleyebilirsiniz de, hani gerçekten oradaki kullanım o yönde mi onu merak ediyorum.

SÜLEYMAN SİYAH- Bunları şu anda yaşayan biri olarak söylüyoruz, aslında bizim çalışma birkaç bölümden oluşuyor ve bildirdiden sonraki kısımlarında belli bir aşamaya kadar yaptık. Şu anda bildiri kapsamında yaşadığımız şeyleri, deneyimlerimizden yalnızca bu zaten sonucumuz da yapılması gereken çalışmaların gerekliliğini ortaya koymak üzere. Bu kişisel deneklerimiz gerekli, bundan sonra kamusal ilişkin bir çerçeve oluşturacağız. Hatta oluşturduk, yeni bir kavramsallaştırma oluşturmaya çalışıyoruz. O oluşturduğumuz kavramsallaştırma üzerinden de çeşitli araştırma yaklaşık 17-18 tane alt araştırma konusu çıkıyor. O araştırma konuları üzerinden bunlar devam edecek, ama şu anda yalnızca bu çalışmaların yapılmasının gerekliliğini ortaya koymaya çalıştık.

SALONDAN- Anladım, başlangıç durumdasınız. Bence onun devamı gerçekten yararlı olacaktır. Özellikle tarihi mekânlarda, çünkü Hobyar Mahallesi de sonuçta tarihi ve tarihi yarımadaının içinde bir yerde benzeşen yönleri vardı ara kesitte. Biz de orada ölçmek için bazı ölçütler bulmaya çalıştık ki, kamu yararı mıdır değil midir somutlaştırmak gerekiyor. Yoksa çok göreceli ve soyut kalıyor kamu yararı, söylediğiniz gibi hocam da söyledi sosyolojik bir tanım olmaktan öte gidemiyor. Bizim de tek çabamız bunu gerçekten somut ölçülebilir birtakım kılıflar içerisinde, sınırlar içerisinde koymaktı. Hani o anlamda siz de ilerlettiğinizi

söylüyorsunuz, bence daha yararlı olacak. İşte o zaman kamu yararı ölçülebilir bir duruma gelecektir diye ben de düşünüyorum.

SÜLEYMAN SİYAH- Umarım yararlı olur.

SALONDAN- Kolay gelsin.

SÜLEYMAN SİYAH- Teşekkürler, size de.

Doç. Dr. ASUMAN TÜRKÜN- Başka soru var mı acaba? Aslında burada yerel kullanıcı ve dışarıdan gelenlerin yarattığı çelişkiyi herhalde biraz tartışmamız gerekiyor. Turizm bir mekâna girdiğinde, turizm aktiviteleri girmeye başladığında o mekân oranın yerel kullanıcıları için ne anlama geliyor, nasıl dönüşüyor? Gerçekten yerel özellikler sürdürülebiliyor mu? Bütün bunlar aslında tartışılması gereken şeyler. Biz bir mekânı düzenlerken aslında gelip geçici olana değil, daha çok kalıcı olana, yani yerel halka göre tasarımlar yapmamız gerekiyor ve dışarıdan gelenin oradaki yaşama katılması gerekiyor. Günlük yaşamı engellemeyecek düzenlemelerin hedeflenmesi lazım. Ama ortaya çıkan durum onu gösteriyor ki, bu iş yoğunlukla piyasaya kaldığı için, piyasa güçleri yoğunlukla o mekânı en fazla verene göre dönüştürüyor. Eğer bir engel konulmazsa, buna bir sınır getirilmezse piyasa kendiliğinden en fazla verene doğru evriliyor ve bir tür homojenleşme oluyor aslında. Yani hem işlevlerde homojenleşme oluyor, sizin de söz ettiğiniz gibi bir müddet sonra orada yaşayanlar da kalamıyor, yerel halk oranın ticarileşmesi ve işlevlerinin dönüşmesiyle oradan ayrılmak zorunda kalıyor. Kiralar artıyor, kiracılar kalamıyor ya da günlük hayatı idame ettirmek için gereken işlevler, bakkal gibi günlük ihtiyaçların sağlandığı yerler ortadan kalkıyor. Daha çok kafe, restoran, otel türü dönüşümler oluyor ve bu tür mekânlar da bir müddet sonra aslında birbirine benzemeye başlıyor. Yani İstiklal Caddesi'nin son 10 yıldaki gelişimine baksanız, ne kadar hızlı bir dönüşüm olduğunu görüyorsunuz. Yani yerel küçük işletmelerden çok dünya çapında örgütlenen küresel zincirlerin giderek o mekânda yer tuttuğunu görüyorsunuz. Artık yerellik meselesini de tartışamaz olmaya başlıyoruz. Yani buraya ait olan nedir sorusunu sormak gerekiyor?

Aslında bu sadece İstanbul'un problemi değil, hangi yabancı ülkeye gitseniz, oranın ana caddesine gitseniz, neredeyse birbirinden ayırt edilmeyecek şekilde bir benzeşmenin ortaya çıktığını görüyoruz. Yani küreselleşme ve yerelleşme kavramlarını bir arada tartışmamız gerekiyor. O nedenle de belki şunu tartışmak lazım: Evet, piyasa çok güçlü, ama acaba bir yere özgü olanın sürdürülebilirliği sağlamak için, yerel halkın gerçek taleplerine uygun bir dönüşümün mekanizmaları nasıl kurulur? Yani buna belediyeler mi belli önlemler getirecek, kira önlemleri mi getirilecek, işlevlerde sınırlama mı yapılacak? Aslında plancı olarak bu tür yöntemleri, yani piyasaya müdahale yöntemlerini düşünmemiz gerekecek herhalde. Yoksa

gerçekten bugünün dünyasında çoğu mekân piyasa güçlerine terk edilmiş durumda ve sonunda da gördüğümüz şey üç gündür de tartıştığımız gibi, daha çok daha rant odaklı dönüşümler. Bir yerden daha fazla rant elde etmenin koşulu oranın daha fazla rant getirici işlevlere doğru evrilmesi; kullanıcının da daha üst orta gelir grubu ya da üst gelir grubu olması gerekiyor ki, orada yükselmiş rantı karşılayabilsin ve yüksek kiralari ödeyebilesin. Bu tür bir piyasa mekanizması kendi içinde aynılaşma ve homojenleşmeye doğru götürüyor. O zaman o kimliği korumak için, işte sizin de dediğiniz gibi, güçlü bellek kavramını geliştirmek lazım, güçlü bellek ne demek? Orada yaşayanların o mekânı koruması, bu yönde muhalefet etmeleri anlamına mı geliyor, nedir? Çünkü bir sürü mekânda o belleği yitiriyoruz. Aslında piyasa çok kolaylıkla o belleği yitirtiyor bize; geçmişte var olanı unutup yeni olanla devam ediyoruz. Soru olmayınca ben bir ara yorum yaptım; bilmiyorum başka tartışmaya açmak istediğiniz nokta var mı, sizin eklemek istediğiniz noktalar var mı?

Prof. Dr. HÜSEYİN ÖZGÜR- Aslında bu kamusal tartışması aynı zamanda siyaset bilimcileri ve kamu yönetimi akademisyenlerini de en az sizler kadar ilgilendiriyor. Burada aslında piyasadan çok da korkmamak gerekir diye düşünüyorum ben kendim şahsen, aksi halde mekânların kullanımında hassas bir dengeyi tutturmak çok zor. Oranın yerel kültürünü, kimliğini, o mekânın özgün özelliklerini bir taraftan korurken, diğer taraftan da dönüşüm daha çok dediğiniz orta üst gelir grubuna yönelik kullanımları yönelik oluyor. Demek ki şöyle bir soru da sorulabilir: Biz en azından Türkiye'deki son 20-30 yıldaki zenginleşme sürecinde orta üst gelir grubunun ihtiyaç duyduğu fonksiyonları, kullanımları karşılayacak mekânları üretememiştir, şimdi eleştiriyoruz. Onların ihtiyaçlarını düşünmek gerekiyor bu tarafı düşünürken, klasik olarak o mahallede, o semtte, o küçük belde oturanların oranın özgün ve otantik değerini bir taraftan korurken hakkı yok mu acaba orta ve üst gelir grubunun, hatta bazen alt gelir grubundakilerin o kasabayı, o kıyıyı, o ana caddeyi ziyaret etmek, oradan yararlanmak? Sonuçta bunun için bedel ödüyor. Bunun için başka bir şehirden ya da şehrin öbür ucundan geliyor. Bu ille de kötü bir şey değil, ama böyle bir sonuç da çıkıyor.

Doç. Dr. ASUMAN TÜRKÜN- Ama siz de benzer bir şeyi söylüyorsunuz, sadece bir kesime açılmaya yönelinilirse.

Prof. Dr. HÜSEYİN ÖZGÜR- Elbette, işte buradaki hassas dengeyi bulmak zor, yani özgün kimliği korumaya mekânın daha önceki biçimini korumaya çalışırken tamamen de piyasa dinamiklerine göre hareket eden, orayı tüketim mekânı haline getiren yeni kullanıcıları da suçlu potansiyeline koymamak gerekiyor. Bunlar suçludur, bunları dışarıda tutalım.

SÜLEYMAN SİYAH- Tam tersine, biz onlar için de kamusalığın gerekli bir şey olduğunu düşünüyoruz.

Prof. Dr. HÜSEYİN ÖZGÜR- Ama işte onlar için kamusalılık.

SÜLEYMAN SİYAH- Sanal bir şeyi yaşamaktansa gerçek olarak kamusal yaşama, kamusal alana ve iradeye katılmanın da bir mekânı kamusal mekân ve tamamen ilk kullanıcılar için, ikinci kullanıcı, bundan sonra tahmin edemeyeceğimiz kullanıcılar için de bu gerekli.

Prof. Dr. HÜSEYİN ÖZGÜR- Ama işte mesela kamusal mekân Alaçatı'da sokağa açılan bir kafede, hatta eski bir kahvehanede oturup orada zaman geçirmek onlar için de kamusal mekân ifade etmiyor mu?

SÜLEYMAN SİYAH- Tabii ki ediyor, o zamanı nasıl geçirdikleri önemli. Zaten geçiriyorlar, ama kurdukları ilişkinin düzeyi önemli.

Prof. Dr. HÜSEYİN ÖZGÜR- Cevabı zor bir soru.

Doç. Dr. ASUMAN TÜRKÜN- Ben bir şey ekleyebilir miyim? Aslında her zaman bu tür sorular çok zor sorular hakikaten, çünkü bizim denetleyemediğimiz çok mekanizma var, ama belli kurallar da konulabiliyor. Akıl kullanarak da bu kuralları koyabiliyorsunuz. Örneğin Fransa'da Paris'i bir kültür kenti olarak dünyaya pazarlamaya çalışıyorlar ve Paris'e gelenler de aslında o kentin o kültür mirasını yaşamak istiyor. Bakın şöyle bir şey yapmışlar: Sanatçılar için birtakım sokaklarda çok ciddi kira denetimleri sağlanmış, çünkü eğer piyasaya bırakırsanız o kadar merkezi bir alanda güçsüz ve çok kazanmayan bir sanatçının barınma şansı yoktur. Yani o kirayı, bedeli ödeyemez. Onun yerine o sokağın ya çok büyük galerilere açılması söz konusudur, ya daha fazla rant getirebilen kafe, restoran türü bir kullanıma. Yani bir plancı olarak bazı gelişimlere denetlemeler getirerek daha zayıf olan, daha dezavantajlı olanların bu piyasa karşısında güçlenmesine ve yeşermesine izin verme şansımız var. Yani biz plancı olarak da şunu yapmıyor muyuz? Bazen belirli, bir alana gelişme izni vermiyoruz ki kent istemediğimiz yönlerde doğru gelişmesin. Piyasa çok hızlı dönüştürebiliyor ve çoğunlukla da dezavantajlı olanın, zayıf olanın aleyhine gelişiyor sonuç. Plancı olarak acaba bunun araçlarını bulamaz mıyız?

Prof. Dr. HÜSEYİN ÖZGÜR- Bakın, verdiğiniz örnek kapitalizm konusunda oldukça gelişmiş bir ülke ve gelişmiş bir şehirden, demek ki kapitalizmin piyasa yoluyla çözümleri de var, uzlaşma kültürü olsa biraz da belki. Bu konu kentleri nasıl tanımladığımız, nasıl pazarladığımızla, kentin kimliğiyle ilgili. Biz aslında piyasayı suçlarken öbür taraftan piyasanın çok güçlü olduğu bir yerde birtakım kira denetimleriyle bu işin yapılabileceğini söylüyoruz. Sorunumuz piyasanın aslında belli bir olgunluğa gelecek kadar mekânı üretmemek, üretmemişiz: Aynı tartışmayı Türkiye'de havayolu ulaşımına getirin, sadece Türkiye'nin üst düzey kaymak bürokrasisi uçmuş. Şimdi diyorsunuz ki, köylü geliyor uçağa binmeyi bilmiyor, sen ona göstermemişsin, aynı şey öbür tarafta da, mekanın kullanımında da

var. Yoklukla terbiye etmişiz; birden bire bulunca zenginliği ve rantı; plan da, şehirler de hepsi çarpıklaşıyor. İki tarafı da aslında anlamaya, dengede korumaya çalışan bir mekanizma ve anlayışa ihtiyacımız var. O da toplum, o da kamu, orta gelir düzeyinde ve zengin olan da kamu, onun da belli yerleri kullanmaya ihtiyacı var.. Özgün değer tamamen ortadan kalkmasın, ama, piyasa karşıtı söylemlerde ben satır arasını böyle okuyorum.

Doç. Dr. ASUMAN TÜRKÜN- Ama avantajlı olanın zaten araçları daha güçlü, onu demek istiyoruz. Hani planlamada korumacı planlama diye bir kavramımız yok mu? Savunucu planlama diye bir kavramımız yok mu?

Prof. Dr. HÜSEYİN ÖZGÜR- Eğer piyasaya bırakırsanız zayıf olanı kentin otantik.

Doç. Dr. ASUMAN TÜRKÜN- O anlamda söylüyorum, evet.

Prof. Dr. HÜSEYİN ÖZGÜR- Ben biraz şeytanın avukatlığını yapıyorum.

Doç. Dr. ASUMAN TÜRKÜN- Yok, siz yapmazsanız biz de tartışmayacağız zaten. Evet, o zaman oturumu bitirelim başka soru yoksa, panelde görüşmek üzere hoşça kalın.

PANEL
YENİ YASAL DÜZENLEMELER – PLANLAMA ve KENT HAKKI

GÖZDEM AYSU- Sayın konuklar, “*Yeni Yasal Düzenlemeler, Planlama ve Kent Hakkı*” konulu panelimizi açıyorum. Moderatör Sayın Necati Uyar’ı sahneye davet ediyorum.

NECATİ UYAR- Değerli konuklar, sevgili öğrenciler, tekrar merhaba. Üç günlük yoğun bir temponun sonunda panelle bu yılki kongreyi sonlandıracağız. Biraz gecikerek başlıyoruz bir önceki oturumdan devraldığımız süreyle. Panelin konusu yeni yasal düzenlemeler, planlama ve kent hakkı olarak belirlenmiş. Aslında kongrenin konusuyla doğrudan ilişkili, geleneklerde olduğu gibi, daha önceki etkinliklerde olduğu gibi bir taraftan üç gün boyunca burada yapılan tartışmaların bir değerlendirmesini, sunumların bir değerlendirmesini yapacağız, bir taraftan da aslında panelin başlığı olarak konulan soru üzerinden, bu tanım üzerinden yola çıkacağız. Yine kongrenin başlığı olarak belirlenmiş olan herkes için kent, herkes için planlama, akıllıca, adaletle yeniden kavramları panelistlerimiz için ne ifade ediyor, son yasal düzenlemeler ya da daha önceki yasal düzenlemeler, Türkiye'nin bugün sahip olduğu mevzuat bu amaca ne kadar uygun, kongre başlığında olan herkes için, kent herkes için planlamada yeniden yapılacak düzenlemeler nasıl olmalıdır, bütün bunları konuşacağız panelde.

Ben birbirinden değerli panelistlerimizi sırayla buraya almak istiyorum. Profesör Doktor Gülden Erkut, İstanbul Teknik Üniversitesi’nden, Hocam, buyurun. Sayın Profesör Doktor Sezai Göksü, Dokuz Eylül Üniversitesi’nden. Doçent Doktor Gökhan Günaydın Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkan Yardımcısı. Profesör Doktor Ayşenur Ökten Yıldız Teknik Üniversitesi’nden. Yardımcı Doçent Doktor Cenk Yaşar Şahin İstanbul Üniversitesi’nden. Doçent Doktor Murat Cemal Yalçıntan Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi’nden. Doktor Hami Yıldırım Adalet ve Kalkınma Partisi Milletvekili ve meslektaşımız, Sayın Burdur Milletvekili, buyurun Hami Bey.

Evet, panel için belirlenmiş olan başlık biraz yeni yasal düzenlemeleri öne çıkaran bir başlık, yeni yasal düzenlemeler üzerinden planlama ve kent hakkının tartışılması öngörülmüş. Tabii başta da söylediğim gibi biraz kongrenin başlığının üzerinden giderek ve üç günlük burada yapılan sunumlar, tartışmalar üzerinden hem tartışmaları biraz daha geliştirmek, hem de geleceğe yönelik birtakım ipuçlarını burada verebilmek, kongre sonucunda da ortaya çıkacak metinlerden Şehir Plancıları Odası’nın bu konulara ilişkin gelecek dönemdeki tavırlarını biraz belirlemek adına faydalı bir oturum olacağına inanıyorum. Yöntem olarak öncelikle bir 10’ar dakikalık bir sunumla başlayalım istiyorum. Daha sonra ikinci turda da bir beş dakikalık daha süreyle devam edelim. Biraz salona zaman kalsın, salondan gelecek sorulara zaman kalsın istiyorum eğer sizler tarafından da uygun görülürse ve dağıtılan programdaki listedeki sırayla

izin verirseniz gitmek istiyorum. Sayın Profesör Doktor Gülden Erkut Hocamla başlamak istiyorum. Hocam, buyurun.

Prof. Dr. GÜLDEN ERKUT- Merhabalar. Teşekkür ederim. Hepinizi saygı ve sevgiyle selamlıyorum. Son üç gündür yoğun bir toplantı süreci oldu dünya şehircilik günü toplantılarının geleneklerine uygun olarak ve birtakım çok yerinde tespitler yapıldı dünyada neler olup bittiğiyle ilgili, kısmen Türkiye'de bunun yansımalarının ne olduğu. Mevzuat kısmına çok fazla değinilmedi, herhalde panele bırakıldığı için. Ben gene de kısaca bir bunların üzerinden geçerek yazından ve toplantıdan aldığım notlarla 1950'lerden başlayarak dünyada neler oldu, refah toplumu, sosyal devlet, düzenleyici devlet, 80 sonrasında neoliberal ekonomik politikalarla birlikte kentleri nasıl şekillendirdi, nasıl değiştirdi? Dün gene toplantılarda birkaç seansta değinilen, oturumda değinilen kullanım değerinden değişim değerine nasıl bir dönüşüm ya da geçiş oldu ve burada hangi tür makro söylemler vardı?

Küreselleşme ve Avrupa bütünleşmesi, temel makro söylemler ve bunlar devletleri ve ulusal toplumları yeniden şekillendirdi. Bu sürecin kent üzerinde ve kentteki aktörler üzerinde etkisi var. Şimdi klasik yaklaşımlarla baktığımız zaman refah devleti toplumunda ve Chicago Okulu'nda baktığımız zaman sosyal bütünleşme temel argümanken, küresel devlet de ekonomik gelişme ve bunun çevresel sonuçlarının gündeme geldiğine değinildi. Yani sosyalden ekonomiye doğru, ekonomik vurgulara doğru bir kayma oldu. Bu çerçevede değinilmeyen Dünya Ekonomik Forumu ve buna karşılık olarak gelişen Dünya Sosyal Forumu'ndan ben biraz söz etmek istiyorum. İlk defa 2001'de Porto Allegro'da, Brezilya'nın Allegro kentinde Dünya Sosyal Forumu düzenlendi ve farklı bir küreselleşme yolu nasıl olabilir insanı merkez alan, dayanışma esaslı, toplumsal ve adalet ve eşitlik esaslı nasıl bir düzenleme olabilir ve burada protestocu yaklaşımlar yerine karşı çıkılan düzenin alternatifleri nasıl oluşturulabilir şeklinde bir arayış vardı. Bunu izleyerek Avrupa Sosyal Formu 2002'de ve Türkiye Sosyal Formu gerçekleştirildi. Burada sosyal politikaların eksikliğini düşündüğümüz zaman kadın, genç, işçi, öğrenci, göçmen, evsiz, işsiz gibi sosyal dışlanmayı önleme amaçlı birtakım gelişmeler oldu. Avrupa Sosyal Şartı var bizim de içinde olduğumuz, konut, sağlık, eğitim, istihdam, sosyal koruma, ayrımcılığın önlenmesi gene 65'den beri yürürlükte. Bununla ilgili kent1, kent2 programları var. Şimdi bu çerçevede aslında baktığımız zaman demin Chicago Okulu demiştim, sosyal ve kültürel farkları bütünleştirecek hangi mekanizmalar oluşturulabilir, bugünse eşitsiz gelişmenin dünya üzerindeki farklı ülkeler arasında, ülkenin farklı bölgeleri arasında ve kent içindeki farklı parçalardaki sosyal ve ekonomik farklılaşmaya bağlı olarak sosyal gruplar ve kurumlar arasındaki çatışmalar, çelişkiler ve çıkar ilişkilerini aslında çok daha fazla analiz etmek gerekiyor yerelde. Bunun da

çok çeşitli örneklerini aslında bugün siz üç gündür değildik. Artık hiyerarşik, bürokratik ulus devlet düzenlemelerinin yerine ağların, etkileşimlerin, aktörlerin karşılıklı bağlantılarının analiz edilmesi gereken bir yapı var. Sonuç olarak ölçekler ve güç ilişkilerinin yeniden tanımlandığı, yeniden şekillendiği bir durum söz konusu.

Şimdi bu süreçte Türkiye'de ne oluyor? Yani bu süreç sonunda sosyal politika, buna bağlı olarak, sosyal politikalara bağlı olarak sosyal planlama, sosyal programlar diye de düşündüğümüz zaman bir kalkınma söylemimiz var, kalkınma perspektifimiz var. Planlama perspektifimiz var, hepimiz plancıyız. Bir de kamu yönetimi perspektifi var ya da alanı var diyelim, perspektif değil de alanı var. Şimdi buradan yasalara biraz geçmek istiyorum. Şu anda gündemde olan 2000 sonrasında küreselleşme ve Avrupalılaşıma sürecine bağlı olarak Türkiye'de de bir dizi kamu yönetiminde yapılan yasal değişiklikleri biliyoruz, mevzuat değişikliklerini. Belediyeler Yasası, Büyükşehir Belediyeleri Yasası, İl Özel İdaresi Yasası, bunların içinde referansla örneğin İl Özel İdaresi Yasası'nın içinde buna referansla planlamayla ilgili birtakım işte il çevre düzeni planının yaptırılması gündemde, ama planlamayla ilgili mevzuata baktığımızda belli hazırlanmış taslaklar olduğunu biliyoruz. Bunlar gerçekleşmedi, aslında biz 3194 sayılı İmar Yasası hala elimizdeki en temel araç ve buna göre planlamayı gerçekleştirmeye çalışıyoruz. Bir taraftan da bu alanda da yeni söylemler var. Kalkınmayla ilgili olarak da gene yakın dönemde kamu yönetiminin yeniden yapılanması, o mevzuatın parçalanarak oluşturulan Kalkınma Ajansları Yasası'na bağlı olarak kurulmuş olan kalkınma ajansları var ve bunların hazırladıkları üst ölçekli plana en azından girecek olursak bölge planları var.

Bölge planları tanım gereği Devlet Planlama Teşkilatı bugünkü Kalkınma Bakanlığı'mızın hazırlaması gereken sosyoekonomik içerikli planlar. Hepimizin bildiği plan hiyerarşisinde sosyoekonomik planların ve gelişme planlarının aslında daha alt ölçekte planları, en azından kademeli birliktelik çerçevesi içinde yönlendirmesi gerekiyor. Fakat bugün hala bölge planları bağlayıcı değil, ama en azından hızlı bir şekilde yerelde çok hızla da olsa bölge planlarının olması çok pozitif, ama bunları sadece Avrupa Birliği'nin uyum politikaları çerçevesinde fon dağıtacak bir araç gibi görmeyip gerçekten yerelde kalkınmayı ekonomik anlamda değil sadece, sosyal boyutla da kalkınmayı gerçekleştirecek araçlar diye geliştireceğini düşünmeliyiz diye düşünüyorum.

Fakat burada eksik olan planlamayla ilişkilendirilmesi konusunda da 2012 programına baktım, yeni ilan edilmiş Devlet Planlama Teşkilatının. Burada gene son birkaç yıldır hep tekrarlandığı gibi mekânsal planlarla kalkınma planlarının ilişkilendirilmesi ve bununla ilgili arayüzlerin olması konusunda çabalar harcanacağı söyleniyor. Bunu da herhalde yeni

oluşturulan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın altındaki mekânsal planlamayla ilgili dairelerin kent, az önceki oturumda da değinildi, çok fazla sayıda uzmanın katılımıyla gerçekleştirilen, buna sahip çıkıp herhalde kalkınmayla ilişkilendireceğini en azından düşünmemiz gerekiyor. Bu bir eksiklik doğrusu, planlama yasasının olmaması bir eksiklik, Kalkınma Bakanlığı'nın olması çok iyi, ama bir planlama bakanlığı da keşke olsaydı ve planlama işlerini biraz daha yetki boşluğu, yetki çakışması toparlayabilseydi. Sosyal meselelerle ilgili olarak da gene Sosyal Politikalar Bakanlığı kurulmuş durumda. İsmi sosyal politika olan bir bakanlık toplumun en dezavantajlı kesimlerine politikalar tanımlanıp ulaşması açısından önemli. Gene toplantılarda veri meselesine çok değinildi, analiz kısmındaki veri eksikliğine. Burada ben toplumun en dezavantajlı gruplarının kentsel mekânında mikro düzeyde nerede olduğuyula ilgili verilere ulaşmada eksikliğimiz var. Burada da gene internet sayfalarından gördüğüm SOYBİS gibi, tam ismini doğru söylüyor olmayabilirim, bir envanterleri var. En azından bizim dezavantajlı gruplarla ilgili politikalar geliştireceksek kimin nerede neye eksiklik duyduğu ve nasıl olduğuyula ilgili veritabanına ihtiyacımız var.

Analiz kısmıyla ilgili bir şey daha söylemek istiyorum. Gene değinildiği için sosyal planlama sosyal politikalara bağlı olarak geliştirilmek durumunda. Burada kent plancılarının tabii ki bir rolü var, ama tüm kentin genelindeki oluşan, gelişen büyük projelerle plana rağmen proje bazlı gelişen süreçlere baktığımızda plancının rolü kaldı mı diye düşünmek lazım ve bütün bu kamu yönetimindeki desantralizasyon söylemlerine ve olan bitene karşılık gelişmelere baktığımızda gene son üç gündür konuşulan bir desantralizasyon yerine bir yeniden merkezleşme gibi politikanın olduğunu görüyoruz. Aslında gene yazında 2000'li yıllardaki mesela belli makalelere bakıldığında orada da büyük projeler üzerinden aslında girişimcilerin değil, ama devletin rolünün daha da güçlenerek bunların gerçekleştirildiği türünde çok fazla örnek olduğunu biliyoruz. Evet, ben şimdilik bu kadar konuşayım. Teşekkürler.

NECATİ UYAR- Hocam, tam zamanında bitirdiniz, çok teşekkür ediyorum. Profesör Doktor Sezai Göksu, Dokuz Eylül Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden Hocamız. Hocam, son yasal düzenlemeler gerçekten planlama açısından ya da kent hakkı açısından ne ifade ediyor? Ben sizi biraz kışkırtarak başlayayım.

Prof. Dr. SEZAI GÖKSU- Evet, şimdi bu üç gündür burada çok önemli konuşmalar yapılıyor, çok önemli örnekler aktarıldı. Hem aktarılan örnekler hem analitik çerçeveler yeteri kadar arka planın açılması gerektiğini kışkırttı. Yani sadece senin sözün değil, buradaki konuşmalar da biraz arka planın açılması gerektiğini kışkırttı. O yüzden ben bu yasal düzenlemeleri tartışırken biraz daha böyle bir geri çekilip bir arkada ne oluyor ne bitiyor, bütün bunların onlarla ne alakası var, nasıl bir ilişkisi var, biraz ona bakmak istiyorum.

Üzerinde durmak istediğim birkaç tane mesele var, o meselelere ilişkin de kendi görüşlerimi aktaracağım.

Bir kere Türkiye'de evet, planlama kurumsal olarak, organizasyonel olarak yeniden yapılıyor. Bu zorunlu bir yapılanma. Çünkü eski sistem çalışmıyor, birçok açıdan çalışmıyor eski sistem. İstenilen sonuçları vermiyor. Dolayısıyla bu yeniden yapılanmanın ben zorunlu olduğunu düşünüyorum. Şimdi peki, buna iki türlü bakabiliriz. Bir tanesi gerçekten Türkiye kentleri, hatta gelecekte kentsel nüfusun daha da artacağını ve artık kentsel bir ülke olduğumuzu da düşünürsek Türkiye kentleri çok sayıda ciddi risk karşısında bütün sabit yapılarımız telef oluyor, insanlarımız telef oluyor, tabii bu sadece riskler olduğu zaman değil, onun dışındaki durumda da toplumun çok sayıda dezavantajlı grupları yeteri kadar kentsel olanaklardan yararlanamıyorlar. O kadar çok sorun var ki, yani bunların hepsini çok iyi biliyorsunuz. Yani Türkiye'de mekânsal alana ilişkin o kadar önemli sorunlar var ki eski düzenleme yeni duruma cevap verecek bir düzenleme değil. Dolayısıyla bu yeniden yapılanma haklıdır, zorunludur ve sadece bu sebeplerle hem kurumsal, yani örgütsel anlamda, hem de onun yasal çerçevesi anlamında yeniden yapılanmak zorundadır.

Şimdi peki, bir başka türlü daha bakabiliriz buna, yani gözümüzü başka bir tarafa çevirelim. Önce bir enternasyonal bakmamız lazım, yani buraya bakmakla olmuyor o, biraz böyle çekilip iyice bir uluslararası, enternasyonal bakmak lazım. Baktığımız zaman ben şimdi şöyle bir şey görüyorum: Bir defa 300 yıllık bir hırsızlık çetesi var, tam 300 yıldır bizim her şeyimizi çalışıyorlar. Suyumuzu çalışıyorlar, çevremizi çalışıyorlar, topraklarımızı çalışıyorlar, havamızı çalışıyorlar, kentlerimizi çalışıyorlar, kentsel hayatlarımızı çalışıyorlar, tam 300 yıldır ve bu hırsızlık çetesi 300 yıldır zaman zaman bu çalma işlemini yaparken çok ciddi arızalara uğruyor ve kendisini yeniden üretemeyecek durumlara giriyor. O kadar önemli arızalar ki bunlar çete kendisini yeniden üretemiyor. Tam o sırada kendisi o arızayı telafi edecek bazı mekanizmalar geliştiriyor. Bakın 29 arızası liberal politikaların iflas ettiğini tescilleyen bir gelişme olarak tarihe geçti ve sistem kendisini bir başka düzenleme biçiminde onararak, telafi ederek yoluna devam etti. 74-79'da bir başka, özellikle kriz teorisyenlerinin devletin mali krizi diye adlandırdığı ikinci bir arızayı yaşadı. Bu sefer oradan 29 öncesi politikaların bir başka versiyonuna döndü geldi. Devleti aşağılayarak, küçümseyerek, hatta devletle birlikte bu planlama kurumlarını da küçümseyerek, aşağılayarak yeni bir şeye girdi.

Fakat şimdi şöyle bir şey var, ben şunu görüyorum: Bu alt sınıf kredi borçlanmasıyla patlayan bu 2008 krizi, 2008 arızası artık 29 ve 79 şeylerini gerçekleştirecek yeterlilikte değil, arızaları giderecek yeterlilikte değil. Çünkü başlarken söyledim, her şeyi çaldılar. Artık o kadar kaynak yok elimizde. Yani bir kere üst stratosferik ozon tabakası deline deline bütün insanlık daha

berbat bir ultraviyole etkiye sahip. Dolayısıyla bütün toprak talanlarını, orman talanlarını, yani işte Fortlandia kitabını okumuşsunuzdur, 2009’da yayınlanan kitabı, Amazon ormanlarında olan bitenleri. Bütün bu tarih boyunca yapılan kaynak talanını düşündüğümüz zaman artık o telafi mekanizmalarıyla buradan çıkması mümkün değil bu sistemin ve ben bir dönemin bittiğine inanıyorum. O yüzden de dikkat edin bakın, son çalışmalarda artık bir postneoliberal dönemden bahsediliyor. Ne geliyor bilmiyoruz, ama çöküş artık başladı ve bence bu dönem bitmiştir. Geriye dönülemez biçimde, hem de liberal teorisyenler bunu itiraf ediyorlar, artık bu dönem bitti.

Biraz daha ileri gidelim söyleyelim, bu öyle bir sistem ki, bu 300 yıllık mesele öyle bir şey ki bu orada çöker de biz burada sempozyum yapmaya devam ederiz diye bir şey yok. Bu öyle değil, bu indiği zaman bütün insanlık biter ve bakın Zizek ne diyor, www.sendika.org takipçileri çok iyi bilirler, hani çizgi filmlerde tavşan uçurumun kenarından devam etmeye başlar, koşar koşar ayak havada çalım atmaya devam eder, aşağıya bakınca zıncı diye iner. Biz wall street’te şimdi sesimizi duyurmaya çalışıyoruz diyor, aşağıya bakınca incek aşağıya, ama bütün aşağıda biz varız. Yani oldu gibi incek aşağıya. Dolayısıyla insanlık çok büyük bir tehdit altında ve bu artık gözle görünür bir biçimde geliyor. Bu sistemin kendisini toparlaması, bakın birinci çevrimin krizine ikinci çevrim girerdi. Ne yaptı? Bütün artığı kente yığıdı. Şimdi bu dönüşüm, vesaire biz biraz gerilerden gidiyoruz, ama ikinci çevrimin krizini kurtaracak başka bir şey yok. Özellikle az gelişmiş ülkeler açısından teknoloji referanslı üçüncü çevrimin olması mümkün olmadığına göre, olması olanaksız olduğuna göre dolayısıyla bunun telafisi daha da zor. Şimdi bu ne demek? Bu şu demek: Kentleri yarattı, ama ayağına bağladı ve kent aslında kapitalizmin bir hapishanesi haline geldi, o hapishaneden çıkamıyor. O hapishaneden çıkabilmesi için onu yıkması lazım. Çünkü her taşı kurar, ayağına bağlar. İkinci bir adım atması için o taşı yıkması lazım. O taşı yıkar, yenisini kurar. Her kurduğu taş eskisini değersizleştirir. İşte koskoca İstanbul’da yapılan her şeyin nasıl bir öncekileri değersizleştirdiğini görüyorsunuz. Nasıl bir işte yaratıcı yıkım diye tabir edilen sürecin bütün özelliği olan o yanını bu kentsel gelişmede görüyoruz.

Dolayısıyla mekânsal sabite, mekânsal fiksité ayağına takılan en büyük engeldir. Bunu yıkmak zorunda. Bugün yapılan her şey gelecekte yıkılmak zorunda, fakat bunun bir eşiği var. Nereye kadar genişleyebilir, nereye kadar yıkılabilir? Bakın, ben size bir şey söyleyeyim, kapitalist sistem niye Afrika’yla ilgilenmeye başladı? Somali’yle niye ilgilenmeye başladı? Çünkü bu artığın yatacak yeri kalmadı, sadece sisteme eklememeyen bir Afrika kaldı. Fakat orada bir kemik yığını duruyor. Önce o kemik yığını ayağa kalkacak, ondan sonra yatırım gidecek ve sömürü başlayacak. O kemik yığını orada durduğu sürece Afrika sisteme

eklemlenemez ve Uzakdoğu'su, eski Sovyetler alanları, Çin'iyle, vesairesiyle sisteme eklemelenemeyen yer kalmadı Afrika dışında. Dolayısıyla bu artık ya kendisine yeni bir pazar açacak, onun için oradaki kemik yığınına önce ayağa kaldıracak ya da bu kentlerde boğulacak. Yani kendi yarattığı haphishanede çökecek, yani kendi yarattığı kentlerde çökecek. Son hamle mekânsal fiksiteyi likiditeye çevirme hareketiydi. Ne yaptı? Talep yaratmak için kredi mekanizmasını açtı, ama insanlar ödeyemediler. Ödeyemeyince de o likidite balonu patladı gitti. Dört katı, bir hesaba göre ABD gayrisafi milli hâsılasının dört katı büyüklüğünde bir aset değeri var ve fiktif bir sermaye ve yatacak yeri yok, gidecek yeri yok. Düşünebiliyor musunuz sistemin açmazın, ne korkunç bir durum? Ayağında koca bir taş var ve o taşla ilerleyemiyor. Ancak bu yaratıcı yıkım süreciyle bunları aşabilir. Ben böyle düşünüyorum. Bunun planlamayla ilgisini de ikinci aşamada kurayım.

NECATİ UYAR- Tamam Hocam. Sayın Doçent Doktor Gökhan Günaydın Ankara Milletvekili, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkan Yardımcısı, ama burada bir başka sıfatla daha bulunuyor, Ziraat Mühendisleri Odamızın önceki Genel Başkanı. Dolayısıyla Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği örgütlülüğüne uzun yıllar emeği geçmiş olan bir arkadaşımız. Gökhan Bey, buyurun.

Doç. Dr. GÖKHAN GÜNAYDIN- Teşekkür ederim. Değerli katılımcılar, sevgili öğrenci arkadaşlar, hepinizi saygıyla selamlıyorum. Hem bu kurultayın genel adı, hem de şu anda bizim içinde bulunduğumuz panelin alt başlıkta sunulan adının çok anlamlı olduğunu düşünüyorum. Biz burada yeni yasal düzenlemeler, planlama ve kent hakkı üzerine konuşacağız. Sözlerimi 10 dakika içerisinde çerçevelemeye gayret edeceğim. Öncelikle yeni yasal düzenlemeler meselesine bir miktar değinmek istiyorum, ama bunu konuşabilmek için de çok fazla olmayacak şekilde bir 10 yıl geriye gidelim. Türkiye 1999 yılında yıkıcı iki deprem yaşadı peş peşe, önce Yalova depremi, sonra Düzce depremini yaşadı ve 2001 yılına Türkiye Yapı Denetim Kanunu'nu çıkarttı. 4708 sayılı Yapı Denetim Kanunu. Bu Yapı Denetim Kanunu'nun amacına bakarsanız can ve mal güvenliğine teminen imar planına, fen, sanat ve sağlık kurallarına, standartlara uygun kaliteli yapı yapılması için proje ve yapı denetimini sağlamak ve yapı denetimine ilişkin usul ve esasları düzenlemek. Yıl 2001, yani üzerinden tam 10 yıl geçmiş.

Üç tane istisnası vardı bu kanunun, birincisi Yapı Denetim Kanunu belirtilen illerde geçerliydi. Dolayısıyla o illerin dışında tümüyle geçerli değildi. İkinci istisna kamuya ait yapı ve tesisleri dışarıda bırakmıştık, İmar Kanunu'nun 26. Maddesinde sayılanlar ve nihayet de yine İmar Kanunu'nun 27. Maddesinde sayılan ruhsata tabi olmayan yapıları dışarıda bırakmıştık. Eğer bu mesele kanun çıkartmak ve kanunu geliştirmekle mümkün olsaydı 10

yıllık bir tecrübenin arkasından çok farklı şeyler konuşuyor olmalıydık. Ne diyor bugün Başbakan ve Çevre ve Şehircilikten Sorumlu Bakan? Van Depremi bizim için milat oldu. Yani daha büyük olan Adapazarı Depremi niye bu memleket için milat olamadı acaba? Yani milatlar için illa insanların ölmesi mi gerekiyor, bu temel sorunlardan birisi olarak günümüzde.

İkincisi kusura bakmayın, ben bir siyasetçi olarak bunun siyasetle bağlantısını kurmak zorundayım, ama içinde bulunduğum ortamın da farkındayım, o ölçülerde bir konuşma yapacağım. 30 Haziran 2004 tarihinde bu yasaya bir istisna daha getirilmiş, bir değişiklik yapılmış. Tek parselde bodrum katı dışında en çok iki katlı ve toplam 200 metrekareyi geçmeyen müstakil yapılar bunun dışında bırakılmış. Arkadaşlar, 30 Haziran 2004, bu doğru mudur, yanlış mıdır, bunu tartışabiliriz, ama ben yasal düzenlemelerden bahsedeceksek yargının tutumundan da bahsetmeliyiz diye düşünüyorum. Bu iptal davasına konu ediliyor Danıştay tarafından, Anayasa Mahkemesi'nin bunu iptal edebilmesi için Van depremini beklemesi gerekiyor. 2004 tarihindeki yasa 2011 yılında iptal ediliyor. Neden bu kadar beklenildi? Yani hani yargı, yargıçlar gözlerini, kulaklarını dışarıya kapatırlar ve sadece salt hukuki duruma göre karar verirlerdi? Bunun böyle olmadığını görüyoruz ve Anayasa Mahkemesi Van'da müstakil binaların yıkılıp köylerde de onlarca insanın, yüzlerce insanın öldüğünü görünce böyle bir kararı verdi.

Şimdi birincisini böyle söyleyelim. Yasal düzenlemelerle ilgili ikinci söyleyeceğim şey yetki kanununa dayanılarak çıkartılan kanun hükmündeki kararnamelere ilişkin kısa bir tur. Şimdi bakın, Nisan ayının başında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Adalet ve Kalkınma Partisi bir yetki kanunu getirdi. Bu yetki kanununa dayanarak da altı ay içerisinde kanun hükmünde kararname çıkartma yetkisini üzerine aldı. Bu anayasal bir yetki midir? Evet, anayasal bir yetkidir, ama Anayasa bunun ne zaman ve nasıl, hangi koşullarda kullanılabileceğini hükme bağlamıştır. Olağanüstü ve ivedi durumlarda siz yasama yetkisinin devredilemezliğini kısmen tabiri caizse aşarak Bakanlar Kuruluna KHK çıkartma yetkisini tanıyabilirsiniz. Peki, ben şimdi size soruyorum. Dokuz yıldır iktidardasınız, sonra Nisanın başında bir yetki kanunu çıkartıyorsunuz. Nisanın sonuna kadar Meclis açık, Mayıs ve Haziran ortasına kadar Meclis kapalı, 12 Haziranda seçimler oluyor. Sonra 13 Temmuz 2011'de 61. Hükümet kuruluyor ve 1 Eylülde Türkiye Büyük Millet Meclisi yeniden açılıyor. Yani özetle söylemek gerekirse siz eğer çevre, şehircilik, imar, bu tip durumları yeniden düzenleme ihtiyacı içindeyseniz ya dokuz yılda bunları yapmalıydınız ya da 1 Eylül'le birlikte açılacak olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bunları taşımalıydınız. Bunları yapmak yerine ne yaptınız? Meclis açıkken Meclisin yasama yetkisini bypass ederek kanun hükmündeki kararnamelerle bütün bu alanı

yeniden düzenlediniz. Bir kere bunun Anayasaya ve hukuka kesinlikle aykırı olduğunu söyleyelim. Anayasa Mahkemesi bunu iptal etmeyebilir, Anayasa Mahkemesi'nin neden yeniden yapılandırıldığını bu önümüzdeki geçmiş dönemde yaşanan referandumun neleri getirdiğine çok iyi örnektir. Bugün Anayasa Mahkemesi bu yetki kanununu iptal etmemiştir, yürütmesini durdurmamıştır ve böylece Anayasa Mahkemesi kendisine verilen yeni dizaynın hakkını vermiştir.

Şimdi ne oldu KHK'lar geldi de? Bakın arkadaşlar, tarih söylüyorum, 8 Haziran 2011'de Çevre Orman Şehircilik Bakanlığı'na ilişkin KHK'yı getirdiler. Tarih 8 Haziran, lütfen unutmayın. Üzerinden bir ay geçmeden 4 Temmuz tarihinde ikinci KHK'yı getirdiler. Dediler ki, pardon, ormanın bunun içinde yeri yokmuş, ormanı ayırdık, çevre ve şehircilik yaptık dediler. 8 Haziran'dan sonra 4 Temmuz'da bunu yaptılar. Sonra üzerinden bir buçuk ay geçti, bir pardon daha dediler. Affedersiniz, biz burada daha değişiklik yapacaktık. Arkadaşlar bakın, iki buçuk ay içerisinde Türkiye'nin böylesine hayati bir alanında üç tane KHK çıkartıyorsunuz. Sebep ne? O yetki kanununu almışsınız, ama çevre ve şehirciliği nasıl dizayn edeceğinize yönelik aklınızda en ufak bir fikir yok. Bürokratlar oturmuşlar çalışmışlar, çalاکalem yazmışlar, Resmi Gazetede bunlar yayımlanmış, sonra fark etmişsiniz. Pardon, pardon, pardon ve üç kere bunu değiştirmişsiniz. Ciddi bir ülkede böyle şeyler olamaz. Eğer bunları komisyonlara, genel kurullara getirseydiniz, tüm siyasal partilerin birikimini, tüm sivil toplum kuruluşlarının, üniversitelerin, meslek dünyasının, TMMOB'nin birikimini buraya aktarsaydınız bu üç değişikliği peş peşe yapmak zorunda kalmazdınız.

Sonra daha kara mizahını söyleyeyim ben, hadi trajikomik diyelim. 17 Ağustos 2011 neyin miladıdır arkadaşlar? Depremın miladıdır değil mi, 17 Ağustos 1999'un 12. yıldönümüdür. Van Depreminden önce de yalnızca iki ay öncedir. Bakın, neleri istisna yaptılar biliyor musunuz? Kamuya ait binalar, artı İmar Kanununun 27'si, bunlar istisna. İki, 200 metrekareyi geçmeyen müstakil yapılar, bunlar istisna. Üç, entegre olmayan tarım, hayvancılık yapı tesisleri, bunlar istisna. Dört, hem köylerde hem de nüfusu 5 binin altındaki tüm belediyelerde ve bunların mücavir alanları içerisinde 500 metrekareyi geçmeyen konut yapıları ve müstemilati da bu istisnanın içerisinde. Arkadaşlar, ne oldu? Bu memleketin coğrafi alanının neredeyse yüzde 80'ini bu meselenin istisnasına attınız ve siz bize bunu diyorsunuz ki şimdi, bu Van depremi bize çok şey öğretti, bu bir milattır. Ne yapacaksınız o zaman? Allah kahretsin, yetki kanununun verdiği süre de bitti, çıkartın bir yetki kanunu daha, birkaç tane daha KHK'yı dayayın. Yani pardonlar böyle devam edecekse bu mesele de böyle sürer.

Bir dakikalık süre içerisinde birkaç şey daha söyleyeyim, bu çerçeveyi şimdilik çiziyim de sonra söyleyeceklerimi de ilave edeceğim. Şimdi arkadaşlar, Türkiye'de 16 tane büyükşehir

belediyesi var, 11 tane daha büyükşehir belediyesi yapacağız. Böylece Türkiye'deki büyükşehir belediyesi sayısını 27'ye çıkartacağız. Şöyle bir algı var, büyükşehir belediyesi yaparsanız sorunları halledersiniz. Sakarya büyükşehir belediyesi mi arkadaşlar? Evet, Sakarya Büyükşehir Belediyesi. 5216 sayılı Yasa, 2004 yılında çıkan yasa ne diyor? Bir şehrin büyükşehir belediyesi olabilmesi için en az 750 bin nüfusa sahip olması gerekir diyor. Ondan evvel 2000 yılında Sakarya büyükşehir belediyesi ilan edilmiş. Nüfusu ne kadar? Bugünkü nüfusu 411 bin arkadaşlar, bugünkü nüfusu, kent ve kırsal toplam nüfusu. Niye 2000 yılında Sakarya büyükşehir belediyesi ilan edilmiş? Çünkü orayı deprem yıkmış. Biz burayı büyükşehir belediyesi yapacağız ve sorunları aşacağız. Bakın, ben Sakarya depremini Sakarya Depreminden hemen sonra Sakarya'da, Yalova'da 15 gün kalarak yaşamış bir arkadaşımıym. Sakarya'da ve İzmit'te ve Yalova'da zemini düzgün olan, yapısı düzgün olan yerler yıkılmamıştı, ama ovalarda yapılan ranta dönük binaların tümü yıkılmıştı. Ben şimdi soruyorum size, bu büyükşehir belediyesi, Sakarya Büyükşehir Belediyesi o tarihten sonra bu ovalardaki standart dışı binalara izin vermeyip, yıktırıp yerine başka bir şey yaptı mı, yoksa o depremde binlerce yurttaşımızın öldüğü ovalar yeniden yapılaşmaya açıldı mı, aynı standart dışı binalar devam ediyor mu? Buna Sakarya'yı bilenler cevap versin.

Buradan ben nereye getireceğim lafı, iki açmazla karşı karşıyayız, dilemma budur, ya kamu yararı, toplum sağlığı, toplum yararı, ya rant. Bu antagonizmadır, bu antagonizmanın neresinde olduğunuza karar vereceksiniz, hem rant, hem kamu yararının birlikte insan mutluluğunu sağlamadığını örnekler göstermiştir. Çok teşekkür ederim.

NECATİ UYAR- Teşekkür ediyoruz. Sırada bir politikacımız daha var. Biz de politikacı olduk. Profesör Doktor Sayın Ayşe Nur Ökten Hocam bir politikacıdan sonra konuşacaksınız.

Prof. Dr. AYŞE NUR ÖKTEN- Evet, çok zor, bir de yanlış anlaşılacak, yani politikacı ben değilim.

Doç. Dr. GÖKHAN GÜNAYDIN- Hocam, çok kötü bir şeyse hemen istifa edeyim.

Prof. Dr. AYŞE NUR ÖKTEN- Bir düşünün. Aslına bakarsanız ben bu oturumun, panelin neresindeyim tam bilmiyorum. Çünkü ben mevzuattan söz etmeyeceğim. Biraz bu adalet, hak meselelerinin biraz daha insan boyutundan, daha küçük ölçekten bakmaya çalışacağım. Bu kongrenin adı herkes için kent, herkes için planlama ve adaletle yapılması mesajını veren bir isim kongre adı olarak. O zaman önce şunu sormak lazım, bu planlama nedir? Planlama en yalın, en basit haliyle bir kaynak dağıtım mekanizmasıdır. Planlama kaynak dağıtımının coğrafyayla, mekânla ilişkilendirilmiş halidir. Plan da bunun belgesidir. Dolayısıyla bir kere plancı olarak, planı yapan olarak, meslek adamı olarak, aynı zamanda planı yaptıran kurum olarak, otorite olarak bu toplumun, bu ülkenin kaynaklarını bir taraftan alıp başka tarafa doğru

kaydırıyorsunuz. Bu doğru da olabilir, yanlış da olabilir, kaydırmak gerekli de olabilir, ama ne kaydırıyorsunuz, kimden alıp nereye kaydırıyorsunuz, bu çok önemlidir.

Planlama hangi kaynakların dağıtımını yapar? Yaşamımızı sağladığımız her türlü kaynağın, yani hem maddi kaynakların dağılımını yapıyor aslında planlama hem de sosyal kaynakların dağılımını yapıyor. Bu özellikle dönüşüm, yenileme projeleri bağlamında tartışmalar yürürken sıkça dile getirilen, özellikle Sulukule'yle ilgili sıkça dile getirilen bir şey vardı. Biliyorsunuz Sulukule projesi gündeme geldiği zaman dendi ki, işte canım, buradaki insanlara belli bir yerde, İstanbul'un bir ucunda yer göstereceğiz, orada konut sahibi olacaklar. Burada bir kere bunun da gerçekliği, yapılabilirliği çok tartışmalıydı, vesaire, ama burada sadece bir mülk üzerinden, bir barınma maliyeti üzerinden bir kaynak tahsisi yapılıyor gibiydi. Oysa insanlar belli bir yerde yaşarken o yerde sosyal kozalar, toplumsal kozalar oluşturuyorlar. Birtakım işte komşuluk ilişkileri, hemşerilik ilişkileri, birtakım sosyal ağlar oluşturuyorlar. Bu sosyal ağlar sadece sosyal bir tatmin getirmiyor. Aynı zamanda bunların görünmeyen, kuruşlandırılmayan ekonomik boyutları var. Ne bileyim, komşunuzu tanıyorsunuz, işe giderken çocuğunuzu ona bırakabiliyorsunuz, kreş parası vermiyorsunuz ya da bakıcı aramıyorsunuz. İşte mahallenizdeki insanları tanıyorsunuz, onlara güvenerek birtakım şeyler, birtakım sorunlarınıza çözüm bulabiliyorsunuz, işbirliği yapabiliyorsunuz. Bunlar hep aslında sosyal ilişkilerin aynı zamanda maddi boyutlarıdır. Dolayısıyla bir plancı bir mekâna müdahalede bulunduğu zaman, kaynak aktarımı yaptığı zaman sadece maddi kaynakları değil, aslında insanların aynı zamanda sosyal ve psikolojik kaynaklarını da aktarıyor.

Şimdi bir şey daha aktarıyor aslında plancı veya siyasal otoriteler; o da gelecek kaynaklarımız, geleceğe dönük kaynaklarımız. Bir önceki oturumda çok hoş bir bildiri dinledik Cargill projesini anlatan İznik'te. İznik'te Cargill projesi için, Cargill işletmesi için tarım arazisinin tahsis edilmesi sadece bir planlama teknik sorunu ya da mevzuat meselesi değildir. Bu bizim geleceğimizin kaynaklarının birilerine aktarılmasıdır. Günümüzde çok kısa bir süre önce çılgın projelerden söz edildi İstanbul için, bu çılgınlıklar ne kadar hayata geçecek bilmiyorum, ama o çılgın projeler eğer hayata geçirilmek düşünülürse bu da gene İstanbul'un gelecekteki kuşaklarının kaynaklarının, gelecekteki kuşakların kentinin başka birilerine aktarılması demektir. Dolayısıyla planlama gerçekten herkes için ve adaletle yapılması gereken bir şeydir. Sadece görünen kaynak aktarımı değil, bütün varlığımızın ve geleceğimizin planlanmasıdır aslında.

Peki, nasıl oluyor bu iş? Yani planlama nihayet eğer bir kaynak aktarımıysa farklı o kaynakları ele geçirmek isteyen, o kaynakları kaybetmek istemeyen, farklı çıkar gruplarının karşı karşıya geldiği de bir ortamdır kuşkusuz, öyle olmak durumundadır. O halde herkes için

kent, herkes için planlama, herkes için adalet nasıl sağlanacak? Planlama teorisi son yıllarda bunun cevabını katılım planlaması kavramıyla veriyor. Şimdi ben burada aslında biraz bu katılım meselesi üstünde durmayı planlamıştım kendim. Çünkü bu katılım böyle içi boş bir sözcük gibi kullanılıyor. Aslında içi boş sözcükler çok, birtakım kavramlar var son yıllarda ortaya çıkan. İşte sürdürülebilirlik, şimdi biraz modası geçti, daha az sıklıkla kullanılıyor. Yaşam kalitesi, yaşam kalitesini yükseltiyoruz, yükselteceğiz, dünya kenti olacağız. Bunların içi nedir, onu pek bilmiyoruz aslında ve bu kavramlar adeta birer siyasal erkin meşrulaştırma, yaptıklarını meşrulaştırma zırhı gibi kullanılıyor. Buna maalesef çok gerçek birtakım, gerçek olması gereken kavramlar da katılıyor deprem riski gibi. Deprem riski gerçekten var olan bir risk, gerçekten kaçınılması gereken bir risk, gerçekten siyasal erkin bir şeyler yapması gereken bir risk, ama deprem riski bazılarının elindeki kaynakların başka birilerinin eline aktarılması için kullanılan bir kalkan, maske olduğu zaman o sadece bir meşrulaştırma aracı haline geliyor.

Katılmak ne demek? Gene aslında bir önceki oturum gerçekten çok ilginçti, katılmanın aslında yapılabilir olduğu, ama katılımın da öğrenilmesi gereken bir süreç olduğu vurgulandı tıpkı demokrasi gibi. Çok da doğru. Hakikaten benim de bunca yıldır gözlemlediğim şu, bizler kendimiz daha katılımı içimize tam olarak sindiremedik. Bunu öğrenme sürecindeyiz. Mesela ben bir hocamızın şunu dediğini hatırlıyorum, bizim üniversiteden değil, ama nereden olduğunu söyleyemeyeceğim. Böyle bir proje yapılması söz konusu, projeye ilgili de işte katılımı sağlamak üzere o proje alanında yaşayan insanların da katılımı öngörülüyor yapılan toplantılara. Aynen şöyle dedi, aman aman, öyle onların hepsini davet etmeyelim, olur olmaz sorular sorarlar, laflar ederler. Yani çünkü daha bilmiyoruz, katılımı biz de içimize sindirmemişiz tamam mı?

Peki, nedir bu katılım? Katılım bir şeylere sahip olmakla mümkün olur. Katılmak ne demektir? Aslında arifane usulü yemek yemek gibi bir şey, her birimiz bir şey koyarız ortaya, hep beraber otururuz ortak kaynaklarımızın üstünde, uzlaşmak üzere tartışırız ve uzlaşabilirsek bir sonuca varırız. Hepimiz aynı derecede mutlu olmasak bile kısmen mutlu olabileceğimiz bir sonuçtur bu. Peki, o zaman neyle katılacağız? Ya bilginizle katılırsınız, ya mülkünüz vardır, onunla katılırsınız, ya oy potansiyeliniz vardır, nüfus gücünüz vardır, onunla katılırsınız, ya nakit kaynağınız vardır, onunla katılırsınız, örgütlüsünüzdür, onunla katılırsınız veya siyasal gücünüzle katılırsınız. Bunlardan birine sahip olmadığımız sürece ve bunlardan birine sahip olma olanağı en güçsüz olanlara tanınmadığı sürece gerçek bir katılımıdan söz edilemez. Bence katılımın en önemli olduğu nokta da, katılımı planlamanın, en güçsüz, en yoksul, en bilgisiz olanın işin içine katılabildiği noktadır. Yoksa zaten gücü olan, sermayesi

olan, mülkü olan nasıl katılacağını biliyor, asıl katılma problemi olan ve asıl desteklenmesi gereken en güçsüz, en yoksul olandır. Peki, nasıl olur bu? Katılımın sağlanması konusunda Forester'in ta 1987'de söylediği bir şey vardır. Diyor ki, planlamada katılım ve uzlaşma alanında özellikle bilgi altyapısı ve bilgi akışı erkin mekâna yansımada belirleyicidir. Yani siyasal otoritenin, gücün mekâna yansımada birinci faktör bilgilenmedir. Bilgi altyapısının kurulmasıdır ve bilgi akışının sağlanmasıdır. Devamını sonra söyleyeceğim.

NECATİ UYAR- Tamam Hocam, teşekkür ediyorum. Sıradaki panelistimiz Sayın Yardımcı Doçent Doktor Cenk Yaşar Şahin, İstanbul Üniversitesi'nden bir idare hukukçusu. Buyurun Hocam.

Yrd. Doç. Dr. CENK YAŞAR ŞAHİN- Teşekkür ederim efendim, ben onur duydum böyle bir toplantıya katılmaktan, ama bir taraftan da tedirginim sizlerin karşısında, şehir planlama uzmanlarının huzurunda bir gaf yapmaktan, çam devirmekten. O yüzden de mümkün merite konuyu teknik hukuk alanına çekmek istiyorum. Bunu yaparken tabii bazı endişelerim de var. Özellikle genç arkadaşlarımızı sıkmaktan korkuyorum. Zira hukuk sıkıcı bir branştır. Hatta uyku problemi çekenlere işte böyle bir hukuk kitabı öneriyoruz, iki sayfasını okursanız hiçbir ilaca ihtiyacınız kalmaz diye söylüyoruz... Bununla birlikte, her ne kadar, sıkıcı olsa da, madem adaletli bir planlamadan, katılımdan söz ediyoruz, konuya ilişkin bir takım hukuksal değerlendirmeler yapmak gerekir.

Planlama sürecinin merkezileştirmesinden, tekrar, yeniden merkezileştirilmesinden söz edildi. Gerçekten de, son dönemlerde çıkan yeni yasal düzenlemeler, merkezileştirme veya desantralizasyon sürecinden geriye dönüş gibi konulara ciddi etkiler getiriyor. Öncelikle onlar üzerinde durmak istiyorum. Belki ikinci bölümde de katılımın şehircilik ve planlama alanında niçin önemli olduğunu, bu konudaki problemlerin çözülmesinde nasıl bir fonksiyon arz ettiğini değerlendirmenize sunmak isterim.

644 sayılı Kanun Hükmünde Kararname çok dikkat çeken bir düzenleme, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın kurulmasına ilişkin. Sayın Günaydın da değerlendirdi, oradan devam etmek istiyorum. Bu yasal düzenlemelere ilişkin olarak Anayasa'ya uygunluk-aykırılık bakımından esaslı bir takım tartışmalar var. Bunlardan bir tanesi KHK'nın dayandığı yetki kanunu bakımından yapılan tartışma. Gerçekten böyle bir yetki kanunu Anayasa'ya uygun mu, değil mi, ivedilik, zorunluluk koşulları söz konusu muydu, kanun yeterince açık mı, kapsam ve ilkeler yeterince belirlenmiş mi? Çünkü Anayasa Mahkemesi'nin 1980'den sonra verdiği kararlarda Anayasada yazılı olmasa da bu şartı aradığı içtihatları söz konusu. Bu kararlar uyarınca yetkinin ivedi ve zorunlu hallerde verilmesi ve kapsam ve sınırlarının açıkça belirlenmesi gerekir ki olağan yasama yönteminin “bypass” edilmesinin önüne geçilebilsin.

Bu tartışıldı, Anayasa Mahkemesi'nde de tartışıldı, çok kritik bir oyla yürürlüğü durdurma istemi reddedildi. Çünkü yeni düzende eşitlik söz konusu olduğu zaman başkanın oyuna ağırlık veriliyor. Fakat diğer tartışmalar hala devam ediyor.

İkinci konu böyle bir yasal düzenlemenin, kanun hükmünde kararnamenin, yetki kanununa aykırı olup olmadığı meselesi. Çünkü baktığınızda yerel yönetimlerin planlama yetkilerine çok ciddi bir şekilde tesir eden düzenlemeler söz konusu. Meslek teşekküllerinin yetkilerine, görev alanlarına müdahale gündeme geliyor. Dolayısıyla acaba yetki kanunu yürütme organına böyle bir yetki verdi mi? Burası hala tartışmaya açık bir nokta.

Eğer bu test de geçilirse, üçüncü aşama, kanun hükmünde kararnamenin Anayasa'ya aykırılığı sorunu. 644'ün, yani Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın Kurulmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararname'nin ve onda değişiklik yapan 648 ve 653 sayılı Kanun Hükmündeki Kararnamelerin ilgili hükümlerinin anayasaya aykırı olup olmadığını değerlendirmek durumundayız. Şimdi, ilk dikkati çeken nokta biraz önce de belirttiğim gibi, yerel yönetimlerin planlama yetkilerine müdahale konusu, bunun yanında bir de meslek teşekküllerinin alanına müdahale meselesi var.. O yüzden de Anayasa'nın 127. maddesi ister istemez gündeme geliyor. Acaba bu yapılan düzenlemeler Anayasa'nın 127. maddesine aykırı mı, değil mi? Esasen, yerel yönetimlerin yetkilerini düzenleyen bu madde, şöyle bir denge öngörmüş. Mali müşterek nitelikteki ihtiyaçlar söz konusu olduğu zaman bunların bir kere yerel yönetimler tarafından yerine getirilmesi, buna yönelik işlemlerin yerel yönetimler tarafından yapılması, temel prensip. bu prensip, yerel yönetimlerin özerkliğinin korunması bu kapsamda kendi başlarına karar alabilme güçlerinin güvence altına alınabilmesi açısından son derece önemli. Şüphesiz bu özerklik de sınırsız değil, yerel yönetimlerin başıboş bırakılacağı anlamına da gelmiyor; nitekim, geçmişte özellikle planlama bağlamında bu yetkilerden kaynaklanan birtakım sakıncaları, olumsuz sonuçları da gördük, yaşadık, izledik. O halde, nasıl olması gerekir? Anayasayı düzenleyenler, koyanlar şöyle bir denge öngörmüş: birtakım konularda ve kanunla sınır ve kapsamı belirtilmek şartıyla, bizim teknik hukuk terimiyle idari vesayet adını verdiğimiz bir denetim söz konusu olsun, örneğin yerel yönetimler tarafından yapılan işlemler ancak merkezden yönetim tarafından onaylandıktan sonra yürürlüğe girsin, yeri geldiğinde merkezi yönetim tarafından yerel yönetimlere geri gönderilsin, ama bu denetim yapılırken de boğulmasın yerel yönetimler. Özellikle de onların yerine geçerek işlem yapma yetkisi çok istisnai olsun. Hangi durumlarda? Yerel yönetimin yasalarla kendisine verilen görevi yerine getirmekten kaçınması, bunda çok gecikmesi gibi kamu yararı ya da haklı bir nedene dayalı olması durumlarında ancak tanınabilir böyle bir yetki.

Planlama alanında da böyle aslında, Anayasa'nın öngördüğü sistem ve yasal düzenlemeler çerçevesinde yapılması gereken şey şöyle: Mikro ölçekteki planlamalar ve plan uygulamaları, örneğin ruhsat, parselasyon planlaması yerel yönetimlerin yetkisi içerisinde. Merkezi yönetim bu yetkilere sınırsız bir şekilde müdahale edemez, ve kural olarak bunları kendisi doğrudan kullanamaz. Peki ne olabilir? Ancak idari vesayet denetimi söz konusu olabilir, bir önceki İmar Kanunu'nda olduğu gibi daha sıkı denetim söz konusu olabilir veya tersine merkezi yönetimin denetim yetkileri gevşetilebilir; o yasa koyucunun takdirinde. Bir de tabii merkezden yönetimin doğrudan yetkili olduğu alanlar var aynı coğrafi alanda, o da makro seviyedeki konularda, bütün ülke çapını ilgilendiren hem konu hem de kapsam bakımından. Dolayısıyla böyle bir işbirliği istemiş, karşıtlık değil işbirliği istiyor Anayasa. Şimdi baktığımızda Anayasa Mahkemesinin bu konudaki kararı da var. Mahkeme 1991 yılında vermiş olduğu kararda, İmar Kanunu'nun 9. maddesine eklenen bir fıkra ile bakanlığa parsel düzeyinde planlama yetkileri veren düzenlemeyi iptal ederken bu hususları ortaya koydu. Dedi ki, siz bunu getirmekle, yerel yönetimlerin planlama yetkilerini ortadan kaldırılıyorsunuz. Çünkü bu ne, bakanlığın doğrudan kullanabileceği makro seviyedeki bir yetkidir ne de istisnai şartları koyulmadığı, oluşturulmadığı için - yerine geçerek işlem yapmak suretiyle gerektiğinde, yerel yönetimlerin elinden alabileceği bir idari vesayet yetkisidir. Bu içtihat hala duruyor.

Şimdi bu içtihada dayalı olarak ben bu kanun hükmünde kararnamedeki hükümlere baktığımda burada özellikle öğrenci arkadaşlar daha fazla sıkılmasınlar diye tek tek sıralamayacağım, ama ciddi problemler olabileceğini, ciddi tartışmaların yapılabileceğini düşündüğüm maddeler olduğunu görüyorum. Çünkü baktığımızda bazı konularda doğrudan, yani mahalli müşterek ihtiyaç kapsamında ele alınması gereken planlama meselelerinde, uygulama işlemlerinde, yetkinin mahalli idarelerden alınarak merkezi idareye, çevre ve şehircilik bakanlığına verildiğini, görüyoruz. Yani işlem mahalli müşterek nitelikte bir ihtiyacın karşılanmasına yönelik, buna karşılık, mahalli idarelerin yetkisinde değil, bakanlık doğrudan yetki kullanma suretiyle yapıyor. Bazı konularda ise yerine geçerek işlem yapma öngörülmüş, ama Anayasanın ortaya koyduğu belirli ve katı nitelikli istisnayı gevşeten ve muğlak hale getiren şartlara bağlayarak yapılmış bu. Dolayısıyla, adeta yerine geçerek işlem yapmanın istisnai nitelikteki şartları yerine getirilmiş” gibi yapılarak ama gerçekte yerine getirilmeden yapılan bir düzenleme var ortada, . Yani gecikme olacak, ihmal söz konusu olacak gibi şartlar deyim yerindeyse sulandırılmış. Bu tür bir yetki, iki ay içerisinde yaptın yaptın, yapmadın ben yaparım gibi bir düzenleme ile getirilemez. Bu tarzda maddeler var, belki sonra zamanımız kalırsa bu maddelerden bahsedilebilir. Dolayısıyla çok

açık bir merkezileştirme gündemi var. Bu doğrudur, yanlıştır, ayrı mesele, kaldı ki, ben de yerel yönetimlerin kendilerine tanınan planlama yetkilerini çok kötü kullandıkları için bunu önleyecek farklı, yeni yasal düzenlemeler yapılmasını savunanlardım, ama bir tarafta da Anayasanın ilgili düzenlemesi ve Anayasa Mahkemesinin kararları var. Dolayısıyla, tamam yeni bir şeyler olsun, ama bu yenilikler getirilirken hukuk zedelenmemeli.

Aslında, eski uygulama ve eğilimlere baktığımızda şöyle de bir çelişki var, öğrenci arkadaşlar hatırlayamazlar belki, 2003 yılında hazırlanan, 2004’de üzerinde değişiklik yapılmaya çalışılan, ama neticede yasalasmayan bir Kamu Yönetim Temel Kanunu söz konusuydu. Şimdi o konuda baktığımızda da bu havanın tam tersi bir hava sezinliyordunuz. Neydi o da, yerel yönetimlerin genel görevli olması, merkezi yönetimin istisnai olarak görevlerinin sayılması konusuydu, desantralizasyon. O düzenleme, o zamanki Cumhurbaşkanı tarafından veto edildikten sonra yasalasmadı. Dolayısıyla o dönemden bu yana değişiklikleri sağlıklı bir şekilde incelemek lazım, ne değişti de tam tersi yönde bir anlayış hakim oldu? Bu yeni yasal düzenlemenin altında ihtiyaç nedir? Bence her iki yasal düzenlemedeki anlayış da dengeden uzak, olduğu için yanlıştır. Yani yerel yönetimleri genel görevli yapmak ve merkezi idareyi özel görevli kılmak yanlış olduğu gibi, Anayasa’daki 127. Maddenin dengesini bozacağı gibi, burada da bu kanun hükmündeki düzenlemeler de tam tersi bir sonuç veriyor, o da yanlış. İki halde de dengenin bozulması söz konusu.

Meslek teşekküllerine ilişkin düzenlemelere gelince. meslek teşekküllerinin yetkilerine müdahale olanağı veren Bakanlık yetkilerinin Anayasa’nın 135. Maddesine aykırılık taşıyıp taşımadığı tartışması ciddi bir şekilde yapılabilir. İlla aykırıdır demiyorum, ama bu tartışma gündeme gelebilir. Zira sonuçta meslek kuruluşlarının bir özerkliği söz konusu, bu kuruluşlar, Anayasa tarafından tanınmış yetki ve güvencelere sahipler. Bir de yine Anayasada şöyle bir düzenleme var: Bu meslek kuruluşları üzerinde devletin idari ve mali denetimine ilişkin kurullar kanunla düzenlenir diyor. Baktığımızda yine kanun hükmündeki kararnamenin ilgili hükümlerine esaslı birtakım düzenlemeler yapma yetkisi getiriyor. Kime? Bakanlığa. Fakat bu düzenlemelerde ortaya konulacak ilkeler, kapsam, vesaire, tam olarak düzenlenmemiş kanun hükmündeki kararnamede. Dolayısıyla şöyle bir endişeye kapılıyoruz ister istemez, acaba, Bakanlığa getirilen yetkilerle meslek teşekküllerinin, yani Türk Mühendis ve Mimarlar Odası Birliği’nin ve odaların yetkileri boşaltılıyor mu, bu endişe var.

Bunun yanında, hukukilik tartışması bir tarafa, ama, en azından yerindelik bakımından tabiat kurullarının kaldırılması da ayrı bir eleştiri konusu. Sonuçta öyle ya da böyle bağımsız nitelikteki kurullardı, farklı yapısı olan kurullardı. Her ne kadar bakanlık içinde teşkilatlanmış olsalar bile özerklikleri söz konusuydu. Tabiat Kurullarının kaldırılması bu anlamda da

önemli bir durum. Bu yasal düzenlemelerle ilgili bir başka tartışma ise kentsel dönüşüm konusunda. İkinci bölümde de kentsel dönüşüme ve katılıma değinirim. Çok teşekkürler.

NECATİ UYAR- Sizden sonraki konuşmacı da sanıyorum kentsel dönüşüm konusunda bir şeyler söyleyecektir diye düşünüyorum. Bütün Türkiye'nin kentsel dönüşümü beklediği günlerdeyiz bir taraftan bakıldığında deprem sonrasında, en çok konuşulan konu haline geldi. Geçmişte yaşanan örnekler konusunda da oldukça konuya hâkim olduğunu düşündüğüm bir meslektaşımız Doçent Doktor Murat Cemal Yalçıntan Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nden. Buyurun Hocam.

Doç. Dr. MURAT CEMAL YALÇINTAN- Hepinizi sevgi, saygıyla selamlıyorum. Şimdi kısaca hemen konuya odaklanmak istiyorum vaktimiz de az olduğu için. Sezi Hocam başladı aslında, ben onun bir devamını yapacağım gibi olacak, daha detaylandıracağım, rakamlar vereceğim size, vesaire, ama şöyle başlayayım bir: Şimdi hiç mi iyi bir şey yapmadık diye soracak Sayın Milletvekili, tabii ki ben Şehircilik Bakanlığının kurulmasını çok uzun süredir bekliyordum. Yani ben öğrenciyken benim hocalarım buna dair çalışmalar yaparlardı. Fakat kurarken acaba üniversitelere bir soru sorduk mu? Yani biz Şehircilik Bakanlığı kuruyoruz, nasıl bir çalışma yaptınız şimdiye kadar, gelin birlikte bunun kuruluşunu düzenleyelim, vesaire şeklinde bir şey sordunuz mu, sormadınız. Nihayetinde ne oldu? Bir ay sonra bir tane daha KHK çıkardınız, ormanı çıkarttınız o bakanlığın içerisinde, yani iş ciddiyetini zaten kaçırmaya başladı otomatikman.

Peki, içeri açıyorsunuz, ben şimdi dün akşam bu konu olduğu için aslında farklı bir konu üzerinde konuşmak istesem de KHK'lara bir göz gezdirdim bir şeyler yakalarım diye. Şimdi aldığım notları bakın sırayla şuradan size okuyayım. Devlet planlamayı tanımaz, devlet planlama ilkesi tanımaz. Toplu konut, KD ve yenileme ve transfer merkezi planlama ilkesini döver. Bu arada buraya transfer merkezinin de girmesi düşünmemiz gereken bir şey. Yani bir transfer merkezi projesi geliyor demek bu. Devlet projelerine yol da açar. Çünkü yolları da açma şeyini kendisine almış bakanlık. Devlet planlama hiyerarşisini de yok sayar. Zaten bir süredir TOKİ 1/1000 ve 5000 planları bildiğim kadarıyla birlikte üretiyor. Yani aynı planın ölçek farklılıkları var sadece. Yani planlama ilkelerini de yok ediyorsunuz ki bu planlama ilkeleri için o kadar çok boğuşulduğunu hatırlıyorum yine ben öğrenciliğimde, bu yerel, merkez tartışması çokça yapılırdı, yerel yetkinin taşınması, vesaire üzerine. Şimdi bütün yetkileri hemen hemen, daha doğrusu şöyle diyeyim, yerelin kullanmak isteyeceği yetkileri elinize alıyorsunuz tekrar merkeze. Yani yerelin kullanmak isteyeceği yetkiler onlar, çünkü bir rant yaratacaksa eğer yerel yaratmak ister zaten otomatikman.

Şimdi kaç senedir ben bu camianın içerisindeyim, 2002'den beri de bizzat kentsel dönüşüm, yenileme, vesaire işlerinin peşinde koşturuyorum, enerji politikalarınızı tartışıyoruz. Hani akademisyenlerin arasından böyle sizinle paralel konuşan kimse de göremiyorum. Yani meslek insanlarını görebiliyorum, başka motivasyonlar olabilir, ama akademisyenlerin arasında hakikaten sizinle paralel konuşan kimseyi de göremiyorum. Şimdi direkt AKP şeyini yaptığımı da düşünmeyin, mesela ben AKP yerine CHP olsaydı şu an iktidarda size çok benzer politikalar uygulayacağından da eminim. Çünkü Hocam diyor ya bir grup hırsızlar var diye, o hırsızlar, hırsızlık müessesesi el değiştiriyor o zaman. Yani gücü aldığınız zaman bir şekilde onun içerisine giriyorsunuz. Sakın kişisel algılamayın, tanımıyorum etmiyorum size, belki de pırl pırl olağanüstü güzel bir insansınız.

Şimdi burada bu kadar akademik camiada düşman edinen bir anlayışın da çok ciddi motivasyonlarının olması lazım değil mi? Şimdi bizim de hak, adalet, vesaire konuşabilmemiz için o motivasyonları çok iyi anlamamız lazım. Şimdi bakıyorum, ben arada sırada bilirkişilik yaparım arkadaşlar, geçen sene bir bilirkişiliğe gittim Sakarya Belediyesi'nde. Götürdüler bizi bir Kızılay deposuna. Sakarya Büyükşehir Belediyesi Kızılay deposunun oto satış alanı yapılması için plan tadilatı yapmış. Kızılay da Sakarya Büyükşehir Belediyesini dava etmiş. Şimdi bu oto satış yeri hikâyesi nereden geliyor? Bu da bir kanun, yönetmelik bir yerden geliyor, büyükşehirlerin içerisinden artık oto galerileri dışarı çıkarılıyor. Tamam, mı bakın, devlet bir kanun yapıyor, hükümet bir kanun yapıyor, hükümetin eşdeğer partisinin iktidarda olduğu bir büyükşehir belediyesi bir uygulama yapıyor ve bunu Sakarya'da yapıyor. Şimdi bugün Van bizim için dönüm noktası oldu lafına inanmamız bekleniyor.

İki, İstanbul'daki toplanma alanları mevzuunu biliyorsunuz, gazetelere yansıdı. Bunu ben çeşitli yerlerde defalarca söyledim, çünkü ben Gülsuyu'nda çalışan bir adamım, Gülsuyu'nun yanı toplanma alanıdır İstanbul'un. Gidin o vadiye bakın, yani son 10 sene içerisinde depremden sonraki dönemde yapılan konut sayısı 50 bin. Bunun içinde KİPTAŞ konutları da var. Yani sadece özel sektör yapmıyor bunu, KİPTAŞ konutları da var bunun içinde. Toplanma alanlarımızın da yarısı şu anda açılmış durumda yapılaşmaya, ne o, depreme karşı çok inanmamız gereken bir hükümet var. Şimdi bir de öbür tarafı var işin, yani bu motivasyon nereden geliyor sorusunun bir de ekonomik büyüme tarafı var. Şimdi ben onu biraz açmaya çalışacağım size, Hocam topu attı ikinci çevrimle. Şimdi bakın Türkiye ekonomisi 2011'in ilk 6 ayında Çin'den sonra dünya ikincisi oluyor ilk kez, yüzde 9 büyüdü. Şimdi ben muhtemel Türkiye politikası, ekonomi büyüme politikasını düşünüyorum. Ben biraz ekonomiyle içli-dışlı çalışan bir plancıyım, hepinize de tavsiye ederim özellikle yeni arkadaşlarımıza. Şimdi kalkınma planından okudum biraz, okumuşluğum var, ona giden politikalarından filan izlediğim

kadarıyla şöyle bir şey görüyorum: Şimdi teknolojiye dayalı sanayi politikasını uzun vadeli bir şey olarak koyuyor ve buna yönelik hamleleri de var, yok değil AKP hükümetinin. Turizm, ticaret ve hizmetleri zaten hani kendi dinamiği içerisinde kavru lan sektörlerden bunlar, bunlar biraz daha gayrisafi milli hasılası açısından daha çok katma değer yaratan hale dönüştürülmeye çalışılıyor. Bunun içinde eleştireceğimiz şeyler vardır, küçük esnaf yok oluyor mesela bu kadar çok katma değer yaratacağız diye, ama bu zaten hani kendi içinde giden bir yoldur ve buna yol veriyor hükümet, ama iki tane çok önemli sektör var burada: Bir tanesi enerji sektörü, bir tanesi inşaat sektörü. Sanıyorum AKP'nin önde gelen isimleri, ekonomi politikasını kuran isimleri 2000'li yılların başında hükümete geçmeden ya da geçtikten sonra oturdular konuştular. Biz büyük Türkiye projesini nasıl yaparız diye çok doğru olarak, çok doğru olarak dediğim pragmatik bir doğru olarak enerji sektörü üzerinden yapabilirsiniz bunu. Enerjide gücü ele aldığımızda büyük Türkiye oluşur. Bugün Finlandiya diye küçücük bir ülke, Norveç diye küçücük bir ülke, İskoçya diye küçücük bir ülke zenginlik içinde yüzüyorsa sadece petrol yüzünden yüzüyor, bizden daha çok çalıştıklarından veya akıllı olduklarından değil.

Ne yaptı bizim hükümetimiz? Bütün enerji yatırımlarının önünü açtı bu süreç boyunca, şu anda üzerinde HES olmayan dere kalmadı. İşte termik santral projelerinin sayısı onlarca tahmin ediyorum, daha yeni Gerze'den geldim. Nükleer santralden bahsediyoruz biliyorsunuz peki, pragmatik olarak doğrudur. İkinci şeyimiz nedir? İnşaat sektörü. İnşaat sektörü 2010 yılında yüzde 17 büyüdü. Şimdi istihdamın da yanlış hatırlamıyorsam yüzde 6,7'si inşaat sektöründeydi. Normal gelişmiş bir ülkede inşaatın istihdamdan aldığı pay yüzde 3 civarındadır, yüzde 3,7 fazlamız var. Büyüme açısından da bunun sanayiye yakın bir oranda olması, ama iyi sağlıklı bir ekonomi için sanayiden de küçük olması beklenir. Şimdi bakın zaten, bu sanayiyle korelasyonu bizim rakamlarımızda da görülüyor, 1999'dan 2010'a kadar var elimde büyüme rakamları, imalat sanayi ne zaman düşmüş, inşaat sektörü de eksiye düşmüş, imalat sanayi artıya çıkmış, inşaat sektörü de artıya çıkmış. Dolayısıyla inşaat sektörü birazcık sanayi sektörünün sağlamlığını, vesaireye dayanan bir sektör. Tabii bu arada şunu da belirtmem lazım: İmalat sektörünün -2'ye düştüğü yerde inşaat sektörü -15'e düşüyor, çünkü krize çok daha açık bir sektör. İmalat sanayi kendisini toparlayabilirken inşaat sektörü kendini hemen toparlayamıyor. Dolayısıyla da kalkınma için lokomotif bir sektör olarak hiçbir zaman konumlanamaz, ama biz 10 senedir 2002'den itibaren önce duble yolları düşünün, ondan sonra TOKİ'nin konut atağını düşünün, yani TOKİ'nin kronometresi var biliyorsunuz değil mi? Girdiniz mi TOKİ'nin web sitesine? TOKİ'de her gün artan bir konut sayısı kronometresi var web sitesinde, yani böyle bir şey olamaz, böyle bir büyüme modeli de

olamaz zaten, kentsel büyüme modeli de olamaz, ama ekonomik anlamda da hiçbir şekilde sürdürülebilirliği olmayan bir yöntemdir.

Bakın, şimdi size bunun neden sürdürülemeyeceğini anlatayım. Ekonomi okuduk hemen hemen hepimiz, bu piyasa sistemi içerisinde bu talep ve arz eğrisine bağlı bir sistemde çalışır. Sonsuz arz veya sonsuz talep oluşabilecek herhangi bir meta yoktur. Dolayısıyla bunların hepsinin bir sınırı vardır. Şimdi İstanbul’da sürekli artan bir grafikte arz yapıyoruz ve bu şu ana kadar karşılıyor. Geçen gün Ağaoğlu’yla panel gibi bir yerde konuşulurken şey diye sordum: “Kaç tane daha lüks konut yapabilirsiniz” dedim. “3,000,000 tane daha yaparım” dedi. Ben de iddia ediyorum, 3,000,000 tane daha lüks konut yaparsa 500,000’den sonra satamamaya başlar, 1,000,000’den sonra iflas bayrağını çeker. Bu arzın karşılığı bir de talep vardır değil mi, şimdi talep nereye kadar sürecek? Siz daha yeni Büyükşehir Belediyenizin kurduğu bir ofisle bir çevre düzeni planı yaptınız. Dediniz ki, bu kentin nüfusu 17 mi olacaktı? Hiçbir gerçekliği olmadığı için tabii aklımda da kalmadı, kusura bakmayın, 16-17 öyle bir şey olacaktı. Şimdi ne yapıyorsunuz? İki tane 1,000,000’luk şehri kuzey tarafına yerleştiriyorsunuz bir kere Başbakanın açıkladığı iki şehir projesi. Zaten 1,000,000’luk bir şehri oraya yaptınız, Kayabaşı Bölgesine yaptınız. Bunların hesaplarını da iyi yapabildik mi? Bunların sonunda çok ciddi bir krizin içerisine girebileceğimizi görebildik mi? İki tane şey var, ya inşaat sektörü çökecek, inşaat sektörü çöktüğü zaman ne olduğunu tabii bu kredilerle birlikte çökünce finans sektörünü de çökertiyor, yeni Amerika krizinde gördük ya da İstanbul çok pahalılanacak, İstanbul’da kimse yaşayamaz hale gelecek. Yani bu işin sonu bu, bunun hesaplarını yaptınız mı? Benim ciddi sorumdur, siz de şansına arkamdan konuşursunuz, cevaplırsanız sevinirim.

NECATİ UYAR- Teşekkür ediyoruz hocam. Sayın Dr. Hami Yıldırım’ı son sıraya söz savunmanın olsun diye koymamıştık, yani böyle bir kurgusu yoktu bu panelin, Sayın Hami Yıldırım daha önce akademisyen, sonra genel müdür, daha sonra da Bayındırlık Bakanlığı müsteşar yardımcısı olarak görev yaptıktan sonra o görevi bırakarak bu dönem milletvekili seçildi Burdur’dan, Adalet ve Kalkınma Partisi’nin şehir plancısı iki milletvekilinden biri, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarihinin de ilk şehir plancısı milletvekillerinden. Bugüne kadar, bu döneme kadar şehir plancıları Türkiye Büyük Millet Meclisinde temsil edilmemişlerdi. Bu panelde yer almasının bir başka önemli nedeni panelin adıyla da doğrudan ilgili Kentleşme Şurasının ve KENTGES dokümanının arkasındaki isim diyebiliriz Bakanlık adına, dolayısıyla Gökhan Bey de alınganlık gösterdi, ama politikacıyı ben kötü bir şey olarak söylemiyorum, yeni politikacı, ama meslektaşımız şehir plancısı Hami Yıldırım buyurun hocam.

Dr. H. HAMİ YILDIRIM- Teşekkür ediyorum. Ben de hepinize bu saatte sabırla dinlediğiniz için ve dikkatinizden dolayı kutluyorum, teşekkür ediyorum. Ben ne kadar sayılırsa siyasetçi kimliğimle konuşmak için aslında bir hazırlık yapmadım, meslektaşınız olarak bir hazırlık yapmışım, fakat konuşmalar öyle bir noktaya geldi ki, bazı şeyleri açıklamadan geçemeyeceğim. Bunu siyasi bir atışma veya illa bir şeye cevap verme olarak anlamayalım lütfen, siz şöyle yaptınız, biz böyle yaptık noktasına da çekecek değilim, ama birkaç şeye değinmeden edemeyeceğim. Öncelikle siyaset veya politika arada birtakım nüanslar olsa da siyasi partilere indirgenecek kadar basit bir şey değil. Özellikle bizim meslek alanımızda siyasetten, politikadan bahsettiğimizde bence mümkün olduğunca partilere indirgemenin siyasi olarak veya politika bağlamında konularda nasıl bir çerçeve çizmek lazım, nereye götürmek lazım, öyle yaklaşmanın daha doğru olacağını düşünmekteyim.

İkincisi, tabii hazırladığım şey daha çok benim mevzuat, kent hakkı, bu kent hakkı nedir ve mevzuata nasıl yerleştirilmiş, bizim mevzuatımıza ve daha da önemlisi bunun içinde planlama kent hakkının ortaya çıkmasında veya daha doğru ifadeyle kullandırılmasında nasıl bir fonksiyon icra ediyor? Bunlara değinmek için bir şey hazırladım, ama bu konuşmamdan sonra onlara değinmeye çalışacağım, olmazsa ikinci turda. Yine aslında değerli Sezai Hocamın, Murat Bey'in bahsettikleri, aslında girişte Murat Bey'in bahsettiği kapitalizm kendisini yeniden hangi araçlarla üretiyor dünyada bir miktar girildi, ama ayrıntılandırılmadı. Onunla ilgili de söyleyeceğim birkaç şey olacak.

Şimdi KHK'lerden başlayalım. Arkadaşlar, bu KHK'lar ne yakın tarihimizde, ne de uzak Cumhuriyet tarihimizde ilk değil, pek çok defalar kullanılan bir yöntem. Neden kullanılıyor? Memleket bir seçime gidiyor, zaten Mart, Nisan ayından itibaren Mecliste kimse kalmıyor, herkes seçim bölgesine gidiyor. Bu bir realite, seçim bölgelerinde çalışıyor vekiller, aynı şekilde belki tarih hatası oldu, yanlış hatırlanmış olabilir, Meclis 1 Ekim'e başladı. Dolayısıyla arada geçen uzun bir süre var. Memlekette işler de o kadar maalesef birtakım konuları da bekletemiyorsunuz. Bununla ilgili geçmişte de kullanılan bir yöntemdi, bu dönemde de kullanıldı. Burada yapılan şey hakikaten mesnetsiz veya hocalarımızın veya toplumda tarafların görüşleri alınmadan yapılmış mıdır? Hakikaten bu önemli bir eleştiridir, fakat ben daha 6 ay önce Bakanlıktaydım, biliyorum ki özellikle meslektaşlarımızın katılımıyla 400 kişilik bir ekiple 2 yıl farklı aralıklarla çalışılarak oluşturulmuş bir kentsel gelişme strateji belgesi var. Bunun öncesinde 2004 yılında bir kentsel dönüşüm toplantısı yapıldı, 3 günlük bir Çalıştay ve yine aynı yıl birkaç ay arayla İmar Kanunu'nun yenilenmesiyle ilgili, yani yeni bir İmar Kanunu yazılmasıyla ilgili 3 günlük yine Çalıştay yapıldı. Bütün bu çalışmalar zaten Bakanlık içinde farklı kurum görüşleriyle olumlu, olumsuz,

eleştirel eksiğini tamamlayan çok tartışıldı, konuşuldu. Tabii şu söylenebilir: Yani niçin bunlara rağmen, her şeye rağmen KHK yolu seçmek yerine Mecliste görüşülerek olsaydı, yani buna diyecek bir şey yok, bu olabilirdi, ama günün şartları açısından değerlendirdiğimizde bu imkânsızdı arkadaşlar. Niçin imkânsızdı? Maalesef bizde şöyle bir alışkanlık var: Siyasi partilerimiz muhalefetteyken söylediklerini iktidarda unutupuyorlar. Terside geçerlidir, yani bu genel bir problem A parti, B parti olmaksızın bakınız, geçen dönemde bir ayı geçti, bir buçuk ay oldu Meclis açılalı, ne geçti, Meclis nasıl çalışıyor görüyorsunuz. Ben şu kabahatli, bu kabahatliye girmiyorum, ama yaşadığımız süreç ortada, birer maddelik üç tane şey geçti, birer maddelik derken içeriği uzun, ama o Meclisteki okunma şekli sadece adı okunuyor, yürütme ve tarihi okunuyor, o kadar, birer cümle, bunları dahi şu anda bekletiyoruz. Yani 2 dakika alır, 2 dakikada bir tanesi geçer, geçmiyor. İşte 2 veya 3 tanesi geçti. Ne kadar zamanda? 1,5 ayda. Şimdi bu memleketin işleri bu kadar bekleyemiyor maalesef, keşke başka bir çözüm olsa onu yapsak.

Şimdi bu KHK'larla çıkan düzenlemelerdeki hususlara da girilebilir, yani İmar Kanunu 27. Madde neden değişti? İmar Kanunu'ndaki 26. Maddeyle ilgili durum zaten öteden beri değişmedi, yapı denetimdeki hususlar pek çok şey söylenilebilir. İhtiyaç olursa çünkü ben bunların hani hepimiz gibi meslektaş olarak bunların hep içindeydim, hangi sorunlar geldiği için neden bunlar gündeme taşındı, bunlar değişik platformlarda tartışıldı, netice buraya geldi onların hepsini tek tek anlatabilirim, ama bu çok uzar diye düşünüyorum ve ihtiyaç olursa ve sorulursa yine de buradayım. Şimdi çok şey söylenilebilir, bir şekilde böyle bir şey bu biraz da medyatik veya politikanın bir gereği herhalde, tırnak içinde çılgın proje şimdi İstanbul'un problemleri için yanlış hatırlamıyorsam 2004'te tamamlandı. İşte Jayka'yla birlikte deprem mastır planı yapıldı. Bu deprem mastır planını pek çoğunuzun haberi vardır en azından, bir kısmınız mutlaka okumuştur. Ben ilk çıktığı zaman okuyanlardım ve onun üzerinde de çalışmalarda zaman zaman gündeme getirdik. Burada boşaltılacak alanlar var, taşınacak yerler var, bu mastır planına dayandırmak zorunda da değiliz, işin doğrusu İstanbul'da yaşayan herkes benden daha iyi görüyor bunu. Şimdi böyle bir dönüşümü gerçekleştirmek için elinizde birtakım araçların olması lazım. Doğrusu ben böyle bir kanalın yapılmasını çok çok anlamlı buluyorum. Bunu ben AK Partili olduğum için filan söylemiyorum, İstanbul'u siz nasıl değiştireceksiniz? Bu kadar riskli bölgeyi bakın, sadece İstanbul Boğazı'nı tankerlerden kurtarmak için bile bunu yapmak lazım. Yani bu o kadar hafif bir şey mi, o kadar anlamsız bir şey mi? Ben bunu anlamıyorum, hakikaten bunlar önemli şeyler. Yani bu dönüştürmenin bir aracı olarak ve sembolik olarak o ifade edildi, ama hakikaten bu İstanbul'da taşınması gereken dereler var, bölgeler var, bunlar önemli, bunları başka türlü yapamıyoruz. Yani şunu

söyleyebiliriz: Keşke daha iyi, çünkü yapılan işlerde yanlışlar da oluyor, bunu meslektaş olarak ben de her zaman söylüyorum, ama bu yanlışlar emin olun haydi bu siyasi tarafı buna girmeyeceğim, ama şunu söyleyeyim: Bütün bunlar yapılırken mevcut sistemi görmezlikten gelemeyiz. Ben de isterim, yani kent hakkı deyince isterim ki, kent toprağının, gayrimenkulün, kentin kullanım değeri esas alınsın, değişim değeri değil. Bunu hepimiz söyleriz, kolay, isteriz de, kentsel dönüşüm taslağını hazırladığımızda bunun üzerine en çok kafa yordüğümüz konulardan biriydi, ama siz mevcut yapıda sadece elinizdeki planlama aracıyla, sadece kanunla bütün dünyadaki sistemi bir çubuk takarak veya bir manivelayla değiştiremezsiniz. Anlamalı da değil, değiştirmek isterim, ben de rahatsızım birçok konudan, uluslararası sermayenin kendini yenileme biçimlerinden rahatsızım. Yani çok özür dileyerek bu kısmını söyleyeceğim, AK Partili olan insanlar aydan gelmiyor, herkes düşünüyor bunları, hepimiz çaba sarf ediyoruz, hepimizin amacı aynı. Bu memleketi daha sağlıklı, daha müreffeh yarınlara ulaştırmak, daha adil yarınlara ulaştırmak, daha adil kent topraklarının paylaşımını sağlamak. Bakınız, kentsel dönüşümde ben bunu da örnek olsun diye söyleyeyim, Londra'daki uygulamaları birkaç defa gittim yerinde inceledim, gidenler vardır. Barselona iyi örnek diye gösterilen örnekleri inceledim. Türkiye'dekileri zaten pek çoğunu inceledim, biliyorum, örnekleri biliyorum. Yanlışlar var, eksikler var, ama emin olun orada sosyal yapıda beklenmeyen değişiklikler var, bunlar eleştirilebilir, ama şu da var ki, o insanlar altyapısız, içme suyu olmayan mahalle çeşmesinden su alıp ihtiyaçlarını giderirken rahat, konforlu konutlara kavuşuyorlar. Bu yüksek katlı olmuş, uymuş uymamış bunlar değerlendirilebilir, bakınız, 500,000 konut yapıldı. Hani hocamız söyledi ya orada rakamlar, tabii o bir şeyi temsili ifade ediyor. Benim hatırladığım gecekondu önleme bölgeleri de dahil, yani Türkiye Cumhuriyeti hükümetlerinin bugüne kadar parsel olarak üzerinde yapı olmaksızın dağıttıkları dahil, baraj yerlerinden taşınan İskan Kanunu çerçevesinde değiştirilen yerler dahil bugüne kadar yaptığımız konut 140,000. Şimdi tabii ki bu kadar konutu bu sürede ama yapmak zorundayız, daha iyisini yapmak zorundayız.

NECATİ UYAR- Hocam, ikinci aşamada devam edelim mi?

Dr. H. HAMİ YILDIRIM- Evet, teşekkür ederim.

NECATİ UYAR- Sağ olun, teşekkürler. Sürenin ilerlemesi nedeniyle yaklaşık bütün konuklarımız 12'şer dakika kullandı. Bu nedenle şimdi sizden ricam olabiliyorsa çok küçük kısaltmalarla, yani 5 dakika demiştik, ama hocam mümkünse daha kısa sürede tamamlayabilirsen Gülden Hocam sizden başlayarak ikinci tura geçelim, buyurun.

Prof. Dr. GÜLDEN ERKUT- Verilerden bahsetti Murat, bende istihdam verileri var gençlerle ilgili, hemen onu kısaca söyleyip, planlama sürecinde veri kullanımıyla ilgili birkaç

şey söylemek istiyorum. 2008 ve 2009'u karşılaştırdığımızda her yaş grubunda ve her eğitim seviyesinde işe geçişte büyük sorun var. Örneğin, 2008'de yüzde 19.6'yken 2009'da 23.6'ya çıkıyor. İşte daha sonraki yaş grubunda 20-24'te yüzde 21'ken 26'ya çıkıyor ya da 25-29'da 13.2'den 17.3'e çıkıyor. Niye söylüyorum bunları? Kriz sonrası krizden bahsedildi, ortalama işsizlik süreleriyle ilgili olarak ve işe girmeye olarak da işsizlik süreleriyle ilgili sorunlar var. Şimdi planlama sürecinde bir stratejik planlama hiç söz edilmedi, ama gündemimizde var ve yine yeni dönemde, 2000 sonrası dönemde gündeme geldi. Bütün kurumlar, üniversiteler, bakanlıklar, kentler stratejik planlarını hazırladılar. İşte katılım da, katılımcı süreçler de böylece gündeme geldi. Bu konuda da bir veri toplamayla ilgili birkaç şey söylemek istiyorum. Mevcut duruma bakıyoruz, ama mevcut duruma bakmak için İstanbul'un planlaması demin soruldu hedef nüfus neydi diye, veriler çok geç elde ediliyor, veriler düzenli analiz edilemiyor. Sosyal boyutla ilgili olarak da sadece kullanılan şey nüfus değişkeni, çok büyük kentlerin planlanmasında bile mutlaka bir yerlerde veriler var... (deşifre yapılamamış) ayrılmış şekilde var, ama bütünleşmiş şekilde bu 30-40 yıldır söylediğimiz şeyler aslında, yeni şeyler değil, fakat bu kadar artık bilgiişlem, bilgisayarsız iletişim teknolojilerinin filan geliştiği bir dönemde artık veriler konusunda birazcık daha iyi durumda olmamız gerekiyor. Şimdi ama bu değil kastettiğim, bizim planlama sürecinde birazcık daha farklı türden kentin nasıl çalıştığıyla ilgili akımlar filan dedik, onlarla ilgili verilere ihtiyacımız var. Mesela, ekonomik coğrafya perspektifinden bakarak faaliyetler nasıl dağılıyorlar ilişkisel olarak, çevreyle nasıl bütünleşiyorlar? Son 10 yılda ben kendi adıma yer aldığım bütün farklı deprem mastır planı, Büyükşehir'in planı değişik şeylerde bir şekilde üniversitelere soruluyor, danışılıyor, bir biçimde roller aldık. Bu veri konusundaki sıkıntımız hep dile getirildi, ancak bu konuda eksiklik var, ama bundan daha da önemlisi gene süreçle ilgili olarak bir başka konuda eksiklik var. Aslında veriler, olan veriler üzerine biz düşünmüyoruz çok fazla ve ilişkilendirmiyoruz olanı biteni. Bu anlamda ilk gün İlhan Hoca söylemişti, aslında not da almıştım. Verilerle ilgili olarak gene bunların nasıl kullanıldığı, hangi perspektiften, hangi kuramsal arka plandan bakılarak nasıl yorumlandığıyla ilgili bu konuyu herhalde daha sonra ne yapılmasıyla ilgili olarak, gelecekte ne yapılmasıyla ilgili olarak hem dezavantajlı gruplar bağlamında, hem de daha genel planlama sürecinde birazcık daha fazla sadece istatistiksel veriyle değil, mekanizmaları anlayacak bir biçimde verilere ihtiyacımız var diye düşünüyorum. Teşekkür ederim.

NECATİ UYAR- Ben teşekkür ederim Hocam. Sezai Hocam hiç zaman kaybetmeden size sözü veriyorum.

Prof. Dr. SEZAI GÖKSU- Hiç zaman kaybetmeden ben de şu eksik bıraktığım planlamayla ilgili olan düşüncelerimi aktarayım. Bu büyük manzarayı gördükten sonra planlama ben şimdi şöyle bir şey söylemiştim: Bu mekansal sabit meselesi çok önemli, üstelik de ayağına dolanan önemli bir engel haline geliyor. Onu yıkıp bir sonraki taşı kurması için -ki, o daha büyük bir taş olacaktır her seferinde- de ayağındaki bağı sökmesi lazım. Bunun için de önündeki bütün engeller kalkacak. Şimdi burada dikkat ederseniz çok önemli bir yasa var. Bu yasa bizi aynı zamanda planlamaya da götüren bir yolu tarif ediyor. O da sermayenin geri dönüş süresi. Bu sürenin sıkıntısız ve çabuk olması lazım, bu sürenin uzun olmasına, meşakkatli olmasına, engelli olmasına tahammülü yok asla, çünkü o taş ayağında bir dakika fazla bağlı dursa o zaman krize giriyor. Dolayısıyla onun çok çabuk sökülüp, yıkılıp yeniden yapılması lazım. Bu süre geri dönüş süresi, sermayenin o birikim sürecini tarif eden geri dönüş sürecinin son derece kısa olması lazım. Bunu beceren kimdir? Bunu beceren planlamadır. İyi planlanmış bir kent, iyi düzenlenmiş bir kent sermayeyi ve malları çabuk aktaran, düzenli aktaran bir kent demektir. Kötü bir kent, kötü düzenlenmiş bir kent sermayeyi kilitleyen bir kenttir. Limanıyla, otoyoluyla, havaalanıyla, onunla bunuyla, altyapısıyla kentin iyi düzenlenmiş olması lazım. Dolayısıyla bütün bu süreci hızlandıracak olan Planlama Kurumunun bizzat kendisi.

Şimdi peki, bunu söyledikten sonra hemen bir tane kapı açalım. Bu kadar planlama camiasının, plancıların bu cendere içerisinde hiç mi yapacak bir şey yok? Var, onu da bu demokrasi meselesiyle bağlayarak hemen söylemeye çalışayım. Bakın, şimdi son zamanlarda bütün derdimiz imanımız nedir? Masaya oturmak istiyoruz öyle değil mi? Herkes masaya oturmak istiyor. Bakın, bu herkes masaya oturmaya, siyasal eşitlik istiyoruz. Siyasal eşitlik hiçbir şey ifade etmez, sosyal eşitsizliği çünkü ortadan kaldırmıyor. Masaya oturabilirsin, ama sosyal eşitsizlik peki ne zaman kapanacak? Bu ikisi arasındaki açığı 1980 öncesi refah devleti döneminde bazı kurumlar kapatıyordu, sendikalar kapatıyordu. Bütün o kurumları yerle bir ettiler 1980'den sonra, yani devletin görelî özerklik alanı dediğimiz alanı, yani plancıların insanlar için iyi şeyler yapabileceği alanı daralttılar ve benim bu alanı genişletmek için kullanacağım bütün kurumları da yok ettiler. Şimdi benim işim şu: Bu yeni düzenlemeler bir fırsat ve sözümüzü geçireceğimiz arkadaşlarımız bu işlerin başında bizi dinleyebilirler, bize hak verebilirler. Söyleyeceğimiz şey şu: Şu devletin görelî özerklik alanını mümkün olduğu kadar açalım, çünkü Planlama Kurumu ne iyi şey yapıyorsa o alanda yapıyor. Bütün sosyal projeler o alanın projesi, çünkü sermaye devletin üzerini tamamen kapatmıyor, bir açık alan var, o açık alanı mümkün olduğu kadar genişletmemiz lazım. Bunu genişletmek için de bizim bazı kurumlara ihtiyacımız var, o kurumlar bu yeniden yapılanırken o kurumları yeniden kurabiliriz. Dolayısıyla da sosyal eşitsizlikle siyasal eşitlik arasındaki açığı kapatabiliriz. Ben

bunu çok önemsiyorum. Tabii planlama teorisinin de çok zavallı bir durumu var. Yani Planlama Teorisinin gövdesine baktığımız zaman kentle ilgili hiçbir şey yoktur. Hatta planlama teorisinde kent yoktur, planlama teorisinin bütün gövdesi, bütün o felsefi düşünceler nasıl yapacağımıza aittir. Mesele nasıl yapacağımız meselesi değil artık, ortada bir kriz var, yani bir kentsel kriz var, dolayısıyla 1976'da, yani 1970'lerin ikinci yarısında söylenenlerin hepsi rafa kalktı. Hayır, çok önemli bir gövde ayrı bir epistemolojik kanalda yürüyor ve ciddi bir kentsel kriz tartışması var, fakat bu planlama teorisi gövdesi içerisinde değil. Dolayısıyla ben planlama teorisine başvurduğum zaman kriz anında bana söyleyecek hiçbir şeyi yok. Bizim planlama, yani akademi olarak da yapmamız gereken bütün bu mücadele meselesini, kentsel çalışmalar dediğimiz o alandaki bütün o paradigmaları planlama kuramının üstüne oturtup, o mücadelelerden yararlanarak kuramsal çerçeveyi yeniden oluşturmamız lazım. En son bir kitap gördüm, tüylerim diken diken oldu,... (deşifre yapılamamış) yayınladığı bu sene yayınladığı bir kitap, artık stratejik mekansal planlama da demiyorlar, stratejik projeler aracılığıyla planlama diyorlar. Bakın, bu kelime farkı bile çok önemlidir, stratejik projeler aracılığıyla planlama denilmeye başlandı. Bu kadar projenin önemsendiği bir ortamda elbette kentsel kriz ne arayacak planlamanın içinde elbette.

Bir de şöyle bir şey söyleyeceğim: Benim aslında kafam karışık değil, yani ben yeteri kadar berrak düşünüyorum. Bakın, bu şeye katılıyorum, 1945-1969 arası, yani Brain Mc Davlin... (deşifre yapılamamış) sistem kuramını yazana kadar kente bir tasarım nesnesi olarak bakıyorduk. Evet, şekillendirilebilen, 1969'dan sonra sistem teorisiyle beraber kenti keşfeden, ama kısmen şekillendiren diye bir nesne olarak gördüm, ama kent o kadar da kendi kendini organize eden bir şey değil, kusura bakmayın, İstanbul'u görüyorsunuz kimin organize ettiğini.

NECATİ UYAR- Teşekkür ediyorum Hocam. Gökhan Hocam, buyurun.

Doç. Dr. GÖKHAN GÜNAYDIN- Bana ne zaman söz vereceğiniz belli olmuyor, genellikle sürpriz oluyor. Teşekkür ederim. Arkadaşlar, birkaç konuya aydınlık getirerek tamamlamaya çalışacağım. Bir kere hani çok buranın konusu değil, ama biraz da renk katmak için söyleyelim. Politika dünyanın en eski iki mesleğinden bir tanesi. Eğer yüzyıllar boyunca devam etmişse bir fonksiyonu olduğu için devam etmiştir, dolayısıyla pek küçümsememek lazım. Malatyalı hamallar İstanbul'da Doğubank'ta ilk taşıma işini yapan insanlardır. O zamanın elektronik eşyalarını küfelerle taşırken küfeyi siyasetle indir derlermiş. Yani hem iş yapacaksın, hem kırmadan dökmeden mümkünse iş yapacaksın, yani siyasetin yapılma biçimleri var. Eğer siyaseti halk için yapılabiliyorsan, sosyal eşitlikleri sağlamak için

yapabiliyorsan bunun çok önemli bir iş olduğunu düşünüyorum. Dolayısıyla buradaki duruşumuzu saptamak açısından bu küçücük saptamayı yapmayı doğru buldum.

İkincisi şöyle söyleyeyim: Sayın Milletvekilimiz “*siyasi bir konuşma yapmaya hazırlanmamıştım, onun için konuşmamı tamamen değiştirdim*” dedi. Yanılmıyorsam sizi iktidar partisi, beni de muhalefet partisi adına çağırdılar, dolayısıyla ben hani iktisat doçentiyim, hukuk mezunuyum, yerel yönetimlerden sorumluyum, ama bana siyasal partinizi temsil ettiğiniz partinin bu meselelere nedir bize anlat diye çağırdıkları için ben yine bu çatı altında yapılabilecek kadarını söyledim, yoksa çok daha fazla söyleyebilecek şey var. Konuşmamı bunun için böyle çerçeveledim.

Üçüncüsü şöyle söyleyeyim: Burada hukukçu arkadaşlarımız da var, ben İstanbul Hukuk mezunu olmaktan da gurur duyan bir insanım. Orada çok büyük amfilerde ders alırdık, hocalar da bazen belirli konuda çıkartıp daha birinci sınıftayken güncel bir konuda hukuki değerlendirme yapmamızı isterlerdi. Her yanlış söylediğimizde de ellerini böyle vururlardı. Hami Bey ne olur beni bağışlayın, eğer hani bir siyasal sav olarak değerlendirirseniz gerçekten üzülürüm, ama sizin şu KHK’larla ilgili yaptığımız konuşmayı hocaların önünde yapsaydınız bu anlamda alkıştan kırılırdı salon. Arkadaşlar, ne demek istediğimi anlatabiliyor muyum bilmiyorum, ne diyor Sayın Milletvekilimiz? Memleketin işlerini bekletemezdik. Arkadaşlar, yani sözler konuşulur, ama bir karşılığının olması lazım, bu karşılığı var mı burada? 9 yıldır beklettiğiniz bir işi KHK’ya bağlıyorsunuz. Madem bekletemezsiniz niye 9 yıl beklettiniz? Şimdi ben bunu söylemeyecek miyim Allah’ınızı severseniz? Sonra şunu söylüyor Sayın Milletvekili: “*Meclisten kanun geçiremiyoruz, onun için mecburen KHK yapıyoruz*” Yüzlerce, binlerce kanunu nasıl geçirdiniz? Arzu ettiğiniz her şeyi temel kanun yaparak bir gecede 15 tane geçirdiğiniz kanun anlatayım ben size insaf yani, bu kadar da olmaz ki. Sonra arkadaşlar bakın, demokrasiyle faşizmin arasında böyle bir fark vardır. Kimileri Meclisi çalıştırmazlar ve buna çok farklı gerekçeler koyabilirler. Yani Meclisi çalıştırmamak için önüne tank da koyabilirsiniz veya Mecliste milletvekilleri varken KHK’ları geçirtip, Meclisi işlevsiz de bırakabilirsiniz ve bunun gerekçesini de getirseydik geçiremezdik, muhalefet karşı çıkıyor ne yapalım diye de açıklayabiliriniz. Yani Sartori’nin... (deşifre yapılamamış) “Demokrasi Teorisine *Geri Dönüş*” diye bir kitabı var, ben bunu herkese öneririm, ama özellikle iktidar partisi milletvekillerine öneririm. Temsili demokrasi dünyada ve Türkiye’de bir krizdedir, ama bu kadar değil. Biz bu sözleri söyleyebiliyorsak Meclisten geçiremiyorduk, onun için KHK’ya bağladık insaf, insaf, insaf, başka söyleyecek sözüm yok.

Sonra bir şey daha söyleyeyim, Murat Bey hemen oradan size geçeceğim. Dedi ki Sayın Milletvekili: *“Hepimizin amacı aynı”* Arkadaşlar bakın, sizinle bizim amacımız aynı olsaydı ben burada bir AKP Milletvekili olarak da oturabilirdim. Hayır, öyle bir şey yok bakın, bunu bazı somut meselelerden dolayı anlatmak istiyorum, kısaca anlatacağım. Yalova’da bir Tigem var arkadaşlar, sizlerin hepsi plancısınız. Yalova Tigem 13 tane ilin tohumluk ihtiyacını karşılayan bir Tigem tarım işletmesi ve Türkiye hızla nüfus arttırıyor, tohum bizim için çok önemli. Bir karar çıkarttılar YPK kararı, yıl 2003. Tigem’i özelleştirip turizm bölgesi ilan etmek istiyorlardı ve Yalova Belediye Başkanı daha Özelleştirme Yüksek Kurulu kararı çıkmadan Dubai İslam Kalkınma Bankası’yla protokol imzaladı orayı devretmek için. Ben o zaman Ziraat Mühendisleri Odasının Başkanıydım, davayı açtık, iptal ettirdik ÖYK kararını. Bakın, ikinci ÖYK kararı nasıl çıktı biliyor musunuz? *“Madem siz Tigem’i korumak istiyorsunuz, Tigem’in bu 13 parselde bulunan 10,000 dönüm arazisini ben özelleştireceğim, ama üç katlı Tigem binasını özelleştirme kapsamı dışında bırakıyorum”* dedi. Bu insanın aklıyla alay etmek değil midir arkadaşlar? Biz ikinci bir dava daha açtık ve şimdi Yalova’da eğer o Tigem arazisi hâlâ bir yeşil alan olarak Yalovalılar’ın hizmetindeyse, bu bizim sayemizedir. Küçük bir örnek vereceğim size: Bu alanın yüzde 3’ünü de Yalova Üniversitesi’ne tahsis etmişlerdi. Üniversitenin rektör yardımcısı geldi, İstanbul’dan bir akademisyendir. Ben oda başkanım, oturdu karşıma, ben rektörün sol koluyum, ben şöyle solcuyum filan. Ben de lafi nereye getirecek diye düşünüyorum. Yani bir hoca gelmiş rektör yardımcısı, solcusundan, sağcısından bana ne, ben oda başkanım, sen rektör yardımcısısın, anlat. *“Ya, şuraya bir dava açmasanız da biz buraya üniversite yapsak”* dedi. Hocam, bu alanın yüzde kaçında üniversite yapılacak? Yüzde 3’ünde. Bakın, ben size bir şey söyleyeyim, burada bir aydın namusu sözü veriyorum, bu alanın yüzde 97’sini peşkeş çekecekler, yüzde 3’ünde de üniversite alanı ayıracaklar. Siz bu yüzde 3’ünü ayırın, getiren, yalnızca yüzde 3’ünü üniversite alanı olarak ayırın, ben de sizi destekleyeyim, ama yüzde 97’si peşkeş çekilecek bir alanın yüzde 3’üne üniversite yapılacak diye benden buna sıcak bakmamı beklemeyin. Ne oldu biliyor musunuz arkadaşlar? Bu seçimlerde Başbakan Yalova’da miting alanında çıktı: *“Ey Yalovalılar, sizin üniversiteniz yok nedeni ne biliyor musunuz? CHP’nin Ankara’dan aday gösterdiği bir milletvekili adayı, onun yüzünden sizin bir üniversiteniz yoktur”* dedi. Şimdi biz nasıl aynıyız arkadaşlar, neremiz aynı? Benim Yalova’da bir villam filan mı var, o alanı ben çocuklarıma peşkeş çekeyim diye mi ayırdım, ne için ben bu alana dava açtım? Ben bu alan Yalovalıların alanı olmaya devam etsin, orayı turizm tesisi yapıp yabancılaştırıp, belki yalnızca kapısında bekçi olsunlar diye değil, kamu yararına ortak kullanıma açık olsun diye açtım bunu.

Şimdi bakın, eğer Cumhuriyet Halk Partisi yerel yönetimlerin sorumluluğunu benim gibi huysuz bir adama devrettiyse, iktidarda olsanız da değişmez diyemezsiniz. Sadece son 3 ayda Cumhuriyet Halk Partisi'nden kaç tane Belediye Meclis üyesi ve kaç tane belediye başkanı yardımcısının atıldığını görürseniz bu aradaki farkı görürsünüz. Bir güzel küçük örnekle son bir dakikada tamamlayacağım. Bakın, X Büyükşehir Belediyesi Adalet ve Kalkınma Partisi'nde müteahhit MHP'li, 200 konutluk alan var. 1/5000'lik planda bir değişiklik yapıyorlar ve bu 200 konutluk alanı 900 konuta çıkarıyorlar. Daire başına 500 kâğıt arkadaşlar, 500,000 lira çarpım aradaki farkı, 1/5000'liği geçiriyorlar. Geçiren kim? Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Büyükşehir Belediyesi'ndeki Belediye Meclis üyelerinin çoğunluğu. Sonra bu 1/1000'liğe CHP'li ilçe belediyesine geliyor ve bizden de oybirliğiyle geçiyor. Sonra gidiyor bu 1/1000'liğin onanması için Büyükşehir'e geçiyor ve oradan da oybirliğiyle geçiyor. Bakın, taraflara bakın: MHP, CHP, AKP 700 konutluk rant için herkes bir araya gelmiş, dosya bizim önümüze geldi. Ne görüyorsunuz arkadaşlar burada? Ne muhteşem paylaşmayı görüyorsunuz değil mi? Ne muhteşem paylaşma, yukarıdan aşağıya müthiş paylaşmışlar. Ne yaptık biliyor musunuz arkadaşlar? O bize bizim belediyemizde bu karara olumlu oy veren Belediye Meclis üyelerine dedik ki, ya buna dava açacaksınız, ya hepinizin partiyle ilişkisini keseceğiz. Olumlu oy veren arkadaşlarımızın hepsi dava açtılar, şimdi durum idari yargıdadır. Yani hiç kimse bizi AKP'yle aynısınız demesin, çünkü değiliz. Teşekkür ederim.

NECATİ UYAR- Teşekkür ediyoruz Sayın Günaydın. Hız kazanmak için hocam hemen size sözü vereceğim, buyurun.

Prof. Dr. AYŞE NUR ÖKTEM- Teşekkür ederim. Ben kaldığım yerden devam edeceğim. Aslında çok da iyi oldu bu aradaki konuşmalar, benim devam edeceklerimin örnekleri çıktı burada. Demiştik ki, siyasal erk kendi isteklerini mekana yansıtabilmek için, planlamaya yansıtabilmek için bazı araçlar kullanır. Bunların başında da bilgi akışı gelir. Bir kere Gülden Erkut Hocamızın söylediğine çok katılıyorum. Ben de 30 yıldır bu işin içindeyim, hep bilgi eksikliği vardır ve öyle garip bir şey ki, mesela kendileri daha iyi bilirler, ben o grupta çalışmadım, belediye kendisi plan yaptırıyor bir gruba, yani bir kamu kurumu çalışanlar devlet çeşitli üniversitelerden hocalar ve bazı bilgileri diğer kamu kurumlarından alamıyorlar ve o bilgileri alamadan plan yapmak zorunda kalıyorlar. Bölge planları yapılıyor, bölge planı yapanlar DPT adına -bu da biz oluyoruz- Erzurum'da bölge planı çalışması yaptık. Bölge Planlama Çalışması'nı Devlet Planlama Teşkilatı'na ara ara sunarak yaptık, ama birtakım yüzeysel bilgiler dışında hiçbir bilgiyi elde edemedik. Bu ne demektir? Devletin elinde birtakım bilgiler muhakkak var, ama verilmiyor, o bilgilerin akışı sağlanmıyor, halka akışı

sağlanmıyor, güvenlik gerekçesi filan değil, üniversite hocalarını görevlendiriyorsunuz, Devlet Planlama Teşkilatı olarak denetliyorsunuz, ama bilgiyi vermiyorsunuz. Bu şu demektir: Siz planı yapın da bizim onu kullanacağımız filan yok demektir. Zaten ben gene teoriye geri döneyim, bu bilgi akışı üzerinden bilginin kullanımı üzerinden siyasal erkin mekana müdahale etmesi Forester diyor ki: “Üç biçimde olur: 1. Kararlarda olur, 2. Gündem oluşturarak olur, 3. Toplumun gereksinme algısını yönlendirerek olur” Kararlar nedir? Plan yaptırmak karar almaktır, yasayı çıkarmak karar almaktır. Siz birbiriyle çelişen bir sürü yasayı peş peşe çıkarırsanız, çıkardığımız yönetmelikle yasa birbirini tutmuyorsa, o zaman bu aslında topluma bilgi akışını saptırmaktır ve bu yoldan toplumu manipüle etmektir. Neden? Çünkü yasa demek ne demektir? Ben kamu olarak yasa koyucu olarak şu kuralları geçerli kılıyorum. Hepiniz vatandaş olarak bu kurallara göre davranacaksınız demektir, ama bana doğru bilgi akmazsa ben nasıl davranacağım? Hakkımı nasıl arayacağım o zaman? Birincisi bu.

İkincisi, gene bu kararlar yoluyla belirsizlikler, kavram kargaşaları yaratılarak toplum yönlendiriliyor, manipüle ediliyor, mekana böyle siyasal erk müdahale edebiliyor. Bunun da bir yolu mesela, plan kavramının içinde devamlı oynamaktır. Çeşitli plan türleri çıkıyor, bir plan türü öbür plan türüyle çakışıyor veya içinde eksiklikler oluyor. Kimin plan yapacağı konusunda bir sürü yetki karmaşası var, bir tanesi de budur. Bir başkası simgesel planlar, simgesel kararlar alınmasıdır, simgesel planlar yapılmasıdır. Şimdi deprem mastır planından söz edildi mesela demin, İstanbul için yapılan deprem mastır planı aslında toplumun tepkisini hafifletmek için, puan kazanmak için yapılan bir tampon plandır, hiçbir zaman uygulanması düşünülmemiştir. Bir kere şöyle bir uygulama da var, bir de karmaşa da yaratılıyor. Bir planı 4 üniversite yaptı, 2 üniversite İstanbul Teknik Üniversitesi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi bir grup oldu, Yıldız Teknik’le Boğaziçi Üniversitesi de ikinci bir grup oldu. İki tane plan çıktı ortaya. Yani zaten baştan ya bundadır, ya ondadır kimdedir belli değil filan şeklinde bir uygulama özgürlüğü kazanıyor siyasal erk. İkincisi, daha plan yapılırken orta yerinde, deprem mastır planı yapılırken Zeytinburnu’nda pilot uygulama başladı. Şimdi bitmeyen bir planın pilot uygulaması nasıl başlar, bu ne demektir? O planın fazla bir anlamı yok, biz işimize bakalım demektir, bu da ikincisi.

Yine deprem mastır planıyla ilgili bir eleştirim var izninizle. Denildi ki, deprem mastır planında zaten riskli bölgeler boşaltılıyor, bu öneriliyor. Evet öneriliyor, ama siz çok iyi bilirsiniz muhakkak, plan bir bütündür. Planın bir ilkesi vardır, bir ruhu vardır, belli temel bir felsefesi vardır, ondan sonra yapılan münferit öneriler o çerçevede yapılır. Deprem mastır planında yapılan bu riskli alanların boşaltılması önerileri her şeyden önce İstanbul’un metropoliten alanın bütünü için belirli bir plan konsepti geliştirilmiş, ona göre önerilmiştir.

Yoksa cımbızla çekilip en değerli rantı en yüksek yerlerdeki boşaltalım, onları atalım, yerine yeni yapılar yapalım şeklinde önerilmemiştir. İş, çalışma alanlarıyla birlikte o insanların gideceği konut alanlarıyla birlikte önerilmiştir. İkincisi çok önemli bir şey, deprem mastır planında bu operasyonların muhakkak ve muhakkak halkın katılımıyla ve yeterince onay alınarak yapılması önerilmiştir. Üçüncüsü bunun yapılabilmesi için operasyon yapılan alanlar için finansman modelleri güçsüz kesim için, yoksul kesim için finansman modelleri geliştirilmesi önerilmiştir. Bütün bunları birlikte düşünürseniz elbette deprem açısından riskli alanlardaki insanları başka bir yere taşımak bir öneri olarak getirilmiştir diyebiliriz, ama yoksa cımbızla çeker gibi şuradakileri alırım gitsinler, nasıl olsa onların mülkiyet hakkı da yok, kiracıdır, bir şey isteyemez şeklinde bir şey getirilmemiştir öneri olarak, izninizle bir tamamlayayım.

Bir başka nokta gerçekten denildi ki, İstanbul değişmek zorunda, böyle devam edemez. Bu Forester'in söylediklerinden bir tanesi toplumun gereksinme algısını yönlendirmek. Evet, hakikaten hepimiz şikayetçiyiz, İstanbul böyle devam edemez, ama İstanbul 16,000,000-20,000,000 olmak zorunda değil ki, yani öyle bir zorunluluk var da onun için mi biz devamlı yeni milyon milyon insanları koyacak yerler açıyoruz? İstanbul'un bu kadar büyümesi gerekmiyor ki, dünyanın hiçbir sağlıklı metropolü için bu önerilmez zaten, ama yıllardan beri ben buraya asistan olarak girdiğimden beri her zaman bütün hocalarımızın söylediği şudur: Bölge planları yapılması gerekir, ekonomik planlamayla birlikte mekansal planlamanın düşünülmesi gerekir. Tarım politikalarınız çiftçiyi inim inim inletirse, o çiftçinin kalkıp İstanbul'a ya da İzmir'e gelmesini engelleyemezsiniz tabii ki, ama ondan sonra da bunlar geldi bozuldu, şimdi yeni bir İstanbul yapalım olmaz. Miras çok önemlidir, yani İstanbul herhangi bir şehir değil, dünyada tek, eşi yok, İstanbul'un doğasını elleyemezsiniz, İstanbul'un ormanlarının ortasından kanal açamazsınız. Bu başka bir şey, herhangi bir şehirden söz etmiyorum.

Forester'a benim bir ilavem var, Forester bunları söylemiş, biz çok yaratıcı bir toplumuz, bizim de bir katkımız var. Bu kararlarda manipüle etmek toplumu, gündem oluşturarak, farklı gündemler oluşturarak yöntemlemek, toplumsal gereksinme algısını yönlendirerek manipüle etmek, bizim yönetimlerimizin bir katkısı var: Zamansızlık baskısı. Şimdi de sözü edildi, zaman yok, yasa yapmamız lazım hemen, zaman yok, plan yapmamız lazım hemen. Ben hayatımda hiç daha bugüne kadar bir kere bile 6 ay zamanımız var, bitirin denildiğini duymadım. Hatta bir tane yakın zamandaki bir çalışmada sordum. Araştırma yapacağız, ben sosyal araştırma yapıyorum: Ne zaman bitirmemiz gerekiyor? Hocam, 3 ay önce bitmesi gerekiyordu dediler. Bu Yenikapı için oluyor 2008 yılında biz tamamladık, yıl 2011, daha

hiçbir şey yapılmadı orada. Halbuki bizim o sosyal araştırma bağlamında oradaki yoksul insanlar için önerdiklerimiz uzun vadeli bir planlamayla hayata geçirilseydi tamam, orası boşaltılması gerekiyorsa boşaltılırdı, ama o insanlar iş sahibi olurdu, meslek sahibi olurdu, bir yaşam sahibi olurdu.

Son bir söz, bence çok önemli bir şey burada kamunun siyaset erkin kendi kimliğinin bilincine varması ya da kendi kimliğini düzgün bir şekilde tanımlamasıdır. Günümüzde gerçek bir varoluş sorunu arasında yerel siyaset erk açısından, çünkü var oluşlarının nedenini tam olarak bilmiyorlar ya da unuttular. Özellikle yerel yönetimler için bir örnek vereceğim. İstanbul Büyükşehir Belediyesi bir yerde İstanbul’da bir projeye onay vermek istiyordu. Bir meslek odası da onları dava etti, mahkeme de bilirkişi tayin etti, bilirkişiler de İstanbul Belediyesi aleyhine rapor yazdılar. Şimdi İstanbul Belediyesi avukatının bilirkişileri reddetmek üzere yazdığı dilekçeden bir ifadeyi size söylemek istiyorum son olarak, şöyle diyor, belediyenin avukatı söylüyor bunu: *“Bu kişiler -bilirkişiler- objektif olamazlar, çünkü kendilerinin çeşitli konferanslarda, toplantılarda sık sık kamu yararını savundukları bilinmektedir”* Teşekkür ederim.

NECATİ UYAR- Teşekkür ediyoruz. Sanıyorum böyle bir dilekçenin üzerine İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin ne yapması gerekir, o mahkeme hâkiminin ne yapması gerekir? Cenk Yaşar Şahin size çok uydu bu konu, buyurun.

Yrd. Doç. Dr. CENK YAŞAR ŞAHİN- İyi bir temenniyle başlayayım, inşallah bizim öğrencimiz değıldir avukat, çünkü böyle bir yanlış yapmak maharet ister. Bir de Sayın Günaydın’a bir kötü haber vereyim: Eğer üye olumlu olarak oy kullanmışsa Meclis karar verirken menfaatten reddediyor idari yargı mercii, o yüzden inşallah başkaları da dava açmıştır.

NECATİ UYAR- Aynı anda odamızın davası var.

Yrd. Doç. Dr. CENK YAŞAR ŞAHİN- Şehircilikte katılım, hocam değındiği için ben de oradan devam edeyim. Şimdi aslında sizden daha dertliyiz biz, o da şundan: Yalnız imar planlaması meselesinde değıl, idarenin bütün işlemleri bakımından ihtiyaç var ama getirilmiş genel bir katılım mekanizması söz konusu değıl ve ben gerek bu siyasi iktidarın, gerekse ondan daha önceki siyasi iktidarların samimi olmadığına inanıyorum bu konuda. Bakın şöyle bir şey vardı, ben 1999 yılında asistan olarak girdiğimde kürsüye 1995 yılında hazırlanmış genel bir İdari Usul Kanunu Taslağı vardı. Ne işe yarıyor bu tür bir kanun? İdarenin işlem yapma sürecinin belirlenmesi, bu konuda bireylere prosedürel güvenceler getirilmesi, bireylerin İdarenin işlem yapma sürecine katılımı, dinlenilme hakkının sağlanması ve bunların bir zorunluluk haline getirilmesi, takdire bırakılmaması olanağını sunuyor. Ama ne yazık ki

olmadı, bir türlü yürürlüğe konulamadı. 1999’da taslak revize edildi, hatta ben de vardım o çalışmanın içinde, ama o haliyle de mevzuata kazandırılmadı. 2003’te Adalet Bakanlığı hazırlattı Ankara’daki hocalara, olmadı, yine yürürlüğe giremedi hâlâ tozlu raflarda duruyor. Dolayısıyla hiç olmazsa planlama alanında özel bir düzenleme olmasa bile bu genel İdari Usul Kanunu söz konusu olsa, katılım mekanizmasının yaratılması mümkün hale gelecek. Bakın, bir tek planlamada değil, diğer alanlarda da, hukuk devletinden bahsedebilmek adına çok ihtiyaç duyuyoruz. örneğin Yönetmelik yapılıyor, rektörlük veya dekanlık, yönetmeliğin hazırlanma aşamasında, öğrencilerin, öğretim üyelerinin görüşünü almak zorunda değil. Yönetmelik hepimizi ilgilendiren bir düzenleme, ama İdare’ye ilgililerin görüşlerini alma yükümlülüğü getiren genel bir kural mevcut değil. Planlama alanında çok daha önemli katılım mekanizması. Keşke Genel İdari Usul Kanunu yanında gereken haller için özel düzenlemeler de olsun, planlamanın kendine özgü niteliği dolayısıyla. O zaman, körün istediği bir göz, Allah verdi iki göz olur, ama maalesef yok. Niye yok? Çünkü idare kendisinin işlem yapma sürecinde sahip olduğu takdir yetkisinin denetlenmesini istemiyor, keyfiyeti elden bırakmak istemiyor. Çünkü öteki türlü olsa bir kere şu olacak: Bir düzenleme yaparken plandır, yönetmeliktir, vesaire en azından mutlaka görüş almak zorunda olacaksınız, o görüşleri değerlendirmek durumundasınız. Belki aynı yönde karar vermeyebilirsiniz, ama toplayacaksınız. Eğer söz konusu işlem, yargısal başvuruya konu olup hâkim önüne giderse de hâkim soracak size: Ey idare, bak sana görüş önerilerinde bulunmuş, niye değerlendirmedin? Böylelikle yargı süreci de daha rahatlayacak, sürekli bilirkişilere de ihtiyaç duyulmayacak belki, ama bu olanaktan büyük ölçüde mahrumuz, sadece özel nitelikli yasal düzenlemeler var bu konuda, genel bir düzenlemeye sahip değiliz.. Böyle bir yasal düzenleme olmayınca tabii yargının yükü daha da ağırlaşıyor, boğuyorsunuz mahkemeleri. Katılım mekanizmaları olmadığında kentsel dönüşümde de ciddi yanlışlar yapma riski var. Aslında, kanun hükmünde kararname yerine kanunla yapılsa tartışma zeminimiz daha fazla olacak, yapılış sürecinde en azından medyada daha fazla takip edilip belki tasarlanan kurallar daha sağlıklı bir şekilde tartışılabilir. Esasen, kanun ne kadar iyi kotarılsa kotarılsın idarenin gerçekten kamu yararına yönelik olarak o kanunu uygulayıp uygulamadığını ve kentsel dönüşüm söz konusuysa bunun kent içi bir sürgün anlamına gelip gelmediğini, birilerinin iştahını kabartıp kabartmadığını, dolayısıyla gerçekten kamu yararı için için çıkartılıp çıkartılmadığını anlamanın, denetlemenin yollarından biri de İdarenin kanunun uygulanmasına yönelik işlem yapma sürecine katılabilmek. Kolay değil biliyorum, Belediye Meclisi faaliyetleri açık, aleni, bir hocamız 15-20 yıl önce, haydi bakalım arkadaşlar demiş, öğrencileri Belediye Meclisi’ne götürmüş, toplantıyı bir izleyip görsünler diye, Belediye

Meclisi'nin önündeki güvenlik görevlileri anarşistler belediyeyi bastı diye polise haber vermişler. Alışık değiliz, bünyemizde yok henüz, ama sonuçta en azından bunun yasal düzenlemesinin çıkarılması gerekir. Öncelikle de planlama alanında, aksi takdirde idarenin kanunla kendisine verilen yetkiyi keyfi kullanıp kullanamayacağını, kamu yararına yönelik kullanıp kullanmadığını maalesef denetlemek zordur. O zaman da bu tereddütlerimizi sergilemek durumundayız.

Başka bir şey,kentsel dönüşüm ve benzeri uygulamalarda, enkaz bedeli meselesi. Acaba gerçekten hakkaniyete sığın bir konu mu? Şöyle değerlendirmek lazım: Tamam, kaçak bir yapı, mülkiyet söz konusu değil, o yüzden de olsa olsa enkaz bedeli verilir. Bu şekilde hakkaniye uygun bir uygulama yapmış olur muyuz sahiden? Bana göre, bizim altına imza attığımız uluslararası sözleşmelerde bu konuya biraz daha geniş bakılıyor. Siz 15-20 yıl boyunca o kanunsuzluğa göz yummuşsunuz, elektrik getirmişsiniz, su getirmişsiniz, satış vadi sözleşmelerine izin vermişsiniz, kimi zaman tapuda işlemler söz konusu, dolayısıyla ondan sonra da kusura bakma şimdi zamanı geldi, ben senin evini yıkıyorum, al bakalım enkaz bedelini demek sakınca doğurabilir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kararlarında, eğer sen İdare olarak uzun yıllar boyunca göz yummuşsan o takdirde belirli bir tazminat vermek durumundasın deniyor; tamam yıkabilirsin, hiç kuşku yok kamu yararı amacıyla, ama belirli bir tazminat vermek durumundasın diyor İdareye. Dolayısıyla, tazminat bakımından yalnızca enkaz bedeli ile yetinmek yeterli olmayabilir.

Son bir şey hem çevre hem de şehircilik alanındaki yetki ve sorumlulukların tek bir bakanlıkta toplanması meselesi. Esasen bir Bakanlığa bu gibi hassas iki temel konunun bir arada verilmesinin çok doğru olmayacağını düşünüyorum. Çünkü ister istemez bir konu daha çok ön plana çıkıyor ve ona yönelik politikalar diğerini etkiliyor ve zayıf bırakıyor. Şimdi burada da olacak, o havayı sezinliyoruz kanunun bütününden, düzenlemelerden, korkarım ki çevreye yönelik politikalar göz ardı edilmeye başlanacak, şehircilik politikaları çevre politikalarının önüne geçecek. Dolayısıyla aslında bence yapılması gereken tamam, bunlar bağlantılı kavramlar şehircilik, çevre, ama birbiriyle kaynaşmayacak derecede bağımsız olması gereken teşkilatlanma modelleri öngörülmediyi,, o yüzden gönül isterdi ki, Çevre Bakanlığı gibi ayrı bir bakanlık olsun.

NECATİ UYAR- Teşekkür ediyorum. Biz de tek bakanlık olsun diye uzun süredir uğraşan bir meslek grubu olarak tabii hangi bakanlıkların birleştirileceği yolunda değil bu iddiamız, ama biz Çevre Bakanlığı'nın geçmişte planlama yetkisi kullanıyor olması ve Bayındırlık Bakanlığı'nın da benzer bir planlama yetkisini kullanıyor olması nedeniyle bu yetkilerin tek

elde toplanmasını hep söylemiştik. İki bir araya geldi, ama sanayi, turizm, vesaire diğerleri özelleştirme dışında kaldı hâlâ. Evet Murat Hocam, sizden de kısaca.

Doç. Dr. MURAT CEMAL YALÇINTAN- Ben bu Bakanlık Enerji ve İnşaat Bakanlık olarak görüyorum daha çok birincisi. CHP'ye lafım aslında yanlış anlaşıldı. Şöyle, benim babamdan dolayı Karaoğlan zamanlarının CHP'sine bir bağlılığım var tabii, tamamen babamla ilişkili, ama sizin güçsüzlüğünüzden ziyade sistemin çok güçlü olduğunu, iktidarı ele geçirenin de başka bir yöntem bulamayacağını, bugün ekonomiyi yürütenin yolunun bu olduğunu anlatmaya çalıştım. Yani sosyalist bir parti de bugün iktidara gelse ki, Latin Amerika'da örneklerini görüyoruz, bu sistemin şeylerine uymak zorunda kalıyor. Birazcak daha tabii sosyal politikaları güçlü oluyor, sizin de ümidim gelerseniz daha sosyal politikanız güçlü olsun, ama çok farklı şeyleri ümit etmiyorum, yani bunu CHP müteahhitlerinden de görüyorum zaten belediyeleri alan bölgelerde, siz de görün madem yerel yönetimlerin sorumluluğundaysanız.

Şimdi ne demek istedim ben? Demin anlattıklarımın aslında İstanbul'un karşılığı üzerinden bir şey yapalım onu, yani kentsel dönüşüm merkezin yenilenmesi bu şekilde pahalılaşması, desantralizasyon, büyük projeler, hatta normal planlama pratikleri üzerinden bir anlamda planlamanın iflasını görüyoruz. Bu İstanbul'da sınıfsal bir harita oluşturuyor, yani İstanbul'un merkezini kullanan insanlarla İstanbul'un Taşoluk'unu, Kayabaşı'nı kullanan insanlar ayrışıyor. 3. Köprüyle, iki şehir projesiyle, vesaireyle bizim başımıza Kanal İstanbul projesiyle ekolojik krizin eşiğine getiriyorsunuz bizi İstanbul açısından, ayrıca da demin bahsettiğim ekonomik kriz tehdidi benim için çok gerçekçi bir tehdit. Ben bu gidişatla 10 seneyi göremeyeceğimizi düşünüyorum Türkiye ekonomisinde, çok ciddi krize gireriz. Şimdi burada tabii bütün bunlar anlatılırken, bütün bu konularda uyarı yapılırken sosyal kriz, ekonomik kriz, ekolojik kriz sizin bana kullanım değeri üzerinden de yapamayız ki bu işi demenize de anlam veremiyorum, çünkü ben tamamen sistemin içinden konuşup eleştirdim sizi. Sistemin dışına da hiç taşmamaya özen gösterdim. Siz olduğunuz için sizin şahsınıza yöneldi tabii olay, ama kullanım değerinden filan hiç bahsetmedim, size en son sorduğumda arz-talep eğrisinin seyri hakkında ne düşünüyorsunuz oldu. Yani tamamen sistemini içerisinden bir soruydu yine. Bu kadar krizin eşiğindeyken biz bunları görmeyip hâlâ KHK çıkartıyorsanız burada affedersiniz, ama ben ahlâki bir kriz de görüyorum. Çok ciddi söylüyorum bunu, şimdi bu ahlâki kriz bazı gerçeklerle de bence hani bu iddiam daha doğrusu güçleniyor.

Bakın, KHK'ların gerekçesini tam da beyefendinin söylediği gibi demokrasinin sınırlandırıcılığı üzerine kurunca bir anlamda bir diktatörlük tanımı yaptınız. Yani

demokrasiye ne gerek var o zaman, tartışmayalım, zaman da kaybetmeyelim, bir an önce doğru bildiğimizi yapalım. Bu sadece onun üzerinden zaten yaptığımız bir şey değil, KHK'ların bir tanesinin içerisinde bayağı meslek odalarının elinden birçok yetkiyi alabilecek dzenlemeleri geçirerek meslek odalarının bugün açtığı davaların önünü tıkıyorsunuz, tıkamaya çalışıyorsunuz. Henüz daha bu konuda bir adım atılmadı, ama tıkamaya çalışıyorsunuz. Şimdi bu çok ciddi bir demokrasi sorununa işaret ediyor, artı mesela Başbakanın bazı ettiği lafları düşünelim. Taksim'de bomba patladığı gün Başbakan ne dedi biliyor musunuz? *“Hasankeyf'i koruyanlar Şimdi ne diyecek”* dedi. Bakın, bu ne demektir biliyor musunuz? Hasankeyf'i koruyan teröristi koruyor demektir diyor ve beni marjinalize ediyor bir kere, otomatikman toplumun gözünde ben terörist dememeyi tercih edebilirim bu arada, ben terörist yanlısı filan ilan edilmiş bir adamım tamam mı? Şimdi bu benim söylediğim şeyleri de marjinalize eden bir durum yaratıyor. Sonra bakın ne oluyor? Başbakan helikopterle Boğaz Köprüsü'nden geçiyor, iki-üç çalışma da yapılmış, ona sunuluyor. Haydi en iyisi buradan olsun diyor ve diyor ki ondan sonra, bir tane daha kanal asak ne kadar güzel olur. Kanal İstanbul kötü proje konusunu hiç tartışmadım ben o dönemde, ben o dönemde çok çıktım o tartışma programlarıma, hiç kötü proje demedim. Neden demedim biliyor musunuz, tartışmaya değmez. Çünkü Başbakan 15,000,000'luk bir şehre bu projeyi yapacağız dememeli, bu şehrin karar alma mekanizmaları başka türlü kurulmalı anlatabiliyor muyum derdimi? Yani kentsel dönüşümünden yol projesine, nc köprü projesine hepsinin karar alma süreçleri çok başka türlü kurulmalı. Bizim derdimizin bu olması gerekiyor. Derdimiz bu olmalıysa, önümüzde bir ekonomik büyümeden kaynaklı bir kentsel büyüme modeli var ve bundan Őikayetiyiz, artı çok ciddi bir demokrasi sorunuyla karşı karşıyayız. O zaman Sezai Hocamın dediğinden başka çıkar yol yok, yani sendikalara ykleneceğiz. Sendikalar glenmediği sürece çünkü bakın, bunlar yapılırken bir yandan da çok ciddi bir sektörel dönüşüm yaşanıyor bu şehrin içerisinde, sanayi sektörü gidiyor, yerine hizmetler, vesaire doldurmaya çalışıyorlar, ama o boşluğu da inşaatla dolduruyorlar bir yandan, inşaatın da bu arada en çok istihdam, yeni iş alanı açan sektör olduğunu vurgulayayım size hizmetlerle birlikte. Sendikaların çok güçlenmesi ve bazı şeyleri farkına varması gerekiyor. Eski haliyle değil hocam, o kısmına katılamam, yani kendisine çeki düzen vermesi gerekiyor, sadece sendikacılık hani bildiğimiz anlamda sendikacılıktan çıkıp yani şu yaşam alanlarımızı filan da içine alacak bir mücadelenin içine girmesi gerekiyor. Çünkü bizim güçlerimiz yetmez buna, yani plancı arkadaşlar ne yapabilirler? Plancı arkadaşlar bir kere gökdelen diye bir kitap var, onu okusunlar, roman Tahsin Yücel'in, bugün şurada konuştuklarımızın hepsini çok güzel anlatan bir roman. Dışarıda bırakılanlar, içeride kalanlar, vesaire çok ciddi bir roman, onu

okusunlar. Bir de şunu yapmaya çalışın, yani bir gelişme alanı mı açıyorsunuz, kaç kişilik gelişme alanı açıyorumun yanı sıra bir de ekonomik hesap yapmaya çalışın. Bu kadar açarsam bu fiyatlar ne olur, bu kadar açarsam ne olur? Burada yaşayan insanlar bunu ödeyebilirler mi, ödeyemezler mi? Bir de bunları tartışmaya çalışın, çünkü bunu hiç yapmıyorsunuz, hiçbir planda görmüyoruz bunları. Teşekkür ederim.

NECATİ UYAR- Teşekkür ederiz Hocam. Panelin son sözü, daha sonra söz salonun olacak Sayın Hami Yıldırım buyurun.

Dr. H. HAMİ YILDIRIM- Teşekkür ederim. Evet, yani bunu benim siyasetteki acemiliğime verin, ben meslektaşlarımızın arasından bir şekilde oraya geçmiş biri olarak meslek açısından bakıp siyasi satende kanun yapma yönüyle başta söylediğim hususa dair bir konuşma hazırlamıştım, bu acemilik, öyle anlaşılıyor. Siyasette aynı yerde değiliz, ben aynı yerdeyiz demedim, hedefler yönüyle, amacımız yönüyle dedim, yoksa yollarımız aynı olsa bugün iki kişiden birinin AK Parti’de olduğu bir durumda siz AK Parti’de olurdunuz, ama öyle bir şey yok, onu da kastetmişliğim yok yani, öyle bir şey söylemem, söyleyemem de.

Şimdi o kadar çok şey söylendi ki, bu KHK meselesinde arkadaşlar, her şeyin bir süreci var. Bakınız, daha kentsel gelişme strateji belgesi 2010 yılında, 2010’un sonunda belki tamamlandı. 2011’de de bir şekilde KHK olarak gündeme geldi. Yani bu her konuda söylenebilir, niçin şu önce çıkmadı? Ben de derim ki, niçin deprem yönetmeliği bugünkü yönetmelik herkesin, hocalarımızın birlikte hazırladığı ve herkesin destek verdiği yönetmelik niçin daha önce çıkmadı? O kadar çok şey var ki, şu son 9 yılda yapıлып niçin daha önce yapılmadı denilen, ama ben suçlamak için söylemiyorum bunu, her şeyin demek ki bir zamanı var, bir çalışma usulü var, bir yöntemi var, ona göre ortaya çıkmış. İstanbul Büyükşehir Belediyesi’yle ilgili konular gündeme geliyor. Yani ben hayretler içinde kalıyorum. İstanbul Büyükşehir Belediyesi geçmişinde hiç olmadığı şekilde benim hatırladığım yaklaşık 300 tane meslek adamı, akademisyen, hocalarımız o ekibin içinde içinde bulunduğumuz üniversiteden de hocalarımız vardı, İTÜ’den vardı hatırladığım, zaman zaman çünkü buraya geliyorduk. Bu hocalarımızın oluşturduğu bir ekip bir çalışma yaptı. Bu çalışma yani öyle rafa atılmış, rafa kaldırılmış filan değil, bu çalışmada bir projeksiyon ortada çıkardı. Bunu ben hazırlamadım, bilim adamlarımız hazırladı. Bu kendi kendimizi kusura bakmayın reddetmek olur.

Şimdi bakınız, daha önce 2004 yılında dedim ki, ben bir taslak hazırlandı. Bugün o taslak benim yine buradan Gazi’den kişiler varsa Gazi’de bir derste okutulduğunu biliyorum. Çünkü bu taslak bütün odalarla hep birlikte hazırlanan hakikaten anlamlı bir metindi. Ben bu metni 2004 yılında bir siyasi partimizle, yani Cumhuriyet Halk Partisi’nden yetkililerle Mecliste ben gariban bürokratım, oraya geldim anlatıyorum, öyle bir tepkiyle karşılandı ki, vay bu olurmuş

olmazmış daha metnin içinde ne olduğu bilinmeden, niye çünkü bu dönemde gelmiş, maalesef bizim anlayışımız böyle bir siyaset, yanlış siyaset yapma anlayışımız var. Ben o zaman şu söylediğim sözü aynen hatırlıyorum, dedim ki: Kusura bakmayın, ben bunu sizin döneminizde getirmiş olsaydım hiçbir sorun olmayacaktı demek ki. Şimdi bunlar biraz gerçeklere bakarak politika üretelim veya görüşlerimizi bildirelim. Deprem mastır planı yani 4 tane üniversiteden hocalar oluşturulmuş, kredi desteği bulunmuş veya yardım alınmış, üniversite yine hocalarımıza hazırlatmış, içinde bu çerçeveye girebilecek bir uygulama mıydı o bilmiyorum hani örnek şurada başladı diye hocamızın ifade ettiği olabilir, ama bu bütün bunun çöpe atılmasını gerektirmez veya anlamsız hale getirmez. Bir Ak Partili belediye başkanı döneminde yapıldı diye bunu ben bir şeyle izah edemiyorum, kusura bakmayın.

Şimdi bakınız, kentsel dönüşümle ilgili biz şu anda neden şikâyetçiyiz? Eksikleri, fazlaları, eleştirileri olabilir teknik olarak amaçladığı taraflar olarak, ama bakın, biz 20 yıl önce işgal etmiş, o zaman da bu işgalcileri eleştiriyorduk. Kent mekanında haksız bir bölüşüme sebep oluyorlar diyorduk, birinci kuşak, ikinci kuşak, üçüncü kuşak diyorduk gecekonduları tanımlıyorduk. Kaçak yapılaşmadan şikâyet ediyorduk, aynı dereleri, aynı havzaları diyor ki, ben bunu buradan buraya taşıyacağım, hepimiz bu insanların buradaki yaşama hakkından bahsediyoruz. Biraz farklı düşünmeye çalışalım. Olabilir, insanların bir bakış açısı var, geçmişinden, tuttuğu siyasi anlayıştan birçok şeyden etkilenmiştir. Daha bilimsel ve süslü lafla paradigmalarımız var, ama biraz daha bunları tersinden okuyalım. Bir bakın, başka açıdan bakın, bu insanlar orada hangi şartlarda yaşıyorlar bir bakalım, o insanlar bugün Türkiye’de kentsel dönüşüm projelerinin hemen hemen tamamında yüzde 95-97’ye kadar muvafakat alınmadıkça uygulama yapılamıyor zaten, alınamayanları bakın, ben Trabzon’dan örnek vereyim. Trabzon’daki o şimdi derenin ismi, Zağanos Vadisi’ndeki projeden bahsedeyim. Yani derenin ortası ben eski halini de biliyorum, yeni halini de biliyorum yapmayın, yapılan her şey yanlış değil. Kentsel dönüşüm bakın, kentsel dönüşümün tek amacı içinde mevcutta işgalci veya değil, içinde yaşayanları olduğu yerde muhafaza etmek değildir. Bazı durumlarda kentin yerleşmenin sosyal yapının şartlarına göre içinde korursunuz, bunun da örnekleri vardır, bazı durumlarda o kentin ekonomisini harekete geçirmek için bir araç olarak da kullanırsınız, bu da var, bunu yok sayamazsınız. Dünyada hepsinin uygulaması var, yani niçin böyle şu siyasi parti bunu yaptı diye baştan pozisyon alıyoruz ben anlamıyorum. Ben kusura bakmayın, ben bu anlayışı anlamıyorum, anlamayacağım da.

Şimdi bakın, tarımda başka konulara girdik, ama mecburen cevap vermek zorundayım. Türkiye’de yerli tohum oranı 2002’den bu yana yüzde 5’den yüzde 20’ye çıktı. Türkiye uluslararası sınıflandırmada kendi kendine tarım ekonomisinin yeterliliği yönüyle 7. sıraya

geldi. Daha önce yanlış hatırlamıyorsam 9'du. İşte ziraatçı vekilimiz düzeltsin. Şimdi öyle noktalara gidebiliriz ki, kriz arkadaşlar, bu memlekette bir hesaba göre en makul hesaba göre bir Sayın Cumhurbaşkanımız kitap attı diye 15,000,000 000 dolar bir gecede gitti.

SALONDAN- Onun gideceği varmış.

Dr. H. HAMİ YILDIRIM- Evet, artık öyle diyoruz, ama bakın, bir kriz beklentisi rakamlar verdiniz, yüzde 7 dediniz, gelişmiş ülkelerde yüzde 3 dediniz. Arkadaşlar, yüzde 7 doğru, yanlış demiyorum, karşılaştırmanız yanlış. Gelişmiş ülkelerde büyüme hızı zaten yüzde 1, 2 seviyesinde, yüzde 3 en fazla, yüzde 3'ü nadiren görürsünüz, ama bakın yüzde 3 olan bir yerde tabii ki inşaat sektörünün bu yüzde 2'lik, 3 istisnaidir, 1,5-2'lik gelişme hızında yüzde 7 olması beklenemez, bu yanlış bir karşılaştırmadır. Kusura bakmayın. Bakın şimdi şöyle, yüzde 7'de büyümeden bahsettiniz önce, onu geçelim, yani demek istediğim şu: Ben sonuçta bu Sayın Başbakanımız, Sayın Kılıçdaroğlu herkes mutlaka pozisyonu gereği birçok konuda sözler sarf ederler. Bunların içinden bir o durumda bir tanesini çekmek bence çok bunlar gereksiz, lüzumsuz şeyler, yani öyle şeyler çıkar ki, bunun sonu gelmez. Bu ortama da yakışmaz, çok anlamlı değil.

Son olarak konuyu değiştirmek adına biraz da ben plancılara geliyorum. Bizim plancılar olarak bu gidişatta, yani bu kent haklarında bazı sorunlarımız var. hani iğneyi kendimize batıralım. Biz insanları şehirlerdeki insanları birer istatistiksel veri haline getirdik. Plan yaparken ortalamalardan hareket ediyoruz, birtakım genel kabullerden, standartlardan, bu çok önemi bir eksikliğimiz. Bir kentte farklı kesimlerin, farklı toplulukların, farklı yaşama biçimlerinin olduğunu unutmamak lazım. Öğleden önce yaşlılarla ilgili çok güzel bir sunum izledim. Şimdi hatta sunuşu yapan arkadaşımız bir de oran verdi, dedi ki, bu orana göre yüzde yedi 300 000 kişi yapıyor İzmir için, bu önemli bir rakamdır. Yani yüzde 7 deyip geçmeyin denildi, çok doğru. Bir yönü daha var bunun, herkes belki özürlü olmayacak, ama eğer yaşarsak hepimiz yaşlı olacağız. Bu kadar açık bir gerçek varken biz sadece genel ortalamalara göre plan tasarlıyoruz. Bir bakalım, şimdi başka bir yönü bir şeyi bilmek değerli arkadaşlarım, bilmek, uygulamak veya bunu içselleştirmek anlamına gelmiyor veya o bilinç düzeyini oluşturmuyor. Bakınız, ben hepimiz görmüşüzdür, ben kendi adıma söyleyeyim, biz öyle belediyelerimizle uğraştık ki, bu belediye başkanlarımız üniversite mezunuydu, içinde mimarlar vardı, inşaat mühendisleri vardı, ama öyle büyük yanlışlar yapıyorlardı ki, demek ki, bu iş bilmekle ilgili bir şey değil, bu bilinç düzeyinin yükselmesiyle ilgili, bunda hepimizin çabası olması gerekiyor tabii ki, ama bu kişisel, bireysel, bizlerin sadece plancıların bilinç düzeyinin yükselmesiyle de olmuyor. Toplumsal bilinç düzeyini de yükseltmemiz lazım, bu da karşılıklı oluyor, bu da zaman istiyor.

Şimdi eğer bu bilinç düzeyi yüksek olmadığına birtakım şeyleri önerirken bazen ben hani bu tanımlamayı yapayım, biz plancılar biraz romantizme kaçıyoruz, romantik bakış açıları ortaya çıkarıyoruz. Mesela, bir bölgede yaşayanları koruyalım derken orada yaşayanların yerine koymadan sadece kendi estetik kaygılarımız veya geçmişimizden gelen hatıralarımızla hareket ediyoruz. Bu romantizmin en kötü tarafı şu: Onlar adına da savunmuyoruz bu romantizmi, onların romantizmi değil, bizim romantizmimiz. Birçok söylenebilecek şey var, ben birkaçını seçtim, zaten süremi de geçmiş durumdayım. Teşekkür ediyorum.

NECATİ UYAR- Sağ olun, teşekkür ediyoruz. Ben süre nedeniyle hızla salona geçmek istiyorum, ama söz alan arkadaşlarımın önce kendi adını kayıtlar için, sonra da soruyu kime yönettiklerini söylemelerini ve kısaca özetleyerek sözlerini tamamlamalarını istiyorum. Burada bir söz öncelikle Akif Bey'den başlıyorum, daha sonra size söz vereceğim, daha sonra devam edeceğiz. Buyurun.

AKİF BURAK ATLAR- Teşekkürler. Şehir Plancıları Odası İstanbul Şube. İlk önce söz almak için ısrarcıydım, çünkü Sayın Yıldırım'ın söylediği bir söz üzerine bir soru sormayacağım, küçük bir katkıda bulunmak istiyorum. İstanbul Büyükşehir Belediyesi eleştirisi üzerine belediyenin aslında çok güzel uygulamalar yaptığı yönünde bir katkı yaptı Sayın Yıldırım ve zannediyorum İstanbul Metropolitan Planlama Merkezi'nden bahsetti. İstanbul dışından çok sayıda kodumuz var, belki onların bilgisi dışındadır, bu bilgi doğru, çok sayıda akademisyen, çok sayıda uzman meslektaşımız orada bulundu, uzun yıllar orada çalıştılar ve ortaya Sayın Yıldırım'ın da belirttiği gibi projeksiyon koydular. Bu projeksiyonda buraya kadar tamamen doğru, fakat bu projeksiyonda ne üçüncü köprü yer alıyor, ne Kanal İstanbul projesi yer alıyor, ne kuzeye yapılması önerilen iki büyük kent yer alıyor ve projeksiyon İstanbul'un kuzeyinde doğal eşiklere yapılaşmanın yaslandığının altını çiziyor, fakat Büyükşehir Belediyesi bu noktada ne yazık ki söz sahibi değil. Zaten planlamanın doğasında bu var, teorik olarak planlama farklı disiplinlerden beslendiği için bir yanlış yok. Üç gündür dinlediğimiz bildirimlerin büyük bir bölümü de bu temaya vurgu yapan hususlar, planlamanın uygulamasına geçtiğimiz zaman ne yazık ki onay mekanizması siyasetle doğrudan ilişkili olduğu için teoriden tamamıyla kopuyor ve kendi ekseninden uzaklaşıyor. Bu noktada siyasetin sendika örneğinde olduğu gibi belki bir sınıf söylemi üzerinden uygulamalarını şekillendirmesi ve planlamayı onay aşamasında böyle bir süzgeçten bakarak karar vermesi gerekiyor. Teşekkür ederim.

BETÜL ŞENGEZER- Teşekkür ederim. Yıldız Teknik Üniversitesi. Gerçi Ayşe Nur Hocam deprem mastır planına yapılan atfa ilişkin cevap verdi, ama ben de hem bu alanda birkaç şey söylemek istiyorum, hem de bununla ilişkili birkaç şeye daha atıf yapıldı, onunla da ilgili bir

soru sormak istiyorum. Gerçekten siyasilerin becerilerine hayranım. Kendileri suçu işliyorlar, sonra dönüp dolaşıp bunları eleştiren, bunların yapılmaması gerektiğini söyleyen bilim insanlarının bunları söylediğini söylüyorlar. Yani bu nasıl beceridir ben anlayamıyorum, gerçekten büyük bir beceri.

Şimdi bir Kentleşme Şurasına atıf yapıldı ve çıkarılan Kanun Hükmündeki Kararname bununla ilişkilendirildi. Ben bu şuranın içinde değildim, ama onun sonuç bildirgesini okudum. Okuduğum kadarıyla da orada söylenenlerin hiçbirisinin bu Kanun Hükmündeki Kararnameyle en ufak bir bağlantısının olmadığını çok rahatlıkla söyleyebiliyorum ve lütfen buradaki genç arkadaşlarım burada söylenen, atıf yapılan bu şura sonuçlarına Deprem Mastır Planı'na İstanbul Çevre Düzeni Planı'nın öngörülerine lütfen açıp baksınlar. Derslerde bunlara zaten öğrencilerimiz açıp bakıyor, ama bakmayanlar da lütfen baksınlar. Bunu şimdi biz cevaplama hakkına sahibiz, ama aynı şeyler dönüp dolaşıp televizyonlarda da gündeme getiriliyor. Yapılan her şeyin bilim insanlarınca önerildiği söyleniyor. Bu kadar çarpıtma nasıl yapılabiliyor ve biz bilim dünyası olarak bu çarpıtmanın altından nasıl kalkmalıyız bilemiyorum, buna herhalde kendi içerimizde bir cevap bulmak durumundayız.

Şimdi deprem mastır planı dediğiniz olay mekana ilişkin bir olay değildir. Bunun içerisinde de bugün nasıl bir gıda güvenliği konusunda sertifika veriyorsanız, yapı güvenliği konusunda da nasıl bir sertifika verilecek, bu süreç A'dan Z'ye nasıl işleyecek bütün bunlara ilişkin tanımlar da vardı. Planlama süreçleri de vardı, katılım da vardı, her bir şey vardı. Neticede burada boşaltılacak alan diye bir kavram da yoktu, taşınacak alan diye bir kavram da yoktu, ancak genel çerçevede bunların araçlarının tanımlandığı çok genel bir çerçevedir, yol haritasıdır bu deprem mastır planı. Deprem mastır planında şu söylendi: Evet, çok o gün de bu suçları işleyen biz değildik. Gecekonudan ıslah imar planlarıyla bir daireyi on daireye çeviren bugün de kentsel dönüşüm planlarıyla on daireleri yüzlerce dairelere çeviren de bizler değildik. Hep bunlara itiraz ettik, bunların o dönemden itibaren yaşam kalitesini bozduğunu, güvenliği tehdit ettiğini söyledik. Bunlar unutuldu, şimdi hiç gündeme gelmiyor. Şimdi aynı söylemler daha büyük binalar üzerinden aynı söylemler tekrarlanıyor. Yani söylenenler aslında çarpıtılıp ne söylemek istiyorlarsa ona dönüştürüyorlar, büyük beceri doğrusu.

İstanbul'un evet potansiyeli var dedik, soruyu soruyorum: 10 yıl geçti, bu potansiyeller içerisinde bu riskler eritilmeli dedik. Yani bu bileşik kaplar neticesinde kazanılan kazançların ki, bu kazanılan kazançlar yaşam kalitesi çerçevesinde nasıl yapılacağı da tariflenmişti, yoksulların bu tür risklerinin nasıl azaltılması yönünde kullanılacağına ilişkin her şey öneriliyordu. Şimdi o günden bugüne bu söylediğimiz potansiyel bugün ortaya çıkan potansiyeli de biz hayal bile edemezdik o reklamlarda gördüğümüz konutları, vesaireleri,

şimdi bu çerçevede yapılanlarla yeni alanlar potansiyel alanlar yok edildi. Bunlardan söyleniyor 500.000.000 dolar kazanç elde edildi. Şimdi bunların aslında bir fonda hiç değilse yüzde 10'unu ayırsaydınız 50.000.000 dolar ediyordu. Bu 50,000,000 dolarla da İstanbul'u da, hatta Türkiye'deki bazı yerleşmeleri de bütün deprem riskini o yoksul insanlardan hiç para bile almadan yeni ödemeler getirmeden konut sahibi yapabiliydiniz. Hem alanlar tükendi, hem paralar gitti, o zaman bu riski bugün geldiğimiz günde nasıl çözeceğiz? Bunu da korunması gereken orman alanlarının üstüne çılgın projeler geliştirip lütfen yapılan planların üstüne atmayın, hiç böyle bir şeyler yok. Bu rantların nereye gittiğini, bu söylenenlerin neden yapılmadığını soruyorum. İkincisi, acele kamulaştırma, yani bu yasaların içinde acele kamulaştırma var. Bu acele kamulaştırma... (deşifre yapılamamış) insanları bir yerden alıp aslında onların güvenliklerini sağlıyorlar ya, peki ben soruyorum: Bir insanın bir yerde yeniden malını alıp acele kamulaştırıp, onun malını başka insana satmak nasıl bir kamu yararı içermektedir? Bu mülkiyet hakkını korumak kimin görevidir, yoksa bu mülkiyet hakkı artık korunmayacak, bir gasp aracı haline mi gelecektir?

Şimdi enkaz bedeli veriliyor deniliyor, bir enkaz bedeli üstünden gidiyor. Şimdi bu gecekondular kalmadı, gecekondulardan sonra bu kaçak yapılar yapıldı. Bu yapılar satıldı. Yapanlar kazancını aldı, ama bu konutların satılmasına göz yumuldu, insanlar da konut edinmek üzere buradan satın aldılar. Dolayısıyla hangi enkaz bedelini ödeyecek bunlar? Yani bunlar devletin satmak üzere hiçbir yasal düzenleme yapmadan göz yumduğu rahatlıkla bu konutu alıp satabilirsin dediği bir ortamda bu insanlar devlete güvendi, bu konutları aldı. Sonunda da diyorsunuz ki, bu riskleri aslında bakması gereken sağlıklı mı, değil mi, ona göre satılması gerektiğini söylemesi gereken sistemi tanımlaması gereken hükümet şimdi suçları başkalarına atıyor. Yani bu hükümet, geçmiş hükümet fark etmez, zaten sorunumuz orada, yapanlar buharlaşıyor, gelecekte de şimdi bu çok katlı yapılara yapılacak Allah göstermesin inşallah bir şey olmaz, ama bunlara olduğunda biz bugünkü siyasiciler yine buharlaşmış olacak, kimi bulacağız, kime hesap soracağız? Teşekkür ederim.

MESUT KAYA-Yıldız Teknik Üniversitesi- Merhaba. Biraz kongrenin içeriğine bir eleştiri yapmak istiyorum, bir de özellikle zaten siyasetçilere bir eleştiri yapmak istemiyorum, onlar zaten şu anda Türkiye'de iki kutuplu bir siyaset var, yani mevcut bir statükonun yerine geçen yeni statüko ve yeni statükonun hegemonyasını kurmasıyla ortada bir tiyatro oyunu var. Biz de bunu izliyoruz ve bu Türkiye'de hiçbir şekilde bir çözüm üretmiyor. Benim tartışılmasını istediğim olay şu: Mesela, biz bugün hocalarla beraber bütün akademisyenlerin ortaya koyduğu olay şu planlamanın katılım boyutu. Soruyu soracağım: Planlamanın katılım boyutu ne kadar yerel olursa, ne kadar katılımcı olursa sonuçta planın insan için yapıldığı temel

felsefesiyle yola çıkıyoruz ve bu bağlamda biz siyasi partilerimize baktığımızda Türkiye’de yerleşme adına, yerel özerklik adına, demokratik özerklik adına herhangi bir çıkışlar yok. Yani Türkiye’nin derhtlerine çözüm üretecek herhangi bir politikaları yok bunların, onun için şöyle diyorum: Başka siyasi partiler ya da başka kitleler de olabilir, ortaya koydukları herhangi bir Türkiye projesinin bugün hocalar tarafından özellikle akademisyenler ve aydınlar tarafından savunulup gündemleştirilmesini önemli buluyorum ve kongrenin içeriğine Türkiye’nin tüm sorunlarını, sonuçta Türkiye’de çok büyük bir Kürt sorunu var, büyük bir işsizlik sorunu var, yani farklı alanlarda rant sorunları var. Bunların temel çözüm kaynağının da ne kadar çok katılım sağlarsak o kadar daha gerçekçi, daha halk için planlama yapılabileceğini söylüyorsak, o zaman bu sorunlara çözüm üreten siyasi çözümleri demokratikleştiren çözümleri gündemimize alıp tartışmamız gerekiyor. Yoksa 5 yıl sonraki kongrede yine aynı şeyleri tartışırız. Birden fazla milletvekilini çağırırız ve kendi aralarındaki tartışmalardan başka hiçbir şey görmeyiz. Teşekkür ederim.

NECATİ UYAR- Teşekkürler. Bir öndeki arkadaşımız.

ERVİN SEZGİN- Merhabalar, İTÜ. Hami Bey, hükümetin bir yerel yönetimler reformu çalışması var mı varsayım düzeyde?

ERTUĞRUL ŞEN- Merhabalar, şehir plancısıyım, serbest olarak çalışıyorum. Benim birinci sorum Yaşar Şahin Bey’e olacak. Kanun Hükümünde Kararnameyle kurulan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın 644 sayılı adalet ve hak dağıtmadığı ya da eşitliği sağlamadığı yönünde ve yerelden kaçıp merkezileşmenin etkisinin olduğuna dair bir açıklaması oldu. Ben diyorum ki, bu 644 sayılı çıkan Kanun Hükümünde Kararnameden sonra bunun uygulamasının nasıl olacağına dair genişletilmiş olarak 653 sayılı Kanun Hükümünde Kararname de çıktı. Bunun 644’ün 2. Maddesinin H Bendinde -benim anladığım dilde açıklayayım- diyor ki: *“Bir vatandaş belediye mücavir sınırları içerisinde nazım planlarla veya 1/1000’lik imar planlarıyla elde edilmiş bir hakkı varsa, çevresindeki yapılaşmalar gerçekleştirilmiş durumdaysa ve buna bir tapusu dağıtılamıyorsa”* Yıllarca Büyükşehir Belediyesinin içerisinde olsun ya da Belediye Yasasının içerisinde olsun tarla vasfındaki yerin arsa üzerinden vergisi alındığı halde bir imar durumunu alamıyorsa diyor ki, biraz daha bunu genişletmiş: *“Devletin hükümet tasarrufu altındaki olan yerler veya hazine adına tescilli yerler veya kamu kurum veya kuruluşlarına tahsis edilmiş olan yerler veya özel mülkiyete konu olan yerler veya tüzelkişiliğe sahip olan mülkiyet sahiplerinin ilgili yerel belediyelerce imar konuları çözülmediği takdirde üç ay”* diye bir zaman belirtilmiş, o biraz belki genişletilebilirdi, milletvekilimize söyleyebiliriz, 3 diye yazıyor, ama bilmiyorum, bu sürecin arkasında diyor ki: *“Eğer belediye bunu bir karara bağlamazsa, bakanlığın ilgili*

müdürlüklerince vatandaş veya mülkiyet sahibi tarafından talebin değerlendirilip, ilgili vali yardımcısının oluruyla bakanlığa iletilir çözüme bağlanmak üzere, çözüm getirmek üzere” Bu yerele bütün yetkileri verip siz bunu çözmezseniz kendi içerisinde de vali koordinasyonunda yine çözmezseniz vali bunu uygun görürse bakanlığa iletirim diyor. Bu kadar yerelleşmeye indirmiş durumda şu anda bakanlık planı, açık bu madde. Demek istediğim şunu açıklama ihtiyacını duydum: Çıkan ilgili yasanın Kanun Hükmünde Kararname tu kaka olarak anlatılıyor, yerleşmenin reddedildiğine dair bir açıklama yapılıyor. Bunu doğru buluyor mu, bu hükmü çürütecek başka bir madde mi acaba açıklamak ister? Çünkü üzerinde durmadı.

Bir de Sayın CHP Genel Başkan Yardımcımıza sormak istiyorum. Yaklaşık 8 ay önce KENTGES diye Resmi Gazetede bir belge yayınlandı. Yapılan çalışmanın daha 2-3 yıl öncesinden beraber devam eden çalışmanın yayınlanan bir belgesi var ve seçim sürecine kadar denildi ki, biz bazı bakanlıkları birleştiriyoruz, çünkü yetki karmaşası var. Bayındırlık Bakanlığı 25,000’lik planlar yapıyor, Çevre ve Orman Bakanlığı 100,000’lik planlar yapıyor, her ikisi de diyor ki, planlama yetkisi bende. *“Biz bunları birleştireceğiz”* dedi. Sonra Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ismi değişti, Sanayi Bilim ve Teknoloji Bakanlığı oldu, Gümrük Bakanlığıyla Ticaret Bakanlığı birleştirildi, Gümrük Ticaret Bakanlığı oldu. Neredeyse 6-7 tane bakanlık değişti, birleştirilen Bakanlıkların sonucunda da bunların daha önceden, yani Haziran 2012’den önce yürürlükte devam eden yasaların hepsi hükümetin kurulmasıyla beraber hükümsüz hale geldi. Bir karmaşa var, benim algıladığım bu, Bakanımız da, Milletvekilimiz de ondan bahsetti, bir karmaşa var. Bu karmaşayı aşmanın de en kolay yolu Kanun Hükmünde Kararname çıkartarak bir an önce ilgili bakanlıkların görev taksimatının yapılması, arkasından da ilgili yönetmeliklerin veya karmaşa varsa değişikliklerin yapılması gerektiğine dair süreçten bahsetti. Siz hükümete gelmiş olsaydınız kendiniz onların yerine bakın, Avrupa Birliği’nin zorlamasıyla yapılmış çeşitli yasalar var, yani tahakküm edilen bazı şeyler var. Karayolları mesela, Ulaştırma Bakanlığı’nın kendi içerisinde Ulaştırma ve Denizcilik Müsteşarlığı diye geçiyordu. Kısaltıyorum, kendinizi diğer hükümetin yerine koyarak AB sürecindeki yapılmış olan bu verilen sözleri yerine getirmek amacıyla değiştirilen bakanlıklar ve açıklanıyor, çünkü hükümet kurmuşsunuz, sonucunda bütün yasalar hükümsüz hale geliyor, siz ne yapardınız? 1 Ekimi mi beklediniz? Bakanımıza bir şey sormak istiyorum, Milletvekilimize bir şey sormak istiyorum. Kusura bakmayın, bunu çünkü 3 gündür dinliyorum, cevap hakkı istediğim için alamadım. Diyorum ki, bütün planlarda katılım gündeme getiriliyor, hatta 2863 Turizm Yasasında da bildiğimiz diyor ki, planlar yapılırken bütün sivil toplum örgütlerine davet yazısı gönderilir, toplantılar yapılır, tutanaklara alınır. Bu tutanaklar çünkü biz de plancı olduğumuz için yaptık, ama bağlayıcılığı yok. Bu yasanın içine

konulabilir mi yerelin artması için? Çünkü bir ÇED raporu alınırken yerelde yapılan vatandaşların talebi doğrultusunda o tesisin orada kurulmasına izin verilmezken planlamada her yer açılabilir. Çok teşekkürler.

NECATİ UYAR- Teşekkür ederim. Filiz Hanım'ın sözü vardı.

FİLİZ- Soruya indireceğim. Şimdi herkes için kent, herkes için planlama derken ne yazık ki meslek odamızın bu konuda varlığının tehlikeye girdiği bu KHK'lerden dolayı pek konuşulmadı. Ben herkes için kent ve herkes için planlama, yani akıllıcı, adaletle ve yeninde planlama yapabilmemiz için meslek odalarının varlığının mutlaka olması gerektiğini, onların güçlerinin maddi ve manevi olarak aynı zamanda diğer anlamda yetkilerinin artırılması gerektiğine inanıyorum. Sorum her iki partinin temsilcisine madem siyaseti bulaştırdınız, ben de öyle soracağım: Meslek odalarına bu konudaki bakış açınız nedir? Çünkü gerçekten planlamada yaşanan sorunların karşısında duran yegane kuruluş şu anda ben bizim odamızı görüyorum.

NECATİ UYAR- Teşekkür ederim. Ümit Hanım'ın sırada sözü vardı.

ÜMİT ÖZCAN- Teşekkürler. Benim üç sorum var, çok kısa soracağım. Sayın Murat Cemal Bey, kendisi Ağaoğlu'nun 500 konut yaptıktan sonra 500 000 konut daha yaptıktan sonra iflas edeceğini söyledi. Yedinci 5 yıllık kalkınma planı Konut İhtisas Komisyonu'na da üyeydim. Bizim 1996 tarihinde yaptığımız araştırmada 1996 yılında sadece 6 ilin konut ihtiyacı vardı. Bana göre aslında bu ellerindekini satamazlarsa televizyon reklamlarına göre inşaat sektörü şu anda iflas etmiş durumda, siz ne düşünüyorsunuz?

İkinci sorum Sayın Sezai Hocamıza: Şimdi arkadaşım da değindi, siz diyorsunuz ki, kent yoksullarının sesi olabilmek için yeni bir şey gerekiyor, sendikalar güçlenmeli, sivil toplum örgütleri güçlenmeli. Meslek odalarının yetkilerinin ortadan kaldırılmasına ilişkin düzenlemeler varken bu bir, ikincisi bundan sonra açılacak davaların doğrudan zarar görme, yani dolaylı zarar görenlerin değil, doğrudan zarar görenlerin dava açabilmesi gibi bir noktaya tıkanmışken sendikaların ve demokrasinin, yani demokrasinin sonucu olan sendika ve meslek örgütlerinin hangi ortamda yaşayabileceğini varsayıyorsunuz? Onu bize biraz açıklayın.

Sayın Cenk Şahin'e de bir soru sormak istiyorum. Gene kendi anılarımdan bir şey, ben 12 Eylül döneminde TMMOB'da komisyon üyesiydim. Söz konusu komisyon 12 Eylül Anayasasının tek tek, yani beğenmediğimiz o faşist anayasasının TMMOB'ye de gönderilmiş olan metni üzerinde TMMOB görüşünü sormuştu. Biraz önce siz belirttiniz ki, artık hiçbir yönetmeliğin, kanunun ilgili tarafların bilgisine ve sorgusuna sunulmadığını, yani sunulmaksızın geçirilebileceğini belirttiniz. 12 Eylül o faşist Anayasasını tartışabildiğimiz doğrudur-yanlıştır tartışmıyorum, ama meslek odalarının eline önceden yasa metinlerinin

gelmiş olduğu ve görüş bildirdikleri bir dönemle bugünkü dönemdeki yasa yapma alışkanlıklarını nasıl karşılaştırıyorsunuz? Teşekkürler.

NECATİ UYAR- Teşekkürler. Buyurun Hocam.

HÜLYA YAKAR- İyi akşamlar. Yıldız Teknik Üniversitesi, hiç kimseye hiçbir soru sormuyorum, sadece bir görüşümü aktarıyorum, onun için çok vaktinizi almayacağım. Bu çılgın proje konusunun hiç gündeme getirilmesini Murat arkadaşım gibi önemsemiyorum, çünkü çok İstanbul üzerine böyle çılgın projeler zamanında da üretildi. Nasıl etkileri olduğunu da size söylemek istiyorum bir anıyla: 2 sene evvel üniversitenin önünden taksiye binip Kadıköy’e taksiyle giderken ciddi hastaydım. Taksi şoförü bana “*Yıldız Üniversitesi’nde hoca mısınız*” dedi. Ben de bu hani rahatsızım, şimdi bölümümü bile sorar falan diye evet dedim, ama böyle uyuklar haldeyim. “*Mimarlıkta mısınız hocam*” dedi, ben hemen atladım şimdi şehir planlamayı ona anlatmam çok uzun sürecek diye, fakat o bana evinin çatısındaki bir sorundan bahsedince ona yardımcı olamayacağım için “*ama ben aslında şehir plancısıyım*” dedim. “*O zaman siz Ahmet Hocayı tanıyorsunuz*” dedi. Şimdi bir taksi şoförünün bana bir Ahmet Hocadan bahsetmesi, şehir planlamayı bilmesi ben ayıldım birden bire, birden bizim bölümü düşünüyorum hangi Ahmet Hocadan neyi dedi. “*Hayret bir şey, şehir planlamayla ilgileniyorsunuz, Ahmet Hoca tanıyorsunuz, ama ben tanımıyorum, siz nasıl hatırladınız*” dedim. “*Hocam, ben şimdi siz Boğaz Köprüsü’nün ortasında taksiden indirsem, taksinin üstüne çıkın sizi sırtımda Kadıköy’e götüreceğim deseniz siz beni hatırlamaz mısınız*” dedi. Sonra bana şunu söyledi, Ahmet Vefik Alp olduğunu söyleyip, Kız Kulesi’nin altına palet geçirip, bunu sadece İstanbul’un Üsküdar semalarında değil, haftanın belli günlerinde Pendik ve Kartal’da dolaşması gerektiğini bir programda izlemiş. Teşekkür ederim.

NECATİ UYAR- Fena fikir değil. Bu tarafta bir söz var.

GİZEM ELMAS- Yıldız Teknik Üniversitesi. Benim Hami Bey’e bir sorum olacaktı. Öyle bir birer milyonluk iki yeni şehir projesi düşünün ki, bu projeler orman alanları üzerinde ve jeolojik açıdan yerleşilemez, yani afet riski taşıyan bölgeye yapılıyor olsun. Ardından Van’da bir deprem olsun ve İstanbul’daki afet riski taşıyan ya da tırnak içinde sağlam olmayan yapılar yıkılacak denilsin. Bu durumda acaba o yıkılacak binalara gerçekten kentte yaşayanlar düşünüldüğü için mi müdahale ediliyor, yoksa bu rant kazanımı için yeni bir fırsatçılık yöntemi midir? Teşekkür ederim.

NECATİ UYAR- Teşekkürler. Başka soru var mı? Son soru aldıktan sonra söz vereceğim konuklarımıza.

YUSUF EKİCİ- Merhabalar. Ben Dokuz Eylül Üniversitesi 4. sınıf öğrencisiyim. Bugün Kanun Hükmünde Kararnamelerden çok bahsedildi. Yalnızca bir şey unutuluyor, sadece ben

bir uyarı yapmak istiyorum, bu da çok önemli ve önümüzdeki gündemlerde bence çok sıcak bir şekilde önümüze getirilecek ve tartışılacak bir gündem: Hatırlarsanız 17 Ağustos depreminden sonra kendi mesleğimizi sorgulayan bir şeyler çıktı ortaya. İşte mühendislerimiz, mimarlarımız, şehir plancılarımız iyi yetişmiyor, ne yapalım? O zaman bunlara düzenleme yapalım, yetkin yetkili mühendislik gibi kavramlar ortaya çıkmaya başladı. Bence önümüzdeki dönemde bu kavramla gelmeyecek belki, ama bu Van depremiyle beraber yeni bir şekilde tekrar önümüze getirilecek, toplumun gündemine sokulacak. Zaten Kanun Hükmünde Kararnamelerle zaten TMMOB'un içi boşaltılacak, bence bu süreç böyle devam ederse TMMOB ileride bir dernek haline gelecek sadece. Bunu sadece bir uyarı olarak belirtmek istedim, önümüzdeki günlerce bence çokça sıkça tartışılacak bir konu olacak. Buna hazırlıklı olmak her zamankinden daha önemli olacak diye düşünüyorum.

NECATİ UYAR- Teşekkür ederiz. Çok kısa olmak şartıyla kapatacağız.

ÇAĞLAR ÖZKAÇAR- Dokuz Eylül Üniversitesi'nden konferansa katılmaktayım. Sorum Sayın Yıldırım'a olacak: Şehir plancısı olarak hükümetimizde tek milletvekilimiz, bizim daha çok belli dönem aralıklarında birçok ilimizin büyük şehir olacağı hakkında spekülasyonlar dönmekte, tek kıstas var: Burada kanunda geçtiği için neden 750,000 kişi neden sadece kıstas olarak nüfus yoğunluğu alınıyor? Buna karşı olarak Sayın Günaydın muhalefet olarak bu konu hakkında neler düşünüyor? Bu kıstası daha fazlaştırmak için muhalefetin bir çabası, bir göstergesi var mı? Çoğaltmak ya da farklı önerileri var mı? Teşekkür ederim Başkanım.

NECATİ UYAR- Teşekkür ederiz. Sayın milletvekillerimizin uçak saatleri belli olduğu için öncelikle sözü onlara vereceğim. Saat 20.30'da uçası gerekiyor Gökhan Günaydın'ın, saat 21.00'de Hami Yıldırım'ın, o yüzden Gökhan Bey buyurun.

Doç. Dr. GÖKHAN GÜNAYDIN- Arkadaşlar, böyle bir kongreden sonra Ankara'dan gelmiş bir adam olarak sizin saat algınızla aynı algıda değilim, onun için rahat yetişebilirim sanıyorum, ama beni götürecek arkadaşımız da, dostumuz da bundan endişe duyuyor. Kısaca hızlıca toparlamaya çalışacağım. Bir kere bugün bizim MYK'mız vardı, ben bu toplantıyı önemsedğim ve söz verdiğim için burada bulunuyorum. Onun için Mesut Kayhan arkadaşına bir şey söylüyorum. Yani sen bizim burada bulunmamızdan memnun olmayabilirsin Mesut, biz davet edildiğimiz için geldik, birincisi bu. İkincisi, siyasetçiler kendi aranızda konuşup duruyorsunuz diyorsun ya, bak, Yapı Denetim Kanunu'ndan bahsettik bu Van için de geçerli, Hakkari için de geçerli, Diyarbakır için de geçerli olmalı. KHK'lardan bahsettik, 636'dan, 648'den, bunlara baktın mı bilmiyorum. Bunlara bakmalısın ki, bizim kendi aramızda siyaset atışması yapmadığımızı, hayata ilişkin bir şeyler söylediğimizi fark edesin. Ha sen buraya oturduğun zaman ben bu soruyu nasıl olsa soracağım diye gelirsen konuşmalarla soruya

başlaman uyumlu olmaz, onu söyleyeceğim, ama yerel yönetimlere özerklik meselesi bu toplantıda niye konuşulmadı dersin evet, haklısın, yerel yönetimlerde özerklik meselesi önemli bir meseledir ve her yerde de konuşulmalıdır. İçeriğinin nasıl doldurulması gerektiği de ayrıca tartışılmalıdır. Birinci söyleyeceğim budur Mesut Kayhan arkadaşım için.

İkinci söyleyeceğim kusura bakmayın Sayın Milletvekilim, yani sizinle biz bugün tanıştık, daha iyi bir tanışma olmasını isterdim ben, umarım bundan sonra da daha iyi olur. Fakat ben hayatın önemli bir bölümünü de tarım çalışarak geçirmiş bir arkadaşınızım, sadece birkaç rakam söyleyeceğim: Herkes bir şeyleri uçurur, kaçırır bu memlekette, bu memlekette PR, yani halkla ilişkiler meselesi nedir? Kayserilinin eşeği boyayıp babasına satma meselesidir. Bu bizim topraklarda çok rahat yapılan bir şeydir. Ben size sadece bir şey söyleyeceğim: 2002 yılında bu memlekette buğday 40 kuruştur, mazot 1 liraydı, yani 2.5 kg buğday satan 1 litre mazot alabiliyordu. Bugün bu memlekette buğday 50 kuruş, mazot 4 lira, yani 8 kg buğday satmak lazım ki, 1 litre mazot alabilsin. Bu köyler bizden uzakta, bize ne kardeşim Allah'ın köylülerinden diye düşünebilirsiniz. Eğer buğday ve mazot fiyatları böyle gelişirse, yani iç ticaret fiyatları, iç ticaret hadleri böyle olursa İstanbul'u 13,000 000'da tutamazsınız, İstanbul'u 20,000 000'a planlamak zorunda kalırsınız. Onun için Trakya'yı kendi bölgeniz sanırsınız, ta Adapazarı'nın suyunu almaya kalkarsınız, Düzce'nin suyunu almaya kalkarsınız. Başka da çareniz kalmaz. Bir şey daha yaparsınız, Anadolu kırsalı boşaldığı için nüfusu 2,000'in altındaki belediyeleri kapatalım diye yasa çıkartınız 3 yıl evvel, 3 yıl sonra bu da olmuyor dersiniz, şimdi sözde reformunuzla nüfusu 5,000'in altına düşmüş olan belediyeleri kapatmaya çalışırsınız. Yani özetle söyleyeceğim Türkiye'de bugün bir altüst oluş meselesi var ve bu altüst oluşun ipucunu görmek isteyen varsa tarımı görsün, tarımdaki o büyük yıkımı görsün, ama gerçekten bir kez daha kutluyorum AKP tarımı bile başarı alanımız diye anlatıyor ya, yani söyleyecek ben fazla bir şey bulamıyorum.

İkinci söyleyeceğim Ertuğrul arkadaşım, ne olur gene siz de kusura bakmayın, hocalarım da kusura bakmasınlar, ben sizi dinlediğim zaman şehir plancılığı disiplini de daha çok hukuk dersi verilmesi gerektiğini düşündüm. Çünkü hukuk bir algıdır, hukuk bir mantıktır. Bakın ne diyorsunuz biliyor musunuz? Diyorsunuz ki: *“AB uyumu nedeniyle kamu yönetimi yeniden yapılandırıldı, bir sürü bakanlığın adı değişti, dolayısıyla ortaya bir karmaşa çıktı. Bu karmaşayı da bir an evvel çözmek için KHK çıkarmak zorunda kaldılar, ne yapınlar”* Arkadaşlar, böyle bir hukuk mantığı olamaz, Allah'ınızı severseniz yapmayın, böyle bir şey olamaz. Bakın, yasama yetkisinin devredilmezliği lafı boş yere edilmiş bir laf değildir. O 550 tane adamı sizleri temsilen yasa yapsın diye gönderiyorsunuz oraya, ya değilse oturtursunuz 20 tane adamı, onlar sabahtan akşama yasa yazarlar. Ben de yazarım bakın, Meclise gerek

yok, ben sabaha kadar üç tane yasa attırveririm, ama bunlar temsil etmek zorunda olduğum kitlenin görüşlerini yansıtmaz. Bunun için Meclisten geçmek zorunda bunlar, bunu siz zaman kaybı olarak görürseniz vay gelmiş halimize, faşizmin yapı taşları bunlardır, altını çizerek söylüyorum.

Sonra bir şey daha söylüyorum, ya bu karmaşayı kim yarattı, ben mi yarattım? Bu karmaşayı kim yarattıysa, nasıl yarattıysa öyle çözecek. Ben olsaydım Cumhuriyet Halk Partisi olarak ben kamu yönetimini böyle karmaşayla yaratmazdım. Bunları çok güzel yeniden yapılandırmak mümkündür, ama aklımın arasında kadrolaşma varsa, 9 yılda kadrolaşamadım diye bütün o kadroları iptal edip de yeniden bir kadrolaşma hareketine gireceksem, işte o zaman bir karmaşa yaratırsın. Herhalde bunun çözümü de KHK değildir, bunu da açıkça söyleyeyim.

Bir de Türkiye’de olan bütün işleri AB sürecinin zorunluluğu diye anlattılar bize, Allah’ımızı severseniz inanmayın, ne AB süreci? 3 Ekim 2005’ten bu yana hangi AB süreci ilerliyor, hangi kamu yönetimini biz AB dayatmaları nedeniyle yeniden yapılandırmışız? AB size şey mi diyor, çevre şehircilikten orman ve suyu ayırın falan mı diyor? Yani ben kendi bakanlığımın adını nasıl koyacağını AB’ye sorarak mı yapacağım? Eğer öyleyse Avrupa Birliğinin bugün 25 tane ülkesinin bütün bakanlıklarının adı aynı mı, yasal düzenlemeleri aynı mı? Her ülkenin birbirinden farklı özellikleri vardır, ilkeleri koyarsınız, buna göre davranırsınız. Dolayısıyla hani bunlar aklımızın nasıl alındığının göstergeleri, bunu samimiyetle söyleyeceğim.

Sonra son sözüm benim, son iki söz Filiz Hanım ve Yusuf arkadaşımız için: Meslek odalarına Cumhuriyet Halk Partisi’nin bakışı nedir? Arkadaşlar, biz bu yetki yasasını da Anayasa Mahkemesi’ne götürdük, 636’yı da, 648’i de, bunların tümünü de Anayasa Mahkemesi’ne götürdük. Neden götürdüğümüze bakarsanız meslek odalarının içini boşaltan düzenlemelerin de iptalini talep ediyoruz. Başbakan Beni Ziraat Mühendisleri Odası Başkanıyken sevmezdi zaten, niye sevmiyor, derdim ne? Recep Tayyip Erdoğan’la Gökhan Günaydın’ın ne alıp veremeyeceği olabilir? Gökhan Günaydın’ın tutumunu beğenmiyor, çünkü nerede bir alanı peşkeş çekmeye çalışırlarsa gittik dava açtık. Vay sen misin dava açan? Kaç kere söylemedim mi arkadaşlar Kızılcahamam Kamplarının konusu TMMOB olmadı mı? Vay siz dava açıyorsunuz, Anayasa Mahkemesi de size şey yapıyor, referandum bunlardan geldi ve elbette güçleri yeterse, TMMOB’nin de içini boşaltacaklar, Anayasa Mahkemesi’ne bu yetmez, daha da fazlası lazım diyecekler, karşılığında -CHP’li olanlardan bahsetmiyorum, hiç kimse CHP’li olmak zorunda değil- Türkiye’de bağımsız iktidarın dışında kamu yararını denetleyecek

kurumlara ihtiyaç vardır diye bunun BDP’lisi de olur, AKP’lisi de olur, CHP’lisi de olur, kaç kişi var? Bu kaç kişi sesini nasıl çıkartabiliyor? Mesele budur, buna böyle bakmak lazım.

Son söz, bu kez gerçekten son söz, Sayın Milletvekilimiz dedi ki: “İki kişiden biri AKP’li, sizi de bekleriz” mi dediniz bilmiyorum, o tarafı tam bilmiyorum. Ben gelemeyeceğim, onu söyleyeyim, beni beklemeyin. Şöyle bir açılım yapalım: Türkiye’de sandık başına giden insanların yüzde 49’u AKP’ye oy verdi, yüzde 26’sı CHP’ye oy verdi. Evet, bu memleketin önemli bir bölümü AKP’yi tercih etti, bu tercihlere de saygılıyız. Bu tercihlere saygılı olmak onları haklı görmek anlamına gelmez. Nasıl bir siyasal dinamikle bu seçim sonuçlarının alındığını oturup sabaha kadar tartışabiliriz. Bir atasözüyle ben bitireceğim lafı, söyleyecek çok atasözü var bu memlekette de, bu memlekette değil, bir Hıristiyan atasözü çoğunluğa ilişkin bir söz: “Çoğunluklar her zaman haklı olsaydı İsa çarmıha gerilmezdi” Yani ben iki kişiden birinin oyunu aldım, onun için KHK da çıkartırım, Meclis de neymiş dersiniz kendinizi Brandenburg... (deşifre yapılamamış) kapısına yürüyen ordulara benzetir olursunuz ve çağdaş dünya her zaman bunun rövanşını alır. Teşekkür ederim.

Arkadaşlar, çok özür dilerim, ben buradan ayrılmak zorundayım, ama program gereği kendimi 20.30’a rahat yetiştirebilirim diye planlamıştım, beni bağışlayın, tekrar çok teşekkür ederim, burada olmak onurdu, sağ olun.

NECATİ UYAR- Teşekkür ederiz, ayağımıza sağlık. Evet Hami Hocam, sizi de yetiştireceğiz uçağa, söz sizde. Sizi gönderip arkanızdan dedikodunuzu yapacağız.

Dr. H. HAMİ YILDIRIM- Teşekkür ederim. Sayenizde biraz ısınıyorum. Şimdi sorulardan şöyle bir şey söylediniz yanlış hatırlamıyorsam: Kentleşme Şurası dokümanlarında strateji belgesi o yayınlanan sonuç bildirgesi buradan hiçbir şey yok. Ben sadece ilk aklıma gelen iki şeyi not etmişim: 1. Üst ölçekli planlarda birliğin sağlanması, çevre düzeni planlarında yaşanan krizin çözülmesi, bu birleştirildi tek bakanlık yapılırken ve ayrıca illerden alınırken o kanun metninde yer aldı KHK’da. 2. Bu bakanlıkların birleşmesi esasen bu öyle akşam yatılıp sabah aklımıza böyle geldi, böyle çıksın denilen bir şey değil, daha 2003 yılında Kamu Yönetimi Temel Kanunu hazırlığı içindeki o kanun ekindeki listede Çevre ve İmar Bakanlığı vardı. Fakat zaman içinde farklı süreçlere girildi, Kamu Yönetim Temel Kanunu 2004’te söylendiği gibi 49 maddesi geçti, sonra kaldı. Yani sonuç olarak hem şuradan, hem de geçmişte olan konular bunlar, belki hani tabii kamuoyunca bilinmiyordur dışarıda olunca belki, ama aynı şekilde deprem mastır planında şimdi orada tabii şunu arıyorsanız, yani kastediyorsanız, şu bölge üzerinde koordinatlı böyle değil. Hangi tip müdahale alanları olduğunu, bunlarda hangisinin ne şekilde davranması gerektiğine dair kılavuzlar var, ben onları kastettim. Aslında şeyi de hard diskten çıkarayım dedim, ama beceremedim.

Şimdi Kamu Yönetimi Temel Kanunu veya yerel yönetimler reformu var mı diye bir arkadaşımız söyledi. Değerli arkadaşlarım, bu memlekette 1911-1912 tarihli İl Özel İdaresi Kanunu'yla biz idare ediyorduk. 2004-2005 yıllarında bu Kamu Yönetimi Temel Kanunu Taslağı diyelim esas alınarak aslında hem İl Özel İdareleri Kanunu, hem Büyükşehir Belediyeleri Kanunu, hem de Belediyeler Kanunu yenilendi. Dolayısıyla yeni bir yerel yönetimler reformu filan yok, ama sonuçta kanunlar da, insanlar da yaşayan güne göre esneklik gösteren varlıklar, dolayısıyla bugünün ihtiyaçlarına göre her zaman değişiklik olur. 11 büyük şehir nasıl ortaya çıktı? 750,000 rakamı çok önemli değil bence, 750,000 tek tek illeri incelediğinizde onlara uyduğu için 750,000. Neden böyle? Ben bildiklerimi sayayım isterseniz: Denizli aynı şehrin içinde 11 veya 12 tane belediye var, her biri ayrı plan yapıyor. Caddenin bir tarafı belediye başkanı, Denizli'nin Belediye Başkanı başka bir belediyeden, iki belediyeden geçerek geliyor. Aynı şehir, aynı cadde, aynı sokak, aynı mahalleler. Trabzon peş peşe dizilmiş belediyeler, her birini bir tane dere ayırıyor. Yani bunları hakikaten göz önünde tutarken öyle hani eğer bir şekilde sizi il yapacağız filan demek gibi değil bunlar arkadaşlar, bu böyle bir şey değil, bunların her birinin altyapısı var, çalışılıyor.

Şimdi 2H bendi az önce şeyden de okudum, baktım, şöyle: 4 ay süre verilmiş. Şimdi arkadaşlar, İmar Kanunu'nda veya KHK'da bazı değişiklikler oluyor. Bu değişikliklerin her birinin arkasında birtakım sebepler var. Bu işi uygulama zorunluluğunda olan veya uygulama durumunda olan kiminde yerel yönetimlerin, kiminde bakanlığın çektiği sıkıntılar var. Bakın, demin bahsedildi, Anayasa Mahkemesi'nin bakanlığın yetkisiyle ilgili iptal kararından, bu iptal kararı tabii özel arazileri planlamayla ilgiliydi ve oradaki istisnaların dışına çıkıldığına dair bir yorumla birlikteydi. Yoksa merkezi hükümet dünyanın her yerinde bakın, yani Fransa'dan örnek verelim, Almanya'dan örnek verelim, kamu yatırımları söz konusu olduğunda müdahale eder. Çünkü hükümetlerin yerel yönetimlere bağlı kalmaksızın, yani yanlıştır-doğrudur çok değerlendirilebilir farklı yönleri, ama maalesef böyle bir araca bütün hükümetler ihtiyaç duyar. Bunun için 1985'te konulmuş, biz koymadık, ama 1985'ten beri var bu bakanlığın planlama yetkisi. Şu anda değişen ne? Buraya özel arazilerle ilgili, özel sektörle ilgili de bir istisna konuldu, yani ilave edilen kısım esasen odur, diğerleri çok şey değil, teferruat, bu da 4 ay süre verildi.

Neticelenmediği takdirde şimdi bakınız, yerel yönetimler hangi partiden olursa olsun bazen özellikle teknik elemanları olmayanlar, küçük yerel yönetimler ki, çoğunda yok, şimdi bu yerel yönetimlerde insanlar zaman zaman problemlerle karşılaşıyorlar, çözüm üretilmiyor. Benim partimden, senin partinden farklı yaklaşımlar söz konusu olabiliyor. Bunlarla biz çok karşılaştık, eminim plancılar olarak çalışanlar karşılaştırmıştır veya bilirkişiliklerde ben de çok

yaptım geçmişte, biliyorum. Bütün bunlarda bir çözümsüzlüğe gidiliyor. O zaman deniliyor ki, valilik eğer uygun görürse böyle bir şeyi bakanlığa, yani problemi çözmek için bu da bir sorunu çözmek içindir, ama farklı değerlendirmeler tabii ki olabilir. Şimdi bu karmaşa, bugünkü karmaşayı biz çıkarmadık, e biz de çıkarmadık. Yani AK Parti hükümetleri zamanında bazı şeyler değişti, ama bütün bu İmar Kanunu Ak Parti hükümeti döneminde çıkmadı. Danıştayla Çevre Bakanlığı'nın ve Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nın davalaraşmaları bir devlette iki kurumun birbirine dava açmaları AK Parti zamanında çıkmadı arkadaşlar, bunlar hep önce çıktı. Bunlar yaşanıyor, ama tabii iktidarda olmanın şöyle bir yönü var: İktidarda olanın sırtında yumurta küfesi var, yani çok kolay laf edemiyor. Bir şey var, bir problem var, bir çözüm üretmesi lazım. O zaman da her zaman eleştiriye tabii ki doğal olarak açık.

Meslek odalarına bakış açımız nedir? Yani ben burada kendi adıma söyleyeyim meslek odalarına nasıl baktığımızı, 7, 8, 9 yıl ben kamuda görev yaptım, hani genel müdürlük, müsteşar yardımcılığı orada meslektaşlarımız bilir, öyle bir şeyimiz yok. Ben zannediyorum yakın zamanda bu daha da ortaya çıkacak, AK Parti'nin de öyle bir şeyi yok. Şimdi bakınız, yetkin mühendislik ifadesi kullanıldı ve biraz suçlama geldi. Yetkin mühendislik odalarımızın da mesela, İnşaat Mühendisleri Odamızın teklif ettiği bir şeydir, üzerinde çalıştığı bir konudur, olması gereken bir konudur. Herkes köprü yapmasın, köprü projesi yapmasın, birikimine, tecrübesine, ihtisasına göre köprü projesi yapsın. Benzer biçimde diğer mesleklerde de bütün dünyada bu yapılır. Yanlış bir şey değildir, ama onun şekli şöyle o tartışılır, yani doğru-yanlış mutlaka bir orta yol bulunacaktır.

Katılımla ilgili katılım süreçleri, tabii bu katılım süreçleri 1985'ten beri, daha evveliyatı da var, ama 1985'te diyelim bugünkü halini aldı. Burada sorunlar hep oldu, yani bunun değişmesi lazım, bunda hiçbir tereddüt yok. Katılım sağlanmıyor, katılım göstermelik oluyor, ama şöyle bir şey de var: Hani bu tutanaklar biraz mecburi olarak dikkate alınsın, bir bağlayıcılığı olsun plana. Arkadaşlar, plan hani daha önce de konuşuldu, tam olarak bir uzlaşma eseri olarak ortaya çıkmaz, çıkamaz, olmuyor. Yani bu olmaması gerektiği için de böyle, pratik olarak olamayacağı için de böyle. Biz plancılar mutlaka birtakım hakları korumamız lazım, bunu da tamamen piyasa mekanizmasına veya uzlaşmaya bıraktığımızda bu noktaya biz gidemeyiz. Şu vardır: Yani böyle bir katılımı mümkün olduğunca farklı tarafların talepleri dikkate alınmaya çalışılır. Bağlayıcılık çok doğru bir şey olmaz diye düşünüyorum. Yani başka eleştiriler geldi, ama onlar bu günlerce sürer, bu iş bitmez, ben teşekkür ediyorum dinlediğiniz için.

NECATİ UYAR- Biz çok teşekkür ediyoruz Hocam, katılım belgenizi ve dün gelemediğiniz için yaşitlarınızın 25. Yıl plaketinizi vermek istiyorum. Ayağınıza sağlık.

İsterseniz sırayla söz vereyim, hocam siz hakkı kullanmak isterseniz tartışmalardan dolayı söz vereceğim. Doğrudan size yönelen soru da vardı.

Prof. Dr. SEZAI GÖKSU- Benim dediğim yanlış anlaşıldı galiba, şöyle söyleyeyim: Şimdi bu 1980 öncesi dönemde her zaman sermaye devletin üstünü tamamen örtmez, bir açık alan kalır, o devletin özerklik alanı dediğimiz onu hiç olmazsa bazı kurumlar dolduruyordu. Masaya oturuyordu, pazarlık ediyordu. Hani maddi güç dediğimiz şey var ya, biraz o maddi güç anlamına da geliyordu. Şimdi bu kurumları yerle bir edince hiçbir şey işte, yani tek önemli mücadele alanı yargı denetimi, yani yargı denetimi en önemli alanımız, orada mücadeleler var, kazanılıyor, onu da işte törpülemeye çalışacaklar. Dolayısıyla kastettiğim buydu.

NECATİ UYAR- Hocam, sizin ekleyeceğiniz bir şey var mı?

Doç. Dr. MURAT CEMAL YALÇINTAN- Bir kere bu ne kadar konut ihtiyacı var ve ne kadar daha konut yapılırsa piyasa bunu kaldırabilir, ne zaman krize girer? Tabii bunun hesapları yapılabiliyor aslında, tamamen bu arz-talep seyrini alıp, buradan öngörülerde bulunabiliriz, ama şu anda İstanbul'da bir konut açığı gözüküyor, ama İstanbul'da deprem riski olduğunu da biliyoruz. Dolayısıyla hani yeni dayanıklı konut yapıldığında satacağı bir süre daha zaten, bir yerden sonra ama alım gücü sıkıntısı başlayacaktır. O yeni depreme dayanıklı konutu alamayacak kesimler bu sıkıntıyı hissetmeye başlayacaktır. Onlar için de Kayabaşı yapıyor, işte İstanbul dışında bir şehir yapıyor, onların da oraya gitmesi isteniyor. Büyüme kalkınma mıdır? Bunu söylemiştim konuşmamın ilk bölümünde. Özellikle turizm, inşaat gibi sektörlere lokomotif sektörler deniliyor bunlara daha çok, bu tip sektörlere dayalı büyümenin kalkınma getirmeyeceği dünyada bin bir tane deneyimin kanıtladığı bir durumdur. Bir de ben şu Sayın Milletvekilim gitti, ama romantizm lafına şey yapmak istiyorum. İki gün önce daha Architera'da çıktı benim için romantik şehir plancısı diye bir söyleşi, yani ben bakın, bir idare hukukçusu Avrupa Birliği'nin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kararını söylüyor, yani insanlar bir yerde 20 sene, 25 sene, 30 sene yaşamışlarsa bazı hakları vardır artık, basitçe bu insanlar işgalci, bunları istediğimiz gibi enkaz parasını veririz, yollarız şeklinde davranamazsınız. Bunu da romantik tamam, ben romantikliği seven de bir adamım, ama romantik diyerek bunu hani gerçekçi olmamakla eşdeğer tuttuğunuz anda tabii o zaman söylediğimiz şeyin kıymeti de kaybolmaya başlıyor. Böyle bir sıkıntı var orada, onu söylemiştim aslında söyleşiyi yapan arkadaşlara, yine burada romantik geldi. Romantik

görülüyor hocam, yani yoksulu savunduğunuz zaman romantiksiniz, bu nasıl bir şey bilmiyorum. Arkasından da konuşmuş gibi olduk.

NECATİ UYAR- Teşekkür ediyoruz. Cenk Hocam, buyurun.

Yrd. Doç. Dr. CENK YAŞAR ŞAHİN- Teşekkür ederim Hocam. Ertuğrul Beydi galiba, bu (h) bendi şimdi benim bakış açımla sizinki bayağı farklı anlaşılan, önce yanlış anlaşılmamak için çok kısa tekrar edeceğim ne demek istediğimi. Planlama alanında öyle birtakım yetkiler söz konusu ki, mikro düzeyde yetkiler. Örneğin, uygulama imar planında parsel bazında yapılan değişiklikler , parselasyon planı, ruhsat verme, vesaire, merkezi yönetimin resen kullanabileceği yetkiler değil, Anayasa böyle diyor, ben demiyorum. Anayasa 127’deki özerklik güvenceleri, mahalli müşterek ihtiyaçların yerinden karşılanması ilkesi gerektiriyor bu durumu. Dolayısıyla olsa olsa şu yapılabilir bakın: Eski kanundaki gibi bir mekanizma getirilir. Nedir o? Bu planlar yapıldıktan sonra onayı söz konusu olabilir, geri gönderme gündeme gelir. Yerine geçerek işlem yapmaya gelince, hemen okuyalım ne demiş bakın: 1991’de verdiği karar ile oluşan içtihadını değiştirmede, yerel yönetimin yasalarla kendisine verilen görevi yerine getirmekten kaçınması bunun da çok gecikmesi gibi kamu yararını haklı kılacak bir neden aramak durumundayız.

Şimdi bu (h) bendine bakın okuyalım neler var: *“Devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan veya mülkiyeti hazineye kamu kurum ve kuruluşlarına -devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan da çok şey bir kavram, o öyle geçmiyor, dağlar, tepeler, bayırlar, ovalar, ama şuradan başlatalım- veya özel hukuk tüzelkişilerine ait olan taşınmazlar -yani neredeyse her yerdeki taşınmazlar, bunu bu kadar uzatmaya da gerek yoktu zaten- nerede olursa olsun üzerindeki kamu -bunu geçiyorum- veya özel sektör tarafından gerçekleştirilecek olan yatırımlar” -yatırımdan kasıt her şey olabilir, birçok şey- varsa, yani bir faaliyet söz konusu olacaksa ilgililerince hazırlanan, hazırlatılan planlar, vesaire”* asıl şimdi bakın ne diyor: *“Her tür ve ölçekteki çevre düzeni –hadi onu bir tarafa bırakalım- nazım ve uygulama imar planları, parselasyon planlarını ve değişikliklerini ilgililerin valilikten talep etmesi ve valiliğin bakanlığa teklifte bulunması halinde bedeli mukabilinde yapmak, yaptırmak, onaylatmak, başvuru tarihinden itibaren 2 ay içinde -4 ay da değil- idarece verilmemesi halinde bedeli mukabilinde resen yapı ruhsatı ve yapı kullanma izni ile işyeri açma ve çalışma ruhsatını vermek”.*

SALONDAN- ... (deşifre yapılamamış)

Yrd. Doç. Dr. CENK YAŞAR ŞAHİN- Hangi KHK?

SALONDAN- ... (deşifre yapılamamış)

Yrd. Doç. Dr. CENK YAŞAR ŞAHİN- Tamam işte burada, ben oradan okuyorum bakın, size gösterebilirim. Ben dün akşam mevzuat. gov..tr'den kontrol ettim. ... şimdi onu okuyorum, akşam, bugün bile baktım, çünkü her an kanunlar değişebileceği için paranoyak olmuş durumdayız,. Dolayısıyla bakın, ruhsat vermek, parselasyon planı yapmak, bunlar mahalli idarelerin sahip olması gereken yetkiler, ayrıca yerine geçerek işlem yapma yetkisi böyle olmaz. Yani 2 ay yaparsın, ondan sonra ben yaparım değil, ciddi bir gecikme olması lazım, üstelik her uygulama işleminde değil, belki planlamada olabilir. Bakın, size ne söyleyeyim, ne olacak? Şöyle olacak: canı istediği zaman “onlar yapmıyor mu, onlar vermiyor mu, getir ben vereyim diyecek merkezi idare. Allah aşkına işyeri açma ve çalışma ruhsatını vermek ne kadar merkezilik gerektirir? Vermedi mi, ha diyecek getir, ben vereyim. Bu olmaz, olması isteniyorsa, o zaman Anayasadaki 127. maddeyi değiştirmek lazım. Ben bakın tekrar ediyorum, yoksa yerindelik bakımından tartışmıyorum, mahalli idareler üzerine çözülmesi gereken çok sorun var. Hiç kuşku yok, ama böyle olmaz, çünkü aslında hesap verilebilirliği de ortadan kaldırılıyorsunuz. Mahalli idareler bunun hesabını en azından, doğrudan, seçimlerle verebilir, Belediye Meclisine katılım daha fazla, yerel yönetimlerin özerklikleri, yerellik, iyi yönetim gibi ilkeler nerede kaldı? Sırf bu madde değil, bunun gibi 5-6 tane madde var bakın, o zaman İmar kanunundaki hükümler ne olacak,artık onları nasıl yorumlayacağız?

Ümit Hocamın söylediği şimdi bazı meseleler tabii hukukun çözeceği işler değil ister istemez, özellikle kanun yapma konusunda öyle bir Anayasal düzenleme de söz konusu değil. Hangi kanunlar için ilgililerine danışılacak, edilecek, vesaire bu siyasi iktidarın ve oradaki bürokratik kademedeki yöneticilerin takdirine kalıyor. Yani bu bir tercih meselesi, ama şu var sizin söylediğinizle ilgili olarak, bu son düzenlemeleri şöyle biraz algılıyorum: Bir reform yorgunluğuna da sebep olacak; bakın, bir de reform aceleciliğinden dolayı, öyle bir hal alacak ki, bürokratlar kendileri hazırladıkları kanunu uygulayamaz duruma gelecekler. Ben tekrar ediyorum, ödüm patlıyor bu kadar karmaşa içerisinde bir makale yazacakken veya bir rapor yazacakken bir yerde bir şeyi kaçırdım mı diye, o kadar parçalı bir yapı oluştu ki imar planlaması konusunda, içinden çıkılacak bir halde değil. Üstelik kodifikasyon da iyi yapılmıyor, yani bir kanun maddesini değiştirirken gidip o kanuna da işlenmiyor, dolayısıyla yanlışlık yapma ihtimalimiz söz konusu ve afflanmış durumdayız. Reform yapmak iyi bir şey olabilir, ama yorgunluğa, bıkkınlığa yol açılmaması lazım, bir de reform dediğiniz şey herhalde apartopar bir şekilde Kanun Hükmünde Kararnameyle olmaması gerekir, daha çok tartışılması, üzerinde daha çok düşünülmesi, hukukçuların daha çok beslenmesi icap eder. Yani hukukçu reçete yazar aslında, Daha doğrusu nasıl yazılması gerektiğini ortaya koyar.

Reçetenin içeriğini plancılar verecek, siyasiler birlikte düşünecekler ki, eczacı yani yürütme organı yanlış ilaç vermesin, keyfi ilaçlar kullanmasın. Teşekkür ederim Hocam.

NECATİ UYAR- Evet, ben kusura bakmayın çok geciktiğimiz için panelistlerimize hepsine çok teşekkür ediyorum değerli katkıları için, sizlere de tabii panelimizin adı “*Yeni Yasal Düzenlemeler - Planlama ve Kent Hakkı*” Yeni yasal düzenlemelerin kent hakkına, planlamaya ne kadar katkı sağlayacağı konusunda aslına bakarsanız karşı oyla bir genel bir konsensüs sağlanmış durumda gibi görünüyor, çok bir şey değişmiyor. Eskiden olduğu gibi ileri bir adım, bir kısım insan için belki ileri bir adımdır, ama bizler için yine geri bir adım. Var olan tablo çok değişmiyor şehir plancıları açısından, şehir plancısı olacak olanlar açısından, akademi açısından, meslektaşlarımız açısından ve meslek odası açısından önümüzdeki tablo yine çok açık, önümüzdeki gündem belli: Mücadele, mücadele, mücadele, başka bir sınırın yettiği, gücümüzün yettiği yere kadar mücadele, başka da çaremiz yok gibi görünüyor. Ben kongreyi bugüne kadar getirdiğiniz, taşıdığınız, bu saate kadar da burada olduğunuz için hepinize çok teşekkür ediyorum, sağ olun, var olun.